BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XXIV
G
19
NAPOLI

XXIV
G
19

Digitized by Google

Digitized by Google

L. ANNÆI SENECÆ
OPERA

A IVSTO LIPSIO

emendata & Scholiis illuſtrata.

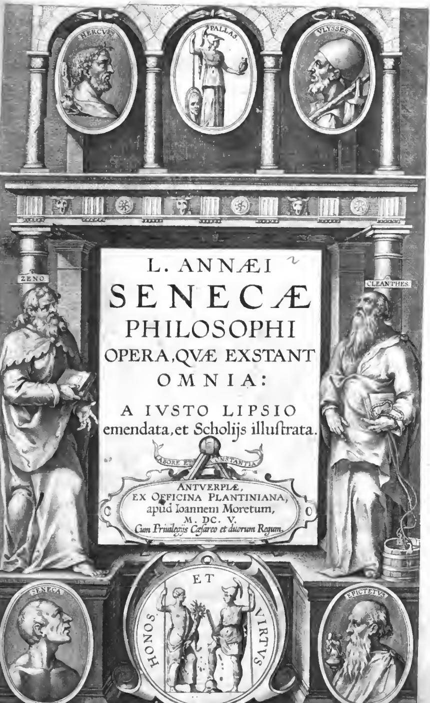
Digitized by Google

MORIBVS ANTIQVIS.
IVSTVS LIPSIVS.
ANNO ÆTATIS SVÆ LVIII. CHRISTI M.DC.V.
LIPSIADÆ, velum eſt Timantis, imago. videri
Sol quoq; ſub piceâ non niſi nube poteſt.
Henr. d'Oultremannus.

L. Ann. Senecae
Opera
omnia

Digitized by Google

Digitized by Google

L. ANNÆI SENECÆ PHILOSOPHI OPERA, QVÆ EXSTANT OMNIA:

A IVSTO LIPSIO
emendata, et Scholijs illuſtrata.

ANTVERPIÆ,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
apud Ioannem Moretum,
M. DC. V.
Cum Priuilegijs Cæſareo et duorum Regum.

Google

Ex Bibliotheca D. Crozat

Digitized by Google

PAVLLO V.
PONTIFICI
OPT. MAX.

BEATISSIME PATER,

A Longinquis Belgarum oris ſtilo & affectu Romam venio, & ſacris tuis pedibus aduoluor duo allaturus, Gratulationem & Donum. Illam, cum omni Chriſtiano orbe, qui in auſpiciis noui Pontificatus exſultat, & talem ſibi datum in fluctibus & procellis his rerum, voce, geſtu, animo triumphat. Audierant fata duorum Pontificum, nec longo temporum interuallo diuiſa, & dolebant: ſed tui renunciatione allatâ, vidiſſes ſubitâ luce vultus illuſtres, & mutaſſe lacrimas in gaudia, an & gaudia in lacrimas dicam? Certè in multis ea vis fuit, & meritò. nam ſecunda illa fama virtutum tuarum iamantè ſic inualuerat, vt ſuffragia quidem ſacri Collegij apicem huius honoris contulerint, ſed vota omnium deſtinarint. Rara felicitas, iudiciis dignitatem poſſidere, antequam infulis præferre: & cenſeri Pontificem, nondum eſſe. O magna vis virtutis! & ô occultum in animis præſagium, qui eò vocabāt, quò Deus & merita iam ducebant! Deus, inquam. nam

electio tua, quid niſi palàm diuina fuit? Non enim deliberatione longâ, nec ſuffragiorum moroſâ trutinâ Pontificatus delatus eſt, ſed impetu & veriùs inſtinctu impoſitus; & vna ac conſentiens vox, quid vocem dico? neque ea exſpectata eſt, ſed procurſus & adoratio talem fecit. Agnoſco in rebus humanis vim & regimen Numinis, ſed præſertim in arduis; & quos ſibi proximos conſtituit, clariore quâdam notâ eligit, tuetur, fouet. Te fecit. quem? à naturâ, à doctrinâ, ab vſu eximium; & ſanctimoniâ, caſtitate, benignitate, prudentiâ, quid verba facio? ab omni virtute ſic conſpicuum, vt publica vox ſit & confeſſio, talem eſſe debere qui à populis adoretur. Ergo iure gratulamur, & nos etiam Belgæ propriâ quâdam cauſſâ. Ecce iactamur, ac pænè mergimur, fluctibus armorum ſimul & errorum: ſpes nobis eſt, & preces porrigimus, ô adiuua. vtere auctoritate tuâ & Principum, ac funeſta hæc arma poni iube, quæ inualeſcunt in exitium Europæ. Cuiùs exiguus quidem, ſed potens & magni in omnes partes momenti, angulus ſumus: & vt hîc facies rerum erit, vereor & prædico (da veniam) in pleràque finitimâ Europâ erit. Non vocamus ad ſeuera, ſed ad mitia conſilia: Pacem, Pacem ingeminamus, & ſuaue illud nomen, quod non niſi belluæ adſpernantur. Gratulationem igitur vides, BEATISSIME PATER, ſed donum etiam nunc meum offero & reuelo. En, ANNAEVM SENECAM, laudatiſſimum inter omnes veteres ſcriptorem, & virtutis ſtudio pænè Chriſtianum (ita noſtri cenſuerunt) emen-

datum

datum variè & illuſtratum damus, & deponimus ad ſacros tuos pedes. Libens ROMAM venit, quid mirum eſt? in vetus ſuum domicilium & ſedem. Ad PAVLLVM: quídni faciat? ad olim etiam familiarem & amicum. Nam Apoſtolorum ille alter quòd hunc complexus ſit, & ipſe illum; etſi è ſcriptis huius parùm liquidò conſtat, tamen conſenſu ſuadent credere priſci illi noſtri & ſancti Patres. Suſcipe igitur ô ſumme Antiſtes, & Virtutis atq; Honeſti vnicum præconem, tu qui illa habes & colis, amplectere, & bono generis humani (audacter dicam) famam & lucem illi circumda. Tui hoc arbitrij eſt. qui attollere & deprimere potes; quem Europa, Aſia, Africa, quem America & ipſe nouus orbis ſuſpiciunt, & ab oraculo tuo ſolliciti omnes pendent. Nos certè, BEATISSIME PATER. & affectu iam, quod dixi, congeniculamus; felices, ſi præſentibus id liceret! Louanij, v. Kalend. Iulias, ∞. IↃCV.

INVITATIO AD SENECAM.

ANNÆVS iſte SENECA, quem vides LECTOR,
Ait fuiſſe magnus inter auctores,
Seu tu Latinos, ſiue reſpicis Græcos:
Sapientiâ, inquam, et Eloquentiâ magnus.
Et ſcripta luſtra, iudicabis hoc mecum.
Nam dictio ipſa docta, florida, arguta:
Quid ſenſa? promit dogma Stoicæ ſectæ,
Sectæ virilis, altæ, ad alta ducentis,
Vis vana rerum, et falſa regna Fortunæ
Deſpicere, vel ridere? vis decus ſummum
In vno Honeſto ponere atque Virtute?
Docebit, aſſeretque. melius vt poſſit,
Nos ceasione puriorem ab hac noſtrâ,
Itemque clariorem ab ingeni luce,
Tibi damus. aude tangere, atq; luſtrare:
Ego fallor, aut ad ipſa templa te ducet
Sophiæ ſerena, clara. vbi illa ſit mentis
Tranquillitas ſerenitaſque diffuſa.
Vnde tibi fas aſpicere cælicas oras,
Et fas ſimul ſuſcipere cælicas curas,
Deſpicere terram, et terrea iſta. quid dico?
INGREDERE, dictis plura ſcio reperturum.

INTRODVCTIO LECTORIS.

AEDIFICIVM enim vides: via munienda eſt, vt adeas, & me & Senecam cum fructu legas. Duo dicam: & *Quid à me* hic factum, & *Quid à te* velim: da aurium, ſiue oculorum leuem operam, diſces quæ ex vſu ſit ſciuiſſe. De me primùm, pro copià ingenij aut iudicij iſta præſtitiſſe. Primò,

Senecæ CONTEXTVM, & ipſa verba, quàm emendatiſſima dediſſe: ſecutum meos aut alienos libros veteres: quos diligenter comparaui, & iudicio ex iis elegi, aut reieci. Adiumentum mihi in eo à quatuor eruditis viris, qui præiuerunt: Eraſmo, Pinciano, Mureto, Grutero. Eraſmo, qui primus manum & limam Senecæ admouit: & ſæpè vtilem aut expolientem, eſt fatendum. Neque enim virum celebrem audio optantem, Ne ille vmquam eum attigiſſet! Malignum votum eſt, & ab affectu, non à iudicio emiſſum. Ego aliter, & veriùs, enuncio: Niſi ille præueniſſet, & explanaſſet; ſalebras & aſpera fuiſſe, ad quæ etiamnunc fortaſſis adhæreamus. Sed alter ab eo Ferdinandus Pincianus eſt: vir, vt verbo dicam, germanæ Criticæ exemplar: cui maximam partem ſanum Senecam, meo quidem ſuffragio, tranſſcribas. Bonis in Hiſpanià libris, & benè eſt vſus: non præceps, non præpes, acutus tamen, & ſagacitate ac modeſtià pari. Sed ille in ſolo textu emendando fuit: ſenſa non attigit, neque aliter illuſtrauit. Excepit igitur M. Antonius Muretus, elegantis ingenij & iudicij vir, & adſpirauit ad vtramque hanc palmam. Totum Senecam dedit, & aut emendatum à ſe voluit, aut illuſtratum. Voluit, cauſsà duplici vix fecit: & quia labor eum & inſtantia in talibus (virum nouimus) non ſequebatur; & quia mors aſſecuta eſt, & filum hoc operis præcidit. Bona tamen & laudabilia multa ſunt: vnum non attollas, imò non toleres, quòd fidenter nimis ſæpè contra libros reſcribit, & Senecam non eorum fide, ſed ſuo ſenſu, facit loquentem. Ah, apage. & honos ſit ſcriptoribus priſcis, & religio etiam ſcripturæ priſcæ: à quà, ſi cùm libuit abimus,

quid puri aut germani mox erit? Ianum Gruterum noſtrum hoc mouit, vt ipſe ſuccederet, & Senecam iterùm cum libris priſcis & chirographis conferret: quod fecit induſtriè & ſic perfectè, vt nimius videri quibuſdam aut μικρολόγος poſſit. Non mihi. qui in Critico amo ſedulitatem & fidem: & hanc etiam in Grutero operam, quòd aliorum paſſim Notas aut Interpretationes adiecit. Vſui mihi fuit, ingenuè fateor: & amo virum è meâ olim diſciplinâ, nunc & docendo factum. Quid autem ego, poſt hos omnes? Quod cœpi dicere, iudicio ex iis ſelegi, & meam etiam operam inſpectionemque addidi, & Textum totum reformaui. Non cito paſſim libros, fateor: quid opus eſt? ſemel hîc moneo & clamo, quidquid eſt, ab iis eſſe. Pauca ſanè à coniecturâ noſtrâ: niſi ſicubi ea ita clara eſt, vt peruicacia ſit dubitare. Reliquas, nec paucas aut improbas, magis viſum fuit, Notis inſerere arbitrandas.

Alterum, quod à me propriè imputo, eſt INTERPVNCTIO, & ſenſuum verborumque DISTINCTIO: quæ ſic confuſa aut indecora anteà in Senecâ, vt negem in alio ſcriptore fuiſſe. Quàm minuta pleraque, & interciſa? quàm diuulſa, aut pendula? Verè erat, quod Caligula obiiciebat (ſi tamen hoc ſenſu) *Arena ſine calce.* Nos ordinauimus, coniunximus, diſiunximus, vt res erat: & præter lucem ſententiæ, quam largiter infudimus, faciem eloquentiæ reddidimus, vberis illius & profluentis. Nam hæc ei fuit: *Iudicium* noſtrum vide. Tertiò,

ARGVMENTA etiam libris ſcriptiſque ſingulis præpoſui, & in breuiario quodam Ordinem ac materiam dedi. Hoc quàm vſui lectori ſit, & quàm appoſita introductio, ipſe dicet: ego tantùm, difficile mihi fuiſſe, & ſupra quàm aliquis credat. Intricatus enim & multiplex Seneca, & parùm ſæpè (liberè dicendum eſt) compoſitus aut digeſtus. Siue copia rerum hoc fecit, quas accumulauit; ſiue Stoico quodam more fortaſſe, materiem & opus parùm ab initio ordinauit. Vtcumque eſt, culpam hanc agnoſco: nec niſi iis titulis velo. Quartò,

NOTAS PERPETVAS addidi: atque vno tenore perduxi, ad opus Epiſtolarum. In iis ſubſtiti aut defeci, fateor: & valetudo manum de tabulâ coegit. In loco moneo, & videbis. Sed in prioribus vſqueeò diligentiam & ſtilum extendi, vt etiam minora quædam, & ſemidoctis obuia non neglexerim: quid ita? quia Senecam producere, & vulgi manibus inſerere, votum mihi fuit: ideoque conſilium, vulgo etiam hæc adaptare. Qui paucis & doctis modò ſcribunt, an non famam ſuam magis,

gis, quàm fructum Lectoris ſpectant? Iſtum ego: & ſcio quædam ſæpè tranſiri, aut ſeponi, vt minora, in quibus & Varrones noſtri hæreant, cùm diſquiruntur. Itaque nihil in pompam Notæ iſtæ dabunt: Senecæ ſeruient, & illum illuſtrem, non me volent. Breues etiam ſunt: quia ad externa aut aliena non diffundor. Si quid rituum aut hiſtoriæ veteris occurret, ſigno magis quàm explico: quid enim iſta ad Senecam propriè? cuius ſententiam ſi capis, boni & legitimi Scholiaſtæ munus impleui. Atqui iuuat & pulchrum eſt ritus illos diſcere, & antiquitatem luſtrare. Pulchrum, ſed in loco: quid iſta ad Philoſophiam, quæ hic tractatur? Qui autem ſimul omnia volunt & affectant, pulcherrimè cum Polybio guloſis, & imminentibus conuiuarum, comparantur. καὶ γὰρ ἐκεῖνοι πάντων ἀπογευόμενοι τῶν παρακειμένων, οὐδὲ κατὰ τὸ παρὸν οὐδενὸς ἀληθινῶς ἀπολαύουσι τῶν βρωμάτων, οὔτ᾽ εἰς τὸ μέλλον ὠφέλιμον ἐξ αὐτῶν τὴν ἀνάδοσιν καὶ τροφὴν κομίζονται: Lib. III. *Nam & illi omnia, quæ apposita ſunt, guſtantes, neque in præſentiâ verè fruuntur vllo ciborum, neque in poſterum digerunt ſatis, aut vtiliter iis nutriuntur:* planè hîc ſimile. voluptatis gratiâ deguſtant & libant varia; & ſine alio fructu (Senecæ verbis) *omnia curſim & properantes tranſmittunt.* Itaque vetus meum conſilium magis magiſque ſedet, quo inſtitueram *Facem Hiſtoricam*, tum & *Ritualium* libros ſcribere, & in eos congerere, quidquid eſſet in moribus ritibuſque priſcis obſcurum. Et facem quidem cœpi accendere: in quam grandiores illos ritus, *De Sacerdotibus, De Magiſtratibus, de Ludis, De Militiâ, De Nuptiis, De Funeribus*, & qui tales, volebam includere: in Ritualium autem libros, minores, & ſingulos ſuis verbis ac litterarum quodam ordine explicandos. Sicut Lexica quædam verborum vtiliter habemus: ſic hæc rerum volebam eſſe. Vt ecce, in Senecâ occurrunt, *Abdicatio, Acta, Admiſſio, Adoratio, Aſſeſſor, Atrienſis*. Iterumque, *Balnea, Baſilica, Boleti*: &, *Calda, Caldarium, Canuſinati* ſerui, *Carica* anno nouo, *Ceroma, Ceſtus*: & vno verbo, quidquid ritum antiquum tangit aut alludit; in iſto libro, & ſuâ quodque litterâ, haberes teſtibus exempliſque firmatum aut illuſtratum. Quid opus in ſingulis auctoribus perſequi, quæ omnium ferè communia ſunt? Itaque & communis hic quidam velut Commentarius eſſet, Latinorum, Græcorum; Poetarum, Oratorum, Hiſtoricorum, Philoſophorum, Miſcellorum. Hæc, inquam, inſtitueram, & materiem ab annis xxv. iam paraueram: diſponere & exſtruere ætas, & magis valetudo, me vetant. O vtile tamen opus! ò quis æmulatur, & ſuſcipit! trado facem, & vnà glo-

riam, quæ cum litteris lucebit & viuet? Sed de noſtrâ nunc re: breuis igitur fui, nec vagus aut ſuperuacuus: exemplo quidem veterum, quotquot Græci aut Latini Scholiaſtæ exſtant. Iamnuper hæc profluentia cœpit: parùm ſæpe decora, fatendum eſt, cùm aut palàm *περίεργοι ſunt, & quod dicitur, *λυκοῦ πτερὰ ζητοῦσι; aut inepti, & vt aliquid nouæ obſeruationis infarciant, *galeam tibiæ, ocream capiti inducunt*. Atqui *Philoſophica* etiam, inquies, parcè, & ſtillicidium de ſitulâ, donas. In Notis, agnoſco: ſed alibi nónne affatim, & pleno ſinu, à me factum? Profudi, quidquid eius opus erat, in tribus *Manuductionis*, totidem *Phyſiologiæ* libris: totidem *Ethicorum* reſtant, ſi Deus expolire & conſummare dabit. Atque eos libros ſic inſtitui, vt quamquam à capite ſectam ſenſuſque Stoicos ordine exſequar, nihil tamen inſeram, quod propriè non ſit Senecæ illuſtrando. Inquire, videbis: & vnà totum hoc opus probabis, ſi tibi, cum Homero quidem *— πρόφρων κραδίη, καὶ θυμὸς ἀγήνωρ. Nam quibus alterum abeſt, volente me à libris iis abſint. Hæc ſi miſcere *Notis* ipſis voluiſſem, & ſuis quæque locis inſpergere: quàm floridæ magis & vberes fuiſſent! Conſidera, & maciem earum alibi ſic excuſa. Nam ego rem tuam inſpexi: è quâ magis fuit, ſemel & vno gradu, quàm per ambages aut ſaltuatim, in Porticum illam induci. En habes, quæ præſtiti: ſequitur,

*Nimij.

*Lupi alas quærunt.

*pectus prudens, animusq; virilis.

Quid te pariter velim: à quo pauca etiam eo exactum, ſiue rogatum. Primùm, vt quamquam pleraque omnia Senecæ vtilia, & ad vitam; tamen quæ maximè talia, eligas; & ea ad mentem ſæpiùs referas & ad manum. Inter libros eminent, me iudice, iſti: *Duæ Conſolationes, De Prouidentiâ, De Clementiâ, De Tranquillitate, De Conſtantiâ, De Breuitate vitæ, De vitâ beatâ.* Sunt & libri *De Irâ* inter bonos, item *De Beneficiis*: ſed in partibus ſpinas ſuas aut faſtidia habent: alioqui & pulcherrimos ac diuinos locos. In *Epiſtolis* ſimile. quarum quędam (Argumenta mea ſtatim dicent) vtiliſſimæ: & aliæ in argutiis, aut, ſi res dicenda eſt, ineptiis occupantur.

Secundò, vt Philoſophi, non Grammatici oculis iſta legas. id eſt, rem, non verba cogites: & quamquam ea ducunt, ſplendida ſæpe & magnifica, ab illâ tamen non abducant. Sicut boni canes, non pellem extremam leuiter ſtringunt, ſed ipſam feram prehendunt & mordent: ſic te oportet in ſenſus, non in circumdata verba intentum, eos captare. Atquin aliquid etiam eſt, vbi adhæreas. Vide an Notæ transferent: ſi non, ipſe te transfer. Sicut in viâ, ſi ſalebra aut lama obiecta ſit, tranſire

quidem

quidem tentas: ſin profundius eſt, nec licet, non ſtas ſtupidus, ſed circumis leuiter, & iter tuum pergis: ita hîc. Tenta & conare ſemel iterumque capere: non capis, abi. Tertiò, vt

Excerpta habeas, & ſelectas aliquas ſententias, ſiue locos: quas apud te ſæpè agites, & in animo reuoluas. Cui vſui alioqui lecta? vt concitemur fortaſſe, dum legimus, mox calor abeat, & iidem ſimus: non aliter, quàm ſpectatores in theatris. Imò verò adhæreant illa, noſtra fiant, id eſt concoquantur. *Non prodeſt cibus*, ait Seneca, *nec corpori accedit, qui ſtatim ſumptus emittitur*. Epiſt. 11. Sedeant igitur in animo fideliter: nec ſicut vnguentorum aliquis odor, ſtatim ad aërem diſſipentur. Huc te ducet, aut trahet potiùs, adiunctus Epictetus, quem lege, & Enchiridium quidem eius ediſce. Poſtrema denique eſt precatio mea, ſiue etiam deprecatio. Illa, vt grata acceptaque habeas, quæ feci; hæc, ne culpes nimis aut ſuccenſeas, ſi quid omiſi aut deliqui. Ætatem meam vide fatiſcentem, valetudinem iam feſſam; labores aſſiduos & ſcripta, quæ etiam huic operæ interuenerunt: durus es, niſi veniam, non dicam largiris, ſed offers. Quòd ſi quis meliora etiam afferet, faciat: vellem tamen apponi meis (& ex vſu publico eſſet) non opponi: ego certè me non opponam, & Democriti illud aureum imbibi, *Νόμῳ, καὶ ἄρχοντι, καὶ σοφωτέρῳ εἴκειν. Vale, & aliis ſcriptis meis fruite, iſtis vti, meum eſt votum.

*Legi, Magiſtratui, & Sapientiori ſubmitti.

IVDICIVM

Super SENECA eiúſque SCRIPTIS.

* Ex profeſſo in Manud. I. cap. XVIII

LAVDAVIMVS *hunc auctorem* * *alibi, & dotes ac bona eius diffudimus: ſed ad* Iudicium *nunc imus, & qui aduerſantur audiemus, &* EX ANIMI SENTENTIA *tabellam dimittemus. Video inter veteres, tres fuiſſe qui ex profeſſo culparunt, Caligulam, Fabium, Agellium: quâ cauſſâ, aut fine, videamus. De Caligulâ, Suetonius:*

Cap. LIII. Lenius comptiuſque ſcribendi genus adeò contempſit, vt Senecam tum maximè placentem, Commiſſiones meras componere; & Arenam eſſe ſine calce, diceret.

Sueton. cap. XXXIIII. *Caligulæ hoc iudicium eſt: nempe illius, qui* cogitauit etiam de Homeri carminibus abolendis: *itemq́;* Virgilij & T. Liuij ſcriptis, ex omnibus bibliothecis amouendis. *En hominem, cui bona ſcilicet placeant: & quo arbitro Seneca ſtet, vel cadat. Quid tamen in dicteriis illis voluit?* Commiſſiones componere, *id eſt, pompæ tantùm & theatris apta ſcribere: quæ florem & fucum magis, quàm robur & veritatem haberent. Sunt enim* Commiſſiones, *cùm inter ſe ingenia committuntur, pro palmâ:* ἀγωνίσματα *Græcis, &* ἐπιδείξεις. *Hoc eò ſpectat, quòd vt Suetonius dixit*, comptum & lene *illud dicendi genus Caligula odiſſet. Et de* comptu, *in Senecâ eſt, fatemur: de* lenitate, *mihi non videtur, in iſtis quidem Philoſophicis. vbi robur magis eſt, & acrimonia: fortaſſe aliter in Orationibus, de quibus propriè Caligula fortaſſe cenſebat. Sed alterum, quale eſt?* Arenam ſine calce. *An quòd minuta commatia, & ſenſus iaceret, parùm inter ſe deuincta? quòd difflueret oratio eius, nec hæreret? An etiam, quòd longus & ſine fine eſſet: ſicut ſtadium vel circus (nam id quoque Arena) ſine metâ? Poſſis vtrôuis ducere: & de priore, mox in Fabio viderimus: de altero, certum eſt vberem &. copioſum in rebus verbisq́; eſſe, eidem etiam Fabio aſſertum. Atque hunc igitur audiamus: non per conuicia, ſed iudicio, vt apparet, & conſilio arbitrantem. Ait, lib.* x.

Ex induſtriâ Senecam in omni genere eloquentiæ verſatum diſtuli, propter vulgatam falsò de me opinionem, quâ damnare eum, & inuiſum quoque habere ſum creditus. Quod accidit mihi, dum corruptum, & omnibus vitiis fractum dicendi genus, reuocare ad ſeueriora iudicia contendo: tum autem ſolus ferè hic in manibus adoleſcentium fuit, quem non equidem

dem omnino conabar excutere, ſed potioribus præferri non ſinebam. quos ille non deſtiterat inceſſere: cùm diuerſi ſibi conſcius generis, placere ſe in dicendo poſſe iis, quibus illi placerent, diffideret. Amabant autem eum magis, quàm imitabantur, tantumque ab illo defluebant, quantum ille ab antiquis deſcenderat. Foret enim optandum, pares, aut ſaltem proximos illi viro fieri: ſed placebat propter ſola vitia, & ad ea ſe quiſque dirigebat effingenda, quæ poterat. Deinde cùm ſe iactaret eodem modo dicere, Senecam infamabat: cuius & multæ alioquin, & magnæ virtutes fuerunt, ingenium facile & copioſum, plurimum ſtudij, & multa rerum cognitio, in quâ tamen aliquando ab iis quibus inquirenda quædam mandabat, deceptus eſt. Tractauit etiam omnem fermè ſtudiorum materiam. nam & orationes eius, & poëmata, & epiſtolæ, & dialogi feruntur. In philoſophiâ parùm diligens, egregius tamen vitiorum inſectator fuit; multæ in eo claræque ſententię, multa etiam morum gratiâ legenda, ſed in eloquendo corrupta pleraque, atque eò pernicioſiora, quòd abundant dulcibus vitiis. Velles eum ſuo ingenio dixiſſe, alieno iudicio. Nam ſi aliqua contempſiſſet, ſi parùm concupiſſet, ſi non omnia ſua amaſſet, ſi rerum pondera minutiſſimis ſententiis non fregiſſet: conſenſu potiùs eruditorum, quàm puerorum amore comprobaretur. Verùm ſic quoque iam robuſtis, & ſeueriore genere ſatis firmis, legendus vel ideò, quòd exercere poteſt vtrumque iudicium. Multa enim, vt dixi, probanda in eo, multa etiam admiranda ſunt: eligere modò curæ ſit, quod vtinam ipſe feciſſet! Digna enim fuit illa natura, quæ meliora vellet, quæ quod voluit, effecit.

Iſta Fabius. quem boni rectiq́ plurimùm iudicij Cenſorem agere, libens fateor: niſi ſicubi affectus abducit, quod hîc vereor factum. Ipſe non diſſimulat, ſparſam de ſe opinionem, iniquiorem Senecæ eſſe: & ego hercules agnoſco. Tamen vel ſic bona de Senecâ, quædam alia dicit: & penſitemus. Ait, In omni genere eloquentiæ verſatum.] *Magna & vera laus eſt: verſâ & proſâ valuit, omne ſtudiorum argumentum ferè tractauit. Pergit:* Ingenium facile, & copioſum.] *Agnoſcimus: & de Facilitate, quis non inter legendum videt, fluere omnia è pleno pectore, & inexhauſto illo ingenij fonte? Ipſe de ſe:* Qualis ſermo meus Epiſt. LXXV. eſſet, ſi vnà ſederemus aut ambularemus, ILLABORATVS & FACILIS, tales eſſe Epiſtolas meas volo. *De Epiſtolis hoc ſignatè. Atqui eæ ſunt, quæ curam & tractationem habuiſſe, inter omnia ſcripta, videantur. Iam de* Copiâ, *inuentiones illæ tam variæ & diſpares, in*

vnâ re Moralium, dicent. Quot libri ſunt, quot etiam fuerunt? Et inter omnia ſimilia, nihil idem: imò vix ſententiam aut imaginem reperias iteratam. Mirabitur, ſi quis inquiret: & tale exemplum alibi requiret. Iterùm Fabius: Plurimum ſtudij.] *Quod me dat in ſtuporem. In aulâ, in coniugio, in illo genere vitæ, familiâ, opibus, occupationibus, potuiſſe in libris ſcriptiſq́ ſic eſſe. Sed ipſe pertinax & intempeſtiuum ſuum ſtudium non celat, ſcribitq́ Lucilio ſuo:* NVLLVS mihi per otium DIES exit: PARTEM NOCTIVM ſtudiis vindico. Non vaco ſomno, ſed ſuccumbo: & oculos vigiliâ fatigatos cadenteſque in opere detineo. Seceſſi non tantùm ab hominibus, ſed à rebus: & primùm à meis. POSTERORVM NEGOTIVM ago: illis aliqua, quæ poſſint prodeſſe conſcribo. Salutares admonitiones, velut medicamentorum vtilium compoſitiones, litteris mando. *En virum diligentem ſtudiorum, & noſtri! quis non amet pariter, nobis ſic natum & occupatum? Verba ea repete & examina, quiſquis es: pudebit vel ſpargere, vel audire calumniam, in generis humani ſic amantem. Studium autem illud niſi tale fuiſſet; vnde tot iſtæc opera quæ habemus, & non habemus? Voluptati, ſomno, vitæ detraxit: quod nobis impendit. Pergit etiam Fabius:* Multa rerum cognitio.] *Vides Polymathiam, quam nouelli iudices fruſtrà detractum eunt. At Fabius candidè donat, & magnus ille Plinius, qui* Principem eruditionis, *inuidendo elogio, appellat. Et quis detrahet, qui varia in omni materie ſcripta eius videt, aut cogitat? In poëſi plurima fuerunt: exſtat Medéa tragœdia, & gloria ſufficit aut palma, in hoc quidem genere ſcriptorum. Quid oratoria eius, hiſtorica, philoſophica, miſcella? Omnia enim tractauit, non ſolùm tetigit: atque etiam* Dialogos *ſcripſit (vt hic Fabius) quo argumento neſcio, & deſiderabile tamen mihi hoc opus. At vna etiam Satyra in Claudium exſtat: quàm variè docta, arguta, venuſta? nec Venus aut Lepor aliquid addant. Sed porrò etiam Fabius:* Egregius vitiorum inſectator.] *Sanè fuit, & vel nimium hac parte aliquis dicat, aut potiùs iam dixit. Mihi tamen non videtur. aut nimius etiam Epictetus, qui vel acriùs ea inſectatur. Cynicum hoc fuit, deſtringere paſſim & defricare: Stoïci tenuerunt, etſi modeſtiùs, & in ſcriptis magis quàm ſermone, vſurparunt. Quis autem in philoſopho damnet, vitia inſequi, pellere; virtutes aduocare, inducere? proprium illorum opus eſt, aut debet. Ceterùm noſter hac parte meritò à Fabio attollitur, acer & calidus inſectator, & hoſtis toto animi ſenſu. Vide ſtimulos & ictus ſententiarum, cùm hoc agit: vide inſurgentem, & penè dicam ardeſcentem. Simplicius de Epicteti acrimoniâ:* Qui ab eâ non excitetur, eum non niſi apud inferorum tribunalia corrigendum. *De noſtro veriſſimè vſurpem. ſenſum boni honeſtiq́ non habet, quem eò non impellit. At ipſe, inquiunt, hæc non ſenſit. Non ſenſit?*

Epiſt. VIII.

ſenſit.? da qui ſimulat, & ſic ſcribit. Sophocles olim verè:

— ἄνδρα γὰρ καλῶς
Πράσσοντ' ἀνάγκη χρηστὰ κερδαίνειν ἔπη:
— virum eſt opus
Benè facientem, verba conſequi bona.

Eſt opus. & è fonte puro, pura; è ſordido, ſordida & maculantia aliqua manare. Neque abnuo, ſimulari iſta poſſe, & ſolere: ſed ſic, vt frigus & remiſſio appareat, & vno verbo, animi diſſenſio & pugna. Amplius: Multæ in eo claræque ſententiæ.] *Hoc vnicè iactamus, & parem ei in Græciâ aut Latio non damus. quid parem? vix propinquum. Atque eæ ſententiæ acres, argutæ, penetrantes ſunt; & quod caput, ſalutares. Vnus libellus, vna epiſtola eius dabit, quod ſatis ſit vitæ formandæ, aut corrigendæ, ſiquis medenti ſe donat. Denique Fabius:* Multa probanda, multa etiam admiranda ſunt.] *Quid hoc eſt? cenſorem, an laudatorem induximus? adhuc talis fuit: & ex animi ſenſu, contra animum penè fuit. Venite, audite, qui Fabium nobis obducitis: ego plura aut maiora non dixerim, qui Senecam produco. Eſt* probabilis, eſt ADMIRABILIS in multis: *quid vltrà volumus? nam vbique talem eſſe, conditio hæc hominis non capit. Sunt igitur & culpæ, ſiue Vitia: atque ea ab eodem Fabio (nam ego ordine excerpam) andiamus. Primum eſt,* quòd antiquos inceſſerit, diuerſi conſcius ſibi generis.] *Hoc caput, hic fons eſt Fabianæ reprehenſionis: qui veteris eloquentiæ (nec immeritò) amator, reuocare eam, & nimium æui ſui comptum, & fractum dicendi genus emendare conabatur. Qui autem tuebantur, Senecam auctorem aut ducem præferebant: ideoq; & hunc repellit, aut inuadit. Ait,* veteres inceſſiſſe: *nec falsò. minimè antiquarius Seneca, & epiſtolæ iſtæ (vbi iudicia talia inſpergit) docent. Imò adeò abhorret, vt vix alium quàm Virgilium è poëtis aduocet, aut Publium: rarò vetuſtioris æui aut ſtili quemquam. Proprium aliquod & ſuum genus habuit: vt ſolent iſta vel cum ætatibus mutari, vel pro ingenio atque animo cuiuſque formari. Quis Ciceronem Graccho aut Catoni ſimilem dicat, aut velit? Nec illi Senecam, aut Plinium: ſed nec Tacitum. nam & iſte cauſſas egit, & orationes ſcripſit. Tamen puro ſinceroq; iudicio, laudanda in ſtilo & eloquio hi poſteriores etiam habent. Quid de Symmacho dicam, quem multi boníque iam olim mirantur? tantum etiam ab illis abiuit, quantum illi à Cicerone. Vt in vultibus noſtris, ſic in ſtilo diuerſitas: & laudabiles etiam formæ, non ſunt, vt ſic dicam, vniformes. At enim multa Senecæ* in eloquendo, *ait Fabius,* corrupta.] *Ab hac cauſâ, quam dixi, à cultu & flore nimio: denique etiam, quòd* rerum pondera minutiſſimis ſententiis fregit.] *Ita enim idem addit: neque abnuo, crebras & minutas iſtas ſententias interuenire. Sed pondera etiam rerum frangere? hoc nego, in*

iſtis

*iſtis quidem philoſophicis libris, qui exſtant. Augent magis, & intendunt. Stoicorum hoc proprium fuit, non gladiis, ſed pugiunculis, rem gerere: & breui & accincto ſermone eſſe. Docui * alibi: & vel Epictetus, qui ſuper-eſt, dicet. Imò verò in Philoſophiâ mirè hoc decere videtur: aliud in Oratoriâ fateor, de quâ propriè Fabium cenſere mihi liquet. Et tamen, vt reuelatâ fronte & pectore agam, non etiam abnuo interdum Sententiolas interuenire, frigidas aut inani argutiâ: & quas exire magis, quàm ferire dicam. Sed pauca ſunt iſta: & meliorum numerus obumbrat. Sed culpat etiam Fabius, vt* in Philoſophiâ parùm diligentem.] *Quid hoc eſt? aut de quâ parte loqui eum putem? Logicâ? non, opinor, tractauit. Naturali? quædam in eâ ſunt, & nominatim libri* VII. Quæſtionum: *ſed illi verò ita exacti, curioſi, ſubtiles, vt ipſa Ariſtotelêa prouocent, aut vincant. De Morali igitur? nugæ, regnum hic inter omnes tenet. Sed Fabij mentem ego hanc arbitror, non inquiſiſſe nimis aut penetraſſe in interiora Philoſophiæ; externâ hac populari, & velut medicante, contentum. Quod fateor: & ipſe noſter ſæpe hunc ſenſum & finem ſuum prodit, vtilia magis quàm ſubtilia ſequi. Prodit, & mihi probat: atque vtinam operati omnes Philoſophiæ huc eant! Vltimum eſt,* Pleraque corrupta in eo eſſe.] *Quod ad eloquentiam iterùm ſpectat, non illam puram, ſimplicem, & antiquam. Iam faſſi ſumus, & prædiximus:* oratio *eius (Taciti verbis)* multum cultus prætulit. *quare? cauſſâ duplici:* vt fuit illi viro amœnum ingenium, & temporis eius auribus accommodatum. *Ecce, prior cauſſa ab ingenio & indole eſt, cultâ & amœnâ, facili & copioſâ: altera ab aui moribus & ſenſibus, cui oratio ferè ſe aptat. Noſter veriſſimè:* Quemadmodum vniuſcuiuſque actio dicenti ſimilis eſt; ſic genus dicendi imitatur publicos mores. *Corruptio igitur iſta, non niſi in cultu nimio: & quid valdè damnes? ipſe Fabius fatetur,* abundare eum dulcibus vitiis. *Sanè dulcibus: & capiuntur, ſcio, iſtiipſi qui carpunt. Sed ad Fabium ſatis: tertius aſſurgat, & agat Agellius, qui ſic ſcribit:* De Annæo Senecâ partim exiſtimant, vt de ſcriptore minimè vtili, cuius libros attingere nullum precium operæ ſit: quòd oratio eius vulgaris videatur & protrita; res atque ſententiæ aut inepto inanique impetu ſint, aut vt leui & quaſi dicaci argutiâ; eruditio autem vernacula & plebeia, nihilque ex veterum ſcriptis habens neque gratiæ, neque dignitatis. Alij verò, elegantiæ quidem in verbis parùm eſſe, non inficias eunt; ſed & rerum, quas dicat, ſcientiam doctrinamque ei non deeſſe dicunt; & in vitiis morum obiurgandis ſeueritatem grauitatémq; non inuenuſtam. *Dua partes ſunt. prior ex profeſſo hoſtilis, nec iudicium ſed odium adfert. Ait,* ſcriptorem minimè vtilem.] *Túne? quin vnica eius epi-*

ſtola

* I. Manuduct. Diſſ. XIIII.

Epiſt. CXIIII.

ſtola magis talis, quàm agelli tui omnes fructus. Attingere libros nullum operæpretium.] *Non vobis illis, ſiqui logodædali tantùm eſtis, & in vnâ linguâ poliendâ occupati. Deinde,* Oratio eius vulgaris & protrita.] *Quid poteſt vanius? alij nimium cultum obijciunt; hic nullum. An id indicium eſt, modum tenuiſſe?* Res & ſententiæ inepto inaníque ſonitu.] *Tua, ita me Deus, omnia hæc verba: ſed non tua: aliis neſcio quibus tribuis; mox mitiora, & vero magis confinia adiungis. Eaipſa tamen tenuem & macram, vt ſic dicam, laudem habent: notam autem animi tui ab hoc ſcriptore auerſi, à quo & ſtilo nimiùm diuertis. Hæc cauſſa repudij. quæ quiſque amat & habet, amari ab aliis vult; & odit diſſentientes. Audi ſemel Agelli. tu nil niſi veteres Comicos, & Latij puritatem ſectaris, & exprimis (fatendum eſt:) noſter in viâ altâ & aliâ, in cothurno eſt: ne reuoca ad tuum ſoccum. Denique in te, & omnes iſtos caniculas. genus ſcribendi & materiem videamus: nihil pro eâ melius fortaſſe potuit, aptiuſq́. Philoſophatur, animos & mores format, excitat à formidine, à luxu & faſtu reprimit: hæc omnia fortiter & calidè agenda ſunt, & oratio talis adhibenda. An non fecit? Ciceronem in eo genere confer, ſtagnum dices: hunc autem flumen rapidum, quod lectorem ſecum trahit. Satis, ſatis. ego Senecam vniuerſè, admiratione magis quàm laude proſequendum arbitror: in partibus aliquid eſſe quod cenſeas, aut cui ſuccenſeas, non nego. Sanè decidit interdum, aut à ſe mutat. vt in iocis aut dictis, quàm ineptus alibi, ſiue affectatus eſt? in laudibus aut vituperiis, ſine modo? exordia, aut tranſitus, longinqua, aut comica? incuria etiam in hiſtoriis? inquiſitiones aut diſſertationes in Philoſophiâ, ſed & philologiâ, tenues? Sunt enim iſta, ſed pauca: & meliorum ſtatim interuentu ita penſantur, vt momentum ad deprimendum non habeant, in hac iudicij lance. Itaque ſententiam pro te, Seneca, audacter ferimus: in Philoſophiâ, & præſertim Morali eius parte, viciſti qui fuerunt, qui erunt: accipe palmam, non magis quàm Herculi clauam (omnes omnia faciant) extorquendam. In ipſâ eloquentiâ, duæ tuæ virtutes eximiæ: Copia in breuitate, Vehementia in facilitate. De Copiâ, bonus iudex & ſagax ſtatim agnoſcit, & * Fabius vt peculiarem virtutem etiam* * Lib. xii. cap x. *alibi adſignat:* Copiam Senecę, vires Africani, maturitatem Afri. *Vt ridere meritò ſit illos, qui ſiccum & aridum nobis dicunt. At de Vehementiâ, ego eius miror: & eſt tota oratio ferè accincta, intenta, & robur in eâ & acrimonia, quâ vel ad Demoſthenem ſe iactet.* Δεινότης, *quæ mirabilem illum oratorem facit, cum iſto certè ei communis eſt, itemq́; numeri illi viriles. Vnde autem, niſi ab animo tali? &* Pectus eſt *(pulcherrimo ſenſu Fabius)* quod diſertos facit, & VIS MENTIS. *Iudica ſic bone Lector, & bono tuo (ſpondeo, reſpondeo) Senecam ama.*

DE

DE VITA ET SCRIPTIS
L. ANNAEI SENECAE.

Caput I.

De patriâ, & parentibus.

VIRORVM illuſtrium vitam prodere, vetus inſtitutum: & quorum ingenia, ſcripta, aut facta miramur, iuuat alia noſſe, quæ adhæſerunt. De Senecâ igitur, quatenus poteſt, dicam: & colligam ac diſponam, ex ipſo & variis ſcriptoribus, quod huc facit. Patriam ei Cordubam fuiſſe conſtat, veterem florentemque in Hiſpaniâ Bæticâ coloniam: atque Lib. III. adeò in iis regionibus primam. Strabo apertè: Πλεῖστον δὲ Κόρδυβα ηὔξηται, Μαρκέλλου κτίσμα, καὶ δόξῃ καὶ δυνάμει, καὶ ἡ τῶν Γαδιτανῶν πόλις. ἡ μὲν διὰ τὰς ναυτιλίας, καὶ διὰ τὸ προσθέσθαι Ῥωμαίοις κατὰ συμμαχίας· ἡ δέ, χώρας ἀρετῇ, καὶ μεγέθει, προσλαμβάνοντος καὶ τοῦ ποταμοῦ Βαίτιος μέγα μέρος: *Plurimum inter Hiſpaniæ Bæticæ vrbes Corduba aucta eſt, Marcelli opus, gloriâ & potentiâ: itemq; Gaditana vrbs. Hæc quidem ob nauigationes, & Romanorum ſocietates; illa verò, ob regionis bonitatem, & amplitudinem, Bæti etiam fluuio multum huc conferente.* Laudat, & ſimul veterem oſtendit, *Marcelli opus*. Cuius? Prætoris, an Conſulis? Nam Prætor Hiſpa-
Lib. XLIII. niam obtinuit M. Marcellus, ex Liuio, anno Vrbis DLXXXV. etſi in pace & otio, vt videtur. eoque magis inclinem, coloniam ab hoc deductam, fortaſſe & opidum auctum ornatumque. Neque enim nouum planè conditum, vel Silius dixerit: qui iam tempore Annibalis Cordubam nominauit. Ad illum igitur magis, quàm ad Conſulem Marcellum rettulerim, qui anno DCI. Hiſpaniæ præfuit, ſed *citeriori*, vt eſt in Epitome, & ex Appiano colligas: atque ibi re feliciter geſtâ, triumphauit de Celtiberis. Itaque nihil ei tunc fuit cum Bæticâ, aut Cordubâ noſtrâ: quæ eſt in Hiſpaniâ vlteriore. Addit porrò ampliùs Strabo: ᾤκησάν τε ἐξ ἀρχῆς Ῥωμαίων τε καὶ τῶν ἐπιχωρείων ἐπίλεκτοι ἄνδρες. καὶ δὴ καὶ πρώτην ἀποικίαν εἰς τούσδε τοὺς τόπους ἔστειλαν Ῥωμαῖοι: *Habitarunt hanc Cordubam ab initio ſelecti Romanorum, & indigenarum: atque adeò primam hanc in ea loca coloniam miſerunt Romani.* Nota, de Selectis. Ita enim fuit: eoque obtinuiſſe poſteà credam, vt *Colonia Patricia* diceretur.
Lib. III. cap. 1. Plinius apertè: *Corduba, colonia Patricia cognominata.* Et in Auguſti nummis, PERMISSV. CÆSARIS. AVGVSTI. caput eius: tum parte alterâ, COLONIA. PATRICIA. Cui titulo cauſſam dediſſe arbitror, quòd ſplendida & diues, Patres ac Senatores etiam rei Romanæ daret. Nam iam Auguſti æuo, ex prouinciis paſſim in Senatum legebantur. Sed ait & Strabo, *primam*

coloniam

coloniam eò miſſam: quod cautè lege. Nam *Carteia*, in eadem Bæticâ, iamantè colonia deducta, à L. Canuleio Prætore: ſed quia ex parùm honeſtis, *Libertinorum* appellata fuit. Leges in Liuio, initio libri XLIII. Tueri tamen Strabonem poſſis, fortaſſe & debeas: quòd non miſſi coloni illi Româ aut ex Italiâ, ſed ibi nati ex militibus Romanis & fœminis Hiſpanis, permittente Senatu, hybridæ iſti libertate donati ſint, & in coloniâ collocati. At Strabo *miſſam primam* diſertè ſcripſit. Satis de Cordubâ: atque hæc patria fuit. qui parentes? E gente *Annaâ* fuiſſe liquet: cui, ominis cauſsâ, ab annis videtur nomen factum: reſpondetque cognomen *Seneca*, item ominis boni. Ita enim ego opinor primò inditum: etſi Iſidorus, *eum qui primus ita dictus ſit, canum fuiſſe natum*, arbitretur. Sanè *Seneca*, vel vt veteres, *Senica*, (eſt enim à *Sene*, *Senicis*.) γεράσιτο significat, vt *Senecio*. Videatur Nonius, in *Senica*. Addo, quòd in aliâ etiam gente reperio hoc cognomen, vt in *Acciâ*, lapide priſco: *M. Accio. Seneca .... Manlio Planta* II.*vir*. *Quinq*. Sítne autem ſtirpis Hiſpanæ gens Annæa, an in coloniam ex Italiâ miſſa, haud adfirmem: illud tantùm, Equeſtrem etiam fuiſſe. Ita Seneca ipſe de ſe, apud Tacitum: *Egóne equeſtri & prouinciali loco ortus, proceribus ciuitatis adnumeror? inter nobiles, & longa decora præferentes, nouitas mea enituit?* Lib. XIIII. Pater igitur, fortaſſe & auus, inter Equites: neque vltrà. Nam de *Nouitate* ſuâ mox ſubiungit, non facturus, ſiqui maiorum ad honores perueniſſent. Patet autem à ſe ſcriptiſque ſuis etiam notus, *L. Annæus Seneca*: quem *Declamatoris* agnomine (in hoc genere excelluit) à filio ferè diſtinguunt. Exſtant non ipſius, ſed alienæ ab eo digeſtæ Declamationes: quas Præloquiis, aut Interloquiis diſtinxit: & vel ſic come atque amœnum ingenium ſuum ſatis oſtendit. Vxorem habuit *Elbiam*, item Hiſpanam aut Hiſpanienſem, magni animi atque ingenij fœminam, vt filius eam (in Conſolatione ad ipſam) ſatis deſcripſit. Patet, Auguſti temporibus, Romam venit; & ſecuta mox vxor cum liberis, cúmque ipſo hoc Senecâ noſtro, adhuc tenello. Diu ibi in gratiâ & famâ vixit, rem fecit: & ad vltima Tiberij cenſeo ætatem produxiſſe. Inducit me, quòd Seianianæ coniurationis mentio eſt in eius libris, & alia quæ huc ſpectant. Omitto, & ad filium tranſeo, de quo propoſui.

CAP. II.

De ipſo L. Annæo Senecâ, eiuſq; fratribus: vbi natus, & quando Romam delatus.

Is natus Cordubæ, & puer inde Romam tranſlatus: quod ita indicat ipſe, vbi materteram laudat. *Illius manibus in vrbem perlatus ſum; illius pio maternoq; nutricio, per longum tempus æger, conualui.* Conſol. ad Helu. cap. XVI. Si manibus perlatus, puerili in ætate oportet fuiſſe: & vides languiſſe tunc etiam, & operâ curaque eiuſdem focillatum. Hoc ego eueniſſe colligo decimoquinto, aut circiter anno, ante Auguſti exceſſum: argumento ab adoleſcentiâ Senecæ in Tiberij æuo, mox dicendo. Ergo nec pater diu antè Romam migrarit. Fratres duos

Digitized by Google

Ad Helu. cap. II. habuit, neque vllas ſorores. ex verbis eius ad matrem: *Cariſſimum virum, ex quo trium liberorum mater eras, extuliſti.* Hi tres autem, M. Annæus Nouatus, L. Annæus Seneca, L. Annæus Mela fuerunt: nati ordine, quo recitaui. Hoc ex Controuerſiarum inſcriptionibus liquet, vbi ſic, etſi cognominibus ſolis, recenſentur. Maximus autem fratrum nomen mox mutauit, & in Iunij Gallionis tranſiit, ab eo adoptatus. Qui Gallio Senecæ patri in Declamationibus aliquoties nominatur, & *Noſter* ei dicitur: ſiue à communi patriâ, Hiſpaniâ; ſiue ab amicitiâ, quæ cum eo fuit. An & neceſſitudo aut cognatio? neſcio, ſuſpicor tamen ob hanc adoptionem. Eſt autem ille *Gallio*, qui *Pater* Quinctiliano agnominatur, itemque Tacito, ſexto Annalium. Noſter autem iſte adoptiuus in Euſebiano Chronico, *Junius Annæus Gallio, frater Senecæ, & egregius declamator*, dicitur: an duplici illo gentis nomine (quod tamen veteribus rarum, imò non fuit) vt notet in quam adoptione iuit, & in quâ naturâ fuit? Apparet, ſi recta eſt nomenclatura aut ſcriptura. Eſt ille, ad quem libros *De Irâ* noſter ſcripſit & miſit, quem in iis *Nouatum* appellat: at eumdem, inſcriptione *De vitâ beatâ, Gallionem fratrem*; itemque in Epiſtolis, *Dominum ſuum Gallionem*. honeſtè, vt fratrem ſcilicet ſeniorem. Sed obſerua igitur, non adoptatum videri, quo tempore libri *De Irâ* ſcripti, id eſt Caio viuo: poſteà denique, & tunc cognomen mutaſſe. At frater minimus, Annæus Mela eſt, Tacito, Dioni, & Euſebio nominatus, qui eques tantùm Romanus (nam prior ille Senator fuit) Lucanum filium genuit, *grande adiumentum* (ait Tacitus) *claritudinis*. Atque hi igitur tres fratres, de quibus Martialis capiendus:

Et docti Senecæ ter numeranda domus.

Doctum vocat, illum Declamatorem: triplicem domum, tres filios familiaſque dictas.

CAP. III.

Adoleſcentia eius, præceptores, & ſtudia.

PVER igitur Romam venit, atque ibi, in optimis artibus, optimum ingenium adoleuit. *Adoleſcentia* eius in *Tiberij principatum incidit*, vt ipſe fatetur: idque eo tempore, quo *aliena ſacra mouebantur*. Is fuit annus Tiberij quintus, Vrbis conditæ DCCLXXII: quod ex Tacito eſt manifeſtum, qui *ſacra Aegyptiaca & Iudaica pulſa* eo anno ſcribit. Itaque Seneca tunc plenam adoleſcentiam egerit, viginti aut vigintiduorum annorum. Nam ætatem grădiuſculam ſub ipſo Auguſto habuiſſe, ex eo liquet, quòd cometam, ſiue flammam, ante exceſſum eius obſeruauerit, de quo prodit: *Vidimus ante Diui Auguſti exceſſum ſimile prodigium:* nec planè pueris talia curioſè adnotentur. Præceptorem in eloquentiâ habuit ipſum patrem, opinor: atque id Controuerſiarum libri & Præfationes dicunt. Cur autem non optimus ſenex, qui alios ducebat & docebat, ſuos in hac viâ dirigeret? Fecit, & duos egregiè diſertos reliquit, Gallionem, & noſtrum: nam de Melâ nihil legi. Ille eſt Gallio, quem à ſuauitate eloquij Statius commendat:

[Margin notes: Epiſt. CVIII. — Lib. II. Annal. in fine. — I. Quæſt. cap. I.]

Hoc

Hoc plus, quàm Senecam dediſſe terris,
Et dulcem generaſſe Gallionem.

Sonante & tinniente quâdam eloquentiâ fuiſſe, auctor libelli De cauſſis corruptæ eloquentiæ oſtendit: qui commemorat, *tinnitus Gallionis.* Si tamen huius, non patris. At noſter, præter eloquentiam, philoſophiæ magno impetu ſe dedit, & Virtus elegantiſſimum ingenium rapuit, etſi patre renitente. Ipſe non ſemel oſtendit, auerſum eum à Philoſophiâ fuiſſe, vxorem & ſe auertiſſe: imò odiſſe, palàm alibi ſcribit. Ardor tamen filij vicit, & inſignes ac ſerios eius æui Philoſophos aſſiduus audiuit: nominatim, *Attalum* Stoicum, *Sotionem* eiuſdem ſectæ, etſi Pythagoriſſare etiam viſus, itemque *Papirium Fabianum:* quos & nominat identidem, ac gratâ memoriâ laudat. Sotioni quidem puer etiam operam dedit, ſcribitque: *Modò apud Sotionem puer ſedi.* Sed & *Demetrium Cynicum* admiratus eſt, & coluit: ſæpe cum eo item grandior & iam in Aulâ, domi foriſque verſatus. Nam & in viâ ac peregrinatione habebat. Iſte ad honeſta impetus: ſed pater tamen fregit, & foro ac *cauſſis interim mancipauit. Quas diu actitaſſe eum apparet, & Caij etiam temporibus, magnâ eloquij gratiâ & famâ. Sanè ſcripta vlla Philoſophica ante id æui non exſtant. Epiſt. xlix. *Vide Epiſtolam xlix.

CAP. IIII.

Honores, & ciuilis vita.

ATQVE idem pater latum clauum ſumere etiam ſuaſit, honorum candidatum. Itaque Quæſturam primò geſſit, in quâ adipiſcendâ ſuffragium materteræ ſuæ agnoſcit. *Illa,* inquit, *pro Quæſturâ meâ gratiam ſuam extendit, & quæ ne ſermonis quidem, aut claræ ſalutationis, ſuſtinuit audaciam, pro me vicit indulgentiâ verecundiam.* Quid fœminæ hæc fuerit, & quo marito, in Notis meis ibi diſces. Sed quando Quæſturam geſſerit, haud liquidò ſcio: ætas non abnuit, vt ſub Tiberio: potuit & ſub Caio, neque libet definire. Illud magis, Præturam ſtatim ab exſilio geſſiſſe, Agrippinâ faciente. Ita enim Tacitus: *Agrippina veniam exſilij pro Annæo Senecâ, ſimul Præturam impetrat* (à marito) *latum in publicum rata, ob claritudinem ſtudiorum eius, vtq; Domitij pueritia tali magiſtro adoleſceret, & conſiliis eiuſdem ad ſpem dominationis vteretur.* Vides, Prætorem ſtatim deſignatum: & laudes doteſque, quas Tacitus candidè adiungit. Vulgi beniuolentia eo facto conciliabatur; quia iam vulgo in ore & gratiâ Seneca, *ob claritudinem ſtudiorum*; denique *tali* & tanto *magiſtro* volebat Domitium ſuum creſcere; itemque *conſiliis eius* (nota ciuilem prudentiam) ad parandum Principatum, ſed & regendum, niti. Ergo Prætor anno Vrbis DCCCII. fuit: numquid poſteà & Conſul? Affirmant libri legum, ad SC. Trebellianum. vt Vlpianus: *Temporibus Neronis, octauo Kal. Septembres, Annæo Senecâ & Trebellio Maximo* COSS. *factum eſt SC^tum^.* Idem in Iuſtiniani II. Inſtitutionum ſcriptum. Qui autem Faſtos nobis concinnarunt, faciunt hos Conſules ſuffectos (nam ordinarij non fuerunt) anno Vrbis DCCCXV: Conſol. ad Heluiam cap. xvi. XII. Annal.

quod eſſet, anno & paucis menſibus ante Senecæ mortem. Aliquis de totâ re dubitet fortaſſe. quia Auſonius Gratiarum actione palàm: *Diues Seneca, nec tamen Conſul:* itemque nec ipſe Seneca meminit vſquam huius honoris, etſi Epiſtolas pleraſque tunc ſcripſit. Reſpondeo. de Auſonio, intelligendum Ordinarium conſulatum videri: de ipſo noſtro, ſilentium non eſſe negationem. Sed hoc etiam addo, non videri benè digeſſiſſe Faſtorum concinnatores: neque illo anno profectò fuit. Nam ecce ſtatim initio anni, Tacitus memorat refrigeratam eius apud Neronem gratiam, & calumniatores variè vellicaſſe: atque ipſum animosâ oratione Principem acceſſiſſe, commeatum petentem, & opes ſuas refundentem. Non admiſit quidem Nero: ſed tamen Seneca ab eo tempore (addit Cornelius) *inſtituta prioris potentiæ commutat, prohibet cœtus ſalutantium, vitat comitantes, rarus per vrbem, quaſi valetudine infenſâ, aut ſapientiæ ſtudiis domi attineretur.* Hæc non ſunt pro nouo conſule, aut etiam candidato: & mors eius non diu pòſt ſecuta vetat aſſentiri. Quid tamen mouit viros doctos ſic ſuſpicari? Quòd Tacitus illo anno *SC. factum* ſcribit, *ne ſimulata adoptio in vllâ parte muneris publici iuuaret, ac ne vſurpandis quidem hereditatibus prodeſſet.* Sed profectò nihil hoc ad Trebellianum illud: aliò ſpectat, ſiquis priora etiam illa in Tacito legit. Itaque fuiſſe equidem Conſulem conſentio, ſed alio & priore tempore: nec certò deſignem. At perpetuus ille eius honos, Principis doctorem moderatoremque fuiſſe: optimi ſanè, quamdiu huius conſiliis monitiſque ſe dedit. Tacitus non celat, & duos nominat, quibus vtiliter Princeps ſe permiſit. *Ibatur in cædes, niſi Afranius Burrus, & Annæus Seneca, ſe obieciſſent. Hi rectores imperatoriæ iuuentæ, & pari in ſocietate potentiæ concordes, diuerſâ arte ex æquo pollebant. Burrus militaribus curis, & ſeueritate morum: Seneca præceptis eloquentiæ, & comitate honeſtâ: iuuantes inuicem, quò faciliùs lubricam Principis ætatem, ſi virtutem aſpernaretur, voluptatibus conceſſis retinerent.* O laudabilem conatum, & conſenſum! Conſenſum, qui nimis rarus in Aulis, vbi quiſque ita eminere ferè vult, vt alium nolit. Sed ad Senecam:

Annal. XIIII.

CAP. V.

Priuata vita, vxores, liberi, exſilium.

ILLE in publico ecquid aliud geſſerit, haud ſcio: priuatim reperio, aut certè colligo, in Ægypto adoleſcentem fuiſſe, occaſione quòd auunculus Præfectus ibi eſſet. Nam ſcribit de materterâ, ad matrem: *Exemplum tibi ſuum, cuius ipſe ſpectator fui, narrabit.* Spectator? ergo in nauigatione eâ adfuit (de quâ ibi) cùm ex Ægypto matertera rediret. Et quomodo, niſi ipſe etiam ex Ægypto? Planè ita fuit: & hæc cauſſa, cur pluſcula de ipsâ Ægypto, & Nilo, curioſè libris (præſertim Quæſtionum Naturalium) inſpergat. Fortaſſis & ex Ægypto ad Indiæ oras iuit, per mare rubrum: atque ita de Indiâ commentari voluit, Plinio ſcriptum. Sed Romæ iam, vxorem duxit: quam, non eſt proditum; habuiſſe tamen, liberi euincunt. Nam ipſe *Marcum blandiſſimum puerum*, multâ laude & affectu commemorat, ad *Heluiam* matrem:

Conſol. ad Helu. cap. XXI.

Lib. VI. cap. XVII.

matrem : neque ambigendum quin filius ſit. Vel carmen eius doceat, vbi inter vota:

Sic dulci Marcus qui nunc ſermone fritinnit,
Facundo patruos prouocet ore duos.

Nam vt illos audiam, qui ad *Marcum Lucanum* hoc referunt, ratio non videtur. Atqui mentionem prioris vxoris non facit. Non in his libris, fateor: quid tum? nec Annæi etiam Melæ fratris nominatim. non ergo habuit? Etſi videndum, an non de priore vxore capias iſta : *Harpaſten, vxoris meæ fatuam, ſcis hereditarium onus in familiâ meâ remanſiſſe.* Vix enim eſt vt de Paullinâ ſic loquatur, & ſentiat : imò onus relegat ad defunctam vxorem, à quâ penes heredem cum aliâ familiâ manſit. Sed clariùs etiam alibi : *Cùm ſublatum eſt lumen, & vxor moris mei iam conſcia conticuit.* Quæ vxor? illa prior. nam libri de Irâ, Caio adhuc viuo, videntur ſcripti, in loco nobis doctum. At Paullinam poſt exſilium denique duxit, nobilem fœminam : quæ, inquam, iam ſeni nupſit, & potenti in aulâ. Quod ipſum Dio quoque, aut quiſquis ille apud Dionem fuit, obiiciendum Senecæ putauit : nempe quòd ætate grauis iuuenculam illam duxiſſet. Talis vterque fuit, & ipſe Seneca prodit : *Hoc ego Paullinæ meæ dixi, quæ mihi valetudinem meam commendat. Venit mihi in mentem, in hoc ſene & adoleſcentem eſſe, cui parcitur.* Adoleſcentem? ipſam Paullinam. Sanè amans ea viri, vt ibi pluribus iactitat : nec falsò, & in morte eius oſtendit, cui ſuam (quod in ipſâ fuit) iuit iunctum. Poſteà videbimus. Atque iſtæ vxores : & alia vita quieta, & ferè ſine offenſâ, excipio grandem illum exſilij caſum. Nam ſub Claudio, primo imperij eius anno, cùm *Iulia* Germanici filia accuſata adulterij eſſet (Dij Deæque, à Meſſallinâ!) & ipſa extorris eſt acta; & quaſi inter adulteros Seneca, in Corſicam relegatus. Verâne culpa fuerit, non dicam: nolim, & Tacitus fortaſſe mecum. qui, vbi de exſilio : *Seneca infenſus Claudio, memoriâ iniuriæ credebatur.* Nota, *iniuriæ:* ergo hæc ei facta. Et ſanè quis alias accuſationes impudiciſſimi illius ſcorti (Meſſallinam dico) & damnationes huius obnoxiæ pecudis (Claudij) ignorat? Neque enim aliquid mali ferè, niſi bonis & inſontibus, ſunt machinati. Vixit in exſilio annos circiter octo : & fortiter, imò vt ipſe ait, feliciter vixit, optimis ſtudiis meditationibuſque intentus. Ita enim ad matrem : *Inter eas res beatum ſe eſſe, quæ ſolent miſeros facere* : & pulcherrimè deinde (vide, ſodes) philoſophatur. Addit in extremo, & aſſurgit: *Qualem me cogites, accipe : lætum & alacrem, velut optimis rebus. Sunt autem optimæ, cùm animus omnis cogitationis expers, vacat operibus ſuis, & modò ſe leuioribus ſtudiis oblectat, modò ad conſiderandam ſui vniuerſiq; naturam, veri auidus, inſurgit.* O hominem, ô verba honeſta! quæ imitari Octauiæ tragœdiæ auctor (non enim ipſe: apage.) voluit, his verſibus, in perſonâ Senecæ:

Epiſt. L.

III. De Irâ.

Epiſt. CIIII.

Cap. III.

Melius latebam, procul ab inuidiæ malis
Remotus, inter Corſici rupes maris.
Vbi liber animus, & ſui iuris, mihi
Semper vacabat, ſtudia recolenti mea.

O quàm iuuabat (quo nihil maius parens
Natura genuit, operis immenſi artifex)
Cælum intueri, Solis & currus ſacros!

Hæc meliora, veriora etiam, quàm quæ in Conſolatione ad Polybium abiectè nimis & demiſsè ſcribuntur: & an à noſtro Senecâ? Dubitare non ſemel ſubiit, & pænè abdicare. Quomodocumque, homo fuit: & illud certè ſcriptum non niſi inimici protraxerunt, & publicarunt: fortaſſe & macularunt. Sed notes in Senecæ ſuprà verbis, *Leuioribus etiam ibi ſtudiis ſe oblectaſſe:* quæ Poëtica cenſeo: & exſtat in iis *Medéa:* quam in exſilio ſcriptam, quo tempore Claudius Britanniam ſubegit, mihi pænè certum: atque adeò argumentum illud elegit de Iaſone, vt aliquid inſpergeret ſcilicet de Oceano ſubacto. Sanè verſus illi in Choro quò, niſi ad Claudium, ſpectant?

Parcite ô diui, veniam precamur,
Viuat vt tutus, mare qui ſubegit. Iterumque:
Iam ſatis diui mare vindicaſtis,
Parcite diuo.

Quod item ad Claudium, etſi viuum: & Deos Deo vult parcere, poeticâ adulatione.

CAP. VI.

Opes eius, villæ, agri, fænus.

SED ab exſilio reuerſus ſtatim in ſplendore iterùm fuit, opum iamtunc, & ante Aulam, largus. Nam pater eas reliquerat, nec omnes ſuæ induſtriæ aut fortunæ debet. Ipſe ad matrem: *Tu filiafamilias locupletibus filiis vltrò contuliſti.* Liberalitatem eius laudat, eò magis quòd in *locupletes*, vt ait, nec ſanè egentes. Hæc ante Aulam: at in ipſâ ingentes opes quæſiuit, ſiue potiùs venientes vltrò admiſit. Pleraſque enim ex Principis munificentiâ habuit: atque ipſe ita ad Neronem, in Tacito noſtro. *Tu,* inquit, *gratiam immenſam, innumeram pecuniam dediſti: adeò vt plerumque intra me ipſe voluam, Vbi eſt animus ille modicis contentus? Tales hortos inſtruit, & per hæc ſuburbana incedit, & tantis agrorum ſpatiis, & tam lato fænore exuberat?* Nota Hortos, Villas, Agros, Fænus, omnia laxè & vbertim. Vis iterùm Taciti verba, ſed ab alieno ore & ſenſu? *Calumniatores,* inquit, *variis criminationibus Senecam adoriuntur, tamquam ingentes, & priuatum ſupra modum euectas opes, adhuc augeret: quodq́ ſtudia ciuium in ſe verteret: hortorum quoque amœnitate, & villarum magnificentiâ quaſi Principem ſupergrederetur.* Et Suillius, apud eumdem, modum etiam opum expreſſit: *Quâ ſapientiâ, quibus Philoſophorum præceptis, intra quadriennium regia amicitia, ter millies HSS. parauiſſet? Romæ teſtamenta & orbos, velut indagine eius capi: Italiam & prouincias, immenſo fænore hauriri.* Is modus nobis eſſet, *ſeptuagies quinquies centena millia Philippicorum.* Opes pænè regiæ, fateor: ſed de malis artibus & captaturâ, quod adiungit, adſpernamur. Habuit antè cenſum magnum, vt dixi: & in copioſâ illâ Aulâ, & amplâ

Cap. II. Lib. XIII. XIII. Annal. Lib. XIII.

amplâ re Romanâ, quid mirum ſi auxit? Sed ait etiam, *Italiam & prouincias fœnore eius hauriri.* Significat, fœnebrem variis locis pecuniam habuiſſe: & ſuſpicor etiam in Ægypto. Id ex epiſtolâ, quâ ſcribit naues Alexandrinas ſubitò aduenisse, omnes concurriſſe in portum aut litus: *at ego*, inquit, *in hoc omnium diſcurſu, magnam ex pigritiâ meâ ſenſi voluptatem, quòd epiſtolas meorum accepturus, non properaui ſcire, quis illic eſſet rerum mearum ſtatus, quid afferrent. Olim iam nec perit mihi quidquam, nec acquiritur.* Epiſt. LXXVII. Habuit ibi ſuos (nempe actores, aut procuratores) & res eius agebatur: ergo in pecuniâ aliquâ grandi, aut & agris. Nam trans mare poſſediſſe, vt illa ætas & copia erat, nihil nouum. Enimuerò Dio inter cauſſas etiam Britannici belli recenſet, quòd *Senecacùm quadringenties* HS. (ſunt decies centena millia Philippicorum) *magno fœnore Britannis credidiſſet, vniuerſam illam pecuniam vno tempore repetebat.* An verè hoc, neſcio: vbique enim infenſus, & ex profeſſo hoſtis, eſt noſtro: tamen à vero non abit, etiam illic pecuniam habuiſſe. Quid iam Hortos, & Villas? plures habuit, & cum vario inſtructo. Iuuenalis attigit: —— *Senecæ prædiuitis hortos.* Sed & ipſe villas ſuas commemorat *Nomentanam*, *Albanam*, itémque *Baianam*: & habuit ſanè plures. Sed & Domum in vrbe, quæ nomen apud poſteros tenuit: locatque *Senecæ domum, in regione* X. P. Victor. Iam & ſupellex inuidiam habuit, obiicitque Dio πεντακοσίας τρίποδας κεδρίνου ξύλου, ἐλεφαντόποδας, ἴσους καὶ ὁμοίους: *quingentas menſas è cedro, cum eburneis pedibus, ſimiles omnes & æquales.* Magnum hoc fuit, ſi verum (nam ita ſemper in Dionis obiectionibus cauendum eſt:) magnum, tot illas menſas habuiſſe, quarum vna aliqua taxari vel latifundij æſtimatione ſolet. Sed non tam lectas aut raras fuiſſe has oportet: quid ſi nec fuiſſe? Non, quin moris, lautis & luxorioſis habere. ita enim & Martialis de quodam:

Et Mauri Libycis centum ſtant dentibus orbes, Lib. IX. epigr.
Et crepat in noſtris aurea lamna toris. XXIII.

Nam in magnis conuiuiis, ſingulis ſuas menſas anteponebant (alibi adnotandum) & hoc fine ſic plures habebant. Non, inquam, eò nego aut dubito. ſed quia ipſus Seneca tangit & caſtigat hanc inſaniam ſæpiùs; etiam in Aulâ & ſenex, libris de Beneficiis, quos tunc ſcripſit. Quid, quòd in illo De Tranquillitate (ſub initium) palàm negat *placere ſibi menſas varietate macularum conſpicuas*, nec ſolere vti? Mira hæc impudentia, in re conſpicuâ & eius æui oculis obiectâ, palàm ſic diſſimulare, aut mentiri. Non arbitror; & magis Dionem, aut cui Dio partes has adſignat. Nam ex oratione aliquâ aduerſariâ hæc videri, *alibi adnotaui; atque obiter ibi diuitiarum crimen diluì, legendum ſiquis volet. Sed magis ipſum Senecam legat, qui ſub hoc tempus *De vitâ beatâ* librum edidit: in quo ſcopum habet aduerſus criminantes ſe tueri. O elegantem, ô ſapientem libellum! & calumniam hoc ipſo caram, quòd fuerit huic eliciendo. *I. Manuduct. Diſſ. XVIII.

B 4 CAP.

CAP. VII.

Mores, & primùm abſtinentia, veritas, ſanctitas pietaſq.

SED Mores ipſi etiam hoc de Opibus refutant: & vſum iis clamant, non abuſum. Quid enim in faſtum, luxum, pompam? doceant, & ſilemus. In cibos fortaſſe, & lautitiam? Audiamus ipſum, in publico profitentem: *Ego cùm Attalum audirem in vitia, in errores, in mala vitæ perorantem, ſæpe miſertus ſum generis humani, & illum ſublimem altioremq́, humano faſtigio credidi. Cùm cœperat voluptates noſtras traducere, laudare caſtum corpus, ſobriam menſam, puram mentem: non tantùm ab illicitis voluptatibus, ſed etiam ſuperuacuis, libebat circumſcribere gulam & ventrem. Inde mihi quædam permanſere Lucili. magno enim ad omnia impetu veneram: deinde ad ciuilem vitam reductus, ex benè cœptis pauca ſeruaui. Inde oſtreis boletiſq́, in omnem vitam renunciatum eſt: inde in omnem vitam vnguento abſtinemus: inde vino caret ſtomachus: inde in omnem vitam balneum fugimus.* Quæ talis alibi frugalitas, an quo nomine appellanda? Et ſcripſi de eâ in *Laudatione Senecæ: ne hîc iteremus. Iam reliqua etiam vita ſeria & ſeuera. Non corrupit eum Aula, nec ad familiare & cognatum pænè vitium Adulationem flexit. Minimè. ipſe ad Neronem: *Diutiùs morari me hîc patere, non vt blandiar auribus tuis: nec enim mihi hic mos eſt: maluerim veris offendere, quàm placere adulando.* Et iam moriturus, apud Tacitum, referri iubet Principi: *Non ſibi promptum in adulationes ingenium: idq́, nulli magis gnarum, quàm Neroni, qui ſæpiùs libertatem Senecæ, quàm ſeruitium expertus eſſet.* Ampliùs, quæ morum vitæque exactio, & examen? Iterùm ipſe: *Vtor hac poteſtate, & cottidie apud me cauſſam dico. Cùm ſublatum è conſpectu lumen eſt, & conticuit vxor moris iam mei conſcia, totum diem mecum ſcrutor, facta ac dicta mea remetior. Nihil mihi abſcondo, nihil tranſeo: quare enim quidquam ex erroribus meis timeam, cùm poſſim dicere, Vide ne iſtud ampliùs facias, nunc tibi ignoſco?* Poteſt maius aut clarius ſtudium elucere Virtutis? Denique & pietas in Deum & ſubmiſſio, quoties apparet? Vnum excerptum poſuero: *Siquid credis mihi, intimos affectus meos tibi cummaximè detego: in omnibus quæ aſpera videntur & dura, ſic formatus ſum. non pareo Deo, ſed aſſentior; ex animo illum, non quia neceſſe eſt, ſequor. Nihil vmquam mihi incidet, quod triſtis excipiam, quod malo vultu: nullum tributum inuitus conferam.* Et plura ſunt talia, in *Manuductione*, aut *Phyſiologiâ*, à nobis notata. Imò tam claræ quædam pietatis, vt Tertullianus & priſci *Noſtrum* appellent, Concilia ipſa quædam auctoritate eius (in Fragmentis poſui) vtantur. Atque adeò Otho Friſingenſis aſſerat: *L. Senecam non tam Philoſophum, quàm Chriſtianum dicendum.* Atque ob has eminentes virtutes, etiam illo æuo, ingens de eo opinio, & vel Imperio deſtinabant. Tacitus apertè hoc agitatum ſcribit: *vt traderetur imperium Senecæ, quaſi inſonti, claritudine virtutum ad ſummum faſtigium delecto.* O Roma, non manebat te hæc felicitas, nec Deus ſic reſpexit! Alioqui,

Epiſt. CVIII.

* 1. Manud. Diſſ. XIIX.

II. De Clem.

XV. Annal.

III. De Irâ.

Epiſt. XCVI.

XV. Ann.

Libera

Libera ſi dentur populo ſuffragia, quis tam
Perditus, vt dubitet Senecam præferre Neroni? Iuuen. Sat. x.

At enim de veris virtutibus eius quidam dubitant, & verba hæc ac ſcænam fuiſſe. An igitur in morte fidem non fecit, quàm omnia humana in leui haberet, quàm Deo ſe præberet?

CAP. VIII.

Mors eius, fortis, conſtans, è Tacito narrata.

Et de eâ commodùm videamus: vnde autem potiùs, quàm è fidiſſimo ſcriptorum Tacito hauriemus? Verba eius ecce habes:

Sequitur cædes Annæi Senecæ lætiſſima principi, non quia coniurationis manifeſtum compererat, ſed vt ferro graſſaretur, quando venenum non proceſſerat. Solus quippe Natalis, & hactenus prompſit: miſſum ſe ad ægrotum Senecam vt viſeret conquereretur{q}, cur Piſonem aditu arceret: melius fore ſi amicitiam familiari congreſſu exercuiſſent. Et reſpondiſſe Senecam, ſermones mutuos & crebra colloquia neutri conducere: ceterùm ſalutem ſuam incolumitate Piſonis inniti. Hæc ferre Granius Siluanus tribunus prætoriæ cohortis, & an dicta Natalis, ſuaq{ue} reſponſa noſceret, percontari Senecam iubetur. Is, fortè an prudens, ad eum diem ex Campaniâ remeauerat, quartum{q} apud lapidem ſuburbano rure ſubſtiterat. Illo propinquâ veſperâ tribunus venit, & villam globus militum ſepſit. Tum ipſi cum Pompeiâ Paullinâ vxore & amicis duobus epulanti mandata imperatoris edidit. Seneca miſſum ad ſe Natalem, conqueſtum{q} nomine Piſonis quòd viſendo eo prohiberetur, ſe ratione valetudinis & amore quietis, excuſauiſſe reſpondit. Cur ſalutem priuati hominis incolumitati ſuæ anteferret, cauſſam non habuiſſe, nec ſibi promptum in adulationes ingenium: id{q} nulli magis gnarum quàm Neroni, qui ſæpiùs libertatem Senecæ, quàm ſeruitium expertus eſſet. Vbi hæc à tribuno relata ſunt, Poppæâ & Tigellino coram, quod erat ſæuienti Principi intimum conſiliorum, interrogat, an Seneca voluntariam mortem pararet. Tum tribunus nulla pauoris ſigna, nihil triſte in verbis eius aut vultu deprehenſum confirmauit. Ergo regredi & indicere mortem iubetur. Tradit Fabius Ruſticus, non eo quo venerat itinere reditum, ſed flexiſſe ad Fenium præfectum, & expoſitis Cæſaris iuſſis, an obtemperaret interrogauiſſe: monitum{q} ab eo, vt exſequeretur, fatali omnium ignauiâ. Nam & Siluanus inter coniuratos erat, augebat{q} ſcelera in quorum vltionem conſenſerat. Voci tamen & aſpectui pepercit. Intromiſit{q} ad Senecam vnum ex centurionibus, qui neceſſitatem vltimam denunciaret. Ille interritus poſcit teſtamenti tabulas: ac denegante centurione, conuerſus ad amicos, quando meritis eorum referre gratiam prohiberetur, quod vnum iam tamen & pulcherrimum habebat, imaginem vitæ ſuæ relinquere teſtatur, cuius ſi memores eſſent, bonarum artium famam tam conſtantis amicitiæ laturos. Simul lacrymas eorum, modò ſermone, modò intentior in modum coërcentis, ad firmitudinem reuocat, rogitans: Vbi præcepta ſapientiæ? vbi tot per annos medi- «

tata

" *tataratio aduerſum imminentia? Cui enim ignaram fuiſſe ſæuitiam Nero-*
" *nis? neque aliud ſupereſſe poſt matrem fratremq́ interfectos, quàm vt edu-*
" *catoris præceptoriſq́ necem adiiceret. Vbi hæc atq́ talia velut in commune diſ-ſeruit, complectitur vxorem. & paulùlum aduerſus præſentem formidinem mollitus, rogat oràtque temperaret dolori, ne æternum ſuſciperet, ſed in contemplatione vitæ per virtutem actæ, deſiderium mariti ſolatiis honeſtis toleraret. Illa contrà, ſibi quoque deſtinatam mortem adſeuerat, manumq́ percuſſoris expoſcit. Tum Seneca gloriæ eius non aduerſus, ſimul amore, ne ſibi vnice dilectam ad iniurias relinqueret: Vitæ, inquit, delinimenta monſtraueram tibi, tu mortis decus mauis. non inuidebo exemplo. Sit huius tam fortis exitus conſtantia penes vtroſque par, claritudinis plus in tuo fine. Poſt quæ, eodem ictu brachia ferro exſoluunt. Seneca, quoniam ſenile corpus & paruo victu tenuatum, lenta effugia ſanguini præbebat, crurum quoque & poplitum venas abrumpit. Sæuiſq́ cruciatibus defeſſus, ne dolore ſuo animum vxoris infringeret, atque ipſe viſendo eius tormenta, ad impatientiam delaberetur, ſuadet in aliud cubiculum abſcederet. Et nouiſſimo quoque momento ſuppeditante eloquentiâ aduocatis ſcriptoribus, pleraque tradidit, quæ in vulgus edita eius verbis, inuertere ſuperſedeo. At Nero nullo in Paullinam proprio odio, ac ne gliſceret inuidia crudelitatis, inhiberi mortem imperat. Hortantibus militibus, ſerui libertiq́ obligant brachia, premunt ſanguinem, incertum an ignaræ. Nam vt eſt vulgus ad deteriora promptum, non defuere qui crederent, donec implacabilem Neronem timuerit, famam ſociatæ cum marito mortis petiuiſſe; deinde oblatâ mitiore ſpe, blandimentis vitæ euictam: cui addidit paucos poſteà annos laudabili in maritum memoriâ, & ore ac membris in eum pallorem albentibus, vt oſtentui eſſet, multum vitalis ſpiritus egeſtum. Seneca interim durante tractu, & lentitudine mortis, Statium Annæum diu ſibi amicitiæ fide & arte medicinæ probatum, orat prouiſum pridem venenum, quo damnati publico Athenienſium iudicio exſtinguerentur, promeret: allatumq́ hauſit fruſtrà, frigidis iam artubus & clauſo corpore aduerſum vim veneni. poſtremò ſtagnum calidæ aquæ introiit, reſpergens proximos ſeruorum, additâ voce, Libare ſe liquorem illum Ioui liberatori. Exin balneo illatus, & vapore eius exanimatus, ſine vllo funeris ſollenni crematur. Ita codicillis præſcripſerat, cùm etiam tum prædiues & præpotens, ſupremis ſuis conſuleret.*

Hæc Tacitus: neque pigebit inſiſtere leuiter, & examinare, aut illuſtrare. Ait, *lætiſſimam Principi hanc cædem.*] Iamdiu enim grauabatur boni rectique hunc doctorem, & reuerentiæ illud frænum (quod vel inuito inhærebat) ſemel excutere voluit, eo ſublato. Tamen aliter iurauerat, vt Suetonius prodidit: *Senecam*, inquit, *præceptorem ad necem compulit, quamuis ſæpè commeatum petenti, boniſq́ cedenti, perſanctè iuraſſet, ſuſpectum ſe fruſtrà, periturumq́ potiùs, quàm nociturum ei.* Iurauit, id eſt Deos quoque illuſit. Ait, *Quando venenum non proceſſerat.*] Tentauerat enim, & ita idem Taci-

Eodem libro. tus ſuprà: *Tradidere quidam, venenum Senecæ per libertum ipſius Cleonicum paratum, iuſſu Neronis; vitatumq́ à Senecâ, proditione liberti, ſeu*

propriâ

propriâ formidine, dum ſimplici victu, & agreſtibus pomis, ac ſi ſitis admoneret, profluente aquâ vitam tolerat. Pergit, *An prudens.*] Quaſi gnarus coniurationis, & diei deſtinatæ. Item, *Ex Campaniâ remeauerat.*] E villâ aliquâ ibi ſuâ. Et ſanè ibi ante obitum ſæpè in ſeceſſu vixit, & pleraſque Epiſtolarum ad Lucilium ſcripſit. *Quartumq́, apud lapidem.*] In villâ item aliquâ ſuâ. An Nomentanâ? Hoc Xicho Polentinus ſcripſit, ſed merâ, puto, coniecturâ. Neque Tacitus admittit, qui de *quarto lapide* ab vrbe prodit: atqui Nomentum vel *duodecimum* diſtat. *Nulla pauoris ſigna.*] En dignam Philoſopho, & quidem Stoico, mortem: quam & ſequentia deprædicant. *Imaginem vitæ ſuæ.*] Obſecro, ſi fœdus Seneca, vt Dio voluit, hæcne de vitâ ſuâ, in clauſulâ diceret? amicos ſcilicet, & arbitros eius cottidie, ſic falleret? *Modò ſermone.*] Leniter, & vt in alloquiis. *Aduerſus præſentem formidinem mollitus.*] Non reſcribo temerè: tamen ambigat aliquis, an non *mollitam*, & ad vxorem referatur. Sequentia videntur inducere, cùm rogat temperaret dolori, & quæ iungit. *Vitæ, inquit, delinimenta.*] Hæc & pleraque alia, ſunt ipſa Senecæ, aut certè ſimilia: quia exſtabant vulgata, vt mox dicet. *Senile corpus.*] Meo calculo LXIII. aut quattuor annorum. Neque vltrà fuiſſe, Neronis illa ad Senecam euincunt, non diu antè prolata, apud Tacitum: *Verùm & tibi valida ætas, rebuſq́, & fructui rerum ſufficiens:* quæ de ſeniore haud verè dicas. *Aduocatis ſcriptoribus.*] O virum, ô animi robur! in ipsâ etiam morte dictare, quod poſteros iuuaret. Neque enim ambigendum, talia fuiſſe, ac conſtantiæ & ſapientiæ mera præcepta. Argumentum, quòd *in vulgus edita:* haud futurum, niſi præclara aliqua eſſent. Et quia edita, Tacitus omiſit. ô improuidè factum! & nobis quoque cygnæas illas voces audire vel leui aure eſſet! *Stagnum calidæ aquæ.*] Solium. & tunc primùm calidâ vſus, cùm non vltrà vſurus. *Balneo illatus.*] Laconico & ſicco, vt opinor. Nam vapore, & acrimoniâ caloris, exanimatum oſtendit. *Cùm etiam tum prædiues & præpotens.*] Aliquid eſt, in quo Tacitus carpere videtur: nec ſatis tamen capio. Tacitum funus voluit, & ſollennia eius vetuit: ſed quomodo in eo *ſupremis ſuis conſulit?* An ne teſtamentum Nero rumperet? qui fortaſſe heres in parte magnâ ſcriptus, & nolebat ſibi per impendia aliquid perire. An in eo parcimoniam Senecæ tangit? ſed verba examinata non huc eunt. Alius videbit.

CAP. IX.

Corpus, morbi, forma.

FINIVI, niſi placet de Corpore aliquid addi: & iuuat magnorum ingeniorum etiam habitacula, vt ſic dicam, nouiſſe. Corpore igitur à pueritiâ infirmo fuit. Ipſe de materterâ, poſtquam in vrbem perlatus eſſet: *Illius pio maternoq́, nutricio,* PER LONGVM TEMPVS *æger, conualui.* Et in epiſtolâ quâdam: *Longum mihi commeatum valetudo dederat, repentè inuaſit. Quo genere? inquies. Prorſus meritò interrogas: adeò nullum mihi ignotum eſt. Vni tamen morbo quaſi aſſignatus ſum: quem quare Græco nomine appellem, neſcio:*

Conſ. ad Helu. cap. xvi.

Epiſt. LIIII.

* Aſthma. *neſcio: ſatis enim aptè dici* * *Suſpirium poteſt*. Et mox addit: O MNIA *corporis aut incommoda, aut pericula, per me tranſierunt*. Vide ſenem, benè exercitatum! qui etiam adoleſcens *Deſtillationibus* vexatus fuit, & per eas vi-
Epiſt. LXXVIII. debarut ad tabem ire. Ipſe iterùm: *Vexari te deſtillationibus crebris ac febriculis, eò moleſtius mihi eſt, quia expertus ſum hoc genus morbi, quod inter initia contempſi. Poterat adhuc adoleſcentia iniurias ferre, & ſe aduerſus morbos contumaciter gerere: deinde ſuccubui, & eò perductus ſum, vt ipſe deſtillarem. Ad ſummam maciem deductus, ſæpè impetum cepi abrumpendæ vitæ: patris me indulgentiſsimi ſenectus retinuit*. Satis clarè ſcribit, de macie ſuâ, & marcore: nec mirum Caligulæ ſic à fœminâ perſuaſum. Scribit enim Dio, *cùm cauſſam quandam in Senatu egregiè & feliciter Seneca egiſſet, liuore ſuffuſum illum Principem, qui ſolus videri eloquens volebat, cogitaſſe de Senecâ tollendo: & feciſset, niſi vna è concubinis admonuiſset, Fruſtrà mortem parari iam morituro: tabe quippe laborare*. Credidit, & ſaluti ea res Senecæ fuit. Adeò verum eſt, quod ipſe (an huc adſpiciens?) ſcripſit: *Multorum mortem diſtulit morbus, & ſaluti illis fuit, videri perire*. Ceterùm corpore ſicco & exhauſto ad extremum fuit: quid mirum vel à morbis, vel magis à ſtudiis? Et Tacitus etiam tertiam cauſſam adiungit: *Corpus paruo victu tenuatum*. Neque id formoſum fuiſſe, indicare videtur ipſe Seneca ali-
Epiſt. XLV. bi: *Quòd libros meos petis, non magis ideò diſertum me puto, quàm formoſum, ſi imaginem meam peteres*. Tangit, non fuiſſe: & imago quæ à Fuluio quidem Vrſino prodita eſt, non præfert dignum illo animo vultum. Eſt iſta:

Ceterùm, corpus etſi tenue, firmabat exercitiis durioribus: vt cultu agri, &
Epiſt. CIIII. foſſione vinearum: cuius meminit in Epiſtolâ quâdam, & Quæſtionibus
Lib. III. cap. VII. Naturalibus: vbi *diligentem vinearum foſſorem* ſe appellat: itemque vni-
Epiſt. CXII. uerſè hortorum. quod *artificium* etiam *ſuum* dicit.

CAP.

CAP. X.

Libri, qui non exſtant.

DE Corpore tantum eſt: nec ab eo nobis fructus: ab animo maximi, & per Indicem videamus. Scripta enim eius exſtant multa, plura non exſtant:& hæc,quod eruere potui,hîc dabo. Perierunt igitur, primùm

VERSVS *eius & poëmata*,quos certum eſt vbertim ſcripſiſſe. Ipſe in exſilio feciſſe oſtendit;& Tacitus,iam etiam ſeniorem,& in Aulâ. Ita enim inuidi calumniantur apud Neronem: *Obijciebant etiam,eloquētia laudem vni ſibi adſciſcere,& Carmina crelriùs factitare,poſtquàm Neroni amor eorū veniſſet.* Lib. XIIII.

ORATIONES, ſiue cauſſarum Actiones. Egit multas & illuſtres, atque in ipſo Senatu: vt omittam quas Principi ſcripſit, in Senatu item recitandas. Neque dubito *Edicta* ad populum,& *Epiſtolas* grauiores,ab illo conſcriptas, aut dictatas: quorum omnium leuis memoria ſupereſt,& tulit,vt ſolet,æuum.

DE TERRÆ MOTV liber,quem iuuenem ſe ſcripſiſſe ipſe teſtatur VI. Nat. Quęſt. cap. IV. Non deſideres,quia eamdē materiam,in iiſdē Quęſtionibus,retractauit.

DE MATRIMONIO. Fuerítne liber, an Epiſtola, neſcio: ſed citat Hieronymus adu. Iouinian. lib. I.

HISTORIA, aut compendium. ex Lactantij VII. cap. XV.

DE SVPERSTITIONE liber, haud dubiè inter ſapientes. Laudat & excerpit quædam Auguſtinus VI. De Ciuit. Meminit & Tertullianus in Apologetico.

DIALOGI. quos Fabius nominat, nec vltrà.

MORALIVM libri. Lactantius citat lib. II. cap. II. atque alibi, & ipſemet noſter epiſt. CVI. initio, & epiſt. CIX. Scripſit in extremo,vt inibi appàret: ô inſigne opus,& lugeo interreptum.

EXHORTATIONVM libri. Plures enim fuerunt, è Lactantio, & Fragmenta noſtra vide. Hocipſum quis non inter egregia operum cenſebit reponendum? Sunt alia,ſed quæ incertò ad hunc referas:vt *Notarum* libros,qui patris magis fuerunt. Item *De Cauſſis.* Ita enim ſcriptor innominatus Rerum Britannię: *Seneca De cauſſis cōmemorat, Catonem oratoris officium definientem dixiſſe, Orator eſt vir bonus dicendi peritus.* Sed is quoq; Patrem ſpectat, & ſunt Controuerſiarum libri: in quorum primo, Præfatione ipsâ, hoc Catonis reperies ibi citatum. Siquid me etiam fugit,in Fragmentis reperies: etſi minora non tam effugiunt,quàm patior elabi.

Sed heus, EPISTOLAS ad *Diuum Paulum* non memoramus? Quę nunc ſunt,non ſunt tanti: imò certum eſt eiuſdem auctoris,& Pauli & Senecæ, illas eſſe,& compoſitas à ſemidocto in ludibrium noſtrum. Tentat Latinè loqui, quiſquis auctor fuit. Ergo inter ſe non ſcripſerunt? [a]Hieronymus, [b]Auguſtinus;atque etiam antiquior vtroque[c]Linus Pontifex,aſſerunt,& paſſiua opinio olim fuit. Atque adeò [d]Io. Sariſberienſis fortiter: *Deſipere videntur,qui non venerantur eum,quem Apoſtolicam familiaritatem meruiſſe conſtat.* Itaque reiicere hoc totum & calcare non auſim:fuerint aliquæ,ſed aliæ:ſi iſtæ,requiro iudicium optimorum Patrum. Sed quid alij etiam de Senecâ,videamus.

[a] De ſcriptoribus Eccleſ.
[b] Epiſt. LIII. ad Maced. & VI. De ciuit. c. X.
[c] De paſſione D. Pauli.
[d] Lib. VIII. Polycrat. cap. XIII.

DE L. ANNÆO SENECA
VETERVM AVCTORVM LOCI.

Euſebius in Chronologiâ.

I. Olymp. CCXI. L ANNÆVS *Seneca Cordubenſis, præceptor Neronis, & patruus Lucani Poëtæ, inciſione venarum, & veneni hauſtu periyt.*

B. Hieronymus de ſcriptoribus Eccleſiaſticis.

II. *L. Annæus Seneca Cordubenſis, Socionis Stoici diſcipulus, & patruus Lucani Poëtæ, continentiſſimæ vitæ fuit: quem non ponerem in Catalogo ſanctorum, niſi me illæ epiſtolæ prouocarent quæ leguntur à plurimis Pauli ad Senecam, & Senecæ ad Paulum: in quibus, cùm eſſet Neronis magiſter, & illius temporis potentiſſimus, optare ſe dicit*, eius eſſe loci apud ſuos, cuius ſit Paulus apud Chriſtianos. *Hic ante biennium quàm Petrus & Paulus coronarentur martyrio, à Nerone interfectus eſt.*

Commentarius antiquus in Iuuenalis Satyr. v. verſu CIX.

III. A Senecâ.] *Hic ſub Claudio quaſi conſcius adulteriorum Iuliæ Germanici filiæ, in Corſicam relegatus, poſt triennium reuocatus eſt. qui etſi magno deſiderio Athenas intenderet, ab Agrippinâ tamen erudiendo Neroni in palatium adductus, ſæuum immanemq́ natum & ſenſit citò & mitigauit: inter familiares ſolitus dicere*, Non fore ſæuo illi leoni, quin, guſtato ſemel hominis cruore, ingenita redeat ſæuitia. *Huic poſtremò, quòd habitus eſſet inter conſcios coniurationis Piſonianæ, Nero per Tribunum vltimam neceſſitatem denunciauit. Hic interritus, amicorum animos, quibus iam eius caſus lacrymas exciuerat, ad firmitudinem reuocauit, rogitans:* Vbi præcepta ſapientiæ? vbi tot per annos meditata ratio aduerſus imminentia? cui præterea ignara fuerit Neronis ſæuitia? neque aliud ſupereſſe poſt matrem fratremq́ue interfectos, quàm vt educatoris præceptoriſque necem adiiceret. *Deinde ſibi venas præſecans, crurumq́ venas abrumpens, & durante tractu lentitudineq́ mortis, hauſto veneno, poſtremò calida aqua ſtagnum introiens, exanimatus eſt.*

Tacitus lib. xv. Annalium. Cuius verba in Vitâ data & explicata ſunt.

Cetera quæ ad Senecæ vitam pertinent, videre potes apud eumdem auctorem lib. XI. XII. XIII. XIIII. & xv. Annalium: ſed & apud Dionem lib. vlt. Suetonium & Xiphilinũ in Nerone, Plutarchum *περὶ ἀοργησίας*, & in vitâ Othonis.

NOTÆ.

II. EIVS ESSE LOCI APVD SVOS.] Hoc in adſimulatis illis epiſtolis adumbratũ exſtat: *Nam qui meus apud te locus, qui tuus velim vt meus.* Balbuties eſt, fueritq́ue: *qui tuus apud tuos locus, velim vt meus.*

III. SENSIT CITÒ, ET MITIGAVIT.] Pro mente Scholiaſtæ videbatur: *& indicauit.* Nam ſequentia ſic volunt.

VBI PRAECEPTA SAPIENTIAE?] Sunt è Tacito ſumpta, an ex ipſis Senecæ verbis? quæ vulgo tradita Tacitus ſcribit.

E LO-

ELOGIA AVCTORVM

DE L. ANNAEO SENECA.

L. Iunius Moderatus Columella, lib. III. de re ruſt. cap. III.

SED *Nomentana regio nunc celeberrimâ famâ eſt illuſtris,* I.
& præcipuè quam poſſidet Seneca VIR EXCELLENTIS
INGENII ATQVE DOCTRINÆ, *cuius in prædiis vinea-
rum iugera ſingula culleos octonos reddidiſſe plerumque
compertum eſt.*

M. Fabius Quinctilianus cap. x. lib. XII.

In his etiam quos ipſi vidimus, COPIAM SENECÆ, *vires Africani, ma-* II.
turitatem Afri reperimus.

Tacitus Annalium lib. XII.

At Agrippina, ne malis tantùm facinoribus noteſceret, veniam exſilij III.
pro Annæo Senecâ, ſimul præturam impetrat, lætum in publicum rata, ob
CLARITVDINEM STVDIORVM EIVS, *vtq; Domitij pueritia* TALI MA-
GISTRO *adoleſceret, & conſiliis eiuſdem ad ſpem dominationis vteretur.*

Lib. XIII.

Quamquam oratio compoſita à Senecâ MVLTVM CVLTVS *præferret, vt* IV.
fuit illi viro INGENIVM AMOENVM, *& temporis illius auribus accom-
modatum.*

Eodem libro.

Burrum tamen & Senecam MVLTARVM RERVM EXPERIENTIA COGNITOS. V.

Plinius cap. IIII. lib. XIIII.

Nouiſſimè Annæo Senecâ PRINCIPE TVM ERVDITIONIS, *ac potentiæ, quæ* VI.
poſtremò nimia ruit ſuper ipſum, minimè vtique miratore inanium.

Plinius Iunior epiſt. III. lib. v. de his qui doctrinâ & moribus inſignes amatoria luſerunt.

Sed ego verear ne me non ſatis deceat quod decuit M. Tullium, C. Cal- VII.
*uum, Aſinium Pollionem, M. Meſſalam, Q. Hortenſium, M. Bru-
tum &c. Annæum Senecam, &c.*

Franciſcus Petrarcha epiſt. ad Annæum Senecam.

Plutarchus (inquit) ſiquidem Græcus homo, & Traiani principis magi- VIII.
ſter,

NOTÆ.

I. NOMENTANA REGIO.] Vbi prædium & vineæ Senecæ: epiſt. CIIII. & CX.

VIII. PLVTARCHVS SIQVIDEM GRAECVS.] Vnde hæc Petrarcha, neſcio: in hodierno Plutarcho nô puto legi. Bis quidem nominat Senecam: ſed ſine laudatione aliâ aut elogio. Semel, libello De non iraſcendo: *Ideò, inquit, cùm Nero tabernaculum quoddam octangulum, formâ & pretio eximium confici iuſſiſſet: Seneca ad eum, Oſtendiſti pauperem teipſum. nam ſi hoc amiſeris,*

ſter, ſuos claros viros noſtris conferens, cùm Platoni & Ariſtoteli, quorum primum diuinum, ſecundum dæmonium Græci vocant, Marcum Varronem, Homero Virgilium, Demoſtheni Marcum Tullium obieciſſet, auſus eſt ad poſtremum & ducum controuerſiam mouere, nec eum tanti ſaltem veneratio diſcipuli continuit. IN VNO SANE SVORVM IMPARIA PRORSVS INGENIA NON ERVBVIT CONFITERI, *quòd quem tibi ex æquo in moralibus præceptis obijcerent, non haberent.*

Idem epiſtolâ contra Gallum.

IX. *Et cum Tullio Senecam pono, de quo Plutarchus magnus vir & Græcus vltrò fatetur,* NVLLVM IN GRÆCIA FVISSE, QVI SIBI IN MORALIBVS POSSIT COMPARARI.

Fronto orator apud Ioh. Salisberienſem Policrat. lib. VIII.

X. *Seneca tantus vtique, quem Fronto ſecundùm quoſdam nepos Plutarchi aſſerit,* ſic vniuerſos exterminare errores, vt aurea videatur ſæcula reformare, & Deos ab humano genere exſulantes, eius operâ reuocatos, hominibus contractâ ſocietate miſceri.

Dio lib. LIX.

XI. Ο δὲ δὴ Σενέκας ὁ Ανναῖος Λούκιος ὁ πάντας μὲν τοὺς καθ' ἑαυτὸν Ρωμαίους, πολλοὺς δὲ καὶ ἄλλους σοφίᾳ ὑπεράρας, διεφθάρη παρ' ὀλίγον, μήτ' ἀδικήσας τὶ, μήτε δόξας, ὅτι δίκην τινὰ ἐν τῷ συνεδρίῳ παρόντος αὐτοῦ τοῦ Γαΐου καλῶς εἶπε: Annæus Seneca, qui OMNES SVI ÆVI ROMANOS, multos verò & alios SAPIENTIA ANTEIVIT, propemodum periit: etſi nihil admiſiſſet vel ſuſpicione leui, ſed quia cauſſam quamdam in Senatu, præſente Caio, diſertè egerat.

Xiphilinus in Nerone.

XII. Εδυσχέραινον δὲ Σενέκας καὶ ὁ Βοῦρρος, φρονιμώτατοί τε ἅμα καὶ δυνατώτατοι τῶν περὶ τὸν Νέρωνα ὄντες, &c. Ægrè tulerunt Seneca & Burrus, prudentiſſimi ſimul & potentiſſimi eorum qui Neroni aderant.

Iuuenalis Satyrâ v.

XIII. *Nemo petit modicis quæ mittebantur amicis*
A Senecâ, quæ Piſo bonus, quæ Cotta ſolebat
Largiri.

Satyrâ VIII.

——— Quis tam
XIIII. *Perditus, vt dubitet Senecam præferre Neroni?*

Satyrâ IX.

XV. *Temporibus diris igitur iuſſúque Neronis*
Longinum, & magnos Senecæ prædiuitis hortos

Clauſit,

ſeris, tale non reparabis. Et ita euênit, cùm nauis ſubmerſa eſſet, periit & tabernaculum: quod Nero tamen moderatiùs tulit, memor Senecæ admonitionis. Iterùm in Galbâ, vbi de Othone: *Otho vtebatur familiariter Senecâ, cuius operâ & monitu miſſus eſt à Cæſare pro-prætore in Luſitaniam.* Attende obiter, generoſa illa poſteà mors Othonis, ab hac conſuetudine & præceptis Senecæ profectò fuit. Aliquid, etſi molli, ex foiti amicitiâ adhæſit. Hactenus in Plutarcho reperio; cetera fide Petrarchæ nituntur.

Clauſit, & egregias Lateranorum obſidet ædes
Tota cohors.

Martialis lib. VII. ad Ouidium.

Facundi Senecæ potens amicus. XVI.

Idem lib. XII.

Non es, crede mihi, bonus. quid ergo? XVII.
Vt verum loquar, optimus malorum.
Piſones, Senecáſque, Memmióſque,
Et Criſpos mihi redde, ſed priores:
Fies protinus vltimus bonorum.

Tertullianus De Animâ, cap. XX.

Seneca, SÆPE NOSTER. XVIII.

Auſonius in gratiarum actione pro Conſulatu ſuo ad Gratianum Imperatorem.

Diues Seneca, non tamen Conſul. XIX.

Sidonius Apollinaris ad Felicem.

Non quod Corduba præpotens alumnis XX.
Facundum ciet, hîc putes legendum,
Quorum vnus colit hiſpidum Platona,
Incaſſumq́, ſuum monet Neronem.

Cetera elogia inter Fragmenta reperies.

FRAGMENTA EX LIBRIS SENECÆ QVI INTERCIDERVNT.

Quinctilianus cap. III. lib. VIII.

I. NOSTRI *autem in iungendo, aut deriuando paullum aliquid auſi, vix in hoc ſatis recipiuntur. Nam memini iuuenis admodum inter Pomponium & Senecam etiam præfationibus eſſe tractatum, an* gradus eliminat *apud Attium, in tragœdiâ dici oportuiſſet.*

Cap. V. eiuſdem libri.

II. *Facit quaſdam ſententias ſola geminatio, qualis eſt Senecæ in eo ſcripto, quod Nero ad Senatum miſit occiſâ matre, cùm ſe periclitatum videri vellet:* Saluum me eſſe adhuc nec credo, nec gaudeo.

Cap. II. lib. IX.

III. *Noui verò, & præcipuè declamatores, audaciùs, nec mehercules ſine motu quodam imaginantur. vt Seneca in controuerſiâ, cuius ſumma eſt, quòd pater filium & nouercam, inducente altero filio, in adulterio deprehenſos occidit:* Duc: ſequor, accipe hanc ſenilem manum, & quocumque vis imprime. *Et paullò pòſt:* Aſpice, *inquit*, quod diu non credidiſti. Ego verò non video, nox oboritur, & craſſa caligo. *Habet hæc figura manifeſtius aliquid. Non enim narrari res, ſed agi videtur.*

Ibidem.

IIII. *Nam in totum iurare, niſi vbi neceſſe eſt, graui viro parùm conuenit. Et eſt à Senecâ dictum eleganter,* Non patronorum hoc eſſe, ſed reſtium.

Plinius Nat. Hiſt. lib. VI. cap. XVII.

V. *Seneca etiam apud nos tentatâ Indiæ commentatione,* LX. amnes eius prodidit. gentes duodeuiginti centumque. *Par labor ſit montes enumerare.*

Cap. LIII. lib. IX.

VI. *Æui piſcium memorandum nuper exemplum accepimus. Pauſilypum villa eſt Campaniæ, haud procul Neapoli. in eâ in Cæſaris piſcinis à Pollione Vedio coniectum piſcem, ſexageſimum poſt annum exſpiraſſe ſcribit Annæus Seneca, duobus aliis æqualibus eius ex eodem genere, etiam tunc viuentibus.*

Suetonius Tiberij cap. LXXIII.

VII. Seneca eum (*Tiberium*) ſcribit, intellectâ defectione, exemptum anulum, quaſi alicui traditurum, parumper tenuiſſe: dein rurſus aptaſſe digito, &c.

A. Gel-

NOTÆ.

II. NEC CREDO, NEC GAVDEO.] *Nec credo, ob magnitudinem ſcilicet & præſentiam periculi: nec gaudeo, ob pietatem, quia mater molita eſt, & in eam debui inſurgere ad amoliendum.*

III. SENECA IN CONTROVERSIA.] *Dubites, ſit noſter iſte, an pater.*

V. TENTATA INDIAE COMMENTATIONE.] *Itaque regiones deſcripſit, aut & hiſtoriam ſcripſit, vt appâret. Adde Fragmentum* VII. & XXIX. & XXXVIII. & XXXIX.

IX. TER-

A. Gellius cap.II.lib.XII.Noct.Atticarum.

Seneca in lib. XXII. *Epiſtolarum moralium quas ad Lucilium compoſuit, deridiculos verſus Q. Ennium de Cethego antiquo viro feciſſe hos dicit:* VIII.

——— Dictus ollis popularibus olim,
Qui tum viuebant homines, atque æuum agitabant,
Flos delibatus populi & ſuada medulla.

Ac deinde ſcribit de iiſdem verſibus verba hæc: Admiror eloquentiſſimos viros, & deditos Ennio, pro optimis ridicula laudaſſe. Cicero certè inter bonos eius verſus & hos refert. *Atque id etiam de Cicerone dicit.* Non miror, *inquit*, fuiſſe qui hos verſus ſcriberet, cùm fuerit qui laudaret: niſi fortè Cicero ſummus orator agebat cauſam ſuam, & volebat hos verſus videri bonos. Paullò pòſt. Apud ipſum quoque, *inquit Seneca*, Ciceronem inuenies etiam in proſâ oratione quædam, ex quibus intelligas illum non perdidiſſe operam, quòd Ennium legit. *Ponit deinde quæ apud Ciceronem reprehendat, quaſi Enniana, quòd ita ſcripſerit in libris de republicâ, Vt Menelao Laconi fuit ſuauiloquens iucunditas. & quòd alio in loco dixerit, Breuiloquentiam in dicendo colat.* Deinde: Non fuit, *inquit Seneca*, Ciceronis hoc vitium, ſed temporis. neceſſe erat hæc dici, cùm illa legerentur. *Deinde adſcribit, Ciceronem hæc ipſa interpoſuiſſe ad effugiendam infamiam nimis laſciuæ orationis & nitidæ. De Virgilio quoque eodem in loco verba hæc ponit:* Virgilius quoque noſter non ex aliâ cauſâ duros quoſdam verſus, & enormes, & aliquid ſupra menſuram trahentes interpoſuit, quàm vt Ennianus populus agnoſceret in nouo carmine antiquitatis aliquid. Addit non multò pòſt ex Senecâ: Quidam ſunt tam magni ſenſus Q. Ennij, vt licet ſcripti ſint inter hircoſos, poſſint tamen inter vnguentatos placere. *Et cùm reprehendiſſet verſus, quos ſuprà de Cethego poſuimus*, Qui huiuſmodi, *inquit*, verſus amant, liceat ſibi eoſdem admirari & Soterici lectos. *Audias tamen commemorari ac referri pauca quædam quę ipſe idem Seneca benè dixerit: quale eſt illud quod in hominem auarum & auidum & pecunię ſitientem dixit*, Quid enim refert quantum habeas? multo illud plus eſt quod non habes.

Tertullianus de Animâ, cap.XLII.

Multò coactiùs Seneca: Poſt mortem, *ait*, omnia finiuntur, etiam ipſa. IX.

Lactantius diuinarum inſtitutionum lib. I.cap.IIII.

Annęus quoque Seneca, qui ex Romanis vel acerrimus Stoicus fuit, quàm ſæpè ſummum Deum meritâ laude proſequitur? Nam cùm de immaturâ morte dissereret, Non intelligis, *inquit*, auctoritatem, ac maieſtatem iudicis tui? Rector is orbis terrarum, cæliq; & deorum omnium Deus: à quo iſta numina, quæ ſingula adoramus & colimus, ſuſpenſa ſunt? *Item in exhortationibus:* Hic, cùm prima fundamenta molis pulcherrimæ iáceret, & hoc ordiretur, quo neque maius quicquam nouit natura, nec melius, vt omnia ſub ducibus ſuis irent, quamuis ipſe per totum ſe corpus intenderat, tamen miniſtros regni ſui deos genuit. *Et quàm multa alia de Deo* NOSTRIS SIMILIA *locutus eſt? quæ nunc differo, quòd aliis locis opportuniora ſunt.* X.

Cap.VII.

Et eſt illud verum, quod dixiſſe in Exhortationibus Senecam ſuprà retuli, genuiſſe regni ſui miniſtros Deum. XI.

Eodem cap. VII.

Quod Seneca VIR ACVTVS *in exhortationibus ſuis vidit.* Nos, *inquit*, aliunde pendemus. Itaque ad aliquem reſpicimus, cui quod eſt optimum in nobis, debeamus. Alius nos edidit, alius inſtruxit: Deus ipſe ſe fecit. XII.

Eiuſdem

IX. TERTVLLIANVS DE ANIMA.] *Citabant aliud ex eodem, cap.*XX. *vt Fragmentum: atqui extat* IV. *De Benefic. cap.* VI. *totidem verbis. Sed & ſequens ſententia alibi in Epiſtolis, niſi memoria fallit.*

XII. DEVS IPSE SE FECIT.] *Condito nempe mundo, qui eſt Deus Stoicus. Aliquid pro hoc ſenſu in Phyſiolog.* I. *Differt.* VII. *vide, & hunc locum, ſis, adde.*

Eiuſdem lib.cap.xvi.

XIII. *Non illepidè Seneca, in libris moralis philoſophiæ,* Quid ergo eſt, *inquit,* quare apud poëtas ſalaciſſimus Iupiter deſierit liberos tollere? Vtrùm ſexagenarius factus eſt, & illi lex Papia fibulam impoſuit? an impetrauit ius trium liberorum? an tandem illi venit in mentem, Ab alio exſpectes, alteri quod feceris? & timet, ne quis ſibi faciat, quod ipſe Saturno?

Libri II. cap. II.

XIIII. *Rectè igitur Seneca in libris Moralibus:* Simulacra, *inquit,* deorum venerantur, illis ſupplicant genu poſito, illa adorant: illis per totum aſſident diem, aut adſtant: illis ſtipem iaciunt, victimas cædunt: & cùm hæc tantopere ſuſpiciant, fabros, qui illa fecêre, contemnunt.

Eiuſdem lib.cap.IIII.

XV. *Meritò igitur etiam ſenum ſtultitiam Seneca deridet.* Non, *inquit,* bis pueri ſumus (vt vulgò dicitur) ſed ſemper. Verùm hoc intereſt, quòd maiora nos ludimus.

Cap. IX.

XVI. *Meliùs igitur Seneca, omnium Stoicorum acutiſſimus, qui vidit nihil aliud eſſe Naturam, quàm Deum.* Ergo, *inquit,* Deum non laudabimus, cui naturalis eſt virtus? Nec enim illam didicit ex vllo. Immò laudabimus. quamuis enim naturalis illi ſit, ſibi illam dedit, quoniam Deus ipſe natura eſt.

Lib. III. cap. XV.

XVII. *Eodem ductus errore Seneca (quis enim veram viam teneret, errante Cicerone?)* Philoſophia, *inquit,* nihil aliud eſt, quàm recta viuendi ratio: vel, honeſtè viuendi ſcientia: vel, ars rectè vitæ agendæ. Non errabimus, ſi dixerimus philoſophiam eſſe legem benè honeſteq; viuendi. Et qui dixerit illam regulam vitæ, ſuum illi nomen reddiderit.

Ibidem.

XVIII. *Idem Seneca in Exhortationibus:* Plerique, *inquit,* Philoſophorum tales ſunt, vt ſint diſerti in conuicium ſuum, quos ſi audias in auaritiam, in libidinem, in ambitionem perorantes, profeſſionis indicium putes: adeò redundant in ipſos maledicta in publicum miſſa. quos non aliter intueri decet, quàm medicos, quorum tituli remedia habent, pyxides venena.

Ibidem.

XIX. Faciet ſapiens, *inquit idem Seneca,* etiam quæ non probabit, vt etiam ad maiora tranſitum inueniat: nec relinquet bonos mores, ſed tempori aptabit: & quibus alij vtuntur in gloriam, aut voluptatem, vtetur agendæ rei cauſsâ. Et paullò pòſt: Omnia quę luxurioſi faciunt, quæque imperiti, faciet & ſapiens, ſed non eodem modo, eodemque propoſito.

Cap.XVI. eiuſdem libri.

XX. *Et Seneca:* Nondum ſunt, *inquit,* mille anni, ex quo initia ſapientiæ nota ſunt. *Multis ergo ſæculis humanum genus ſine ratione vixit.*

Cap.XXIII.

XXI. *Fuiſſe Seneca inter Stoicos ait,* qui deliberaret, vtrumne Soli quoque ſuos populos daret, *ineptè ſcilicet, qui dubitauerit.*

Cap.XXV.

XXII. *Platonem quidem redemiſſe Aniceris quidam traditur ſeſtertiis* VIII. *Itaque inſectatus eſt conuiciis redemptorem Seneca, quòd paruo Platonem æſtimauerit.*

Lib.

XXII. REDEMISSE ANICERIS SESTERTIIS OCTO.] *Iuſtiſſimè, vt neutro genere accipias* octona ſeſtertia: *ideſt,* Philippicos ducentos. *Sunt enim ipſa* viginti minæ, *quibus va-*
niiſſe

Lib. v. cap. ix.

Qui volent ſcire omnia, Senecæ libros in manus ſumant, qui MORVM VITIORVMQVE PVBLICORVM ET DESCRIPTOR VERISSIMVS, ET ACCVSATOR ACERRIMVS *fuit.* XXIII.

Eiuſdem libri cap. xiiii.

Rectè igitur Seneca, incongruentiam hominibus obiectans, ait: Summa virtus illis videtur magnus animus. & iidem eum, qui contemnit mortem, pro furioſo habent. quod eſt vtique ſummæ peruerſitatis. XXIIII.

Lib. vi. cap. xvii.

Item Seneca in libris Moralis philoſophiæ dicentis: Hic eſt ille homo honeſtus, non apice, purpuráve, non lictorum inſignis miniſterio, ſed nullâ re minor: qui cùm mortem in vicino videt, non ſic perturbatur, tamquam rem nouam viderit: qui, ſiue toto corpore tormenta patienda ſunt, ſiue flamma ore recipienda eſt, ſiue extendendæ per patibulum manus, non quærit quid patiatur, ſed quàm benè. *Qui autem Deum colit, hæc patitur, nec timet.* XXV.

Cap. xxiiii. lib. vi.

Nec lucrari ſe quiſquam putet, ſi delicti conſcium non habebit. ſcit enim illa omnia, in cuius conſpectu viuimus: nec ſi vniuerſos homines, celare poſſumus cui nihil abſconditum, nihil poteſt eſſe ſecretum quod: Exhortationes ſuas Seneca mirabili ſententiâ terminauit, Magnum, *inquit*, neſcio quid, maiuſq; quàm cogitari poteſt, numen eſt. cui viuendo operam damus, huic nos approbemus. Nihil prodeſt incluſam eſſe conſcientiam: patemus Deo. *Quid verius dici poteſt ab eo qui Deum noſſet, quàm dictum eſt ab homine veræ religionis ignaro?* XXVI.

Ibidem.

Idem in eiuſdem operis primo: Quid agis? *inquit.* quid machinaris? quid abſcondis? Cuſtos te tuus ſequitur. Alium tibi peregrinatio ſubduxit, alium mors, alium valetudo: hæret hic, quo carere numquam potes. Quid locum abditum legis, & arbitros remoues? Putas tibi contigiſſe, vt oculos omnium effugias? Demens, quid tibi prodeſt non habere conſcium, habenti conſcientiam? XXVII.

Eiuſdem, cap. xxv.

Quanto meliùs & veriùs Seneca? Vultiſne vos, *inquit*, Deum cogitare magnum & placidum, & maieſtate leni verendum? amicum, & ſemper in proximo? non immolationibus, & ſanguine multo colendum: quæ enim ex trucidatione immerentium voluptas eſt? ſed mente purâ, bono honeſtoque propoſito? Non templa illi, congeſtis in altitudinem ſaxis, ſtruenda ſunt: in ſuo cuique conſecrandus eſt pectore. XXVIII

Lib. vii. cap. xv.

Non inſcitè Seneca Romanæ vrbis tempora diſtribuit in ætates. Primam enim dixit infantiam ſub rege Romulò fuiſſe, à quo & genita, & quaſi educata ſit Roma: deinde pueritiam ſub ceteris regibus, à quibus & aucta ſit, & diſciplinis pluribus, inſtitutiſque forma- XXIX.

niſſe eum Laërtius ſcripſit: etſi alÿ augent ad triginta.

XXIIII. IIDEM EVM, QVI CONTEMNIT MORTEM.] *De Peripoteticis ſermo, qui abhorrent mortem ſpontaneam.*

XXV. NON APICE, PVRPVRAVE.] *Apice, ſacerdotum.*

XXVI. MAGNVM NESCIO QVID.] *Mirifica ſententia, & meritò Lactantio laudata. Sed nota, quòd clauſerit Exhortationes Senecæ: ſicut & eadem Phyſiologiam noſtram, de Diuinis.*

XXIX. NON INSCITE SENECA.] *Hæc ad* Flori Hiſtoriam, *quo exſtat, referunt, & colligunt* Senecam *cognomento fuiſſe. Non puto hac facere, & res inſpecto dicet: quia alia in Floro diuiſio, aliiſq; finibus ætates terminantur. Confer, cognoſces. Ergo verius,*

formata: at verò Tarquinio regnante cùm iam quaſi adulta eſſe cœpiſſet, ſeruitium non tuliſſe, & reiecto ſuperbæ dominationis iugo, maluiſſe legibus obtemperare, quàm regibus: cumque eſſet adoleſcentia eius fine Punici belli terminata, tum denique confirmatis viribus cœpiſſe iuueneſcere. Sublatâ enim Carthagine, quæ tam diu æmula Imperij fuit, manus ſuas in totum orbem terrâ marique porrexit: donec regibus cunctis, & nationibus imperio ſubiugatis, cùm iam bellorum materia deficeret, viribus ſuis malè vteretur, quibus ſe ipſa confecit. Hæc fuit prima eius ſenectus, cùm bellis lacerata ciuilibus, atque inteſtino malo preſſa, rurſus ad regimen ſingularis imperij recidit, quaſi ad alteram infantiam reuoluta. Amiſsâ enim libertate, quam Bruto duce & auctore defenderat, ita conſenuit, tamquam ſuſtentare ſe ipſa non valeret, niſi adminiculo regentium niteretur.

B. Hieronymus aduerſus Iouinianum libro primo.

xxx. *Claudia virgo Veſtalis, cùm in ſuſpicionem veniſſet ſtupri, & ſimulacrum matris Idææ in vado Tyberis hæreret, ad comprobandam pudicitiam ſuam fertur cingulo duxiſſe nauem, quam multa millia hominum trahere nequiuerant.* Meliùs tamen, *inquit Lucani poëtæ patruus*, cum illâ eſſet actum, ſi hoc quod euênit, ornamentum potiùs exploratæ fuiſſet pudicitiæ, quàm dubiæ patrocinium.

Eodem libro.

xxxi. *Scripſerunt Ariſtoteles, & Plutarchus, &* NOSTER SENECA *de matrimonio libros, ex quibus & ſuperiora nonnulla ſunt, & iſta quæ ſubijcimus.* Amor, formæ obliuio eſt, & inſaniæ proximus, fœdum minimeque conueniens animo ſoſpiti vitium, turbat conſilia, altos & generoſos ſpiritus frangit, à magnis cogitationibus ad humillimas detrahit: querulos, iracundos, temerarios, durè imperioſos, ſeruiliter blandos, omnibus inutiles, ipſi nouiſſimè amori, facit. Nam cùm fruendi cupiditate inſatiabili flagrat, plura tempora ſuſpicionibus, lacrymis, conqueſtionibus perdit, odium ſui facit, & ipſe nouiſſimè ſibi odio eſt.

Paullò infrà.

xxxii. *Refert præterea Seneca*, cognouiſſe ſe quendam ornatum hominem, qui exiturus in publicum, faſciâ vxoris pectus colligabat, & ne puncto quidem horæ præſentiâ eius carere poterat, potionemque nullam niſi alterius tactam labris, vir & vxor hauriebant: alia deinceps non minùs inepta facientes, in quæ improuida vis ardentis affectus erumpebat.

In fine.

xxxiii. Nam quid, *ait Seneca*, de viris pauperibus dicam? quorum in nomen mariti, ad eludendas leges quæ contra cælibes ſunt, pars magna conducitur. Quomodo poteſt regere mores, & præcipere caſtitatem, & mariti auctoritatem tueri, qui nupſit?

B. Auguſtinus de ciuitate Dei lib. vi. cap. x.

xxxiv. *Libertas ſanè quæ huic defuit, ne iſtam vrbanam theologiam theatricæ ſimillimam, apertè ſicut illam reprehendere auderet, Annæo Senecæ, quem nonnullis indiciis inuenimus Apoſtolorum noſtrorum claruiſſe temporibus, non quidem ex toto, verùm ex aliquá parte non defuit. Affuit enim ſcribenti, viuenti defuit. Nam in eo libro quem contra ſuperſtitiones condidit, multò copioſiùs ac vehementiùs reprehendit ipſe ciuilem iſtam & vrbanam theologiam, quàm Varro theatricam atque fabuloſam. Cùm enim de ſimulachris ageret,* Sacros, *inquit*, immortales, inuiolabileſque deos in materiâ viliſſimâ atque immobili dedicant. Habitus illis hominum, ferarumque, & piſcium, quidam verò mixtos ex diuerſis corporibus induunt. Numina vocant, quæ

verius, ipſius Senecæ ſcriptum hoc fuiſſe: & Florum imitando decerpſiſſe.

XXXIII. QVI NVPSIT?] *Nempe pauperculus ille, vmbratilis maritus. Qui nubere dicitur aſperè, quoniam in leges & manum venit, facturus quod iubetur, & obnoxius vt fœmina.*

XXXIIII. *Pulcherrima hæc Fragmenta explicata à me toto Cap.* XVIII. *libri* II. *Electorum.*

xxxvi. Vi-

quæ ſi ſpiritu accepto ſubitò occurrerent, monſtra haberentur. *Deinde aliquantò pòſt, cùm theologiam naturalem prædicans, quorumdam philoſophorum ſententias digeſſiſſet, oppoſuit ſibi quæſtionem, & ait*: Hoc loco dicet aliquis: Credam ego cælum & terram deos eſſe, & ſupra lunam alios, infra alios? Ego feram aut Platonem, aut Peripateticum Stratonem, quorum alter fecit Deum ſine corpore, alter ſine animo? *Et ad hoc reſpondens*, Quid tandem? *inquit*: veriora tibi videntur T. Tatij, aut Romuli, aut Tulli Hoſtilij ſomnia? Cluacinam T. Tatius dedicauit deam, Picum Tiberinumque Romulus, Hoſtilius Pauorem atque Pallorem, teterrimos hominum affectus: quorum alter mentis territæ motus eſt, alter corporis, ne morbus quidem, ſed color. Hæc numina potiùs credes, & cælo recipies? *De ipſis verò ritibus crudeliter turpibus, quàm liberè ſcripſit?* Ille, *inquit*, viriles ſibi partes amputat, ille lacertos ſecat. Vbi iratos deos timent, qui ſic propitios habere merentur? dij autem nullo ipſi debent coli genere, ſi & hoc volunt. Tantus eſt perturbatæ mentis & ſedibus ſuis pulſæ furor, vt ſic dij placentur, quemadmodum ne homines quidem ſæuiunt. Teterrimi, & in fabulas traditæ crudelitatis tyranni, lacerauerunt aliquorum membra, neminem ſua lacerare iuſſerunt. In regiæ libidinis voluptatem caſtrati ſunt quidam, ſed nemo ſibi ne vir eſſet, iubente domino, manus intulit. Se ipſi in templis contrucidant, vulneribus ſuis ac ſanguine ſupplicant. Si cui intueri vacet quæ faciunt, quæque patiuntur: inueniet tam indecora honeſtis, tam indigna liberis, tam diſſimilia ſanis, vt nemo fuerit dubitaturus furere eos, ſi cum paucioribus furerẽt: nunc ſanitatis patrocinium eſt, inſanientium turba. *Iam illa quæ in ipſo Capitolio fieri ſolere cõmemorat, & intrepidè omnino coarguit, quis credat niſi ab irridẽtibus aut furentibus fieri? Nam cùm in Sacris Ægyptiis Oſirim lugeri perditũ, mox autem de inuento magnum eſſe gaudium deriſiſſet; cùm perditio eius inuentioq; fingatur, dolor tamen ille atq; lætitia, ab eis qui nihil perdiderunt, nihilq; inuenerunt, veraciter exprimatur*: Huic tamen, *inquit*, furori certum tempus eſt. Tolerabile eſt, ſemel in anno inſanire. In Capitolium perueni, pudebit publicatæ dementiæ, quod ſibi vanus furor attribuit, officij. Alius numina Deo ſubiicit, alius horas Ioui nunciat, alius lictor eſt, alius vnctor qui vano motu brachiorum imitatur vngentem. Sunt quæ Iunoni ac Mineruæ capillos diſponant, longè à templo non tantùm à ſimulachro ſtantes, digitos mouent ornantium modo. Sunt quę ſpeculum teneant, ſunt quæ ad vadimonia ſua deos aduocent: ſunt qui libellos offerant, & illos cauſſam ſuam doceant. Doctus Archimimus ſenex iam decrepitus, quotidie in Capitolio mimum agebat, quaſi dij libenter ſpectarent, quem homines deſierant. Omne illic artificum genus, operantium diis immortalibus, deſidet. *Et paulò pòſt*: Hi tamen, *inquit*, etiam ſi ſuperuacuum vſum, non turpem nec infamem Deo promittunt: ſedent quædam in Capitolio, quæ ſe à Ioue amari putant: nec Iunonis quidem, ſi credere poëtis velis, iracundiſſimæ reſpectu terrentur. *Hanc libertatem Varro non habuit, tantummodò poëticam theologiam reprehendere auſus eſt, ciuilem non auſus eſt, quam iſte concidit. Sed ſi verum attendamus, deteriora ſunt templa, vbi hęc aguntur, quàm theatra, vbi finguntur. Unde in his ſacris ciuilis theologiæ has partes potiùs elegit Seneca ſapienti, vt eas in animi religione non habeat, ſed in actibus fingat. Ait enim*: Quę omnia ſapiens ſeruabit tamquam legibus iuſſa, non tamquam diis grata. *Et paullò pòſt*: Quid quòd & matrimonia, *inquit*, deorum iungimus, & ne piè quidem, fratrum ſcilicet & ſororum? Bellonam Marti collocamus: Vulcano Venerem: Neptuno Salaciam: quoſdam tamen cœlibes relinquimus, quaſi conditio defecerit: præſertim cùm quædam viduæ ſint, vt Populonia, vel Fulgora, & diua Rumina, quibus non miror petitorem defuiſſe. Omnem iſtam ignobilem deorum turbam, quam longo æuo, longa ſuperſtitio congeſſit, ſic, *inquit*, adorabimus, vt meminerimus, cultum eius magis ad morem, quàm ad rem pertinere. *Nec leges ergo illæ, nec mos, in ciuili theologiâ id inſtituerunt, quod diis gratum eſſet, vel ad rem pertineret: ſed iſte, quem Philoſophi quaſi liberum fecerunt: tamen quia* ILLVSTRIS POPVLI ROMANI SENATOR *erat, colebat quod reprehendebat, agebat quod arguebat, quod culpabat adorabat.*

Cap. xi. de eodem Senecâ.

Hic inter alias ciuilis theologię ſuperſtitiones reprehendit etiam ſacramenta Iudæorum, & xxxv.
maximè ſabbata: inutiliter id eos facere affirmans, quòd per illos ſingulos ſeptem interpoſi-

terpoſitos dies ſeptimam ferè partem ætatis ſuæ perdant vacando, & multa in tempore vrgentia non agendo lædantur. *Chriſtianos tamen iamtunc Judæis inimiciſſimos, in neutram partem commemorare auſus eſt: ne vel laudaret contra ſuæ patriæ veterem conſuetudinem, vel reprehenderet contra propriam forſitan voluntatem.*

Ibidem.

XXXVI. *De illis ſanè Judæis cùm loqueretur, ait:* Cùm interim vſque eò ſceleratiſſimæ gentis conſuetudo conualuit, vt per omnes iam terras recepta ſit: victi victoribus leges dederunt. *Mirabatur hæc dicens, & quid diuinitus ageretur, ignorans. Subiecit planè ſententiam, qua ſignificaret, quid illorum ſacramentorum ratione ſentiret. Ait enim:* Illi tamen cauſſas ritus ſui nouerunt, & maior pars populi facit, quod cur faciat, ignorat.

Scriptor vitæ P. Virgilij Maronis.

XXX-
VII. *Seneca tradidit, Iulium Montanum poëtam ſolitum dicere*, inuolaturum ſe quædam Virgilio; ſi & vocem poſſet, & os, & hypocriſin. eoſdem enim verſus, eo pronunciante, benè ſonare; ſine illo, inareſcere quaſi mutos.

Seruius in VI. Æneid.

XXX-
VIII. *Seneca ſcripſit de ſitu & ſacris Ægyptiorum. hic dicit*, circa Sienem extremam Ægypti partem eſſe locum, quem Philas, hoc eſt Amicas vocant, ideò quòd illic eſt placata ab Ægyptiis Iſis, quibus iraſcebatur, quòd membra mariti Oſiridis non inueniebat, quem frater Typhon occiderat. Quæ inuenta poſteà cùm ſepelire vellet, elegit vicinæ paludis tutiſſimum locum, quem ad tranſitum conſtat eſſe difficilem. limoſa enim eſt & papyris referta.

Idem Seruius in IX. Æneid.

XXXIX. *Ganges fluuius Indiæ eſt, qui ſecundùm Senecam in ſitu Indiæ* nouem alueis fluit, *ſecundùm Melonem ſeptem: qui tamen & ipſe commemorat nonnullos dicere, quòd tribus alueis fluat.*

Priſcianus lib. VII.

XL. *Seneca Ouidium ſequens:* Gauſapa ſi ſumpſit, gauſapa ſumpta proba.

Concilium Turonenſe II. Can. XV.

XLI. *Aliqui Laïci, dum diuerſa perpetrant adulteria*, hoc quod de ſe ſciunt, in aliis ſuſpicantur, *ſicut ait Seneca*, peſſimum in eo vitium eſſe, qui in id quo inſanit, ceteros putat furere.

XXXVI. VICTI VICTORIBVS LEGES DEDERVNT.] *Rutilius:*

Atque vtinam numquã Iudæa ſubacta fuiſſet,
Pompeij bellis, imperioque Titi!
Latiùs exciſæ peſtis contagia ſerpunt,
Victoreſque ſuos natio victa premit.

Vbi etſi Iudæi nominantur, certum Chriſtianos maximè intelligi: ſicut & in Senecâ ipſo.

XXXVIII. DE SITV ET SACRIS.] *An & ipſam Aegyptum ergo deſcripſit? niſi legis*, de ritu. *Tamen & ſtatim, Fragm. proximo*, de ſitu Indiæ.

XL. GAVSAPA SI SVMPSIT.] *Eſt ipſe Ouidij verſus, lib. II. de Arte. Ergo hoc vult, Senecam non verſum ſcripſiſſe, ſed illo exemplo* Gauſapa *extuliſſe.*

L. ANNÆI SENECÆ

DE IRA AD NOVATVM

LIBER PRIMVS.

ARGVMENTVM ET ORDO.

LIBRI De Irâ *ſcripti inter Philoſophiæ primos videntur, certè inter eos quos habemus. Suſpicamur ex verbis Senecæ, lib.* III. *cap.* XVIII. Modò
B C. Cæſar Sex. Papinium, cui pater erat conſularis, Belienum Baſſum Quæſtorem ſuum, flagellis cecidit. *Ait*, modò: *iamnunc recenti facto. Imò ipſo Caligulâ viuo, è Cap. ſequenti:* Quod tanto opere admitaris, iſti belluæ cottidianum eſt: ad hoc viuit, ad hoc vigilat, ad hoc lucubtat. *Sanè hæc omnia de homine qui eſt, non qui fuit. Scripſit tunc igitur: ſed non edidit (melior illi mens) etſi ſtatim, opinor, ab eius morte.*

Argumentum *eſt, quod titulus prefert, De Irâ noſcendâ, & deinde fugiendâ. Primus liber habet itaque deſcriptionem eius, & fœdum habitum iratorum ac faciem. tum definitiones; tum quæſtiones, An in ſolum hominem cadat? aſſerit. An ſecundùm naturam ſit? negat, cum Stoicis. An vtilis ſit, præſertim temperata? id quoque negat, & contra Peripateticos variè diſputat. non acui animum ab eâ aut robur: ne malis quidem iraſcendum eſſe, nec in cęde patris, raptu matris: tuendum tamen, & vindicandum. Denique non magni, ſed imbecillis animi hanc notam eſſe. Libri in partibus pulchri & eminentes ſunt, in toto parùm diſtincti, & repetitioni-*
C *bus aut digeſtione confuſi.*

CAPVT PRIMVM.

EXEGISTI à me, [1] Nouate, vt ſcriberem quemadmodum poſſet ira leniti: nec immeritò mihi videris hunc præcipuè affectum pertimuiſſe, maximè ex omnibus tætrum ac rabidum. Ceteris enim aliquid quieti placidiqúe ineſt; hic totus concitatus, & in impetu doloris eſt: armorum, ſanguinis, ſuppliciorum, minimè humanâ [2] feruens cupiditate: dum alteri noceat, ſui negligens; in ipſa irruens tela, & vltionis ſecum [3] multa tracturæ auidus. Quidam itaque è ſapientibus vitis iram dixerunt [4] breuem inſaniam. æquè
D enim impotens ſui eſt, decoris oblita, neceſſitudinum immemor, in quod cœpit pertinax & intenta, rationi conſiliiſqúe præcluſa, vanis agitata cauſſis, ad diſpectum æqui veriqúe inhabilis, ruinis ſimillima, quæ ſuper id quod oppreſsêre, franguntur. Vt autem ſcias non eſſe ſanos, quos ira poſſedit, ipſum illorum [5] habi-

COMMENTARIVS.

CAP. I. 1. NOVATE.] *Frater eius fuit, qui poſtea* Iunius Gallio *per adoptionem. Et hoc quoque argumentum aliquod maturæ ſcriptionis.*

2. FERVENS.] *Scripti*, furens.

3. MVLTA TRACT.] *Mureti hoc eſt, nec ſpernam, niſi libri voce inſertâ ſcribant:* multam rem tractare. *ex quo velim:* ſecum vltima rerum tracturæ. *ipſam mortem, ſuam vel alienam.*

4. BREVEM INSAN.] *Definit ita Themiſtius,* ὀργὴν, *μανίαν ὀλιγοχρόνιον. Cato Priſcus eâ mente,* Iratum ab inſano non, niſi tempore, diſtare. *Philemon poeta:*

Μαινόμεθα πάντες, ὁπόταν ὀργιζώμεθα:

Inſania omnes nos habet, cùm iraſcimur.

Quid alius Græcus? τῆς ὀξυθυμίας τὸ ἄνθος, *μανίαν:* Iræ florem, inſaniam.

[5] habitum intuere. Nam vt furentium certa indicia ſunt, audax & minax vultus, tri- A
ſtis frons, torua facies, citatus gradus, inquietæ manus, color verſus, crebra & vehemen-
tiùs acta ſuſpiria: ita iraſcentium eadem ſigna ſunt. Flagrant, & [6] micant oculi, multus
ore toto rubor, exæſtuante ab imis præcordiis ſanguine; labia quatiuntur, dentes com-
primuntur, horrent ac ſubriguntur capilli, ſpiritus coactus ac ſtridens, [7] articulorum
ſeipſos torquentium ſonus, gemitus mugituſque, & parum explanatis vocibus ſermo
præruptus, & comploſæ ſæpiùs manus, & pulſata humus pedibus, & totum concitum
corpus, [8] magnaſque minas agens, fœda viſu & horrenda facies deprauantium ſe, atque
intumeſcentium. Neſcias, vtrum magis deteſtabile vitium ſit, an deforme. Cetera li-
cet abſcondere, & in abdito alere: ira ſe profert, & in faciem exit: quantoque maior eſt,
hoc effeueſcit manifeſtiùs. Non vides, vt omnium animalium, ſimul ad nocendum
inſurrexerunt, procurrant notæ, ac tota corpora ſolitum quietumque egrediantur habi-
tum, & feritatem ſuam exaſperent? Spumant apris ora, dentes acuuntur attritu: tauro-
rum cornua iactantur in vacuum, & harena pulſu pedum ſpargitur: leones fremunt, B
inflantur iratis colla ſerpentibus, rabidarum canum triſtis aſpectus eſt. Nullum eſt ani-
mal tam horrendum, tamque pernicioſum naturâ, vt non appareat in illo, vbi ira in-
uaſit, noua feritatis acceſſio. Nec ignoro, ceteros quoque affectus vix occultari, libidi-
nem, metumque, & audaciam dare ſui ſigna, & poſſe prænoſci. neque enim vlla vehe-
mentior intra cogitatio eſt, quæ nihil moueat in vultu. Quid ergo intereſt? quòd alij
CAP. affectus appârent, hic eminet. Iam verò ſi effectus eius damnaque intueri velis,
II. nulla peſtis humano generi pluris ſtetit. Videbis cædes ac venena, & reorum [9] mutuas
ſordes, & vrbium clades, & totarum exitia gentium, & principum ſub [10] ciuili haſtâ ca-
pita venalia, & ſubiectas tectis faces, nec intra mœnia coërcitos ignes, ſed ingentia ſpatia
regionum hoſtili flammâ relucentia. Aſpice nobiliſſimarum ciuitatum fundamenta vix
notabilia: has ira deiecit. aſpice ſolitudines per multa millia ſine habitatione deſertas:
has ira exhauſit. aſpice tot memoriæ proditos duces, mali exempla fati. alium ira in cu-
bili ſuo confodit; alium inter ſacra menſæ ira percuſſit; alium [11] inter leges celebriſque
ſpectaculum fori lancinauit; alium filij parricidio dare ſanguinem iuſſit; alium ſeruili C
manu regalem aperire iugulum; alium in cruces membra [12] diuidere. Et adhuc ſingulo-
rum ſupplicia narro. quin ſi tibi libuerit, relictis in quos ira viritim exarſit, aſpicere [13] cæ-
ſas gladio conciones, & plebem immiſſo milite contrucidatam, & in perniciem promi-
* ſcuam [14] totos populos capitis damna paſſos, [15] *tanquam aut curam noſtram [16] deſeren-
tibus,

5. HABITVM.] *Hîc deſcribit, iterátque lib. II. cap. XXXV. lib. III. cap. III. & IIII vbique diffusè, & cur toties?*

6. MICANT.] *Ne muta. Lucretius, de irato:* --& ex oculis micat acribus ardor. *Homerus, de Agamemnone:* -- ὄσσε δ᾽ οἱ πυρὶ λαμπετόωντι ἐΐκτην: --rutilam referebant lumina flammam. *Cauſſa huius ardoris in Ariſtot. Probl. Sectione* XXXI.

7. ARTICVLORVM.] *Petronius:* Manibus inter ſe, vſque ad articulorum ſtrepitum, contritis. *Adde infrà lib. III. cap. IIII.*

8. MAGNASQVE MINAS.] *Libri veteres:* magnaſq; iræ minas. *An,* magnaſque intrà minas?

CAP. II. 9. MVTVAS SORDES.] *Qui accuſant inuicem, & accuſantur.*

10. CIVILI HASTA.] *Sullæ, & Triumuirorum.*

11. INTER LEGES.] *Neſcio an ad Aſellionem Prætorem adſpectum, quem ius non pro ipſis dicentem, fœneratores in foro occiderunt. Appianus 1. Ciuil.*

12. DIVIDERE.] *Alij* diffindere: *meus,* diſtendere. *Placeat, ſed ita vt* in cruce *tum legam.*

13. CÆSAS GLAD.] *Ad Sullanam ſæuitiam, qui legiones inermes ita cecidit: vel ad tribunicios furores.*

14. TOTOS POPVLOS.] *Vt Sulla Prœneſtinos, Spoletinos, Interamnates, & municipia plura damnauit.*

15. TANQVAM AVT.] *Non hærent prioribus, & lacuna eſt ingens. Fuêre hîc definitiones Iræ, quas ita explicat, vt quæ opponi ſolerent, adducat. Nam eò hæc & ſequentia ſpectant. Reſarcire in parte fas è Lactantij de Irâ Dei:* Definitiones, *inquit,* Iræ Seneca enumerauit in libris, quos De Irâ compoſuit. Ira eſt, inquit, cupiditas vlciſcendæ iniuriæ. Alij, vt Poſidonius, cupiditas puniendi eius, à quo te iniquè putes læſum. Quidam ita definierunt, Ira eſt incitatio animi ad nocendum ei, qui aut nocuit, aut nocere voluit. *Iſta ipſa hîc fuere, ſed & plura.* D

16. DESERENTIBVS.] *Scripſi voce in miſſâ,* diis deſerentibus. *& rectè, ſi de Prouidentiâ hîc dictum. Quod tamen non opinor, & magis reſponſum obiectiunculis, quæ aduerſus illam partem erant, de* iniuriâ, *aut* læſione. *Nam, aiebant, ſi ab iniuriâ ira: quid ita hiſtrioni aut lucto iraſcimur negligentiùs agenti? cur gladiatori, tardè pereunti aut perdenti? Aiebat, ſpeciem hîc iniuriæ eſſe: quia tales aut* curam noſtram *& intentionem* deſerunt, vel contemnunt aucto-

A tibus, aut auctoritatem contemnentibus. Quid [17] gladiatoribus, quare populus iraſcitur, & tam iniquè, vt iniuriam putet, quòd non libenter [18] pereunt? contemni ſe iudicat, & vultu, geſtu, ardore, de ſpectatore in aduerſarium vertitur. Quicquid eſt, certè non eſt ira, ſed quaſi ira: ſicut puerorum, qui ſi ceciderunt, terram verberari volunt, & ſæpè ne ſciunt quidem, cui iraſcantur, ſed tantùm iraſcuntur ſine cauſsâ & ſine iniuriâ, non tamen ſine aliquâ iniuriæ ſpecie, nec ſine aliquâ pœnæ cupiditate. Deluduntur itaq; imitatione plagarũ, & ſimulatis deprecantium lacrymis placantur, & falsâ vltione falſus dolor tollitur. Iraſcimur, inquit, ſæpe non illis qui læſerunt, ſed his qui [19] læſuri ſunt: vt III. ſcias iram non tantùm ex iniuriâ naſci. Verum eſt, iraſci nos læſuris: ſed ipsâ cogitatione nos lædunt, & iniuriam qui facturus eſt, iam facit. Vt ſcias, inquit, non eſſe iram [20] pœnę cupiditatem, infirmiſſimi ſæpe [21] potentiſſimis iraſcuntur: nec pœnam concupiſcunt, quam non ſperant. Primùm [22] diximus, iram cupiditatem eſſe pœnæ exigendæ, non facultatem: concupiſcunt autem homines, & quæ non poſſunt. Deinde nemo tam humi-

B lis eſt, qui pœnam vel ſummi hominis ſperare non poſſit. ad nocendum potentes ſumus. [23] Ariſtotelis [24] finitio non multum à noſtrâ abeſt. ait enim, Iram eſſe cupiditatem doloris [25] reponendi. Quid inter noſtram & hanc finitionem interſit, exſequi longum eſt. contra vtramque dicitur, feras iraſci, nec iniuriâ irritatas, nec pœnæ doloríſve alieni cauſsâ. Nam etiamſi hoc efficiunt, non hoc [26] petunt. Sed dicendum eſt, feras [27] irâ carere, & omnia præter hominem. Nam cùm ſit inimica rationi, nuſquam tamen naſcitur, niſi vbi rationi locus eſt. Impetus habent feræ, rabiem, feritatem, incurſum: iram quidem non magis, quàm luxuriam. Et in quaſdam voluptates intemperantiores homine ſunt. Non eſt quod credas illi qui dicit,

Non aper iraſci meminit, non fidere curſu
Ceruа, nec armentis incurrere fortibus vrſi.

Iraſci dicit, incitari, impingi. Iraſci quidem non magis ſciunt, quàm ignoſcere. Muta animalia humanis affectibus carent: habent autem ſimiles illis quoſdam impulſus. Alio-

C qui ſi amor in illis eſſet, & odium eſſet; ſi amicitia, & ſimultas; ſi diſſenſio, & concordia; quorum aliqua in illis quoque exſtant veſtigia: ceterùm, humanorum pectorum propria bona malaque ſunt. Nulli niſi homini conceſſa prudentia eſt, diligentia, cogitatio: nec tantùm virtutibus humanis animalia, ſed etiam vitiis prohibita ſunt. Tota illorũ vt extrà, ita intrà, forma humanæ diſſimilis eſt. [28] Regium illud & principale parum ſubtile, parum exactum: vt vox eſt quidem, ſed non explanabilis, perturbata, & inefficax: vt lingua, ſed deuincta, nec in motus varios ſoluta. Capit ergo [29] viſus ſpecieſque rerum, quibus ad impetus euocetur, ſed turbidas, & confuſas. Ex eo procurſus illarum tumul-

auctoritatem. *Sed quod ad ipſas finitiones: ſunt Stoica, & in Zenone Diogenes totidem ferè verbis:* Ὀργὴ, ἐπιθυμία τιμωρίας τοῦ δοκοῦντος ἠδικηκέναι οὐ προσηκόντως: *Cicero vertit IIII. Tuſcul.* Ira eſt libido puniendi eius, qui læſiſſe videatur iniuriâ.

D 17. GLADIATORIBVS.] *Super hoc affectu Senecam vide epiſt. VII. item de Tranquil. cap. XI. noſtra Saturnalia, lib. II. cap. XXII.*

18. PEREVNT.] *Meus*, perimunt. *& rectum vtrumuis. Lactantius:* Iraſcuntur etiam pugnantibus, niſi celeriter è duobus alter occiſus eſt.

CAP. III. 19. LÆSVRI SVNT.] *Contra illam Poſidonij definitionis partem*, à quo te putes læſum.

20. POENÆ CVPID.] *Contra eamdem, primis verbis.*

21. POTENTISSIMIS.] *Negat Ariſtoteles, aut temperat, I. Rhetor. ad Theod. cap. XI. Vide.*

22. DIXIMVS.] *Nempe in iis, quæ è Lactantio reponimus.*

23. ARISTOTELIS.] *Hæc ipſa tranſſcripſit idem ille Lactantius, libro dicto.*

24. FINITIO.] *Quam habes I. De animâ, cap. I.* Phyſicus, *inquit*, Iram definiet, ὄρεξιν ἀντιλυπήσεως: cupidinem doloris reponendi. *Sed hoc ibi obiter, & in alieno argumento; ex profeſſo I. Rhet. ad Theod. cap. II.* Ἔστω δὲ ἡ ὀργὴ, ὄρεξις μετὰ λύπης τιμωρίας φαινομένης, διὰ φαινομένην ὀλιγωρίαν τῶν εἰς αὐτὸν, ἤ τις αὐτοῦ τινὰ προσηκόντων: Eſto Ira cupiditas cum dolore apparentis vltionis, propter apparentem in ſe vel in ſuos contemptum.

25. REPONENDI.] *In Lactantio legitur*, rependendi.

26. PETVNT.] *Finis earum non eſt, vt ego doleam puniárve.*

27. IRA CARERE.] *Stoici affectus amouent à feris, & relinquunt quaſi affectus.* πάθος *enim, eſſe auerſionem à ratione: vbi ergo non ea, propriè nec illud. Quin tamen impetus habeant affectuum ſimiles, non negant. Vide Manuduct. III. Diſſ. VII.*

28. REGIVM.] τὸ ἡγεμονικὸν, *vt Græci dicunt.*

29. VISVS SPEC.] φαντασίας.

tumultusq́; vehementes ſunt: metus autem, ſolicitudinesque,& triſtitia,& ira non ſunt, A
ſed his quædam ſimilia. Ideo citò cadunt,mutantur in contrarium, & cùm acerrimè ſæ-
uierunt, expaueruntque, paſcuntur: & ex fremitu decurſuque veſano ſtatim quies ſo-
IIII. porque ſequitur. Quid eſſet ira, ſatis explicatum eſt: quo diſtet [30] ab iracundiâ,
apparet: quo ebrius ab ebrioſo,& timens à timido. Iratus poteſt non eſſe iracundus: ira-
cundus poteſt aliquando iratus non eſſe. Cetera, quæ pluribus [31] apud Græcos nomini-
bus in ſpecies iram diſtinguunt, quia apud nos vocabula ſua non habent, præteribo:
etiam ſi [32] amarum nos, acerbumque dicimus, nec minus [33] ſtomachoſum, rabioſum,
clamoſum, [34] difficilem, aſperum: quæ omnia irarum differentiæ ſunt. Inter hos mo-
roſum ponas licet, [35] delicatum iracundiæ genus. Quædam enim ſunt iræ, quæ [36] intra
clamorem [37] conſidant; quædam non minùs pertinaces, quàm frequentes; quædam
[38] ſæuæ manu, verbis parciores; quædam in verborum maledictorumque amaritu-
dinem effuſæ; quædam vltra querelas & [39] auerſationes non exeunt; quædam [40] altæ
gra- B

CAP. IIII. 30. AB IRACVNDIA.] *Suetonius Claudij cap.* XXXVIII. Iræ atque Iracundiæ conſcius ſibi, vtramque excuſauit edicto, diſtinxitque: pollicitus, alteram quidem *(Iram)* breuem & innoxiam; alteram *(Iracundiam)* non iniuſtam fore. *Paullò aliter quàm Seneca & alij*, Iracundiam *longam iram facit, & quaſi Odium. Nam ita hæc dua Valerius diſcriminat, lib.* IX. Ira quoque & odium in pectoribus humanis magnos fluctus excitant: procurſu celerior illa, nocendi cupidine hoc pertinacius. *Et ira inueterata, eſt Odium. Omnina tamen propriè*, Iracundia *eſt* ὀργιλότης, *id eſt propenſia & habitus quidam ad iram: vt hîc Seneca, & Cicero* IV. *Tuſculanâ*: In aliis Iracundia dicitur, quæ ab Irâ differt, vt Anxietas ab Angore. Neque enim omnes ſunt anxij, qui anguntur aliquando: neque anxij ſemper anguntur. vt inter Ebrietatem & Ebrioſitatem intereſt, aliudque eſt eſſe Amatorem, aliud Amantem. *Hæc ille. at ego opportunè è Stoicis ipſis ſpecies & diſcrimina dixerim huius affectus. Diſtinguunt igitur* ὀργὴν, μῖσος, μῆνιν, φιλονεικίαν, θυμόν. Ὀργὴ *ſiue* Ira, *iam ſuprà definita eſt: at* μῖσος *ſiue* Odium *eſt iis*, ἐπιθυμία τὶς τοῦ κακῶς εἶναί τινι, μετὰ προκοπῆς τινος καὶ παρατάσεως: cupiditas quædam vt malè ſit alteri, cum progreſſu aliquo & incremento. μῆνις *ſiue* Iracundia *(exemplo Claudij: nam Latinum nomen non ſuppetit aliud)* ὀργὴ πεπαλαιωμένη καὶ ἐπίκοτος, ἐπιτηρητικὴ δὲ: eſt ira inueterata & plena odij, obſeruans vltionis tempus. *Iam* φιλονεικία *ſiue* Contentio, ἐπιθυμία τὶς περὶ αἱρέσεων: cupiditas quædam circa opiniones tuendas. *Denique* θυμὸς, Excandeſcentia, ἐστὶν ὀργὴ ἀρχομένη: eſt ira incipiens & naſcens. *Sed ad Senecam iterùm: etſi hæc toti rei explicandæ.*

31. APVD GRÆCOS.] *In Ariſtotele* IIII. *Ethic. Nicom. cap.* V. *quædam exſtant.*

32. AMARVM.] *Quem Græci* πικρόν. *Deſcribuntur ab Ariſtotele:* οἱ δὲ πικροὶ δυσδιάλυτοι, καὶ πολὺν χρόνον ὀργίζονται. κατέχουσι γὰρ τὸν θυμόν. παῦλα δὲ γίνεται, ὅταν ἀνταποδιδῶσιν: Amari vel acerbi dicuntur, quorum ira ſolui difficilis, & diu iraſcuntur, atque eam continent. Fit autem pauſa, cùm repoſuerint, fuerintque vlti.

33. STOMACHOSVM.] *Cadit in genus, quos* Ἀκροχόλους *idem ille Philoſophus dicit, & deſcribit.* ὑπερβολῇ δὲ εἰσὶν οἱ ἀκρόχολοι ὀξεῖς, καὶ πρὸς πᾶν ὀργίλοι, καὶ ἐπὶ παντὶ, ὅθεν καὶ τοὔνομα: In exceſſu ſunt ad iram mobiles, qui Acrocholi dicuntur, in omnia, in omnibus. vnde & ab extremitate iis nomen.

34. DIFFICILEM.] *Ipſa Græca verbo*, χαλεπὸν *Ariſtoteles. Deſcribit:* Χαλεποὺς δὲ λέγομεν τοὺς ἐφ' οἷς τε μὴ δεῖ χαλεπαίνοντας, καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ πλείω χρόνον, καὶ μὴ διαλαττομένους ἄνευ τιμωρίας ἢ καὶ κολάσεως: Difficiles dicimus, qui nec ob quæ oportet, & plus quàm oportet, & diutius exaſperantur: neque mitigantur ſine vltione aut pœnâ.

35. DELICATVM.] *Nam moroſi ſunt, qui exactè nimis omnia fieri, dici, expaſcunt: quibusq́; ægrè eſt placere & ſatisfacere. Propriè* δυσάρεστοι.

36. INTRA CLAM.] *Non vltra exeunt. ſtatim incaleſcunt, ſtatim refrigerantur & deſinunt.* Ὀργίλους *Ariſtoteles appellat. Horatius talem ſe fatetur,* Iraſci facilem, tamen vt placabilis eſſet. C

37. CONSIDANT.] *Aliàs*, concidant: *pariter benè.*

38. SÆVÆ MANV.] *Ad rem citiùs, quàm ad verba veniunt. Nec mutemus: etſi meus tamen*, quædam ſine motu. *Quod eſſet, placida & tacita quædam ira, intra animi penetralia clauſa.*

39. AVERSATIONES.] *Scripti*, aduerſationes: *bono etiam ſenſu. Litigant, & aliquid aduerſantur: tum placantur.*

40. ALTÆ GRAVESQVE.] *Illa verò peſſima. Lentè concipiunt ignem, lentè ſeruant: & idem ille ſub cinere tectus fallit, nec comparet niſi cùm adurit. Viris naturisq́; grauibus ſæpe talis affectus. quem Liuius in Romanis expreſſit, lib.* XXI. Quò leniùs agunt, ſegniùs incipiunt, eò cùm cœperint, vereor D vt perſeuerantiùs ſæuiant. *Arrianus de iiſdem:* μεγαλόθυμοι πρᾴως εἰσί τινες, ἡσυχῇ καὶ οἷον ἀοργήτως πράττοντες, ὅσα καὶ οἱ σφόδρα τῷ θυμῷ φερόμενοι. φυλακτέον δὲ καὶ τὸ τούτων ἀβλέπτημα, ὡς πολὺ χεῖρον ὂν τοῦ διατεινομένου ὀργίζεσθαι. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ, ταχὺ κόρον τῆς τιμωρίας λαμβάνουσιν· οἱ δὲ, εἰς μακρὸν παρατείνουσιν, ὡς οἱ λεπτῶς πυρέττοντες: Sunt quidam leniter magnanimi, placidè & tanquam ſine irâ omnia facientes, quæ etiam maximè excandeſcentes ſolent. Obſeruanda igitur & cauenda hæc iſtorum remiſſio. vt quæ multò deterior ſit, quàm ira magno niſu intenſa. Iſta enim ſtatim vltione aliquâ ſatiantur; at illa in longum extenditur, non aliter quàm ij qui lentâ febriculâ vexantur.

41. ET

A grauesq́ue ſunt, [41] & introrſus verſæ. Mille aliæ ſpecies ſunt mali multiplicis.* *
[42] Quid eſſet ira, quæſitum eſt: an in vllum aliud animal, quàm in hominem caderet: V.
quo ab iracundiâ diſtaret, & quæ eius ſpecies ſint: nunc quæramus, an ira [43] ſecundùm
naturam ſit, & an vtilis, atque ex aliquâ parte retinenda. An ſecundùm naturam ſit, ma-
nifeſtum erit, ſi hominem inſpexerimus: quo quid eſt mitius, dum in recto animi ha-
bitu eſt? quid autem irâ crudelius eſt? Homine quid aliorum amantius? quid irâ infe-
ſtius? Homo in adiutorium mutuum generatus eſt: ira in exitium. Hic congregari vult,
illa diſcedere: hic prodeſſe, illa nocere: hic etiam ignotis ſuccurrere, illa etiam cariſſimos
petere: hic aliorum commodis vel [44] impendere ſe paratus eſt: ira in periculum, dum-
modò deducat, deſcendere. Quis ergo magis naturam rerum ignorat, quàm qui [45] opti-
mo eius operi & commendatiſſimo, hoc ferum ac perniciosum vitium aſſignat? Ira, vt
diximus, auida pœnæ eſt: cuius cupidinem ineſſe pacatiſſimo hominis pectori, mini-
mè ſecundùm eius naturam eſt. Beneficiis enim humana vita conſiſtit, & concordiâ: nec
B terrore, ſed mutuo amore, in fœdus auxiliumq́ue commune conſtringitur. Quid ergo?
non aliquando caſtigatio neceſſaria eſt? Quid ni? ſed hæc [46] ſincera, cum ratione. non
enim nocet, ſed medetur ſpecie nocendi. Quemadmodum quædam haſtilia detorta, vt
corrigamus, adurimus, & adactis cuneis, non vt frangamus, ſed vt explicemus, elidimus:
ſic ingenia vitio praua, dolore corporis animiq́ue corrigimus. Nempe medicus primò
in leuibus vitiis tentat non multum ex quotidianâ conſuetudine inflectere, & cibis, po-
tionibus, exercitationibus ordinem ponere, ac valetudinem tantùm mutatâ vitæ diſpo-
ſitione firmare: [47] proximum eſt, vt modus proficiat. Si modus & ordo non proficit,
ſubducit aliqua, & circumcidit. ſi ne adhuc quidem reſpondet; interdicit cibis, & abſti-
nentiâ corpus exonerat. ſi fruſtra molliora ceſſerunt; ferit venam, membriſq́ue, ſi adhæ-
rentia nocent, & morbum diffundunt, manus affert: nec vlla dura videtur curatio, cu-
ius ſalutaris effectus eſt. Ita legum præſidem, ciuitatiſq́ue rectorem decet, quamdiu po-
teſt, verbis, & his mollioribus, ingenia curare, vt facienda ſuadeat, cupiditatemq́ue ho-
C neſti & æqui conciliet animis, faciatq́ue vitiorum odium, pretium virtutum: tranſeat
deinde ad triſtiorem orationem, quâ moneat adhuc & exprobret: nouiſſimè ad pœnas,
& has adhuc leues & reuocabiles decurrat: vltima ſupplicia ſceleribus vltimis ponat, vt
nemo pereat, niſi quem perire etiam [48] pereuntis interſit. Hoc vno medentibus VI.
erit diſſimilis, quòd illi quibus vitam non potuerunt largiri, [49] facilem exitum præſtant:
hic, damnatum cum dedecore & [50] traductione, vitâ exigit. non, quia delectetur vllius
pœnâ (procul eſt enim à ſapiente tam inhumana feritas) ſed vt documentum omnium
ſint;

41. ET INTRORSVS.] *Qui, vt Tacitus ait de Domitiano,* ſecreto ſuo ſatiati, reponunt odia. *quorum* ira quò obſcurior, eò irreuocabilior. *Talis illa Vlyſſis in Melanthium, apud Homerum, Odyſſ. γ.*

Ἀλλ᾽ ἀκέων κίνησε κάρη, κακὰ βυσσοδομεύων.

Sed tacitus mouit caput, & mala mente pa-
D rabat.

Talis Tiberij, de quo Tacitus IIII. *Annal.* In animo reuoluente iras, etiamſi impetus offenſionis elanguerat, valebat memoria.

CAP. V. 42. QVID ESSET.] *Ego miror hanc præproperam* ἀνακεφαλαίωσιν *& dictorum repetitionem: ſanè præter rem, & Senecæ morem. Paucis lineis hæc dicta, aut perſtricta potiùs: quid recolligis, quaſi ex materiâ largâ & latè ſparsâ? Falli poſſum, ſed incidit, mutilata hæc eſſe, & in partibus parum plena.*

43. SECVNDVM NAT.] *Quæ Ariſtotelis eſt clara ſententia, lib.* VII. *Ethic. Nicom. cap.* VI. *Aſſerit ibi,* Incontinentiam iræ minùs fœdam malamq́ue eſſe, quàm aliarum cupiditatum. *& argumentum, vt firmum, capit, quòd Ira inter* ὀρέξεις φυσικὰς, appetitiones naturales ſit, & magis talis, quàm ceteræ: eoq́ue venia magis digna. *Hunc igitur, & aſſeclas, nunc refutat.*

44. IMPENDERE.] *Totum ſe dare, atque adeò perdere.*

45. OPTIMO.] *Homini.*

46. SINCERA.] *Cui cupiditas non immixta.*

47. PROXIMVM EST.] *Verba ſubobſcura, & quæ quibuſdam viſa (quinque dico proxima) ſuperfluere. At examinanti mihi, aliter. Dicit, primum opus medici eſſe ordinem cibi, potus, exercitij leuiter diſponere, & ad horas ſuas aptare: ſi nec id proficit, in modo mutare, id eſt, qualitate & genere iſtorum. tales cibos, tales potus præſcribere. Tertium, ſubducere & minuere in cibis: quartum etiam ieiunium indicere, & eo corpus deplere. Quintum denique, ſectio. Hæc ipſa mox ita ordine accommodat, in alterâ ſimilitudinis & ſequenti parte.*

48. PEREVNTIS.] *Ne in nequitiâ diutius hæreat,* & quo vno modo poteſt, deſinat malus eſſe.

CAP. VI. 49. FACILEM EXITVM.] *Vno verbo,* εὐθανασίαν.

50. TRADVCTIONE.] *Publicâ oſtenſione: ad exemplum ſcilicet, quò ſupplicia ſpectant. Per*

 theatro,

ſint; & qui viui noluerunt prodeſſe, morte certè eorum reſpublica vtatur. Non eſt ergo natura hominis pœnæ appetens: & ideò nec ira quidem ſecundùm naturam hominis, quia pœnæ appetens eſt. Et [51] Platonis argumentum adferam: quid enim prohibet alienis vti, ex parte quâ [52] noſtra ſunt? Vir bonus, inquit, nôn lædit. pœna lædit. bono ergo pœna non conuenit: ob hoc nec ira: quia pœna iræ conuenit. Si vir bonus pœnâ non gaudet; non gaudebit nec eo quidem affectu, cui pœna voluptati eſt: ergo non eſt naturalis ira. A

VII. Numquid, quamuis non ſit naturalis ira, aſſumenda eſt, quia [53] vtilis ſæpe fuit? Extollit animos, & incitat: nec quicquam ſine illâ magnificum in bello fortitudo gerit, niſi [54] hinc flamma ſubdita eſt, & hic ſtimulus peragitauit, miſitque in pericula audaces. Optimum itaque quidam putant, [55] temperare iram, non tollere: eoque detracto quod exundat, ad ſalutarem modum cogere: id verò retinere, ſine quo languebit actio, & vis, ac vigor animi reſoluetur. Primùm, facilius eſt excludere pernicioſa, quàm regere: & non admittere, quàm admiſſa moderari. nam cùm ſe in poſſeſſione poſuerunt, potentiora rectore ſunt, nec recidi ſe minuíve patiuntur. Deinde, ratio ipſa, cui fræni traduntur, tamdiu potens eſt, quamdiu diducta eſt ab affectibus: ſi miſcuit ſe illis, & inquinauit, non poteſt continere, quos ſubmouere potuiſſet. Commota enim ſemel & concuſſa mens, ei ſeruit, à quo impellitur. Quarumdam rerum initia in noſtrâ poteſtate ſunt: vlteriora nos ſuâ vi rapiunt, nec regreſſum relinquunt. Vt [56] in præceps datis corporibus nullum ſui arbitrium eſt, nec reſiſtere morarive deiecta potuerunt, ſed conſilium omne & pænitentiam irreuocabilis præcipitatio abſcidit, & non licet eò non peruenire, quò non ire licuiſſet: ita animus, ſi in iram, amorem, aliosque ſe proiecit affectus, non permittitur reprimere impetum. rapiat illum oportet, & ad imum agat ſuum pondus, & vitiorum natura procliuis. B

VIII. Optimum eſt, primum irritamentum iræ protinus ſpernere, ipſiſque repugnare [57] ſeminibus, & dare operam ne incidamus in iram. nam ſi cœperit ferre tranſuerſos, difficilis ad ſalutem recurſus eſt. Quoniam nihil rationis

theatra, per fora traduci ſolent, & dixi de Benef.

51. PLATONIS.] *Vbi hoc, neſcio.*

52. NOSTRA SVNT.] *Nobiſcum faciunt. dogmata noſtra aſſerunt.*

CAP. VII. 53. VTILIS.] *Et hæc pars contra Ariſtotelem, ſed & Platonem: qui vbique Iram laudant, vt fortitudini adminiſtram. Plato* II. *de Rep. Cuſtodem ſuum, quem tueri patriam vult,* corpore robuſtum eſſe, animo iracundum *cupit. atque addit:* πῶς δ' οὔ; ἀνδρεῖος δὲ εἶναι ἆρα ἐθελήσει ὁ μὴ θυμοειδής, εἴτε ἵππος, εἴτε κύων, ἢ ἄλλο ὁτιοῦν ζῷον; ἢ οὐκ ἐννενόηκας, ὡς ἄμαχόν τε καὶ ἀνίκητον θυμός; οὗ παρόντος, ψυχὴ πᾶσα πρὸς πάντα ἄφοβός τε καὶ ἀήττητος: Et quomodo non? fortiſne erit vnquam non iracundus, ſiue equus, ſiue canis, ſiue aliud quodcumque animal? aut non obſeruaſti, quàm inuictum quiddam atque inſuperabile ſit Ira? quę cùm adeſt, omnis animus ad omnia intrepidus eſt, & vinci neſcius. *Sed & alibi laudat: Ariſtoteles quid? vt alia omittam,* III. *Ethic. Nicom. cap.* VIII. *ſunt iſta.* Ἀνδρεῖοι γὰρ εἶναι δοκοῦσι καὶ οἱ διὰ θυμόν, ὥσπερ τὰ θηρία ἐπὶ τοὺς τρώσαντας, φερόμενοι. ὅτι καὶ οἱ ἀνδρεῖοι θυμοειδεῖς. ὁρμητικώτατον γὰρ ὁ θυμὸς πρὸς τοὺς κινδύνους. ὅθεν καὶ Ὅμηρος, Σθένος ἔμβαλε θυμῷ: Fortes enim videntur, & qui per iram, ſicut feræ in eos qui læſerunt, feruntur: quoniam & fortes ſunt iracundi. Res enim concitatiſſima eſt ad pericula, Ira. Ex quo & Homerus, Robur iniecit animo. *Et plura ibi atq; alibi ille Sophus. Vide me Manuduct.* III. *Diſſert.* VII.

54. HINC FLAMMA.] *Si retines, tum & mox ſcribe,* hinc ſtimulus. *Et adſpicis ſanè a gladiatores, qui flammâ & flagellis agebantur in mutuas cædes. Sed magis placeat legi* hæc flamma, *&* hic ſtimulus: *quia ad ſolam Iram referuntur. Flammam autem iuſtè appellat. quia reuera cum calore ea eſt, imò ex calore* & igne *(vt Ariſtoteles loquitur* XIII. *Probl.) originem habet. Quin & aquâ frigidâ largè infuſâ, ea ſedatur.* C

55. TEMPERARE.] *Hoc omnes Peripatetici. & audiamus vnum Plutarchum:* Οὐ μὴν ἀλλ' ἐπιμελείας εἰς αὐτὰ δεῖ καὶ μελέτης. ᾗ καὶ μάλιστα ἁλίσκονται καταίκρας οἱ παραδεξάμενοι τὸν θυμὸν ὡς σύμμαχον ἀρετῆς, ἀπολαύοντες ὅσον αὐτοῦ χρήσιμόν ἐστιν, ἔν τε πολέμῳ, καὶ νὴ Δία ἐν πολιτείαις. καὶ τὸ πολὺ δ' αὐτοῦ, καὶ τὸ ἐπιπόλαιον ἐκκρίνειν καὶ ἐκβάλλειν τῆς ψυχῆς, ὅπερ ὀργή τε καὶ πικρία δι' ὀξυθυμίαν λέγεται: At enim curâ & induſtriâ aduerſus iſta opus eſt. quæ vel ſumma depreheditur in iis qui Excandeſcentiam, tanquã commilitonẽ Virtutis ſumunt, fruentes vtentesq; quod in eâ vtile eſt, & in bello & in ipſâ republicâ. Oportet autem ſecernere & eiicere animo, quod in eâ nimium & redundans eſt, quod Ira & Acerbitas nominatur. *Scripſit & Themiſtius* De moderatione affectuum: *cuius egregium huic rei locum in Stobai Sermone* I. *vide: adde Agellium lib.* XIX. *cap.* XII. *ipſum Ariſtotelem* II. *Ethic. Nicom. &* III. *ſparſim.* D

56. IN PRÆCEPS.] *In hac materie pluſcula Ariſtoteles* III. *Ethic. cap.* V. quædam initio in noſtrâ poteſtate eſſe, quæ poſtea non ſint. vt lapidem quem proieci, recipere & reuocare mihi non licet, at licebat non iacere.

CAP. VIII. 57. SEMINIBVS.] *Aliàs* ſenſibus: *ſed illud praualet. Intellegit primos ortus iræ, & cùm ea ſurgit: ac tunc reſiſtendum.*

58. INTRA-

A nis eſt, vbi ſemel affectus inductus eſt, iuſque illi aliquod voluntate noſtrâ datum eſt. faciet de cetero quantum volet, non quantum permiſeris. In primis, inquam, finibus hoſtis arcendus eſt. nam cùm [58] intrauit, & portis ſe intulit, modum à captiuis non accipit. Neque enim ſepoſitus eſt animus, & extrinſecus ſpeculatur affectus, vt illos non patiatur vltrà quàm oportet procedere, ſed in affectum ipſe mutatur: ideoq́ue non poteſt vtilem illam vim & ſalutarem, proditam iam infirmatamq́ue, reuocare. Non enim, vt dixi, ſeparatas iſta ſedes ſuas diductasq́ue habent: [59] ſed affectus & ratio in melius peiusq́ue mutatio animi eſt. Quomodo ergo ratio occupata & oppreſſa vitiis reſurget, quæ iræ ceſſit? aut quemadmodum à confuſione ſe liberabit, in quâ peiorum mixtura præualuit? Sed quidam, inquit, in irâ ſe continent. Vtrum ergo ita, nihil vt faciant eorum quæ ira dictat, an vt aliquid? [60] Si nihil faciunt, apparet non eſſe ad actiones rerum neceſſariam iram: quam vos, quaſi fortius aliquid ratione haberet, aduocabatis. Denique interrogo, valentior eſt quàm ratio, an infirmior? Si valentior: quomodo illi modum ratio poterit
B imponere, cùm parere niſi imbecilliora non ſoleant? [61] Si infirmior eſt: ſine hac per ſe ad rerum effectus ſufficit ratio, nec deſiderat imbecillioris auxilium. At irati quidam conſtant ſibi, & ſe continent. Quomodo? cùm iam ira euaneſcit, & ſuâ ſponte decedit, non cùm in ipſo feruore eſt: tunc enim potentior eſt. Quid ergo? non aliquando in irâ quoque & dimittunt incolumes intactosq́ue quos oderunt, & à nocendo abſtinent? faciunt. Quomodo? [62] cùm affectus repercuſſit affectum, aut metus, aut cupiditas aliquid imperauit. non rationis tunc beneficio quieuit, ſed affectuum infidâ & malâ pace.

Denique nihil habet in ſe vtile, nec acuit animum ad res bellicas. Nunquam enim virtus vitio adiuuanda eſt, ſe contenta. Quoties impetu opus eſt, non iraſcitur, ſed exurgit, & in quantum putauit opus eſſe, concitatur remittiturq́ue: non aliter, quàm quæ [63] tormentis exprimuntur tela, in poteſtate mittentis ſunt, in quantum torqueantur. Ira, [64] inquit Ariſtoteles, neceſſaria eſt: nec quicquam ſine illâ expugnari poteſt, niſi illa impleat animum, & ſpiritum accendat. Vtendum autem illâ eſt, non vt duce, ſed [65] vt mi- IX.
C lite. quod eſt falſum. Nam ſi exaudit rationem, & ſequitur quâ ducitur, iam non eſt ira: cuius proprium eſt contumacia. Si verò repugnat, & non vbi iuſſa eſt quieſcit, ſed libidine ferociaq́ue prouehitur: tam inutilis animi miniſter eſt, quàm miles, qui [66] ſignum receptui negligit. Itaque ſi modum adhiberi ſibi patitur, [67] alio nomine appellanda eſt: deſinit ira eſſe, quam effrænatam indomitamq́ue intelligo. ſi non patitur; pernicioſa eſt, nec inter auxilia numeranda. Ita aut ira non eſt, aut inutilis eſt. Nam ſi quis pœnam exigit,

58. INTRAVIT.] *Simili imagine Hyperides: Ἀρχομένων δεῖ τῶν ἀδικημάτων ἐμφράσσειν τὰς ὁδούς. ὅταν δ' ἅπαξ ῥιζωθῇ κακία, καὶ παλαιὰ γένηται, καθάπερ σύντροφος ἀῤῥωστία, χαλεπὸν αὐτὴν κατασβίσαι:* Incipientibus vitiis obſtruendæ ſunt viæ. cùm verò ſemel malitia radices egerit, & inueterauerit; ſicut coalita ægritudo, difficilis eſt extinctu.

D 59. SED AFFECTVS.] *Libri ſcripti, & meus, ita præferunt: rectè, ſi tamen disiungendi particulâ, peiúſve, ſcribamus. Sententia eſt. non ſeorſim habitant affectus & animus, neque item ratio: ſed animus hæc duo velut hoſpes excipit, modò rationi mancipatus, modò affectui. Mutatur cum illis: in melius, ſi ratio; in peius molliusq́, ſi affectus occupauit. Vide Manuduct.* III. *Diſſert.* VII.

60. SI NIHIL.] *Alterum membrum omittit. & profectò calumniari eum Peripatetici poſſint dicere. Nam illi fatentur aliquid agere, atque impetum & vires dare; ſed modificanda à ratione. Sicut puer qui vocem tollit, aliquid agit; ſed modos à pauſario accipit: ſic in affectu, & ratione.*

61. SI INFIRMIOR.] *Nec hoc argumentum firmum. multa imbecilla in auxilium fortioris aduocantur: imò pleraque auxilia (vel exemplo à militiâ) ſunt talia.*

62. CVM AFFECTVS.] *Et hoc ſuggillem, ac fateor me in hac parte non eſſe Stoicum. Quid affectus? imò ratio & melior mens crebertimè vincit affectum: & ſine beneficio contrary affectus. Si diducere libeat, res clara ſit: nec niſi in contentione neganda.*

CAP. IX. 63. TORMENTIS.] *Balliſtis, aut Catapultis. quæ, vt arcus, intenduntur ac remittuntur, pro arbitrio dirigentis.*

64. INQVIT ARISTOT.] *Credo ſequentia ex Ariſtotele ipſo eſſe: in hodierno tamen alius quærat.*

65. VT MILITE.] *Proba comparatio, pro noſtris Ambulonibus: etſi in Ariſtotele aliam reperio, nec minùs aptam. Nam is Iram cum* Miniſtro *comparat, aut* Cane. *quorum ille, priuſquam mandatum domini plenè audierit, excurrit ad peragendum; iſte, priuſquam conſideret ſi amicus ſit, quicumque pulſauerit oſtium, latrat: talis, inquit, ira, quæ rationem, ſed non plenè ſemper audit.* VII. *Nicomach. cap.* VI.

66. SIGNVM REC.] *Ex libris hoc eſt. & phraſis nota, ſicut Veſtis indutui, & plura.*

67. ALIO NOMINE.] *Eſt verum. à modo tranſit in virtutem: ſed affectus tamen fuit.*

exigit, non ipſius pœnæ auidus, ſed quia oportet; non eſt annumerandus iratis. Hic erit A
vtilis miles, qui ſcit parere conſilio: affectus quidem tam mali miniſtri, quàm duces ſunt.
Ideò nunquam aſſumet ratio in adiutorium improuidos & violentos impetus, apud
quos nihil ipſa auctoritatis habeat. quos nunquam comprimere poſſit, [68] niſi pares illis
X. ſimilesq́ue oppoſuerit: vt iræ metum, inertiæ iram, timori cupiditatem. Abſit hoc
à virtute malum, vt vnquam ratio [69] ad vitia confugiat. Non poteſt hic animus fidele
otium capere: quatiatur neceſſe eſt, fluctueturq́;, qui malis ſuis tutus eſt: qui fortis eſſe,
niſi iraſcitur, non poteſt; induſtrius, niſi cupit; quietus, niſi timet: in tyrannide illi vi-
uendum eſt, in alicuius affectus venienti ſeruitutem. Non pudet virtutes in clientelam
vitiorum demittere? Deinde deſinit quicquam ratio poſſe, ſi nihil poteſt ſine affectu, &
incipit par illi ſimilisq́ue eſſe. Quid enim intereſt, ſi æquè affectus inconſulta res eſt ſine
ratione, quàm ratio ſine affectu inefficax? par vtrumque eſt, vbi eſſe alterum ſine altero
non poteſt. Quis autem ſuſtineat, affectum exæquari rationi? Ira, inquit, vtilis affectus
eſt, ſi modicus eſt. Imò ſi naturâ vtilis eſt; ſed ſi [70] impatiens imperij rationisq́ue eſt, hoc B
dumtaxat moderatione conſequetur, vt quò minor fuerit, minùs noceat. Ergo modi-
XI. cus affectus, nihil aliud quàm malum modicum eſt. Sed aduerſus hoſtes, inquit,
neceſſaria eſt ira. Nuſquam minùs: vbi non effuſos eſſe oportet impetus, ſed temperatos
& obedientes. Quid enim eſt aliud, quod Barbaros tanto robuſtiores corporibus, tanto
patientiores laborum comminuat, [71] niſi ira infeſtiſſima ſibi? Gladiatores quoque ars
tuetur, ira denudat. Deinde quid opus eſt irâ, cùm idem perficiat ratio? An tu putas ve-
natorem iraſci feris, vel cùm & fugientes perſequitur, & venientes [72] excipit? omnia illa
ſine irâ facit ratio. Quid Cimbrorum, Theutonorumq́ue [73] tot millia ſuperfuſa Alpibus
ita ſuſtulit, vt tantæ cladis notitiam ad ſuos non nuntius, ſed fama pertulerit, niſi quòd
erat illis ira pro virtute? quæ vt aliquando perculit, ſtrauitq́ue obuia, ita ſæpius ſibi exi-
tio eſt. [74] Germanis quid eſt animoſius? quid ad incurſum acrius? quid armorum cupi-
dius? quibus innaſcuntur innutriunturq́ue: quorum vnica illis cura eſt, in alia negligen-
tibus. Quid induratius ad omnem patientiam? vt quibus magnâ ex parte [75] non tegu- C
menta corporum prouiſa ſunt, [76] non ſuffugia aduerſus perpetuum cæli rigorem. Hos
tamen Hiſpani Galliq́ue, & [77] Aſiæ Syriæq́ue molles bello viri, [78] antequam legio viſa-
tur, cædunt: ob nullam rem aliam [79] opportunos, quàm ob iracundiam. Agedum, illis
[80] corporibus, illis animis delicias, luxum, [81] opes ignorantibus, da rationem, da diſcipli-
nam;

68. NISI PARES.] *Negabunt, & iure, Ariſtotelêi.*

CAP. X. 69. AD VITIA CONF.] *Nam dicunt hoc illi. ſed affectus ad aliquem vſum inſitas valunt à Dea & Naturâ: is autem à Ratione indagatur, & eò deinde ducuntur. Sicut plantæ ſilueſtres cultu meliores fiunt, ſicut animalia domantur & docentur: tale in iſtis.*

70. IMPATIENS.] *Nobiſcum ita lege. Ita, inquit, ſi per naturam vtilis: ſed ſi per eam aſper, & impatiens melioris imperij eſt; non eſt vtilis dicendus, ſed dumtaxat modo impoſita, minùs noxius.*

CAP. XI. 71. NISI IRA.] *Imò altera cauſſa, inopia Diſciplinæ.*

72. EXCIPIT.] *Venabulo. eſt venatorium verbum, & notat exſpectare, ſubſiſtere, ferire. Curtius:* Feram non excepit modò, ſed etiam vno vulnere occidit. *Spartianus in Caracallâ*: Excepit apros frequenter, contra leonem etiam ſtetit.

73. TOT MILLIA.] *Circiter trecenta.*

74. GERMANIS.] *Notent in ſuam laudem, ſed & in cautionem.*

75. NON TEGVM.] *Ita & Tacitus de iis*: Nudi, aut ſagulo leues.

76. NON SVFFVGIA.] *Sunt ſanè hodie, & caldaria illa cella emolliunt aſperam indolem, ſed & minuunt virtutem. At de voce*, ſuffragia *libri plerique ſcripti habent: quod omnino probum. Suffragia, ſunt auxilia, ſubſidia. quæ nobis commodant, ſicut ij qui vocem & punctum. Valerius:* Læta negotia diuinâ ſuffragatione fouentur. *Ammianus*: Suffragantes abſolutionem lectiones. Suffragium ætatis, Suffragium temporis *in legum libris. Suffragatores, commendatores. Capitolinus*. Suffragatoribus non citò credidit. D

77. ASIÆ SYR.] *Non quòd in iis locis belligerent Germani, ſed quod iſti iam, ſub Principibus, inter Romana auxilia: quæ ex omnibus prouinciis colligebant, & in caſtris habebant.*

78. ANTEQVAM LEGIO.] *Nam ita tunc moris, vt auxilia ordirentur ferè pugnam:* ingens victoriæ decus, citra Romanum ſanguinem bellantibus, *ait Tacitus.*

79. OPPORTVNOS.] *Obnoxios, cædi vincique faciles.*

80. CORPORIBVS.] *Tam magnis.*

81. OPES IGNOR.] *Olim, olim. nam imperij reliquiis in eam gentem tranſlatis; mox & opes, & vitia.*

82. REPE-

A nam: vt nihil amplius dicam, neceſſe erit nobis certè mores Romanos [82] repetere. Quo
alio [83] Fabius [84] affectas imperij vires recreauit, quàm quòd cunctari, & trahere, & mo-
rari ſciuit, quæ omnia irati neſciunt? Perierat imperium, quod tunc in extremo ſtabat, ſi
Fabius [85] tantum auſus eſſet, quantum ira ſuadebat. Habuit in conſilio [86] fortunam pu-
blicam, & æſtimatis viribus, ex quibus iam perire nihil ſine vniuerſo poterat, dolorem
vltionemque ſepoſuit, in vnam vtilitatem [87] occaſionis intentus, iram antè vicit, quàm
Hannibalem. Quid Scipio? nónne relicto Hannibale, Punico exercitu, omnibuſque
quibus iraſcendum erat, bellum in Africam tranſtulit, [88] tam lentus, vt opinionem lu-
xuriæ ſegnitiæque malignis daret? Quid alter Scipio? non circa Numantiam [89] multùm
diuque ſedit, & hunc ſuum [90] publicumque dolorem æquo animo tulit, diutius Nu-
mantiam quàm Carthaginem vinci? quam dum [91] circumuallat; & includit hoſtem,
eò compulit, vt ferro ipſi ſuo [92] caderent. Non eſt itaque vtilis, nec in prœliis qui- XII:
dem aut in bellis ira. In temeritatē enim prona eſt: & [93] pericula dum inferre vult, non
B cauet. Illa certiſſima eſt virtus, quæ ſe diu multumq; circumſpexit & rexit, & ex lento ac
deſtinato [94] prouexit. Quid ergo? inquit, vir bonus nòn iraſcetur, ſi cædi patrem ſuum
viderit, ſi rapi matrem? Non iraſcetur: ſed vindicabit, ſed tuebitur. Quid autem times,
ne parum illi magnus ſtimulus, etiam ſine irâ, pietas ſit? Aut dic eodē modo: Quid er-
go, cùm viderit ſecari patrem ſuum, filiúmve, vir bonus non flebit, nec linquetur animo?
quæ accidere feminis videmus, quoties illas leuis periculi ſuſpicio perculit. Officia ſua
vir bonus exſequitur inconfuſus, intrepidus: & ſic bono viro digna faciet, vt nihil faciat
viro indignum. Pater cædetur? defendam. cæſus eſt? [95] exſequar: quia oportet, non quia
dolet. Cùm hoc dicis Theophraſte, quæris inuidiam [96] præceptis fortioribus, & relicto
judice, [97] ad coronam venis. quia vnuſquiſque in eiuſmodi ſuorum caſu iraſcitur, pu-
tas iudicaturos homines id fieri debere, quod faciunt. Ferè enim iuſtum quiſque affe-
ctum iudicat, quem agnoſcit. Iraſcuntur boni viri pro ſuorum iniuriis? ſed [98] idem fa-
ciunt, ſi [99] calida non bene præbeatur, ſi [100] vitrum fractum eſt, ſi calceus luto [101] ſpar-
C ſus

82. REPETERE.] *O pulchrè. quaſi amiſſos igitur, in togâ & ſago. Ac verè perierant, nec niſi mole ſuâ & fato aliquandiu hoc corpus ſtetit.*

83. FABIVS.] *Ille cunctator.*

84. AFFECTAS.] *Languidas, ægras: imò penè ab Annibale confectas.*

85. TANTVM AVSVS.] *Concurrere videlicet, & pugnando vlciſci.*

86. FORTVNAM PVBL.] *Id eſt, cum eâ communicauit: & vidit Deos & fata tunc Romanis non æqua. Aliter. aſpexit in conſilio capiendo, triſtem fortunam & ſæpe aduerſam, per quam vires exhauſtæ, nec vltrà iacturam vel leuem patiebantur, ſine corporis totius interitu.*

D 87. OCCASIONIS.] *Ita ex meo libro. Sepoſuit, inquit, vltionis cogitationes, vertit ſe tantùm & intendit in fructum qui ex occaſione dari poterat: carpere agmen opportunè, commeatu prohibere, & ſiquid tale.*

88. TAM LENTVS.] *Præter ingenium iræ. Sed vbi lentus? in Siciliâ deſedit, cum pallio crepidisq; in gymnaſio obambulans: & quæ in Senatu ei obiecta, apud Liuium libro* XXIX.

89. MVLTVM DIVQVE.] *Annum ferè & tres menſes, Velleius.*

90. PVBLICVMQVE.] *Tanquam indignum Romana nomine & magnitudine, tam lentum cum vnâ vrbe bellum.*

91. CIRCVMVALLAT.] *Ambitu circiter* quinquaginta ſtadiorum *(ſex milliarium amplius) vallo & foſſâ clauſit.*

92. CADERENT.] *Plerique omnes.* virū quidem vnum ſuperfuiſſe *negat Florus: Appianus pauculos.*

CAP. XII. 93. PERICVLA.] *Democritus:* φιλονεικία πᾶσα ἀνόητος. τὸ γὰρ κατὰ τοῦ δυσμενοῦς βλαβερὸν θεωροῦσα, τὸ ἴδιον συμφέρον οὐ βλέπει: Contentio omnis imprudens. dum enim in hoſtis ſui noxam intenta eſt, proprium commodum non videt.

94. PROVEXIT.] *Longiùs iuit, ſed conſilio, non impetu.*

95. EXSEQVAR.] *Id eſt, vindicabo, vlciſcar. Ita loquitur* De conſt. ſapient. *cap. x. atque ibi ego.*

96. PRÆCEPTIS FORT.] *Id eſt, verbis iſtis popularibus, vocas in inuidiam Stoica & robuſta noſtra præcepta.*

97. AD CORONAM.] *A iudiciis publicis ſumptum. vbi orator ſæpe à iudice ad circumſtantem populum ſe vertebat, cùm grata aut volentia illis diceret. Significat igitur, Theophraſtum & Peripateticos, popularia ſerere: & vulgum, quàm ſapientes, iudicem malle.*

98. IDEM FACIVNT.] *Irridet Theophraſtum. Quid tu ais? iraſci eos in ſuorum iniuriis? dabo tibi qui etiam in rebus minimis, & per delicias, iraſcātur.*

99. CALIDA.] *Inter epulas. ſolent enim aquam calfactam interponere, aut & cum vino miſcere. Dixi abundè* I. *Elector. cap.* IIII.

100. VITRVM.] *A miniſtro menſali.*

101. SPARSVS.] *Nam calceis altiuſculis vſi veteres: atque ij munduli, aſpergebantur interdum ab aliquo improuidè tranſeunte.*

102. PVE-

ſus eſt. Non pietas illam itam, ſed infirmitas mouet: ſicut [101] pueri, qui tam parentibus A
amiſſis flebunt, quàm nucibus. Iraſci pro ſuis, non eſt pij animi, ſed infirmi. Illud pulchrum dignumque, parentibus, liberis, amicis, ciuibus prodire defenſorem, ipſo officio ducente: volentem, iudicantem, prouidentem, non impulſum & rabidum. Nullus enim affectus vindicandi cupidior eſt, quàm ira: & ob id ipſum ad vindicandum inhabilis, prærapida & amens: vt omnis ferè cupiditas ipſa ſibi in id, in quod properat, [103] opponitur. Itaque nec in pace, nec in bello, vnquam bona fuit. Pacem enim ſimilem belli efficit: in armis verò obliuiſcitur Martem eſſe communem, venitque in alienam poteſtatem, dum [104] in ſuâ non eſt. Deinde non ideò vitia in vſum recipienda ſunt, quia aliquando aliquid boni effecerunt. [105] nam & febres quædam [106] genera valetudinis leuant: nec ideò non ex toto illis caruiſſe melius eſt. Abominandum remedij genus eſt, ſanitatem debere morbo. Simili modo ira, etiam ſi aliquando, vt venenum, & præcipitatio, & naufragium, ex inopinato profuit, non ideò ſalutaris omnino iudicanda eſt. ſæ-

XIII. pe enim ſaluti fuere peſtifera. Deinde quæ habenda ſunt in bonis, quò maiora, eò B
meliora & optabiliora ſunt. Si iuſtitia bonum eſt, nemó dicet meliorem futuram, ſi quid [107] detractum ex eâ fuerit: ſi fortitudo bonum eſt, nemo illam deſiderabit ex aliquâ parte deminui: ergo & ira quò maior, hoc melior. quis enim vllius boni acceſſionem recuſauerit? atqui augeri illam inutile eſt: ergo & eſſe. Non eſt bonum, quod incremento malum fit. Vtilis, inquit, ira eſt, quia [108] pugnaciores facit. Iſto modo & ebrietas. facit enim proteruos & audaces: multique meliores ad ferrum fuere malè ſobrij. Iſto modo, dic & phreneſim & inſaniam viribus neceſſariam: quia ſæpe validiores furor reddit. Quid? non aliquoties metus è contrario fecit audacem? & mortis timor etiam inertiſſimos excitauit in prœlium? Sed ira, ebrietas, timor, aliaque eiuſmodi, fœda & caduca irritamenta ſunt: nec virtutem inſtruunt, quæ nihil vitiis eget, ſed ſegnem aliquando animum & ignauum paululum alleuant. Nemo iraſcendo fit fortior, niſi qui fortis ſine irâ non eſſet. Ita non in adiutorium virtutis venit, ſed in vicem. Quid quòd, ſi bonum eſſet ira, perfectiſſimum quemque ſequeretur? at qui iracundiſſimi, [109] infantes, [110] ſe- C

XIV. neſque, & [111] ægri ſunt, & [112] inualidum omne naturâ querulum eſt. Non poteſt, inquit Theophraſtus, fieri, vt ne bonus vir [113] iraſcatur malis. Iſto modo, quo melior quiſ-

102. PVERI.] *Aut potiùs*, pueris.

103. OPPONITVR.] *Ipſa ſibi obſtat. properando aut cadit, aut ſe tardat.*

104. IN SVA NON EST.] *Cicero* IIII. *Tuſc.* Quid eſt enim, quò non progrediatur ira? eodem, quò furor. Itaque iratos propriè dicimus exiſſe de poteſtate: id eſt de conſilio, de ratione, de mente. Horum enim poteſtas in totum animum eſſe debet.

105. NAM ET FEBRES.] *Plutarchus de febre etiam aliquid ad Iram aptat, ſed paullò aliter: egregiè tamen dictum, ponendum eſt.* Iratus qui eſt, eodem modo fortis & ſtrenuus dicitur, quo is qui febricitat, calidus. ſic animus eius pulſu, tumore, atque agitatione diſtenditur. *Bellè, ſed planè pro Stoicis. & ſicut calor in febri, ſed malus eſt; ſic robur in irâ, ſed improbum. Plutarchus hæc in Coriolano.*

106. GENERA VAL.] *Lentos morbos ſoluunt, aut grauioribus ſuperuenientes alleuant.*

CAP. XIII. 107. DETRACTVM.] *Meus liber*, defectum. *Ferri poteſt, magiſq́;* deſectum.

108. PVGNACIORES.] *Dictum antè. ſed addatur & Tully iſtud, è* IIII. *Academ.* Iracundiam ipſam, fortitudinis quaſi cotem eſſe (*veteres Academici*) dicebant. *Quid Liuius? ab hac parte eſt, lib.* XXXIII. *de pugnâ cum Boiis*: Ibi quantam vim ad ſtimulandos animos ira haberet, apparuit. Nam ita cædis magis, quàm victoriæ auidi pugnarunt Romani, vt vix nuntium cladis hoſti relinquerét.

109. INFANTES.] *Bono argumento oſtendit, Iram fortium non eſſe: imò contrà. De infantibus, Plato* IIII. *de Rep. dum docet diſtinctum à* Rationali *ſiue λογικοῦ τὸ ἐπιθυμητικὸν ſiue* Concupiſcibile *eſſe.* Καὶ γὰρ ἐν τοῖς παιδίοις, *inquit*, τοῦτό γ' ἄν τις ἴδοι, ὅτι θυμοῦ μὲν, εὐθὺς γενόμενα, μεστά ἐστι. λογισμοῦ δὲ ἔνιοι μὲν ἔμοιγε δοκοῦσιν οὐδέποτε μεταλαμβάνειν, οἱ δὲ πολλοὶ ὀψέποτε: Nam & in pueris hoc aliquis videat. qui, ſtatim atque nati ſunt, irâ quidem pleni apparent; ratiocinationis verò, meo iudicio, quidam numquam compotes fiunt, plerique autem benè ſerò. D

110. SENESQVE.] *De his infrà, lib.* II. *cap.* XIX.

111. ÆGRI.] *Ibidem, vide.*

112. INVALIDVM.] *Cauſſa infrò reddetur. Menander porrò in ipſam hanc ſententiam:*

Τὸ δ' ὀξύθυμον τοῦτο, καὶ λίαν πικρὸν,
Δεῖγμ' ἐστὶν εὐθὺς πᾶσι μικροψυχίας:
At feruidum iſtud atque exaſperans nimis,
Infirmitatis omnibus ſtatim nota eſt.

CAP. XIV. 113. IRASCATVR MALIS.] *Hoc Peripatetici ſenſerunt, vitiis vitioſiſq́; iraſcendum eſſe: & vtilem hunc affectum ad correctionem. Chriſtiani doctores in eâdem parte. & Lactantij Caput* XVIII. *eſt libro* De irâ Dei, Sine irâ peccatum non corrigi: *vbi & Stoicos refutat. D. Ambroſius* I. *De officiis*: Iraſcimini vbi eſt culpa, cui iraſci debeatis.

A quiſque, hoc iraeundior erit? vide ne contrà placidior, ſolutusq́ue affectibus, & cui nemo odio ſit. Peccantes verò quid habet cur oderit, eùm [114] error illos in huiuſmodi delicta compellat? non eſt autem prudentis, errantes odiſſe: alioquin ipſe ſibi odio erit. Cogitet quàm multa contra bonum morem faciat, quàm multa ex his quæ egit, [115] veniam deſiderent: iam iraſcetur etiam ſibi. Neque enim æquus iudex aliam de ſuâ, aliam de alienâ cauſsâ, ſententiam fert. Nemo, inquam, inuenitur, qui ſe poſſit abſoluere: & innocentem quiſque ſe dicit, [116] reſpiciens teſtem, non conſcientiam. Quanto humanius, [117] mitem & pacatum animum præſtare peccantibus: & illos non perſequi, ſed reuocare? Errantem per agros ignorantiâ viæ, melius eſt ad tectum iter admouere, quàm expellere. Corrigendus eſt itaque qui peccat, & admonitione, & vi, & molliter, & aſperè: meliorq́ue tam ſibi quàm aliis faciendus, non ſine caſtigatione, ſed ſine irâ. quis enim cui medetur, iraſcitur?

At corrigi nequeunt, nihilq́ue in illis ſpei bonæ capax XV.
eſt. Tollantur è cœtu mortalium, facturi peiora [118] quæ contingunt: & quo [119] vno
B modo poſſunt, deſinant mali eſſe: ſed hoc ſine odio. Quid enim eſt cur oderim eum, cui tum maximè proſum, eùm illum [120] ſibi eripio? Numquis membra ſua odit, tunc cùm abſcindit? non eſt illa ira, ſed miſera curatio. Rabidos effligimus canes, trucem atque immanſuetum bouem cædimus, & morbidis pecoribus, ne gregem polluant, ferrum demittimus, portentoſos fœtus extinguimus, liberos quoque, [121] ſi debiles monſtroſiq́ue editi ſunt, mergimus. Non ira, ſed ratio eſt, à ſanis inutilia ſecernere. Nil minus quàm iraſci punientem decet: cùm eò magis ad emendationem pœna proficiat, ſi iudicio

beatis. non poteſt enim fieri, vt non rerum indignitate moueatur: alioqui non virtus, ſed lentitudo & remiſſio iudicatur. *Bernardus in Epiſt.* Non iraſci vbi iraſcendum eſt, & nolle emendare peccatum, peccatum eſt. Plus verò iraſci, quàm iraſcendum eſt, peccatum peccato addere eſt.

C 114. ERROR.] *Stoicum eſt. quorum iſtud dogma:* Εἶναι δὲ ἀνοίας τὰς κακίας, ὧν αἱ ἀρεταὶ ἐπιστῆμαι: Eſſe peccata ignorantiam illarum rerum, quarum ſcientia virtus eſt. *Itaque & Virtutes*, Scientias *definiunt: & iis præditos*, Eruditos; *appetentes*, Studioſos *appellant. Contrà, in Vitiis.*

115. VENIAM DES.] *Ita Plutarchus quoque hanc iram coërcet*: Si illud Platonis, *inquit*, cottidie in aure nobis ſonet, Annon ego ſum talis? atque ita ab externis cogitationem intrò flectat, & criminationibus metum miſceat: non admodum improbitatis nomine alios oderit, cùm veniâ ſibi opus eſſe cognoſcat.

116. RESPICIENS TESTEM.] *Id eſt, hactenus ſe innocentem poteſt dicere, ſi clàm & in ſecreto peccauit. quaſi noxa non ſint, quarum numen eſt conſcium: & ſatis, homines neſcire aut falli.*

D 117. MITEM ET PAC.] *At Plato ecce vtrumque adfectum miſcet, & Iram & Manſuetudinem. De Legibus*, v. Θυμοειδῆ μὲν χρὴ πάντα ἄνδρα εἶναι, πρᾷον δὲ ὅτι μάλιστα. τὰ γὰρ τῶν ἄλλων χαλεπὰ καὶ δυσίατα, ἢ τὸ παράπαν ἀνίατα ἀδικήματα, οὐκ ἔστιν ἄλλως ἐκφυγεῖν, ἢ μαχόμενον καὶ ἀμυνόμενον νικῶντα, καὶ τῷ μηδὲν ἀνιέναι κολάζοντα. τοῦτο δὲ ἄνευ θυμοῦ γενναίου ψυχὴ πᾶσα ἀδύνατος δρᾶν. *Deinde paullò poſt*: Ἐλεεῖν δὲ τὸν μὲν ἰάσιμα ἔχοντα ἐγχωρεῖ, καὶ ἀνείργοντα τὸν θυμὸν πραΰνειν, καὶ μὴ ἀκριχωλοῦντα γυναικείως, πικραινόμενον διατελεῖν. τῷ δὲ ἀκράτως, καὶ ἀπαραμυθήτως πλημμελεῖ καὶ κακῷ, ἐφιέναι δεῖ τὴν ὀργήν. διὸ δὴ θυμοειδῆ πρέπειν, καὶ πρᾷον ἑκάστοτέ φαμεν εἶναι δεῖν τὸν ἀγαθόν: Oportet iracundum quemuis virum eſſe, & maximè etiam mitem. Aliorum enim peccata grauia & curatu difficilia, aut prorſus inſanabilia, non aliter licet vitare aut tollere, quàm pugnando, reſiſtendoq́ue vincere, & ſine remiſſione punire. Hoc autem ſine generoſâ quadam irâ, nullus animus fecerit. *Et mox*: At contrà miſereri eius ius faſq́ue eſt, qui ſanabilia habet; & cohibentem iram, manſuetius agere, nec muliebriter ad extremam illam inſurgere, atque in eâ acerbè perſeuerare. Qui autem ſine modo & remedio prauus malusq́ue eſt, in eum iram licet liberiùs laxare. Propterea dixi, & iracundum & mitem variè virum bonum eſſe debere. *Hæc pluſcula transſcripſi, quia ad totam materiem hanc faciunt, & veteris Academiæ ſenſum reuelant: quem noſter variè tangit.*

CAP. XV. 118. QVÆ CONTINGVNT.] *Id eſt, contagione nocituri. malitiam in alios transfuſuri.*

119. VNO MODO POS.] *Ex Euſebio philoſopho Stobæus adfert*: Ἀγνοεῖ δὲ τὸ μέγιστον, ὅτι καὶ ὁ θάνατος αὐτὸς παρὰ τῶν πρώτως δικαιωσάντων, οὐχ ὡς τι κακὸν ἐπετιμήθη, ἀλλ' ὡς ἔσχατον, καὶ ἐν φαρμάκου λόγῳ, κατὰ τῶν οὐ δυναμένων τῆς κακίας ἐλευθερωθῆναι. ὅπως, ἐπειδὴ οὐχ οἷοί τε ἦν ἄλλως, τούτῳ γοῦν τῷ τρόπῳ ἀπολυθέντες τοῦ ἐνταῦθα δεσμοῦ, αὐτῆς πορίσωνται φυγήν: Ignorat verò quod maximum eſt, quòd nec ipſa mors ab iis qui primi iura conſtituerunt, quaſi malum aliquod impoſitum decretumq́ue ſit: ſed vt extremum, & in medicinæ loco, aduerſus eos qui liberari à malitiâ nō poſſent. Vt quoniam alia ratio non eſſet, hac viâ ſaltem, abſoluti vinculis, eam effugerent. *Quæ pulchra, & gemina iſtis ſunt, itemq́; mox legendis.*

120. SIBI ERIPIO.] *Circumfert ſe, prauum & peſtilentem: eripio talem animum cum ipſâ animâ, & corpus vacuum relinquo.*

121. SI DEBILES.] *Satis hoc crudum, ſed commune & receptum neque monſtra tantùm, vt præmiſit; ſed debiles, imò & qui iam nimy aut aneri parentibus eſſent, abiiciebant, ſiue exponebant. Itaque non ſuperflua hæc verba ſunt, aut falſa, vt quidam cenſent:*

iudicio lata eſt. Inde eſt, quod [122] Socrates ſeruo ait: *Cæderem te, niſi iraſcerer.* Admo- A
nitionem ſerui in tempus ſaniùs diſtulit, illo tempore ſe admonuit. Cuius erit tempe-
ratus affectus, cùm Socrates non ſit auſus ſe iræ committere? Ergo ad coërcitionem er-
rantium, ſceleratorumque, irato caſtigatore non opus eſt. Nam cùm ira delictum ani-
XVI. mi ſit, non oportet peccata corrigere peccantem. Quid ergo? non iraſcar latro-
ni? non iraſcar venefico? Non. neque enim mihi iraſcor, cùm ſanguinem mitto. Omne
pœnæ genus, remedij loco admoueo. Tu adhuc in primâ parte verſaris errorum, nec
grauiter laberis, ſed frequenter: obiurgatio te primùm ſecreta, deinde publica emenda-
re tentabit. Tu longiùs iam proceſſiſti, quàm vt poſſis verbis ſanari: ignominiâ [123] non
contineberis. Tibi fortius aliquid, & quod ſentias, inurendum eſt: in exilium & loca ig-
nota mittêris. In te duriora remedia, iam ſolida nequitia deſiderat: & vincula publica, &
carcer adhibebitur. Tibi inſanabilis animus eſt, & ſceleribus ſcelera contexens: & iam
non cauſſis, quæ nunquam malo defuturæ ſunt, impelleris, ſed ſatis tibi eſt magna ad
peccandum [124] cauſſa, peccare. perbibiſti nequitiam, & ita viſceribus immiſcuiſti, vt B
niſi cum ipſis exire non poſſit: olim miſer [125] mori quæris. benè de te merebimur: au-
feremus tibi iſtam, quâ vexaris, inſaniam, & per tua alienaque volutato ſupplicia, id,
quod [126] vnũ bonum tibi ſupereſt, repræſentabimus, mortem. Quare iraſcar, cui cùm
maximè proſum? interim optimum miſericordiæ genus eſt, [127] occidere. Si intraſſem
valetudinarium exercitatus & ſciens, [128] aut domum diuitis, non idem imperaſſem om-
nibus, per diuerſa ægrotantibus. Varia in tot animis vitia video, & ciuitati curandæ ad-
hibitus ſum: pro cuiuſque morbo medicina quæratur. Hunc ſanet verecundia, hunc
peregrinatio, hunc dolor, hunc egeſtas, hunc ferrum. Itaque etſi [129] peruerſa induenda
magiſtratui veſtis, & conuocanda [130] claſſico concio eſt: procedam [131] in tribunal, non
furens,

ſent: tantùm pro mergimus, *videndum an non veriùs*, abiicimus. *Certè libri quidam*, abigimus, *habent. Vide Centur.* 1. *ad Belg. ep.* LXXXV.

122. SOCRATES.] *Lactantius* Archytæ *tribuit*, De irâ Dei, *cap.* XVIII. *Idem Hieronymus in Ioëlem:* Rectè illud laudatur Archytę Tarentini, qui cùm villico ſuo iratus eſſet, Iam te, inquit, cæderem niſi iratus eſſem.

CAP. XVI. 123. NON CONTINEB.] *Imò verò legendum ſine negatione (Grutero quoque viſum) conſenſu librorum. Diſtingue autem:* ſanari: ignominiâ contineberis. Tibi fortius *&c. Seneca ſex gradus facit coercendi*, Admonitionem priuatam, Publicam, Ignominiam, Exſilium, Carcerem, Mortem. *De ignominiâ, notum ſatis Romano ritu, Cenſores eâ notaſſe, & ordine mouiſſe.*

124. CAVSSA, PECCARE.] *Quos non voluptas tantùm aut illecebra peccati, ſed ipſum & infamia eius, delectant.*

125. MORI QVÆRIS.] *Hæc illuſtrant iſta Iamblichi, paris ſententiæ:* καθάπερ τῷ ὑποπύῳ βέλτιον τὸ καῦσαι τοῦ διαμένειν. οὕτω καὶ τῷ μοχθηρῷ τὸ τεθνάναι τοῦ ζῆν: Sicut ſuppurato melius eſt vri, quàm ſic manere; ita improbo mori, quã viuere.

126. VNVM BONVM.] *Boethius in Conſolatione:* Feliciores eſſe improbos ſupplicia luentes, quàm ſi nulla eos iuſtitiæ pœna coërceat.

127. OCCIDERE.] *Stoico, ſed & Romano ſenſu. ſiquis in ſummis miſeriis, ſine ſpe euadendi; ſi hoſtis impotens inſtat, & moriendum alieno arbitrio, vel ludibrio; ſeruus, cliens, amicus manum commodat, & per miſerationem tollit. Valet autem hîc* Interim, Interdum.

128. AVT DOMVM DIVITIS.] *Miror à Mureto omiſſa. neque enim ſuperfluunt, & libri omnes hic ponunt. Aſpectus eſt ad numerum ſeruorum, qui in domo diuitum illo æuo: neque cohortes ſolùm erant, ſed legiones, vt Plinius loquitur: ergo in tali numero* C
multi & variè ægri, nec immeritò cum Valetudinario iungit.

129. PERVERSA. *Interpretatur Muretus, Magiſtratus cùm ciuem condemnaturi eſſent, prætextam poſuiſſe, eamq́ peruerſam induiſſe, id eſt* partem eius floridiorem *(ita loquitur) ac nitidiorem introrſus ad ſe vertiſſe, mœroris ſignificandi gratiâ. Hæreo an aſſentiar; etſi acutè, ad vocem aſpicienti & adhærenti. Sed puto ſimpliciùs veriusq́, Prætorem & qui iudicio præſidebat, tam ſententiam laturum poſuiſſe prætextam: & in tunicâ ſententiam tuliſſe, vel etiam in aliâ togâ, ſordidâ & pullatâ. Valerius, de C. Mario, lib.* IX. Cùm M. Ciceronem, qui id iudicium cogebat, ponentem prætextam vidiſſet, miſit ad eum qui diceret, ſe non damnatum, ſed reum periiſſe. ac protinus ſudario, ore & faucibus coarctatis, incluſo ſpiritu, pœnam, morte præcurrit. *Et ſanè* Peruerſus, *non eſt* Inuerſus *ſimpliciter, ſed malè & præ-* D
poſterè verſus, immutatus. Itaque peruerſa veſtis, *indecens, aliena magiſtratui: qualis eſt ſeruilis aut funeſta. Enimuerò ſollenne in luctu Senatoribus latum clauum deponere, magiſtratibus prætextam. Tacitus, in Germanici funere:* Sine inſignibus magiſtratus. *Lucanus, in Iuſtitio:*

-- nullos comitata eſt purpura faſces.

130. CLASSICO.] *Ita factum quoque, veteri admodum more, vbi ciuis in capitis diſcrimen vocabatur. Claſſicum ante eius aſtium, in arce, intra & circa muros canebat: vt populus conueniret, & triſti ſpectaculo atque exemplo intereſſet. Ego in Com. ad Tacit. lib.* 11. *Ann.*

131. IN TRIBVNAL.] *Hæc adſpexit Lactantius, cùm*

A ſutens, nec infeſtus, ſed [132] vultu legis: & illa [133] ſollennia verba, [134] ſeuerâ magis grauique, quàm rabidâ voce concipiam, & [135] agi iubebo non iratus, ſed ſeuerus. Et cùm ceruicem noxio præcidi impetabo, & cùm [136] patricidam inſuam [137] culleo, & cùm mittam in ſupplicium [138] militare, & cùm [139] Tarpeio proditorem hoſtémve publicum imponam, ſine irâ, eo vultu animoque ero, quo ſerpentes & animalia venenata percutio. Iracundiâ opus eſt ad puniendum. Quid tibi videtur lex iraſci his quos non nouit, quos non vidit, quos non futuros ſperat? Illius itaque ſumendus eſt animus, quæ non iraſcitur, ſed conſtituit. Nam ſi bono viro ob mala facinora iraſci conuenit, & ob ſecundas res malorum hominum inuidere conueniet. Quid enim eſt indignius, quàm florere quoſdam, & eos indulgentiâ fortunæ abuti, quibus nulla poteſt ſatis mala inueniri fortuna? Sed tam commoda illorum ſine inuidiâ videbit, quàm ſcelera ſine irâ. Bonus iudex damnat improbanda, non odit. Quid ergo? non cùm eiuſmodi aliquid ſapiens habebit in manibus, tangetur animus eius, eritque ſolito commotior? Fateor. ſentiet leuem quen-
B dam, tenuemque motum. nam, vt dixit Zeno, in ſapientis quoque animo, etiam cùm [140] vulnus ſanatum eſt, [141] cicatrix manet. ſentiet itaque ſuſpiciones quaſdam, & vmbras affectuum: ipſis quidem carebit. Ariſtoteles ait, affectus quoſdam, ſi quis illis benè vtatur, pro armis eſſe. Quod verum foret, ſi velut bellica inſtrumenta ſumi deponique poſſent, induentis arbitrio. Hæc arma quæ Ariſtoteles virtuti dat, ipſa per ſe pugnant, non exſpectant manum. habent, & non habentur. Nil aliis inſtrumentis opus eſt: ſatis nos inſtruxit ratione natura. Hæc dedit telum, firmum, perpetuum, obſequens, nec anceps, nec quod in dominum remitti poſſet. Non ad prouidendum tantùm, ſed ad res gerendas ſatis eſt per ſe ipſa ratio. Etenim quid eſt ſtultius, quàm hanc ab iracundiâ petere præſidium: rem ſtabilem ab incertâ, fidelem ab infidâ, ſanam ab ægrâ? Quid, quòd ad actio-

cùm refutans Stoicos, fatetur tamen iudicem poſſe, ſub cuius oculis facinus non admittitur, immotum
C ſententiam dicere: *non idem in aliis, præſertim à quorũ domeſticis aut ſubditis peccatur. Vide c.* XVIII.

132. VVLTV LEGIS.] *Reiiciunt alÿ, &* vultu leni *ſubſtituunt. At cùm meus & ſcripti teneant: non moueo. atque adeò Seneca firmare mihi videtur, in verbis mox ſequentibus:* Quid enim? videtur lex iraſci his quos non nouit? illius itaque ſumendus eſt animus. *Sicut hîc* animum legis *ſumi vult, ita illîc* vultum. *Et quid hoc eſt? de lege & iuſtitiâ quaſi re animatâ, & vt graui ſeueráque virgine, loquuntur aut ſcribunt: maneat hæc imago, & facilis interpretatio.*

133. SOLLENNIA VERBA.] *Quibus ſententia concipitur, & quæ de tabellâ pronunciat.* Legitima verba *appellantur Controu.* II. *libri* IX. *Poſſunt etiam referri ad hæc ſequentia*, Lege age.

134. SEVERA.] *Nulli ſcripti habent, ſed* leni: *cur mutemus, non video. nam vult mixtum aliquid in*
D *voce eſſe, neque minax & aſperum, ſed leniter ſeuerũ.*

135. AGI IVBEBO.] *Plena verba,* Lege age lictor: *Liuius, Seneca, alÿ. Sed & compendio,* Age lictor. *quæ poſt ſententiam recitatam pronunciabantur: & triſtibus abſtinentes, non dicebant,* Cæde, Occide, Affige: *ſed* Lege age, *ſiue, vt in Valerio,* Iure age. *quod eſt, ſecundùm legis ſcita, hunc tolle, hunc verbera, ſuſpende.*

136. PARRICIDAM.] *Meus addit,* parricidam per iudices inſuam. *non probo.*

137. CVLLEO.] *Sacco coriaceo. Vide de Clem.* I. *cap.* XXIII.

138. MILITARE.] *Quod illud? Fuſtuarium? an &* Gladium *intellegit? Nam quamquam præceſſit de* ceruice præcidendâ, *tamen hoc ad Securim potius referatur: & pœna gladÿ, militaris omnino erat. Docui ad* XV. *Annal. Taciti. Attamen ego, ex filo ſermonis hic legi mallem,* militarem. *Siue noxium, parricidam, militaris loci hominem, ſiue proditorem occidi iubebo: in variis ſuppliciis, idem ero, ſeuerus ſine irâ, lenis ſine remiſſione.*

139. TARPEIO.] *Quod veteri magis republicâ, quàm Principum imperio receptum: tamen neque tunc omnino deſitum, Tacitus docet in P. Pituanio Mathematico, & Sexto Mario inceſti damnato: quorum vterque ſaxo deiectus. Porrò ad hæc Seneca, Claudiani locus aptus, in Panegyrico Malliano:*

Seruat inoffenſam diuina modeſtia vocem,
Temperiem ſeruant oculi, nec lumina feruor
Aſperat, aut rabidas diffundit ſanguine venas,
Nullaque mutati tempeſtas proditur oris.
Quinetiam ſontes expulsâ corrigis irâ,
Et placidus delicta domas. nec dentibus vnquã
Inſtrepis horrendum, fremitu nec verbera poſcis.
Qui fruitur pœnâ, ferus eſt, legumq; videtur
Vindictam præſtare ſibi. cùm viſcera felle
Canduerint, ardet ſtimulis, ferturq; nocendi
Prodigus, ignarus cauſſę. Dis proximus ille eſt,
Quẽ ratio, non ira mouet. qui facta rependens
Conſilio punire poteſt.

Vbi nota, legum vindictam *dici: aſpectu ad vocem,* Age lege. *Qui autem, inquit,* fruitur, *id eſt delectatur pœnâ (nam Frui eſt, cum gaudio vti) is vindictam ſibi præſtare, & ſuâ cauſſâ, non legum punire videtur.*

140. VVLNVS SANATVM.] *Ipſe affectus domitus, & pars ea conſanuit.*

141. CICATRIX.] *Primi affectuum motus, & irritamenta. Videſis Manuduct.* III. *Diſſer.* VII.

actiones quoque, in quibus ſolis opera iracundiæ videtur neceſſaria, multo per ſe ratio fortior eſt? Nam cùm iudicauit aliquid faciendum, in eo perſeuerat. nihil enim melius inuentura eſt ſeipsâ, quo mutetur: ideò ſtat ſemel conſtitutis. Iram ſæpe miſericordia [142] retrò egit. habet enim non ſolidum robur, ſed vanum tumorem: violentiſque principiis vtitur. non aliter quàm qui à terrâ venti ſurgunt, & fluminibus paludibuſque [143] concepti, [144] ſine pertinaciâ vehementes ſunt. Incipit magno impetu, deinde deficit ante tempus fatigata: & quæ nihil aliud quàm crudelitatem ac noua genera pœnarum verſauerat, cùm animaduertẽdum eſt, iam [145] infracta, leniſque eſt. Affectus citò cadit: æqualis eſt ratio. Ceterùm etiam vbi perſeuerauerit ita, nonnunquam ſi plures ſunt, qui perire meruerunt, poſt duorum triúmve ſanguinem, occidere deſinit. Primi eius ictus acres ſunt, ſicut ſerpentium venena à cubili repentium nocent: innoxij [146] dentes ſunt, cùm illos frequens morſus exhauſit. Ergo non paria patiuntur, qui paria commiſerant: & ſæpe qui minus commiſit, plus patitur: quia recentiori iræ obiectus eſt, &, in totum inæqualis eſt. modò vltrà quàm oportet, excurrit, modò [147] citeriùs debito reſiſtit. Sibi enim indulget, ex libidine iudicat, & audire nõ vult, & patrocinio non relinquit locum, & ea tenet quæ inuaſit, & eripi ſibi iudicium ſuum, etiam ſi prauum eſt, non ſinit. Ratio vtrique parti locum dat, & tempus dat. Deinde [148] aduocationem etiam ſibi petit, vt excutiendæ ſpatium veritati habeat: ira feſtinat. Ratio id iudicari vult, quod æquum eſt: ira id æquum videri vult, quod iudicauit. Ratio nihil præter ipſum, de quo agitur, ſpectat: ira vanis & extra cauſſam obuerſantibus commouetur. Vultus illam [149] ſecurior, vox clarior, ſermo liberior, cultus delicatior, [150] aduocatio [151] ambitioſior, [152] fauor popularis exaſperat. Sæpe infeſta patrono, reum damnat: etiam ſi ingeritur oculis veritas, amat & tuetur errorem: coargui non vult: & in malè cœptis, honeſtior illi pertinacia videtur, quàm pœnitentia. [153] Cn. Piſo fuit memoriâ noſtrâ, vir à multis vitiis integer, ſed [154] prauus, & cui placebat pro conſtantiâ rigor. Is cùm iratus [155] duci iuſſiſſet eum, qui [156] ex commeatu ſine commilitone redierat, quaſi interfeciſſet, quem non [157] exhibebat, roganti tempus aliquod ad conquirendum, non dedit. damnatus [158] extra vallum ductus eſt, & iam [159] ceruicem porrigebat, cùm ſubitò apparuit ille commilito, qui occiſus

A (margin, line 1) B (margin, "Sibi") C (margin, "extra val-")

142. RETRO EGIT.] *Mutare propoſitum & quaſi curſum fecit.*

143. CONCEPTI.] *Ita legendum ex libris, & ipsâ re: non* excepti. *Duo genera ventorum Ariſtoteles, ſiue auctor libelli* De mundo, *facit: quæ reddam, Apuleio vertente:* Ventorum binæ ſunt ſpecies. Qui facti è telluris halitu conſtant, Terrigenæ nuncupantur: at illi qui excutiuntur è ſinibus, Encolpiæ Græcè nominati. Conſimiles his haberi oportet eos, qui de fluminibus, lacubus, & ſtagnis. *De iiſdem fusè noſter* V. *Quæſt. Natur. ca.* VIII. *&* XIV. *Ergo concipiuntur gignunturq́, ex aquis.*

144. SINE PERTINACIA.] *Impetum habent, ſed breuem nec duraturum. Seneca dicto cap.* VIII. *notat, hos Aquaticos ventos, nocte concipi, circa lucem erumpere; ſed vix vltra matutinum flare. Nam, inquit,* omnis illorum vis conſpectu ſolis exſtinguitur: etiam ſi vehementiores flauêre, circa medium tamen diem relangueſcent, nec vnquam vſque in meridiem aura producitur.

145. INFRACTA.] *Ita feci, cùm ſcripti & anteà editi haberent,* ira fracta.

146. DENTES.] *Aſpidi & ſerpentibus (ait Plinius)* duo dentes in ſuperâ parte, dextrâ læuaque, longiſſimi, tenui fiſtulâ perforati, vt ſcorpionum aculei, venenum infundentes. Non aliud hoc eſſe, quàm fel ſerpentium, & inde venis ſub ſpinâ ad os peruenire, diligentiſſimi auctores ſcribunt.

147. CITERIVS.] *Interius, citra metam.*

148. ADVOCATIONEM.] *Phraſis crebra in Senecâ,* Dare, *aut* petere aduocationem: *ſignificat moram, & tempus deliberandi. Dico Conſol. ad Marc. cap.* X.

149. SECVRIOR.] *In reo. quem & ſequentes notæ ſpectant.*

150. ADVOCATIO.] *Aduocati, qui amico præſentiam operamq́, commodant.*

151. AMBITIOSIOR.] *Splendidior, frequentior.*

152. FAVOR POP.] *In reum.*

153. CN. PISO.] *Credo ipſum eſſe, qui Syriæ præfuit ſub Tiberio, & cauſſa mortis putatur Germanico fuiſſe. Nota, quâ hic Seneca inſigniuit,* prauum & rigidum *fuiſſe, conuenit cum iis, quæ Tac.* II. *An.* Cn. Piſonem, ingenio violentum, & obſequij ignarum, inſitâ ferociâ à patre Piſone. D

154. PRAVVS.] *Propriè, non rectus, diſtortus.*

155. DVCI.] *Ad ſupplicium. ita enim ἁπλῶς loquuntur.*

156. EX COMMEATV.] *Commeatus, eſt facultas tempusq́, præſcriptum commeandi & remeandi. Plerumque in militiâ vſurpatur, vt hic. Vide Epiſt.* LIV. *initio.*

157. EXHIBEBAT.] *Iuriſconſultus:* Exhibet, qui præſtat eius rei, quâ de agitur, præſentiam.

158. EXTRA VALLVM.] *Sicut in vrbibus, extra portas damnati ducebantur.*

159. CERVICEM.] *Vides militare ſupplicium, de quo paullo antè.*

160. CEN-

A occiſus videbatur. Tunc [160] centurio ſupplicio [161] præpoſitus, condere gladium [162] ſpe-
culatorem iubet: damnatum ad Piſonem reducit, redditurus Piſoni [163] innocentiam:
nam [164] militem fortuna reddiderat. Ingenti concurſu deducuntur, complexi alter al-
terum, cum magno gaudio caſtrorum, commilitones. Conſcendit tribunal furens Piſo,
ac iubet duci vtrumque, & eum militem qui non [165] occiderat, & eum qui non [166] perie-
rat. Quid hoc indignius? quia vnus innocens apparuerat, duo peribant: Piſo adiecit &
tertium. Nam ipſum [167] centurionem, qui damnatum reduxerat, duci iuſſit. Conſtituti
ſunt in eodem illo loco perituri tres, ob vnius innocentiam. O quàm ſolers eſt iracun-
dia, ad fingendas cauſſas furoris! *Te*, inquit, *duci iubeo, quia damnatus es: te, quia cauſſa
damnationis commilitoni fuiſti: te, quia iuſſus occidere, imperatori non paruiſti.* Excogi-
tauit quemadmodum tria crimina faceret, quia nullum inuenerat. Habet, inquam,
iracundia hoc mali, non vult regi. Iraſcitur veritati ipſi, ſi contra voluntatem ſuam ap-
paruerit: clamore, & tumultu, & totius corporis iactatione, quos deſtinauit, inſequitur,
B adiectis conuiciis maledictiſque. Hoc non facit ratio: ſed ſi ita opus eſt, ſilens quietaq;
totas domos funditus tollit, & familias Reipublicæ peſtilentes cum coniugibus ac libe-
ris perdit, [168] tecta ipſa diruit, & ſolo exæquat, & inimica libertati [169] nomina exſtirpat.
Hæc non frendens, nec caput quaſſans, nec quicquam indecorum iudici faciens, cuius
tum maximè placidus eſſe debet & in ſtatu vultus, cùm magna pronunciat. Quid opus
eſt, inquit Hieronymus, cùm velis cædere aliquem, priùs tua labia mordere? Quid ſi ille
vidiſſet, deſilientem de tribunali proconſulem, & faſces lictori auferentem, & ſua veſti-
menta [170] ſcindentem, quia tardiùs [171] ſcindebantur aliena? Quid opus eſt menſam euer-
tere? quid pocula [172] affligere? quid ſe [173] in columnas impingere? quid capillos euellere?
[174] femur pectuſque percutere? Quantam iram putas, quæ quia non tam citò in alium
quàm vult, erumpit, in ſe reuertitur? Tenetur itaque à proximis, & rogatur, vt ipſe ſibi
placetur: quorum nihil facit, quiſquis vacuus irâ, meritam cuique pœnam iniungit. Di-
mittit ſæpe eum, cuius peccatum deprehendit, ſi pænitentia facti ſpem bonam pollice-
C tur; ſi intelligit non ex alto venire nequitiam, ſed [175] ſummo, quod aiunt, animo inhæ-
rere. Dabit impunitatem, nec accipientibus nocituram, nec dantibus. Nonnunquam
magna ſcelera leuiùs, quàm minora compeſcet: ſi illa lapſu, non crudelitate commiſſa
ſunt; his ineſt latens, & operta, & inueterata calliditas. Idem delictum in duobus non
eodem modo [176] afficiet, ſi alter per negligentiam admiſit, alter curauit vt nocens eſſet.
Hoc

160. CENTVRIO.] *Iſti ſuppliciis præerant: etſi Romæ, & in Prætoriis cohortibus, ſæpe Tribuni.*

161. PRÆPOSITVS.] *Supplicij exactor Tacito.*

162. SPECVLATOREM.] *Genus militum, quod iterum nominat De Benefic.* III. *cap.* XXV. *Milites autem rem pœnalem ferè adminiſtrabant: ac vide, ſi vis, de Speculatoribus quæ ſcripſi ad 1. Hiſtor.*

D 163. INNOCENTIAM.] *Quam amiſerat, innocentem damnando.*

164. MILITEM.] *Ita meus, commodo ſenſu. At Pinciani & Gruteri codices plerique,* militi: *quod panè eſt, vt præferam. Militi, damnato nempe, qui videbatur nocens, nec erat.*

165. OCCIDERAT.] *Non occiſus erat à ſpeculatore.*

166. PERIERAT.] *Vt putabatur, in commeatu.*

167. CENTVRIONEM.] *Mirum & prauum exemplum. tamen notetur ſeriò, etiamtunc Diſciplinam illam ſic rigidam caſtrorum fuiſſe, & ob minima delicta, mortem in pœnâ.*

168. TECTA.] *Vt in Sp. Melio, aliiſq; factum.*

169. NOMINA.] *Vt in Manlij Capitolini prænomine, quod poſteri vetiti ferre.*

170. SCINDENTEM.] *Vi adhibitâ frangentem, quod ſolet in dolore, aut irâ.*

171. SCINDEBANTVR.] *Nempe damnatorum. Iis quippe lictor veſtimenta contemptim & rapidè auferebat, lacerabat, & ſic verberabat. Liuius* VIII. Fabius fidem militum implorans, lacerantibus veſtem lictoribus, ad triarios ſe recepit. *Valerius de eâdem re:* Rutilianum ſciſſâ veſte, ſpoliatoq; corpore. *Tacitus:* Protractum è tentorio, ſciſſa veſte, verberant.

172. AFFLIGERE.] *In terram iacere, ac frangere.*

173. IN COLVMNAS.] *Hoc quoque iratorum, & indecorè ſe gerentium. vt Capitolinus de Maximino:* Iaciebat ſe in parietes, nonnunquam terræ ſe proſternebat. *Item:* Incurrere in parietes, veſtem ſcindere videbatur. *Suetonius de Auguſto, in clade Varianâ:* Adeò namque conſternatum ferunt, vt caput interdum foribus illideret.

174. FEMVR.] *Item in indignatione. Cicero in Bruto:* Non frons percuſſa, non femur. *Fabius inter geſtus oratorios recenſet.*

175. SVMMO ANIMO.] *In extremâ quaſi eius cute. non inſedit, aut penetrauit.*

176. AFFICIET.] *Ipſum afficiet, aut monebit.*

Hoc ſemper [177] in omni animaduerſione ſeruabit, vt ſciat alteram adhiberi, vt emendet malos: alteram, vt tollat. In vtroque non præterita, ſed futura intuebitur. Nam, [178] vt Plato ait, NEMO prudens punit, quia peccatum eſt, ſed ne peccetur. Reuocari enim præterita non poſſunt: futura prohibentur. & quos volet nequitiæ malè cedentis exempla fieri, palàm occidet: [179] non tantùm vt pereant ipſi, ſed vt alios pereundo deterreant. Hæc cui expendenda, æſtimandaque ſunt; vides quàm debeat omni perturbatione liber accedere ad rem ſummâ diligentia tractandam, poteſtatem vitæ neciſque. Malè irato ferrum committitur. Ne illud quidem indicandum eſt, aliquid iram ad magnitudinem animi conferre. Non eſt enim illa magnitudo, tumor eſt: nec corporibus copiâ vitioſi humoris intenſis, morbus incrementum eſt, ſed peſtilens abundantia. Omnes quos vecors animus ſupra cogitationes extollit humanas, altum quidem & ſublime ſpirare ſe credunt: ceterùm nihil ſolidi ſubeſt, ſed in ruinam prona ſunt, quæ ſine fundamentis creuêre. Non habet ira cui inſiſtat. non ex firmo manſuroque oritur, ſed ventoſa & inanis eſt: tantumque abeſt à magnitudine animi, quantum à fortitudine B audacia, à fiduciâ inſolentia, ab auſteritate [180] triſtitia, à ſeueritate crudelitas. Multum, inquam, intereſt inter ſublimem animum, & ſuperbum. Iracundia nihil amplum decorumque molitur. Contrà, mihi videtur [181] veternoſi & infelicis animi, imbecillitatis ſibi conſcij, ſæpe indoleſcere. Vt exulcerata & ægra corpora ad ictus leuiſſimos gemunt; ita muliebre maximè & puerile vitium eſt. At incidit & in viros. nam viris quoque puerilia ac muliebria ingenia ſunt. Quid ergo? non aliquæ voces ab iratis emittuntur, quæ magno emiſſæ videantur animo, veram ignorantibus magnitudinem? qualis illa dira & abominanda: *Oderint, dum metuant.* [182] Sullanô ſcias ſæculo ſcriptam. Neſcio vtrum ſibi peius optauerit, vt odio eſſet, an vt timori. *Oderint.* Occurrit illi futurum, vt execrentur, inſidientur, opprimant. Quid adiicit? Dij illi malefaciant, adeò reperit dignum odio remedium. *Oderint.* Quid? dum pareant? non. dum probent? non. Quid ergo? *dum timeant.* Sic [183] nec amari quidem vellem. Magno hoc dictum ſpiritu putas? falleris. nec enim magnitudo iſta eſt, ſed immanitas. Non eſt quòd credas iraſcentium verbis: C quorum ſtrepitus magni, minaces ſunt, intus mens pauidiſſima. Non eſt quòd exiſtimes verum eſſe, quod apud diſertiſſimum virum Liuium dicitur, *Vir ingenij magni* [184] *magis quàm boni.* Non poteſt illud ſeparari: aut magnum & bonum erit, aut

A

Quidam tamen libri, malo afficiet: *quod eſſet, pænâ & damno, Comicorum ſermone.*

177. IN OMNI.] *E Platone hæc ſumpta*, IX. *De Legib.* Οὐ γὰρ ἐπὶ κακῷ δίκη γίγνεται οὐδεμία, γιγνομένη κατὰ νόμον. δυοῖν δὲ θάτερον ἀπεργάζεται σχεδὸν· ἢ γὰρ βελτίονα, ἢ μοχθηρότερον ἧττον ἐξειργάσατο τὸν τὴν δίκην παρασχόντα: Non enim mali inferendi cauſſâ ſupplicium vllum eſt, quod leges quidem inſtituerunt; ſed è duobus alterum efficit, vel meliorem, vel minus prauum eum, qui pœnas dedit. *Addit & de morte deinde, in deſperatis & inſanabilibus:* δίκη δὲ τούτοις θάνατος, ἐλάχιστον τῶν κακῶν: Pœna talibus mors eſto, minimum malorum.

178. VT PLATO AIT.] *Ipſa hæc verba & ſententiam Lactantius vſurpat*, De irâ Dei, *cap.* XVIII. *Adſpicit autem certò ad Platonis hunc locum, è libro* XI. *De Legib.* Δίκην δὲ ἕκαστος ἑκάστῳ τῷ κακουργήματι σωφρονισμοῦ ἕνεκα ξυντεινομένην προσαποτισάτω. *& paullo pòſt:* οὐχ ἕνεκα τοῦ κακουργῆσαι διδοὺς τὴν δίκην (οὐ γὰρ τὸ γεγονὸς ἀγένητον ἔσται ποτέ) τοῦ δὲ εἰς τὸν αὖθις ἕνεκα χρόνον ἢ τὸ παράπαν μισῆσαι τὴν ἀδικίαν αὐτόν τε καὶ τοὺς ἰδόντας αὐτὸν δικαιούμενον, ἢ λωφῆσαι μέρη πολλὰ τῆς τοιαύτης ξυμφορᾶς. Pœnam cuiq; maleficio, quiſque luat, & ſciat emendationis gratiâ adhærere. *Et mox:* Non enim perpetrati mali cauſſâ pœnas dat (quippe factum infectum neutiquam reddetur:) ſed vt in futurum tempus & illeipſe qui deliquit, & ij qui pœnas dantem ſpectarunt, in totum iniuſtitiam oderint; aut certè leuentur minuanturque mali huius partes. *Hæc Senecam in mente habere, verba conſequentia docent*, Reuocari enim præterita non poſſunt: *quæ ipſa hic in Platone.*

179. NON TANTVM.] *Fortaſſe*, Non tam.

180. TRISTITIA.] *Sic appellat tetricum illud & aſperum in vultu geſtuq́. Vide Nonium.*

181. VETERNOSI.] *Aliàs*, ventoſi: *ſed illud fideliores libri habent. Veternoſi igitur, vieti, vetuſtate aut veterno ægri. De ipſâ re, vide lib.* II. *cap.* XIX. D

182. SVLLANO SÆC.] *A quo autem ſcriptam? Cicero aliquoties ipſa verba citat, auctorem non laudat. Vidi qui Ennio tribueret: ſed ſanè vetuſtior ille ſæculo Sullano. Puto Attij eſſe, qui ſub hoc æuum vixit, &* Atreum *Tragædiam dedit. Ab eo autem hæc pronunciata, Cicero oſtendit* I. *De Offic.* Vt ſi Æacus aut Minos dicerent, Oderint dum metuant, indecorum videretur, quòd eos fuiſſe iuſtos accepimus: at Atreo dicente, plauſus excitantur.

183. NEC AMARI.] *Cum metu comite.*

184. MAGIS.] *Ea vocula ſcripto meo abeſt. & certum, veteres ſæpe omiſiſſe, & intellectam voluiſſe. In noſtro Senecâ vel viginti exempla.*

185. OB-

A aut nec magnum. quia magnitudinem animi inconcuſſam intelligo, & introrſus ſolidam, ab imo parem firmamq́ue: qualis ineſſe malis ingeniis non poteſt. Terribilia enim eſſe, & tumultuoſa, & exitioſa poſſunt: magnitudinem quidem, cuius firmamentum robutq́ue bonitas eſt, non habebunt. ceterùm ſermone, conatu, & omni extrà paratu facient magnitudinis fidem. Eloquentur aliquid, quod tu magni putes: ſicut C. Cæſar. qui iratus cælo quòd [185] obſtreperet pantomimis, quos imitabatur ſtudioſiùs quàm ſpectabat, quodq́; [186] comeſſatio ſua fulminibus terreretur, prorſus [187] parùm certis: [188] ad pugnam vocauit Iouem, & quidem ſine [189] miſſione, Homericum illum exclamans verſum:

ἤ μ' ἀνάειρ', ἢ ἐγὼ σε.

Quanta dementia fuit? putauit, aut ſibi noceri ne à Ioue quidem poſſe, aut ſe nocere etiam Ioui poſſe. Non puto parum momenti hanc eius vocem ad incitandum coniuratorum animos addidiſſe. vltimæ enim patientiæ viſum eſt, eum ferre, qui Iouem non ferret.
B Nihil ergo in irâ, ne cùm videtur quidem vehemens, deos homineſq́ue deſpiciens, magnum, nihil nobile eſt: aut ſi videtur alicui magnum animum ita producere, videatur & luxuria. Ebore [190] ſuſtineri vult, purpurâ veſtiri, [191] auro tegi, terras [192] transferre, maria [193] concludere, flumina [194] præcipitare, nemora [195] ſuſpendere. Videatur & auaritia magni animi. aceruis auri argentiq́ue incubat, & [196] prouinciarum nominibus agros colit, & ſub ſingulis villicis latiores habet fines, quàm quos conſules ſortiebantur. Videatur & libido magni animi. tranſnatat freta, puerorum greges caſtrat, [197] ſub gladium mariti venit vxor, morte contemptâ. Videatur & ambitio magni animi. non eſt contenta honoribus annuis: ſi fieri poteſt, [198] vno nomine occupare faſtos vult, per omnem orbem [199] titulos diſponere. Omnia iſta non refert, in quantum procedant, extendantq́ue ſe: anguſta ſunt, miſera, depreſſa. Sola ſublimis & excelſa virtus eſt: nec quicquam magnum eſt, niſi quod ſimul & placidum.

C

185. OBSTREPERET.] *Tonaret.*

186. COMESSATIO.] *Haud muto. ſuggero tamen, nec male* Commiſſio *lectum iri. Nam de ſpectaculis & Pantomimus agitur: ac ſæpe iſta vox in alteram mutauit.*

187. PARVM CERTIS.] *Quia ipſum illud ſceleſtum caput non tangerent.*

188. AD PVGNAM.] *Dio Caßius ſcribit*, cum machinam excogitaſſe, quâ tonitribus obſtreperet, ac contra fulmina fulminaret: ac quoties ea decidiſſent, lapidem viciſſim eiaculabatur, & in cælum emittebat, cum voce, *quæ hîc ſequitur.*

189. MISSIONE.] *Ita alij: & Muretus ad gladiatores refert, quaſi vellet* pugnam hanc non ha-
D bere miſſionem: *id eſt, vt alter eorum caderet. Acutè. & omnino firmat ipſe Homericus verſus*, Tolle me, aut ego te: *quanquam aliâ paullo ſententiâ pronunciatur ab Aiace ad Vlyſſem, Iliad. Ψ. verſu 724. Vide. Meus tamen codex*, ſine omiſſione: *rectè, ſi refers ad vocem ipſam dictumq́, aßiduè iteratum.*

190. SVSTINERI.] *In lectis, ſellis, vehiculis, an & in pauimento tali?*

191. AVRO TEGI.] *In lacunaribus, atque etiam tectis.*

192. TRANSFERRE.] *E montibus plana, è planis montes facere. Item, vbi terra fuerant, auectis iis tranſlatisq́, maria inducere.*

193. CONCLVDERE.] *Ad piſcinas.*

194. PRÆCIPITARE.] *Alibi ſiſtere, & ex alto dein demittere, vt ſtrepitum murmurq́ gratum redderent.*

195. SVSPENDERE.] *In ædium tectis: vbi iam viridaria diſponebant. Vide Epiſt.* CXXII.

196. PROVINCIARVM.] *Id eſt, agros tam latos fineſq́ habet, vt prædia eius, prouinciæ ſint. Vel ita variè ſparſos, vt prouinciatim poßideat; & nominibus ita Prouinciarum, Villas ſuas diſtinguat. Nam ſequitur de* latis finibus, ſub ſingulis Villicis. *Vide* Admiranda *noſtra lib.* II. *cap.* XV.

197. SVB GLAD.] *Ita inſanit libidine vxor, vt mariti gladium contemnat, & excipiat deprehenſa.*

198. VNO NOMINE.] *Vt ſingulis annis Conſulatus aut magiſtratus gerat, nec locum aliis relinquat. Plinius, de Domitiano:* Qui continuis Conſulatibus fecerat longum quemdam & ſine diſcrimine annum.

199. TITVLOS.] *Statuas, inſcriptioneſq́.*

L. ANNÆI SENECÆ A

DE IRA AD NOVATVM LIBER SECVNDVS.

ARGVMENTVM ET ORDO.

DVAS partes habet. prior, Quæſtiunculas de Irâ; altera, aduerſus hanc Remedia. Prior quæſtio, An ira à ſolo impetu ſit? negat, & animum iudiciumque mox accedere. Itaque rationem audit, & coërceri poteſt: non futurum, ſi B *ab illo ſolo, & naturâ, eſſet. Diſcriminat obiter Stoicè Motus, & Affectus. Hæc vſque ad Cap. IIII. incluſum. Quæſtio deinde altera, An crudelitas & ſæuitia ſit ab Irâ? negat, & alium Affectum eſſe: initium tamen aut alimentum à crebrâ Irâ ſæpe habere. Cap. deinde VI. An vir bonus peccatis aut peccantibus iraſcatur? abnuit, & toto affectu iſto liberat ſapientem, vſque ad Cap. XI. Ab eo quærit, An vtilis ſit Ira, quia à Contemptu vindicat, & malos terret? Non admittit, & timeri fatetur: quod non eſt bonum aut optabile bono. Nam & feræ, & morbi timentur. Hæc ad Cap. XIII. In eo fatetur, ſimulari à ſapiente Iram poſſe, non tamen vſurpari. Neque ſimplicis aut generoſi eam animi eſſe, quia liberæ & indomitæ gentes habeant: imò ferocis, & à doctrinâ aut ratione inculti. Denique Cap. XVIII. vtiliter ad Remedia Iræ tranſit. Duo ea porrigit, Ne iraſcamur: & Ne in irâ peccemus. Ne incidamus, Educatio talis & talis iuuat: deinde pugna contra primas Iræ cauſſas, & aduocatione ſemper ac tempore vti. Tum Suſpiciones pellendæ; Luxus vitandus. Tum rebus ſine ſenſu, hominibus exiguo ſenſu, iis quæ naturâ, vel bono noſtro fiunt, non iraſci.* C *Culpas noſtras videre & agnoſcere, æquiores ita alienis futuros. Non temerè credere, & credita, examinare ab animo facientis. Præcipuè Faſtus ponendus, & æſtimatio ſui: quæ iracundos & vindices facit. Pati potiùs, aut diſſimulare: & à fœdo affectu abſtinere, cuius deformitas in animo ac vultu expreſſa. Hæc vtilia: legantur, imbibantur.*

CAPVT PRIMVM.

PRIMVS liber, Nouate, [1] benigniorem habuit materiam. facilis enim in procliua vitiorum decurſus eſt. nunc ad exiliora veniendum eſt. Quærimus enim, vtrum ira iudicio, an impetu incipiat: id eſt, vtrum ſuâ ſponte moueatur, an quemadmodum pleraque, quæ intra nos inſciis nobis oriuntur. Debet autem in hæc ſe demittere diſputatio, vt ad illa quoque altiora poſſit exſurgere. Nam D & in corpore noſtro oſſa, neruique & articuli, firmamenta totius, & vitalia, minimè ſpecioſa viſu, priùs ordinantur: deinde hæc, ex quibus omnis in faciem aſpectumque decor eſt: poſt hæc omnia, qui maximè oculos rapit color, vltimus perfecto iam corpore affunditur. Iram quin [2] ſpecies oblata iniuriæ moueat, non eſt dubium: ſed vtrum ſpeciem ipſam ſtatim ſequatur, & non accedente animo excurrat, an illo aſſentiente moueatur, quærimus. Nobis placet, nil ipſam per ſe audere, ſed animo approbante. Nam ſpeciem capere acceptæ iniuriæ, & vltionem eius concupiſcere, & vtrumque coniungere, nec lædi ſe debuiſſe, & vindicari debere, non eſt eius impetus, qui ſine voluntate noſtrâ concitetur. [3] Ille ſimplex eſt: hic compoſitus, & plura continens. Intellexit aliquid, indignatus eſt, damnauit, vlciſcitur. hæc non poſſunt fieri, niſi animus eius qui tangebatur, aſſenſus eſt.

CAP. II. Quorſus, inquis, hæc quæſtio pertinet? vt ſciamus, [4] quid ſit ira. Nam ſi inuitis nobis naſcitur, nunquam rationi ſuccumbet. Omnes

A nes enim motus, qui non voluntate noſtrâ fiunt, inuicti & ineuitabiles ſunt: vt horror
frigidâ aſperſis, ad quoſdam [5] ictus aſpernatio, ad peiores nuntios ſubriguntur pili, &
rubor ad [6] improba verba ſuffunditur, ſequiturque [7] vertigo prærupta cernentes. Quo-
rum quia nihil in noſtrâ poteſtate eſt, nulla, quò minùs fiant, ratio perſuadet: ira præ-
ceptis fugatur. Eſt enim voluntarium animi vitium, non ex his quæ conditione qua-
dam humanæ ſortis eueniunt; ideoque etiam ſapientiſſimis accidunt. Inter quæ & [8] pri-
mus ille ictus animi ponendus eſt, qui nos poſt opinionem iniuriæ mouet. Hic ſubit
etiam inter ludicra ſcænæ ſpectacula, & lectiones rerum vetuſtarum. ſæpe Clodio Cice-
ronem expellenti, & Antonio occidenti, videmur iraſci. Quis non contra Marij arma,
& contra Sullæ proſcriptionem concitatur? Quis non Theodoto & Achillæ, & ipſi
[9] puero, [10] non puerile auſo facinus, infeſtus eſt? Cantus nos nonnunquam & concitata
modulatio inſtigat: [11] Martius quoque ille tubarum ſonus mouet mẽtes, & atrox pictu-
ra, & iuſtiſſimorum ſuppliciorum triſtis aſpectus. Inde eſt, quòd arridemus arridenti-
B bus, & contriſtat nos turba mærentium, & efferueſcimus [12] ad aliena certamina: quæ
non ſunt iræ, non magis quàm triſtitia eſt, quæ ad conſpectum [13] inimici naufragi con-
trahit frontem: non magis quàm timor, qui Hannibale poſt Cannas mœnia circumſi-
dente, lectoris percutit animum: ſed omnia iſta motus ſunt animorum moueri volen-
tium, nec affectus, ſed principia præludentia affectibus. Sic enim militaris viri, in me-
diâ pace iam [14] togati, aures tuba ſuſcitat, equoſque caſtrenſes erigit crepitus armorum.
Alexandrum aiunt, [15] Xenophanto canente, manum ad arma miſiſſe. Nihil ex his III.
quæ animum fortuitu impellunt, affectus vocari debet. iſta, vt ita dicam, patitur ma-
gis animus, quàm facit. Ergo affectus eſt, non ad oblatas rerum ſpecies moueri, ſed per-
mittere ſe illis: & hunc [16] fortuitum motum perſequi. Nam ſi quis pallorem, & lacri-
mas procidentes, & irritationem humoris obſcœni, altúmve ſuſpirium, & oculos ſubi-
tò acriores, aut quid his ſimile, indicium affectus, animique ſignum putat; fallitur, nec
intelligit hos corporis eſſe pulſus. Itaque & fortiſſimus plerumque vir, dum armatur,
C expal-

COMMENTARIVS.

CAP. I. 1. BENIGNIOREM.] *Faciliorem, quæ meliùs & vberiùs ſe daret.*

2. SPECIES.] *Ariſtoteles v. Ethic.* Ἐπεὶ φαινομένη γὰρ δὲ ἀδικία ἡ ὀργή ἐστιν: Ob apparentem enim iniuriam eſt Ira. *neque neceſſum eſt, veram eſſe.*

3. ILLE SIMPLEX.] *Primus ille impetus, & motus. Nam duas eos facit (diſtingue, aut Senecam parùm capies hoc & ſequenti Capite, imò dices ſibi aduerſari)* Simplicem, *id eſt cui nondum aſſenſus: & alterum* Compoſitum, *qui cum aſſenſu eſt, & de vltione & pœnâ (in re propoſitâ) cum animo agit.* Impetus *autem appellat, Stoicâ linguâ,* Perturbationes. *nam illi*
D *definiunt* τὸ πάθος, ὁρμὴν πλεονάζουσαν: Perturbationem, impetum immodicum & abundantem.

CAP. II. 4. QVID SIT.] *Muretus vellet,* Quid poſſit ira. *neque enim definitio eius hic quæritur (priore libro factum) ſed de vi agitur, & quid iam in occupato animo poſſit. Aliter puto. & contextus me docet, quæri & præmitti hæc minuta, vt feriò intellegamus* Quid ſit ira? *id eſt, naturam eius omnem & formam norimus; initia, progreſſus; & quomodo ſedari tolliq́ poſſit.*

5. ICTVS.] *An cùm minatur aliquis ferire, quòd caput & corpus ſubducimus? An veriùs legi,* tactus, *cum libris? & aſpernatio in iis eſt, vt cùm latera aut alæ titillantur: ſiue magis, in vlcere aut vulnere, cui manum admoues.*

6. IMPROBA.] *Impudica, aut impudentia.*

7. VERTIGO.] *Seneca epiſt.* LVII. Quædam ſunt, quæ nulla virtus effugere poteſt. Itaque & vultum adducet ad triſtitiam, & inhorreſcet ad ſubita, & caligabit ſi vaſtam altitudinem, in crepidine eius conſtitutus, deſpexerit.

8. PRIMVS ILLE ICT.] *Siue primus ille motus. quem licet* Cogitationis motum *appellare, alterum* Aſſenſus. *Vide Manud.* III. *Diſſert.* VII.

9. PVERO.] *Ptolomæo regi Aegypti.*

10. NON PVERILE.] *Mortem magni Pompeij, duobus illis conſultoribus.*

11. MARTIVS ILLE.] *Claſſicum.*

12. AD ALIENA.] *Cùm currentes pugnantéſvè alios, in Circo aut Amphitheatro videmus. Inde ſponſiones apud Romanos, cùm huic aut illi parti fauerent; rixa, pugna.*

13. INIMICI NAVFR.] *Quem cùm iuuet perire, tamen ipſe rei turbidæ aſpectus turbat. At non vera ea triſtitia eſt. Neque tamen aſperner Gruteri acutam coniecturam,* mimici naufragij. *Nam & incendia, & ruinas, & naufragia ludebant in ſcænis.*

14. TOGATI.] *Non vltrà* ſagati: *& per veſtem notat iam emeritum & militiâ miſſum.*

15. XENOPHANTO CANENTE.] *Dorium & bellicum. Diogenes autem hic ſcitè,* Meliorem eum ſibi Muſicum fore, ſi cantus caneret, quibus Alexander ardens & furens reprimeretur.

CAP. III. 16. FORTVITVM.] *Ita loquitur & appellat, quod non conſilio & propoſito venit. Alio-*

expalluit : & ſigno pugnæ dato, ferociſſimo militi paululum genua tremuerunt: & magno imperatori, antequam inter ſe acies [17] arietarent, cor exiluit : & oratori eloquentiſſimo, dum ad dicendum componitur, [18] ſumma riguerunt. Ira non moueri tantùm, ſed excurrere debet. eſt enim impetus. nunquam autem [19] impetus ſine aſſenſu mentis eſt : neque enim fieri poteſt, vt de vltione & pœnâ agatur, animo neſciente. Putauit ſe aliquis læſum, voluit vlciſci : diſſuadente aliquâ cauſſâ, ſtatim reſedit. hanc iram non voco, ſed motum animi, rationi parentem. Illa eſt ira, quæ rationem tranſilit, quæ ſecum rapit. Ergo illa prima agitatio animi, quam ſpecies iniuriæ incuſſit, non magis ira eſt, quàm ipſa iniuriæ ſpecies : ſed ille ſequens impetus, qui ſpeciem iniuriæ non tantùm accepit, ſed approbauit. Ira eſt concitatiò animi, ad vltionem voluntate [20] & iudicio pergentis. Nunquid dubium eſt, quin timor [21] fugam habeat, ira impetum? vide ergo, an putes aliquid ſine aſſenſu mentis aut peti poſſe, aut caueri. A

IV. Et vt ſcias, quemadmodum [22] incipiant affectus, aut creſcant, aut efferantur; eſt primus motus non voluntarius quaſi præparatio affectus, & quædam comminatio. alter cum voluntate non contumaci, tanquam oporteat me vindicari, cùm læſus ſim : aut oporteat hunc pœnas dare, cùm ſcelus fecerit. tertius motus eſt iam impotens, qui non, ſi oportet, vlciſci vult : ſed vtique, qui rationem euicit. Primum illum animi ictum effugere ratione non poſſumus : ſicut ne illa quidem, quæ diximus accidere corporibus, ne nos [23] oſcitatio aliena ſolicitet, ne oculi ad intentionem ſubitam digitorum [24] comprimantur. Iſta non poteſt ratio vincere : conſuetudo fortaſſe, & aſſidua obſeruatio extenuat. Alter ille motus, qui iudicio naſcitur, iudicio tollitur. B

V. * [25] * Illud etiamnum quærendum eſt. Hi qui vulgò ſæuiunt, & ſanguine humano gaudent, an iraſcantur, cùm eos occidunt, à quibus nec acceperunt iniuriam, nec accepiſſe ſe exiſtimant : qualis fuit [26] Apollodorus, aut Phalaris. Hæc non eſt ira : feritas eſt. non enim quia accepit iniuriam, nocet : ſed parata eſt dum noceat [27] velle accipere. nec illi verbera lacerationesque in vltionem

qui fortunæ nullum, ſed naturæ hic opus. Fortuitum igitur, id eſt temerarium, inexſpectatum.

17. ARIETARENT.] *Verbum, quo vti amat. id eſt, concurrerent, cum impetu & incurſu coïrent.*

18. SVMMA.] *Extremæ partes: manus, pedes, labia.*

19. IMPETVS SINE.] *Imò tuipſe impetum à conſilio diſtinxiſti, initio libri. Sed intellegit hîc* impetum compoſitum, *de quo dixi: & fruſtrà verba alij conſumunt. Habent & feræ impetus, ſed ſimplices, & quos ſemper (quantum in ipſis eſt) ſequuntur. Senecam attentè iamnunc lege & adiunge, nihil tenebroſum.*

20. ET IVDICIO.] *Hîc quoque eſt qui argutetur. quomodo iudicia Ira, inquit, ſi extra ſe eſt? ſi nihil ei cum ſanitate commune? Reſpondeo, Iudicio, ſed deprauato: iudicio, quod contra impetum initio libri Seneca oppoſuit, id eſt deliberatione & aſſenſu.*

21. FVGAM.] *Puto rectum, etſi ſcripti plerique* finem. *Sed ea mens, timorem vitare & fugere; iram contrà, petere & ſequi, nempe vltionem. E ſequenti lineâ clarum: vbi* Peti *ad* Iram; Caueri *ad* Timorem *aptat.*

CAP. IV. 22. INCIPIANT.] *Pulchra hæc, & vſui notanda, de triplici diſcrimine in Affectibus: qui gradatim naſcuntur, adoleſcunt, matureſcunt. Vide Manud.* III. *Diſſ.* VII.

23. OSCITATIO.] *Nam ſympathiâ occultâ, oſcitamus ad viſum oſcitantem.*

24. COMPRIMANTVR.] *Conniueant. quod tanti eſt, vt Plinius notet inter omnes gladiatores Caligulæ, non niſi duos fuiſſe, qui hoc euiciſſent, vt oculis inconniuis eſſent. Lib.* XI. *cap.* XXXVII.

CAP. V. 25. * ILLVD ETIAMNVM.] *Ruinam & hiatum hic agnoſco. nam vbi de* tertio motu, *quod propoſuerat? Neque item quæſtio aut res cohæret aptè.* C

26. APOLLODORVS.] *Libro* VII. *de Benef. c.* XIX. *hos item duos coniungit, vt eximios in ſæuitie & cæde:* Quid, inquit, ſi non tantùm malus factus eſt, ſed ferus, ſed immanis, qualis Apollodorus aut Phalaris? *Et Phalaris quidem notus eſt; minùs alter, niſi quod Plutarchus Suidasque inter tyrannos nominant, ſed nominant tantùm. Eſtne ille, quem* Caſſandreæ tyrannum *fuiſſe Pauſanias in Meſſenicis prodit? Eſtne item, cuius mortem tragicam, & condignam vitâ, Plutarchus* De tardâ Dei vindictâ *tangit & indicat? Verba:* Οἷον φασὶν Ἀπολλόδωρόν ποτε κατὰ τοὺς ὕπνους ὁρᾶν ἐκδερόμενον ἑαυτὸν ὑπὸ σκυθῶν, εἶτα καθεψόμενον. τὴν δὲ καρδίαν ἐκ τοῦ λέβητος ὑποφθεγγομένην καὶ λέγουσαν, ἐγώ σοι τούτων αἰτία. καὶ πάλιν D τὰς θυγατέρας διαπύρους καὶ φλεγομένας τοῖς σώμασι κύκλῳ περὶ αὐτὸν τρεχούσας: Sicut aiunt Apollodorum aliquando per ſomnium vidiſſe, ſeipſum excoriari à Scythis, deinde elixari. Cor autem è lebete vocem emittere ac dicere, Ego horum tibi cauſſa ſum. Item & filias flagrantibus corporibus in orbem circa ipſum currere. *Sanè animus mihi quoque loquitur, hunc noſtrum tyrannum eſſe. Sed quomodo* à Scythis *excoriatus? quid eis rei in Græciâ? aut ſi apud Scythas iſte, vnde ea res Græcis ſic innotuit? Puto ſcribendum,* ὑπὸ σκυτέων: à coriariis, à cerdonibus. *& ij verò ſolent pelles detrahere. Ceterùm* Caſſandrêa, *Macedoniæ an Thraciæ vrbs eſt: quæ antè* Potidæa.

27. VELLE.] *Scribam,* vel accipere.

28. PER

A tionem petuntur, ſed in voluptatem. Quid ergo? origo huius mali ab irâ eſt: quæ vbi frequenti exercitatione & ſatietate in obliuionem clementiæ venit, & omne fœdus humanum eiecit animo, nouiſſimè in crudelitatem tranſit. Rident itaque, gaudentque, & voluptate multâ perfruuntur, plurimumque ab iratorum vultu abſunt, [28] per otium ſęui. Hannibalem aiunt dixiſſe, cùm foſſam ſanguine humano plenam vidiſſet: *O formoſum ſpectaculum!* Quanto pulchrius illi viſum eſſet, ſi flumen aliquod lacumque compleſſet? Quid mirum, ſi hoc maximè ſpectaculo caperis innatus ſanguini, & [29] ab infante cædibus admotus? ſequetur te fortuna crudelitatis tuæ [30] per viginti annos ſecunda, dabitque oculis tuis gratum vbique ſpectaculum. videbis iſtud & circa Traſimenum, & circa Cannas, & nouiſſimè circa [31] Carthaginem tuam. [32] Voleſus nuper ſub diuo Auguſto procõſul Aſiæ, cùm CCC. vnâ die ſecuri percuſſiſſet, incedens inter cadauera vultu ſuperbo, quaſi magnificum quiddam conſpiciendumque feciſſet, Græcè proclamauit: [33] *O rem regiam!* Quid hic rex feciſſet? non fuit hæc ira, ſed maius malum, &

B inſanabile. [34] * Virtus, inquit, vt honeſtis rebus propitia eſt, ita turpibus irata eſſe debet. Quid ſi dicatur, virtutem & humilem & magnam eſſe debere? at qui hæc dicit, [35] illam extolli vult, & deprimi. quoniam lætitia ob rectè factum, clara magnificaque eſt; ira ob alienum peccatum, ſordida & anguſti pectoris eſt: nec vnquam committet virtus, vt vitia, dum compeſcit, imitetur. ipſam iram caſtigandam habet, quę nihilo melior eſt, ſæpe etiam peior his delictis quibus iraſcitur. Gaudere lætarique, [36] proprium & naturale virtutis eſt: iraſci non eſt ex dignitate eius, non magis quàm mœrere. Atqui iracundiæ triſtitia comes eſt: & in hanc omnis ira vel poſt pænitentiam, vel poſt [37] repulſam reuoluitur. Et ſi ſapientis eſt, peccatis iraſci, magis iraſcetur maioribus, & ſæpe iraſcetur. ſequitur, vt non tantùm iratus ſit ſapiens, ſed iracundus. Atqui ſi nec magnam iram, nec frequentem, in animo ſapientis locum habere credimus: quid eſt, quare non ex toto hoc affectu illum liberemus? modus inquam eſſe non poteſt, ſi pro facto cuiuſque iraſcendum eſt. Nam aut iniquus erit, ſi æqualiter iraſcetur delictis inæqualibus: VI. *

C aut iracundiſſimus, ſi toties excanduerit, quoties iram ſcelera meruerint. Et quid indignius, quàm ſapientis affectum ex alienâ pendere nequitiâ? deſinet ille Socrates poſſe [38] eumdem vultum domum referre, quem domo extulerat. Atqui ſi iraſci ſapiens debet turpiter factis, & concitari triſtarique ob ſcelera, nihil eſt ærumnoſius ſapiente. omnis illi per iracundiam mœroremque vita tranſibit. Quod enim momentum erit, quo non improbanda videat? quoties proceſſerit domo, per ſceleratos illi, auaroſque, & prodigos, & impudentes, & ob iſta felices, incedendum erit: nuſquam oculi eius flectentur, vt non quod indignentur, inueniant. Deficiet, ſi toties à ſe iram, quoties cauſſa poſcet, exegerit. Hæc [39] tot millia ad forum primâ luce propetantia, quàm turpes lites, [40] quanto turpiores aduocatos [41] habent? [42] Alius iudicia patris accuſat, quæ mereri ſatius VII.

28. PER OTIVM.] *Quieti ipſi, & ſine motu, imò & per delicias ſæui.*

D 29. AB INFANTE.] *Quâ formâ item Latini*, A puero. *Porrò Annibal nouem annos natus patri, vt comes in Hiſpaniam eſſet, vltionem de Romanis ad aram iurauerat. Non ergo prorſus* infans.

30. PER VIGINTI.] *Partim in Hiſpaniâ, maximè in Italiâ, res gerentem. In iſtâ per annos* XVII.

31. CARTHAGINEM.] *Vbi tu victus.*

32. VOLESVS.] *Eſſe Voleſum Meſſallam, de quo Tacitus* III. *Annal. & qui ſub Auguſto Proconſul Aſiæ fuit, dixi ad Tacitum. è quo colligas, damnatum ab Auguſto.*

33. O REM REGIAM!] ὢ πρᾶγμα βασιλικόν.

CAP. VI. 34. * VIRTVS INQVIT.] *Neque hæc cohærere, aut plena eſſe, quiuis poſt admonitionem dicet.*

35. ILLAM EXT.] *Scripti omnes*, qui illam. *An igitur*, quin illã: *vel* quidni, *cũ interrogatione finali?*

36. PROPRIVM.] *Nam ſapiens in perpetuo gaudio, & animi tranquillitate. Vide Manud.* III. *Diſſ.* V.

37. REPVLSAM.] *Id eſt, cùm vltionem peragere non potuit. Poſt* pœnitentiam *autem triſtitia, cùm peregit ſcilicet, & ſanior iam nollet.*

38. EVMDEM VVLT.] *Quod in eximiis laudibus viri eius meritò ponunt. Plinius:* Ferunt Socratem clarum ſapientiâ, eodem ſemper viſum vultu, nec aut hilaro magis aut turbato.

CAP. VII. 39. TOT MILLIA.] *Obſeruare licet ad multitudinem ciuium, qui Romæ.*

40. QVANTO TVRPIORES.] *Quare turpiores? quia gnari ſcienteſq. praua aut iniuſta defendunt: quia fidem & vocem venalia in fas & nefas habent. Addo etiam, quia ipſi omni face criminum maculoſi.*

41. HABENT.] *Meus & quidam*, conſciſcunt: *quod admittam.*

42. ALIVS IVDICIA.] *Hæc proba lectio. ſpectat ad filios ingratos & improbos, qui querelam de Teſtamento*

tius fuit: alius cum matre [43] conſiſtit: alius delator venit eius criminis, cuius manife- A
ſtior reus eſt. & iudex damnaturus quę fecit, eligitur: & [44] corona pro malâ cauſſâ, bonâ patroni voce corrupta. Quid ſingula perſequor? cùm videris forum multitudine refertum, & [45] Septa concurſu omnis frequentiæ plena, & illum Circum, in quo maximam ſui partem populus oſtendit: hoc ſcito, iſtic tantundem eſſe vitiorum, quantum hominum. Inter iſtos quos [46] togatos vides, nulla pax eſt: alter in alterius exitium leui compendio ducitur.

VIII. Nulli niſi ex alterius damno quæſtus eſt: felicem oderunt, infelicem contemnunt: [47] maiore grauantur, minori graues ſunt: diuerſis ſtimulantur cupiditatibus: omnia perdita ob leuem voluptatem prædamq́ue cupiunt. Non alia quàm [48] in ludo gladiatorio vita eſt, cum iiſdem viuentium pugnantiumq́ue. Ferarum iſte conuentus eſt: niſi quòd illæ [49] inter ſe placidæ ſunt, morſuq́ue ſimilium abſtinent, hi mutuâ laceratione ſatiantur. [50] Hoc vno ab animalibus mutis differunt: quòd illa manſueſcunt alentibus, horum rabies [51] ipſos à quibus eſt nutrita, depaſcitur. [52] Nunquam iraſci deſinet ſapiens, ſi ſemel cœperit. omnia ſceleribus ac vitiis plena ſunt. plus com- B
mittitur, quàm quod poſſit coercitione ſanari. Certatur ingenti quodam nequitiæ certamine: maior quotidie peccandi cupiditas, minor verecundia eſt. Expulſo melioris æquiorisq́ue reſpectu, quocumque viſum eſt, libido ſe impingit. nec furtiua iam ſcelera ſunt: [53] præter oculos eunt. adeoq́ue in publicum miſſa nequitia eſt, & in omnium pectoribus eualuit, vt innocẽtia non rara, ſed nulla ſit. Numquid enim ſinguli aut pauci rupêre legem? vndique, velut [54] ſigno dato, ad fas nefaſq́ue miſcendum coorti ſunt.

—— Non hoſpes ab hoſpite tutus,
Non ſocer à genero. fratrum quoque gratia rara eſt,
Imminet exitio vir coniugis, illa mariti.
Lurida terribiles miſcent aconita nouercæ.
Filius ante diem patrios inquirit in annos.

55 Et

mento inofficioſa aduerſus patrem inſtituebant. Iudicia *enim appellant, ſupremam illam voluntatem & decreta: cùm mens penè libera ab affectibus, puriter ſolet iudicare. Itaque* incorruptum iudicem *illum dicit noſter, De Beneſ.* IV. *cap.* XI. *vbi pluſcula huius rei. Atquin, inquit, ſatius erat decentiusq́, meruiſſe iudicia illa, & per beniualentiam & gratiam impetraſſe; quàm legibus vindicaſſe.*

43. CONSISTIT.] *Forenſe verbum. & dicunt* Conſiſtere aduerſus aliquem, *aut* Cum aliquo, *eum qui congreditur iudicio & experitur: ab ipsâ re, quia ſtabant. Quinctilianus Declamat.* CCCXVIII. Quantopere his poſt libertatem ſatisfecerim, videlicet hac contumeliâ, quâ mecum conſiſtunt, æquè maniſeſtum: *De libertis qui petebant & agebant. Idem Declam.* CCCXXXIII. Vſum loquendi perdidiſſe malueram, quàm cum homine optimè de me merito iam bis conſiſterem. *Tertullianus ſine aliâ additione* Conſiſtere *dixit, vt in Apolog. cap.* IV. *De Idololatriâ, cap.* XIII. *& ſæpius.* De hoc primo conſiſtam, *inquit: id eſt, iudicio agam, & tecum experiar.*

44. CORONA.] *Audientium.*

45. SEPTA.] *Tria loca nominat, in quibus frequentia aſſidua populi,* Forum, Septa, Circum. *Duo illa nota:* Septa, *autem, alio nomine* Ouilia, *in campo Martio, vbi ſuffragia ferri ſolent. quæ è ligneis M. Agrippa marmorea fecit. Locus amplus, & vacuus: ideoq́; extra illud comitiale tempus, vagorum aut curioſorum ibi multitudo. Eò magis, quòd merces omniſaria expoſita, & pleraque rariores. Martialis libro* IX.

In Septis Mamurra diu multumq́; vagatus, C
Hic vbi Roma ſuas aurea vexat opes.

46. TOGATOS.] *Pacis habitu; & ideò tali ingenio ſperes.*

CAP. VIII. 47. MAIORE.] *Vellem,* maiorem. *Eſt, grauatè & ægrè ferunt.*

48. IN LVDO.] *Gladiatores enim vnà habitant, comedunt: mox pugnant, & mutuò ſeſe cadunt. Vide de his* Ludis *Saturnalia noſtra, lib.* I. *cap.* XIV.

49. INTER SE PLAC.] *Exprobrat Horatius Romanis, ciuili bella ſe lacerantibus:*

Neque hic lupis mos, nec fuit leonibus
Vnquam, niſi in diſpar, feris.

50. HOC VNO.] *Vno? atquin alterum diſcrimen praiuit. Legam cum mea libra,* imò.

51. IPSOS A QVIBVS.] *Socratis dictum:* κακοὺς ποιῶν εὖ, θρέψαι λύκους: Malis benè faciens, nutri lupos. D

52. NVMQVAM IRASCI.] *Demoſthenis ſimile. qui dictitabat,* ὡς πολλάκις ἐπιὸν αὐτῷ εὔξασθαι τοὺς πονηροὺς ἀπολέσθαι, φοβεῖτο μὴ ἔρημον ἄρδην ἐκ τῆς εὐχῆς ποιήσῃ τὴν πόλιν: quòd cùm ſæpe ei incidiſſet perniciem imprecari malis; veritus eſſet, ne eo voto planè deſolatam ciuitatem redderet.

53. PRÆTER OCVLOS.] *Id eſt, ante oculos & ora noſtra ſe oſtendunt. Cicero in Verrem:* Præter oculos Lollij hæc omnia ferebant.

54. SIGNO DATO.] *A Circenſibus, quibus ad currule certamen ſignum mappâ Prætor dat: ac tunc, vt ille ait,*

—— carceribus ſeſe effudêre quadrigæ.

Tertullianus ſimili ſenſu, Velut mappâ miſſâ.

55. Et

A [55] Et quota pars iſta ſcelerum eſt? non deſcripſit caſtra [56] ex vnâ parte contraria, [57] pa-
rentum liberorumque ſacramenta diuerſa, ſubiectam patriæ [58] ciuis manu flammam,
& agmina infeſtorum equitum ad conquirendas [59] proſcriptorum latebras circumuo-
litantia, & violatos [60] fontes venenis, & peſtilentiam [61] manu factam, & productam ob-
ſeſſis parentibus foſſam, plenos carceres, & incendia totas vrbes concremantia, domina-
tioneſque funeſtas, [62] & regnorum publicorumque exitiorum clandeſtina conſilia: &
pro gloriâ habita, quæ quamdiu [63] opprimi poſſunt, ſcelera ſunt: raptus ac ſtupra, &
[64] ne os quidem libidini exceptum. Adde nunc publica periuria gentium, & rupta IX.
fœdera, & in prædam validioris quicquid [65] non reſiſtebat, abductum; circumſcriptio-
nes, furta, fraudes, [66] infitiationes, quibus [67] trina non ſufficiunt fora. Si tantùm iraſci vis
ſapientem, quantum ſcelerum indignitas exigit: non iraſcendum illi, ſed [68] inſaniendum
eſt. Illud potiùs cogitabis, non eſſe iraſcendum erroribus. quid enim ſi quis iraſcatur in
tenebris parum veſtigia certa ponentibus? quid ſi quis ſurdis, imperia non exaudienti-
B bus? quid ſi pueris, quòd neglecto diſpectu officiorum, ad luſus & ineptos æqualium
iocos ſpectent? quid ſi illis iraſci velis, qui ægrotant, ſeneſcunt, fatigantur? Inter cetera
mortalitatis incommoda, & hæc eſt [69] caligo mentium: nec tantùm neceſſitas errandi,
ſed errorum amor. Ne ſingulis iraſcaris, vniuerſis ignoſcendum: generi humano venia
tribuenda eſt. Si iraſceris iuuenibus ſenibúſque, quòd peccant: iraſcere infantibus, quòd
peccaturi ſunt. Num quis iraſcitur pueris: quorum ætas nondum nouit rerum diſcri-
mina? maior eſt excuſatio & iuſtior, hominem eſſe, quàm puerum. Hac condicione nati
ſumus, animalia obnoxia non paucioribus animi, quàm corporis morbis: non quidem
obtuſa, nec tarda, ſed acumine noſtro malè vtentia, alter alteri vitiorum [70] exempla.
Quiſque ſequitur priores, malè iter ingreſſos. quid ni habeant excuſationem, cùm publi-
câ viâ errauerint? In ſingulos ſeueritas imperatoris diſtringitur: at neceſſaria venia X.
eſt, vbi totus [71] deſeruit exercitus. Quid tollit iram ſapientis? turba peccantium. Intelli-
git quàm iniquum ſit, & periculoſum, iraſci publico vitio. [72] Heraclitus quoties prodie-
C tat,

55. Et qvota.] *Iuuenalis:*
Hæc quota pars ſcelerum, quæ cuſtos Galli-
cus vrbis
Vſque à Lucifero, donec nox occidat, audit?

56. Ex vna parte.] *Id eſt, vnius gentis par-
tisq́, bina & aduerſa caſtra.*

57. Parentvm.] *Lucanus* VII.
—— vidêre parentes
Frontibus aduerſis, fraternaq́; cominus arma.

58. Civis manv.] *Ad Sullam. qui primo reditu, cum ſex legionibus irrupit per portam Eſquilinam.* Cumque ciues è tectis lapidibus & tegulis repellerent, nec progredi poſſet, clamauit vt ædificia ſuccenderent: ſumptaque ardenti face, primus
D ipſe flammam ſubiecit. *Plutarchus.*

59. Proscriptorvm.] *Ad eundem, & diſcipulos eius Triumuiros.*

60. Fontes ven.] *Florus* II. *cap. vlt.* M'Aquilius Aſiatici belli reliquias conficit, mixtis (*nefas!*) veneno fontibus, ad deditionem quarumdam vrbium. qui contra fas deûm, moreſque maiorum, medicaminibus impuris, in id tempus ſacroſancta Romana arma violauit.

61. Manv factam.] *Fraude item, & venenis aut maleficiis arceſſitam. De hac phraſi Conſol. ad Martiam, cap.* XIX.

62. Et regnorvm.] *Cæſarem atque iſtos tangit, qui regnum moliti, libertatem oppreſſerunt.*

63. Opprimi poss.] *Acutè. Vult dictum, quod Seneca alius:* - felix ſcelus, Virtus vocatur. *Catilina ſceleſtus & paricida, quia conatus opprimere patriam, ipſe oppreſſus: Cæſar felix, & pater patriæ, quia perfecit.*

64. Ne os qvidem.] *Quod dicunt aliter*, nec capiti quidem parcere.

CAP. IX. 65. Non resist.] *Reſiſtendo non erat. ſine effectu reſiſtebat.*

66. Infitiationes.] *Aeris accepti, depoſiti, aut talium.*

67. Trina.] *Nam tribus foris, illo æuo, ius dicebatur. Martialis:*
Atque erit in triplici par mihi nemo foro.
Hæc erant, Romanum, Cæſaris, Auguſti: *quibus & alia poſt adiecta. vt dixi in Admir. lib.* III.

68. Insaniendvm.] *Nam* inſania, flos iræ, *vt ſuprà.*

69. Caligo mentivm.] *Quam vtinam agnoſcamus! ſed vt quiſque hodie aliquid legiſſe, vidiſſe, vſu didiciſſe viſus eſt: ſumis animos, & velut in clarâ luce, aliorum errores rides.*

70. Exempla.] *Nam tradimus & transfundimus vitia, & capimus haurimuſq́, viciſſim.*

CAP. X. 71. Deservit exerc.] *Suppoſitum eſt. ſcripti libri,* deſæuit: *meus* deleuit. *Credo proximè ad verum: & fuerit* deliuit, *neglectâ litterulâ. vnde ille ſcriptor* deleuit, *cùm verum eſſet* deliquit. *De re ipſâ, plures tutò peccare, & cum veniâ; etiam Lucanus, de ipſis militibus, ſcripſit:*
—— Quippe ipſa metus exſoluerat audax
Turba ſuos. quidquid multis peccatur, inultum eſt.

72. Heraclitvs.] *Hæc verò ſumpſit noſter à Sotione,*

rat, & tantum circa ſe malè viuentium, imò malè pereuntium viderat, flebat, miſere- A
batur omnium qui ſibi læti feliceſque occurrebant, miti animo, ſed nimis imbecillo: &
ipſe inter deplorandos erat. Democritum contrà aiunt, nunquam ſine riſu in publico
fuiſſe. adeò nihil illi [73] videbatur ſerium eorum, quæ feriò gerebantur. Vbi iſtic iræ lo-
cus eſt? aut ridenda omnia, aut flenda ſunt. Non iraſcetur ſapiens peccantibus. Quare?
quia ſcit neminem naſci ſapientem, ſed fieri. ſcit [74] pauciſſimos omni æuo ſapientes eua-
dere: quia conditionem humanæ vitæ perſpectam habet: nemo autem naturæ ſanus
iraſcitur. Quid enim ſi mirari velit, non in ſilueſtribus dumis poma pendêre? quid ſi
miretur ſpineta ſentéſque non vtili aliquâ fruge compleri? nemo iraſcitur, vbi vitium na-
tura defendit. Placidus itaque ſapiens & æquus erroribus, non hoſtis, ſed correptor pec-
cantium, hoc quotidie procedit animo. Multi mihi occurrent vino dediti, multi libidi-
noſi, multi ingrati, multi auari, multi furiis ambitionis agitati. Omnia iſta tam propitius
[75] aſpiciet, quàm ægros ſuos medicus. Nunquid ille cuius nauigium multam, vndique
laxatis compagibus, aquam trahit, nautis ipſiſque nauigio iraſcitur? occurrit potiùs, & B
aliam excludit vndam, aliam egerit, manifeſta foramina præcludit, latentibus & ex oc-
culto ſentinam ducentibus labore continuo reſiſtit: nec ideò intermittit, quia quantum
exhauſtum eſt, ſubnaſcitur. Lento adiutorio opus eſt, contra mala continua & fœcun-
XI. da, non vt deſinant, ſed ne vincant. Vtilis eſt, inquit, ira: quia contemptum ef-
fugit, quia malos terret. Primùm, ira ſi quantum minatur, valet; ob hoc ipſum quia ter-
ribilis eſt, & inuiſa eſt. [76] Periculoſius eſt autem timeri, quàm deſpici. Si verò [77] ſine vi-
ribus eſt, magis expoſita contemptui eſt, & deriſum non effugit. quid enim eſt iracun-
diâ in ſuperuacuum tumultuante frigidius? Deinde non ideò quędam, quia terribiliora,
potiora ſunt: nec hoc ſapientis dici velim, quòd [78] feræ quoque telum eſt, timeri. Quid?
non timetur febris, podagra, hulcus malum? numquid ideò quicquam in iſtis boni eſt?
an contrà, omnia deſpecta, & fœda, & turpia, [79] ipſo quo timentur, ſunt? Ira per ſe de-
formis eſt, & minimè metuenda: at timetur à pluribus, ſicut [80] deformis perſona ab in-
fantibus. Quid, quod ſemper in auctores redundat timor, nec quiſquam metuitur, C
ipſe ſecurus? Occurrat hoc loco tibi Laberianus ille verſus, qui [81] medio ciuili bello
in theatro dictus, totum in ſe populum non aliter conuertit, quàm ſi miſſa eſſet vox
[82] publici affectus:

Neceſſe eſt multos timeat, quem multi timent.

Ita natura conſtituit, vt quod alieno metu magnum eſt, à ſuo non vacet. Leoni quàm
pauida ſunt ad leuiſſimos ſtrepitus pectora? acerrimas feras [83] vmbra, vox, & odor in-
ſolitus exagitat. quicquid terret, & trepidat. Non eſt ergo quare concupiſcat quiſquam
XII. ſapiens, timeri. Nec ideò iram magnum quiſquam putet, quia formidini eſt:
quoniam quædam etiam contemptiſſima timentur: venena, & [84] offa mortifera, &
morſus. Nec eſt mirum, cùm maximos ferarum greges, [85] linea pennis diſtincta conti-
neat,

Sotione, (an illo præceptore ſuo?) qui Sermones de Irâ *ſcripſit, aliquoties Stobæo citatos. in quo hoc ipſum fragmentum:* Τοῖς δὲ σοφοῖς ἀντὶ ὀργῆς, ἡρακλείτῳ μὲν δάκρυα, δημοκρίτῳ δὲ γέλως ἐπῄει: Sapientibus iræ loco, Heraclito quidem lacrimæ, Democrito verò riſus oboriebatur.

73. VIDEBATVR.] *Idem huic homini, Democrite. habes animo aſſeclam.*

74. PAVCISSIMOS.] *Tam raros, quàm Phœnices.*

75. ASPICIET.] *Videntur ex ſermone ſapientis eſſe: ergo,* aſpiciam.

CAP. XI. 76. PERICVLOSIVS.] *Ennius:* Quem metuunt oderunt. quem quiſque odit, periiſſe expetit.

77. SINE VIRIB.] *Trito illo, & Liuiano dicto:* Vanam ſine viribus iram eſſe.

78. FERÆ QVOQVE.] *Libri plerique, & meus, insertâ voce,* feræ ſapientis quoque. *An ſuperflua & repetita eſt? inepta certè. an mutamus,* ſæuientis? D

79. IPSO QVO TIM.] *Nihil enim bonum pulchrumq. timetur.*

80. DEFORMIS PERS.] μορμολυκεῖον.

81. MEDIO CIV.] *Cæſaris Iulij ludis, atque ipſo ſpectante, audiente. Nec obſcurè hic verſus in eum dirigebatur, vel Macrobio auctore: quem vide, II. Sat. cap. VII.*

82. PVBLICI AFF.] *Quaſi eius ore omnes hunc ſenſum interiorem ſuum exprimerent.*

83. VMBRA.] *Adde huic rei infrà, lib. III. c. XXX.*

CAP. XII. 84. OFFA.] *Eſt à Mureto, nec damnes. Libri enim omnes,* oſſa. *An non* ora? *tamen &* oſſa *quædam mortifera, vt in Paſtinacâ piſce, aliiſq.*

85. LINEA.] *Explico lib. I. de Clemen. cap. XII.*

A neat,& in inſidias agat: [86] ab ipſo effectu dicta formido. Vanis enim vana terrori ſunt. [87] Curriculi motus, rotarumque verſata facies, leones redigit [88] in caueam: elephantes [89] porcina vox terret. Sic itaque ita metuitur, quomodo [90] vmbra ab infantibus, à fetis [91] rubens pinna. non ipſa in ſe quicquam habet firmũ aut forte, ſed vanos animos mouet. Nequitia, inquit, de rerum naturâ tollenda eſt, ſi velis iram tollere: neutrum autem poteſt fieri. Primùm, poteſt aliquis non algere, quamuis ex rerum naturâ hiems ſit: & non æſtuare, quamuis menſes æſtiui ſint. aut loci beneficio aduerſus intemperiem anni tutus eſt, aut patientiâ corporis ſenſum vtriuſque peruincit. Deinde verte iſtud. neceſſe eſt priùs virtutem ex animo tollas, quàm iracundiam recipias: quoniam cum virtutibus vitia non coëunt. Nec magis quiſquam eodem tempore & iratus poteſt eſſe, & vir bonus, quàm æger & ſanus. Non poteſt, inquit, omnis ex animo ira tolli: nec hoc hominis natura patitur. Atqui nihil eſt tam difficile & arduum, quod non humana mens vincat, & in familiaritatem perducat aſſidua meditatio: nulliq́ue ſunt tam feri & [92] ſui iuris
B affectus, vt non diſciplinâ perdomentur. Quodcunque ſibi imperauit animus, obtinuit. Quidam ne vnquam [93] riderent, conſecuti ſunt: vino quidam, alij Venere, quidam [94] omni humore interdixere corporibus. Alius contentus breui ſomno, [95] vigiliam indefatigabilem extendit: didicerunt alij tenuiſſimis & aduerſis [96] funibus currere, & ingentia, vixque humanis toleranda viribus onera portare, & in immenſam altitudinem [97] mergi, ac ſine vllâ reſpirandi vice perpeti maria. Mille ſunt alia, in quibus pertinacia impedimentum omne tranſcendit, oſtenditq́ue nihil eſſe difficile, cuius ſibi ipſa mens patientiã [98] indiceret. Iſtis, quos paullò antè retuli, aut nulla tam pertinacis ſtudij, aut non digna merces fuit. Quid enim magnificum conſequitur ille, qui meditatus eſt per intenſos funes ire? qui ſarcinæ ingenti ceruices ſupponere? qui ſomno non ſubmittere oculos? qui penetrare in imum mare? & tamen ad finem operis, non magno [99] auctoramento, labor peruenit. Nos non aduocabimus patientiam, quos tantum præmium exſpectat, felicis animi immota tranquillitas? Quantum eſt effugere maximum XIII.
C malum iram, & cum illâ rabiem, ſæuitiam, crudelitatem, furorem, & alios comites eius affectus? Non eſt quod patrocinium nobis quæramus, & excuſatam licentiam, dicentes, aut vtile id eſſe, aut ineuitabile. cui enim tandem vitio aduocatus defuit? Non eſt quòd dicas, excidi non poſſe. ſanabilibus ægrotamus malis: ipſaque nos in rectum genitos natura,

86. AB IPSO EFF.] *Quia formidinem feris adfert.*

87. CVRRICVLI.] *Plinius lib.* VIII. Hoc tale tamq́ue ſæuum animal, rotarum orbes circumacti, curruſq́ue inanes, & gallinaceorum criſtæ, cantuſq́; etiam magis terrent: ſed maximè ignes. *Iſidorus:* Rotarũ timent ſtrepitus, ſed ignes magis.

88. IN CAVEAM.] *E quâ ad pugnam egreſſi. De his ſcripſi libello* De Amphith. *cap.* IX.

89. PORCINA VOX.] *Aelianus hoc notat lib.* XVI. *cap.* XXXVI. *Et Plutarchus, De* Inuidiâ *&* Odio,
D *cauſſam huius metus reddit:* εἰκότως δὲ καὶ τῷ λέοντι πρὸς τὸν ἀλεκτρυόνα, καὶ τῷ ἐλέφαντι πρὸς τὴν ὗν μῖσος ἰσχυρὸν γεγεννηκέναι τὸν φόβον. ὃ γὰρ δεδίασι, καὶ μισεῖν πεφύκασιν: Meritò etiam leoni in gallum, elephanti in ſuem (*malè*, aprum *verterunt*) odium procreaſſe ab iis metum. Nam quod timent, & oderunt.

90. VMBRA AB INF.] *Nempe mortualis. nam &* Manes, Vmbras *vocant.*

91. RVBENS PIN.] *Formido dicta.*

92. SVI IVRIS.] *Indomiti, liberi, nulli ſubiecti.*

93. RIDERENT.] *Vt ille Craſſus, ἀγέλαστος Græcis.*

94. OMNI HVMORE.] *In metu aqua intercutis: atque hodie ſunt exempla.*

95. VIGILIAM.] *Plinius de C. Mæcenate, patrono illo Muſarum;* triennio ſupremo, nullo horæ momento ſomnum contigiſſe: *id eſt, numquam horam totam dormiſſe.*

96. FVNIBVS.] *Funambulos intellegit.*

97. MERGI.] *Vrinatores. His talibus exemplis, in idem argumentum, Muſonius vtitur ſectæ eiuſdem Stoica, & ferè aui, cum noſtro:* Οἱ μὲν ἄρα θαυματοποιοὶ δύσκολα οὕτως ὑφίστανται πράγματα, καὶ τὴν ζωὴν παραβάλλονται τὴν ἑαυτῶν, οἱ μὲν εἰς μαχαίρας κυβιστῶντες, οἱ δὲ ἐπὶ κάλων μετέωροι βαδίζοντες, οἱ δ᾽ ὥσπερ ὄρνεα πετόμενοι διὰ τοῦ ἀέρος, ὧν τὸ σφάλμα θάνατός ἐστι. καὶ ταῦτα πάντα δρῶσι, μικροῦ χάριν μισθοῦ. ἡμεῖς δὲ οὐκ ἀνεξόμεθα ταλαιπωρεῖν ὑπὲρ εὐδαιμονίας ὅλης; Mirifici quidam & præſtigiatores, difficiles res ſubeunt & ſuſcipiunt, ac vitam ipſam ſuam in diſcrimen proiiciunt, alij quidem ſuper gladios in caput ſe iactantes & ſaltantes; alij ſublimes in funibus incedentes; alij tanquam aues per aërem volantes: quorum omnium error, mors eſt. atque iſta tamen exiguæ mercedis aut ſtipis cauſſâ ſubeunt: nos verò non ſuſtinebimus laborare, pro totâ ſimul beatitudine? *Iunge cum ſequentibus Seneca: ſunt gemina.*

CAP. XIII. 98. INDICERET.] *Non alius imperaret, ſed nos ipſi nobis.*

99. AVCTORAMENTO.] *Cùm non magna propoſita merces, tamen labore magno hæc pararunt.*

natura, ſi emendari velimus, iuuat. Nec, vt quibuſdam [100] dictum eſt, arduum in vir- A
tutes & aſperum iter eſt: plano adeuntur. Non vanæ vobis auctor rei venio. facilis eſt
ad beatam vitam via: inite modò [101] bonis auſpiciis, ipſisque diis bene iuuantibus.
Multo difficilius eſt, facere iſta quæ facitis. quid enim quiete otioſius animi, quid irâ
laborioſius? quid clementiâ remiſſius, quid crudelitate negotioſius? Vacat pudicitia, li-
bido occupatiſſima eſt. omnium denique virtutum tutela facilior eſt: vitia magno co-
luntur. Debet ira remoueri? hoc ex parte fatentur etiam, qui dicunt eſſe minuendam.
Tota dimittatur: nihil profutura eſt. ſine illâ faciliùs rectiusque ſcelera tollentur: mali
XIV. punientur, & traducentur in melius. Omnia, quæ debet ſapiens, ſine vllius malæ
rei miniſterio efficiet: nihilq; admiſcebit, cuius modum ſolicitus obſeruet. Nunquam
itaque iracundia admittenda eſt: aliquando ſimulanda, ſi ſegnes audientium animi
concitandi ſunt. ſicut tardè conſurgentes ad curſum equos ſtimulis, [102] facibusque ſub-
ditis, excitamus. Aliquando incutiendus eſt his metus, apud quos ratio non proficit.
Iraſci quidem non magis vtile eſt, quàm mœrere, quàm metuere. Quid ergo? non inci- B
dunt cauſſæ, quæ iram laceſſant? Sed tunc maximè illi opponendæ manus ſunt: nec eſt
difficile, vincere animum: cùm athletæ, quoque in [103] viliſſimâ ſui parte occupati, ta-
men ictus doloresque patiantur, vt vires cædentis exhauriant, nec cùm ira ſuadet, fe-
riunt, ſed cùm occaſio. [104] Pyrrhum maximum præceptorem certaminis gymnici, ſo-
litum aiunt his quos exercebat, præcipere, ne iraſcerentur. Ira enim perturbat artem: &
quâ noceat tantùm, non quâ caueat, aſpicit. Sæpe itaque ratio patientiam ſuadet, ira
vindictam: & qui primis defungi malis potuimus, in maiora deuoluimur. Quoſdam
vnius verbi contumelia, non æquo animo lata, in exilium proiecit: & qui leuem iniu-
riam ſilentio ferre noluerant, grauiſſimis malis obruti ſunt, indignarique aliquid ex ple-
XV. niſſimâ libertate diminui, ſeruile in ſeſe attraxerunt iugum. Vt ſcias, inquit, iram
habere in ſe generoſi aliquid, liberas videbis gentes quæ iracundiſſimæ ſunt: vt Ger-
manos & Scythas. Quod euenit, quia fortiora ſolidaque naturâ ingenia, antequam diſci-
plinâ molliantur, prona in iram ſunt. Quædam enim non niſi melioribus innaſcuntur C
ingeniis. ſicut valida arbuſta & læta, quamuis neglecta tellus creat: alia fœcundi ſoli
[105] ſilua eſt. Itaque & ingenia naturâ fortia iracundiam ferunt, nihilque tenue & exile
capiunt, ignea & feruida: ſed imperfectus ille vigor eſt, vt omnibus quæ ſine arte, ipſius
tantùm naturæ bono, exſurgunt. ſed niſi citò domita ſunt, quæ fortitudini apta erant, au-
daciæ temeritatique conſueſcunt. Quid? non mitioribus animis vitia leniora coniuncta
ſunt? vt miſericordia, amor, & verecundia. Itaque tibi ſæpe bonam indolem [106] in malis
quoque oſtendam. ſed non ideò vitia non ſunt, ſi naturæ melioris indicia ſunt. Deinde
omnes iſtæ feritate liberæ gentes, leonum luporumque ritu, vt ſeruire non poſſunt, ita
nec imperare. Non enim humani vim ingenij, ſed feri & intractabilis habent. nemo
XVI. autem [107] regere poteſt, niſi qui & regi. Ferè itaque imperia penes eos fuere popu-
los, qui mitiore cælo vtuntur: in frigora Septentrionemque vergentibus immanſueta
ingenia ſunt, vt ait poëta, ——— *Suóque [108] ſimillima cælo.*

Anima- D

100. DICTVM.] *Ita mei libri, non* viſum: *& ad-ſpicit hauddubiè Heſiodum illud dictum,*

Τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν
Ἀθάνατοι· μακρὸς δὲ καὶ ὄρθιος οἶμος ἐπ' αὐτήν:
Ac virtuti Dij ſudorem propoſuêre,
Et via difficilis, atque aſpera ducit ad illam.

101. BONIS AVSP.] *Benè precantium verba.*

CAP. XIV. 102. FACIBVSQVE.] *Neſcio cur ſpreuerint, quod in ſcriptis & quibuſdam editis eſt,* calcibusque. *Nónne calcibus ſubditis, vel nudis, vel quos ferrata calcaria armant, equum incitamus? At de* Facibus *haud temerè legas, niſi fortè in certamine curruli: atque id raró.*

103. VILISSIMA.] *Corpore.*

104. PYRRHVM.] *An regem illum nobilem; an potiùs alium huius artis, à quo &* Pyrrhica ſaltatio *nomen habet?*

CAP. XV. 105. SILVA EST.] *Arborum mitium & fructiferarum.*

106. IN MALIS.] *Meus*, bonam indolem à malis quoque ſuis: *& alij libri ferè accedunt. Illa noſtri, vera puto, hoc ſenſu: Bonam indolem conicimus & deprehendimus, etiam à vitiis quibuſdam & malis: vt à verecundiâ, amore, miſericordiâ. Rectè enim cum prioribus.*

107. REGERE POTEST.] *Ariſtoteles:* οὐκ ἔστιν εὖ ἄρξειν τὸν μὴ ἀρχθέντα: Non eſt vt rectè imperet, cui non imperatum.

CAP. XVI. 108. SIMILLIMA CÆLO.] *Quod, vt ille canit,*

-vitam-

A Animalia,inquit, generoſiſſima habentur, quibus multum ineſt iræ. Errat, qui ea in ex-
emplum hominis adducit, quibus pro ratione eſt impetus: homini pro impetu, ratio eſt.
Sed nec illis quidem omnibus idem prodeſt. Iracundia leones adiuuat, pauor ceruos,
accipitrem impetus, columbam fuga. Quid, quòd ne illud quidem verum eſt, optima
animalia eſſe iracundiſſima? Feráſne putem, quibus ex raptu alimenta ſunt, meliores,
quò iratiores? Patientiam laudauerim boum, & equorum frenos ſequentium. Quid au-
tem eſt, cur hominem ad tam infelicia exempla reuoces: cùm habeas mundũ,[109] Deum-
que, quem ex omnibus animalibus, vt ſolus imitetur, ſolus intelligit?[110] Simpliciſſimi,
inquit, omnium habentur iracundi. Fraudulentis enim & verſutis comparantur: & ſim-
plices videntur, quia expoſiti ſunt. quos quidem non ſimplices dixerim, ſed incautos.
Stultis, luxurioſis, nepotibuſque hoc nomen imponimus, & omnibus vitiis parùm cal-
lidis. Orator, inquit, iratus aliquando melior eſt. Imò imitatus iratum. nam & XVII.
[111] hiſtriones in pronuntiando non irati populum mouent, ſed iratum bene agentes. Et
B apud iudices itaque, & in concione, & vbicunque alieni animi ad noſtrum arbitrium
agendi ſunt, modò iram, modò metum, modò miſericordiam, vt aliis incutiamus, ipſi
ſimulabimus: & ſæpe id quod veri affectus non effeciſſent, effecit imitatio affectuum.
Languidus, inquit, animus eſt, qui irâ caret. Verum eſt, ſi nihil habet irâ valentius. Nec
latronem oportet eſſe, nec [112] prædam; nec miſericordem, nec crudelem. illius nimis
mollis animus, huius nimis durus eſt. Temperatus ſit ſapiens: & ad res fortius agen-
das non iram, ſed vim adhibeat. Quoniam quæ de irâ quærunrur, tractauimus, XVIII.
accedamus ad remedia eius. Duo autem, vt opinor, ſunt: ne incidamus in iram, & ne in
irâ [113] peccemus. Vt in corporum curâ, alia de tuendâ valetudine, alia de reſtituendâ,
præcepta ſunt: ita aliter iram debemus repellere, aliter compeſcere, vt [114] vincamus.
Quædam ad vniuerſam vitam pertinentia præcipientur: ea in educationem, & in [115] ſe-
quentia tempora diuidentur. Educatio maximam diligentiam, plurimumque profutu-
ram deſiderat. facile eſt enim, teneros adhuc animos componere: difficulter reciduntur
C vitia, quæ nobiſcum creuerunt. Opportuniſſima ad iracundiam feruidi animi natura
eſt. nam cùm elementa ſint quattuor, ignis, aqua, aër, & terra: poteſtates pares his ſunt,
[116] frigida, feruida, arida, atque humida. Et locorum itaque, & animalium, & corpo-
rum, & morum varietates, mixtura elementorum facit, & proinde [117] in aliquos magis
incumbunt [118] ingenia, prout alicuius elementi maior vis abundauit. Inde quaſdam
humidas vocamus, aridaſque regiones, & calidas, & frigidas. Eadem animalium & ho-
minum diſcrimina ſunt. Refert quantum quiſque humidi in ſe calidique conti- XIX.
neat. cuius in illo elementi portio prævalebit, inde mores erunt. Iracundos [119] feruidi
miſtura

—vitamque ac fata miniſtrat
Gẽtibus, ac proprios per ſingula corpora mores.
Et alius poeta:
—emollit gentes clementia cæli.
Tacitus de Mattiacis: Niſi quòd ipſo adhuc terræ
D ſuæ ſolo ac cælo acriùs animantur.

109. DEVMQVE.] *Et hunc ſine irâ, vt Stoici.*

110. SIMPLICISSIMI.] *Qui iram in promptu habent, ſed non ſeruant aut recondunt. Tacitus de Agricolâ ſuo:* Ceterùm ex iracundiâ nihil ſupererat. ſecretum & ſilentium eius non timeres. honeſtius putabat offendere, quàm odiſſe.

CAP. XVII. 111. HISTRIONES.] *Hoc quoque ex Sotione, Serm. 11. de Irâ:* ὑποκριταῖς μὲν οὖν καὶ μὴ ὀργιζομένοις, ὑποκρινομένοις ὀργὴν συνεπιπέλτει. οἱ δὲ σπουδαῖοι ἄνδρες, οὐδ᾽ ἐὰν ὡς ἀληθῶς ὀργίζονται, οὕτω χρῶνται τῷ σχήματι: Hiſtrionibus etſi non iratis, iram tamen ſimulantibus, conducit & confert: at viri boni, nec verè etiam irati, hac facie & geſtu vtuntur.

112. PRÆDAM.] *Ita ille dicitur, & illa qua prædo inuadit.*

CAP. XVIII. 113. PECCEMVS.] *Vt refrænemus, & inhibeamus. quam partem exſequitur ab initio libri tertij. Etſi quidam ſcripti hic ordiuntur* tertium, *iſto inquam Cap. XVIII. nec malè fortaſſe: & iidem* quartum *ſtatuunt, qui tertius eſt nobis.*

114. VINCAMVS.] *Meus & quidam,* vitemus.

115. SEQVENTIA TEMP.] *Id eſt, reliquam ætatem, poſt illam puerilem & primam, quæ eſt ſub educatoribus & magiſtris.*

116. FRIGIDA, FERVIDA.] *Vide Phyſiol. II. Diſſert. XIIII.*

117. IN ALIQVOS.] *Mores ſcilicet. An* aliquas *verius eſſet, vel* poteſtates, *vel* varietates? *vtraque ea vox præiuit.*

118. INGENIA.] *Eſt in noſtris libris & vulgatis: ſpreuit tamen editio Romana. & poteſt, fateor, abeſſe, vt communiter referas ad loca, animalia, corpora.*

CAP. XIX. 119. FERVIDI MIST.] *Libri noſtri,* feruidi animi natura: *ſed & Gruteri ferè conſentiunt. Legerim,* feruida nimis natura.

miſtura faciet : eſt enim actuoſus & pertinax ignis. Frigidi miſtura [119] frigidos facit : A
pigrum eſt enim contractumque frigus. Volunt itaque quidam [120] ex noſtris iram [121] in
pectore moueri, [122] efferueſcente circa cor ſanguine. Cauſſâ cur hic potiſſimum aſſigne-
rur iræ locus, non alia eſt, quàm quòd in toto corpore calidiſſimum pectus eſt.. Quibus
humidi plus ineſt, eorum paulatim creſcit ira : quia non eſt paratus illis calor, ſed motu
acquiritur. Itaque puerorum fœminarumque iræ acres magis, quàm graues ſunt, leuio-
reſque dum incipiunt : ſiccis ætatibus vehemens robuſtaque ira eſt, ſed ſine incremen-
to, non multum ſibi adiiciens. quia inclinatum calorem frigus inſequitur. [123] Senes dif-
ficiles & queruli ſunt, vt [124] ægri & conualeſcentes, & quorum aut laſſitudine, aut de-
tractione ſanguinis exhauſtus eſt calor. In eâdem cauſsâ ſunt ſiti fameque rabidi, & qui-
bus exangue corpus eſt, maligneque alitur & deficit. Vinum incendit iram : quia calo-
XX. rem auget pro cuiuſque naturâ. Quidam ebrij efferueſcunt, [125] quidam ſicci. Ne-
que vlla alia cauſſa eſt, cur iracundiſſimi ſint [126] flaui [127] rubenteſque : quibus talis na-
turâ color eſt, qualis fieri ceteris inter iram ſolet. mobilis enim illis agitatúſque ſanguis B
eſt. Sed quemadmodum natura quoſdam procliuos in iram facit: ira multæ incidunt
cauſſæ, quæ idem poſſint quod natura. Alios morbus aut iniuria corporum in hoc per-
duxit, [128] alios labor, & continua peruigilia, nocteſque ſolicitæ, & deſideria, amoreſque:
& quicquid aliud aut corpori nocuit aut animo, ægram mentem in querelas parat. Sed
iſta omnia initia cauſæque ſunt, plurimumque poteſt conſuetudo : quæ ſi [129] grauis eſt,
alit vitium. Naturam quidem mutare, difficile eſt: nec licet ſemel mixta naſcentium ele-
menta conuertere. Sed in hoc noſſe [130] profuit, vt calentibus ingeniis ſubtrahatur vi-
num: quod pueris [131] Plato negandum putat, & ignem vetat igne incitari. Nec cibis qui-
dem

119. FRIGIDOS.] *Omnino melius quidam libri,* timidos.

120. EX NOSTRIS.] *Stoicis.*

121. IN PECTORE.] *Claudianus:*
Iram ſanguinei regio ſub pectore cordis
Protegit, imbutã flammis, auidamq́, nocendi.

122. EFFERVESCENTE.] *Vide, quæ ſuprà ex Ariſtotele adduxi, ad cap. III. libri I. Adde hanc Damaſceni finitionem:* Θυμός ἐστι ζέσις τοῦ περὶ καρδίαν αἵματος, ἐξ ἀναθυμιάσεως τῆς χολῆς ἢ ἀναθολώσεως γινομένη: Ira eſt feruor ſanguinis circa cor, ex euaporatione, aut commotione bilis natus.

123. SENES DIFF.] *Hæc omnia ita iunctim ferè in Ammiano Marcellino, vbi de Valentiniani irâ loquitur libro* XXVII. Hanc eſſe animi vlcus diuturnum, interdumque perpetuum, prudentes definiunt : naſci ex mentis mollitie conſuetum. id adſerentes argumento probabili, quòd iracundiores ſunt incolumibus languidi, & fœminę maribus, & iuuenibus ſenes, & felicibus ærumnoſi. *Quæ mihi videtur à Plutarcho palàm mutuatus, qui libello* περὶ ἀοργησίας, De non iraſcendo: ὡς γὰρ οἴδημα μεγάλης ἐστὶν ἐν σαρκὶ πληγῆς πάθος, οὕτως ἐν ταῖς μαλακωτάταις ψυχαῖς, ἡ πρὸς τὸ λυπῆσαι ἐνδοσις ἐκφέρει μείζονα θυμὸν ἀπὸ μείζονος ἀσθενείας. διὸ καὶ γυναῖκες ἀνδρῶν ὀργιλώτεραι, καὶ νοσοῦντες ὑγιαινόντων, καὶ γέροντες ἀκμαζόντων, καὶ κακῶς πράττοντες εὐτυχούντων: Vt enim vlcus aut tumor affectus eſt plagæ alicuius magnæ in carnem inflictæ, ſic in molliſſimis animis inclinatio ad dolendum, exprimit & effert maiorem iram à maiore imbecillitate. Ideoque & fœminæ maribus iracundiores ſunt, & incolumibus languidi, & iuuenibus ſenes, & felicibus ærumnoſi. *Conuenienter itaque Plutarcho niſi quod Iram definiri dicit* Vlcus animi: *quod non ita in eo eſt, ſed componi & aſſimilari.*

124. ÆGRI ET CONV.] *Ariſtoteles de his omnibus* II. *Rhetor. cap.* II. *Et cauſſam dat, quia Ira ex dolore eſt, dolor ex cupiditate rei negatæ.* διὸ, *inquit,* κάμνοντες, πενόμενοι, ἐρῶντες, διψῶντες, ὅλως ἐπιθυμοῦντες καὶ μὴ κατορθοῦντες, ὀργίλοι εἰσὶ καὶ εὐπαρόρμητοι: Ideoque feſſi aut ægri, egentes, amantes, ſitientes, vniuersè dictum, cupientes & non aſſequentes, iracundi ſunt & moueri faciles. *Plura ibi, ſi voles: & adde Problem. Sect.* X. *Quæſt.* XXXVI. *vbi hoc commune effatum,* ὅτι ἡ ἀφαίρεσις, ὥσπερ καὶ ἰσχνότης, ποιεῖ διὰ τὴν ἕξιν τὴν ὀργήν: quòd ablatio, ſicut & extenuatio, iram ratione habitus moueat. *Quæ cauſſa Senecæ noſtro tacta*; maligneque alitur & deficit. *Dixit & ſuprà lib.* I. *cap.* XIII. Inualidum omne, naturâ querulum eſſe. C

CAP. XX. 125. QVIDAM SICCI.] *Mureti, non Senecæ. nam libri omnes*, quidam ſaucij. *Puto ſententiam. quoſdam ebrios planè & madidos efferueſcere; alios leuiter ſaucios flore Liberi, & tactos. Sed libri meliores, verbum etiam addunt,* ſaucij ſunt. *Quid diſſimulo? defectus eſt, & ſequentia certè non hærent. Itaque meo iudicio, nota ſic ponatur*: efferueſcunt, quidam * ſaucij ſunt. D

126. FLAVI.] *Bile ſuffuſi.*

127. RVBENTESQVE.] *Sanguine pleni, atque eo mobili.*

128. ALIOS LABOR.] *Repete quæ ex Ariſtotele, paulloantè.*

129. GRAVIS EST.] *Haud nimis placet. mallem,* Praua eſt: *ſed diſpice. An* grauem *vult* conſuetudinem, *id eſt conuerſationem moleſtam, faſtidij plenam?*

130. PROFVIT.] *Siue magis*, profuerit.

131. PLATO.] *Cuius verba ſunt, in parte hic expreſſa,* II. *De Legib.* Ἆρ' οὐ νομοθετήσομεν, τοὺς παῖδας μέχρις ἐτῶν ὀκτωκαίδεκα τὸ παράπαν οἴνου μὴ γί-

A dem implendi ſunt. diſtendentur enim corpora, & animi cum corpore [132] tumeſcent. Labor illos citra laſſitudinem exerceat: [133] vt minuatur, non vt conſumatur calor, nimiuſque ille feruor [134] deſpumet. Luſus quoque proderunt. modica enim voluptas laxat animos, & temperat. Humidioribus, [135] ſiccioribus & frigidis non eſt ab irâ periculum: ſed maiora vitia metuenda ſunt, pauor, difficultas, & deſperatio, & ſuſpiciones.

Mollienda itaque, fouendaque talia ingenia, & in lætitiam euocanda ſunt. Et quia XXI. aliis contra iram, aliis contra triſtitiam remediis vtendum eſt, nec diſſimilibus tantùm iſta, ſed contrariis curanda ſunt, ſemper ei occurremus, quod increuerit. Plurimum, inquam, proderit pueros ſtatim ſalubriter inſtitui. Difficile autem regimen eſt: quia dare debemus operam, ne aut iram in illis nutriamus, aut indolem retundamus. Diligenti obſeruatione res indiget. Vtrumque enim & quod [136] extollendum, & quod [137] deprimendum eſt, ſimilibus alitur. facilè autem etiam attendentem ſimilia decipiunt. Creſcit licentiâ ſpiritus, ſeruitute comminuitur. aſſurgit, [138] ſi laudatur, & in ſpem ſui bo-B nam adducitur: ſed eadem iſta inſolentiam & iracundiam generant. Sic itaque inter vtrumque regendus eſt, vt modò frænis vtamur, modò ſtimulis: nihil humile, nihil ſeruile patiatur. Nunquam illi neceſſe ſit rogare ſuppliciter: nec proſit rogaſſe. potius [139] cauſſæ ſuæ, & [140] prioribus factis, & bonis in futurum [141] promiſſis donetur. In certaminibus æqualium nec vinci illum patiamur, nec iraſci. demus operam, vt familiaris ſit his, cum quibus contendere ſolet: vt in certamine aſſueſcat non nocere velle, ſed vincere. Quoties ſuperauerit, & dignum aliquid laude fecerit, attolli, non [142] geſtire patiamur. gaudium enim exultatio, exultationem tumor, & nimia æſtimatio ſui ſequitur. Dabimus aliquod laxamentum: in deſidiam verò otiumque non reſoluemus, & procul à contactu deliciarum retinebimus. Nihil enim magis facit iracūdos, quàm [143] educatio mollis & blanda. ideò vnicis quò plus indulgetur, pupilliſque quò plus licet, corruptior animus eſt. Non reſiſtet offenſis, cui nihil vnquam negatum eſt, cui lacrimas ſolicita ſemper mater abſterſit, cui [144] de pædagogo ſatisfactum eſt. Non vides, vt maio-C rem quamque fortunam maior ira comitetur? In diuitibus nobilibuſque & magiſtratibus præcipuè apparet, cùm quicquid leue & inane in animo erat, ſecundâ ſe aurâ ſuſtulit. Felicitas iracundiam nutrit, vbi aures ſuperbas aſſentatorum turba circumſtetit. *Tibi enim ille reſpondeat? Non pro faſtigio te tuo metiris: ipſe te proiicis*: & alia, quibus vix ſanæ, & ab initio bene fundatæ mentes, reſtiterint. Longè itaque ab aſſentatione pueritia remouenda eſt. audiat verum, [145] & timeat: interim vereatur, ſemper maioribus aſſurgat. nihil per iracundiam exoret. Quod flenti negatum fuerat, quieto offeratur. & diuitias paren-

μὴ γεύεσθαι; διδάσκοντες, ὡς οὐ χρὴ πῦρ ἐπὶ πῦρ ὀχετεύειν εἴς τε τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχήν, πρὶν ἐπὶ τοὺς πόνους ἐγχειρεῖν πορεύεσθαι. τὴν ἐμμανῆ εὐλαβούμενοι ἕξιν τῶν νέων: Nónne igitur legem feremus, ne pueri ante annum XVIII. omnino vinum guſtent? Docentes, quòd non oporteat ignem igni addere & infundere tam in animum, quàm in corpus, priuſ-D quam ad labores ſuſcipiendos apti pareſque ſint. Prouidentes etiam, ne furioſam reddamus iuuenum naturam. *Ariſtoteles pariter*, nec pueris nec nutricibus vinum *cenſet* conducere.

132. TVMESCENT.] *Ira autem tumor quidam eſt.*

133. VT MINVATVR.] *Exhalando, & per laxatos poros ſpirando.*

134. DESPVMET.] *A vino nouo metaphora. quod ſpumat, dum feruet & bullit; deſpumat, cùm deſinit, & ſubſidet.*

135. SICCIORIBVS.] *Caue ſeiungas. nam* ſiccioribus *vel maximum periculum ab irâ: ideoq; aptiùs mei*, ſiccioribuſque, *cum copulâ repræſentant. Nam nectendum cum ſequenti qualitate, ſiue vt ipſe appellat, poteſtate: ſiccis ſimul & frigidis, (qui ſunt melancholici) non eſſe periculum ab irâ tam promptum.*

CAP. XXI. 136. EXTOLLENDVM.] *Indoles.*

137. DEPRIMENDVM.] *Ira.*

138. SI LAVDATVR.] *Fabij votum eſt:* Mihi ille detur puer, quem laus excitet, quem gloria iuuet, qui victus fleat.

139. CAVSSÆ SVÆ.] *Tanquam innocens ſit.*

140. PRIORIBVS FACT.] *In gratiam anteactorum, gratia fiat.*

141. PROMISSIS.] *De emendatione, vt ſolet.*

142. GESTIRE.] *Efferri, voce & geſtu iubilare.*

143. EDVCATIO MOLLIS.] *Fabius*: Mollis illa educatio, quam Indulgentiam vocamus, neruos omnes & mentis & corporis frangit.

144. DE PÆDAG. SATIS.] *Quem cùm pædagogus offendit caſtigando, aut fortaſſe verberando; parentes placarunt, & purgare ſe tantummon Pædagogus & ſatisfacere debuit.*

145. ET TIMEAT.] *Quo ſenſu? timeat verum audire? imò amet potiùs, & id diſcat. Diſtingue*: Audiat verum, & timeat interim, vereatur ſemper; maioribus aſſurgat; nihil p. ir. *Membratim ita præcipit. puer vera, non blanda audiat, interdum timeat, vereatur ſemper. Plus eſt* Timere, *quàm* Vereri:

parentum [146] in conſpectu habeat, non in vſu. exprobrentur illi petperam facta. A

XXII. Pertinebit ad rem, præceptores [147] pædagogosque pueris placidos dari. Proximis [148] applicatur omne quod tenerum eſt, & in eorum ſimilitudinem creſcit. nutricum & pædagogorum retulere mox in adoleſcentiam mores. Apud Platonem educatus puer, cùm ad parentes relatus, vociferantem videret patrem; *Nunquam*, inquit, *hoc apud Platonem vidi*. Non dubito quin citiùs patrem imitatus ſit, quàm Platonem. Tenuis ante omnia ſit victus, & non pretioſa veſtis: & ſimilis cultus cum æqualibus. Non iraſcetur aliquem ſibi comparari, quem ab initio multis parem feceris. Sed hæc ad liberos noſtros pertinent. In nobis ſiquidem [149] ſors naſcendi & [150] educatio nec [151] vitij locum, nec iam [152] præcepti habet: [153] ſequentia ordinanda ſunt. Contra primas itaque cauſſas pugnare debemus. cauſſa autem iracundiæ, opinio iniuriæ eſt; cui non facilè credendum eſt, nec apertis quidem manifeſtisq; ſtatim accedendum. Quædam enim falſa, veri ſpeciem ferunt. Dandum ſemper eſt tempus: [154] veritatem dies aperit. Ne ſint aures criminantibus faciles. hoc humanæ naturæ vitium ſuſpectum, notumq́ue nobis ſit: quòd B quæ [155] inuiti audimus, libenter credimus: & antequam iudicemus, iraſcimur.

XXIII. Quid, quòd non criminationibus tantùm, ſed ſuſpicionibus impellimur, & ex vultu riſuq́ue alieno peiora interpretati, innocentibus iraſcimur? Itaque agenda eſt contra ſe cauſſa abſentis, & in ſuſpenſo ira retinenda. Poteſt enim pœna dilata exigi, non poteſt exacta reuocari. Notus eſt ille [156] tyrannicida, qui imperfecto opere comprehenſus, & ab [157] Hippiâ tortus, vt conſcios indicaret, circumſtantes amicos tyranni nominauit, quibus quàm maximè caram ſalutem eius ſciebat. Et cùm ille ſingulos, vt nominati erant, occidi iuſſiſſet, interrogauit *Ecquis ſupereſſet? Tu*, inquit, *ſolus: neminem enim alium, cui carus eſſes, reliqui*. Effecit ita, vt tyrannus tyrannicidæ manus commodaret, & præſidia ſua gladio ſuo cæderet. Quanto animoſiùs Alexander? qui cùm legiſſet [158] epiſtolam matris, quâ admonebatur, vt à veneno Philippi medici caueret, acceptam potionem non deterritus bibit. Plus ſibi de amico ſuo credidit. dignus fuit qui innocentem haberet, dignus [159] qui faceret. Hoc eò magis in Alexandro laudo, quia nemo tam obnoxius iræ C fuit. quò rarior autem moderatio in regibus, hoc [160] laudanda magis eſt. Fecit hoc & C. Cæſar, ille qui victoriâ ciuili clementiſſimè vſus eſt. cùm [161] ſcrinia deprehendiſſet epiſtolarum ad Pompeium miſſarum ab iis, qui videbantur aut in aduerſis, aut in neutris

reri: *& illud ſeruorum magìs, hoc liberorum. Interdum tamen & illud vſurpandum, acriùs aſperiúſque caſtigando.*

146. IN CONSPECTV.] *Mirus hic ſcriptor. ſi conſideras, paucis lineis, & aliud agens, totam inſtitutionem puerilem format, & præit: ſolidis mehercle vtiliſſimisq́. præceptis.*

CAP. XXII. 147. PÆDAGOGOSQVE.] *Diſtincti à Præceptoribus, antiquo illo more. Nam iſti, nihil niſi aſſeclæ erant, & vt puerorum progreſſus, actiones, mores obſeruarent aut formarent. At Præceptores docebant, & artes ſcientiáſque infundebant.*

148. APPLICATVR.] *A fruticibus vel herbis ſumptum, quæ ad ſtipites ſe acclinant, & aſſurgunt.*

149. SORS NASCENDI.] *Ad temperiem elementorum, de quâ cap.* XVIII. *&* XIX.

150. EDVCATIO.] *De quâ iam dictum.*

151. VITII.] *Non enim in noſtrâ manu eſt, quales naſcamur.*

152. PRÆCEPTI.] *Quia ferum, & iam adulti ſumus.*

153. SEQVENTIA.] *Ipſum verbum repetit, quo in partitione vſus, cap.* XVIII. Ea in educationem, & in ſequentia tempora diuidentur.

154. VERITATEM DIES.] *Sophocles:*

Ἅπανθ' ὁ μακρὸς κ' ἀναρίθμητος χρόνος
Φαίνει τ' ἄδηλα, καὶ φανέντα κρύπτεται:
Hæc cuncta voluens ordo longi temporis,
Occulta prodit, atque prodita occulit.

155. INVITI.] *Cur hoc mutant? nónne in amore, & aliâ vehementi cupidine ita eſt? ſollicitudo adhæret, vnà cum credulitate ſiquis triſtiora adſert. vt,* Amicus tibi detraxit: Amica fidem fregit, *& hæc plura.*

CAP. XXIII. 156. TYRANNICIDA.] *Zenon Eleates. de quo Diogenes in eius vitâ, Valerius lib.* III. *Cicero Tuſcul.* II.

157. HIPPIA.] *At Valerius* Phalarim, Agrigenti tyrannum, *appellat: Diogenes ambiguè,* Nearchum, *vel* Diomedontem. D

158. EPISTOLAM MATRIS.] *Plerique omnes,* Parmenionis *epiſtolam, non matris produnt: Arrianus, Plutarchus, Valerius, Iuſtinus. Diodorus in hac re ſilet; at ſub idem tempus accuſatum à matre* Alexandrum Lynceſtis *facit.*

159. QVI FACERET.] *Credendo, an potiùs conualeſcendo? nam ſi fato ablatus fuiſſet, quis Deus Philippum purgaſſet?*

160. LAVDANDA MAGIS.] *Certè. nam periculoſa in magnis ira. Publius:*

Fulmen eſt, vbi cum poteſtate habitat iracundia.

161. SCRINIA.] *Plinius de eâ re, lib.* VII. Illa fuit

A tris fuiſſe partibus, combuſſit: quamuis enim moderatè ſoleret iraſci, maluit tamen
non poſſe. Gratiſſimum putauit genus veniæ, neſcire quid quiſque peccaſſet. Plurimum
mali credulitas facit. ſæpe ne audiendum quidem eſt: quoniam in quibuſdam rebus
ſatius eſt decipi, quàm diffidere. Tollenda ex animo [162] ſuſpicio & coniectura, XXIV.
fallaciſſima irritamenta. *Ille me parum humanè ſalutauit, ille* [163] *oſculo meo non adhæſit, ille*
inchoatum ſermonem [164] *citò abrupit, ille ad cœnam non vocauit, illius vultus auerſior viſus eſt.*
Non deerit ſuſpicioni argumentatio: ſimplicitate opus eſt, & benignâ rerum æſtimatio-
ne. Nihil niſi quod in oculos incurret, manifeſtumque erit, credamus: & quoties ſu-
ſpicio noſtra vana apparuerit, obiurgemus credulitatem. Hæc enim caſtigatio conſue-
tudinem efficiet non facilè credendi. Inde & illud ſequitur, vt minimis ſordidiſ- XXV.
que rebus non exacerbemur. Parum [165] agilis eſt puer, aut [166] tepidior [167] aqua po-
rui, aut [168] turbatus torus, aut menſa negligentiùs poſita. Ad iſta concitari, inſania
eſt. æger & infelicis valetudinis eſt, quem leuis aura [169] contraxit: affecti oculi, quos
B [170] candida veſtis obturbat: diſſolutus deliciis, cuius latus alieno labore condoluit.
[171] Mindyridem aiunt fuiſſe ex Sybaritarum ciuitate: qui cùm vidiſſet fodientem, &
altiùs [172] raſtrum alleuantem, laſſum ſe fieri queſtus, vetuit illum opus in conſpectu ſuo
facere. [173] idem ſæpius queſtus eſt, quòd foliis roſæ duplicatis incubuiſſet. Vbi animum
ſimul & corpus voluptates corrupêre, nihil tolerabile videtur: non quia dura, ſed quia
molles patimur. Quid enim eſt cur [174] tuſſis alicuius, aut ſternutamentum, aut [175] muſca
parùm curiosè fugata, nos in rabiem agat, aut [176] verſus calix, aut [177] clauis negligentis
ſerui manibus elapſa? Feret iſte æquo animo ciuile conuicium, & ingeſta in concione
[178] cu-

fuit vera & incomparabilis inuicti animi ſublimitas, captus apud Pharſalum Pompeij Magni ſcriniis epiſtolarum, iterumque Thapſum Scipionis, ea optimâ concremaſſe fide, atque non legiſſe. *Adde Dionem Caſſium, extremo libro* XLI.

C CAP. XXIV. 162. SVSPICIO.] *Imò & inquiſitio. ac Plutarchus ſcitè monet:* minutam inquiſitionem & ſedulitatem, in vxorem, filium, ſeruum, iras gignere multas & cottidianas. Sicut ſubtiles literæ viſum turbant, ſi intendis: ſic res exiles mentem.

163. OSCVLO MEO.] *Pro more tunc communi, in ſalutando, oſculo ſe excipiebant. Ille, inquit, frigidè me oſculatus, & vix libato, ſe auellit. ergo faſtidit, aut odit.*

164. CITO ABR.] *Item quaſi auerſans, nec delectatus.*

CAP. XXV. 165. AGILIS.] *Ad miniſteria.*

166. TEPIDIOR.] *Nam calidam bibebant. Docui abundè* 1. *Elect. cap.* IV. *Ammianus libro* XXVIII. *de ſui aui moribus:* Ita autem pauci ſunt inter eos
D ſeueri vindices delictorum, vt ſi aquam calidam tardiùs attulerit ſeruus, trecentis adfligi verberibus iubeatur. *Adde Epictetum* 1. *Diſſert. cap.* XIII.

167. AQVA POTVI.] *Additum in aliis*, potui erogata. *Sed profectò additum: & libri priſci ſpernunt. Aqua potui, vt Veſtis indutui, Signum receptui.*

168. TVRBATVS.] *Parùm compoſitus, impreſſo veſtigio fractus. Alij,* turpatus: *nec omnino malè. Intellegit autem torum conuiuialem, qui ſterni ſplendidè & in pompam ſolet.*

169. CONTRAXIT.] *Strinxit, membra eius (vt in frigore ſolet) adduxit.*

170. CANDIDA.] *Splendens, nitida. qui color infeſtus oculis.*

171. MINDYRIDEM.] *Græci omnes*, Smindyridem. *Nominat Herodotus lib.* VI. *& veniſſe Sicyonem, ad nuptias Agariſtæ, Cliſthenis filiæ, ambiendas: atque addit*, ad extrema deliciarum hunc veniſſe. *Athenæus libro* VI. *&* XII. *hoc itinere* aucupes, piſcatores, & coquos mille ſecum duxiſſe, ad domeſticum luxum. *Idem iſte iactare ſolitus, quaſi felicitatis inſignem notam*, Se à viginti annis, ſolem nec orientem nec occidentem vidiſſe: *aſſiduè ſcilicet in menſâ, aut in lecto. Meminit & Aelianus libro* IX. *cap.* XXIV. *& libro* XII. *Variæ Hiſt.*

172. RASTRVM ALLEV.] *Attollentem in ſublime. Eſt enim Latinis* Raſtrum, *quod* δίκελλα *Græcis, ſiue* Bidens. *Id terræ, ſublatum manibus, impetu impingitur: à radendo dictum.*

173. IDEM SAEPIVS.] *At meus inſerit:* Idem, bilem habere ſæpius. *& germanum credam. Bile aut febriculâ ſe laborare, quia roſa foliis parùm æqualiter ſubſtratis incubuiſſet.*

174. TVSSIS.] *Similis locus epiſt.* XLVII. Virgâ murmur omne compeſcitur; & ne fortuita quidem verberibus excepta ſunt, tuſſis, ſternutamentum, ſingultus. magno malo vllâ voce interpellatum ſilentium luitur.

175. MVSCA.] *Nam huic rei puer aut pueri, qui flabello pauonino, muſcas & calices fugarent, à cibis, à conuiuatoribus.* Muſcarium, *ab vſu vocabant. etiam concubinæ huic rei. Martialis:*

Et æſtuanti tenue ventilat frigus
Supina praſino concubina flabello.

Per viam vehebantur. Ammianus: Vbi ſi inter aurata flabella laciniis ſericis inſiderint muſcæ, vel per foramen vmbraculi penſilis radiolus irruperit ſolis, quæruntur quòd non ſunt apud Cimmerios nati. *De hoc ritu apud Gregorium Nazianzenum pulchra: ſed pareo.*

176. VERSVS CAL.] *A Pinciano eſt. at libri mei aliiq; conſenſu*, obuerſatus canis. *Neque id damnem. nam ſcæuum putabāt, canem obuerſari aut irrumpere.*

177. CLAVIS.] *Quæ caſu ſuo ſtrepitum faceret.*

[178] curiáve maledicta, cuius aures [179] tracti ſubſellij ſtridor offendit? Perpetietur hic fa- A
mem, & æſtiuæ expeditionis ſitim, qui puero malè [180] diluenti niuem, iraſcitur?

XXVI. Nulla itaque res magis iracundiam alit, quàm luxuria intemperans & impatiens: du-
rè tractandus animus eſt, vt ictum non ſentiat, niſi grauem. Iraſcimur aut his à qui-
bus nec accipere iniuriam potuimus, aut his à quibus accipere potuimus. Ex prioribus
quædam ſine ſenſu ſunt: [181] vt librum, quem minutioribus litteris ſcriptum ſæpe pro-
iecimus, & mendoſum lacerauimus: vt veſtimenta, quæ quia diſplicebant, ſcidimus.
His iraſci quàm ſtultum eſt: quæ iram noſtram nec meruerunt, nec ſentiunt? Sed nos
offendunt videlicet, qui illa fecerunt. Primùm, ſæpe antequam hoc apud nos diſtingua-
mus, iraſcimur: deinde fortaſſe ipſi quoque artifices excuſationes iuſtas afferent. Alius
non potuit melius facere, quàm fecit: nec ad tuam contumeliam parum didicit. alius
non in hoc, vt te offenderet, fecit. Ad vltimum, quid eſt dementius, quàm bilem in ho-
mines collectam, in res effundere? Atqui vt his iraſci dementis eſt, quæ animâ carent,
ſic & [182] mutis animalibus: [183] quia nulla eſt iniuria, niſi à conſilio profecta. Nocere B
itaque nobis poſſunt, vt ferrum, aut lapis: iniuriam quidem facere non poſſunt. Atqui
contemni ſe quidam putant, vbi equi iidem obſequentes alteri equiti, alteri contuma-
ces ſunt: tanquam iudicio, non conſuetudine, & arte tractandi, quædam quibuſdam
XXVII ſubiectiora ſint. Atqui vt his iraſci ſtultum eſt, ita pueris, & non multum à pue-
rorum prudentiâ diſtantibus. Omnia enim iſta peccata, apud æquum iudicem, [184] pro
innocentiâ habent imprudentiam. Quædam ſunt, quæ nocere non poſſunt, nullamque
vim niſi beneficam & ſalutarem habent: vt dij immortales, qui [185] nec volunt obeſſe,
nec poſſunt. Natura enim illis mitis & placida eſt, tam longè remota ab alienâ iniuriâ,
quàm [186] à ſuâ. Dementes itaque & ignari veritatis, illis imputant ſæuitiam maris, im-
modicos imbres, pertinaciam hiemis: cùm interim nihil horum, quæ nobis nocent pro-
ſuntve, ad nos [187] propriè dirigatur. [188] Non enim nos cauſſa mundo ſumus, hiemem
æſtatemque referendi. ſuas iſta leges habent, quibus diuina exercentur. nimis nos ſuſpi-
cimus, ſi digni nobis videmur, propter quos tanta moueantur. Nihil ergo horum in no- C
ſtram iniuriam fit: imò contrà, nihil non ad ſalutem. Quædam eſſe diximus, quæ
noce-

178. CVRIAVE.] *Crebra ibi in altercationibus conuicia, & penè præter grauitatem Senatoriam: quod vel Ciceronis orationes dicent.*

179. TRACTI SVBS.] *Non autem tranſlati, & tranſportati ſine ſtrepitu.*

180. DILVENTI NIV.] *Epiſtolâ* LXXVIII. *circa finem:* Quia non vino niuem diluit. *Ibi vide.*

CAP. XXVI. 181. VT LIBRVM.] *D. Auguſtinus ipſum hoc notat:* Iraſcimur, *inquit*, non hominibus tantùm, ſed calamo in ſcribendo, eumque collidimus atque frangimus; & aleatores teſſeris, & pictores penicillis, & cuicumque inſtrumento quilibet, ex quo difficultatem ſe pati arbitratur.

182. MVTIS ANIM.] *Ita Vlpianus, de pauperie quadrupedum:* Pauperiem eſſe damnum, *definit*, ſine iniuriâ facientis datum. *nec enim dici poſſe animal iniuriam feciſſe, quod ſenſu caret.*

183. QVIA NVLLA.] *Sententia non peccat, verba à veris abeunt. nam libri mirificè variant. Meus:* quæ nullam iniuriam quita conſilio profecta faciunt. *Lego:* quæ nullam iniuriam, quaſi à conſilio profectam, faciunt. *Vide Ariſtotelem* V. *Ethic. cap.* IX.

CAP. XXVII. 184. PRO INNOCENTIA.] *Id eſt, loco innocentiæ eſt iis imprudentia. Nocent quidem, ſed imprudentes & parùm ſanæ mentis: hoc efficiat, quaſi nec nocuerint.*

185. NEC VOLVNT OB.] *Stoicum eſt, & ſapius in noſtro occurrit. Vide Phyſiol.* I. *Diſſert.* X.

186. A SVA.] *Qui nec inferre magis iniuriam poſſint, quàm ipſi pati.*

187. PROPRIE DIRIG.] *Hoc explicat, De Benef. lib.* VI. *cap* XX. Iſto, inquit, modo nec Soli nec Lunæ quidquam debes. Non enim propter te mouentur. *Reſponſio.* Sed cùm in hoc moueantur, vt vniuerſa conſeruent, & pro me mouentur. Vniuerſorum enim pars ſum.

188. NON ENIM NOS.] *Nos ſoli: alioqui & nos. Nam Stoicorum dogma:* Mundum deorum & hominum cauſſâ conditum eſſe. *Ita in Zenone Diogenes: etſi Lactantius* ſententiam Stoicorum aſſerit, noſtrâ cauſſâ mundum eſſe creatum: *De Irâ Dei, cap.* XIII. *& lib.* VII. *Diuinar. Inſt. cap.* IV. *Sed* D *hoc moderandum eſt: ſicut & iſta Seneca, ſatis abſciſè dicta. Nam alibi aduerſari videtur, vt de Benef.* IV. *cap.* XIII. Mundus in quid vices ſuas abſoluit? in quid ſol diem extendit & contrahit? Omnia iſta beneficia ſunt. fiunt enim, nobis profutura. *Sed ſolutio eſt, quam tetigi: & Seneca item poſita, De Benef.* VI. *cap.* XXIII. Itaque non poſſunt videri (*cæleſtia*) ſuâ tantùm cauſſâ decurrere, & explicare opus ſuum: quia pars operis & nos ſumus. *Et mox:* Quia etiamſi potiora illis ſunt in quæ oriuntur, nos tamen in maiora ituri iuuant. *Iterumque:* Is ordo mundo datus, vt appareat curam noſtri non inter vltima habitam. *Adde Phyſiol.* II. *Diſſert.* VIII.

189. SCAL-

A nocere non poſſunt: quædam, quæ nolunt. In his erunt boni magiſtratus, parenteſque,
& præceprores, & iudices: quorum caſtigatio ſic accipienda eſt, quomodo [189] ſcalpel-
lum,& [190] abſtinentia,& alia quæ profutura torquent. Affecti ſumus pœnâ? ſuccurrat
non tantùm quid patiamur, ſed quid fecerimus: [191] in conſilium de vitâ noſtrâ mitta-
mur. Si verum ipſi dicere nobis voluerimus, [192] pluris litem noſtram æſtimabimus. Si
volumus æqui omnium rerum iudices eſſe, hoc primum nobis ſuadeamus; neminem
noſtrûm eſſe ſine culpâ. Hinc enim maxima indignatio oritur. *Nihil peccaui, nihil feci:*
imò nihil fateris. Indignamur aliquâ admonitione aut coërcitione nos caſtigatos: cùm
illo ipſo tempore peccemus,quo [193] adiicimus malefactis arrogantiam & contumaciam.
Quis eſt iſte, qui ſe profitetur omnibus legibus innocentem? Vt hoc ita ſit,quàm angu-
ſta innocentia eſt, [194] ad legem bonum eſſe? quanto latius [195] officiorum patet, quàm
iuris regula? quàm multa pietas, humanitas, liberalitas, iuſtitia, fides exigunt, quæ om-
nia extra [196] publicas tabulas ſunt? Sed ne ad illam quidem [197] arctiſſimam inno- XXVIII
B centiæ formulam [198] præſtare nos poſſumus. Alia fecimus, alia cogitauimus, alia opta-
uimus, aliis fauimus: in quibuſdam innocentes ſumus, quia non ſucceſſit. Hoc cogi-
tantes,æquiores ſimus delinquentibus,cedamus obiurgantibus: vtique nobis ne iraſca-
mur(cui enim non,ſi nobis quoque?)minimè diis. Non enim illorum,ſed [199] lege mor-
talitatis patimur,quicquid incommodi accidit. At morbi doloreſque incurrunt. Vtique
[200] aliquà fugiendum eſt, domicilium putre ſortitis. Dicetur aliquis malè de te locutus.
cogita an prior feceris, cogita de quàm multis loquaris. Cogitemus, inquam, alios non
facere iniuriam, ſed reponere: alios [201] pronos facere, alios coactos facere, alios ignoran-
tes: etiam eos qui volentes ſcienteſque faciunt, ex iniuriâ noſtrâ [202] non ipſam iniuriam
petere. Aut [203] dulcedine vrbanitatis prolapſus eſt, aut fecit aliquid, non vt nobis obeſ-
ſet, ſed quia conſequi ipſe non poterat, niſi nos repuliſſet: Sæpe [204] adulatio, dum blan-
ditur, offendit. Quiſquis ad ſe retulerit, quotiens ipſe in ſuſpicionem falſam inciderit,
quàm multis [205] officiis ſuis fortuna ſpeciem iniuriæ induerit, quàm multos poſt odium
C amare cœperit, poterit non ſtatim iraſci: vtique ſi ſibi tacitus ad ſingula quibus offen-
ditur, dixerit: *Hæc & ipſe commiſi.* Sed vbi tam æquum iudicem inuenies? Is qui nullius
non vxorem concupiſcit, & ſatis iuſtam cauſam putat amandi, quòd aliena eſt, idem
vxorem ſuam aſpici non vult: & fidei acerrimus exactor,eſt perfidus: & mendacia per-
ſequitur, ipſe periurus: & litem ſibi inferri ægerrimè [206] calumniator patitur. Pudi-
citiam

189. SCALPELLVM.] *Secandæ aut reſecandæ carni à medico adhibitum.*

190. ABSTINENTIA.] *Item à medico indicta.*

191. IN CONSILIVM.] *Sententiam de nobis dicturi. A foro & iudiciis. vbi in* conſilium iudices mitti *dicuntur,cùm cauſſâ auditâ & cognitâ, poteſtate à Quæſitore factâ, deliberant, & tabellis acceptis finiunt.*

192. PLVRIS.] *Manet in alluſione. maiore pœ-*
D *nâ aut multâ noſipſi taxabimus.* Æſtimari lis *vel* cauſſa *dicitur, cùm iudex damnum datum ſociis, ſiue & ſingulis, definit & ſummâ ſuâ concipit.*

193. ADIICIMVS MALEF.] *Nam, vt Fabius:* culpam admiſſam excuſare, altera culpa eſt.

194. AD LEGEM.] *Hactenus bonum, vt ne lex aut iudex te deprehendat. At tuus domeſticus & internus iudex, quid? illi te proba, & ſeriò es probus.*

195. OFFICIORVM.] *Quæ tanti fecere Stoici, vt ſingularem iis locum & partem in diuiſione Ethices dederint. Vide Diogenem in Zenone.* Officium *autem* appellant Stoici (*ait Cicero*) quod ratione factum ſit. *Ipſa Græca definitio:* τὸ καθῆκον φασὶν εἶναι, ὃ πραχθὲν εὔλογόν τε ἴσχει ἀπολογισμόν: Officium dicunt, quod productum factumque probabilem habet rationis expoſitionem. *Ergo officium valdè latius, quàm Lex patet: & adſtringit ad omnia, ad quæ Ratio.*

196. PVBLICAS TAB.] *Legum tabulas, in ære publicè propoſitas & affixas.*

CAP. XXVIII. 197.] ARCTISSIMAM.] *Ipſam legum regulam, quæ minimè latè patet. Sed verius fortè,* non arctiſſimam.

198. PRÆSTARE.] *Tales exhibere.*

199. LEGE MORT.] *Quæ mortalibus omnibus dicta eſt.*

200. ALIQVA FVG. *Meus*, ad aliquid: *alij*, aliquò. *Ego vellem* aliquà defug.

201. PRONOS.] *Eraſmus,* per nos. *fortaſſe,* poſt nos: *etſi illud* pronos *ferri poteſt, quaſi inclinatos & volentes. ſed parùm pro ſententiâ.*

202. NON IPSAM INIVR.] *Id eſt, finem & ſcopum non habere iniuriam noſtram aut læſionem.*

203. DVLCEDINE VRB.] *Ne dictum ei periret: quod ægrè in ore tenetur conceptum.*

204. ADVLATIO.] *Exemplum in Cælio oratore, lib.III.cap.VIII.*

205. OFFICIIS SVIS.] *A bonâ mente & cauſſâ profectis: quæ caſus aliquis, aut praua mens, cui deferebantur, corrupit.*

206. CALVMNIATOR.] *Qui alios circumuenit, & ex vita inſtituto defert.*

207. A TER-

citiam ſeruulorum ſuorum attentari non vult, qui non pepercit ſuæ. Aliena vitia in ocu- A
lis habemus: [207] à tergo noſtra ſunt. Inde eſt, quòd [208] tempeſtiua filij conuiuia patet
deterior filio caſtigat. [209] Nihil alienæ luxuriæ ignoſcit, qui nihil ſuæ negauit: & homi-
cidæ [210] tyrannus iraſcitur: & punit furta ſacrilegus. Magna pars hominum eſt, quæ non
peccatis iraſcitur, ſed peccantibus. Faciet nos moderatiores reſpectus noſtri, ſi conſulue-
rimus nos: Nunquid & ipſi aliquid tale commiſimus? Numquid ſic errauimus? Expe-
dítne nobis iſta damnari? Maximum remedium eſt iræ, [211] mora. Nec ab illâ pete ini-
tio, vt ignoſcat, ſed vt iudicet. deſinet, ſi exſpectat: nec vniuerſam illam tentaueris tol-
XXIX. lere. graues habet impetus primos: tota vincetur, dum partibus carpitur. Ex his
quæ nos offendunt, alia renuntiantur nobis, alia ipſi audimus aut videmus. His quæ
narrata ſunt, non debemus citò credere. multi ementiuntur, vt decipiant: multi, quia
decepti ſunt. alius criminatione gratiam captat, & fingit iniuriam, vt videatur doluiſſe
factam. eſt aliquis malignus, & qui amicitias cohærentes diducere velit: [212] eſt ſuſpicax,
& qui ſpectare ludos cupiat, vt ex longinquo tutoque ſpeculetur, quos colliſit. De paruu- B
lâ ſummâ iudicaturo, tibi res ſine teſte non probaretur; teſtis, ſine iureiurando non vale-
ret. vtrique parti dares [213] aduocationem, dares tempus, nec ſemel audires. magis enim
veritas elucet, quò ſæpius [214] ad manum venit: amicum condemnas [215] de præſentibus,
antequam audias, antequam interroges? illi, antequam aut accuſatorem ſuum noſſe li-
ceat, aut crimen, iraſceris? Iam enim iam, quid vtrinque diceretur, audiſti. Hic ipſe qui
ad te detulit, deſinet dicere, ſi probare debuerit. *Non eſt*, inquit, *quod me protrahas. ego
productus negabo. Alioqui nihil vnquam tibi dicam.* Eodem tempore & inſtigat, & ipſe ſe
certamini & pugnæ ſubtrahit. Qui dicere tibi niſi clam non vult, [216] pænè non dicit.
XXX. Quid eſt iniquius, quàm ſecretò credere, palàm iraſci? Quorundam ipſi teſtes ſu-
mus: in his naturam excutiemus, voluntatemque facientium. Puer eſt? ætati done-
tur: neſcit, an peccet. Pater eſt? aut tantùm profuit, vt illi etiam iniuriæ [217] ius ſit: aut
fortaſſis ipſum hoc meritum eius eſt, quo offendimur. Mulier eſt? errat. Iuſſus eſt? ne- C
ceſſitati quis, niſi iniquus, ſuccenſet? Læſus eſt? non eſt iniuria, pati quod prior feceris.
Iudex eſt? plus illius credas ſententiæ, quàm tuæ. [218] Rex eſt? ſi nocentē punit, cede iuſti-
tiæ: ſi innocentem, cede fortunæ. Mutum animal eſt, aut ſimile muto? [219] imitaris il-
lud, ſi iraſceris. Morbus eſt, aut calamitas? leuiùs tranſiliet ſuſtinentem. Deus eſt? tam
perdis operam cùm illi iraſceris, quàm cùm illum alteri precaris iratum. Bonus vir eſt,
qui

207. A TERGO.] Sed non videmus manticę quod in tergo eſt, *vt ait Catullus.* Αἴσωπος ἔφη δύο πήρας ἕκαστον ἡμῶν φέρειν, τὴν μὲν ἔμπροσθεν, τὴν δὲ ὄπισθεν. καὶ εἰς μὲν τὴν ἔμπροσθεν εἰσποτιθέναι τὰ τῶν ἄλλων ἁμαρτήματα, εἰς δὲ τὴν ὄπισθεν τὰ ἑαυτῶν: Æſopus dictitabat, duas peras quemque noſtrum geſtare, anticam vnam, & poſticam alteram. & in anticam aliorum peccata immitti & reponi; in poſticam, noſtra ipſorum.

208. TEMPESTIVA.] *In vitio habita, ſicut & Intempeſtiua. Vide, ſi lubet, quæ fusè notaui ad lib.* XIV. *Annal. Taciti.*

209. NIHIL ALIENÆ.] *Victor de Auguſto:* Cùm eſſet luxuriæ ſeruiens, erat tamen eiuſdem vitij ſeueriſſimus vltor. more hominum, qui in vlciſcendis vitiis, quibus ipſi indulgent, acres ſunt. *Plinius lib.* VIII. *epiſt.* Noſtine hos, qui omnium libidinum ſerui, ſic aliorum vitiis iraſcuntur, vt quaſi inuideant?

210. TYRANNVS.] *Qui ipſe in cottidianis cædibus.*

211. MORA.] Εἰ αὐτῷ γὰρ πέψαι τὴν ὀργὴν, χρόνου δεῖ, *ait Ariſtoteles*: Ad ipſum vt ira concoquatur, tempore opus eſt. *Nec aliud ſalubrius remedium.*

CAP. XXIX. 212. EST SVSPICAX.] *Ea vox nihil ad ſequentem affectum, quem exprimit. Puto fuiſſe*, ſubprocax: *petulanti & auido ingenio*, ἀσελγής, προπετής. *Et ſunt ſanè tales, qui alienis diſſidiis iurgiisque paſcuntur. quos egregiè notauit Socrates: cùm Xantippe eius clamante & iurgante, quidam hortarentur vt reſiſteret, & impudentem inuaderet:* Nempe, *inquit*, vt vos ſpectantes acclametis, Eia Xantippe, Eia Socrates.

213. ADVOCATIONEM.] *Moram, vt ſæpe.* D

214. AD MANVM.] *Magis in manus ſumitur, & tractatur.*

215. DE PRÆSENTIBVS.] *Suſpectum mihi. niſi placet diſtinctione corrigere*, Amicum condemnas, de præſentibus antequam audias. *quod eſt: antequam ab iis qui præſentes fuêre, rem inquiras. Siue etiam*, de præſenti. *id eſſet, ab ipſo præſente prius quam exquiras.*

216. PÆNE NON DIC.] *Simile illi*, Quod nemine ſciente fit, pænè non fit.

CAP. XXX. 217. IVS SIT.] *Inter tot beneficia, poſſit vel iniuriam vnam facere impunè.*

218. REX EST?] *Ita Medea apud noſtrum, in cognomine Tragœdiâ*: Si iudicas, cognoſce: ſin regnas, iube. *ad Creontem.*

219. IMITARIS.] *Impetum aſſumendo, rationem abiiciendo.*

220. SIBI

A qui iniuriam fecit? noli credere. Malus? noli mirari. Dabit pœnas alteri, quas debet tibi: & iam [220] ſibi dedit, qui peccauit. Duo ſunt, vt dixi, quæ iracundiam concitant. primum, ſi iniuriam videmur accepiſſe: de hoc ſatis dictum eſt. deinde, ſi iniquè accepiſſe: de hoc dicendum eſt. Iniqua quædam iudicant homines, quia pati non debuerint: quædam, quia non ſperauerint. Indigna putamus, quæ inopinata ſunt. Itaque maximè commouent, quæ contra ſpem exſpectationemque euenerunt. nec aliud eſt quare in [221] domeſticis minima offendant: in amicis, iniuriam vocemus negligentiam. Quomodo ergo, inquit, inimicorum nos iniuriæ mouent? quia non exſpectauimus illas, aut certè non tantas. Hoc efficit amor noſtri nimius: inuiolatos nos etiam inimicis iudicamus eſſe debere. [222] Regis quiſque intra ſe animum habet, vt licentiam ſibi dari velit, in ſe nolit. Aut ignorantia nos itaque rerum, aut inſolentia iracundos facit. Ignorantia. quid enim mirum eſt, malos mala facinora edere? Quid noui eſt, ſi inimicus nocet, amicus offendit, filius labitur, ſeruus peccat? Turpiſſimam aiebat [223] Fabius Imperatori excuſationem eſſe, NON PVTAVI: ego turpiſſimam homini puto. Omnia puta, exſpecta. etiam in bonis moribus aliquid exiſtet aſperius. Fert humana natura inſidioſos amicos, fert ingratos, fert cupidos, fert impios. Cùm de moribus vnius iudicabis, de publicis cogita. vbi maximè gaudebis, maximè metues: vbi trãquilla tibi omnia videntur, ibi nocitura nõ deſunt, ſed quieſcunt. ſemper futurũ aliquid, quod te offendat, exiſtima. Gubernator nunquam ita totos [224] ſinus explicuit ſecurus, vt non expedita ad contrahendum armamenta diſponeret. Illud ante omnia cogita, fœdam eſſe & execrabilem vim nocendi, & alieniſſimam homini, cuius beneficio etiam ſæua manſueſcunt. Aſpice elephantorum [225] iugo colla ſubmiſſa, [226] taurorum pueris pariter ac feminis perſultantibus terga impunè calcata, & repentes inter [227] pocula ſinuſque innoxio lapſu dracones, & intra domum vrſorum leonumque ora placida tractantibus, adulanteſque dominum feras: pudebit [228] cum animalibus permutaſſe mores. Nefas eſt nocere patriæ: ergo ciui quoque. nam hic pars patriæ eſt. Sanctæ partes ſunt, ſi vniuerſum venerabile eſt: ergo & C homo homini. nam hic in [229] maiore tibi vrbe ciuis eſt. Quid ſi nocere velint manus pedibus? manibus oculi? Vt omnia inter ſe membra conſentiunt, quia ſingula ſeruari, totius intereſt: ita homines ſingulis parcent, quia [230] ad cœtum geniti ſumus. ſalua autem

XXXI. (margin, at "Quomodo") — B (margin, at "cuſationem")

220. SIBI DEDIT.] *Quia in ipsâ culpâ, pœna eſt: & animus ſibi conſcius ſe torquet. Epictetus:* Οὐδεὶς δίχα ἀπωλείας καὶ ζημίας κακός ἐστι: Nemo ſine damno & pœnâ malus eſt.

221. DOMESTICIS.] *Familiaribus noſtris. quos putamus volentes eſſe debere, & obnoxios. Eadem ratio, cur odia fratrum aut propinquorum (Ariſtoteli obſeruatum lib.* VII. *Politic.cap.* VII.*) ſint acerbiſſima,* καὶ οἵ τι πέρα στέρξαντες, οἱ δὲ καὶ πέρα μισοῦσι: Et qui valdè aliquid amant, iidem idẽ valdè oderũt.

CAP. XXXI. 222. REGIS QVISQVE.] *Epiſtolâ* XLVII. Regum nobis induimus animos.

D *Adde epiſt.* XLII.

223. FABIVS.] *Aliquis Scipioni tribuit, ad Numantiam.*

224. SINVS.] *Propertius:* Velorum plenos ſubtrahis ipſe ſinus.

225. IVGO COLLA.] *Satis crebrum Romæ, elephantos currum trahere, ſiue Deorum in pompâ Circenſi, ſiue & triumphalem. Leones item, in Plinio; aliæque feræ in Martiale, per ludos:*

Picto quòd iuga delicata collo
Pardus ſuſtinet; improbæque tigres
Indulgent patientiam flagello;
Mordent aurea quòd lupata cerui;
Quòd frænis Lybici domantur vrſi;
Et quantum Calydon tuliſſe fertur,
Paret purpureis aper capiſtris;
Turpes eſſeda quòd trahunt biſontes:
Quis ſpectacula non putet deorum?

226. TAVRORVM PVERIS.] *Item exhibita hæc in ludis. Martialis:*

Aſpice, quàm placidis inſultet turba iuuencis,
Et ſua quàm facilis pondera taurus amet.
Cornibus hic pẽdet ſummis; vagus ille per armos
Currit, & in toto ventilat arma boue.
At feritas immota riget. non eſſet arena
Tutior, & poſſent fallere plana magis.
Nec trepidant greſſus. ſed de diſcrimine palmæ
Securus puer eſt, ſollicitumq; pecus.

227. POCVLA SINVSQVE.] *Haud abnuam in menſâ etiam repſiſſe. Quidam tamen libri* ocula: *ex quo aliquis* oſcula. *Porrò dracones iſtos feminæ in deliciis habebant, apud eumdem Martialem:* Sic gelidum collo nectit Gratilla draconem: *& hodie fit in Italia*

228. CVM ANIMALIB.] *Ita & Epictetus increpat iſtos iracundos.* Εἰ δ' ἀντὶ ἀνθρώπου, ἡμέρου ζώου, καὶ κοινωνικοῦ, θηρίον γέγονας βλαβερὸν, ἐπίβουλον, δηκτικὸν, οὐδὲν ἀπολώλεκας; Si verò pro homine, qui eſt placidum animal & ſociale, tranſieris in feram noxiam, inſidioſam, mordacem, nihilne amiſiſti? *Nempe teipſum.*

229. MAIORE VRBE.] *Ipſo mundo, magnâ illâ patriâ.*

230. AD COETVM.] *Sociale animal.*

231. NA-

tem eſſe ſocietas niſi amore & cuſtodiâ partium non poteſt. Ne viperas quidem & A [231] natrices, & ſi qua morſu aut ictu nocent, effligeremus, ſi vt reliqua manſuefacere poſſemus, aut efficere, ne nobis aliiſve periculo eſſent. Ergo ne homini quidem nocebimus, quia peccauit, ſed ne peccet: nec vnquam ad præteritum, ſed ad futurum pœna referetur. non enim iraſcitur, ſed cauet. Nam ſi puniendus eſt, cuicunque prauum ma-
XXXII. leficumque ingenium eſt, pœna neminem excipiet. At enim ira habet aliquam [232] voluptatem: & dulce eſt, [233] dolorem reddere. Minimè. non enim vt in beneficiis honeſtum eſt, merita meritis repenſare: ita [234] iniurias iniuriis. illic, vinci turpe eſt: hic, vincere. [235] Inhumanum verbum eſt, & quidem pro iuſto receptum, [236] Vltio: & à contumeliâ non differt niſi ordine. Qui dolorem regerit, tantùm excuſatiùs peccat. M. Catonem [237] in balneo quidam percuſſit imprudens. quis enim illi ſciens faceret iniuriam? poſteà [238] ſatisfacienti Cato, *Non memini*, inquit, *percuſſum me.* Melius putauit, non agnoſcere, quàm [239] vindicare. Nihil, inquis, poſt tantam petulantiam mali factum eſt? imò multum boni. cœpit Catonem noſſe. Magni animi eſt, iniurias deſpicere. vl- B tionis contumelioſiſſimum genus eſt, non eſſe viſum dignum, ex quo peteretur vltio. Multi leues iniurias altius [240] ſibi demiſere, dum vindicant: ille magnus & nobilis eſt, qui more magnæ feræ, latratus minutorum canum ſecurus exaudit. Minus, inquit, contemnemur, ſi vindicauerimus iniuriam. Si tanquam ad remedium venimus, ſine irâ veniamus: non quaſi dulce ſit vindicari, ſed quaſi vtile. Sæpe autem ſatius fuit diſ-
XXXIII ſimulare, quàm vlciſci. Potentiorum iniuriæ hilari vultu, non patienter tantùm ferendæ ſunt. Facient iterùm, ſi ſe feciſſe crediderint. Hoc habent peſſimum animi magnâ fortunâ inſolentes, [241] quos læſerunt, & oderunt. [242] Notiſſima vox eſt eius, qui

231. NATRICES.] *In Gloſſario*, Natrix, boa *eſt: ſerpentis genus Plinio notum.*

CAP. XXXII. 232. VOLVPTATEM.] *Hoc ante alios Homerus dixit Iliad. Σ. in Achillis perſonâ:*

Ὡς ἔρις ἔκ τε θεῶν ἔκ τ' ἀνθρώπων ἀπόλοιτο,
Καὶ χόλος, ὅς τ' ἐφέηκε πολύφρονά περ χαλεπῆναι.
Ὅς τε πολὺ γλυκίων μέλιτος καταλειβομένοιο
Ἀνδρῶν ἐν στήθεσσιν ἀέξεται, ἠΰτε καπνός:

Ah pereat diuûm atque hominum Contentio, & Irâ,
Quæ ſapientem etiam interdũ ſæuire coëgit.
Dulcior hæc melle atq; fauo liquidũ ſtillante,
Pectoribus ſeſe inſinuans, creſcit quaſi fumus.

Plato in Philebo, mixtionem voluptatis & doloris in irâ eſſe vult, *teſtimonio iſto Homeri vſus: & ſcitè comparat* cum iis, qui tragœdias ſpectãt: quos videas vno tempore gaudentes & flentes. *Ariſtoteles autem, & ipſe vſus Homericis verſibus, cauſſam iucunditatis in irâ dicit*, ex ſpe futuræ vltionis. Quam ſi tollis, nec Ira quidem eſt: ſicut nemo potentibus iraſcitur, quos nec ſperet vlciſci. *Vide Rhetor. 1. cap. XI. Sed pulchrè etiam Homerus de* Fumo: *& quid ſimilius? Ariſtoteles & hoc alibi vſurpauit:* Ὥσπερ ὁ καπνὸς ἐπιδάκνων τὰς ὄψεις, οὐκ ἐᾷ βλέπειν τὸ κείμενον ἐν τοῖς ποσίν· οὕτως ὁ θυμὸς ἐπαιρόμενος, τῷ λογισμῷ ἐπισκοτεῖ: Sicut fumus, oculos mordicans, non ſinit vel id quod ante pedes eſt videre: ſic ira exſurgens obtenebrat rationem.

233. DOLOREM REDDERE.] *Vlciſci. conſentit in cauſsâ, cum Ariſtotele. Adeò autem hoc dulce, vt etiã in morte delectet: ſicut ille apud Pacuuium effert,*

Dij me etſi perdunt, tamen eſſe adiutum expetunt,
Quòd priuſquàm intereo, ſpatium vlciſcendi danunt.

234. INIVRIAS INIVR.] *Epictetus:* τί οὖν, ἐπειδὴ ἐκεῖνος ἑαυτὸν ἔβλαψε, πρὸς ἐμὲ τὶ ἄδικον ποιήσας· ἐγὼ ἐμαυτὸν μὴ βλάψω, πρὸς ἐκεῖνον ἄδικόν τι ποιήσας; Quid ergo? num quia ille ſibi nocuit, dum iniuriâ me afficit, ego non dabo operam ne noceam, illum viciſſim afficiendo? *Plato in Critone:* Οὐδαμῶς ἄρα δεῖ ἀδικεῖν, οὐδὲ ἀδικούμενον ἄρα ἀν- C ταδικεῖν (ὡς οἱ πολλοὶ οἴονται) ἐπειδή γε οὐδαμῶς δεῖ ἀδικεῖν, οὔτε κακῶς ποιεῖν οὐδένα ἀνθρώπων, οὐδ' ἂν ὁτιοῦν πάσχῃ ὑπ' αὐτῶν: Nullo modo igitur iniuriam oportet facere, ſed nec læſum iterùm lædere (vt plerique exiſtimant:) quoniam numquam iniuria facienda, nec quiſquam mortalium damno mulctandus, etſi vel ab ipſo mulctatis.

235. INHVMANVM.] *Et ad barbaros relegandum, cum Quinctiliano, Declamat.* XIII. Barbarorum mos eſt populorum, quos procul omnis iuris humani ſocietate, proxima belluis natura efferauit. Nos ideò magiſtratus legeſque à maioribus accepimus, ne ſui quiſque doloris vindex ſit: & aſſiduæ ſcelerum cauſſæ ſe reſellant, ſi vltio crimen imitabitur.

236. VLTIO ET A.] *Liber meus, & plures,* Vltio & Talio, non multum differt. *Ego putem:* Vltio, D & alioqui non multum differt. *Differt, ab Iniuriâ. nam hæc præcedit.*

237. IN BALNEO.] *Libri omnes vocem addunt,* in balneo ignorans. *Atqui ſequitur mox*, imprudens. *mutauerim igitur,* in ore: *& ita fuit. Non percuſſit ſolum Catonem, ſed in ore & facie.*

238. SATISFACIENTI.] *Deprecanti, pœnitenti.*

239. VINDICARE.] *Ita conſenſu libri ſcripti & editi: Muretus tamen,* ignoſcere. *bellè & ingenioſè, ſed quò tam bellè?*

240. SIBI DEMIS.] *Quaſi ferrum, impreſſère.*

CAP. XXXIII. 241. QVOS LÆS.] *Tacitus in Agricolâ:* Proprium humani ingenij eſt, odiſſe quem læſeris.

242. NOTISIMA VOX.] *Cuius, aut vbi, ignoro.*

243. MVN-

A qui in cultu regum conſenuerat. cùm illum quidam interrogaret, *Quomodo rariſſimam rem in aula conſecutus eſſet, ſenectutem? Iniurias*, inquit, *accipiendo, & gratias agendo.* Sæpe adeò iniuriam vindicare non expedit, vt ne fateri quidem expediat. C. Cæſar Paſtoris ſplendidi equitis Romani filium cùm in cuſtodiâ habuiſſet, [243] munditiis eius & cultioribus capillis offenſus: rogante patre, vt ſalutem ſibi filij concederet, quaſi de ſupplicio eius admonitus, duci protinus iuſſit. Ne tamen omnia inhumanè faceret aduerſum patrem, [244] ad cœnam illum inuitauit eo die. venit Paſtor, nihil vultu exprobrante. Propinauit illi Cæſar [245] heminam: & poſuit illi cuſtodem. perdurauit miſer, non aliter quàm ſi filij ſanguinem biberet. [246] Vnguentum & coronas miſit, & [247] obſeruate iuſſit an ſumeret. ſumpſit eo die, quo filium extulerat, imò quo [248] non extulerat. Iacebat conuiua centeſimus, & potiones vix honeſtas natalibus liberorum, podagricus ſenex hauriebat: cùm interim non lacrimas emiſit, nec dolorem aliquo ſigno erumpere paſſus eſt. Cœnauit, tanquam pro filio exoraſſet. Quæris, quare? [249] habebat alterum.
B Quid ille [250] Priamus? non diſſimulauit iram, & [251] regis genua complexus eſt? funeſtam perfuſamque cruore filij manum, ad os ſuum retulit, & cœnauit, ſed tamen ſine vnguento, ſine coronis: & illum hoſtis ſæuiſſimus multis ſolatiis, vt cibum caperet, hortatus eſt, non vt pocula ingentia, ſuper caput poſito cuſtode, ſiccaret. Contempſiſſet [252] Paſtorem, ſi ſibi timuiſſet: nunc iram compeſcuit [253] pietas. Dignus fuit, cui permitteret à conuiuio ad [254] oſſa filij legenda diſcedere. Ne hoc quidem permiſit: benignus interim & comis [255] adoleſcens propinationibus ſenem crebris, vt cura [256] leniretur, laceſſebat: contrà ille ſe lætum, & oblitum quid eo eſſet actum die, præſtitit. Perierat alter filius, ſi carnifici conuiua non placuiſſet. Ergo irâ abſtinendum eſt, ſiue XXXIV.
par eſt qui laceſſendus eſt, ſiue ſuperior, ſiue inferior. Nam cum pare contendere, [257] anceps eſt: cum ſuperiore, [258] furioſum: cum inferiore, [259] ſordidum. [260] Puſilli hominis & miſeri eſt, repetere mordentem. mures & formicæ, ſi manum admoueris, ora conuertunt:

C 243. MVNDITIIS.] *Caius enim* pulcros omnes & comatos oderat. *Sueton. cap.* XXXV. *Porrò in Hiſpaniâ* Paſtores *iſti fuiſſe videntur. Lapis ibi:* DOMITIO. PASTORI. VETERANO. LEG. SEPT. GEM.

244. AD CÆNAM.] *Suetonius de hoc intellexit, cap.* XXVII. Parentes ſupplicio filiorum intereſſe cogebat. quorum vni valetudinem excuſanti, lecticam miſit: alium è ſpectaculo pœnæ epulis ſtatim adhibuit, atque omni comitate ad hilaritatem & iocos prouocauit. *Vt appareat ſpectatorem etiam ſupplicij fuiſſe, quod tamen Seneca non dixit.*

245. HEMINAM.] *Vncias nouem vini, ſiue dimidium Sextarium.*

246. VNGVENTVM.] *Receptum in conuiuiis lætioribus, vngi & floribus coronari.*

247. OBSERVARE.] *Per cuſtodem, quem poſue-*
D *rat. Non ergo ipſe videre poterat? neſcio. grande triclinium erat, & iacebat conuiua* centeſimus, *vt mox addit. Procul ergo à Caio, & inter imos.*

248. NON EXTVLERAT.] *Nec enim iuſta ei fecerat, nec ſollenni ritu cadauer elatum.*

249. HABEBAT ALT.] *Vt hunc ſaltem ſeruaret: ne & illum Caius iratus tolleret. Pulchrè & aptè Panegyricus ſcriptor ad Theodoſium, hos affectus exprimit ſub tyrannis:* Cùm interim miſeri, vetabamur agere miſeros, imò omnes cogebamur mentiri beatos: & cùm domi atque ſecretò, ſolis coniugibus ac liberis credidiſſemus furtiuum dolorem, procedebamus in publicum non noſtræ fortunæ vultu. Audires enim dicere delatorem. quid ita ille triſtis incedit? an quia pauper eſt ex diuite? non enim ſe viuere gratulatur? Quid ita publicum atratus inceſtat? luget credo fratrem? ſed habet filium. Ita flere non licebat amiſſa, metu reliquorum.

250. PRIAMVS.] *Apud Homerum, Iliad.* Ω.

251. REGIS GENVA.] *Achillis. Homerus:*
Χερσὶν ἀχιλλῆος λάβε γούνατα, κὴ κύσε χεῖρας
Δεινὰς, ἀνδροφόνους.
Quæ vertit hic ex profeſſo noſter.

252. PASTOREM.] *Audax & hæc mutatio Mureti. nam libri omnes*, Contempſiſſet Romanum patrem: *ex quo Pincianus*, Contempſiſſem R. p. *quod etſi melius illo extraneo: tamen mihi verius*, Contempſiſſet & Romanus pater. *Ille, inquit, Græcus non bibit pocula magna, non vnxit: quæ nec gente & animo Romanus noſter feciſſet, niſi non ſuæ vitæ, ſed alterius filij, timuiſſet.*

253. PIETAS.] *In filium ſuperſtitem.*

254. OSSA FILII.] *De more. cadauere combuſto, eligebant oſſa, & repoſita in vrnam ſepeliebant.*

255. ADOLESCENS.] *Ipſe iuuenis Princeps, Caius.*

256. LENIRETVR.] *Meus addit*, leniretur admouere laceſſebat. *Alij*, leniretur admouens: *Scribe & diſtingue:* vt cura leniretur, admonens, laceſſebat. *Caius identidem propinando admonebat*, leniendę curę *hoc eſſe. Aut ipſis verbis*, Leni curam.

CAP. XXXIV. 257. ANCEPS EST.] *Vinci potes.*

258. FVRIOSVM.] *Vinci debes.*

259. SORDIDVM.] *Vincere inglorium.*

260. PVSILLI.] *Iuuenalis:* —quippe minuti Semper, & infirmi eſt animi, exiguique voluptas, Vltio.

uertunt: imbecillia ſe lædi putant, ſi tanguntur. Faciet nos mitiores, ſi cogitauerimus, A
quid aliquando nobis profuerit ille, cui iraſcimur, & meritis offenſa redimetur. Illud
quoque occurrat, quantum commendationis nobis allatura ſit clementię fama, & quàm
* multos venia amicos vtiles fecerit. [261] * Ne iraſcamur inimicorum & hoſtium liberis.
Inter Syllanæ crudelitatis exempla eſt, quod à rep. [262] liberos proſcriptorum ſubmouit.
Nihil eſt iniquius, quàm aliquem heredem paterni odij fieri. [263] Cogitemus, quotiens
ad ignoſcendum difficiles erimus, an expediat omnes nobis inexorabiles eſſe. Quàm ſæpe veniam qui negauit, petit? quàm ſæpe pedibus eius aduolutus eſt, quem à ſuis repulit? Quid eſt glorioſius, quàm iram amicitiâ mutare? Quos Populus R. fideliores habet
ſocios, quàm quos habuit [264] pertinaciſſimos hoſtes? quod hodie eſſet [265] imperium,
niſi ſalubris prouidentia victos permiſcuiſſet victoribus? Iraſcetur aliquis? tu contrà beneficiis prouoca. Cadit ſtatim ſimultas, ab alterâ parte deſerta. [266] niſi par non pugnat.
Si vtrinque certabitur, ille eſt melior, qui prior pedem retulit: victus eſt, qui vicit. Percuſſit te? recede. referiendo enim, & occaſionem ſæpius feriendi dabis, & excuſationem. non poteris reuelli, cùm voles. Nunquid velit quiſquam tam grauiter hoſtem ferire, vt relinquat manum in vulnere, & ſe ab ictu reuocare non poſſit? atqui tale ira telum eſt, vix retrahitur. B

XXXV. Arma nobis expedita proſpicimus, gladium commodum
& habilem: non vitabimus impetus animi, [267] his graues magis, furioſos & irreuocabiles? Ea demùm velocitas placet, quæ vbi iuſſa eſt, veſtigium ſiſtit, nec vltrà deſtinata
procurrit, & quæ flecti, & à curſu [268] ad gradum reduci poteſt. Ægros ſcimus neruos eſſe,
vbi inuitis nobis mouentur. ſenex, aut infirmi corporis eſt, qui cùm ambulare vult,
currit. animi motus eos putemus ſaniſſimos validiſſimoſque, qui noſtro arbitrio ibunt,
non ſuo ferentur. Nihil tamen æquè profuit, quàm primùm intueri deformitatem rei,
deinde periculum. Non eſt vllius affectus [269] facies turbatior. pulcherrima ora fœdauit,
toruos vultus ex tranquilliſſimis reddidit. Liquit decor omnis iratos: & ſiue amictus
illius compoſitus ſit ad legem, attrahet veſtem, omnemque curam ſui effundet. Si capillorum naturâ vel arte iacentium non informis eſt habitus; cùm animo inhorreſcunt, tumeſcunt venæ, concutitur crebro ſpiritu pectus, tabida vocis eruptio colla diſtendit. C
tunc artus trepidi, inquietæ manus, totius corporis fluctuatio. Qualem intra putas eſſe
animum, cuius extra imago tam fœda eſt? quanto illi intra pectus terribilior vultus,
acrior ſpiritus eſt, intenſior impetus, rupturus ſe niſi eruperit? Quales ſunt hoſtium, vel
ferarum cæde madentium, aut ad cædem euntium aſpectus; qualia poëtæ [270] inferna
monſtra finxêre, ſuccincta ſerpentibus, & igneo flatu; [271] quales ad bella excitanda, diſcordiamque in populos diuidendam, pacemque lacerandam, tæterrimæ inferûm exeunt
[272] Furiæ: talem nobis iram figuremus, flammâ lumina ardentia, ſibilo mugituque &
gemitu & ſtridore, & ſi qua his inuiſior vox eſt, perſtrepentem, tela manu vtraque quatientem. neque enim illi tegere ſe, cura eſt. toruam, cruentamque, & cicatricoſam, & verberibus ſuis liuidam, inceſſibus veſanis, offuſam multâ caligine, incurſitantem, vaſtantem,

261.* NE IRASCAMVR.] *Mihi abrupta hæc videntur, nec prioribus nexa.*

262. LIBEROS PROSCR.] *Ne ad honores venirent. Hoc appellat* à rep. ſubmouere, *quia ad eam gerendam non admittuntur.*

263. COGITEMVS.] *Ad intermiſſa redit. emblemate illo de* liberis hoſtium, *neſcio quâ occaſione, inſerto.*

264. PERTINACISS. HOSTES.] *Latinos, Samnites.*

265. IMPERIVM, NISI.] *Tacitus* XI. *Annal. oratione Claudij:* Tunc ſolida domi quies, & aduerſus externa floruimus, cum ſpecie deductarum per orbem terræ legionum, additis prouincialium validiſſimis, feſſo imperio ſubuentum eſt. *Plura tibi eius rei.*

266. NISI PAR.] *Libri ſcripti,* niſi pariter, *& deinde,* pugnant. *Fortaſſe,* niſi paria. D

CAP. XXXV. 267. HIS GRAVES.] *In meo hæc ita:* animi impetus? hi graues, funeroſi, & irreuocabiles. *Legerem:* animi impetus, ſi graues, furioſi & irreuocabiles?

268. AD GRADVM.] *Ad leniorem & lentiorem paſſum.*

269. FACIES TVRB.] *Iterùm Iræ deſcriptio, qualis lib.* I. *cap.* I.

270. INFERNA MONSTRA.] *Furias, Eumenidas.*

271. QVALES AD.] *Meus voce auctior:* quales motus ad bella. *Puto,* quales ad motus, ad bella.

272. FVRIÆ.] *Vox meo abeſt: & antè,* deterrimi. *Itaque eſſet* deterrimi, *vel* teterrimi inferûm: *id eſt, peſſimi infernalium Geniorum. Nam de Furiis ſanè iam tactum, & triplex eſt comparatio.*

CAP.

A tem, fugantemq́ue: & omnium odio laborantem, ſui maximè: ſi aliter nocere non poſſit, terras, maria, cælum ruere cupientem, infeſtam pariter, inuiſamq́ue. Vel, ſi videtur, ſit qualis apud vates noſtros eſt:

Sanguineum quatiens dextrâ Bellona flagellum,
Aut ſciſſâ gaudens vadit Diſcordia pallâ.

aut ſi qua magis dira facies excogitari diri affectus poteſt. Quibuſdam, vt ait Sextius, iratis profuit aſpexiſſe [273] ſpeculum. perturbauit illos tanta mutatio ſui: velut in rem præſentem adducti non agnouerunt ſe. & quantulum ex verâ deformitate imago illa ſpeculo repercuſſa reddebat? animus ſi oſtendi, & ſi in vllâ materiâ perlucere poſſet, intuentes nos confunderet, ater maculoſuſq́ue, æſtuans, & diſtortus, & tumidus. Nunc quoque tanta deformitas eius eſt per oſſa carnéſque, & tot impedimenta, effluentis: quid ſi nudus oſtenderetur? Speculo equidem neminem deterritum ab irâ [274] credo. quid ergo? qui ad ſpeculum venerat, vt ſe mutaret, [275] iam mutauerat. Iratis quidem nulla eſt XXXVI.
B formoſior effigies, quàm atrox & horrida, qualeſq́ue eſſe, etiam videri volunt. Magis illud videndum eſt, quàm multis ira per ſe nocuerit. Alij nimio feruore rupêre venas, & ſanguinem ſupra vires elatus clamor egeſſit, & luminum ſuffudit aciem in oculos vehementius [276] humor egeſtus, & in morbos ægri recidêre. nulla celerior ad inſaniam via eſt. Multi itaque continuauerunt iræ furorem, nec quam expulerant mentem, vnquam receperunt. [277] Aiacem in mortem egit furor, in furorem ira. Mortem liberis, egeſtatem ſibi, ruinam domui imprecantur: & iraſci ſe negant, non minùs quàm inſanire, furioſi. Amiciſſimis hoſtes, vitandiq́ue [278] cariſſimis: legum, niſi quà nocent, immemores, ad minima mobiles. non ſermone, non officio, aditu faciles. Omnia per vim gerunt, gladiis & pugnare parati, & [279] incumbere. Maximum enim malum illos cœpit, & omnia exſuperans vitia. Alia paullatim intrant: repentina & vniuerſa vis huius eſt. omnes denique alios affectus ſibi ſubiicit: amorem ardentiſſimum vincit. Transfoderunt itaque amata corpora, & in eorum quos occiderant, iacuêre complexibus. Auaritiam duriſſimum malum, minimumq́ue flexibile ira calcauit; adacta opes ſuas ſpargere, & domui, rebuſq́ue in vnum collatis iniicere ignem. Quid? non ambitioſus magno æſtimata proiecit [280] inſignia, honoremq́ue delatum repulit? nullus affectus eſt, in quem non ira dominetur.
C

CAP. XXXVI. 273. SPECVLVM.] *Plutarchus:* Ἐμοὶ δὲ εἴ τις ἐμμελὴς καὶ κόμψος ἀκόλουθος ἦν, οὐκ ἂν ἠχθόμην αὐτοῦ προσφέροντος ἐπὶ ταῖς ὀργαῖς ἔσοπτρον, ὥσπερ ἐνίοις προσφέρουσι λουσαμένοις ἐπ᾽ οὐδενὶ χρησίμῳ. τὸ δὲ αὐτὸν ἰδεῖν παρὰ φύσιν ἔχοντα καὶ συντεταραγμένον, οὐ μικρόν ἐστιν εἰς διαβολὴν τοῦ πάθους: Mihi verò ſiquis ſcitus & elegans ſit comes vel aſſecla; non ægrè feram, ſi in irâ proferret mihi ſpeculum, ſicut quibuſdam iam lotis comptiſque ſolet ſine vllo bono fructu. At ſeipſum ita videre, præter naturam conſtitutum, & vndique turbatum, non parùm conferat ad affectus huius damnationem.
D

274. CREDO.] *Libri,* credis *tamen hoc Pinciani coniectaneum probum videtur.*

275. IAM MVTAVERAT.] *Habebat enim animum ſe compeſcendi. rationem audiebat, medicinam quærebat.*

276. HVMOR.] *Bilioſus. & icterum genuit.*

277. AIACEM.] *Victum, armorum iudicio, ab Vlyſſe.*

278. CARISSIMIS.] *Quidam libri* luminis; *alius,* & litteris: *ex quo non inſcitè,* vitandiq; & liberis: *ſiue ex priore illâ,* alumnis.

279. INCVMBERE.] *Seipſos interficere, vt ille Aiax.*

280. INSIGNIA.] *Magiſtratuum, aut dignitatum: Prætextam, latum clauum, & talia.*

L. ANNÆI SENECÆ

DE IRA AD NOVATVM LIBER TERTIVS.

ARGVMENTVM ET ORDO.

EXSEQVITVR *alteram partem Remedij, priore medio libro poſitam, ſed*
dilatam, Ne in Irâ peccemus: id eſt, refrænemus eam & cohibeamus. Id va-
riè fit: ſed ſemper ſtatimque faciendum in Affectu præcipiti & incitato. Quem B
Ariſtoteles excuſat: ſed ipſe eum accuſat, & fœditatem iterùm iræ oſten-
dit. Hæc ad Cap. vſque IIII. *Tum partitur, tria ſe dicturum. primùm*
Quemadmodum non iraſcamur; deinde, Quemadmodum ab irâ liberemur;
tertiò, Quemadmodum alium iraſcentem ſiſtamus placemuſque. Hæc, etſi alibi cum repetitione
priorum, tamen pulcherrimè & vtiliſſimè ad finem libri exſequitur: & aurea ſiue ætherea ha-
bebis monita & dicta.

CAPVT PRIMVM.

QVOD maximè deſidetaſti, Nouate, nunc facere tentabimus, iram
excidere animis, aut certè [1] refrænare, & impetus eius inhibere.
Id aliquando palàm aperteque faciendum eſt, vbi minor vis mali
patitur: aliquando ex occulto, vbi nimium ardet, omnique im- C
pedimento exſperatur & creſcit. Refert, quantas vires, quamque
integras habeat. vtrúmne verberanda & agenda retrò ſit, an ce-
dere ei debeamus, dum tempeſtas prima deſæuit, ne remedia ipſa
ſecum ferat: conſilium pro moribus cuiuſque capiendum erit. Quoſdam enim preces
vincunt: quidam inſultant, inſtantque ſubmiſſis. Quoſdam terrendo placabimus: alios
[2] obiurgatio, alios [3] confeſſio, alios [4] pudor cœpto deiecit: alios mora, lentum præcipi-
tis mali remedium, ad quod nouiſſimè deſcendendum eſt. Ceteri enim affectus dila-
tionem recipiunt, & curari tardiùs poſſunt: huius incitata, & ſe ipſa rapiens violentia,
non paullatim procedit, ſed dum incipit, tota eſt. Nec aliorum more vitiorum ſolicitat
animos, ſed abducit: & impotentes ſui, cupidoſque vel [5] communis mali, exagitat: nec
in ea tantùm, in quæ deſtinauit, ſed in [6] occurrentia obiter furit. Cetera vitia impellunt
animos: ira præcipitat. Ceteris etiam ſi reſiſtere cóntra affectus ſuos non licet, at certè
affectibus ipſis licet ſtare: hæc non ſecus quàm fulmina procellæque, & ſi qua alia irre-
uocabilia ſunt, quia non eunt, ſed cadunt, vim ſuam magis ac magis tendit. Alia vitia D
à ratione, hæc [7] à ſanitate deſciſcit. alia acceſſus lenes habent, & incrementa fallentia:
in irâ

COMMENTARIVS.

CAP. I. 1. REFRAENARE.] *Suprà,* II. *cap.* XVIII. *pars hæc argumenti poſi-*
ta, Remedia iræ. *Ea duplicia*, Ne
incidamus, *&*, Ne in eâ peccemus:
id eſt, quod hoc libro agitur, refræ-
nemus & ſiſtamus.

2. OBIVRGATIO.] *Meticuloſos.*

3. CONFESSIO.] *Generoſos.*

4. PVDOR.] *Bonæ & ambitioſæ indolis.*

5. COMMVNIS MALI.] *Quod in lædentem, &*
ſeſe veniat.

6. OCCVRRENTIA.] *Quidquid obſiſtit, aut mo-*
ratur. Sunt imagines, & tota ferè deſcriptio, à tor-
rente: altiloqua, numeroſa, ſonans, vt amat noſter.

7. A SANITATE.] *Ea cauſſa cur veteres* Morbo-
ſos *eos dixerint: Cicero* IV. *Tuſc.* Benè igitur noſtri,
cùm

A in itâ [8] deiectus animorum eſt. Nulla itaque tes vrget magis attonita, & in vires ſuas [9] prona. & ſiue ſucceſſit, ſupetba; ſiue fruſtratut, inſana; ne repulsâ quidem in tædium acta, vbi aduetſatium fortuna ſubduxit, in ſeipſam morſus ſuos vertit: nec refert, quantum ſit, [10] ex quo ſuttexit. Ex leuiſſimis enim in maxima euadit. Nullam tranſit II.
ætatem: nullum hominum genus excipit. Quædam gentes beneficio egeſtaris non nouêre luxuriam. quædam, quia exetcitæ & [11] vagæ ſunt, effugêre pigritiam. quibus [12] incultus mos, agreſtis vita eſt, citcumſcriptio ignota eſt, & fraus, & quodcunque in foto malum naſcitut: nulla gens eſt, quam non ira inſtiget, tam inter Gtaios quàm barbaros potens: non minùs perniciosa leges metuentibus, quàm quibus iuta diſtinguit modus virium. Denique cetera ſingulos corripiunt: hic vnus affectus eſt, qui interdum publicè concipitut. Nunquam vniuerſus populus vnius feminæ amore flagrauit: nec in pecuniam aut lucrum tota ciuitas ſpem ſuam miſit. ambitio vititim ſingulos occupat. Impotentia non eſt malum publicum: ſæpe in itam vno agmine itum eſt. viri, feminæ, ſe-
B nes, pueri, principes, vulguſque conſenſere: & tota multitudo pauciſſimis verbis concitata, ipſum coneitatorem anteceſſit. Ad arma protinus igneſque diſcurſum eſt, & indicta finitimis bella, aut geſta cum ciuibus. Totæ cum ſtirpe omni crematæ domus: & modò eloquio fauorabilis habitus, in medio honore, iram ſuæ concionis excepit: [13] in Imperatorem ſuum legiones pila torſerunt. Diſſedit plebs tota cum patribus: publicum conſilium; ſenatus, non exſpectatis dilectibus, nec nominatò Imperatore, [14] ſubitos iræ ſuæ duces legit: ac pet tecta vrbis, nobiles conſectatus vitos, ſupplicium [15] manu ſumpſit. [16] Violauit legationes rupto iure gentium, rabieſque infanda ciuitatem tulit: nec datum tempus, quo reſidetet tumor publicus: ſed deductæ protinus claſſes, & oneratæ tumultuario milite. Sine more, [17] ſine auſpiciis, populus ductu [18] iræ ſuæ egreſſus, fortuita taptaque pto armis geſſit: deinde magnâ clade temeritatem audaeis iræ luit.

Hic batbaris [19] forte ruentibus in bella exitus eſt. cùm mobiles animos ſpecies iniu- III.
riæ perculit; aguntur ſtatim: & quà dolor traxit, [20] ruinæ modo regionibus incidunt
C incompoſiti, interriti, incauti, pericula appetentes ſua: gaudent fetiri, & inſtare ferro, & tela corpote vrgete, & [21] pet ſuum vulnus exite. Non eſt, inquis, dubium, quin magna iſta & peſtifeta ſit vis: ideò quemadmodum ſanari debeat, monſtra. Atqui, vt in prioribus libris dixi, ſtat Atiſtoteles defenſor iræ, & vetat illam nobis exſecari. Calcar ait eſſe virtutis: hac eteptâ, inetmem animum & ad conatus magnos pigrum, inertemque fieti. Neceſſarium eſt itaque fœditatem eius ac feritatem coatguere, & ante oculos ponete, quantum monſtri ſit, homo in hominem futens; quantoque impetu ruat, non ſine pernicie ſuâ perniciosus, & ea deprimens, quæ mergi niſi cum metgenre non poſſunt. Quid ergo? ſanum hunc aliquis vocat, qui, velut tempeſtate cotreptus, non it, ſed agitur, & fu-

cùm omnia eſſent in morbis vitia, quod nullum erat iracundiâ fœdius, iracundos ſolos Morboſos nominauerunt. *Poſtea tamen in communi vſu,*
D Morboſi, *Pathici.*

8. DEIECTVS.] *Proſternuntur, ab alto cadunt.*

9. PRONA.] *Tota ſe vrgens & præcipitans, ſibi inſtans & imminens.*

10. EX QVO SVRREXIT.] *Veteres,* ex quo reſurrexerit. *Puto verum,* ex quóue ſurrexerit.

CAP. II. 11. VAGÆ SVNT.] *Vt Scythæ, & Hamaxobij.*

12. INCVLTVS MOS.] *Notetur. res ita habet, vbi cultus animorum & vita ordinatior, malum hoc litium agnaſcitur, & deriuatur ab ipſo legum fonte. Beati autem, quibus, cum Statio,*

Nulla foro rabies, aut ſtrictæ iurgia litis:
Morum iura viris, ſolum, & ſine faſcibus, æquum.

13. IN IMPERATOREM.] *Exempla in Valerio habes, lib.* IX. *cap.* VII.

14. SVBITOS.] *Vt in Gracchanâ ſeditione, Naſica pro duce.*

15. MANV SVMPSIT.] *Meus liber,* manu ſuppreſſit. *An* manu ſuâ præceſſit, *an aliud? vide. Alioqui vulgatam interpretere, Supplicium non lege aut iure, ſed vi & manu exactum.*

16. VIOLAVIT LEG.] *Ad Carthaginienſes hæc pertinere videntur. qui talia quadam tertio bello ſuo patrarunt. Appianum vide.*

17. SINE AVSP.] *Sine ſummo imperio, quod auſpicatò dabatur. Romanus mos & ſermo, de quo ad Tacitum.*

18. IRÆ SVÆ.] *Codex noſter,* ductu iræ ſuoq;. *pulchrè: id eſt, ducibus Irâ, & Seipſo, vſus.*

CAP. III. 19. FORTE.] *Et non conſilio. quibus impetus pro ratione eſt, & temeritas pro audaciâ.*

20. RVINÆ MODO.] *Simili imagine Florus, & ipſe ex Annæi noſtri gente, de Cimbris:* Tridentinis iugis in Italiâ prouoluti, ruinâ deſcenderant.

21. PER SVVM VVL.] *In hoſtem ire ac petere,*

& furenti malo ſeruit? nec mandat vltionem ſuam, ſed ipſe eius exactor, animo ſimul ac A
manu ſæuit, cariſſimorum, eorumque quos mox amiſſos fleturus eſt, carnifex? Hunc aliquis affectum virtuti adiutorem comitemque dat; conſilia, ſine quibus virtus gerit nihil, obturbantem? Caducæ ſiniſtræque ſunt vires, & in malum ſuum validæ, in quas ægrum morbus & acceſſio erexit. Non eſt ergo, quòd me putes tempus in ſupernacuis conſumere, quòd iram, quaſi dubiæ apud homines opinionis ſit, infamem: cùm aliquis ſit, & quidem de illuſtribus philoſophis, qui illi [22] indicat operas, & tanquam vtilem ac ſpiritus ſubminiſtrantem in prœlia, in actus rerum, ad omne quodcunque calore aliquo gerendum eſt, vocet. Ne quem fallat, tanquam aliquo tempore, aliquo loco profutura, oſtendenda eſt rabies eius effrænata & attonita: apparatuſque illi reddendus eſt ſuus, [23] eculei, & [24] fidiculæ, & [25] ergaſtula, & cruces, & circumdari [26] defixis corporibus ignes, & cadauera quoque trahens [27] vncus, varia vinculorum genera, varia pœnarum, [28] lacerationes membrorum, [29] inſcriptiones frontis, & beſtiarum immanium [30] caueæ.
Inter hæc inſtrumenta collocetur ira, dirum quiddam atque horridum ſtridens, omni- B
IV. bus per quæ furit tætrior. Vt de ceteris dubium ſit, nulli certè affectui peior eſt vultus, quem [31] in prioribus libris deſcripſimus, aſperum & acrem, & nunc ſubitò retrorſum ſanguine fugato, [32] pallentem, nunc in os omni calore ac ſpiritu verſo, ſubrubicundum, & ſimilem cruento, venis tumentibus, oculis nunc trepidis & exſilientibus, nunc in vno obtutu defixis & hærentibus. Adiice dentium inter ſe arietatorum, & aliquem [33] eſſe cupientium, non alium ſonum, quàm eſt apris, [34] tela ſua attritu acuentibus. Adiice [35] articulorum crepitum, cùm ſe ipſæ manus frangunt, & pulſatum ſæpius pectus, anhelitus crebros, tractoſque altiùs gemitus, inſtabile corpus, incerta verba ſubitis [36] exclamationibus, trementia labra, interdumque [37] compreſſa, & dirum quiddam exſibilantia. Ferarum, mehercules, ſiue illas fames exagitat, ſiue infixum viſceribus ferrum, minùs tætra facies eſt, etiam cùm venatorem ſuum ſemianimes morſu vltimo petunt, quàm hominis ira flagrantis. Age, ſi exaudire voces ac minas vacet, qualia excarnificati animi verba ſunt? nónne reuocare ſe quiſque ab irâ volet, cùm intellexerit il- C
lam à [38] ſuo primùm malo incipere? Non vis ergo admoneam eos qui iram in ſummâ poten-

per ipſam haſtam quæ vulnus fecit, & quam obnixus aduerſarius tenet. Fera hoc ſolent & apri, vt ſcimus.

22. INDICAT.] *Vocet ad operas, eaſq; imperet. In legum libris, ipſâ hac phraſi* Indicit operas liberto patronus.

23. ECVLEI.] *Quibus impoſiti, extendebantur &* longiores fiebant, *ait Seneca Epiſt.* LXVII.

24. FIDICVLÆ.] *Nerui & chordæ, ad ipſum illum finem: ſiue etiam ad membra arctanda.*

25. ERGASTVLA.] *Carceres ruſtici aut domeſtici, in quos ſerui ad compedes & opus damnabantur. Scripſi* II. *Elect. propria Capite.*

26. DEFIXIS CORP.] *Iuuenalis:*

-- tædâ lucebis in illâ
Quâ ſtantes ardent, qui fixo gutture fumant.

Tacitus XV. *Annal.* Crucibus affixi, aut flammandi: *& in Actis martyrum plus ſemel legas, crucibus ſiue ſtipitibus affixos, igne conſumptos. Tamen vetus omnis hîc lectia,* defoſſis corporibus. *quid? ſolêntne defodere leuiter infernè, atque ita vſtulare? vt flamma ſcilicet magis coërceretur, & corpori applicaretur? Iuuenalis verſus ſic legi capiq; poſſit:*

Et latus mediam ſulcus diducet arenam:

qui tam dictis illis ſubnexus. Sulcus, pro ipſâ tali foſſâ, & illa fine.

27. VNCVS.] *Romanus mos, per ignominiam, damnatorum corpora in Gemonias ſcalas vnco trahere, deinde in Tiberim præcipitare. Feſtus in* Hamotrahones, *Cicero in Philip. & alij.*

28. LACERATIONES.] *Cùm vngulis latera ſulcabant. Licet ad virgas, flagella, ſcorpiones etiam referre.*

29. INSCRIPTIONES.] *Cùm ſtigmate notabant, & litteras inurebant. Dixi* II. *Elect. cap. De Ergaſtulis.*

30. CAVEÆ.] Cauernæ *meus, & quidam. Et fuêre ſpecus ac cauernæ in Amphitheatris, vnde beſtiæ in damnatos emitterentur. Sed & idem è* Caueis. *Huc igitur, & ad ferales ludos ſpectat? an quòd homines in caueam coniecerint, & circumtulerint, inſtar beſtiarum? Quod Lyſimachus Teleſphoro fecit infrà, cap.* XVII. *Sed & Caligula* multos beſtiarum more quadrupedes, caueis coërcuit. *Sueton. cap.* XXVII.

CAP. IV. 31. IN PRIOR. LIBR.] *Certè, & plus ſemel: cur repetis? an quia vis hoc imprimere, & contra Peripateticos vt firmum habes, ſchematis hanc fœditatem?* D

32. PALLENTEM.] *Qui mali, & metuendi, reconditâ irâ.*

33. ESSE CVP.] *Id eſt, ediſſe & deuoraſſe aliquem cupientium. Itaque malim etiam,* vt aliquem: *vel,* & vt aliq.

34. TELA SVA.] *Dentes, quibus pugnat.*

35. ARTICVLORVM.] *Lib.* I. *cap.* I.

36. EXCLAMATIONIBVS.] *Et quidem voce acutâ. cuius cauſſam Ariſtoteles, ſiue auctor libri* De Phyſiognomoniâ, *tradit.*

37. COMPRESSA.] *Meus,* complexa. *malim.*

38. SVO PRIMVM.] *Nã ſe torquet, & diſtorquet.*

39. IRA

A potentia exercent,& argumentum virium exiſtimant, & in magnis magnæ fortunæ bonis ponunt paratam vltionem, quàm non ſit potens, imò nec liber quidem dici poſſir, [39] irâ captus? Non vis admoneam, quò diligentior quiſque ſit, vt ipſe ſe circumſpiciat: alia animi mala ad peſſimos quoſque pertinere, iracundiam etiam [40] eruditis hominibus,& in alia ſanis,irrepere? adeò vt quidam ſimplicitatis indicium iracundiam dicant, & vulgò credatur facillimus quiſque huic obnoxius. Quorſus, inquis, hoc pertinet? Vt nemo ſe iudicet tutum ab illâ: cùm lentos quoque naturâ, & placidos, in ſæuitiam ac violentiam euocet. Quemadmodum aduerſus peſtilentiam nihil prodeſt firmitas corporis, & diligens valetudinis cura: promiſcuè enim imbecilla robuſtaque inuadit: ita ab irâ tam inquietis moribus periculum eſt, quàm compoſitis & remiſſiſ. quibus eò turpior ac periculoſior eſt, quò plus in illis mutat. Sed cùm primum ſit,non iraſci; ſecundum, [41] retinere; tertium, alienæ iræ mederi: dicam primùm,quemadmodum in iram non incidamus; deinde, quemadmodum ab illâ liberemur; nouiſſimè, quem- V.

B admodum iraſcentem retineamus placemuſque,& ad ſanitatem reducamus. Ne iraſcamur, præſtabimus, ſi omnia vitia iræ nobis ſubinde propoſuerimus, & illam benè æſtimauerimus. Accuſanda eſt apud nos,damnanda: perſcrutanda eius mala,& in medium protrahenda ſunt: vt qualis ſit appareat, comparanda eum peſſimis eſt. Auaritia acquirit,& contrahit,quo [42] aliquis melior vtatur: ira [43] impendit: [44] paucis gratuita eſt. Iracundus dominus quoſdam in fugam ſeruos egit, quoſdam in mortem: quanto plus iraſcendo,quàm id erat propter quod iraſcebatur,amiſit? Ita patri [45] luctum,marito diuortium attulit, magiſtratui odium, candidato repulſam. Peior eſt etiam, quàm luxuria: quoniam illa ſuâ voluptate fruitur,hęc alieno dolore. Vincit malignitatem & inuidiam. illæ enim infelicem fieri volunt, hæc facere. illæ [46] fortuitis malis delectantur: hæc non poteſt exſpectare fortunam. nocere ei,quem odit,non noceri vult. Nihil eſt ſimultatibus grauius: has ira conciliat. nihil eſt bello funeſtius: in hoc potentium ira prorumpit. ceterùm etiam illa plebeia ira & priuata, inerme, & ſine viribus bellum eſt. Præterea ira,

C vt ſeponamus quæ mox ſecutura ſunt damna,inſidias, perpetuam ex certaminibus mutuis ſolicitudinem, dat pœnas dum exigit: naturam hominis [47] mutat. Illa in amorem hortatur, hæc in odium: illa prodeſſe iubet, hæc nocere. Adiice, quòd cùm indignatio eius à nimio ſui ſuſpectu veniat, & animoſa videatur,puſilla eſt & anguſta. nemo enim non eo, à quo ſe contemptum iudicat, minor eſt. At ille ingens animus, & verus æſtimator ſui,non vindicat iniuriam,quia non ſentit. [48] Vt tela à duro reſiliunt,& cum dolore cædentis ſolida feriuntur: ita nulla magnum animum iniuria ad ſenſum ſui adducit, fragilior eo quod petit. Quanto pulchrius eſt, velut nulli penetrabilem telo, omnes iniurias contumeliaſque reſpuere? Vltio, doloris confeſſio eſt. non eſt magnus animus, quem

39. IRA CAPTVS.] *Meus liber*, iræ ſuæ captus, *quod & in Gruteri quibuſdam. Omnino faciendum*, iræ ſuæ captiuus. *Non eſt liber, inquit. quid ergo? captiuus. cuius? ſuæ Ira.*

D 40. ERVDITIS.] *Imò ingenioſi & celeres, ad iram maximè praui. quod Plato notauit in Theæteto:* Ἀλλ' οἵ τε ὀξεῖς, καὶ ἀγχίνοι καὶ μνήμονες, ὡς τὰ πολλὰ, καὶ πρὸς τὰς ὀργὰς ὀξύῤῥοποί εἰσι, καὶ ἄττοντες φέρονται, ὥσπερ τὰ ἀνερμάτιστα πλοῖα, καὶ μανικώτεροι ἢ ἀνδρειότεροι φύονται: At verò ſagaces,& ingenioſi, & memorioſi, vt plurimùm, etiam ad iras propenſi magis ſunt; & ſubſilientes feruntur, vt naues non ſaburratæ; & furioſi magis quàm fortes ſunt nati. *Sed &* fatuos *Ariſtoteles habet, qui nuſquam iraſcuntur. Igitur hic Seneca*, Eruditi *voce, Stoicum in morem & ſenſum, vtitur. qui ſic appellant bonos, aut boni ſtudioſos.*

CAP. V. 41. RETINERE.] *Frænare, inhibere, vt ſuprà, cap. I. Nam ad eamdem partitionem reſpicit. Tamen meus, & ſcripti alij conſenſu*, detinere: *ex quo rectè fecerim*, detumere: *tumorem & iram deponere.*

42. ALIQVIS MELIOR.] *Non enim ipſa vtitur. & aliis quærit ac comparcit.*

43. IMPENDIT.] *Optimè hoc Muretus, etſi libri omnes*, incendit. *Nam comparat Iram cum Auaritiâ, & hac parte poſtponit. quòd auarus quærat ſaltem aliquid alteri; at Ira conſumit & impendit.*

44. PAVCIS GRAT.] *Explica. apud paucos Ira ſine mala & damno ſubſedit: quos occupauit, mercedem ab iis abſtulit. Quomodo? è ſequentibus deinde. ſerui fugâ aut morte amiſſi, vaſa fracta, & eiuſmodi plura.*

45. LVCTVM.] *Fugâ item aut morte filij.*

46. FORTVITIS.] *A deo aut caſu immiſſis.*

47. MVTAT.] *In alienos homini mores transferendo. ita in meis repperi. at alij*, vitiat, *vel* euitat, *quidam* iurat. *ex quo acutè Gruterus*, eiurat.

48. VT TELA.] *Huius ſententiæ plura, in* De Conſt. ſap. *cap.* III.

 CAP. VI.

quem incuruat iniuria. Aut potentior te, aut imbecillior læſit. ſi imbecillior, parce illi: A
VI. ſi potentior, tibi. Nullum eſt argumentũ magnitudinis certius quàm nihil poſſe, quo
inſtigeris, accidere. [49] Pars ſuperior mundi & ordinatior, ac propinqua ſideribus, nec in
nubem cogitur, nec in tempeſtatem impellitur, nec verſatur in turbinem: omni tumul-
tu caret. inferiora fulminant. Eodem modo ſublimis animus, quietus ſemper, & in ſta-
tione tranquillâ collocatus, [50] intra ſe premens quibus ira contrahitur, modeſtus & ve-
nerabilis eſt & compoſitus: quorum nihil inuenies in irato. Quis enim traditus dolori
& furens, non primam reiecit verecundiam? quis impetu turbidus, & in aliquem ruens,
non quicquid in ſe [51] verecundi habuit, abiecit? cui officiorum [52] numerus aut ordo con-
ſtitit incitato? quis linguæ temperauit? quis vllam partem corporis tenuit? quis ſe rege-
re potuit? [53] In immenſum proderit nobis illud Democriti ſalutare præceptũ, quo mon-
ſtratur tranquillitas, ſi [54] *neque priuatim, neque publicè multa, aut maiora viribus noſtris ege-
rimus*. Nunquam tam feliciter in multa diſcurrenti negotia dies tranſit, vt non aut ex
homine, aut ex re offenſa naſcatur, quæ animum in iras paret. Quemadmodum per B
frequentia vrbis loca properanti in multos incurſitandum eſt, & alicubi labi neceſſe eſt,
alicubi retineri, alicubi [55] reſpergi: ita in hoc vitæ actu diſſipato & vago, multa impe-
dimenta, multæ querelæ incidunt. Alius ſpem noſtram fefellit, alius diſtulit, alius [56] in-
tercepit: non ex deſtinato propoſita fluxerunt. [57] nulli fortuna tam dedita eſt, vt multa
tentanti vbique reſpondeat. ſequitur ergo, vt is cui contra quàm propoſuerat, aliqua ceſ-
ſerunt, impatiens hominum rerumque ſit: ex leuiſſimis cauſſis iraſcatur, nunc perſonæ,
nunc negotio, nunc loco, nunc fortunæ, nunc ſibi. Itaque vt quietus poſſit eſſe animus,
non eſt iactandus, nec multarum, vt dixi, rerum actu fatigandus, nec magnarum, [58] ſu-
praque vires appetitarum. Facile eſt, leuia aptare ceruicibus, & in hanc aut in illam par-
tem transferre ſine lapſu: at quæ alienis in nos manibus impoſita ægrè ſuſtinemus, victi
in proximos effundimus, & dum ſtamus ſub ſarcinâ, impares oneri vacillamus.

VII. Idem accidere in rebus ciuilibus ac domeſticis, ſcias. negotia expedita & habilia ſe-
quuntur [59] actorem: ingentia, & ſupra menſuram agentis, nec dant ſe facilè, & ſi occu- C
pata ſunt, premunt atque [60] adducunt adminiſtrantem, tenerique iam viſa, cum ipſo
cadunt. Itaque fit, vt frequenter irrita ſit eius voluntas, qui non quæ facilia ſunt, aggre-
ditur, ſed vult facilia eſſe, quæ aggreſſus eſt. [61] Quotiens aliquid conaberis, te ſimul &
ea quæ paras, quibuſque pararis, ipſe metire. Faciet enim te aſperum pœnitentia operis
infecti.

CAP. VI. 49. PARS SVPERIOR.] *Epiſt.* LIX. Talis eſt ſapientis animus, qualis mundi ſtatus ſuper Lunam. Semper illic ſerenum eſt. *Lucanus hæc ipſa:*

Fulminibus propior terræ ſuccenditur aër,
Imaque telluris ventos tractuſque coruſcos
Flammarũ accipiunt: nubes excedit Olympus.
Lege Deum, minimas rerum diſcordia turbat,
Pacem ſumma tenent.

50. INTRA SE.] *Continens & deuorans illa, ſiue vincens, quibus ira ſolet contrahi. Nihil turbidum extra ſe oſtendens.*

51. VERECVNDI.] *Ergo bis idem dicit? nam ſuum membrum iam fuit de Verecundiâ abiectâ. Omnino legendum*, verendi. *Nam ecce tria poſuit in tranquillo animo & pacato*; Verecundum *fecit*, Venerabilem, Compoſitum. *Ordine hæc ipſa exſequitur, & oſtendit contrà in Irato eſſe.*

52. NVMERVS.] *Non propriè ἀριθμός, ſed ῥυθμός, modus, concinnitas.*

53. IN IMMENSVM.] *Libri alij*, Quis ſe regere potuit immiſſum? Proderit, *Id eſſet, tam præcipitem, tam in caſum ex alto datum. Siue etiam, in curſu iam medio; ab aurigis equi ſue. Si tamen vulgata magis ridet, tum cum Grutero fiat:* Immenſum proderit. *At nequid celem, mihi inconnexa hæc videntur, & ſuſpicio defectus eſt.*

54. NEQVE PRIVATIM.] *Vide De Tranquill. cap.* XII.

55. RESPERGI.] *Sordibus inquinari.*

56. INTERCEPIT.] *Fraude in ſe tranſtulit. ipſe re, ſperatâ nobis, potitus eſt.*

57. NVLLI FORTVNA.] *De Tranquill. cap.* XIII. Nam qui multa agit, ſæpe fortunę poteſtatem ſui facit: quam tutiſſimum eſt rarò experiri. D

58. SVPRAQVE VIRES.] *De Tranquill. cap.* V. Æſtimanda ſunt deinde ipſa, quæ aggredimur, & vires noſtræ cum rebus, quas tentaturi ſumus, comparandæ. Debet enim ſemper plus eſſe virium in latore, quàm in onere. Neceſſe eſt opprimant onera, quæ ferente maiora ſunt.

CAP. VII. 59. ACTOREM.] *Ita libri, etſi Romana editio* auctorem. *Sed illud aſſerit ipſe noſter, dum adiungit*, ſupra menſuram agentis.

60. ADDVCVNT.] *Contrahunt, incuruant.*

61. QVOTIENS ALIQ.] *Idem præceptum De Tranquill. cap.* IV. Inſpicere debemus primùm noſmetipſos, deinde quæ aggredimur negotia, deinde eos quorum cauſſâ, aut cum quibus, agendum eſt.

62.GENE-

A infecti. Hîc intereſt, vtrum quis feruidi ſit ingenij, an frigidi, atque humilis. [62] genero-
ſo repulſa iram exprimet, [63] languido inertiq́ue triſtitiam. Ergo actiones noſtræ nec
[64] prauæ ſint, nec audaces, nec improbæ. [65] in vicinum ſpes exeat. nihil conemur, quod
mox adepti quoque ſucceſſiſſe [66] miremur. Demus operam, ne accipiamus iniuriam, VIII.
quam ferre neſcimus. Cum placidiſſimo & facillimo, & minimè [67] anxio moroſoq́ue
viuendum eſt. Sumuntur à conuerſantibus mores: & vt quædam [68] in contactos cor-
poris vitia tranſiliunt, ita animus mala ſua proximis tradit. Ebrioſus conuictores in
amorem vini traxit: impudicorum cœtus fortem quoque & [69] ſiliceum virum emolliit:
auaritia in proximos virus ſuum tranſtulit. Eadem ex diuerſo ratio virtutum eſt, vt om-
ne quod [70] ſecum habent, mitigent. nec tam valetudini profuit vtilis regio & ſalubrius
cælum, quàm animis parum firmis, in turbâ meliorum verſari. Quæ res quantum poſ-
ſit, intelliges, ſi videris feras quoque conuictu noſtro manſueſcere: nulliq́ue immani
beſtiæ vim ſuam permanere, ſi hominis contubernium diu paſſa eſt. Retunditur omnis
B aſperitas, paulatimq́ue inter placida dediſcitur. Accedit huc, quòd non tantùm exem-
plo melior fit, qui cum quietis hominibus viuit: ſed quòd cauſſas iraſcendi non inuenit,
nec vitium ſuum exercet. Fugere itaque debebit omnes, quos irritaturos iracundiam
ſciet. Qui ſunt, inquis, iſti? multi ex variis cauſſis [71] idem facturi. Offendet te ſuper-
bus contemptu, diues contumeliâ, petulans iniuriâ, liuidus malignitate, pugnax con-
tentione, ventoſus & mendax vanitate. non feres à ſuſpicioſo timeri, à pertinace vinci, à
delicato faſtidiri. Elige ſimplices, faciles, moderatos, qui iram tuam nec euocent, &
ferant. Magis adhuc proderunt ſubmiſſi & humani, & dulces, non tamen vſque in adu-
lationem. nam iracundos nimia aſſentatio offendit. Erat certè amicus noſter, vir bonus,
ſed iræ paratioris, cui non magis erat tutum blandiri, quàm maledicere. [72] Cælium ora-
torem fuiſſe iracundiſſimum conſtat. cum quo, vt aiunt, cœnabat in cubiculo [73] lectæ
patientiæ cliens: ſed difficile erat illi in [74] crapulam coniecto, rixam eius cum quo ede-
bat, effugere. Optimum iudicauit quicquid dixiſſet ſequi, & [75] ſecundas agere. Non
C tulit Cælius aſſentientem, ſed exclamauit: *Dic aliquid contra*, [76] *vt duo ſimus*. Sed ille
quoque, quòd non iraſceretur iratus, citò ſine aduerſario deſiit. Eligamus ergo vel hos
potiùs, ſi conſcij nobis iracundiæ ſumus, qui [77] vultum noſtrum ac ſermonem ſequan-
tur.

62. GENEROSO.] *Qui feruido atque igneo ingenio.*

63. LANGVIDO.] *Qui frigida humiliq́.*

64. PRAVÆ.] *Pincianus ita. ſed libri meliùs*, paruæ. *Vult enim nec viles minutasq́ actiones noſtras, nec altas nimis & audaces. Media ſequamur.*

65. IN VICINVM.] *Ipſe interpres De Tranquill. cap.* x. Propè poſita, ſpeiq́ue noſtræ alludentia ſequamur.

66. MIREMVR.] *Quaſi ſupra vota, aut fata noſtra.*

CAP. VIII. 67. ANXIO.] *Quidam* obnixo.
D *nec male.*

68. IN CONTACTOS.] *Aliquot exemplaria*, ad contactos. *Vtrumuis rectè.* Vuaq́ue contactâ liuorem ducit ab vuâ.

69. SILICEVM.] *Coniectura Pinciani eſt. etenim ſcripsi*: ſi liceat. *id eſt, niſi peruertatur, ſi per molles liceat, virum. Nam Vir, Impudico imponitur; qui in alterum ſexum tranſit. Alioqui* Siliceus *vir, durus ſit. vt poëta*: ſcopulis durior Icari. *Caſſiodorus*: Non credentium corda omnino lapidea ſunt, & verè ſilicibus comparanda.

70. SECVM HABENT.] *Apud ſe, quod adhæret & conuerſatur.*

71. IDEM FACTVRI.] *Euocaturi iracundiam.*

72. CÆLIVM.] *M. Cælium, ad quem Ciceronis epiſtolæ, & eius ad Ciceronem exſtant, digniſſima quæ cum illis (penè dicam, ante illas) legantur.*

73. LECTÆ PAT.] *Quæſita, edecumata.*

74. CRAPVLAM.] *Tenui, etſi non probaui. In meo, & quibuſdam aliis*, in copulam coniecto, r. e. c. quo hærebat, effugere. *Nihil verius. non agitur de crapulâ, nec talis iſte vir. ſed naturâ ita iracundus, vt ſi cum altero iunctus copulatúſque eſſet, id eſt ſi comitem paullò diutius adhærentem haberet; neceſſum eſſet à ſermone ad rixam venire.*

75. SECVNDAS AGERE.] *Meus*, & res ſecundas. *Vulgatum amplector, ſignificatq́ ſermone quodam adagiali, ſequi, obſequi, præeunti ancillari. Sumptum ab hiſtrionibus, in quibus primarum partium alij, alij ſecundarum. Atque iſti ſubmittunt, & patiuntur illos excellere: ideoq́*, ſecundas agere, *demittere, & blandiri. Plautus*: Nunc ſecunda (*an* ſecundas) mihi facis. *Etſi ibi Lambinus, ad ſuccidaneas hoſtias refert: &* ſecundâ hoſtiâ *mihi* facis, *id eſt ſacrificas, interpretatur. Porrò* ſecundas agere, *compendio intellegebant*, partes. *Horatius*:

— aut mimum partes tractare ſecundas.

76. VT DVO SIMVS.] *Cælio dignum dictum. Vnus vir videbatur vterque, quia eiuſdem ſenſus & ſermonis. Tu igitur, inquit, oppone alibi aut diſſenti, vt Cælius non videatur cum Cælio cœnare.*

77. VVLTVM.] *Eoipſo læti, triſtes, probantes, improbantes, quæ nosipſi.*

78. DE-

tur. facient quidem nos delicatos, & in malam conſuetudinem inducent, nihil contra voluntatem audiendi: ſed proderit, vitio ſuo interuallum & quietem dare. Difficilis quoque & indomita natura, blandientem feret: & nihil aſperum tætrumque palpanti eſt. Quotiens diſputatio longior & pugnacior erit, in primâ reſiſtamus, antequam robur accipiat. Alit ſeipſam contentio: [78] demiſſos altiùs tenet. Facilius eſt ſe à certamine abſtinere, quàm abducere. A

IX. Studia quoque grauiora iracundis omittenda ſunt, aut certè citra laſſitudinem exercenda: & animus non inter plura verſandus, ſed artibus amœnis tradendus. Lectio illum carminum obleniat, & hiſtoria [79] fabulis detineat: molliùs delicatiuſque tractetur. [80] Pythagoras perturbationes animi lyrâ componebat. quis autem ignorat, lituos & tubas concitamenta eſſe; ſicut quoſdam cantus blandimenta, quibus mens reſoluatur? Confuſis oculis proſunt virentia, & quibuſdam coloribus infirma acies acquieſcit, quorundam ſplendore præſtringitur: ſic mentes ægras ſtudia læta permulcent. Forum, aduocationes, iudicia, fugere debemus, & omnia quæ exulcerant vitium: æquè cauere laſſitudinem corporis. conſumit enim, quicquid in nobis mite placidumque eſt, & acria concitat. Ideò quibus ſtomachus ſuſpectus eſt, proceſſuri ad res agendas maioris negotij, bilem cibo temperant. quam maximè mouet fatigatio: ſiue quia calorem inedia compellit, & nocet ſanguini, curſumque eius, venis [81] laborantibus, ſiſtit: ſiue quia corpus attenuatum & infirmum [82] incumbit animo. certè ob eandem cauſſam iracundiores ſunt [83] valetudine aut ætate feſſi. Fames quoque & ſi- B

X. tis, ex eiſdem cauſſis, vitanda eſt: exaſperat enim & incendit animos. Vetus dictum eſt, [84] *A laſſo rixam quæri.* æquè autem & ab [85] eſuriente, & à ſitiente, & ab omni homine quem aliqua res [86] vrit. Nam vt vlcera ad leuem tactum, deinde etiam ad ſuſpicionem tactus condoleſcunt: ita animus affectus, minimis offenditur. adeò vt quoſdam [87] ſalutatio, epiſtola, oratio, & interrogatio in litem euocent. Nunquam ſine querelâ ægra tanguntur. Optimum eſt itaque, ad primum mali ſenſum mederi ſibi: tum verbis quoque ſuis minimum libertatis dare, & inhibere impetum. Facile eſt autem, affectus ſuos cùm primùm oriuntur, deprehendere. morbum ſigna præcurrunt. Quemadmodum tempeſtatis ac pluuiæ ante ipſas notæ veniunt: ita iræ, amoris, omniumque iſtarum procellarum animos vexantium, ſunt quædam [88] prænuntia. Qui [89] comitiali vitio ſolent C

78. DEMISSOS ALTIVS.] *Alij libri*, dimiſſos: *ſed meus*, admiſſos. *optimè. A curſu ſumptum. Reſiſte, inquit, in primâ viâ aut carceribus: quod ſi te admiſeris, & ad curſum diſſertationis incitaueris, non diſiungeris.* Admitti equus *dicitur, cui frena laxamus. Legam etiam*, arctiùs tenet.

CAP. IX. 79. FABVLIS.] *Fabulæ in hiſtoriâ? Ma-olim* fabularis. *Suetonius Tiberij, cap.* LXX. Maximè curauit notitiam hiſtoriæ fabularis. *μυθολογίας.*

80. PYTHAGORAS.] *Quod cùm alij, tum Plutarchus de eo, in Commentariolo* De virtute morali *tradit. Imò inter præcepta eius erat*, ᾠδαῖς χρῆσθαι πρὸς λύραν: cantibus ad lyram vti. *Atque adeò cenſebat* τήν τε ἀρετὴν, ἁρμονίαν εἶναι, καὶ τὴν ὑγίειαν, καὶ τὸ ἀγαθὸν ἅπαν, καὶ τὸν θεόν: & Virtutem eſſe Harmoniam, & Valetudinem, & omne Bonum, & ipſum Deum.

81. LABORANTIBVS.] *Vide an non* labentibus. *Ita de Benef.* III. *cap.* IX. Cadentes venas vino refeciſſe. *& Epiſt.* XCV. Vino fulcire venas cadentes. *Quod totum ad hanc inediam pertinet: in quâ venæ detument, & quaſi ſubſidunt. Sic autem collapſæ, & velut clauſæ, curſum ſanguinis ſiſtunt, vt hic ait. Sed ratio & origo à ſpiritibus; qui abſumpti, & minùs intendunt venas, & vehiculum ſanguini non præbent. Haud diſpar illud Suetonij, de Auguſto:* malas labentes corrigi ſibi præcepit. *Labuntur verò ſub mortem, vt & tempora. Seneca Tragicus:*

—lapſæ genæ Lucem recuſant.

82. INCVMBIT ANIMO.] *Quaſi onus eum premit. ſe non ſuſtinet, in animum reclinat.*

83. VALETVDINE AVT.] *De his cauſſis dictum lib.* II. *cap.* XIX.

CAP. X. 84. A LASSO.] *Plinius lib.* XXII. *cap.* XXIV. Sic & in laſſitudine proniores eſſe ad iracundiam, & in ſiti.

85. ESVRIENTE.] *Plautus Amphitruone:* Vetus adagium eſt, Fames & mora bilem in naſum conciunt. *Et muliercula in Theocrito, de marito ſuo iracundo:* —πεινᾶντί γα μηδ' ἔποτ' ἔνθῃς: D

—Eſurienti haud obuius eſto.

86. VRIT.] *Vbicumque inopia aut ſolicitudo. Suprà dictum, repete.*

87. SALVTATIO.] *Parùm tempeſtiuo, aut honorifica. Simile in ſequentibus.*

88. PRÆNVNCIA.] *Aliòs* prognoſtica *etiam legitur: ſed interpretamentum eſt.*

89. COMITIALI.] *Morbo ſacro, Herculaneo, Maiore, Caduco,* ἐπιληψίᾳ. *Appellat ipſe* Vitium comitiale *ſcitè, quia Comitia (priſcâ ſuperſtitione) vitiabat. Serenus:*

Eſt etiam morbi ſpecies, cui nomen ab illo,
Quòd fieri nobis ſuffragia iuſta recuſat.

90. SVM-

A lent corripi, iam aduentare valetudinem intelligunt, ſi calor [90] ſumma deſeruit, & [91] incertum lumen, neruorumque trepidatio eſt, ſi memoria ſublabitur, caputque verſatur. Solitis itaque remediis [92] incipientem caſum occupant, & odore guſtuque, [93] quicquid eſt quod alienat animos, repellitur: aut fomentis contra frigus rigoremque pugnatur: aut ſi parùm medicina profecit, vitauerunt turbam, & [94] ſine teſte ceciderunt. Proderit morbum ſuum noſſe, & vires eius antequam [95] ſpatientur, opprimere. Videamus quid ſit, quod nos maximè concitet. Alium [96] verborum, alium [97] rerum contumeliæ mouent. hic vult nobilitati ſuæ, [98] hic formæ ſuæ parci. ille [99] elegantiſſimus haberi cupit, ille doctiſſimus. hic [100] ſuperbiæ impatiens eſt, hic contumaciæ. ille ſeruos non putat dignos quibus iraſcatur: hic [101] intra domum ſæuus eſt, foris mitis. ille rogari, [102] inuidiam iudicat: hic, non rogari, [103] contumeliam. Non omnes ab eâdem parte feriuntur.

Scire itaque oportet, quid in te imbecillum ſit, vt id maximè protegas. Non expedit XI.
omnia videre, omnia audire. multæ nos iniuriæ tranſeant: ex quibus pleraſque non ac-
B cipit, qui neſcit. Non vis eſſe iracundus? ne ſis curioſus. Qui inquirit quid in ſe dictum ſit, qui malignos ſermones etiamſi ſecretò habiti ſint, eruit, ſe ipſe inquietat. Quædam [104] interpretatio eò perducit, vt videantur iniuriæ. Itaque alia differenda ſunt, alia deridenda, alia donanda. Circumſcribenda multis modis ira eſt. pleraque in luſum iocumque vertantur. [105] Socratem aiunt, colapho percuſſum nihil amplius dixiſſe, quàm *Moleſtum eſſe, quòd neſcirent homines quando cum galeâ prodire deberent.* Non quemadmodum facta ſit iniuria refert, ſed quemadmodum lata. Nec video quare difficilis ſit moderatio, cùm ſciam tyrannorum quoque, tumida & fortunâ & licentiâ ingenia, familiarem ſibi ſæuitiam repreſſiſſe. Piſiſtratum certè, Athenienſium [106] tyrannum, memoriæ proditur, cùm multa in crudelitatem eius [107] ebrius conuiua dixiſſet, [108] nec deeſſent qui vellent manus ei commodare, & alius hinc, alius illinc faces ſubderent; placido animo tuliſſe, & hoc irritantibus reſpondiſſe, *Non magis illi ſe ſuccenſere, quàm ſi quis* [109] *obligatis oculis in ſe incurriſſet.* Magna pars querelas [110] manu fecit, aut falſa ſuſpicãdo, aut leuia ag-
C grauando. Sæpe ad nos ira venit, ſæpius nos ad illam. quæ nunquam accerſenda eſt: XII.
etiam cùm incidit, reiiciatur. Nemo dicit ſibi: *Hoc propter quod iraſcor, aut feci, aut feciſſe potui.* Nemo animum facientis, ſed ipſum æſtimat factum. atqui ille intuendus eſt, an volue-

90. SVMMA DESER.] *Summas corporis extremasq; partes, an & caput? Vtrumque enim ſolere, è Celſo diſcas lib.* II. *cap.* VII. Optimum eſt à manibus pedibúſve initium fieri: deinde à lateribus: peſſimum inter hæc, à capite.

91. INCERTVM LVMEN.] *Oculi tenebreſcunt. de quo aliiſque ſignis, & eorum cauſſis, proprio libello Hippocrates, De morbo ſacro.*

92. INCIPIENTEM CASVM.] *Probes, niſi libri abducant. quorum alij* cauſſam, *alij (vt meus)* curam. *Reficerem*, incipientem curâ occupant. *Morbum cùm incipere ſentiunt, curâ præueniunt. quâ? iam ad-*
D *dit, de odore, guſtu.*

93. QVIDQVID EST.] *Hippocrates pituitam frigidam & craſſam cenſet, illapſam in venas: quæ meatus claudit, ſanguinem ſiſtit, officia omnia turbat. Fernelius venenati aliquid ſpiritus miſcet: nec malè, ſiquis occulti aliquid & diuini, quod in morbis quibuſdam & Hippocrates agnoſcit.*

94. SINE TESTE.] *Ad vitandam infamiam.*

95. SPATIENTVR.] *Liberè ſe diffundant, & exſerant.*

96. VERBORVM.] *Generoſos.*

97. RERVM.] *Viliores.*

98. HIC FORMAE.] *Meus*, famæ.

99. ELEGANTISSIMVS.] *Non ad formam (nam de eâ præceſſit (in vulgatis quidem) ſed ad φιλοκαλίαν & elegantiam morum habituſq; refer.*

100. SVPERBIÆ.] *Aliena.*

101. INTRA DOMVM.] *Qualis apud Satyricum* — Antiphates trepidi laris, ac Polyphemus.

102. INVIDIAM.] *Quaſi graue fortunæ ſuæ & inuidioſum, quemquam ſibi ſupplicare.*

103. CONTVMELIAM.] *Quaſi ſuperbè contemnatur.*

CAP. XI. 104. INTERPRETATIO.] *Ideſt, ſcrutatio, ruminatio, pro ſuo ſenſu explicatio. Tacitus:* Viſo conſpectoque Agricolâ, quærerent famam, pauci interpretarentur.

105. SOCRATEM AIVNT.] *Imò id Diogeni Cynico Diogenes Laertius adſcribit:* Ἐντρίψαντος αὐτῷ κόνδυλόν τινος, Ἡράκλεις, ἔφη, οἷόν με χρῆμα ἐλάνθανε, τὸ μετὰ περικεφαλαίας περιπατεῖν: Pugno ab aliquo percuſſus, Iupiter, inquit, quàm me fugit cum galeâ inambulare?

106. TYRANNVM.] *Nomine, at re optimum (in multis quidem) Principem.*

107. EBRIVS CONVIVA.] *Thraſippus quidam, ex amicis eius. Valerium vide, libro* V. *cap.* I.

108. NEC DEESSENT.] *Ipſi etiam filij duo*, violatę patris maieſtati ſubuenire cupientes. *Valerius.*

109. OBLIGATIS OCVLIS.] *Ad ebrietatem hoc referens, & excuſans mentem vino ſauciam & cæcã.*

110. MANV FECIT.] *Sponte. ipſi fabricati ſunt, & ſibi*

voluerit, an [111] inciderit: coactus ſit, an deceptus: odium ſecutus ſit, an [112] præmium: A
ſibi motem geſſerit, an [113] manum alteri commodauerit. Aliquid peccantis ætas facit, aliquid fortuna: vt ferre ac pati, aut [114] humanum, aut [115] humile ſit. [116] Eo loco nos conſtituamus, quo ille eſt cui iraſcimur. nunc facit iracundos iniqua noſtri æſtimatio: & quæ facere vellemus, pati nolumus. Nemo ſe [117] differt. atqui maximum remedium iræ, [118] dilatio eſt: vt primus eius feruor relangueſcat, & caligo quę premit mentē, aut reſidat, aut [119] minùs denſa ſit. Quædam ex his quæ te præcipitem ferebant, hora, non tantùm dies, molliet: quædam ex toto euaneſcent. [120] Si in hoc erit [121] petita aduocatio, apparebit iam iudicium eſſe, non iram. Quicquid voles quale ſit ſcire, [122] tempori trade. nihil diligenter [123] in fluctu cernitur. Non potuit impetrare Plato à ſe tempus, cùm ſeruo ſuo iraſceretur, ſed ponere illum ſtatim tunicam, & præbere ſcapulas verberibus iuſſit, ſuâ manu ipſe percuſſurus. Poſtquam intellexit iraſci ſe, ſicut ſuſtulerat manum ſuſpenſam detinebat, & ſtabat percuſſuro ſimilis. Interrogatus deinde ab amico, qui fortè interuenerat, quid ageret? *Exigo*, inquit, *pœnas ab homine iracundo.* velut ſtupens, geſtum B
illum ſæuituri deformem ſapienti viro ſeruabat, oblitus iam ſerui: quia alium quem potiùs caſtigaret, inuenerat. Itaque abſtulit ſibi in ſuos poteſtatem, & ob peccatum quoddam commotior; *Tu*, inquit, [124] *Speuſippe ſeruulum iſtum verberibus obiurga: nam ego iraſcor.* [125] Ob hoc non cecîdit, propter quod alius cecidiſſet. Iraſcor, inquit: plus faciam quàm oportet: libentius faciam. non ſit iſte ſeruus in eius poteſtate, qui in ſuâ non eſt. Aliquis vult irato committi vltionem, cùm Plato ſibi ipſe imperium abrogauerit? Nihil tibi liceat, dum iraſceris. quare? quia vis omnia licere. Pugna tecum ipſe. ſi iram vincere non potes, illa te incipit vincere. Si abſconditur, ſi illi exitus non datur, ſigna eius
XIII. obruamus: & illam, quantum fieri poteſt, occultam ſecretamque teneamus. Cum magnâ id noſtrâ moleſtiâ fiet. Cupit enim exilire, & incendere oculos, & mutare faciem: ſed ſi eminere illi extra nos licuit, ſupra nos eſt. In imo pectoris receſſu recondatur, [126] feraturque, non ferat: imò in contrarium omnia eius indicia flectamus. Vultus remitta- C

& ſibi inuenerunt. Vide ſuper hac phraſi, Conſol. ad Marc. cap. XIX.

CAP. XII. 111. AN INCIDERIT.] *Caſu, non voluntate & decreto fecerit.*

112. PRÆMIVM.] *Non vt ſe læderet, ſed ſibi benè faceret.*

113. MANVM ALTERI.] *Non à ſe, ſed inſtinctu alieno læſerit.*

114. HVMANVM.] *Si puer, mulier, miſer, afflictus.*

115. HVMILE.] *Si vir, & æqualis; ſi ſuperbus, procax, contemptor, inimicus.*

116. EO LOCO.] *Vt videamus, an non ipſi tales peccaturi. & peccato, an ſic ſuccenſeri vellemus.*

117. DIFFERT.] *Properat ſtatim vlciſci: nec inquirit, nec cognoſcit.*

118. DILATIO EST.] *Itaque Athenodorus Stoicus belle & opportunè Auguſto, cùm miſſionem ab eo peteret domum rediturus, atque ille monitum etiam aliquod & ſapientiæ monumentum vltimum vellet:* Vt, *inquit*, quoties iraſceris, nihil dicere aut facere tentes, priuſquam XXIIII. litteras tecum recitaueris. *Intellexit & arripuit optimus Princeps, & ſimul manum Athenodoro iniciens*, Mihi verò tuâ præſentiâ, *inquit*, etiam eſt opus. Manedum. *Exigua morula videatur, in totius litteris: ſed flamma vel maxima iracundiæ ſubſidet, & in ſe labetur, per illam.*

119. MINVS DENSA.] *A ſole rationis paullatim diſpulſa. Hac quoque ſimilitudo in Plutarcha:* Nemo, *inquit*, vindicat in ſeruum, quod decimo aut quinto die iamantè admiſerit, neque tunc eum flagellat, quòd pulmentum aduſſerit, menſam euerterit, ſegnius audierit. Atqui ea ſunt, quibus admiſſis tumultuamur, & placari non poſſumus. Enimuerò vt per nebulam corpora, ſic res per iram apparent grandiores.

120. SI IN HOC.] *Ita ex Rudolfi Agricolæ ſenſu, Eraſmus. At libri ſcripti,* Si nihil erit. *Retineam, ſed ſic legam & ordinem:* Si nihil erit, petitâ aduocatione apparebit. *Senſus, ſi non dies molliet, aut tollet: tamen morâ interpoſitâ, hoc facies lucri, vt iudicare videaris, non impetu & irâ ferri.*

121. PETITA ADV.] *Mora & dilatio, vt iam ſæpe.*

122. TEMPORI TRADE.] *Quod omnia reuelat: vt ſuprà lib.* II. *cap.* XXII.

123. IN FLVCTV.] *In motu & tranſitu: ſæpe ita Lucretius, Arnobius, alij.* D

124. SPEVSIPPE.] *Imo Xenocrates, vt Diogenes tradidit.* Εἰσελθόντος ποτὲ Ξενοκράτους, εἶπε μαστιγῶσαι τὸν παῖδα. αὐτὸν γὰρ μὴ δύνασθαι, διὰ τὸ ὠργίσθαι: Xenocrate aliquando intrante, Verbera, inquit, hunc puerum. Nam ego non poſſum, quia iratus ſum. *Sed & in Stobæo:* Πλάτων ὀργιζόμενος ποτὲ τῷ οἰκέτῃ, ἐπιστάντος Ξενοκράτους, λαβών, ἔφη, τοῦτον μαστίγωσον. ἐγὼ γὰρ ὀργίζομαι. *Denique Plutarchus De lib. educ. & Valerius lib.* IIII. *item de* Xenocrate: *vt memorialis error in Senecâ videatur, vt ſæpe.*

125. OB HOC.] *Ob iram.*

CAP. XIII. 126. FERATVRQVE.] *Nos eius compotes ſimus, non ipſa noſtri.*

127. IN

A mittatur, vox lenior ſit, gradus lentior: paullatim cum exterioribus interiora formentur. [127] In Socrate iræ ſignum erat, vocem ſubmittere, loqui parciùs. apparebat tunc illum ſibi obſtare. Deprehendebatur itaque à familiaribus & coarguebatur: nec erat illi exprobratio [128] latitantis iræ ingrata. Quid ni gauderet, quòd iram ſuam multi intelligerent, nemo ſentiret? ſenſiſſet autem, niſi ius amicis obiurgandi ſe dediſſet, ſicut ipſe ſibi in amicos ſumpſerat. Quanto magis hoc nobis faciendum eſt? rogemus amiciſſimum quemque, vt tunc maximè aduerſus nos libertate vtatur, cùm minimè illam pati poterimus: nec aſſentiatur iræ noſtræ. Contra potens malum, & apud nos gratioſum, dum [129] conſpicimus, dum noſtri ſumus, [130] aduocemus. Qui vinum malè ferunt, & ebrietatis ſuæ temeritatem ac petulantiam metuunt, mandant ſuis, vt è conuiuio auferantur. Intemperantiam in morbo ſuam experti, parere ſibi in aduerſâ valetudine vetant. Optimum eſt, notis vitiis impedimenta proſpicere, & ante omnia ita componere animum, vt & grauiſſimis rebus ſubitíſque concuſſus iram aut non ſentiat, aut XIV.

B magnitudine inopinatæ iniuriæ exortam in altum retrahat, nec dolorem ſuum profiteatur. Id fieri poſſe apparebit, ſi pauca ex ingenti turbâ exẽpla protulero: ex quibus vtrumque diſcere licet, quantum mali habeat ira, vbi hominum præpotentum poteſtate totâ vtitur: quantum ſibi imperare poſſit, vbi metu maiore compreſſa eſt. Cambyſen regem nimis deditum vino, [131] Præxaſpes vnus ex cariſſimis monebat, vt parciùs biberet: *Turpem eſſe dicens ebrietatem in rege, quem oculi omnium aureſque ſequerentur.* Ad hoc ille: *Vt ſcias,* inquit, *quemadmodum nunquam* [132] *excidam mihi, approbabo iam, & oculos poſt vinum in officio eſſe, & manus.* Bibit deinde liberaliùs quàm alias, capacioribus ſcyphis: & iam grauis, & temulentus, obiurgatoris ſui filium procedere vltra limen iubet, alleuataque ſuper caput ſiniſtrâ manu ſtare. Tunc intendit arcum, & ipſum cor adoleſcentis (id enim ſe petere dixerat) figit, reciſóque pectore hærens in ipſo corde ſpiculum oſtendit: ac reſpiciens patrem, *An ſatis certam haberet manum?* interrogauit. At ille negauit *Apollinem potuiſſe certiùs dimittere.* Dij illum malè perdant, animo magis quàm condicione manci-

C pium. Eius rei laudator fuit, cuius nimis erat ſpectatorem fuiſſe. Occaſionem blanditiarum putauit, pectus filij in duas partes diductum, & cor ſub vulnere palpitans. Controuerſiam illi facere de gloriâ debuit, & reuocare [133] iactum, vt regi liberet in ipſo patre certiorem manum oſtendere. O Regem cruentum! ô dignum in quem omnium ſuorum arcus verterentur! Cùm execrati fuerimus illum, conuiuia ſuppliciis funeribuſque ſoluentem, tamen ſceleratiùs telum illud laudatum eſt, quàm miſſum. [134] Videbimus quomodo ſe pater gerere debuerit, ſtans ſuper cadauer filij ſui, cædemque illam, cuius & teſtis fuerat & cauſſa: id de quo nunc agitur, patet, iram ſupprimi poſſe. Non maledixit regi, nullum emiſit ne calamitoſi quidem verbum, cùm æquè cor ſuum, quàm filij, transfixum videret. Poteſt dici, meritò [135] deuoraſſe verba. nam ſi quid tanquam iratus dixiſſet, nihil [136] tanquam pater facere potuiſſet. Poteſt, inquam, videri ſapientiùs ſe in illo

127. In Socrate.] *Plutarchus, De non iraſcen-*
D *do:* ὁ Σωκράτης ὁσάκις αἴσθοιτο κινουμένου τραχύτερον αὐτοῦ πρός τινα τῶν φίλων, πρὸ κύματος ὥς τινα ποντίαν ἄκραν στελλόμενος, ἐνεδίδου τε τῇ φωνῇ καὶ διεμειδία τῷ προσώπῳ, καὶ τὸ βλέμμα πρᾳότερον παρεῖχε· τῷ ῥέπειν ἐπὶ θάτερα, καὶ πρὸς τὸ ἐναντίον ἀντικινεῖσθαι τῷ πάθει, διαφυλάττων ἑαυτὸν ἄπτωτα καὶ ἀήττητον: Socrates quoties ſentiebat ſe aſperiùs moueri erga aliquem amicorum, huic fluctui quaſi marinam crepidinem opponens, vocem ſubmittebat, & vultu ſubridebat, & aſpectu blandiore erat. atque ita vergendo in alia, & in contrarium affectui motum ſe torquendo, ſeipſe ſine lapſu ſeruabat, & inuictum.

128. Latitantis.] *Meus* laudantis. *ſed illud palàm verum: niſi quis vellet,* labantis.

129. Conspicimus.] *Nondum ab irâ cæcati planè.*

130. Advocemus.] *Aduocationem amicorum petamus. patronos & adſiſtentes, qui obiurgent, teneant.* Aduocare *autem* contra malum: *vt* 1. *De Clem.* Aduocare contra Cæſarem.

CAP. XIV. 131. Præxaspes.] *De quo Herodotus, lib.* III.

132. Excidam mihi.] *Apud me maneam.* φρέσας ἔμπεδος, mente immotus, *cum Homero.*

133. Iactum.] *Puto* ictum. *tale enim in ſagittâ: nec iaculi res fuit.*

134. Videbimus.] *Malim,* Viderimus.

135. Devorasse.] *Tertullianus de Reſurr. carnis, cap.* LIV. Quaſi non bilem & dolorem dicamur deuorare, id eſt abſcondere, ac tegere, & intra noſmetipſos continere.

136. Tanquam pater.] *Id eſt, ſepelire, iuſta filio facere.*

illo caſu geſſiſſe, quàm cùm de potandi modo præciperet: quem ſatius erat vinum A
quàm ſanguinem bibere, cuius manus poculis occupari [137] pax erat. Acceſſit itaque ad
numerum eorum, qui magnis cladibus oſtenderunt, quanti conſtarent regum amicis
XV. bona conſilia. Non dubito, quin Harpagus quoque [138] tale aliquid regi ſuo Per-
ſarumque ſuaſerit, quo offenſus, [139] liberos illi epulandos appoſuit, & ſubinde quæſiit,
An placeret conditura? Deinde vt ſatis illum plenum malis ſuis vidit, afferri [140] capita illo-
rum iuſſit, & [141] *Quomodo eſſet acceptus*, interrogauit. Non defuerunt miſero verba,
non os concurrit: *Apud regem*, inquit, [142] *omnis cœna iucunda eſt.* Quid hac adulatione
profecit? ne [143] ad reliquias inuitaretur. Non veto patrem damnare regis ſui factum, non
veto quærere dignam tam truci portento pœnam: ſed hoc interim intelligo, poſſe etiam
ex ingentibus malis naſcentem iram abſcondi, & ad verba contraria ſibi cogi. Neceſſa-
ria eſt iſta doloris refrænatio, vtique hoc ſortitis vitæ genus, & ad regiam adhibitis men-
ſam. Sic eſtur apud illos, ſic bibitur, ſic reſpondetur: funeribus ſuis arridendum eſt. An
tanti ſit vita, videbimus: alia iſta quæſtio eſt. Non conſolabimur tam triſte [144] ergaſtu- B
lum, non adhortabimur ferre imperia carnificum, oſtendemus in omni ſeruitute aper-
tam libertati viam. Si æger animus, & [145] ſuo vitio miſer eſt, huic miſerias [146] finire ſe-
cum licet. Dicam & illi qui in regem incidit, ſagittis pectora amicorum petentem, & illi
cuius dominus liberorum viſceribus patres ſaturat: Quid gemis demens, quid exſpe-
ctas, vt te aut hoſtis aliquis per exitium gentis tuæ vindicet, aut rex à longinquo potens
aduolet? Quocunque reſpexeris, ibi malorum finis eſt. [147] Vides illum præcipitem lo-
cum? illac [148] ad libertatem deſcenditur. Vides illud mare, vides illud flumen, illum
puteum? libertas illic in imo ſedet. Vides illam arborem, [149] breuem, retorridam, [150] in-
felicem? [151] pendet inde libertas. Vides iugulum tuum, guttur tuum, cor tuum? [152] ef-
fugia ſeruitutis ſunt. Nimis mihi operoſos exitus monſtras, & multum animi ac robo-
ris exigentes. Quæris, quod ſit ad libertatem iter? quælibet in corpore tuo [153] vena.
XVI. Quamdiu quidem nihil tam intolerabile nobis videtur, vt nos expellat è vitâ, iram
in quocunque erimus ſtatu, remoueamus. Perniciosa eſt ſeruientibus. omnis enim in- C
dignatio in tormentum ſuum proficit, & imperia [154] grauiora ſentit, quò contumaciùs
patitur. Sic [155] laqueos fera dum iactat, aſtringit; ſic aues viſcum, dum trepidantes ex-
cutiunt, plumis omnibus illinunt. Nullum tam arctum eſt iugum, quod non minùs læ-
dat ducentem, quàm repugnantem. Vnum eſt leuamentum malorum ingentium, pati,
&

137. PAX ERAT.] *Sæuitia autem & cædes, ſi ceſſaret à potu.*

CAP. XV. 138. TALE ALIQVID.] *Minimè verò. ſed cauſſa huius ſæuitiæ fuit, quòd Harpagus iuſſus Cyrum Mandanes filium exponere in deſerto mõte, per alium id exſecutus, alium ſucceſſum habuit: vixitq. puer, & ſciuit poſteà Aſtyages, & preſſâ irâ, ſic in cœnâ eſt vltus. Fusè omnia Herodotus lib.* 1.

139. LIBEROS.] *Vnum tantùm,* XIII. *annos natum. Tamen & ſtatim noſter*, capita illorum *nominat: quaſi plures vellet.*

140. CAPITA.] *Et manus, & pedes, ex Herodoto.*

141. QVOMODO ESSET.] *Verba fuêre*, Nunquid agnoſceret, cuius feræ carne paſtus eſſet?

142. OMNIS CÆNA.] *Herodotus extulit:* Sibi, quidquid rex faceret, placere.

143. AD RELIQVIAS.] *Ad liberos nempe reliquos, ſiquos habebat. Eſt ſimile illi ſuprà,* II. *cap.* XXXIII. *de Paſtore:* Perierat alter filius, ſi carnifici conuiua non placuiſſet.

144. ERGASTVLVM.] *Aulicum carcerem. an & ipſos, qui in ergaſtulo, intellegit? Catenis ibi aureis, & vinculis purpureis detinentur.*

145. SVO VITIO.] *Non alieno. qui ipſe ſe cruciat, non dominus aut tyrannus.*

146. FINIRE SECVM.] *Sine aliâ vltione, aut deſtinatione. ipſe pereat, & cum eo mala.*

147. VIDES ILLVM.] *Similia, in diuinâ illâ Thebaide:*

Hic alta rupes arduo ſurgit iugo,
Spectatque longè ſpatia ſubiecti maris:
Vis hanc petamus? nudus hic pendet ſilex,
Hic ſciſſa tellus faucibus ruptis hiat,
Vis hanc petamus? hîc rapax torrens cadit,
Parteſque lapſi montis exeſas rotat: D
In hunc ruamus.

Et plura, quæ altiſſimi oris & pectoris poëta intonat: quem mihi numquam legere eſt, ſine impulſu & motu.

148. AD LIBERTATEM.] *Ad mortem. quæ finit, & à malis liberat. Vide Manud.* III. *Diſſ.* XXII.

149. BREVEM.] *Modò vt hominem ſuperet.*

150. INFELICEM.] *Sine fructu.*

151. PENDET INDE.] *Si te ſuſpendis.*

152. EFFVGIA SERV.] *Si gladio illa petis.*

153. VENA.] *Vel leui ſcalpello aperta.*

CAP. XVI. 154. GRAVIORA.] *Hegeſippus lib.* II. Nihil tam exaſperat feruorem vulneris, quàm ferendi impatientia.

155. LAQVEOS FERA.] *Idem ille:* Impenſiùs in agreſtibus feris arctiſſima vincula, ſi ſe excitent, imprimuntur: ſi quieſcant, relaxantur.

A & [155] neceſſitatibus ſuis obſequi. Sed cùm vtilis ſit ſeruientibus, affectuum ſuorum, & huius præcipuè rabidi atque effrænis continentia, vtilior eſt regibus. Perierunt omnia, vbi quantum ſuadet ira, fortuna permittit: nec diu poteſt, quæ multorum malo exercetur, potentia ſtare. Periclitantur enim, vbi eos qui ſeparatim gemunt, [156] communis metus iunxit. Pleroſque itaque modò ſinguli mactauerunt, modò vniuerſi, cùm illos conferre in vnum iras publicus dolor coegiſſet. Atqui plerique ſic iram, quaſi inſigne regium, exercuerunt. ſicut Darius, qui primus, poſt ablatum Mago imperium, Perſas & magnam partem Orientis obtinuit. Nam cùm bellum Scythis indixiſſet, [157] Orientem cingentibus, rogatus ab [158] Oebazo nobili ſene, vt ex tribus liberis vnum in ſolatium patri relinqueret, duorum operâ vteretur: plus quàm rogabatur pollicitus, omnes ſe illi dixit remiſſurum: & occiſos in conſpectu parentis abiecit, crudelis futurus, ſi omnes abduxiſſet. At quanto Xerxes facilior? qui Pythio, quinque filiorum patri, [159] vnius XVII.
vacationem petenti, quem vellet, eligere permiſit: deinde quem elegerat, in partes duas
B diſtractum ab vtroque viæ latere poſuit, & hac victimâ luſtrauit exercitum. Habuit itaque quem debuit exitum. victus, & latè longéque fuſus, ac ſtratam vbique ruinam ſuam cernens, medius inter ſuorum cadauera inceſſit. Hæc barbaris regibus feritas in irâ fuit: quos nulla eruditio, nullus litterarum cultus imbuerat: dabo tibi ex Ariſtotelis ſinu regem Alexandrum, qui Clitum cariſſimum ſibi & vnà educatũ, inter epulas tranſfodit, & manu quidem ſuâ, parum adulantem, & pigrè ex Macedone ac libero in Perſicam ſeruitutem tranſeuntem. Nam Lyſimachum, æquè familiarem ſibi, [160] leoni obiecit. Nunquid ergo hic Lyſimachus, felicitate quadam dentibus leonis elapſus, ob hoc cùm ipſe regnaret, mitior fuit? Nam [161] Teleſphorum Rhodium amicum ſuum vndique decurtatum, cùm aures illi naſumque abſcidiſſet, in caueâ velut nouum animal aliquod & inuſitatum diu pauit: cùm oris detruncati mutilatique deformitas humanam faciem perdidiſſet. Accedebat fames & ſqualor & illuuies corporis, in ſtercore ſuo [162] deſtituti, calloſis ſuper hæc genibus manibuſque, quas in vſum pedum anguſtiæ loci co-
C gebant. lateribus verò attritu exulceratis, non minùs fœda quàm terribilis erat forma eius viſentibus: factuſque pœnâ ſuâ monſtrum, [163] miſericordiam quoque amiſerat. tamen cùm diſſimillimus eſſet homini, qui illa patiebatur; diſſimilior erat, qui faciebat.

Vtinam iſta ſæuitia intra peregrina manſiſſet exempla, nec in Romanos mores cum XVIII.
alijs aduenticiis vitiis, & ſuppliciorum irarumque barbaria tranſiſſet! M. Mario, [164] cui vica-

155. NECESSITATIBVS.] *Quod neceſſariò faciendum ſit, ſponte & volentem facere, aut pati.*

156. COMMVNIS METVS.] *Noſter de Clem. I. cap.* XXV. Leuis enim & priuata pernicies non totas vrbes mouet: quod latè furere cœpit, & omnes appetit, vndique configitur. *Et plura ibi huic ſententiæ.*

157. ORIENTEM CING.] *Ita ex deſcriptione*
D *veterum. Scythæ à Thraciâ & ſupra Byzantium incipiunt: inde toto litore ad Tanaim fuſi, flexu iterùm ad Alanos montes, & Imaum, & vicina colunt, vſque ad Seras producti. Itaque verè cingunt magnam partem Orientis, id eſt Aſiæ totius.*

158. OEBAZO.] *Libri ferè*, Orobazo. *& omnino eſt* Oeobazo. *Nam Herodotus* Οἰόβαζον *appellat. Eum de hac hiſtoriâ vide, lib.* IV.

CAP. XVII. 159. VNIVS VACAT.] *Maximi natu. Vide eumdem Herodotum in* VII.

160. LEONI OBIEC.] *De eâ re*, I. *De Clem. cap.* XXV.

161. TELESPHORVM.] *Hiſtoriola hac apud Plutarchum quoque, libello* De exſilio.

162. DESTITVTI.] *Propriè, poſiti & relicti.*

163. MISERICORDIAM.] *In cuius locum horror ſucceſſerat.*

CAP. XVIII. 164. CVI VICATIM.] *Cicero* III. *De offic.* Ne noſter quidem Marius Gratidianus officio viri boni functus eſt tũc, cùm Prætor eſſet, collegiumque Prætorum Tribuni plebis adhibuiſſent, vt res nummaria de communi ſententiâ conſtitueretur: conſcripſerunt communiter edictum, cum pœnâ & iudicio. conſtitueruntque vt omnes ſimul in Roſtra poſt meridiem deſcenderent. at Marius à ſubſellijs in Roſtra rectà, idque quod communiter compoſitum fuerat, ſolus edixit. Et ea res ei magno honori fuit. omnibus vicis ſtatuæ, ad eas thus & cerei. quid multa? nemo vnquam multitudini fuit carior. *Vocat hic ſuum: paullo antè*, propinquum ſuum. *quia ſcilicet Cicero ex cognatione Marij: & hic illius frater, vt Florus ſcripſit. Frater, opinor, adoptione: quod cognomen* Gratidiani *euincit, tranſiſſe è* Gratidiis. *Prætor iam fuerat, vt hic Cicero. & malè igitur ſcribitur in Valerio, lib.* IX. *cap.* II. *tunc cùm interfectus:* Quàm porrò crudeliter ſe in M. Mario Prætore geſſit? *Imò* Prætorio, *vel ex Firmico, lib.* I. *qui* Prætorium virum *dicit: eumdémque* Marium minorem: *fratrem ſcilicet, non filium, ne erres.*

vicatim populus ſtatuas poſuerat, cui [165] thure & vino [166] Romanus populus ſupplicabat, A L. Sylla [167] perfringi crura, erui oculos, amputari manus iuſſit; & quaſi totiens occideret, quotiens vulnerabat, paullatim & per ſingulos artus laceraüit. Quis erat huius imperij miniſter? quis, niſi Catilina, iam in omne facinus manus exercens? hic illum [168] ante buſtum Q. Catuli carpebat, [169] grauiſſimus miriſſimi viri cineribus: ſupra quos vir mali exempli, popularis tamen, & [170] non tam immeritò quàm nimis amarus, per ſtillicidia ſanguinem dabat. Dignus erat Marius qui illa pateretur, Sylla qui iuberet, Catilina qui faceret: ſed indigna Reſp. quæ in corpus ſuum pariter [171] & hoſtium & [172] ciuium gladios reciperet. Quid antiqua perſcrutor? modò C. Cæſar Sextum Papinium, cui pater erat [173] conſularis, [174] Belienum Baſſum quæſtorem ſuum Procuratoris ſui filium, alios Senatores & equites Romanos, vno die [175] flagellis cecidit, torſit, [176] non quæſtionis, ſed [177] animi cauſſâ. Deinde adeò impatiens fuit differendæ voluptatis, quàm [178] ingens crudelitas ſine dilatione poſcebat, vt [179] in xyſto maremorum hortorum, qui [180] porticum à ripâ ſeparat, inambulans, quoſdam ex illis [181] cum matronis atque aliis B
ſenatoribus ad lucernam decollaret. Quid inſtabat? quod periculum, aut priuatum, aut publicum vna nox minabatur? quantulum fuit, lucem exſpectare? denique ne ſenato-
XIX. res populi Romani [182] ſoleatus occideret. Quàm ſuperbæ fuerit crudelitatis, ad rem

165. THVRE ET VINO.] *E Cicerone vidiſti & ſollenne ita ſupplicare (proprio verbo) apud minores Deos, aut heroas. Apud Plautum, lar familiaris loquitur:*

— ea mihi cottidie
Aut thure aut vino, aut aliqui ſemper ſupplicat.

Salluſtij fragmentum, de Metello: Tum venienti thure, quaſi Deo, ſupplicabatur. *In tabulâ Narbonenſi:* AD. SVPPLICANDVM. NVMINI. EIVS (*Auguſti*) THVS. ET. VINVM. DE. SVO. EA. DIE. PRÆSTENT.

166. ROMANVS POP.] *Alij ſcripti turbant. meus: R. N. P. An non eſt*, Romanus noſter populus? *credo.*

167. PERFRINGI.] *Valerius:* Singulas corporis partes confringeret. *Oroſius:* Effoſſis oculis, membriſque minutatim deſectis, vel etiam fractis. *Q. Cicero, De Petitione Conſul. Firmicus, & alij. Florus hìc mutilus eſt, in tempore à nobis ſanandus.*

168. ANTE BVSTVM. *Trans Tiberim.*

169. GRAVISSIMVS.] *Vocem meus addit*, grauiſſimus liuor *Fuitne*, grauiſſimus liquor: *vel potius*, grauiſſimo liquore? *Et alluſum ad liquorem & vinum* Reſperſum, *quo ſepulcra ſolent ſpargere. Poſſit & εὐφωνικῶς*, grato ſcilicet liquore. *Sanè adiungit mox de* ſtillicidiis, *quod ad liquorem hunc facit.*

170. NON TAM IMMERITO.] *Nihil ambigendum. pulchrè, & pro re dictum. Cum cauſsâ amatum, ſed ſine modo, ſignificat.*

171. ET HOSTIVM.] *Quos illi ſic appellabant & habebant. nempe Marianorum.*

172. CIVIVM.] *Mureti coniectura. quam præ libris ſperno, qui* vindicum. *Iſti dicebant (Sullani) ſe vindicare & aſſerere oppreſſam Remp. in libertatem.*

173. CONSVLARIS.] *Sub Tiberio Conſul legitur, anno ante eius mortem.*

174. BELIENVM.] *Vix eſt Romani nominis facies. libri ſcripti*, Bethienum, Bethenum, Bidienũ.

175. FLAGELLIS.] *Seruilem in modum. nam liberi virgis.*

176. NON QVÆSTIONIS.] *Innoxij enim. nec erat, quod inquireret.*

177. ANIMI CAVSSA.] *In voluptatem ſuam, per remiſſionem & ludum.*

178. INGENS CRVDELIT.] *Haud diſplicet quod Gruterus ſuggerit*, inquies crudelitas. *Meo tamen eſt:* quam ingentem crudelitatis eius ſine dilat. *& tueri, imò tenere, poſſis. Voluptatem ingentē eius crudelitatis, quam iam animo deformarat, capturus erat.*

179. IN XYSTO.] *Etſi libri quidam, vt in rariore voce, titubant: nihil ego, nec audio eruditum virum, qui* in cryptâ *legit.* Xyſti *paſſim in villis & hortis. Suetonius de Auguſto:* Prætoria ſua, non tam ſtatuarum tabularumque ornatu, quàm Xyſtis & nemoribus excoluit. *Quid autem Xyſtus, clarè ſatis Vitruuius lib. v. cap. XI. & lib. VI. cap. X.* C

180. PORTICVM A RIPA.] *Quam porticum? nam & ipſe Xyſtus, Porticus certi generis erat. Vellem legi*, quâ porticum. *id eſſet, eâ parte quâ Porticum (aliam aliquam. tunc notam) ſeparat interpoſitus Xyſtus à ripâ: quâ illâ? Tiberis, niſi fallor. Certè in vrbe, vel ad vrbem, iſti horti. Placuit olim*, Euripo: *nec abſurdè. quia & aquæ & ſtagna variè hortos ſecabant. ſed nunc mallem eo ſenſu*, Euripi ſeparant. *nam & libri plures* ſeparant *numero plurium habent. Legerem, inquam:* quâ porticum Euripi ſeparant: *& omnino ſedeat (nam & ita epiſt.* LV. Platanona medio riuo, Euripi modo, diuidi:) *niſi Colonienſis priſca editio in ſe voces atque intendat, quæ* porticum agrippæ *præfert. Quidni autem in vicino* Porticus Agrippæ *aliqua? de quâ & Horatius lib. I. ep. VI.*

Porticus Agrippæ, & via te conſpexerit Appi.

Itaque tum eſſet, Xyſtum hunc ſeparare & diuidere D Porticum Agrippæ *ab hortis.*

181. CVM MATRONIS.] *Vtne ipſas vnà decollauerit? non præmiſit de illis: & vero magis exprimeret, ac dilataret. Senſus potior, quòd ipſe ibi* cum matronis & aliis Senatoribus *(aliis, non occidendis) ſpectator fuerit: cum iis inquam, cum quibus in cænâ fuerat, vt ex diei tempore apparet. Itaque tranſpoſita verba videantur:* quoſdam ex illis, inambulans cum m. a.

182. SOLEATVS.] *Vt à conuiuio recens. Vibius Ruſus lib.* IX. *Contr.* II. *ſimile in Flaminio accuſat:* Prætor ad occidendum hominem ſoleas popoſcit. *Nempe vt è conuiuiali lecto ſurgens, eas ſumeret.*

CAP.

A rem pertinet ſcire. quanquam abertare aliò poſſumus videri, & in deuium exire: ſed hoc ipſum pars erit iræ, ſuper ſolita ſæuientis. Ceciderat flagellis ſenatores: ipſe effecit, vt dici poſſet, ſolet fieri. torſerat per omnia, quæ in rerum naturâ triſtiſſima ſunt, fidiculis, [183] tabularibus, eculeo, [184] igne, [185] vultu ſuo. Et hoc loco reſpondebitur, magnam rem! ſi tres ſenatores, quaſi nequam mácipia, [186] inter verbera & flammas diuiſit, homo qui [187] de toto ſenatu trucidando cogitabat: qui optabat, vt populus Romanus vnam ceruicem haberet, vt ſcelera ſua tot locis ac temporibus diducta, in [188] vnum ictum & vnum diem cogeret. Quid tam inauditum, quàm nocturnum ſupplicium? cùm latrocinium tenebris abſcondi ſoleat, animaduerſiones, quò notiores ſunt, plus ad exemplum emendationemque proficiunt. Et hoc loco reſpondebitur mihi: Quod tantopere admiraris, iſti beluę quotidianum eſt; [189] ad hoc viuit, ad hoc vigilat, [190] ad hoc lucubrat. Nemo certè inuenietur alius, qui imperauerit his, in quos animaduerti iubebat, [191] os insertâ ſpongiâ includi, ne vocis emittendæ haberent facultatem. Cui vnquam mori-
B turo non eſt relictum, quà gemeret? timuit, ne quam liberiorem vocem extremus dolor mitteret: ne quid, quod nollet, audiret. ſciebat autem innumerabilia eſſe, quæ obiicere illi nemo, [192] niſi periturus, auderet. Cùm ſpongiæ non inuenirentur, ſcindi veſtimenta miſerorum, & in os farciri pannos imperauit. Quæ iſta ſæuitia eſt? liceat vltimum ſpiritum [193] trahere: da exituræ animæ locum: liceat illam [194] non per vulnus emittere. Adiicere his longum eſt, [195] quot patres quoque occiſorum eâdem XX.
nocte, dimiſſis per domos centurionibus, confecit: id eſt, homo miſericors luctu liberauit. Non enim Caij ſæuitiam, ſed iræ malum propoſitum eſt ſcribere: quæ non tantùm viritim furit, ſed gentes totas lancinat, ſed vrbes, ſed flumina, & tuta ab omni ſenſu doloris conuerberat. Sicut [196] rex Perſarum, totius populi nares recidit [197] in

CAP. XIX. 183. TABVLARIBVS.] *Omnis vetus lectio: niſi quòd vnus Pinciani*, tribularibus.
C *Prius ſi tenemus, explicari poteſt, Tabulas admotas inter tormenta fuiſſe: quibus adſtrictus arctatisq́ homo comprimeretur, & penè elideretur. Quidni tales in extenuando, præter naturam; ſicut Eculei, in extendendo? Enimuerò in Feſto lego*, Clitellas, tormenti genus *ſic appellatum. quod quid aliud ſuſpicer, quàm eiuſcemodi tabulas, velut clitellas aſino impoſitas, & compreſſas? Si* Tribularia *eligis: à* Tribulis *prompta ratio eſt, quæ ſunt (ait Varro)* è tabulâ lapidibus aut ferro aſperatâ. *Et talis ferè* Arca ferrata *illa, in quam Regulus coniectus. At Muretus tamen* Talaribus *fidenter hic edidit, nec verbo firmauit vel explicauit. Placuit H. Stephano, & ποδοστράβας Syneſij interpretatur. Ego (ſi vera hæc ſcriptio) caperem* Talaria *magis* flagella, *ſiue Græcorum ἀστραγαλωτοὺς μάστιγας, quibus ad ſanguinem & necem homines verberarent. Sed vix inducor, Senecæ hoc*
D *verbum eſſe.*

184. IGNE.] *Quem variè admouebant teneriori cuique parti: etiam, nouo more, obſcænis Domitianus.*

185. VVLTV SVO.] *Bellè. quaſi ſæuus ac minax ille vultus, inter tormenta, & quidem maxima, eſſet. Simile; De Breuit. vit. cap.* XVIII. Saxa, ferrum, ignem, Caium exceptum.

186. INTER VERB.] *Seruile vtrumque hoc dicit, Romano ritu. quia liberi nec flagris, nec tormentis, temerè ſubiiciebantur: quanto minus Senatores? Diuiſit autem illos inter verbera & flammas: id eſt, modò & alternis flagellauit, modò igne torſit. Adſpectum etiam ad Gladiatores, Beſtiarios, & hæc arenæ mancipia: quæ verberibus & flammis in necẽ agebantur.*

187 DE TOTO SENATV.] *Hæc & ſequentia in Suetonio lege, Caligulæ cap* XXXIV. *&* XLIX.

188. VNVM ICTVM.] *Tacitus Agricola:* Illud tempus, quo Domitianus, non iam per interualla ac ſpiramenta temporum, ſed continuò, & velut vno ictu, remp. exhauſit.

189. AD HOC VIVIT.] *Ergóne tunc viuus, cùm hæc ſcripſit? dicas certè. Et potuit ſcripſiſſe, ſed non edidiſſe: imò arctè preſſiſſe, vt ſtatus illorum temporum erat.*

190. AD HOC LVCVBRAT.] *Hæ tres voces perperam omiſſæ aliis. Sunt in veteribus libris. & plus eſt quàm* vigilare. *Nam ſignificat, cum cura & ſtudio vigilare.*

191. OS INSERTA SP.] *Aut linguam ipſam exſecari. vt in quodam equite Romano. quem* obiectum feris, cùm ſe innocentem proclamaſſet, reduxit: abſciſſaque linguâ, rurſus induxit.

192. NISI PERITVRVS.] *Aptè Philotas apud Curtium, lib.* VI. Nemo parcit morituro, nec cuiquam moriturus.

193. TRAHERE.] *Nullus vigor in hoc verbo. An* tradere? *efflatum deponere, & reddere Naturæ ſuum ſpiritum.*

194. NON PER VVLNVS.] *Quod ceruix inciſa facit. Per ôs enim emitti ſpiritum, communis lex eſt: atque ideò emiſſo, ſolet manibus claudi.*

CAP. XX. 195. QVOT PATRES.] *Ne ſic augeamus: veriùs*, quòd patres.

196. REX PERSARVM.] *Non hoc Herodotus, quod ſciam. ſed & Diodorus Siculus Aethiopum regi adſcribit* Altiſani: *idq́ à diuerſâ valdè cauſâ. Benignitas enim & miſeratio fuit. Narrat lib.* 1. *regem dictum veniſſe Aegyptum, viciſſe, ſubieciſſe. Initio autem regni multa latrocinia, vt fit, fuiſſe: atque hunc operam dediſſe, vt paullatim caperet: & iam captis, graue iudicaſſe omnes interficere, cùm grandi numero*

 eſſent,

[197] in Syriâ: inde [198] Rhinocolura loci nomen eſt. Pepercisſe illum iudicas, quòd non tota capita præcidit? nouo genere pœnæ delectatus eſt. Tale aliquid paſſi forent Æthiopes, qui ob longiſſimum vitæ ſpatium [199] Macrobij appellantur. in hos enim, quia non [200] ſupinis manibus exceperant ſeruitutem, [201] miſſiſque legatis [202] libera reſponſa dederant, quæ contumelioſa reges vocant, Cambyſes fremebat: & non prouiſis commeatibus, non exploratis itineribus, per inuia, per arentia trahebat omnem bello vtilem turbam: cui [203] intra primum iter deerant neceſſaria, nec quicquam ſubminiſtrabat ſterilis & inculta humanoque ignota veſtigio regio. Suſtinebant famem primò tenerrima frondium, & cacumina arborum, tum coria igne mollita, & quicquid neceſſitas cibum fecerat: poſtquam inter harenas radices quoque & herbæ defecerant, apparuitque inops etiam animalium ſolitudo, decimum quemque ſortiti, alimentum habuerunt fame ſæuius. Agebat adhuc ira regem præcipitem, cùm partem exercitus amiſiſſet, partem comediſſet: donec timuit, ne & ipſe vocaretur ad ſortem. tum demum ſignum receptui dedit. Seruabantur interim illi generoſæ aues, & inſtrumenta epularum camelis vehebantur: cùm ſortirentur milites eius, quis [204] malè periret, quis [205] peiùs viueret.

XXI. Hic iratus fuit genti, & ignotæ, & immeritæ, ſenſuræ tamen: Cyrus flumini. Nam cùm Babylonem oppugnaturus [206] feſtinaret ad bellum, cuius maxima momenta in occaſionibus ſunt, [207] Gynden latè fuſum amnem vado tranſire tentauit: quod vix tutum eſt etiam cùm ſenſit æſtatem, & ad minimum deductus eſt. Ibi vnus [208] ex his equis, qui trahere regium currum albi ſolebant, abreptus, vehementer commouit regem. iurauit itaque amnem illum [209] regiis equis meatum auferentem, eò ſe redacturum, vt tranſiri calcarique etiam à feminis poſſet. Huc deinde omnem tranſtulit belli apparatum, & tamdiu aſſedit operi, donec C. & LXXX. [210] cuniculis diuiſum alueum in CCC. & LX. riuos diſpergeret, & ſiccum relinqueret in diuerſum fluentibus aquis. Periit itaque & tem-

eſſent; iniuſtum item impunes dimittere. Ita ergo mediam viam legiſſe, & reſectis naribus, quò nobiles eſſent, in deſertis Aegypti finibus colere iuſſiſſe, vrbe ibi ſtructâ, cui à re & facie nomen eſſet.

197. IN SYRIA.] *Omnino. nec Diodorus dicit (improuidè quibuſdam traditum) in Aegypto eſſe; ſed diſertè* in confinio Ægypti Syriæque. *Res ſic habet: & Strabo eam locat haud procul litore, iuxta* Raphiam & Gazam.

198. RHINOCOLVRA.] *Graci* ῥῖνα naſum *dicunt*, κόλουρον curtatum.

199. MACROBII.] *Eſſent Latinis*, Longæui. *Habitant Africam ad Auſtrale mare: vt Herodotus.*

200. SVPINIS MAN.] *Prouerbij vice, de animo & affectu libenti. à geſtu eorum, qui munera, aurum, aut res caras ſuſcipiunt, manibus ſic prolatis.*

201. MISSISQVE LEGAT.] *Quos ipſe Cambyſes miſerat ex Ichtyophagis, gnaros Aethiopicæ linguæ.*

202. LIBERA RESP.] *Compendio hae:* Veniſſe eos, non vt legatos, ſed exploratores: & ab homine iniuſto miſſos, vt qui aliena cuperet, & captaret. Vos autem ei *(addidit Rex)* hunc arcum viciſſim date cum hoc meo conſilio. Quando Perſæ hunc talem arcum trahere & inflectere poterunt, tum cum multo maximis copiis aduerſus Macrobios veniunto. Intereà, diis gratias agat, quòd Æthiopibus mentem non det aliena inuadendi. *Herodotus lib.* III.

203. INTRA PRIMVM ITER.] *Herodotus*, intra quintam itineris partem.

204. MALE PERIRET.] *Qui ederetur.*

205. PEIVS VIVERET.] *Qui ederet.*

CAP. XXI. 206. FESTINARET.] *E Perſide mouens.*

207. GYNDEN.] *Quem Herodotus in* Matienis montibus *oriri facit: Ammianus in Mediâ ponit. Ambigitur quis ſit, nec Ptolemæus locauit. quod mirum, cùm Oroſius* ſecundæ magnitudinis poſt Eufratem *faciat. Tacito quoque* Gindes *nominatur, ſed qui* Dahas Arioſque diſterminat, XI. *Annalium: igitur diuerſus ab iſto. De hoc noſtro Tibullus tertiò, ad Meſſallam:*

— aut rapidus Cyri dementia Gyndes.

Nam & Cyri inſaniam in eo taxat. Probabile, minùs in famâ aut notitiâ fuiſſe poſteà: quia Cyrus nempe ſic debilitauit & exhauſit.

208. EX EQVIS.] *Sacros eos appellat Herodotus, & vulgò ſic dicebantur.*

209. REGIIS EQVIS MEATVM.] *Mutare licebat, & fortean oportebat. Nam eſt à ſolâ coniecturâ Pinciani. Scripti & editi antiquitus, alij*, regiis commeatus auferentem; *alij, vt meus*, regis commeatum. *Vera ſcriptura*: regi commeatum. *id eſt, auferentem Regi commeandi facultatem. Nam id hic Commeatus. Tacitus, de Londinio*: Sed copiâ negotiatorum, & commeatu, maximè celebre. *Ita* commeatus viæ publicæ, *in legum libris: & ſæpius.*

210. CVNICVLIS.] *Hærent hic Critici, & Eraſmus* canaliculis *legi vellet: quidam libri* curriculis *habent. At quid promptius veriuſq́, quàm* funiculis, *ex Herodoto?* Diuiſit, *inquit*, copias in duas partes. Καὶ κατέτεινε σχοινοτενέας ὑποδέξας διώρυχας ὀγδώκοντα καὶ ἑκατὸν, παρ' ἑκάτερον τὸ χεῖλος τοῦ Γύνδεω τετραμμένας πάντα τρόπον: Et ſignauit ad funiculos extẽſos foſſas centum octoginta, ad vtrumque labrum fluminis, quaquauerſus. *Mens eadem Senecæ, diuiſum funiculis alueum: & ad ea ſigna in bis totidem riuos ſubductum.*

211. IN

A tempus, magna [211] in vanis rebus iactura, & militum ardor, quem inutilis labor fregit,
& occaſio aggrediendi imparatos, dum ille bellum indictum hoſti cum flumine gerit.
Hic furor (quid enim aliud voces?) Romanos quoque contigit. C. enim Cæſar villam XXII.
[212] in Herculanenſi pulcherrimam, quia mater ſua aliquando in illâ [213] cuſtodita erat,
diruit, fecitque eius per hoc notabilem fortunam. ſtantem enim prænauigabamus: nunc
cauſa dirutæ quæritur. Et tam hæc cogitanda ſunt exempla, quæ vites; quàm illa è con-
trario, quæ ſequaris, moderata, lenia: quibus nec ad iraſcendum cauſſa defuit, nec ad
vlciſcendum poteſtas. Quid enim facilius fuit Antigono, quàm duos manipulares duci
iubere, [214] qui incumbentes regio tabernaculo faciebant, quod homines & periculoſiſſi-
mè & libentiſſimè faciunt, [215] de rege ſuo malè exiſtimant? Audierat omnia Antigonus,
vtpote cùm inter dicentes & audientem [216] palla intereſſet: quam ille leuiter commo-
uit, &, [217] *Longiùs*, inquit, *diſcedite, ne vos rex audiat.* Idem quadam nocte, cùm quoſ-
dam ex militibus ſuis exaudiſſet, omnia mala imprecantes regi, qui ipſos in illud iter &
B inextricabile lutum [218] deduxiſſet, acceſſit ad eos qui maximè laborabant: & cùm igno-
rantes à quo adiuuarentur, explicuiſſet: *Nunc*, inquit, *maledicite Antigono, cuius vitio in
has miſerias incidiſtis: ei autem benè optate, qui vos ex hac voragine eduxit.* Idem tam miti
animo hoſtium ſuorum maledicta, quàm ciuium tulit. Itaque cùm in paruulo quo-
dam caſtello Græci obſiderentur, & fiduciâ loci contemnentes hoſtem multa in defor-
mitatem Antigoni iocarentur, & nunc ſtaturam humilem, nunc colliſum naſum deri-
derent: *Gaudeo*, inquit, *& aliquid boni ſpero: ſi in caſtris meis* [219] *Silenum habeo.* Cùm hos
dicaces fame domuiſſet, [220] captis ſic vſus eſt, vt eos qui militiæ vtiles erant, in cohortes
deſcriberet, ceteros præconi ſubiiceret: id quoque ſe negauit facturum fuiſſe, niſi expe-
diret his [221] dominum habere, qui tam malam haberent linguam. [222] Huius nepos fuit
Alexander, qui lanceam in conuiuas ſuos torquebat, qui ex duobus amicis quos paul-
lo antè retuli, [223] alterum feræ obiecit, [224] alterum ſibi. Ex his duobus tamen, qui leoni
obiectus eſt, vixit. Non habuit hoc auitum ille vitium, ne paternum quidem. XXIII.
C nam ſi qua alia in Philippo virtus, fuit & contumeliarum patientia, ingens inſtrumen-
tum ad tutelam regni. Demochares ad illum, Parrheſiaſtes ob nimiam & procacem lin-
guam appellatus, inter alios Athenienſium legatos venerat: auditâ benignè legatione,
Phi-

211. IN VANIS.] *Libri plerique omnes*, in ma-
gnis. *quod interpretetur aliquis, magnam iacturam, & quidem in magnis rebus. Nam vbi tale aliquid molitis, temporis præcipuè ducenda ratio. Diuerſa ſententia in vulgatis: nempe perdidiſſe eum tempus in re inutili nec magnâ. Nam fluuiũ deducere, non magnum ſanè, præſertim ſine alia, quàm vltionis fatuæ, fructu.*

CAP. XXII. 212. IN HERCVLANENSI.] *Facundiſſimâ & pulcherrimâ Campaniæ orâ. Nam* Herculanium *ſiue* Heracléa *ibi opidum, incendio*
D *Veſuuij montis, ſub Tito, poſteà penitus obrutum ſiue hauſtum, populo in theatro ſedente. Dio Caſſius.*

213. CVSTODITA.] *Sub Tiberio. cum fraudibus Seiani periit. Tacitum vide.*

214. QVI INCVMBENTES.] *Imò verò* excubantes, *cum Pinciano.*

215. DE REGE.] *Libri alij*, Qui de rege. *& addendum videtur, aut certè in fine legendum*, exiſtimantes.

216. PALLA INTER.] *Ita vnus Pinciani liber, & certè etiam meus: alij* palàm, *vel* paullum. *Ex quo ego olim*, aulæum intereſſet. *Nam in fragmentis Polybij apud Suidam: ἀκούων ταῦτα πάντα διὰ τῆς αὐλαίας ὁ βασιλεὺς, ἐγέλα*: Audiens hæc omnia per aulæum rex, riſit. *Et res ita fuit. ſed vox etiam* Pallæ *videndum, an non valeat in hunc ſenſum. Certè in optimis Gloſſis eſt*, Palla, *μίτρα, πέπλος, παραπέτασμα*: mitra, peplum, velum ſiue aulæum.

217. LONGIVS, INQVIT.] *Plutarchus de hac re: παπαὶ εἶπεν, οὐ πορρωτέρω ποι τραπόμενοι κακῶς ἐρεῖτε ἡμᾶς;* Papæ, an non longiùs hinc abeuntes nobis maledicetis?

218. DEDVXISSET.] *Meus*, dediſſet.

219. SILENVM.] *Bacchi comitem Deum. Seniores autem Satyros*, Silenos *dici, Pauſanias tradit. Alluſum ad fœditatem Satyrorum.*

220. CAPTIS SIC.] *Meus liber*, captis ſicut mox eſt ſuggeſtum eſt regi vt eos.

221. DOMINVM HABERE.] *Plutarchus paullò aliter*: Poſthac ſe apud dominos eorum conqueſturum, ſi pergerent maledicere.

222. HVIVS NEPOS.] *Vah, quàm aliud agis Seneca! Nam iſte Antigonus, de quo hæc & pluſcula Plutarchus, inter ſucceſſores Alexandri fuit, Demetrij pater. Nihil certius. Quis etiam alius Antigonus, auus Alexandri? nuſquam leges: & conſenſu* Amyntam *Philippi patrem faciunt. Demiror, quî hactenus in Senecam, de re tam illuſtri & cognobili non monuiſſe. Sed ex his & talibus liqueat, Senecam in rebus & ſenſibus deditum, ſæpiculè in hiſtoriâ aut nominibus ſublabi.*

223. ALTERVM FERÆ.] *Lyſimachum.*

224. ALTERVM SIBI.] *Clytum, quem ſuâ manu occidit.*

Philippus, *Dicite*, inquit, *mihi, facere quid poſſum, quod ſit Athenienſibus gratum*: Excepit De- A
mochares: *Te*, inquit, *ſuſpendere*. Indignatio circumſtantium ad tam inhumanum re-
ſponſum exorta eſt: quos Philippus conticeſcere iuſſit, & Therſitam illum ſaluum in-
columemque dimittere. *At vos*, inquit, *ceteri legati nunciate Athenienſibus, multò ſuper-
biores eſſe, qui iſta dicunt, quàm qui impunè dicta audiunt*. Multa & diuus Auguſtus digna
memoriâ fecit, dixitque: quibus appareat illi iram non imperaſſe. [225] Timagenes hiſto-
riarum ſcriptor, quædam in ipſum, quædam in vxorem eius, & in totam domum dixe-
rat, nec perdiderat dicta. magis enim circumfertur, & in ore hominum eſt, temeraria vr-
banitas. Sæpe illum Cæſar monuit, vt moderatiùs linguâ vteretur: perſeueranti, [226] do-
mo ſuâ interdixit. Poſteà Timagenes in contubernio Pollionis Aſinij conſenuit, [227] ac
totâ ciuitate dilectus eſt. nullum illi limen præcluſa Cæſaris domus abſtulit. Hiſtorias
poſtea quas ſcripſerat, recitauit, & combuſſit, & libros acta Cæſaris Auguſti continen-
tes in ignem poſuit. inimicitias geſſit cum Cæſare. Nemo amicitiam eius extimuit, ne-
mo [228] quaſi fulguritum refugit: fuit qui præberet tam altè cadenti [229] ſinum. Tulit hoc B
vt dixi, Cæſar patienter, ne eo quidem motus, quòd laudibus ſuis, rebuſque geſtis [230] ma-
nus attulerat. Nunquã cum hoſpite inimici ſui queſtus eſt: hoc duntaxat Pollioni Aſinio
dixit, [231] θηριοτροφεῖς. Paranti demùm excuſationẽ, obſtitit. *Fruere*, inquit, *mi Pollio, frue-
re*. Et cùm Pollio diceret: *Si iubes Cæſar, ſtatim illi domo meâ interdicam. Hoc me*, inquit, *putas
facturum, cùm ego vos in gratiam reduxerim?* Fuerat enim aliquando Timageni Pollio ira-
tus: nec vllam aliam habuerat cauſam deſinendi, quàm quòd [232] Cæſar cœperat.

XXIV. Dicat itaque quiſque ſibi, quoties laceſſitur: Nunquid potentior ſum Philippo? illi
tamen impunè maledictum eſt. Nunquid in domo meâ plus poſſum, quàm toto orbe
terrarum diuus Auguſtus potuit? ille tamen contentus fuit, à conuiciatore ſuo ſecedere.
Quid eſt quare ego ſerui mei [233] hilarius reſponſum, & contumaciorem vultum, & non
peruenientem vſque ad me murmurationem, flagellis & compedibus expiem? quis ſum,
cuius aures lædi nefas ſit? Ignouerunt multi hoſtibus: ego non ignoſcam pigris, negli-
gentibus, garrulis? Puerum ætas excuſet, feminam ſexus, extraneum [234] libertas, dome- C
ſticum familiaritas. [235] Nunc primùm offendit? cogitemus quamdiu placuerit. ſæpè &
aliàs

CAP. XXIII. 225. TIMAGENES.] *Quem Plinius in Indice ſuo citat, inter eos ex quibus Geographica hauſit. Sed & Ammianus li.* XV. Timagenes & diligentiâ Græcus, & linguâ: *atq; aſtendit Gallias etiam deſcripſiſſe. In Suidâ eſt*: Timagenes hiſtoricus, Periplum totius maris ſcripſit in quinque voluminibus. *Fuit & alius Timagenes Aegyptius, qui Romæ ſub idem hoc tempus docuit, ſed ob libertatem ſcholâ excidit. Vide, ſi lubet, & ſuper eo Suidam: ſed cùm* Hiſtoriarum *ſcriptorem noſter appellet, credo alterum illum eſſe. Nominat iterùm, Epiſt.* XCI. *cum elogio*, Felicitatis vrbis inimicus.

226. DOMO SVA.] *Tacitus lib.* VI. Morem fuiſſe maioribus, quoties dirimerent amicitias, interdicere domo, eumque finem gratiæ ponere. *Plura ego, ad eumdem ſcriptorem lib.* II. *De ipſo autem Timagene noſtra, Plutarchus libro, De Adulatoris & Amici diſcrimine: Timagenem amicitiâ* Cæſaris excidiſſe, non quòd liberam vocem apud ipſum emiſiſſet, ſed quòd in conuiuiis & circulis calumniatus aſſiduè aut criminatus eſſet.

227. AC TOTA.] *Meus*, à totâ: *& ſtatim*, directus *eſt, non* dilectus. *Gruterus* direptus *facit, rectè. Vide De Breuit. vit. cap.* VII.

228. QVASI FVLGVRITVM.] *Proba, etſi in libris* fulguris ictum, *aut* fulgure ictum. *Crebrum autem, vt fulmine tacti dicantur, qui à potentioribus illis læſi: quos comparant ſcilicet cum Ioue. Nota paræmia*: πόῤῥω Διός τε καὶ κεραυνοῦ: Procul à Ioue & fulmine. *& vt Paeta*,

Sæuum præluſtri fulmen ab arce venit.

Alia autem hîc etiam alluſio. quia fulgure tactos ſacros putabant, & Bidental faciebant, & vitabant. Vide I. *De Clem. cap.* VII.

229. SINVM.] *Qui exciperet, vt molliter caderet. Nemo autem libenter ſe ſupponit ab alta cadenti, ne ipſe opprimatur.*

230. MANVS ATTVLERAT.] *Eas quaſi interfecerat.*

231. Θηριοτροφεῖς.] *Serpentem nutris. Simile apud Græcos*, ὄφιν θάλπεις: Serpentem foues. *Notum de ruſtica, qui torpentem frigore ſinu fouit, refecitq; atque is pro gratiâ momordit & occidit.* D

232. CÆSAR COEP.] *Notat & in hoc libertatem Aſinij, an contentionem cum Cæſare. Odit, cùm ille amauit; amare cœpit, cùm ille odiſſe. quaſi ex profeſſo in alia omnia iens.*

CAP. XXIIII. 233. HILARIVS.] *Libri quidam, & meus*, elarius: *alij*, elatius. *quod non diſpliceat. Sed &* clarius, *ſua ſenſu bonum. altius, & voce quoque animoſum.*

234. LIBERTAS.] *Quia nihil illi mecum. non eſt addictus, aut obnoxius.*

235. NVNC PRIMVM.] *Quidam libri*, coniux primùm. *& certè haud improbè: deſcendere ad magis diſtincta videtur, & mox etiã de amico adiungit.*

236. QVOD

A aliàs offendit? feramus quod diu tulimus. Amicus eſt? fecit [236] quòd noluit. inimicus eſt? fecit quod debuit. Prudentiori [237] cedamus: ſtultiori remittamus. pro quocunque, illud reſpondeamus nobis, [238] ſapientiſſimos quoque viros multa delinquere: neminem eſſe tam circumſpectum, cuius non diligentia aliquando ſibiipſi [239] excidat: neminem tam maturum, cuius non grauitatem in aliquod feruidius factū caſus impingat: neminem tam timidum offenſarum, qui non in illas, dum vitat, incidat. Quomodo hominí puſillo ſolatium in malis fuit, etiam magnorum virorum titubare fortunam, XXV. & æquiore animo filium in angulo fleuit, qui vidit [240] acerba funera etiam ex regiâ duci: ſic animo æquiore feret ab aliquo lædi, ab aliquo contemni, cuicumque venit in mentem, nullam eſſe tantam potentiam, in quam non incurrat iniuria. Quòd ſi etiam prudentiſſimi peccant, cuius nōn error [241] bonam cauſſam habet? Reſpiciamus, quoties adoleſcentia noſtra in officio parùm diligens fuerit, in ſermone parùm modeſta, in vino parùm temperans. Si iratus eſt: demus illi ſpatium, quo diſpicere quid fecerit, poſſit. ſe

B ipſe caſtigabit. Denique [242] dabit pœnas. non eſt quòd cum illo [243] paria faciamus. Illud non venit in dubium, quin ſe exemerit turbæ, & altiùs ſteterit, quiſquis deſpexit laceſſentes. proprium eſt magnitudinis veræ, non ſe ſentire percuſſum. Sic immanis fera ad latratum canum lenta reſpexit: ſic irritus ingenti ſcopulo fluctus aſſultat. Qui non iraſcitur, inconcuſſus iniuriâ perſtitit: qui iraſcitur, motus eſt. At ille quem modò altiorem omni incommodo poſui, tenet [244] quodam amplexu ſummum bonum. nec homini tantùm, ſed ipſi fortunæ reſpondet: Omnia licet facias, minor es, quàm vt ſerenitatem meam obducas. Vetat hoc ratio, cui vitam regendam dedi. plus mihi nocitura eſt ira, quàm iniuria. Quid ni plus? illius modus certus eſt: iſta quouſque me latura ſit, incertum eſt. Non poſſum, inquis, pati. graue eſt, iniuriam ſuſtinere. Mentiris. XXVI. quis enim iniuriam non poteſt ferre, qui [245] poteſt iram? Adiice nunc, quòd id agis vt & iram feras, & iniuriam. Quare fers ægri rabiem, & phrenetici verba? puerorum proteruas manus? nempe quia videntur neſcire, quid faciant. Quid intereſt, quo quiſque vi-

C tio fiat imprudens? imprudentia par in omnibus patrocinium eſt. Quid ergo? inquis. impune illi erit? puta te velle: tamen non erit. Maxima eſt enim factæ iniuriæ pœna, feciſſe: nec quiſquam grauiùs afficitur, quàm qui ad ſupplicium [246] pœnitentiæ traditur. Denique ad condicionem rerum humanarum reſpiciendum eſt, vt omnium accidentium æqui iudices ſimus: iniquus autem eſt, qui commune vitium ſingulis obiecit. Non eſt Æthiopis inter ſuos inſignitus color: nec [247] ruffus crinis & coactus [248] in nodum apud Germanos. [249] vtrumque decet. Nihil in vno iudicabis notabile aut fœdum, quod genti ſuæ publicum eſt. At iſta quæ retuli, vnius regionis atque anguli conſuetudo

236. QVOD NOLVIT.] *Nec enim amicus quærit offendere, ſed demereri. An* voluit *potiùs? quia libertas amicorum propria.*

237. CEDAMVS.] *Meus, & plures,* credamus.

238. SAPIENTISSIMOS.] *Verſus ita Phœbææ veritatis:* Ἁμαρτάνει δὲ καὶ σοφοῦ σοφώτερος: Erratque

D ſapientiſſimus ſapientium.

239. EXCIDAT.] *Veluti ſe perdat.*

CAP. XXV. 240. ACERBA.] *Immatura, in ætate adhuc vireſcente.*

241. BONAM CAVSSAM.] *Agi defendiq́ facilem.*

242. DABIT.] *Meus,* debet. *eleganter more Græco.* ὀφλισκάνει τιμωρίαν.

243. PARIA FAC.] *Id eſt, nihil opus reponere ſtatim, & recaxanda paria facere: alius pro nobis.*

244. QVODAM AMPL.] *Alij,* amplexu quodam: *& nonnulli,* quoddam. *Ego vellem,* quodammodo. *Non enim planè & plenè ideò ſummi boni patens, ſed in parte: & Tranquillitate illâ videtur frui, quæ ex Summo bono manat.*

CAP. XXVI. 245. POTEST IRAM.] *Quæ magis torquet, rapit, aufert.*

246. PÆNITENTIÆ.] *Plutarchus,* De Tranquillitate: Τὸ γὰρ συνειδὸς, οἷον ἕλκος ἐν σαρκὶ τῆς ψυχῆς μεταμέλειαν ἀεὶ αἱμάσσουσαν καὶ νύσσουσαν ἐναπολείπει. τὰς μὲν γὰρ ἄλλας ἀναιρεῖ λύπας ὁ λόγος. τὴν δὲ μετάνοιαν αὐτὸς ἐργάζεται, δακνομένην σὺν αἰσχύνῃ, καὶ κολαζομένην ὑφ' αὐτῆς: Nam facinorum conſcientia, ſicut vlcus in carne, in animo Pænitentiam relinquit, aſſiduè lancinantem & pungentem. Et alias quidem curas doloreſque Ratio aufert; ipſam Pænitentiam creat, mordicantem cum Pudore, & à ſeipsâ punitam. *Sunt aurea, & quæ noſter hic atque alibi dicit.*

247. RVFFVS CRINIS.] *Martialis:*

— ruffi perſona Bataui. *Iuuenalis:*

Cærula quis ſtupuit Germani lumina, flauam Cæſariem?

Nam flauum ſiue ruffum, τὸ ξανθόν. *Vide quæ ad Taciti Germaniam ſcripſi.*

248. IN NODVM.] *Noſter, epiſtolâ vltimâ:* Cùm capillum vel effuderis, more Parthorum; vel Germanorum, nodo vinxeris.

249. VTRVMQVE DEC.] *Libri variant. & ex eorum*

do defendit: vide nunc quanto in his iuſtior venia ſit, quæ per totum genus humanum A
vulgata ſunt. Omnes inconſulti & improuidi ſumus, omnes incerti, queruli, ambitioſi.
Quid lenioribus verbis hulcus publicum abſcondo? omnes mali ſumus. Quicquid ita-
que in alio reprehenditur, id vnuſquiſque in ſuo ſinu inueniet. Quid illius pallorem, il-
lius maciem notas? [250] peſtilentia eſt. Placidiores itaque inuicem ſimus. mali inter ma-
XXVII. los viuimus. Vna res nos facere poteſt quietos, mutuæ facilitatis [251] conuentio. Ille mi-
hi iam nocuit: ego illi nondum. ſed iam aliquem fortaſſe læſiſti: ſed lædes. Noli
æſtimare hanc horam, aut hunc diem: totum inſpice mentis tuæ habitum. etiam ſi ni-
hil mali feciſti, potes facere. Quanto ſatius eſt, ſanari iniuriam, quàm vlciſci? Multum
temporis vltio abſumit. multis ſe iniuriis obiicit, dum vnâ dolet. Diutiùs iraſcimur
omnes, quàm lædimur. quanto melius eſt, abire in diuerſum, nec vitia vitiis compone-
re? Num quis ſatis conſtare ſibi videatur, [252] ſi mulam calcibus repetat, & canem mor-
ſu? Iſta, inquis, peccare ſe neſciunt. Primùm, quàm iniquus eſt, apud quem hominem
eſſe, ad impetrandam veniam nocet? deinde, ſi cetera animalia iræ tuæ ſubducit, quòd B
conſilio carent: eo loco tibi ſit, quiſquis conſilio caret. Quid enim refert, an alia mutis
diſſimilia habeat, ſi quod in omni peccato muta defendit, ſimilem habet caliginem
mentis? Peccauit. [253] hoc enim primum, hoc enim extremum. Non eſt quod illi credas,
etiam ſi dixit: Iterùm non faciam. Et iſte peccabit, & in iſtum alius, & totâ vitâ inter
errores volutabitur. Manſuetè immanſueta tractanda ſunt. Quod in luctu dici ſolet,
efficaciſſimè & in irâ dicetur: Vtrùm aliquando deſines, an nunquam? ſi aliquando; ſa-
XXVIII tius eſt iram relinquere, quàm ab irâ relinqui. Sin ſemper hæc cogitatio durabit; vides
quàm impacatam tibi denunties vitam. qualis enim erit ſemper [254] tumentis? Ad-
iice nunc, quòd niſi bene te ipſe ſuccenderis, & ſubinde cauſſas quibus ſtimuleris, reno-
uaueris, ſuâ ſponte ira diſcedet, & vires illi dies ſubtrahet. quanto ſatius eſt à te illam
vinci, quàm à ſe? Huic iraſceris, deinde illi: ſeruis, deinde libertis: parentibus, deinde li-
beris: notis, deinde ignotis. Vbique enim cauſſæ ſuperſunt, niſi deprecator animus ac-
ceſſit. Hinc te illò furor rapiet, & illinc aliò: & nouis ſubinde irritamentis orientibus, C
continuabitur rabies. Age infelix, & quando amabis? O quàm bonum tempus in re
malâ perdis! Quanto nunc ſatius erat, amicos parare, inimicos mitigare, Remp. admi-
niſtrare, transferre in res domeſticas operam: quàm circumſpicere quid alicui poſſis fa-
cere mali? quod aut dignitati eius, aut patrimonio, aut corpori vulnus infligas? cùm id ti-
bi contingere ſine certamine ac periculo non poſſit, etiam ſi cum inferiore concurſes.
Vinctum licet accipias, & ad arbitrium tuum omni patientiæ expoſitum: ſæpe nimia
vis cædentis aut articulum loco mouit, aut neruum in his quos fregerat, dentibus fixit.
Multos iracundia mancos, multos debiles fecit, etiam vbi patientiæ eſt nacta materiam.
Adiice nunc, quod nihil tam imbecille natum eſt, vt ſine elidentis periculo pereat. im-
becillos valentiſſimis aliàs dolor, aliàs caſus exæquat. Quid, quòd pleraque eorum, pro-
pter quæ iraſcimur, offendunt nos magis, quàm lædunt? multum autem intereſt, vtrùm
aliquis voluptati meæ [215] obſtet, an [256] deſit: eripiat, an non det. Atqui in æquo poni-
mus, vtrùm aliquis auferat, an neget: vtrùm ſpem noſtram præcidat, an differat: vtrùm D
contra nos faciat, an pro ſe: amore alterius, an odio noſtri. Quidam verò non tantùm
iuſtas cauſſas [257] ſtandi contra nos, ſed etiam honeſtas habent. Alius patrem tuetur,
alius

eorum veſtigiis Gruterus: apud Germanos virum dedecet. *Ibi, inquit, non eſt muliebre, vt apud nos, comam in nodum ſtringi.*

250 PESTILENT.] *Publicus morbus & mortalitas.*

251. CONVENTIO.] *Quaſi pactum, vt mutuò faciles ſimus in ignoſcendo. Sic* De Prouidentiâ, *cap. 11. de Iubâ & Petreio inuicem caſis:* Fortis & egregia fati conuentio. *In ipsâ autem re, talis Iunonia illa conuentio, in Homero, cum ſuo Ioue:*

Ἀλλ' ἤτοι μὲν ταῦθ' ὑποείξομεν ἀλλήλοισι,
Σοὶ μὲν ἐγώ, σὺ δ' ἐμοί.

CAP. XXVII. 252. SI MVLAM.] *Plutarchus, De non iraſcendo:* Canes, equos, mulos puniendos putant. ſicut Pancratiaſtes ille Cteſipho, qui mulam petere calcibus inuicem ſolebat.

253. HOC ENIM.] *Meus & alii quidam,* Hoc eſt. *probo, & ſtatim etiam legam,* hoc erit extremum? *interrogando.*

254. TVMENTIS.] *Voce meus auctior, & alio item ordine:* Qualis enim ſemper tumentis erit animus? *verè.*

CAP. XXVIII. 255. OBSTET.] *Inimici animo.*

256. DESIT.] *Negligentis.*

257. STANDI CONTRA.] *In iudicio.*

CAP.

A alius fratrem, alius patruum, alius amicum. his tamen non ignoſcimus id facientibus:
quod niſi facerent, improbaremus. imò, quod eſt incredibile, ſæpe de facto benè exiſti-
mamus, de faciente malè. At mehercules vir magnus ac iuſtus, fortiſſimum quem- XXIX.
que ex hoſtibus ſuis, & pro libertate ac ſalute patriæ pertinaciſſimum ſuſpicit, & talem
ſibi ciuem, talem militem contingere optat. Turpe eſt, odiſſe quem laudes: quanto ve-
rò turpius, ob id aliquem odiſſe, propter quod miſericordiâ dignus eſt? Si captiuus in
ſeruitutem ſubitò depreſſus reliquias libertatis tenet, nec ad ſordida ac laborioſa mini-
ſteria agilis occurrit, ſi ex otio piger equum vehiculumque domini curſu non exæquat;
ſi inter quotidianas vigilias feſſum ſomnus oppreſſit, ſi ruſticum laborem recuſat, aut
non fortiter obit, à ſeruitute vrbanâ & feriatâ tranſlatus ad durum opus. Diſtinguamus,
vtrũ aliquis non poſſit, an nolit. multos abſoluemus, ſi cœperimus antè iudicare, quàm
iraſci. Nunc autem primum impetum ſequimur. deinde quamuis vana nos concitaue-
rint, perſeueramus, ne videamur cœpiſſe ſine cauſſâ: & quod iniquiſſimum eſt, pertina-
B ciores nos facit iniquitas iræ. [258] Retinemus enim illam, & augemus: quaſi argumen-
tum ſit iuſtè iraſcendi, grauiter iraſci. Quanto melius eſt, initia ipſa perſpicere, quàm
leuia ſint, quàm innoxia? Quod accidere vides in animalibus mutis, idem in homine
deprehendes: friuolis turbamur, & inanibus. [259] Taurum color rubicundus ex- XXX.
citat, [260] ad vmbram aſpis [261] exſurgit, vrſos leoneſque [262] mappa proritat. Omnia, quæ
naturâ fera ac rabida ſunt, conſternantur [263] ad vana. Idem inquietis & ſtolidis ingeniis
euenit: rerum ſuſpicione feriuntur. adeò quidem, vt interdum iniurias vocent modica
beneficia: in quibus frequentiſſima, certè acerbiſſima iracundiæ materia eſt. Cariſſimis
enim iraſcimur, quòd minora nobis præſtiterint, quàm mente concepimus, quàm quæ
alij tulerint: cùm vtriuſque rei paratum remedium ſit. Magis alteri indulſit? noſtra
nos ſine comparatione delectent. nunquam erit felix, quem torquebit felicior. Minus
habeo quàm ſperaui? ſed fortaſſe plus ſperaui, quàm debui. Hæc pars maximè metuen-
da eſt: hinc perniciosiſſimæ iræ naſcuntur, & ſanctiſſima quæque inuaſuræ. Diuum
C Iulium plures amici confecerunt, quàm inimici, quorum non expleuerat ſpes inexplebi-
les. Voluit quidem ille: neque enim quiſquam liberaliùs victoriâ vſus eſt, ex quâ nihil
ſibi vindicauit, niſi diſpenſandi poteſtatem: ſed quemadmodum ſufficere tam impro-
bis deſideriis poſſet, cùm tantum omnes concupiſcerent, quantum poterat vnus? Vidit
itaque ſtrictis circa [264] ſellam ſuam gladiis commilitones ſuos, Cimbrum Tillium acer-
rimum paullo antè ſuarum partium defenſorem, alioſque [265] poſt Pompeium demum
Pom-

CAP. XXIX. 258.] RETINEMVS ENIM.] *Meus*. Retinemus modò. *fecerim*, non modò il-lam, ſed.

CAP. XXX. 259. TAVRVM COL.] *Plutarchus, in* Connubialibus Monitis: *Οἱ προσιόντες ἐλέφασιν ἐσθῆτα λαμπρὰν οὐ λαμβάνουσιν, οὐδὲ φοινικίδας οἱ ταύροις. διαγριαίνεται γὰρ ὑπὸ τῶν χρωμάτων τούτων μάλιστα τὰ ζῶα*: Qui ad elephantes
D accedunt, veſtem candidam non ſumunt; qui ad tauros, puniceam. nam hæc animalia his coloribus maximè exaſperantur. *Ouidius in Metam.*

Haud ſecùs exarſit, Circo quã taurus aperto,
Cùm ſua terribili petit irritamina cornu,
Puniceas veſtes: eluſaque vulnera ſentit.

Itaque rubræ veſtes obiiciebantur, imò hominum forma, in tali colore. Pilas dicebant, vel ab illo taurorum repercuſſu, quaſi pilis ludentium; vel quòd priſci laneas hominum effigies in Compitalibus, Pilas *dicebant. Vide Feſtum. Cicero in Cornelianâ* Homines fœneos *appellat, & proiici in medium Circum ſolere. Ibi Aſconius:* Simulacra effigieſque hominum ex fœno fieri ſolebant, quibus obiectis ad ſpectaculum præbendum tauri irritarentur. *Ipſe* obiectis *ait, & Cicero* proiici: *at Martialis* imponi,

Iactat vt impoſitas taurus in aſtra pilas.

Malim ibi oppoſitas: *niſi ſi & cornibus eius aut capiti impoſita & innexa. In Gloſſis:* Pilæ, *ταυροκαθάπται. Atqui ſi è fæno, quomodo rubræ? intellege, veſte tali obducto.*

260. AD VMBRAM.] *Panno aut aliâ re factam, nec ſine motu, vt opinor. Huc adſpiciebat ſuprà, lib. II. cap. XII.* Acerrimas feras vmbra exagitat.

261. EXSVRGIT.] *Neſcio quid meus velit,* exercit *ſcribendo.*

262. MAPPA PROR.] *Vir perdoctus ſic capit, vt non Mappa ipſius color, ſed curriculi Circenſis ſtrepitus & motus beſtias illas irritauerit. nam ita antè Seneca:* Curriculi motus, rotarumque verſata facies leonem redigit in caueam. *Non accedo. nec tam flexuoſa dictio Senecæ fuerit, vt Mappam pro Curru. Simpliciter verum cenſeo, Mappam, quæ candicat, motam & reciprocatam irritaſſe. Quidni enim pluribus exſtimulentur? Sic elephantes etiam vino & thure: ſic tauri flammis, & ferro ignito.*

263. AD VANA.] *Benè, ſi libri conſentiant: qui plerique* ima, *& meus* yma. *Fortaſſe,* minima.

264. SELLAM.] *In Curiâ.*

265. POST POMPEIVM.] *Cùm ille iam non eſſet,*

xxxi. Pompeianos. Hæc res ſua in reges arma conuertit, fidiſſimoſque eò compulit, vt A
de morte eorum cogitarent, pro quibus & ante quos mori, votum habuerant. Nulli ad
aliena reſpicienti, ſua placent. Inde diis quoque iraſcimur, quòd aliquis nos antecedat,
obliti [266] quantum ſequatur à tergo ingentis inuidiæ. Tanta tamen importunitas ho-
minum eſt, vt quamuis multũ acceperint, iniuriæ loco ſit, plus accipere potuiſſe. Dedit
mihi præturam? ſed conſulatum ſperaueram. Dedit duodecim faſces? ſed non fecit
[267] ordinarium conſulem. A me [268] numerari voluit annum? ſed deeſt mihi [269] ad ſacer-
dotium. Cooptatus in collegium ſuum? ſed [270] cur in vnum? [271] Conſummauit digni-
tatem meam? ſed patrimonio nihil contulit. Ea dedit mihi, quæ [272] debebat alicui dare:
de ſuo nihil protulit. Age potiùs gratias, pro his quæ accepiſti: reliqua exſpecta, & non-
dum plenum te eſſe gaude. Inter voluptates eſt, ſupereſſe quod ſperes. Omnes viciſti?
primum te eſſe in animo amici tui lætare. multi te vincunt? conſidera, quanto antece-
xxxii. das plures, quàm ſequaris. Quod ſit in te maximum vitium, quæris? falſas ratio-
nes conficis: data magno æſtimas, accepta paruo. Aliud in alio nos deterreat. quibuſ- B
dam [273] timeamus iraſci, quibuſdam [274] vereamur, quibuſdam [275] faſtidiamus. [276] Ma-
gnam rem ſine dubio fecerimus, ſi ſeruulum infelicem in ergaſtulum miſerimus. Quid
properamus verberare ſtatim, [277] crura protinus frangere? non peribit poteſtas iſta, ſi
differetur. ſine id tempus veniat, quo ipſi iubeamus: nunc ex imperio iræ loquimur.
cùm illa abierit, tunc videbimus, quanti ſit [278] iſta lis æſtimanda. In hoc enim præcipuè
fallimur. ad ferrum venimus, ad capitalia ſupplicia: & vinculis, carcere, fame, vindi-
camus rem, caſtigandam flagris leuioribus. Quomodo, inquis, nos iubes intueri, quàm
omnia per quæ lædi videmur, exigua, miſera, puerilia ſint? Ego verò nihil magis ſuaſe-
rim, quàm ſumere ingentem animum, & hæc propter quæ litigamus, diſcurrimus, an-
helamus, videre quàm humilia & abiecta ſint, nulli qui altum quiddam aut magnifi-
cum cogitat, reſpicienda. [279] Circa pecuniam plurimum vociferationis eſt: hæc fora
defatigat, patres liberoſque [280] cõmittit, venena miſcet, gladios tam percuſſoribus quàm
legionibus tradit. hæc eſt ſanguine noſtro delibuta. propter hanc vxorum maritorum- C
que noctes ſtrepunt litibus, & tribunalia magiſtratuum premit turba: reges ſæuiunt,
rapiuntque, & ciuitates longo ſæculorum labore conſtructas euertunt, vt aurum argen-
xxxiii tumque in cinere vrbium ſcrutentur. Libet intueri [281] fiſcos in angulo iacentes.
Hi

eſſet, partes eius amplexos. Irridet. Pompeiani erant, nec iam erat Pompeius.

CAP. XXXI. 266. QVANTVM SEQ.] *Meus liber:* quanti ſequatur à tergo ſpiculis ingentis inuidiæ ſauciati. *Puto vera, ſi ſequantur modò reſcribas.* Quanti, *valet, quàm multi. Sententia igitur: Iraſcimur ab aliquo præiri; nec cogitamus ſequi nos alios multos, quos & ipſos inuidia ingens premit: quanto magis nos? Colonienſis editio:* quantum hominum retrò ſit, & paucis inuidentem quantum ſequatur à tergo ingentis inuidiæ. *Qualiacumque, lucem tamen vulgata dant, ſi hanc teneas.*

267. ORDINARIVM.] *Nam duplices Conſules ab Auguſto, Suffecti & Ordinarij. Iſti digniſſimi, qui initio anni inibant, & Faſtis prænotabantur, & inſtrumentis, & vbicumque annorum ratio erat. At alij per menſes tres aut duos ſufficiebantur, poteſtate pari, non dignitate.*

268. NVMERARI VOL.] *Id eſt, fecit me Ordinarium conſulem. Adde De Benef.* II. *cap.* XXVII.

269. AD SACERDOT.] *Cumulus honorum erat & quaſi clauſula, Sacerdotium. atque ea olim honoratis ſenibus dari ſolita, poſteà paſſim & iuuenibus.*

270. CVR IN VNVM?] *Semel ſacerdos ſum, vt exempli cauſſâ, Pontifex: cur non & Salius, & Curio, & Quindecimuir? Nam id quoque de more, vt in pluribus collegiis ſimul eſſent.*

271. CONSVMMAVIT.] *Summam & apicem impoſuit. Age, iam ſum in pluribus collegiis: dignitati nihil adiici poteſt, poteſt patrimonio.*

272. DEBEBAT ALICVI.] *Nec enim ipſe Princeps honores omnes capit, aut honeſtè etiam cupit.*

CAP. XXXII. 273. TIMEAMVS.] *Potentioribus.*

274. VEREAMVR.] *Parentibus & amicis.*

275. FASTIDIAMVS.] *Minoribus.*

276. MAGNAM REM.] *Εἰρωνικῶς. imò non magnam.*

277. CRVRA FRANG.] *Inter pœnas ſeruiles, Crurifragium. Docui in libellis* De Cruce. D

278. ISTA LIS ÆST.] *A iudiciis tranſlatum. videbimus, quâ pœnâ aut multâ dignus ſeruulus.*

279. CIRCA PECVNIAM.] *Multa in hanc ſententiam paſſim. Propertij hæc tamen eximia:*

Ergo ſollicitæ tu cauſſa pecunia vitæ es,
Per te immaturæ mortis adimus iter.
Tu vitiis hominum crudelia pabula præbes,
Semina curarum de capite orta tuo.

Adde Fabiani: Hæc eſt quæ auget diſcordiam, vrbes & terrarum orbem in bellum agitat, humanum genus, cognatum naturâ, in fraudes & ſcelera mutua inſtigat.

280. COMMITTIT.] *In pugnã & litẽ, inter ſe, dat.*

CAP. XXXIII. 281. FISCOS.] *Sportas, in quibus*

A Hi ſunt, propter quos oculi [282] clamore exprimuntur: fremitu iudiciorum [283] baſilicæ
reſonant: [284] euocati ex longinquis regionibus iudices ſedent, iudicaturi, vtrius iuſtior
auaritia ſit. Quid ſi ne propter fiſcum quidem, ſed pugnum æris, aut [285] imputatum à
ſeruo denarium, ſenex ſine herede moriturus ſtomacho dirumpitur? Quid ſi propter
vſuram [286] haut milleſimam, valetudinarius fenerator diſtortis pedibus, & manibus
[287] ad computandum modò relictis, clamat, ac per vadimonia aſſes ſuos in ipſis morbi
acceſſionibus vindicat? Si totam mihi ex omnibus metallis, quæ cummaximè depromimus,
pecuniam proferas, ſi in medium proiicias quicquid theſauri tegũt, auaritiâ [288] iterum
ſub terras referente quæ malè egeſſerat; omnem iſtam congeriem dignam non putem,
quæ [289] frontem viri boni contrahat. Quanto riſu proſequenda ſunt, quæ nobis lacrimas
educunt? Cedo nunc, perſequere cetera, cibos, potiones, horumque cauſſâ XXXVI.
[290] paratam ambitionem, [291] munditias, verba, contumelias, & motus corporum parùm
honorificos, & ſuſpiciones, & contumacia iumenta, & pigra mancipia, interpretationes
B malignas vocis alienæ: quibus efficitur, vt inter [292] iniurias naturæ numeretur ſermo
homini datus. Crede mihi, leuia ſunt: propter quæ non leuiter excandeſcimus, qualia
[293] quæ pueros in rixam & iurgium concitant. Nihil ex his, quæ tam triſtes agimus, ſerium
eſt, nihil magnum. Inde, inquam, vobis ira & inſania eſt, quòd exigua magno
æſtimatis. Auferre hic mihi hereditatem voluit: hic me diu [294] ſpe supremâ captatum
cri-

quibus pecuniæ: quas noto in angulis conclauit alicuius ſolere deponi.

282. CLAMORE EXP.] *Meus liber*, calore. *At quidam longiùs abeunt:* propter quos venæ clamore
tumeſcunt. *Quæ etſi vera, non tamen germana cenſeam: & edita placent. quia reipsâ oculi, vbi animus
tumet & feruet, ipſi tument & exſiliunt. Noſter ſuprà, cap. III.* Oculis nunc trepidis & exſilientibus,
nunc in vno obtutu defixis. *Cicero in Vati-*
C *nium:* Oculis eminentibus, inflato collo, tumidis ceruicibus.

283. BASILICÆ.] *Quæ de induſtriâ circa Fora, vt in iis ſole feruido, aut aëre aliàs confuſo, iudicia exercerentur.*

284 EVOCATI.] *Qui equeſtris ordinis honeſtiores erant, in Decurias iudicum conüciebantur: idque ex omnibus
prouinciis. ſed cum Plinianô hac reſtrictione:* Iudicum quoque nonniſi quattuor decuriæ fuêre primò, vixque
ſingula millia in decuriis inuenta ſunt, nondum prouinciis ad hoc munus admiſſis. ſeruatumque in hodiernum eſt,
nequiſè nouis ciuibus in iis iudicaret. *Notentur iſta. & vide euocatos quidem è prouinciis, ſed veteres ciues,
id eſt qui è coloniis ibi Romanis. De hac euocatio-*
ne, iterum Plinius: Inquiſitio per partes agitur, &
D qui de nummo indicet, à Gadibus columnisque Herculis arceſſitur.

285. IMPVTATVM.] *Aſſentior Pinciano*, amputatum *ſcribenti: reciſum per fraudem, & ſurreptum.*

286. HAVD MILLESI.] *Eo ſortè exigua, cùm milleſimo menſe ſors æquabatur. Haud longè eſt ab* Vnciali
*vſurâ: cui miror hoc auo, & tam feruidâ auaritiâ, fuiſſe locum. An hoc non vult, ſed ob partem vix
milleſimam vſuræ, diſruptum? Meus liber:* aut milleſ.

287. AD COMPVTANDVM.] *Eſt à Pinciano ingenioſè excogitatum, Nam libri omnes*, ad comparendum non
relictis: *aut certè*, comparandum. *Ego verecundius fecerim*, ad comparcendum modò. *Manus chiragrâ
laborantes & contracta, nulli vſui ſunt, niſi vt teneat, adſtringat, parcat. & alluſum ad clauſas in eo
morbo manus, quæ talet in aſſeruando; aperta in donando.*

288. ITERVM SVB.] *Hunc orbicularem luſum, an inſaniam, ſcitè exagitat & irridet Democritus, in epiſtolâ,
ſi non Hippocratis, at eo dignâ.* Terram fodientes. *inquit*, argentum quærunt: reperto, terram emere &
agros volunt: emptis, fructus vendere, atque iterùm argentum recipere. In quot mutationibus verſantur?
Sed belliſſimè addatur, quod hic Seneca: finem denique eſſe, vt iterùm ſub terram ſuam redeat.

289. FRONTEM. *Adeò non animum contriſtet aut irritet, vix vt frontem leuiter corruget.*

CAP. XXXIV. 290. PARATAM AMBIT.] *Neſcio quid turbant ſcripti. vt meus, qui refert:* ortumque cauſſæ
paratam ambitionem. *alij*, ortum aram ambitionem. *quidam*, ortumque cauſa, per iram ambit. *denique alij*,
horumque tam paratam ambitionem. *Ego ſiquid video, legendum:* horumque cauſſâ iratam ambitionem: *vel vt
veſtigia legam mei codicis*, horumque cauſſâ ſæpe iratam. *In rem intende. videbis eum leues cauſſas irarum
referre velle, & refellere. vt ecce, inquit, cibos & potus, & ob ea ambitioſos iſtos iratos.*

291. MVNDITIAS.] *Audio meum librum, qui* immunditias. *Nam quis munditiis iraſcitur vulgò? ſequentia
etiam eò ducunt*, verba, contumeliæ: *in malam & vrentem ſcilicet partem.*

292. INIVRIAS NATVRÆ.] *Tanquam in malum & noxam noſtram ſermonem dediſſet.*

293. QVÆ PVEROS.] *Toli & nuces.*

294. SPE SVPREMA.] *Parùm ſententia aut liquet, aut conſtat. Meus*, ſpem ſupremam captatus: *& plerique
etiam alij. Legam:* hic me diu ſpe in ſupremâ captatum. *Opponit hæc duo: alius auferre mihi captanti
hereditatem voluit, & intercipere: alius, cùm me captaſſet, alibi eſt criminatus.* Spes ſuprema, *eſt
hereditas & fructus ſupremæ illius voluntatis. Placuit aliquando*, hic me diu ſpem ſupremam captantem:
atque etiamnunc placeat, niſi conuenire cum priori commatio videretur.

criminatus eſt: hic ſcortum meum concupiuit. Quod vinculum amoris eſſe debebar, A
XXXV. ſedirionis arque odij cauſſa eſt, [295] idem velle. Irer anguſtum rixas rranſeuntium concirat: diffuſa & latè parens via ne populos quidem collidit. Iſta quæ apperitis, quia exigua ſunr, nec poſſunt ad alrerum, niſi alteri erepta, transferri: eadem affectanribus pugnam & iurgia excitanr. [296] Reſpondiſſe tibi indignaris libertum, & vxorem, & clientem: deinde idem de Rep. libertatem ſublatam quereris, quam domi ſuſtuliſti. Rurſus ſi tacuit inrerrogatus, conrumaciam vocas. Et loquatur, & taceat, & rideat. coram domino? inquis. imò coram parrefamilias. Quid clamas? quid vociferaris? quid flagella mediâ cœnâ petis, quòd ſerui loquuntur, quòd non eodem loco [297] rurba concionis eſt, & [298] ſilentium ſolitudinis? In hoc [299] habes aures, vr niſi [300] modulara ranrùm & mollia, & ex dulci tracta compoſitaque accipianr? Er riſum audias oportet, & fletum, & blanditias, & lires, & proſpera, & triſtia, & hominum voces, & fremitus animalium latraruſque. Quid miſer expaueſcis ad clamorem ſerui, ad [301] rinnitum æris, ad ianuæ impulſum? cùm tam delicatus fueris, ronitrua audienda ſunt. Hoc quod de auribus dictum B
eſt, transfer ad oculos: qui non minùs faſtidio laborant, ſi malè inſtituti ſunr. maculâ offenduntur & ſordibus, & argento parum ſplendido, & [302] ſtagno non ad ſolem perlucente. Hi nempe oculi, qui non ferunt niſi varium, ac recenti curâ nitens marmor, qui menſam niſi crebris diſtinctam [303] næuis, qui nolunt domi niſi auro pretioſa [304] calcare: æquiſſimo animo foris & ſcabras luroſaſque ſemitas ſpectanr, & maiorem parrem occurrenrium [305] ſqualidan.:, parietes [306] inſulatum exeſos, ruinoſos, inæquales.

XXXVI. Quid ergo aliud eſt quod illos in publico non offendat, domi moueat, quàm opinio illîc æqua & patiens, domi moroſa & querula? Omnes ſenſus perducendi ſunr ad firmitatem. naturâ patientes ſunr, ſi animus illos [307] deſinat corrumpere: qui quotidie ad rationem reddendam vocandus eſt. Faciebat hoc Sexrius, vt conſummato die cùm ſe ad nocturnam quietem recepiſſet, interrogaret animum ſuum: Quod hodie malũ ruum ſanaſti? cui vitio obſtitiſti? quâ parte melior es? Deſinet ira, & erit moderatior, quæ ſciet ſibi quotidie ad iudicem eſſe veniendum. Quid ergo pulchrius hac conſuetudine excu- C
tiendi totum diem? qualis ille ſomnus poſt recognitionem ſui ſequitur? quàm tranquillus,

295. IDEM VELLE.] *Argutè. vinculum & firmamentum amoris eſt, idem velle & nolle: iſti cùm eadem velint, hereditatem, pecuniam, puerum: diſſentiunt ob ipſum hunc conſenſum.*

CAP. XXXV. 296. RESPONDISSE.] *Nempe libertiùs. verba tecum mutaſſe.*

297. TVRBA CONCIONIS.] *Et hîc obſerua multitudinem non ſeruorum tantum, ſed menſæ miniſtrantium.*

298. SILENTIVM SOLIT.] *Epiſtolâ* XLVII. Virgâ murmur omne compeſcitur: magno malo interpellatum vllâ voce ſilentium luitur.

299. HABES AVRES.] *Præcipua materies iræ in iis, quæ auribus percipiuntur. Nam etſi oculi & alij ſenſus quædam faſtidienda vel indignanda obiiciunt, plura tamen aures. & cauſſa eſt, quia à iudiciis alienis plerique pendemus, iiſq; attollimur aut deprimimur: iudicia autem ſermone ſe produnt, ſermo auribus hauritur. Ideò Xerxes apud Herodotũ verè effatur,* Animum in hominum habitare auribus. qui cùm bona per illas audierit, voluptate perfunditur; cùm his contraria, irâ intumeſcit.

300. MODVLATA.] *Puto alludi ad ſymphonias menſarum, de quibus Petronius, & ipſe noſter aliquid Epiſt.* XI.

301. TINNITVM ÆRIS.] *An nolas ianuis appenſas intellegit?*

302. STAGNO.] Stanno, *ego puto verum. nam cauſſa non videtur, cur aliquis ſtagno iraſcatur; & hîc etiam de inſtrumento domeſtico aut menſali ſermo. Munditiæ quæruntur,*

– ne non, & cantharus, & lanx
Oſtendant tibi te.

Poßit etiam: tantumnon ad Solem: *de ipſo argento, vt inſtar ſolis luceat.*

303. NÆVIS.] *De menſis citreis intellegit. quibus naui in pretio, ſiue* nodi, *vt de Beneſ.* VII. *cap.* IX. *appellat. Ibi vide. Libri autem mei, & alij,* vinis *referunt: ex quo Eraſmus ſcitè,* venis. *Plinius* XIII. Menſis præcipua dos, in venas criſpis, vel in vortices variis.

304. CALCARE.] *Obſerua & pauimenta igitur aurata, non ſolùm lacunaria.*

305. SQVALIDAM.] *Sordidatam, pullatam: non autem, vt diuites aut honeſtiores, candidatam.* D

306. INSVLARVM.] *Aedes vulgarias ſic appellant, vt alibi dicimus: honeſtiores, Domus.*

CAP. XXXVI. 307. DESINAT.] *Meus* deſit: *quod & Gruterus in quibuſdam fatetur reppeiſſe. Religio ſit mutare, cùm è mero & puro Latio, an Græciâ, ſit petitum.* Deeſt corrumpere, deeſt pendere. *Propertius:*

Et mihi non deſunt molles pendere corollæ.

Tacitus IV. *Hiſt.* Nec deerat ipſe, ſtipatus armatis, vim Principis complecti, nomen remittere. *Lib.* III. Nec deerat ipſe vultu, voce, lacrimis miſericordiam elicere. *Hirtius, de bello Hiſpanienſi:* Vt nullo tempore legiones populi R. in hac prouincia

A lus, altus ac liber, cùm aut laudatus eſt animus, aut admonitus, & ſpeculator ſui cenſor-
que ſecretus cognoſcit de moribus ſuis? Vtor hac poteſtate, & quotidie apud me cauſſam
dico. [308] cùm ſublatum è conſpectu lumen eſt, & conticuit vxor moris iam mei con-
ſcia, totum diem mecum ſcrutor, facta ac dicta mea remetior. Nihil mihi ipſe abſcon-
do, nihil tranſeo: quare enim quicquam ex erroribus meis timeam, cùm poſſim dicere:
Vide ne iſtud ampliùs facias, nunc tibi ignoſco. In illâ diſputatione pugnaciùs locutus
es: noli poſtea congredi cum imperitis. nolunt diſcere, qui nunquam didicerunt. Illum
liberiùs admonuiſti, quàm debebas: itaque non emendaſti, ſed offendiſti. de cetero vi-
de, non tantùm an verum ſit quod dicis, ſed an ille cui dicitur, [309] veri patiens ſit.

Admoneri bonus gaudet: peſſimus quiſque correptorem aſperrimè patitur. In con- XXXVII
uiuio quorundam te ſales, & [310] in dolorem tuum iacta verba tetigerunt: vitare vulga-
rem conuictum memento. [311] ſolutior eſt poſt vinum licentia, quia ne ſobriis quidem
pudor eſt. Iratum vidiſti amicum tuum oſtiario cauſidici alicuius, [312] aut diuitis, quòd
B intrantem ſubmouerat: & ipſe pro illo iratus [313] extremo mancipio fuiſti. Iraſceris er-
go [314] cathenario cani? & hic cùm multum latrauit, obiecto cibo manſueſcit. recede lon-
giùs, & ride. Nunc iſte aliquem ſe putat, quòd cuſtodit litigatorum turbâ limen obſeſ-
ſum. nunc ille qui intrà iacet, felix fortunatuſque eſt: & beati hominis ac potentis iudi-
cat indicium, difficilem ianuam. neſcit duriſſimum eſſe oſtium carceris. Præſume ani-
mo, multa eſſe tibi patienda. Numquis ſe hieme algere miratur? numquis in mari nau-
ſeare, in viâ concuti? Fortis eſt animus, ad quæ præparatus venit. Minùs honorato loco
poſitus, iraſci cœpiſti conuiuatori, vocatori, ipſi qui tibi præferebatur. Demens, quid
intereſt, quam lecti premas [315] partem? honeſtiorem te, aut turpiorem, poteſt facere
[316] puluinus? Non æquis quendam oculis vidiſti, quia de ingenio tuo malè locutus eſt.
Recipis hanc legem? ergo te Ennius, quo non delectaris, odiſſet: & [317] Hortenſius ſimul-
tates tibi indiceret: & Cicero, ſi derideres [318] carmina eius, inimicus eſſet. [319] Vis XXXIIX
tu æquo animo pati [320] candidatus ſuffragia? Contumeliam tibi fecit aliquis. numquid
C maiorem quàm [321] Diogeni, philoſopho Stoico? cui de irâ cummaximè diſſerenti, ado-

leſcens

ciâ deſint haberi. *Ipſe Seneca, vt iterùm emendo, De Conſtant. ſap. cap.* XVII. *Vide.*

308. CVM SVBLATVM.] *Sine admiratione hoc numquam legi. homini tot negotiis, tot ſtudiis, & bellâ ac nobili vxore etiam diſtricto, hanc tam arctam & cottidianam inquiſitionem fuiſſe? Nos de totâ re, Manud.* III. *Diſſert. vlt.*

309. VERI PATIENS.] *Quod* nulli, niſi audituro, dicendum eſt. *epiſt.* XXIX.

CAP. XXXVII. 310. IN DOLOREM.] *Nempe, vt tu doleas. vt ægrè tibi facerent.*

311. SOLVTIOR.] *Et inde* Lyæus *Græcis quia ſoluit*, Liber *Latinis, ab hac quoque libertate.*

312. AVT DIVITIS.] *Ita Muretus. cùm in libris*
D *eſſet*, aut vidiſti. *Quæ verba alij delent, mihi Muretianum illud placet.*

313. EXTREMO.] *Nam viliſſimi ad hoc munus.*

314. CATHENARIO.] *Ad ipſum Ianitorem referri poteſt: qui more veteri in cathenâ. Ouidius:*

Ianitor indignè durâ religate catenâ.

Suetonius de Claris Rhetor. Seruiſſe dicitur, atque etiam hoſtiarius, veteri more, in cathenâ fuiſſe. *Poëta vetus:*

Ianitoris tintinnire impedimenta audio:

commouentis ſe & venientis cathenam. Poteſt tamen etiam propriè ad ipſum canem, qui oſtium aſſeruabat. Petronius in Trimalcionis domo. Ad ſiniſtram enim intrantibus, non longè ab oſtiarij cellâ, canis ingens cathenâ vinctus, in pariete erat pictus, ſuperque ſcriptum, Caue, caue canem. *Pictus erat, ſed reipsâ etiam erat: & illud tantùm, vt imagine moniti, à vino illo & vero cauerent. Suetonius Vitellio:* Confugit in cellulam ianitoris, religato pro foribus cane.

315. PARTEM.] *Nam in vno lecto plures, tres, quattuor; prout numerus conuiuarum erat. Qui ſummus, honeſtus; honeſtior medius; minimè, imus. Quid autem refert, inquit, in quâ parte lecti iaceas? Nos in Antiquis Lect. ſuper iſtis conuiuiorum ritibus.*

316. PVLVINVS.] *Alij*, puluinar. *Vtrumuis recte: niſi quod hoc poſterius, ſonet quiddam auguſtius, &* Puluinar *ferè eſt deorum. Puluinum autem lectum ipſum accipe, non puluinos qui ſubſterni tergo aut cubitis iacentium ſolent. Ita & Conſol. ad Martiam, cap.* XVI. Exprobrat iuuenibus noſtris puluinum aſcendentibus. *Lectulum dicit, in lecticâ.*

317. HORTENSIVS.] *Apparet nec eius ſcripta in pretio tunc fuiſſe; & plus decori in actione, quàm cura in ſermone habuiſſe. quod & Cicero indicauit.*

318. CARMINA EIVS.] *Vulgò tunc deriſa. Satyricus:* —ridenda poëmata malo,

Quam te conſpicuæ diuina Philippica famæ.

CAP. XXXVIII. 319. VIS TV.] *Vellem ego,* Non vis tu.

320. CANDIDATVS.] *Petitor. nam qui in hanc aleam comitiorum ſe dat, optare poteſt proſperum iactum, quemcumque debet ferre. Qui autem ſcribunt, edunt: ij quoque candidati quidam Famæ videntur, ideoq; iudicia æquiter audire.*

321. DIOGENI.] *Eſt ille, qui in Stobæo ſapienter*

cita-

leſcens proteruus inſpuit. tulit hoc ille leniter ac ſapienter. *Nonquidem*, inquit, *iraſcor: ſed dubito tamen, an iraſci oporteat.* Cato noſter melius. cui cùm cauſſam agenti, in frontem mediam, quantum poterat attractâ pingui ſaliuâ, inſpuiſſet [322] Lentulus, ille patrum noſtrorum memoriâ factioſus & impotens, abſterſit faciem, &, *Affirmabo*, inquit, *om-* A
XXXIX. *nibus, Lentule, falli eos, qui te* [323] *negant os habere.* Contigit iam nobis, Nouate, benè componere animum, ſi aut non ſentit iracundiam, [324] aut ſuperior eſt: videamus quomodo [325] alienam iram leniamus. nec enim ſani eſſe tantùm volumus, ſed ſanare. Primam iram non audebimus oratione mulcere, ſurda eſt & amens: dabimus illi ſpatium. remedia [326] in remiſſionibus proſunt: nec oculos tumentes tentabimus, vim rigentem mouendo incitaturi, nec cetera vitia dum feruent. Initia morborum [327] quies curat. Quantulum, inquis, prodeſt remedium tuum, ſi ſuâ ſponte deſinentem iram placat? Primùm, vt citiùs deſinat, efficit: deinde cuſtodiet, ne recidat: ipſum quoque impetum, quem non audet lenire, fallet. Remouebit omnia vltionis inſtrumenta. [328] ſimulabit iram, vt tanquam adiutor & doloris comes [329] plus auctoritatis in conſiliis habeat. B
moras nectet: & dum maiorem quærit pœnam, præſentem differet. omni arte requiem furori dabit. Si vehementior erit, aut pudorem illi cui non reſiſtat, incutiet, aut metum. Si infirmior; ſermones inferet, vel gratos, vel nouos, & cupiditate cognoſcendi auocabit. Medicum aiunt, cùm regis filiam curare deberet, nec ſine ferro poſſet, dum tumentem mammam leniter fouet, ſcalpellum ſpongiâ tectum induxiſſe. Repugnaſſet puella remedio
XL. palàm admoto: eadem, quia non exſpectauit, dolorem tulit. Quædam non niſi decepta ſanantur. Alteri dices: Vide ne inimicis iracundia tua voluptati ſit. Alteri: Vide ne magnitudo animi tui, creditumque apud pleroſque robur, cadat. Indignor mehercule, & non inuenio dolendi modum: ſed tempus exſpectandum eſt. dabit pœnas. Serua iſtud in animo tuo. cùm potueris, & pro morâ reddes. Caſtigare verò iraſcentem, & vltrò obuiam ire ei, incitare eſt. Variè aggredieris, blandeque: niſi fortè tanta perſona eris, vt poſſis iram comminuere: quemadmodum fecit diuus Auguſtus, cùm cœnaret apud [330] Vedium Pollionem. Fregerat vnus ex ſeruis eius cryſtallinum. rapi eum Vedius iuſſit, nec vulgari quidem periturum morte: murænis obiici iubebatur, quas ingens piſcina continebat. Quis non hoc illum putaret [331] luxuriæ cauſſâ facere? ſæuitia erat. C
Euaſit [332] è manibus puer, & confugit ad Cæſaris pedes: nihil aliud petiturus, quàm vt aliter periret, nec [333] eſca fieret. Motus eſt nouitate crudelitatis Cæſar, & illum quidem mitti,

titatur, & fragmenta oſtendunt mentem & neruos habuiſſe. Alibi degenerauit eius nomen in Diotogenis. *Vide Manud.* 1. *Diſſert.* XI.

322. LENTVLVS ILLE.] *Intellegit, meâ opinione, Cn. Cornelium Lentulum Clodianum, qui Conſul fuit anno Vrbis*, DCLXXXI. *De eius ingenio prateruo & improba Salluſtius in fragmento, apud Agellium in Noct. lib.* XVIII. *cap.* IV. Cn. Lentulus, cui cognomentum Clodiano fuit, perincertum ſtolidior an vanior.

323. NEGANT OS.] *Iocosè. vulgò dicunt te ſine fronte & ore eſſe (ob inſignem impudentiam:) ego patronus veniam in hac parte, & affirmabo experius te os habere. è quo ſcilicet tam fœdè exſpuis.*

CAP. XXXIX. 324. AVT SVPERIOR.] *Aut cùm ſenſit, vicit.*

325. ALIENAM IRAM.] *Vltimum membrum ex diuiſione, cap.* V. *Vide.*

326. IN REMISSIONIBVS.] *Medicorum ſcito. qui negant in acceſſionibus medendum.*

327. QVIES CVRAT.] *Vt ager quieſcat.*

328. SIMVLABIT IRAM.] *Sic Otho (1. Hiſt. Taciti) Marium Celſum*, ſimulatione iræ vinciri iuſſum, & maiores pœnas daturum affirmans, præſenti exitio ſubtraxit.

329. PLVS AVCTOR.] *Tacitus* II. *Hiſt. de Spurinnâ:* Fit alienæ temeritatis comes Spurinna, primò coactus, mox velle ſimulans, quò plus auctoritatis conſiliis ineſſet, ſi ſeditio miteſceret.

CAP. XL. 330. VEDIVM POLL.] *Nomen reſtituit Pincianus. & Plinij locum facientem adduxit, è libro* IX. Inuênit in hoc animali (*murenâ*) documenta ſæuitiæ Vedius Pollio, eques R. ex amicis D. Auguſti, viuariis earum immergens damnata mancipia. *Narrat idem Dio Caſſius libro* LIV. *& mortuum hunc Vedium, anno vrbis* DCCXXXIX. D
Heredem ex plurimâ parte reliquit Auguſtum, cui & piſcinas. ex Senecâ apud Plinium lib. IX. *cap.* LIII. In Cæſaris piſcinis, à Pollione Vedio coniectum piſcem, ſexageſimum poſt annum ſpiraſſe, ſcribit Annæus Seneca. *Piſcinæ illa apud Pauſilypum, vbi & villam habuit, fuiſſe videntur, ex Dione. Eſt hic vir, cuius nomine Auguſtus malè audiit, vt in luxu praiecto amicorum conniuens aut indulgens. Tacitus* 1. *Annal.*

331. LVXVRIÆ.] *Vt piſces magni tunc pretij ad manum ſemper haberet.*

332. E MANIBVS.] *Conſeruorum, abducentium.*

333. ESCA.] *Piſcibus, qui lento morſu arrodebant, aut ſugillabant.*

334. FRAN-

A mitti, cryſtallina autem omnia coram ſe [334] frangi iuſſit, [335] compleriq́ue piſcinam.
Fuit Cæſari ſic caſtigandus amicus: benè [336] vſus eſt viribus ſuis. E conuiuio rapi ho-
mines [337] imperas, & noui generis pœnis lancinari? ſi calix tuus fractus eſt, viſcera ho-
minis diſtrahentur? tantum tibi placebis, vt ibi aliquem duci iubeas [338] vbi Cæſar eſt?
Sic [339] inſtandũ potentiæ eſt, vt iram ex ſuperiori loco aggredi poſſit, [340] malè tracta- XLI.
bilem, ac talem dumtaxat, qualem modò retuli, feram, immanem, ſanguinariam, quæ
iam inſanabilis eſt, niſi maius aliquid extimuit. [341] * Pacem demus animo, quam dabit
præceptorum ſalutarium aſſidua meditatio, actusq́ue rerum boni, & intenta mens ad
vnius honeſti cupiditatem. [342] Conſcientiæ ſatis fiat. nil in famam laboremus: ſequa-
tur vel mala, dum benè [343] merearis. At vulgus animoſa miratur, & audaces in hono-
re ſunt: placidi pro inertibus habentur. Primo forſitan aſpectu, ſed ſimulac æqualitas
vitæ fidem facit, non ſegnitiem illam animi eſſe, ſed [344] pacem, veneratur idem illos
populus, colitq́ue. Nihil ergo habet in ſe vtile tæter ille & hoſtilis affectus; at omnia è
B contrario mala, ferrum, ignes: pudore calcato, cædibus inquinauit manus, [345] membra
liberorum diſperſit. Nihil vacuum reliquit à ſcelere, non gloriæ memor, non infamiæ
metuens, inemendabilis cùm ex irâ in odium occalluit. Careamus hoc malo, XLII.
purgemuſq́ue mentem, & exſtirpemus radicitus ea vitia, quæ quamuis tenuia vnde-
cunque [346] hæſerint, renaſcentur: & iram non temperemus, ſed ex toto remoueamus.
Quod enim malæ rei temperamentum eſt? poterimus autem, adnitamur modò. Nec
vlla res magis proderit, quàm cogitatio mortalitatis. ſibi quiſque vt alteri dicat: Quid
iuuat, tanquam in æternum genitos [347] iras indicere, & breuiſſimam ætatem diſſipare?
quid iuuat, dies quos in voluptatem honeſtam impendere licet, in dolorem alicuius tor-
mentumq́ue transferre? Non capiunt [348] res iſtæ iacturam, nec tempus vacat perdere.
Quid ruimus in pugnam? quid certamina nobis accerſimus? quid imbecillitatis obliti,
ingentia odia ſuſcipimus, & ad frangendum fragiles conſurgimus? Iam iſtas inimici-
tias, quas implacabili gerimus animo, febris aut aliud malum corporis vetabit geri.
C iam

334. FRANGI IVSSIT.] *Ne vltrà materies iræ eſſent, & eiuſmodi ſæuitia. Plutarchi ſalutare hic præceptum inſeratur:* Temperandum eſſe illis, qui iracundo ſunt ingenio, ab raris & exquiſitis poculis, ſignis, gemmis pretioſis. Hæc enim deiiciunt de ſtatu animum, ſi perierunt: non item illa, quæ parabilia ſunt & vulgata. Itaque cùm Nero tabernaculum quoddam octangulum, eminenti ſpecie & ſplendore comparaſſet: Seneca ad eum, Oſtendiſti teipſum, inquit, pauperem. ſi enim hoc perdideris, ſimile non recuperabis. *Et dictio Senecæ vera. paullò enim pòſt naufragio tabernaculum hoc periit.*

335. COMPLERIQVE.] *Non fragmentis ipſis cryſtallinorum, opinor. vnde enim ea tam multa? &* ingens piſcina *erat, vt præmiſit: ſed ſimpliciter com-*
D *pleri, terrâ alioq́, aggere.*

336. VSVS VIRIBVS.] *Petronius:* Intentans in oculos Tryphenæ manus, vſurum me viribus meis clamaui. *Significat pro ſummo iure & potentiâ facere, & vti ſuo bono.*

337. IMPERAS.] *Meus,* viperas. *Audacter ſcribo,* viperis: *vel,* ad viperas. *& Senecam in ſuffragiũ aduoco.* De Clem. 1. *cap.* XVIII. *de ipſo hoc Vedio:* Seruos, qui ſe aliquid offenderant, in viuarium, quid aliud, quàm ſerpentibus, obiici iubebat. *Et ſunt murenæ, vt anguillæ, in ſpeciem colubrini generis.*

338. VBI CÆSAR.] *Ad cuius occurſum, etiam noxij dimittebantur, tam puniendi. In Dione alibi legi: & hoc reuerentiæ, ab exemplo Veſtalium, datũ.*

CAP. XLI. 339. INSTANDVM POT.] *Sic inſtare & vrgere ipſa potentia debet.*

340. MALE TRACTAB.] *Ex meo & quibuſdam,* & malè tractare: at talem dumt.

341. * PACEM DEMVS.] *Defecta & hiulca ſunt: at non aliena omnia deinceps ab hoc loco, vt elegans ille vir cenſet. Conueniunt verò, & aptè in fine monita hæc communiter contra iram aut repetit, aut addit. Aliquid igitur dumtaxat intercidit, & deuinctio cum prioribus.*

342. CONSCIENTIÆ.] *At contrà Plinius effatur:* Multos famam, conſcientiam paucos vereri.

343. MEREARIS.] *Alij* meritis, meretis, *& meus* merentis. *rectiſſimè: valetq́,* merentes.

344. PACEM.] *Animi introrſum compoſiti & æquabilis tranquillitatem.*

345. MEMBRA LIB.] *Vt Medæa.*

CAP. XLII. 346. HÆSERINT.] *Si hoc rectum, dicendum erat,* vbicumque hæſerint. *At libri* exierint: *quod probandum. Vndecumque ex reliquâ radice leuiter ſe oſtenderint, renaſcentur & exſurgent in arborem.*

347. IRAS INDICERE.] *Priſco & prauo more, denunciabant inimicitias, & indicebant: ſic, vti publicè, bellum. Notaui exempla ad* 11. *Annal. Taciti, ad verba:* Epiſtolas componit, quis amicitiam ei renunciabat.

348. RES ISTÆ.] *Quæ iſta res? valdè infinitè dictum. Pinciani quædam exemplaria,* res geſtæ. *At meo animo verum & bellum,* res anguſtæ. *In re laxâ & vbere, licet aliquid prodigere, &* ſtultitiam patiuntur

iam pat acerrimum media [349] mors ditimet. Quid tumultuamur, & vitam ſeditioſi A conturbamus? ſtat ſuper caput fatum, & pereuntis [350] dies imputat, propiuſque ac propiùs accedit. Iſtud tempus, quod alienæ deſtinas morti, fortaſſe [351] citra tuam eſt.

XLIII. Quin potiùs vitam breuem [352] colligis, placidamque & tibi & ceteris præſtas? quin potiùs amabilem te, dum viuis, omnibus: deſiderabilem, cùm exceſſeris, reddis? Et quid illum, nimis [353] ex alto tecum agentem, detrahere cupis? quid illum oblattantem tibi, humilem quidem & contemptum, ſed ſuperioribus acidum ac moleſtum, exterere viribus tuis tentas? Quid ſeruo? quid domino? quid regi? quid clienti tuo iraſceris? ſuſtine paullùm. venit ecce mors, quæ nos pares faciat. Ridere ſolemus inter [354] matutina harenæ ſpectacula, tauri & vrſi pugnam inter ſe [355] colligatorum: quos, cùm alter alterum [356] vexarit, [357] ſus confector exſpectat. Idem facimus. aliquem nobiſcum alligatum laceſſimus: cùm victo victorique finis [358] æquè maturus immineat. Quieti potiùs pacatique, quantulumcumque ſupereſt, exigamus. nulli cadauer noſtrum iaceat inuiſum. Sæpe rixam conclamatum in vicino incendium ſoluit: & interuentus B feræ, latronem viatoremque diducit. Colluctari cum minoribus malis non vacat, vbi metus maior apparuit. Quid nobis cum dimicatione & inſidiis? numquid amplius iſti cui iraſceris, quàm mortem optas? etiam te quieſcente morietur. perdis operam: facere vis, quod futurum eſt. Nolo, inquis, vtique occidere, ſed exſilio, ſed ignominiâ, ſed damno afficere. Magis ignoſco ei, qui vulnus inimici, quàm qui [359] puſulam concupiſcit. hic enim non tantùm mali animi eſt, ſed puſilli. Siue de vltimis ſuppliciis cogitas, ſiue de leuioribus; quantulū eſt temporis, quo aut ille pœnâ ſuâ torqueatur, aut tu malum gaudium ex alienâ percipias? Iam ipſum ſpiritū [360] exſpuimus, interim dū trahimus. Dum inter homines ſumus, colamus humanitatē: nē timori cuiquā, nō periculo ſimus: detrimenta, iniurias, conuicia, vellicationes contēnamus, & magno animo breuia feramus incommoda. Dum reſpicimus, quod aiunt, verſamuſq; nos, iam mortalitas aderit.

tiuntur opes: *at in tenui & anguſtâ, omnis iactura nocet. Accommodat ad tempus, quod anguſto orbe volutur.*

349. MORS DIR.] *Meus*, media pars. *an* Parca?

350. DIES IMPVTAT.] *Quos labi aut excidere triſtibus & prauis curis patimur; eos fatum colligit tamen, & in Expenſi tabulis ponit.*

351. CITRA TVAM.] *Hoc eſſet, intra tuam mortem: quod attendentis hic non facit: imò contrà vult dictum*: vltrà tuam eſt. *Itaque reducam mei & veterum aliquot librorum ſcriptum*, circa tuam.

CAP. XLIII. 352. COLLIGIS.] *Opponit* Diſſipandi *verbo, quo vſus antè. Colligit vitam, qui nihil perire ex ea patitur, qui dies diſponit & impendit: qui contrà, diſſipat, perdit.*

353. EX ALTO.] *In fortunâ & loco altiore.*

354. MATVTINA.] *Cùm ferarum ſpectacula & certamina dabantur. Sic Epiſt.* LXX. In ludo beſtiariorum, vnus è Germanis, cùm ad matutina ſpectacula pararetur. *Plura ibi.*

355. COLLIGATORVM.] *Mos notetur. ſolent beſtias inter ſe e colligatas dare: an vt impetus minor eſſet, & mutuò ſeſe dumtaxat vexarent? Apparet ex his quæ addit: tū & ex alio loco, De* Breuitate vitæ, *cap.* XIII. Primus Sulla leones in Circo ſolutos dedit. *Anteà ergo ligatos: & vt minùs libera pugnandi aut ſæuiendi facultas eſſet. Contrà eſt, quòd lego homines per ſæuitiam ſimul ligatos, & vt ſeſe neceſſariò interficerent. Dio in Commodo:* Quoſdam, quòd cunctarentur aduerſarios interficere, vnà cum eis ligari, atq; ita ſimul omnes pugnare iuſſit.

356. VEXARIT.] *Hoc eſt quod dixi, per luſum hæc facta videri, non in legitimam pugnam.*

357. SVS CONFECTOR.] *Viri docti hoc ſuggerunt, & valdè aſſerunt. quid dicam? bardum me, qui non ſatis capio de hac ſue confectrice. Aprum aliquem in eos immiſſum? logi. Libri mei & alij*, ſuus confector: *quidam*, finis confector. *Sed* ſuus, *mihi veriſſimum. nempe poſt luſoriam pugnam, vterque veram init & taurus & vrſus: in quoſ? in beſtiarios, qui occidunt: ideoq; communi & tritâ voce* Confectores *dicuntur. Suetonius Auguſto:* In Circo aurigas, curſoreſque, & confectores ferarum produxit. *In Nerone:* Ex iiſdem ordinibus confectores ferarum, & varia arenæ miniſteria. C

358. ÆQVE MATVRVS.] *Meus & meliores alij*, finis & quidem matutinus. *Vellem*, finis, & quidem maturus, immineat. *Non diu protollemur: confectrix illa mors vtrique imminet. Sunt qui* matutinus *teneant; & quia non vltra horas matutinas ille luſus, adſpectum ad eam breuitatem.*

359. PVSVLAM.] *Credo veriſſimè hoc Muretum, ſiue quis alius inuentor. In vulgatis*, pūctiunculam: *in ſcriptis*, inſulam: *in meo*, peninſulam, *ſed ita vt illud* p. *lineolâ traiectū ſit, nec* per *integrè ſcriptum. Quocumque me verti, nihil melius* Puſulâ. *quam vel* Puſtulam *ſcabiemq; accipe; vel, vt in Columellâ, Eryſipelas, ſiue ſacrum ignem. quem hodieq; imprecari mos eſt. Alij tamen* Inſulam *hîc legūt, & de exſilio ſiue relegatione capiunt: longinquo aut duro ſermone.* D

360. EXSPVIMVS INTERIM.] *Malim hac diſtingui:* iam ipſum ſpiritum exſpuimus. Interim, dum trahimus, dum inter homines ſumus, colamus humanitatem. *Faciamus & nos quoque qui litteras humaniores colimus, à liuore, à morſu remoti, inprimis illam.*

L. AN-

L. ANNÆI SENECÆ

AD HELVIAM MATREM

DE CONSOLATIONE

LIBER VNVS.

ARGVMENTVM ET ORDO.

B SCRIPTVS hic libellus in exſilio, quod primo imperij Claudiani anno (Vrbis DCCXCIIII.) ſubut, faciente impurâ illâ Meſſallinâ. Hæc omnium virorum mulier, adulterium Iuliæ Germanici filiæ obiecit: eique Senecam innexuit. Diximus in eius Vitâ. Iam ergo in Corſicâ relegatus, matrem ſolatur, & oſtendit ſe caſum hunc fortiter ferre, atque ipſam debere. Scripſit non ſtatim initio exſilij (quod Præfatio dicit) ſed extremo primo anno, aut initio ſequentis: ac ſcripſit iam in æui & ingenij vigore ac robore, annos natus paullò plus quadraginta. Itaque ſcriptum ipſum tale eſt, animi & eloquentiæ plenum, numeris & ſtructurâ compoſitum, atque etiam ordine præter cetera diſpoſitum. Auſim dicere, palmam inter libellos poſcit. Conſolationis autem duo capita facit: Neque MEO nomine dolere, neque TVO debes. Non Meo. nam nihil mihi mali eſt. quæ vulgus putat, Loci mutatio, Paupertas, Ignominia, Contemptus, non ſunt Mala: atque id ordine oſtendit, ad Cap. XIIII. Non etiam Tuo debes. nam duo
C ſunt quæ adfligere te poſſint: vel, quòd Præſidium aliquod in me amiſeris; vel, quod Deſiderium mei ferre non poſſis. Prius in te non cadit, quæ ambitioſa non es, nec gratiam aut potentiam filiorum vnquam oſtentaſti. Non debet item alterum: quia ſupra ſexum tuum fortis ſemper fuiſti. Multa mala toleraſti, hoc etiam fer. Confer te ad Sapientiæ ſtudia, quæ iuuabunt: verte ad fratres meos, & ex his & me nepotes: non es deſerta. Officia & oblectamenta iſti dabunt. Verte etiam ad ſororem tuam, quæ ſolatium erit, & exemplum. Atque in eius laudibus libelli finis.

CARMINA hic viſum præſcribere, quæ Senecæ tribuuntur, & certè exſilium eius tangunt. Siue ab ipſo igitur, ſiue de ipſo ſcripta, ad argumentum & lucem libelli ſpectant.

L. ANNAEI SENECAE

D ## EPIGRAMMATA SVPER EXSILIO.

1. AD CORSICAM.

CORSICA [1] Phocæo tellus habitata colono,
Corſica, quæ Graio nomine Cyrnus eras:
Corſica Sardiniâ breuior, porrectior Iluâ:
Corſica piſcoſis peruia fluminibus:
Corſica terribilis, cùm primùm incanduit æſtas:
Sæuior, oſtendit, cùm ferus ora canis:
Parce relegatis, hoc eſt, iam [2] parce ſepultis.
Viuorum cineri ſit tua terra leuis.

II. DE EADEM. A

BARBARA præruptis incluſa eſt Corſica ſaxis:
Horrida, deſertis vndique vaſta locis.
Non poma Autumnus, ſegetes non educat Æſtas:
Canaque Palladio munere Bruma caret:
Vmbrarum nullo ver eſt lætabile fœtu,
Nullaque in infauſto naſcitur herba ſolo:
Non panis, non hauſtus aquæ, non vltimus ignis:
Hic ſola hæc duo ſunt, exſul, & exſilium.

III. QVERELA.

OCCISI iugulum quiſquis ſcrutaris amici,
Tu miſerum necdum me ſatis eſſe putas: B
Deſere confoſſum. victori vulnus iniquo
Mortiferum impreſſit mortua ſæpe manus.

IV. ITEM.

QVISQVIS es, & nomen dicam? dolor omnia cogit,
Qui noſtrum cinerem nunc, inimice, premis:
Et non contentus tantis, ſubitiſque ruinis,
Stringis in exſtinctum tela cruenta caput.
Crede mihi, vires aliquas Natura ſepulchris
Attribuit: tumulos vindicat vmbra ſuos.
Ipſos crede Deos hoc nunc tibi dicere, Liuor,
Hoc tibi nunc Manes dicere crede meos:
Res eſt ſacra, miſer. Noli mea tangere fata.
Sacrilegæ buſtis abſtinuere manus. C

V. ITEM.

CARMINA mortifero tua ſunt ſuffuſa veneno,
[3] Et ſunt criminibus pectora nigra magis.
Nemo tuos fugiat, non vir, non femina dentes,
Haud puer, haud ætas vndique tuta ſenis.
Vtque furens totas immittit ſaxa per vrbes
In populum: ſic tu verba maligna iacis.
Sed ſolet inſanos populus compeſcere ſanus:
Et repetunt motum ſaxa remiſſa caput.
In te nunc ſtringit nullus non carmina vates,
Inque tuam rabiem publica Muſa furit.
[4] Dum ſua compoſitus nondum bene concutit arma
Miles, & è noſtrâ lancea torta manu: D
Bellus homo, & validè capitalia crimina ludis:
Deque tuis manant atra venena iocis.
Sed tu perque iocum dicis vinumque. quid ad rem,
Si plorem? riſus ſi tuus iſta facit?
Quare tolle iocos, non eſt iocus eſſe malignum.
Nunquam ſunt grati, qui nocuere ſales.

VI. AD AMICVM.

[5] CRISPE, meæ vires, laſſarumque ancora rerum:
Criſpe vel antiquo conſpiciende foro:
Criſpe potens nunquam, niſi cùm prodeſſe volebas:
Naufragio littus, tutaque terra meo.

A Solus honor nobis, arx & tutiſſima nobis:
Et nunc afflicto ſola quies animo.
Criſpe, fides dulcis, placidique acerrima virtus:
Cuius Cecropio pectora melle madent.
Maxima [6] facundo vel auo, vel gloria patri:
Quo ſolo careat ſi quis, in exſilio eſt.
[7] An tu cui iaceo ſaxis telluris adhærens,
Mens tecum eſt, nulla quæ cohibetur humo.

VII. DE QVALITATE TEMPORIS.

OMNIA tempus edax depaſcitur, omnia carpit,
Omnia ſede mouet, nil ſinit eſſe diu.
B Flumina deficiunt, profugum mare littora ſiccat,
Subſidunt montes, & iuga celſa ruunt.
Quid tam parua loquor? moles pulcherrima cæli
Ardebit flammis tota repente ſuis.
Omnia mors poſcit. [8] Lex eſt, non pœna, perire:
Hic aliquo mundus tempore nullus erit.

IIX. VOTVM.

SIC mihi ſit [9] frater, maiorque, minorque ſuperſtes,
Et de me doleat nil, niſi morte mea.
Sic illos vincam, ſic vincar rurſus amando:
Mutuus inter nos ſic bene certet amor.
Sic dulci [10] Marcus qui nunc ſermone fritinnit,
Facundo patruos prouocet ore duos.

C *Hæc in ſchidis Pythœanis palàm Senecæ adſcribuntur: eſt & aliud, quod ob argumenti ſimilitudinem viri docti pariter adſignant.*

IX. AD CORDVBAM.

Corduba ſolue comas, & triſtes indue vultus:
Inlacrimans cineri munera mitte meo.
Nunc longinqua tuum deplora, Corduba, vatem:
Corduba non * alio tempore mæſta magis. *illo. Faber*
Tempore non * alio, quo verſis viribus Orbis, *illo.*
Incubuit belli tota ruina tibi.
Cùm geminis oppreſſa malis vtrimque peribas:
Et tibi Pompeius, Cæſar & hoſtis erat.
Tempore non * alio, quo ter tibi funera centum *illo.*
D Heu nox vna dedit, quæ tibi ſumma fuit.
Non, Luſitanus quateret cùm mœnia latro,
Figeret & portas lancea torta tuas.
Ille tuus quondam magnus, tua gloria, ciuis
Infigar ſcopulo. Corduba ſolue comas,
Et gratare tibi, quòd te Natura ſupremo
Alluit Oceano: tardiùs iſta doles.

NOTÆ.

NOTÆ.

A

EPIGR. I.

1. PHOCÆO TELLVS H.C.] *Vide Conſol. ipſam, cap.* VIII.

2. PARCE SEPVLTIS.] *Pythæi codex*, ſolutis: *quod eſſet, mortuis. Sed vulgatum placet. vide Conſol. cap.* I.

EPIGR. V.

3. ET SVNT CRIMINIBVS.] *Pythæi codex*, carminibus: *rectè ad priora.*

4. DVM SVA COMPOSITVS.] *Aliud Epigrammation videtur, & ſeparandum.*

EPIGR. VI.

5. CRISPE MEÆ VIRES.] *Valdè in amicis numerat hunc Criſpum: & quem illum? Dicas Paſſienum Criſpum intellegi, oratorem celebrem, diuitem, & Agrippinæ maritum. quem noſter nominat* I. *De Benef. cap. vlt. & initio* IV. *Quæſt. Natur. ſed ſine vllâ ſingularis huius amoris (quem Carmen præfert) notâ. Et verò dubito an ad hoc temporis Paſſienus ille vixerit. Nam Chronicon Euſebij, anno ſecundo Caligulæ mortuum facit:* Paſſienus filius fraude hereditatis ſuæ necatur. *Lego*, heredis ſuę. *Scholiaſtes Iuuenalis:* Periit per fraudem Agrippinæ, quam heredem reliquerat, & funere publico elatus eſt. *Nam quod in Suetonij Nerone eſt:* Verùm Claudio imperium adepto, non ſolùm paternas opes recuperauit, ſed & Criſpi Paſſieni vitrici ſui hereditate ditatus eſt: *non peruincit hucuſque eum vixiſſe. Sed cùm mater à Caio relegata eſſet, opes ei ereptas omnes, etiam illas Paſſieni: ſed omnia reddita à Claudio, & bis illud millies Paſſieni. Ita enim de opibus eius Scholiaſtes Iuuenalis. Siquis tamen vult vixiſſe, & Euſebij notam falſam, aut alieno loco poſitam: eſto, & tum de iſto liceat intellegi. etſi vt dixi, noſter in amicis nuſquam recenſet: pater Seneca tantùm*, Noſtrum *appellat. In Præfatione libri* III. *Contrau.* Paſſienus noſter cùm cœpit dicere. *Fuit ſanè alius Criſpus, nomine gentili Vibius: inter iucundos ſuaueſq; oratores, & tempore Flauiorum Principum gratioſus. Poteſt ad illum Epigramma eſſe, ſed ab exſule alio: & non ſunt profectò hæc omnia vnius viri, aut ſtili.*

6. FACVNDO VEL AVO, VEL GLORIA PATRI.] *De Paſſieno, certum eſt* Patrem *habuiſſe etiam oratorem: vide lib.* II. *Controu.* V. *De* Auo, *nihil ſcio.* B

7. AN TV CVI IACEO.] *Aliàs legitur:* An tua Cyrneæ ſaxis. *E quo Faber*, Atquin Cyrneæ. *Vulgatum ego recuderem:* At mea, qui iaceo.

EPIGR. VII.

8. LEX EST.] *Ex Senecæ hoc libello:* Vltimum diem non quaſi pœnam, ſed naturæ Legem aſpicis.

EPIGR. VIII.

9. FRATER MAIORQVE MINORQVE.] *Maior, eſt Nouatus ſiue Galba; minor, Mela.*

10. MARCVS.] *Noſtri filius, qui hoc Conſolatione (cap.* XVI.) blandiſſimus puer *dicitur Marcum dicas Epigrammatium: neque votum abſoluitur.* C

CAPVT PRIMVM.

SAEPE iam, mater optima, [1] impetum cepi conſolandi te, ſæpe continui. Vt auderem, multa me impellebant. primùm, videbar depoſiturus omnia incommoda, cùm lacrimas tuas, etiam ſi ſupprimere non potuiſſem, interim certè abſterſiſſem. deinde, plus habiturum me auctoritatis non dubitabam ad excitandam te, ſi prior ipſe conſurrexiſſem. præterea timebam, ne à me [2] non victa fortuna aliquem meorum vinceret. Itaque vtcunque conabar, manu ſuper plagam meam impoſitâ, ad obliganda vulnera veſtra reptare. Hoc propoſitum meum, erant rurſus quæ retardarent. D [3] Dolori tuo, dum recens ſæuiret, ſciebam occurrendum non eſſe, ne illum ipſa ſolatia irritarent, & accenderent. nam [4] in morbis quoque nihil eſt perniciosius, quàm immatura medicina. Exſpectabam itaque dum ipſe vires ſuas frangeret, & ad ſuſtinenda remedia morâ mitigatus, tangi ſe ac tractari pateretur. Præterea, cùm omnia clariſſimorum ingeniorum monumenta, ad compeſcendos moderandoſque luctus compoſita euoluerem, non inueniebam exemplum eius qui conſolatus ſuos eſſet, cùm ipſe ab illis [5] comploraretur. Ita in re nouâ hæſitabam, verebarque, ne hæc non conſolatio, ſed exulceratio eſſet. Quid quòd nouis verbis, nec ex vulgari & quotidianâ ſumptis [6] allocutione, opus erat homini ad conſolandos ſuos ex ipſo rogo caput alleuanti? Omnis autem magnitudo [7] doloris modum excedentis neceſſe eſt dilectum verborum eripiat, cùm ſæpe vocem quoque ipſam intercludat. Vtcunque, connitar: non fiduciâ ingenij,

ſed

A ſed quia poſſum inſtar efficaciſſimæ conſolationis eſſe, [8] conſolator. Cui nihil negares, huic hoc vtique te non eſſe negaturam (licet omnis [9] mæror contumax ſit) ſpero, vt deſiderio tuo velis à me modum ſtatui. Vide quantum [10] de indulgentiâ tuâ promi- 11.
ſerim mihi: potentiorem me futurum apud te non dubito, quàm dolorem tuum: quo nihil eſt apud miſeros potentius. Itaque [11] ne ſtatim cum eo concurram, [12] adero priùs illi, & quibus excitetur, ingeram: omnia proferam, & reſcindam quæ iam obducta ſunt. Dicet aliquis: Quod hoc genus eſt conſolandi, obliterata mala reuocare, & animum in omnium ærumnarum ſuarum conſpectu collocare, vix vnius patientem? Sed is cogitet, quæcunque vſque eò pernicioſa ſunt, vt contra remedium conualuerint, plerumque contrariis curari. Omnes itaque luctus illi ſuos, omnia [13] lugubria admouebo. hoc erit non molli viâ mederi, ſed vrere ac ſecare. Quid conſequar? vt pudeat animum, tot miſeriarum victorem, ægrè ferre vnum vulnus, in corpore tam cicatricoſo. Fleant itaque diutiùs, & gemant, quorum delicatas mentes eneruauit longa felicitas, & ad le-
B uiſſimarum iniuriarum motus collabantur: at quorum omnes anni per calamitates tranſierunt, grauiſſima quoque forti & immobili conſtantiâ perferant. Vnum habet aſſidua infelicitas boni, quòd quos ſæpe vexat, nouiſſimè indurat. Nullam tibi fortuna vacationem dedit à grauiſſimis luctibus: ne natalem quidem tuum excepit. Amiſiſti matrem ſtatim nata, imò [14] dum naſcereris: & ad vitam quodammodo [15] expoſita es.

Creuiſti

COMMENTARIVS.

In Titulo eſt, AD HELVIAM.] *Quod plerique libri*, Ad Helbiam: *meus*, Hebiam. *Mureti notatio eſt, duorum diſertiſſimorum matres*, Heluias *fuiſſe. nam & Ciceronis ſic dicta.* Heluiæ *autem gentis Pertinax*
C *Imp. fuit: & in lapidibus crebriuſculi ſunt. ipſa etiam Heluia in iſto:* L. HELVIO. HELVIÆ. L. GRATO.

CAP. I. 1. IMPETVM CEPI.] *In meis duobus*, feci. *Prior phraſis auctoribus nititur. Suetonio in Aug.* Impetum ſe cepiſſe ſcribit, frumentationes abolendi. *In Calig.* Expeditionis Germanicæ impetum cepit. *In Othone:* Impetum cepit moriendi: ὁρμήν, *& appetitum validum.*

2. NON VICTA.] *Senſus eſſet: Ne ſi ego palàm non viciſſem Fortunam, audacior in meos ſurgeret, vinceretque. At mihi placeat magis*, Ne me non victo: *idque argutius. Ne eùm me non viciſſet, in quem tam ſaua ingruit, meos vinceret. Volo hanc palmam ferre, vt nec me, nec meos.*

3. DOLORI TVO.] *Hoc negas? recenti occurren-*
D *dum? Ouidius aliter:*

Temporis officium eſt, ſolatia dicere, certi,
Dū dolor in curſu eſt, dū petit æger opem.
At cùm longa dies ſedauit vulnera mentis,
Intempeſtiuè qui monet, ille mouet.

Tuipſe aliter (epiſt. LXIII.) Nulla res citiùs in odium venit, quàm dolor: qui recens conſolatorem inuenit, inueteratus deridetur. *Vera tamen vtraque ſententia. neque nimis recenti occurrendum, ne remediis irritetur: neque veteri, ne innouetur.*

4. IN MORBIS.] *Hippocratis edictum*, τὰ πέπονα φαρμακεύειν: Matura medicari. *Et Plutarchus ſimili imagine, Conſolatione ad Apollonium:* Nec optimi medici quidem humorum influxibus ſtatim medentur: ſed patiuntur tumoris ardorem, ſine aliâ appoſitione, per ſe matureſcere & concoqui.

5. COMPLORARETVR.] *Vt funus. Ita mox:* ex ipſo rogo caput alleuare. *Ouidius de ſuâ relegatione:*

Fæmina virque meo, pueri quoque, funere mærent.

Epigramma ad Corſicam: Parce relegatis, hoc eſt iam parce ſepultis. *Et noſter infrà, cap.* XI. Raptum me audiſti. *Nimirum eſt hæc mors quædam ciuilis, &* Interire homines maximâ ac mediâ capitis minutione, æquè ac morte, *Iuriſconſultus ſcripſit.*

6. ALLOCVTIONE.] *Pro conſolatione, crebrò Latini, vt & Græci* παραμυθίαν *vſurpant.*

7. DOLORIS MODVM EXCED.] *Ipſum hoc Alexides:*

- τῶν μετρίων αἱ μείζονες λῦπαι
Ποιοῦσι τῶν φρενῶν μετάστασιν:
- qui modum excedit dolor,
De ſede mentem turbat.

Et benè de excedente. *nam aliter in alio, & is ingenium facit, ſiue irritat. Ouidius:*

—— grande doloris
Ingenium eſt, miſeriſque venit ſollertia rebus.

Seneca pater, de Haterio. cuius oratio, ob memoriam mortui filij, fletu interrupta: Deinde tanto maiore impetu dixit, tanto miſerabilius. vt appareret, quàm magna interim pars ingenij dolor eſſet.

8. CONSOLATOR.] *Quia robur à robore meo ſumes; hoc ipſo erigêris, quòd ſtare me videbis.*

9. MÆROR CONTVMAX.] *Adde infrà, cap.* XVI.

CAP. II. 10. DE INDVLGENTIA.] *Obſequioſo affectu.*

11. NE STATIM.] *Malim*, nec ſtatim.

12. ADERO.] *Tuebor, & defendā, cauſſam agam.*

13. LVGVBRIA] *Signa luctus, & veſtes. Propertius:* - mater nunquam lugubria ſumpſi.
Seneca Tragicus: Amicta coniux lugubribus.

14. DVM NASCERERIS.] *In partu igitur.*

15. EXPOSITA ES.] *Quaſi deſerta à parente, & ab abeunte relicta: vt ſolet in Expoſitione.*

16. AVVN-

Creuiſti ſub nouercâ: quam tu quidem omni obſequio, & pietate, quanta vel in filiâ A
conſpici poteſt, matrẽ fieri coegiſti: nulli tamen non magno conſtitit & bona nouerca.
[16] Auunculum indulgentiſſimum, optimum ac fortiſſimum virum, cùm aduentum
eius exſpectares, amiſiſti. Et ne ſæuitiam ſuam fortuna leuiorem [17] ducendo faceret, in-
tra triceſimum diem, cariſſimum virum tuum, ex quo mater [18] trium liberorum eras,
extuliſti. Lugenti tibi luctus nuntiatus eſt, omnibus quidem abſentibus liberis: quaſi
de induſtriâ in id tempus coniectis malis tuis, vt nihil eſſet vbi ſe dolor tuus reclinaret.
Tranſeo tot pericula, tot metus, quos ſine interuallo in te incurſantes pertuliſti: modò
[19] in eundem ſinum, ex quo [20] tres nepotes emiſeras, oſſa trium nepotum recepiſti. In-
tra viceſimum diem, quàm [21] filium meũ in manibus & in oſculis tuis mortuum fune-
III. raueras, raptum me audiſti. hoc adhuc defuerat tibi, lugere viuos. Grauiſſimum
eſt ex omnibus, quæ vnquam in corpus tuum deſcenderunt, recens vulnus: fateor. non
ſummam cutem rupit: pectus, & viſcera ipſa diuiſit. Sed quemadmodum [22] tirones le-
uiter ſaucij tamen vociferantur, & manus medicorum magis, quàm ferrum horrent: at B
veterani, quamuis confoſſi, patienter ac ſine gemitu, velut aliena corpora, [23] exſecari pa-
tiuntur: ita tu nunc debes te fortiter præbere curationi. Lamentationes quidem & vlu-
latus, & alia per quæ ferè muliebris dolor [24] tumultuatur, amoue. perdidiſti enim [25] tot
mala, ſi nondum miſera eſſe didiciſti. Ecquid videor tecum timidè egiſſe? nil tibi ſub-
duxi ex malis tuis, ſed omnia coaceruata ante te poſui. Magno id animo feci: conſtitui
IV. enim vincere dolorem tuum, non [26] circumſcribere. Vincam, puto. primùm ſi
oſtendero [27] nihil me pati, propter quod poſſim dici miſer, nedum propter quod miſeros
etiam, quos contingo, faciam: deinde ſi ad te tranſiero, & probauero, ne tuam quidem
grauem eſſe fortunam, quæ tota ex meâ pendet. Hoc priùs aggrediar, quod pietas tua
audire geſtit, nihil mali eſſe mihi: ſi [28] hoc tibi demonſtrare non potero, ipſas res qui-
bus me putas premi, non eſſe intolerabiles, faciam manifeſtum. Sin id credi non potue-
rit: at ego mihi ipſe magis placebo, quòd inter eas res beatus ero, quæ miſeros ſolent C
facere. Non eſt quòd de me aliis credas: ipſe tibi, ne quid incertis opinionibus pertur-
beris, indico me non eſſe miſerum. Adiiciam, quò ſecurior ſis, nec fieri quidem poſſe
V. miſerum. Bonâ condicione conditi ſumus, ſi eam non deſeruerimus. Id egit
[29] rerum.

16. AVVNCVLVM.] *Matris, an Senecæ? Imò huius, qui maritus fuit ſororis matris, perijtq́ue rediens ex Aegypto. Infrà, cap. vlt.* Cariſſimum virum amiſerat, auunculum noſtrum.

17. DVCENDO FACERET.] *Trahendo, interuallum dando. Alij libri,* diducendo: *quod eſſet, partiendo, diſparando, ſenſu conſimili.*

18. TRIVM LIBERORVM.] *Nouati, mei, & Melæ.*

19. IN EVNDEM SINVM.] *Legi enim oſſa, & in ſinum (quod hîc notes) tum in vrnam reponi ſolita. Tibullus:*

—— non hîc mihi mater
Quæ legat in mæſtos oſſa peruſta ſinus.

20. TRES NEPOTES] *Tres tantùm? imò plures, ſed poſteà, vt opinor, & poſt iſtorum occaſum. Nam* Marcus *adhuc ſuperfuit, &* Nouatilla, *cap.* XVI. *Atque adeò ſcribit,* tot nepotes pronepoteſque patri dediſſe. *Igitur hîc de illo tantùm tempore, quo tres iſtos emiſſos amiſit.*

21. FILIVM MEVM.] *Vnum è tribus illis nepotibus.*

CAP. III. 22. TIRONES.] *Adde de Prouid. cap.* IV. *Et Ciceronem* 1. *Tuſcul.*

23. EXSECARI PATIVNTVR.] *Alij,* excoriari. *quidam ſcripti,* excauari: *ſed & quidam* exanari: *vt ego arbitrer,* exſaniari *fuiſſe. quod verbi Seneca vſurpat epiſt.* LXXXVI. *& ego ſuper eo aliquid in Elect.* 1. *cap.* XVI.

24. TVMVLTVATVR.] *Proprium fœminis. quæ* magno gaudent ſudare tumultu.

25. TOT MALA.] *Quid mali, ſi mala perdiderit? optabile potiùs. Meus liber,* milia: *an fortè,* militias? *Perdidiſti tot ſtipendia, & fruſtrà pugnaſti fortiter ac repugnaſti, ſi nunc ſuccumbis, nec veteranum robur præfers. Inter tirones adhuc cenſenda es. Ita maneat in illâ metaphorâ dictâ. Etſi vulgatum explices etiam, Fruſtrà tot mala tuliſti, ſi nondum vſum ferendi nacta.* D

26. CIRCVMSCRIBERE.] *Per aſtus & ambages fallere. in orbem ſcribere, & cingere: vt* Circumuenire.

CAP. IIII. 27. NIHIL ME PATI.] *Pulchra inuentio, & diuiſio. Duo dicam. primùm, non mihi aliquid mali accidiſſe, deinde nec tibi. Si igitur nec meam vicem, nec tuam luges: quid luges? Simile in Conſol. ad Marciam, cap.* XII. Dolor tuus vtrùm ſua ſpectat incommoda, an eius qui deceſſit?

28. HOC TIBI DEMONSTRARE NON.] *Abeſt meo, aliiſq́ue ſcriptis, & verò ſupereſt. Sententia. Docebo nihil mihi mali eſſe: imò, ſi potero, nec ipſas res eſſe malas, quibus cenſes me premi. Sequentia docent, ſic fuiſſe ſcriptum.*

CAP.

A [29] rerum natura, vt ad benè viuendum non magno apparatu opus eſſet: vnuſquiſque facere ſe beatum poteſt. Leue momentum in aduenticiis rebus eſt, & quod in neutram partem magnas vires habeat: nec ſecunda ſapientem euehunt, nec aduerſa demittunt. Laborauit enim ſemper, vt in ſe plurimum poneret, intra ſe omne gaudium peteret. Quid ergo? ſapientem me eſſe dico? minimè. nam id quidem ſi profiteri poſſem, non tantùm negarem miſerum me eſſe, ſed omnium fortunatiſſimum, & in [30] vicinum Deo perductum prædicarem. Nunc, quod ſatis eſt ad omnes miſerias leniendas, ſapientibus viris [31] me dedi; & nondum in auxilium mei validus, in aliena caſtra confugi, [32] eorum ſcilicet, qui facilè ſe & ſua tuentur. Illi me iuſſerunt ſtare aſſiduè, [33] velut in præſidio poſitum, & omnes conatus fortunæ, & omnes impetus proſpicere multo ante quàm incurrant. Illis grauis eſt, quibus eſt repentina: facilè eam ſuſtinet, qui ſemper exſpectat. Nam & hoſtium aduentus eos proſternit, quos inopinatè occupauit: at qui futuro ſe bello ante bellum parauerunt, compoſiti & aptati, primum, qui tumultuoſiſſimus eſt,
B ictum facilè excipiunt. Nunquam ego fortunæ credidi, etiam ſi videretur pacem agere: omnia illa, quæ in me indulgentiſſimè conferebat, pecuniam, honores, gloriam, eo loco poſui, vnde poſſet ea ſine motu meo repetere. Interuallum inter me & illa magnum habui. itaque abſtulit illa, [34] non auulſit. Neminem aduerſa fortuna comminuit, niſi quem ſecunda decepit. Illi qui munera eius velut ſua & perpetua amauerunt, qui ſe propter illa ſuſpici voluerunt, iacent & mærent, cùm vanos & [35] pueriles animos, omnis ſolidę voluptatis ignaros, [36] falſa & mobilia oblectamenta deſtituunt. At ille qui ſe lætis rebus non inflauit, nec mutatis contrahit; [37] aduerſus vtrumque ſtatum inuictum animum tenet, exploratæ iam firmitatis. nam in ipſâ felicitate, quid contra infelicitatem valeret, expertus eſt. Itaque ego in illis quæ omnes optant, exiſtimaui ſemper, nihil veri boni ineſſe: quin inania, & ſpecioſo ac decepturo fuco circumlita inuêni, intra nihil habentia [38] fronti ſuæ ſimile. Nam in illis quæ mala vocantur, nihil tam terribile ac durum inuenio, quàm opinio vulgi minabatur. verbum quidem ipſum, perſuaſione qua-
C dam & conſenſu, iam aſperius ad aures venit, & audientes tanquam triſte, & exſecrabile ferit: ita enim populus iuſſit: ſed [39] populi ſcita ex magnâ parte ſapientes abrogant.

Remoto igitur iudicio plurium, quos prima rerum facies, [40] vtcunque credita eſt, VI.
aufert, videamus quid ſit exſilium: nempe, loci commutatio eſt. Anguſtare [41] ne videamur vim eius, & quicquid peſſimum in ſe habet, ſubtrahere: hanc commutationem loci

CAP. V. 29. RERVM NATVRA.] *Deus. ita enim ſæpe vocabant: quod doceo* I. *Phyſiol. Diſſert.* V.

30. VICINVM DEO.] *Qui ſtabilis, æquabilis, ſine motu. Stoicorum paſſim voces, Sapientem Deo non vicinum modò (quod hic modeſtiùs) ſed parem eſſe, & ex æquo viuere. Videſis Manuduct. lib.* III. *Diſſert.* XIV.

31. ME DEDI.] *Sum etiam inter Studioſos, non Eruditos; inter Progredientes, non Progreſſos.*

D 32. EORVM SCILICET.] *Stoicorum. qui res aduenticias (vt Academici aut Peripatetici) ad felicitatem non requirunt. Itaque facilis apud iſtos beatæ vitæ aſſecutio & tutela eſt.*

33. VELVT IN PRÆSIDIO.] *Sapientis Iobi dictum,* Vitam militiam eſſe. *Quid Epictetus? Diſſertat.* XXIV. *lib.* III. στρατεία τίς ἐστιν ὁ βίος ἑκάστου, καὶ αὕτη μακρὰ καὶ ποικίλη: Militia quædam eſt vita noſtra, atque ea longa & varia.

34. NON AVVLSIT.] *Nec enim mihi applicita cohæſerant.*

35. PVERILES ANIMOS.] *Nam rudes omnes Sapientiæ, pueri ſunt: illa in viros tranſcribit. Vide Manuduct. lib.* II. *Diſſert.* I.

36. FALSA ET MOBILIA.] *Duo adſignat. nec vera, nec diutina eſſe. Fucum habent, æuum non habent.*

37. ADVERSVS VTRVMQVE STATVM.] *Achilles hoc ſibi tribuit, apud Euripidem, in Iphigeniâ:*

Υ'ψηλόφρων μοι θυμὸς αἴρεται πρόσω.
Επίσταται δὲ τοῖς κακοῖσί τ' ἀσχαλᾶν,
Μετρίως τε χαίρειν τοῖσιν ἐξωγκωμένοις:
Excelſus animus porrò nunc mi attollitur:
Qui nouit in rebus dolere triſtibus,
Et cum modo gaudere iam melioribus.

38. FRONTI SIMILE.] *Nihil pro vultu, aut primâ ſpecie. Tacitus Agricolâ:* Pulchrum ac decorum in frontem: *id eſt ſpeciem. Valerius:* In ſeceſſu, quàm in fronte beatior. *Manilius:* -penituſq; Deus, non fronte, notandus. *Noſter hoc ſtatim dicit,* Primam rerum faciem.

39. POPVLI SCITA.] φαῦλος γὰρ κριτὴς παντὸς καλοῦ πράγματος ὄχλος: Prauus enim iudex omnis honeſtæ rei populus: *Pythagoras.*

CAP. VI. 40. VTCVNQVE CREDITA EST, AVFERT.] *Secum rapit, ſine aliâ inſpectione aut examine. Vulgò mala videntur? mihi: bona? mihi.*

41. NE VIDEAMVR.] *A meo hæc libro ſunt, & vera. Definitio autem exſilij in Dione, vbi Philiſcus Ciceronem ſolatur (ſimile argumentum eſt, meretur legi) talis.* φυγή, ἀποδημία τις ἄτιμος: Exſilium, peregrinatio quædam ignominioſa.

loci ſequuntur incommoda, paupertas, ig[illegible]ia, contemptus. Aduerſus iſta poſtea A
confligam: interim primum illud intueri [illegible]o, quid acerbi afferat ipſa loci commuratio. Carere patriâ, [42] intolerabile eſt. Aſpice agedum hanc frequenriam, cui vix [43] vrbis immenſæ tecta ſufficiunt. maxima pars illius turbæ patriâ caret: ex municipiis & coloniis ſuis, ex toto denique orbe terrarum confluxerunt. Alios adducit [44] ambirio, alios [45] neceſſitas officij publici, alios impoſita legatio, alios [46] luxuria, opulentum & opportunum vitiis locum quærens: alios [47] liberalium ſtudiorum cupiditas, alios [48] ſpectacula: quoſdam traxit amicitia, quoſdam induſtria, latam oſtendendæ virtuti nacta materiam: quidam [49] vænalem formam attulerunt, quidam vænalem eloquentiam. Nullum non hominum genus [50] concurrit in vrbem, & virtutibus & vitiis magna pretia ponentem. Iube omnes iſtos [51] ad nomen citari, &, [52] Vnde domo quiſque ſit, quære: videbis maiorem partem eſſe, quę relictis ſedibus ſuis, venerit in maximam quidem ac pulcherrimam vrbem, non tamen ſuam. Deinde ab hac ciuitate diſcede, quæ velut
[53] communis patria poteſt dici: omnes vrbes circumi. nulla eſt, vbi magnam partem B
peregrinæ multitudinis non inuenias. Nunc tranſi ab iis quarum amœna poſitio, & opportunitas regionis plures allicit: deſerta loca, & aſperrimas inſulas, [54] Sciathum & [55] Seriphum, [56] Gyarum & [57] Coſuram pete. nullum inuenies [58] exſilium, in quo non aliquis [59] animi cauſſâ moretur. Quid tam nudum inueniri poteſt, quid tam [60] abruptum vndique, quàm hoc ſaxum? quid ad copias reſpicienti [61] ieiunius? quid ad homines

42. INTOLERABILE EST.] *Vel Euripide iudice, in Phœniſſis.*

Τί, τὸ στέρεσθαι πατρίδος, ἦ κακὸν μέγα;
Μέγιστον. ἔργῳ δ᾽ ἐστὶ μεῖζον, ἢ λόγῳ:

Et quid? carere patriâ, magnum eſt malum?
Vel maximum. & re grauius eſt, quã dicitur.

43. VRBIS IMMENSÆ.] *Aliàs*, immenſa. *Illud pro magnâ Roma verius, ſatis adſtructâ in noſtris Admirandis.*

44. AMBITIO.] *Vt honores hic gerant.*

45. NECESSITAS OFFICII.] *Ad iudices referre licet, qui euocabantur ad officium hoc in vrbem. Poteſt & de alio munere, quod apud Principem, aut in vrbe, obitur.*

46. LVXVRIA.] *Vt habeant vbi opes explicent, & abſumant.*

47. LIBERALIVM STVDIORVM.] *Honeſtiſſima cauſſa, & omne genus docti aut doctores Romæ. Caſſiodorus:* Roma, ciuitas litterarum. *Symmachus:* Roma, domicilium Latiaris facundiæ. *Sidonius:* Domicilium Legum, gymnaſium Litterarum. *Opto ſic eſſe, & manere.*

48. SPECTACVLA.] *Quæ crebra, ſplendida: nec mirum, ſi alliciebant.*

49. VÆNALEM FORMAM.] *Vtriuſque ſexus (pudet) ſcorta.*

50. CONCVRRIT IN VRBEM.] *Tanquam* ad viuaria, *ait ille. & Tacitus:* Quò cuncta vndique atrocia aut pudenda confluunt, celebranturque. *Itaque multa fax erat.*

51. AD NOMEN.] *Vt in cenſu, aut delectu: & eſt dictio formularis.*

52. VNDE DOMO.] *Hoc quoque ex communi formulâ. Virgilius:* Qui genus, vnde domo? *Suetonius:* Domo Nuceriâ. *Aſconium ita corrigam:* Cęcilius Niger, homo Siculus: *imò*, domo. *Et Ennium:* Nauus repertus homo, Graio patre, Graius homo rex. *Scribe*, Graius domo. *Centena in libris & lapidibus exempla ſunt.*

53. COMMVNIS PATRIA.] *Plinius lib.* III. Vna cunctarum gentium in toto orbe patria fieret. *Libris tamen ſcriptis abeſt* Patria, *& poteſt. hoc ſenſu: quòd ab omnibus gentibus habitetur, vt vrbs orbi communis. Lucanus:*

—— vrbem populis, victiſq; frequentem
Gentibus, & generis, coëat ſi turba, capacem
Humani.

54. SCIATHVM.] *Maris Aegæi inſulam, Melæ & Ptolomæo. Had. tamen Iunius dubitat, an non* Cythnon, *aut* Cianon, *veriùs: v. Animaduer. cap.* XIII. C
Non ego.

55. SERIPHVM.] *Ibidem ſitam, Plinio aliiſq;*

56. GYARVM.] *In eodem mari. Plinius, Virgilius, Tacitus, Iuuenalis, Philo Iudæus.*

57. COSVRAM.] *Inter Africam & Siciliam, Plinio, Straboni, Melæ. Atque hæc eſt à Mureto lectio. nam libri priores,* Corſicam: *è quo Iunius,* Corcyram. *Vix mutem: etſi ſeorſim mox de eius exſilij ſui aſperitate dicet.*

58. EXSILIVM.] *Pro loco deſtinato exſulibus. Epigramma:*

Hic ſola hæc duo ſunt, Exſul & Exſilium.

59. ANIMI CAVSSA.] *Suâ voluntate & voluptate, non iuſſu aut miſſu alieno.*

60. ABRVPTVM VNDIQVE.] *Quia* aſpera, D
malè habitata, & pleriſque locis inacceſſa: *Strabo de hac Corſicâ. Etiam in Epigrammate:*

Barbara præruptis incluſa eſt vndique ſaxis.

61. IEIVNIVS.] *Epigramma:*

Non poma Autumnus, ſegetes non educat Æſtas,
Canaque Palladio munere Bruma caret.
* Vmbrarum nullo Ver eſt lætabile fœtu,
Nullaq; in infauſto naſcitur herba ſolo.
Non panis, non hauſtus aquæ, non vltimus ignis.

Valdè abiicit, & damnat: ſed quis eſt vltimus ignis, *verſu vltimo? credo ignem ad rogum intellegi: quaſi tanta inopia ligni, vt nec eò ſuppeditet. At Diodorus mitiùs de eâ:* Incolæ cibis vtuntur, lacte, melle, carni-

* id eſt, arborum.

A mines [62] immanſuetius? quid ad ipſum [illegible]um horridius? quid ad cęli naturam [63] intemperantius? plures tamen [64] hîc peregrini, quàm ciues conſiſtunt. Vſque eò ergo commutatio ipſa locorum grauis non eſt, vt hic quoque locus à patriâ quoſdam abduxerit. Inuenio qui dicant, ineſſe naturalem quandam animis irritationem commutandi ſedes, & transferendi domicilia. [65] Mobilis enim & inquieta mens homini data eſt: nunquam ſe tenet: ſpargitur, & cogitationes ſuas in omnia nota atque ignota dimittit, vaga, & quietis impatiens, & nouitate rerum lætiſſima. Quod non miraberis, ſi primam eius originem adſpexeris. Non eſt ex terreno & graui concreta corpore: ex illo [66] cæleſti ſpiritu deſcendit. [67] cæleſtium autem natura ſemper in motu eſt: fugit, & velociſſimo curſu agitur. Adſpice ſidera mundum illuſtrantia: nullum eorum perſtat. labitur aſſiduè, & locum ex loco mutat: quamuis cum vniuerſo vertatur, in contrarium nihilominus [68] ipſi mundo refertur: per omnes [69] ſignorum partes diſcurrit; perpetua eius agitatio, & aliunde aliò commigratio eſt. Omnia voluuntur ſemper, in tranſitu ſunt, & vt lex &
B naturæ neceſſitas ordinauit, aliunde aliò deferuntur. Cùm per certa annorum ſpatia orbes ſuos explicuerint, iterum ibunt per quæ venerant. I nunc, & animum humanum, ex iiſdem quibus diuina conſtant compoſitum ſeminibus, moleſtè ferre puta tranſitum ac migrationem: cum [70] Dei natura, aſſiduâ & citatiſſimâ cõmutatione, vel delectet ſe, [71] vel conſeruet. A cæleſtibus, agedum, te ad humana conuerte. videbis gentes, populoſque mutaſſe ſedem. Quid ſibi volunt in mediis Barbarorum regionibus Græcæ vrbes? quid inter Indos Perſaſque [72] Macedonicus ſermo? Scythia, & totus ille ferarum indomitarumq; gentium tractus, ciuitates [73] Achaię [74] Ponticis impoſitas littoribus oſtentat. Non perpetuæ hiemis ſæuitia, non hominum ingenia, [75] ad ſimilitudinem cæli ſui hor-

carnibus, hæc omnia VBERTIM regione ſubminiſtrante. *Quomodo autem, ſi nec herba quidem naſcitur? Sed certum eſt, etiam hodie laudatas ibi oues naſci & paſci.*

C 62. IMMANSVETIVS?] *Cum Seneca Strabo: qui* latrocinia exercere eos *ſcribit*, maximè qui montana incolunt, *καὶ ἀγριωτέρους εἶναι τῶν θηρίων*: & magis feros ipſis feris. *Tum addit*: ipſa mancipia illinc capta & abducta, vix ſui vſum præbere: ſiue quia impatientiâ vitam fugiant; ſiue quia dominos ruditate nimiâ & ſtupore obtundant. *Quid autem iterum Diodorus? ex diametro aduerſus. τὰ δὲ πρὸς ἀλλήλους βιοῦσιν ἐπιεικῶς καὶ δικαίως, παρὰ πάντας σχεδὸν τοὺς ἄλλους βαρβάρους*: Ipſi inter ſe manſuetè & iuſtè agitant, pręter ceteros fere Barbaros. *Iam de mancipiis: τὰ δὲ ἀνδράποδα τὰ κύρνια διαφέρειν δοκεῖ τῶν ἄλλων δούλων εἰς τὰς κατὰ τὸν βίον χρείας, φυσικῆς ταύτης τῆς ἰδιότητος παρακολουθούσης*: Mancipia è Cyrno (*Corſicâ*) præſtare reliquis videntur, ad vitæ vſus, naturali quadam
D proprietate inſitâ & comitante. *Hæc, niſi per calumniam, aut certè argutiam, vix concilies: ſatis mirum, cum nec diuerſo nimis æuo ſint ſcripta.*

63. INTEMPERANTIVS?] *De æſtibus intelligit. vt in Epigr.*

Corſica terribilis, cùm primùm incanduit æſtas:
Sæuior, oſtendit cùm ferus ora canis.

64. HIC PEREGRINI.] *Infrà deducit, cap.* VIII.

65. MOBILIS ENIM.] *Alcmaeon aiebat, κινεῖσθαι αὐτὴν συνεχῶς, ὡς τὸν ἥλιον*: Moueri eam continuò, vt ſolem. *Seneca epiſt.* XXXIX. Quemadmodum flamma iacere ac deprimi non poteſt, non magis quàm quieſcere: ſic noſter animus in motu eſt, eo mobilior & actuoſior, quò vehementior fuerit.

66. CÆLESTI SPIRITV.] *Nos quadam De Vit. beat. cap.* XXXII. *& plenè lib.* III. *Phyſiolog. Diſſert.* VIII.

67. CÆLESTIVM NATVRA.] *Panegyricus ſcriptor*: Inſpectâ penitus veritate cognouimus, quæ cauſſa faciat, vt numquam otio acquieſcere velitis. Profectò enim non patitur hoc cæleſtis ille veſtri generis conditor. Quidquid immortale eſt, ſtare neſcit, ſempiternoque motu ſe ſeruat Æternitas. *Et alius, ad Theodoſium*: Gaudent profectò diuina perpetuo motu, & iugi agitatione ſe vegetat Æternitas, & quidquid homines vocamus laborem, veſtra natura eſt. Vt indefeſſa vertigo cælum rotat, vt maria æſtibus inquieta ſunt, & ſtare Sol neſcit: ita tu, Imperator, continuatis negotiis, & in ſe quodam orbe redeuntibus, ſemper exercitus es.

68. IPSI MVNDO.] *Id eſt, cælo. Ita enim priſci paſſim, Græci Latiniq. Nos* II. *Phyſiol. Diſſ.* VI.

69. SIGNORVM PARTES.] *Zodiaci.*

70. DEI NATVRA.] *Iterùm, cæli. Nam etſi totus Mundus, ſenſu quodam, Deus: tamen cælum maximè, vbi magnæ huius animæ ἡγεμονικὸν, ſiue Principale. Vide me* I. *Phyſiol. Diſſert.* VIII.

71. VEL CONSERVET.] *Suprà in Panegyrico*: Iugi agitatione ſe vegetat Æternitas: *& ſtare eius aut quieſcere, eſt interire.*

72. MACEDONICVS SERMO?] *Eorum, qui in colonis ab Alexandro ibi relicti.*

73. ACHAIÆ.] *Cape Græciam vniuerſè, vt illa ætas dixit.*

74 PONTICIS LITORIBVS.] *Plurimæ vrbes Græcanicæ. vt Apollonia, Meſembria, Dionyſopolis, Tomi, Iſtropolis, Olbia: aliæ multæ.*

75. AD SIMILITVDINEM CÆLI.] *Verum eſt. &* emollit gentes clementia cæli, *ait poëta: iterum, è contrario horreſcunt*, nec telis magis *(verba Plinij)* quàm ſuo cælo & ſidere armantur.

 76. TVRBA

horrentia rranſferentibus domus ſuas obſtiterunt. Athenienſis in Aſiâ [76] turba eſt: [77] Mi- A
letus LXXV. vrbium populum in diuerſa effudit: [78] totum Italiæ larus, quod inſero mari
alluitur, maior Græcia ſuit. [79] Tuſcos Aſia ſibi vindicar: [80] Tyrij Africam incolunt:
[81] Hiſpaniam Pœni: Græci ſe in Galliam immiſerunt, in Græciam Galli: Pyrenæus
[82] Germanorum rranſitus non inhibuit: per inuia, per incognita verſauit ſe humana le-
uitas. Liberos, coniugeſque, & graues ſenio parenres traxerunr. Alij longo errore iactari,
non iudicio elegerunr locum, ſed laſſirudine proximum occupauerunt: alij armis ſibi
ius in alienâ terrâ fecerunt: quaſdam genres, cùm ignota peterenr, mare hauſir: quædam
ibi conſederunr, vbi illas rerum inopia depoſuir. Nec omnibus eadem cauſſa relinquen-
di, quærendiq́ue parriam ſuit. Alios excidia vrbium ſuatum, hoſtilibus armis elapſos, in
aliena, ſpoliaros ſuis, expulerunr: alios domeſtica ſedirio ſubmouit: alios nimia ſuper-
fluentis populi ſrequentia, ad exonerandas vires, emiſir: alios peſtilentia, aur ſrequens
terrarum hiatus, aut aliqua intoleranda infelicis ſoli viria eiecerunr: quoſdam ferrilis
oræ, & in maius laudatæ, fama corrupit: alios alia cauſſa exciuir domibus ſuis. Illud ira- B
que eſt manifeſtum, nihil eodem loco manſiſſe, quo genitum eſt. aſſiduus humani gene-
ris diſcurſus eſt. quoridie aliquid in tam magno orbe murarur. Noua vrbium funda-
menra iaciunt: noua gentium nomina, exſtinctis prioribus, aur in acceſſionem validio-
ris conuerſis, oriunrur. Omnes aurem iſtæ populorum rranſportationes, quid aliud,
VII. quàm publica exſilia ſunt? Quid tam longo re circuitu traho? quid interest enu-
merare Antenorem Parauij condirorem, & Euandrum in ripâ Tiberis regna Arcadum
collocantem? quid Diomedem, alioſque quos Troianum bellum, victos ſimul victo-
reſque, per alienas terras diſſipauit? Romanum imperium nempe auctorem exſulem re-
ſpicir: quem profugum, captâ patriâ, exiguas reliquias rrahenrem, neceſſitas & victoris
metus, longinqua [83] quærentem, in Italiam detulit. Hic deinde populus quor colonias
in omnes prouincias miſir? vbicunque vicit Romanus, habitat. Ad hanc commutario-
• nem locorum libenrer nomina dabat, & relictis aris ſuis rrans maria ſequebatúr colo-
VIII. nus ſenex. Res quidem non deſiderar plurium enumerationem; vnum tamen C
adüciam, quod in oculos ſe ingerit. Hæc ipſa inſula ſæpe iam culrores mutauit. Vt anti-
quiora quæ vetuſtas obduxit, tranſeam, Phocide relictâ, [84] Graij qui nunc Maſſiliam
colunt,

76. TVRBA EST.] *Nihil ego mutem: etſi Pincianus acute*, in Aſiâ vrbs eſt Miletus. *Vulgatam libri & res aſſerunt: Velleium audi.* Iones, duce Ione, profecti Athenis, occupauêre nobiliſſimam partem regionis maritimæ, quæ nunc appellatur Ionia: vrbeſque conſtituêre Epheſum, Miletum, Colophona, Prienen, Lebedum, Myûtem, Erythram, Clazomenas, Phocæam: multaſque in Ægæo atque Icario occupauere inſulas. *Nónne hæc verè* turba *eſt, profecta Athenis?*

• 77. MILETVS LXXV.] *Teneo numerum, in aliis libris deprauatum. pro quo Plinius lib.* V. *cap.* XXIX. Miletus, Ioniæ caput, ſuper LXX. (*ita meliores libri*) vrbium per cuncta maria genitrix. *Ait*, per cuncta maria, *ſatis indefinitè: Strabo reſtringit.* Multa ſunt Mileſię ciuitatis præclara: maximum, multitudo coloniarum. Nam & Pontum Euxinum frequentarunt totum, & Proportidem, & alia loca.

78. TOTVM ITALIÆ.] *Non vulgò ſic obtinuit* Maiorem Græciam *dici, ſed reſtrictius* frontem Italiæ. (*Plinij verba*) quæ à Locris incipit, & in tres diuiditur ſinus. *Tamen veteri opinione & ſermone, quod Seneca ait, fuit, imò & laxius fuit. Nam totam Italiam, quia Siculi in eâ, atque alij Græci, ſic appellabant. Et vnde* Magnam, *aut* Maiorem, *niſi longius complexi eſſent? Ouidius:*

Itala nam tellus Græcia maior erat.

Athenæus: μεγάλη ἑλλὰς καλεῖται πᾶσα σχεδὸν ἡ κατ' Ἰταλίαν κατοίκησις: Magna Græcia appellatur, omnis ferè habitata Italia. *Adde Feſtum, in Maior Græcia.*

79. TVSCOS ASIA.] *E Lydiâ profectos, duce Tyrrheno, à quo Tyrrhenia: vt communis opinio tenuit. Dionyſius enim aliter, & vult indigenam gentem, nec vanis argumentis, eſſe.*

80. TYRII AFRICAM.] *Quorum ibi Vtica, & Carthago.*

81. HISPANIAM POENI.] *Gadibus. & ſunt qui* Medinam Sidoniam, *quaſi à Sidone dictam, adiungant*: Malacam, Abderam. *& loca alia.* D

82. GERMANORVM TRANSITVS.] *Ergo illi in Hiſpaniam? non olim, quod ſciam: ſed Gallos accipe, quos latè* Germanos *etiam dici ſcimus. Nam Celtiberos intellegit, à* Celtis *dictos: quod ipſum tamen commune etiam Germanis nomen. Plinius Panegyrico*, Germaniam Pyrenæo & Alpibus rerminari *cùm ſcripſit, Galliam certè intellexit.*

CAP. VII. 83. QVÆRENTEM.] *Scripti ferè*, quærentes. *Verùm*, quærens: *& ad metum refer.*

CAP. VIII. 84. GRAII QVI.] *Phocenſes. quorum* Calaris ibi etiã colonia, *vt vult Diodorus. An rectè tamen ſic ſcriptum?* Aleris, *aut* Aleria *Latino flexu; verius eſſet. nam* Calaris *quidem in Sardiniâ. Tamen vulgata etiam Flori lectio* Caralim *aſſerit,*

A colunt, priùs in hac inſulâ conſederunt. Ex quâ quid eos fugauerit, [85] incertum eſt: vtrùm cæli grauitas, an præpotentis Italiæ conſpectus, an natura [86] importuoſi maris. nam in cauſsâ non fuiſſe feritatem accolarum, eo apparet, quòd maximè tunc trucibus & inconditis Galliæ populis ſe interpoſuerunt. Tranſierunt [87] deinde Ligures in eam, tranſierunt & Hiſpani, quod ex ſimilitudine ritus apparet. eadem enim [88] tegumenta capitum, idemque genus [89] calceamenti, quod Cantabris eſt, & verba quædam. nam totus ſermo, conuerſatione Græcorum Ligurumque, à patrio deſciuit. Deductæ deinde ſunt duæ ciuium Romanorum coloniæ: [90] altera à Mario, altera à Syllâ. Toties [91] huius aridi & ſpinoſi ſaxi mutatus eſt populus. Vix denique inuenies vllam terram, quam etiam nunc indigenæ colant. permixta omnia & inſiticia ſunt: alius alij ſucceſſit. Hic concupiuit, quod alij faſtidio fuit: ille vnde expulerat, eiectus eſt. Ita fato placuit, nullius rei eodem ſemper loco ſtare fortunam. Aduerſus ipſam mutationem locorum, detractis ceteris incommodis quæ exilio adhærent, ſatis hoc remedij putat Varro, doctiſſi-
B mus Romanorum, quòd quocumque venimus, eâdem [92] rerum naturâ vtendum eſt. M. Brutus [93] ſatis hoc putat, quòd licet in exſilium euntibus virtutes ſuas ferre ſecum. Hæc etiam ſi quis ſingula parum iudicat efficacia ad conſolandum exſulem, vtraque in vnum collata fatebitur plurimum poſſe. Quantulum enim eſt, quod perdidimus? duo quæ pulcherrima ſunt, quocumque nos mouerimus, ſequentur: natura communis, & propria virtus. Id actum eſt, mihi crede, ab illo, quiſquis formator vniuerſi fuit, [94] ſiue ille Deus eſt potens omnium, [95] ſiue incorporalis ratio ingentium operum artifex, ſiue [96] diuinus ſpiritus per omnia maxima minima, æquali intentione diffuſus, [97] ſiue fatum & immutabilis cauſſarum inter ſe cohærentium ſeries: id, inquam, actum eſt, vt in alienum

aſſerit, lib. 11. *cap.* 11. Bellum in Sardiniam, annexamque ei Corſicam tranſit, vbi & ſic Caralę vrbis excidio incolas terruit. *Sed vulgata: nam priſca damnat. Reperio enim:* Olbiæ & hinc Valeriæ vr-
C bis. *atque omnino legendum:* Ibi Olbiæ, & hîc Valeriæ vrbis. *Ibi, in Sardiniâ; hîc in Corſicâ. cuius eſt* Valeria *(vt & Zonaras in hac hiſtoriâ appellat) ſiue* Aleria *potiùs, vt Plinius, Mela, & Antaninus.*

85. INCERTVM EST.] *Nan Diodora quidem. qui pulſos à Tyrrhenis adfirmat.*

86. IMPORTVOSI MARIS.] *Itáne? audi igitur Diodorum:* Αὕτη δ' ἡ νῆσος εὐπροσόρμιστος οὖσα, κάλλιστον ἔχει λιμένα τὸν ὀνομαζόμενον Συρακούσιον: Ipſa inſula *(Corſica)* cùm maximè PORTVOSA ſit, pulcherrimum etiam portum habet, Syracuſium dictum. *En, perpetuus cum Diadoro hoc (ſed non mea) diſſenſus.*

87. DEINDE LIGVRES.] *Nec id quidem: ſed Tyrrheni, ex Diodora.*

88. TEGVMENTA CAPITVM.] *An mitræ fortaßè? nam Straba ſcribit,* mōtanos Hiſpanos, crines mu-
D liebriter demiſiſſe, & frontem mitris texiſſe.

89. CALCEAMENTI.] *Neque id ſcio, niſi ſi Vdones, id eſt è crinibus piliſve calcei. Nam & ſic de Celtiberis Diodarus:* περὶ τὰς κνήμας τριχίνας εἱλοῦσι κνημῖδας: Circū tibias voluunt è crinibus caligas.

90. ALTERA A MARIO.] *Mela:* Corſica, præterquàm vbi Aleria, & Marianæ Coloniæ ſunt, à Barbaris colitur. *Scribe ex hoc loca ſingularie:* Mariana colonia. *Item Plinio:* Corſica ciuitates habet XXXII: colonias, Marianam à C. Mario deductam; Aleriam, à Dictatore Sullâ.

91. HVIVS ARIDI.] *De montanis fortaſſe verum: vniuersè, vel ex Senecâ alibi falſum, ſi hoc eius Epigramma:*

Corſica piſcoſis peruia fluminibus.

Et ſupra triginta flumina tabulæ Geographicæ in eâ aſſerunt: neque enim oculis ega inſpexi. Tamen in alia etiam Epigrammate eſt: Non ignis, non hauſtus aquę. *Infrà, cap.* IX. *adimit dumtaxat* magna & nauigabilia flumina.

92. RERVM NATVRA.] *Mundo. Videſis me 1. Phyſial. Diſſert.* V.

93. SATIS HOC PVTAT.] *Ego verò hæc tria verba inſiticia puto.*

94. SIVE ILLE DEVS.] *Variè loquitur magis, quàm ſentit: ſed Stoici tamen verbis ita diſsidebant, aut diſſerebant. Atque alij, toti Dea opificium hoc adſcribebant,* καὶ τὸν θεὸν δημιουργὸν τῶν ὅλων, καὶ ὥσπερ πατέρα πάντων: Deum conditorem vniuerſorum, & velut patrem omnium, *aſſerebant: alij autem eius Rationem hoc malebant, vt iam ſubdit.*

95. SIVE INCORPORALIS RATIO.] *Chriſtiani penè ſibi applicent hanc* Rationem *ſiue* λόγον, Dei verbum. *Sed pro Stoicis: quare* Incorporalis? *vt à Dea diſtinguat, quem corpus atque animal interim faciebant. Hæc autem* Ratio *eſt, quam cum* Prouidentiâ *&* Fato *alij miſcebant. In his & ſequentibus me vide 1. Phyſ. Diſſ.* VII. *itemq.* XII. *Ceterùm pro eâdem hac ſententiâ, Seneca in epiſt.* LXV. Cauſſam, id eſt Rationem, materiam verſare, & quocūque vult verſare, ex illâ varia opera producentem. *Illa Cauſſa prima, aliàs Deus iis dicitur: hic* Ratio, *vt vides.*

96. DIVINVS SPIRITVS.] *Nam & Deum Zeno definiebat,* πνεῦμα διῆκον δι' ὅλου τοῦ κόσμου: Spiritum pertinentem per totum mundum. *Eſt diuinus Animus: Phyſialogica noſtra vide.*

97. SIVE FATVM.] *A prouidentiâ conditum mundum Stoici item dicebant: & Fatum aut ipſa, aut eius pars eſt. Vide me 1. Phyſialog. Diſſertat.* XI. *&* XII.

num arbitrium, niſi viliſſima quæque, non caderent. Quicquid optimum homini eſt, A
id extra humanam potentiam iacet: nec dari, nec eripi poteſt. Mundus hic, quo nihil neque maius,[98] neque ornatius,[99] rerum Natura genuit: animus contemplator, admiratorque mundi, pars eius magnificentiſſima, propria nobis & perpetua, tamdiu nobiſcum manſura, quamdiu ipſi manebimus. Alactes itaque & erecti, quocunque res tule-
IX. rit, intrepido gradu properemus. Emetiamur quaſcunque terras, [100] nullum inuenturi ſolum intra mundum, quod alienum homini ſit. vndecunque ex æquo [101] ad cælum erigitur acies: paribus interuallis omnia diuina ab omnibus humanis diſtanr. Proinde dum oculi mei ab illo ſpectaculo, cuius [102] inſatiabiles ſunt, non abducantur, dum mihi lunam ſolemque intueri liceat, dum ceteris [103] inhærere ſideribus, dum ortus eorum, occaſus, interuallaque, & cauſas inueſtigare [104] velociùs meandi, vel tardiùs, ſpectare tot per noctem ſtellas micantes, & alias [105] immobiles, alias [106] non in magnum ſpatium exeuntes, ſed intra ſuum ſe circumagentes veſtigium, quaſdam [107] ſubitò erumpentes, quaſdam igne fuſo perſtringentes aciem, quaſi decidant, vel [108] longo tractu B
cum luce multâ præteruolantes; dum cum his ſim, & cæleſtibus, quà homini fas eſt, immiſcear; dum animum ad [109] cognatarum rerum conſpectum tendentem, in ſublimi ſemper habeam: quantum refert meâ, quid calcem? Atqui non eſt hæc terra frugiferarum aut lætarum arborũ ferax: non magnis & nauigabilibus fluminum alueis irrigatur: nihil gignit, quod aliæ gentes petant, vix ad tutelam incolentiũ fertilis: non pretioſus hic lapis cęditur, non auri argentiq; venę eruuntur.[110] Anguſtus animus eſt, quẽ terrena delectant. ad illa abducendus eſt, quę vbique æquè apparẽt, [111] vbique æquè ſplendent: & hoc cogitandum eſt, iſta veris bonis per falſa & prauè credita obſtare. Quò [112] longiores por-

98. NEQVE ORNATIVS.] *Liber meus voce additâ*, neque minus ornatius: *quod tenuerim ſenſu iſto, neque maius, & nihilominus neque ornatius. Nam magna raro ornata & perpolita eſſe ſolent. Stoici autem in Mundi admiratione & prædicatione multi: vt docemus* II. *Phyſiol. Diſſ.* VII.

99. RERVM NATVRA GENVIT.] *Communis Natura, id eſt Deus. Ecce autem quintam ſententiam, ſiue potiùs ſermonem ſuper condito Mundo diuerſum. Nam rebus conſonant. De Naturâ iſtâ nos in Phyſiolog.* I. *Diſſert.* V.

CAP. IX. 100. NVLLVM INVENTVRI.] *Meus ille bonus:* nullum inuenire intra mundum eſt alienum opus. Vndecunque: *& leuiter variant alij ſcripti. Lego igitur:* nullá inuenire intra mundum eſt alienã nobis. Vndecunq;: *breuius & concinnius.*

101. AD CÆLVM ERIGITVR.] *Similia huic toti ſententiæ Epictetus Diſſert.* III. *cap.* XXII. Ito in exſilium. Quò? num aliquis extra Mundum eiicere poteſt? non poteſt. Quocumque iuero, ibi Sol, ibi Luna, ibi ſidera, ſomnia, auguria, & cum Diis conuerſatio. *Quid Democritus?* Ἀνδρὶ σοφῷ πᾶσα γῆ βατή. ψυχῆς γὰρ ἀγαθῆς πατρὶς ὁ ξύμπας κόσμος: Viro ſapienti omnis tellus peruia, & bonę Menti totus Mundus patria. *Euripides:*

Ἅπας μὲν ἀὴρ αἰετῷ περάσιμος,
Ἅπασα δὲ χθὼν ἀνδρὶ γενναίῳ πατρίς:
Diffuſus aër omnis aquilæ peruius,
Omniſque tellus patria animoſo eſt viro.

Socratis illud protritum, Cuiatem ſe ferret? Mundanum.

102. INSATIABILES SVNT.] *De hac oblectatione, ego* I. *Phyſiol. Diſſert.* II.

103. INHÆRERE SIDERIBVS.] *Hæc & ſequentia è Cicerone aſſimilata dicas: certè in illo parta,* V. *Tuſcul.* Quo tandem gaudio affici neceſſe eſt Sapientis animum, cùm totius Mundi *(id eſt, cæli)* motus conuerſioneſque perſpexerit? ſideraque viderit innumerabilia, cælo inhærentia, cum eiuſ- ipſius motu congruere, certis infixa ſedibus? ſeptem alia ſuos quæque tenere curſus, multum inter ſe aut altitudine, aut humilitate, diſtantia? C
quorum vagi motus, rata tamen & certa ſui curſus ſpatia definiant?

104. VELOCIVS MEANDI.] *Cauſſa eſt in ſpatio, quo abſint à primo mouente: cui renituntur ſuo curſu, languidiùs, ſi propiora; efficaciùs, ſi longiuqua.*

105. IMMOBILES.] *Fixas in octaua ſphærâ.*

106. NON IN MAGNVM.] *Planetas. qui ita errant, vt non errent, & per veſtigia ſua redeunt. Exeunt tamen leuiter ab Ecliptica, ſed non extra Zodiacum: etſi læuorſum aut dextrorſum declinant, manent intra illam orbitam.*

107. SVBITO ERVMPENTES.] *Vt Cometas. quæ Senecæ & quorumdam opinio fuit: latère eos certis temporibus, neque conſpici; tum erumpere ſubitò, & ſeſe exhibere. Eſſe autem verè ſtellas. Vide ipſum Quæſt. Nat.* VII. D

108. LONGO TRACTV.] *E Virgilio eſt:*

Longos à tergo flammarũ albeſcere tractus.

Hoc & prius, ad falſas & deciduas ſtellas ſpectat, aëris non cæli filias.

109. COGNATARVM RERVM.] *Nam Stoicis animus ex aſtris. Manilius appoſitè:*

- cælum ſcrutatur in alto,
Cognatũq; ſequens corpus, ſe quęrit in aſtris.

Adi Senecam I. *Quæſt. Nat. in Præfat.*

110. ANGVSTVS ANIMVS.] *Quem magnum magna hæc inſpecta faciunt: &* tunc iuuat *(Seneca* I. *Quæſt. Nat.)* inter ſidera ipſa vagantem, diuitum pauimenta ridere, & totá cum auro ſuo terram.

111. VBIQVE ÆQVE SPLENDENT.] *Tria hæc meo libro abſunt, ſine vllâ fraude.*

112. LONGIORES PORTICVS.] *Milliarias.*

113. AL-

A porticus expedierint, quò [113] altiùs turres ſuſtulerint, quò [114] latiùs vicos porrexerint, quò depreſſiùs [115] æſtiuos ſpecus foderint, quò maiori mole faſtigia cœnationũ ſubuexerint: hoc plus erit, quod illis cælum abſcondat. In eam te regionem caſus eiecit, in quâ latiſſimum receptaculum caſa eſt. Ne tu puſilli animi es, & ſordidè ſe conſolantis, [116] ſi ideò id fortiter pateris, quia [117] Romuli caſam noſti. Dic illud potiùs: Iſtud humile tugurium nempe virtutes recipit. iam omnibus templis formoſius erit, cùm illic iuſtitia conſpecta fuerit, cùm continentia, cùm prudentia, pietas, omnium officiorum rectè diſpenſandorum ratio, humanorum diuinorumque ſcientia. Nullus anguſtus eſt locus, qui hanc tam magnarum virtutum turbam capit: nullum exilium graue eſt, in quo licet cũ [118] hoc ire comitatu. Brutus in eo libro, quem de Virtute compoſuit, ait, ſe *vidiſſe Marcellum* [119] *Mitylenis exſulantem, &, quantum modò natura hominis pateretur, beatiſsimè viuentem, neque vnquam bonarum artium cupidiorem quàm illo tempore.* Itaque adiicit, *viſum ſibi ſe magis in exſilium ire, qui ſine illo rediturus eſſet, quàm illum in exſilio relinquere.* O fortu-
B natiorem Marcellum, eo tempore, quo exſilium ſuum Bruto approbauit, quàm quo populo R. [120] conſulatum! Quantus vir ille fuit, qui effecit, vt aliquis exſul ſibi videretur, quòd ab exſule recederet? qui in admirationem ſui adduxit hominem, etiam [121] Catoni ſuo mirandum? Idem Brutus ait, *C. Cæſarem Mitylenas præteruectum, quia non ſuſtineret videre deformatum virum.* Illi quidem reditum [122] impetrauit Senatus, publicis precibus, tam ſolicitus ac mæſtus, vt omnes illo die Bruti habere animum viderentur, & non pro Mar-

113. Altivs tvrres.] *Petronius:*

Ædificant auro, ſedeſq; ad ſidera mittunt.

Seneca pater lib. II. *Controuerſ.* Sedes ipſas in tantum exſtruxêre, vt domus ad vſum & munimentum paratæ, ſint nunc periculo, non præſidio: tanta altitudo ædificiorum eſt, tantæque viarum anguſtiæ, vt neque aduerſus ignem præſidium, neque ex ruinis effugium ſit. *Poſteà tamen Nero lege*
C *inhibuit altè tollere, quod & ante eum Auguſtus: ſed potentes ſpernebant.*

114. Latius vicos porrex.] *Quidam libri* correxerint: *malè, & latitudo indicatur. Diuites ſcilicet, aut vnâ aliquâ domo vicum implebant; aut inſulis ſuis occupabant.*

115. Æstivos specvs.] *Porticus ſubterraneas, ſiue Hypogæas. Eadem Cryptoporticus: quarum veſtigia plura nunc Romæ.*

116. Si ideo id.] *Vera lectio, & ſententia. Non ſolare te ab exemplo: etiam Romulus in casâ coluit. potiùs à ratione, & dic quæ ſequuntur.*

117. Romvli casam.] *Quam multi commemorant: ſed in loco varietas aut pugna videatur. Nam Dionyſius palàm in Palatio locat: & Palatium quidem gemelli illi ſedem habuerunt. Verba lib.* II. Romulus & Remus ſolent humiles caſas ſtrue-
D re, in vitâ illâ paſtoriciâ: quarum nunc vna meo æuo ſupereſt, in latere, quod è Palatio ad Circum flectit, romvli casa dicta. quam curant tuenturque ſacerdotes, quibus id commiſſum eſt, nihil ad ampliorem tamen cultum addentes: ſed ſiquid tempeſtate aut tempore periit, ſarcientes ſupplenteſque, ad priorem, vt poteſt, formam. *Item Victor*, regione decimâ Palatij, Romuli caſam *ponit. Et Notitia imperij*, Regio decima Palatij, continet Caſam Romuli. *Quid tamen alij? aliter. Seneca pater* II. *lib. Controu.* I. Colit etiamnum in Capitolio Caſam victor gentium populus. *In Capitolio, ecce, ponit. Idem Controu.* VI. Inter hæc tam effuſa mœnia nihil eſt humili caſâ nobilius. Faſtigiatis ſuprà tectis, auro puro fulgenti prælucet Capitolio. *Vitruuius lib.* II. In Capitolio commonefacere poteſt & ſignificare mores vetuſtatis Romuli caſa, in arce ſacrorũ ſtramentis tecta. *Ait, in arce. non tamen in ipſo templo Capitolino, ſed monte fuit, iuxta Curiam Calabram, ne erres. Inducere & Martialis lib.* VIII. *poſſit:*

Sic priſcus ſeruatur honos te Præſide, tẽplis:
Et caſa, tam culto ſub Ioue, numen habet.

Eſt de iſtâ casâ, quod interpretes parùm aduertunt: nec tamen in ipſo Iouis templo, ſed iuxtà. Macrobius I. *Saturn.* Vocatâ in Capitolium plebe, iuxta curiam Calabram, quæ caſæ Romuli proxima eſt. *Quid autem in hoc diſſenſu dicimus? ego nihil, niſi duplicem eam fuiſſe: veram & veterem in Palatio; alteram adſimilem, religionis cauſsâ, in monte Capitolino, vbi omnia aut præcipua ſacra. Certè ſacra hæc habita, & per illam Valerius etiam iurat, lib.* IIII. *cap.* IV. Per Romuli caſam, perque veteris Capitolij humilia tecta iuro. *Quin & Pontifices in eâ ſacrificare ſoliti, vt templo. Dio lib.* XLVIII. ἥ τε σκηνὴ ἡ τοῦ Ῥωμύλου, ἐξ ἱερουργίας τινὸς, ἣν οἱ ποντίφικες ἐν αὐτῇ ἐπεποιήκεσαν, ἐκαύθη: Caſa Romuli, ex ſacrificio quopiam, quod in eâ Pontifices fecerant, exuſta eſt. *Atque id incendium inter dira habet: etſi prompta ea ſanè ardere, vt materies & ſtructura fuit. Ouidius:*

Quæ fuerit noſtri ſi quæris regia nati,
Adſpice de cannis ſtraminibuſq; domum.

118. Hoc ire comitatv.] *Ambroſius lib.* I. *de Iacobo, cap. vlt.* In quâ ſolitudine non ſtipatus, quem vita beata circumdat?

119. Mitylenis exsvlantem.] *Aliarum à Cæſare partium. Vide Ciceronis lib.* IV. *ad Famil. epiſtolam* VI. *&* VII. *& ipſius Marcelli* X.

120. Consvlatvm.] *Quem geſſit cum Seru. Sulpicio, biennio ante ciuile bellum.*

121. Catoni svo.] *Suo, vel quia gener eius, Porciæ maritus; vel cognatus, ex Seruiliâ Catonis ſorore genitus; denique amicus, & in iiſdem Sapientiæ caſtris.*

122. Impetravit Senatvs.] *Ciceronis oratio, quâ gratias Cæſari egit, Senatus nomine, exſtat.*

Marcello, ſed pto ſe deptecari, ne exſules eſſent, ſi ſine illo fuiſſent : ſed plus multo con- A
ſecutus eſt, quo die illum exſulem Brutus relinquere non potuit, Cæſar videre. Contigit
enim illi teſtimonium vtriuſque. Brutus ſine Matcello reuetti ſe doluit : Cæſar etubuit.
Num dubitas, quin ille rantus vir, ſic ad tolerandum æquo animo exſilium ſe ipſe ad-
hortatus ſit? *Quòd patriâ cares, non eſt miſerum. Ita te diſciplinis imbuiſti, vt ſcires omnem lo-
cum ſapienti viro patriam eſſe. Quid porrò hic qui te expulit, non ipſe per annos decem continuos
patriâ caruit? propagandi ſine dubio imperij cauſsâ: ſed nempe caruit. nunc ecce trahit illum ad ſe
Africa reſurgentis belli minis plena, trahit Hiſpania, quæ fractas & afflictas partes refouet, tra-
hit Ægyptus infida, totus denique orbis, qui ad occaſionem concuſſi imperij intentus eſt. cui pri-
mùm rei occurret? cui parti ſe opponet? Aget illum per omnes terras victoria ſua. Illum ſuſpiciant
& colant gentes : tu viue Bruto miratore contentus.* Benè etgo exſilium tulit Marcellus: nec
quicquam in animo eius mutauit loci commutatio, [123] quamuis eum paupertas ſeque-
retur. in quâ nihil mali eſſe, quiſquis modò nondum petuênit in inſaniam omnia ſub-
uertentis auaritiæ, arque luxuriæ, intelligit. Quantulum eſt enim, quod in tutelam ho- B
mini neceſſatium ſit? & cui deeſſe hoc poteſt, vllam modo virtutem habenti? Quod ad
me quidem pertinet, intelligo me non opes, ſed occupationes perdidiſſe. cotporis exigua
deſidetia ſunt : frigus ſubmouere vult, alimentis famem ac ſitim extinguere : quicquid
extra concupiſcitur, vitiis, non vſibus laboratut. Non eſt neceſſe omne perſcrutari pro-
fundum, nec ſtrage animalium ventrem onetate, nec conchylia [124] vltimi maris ex igno-
to littore eruere. Dij iſtos deæque petdant, quorum luxutia tam inuidioſi imperij fines
tranſcendit. [125] Vltra Phaſim capi volunt, quod ambitioſam popinam inſtruat : nec pi-
ger à Parthis, à quibus nondum pœnas tepetiimus, [126] aues petete. Vndique conuehunt,
omnia nota faſtidienti gulæ. Quod diſſolutus deliciis ſtomachus vix admittat, ab vlti-
mo portatut Oceano. [127] Vomunt vt edant, edunt vt vomant : & epulas, quas toto orbe
conquirunt, nec concoquere dignantur. Iſta ſi quis deſpicit, quid illi paupertas nocet? ſi
quis concupiſcit, illi paupertas etiam prodeſt. Inuitus enim ſanatur : & ſi remedia ne
coactus quidem recipit, intetim certè dum non poreſt, nolenti ſimilis eſt. C. Cæſar, quem C
mihi videtur rerum natura edidiſſe, vt oſtendetet quid ſumma vitia in ſummâ fortunâ
poſſent, [128] centies ſeſtertio cœnauit vno die : & in hoc omnium adiutus ingenio, vix
tamen inuênit, [129] quomodo prouinciarum tributum vna cœna fietet. O miſerabiles,
quorum palatum niſi ad pretioſos cibos non excitatur! pretioſos autem, non eximius
ſapor aut aliqua faucium dulcedo; ſed tatitas, & difficultas parandi facit. Alioquin ſi ad
ſanam illis mentem placeat teuerti, quid opus eſt tot artibus ventri ſeruientibus? quid
metcaturis? quid vaſtatione ſiluarum? quid profundi perſcrutarione? [130] paſſim iacent
alimenta, quæ rerum natura omnibus locis diſpoſuit. ſed hæc velut cæci tranſeunt, &
omnes regiones petuagantur, maria ttaiiciunt, & cùm famem exiguo poſſint ſedare,
X. magno itritant. Libet dicere : Quid deducitis naues? quid manus & aduerſus fe-
ras

Sed fruſtrò impetrauit : quia mox à quodam Magio, propriis cauſsis, an Cæſare ſubornante, interfectus eſt. Vide Seruij epiſtolam inter Tullianas, lib. IV.

123. QVAMVIS EVM.] *Scribe*, eam : *id eſt, loci mutationem.*

124 VLTIMI MARIS.] *Britannici, vnde oſtrea petebant, è fundo Rutupino.*

125. VLTRA PHASIM.] *Manilius :*

-in luxum iam ventri longiùs itur,
Quàm modò militiâ. Numidarum paſcimur oris,
Phaſidos & damnis.

Panegyricus : Dapes, quas poſitas extra Romanum Colchus imperium mittit. *Sunt aues Phaſianæ dictæ.*

126. AVES PETERE.] *Phalerides, è Seleuciâ Parthorum. Vide me ſuper hoc tali luxu lib.* IV. *de Magnit. Rom. cap.* VII.

127. VOMVNT VT EDANT.] *Adi epiſt.* LXXVIII. *&* XLVII.

128. CENTIES H S.] *Sunt nobis* CCL. *millia Philippicum : quod Cleopatra in vnô margaretâ abſumpſit. Sed hîc de aliis cibus mentio : alioqui nec magno ingenio opus, exemplo illo iam noto.* D

129. QVOMODO PROVINCIARVM.] *Libri ſcripti vocem addunt*, quomodo trium prouinciarum. *Atqui tres prouinciæ profectò, imò vel vna è maioribus, largiter plus reddebant : ſi tamen de annuo, non menſtruo, vectigali ſentit. Commodè igitur è ſcriptis legam :* quo mediocrium prouinciarum.

130. PASSIM IACENT.] *Teles Pythagoricus :* At metuis ne tibi neceſſaria deſint. Nónne omnes viæ oleribus ſunt refertæ? pleni aquâ fontes? nónne tibi tot lectos exhibeo, quanta eſt ipſa terra? & folia pro ſtragulis?

CAP.

A ras & aduerſus homines armaris? quid ranto tumultu diſcurritis? quid opes opibus aggeriris? non vultis cogitare, quàm parua vobis corpora ſinr? Nónne furor & vltimus mentium error eſt, cùm ram exiguum capias, cupere multum? Licet iraque augeatis cenſus, promoueatis fines: nunquam tamen corpora veſtra laxabitis. Cùm bene ceſſerit negotiario, multum militia retulerit, cùm indagati vndique cibi coierint, non habebitis vbi iſtos apparatus veſtros colloceris. Quid tam multa conquiritis? Scilicet maiores noſtri, [131] quorum virtus eriam nunc viria noſtra ſuſtentar, infelices erant, qui ſibi manu ſuâ parabanr cibum: quibus terra cubile erar: quorum [132] recta nondum auro fulgebanr: quorum templa nondum gemmis nirebant. Itaque runc per fictiles deos religioſè iurabatur: qui per illos [133] inuocauerant, ad hoſtem morituri, ne fallerent, redibanr. Scilicer minùs beatè viuebat [134] dictator noſter, qui Samnitum legaros audit, cùm [135] viliſſimum cibum in foco ipſe manu ſuâ verſaret: illâ, quâ iam ſæpe hoſtem percuſſerat, [136] laureamque in Capitolini Iouis gremio repoſuerat. quàm [137] Apicius noſtra
B memoria vixir, qui in eâ vrbe, ex quâ aliquando [138] philoſophi, velut corruptores iuuentutis, abire iuſſi ſunr, ſcientiam popinæ profeſſus; diſciplinâ ſuâ ſæculum infecir: cuius exitum noſſe, operæpretiũ eſt. Cùm [139] ſeſtertiûm millies in culinam cõgeſſiſſet, cùm ror [140] congiaria Principum, & ingens [141] Capitolij vectigal ſingulis comiſſationibus exſorbſiſſet; ære alieno oppreſſus, rationes ſuas runc primùm coactus inſpexit. ſuperfuturum ſibi ſeſtertium centies computauit: & velut in vltimâ fame victurus, ſi ſeſtertio centies vixiſſet, [142] veneno vitam finiuit. Quanta luxuria erar, cui ſeſterrium centies egeſtas fuit? I nunc, & puta pecuniæ modum ad rem pertinere, [143] non animi.

Seſtertium centies aliquis extimuit: & quod alij voto petunr, veneno fugit. Illi verò XI.
tam prauæ mentis homini vltima potio ſaluberrima fuit. Tunc venena edebat, bibebatque, cùm immenſis epulis non delectaretur rantùm, ſed gloriaretur, cùm vitia ſua oſtentaret, cùm ciuitatem in luxuriam ſuam conuerteret, cùm iuuentutem ad imitationem ſui ſollicitaret, etiam ſine malis exemplis, per ſe docilem. Hæc accidunt diuitias non
C ad rationem reuocantibus, cuius certi ſunt fines: ſed ad vitioſam conſuetudinem, cuius immenſum & incomprehenſibile arbitrium eſt. Cupiditati nihil ſaris eſt: naturæ ſatis eſt etiam parum. Nullum ergo paupertas exſulis incommodum habet: nullum enim

CAP. X. 131. QVORVM VIRTVS.] *Id eſt quorum virtute etiamnunc ſtamus: quia ita firma imperij fundamenta iecit, vt vitia noſtra concutiant, nondum euertant.*

132. TECTA NONDVM AVRO.] *An in tegulis, an magis lacunaribus? Seneca epiſt.* XCVI. Auro tecta perfundimus. *Manilius:*

——triclinia templis
Concertant, tectiq; auro, iam veſcimur aurum.

Vbi fortè veriùs, veſcimur auro: *id eſt, in vaſis lancibusq; aureis.*

133. INVOCAVERANT] *Ita veteres. vulgò,* per
D illos iurauerant. *Conſonant iſta. nam & in iuramento inuocatio numinis erat.*

134. DICTATOR NOSTER.] *M'. Curius: qui tamen Conſul modò fuit. Hunc eumdem* Fabricium *vocat De Prouident. cap.* III. *præter alios, quibus conſtanter eſt* Curius.

135. VILISSIMVM CIBVM.] *Rapa, vt Plinius & alij.*

136. LAVREAMQVE.] *Vt in triumpho ſolet, cùm Imperator lauream quam manu tenebat, itemq; detractam faſcibus lictorum, in Iouis ſinu ponebat, velut victoriæ auctoris. Pluſcula ego ſuper ritu, ad Taciti* II. *Annalem.*

137. APICIVS.] *Tres fuiſſe gulones hoc nomine alibi docui: iſte celeberrimus ſub Auguſto vixit. de quo Plinius:* Nepotũ omnium altiſſimus gurges.

138. PHILOSOPHI.] *Ipſum Sc. vide in Agellio, lib* XV. *cap.* XI. *& Suetonij De claris Rhetoribus, initio. Factum hoc anno Vrbis* DXCII. *Et, quod mireris, Athenis hoc aliquando decretum: vt in Laërtij Theophraſto, initio leges.*

139. HS. MILLIES.] *Noſtro more & ſermone,* duos milliones & ſemis.

140. CONGIARIA PRINCIPVM.] *Quorum? nam Auguſtum & Tiberium vidit tantùm: nec hunc puto, vt vir fuit, in tales nugas liberalem ſe geſſiſſe. Veriùs capi* Principes, *proceres & diuites illos Senatores, vt alibi in noſtro.*

141. CAPITOLII VECTIGAL] *Fateor Capitolium, & cetera templa, vectigalia annua habuiſſe, ad tutelam aut ornatum ſui: ſed eáne data Apicio? abſit. Vel igitur ex comparatione capiendum, abſumpſiſſe quantum vel Capitolij vectigal eſſet: aut (quod mihi arridet) lectio è notis corrupta, ſcribendumq;* Kalendarij. *Tum hoc dicat, hominẽ improbè vectigal ſuum annuum in vnam cœnam impendiſſe. De Kalendario, ſæpe Seneca atque alij, & nos alibi.*

142. VENENO VITAM.] *Dio Caſſius* LVII. Apicius omnes homines luxus & gulæ ſtudio ſuperauit. & cùm ſcire aliquando vellet, quid abſumpti, & quid reliqui haberet; audito centies HS. reſtare, indoluit, & vt fame moriturus, ſeſe interemit.

143. NON ANIMI.] *Imò huius. & Auſonius alludit:* Ille opibus modus eſt, qui modus eſt animo.

CAP.

enim tam inops exſilium eſt, quod non alendo homini abunde fertile ſit. At veſtem, an A
domum deſideraturus eſt exſul? Si hæc quoque ad vſum tantùm deſiderabit, neque te-
ctum ei deerit, neque velamen. æquè enim exiguo tegitur corpus, quàm alitur. nihil
homini natura, quod neceſſarium faciebat, fecit operoſum. Si deſiderat [144] ſaturatam
multo conchylio purpuram, intextam auro, variiſque coloribus diſtinctam & artibus:
non fortunæ iſte vitio, ſed ſuo pauper eſt. etiam ſi illi, quicquid amiſit, reſtitueris, nihil
ages. plus enim reſtituto deerit ex eo quod cupit, quàm exſuli ex eo, quod habuit. Si de-
ſiderat aureis fulgentem vaſis ſupellectilem, & antiquis nominibus artificum argentum
nobile, æs paucorum inſaniâ pretioſum, & [145] ſeruorum turbam, quę quamuis magnam
domum anguſtet, iumentorum corpora [146] differta, & coacta pingueſcere, & [147] natio-
num omnium lapides: iſta congerantur licet, nunquam explebunt inexplebilem ani-
mum. non magis, quàm vllus ſufficiet humor ad ſatiandum eum, cuius deſiderium non
ex inopiâ, ſed [148] ex æſtu ardentium viſcerum oritur. non enim ſitis illa, ſed morbus eſt.
Nec hoc in pecuniâ tantùm, aut alimentis euenit: eadem natura eſt in omni deſiderio, B
quod non ex inopiâ, ſed ex vitio naſcitur. quicquid illi congeſſeris, non finis erit cupidi-
tatis, ſed gradus. Qui continebit itaque ſe intra naturalem modum, paupertatem non
ſentiet: qui naturalem modum excedet, eum in ſummis opibus quoque paupertas ſe-
quetur. Neceſſariis rebus & exſilia ſufficiunt: ſuperuacuis nec regna. Animus eſt qui
diuites facit. hic in exſilia ſequitur, & in ſolitudinibus aſperrimis, cùm quantum ſatis eſt
ſuſtinendo corpori, inuenit, ipſe bonis ſuis abundat & fruitur. Pecunia nihil ad animum
pertinet. non magis, quàm ad deos immortales omnia iſta, quæ imperita ingenia, & ni-
mis corporibus ſuis addicta, ſuſpiciunt. Lapides, aurum & argentum, & [149] magni leua-
tique menſarum orbes, terrena ſunt pondera: quæ non poteſt amare ſincerus animus,
ac naturæ ſuæ memor, leuis ipſe, & quandoque emiſſus fuerit, ad ſumma emicaturus.
interim, quantum per moras membrorum, & hanc circumfuſam grauem ſarcinam li-
cet, celeri & volucri cogitatione diuina perluſtrat. Ideoque nec exſulare vnquam poteſt,
liber, & diis cognatus, & omni mundo omnique æuo par. Nam cogitatio eius circa om- C
ne cælum, & in omne præteritum futurumque tempus immittitur. Corpuſculum hoc,
cuſtodia & vinculum animi, huc atque illuc iactatur: in hoc ſupplicia, in hoc latrocinia,
in hoc morbi exercentur. animus quidem ipſe ſacer & æternus eſt, & cui non poſſunt
XII. [150] iniici manus. Nec me putes ad eleuanda incommoda paupertatis, quam ne-
mo grauem ſentit, niſi qui putat, vti tantùm præceptis ſapientum. Primùm aſpice, quan-
to maior pars ſit pauperum, quos nihilo notabis triſtiores ſolicitioreſque diuitibus: imò
neſcio an eò lætiores ſint, quò animus eorum in pauciora diſtringitur. Transeamus à
pauperibus: veniamus ad locupletes. quàm multa ſunt tempora, quibus pauperibus ſi-
miles ſunt? Circumciſæ ſunt peregrinantium ſarcinæ: & quotieſcunque feſtinationem
neceſſitas itineris exigit, comitum turba dimittitur. Militantes quotam partem rerum
ſuarum ſecum habent? cùm omnem apparatum caſtrenſis diſciplina ſubmoueat. Nec
tantùm condicio illos temporum, aut locorum inopia, pauperibus exæquat: ſumunt
[151] quoſdam dies, cùm iam illos diuitiarum tædium cepit, quibus humi cœnent, & re- D
moto auro, argentoque, fictilibus vtantur. Dementes! hoc quod aliquando concupi-
ſcunt, ſemper timent. O quanta illos caligo mentium, quanta ignorantia veritatis exer-
cet,

CAP. XI. 144. SATVRATAM.] *Dibapham, aut ſæpius tinctam. Vide Plinium* IX. *cap.* XLI.

145. SERVORVM TVRBAM.] *Diſce ex adiunctis multos fuiſſe, & ex* Magnitudine *noſtra* Romanâ, *lib.* II. *cap. vlt.*

146. DIFFERTA.] *Notes hæc amaſſe ad vehicula; contrà macra viluiſſe. Seneca epiſt.* LXXXVII. Mulę ſaginatæ, vnius omnes coloris.

147. NATIONVM LAPIDES.] *Non gemmas, ſed marmora.*

148. EX ÆSTV.] *Adi Quæſt. Nat.* IV. *cap. vlt.*

149. MAGNI LÆVATIQVE.] *Ad citreas menſas pertinet: de quibus* VII. *de Beneſic. cap.* IX. *& De Tranquillit. cap.* I.

150. INIICI MANVS.] *Id eſt, qui expers ſeruitutis, liber & ſuus eſt. Nam in aſſertione & vindicando, iniectio manus erat.*

CAP. XII. 151. QVOSDAM DIES.] *Horatius:* Plærumque gratæ diuitibus vices, Mundæq; paruo ſub lare pauperum Cænæ, ſine aulæis & oſtro, Sollicitam explicuêre frontem. *Vide ſuper hoc more Senecam epiſt.* XVIII.

152. PRIN-

A cet, qui fugiunt quod voluptatis cauſſa imitantur! Me quidem, quoties antiqua exempla reſpexi, paupertatis vti ſolatiis pudet. quoniam quidem eò temporum luxuria prolapſa eſt, vt maius viaticum exſulum ſit, quàm olim patrimonium [152] principũ fuit. [153] Vnum fuiſſe Homero ſeruum, [154] tres Platoni, [155] nullum Zenoni, à quo cœpit Stoicorum rigida ac virilis ſapientia, ſatis conſtat. num ergo quiſquam eos miſeros vixiſſe dicet, vt non ipſe miſerrimus ob hoc omnibus videatur? Menenius Agrippa, qui inter patres ac plebem publicæ gratiæ [156] ſequeſter fuit, [157] ære collato funeratus eſt. Attilius Regulus, cùm Pœnos in Africâ funderet, ad Senatum ſcripſit, mercenarium ſuum [158] diſceſſiſſe, & ab eo deſertum eſſe rus: quod Senatui publicè curari, dum abeſſet Regulus, placuit. Fuit tanti, ſeruum non habere, vt colonus eius populus R. eſſet. [159] Scipionis filiæ ex ærario dotem acceperunt: quia nihil illis reliquerat pater. Æquum mehercules erat populum R. tributum Scipioni ſemel conferre, cùm à Carthagine ſemper exigeret. O felices viros puellarum, quibus populus R. loco ſoceri fuit! Beatioréſne iſtos putas, [160] quorum pan-
B tomimę decies ſeſtertio nubunt, quàm Scipionem, cuius liberi à ſenatu tutore ſuo, in dotem [161] æs graue acceperunt? Dedignatur aliquis paupertatem, cuius tam claræ imagines ſunt? indignatur exſul aliquid ſibi deeſſe, cùm defuerit ſcipioni dos, Regulo mercenarius, Menenio funus? cùm omnibus illis, id quod deerat, ideò honeſtiùs ſuppletum ſit, quia defuerat? His ergo aduocatis non tantùm tuta eſt, ſed etiam gratioſa paupertas.

Reſponderi poteſt: Quid artificioſè iſta diducis, quæ ſingula ſuſtineri poſſunt, col- XIII.
lata non poſſunt? Commutatio loci tolerabilis eſt, ſi tantùm locum mutes: paupertas tolerabilis eſt, ſi ignominia abſit, quæ vel ſola opprimere animos ſolet. Aduerſus hunc, quiſquis me malorum turbâ terrebit, his verbis vtendum erit. Si contra vnam quamlibet partem fortunæ ſatis tibi roboris eſt, idem aduerſus omnes erit. [162] cùm ſemel animum virtus indurauit, vndique inuulnerabilem præſtat. Si auaritia dimiſit, vehemen-

152. PRINCIPVM FVIT.] *Procerum & Senato-*
C *rum, vt antè notabam.*

153. VNVM HOMERO.] *Quidni, ductorem cæco? vt fama quidem tenuit. Ceterùm diuiniſſimum virum etiam fame periiſſe (tanta inopia fuit) Sotades apud Stobæum ſcripſit Ser.* XCVI. *etſi alij aliter.*

154. TRES PLATONI.] *Imò quatuor, & famulam vnam, ex ipſo Platonis (in Laërtio) teſtamento:* Dianam dimitto liberam, ſeruos relinquo Tychonem, Bictam, Apolloniadem, & Dionyſium.

155. NVLLVM ZENONI.] *Qui Perſæum quidem habuit, à rege Antigono adtributum miſſumq;, vt à manu eſſet. Itaque diſcipulus magis, quàm ſeruus, & nobilis poſteà philoſophus fuit.*

156. SEQVESTER.] *Duo ſignificat, ex Seruio:* Sequeſter eſt, aut medius inter duos altercantes, aut apud quem aliquid ad tempus deponitur. *Hic*
D *prius illud, ſicut & Gloſſæ:* Sequeſter, μεσίτης, mediator, arbitrator.

157. AERE COLLATO.] *In capita ſextantibus. Liuius* II. *Dionyſius* VIII. *Valerius* IV.

158. DISCESSISSE.] *Malè, qui edunt* deceſſiſſe: *vt & Muretus. Valerius rem narrat lib.* IV. *cap.* IV. Villicum in agello, quem ſeptem iugerûm in Pupiniâ habebat, mortuum eſſe, occaſionemq; nactum mercenarium, amoto inde ruſtico inſtrumento, diſceſſiſſe: ideoque petere, vt ſibi ſucceſſor mitteretur, ne deſerto agro, non eſſet vnde vxor & ſui alerentur. *Adde Liuij Epitomam* XVIII.

159. SCIPIONIS FILIÆ.] *Africani quidem, vt ipſe in ſequentibus palàm dicit: at vereor, vt incurioſè & falsò dicat. Nam habuit ille quidem duas filias, ſed quas pater ipſe, non Senatus, elocauit; alteram P. Scipioni Naſicæ, alteram Ti. Sempronio Graccho. Varij tradunt, & Liuius diffuſè, libro* XXXVIII. *etſi quidam de vnâ aliter, & patre mortuo nupſiſſe. Sed nemo tamen hoc, quod hîc Seneca: nec de eximiâ paupertate eius viri eſt lectum. Quid ergo eſt? in nomine error, &* Cn. Scipionis *eſt, patrui Africani, quod huic tuit adſcriptum. Valerius lib.* IV. Cùm ſecundo bello Punico Cn. Scipio ex Hiſpaniâ Senatui ſcripſiſſet, vt ſibi ſucceſſor mitteretur, quia filiam virginem adultæ iam ætatis haberet, neque ei ſine ſe dos expediri poſſet: Senatus patris partes ſibi deſumpſit, ac puellam nuptui dedit. *Hoc ipſum, de eodem iſto, Ioannes Zonaras: vt duplex error Senecæ videatur, & in homine, & in numero, qui ex vnâ duas fecit.*

160. QVORVM PANTOMIMÆ.] *Quas domi diuites habebant, ſeruas aut libertas. Plinij epiſtola quadam lib.* VII. *& Inſcriptiones priſcæ.*

161. ÆS GRAVE.] *Summam non exprimit; non item Quæſt. Natur.* I. *cap. vlt.* An tu exiſtimas Scipionis filias ex auro nitidum ſpeculum habuiſſe, cùm illis dos fuiſſet æs graue? *Valerius fecit: &* dotis modus, *inquit*, quadraginta millia æris fuit. *Vbi miror eſſe, qui de re Nummariâ ſcribens voluerit,* quadringenta *legi. Errat. & Valerius ipſe caſtiget:* Veterum ita arcta fuêre patrimonia, vt Megullia, quia cùm quinquaginta millibus æris mariti domum intrauerat, Dotatæ cognomen inuenerit. *Ij ſunt nobis Philippæi circiter quingenti.*

CAP. XIII. 162. CVM SEMEL.] *Stoicum Paradoxum, Virtutes & Vitia ſe conſequi; quiq; vnam vnúmve habeat, omnia habere. Vide me Manuduct.* III. *Diſſert.* IV. *itemq;* XX.

163. NON

mentiſſima generis humani peſtis; moram tibi ambitio non faciet. Si vltimum diem A
[163] non quaſi pœnam, ſed quaſi naturæ legem adſpicis; ex quo pectore mortis metum
eieceris, in id nullius rei timor audebit intrare. Si cogitas, libidinem non voluptatis cauſ-
ſâ homini datam, ſed [164] propagandi generis; quem non violauerit hoc ſecretum & in-
fixum viſceribus ipſis exitium, omnis alia cupiditas intactum præteribit. Non ſingula
vitia ratio, ſed pariter omnia proſternit: in vniuerſum [165] ſemel vincit. Ignominiâ tu pu-
tas quemquam ſapientem moueri poſſe, qui omnia in ſe repoſuit, qui ab opinionibus
vulgi ſeceſſit? Plus etiam quàm ignominia, eſt mors ignominioſa. Socrates tamen eo-
dem illo vultu, quo aliquando ſolus [166] triginta tyrannos [167] in ordinem redegerat, car-
cerem intrauit, ignominiam ipſi loco detracturus. neque enim poterat carcer videri, in
quo Socrates erat. Quis vſque eò ad conſpiciendam veritatem excæcatus eſt, vt igno-
miniam putet M. Catonis fuiſſe, duplicem in petitione [168] præturæ & [169] conſulatus re-
pulſam? ignominia illa præturæ & conſulatus fuit, quibus ex Catone honor habeba-
tur. Nemo ab alio contemnitur, niſi à ſe antè contemptus eſt. Humilis & proiectus ani- B
mus fit iſti contumeliæ opportunus: qui verò aduerſus ſæuiſſimos caſus ſe extollit, & ea
mala quibus alij opprimuntur, euertit, ipſas miſerias [170] inſularũ loco habet: quando ita
affecti ſumus, vt nihil æquè magnam apud nos admirationem occupet, quàm homo
fortiter miſer. Ducebatur Athenis [171] ad ſupplicium Ariſtides: cui quiſquis occurrerat,
deiiciebat oculos, & ingemiſcebat, non tanquam in hominem iuſtum, ſed tanquam in
ipſam iuſtitiam animaduerteretur. Inuentus eſt tamen, qui faciem eius inſpueret. pote-
rat ob hoc [172] moleſtè ferre, quòd ſciebat neminem id auſurum puri oris. At ille abſter-
ſit faciẽ, & ſubridens ait comitanti ſe magiſtratui: *Admone iſtum, ne poſteà* [173] *tam improbè
oſcitet.* Hoc fuit contumeliæ ipſi contumeliam facere. Scio quoſdam dicere, contemptu
nihil eſſe grauius, mortem ipſis potiorem videri. His ego reſpondebo, & exſilium ſæpe
contemptione omni carere. Si magnus vir cecidit, magnus iacuit. non magis illum con-
tem-

163. NON QVASI POENAM.] *Ipſe in Epigrammate:* -Lex eſt, non pœna, perire.

164. PROPAGANDI GENERIS.] *Verum dogma: & in Stoico Catone Lucanus agnoſcit.* -Veneriſq; huic maximus vſus, Progenies: vrbi pater eſt, vrbique maritus.

165. SEMEL VINCIT.] *Mirum, quid ita ſcripſit,* vincitur: *at meus voce additâ*, niſi ſemel vincitur. *Educo ſenſum:* niſi ſemel vincit, vincitur.

166. TRIGINTA TYRANNOS.] *Sic Athenæ iterum libera appellarunt* triginta rectores, quos vrbi Lyſander rectores dederat, decem autem Pyræo. *Plutarchus in Lyſandro, aliiq;.*

167. IN ORDINEM REDEG.] *Quando, aut quo modo? Ipſe Socrates apud Platonem (in Apologiâ) docet: cùm gloriatur*, ſe à triginta tyrannis miſſum, cum quattuor aliis, vt Leontem Salaminium, diuitem quendam, Athenas duceret, nempe interficiendum. atque illos quidem paruiſſe, ſeſe autem de viâ domum rectà iiſſe, NIHILI iniquum illud IMPERIVM FACIENTEM. Quæ res, *inquit*, mihi fortaſſe exitio fuiſſet, niſi tyrannis illa paullo pòſt concidiſſet. *Hoc igitur eſt*, in ordinem redigere, *imperata ſpernere, & pro magiſtratu, qui ſupra vulgus & extra ordinem eſt, non habere. Ipſum hoc factum in Laertij Socrate tangitur, ſed ab interprete Latino confuſum, aut peruerſum.*

168. PRÆTVRÆ.] *Cùm Vatinius ei prælatus, faciente Cæſare.*

169. CONSVLATVS.] *Quem biennio ante ciuile bellum petiit, reipublicæ cauſſâ. Excidit, homo non factus ad ambiendum.*

170. INFVLARVM LOCO.] *Infulæ propriè ſacerdotibus, victimis, & rebus ſacris. Hi tales, & hæc talia, ſacroſancta cenſentur, & venerationem habent. Seneca iterùm hoc ſenſu, epiſt.* XIV. Hæ litteræ & apud mediocriter malos infularum loco ſunt. *Pro ipsâ etiam dignitate quauis, medij aut ſcriptores dicunt: vt*, Præfecturæ infulis ornari: Tantæ maieſtatis *(imperij)* infulis dignum, *Spartianus, Pollio, atque alij.* C

171. AD SVPPLICIVM ARISTIDES.] *Iſtum Athenis ad ſupplicium ductum, nemo ſcripſit, quod ſciam: & inter varias ſuper morte eius ſententias, hanc non dixit Plutarchus: quem vide. Ipſum hoc factum aut dictum quis Ariſtidi inſcribit? ego non reperi: & da veniam Seneca, credo inter præpropera tua, & parùm excocta eſſe.* Phocioni *adſcribendum erat, de quo idem Plutarchus:* Cùm ad carcerem, venenum potaturus duceretur, inimici præcurrerunt, è quibus vnus in frontem eius inſpuit. Ipſe conuerſus ad magiſtratus, Οὐ παύσει τὶς, εἶπε, τοῦτον ἀσχημονοῦντα; Non coërcebit, inquit, aliquis iſtum improbè ſe gerentem? *Hæc res & ipſa verba ſunt: quæ noſter etiam, per argutiolam, inuertit.* D

172. MOLESTE FERRE.] *Alij cum negatione edunt*, non moleſtè. *Sed acutior ſenſus in iſto. quaſi dicat, Ideò poterat ægrè ferre, quia non contemni ſe ſolùm, ſed fœdari ſentiebat: nempe ab homine opico & obſcœni oris: cuius ſaliua etiam impura.*

173. TAM IMPROBE OSCITET.] *Inuertit, pro ſuo ſenſu & inuentiunculâ, niſi fallor, Seneca: quod & aliàs obſerues. Certè vt ſuprà poſui, idem Plutarchus in Apophtegmatis iterauit. Niſi quis de Ariſtide aliud cenſet, & aliunde eruit: quod diffido.*

CAP.

A temni, quàm cùm ædium ſacrarum ruinæ calcantur, quas religioſi æquè ac ſtantes ad-
orant. Quoniam meo nomine nihil habes, mater cariſſima, quod te in infinitas XIV.
lacrimas agat, ſequitur vt cauſſę tuæ te ſtimulent. Sunt autem duæ. nam aut illud te mo-
uet, quòd præſidium aliquod videris amiſiſſe: aut, quòd deſiderium ipſum per ſe pati
non potes. Prior pars mihi leuiter perſtringenda eſt. noui enim animum tuum, nihil in
ſuis præter ipſos amantem. Viderint illæ matres, quæ [174] potentiam liberorum mulie-
bri impotentiâ exercent; quæ, quia fęminis honores non licet gerere, per illos ambirioſæ
ſunt; quę [175] patrimonia filiorum & exhauriunt, [176] & captant; quæ eloquentiam com-
modando aliis fatigant. Tu liberorum tuorum bonis plurimùm gauiſa es, minimùm
vſa: tu [177] liberalitati noſtræ ſemper impoſuiſti modum, cùm tuę non imponeres: [178] tu
filiafamilias, [179] locupletibus filiis vltrò contuliſti: tu patrimonia noſtra ſic adminiſtra-
ſti, vt tanquam in tuis laborares, tanquam alienis abſtineres: tu gratiæ noſtræ, tanquam
alienis rebus vtereris, pepercisti, & ex honoribus noſtris nihil ad te niſi voluptas [180] &
B impenſa pertinuit. [181] numquam indulgentia ad vtilitatem reſpexit. Non potes itaque
erepto filio deſiderare, quæ incolumi numquam ad te pertinere duxiſti. Illò om- XV.
nis conſolatio mihi vertenda eſt, vnde vera vis materni doloris oritur. Ego complexu fi-
lij cariſſimi careo, non conſpectu eius, non ſermone fruor. vbi eſt ille, quo viſo triſtem
vultum relaxaui, in quo omnes ſolicitudines meas depoſui? vbi colloquia, quorum in-
explebilis eram? [182] vbi ſtudia, quibus libentiùs [183] quàm fęmina, familiariùs [184] quàm
mater, intereram? vbi ille occurſus? vbi matre viſâ ſemper [185] puerilis hilaritas? Adiicis
iſtis loca ipſa gratulationum & conuictuum, &, vt neceſſe eſt, efficaciſſimas ad vexandos
animos recentis conuerſationis notas. Nam hoc quoque aduerſus te crudeliter fortuna
molita eſt, quòd te [186] ante tertium demum diem quàm percuſſus ſum, ſecutam, nec
quicquã tale metuentem, [187] aggredi voluit. benè nos [188] longinquitas locorũ diuiſerat:
benè [189] aliquot annorum abſentia huic te malo præparauerat: rediſti, non vt volupta-
tem ex filio perciperes, ſed ne conſuetudinem deſiderij perderes. Si multo antè abfuiſ-
C ſes, fortiùs tuliſſes, ipſo interuallo deſiderium molliente: ſi [190] non receſſiſſes, vltimum
certè

CAP. XIV. 174. POTENTIAM LIBERORVM.] *Senſus. quæ fatigant potentiam liberorum, ſuâ impotentiâ: id eſt, in illis potentibus, oſtendunt ſe aliquid poſſe. Adſiduè interpellant, vt huic adſint, illi obſint: & per illos quodammodo imperia & magiſtratus gerunt.*

175. PATRIMONIA EXHAVRIVNT.] *Sibi aut aliis petendo.*

176. ET CAPTANT.] *Cùm iam ſcilicet emancipati ſunt, ſui peculij & iuris. Plinius facetè, de Regulo, lib.* IV. *epiſt.* 11. Filium amiſit. hunc emancipauit, vt heres matris exſiſteret: mancipatum (ita vulgò ex moribus hominis loquebantur) fœdâ &
D inſolitâ parentibus indulgentiæ ſimulatione captabat. Incredibile eſt, ſed Regulum noſti. *Si hæc viri, quid fœmina?*

177. LIBERALITATI NOSTRÆ.] *Opponit illis, quæ exhauriebant.*

178. TV FILIAFAMILIAS.] *Nam viuo adhuc patre, Cap. ſequenti.*

179. LOCVPLETIBVS.] *Nota iamtunc diuites fuiſſe: neque Aula omnia noſtro dedit.*

180. ET IMPENSA.] *Ad ſumptus magiſtratuum, ad ludos, epulas, & talia: ad quæ conferre propinqui & amici ſolent.*

181. NVMQVAM INDVLGENTIA.] *Opponit iis, quæ captabant.*

CAP. XV. 182. VBI STVDIA.] *Quæ noſter eum laude & famâ tractabat, eloquentiæ ac ſapiẽtiæ.*

183. QVAM FÆMINA.] *Qui ſexus rarò talium artium.*

184. QVAM MATER.] *Quia ſpretâ grauitate, inter audientes, fauentes, diſcentes eram.*

185. PVERILIS HILARITAS.] *Non quòd puer (vir iam, & maritus, & pater erat:) ſed quòd vultu hilaro & blando, in puerum quaſi redibat.*

186. ANTE TERTIVM.] *Alij,* tertiumdecimum diem. *Sed verius de* tertio die: *ex eo quod ſequitur,* fructum biduo diutius videndi filium tuliſſes. *Igitur res ita fuit. rediit Romam ex Hiſpaniâ, interfuit morti & funeri nepotuli ſui (ex verbis iam prodendis:) iterumq́; abiit, & in viâ de fato filij & exſilio audiuit. In viâ, inquam, cùm biduum iam abſuiſſet. De regreſſu eius, & quod pluſculos dies Romæ, euincunt hæc verba, cap.* 11. *ſuprà:* Intra vigeſimum diem, quàm filium meum IN MANIBVS & oſculis tuis mortuum funeraueras, raptum me audiſti. *Ergo duo mala inter tot illos dies: nepotis coràm rapti, & filij abſente. nam ait:* audiſti. *Venit igitur, abiitq́;, vt dixi: iterumq́; rediit, hoc caſu excita, & è viâ retracta.*

187. AGGREDI VOLVIT.] *Omnino legendum,* regredi.

188. LONGINQVITAS.] *Non ergo in ſeceſſu aut rure aliquo ſuburbano, ſed in ipſâ procul Hiſpaniâ. Videtur autem mortuo Romæ marito, relictis ibi grandioribus liberis, rediſſe in patriam; vbi pater, amici, opes.*

189. ALIQVOT ANNORVM.] *Nota. abſentia igitur & migratio, non peregrinatio fuit.*

190. NON RECESSISSES.] *In Hiſpaniam, igna-*

certè fructum biduo diutius videndi filium tuliſſes. Nunc crudele fatum ita compoſuit, A
vt nec fortunæ meæ intereſſes, nec abſentiæ aſſueſceres. Sed quanto iſta duriora ſunt,
tanto maior tibi virtus aduocanda eſt, & velut cum hoſte noto, ac ſæpe iam victo, acriùs
eſt congrediendum. Non [191] ex intacto corpore tuo ſanguis hic fluxit: per ipſas cicatri-
XVI. ces percuſſa es. Non eſt quòd vtaris excuſatione nominis muliebris, cui pænè con-
ceſſum eſt immoderatū in lacrimas ius, non immenſum tamen: & ideò maiores [192] de-
cem menſium ſpatium lugentibus viros dederunt, vt cum pertinaciâ muliebris mæroris
publicâ conſtitutione [193] deciderent. non prohibuerunt luctus, ſed finierunt. Nam &
infinito dolore, cùm aliquem ex cariſſimis amiſeris, affici, ſtulta indulgentia eſt: & nullo,
[194] inhumana duritia. Optimum inter pietatem & rationem temperamentū eſt, & ſen-
tire deſiderium, & opprimere. Non eſt quòd ad quaſdam fœminas reſpicias, quarum
triſtitiam ſemel ſumptam mors finiuit. noſti quaſdā, quæ amiſſis filiis, impoſita [195] lu-
gubria numquam exuerunt. à te plus exigit vita ab initio fortior. non poteſt muliebris
excuſatio contingere ei, à quâ omnia vitia muliebria abfuerunt. Non te maximum ſæcu- B
li malum, impudicitia, in numerum plurium adduxit. non gemmæ te, non margaritæ
flexerunt: non tibi diuitiæ, velut maximum generis humani bonum, refulſerunt: non
te benè [196] in antiquâ & ſeuerâ inſtitutam domo, periculoſa etiam probis peiorum de-
torſit imitatio. Numquam te fœcunditatis tuæ, quaſi exprobraret ætatem, puduit: num-
quam more aliarum, quibus omnis commendatio ex formâ petitur, tumeſcentem vte-
rum abſcondiſti, quaſi indecens onus, nec intra viſcera tua conceptas ſpes liberorum
eliſiſti. Non faciem lenociniis ac coloribus polluiſti. numquam tibi placuit veſtis, quæ
nihil ampliùs [197] quàm nudam componeret: vnicum tibi ornamentum, pulcherrima,
& nulli [198] obnoxia ætati, forma: maximum decus, viſa eſt pudicitia. Non potes itaque,
ad obtinendum dolorem, muliebre nomen prætendere, ex quo te virtutes [199] tuæ ſedu-
xerunt. tantum debes à fœminarum lacrimis abeſſe, quantum à vitiis. Ne fœminæ qui-
dem te ſinent intabeſcere vulneri tuo, ſed leuiori neceſſario mærore citò defunctam, C
iubebunt exſurgere: ſi modò illas intueri voles fœminas, quas conſpecta virtus inter ma-
gnos viros poſuit. Corneliam ex duodecim liberis ad duos fortuna redegit. Si numerare
funera Corneliæ velles, amiſerat decem: ſi æſtimare, amiſerat Gracchos. Flentibus ta-

men

ra inſtantis mali. Tamen rediit: & Romæ fuiſſe, dum filius exſulat, & hæc ſcribit, colligas è Cap. ſequenti, vbi manifeſtò fratribus & nepotibus eam iungit, & à patre abiungit.

191. EX INTACTO.] *Vide quæ ſuprà, de continuis huius fœminæ luctibus, cap.* II.

CAP. XVI. 192. DECEM MENSIVM.] *Ouidius idem in Faſtis. Atqui de anno luctus etiam legas, in Senecâ noſtro epiſt.* LXIII. Annum fœminis ad lugendum conſtituêre maiores. *Et Dionyſius ſemel iterumq́;*, fœminas annum luxiſſe, *in Poplicolæ morte, atque alibi, adfirmat. Quid eſt? vtrumque fortaſſe verum: in funere mariti, non niſi decem menſes luxiſſe; in parentum aut agnatorum aliter, & annum totum. Niſi quis in talibus locis annum Romuli accipiat, quod vix puto. Quare autem in viri funere* decem menſes *finiit? quia id tempus legitimæ partionis: & ne proles incerta eſſet, aut ſanguis confuſus.*

193. DECIDERENT.] *Quaſi pacto & lege tranſigerent.*

194. INHVMANA DVRITIA.] *Ita ad Marciam, cap.* IV. Nec te inhumano ferre humana iubeam modo. *Facit Antonini Pij vox*: Permittite illi vt homo ſit. neque enim vel Philoſophia, vel Imperium, tollit affectus.

195. LVGVBRIA.] *Veſtes & inſignia luctus. Propertius*: Et benè habet, numquam mater lugubria ſumpſi.

196. IN ANTIQVA.] *Moris antiqui & ſeueri, vt in coloniis aut municipiis.*

197. QVAM NVDAM COMPONERET.] *Valdè libri variant. Quidam*, veſtis quæ ampliùs nudaret, quàm componeret. *Alij*: veſtis quæ ad nihil aliùd, quàm vt nudaret, componetur. *Meus ille*: quæ nihil ampliùs nudaret, quàm componeretur. *Puto fuiſſe*: nihil ampliùs nudaret, cùm poneretur. *Arguè, vt ſolet: Veſtis, inquit, quæ nec poſita magis nudaret, quàm ſumpta. Indicat tenues illas & pellucidas, quas hoc ipſo ſenſu deſcribit, De Benefic.* VII. *cap.* IX. Video Sericas veſtes, ſi veſtes vocandæ ſunt, in quibus nihil eſt quo defendi aut corpus, aut denique pudor poſſit. quibus ſumptis parùm liquidò mulier nudam ſe non eſſe iurabit. *Horatius*: Altera nil obſtat Cois tibi, pænè videre eſt D
Vt nudam. *Adde Epiſt.* XC.

198. OBNOXIA ÆTATI.] *Quid? vt ætas non libet vigorem, aut atterat? amant hoc dici fœminæ: ſed vix opinor Senecam matri ſic blanditum. Magis legerim*, arti. *quod opponit* lenociniis aut coloribus *aliarum. In Colonienſi eſt*, pulcherrima tu, & nulli *ex quo ampliùs velim*, pulcherrimum, tua & nulli obnoxia arti. *Tuam & natiuam formam poſſides tantùm, arti nihil debes.*

199. TVÆ SEDVXERVNT.] *An magis*, eduxerūt?

200. QVÆ

A men circa ſe, & fatum eius exſecrantibus interdixit, *Ne fortunam accuſarent, quæ ſibi filios Gracchos dediſſet.* Ex hac feminâ debuit naſci, qui diceret in concione: *Tu matri meæ maledicas,* [200] *quæ me peperit?* Multò mihi videtur animoſior vox matris. Filius magno æſtimabat Gracchorum natales: mater & funera. Rutilia [201] Cottam filium ſecuta eſt in exſilium, & vſque eò fuit indulgentiâ conſtricta, vt mallet exſilium pati, quàm deſiderium: nec antè in patriam, quàm cum filio rediit. Eumdem iam [202] reducem, & in Rep. florentem tam fortiter amiſit, quàm ſecuta eſt: nec quiſquam lacrimas eius poſt elatum filium notauit. In expulſo virtutem oſtendit, in amiſſo prudentiam. nam & nihil illam à pietate deterruit, & nihil in triſtitiâ ſuperuacuâ ſtultaque detinuit. Cum his te numerari feminis volo, quatum vitam ſemper imitata es: earum in coërcendâ comprimendaque ægritudine optimè ſequêris exemplum. Scio rem non eſſe in noſtrâ poteſtate, nec vllum affectum ſeruire: minimè verò eum, qui ex dolore naſcitur. Ferox enim, & aduerſus omne remedium contumax eſt. volumus eum interim obruere, & deuora-
B re gemitus: per ipſum tamen compoſitum fictumque vultum lacrimæ profunduntur. Ludis interim aut gladiatoribus animum occupamus: at illum inter ipſa, quibus auocatur, ſpectacula, leuis aliqua deſiderij [203] nota ſubiuit. Ideò melius eſt, illum [204] vincere, quàm fallere. Nam qui aut deluſus voluptatibus, aut occupationibus abductus eſt, reſurgit, & ipsâ quiete impetum ad ſæuiendum colligit: at qui rationi ceſſit, in perpetuum componitur. Non ſum itaque monſtraturus illa, quibus vſos multos eſſe ſcio, vt peregrinatione te vel longâ detineas, vel amœnâ delectes; vt rationum accipiendarum diligentiâ, patrimonij adminiſtratione multum occupes temporis; vt ſemper nouo te aliquo negotio implices: omnia iſta ad exiguum momentum proſunt, nec remedia doloris, ſed impedimenta ſunt. ego autem malo illum deſinere, quàm decipi. Itaque illò te duco, quò omnibus qui fortunam fugiunt, confugiendum eſt, ad [205] liberalia ſtudia: illa ſanabunt vulnus tuum, illa omnem triſtitiam tibi euellent. His etſi nunquam aſſueſſes, nunc vtendum erat: ſed quantum tibi patris mei [206] antiquus rigor permiſit, omnes bo-
C nas artes non quidem comprehendiſti, attigiſti tamen. Vtinam quidem virorum optimus, [207] pater meus, nimis maiorum conſuetudini deditus, voluiſſet te ſapientum præceptis erudiri potiùs, [208] quàm imbui! non parandum tibi nunc contra fortunam eſſet auxilium, ſed proferendum. [209] Propter iſtas quæ litteris non ad ſapientiam vtuntur, ſed ad luxuriam inſtituuntur, minus eſt indulgere ſtudiis paſſus. beneficio tamen rapacis ingenij plus, quàm pro tempore, hauſiſti: iacta ſunt diſciplinarum omniũ fundamenta. Nunc ad illas reuertere: tutam te præſtabunt. illæ conſolabuntur, illæ delectabunt, illæ ſi bonâ fide animum tuum intrauerint, numquam ampliùs intrabit dolor, numquam ſolicitudo, numquam afflictionis irritę ſuperuacua vexatio: nulli horum patebit pectus tuum. nam ceteris vitiis iampridem cluſum eſt. Hæc quidem certiſſima præſidia ſunt, & quæ ſola te fortunæ eripere poſſint: ſed quia dum in illum portum, quem ſtudia promittunt, perueneris, adminiculis quibus innitaris opus eſt, volo interim ſolatia tua tibi oſten-

D 200. QVÆ ME PEPERIT?] *C. Gracchi vox fuit, ſed Plutarcho aliter paullo elata:* Σὺ Κορνηλίαν λοιδορεῖς, τὴν Τιβέριον τεκοῦσαν; Tu Corneliæ maledicis, quæ Tiberium peperit? *Et veriùs, opinor, certè modeſtiùs, in fraternam, non ſuam laudem.*

201. COTTAM FILIVM.] *Eſt C. Aurelius Cotta, de quo Cicero* III. *de Oratore:* C. Cotta, quem ille (*Craſſus*) florentem reliquerat, paucis diebus poſt mortem Craſſi depulſus per inuidiam Tribunatu, non multis ab eo tempore menſibus eiectus è ciuitate eſt. *Adde eumdem Ciceronem, in Bruto. Marianis temporibus hæc euenerunt.*

202. REDVCEM, ET FLORENTEM.] *Reſtituit lege latâ Sulla victor, cum aliis. Ipſe Cotta, in Fragmentis Salluſtianis:* Vos Quirites rurſus mihi patriam, Deos penates, cum ingenti dignitate dediſtis. *Dignitate, nam & Conſul fuit anno Vrbis* DCLXXVI. *triumphalis etiam futurus, niſi mors interecepiſſet, Ciceroni ſcriptum in Piſonem.*

203. NOTA SVBIVIT.] *Alÿ libri,* ſubruit: *ſtantem euertit.*

204. VINCERE, QVAM.] *Suprà, cap.* III. Conſtitui vincere dolorem tuum, non circũſcribere.

205. LIBERALIA STVDIA.] *Maximè Philoſophiam, quæ propriè meretur hoc nomen.*

206. ANTIQVVS RIGOR.] *Suprà, hoc ipſo cap.* in antiquâ & ſeuerâ inſtitutam domo.

207. PATER MEVS.] *Delenda videntur, & antè iam poſuit.*

208. QVAM IMBVI.] *Perfundi & tingi hîc valet: alibi aliter.*

209. PROPTER ISTAS.] *Recepti tunc moris, vt feminæ plerſque artibus inſtituerentur, etiam maritæ: ſed cum plurium, ad amores aut delicias, abuſu.*

 210. FRA-

oſtendere. Reſpice [210] fratres meos: quibus ſaluis, fas tibi non eſt accuſare fortunam. in A
vtroque habes quod te diuerſâ virture delectet: [211] alter honores induſtriâ conſecutus
eſt,[212] alrer ſapienter conrempſit. Acquieſce alrerius filij dignirate, alterius quiete, vtriuſ-
que pietate. noui frarrum meorum intimos affectus. alrer in hoc digniratem excolit, vt
tibi ornamento ſit: alter in hoc ſe ad tranquillam quietamq́ue viram recepit, vt tibi va-
cet. Benè liberos ruos & in auxilium, & in oblectamentum, fortuna diſpoſuit: potes al-
terius dignitate defendi, alterius orio frui. Certabunt in te officiis: & vnius deſiderium,
duorum pietate ſupplebirur. Audacter poſſum promittere: nihil tibi deerit, [213] præter
numerum. Ab his ad nepores quoque reſpice. [214] Marcum blandiſſimum puerum, ad
cuius conſpectum nulla poteſt durare triſtitia: nihil tam magnum, nihil tam recens in
cuiuſquam pectore fuerir, quod non circumfuſus ille permulceat. Cuius non lacrimas
illius hilaritas ſupprimat? cuius non contractum ſolicitudine animum illius argutiæ ſol-
uant? quem non in iocos vocabit illa laſciuia? quem non in ſe conuertet, & abducet in-
fixum cogitationibus, illa neminem ſatiatura garrulitas? Deos oro, contingat hunc habe- B
re nobis ſuperſtitem. In me omnis fatorum crudelitas laſſata conſiſtar: [211] quicquid ma-
tri dolendum fuir, in me tranſierit: quicquid auiæ, in me. Floreat reliqua in ſuo ſtatu
turba: nihil de orbitate, nihil de condicione meâ querat. Fuerim tantùm, nihil ampliùs
dolituræ domus [216] piamentum. Tene in gremio tuo citò tibi daturam pronepotes
[217] Nouatillam: quam ſic [218] in me tranſtuleram, ſic mihi adſcripſeram, vt poſſit videri,
quòd me amiſit, quamuis ſaluo patre, pupilla. hanc & pro me dilige. Abſtulit illi nu-
per fortuna matrem: tua poteſt efficere pietas, vt perdidiſſe ſe matrem doleat tantùm,
non & ſentiat. Nunc mores eius compone, nunc formam: altiùs pręcepta deſcendunt,
quæ teneris imprimuntur ætatibus. Tuis aſſueſcat ſermonibus: ad tuum fingatur ar-
bitrium. multum illi dabis, etiam ſi nihil dederis præter exemplum. Hoc iam tibi ſol-
lemne officium, pro remedio erit. non poteſt animum piè dolentem à ſolicitudine auer-
tere, niſi aut ratio, aut honeſta occupatio. Numerarem inter magna ſolatia [219] patrem C
quoque tuum, niſi abeſſet. nunc tamen ex affectu tuo, quid illius interſit, cogita: intel-
liges, quanto iuſtius ſit, te illi ſeruari, quàm [220] mihi impendi. quoties te immodica vis
doloris inuaſerit, & ſequi ſe iubebit, patrem cogita. cui tu quidem tot nepotes pronepo-
teſq́ue dando, effeciſti [221] ne vnica eſſes: conſummatio tamen ætatis actæ feliciter, in te
XVII. vertitur. Illo viuo, nefas eſt te, quòd vixeris, queri. Maximum adhuc ſolatium
tuum tacueram, ſororem tuam: illud fideliſſimum pectus tibi, in quod omnes curæ tuę
pro indiuiſo transferuntur, illum animum omnibus nobis maternum. Cum hac tu la-
crimas tuas miſcuiſti, in huius primùm [222] reſpiraſti ſinu. Illa quidem affectus tuos
ſem-

210. FRATRES MEOS.] *Nouatum, & Melam, qui tecum nunc Romæ.*

211. ALTER HONORES.] *Nouatus, ſiue ex adoptione, Iunius Gallio.*

212. ALTER SAPIENTER.] *Mela, Lucani pater. Vide Tacitum extremo Annali* XVI.

213. PRÆTER NVMERVM.] *Sic ad Marciam, cap.* IV. Tiberij pietas efficiebat, vti nihil ſibi, niſi numerum, deëſſe ſentiret.

214. MARCVM BLAND. PVERVM.] *Eſt ſanè ipſius filius, etſi video eſſe qui ambigant. Ex Epigrammate appâret:*

Sic Marcus, dulci qui nunc ſermone fritinnit,
Facundo patruos prouocet ore duos.

Sed & verba & vota, quæ hic ſunt, patrem & eius affectum clamant.

215. QVIDQVID MATRI.] *Vxori, tunc etiam viuæ, vt apparet. Quæ tamen illa, neſcio: nam Paullinam poſteà ſanè duxerit. de quâ re in Vitâ videbimus. Sed viuebat igitur tunc Marcus, etſi alium filiolum amiſerat paullò ante exſilium, de quo ſuprà cap.* II. *& aſpicit ſtatim fortaſſe, cùm dicit:* Nihil de orbitate meâ. *Etſi referri hoc eò poteſt, quòd patriâ & parentibus eſſet orbus.*

216. PIAMENTVM.] Κάθαρμα, *& piacularis victima.*

217. NOVATILLAM.] *Nouati filiam.* D

218. IN ME TRANSTVLERAM.] *Adoptione? non opinor, ſed affectu & curâ.*

219. PATREM QVOQVE.] *Qui abſens in Hiſp.*

220. MIHI IMPENDI.] *Contradi, & erogari, vnà mecum perire. Super eo verbo vide Notas ad De Prouid. cap.* V.

221. NE VNICA ESSES.] *Itáne vnica? atqui ſtatim, cap. ſequenti* Sororem *illi donat. An igitur eâdem matre quidem, ſed diuerſo patre fuit? appâret: niſi quis contrà, eodem patre, ſed non matre genitas velit. Nam ſuprà, cap.* II. Amiſiſti matrẽ ſtatim nata, creuiſti ſub nouercâ. *Itaque pater aliam ſuperduxit: & ex eâ ſi aliam genuit, poteſt tamen illi* Vnica *dici hæc noſtra, reſpectu illius matris.*

CAP. XVII. 222. RESPIRASTI SINV.] *Vox,* ſinu, *priſcis libris abeſt: an erga fuerit,* in huius primum ore ſpiraſti? *in adſpectu eius & oculis.*

223. IN

A ſemper ſequitur: in meâ tamen perſonâ, non tantùm pro te dolet. Illius manibus [223] in vrbem perlatus ſum: illius pio maternoque [224] nutricio [225] per longum tempus æger conualui: illa [226] pro quæſturâ meâ gratiam ſuam extendit: & quæ ne ſermonis quidem, aut claræ ſalutationis ſuſtinuit audaciam, pro me vicit indulgentiâ verecundiam. Nihil illi ſeductum vitæ genus, nihil modeſtia, in tantâ feminarum petulantiâ, ruſtica, nihil quies, nihil ſecreti & ad otium repoſiti mores obſtiterunt, quò minùs pro me etiam ambitioſa fieret. Hæc eſt, mater cariſſima, ſolatium, quo reficiaris: illi quantum potes te iunge, illius arctiſſimis amplexibus alliga. Solent mærentes, ea quæ maximè diligunt, fugere, & libertatem dolori ſuo quærere: tu ad illam te, & quicquid cogitaueris, confer. ſiue ſeruare [227] habitum iſtum voles, ſiue deponere, apud illam inuenies vel finem dolori tuo, vel comitem. Sed ſi prudentiam perfectiſſimæ feminæ noui, non patietur te nihil profuturo mærore conſumi, & exemplum tibi ſuum, cuius [228] ego etiam ſpectator fui, narrabit. Cariſſimum virum amiſerat, auunculum noſtrum, cui virgo nupſerat, in
B ipsâ nauigatione: tulit tamen eodem tempore & luctum, & metum, euictiſque tempeſtatibus corpus eius [229] naufraga euexit. O quàm multarum egregia opera in obſcuro iacent! Si huic illa ſimplex admirandis virtutibus contigiſſet antiquitas: quanto ingeniorum certamine celebraretur vxor, quæ oblita imbecillitatis, oblita etiam firmiſſimis metuendi maris, caput ſuum periculis pro ſepulturâ obiecit, & dum cogitat de viri funere, nihil de ſuo timuit? Nobilitatur carminibus omnium, quæ ſe [230] pro coniuge vicariam dedit. hoc amplius eſt, diſcrimine vitæ ſepulcrũ viro quærere: maior eſt amor, qui pari periculo minus redimit. Poſt hoc nemo miratur, quòd [231] per ſedecim annos, quibus maritus eius Ægyptum obtinuit, nunquam in publico conſpecta eſt. neminem prouincialem domum ſuam admiſit: nihil à viro petiit, nihil à ſe peti paſſa eſt.

Itaque

223. IN VRBEM PERLATVS.] *Nota, & gaudeat Hiſpania. natus igitur in eâ fuit: ſed puer aut infans*
C *Romam latus. Faciunt verba*, MANIBVS, *&* PERLATVS.

224. NVTRICIO.] *Pro nutricatu, vt Columella.*

225. PER LONGVM TEMPVS.] *An ſub Caligulâ, cùm tabeſcere viſus? an & anteà? Nam pleraque eius ætas morbis obnoxia, vt alibi queritur.*

226. PRO QVÆSTVRA.] *Sub Caio, opinor.*

227. HABITVM ISTVM.] *Lugubrem.*

228. EGO ETIAM SPECTATOR.] *Ergóne in Aegypto fuit? apparet. Adoleſcens ſcilicet ſub Tiberio auunculum ſuum non quidem comitatus euntem eſt (neque enim tot annos hæſiſſe probabile eſt) ſed agentem ibi, & ſub finem Præfecturæ ac vitæ inuiſit. Sanè* ſpectator *eſſe (vt hîc palàm ſcribit) facti huius non potuit, niſi huic ex Aegypto redeunti adfuit, & vnà nauigauit.*

229. NAVFRAGA EVEXIT.] *Nondum naufraga, ſed naufragio propinqua. Nam nauis* exarmaue-
D rat: *vt mox dicet. Ceterùm attollit, vt pleraque huius feminæ; in cuius laudes valdè eſt benignus.*

230. PRO CONIVGE VICARIAM.] *Ea Alceſtis fuit, poetarum ſcriptis nobilitata.*

231. PER SEDECIM ANNOS.] *Et mox hîc numerus repetitur, vt de errore non ſuſpiceris. Quis tamen iſte tamdiu Aegypto præfectus? quæri, vel Senecæ cauſſâ, dignus, & quia auũculus ei adfinitate fuit. Credo me repperiſſe equidem, etſi Seneca nuſquam nominatum. Sed temporum ratio, & Præfectorum Aegypti obſeruatio, manu ad verum & virum ipſum duxit. Primùm noto, eueniſſe iſta ante Claudium, imò & Caium: quia ante Quæſturam Seneca hic reditus. Ergo ſub Tiberio: qui autem tunc Aegypti Præſides? Vnus fuit* Æmilius Rectus, *quem Dio nominat ſtatim ſub initia Tiberij, & qui* cùm huic Principi grandioré ſolito ſummam pecuniæ ex Ægypto miſiſſet: reſcripſit bonus adhuc Tiberius, Tonderi ſe oues ſuas, non deglubi velle. *Hæc Dio, inter Acta anni* DCCLXVIII. *id eſt, primo Tiberij anno. Aio nunc autem huic ſucceſſiſſe mox in Præfecturâ* Vetraſium Pollionem: *atque illum eſſe, de quo hîc omnis ſermo. Quo argumento? certo, quod Dio Caſſius in Actis anni* DCCLXXXV. *ſcribit:* Vetraſio Pollione, Ægypti præfecto, vitâ functo, Ibero cuidam Cæſariano liberto prouinciam ad tempus mandauit. *Ecce, mortuus ille Præfectus tali anno: ad quem iuſti ſunt* XVI. *anni, quos Seneca hic notat, ab Æmilij Recti præfecturâ. Computa, reperies. Nota etiam, quòd* mortuum *dicat; in ipsâ nempe nauigatione, vt hic noſter. Succeſſit autem ei* Iberus, *vt in Dione; aut potiùs* Seuerus, *vt ex Philone caſtigandum cenſeo. qui disertè ſcribit (contra Flaccum)* poſt Seueri obitum *(μετὰ τὴν σεβήρου τελευτὴν)* Flaccum accepiſſe prouinciam, in ſex annos. *At Dionis verba erant:* Κἀν τούτῳ οὐιτρασίου πωλίωνος, τοῦ τῆς αἰγύπτου ἄρχοντος τελευτήσαντος, ἰβήρῳ τινὶ καισαρείῳ χρόνον τινὰ τὸ ἔθνος ἐπέτρεψε. *Itaque litterula tantùm retrahenda eſt, & capiti vocis annectenda,* σεβήρῳ. *Ille autem Seuerus non diu ſanè præfuit, vix pauculos menſes: ex ipſo Philone, qui ait,* Flaccum quidem in ſex annos præfectum, ſed quinque tantùm annos Tiberium vixiſſe. *Ita eſt omnino. poſt Vetraſij mortem paullò plus quinque anni ſuperſunt, & ex iis menſes aliquot Seuerus libauit. Quàm bellè hæc conueniunt? neque alius eſſe à Vetraſio per* ſedecim annos *potuit. Neque mirum tot illos, ſub Tiberio:* cuius moris fuit *(Taciti verba)* continuare imperia, ac pleroſque ad finem vitæ in iiſdem exercitibus aut iuriſdictionibus habere. *Hic ergo ille*

Itaque [232] loquax, & ingenioſa in contumelias præfectorum prouincia, in quâ etiam A
qui vitauerunt culpam, non effugerunt infamiam, velut vnicum ſanctitatis exemplum ſuſpexit: & quod illi difficillimum eſt, cui etiam periculoſi ſales placent, omnem verborum licentiam continuit: & hodie ſimilem illi, quamuis nunquam ſperet, ſemper optat. Multum erat, ſi per ſedecim annos illam prouincia probaſſet: plus eſt, quòd ignorauit. Hæc non ideò refero, vt eius laudes exſequar, quas [233] circumſcribere eſt, tam parcè tranſcurrere: ſed vt intelligas, magni animi eſſe feminam. quam non ambitio, non auaritia, comites omnis potentiæ & peſtes, vicerũt: non metus mortis eam, [234] exarmatâ naui naufragium ſuũ ſpectantem, deterruit, quò minus exanimi viro hærens, quæreret, non quemadmodum inde exiret, ſed quemadmodum efferret. Huic parem virtutem exhibeas oportet, & animum à luctu recipias, & id agas, ne quis te putet partus tui pœnitere. Ceterùm quia neceſſe eſt, cùm omnia feceris, cogitationes tamen tuas ſubinde ad me recurrere, nec quemquam nunc ex liberis tuis frequentiùs tibi obuerſari: non quia illi minùs cari ſint, ſed quia naturale eſt, [235] manum ſæpius ad id referre quod doleat: qua- B
lem me cogites, accipe. Lætum & alacrem, velut optimis rebus. ſunt autem optimæ, quum animus omnis cogitationis expers operibus ſuis vacat, & modò ſe [236] leuioribus ſtudiis oblectat, modò ad conſiderandam ſuam vniuerſique naturam, veri auidus inſurgit. Terras primùm, ſitumque earum quærit. deinde condicionem circumfuſi maris, curſusque eius alternos & recurſus: tunc quicquid inter cælum terraſque plenum formidinis interiacet, perſpicit, & hoc tonitribus, fulminibus, ventorum flatibus, ac nimborum niuiſque & grandinis iactu tumultuoſum ſpatium: tum peragratis humilioribus, ad ſumma prorumpit, & pulcherrimo diuinorum ſpectaculo fruitur, æternitatiſq; ſuæ memor, in omne quod fuit, futurumque eſt omnibus ſæculis, vadit.

auunculus. Atqui non nominat vſquam Seneca. Non in his quidem libris, qui extant: quis ſcit, ſi in aliis? Nominat C. Balbillum, *Aegypti præfectum, perhoneſtè, Quæſt. Nat.* IV. *cap.* I. *At ille eſſe non poteſt, qui ſub Nerone demum prouinciam eam accepit. An idem cum noſtro eſt*, Triarius Pollio *in Plinij libro* XXXVI. *cap.* VII? *Non eſt. nam ille* Procurator *ibi (non Præfectus)* Claudij Cæſaris: *cùm iſte iamdiu viuere deſiiſſet. Addo, quòd meliores libri* Aſinium Pollionē *ſcribunt Longior fui, ſed iuuit hoc eruiſſe.*

232. LOQVAX ET INGENIOSA.] *Herodianus lib.* IV. Ægyptij ſunt homines naturâ dicaces, & facti ad cauillos aut iocos dicendos. Iaciuntque in eos qui eminent multa, quæ ipſis gratioſa aut venuſta videntur, ſed mordent & pungunt in quos iaciuntur. *Talia alij de illis, nominatim Vopiſcus in Saturnino.*

233. CIRCVMSCRIBERE EST.] *In anguſtum gyrum includere, latè per ſe fuſas.*

234. EXARMATA NAVI.] *Armamentis ſpoliatâ. Notatum hodieq́, more cadauera ægrè ferre, & tempeſtates ſuboriri.* C

235. MANVM SÆPIVS.] *Ex Græco ſenario:*

Ὅπου τις ἀλγεῖ, κεῖσε καὶ τὴν χεῖρ' ἔχει:
Vbi dolor eſt, illic manum quis admouet.

Adde, quòd naturâ magis amemus miſeros. Auctor Thebaidos:

Quò cauſſa melior, ſorsque deterior trahit,
Inclinat animus, ſemper infirmo fauens.
Miſeros magis Fortuna conciliat ſuis.

Hoc mater inibi, ſimili affectu, dicit. Sed & noſter epiſt. LXVI. Parentum amor magis in ea, quorum miſeretur, inclinat.

236. LEVIORIBVS STVDIIS.] *Poëſi, & Philologiâ. Dixeris igitur aliquis, hic eum poëtatum, & fortaſſe Medéam ſcripſiſſe. Hac fortio: quàm aliter ad Polybiũ?*

L. AN-

L. ANNÆI SENECÆ

LIBER DE CONSOLATIO-NE AD POLYBIVM

ΑΚΕΦΑΛΟΣ.

B

ARGVMENTVM ET ORDO.

*S*CRIPTVM *in exſilio eſt, dum animo & corpore iacet (fatendum eſt, & ſcri-
ptio clamat) anno circiter exſilij eius tertio. Nam palàm meminit* Britanniæ
apertæ, *quod circa id tempus fuit. Polybius autem, inter præpotentes Claudij
libertos,* A STVDIIS *titulum habuit, & Græcè Latinéque dicas eruditum;
ex laudibus quidem quas Seneca accumulat, eminenter. Solatur eum in frater-
ná morte: & Diſpoſitio tota latet, quia principium, & pluſcula, deſunt. In
iis quæ ſunt, hæc eſt. Negat dolendum in vnius morte, quoniam mundus ipſe, & quidquid in eo,
hac lege damnantur. Item, quia vanus dolor, & ſine fructu. Tertiò, Natos nos eſſe ad triſtia,
eoque adſueſcendum. Quartò, Voluntatem defuncti aduocat, illum nolle. Quintò, Conſtantiá &
exemplo præire aliis fratribus debere: quia perſona illuſtris, & oculi in eam verſi. Sextò, & à*
C *Studiis ſolatium petere vult, quæ ſemper adamauit. Hæc & talia vſque ad Cap.* XXXI. *Ab eo
deinde Exempla ſpargit eorum, qui fortiter tulére: inter hos (non ſine vili adulatione) ipſius Cæ-
ſaris, quem & mirè laudat: & denique Polybium iterùm ad Studia & libros mittit, remedium
in dolorem. Senecæ hoc ſcriptum eſſe, negare non licet: editioni deſtinatum ab eo, non arbitror.
ſed pro præſenti fortuná abiectè & demiſſè ſcriptum, ad ſeruulum, heu, quot laudibus exorna-
tum! Pudet, pudet: inimicus Senecæ fuit & gloriæ eius, quiſquis vulgauit.*

EX CAPITE XX.

***[1] noſtra corpora compares, firma ſunt: ſi redigas ad condicionem naturæ omnia
deſtruentis, & vnde edidit eodem reuocantis, caduca ſunt. Quid enim immortale
manus mortales fecerint? Septem illa miracula, & ſi qua his[2] multo mirabiliora ſequen-
D tium annorum exſtruxit ambitio, aliquando ſolo æquata viſentur. Ita eſt. nihil perpe-
tuum, pauca diuturna ſunt. aliud alio modo fragile eſt: rerum exitus variantur: ce-
terum quicquid cœpit, & deſinit. Mundo[3] quidam minantur interitum, & hoc
vniuerſum, quod omnia diuina humanaque complectitur, ſi fas putas credere, dies
aliquis diſſipabit, & in confuſionem veterem tenebraſque demerget. Eat nunc aliquis,
& ſingulas comploret animas: Carthaginis ac Numantiæ Corinthique cinerem, & ſi
quid altius cecidit, lamentetur: cùm etiam hoc, quod non habet[4] quò cadat, ſit interi-
turum. Eat aliquis, & fata tantum aliquando nefas auſura, ſibi non pepercisſe conque-
ratur. Quis tam ſuperbæ impotentiſque arrogantiæ eſt, vt in hac naturæ neceſſita- XXI.
te omnia ad eumdem finem reuocantis, ſe vnum ac ſuos ſeponi velit: ruinæque, etiam
ipſi mundo imminenti, aliquam domum ſubtrahat? Maximum ergo ſolatium eſt, cogi-
tare id ſibi accidiſſe, quod ante ſe paſſi ſunt omnes, omneſque paſſuri: & ideò mihi vi-
detur rerum natura, quod grauiſſimum fecit, commune feciſſe, vt crudelitatem fati con-

ſolaretur æqualitas. Illud quoque te non minimùm adiuuerit, ſi cogitaueris nihil profuturum dolorem tuum, nec illi quem deſideras, nec tibi. noles enim longum eſſe, quod irritum eſt. Nam ſi quicquam triſtitiâ [5] profecturi ſumus, non recuſo, quicquid lacrimarum fortunæ meæ ſuperfuit, tuæ affundere. inueniam etiam nunc, per hos [6] exhauſtos iam fletibus domeſticis oculos. quod effluat, ſi modò id tibi futurum bono eſt. Quid ceſſas? conqueramur. atque adeò ipſe hanc [7] litem meam faciam. Iniquiſſima omnium iudicio fortuna, adhuc videbatis ab eo homine te continuiſſe, qui munere tuo tantam venerationem receperat, vt, quod rarò vlli contingit, felicitas eius effugeret inuidiam. Ecce eum dolorem illi, quem ſaluo Cæſare accipere maximum poterat, impreſſiſti: & cùm benè illum vndique circumiſſes, intellexiſti hanc partem tantummodò patere ictibus tuis. Quid enim illi aliud faceres? pecuniam eriperes? [8] nunquam illi obnoxius fuit. nunc quoque quantum poteſt, illam à ſe abiicit, & in [9] tantâ felicitate acquitendi, nullum maiorem ex eâ fructum, quàm contemptum eius petit. Eriperes illi amicos? ſciebas tam amabilem eſſe, vt facilè in locum amiſſorum poſſet alios ſubſtituere. B Vnum enim hunc ex his quos in Principali domo potentes vidi, cognouiſſe videor: quem omnibus amicum habere cùm expediat, magis tamen etiam libet. Eriperes illi bonam opinionem? ſolidior eſt hæc apud eum, quàm vt à te quoque ipſâ concuti poſſet. Eriperes bonam valetudinem? ſciebas animum eius liberalibus diſciplinis, quibus non innutritus tantùm, ſed innatus eſt, ſic eſſe fundatum, vt ſupra omnes corporis dolores emineret. Eriperes ſpiritum? quantulum nocuiſſes? longiſſimum illi æuum ingenij fama promiſit. Id egit ipſe, vt meliore ſui parte duraret, & compoſitis eloquentiæ [10] præclatis operibus, à mortalitate ſe vindicaret. Quamdiu fuerit vllus litteris honor, quamdiu ſteterit aut Latinæ linguæ [11] potentia, aut Græcæ gratia, vigebit cum [12] maxi-

A

COMMENTARIVS. C

CAP. XX. *Liber acephalus ſine capite defectus, quod quiuis videt: ſed tantúſne hiatus, vt hic numerus præfert? Nam ita deſint* Capita XIX. *id eſt, plus alterâ libri parte: mihi non credendum. Imò verò, cùm rem conſidero, pauca requiri cenſeo: & pleraque in iſtis exſequi eum video, quæ ad plenam conſolationem. Vnde ergo is numerus tam grandis? dicam, quod rideas. Hic liber, in pleriſque ſcriptis, illi* De Breuitate vitæ *ſubiungitur, imò coniungitur, quaſi vnum idemq́ ſcriptum ſit. Qui igitur diſpararunt, benè ſanè: ſed hoc non benè aut conſideratè, quòd numeros eoſdem tenuerunt Capitum, quibus connecti cum illo ſolet. Nam ecce,* XX. Caput, *vltimum eſt libelli dicti: ergo hic conſequenter fecerunt ſtatim,* Caput XXI. *Error clarus: nec mutaui tamen. quid opus? & citationes nos fallant, quæ vulgò ſic conceptæ.*

1. NOSTRA CORP.] *De operibus magnis mirandisq́, locutus videtur: & illis, inquit, ſi corpora hæc compares caduca & fragilia, dicas firma illa eſſe. at non ſunt, ſi ad Naturæ communem legem. Variat tamen hæc lectio. & è quibuſdam eruas* Si vitæ noſtræ compares: *quod placeat.*

2. MVLTO MIRAB.] *Hoc ad Romana opera ſpectat: quæ verè ſuperarunt decantata illa ſpectacula.*

3. QVIDAM MINANTVR.] *Stoici, in ſuâ illâ ἐκπυρώσει ſiue* deflagratione mundi. *Vide* Quæſt. Nat. III. *cap.* XXVIII. *& me in Phyſiol.* II. *Diſſ.* XXII.

4. QVO CADAT.] *Nihil enim extra mundum. Sed vt ille canit,* In ſe magna ruunt.

CAP. XXI. 5. PROFECTVRI SVMVS.] *Nihil. & pulchrè Philemon:*

Εἰ τὰ δάκρυ' ἡμῶν, τῶν κακῶν ἦν φάρμακον,
Ἀεί θ' ὁ κλαύσας τοῦ πονεῖν ἐπαύετο,
Ἀλλαττόμεσθ' ἂν δάκρυα, δόντες χρυσίον.
Νῦν δ' οὐ προσέχει τὰ πράγματ' οὐδ' ἀποβλέπει,
Εάν τε κλαίῃς, ἐάν τε μὴ, πορεύεται.
Τί δὴ ποιεῖς πλέον; οὐδέν. ἡ λύπη δ' ἔχει,
Ὥσπερ τὸ δένδρον τὸν καρπὸν, τὸ δάκρυον:
Si lacrimæ noſtræ medela ſint malis,
Semperque lugens miſeriam pellat ſuam;
Auro parandæ lacrimæ contrà ſient.
At nihil ad ipſas ipſa res conuertitur,
Fleasq; non fleasq;, iter pergit ſuum.
Quid ergo flendo plus facis? nihil, niſi vt
Fructum arbor affert, lacrimas dolor parit. D

6. EXHAVSTOS IAM.] *Ita iacebas? vbi robur Senecæ? vbi quæ ad matrem aliter ſcribis?* Lætum & alacrem, velut optimis rebus, me cogita. *Illa, an hæc, verba ſunt?*

7. LITEM MEAM.] *In me actionem & impendia eius recipiam. Tuo nomine agam.*

8. NVMQVAM ILLI.] *Credamus, & præſertim in liberta Claudij. qui omnes certatim aureos floccos ab illâ pecude legebant.*

9. TANTA FELICITATE.] *Putarem*, facilitate.

10. PRÆCLARIS OPER.] *Infrà, cap.* XXVI. *&* XXXI.

11. POTENTIA.] *Benè. nam hæc imperabat.*

12. MAXI-

A [12] maximis viris: quorum ſe ingeniis vel [13] contulit, vel, ſi hoc verecundia eius recuſat,
[14] applicuit. Hoc ergo vnum excogitaſti, quomodo illi maximè poſſes nocere. XXII.
Quo melior enim eſt quiſque, hoc ſæpius ferre te conſueuit, ſine vllo delectu furentem,
& inter ipſa beneficia metuendam. Quantulum erat, tibi immunem ab iniuriâ præſta-
re eum hominem, in quem videbatur indulgentia tua ratione certâ perueniſſe, & non ex
tuo more temerè incidiſſe? Adiiciamus, ſi vis, ad has querelas, ipſius adoleſcentis inter-
ceptam inter prima incrementa indolem. Dignus fuit ille te fratre: tu certè eras digniſ-
ſimus, qui nec ex indigno quidem quicquam doleres fratre. Redditur illi teſtimonium
æquale omnium hominum. deſideratur in tuum honorem, laudatur in ſuum: nihil in
illo fuit, quod non libenter agnoſceres. Tu quidem etiam minùs bono fratri fuiſſes bo-
nus: ſed in illo pietas tua idoneam nacta materiam, multo ſe liberiùs exercuit. Nemo
potentiam eius iniuriâ ſenſit, nunquam ille [15] te fratrem vlli minatus eſt. Ad exemplum
ſe [16] modeſtiæ tuæ formauerat, cogitabatque quantum tu & ornamentum tuorum eſ-
B ſes, [17] & onus. Suffecit ille huic ſarcinæ. O dura fata, & nullis æqua virtutibus! antequam
felicitatem ſuam noſſet frater tuus, exemptus eſt. Parum autem me indignari ſcio: nihil
eſt enim difficilius, quàm magno dolori paria verba [18] reperire. Iam nunc tamen ſi quid
proficere poſſumus, conqueramur. Quid tibi voluiſti tam iniuſta, & tam violenta for-
tuna? Tam citò indulgentiæ tuæ te pænituit? quæ iſta crudelitas eſt, in medios fratres
impetum facere, & tam cruentâ rapinâ concordiſſimam turbam imminuere, tam bene
ſtipatam optimorum adoleſcentium domum, in nullo fratre degenerantem, turbare, &
ſine vllâ cauſsâ [19] delibare voluiſti? Nihil ergo prodeſt innocentia ad omnem legem
exacta, nihil antiqua frugalitas, nihil felicitatis ſummæ potentia, ſummâ conſeruata abſ-
tinentiâ, nihil ſincerus & [20] putus litterarum amor, nihil ab omni labe mens vacans? Lu-
get Polybius, & in vno fratre, quid de reliquis poſſit metuere, admonitus, etiam de ipſis
doloris ſui ſolatiis timet. [21] Facinus indignum! luget Polybius, & aliquid propitio do-
let Cæſare. hoc ſine dubio impotens fortuna captaſti, vt oſtenderes neminem contra te,
C ne à Cæſare quidem, poſſe defendi. Diutius accuſare fata poſſumus, [22] mutare XXIII.
non poſſumus. ſtant dura & inexorabilia. nemo illa conuicio, nemo fletu, nemo cauſsâ
mouet: nihil vnquam parcunt vlli, nec remittunt. Proinde parcamus lacrimis, nihil
proficientibus. facilius enim nos illi dolor adiiciet, quàm illum nobis reducet. Qui ſi
nos torquet, non adiuuat, primo quoque tempore deponendus eſt: & ab inanibus ſola-
tiis, atque amarâ quadam libidine dolendi, animus recipiendus. Nam lacrimis noſtris,
ni ratio finem fecerit, fortuna non faciet. Omnes agedum mortales circumſpice: larga
vbique flendi, & aſſidua materia. alium ad quotidianum opus laborioſa egeſtas vocat:
alium ambitio nunquam quieta ſollicitat: alius diuitias quas optauerat, metuit, & [23] vo-
to laborat ſuo: alium ſolicitudo, alium labor torquet, alium ſemper veſtibulum obſi-
dens turba: hic habere ſe dolet liberos, hic perdidiſſe. Lacrimæ nobis deerunt, ante-
quam cauſſę dolendi. Non vides qualem vitam nobis rerum natura promiſerit, quę pri-
mum naſcentium [24] omen fletum eſſe voluit? Hoc principio edimur, huic omnis ſe-
D quen-

12. MAXIMIS VIRIS.] *Homero & Virgilio, quos è verſâ in proſam orationem transfuderat. Vide capita iam dicta.*

13. CONTVLIT.] *Paria fecit, illâ verſionẽ: aut, parem ſe oſtendit.*

14. APPLICVIT.] *Si non par, proximus & coniunctus.*

CAP. XXII. 15. TE FRATREM.] *Vt diceret, Fratri referam, & Frater hoc vindicabit.*

16. MODESTIÆ TVÆ.] *Ita verò. nam qua maior modeſtia, quàm quòd* ſæpe *(Suetonius ita ſcribit)* inter duos Conſules ambulabat?

17. ET ONVS.] *Ad imitandum ſcilicet. & vt dignos ſe præberent tali fratrẽ.*

18. REPERIRE. *Meus liber*, rependere.

19. DELIBARE.] *Decerpere, minuerẽ.*

20. PVTVS LITT.] *Ita Muretus, nec malè. at libri omnes*, tutus. *Itaque Pincianus*, ſincerus ex toto, *faciebat.*

21. FACINVS INDIGNVM.] *Tẽ inepta hæc ſcriberẽ.*

CAP. XXIII. 22. MVTARE.] *Hæc tria verba adiecimus ex noſtro libro, omnino germana.*

23. VOTO LABORAT.] *Torquetur eo, quod optauerat.*

24. OMEN FLETVM.] *Plinius:* Hominem tantùm nudum natali die abiicit ad vagitus ſtatim & ploratum, nullumque animalium aliud pronius ad lacrimas, & has protinus vitæ principio. *Vide Conſol. ad Marc. cap. XI.*

CAP.

quentium annorum ordo conſentit: ſic vitam agimus: ideoq́ue moderatè id fieri de- A
bet à nobis, quod ſæpe faciendum eſt: & reſpicientes, quantum à tergo rerum triſtium
immineat, ſi non finire lacrimas, at certè reſeruare debemus. Nulli parcendum eſt rei
magis quàm huic, cuius tam frequens vſus eſt. Illud quoque te non minimum adiuue-
rit, ſi cogitaueris, nulli minùs gratum eſſe dolorem tuum, quàm ei cui præſtari videtur.
Torqueri ille te aut non vult, aut non intelligit. nulla itaque eius officij ratio eſt, quod ei
XXIV. cui præſtatur, ſi nihil ſentit, ſuperuacuum eſt: ſi ſentit, ingratum. Neminem to-
to orbe terrarum eſſe, qui delectetur lacrimis tuis, audacter dixerim. Quid ergo? quem
nemo aduerſus te animum gerit, eum eſſe tu credis fratris tui, vt cruciatu tuo noceat ti-
bi: [25] vt te velit abducere ab occupationibus tuis, id eſt, [26] à ſtudio, & Cæſare? non eſt
hoc ſimile veri. Ille enim indulgentiam tibi tanquam fratri præſtitit, venerationem tan-
quam parenti, cultum tanquam ſuperiori: ille deſiderio tibi eſſe vult, tormento eſſe
non vult. Quid itaque iuuat dolori intabeſcere: quem, ſi quis defunctis ſenſus eſt, fini-
ri frater tuus cupit? De alio fratre, cuius incerta poſſet voluntas videri, omnia hæc du- B
biè ponerem, & dicerem: Siue te torqueri lacrimis nunquam deſinentibus frater tuus
cupit, indignus hoc affectu tuo eſt: ſiue non vult, [27] vtrique inutilem dolorem dimitte.
nec impius frater ſic deſiderari debet, nec pius ſic velit. In hoc verò, cuius tam explora-
ta pietas eſt, pro certo habendum eſt, nihil eſſe illi poſſe acerbius, quàm hic ſi tibi caſus
eius acerbus eſt, ſi te vllo modo torquet, ſi oculos tuos, indigniſſimos hoc malo, ſine vl-
lo flendi fine conturbat idem & exhaurit. Pietatem tuam tamen nihil æquè à lacrimis
tam inutilibus abducet, quàm ſi cogitaueris, fratribus te tuis exemplo eſſe debere, forti-
ter hanc fortunæ iniuriam ſuſtinendi. Quod duces magni faciunt, rebus affectis, vt hi-
laritatem de induſtriâ ſimulent, & aduerſas res adumbratâ lætitiâ abſcondant, ne mili-
tum animi, ſi fractam ducis ſui mentem viderint, & ipſi collabantur: id nunc tibi quo-
que faciendum eſt. Indue diſſimilem animo tuo vultum, & ſi potes, proiice omnem ex
toto dolorem: ſin minùs, introrſus abde & contine, ne appareat, & da operam, vt fra-
tres tui te imitentur: qui honeſtum putabunt, quodcunque facientem viderint, ani- C
mumq́ue ex vultu tuo ſument. [28] Et ſolatium debes eſſe, & conſolator illorum: non po-
XXV. teris autem horum mærori obſtare, ſi tuo indulſeris. Poteſt & illa res à luctu te
prohibere nimio, ſi tibi ipſe renũtiaueris, nihil horum quæ facis poſſe ſubduci. Magnam
tibi [29] perſonam hominum conſenſus impoſuit: hæc tibi tuenda eſt. Circumſtat te om-
nis iſta conſolantium frequentia, & in animum tuum inquirit, ac perſpicit quantum
roboris ille aduerſus dolorem habeat, & vtrúmne tu tantùm rebus ſecundis dexterè vti
ſcias, an & aduerſas poſſis viriliter ferre. obſeruantur oculi tui. Liberiora omnia ſunt iis,
quorum affectus tegi poſſunt: tibi nullum ſecretum liberum eſt, in multâ luce fortuna
te poſuit. omnes ſcient, quomodo te in iſto tuo geſſeris vulnere: vtrúmne ſtatim per-
cuſſus [30] arma ſubmiſeris, an in gradu ſteteris. Olim te in [31] altiorem ordinem & amor
Cæſaris extulit, & tua ſtudia deduxerunt: nihil te plebeium decet, nihil humile. Quid
autem tam humile ac muliebre eſt, quàm conſumendum ſe dolori committere? Non
idem tibi in luctu pari, quod tuis fratribus licet. multa tibi non permittit opinio de ſtu-
diis ac moribus tuis recepta: multum à te homines exigunt, multum exſpectant. Si vo- D
lebas tibi omnia licere; ne conuertiſſes in te ora omnium. nunc autem tibi præſtandum
eſt,

CAP. XXIV. 25. VT TE VELIT.] *Meus, &* priuatè velit. *quid ſit, neſcio.*

26. A STVDIO.] *Alludit ad munus eius. erat enim hic Polybius Principi ſuo* A ſtudiis, *vt Suetonio dicitur, cap.* XXVIII. *Quod tamen non ita capiendum, vt libris modò cum Claudio vacauerit; ſed imò* libellis & deſideriis hominum capiendis, diſponendis, ſuggerendis. *quod infrà, cap.* XXVI. *diſces.*

27. VTIQVE INVTILEM.] *Ab ingenio Mureti: Eraſmus anteà*, vtrique inertem dolorem dimittite. *Meus & plerique ſcripti*, vtrique veſtrum inhærentem dolorem: *quod Eraſmianum illud firmet.*

28. ET SOLATIVM.] *Quod ex adſpectu tuo capient.*

CAP. XXV. 29. PERSONAM.] *Meus & aliquot ſcripti*, partem. *quod ſi tenemus, ad Scenicas partes referam, quæ ſolent imponi.*

30. ARMA SVBM.] *A gladiatoribus, vti & ſequens phraſis, de* gradu. *Videantur noſtra Saturnalia.*

31. ALTIOREM ORDINEM.] *Palatinum. & Cæſarianus es.*

32. PRO-

A eſt, quantum [32] promiſiſti omnibus illis, qui opera ingenij tui laudant, qui deſcribunt:
quibus, cùm fortunâ tuâ opus non ſit, ingenio opus eſt. Cuſtodes animi tui ſunt. nihil
vnquam itaque potes indignum facere perfecti & eruditi viri profeſſione, vt non mul-
tos admirationis de te ſuæ pæniteat. Non licet tibi flere immodicè: nec hoc tantum-
modò non licet, nec ſomnum quidem extendere in partem diei licet, aut à tumultu re-
rum in otium ruris, [33] gratiâ quietis confugere, aut aſſiduâ laborioſi officij ſtatione fati-
garum corpus [34] voluntariâ peregrinatione recreare, aut ſpectaculorum varietate ani-
mum detinere, aut ex tuo arbitrio diem diſponere. [35] Multa tibi non licent, quæ XXVI.
humillimis & in angulo iacentibus licent. Magna ſeruitus eſt, magna fortuna. Non li-
cet tibi quicquam arbitrio tuo facere. audienda ſunt tot hominum millia, tot diſponen-
di [36] libelli, tantus rerum ex orbe toto accurrentium congeſtus. Vt poſſit per ordinem
ſuum principis maximi officium geri, [37] quieti animi eſt. Non licet tibi, inquam, flere:
vt multos flentes audire poſſis: vt periclitantium, & ad miſericordiam mitiſſimi Cæſa-
ris peruenire cupientium lacrimæ [38] proſint, tibi tuæ aſſiccandæ ſunt. [39] Hoc tamen
B etiam non in leuioribus remediis adiuuabit. cùm voles omnium rerum obliuiſci, co-
gita Cæſarem: vide quantam huius in te indulgentiæ fidem, quantam induſtriam de-
beas. intelliges non magis tibi incuruari licere, quàm illi, ſi quis modò eſt [40] fabulis tra-
ditus, cuius humeris mundus innititur. Cæſari quoque ipſi, cui omnia licent, propter
hoc ipſum multa non licent. Omnium domos illius vigilia defendit, omnium otium
illius labor, omnium delicias illius induſtria, omnium vacationem illius occupatio. Ex
quo ſe Cæſar orbi terrarum dedicauit, ſibi eripuit: & ſiderum modo, quæ irrequieta
ſemper curſus ſuos explicant, numquam illi licet nec ſubſiſtere, nec quicquam ſuum fa-
cere. Ad quemdam itaque modum tibi quoque eadem neceſſitas iniungitur: non licet
tibi ad vtilitates tuas, ad ſtudia tua reſpicere. Cæſare orbem terrarum poſſidente, impar-
tiri te nec voluptati, nec dolori, nec vlli rei potes: totum te Cæſari debes. Adiice nunc,
quòd cùm ſemper prædices cariorem tibi ſpiritu tuo Cæſarem eſſe; fas tibi non eſt, ſaluo
Cæſare, de fortunâ queri. Hoc incolumi, ſalui tibi ſunt tui: nihil perdidiſti: non tan-
C tùm ſiccos oculos tuos eſſe, ſed etiam lætos oportet. In hoc tibi omnia ſunt: hic pro om-
nibus eſt. Quod longè à ſenſibus tuis prudentiſſimis piiſſimiſque abeſt, aduerſus feli-
citatem tuam parum gratus es, ſi tibi quicquam, hoc ſaluo, flere permittis. Monſtrabo
etiamnum, non quidem firmius remedium, ſed familiarius. Si quando te domum rece-
peris, tunc erit tibi metuenda triſtitia. nam quamdiu numen tuum intueberis, nullum
illa ad te inueniet acceſſum: omnia in te Cæſar tenebit: cùm ab illo diſceſſeris, tunc,
velut occaſione datâ, inſidiabitur ſolitudini tuæ dolor, & requieſcenti animo tuo paulla-
tim irrepet. Itaque non eſt, quod vllum tempus vacare patiaris à ſtudiis. tunc tibi litte-
ræ tuæ, tam diu ac fideliter amatæ, gratiam referant: tunc te illæ antiſtitem & cultorem
ſuum vindicent: tunc Homerus & Virgilius, tam benè de humano genere meriti, quàm
tu de omnibus & de illis meruiſti, quos [41] pluribus notos eſſe voluiſti quàm ſcripſerant,
multum tecum morentur. tutum id erit omne tempus, quod illis tuendum commi-
D ſeris.

32. PROMISISTI OMNIBVS.] *Meus liber*, omnes illi. *nec ambigo, quin tota clauſula ſic reſeribenda & diſcernenda.* quantum promiſiſti. Omnes illi, qui o.i.t. l.q.d.q.c.f.t.o.n. f. i. opus eſt, cuſtodes animi tui ſunt.

33. GRATIA QVIETIS.] *Vox* gratiâ *omnibus ſcriptis abeſt. poſſis legere*, in otium ruris quieti.

34. VOLVNTARIA.] *Placet mei libri ſcriptio*, voluptariâ.

CAP. XXVI. 35. MVLTA TIBI.] *Paris ſententia habet* 1. De Clem. *cap.* VIII. *ſed ad Principem, non eius ſeruum.*

36. LIBELLI.] *Quibus preces aut deſideria continentur.*

37. QVIETI ANIMI EST.] *Spuria ſunt. libri priſci*, principis maximi animo ſubiici erigendus (*alij*, exigendus) is eſt. *Non dubito legere*. diſponendi libelli. Tantus rerum ex o.t.a.c. congeſtus vt poſſit per ord. ſuum P.m. animo ſubiici, erigendus ipſe es. *aut cum Pinciano*, erigendus tuus eſt.

38. PROSINT.] *Meus*, poſſint.

39. HOC TAMEN.] *Clauſula hac in meo*: Hæc tamen etiamnunc leuioribus te remediis adiuuabunt. *Vulgata placeat. vult hoc de Cæſare, non inter parua eſſe.*

40. FABVLIS TRAD.] *Meus & quidam, voce additâ*: traditus fauor. *Atlantem intellegi certum eſt, nec vltrà penetro.*

41. PLVRIBVS NOTOS.] *Ergo Homerum Latinè vertit, Virgilium Græcè, ſed pedeſtri ſermone: vt legi vterque & capi ab vtraque gente poſſet.*

42. MA-

ſeris. Tunc Cæſaris tui opera, vr per omnia ſæcula domeſtico narrenrur præconio, quan- A
tum pores compone. nam ipſe ribi oprimè formandi condendiq́ue res geſtas, & [42] ma-
XXVII. reriam dabir, & [43] exemplum. Non audeo te vſque eò producere, vt fabellas quo-
que & Æſopeos [44] logos, [45] inrentarum Romanis ingeniis opus, ſolitâ ribi venuſtate
connectas. difficile eſt quidem, vt ad hæc hilariora ſtudia ram vehementer perculſus
animus, ram cirò poſſit accedere: hoc tamen argumenrum habeto iam corroborati eius,
& redditi ſibi, ſi porerir ſe à ſeuerioribus ſcriptis ad hæc ſolutiora producere. In illis enim
quamuis ægrum eum adhuc, & ſecum reluctantem, [46] aduocabit ipſa rerum quas rra-
ctabir auſteritas: hæc quæ remiſſâ fronte commentanda ſunr, non feret, niſi cùm iam ſi-
bi ab omni parte conſtiterit. Itaque debebis eum ſeueriore materiâ primùm exercere,
deinde hilariore remperare. Illud quoque magno ribi erit leuamento, ſi ſæpe re ſic in-
rerrogaueris: [47] Vrrúmne meo nomine doleo, an eius qui deceſſit? Si meo, perit meę in-
dulgentiæ iactatio, & incipir dolor, hoc vno excuſatus, quòd honeſtus eſt, cùm ad vtili-
rarem reſpicit, à pietare deſciſcere. Nihil aurem minùs bono viro conuenit, quàm in fra- B
tris luctu calculos ponere. Si illius nomine doleo; neceſſe eſt, alrerurrum ex his duobus
eſſe iudicem. [48] Nam ſi nullus defunctis ſenſus eſt, euaſit omnia frater meus vitæ in-
commoda, & in eum reſtitutus eſt locum, in quo fuerat anrequam naſceretur, & expers
omnis mali, nihil timet, nihil cupit, nihil patitur. Quis iſte eſt furor, pro eo me nūquam
dolere deſinere, qui numquam doliturus eſt? Si eſt aliquis defunctis ſenſus, nunc animus
frarris mei, velut ex diutino carcere emiſſus, randem ſui iuris & arbitrij geſtit, & rerum
naturæ [49] ſpectaculo fruitur, & humana omnia ex ſuperiore loco deſpicit; diuina verò,
quorum rationem ramdiu fruſtra quæſierat, propiùs intuetur. Quid itaque eius deſide-
rio maceror, qui aur beatus, aur nullus eſt? beatum deflere, inuidia eſt: nullum, demen-
XXVIII tia. An hoc re mouet, quòd videtur ingentibus, & cummaximè circumfuſis, bo-
nis caruiſſe? cùm cogitaueris multa eſſe quæ perdidit, cogita plura eſſe quæ non rimet.
Non ira eum rorquebit, non morbus affliget, non ſuſpicio laceſſet, non edax & inimica
ſemper alienis proceſſibus inuidia conſectabitur, non metus ſolicitabir, non leuiras for- C
tunæ cirò munera ſua transferenris inquietabir. Si benè compures, plus illi remiſſum,
quàm ereptum eſt. Non opibus fruetur, non tuâ ſimul ac ſuâ grariâ; non accipiet bene-
ficia, non dabit. Miſerum putas quòd iſta amiſit, an beatum quòd non deſiderat? mihi
crede, is beatior eſt, cui fortuna ſuperuacua eſt, quàm is cui [50] parara eſt. Omnia iſta bo-
na, quæ nos ſpecioſâ, ſed fallaci voluprare delectant, pecunia, dignitas, potentia, aliaq́ue
complura, ad quæ generis humani cæca cupiditas obſtupeſcir, cum labore poſſidenrur,
cum

42. MATERIAM.] *Cùm tam ampla geſſerit, geratque*: Germaniam pacauerit, Britanniam aperiat, *Cap.* XXXII.

43. EXEMPLVM.] *Quippe ipſe Claudius vtraque linguâ Hiſtorias ſcripſit: Sueton. cap.* XLI. *&* XLIII.

CAP. XXVII: 44. LOGOS.] *Eſt qui* apologos *vellet, malè. Nam &* logi, ſabulæ: *quod vel Plautus dicet.*

45. INTENTATVM ROM.] *Itàne intentatum? atqui Phædrus Tiberij libertus iam condiderat, & pulcherrimis verſibus Latinos fecerat: qui exſtant. Sed enim è Thraciâ ille; hic de* Romanis ingeniis *ſermo. Quid tamen Polybius? nonne & ille inter Græcos aut exteros? nomen dicit.*

46. ADVOCABIT IPSA.] *Quidam*, auocabit: *nec malè. res enim ſeriæ in ſe intendunt eum & deſigunt. Suſpicabar etiam:* aduocabit ipſi. *id eſſet, iuuabit & patrocinabitur ei ſeueritas.*

47. VTRVMNE MEO NOMINE.] *Simile dilemma in Apuleio, De Philoſophiâ*: Et quidem ſi de tali ſe cauſsâ diſcruciet, illam ægritudinem vel propter eum qui eſt emortuus ſuſcipit, quaſi in peiore ſit parte: aut ſuâ gratiâ, quod tali neceſſitudine doleat ſe priuatum eſſe. Sed neque obiti cauſsâ lamentationes ſuſcipi oportet, cùm ſciamus illum, neque aliquid mali paſſum; & ſi fuerit bonæ voluntatis, etiam melioribus aggregatum. *Et plura vide.*

48. NAM SI NVLLVS.] *Et hoc dilemma in Platone, imò à Platone eſt. nam bellè tractatur in Apologiâ, ſub perſonâ Socratis*: Duorum enim alterum mors eſt. Aut enim, tanquam nihil ea ſit, ne D ſenſum quidem vllius rei mortuus habet: aut, vt dici ſolet, mutatio quædam eſt & commigratio animæ, è loco iſto in locum alium. Quod ſi nullus ſenſus eſt, ſed tanquam ſomnus quidam profundus, in quo nec ſomnium quidem vllum cernas; admirabile bonum in morte eſt. Sin autem transmigratio eſt, & in eum locum vbi vnà omnes mortui ſunt: quod maius iſto bonum obtingere, ô iudices, poteſt? *Hæc pauca reddidi: plura, qui volet, videto.*

49. SPECTACVLO.] *Iunge quæ ſunt paria, Epiſt.* CII. *ſub finem, & Conſol. ad Marc. cap.* XXV.

CAP. XXVIII. 50. PARATA.] *Fauens ac prompta. Editis libris*, parta.

51. STAN-

A cum inuidiâ conſpiciuntur: eoſque ipſos quos extornant, & premunt: plus minantur, quàm proſunt. Lubrica & incerta ſunt: numquam bene tenentur. nam vt nihil de tempore futuro timeatur, ipſa tamen magnæ felicitatis tutela ſolicita eſt. Si velis credere altiùs veritatem intuentibus, omnis vita ſupplicium eſt. In hoc profundum inquietumque proiecti mare, alternis æſtibus reciprocum, & modò alleuans nos ſubitis incrementis, modò maioribus damnis deferens, aſſidueque iactans, numquam ſtabili conſiſtimus loco: pendemus & fluctuamur, & alter in alterum illidimur, & aliquando naufragium facimus, ſemper timemus. In hoc tam procelloſo, & in omnes tempeſtates expoſito mari nauigantibus, nullus portus niſi mortis eſt. Ne itaque inuideris fratri tuo: quieſcit. tandem liber, tandem tutus, tandem æternus eſt: ſuperſtitem Cæſarem, omnemque eius prolem, ſuperſtitem te cum omnibus habet fratribus. Antequam quicquam ex ſuo fauore fortuna mutaret, [51] ſtantem adhuc illam, & munera plenâ manu congerentem reliquit. Fruitur nunc aperto & libero cælo, ex humili atque depreſſo in
B eum emicuit locum, quiſquis ille eſt, qui ſolutas vinculis animas beato recipit ſinu: & nunc liberè vagatur, omniaque rerum naturæ bona cum ſummâ voluptate perſpicit. Erras. non perdidit lucem frater tuus, ſed ſecuriorem ſortitus eſt. omnibus illò nobis commune eſt iter. Quid fata deflemus? non reliquit ille nos, ſed anteceſſit. Eſt, XXIX.
mihi crede, magna felicitas in ipſâ felicitate moriendi. Nihil ne in totum quidem diem certi eſt. quis in tam obſcurâ & inuolutâ veritate diuinat, vtrùmne fratri tuo mors [52] inuiderit, an [53] conſuluerit? Illud quoque, quâ iuſtitiâ in omnibus rebus es, neceſſe eſt te adiuuet cogitantem, non iniuriam tibi factam, quòd talem fratrem amiſiſti, ſed beneficium datum, quòd tamdiu pietate eius tibi vti fruique licuit. Iniquus eſt, qui muneris ſui arbitrium danti non relinquit: auidus, qui non lucri loco habet quod accepit, ſed damni, quod reddidit. Ingratus eſt, qui iniuriam vocat finem voluptatis: ſtultus, qui nullum fructum eſſe putat bonorum, niſi præſentium. qui non & in præteritis acquieſcit, & ea iudicat [54] certiora quæ abierunt, quia de illis ne deſinant, non eſt timendum.
C Nimis anguſtat gaudia ſua, qui eis tantummodo quæ habet ac videt, frui ſe putat, & habuiſſe eadem pro nihilo ducit. citò enim nos omnis voluptas relinquit, quæ fluit & tranſit, & penè antequam veniat, aufertur. Itaque in præteritum tempus animus mittendus eſt, & quicquid nos vnquam delectauit, reducendum, ac frequenti cogitatione pertractandum eſt. Longior fideliorque eſt memoria voluptatum, quàm præſentia. Quòd habuiſti ergo optimum fratrem, in ſummis bonis pone. Non eſt quòd cogites, quanto diutius habere potueris, ſed quamdiu habueris. Rerum natura illum tibi ſicut ceteris fratribus, [55] non mancipio dedit, ſed commodauit: cùm viſum eſt deinde, repetiit, nec tuam in eo ſatietatem ſecuta eſt, ſed ſuam legem. Si quis pecuniam creditam ſoluiſſe ſe moleſtè ferat, eam præſertim cuius vſum gratuitum acceperit, nónne iniuſtus habebitur? Dedit natura fratri tuo vitam, dedit & tibi: quæ ſuo iure vſa, à quo voluit, debitum ſuum citiùs exegit. non illa in culpa eſt, cuius nota erat condicio, ſed mortalis animi ſpes auida, quæ ſubinde quid rerum natura ſit obliuiſcitur, nec vnquam ſortis ſuæ meminit, niſi cùm admonetur. Gaude itaque habuiſſe te tam bonum fratrem, &
D vſum fructum eius, quamuis breuior voto tuo fuerit, boni conſule. Cogita iucundiſſimum eſſe, quòd habuiſti: humanum, quòd perdidiſti. Nec enim quicquam minùs inter ſe conſentaneum eſt, quàm aliquem moueri, quòd ſibi talis frater parùm diu contigerit: non gaudere, quòd tamen contigerit. At inopinanti ereptus eſt. Sua quemque credulitas decipit: & in eis quæ diligit, voluntaria mortalitatis obliuio. Natura nulli ſe neceſſitatis ſuæ gratiam facturam eſſe teſtata eſt. Quotidie præter oculos noſtros tranſeunt

noto-

51. STANTEM ADHVC.] *Nondum ſe auertentem & abeuntem.*

CAP. XXIX. 52. INVIDERIT.] *Bonis erepto.*

53. CONSVLVERIT.] *Malis ſubducto.*

54. CERTIORA QVÆ.] *Martialis* I.

Non bene diſtuleris, videas quæ poſſe negari,
Et ſolum hoc ducas, quod fuit, eſſe tuum.

Adde De Benef. III. *cap.* IIII. De Vitâ beat. *cap.* VI.

55. NON MANCIPIO.] *Lucretius*: Vitaq; mancipio nulli datur, omnibus vſu.

notorum ignotorumque funera: nos tamen aliud agimus, & ſubirum id putamus eſſe, A
quod nobis totâ vitâ depunciatur futurum. Non eſt itaque iſta fatorum iniquitas, ſed
mentis humanæ prauitas, inſatiabilis rerum omnium: quæ indignatur inde ſe exire,
XXX. quò admiſſa eſt precariò. Quanto [16] ille iuſtior, qui nuntiatâ filij morte, dignam
magno viro vocem emiſit? *Ego cùm genui, tum moriturum ſciui.* Prorſus non mireris ex hoc
natum eſſe, qui fortiter mori poſſet. Non accepit tanquam nouum nuntium; filij mor-
tem: quid eſt enim noui, hominem mori, cuius tota vita nihil aliud quàm ad mortem
iter eſt? *Ego cùm genui, tum moriturum ſciui.* Deinde adiecit rem maioris & prudentiæ &
animi: [17] *Huic rei ſuſtuli.* Omnes huic rei tollimur: quiſquis ad vitam editur, ad mor-
tem deſtinatur. Gaudeamus ergo omnes eo quod datur, reddamuſque id cùm repoſce-
mur. alium alio tempore fata comprehendent, neminem præteribunt. [18] In procinctu
ſtet animus: & id quod neceſſe eſt, numquam timeat: quod incertum eſt, ſemper exſpe-
ctet. Quid dicam duces, ducúmque progenies, & multis aut conſulatibus conſpicuos,
aut triumphis, ſorte defunctos inexorabili? tota cum regibus regna, populique cum gen- B
tibus tulere fatum ſuum. Omnes, imò omnia in vltimum diem ſpectant. non idem
vniuerſis finis eſt. Alium in medio curſu vita deſerit, aliũ in ipſo aditu relinquit, alium
in extremâ ſenectute fatigatum iam & exire cupientem vix emittit: alio quidem atque
alio tempore, omnes tamen in eumdem locum tendimus. Vtrúmne ſtultius ſit neſcio,
mortalitatis legem ignorare, an impudentius, recuſare. Agedum illa quæ multo ingenij
tui labore celebrata ſunt, in manus ſume, [59] vtriuſlibet auctoris carmina: quæ tu ita
[60] reſoluiſti, vt quamuis ſtructura illorum receſſerit, permaneat tamen gratia. Sic enim
illa ex aliâ linguâ in aliam tranſtuliſti, vt (quod difficillimum erat) omnes virtutes in
alienam te orationem ſecutæ ſunt. Nullus erit in illis ſcriptis liber, qui non plurima va-
rietatis humanæ incertorumque caſuum & lacrimarum, ex aliâ atque aliâ cauſsâ fluen-
tium, exempla tibi ſuggerat. Lege, quo ſpiritu ingentibus intonueris rebus: pudebit te
ſubitò deficere, & ex tantâ orationis magnitudine decidere. Ne commiſeris, vt quiſquis
[61] extemplò ac modò ſcripta tua mirabatur, quærat quomodo tam grandia, tamque ſo- C
lida, tam fragilis animus conceperit. Potiùs ab iſtis quæ te torquent, ad hæc tot & tanta
quæ conſolantur, conuerte, ac reſpice optimos fratres, reſpice vxorem, filium reſpice. Pro
omnium horum ſalute, hac tecum portione fortuna decidit. Multos habes in quibus
XXXI. acquieſcas. Ab hac re infamiâ vindica, ne videatur omnibus plus apud te valere
vnus dolor, quàm hæc tam multa ſolatia. Omnes iſtos vnà tecum percuſſos vides, nec
poſſe tibi ſubuenire, imò etiam vltrò exſpectare, vt à te ſubleuentur, intelligis: & ideò
quanto minus in illis doctrinæ minuſque ingenij eſt, tanto magis reſiſtere te neceſſe eſt
communi malo. Eſt autem hoc ipſum ſolatij loco, inter multos dolorem ſuum diuide-
re: qui quia diſpenſatur inter plures, exiguâ debet apud te parte ſubſidere. Non deſi-
nam totiens tibi offerre Cæſarem. illo moderante terras, & oſtendente, quanto melius
beneficiis imperium cuſtodiatur, quàm armis, illo rebus humanis præſidente, non eſt
periculum, ne quid perdidiſſe te ſentias. in hoc vno tibi ſatis præſidij, ſatis ſolatij eſt. At-
tolle te. & quotiens lacrimæ ſuboriuntur oculis tuis, totiens illos in Cæſarem dirige:
ſiccabuntur maximi & clariſſimi conſpectu [62] numinis. Fulgor eius illos, vt nihil aliud D
poſ-

CAP. XXX. 56. ILLE IVSTIOR.] *De Anaxagorâ ſtatim ſubeat intellegi. quem Cicero, Valerius, Diogenes, totidem verbis, nuntiata filij morte, faciunt reſpondiſſe,* Sciebam genuiſſe mortalem. *Sed è ſequentibus tamen magis eſt de Xenophonte capi. Nam ſubdit;* ex hoc natum eſſe, qui fortiter mori poſſet: *fortem ſcilicet è viro forti: at de Anaxagora filij glorioſâ morte nihil equidem legi. Benè de Xenophontis. cuius* Gryllus *fortiter dimicans inter equites occubuit. In eo facto Diogenes:* Sunt qui illum *(Xenophontem)* nec lacrimaſſe quidem dicunt, ſed tantùm dixiſſe, Sciebam genuiſſe mortalem.

57. HVIC REI SVSTVLI.] *Non dixit ipſe, ſed è verbis eius colligit, atque addit.*

58. IN PROCINCTV.] *Paratus ad hanc pugnam.*

59. VTRIVSLIBET.] *Homeri ſiue Virgilij.*

60. RESOLVISTI.] *Nota ergo, in pedeſtrem ſermonem vertiſſe.*

61. EXTEMPLÒ AC MODÒ.] *Meus liber,* exemplo. *& incidebat legere,* quiſquis ſine exemplo.

CAP. XXXI. 62. NVMINIS.] *Fortaſſe &* luminis, *è ſequentibus. Etſi hæc omnia plena humillima & fœdiſſima adulationis.*

63. COM-

A poſſint aſpicere, præſtringet, in ſe hætentes detinebit. Hic tibi, quem tu diebus intueris ac noctibus, à quo numquam deiicis animum, cogitandus eſt, hic contra fortunam aduocandus: nec dubito, cùm tanta illi aduerſus omnes ſuos ſit manſuetudo, tantaque indulgentia, quin multis iam ſolatiis tuum iſtud vulnus obduxerit, nonnulla quæ dolori obſtatent tuo congeſſerit. Quid porrò? vt nihil horum fecerit, nónne protinus ipſe conſpectus per ſe tantummodò, cogitatuſque Cæſar, maximo ſolatio tibi eſt? Dij illum Deæque omnes terris diu [63] commodent. acta hic D. Auguſti, [64] & annos vincat, [65] ac, quamdiu mortalis erit, nihil ex domo ſuâ mortale eſſe ſentiat. Rectorem Romano imperio filium [66] longâ fide approbet, & ante illum conſortem [67] patris, quàm ſucceſſorem accipiat. Sera, [68] & nepotibus demum noſtris dies nota ſit, quâ illum [69] gens ſua cælo [70] aſſerat.

Abſtine ab hoc manus tuas fortuna, nec in iſto potentiam tuam, niſi eâ XXXII.
parte quâ prodes, oſtenderis. patere illum generi humano iam diu ægro & affecto [71] mederi: patere, quicquid [72] prioris Principis furor concuſſit, in locum ſuum reſtituere ac
B reponere. [73] Sidus hoc, quod præcipitato in profundum, ac demerſo in tenebras orbi refulſit, ſemper luceat. Hic [74] Germaniam pacet, [75] Britanniam aperiat, & [76] patris triumphos ducat, & nouos: quorum me quoque ſpectatorem futurum, quæ primum obtinet locum ex virtutibus eius, promittit clementia. nec enim ſic me deiecit, vt nollet erigere: imò ne deiecit quidem, ſed impulſum à fortunâ & cadentem ſuſtinuit, & in præceps euntem leniter diuinæ manus vſus moderatione depoſuit. Deprecatus eſt pro me ſenatum, & vitam mihi non tantùm dedit, ſed [77] etiam petiit. Viderit, qualem [78] volet æſtimari cauſſam meam. vel iuſtitia eius bonam perſpiciet, vel clementia faciet. vtrumque in æquo mihi eius beneficium erit, ſiue [79] innocentem me ſcierit eſſe, ſiue voluerit. In-

tetim

63. COMMODENT.] *Meus & aliquot ſcripti,* commendent. *Præfera tamen vulgatum. quaſi dicat, Dij illum à ſe & ſua cætu profectum, velut commodato generi humana dent, mox recepturi.*

C 64. ET ANNOS.] *Nic. Faber ſeriò bonus doctuſq́; vir, è ſuis libris probabat:* Acta hic D. Auguſti æquet, annos vincat: *idem ego.*

65. AC QVAMDIV.] *Meus hic plenior:* ac faciant, vt quamdiu inter mortales erit. *Imò & hoc n eltus pra tatâ iſtâ adulatione. neque enim* mortalē *eum vult dicere (Deum & numen) ſed* inter mortales *eſſe*: commodatum *ſcilicet, vt antè.*

66. LONGA FIDE.] *Quia diu nimirum cum ipſa imperaturus.*

67. PATRIS.] *Volebam olim,* pater: *ſed & ex vulgatâ idem elicias. Senſus eſt. Britannicus cum ſene patre, iam ipſe grandis, imperet: & ſit conſors & collega imperij, non ſucceſſor. Succeſſor enim non niſi mortui, aut pulſi.*

68. ET NEPOTIBVS.] *Quò is homo? vis tu il-*
D *lum triplex æuum, cum Neſtore aliquo, viuere? Nam Claudius hoc tempore ſupra quinquageſimum annum agebat. Poëtica omnina adulatio.*

69. GENS SVA.] *Claudia & Imperatoria ſtirps. nam præſagit illi grandem poſteritatem.*

70. ASSERAT.] *Non inferat, ſed aſſerat illatum.* aſſerat, *conſecratione.*

CAP. XXXII. 71. MEDERI.] *Ita ſanè, ſed chirurgiâ & miſſione ſanguinis. Quis neſcit eius ſæuitias & cædes?*

72. PRIORIS.] *Caij Caligulæ.*

73. SIDVS HOC.] *Ita Q. Curtius de eodem (vt mea opinio eſt)* Iure populus Ro. ſalutem ſe Principi ſuo debere profitetur, qui noctis, quam pænè ſupremam habuimus, nouum ſidus illuxit. Huius hercle, non ſolis ortus, lucem caliganti reddidit mundo: *& plura lib. x. quæ ſimillima his Senecæ: imò dicas ab alterutro tranſſumpta.*

74. GERMANIAM.] *Referendum ad ea quæ primo anno imperij eius in Germania geſta, ductu legatorum, Seruij Galbæ & P. Gabinij. quorum ille Cattas, iſte Marſos vicit, atque aquilam reciperauit clade Varianâ amiſſam. Ea vtraque nomine* Imp. iterùm *Claudius appellatus: anno* DCCXCIIII. *quo ipſo in exſilium Seneca pulſus, vt Dio ſcribit.*

75. BRITANNIAM AP.] *Nondum ergo plenè vicerat, ſed iam in ea erat. Notetur, vt de tempore liqueat huius ſcripti. Aperire Britanniam cœpit tertio imperij anno, miſſa in eam A. Plautio: atque ipſe anno pòſt ſecutus perdomuit & de eâ triumphauit. Scripſerit igitur hæc Seneca tertio circiter exſilij ſui anno, ſed ardente.*

76. PATRIS.] *Meus & alij,* patrios. *quod malim. De Germanicis triumphis capiendum, qui velut debiti erant Druſo Germanico, niſi mors anteueniſſet.*

77. ETIAM PETIIT.] *Ah miſer Seneca! etiam innocens de damnatione gratularis, imò penè gratias agis? Pro more temporum. quo Principes, quos euertebant, volebant videri tamen à ſe ſubleuatos, à Senatu autem impulſos. In Taciti Annalibus pluſcula exempla. vt illud de Libone, lib. II.* Iurauitque Tiberius petiturum ſe vitam, quamuis nocenti, niſi voluntariam mortem properauiſſet. *Huc & Domitiani verba faciunt apud Suetan. cap. XI.*

78. VOLET ÆSTIMARI.] *Aliter Eraſmus. meus autem:* volet eſſe, & exiſtimet. *Probem, ſed legam* æſtimet. *hoc ſenſu, Videat qualem volet eſſe cauſſam meam, per ſe, an ab ipſa bonam: æſtimet tantùm eam & inſpiciat.*

79. INNOCENTEM ME.] *Es ô magne vir, meâ quidem tabellâ. Et verò ſi palàm eius criminis conuictus, ſi non à Meſſallinâ hæc ſcena: quomodo tam liberè hic innocentem ſe proclamet?*

80. DE-

terim magnum miſeriarum mearum ſolatium eſt, videre miſericordiam eius totum or- A
bem peruagantem: quæ cùm ex ipſo angulo, in quo ego [80] defoſſus ſum, complures
multorum iam annorum ruinâ obrutos effoderit, & in lucem reduxerit, non vereor ne
me vnum tranſeat. Ipſe autem optimè nouit tempus, quo cuique debeat ſuccurrere:
ego omnem operam dabo, ne peruenire ad me erubeſcat. O felicem [81] clementiam
tuam Cæſar! quæ efficit, vt quietiorem ſub te agant vitam exſules, quàm nuper ſub
Caio egere [82] principes. Non trepidant, nec per ſingulas horas gladium exſpectant, nec
ad omnem nauium conſpectum pauent. Per te habent, vt fortunæ ſæuientis modum,
ita ſpem quoque melioris eiuſdem, ac præſentis quietem. Scias licet [83] ea demum fulmi-
XXXIII. na eſſe iuſtiſſima, quæ etiam percuſſi colunt. Hic itaque princeps, qui publicum
omnium hominum ſolatium eſt, aut me omnia fallũt, aut iam recreauit animum tuum,
& tam magno vulneri maiora adhibuit remedia: iam te omni confirmauit modo: iam
omnia exempla, quibus ad animi æquitatem compelleretis, [84] tenaciſſimâ memoriâ re-
tulit: iam omnium præcepta ſapientum aſſuetâ ſibi facundiâ explicuit. Nullus itaque B
meliùs has alloquendi partes occupauerit. aliud habebunt hoc dicente pondus verba,
velut ab oraculo emiſſa. omnem vim doloris tui diuina eius contundet auctoritas. Hunc
itaque tibi puta dicere: Non te ſolùm fortuna deſumpſit ſibi, quem tam graui afficeret
iniuriâ. nulla domus in toto orbe terrarum aut eſt, aut fuit ſine aliquâ comploratione.
Tranſibo exempla vulgaria, quæ etiam ſi minora, tamen [85] mira ſunt: ad faſtos te, &
annales perducam publicos. Vides omnes has imagines, quæ impleuere Cæſareum
[86] atrium? nulla non harum aliquo ſuorum incommodo inſignis eſt: nemo non ex iſtis,
in ornamentum ſæculorum refulgentibus viris, aut deſiderio ſuorum tortus eſt, aut à
ſuis cum maximo animi cruciatu deſideratus eſt. Quid tibi referam Scipionem Africa-
num, cui [87] mors fratris [88] in exſilio nuntiata eſt? Is frater qui eripuit fratrem carcere, non
potuit eripere fato: & quàm [89] iuris æqui impatiens pietas Africani fuerit, cunctis appa-
ruit. eodem enim die, quo [90] viatoris manibus fratrem abſtulerat, [91] tribuno quoque
plebis [92] priuatus interceſſit. tam magno tamen fratrem deſiderauit hic animo, quàm C
defenderat. Quid referam [93] Æmilianum Scipionem, qui vno pænè eodemq́ue tempo-
re, ſpectauit patris triumphum, duorumq́ue fratrum funera? adoleſcentulus tamen, ac
pro-

80. DEFOSSVS.] *Alij*, defiſus *aut* defixus. *Illud melius, & qui remoti abductiq́ à cætu hominum ſunt, videntur mortui & in ſepulchrum dati. Ita* ad Marciam, *cap.* II. A ſollennibus officiis ſeducta, defodit ſe & abdidit. *Sed aptimè in Epigrammate, de ſe ipſe:* Parce relegatis, hoc eſt, iam parce ſepultis.

81. CLEMENTIAM.] *Dij boni, quantam!* qui tam facilè homines occidebat, quàm canis exta edit: *vt tu, mutatione temporum, ſcripſiſti.*

82. PRINCIPES.] *Proceres, vt ſæpe. Nam Senatores aſsiduè ab ea timebant. Etſi is quoque exſules interfecit. quod Sueton. breuiter, cap.* XXVIII. *& plura huic rei Philo Iudæus*, In Flaccum, *libello extrema.*

83. EA FVLMINA.] *Sic Ouidius & alij damnationes ſuas appellant. Artemidorus* fulmen in ſomnis viſum, damnationem portendere *dicit.* καὶ γὰρ, *inquit,* τοὺς καταδικασθέντας, ἐν τῇ συνηθείᾳ, κεραυνοῦσθαι φαμέν: Nam damnatos, communi ſermone, fulmine ictos dicimus.

CAP. XXXIII. 84. TENACISSIMA MEMORIA.] *Nec in Menippæâ illâ ſuâ magis mimicè rideat. Ille memorioſus, qui vxorem iuſſam occidit, paullò pòſt requiſiuit? qui* multos ex iis (*Suetonij verba*) quos capite damnauerat, poſtero die & in conſilium, & ad aleæ luſum iuſſit admoneri? *Et ſimile mox, de* facundiâ. *quem &* linguâ titubante *fuiſſe idem ſcribit*, ſpumante rictu, capite tremulo in quocumque actu.

85. MIRA SVNT.] *Vellem*, tamen innumera ſunt. *niſi quis putat Græciſſantē ſcripſiſſe*, myria *ſunt.*

86. ATRIVM.] *De toto ritu ſcripſi* I. *Elector. cap.* XXIX.

87. MORS FRATRIS.] *Imò verò ipſum antè obiiſſe, & mortuum deinde poſtulatum, ab Aſiatico fratre defenſum, alij tradiderunt. Liuius videndus libro* XXXVIII. *vbi de totâ re, & diſſenſu. Item Agellius* VII. *cap.* XIX.

88. IN EXSILIO.] *Quod voluntarium ſuſceperat, Linterni.*

89. IVRIS ÆQVI.] *Et paſſim hoc ab inimicis ei obiectum: & res hic poſtulat ita legi. Nam facto ſuo violauit ius Tribunicium, & parum ciuilem ſe oſtendit. Alij edunt*, impatiens iniuriæ. D

90. VIATORIS MANIBVS.] *Liuius*: Repuliſſe à corpore fratris viatorem, & Tribunis retinentibus, magis piè quàm ciuiliter, vim feciſſe.

91. TRIBVNO QVOQVE.] Tribunis, *ex Liuio & aliis.*

92. PRIVATVS.] *Liuius*: Diſſolutam eſſe à priuato Tribuniciam poteſtatem. *Quod autem præiuit*, eodem die *hæc geſta: non video quò ſpectet, aut efficiat. Nan enim ſolùm eodem die, ſed ſtatim & eodem facto viatorem reppulit, Tribunos ſpreuit.*

93. ÆMILIANVM SCIP.] *Vide* Conſol. ad Marc. *cap.* XIII.

CAP.

A propemodum puer,tanro animo tulit illam familię ſuæ,ſuper ipſum Paulli triumphum
concidenris ſubitam vaſtitatem, quanto debuit ferre vir in hoc narus, ne vrbi Romanæ
aur Scipio deeſſet, aut Carthago ſupereſſet. Quid referam duorum Lucullorum XXXIV.
diremptam morte concordiam? Quid Pompeios? quibus ne hoc quidem ſæuiens reli-
quit fortuna, vt vnâ denique conciderent ruinâ. Vixit Sextus Pompeius, primùm [94] ſo-
rori ſuperſtes, [95] cuius morte optimè cohærentis Romanæ pacis vincula reſoluta ſunt.
Idemque vixit ſuperſtes [96] optimo fratri: quem fortuna in hoc erexerat, [97] ne minùs altè
eum deiiceret, quàm patrem deiecerat: & poſt hunc tamen caſum non tantùm dolori,
ſed bello ſuffecit. Innumerabilia vndique exempla ſeparatorum morte fratrum ſuccur-
runt, imò contrà, vix vlla vnquam horum paria conſpecta ſunt, vnà feneſcentia: ſed
contentus noſtræ domus exemplis ero. Nemo enim tam expers erit ſenſus ac ſanitatis,
vt fortunam vlli queratur luctum intuliſſe: quam ſciet etiam Cæſarum lacrimas concu-
piſſe. Diuus Auguſtus amiſit Octauiam ſororem cariſſimam, & ne ei quidem rerum
B natura lugendi neceſſitatem abſtulit, cui cælum deſtinauerat: imò verò idem omni ge-
nere orbitatis vexatus, [98] ſororis filium ſucceſſioni præparatum ſuæ perdidit. Denique
ne ſingulos eius luctus enumerem, & [99] generos ille amiſit, & [100] liberos, & nepotes: ac
nemo magis ex omnibus mortalibus hominem eſſe ſe, dum inter homines erat, ſenſit.
Tamen tot tantoſque luctus cepit rerum omnium capaciſſimum eius pectus, victorque
diuus Auguſtus non gentium tantummodò externarum, ſed etiam dolorum fuit. Caius
Cæſar, diui Auguſti [101] auunculi mei nepos, circa primos iuuentutis ſuæ annos [102] Lu-
cium fratrem cariſſimum ſibi, princeps iuuentutis principem eiuſdem iuuentutis ami-
ſit, in apparatu Parthici belli: & grauiore multò animi vulnere, quàm poſtea [103] corpo-
ris, ictus eſt: quod vtrumque piiſſimè idem, & fortiſſimè tulit. [104] Cæſar patruus meus,
Druſum Germanicum patrem meum, minorem natu quàm ipſe erat fratrem, intima
Germaniæ recludentem, & gentes ferociſſimas Romano ſubiicientem imperio, in com-
plexu & [105] oſculis ſuis amiſit: modum tamen lugendi non ſibi tantùm, ſed etiam alis
C fecit: ac totum exercitum, non ſolùm mæſtum, ſed etiam attonitum, [106] corpus Druſi
ſui ſibi vindicantem, ad morem [107] Romani luctus redegit: iudicauitque non militan-
di tantùm diſciplinam eſſe ſeruandam, ſed etiam dolendi. Non potuiſſet ille lacrimas
alienas cōpeſcere, niſi priùs preſſiſſet ſuas. M. Antonius auus meus, nullo minor niſi XXXV.
coà

CAP. XXXIV. 94. SORORI SVPERSTES.] *Quæ fuit Pompeia, nupta Fauſto Sullæ, Dictatoris illius filio.*

95. CVIVS MORTE.] *Planè hîc nihil video. Si de Iuliâ id dixiſſet, quæ nouerca Sexto: benè & verè eſſet. de* Pompeiâ, *nihil extrico. Fuit quidem* Pompeia Sexti filia *(non ſoror) deſponſa, in pignus fidemq́; pacis cum Triumuiris initæ, Marcello Octauiæ filio: ſed deſponſa, non deducta. neque de morte etiam legi. Itaque alius hæc illuſtret: aut noſter, μετεωρίζων ſcripſerit, vt plura.*

D 96. OPTIMO FRATRI.] *Cneio, qui in Hiſpaniâ cæſus.*

97. NE MINVS ALTE.] *Quæſita ſententiola, & falſa. Ille certè procul à faſtigio & dignitate paternâ. Quid dicam? & vniuerſa, & in partibus, hæc ſcriptio ſæpe parùm ſana, non ſolùm parùm decora, eſt.*

98. SORORIS FIL.] *M. Marcellum.*

99. GENEROS.] *Illum iam dictum, deinde Agrippam.*

100. LIBEROS.] *Vnicam Iuliam habuit, atque ea patri ſuperuixit, à Tiberio demùm acta ad mortem. Potes & de adoptiuis hoc intelligere,* Caio & Lucio; *qui iidem ex Iuliâ nepotes.*

101. AVVNCVLI MEI.] *Magni auunculi. nam ex Octauiâ ſorore Auguſti nata Antonia, & hæc Claudy mater.*

102. LVCIVM.] *Qui Maſſiliæ obiit.*

103. CORPORIS.] *A barbaro quodam percuſſus. Velleius, & Tacitus.*

104. CÆSAR PATRVVS.] *Suſpicor prænomen deeſſe,* Ti. *Tiberium certè Imp. intellegit.*

105. OSCVLIS.] *Quidam libri,* oculis. *Pedo Albinouanus, ad Tiberium:*

Tu tamen extremo moriturū tempore fratrem
Vidiſti: lacrimas vidit & ille tuas.
Affigiq́; ſuis moriens tua pectora ſenſit,
Et tenuit vultu lumina fixa tuo.

106. CORPVS DRVSI.] *Idem Pedo:*

Quinetiam corpus matri vix vixq́; remiſſum,
Exſequiis caruit, Liuia, pæne ſuis.
Quippe ducē arſuris exercitus omnis in armis,
Inter quæq́; ruit, pondere certus erat.
Abſtulit inuitis corpus venerabile frater.
Et Druſum prunæ, * quod licuitq́; dedit. * *quà*

Sententia eſt, milites ſibi rapuiſſe corpus Ducis, & in armis voluiſſe vrere, inter ipſas gentes, vbi obierat. Frater autem abſtulit, & patriæ *(ita pro* prunæ *legendum) quà licuit reddidit: id eſt, ſi non viuum, ſaltem cadauer.*

107. ROMANI LVCTVS.] *Grauis & modeſti, non cum impetu & calore illo Barbarico.*

eo à quo victus eſt, tunc cùm Remp. conſtitueret, & triumuirali poteſtate præditus, A nihil ſupra ſe, exceptis verò duobus collegis omnia infra ſe cerneret, [108] fratrem interfectum audiuit. Fortuna impotens, quales ex humanis malis tibi ipſa [109] ludos facis! Eo ipſo tempore, quo M. Antonius ciuium ſuorum vitæ ſedebat mortiſque arbiter, M. Antonij frater duci iubebatur ad ſupplicium. Tulit hoc tamen tam triſte vulnus eâdem magnitudine animi, quâ omnia alia aduerſa tolerauerat: & hoc fuit ei lugere, [110] viginti legionum ſanguine fratri parentare. Sed vt omnia alia exempla præteream, vt in me quoque ipſo alia taceam funera, [111] bis me fraterno luctu fortuna aggreſſa eſt: bis intellexit lædi me poſſe, vinci non poſſe. Amiſi Germanicum fratrem: quem quomodo amauerim, intelligit profectò, quiſquis cogitat quomodo ſuos fratres pij fratres ament. Sic tamen affectum meum rexi, vt nec relinquerem quicquam quod exigi deberet à bono fratre, nec facerem quod reprehendi poſſet [112] in Principe. Hæc ergo puta tibi parentem publicum referre exempla, eumdem oſtendere quàm nihil ſacrum intactumque ſit fortunæ, quæ ex his penatibus auſa eſt funera ducere, ex quibus erat deos petitura. Ne- B mo itaque miretur, aliquid ab illâ aut crudeliter fieri, aut iniquè. Poteſt enim hæc aduerſus priuatas domos vllam æquitatem noſſe, aut vllam modeſtiam, cuius implacabilis ſæuitia totiens ipſa funeſtauit [113] puluinaria? Faciamus licet illi conuicium, non noſtro tantùm ore, ſed etiam publico: non tamen mutabitur: aduerſus omnes ſe preces, omneſque [114] querimonias eriget. Hoc fuit in rebus humanis fortuna, hoc erit; nihil inauſum ſibi reliquit: nihil intactum relinquet. Ibit violentior per omnia, ſicut ſemper eſt ſolita, eas quoque domos auſa iniuriæ cauſa intrare, in quas [115] per templa aditur, &

XXXVI. [116] atram laureatis foribus inducere veſtem. Hoc vnum obtineamus ab illâ votis ac precibus publicis, ſi nondum illi [117] genus humanum placuit conſumere, ſi Romanum adhuc nomen propitia reſpicit, hunc Principem, [118] lapſis hominum rebus datum, ſicut omnibus mortalibus, ſibi eſſe ſacroſanctum velit. diſcat ab illo clementiam, atque

CAP. XXXV. 108. FRATREM.] *C. Antonium, qui iuſſu Bruti in Macedoniâ interfectus. Vide Plutarchum in Bruto, & Dionem* XLVII. *in aliquo tamen diſſenſu.*

109. LVDOS FACIS.] *Eadem exclamatio Valerij Liciniani quondam:* Quos tibi Fortuna ludos facis? Facis enim ex profeſſoribus Senatores, ex Senatoribus profeſſores. *Plinius lib.* IV. *epiſt.* XI.

110. VIGINTI LEG.] *Quæ in Bruti Caſſijq. partibus erant, & quas vicit. Neque enim interfecit omnes (abſit) & declamatoriè id quoque hîc dictum.*

111. BIS ME FRATERNO.] *Atqui vnum fratrem habuit,* Germanicum: *de quo etiam ſolo diſtinctè ſubiungit. Tamen lectionem teneo, & de* Liuillâ *etiam accipio, quæ ſoror Claudij fuit, interfecta à Tiberio paullò pòſt Seianum. Quia autem parùm ab honeſtâ cauſſâ ea mors, parcit diducere hîc Seneca.*

112. IN PRINCIPE.] *Tunc verò non erat, cùm fratrem & ſororem amiſit: imò procul ab omni eâ ſpe. Aut improuidè igitur hoc Seneca, aut accipiendum de quocumque primario viro, vt ſæpe.*

113. PVLVINARIA.] *Quæ deorum ſunt, vt lecti priuatorum. Ita Domitianus ſuperbè, & cum Suetonij notâ,* in reducendâ poſt diuortium vxore edixit, Reuocatam eam in puluinar ſuum. *Iuuenalis:*

Fœda lupanaris tulit ad puluinar odorem.

114 QVERIMONIAS.] *At liber meus & plures,* cerimonias: *vt ad ſacra & Deos iterùm referat.*

115. PER TEMPLA ADITVR.] *Vniuersè hoc de Triumphalibus ædibus capis? in quas certè è templis, & Capitolino Ioue ſalutato, ingrediebantur. An ſtrictiùs & veriùs, de ipſo Palatio Principum? quod templis vndique cingebatur. Claudianus, in* VI. *Conſul. Honorij:* C

Attollens apicem ſubiectis Regia Roſtris,
Tot circum delubra videt, tantiſq; deorum
Cingitur excubiis.

Sed & in ipſo Palatio templa, Apollinis, & Veſtæ. De vtroque Ouidius, in Metamorphoſi:

Et cum Cæſarea tu Phœbe domeſtice Veſtâ.

Et IV. *Faſtor.*

- cognati Veſta recepta eſt
Limine, ſic ſancti conſtituere patres.
Phœbus habet partem, Veſtæ pars altera ceſſit,
Quod ſupereſt illis, tertius ipſe tulit.

Cognatum Veſtæ, Auguſtum appellat, vt è Iulia gente & Venere ortum. Iſta igitur templa in limine Palatij, &, puto, Seneca huc reſpexit. Poſſis tamen & capere, tanquam velit, per reuerentiam mixtam metu, eos qui ad Principem ibant, priùs templa & Deos adiſſe, D *vt illum ſibi votiſq. ſuis propitium haberent.*

116. ATRAM LAVREATIS.] *Nam Palatinæ fores lauru & quercu ornatæ ſemper. Idem Ouidius:*

State Palatinæ laurus, prætextaque quercu
Stet domus. æternos tres habet vna Deos.

duos nempe deos, quos dixi, & tertium ipſum Auguſtum. Sed de lauru iſtâ, ego fuſiùs ad cap. vlt. libri I. *De Clem. Quid autem* atram veſtem foribus induci *intellegit? ipſámne veſtem oppandi, vt hodie in funere? an magis enallage quadam, homines induci & ingredi atratos?*

CAP. XXXVI. 117. GENVS HVMANVM.] *Periturum ſcilicet, abſque hoc Sotêre. O fœdam adulationem!*

118. LAPSIS.] *Alij libri,* laſſis: *& probem.*

119. AD-

A que à miriſſimo omnium Principum mitis fieri. Debes itaque omnes intueri eos, quos paullo antè retuli, aut [119] adſcitos cælo, aut [120] proximos, & ferre æquo animo fortunam, ad te quoque porrigentem manus: quas ne ab eis quidem, per quos [121] iuramus, abſtinet. Debes illorum imitari firmitatem in perferendis & euincendis doloribus, & in quantum modò homini fas eſt, per diuina ire veſtigia. Quamuis in aliis rebus dignitatum magna diſcrimina ſint, virtus in medio poſita eſt: neminem dedignatur, qui modò dignum ſe illâ iudicet. Optimè certè illos imitaberis, qui cùm indignari poſſent non eſſe ipſos expertes huius mali, tamen in hoc vno ſe ceteris exæquari hominibus, non iniuriam, ſed ius mortalitatis iudicauerunt; tuleruntque nec nimis acerbè & aſperè quod acciderat, nec molliter & effœminatè. Nam & non ſentire mala ſua, non eſt hominis: & non ferre, non eſt viri. Non poſſum tamen, cùm omnes circumiuerim Cæſares, quibus fortuna fratres & ſorores eripuit, hunc præterire ex omni Cæſarum numero excerpendum: quem rerum natura in exitium opprobriumque humani generis edidit, à
B quo imperium euerſum funditùs, Principis piiſſimi recreat clementia. C. Cæſar, amiſsâ ſorore [122] Druſillâ, is homo qui non magis dolere quàm gaudere Principaliter poſſet, conſpectum conuerſationemq; ciuium ſuorum profugit, exequiiſque ſororis ſuæ non interfuit, iuſta ſorori non præſtitit, ſed in Albanum ſuum [123] ſeceſſit. At foro & aduocatis, & huiuſmodi aliis occupationibus acerbiſſimi funeris leuabat mala! Pro pudor imperij. principis Romani lugentis ſororem, alea ſolatium animi fuit. Idem ille Caius furioſâ inconſtantiâ, modò [124] barbam capillumque ſubmittens, modò Italiæ ac Siciliæ oras errabundus permetiens, & numquam ſatis certus vtrùm [125] lugeri vellet, an [126] coli ſororem. Eodem enim tempore, quo templa illi conſtituebat ac puluinaria, eos qui parum mæſti fuerant, crudeliſſimâ afficiebat animaduerſione. Eâdem enim intemperie animi aduerſarum rerum ictus ferebat, quâ ſecundarum elatus euentu, ſupra humanum intumeſcebat modum. Procul iſtud exemplum ab omni Romano viro, luctum ſuum aut intempeſtiuis auocare luſibus, aut ſordium ac ſqualloris fœditate irritare, aut alienis
C malis oblectare, minimè humano ſolatio. Tibi verò nihil ex conſuetudine mutandum tuâ. quoniam quidem ea inſtituiſti amare ſtudia, quæ & optimè felicitatem [127] extollunt, & facillimè minuunt calamitatem: eademque & ornamenta hominum maxima ſunt, & ſolatia. Nunc itaque te ſtudiis tuis immerge altiùs, nunc illa tibi velut XXXVII
munimenta animi circumda, nec ex vllâ tui parte inueniat introitum dolor. Fratris quoque tui produc memoriam aliquo ſcriptorum monumento tuorum. hoc enim vnum eſt rebus humanis opus, cui nulla tempeſtas noceat, quod nulla conſumat vetuſtas: cetera, quæ per conſtructionem lapidum, & marmoreas moles, aut [128] terrenos tumulos

in

119. ADSCITOS.] *Iam conſecratos, & mortuos.*

120. PROXIMOS.] *Si non conſecratos, tamen in puriore aëre heroas.*

121. IVRAMVS.] *Satis notum per Principes, vt Deos, iurari, & probè fortaſſe ita ſcriptum. Tamen*
D *Eraſmus, itemq; bonus ille meus,* viuimus *habens. Cur ſpernam? imò acutum eſt, mortem ad eos quoque venire, qui auctores ſunt vitæ. Nam hanc Principibus adſcribi (ob tutelam & curam rerum) docet vel acclamatio illa Alexandrinorum, in Suetonio, quâ Auguſtus magnopere oblectatus:* Per illum ſe viuere, per illum nauigare, libertate atque fortunis per illum frui.

122. DRVSILLA.] *Quam homo inceſtus iuſtæ vxoris loco propalàm habebat: Suetonius.*

123. SECESSIT. AT FORO.] *Eſt quaſi iniectio. An ille fortè foro & rerum actu dolorem fefellit? Imò aleâ, & ludo. Tamen libri turbant, qui plerique:* in Albano ſuo ceſſerit, ac foro & prouocatis, & huiuſmodi. *In meo quidē, vt poſui: & conſentiunt, aut leuiter abeunt Gruteriani. Olim diuinabam:* ſed in Albanum ſuum ſeceſſerit. nec foro & aduocatis, & huiuſmodi aliis occupationibus acerbiſſimi funeris leuabat mala. proh pudor imperij! principis Rom. *&c. Neque nunc omnino ſedet: & ſuſpectum illud,* prouocatis. *Initio fuerit, in* Albano ſuo teſſeris. *deinde illa,* ac foro & prouocatis, *ſiue vt alij,* peruocatis, *genera aut nomina item ludorum: etſi corrupta.*

124. BARBAM CAPIL.] *Suetonius:* Druſillâ defunctâ iuſtitium indixit. in quo riſiſſe, lauiſſe, cœnaſſe cum parentibus, aut coniuge liberiſve, capitale fuit. Ac mæroris impatiens, cùm repente noctuque profugiſſet ab vrbe, tranſcurriſſetq; Campaniam, Syracuſas petiit, ruſuſque inde properè rediit, barbâ capilloque promiſſo.

125. LVGERI.] *Vt hominem.*

126. COLI.] *Vt Deam.*

127. EXTOLLVNT.] *Benè. aliquis tamen* excolant *vellet, quia ſequitur* ornamenta.

CAP. XXXVII. 128. TERRENOS TVMVLOS.] *Quidam,* cumulos. *Nota morem aggerandi*

in al-

in magnam eductos altitudinem conſtant, non propagabunt longam diem: quippe & A
ipſa intereunt. Immortalis eſt ingenij memoria: hanc tuo fratri largire, in hac eum colloca. meliùs illum duraturo ſemper conſecrabis ingenio, quàm irrito dolore lugebis. Quod ad ipſam fortunam pertinet, etiam ſi nunc agi apud te cauſſa eius non poteſt: omnia enim illa quæ nobis dedit, ob hoc ipſum quòd aliquid eripuit, inuiſa ſunt: tunc tamen erit agenda, cùm primùm æquiorem te illi iudicem dies fecerit: tunc enim poteris in gratiam cum illâ redire. Nam multa prouidit, quibus hanc emendaret iniuriam: multa etiam nunc dabit quibus redimat: denique ipſum quod abſtulit, ipſa dederat tibi. Noli ergo contra te ingenio vti tuo, noli [129] adeſſe dolori tuo. Poteſt quidem eloquentia tua, quæ parua ſunt approbare pro magnis: rurſus magna attenuare, & ad minima deducere: ſed aliò iſta vires ſeruet ſuas, nunc tota ſe in ſolatium tuum conferat. Sed tamen diſpice, ne hoc iam quoque ſit ſuperuacuum. aliquid enim à nobis natura exigit: plus vanitate contrahitur. Numquam autem ego à te, ne ex toto mæreas, exigam. Et ſcio inueniri quoſdam duræ magis quàm fortis prudentiæ viros, [130] qui negent doliturum B
eſſe ſapientem. Hi verò videntur numquam in huiuſmodi caſum incidiſſe. alioquin excuſſiſſet illis fortuna ſuperbam ſapientiam, & ad confeſſionem eos veri etiam inuitos compuliſſet. Satis præſtiterit ratio, ſi id vnum ex doloré, quod & ſupereſt & abundat, [131] exciderit. nam vt quidem nullum omnino eſſe eum patiatur, nec ſperandum vlli, nec concupiſcendum eſt. Hunc potiùs modum ſeruet, qui nec [132] impietatem imitetur, nec [133] inſaniam: & nos in eo teneat habitu, qui & piæ mentis eſt, nec emotæ. Fluant lacrimæ, ſed eædem deſinant: trahantur ex imo pectore gemitus, ſed iidem & finiantur. Sic rege animum tuum, vt & ſapientibus te approbare poſſis, & fratribus. effice, vt frequenter fratris tui memoriam tibi velis occurrere, vt illum & ſermonibus celebres, & aſſiduâ recordatione repræſentes tibi. Quod ita denique conſequi poteris, ſi tibi memoriam eius iucundam magis, quàm flebilem feceris. naturale eſt enim, vt ſemper animus ab eo refugiat, ad quod cum triſtitiâ reuertitur. Cogita modeſtiam eius, cogita in rebus agendis ſolertiam, in exſequendis induſtriam, in promiſſis conſtantiam. Omnia dicta eius ac C
facta & aliis expone, & tibimet ipſe commemora. Qualis fuerit cogita, qualiſque [134] ſperari potuerit. quid enim de illo non tutò ſponderi fratre poſſet? [135] Hæc, vtcunque potui, longo iam ſitu obſoleto & hebetato animo compoſui: quæ ſi aut parùm reſpondere ingenio tuo, aut parùm mederi dolori videbuntur, cogita quàm non facilè Latina ei verba ſuccurrant, quem Barbarorum inconditus grauiſque fremitus circumſonat.

in altitudinem terram, & inſtar colliculi: cuiuſmodi etiam maiorum auo ſtructos Belgica noſtra habet, & miratur, cauſſa parùm gnara.

129. ADESSE.] *Patrocinari.*

130. QVI NEGENT.] *Palàm culpat ſuos Stoicos, & conuiciis penè inſectatur. Quid enim aliud eſt,* ſuperbam ſapientiam *dicere? Bonâ veniâ Seneca, tua, aut etiam tuta, mentis es?*

131. EXCIDERIT.] *Exſecuerit.*

132. IMPIETATEM.] *In non dolendo.*

133. INSANIAM.] *In nimis dolendo.*

134. SPERARI.] *Si maturuiſſet, & vixiſſet.*

135. HÆC VTCVMQVE.] *Fateor me* * *ſcripſiſſe hæc Seneca non videri. & profectò veri ſaniq. Seneca non eſſe, etiamnunc clamo: an illius abiecti, corpore & mente fracti, neſcio. Ne hoc quidem velim, ſi meus ſit arbitratus: quia nimis & vilia ſunt, & vix tunicato aliquo digna. Deſino, & inter alia ex hoc ſcripto diſco, quàm maximi viri labi & iacère poſſint: iidem, mitiore iam Deo, iterùm erigi, & aliis ad robur excitatio & exemplum eſſe. Timeamus, ſperemus, numquam deſperemus.* D

* Lib. 1. Elector. cap. 26.

L. AN-

L. ANNÆI SENECÆ AD MARCIAM DE CONSOLATIONE LIBER VNVS.

ARGVMENTVM ET ORDO.

B MARCIA *gratioſa & diues matrona, vt apparet: filia A. Cremutij Cordi,*
viri à ſtudiis ſcriptiſque etiam inclyti. Filium habuit, qui iam grandior obiit,
maritus, pater & ſacerdos: triennium autem iam ibat (ex Cap. I. *in fine) ab*
eius morte. Itaque argumentor, hoc Scriptum editum initio Claudiani tempo-
ris, nec antè. Nam ſub Tiberio auctum Metilium hunc (ita vocabatur) ho-
noribus, vix probabile: ſub Caio igitur, qui & alia acta Tiberij reſcidit, &
nominatim A. Cremutij Cordi ſcripta lectitari permiſit. *Quod eodem iſto Cap.* I. *quoque tan-*
gitur: neque igitur antè potuit hæc Conſolatio edi, præſertim inueterato dolore, *vt loquitur, &*
trienniali *illo lapſu. Imò benè conſideranti, ſub Claudio, & poſt exſilium fortaſſe hæc ſcripta cen-*
ſeantur. In paruo eſt. ipſe libellus inter inſignes, etſi adulatione fæmineâ haud expers. Duæ partes
ſunt. priore laudat illam, & à ſuo atque alienis deinde Exemplis ſolatur: vſque ad Cap. VI.
Poſteriore ad Rationes tranſit, & primam illam communem, luctu nihil profici: tum ſecundum
Naturam eum non eſſe, ſed à mollitie noſtrâ, & incogitantiâ, quod quæ fieri poſſunt futura non
C *prouidemus. Iterùm deinde Exempla virorum, & mulierum. Tum ad ſortem conditionemque na-*
ſcendi tranſit, cui mors annexa: vſque ad Cap. XIX. *Ibi Dilemma inſerit, Nec matri, nec ipſi malè*
factum. De matre, breuiter: gratioſa eſt, nec niſi opinione vexatur. De filio, pluribus: in quiete
eſt, & caſibus, vitiiſque ereptus. Quid ſi ad iſta in tam corruptâ ciuitate, iuiſſet? Tempeſtiuè
igitur ſubductus: & Patris deinde (Cremutij) perſona inducitur filiam ſolantis & erigentis,
& magno ore ad ſupera illa, & cæli ſpectacula, vocantis.

CAPVT PRIMVM.

NISI te, [1] Marcia, ſcirem tam longè ab infirmitate mulie-
bris animi, quàm à ceteris vitiis receſſiſſe, & mores tuos ve-
lut antiquum aliquod exemplar aſpici: non auderem ob-
D uiam ire dolori tuo, cui viri quoque libenter hærent & in-
cubant. nec ſpem concepiſſem, tam [2] iniquo tempore, tam
[3] inimico iudice, tam [4] inuidioſo crimine, poſſe me efficе-
re, vt fortunam tuam [5] abſolueres. Fiduciam mihi dedit ex-
ploratum iam robur animi, & magno experimento appro-
bata virtus tua. Non eſt ignotum, qualem te in perſonam
patris tui geſſeris: quem non minùs quàm liberos dilexiſti:
excepto eo, quòd non optabas [6] ſuperſtitem. nec ſcio an & optaueris. Permittit enim ſi-
bi quædam & [7] contra bonum morem magna pietas. [8] Mortem A. Cremutij Cordi,
parentis tui, quantum poteras, inhibuiſti. Poſtquam tibi [9] aperuit, inter [10] Seianianos
ſatellites [11] illam vnam patere ſeruitutis fugam, non fauiſti conſilio eius, ſed dediſti ma-
nus victa, fudiſtique [12] lacrimas clàm, & gemitus deuoraſti quidem, non tamen hilari
fronte rexiſti: & hoc illo ſæculo, quo magna pietas erat, [13] nihil impiè facere. Vt verò
aliquam

aliquam occaſionem [14] mutatio remporum dedit: ingenium pattis tui, de quo ſumptum A
erat ſupplicium, in vſum hominum reduxiſti, & à verâ illum vindicaſti morte, ac teſti-
tuiſti [15] in publica monumenta libros, quos vir ille fortiſſimus [16] ſanguine ſuo ſcripſerat.
Optimè meruiſti de Romanis ſtudiis: magna illorum pars arſetat. optimè de poſteris:
ad quos veniet incorrupta retum fides, auctori ſuo magno imputara. optimè de ipſo:
cuius viget vigebitque memoria, quamdiu fuerit in pretio Romana cognoſci; quamdiu
quiſquam erit, qui reuerti velit ad acta maiorum; quamdiu quiſquam, qui velit ſcire,
quid ſit vir Romanus; quid ſubactis iam ceruicibus omnium, & ad Seianianum iugum
adactis, [17] indomitus ſit homo, ingenio, animo, [18] manu liber. Magnum mehercule
derrimentum reſp. ceperat, ſi illum ob [19] duas artes pulcherrimas in obliuionem conie-
ctum, eloquentiam & libertatem, non eruiſſes. Legitur, floret, in manus hominum, in
pectora receptus, vetuſtatem nullam timet. At illorum carnificum citò ſceleta, quibus
ſolis memoriam meruerunt, tacebuntur. Hæc magnitudo animi tui vetuit me ad ſexum
tuum reſpicere: vetuit ad vultum, quem [20] tot annorum continua triſtitia, vt ſemel ob- B
duxit, tenet. Et vide quàm non ſurrepam tibi, nec [21] furtum facere affectibus tuis cogi-
tem. Antiqua mala in memoriam reduxi. & vis ſcire hanc quoque plagam eſſe ſanan-
dam?

COMMENTARIVS.

CAP. I. 1. Marcia.] *Vnde hoc ei nomen, quæras. Nam pater A. Cremutius Cordus. Puto adoptione igitur immutaſſe, ab auunculo aut materno cognato adſumptam.*

2. Iniqvo tempore.] *Quia dolor iam vetus quidem, ſed qui in hac fœminâ (præter communem morem) vires aua ſumpſerat, & iam verterat quaſi in naturam. Itaque præoptaſſet (in fine huius capitis)* primis temporibus ad curationem accedere: nunc vehementiùs contra inueterata pugnandum eſt.

3. Inimico ivdice.] *Ipsâ te. quæ odiſti & aduerſaris ſalantes.*

4. Invidioso.] *Ablati talis filij, & in flore æui.*

5. Absolveres.] *Quam aſſiduè nunc accuſas.*

6. Svperstitem.] *Nec enim ſolet, & contrà ſunt parentum vota. Mater in Terentio:*

Ita mihi atque huic *(patri)* ſis ſuperſtes.

Apud Senecam patrem, lib. IX. *Controu.* Ita oculos meos filij manus operiant. *Controu.* V. Ita mihi ſuperſtite filio mori liceat. *Noſter Conſol. ad Helu. cap.* XVI. Deos oro, contingat hunc nobis habere ſuperſtitem.

7. Contra bonvm.] *Iam dixi, de bono vulgatoq; more, ex lege naturæ. Infrà, cap.* X. Omnes noſtros, quos ſuperſtites, lege naſcendi, optamus. *Si quis aliter, videbatur in culpâ. Valerius lib.* V. *ca.* IX. *in perſonâ filij:* Tu verò pater viue, & ſi tam obſequens es, vt hoc precari filio permittas, me quoque exſupera. *Adde infrà, cap.* XVII.

8. Mortem.] *Quam ſponte ſumebat. infrà, cap.* XXII.

9. Apervit.] *Mei*, apparuit.

10. Seianianos.] *Qui à Seiano ſubmiſſi. male ſcripti*, Sillanianos.

11. Illam vnam.] *Mortem ſpontaneam, cùm durior immineret & a carnifice. Fugiebat igitur ſeruitutem, & ne arbitrio ac ludibrio inimicorum moreretur.*

12. Lacrimas clam.] *Scripti omnes*, palàm: *ſed illud ſententia tenet. Lacrimas abſcondit. vel ne patri dolorem adderet; vel quia ſub tyrannide illâ nec tutum.*

13. Nihil impie.] *Vt quidam ſub Tiberio, qui & patres palàm accuſarunt: quid, qui occultè detulerunt, præmij aut propera hereditatis ſpe?*

14. Mvtatio temp.] *Sub Caligulâ. qui alia Tiberij acta reſcidit, & nominatim* A. Cremutij Cordi ſcripta requiri, & lectitari permiſit: *in Suetonio,* C
cap. XVI. *Significat noſter, adnitente filiâ hoc factum.*

15. In pvblica mon.] *In bibliothecas. in quibus manſére, & Fragmenta nunc quoque exſtant apud Senecam patrem, in Suaſoriâ,* An deprecetur Antonium Cicero.

16. Sangvine svo.] *Nempe quia ſanguine ſuo & vitâ ſcriptos eos luit. Argumentum porrò eorum* Ciuilia bella: *etiam illud* Philippenſe, *in quo Brutum Caſſiumq; laudauerat, vt* vltimos Romanorum. *Sub Auguſto ſcripſerat, & illo audiente recitata ac tolerata, in Tiberij cap.* LXI. *Suetonius notat. Qui idem eum citat, Auguſti cap.* XXXV.

17. Indomitvs.] *Ipſe Cremutius.*

18. Manv liber.] *Scriptione & ſtilo.*

19. Dvas artes.] *Cum libris aliquot* partes *eligam: nec libertas benè inter artes cenſeatur.* D

20. Tot annorvm.] *Non exprimit, ſed multos fuiſſe locutio oſtendit. Sanè haud minus* XV. *aut* XVI. *quia obiit Cremutius anno* DCCLXXVIII. *hæc autem ſcripta eſſe non poſſunt, niſi ſub Caio, aut potiùs initiis Claudianis. Argumento, quòd de filio mox dicet,* annum tertium *à morte eius ire: at ille iam grandior, ſacerdos, maritus, pater duorum liberorum. Nec ſanè probabile à Tiberio eum honore auctum: ſi ergo ab alio, à Caio: at à morte eius triennium, ergo neceſſariò ſub Claudio, hæc ſcripta.*

21. Fvrtvm.] *Ita libri. explico: non clàm aut aſtu inſinuare me ſtatui, & in pectus admiſſus quaſi furto & inſidiis dolorem tollere. Palàm eum ibo expugnatum.* Furta *pro Inſidiis & dolo, crebrum Latinis. Alij ſubſtituerunt,* Fucum: *ſed furtum.*

22. Osten-

A dam?[22] oſtendi tibi æquè magni vulneris cicatricem. Alij itaque molliter agant, & blandiantur: ego confligere cum tuo mærore conſtitui, & defeſſos exhauſtoſque oculos, ſi verum audire vis, magis iam ex conſuetudine, quàm ex deſiderio fluentes, continebo. ſi fieri poterit, fauente te remediis tuis; ſin minùs, vel inuitâ. [21] teneas licet & amplexeris dolorem tuum, quem tibi in filij locum ſuperſtitem feciſti. Quis enim erit finis? omnia in ſuperuacuum tentata ſunt. fatigatæ [24] allocutiones amicorum; auctoritates magnorum & affinium tibi virorum; ſtudia, hereditarium & paternum bonum, ſurdas aures, irrito ac vix ad breuem occupationem proficiente ſolatio, tranſeunt. Illud ipſum naturale remedium temporis, quod maximas ærumnas quoque componit, in te vnâ vim ſuam perdidit. Tertius iam præteriit annus, cùm interim nihil ex primo illo impetu cecidit, renouat ſe, & corroborat quotidie luctus: & iam ſibi ius morâ fecit, eoque adductus eſt, vt putet turpe deſinere. Quemadmodum omnia vitia penitus inſidunt, niſi dum ſurgunt, oppreſſa ſint: ita quoque hæc triſtia & miſera, & in ſe ſæuientia, ipsâ no-
B uiſſimè acerbitate [25] paſcuntur, & fit infelicis animi praua voluptas dolor. Cupiſſem itaque primis temporibus ad iſtam curationem accedere. leuiore medicinâ fuiſſet oriens adhuc reſtinguenda vis: vehementiùs contra inueterata pugnandum eſt. Nam vulnerum quoque ſanitas facilis eſt, dum à ſanguine recentia ſunt: tunc & vruntur, & [26] in altum reuocantur, & digitos ſcrutantium recipiunt. vbi corrupta in malum vlcus verterunt, difficiliùs curantur. Non poſſum nunc per obſequium, nec molliter [27] aſſequi tam durum dolorem: frangendus eſt. Scio, à præceptis incipere omnes qui monere II.
aliquem volunt, & in exempla deſinere: mutari hunc interim morem expedit. Aliter enim cum alio agendum eſt. quoſdam [28] ratio ducit: quibuſdam nomina clara opponenda ſunt, & auctoritas, quæ [29] liberum non relinquat animum ad [10] ſpecioſa ſtupentem. Duo tibi ponam ante oculos maxima, & ſexus & ſæculi tui, exempla: alterius fęminæ, quæ ſe tradidit [11] ferendam dolori: alterius quæ pari affecta caſu, [12] maiore damno, non tamen dedit longum in ſe malis ſuis dominium, ſed citò animum in ſedem
C ſuam repoſuit. Octauia & Liuia, altera ſoror Auguſti, altera vxor, amiſerunt filios iuuenes, vtraque ſpe futuri principis certa. Octauia Marcellum, cui & auunculus & [11] ſocer [14] incumbere cœperat, in quem onus imperij reclinaret. adoleſcentem [35] animo alacrem, ingenio potentem; ſed & frugalitatis continentiæque in illis aut annis aut opibus non mediocriter admirandum; patientem laboris, voluptatibus alienum; quantum-

22. OSTENDI TIBI.] *Si illud vulnus coiit (& cicatricem iam videmus) cur nolis & hoc ſanari?*

23. TENEAS.] *Malè qui faciunt; & faciunt plerique.* hærent & incubant, *vt antè eſt locutus, imagine eâdem. Qua ipſa in Platone, ſed monito pulcherrimo, quo caſtigat. Libro x. De Rep.* Δεῖ μὴ προσπταίσαντας, καθάπερ παῖδας, ἐχομένους τοῦ πληγέντος, ἐν τῷ βοᾶν διατρίβειν. ἀλλὰ αἰεὶ ἐθίζειν τὴν ψυχὴν, ὅτι τάχιστα γίγνεσθαι πρὸς τὸ ἰᾶσθαι, καὶ ἐπα-
D νορθοῦν τὸ πεσόν τε καὶ νοσῆσαν, θρηνῳδίαν ἀφανίζοντα: Oportet in offensâ aut lapſu, non vt pueros, adhærentes & amplexantes id quod læſit, in ploratu tempus terere; ſed mentem aſſueſcere, vt quàm celerrimè ad medelam ſe vertat & correctionem caſus, ciulatus omittentem.

24. ALLOCVTIONES.] *Solatia,* παραμυθίας.

25. PASCVNTVR.] *Sotion, an noſtri Seneca doctor?* ἡ λύπη παρ' οἷς ἂν τρέφεται καὶ αὔξεται, παρ' ἐκείνοις ἡδέως καὶ μένει: Dolor apud quos paſcitur & augetur, ibi & libenter & ſuauiter manet.

26. IN ALTVM.] *Tentando & explorando. videtur enim repeti & reuocari vulnus, dum ſtilus immittitur.*

27. ASSEQVI.] *Suſpectum eſt. ſed explico: lenibus verbis non poſſum tamdiu præeuntem dolorem prendere aut ſiſtere: vi & impetu frangendus eſt.*

CAP. II. 28. RATIO DVCIT.] *Quibus præcepta conueniunt.*

29. LIBERVM.] *Auocet à dolore, & in ſe vertat.*

30. SPECIOSA.] *Clara illa nomina.*

31. FERENDAM.] *Omiſſis habenis, illi regimen dedit.*

32. MAIORE DAMNO.] *Cur maiore? nam vtraque futurum Principem, vt addit, amiſit: vterque etiam genere, & indole par, ſi non maior Marcellus. Quid, quod Liuiæ filius etiam alter ſuperſtes, Octauiæ nullus? itaque hæc potiùs affecta maiore damno. Sed puto à Senecâ adſpectum ad ætatem & annos, qui in Druſo plures: atque ipſe vtilior iam reip. & bellis clarus. ergo maior in eo iactura.*

33. SOCER.] *Auguſtus, deſponsâ ei ſuâ Iuliâ.*

34. INCVMBERE.] *Vt in fulcrum. Tacitus I. Annal.* Auguſtus ſubſidia dominationi Claudium Marcellum admodum adoleſcentem, & M. Agrippam parauerat.

35. ANIMO ALACREM.] *Velleius*: Deceſſit *(Marcellus)* admodum iuuenis, ſanè, vt aiunt, ingenuarum virtutum, lætuſque animi & ingenij, fortunæque in quam alebatur capax.

36. PER

tumcumque imponere illi auunculus, & (vt ita dicam) inædificare voluiſſet, laturum. A
Benè legerat nulli ceſſura ponderi ſundamenta. Nullum finem, [36] per omne vitæ ſuæ tempus, flendi gemendique feeit: nec vllas admiſit voces, ſalutare aliquid afferentes. ne auocari quidem ſe paſſa eſt. Intenta in vnam rem, & toto animo affixa, talis per omnem vitam fuit, qualis in funere. non dico non auſa conſurgere, ſed alleuari recuſans: ſecundam orbitatem iudicans, lacrimas omittere. Nullam habere imaginem filij cariſſimi voluit, nullam ſibi fieri de illo mentionem. Oderat omnes matres, & in Liuiam maximè furebat: quia videbatur ad illius [37] filium tranſiſſe, ſibi promiſſa felicitas. Tenebris & ſolitudini familiariſſima, ne ad fratrem quidem reſpiciens, carmina celebrandæ Marcelli memoriæ compoſita, alioſque ſtudiorum honores reiecit, & aures ſuas aduerſus omne ſolatium clauſit, à ſolemnibus [38] officiis ſeducta, & ipſam magnitudinis fraternæ nimis circumlucentem fortunam exoſa, [39] defodit ſe, & abdidit. Aſſidentibus [40] liberis, [41] nepotibus, lugubrem veſtem non depoſuit: non ſine [42] contumeliâ omnium ſuorum, qui-
III. bus ſaluis orba ſibi videbatur. Liuia amiſerat filium Druſum, magnum [43] futu- B
rum principem, iam magnum ducem. Intrauerat [44] penitus Germaniam, & ibi [45] ſigna Romana fixerat, [46] vbi vix vllos eſſe Romanos notum erat. In expeditione [47] victor deceſſerat, [48] ipſis illum hoſtibus ægrum cum veneratione & pace mutuâ proſequentibus, nec optare quod expediebat audentibus. Accedebat [49] ad hanc mortem, quam ille pro rep. obierat, ingens ciuium prouinciarumque, & totius Italiæ deſiderium: per quam effuſis in officium lugubre [50] municipiis coloniiſque, vſque in vrbem ductum erat funus [51] triumpho ſimillimum. Non licuerat matri [52] vltima filij oſcula, gratumque extremi ſermonem oris haurire, [53] longo itinere reliquias Druſi ſui proſecutæ, tot per omnem Italiam [54] ardentibus rogis, quaſi totiens illũ amitteret, irritatæ. Vt primùm tamen intulit [55] tumulo, ſimul & illum, & dolorem ſuum poſuit: nec plus doluit quàm aut honeſtum erat, [56] aut Cæſare, aut æquo maius. Non deſiit itaque Druſi ſui celebrare nomen, vbique illum ſibi priuatim publiceque repræſentare, & libentiſſimè de illo loqui, de illo audire: cùm memoriam alterius nemo poſſet retinere ac frequentare, quin illam C
[57] tri-

36. PER OMNE VITÆ.] *Quamdiu ergo dehinc vixit? Marcellus obiit anno Vrbis* DCCXXXI. *ipſa* DCCXLIII. *Filio ergo ſuperſtes vndecim annos. Dio hoc tempus notauit, & Pedo ad Liuiam tetigit:*

Vix poſito Agrippâ tumuli benè ianua clauſa eſt,
Perficit officium funeris ecce ſoror.

Vellem, Percipit. *ſed ait, vix mortuo Agrippâ, ſororem ſecutam: & ſanè ille obiit ipſo anno ante.*

37. FILIVM.] *Superſtitem Tiberium.*

38. OFFICIIS.] *Salutationum, conuiuiorum, nuptiarum.*

39. DEFODIT SE.] *Velut in ſepulchrum. vt lucifugæ, de quorum vno Seneca:* Vatia hic ſitus eſt.

40. LIBERIS.] *Duabus Marcellis.*

41. NEPOTIBVS.] *Quos ex vtraque filiâ habuit: vide noſtrum Auguſti ſtemma.*

42. CONTVMELIA.] *Quaſi nec illos pro liberis haberet, & in vno omnes mortui.*

CAP. III. 43. FVTVRVM PRINCIPEM.] *Dixit & antè,* Vtraque ſpe futuri Principis certa. *Et de Marcello, verum eſt: quomodo in Druſo? & nónne frater Tiberius anteibat? Niſi quis cenſet, Auguſtum inclinaſſe magis in Druſum, vel ob ingenium mitius, vel (quæ ſuſpicio fuit) vt ſuum. Sed ego vereor, vt hîc quoque parum intentus Seneca, quod nimis ſæpe notamus.*

44. PENITVS.] *Conſol. ad Polybium in c.* XXXIV. Intima Germaniæ recludentem.

45. SIGNA ROMANA.] *Caſtrametatus.*

46. VBI VIX.] *Ad Albim vſque progreſſus.*

47. VICTOR DECESSERAT.] *Quibuſdam libris,* victor, *abeſt: & iidem,* ter ceſſerat.

48. IPSIS ILLVM.] *Oratoriè. quis credat Germanos tunc ſic aut mites, aut fatuos?*

49. AD HANC MORTEM.] *Quam obiit anno Vrbis* DCCXLV. *in caſtris æſtiuis, ipſo Conſulatu ſuo.*

50. MVNICIPIIS.] *Suetonius Claud. cap.* 1. Corpus eius per municipiorum coloniarumque primores ad vrbem deuectum.

51. TRIVMPHO.] *Ob concurſus & frequentiam.*

52. VLTIMA.] *Pedo, ad Liuiam:*

At miſerãda parens ſuprema neq; oſcula fixit.

53. LONGO ITINERE.] *Quo illo? à Ticino Romam, opinor. Certè de Auguſto, Tacitus* III. *Annal.* Ipſum quippe acerrimo hiemis Ticinum vſque progreſſum, neque abſcedentẽ à corpore *(Druſi)* ſimul vrbem intrauiſſe. *Si ille eouſque, & illinc deduxit: ratio ſuadet vt eius coniux, & mater.* D

54. ARDENTIBVS ROGIS.] *Inanibus, & honorariis. Tacitum ſic exaudi, in Funere Germanici:* Atque vbi colonias trãſgrederentur, pro opibus loci veſtem, odores, aliaq; funerum ſollemnia cremabant: *vbi, niſi in his honorariis rogis?*

55. TVMVLO.] *Mauſolæo, quod Auguſtus ſibi ſuiſq; ſtruxerat in campo Martio.*

56. AVT CÆSARE.] *Magis probo, quod in quibuſdam:* honeſtum erat Cæſari, aut æquum matri. *Id eſt, non vltrà quàm deceret Cæſaris conſortem, aut Cæſaris (in ſpe) matrem. Pedo ad hunc ſenſum:*

Quid deceat Druſi matrẽ, matremq; Neronis
Aſpice, quo ſurgas aſpice manè toro.

57. TRI-

A [57] triſtem ſibi redderet. Elige itaque, vtrum exemplum putas probabilius. ſi illud prius
ſequi vis, eximis te numero viuorum; auerſaberis & alienos liberos & tuos; [58] ipſumque
deſiderans, triſte [59] matribus omen occurres. Voluptates honeſtas, permiſſas, tanquam
parum decotas fortunæ tuæ reiiciens, [60] inuiſam habebis lucem: & ætati tuæ, quòd non
præcipitet te quamprimùm, & finiat, infeſtiſſima eris: quod turpiſſimum alieniſſi-
mumque eſt animo tuo, in meliorem noto partem, oſtendes te viuere nolle, mori non
poſſe. Si ad hoc maximæ fęminæ te exemplum applicueris, moderatius ac mitius: [61] non
eris in ærumnis, nec te tormentis macerabis. Quæ enim, malum, amentia eſt, pœnas à
ſe [62] infelicitatis exigere, & mala ſua augere? Quam in omni vita ſeruaſti, morum pro-
bitatem & vereeundiam, in hac quoque re præſtabis. eſt enim quædam & dolendi mo-
deſtia: illum ipſum iuuenem [63] digniſſimum quiete, ſemper nominans, cogitanſque,
meliore pones loco, ſi matri ſuę, qualis viuus ſolebat, [64] hilaris, & cum gaudio occurrat.

Nec te ad fortiora ducam præcepta, vt [65] inhumano ferre humana iubeam modo, vt IV.
B ipſo funebri die oculos matris exſiccem: [66] ad arbitrum tecum veniam: hoc inter nos
quæretur, vtrùm magnus eſſe debeat, an perpetuus dolor. Non dubito, quin [67] Liuiæ
Auguſtæ, quam familiariter coluiſti, magis tibi placeat exemplum. Illa te ad ſuum con-
ſilium vocat: illa in primo feruore, cùm maximè impatientes feroceſque ſunt miſeriæ,
ſe conſolandam [68] Areo philoſopho viri ſui præbuit. & multum eam rem profuiſſe ſibi
confeſſa eſt: plus quàm populum Romanum, quem nolebat triſtem triſtitiâ ſuâ facere:
plus quàm Auguſtum, qui ſubducto [69] altero adminiculo titubabat, nec luctu ſuorum
inclinandus erat: plus quàm Tiberium filium, cuius pietas efficiebat, vt in illo acerbo &
defleto gentibus funere, nihil ſibi [70] niſi numerum deeſſe ſentiret. Hic, vt opinor, aditus
illi fuit, hoc principium apud fęminam [71] opinionis ſuæ cuſtodem diligentiſſimam.

*Vſque in hunc diem Liuia (quantum quidem ego ſciam, aſſiduus viri tui comes, cui non tan-
tùm quæ in publicum emittuntur, nota ſunt, ſed omnes quoque ſecretiores animorum veſtrorum
motus) dediſti operam ne quid eſſet, quod in te quiſquam reprehenderet. Nec id in maioribus mo-*
C *dò obſeruaſti, ſed in minimis, ne quid faceres, cui famam, liberrimam Principum iudicem, velles
ignoſcere. Nec quicquam pulchrius exiſtimo in faſtigio collocatis, quàm multarum rerum veniam
dare, nullius petere. Seruandus itaque tibi in hac re tuus mos eſt, ne quid committas, quod minus
aliterve factum velis. Deinde oro atque obſecro, ne te difficilem amicis, & intractabilem* V.
præſtes. Non eſt enim quòd ignores, omnes hos neſcire quemadmodum ſe gerant: loquantur aliquid

57. TRISTEM SIBI.] *Aſperam, infenſam.*

58. IPSVMQVE.] *Fortè*, ipſam te.

59. MATRIBVS OMEN.] *Pro ſuperſtitione veterum, qui omina ex occurſu captabant. Tu igitur orbitate ſic triſtis palàm & afflicta, matribus eamdem præſagies. Seneca pater, de mendicis debilitatis:* Occurrunt nuptis omina dira. *ne tales ſcilicet gignant. Idem:* Hîc mihi viuendum, necui de nuptiis, necui de liberis cogitanti, dirum omen occurram.

D 60. INVISAM.] *Meus:* inuiſâ hærebis in luce.

61. NON ERIS.] *Abeſt negatio ſcriptis. legamq́;* moderatiùs ac mitiùs eris in ærumnis.

62. INFELICITATIS.] *Mei*, illicitas. *Poſſis*, inflictas: *ſed quid opus? Pœnas à ſe infelicitatis exigit: qui infortunio percuſſus, & quia percuſſus ſe torquet & angit.*

63. DIGNISSIMVM.] *Ita Pincianus reformauerat. at ſcripti:* digniſſimè quietum ſemper nominatus cogitatuſque faciet, meliore. *Meus autem:* digniſſimè quietum ſemper nominatum cogitatumque faciet, maiore. *Interpolata certò. incertò concinnabam:* digniſſimum quiete, quietè ſemper nominatum cogitatumque facies, & meliore p. loco. *Filium tuum, dignum qui apud manes quieſcat, talem facies, ſi nominas cogitaſq́; quietè, ſine querelâ aut gemitu. Inter vota ſollẽnia, precari mortuis quietem. Virgilius:* -placida composti pace quieſcant. *Ouidius:* Parce precor manes ſollicitare meos. *In lapidibus ſimilia.*

64. HILARIS.] *Volui olim*, hilari: *nunc & hoc teneo. Meliore loco eum pones, ſi imago non triſtis tibi occurret. Si enim triſtis, videatur in damnatis locis eſſe.*

CAP. IV. 65. INHVMANO.] *Conſol. ad Helu. cap.* XV. Infinito dolore affici, ſtulta indulgentia eſt: & nullo, inhumana duritia.

66. AD ARBITR.] *Qui dicat, Quod æquius melius.*

67. LIVIÆ.] *Meus*, Iuliæ. *ſcimus ita dictam & ſcriptam, poſt mariti mortem.*

68. AREO.] *Alexandrino. Suetonium vide, Aug. cap.* LXXXIX. *Plutarchum in Antonio, Dionem* LI.

69. ALTERO ADMI.] *Druſo. Tiberius ſolus ſupererat.*

70. NISI NVMERVM.] *Adeò omnia officia & ſolatia matri exhibebat, vt duorum vicem eſſet.*

71. OPINIONIS SVÆ.] *Meo abeſt vocula*, ſuæ: *nec reuocem. Opinio hic, pro exiſtimatione alienâ. poſſis &*, ſanæ.

coram te de Druſo, an nihil: ne aut obliuio clariſſimi iuuenis [72] *illi faciat iniuriam, aut* [73] *mentio* A
tibi. Cùm ſeceſſimus, & in vnum conuenimus, facta eius dictáque quanto meruit [74] *ſuſpectu celebramus: coram te altum nobis de illo ſilentium eſt. Cares itaque maximâ voluptate, filij tui laudibus: quas non dubito quin vel impendio vitæ, ſi poteſtas detur, in æuum omne ſis prorogatura. Quare patere, imò accerſe ſermones, quibus ille narretur, & apertas aures præbe ad nomen memoriamque filij tui: nec hoc graue duxeris, ceterorum more, qui in eiuſmodi caſibus partem mali putant, audire ſolatia. Nunc incubuiſti tota in alteram partem, & oblita meliorum, fortunam tuam,* [75] *quâ deterior eſt, aſpicis. Non conuertis te ad conuictus filij tui, occurſuſque iucundos, non ad pueriles dulceſque blanditias, non ad incrementa ſtudiorum: vltimam illam faciem rerum premis. in illam, tanquam parùm ipſa per ſe horrida ſit, quicquid potes congeris. Ne, obſecro te, concu-*
VI. *pieris peruerſiſſimam gloriam, infeliciſſimam videri.* *Simul cogita, non eſſe magnum, ſe rebus proſperis fortem gerere, vbi ſecundo curſu vita procedit: nec* [76] *gubernatoris quidem artem, tranquillum mare & obſequens ventus oſtendit: aduerſi aliquid incurrat oportet, quod animum probet. Proinde ne* [77] *ſubmiſeris te, imò contrà fige ſtabilem gradum: & quicquid onerum ſupra* B
cecidit, ſuſtine, primo dumtaxat ſtrepitu conterrita. Nullâ re [78] *maior inuidia fortunæ fit, quàm æquo animo.* Poſt hoc oſtendit illi filium incolumem, oſtendit ex amiſſo [79] nepotes. Tuum illic Marcia negotium actum, tibi Areus aſſedit: te mutatâ perſonâ conſolatus eſt. Sed puta, Marcia, ereptum tibi amplius [80] quàm vlla vnquam mater amiſerit (non permulceo te, nec extenuo calamitatem tuam) ſi fletibus fata vincuntur, [81] conferamus: eat omnis inter luctus dies: noctem ſine ſomno triſtitia conſumat: ingerantur lacerato pectori manus, & in ipſam faciem impetus fiat: atque omni ſe genere ſæuitiæ profecturus mæror exerceat. Sed ſi nullis planctibus defuncta reuocantur; ſi ſors immota, & in æternum fixa, nullâ miſeriâ mutatur; & mors tenet quicquid abſtulit; deſinat dolor, qui perit. Quare [82] regamus: nec nos iſta vis tranſuerſos auferat. Turpis eſt nauigij rector, cui gubernacula fluctus eripuit, qui fluctuantia vela deſeruit, permiſit tempeſtati ratem: [83] at ille vel in naufragio laudandus, quem obruit mare clauum tenentem & ob- C
VII. nixum. At enim naturale deſiderium ſuorum eſt. Quis negat, quamdiu modicum eſt? nam in diſceſſu, non ſolùm amiſſione, cariſſimorum neceſſarius morſus eſt, & firmiſſimorum quoque animorum [84] contractio. Sed plus eſt quod opinio adiicit, quàm quod natura imperauit. Adſpice mutorum animalium quàm concitata ſint deſideria, & tamen quàm breuia. Vaccarum vno die alteróve mugitus auditur: nec diutius equarum vagus ille amenſque diſcurſus eſt. Feræ cùm veſtigia catulorum conſectatæ ſunt, & ſiluas peruagatæ, cùm ſæpe ad cubilia expilata redierint, rabiem intra exiguum tempus exſtinguunt. Aues cùm ſtridore magno inanes nidos circumfremunt: intra momentum tamen quietæ, volatus ſuos repetunt. Nec vlli animali longum fœtus ſui deſiderium eſt, niſi

CAP. V. 72. ILLI FACIAT.] *Qui laudationem & memoriam meruit.*

73. MENTIO TIBI.] *Quaſi ea te pungat & lædat.*

74. SVSPECTV.] *Admiratione.*

75. QVA DETERIOR.] *A triſti tantùm parte. Menander:*

Τὰ δυσχερῆ σου, καὶ τὰ λυπήσαντά σε
Ὁρᾷς ἐν αὐτῷ, τἀγαθὰ δ' οὐκ ἔτι βλέπεις:
Nam triſtia, atque acerba ſenſibus tuis,
Vides in ipſo te: bona autem non vides.

Commune humani ingenij vitium.

CAP. VI. 76. GVBERNATORIS.] *De Prouidentiâ:* Gubernatorem in tempeſtate, in acie militem intellegas.

77. SVBMISERIS.] *A gladiatoribus. qui victi, ſe & arma ſubmittebant. Ego II. Saturn.*

78. MAIOR INVIDIA.] *Quia hac æquabilitate animi & robore, oſtendis te meliore eâ dignum.*

79. NEPOTES.] *Ex Druſo, Germànicum, Claudium, Liuillam.*

80. QVAM VLLA.] *Eſt communis ille matrum* D
affectus: ſua cuique proles eximia. Theocritus:

Κἠμ' ἔφαθ' ἁ μάτηρ πολυδεύκεος ἦμεν ἀμείνω:
Et mea me mater Pollucem vincere dixit.

81. CONFERAMVS.] *Vnà fleamus. quaſi ſimbolas lacrimarum demus. Statius in Siluis:*

– & ipſe tuli, quos nunc tibi confero, queſtus.
Iterum: – nec te lugere ſeuerus
Arceo, ſed confer gemitus, pariterq; fleamus.

Alij tamen reſcribunt, confleamus.

82. REGAMVS.] *Eſt ad Salluſtianum illud:* Regere caſus, non ab iis regi. *Vulgò tamen,* regamur: *& tum malim,* erigamur.

83. AT ILLE.] *Rhodius gubernator, de quo in Epiſt.* LXXXV.

CAP. VII. 84. CONTRACTIO.] *Ariſtoteles:* Dolor frigus eſt, à frigore autem contractio.

85. AD-

A niſi homini: qui [85] adeſt dolori ſuo, nec tantum quantum ſentit, ſed quantum conſti-
tuit, afficitur. Vt ſcias autem non eſſe hoc naturale, luctibus frangi, primùm magis fœ-
minas quàm viros, magis barbaros quàm placidos eruditæque gentis homines, magis
indoctos quàm doctos, eadem orbitas vulnerat. Atqui ea, quæ à naturâ vim acceperunt,
eamdem in omnibus ſeruant. Apparet non eſſe naturale, quod varium eſt. Ignis omnes
ætates, omnium vrbium ciues, tam viros quàm fœminas, vret: ferrum in omni corpore
exhibebit ſecandi potentiam: quare? quia vires illi à naturâ datæ ſunt, quæ nihil [86] in
perſonam conſtituit. Paupertatem, luctum, [87] orbationem alius aliter ſentit, prout il-
lum conſuetudo infecit: & [88] imbecillum impatientemque reddit præſumpta opinio
de non timendis terribilis. Deinde quod naturale eſt, non decreſcit morâ: dolo- VIII.
rem [89] dies conſumit. licet contumaciſſimum, quotidie inſurgentem, & contra remedia
effeueſcentem; tamen illum, efficaciſſimum mitigandæ ferociæ, tempus enetuat. Ma-
net quidem tibi, Marcia, etiamnum ingens triſtitia, & iam videtur duxiſſe callum, non
B illa concitata, [90] qualis initio fuit, ſed pertinax & obſtinata: tamen hanc quoque ætas
tibi minutatim eximet. Quoties aliud egeris, animus relaxabitur: nunc [91] te ipſa cuſto-
dis. multum autem intereſt, vtrùm tibi permittas mærere, an imperes. Quanto magis
hoc motum tuorum elegātiæ conuenit, finem luctus potiùs facere, quàm exſpectare: nec
illum opperiri diem, quo te inuitâ dolor deſinat? ipſa illi renuntia. Vnde ergo tan- IX.
ta nobis pertinacia in deploratione noſtri, ſi id non fit naturæ iuſſu? quòd nihil nobis
mali, antequam eueniat, proponimus, ſed vt immunes ipſi, [92] & aliis pacatius ingreſſi
iter, alienis non admonemur caſibus, illos eſſe communes. Tot præter domum noſtram
ducuntur exſequiæ: de morte non cogitamus. tot [93] acerba funera: nos [94] togam noſtro-
rum infantium, nos [95] militiam, & paternæ hereditatis ſucceſſionem animo agitamus:
tot diuitum ſubita paupertas in oculos incidit: & nobis numquam in mentem venit, no-
ſtras quoque opes æquè in lubrico poſitas. Neceſſe eſt itaque magis corruamus, qui quaſi
ex inopinato ferimur. Quæ multo [96] antè prouiſa ſunt, languidiùs incurrunt. Vis tu
C ſcire te ad omnes expoſitam ictus ſtare, & illa quæ alios tela fixerunt, circa te [97] vibraſſe?
velut murum aliquem, aut obſeſſum multo hoſte locum, & arduum adſcenſu, inermis
adeas, exſpecta vulnus, & illa ſupernè volantia cum ſagittis piliſque ſaxa, puta in tuum
vibrata corpus. Quoties aut ad latus, aut poſt tergum ceciderint, exclama: Non deci-
pies me fortuna, nec ſecuram aut negligentem opprimes. ſcio quid pares. alium percuſ-
ſiſti, me petiſti. Quis vnquam res ſuas, quaſi periturus, adſpexit? quis vnquam noſtrûm
de exſilio, de egeſtate, de luctu cogitare auſus eſt? quis non, ſi admoneatur vt de ſuis co-
gitet, tanquam [98] dirum omen reſpuat, & [99] in capita inimicorum aut ipſius intempe-
ſtiui monitoris abire illa iubeat? Non putaui futurum. Quicquam tu putas non futu-
rum, quod multis ſcis poſſe fieri, quod multis vides eueniſſe? Egregium verſum &
[100] dignum audiui. eſt enim è populo. *Cuiuis poteſt accidere, quod cuiquam poteſt.*

Ille

85. Adest dolori.] *Tuetur, & iuſtum videri vult.*

D 86. In personam.] *Leges naturæ communes ſunt, non priuilegia.*

87. Orbationem.] *Scripti*, ambitionem: *ex qua* abitionem, *id eſt mortem, probes.*

88. Imbecillum.] *Libratâ ſententiâ totâ, legere inducor*: imbecillum patientémve reddit præſumpta opinio de timendis, aut non timendis, terribilibus. *Ait. aliter atque aliter quiſque in his afficitur, prout opinia illi præcepta de his externis.*

CAP. VIII. 89. Dies consumit.] *In Terentio*: Dies adimit ægritudinem. *Græcus ſenarius:*

Λύπης δ' ἁπάσης ἐστιν ἰατρὸς χρόνος:

Doloribus tempus medetur omnibus.

90. Qualis initio.] *Olim ſic correxi. libri omnes*, in illo: *ex qua Pincianus*, in Liuiâ. *alius*, in illâ.

91. Teipsa custodis.] *Epiſt.* LXIII. Nunc ipſe cuſtodis dolorē tuū: *paullò aliter, ſenſu eodem.*

CAP. IX. 92. Et aliis.] *Veteres*, aliud, *melius: at meus*, altius & pacatius.

93. Acerba funera.] *A fructibus, qui cadunt non maturi. Colloquio Hadriani & Epicteti:*

Poma vt in arboribus pendēt, ſic corpora noſtra
Aut matura cadunt, aut citò acerba ruunt.

94. Togam.] *Virilem. qui dies inter votiuas.*

95. Militiam.] *Caſtrorum, aut Fori.*

96. Ante provisa.] *Noſter epiſt.* LXXVI. Præcogitati mali mollis ictus venit.

97. Vibrasse.] *Tremuiſſe, vt ſolent miſſilia.*

98. Dirum omen.] *Quaſi ea monitio rem præſagiat & adferat.*

99. In capita.] *Adde de Benef.* IV. *cap.* XXXI.

100. Dignum audivi.] *Scripti variant*: di-

gnum

Ille amiſit liberos : & tu amittere potes. ille damnatus eſt : & tua innocentia [101] ſub ictu A
eſt. Hic nos error decipit, hic effœminat, dum patimur, quæ numquam pati nos poſſe
X. præuidimus. Aufert vim præſentibus malis, qui futura proſpexit. Quicquid eſt
hoc, Marcia, quod circa nos [102] ex aduenticio fulget, liberi, honores, opes, [103] ampla
atria, & excluſorum clientium turbâ referta veſtibula, clara, nobilis, aut formoſa con-
iux, ceteraque ex incertâ & mobili ſorte pendentia: alieni commodatique apparatus
ſunt. nihil horum dono datur: [104] collaticiis, & ad dominos redituris inſtrumentis ſcæ-
na adornatur. Alia ex his primo die, alia ſecundo referentur: pauca vſque ad finem per-
ſeuerabunt. Ita non eſt quod nos ſuſpiciamus, tanquam inter noſtra poſiti: mutuò ac-
cepimus. Vſusfructus noſter eſt, cuius tempus ille [105] arbiter muneris ſui temperat: nos
oportet in promptu habere, quæ in incertum diem data ſunt, & appellatos, ſine querela
reddere. Peſſimi eſt debitoris, creditori facere conuicium. Omnes ergo noſtros, & quos
[106] ſuperſtites lege naſcendi optamus, & quos [107] præcedere iuſtiſſimum ipſorum votum
eſt, ſic amare debemus, tanquam nihil nobis de perpetuitate, imò nihil de diuturnitate B
eorum promiſſum ſit. Sæpe admonendus eſt animus, amet vt receſſura, imò tanquam
recedentia. quicquid à fortunâ datum eſt, tanquam [108] extemplo abiturum poſſideat.
Rapite ex liberis voluptates, fruendos vos inuicem liberis date, & ſine dilatione omne
gaudium haurite. nihil de hodiernâ die promittitur. Nimis magnam [109] aduocationem
dedi: nihil de hac horâ. Feſtinandum eſt. inſtat à tergo mors: iam [110] deficiet iſte co-
mitatus: iam [111] contubernia iſta ſublato clamore ſoluentur. Rapina rerum omnium
eſt. Miſeri neſcitis [112] fuga viuere. Si mortuum tibi filium doles, eius temporis quo na-
tus eſt, crimen eſt. mors enim illi naſcenti determinata eſt. In hanc legem datus: hoc fa-
tum ab vtero ſtatim proſequebatur. In regnum fortunæ, & quidem durum atque inui-
ctum peruenimus, illius arbitrio digna atque indigna paſſuri. corporibus noſtris impo-
tenter, contumelioſè, crudeliter abutetur: alios ignibus perutet, vel in pœnam admo-
tis, vel [113] in remedium: alios nudos mari iactabit, & luctatos cum fluctibus, ne in ha-
tenam C

gnum audiui, qui non è populo heri &c. *Alij:* dignum qui non è populo erit &c. *Legebam olim:* dignum audi, qui non in populo periret. *Pronunciatur enim ille in theatris, è Publij mimis: atqui conſeſſu & aure ſeueriori eſt dignus. Nunc etiam placeat:* dignum audi, qui non è Publio exiret. *Nam ille Mimographus, & le..iorum ſtudiorum ac morum: verſus Thalete aliquo dignus.*

101. SVB ICTV.] *Inibi vt feriri iam poſſit. De Benef. II. cap. XXIX.*

CAP. X. 102. EX ADVENTICIO.] *Eorum, quæ οὐκ ἐφ' ἡμῖν, vt Epictetus appellat:* quæ non in nobis. *Cicero Topicis:* Vt anteponantur innata atque inſita, adſumptis & aduenticiis.

103. AMPLA ATRIA.] *Alij* arua, *ineptè. Mos & ambitio Romana, vt atria laxa eſſent, ſalutantibus, excipientibus, itémque ſtationi clientium. Vitruuius oſtendit, ſolere &* centum pedes longa fieri, *pro modo lata.*

104. COLLATICIIS.] *Ita ſolet. tabulæ, ſtatua, veſtes ſumi ab amicis, aut prouincialibus etiam, iiſque theatra ornari: ſed in tempus, & mox reddebant. Collati igitur, inquit, iſti apparatus ſunt: à quo? à Fortunâ.*

105. ARBITER MVNERIS.] *Editor ludorum. Deus.*

106. SVPERSTITES.] *Liberos.*

107. PRÆCEDERE.] *Parentes. Suprà, cap. I.*

108. EXTEMPLO.] *Statim. atqui hoc iam dixit. Igitur ſcripſi:* tanquam exemplum auctore poſſideat. *Meus:* ab auctore: *quod placet. Habes à fortunâ: incertum & fugax eſſe, ab ipſâ diſce.*

109. ADVOCATIONEM.] *Spatium, & moram. Verbum eâ notione frequens, Principum æuo. A iudiciis manauit. nam qui parùm inſtructi ad reſpondendum, aduocationem à iudice ſolent petere: id eſt, moram & tempus deliberandi, aduocandiq; amicos aut peritos. Cicero:* Omnibus, vnde petitur, hoc conſilij dederim, vt binas aduocationes poſtulent. *Inde ductum longius, vt ſolet, ad omnem tergiuerſationem & moram. Vetus poëta:*

Cur differs mea lux rogata ſemper,
Cur longam petis aduocationem?

Valerius, lib. II. cap. IX. Seneca pater Controu. III. libri II. Noſter De Irâ I. cap. XVI. & II. cap. XXIX. & III. cap. XII. Epiſt. XXII. atque alibi. Sed apertiſſimè, vel dicam audaciſſimè VII. Quæſt. Nat. cap. X. de ſideribus, quæ ſemper in motu: Et vt det eis aliquam aduocationem: *id eſt, ſtatum & quietem.*

110. DEFICIET.] *Alij,* diſicietur: *quod eſſet, ſoluetur, diſſipabitur.* D

111. CONTVBERNIA.] *Hoc à militiâ eſt, vbi diſpoſita pulchrè contubernia ſiue tabernacula, ſtatim cùm* Vaſa clamata *ſunt, ad ſignum ſoluuntur.*

112. FVGA VIVERE.] *Ego concinnius putem:* Rapina rerum omnium eſt (miſeri, neſcitis?) & fuga, viuere. *Id eſt, rapina hic rerum; & ipſa vita, non dicam itus aut tranſitus, ſed fuga eſt. Copula autem (&) eſt in meo & quibuſdam libris.*

113. IN REMEDIVM.] *Benè. profectò enim medici & chirurgi, ſalutis cauſsâ, vrunt. Quid tamen libris fiet, qui non agnoſcunt? Scribunt:* admotis, vel incerta nudos: *abſque veſtigio eius verbi.*

114. De-

A renam quidem aut littus explodet, ſed in alicuius ventrem immenſæ beluæ [114] detrudet: alios morborum variis generibus emaceratos, diu inter vitam mortemque detinebit. Vt varia & libidinoſa, mancipiorumque ſuorum negligens domina, & pœnis & muneribus [115] errabit. Quid opus eſt partes deflere? tota vita flebilis eſt. Vrgebunt noua incommoda, priuſquam veteribus ſatisfeceris. [116] Moderandus eſt itaque vobis animus ad hæc maximè, quæ immoderatè fertis: & in metus, & in dolores humanum pectus diſpenſandum. Quæ demum iſta tuæ publicæque [117] conditionis obliuio eſt? Mortalis XI. nata es, mortales peperiſti: putre ipſa fluidumque corpus, & caſibus morbiſque repetita, ſperaſti tam imbecillâ materiâ ſolida & æterna geſtaſſe? Deceſſit filius tuus, id eſt, decucurrit ad hunc finem, ad quem, quæ [118] feliciora partu tuo putas, properant. Huc omnis iſta quæ in foro litigat, in theatris [119] deſidet, in templis precatur turba, [120] diſpari gradu vadit. Et [121] quæ veneraris, & quæ deſpicis, vnus exæquabit cinis. Hoc iubet illa [122] Pythicis oraculis adſcripta vox, NOSCE TE. Quid eſt homo? quodlibet quaſſum B vas, & quodlibet fragile: [123] iactatu, non tempeſtate magnâ, vt diſſiperis, eſt opus. Vbicumque [124] arietaueris, ſolueris. Quid eſt homo? [125] imbecillum corpus, & fragile, nudum, ſuapte naturâ inerme, alienæ opis indigens, ad omnem fortunæ contumeliam proiectum: cùm benè lacertos exercuit, cuiuſlibet feræ pabulum, cuiuſlibet victima, ex infirmis fluidiſque contextum, & lineamentis exterioribus nitidum, frigoris, æſtus, laboris impatiens: ipſo rurſus ſitu & otio iturum in tabem, alimenta metuens ſua, quorum modò inopiâ, modò copiâ rumpitur: anxiæ ſolicitæque [126] tutelæ, precarij ſpiritus, & malè [127] hærentis, [128] quâ parum repentinum audiet, ex improuiſo ſonus auribus grauis excutit: [129] ſoli ſemper ſibi nutrimentum vitioſum & inutile. Miramur in hoc mortem vnius, quâ ſingulis opus eſt? Nunquid enim vt concidat, res magni molimenti eſt? Odor illi ſaporque, & laſſitudo, & vigilia, & humor, & cibus, & ſine quibus viuere non poteſt, mortifera ſunt. Quocunque ſe mouet, infirmitatis ſuæ ſtatim conſcium, non omne exlum

C 114. DETRVDET.] *Ex libris melioribus*, decondet.

115. ERRABIT.] *Cæca & vaga, neutrum horum ex merito dabit.*

116. MODERANDVS.] *A Pinciana iſta: nec libris probata. In iis melioribus*: Moderandum eſt itaque nobis maximè quæ immoderatè fertis, & in multos dolores humani pectoris diſpenſanda. *Sed quod ſedeat, nihil elicio. Faciebam obiter:* Moderandum eſt itaque, vobis maximè, quæ immoderatè fertis; & in multos dolores humana pectora diſpenſanda. *Animus humanus quid vni dolori indulgeat? vita tota plena eſt, eritque. & ideò parandus firmanduſque in plures.*

CAP. XI. 117. CONDITIONIS.] *Communis in conſolando locus, ſed firmus. Euripides ſcitè:*

D ——— ἀλλ' ἀναγκαίως ἔχει
Βίον θερίζειν, ὥστε κάρπιμον στάχυν,
Καὶ τὸν μὲν εἶναι, τὸν δὲ μή. τί ταῦτα δεῖ
Στένειν, ἅπερ δεῖ κατὰ φύσιν διεκπερᾶν;
——— neceſſum enim eſt,
Vt ſpica quæ maturuit, vitam meti.
Hunc viuere, illum præmori: quid attinet
Deflere, ſuſtinere quæ nati ſumus?

118. FELICIORA.] *Iſtos ſuperſtites.*

119. DESIDET.] *Benè. nam totos dies, & partem noctium, ſæpe ſedebant.*

120. DISPARI.] *Citiùs, tardiùs.*

121. QVÆ VENER.] *Libri ingerunt vocem:* quæ diligis veneraris. *Adde voculam:* diligis aut veneraris.

122. PYTHICIS.] *Vulgò adſcripta Apollini, ab aliis* Chiloni: *quibuſdam,* Thaleti, *vel* Bianti. *Alij ab ipſo Apolline reſponſum Chiloni hoc datum, quærenti* Quid eſſet optimum ſcitu? *Cuiuſcumque, vel Deo digna vox eſt: & variam pulchramque interpretationem pete è Porphyrij* Sermonibus *ſuper hoc dicto, quorum pars in Stobæo.*

123. IACTATV.] *A nauigantibus. & ad nauem quaſſam rimoſamque reſpicit, quæ ſolâ iactatione vehementiore ſoluatur.*

124. ARIETAVERIS.] *Si iactatione, multo magis incurſu & ictu. Vetus, & Plauti verbum*: Quis ędes noſtras tam proteruè arietat?

125. IMBECILLVM.] *Homerus:*
Οὐδὲν ἀκιδνότερον γαῖα τρέφει ἀνθρώποιο:
Terra nihil homine imbecillius educat ipſo.
Ariſtoteli adſcribunt: τί γάρ ἐστιν ἄνθρωπος; ἀσθενείας ὑπόδειγμα, καιροῦ λάφυρον, τύχης παίγνιον, μεταπτώσεως εἰκὼν, φθόνου καὶ συμφορᾶς πλάστιγξ. τὸ δὲ λοιπὸν, φλέγμα καὶ χολή: Quid homo? imbecillitatis exemplum, temporis ſpolium, fortunæ ludicrum, mutationis imago, inuidiæ & calamitatis trutina: cetera, pituita & bilis.

126. TVTELÆ.] *Anxiè tuendum & ſeruandum.*

127. HÆRENTIS.] *Sine vt mei,* inhærentis.

128. QVA PARVM.] *Alius hæc capiat, non ego. Concinnabam:* quem pauor repentinus, aut item ex improuiſo ſonus. *Quidni malè hæreat ſpiritus? ecce pauor ſubitus, aut ſonus grandior, eum tollit, aut ſiſtit. In meo erat,* quam, *pro* quà: *&* auditum, *pro* audiet: *quæ leuiter me iuuant.*

129. SOLI SEMPER.] *Nam aliæ animantes & nos, & inter ſe, alunt. An hoc vult, hominem à ſe depaſci paullatim, & ad mortem ire?*

 130. CAS-

lum ferens, aquarum nouitatibus, flatuque non familiaris auræ, & tenuiſſimis cauſſis A atque offenſionibus morbidum, putre, [130] caſſum, [131] à fleru vitam [132] auſpicatum: cùm interim quantos tumultus hoc tam contemptum animal mouet? in quantas cogitationes oblitum conditionis ſuæ venit? Immortalia, æterna volutat animo, & in nepotes pronepoteſque diſponit: cùm interim longa conantem eum mors opprimit: & hoc

XII. quod ſenectus vocatur, pauci ſunt circuitus annorum. Dolor tuus, ô Marcia, ſi modò illi vlla ratio eſt, vtrùm ſua ſpectat incommoda, an eius qui deceſſit? Vtrúmne amiſſo filio mouet, quòd nullas ex illo voluptates cepiſti: an quòd maiores, ſi diutius vixiſſet, percipere potuiſti? Si nullas te percepiſſe dixeris; tolerabilius efficies detrimentum tuum. minùs enim homines deſiderant ea, ex quibus nihil gaudij lætitiæque perceperunt. Si confeſſa fueris percepiſſe magnas voluptates; oportet te non de eo quod detractum eſt queri, ſed de eo gratias agere quod collegiſti. Prouenerunt enim ſatis magni fructus laborum tuorum ex ipſâ educatione: niſi fortè hi, qui catulos aueſque, & friuola animorum oblectamenta, ſummâ diligentiâ nutriunt, fruuntur aliquâ voluptate ex viſu B tactuque & blandâ adulatione mutorum: liberos nutrientibus, non fructus educationis, ipſa educatio eſt. Licet itaque tibi nihil induſtria eius contulerit, nihil diligentia cuſtodierit, nihil prudentia quæſierit: ipſum quod habuiſti, quod amaſti, fructus eſt. At potuit longior eſſe, & maior. Meliùs tamen tecum actum eſt, quàm ſi omnino non contigiſſet. quoniam ſi ponatur electio, vtrùm ſatius ſit non diu felicem eſſe, an numquam: melius eſt, diſceſſura nobis bona, quàm nulla contingere. Vtrúmne malles degenerem aliquem, & numerum tantùm nomenque filij expleturum habuiſſe, an tantæ indolis, quantæ tuus fuit? Iuuenis citò prudens, citò pius, citò maritus, citò pater, citò [133] omnis officij curioſus, citò ſacerdos, omnia tam propera. Nulli ferè & [134] magna bona, & diuturna, contingunt. non durat, nec ad vltimum exit, niſi [135] lenta felicitas. Filium tibi dij immortales non diu daturi, ſtatim talem dederunt, qualis diu effici poteſt. Ne illud quidem dicere potes, electam te à diis, cui frui non liceret filio. Circui per omnem notorum & ignotorum frequentiam oculis: occurrent tibi vbique maiora. Senſerunt iſta C magni duces, ſenſerunt principes. ne deos quidem fabulæ immunes reliquerunt: puto vt noſtrorum funerum leuamentum eſſet, etiam diuina concidere. Circumſpice, inquam, omnes. nullam tam miſeram nominabis domum, quæ non inueniat in miſeriore ſolatium. Non, mehercule, tam malè de moribus tuis ſentio, vt putem poſſe te leuiùs pati caſum tuum, ſi tibi ingentem numerum lugentium produxero. maliuoli ſolatij genus eſt, turba miſerorum. Quoſdam tamen referam: non vt ſcias, hoc ſolere hominibus accidere: ridiculum eſt enim, mortalitatis exempla colligere: ſed vt ſcias fuiſſe multos, qui lenierunt aſpera, ferendo placidè. A feliciſſimo incipiam. L. Sylla filium amiſit: nec ea res aut [136] malitiam eius, & acerrimam virtutem in hoſtes ciueſque, contudit: aut effecit, vt cognomen illud vſurpaſſe ſaluo videretur, quod [137] amiſſo filio aſſumpſit: nec odia hominum veritus, quorum malis, illius nimis ſecundæ res conſtabant: nec inuidiam

130. CASSVM.] *Pincianus ſcripſit. cùm eſſet in ſcriptis*, caſarum, *vel* cauſarũ. *At vera lectio*, cauſſarium: *id eſt, morbidum, infirmum. Vide epiſt.* LXVIII.

131. A FLETV:] *Plinius in* VII. Nullumque animalium ad lacrimas, & has protinus vitę principio genitum. *Græcus poeta:*

Δακρυχέων γενόμην, καὶ δακρύσας ἀποθνήσκω,
Δάκρυσι δ' ἐν πολλοῖς τὸν βίον εὗρον ὅλον:

In lacrimis lucem vidi, in lacrimis quoque linquo,
In lacrimis vita eſt tota peracta mihi.

132. AVSPICATVM.] *Plinius*: A ſuppliciis vitam auſpicatum. *Lucretius:*

Vagituq; locum lugubri complet, vt æquũ eſt,
Cui tantùm in vitâ reſtat tranſire malorum.

CAP. XII. 133. OMNIS OFFICII.] *Poſſis interpretari, ſedulò curantem quærentemq; quid ſui officij. Officium, τὸ καθῆκον. Sed ſuboluit iam olim de interpolatione: & vide Elect. I. cap. X.* D

134. MAGNA BONA.] *De Breuit. vit. cap.* XVII. Maxima quæque bona ſolicita ſunt, & nulli fortunæ minus benè, quàm bonæ, creditur.

135. LENTA FELIC.] *Quæ tardè creuerit. nam vt Boëtius:*

Quidquid præcipiti viâ
Certum deſerit ordinem,
Lætum non habet exitum.

136. MALITIAM.] *Scribe*, militiam: *nec monerem, niſi ſic ſcripti & editi libri.*

137. AMISSO FILIO.] *Inter ciuilia bella, vt apparet: ſed quo, & ex quâ vxore (plures habuit) non reppeni.*

138. CRI-

A diam deorum, quorum illud [138] crimen erar, Sylla ram felix. Sed iſtud inter res non-
dum [139] iudicaras habeatur, qualis Sylla fuerit, etiam inimici farebuntur, benè illum
arma ſumpſiſſe, [140] benè poſuiſſe: hoc de quo agitur conſtabit, non eſſe maximum ma-
lum, quod etiam ad feliciſſimos peruenit. Nec nimis admiretur Græcia [141] illum pa-
trem, qui in ipſo ſacrificio nunciatâ [142] filij morte, [143] tibicinem rantùm tacere iuſſit, &
[144] coronam capiri [145] detraxit, cetera ritè perfecit. [146] Puluillus hoc fecit pontifex, XIII.
cui [147] poſtem renenri, & Capirolium dedicanri, mors filij nunciara eſt: quam ille exau-
diſſe diſſimulans, & ſollemnia pontificalis [148] carminis verba concepit, gemitu non in-
terrumpente precationem, & ad filij ſui nomen Ioue propitiato. [149] Putaſſes eius luctus
aliquem finem eſſe debere, cuius primus dies, primus impetus ab altaribus publicis, &
fauſtâ nuncuparione, non abduxit patrem. Dignus mehercule fuit memorabili dedica-
tione, dignus ampliſſimo ſacerdotio, qui colere deos [150] ne iratos quidem deſtitit. Idem
tamen, vt rediit domum, & [151] impleuit oculos, & aliquas voces flebiles miſit: & per-
B actis, quæ mos erat præſtare defunctis, [152] ad Capitolium hilari rediit vultu. Paullus cir-
ca illos nobiliſſimi [153] triumphi [154] dies, quo victum ante currum egit Perſen, [155] incli-
ti regis nomen, [156] duos filios in adoptionem dedit: [157] quos ſibi ſeruauerat, extulit.
[158] Quales retentos putas, cùm inter commodatos Scipio fuiſſet? Non ſine motu [159] va-
cuum Paulli currum populus Romanus aſpexit. [160] concionatus eſt tamen, & egit
diis gratias, quòd compos voti factus eſſet. [161] Precatum enim ſe, vt ſi quid ob ingenté vi-
ctoriam [162] inuidiæ dandum eſſet, id ſuo potiùs, quàm publico damno, lueretur. Vides
quàm magno animo tulerit? orbitati ſuæ gratulatus eſt. Ecquem magis poterat mouere
tanta

138. CRIMEN ERAT.] *Vulgi vocibus, Deum incuſantis in proſperitate immerita.*

139. IVDICATAS.] *De quibus nondum liqueat.*

140. BENE POSVISSE.] *Cum abiectâ Dictaturâ, ad togam rediit.*

C 141. ILLVM PATREM.] *Xenophontem.*

142. FILII.] *Cui Gryllus nomen. cecidit in prælio ad Mantinæam.*

143. TIBICINEM.] *Qui ſacrificantibus adſiſtere & canere ſolebat.*

144. CORONAM.] *Id quoque ex ritu, vt coronati ſacrificarent.*

145. DETRAXIT.] *Sed ſtatim repoſuit, cùm audiuit fortiter pugnantem obiiſſe.*

CAP. XIII. 146. PVLVILLVS.] *Horatius Pulvillus: de quo Valerius lib.* V. *Liuius* II. *Dionyſius* V.

147. POSTEM TENENTI.] *Ex ritu dedicantium. qui enim Deo aliquid dabant ſacrabantq́ue, rem ipſam manu tangebant, nequid plus minùſve ſacraſſe viderentur.*

148. CARMINIS.] *Sollennium verborum. Ita Liuio*, carmen euocationis, rogationis: *Ciceroni*,
D carmen XII. tabularum.

149. PVTASSES.] *Meus*, putaſſes enim. *Ego*, putáſne, *interrogando.*

150. NE IRATOS.] *Vulgi ſenſu, non ſapientum.*

151. IMPLEVIT.] *Lacrimis manantibus.*

152. AD CAPITOLIVM.] *Non ex hiſtoriâ, ſed fictione ſcribentis, ad ſtili Venerem vel acumen. Iuretus volebat:* ad Capitolinum illum rediit vultum: *bellè. poſito illo triſtiore, iterùm latiorem ſumpſit, & quem in Capitolio habuerat.*

153. TRIVMPHI.] *Macedonici.*

154. DIES.] *Nam per triduum pompa ducta.*

155. INCLITI REGIS NOMEN.] *Hæc eiecerunt: at offerunt omnes libri. Lego*, inclitum. *Non enim ipſum laudat, ſed nomen famamq́ue inclitam donat, ob regum veterum gloriam, & ſuam cladem.*

156. DVOS FILIOS.] *Maiores, Scipionem & Fabium poſteà dictos.*

157. QVOS SIBI.] *Vellem repeti vocem*, duos quos ſibi. *nempe minores, & alterum* XIV. *annos natum, diebus quinque ante triumphum amiſit; alterum* XII. *tribus poſt triumphum. Plutarchus.*

158. QVALES RETENTOS.] *Meliores ſcilicet, maioresq́ue, ſi fata voluiſſent: quoniam optima ablegare aut alienare non ſolemus.*

159. VACVVM P. CVRRVM.] *Ad morem. quo puberes filij & iam in virili togâ, equis comitabantur triumphantem patrem, ſiue ſeorſim, & ſingularibus; ſiue currulibus, & qui triumphantem traherent, inſidentes. Minores autem, vnà cum patre in ipſo curru ſpectabantur. Itaque ad hos minores alluſit, & negat quemquam ibi conſpectum: an parùm cogitatè, cùm alter adhuc ſupereſſet? an nec is in curru fuit, iamtunc æger? Quod ex Liuio appareat, qui pro Seneca totâ mente:* E duobus filiis, quos duobus in adoptionem datis, ſolos nominis, ſacrorum, familiæque heredes retinuerat domi; minor fermè duodecim natus annos, quinque diebus ante triũphum, maior quattuordecim annorum, triduo pòſt deceſſit. quos prætextatos curru vehi cum patre, ſibi ipſos ſimiles prædeſtinantes triumphos, oportuerat. *Nota & diſſenſum obiter à Plutarcho, in ordine morientium, qui planiſſimè contrà ſcribit.*

160. CONCIONATVS.] *Paucis diebus poſt triumphum. Liuius.*

161. PRECATVM ENIM.] *Hæc ſic in Liuio:* Poſtquam omnia ſecunda, neque erat quod vltrà precarer, illud optaui, vt cùm ex ſummo retrò volui Fortuna conſueſſet, mutationé eius domus mea potiùs, quàm Reſpublica ſentiret.

162. INVIDIÆ DAND.] *Opinio illorum fuit, Inuidiam & faſcinum, rebus lætis inſidiari, & plurimùm interuenire. Ad auertendum, iacturam aliquam aut caſum vltrò ſubeundum. Exemplo ſcilicet,*

tanta mutatio? [161] ſolatia ſimul atque auxilia perdidit: non contigit tamen triſtem Paul- A
XIV. lum Perſi videre. Quid nunc te per innumerabilia magnorum virorum exempla
ducam, & quæram miſeros? quaſi non difficilius ſit, inuenire felices. Quota quæque do-
mus vſque ad exitum omnibus partibus ſuis conſtitit, in quâ non aliquid turbatum ſit?
Vnum quemlibet annum occupa: & ex eo magiſtratus cita. [164] Lucium, ſi vis, Bibu-
lum, & C. Cæſarem. videbis inter collegas inimiciſſimos concordem fortunam. L. Bi-
buli, melioris quàm fortioris viri, duo ſimul filij [165] interfecti ſunt: Ægyptio quidem
militi ludibrio habiti: vt non minùs ipsâ orbitate, [166] auctor eius, digna res lacrimis eſ-
ſet. Bibulus tamen, qui, toto [167] honoris ſui anno, [168] ob inuidiam collegæ, domi latue-
rat, [169] poſtero die quàm geminum funus renunciatum eſt, proceſſit ad ſolita & publi-
ca officia. Quid minus poterat, quàm vnum diem duobus filiis dare? tam citò libero-
rum luctum finiuit, qui conſulatum anno luxerat. C. Cæſar cùm Britanniam peragra-
ret, nec Oceano felicitatem ſuam continere poſſet, audiuit deceſſiſſe [170] filiam, [171] publi-
ca ſecum fata ducentem. In oculis erat iam Cn. Pompeius, non æquo laturus animo B
quemquam alium eſſe in Rep. magnum, & modum impoſiturus incrementis, quæ gra-
uia illi videbantur, etiam cùm [172] in commune creſcerent: tamen intra tertium diem
XV. imperatoria obiit munia, & tam citò dolorem vicit, quàm omnia ſolebat. Quid
aliorum tibi funera Cæſarum referam? quos in hoc mihi interim videtur violare fortu-
na, vt ſic quoque generi humano [173] proſint, oſtendentes, ne eos quidem, qui [174] diis ge-
niti deoſque gerituri dicantur, ſic ſuam fortunam in poteſtate habere, quemadmodum
[175] alienam. Diuus Auguſtus amiſſis [176] liberis, [177] nepotibus, exhauſtâ Cæſarum tur-
bâ, [178] adoptione deſertam domum fulſit. Tulit tamen fortiter: tamquam eius iam res
ageretur, cuius cummaximè [179] intererat, de diis neminem queri. Ti. Cæſar & quem
[180] genuerat, & quem [181] adoptauerat, amiſit: ipſe tamen pro roſtris [182] laudauit [183] fi-
lium, ſtetitque in conſpectu poſito corpore, interiecto tantummodo [184] velamento,
quod

*quo, ij qui in bonâ valetudine, ſanguinem ſibi detra-
hunt, ad inualitudinem vitandam. Eà Seneca nunc
adſpexit. & Cicero, ad Atticum:* Miſſus eſt ſanguis
Inuidiæ, ſine dolore: *cùm ignominiam publicam,
ſpreto teſtimonio ſuo, accepiſſet. Apud Liuium Ap-
pius, abiturus Decemuiratu, lib.* III. Dandus In-
uidiæ eſt ſanguis. *Plin. vide* XXVIII. *cap.* II. *&* IV.

163. SOLATIA.] *Acutè dicit, quod nec omnes ſta-
tim aduertant.* Solatia *amiſit, nempe in minoribus
liberis, qui oblectant tantùm:* auxilia *in maioribus,
qui & iuuant. Illos morte, hos adoptione amiſerat.*

CAP. XIV. 164. LVCIVM.] *Non muto, & ita
Appianus, Eutropius, Oroſius prænominant: plures
tamen & vetuſtiores conſentiunt* Marcum *eſſe.*

165. INTERFECTI.] *Factum hoc Cæſar tangit
III. Ciuil. & ab* equitibus *interfectum oſtendit, qui
Ptolomæum in regnum reduxerant. Valerius plura
lib.* IV. *cap.* I. *&* Gabinianos *iſtos milites appellat,
etſi iamdiu Gabinius iis locis exceſſerat: ſed nomen
tenuerunt, quia ab eo introducti, in cuſtodiâ regis ibi
manſerant. Cædes iſta paullò ante ciuile Pompeianum
bellum, cùm Syriæ præeſſet Bibulus, Aegypto Cleopa-
tra, mortua iam patre.*

166. AVCTOR EIVS.] *Pro his meus liber,* aucto-
ris. *Lego igitur,* auctores. *Quos contemptim facit*
Ægyptios milites: *imbellem gentem, & Romanis
contemptam. Etſi iſti exteri plerique: ſed in Aegy-
pto militabant.*

167. HONORIS.] *Conſulatus. Suetonius cap.* XX.
in Iulio, Dio & Cicero.

168. OB INVIDIAM.] *Vt Cæſari inuidiam face-
ret, quaſi eius vi aut metu domo attineretur.*

169. POSTERO DIE.] *Magna firmitas, cui &
moderatio acceſſit, Valerio narrata. nam cùm Cleopa-* C
*tra, noua tunc regina, vinctos interfectores ad Bibu-
lum in Syriam miſiſſet; ille animo ſuo imperans, remi-
ſit, dictitans* Senatus, non ſuam, vindictam illam
eſſe debere.

170. FILIAM.] *Anno vrbis* DCC.

171. PVBLICA SECVM.] *Nam eius morte con-
cordia ſublata, & ſocer generque diuulſi, nullo iam
pignore medio.*

172. IN COMMVNE.] *Cùm heres potentiæ futu-
rus videretur, qui ex vtriuſque ſanguine genitus.*

CAP. XV. 173. PROSINT OSTEND.] *Non ſo-
lùm proſint, quia præſunt & moderantur; ſed etiam
exemplo, nec tantum imperio, iuuent.*

174. DIIS GENITI.] *E Virgilio:* -diis genite,
& geniture deos.

175. ALIENAM.] *Alias felices miſeraſque facere
poſſe videntur, non ſeſe.*

176. LIBERIS.] *Solâ Iuliâ.* D

177. NEPOTIBVS.] *C. & L. Cæſaribus.*

178. ADOPTIONE.] *Tiberij.*

179. INTERERAT.] *Quare? quia & ipſe futurus
inter Deos, & hoc animo iam præceperat.*

180. GENVERAT.] *Druſum.*

181. ADOPTAVERAT.] *Germanicum, iubente
Auguſta.*

182. LAVDAVIT.] *Oratione funebri, recepta in
illuſtrium funeribus, & pulchro more.*

183. FILIVM.] *Druſum.*

184. VELAMENTO.] *Velo, vel aulæa interiecto.
Nefas enim Pontificem max. tangere, aut ſtudio ſpe-
ctare cadauer. Vide, quæ ſcripſi ad* IV. *Annal. Taciti,
in funere Druſi. & adde, à Iudæis videri (vt multa
ſacro-*

A quod pontificis oculos à funere arceret, & [185] flente populo Romano [186] non flexit vul-
tum: experiendum ſe dedit Seiano ad latus ſtanti, quàm patienter poſſet [187] ſuos perde-
re. Vidéſne quanta copia virorum maximorum ſit, quos [188] non excepit hic omnia pro-
ſternens caſus, in quos tot animi bona, tot ornamenta publicè priuatimq́ue congeſta
erant? Sed videlicet it in orbem iſta tempeſtas: & [189] ſine delectu vaſtat omnia, agitq́ue
vt ſua. [190] Iube ſingulos conferre rationem: nulli contigit impunè naſci. Scio XVI.
quid dicas: Oblitus es fęminam te conſolari: virorum refers exempla. Quis autem dixe-
rit naturam malignè cum muliebribus ingeniis egiſſe, & virtutes illarum in arctum re-
traxiſſe? Par illis, mihi crede, vigor, par ad honeſta, (libeat) facultas eſt: laborem dolo-
remq́ue ex æquo, ſi conſueuere, patiuntur. In quâ iſtud vrbe, dij boni, loquimur? in quâ
regem Romanis capitibus [191] Lucretia & Brutus deiecerunt. Bruto libertatem debemus,
[192] Lucretiæ Brutum. In quâ [193] Clœliam, contempto hoſte & flumine, ob inſignem
audaciam tantumnon in viros tranſſcripſimus. [194] Equeſtri inſidens ſtatuæ, in ſacrâ viâ,
B celeberrimo loco, Clœlia exprobrat iuuenibus noſtris [195] puluinum aſcendentibus, in
eâ illos vrbe ſic ingredi, in quâ etiam fęminas equo donauimus. Quòd tibi ſi vis exem-
pla referri fęminarum, quæ ſuos fortiter deſiderauerunt, non oſtiatim quæram: ex vnâ
tibi familiâ duas Cornelias dabo. Primam Scipionis filiam, Gracchorum matrem.
[196] duodecim illa partus, totidem funeribus recognouit. & de ceteris facile eſt, quos
[197] nec editos, nec amiſſos ciuitas ſenſit: Ti. Gracchum, & Caium, quos etiam qui bo-
nos viros negauerit, magnos fatebitur, & occiſos vidit, & [198] inſepultos. conſolantibus
tamen miſeramq́ue dicentibus, *Numquam*, inquit, *non felicem me dicam, quæ* [199] *Gracchos
peperi.* Cornelia [200] Liuium Druſum, [201] clariſſimum iuuenem, illuſtris ingenij, vaden-
tem per Gracchorum veſtigia, imperfectis tot rogationibus, [202] intra penates interem-
ptum ſuos amiſerat, incerto cædis auctore: tamen & acerbam mortem filij, & inultam,
tam magno animo tulit, quàm ipſe [203] leges tulerat. Iam cum fortunâ in gratiam, Mar-
cia, reuertêris, ſi tela, quæ in [204] Scipiones, Scipionumq́ue matres ac [205] filios egit, quibus
C Cæſa-

*ſacrorum) hunc ritum. Nam & ſummus eorum Ponti-
fex nec cadauer tangebat, nec funeris cauſſâ in luctu
aut aliâ veſte erat: vt ſemper ſcilicet caſtus puruſq́;
preces concipere poſſet, & immolare. Philo, de Mo-
narchiâ.*

185. FLENTE POPVLO.] *Qui tamen* habitum voceſque dolentium, ſimulatione magis, quàm libens induebat, domumq́ue Germanici reuiuiſcere occulti lætabantur. *Tacitus* IV. *Ann.*

186. NON FLEXIT.] *Aliâs conſtans aut rigidus. etiam* per omnes eius valetudinis dies, nullo metu, an vt firmitudinem animi oſtentaret, etiam defuncto, necdum ſepulto, Curiam ingreſſus eſt: & effuſum in lacrimas Senatum, victo gemitu, ſimul continuâ oratione, erexit. *Tacitus.*

D 187. SVOS PERDERE.] *Callidè ad Seianum refert. quem etſi amatum, & in arcanâ gratiâ, tamen ex ſuſpicione afflixit & ſuſtulit. Itaque monuit eo ipſo facto, quàm duraret animo etiam ad ſanguinem ſuum perdendum, nedum ad amicos aut adfines.*

188. NON EXCEPIT.] *Eximias non habuit, non præteriuit.*

189. SINE DILECTV.] *Pedo:*

Quaq́ue ruit, furibunda ruit, totumq́ue per orbem
Fulminat, & cæcis cæca triumphat equis.

190. IVBE.] *Meus*, Iubet. *& mox*, rationi.

CAP. XVI. 191. LVCRETIA.] *Qua occaſionem morte ſuâ præbuit.*

192. LVCRETIÆ.] *Nec enim ſine eâ excitatus fuiſſet.*

193. CLOELIAM.] *Bello cum Porſenâ, inter obſides, flumen in equo tranauit, & alios ſecum duxit. In Liuio & Dionyſio tota narratio.*

194. EQVESTRI.] *Plinius libro* XXXIV. *cap.* VI. *Liuius lib.* II.

195. PVLVINVM.] *Id eſt lecticam, in quâ puluinus.*

196. DVODECIM.] *Vide Plutarchum in Gracchis, conſentientem.*

197. NEC EDITOS.] *Non enim publicè nobiles ſe, vllâ virtute aut factis, fecerant. iuuenes aut pueri mortui.*

198. INSEPVLTOS.] *In Tiberim praiectos.*

199. GRACCHOS PEPERI.] *Tales & tantos ſcilicet viros. & verè æſtimanti, magni fuêre; ſed culpâ aliquâ ſuâ, & maximâ fatorum appreſſi. Aliud eius magnificum dictum in Plutarcho: cùm in locis ſacris oppreſſi eſſent,* Dignos mortuis tumulos eos eſſe.

200. LIVIVM DRVSVM.] *Scripti omnes*, diui Druſi. *Lege*, Liuij Druſi: *id eſt, vxor Liuij Druſi, ſermone Romano. Metella Craſſi, Terentia Ciceronis. Fuit hic C. Liuius Druſus, Marci pater, Tribuni, de quo ſequitur.*

201. CLARISSIMVM IVV.] *Quem iam dixi, Marcum.*

202. INTRA PENATES.] *Domi ſuæ, dum ſalutatur. Vide de Breu. vitæ. cap.* VI.

203. LEGES TVL.] *Alias fauente Senatu, quaſdam populo, extremas neutro.*

204. SCIPIONES.] *Nihil de Scipionibus antè, ſed vide tamen Conſol. ad Polyb. cap.* XIII.

205. FILIOS.] Filias, *ex hac quidem recitatione.*

206. NVL-

Cæſares petiit,ne à te quidem continuit. Plena & infeſta variis caſibus vita eſt: à quibus A
nulli longa pax, vix induciæ ſunt. Quattuor liberos ſuſtuleras, Marcia. [206] nullum aiunt
fruſtra cadere telum, quod in conſertum agmen immiſſum eſt. Mirum eſt, tantam
turbam non potuiſſe ſine inuidiâ damnóve præteruehi? At hoc iniquior fortuna fuit,
quòd non tantùm filios eripuit, ſed elegit. Numquam tamen iniuriam dixetis, [207] ex
æquo cum potentiore diuidere: duas tibi reliquit filias, & harum nepotes: & ipſum
quem maximè luges, [208] prioris oblita, non ex toto abſtulit. Habes ex illo duas filias. ſi
malè fers, magna onera: ſi benè, magna ſolatia. In hoc [209] te perduxit, vt illas cùm videris,
admonearis filij, non doloris. [210] Agricola, euerſis arboribus, quas aut ventus radicitus
euulſit, aut contortus repentino impetu turbo perfregit, ſubolem ex illis reſiduam
fouet, & amiſſarum ſemina ſtatim plantaſque diſponit: & momento (nam vt in
damna, ita ad incrementa rapidum veloxque tempus eſt) adoleſcunt amiſſis lætiora.
Has nunc Metilij tui filias in eius vicem ſubſtitue: & vacantem locum exple. Vnum
dolorem, geminato ſolatio leua. Hæc quidem natura mortalium eſt, vt nihil magis placeat, B
quàm quod amiſſum eſt. iniquiores ſumus aduerſus relicta, ereptorum deſiderio.
ſed ſi æſtimare volueris, quàm tibi valdè fortuna, etiam cùm ſæuierit, pepercerit, ſcies te
XVII. habere plus quàm ſolatia. Reſpice [211] tot nepotes, duas filias. Dic illud quoque, Marcia.
moueret me, ſi eſſet cuique pro moribus fortuna, numquam mala bonos ſequerentur:
nunc video, exempto diſcrimine, & eodem modo, malos bonoſque iactari. Graue
eſt tamen, quem educaueris iuuenem, iam matri, iam patri præſidium ac decus, amittere.
Quis negat graue eſſe? ſed humanum eſt. Ad hoc genita es vt perderes, vt perires,
vt ſperares, metueres, alios teque inquietares, mortem & timeres & optares, &, quod eſt
peſſimum, numquam ſcires cuius eſſes [212] ſtatus. Si quis Syracuſas petenti diceret: Omnia
incommoda, omnes voluptates futuræ peregrinationis tuæ antè cognoſce, deinde ita
nauiga. Hæc ſunt quæ mirari poſſis. videbis primùm ipſam inſulam ab Italiâ anguſto
interciſam freto, quam continenti quondam cohæſiſſe conſtat: ſubitum illò mare
irrupit, & *Heſperium Siculo latus abſcidit:*
deinde videbis (licebit enim tibi auidiſſimum maris verticem [213] ſtringere) illam fabuloſam, C
Charybdim dico, quàm diu ab auſtro vacat, quietam; at ſi quis inde ventus ſpirauit,
hiatu magno profundoque nauigia ſorbentem. Videbis celebratiſſimum carminibus
fontem [214] Arethuſam, nitidiſſimi ac perlucidi ad imum ſtagni, gelidiſſimas aquas
profundentem: ſiue illas ibi primùm [215] naſcentes inuênit, ſiue immerſum terris
[216] flu-

206. NVLLVM AIVNT.] *Rectè, aut quod in Pinciani quibuſdam:* nullum amat.

207. EX ÆQVO.] *Nam duos ſuſtulit, duas reliquit.*

208. PRIORIS.] *Filij alterius, qui antè obierat.*

209. TE PERDVXIT.] *Vellem,* tibi produxit: *aut certè,* in hocce produxit.

210. AGRICOLA.] *Ingenioſa & appoſita comparatia. quam & reperio in Telete Pythagorico, â inſigni vira, vt fragmenta eum oſtendunt.* Οὐ γὰρ ὀρθῶς φησι βουλευομένους ὁ Στίλπων. τὸ, διὰ τοὺς ἀπογενομένους τῶν ζώντων ὀλιγωρεῖν. γεωργὸς οὐ ποιεῖ τοῦτο. οὐδὲ ἂν τῶν δένδρων ξηρόν τι γένηται, καὶ τὰ ἄλλα προσεκκόπτει. ἀλλὰ τῶν λοιπῶν ἐπιμελόμενος, πειρᾶται τὴν τοῦ ἐκλελοιπότος χρείαν ἀναπληροῦν: Nec enim rectè cōſulere ſibi Stilpo dicit, qui ob mortuos & defectos obliuiſcuntur viuorum aut neglegunt. Agricola non id facit. nec ſiquid ſtirpium arborúmve exaruit, etiam reliquas præterea exſcindit: ſed curam potiùs earum gerens, conatur damnum ex vnius interitu factum implere & reſarcire.

211. TOT NEPOTES.] *Nempe & ex filiabus nepotes, vt antè dixit. nam ex Metilio,* duas filias *dumtaxat.*

CAP. XVII. 212. STATVS.] *A parte animæ. mortalis illa, an immortalis. Liber meus,* Stares.

213. STRINGERE ILLAM.] *Non germana hæc tata lectio, atque alia eruenda è libris. Meus:* reſtringere ſtratā illam fabuloſam Caripidis aquam diu ab Auſtro vocaturam, ſiquid inde vehementiùs ſpirauit. *cui conſentiunt ferè alij, aut leuiter diſcedunt. Faciebam:* ſtratam illam fabuloſam Charybdin, quamdiu ab Auſtro vacat; verùm ſiquid inde vehementiùs ſpirauit. *Verè, & cum momenta ſententiæ. nam Charybdis* ſtrata *& placida eſt, quamdiu nihil ab Auſtra increpat: cùm ab illo, turbatur & in vertices rotatur. Ne longè fidem petam, Seneca ipſe epiſt.* LXXIX. Fac nos certiores vtrùm vno tantùm vento agatur in vortices. *Et expreſſiùs epiſt.* XIV. Temerarius gubernator contempſit Auſtri minas. ille eſt enim qui Siculum pelagus exaſperet, & in vortices cogat. *Adi ea loca.* D

214. ARETHVSAM.] *Syracuſarum fontem. de quo vbertim noſter Quæſt. Natur.* III. *cap.* XXVI. *& lib.* VI. *cap.* VIII. *vt alias omittam.*

215. NASCENTES.] *Alij libri aliter: at meus,* naſcens inuenit, ſiue ipſum terris. *quod nec iure ſpernas. Ita ad* Fontem *hæc referantur, & id verbi* ἀπὸ κοινοῦ *repetendum.*

216. FLV-

A [216] flumen integrum ſubter tot maria, & à confuſione peioris vndæ ſeruatum, reddidit.
Videbis [217] portum quietiſſimum omnium, quos aut natura poſuit in tutelam claſſium,
aut adiuuit manus, ſic tutum, vt ne maximarum quidem tempeſtatum furori locus ſit.
Videbis vbi [218] Athenarum potentia fracta: vbi [219] tot millia captiuorum, ille exciſis in
infinitam altitudinem ſaxis, [220] nobilis carcer incluſerat: ipſam [221] ingentem ciuitatem,
& [222] laxius territorium, quàm multarum vrbium fines ſint: tepidiſſima hiberna, &
[223] nullum diem ſine interuentu ſolis. Sed cùm omnia iſta cognoueris, grauis & inſalu-
bris æſtas hiberni cæli beneficia corrumpet. Erit Dionyſius illic tyrannus, libertatis, iu-
ſtitiæ, legum exitium, dominationis cupidus etiam [224] poſt Platonem, [225] vitæ etiam
poſt exſilium: alios vret, alios verberabit, alios ob leuem offenſam iubebit detruncari:
accerſet ad libidinē mares fęminaſque, & inter fœdos regię intemperantiæ greges parum
erit ſimul [226] binis coire. Audiſti quid te inuitare poſſit, quid àbſterrere: proinde aut
nauiga, aut reſiſte. Poſt hanc denunciationem, ſi quis dixiſſet intrare ſe Syracuſas velle,
B ſatiſne iuſtam querelam de vllo, niſi de ſe, habere poſſet, qui non incidiſſet in illa, ſed
prudens ſcienſque veniſſet? Dicit omnibus nobis natura: Neminem decipio. tu ſi filios
ſuſtuleris, poteris habere formoſos, poteris & deformes: & ſi fortaſſe tibi multi naſcen-
tur, eſſe ex illis aliquis tam ſeruator patriæ, quàm proditor poterit. Non eſt quòd deſpe-
res tantæ dignationis futuros, vt nemo tibi [227] propter illos maledicere audeat: propone
tamen & tantæ futuros turpitudinis, vt ipſi [228] maledictum ſint. Nihil vetat illos tibi ſu-
prema præſtare, & [229] laudari te à liberis tuis: ſed ſic te parà, tanquam in ignem poſitu-
ra, vel puerum, vel iuuenem, vel ſenem. Nil enim ad rem pertinent anni: quoniam nul-
lum non acerbum funus eſt, quod [230] parens ſequitur. Poſt has leges propoſitas, ſi libe-
ros tollis, [231] omni deos inuidiâ liberas, qui tibi nihil ſpoponderunt. Ad hanc XVIII.
ima-

216. FLVMEN.] *Alpheus.*

217. PORTVM.] *Duplicem quidem. quorum maior ad* LXXX. *ſtadia patet Straboni. Deſcribunt cùm*
C *alij, tum Cicero* V. *in Verrem, &* IV. *addito etiam elogio:* Nihil eſſe pulchrius, quàm Syracuſarum mœnia ac portus.

218. ATHENARVM.] *Ducibus Niciâ & Demoſthene, cùm terrâ mariq; victi, cæſi, capti fuerunt.*

219. TOT MILLIA.] *Septem millia Diodoro.*

220. NOBILIS CARCER.] *A Mureto eſt. nam vulgati libri* Nablius. *At ſcripti,* naulius. *vel* naulinus, *vt eſt in meo. Puto verum,* natiuus carcer. *Nam ità ſe habet. carcer ille à Dionyſio tyranno in viuo ſaxo exciſus totus eſt, & deinceps etiam auctus. Cicero in Verrem:* Latomias Syracuſanas omnes audiſtis, plerique etiam noſtis. Opus eſt ingens, magnificum, regum ac tyrannorum. Totum eſt ex ſaxo in mirandam altitudinem depreſſo, & mul-
D torum operis penitus exciſo. Nihil tam clauſum ad exitus, nihil tam ſeptum vndique, nihil tam tutum ad cuſtodias nec fieri nec cogitari poteſt. *Ergo verè* natiuus *carcer, manu tamen adiutus. Addo Pincianum legere,* lautumius carcer.

221. INGENTEM CIVIT.] *Cicero* IV. *in Verrem,* Syracuſas maximam eſſe Græcarũ vrbium, pulcherrimamque. *Liuius* XXV. vaſtæ magnitudinis vrbem. *Quàm vaſtæ, Strabo prodit, qui ſtadia circumdat* CLXXX. *Ea ſunt milliaria circiter* XXII. *Vt hoc quoque accedat firmandæ, ac credendæ tandem, magnitudini Romanæ, aſſerta à nobis in Admirandis.*

222. LAXIVS TERRITORIVM.] *Ineptè. quid hîc de territorio, aut quæ comparatio cum finibus? Libri ſcripti* torritam, *& quidam* turritam. *Id omnino tenendum. & manet in illâ vrbis magnitudine: quàm eâ dictione aſſerit, quòd laxiùs turribus (id eſt mœnibus, in quibus turres olim crebræ) cincta ſit, quàm pateant vel fines & territorium aliarum vrbium. Vide tamen, an hoc ipſo ſenſu,* laxiùs terminatam, *malis.*

223. NVLLVM DIEM.] *Cicero in Verrem:* Syracuſarum hic ſitus atque natura eſſe loci cælique dicitur, vt nullus vnquam dies tam magnâ turbulentaque tempeſtate fuerit, quin aliquo tempore ſolem eius diei homines viderent. *Hanc laudem & cum Rhodo Plinius communicat:* Rhodi & Syracuſis numquam tanta nubila obduci, vt non aliquâ horâ ſol cernatur.

224. POST PLAT.] *Qui ab eâ conatus auocare.*

225. VITÆ.] *Quam Corinthi fœdè egit.*

226. BINIS.] *Tiberius imitatus. ſileo.*

227. PROPTER ILLOS.] *Nam tales liberi, præſidium, non decus tantùm, parentibus.*

228. MALEDICTVM SINT.] *Tam inquinati & maculoſi, vt vel dixiſſe eos filios tuos, ſit conuiciari & malè dicere. Nam ſicut gloria ex bonis clarisq; ad parentes dimanat, ſic & infamia ex aliis.*

229. LAVDARI TE.] *Romanô more, pro Roſtris, oratione funebri.*

230. PARENS SEQVITVR.] *Qui communi ac naturæ lege, præire debuerat. Ideo in monumentis adſidua hæc querela. vt:*

Quod decuit natum patri præſtare ſepulto,
Hoc contrà nato præſtitit ipſe parens.

Alibi: Monumentum, quod patri filius facere debuerat. *Et alibi:*

—— à patre mœſto
Accepit tumulos, quos dare debuerat.

Vide ſuprà, cap. I.

231. OMNI INVIDIA.] *Quam fruſtrà querelis tuis montes, & iniquos appellas.*

CAP.

imaginem agedum totius vitæ introitum referamus. Syracuſas viſere deliberanti tibi, A quicquid delectare poterat, quicquid offendere, expoſui: puta naſcenti me tibi venire in conſilium. intratura es [232] vrbem diis hominibuſque communem, omnia complexam, certis legibus [233] æterniſque deuinctam, indefatigata cæleſtium officia voluentem. Videbis illic innumerabiles ſtellas, miraberis [234] vno ſidere omnia impleri, ſolem quotidiano curſu diei noctiſque ſpatia ſignantem, [235] annum in æſtatem hiememque ęqualiter diuidentem. Videbis nocturnam lunæ [236] ſucceſſionem, à [237] fraternis occurſionibus lene remiſſumque lumen mutuantem, & modò [238] occultam, modò [239] toto ore terris imminentem, acceſſionibus damniſque mutabilem, ſemper [240] proximę diſſimilem. Videbis [241] quinque ſidera diuerſas agentia vias, & [242] in contrarium præcipiti mundo nitentia: ex horum leuiſſimis motibus [243] fortunæ populorum dependent, & maxima ac minima proinde formantur, prout æquum iniquúmve ſidus inceſſit. Miraberis collecta nubila, & cadentes aquas, & [244] obliqua fulmina, & cæli [245] fragorem. Cùm ſatiatos ſpectaculo ſupernorum in terram oculos deieceris, excipiet te alia forma rerum, aliterque mirabilis. B Hinc camporum in infinitum patentium fuſa planicies; hinc montium magnis & niualibus ſurgentium iugis, erecti in ſublime vertices; deiectus fluminum, & [246] ex vno fonte in Orientem Occidentemque defuſi amnes; & ſummis cacuminibus nemora nutantia, & tantum ſiluarum cum ſuis animalibus, auiumque concentu diſſono. Varij vrbium ſitus, & ſecluſæ nationes locorum difficultate. quarum aliæ ſe in erectos ſubtrahunt montes, aliæ ripis, lacu, vallibus, palude circumfunduntur: [247] adiuta cultu ſeges, & arbuſta ſine cultore fertilia, & riuorum lenis inter prata diſcurſus, & amœni ſinus, & littora in portum recedentia, ſparſæ tot per vaſtum inſulæ, quæ interuentu ſuo [248] maria diſtinguunt. Quid lapidum gemmarumque fulgor, & inter rapidorum curſum torrentium [249] aurum arenas interfluens, & in mediis terris, medioque rurſus mari [250] nitentes ignium faces, & [251] vinculum terrarum Oceanus, continuationem

CAP: XVIII. 232. VRBEM.] *Id eſt, hunc orbem. Cicero* III. *De Finib.* Mundum eſſe cenſent (*Stoici*) quaſi communem vrbem, & ciuitatem hominum & deorum. *Nos Phyſ.* II. *Diſſ.* VII.

233. ÆTERNISQVE.] *Quamdiu ſtabit. nam ex tuâ mente & Stoicorum, â Seneca, non hæc æterna.*

234. VNO SIDERE.] *Sole. Vide* II. *Phyſial. Diſſert.* XII.

235. ANNVM IN.] *Meus liber:* annuo ſpatio æſtates.

236. SVCCESSIONEM.] *Succedit enim in vicem occaſi iam Solis.*

237. FRATERNIS OCC.] *Meus & plerique ſcripti:* ſuperis occurſibus.

238. OCCVLTAM.] *Silentem, tenui aut nullo lumine.*

239. TOTO ORE.] *Plenam & vndique collustratam.*

240. PROXIMÆ DISS.] *Diuerſam ab eâ, quæ vltimà fuit.*

241. QVINQVE SID.] *Erratica.*

242. IN CONTRARIVM.] *Proprio ſua motu lata, contra primum illum motum.*

243. FORTVNÆ POP.] *Et hîc & ſæpius fata nectit aſtris: neque his quinque tantùm, ſed omnibus. Vide Phyſial.* II. *Diſſ.* XIIII.

244. OBLIQVA.] *Ita enim feruntur. & cauſſa eſt, quòd ignea illa natura altum petit, vis & eliſio deorſum agit. Ergo in latus, vtrique cauſſa obſecuta feruntur.*

245. FRAGOREM.] *Tonitru.*

246. EX VNO FONTE.] *Nimium eſt. ne ex* monte *quidem vna, ſi certa & vera amamus. Nam hæc ad* Rhenum *&* Danubium *ſpectant: quorum ille in Occaſum, iſte in Orientem diuerſus fertur. In Adulâ monte* Rhenus *oritur; ſatis procul inde in Abnobâ monte, ſiue* prope Rauracos montes, *vt Ammianus deſignat, Danubius, in Sueuis. Itaque inter fontes (hodie ſcimus) grande interuallum, & plus centum milliarium. Si de* Rhodano & Rheno *ſenſiſſet, verius foret: quod non poteſt, quia non ille ad Orientem. Et cum Senecâ etiam Claudianus, tanta poſterior:* C

Prominet Hercyniæ confinis Rætia ſiluæ,
Quæ ſe Danubij iactat Rhenique parentem.

Etſi ille minùs errat, qui communiter de Rhętiâ *ſcribit. Senecam non excuſamus, niſi ſi opinio illorum fuit originem Danubij in* Oeno *eſſe: qui ſanè vicinus Rheno ſurgit, & longo tractu in Danubium fluit.*

247. ADIVTA CVLTV.] *Meus,* Ad vitam fructus, ſeges: *& ſanè plerique etiam ſcripti* fructus, *aut* fructu.

248. MARIA DISTIN.] *Meus,* patriam diſtinguunt: *at alij quidam ſcripti,* paria. *Quod ferri poteſt. & æqualitas, inquit, illa maris & par facies variatur ab inſulis.* D

249. AVRVM ARENIS.] *Vt in Tago, Pactolo, Herma, hodie India noua fluentis.*

250. NITENTES IGN.] *Quas in medio mari ponit, inſulis nempe aut collibus, qui ibi ſic ardent. Vulcania inſula tales, Aenaria, & plures.*

251. VINCVLVM TERR.] *Declamator in Suaſoriâ* I. Oceanus totius orbis vinculum, terrarumque cuſtodia. *Rectè: nec enim terra ſicca & arida per ſe, ſine humore conſtet, quin diſſluat: & ideò vt Plinij verba ſunt,* terram totam intrà, extrà, ſuprà, venis, vt vinculis, diſcurrentibus *Oceanus ligat.*

252 TRI-

A nem gentium [252] triplici ſinu ſcindens, & [253] ingenti licentiâ exæſtuans? Videbis his inquietis, & ſine vento fluctuantibus aquis immani & [254] fidem excedenti magnitudine terrentia animalia, quædam grauia & alieno ſe [255] magiſterio mouentia, quædam [256] velocia, concitatis perniciora remigiis, quædam [257] haurientia vndas, & magno prænauigantium periculo efflantia. Videbis hîc nauigia, quas non nouere terras quærentia. Videbis nihil humanæ audaciæ intentatum, [258] eriſque ei ſpectatrix, & ipſa pars magna conantium: diſces, docebiſque artes, alias quæ vitam [259] inſtruant, alias quæ [260] ornent, alias quæ [261] regant. Sed iſtic erunt mille corporum & animorum peſtes, & bella, & latrocinia, & venena, & naufragia, & intemperies cæli corporiſque, & cariſſimorum acerba deſideria, & mors, incertum [262] facilis, an per pœnam cruciatumque. Delibera tecum, & perpende quid velis. vt in illa venias, [263] per iſta exeundum eſt. Reſpondebis, velle te viuere. [264] Quidni? [265] imò, puto, ad id non accedes, ex quo tibi aliquid detrahi doles. Viue ergo, vt conuênit. Nemo, inquis, nos conſuluit. Conſulti ſunt de nobis
B parentes noſtri: qui cùm condicionem vitæ noſſent, in hanc nos ſuſtulerunt. Sed XIX.
vt [266] ad ſolaria veniam, videamus primùm quid curandum ſit, deinde quemadmodum. Mouet lugentem deſiderium eius, quem dilexit. id per ſe tolerabile apparet. Abſentes enim abfuturoſque, dum viuerent, non flemus, quamuis omnis vſus illorum nobis & conſpectus ereptus ſit. Opinio eſt ergo, quæ nos cruciat: & tanti quodque malum eſt, quanti illud [267] taxauimus. In noſtrâ poteſtate remedium habemus. Iudicemus illos abeſſe, & [268] noſmetipſi fallamus: dimiſimus illos, imò conſecuturi [269] præmiſimus. Mouet & illud lugentem: Non erit qui me defendat, qui à contemptu vindicet. Vt minimè probabili, ſed vero ſolario vtar: in ciuitate noſtrâ plus gratiæ orbitas confert, quàm eripit. Adeoque ſenectutem ſolitudo, quæ ſolebat deſtruere, ad potentiam

252. TRIPLICI SINV.] *Quomodo? Vt in quattuor partes terra ſcindatur, & quæque earum chlamydem referat: eaipſa chlamys à tribus partibus Oceano*
C *cingatur. Ita enim veteres (nec abſurdè, aut falsò omnino) conſiderarunt, & ſuſpicione attigerunt, quæ hodie magis nota. Hoc eſt, quod Macrobius lib.* II. *in Somnium, cap.* IX. *ſcribit:* Omnem terram QVADRIFARIAM diuidi, & ſingulas HABITATIONES INSVLAS eſſe. *Vide me fuſius explicantem, Phyſiol. lib.* II. *Diſſert.* XVII.

253. INGENTI LICENTIA.] *Nullâ, ſi de ordinario æſtu accipis, qui horas ſuas & legem habet, ſeruatq. Sed* exæſtuare *dicit, id eſt redundare & in terras effluere, ventis aut tempeſtate impulſum.*

254. FIDEM EXCEDENTI.] *Interpolata iſta, & vox,* fidem, *nulla eſt priſcis libris. qui dumtaxat:* & excedenti terrentia magnitudine. *Quod etſi aliquo ſenſu teneas, quanto meliore & veriore,* terrena? *Ita enim emenda, & Plinij cap.* I. *lib.* IX. *aduoca, in*
D *quo ipſa inſcriptio:* Quare in mari maxima animalia? *& orditur:* Sunt autem complura in iis, maiora etiam terreſtribus. *Certè maiora, vt Balena, Priſtes, Phyſeteres: &* cauſſa euidens *(ait idem ſcriptor)* humoris luxuria.

255. MAGISTERIO.] *Idem Plinius illuſtret* IX. *cap vlt.* Amicitiæ exempla ſunt Balena & Muſculus. quando prægraui ſuperciliorum pondere obrutis eius oculis, infeſtantia magnitudinem vada prænatans demonſtrat, oculorumque vice fungitur.

256. VELOCIA.] *Vti Delphinus. de quo idem ille ſcriptor:* ocior volucre, ocior telo.

257. HAVRIENTIA.] *Hoc ad Phyſeterem, vnde ei nomen,* ἀπὸ τοῦ φυσᾶν, ab efflando. *Plinius:* Columnæ modo ſe attollens, altiorque nauium velis, diluuiem quandam eructans. *At Strabo lib.* III. *non ipſum ſic attolli, ſed ſpiritum & efflatum illum columnæ aſſimilat, veriùs fortaſſe:* τῶν φυσητήρων ἀναφυσώντων, φαίνεταί τις νεφώδους ὄψις κίονος τοῖς πόρρωθεν ἀφορῶσι: Phyſeteres cùm reflant, fit ſpecies columnæ cuiuſdam nubilæ procul intuentibus.

258. ERISQVE EI.] *Liber meus,* eriſque eius ſpectetris, & ipſa. *Quidam,* eius expertrix. *Dubito an non,* eriſque & ſuſpectrix. *Tu, inquit, & ſuſpicies illos magna conantes, & imitaberis. Quomodocumque, &, non* ei, *ſcribo.*

259. INSTRVANT.] *Vt ſunt mechanica.*

260. ORNENT.] *Liberales.*

261. REGANT.] *Philoſophica.*

262. FACILIS.] *Nec ſpernam,* fatalis.

263. PER ISTA.] *Latrocinia, venena, mortes.*

264. QVIDNI?] *Reſponſio eſt eius, quæ quaſi rogatur: & aſſerit.*

265. IMO PVTO.] *Iterùm Seneca, ſiue interrogatoris, qui damnat reſponſum. Tun' viuere? imò non debebas Marcia, quæ doles aliquid tibi detrahi ex iis, quæ pacta conuento omnia paterant.* Aliquid, *nempe filium. Vide tamen an non legendum:* viuere? Quin imò, puto.

CAP. XIX. 266. AD SOLATIA.] *Pars ſecunda libelli. prior habuit exempla & rationes vincendo dolori; hæc lenimenta, & vt ipſe, ſolatia.*

267. TAXAVIMVS.] *Pretiū ei aut pōdus dedimus.*

268. NOSMETIPSI FALLAMVS.] *Benè eſt, & capimus: tamen meus & alij aliquot,* noſmetipſi non fall. *cum negatione. Seruem, ſed legam* fallemus. *Age, inquit, putemus non periiſſe, ſed abeſſe in aliquâ peregrinatione: & reuera non fallemur, quia ſunt, etſi in alio loco.*

269. PRÆMISIMVS.] *Totus hic locus in Antiphane:*

tiam ducit, vt quidam odia filiorum ſimulent, & liberos [270] ſeruent, & orbitatem [271] manu faciant. Scio quid dicas: Non mouent me detrimenta mea. etenim non eſt dignus ſolatio, qui filium ſibi deceſſiſſe, ſicut [272] mancipium, moleſtè fert: cui quicquam in filio reſpicere, præter ipſum, vacat. Quid igitur te, Marcia, mouet? vtrùm, quòd filius tuus deceſſit: an, quòd non diu vixit? Si quòd deceſſit, ſemper debuiſti dolere: ſemper enim ſciſti mori. Cogita, nullis defunctum malis affici. illa quæ nobis inferos faciunt terribiles, fabula eſt. Nullas ſcimus imminere mortuis tenebras, nec [273] carcerem, nec flumina [274] flagrantia igne, nec [275] obliuionis amnem, nec [276] tribunalia, nec reos vllos in illâ li-libertate tam laxâ: nullos iterùm tyrannos. Luſerunt iſta poëtæ, & vanis nos agitauere terroribus. Mors omnium dolorum & ſolutio eſt, & finis: vltra quam mala noſtra non exeunt, quæ nos in illam tranquillitatem, in quâ [277] antequam naſceremur iacuimus, reponit. Si mortuorum aliquis miſeretur, & non natorum miſereatur. Mors nec bonum nec malum eſt. Id enim poteſt aut bonum aut malum eſſe, quod aliquid eſt: quod verò ipſum nihil eſt, & omnia in nihilum redigit, nulli nos fortunæ tradit. Mala enim bo- B naque circa aliquam verſantur materiam. Non poteſt id fortuna tenere, quod natura dimiſit: nec poteſt miſer eſſe, qui nullus eſt. Exceſſit filius tuus [278] terminos, intra quos ſeruitur. Excepit illum magna & æterna pax: non paupertatis metu, non diuitiarum curâ, non libidinis per voluptatem animos carpentis ſtimulis inceſſitur, non inuidiâ felicitatis alienæ tangitur, nec ſuæ premitur, nec conuiciis quidem vllis verecundæ aures verberantur: nulla publica clades [279] conſpicitur, nulla priuata: non ſolicitus futuri pendet [280] ex euentu, ſemper in deteriora dependenti. Tandem ibi conſtitit, vnde nil eum pellat, vbi nil terreat.

XX. O ignaros malorum ſuorum, quibus non mors vt optimum inuentum naturæ laudatur! quæ ſiue felicitatem includit, ſiue calamitatem repellit, ſiue ſatietatem aut laſſitudinem ſenis terminat, ſiue iuuenile æuum, dum meliora ſperantur, in flore [281] deducit, ſiue pueritiam [282] ante duriores gradus reuocat: omnibus

A

Πενθεῖν δὲ μετρίως τοὺς προσήκοντας φίλους.
Οὐ γὰρ τεθνᾶσιν, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ὁδόν,
Ἣν πᾶσιν ἐλθεῖν ἐστ' ἀναγκαίως ἔχον,
Προεληλύθασιν. εἶτα χ' ἡμεῖς ὕστερον
Εἰς ταὐτὸ καταγώγιον αὐτοῖς ἥξομεν,
Κοινῇ τὸν ἄλλον συνδιατρίψοντες χρόνον:

Lugere amicos mortuos modicè decet.
Non mortui etenim ſunt, ſed illam ipſam viã,
Quam mox neceſſum inire nobis omnibus,
Illi præiuerunt. & ecce poſtmodum
Tranſgreſſi in vnum idemq; diuerſorium,
Coniuncti agemus quidquid æui relliquũ eſt.

Noſter epiſt. XCIX. Quem putas periiſſe, præmiſſus eſt. *Pia, pulchra, quis neget? & ſenſus, ſi non oris, Chriſtiani.*

270. SERVENT.] *Placet Gruteri ſuſpicio, imò correctio:* eiurent. *Eiurantur liberi, qui velut iuramento negantur. quod fit in* Abdicatione, *quò velim hæc relata. Nam tales extra domum & familiam ſepoſiti, ſpem aliis faciebant in vacuum veniendi. Quod ad verbum, adi De Benef.* VI. *cap.* IV.

271. MANV FACIANT.] *Sponte & vltrò faciunt ſe orbas. Phraſis valdè amata Senecæ, & penè vni familiaris. De Breuit. vit. cap.* III. Adiice morbos, quos manu fecimus: *intemperie & luxu. Epiſt.* LIX. Finem non operiri, ſed manu facere: *arceſſere, & ſponte ſumere. De Irâ* III. *cap.* XI. Magna pars querelas manu fecit: *ipſa inuênit & formauit. De Beneficiis* VI. *cap.* XLI. Occaſiones reddendorum beneficiorum obſeruare, non manu facere. *Vtitur & alter paullò, pro arte & induſtriâ facere. Vide epiſt.* LXXXIX. *&* XCI. *&* CXV. *&* LIII. *De Irâ* II. *cap.* VIII. *Alij qui ſic vſi, pauci occurrunt. In Plinio eſt, libri* XVIII. *Præfat. de Venenis:* Ne iis quidem C quę naſcuntur contenti, quando plura eorum genera humanâ manu fiunt. *In Statio* I. *Thebaid.*

Partiti verſant populorum fata, manuq;
Fortunam fecêre leuem.

De Eteocle & Polynice. quorum alteri graue fuiſſet priuari regno: ergo, inquit, ingenio leuarunt fortunam, alternis imperare commenti.

272. MANCIPIVM.] *In quo damnum magis, quàm affectus mouet.*

273. CARCEREM.] *Erebi clauſtra, vt poëtæ.*

274. FLAGRANTIA.] *Phlegetontem.*

275. OBLIVIONIS.] *Leten.*

276. TRIBVNALIA.] *Minois, Rhadamãthi, Aeaci.*

277. ANTEQVAM NASC.] *Similes erga illi temporis Plinianum hoc ſit:* Nec magis à morte ſenſus vllus aut corpori aut animæ, quàm ante natalem. *Sed & noſter in Epiſt.* LIV. *quam vide. Sæpe ſic in immortalitate vacillat.* D

278. TERMINOS.] *Huius vitæ.*

279. CONSPICITVR.] *Meus & alij,* proſpicitur. *quod malim ob ſequentia, & futuri metum hic tangit.*

280. EX EVENTV.] *In meo,* & ex euentu ſemper incertiora dependenti. *Fortaſſe,* rependenti. *Non pendet, inquit, futuri anxius: idq; ex euentu, qui ſemper incertiora rependit. Nec enim vnquam ſecuritas, & vbi finem curæ cenſeas, alia ſubnaſcitur. Vulgata tamen non diſplicet: & verum eſt, in deteriora res & animos noſtros inclinare. Quo ſenſu nec male:* & euentus ſemper i. d. dependet. Euentus, *gignendi caſus eſſet.*

CAP. XX. 281. DEDVCIT.] *Velim,* educit.

282. ANTE DVRIOR.] *Aetatis ſecuturæ.*

Nam

A bus finis, multis remedium, quibuſdam votum, de nullis meliùs merita, quàm de his ad quos venit [283] antequam inuocaretur. Hæc ſeruitutem inuito domino [284] remittit: hæc captiuorum cathenas leuat: hæc è carcere educit, quos exire imperium impotens vetuerat. hæc exſulibus in patriam ſemper animum oculoſque tendentibus, oſtendit, nihil intereſſe inter quos quiſque iaceat. hæc, vbi res communes fortuna malè diuiſit, & æquo iure genitos, alium [285] alij donauit, [286] exæquat omnia. hæc eſt quæ nihil quicquam alieno fecit arbitrio. hæc eſt, in quâ nemo humilitatem ſuam ſenſit. hæc eſt quæ nulli patuit. hæc eſt, Marcia, quam pater tuus concupiuit. Hæc eſt, inquam, quæ efficit, vt naſci non ſit ſupplicium: quæ efficit, [287] vt non concidam aduerſus minas caſuum, vt ſeruare animum ſaluum ac potentem ſui poſſim. Habeo [288] quò appellam. Video iſtic [289] cruces non vnius quidem generis, ſed aliter ab aliis fabricatas. alij capite conuerſos in terram ſuſpendêre, alij [290] per obſcœna ſtipitem egerunt, alij brachia [291] patibulo explicuerunt. Video fidiculas, video verbera: & membris & ſingulis articulis [292] ſingula
B machinamenta: ſed video & mortem. Sunt iſtic hoſtes cruenti, ciues ſuperbi: ſed video iſtic & mortem. Non eſt moleſtum ſeruire, vbi ſi domini pertæſum eſt, licet [293] vno gradu ad libertatem tranſire. [294] contra iniurias vitæ, beneficium mortis habeo. Cogita, quantum boni opportuna mors habeat, quàm multis diutiùs vixiſſe nocuerit. Si Cn. Pompeium, decus iſtius firmamentumque imperij, [295] Neapoli valitudo abſtuliſſet, indubitatus populi Romani princeps exceſſerat. At nunc exigui temporis adiectio faſtigio illum ſuo depulit. Vidit legiones in conſpectu ſuo cæſas: & ex illo prœlio, in quo [296] prima acies ſenatus fuit, quàm infelices reliquiæ ſunt, imperatorem ipſum ſuperfuiſſe! vidit [297] Ægyptium carnificem, & ſacroſanctum victoribus corpus [298] ſatelliti præſtitit, etiam ſi incolumis fuiſſet [299] pænitentiam ſalutis acturus. quid enim erat turpius, quàm Pompeium viuere beneficio [300] regis? M. Cicero ſi eo tempore, quo Catilinæ ſicas deuitauit, quibus pariter cum patriâ petitus eſt, concidiſſet, liberatâ Rep. conſeruator eius: ſi denique filiæ ſuæ funus [301] ſecutus fuiſſet, etiam tunc felix mori potuit. Non vidiſſet

C

Nam hæc mollis eſt, & aſperiora omnia excipiunt. Statim etiam euocat *legendum, aut fallor.*

283. ANTEQVAM INVOC.] *Ad iuuenes pertinet, quibus læta adhuc omnia, & vita in fructu eſt. Poſteà grauis, & mors inuocatur.*

284. REMITTIT.] *In mancipiis, quæ aſſerit in libertatem.*

285. ALII DON.] *Acutiſſimè Pincianus,* aliis donauit: *atque adeò veriſſimè. De rebus loquitur opibuſq. quas naturâ communes, Fortuna iniquè diſtribuit; huic multas, illi paucas.*

286. EXÆQVAT.] *Plautus:*

—— verùm nos homunculi
Satillũ animæ qui cùm extemplo amiſimus,
Æquè mendicus atque ille opulentiſſimus
Cenſetur cenſu ad Acheruntem mortuus.

D *Vbi legam,* Æquo: *vt dicat* æquo cenſu *cenſeri omnes, nec vt Romæ, claſſibus iuxta opes diſtinctos.*

287. VT NON CONCIDAM.] *Quia in grauioribus caſibus (Stoico dogmate) ad hanc vltrò ibo.*

288. QVÒ APPELLAM.] *Portum illum video. Meus tamen*: quod appellem. *quaſi in iudicio: ſed illud præfero.*

289. CRVCES.] *Hæc genera, & iſteipſe locus, in libris* De Cruce *à nobis explicata.*

290. PER OBSCÆNA.] *A parte imâ ad ſuperam. Seneca epiſt.* XIV. Adactum per medium hominem, qui per os emergat, ſtipitem.

291. PATIBVLO.] *Quod à patendo dictum. cuiuſmodi Crux tranſuerſaria, vel decuſſata.*

292. SINGVLA MACH.] *Vox inſeritur à libris,* ſingula docuerunt machinamenta. *Aptarine poteſt, ſi* occurrunt *legas? nec ineptè, qui* dolorũ *fecit.*

293. VNO GRADV.] *In rupe, in flumine, in tecto, gradum promoue: deſili.*

294. CONTRA INIVRIAS.] *Sententia haud improba, ſed verba valdè abeunt à libris. Eraſmi quidem editio*: Coram te iura vitæ beneficio. *Scripti,* Coram te iura beneficio; *aut,* vita beneficio. *Legam*: Contante vitâ, beneficio mortis abeo: *ſiue etiam,* morante. *Sententia eſt. vita ſi moratur & tenet; at mors ſubuenit, ſi volo, & dimittit.*

195. NEAPOLI.] *Iuuenalis:*

Prouida Pompeio dederat Campania febres
Optandas.

Cicero Tuſcul. 1. Pompeio noſtro familiari, cùm grauiter ægrotaret Neapoli, meliùs eſt factum. Verùm igitur ſi tum eſſet exſtinctus, à bonis rebus, an à malis diſceſſiſſet? *Tangit & Velleius lib.* II. *& Dio.* XLI.

296. PRIMA ACIES.] *Nam ductores & honeſtiſſimi in eâ, vt docui in* Militiâ: *& Senatus ferè totus cum Pompeio.*

297. ÆGYPTIVM.] *Achillam.*

298. SATELLITI.] *Pinciani eſt, & teneo. nam libri ferè omnes* ſatietati. Septimium *autem intellegit, Romanum, & ipſius Pompeij bello Piratico, militem. Itaq; Imperatoris illius velut ſtipator aut ſatelles.*

299. PÆNIT. SALVTIS.] *A tali accepta.*

300. REGIS?] *Ergòne ita pudendum aut nouum,* Regi *ſalutem accepto referre? Meritò hoc ſuſpectum, & de rege nihil prætuit. Suſpicabar* gregalis, *ipſius Septimij è vulgo militum.*

301. SECVTVS FVISSET.] *Quid? ſi poſt filiam mor-*

diſſet ſtrictos in ciuilia capita mucrones: nec diuiſa percuſſoribus occiſorum bona, vt A
etiam [302] de ſuo perirent: non [303] haſtam [304] conſularia ſpolia vendentem: nec cædes,
nec [305] locata publicè latrocinia, bella, rapinas, [306] tantum Catilinarum. Marcum Cato-
nem ſi à Cypro & hereditatis regiæ diſpenſatione redeuntem mare deuoraſſet, vel cum
illâ pecuniâ, quam afferebat ciuili bello ſtipendium, nónne illo bene actum foret? hoc
certè ſecum tuliſſet, neminem auſurum coram Catone peccare. Nunc annorum adie-
ctio pauciſſimorum, virum libertati non ſuæ tantùm, ſed publicæ natum, coëgit Cæſa-
rem fugere, [307] Pompeium ſequi. Nihil ergo mali immatura mors attulit [308] Metilio:
omnium etiam malorum remiſit patientiam. Nimis tamen citò periit, & immaturus.
Primùm, puta illum ſuperfuiſſe: comprehende quantum plurimum procedere homi-
ni licet: quantulum eſt? [309] Ad breuiſſimum tempus editi, citò ceſſuri loco, venienti in
pactum hoc, proſpicimus hoſpitium. De noſtris ætatibus loquor, quas incredibili cele-
ritate conuolui conſtat? computa vrbium ſæcula. videbis quàm non diu ſteterint, etiam
quæ vetuſtate gloriantur. Omnia humana breuia & caduca ſunt, infiniti temporis nul- B
lam partem occupantia. Terram hanc cum populis, vrbibuſque, & fluminibus, & am-
bitu maris, puncti loco ponimus, ad vniuerſa referentes: minorem portionem ætas no-
ſtra, quàm partem puncti habet, ſi tempori comparetur omni: cuius maior eſt menſu-
ra quàm mundi: vtpote cùm ille ſe intra huius ſpatium [310] toties remetiatur. Quid er-
go intereſt id extendere, cuius quantumcumque fuerit incrementum, non multum ab-
erit à nihilo? vno modo multum eſt quod viuimus: ſi ſatis eſt. [311] Licet mihi vaces, &
in moram tardatæ ſenectutis nouies denos centenoſque percenſeas annos: cùm ad omne
tempus dimiſeris animum, nulla erit illa breuiſſimi longiſſimique æui differentia, ſi in-
ſpecto quanto quis vixerit ſpatio, comparaueris quanto non vixerit. Deinde non imma-
turus deceſſit: vixit enim, quantum debuit viuere. Nihil enim illi iam vltrà ſupererat.
Non vna hominibus ſenectus eſt, vt ne animalibus quidem. intra quattuordecim quæ-
dam annos defatigantur: & hæc illis longiſſima ætas eſt, quæ [312] homini prima. diſpar
cuique viuendi facultas data eſt: nemo nimis citò moritur, qui victurus diutiùs quàm
vixit, non fuit. Fixus eſt cuique terminus: manebit ſemper vbi poſitus eſt: nec illum C
vlteriùs diligentia aut gratia promouebit: [311] ſcit libenter illum vlteriùs diligentiam ex
conſilio perdidiſſe. Tulit ſuum, *—metaſq́; dati peruenit ad æui.* Non eſt itaque quòd ſic te
oneres: Potuit diutiùs viuere. Non eſt interrupta eius vita, nec vnquam ſe annis caſus
inter-

mortuus, non vidiſſet hæc mala? Ille verò iamdiu viderat, & ſtrictos acie Pharſalicâ in ciuium capita mucrones; *& bona diuiſa ac ſubhaſtata, ipſius etiam Pompeȷ; & quidquid hîc malorum narratur. Nam filiam obiiſſe certum eſt bello Cæſaris Hiſpanienſi, haud diu nimis ante Cæſarem ipſum. Itaq; ſuſpecta tota hæc clauſula, & interpolationis accuſanda à libris: quorum aliis alia deſunt (Gruterum, ſi lubet, vide) meo hæc omnia. atque habet tantùm:* liberatâ republicâ ſenatuſque fuiſſet etiamtunc felix mori potuit. *Ex eo concinnes:* republicâ Senatuque, etiamtunc. *Sed viderint, ſiqui vetuſtiores libros fortè nacti.*

302. DE SVO PER.] *Ipſi præmium ſuæ mortis eſſent. Tale in Floro:* Miſera reſpublica in exitium ſuum merces erat.

303. HASTAM.] *Quam Cæſar pro æde Iouis Statoris in foro poſuit. Cicero Phil.* 11. *& ſæpe de hac Iulianâ haſtâ.*

304. CONSVLARIA.] *Nam vterque Conſul à Pompeio ſteterat.*

305. LOCATA.] *Latrones præmio publicè prouocati.*

306. TANTVM CATIL.] *Id eſt, tot vno tempore Catilinas: animo, quo ipſe, præditos. Ita omnes libri, nec Pincianum audio* trium Catilinarum *ſubſtituentem. Refert ad* 111. *viros Lepidum, Antonium, Octauianum. Sed reuera Cicero vix ea, aut eos in potentiâ illâ vidit, inter primores occiſus.*

307. POMPEIVM SEQVI.] *Quem certè nec ipſum probabat.*

308. METILIO.] *Libri,* illi: *putemq́; ego,* filio. *Vox edita, eſt à Pinciani diuinatione.*

309. AD BREVISSIMVM.] *Membrum hoc totum dubiæ valetudinis. In meo:* editis, citò ceſſuris l. venientes i. p. h. p. officium. *Sed & aliȷ aliter: ego nihil extrico.*

310. TOTIES REMETIATVR.] *Nam mundus in tempore voluitur, reuoluitur: atque vt Philoſophus ait,* Tempus motus quietiſq́; menſura eſt. D

311. LICET MIHI.] *Et hîc libri valdè variant: meus,* licet mihi vaces, & in memoriam traditę ſenectutis viros nomines, centenos denoſque percenſeas annos. *Quæ ſincera omnia habeo, vocula exceptâ, & lego:* Licet mihi vates. *Vates ſunt Sibyllæ, longæua vel ad prouerbium. Adiunge, inquit, & alios viros ſenectæ, tradita æuo & memoriæ; quia rara fuit.*

312. HOMINI PRIMA.] *Nam hæc eſt* Pueritia, *atque in eo fine deſinit.*

313. SCIT LIBENTER.] *Corruptrix & hîc manus. meus codex nihil horum habet, tantùm:* Manebit ſemper vbi poſitus eſt, nec illum vlteriùs dili-
ligen-

A interiecit. ſoluitur quod cuique promiſſum eſt : [314] eunt vi ſuâ fata, nec adiiciunt quic-
quam, nec ex promiſſo ſemel demunt : fruſtra vota ac ſtudia fiunt. Habebit quiſque,
quantum illi dies primus adſcripſit. ex illo quo primùm lucem vidit, iter mortis ingreſ-
ſus eſt, acceſſitque fato propior : & illi ipſi, qui adiiciebantur adoleſcentiæ anni, vitæ de-
trahebantur. In hoc omnes errore verſamur, vt non putemus ad mortem, niſi ſenes in-
clinatoſque iam vergere : cùm illò infantia ſtatim, & iuuenta, omniſque ætas ferat.
[315] Agunt opus ſuum fata : nobis ſenſum noſtræ necis auferunt : quoque faciliùs obre-
pat mors, ſub ipſo vitæ nomine latet. Infantem in ſe pueritia conuertit, pueritiam pu-
bertas, iuuentutem ſenectus abſtulit. Incrementa ipſa, ſi benè computes, damna ſunt.

Quereris, Marcia, non tam diu vixiſſe filium tuum, quàm potuiſſet? Vnde enim ſcis,
an diutiùs illi expedierit ? an illi hac morte conſultum ſit ? Quem inuenire hodie potes,
cuius res tam bene poſitæ ſint & fundatæ, vt nihil illi, procedenti tempore, timendum
ſit ? Labuntur humana, ac fluunt : neque pars vitæ noſtræ tam obnoxia aut tenera eſt-
B quàm quæ maximè placet. Ideoque feliciſſimis optanda mors eſt : quia in tantâ incon-
ſtantiâ turbaque rerum, nihil niſi quod præteriit, certum eſt. Quis tibi recepit, illud pul-
chertimum filij tui corpus, & ſummâ pudoris cuſtodiâ inter luxurioſæ vrbis oculos
[316] conſeruatum, potuiſſe ita morbos euadere, vt ad ſenectutem formæ illæſum perfer-
ret decus ? Cogita animi mille labes. neque enim recta ingenia, qualem in ado- XXII.
leſcentiâ ſpem ſui fecerant, vſque in ſenectutem pertulerunt : ſed interuerſa plerumque
ſunt. Aut ſera, eoque fœdior luxuria inuaſit, & coegit dehoneſtare ſpecioſa principia:
aut in popinam ventremque [317] proiectis, ſumma illis curarum fuit, quid eſſent, quid bi-
berent. Adiice incendia, ruinas, naufragia, lacerationes medicorum oſſa [318] viuis legen-
tium, & totas in viſcera manus demittentium, & [319] non ſimplici dolore pudenda cu-
rantium. Poſt hæc exſilium. non fuit innocentior filius tuus, quàm Rutilius. Carcerem.
non fuit ſapientior, quàm Socrates. Voluntario vulnere transfixum pectus. non fuit ſan-
ctior quàm Cato. Cùm iſta perſpexeris, ſcies optimè cum his agi, quos natura, quia illos
C hoc manebat vitæ [320] ſtipendium, citò in tutum recepit. Nihil eſt tam fallax, quàm vi-
ta humana : nihil tam inſidioſum. non mehercule quiſquam accepiſſet, niſi daretur in-
ſciis. Itaque ſi feliciſſimum eſt, non naſci : proximum puta, breuitate vitæ defunctos, ci-
tò in integrum reſtitui. Propone illud acerbiſſimum tibi tempus, quo Seianus patrem
tuum clienti ſuo [321] Satrio Secundo [322] congiarium dedit. Iraſcebatur illi ob vnum aut
alterum liberius dictum, quod tacitus ferre non potuerat, *Seianum in ceruices noſtras*
[323] *nec imponi quidem, ſed aſcendere*. Decernebatur illi ſtatua in Pompeij theatro ponen-
da, quod exuſtum Cæſar reficiebat. Exclamauit Cordus, *Tunc verè theatrum perire*. Quis
ergo non rumperetur, [324] ſupra cineres Cn. Pompeij conſtitui Seianum, & in monu-
men-

ligentia ex conſilio perdidit, ſed tulit ſuum. *Lego*, & conſilio perduxit : *ſine*, perduxerit. *Superflua certè ſunt alia, & idem iterant. niſi placeat :* promouebis, ſi libeat ; nec illum interius diligentiâ &
D conſilio perduces, *aut etiam* reduces. *Ita duo dicat, nec produci vitam, nec contrahi : & fixam eſſe fatalem metam. Piget referre variantes lectiones: Gruterum vide, & videbis me proximè ab iis ire.*

314. EVNT VI SVA.] *Pinciani eſt. antea*, vt ſua : *nec improbem ſi diſtinguas :* Eunt, vt ſua fata. *Viam progrediuntur, quam fata pariter.*

315. AGVNT OPVS.] *Veteres* Augurij, *vel* Auguria opus. *Lego*, Actura opus ſuum fata, nobis ſ. n. *iunctim cum ſequentibus.*

CAP. XXI. 316. CONSERVATVM.] *Mihi hac bona. & arte laudat Metilij pudicitiam, in vrbe parum caſtâ, in formâ illiciente, conſeruatam. At non ita morbos potuiſſet euadere, nec id in eius manu vel cautelâ.*

CAP. XXII. 317. PROIECTIS.] *Scripti*, percoqui. *Nan ego ambigam, quin fuerit*, præcoquis. *Aut, inquit, ſera & fœda luxuria occupat ; aut præcoquis, & in primis annis.*

318. VIVIS LEG.] *Quod mortuis de more fiebat. Itaque in eo ludit. vide De Benef.* V. *cap.* XXIV. *De Prouid. cap.* III.

319. NON SIMPLICI.] *Nam partes ea neruoſa, & nimis ſenſiles.*

320. STIPENDIVM.] *Tam dura merces huius militia.*

321. SATRIO.] *In Tacito ita ſcribitur, at noſtris libris* Atrio*: vtris verius? nec ſcio, nec refert.*

322. CONGIARIVM.] *Metaphora. Vt donum ſolet in vino, oleo, pecuniâ dari; ſic Seianus patrem tuum (& res nempe eius) elargitus Satrio.*

323. NEC IMPONI.] *Videtur ſenſus. nec à Principe quidem aut Senatu, quibus hoc ius, imponi Principem rebus Seianum : ſed ipſum vafrè, & aſtu aſcendere.*

324. SVPRA CINERES.] *Quos cineres? ipſius Pompeij?*

mentis maximi impetatoris conſecrari [325] peſſimum militem? [326] conſecratur. Subſcri- A
ptio, & acerrimi [327] canes, quos ille, vt ſibi vni manſuetos, omnibus feros haberet,
[328] ſanguine humano paſcebat, circũlatrare etiam hominem, [329] & illum imparatum, in-
cipiunt. Quid faceret? ſi viuere vellet, [330] Seianus rogandus erat: ſi mori, [331] filia. vter-
que inexorabilis: conſtituit filiam fallere. Vſus itaque balneo, & quo [332] plus impone-
ret, in cubiculum ſe quaſi [333] guſtaturus contulit: & dimiſſis pueris, quædam per fene-
ſtram, vt videretur ediſſe, proiecit: à cœnâ deinde, quaſi iam ſatis in cubiculo ediſſet,
abſtinuit: alteroque die, & tertio idem fecit. Quarto, ipsâ infirmitate corporis faciebat
indicium. Complexus itaque te: *Cariſſima*, inquit, *filia, & hoc vnum, totâ celatâ vitâ, iter
mortis ingreſſus ſum, & iam* [334] *medium ferè teneo. Reuocare me nec debes, nec potes.* Atq; ita lu-
men omne præcludi iuſſit, & ſe in tenebris condidit. Cognito conſilio eius, publica vo-
luptas erat, quòd è faucibus auidiſſimorum luporum educeretur præda. Accuſatores,
Seiano auctore, adeunt conſulum tribunalia: queruntur mori Cordum, interpellantes
quod coëgerant. adeò illis Cordus videbatur effugere. Magna res erat in quæſtione, an B
[335] morte rei perderentur. dum deliberatur, dum accuſatores iterum adeunt, ille ſe
[336] abſoluerat. Vidéſne, Marcia, quantæ iniquorum temporum vices ex inopinato in-
XXIII. gruant? fles quòd [337] alicui tuorum mori neceſſe fuit? pæne [338] non licuit. Præ-
ter hoc, quòd omne futurum incertum eſt, & ad deteriora certius: facilius ad ſuperos
iter eſt, animis citò ab humanâ conuerſatione dimiſſis. minus enim fæcis ponderiſque
traxerunt: antequam obducerentur, & altiùs terrena conciperent, liberati, leuiores ad ori-
ginem ſuam reuolant, & faciliùs, quicquid eſt illud, [339] abſoluti transfluunt. Nec vn-
quam

Pompeij? nõ poteſt. nam ille alibi ſepultus (in Aegypto) & vix ſepultus. Cineres ergo operis & theatri exuſti quaſi vel hoc indignum, ſtatuam eius eſſe in reliquiis operis Pompeiani. vel etiam, ſupra cineres, *id eſt, ſuper defunctum Pompeium attolli: & eius loco, ſufſici & ſtatui Seianum, quaſi illo iam ſpreto.*

325. PESSIMVM.] *Libri priſci*, perfidum: *oſſenſior. Hoc ideò, quia fidem erga Principem, & eius domum, minimè coluit: imò in extremo ipſum deſe-ctum, ſi ſors voluiſſet, ibat. Hac contra militiæ ſacramentum & fidem, cuius ipſe caput & exactor erat.*

326. CONSECRATVR.] *Alia diſtinctio in iiſdem:* conſecratur ſubſcriptio. *An* conſarcinatur, *ſiue* comparatur, *an cui in mente vox optior?*

327. CANES.] *Aptè de iis qui in* canino hoc ſtudio, *vt ille dicebat. Imitatio Ciceronis eſt, qui plus ſemel* Verrinos canes *appellat, & qui* eius tribunal ſolent lambere.

328. SANGVINE HVM.] *Nam homines iis accuſandos, damnandos, deuorandos (quod ad opes attinet) obiicere ſolebat.*

329. ET ILLVM IMP.] *Sic legito. Excuſat autem obiter Cremutium, quod citò viſus deſpondere animum: ſed, inquit, nimirum imparatum inopinatúmque inuaſerant.*

330. SEIANVS ROG.] *Quod honos & libertas vetabant.*

331. FILIA.] *Quod per illius pietatem non poterat. & callidè eam laudat.*

332. PLVS IMPON.] *Mirum in libris eſſe*, quò poſtumum poneret: *in aliis (vt meo)* quò plus vinum poneret. *At vulgata mihi vera, & clara eſt.*

333. GVSTATVRVS.] *A balneo ita ſolent, ouum aut mulſum leuiter ſumere, viribus reparandis. Id autem ſæpe guſtus in* cubiculo *(diſertè hîc) non in triclinio.*

334. MEDIVM FERE.] *Plinius*: Homini non ante ſeptimum diem letalis inedia: duraſſe & vltra vndecimum pleroſque certum eſt. *Ergo quatridui hoc iter, circa medium.*

335. MORTE REI.] *Muretiana lectio. anteà*, an mortis rei perderentur: *ſiue, vt olij*, proderentur. *In meo eſt:* an mortis rei reum perderent. *Mureti haud abſona reſtitutio: cui & vetus mea conſonat*, an morte rei prohiberentur. *Nam hæc (ne accuſet) iuxta cum ipſo ſemper cepimus. Hoc maluiſſem ab eo oſtenſum, qui concilientur iſta cum Tacito. Nam iſte anno vrbis* DCCLXXVII. *libro* IV. *Annalium, ita ſcribit:* Et quia Comutus ſuâ manu ceciderat, actum de præmiis accuſatorum abolendis, ſiquis maieſtatis poſtulatus, ante perfectum iudicium ſeipſe vitâ priuaſſet. Ibaturque in eam ſententiam, ni duriùs contraque morem ſuum, palàm pro accuſatoribus Cæſar. Sic delatores, genus hominum publico exitio repertum, per præmia eliciebantur. *Ergo tunc hoc ita decretum, & res iam extra quæſtionem eſſe debebat in iudicio Cordiano. Quippe iſte anno poſt accuſatus. Quid dicam? hæreo. niſi ſi tunc quidem* pro accuſatoribus Cæſar, *ſed decretum Senatus nondum interpoſitũ. Itaq; res inuidioſa iterũ nunc tracta in litem. An & Senecam parùm intentè hæc ſcripſiſſe? certè Tacitus in hoc re nihil tale. Ceterùm ſententia Senecæ hic eſt, quæſitum* an morte rei prohiberentur: *id eſt, liceréſne iis mori ita, vt ſalua bona & teſtamenta eſſent? Quadruplatores nolebant, & negabant, & Conſules adibant. Quo ſenſu & antè dixit:* educebatur è faucibus auidiſſimorum luporum præda. *Verba emendationis noſtræ omnino firmantur à ſequentibus iſtis:* Fles quòd alicui tuorum mori neceſſe fuit? pæne non licuit. *Ex meo etiam ſcripto ſuprà, haud abſurdè fortaſſe:* an mortis rei rem perderent. *An opes tollerentur reis, necdum damnatis.*

336. ABSOLVERAT.] *Ipſo vitâ exuerat, & omni metu ac ſeruitute. In pleno iam libertate erat, tabellâ de ſe, à ſe latâ.*

337. ALICVI TVORVM.] *Filio.*

338. NON LICVIT.] *Patri.*

CAP. XXIII. 339. ABSOLVTI TRANSFL.]

At

A quam magnis ingeniis cara in corpore mora eſt. exire atque erumpere geſtiunt, ægrè has anguſtias ferunt, vagi per omne ſublime, & [340] ex alto aſſueti humana deſpicere. Inde eſt quod [341] Plato clamat: *Sapientis animum totum in mortem prominere, hoc velle, hoc meditari, hac ſemper cupidine ferri* [342] *in exteriora tendentem.* Quid tu, Marcia, cùm videres ſenilem in iuuene prudentiam, victorem omnium voluptatum animum, emendatum, carentem vitio, diuitias ſine auaritiâ, honores ſine ambitione, voluptates ſine luxuriâ appetentem, diu tibi putabas illum ſoſpitem poſſe contingere? Quicquid ad ſummum peruênit, ad exitum [343] properat. Eripit ſe auferṫque ex oculis perfecta virtus: nec vltimum tempus exſpectant, quæ in primo maturuerunt. Ignis quò clarior fulſit, citiùs exſtinguitur: viuacior eſt, qui cum lentâ difficiliq́ue materiâ commiſſus, fumoque demerſus, ex ſordido lucet. eadem enim [344] detinet cauſſa, quæ malignè alit. ſic ingenia quò illuſtriora, [345] breuiora ſunt. Nam vbi incremento locus non eſt, vicinus occaſus eſt. Fabianus ait, quod noſtri quoque parentes videre, puerum Romæ fuiſſe, ſtaturâ ingentis
B viri: ſed hic citò deceſſit, & moriturũ breui nemo non prudens dixit. non poterat enim ad illam ætatem peruenire, quam præceperat. Ita eſt indicium imminentis exitij [346] maturitas, & appetit finis, vbi incrementa conſumpta ſunt. Incipe virtutibus illum, XXIV.
non annis æſtimare: ſatis diu vixit. pupillus relictus, ſub tutorum curâ vſque ad decimumquartum annum fuit: ſub matris cuſtodiâ ſemper. cùm haberet ſuos penates, relinquere tuos noluit. Adoleſcens ſtaturâ, pulchritudine, cetero corporis robore caſtris natus, militiam recuſauit, ne à te diſcederet. Computa, Marcia, quàm rarò liberos videant, quæ in diuerſis domibus habitant: [347] cogita, tot illos perire annos matribus, & per ſolicitudinem exigi, quibus filios in exercitu habent: ſcies multum patuiſſe hoc tempus, ex quo nihil perdidiſti. Numquam à conſpectu tuo receſſit: ſub oculis tuis ſtudia formauit, excellentis ingenij, & æquaturi [348] auum, niſi obſtitiſſet [349] verecundia, quæ multorum profectus ſilentio preſſit. Adoleſcens rariſſimæ formæ, in tam magnâ mulierum turbâ viros corrumpentium, nullius ſpei ſe præbuit: & cùm quarumdam vſque
C ad tentandum perueniſſet improbitas, erubuit, quaſi peccaſſet, quòd placuerat. Hac ſan-

At veteres, obſoleti illitique: *meus autem*, obſoletum illitumq́ue fluunt. *An* obſoletum illotumq́ue effluunt? *ſiue etiam cum aliis*, obſoleti illotique transfluunt, *eodem ſenſu. Platonicum eſt, qui volebat animas* corpori deditas, corporibus elapſas circum ipſam terram volutari, nec in cæleſtem locum, niſi multis pòſt ſeculis, reuerti. *Cicero in Somnio, Macrobius ibi, Plato ipſe x. de Legib. atque alibi.*

340. EX ALTO ASSVETI.] *Nam è ſtellis & cælo, quaſi ſcintillas, decerpunt animas Stoici.*

341. PLATO CLAMAT.] *Vbi? reperio ſimilia equidem in Phædone. atque ibi Socrates:* ὥς μοι φαίνεται, *inquit*, ἀνὴρ τῷ ὄντι ἐν φιλοσοφίᾳ διατρίψας τὸν βίον, θαῤῥεῖν μέλλων ἀποθανεῖσθαι, καὶ εὔελπις εἶναι μέγιστα ἐκεῖ οἴσεσθαι ἀγαθὰ, ἐπειδὰν τελευτήσῃ:
D Mihi videtur, vir qui reuera in ſtudio ſapientiæ vitam poſuerit, cum fiduciâ moriturus, plenus bonæ ſpei quòd magna ibi præmia conſequetur, cùm obierit. *Et mox:* Κινδυνεύουσι γὰρ ὅσοι τυγχάνουσιν ὀρθῶς ἁπτόμενοι φιλοσοφίας, λεληθέναι τοὺς ἄλλους, ὅτι οὐδὲν ἄλλο αὐτοὶ ἐπιτηδεύουσιν ἢ ἀποθνήσκειν τε καὶ τεθνάναι: Nam qui rectè philoſophandi ſtudium amplexi ſunt, hoc præcipuè operam dant, vt taciti atque aliis ignaris meditentur mori. *Iterumq́, poſteà:* ὅτι τῷ ὄντι οἱ φιλοσοφοῦντες θανατῶσι: quòd reuera philoſophantes in mortem propendeant. *Vide me* II. *Manud. Diſſ.* II.

342. IN EXTERIORA.] *Cicero expreſſit è Platone:* Animum incluſum in corpore, prominere foras, & ea quæ extra erunt contemplantem, quammaximè ſe à corpore abſtrahere.

343. PROPERAT.] *Membranæ omnes*, propè eſt: *vt nihil cunctèr legere*, ab exitu propè eſt, *phraſi Tullij, & ipſius Senecæ.*

344. DETINET CAVSSA.] *Humor, & quod igni repugnat. Simile in ingeniis, aut virtutibus: aliquid aduerſum adnexùm detinet, donec eluctetur.*

345. EO BREVIORA.] *Meus reiectâ voculâ*, quò illuſtriora, breuia ſunt. *Corneliana frequens dictio.*

346. MATVRITAS.] *Plinius:* Quippe cùm Cenſorius Cato, vt ex oraculo aliquo prodiderit, ſenilem iuuentam prœmaturæ mortis eſſe ſignũ.

CAP. XXIV. 347. COGITA TOT ILLOS.] *Simile omnino ſolatium in Teletis Pythagorici fragmentis:* Ἔπειτα δὲ καὶ ἀποδημοῦντος αὐτοῦ χρείαν στερηθήσῃ, καὶ στρατευομένου ὑπὲρ τῆς πατρίδος, καὶ πρεσβεύοντος, καὶ ἱερεύοντος, καὶ ἀῤῥωστήσαντος, καὶ πρεσβυτέρου γενομένου. Ἀλλ' εἰ ἐπὶ πᾶσι τούτοις δυσκολαίνοις, τί τοῖς γραϊδίοις ἀπολείψεις; Deinde verò nec frui illo poſſis peregrinante, aut pro patriâ militante, item in legationem miſſo, ſacris præfecto, ægrotante, ſeniore & decrepito iam facto. Quòd ſi ſuper his quoque omnibus ægreſcis, quid tandem aniculis relinques? *Vtitur & noſter epiſt.* LXIII. *& tangit ſuprà in hac Conſol. cap.* XIX.

348. AVVM.] *Cremutium.*

349. VERECVNDIA.] *Quâ factum vt nihil ederet, nec ingenij ſui in publico faceret copiam.*

ſanctitate motum effecir, vt [350] puer admodum dignus ſacerdotio videtetur, maternâ A
ſine dubio ſuffragatione: ſed ne mater quidem niſi pro bono candidato valuiſſet. Ha-
tum in contemplatione virtutum [351] ſic te gere, tamquam ſi nunc ille tibi magis vacet.
Nunc nihil habet quo auocetur: numquam tibi ſolicirudini, numquam mætori erit.
Quod vnum ex tam bono filio poteras dolere, doluiſti: cetera exempta caſibus, plena
voluptatis. ſunt ſi modò vti filio ſcis, ſi modò quid in illo pretioſiſſimum fuerit, intel-
ligis. Imago dumtaxar filij tui periir, & effigies non ſimillima: ipſe quidem æternus,
meliorisque nunc ſtatus eſt, deſpoliatus oneribus alienis, & ſibi relictus. Hæc quæ vi-
des oſſa circumuoluta neruis, & obductam cutem, vultumque, & miniſtras manus, &
cetera quibus inuoluti ſumus, [352] vincula animorum tenebræque ſunt. Obruitur his
animus, offuſcatur, inficitur, arcetur à veris & ſuis, in falſa coniectus: omne illi cum
hac carne graui certamen eſt, ne abſtrahatur & ſidat: nititur [353] illò, vnde dimiſſus eſt:
ibi illum æterna requies manet, è confuſis craſſiſque pura & liquida viſentem.

XXV. Proinde non eſt quòd ad ſepulcrum filij tui curras. peſſima eius, & ipſi moleſtiſſima B
iſtic iacenr, oſſa cineresque: non magis illius partes, quàm veſtes, aliaque tegumenta cor-
porum. Integer ille, nihilque in tertis relinquens, fugit, & rotus exceſſit: paullumque
ſupra nos commoratus, dum expurgarur, & inhærentia vitia ſitumque omnis mortalis
æui excutit, deinde ad excelſa ſublatus, inter felices currit animas, excipitque illũ [354] cœ-
tus ſacer, Scipiones, Catonesque, vtique contemptores vitæ, & mortis beneficio liberi.
Parens tuus, Marcia, illic nepotem ſuum, quamquam illic omnibus omne cognatum eſt,
applicat ſibi, nouâ luce gaudenrem, & vicinorum ſiderum meatus docet: nec ex con-
iecturis, ſed omnium ex vero peritus, in [355] arcana naturæ libens ducit. Vtque ignota-
rum vrbium monſtrator, hoſpiti gratus eſt: ita ſciſcitanri cæleſtium cauſſas, domeſticus
interpres. In profunda terratum [356] permittere aciem iuuat: delectat enim ex alto reli-
cta reſpicere. Sic itaque, Marcia, re gere, tamquam ſub oculis patris filiique poſita, non
illorum quos noueras, ſed tanto excellentiorum, & in ſummo locatorum: erubeſce quic-
quam humile aut vulgare, & mutatos in melius tuos flere. In æterna rerum per vaſta &
libera ſpatia demiſſos, non illos interfuſa maria diſcludunt, nec altitudo montium, aut C
imæ valles, aut incerta vada Syrtium. [357] tramites omnia plani, & ex facili mobiles, &
XXVI. expediti, & inuicem peruij ſunt, intermixtique ſideribus. Puta itaque ex illâ arce
cæleſti parrem tuum, Marcia, cui rantum apud te auctoritatis erar, quanrum ribi apud
filium tuum, non illo ingenio, quo ciuilia bella defleuit, quo [358] proſcribentes in æter-
num

350. PVER ADMODVM.] *A ritu veteri, quo & adoleſcentes præcipuis ſacerdotiis ornati. Liuius* XXXIII. Q. Fabius Maximus Augur mortuus eſt, admodum adoleſcens. *Libro* XLII. In Fuluij locum Pontificis, Cn. Domitius, opidò adoleſcens, ſacerdos lectus. *Oſtendit tamen minùs crebrò factum, libro* XXIX. Augur creatus Ti. Sempronius Gracchus admodum adoleſcens, quod tunc perrarum in mandandis ſacerdotiis erat. *Sed eâ notâ indicat, percrebrum ſuo æuo fuiſſe. quod & Tacitus:* Nobiles adoleſcentulos auitis ac paternis ſacerdotiis recoluit.

351. SIC TE GERE.] *Libri damnant, qui* filium gere, *aut* geri, *conſenſu. Scribendum:* filio iungere. *Hac meditatione, inquit, adeſto & iunge te filio, qui nunc liber tibi vacat. Hoc paullò pòſt dicit,* vti filio.

352. VINCVLA ANIMORVM.] *Inter alios Themiſtius pulchrè:* Corpus Græci δέμας dicunt, tanquam in eo anima δεδεμένη, hoc eſt illigata ſit, præter ſuam naturam. Nihil enim vi retinetur in eo, vbi eſſe natum eſt, aut vinciri debet. ideoque & vocabulo à Vi deducto Vitam nominarunt, βίον παρὰ τὴν βίαν. *Plura addit, digniſſima lectu, in Stobæi Serm.* CXIX. *Vide & Macrobium* I. *in Somn. Scip. cap.* X.

353. ILLÒ, VNDE.] *In cælum.*

CAP. XXV. 354. COETVS SACER.] *Nam ibi ſcilicet heroum meliorumq; animarum ſedes. Lucanus:*

Quodq; patet terras inter, lunæq; meatus,
Semidei manes habitant. quos ignea virtus
Innocuos vitâ, patientes ætheris imi
Fecit, & æternos animam collegit in orbes.

Dogma à Pythagorâ ortum, aſſerente: Mercurium ταμίαν εἶναι τῶν ψυχῶν, quæſtorem & ductorem D
eſſe animarum. ex iis puras ducere ad ſupera loca, impuras minimè, neque iis, neque inter ſe, miſceri, ſed vinculis à Furiis adſtringi. Eſſe & ipſum Aërem animarum plenum, atque has exiſtimari Heroas & Dæmonas. *Nos pleniùs Phyſiolog.* III. *Diſſert.* XIII.

355. ARCANA NATVRÆ.] *Vide Conſol. ad Polyb. cap.* LXXVII.

356. PERMITTERE.] *Longè & liberè mittere.*

357. TRAMITES OMNIA.] *Legam* omnium, *nempe animarum: quas vult liberè in æthere ferri, & quaquauerſus commeare. Meo tamen libro* tramites, *abeſt. Poſſis &,* omnia plani, ἑλληνικῶς *dici.*

CAP. XXVI. 358. PROSCRIBENTES.] *Triumuiros.*

359. IPSE

A num [359] ipſe proſcripſit, ſed tanto clariore, quanto eſt ipſe ſublimior, dicere: *Cur te filia tam longa tenet ægritudo? Cur in tantâ veri ignorantiâ verſaris, vt miquè actum iudices cum filio tuo, quòd* [360] *in tædium verſus vitæ, ipſe ad maiores ſe recepit ſuos? Neſcis quantis fortuna procellis diſturbet omnia? quàm nullis benignam facilè ſe præſtiterit, niſi qui minimum cum illâ contraxerant? Regéſne tibi nominem feliciſſimos futuros, ſi maturiùs illos mors inſtantibus ſubtraxiſſet malis? An Romanos duces, quorum nihil magnitudini deerit, ſi aliquid* [361] *ætati detraxeris? an nobiliſſimos viros clariſſimoſque ad ictum militaris gladij compoſitâ ceruice formatos? Reſpice* [362] *patrem atque* [363] *auum tuum. Ille in alieni percuſſoris venit arbitrium. Ego nihil in me cuiquam permiſi, & cibo prohibitus oſtendi, quàm* [364] *magno animo ſcripſiſſem. Cur in domo noſtra diutiſſimè lugetur, qui feliciſſimè moritur? Coimus in vnum omnes, videmuſque vos altâ nocte circumdari. Nil apud vos, vt putatis, optabile, nil excelſum, nil ſplendidum: ſed humilia cuncta, & grauia, & anxia, & quotam partem luminis noſtri cernentia? Quid dicam, nulla hîc arma mutuis furere concurſibus, nec claſſes claſſibus frangi, nec parricidia* [365] *aut fingi, aut co-*
B *gitari, nec fora litibus ſtrepere* [366] *dies perpetuos: nihil in obſcuro, detectas mentes, & aperta præcordia, & in publico medioque vitam, & omnis æui proſpectum,* [367] *euentumque? Iuuabat vnius ſæculi me fata componere, in parte vltimâ mundi, & inter pauciſſimos geſtas tot ſæcula, tot ætatum contextum & ſeriem, quicquid annorum eſt, licet viſere. licet ſurrectura, licèt ruitura regna proſpicere, & magnarum vrbium lapſus, & maris nouos curſus. Nam ſi poteſt tibi ſolatio eſſe* [368] *deſiderij tui commune fatum, nihil quo ſtat loco ſtabit. omnia ſternet, abducetque ſecum vetuſtas: nec hominibus ſolùm (quota enim iſta fortuitæ potentiæ portio eſt?) ſed locis, ſed regionibus, ſed mundi partibus ludet: tot ſupprimet montes, & alibi rupes in altum nouas exprimet: maria ſorbebit, flumina auertet: & commercio gentium rupto, ſocietatem generis humani cœtuſque diſſoluet. Alibi* [369] *hiatibus vaſtis ſubducet vrbes, tremoribus quatiet, & ex infimo peſtilentes halitus mittet, &* [370] *inundationibus, quicquid habitatur, obducet: necabitque omne animal orbe ſubmerſo, & ignibus vaſtis torrebit incendetque mortalia. Et cùm tempus aduenerit, quo ſe mundus renouaturus exſtinguat, viribus iſta ſe ſuis cædent, & ſidera ſideribus incurrẽt, & omni flagran-*
C *te materiâ, vno igne, quicquid nunc* [371] *ex diſpoſito lucet, ardebit.* [372] *Nos quoque felices animæ, & æterna ſortitæ, cùm Deo viſum erit iterùm iſta moliri, labentibus cunctis, & ipſi parua ruinæ ingentis acceſſio, in antiqua elementa vertemur.* Felicem filium tuũ, Marcia, qui iſta iam nouit.

359. IPSE PROSCRIPSIT.] *In tabulis Aeui expoſuit, famæ ôn infamiæ poſterorum.*

360. IN TÆDIVM.] *Atqui nullum tædium, nec tale anteà tetigit. Meo libro hæc omnia abſunt, ſcribitq́;* : quòd ipſe ad maiores. *quomodo & in quibuſdam Pinciani. Nec valdè reuocem: niſi quod alij tamen manuſcripti vindicant, produntq́;* : quod in te domus ſtatus in te ipſe ad maiores. *Si germana, ſcribam:* quod ſine tædio, ſatur vitæ, ipſe ad: *proximè ſanè ad chirographos.*

361. ÆTATI DETRAX.] *Si citiùs mortui. vt Scipio prior, Marius, Pompeius.*

362. PATREM.] *Me Cremutium.*

D 363. AVVM.] *Quem? paternum, an maternum? Suſpicor autem ciuili bello, aut proſcriptione periiſſe, ex eo quod nectit.*

364. MAGNO ANIMO.] *Eraſmus edidit:* quàm magno me iuuat animo ſcripſiſſe, *& conſentiunt plerique ſcripti. Meus*, quàm magno me quam iuuaci animo. *Ex quibus fecerim:* quàm magno, neque viuaci, animo. *Oſtendi, inquit, alto animo, nec vitæ cupido, me ſcripſiſſe. Nam* Viuacem, *hîc ita interpreter. Siquis etiam malet, legito:* quàm magno mea, quàm viuaci animo: *aduerſâ planè mente. id eſſet, quàm vegeto & vigente animo.*

365. AVT FINGI.] *Parari, ſtrui.*

366. DIES PERP.] *Fortaſſe*, die perpetuo.

367. EVENTVMQVE.] *Alij* venientiumq́ue; *meus*, venientiaque. *ſed aut vulgatum verum eſt, aut* euentaque.

368. DESIDERII TVI.] *Sic legendum, è melioribus libris. Sententia: ſi hoc te ſolari poteſt, quòd ſicut tu filium deſideras; ita alij talia aut alia.*

369. HIATIBVS.] *Mei*, montibus. *an non* motibus, *vt ad terræ motionem ſpectet?*

370. INVNDATIONIBVS.] *Hæc è phyſiologiâ Stoicâ: qui aquis, & ignibus denique mundum perdunt: ſed renouandum & ſuſcitandum.*

371. EX DISPOSITO.] *Partibus, & ordine.*

372. NOS QVOQVE.] *Ex hac clauſulâ videt animarum immortalitatem deſtrui, & longæuas ab eo, ſed non ἀφθάρτους, ſtatui. Stoici variabant. & quidam*, ſapientum dumtaxat animas perennare: *alij, vt Cleanthes, πάσας ἐπιδιαμένειν μέχρις ἐκπυρώσεως: quod interpres reddidit*, omnes perdurare, donec calore deſtituantur. *Valdè contra mentem viri: qui dictum, quod hîc Seneca, voluit*, omnes manere vſque ad mundi conflagrationem. *Nos iſta vbertim in Phyſiologiâ.*

L. AN-

L. ANNÆI SENECÆ A

DE PROVIDENTIA,

ſiue

QVARE BONIS VIRIS MALA ACCIDANT CVM SIT PROVIDENTIA,

LIBER VNVS. B

ARGVMENTVM ET ORDO.

AVREVS *hic libellus eſt, & ſcriptum poſt Caligulam video ex Cap.* IV. Ego mirmillonem, *inquit*, ſub C. Cæſare audiui de raritate munerum querentem. *In præterito loquitur, ac de homine ac tempore, quod fuit. Puto igitur ſub Claudio, ſtatim à reditu: imò quid ſi hæc philoſophica quædam in exſilio? nam diu ibi hæſit, annos circiter octo, & iuſtè hoc elegerit, ſibi ſolando. Argumentum enim eſt, Prouidentiam eſſe: nec obſtare, quòd bonis mala quædam, ſed externa, obueniant. Primò igitur vniuersè illam aſſerit, à mundi motu, ordine, conſtantiâ: quæ omnia rectorem clamant. Deinde ad Quæſitum propriè, Quare ergo mala bonis? Ait primò, Deum amare bonos, nec immittere igitur iis mala. Inſtar parentis enim caſtigare, & coercere. Deinde, non videri ea mala bonis. nec vinci iis, ſed exerceri, & per aſpera indurari.* C *Deum velut agonothetam eſſe, & robuſtis his athletis ſuis delectari. Hæc ita communiter, & velut præparans, ad Cap.* III. *Ab eo magis diſtinctè quinque rationes, cur eueniant, exſequi pergit. Primò, pro ipſis eſſe, quibus accidunt: ſecundò, pro vniuerſis: tertiò, volentibus euenire: quartò, euenire fato & æterna lege. Primam rationem tractat Cap.* III. IIII. *docetque pro ipſis eſſe, ſicut medicina pro ægris. Indurantur etiam ſic à Deo, qui ſe dignos producit in pugnam; alios viliores, in otio & vmbrâ habet. Secundam tractat, Cap.* V. *pro omnibus eſſe. vt viri boni, ſic habiti, clament aliis & oſtendant non eſſe Bona aut Mala, quæ vulgus putet. Ad vera igitur illa ſpectent, & illa petant, hæc fugiant. Ibidem tertiam nectit, Volentes excipere: nam præbent ſe Deo & Fato. Quarta excipit, Fatum eſſe, & ab æterno conſtitutum, quid gaudeas doleaſque. Denique repetit, mala hæc non eſſe: & Deum inducit pulcherrimè adhortantem, & ad robur excitantem. Stoicè in fine, Si piget & ferre tædet, quis tenet? patet ianua, exi.*

CAPVT PRIMVM. D

QVAESISTI à me, Lucili, quid ita, ſi Prouidentiâ mundus ageretur, multa [1] bonis viris acciderent mala? Hoc commodius in [2] contextu operis redderetur, cùm præeſſe [3] vniuerſis prouidentiam probaremus, & intereſſe nobis Deum: ſed quoniam à toto particulam reuelli placet, & vnam contradictionem [4] manente lite integrâ ſoluere: faciam rem non difficilem, cauſſam deorum agam. Superuacuum eſt in præſentiâ oſtendere, non ſine aliquo cuſtode tantum opus ſtare, nec hunc ſiderum certum diſcurſum [5] fortuiti impetus eſſe, & quæ caſus incitat, ſæpe turbari & [6] citò arietare: hanc inoffenſam velocitatem procedere [7] æternæ legis imperio, [8] tantum rerum terrâ marique geſtan-

A geſtantem, tantum clariſſimorum luminum & ex diſpoſirione lucentium: non eſſe [9] materiæ errantis hunc ordinem: neque quæ temerè coierunt, tantâ arte pendere, vt terrarum grauiſſimum pondus ſedeat immotum, & circa ſe properantis cęli fugam ſpectet; vt infuſa vallibus maria [10] mollianr terras, nec [11] vllum incrementum fluminum ſentiant; vt ex minimis [12] ſeminibus naſcantur ingentia. Ne illa quidem quæ videntur confuſa & incerta, pluuias dico nubeſque, & eliſorum fulminum iactus, & incendia ruptis montium verticibus effuſa, tremores labantis ſoli, & alia quæ [13] tumultuoſa pars rerum circa terras mouet, ſine ratione, quamuis ſubita ſint, accidunt: ſed ſuas & illa cauſſas habent non minùs, quàm quæ alienis locis conſpecta miraculo ſunt, vt in mediis fluctibus [14] calentes aquæ, & [15] noua inſularum in vaſto exſilientium mari ſpatia. Iam verò ſi quis obſeruauerit nudari litora pelago in ſe recedente, eademque intra exiguum tempus operiri, credet cæcâ quadam volutatione modò contrahi vndas, & introrſum agi, modò erumpere, & magno curſu repetere ſedem ſuam: cùm illæ interim portioni-
B bus creſcunt, & ad horam ac diem ſubeunt, ampliores minoreſque, prout illas [16] lunare ſidus elicuit, ad cuius arbitrium oceanus exundat. Suo iſta tempori reſeruentur: eò quidem magis, quòd tu non dubitas de prouidentiâ, ſed quereris. In gratiam te reducam cum diis, aduerſus optimos optimis. Neque enim natura patitur, vt bona bonis noceant.

COMMENTARIVS.

CAP. I. 1. BONIS VIRIS.] *Perpetua querela, non ſolùm quæſitia: atque illinc finitio, aut Deum, aut certè Prouidentiam non eſſe. Poëta apud Ciceronem:*

Nam ſi curent, bonis benè ſit, malis malè:
quod nunc abeſt.

C *Plautus ad Deos:*

—— nam quid ſibi habebunt igitur impij
Poſthac, ſi ad hunc modum eſt innoxiis honor
Apud vos?

Muliercula in monumento veteri: PROCOPE MANVS LEVO CONTRA DEVM, QVI ME INNOCENTEM SVSTVLIT. *Symmachus:* Quæſo cuſtodes bonorum, valetudini tuæ medicas applicent manus, ne optimi Senatoris longa vexatio fidem faciat, nihil curare cæleſtes. *Et vbi non dicta aut ſcripta talia? Vide me Phyſiol.* 1. *Diſſert.* XVI.

2. CONTEXTV OPERIS.] *Quod deſideramus. ſiue ſeorſim de Prouidentiâ ſcripſit; ſiue magno* Moralium *operi inſeruit, vbi à Deo & Prouidentiâ orſus, tranſiit ad Homines & Virtutes.*

3. VNIVERSIS.] *Non parti, vt Ariſtoteles. qui*
D *eam cælo lunæ terminauit, cetera caſui permiſit. Stoici autem contrà, vniuerſis & ſingulis eam interuenire: de qua ego in Phyſiol.* 1. *Diſſert.* XI.

4. MANENTE LITE.] *Quæſtione primariâ, An ſit Prouidentia?*

5. FORTVITI IMPETVS.] *Quod Epicuri delirium. Manilius reiiciens,*

– Mundum diuino numine verti,
Atque ipſum eſſe Deum: nec FORTE coiſſe magiſtrâ,
Vt voluit credi, qui primus mœnia mundi
Seminibus ſtruxit minimis, inq; illa reſoluit.

6. CITO ARIETARE.] *Incurrere in ſe, & impedire.*

7. ÆTERNÆ LEGIS.] *Quæ Prouidentia eſt, ſiue Fatum. Vide Phyſiol.* 1. *Diſſert.* XII.

8. TANTVM RERVM.] *Quomodo curſus aut velocitas illa res geſtat? puto, quia includit, & ſiderum calorumq; motu Fata diſpenſantur. Quæ aperta ſententia Triſmegiſti eſt, non vno loco; & Stoici conſentiunt conſciſcuntque. Nos in Phyſiol. lib.* II. *Diſſert.* XIIII. *Tot ergo res geſtant, quia includunt, & velut; grauida iis ſunt, parturiuntq;.*

9. MATERIÆ ERRANTIS.] *Atomorum, vt iam dictus Epicurus valuit.*

10. MOLLIANT TERRAS.] *Scabras per ſe aſperaſq;. Itaque & mitigat infuſus humor, & ligat diffluentes. Vide Phyſiol.* II. *Diſſert.* XVI.

11. VLLVM INCREMENTVM.] *Quia terra venis combibit identidem; atque attrahit.* quâ ratione *(ait Plinius)* manifeſtum eſt, quare tot fluminum cottidiano acceſſu maria non creſcant. *Adde & Solis eductiones.*

12. SEMINIBVS.] *Frugum, arborumq;. Pauca, ſed pulchra & firma Prouidentiæ argumenta, ſi quis deducit.*

13. TVMVLTVOSA PARS.] *Nam ſuprà quies & conſtantia, &* Pacem ſumma tenent.

14. CALENTES AQVÆ] *Plinius.* II. Vaporant & in mari ipſo calentes aquæ, quæ Licinij Craſſi fuerunt, medioſque inter fluctus exſiſtit aliquid valetudini ſalutare. *Philo Iudæus, De Somniis:* Εἰσὶ γὰρ μυρίαι πολλαχόθεν πηγαὶ ὕδατος ζέοντος ἀναδιδοῦσαι, οὐ κατὰ γῆν, ἀλλὰ καὶ κατὰ θάλασσαν. ἤδη γ' οὖν ἐφάνησαν φλέβες ἀνομβροῦσαι ἐν μέσοις πελάγεσιν, ἃς ἡ τοσαύτη τῶν ἐν κύκλῳ πελαγῶν ἀνάχυσις ἐξ αἰῶνος ἐπικλύζουσα, οὐκ ἴσχυσε σβέσαι, ἀλλ' οὐδ' ἐπὶ ποσὸν ἀνεῖναι: Sunt enim mille paſſim fontes aquam calidam manantes, non in terrâ ſolùm, ſed ipſo mari. Nunc certè deprehenduntur tales venæ in mediis maribus, quas ab æuo fluctuũ in orbem inundatio non potuit exſtinguere, imò nec remittere.

15. NOVA INSVLARVM.] *Plinium vide* II. *cap.* LXXXVI. *& ſeq. Liuium lib.* XXXIX. *in fine, Senecam Quæſt. Nat.* VI. *cap.* XXI.

16. LVNARE SIDVS.] *Aliquid noſter* III. *Quæſt. cap.* XXVIII. *plenè Scaliger Exercit.* LII.

17. Ami-

ceant. Inter bonos viros ac Deum [17] amicitia eſt, conciliante virtute. amicitiam dico? A
imò etiam [18] neceſſitudo & [19] ſimilitudo: quoniam quidem bonus ipſe [20] tempore tantùm à Deo differt, [21] diſcipulus eius, [22] æmulatorque, & [23] vera progenies: quem parens ille magnificus, virtutum non lenis exactor, ſicut ſeueri patres, duriùs educat. Itaque cùm videris bonos viros acceptoſque diis, laborare, ſudare, per arduum aſcendere, malos autẽ laſciuire, & voluptatibus fluere: cogita filiorum nos modeſtiâ delectari, [24] vernularum licentiâ: illos diſciplinâ triſtiori contineri, horum ali audaciam. Idem tibi de Deo liqueat. bonum virum [25] in deliciis non habet: experitur, indurat, [26] ſibi illum præ-
II. parat. Quare multa bonis viris aduerſa eueniunt? nihil accidere bono viro [27] mali poteſt. Non miſcentur contraria. Quemadmodum tot amnes, tantum ſupernè deiectorum imbrium, tanta [28] medicatorum vis fontium, non mutant ſaporem maris, nec remittunt quidem: ita aduerſarum impetus rerum viri fortis non vertit animum. Manet [29] in ſtatu, & quicquid euenit, in [30] ſuum colorem trahit. Eſt enim omnibus externis potentior: nec hoc dico, [31] non ſentit illa: ſed vincit, & alioquin quietus placiduſque, B
contra incurrentia attollitur. Omnia aduerſa, [32] exercitationes putat. Quis autem, vir modò, & erectus ad honeſta, non eſt laboris appetens iuſti, & ad [33] officia cum periculo promptus? cui non induſtrioſo otium pœna eſt? Athletas videmus, quibus virium cura eſt, cum fortiſſimis quibuſque confligere, & exigere ab his, per quos certamini præparantur, vt totis contra ipſos viribus vtantur. cædi ſe vexarique patiuntur: & ſi non inueniunt ſingulos pares, pluribus ſimul obiiciuntur. Marcet ſine aduerſario virtus. tunc apparet quanta ſit, quantum valeat, polleatque, cùm quid poſſit, patientiâ oſtendit. Scias licet, idem viris bonis eſſe faciendum, vt dura ac difficilia non reformident, nec de fato querantur. quicquid accidit, boni conſulant, in bonum vertant. Non quid, ſed quemadmodum dum feras, intereſt. Non vides, quanto aliter patres, aliter matres indulgeant? illi excitari iubent liberos, ad ſtudia obeunda maturè, feriatis quoque diebus non patiuntur eſſe otioſos, & ſudorem illis, & interdum lacrimas, excutiunt: at matres fouere in ſinu, continere in vmbrâ volunt; numquam flere, numquam triſtari, num- C
quam

17. AMICITIA EST.] *Non tamen æqualitas, abſit. Sed Chriſtiano etiam ſenſu amat genus noſtrum, & amari poſcit.*

18. NECESSITVDO.] *Quidni? cùm &* progenies *eius, vt addit, ſimus? Et trahunt quidem iſta aliorſum Stoici: ſed verba etiam noſtra ſunt, qui pietatem veram ſectamur. De ſenſu illorum vide me Phyſiol.* III. *Differt.* VIII.

19. SIMILITVDO.] *Imago Dei ſumus.*

20. TEMPORE TANTVM.] *Alta, imò ſuperba, talia Stoici: de quibus ego Manuduct. lib.* III. *Diſſertat.* XIV.

21. DISCIPVLVS.] *Vera iterùm, & Chriſtiana.*

22. ÆMVLATORQVE.] *Nónne & iſtud? & aut ſumus certè, aut eſſe debeamus. Sacra noſtra*: Imitatores eius eſtote. *Nos diffusè Manud.* II. *Diſſ.* XIX.

23. VERA PROGENIES.] *Epictetum hic audi:* Si Cęſar te adoptaſſet; quis ſupercilium tuum ferret? nunc cùm Dei filius ſis, non te æſtimas & attollis? *Certè mi ſenex ſumus: ſed adoptione etiam ſumus.*

24. VERNVLARVM.] *Quorum procacitas propria, atque etiam dicacitas. Inde* Vernæ procaces. *Horatio*; Vernaculorum dicta *Martiali*; Vernilia dicta, *&* Vernilitas *Senecæ ipſi, aliiſque. At illud Martialis appoſitum:*

Vrbanus tibi, Cæcili, videris.
Non es crede mihi, quid ergo? verna es.

25. IN DELICIIS.] *Eodem licet ducas. nam tales pueri,* Deliciæ *dicebantur.*

26. SIBI ILLVM.] *Ipſe Deus ſibi, & ſuis oculis. quia magnus ille Editor hoc ſpectaculo maximè delectatur. Infrà, Cap. ſeq.*

CAP. II. 27. MALI POTEST.] *Quaſi reſpondeat, Aduerſi aliquid, fateor: nihil mali. & in eo tu erras.*

28. MEDICATORVM.] *Gruterus benè è libris aſſeruit. Nam* Medicatum, *quod non eſt purum; mixtum redolet ſapitq́. Ita acida aqua, ſulphurata, ferrata, tale genus omne, hoc nomine cenſentur. Plinius* II. *cap.* C. Terræ natura medicata aquas inficiat. *ſic legendum: & alibi.*

29. IN STATV.] *A gladiatoria re aut militari. Dixi in Saturnal. lib.* II.

30. SVVM COLOREM.] *Ipſe bonus in bonum vertit, benè ferendo, benè interpretando. Vt guttas paucas albentes in vinum rubrum miſſas, ipſas ſuo colore tingit: ita hic.* D

31. NON SENTIT.] *Nec enim apathia Stoicorum eſt (errant, qui adtribuunt) ſed Stilponis ſcholæ, id eſt Megaricorum. Vide me* III. *Manud. Diſſ.* VII.

32. EXERCITATIONES.] *Simplicius in Epictetum, hæc omnia aut* Exercitia, *aut* Medicamenta *habet. Illa, ſi ſanus animus, ad robur tuendum vel augendum; iſta, ſi languidus, & deliciis aut voluptatibus demerſus, ad recuperandum. Planè, vt in corporum curâ ſolet.*

33. OFFICIA.] *Publica ac priuata; patriæ, parentibus, amicis, ſingulis præſtanda. Officium enim hic τὸ καθῆκον.*

34. FOR-

A quam laborare. Patrium habet Deus aduerſus bonos viros animum, & illos [34] fortiter
amat: &, Operibus, inquit, doloribus, ac damnis exagitentur, vt verum colligant ro-
bur. Languent per inertiam ſaginata: nec labore tantùm, ſed [35] mole, & ipſo ſui onere
deficiunt. Non fert vllum ictum illæſa felicitas. at vbi aſſidua fuit cum incommodis
ſuis rixa, callum per iniurias ducit, nec vlli malo cedit: ſed etiam ſi ceciderit, [36] de genu
pugnat. Miraris tu, ſi Deus ille bonorum amantiſſimus, qui illos quàm optimos eſſe
atque excellentiſſimos vult, fortunam illis cum quâ exerceantur, aſſignat? Ego verò non
miror, ſi quando impetum capiunt [37] ſpectandi magnos viros, colluctantes cum aliquâ
calamitate. Nobis interdum voluptati eſt, ſi adoleſcens conſtantis animi irruentem fe-
ram venabulo excepit, ſi leonis incurſum interritus pertulit: tantoque ſpectaculum eſt
gratius, quanto id [38] honeſtior fecit. Non ſunt iſta, quæ poſſunt deorum in ſe vultum
conuertere, ſed puerilia, & humanæ oblectamenta leuitatis. Ecce ſpectaculum dignum,
ad quod reſpiciat intentus [39] operi ſuo Deus: ecce par Deo dignum, vir fortis cum ma-
B lâ fortunâ compoſitus, vtique ſi & prouocauit. Non video, inquam, quid habeat in ter-
ris Iupiter pulchrius, ſi conuertere animum velit, quàm vt ſpectet Catonem, iam parti-
bus [40] non ſemel fractis ſtantem, nihilominus inter [41] ruinas publicas rectum. Licet, in-
quit, omnia in vnius ditionem conceſſerint, cuſtodiantur legionibus terræ, claſſibus ma-
ria, Cæſatianus [42] portas miles obſideat: Cato, quâ exeat, habet. Vnâ manu latam [43] li-
bertati viam faciet. ferrum iſtud, etiam ciuili bello purum & innoxium, bonas tandem
ac nobiles edet operas. libertatem, quam patriæ non potuit, Catoni dabit. Aggredere ani-
me diu meditatum opus, eripe te rebus humanis. Iam Petreius & Iuba concurrerunt,
[44] iacentque [45] alter alterius manu cæſi. Fortis & egregia [46] fati conuentio: ſed quæ non
deceat magnitudinem noſtram. tam turpe eſt Catoni, mortem ab vllo petere, quàm vi-
tam. Liquet mihi, cum magno ſpectaſſe gaudio deos, cùm iam ille vir, acerrimus [47] ſui
vindex, alienæ ſaluti conſulit, & inſtruit diſcedentium fugam: dum etiam [48] ſtudia no-
cte

C 34. FORTITER.] *Plinius Panegyrico*: Licet ex-
clamare, Hunc nolo, timidus eſt & bona ſæculi
ſui parùm nouit: illum volo, qui Cæſarem forti-
ter amat.

35. MOLE.] *Libri aliquot ſcripti*, motu: *nec ma-
lè. Adeò non labore ſolùm, ſed ipſo motu ſuo deficiunt.*

36. DE GENV.] *Epiſt.* LXVI. Qui ſuccifis po-
plitibus in genua ſe excepit, nec arma dimiſit. *Sau-
cij igitur, aut valdè fatigati ſic pugnant. Quod ad
phraſim, eſt illi ſimilis epiſt.* XXIX. Neſcio enim
quid de gradu faciat.

37. SPECTANDI MAGN.] *Ipſum hoc Minutius
Felix, eleganti libello, Aduerſus gentes*: Quàm pul-
chrum ſpectaculum Deo, cùm Chriſtianus cum
dolore congreditur? cùm aduerſus minas, & ſup-
plicia, & tormenta componitur? cùm libertatem
ſuam aduerſus reges ac Principes erigit? *Sed &
D Epictetus, in Diſſertat.* XXIV. *libri* I. ὅταν ἐμπίπτῃ
περίστασις, μέμνησο, ὅτι θεός σε, ὡς ἀλείπτης, τραχεῖ
νεανίσκῳ βέβληκεν: Cùm periculum ingruit, cogi-
ta, Deum te laniſtæ inſtar aut gymnaſtæ, cum acri
iuuene commiſiſſe. *Et plura ibi, toti huic argu-
mento.*

38. HONESTIOR.] *Etſi olim viles tantùm, &
captiui aut damnati, ad beſtias ferè ſolent dari: tamen
ſub Principibus inualuit, etiam Equites, etiam Sena-
tores committi. Seneca epiſt.* C. Adſpice illos iuue-
nes, quos ex nobiliſſimis domibus in arenam lu-
xuria coniecit. *Nam deſperatio, & æs alienum, tales
eo ſæpe adigebat. Vide me in* II. *Sat. cap.* III.

39. OPERI SVO.] *Huic mundo, quem fecit, &
tuetur intuendo.*

40. NON SEMEL.] *In Pharſaliâ, & in ipſâ
Africâ.*

41. RVINAS PVBL.] *Eſt illud Horatianum*: Si
fractus illabatur orbis, Impauidum ferient ruinæ.

42. PORTAS MILES.] *Nam* præmiſerat Cæſar
Vticam cum equitatu M. Meſſallam, ipſe eódem
iter faciens: *Hirtius.*

43. LIBERTATI VIAM.] *Conſol. ad Marciam*:
Si domini pertæſum eſt, licet vno gradu ad liber-
tatem tranſire.

44. IACENT.] *Ergo facit eos periſſe ante Cato-
nem. quod & Dio & Florus ita narrant. At Liuius
& Appianus aliter, & palàm Hirtius: quibus, ex re-
rum temporumq́ue ſerie, ego credam.*

45. ALTER ALTERIVS.] *Ita & Dio ſcribit* XLIII.
ὁ ἰόβας τῷ πετρηΐῳ ἐμονομάχησε, καὶ συναπέθανε:
Iuba cum Petreio ſingulari certamine congreſ-
ſus, & cōmortuus eſt. *Idem Appianus*: ἐπὶ τῇ διαίτῃ
ξίφεσι διεχρήσαντο ἀλλήλους: in cænaculo ſe mu-
tuò interfecerunt. *Neque Hercules (quod Muretus
prodidit) ſententiam Hirtij Appianus ſequitur, qui*
Petreium interfectum à Iubâ, & hunc à ſeruo
ſcripſit: ſi tamen ita ſcripſit, de quo aliàs in ipſo.

46. FATI CONVENTIO.] *Pactum inter ipſos ſu-
per fato. Ita De Irâ, lib.* III. *cap.* XXVI. Vna res nos
facere poteſt quietos, mutuæ facilitatis cōuentio.

47. SVI VINDEX.] *Neſcio an non aptiùs, certè
acutiùs*: ſuæ vindex, *vt ad* ſalutem *referatur, hoc
ſenſu. Qui alienæ ſaluti molliter conſuluit, acriter
ſuæ. Quomodo? fugâ & diſceſſu illis; ſibi, morte.
Itaque* Vindex *propriè hic, non* Vltor, *ſed* Aſſertor.

48. STVDIA.] *Nam Platonis Dialogum qui*
Phœdo *inſcribitur, de animâ & immortalitate dici-
tur legiſſe.*

ĉte vltimâ tractat, dum gladium ſacro pectori infigit, dum viſcera ſpargit, & illam ſan- A
ctiſſimam animam, indignamque quæ ferro contaminaretur, manu educit. Inde credi-
derim fuiſſe parum certum & efficax vulnus. non fuit Diis immortalibus ſatis, ſpectare
Catonem ſemel: retenta ac [49] reuocata virtus eſt, vt in [50] difficiliori parte ſe oſtenderet.
Non enim tam magno animo mors initur, quàm repetitur. Quidni libenter ſpectarent
alumnum ſuum, tam claro ac memorabili exitu euadentem? mors illos conſecrat, quo-
III. rum exitum & qui timent, laudant. Sed iam procedente [51] oratione oſtendam,
quàm non ſint quæ videntur, mala. nunc illud dico, iſta quæ tu vocas aſpera, quæ aduer-
ſa & abominanda, primùm pro ipſis eſſe, quibus accidunt; deinde pro vniuerſis: quo-
rum maior diis cura eſt, quàm ſingulorum. Poſt hęc, volentibus accidere, ac dignos ma-
lo eſſe, ſi nolint. His adiiciam, fato iſta fieri, & rectè eâdē lege bonis euenire, [52] quâ ſunt
boni: [53] perſuadebo inde tibi, ne vmquam boni viri miſerearis. poteſt enim miſer dici,
non poteſt eſſe. Difficillimum, ex omnibus quæ propoſui, videtur quod primùm dixi:
pro ipſis eſſe quibus eueniunt iſta, quæ horremus ac tremimus. Pro ipſis eſt, inquis, in B
exſilium proiici, in egeſtatem deduci, liberos, coniugem efferre, ignominiâ affici, debili-
tari? Si miraris, hoc pro aliquo eſſe, miraberis quoſdam [54] ferro & igne curari, nec minùs
fame ac ſiti. Sed ſi cogitaueris tecum, remedij cauſsâ quibuſdam & [55] radi oſſa & [56] legi,
& [57] extrahi venas, & quædam amputari membra, quæ ſine totius pernicie corporis hę-
rere non poterant: hoc quoque patieris probari tibi, quædam incommoda pro his eſſe,
quibus accidunt. tam mehercules, quàm quædam quæ laudantur atque appetuntur,
contra eos eſſe, quos delectauerunt: ſimillima cruditatibus, ebrietatibuſque, & ceteris
quæ necant per voluptatem. Inter multa magnifica [58] Demetrij noſtri, & hæc vox eſt, à
quâ recens ſum. ſonat adhuc, & vibrat in auribus meis: *Nihil*, inquit, *mihi videtur* [59] *in-
felicius eo, cui nihil vmquam euênit aduerſi.* Non licuit enim illi ſe experiri. Vt ex voto illi
fluxerint omnia, vt ante votum: malè tamen de illo dij iudicauerunt. indignus viſus eſt,
à quo vinceretur aliquando fortuna, quæ ignauiſſimum quemque refugit. quaſi dicat:
Quid ego iſtum mihi aduerſarium aſſumam? ſtatim [60] arma ſubmittet. non opus eſt in C
illum totâ potentiâ meâ: leui comminatione pelletur. non poteſt ſuſtinere vultū meum.
Alius circumſpiciatur, cum quo conferre poſſimus manum: pudet congredi cum ho-
mine vinci parato. Ignominiam iudicat gladiator, cum inferiore componi: & ſcit eum
ſine gloriâ vinci, qui ſine periculo vincitur. Idem facit fortuna, fortiſſimos ſibi pares
quærit, quoſdam faſtidio tranſit. Contumaciſſimum quemque & rectiſſimum aggredi-
tur, aduerſus quem vim ſuam intendat. Ignem experitur [61] in Mucio, paupertatem in
Fabri-

49. REVOCATA.] *Vt ſolet in ſpectaculis. vbi aliquis populo placuiſſet, reuocabatur, & iterùm iterúmque audiebatur, vel ſpectabatur. Sic Cicero de Diphilo tragœda:* Millies coactus eſt dicere. *Simile in gladiatoribus, vel athletis.*

50. DIFFICILIORI PARTE.] *Morte repetitâ. quia, vt mox addit, non ſic facile redire ad eam, atque ire. An non tamen ſcripſit,* pare, *vel* pari? *vt ſic quoque in re ſpectaculorum maneat? Suſpicor. & qui inter gladiatores benè ſe dederat ac placuerat, mox cum altero robuſtiore, quò magis probaret, committebatur.*

CAP. III. 51. ORATIONE.] *Vel ex hoc verbo grandiore dixeris* Epiſtolam *hanc non eſſe,* Librum *eſſe.*

52. QVA SVNT BONI.] *Quatenus ſunt tales. nam adhærent hæc bonitati & virtuti: neque ea ſunt ſine incommodis his externis.*

53. PERSVADEBO.] *Hæc pars in fine deeſt, temporum iniuriâ, non ſcriptoris incuriâ.*

54. FERRO ET IGNE.] *Simplicius tale:* Si corporum medicinam exercentem, cumque vrentem & ſecantem, atque ipſos carnifices imitantem, non malum ſed bonum dicimus, atque adeò gratias agimus, & mercedem numeramus: cur in medicinâ Dei non acquieſcimus? *Nam vt Hieronymus in Ezechielem:* quæ putatur pœna, medicina eſt.

55. RADI OSSA.] *Scalpella, dum purgantur.*

56. LEGI.] *Vide de Benef. V. cap. XXIV. & Conſol. ad Marciam, cap. XXII.* D

57. EXTRAHI VENAS.] *Vir eruditus eò refert, quod in quibuſdam morbis, vt Varicibus,* vena exciditur aut aduritur, *vt Celſus iubet* VII. *cap.* XXXI. *quod ipſum mox dicit* eximi venam. *At ego aptiùs veriuſque habeam,* extrahi venas, *id eſt ſanguinem è venis. Metonymiâ vſitatâ, vti* poculum obduci.

58. DEMETRII.] *Illius Cynici, quem paſſim attollit in his libris. Vide epiſt.* LXIII. *& De Benef.* VII. *cap.* VII.

59. INFELICIVS EO.] *Simili argutiâ Bias olim:* Ἔλεγε ἀτυχῆ, τὸν ἀτυχίαν μὴ φέροντα: dixit infelicem, qui infelicitatem non ferret.

60. ARMA SVBM.] *Vt victi & ſupplices ſolent. Eſt à gladiatoribus. vide noſtra* Saturnalia.

61. IN MVCIO.] *Legit iſta & ſublegit alibi (ſed decorè) Minutius.* Voſipſi, *inquit,* calamitoſos vi-
ros

A Fabricio, exſilium in Rutilio, tormenta in Regulo, venenum in Socrate, mortem in Catone. Magnum exemplum, niſi mala fortuna, non inuenit. Infelix eſt Mucius, quòd dexterâ ignes hoſtium [62] premit, & ipſe à ſe exigit erroris ſui pœnas? quòd Regem, quem armatâ manu non potuit, exuſtâ fugat? Quid ergo? felicior eſſet, ſi in ſinu amicæ foueret manum? Infelix eſt Fabricius, quòd rus ſuum, quantum à repub. vacauit, fodit? quòd bellum tam cum Pyrrho, quàm [63] cum diuitiis gerit? quòd ad focum cœnat illas ipſas [64] radices, & herbas, quas in agro [65] repurgando [66] triumphalis ſenex vulſit? Quid ergo? felicior eſſet, ſi in ventrem ſuum longinqui littoris piſces, & peregrina [67] aucupia congereret? ſi conchyliis ſuperi atque inferi maris, pigritiam ſtomachi nauſeantis [68] erigeret? ſi ingenti [69] pomorum ſtrue cingeret [70] primæ formæ feras, captas multâ cęde venantium? Infelix eſt Rutilius, quòd qui illum [71] damnauerunt, [72] cauſſam dicent omnibus ſæculis? quòd æquiore animo paſſus eſt ſe patriæ eripi, quàm [73] ſibi exſilium? quòd Sullæ dictatori [74] ſolus aliquid negauit, & reuocatus non tantùm [75] retrò ceſſit, ſed

B longiùs fugit? Viderint, inquit, hoc iſti, quos Romæ deprehendit felicitas tua. videant largum in foro ſanguinem, & ſupra [76] Seruilium lacum (id enim proſcriptionis Sullanæ [77] ſpoliarium eſt) ſenatorum capita, & paſſim vagantes per vrbem percuſſorum greges: & [78] multa millia ciuium Romanorum, vno loco [79] poſt fidem, imò [80] per ipſam fidem, trucidata. Videant iſta, qui exſulare non poſſunt. Quid ergo felix eſt L. Sulla, quòd illi deſcenros ferris ad cælum. Mutium Scæuolam, qui cùm erraſſet in Rege, periſſet in hoſtibus, niſi dexteram perdidiſſet.

62. PREMIT.] *Quaſi manu paſſâ & pandâ flammam ſurgentem comprimeret.*

63. CVM DIVITIIS.] *Seneca epiſt.* CXX. Fabricius Pyrrhi regis aurum reiecit, maiuſque regno iudicauit regias opes poſſe contemnere.

C 64. RADICES.] *Rapa alij exprimunt. Etſi de hac cænâ ad focum, & rapis, Plinius, Cicero, Plutarchus, alij, ad* Curium, *non* Fabricium *trahunt.*

65. REPVRGANDO.] *Abeſt quibuſdam libris, & velim. Cibos enim hac, non purgamenta ſcimus fuiſſe.*

66. TRIVMPHALIS.] *Triumphauit de Samnitibus, Lucanis, Brutiis: anno* CCCCLXXI.

67. AVCVPIA.] *Pro auibus ipſis captis: vt* Venatio, *pro feris.*

68. ERIGERET.] *Eadem phraſi* IV. *Quaeſt. Nat. cap. vltimo:* Stomachus ille ſolutus, & æſtu ſuo languidus, quærit aliquid quo erigatur. *Renouare hoc famem, Petronius dixit. & huic rei ipſa illa conchylia adhiberi oſtendit:*

——inde Lucrinis
Eruta littoribus vendunt conchylia cænis,
D Vt renouent per damna famem.

69. POMORVM STRVE.] *Quæ mihi aut aliis viſa, ſcripſi* III. *Poliorceticôn, vbi abundè ſuper Apris. Communis autem ſententia, pomis cingi ſolere: ſicut aſparagis Squillas. vt in Iuuenali:*

Quæ fertur domino ſquilla, & quibus vndique cincta
Aſparagis?

Et propiùs ad rem, in Horatio, lib. II. *Sat.* V.

Inprimis Lucanus aper fuit. acria circum
Rapula, lactucæ, radices.

Sed tamen cùm hîc luxum merum aut delicias narret, quid eò poma *faciant? Mihi verò placeat reſcribi,* opſoniorum ſtrue. *Aper in medio, circùm patinariæ ſtrues, vt Comicus appellat. At lectio etiam in meo libro iſta:* cingeretur, primæ formæ feras c. m. c. venantium deglutiret? *quod & in vno Pinciani: vix tamen probem.*

70. PRIMÆ FORMÆ.] *Magnos illos &* milliarios *(ſic vocabant)* Apros *intellegit: de quibus in Epiſt.* CX.

71. DAMNAVERVNT.] *Equites Romani, conſpiratione in eum publicanorum: quos graſſari in Aſiâ prohibuerat. Itaque in ipſam amicam Aſiam damnatus redut;* cui obuiam omnes ciuitates legatos miſerunt, vt ad ſe diuerteret. *Valerius.*

72. CAVSSAM DICENT.] *Accuſandi ab omnibus, & damnandi.*

73. SIBI EXSILIVM.] *Quod tenuit & amplexus eſt contra Sullam, qui patriæ eum reddebat.*

74. SOLVS ALIQVID.] *Epiſtolâ* XXIV. Rutilius reditum ſuum Sullæ negauit, cui tunc nihil negabatur.

75. RETRO CESSIT.] *Fortaſſe,* retrò non ceſſit: *adeò non paruit, neque rediit, vt etiam longiùs fugerit. Quò? Smyrnæ eum egiſſe Ouidius dicit:*

Et graue magnanimi robur mirare Rutili,
Non vſi reditus conditione dati.
Smyrna virum tenuit, non Pontus, & hoſtica tellus.

76. SERVILIVM.] *Cicero pro Roſcio:* Te pugna Cannenſis accuſatorem ſat bonum fecit. multos cæſos non ad Thraſimenum lacum, ſed ad Seruilium vidimus. quis ibi non eſt vulneratus ferro Phrygio? *Lacus ab auctore ſic dictus,* in principio Vici Iugarij, continens Baſilicæ Iuliæ: *Feſtus. Ergò iuxta forum Rom. ad latus partemq́; Capitolij.*

77. SPOLIARIVM.] *Sumit ab Amphitheatris & re gladiatoriâ. nam ibi* Spoliarium, *Arenæ adnexum, in quo exui gladiatores, ipſi læſi aut cæſi trahi eòdem ſolent. Quia igitur ad lacum Seruilium aut cæſi multi, aut capita ibi expoſita, Spoliarium id Sullanum vocat. Vide me Saturnal.* I. *cap.* XVIII.

78. MVLTA MILLIA.] *Septem millia. De Clem.* I. *cap.* XII. *Ibi plura.*

79. POST FIDEM.] *Nam dediticij erant.*

80. PER FIDEM.] *Quia ſic induxit, vt arma ponerent: alioqui cadi non ita faciles.*

deſcendenti ad forum [81] gladio ſubmouetur, quòd capita conſulatium vitorum patitur A
[82] appendi, & [83] pretium cædis per quæſtorem ac [84] tabulas publicas numerat? & hæc omnia facit ille qui legem [85] Corneliam [86] tulit. Veniamus ad Regulum. quid illi fortuna nocuit, quòd illum documentum fidei, documentum patientiæ fecit? Figunt cutem [87] claui, & quocumque fatigatum corpus reclinauit, vulneri incumbit, & in perpetuam vigiliam [88] ſuſpenſa ſunt lumina. Quanto plus tormenti, tanto plus erit gloriæ. Vis ſcire, quàm non pæniteat hoc pretio æſtimaſſe virtutem? Refice tu illum, & mitte in ſenatum: [89] eamdem ſententiam dicet. Feliciorem ergo tu Mæcenatem putas, cui [90] amoribus anxio, & moroſæ vxoris [91] quotidiana repudia deflenti; ſomnus per ſymphoniarum cantum, ex longinquo lene reſonantium, quæritur? Mero ſe licet ſopiat, & [92] aquarum fragoribus auocet, & mille voluptatibus mentem anxiam fallat: tam vigilabit in plumâ, quàm ille [93] in cruce. Sed illi ſolatium eſt, pro honeſto dura tolerare, & ad cauſſam à patientiâ reſpicit: hunc voluptatibus marcidum, & felicitate nimiâ laborantem, magis his
quæ patitur vexat cauſſa patiendi. Non vſque eò in poſſeſſionem generis humani vitia B
venerunt, vt dubium ſit, an electione fati datâ, plures Reguli naſci, quàm Mæcenates velint. Aut ſi quis fuerit, qui audeat dicere, Mæcenatem ſe quàm Regulum naſci maluiſſe: idem iſte, taceat licet, naſci ſe [94] Terentiam maluit. Malè tractatum Socratem iudicas, quòd illam potionem publicè mixtam, non aliter quàm medicamentum immortalitatis obduxit, & de morte diſputauit vſque ad ipſam? malè cum illo actum eſt, quòd gelatus eſt ſanguis, ac [95] paullatim frigore inducto venarum vigor conſtitit? Quanto magis huic inuidendum eſt, quàm illis quibus [96] gemmâ miniſtratur, quibus exoletus omnia

81. GLADIO SVBM.] *Non virgâ lictoris, vt ſolet, & ſcripſi in Electis. Indicat autem Satellitium habuiſſe Sullam, & milites antè ac pòſt comitantes, qui populum ſubmouerent.*

82. APPENDI.] *Supra Seruilium lacum affigi. Meus tamen & plerique ſcripti*, oſtendi. *Quod verum etiam, & incuſat Valerius*: Abſciſa miſerorum capita, modò non vultum ac ſpiritum retinentia, in conſpectum ſuum adferri voluit, vt oculis illa, quoniam ore nefas erat, manderet. *lib.* IX. *cap.* I.

83. PRETIVM CÆDIS.] *Duo talenta in ſingulos, ait Plutarchus: quæ ſunt nobis* mille ducenti Philippæi.

84. TABVLAS PVBL.] *Valerius:* Quattuor millia *(veriùs fortaſſe*, duo millia, *ex aliis)* & ſeptingentos diræ proſcriptionis edicto iugulatos in tabulas publicas retulit. videlicet ne memoria tam præclaræ rei dilueretur.

85. CORNELIAM.] *De Sicariis, ipſe eorum caput, nec auctor ſolùm cædium, ſed exactor.*

86. TVLIT.] *Poſteà nempe, in Dictaturâ.*

87. CLAVI.] *De Tranquillit. cap.* XV. Ego Regulum fleam, quòd tot clauis configitur? *Clauis, qui in arcâ ligneâ vndique fixi, & exſtantes in quam ille coniectus. Seneca epiſt.* LXVII. In hac eſt Reguli arca, Rutilij exſilium. *Tubero apud Agellium lib.* VI. Armarium muricibus præfixum *vocat.*

88. SVSPENSA.] *Cicero in Piſonem*, Regulum in machinâ religatum *ſcribit*, & reſectis palpebris vigilando enecatum.

89. EAMDEM SENT.] *De non permutandis captiuis: ſeq. inter illos.*

90. AMORIBVS ANXIO.] *Vxoris, quam amabat, nec fortaſſe ſolus. Cæſarem Auguſtum eâ ſuſpicione aſpergit Dio*; quòd creditus Gallicanam peregrinationem ſuſcepiſſe, vt liberiùs, & procul à vulgo ſermonibuſque, frueretur Terentiâ Mæcenatis: *libro* LIV. *Itaque non iniuriâ anxius Mæcenas; ſed & Cæſari, ob hanc cauſſam occultè infeſtus, quod idem ſcriptor libro* LV. *tangit in Mæcenatis obitu. Potes tamen angorem hunc, fateor, etiam aliò referre, & ad nudum ipſum amorem qui ſemper querulus & anxius, præſertim vbi non reſpondetur.* C

91. COTTIDIANA REPVD.] *Noſter epiſt.* CXIV. Hunc eſſe *(Mæcenatem)* qui vxorem millies duxerit, cùm vnam habuerit?

92. AQVARVM FRAGOR.] *Quas iam commentis in ipſis cubiculis erant. Vide epiſt.* C.

93. IN CRVCE.] *Poſt enim illa tormenta Regulum in cruce obiiſſe, etiam Florus ſcripſit.*

94. TERENTIAM.] *Vxorem Mæcenatis. Ille ita mollis (facetè inquit) vt nec virum ſe, ſed Tireſiâ ſuffragante, fœminam malit.*

95. PAVLLATIM FRIGORE.] *A pedibus ad ſumma, & cor ipſum. Platonem in Phædonis fine adi.* D

96. GEMMA MINISTR.] *Noſter de Beneſ.* VII. *cap.* IX. Capacibus gemmis inter ſe propinarent. *Lucanus* X. -gemmæque capaces Excepere merum. *Cicero in Verr.* IV. Exponit non pauca pocula ex auro, quæ vt mos eſt regibus, & maximè in Syriâ, gemmis erant diſtincta clariſſimis. Erat etiam vas vinarium ex vnâ gemmâ prægrandi, trulla excauata, manubrio aureo. *Plinius de Pompey triumpho*: Tranſtulit vaſa ex auro & gemmis, abacorum nouem. *Erant igitur & gemmea vaſa, erant & gemmata. Plinius lib.* XXIII. *initio:* Turbâ gemmarum potamus, & ſmaragdis teximus calices, ac temulentiæ cauſsâ tenere Indiam iuuat, & aurum iam acceſſio eſt.

97. SVS-

A omnia pati doctus, [97] ſuſpenſam auro niuem diluit? Hi quicquid biberint, [98] vomitu remetientur triſtes, & bilem ſuam reguſtantes: at ille, venenum lætus & libens hauriet. Quod ad Catonem pertinet, ſatis dictum eſt: ſummamq́ue illi felicitatem contigiſſe, conſenſus hominum fatebitur. quem ſibi [99] rerum natura delegit, cum quo metuenda collideret. Inimicitiæ potentum graues ſunt? opponatur ſimul Pompeio, Cæſari & Craſſo. Graue eſt, à deterioribus honore anteiri? [100] Vatinio poſtferatur. Graue eſt, ciuilibus bellis intereſſe? toto terrarum orbe pro cauſsâ bonâ tam infeliciter, quàm pertinaciter, militet. Graue eſt, ſibi manus afferre? faciat. Quid per hoc [101] conſequar? vt omnes ſciant, non eſſe hæc mala, quibus ego dignum Catonem putaui. Proſpera in ple- IV.
bem ac vilia ingenia deueniunt: at calamitates terroreſq́ue mortalium ſub iugum mittere, proprium magni viri eſt. Semper verò eſſe felicem, & ſine morſu animi tranſire vitam, ignorare eſt rerum naturæ [102] alteram partem. Magnus es vir: ſed vnde ſcio, ſi tibi fortuna non dat facultatem exhibendæ virtutis? Deſcendiſti ad Olympia: ſed nemo præter te. [103] coronam habes, victoriam non habes. Non gratulor tamquam viro forti, ſed
B tamquam conſulatum præturámve adepto. honore [104] auctus es. Idem dicere & bono viro poſſum, ſi illi nullam occaſionem difficilior caſus dedit, in quâ [105] vnâ vim ſui animi oſtenderet. Miſerum te iudico, quòd numquam fuiſti miſer. tranſiſti ſine aduerſario vitam. Nemo ſciet, quid potueris: ne tu quidem ipſe. Opus eſt enim ad notitiam ſui, experimento. quid quiſque poſſet, niſi tentando non didicit. Itaque quidam vltrò ſe ceſſantibus malis obtulerunt, & virtuti ituræ in obſcurum occaſionem, per quam eniteſceret, quæſierunt. [106] Gaudent, inquam, magni viri aliquando rebus aduerſis, non aliter quàm fortes [107] milites bellis. Ego [108] myrmillonem ſub C. Cæſare de raritate munerum audiui querentem: *Quàm bella*, inquit, *ætas perit!* [109] Auida eſt periculi virtus, & quò tendat, non quid paſſura ſit, cogitat: quoniam & quod paſſura eſt, gloriæ pars eſt. Militares viri gloriantur vulneribus, læti fluentem [110] meliori caſu ſanguinem oſtentant. Idem licet fecerint qui integri reuertuntur ex acie, magis ſpectatur qui ſaucius redit. Ipſis inquam Deus conſulit, quos eſſe quàm honeſtiſſimos cupit, quoties illis materiam
C præbet aliquid animosè fortiterq́ue faciendi: ad quam rem opus eſt aliquâ rerum difficultate. Gubernatorem in tempeſtate, in acie militem intelligas. Vnde poſſum ſcire, quantum aduerſus paupertatem tibi animi ſit, ſi diuitiis diffluis? vnde poſſum ſcire, quantum aduerſus ignominiam & infamiam, odiumq́ue populare, conſtantiæ habeas, ſi inter plauſus ſeneſcis? [111] ſi tè inexpugnabilis, & inclinatione quadam [112] mentium pro-

97. SVSPENSAM AVRO.] *In manibus miniſtri, ſuſpenſum aurum tenentis. Liber autem meus:* Suſpenſa auro niue, *alio caſu habet: quaſi vinum ipſâ niue dilueretur, non contrà. At pro vulgatâ, locus Epiſt.* LXXVIII. O infelicem ægrum. Quare? quia non vino niuem diluit, quia non rigorem potionis ſuæ renouat fractâ inſuper glacie. *Sed & iſto caſu Drepanius in Panegyrico:* Niſi æſtiuâ in gem-
D mis capacibus glaciem falerna fregiſſent. *De totâ re dicendi magis locus* IV. *Quæſt. Nat. cap. vlt.*

98. VOMITV REMET.] *Iiſdem verbis, de eâdem re, epiſt.* XCV. Vinum omne vomitu remetiuntur.

99. RERVM NATVRA.] *Id eſt, Deus.*

100. VATINIO POSTF.] *In petitione Præturæ.*

101. CONSEQVAR.] *Nempe ego Deus, ſiue Natura, qua ad hæc vocaui.*

CAP. IIII. 102. ALTERAM PART.] *Conſtat enim diuerſis rerum natura, lætis, triſtibus, commodis, incommodis: neſcit altera, qui ſemper in alteris.*

103. CORONAM.] *Ex oleâ.*

104. AVCTVS ES.] *Meus*, auguſtus es.

105. VNA VIM.] *An in vnâ tantùm? Mei libri*, vnam: *& vellem ego*, viuam. *id eſt, vegetam & viuidam vim animi exſereret.*

106. GAVDENT.] *Vt ille Diogenes Cynicus*, qui cùm in caſus quoſdam aduerſos incidiſſet, exclamauit: Εὖγε ὦ τύχη, ὅτι μου ἀῤῥένως προσέστηκας: Euge ô Fortuna, quòd viriliter me tractaſti! Atque idem in eiuſmodi rebus cantillare clarâ voce ſolebat: *Stobæus.*

107. MILITES BELLIS.] *Auctiores voce alij omnes libri:* belli triumpho. *Quod Mureto diſplicuit haud iniuriâ; iniuriâ tamen recidit. Mutari melius, & legi:* bellis triumphant. *Milites, inquit, bellis gaudent & exſultant.*

108. MYRMILLONEM.] *In Diſſert. Epicteti lib.* I. *hoc ipſum:* Ἀλλ' ἐν μὲν τοῖς Καίσαρος μονομάχοις εἰσί τινες οἱ ἀγανακτοῦντες, ὅτι οὐδεὶς αὐτοὺς προσάγει, οὔτε ζευγνύει: At in Cæſaris gladiatoribus quidam ſunt, qui indignantur & ægreſcunt, quòd nemo eos producat, & cum pari componat.

109. AVIDA.] *Mei libri*, audax.

110. MELIORI CASV.] *Non capio. magis, ſi,* cauſsâ, *reſcribamus.*

111. SI TE INEXPVGNABILIS.] *Duæ primæ voces meo libro abſunt, & tertia ſcribitur*, inexpugnabiliter. *Neutrum ſatis conuenit, nec tamen nunc emendo.*

112. MENTIVM.] *Mei duo*, meritum. *Tunc eſſet*, immeritum: *ſed nil muto.*

 113. TRAN-

pronus fauor ſequitur? vnde ſcio, quàm æquo animo laturus ſis orbitatem, ſi quoſcum- A
que ſuſtuliſti, vides? Audiui te cùm alios conſolareris: tunc conſpexiſſem, ſi te ipſe con-
ſolatus eſſes, ſi te ipſe dolere vetuiſſes. Nolite, obſecro vos, expaueſcere iſta, quæ dij im-
mortales velut ſtimulos admouent animis. Calamitas, virtutis occaſio eſt. Illos meritò
quis dixerit miſeros, qui nimiâ felicitate torpeſcunt, quos velut in mari lento [113] tran-
quillitas iners detinet. Quicquid illis inciderit, nouum veniet. magis vrgent ſæua inex-
pertos. graue eſt [114] teneræ ceruici iugum. Ad ſuſpicionem vulneris tiro palleſcit: auda-
citer veteranus cruorem ſuum ſpectat, qui ſcit ſe ſæpe viciſſe poſt ſanguinem. Hos itaque
Deus, quos probat, quos amat, indurat, recognoſcit, exercet. eos autem quibus indulgere
videtur, quibus parcere, molles venturis malis ſeruat. Erratis enim, ſi quem iudicatis ex-
ceptum: veniet ad illum diu felicem ſua portio. Quiſquis videtur dimiſſus eſſe, [115] di-
latus eſt. Quare Deus optimum quemque aut malâ valetudine, aut aliis incommodis,
afficit? Quare in caſtris quoque periculoſa fortiſſimis imperantur? Dux lectiſſimos mit-
tit, qui nocturnis hoſtes aggrediantur inſidiis, aut [116] explorent iter, aut præſidium loco B
deiiciant. Nemo eorum qui exeunt, dicit, *Malè de me Imperator meruit*: ſed, *Benè iudica-
uit*. Idem dicant quicumque iubentur pati, timidis ignauiſque flebilia: *Digni viſi ſumus
Deo, in quibus experiretur, quantum humana natura poſſet pati.* Fugite delicias. fugite [117] ener-
uatam felicitatem, quâ animi [118] permadeſcunt, niſi aliquid interuenit, quod humanæ
ſortis admoneat, velut perpetuâ [119] ebrietate ſopiti. Quem [120] ſpecularia ſemper ab af-
flatu vindicarunt, cuius pedes [121] inter fomenta ſubinde mutata tepuerunt, cuius cœ-
nationes ſubditus & [122] parietibus circumfuſus calor temperauit, hunc leuis aura non ſi-
ne periculo ſtringet. Cùm omnia, quæ [123] exceſſerunt modum, noceant; periculoſiſſima
felicitatis intemperantia eſt. Mouet cerebrum, in vanas mentem imagines euocat, mul-
tum inter falſum ac verum mediæ caliginis fundit. Quidni ſatius ſit, perpetuam [124] in-
felicitatem quæ aduocat ad virtutem ſuſtinere, quàm infinitis atque immodicis bonis
rumpi? [125] Leuior ieiuno mors eſt: cruditate [126] diſſiliunt. Hanc itaque rationem dij
ſequuntur in bonis viris, quam in diſcipulis ſuis præceptores: qui plus laboris ab his exi- C
gunt,

113. TRANQVILLITAS INERS.] *Malacia.*

114. TENERÆ CERVICI.] *Libri mei & plerique alij,* ferre, *pro* teneræ. *atque, omnino legendum,* feræ ceruici: *id eſt, non cicuri, non domitæ. Scimus tales impatientiſſimè iugum ferre.*

115. DILATVS EST.] *Vt in Arenâ aut munere. Miſſio hîc nō eſt, ſed ad proximum diem dilatio.*

116. EXPLORENT ITER.] *Duo mei libri,* explorent interdum: *ex quo pronum facere,* interdiu. *Opponit hoc* nocturnis *inſidiis: & de die, inquit, mittuntur exploratum, quid hoſtis agat aut moliatur, fortiſſimi. Neque ſanè ſolùm* iter exploratur.

117. ENERVATAM.] *Meus,* eneruantia: *& ex eo placeret* eneruantem.

118. PERMADESCVNT.] *Molleſcunt, ſicut dura humore ſoluuntur, aut remittunt. Pari metaphorâ Plautus Moſtellariâ, de Amore:* Is vſque in pectus permanauit, permadefecit cor meum.

119. EBRIETATE SOPITI.] *Itaque felicitatem cum vino comparat Archytas Pythagoreus.* Οὐ μὰν ἀλλὰ, *inquit,* νόσως τι καὶ μείζονας ποιεῖν πέφυκεν ἁ λεγομένα παρὰ πάντεσσιν εὐτυχία, ὥσπερ οἶνος καταμεθύσκουσα τοῖς ἀγαθοῖς τὰν διάνοιαν: Atqui maiores morbos gignere ſolet ea, quæ ab omnibus appellatur Felicitas, tāquam vinum inebrians etiam bonis viris mentem.

120. SPECVLARIA.] *De his dico, epiſt. xc. Sunt lapides pellucētes, vt vitrū: eiuſq; vicē olim in feneſtris.*

121. INTER FOMENTA.] *Meus,* ſegmenta: *ex quo aliquis* tegmenta. *Et idem, cum libro etiam altero, ſequentes duas voces,* ſubinde mutata, *non agnoſcunt. Inclino ad eos, & cùm hoc ipſum nouum (priſco ritu) domi pedibus tectis eſſe: ſatis ſit legi,* cuius pedes inter tegmenta tepuerunt. *Nam vulgo dumtaxat* ſoleati *domi erant, id eſt imas plantas tecti: exituri autem calceos illos altiuſculos ſumebant.*

122. PARIETIBVS CIRCVMF.] *Seneca epiſt.* xc. *inter ea quæ ſuâ memoriâ prodierunt, habet,* tubos parietibus impreſſos, per quos circumfunderetur calor, qui ſumma & ima foueret æqualiter. *Apparent & nunc in Thermarum ruinis. Ab his* Tubis, *neſcio an* Stubarum *nomen, quod medij æui ſcriptores, & hodiernus vſus, habent. quamquam & à noſtrate* Fouendi *verbo dicta eſſe poſſint.*

123. EXCESSERVNT MODVM.] *Euripides:*
Βροτοῖς τὰ μείζω τῶν μέσων τίκτει νόσους:
Quod media ſuperat, hominib. morbos parit. D
Et Plautus Pœnulo, diffuſiùs:
——— modus omnibus in rebus, ſoror,
Optimu'ſt habitu. nimia omnia nimium exhibent
Negotium hominibus ex ſe.

124. INFELICITATEM QVÆ.] *Libri alij,* infelicitatem aduocatâ virtute: *alij,* aduocante virtute. *quod penè eſt, vt probem, hoc ſenſu: Sis vel infelix, dummodo virtus tibi aduocet ac patrocinetur.*

125. LEVIOR IEIVNO.] *Scripti,* ieiunio. *Ego litterulâ inſitâ legam:* Leuior è ieiunio. *Nec enim aliud ſignificat, quàm leuem mortem ex inediâ ſiue abſtinentiâ eſſe: quam & multi, & ille Atticus, olim vſurparunt.*

126. DISSILIVNT.] *Adſpicere videatur quod* pra-

A gunt, in quibus certior ſpes eſt. Numquid tu inuiſos eſſe Lacedæmoniis liberos ſuos credis, quorum experiuntur indolem [127] publicè verberibus admoris? ipſi illos [128] partes adhortantur, vt ictus flagellorum fortiret perferant, & laceros ac ſemianimes rogant, perſeuerent [129] vulnera præbere vulneribus. Quid mirum, ſi durè generoſos ſpiritus Deus tentat? numquam virtutis molle documentum eſt. Verberat nos & lacerat fortuna? patiamur. non eſt ſæuitia: certamen eſt. quo ſæpius adietimus, fortiores erimus. [130] Solidiſſima pars eſt corporis, quam frequens vſus agitauit. Præbendi fortunæ ſumus, vt contra ipſam ab ipsâ duremur. Paulatim nos ſibi pares faciat. contemptum periculorum aſſiduitas periclitandi dabit. Sic ſunt nauticis corpora, ferendo mari dura: agricolis, manus tritæ: ad [131] excutienda tela, militares lacerti valent: agilia ſunt membra curſoribus. Id in quoque ſolidiſſimum eſt, quod exercuit. Ad contemnendam malorum potentiam, animus patientiâ peruenit: quæ quid in nobis efficere poſſit, ſcies, ſi adſpexeris, quantum nationibus nudis & inopiâ fortioribus, labor præſtet. Omnes conſi-
B dera gentes, in quibus Romana [132] pax deſinit: Germanos dico, & quicquid circa [133] Iſtrum [134] vagarum gentium occurſat. [135] Perpetua illos hiems, triſte cælum premit, malignè ſolum ſterile ſuſtentat, imbrem [136] culmo aut fronde defendunt, ſuper durata glacie ſtagna perſultant, in alimentum feras captant. Miſeri tibi videntur? nihil miſerum eſt, quod in naturam conſuetudo perduxit. paullatim enim voluptati ſunt, quæ neceſſitate cœperunt. [137] Nulla illis domicilia, nullæ ſedes ſunt, niſi quas laſſitudo [138] in diem, poſuit; vilis, & hic quærendus manu victus; horrenda iniquitas cæli, [139] intecta corpora: hoc

praiuit, Homines immodicis bonis rumpi. *Sed cruditate aliquem diſſilire & findi, audacius aut vanius dictum: & ſcripti ferè*, diſſilit, *referunt. ex quo mihi ſubolet*, difficilis, *aut* diſſimilis: *vt ad mortem referatur, atque illam ex cruditate natam grauem & torquentem eſſe* [illegible].

C 127. Pvblice verberibvs.] *Ad aram Dianæ Orthiæ. de quo decantato ritu Plutarchus in Laconicis inſtitutis: Pauſanias libro* III. *Cicero Tuſculanâ* II. *his verbis:* Spartæ pueri ad aram ſic verberibus accipiuntur, vt multus è viſceribus ſanguis exeat: nonnumquam etiam (vt cùm ibi eſſem, audiebam) ad necem. quorum non modò nemo exclamauit vmquam, ſed ne ingemuit quidem. *Vides epheborum hanc conſtantiam. quò ille, apud Petronium, alluſit:* Tres plagas Spartanâ nobilitate concoxi. *& Plautus Captiuis, qui Paraſitos, alapis & contumeliis ſuetos*, Laconas plagipatidas *facetè dixit.*

128. Patris adhort.] *Tertullianus, ad Martyres:* Nam quod hodie (*nota etiam eius æuo fuiſſe*) apud Lacedæmonios ſollennitas maxima eſt διαμαστίγωσις, id eſt Flagellatio, non latet. In quo ſacro, ante aram nobiles quique adoleſcentes fla-
D gellis affliguntur, adſtantibus parentibus & propinquis, & vti perſeuerent adhortantibus. *Martialis verò etiam matres miſcet, nec hortantes ſolùm, ſed iubentes:* Et non cæſus adhuc, matre iubente, Lacon.

129. Vvlnera præb.] *Efficaciter dictum. id eſt, iam cutem laceram ſciſſamque, præbere nouæ lacerationi.*

130. Solidissima pars.] *Hippocrates:* Κίνησις γὰρ κρατύνει, ἀργίη δὲ τήκει: Motio enim roborat, otium tabefacit.

131. Excvtienda tela.] *Adeò excutiebant, & velut tormento torquebant veterani illi, vt hodie fidem res non inueniat apud ignaros. Cui lubet, Militiam noſtram videto, de Pilis.*

132. Pax desinit.] *Id eſt, quæ extra ditionem fineſq. Romanos ſunt: & quod ſequitur, extra pacem. De Clem. cap.* I. Tot millia gladiorum, quæ pax mea comprimit: *in Principis perſonâ.*

133. Istrvm.] *Inferiorem Danubij partem. nam ea plurimùm* Iſtri *nomine venit.*

134. Vagarvm.] *Certis ſedibus aut domiciliis non colentium. vt ſunt Scythæ, Sarmatæ, Hamaxobij, & id genus.*

135. Perpetva hiems.] *De Germanis hæc non ita vera, magis de Scythis. Etſi de illis quoque Tacitus:* Germaniam informem terris, aſperam cælo, triſtem cultu aſpectuque, niſi ſi patria ſit. *Iterùmque:* In vniuerſum aut ſiluis horrida, aut paludibus fœda, frugiferarum arborum impatiens, pecorum fœcunda, eæque ſolæ & gratiſſimæ opes. *O quàm nunc aliter! & Germania oppidis, populis, ingeniis, artibus, opibus cum quauis terrarum contendit.*

136. Cvlmo.] *Significat ædium tecta, non imbrice aut tegulario lapide, ſed ſtraminum culmis, rudiore ritu (vnde &* Culmina*) ſiue arborum fronde conſtrata. Tacitus in Germaniâ:* Ne cæmentorum quidem, aut tegularum, vſus.

137. Nvlla illis domic.] *Nec id verè de Germanis. qui oppida quidem non habebant, & nil præter informes vicos: ſed tamen domos. Senecæ quidem & Taciti æuo. Nam vetuſtiores, nec ij ſatis certas ſedes habebant, cùm in annos eas vnaq. agros, iuſſu magiſtratuum, mutarent. Cæſar lib.* IV. *de Sueuis, & vniuersè de Germanis in* VI.

138. In diem.] *Ad Sarmatas & Hamaxobios hæc refer, qui* in plauſtro equoque viuunt, *vt ait Tacitus: & hoc ſigno colligit* Peucinos Fennoſque Germanis potiùs adſcribendos, quia domos figunt.

139. Intecta corpora.] *Cæſar de Germanis*, pellibus tegi: quarum propter exiguitatem, magna pars eſt corporis aperta. *Et Tacitus:* Tegumen omnibus ſagum fibula, aut ſi deſit, ſpinâ (*malim* pinnâ) conſertum. cetera intecti agunt.

ra: hoc quod tibi calamitas videtur, tot gentium vita eſt. Quid miraris bonos viros, vt A
confirmentur, concuti? Non eſt arbor ſolida, nec fortis, niſi in quam frequens ventus incurſat: ipſâ enim vexatione conſtringitur, & radices certiùs figit. Fragiles ſunt, quæ in apricâ valle creuerunt. Pro ipſis ergo bonis viris eſt, vt eſſe interriti poſſint, multum inter formidoloſa verſari; & æquo animo ferre quæ non ſunt mala, niſi malè ſuſtinenti.

V. Adiice nunc, quòd [140] pro omnibus eſt, optimum quemque, vt ita dicam, militare, & [141] edere operas. Hoc eſt propoſitum Deo, quod ſapienti viro, oſtendere hæc quæ vulgus appetit, quæ reformidat, nec bona eſſe nec mala: apparebunt autem bona eſſe, ſi illa non niſi bonis viris tribuerit, & mala eſſe, ſi malis tantùm irrogauerit. Deteſtabilis erit cæcitas, ſi nemo oculos perdiderit, niſi cui eruendi ſunt. Itaque careant luce [142] Appius & [143] Metellus. Non ſunt diuitiæ bonum. Itaque habeat illas & [144] Ellius leno: vt homines pecuniam cùm [145] in templis conſecrauerint, videant & in fornice. Nullo modo magis poteſt Deus concupita [146] traducere, quàm ſi illa ad turpiſſimos defert, ab optimis abigit. At iniquum eſt, bonum virum debilitari, aut [147] conſtringi, aut alligari, malos integris corporibus ſolutos ac delicatos incedere. Quid porrò? non eſt ini- B
quum, fortes viros arma ſumere, & in caſtris pernoctare, & pro vallo obligatis ſtare vulneribus: interim in vrbe ſecuros eſſe, [148] præciſos & profeſſos impudicitiam? Quid porrò? non eſt iniquum, [149] nobiliſſimas virgines ad ſacra facienda noctibus excitari, altiſſimo ſomno inquinatas frui? Labor optimos citat. Senatus per totum diem ſæpe conſulitur: cùm illo tempore viliſſimus quiſque, aut in [150] campo otium ſuũ oblectet, aut in popinâ lateat, aut tempus in aliquo [151] circulo terat. Idem in hac magnâ republicâ fit. boni viri laborant, [152] impendunt, [153] impenduntur, & [154] volentes quidem: non trahuntur à fortunâ, ſequuntur illam, & æquant gradus. ſi ſciſſent, anteceſſiſſent. Hanc quoque animoſam Demetrij fortiſſimi viri vocem audiſſe me memini: *Hoc vnum,* inquit, *dij immortales, de vobis queri poſſum, quòd non antè mihi voluntatem veſtram notam feciſtis.*

CAP. V. 140. PRO VNIVERSIS.] *Secunda pars ſcripti, in quâ oſtendit aliis prodeſſe vel ad exemplum, vel ad iudicium, incommoda bonis euenire.*

141. EDERE OPERAS.] *Suprà cap.* II. Ferrum iſtud nobiles edet operas. *Epiſtolâ* XXIX. Hoc enim ad edendas operas tempus ſumpſerat.

142. APPIVS.] *Claudius, cognomento* Cæcus, *Pyrrhi tempore.*

143. METELLVS.] *L. Metellus Pontifex, bis Conſul, Dictator, Triumphalis. de quo De Breuitate vitæ, cap.* XIII. *Oculos igne amiſit, cùm Palladium raperet, ardente templo Veſtæ. Vide Plinium, inter alios, diffusè ſuper hoc viro lib.* VII. *cap.* XLIII.

144. ELLIVS.] *Aliis eſt,* Celius: *at meo libro,* Diris.

145. IN TEMPLIS CONSECR.] *An pro mente Diui Auguſtini, cui* Pecunia *palàm Dea eſt, libro* IV. *De Ciuitate, cap.* XXI? *Sed negat Iuuenalis in templis ſacratam:*

— etſi funeſta Pecunia templo
Nondum habitas, nullas nummorum ereximus aras.

Nec id cum Auguſtino pugnat, vt cenſent qui imperitiæ pactam accuſant: quia potuit Dea cenſeri Pecunia, nec templo tamen coli. Neque enim omnes ſanè minuti & plebeij Dij honore illo dignati. Sed de Senecâ, verius ſit eum dicere Pecuniam in templis ſacratam, *non vt Deam; ſed donaria auri argentiq́ ibi ſacra, & ipſos Deos Deasq́ ex illo metalla.*

146. TRADVCERE.] *Contemptui & ludibrio exponere. ab iis qui traducebantur per fora aut theatra.*

147. CONSTRINGI.] *A Mureto eſt, opinor. nam noſtri omnes libri,* configi. *Et ſanè* Conſtringi, *non idem eſt quod* Alligari? *Ergo,* configi, *teneamus: ſpectetq́ ad eos qui in cruce vel clauis* configuntur, *vel funibus* alligantur. C

148. PRÆCISOS.] *Exſectos & caſtratos capiunt quidam, vt in Lampridio:* Iactauit caput inter præciſos fanaticos. *At verius fortaſſe ad fœdos illos referri, de quibus Martialis:* Præcidi gaudes, præciſus Papile ploras. *et ſi tum* percidi, & perciſos *ſcribi magis probem.*

149. NOBILISSIMAS VIRGINES.] *Veſtales.*

150. CAMPO.] *Martio.*

151. CIRCVLO.] *Orbe, quem collatis capitibus faciunt confabulantes.*

152. IMPENDVNT.] *Abeſt à meo, ſed retineo, & explico: operam, curas, ingenium impendunt.*

153. IMPENDVNTVR.] *Argutè. non ſolùm ſua, ſed ſe impendunt: hoc enim eſt, ipſi* impenduntur, *pereunt, occiduntur. Noſter Conſol. ad Heluiam, cap.* D
XVI. Quanto iuſtius ſit te illi ſeruari, quàm mihi impendi. *Tertullianus de Spectac. cap.* XIX. Homo tam nocens factus eſt, vt tam crudeliter impendatur. *Idem Apologetici cap.* XLIIII. Illam iniuriam ciuitatis nemo expendit, cùm tot iuſti impendimur, tot innocentes erogamur. *De Chriſtianis, qui publicè occidebantur. Et nota inibi* Erogandi *verbum ſenſu ſimili, à cauſsâ ſimili. Impendere enim vel Erogare, eadem: & quia pecunia ſic abit à nobis, peritq́ & abſumitur; inde μεταφορικῶς pro* perdere *dixerunt. Idem* Dependi, *in Tertulliano aduerſus Gnoſtic. cap.* VI.

154. VOLENTES QVIDEM.] *Pars tertia, quæ erat* volentibus accidere: *cui rei vide ſit paria, in Epicteti Diſſertatione* X. *libri* II.

155. Eo

A *ſtis. Prior enim ad iſta veniſſem, ad quæ nunc vocatus adſum.* Vultis liberos ſumere? illos vobis
ſuſtuli. Vultis aliquam partem corporis? ſumite. Non magnam rem promitto. citò to-
tum relinquam. Vultis ſpiritum? Quid ni? nullam moram faciam, quominus recipia-
tis, quod dediſtis. à volente feretis, quicquid petieritis. Quid ergo eſt? maluiſſem offer-
re, quàm tradere. Quid opus fuit auferre? accipere potuiſtis. ſed ne nunc quidem auſe-
retis: quia nihil eripitur, niſi retinenti. Nihil cogor, nihil patior inuitus: nec ſeruio Deo,
ſed aſſentio. [155] eò quidē magis, quòd ſcio omnia certâ & in æternum dictâ lege decurre-
re. Fata nos ducunt, & quantum [156] cuique reſtet, [157] prima naſcentium hora diſpoſuit.
Cauſſa pendet ex cauſsâ, priuata ac publica longus ordo rerum trahit. Ideò fortiter om-
ne ferendum eſt: quia non, vt putamus, incidunt cuncta, ſed veniunt. Olim conſtitu-
tum eſt, quid gaudeas, quid fleas: & quamuis magnâ videatur varietate ſingulorum vi-
ta diſtingui, ſumma in vnum venit. accepimus peritura, perituri. Quid ita indigna-
mur? quid querimur? ad hoc parati ſumus. Vtatur, vt vult, ſuis natura corporibus: nos
B læti ad omnia & fortes cogitemus, nihil perire de noſtro. Quid eſt boni viri? præbere
ſe fato. Grande ſolatium eſt, cum vniuerſo rapi. Quicquid eſt quod nos ſic viuere iuſ-
ſit, ſic mori: eâdem neceſſitate & deos alligat. irreuocabilis humana pariter ac diuina
curſus vehit. Ille ipſe omnium conditor ac rector [158] ſcripſit quidem fata, ſed ſequitur.
ſemper paret, ſemel iuſſit. Quare tamen Deus tam iniquus in diſtributione fati fuit, vt
bonis viris paupertatem, vulnera, & acerba funera adſcriberet? Non poteſt [159] artifex
[160] mutare materiam: [161] hæc paſſa eſt. Quædam ſeparari à quibuſdam non poſſunt,
cohærent, indiuidua ſunt. Languida ingenia, & in ſomnum itura, aut in vigiliam ſom-
no ſimilliman, [162] inertibus nectuntur elementis: vt efficiatur vir [163] cum curâ dicen-
dus, [164] fortiore fato opus eſt. Non erit illi planum iter: ſurſum oportet ac deorſum
eat, fluctuetur, ac nauigium in turbido tegat. contra fortunam illi tenendus eſt curſus.
Multa accident dura, aſpera, ſed quæ molliat & complanet ipſe. Ignis aurum probat,
miſeria fortes viros. Vide quàm altè aſcendere debeat virtus: ſcies illi non per ſecura va-
C dendum eſſe.

Ardua prima via eſt, & quâ vix manè recentes
Enituntur equi: medio eſt altiſſima cælo:
Vnde mare & terras ipſi mihi ſæpe videre
Fit timor, & pauidâ trepidat formidine pectus.
Vltima [165] prona via eſt, & eget moderamine certo.
Tunc etiam, quæ me ſubiectis excipit vndis,
Ne ferar in præceps, Thetis ſolet ipſa vereri.

Hæc

155. EO QVIDEM MAGIS.] *Pars quarta*, Fato iſta fieri.

156. CVIQVE RESTET.] *Vox interſita meo libra*, cuique temporis reſtet.

157. PRIMA NASCENTIVM HORA.] *Interpretatur illud Manilianum:*

D Naſcentes morimur, finisq; ab origine pendet.

158. SCRIPSIT.] *Ex opiniane, quâ cenſebant Iouem dictare: &* Parcas *(verba Capella)* ſcribas Iouis, quòd eius decreta in æreas tabulas referrent.

159. ARTIFEX.] *Id eſt Deus, ſiue Ratio: cauſſa efficiens. Stoici* Artificem *appellant, quia nolunt* Naturam vim eſſe, ſine ratione cientem motus, in corporibus neceſſarios: *ſed contrà,* participem rationis atque ordinis. *item:* ignem artificioſum: *&,* artis maximè propriū eſſe creare & gignere. *Quæ cùm alibi, tum in Cicerone* II. *de Naturâ, ex iis ſumpta leges. Sic* artifex diuinus *Senecæ, epiſt.*CXIII.

160. MVTARE MATERIEM.] *Stoicum dogma, originem malorum in materiâ eſſe. quod & Arnobius amplecti videtur lib.* I. Quid enim ſi materies prima, quæ in rerum quattuor elementa digeſta eſt, miſeriarum omnium cauſſas ſuis continet in rationibus inuolutas? *Ego de totâ re, in Phyſiol.* I. *Diſſert.* XIIII.

161. HÆC PASSA EST.] *Diogenes in Zenone:* Ἀρχὰς εἶναι τῶν ὅλων δύο, τὸ ποιοῦν, καὶ τὸ πάσχον. τὸ μὲν οὖν πάσχον εἶναι τὴν ἄποιον οὐσίαν, τὴν ὕλην. τὸ δὲ ποιοῦν, τὸν ἐν αὐτῇ λόγον τὸν θεόν: Principia duo eſſe, Faciens Patienſque. Et patiens quidem, eſſe ſubſtantiam qualitatis expertem, Materiem dictam. Faciens verò, Rationem diuinam in eâ exſiſtentem. *Vide Epiſt,* LXV. *& me in Phyſiol.*

162. INERTIBVS ELEMENTIS.] *Vult ecce materiem cauſſam eſſe talium affectuum vel euentuum, & ab ignauâ illâ ignauos gigni; & vitam pariter ſortemq; tatam talem.*

163. CVM CVRA.] *Salluſtiana phraſis eſt: lib.* IV. *De Benef. cap.* I.

164. FORTIORE FATO.] *Quòd naſcatur ſcilicet ex materie non inerti nec iacente, acrioribusq; elementis.*

165. PRONA VIA.] *Deuergens & inclinata, cùm Sol eſt in occaſu.*

166. EST

Hæc cùm audiſſet ille generoſus adoleſcens : Placet, inquit, via. aſcendo. [166] eſt tanti per A
iſta ire caſuro. Non deſinit acrem animum metu territare :

Vtque viam teneas, nulloque errore traharis,
[167] *Per tamen aduerſi gradieris cornua tauri,*
Æmonioſque arcus, violentique ora leonis:

Poſt hæc ait : [168] *Iunge datos*
currus. his quibus deterreri me putas, incitor : libet illîc ſtare, vbi ipſe ſol trepidat. hu-
VI. milis & inertis eſt, tuta ſectari : per alta virtus it. Quare tamen bonis viris patitur
aliquid mali Deus fieri ? ille verò non patitur. [169] Omnia mala ab illis remouit, ſcelera
& flagitia, & cogitationes improbas, & [170] auida conſilia, & libidinem cæcam, & alie-
no imminentem auaritiam : ipſos tuetur ac vindicat. Numquid hoc quoque à Deo ali-
quis exigit, vt bonorum virorum [171] etiam ſarcinas ſeruet ? remittunt ipſi hanc Deo cu-
ram : externa contemnunt. Democritus diuitias [172] proiecit, [173] onus illas bonæ mentis
exiſtimans : quid ergo miraris, ſi id Deus bono accidere patitur, quod vir bonus ali-
quando vult ſibi accidere ? Filios amittunt viri boni. quidni, cùm aliquando & ipſi B
[174] occidant? In exſilium mittuntur. quidni, cùm aliquando ipſi patriam non repetituri
relinquant? Occiduntur. quidni, cùm aliquando ipſi ſibi manus afferant ? Quare quæ-
dam dura patiuntur? vt etiam alios pati doceant. nati ſunt in exemplar. Puta itaq; Deum
dicere : Quid habetis, quòd de me queri poſſitis vos, quibus recta placuerunt? Aliis bo-
na falſa circumdedi, & animos inanes, velut longo fallacique ſomnio luſi. auro illos, ar-
gento & ebore ornaui : intus boni nihil eſt. Iſti, quos pro felicibus aſpicitis, ſi non quà
occurrunt, ſed quà latent, videritis, miſeri ſunt, ſordidi, turpes, ad ſimilitudinem parie-
tum ſuorum extrinſecus culti. Non eſt iſta ſolida & ſincera felicitas : [175] cruſta eſt, &
quidem tenuis. Itaque dum illis [176] licet ſtare, & ad arbitrium ſuum oſtendi, nitent &
imponunt : cùm aliquid incidit, quod diſturbet ac detegat, tunc apparet quantum altæ
ac veræ fœditatis alienus ſplendor abſconderit. Vobis dedi bona certa, manſura : quanto
magis verſaueritis, & vndique inſpexeritis, meliora maioraque. Permiſi vobis, metuen-
da contemnere, cupienda faſtidire. non fulgetis extrinſecus : bona veſtra introrſus ob- C
uerſa ſunt. Sic mundus [177] exteriora contempſit, ſpectaculo ſui lætus. Intus omne poſui
bonum. non egere felicitate, felicitas veſtra eſt. At multa incidunt triſtia, horrenda, dura
toleratu. Quia non poteram vos iſtis ſubducere, animos veſtros aduerſus omnia armaui.
Ferte fortiter : hoc eſt, quo [178] Deum antecedatis. ille extra patientiam malorum eſt, vos
ſupra patientiam. Contemnite paupertatem. nemo tam pauper viuit, quàm natus eſt.
Contemnite dolorem : aut ſoluetur, aut ſoluet. contemnite fortunam : nullum illi te-
lum

166. EST TANTI.] *Hoc pretio, emam vel cadere.*

167. PER TAMEN ADVERSI.] *Mira aſtrologia, per diſtantia hæc Zodiaci ſigna vno die (ita argumentum eſt) Solem tranſire. At vnumquodque eorum menſem vnum tenet. Sed à poëtis quis hæc exigit? ſpecioſè & vulgariter ea dici, ſatis eſt.*

168. IVNGE DATOS.] *Hæc omnia, peſſimo ſanè exemplo, omiſerat Muretus. quâ cauſſâ? quia aliter nempe in Ouidio; nec ius ſcilicet noſtro mutare leuiter & ſuæ rei aptare. In qua etiam ingenij laus eſt, adeò non culpa. In poëtâ erat,* Finge datos currus : *& à Sale pronunciabatur. noſter mutat, ſiue datâ operâ (quod puto) ſiue obliuione, & Phaëtonti adſcribit. Age pater, inquit, currus quos das & cedis, iunge: lubet ſtatim conſcendere.*

CAP. VI. 169. OMNIA MALA.] *Id eſt, omnia verè mala. atque hæc melior reiectio, quàm illa de materie.*

170. AVIDA CONSILIA.] *Quæ? nam de* auaritiâ *iam ſequitur. Ergo ad ambitionem & eiuſmodi cupidines refer.*

171. ETIAM SARCINAS.] *Vt loco calonis ſeruulique ſit.*

172. PROIECIT.] *Fratribus reliquit, cùm pars eius eſſet* centum talentorum, *ſiue* LX. millium Philippicorum.

173. ONVS BONÆ.] *Apuleius :* Prorſus ad viuendum, vt ad natandum, ille melior, qui onere liberior.

174. OCCIDANT.] *Brutus, Imperioſus, Fuluius, alij.* D

175. CRVSTA EST.] *Quæ in parietibus, è vario marmore, ſplendebat.*

176. LICET STARE.] *Sic Demoſthenes, de Philippo :* Ἀλλ', οἶμαι, νῦν μὲν ἐπισκοτεῖ τούτοις τὸ κατορθοῦν. αἱ γὰρ εὐπραξίαι δειναὶ συγκρύψαι καὶ συσκιάσαι τὰ τοιαῦτα ὀνείδη. εἰ δέ τι πταίσει, τότε ἀκριβῶς αὐτοῦ ταῦτ' ἐξετασθήσεται : Sed, opinor, nunc obſtat his & tenebras facit eius proſperitas. nam felices ſucceſſus, mirum quàm potentes ſint occultare & quaſi inumbrare talia dedecora. Cùm autem aliquid offenderit, tum in omnia eius acriter ab omnibus inquiretur.

177. EXTERIORA CONT.] *Vbi vacuum infinitum.*

178. DEVM ANTECEDATIS.] *Superbè, an ſtultè? Si diſ-*

A lum quo feriret animum, dedi. contemnite mortem: quę vos [179] aut finit, [180] aut tranſ-
fert. Ante omnia caui, ne quis vos [181] teneret inuitos. patet exitus. Si pugnare non vultis,
licet [182] fugere. Ideoque ex omnibus rebus, quas eſſe vobis neceſſarias volui, nihil feci fa-
cilius, quàm mori. Prono animam loco poſui: [183] trahitur. Attendite modò, & videbi-
tis, quàm breuis [184] ad libertatem, & quàm expedita, ducat via. Non tam longas in exitu
vobis, quàm intrantibus moras poſui: alioqui magnum in vos regnum fortuna tenuiſ-
ſet, ſi homo tam tardè moreretur, quàm naſcitur. Omne tempus, omnis vos locus do-
ceat, quàm facile ſit [185] renunciare naturæ, & munus ſuum illi [186] impingere. Inter ipſa
altaria & ſollemnes ſacrificantium ritus, dum optatur vita, mortem condiſcite. Corpo-
ra opima taurorum [187] exiguo concidunt vulnere, & [188] magnarum virium animalia
humanæ manus ictus impellit. tenui ferro commiſſura ceruicis abrumpitur, & cùm ar-
ticulus ille, qui caput collumque committit, inciſus eſt, tanta illa moles corruit. Non in
alto latet ſpiritus; nec vtique ferro eruendus eſt: non ſunt vulnere impreſſo ſcrutanda
B præcordia: [189] in proximo mors eſt. Non certum ad hos ictus deſtinaui locum: qua-
cumque peruium eſt. Ipſum illud quod vocatur mori, quo anima diſcedit à corpore,
breuius eſt, quàm vt ſentiri tanta velocitas poſſit. Siue fauces nodus eliſit; ſiue ſpira-
mentum aqua præcluſit; ſiue in caput lapſos ſubiacentis ſoli duritia comminuit; ſiue
[190] hauſtus ignis curſum animæ remeantis interſcidit: quicquid eſt, properat. Ecquid
erubeſcitis? quod tam citò fit, [191] timetis diu?

Si diſcerni nas ita à Dea dixiſſet, rectè: at illum anteiri, impiè. Et ſunt iſtæ voces Stoicæ μεγαληγορίας, quâ me volente abſtinuiſſent. Vide Manuduct. III. *Diſſert.* XIII.

179. AVT FINIT.] *Si pereunt animæ.*

180. AVT TRANSFERT.] *Si manent, & ad ſidera ſua eunt.*

181. TENERET INVITOS.] *Auctor Thebaidos,*
C *diuini poëmatis:*

—— optimè hoc cauit Deus,
Eripere nemo vitam non homini poteſt,
At nemo mortem. mille ad hanc aditus patet.

182. FVGERE.] *Deſerere hanc militiam, id eſt, vitam.*

183. TRAHITVR.] *Si probum verbum; acumen in ea, quòd animam prono & decliui loco eſſe velit, lapſuram ſpante, niſi identidem trahatur. Nonne hoc fit, cùm reciprocamus? nam alioqui abeat, & emaneat. Dubitaui tamen, an non* traditur. *vti dicat, non pellenda eſt, ſed dumtaxat mittenda & tradenda. Et ita ſanè loquimur,* tradere animam ac ſpiritum. *Noſter De Irâ* III. *cap.* XIX. *An etiam,* truditur? *videant ſagaciores Critici.*

184. AD LIBERTATEM.] *Adde De Irâ.* III. *cap.* XV.

D 185. RENVNCIARE.] *Nuncium naturæ mittere, qui ſignificet te conditione aut munere eius non vltrà vti.*

186. IMPINGERE.] *Quod fit, cùm velut indignantes abimus, & vitam proiicimus.*

187. EXIGVO CONC.] *Securi percuſſa, vel etiam malleo. Securi, in ipſa callo, vbi capiti nectitur. Ouid.*

—— veluti qui candida tauri
Rumpere ſacrificâ molitur colla ſecuri.

Etiam mallea, incuſſa temporibus, vt attonitæ caderent, & cultro dein ſuppoſito iugularētur. Idem alibi:

Lactentis vituli, dextrâ libratus ab aure,
Tempora diſcuſſit, claro, caua, malleus ictu.

188. MAGNARVM VIRIVM.] *Puto alterum exemplum, & interpunctiunculâ ſeparandum, vt feci. Elephantes enim intellegit, quod & verba ea mox dicunt,* tanta illa moles. *Hos ſubitò interficere inuentum ab Aſdrubale, illo magni ducis fratre. quia videbat auxilium, ſed anceps eſſe: & ſæpe conſternatione aliquâ in ſuas ſæuire. Huic rei remediū repperit, tale.* Magiſter fabrile *(verba Liuij, lib.* XXVIII.*)* ſcalprum habebat cum malleo. inter aures poſitum, ipsâ in compage quâ iungitur capiti ceruix, quanto maximo poterat ictu adigebat. Ea celerrima via mortis in tantæ molis belluâ. *Ammianus idem factitatum à Perſis memorat, libro* XXV. Poſt hos elephanti. quibus inſidentes magiſtri, manubriatos cultros (*ſunt* ſcalpra *Liuij*) dextris manibus illigatos geſtabant: & ſi ferociens animal vires exſuperaſſet regentis, ne reuerſum per ſuos, colliſam ſterneret plebem, vertebram, quæ caput à ceruice diſterminat, ictu maximo terebrabant.

189. IN PROXIMO.] *Vbique mors eſt, ait alius. in venâ aliquâ, in funiculo, aquâ, lapide: denique in ipſo aëre, ne admitte illum, & abis.*

190. HAVSTVS IGNIS.] *Quod Porcia Bruti vxor fecit.*

191. TIMETIS DIV.] *Supereſt dicenda vltima pars,* de miſeratione: *nec eâ virum bonum dignum eſſe. Ita enim diuiſerat, ſuprà cap.* III. *Ergo deſunt aliqua. neque tamen cenſeo huc aſſuendum aut ſubnectendum libellum* De conſtantia ſapientis: *quod quidam volunt, moniti à libris ſcriptis, qui ſic ordinant. Profectò diuerſum argumentum eſt: & id quod hîc deeſt, ſi ſuppleri placet, fiat è libro De Tranquillitate, cap.* XV. *vbi paria tractat. Quod ad ſcriptos, ſæpe falſa confundunt.*

L. AN-

L. ANNÆI SENECÆ A

AD SERENVM

DE TRANQVILLITATE ANIMI LIBER.

ARGVMENTVM ET ORDO.

ET hic libellus inter vtiles, & materie ac tractatu inſignes. Scriptus eſt initio B
reditus ſui ab exſilio, cùm ad Aulam, & Neroni inſtituendo, admotus fuit.
Hoc apparet ex Capitis I. *verbis :* Circumfudit me ex longo frugalitatis
ſitu venientem multo ſplendore luxuria, & vndique circumſonuit.
Luxuriam in Aulâ tangit, ignotam ſibi anteà & inuiſam. Ordo in ſcripto con-
fuſus eſt, imò vix eſt : & traiectio, aut defectus, niſi fallor, in multis appáret.
Summarium tamen hoc eſt. Occaſio ſcribendi à ſuâ inconſtantiâ, & quòd animi ſemper pendeat,
parum firmi in alterutrâ parte, aut quieti. Hoc ait illorum eſſe, qui in viâ ſunt ad Sapientiam; ſed
nondum peruenerunt, nec fructum eius guſtant, Tranquillitatem. O magnum bonum! & quid ea
eſt? deſcribit. Quomodo perueniam? Inconſtantiam fugiendo. Quid igitur ea? & hanc graphi-
cè deſcribit. Ea pellitur variis remediis. primùm Occupatione : eaque vel Publicâ, ſi tempora &
indoles tua ferent; vel Priuatâ, vt in optimis ſtudiis meditationibuſque versére. Non tamen
ſubitò à Rep. fugiendum : multas eius partes eſſe, & vnam aliquam licere amplecti. Hæc vſque
ad Cap. IV. *Tum addit, Si ad negotia imus, tria conſideranda : Noſipſos, Negotium, Homines quo-* C
rum cauſſâ, aut cum quibus, actitamus. In Nobis, æſtimandas Vires, quid & quatenus poſſi-
mus, neque vltrà tendamus. In Negotiis, an nos iis pares? item an non catena eorum ſit, &
longiùs ducent. regreſſus ſemper liberos habendos. In Hominibus, an digni illi labore noſtro, &
temporis impendio? non ſunt autem Vani, Ambitioſi, nec in ſeriâ vllâ re occupati. Deinde
Capite VII. *parùm cohærenter addit, Amicum inprimis fidum tranquillitati & oblectamen-*
to facere : ſed qui ingenio triſti non ſit, & omnia accuſanti. Iterùm non optimus textus, &
Cap. VIII. *de Patrimoniorum modo. ea nec magna, nec nulla Tranquillitati apta; ſed me-*
dia : & quæ parcimoniâ producantur. Luxus autem vitandus, etiam in vtilibus vitæ inſtru-
mentis, vt Bibliothecâ & libris. Poſt hæc etiam ſaltus Cap. X. *& Moleſtias in omni vitâ*
interuenire : ſed Conſuetudine molliri, tum Aſpectu alienæ ſortis, quæ ſæpe deterior. Item Cu-
piditates non longè mittendas, ſed ad propinqua, aut facilia prehendi. Atque hæc Proficienti &
tironi præcipit : nam Sapienti non opus, qui pugnat, imò vincit omnem fortunam. Quam talem
& talem præcogitat, & ipsâ præuiſione mollit aut frangit. Hæc aduſque Cap. XII. *Ab eo alia* D
tractatiuncula, Non eſſe in Superuacuis laborandum, neque (quantum poteſt) in Alienis. Demo-
criti cæleſte præceptum inculcat : Nec priuatim, nec publicè, multa agi. *Iam Cap.* XIV. *à Le-*
uitate arcet, itemque Pertinaciâ : id eſt, neque aſſiduè in vitâ mutare : nec ſi malè elegeris, præ-
fractè inhærere. Omnia autem æquo, ac penè hilari oculo adſpicere. Quid enim vita, niſi mimus?
Poſtremò Simulatio (Cap. XVI.*) fugienda, & anxia ſui compoſitio : ſimplicitas aſſumatur, &*
interdum hilaritas, atque etiam conuiuia aut liberalior potus. Mergit hoc curas, & animum li-
berat atque attollit. In fine claudit, dixiſſe ſe, Quæ Tueri Tranquillitatem poſſint, quæ Re-
ſtituere : *ex quibus videas partitionem quæ fuit, ſed mehercules nunc non exſtat. Itaque, vt*
multa Senecæ, in partibus laudatum opuſculum eſt; ordo vniuerſi labat. atque id iniuriâ tempo-
rum, aut certè exſcriptorum.

CAPVT

A

CAPVT PRIMVM.

INQVIRENTI mihi in me, [1] Serene, quædam vitia apparebant retecta, in aperto poſita, quæ [2] manu prenderem, quædam obſcuriora, & [3] in receſſu, quædam non continua, ſed ex interuallis redeuntia: quæ vel moleſtiſſima dixerim, vt [4] hoſtes vagos, & ex occaſionibus aſſilientes, per quos neutrum licet, nec tamquam in bello paratum eſſe, nec tamquam in pace ſecurum. Illum tamen habitum in me maximè deprehendo (quare enim non verum vt medico [5] fatear?) me nec bonâ fide liberatum iis, quæ timebam & oderam, nec [6] rurſus obnoxium. In ſtatu vt non peſſimo, ita maximè querulo & moroſo poſitus ſum: [7] nec ægroto, nec valeo. Non eſt quòd dicas, omnium virtutum tenera eſſe principia, tempore ipſis duramentum & robur accedere. Non
B ignoro, etiam quæ [8] in ſpeciem laborant, dignitatem dico, & eloquentię famam, & quicquid [9] ad alienum ſuffragium venit, morâ conualeſcere: & quæ [10] veras vires parant, & quæ ad placendum fuco quodam ſubornantur, exſpectant annos, donec paullatim colorem diuturnitas ducat: ſed ego vereor, ne [11] conſuetudo, quæ rebus affert conſtantiam, [12] hoc vitium in me altiùs figat. Tam bonorum, quàm malorum, longa conuerſatio [13] amorem inducit. Hæc animi inter vtrumque dubij, nec ad recta fortiter, nec ad praua vergentis, infirmitas qualis ſit, non tam ſemel tibi poſſum, quàm per partes oſtendere. Dicam quæ accidant mihi: tu morbo nomen inuenies. Tenet me ſummus [14] amor parcimonię, fateor. placet non in ambitionem [15] cubile compoſitũ, non [16] ex arculâ

COMMENTARIVS.

C CAP. I. 1. SERENE.] *Ad hunc ſcripſit. & eſt, opinor,* Annæus Serenus, *quem* Pręfectum vigilum Neronis, *interemptum cum toto conuiuio, eſu fungorũ, Plinius ſcribit, li.* XXII. *Certè inter amicos interiores Senecæ fuit, & Tacitus ita memorat Annali* XIII. *vbi de Acte libertâ. Ante Senecam obiit, & fatetur ipſe mortem eius immodicè ſe fleuiſſe, epiſt.* LXIII. *Tamen quidam libri hic non* Serene, *ſed* Seneca *præferunt. quaſi hæc omnia verba & ſermo Sereni ſint, vſque ad* II. *Caput. Quod mihi minimè videtur: ſed eſt familiare Senecæ, ἀφορμὴν ſiue occaſionem ſcripti interdum figuratè proponere, & dilatare, atque ita ad rem venire.*

2. MANV PREND.] *Prouerbiale, de claris apertisq. De Beneſ.* VI. *cap.* XLII. Soleo notare hunc in
D te affectum, & quaſi manu prendere.

3. IN RECESSV.] *Non in fronte & propalàm poſita.*

4. HOSTES VAGOS.] *Vt Scythas aliquos, aut Numidas.*

5. FATEAR.] *Benè. nam vt idem epiſt.* LIII. vitia ſua confiteri, ſanitatis indicium eſt. *Iterúmque:* Morbi ad ſanitatem tunc inclinant, cùm ex abdito erumpunt.

6. RVRSVS OBNOX.] *Poſſis &* prorſus *legere: ſed non muto.* Obnoxium *autem, morigerum, ſubiectum. Salluſtius:* Minari interdum ferro, ni ſibi obnoxia foret. *Vide Agell. lib.* VII. *cap.* XVII.

7. NEC ÆGROTO.] *Plerique incipientium aut proficientium ſic affecti. Sed vt Seneca (epiſt.* XX.*)* vitium eſt hæc diuerſitas, & ſignum vacillantis animi, & nondum habentis tenorem ſuum.

8. IN SPECIEM.] *Quod minimè virtus facit, quæ ſe contenta. Sed in ſpeciem laborat Ambitio, vt* Dignitatem *(ita hic appellat) conſequatur; Eloquentia, vt* Famam.

9. AD ALIEN. SVFFR.] *Nam hæc talia ab aliorum iudiciis ſuſpenſa.*

10. VERAS VIRES.] *Vt virtus, & quidquid ſolidum petit.*

11. CONSVETVDO.] *Ouidius:* Quod malè fers, aſſueſce, feres benè. multa vetuſtas Lenit.

12. HOC VITIVM.] *Animi labantis & inconſtantis.*

13. AMOREM.] *Lucretius:*
— conſuetudo concinnat amorem.

14. AMOR PARCIM.] *Vel hæc & ſequentia palàm doceant, Senecam de ſe & in ſuâ perſonâ loqui,*

15. CVBILE COMPOSIT.] *Alto toro, purpureâ atque auratâ veſte inſtratum, lecto argenteis, eburneis, aureis pedibus.*

16. EX ARCVLA.] *In quam deponere veſtes ſolent; & vt niterent, ac pexa eſſent, pondere impoſito premere. Erant igitur Arculæ, ſed vicem etiam prali aut torcularis. Seneca epiſt.* XCIII. Quis vmquam veſtimenta æſtimauit arculâ? *Columella:* Quales ſunt arculæ, in quibus veſtimenta forenſia conduntur. *Noſter epiſt.* XCVI. De capſulâ totos, *hos mundulos fortaſſe (vide ibi) appellat: vt hodie dicimus,* Ex arculâ aliquem prodire.

culâ prolata veſtis, non [17] mille ponderibus aut tormentis ſplendere cogentibus preſſa: A [18] ſed domeſtica, & vilis, nec ſeruata, nec ſumenda ſollicitè. Placet [19] cibus, quē [20] nec parent familiæ, [21] nec ſpectent: non [22] ante multos paratus dies, nec multorū manibus miniſtratus, ſed parabilis facilisque, nihil habens arcerſiti pretioſive, vbilibet non deſuturus, nec patrimonio grauis, nec corpori, nec rediturus [23] quà intrauerat. Placet miniſter [24] incultus & [25] rudis vernula; [26] argentum graue [27] ruſtici patris, ſine vllo opere & nomine artificis; & menſa non varietate [28] macularum conſpicua, nec per multas elegantium dominorum [29] ſucceſſiones ciuitati nota: ſed in vſum poſita, quæ nullius conuiuę oculos nec voluptate moretur, nec accendat inuidiâ. Cùm benè iſta placuerunt, præſtringit animum apparatus alicuius [30] pædagogij, diligentiùs quàm iam [31] intra priuatum larem veſtita, & auro culta mancipia, & agmen ſeruorum nitentium. Iam domus etiam [32] quà calcatur pretioſa, & diuitiis per omnes angulos diſſipatis, [33] tecta ipſa fulgentia, & [34] aſſectator comeſque patrimoniorum pereuntium populus. Quid perlucentes ad imum B

17. Mille ponder.] *Vides quod de prælis dixi: ac ſic appellant. Martialis:*

Sic tua ſuppoſitis pellucent præla lacernis,
Et micat innumeris arcula ſyntheſibus.

Miror probari erudita viro ibi, prata lacernis: *longinquâ imagine, & ineptâ. Res clara eſt. & ita Statius:*

--præliſque ſolutæ
Mira Dionææ ſumit velamina telæ.

Ammianus Preſſoria *dixit, lib.* XXVIII. Solitis *(lege* ſolutis, *vt in Statia)* preſſoriis veſtes, luce nitentes arbitrâ, diligenter explorant. *Iterùm Martialis:*

De Pallatinis dominæ quod ſerica prælis.

18. Sed domestica.] *An domi, & à meis, facta? hoc puta, non peregrina. an quâ domi ſolemus vti, obſoletiore & minùs ſplendente? Nam lautiores duplicem eam habebant*, Domeſticam & Forenſem. *Ammianus* XXXI. *de Hunnis, facetè:* Nec eſt alia illis Domeſtica veſtis, alia Forenſis: *vt ſcilicet his Romanis. Cicero* II. *De Finib.* Aut vt veſtitum, ſic ſententiam habeam, aliam Domeſticā, aliam Forenſem. *Adde Sueton. Auguſti cap.* LXXIII. *Vitelly cap.* IX.

19. Cibus quem.] *Nam in magnis opibus mira viri frugalitas, an quo nomine appellem? Vide epiſt.* CIX. *&* LXXX.

20. Nec parent.] *Id eſt, in quo parando non multi occupentur.*

21. Nec spectent.] *Nec grex puerorum menſæ adſtet, inhians atq; imminens in lautiorem cibum.*

22. Ante multos.] *Atqui nec probetur cibus diu antè coctus, & ſpernant delicati.* Paratus *erga, quaſitus & emptus: vt ſolent peregrina aucupia aut piſces. Tamen alij libri*, imperatus: *rectè. de nimiâ curâ & diſpoſitione.*

23. Qua intrav.] *Per os, euomitione.*

24. Incultus.] *Non auratus, aut cannſinatus, nec Pædagogij in morem cultus.*

25. Rudis vernula.] *Domi natus.* Non Phryx, aut Lycius, non à mangone petitus.

26. Argentum grave.] *In quo nihil præter pondus æſtimandum: non cælatum. Plinio id* Purum *dicitur lib.* III. *epiſt.* I. Apponitur cæna non minùs nitida quàm frugi, in argento puro & antiquo. *Iuuenalis:* --argenti vaſcula puri.

27. Rustici patris.] *Non in vrbe nati, ſed domo Cordubâ. Seneca apud Tacitum lib.* XIV. Egóne equeſtri & prouinciali loco ortus, proceribus ciuitatis annumeror?

28. Macularum.] *De Benefic.* VII. *cap.* IX. Eò pretioſius *(lignum hoc citri)* quò illud in plures nodos arboris infelicitas torſit. *Nam hæ ſunt illæ* maculæ *amatæ & æſtimatæ olim: de quibus & Plinius,* XIII. *cap.* XV. Præcipua dos in venam criſpis, vel in vortices variis. Illud, oblongo euenit diſcurſu, ideoque Tigrinum appellatur: hoc, intorto, &. ideò tales Pantherinæ. Sunt & vndatim criſpæ, maiore gratiâ, ſi pauonum caudæ oculos imitentur. *Mox:* Iuuant plura quoque in vnâ menſâ vitia. *Et antè:* Quod tanti emitur, arborum vitium eſt. *quæ reſpondent illis Seneca de* arborum infelicitate. *De his menſis, Lucanus:*

Dentibus his niueis ſectos Atlantide ſiluâ
Impoſuere orbes.

Nam lignea iſta menſæ ebore ſuſtinebātur. Iuuenalis: C

-latos niſi ſuſtinet orbes
Grande ebur, & magno ſublimis pardus hiatu.

Vide plura De Benef. loco iam citata.

29. Successiones.] *Vt Pliniy auo illa M. Tullij, & Aſiny Pallionis, & Iubæ regis, aliæq;.*

30. Pædagogii.] *Puerorum, qui ſub pædagogo. qui erant, vt noſtri iſti Honorary pueri, quos* Paigios *(neſcio an inclinatâ illinc voce) vocamus. Vide me ad Annalem* XV. *Taciti.*

31. Intra privatum.] *Vox* priuatum, *in nulla veterum exſtat. quarum aly,* intra latus; *meus,* intra lacum; *Pinciani,* intra latem. *Haud malè hoc vltimum: ſic tamen vt priora leuiter immutes*, diligentiuſque iam intra. *vt explicet hoc de* apparatu pædagogij, *& dicat mancipia intra larem & domi, domini aut conuiuarum oculis, ſic veſtiri, ſic coli. An placeat*, diligentiùs quàm intra larem? *& explicemus, diligentiùs quàm deceat priuatam domum. Palatinum & aulæ in morem, miniſtri coluntur. Enimuero aliquid Aulæ opponi, vel ex eo videtur: quòd inibi mancipia* aurata. *Lampridius in Alexandro:* D Auratam veſtem miniſtrorum nullus, vel in publico conuiuio habuit. *Et de Pædagogianis iſtis Ammianus* XXVI. Tunicâ auro diſtinctâ, vt regius miniſter, indutus, à calce ad pubem, in Pædagogiani pueri ſpeciem. *Plinius alluſit, vbi de Aura:* Honeſtiùs viri pædagogis id damus.

32. Qua calcatur.] *Solum & pauimentum, è marmore, auro & gemmis etiam mixtis.*

33. Tecta.] *Item auro vel ebore laqueata.*

34. Assectator.] *Vt ſemper. nec deſunt* ſtultorum

A imum aquas, & [35] circumfluentes ipſa conuiuia? quid epulas loquar, [36] ſcænâ ſuâ di-
gnas? Circumfudit me ex longo [37] frugalitatis ſitu venientem, multo ſplendore luxu-
ria, & vndique circumſonuit. Paullum titubat acies: faciliùs aduerſus illam animum,
[38] quàm oculos attollo. Recedo itaque non peior, ſed triſtior: nec inter illa [39] friuola mea
tam lætus incedo, tacituſque morſus ſubit, & dubitatio, numquid illa meliora ſint. nihil
horum me mutat, nihil tamen non concutit. Placet [40] vim præceptorum ſequi, &
[41] in mediam ire Rempublicam: placet honores faſceſque, non purpurâ aut [42] aureis
virgis [43] adductum capeſſere, ſed vt amicis propinquiſq;, & omnibus ciuibus, omnibus
deinde mortalibus paratior vtiliorq; ſim, [44] propiùs poſitus. Sequor Zenonem, Clean-
them, Chryſippum: quorum tamen nemo ad Rempub. acceſſit, nemo [45] non miſit.
[46] Ad quam cùm animum inſolitum [47] arietari permiſi, vbi aliquid occurrit, aut [48] in-
dignū (vt in omni vitâ humanâ multa ſunt) aut parum [49] ex facili fluens, aut multum
temporis res non magno æſtimandæ popoſcerunt, [50] ad otium conuertor. & quemad-
B modum pecoribus, fatigatis quoque, velocior [51] domum gradus eſt: placet intra parie-
tes ſuos vitam coërcere. Nemo vllum auferat diem, nihil dignum [52] tanto impendio red-
diturus. ſibi ipſe animus hæreat, ſe colat, nihil alieni agat, nihil quod [53] ad iudicem ſpe-
ctet: [54] ametur expers publicæ priuatæq; curæ tranquillitas. Sed vbi lectio fortior erexit
animum, & aculeos ſubdiderunt [55] exempla nobilia: proſilire libet in forum, commo-
dare alteri [56] vocem, alteri [57] operam, etſi nihil profuturam, tamen conaturam prodeſſe:
alterius coercere in foro ſuperbiam, malè ſecundis rebus elati. [58] * In ſtudiis puto meher-

ſtultorum diuitum arroſores, & quod ſequitur, arriſores, *vt noſter alibi.*

35. CIRCVMFLVENTES.] *Epiſtola* C. Conciſura aquarum cubiculis interfluentium. *Plura ibi.*

36. SCÆNA SVA.] *Cùm domus, & cœnatio, & miniſtri tam culti ſint: quidni epulæ, quæ in hoc velut*
C *theatro exhibentur?*

37. FRVGALITATIS SITV.] *Hæc clamant omnino à Senecâ, & de Senecâ, iſta dici. Veniebat vir optimus ab exſilio (vt veterem eius frugalitatem omittam) & ab illis tenebris in hanc Aulæ lucem. itaque meritò trepidat & exclamat*, circumfundi ſe nouo ſplendore luxuriæ.

38. QVAM OCVLOS.] *Ad me apto. & lectori ingenuè aperio, animo quàm vultu, ad omnia externa, fortiorem eſſe.*

39. FRIVOLA.] *Tenuem vilemq; ſupellectilem, & inſtrumentum. Gloſſæ:* Friuola, vaſa fictilia. *Idem Iſidorus lib.* IX. Friuola vocantur propriè, vaſa fictilia inutilia. *Propriè, ſed longiùs producunt. Iuuenalis:*

-iam friuola transfert Vcalegon.

Seneca III. *Controuer.* Ego illos in friuola mea
D inuitaui.

40. VIM PRÆCEPTORVM.] *Intellegit præcepta Stoica, qui ad remp. mittebant.*

41. IN MEDIAM.] *Vt ille apud Horatium, viæ anceps:*

Nunc agilis fio, & merſor ciuilibus vndis,
Nunc in Ariſtippi furtim præcepta relabor.

42. AVREIS VIRGIS.] *Putaui olim,* laureis: *vt ad triumphorum ſpem alludat. Sed magis nunc adhæſerim libris, qui totum hoc verbi ſpernunt.* Virgis adductum, *lictorum ſcilicet, qui virgas manu tenebant, iiſq; ſubmouebant: ſiue & ipſas faſces vis interpretari. In Apuleij Mileſiacâ* I. Lixas, & virgas, & habitum prorſus magiſtratui conuenientem in te video. *Sed hoc in coloniâ. vbi loco faſcium, bacilli ſoli aut virga. Eſt qui* aureas virgas *hîc tenet, & ad auratos faſces refert. Sciat, inferioris æui, & Principum modò fuiſſe.*

43. ADDVCTVM.] *Id eſt, non inſignibus illis honoris, aut honore ipſo motum.*

44. PROPIVS POSITVS.] *Reip. iam admotus: non domi, & in otio latitans. Libri tamen ſcripti ferè,* compoſitus. *quod nec improbem, quaſi in arenam certamenq; iam venerim, commiſſus cum rebus.*

45. NON MISIT.] *Alios præceptis ſuis iubent accedere, ipſi abſiſtunt. De cauſſâ iſtâ, in fine libri De vitâ beatâ.*

46. AD QVAM.] *Scripti quidam longè aliter (fortaſſe germaniùs:)* Vbi aliquid animam inſolitam arietari percuſſit. *ſi tamen facias*, aliquis animum inſolitum.

47. ARIETARI.] *Percuti, incurri. frequens noſtro verbum.*

48. INDIGNVM.] *Cum indignitate coniunctum.*

49. EX FACILI.] *De Benef.* III. *cap.* VIII. Qui beneficium ex facili largitus eſt.

50. AD OTIVM.] *Rempublicam omitto.*

51. DOMVM GRADVS.] *Sic mihi ad me & mea, relictis publicis. Eò enim comparatio ſpectat.*

52. TANTO IMPENDIO.] *Nam reuera, veteri dicto:* μέγιστον ἀνάλωμα χρόνος: Maximum impendium, tempus.

53. AD IVDICEM.] *Quod ab alieno iudicio pendeat. Deo & ſibi placeat.*

54. AMETVR EXPERS.] *Ametur, ametur, cum poëtâ,*

Et ſecura quies, & neſcia fallere vita.

55. EXEMPLA NOB.] *Eorum qui remp. animosè tractarunt.*

56. VOCEM.] *Patroni vice.*

57. OPERAM.] *Aduocati vice.*

58. * IN STVDIIS.] *Ego hîc defectum aut confuſionem odorari videbar: nec ſatis, meo animo, iſta contexta.*

cule melius eſſe res ipſas intueri, & harum cauſſâ loqui: ceterùm [59] verba rebus permit- A
tere, vt quà duxerint, hac inelaborata ſequatur oratio. Quid opus eſt ſæculis duratura
componere? Vis tu [60] non id agere, ne te poſteri taceant? morti natus es: minus moleſtia-
rum habet funus [61] tacitum. Itaque occupandi temporis cauſſâ, in vſum tuum, non in
præconium, aliquid ſimplici ſtilo ſcribe. minore labore opus eſt ſtudentibus [62] in diem.
Rurſus vbi ſe animus cogitationis magnitudine leuauit, ambitioſus in verba eſt, altiuſq;
vt ſpirare, ita eloqui geſtit, & ad dignitatem rerum [63] exit oratio: oblitus tum legis
preſſioriſque iudicij, ſublimis feror, & [64] ore iam non meo. Ne ſingula diutius perſe-
quar, in omnibus rebus hęc me ſequitur bonæ mentis infirmitas: [65] cui ne paullatim de-
fluam vereor, aut quod eſt ſolicitius, ne ſemper caſuro ſimilis pendeam, & plus fortaſſe
ſit, quàm quod ipſe prouideo. Familiariter enim domeſtica aſpicimus, & ſemper iudi-
cio fauor officit. [66] Puto multos potuiſſe ad ſapientiam peruenire, niſi putaſſent ſe per-
ueniſſe: niſi quædam in ſe diſſimulaſſent, quædam [67] apertis oculis tranſiliſſent. Non eſt
enim quòd nos magis alienâ iudices [68] adulatione perire, quàm noſtrâ. Quis ſibi verum B
dicere auſus eſt? quis non inter laudantium blandientiumque poſitus greges, plurimùm
tamen ſibi ipſe aſſentatus eſt? Rogo itaque, ſi quod habes remedium, quo hanc fluctua-
tionem meam ſiſtas, dignum putes me, qui tibi tranquillitatem debeam. Non eſſe pe-
riculoſos motus animi, nec quicquam tumultuoſi afferentes, ſcio. vt verâ tibi ſimilitudi-
ne id de quo queror exprimam, non tempeſtate vexor, ſed nauſeâ. Detrahe ergo quid-
II. quid hoc eſt mali, & ſuccurre in conſpectu terrarum laboranti. Quæro mehercule
iamdudum, Serene, ipſe tacitus, cui talem affectum animi ſimilem putem. [69] nec vllius
propiùs admoneor exemplo, quàm eorum qui ex longâ & graui valetudine expliciti,
motiunculis, leuibuſque interim offenſis perſtringuntur, & cùm reliquias effugerint,
ſuſpicionibus tamen inquietantur, mediciſque iam ſani manum porrigunt, & omnem
[70] calorem corporis ſui calumniantur. Horum, Serene, non parum ſanum eſt corpus,
ſed ſanitati parum aſſueuit: ſicut eſt [71] quidam tremor etiam tranquilli maris, aut lacus,
cùm C

59. VERBA REBVS.] *Ad illud Horatianum:* Verbaq; præuiſam rem non inuita ſequentur.

60. NON ID AGERE.] *Planè ſcribendum*, nunc id. *In eâ voculâ emphaſis. tu nunc mortalis, & breuis æui, capere animo vis poſteritatem?*

61. TACITVM.] *Quietum & ſilens, non illud Publicum; in quo præco, diſsignator, imagines, ludi, pompa. Sed & aliter* Funus tacitum, *hominis ignoti, & de quo nec ſermo. Tale optat alter Seneca:* Ætas per tacitum fluat. Sic cùm tranſierint mei Nullo cum ſtrepitu dies, Plebeius moriar ſenex.

62. IN DIEM.] *Non annos aut æuum: vt ij qui æuum cogitant.*

63. EXIT ORATIO.] *Ita libri omnes: at Muretus*, exſurgit. *Siquid mutandum, fecerim* exilit, *ſiue* exſilit.

64. ORE IAM.] *Et hîc variant. alij*, ore tantum modo: *alij, vt meus*, ore tamen meo. *Atque hoc ſanè ad vulgatum illud accedit. videturq; alludi ad Sibyllam Virgilianam, quæ Deo plena* - maiorque videri, Nil mortale ſonans. *Probat ipſe in fine libelli*: Tunc denique aliquid cecinit grandius ore mortali.

65. CVI NE.] *Parùm hæret: ſed nec vulgatum aliis*, cum ne. *mihi placebat*, quin ne.

66. PVTO MVLTOS.] *Ego tecum, ô Annæe. Quot experimenta ceſi in iuuentute huius* * δοκησισοφίας, *vt Plato appellat? & quàm primùm in viâ pedem poſuerunt, viſi eum habere in metâ. Itaque rectè Bion*, τὴν οἴησιν ἔλεγε, προκοπῆς ἐγκοπὴν: Opinionem aiebat, profectus impedimentum, ſiue *(Græco ipſo verbo)* inciſionem eſſe. *Cui Fabius conſonat*: Magnos quoque profectus frequenter perdit, arrogans de ſe perſuaſio.

* Opinatæ Sapientiæ.

67. APERTIS.] *Mallem*, opertis, *clauſiſq;. Videntes videre noluerunt.*

68. ADVLATIONE PERIRE.] *Veteris ſcriptoris verbum in Io. Salisberienſi:* Omnis Romanus adulatione corrumpitur, aut corrumpit. *Et de ſui æui moribus Seneca epiſt.* LX. Non ſumus modica adulatione contenti. quidquid in nos adulatio ſine pudore congeſſit, tanquam debitum prendimus. *Iterùm de Beneficiis* VI. *cap.* XXX. Adulandi certamen eſt, & vnum amicorum omnium officium, vna contentio, quis blandiſſimè fallat.

CAP. II. 69. NEC VLLIVS.] *E mea & Pinciani libris*, nec vlli propiùs admouerim exemplo: *id eſt, non alij rei aptiùs, magiſque vicinæ comparauerim.* D

70. CALOREM.] *Quem Febrim ſtatim interpretatur.*

71. QVIDAM TREMOR.] *Idem De Breuit. vit. cap.* II. Velut in profundo mari, in quo poſt ventum quoque volutatio eſt. *Lucanus:*

- ſed vt timidus, Boreæ poſt flamina, pontus
Rauca gemit.

Statius:

Vt ſiquando ruit debellataſque reliquit
Eurus aquas, pax ipſa tumet, pontumque iacentem
Exanimis iam voluit hiems.

Clau-

A cùm ex tempeſtate requieuit. Opus eſt itaque non illis durioribus, [72] quæ etiam tranſ-
currimus, vt alicubi obſtes tibi, alicubi iraſcaris, alicubi inſtes grauiùs; [73] ſed illud quod
vltimum venit, vt fidem tibi habeas, & rectâ ire viâ te credas, nihil auocatus tranſuerſis
multorum veſtigiis paſſim diſcurrentium, & quorumdam circa ipſam errantium viam.
Quod deſideras autem, magnum & ſummum eſt, Deoq; vicinum, non concuti. Hanc
[74] ſtabilem animi ſedem Græci Εὐθυμίαν vocant, de quâ Democriti [75] volumen egregium
eſt: ego Tranquillitatem voco. nec enim imitari, & transferre verba, ad illorum formam
neceſſe eſt: res ipſa, de quâ agitur, aliquo ſignanda nomine eſt, quod appellationis Græ-
cę vim debet habere, non faciem. Ergo quærimus, quomodo [76] animus ſemper [77] æqua-
lis, ſecundoque curſu eat, [78] propitiusque ſibi ſit, & ſua lætus adſpiciat: & hoc gaudium
non interrumpat, ſed placido ſtatu maneat, [79] nec attollens ſe vnquam, nec deprimens.
Id Tranquillitas erit. Quomodo ad hanc perueniri poſſit, in vniuerſum quæramus: ſu-
mes tu ex publico remedio, quantum voles. Totum interim vitium in medium protra-
B hendum eſt, ex quo agnoſcet quiſque partem ſuam: [80] ſimul tu intelliges, quanto mi-
nus negotij habeas cum faſtidio tui, quàm hi quos ad [81] profeſſionem ſpecioſam alliga-
tos, & ſub [82] ingenti titulo laborantes, in ſuâ [83] ſimulatione pudor magis, quàm volun-
tas tenet. Omnes in eâdem cauſſâ ſunt, & hi qui leuitate vexantur, ac tædio, aſſiduaque
mutatione propoſiti, quibus ſemper magis placet [84] quod reliquerunt: & illi, qui mar-
cent & oſcitant. Adiice illos, qui non aliter, quàm quibus difficilis ſomnus eſt, verſant ſe,
& hoc atque illo modo componunt, donec quietem laſſitudine inueniant, ſtatum vitæ
ſuæ formando ſubinde, in eo nouiſſimè manent, in quo illos non mutandi odium, ſed
ſenectus ad nouandum pigra deprehendit. Adiice & illos, qui [85] non inconſtantiæ vi-
tio parum leues ſunt, ſed inertiâ. Viuunt, non quomodo volunt, ſed quomodo cœpe-
runt. Innumerabiles deinceps proprietates ſunt, ſed vnus effectus vitij, diſplicere ſibi.
Hoc oritur ab intemperie animi, & cupiditatibus timidis, aut parum proſperis, vbi aut
non audent, quantum concupiſcunt, aut non conſequuntur, & in ſpem toti prominent,
C ſemper inſtabiles mobileſque. quod neceſſe eſt accidere pendentibus. Omni vitâ [86] pen-
dent,

Claudianus: . -ceu murmurat alti
Impacata quies pelagi, cùm flamine fracto
Durat adhuc ſæuitque tumor.

72. QVÆ ETIAM TRANSC.] *Videtur dicere. quæ nos iam peruaſimus, à quibus liberi ſumus. Si tamen lectio ſincera: & pleraque in his aliquot clauſulis anterioribus (iam ab illis verbis* ° In ſtudiis) *diluta, impura, aut ſuſpecta ſunt. Poſſis etiam interpretari,* Quæ tranſcurrimus, *quæ leuiter libamus & tangimus; quia iam ſuperuacua.*

73. SED ILLVD.] *Siquid video,* illo *legendum. Opus non illis durioribus, ſed iſto leniore.*

74. STABILEM.] *Alludit ad Democriti vocem, qui Tranquillitatem* εὐεστὼ *vocauit:* Stabilitatem
D animi, & Conſtantiam. *Imo & volumen eo titulo ſeorſim ſcripſit, præter illud* περὶ εὐθυμίας, *ſiue* De Trãquillitate. *Nam iſtud ad Senecæ æuum peruênit, quod iam aſtendit: illud prius periit, quod clarè Diogenes ſcribit:* ἡ γὰρ Εὐεστὼ οὐχ εὑρίσκεται, *inquit,* Nam Conſtantia eius non reperitur.

75. VOLVMEN EGREGIVM.] *Laudas, & moues deſiderium: fruſtrà. fuit, vt multa alia præclara. Sed &* Panętij *Stoici eâdem inſcriptione liber, item* Hipparchi Pythagorici: *denique &* Plutarchi Chæronæi, *qui exſtat.*

76. ANIMVS SEMPER.] *Deſcriptio eſt* Tranquillitatis *vberior. quam ipſam ita Democritus efformabat:* Καθ' ἣν γαληνῶς καὶ εὐσταθῶς ἡ ψυχὴ διάγει, ὑπὸ μηδενὸς ταραττομένη φόβου, ἢ δεισιδαιμονίας, ἢ ἄλλου τινὸς πάθους: Per quam tranquillè & conſtanter animus agit, nullo metu perturbatus, vel ſuperſtitionis, vel alterius affectus.

77. ÆQVALIS.] *Fortè,* æquali ſecundoque. *Eſt Stoicorum* εὔροια.

78. PROPITIVSQVE SIBI.] *Volens & benignus. non ſibi aut fortunæ ſuæ iratus.*

79. NEC ATTOLLENS.] *Planè qualis ille Cotta apud Salluſtium:* Bonæ ſecundæque res, opes non ingenium mihi mutabant. *Enimuero mutari ad hæc incerta & externa, vt Epictetus loquitur,* ἰδιώτου στάσις καὶ χαρακτήρ: imperiti conſtitutio eſt, & character.

80. SIMVL TV.] *Hæc verba videantur pro iis, qui priorem totam partem & querelam* Sereni *eſſe volunt interrogantis. Sed, vt rem dicam, hic libellus ſatis confuſus eſt: à ſcriptore, an ab æuo: ſed confuſus.*

81. PROFESSIONEM.] *Ad Philoſophos falſos hoc refert? an ad eos, qui in luce publicâ, magiſtratus & rectores? vtroue poteſt.*

82. INGENTI TITVLO.] *Sub præſcriptione honeſtâ. ſiue ſapientiæ, vt philoſophi; ſiue curæ publicæ & tutelæ, vt alij.*

83. SIMVLATIONE.] *Quâ præferunt ſibi benè & beatè eſſe. iucundè & tranquillè viuere.*

84. QVOD RELIQVERVNT.] *Vt viduus mulierculis defuncti mariti.*

85. NON INCONSTANTIÆ.] *Veteres,* conſtantiæ. *ex quo Pincianus:* qui non conſtantiâ, in vitio. *Aſſentior, ſed hoc amplius,* in vitâ *legi vellem.*

86. PENDENT.] *Parùm ſuauiter repetitur: nam præiuit* pendentibus. *ſed paſſim hic interpolatio.*

 87. DE-

dent, & inhoneſta ſe ac difficilia docent, coguntq́ue: & vbi ſine præmio labor eſt, tor- A
quet illos irritum dedecus, nec dolent praua, ſed fruſtrà voluiſſe. Tunc illos & pœniten-
tia cœpti tenet, & incipiendi timor, ſubrepitq́ue illa iactatio animi, non inuenientis exi-
tum, quia nec cupiditatibus ſuis imperare, nec obſequi poſſunt; & cunctatio vitę parum
ſe explicantis, & inter [87] deſtituta vota torpentis animi ſitus. Quæ omnia grauiora ſunt,
vbi odio infelicitatis operoſæ ad otium profugerunt, & ad ſecreta ſtudia: quæ [88] pati non
poteſt animus ad ciuilia erectus, agendiq́ue cupidus, & naturâ inquietus, parum ſcilicet
in ſe ſolatiorum habens: ideoq́ue detractis oblectationibus, quas ipſæ occupationes diſ-
currentibus præbent, domum, ſolitudinem, parietes non fert, inuitus adſpicit ſe ſibi re-
lictus. Hinc illud eſt tædium, & diſplicentia ſui, & nuſquam reſidentis animi voluta-
tio, & otij ſui triſtis atque ægra patientia: vtique vbi cauſas fateri pudet, [89] tormenta in-
trorſus egit verecundia, in anguſto incluſæ cupiditates, ſine exitu, ſe ipſæ ſtrangulant. In-
de mæror marcorq́ue, & mille fluctus mentis incertæ, quam inchoata habent ſuſpen-
ſam, deplorata triſtem: inde ille affectus otium ſuum deteſtantium, quærentiumq́ue B
nihil ipſos habere quod agant, & alienis incrementis inimiciſſima inuidia. Alit enim li-
uorem infelix inertia: & omnes deſtrui cupiunt, quia ſe non potuerunt prouehere: & ex
hac deinde auerſatione alienorum proceſſuum, & ſuorum deſperatione, obiraſcens for-
tunæ animus, & de ſæculo querens, & in angulos ſe retrahens, & pœnæ incubans ſuæ,
dum tædet ſui, pigetq́ue. Naturâ enim humanus animus agilis eſt, & pronus ad motus.
grata omnis illi excitandi ſe abſtrahendiq́ue materia eſt; gratior quibuſque peſſimis in-
geniis, quæ occupationibus libenter deteruntur. Vt vlcera quædam nocituras manus ap-
petunt, & tactu gaudent, & fœdam corporum ſcabiem delectat, quicquid exaſperat:
non aliter dixerim his mentibus, [90] in quas cupiditates velut mala vlcera eruperunt, vo-
luptati eſſe laborem vexationemq́ue. Sunt enim quædam, quæ corpus quoque noſtrum
cum quodam dolore delectant: vt verſare ſe, & mutare nondum feſſum latus, & aliò
atque aliò [91] poſitum ventilari. Qualis ille [92] Homericus Achilles eſt, modò pronus, mo-
dò ſupinus, in varios habitus ſe ipſe componens. quòd proprium ægri eſt, nihil diu pati, C
& mutationibus vt remediis vti. Inde peregrinationes ſuſcipiuntur vagæ, & littora per-
errãtur, & modò mari ſe, modò terrâ experitur ſemper pręſentibus infeſta leuitas. Nunc
Campaniam petamus. iam [93] delicata faſtidio ſunt: inculta videantur. Bruttios & Lu-
canos ſaltus perſequamur. Aliquid tamen inter deſerta amœni requiratur, in quo luxu-
rioſi oculi longo locorum horrentium ſqualiore releuentur. Tarentum petatur, [94] lauda-
tusq́ue portus, & hiberna cæli mitioris, & tecta vel [95] antiquæ ſatis opulenta turbæ.
Iam flectamus curſum ad vrbem. nimis diu [96] à plauſu & [97] fragore aures vacauerunt:
iuuat

87. DESTITVTA VOTA.] *A ſucceſſu & Fortunâ.*

88. PATI NON POTEST.] *Nec mirum.* nam primum argumentum eſt *(noſter epiſt. 11.)* compoſitæ mentis, poſſe conſiſtere, & ſecum morari. *Horatius in iſtos:*

Non horam tecum eſſe potes, non otia rectè
Ponere, teq́; ipſum vitas fugitiuus & erro.

89. TORMENTA.] *Cum articulo ſcriberem*, & tormenta.

90. IN QVAS.] *Fortè*, in quis, *id eſt, quibus.*

91. POSITVM.] *Gruterus*, politu.

92. HOMERICVS ACHIL.] *Verſus quos tangit, in Iliad. ω.*

Α'λλοτ' ἐπὶ πλευρὰς κατακείμενος, ἄλλοτε δ' αὖτε
Υ'πτιος, ἄλλοτε δὲ πρηνὴς, τότε δ' ὀρθὸς ἀναςάς:
Nunc lateri incumbens, iterum poſt paullò ſupinus
Corpore, tũ pronus, tũ ſurgens deniq́; rectus.

Quos & Iuuenalis adſpexit, aut vertit:

- noctem paritur lugentis amicum
Pelidæ, cubat in faciem, mox deinde ſupinus.

93. DELICATA.] *Ad ipſam Cãpaniam refer, quæ nihil niſi cæli ſoliq́; deliciæ: præſertim vt tunc culta.*

94. LAVDATVSQVE PORTVS.] *Liuio deſcriptus, libro* XXV. *& Floro* I. *cap.* XVIII.

95. VEL ANTIQVÆ.] *Sententia eſt, Tecta etiamnunc tam multa & lata, vt vel antiquam turbam (id eſt, quæ olim fuit) poſſint capere. Nam Tarentum, Croton, Metapontus, magna illa & florentiſſimo olim opida (ita vices rerum ſunt) tunc deſerta. Nominatim hoc de Tarento, Strabo*: Vetus murus ambitum habet magnum, nunc autem maior vrbis pars, ad Iſthmum ſita, deſerta eſt. *Dio Chryſoſtomus in Torſica primo*: Nónne Sybaris, quæ maximè luxuriata eſt, maximè periit? nónne Croton & Thurij, & Metapontus, & Tarentum? quæ olim ſic florentes & potentes, quâ vrbe non ſunt nunc deſertiores? *Tamen ſuſpecta lectio.* D

96. A PLAVSV.] *Theatrali.*

97. FRAGORE.] *Circenſi. Iuuenalis:*

-- & fragor aurem Percutit, euentum viridis quo colligo panni. *Neque nego in theatris potuiſſe & fragorem eſſe populi incitati: ſed magis in Circo, victoriæ illo euentu, inter factiones & ſponſiones.*

98. SEM-

A iuuat iam & humano ſanguine frui. Aliud ex alio ſuſcipitur, & ſpectacula ſpectaculis mutantur: vt ait Lucretius,

Hoc ſe quiſque modo [98] *ſemper fugit.*

Sed quid prodeſt, ſi non effugit? ſequitur ſe ipſe, & vrget grauiſſimus comes. Itaque ſcire debemus, non locorum vitium eſſe quo laboramus, ſed noſtrum. Infirmi ſumus ad omne tolerandum, nec laboris patientes, nec voluptatis, [99] nec noſtræ, nec vllius rei diutius. Hoc quoſdam egit ad mortem, quòd propoſita ſæpe mutando, in eadem reuoluebantur, & non reliquerant nouitati locum. Faſtidio illis eſſe cœpit vita, & ipſe mundus: & [100] ſubit illud tabidarum deliciarum: [101] *Quouſque eadem?* Aduerſus hoc tædium III.
quo auxilio putem vtendum, quæris. Optimum erat (vt ait [102] Athenodorus) actione rerum & Reip. tractatione, & officiis ciuilibus ſe detinere. nam vt quidam ſole, & exercitatione, & curâ corporis, diem ducunt, athletiſque vtiliſſimum eſt, lacertos ſuos, roburque cui ſe vni dicauerunt, maiore temporis parte nutrire: ita nobis animum ad
B rerum ciuilium certamen parantibus, in opere eſſe, non longè pulcherrimum eſt? Nam cùm vtilem ſe efficere ciuibus mortalibuſque propoſitum habeat, ſimul & exercetur & proficit, qui in mediis ſe officiis poſuit, communia priuataq; pro facultate adminiſtrans. Sed quia in hac, inquit, tam inſanâ hominum ambitione, tot calumniatoribus in deterius recta torquentibus, parùm tuta ſimplicitas eſt, & plus futurum ſemper eſt quod obſtet, quàm quod ſuccedat, [103] à foro quidem & publico recedendum eſt: ſed habet, vbi ſe etiam in priuato lare explicet magnus animus. nec vt leonum animaliumque impetus caueis coercetur: ſic hominum, quorum [104] maximè in ſeductu actiones ſunt. Ita tamen delituerit, vt vbicumque otium ſuum abſconderit, prodeſſe velit & ſingulis & vniuerſis, ingenio, voce, conſilio. Nec enim is ſolus Reip. prodeſt, qui [105] candidatos extrahit, & tuetur reos, & de pace belloque cenſet: ſed qui iuuentutem exhortatur, qui in tantâ bonorum præceptorum inopiâ, virtute inſtruit animos, qui ad pecuniam luxuriamque curſu ruentes prenſat ac retrahit, & ſi nihil aliud, certè moratur, in priuato pu-
C blicum negotium agit. An ille plus præſtat, qui [106] inter peregrinos & ciues, aut vrbanus præ-

98. SEMPER FVGIT.] *Illud,* ſemper, *non eſt in Lucretio, & verſus reſpuit. At locus eius, huic compar, inſignis eſt, & meritò adſcribendus, lib.* III.

—— vt nunc plerumque videmus,
Quid ſibi quiſque velit, neſcire & quærere ſemper:
Commutare locũ, quaſi onus deponere poſſit.
Exit ſæpe foras magnis ex ædibus ille,
Eſſe domi quẽ pertæſum eſt, ſubitoq; reuertit:
Quippe foris nihilo melius qui ſentiat eſſe.
Currit agens mannos ad villam hic præcipitanter,
Auxilium tectis quaſi ferre ardentibus inſtet:
Oſcitat extemplo tetigit cùm limina villæ,
Aut abit in ſomnũ grauis, atq; obliuia quærit,
D Aut etiam properans vrbem petit, atq; reuiſit.
Hoc ſe quiſque modo fugit. at, quod ſcilicet, vt fit,
Effugere haud potis eſt, ingratis hęret, & angit.

99. NEC NOSTRÆ.] *Phraſis cùm alibi, tum in Liuio crebra. Lib.* III. Patres ſuarum rerum erant, amiſſâ publicâ. *Et* XXIII. Plebs nouarum rerum & Annibalis tota eſſe.

100. SVBIT ILLVD.] *Magis,* ſubiit. *& neſcio an ſtatim* tabidarum, *pro* rabidarum. *Si hoc tenes, ſententia erit, delicias acres, efferas, & infrenes eò prorumpere, vt mortem ament, ſe oderint. Si, quod ſubiicio; delicias languentes, deficientes (vt ſolet à nimio vſu) tædio ire ad mortem.*

101. QVOVSQVE EADEM?] *Dormire, ſurgere, ingerere, egerere, libidinari, ſatiſcere, & omnia in orbem. Lucretius, in contemptu vitæ:*

Præterea, verſamur ibidem, atque inſumus vſque,
Nec noua viuendo procuditur vlla voluptas.

CAP. III. 102. ATHENODORVS.] *Aliquot iſto nomine, & quidem ſectæ Stoicæ fuerunt. Vide Manud.* I. *Diſſert.* XII.

103. A FORO QVIDEM.] *Ita idem ſuadet & probat, epiſt.* XXVIII. Si liceat diſponere ſe, conſpectum quoque fori & viciniam procul fugiam. *Plura ibi vide.*

104. MAXIME.] *Imò,* maximæ.

105. CANDIDATOS EXTRAHIT.] *Producit ad petendum, ſuffragator eſt. Nam ita in comitiis illis Senatoriis (hoc Principum æuo) fiebat. Vide Plinij epiſtolam* XX. *libri* III. *& eiuſdem Panegyricum. Adde & epiſt.* VIII. *noſtri Senecæ, ſententiâ conſimili:* Non videor tibi plus prodeſſe, quàm cùm ad vadimonium aduocatus deſcenderem, aut tabulis teſtamenti anulum imprimerem, aut in Senatu candidato vocem & manũ commodarem? *Alioqui & legi poterat,* qui candidatus extrahit & tuetur reos. *Nam aduocati & honeſtiores, in tali veſte.*

106. INTER PEREGRINOS.] *Primus Prætor in vrbe ius, & inter ciues dixit, creatus anno Vrbis* CCCXCVIII. *atque is* Vrbanus *ideò dictus. Poſteà, non ſufficiente eo, & multitudine peregrinorum influente in vrbem, alter additus, qui ius diceret inter ciues & Peregrinos. Id factum anno* DX.

prætor adeuntibus [107] aſſeſſoris verba pronunciat: quàm [108] qui docet quid ſit iuſtitia, A
quid pietas, quid patientia, quid fortitudo, quid mortis contemptus, quid deorum in-
tellectus, [109] quantum bonum ſit bona conſcientia? Ergo ſi tempus in ſtudia conferas,
quod ſubduxeris officiis, [110] non deſerueris, nec munus detractaueris. Neque enim ille
ſolus militat, qui in acie ſtat, & [111] cornu dextrum læuumque defendit: ſed & qui por-
tas tuetur, & ſtatione minus periculosâ, non otiosâ tamen fungitur, vigiliaſque ſeruat,
& armamentario præeſt. quæ miniſteria quamuis incruenta ſint, [112] in numerum ſti-
pendiorum veniunt. Si te ad ſtudia reuocaueris, omne vitæ faſtidium effugeris: nec no-
ctem fieri optabis tædio lucis, nec tibi grauis eris, nec aliis ſuperuacuus: multos in ami-
citiam attrahes, affluetque ad te optimus quiſque. Numquam enim [113] quamuis obſcu-
ra virtus latet, ſed [114] mittit ſui ſigna. quiſquis dignus fuerit, veſtigiis illam colliget. Nam
ſi omnem conuerſationem tollimus, & generi humano renunciamus, viuimuſq; in nos
tantùm conuerſi; ſequetur hanc ſolitudinem, omni ſtudio carentem, inopia rerum agen-
darum. Incipiemus ædificia alia ponere, alia ſubuertere, & mare ſubmouere, & aquas B
contra difficultates locorum ducere, & malè diſpenſare tempus, quod nobis natura con-
ſumendum dedit. Alij parcè illo vtimur, alij prodigè: alij ſic impendimus, vt poſſimus
rationem reddere: alij, vt nullas habeamus [115] reliquias. Quare nihil turpius eſt, quàm
grandis natu ſenex, qui nullum aliud habet argumentum, quo ſe probet diu vixiſſe,
præter ætatem. [116] Mihi, cariſſime Serene, nimis videtur ſubmiſiſſe temporibus ſe Athe-
nodorus, nimis citò refugiſſe. Nec ego negauerim aliquando cedendum: ſed ſenſim re-
lato gradu, & ſaluis ſignis, ſaluâ militari dignitate. Sanctiores tutioreſque ſunt hoſtibus
ſuis, qui in fidem cum armis veniunt. Hoc puto virtuti faciendum, ſtudioſoque virtu-
tis. ſi præualebit fortuna, & præcidet agendi facultatem; non ſtatim auerſus inermiſque
fugiat, latebras quærens, quaſi vllus locus ſit, quò non poſſit fortuna perſequi: ſed parciùs
ſe inſerat officiis, & cum dilectu inueniat aliquid, in quo vtilis ciuitati ſit. Militare non
licet? honores ſpectet. priuato viuendum eſt? ſit orator. ſilentium indictum eſt? tacitâ
aduocatione ciues iuuet. periculoſum etiam ingreſſu forum eſt? in domibus, in ſpecta- C
culis, in conuiuiis, bonum contubernalem, amicum fidelem, temperantem conuiuam
agat. Officia ſi ciuis amiſerit, hominis exerceat. Ideò magno animo nos [117] non vnius
vrbis mœnibus clauſimus, ſed in totius orbis commercium emiſimus; patriamque no-
bis mundum profeſſi ſumus: vt liceret latiorem virtuti campum dare. Præcluſum tibi
tribunal eſt, & roſtris prohiberis, aut comitiis? reſpice poſt te, quantũ latiſſimarum regio-
nũ pateat, quantum populorũ. numquam tibi ita magna pars obſtruetur, vt non maior
relinquatur. Sed vide, ne totũ iſtud vitium tuũ ſit. non vis enim niſi conſul, aut [118] pry-
tanes,

107. ADSESSORIS VERBA.] *Quæ ille peritus iuris dictaſſet, quibus ſententiam concepiſſet. Notum Adſeſſura hoc munus. atq; ita emendauit hunc locum Iac. Cuiacius* XXIII. *Obſeru. cap.* XL. *Etſi nec litterâ minus meus laudatus ille codex.*

108. QVI DOCET.] *Abſunt hæc duo verba omnibus libris, tamen apta & tenenda.*

109. QVANTVM BONVM.] *Ita Eraſmus vulgauerat, tenuitq́; Muretus. At Pinciani codices,* quàm gratuitum bonum ſit bona conſ. *Quidam Gruteri, & meus,* quantum grauidorum hominum ſit bona conſ. *Adhæream Pinciani, & explicem:* Gratuitum bonum, *quòd reliqua pretio aut labore; hoc vltro, & voluntate ſolâ, paretur.*

110. NON DESERVERIS.] *Meus,* te non deſerueris. *nec malè. Illud tamen à militiâ, aptius videtur.*

111. CORNV DEXTRVM.] *Acies in duo cornua plurimum diuidi ſolet, quod notum. putarem tamen commodiùs legi,* cornu dextro, læuóve. *Neque enim vnus vir totum cornu defendit.*

112. IN NVMERVM.] *Id eſt, ſtipendiis accenſentur: ac & nomen militare capiunt. Non audio qui corrigit,* in numerorum ſtipendia: *id eſt, cohortium, inquit. Apage. vulgatâ nihil melius aut clarius.*

113. QVAMVIS OBSCVRA.] *Etſi non in luce & publico poſita. etſi in priuato paruoq; lare.*

114. MITTIT SVI SIGNA.] *Lumen & radios ſpargit. An à feris magis ſumptum, quæ odorem & veſtigia relinquunt, iis veſtigandæ?* D

115. RELIQVIAS.] *Nihil appareat, nihil facti operis exſtet.*

116. MIHI CARISSIME.] *Hactenus Athenodori ſententia: nunc Seneca, qui aliquid diſtinguit, aut mutat.*

117. NON VNIVS VRBIS.] *Vide De Vitâ beatâ, cap.* XXXI.

118. PRYTANES.] *Athenienſium magiſtratus, apud quos, eiectis triginta tyrannis, decem à Thraſybulo reip. præpoſiti: mox iis quoque à Pauſaniâ ſpretis, quinquaginta iſti* Prytanes *inſtituti. de quibus Demoſthenes* II. *Philipp. atque alibi, Pollux libro* VIII. *& Harpocration his verbis:* πρυτάνεις πεντήκοντα

A tanes, aut [119] ceryx, aut [120] ſufes adminiſtrare Remp. Quid ſi militare nolis, niſi imperatot, aut tribunus? etiam ſi alij [121] primam frontem tenebunt, te ſors inter [122] triarios poſuir: inde voce, adhortatione, exemplo, animo milita. Præciſis quoque manibus ille in prœlio inuenit, quod partibus conferat, qui ſtat tantùm, & clamote iuuat. Tale quiddam facies, ſi à primâ re Reip. parte fortuna ſubmouerit; ſtes ramen, clamore iuues: ſi quis fauces oppreſſerit; ſtes tamen, & ſilentio iuues. Numquam inutilis eſt opera ciuis boni. auditu enim, viſu, vultu, nutu, obſtinatione tacitâ, inceſſuq; ipſo prodeſt. Vt ſalutaria quædam, citra guſtum [123] tactumque, odore proficiunt: ita virtus vtilitatem etiam ex longinquo & latens fundit, ſiue exſpatiatur & fruitur ſuo iute; ſiue precarios habet acceſſus, cogiturque vela contrahere; ſiue otioſa mutaque eſt, & anguſto circumſcripta, ſiue adaperta: in quocumque habitu eſt, prodeſt. Quid? tu parum vtile putas exemplum bene quieſcentis? [124] Longè, inquam, optimum eſt miſcere otium rebus, quotiens actuoſa vira impedimentis fortuitis, aut ciuitatis conditione prohibetur. Numquam B enim vſque eò intercluſa ſunr omnia, vt nulli actioni honeſtæ locus ſit. Numquid potes inuenire vrbem miſeriorem, quàm Athenienſium fuit, cùm illam triginta tyranni diuellerent? mille [125] trecentos ciues, optimum quemque, occiderant: nec finem ideò faciebat, ſed irritabat ſe ipſa ſæuitia. In quâ ciuitate erat ariopagos, teligioſiſſimum iudicium, in quâ ſenatus populusque ſenatui ſimilis: coibat quotidie carnificum triſte collegium, & infelix curia tyrannis anguſta. Poteráme illa ciuitas conquieſcere, in quâ tor tyranni, [126] quot ſatellites erant? Ne ſpes quidem vlla recipiendæ libertatis animis poterat offerri: nec vlli remedio locus apparebat, contra tantam vim malorum. vnde enim miſeræ ciuitati tot [127] Harmodios? Socrates tamen [128] in medio erat, & lugentes patres conſolabatur, & deſperantes de Rep. exhortabatur, & diuitibus opes ſuas [129] metuentibus exprobrabat [130] ſeram periculoſæ auaritiæ pœnitentiam; & imitari volentibus magnum circumferebat exemplar, cùm inter triginta dominos liber incederet. Hunc tamen Athenæ ipſæ in carcere occiderunt: & qui tutò inſultauerat agmini tyrannotum, eius liber- C ratem libera ciuitas non tulit: vr ſcias & in afflictâ Rep. eſſe occaſionem ſapienti viro ad ſe proferendum, & in florenti ac beatâ, [131] pecuniam, inuidiam, mille alia vitia [132] inermia regnare. Vtcumque etgo ſe Reſp. dabit, vtcumque fortuna permittet, ita aut [133] explicabimus nos, aut contrahemus: vtique mouebimus, nec alligati metu torpebimus. Imò ille vir fuerit, qui periculis vndique imminentibus, armis circà & cathenis frementibus,

τήκοντα ἄνδρες ἀπὸ μιᾶς φυλῆς, οἱ διοικοῦντες πάντα τὰ ὑπὸ τῆς βουλῆς ταττόμενα: Prytanes, quinquaginta viri ex vnâ tribu electi, qui omnia adminiſtrant à Senatu decreta. *Idem ſummi magiſtratus nomen & Rhodiis fuit, apud Liuium* XLII. *Plutarchum in Politicis, Appianum* IV. *Ciuil.*

119. CERYX.] *Libri, vt in ignotiore voce, vacillant, & meus* tenyr *præfert. Sed vulgatum, verum: eſtq;* Ceryx, præco, legatus: *etiam qui ſacra Cereris* D *tractabat* Ceryx, *vel ad diſcrimen ἱεροκήρυξ: de quibus Athenæus aliquid lib.* XIIII. *& Plutarchus in Alcibiade.*

120. SVFES.] *Pœnorum ſupremus Dictator, in Liuio. Vide Feſtum, eâ voce.*

121. PRIMAM FRONTEM.] *Hoc eſt, quod ipſe De Conſtantiâ ſap. cap. vlt. ſcribit,* in primâ acie altos ordines ſtare. *Vide Militiam noſtram.*

122. TRIARIOS.] *Qui tertij in acie, vltimiq;.*

123. TACTVMQVE.] *Quidam libri*, citra guſtum, tactu, odore: *neque id malè, etſi vulgatum præfero.*

124. LONGE, INQVAM.] *Haud ſatis hærere cum prioribus videtur: niſi refers ad illa contra Athenodorum dicta.*

125. TRECENTOS.] *Alij* quingentos *tradunt.*

126. QVOT SATELL.] *Meus, & alij ſcripti*, tot tyranni erant, quot ſatellites eſſent? *Puto verum, ſi vocula educatur latens:* quot ſat ſatellites eſſent. *Erant enim triginta tyranni: atqui ſatis erat, inquit, tot vel ſatellites tyrannidis eſſe. De tyrannide autem iſtâ, noſter epiſt.* CIV.

127. HARMODIOS.] *Tyrannicidas. Vide lib.* VII. *De Beneſ. cap.* XIV.

128. IN MEDIO.] *Cicero ad Atticum,* VIII. Quaſi locupletior mihi quærendus ſit auctor, quàm Socrates, qui cùm XXX. tyranni Athenis eſſent, pedem portâ non extulit.

129. METVENTIBVS.] *Quia diuites maximè periclitantur ſub tyrannis.*

130. SERAM.] *Antè enim opes exponenda pro patriâ, contra Lacedæmonios; & priuſquam eò deciderent.*

131. PECVNIAM.] *Ita ſanè libri: etſi Muretus,* impotentiam, *quæ Pinciani nuda coniectura eſt. An* pecuniam *retinemus, & auaritiam, ſiue potiùs corruptelas à pecuniâ explicamus? an* petulantiam, *ſiue* proteruiam *placet ſubſtitui?*

132. INERMIA.] *Togata, & tyrannidi armata opponit.*

133. EXPLICABIMVS NOS.] *Salutare præceptum, & ſimul*

tibus, non [134] alliſerit virtutem, nec [135] abſconderit. [136] Non enim debet ſeruantem ſe A
obruere. Vt opinot, Curius Dentatus aiebat, *Malle eſſe ſe mortuum*, [137] *quàm viuere*. Vl-
timum malorum eſt, ex viuorum numero exire, antequam moriaris. Sed faciendum
erit, ſi in Reip. tempus minùs tractabile incideris, vt plus otio ac litteris vindices: nec
aliter quàm in periculoſâ nauigatione, ſubinde portum petas: nec exſpectes donec res te
IV. dimittant, ſed ab illis te ipſe diſiungas. Inſpicere autem debemus primùm [138] noſ-
metipſos, deinde quæ aggredimur negotia, deinde eos quorum cauſſâ, aut cum quibus
agendum eſt. Ante omnia, neceſſe eſt ſeipſum æſtimare: quia ferè plus nobis videmur
poſſe, quàm poſſumus. Alius eloquentiæ fiduciâ prolabitur, alius patrimonio ſuo plus
imperauit, quàm ferre poſſit: alius infirmum corpus laborioſo oppreſſit officio. Quo-
rumdam parùm idonea eſt verecundia rebus ciuilibus, quæ [139] firmam frontem deſide-
rant: quorumdam [140] contumacia non facit ad aulam. quidam non habent iram in po-
teſtate: & illos ad temeraria verba quælibet indignatio effert. quidam vrbanitatem ne-
ſciunt continere, nec periculoſis abſtinent ſalibus. Omnibus his vtilior negotio quies eſt. B
V. ferox impatienſque natura, irritamenta nocituræ libertatis euitet. Æſtimanda
ſunt deinde ipſa, quæ aggredimur, & vires noſtræ [141] cum rebus, quas tentaturi ſumus,
comparandæ. Debet enim ſemper plus eſſe virium in latore, quàm in onere. neceſſe eſt
[142] opprimant onera, quæ ferente maiora ſunt. Quædam præterea non tam magna ſunt
negotia, quàm fœcunda, multumque negotiorum ferunt. & hæc refugienda ſunt, ex
quibus noua occupatio multiplexque naſcetur. Nec accedendum eò, vnde liber regreſ-
ſus non ſit: his admouendá manus eſt, quorum finem aut facere, aut certè ſperare poſſis.
Relin-

& ſimul politicum, vt rebus temporibuſq́, virtute ſaluâ, aptemur. Socratis dictum huc facit: Ὁ βίος, ὥσπερ ὄργανον, ἀνέσει καὶ ἐπιτάσει ἁρμοττόμενος, ἥδιον γίνεται: Vita, velut organum, intentione & remiſſione aptata, iucundior redditur: *etſi aliò hoc etiam ducas, ad quietem ſcilicet labore temperatam. Lucanus ad Piſonem:*

Temporibus ſeruire decet. qui tempora certis
Ponderibus penſabit, eum ſi bella vocabunt,
Miles erit: ſi pax, poſitis toga veſtiet armis.

134. ALLISERIT.] *Id eſt, nec peruicaciâ aut ambitione præpoſterâ, ſe vitamq́; fregerit: quaſi in ſcopulum nauem vltrò miſerit.*

135. ABSCONDERIT.] *Turpiter ſe ſubduxerit, latuerit. Vult medium teneri. qualem ſuum Agricolam Tacitus facit*, peritum obſequi, eruditumque vtilia honeſtis miſcere. *Eumdem*, non contumaciâ, neque inani iactatione libertatis, famam fatumque prouocaſſe: *ſed* obſequium & modeſtiam, cui induſtria tamen & vigor adeſſent, *prætuliſſe*. *Idem, de M. Lepido:* Hunc ego, temporibus illis, grauem & ſapientem virum fuiſſe comperior. nam pleraque ab ſæuis adulationibus aliorum in melius deflexit: neque tamen temperamenti egebat, cùm æquabili auctoritate & gratiâ apud Tiberium viguerit.

136. NON ENIM.] *Ita Eraſmi editio, & ex eâ vulgatæ. Muretus*, Non eſt enim ſeruare ſe, obruere: *viderit quo auctore, non certè libris. Quorum alij*, Non enim debet ſeruare ſe, vel obruere: *alij, vt meus*, Non enim ſeruare ſe voluit, nec obruere. *Ego eliciebam:* Non enim cernuare ſe volt, nec obruere. *Neutrum, inquit, ſapiens facit. nec cernuat ſe, & abiicit pronum ac præcipitem; nec item obruit, & abſcondit. Planè reſpondent priori clauſulæ, eámque explicant*: nec allidet virtutem, nec abſcondet. Cernuo *autem ſiue &* Cernullo, *veteris & medij æui probum ſolenſq́; verbum eſt. Ipſe noſter, epiſt.* VIII. Non euertit eos Fortuna, ſed cernullat & allidit. *Et notes ibi quoque iungi & pariari cum verbo* Allidendi.

137. QVAM VIVERE.] *Repetendum commune verbum*, mortuum. *Sententia eſt, malle ſe reuera eſſe mortuum, quàm mortuum inter viuos agere. Lucretius in hoc genus:* C

Mortua cui vita eſt propè iam viuo atque
videnti.

Seneca alibi: Otium ſine litteris, mors eſt, & viui hominis ſepultura. *Et de ignauo illo:* Vatias hîc ſitus eſt. *Quid Plato?* Ὅστις τῇ ψυχῇ μὴ ἐπίσταται χρῆσθαι, τούτῳ τὸ ἄγειν ἡσυχίαν τῇ ψυχῇ καὶ μὴ ζῆν κρεῖττον, ἢ ζῆν πράττοντι καθ' αὑτόν: Quiſquis animâ & vitâ vti neſcit, huic quieſcere animâ, nec vltrà viuere melius, quàm ſic viuere apud ſeſe. *Eſt ipſa ſententia Curiana.*

CAP. IIII. 138. NOSMETIPSOS.] *De Irâ* III. *cap.* VII. *hæc ſic partitè:* Quotiens aliquid conaberis, te ſimul, & ea quæ paras, quibuſque pararis, ipſe metire. *Etſi ibi fortaſſe veriùs*, quibuſque
parabis: *id eſt, quorum cauſſâ & gratiâ, vt hic ſequitur.* D

139. FIRMAM FRONTEM.] *Benè. at libri omnes priſci, & meus*: primam frontem. *Quod interpretari poſſis, aut eximiam & notabilem in duritie: aut primò & ante omnia aſſumendam talem frontem.*

140. CONTVMACIA.] *Nam Aula vult obſequentes. Tacitus*: Labeo incorruptâ libertate, & ob id famâ celebratior; Capitonis obſequium dominantibus magis probabatur.

CAP. V. 141. CVM REBVS.] *Eadem lege* III. *De Irâ. cap.* VI. *extremo, &* VII. *primo.*

142. OPPRIMANT.] *Propertius:*

Turpe eſt, quod nequeas, capiti committere
pondus,
Et preſſum inflexo mox dare terga genu.

CAP.

A Relinquenda, quæ latiùs actu procedunt, nec vbi propoſueris, deſinunt. Hominum vtique delectus habendus eſt, an digni ſint, quibus partem vitæ noſtræ impendamus, an ad illos temporis noſtri iactura perueniat. Quidam vltrò officia noſtra [143] nobis imputant. Athenodorus ait, ne ad cœnam quidem ſe iturum ad eum, qui ſibi nil pro hoc debiturus ſit. Puto intelligis, multo minùs ad eos iturum, qui cum amicorum officiis [144] paria in menſâ faciunt, qui fercula pro congiariis numerant: quaſi in alienum honorem intemperantes ſint. Deme illis teſtes ſpectatoreſque, non delectabit popina ſecreta. [145] Conſiderandum eſt, vtrùm [146] natura tua agendis rebus, an otioſo ſtudio contemplationique [147] aptior ſit: & eò inclinandum, quò te vis ingenij defert. Iſocrates Ephorum iniectâ manu à foro ſubduxit, vtiliorem componendis monumentis hiſtoriarũ ratus. Malè enim reſpondent [148] coacta ingenia. reluctante naturâ, irritus labor eſt. VI.

[149] * Nihil tamen æquè oblectauerit animũ, quàm amicitia fidelis & dulcis. Quãtum bonum eſt, vbi ſunt præparata pectora, in quæ tutò ſecretum omne deſcendat, quorum B conſcientiam minùs quàm tuam timeas, quorum ſermo ſolicitudinem leniat, ſententia conſilium expediat, hilaritas triſtitiam diſſipet, [150] conſpectus ipſe delectet? Quos ſcilicet vacuos, quantum fieri poterit, à cupiditatibus, eligemus. Serpunt enim vitia, & in proximum quemque tranſiliunt, & contactu nocent. Itaque, vt in peſtilentiâ, cauendum eſt, ne [151] corruptis iam corporibus & morbo flagrantibus aſſideamus; quia pericula trahemus, afflatuque ipſo laborabimus: ita in amicorum legendis ingeniis dabimus operam, vt quamminimè inquinatos aſſumamus. Initium morbi eſt, ægris [152] ſana miſcere. Nec hoc præceperim tibi, vt neminem niſi ſapientem ſequaris, aut attrahas. vbi enim iſtum inuenies, quem tot ſæculis quærimus? pro optimo eſt, minimè malus. Vix tibi eſſet facultas [153] delectus felicioris, ſi inter Platonas & Xenophontas, & illum Socratici fœtus prouentum bonos quæreres: aut ſi tibi poteſtas Catonianæ fieret ætatis, quæ pleroſque dignos tulit, qui Catonis ſæculo naſcerentur, ſicut multos peiores, quàm vnquam aliâs, maximorumque molitores ſcelerum. Vtraque enim turbâ opus erat, vt C Cato poſſet intelligi. habere debuit & bonos, quibus ſe approbaret: & malos, [154] in quibus vim ſuam experiretur. Nunc verò in tantâ bonorum egeſtate, minùs faſtidioſa fiat electio. Præcipuè tamen vitentur triſtes, & omnia deplorantes, quibus nulla non cauſſa in querelas placet. Conſtet illi licet fides & beneuolentia, [155] tranquillitati tamen inimicus eſt comes perturbatus, & omnia gemens. Tranſeamus ad patrimonia, maximam VII. VIII.

CAP. VI. 143. Nobis imputant.] *Id eſt, cùm ipſi pro iis debeant, debere nos putant. quaſi quos dignos habuerint, vt obſequia præſtaremus.* Imputare *autem, in rationibus alicuius ponere, inſcribere.* *Suetonius Tiberij cap.* LIII. Imputauit etiam, quòd non laqueo ſtrangulatam abiecerit. *Plinius, de Medicis*: Stertinius imputauit Principibus, quòd quingenis HS. contentus eſſet. *Statius*: Lucanum potes imputare terris. *Seneca De Benef.* II. Superbi & imputatores.

D 144. Paria in mensa.] *Ita meus liber, & ſententia liquet. Tamen alij*, parem menſam; *aut*, pares menſas. *Poſſis igitur*, paria menſà faciunt. *De quo genere Iuuenalis:*

Fructus amicitię magnę cibus. imputat hũc rex:
Et quamuis rarum, tamen imputat. *Iterùm:*
Primo fige loco, quod cùm diſcumbere iuſſus,
Mercedem ſolidam veterũ capis officiorum.

Ammianus copioſè & iocoſè lib. XIV.

145. Considerandum.] *Neſcio an hæc ſatis apta, & non ſit hiatus.*

146. Natura tua.] *Nam, vt ipſe alibi*, tenenda nobis vita eſt, quam natura præſcripſit, nec ab illâ declinandum. Illam ſequentibus, omnia facilia & expedita ſunt: contra illam nitentibus, non alia vita eſt, quàm contra aquã nauigantibus.

147. Aptior sit.] *Socratis eò monitum facit:* Ο βίος ἁρμόζων, ἀλυπότερος: Vita conueniens & apta, minùs moleſta.

148. Coacta ingenia.] *Quò ſpectat Latinorum verbum*, Nequid inuitâ Mineruâ.

CAP. VII. 149. * Nihil tamen.] *Neque hæc prioribus ſatis connexa, & ſuſpicor hiulca eſſe.*

150. Conspectvs ipse.] *Euripides:*

——— εἴ τι τυγχάνει κακὸν,
Εἰς ὄμματ' εὔνου φωτὸς εἰσβλέψαι γλυκύ:
——— ſiquid accidit mali,
Vel os amici ſuaue contuerier.

151. Corrvptis iam.] *Siue placet*, correptis.

152. Sana miscere.] *Vidi qui vellet*, ægris ſe admiſcere.

153. Delectvs felicioris.] *Excidiſſe puto voculam*, dilectus huius felic. *Magis id pro mente Seneca, ac vero.*

154. In qvibvs.] *Quos frangeret, & quibus reſiſteret.*

155. Tranqvillitati.] *Serenitatem animi turbat nubilus ille vultus, & ſemper, vt ita dicam, pluuius.*

CAP.

mam humanarum ærumnarum materiam. Nam ſi omnia alia quibus angimur, com- A
pares, mortes, ægrotationes, metus, deſideria, dolorum laborumque patientiam, cum iis quæ nobis mala pecunia noſtra exhibet; hæc pars multum prægrauabit. Itaque cogitandum eſt, quanto leuior dolor ſit, non habere, quàm perdere: & intelligemus, paupertati eò minorem tormentorum, quò minorem damnorum eſſe materiam. Erras enim, ſi putas animoſiùs detrimenta diuites ferre. maximis minimiſq; corporibus par eſt dolor vulneris. Bion eleganter ait, *Non minùs moleſtum eſſe* [156] *caluis, quàm comatis, pilos velli.* Idem ſcias licet de pauperibus locupletibuſque, par illis eſſe tormentum. vtriſque enim pecunia ſua obhæſit, [157] nec ſine ſenſu auelli poteſt. Tolerabilius autem eſt, vt dixi, faciliuſque, non acquirere, quàm amittere: ideoque lætiores videbis, quos numquam fortuna [158] reſpexit, quàm quos deſeruit. Vidit hoc Diogenes, vir ingentis animi, & effecit ne quid ſibi eripi poſſet. Tu iſtud paupertatem, inopiam, egeſtatem voca, & quàm voles ignominioſum ſecuritati nomen impone: putabo hunc non eſſe felicem, ſi quem mihi alium inueneris, cui nihil pereat. Aut ego fallor, aut regnum eſt, inter auaros, circumſcriptores, latrones, plagiarios, vnum eſſe, cui noceri non poſſit. Si quis de felicitate Dio- B
genis dubitat, poteſt idem dubitare & de deorum immortalium ſtatu, an parùm beatè degant: quòd illis non prædia, nec horti ſint, nec [159] alieno colono rura pretioſa, nec grande in foro fœnus. Non te pudet, quiſquis diuitiis adſtupes? reſpice agedum [160] mundum: nudos videbis [161] deos, omnia dantes, nihil habentes. Hunc tu pauperem putas, an diis immortalibus ſimilem, qui ſe fortuitis omnibus exuit? Feliciorem tu [162] Demetrium Pompeianum vocas, quem non puduit locupletiorem eſſe Pompeio? [163] Numerus illi quotidie ſeruorum, [164] velut Imperatori exercitus, referebatur: cui iamdudum [165] diuitiæ eſſe debuerant, [166] duo vicarij, & [167] cella laxior. At Diogeni ſeruus vnicus fugit, nec eum reducere, cùm monſtraretur, tanti putauit. *Turpe eſt*, inquit, *Manen ſine Diogene poſſe viuere, Diogenem ſine Mane non poſſe.* Videtur mihi dixiſſe: Age tuum negotium fortuna. nihil apud Diogenem iam tuum eſt. Fugit mihi ſeruus? imò liber abiit. Familia [168] ve-

CAP. VIII. 156. CALVIS QVAM.] *Hyſterologia eſt, perfrequens in Senecâ. Nam dictum vult, non minùs moleſtum comatis (id eſt diuitibus) quàm caluis (pauperibus) pilos opeſq. euelli. Exempla huius inuerſæ locutionis notarunt plura Petrus Faber* I. *Semeſtr. cap.* XXIII. *Furnerius ad legem* VIII. *De verb. ſignif.*

157. NEC SINE SENSV.] *Eſt quod Antiphon ſcribit de auaris:* Ἀφαιροῦντες δὲ καὶ χρώμενοι, ἀλγοῦσιν, ὥσπερ ἀπὸ τῆς σαρκῶν ἀφαιρούμενοι: Cùm aliquid tollunt & vtuntur è pecuniâ, dolent haud aliter quàm ſi de carnibus ſuis tollant. *Nónne hoc eſt* obhæreſcere pecuniam, *cùm in partem quaſi noſtri tranſit?*

158. RESPEXIT.] *Benigniore nempe oculo. Nam hoc eſt* Reſpicere. *Plautus:* Reſpice. idem Deos credo facturos tibi. *Inde & publicè culta* Fortuna, *cognomento* Reſpiciens.

159. ALIENO COLONO.] *Sub ergaſtulariis. Lucanus:*

Longa ſub ignotis extendere rura colonis.

160. MVNDVM.] *Cælum ipſum.*

161. DEOS.] *Stoicos. id eſt, ſidera.*

162. DEMETRIVM.] *Pompeij Magni libertum. de quo Plutarchi faceta narratiuncula, in Catone Vticenſi.* Hic Antiochiam ibat, & videt extra portam, in vtroque viæ margine, compoſitè ſtantes viros, iuuenes, pueros, cum diſcrimine ætatum, in feſto omnes habitu & veſte: magiſtratus præterea candidatos, ſacerdotes etiam ipſos, coronatos. Cato ſtomachari, & putare ſui honoris cauſsâ factum, & ſuccenſere iis quos præmiſerat, tamquam indicaſſent. Itaque iam propior, deſcendit C
vehiculo, & ſuos idem facere ac pedibus ire iuſſit: tamquam ſalutandus, & pompâ illâ deducendus. At ecce ſenex quidam, coronâ & virgâ inſignis (diſſignator is erat) ne ſalute quidem dictâ rogauit, Vbi Demetrium reliquiſſent? & quãdo venturus? Demetrius is erat Põpeij libertus, & multum apud illum poterat, in quem omnes mortales tunc oculos habebant coniectos. Itaque hîc comites Catonis & indignari, & riſu emori: Cato nihil aliud prolocutus quàm, O miſeram ciuitatem! in eam ingredi. *Hic ergo ille Demetrius.*

163. NVMERVS ILLI.] *Vide quàm multos habueris. qui ſcire ex ſcripto & diſcere cottidie debuit, qui abeſſent, qui periiſſent, qui acceſſiſſent.*

164. VELVT IMPERATORI.] *Nota militarem morem, qui in Appiani Ciuilium quarta:* L. Anto- D
nius *(ad Peruſiam)* miſit Tribunos ad Cæſarem, qui ſignum ab eo peterent. Hi autem & numerum ei militum retulerunt: ſicut & nunc moris eſt, Tribunum petentem ſignum dare Principi codicillum, continentem numerum copiarum.

165. DIVITIÆ ESSE.] *Aſpectu nimirum ſeruilis conditionis.*

166. DVO VICARII.] *Lautiores ſerui, alios quaſi ſubſeruos habebant, & qui vices eorum gererent: inde* Vicarios *dictos. Gloſſarium:* Vicarius, δούλου δοῦλος: ſerui ſeruus. *Martialis:*

Eſſe ſat eſt ſeruum, iam nolo vicarius eſſe.

A Iuſtiniano deſcribitur, ſeruus inferioris notæ, & ipſius ordinarij ſerui ſeruus.

167. CELLA LAXIOR.] *Seruis minutæ cellæ, vt hodie*

A [168] veſtiarium petit, victumque: tot ventres auidiſſimorum animalium tuendi ſunt: emenda veſtis, & cuſtodiendæ rapaciſſimæ manus, & flentium deteſtantiumque miniſteriis vtendum. Quanto ille felicior, qui nihil [169] vlli debet, niſi, cui facillimè negat, ſibi? Sed quoniam non eſt tantum roboris nobis, anguſtanda certè ſunt patrimonia, vt minùs ad iniurias fortunæ ſimus expoſiti. Habiliora ſunt corpora [170] puſilla, quæ in arma ſua [171] contrahi poſſunt, quàm quæ ſuperfunduntur, & vndique magnitudo ſua vulneribus obiecit. Optimus [172] pecuniæ modus eſt, qui nec in paupertatem cadit, nec procul à paupertate diſcedit. Placebit autem hæc nobis menſura, ſi priùs parcimonia IX.
placuerit: ſine quâ nec vllæ opes ſufficiunt, nec vllæ non ſatis patent: præſertim cùm in vicino remediũ ſit, & poſſit ipſa paupertas in diuitias ſe, aduocatâ frugalitate, conuertere. Aſſueſcamus à nobis remouere pompam; & [173] vſu rerum ornamenta metiri. Cibus famem domet, potio ſitim, libido quà neceſſe eſt fluat. Diſcamus membris [174] noſtris inniti: cultum victumque non ad noua exempla componere, ſed vt maiorum ſuadent
B mores. Diſcamus continentiam augere, luxuriam coërcere, [175] gulam temperare, iracundiam lenire, paupertatem æquis oculis adſpicere, frugalitatem colere, [176] etiam ſi nos pudebit deſideriis naturalibus paruo parata remedia adhibere: ſpes effrænatas, & animum in futura eminentem velut ſub vinculis habere, id agere, vt diuitias [177] à nobis potiùs quàm à fortunâ petamus. Non poteſt, inquam, tanta varietas & iniquitas caſuum ita depelli, vt non multum procellarum irruat [178] magna armamenta pandentibus: cogendæ in arctum res ſunt, vt tela in vanum cadant. Ideoque exſilia interim calamitateſque in remedium ceſſêre, & leuioribus incommodis grauiora ſanata ſunt, vbi parùm audit præcepta animus, nec curari molliùs poteſt. Quid ni conſulitur, ſi & paupertas & ignominia, & rerum euerſio adhibetur? malo malum opponitur. Aſſueſcamus ergo cœnare poſſe [179] ſine populo, & ſeruis paucioribus ſeruiri, & veſtes parare in quod inuentæ ſunt, habitare contractiùs. Non in curſu tantùm circique certamine, ſed in his ſpatiis vitæ [180] interiùs flectendum eſt. Studiorum quoque, quæ liberaliſſima impenſa
C eſt, tamdiu rationem habebo, quamdiu modum. Quò mihi innumerabiles libros & biblio-

hodie noſtris Monachis; & nomen apud eos manſit. Quidni minuta, cùm tanta capita mille, bis mille, & vltrà, ſub vno tecto eſſent? Itaque honeſtioris ſerui nata & votum, transferri in paullo laxiorem. Scripſi de his Cellis, *Saturn.* I. *cap.* XIV.

168. VESTIARIVM.] *Pecuniam ad veſtem. vt Salarium, Vaſarium, Calcearium, Congiarium, ad ſalem, vaſa, calceos, congias. Vide De Benefic.* III. *cap.* XXI.

169. VLLI DEBET.] *Id eſt, qui ſeruos & familiam non habet, quibus hæc & illa præbeat. Sibi vni debet, ſe tueri & alere: & legem ſibi, quam vult, dicit.*

D 170. PVSILLA.] *Pleraque ſcripta lectio*, imbecilla. *quædam*, in bello. *& aſſentior Pinciana* in bella carrigenti. *Aptiores ſunt ad militiam, non prægrandes illi & fluidi, ſed modici magis & ſtricti.*

171. CONTRAHI.] *Virgilius:*

—— bellis acer Haleſus
Tendit in aduerſum, ſeq; in ſua colligit arma.

172. PECVNIÆ MODVS.] *Seneca epiſt.* II. Quis ſit pecuniarum modus, quæris? primus, habere quod neceſſe eſt: proximus, quod ſat eſt. *Plato interrogatus, πόσην δεῖ οὐσίαν ἔχειν; εἶπεν, ὅσην ἔχων οὔτ' ἐπιβουλευθήσῃ, οὔτε τῶν ἀναγκαίων ἀπορήσεις:* quantas opes habere oporteret? Tantas, inquit, vt nec inſidiis exponare, nec rurſum neceſſariis deſtituare. *At Epictetus*, modum opum, *ſtatuit* corpus eſſe, ſicut pedem calcei. Vt hic non debet maior eſſe, ita non ille amplior naturalibus corporis deſideriis.

CAP. IX. 173. VSV RERVM.] *Inſpicere & æſtimare, quod ad vſum facit, non ad ornatum.*

174. NOSTRIS INNITI.] *Non alienis humeris in lecticâ ferri, ſeruis ſuccollantibus.*

175. GVLAM TEMP.] *Quidam libi*, gloriam: *vt meus.*

176. ETIAMSI NOS.] *E veteri variante lectione cum Pinciano faciam:* etiamſi ſimiles nos pudebit eſſe populo.

177. A NOBIS POTIVS.] *Ab animo. Noſter:* Quæ ſunt maximæ diuitiæ? non deſiderare diuitias. Quis plurimum habet? qui minimum cupit. *Auſonius:*

Ex animo rem ſtare, æquum puto; non animum ex re.
Cuncta cupit Crœſus, Diogenes nihilum.

178. MAGNA ARMAMENTA.] *Pulchrè hoc à nauibus. quod idem rotundè Apuleius:* Immodicæ diuitiæ, velut ingentia & enormia gubernacula, faciliùs mergunt quàm regunt. *Idem & aliâ imagine:* Fortunam, velut tunicam, concinnam magis probare, quàm longam. *Quod ante eum Damacrates: Αἱ μὲν ποδήρεις ἐσθῆτες τὰ σώματα, αἱ δ' ὑπέρμετροι οὐσίαι τὰς ψυχὰς ἐμποδίζουσι:* Longæ veſtes corpora, & immodicæ diuitiæ animum impediunt.

179. SINE POPVLO.] *Multitudine conuiuarum.*

180. INTERIVS FLECT.] *Citeriùs, non vlteriùs.*

O *Nam*

bibliorhecas, quarum dominus vix torâ vitâ ſuâ indices perlegit? Onerat diſcentem tur- A
ba, non inſtruit: multoq́ue ſatius eſt [181] paucis te anctoribus tradere, quàm errare per
multos. [182] Quadringenta millia librorum Alexandriæ arſerunr, pulcherrimum regiæ
opulentiæ monumenrum. alius laudauerit, ſicur [183] Liuius, qui *elegantiæ regum curæque
egregium id opus* ait fuiſſe. Non fuit elegantia illud, aut cura, ſed ſtudioſa luxuria: imò no
ſtudioſa quidem. quoniam non in ſtudium, ſed in ſpectaculum comparauerant: ſicut
pleriſque ignaris etiam [184] ſeruilium litterarum, libri non ſtudiorum inſtrumenta, ſed
cœnationum ornamenta ſunt. Paretur itaque librorum quantum ſatis ſir, nihil in appa-
ratum. Honeſtiùs, inquis, in hos impenſas, quàm in [185] Corinthia pictaſq́ue tabulas ef-
fuderim. Vitioſum eſt vbique, quod nimium eſt. Quid habes [186] cur minùs ignoſcas
nomen marmore atque ebore captanti, quàm [187] opera conquirenti aut ignotorum au-
ctorum, aut improbatorum, & inter tot millia librotum oſcitanti? cui voluminum ſuo-
rum [188] frontes maximè placenr, tituliq́ue? Apud deſidioſiſſimos ergo videbis, quidquid
orationum hiſtoriarumque eſt, & tecto tenus exſtructa loculamenta. iam enim inter B
[189] balnearia & thermas, bibliotheca quoque, vr neceſſarium domus ornamentum expo-
litur. Ignoſcerem planè, ſiè ſtudiorum nimiâ cupidine oriretur: nunc iſta exquiſita, &
[190] cum imaginibus ſuis deſcripta ſacrorum opera ingeniorum, in ſpeciem & cultum
X. parietum comparantur. At in aliquod genus vitæ difficile incidiſti, & tibi igno-
ranti vel publica fortuna, vel priuata laqueum impegit, quem nec ſoluere poſſis, nec ab-
rumpere. Cogita compeditos primò ægrè ferre onera, & impedimenta crurum: [191] de-
inde vbi non indignari illa, ſed pati propoſuerunt, neceſſitas fortiter ferre docet, conſue-
tudo facilè. Inuenies in quolibet genere vitæ oblectamenta, & remiſſiones, & volupra-
tes,

Nam artis in Circo, currum introrſum flectere ad ipſas metas, nec tamen impingere aut euertere. Statius:

Sperauit flexæ circum compendia metæ,
Interius ductis Phœbeius augur habenis,
Anticipaſſe viam.

Virgilius in nauali certamine: -dum proram ad ſaxa ſuburget Interior. *vbi Seruius explicat*, Siniſterior: *quia nempe ad ſiniſtram hic flexus. Sed ſæpe, vt dixi, impingebant. ideò Cicero:* In illo flexu ætatis, hæſit ad metam. *Et Horatius in laude:*

-metaq́ue feruidis Euitata rotis. *Ergo ſententia Senecæ, in omni vitâ non laxè decurrendum, nec exſpatiandum eſſe: ſed res contrahendas, & adductis habenis metam ſtringendam.*

181. PAVCIS TE AVCT.] *Salubria præcepta: ſed quæ vberiùs & ex profeſſo noſter ingerit, epiſt.* 11.

182. QVADRINGENTA.] *Imò alij amplius. nam Agellius lib.* VI. *cap. vlt.* A Prolomæis regibus ad millia voluminum ſeptingenta, *collecta tradit. Vide nos in Syntagmate, De Bibliothecis, cap.* 11.

183. LIVIVS.] *Qui hoc dixit hauddubiè, vbi de eius conflagratione, ciuili Pompeiano bello.*

184. SERVILIVM LITT.] *Quas vel ſerui ſciunt, vt legere, ſcribere, & quæ communis vſus requirit. Viri aliquot docti retulerunt ad* ſtigmata & notas ſeruis inuſtas: *quaſi nec eas poſſent legere: mihi non rectè.* Seruiles litteras, *non niſi* Liberalibus, *id eſt libero dignis, & interioribus illis elegantioribusq́; palàm apponit.*

185. CORINTNIA.] *Vaſa ex illo ære laudata, contra vel ſupra aurum cara.*

186. CVR MINVS IGNOSC.] *Valdè aliter iſta priſci libri. Quidam,* cur ignoſcas homini armario atque ebore captanti corpora conquirenti. *Alij (vt bonus ille meus)* cur ignoſcas homini armarium cedro atque ebore captanti, corpora. *Ex quo belliſſimè lego:* Quid eſt, cur ignoſcas homini armarium (*ſiue* armaria) cedro atque ebore aptanti, corpora conquirenti, *&c. Ad inſtructum Bibliothecæ veteris facit hæc ita legi, & ſciri: de quo nos, in opere iam dicto, Cap.* IX. C

187. OPERA.] *Veteres,* corpora: *nec reiiciam, vt figuratè & tranſlatione ſic appellet totos ipſos libros & ſcripta.*

188. FRONTES TITVLIQVE.] *Nam hæ poliebant, & ornabant. Martialis:* Et frontis gemino decens honore. *Ouidius:* Candida nec nigrâ cornua fronte geras. *Quod autem ad* Titulos, *minio aut cocco notabant. Idem Ouidius:* Nec titulus minio, nec cedro charta notetur. *Et Martialis:* Et cocco rubeat ſuperbus index.

189. BALNEARIA.] *Ipſas balneas. Nota autem, in locis ſeceſſuum aut exercitationum, etiam Bibliothecas fuiſſe, ne vſquam vacari non eſſet Muſis. Niſi tamen ſententia, æquè ac balneas, ſtrui iam Bibliothecas.* D

190. CVM IMAGINIBVS.] *Plinius* XXXV. Non eſt prætereundum & nouitium inuentum. ſiquidem non ſolùm ex auro argentóve, aut certè ex ære, in bibliothecis dicantur illi, quorum immortales animæ in iiſdem locis loquuntur: quinimò etiam, quæ non ſunt, finguntur, pariuntq́ue deſideria non traditi vultus. ſicut in Homero euenit. Aſinij Pollionis hoc Romæ inuentum, qui primus bibliothecam dicando, ingenia hominum rem publicam fecit. *Ego adſatim in De Bibliothecis.*

CAP. X. 191. DEINDE VBI.] *Poeta:* Crura ſonant ferro, ſed canit inter opus.

A tes, [192] ſi nolueris malam putare vitam potiùs,quàm inuidioſam [193] facere. Nullo melius nomine de nobis natura meruit, quàm quòd cùm ſciret, quibus ærumnis naſceremur, calamitatum mollimentum conſuetudinem inuenit, citò in familiaritatem grauiſſima adducens. Nemo duraret,ſi rerum aduerſarum eamdem vim aſſiduitas haberet, quam primus ictus. Omnes cum fortunâ [194] copulati ſumus. aliorum [195] aurea cathena eſt, & laxa: aliorum arcta & ſordida. Sed quid refert? eadem cuſtodia vniuerſos circumdedit: [196] alligatique ſunt etiam qui alligauerunt. niſi tu fortè leuiorem in ſiniſtrâ cathenam putas. Alium honores,alium opes vinciunt: quoſdam nobilitas,quoſdam humilitas premit: quibuſdam aliena ſupra caput imperia ſunt, [197] quibuſdam ſua: quoſdam exſilia [198] vno loco tenent, quoſdam [199] ſacerdotia. Omnis vita ſeruitium eſt. Aſſueſcendum itaque condicioni ſuæ, & quamminimùm de illâ querendum: & quidquid habet circa ſe commodi, apprehendendum eſt. Nihil tam acerbum eſt, in quo non æquus animus ſolatium inueniat. Exiguæ ſæpe areæ in multos vſus [200] deſcribentis arte patuere, &
B quamuis anguſtum [201] pedem diſpoſitio fecit habitabilem. Adhibe rationem difficultatibus: poſſunt & dura molliri,& anguſta laxari,& grauia ſcitè ferentes minùs premere. Non ſunt præterea cupiditates in longinquum mittendæ,ſed in vicinum illis egredi permittamus,quoniam includi ex toto non patiuntur. Relictis his,quę aut non poſſunt fieri,aut difficulter poſſunt, [202] propè poſita, ſpeiq́; noſtræ [203] alludentia ſequamur: ſed ſciamus, omnia æquè leuia eſſe, extrinſecus diuerſas facies habentia, introrſus pariter vana. Nec inuideamus altiùs ſtantibus: quæ excelſa videntur, prærupta ſunt. Illi rurſus,quos ſors iniqua in ancipiti poſuit,tutiores erunt ſuperbiam detrahendo rebus per ſe ſuperbis, & fortunam ſuam quammaximè poterunt, [204] in planum deferendo. Multi quidem ſunt,quibus neceſſariò hærendum ſit in faſtigio ſuo, ex quo non poſſunt, [205] niſi cadendo deſcendere: ſed hoc ipſo teſtentur, maximum onus ſuum eſſe, quòd aliis graues eſſe cogantur, nec ſubleuatos ſe, ſed [206] ſuffixos: iuſtitiâ, manſuetudine, [207] humanâ lege,& benignâ manu,præparent multa ad [208] ſequentes caſus præſidia,quorum ſpe ſecu-
C riùs

192. SI NOLVERIS.] *Ego fateor me hac non eapere. Faciebam*, ſi nolueris malam putare vitam, potiuſque inuidioſam facere. *Si non putabis & ſtatues tecum vitam hāc malam,nec miſerationi eam,ſed inuidiæ expones. Quid enim aliud in miſerrimâ eâ (pro vulgi ſenſu) fecit Diogenes? Et meus quidem codex à vulgatâ non abit, niſi quòd* viam *pro* vitam *ſcribat. Alij aliter. vnus apud me*, ſi volueris malè (*ſuprà*, mala) te puta potiùs quàm inuidioſa facere. *Pinciani*: ſi volueris malam putare potiùs vitam, quàm inuidioſam facere. *Gruteri haud longè ab iſtis, nec lubet referre.*

193. FACERE.] *Potes hoc verbum capere pro illo, Agere. atque ita ſenſus ſit, Si nolueris putare te malam vitam agere, ſed potiùs inuidioſam. Verbo* Faciendi *ita Alfenus vſus*: Is ſeruus fugerat, & an-
D num in fugâ fecerat. *Papinianus*: Ne ſibi computarentur dies, quos in cuſtodiâ feciſſet. *Inſcriptio vetus*: Cum marito fecit menſes v. *Et Graci ita ſuum ποιεῖν.*

194. COPVLATI SVMVS.] *Imago à cuſtodiâ militari. in quâ rei aut noxij ligabantur cathenâ ad brachium ſiniſtrum militis cuſtodis, ipſi adſtricti in dextro.*

195. AVREA.] *Puta regum, Principum, diuitum.*

196. ALLIGATIQVE SVNT.] *Idem epiſt.* v. Quemadmodum eadem catena & cuſtodiam (*id eſt reum, qui cuſtoditur*) & militem copulat; ſic iſta,quę tam diſſimilia ſunt,pariter incedunt. *Plura ego ad* III. *Annal. Taciti.*

197. QVIBVSDAM SVA.] *Poteſt duplex eſſe ſententia. Siue, alij aliis ſeruiunt; quidam ſibi, & affectibus ſuis. Siue etiam, alij premuntur alieno imperio; quidam grauantur ſuo, vt Principes & magiſtratus, quibus ipſi honores onera & ſarcinæ ſunt.*

198. VNO LOCO.] *Quod propriè de* relegatis *in certum locum,eoq́; clauſis, verum.*

199. SACERDOTIA.] *Nam* Flamini Diali *(exempli cauſsâ)* noctem vnam manere extra vrbem nefas. *Simile in Flamine Martiali, Quirinali, olim: nec licitum iis extra Italiam ire, ne ſacra deſererentur. Apud Græcos,aliosq́; Barbaros talia.*

200. DESCRIBENTIS.] *Et diſtribuentis.*

201. PEDEM.] *Pedaturam, ποδισμόν. An* pedem *etiam pro ſolo & areâ capimus? quia id ædificij & corporis ſcilicet imum, & cui ſtat innixum.*

202. PROPE POSITA.] *De Irâ*, III. *cap.* VII. In vicinum ſpes exeat. *adde.*

203. ALLVDENTIA.] *Quæ velut ſe offerunt blandè, & oſtentant.*

204. IN PLANVM.] *Ex alto, in humile & æquum.*

205. NISI CADENDO.] *De Clement.* I. *cap.* VIII.

206. SVFFIXOS.] *Vt Prometheus ille in rupe: vt cruciarius aliquis in ligno.*

207. HVMANA LEGE.] *Vox* legis *parùm conuenit. libri*, humana largè. *Fuerit*, humanitate, largâ & benignâ manu.

208. SEQVENTES.] *Id eſt, ſequiores triſtioresq́;. Libri tamen ſcripti* ſecundos: *nec ſpernam omnino. Vti* ſequens, & ſecundarius panis, *opponuntur primariis.*

riùs pendeant. Nihil tamen æquè hos ab his animi fluctibus vindicauerit, quàm ſemper aliquem incrementis terminum figere : nec fortunæ arbitrium deſinendi dare, ſed ſeipſos, multo quidem citra extrema, hortentur conſiſtere. Sic & aliquæ cupiditates animum A

XI. acuent, ſed finitæ : non in immenſum incertumq́ue producent. [209] Ad imperfectos & mediocres, & malè ſanos, hic meus ſermo pertinet, non ad ſapientem. Huic non timidè, nec pedetentim ambulandum eſt. tanta enim fiducia ſui eſt, vt obuiam fortunæ ire non dubitet, nec vmquam loco illi ceſſurus ſit : nec habet vbi illam timeat : quia non mancipia tantùm, poſſeſſioneſq́ue, & dignitatem, ſed corpus quoque ſuum, & oculos, & manum, & quidquid eſt cariorem vitam facturum, ſeq́ue ipſum inter [210] precaria numerat, viuitq́ue vt commodatus ſibi, & repoſcentibus ſine triſtitiâ redditurus. Nec ideò eſt vilis ſibi, quia ſcit ſe ſuum non eſſe : ſed omnia tam diligenter faciet, tam circumſpectè, quàm religioſus homo ſanctuſq́ue ſolet tueri [211] fidei commiſſa. Quandocumque autem reddere iubebitur, non queretur cum fortunâ : ſed dicet : Gratias ago pro eo quòd poſſedi, habuiq́ue. [212] Magnâ quidem res tuas mercede colui : ſed quia imperas, B cedo gratus libenſq́ue. ſi quid habere me tu volueris, etiam nunc ſeruabo : ſi aliud placet, ego verò [213] factum ſignatumq́ue argentum, domum, familiamq́ue meam reddo, reſtituo. Appellauerit natura, quæ prior nobis credidit. & huic dicemus, Recipe animum [214] meliorem quàm dediſti : non tergiuerſor, nec refugio. paratum habes à volente, quod non ſentienti dediſti. aufer. Reuerti [215] vnde veneris, quid graue eſt? malè viuet, quiſquis neſciet bene mori. Huic itaque primum rei pretium detrahendum eſt, & ſpiritus [216] inter ſeruitia numerãdus. *Gladiatores* ([217] ait Cicero) [218] *inuiſos habemus, ſi omni modo vitam impetrare cupiunt : fauemus, ſi contemptum eius præſeferunt* : idem euenire nobis ſcias. Sæpe enim cauſſa moriendi eſt, timidè mori. Fortuna illa quæ ludos ſibi facit, Quò, inquit, te reſeruem, malum & trepidum animal? eò magis conuulneraberis & confodieris, quia neſcis præbere iugulum. At tu & viues diutiùs, & morieris expeditiùs, qui ferrum non ſubductâ ceruice, nec manibus oppoſitis, ſed animoſè recipis. Qui mortem timebit, nihil vmquã pro homine [219] viuo faciet. at qui ſcit, hoc ſibi cùm conciperetur, [220] ſtatim condictum, viuet ad formulam : & ſimul illud quoque eodem animi robore præſtabit, ne quid ex his quę eueniunt, ſubitum ſit. [221] Quidquid enim fieri poteſt, quaſi futurum proſpiciendo, malorum omnium impetus molliet. qui ad præparatos exſpectanteſq; nihil afferunt noui : ſecuris, & beata tantùm ſpectantibus, graues eueniunt. Morbus enim, captiuitas, ruina, ignis, nihil horum repentinum eſt. Sciebam in quàm tumultuoſum me [222] contubernium natura cluſiſſet. totiens in viciniâ meâ [223] conclamatum C

CAP. XI. 209.] AD IMPERFECTOS.] *Alij libri*, imperitos: *at meus vtrumque iungit*, Ad imperitos, imperfectos, & mediocres. *Tamen alterum redundat : &* imperiti, *ἀπαίδευτοι, Stoicâ linguâ ſunt plebeij, nec ſapientes.*

210. PRECARIA.] *Habet inter res non proprias, ſed vſu datas. Nam definiunt*, Precarium eſſe, quod precibus vtendum datur, quamdiu is qui concedit patitur.

211. FIDEI COMMISSA.] *Quæ* non ciuilibus verbis *(aiunt Ic^ti)* ſed precariuè relinquuntur: *pendentq́, ex fide & pudore heredum.* A te heres peto, fideique tuæ committo, vt hereditatem reddas reſtituas *illi, atque illi.*

212. MAGNA MERCEDE.] *Magnâ meâ impenſâ & curâ. tempus triui, ingenium & ſenſus in iis occupaui.*

213. FACTVM.] *Opere & arte factum. Opponitur Rudi. Verba ex formulâ videntur.*

214. MELIOREM.] *Virtute & ſapientiâ factum.*

215. VNDE VENERIS.] *In cælum & aſtra, quorum pars (Stoico dogmate) animus.*

216. INTER SERVITIA.] *Omnes ſcripti, & bonus ille meus :* in ſeruitia. *Facimus*, inter vilia.

217. AIT CICERO.] *In eâ pro Milone.*

218. INVISOS HABEMVS.] *Vide me Saturn. II. cap. XXII.*

219. VIVO.] *Vnus è meis* vilius : *nec diſpliceat ex eo*, viuus. *Pro homine, eſſet dignum homine.*

220. STATIM.] *Fortè*, ſtatum. *ex veteri formulâ :* Status, condictus cum hoſte dies.

221. QVIDQVID ENIM FIERI.] *Dogma perutile, & vtinam mentibus firmiter inſerendum! Socrates aiebat : Ὥσπερ οἱ ἐν εὐδίᾳ πλέοντες, καὶ τὰ πρὸς τὸν χειμῶνα ἔχουσιν ἕτοιμα· οὕτως οἱ ἐν εὐτυχίᾳ φρονοῦντες, καὶ τὰ πρὸς τὴν ἀτυχίαν ἑτοιμάκασι βοηθήματα* : Sicut ij qui in tranquillo & ſereno nauigant, parata etiam inſtrumenta habent, quæ in tempeſtate ſint vſui : ſic qui in bonâ fortunâ ſapiunt, contra aduerſam auxilia expediunt. D

222. CONTVBERNIVM.] *In domum me clauſum, in quâ luctus, curæ, miſeria cohabitarent.*

223. CONCLAMATVM EST.] *Super mortuo & funere.*

A matum eſt, totiens præter limen immaturas exſequias [224] fax cereuſque præceſſit: ſæpe
altiùs ruentis ædificij fragor ſonuit: multos ex his quos forum, curia, ſermo, mecum
contraxerat, nox abſtulit, & vinctas ad ſodalitium manus [225] copulatas intercîdit. Mirer
aliquando ad me pericula acceſſiſſe, quæ circa me ſemper errauerunt? Magna pars hominum
eſt, quæ nauigatura, [226] de tempeſtate non cogitat. Numquam me in bonâ re
mali pudebit auctoris. [227] Publius tragicis comiciſque vehementior ingeniis, quotiens
mimicas ineptias, & verba ad [228] ſummam caueam ſpectantia reliquit, inter multa alia
[229] cothurno, non tantùm [230] ſipario, fortiora, & hoc ait:

[231] *Cuiuis poteſt accidere, quod cuiquam poteſt.*

Hoc ſi quis in medullas demiſerit, & omnia aliena mala, quorum ingens quotidie copia
eſt, ſic adſpexerit, tamquam illis liberum & ad ſe iter ſit: multò ante ſe armabit, quàm
petatur. Serò animus ad periculorum patientiam, poſt pericula, inſtruitur. Non putaui
hoc futurum. numquam hoc euenturum credidiſſem. Quare autem non? Quæ ſunt di-
B uitiæ, quas non egeſtas, & fames, & mendicitas à tergo ſequatur? Quæ dignitas, cuius
non prætextam, & [232] augurale, & [233] lora patricia, & ſordes comitentur, & [234] exportatio,
& notæ, & mille maculæ, & extrema contemptio? Quod regnum eſt, cui non parata
ſit ruina, & proculcatio, & dominus, & carnifex? nec magnis iſta interuallis diuiſa, ſed
horæ momentum intereſt [235] inter ſolium, & aliena [236] genua. Scito ergo, omnem condicionem
verſabilem eſſe: & quidquid in vllum incurrit, poſſe in te quoque incurrere.
Locuples es? numquid ditior [237] Pompeio? cui cùm Caius vetus cognatus, hoſpes nouus,
[238] aperuiſſet Cæſaris domum, [239] vt ſuam cluderet, defuit panis & aqua: cùm
[240] tot

224. FAX CEREVSQVE.] *Scribo ad cap. vltimum De Breuitate vitæ.*

225. COPVLATAS.] *Melius* Copulataſque, *pro hac quidem lectione. Repperi in orâ vnius libri,* Capulus: *nempe ille feralis & funebris. At ego ex*
C *lectione veteri eruam:* & vinctâ ad ſodalitium manu, copulatus intercidit. *Cum quo manus vinxiſti ad ambulandum, ſiue & quicum amicitiam datis dextris iunxiſti; ille deſeruit, & ſubitâ morte cecidit.*

226. DE TEMPESTATE.] *Eſt imago, quam iam è Socrate protuli.*

227. PVBLIVS.] Syrus, *patria cognomento: cuius paucæ ſententiæ, ſed probæ, exſtant.*

228. SVMMAM CAVEAM.] *Ad minutam plebem: cuius in theatris ibi locus. Nos in Amphitheatro.*

229. COTHVRNO.] *Tragœdiis.*

230. SIPARIO.] *Feſtus*: Siparium, genus veli mimicum. *Iuuenalis*: -vocem Damaſippe locaſti Sipario. *Apuleius*: Aulæum tragicum remoueto, & ſiparium ſcænicum complicato. *Tertullianus contro Valentin. cap.* I. *&* XIV.

231. CVIVIS POTEST.] *Simillimè Xenophon:*
D πάντα ἄνθρωπον δεῖ προσδοκᾶν ἅπαντα: Quemque hominem quæcumque exſpectare conuenit. *Phocyllides*:

Κοινὰ πάθη πάντων· ὁ βίος, τρόχος· ἄστατος ὄλβος:

Communes caſus; vita, orbis; & inſtabilis ſors.

232. AVGVRALE.] *Quid vocis aut rei, neſcio. An* Auguralem, *& veſtem purpuramq; ſacerdotum capimus? An lituum accipimus, Augurum inſigne?*

233. LORA PATRICIA.] *Mulleos, ſiue lunatos patriciorum calceos. Statius*:

Patriciaq; puer ſignat veſtigia Lunâ.

Si tamen & hæc lectio certa. Sunt qui de Bullâ *capiant: male. ingenuorum enim ea, non tantùm patriciorum. Denique ex auro (excipio libertinos) non loro. Tria videtur iungere, Magiſtratus, Sacerdotes, Nobiles.*

234. EXPORTATIO.] *In inſulas, quæ* Deportatio *magis dicta. Suſpicabar &* Exſputatio, *contemptus extremi ſignum.*

235. INTER SOLIVM.] *Thronum regium, ſublimem ſedem. Virgilius*:

Præfatus diuos, ſolio rex infit ab alto.

236. GENVA.] *Sententia. Horæ ſpatio hæc verti ita poſſunt, vt qui in alto ſediſſet vitæ arbiter, cuius genua ſupplices tangebant; idem deiectus, aduoluare alieno genua. Plinius*: Hæc *(genua)* ſupplices tangunt, ad hæc manus tendunt, hæc vt aras adorant.

237. POMPEIO.] *Muretus* Ptolomæo *vellet. Et verò opum cauſſâ interfectum eum Dio & Zonaras notant: ſed* interfectum *(ἀπέκτεινε vox Græca eſt) non ineditâ & ſimulatione beniuolentiæ ſublatum. Adde, quòd de hoc Ptolomæo mox nominatim: neque veriſimile, bis eumdem hominem iteratum. Denique ordine ſuo de* Diuitibus *tantùm hic præmittit; mox de* Dignitate *præditis; tum de* Regibus, *vt in monitis iam poſuerat. Itaque* Pompeium *aliquem intellegi, ciuem Rom. & Senatorem verius: an filium* Sexti *illius* Pompeij, *qui Conſul cum* Sex. Apuleio, *vltimo Auguſti anno fuit? Nam hîc dicitur,* cognatus Caij *fuiſſe: atquin & ille* cognatus Auguſti, *Dioni. Ita enim libro* LVI. *cùm iſtos nominaſſet*: ἐκεῖνοι γὰρ συγγενεῖς τοῦ Καίσαρος αὐτοῖς ὄντες ἦρχον: Nam illi, cognati cùm eſſent Cæſaris Auguſti, magiſtratum gerebant. *Itaque hoc de* cognatione *conueniat: & de filio, quàm de ipſo poſiùs, qui mortuus videtur in Tiberij adhuc Principatu. Colliges ex Valerij libro* IV. *cap.* VII.

238. APERVISSET.] *In Palatium ſuum, velut per honorem, recepiſſet: vt contubernalis ei eſſet.*

239. VT SVAM.] *Meus*, & ſuam. *Vtrouis modo,*

[240] tot flumina poſſideret in ſuo orientia, & in ſuo cadentia, mendicauit ſtillicidia: [241] fame ac ſiti periit, in palatio cognati, dum illi [242] heres [243] publicum funus eſurienti locat. A
Honoribus ſummis functus es? numquid aut tam magnis, aut tam inſperatis, aut tam vniuerſis, quàm Seianus? [244] Quo die illum ſenatus deduxerat, populus [245] in fruſta diuiſit: in quem quidquid congeri poterat, dij homineſque contulerant; ex eo nihil ſuperfuit, quod carnifex [246] traheret. Rex es? non ad Crœſum te mittam, qui rogum ſuum & [247] eſcendit iuſſus, & extingui vidit, factus non regno tantùm, ſed etiam [248] morti ſuæ ſuperſtes: non ad Iugurtham, quem populus Romanus [249] intra annum quàm timuerat, ſpectauit. Ptolemæum Africæ regem, Armeniæ Mithridatem, inter Caianas cuſtodias vidimus. [250] alter in exſilium miſſus eſt: [251] alter vt [252] meliori fide mitteretur, optabat. In tantâ rerum, ſurſum ac deorſum euntium, verſatione, ſi non quidquid fieri poteſt, pro futuro habes, das in te vires rebus aduerſis: quas infregit, quiſquis prior vidit. Proximum ab his erit, ne aut in ſuperuacuis, aut [253] ex ſuperuacuo laboremus: id eſt, ne aut quæ non poſſumus conſequi, concupiſcamus: aut adepti, cupiditatum vanitatem B
noſtrarum ſerò, poſt multum pudorem, intelligamus. id eſt, ne aut labor irritus ſine effectu ſit, aut effectus labore indignus. Ferè enim ex his triſtitia ſequitur, ſi aut non ſucceſſit, aut ſucceſſus pudet.

XII. Circumcidenda eſt concurſatio, qualis eſt magnæ parti hominum, domos, & theatra, & fora pererrantium. Alienis ſe negotiis offerunt, ſemper aliquid [254] agentibus ſimiles. Horum ſi aliquem exeuntem domo interrogaueris: *Quò tu? quid cogitas?* reſpondebit tibi: *Non mehercule ſcio: ſed aliquos videbo, aliquid agam.* Sine propoſito vagantur, quærentes negotia: nec quæ deſtinauerunt, agunt, ſed in quæ incurrerunt. Inconſultus illis vanuſque curſus eſt. qualis formicis, per arbuſta repentibus: quæ in ſummum cacumen, deinde in imum inanes aguntur. His plerique ſimilem vitam agunt, quorum non immeritò quis [255] inquietam inertiam dixerit. Quo-

run-

ſuam *valet* eius. *Sententia eſt, Ideò recepit in ſuam domum, vt tamquam heres domum eius clauderet & obſignaret.*

240. TOT FLVMINA.] *Si de rege, nihil miri: imò & plura addidiſſet. Sed eſt de priuati hominis opibus, quæ olim tantæ. Noſter epiſt.* LXXXIX. Ager vni domino, qui populum cepit, anguſtus eſt. Quouſque arationes veſtras porrigetis, ne PROVINCIARVM quidem ſatione contenti circumſcribere prædiorum modum? Illuſtrium FLVMINVM per priuatum decurſus, & AMNES MAGNI, magnarumque gentium termini, VSQVE AD OSTIVM A FONTE, veſtri ſunt. Hoc quoque parum eſt, niſi latifundiis MARIA CINXISTIS, niſi trans Hadriaticum, & Ionium, & Ægeum, veſter villicus regnet. *Adde De Beneſ.* III. *cap.* VIII. *item Admiranda noſtra, lib.* II.

241. FAME AC SITI.] *Non ergo propriè interfectus, aut* percuſſus: *quo verbo Suetonius in illo Ptolemæo vſus, cap.* XXXV.

242. HERES.] *Caius.*

243. PVBLICVM FVNVS.] *Per honorem. Ita enim ludebat hic homo (ſi ita appellandus) & mori eum coëgit, ſe herede: & publicis deinde exſequiis, quaſi fato ſuo functum, honeſtauit. Mirum in Suetonio aut Dione hanc rem non tangi: ſed quis omnia eius monſtri ſcelera?*

244 QVO DIE.] *Nam putabatur Tribuniciâ poteſtate, id eſt, conſortio & ſucceſſione imperij donandus (Dionem vide:) atque ita latus, & magno comitatu, in Senatum venit. ibi retentus, & in vincula mox datus.*

245. IN FRVSTA.] *Cadauer eius in Gemonias abiectum, totum triduum iacuit, & populus illuſit.*

246. TRAHERET.] *Vnco, vlteriùs in Tiberim.*

247. ESCENDIT IVSSVS.] *Ex quibuſdam libris ſcribam:* rogum ſuum & accendi, rurſus & exſtingui. *Nec diſpliceat alia lectio:* & accendi viuus & exſtingui. *Vtrumque horum ad hiſtoriam, quam in Herodoti* I. *habes.* C

248. MORTI SVPERST.] *Superfuit non regno ſolùm, cùm id ſibi periſſet; ſed penè morti, quam certam decretamq; effugit.*

249. INTRA ANNVM.] *Haud ita verè. imò quinto denique anno, quàm captum bellari cum eo, debellatum eſt: & ipſe à C. Mario triumphatus.*

250. ALTER IN EXSIL.] *Nempe Mithridates. Tacitus* XI. *Annalium:* Mithridates, quem imperitaſſe Armeniis, & ad præſentiam C. Cæſaris vectum vinctumque memoraui (*in libris, qui perierunt:*) monente Claudio, in regnum remeauit. *Idem in Dionis* LX.

251. ALTER.] *Ptolemæus, Iubæ F. & M. Antonij ex Selenâ filiâ nepos: ideoq; Caio conſobrinus. Suetonius Calig. cap.* XXVI. *Dio* LX. D

252. MELIORI FIDE.] *Apparet ergo damnatum quidem exſilio, ſed per viam interfectum. Itaque optabat mitti in exſilium, ſed bonâ fide.*

253. EX SVPERVACVO.] *In vanum, & vbi non opus. Liuius lib.* II. Ad præcauendum vel ex ſuperuacuo.

CAP. XII. 254. AGENTIBVS SIMILES.] *Qui ſunt* φιλοπράγμονες μᾶλλον, ἢ πολυπράγμονες: negotia amantes potiùs, quàm agentes; *vt Græci eleganter dicunt. Noſter alibi* Satagios *id genus appellat.*

255. INQVIETAM INERT.] *Ita Horatius:* Strenua nos exercet inertia.

256. AVT

A rundam, quaſi ad incendium currentium, miſereberis: vſque eò impellunt obuios, & ſe
aliosſque præcipitant: cùm interim cucurrerint, aut ſalutaturi aliquem non reſalutatu-
rum, aut funus ignoti hominis proſecuturi, [256] aut iudicium ſæpe litigantis, aut ſponſa-
lia ſæpe nubentis, & lecticam aſſectati, quibuſdam locis & [257] ipſi tulerint. deinde do-
mum cum ſuperuacuâ redeuntes laſſitudine, iurant neſciſſe ſeipſos, quare exierint, vbi
fuerint, poſtero die erraturi per eadem illa veſtigia. Omnis itaque labor aliquò refera-
tur, aliquò reſpiciat. [258] Non induſtria inquietos, & inſanos, ſed falſæ rerum imagines
agitant. nam ne illi quidem ſine aliquâ ſpe mouentur, proritat illos alicuius rei ſpecies,
cuius vanitatem capta mens non coarguit. Eodem modo vnumquemque ex his, qui ad
augendam turbā exeunt, inanes & leues cauſſæ per vrbem circūducunt, nihilq́; haben-
tem in quo laboret, [259] lux orta expellit: & cum multorū fruſtra liminibus [260] illiſus no-
menclator perſalutauit, à multis excluſus, neminem ex omnibus difficiliùs domi, quàm
ſe, conuenit. Ex hoc malo dependet illud tæterrimū vitium, auſcultatio, & publicorum
B ſecretorumq́; inquiſitio, & multarum rerū ſcientia, [261] quæ nec tutò narrantur, nec tutò
audiuntur. Hoc ſecutum puto Democritum, [262] ita cœpiſſe: *Qui tranquillè volet viuere,
nec priuatim agat multa, nec publicè*: ad ſuperuacua ſcilicet referentem. Nam ſi neceſſaria
ſunt, & priuatim & publicè, non tantùm multa, ſed innumerabilia agenda ſunt: vbi
verò nullum officium ſolemne nos citat, inhibendæ actiones ſunt. Nam qui mul- XIII.
ta agit, ſæpe fortunæ poteſtatem ſui facit: quam tutiſſimum eſt rarò experiri, ceterùm
ſemper de illâ cogitare, & ſibi nihil de fide eius promittere. Nauigabo, niſi ſi quid inci-
derit: & prætor fiam, niſi ſi quid obſtiterit: & negotiatio mihi reſpondebit, niſi ſi quid
interuenerit. Hoc eſt, quare ſapienti nihil contra opinionem dicamus accidere. non il-
lum caſibus hominum excepimus, ſed erroribus: nec illi omnia vt voluit cedunt, ſed vt
cogitauit. in primis autem cogitauit, aliquid poſſe propoſitis ſuis reſiſtere. Neceſſe eſt
autem leuiùs ad animum peruenire deſtitutæ cupiditatis dolorem, cui ſucceſſum non
vtique promiſeris. Faciles etiam nos facere debemus, ne nimis deſtinatis rebus XIV.
C indulgeamus. [263] transeamus in ea, in quæ nos caſus deduxerit: nec mutationes aut con-
ſilij

256. Avt ivdicivm.] *Dictiunculâ insertâ legam*, aut ad iudicium.

257. Ipsi tvlerint.] *Ita ſolent officioſi iſti: vbi turba, & arcta ſiue & ſordida via. Martialis*:

Lecticam ſellamq́ue ſequar? nec ferre recuſo.
Per medium properas ſed prior ire lutum.

258. Non indvstria.] *Pincianus ex coniecturâ*: Inanis induſtria inquietos, vt inſanos, falſæ rer. imag.

259. Lvx orta.] *Nam primo die ſalutabant. Martialis:*

Prima ſalutantes atque altera continet hora.

260. Illisvs nomenclator.] *Tanquam ipſe ſalutator Nomenclatoris vice fungatur, & nomine*
D *tantùm dicto* (Haue Marce) *abeat. Sed ſcripta lectio* nomenculatores *præfert. quaſi nec Dominos quidem viderit, excluſus, & ſaltem ſalutarit Nomenclatores. Mihi videbatur*, illiſum nomenclator reſalutauit. *Dominus non reſalutauit, mutus adſtitit, ſed eius vice Nomenclator. Siue & iocosè, Nomenclator reſalutat ore domini, cui verbum indit.*

261. Qvæ nec tvto.] *Vt de regibus, de Principibus.*

262. Ita coepisse.] *Initium feciſſe libri ſui περὶ εὐθυμίας, ſiue De tranquillitate. Ipſa porrò Græca ſunt in Stobæi Serm. De Felicitate*: τὸν εὐθυμεῖσθαι μέλλοντα, χρὴ μὴ πολλὰ πρήσσειν, μήτε ἰδίῃ, μήτε ξυνῇ, μηδ᾽ ὅσ᾽ ἂν πρήσσῃ, ὑπέρ τε δύναμιν αἱρεῖσθαι τὴν ἑωυτοῦ καὶ φύσιν: Qui tranquillè victurus eſt, eum nec priuatim nec publicè multa oportet agere: ſed nec quæ adſunt & ſe dant, ſupra vires aut naturam tollere. *Clauditur pulcherrimè*: ἡ γὰρ εὐογκίη, ἀσφαλέστερον τῆς μεγαλογκίης: Parua enim moles aut ſarcina, tutior ſemper magnâ & tumente. *Euripides conſonat:*

Τὸ πολλὰ πράσσειν, οὐκ ἐν ἀσφαλεῖ βίου:
Res agere multas, tuta vitæ haud eſt via.

Iterumque:

Ὅστις δὲ πράσσει πολλά, μὴ πράσσειν παρόν,
Μῶρος, παρὸν ζῆν ἡδέως ἀπράγμονα:
Qui multa agit, cùm non agere ea liberum,
Eſt ſtultus, in quiete viuere cui ſiet.

At Plutarchus tamen in libello De tranquillitate hanc Democriti gnomen carpit: Ὁ μὲν οὖν εἰπών, ὅτι δεῖ τὸν εὐθυμεῖσθαι μέλλοντα, μὴ πολλὰ πρήσσειν, μήτε ἰδίᾳ μήτε ξυνῇ, πρῶτον μὲν ἡμῖν πολυτελῆ τὴν εὐθυμίαν καθίστησι γινομένην ὤνιον ἀπραξίας: Qui dixit, tranquillum futurum, non multa agere debere nec priuatim nec publicè; primùm is Tranquillitatem magno vænalem proponit, vtpote inertiâ parabilem. *Carpat. mihi immota & ſancta eſt: ac Seneca noſter ſatis interpretatur. Adde eundem De Irâ* III. *cap.* VI.

CAP. XIV. 263. Transeamvs in ea.] Ἀριστοτέλης εἶπεν. ἐπειδὴ μὴ γίνεται τὰ πράγματα ὡς βουλόμεθα, δεῖ βούλεσθαι ὡς γίνεται: Ariſtoteles aiebat. Quandoquidem res non ſuccedunt, vt volumus; at nos velimus, vt ſuccedunt. *Ariſtonymi ſcitum*: Κυβερνήτου μὲν ἔργον ἀγαθοῦ, εἰς τὰς τῶν πνευμάτων μεταβολὰς ἁρμόσασθαι. ἀνδρὸς δὲ σοφοῦ,

filij aut ſtatus pertimeſcamus: dummodo nos leuitas, inimiciſſimum quieti vitium, non A
excipiat. Nam & pertinacia neceſſe eſt anxia & miſera ſit, cui fortuna ſæpe aliquid extorquet: & leuitas multo grauior, nuſquam ſe continens. Vtrumque infeſtum eſt tranquillitati, & nihil mutare poſſe, & nihil pati. Vtrique animus ab omnibus externis ſe reuocandus eſt. ſibi confidat, ſe gaudeat, ſua ſuſpiciat: recedat, quantum poteſt, ab alienis, & ſe ſibi applicet, damna non ſentiat, etiam aduerſa benignè interpretetur. Nuntiato [264] naufragio, Zeno noſter, cùm omnia ſua audiret ſubmerſa: [265] *Iubet*, inquit, *me fortuna expeditius philoſophari.* Minabatur [266] Theodoro philoſopho [267] tyrannus mortem, & quidem inſepultam. *Habes*, inquit, *cur tibi placeas*: [268] *hemina ſanguinis in tua poteſtate eſt. nam quod ad ſepulturam pertinet, ô te ineptum, ſi putas intereſſe,* [269] *ſupra terram, an infra putreſcam.* [270] Canius Iulus, vir in primis magnus, cuius admirationi ne hoc quidem obſtat, quòd [271] noſtro ſæculo natus eſt, cum Caio diu altercatus, poſtquā abeunti [272] Falaris ille dixit, *Ne fortè ineptā ſpe tibi blandiaris,* [273] *duci te iuſſi*: *Gratias*, inquit, *ago, optime princeps.* Quid ſenſerit, dubito: multa enim occurrunt mihi. Contumelioſus eſſe vo- B
luit, & oſtendere quanta crudelitas eſſet, in quā [274] mors beneficium erat? An exprobrauit illi quotidianam dementiam? agebant enim gratias, & [275] quorum liberi occiſi, & quorum bona ablata erant. An tamquam [276] libertatem libenter accepit? Quidquid eſt, magno animo reſpondit. Dicet aliquis: Potuit poſt hæc iubere illum Caius viuere. Non timuit hoc Canius. nota erat Caij in talibus imperiis [277] fides. Credisne illum, [278] decem medios vſque ad ſupplicium dies, ſine vllā ſollicitudine exegiſſe? veriſimile non eſt, quæ vir ille dixerit, quæ fecerit, quàm in tranquillo fuerit. Ludebat [279] latrunculis, cùm centurio agmen periturorum trahens, & illum quoque citari iubet. Vocatus, numerauit calculos, & ſodali ſuo, *Vide*, inquit, *ne poſt mortem meam mentiaris te viciſſe.* Tum annuens

πρὸς τὰς τῆς τύχης: Gubernatoris boni officium, ad ventorum mutationes ſe aptare; viri autem ſapientis, ad fortunæ.

264. NAVFRAGIO.] *Cùm purpuram Tyro venalem adueheret in Græciam, iuxta Pyræum nauim fregit: atque annos natus* XXX. *ad Cratetem ſe applicauit.*

265. IVBET ME.] *Diogenes Laërtius effert*: Εὖ γε ποιεῖ ἡ τύχη, προσελαύνουσα ἡμᾶς φιλοσοφίᾳ: Benè Fortuna egit, quæ impulit me philoſophari. *Et iterùm*: Νῦν εὐπλόηκα, ὅτε νεναυάγηκα: Nunc benè vectus ſum, cùm nauem fregi.

266. THEODORO.] *Cyrenaicæ ſectæ, & qui diis illudens* Atheus *cognominatus eſt.*

267. TYRANNVS.] *Lyſimachus rex.*

268. HEMINA.] *Bellè dictum. & reuera eo modulo ſanguinis educto, vita poteſt educi. Alij tamen libri*, vena ſanguinis. *At Cicero* V. *Tuſcul. & ex eo Valerius lib.* VI. *cap.* II. *aliter efferunt*: Enimuerò magnifica res tibi contigit, quia Cantharidis vim aſſecutus es.

269. SVPRA TERRAM.] *In cruce. ſiue inſepultus*, ἑλώριον κύνεσσι.

270. CANIVS.] *Libri ſcripti* Canus, *aut* Kanus: *& ita appellandus. Nam* Iulius *ei nomen fuit*, Canus *cognomen: quod tamen præponit Seneca, vt Tacitus, Plinius, Suetonius crebrò, more illius æui. Meminit huius viri Boëtius Conſolat. Philoſ.* I. *Proſâ.* IV. Reſpondiſſem Cani verbo, qui cùm à C. Cæſare *(nempe Caligulâ)* Germanici F. conſcius contra ſe factæ coniurationis diceretur; Si ego, inquit, ſciſſem, tu neſciſſes. *Forte & argutum dictum. Ego ſi inter eos, ad rem citiùs, non ad verba iſſem. Et cauſſam vnâ carceris eius mortiſq; diſce, Coniurationis crimen; illius, niſi fallor, Lepidiana: de quâ Suetonius in Caia, cap.* XXIV. *& Dio* LIX. *Eſt & alius* Canius *Martiali, Hieronymo, aliiſq; ſed diuerſus ab iſto, & in poëtarum claſſe.* C

271. NOSTRO SÆCVLO.] *Nam vetera miramur tantùm: & magnâ virtute opus eſt, quæ præſentis inuidiæ nebulas perrumpat.*

272. FALARIS.] *Benè. comparat Romanum tyrannum cum illo Siculo, & nomine eius ſignat. Vulgati tamen libri*, Falleris: *at vtrumque ſpreuerat Muretus.*

273. DVCI.] *Ad ſupplicium.*

274. MORS BENEFIC.] *Itaque gratias agebat, quaſi iam abſolutus, nec inter lentas illas mortes tractus. Sic Tiberius cuidam mortem petenti*, Nondum tecum in gratiam redij, *inquit.*

275. QVORVM LIBERI.] *Nam vt Panegyricus, in ſimili ſæuitiâ, ait*: Fleri non licebat amiſſa, metu reliquorum. Serenos ergo nubilis mentibus vultus induebamus, & ad illorum vicem, qui deguſtato Sardorum graminum ſucco feruntur in morte ridere, imitabamur lætos mærentes. D

276. LIBERTATEM.] *Hoc opinor, & dignum philoſopho erat.*

277. FIDES.] *Non ſolet reuocare ſententias mortiferas, nec mitigare.*

278. DECEM MEDIOS.] *Ex Sc^to Tiberiano. de quo Suetonius in Tib. cap.* LXXV. Senatuſconſulto cautum erat, vt pœna damnatorum in decimum diem ſemper differretur. *Cauſſa in Dione lib.* LVII. *quia damnatio tunc ferè à Senatu: & Princeps ſibi ius aliquod & cognitionem ſeruari etiam volebat. Vide noſtra ad Taciti Annalem* III.

279. LATRVNCVLIS.] *Martialis*:
Inſidioſorum ſi ludis bella latronum.
Vide in Epiſt. XCVIII.

280. PHI-

A nuens centurioni: *Teſtis*, inquit, *eris, vno me antecedere.* Luſiſſe tu Canium illâ tabulâ pu-
tas? illuſit. Triſtes erant amici, talem amiſſuri virum. *Quid mæſti*, inquit, *eſtis? Vos quæ-
ritis, an immortales animæ ſint: ego iam ſciam.* nec deſiit, in ipſo veritatem fine ſcrutari, & ex
more ſuo quæſtionem habere. Proſequebatur illum [280] philoſophus ſuus: nec iam pro-
cul erat [281] tumulus, in quo Cæſari [282] Deo noſtro fiebat quotidianum ſacrum. *Quid*, in-
quit, *Cani nunc cogitas? aut quæ tibi mens eſt? Obſeruare*, inquit Canius, *propoſui illo velociſ-
ſimo momento, an ſenſurus ſit animus, exire ſe.* promiſitque, ſi quid exploraſſet, circumitu-
rum amicos, & indicaturum quis eſſet animarum ſtatus. Ecce in mediâ tempeſtate tran-
quillitas: ecce animus æternitate dignus, qui fatum ſuum in argumentum veri vocat:
qui in vltimo illo gradu poſitus, exeuntem animam percontatur: nec vſque ad mortem
tantùm, ſed aliquid etiam ex ipsâ morte diſcit. Nemo diutiùs philoſophatus. ſed [283] non
raptim relinquetur magnus vir, & [284] cum curâ dicendus. [285] dabimus te in omnem me-
moriam, clariſſimum caput, Caianæ cladis [286] magna portio. Sed nihil prodeſt XV.
B priuatæ triſtitiæ cauſſas abiecisse. Occupat enim nonnumquam [287] odium generis hu-
mani, & occurrit tot ſcelerum felicium turba, cùm cogitaueris, quàm ſit rara ſimplicitas,
quàm ignota innocentia, & vix vmquam, niſi cùm expedit, fides, & [288] libidinis lucra
[289] damnaque pariter inuiſa, & ambitio vſque eò iam ſe ſuis non continens terminis, vt
[290] per turpitudinem ſplendeat. Agitur animus [291] in noctem, & velut euerſis virtutibus,
quas nec [292] ſperare licet, nec [293] habere prodeſt, tenebræ oboriuntur. In hoc itaque fle-
ctendi ſumus, vt omnia vulgi vitia non inuiſa nobis, ſed ridicula videantur: & [294] De-
mocritum potiùs imitemur, quàm Heraclitum. Hic enim quoties in publicum proceſ-
ſerat, flebat: ille ridebat. huic omnia quæ agimus, miſeriæ; illi ineptiæ videbantur. Ele-
uanda ergo omnia, & facili animo ferenda. humanius eſt deridere vitam, quàm deplo-
rare. Adiice, quòd de humano quoque genere meliùs meretur qui ridet illud, quàm qui
luget. Ille ſpei bonæ aliquid relinquit: hic tamen ſtultè deflet, quæ corrigi poſſe deſpe-
rat. & [295] vniuerſa contemplatus, maioris animi eſt, qui riſum non tenet, quàm qui lacri-
C mas. quando leuiſſimum affectum animi mouet, & nihil magnum, nihil ſeuerum, nec
ſerium quidem, ex tanto apparatu putat. Singula, propter quæ læti ac triſtes ſumus, ſibi
quiſque proponat, & ſciat verum eſſe, quod Bion dixit, *Omnia hominum negotia ſimilia
[296] initiis eſſe, nec vitam illorum magis ſanctam aut ſeueram eſſe, [297] quàm conceptus inchoatos.*
Sed

280. PHILOSOPHVS SVVS.] *Fortè*, vnus. *Etſi proceribus domi etiam Philoſophi.*

281. TVMVLVS.] *An* Agger Tarquinij? *an extra vrbem potiùs locus, in qua Caius ſupplicia ſumebat?*

282. DEO NOSTRO.] *Ludit amarè. nam Deus audire & haberi Caius valebat, atque adeò hoſtias ſibi immolari. En, inquit, hoſtias noſtri Saturni, humanas.*

283. NON RAPTIM.] *Suſpectum. etſi ſententia*
D *videtur: non eſſe raptim & in tranſcurſu dicendum magnum virũ. At verba examinata huc non faciunt.*

284. CVM CVRA.] *Salluſtiana dictio, alibi iam notata.*

285. DABIMVS TE.] *Dediſti. per te quoque Canium nouimus, & noſcemus, quamdiu litteris Romanis honos aut vita erit.*

286. MAGNA PORTIO.] *Ingentium damnorum, quæ orbi intulit, tu vnus magna pars.*

CAP. XV. 287. ODIVM.] *Vt in Timone aliquo μισανθρώπῳ.*

288. LIBIDINIS LVCRA.] *Cùm homines vides, qui per libidinem ditantur.* —— qui teſtamenta merentur Noctibus.

289. DAMNAQVE.] *Alios contrà, qui in amicæ ſinum ſua & ſe egerunt.*

290. PER TVRPIT.] *Famam in dedecore quærat, iactet ſe in ambitu & corruptelâ.*

291. IN NOCTEM.] *Id eſt, caligo oboritur, & mæſtitia, fuga & odium rerum hominumq.*

292. SPERARE LICET.] *In aliis, aut ab aliis.*

293. HABERE.] *In ipſa ſe. non eſt iis pretium.*

294. DEMOCRITVM POTIVS.] *Adde De Irâ, II. cap. X.*

295. VNIVERSA CONTEMPL.] *Nec malè*, vniuersè contemplanti, *nempe alteri alicui: vel,* vniuersè contemplatus.

296. INITIIS.] *Ita plerique ſcripti, & meus. aſſentior planè Pinciano*, mimicis, *ex ea facienti. Negotia hominum, ſunt vt mimica:* nihil magnum, nihil ſeuerum, ac ne ſerium quidem ex tanto apparatu, *vt antè dixit. Poëta Græcus:*

Σκηνὴ πᾶς ὁ βίος καὶ παίγνιον:
Scæna omnis vita eſt & iocus.

& communis adagio, Vita mimus. *Vide epiſtolam* LXXVII. *Alij tamen libri*, nuptiis. *ex quo aliquis*, nundinis *diuinet. Sanè Pythagoras dictitabat τὸν βίον ἐοικέναι πανηγύρει*: vitam adſimilem nundinis eſſe. ad quas alij certaturi venirent; alij negotiaturi; optimi quique ſpectaturi tantùm. *Quod ex eo etiam alibi Menander.*

297. QVAM CONCEPTVS.] *Scripti ferè*, con-
ceptus

Sed ſatius eſt, publicos mores & humana vitia placidè accipere, nec in riſum, nec in la- A
crimas excidere. Nam alienis malis torqueri, æterna miſeria eſt: alienis delectari malis,
voluptas inhumana. ſicut illa inutilis humanitas, flere, quia aliquis filium efferat, &
frontem ſuam fingere. In tuis quoque malis id agere te oportet, vt dolori tantum des
quantum poſcit, non quantum conſuetudo. Plerique enim lacrimas fundunt, vt oſten-
dant: & toties ſiccos oculos habent, quoties [298] ſpectator defuit: turpe iudicantes, non
flere, cùm omnes faciant. Adeò penitus hoc ſe malum fixit, ex alienâ opinione pende-
re, vt in ſimulationem etiam ſimpliciſſima res, dolor veniat. Sequitur pars, quæ ſolet
non immeritò contriſtare, & in ſolitudinem deducere, vbi bonorum exitus mali ſunt.
Vt, Socrates cogitur in carcere mori, [299] Rutilius in exſilio viuere, Pompeius & Cicero
[300] clientibus ſuis præbere ceruicem: Cato ille, virtutum viua imago, incumbens gla-
dio, ſimul de ſe ac de Repub. [301] palàm facere. Neceſſe eſt torqueri, tam iniqua præmia
fortunam perſoluere. & quid ſibi quiſque nunc ſperet, cùm videat peſſima optimos pa-
ti? Quid ergo eſt? vide quomodo quiſque illorum tulerit: & ſi fortes fuerunt, ipſorum B
animos deſidera; ſi muliebriter & ignauè periêre, nihil periit. Aut digni ſunt, quorum
virtus tibi placeat: aut indigni, quorum deſideretur ignauia. Quid enim eſt turpius,
quàm ſi maximi viri timidos fortiter moriendo faciunt? Laudemus toties dignum lau-
dibus, & dicamus: [302] *Tanto fortior, tanto felicior*! humanos effugiſti caſus, liuorem,
morbum: exiſti ex cuſtodiâ: non tu dignus malâ fortunâ Diis viſus es, ſed indignus in
quem iam aliquid fortuna poſſet. Subducentibus verò ſe, & in ipsâ morte ad vitam re-
ſpectantibus, [303] manus iniiciendæ ſunt. Neminem flebo lætum, neminem [304] flen-
tem. ille lacrimas meas ipſe abſterſit; hic ſuis lacrimis efficit, ne vllis dignus ſit. Ego
Herculem fleam, quòd viuus vritur: aut Regulum, quòd [305] tot clauis configitur: aut
Catonem, quòd [306] vulnera ſua fortiter tulit? Omnes iſti leui temporis impensâ inue-
nerunt, quomodo æterni fierent: ad immortalitatem moriendo venerunt. [307] Eſt
& illa ſolicitudinum non mediocris materia, ſi te anxiè componas, nec vlli ſimpliciter
oſtendas: qualis multorum [308] vita eſt, ficta, & oſtentationi parata. Torquet enim aſ- C
ſidua obſeruatio ſui, & deprehendi aliter, quàm ſolet, metuit: nec vmquam curâ ſolui-
mur, vbi toties nos æſtimari putamus, quoties aſpici. Nam & multa incidunt, quæ in-
uitos denudent: & vt benè cedat tanta ſui diligentia, non tamen iucunda vita, aut ſecu-
ra eſt, ſemper [309] ſub perſonâ viuentium. At illa quantum habet voluptatis, [310] ſincera
& per ſe ornata ſimplicitas, nihil obtendens moribus ſuis? Subit tamen & hæc vita con-
temptus

ceptus nichilo natos: *aut (vt & meus)* conceptum nihilo natum. *Diuinabat Pincianus*, quàm concubitus in his actos. *Nec placet, nec melius video, & ſileo.*

298. SPECTATOR.] *Martialis in quamdam:*

Amiſſum nō flet, cùm ſola eſt Gellia, patrem:
  Siquis adeſt, iuſſæ proſiliunt lacrimæ.
Non dolet hic, quiſquis laudari Gellia quęrit.
  Ille dolet verè, qui ſine teſte dolet.

299. RVTILIVS.] *Vide Senecam De Prouident. cap.* III. *atque alibi.*

300. CLIENTIBVS.] *Pompeius Septimio, qui olim ordines ſub eo duxerat: Cicero Papillio, quem defenderat.*

301. PALAM FAC.] *Vtrumque periiſſe vno tempore. Nam ſolus Cato pro Republicâ: alÿ, pro alio. Epiſtolâ* CIV. Videbis illinc plebem, hinc optimates; duos in medio relictos, Rempublicam, & Catonem. *Quod ad phraſim porrò*; Palàm factum, *vſurpant in funere iam certa & conclamato. Cicero, ad Quirites poſt reditum:* Nondum palàm factum erat concidiſſe remp. *Vide me, ſi lubet,* I. *Elector. cap.* X.

302. TANTO FORTIOR.] *Laudandi & exhortandi formula, de quâ in Epiſt.* LXXI.

303. MANVS INIICIENDÆ.] *Vel vt vapulent, vel vt compellantur abire.*

304. FLENTEM.] *Quem cum Lucretio increpem potiùs*: Aufer abhinc lacrimas balathro, & compeſce querelas. D

305. TOT CLAVIS.] *In arcâ ligneâ exſtantibus, in quam coniectus. De Prouid. cap.* III.

306. VVLNERA SVA.] *Hæc ſcriptorum, & editorum ferè, lectio. At Muretus*, quod vulnus ſuum iterauerit? *ſed merum coniectaneum. Cui ſi locus, faciam*, quòd vulnera ſibi fortiter intulit?

307. EST ET ILLA.] *Parùm nexa: vt plura in hoc libello.*

308. VITA EST FICTA.] *Luciliano verſu,*
Pergula pictorum, veri nihil, omnia ficta.

309. SVB PERSONA] *Ritu hiſtrionum.*

310. SINCERA.] *Meus liber*, ſui cauſſâ: *quod caue damnes.*

311. MVL-

A temptus, periculum, ſi omnia omnibus patent. ſunt enim qui faſtidiant, quidquid propiùs adierunt. Sed nec virtuti periculum eſt, ne admota oculis reuileſcat: & ſatius eſt ſimplicitate contemni, quàm perpetuâ ſimulatione torqueri. Modum tamen rei adhibeamus. multum intereſt, ſimpliciter viuas, an negligenter. [311] Multum in ſe recedendum eſt. conuerſatio enim diſſimilium, benè compoſita diſturbat, & renouat affectus, & quidquid imbecillum in animo, nec percuratum eſt, exulcerat. Miſcenda tamen iſta, & alternanda ſunt, ſolitudo & frequentia. Illa nobis faciet hominũ deſiderium, hæc noſtri: & erit altera alterius remedium. odium turbæ ſanabit ſolitudo, tædium ſolitudinis turba. Nec in eâdem intentione æqualiter retinenda mens eſt, ſed ad iocos reuocanda. Cum pueris [312] Socrates ludere non erubeſcebat: & [313] Cato vino laxabat animũ, curis publicis fatigatum: & Scipio triumphale illud & militare corpus mouit [314] ad numeros. non molliter ſe infringens, vt [315] nunc mos eſt, etiam [316] inceſſu ipſo vltra muliebrem molliriem fluentibus; ſed vt illi antiqui viri ſolebant, [317] inter luſum ac feſta tem-
B pora, virilem in modum tripudiare, non facturi detrimentum, etiam ſi ab hoſtibus ſuis ſpectarentur. Danda eſt remiſſio animis: [318] meliores acrioreſque requieti ſurgent. Vt fertilibus agris non eſt imperandum: citò enim exhauriet illos numquam intermiſſa fœcunditas: ita animorum impetus aſſiduus labor frangit. [319] Vires recipient paullùm reſoluti, & remiſſi. Naſcitur ex aſſiduitate laborum, animorum hebetatio quædam, & languor: nec ad hoc tanta hominum cupiditas tenderet, niſi naturalem quamdam voluptatem haberet luſus iocuſque: quorum frequens vſus, omne animis pondus, omnemque vim eripiet. Nam & ſomnus refectioni neceſſarius eſt: hunc tamen ſi per diem noctemque continues, [320] mors erit. Multum intereſt, [321] remittas aliquid, an ſoluas. Legum conditores feſtos inſtituerunt dies, vt ad hilaritatem homines publicè cogerentur: tamquam neceſſarium laboribus interponentes temperamentum. Et magni, [322] vt dixi, viri quidam ſibi [323] menſtruas certis diebus ferias dabant: quidam nullum non diem, inter & otium & curas, diuidebant. qualem Pollionem Aſinium, [324] oratorem
C magnum, [325] meminimus: quem nulla res vltra [326] decimam retinuit. [327] ne epiſtolas qui-

311. Mvltvm in se.] *Diſtinxerim.* an negligenter: multum. In ſe recedendum eſt. *Vt adfirmandi cauſſâ, bis repetatur illud* Multum.

312. Socrates.] *Et quidem in arundine equitando. Vide Valerium* VIII. *cap.* VIII.

313. Cato.] *Horatius:* Narratur & priſci Catonis Sæpe mero caluiſſe virtus. *Etſi hoc ad alium referri, & priorem, poteſt: ſed de iſto Vticenſi, Plutarchus:* Iam maturiorem totas noctes in menſâ egiſſe; *ſed fine eodem, quem Seneca dixit. Itaque benè Cicero, cùm Memmius Catoni obiiceret* Totas noctes potare: *&* Cur non addis, *inquit*, Totos dies aleam ludere?

D 314. Ad nvmeros.] *Ad modulos. Perſius:*
-ad numeros ſatyri moueare Bathylli.

315. Nvnc mos est.] *Seneca pater:* Cantandi ſaltandiq; obſcœna ſtudia effœminatos tenent, & mollitie corporis certare cum fœminis, noſtrorum adoleſcentium ſpecimen eſt.

316. Incessv ipso.] *Seneca:* Tenero & molli ingreſſu viri ſuſpendimus gradum, non ambulamus, ſed incedimus.

317. Inter lvsvm.] *Quidam ſcripti*, ludos. *nec id malè. Per tempora feſta, & ludis feriiſque deſtinata.*

318. Meliores.] *Dio Chryſoſtomus:* Αἱ γὰρ ἀνέσεις παρασκευαστικαὶ πόνων εἰσί. καὶ τόξον, καὶ λύρα, καὶ ἄνθρωπος ἀκμάζει δι᾽ ἀναπαύσεως: Remiſſiones, præparamenta ad labores ſunt. & arcus, & lyra, & homo, vegetantur quiete.

319. Vires recip.] *Statius:* -vires inſtillat alitque Tempeſtiua quies.

320. Mors erit.] *Plato*, VII. *De Legib.* Ὕπνος γὰρ δὴ πολὺς, οὔτε τοῖς σώμασιν, οὔτε ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν, οὔτε ταῖς πράξεσι ταῖς περὶ ταῦτα ἁρμόττων ἐστὶ κατὰ φύσιν. Καθεύδων γὰρ οὐδεὶς οὐδενὸς ἄξιος, οὐδὲν μᾶλλον τοῦ μὴ ζῶντος: Somnus multus, neque corporibus, neque animis noſtris, ſed nec actionibus vtrorumque conuenit per naturam. Nam qui dormit, nullius pretij reique eſt, haud magis quàm ſi non viuat.

321. Remittas.] *Valerius:* Otium induſtriæ ſubiecti debet, non quo euaneſcit virtus, ſed quo recreatur.

322. Vt dixi.] *Non dixiſti. lego*, didici, *accepi.*

323. Menstrvas.] *An* menſtruis *potiùs?*

324. Oratorem.] *De quo Horatius:* Inſigne mæſtis præſidium reis, Et conſulenti Pollio Curiæ. *Adde Plin.* VII. *cap.* XXX. *Valerium* VIII. *cap.* XII. *Senecam patrem, Præfat. libri* IV. *Controu.*

325. Meminimvs.] *Pueri vidimus ſub Auguſto.*

326. Decimam.] *Cenæ & curæ corporis deſtinatam.*

327. Ne epistolas.] *Quod Archiæ tyranno Thebarum*

quidem poſt eam horam legebat, ne quid nouæ curæ naſceretur: ſed totius diei laſſitu- A
dinem duabus illis horis ponebat. Quidam medio die [328] interiunxerunt, & in poſt-
meridianas horas aliquid leuioris operæ diſtulerunt. Maiores quoque noſtri [329] nouam
relationem, poſt horam decimam, in ſenatu fieri verabant. Miles [330] vigilias diuidit,
& nox [331] immunis eſt ab expeditione redeuntium. Indulgendum eſt animo: dan-
dumque ſubinde otium, quod alimenti ac virium loco ſit: & in ambulationibus aper-
tis vagandum, vt cælo libero & multo ſpiritu augeat attollatque ſe animus. Aliquando
vectatio iterque, & mutata regio, vigorem dabunt, conuictuſque & liberalior potio:
nonnumquam & vſque ad ebrietatem veniendum, non vt mergat nos, ſed vt [332] de-
primat. Eluit enim curas, & ab imo animum mouet: & vt [333] morbis quibuſdam, ita
triſtitiæ medetur: Liberque non [334] ob licentiam linguæ dictus eſt inuentor vini, ſed
quia liberat [335] ſeruitio curarum animum, & aſſerit, [336] vegetioremque & [337] auda-
ciorem in omnes conatus facit. Sed vt libertatis, ita vini ſalubris moderatio eſt. Et
Solonem, [338] Arceſilaumque indulſiſſe vino credunt. Catoni ebrietas obiecta eſt: at B
facilius efficiet, quiſquis obiecerit, hoc [339] crimen honeſtum, quàm turpem Catonem.
Sed [340] nec ſæpe faciendum eſt, ne animus malam conſuetudinem ducat: & aliquan-
do tamen in exſultationem libertatemque extrahendus, triſtiſque ſobrietas remouenda
paullisper. Nam, ſiue [341] Græco poëtæ credimus, aliquando & inſanire iucundum
eſt: ſiue [342] Platoni, fruſtra poëticas fores compos ſui pepulit: ſiue [343] Ariſtoteli, nul-
lum

Thebarum vſurpatum, malè ceſſit. Nam ſuper conuiuium allatâ epiſtolâ, qua indicium coniurationis haberet, reiecit, cum voce, Εἰς αὔριον τὰ σπουδαῖα: In craſtinum ſeria. *Sed craſtinum non vidit. Plutarch. in Pelopide.*

328. INTERIVNXERVNT.] *Ab aurigis metaphora. qui* Interiungere *dicuntur, cùm quieſcunt leuiter & pauſant:* Abiungere, *cùm planè. Martialis:*
—— hora laſſos Interiungit equos meridiana.
Idem: Et cùm currere debeas Bouillas, Interiungere quæris ad Camœnas. *Seneca Epiſt.* LXXXIII. Breuiſſimo ſomno vtor, & quaſi interiungo. *Significat autem, eos in meridie aliquid cibo, & dein ſomno dediſſe: mox rediſſe ad operas, ſed leuiores. Plutarchus in Quæſt. Rom.* ἡ μεσημβρία πέρας ἐστὶ τοῖς πολλοῖς τοῦ τὰ δημόσια καὶ σπουδαῖα πράττειν: Meridies multis finem facit publica & ſeria tractandi.

329. NOVAM RELATIONEM.] *Vt noua res deliberanda à Conſule proponeretur. Hoc ideò, vel vt corpora curarent; vel quia* Sc[tum] poſt occaſum ſolem factum, nec ratum quidem erat: *Agellius* XIIII. *cap.* VII. *Et ſanè ſi tam ſerò noua relatio, priuſquam perrogatæ ſententiæ, eò ventum fuiſſet.*

330. VIGILIAS DIVIDIT.] *In quaternas: & eas ſingulas, trium horarum. Nos abundè in Militiâ.*

331. IMMVNIS.] *Excuſantur à vigiliis, qui de die in expeditione, & contra hoſtem, alibi fuerunt.*

332. DEPRIMAT.] *Abducat & deducat nonnihil animos, in altioribus curis intentos & erectos.*

333. MORBIS.] *Melancholicis (nos experti ſumus) aut frigidis.*

334. OB LICENTIAM.] *Varro:* Liber à libendo, quòd lubrica mens ebrij, quò libet, prolabatur.

335. SERVITIO CVR.] *Homerus:*
Οἶνον τοι Μενέλαε θεοὶ ποίησαν ἄριστον
Θνητοῖς ἀνθρώποισιν ἀποσκεδάσαι μελεδῶνας:
O Menelae, dij vinum fecere beati,
Vt curas animi pellat mortalibus acres.

336. VEGETIOREMQVE.] *Quidam libri,* vegetque. *probè etiam, vide Nonium. Antiphanes poeta ſuaui imagine arborum ad hanc rem vtitur, quæ iuxta fluenta aſſitæ, & ſemper irrigatæ, optimè creſcunt.*

337. AVDACIOREM.] *Horat.* Poſt te neque iratos timentem Regum apices, neque militum arma. C

338. ARCESILAVM.] *Qui ob lautitias & cenas, dictus eſt* alter Ariſtippus: *Diogenes in eius vitâ. Sed hic Academicus: at nec Zeno ille Stoicorum princeps abhorruit, qui naturâ ſeuerus,* in conuiuio rogatus cur hilareſceret? Et lupini, *inquit,* amari, vbi maduerint, dulceſcunt. *Sed & idem aiebat:* κρεῖττον εἶναι τοῖς ποσὶν ὀλισθεῖν, ἢ τῇ γλώττῃ: Melius pedibus lapſare, quàm linguâ: *in ebrietatis excuſationem.*

339. CRIMEN HONESTVM.] *Quia in Catone ſcilicet,* viuâ imagine virtutum, *nihil inhoneſtum.*

340. NEC SÆPE.] *Horat.* Miſce ſtultitiam conſiliis breuem.

341. GRÆCO.] *Anacreonti. cuius illud exſtat:* θέλω, θέλω μανῆναι: Volo, volo inſanire. D

342. PLATONI.] *Pluries tale aliquid Plato: ſed Seneca nunc certò locum adſpicit hunc in Phædro:* Ὃς δ' ἂν ἄνευ μανίας μουσῶν ἐπὶ ποιητικὰς θύρας ἀφίκηται, πεισθεὶς ὡς ἄρα ἐκ τέχνης ἱκανῶς ποιητὴς ἐσόμενος, ἀτελὴς αὐτός τε καὶ ἡ ποίησις ἠφανίσθη: Quiſquis ſine furore fores poëticas pepulit, perſuaſus quòd arte ſolâ poëta poſſit euadere; is conatus ſui irritus, & item poëſis eius, abeunt ſiue pereunt. *Ideò & à vino poëtam iuuari percrebuit, quia mentem ſuſcitat ac mouet. Cratinus:*
Οἶνος τοι χαρίεντι μέγας πέλει ἵππος ἀοιδῷ:
Vinum eſt inſtar equi, geſtat tollitq; poëtam.

343. ARISTOTELI.] *Non hæc ipſa verba*
hodie

A lum magnum ingenium ſine mixturâ dementiæ fuit. Non poteſt grande aliquid & ſupra ceteros loqui, niſi mota mens. Cùm vulgaria & ſolita contempſit, inſtinctuque ſacro ſurrexit excelſior, tunc demum aliquid cecinit grandius ore mortali. Non poteſt ſublime quicquam & in arduo poſitum contingere, quamdiu apud ſe eſt. Deſciſcat oportet à ſolito, & efferatur, & [144] mordeat frænos, & rectorem rapiat ſuum: eòque ferat, quò per ſe timuiſſet eſcendere. Habes, Serene cariſſime, quæ poſſint tranquillitatem tueri, quæ reſtituere, quæ ſurrepentibus vitiis reſiſtant. Illud tamen ſcito, nihil horum ſatis eſſe validum, rem imbecillam ſeruantibus, niſi intenta & aſſidua cura circumeat animum labentem.

hodie in Ariſtotele: ſed Problematis Sect. XXX. *quæſtio prima eſt:* Cur homines qui ingenio claruerunt, vel in ſtudiis Philoſophiæ, vel in republicâ, vel carmine pangendo, melancholici omnes
B fuerunt? *Quò Cicero* 1. *Tuſcul. adſpexit:* Ariſtoteles quidem ait, omnes ingenioſos melancholicos eſſe. *Fortaſſe & nunc Seneca: quia Melancholia dementiæ aſſidet.*

344. MORDEAT.] *Vt equi feroces, & indomiti.*

L. ANNÆI SENECÆ

DE CONSTANTIA SAPIENTIS,

ſiue

QVOD IN SAPIENTEM NON CADIT INIVRIA. B

ARGVMENTVM ET ORDO.

MAGNI *animi, magni ingenij, atque etiam eloquij hoc ſcriptum: vno verbo,*
inter optima. Editum ſub tempus prioris illius puto, de Tranquillitate: cui
vulgò etiam iungunt, malè. Diuerſum argumentum eſt, & tali ſerie. Orditur
à Stoicorum laude, quorum Paradoxum tractat, Sapientem non affici iniuriâ.
Quid ergo? aiebat Serenus: non Cato contumeliis affectus, verberibus, &
ſputis? Ab hac obiectione ingreditur in materiem: & Non eſt tamen iniuriis,
inquit: fuit enim Sapiens, atqui in Sapientem iniuria non cadit. Quod tamen eâ mente dici ait,
non vt non fiat, ſed vt non admittat. Tangi poteſt iniuriâ, ſed non lædi: à te eſſe, in illo non eſſe. C
Hæc pulcherrimè exſequitur ad Cap. IV. *Diuidit deinde dicenda in duas partes, idque à diſcri-*
mine Iniuriæ & Contumeliæ. Priore, negat illam cadere in Sapientem; poſteriore, nec iſtam. De
Iniuriâ, hæc ſunt argumenta. Sapiens nullius mali patiens: at malum eſt Iniuria. Secundum, In-
iuria detrahit & deminuit: Sapienti nihil eripitur. habet in ſe vno omnia repoſita, & firmiter,
vt Stilpo. Tertium, Fortis ab infirmo non læditur: non ergo à Malitiâ Virus. Hic obiicitur, At-
qui Socrates nónne iniuriâ damnatus? Ita, ſed ſine ſuâ iniuriâ. Illi intulerunt, ipſe non accepit:
ſed ſapientiâ reiecit. Sicut venenum mihi das, ego antidoto vim eius infringo: ſcelus tu facis, ego
non patior. Quartum argumentum, Iniuria cum Iniuſtitiâ mixta eſt: non hæc cadit in Sapien-
tem: minimè ergo illa. Quintum, Sapienti nemo prodeſt: ergo nec lædit. Sextum, Iniuria à
Spe aut Metu eſt: Sapiens neutro eorum tangitur. Septimum vltimumque, Iniuriam nemo
immotus accipit: non mouetur Sapiens. Atque hic concluſio prioris partis, & adhortatio ad do-
gma animis accipiendum. Altera erat de Contumeliâ, quam expliuat Cap. X. *quid propriè ſit;*
& tum à Sapiente arceat. Primò, quia Sapiens magnitudinem ſuam nouit: non ergo contumelia D
ad eum pertinet, quæ nomen & rem habet à contemptu. Secundò, Superbi & inſolentes infe-
runt contumeliam: ipſe tales ſpernit: itaque & ab iis iſtam. Tertiò, Nemo maiorem meliorem-
que contemnit: is eſt Sapiens. Ergo in ſe dicta ridet, vt in conuiuiis ioculos puerorum. Sed quid?
fert igitur hæc omnia Sapiens? non caſtigat aut compeſcit? imò facit interdum: ſicut illos ipſos pue-
ros ſolemus: non quia malum ille acceperit, ſed quia hi fecerunt. Atque hactenus (ad Cap. XIV.*)*
in ſolam Contumeliam, aut Iniuriam: iam mixtim vtramque refutat. Hoc argumento, Securitas
propria eſt Sapientis: non eſt, ſi alterutram accipit, aut poteſt accipere. Simile & Epicurei dicunt:
etſi minùs fortiter. Denique leuia pleraque, quibus vulgus offenditur: ſuadet reiicere, & ride-
re ne ridearis. Concluſio, Quomodo eunti ad Sapientiam, Quomodo qui peruenit, ferendæ in-
iuriæ? Illi, cum morſu aliquo animi, & adhuc pugnâ; huic, ſine alterutro, & victor iam agit
ante ſe vtramque, & triumphat. Ego itero, magni animi ſcriptum eſt: robur ab eo, in tempo-
rum hac hominumque cottidianâ malitiâ, capiamus.

CAPVT

A

CAPVT PRIMVM.

TANTVM inter Stoicos, Serene, & [1] ceteros ſapientiam profeſſos intereſſe, quantum inter [2] fæminas & mares, non immeritò dixerim: cùm vtraque turba ad vitę ſocietatem tantundē conferat; ſed altera pars ad obſequendum, altera imperio nata ſit. Ceteri ſapientes molliter & blandè, vt ferè [3] domeſtici & familiares medici, ægris corporibus, non quà optimum & celerrimum eſt medentur, ſed quà [4] licet: Stoici [5] virilem ingreſſi viam, non vt amœna ineuntibus videatur curæ habent, ſed vt quamprimùm nos eripiant, & in illum [6] editum verticem educant, qui adeò extra omnem reli
B iactum ſurrexit, vt ſupra fortunam emineat. At ardua per quæ vocamur, & confragoſa ſunt. Quid enim [7] plano aditur excelſum? Sed ne tam abrupta quidem ſunt, quàm quidam putant. prima tantùm pars ſaxa rupeſque habet, & inuij ſpeciem: ſicut pleraque ex longinquo ſpeculantibus abſciſſa & connexa [8] videri ſolent, cùm aciem longinquitas fallat. Deinde propiùs adeuntibus eadem illa, quæ in vnum congeſſerat error oculorum, paullatim adaperiuntur: tum illis, quæ præcipitia ex interuallo apparebant, redit [9] lene faſtigium. Nuper cùm incidiſſet mentio M. Catonis, indignè ferebas (ſicut es iniquitatis impatiens) quòd Catonem [10] ætas ſua parùm [11] intellexiſſet, quòd ſupra Pompeios & Cæſares [12] ſurgentem, infra [13] Vatinios poſuiſſet: & tibi indignum videbatur, quòd illi diſſuaſuro [14] legem, toga in foro eſſet erepta, quodque [15] à Roſtris, vſque [16] ad arcum Fabianum, per ſeditioſæ factionis manus tractus, voces improbas, & ſputa, & omnes alias

C

COMMENTARIVS.

CAP. I. 1. CETEROS.] *Cynicas certè excipe. qui duritie & robore ſuper ipſos Stoicos: etſi dogmata tamen ferè conueniebant.*

2. FÆMINAS.] *De Epicurëis, haud abnuam: licenter dictum in alios.*

3. DOMESTICI.] *Diuites, illo æua, medicos domi habebant: atque eos ferè è ſeruis aut libertis.*

4. LICET.] *Per mollitiem ægri, cui ſe attemperant.*

5. VIRILEM.] *Ideò mares, ideò fortes. Noſter epiſt.* LXXVII. Amicus noſter Stoicus, homo egregius, & vt verbis illum, quibus laudari dignus eſt, laudem, vir fortis ac ſtrenuus. *Ecce tamquam de viro, imò de milite. In epiſt.* LXXXIV. Zenon huius ſan-
D ctiſſimæ fortiſſimæque ſectæ conditor. *Et ita me Deus (pauca excipio) talis fuit.*

6. EDITVM VERTICEM.] -- Sapientum templa ſerena.
Deſpicere vnde queas alios, paſſimq́; videre
Errare, atque viam palantes quærere vitæ.

7. PLANO.] *Per planum. Si ad excelſa tendis, ſcandendum connitendúmque eſt per arrecta, & ſæpe aſpera.*

8. VIDERI SOLENT.] *Nobis planè (nam memini) cùm in Italiam iturt, primà vidimus Alpes.*

9. LENE FASTIGIVM.] *Quod mediæ valles faciunt, & per cliuas in cliuos adſcenſus.*

10. ÆTAS SVA.] *Quid mirum?* Et ſua riſerunt ſæcula Mæoniden. *Inuidia hæc eſt nobis inſita, &* Naturaliter (*ait Velleius*) audita viſis laudamus libentiùs, & præſentia inuidiâ, præterita veneratione proſequimur: & his nos obrui, illis inſtrui credimus.

11. INTELLEXISSET.] *Interpretata virtutes eius, vt decebat, eſſet: atque eaſdem deinde æſtimaſſet.*

12. SVRGENTEM.] *Et attollendum ab omnibus, ſi merita pendantur.*

13. VATINIOS.] *Vatinius, inter probra ſui æui, ore atque anima iuxtà fœdus. Sed Cato tamen ei in petitiane Præturæ poſthabitus.*

14. LEGEM.] *An Metelli Tribuni, qui Pompeium in Italiam cum copiis vocabat? an Cæſaris, de agro Campano diuidendo? Vtrique enim animosè Cato ſe oppoſuit, & per contumelias, probra, violentiam reiectus. Plutarchum & Dionem vide, & Senecam ipſum epiſt.* XIV.

15. A ROSTRIS.] *Vbi lex ferebatur. quæ ipſe ad impediendum conſcenderat.*

16. AD ARCVM.] *Qui erat in primâ Sacrâ viâ, haud procul templo Fauſtinæ. Trebellium in Saloniná vide, Ciceronem pro Plancio. Aſconius II. in Verrem ita, ad hæc verba Tullij,* Fornicem Fabianum: Arcus eſt iuxta Regiam, in Sacrâ viâ, à Fabio Cenſore conſtructus, qui à deuictis Allobrogibus, Allobrox cognominatus eſt: ibique ſtatua eius poſita propterea eſt.

alias inſanæ multitudinis contumelias pertuliſſet. Tunc ego reſpondi, habere te quòd A
Reipublicæ nomine moueretis, quam hinc P. Clodius, hinc Vatinius, ac peſſimus quiſque venundabat: & cæcâ cupiditate corrupti, non intelligebant, ſe, dum vendunt, etiam
II. [17] vænire. Pro ipſo quidem Catone ſecurum te eſſe iuſſi. Nullum enim ſapientem nec iniuriam accipere, nec contumeliam poſſe: Catonem autem [18] certius exemplar ſapientis viri nobis deos immortales dediſſe, quàm [19] Vlixem & [20] Herculem prioribus ſæculis. Hos enim Stoici noſtri ſapientes pronunciauerunt, inuictos laboribus, & contemptores voluptatis, & victores omnium [21] terrarum. Cato cum feris manus non contulit, quas conſectari venatoris [22] agreſtiſque eſt: nec monſtra [23] igne, ac ferro perſecutus eſt, nec in ea tempora incidit, quibus credi poſſet cælum [24] vnius humeris inniti, excuſſâ iam antiquâ credulitate, & ſæculo [25] ad ſummam perducto ſolertiam. Cum ambitu congreſſus, multiformi malo, & cum potentiæ immenſâ cupiditate, quam totus orbis [26] in tres diuiſus [27] ſatiare non poterat, aduerſus vitia ciuitatis degenerantis, & peſſum ſuâ mole [28] ſidentis, ſtetit ſolus, & cadentem Rempublicam, quantum modò [29] vnâ re- B
trahi manu poterat, retinuit: donec vel abreptus, vel abſtractus, comitem ſe diu ſuſtentatæ ruinæ dedit: [30] ſimulque exſtincta ſunt, quæ nefas erat diuidi. Neque enim Cato poſt libertatem vixit, nec libertas poſt Catonem. Huic tu putas iniuriam fieri potuiſſe à populo, quòd aut præturam illi detraxit, aut [31] togam? quòd ſacrum illud caput purgamentis oris aſperſit? Tutus eſt ſapiens, nec vllâ affici aut iniuriâ, aut contumeliâ poteſt.

III. Videor mihi intueri animum tuum incenſum, & efferueſcentem. paras acclamare: Hæc ſunt quæ auctoritatem [32] præceptis veſtris detrahant. [33] magna promittitis, & quæ ne optari quidem, nedum credi poſſint: deinde ingentia locuti, cùm [34] pauperem negaſtis

17. VÆNIRE.] *Nam & ipſorum libertas, atque adeò ipſi, cum republicâ peribant.*

CAP. II. 18. CERTIVS EXEMPLAR.] *In veteri Florido:*

Quippe malo vnum Catonem, quàm trecentos Socrates:

inuidendâ laude.

19. VLIXEM.] *Homeri ſcriptis notum. qui eum ſanè, non patientem ſolùm, ſed ἀπαθῆ penè facit. vt in illo vxoris ſuæ primo adſpectu, à viginti annis: cùm ea ignorans illum, ad Vlyſſis ſui nomen collacrumaſſet; ipſe nihil mouetur, nec vel leuiter tenereſcit. ſed, vt poëta ait,*

Ὀφθαλμοὶ δ' ὡσεὶ κέρα ἕστασαν, ἠὲ σίδηρος:

Illi oculi ſtabant, vt ferrum, aut cornua dura.

Profectò Stoicus fuit: quid ipſe? imò & Homerus, vt Stoici (magni eius miratores) volebant.

20. HERCVLEM.] *Quem Cynici exemplar habebant roboris, & perpeſſionis. Diogenes ille, nobilis canis, dicere ſolitus, τὸν αὐτὸν χαρακτῆρα τοῦ βίου διεξάγειν, ὅνπερ καὶ Ἡρακλῆς:* eamdem vitæ formam & tenorem ſe exſequi, quem Hercules. *Et ab iſto ſanè Philoſophorum ille, in ſollenni habitu, baculus, qui clauæ eius reſpondebat: ab Vlyſſe* Pera. *cui ſcilicet Minerua, vt peregrino mendico, circumpoſuit ἀεικέα πήρην,* ſordidam & indecoram peram.

21. TERRARVM.] *Ego* terrorum *puto. Nam illud ſanè falſum, præſertim in Vlyſſe.*

22. AGRESTISQVE EST.] *Nec Romani nobiles in hoc ſtudio.*

23. IGNE AC.] *Auſonius in* XII. *laboribus Herculis:*

- Lernæam ferro ac face contudit Hydram.

24. VNIVS.] *Siue Atlantis, ſiue Herculis qui in ſuccollando ei ſucceſſit.*

25. AD SVMMAM.] *De noſtro idem dixerim. vtinam cum antiquâ ſimplicitate, nec antiqua virtus excuſſa!*

26. IN TRES.] *Cæſarem, Pompeium, Craſſum. Lucanus:* Facta tribus dominis communis Roma. C

27. SATIARE.] *Imò nec duos deinde (ſublato Craſſo) ſatiauit.*

——— populique potentis,
Quæ mare, quæ terras, quæ totum poſſidet orbem,
Non cepit Fortuna duos.

28. SIDENTIS.] *Vt grauia & magna ædificia, fundamentis lapſantibus. Liuius in eadem re, eodem verbo:* Velut deſidentes primò mores ſequatur animo, deinde vt magis magiſq; lapſi ſint.

29. VNA MANV.] *Quæ prouerbio aſſeritur infirma. Euripides:* - μιᾶς γὰρ χειρὸς ἀσθενὴς μάχη:
- vnius robur infirmum manus.

30. SIMVL EXSTINCTA.] *Ergo vel hinc interpretemur De Tranquill. cap.* XV. Cogitur ſimul de ſe ac de rep. palàm facere: *vtriuſque funus ſimul aperire.* D

31. TOGAM.] *Dum trahit, trudit, vellicat.*

CAP. III. 32. PRÆCEPTIS VESTRIS.] *Stoicis.*

33. MAGNA PROMITTITIS.] *Ipſe ita Chryſippus:* Διὸ καὶ διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ τε μεγέθους, καὶ τοῦ κάλλους, πλάσμασι δοκοῦμεν ὅμοια λέγειν, καὶ οὐ κατὰ τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν: Quare ob excellentiam magnitudinis & pulchritudinis, videmur fabulis ſimilia dicere, nec pro homine omnino vel humanâ naturâ.

34. PAVPEREM NEGASTIS.] *Illi verò negant, imò*

A ſtis eſſe ſapientem, non negatis ſolere illi & ſeruum, & veſtem, & tectum, & cibum deeſſe; cùm ſapientem [35] negaſtis inſanire, non negatis & alienari, & parùm ſana verba emittere, & quicquid vis morbi cogit, audere; cùm ſapientem negaſtis [36] ſeruum eſſe, iidem non itis infitias, & vænum iturum, & imperata facturum, & domino ſuo ſeruilia præſtiturum miniſteria. Ita, ſublato altè ſupercilio, [37] in eadem quæ ceteri, deſcenditis, mutatis rerum nominibus. Tale itaque aliquid & in hoc eſſe ſuſpicor, quod primâ ſpecie pulchrum atque magnificum eſt: nec iniuriam, nec contumeliam accepturum eſſe ſapientem. Multum autem intereſt, vtrùm ſapientem [38] extra indignationem, an extra iniuriam ponas. Si dicis illum æquo animo laturum; nullum habet priuilegium. contigit illi res vulgaris, & quæ diſcitur ipsâ iniuriarum aſſiduitate, patientia. Si negas accepturum iniuriam, id eſt, neminem illi tentaturum facere; omnibus relictis negotiis Stoicus fio. [39] Ego verò ſapientem non [40] imaginatio honore verborum exornare conſtitui, ſed eo loco ponere, quò nulla [41] permittatur iniuria. Quid ergo? nemo erit qui laceſſat, B qui tentet? Nihil in rerum naturâ tam ſacrum eſt, quod ſacrilegum non inueniat: ſed non ideò diuina minùs in ſublimi ſunt, ſi exſiſtunt, qui magnitudinem, multum vltra ſe poſitam, non icturi petant. Inuulnerabile eſt, non quod non feritur, ſed quod non læditur. [42] Ex hac tibi notâ ſapientem exhibeo. Numquid dubium eſt, quin certius robur ſit, quod non vincitur, quàm quod non laceſſitur? cùm dubiæ ſint vires inexpertæ: at meritò certiſſima firmitas habeatur, quæ omnes incurſus reſpuit. Sic tu ſapientem melioris ſcito eſſe naturæ, ſi nullius illi iniuria nocet, quàm ſi nulla ſit. Et illum fortem virum dicam, quem bella non ſubigunt, nec admota vis hoſtilis exterret: non cui pingue otium eſt, inter deſides populos. Huiuſmodi igitur, ſapientem nulli eſſe iniuriæ obnoxium. Itaque non refert, quàm multa in illum [43] coniiciantur tela, cùm ſit nulli penetrabilis. Quomodo quorumdam lapidum inexpugnabilis ferro duritia eſt, nec [44] ſecari adamas, aut

imò ſolum diuitem, ſolum regem eſſe ſapientem. Sed quo ſenſu? quem apud me videre eſt, Manud. III. C *Diſſertat.* III.

35. NEGASTIS INSANIRE.] *Nam ſoli & omnes ſtulti inſaniunt, ex Stoico dogmate: ſapiens minimè. Horatius:*

Quem mala ſtultitia, & quæcumque inſcitia veri,
Cæcum agit; inſanum Chryſippi porticus & grex
Autumat. hæc populos, hæc magnos formula reges,
EXCEPTO SAPIENTE, tenet.

Atqui alienatur, *vt ſequitur in Senecâ. Reſpondent, quod verbis Stoicorum dicam.* Τὸν σοφὸν οὐ μανήσεσθαι. προσπεσεῖσθαι μέντοι ποτὲ αὐτῷ φαντασίας ἀλλοκότους, διὰ μελαγχολίαν ἢ λήρησιν, οὐ κατὰ τὸν τῶν αἱρετῶν λόγον, ἀλλὰ παρὰ φύσιν: Sapientem inſaniâ D affectum non iri. Accidere tamen illi interim & euenire imaginationes abſurdas, à bile atrâ vel aberratione mentis; non autem à deflexu rationis in eligendo, ſed præter naturam. *Plura in Manuduct.* III. *Diſſert.* XVIII.

36. SERVVM ESSE.] *Imò ille ſolus liber. ſed hæc & talia omnia ad animum referuntur & decreta ſapientis, quæ nulla vis aut fortuna eripit: etſi in corpore, & quæ circa illud, mutat.*

37. IN EADEM.] *Ipſe iterùm De Benefic.* II. *cap.* XXXV. A conſuetudine quædam, quæ dicimus, abhorrent: deinde aliâ viâ ad conſuetudinem redeunt. *Et eſt hoc in omnibus Stoicorum* Inopinatis: *quæ magnificè dicta, vt animos attollant, nihil à naturâ aut bono more diſcedunt. Interpretatione mitigantur. quod ridet tamen Plutarchus* Aduerſus Stoicos, *& cum Archilocheio illo comparat:* τῇ μὲν ὕδωρ δολοφρονοῦσα χειρὶ, τῇ δὲ πῦρ προσάγεται: Vnâ manu aquam ſubdola fert, ignem alterâ.

38. EXTRA INDIGNATIONEM.] *Ideſt, vtrùm dicas eum non æſtimare iniuriam, an non habere.*

39. EGO VERÒ.] *Hactenus Serenus, reſpondet Seneca.*

40. IMAGINARIO.] *Aſſimilato, non vero.* Imaginarij contractus *(in iure)* in quibus fides facti ſimulatur, non intercedente veritate. *Et Seneca* Imaginaria paupertas, *epiſt.* XXVIII.

41. PERMITTATVR.] *Siſenna:* Multi præmiſſis armis, ex ſummo ſe permitterent. *Liuius:* Concitant equos, permittuntque in hoſtes. *Seneca* II. *De Clem.* Etiam ad calamitoſos bonitatem ſuam permittere. *De ipſo autem Paradoxi ſenſu, nos in in Manud.* III. *Diſſert.* XVIII.

42. EX HAC NOTA.] *Huius commatis & generis. Apuleius, pro totâ ſententiâ, De Philoſophiâ:* Non enim ſapiens eàm cõtumeliam putat, quam improbus faciat; ſed eam non putat, quam patientia firmiter toleret.

43. CONIICIANTVR TELA.] *Idem De Irâ,* III. *cap.* V. At ille ingens animus, & verus æſtimator ſui, non vindicat iniuriam, quia non ſentit. Vt tela à duro reſiliunt, & cum dolore cædentis ſolida feriuntur: ita nulla magnum animum iniuria ad ſenſum ſui ducit, fragilior eo quod petit.

44. SECARI ADAMAS.] *Plinius* XXXVII. *cap.* IV. Quippe duritia enarrabilis eſt, igniumque etiam victrix natura. Vnde & nomen indomita vis Græcâ interpretatione accepit.

aut cædi, [46] vel deteri poteſt, ſed incurrentia vltrò retundit: quemadmodũ quędam non A
poſſunt igne conſumi, ſed flammâ circumfusâ, rigorem ſuum habitumq́ue conſeruant:
quemadmodum proiecti in altum [47] ſcopuli mare frangunt, nec ipſi vlla ſæuitiæ veſti-
gia, tot verberati ſæculis, oſtentant: ita ſapientis animus ſolidus eſt, & id roboris colle-
IV. git, vt tam tutus ſit ab iniuriâ, quàm illa quæ retuli. Quid igitur? non erit aliquis
qui ſapienti facere tentet iniuriam? tentabit, ſed non peruenturam ad eum. Maiore enim
interuallo à contactu inferiorum abductus eſt, quàm vt vlla vis noxia vſque ad illum vi-
res ſuas perferat. Etiam cùm potentes, & imperio editi, & [48] conſenſu ſeruientium va-
lidi, nocere ei tentent: tam citra ſapientem omnes eorum impetus deficient, quàm quæ
[49] neruo tormentíſve in altum exprimuntur, cùm extra viſum exſilierunt, citra cęlum ta-
men flectuntur. Quid tu putas, cùm ſtolidus [50] ille rex multitudine telorum diem ob-
ſcuraſſet, vllam ſagittam in Solem incidiſſe? aut demiſſis in profundum cathenis [51] Ne-
ptunum potuiſſe contingi? Vt cæleſtia humanas manus effugiunt, & ab his qui templa
diruunt, aut ſimulacra conflant, nihil diuinitati nocetur: ita quicquid fit in ſapientem B
proteruè, petulanter, ſuperbè, fruſtra tentatur. At ſatius erat, neminem eſſe qui facere
vellet. Rem difficilem optas humano generi, innocentiam. At non fieri, eorum intereſt
qui facturi ſunt, non eius qui pati, ne ſi fiat quidẽ, non poteſt. Imò neſcio, an magis vires
ſapientia oſtendat tranquilla inter laceſſentia: ſicut maximum argumentum eſt impe-
ratoris armis viriſque pollentis, tuta ſecuritas & in hoſtium terrâ. Diuidamus ſi tibi vi-
detur, Serene, iniuriam à contumeliâ. Prior illa [52] naturâ grauior eſt: hæc leuior, & tan-
tùm delicatis grauis: quâ non læduntur, ſed offenduntur. Tanta eſt tamen animorum
diſſolutio & vanitas, vt quidam [53] nihil acerbius putent. Sic inuenies ſeruum, qui fla-
gellis [54] quàm colaphis cædi malit, & qui mortem ac verbera tolerabiliora credat, quàm
contumelioſa verba. Ad tantas ineptias peruentum eſt, vt non dolore tantùm, ſed dolo-
ris opinione vexemur: more puerorum, quibus metus incutit vmbra, & perſonarum
deformitas, & deprauata facies; lacrimas verò euocant nomina parùm grata auribus, &
V. digitorum motus, & alia, quæ impetu quodam erroris improuidi refugiunt. Iniu- C
ria propoſitum hoc habet, aliquem malo afficere: malo autem ſapientia non relinquit
locum. Vnum enim malum illi eſt turpitudo: quæ introire eò, vbi iam virtus hone-
ſtumq́ue eſt, non poteſt: iniuria ergo ad ſapientem non peruenit. Nam ſi iniuria alicu-
ius mali patientia eſt, ſapiens autem nullius mali eſt patiens, nulla ad ſapientem iniuria
pertinet. Omnis iniuria deminutio eius eſt, in quem incurrit. nec poteſt aliquis iniuriam
accipere ſine aliquo [55] detrimento vel dignitatis, vel corporis, vel rerum extra nos poſita-
rum: ſapiens autem nihil perdere poteſt, omnia in ſe repoſuit, nihil fortunæ credit, bona
ſua

46. VEL DETERI.] *Olim creditum, falſum ait Garcias Hiſpanus, aliquot experimentis:* Nam & in ſeobem malleolo redigi, & in mortario teri piſtillo ferreo.

47. SCOPVLI.] *Eadem imaga De Vitâ beatâ, cap.* XXVII.

CAP. IIII. 48. CONSENSV SERV.] *Liuius:* Imperij vires in conſenſu obedientium ſunt.

49. NERVO TORMENTISVE.] *Catapultis, aut balliſtis.*

50. ILLE REX.] *Xerxes.*

51. NEPTVNVM.] *Valerius:* Grauem illum & mari & terræ Xerxem, nec hominibus tantùm terribilem, ſed Neptuno quoque compedes, & cælo tenebras minitantem. *Iuuenalis:*

Ipſum compedibus qui vinxerat Ennoſigæum.

Herodotum vide lib. VII.

52. NATVRA GRAVIOR.] *Re ipsâ, quia damnum & læſionem affert, Cap. ſequenti.*

53. NIHIL ACERBIVS.] *Imò generaſi animi putatur ille affectus, non tantùm (vt ipſe autumat) delicati. Ita apud Pacuuium quiſpiam:*

Patior facilè iniuriam, ſi eſt vacua à contumeliâ.

Alius apud Cacilium, gradatiane:

Facilè ærumnam ferre poſſum, ſi inde abeſt iniuria: D

Etiamq́ue iniuriam, niſi contrà conſtat contumeliâ.

Adeò illud cantemni offendit, à quo cantumelia. Vide mox Cap. X.

54. QVAM COLAPHIS.] *Nam flagella recepta in caſtigasiane ſeruorum: at calaphis ludibrium & irriſia ineſſe videntur, quamquam hi leuiores. Demaſthenes tali affectu:* Οὐδὲ γὰρ τὸ τύπτεσθαι τοῖς ἐλευθέροις δεινὸν, καίπερ ὂν δεινὸν, ἀλλὰ τὸ ἐφ' ὕβρει: Non enim verberari liberis hominibus tam graue, etſi graue; quàm quòd per contumeliam.

CAP. V. 55 DETRIMENTO VEL.] *Ita Iuriſconſulti definiunt Iniuriam,* damnum culpâ datum.

56. VIR-

A ſua in ſolido habet, contentus virtute, quæ fortuitis non indiget. Ideoque nec augeri, nec minui poteſt. nam in ſummum perducta, incrementi non habent locum. Nihil eripit fortuna, niſi quod dedit: [56] virtutem autem non dat: ideò nec detrahit. Libera eſt, inuiolabilis, inmota, inconcuſſa, ſic contra caſus indurata, vt nec inclinari quidem, nedum vinci poſſit. Aduerſus apparatus terribilium, [57] rectos oculos tenet, nihil ex vultu mutat, ſiue illi dura, ſiue ſecunda oſtentantur. Itaque nihil perdet, quod perire ſenſurus ſit. Vnius enim in poſſeſſione virtutis eſt, ex quâ depelli numquam poteſt: ceteris [58] precariò vtitur. quis autem iacturâ mouetur alieni? Quòd ſi iniuria nihil lædere poteſt ex his, quæ propria ſapientis ſunt, quia virtute ſuâ [59] ſaluâ ſunt: iniuria ſapienti non poteſt fieri. [60] Megara Demetrius ceperat, cui cognomen Poliorcetes fuit. ab hoc Stilpon philoſophus interrogatus, numquid perdidiſſet, *Nihil*, inquit: [61] *omnia namque mea mecum ſunt*. Atqui & patrimonium eius in prædam ceſſerat, & [62] filias rapuerat hoſtis, & patriam. At ille victoriam illi excuſſit: & ſe, vrbe captâ, non inuictum tantùm, ſed indemnem eſſe teſtatus eſt. habebat enim ſecum vera bona, in quæ non eſt [63] manus iniectio.
B At ea quæ diſſipata & direpta ferebantur, non iudicabat ſua, ſed aduenticia, & nutum fortunæ ſequentia: ideò non vt propria dilexerat. Omnium enim extrinſecus affluentium lubrica & incerta poſſeſſio eſt. Cogita nunc, an huic fur, an calumniator, aut vicinus potens, aut diues aliquis [64] regnum orbæ ſenectutis exercens, facere iniuriam poſſit, cui bellum & hoſtis ille, egregiam [65] artem quaſſandarum vrbium profeſſus, eripere nihil potuit. Inter micantes vbique gladios, & militarem in rapinam tumultum, inter flammas & ſanguinem ſtragemque impulſæ ciuitatis, inter fragorem templorum ſuper deos ſuos cadentium, vni homini pax fuit. Non eſt itaque quòd audax iudices promiſſum:

56. VIRTVTEM NON DAT.] *Eſt illud Attij, apud Nonium:*

- nam ſi à me regnum fortuna atque opes
Eripere quiuit, at virtutem non quiit.

C
57. RECTOS OCVLOS.] *Confidentiæ notam. Suetonius Auguſti, cap.* XVI. Eum nec rectis oculis adſpicere potuiſſe inſtructam aciem. *Hierax apud Stobæum:* Τοὺς δὲ ὑπ' ἐλευθερίας ἐλέγχοντας, οὔτ' ἰδεῖν ὀρθοῖς τοῖς ὀφθαλμοῖς ἀνέχεται: Qui verò per libertatem redarguunt, eos nec rectis oculis adſpicere ſuſtinet. *Theocritus:*

-- ἄχθομαι, εἴ τύ με τολμῇς
Ὄμμασι τοῖς ὀρθοῖσι ποτιβλέπειν:
-- indignor, ſi mihi contrà
Vel rectis oculis auſis obſiſtere.

58. PRECARIÒ.] *At Precarij lex, vti quamdiu is patitur, qui dedit.*

59. SALVA SVNT.] *Quid ſi*, ſaluâ abſunt? *magis pro re & ſenſu.*
D

60. MEGARA DEMETRIVS.] *Bis eo vrbs capta, haud multum diuerſo tempore; & ſemper cum monumento conſtantiæ huius in Stilpone. Prior ceperat Ptolomæus Soter, & Stilponem pro magno ducens abducere, pecuniam & preces obtulit vt ſecum in Aegyptum iret: quod renuit, & in afflictâ patriâ manſit. Iterùm deinde iſte Demetrius. & cum ei quoque notitia & cura huius viri eſſet, domum illi ſeruari, & res omnes reſtitui iuſſit. Monitus igitur, vt ſcripto complecteretur, nobilem hanc vocem edidit*, μηδὲν τῶν οἰκείων ἀπολωλέναι. παιδείαν γὰρ μηδένα ἐξενηνοχέναι, τόν τε λόγον ἔχειν καὶ τὴν ἐπιστήμην: Nihil ſuum amiſiſſe. eruditionem enim neminem abſtuliſſe, & rationem ſibi ſcientiamque relictam. *Ita enim hæc à Diogene efferuntur. Stilpo autem, cùm alia magnus, tum hoc nomine, quòd Cratetem & Zenonem habuerit in ſuâ diſciplinâ.*

61. OMNIA NAMQVE.] *Hoc Biantis dicto magis conuenit. qui Priene ſuâ captâ, cùm alius aliud fugiens auferret:* Tu nihil? Nihil, *inquit.* nam omnia mea mecum porto.

62. FILIAS RAPVERAT.] *Vnius filiæ Diogenes meminit, atque eius parùm pudicæ.*

63. MANVS INIECTIO.] *Dominij & vindicationis ſignum. In legibus* XII. Poſt deinde manus endoiectio eſto. *Noſter Conſol. ad Helu. cap.* XI. Animus ipſe ſacer & æternus, cui non poſſit inici manus. *Seruius in hoc Virgilij:* Iniecere manus Parcæ. Vſus eſt ſermone iuris. nam manus iniectio dicitur, quoties non expectatâ auctoritate iudicis, rem nobis debitam vindicamus.

64. REGNVM ORBÆ.] *Nam orbi iſti gratioſi, imò imperioſi, & potentes obſequentium potentiâ. Captatores vndique imminebant, & ſubſeruiebant. Ammianus:* Vile eſſe, quidquid extra pomœrium vrbis naſcitur, exiſtimant, præter orbos & cælibes: nec credi poteſt, quà obſequiorum diuerſitate colantur homines ſine liberis. *Iuuenalis:*

—— dominus tamen, & domini rex
Si vis tu fieri, nullus tibi paruulus aulâ
Luſerit Æneas.

Cicero in Paradoxis: Hereditatis ſpes, quid iniquitatis ſeruiendo non ſuſcipit? quem nutum locupletis orbi ſenis non obſeruat? *Adde Senecam Conſol. ad Marciam, cap.* XIX.

65. ARTEM QVASSAND.] *Ideò* Poliorcetes *Græcis, ſiue* Vrbicapus *dictus: & machinæ aliquot, & decantata illa* Helepolis, *ipſius inuenti fuerunt.*

ſum: cuius tibi, ſi parùm fidei habeo, ſponſorem dabo. Vix enim credis tantum firmi- A
taris in hominem, aut tantam animi magnitudinem cadere. ſed ſi prodit in medium, qui
VI. dicat: Non eſt quòd dubites, an attollere ſe homo natus ſupra humana poſſit, an
dolores, damna, vlcerationes, vulnera, magnos motus rerum circa ſe frementium ſecurus
adſpiciat, & dura placidè ferat, & ſecunda moderatè; nec illis cedens, nec his fretus, vnus
idemque inter diuerſa ſit, nec quicquam ſuum, niſi ſe putet eſſe, [66] eâ quoque parte quâ
melior eſt. Adſum hoc vobis probaturus, ſub iſto tot ciuitatum euerſore, munimenta in-
curſu arietis labefieri, & [67] turrium altitudinem cuniculis ac latentibus foſſis repentè re-
ſidere, & æquaturum editiſſimas arces aggerem creſcere: at nulla machinamenta poſſe
reperiri, quæ benè fundatum animum agitent. Erepſi modo è ruinis domus, & incen-
diis vndique relucentibus, per flammas, per ſanguinem fugi. Filias meas qui caſus ha-
beat, [68] an peior publico, neſcio. Solus, & ſenior, & hoſtilia circa me omnia videns, ta-
men integrum incolumemque eſſe cenſum meum profiteor, teneo, habeo quicquid mei
habui. Non eſt quòd me victum, victorem te credas. vicit fortuna tua fortunam meam. B
Caduca illa, & dominum mutantia, vbi ſint neſcio: quod ad res meas pertinet, mecum
ſunt, mecum erunt. Perdiderunt iſti diuites patrimonia; libidinoſi amores ſuos, & ma-
gno pudoris impendio dilecta ſcorta; ambitioſi curiam & forum, & [69] loca exercendis in
publico vitiis deſtinata; fœneratores perdiderunt [70] tabellas ſuas, quibus auaritia falsò
læta, diuitias imaginatur: ego quidem omnia integra illibataque habeo. Proinde iſtos
interroga qui flent, qui lamentantur, ſtrictis gladiis nuda pro pecuniâ corpora opponūt,
qui hoſtem onerato ſinu fugiunt. Ergo ita habe, Serene, perfectum illum virum, hu-
manis diuiniſque virtutibus plenum, nihil perdere. Bona eius ſolidis & inexſuperabili-
bus munimentis præcincta ſunt. Non Babylonis illi muros contuleris, quos Alexander
intrauit: non Carthaginis aut Numantiæ mœnia, [71] vnâ manu capta: non [72] Capito-
lium, arcémve. [73] habent iſta hoſtile veſtigium. Illa quæ ſapientem tuentur, à flammâ
& ab incurſu tuta ſunt: nullum introitum præbent, excelſa, inexpugnabilia, [74] diis æ-
VII. qua. Non eſt quòd dicas, ita vt ſoles, hunc ſapientem noſtrum nuſquam inueniri. C
Non fingimus iſtud humani ingenij vanum decus, nec ingentem imaginem falſæ rei
concipimus, ſed qualem confirmamus, exhibuimus, & exhibebimus. [75] Rarò forſitan,
magniſque ætatum interuallis inuenitur. neque enim magna, & excedentia ſolitum ac
vulgarem modum, crebrò gignuntur: ceterùm hic ipſe M. Cato, à cuius mentione hæc
diſputatio proceſſit, vereor ne [76] ſupra noſtrum exemplar ſit. [77] Denique validius debet
eſſe

CAP. VI. 66. EA QVOQVE PARTE.] *Id eſt, nec ſe quidem totum pro ſuo habet; ſed animum, quo propriè eſt homo.*

67. TVRRIVM ALTIT.] *Hæc & ſequentia in Poliorceticis explicauimus.*

68. AN PEIOR PVBLICO.] *Quomodò* peior, *ſi patria diruta & incenſa? An quia illa renaſci potuit, homini, cùm ſemel occidit, negatum? An* publicum *ad vulgus aliosq́ue refert: qui honeſtè perierunt, iſta cum dedecore, aut poſt illud viuant?*

69. LOCA EXERCENDIS.] *Nam in curiâ, comitio, foro, ambitio, auaritia, fraudes habitant; ac ſpecie etiam honeſti.*

70. TABELLAS.] *Contractuum, & cautionum. Gloſſæ:* Tabularius, *φυλακτήριος τῶν συμβολαίων:* cuſtos cōtractuum. *Nam tales etiam priuatim apud diuites erant. vt in epiſt.* LXXXVIII. Cuius patrimonium tabularios laſſat.

71. VNA MANV.] *Scipionis poſterioris Africani.*

72. CAPITOLIVM, ARCEMVE.] *Ergo hæc diuerſa, etſi in vno Saturnio monte. Nam pars extrema,* Arcem *regum tempore habuit, & poſteà etiam ſic dicta. Cicero in Catilinam:* Vobis arcem & Capitolium commendat. *Liuius:* Serui Capitolium atque arcem occupauere. *Eam ἄκραν Dionyſius plus ſemel nominat; additq́ue libro* X. *Τῷ καπετωλίῳ εἶναι προσεχῆ:* contiguam Capitolio eſſe. *Spectabat in eam portam, vbi poſteà theatrum Marcelli fuit.*

73. HABENT ISTA.] *Ne mutemus. licet, inquit, ibi notare hoſtium veſtigia; & capta fuêre aliquando. Nónne à Tatio Sabino, & ab Ap. Herdonio duce ſeruorum? Itaque* habent, *non tantùm* pauent, *vt mihi aliquando viſum fuit, moto dubitatione aliorum.* D

74. DIIS ÆQVA.] *In ſorte deorum, qui tuti & inacceſſi.*

CAP. VII. 75. RARÒ FORSITAN.] *Nimis rarò. atque vt ipſe (epiſt.* XLII.) tanquam Phœnix, ſemel anno quingenteſimo. *Vide Manud.* II. *Diſſert.* VIII.

76. SVPRA NOSTRVM.] *Non ſapientis illius, ſed ſuper communem noſtram ſortem. Vir eximius fuit, & proximus vero ſapienti, aut ipſe.*

77. DENIQVE VALIDIVS.] *Aſteriſco inſigniri volunt, & defectum eſſe. Dubito. videtur potiùs à digreſſiunculâ & exemplo ad diſſertādum iterū redire.*

78. INTER

A eſſe quod lædit,eo quòd læditur : non eſt autem fortior nequitia virtute. non poteſt ergo lædi ſapiens. Iniuria in bonos non tentarur niſi à malis : bonis [78] inter ſe pax eſt. Quòd ſi lædi niſi infirmior non poteſt : malus autem bono infirmior eſt : nec iniuria bonis, niſi à diſpari, verenda eſt : iniuria in ſapientem virum non cadit. Illud enim iam non es admonendus, neminem bonum eſſe, niſi ſapientem. Sed iniuſtè, inquis, Socrates damnatus eſt, iniuriam accepit. Hoc loco intelligere nos oportet, poſſe euenire, vt faciat aliquis iniuriam mihi, & ego non accipiam : tamquam ſi quis rem cùm è villâ meâ ſurripuir, in domo meâ ponat : ille furtum fecerit, ego nihil perdiderim. Poteſt aliquis nocens fieri, quamuis non nocuerit. Si quis cum vxore, tanquam cum alienâ concumbat, adulter erit, quamuis illa adultera non ſit. Aliquis mihi venenum dedit, ſed vim ſuam [79] remixtum cibo perdidit: venenum illud dando, ſcelere ſe obligauit, etiam ſi non nocuit. Non minùs latro eſt, cuius telum [80] oppoſitâ veſte eluſum eſt. [81] Omnia ſcelera etiam ante effectum operis, quantum culpæ ſatis eſt, perfecta ſunt. Quædam eius con-
B dicionis ſunr, & hac vice copulantur, vt alterum ſine altero eſſe non poſſit. Quod dico, conabor facere manifeſtum. Poſſum pedes mouere, vt non curram: currere non poſſum, vt pedes non moueam. poſſum, quamuis in aquâ ſim, non natare : ſi nato, non poſſum in aquâ non eſſe. Ex hac ſorte & hoc eſt, de quo agitur. ſi iniuriam accepi, neceſſe eſt factam eſſe: ſi eſt facta, non eſt neceſſe accepiſſe me. Multa enim incidete poſſunt, quæ ſubmoueant iniuriam. Vt, intentam manum deiicere caſus poteſt, & emiſſa tela declinare : ita iniurias qualeſcumque poteſt aliqua res depellere, & in medio intercipere, vt & factæ ſint, nec acceptæ. Prætereà, nihil iniuſtum iuſtitia pati poteſt : quia non VIII.
coëunt contraria : iniuria autem non poteſt fieri non iniuſtè : ergo ſapienti iniuria non poteſt fieri. Nec eſt quod mireris, ſi nemo poteſt illi iniuriam facere, [82] nec prodeſſe quidem quiſquam poteſt. & ſapienti nihil deeſt, quod accipere poſſit loco muneris : & malus nihil poteſt tribuere ſapienti. Habere enim priùs debet, quàm dare : nihil autem habet, quod ad ſe transferri ſapiens gauiſurus ſit. Non poteſt ergo quiſquam aut nocere ſa-
C pienti, aut prodeſſe : quemadmodum diuina nec iuuari deſiderant, nec lædi poſſunt.
ſapiens

78. INTER SE PAX.] *Atque amicitia etiam: quæ inter malos numquam, ſed facta tantùm.*

79. REMIXTVM CIBO.] *Qui vim & acrimoniam eius infregit: ſiue ſtomacho materiem reiiciendi dedit. At ieiunis venena ſumpta, mortifera ſunt certiſſimè, & in venas ſtatim eunt.*

80. OPPOSITA VESTE.] *Eſt Catulli illud:*
Quare nos tela iſta tua euitamus amictu:
quod pulchrâ imagine dictum, nalim mutari. Veſtis oppanſa, etiam grauia tela eludit : Poliarcetica noſtra dicent.

81. OMNIA SCELERA.] *Ita eſt, vbicumque aſſenſus, & magis ſi conatus, acceſſit. culpa contrahitur, ſæpe etiam pœna. Apuleius* IV. *Floridor.* In malefi-
D ciis, cogitata etiam ſcelera, non adhuc perfecta, vindicantur, cruentâ mente, purâ manu. *Noſter De Benefic.*V.*cap.* XIV. Latro eſt, etiam antequam manus inquinet, qui ad occidendum iam armatus eſt, & habet ſpoliandi atque interficiendi voluntatem. Exercetur atque aperitur opere nequitia, non incipit. *Sed non confusè tamen pœna: dumtaxat in grauioribus, atque vt Apuleius dixit* maleficiis, *vbi boni publici intereſt etiam conatus infringi. Alioqui Catonis Cenſarij illud verum (apud Agellium* VII. *cap.* III.*)* Ecquis eſt tandem noſtrûm, qui quod ad ſeſe attinet, æquum cenſeat, quemquam pœnas dare ob eam rem, quòd arguatur malè facere voluiſſe? nemo opinor. Quid nunc, ecqua lex tam acerba eſt, quæ dicat, Siquis illud facere voluerit, mille nummi, dimidium familiæ, mulcta eſto? *Et Iuriſconſultus l.* XVIII. *De pœnis:* Cogitationis nemo pœnam luit. *Item Triphoninus l.* CCXXV. *De verb. ſig.* Seruum, qui conſilium fugiendi habeat, non eſſe fugitiuum. item furem, adulterum, aleatorem : atque oportere hæc crimina adſumpto actu intellegi. *Quæ vera ſunt in minoribus, vel vbi tentatio acceſſit : in grauioribus minimè, & pœnam trahunt. ſi tamen conatus deprehenſus, & foras ſua indicio proditus. Ita in Adulteriis, Sulla puniuit voluntatem,* ſiquis tentaſſet. *Idem de ſicario habet,* ſiquis cum telo, hominis occidendi cauſſâ, ambulaſſet. *Sed & in Ambitu, Arcadius & Honorius Imperatores,* pari ſorte ſcelus, quàm ſceleris puniunt voluntatem. *Magis in paricidiis, veneno, talibus. Quinctilianus Declam.* CCLXXXI. Non enim tibi proderit dixiſſe, Non feci. Numquam mens exitu æſtimanda eſt. ſatis eſt, probare animum paricidæ. *Vide Maximum Tyrium in hac totâ re, Serm.* II. *Addo, Theologos quaſdam ſic diſtinguere, vt quattuor faciant gradus in culpâ:* Obiectum, ſiue primum Motum; Luctam; Aſſenſum; & Actum. *Duo priora extra culpam eſſe; altera, in culpâ, atque etiam pœnâ, apud Deum quidem. Theodorus Balſamo, in Can.* IIII. *Concilij Neocæſarienſis. Hæc ad iſta Seneca haud importunè dicta vberiùs ſunto.*

CAP. VIII. 82. NEC PRODESSE.] *Omnia enim ſunt ſapientis, Stoico ſcito. item, Se ipſa contentus eſt ad beatè viuendum. &, Nullâ re eget. Vide autem*

ſapiens autem vicinus proximuſque diis conſiſtit, [81] exceptâ mortalitate, ſimilis Deo. A
Ad illa nitens pergenſque excelſa, ordinata, intrepida, æquali & concordi curſu fluentia,
ſecura, benigna, [82] bono publico natus, & ſibi & aliis ſalutaris, nihil humile concupiſcet,
nihil flebit, qui rationi innixus, per humanos caſus diuino incedet animo. Non habet
vnde accipiat iniuriam. ab homine me tantùm dicere putas? nec à fortunâ quidem: quæ
quotiens cum virtute congreſſa eſt, nûquam par receſſit. Si maximum illud, vltra quod
nihil habent iratæ leges, aut ſæuiſſimi domini, quod minentur; in quo imperium ſuum
fortuna conſumit; æquo placidoque animo accipimus, & ſcimus mortem malum non
eſſe, ob hoc ne iniuriam quidem: multò faciliùs alia tolerabimus, damna, dolores, igno-
minias, locorum commutationes, orbitates, diſcidia. quæ ſapientem, etiam ſi vniuerſa
circumueniant, non mergunt; nedum ad ſingulorum impulſus mæreat. Et ſi fortunæ
iniurias moderatè fert: quanto magis hominum potentium, quos ſcit fortunæ manus
IX. eſſe? Omnia itaque ſic patitur, [85] vt hiemis rigorem, vt intemperantiam cæli, vt
feruores morboſque, & cetera forte accidentia. Nec de quoquam tam bene iudicat, vt il- B
lum quicquam putet conſilio feciſſe: [86] quod in vno ſapiente eſt. aliorum omnium non
conſilia, ſed fraudes, & inſidiæ, & motus animorum inconditi ſunt: quos caſibus adnu-
merat. Omne autem fortuitum citra nos ſæuit, [87] & iniuriatur. Illud quoque cogita, in-
iuriarum latiſſimè patere materiam illis, per quæ periculum nobis quæſitum eſt: vt ac-
cuſatore ſubmiſſo, aut criminatione falsâ, aut irritatis in nos potentiorum motibus, quæ-
que alia [88] inter togatos latrocinia ſunt. Eſt & illa iniuria frequens, ſi lucrum alicui ex-
cuſſum eſt, aut præmium diu captatum; ſi magno labore affectata hereditas auerſa eſt;
& quæſtuoſæ domus gratia erepta. hæc effugit ſapiens, qui neſcit nec in ſpe, nec in me-
tu viuere. Adiice nunc, quòd iniuriam nemo immotâ mente accipit, ſed ſenſum eius
perturbatur: caret autem perturbatione vir erectus: moderator ſui, altæ quietis & pla-
cidæ. Nam ſi illum tangit iniuria; [89] & mouet, & impedit. caret autem irâ ſapiens, quam
excitat iniuriæ ſpecies: nec aliter careret irâ, niſi & iniuriâ, quam ſcit ſibi non poſſe fieri.
Inde tam erectus lætuſque eſt, inde continuo gaudio elatus, adeò ad offenſiones rerum
hominumque non contrahitur, vt ipſa illa iniuria vſui ſit, per quam experimentum ſui C
capit, & virtutem tentat. Faueamus, obſecro vos, huic propoſito, æquiſque & animis &
auribus aſſimus, dum ſapiens iniuriæ excipitur: nec quicquam ideò petulantiæ noſtræ,
aut rapaciſſimis cupiditatibus, aut temeritati ſuperbiæque detrahitur. Saluis vitiis ve-
ſtris, hæc ſapienti libertas quæritur. non vt vobis facere non liceat iniuriam, agimus: ſed
vt ille omnes iniurias [90] in altum dimittat, patientiaque ſe ac magnitudine animi de-
fendat.

tem de hac re ex profeſſo VII. *De Benefic. cap.* IIII. *& ſequentibus, An ſapiens beneficium poſſit accipere? fatetur communi modo & ſenſu, propriè negat. Vide.*

83. EXCEPTA MORTALITATE.] *O ſuperbè! Sed ſic Stoici, & noſter alibi:* Solo tempore ſapiens à deo differt. *Et Cicero eorum mente & verbis, De Nat. deor.* II. E virtutibus vita beata exſiſtit, par & ſimilis deorum, nullâ re, niſi immortalitate, cedens cæleſtibus. *Vide epiſt.* LIII. *&* LIX.

84. BONO PVBLICO.] *Hæc olim nos correximus, & eſt formula in Principum laudem crebra in lapideis monumentis. Notant primis litteris: B. P. N. vel B. R. P. N. quod valet,* Bono reip. natus. *Velim & priora legi:* ſecurus, benignus.

CAP. IX. 85. VT HIEMIS.] *Apud Tacitum Cerealis ad noſtros Gallos:* Quomodo ſterilitatem, aut nimios imbres, & cetera naturæ mala; ſic luxum vel auaritiam dominantium tolerate. *Cicero, apud Dionem lib.* XLIV. Quæ euenerunt, tanquam nimios imbres aut grandines eueniſſe rati, obliuioni mandate.

86. QVOD IN VNO.] *Stoicè. nam ceteri omnes ſtulti, & inſaniunt.*

87. ET INIVRIATVR.] *Diſplicuit Mureto, & totum recidit: quis probet? Scripti,* & iniutia, *vel* iniuria *habent: ego legam,* citra nos ſæuit, etiam iniuria. *Argumentatur dicam, an argutatur? Sapiens fortuita fert, & quidquid non conſilio euenit: ergo & iniuriam, quia ea à ſtultis, quibus non eſt conſilij copia.* D

88. INTER TOGATOS.] *Lites, fraudes, calumniæ, quibus fortuna aut vita petitur, in foro exercentur, vel in aulâ: idque ab inermibus & togatis, ſolo lingua telo.*

89. ET MOVET.] *Ratiocinatio obſcurior, ſed iſta: Iniuria ad quem venit, eum mouet; ſapiens non mouetur; ergo non ad eum. Noſter de Irâ* III. *cap.* XXV. Qui non iraſcitur, inconcuſſus iniuriâ perſtitit: qui iraſcitur, motus eſt.

90. IN ALTVM.] *Quomodo? vt in pectus recondat, & aſſeruet? non conuenit. Meus liber,* in altu. *Et*

A ſendat. Sic in [91] certaminibus ſacris, [92] plerique vicêre, cædentium manus obſtinatâ pa-
tientiâ fatigando. Ex hoc puta genere ſapientem eorum, qui exercitatione longâ ac fide-
li, robur perpetiendi laſſandique omnem inimicam vim conſecuti ſunt. Quoniam X.
priorem partem percurrimus, ad alteram tranſeamus: in quâ quibuſdam propriis, ple-
riſque verò communibus contumeliam refutabimus. Contumelia eſt minor iniuria,
quam queri magis [93] quàm exſequi poſſumus, quam leges quoque nullâ dignam vindi-
ctâ putauerunt. Hunc affectum mouet humilitas animi, contrahentis ſe, ob factum di-
ctumque inhonorificum. Ille me hodie non admiſit, cùm alios admitteret: ſermonem
meum aut ſuperbè auerſatus eſt, aut palàm riſit: & non in [94] medio me loco, ſed imo
collocauit: & alia huius notæ. Quæ quid vocem, niſi querelas nauſeantis animi, in quas
ferè delicati & felices incidunt? non vacat enim hæc notare, cui peiora inſtant. Nimio
otio, ingenia naturâ infirma & muliebria, & inopiâ veræ iniuriæ laſciuientia, his com-
mouentur: quorum pars maior conſtat [95] vitio interpretantis. Itaque nec prudentiæ
B quicquam in ſe eſſe, nec fiduciæ oſtendit, qui contumeliâ afficitur. non dubiè enim con-
temptum ſe iudicat: & hic morſus non ſine quadam humilitate animi euenit, ſuppri-
mentis ſe ac deſcendentis. Sapiens autem à nullo contemnitur, magnitudinem ſuam
nouit: nullique tantum de ſe licere, [96] renunciat ſibi: & omnes has quas non miſerias
animorum, ſed moleſtias dixerim, non vincit, ſed ne ſentit quidem. Alia ſunt quæ ſa-
pientem feriunt, etiam ſi non peruertunt: vt dolor corporis, & debilitas, aut amicorum
liberorumque amiſſio, & patriæ bello flagrantis calamitas. Hæc non nego ſentire ſapien-
tem. nec enim lapidis illi duritiam ferríve aſſerimus. nulla virtus eſt, [97] quæ non ſentias,
perpeti. Quid ergo eſt? Quoſdam ictus recipit: ſed receptos euincit, ſanat, & XI.
comprimit. hæc verò minora ne ſentit quidem, nec aduerſus ea ſolitâ illâ virtute vtitur
dura tolerandi: ſed aut non annotat, aut digna riſu putat. Præterea, cùm magnam par-
tem contumeliarum ſuperbi inſolenteſque faciant, & malè felicitatem ferentes: habet
quo illum affectum inflatum reſpuat, pulcherrimam virtutem omnium, [98] animi ſa-
C nitatem, magnitudinemque. illa, quicquid huiuſmodi eſt, tranſcurrit, vt vanas ſomnio-
rum ſpecies, viſuſque nocturnos, nihil habentes ſolidi, neque veri. Simul illud cogitat,
omnes inferiores eſſe, quàm vt illis audacia ſit, tanto excelſiora deſpicere. Contumelia à
contemptu dicta eſt: quia nemo, niſi quem contempſit, tali iniuriâ notat. nemo autem
maiorem melioremque contempit, etiam ſi facit aliquid quod contemnentes ſolent.
Nam & pueri os parentum feriunt, & crines matris turbauit lacerauitq; infans, & ſputo
aſperſit, aut nudauit in conſpectu ſuorum tegenda, & verbis obſcœnioribus non pe-
percit:

tu. *Et poſſet*, in alto, *legi: quaſi ipſe in alto & ſublimis, dimittat iniurias ſpernàsque. ſed verius*, inultus, *unâ voce. Non timete, inquit, vos procaces & iniurioſi: non accipit iniurias, nec agnoſcit quidem, & ſine vindictâ tranſit.*

91. CERTAMINIBVS SACRIS.] *Ita di-*
D *cti Græciæ agones, quia diis vel heroibus ſacrati. Auſonius:*

Quattuor antiquos celebrauit Achaia ludos,
Cælicolûm duo ſunt, & duo feſta hominũ.
Sacra Iouis, Phœbique, Palæmonis, Archemorique.
Serta quibus pinus, malus, oliua, apium.

92. PLERIQVE.] *Pugiles nempe, quorum celebre ibi ſpectamen.*

CAP. X. 93. QVAM EXSEQVI.] *Vindicare, vlciſci. Suetonius Iulij cap.* LXVII. *Veſpaſiani* XIIII. *Seneca de Irâ* 1. *cap.* XII. *& plures.*

94. MEDIO ME LOCO.] *Qui honeſtiſſimus, in ambulando, ſedendo, accubando. Alij libri*, lecto: *vt & meus ille bonus. Ac ſanè medius lectus honeſtiſſimus item fuit, ex Plutarchi Quæſt. Conuiuial. lib.* 1. *Quæſt.* III. *quem vide. Si non eò refert, lege:* medio me lecti.

95. VITIO INTERPRETANTIS.] *Qui in contemptum ſcilicet & deteriorem partem trahimus: boni in meliorem. vt Ariſtippus ille, Dionyſio ſe in imo locanti:* Hunc, inquit, locum ô rex illuſtrem & honeſtum deinceps vis reddere.

96. RENVNCIAT SIBI.] *Sibi dicit. Conſol. ad Polyb.* Poteſt iſta res à luctu te prohibere, ſi renunciaueris tibi, nihil horum quæ facis poſſe ſubduci. *Fabius lib.* XII. Sed ij primùm renuncient ſibi, quanta ſit ingenij humani vis. *Terentius*: Id ego iamnunc tibi here renuntio futurum.

97. QVÆ NON SENTIAS.] *Eâ mente Plato Diogeni Cynico, in frigore ſtatuam marmoream nudo corpori applicanti*, Numquid ſentis? *& negante illo*, Quid ergo magnum facis?

CAP. XI. 98. ANIMI SANITATEM.] *Propriam ſapientis, cùm alij ſcilicet ſtulti, id eſt inſani. Quid autem ea eſt? recta decreta animi, duce Ratione.*

99. MAN-

percit: & nihil horum contumeliam dicimus. quare? quia qui fecit, contemnere non A
poteſt. Eadem cauſſa eſt, cur nos [99] mancipiorum noſtrorum vrbanitas, in dominos
contumelioſa, delectet: quorum audacia ita demum ſibi [100] in conuiuas ius facit, ſi cœ-
pit à domino. Vt quiſque contemptiſſimus, & vt maximè ludibrio eſt, ita ſolutiſſimæ
linguæ eſt. [101] Pueros quidem in hoc mercantur procaces, & eorum impudentiam a-
cuunt, & ſub magiſtro habent, qui probra meditatè effundant: nec has contumelias vo-
XII. camus, ſed argutias. Quanta autem dementia eſt, iiſdem modò delectari, modò
offendi: & rem ab amico dictam, maledictum vocare, à ſeruulo, ioculare conuicium?
Quem animum nos aduerſus pueros habemus, hunc ſapiens aduerſus omnes, quibus
etiam poſt iuuentam canoſque [102] puerilitas eſt. An quicquam iſti profecerunt, quibus
animi mala ſunt, auctique in maius errores, qui à pueris magnitudine tantùm forma-
que corporum differunt: ceterùm non minùs vagi incertique, voluptatem ſine dilectu
appetentes, trepidi, & non ingenio, ſed formidine quieti? Non ideò quicquam, inter il-
los pueroſque, intereſſe quis dixerit, quòd [103] illis talorum nucumque & æris minuti B
auaritia eſt; his auri argentique & vrbium: quòd illi inter ipſos magiſtratus gerunt, &
prætextam [104] faſceſque ac tribunal imitantur; hi eadem in campo foroque & in curiâ
ludunt. illi in littoribus arenâ congeſtâ ſimulacra domuum excitant; hi vt magnum ali-
quid agentes, in lapidibus ac parietibus, & tectis moliendis occupati, ad tutelam corpo-
rum inuenta, [105] in periculum verterunt. Ergo par pueris, longiuſque progreſſis, ſed in
alia maioraque error eſt. Non immeritò itaque horum contumelias ſapiens, vt iocos, ac-
cipit: & aliquando illos, tamquam pueros, malo pœnaque admonet, & afficit: non
quia accepit iniuriam, ſed quia fecerunt, & vt deſinant facere. Sic enim & pecora ver-
bere domantur: nec iraſcimur illis, cùm ſeſſorem recuſauerint: ſed compeſcimus, vt
dolor contumaciam vincat. Ergo & illud ſolutum ſcies, quod nobis opponitur, Quare
ſi non accepit iniuriam nec contumeliam ſapiens, punit eos qui fecerunt? non enim ſe
XIII. vlciſcitur, ſed illos emendat. Quid eſt autem, quare hanc animi firmitatem non
credas in virum ſapientem cadere, cùm tibi in aliis idem notare, ſed non ex eâdem cauſ- C
ſâ liceat? Quis enim phrenetico medicus iraſcitur? quis febricitantis, & frigidâ prohibiti
maledicta, in malam partem accipit? Hunc affectum aduerſus omnes habet ſapiens,
quem aduerſus ægros ſuos medicus: quorum nec obſcœna, ſi remedio egent, con-
trectare, nec [106] reliquias & [107] effuſa intueri dedignatur, nec per furorem ſæuien-
tium excipere conuicia. Scit ſapiens, omnes hos qui [108] togati purpuratique incedunt,
[109] valen-

99. MANCIPIORVM.] *Quæ in genere* Copriæ, *vt in Suetonij Tiberio cap.* LXI. *Claudij, cap.* VIII. *qui Suidæ κόπριοι ἄνδρες, & Ariſtophani, initio Irenes, κοπρολόγοι. Vbi Scholiaſtes vult Rhetoras notari, ὡς μυσαροὺς καὶ λοιδόρους:* vt fœdos & conuiciatores.

100. IN CONVIVAS.] *Nam hoc genus in menſis. Plinius lib.* IX. *epiſt.* XVII. Scurræ, cinædi, moriones menſis inerrabant. *Liuius* XXXIII. Cùm in publico epulatus domum reuerteretur, proſequentibus mollibus viris, qui ioci cauſſâ conuiuio celebri interfuerant.

101. PVEROS QVIDEM.] *Statius:*

Non ego mercatus Phariâ de puppe loquaces
Delicias, doctumq; ſui CONVICIA Nili
Infantem, LINGVAQVE ſimul SALIBVSQVE PROTERVVM.

Imò & conuiuas tenuiores, ſportulæ largitione quaſi emebant, vt iij ferrent. Lucanus, ſiue quis auctor carminis ad Piſonem:

Sed miſerum, *(clientem)* paruâ ſtipe munerat, vt pudibundos
Exercere ſales inter conuiuia poſſit.

CAP. XII. 102. PVERILITAS EST.] *Seneca epiſt.* IV. Maius gaudium exſpecta, cùm te Philoſophia in viros tranſſcripſerit. Adhuc enim non pueritia in nobis, ſed, quod eſt grauius, puerilitas remanet.

103. ILLIS TALORVM.] *Noſter epiſt.* CXV. Quid intereſt? niſi quòd nos circa ſtatuas & tabulas inſanimus, cariùs inepti? Illos reperti in litore calculi delectant: nos ingentium maculæ columnarum. D

104. FASCESQVE AC TRIB.] *Spartianus in Seuero:* In primâ pueritiâ nullum alium ludum, niſi ad Iudices exercuit: cùm ipſe prælatis faſcibus ac ſecuribus, ordine puerorum circumſtante, iudicaret. *Plutarchus in Catone:* Ludus erat, iudicia, accuſationes, damnatorum abductiones.

105. IN PERICVLVM.] *Ob ruinas crebras, ex mole & altitudine.*

CAP. XIII. 106. RELIQVIAS.] *Alui excrementa.*

107. EFFVSA.] *Veſica.*

108. TOGATI PVRPVRATIQVE.] *Non quia Toga è purpurâ, ſed quia purpurâ prætexta, in magiſtratibus*

A [109] valentes coloratoſque, malè ſanos eſſe: quos non aliter videt, quàm ægros intemperantes. Itaque ne ſuccenſet quidem, ſi quid in morbo petulantiùs auſi ſunt aduerſus medentem: & quo animo honores eorum nihilo æſtimat, eodem parùm honorificè facta. Quemadmodum non placet ſibi, ſi illum mendicus coluerit, nec contumeliam iudicabit, ſi illi homo plebis vltimæ ſalutanti mutuam ſalutationem non reddiderit: ſic nec ſe ſuſpiciet quidem, ſi illum multi diuites ſuſpexerint. ſcit enim illos nihil à mendicis differre, imò miſeriores eſſe. illi enim exiguo, hi multo egent. Et rurſus non tangetur, ſi illum rex Medorum, [110] Attalúſve Aſiæ, ſalutantem ſilentio ac vultu arroganti tranſierit. ſcit ſtatum eius non magis habere quicquam inuidendum, quàm eius cui in magnâ familiâ cura obtigit, ęgros inſanoſque compeſcere. Num moleſtè feram, ſi mihi non reddiderit nomen aliquis ex his, qui [111] ad Caſtoris negotiantur, nequam mancipia ementes vendenteſque, quorum tabernę peſſimorum ſeruorum turbâ refertę ſunt? non, vt puto. quid enim is boni habet, ſub quo nemo niſi malus eſt? Ergo vt huius humani-
B tatem inhumanitatemque negligit, ita & regis. Habes ſub te Parthos, Medos, & Bactrianos: ſed quos metu contines, ſed propter quos [112] remittere arcum tibi non contingit, ſed poſtremos, ſed vænales, ſed nouum aucupantes dominum. Nullius ergo mouebitur contumeliâ. Omnes enim inter ſe differunt: ſapiens quidem pares illos, ob æqualem ſtultitiam, omnes putat. Iam ſi ſemel ſe demiſerit eò, vt aut iniuriâ moueatur, aut contumeliâ; non poterit vmquam eſſe ſecurus: ſecuritas autem proprium bonum ſapientis eſt. Nec committet, vt vindicando ſibi contumeliam factam, honorem habeat ei qui fecit. neceſſe eſt enim, à quo quiſque contemni moleſtè fert, ſuſpici gaudeat.

Tanta quoſdam dementia tenet, vt contumeliam ſibi poſſe fieri putent à muliere. XIV.
Quid refert, quantum habeat, [113] quot lecticarios, quàm [114] oneratas aures, quàm [115] laxam

ſtratibus quidem. Aliter etiam purpurati, *quia ditiores Lacernas ſumebant* improbi coloris, *vt ipſe alibi*
C *appellat: id eſt è purpurâ totas. Martialis:*

Illas purpureas & arrogantes,
Iuſſit ſurgere Lectius lacernas.

Satyricus: —— cui circum humeros hyacinthina læna eſt.

109. VALENTES COLORATOSQVE.] *Muretus aliter, atque alio ſenſu, vocem* valentes *eiecit. (etſi ea in priſcis ſanè libris) & legit:* inter coloratos maleque ſanos eſſe. *Itaque illud* Coloratos *ad pallorem, furorem, aut morbi notas duxit. Noſtra lectio & ſenſus (meo ſenſu) melior: Hi quos vides, inquit, facie valentes & benè tinctos, colore fortium; iſti omnes malè ſani ſunt & ægri. Nempe à corpore valent, ab animo ægrotant. Ita Seneca, De Vitâ beat. cap.* VII. Virtus puluerulenta, colorata, *robuſta eſt:* Voluptas *contrà,* eneruis, pallida, fucata. *Verba igitur Senecæ, ſic exaudienda quaſi eſſet,* valentes coloratique: *& poſſis ita legere, etſi altera ordinatio item*
D *proba.*

110. ATTALVSVE ASIÆ.] *Reges Pergami primò, & poſteà in parte minoris Aſiæ, plerique* Attali *dicti. Itaque quaſi nomen commune, & imperij illius, inualuit: quaſi dicam,* Ptolomæus Ægypti, Antiochus Syriæ.

111. AD CASTORIS.] *Alij,* ad caſtra. *& ſcio equidem mangones ſecutos etiam caſtra, quia plerumque ibi mancipia vanalia è prædâ. Sed hic de ipſâ vrbe ſermo: & rectè* ad Caſtoris, *id eſt templũ. quod in Romano foro fuit: & iuxtà, vt hinc diſcimus, tabernæ vanalium ſeruorũ. Sic enim acceperim, & de Mangonibus ipſis, qui nequam ſeruos vendunt emúntve. At alij tamen, quaſi de Seruis ipſis, qui officina præfecti vendunt aut emunt. Verba ſequentia damnant.*

112. REMITTERE ARCVM.] *Quidam,* animum: *malè. Nam ad morem Parthorum regum reſpicit, quibus pro inſigni Arcus, & ſimul ad terrorem. Dio libro* XLIX. *legatos Antonij à Phraate auditos ſcribit:* cùm ipſe in aureâ ſellâ ſederet, neruum arcus pulſans, multiſque verbis in Romanos inuectus. *Statius, de nouo rege, eiuſq́; inſignibus:*

Sumere tunc ARCVS, ipſumq; onerare veretur
Patris equum, viſuſq; ſibi nec ſceptra capaci
Suſtentare manu, nec adhuc implere tiaram.

Sed & Turcici reges tale. ac Busbequius olim noſter, de Solymanno: Sedebat in ſolio humili, inſtrato, iuxtà autem arcus & ſagittæ.

CAP. XIV. 113. QVOT LECTICARIOS.] *Nam diuites, viri fœminaq́;,* hexaphoro vel octophoro *vehebantur: id eſt geſtamine ſex vel octo baiulorum. At tenuiores, vel duobus contenti erant. Nos* 1. *Elector. cap. de* Lecticâ.

114. ONERATAS AVRES.] *Lucanus:*

—— colloque, comiſque
Diuitias Cleopatra gerit, cultuque laborat.

Seneca, De Benefic. VII. *cap.* IX. Video vniones, non ſingulos ſingulis auribus comparatos: iam enim exercitatæ aures, oneri ferendo ſunt. *Claudianus:* —— colla monili
Circuit, & baccis onerat candentibus aures.

Horatius:

Nec ſit marita, quæ rotundioribus
Onuſta baccis ambulet.

115. LAXAM SELLAM.] *In quâ feratur. Diuites enim eâ patentiore: vt in Martiali:*

Laxior hexaphoris tua ſit lectica licebit.

xam ſellam? æquè [116] impudens animal eſt, & niſi ſcientia acceſſit ac [117] multa eruditio, A
[118] ferum, cupiditatum incontinens. Quidam ſe [119] à cinerario impulſos moleſtè ferunt,
& contumeliam vocant oſtiarij [120] difficultatem, nomenculatoris [121] ſuperbiam, [122] cu-
bicularij ſupercilium. O quantus inter iſta riſus tollendus eſt, quantâ voluptate implen-
dus animus, ex alienorum errorum tumultu, contemplanti quietem ſuam! Quid ergo?
ſapiens non accedet ad fores, quas durus ianitor obſidet? Ille verò, ſi res neceſſaria voca-
bit, experietur, & illum, quiſquis erit, [123] tamquam canem acrem, obiecto cibo leniet:
nec indignabitur aliquid impendere, vt limen tranſeat, cogitans & [124] in pontibus qui-
buſdam pro tranſitu dari. Itaque illi quoque, quiſquis erit, qui hoc [125] ſalutationum pu-
blicum exercet, donabit: ſcit emere venalia. Ille puſilli animi eſt, qui ſibi placet, quòd
oſtiario liberè reſpondit, quòd [126] virgam eius fregit: quòd ad dominum acceſſit, [127] &
petiit corium. [128] Facit ſe aduerſarium qui contendit, & vt vincat, par fuit. At ſa-
piens colaphis percuſſus, quid faciet? quod Cato, cùm illi os percuſſum eſſet: non ex-
canduit, non vindicauit iniuriam: ne remiſit quidem, ſed [129] factam negauit. Maiore B
animo non agnouit, quàm ignouiſſet. Non diu in hoc hærebimus. quis enim neſcit,
nihil ex his quæ creduntur bona aut mala, ita videri ſapienti, vt omnibus? Non reſpicit
quid homines turpe iudicent, aut miſerum: non it quà populus: ſed [130] vt ſidera con-
XV. trarium mundo iter intendunt, ita hic aduerſus opinionem omnium vadit. Deſinite
itaque dicere: Non accipiet ergo ſapiens iniuriam, ſi cædetur? ſi oculus illi eruetur? non
accipiet contumeliam, ſi obſcœnorum vocibus improbis per forum agetur: ſi in [131] con-
uiuio

116. IMPVDENS ANIMAL.] *Itáne de fæminis, ô Annae, & Paullina tua hac leget? Legat, res dicenda eſt. quam tecum & Cato, apud Liuium lib.* XXXIV. Impotens naturâ, & indomitum animal. *Ante omnes Homerus:*

Ὡς οὐκ αἰνότερον, ἢ κύντερον ἄλλο γυναικός:
Nil grauius, nil improbius, quàm fæmina, viuit.

117. MVLTA ERVDITIO.] *Vis tu igitur doctam & ſciolam eſſe? Poëta & ratio negant: nec litteris ad virtutem, ſed ad libidines & fraudes uti. At Senecæ mens de* eruditione, *Stoico ſermone & ſenſu: id eſt, vt Philoſophiâ imbuatur, & ſeverioribus illis ſtudiis, non amœnioribus formetur. Ita & vellet ſuam matrem* ſapientiæ ſtudiis imbutam: *Conſol. ad Heluiam, cap.* XVI.

118. FERVM] *Alius Seneca:*
—— nulla non melior fera eſt.

119. A CINERARIO.] *Gloſſæ:* Cinerarius, δοῦλος ἑταίρας: amicæ ſeruus. *Idem eſt, qui* Ciniflo, *& explicatur* γυναικῶν κοσμητής, ornator mulierum. *Itaque *illi proximi Domina, & ſectabantur. Horatius:*

* Vide Epiſtol. Quæſt. 1. epiſt. XIII

Cuſtodes, lectica, ciniflones, paraſiti.

Tertullianus lib. II. *ad Vxor.* Vnde, niſi à Diabolo, maritum petant, bonum exhibendæ ſellæ, & mulabus, & cinerariis peregrinæ proceritatis? *Impulſos igitur ab iis ſignificat, dum viam domina faciunt, velut priuati apparitores.*

120. DIFFICVLTATEM.] *Non admittentis.*

121. SVPERBIAM.] *Nomen tuum ſuggerere dedignantis, aut non reſalutantis.*

122. CVBICVLARII.] *Serui à cubiculo, & admiſſionibus interioribus.*

123. TAMQVAM CANEM.] *Bona alluſio. nam & ianitores canem alligatum iuxta oſtium habebant, ad ſuſcitandum: & ipſi catenâ adſtricti, vt canes.*

124. IN PONTIBVS.] *Vectigalis genus. de quo in Admirandis noſtris aliquid, lib.* II. *cap.* I.

125. SALVTATIONVM.] *Ita & meus optimus liber: alij plerique,* ſalutatorium, *etiam benè, & eodem ſenſu.* Publicum exercere *dicuntur, qui vectigalia publica redimunt, inde* Publicani. *Nam* Publicum, *ipſa τελωνία, in Gloſſis. Seneca epiſt.* CXI. Qui ad publica quoque acceſſerat. *Epiſt.* CXX. Quod agitarem publicum. *Plautus:* Illa, non ego, habuit publicum. *Facetè autem ſic appellat, quia pro admiſſione ad ſalutandum, pecuniola dabatur. Iuuenalis:* - quid das, vt Coſſum aliquando ſalutes? C
Publicum *igitur* ſalutationum; *vt* publicum ſalis, vini. *quod exercet is, qui conduxit, & præeſt.*

126. VIRGAM EIVS.] *Hanc geſtabant, ad amoliendum aut ſubmouendum indignos, vel importunos. Arundinem plurimùm fuiſſe Petronius indicat:* Et arundinem ab oſtio rapuit, iterumque nil reſpondentem mulcauit. *Propertius:*

Nec crepuit fiſſâ, me propter, arundine cuſtos.

127. ET PETIIT CORIVM.] *Id eſt, ait Muretus, petiit vt Hoſtiarius vapulet, & ſibi de corio eius ſatisfiat. Senſum non improbo, phraſim quis è Latio mihi præſtat? Ego *olim volebam:* petiit lorum. *Nam loris ſiue flagellis ſerui vapulabant, atque ea hoc fine* D
petebant. Plautus: Ite iſtuc, atque efferte lora. *Neque nunc melius habeo: etſi libri aliter. è quibus meus,* acceſſit petens corium: *quidam,* acceſſit petitorium: *alij,* petiit tornum, *ex quo nonnemo* torum. *quaſi eſſet, rectà acceſſit ad dominum decumbentem.*

128. FACIT SE ADV.] *Id eſt, Quiſquis opponit ſe, idem & componit: & quamuis ſuperet, in æquo cum eo ſtetit.*

129. FACTAM NEGAVIT.] *Hoc tale fuit. Percuſſit aliquis Catonem in balneo inſciens. Excuſanti, & ſatisfacienti, Cato,* Non memini, *inquit,* me percuſſum.

130. VT SIDERA.] *Planetæ, vel errones.*

CAP. XV. 131. CONVIVIO REGIS.] *Ita appellabant, potentem aliquem, & quem colebant ac ſectabantur.*

A conuiuio regis, recumbere infra menſam, veſciq́ue [132] cum ſeruis ignominioſa officia ſortitis iubebitur? ſi quid aliud ferre cogetur eorum, quæ excogitari pudori ingenuo moleſta poſſunt? In quantumcumque iſta vel numero, vel magnitudine creuerint, eiuſdem naturæ erunt. Si non tangent illum parua, ne maiora quidem: ſi non tangent pauca, ne plura quidem. Sed ex imbecillitate veſtrâ coniecturam capitis ingentis animi: & cùm cogitaſtis, quantum putetis vos pati poſſe, ſapientis patientiæ paullò vlteriorem terminum ponitis. At illum in aliis mundi finibus ſua virtus collocauit, nihil vobiſcum commune habentem. Quare etſi aſpera, & quantumcumque toleratu grauia ſint, audituq́ue & viſu refugienda, non obruetur eorum cœtu: & qualis ſingulis, talis vniuerſis obſiſtet. Qui dicit illud tolerabile ſapienti, illud intolerabile, & animi magnitudinem intra certos fines tenet: malè agit. vincit nos fortuna, niſi tota vincatur. Nec putes iſtam Stoicam eſſe duritiam: Epicurus, quem vos patronum inertiæ veſtræ aſſumitis, putatiſq́ue mollia ac deſidioſa præcipere, & ad voluptates ducentia: [133] *Rarò*, inquit, *ſapienti interuenit fortuna*.
B Quàm pænè emiſit viri vocem! Vis tu fortiùs loqui, & illam ex toto ſubmouere? Domus hæc ſapientis anguſta, ſine cultu, ſine ſtrepitu, ſine apparatu, nullis obſeruatur ianitoribus, turbam [134] vænali faſtidio digerentibus: ſed per hoc limen vacuum, & ab oſtiariis liberum, fortuna non tranſit. ſcit [135] non eſſe illic ſibi locum, vbi ſui nihil eſt. Quòd ſi Epicurus quoque, qui corpori plurimum indulſit, aduerſus iniurias exſurgit: quid apud nos incredibile videri poteſt, aut ſupra humanæ naturæ menſuram? Ille ait iniurias tolerabiles eſſe ſapienti, nos iniurias non eſſe.

Nec eſt, quòd XVI.
dicas hoc naturæ repugnate. Non negamus [136] rem incommodam eſſe, verberari & impelli, & aliquo membro carere: ſed omnia iſta negamus iniurias eſſe. non ſenſum illis doloris detrahimus: ſed nomen iniuriæ, quod non poteſt recipi virtute ſaluâ. Vter veriùs dicat, videbimus: ad contemptum quidem iniuriæ vterque conſentit. Quæris quid inter duos interſit? Quod inter gladiatores fortiſſimos. quorum alter premit vulnus, & ſtat [137] in gradu; alter reſpiciens ad clamantem populum, ſignificat nihil eſſe, & [138] in-
C tercedi non patitur. Non eſt, quòd putes magnum, quo diſſidemus. [139] Illud quidem agitur, quod vnum ad nos pertinet, vtraque exempla hortanrur contemnere: & iniurias, & quas iniuriarum vmbras ac ſuſpiciones dixerim, contumelias. ad quas deſpiciendas non ſapienti opus eſt viro, ſed tantùm conſpiciente, qui ſibi poſſit dicere: Vtrùm meritò mihi iſta accidunt, an immeritò? Si meritò, non eſt contumelia, iudicium eſt. ſi immeritò: illi qui iniuſta facit, erubeſcendum eſt. Et quid eſt illud, quod contumelia dicitur? in capitis mei [140] leuitatem iocatus eſt, & in oculorum valetudinem, & in crurum gracilitatem, & in ſtaturam. Quæ contumelia eſt, [141] quod apparet, audire? Coram vno aliquid

ctabantur. An ad Caligula etiam factum alluſum, qui Pomponium Secundum, tunc Conſulem, publico epulo ad pedes ſuos ſedere iuſſit, ibiq́ue cibum capere?

132. CVM SERVIS.] *Qui non in lecto, ſed in ſubſellio iuxta lectum, ſedentes ſolent veſci. Donatus in vitâ Terentij:* Iuſſus antè Cæcilio recitare, ad cæ-
D nantem cùm veniſſet, quòd erat contemptiore veſtitu, ſubſellio iuxta lectulum reſidens legiſſe dicitur. poſt paucos verò verſus, inuitatus vt accumberet, cænaſſe vnà. *Apud Plautum, ſerui, in Sticho:*

Potiùs in ſubſelliis Cynicè accipiemur, quàm
in lecto.

Apud eumdem Paraſitus:

Non poſtulo equidem med in lecto accûbere,
Scis tu med eſſe imi ſubſellij virum.

133. RARÒ SAPIENTI.] *Id eſt, non ſæpe eum interpellat, mutat, aut ius in eum habet.*

134. VÆNALI FASTIDIO.] *Quidam libri*, ſtudio. *ſed illud placet. Intellegit diſpont ab iis intrantes, & cum faſtu ac faſtidio eligi, vt quiſque dedit aut daturus ſperatur.* Vænale *igitur, quia pro pecuniâ ponunt aut ſumnnt. Sunt illi canes, qui obiectâ offa placantur, cap. ſuperiore.*

135. NON ESSE] *Eius ſenſu, qui non admittit.*

CAP. XVI. 136. REM INCOMMODAM.] *Inter Stoicorum* ἀποπροηγμένα. *Nam* προηγμένα, Commoda *dicuntur.*

137. IN GRADV.] *Non fugit, non item deiicit ſe aut ſubmittit.*

138. INTERCEDI.] *A populo. qui ſolet in fauorabili gladiatore preces interponere apud editorem, atque eum liberare. Vide Saturnal. noſtra, lib.* II. *cap.* XXII.

139. ILLVD QVIDEM.] *Alij libri*, Illud quoque. *Tu lege:* Illud quo de agitur, quod vnum ad nos pertinet, vtraque exempla hortantur.

140. LEVITATEM.] *Id eſt, caluitium. Tibullus:*

-cui leuia fulgent
Ora, nec amplexus hiſpida barba terit.

141. QVOD APPARET.] *Quod in oculis eſt, & ab omnibus conſpicitur.*

aliquid dictum ridemus, coram pluribus indignamur: & eorum aliis libertatem non A
relinquimus, quæ ipſi in nos dicere aſſueuimus. Iocis temperatis delectamur, immodicis
XVII. iraſcimur. Chryſippus ait quēdam indignatum, quòd illum aliquis [142] *Veruecem marinum* dixerat. In ſenatu flentem vidimus Fidum Cornelium, [143] Naſonis generum, cùm
illum Corbulo [144] *Struthiocamelum* [145] *depilatum* dixiſſet. Aduerſus alia maledicta, mores
& vitam conuulnerantia, frontis illi firmitas conſtitit: aduerſus hoc tam abſurdum lacrimæ prociderunt. tanta animorum imbecillitas eſt, vbi ratio diſceſſit. Quid quòd offendimur, ſi quis ſermonem noſtrum imitatur, ſi quis inceſſum, ſi quis vitium aliquod
corporis aut linguæ exprimit? quaſi notiora illa fiant alio imitante, quàm nobis facientibus. Senectutem quidem inuiti audiunt, & canos, & alia, ad quæ voto peruenitur. Paupertatis maledictum quoſdam peruſſit: quam [146] ſibi obiecit, quiſquis abſcondit. Itaque materia petulantibus, & per contumeliam vrbanis detrahitur, ſi vltrò illam & prior
occupes. nemo aliis riſum præbuit, qui ex ſe cepit. Vatinium hominem natum & [147] ad
riſum, & ad odium, ſcurram fuiſſe venuſtum ac dicacem, memoriæ proditum eſt. in B
[148] pedes ſuos ipſe plurima dicebat, & in [149] fauces conciſas: ſic inimicorum, [150] quos
plures habebat quàm morbos, & in primis Ciceronis vrbanitatem effugit. Si ille hoc potuit duritiâ oris, qui aſſiduis conuiciis depudere didicerat: cur is non poſſit, qui ſtudiis
liberalibus, & ſapientiæ cultu, ad aliquem profectum peruenerit? Adiice, quòd genus
vltionis eſt, eripere ei qui fecit contumeliæ voluptatem. Solent dicere: *Miſerum me, puto
non intellexit!* adeò [151] fructus contumeliæ in ſenſu, & indignatione, patientis eſt. Deinde
XVIII. non deerit illi [152] aliquando par: inuenietur, qui te quoque vindicet. C. Cæſar
inter cetera vitia, quibus abundabat, contumelioſus mirabiliter ferebatur [153] omnes aliquâ notâ feriendi, ipſe materia riſus benigniſſima. Tanta illi [154] palloris [155] inſaniam teſtantis fœditas erat, tanta oculorum ſub [156] fronte anili latentium toruitas, tanta capitis
deſtituti, & [157] emendicatis capillis aſperſi deformitas. adiice obſeſſam ſetis ceruicem, &
exilitatem crurum, & enormitatem pedum. Immenſum eſt, ſi velim ſingula referre, per
quæ C

CAP. XVII. 142. VERVECEM MARINVM.] *Veruex, in ſtupidos & fatuos conuicium. In Plauto:* O veruex! *& alibi,* Veruecium caput. *Sed cur marinus? nugari diſplicet, neſcio. Sunt vituli, canes, porci marini, an & oues? Sed ſi oues: vnde ſectus illic veruex? Itaque abſurdus iocus eſt, & in hominem fatuum ipſe fatuus.*

143. NASONIS GENERVM.] *Ouidij, quæ vox ipſa in meo & quibuſdam libris addita. Filiam autem habuit, & quidem in Africâ, tunc cùm relegatus eſt. Ipſe 1. Triſt.*

Nata procul Libycis aberat diuerſa ſub oris,
Nec poterat fati certior eſſe mei.

An cum hoc ſuo marito?

144. STRVTHIOCAMELVM.] *Hominem oblongum fuiſſe opinor, collo cruribusq; gracilem: vt hodie id genus* Ardeas *vocamus.*

145. DEPILATVM.] *An quia toto corpore nulli huic homini pili? & obiter notat inter molles vulſosq; fuiſſe? Struthiocamelo quidem in capite caluities. de quâ Plinius:* Quædam animalium naturaliter caluent, ſicut Struthiocameli.

146. SIBI OBIECIT.] *Qui diſſimulare eam & tegere vult, ipſe conſpicuam magis facit, & materiem ſermonum. Siue & hoc ſenſu: ipſe eius ſe arguit, qui obiectam abnuit & ſedulò negat. Nam diuites, in tali conuicio rideant, aliter ſibi conſcij: iſti ringuntur, & eoipſo agnoſcunt.*

147. AD RISVM.] *Ex aliis capiendum. nam ſequitur,* venuſtum *fuiſſe. Poſsis tamen & aliter: vt natus fuerit rideri, ob faciem & habitum; odio haberi, ob mores & vitia.*

148. PEDES SVOS.] *Podagrâ enim laborabat.*

149. FAVCES CONCISAS.] *Strumis ſæpius exſectis.*

150. QVOS PLVRES.] *Cicero in eum:* Odio enim tui, etſi omnes ſuperare propter tuum in me ſcelus debeo, tamen ab omnibus ferè vincor.

151. FRVCTVS CONTVMEL.] *Tertullianus, De Patientiâ, cap.* VIII. Nempe iccircò quis te lædit, vt doleas: quia fructus omnis lædentis in dolore læſi eſt. Ergo cùm fructum eius euerteris non dolēdo, ipſe doleat neceſſe eſt amiſſione fructus ſui.

152. ALIQVANDO PAR.] *Meus optimus:* non deerit illi aliquando parem inuenire. *Quæ germana eſt & elegans ſcriptura: ac vide quæ de hac phraſi* III. *De Irâ, cap.* XXXVI.

CAP. XVIII. 153. OMNES ALIQVA.] *Si tenes, lege:* feriendo. *Sed libri meliores:* Omnibus aliquâ notâ ferendis. D

154. PALLORIS.] *Suetonius:* Staturâ fuit eminenti, pallido colore.

155. INSANIAM TEST.] *Quia fœdus pallor, & ab atrâ bile.*

156. FRONTE ANILI.] *Quiàne fortaſſe rugoſa? etſi libri variant: & meus* hauili; *alij,* ſimul *referunt. Ex quo ego olim* ſimâ, *id eſſet depreſſâ & iacente: ſed nunc verius habeo,* ſub fronte ſimili. *Oculi, inquit, torui, & frons ſimilis. Suetonius hoc approbat apertè:* Fronte latâ & toruâ. *Nam ſi anilis etiam aut rugoſa fuiſſet, cur ſileat?*

157. EMENDICATIS] *Puto verum eſſe, & adſcititios externosq; crines tangi. An & taceo* emendicatis,

A quæ [158] in patres [159] auoſque ſuos contumelioſus fuit, per quæ in vniuerſos ordines:
ea referam, quæ illum exitio dederunt. [160] Aſiaticum Valerium [161] in primis amicis ha-
bebat, ferocem virum, & vix æquo animo alienas contumelias laturum. Huic in conui-
uio, [162] item in concione, voce clariſſimâ, [163] qualis in concubitu eſſet vxor eius, obie-
cit. Dij boni, hoc virum audite, Principem ſcire, & vſque eò licentiam perueniſſe, vt
non dico conſulari, non dico amico, ſed tantùm marito Princeps & adulterium ſuum
narret, & faſtidium? Chæreæ [164] tribuno militum, ſermo [165] non pro manu erat, [166] lan-
guidus ſono, & [167] infractâ voce ſuſpectior. Huic Caius [168] ſignũ petenti modò *Veneris*,
modò *Priapi* dabat: [169] aliter atq; aliter exprobrans armato mollitiam. Hæc ipſe [170] per-
lucidus, [171] crepidatus, [172] armillatus. Coëgit itaque illum vti ferro, ne ſæpius ſignum
peteret. Ille primus inter coniuratos manum ſuſtulit: ille ceruicem mediam vno ictu
[173] decîdit: plurimum deinde vndique publicas ac priuatas iniurias vlciſcentium gla-
diorum ingeſtum eſt. ſed primus vir fuit, qui minimè viſus eſt. At idem Caius omnia
B contumelias putabat, & ſicut ferendarum impatiens, faciendarum cupidiſſimus. Iratus
fuit Herennio Macro, quòd illum [174] *Caium* ſalutauerat: nec impunè ceſſit primipila-
rio, quòd *Caligulam* dixerat. Hoc enim in caſtris natus, & alumnus legionum vocari ſo-
lebat, nullo nomine militibus familiarior vmquam factus: ſed iam Caligulam conui-
cium & probrum iudicabat [175] cothurnatus. Ergo hoc ipſum ſolatio erit, etiam ſi noſtra
facilitas vltionem omiſerit, futurum aliquem, qui pœnas exigat à procace, & ſuperbo, &
iniurioſo: quæ vitia numquam in vno homine, & in vnâ contumeliâ conſumuntur. Re-
ſpiciamus eorum exempla, quorum laudamus patientiam: vt Socratis, qui comœdia-
rum publicatos in ſe, & ſpectatos ſales, in partem bonam accepit, riſitque non minùs,
quàm

tis, *quia à loco ad locum quaſi precariò traductis & diſpoſitis, ad implendum? Quidam tamen libri*, medicatis, *quod eſſet fuca tinctis: at meus*, capitis de-
C ſtituti, & enudati, totis cap. *Suetonius:* Capillo raro, & circa verticem nullo.

158. IN PATRES.] *Omnes libri. non diſpliceat tamen cum Mureta*, parentes. *Certè & in* matrem *cantumelioſus fuit: quam* prædicabat ex inceſto natam, quod cum Iuliâ filiâ Auguſtus commiſiſſet: *Suetanius.*

159. AVOSQVE.] *Agrippam. cuius* ſe nepotem neque credi, neque dici, ob ignobilitatem eius volebat. *Idem.*

160. ASIATICVM.] *De quo Tacitus* XI. *Annal. (& nos ibi) quémque* præcipuum auctorem interficiendi C. Cæſaris *adſirmat.*

161. IN PRIMIS AMICIS.] *Nam claſſes erant amicorum, prima, ſecunda, tertia.*

162. ITEM IN CONCIONE.] *Credámne? etſi enim omnia fœda conueniunt in hoc monſtrum; vix tamen*
D *ea impudentia, vt in canciane papuli narrauerit adulteria. Et qua occaſio fuiſſet? aut ſi factum, cur non alius tam inſigne hoc ſcripſit? Libri meus & alij:* idem in concione. *Fecerim*, id eſt in conc. *Seneca enim hoc ſchema & auxeſis eſt, interpretantu. In conuiuio, inquit, obiecit: quanto minus, quàm in concione? Nam multi in Principum menſâ conuiua, & ſermones illi per papulũ ſtatim diuulgati. Placebat etiam aliquando*, item in cognitione: *ſed amitto.*

163. QVALIS IN CONC.] *Non grata, non id quod nolo aicere. Nam vitium abieciſſe, ex eo apparet quod ſequitur*, de faſtidio.

164. TRIBVNO.] *Meus*, contribuno.

165. NON PRO MANV.] *Mollis & languidus: cùm manus prompta & virilis.*

166. LANGVIDVS SONO.] *Alij*, ſomno. *ſed ad ipſum ſermonem ſi refers, illud teneas: & verò tenendum eſt.*

167. INFRACTA VOCE.] *Vacillant libri. alij*, infecta noxe: infacta nocens: *meus*, infacta noxe. *Muretus ex Sicula:* ni facta noſſes. *& probat, hoc ſenſu: Suſpectior eſſe poterat, niſi facta noſſes, quæ ab omni mollitie diſſidebant. Mihi incidebat, è mea:* in facta vxoria: *vt pathicum honeſtè notet. Alioqui*, infracta vox, *probo etiam ſenſu; atque ea parùm viras & eunuchos prodit.*

168. SIGNVM PETENTI.] *More militiæ, & vt Tribuno. Vide Suetanium, cap.* LVI.

169. ALITER ATQVE ALITER.] *Cùm* Venerem *ei ſignum daret, vt fœmina*; Priapum, *vt qui virum quæreret.*

170. PERLVCIDVS.] *Mollium veſtis, aut fœminarum. Iuuenalis:*

Acer & indomitus, libertatiſque magiſter,
Cretice pelluces.

Vide Senecam, epiſt. CXV. *atque alibi.*

171. CREPIDATVS.] *In ſoleis, item fœmineum.*

172. ARMILLATVS.] *A Pinciani coniecturâ eſt, cui fulcrum hoc Suetonij:* Manuleatus & armillatus in publicum proceſſit. *Liber tamen meus, & plerique*, auratus. *quod item mulierum: vt in Propertia*, Hæc nunc auratâ cyclade verrit humum. *De* Armillis *tamen, quis etiam abnuat? & cultus ille inter parùm viriles.*

173. DECIDIT.] *Ita libri. ſed mallet Pincianus* diſcidit. *Vide Suetonium.*

174. CAIVM.] *Proprio nomine (etſi ita tunc ſolet:) non autem Imperatorem, aut Cæſarem.*

175. COTHVRNATVS.] *Eſt à Pinciano diuinante, ſed rem profectò tangente. Nam libri*, conturbatus. *Suetonius:* Modò in crepidis, vel cothurnis, modò ſpeculatoriâ caligâ conſpectus eſt.

quàm cùm ab vxore Xanthippe immundâ aquâ perfunderetur. [176] At Iphicrates, cui matet barbara & Threſſa obiiciebatur, reſpondit, *& deorum matrem Idæam eſſe.* A

XIX. Non eſt in rixam colluctationemque veniendum. procul auferendi pedes ſunt *:* & quidquid horum ab imprudentioribus fiet (fieri autem niſi ab imprudentibus non poteſt) negligendum. Et honores & iniuriæ vulgi, in promiſcuo habendi ſunt : nec his dolendum, nec illis gaudendum. Alioquin multa, timore contumeliarum aut tædio, neceſſaria omittemus : & publicis priuatiſque officiis, aliquando etiam ſalutaribus, non occurremus, dum muliebris nos cura angit, aliquid contra animum audiendi: aliquando etiam obirati potentibus, detegemus hunc affectum intempetanti libertate. Non eſt autem libertas, nihil pati. Fallimur. libertas eſt, animum [177] opponere iniuriis, & eum facere ſe, ex quo ſolo ſibi gaudenda veniant : exteriora deducere à ſe, ne inquieta agenda ſit vita, omnium riſus, omnium linguas timenti. Quis eſt enim, qui non poſſit contumeliam facere, [178] ſi quiſquam poteſt? Diuerſo autem remedio vtetur ſapiens, aſſectatorque ſapientiæ. Imperfectis enim, & adhuc ad publicum ſe iudicium dirigentibus, hoc B proponendum eſt, inter iniurias ipſos contumeliasq; debere verſari. Omnia leuiora accidunt exſpectantibus. quò quiſque honeſtior genere, famâ, patrimonio eſt, hoc ſe fortiùs gerat : memor, [179] in primâ acie altos ordines ſtare : contumelias & verba probroſa, & ignominias, & cetera dehoneſtamenta, velut clamorem hoſtium ferat, & longinqua tela, & ſaxa ſine vulnere circa galeas crepitantia. Iniurias verò, vt vulnera, [180] alia armis, alia [181] pectori infixa, non deiectus, ne motus quidem gradu, ſuſtineat. Etiam ſi premetis, & infeſtâ vi vrgeris, cedere turpe eſt : aſſignatum à naturâ locum tuêre. Quæris quis hic ſit locus? viri. Sapienti aliud auxilium eſt huic contrarium. Vos enim rem geritis: illi parta victoria eſt. Ne repugnate veſtro bono, & hanc ſpem, dum ad verum peruenitis, alite in animis : libenterq; meliora excipite, & opinione ac voto iuuate. Eſſe aliquem inuictum, eſſe aliquem in quem nihil fortuna poſſit, è Republicâ humani generis eſt.

176. AT IPHICRATES.] *Vix videtur. quia patrem ei ſutorem, & ignobile id genus tribuunt: at non de matre, quod ſciam. Neque libri eò ducunt, qui meliores* Antiſtheni mater barbara, *habent. Sic ergo legatur, Pinciano etiam indice: & Diogene, in vitâ Antiſthenis, auctore.* Ἐλέγετο δ' οὐκ εἶναι ἰθαγενής. ὅθεν πρὸς τὸν ὀνειδίζοντα εἰπεῖν, καὶ ἡ μήτηρ τῶν θεῶν Φρυγία ἐστιν. ἐδόκει γὰρ εἶναι Θρᾴττης μητρός: Dicebatur non eſſe legitimus ciuis Athenienſis. quod cùm obiiceretur, repoſuit, Et deorũ mater Phrygia fuit. Opinio enim erat Threſſâ matre natum eſſe. *Tribuit eidẽ & Plutarchus, in extremo De exſil.*

CAP. XIX. 177. OPPONERE INIVRIIS.] *Meus & quidam,* ſupponere: *alij,* ſuperponere. *Neque illud prius maleè fortaſſe. quia non tam vult nos opponi, & reſiſtere iniuriis; quàm ſubiici, & patiendo vincere.* C

178. SI QVISQVAM.] *Eſt ex Publiano illo imitatum:* Cuiuis poteſt accidere, quod cuiquam poteſt. *Senſus : Nemo tam vilis, tam impotens, qui iniuriam non poſſit facere; ſi admittimus, quemquam poſſe. Omnes, ſi vnus. Alij tamen reſcribunt,* ſi quidquam, *me non fauente.*

179. IN PRIMA ACIE.] *Nam ibi Centuriones, & militum primi. Vide Militiam noſtram, lib.* III.

180. ALIA ARMIS.] *Allegoricè, rebus & opibus, quæ nos ambiunt.*

181. PECTORI.] *Ipſis nobis, corpori.*

L. AN-

L. ANNÆI SENECÆ

AD NERONEM CAESAREM

DE CLEMENTIA

LIBER PRIMVS.

B

ARGVMENTVM ET ORDO.

*HI libri ſcripti initio Principatus Neronis, quod ipſe lib. I. cap. IX. palàm in-
dicat, cùm ſcribit eum ingreſſum annum decimumnonum. Et verò digni Prin-
cipe libri, ac materies: atque vtinam legant, & mites ſimul magnosq́ue ani-
mos ab iis ſumant! Exordium eſt à laude Neronis, nec falsâ, vt initia illa
erant. Deinde Cap. III. diuidit ſcriptum in tres partes, vnam Manuductio-
nis; alteram, quæ naturam Clementiæ explicet; tertiam, quæ ad eam per-
ducat, & firmet. In primâ, primus totus liber abſumitur: & præmittit de Vtilitate Clementiæ,
& Regibus maximè conuenire. Decoram illis, quia capita reip. ſunt, nos velut corpus & mem-
bra: atqui corpori quis non parcit & indulget? Neceſſariam etiam eſſe, in copiâ peccantium: quos
ſi punis ſemper, ſolitudinem facis. Ab exemplo Deorum, qui nobis parcunt: item à Famâ, quia
omnia Regum patent, & minima ſæuitia protrahitur. A Securitate. nam ita imperantes, tutio-*
C *res: adiungitque facta quædam Augusti. Contrà in Tyrannis, qui per ſæuitiam odia, pericula,
exitia ſibi gignunt. At Princeps igitur raro punit, & molliter aut modicè, animo atque exemplo
parentum. Atque ea moderatio in ſcholis, militiâ, animalibus, ſeruis, cum fructu adhibetur. Etiam
à Naturâ adhibetur, ab apum imagine: quarum Rex aculei eſt expers. Jam Princeps aut Suâ,
aut Alienâ cauſsâ punit, cùm punit. Non debet rigidè in Suâ, quia vltionis ſolatio non eget in
tam altâ fortunâ. Non in Alienâ, niſi (ad inſtar Legis) vt aut emendet, aut alios faciat meliores,
ſiue tutiores. Hæc autem omnia magis raritas animaduerſionum præſtabit: quæ crebræ vileſcunt,
& ſpernuntur. In clauſulâ, deteſtatio Sæuitiæ, & mala ab eâ atque exitia.*

CAPVT PRIMVM.

SCRIBERE de clementiâ, Nero Cæſar, inſtitui: vt quo-
D dammodo ſpeculi vice fungerer, &[1] te tibi oſtenderem, per-
uenturum ad voluptatem maximam omnium. Quamuis
enim rectè factorum verus [2] fructus ſit feciſſe, nec vllum
virtutum pretium dignum illis extra ipſas ſit: iuuat tamen
inſpicere & circuire bonam conſcientiam, tum immittere
oculos in hanc immenſam multitudinem, diſcordem, ſedi-
tioſam, impotentem, in perniciem alienam ſuamq́ue pariter
exſultaturam, ſi [3] hoc iugum fregerit, & ita loqui ſecum:
Ego ex omnibus mortalibus placui, electusq́ue ſum, qui in
terris deorum vice fungerer: ego vitæ necisq́; gentibus arbiter. qualem quiſque ſortem,
ſtatumq́ue habeat, in manu meâ poſitum eſt. Quid cuique mortalium fortuna datum
velit, [4] meo ore pronunciat: ex noſtro reſponſo lætitiæ cauſſas, populi vrbesq́ue conci-
piunt. Nulla pars vſquam, niſi [5] volente propitioq́ue me, floret. Hæc tot [6] millia gla-
diorum,

diorum, quæ [7] pax mea comprimit, ad nutum meum ſtringentur: quas nationes fun- A
ditus exſcindi, quas [8] tranſportari, quibus [9] libertatem dari, quibus eripi, quos reges mancipia fieri, quorumque capiti regium [10] circumdari decus oporteat, quæ ruant vrbes, quæ oriantur, mea iuriſdictio eſt. In hac tantâ facultate rerum, non ita me ad iniqua ſupplicia compulit, non iuuenilis impetus, non temeritas hominum & contumacia, quæ ſæpe tranquilliſſimis pectoribus quoque patientiam extorſit: non ipſa oſtentandæ per terrores potentiæ dira, ſed frequens magnis imperiis, gloria. Conditum, imò conſtrictum apud me ferrum eſt. ſumma parſimonia etiam viliſſimi ſanguinis. nemo non, cui alia deſint, hominis nomine apud me gratioſus eſt. Seueritatem abditam, clementiam [11] in procinctu habeo. ſic me cuſtodio, [12] tamquam legibus, quas ex abdito ac tenebris in lucem euocaui, rationem redditurus ſim. Alterius ætate primâ motus ſum, alterius vltimâ: alium dignitati donaui, alium humilitati: quoties nullam inueneram miſericordiæ cauſſam, mihi peperci. Hodie diis immortalibus, ſi à me rationem repetant, annumerare genus humanum paratus ſum. Potes hoc Cæſar prædicare audacter, omnium B
quæ in fidem tutelamque tuam venerunt, nihil per te, neque vi, neque clàm [13] Reip. ereptum. Rariſſimam laudem, & nulli adhuc Principum conceſſam concupiſti, innocentiam. Non perdis operam: nec bonitas iſta tua ſingularis, ingratos aut malignos æſtimatores nacta eſt. refertur tibi gratia. Nemo vnus homo, vni homini, tam carus vmquam fuit; quàm tu populo Romano, magnum longumque eius bonum. Sed ingens tibi onus impoſuiſti. nemo iam diuum Auguſtum, nec Tiberij Cæſaris [14] prima tempora loquitur: nemo quod te imitari velit exemplar extra te quærit. Principatus tuus [15] ad guſtum exigitur. Difficile hoc fuiſſet, ſi non naturalis tibi iſta bonitas eſſet, ſed ad tem-

COMMENTARIVS.

CAP. I. 1. TE TIBI OSTEND.] *Nempe in clementiâ exprimendâ te exprimam, qui ſic eam refert. Quod ad phraſim, ſimile in Horatio:*

-ne non & cantharus & lanx
Oſtendant tibi te.

2. FRVCTVS FECISSE.] *Sparſim hoc dogma toto libro IV. De Beneficiis: & eſt Stoicorum proprium, qui* honeſta non in mercedem colunt. *Claudian.*

Ipſa quidem virtus pretium ſibi, ſolaq; latè
Fortunæ ſecura nitet.

3. HOC IVGVM.] *Imperij, quo continetur.*

4. MEO ORE.] *Fata cuiuſque per me diſpenſantur. Diuina conſulta aut decreta enuncio.*

5. VOLENTE PROP.] *Quaſi de numine. nam ea formula vetus in precando,* Vti volens propitiuſque ſis.

6. MILLIA GLADIOR.] *Ad legiones & auxilia refer, quæ à Principe temperabantur.*

* Lib. II. Elect. cap. IX.

7. PAX MEA.] *Toto enim orbe Romano tunc ferè pax, & conditi enſes. De Prouid. cap. IV.* Gentes, in quibus Romana pax deſinit.

8. TRANSPORTARI.] *Vt factum in* Sugambris, Sueuis, *aliiſq; gentibus.*

9. LIBERTATEM.] *Nam liberæ gentes atque oppida erant, id eſt ſuis legibus agentia, ſine Præſide Romano. quæ tamen maieſtatem illam imperij reſpiciebant, & comiter colebant. At hæc libertas ſæpe pro meritis data, vel adempta: vt* Rhodiis, Achæis, *aliis.*

10. CIRCVMDARI.] *Diadema exprimit, ſiue tænuem albam faſciam, quæ caput cingebat.* C

11. IN PROCINCTV.] *Promptam paratamq; ad procurrendum, vt ſolent milites iam accincti. Nam ab iis ſumptum: Feſtus in* Procincta claſſis.

12. TAMQVAM LEGIBVS.] *Etſi Princeps ſupra leges. Plinius Panegyrico:* Ipſe te legibus ſubiecisti, legibus, quas nemo Principi ſcripſit.

13. REIP. EREPTVM.] *Meus*, ademptum reipublicæ.

14. PRIMA TEMPORA.] *Cum viuo Germanico adhuc, bonus laudatusq;. nam poſteà flexit.*

15. AD GVSTVM.] *Poſſis explicare, ad guſtum quem iam dediſti. volunt reliqua eius bonitatis, & vt ſic dicam, ſaporis eſſe. At liber meus fidus, & plerique melioris notæ omnes,* ad auguſtum, *referunt. quod quibuſdam retinere viſum, quaſi ad Auguſtæum imperium Nero vocaretur: alieniſſimum Senecæ, qui diſertim ſcripſit,* Neminem iam Auguſtum loqui: *& vult ſanè victos à Nerone omnes primores. Quid ergo eſt? quod olim * diuinaui, & nunc ſedet:* ad anni guſtum. *Annum iam in Principatu Nero fuerat, laudatiſſimè egerat. itaque non aliò nec ad alios, inquit, ſed ad te vocaris, & ad vnius illius anni guſtum. De anno verum eſſe, docet ipſe infrà cap.* IX. Diuus Auguſtus, cùm eſſet id ætatis, quod tu nunc es, duodeuiceſimum egreſſus annum. *Atqui decimoſeptimo, aut ineunte octauo, Nero imperium cepit, ſi iam decimumoctauum egreſſus, paullò plus anno in imperio, egis. Non ſileo tamen in vno meo veteri ſcriptum,* ad iugitatem exigitur: *ſicut in Gruteriano vno,* ad iugum. D

16. FICTA

A tempus ſumpta. nemo enim poteſt perſonam diu ferre. [16] Ficta, citò in naturam ſuam
recidunt: quibus veritas ſubeſt, quæque (vt ita dicam) ex ſolido enaſcuntur, tempore
ipſo in maius meliusque procedunt. Magnam adibat aleam populus Romanus, cùm
incertum eſſet, quò ſe ſtatim [17] nobilis indoles daret: iam vota publica [18] in tuto ſunt.
nec enim periculum eſt, ne te ſubita tui capiat obliuio. Facit quidem auidos nimia fe-
licitas: nec tam temperatæ cupiditates ſunt vmquam, vt in eo quod contigit, deſinant.
gradus à magnis ad maiora fit: & ſpes improbiſſimas complectuntur, inſperata aſſecuti.
Omnibus tamen nunc ciuibus tuis & hæc confeſſio exprimitur, eſſe felices: & illa, nihil
iam his accedere bonis poſſe, niſi vt perpetua ſint. Multa illos cogunt ad hanc confeſſio-
nem, quâ nulla in homine tardior eſt: ſecuritas alta, affluens: ius ſupra omnem iniu-
riam poſitum. Obuerſatur oculis [19] lætiſſima forma Reip. cui ad ſummam libertatem
nihil deeſt, niſi [20] pereundi licentia. Præcipuè tamen æqualis ad maximos imoſque per-
uenit clementiæ tuæ admiratio. Cætera enim bona, pro portione fortunæ ſuæ, quiſque
B ſentit aut exſpectat, maiora minoraque: ex clementiâ omnes idem ſperant. Nec eſt quiſ-
quam, cui tam valde innocentia ſua placeat, vt non ſtare in conſpectu clementiam, para-
tam humanis erroribus, gaudeat. Eſſe autem aliquos ſcio, qui clementiâ peſſimum II.
quemque putent ſuſtineri: quoniam niſi poſt crimen ſuperuacua eſt, & ſola hæc virtus
inter innocentes ceſſat. Sed primùm omnium, ſicut medicinæ apud ægros vſus, etiam
apud ſanos honor eſt: ita clementiam quamuis pœnâ digni inuocent, etiam innocentes
colunt. Deinde, habet clementia in perſonâ quoque innocentium locum: quia interim
fortuna pro culpâ eſt: nec innocentiæ tantùm clementia ſuccurrit, ſed ſæpe virtuti: quo-
niam quidem condicione temporum incidunt quædam, quæ poſſint laudata puniri.
[21] Adiice, quòd magna pars hominum eſt, quæ reuerti ad innocentiam poſſit. Sed non
tamen vulgò ignoſcere decet. nam vbi diſcrimen inter malos bonoſque ſublatum eſt,
confuſio ſequitur, & vitiorum eruptio. Itaque adhibenda eſt moderatio, quæ ſanabilia
ingenia diſtinguere à deploratis ſciat. Nec promiſcuam habere ac vulgarem clementiam
C oportet, nec abſciſam. nam tam omnibus ignoſcere crudelitas eſt, quàm nulli. Modum
tenere debemus: ſed quia difficile eſt temperamentum, quidquid æquo plus futurum
eſt, in [22] partem humaniorem præponderet. Sed hæc [23] ſuo loco meliùs dicentur: III.
nunc in tres partes omnem hanc materiam diuidam. Prima erit [24] manumiſſionis: [25] ſe-
cunda quæ naturam clementiæ habitumque demonſtret. nam cùm ſint vitia quædam
virtutes imitantia, non poſſunt ſecerni, niſi ſigna quibus dignoſcantur impreſſeris. [26] ter-
tio loco quæremus, quomodo ad hanc virtutem perducatur animus, quomodo confir-
met eam, & vſu ſuam faciat. Nullam verò ex omnibus virtutibus magis homini con-
uenire, cùm ſit nulla humanior, conſtet neceſſe eſt: non ſolùm [27] inter nos, qui hominem
[28] ſociale

16. FICTA CITÒ.] *Cicero* II. *De Offic.* Ficta omnia celeriter, tamquam floſculi, decidunt: nec ſimulatum quidquam poteſt eſſe diuturnum.

D 17. NOBILIS IND.] *Quæ ferè ad magna bona, aut magna mala, declinat.*

18. IN TVTO SVNT.] *Non nimis à Seneca: ſpes tua de alumno irrita. cuius primum quinquennium, te monitore & doctore, ita laudabile, vt Traiani celebre dictum fuerit*, Procul diſtare cunctos Principes Neronis quinquennio: *ſed media & finis præcipitarunt.*

19. LÆTISSIMA FORMA.] *Alij* lectiſſima, *aut* beatiſſima. *Quidnis eorum bonum, capiendumque de Principatu.*

20. PEREVNDI LIC.] *Quam Princeps hactenus coërcet & frænat, vt immodicâ libertate (id eſt licentiâ) non pereat.*

CAP. II. 21. ADIICE QVÒD.] *Omnino hîc defectus eſt. fuitque diſputatiuncula de Clementia vſu & fructu: atque inter alias, quod illa dum ignoſcit, ad virtutem ſeruat, & multos ad eam ducit.*

22. PARTEM HVMANIOR.] *Clementiam.*

CAP. III. 23. SVO LOCO.] *Dixerat lib.* II. qualis ſit Clementia, & quos fines habeat *(ita enim propoſuit, cap.* III.*) ſed ea tota pars periit.*

24. MANVMISSIONIS.] *Corruptum. quid enim hîc manumiſſio?* Manuductionis *olim volui, quod eſſet* χειραγωγίας, εἰσαγωγῆς, præparationis & inductionis: *ſed nec omnino placet. Prima ſanè pars eſt tota in commendandâ Clementiâ, neceſſitate & fructu eius oſtendendo: quod facit hoc libro* I. *Itaque ego non corruptelam ſolùm, ſed defectum arbitror, nec vnâ voce tantum hoc expreſſum.*

25. SECVNDA.] *Quam arditur libro* II. *cap.* III.

26. TERTIO LOCO.] *Ea pars tota periit.*

27. INTER NOS.] *Stoicos.*

28. So-

[28] ſociale animal, [29] communi bono genitum videri volumus: ſed etiam [30] inter illos, A
qui hominem voluptati [31] donant, quorum omnia dicta factaque ad vtilitatem ſuam
ſpectant. nam [32] ſi quietem petit & otium, hanc virtutem naturæ ſuę nactus eſt, quæ pacem amat, & manus retinet. Nullum tamen clementia ex omnibus magis, quàm regem aut Principem decet. Ita enim [33] virtutes magnis viris decori gloriæque ſunt, ſi illis ſalutaris potentia eſt. nam peſtifera vis eſt, valere ad nocendum. Illius demum magnitudo ſtabilis fundataque eſt, quem omnes tam ſupra ſe eſſe, quàm pro ſe ſciunt; cuius curam [34] excubare pro ſalute ſingulorum atque vniuerſorum quotidie experiuntur; quo procedente, non tamquam malum aliquod aut noxium animal è cubili proſilierit, diffugiunt, ſed tamquam ad clarum ac beneficum ſidus certatim aduolant, obiicere ſe pro illo mucronibus inſidiantium paratiſſimi, & ſubſternere corpora ſua, ſi per ſtragem illi humanam, iter ad ſalutem ſtruendum ſit. Somnum eius nocturnis excubiis muniunt: latera obiecti circumfuſique defendunt: incurrentibus periculis ſe opponunt. Non hic eſt ſine ratione populis vrbibuſque conſenſus, ſic protegendi amandique reges, & ſe ſua- B
que iactandi, quocumque deſiderauerit imperantis ſalus. Nec hæc [35] vilitas ſui eſt, aut dementia, pro vno capite tot millia excipere ferrum, ac multis mortibus vnam animam redimere, nonnumquam ſenis & inualidi. Quemadmodum totum corpus animo deſeruit, & cum hoc tanto maius tantoq; ſpecioſius ſit, ille in occulto maneat tenuis, & in quâ ſede latitet incertus: tamen manus, pedes, oculi negotium illi gerunt, illum hæc cutis munit, illius iuſſu iacemus, aut inquieti diſcurrimus; cùm ille imperauit, ſiue auarus dominus eſt, mare lucri cauſsâ ſcrutamur; ſiue ambitioſus, iamdudum [36] dexteram flammis obiecimus, aut voluntariè [37] ſubſiluimus: ſic hęc immenſa multitudo, [38] vnius animæ circumdata, illius ſpiritu regitur, illius ratione flectitur, preſſura ſe ac fractura viribus
IV. ſuis, niſi conſilio ſuſtineretur. Suam itaque incolumitatem amant, cùm pro vno homine [39] denas legiones in aciem deducunt, cùm in primâ fronte procurrunt, & aduerſa vulneribus pectora ferunt, ne Imperatoris ſui ſigna vertantur. Ille eſt enim vinculum, per quod Reſp. cohæret: ille [40] ſpiritus vitalis, quem hæc tot millia trahunt: nihil C
ipſa per ſe futura, niſi onus & præda, ſi mens illa imperij ſubtrahatur.

——— [41] *Rege incolumi mens omnibus vna.*
Amiſſo rupere fidem. ———

Hic

* Exſtat Diſſertatiuncula.

28. SOCIALE.] *Nam eorum dogma:* ὅτι οὐκ ἐν ἐρημίᾳ βιώσεται ὁ σπουδαῖος. κοινωνικὸς γὰρ φύσει, καὶ πρακτικός: Non in ſolitudine viuet ſapiens. naturâ enim ſocialis eſt, & actuoſus.

29. COMMVNI.] *Idem noſter alibi:* Homo in adiutorium mutuum generatus eſt. *Lucanus, de Catone:*

Nec ſibi, ſed toti genitum ſe credere mundo.

30. INTER ILLOS.] *Epicuraeos.*

31. DONANT.] *Mancipant, addicunt. Quidni? qui omnia eius cauſsâ fieri & ſuſcipi volunt, ſine alio vel alieno aſpectu.*

32. SI QVIETEM.] *Vt nempe illi ipſi ab Epicuro.*

33. VIRTVTES.] *Inquinatum eſt, & depures è libris:* Ita enim magnæ vires decori.

34. EXCVBARE PRO.] *Plutarchus, Ad Principem indoctum:* καὶ οὗτός ἐστιν ὁ φόβος τοῦ ἄρχοντος φιλάνθρωπος καὶ οὐκ ἀγεννὴς ὑπὲρ τῶν ἀρχομένων δεδιέναι, μὴ λάθωσι βλαβέντες. ὡς δὲ κύνες περὶ μῆλα δυσωρήσονται ἐν αὐλῇ, θηρὸς ἀκούσαντες κρατερόφρονος, οὐχ ὑπὲρ αὐτῶν, ἀλλ᾽ ὑπὲρ τῶν φυλαττομένων: Ille eſt benignus & generoſus Principis metus, timere ſubditis ne lædantur ignaro ipſo. Sicut canes in veſtibulo ſedulò excubant & laborant, cùm feram trucem audierint, non pro ſe, ſed pro ouibus, quas cuſtodiunt. *Plura in hanc ſententiam * ego, conuentu & auditorio procerum hic Louanij, cùm* PRINCIPES NN. ALBERTVS *&* ISABELLA AVSTRIACI *imperium auſpicarentur; & ſubitò iuſſus dicere, hunc Senecæ locum in rem præſentem aptaſſem & dilataſſem.*

35. VILITAS SVI.] *Contemptus & deſpicientia. Noſter epiſt.* CXXII. In nullo deprehendes vilitatem ſui, ne negligentiam quidem. *Curtius lib.* V. Tædio laboris ad vilitatem ſui compelluntur ignaui.

36. DEXTERAM FLAMMIS.] *Vt Mucius.* D

37. SVBSILVIMVS.] *Vt Curtius. Sed an non ille magis deſiluit, vel inſiluit? Itaque mallem,* ſub ſolum iuimus. *Niſi tectius vlcus, & fuit;* aut voluptarius. *etſi cetera non emendo.*

38. VNIVS ANIMÆ.] *Lucanus, de Cæſare:*

Cùm tot in hac animâ populorũ vita ſalusq;
Pendeat.

Tacitus: Vnum eſſe reip. corpus, atque vnius animo regendum.

CAP. IV. 39. DENAS LEG.] *Imò vel tricenas, ſi opus.*

40. SPIRITVS VITALIS.] *Curtius lib.* IX. *de Alexandro ægroto:* Armatus exercitus regiam obſedit, confeſſus omnes vnius ſpiritu viuere.

41. REGE INCOL.] *E Virgilio ſumpta, de apibus.*

42. Hic

A Hic caſus Romanæ pacis exitium erit, hic tanti fortunam populi in ruinas aget. Tam-
diu ab iſto periculo aberit [42] hic populus, quamdiu ſciet ferre frænos : quos ſi quando
abruperit, vel aliquo caſu diſcuſſos reponi ſibi paſſus non erit, hæc vnitas & hic maximi
imperij contextus in partes multas diſſiliet : idemq́ue huic vrbi dominandi finis erit, qui
parendi fuerit. Ideò Principes regesq́ue, & quocumque alio nomine ſunt tutores ſtatus
publici, non eſt mirum amari vltra priuatas etiam neceſſitudines. Nam ſi ſanis homini-
bus publica priuatis potiora ſunt: ſequitur, vt is quoque carior ſit, in quem ſe Reſp. con-
uertit. [43] Olim enim ita ſe induit Reip. Cæſar, vt diduci alterum non poſſit, ſine vtriuſ-
que pernicie. nam vt illi viribus opus eſt, ita & huic capite. Longiùs videtur receſ- v.
ſiſſe à propoſito oratio mea : at mehercules rem ipſam premit. Nam ſi, quod adhuc col-
ligitur, animus Reip. tu es, illa corpus tuum: vides, vt puto, quàm neceſſaria clementia
ſit. tibi enim parcis, cùm videris alteri parcere. Parcendum itaque eſt etiam improban-
dis ciuibus , non aliter quàm membris languentibus : & ſi quando [44] miſſo ſanguine o-
B pus eſt, ſuſtinendum eſt, ne vltrà quàm neceſſe ſit incîdas. Eſt ergo, vt dicebam, clemen-
tia omnibus quidem hominibus ſecundùm naturam, maximè tamen decora Imperato-
ribus : quanto plus habet apud illos quod ſeruet, quantoq́ue in maiore materiâ apparet.
Quantulum enim nocet priuata crudelitas? Principum ſęuitia, bellum eſt. Cùm autem
virtutibus inter ſe ſit concordia , nec vlla altera [45] melior aut honeſtior ſit : quædam ta-
men quibuſdam perſonis aptior eſt. Decet magnanimitas quemlibet mortalem , etiam
illum infra quem nihil eſt. Quid enim maius , aut fortius , quàm malam fortunam re-
tundere? Hæc tamen magnanimitas in bonâ fortunâ latiorem locum habet, meliusq́ue
[46] in tribunali, quàm [47] in plano conſpicitur. Clementia in quamcumque domum per-
uenerit, eam felicem tranquillamq́ue præſtabit : ſed in regiâ quò rarior , eò mirabilior.
Quid enim eſt mirabilius, quàm eum cuius iræ nihil obſtat, cuius grauiori ſententiæ ipſi
qui pereunt aſſentiuntur, quem nemo [48] interrogaturus eſt, imò ſi vehementiùs excan-
duit, nec deprecaturus quidem , ipſum ſibi manum iniicere , & poteſtate ſuâ in melius
C placidiusq́ue vti? hoc ipſum cogitantem : Occidere contra legem nemo non poteſt : ſer-
uare nemo , præter me. Magnam fortunam magnus animus decet : qui niſi ſe ad illam
extulit, & altior ſtetit, illam quoque [49] infra terram deducit. Magni autem animi eſt pro-
prium, placidum eſſe, tranquillumq́ue , & iniurias atque offenſiones ſupernè deſpicere.
Muliebre eſt, furere in irâ : ferarum verò, nec generoſarum quidem , [10] præmordere &
vrgere proiectos. Elephantes [11] leoneſq; tranſeunt, quæ impulerunt: ignobilis beſtię per-
tinacia eſt. Non decet regem ſæua, & inexorabilis ira : non multum enim ſupra eum
eminet, cui ſe iraſcendo exæquat : at ſi dat vitam , ſi dat dignitatem periclitantibus &
meritis amittere, facit quod nulli niſi rerum potienti licet. Vita enim etiam ſuperiori eri-
pitur , numquam niſi inferiori datur. Seruare, proprium eſt excellentis fortunæ : quæ
numquam magis ſuſpici debet , quàm cùm illi contingit idem poſſe quod diis, quorum
beneficio in lucem edimur , tam boni quàm mali. Deorum itaque ſibi animum aſſe-
rens

D 42. Hic popvlvs.] *Superfluunt ea voces.*

42. Olim enim.] *A Iulio Cæſare , vel potiùs Auguſto : qui Principatum inſeruit & miſcuit cum libertate.*

CAP. V. 44. Misso sangvine.] *Tali allegoriâ Lucanus vſus :*

Sulla quoque immenſis acceſſit cladibus vltor.
Ille, quod exiguum reſtabat ſanguinis vrbi,
Hauſit , dumq́ue nimis iam putrida membra recidit,
Exceſſit medicina modum: nimiumq́ue ſecuta eſt,
Quà morbi duxêre , manus.

45. Melior avt.] *Ad Stoicum illud dogma, Virtutes inter ſe pares eſſe.*

46. In tribvnali.] *In edito, quaſi dicat, in homine alto & expoſito.*

47. In plano.] *In loco ac virò humili.*

48. Interrogatvrvs.] *Cur ita fecerit? nedum vt accuſaturus.*

49. Infra terram.] *Eſtne aliquid infra terram? Fuerit potiùs*, in terram: *vel* infrà, ad terram.

50. Præmordere.] *Imò* remordere, *vel* permordere.

51. Leonesqve.] *Quinctilianus Declamator:* Feræ mehercules generoſiores iacentes tráſeunt.
Claudianus ad Principem:

Obuia proſternas, proſtrataq́; more leonum,
Deſpicias.

Poëtæ alij: ſed pulcherrimè Statius,

Vt leo Maſſyli cùm lux ſtetit obuia ferri,
Tunc iras, tunc arma citat. ſi decidat hoſtis,
Ire ſuper ſatis eſt, vitamq́; relinquere victo.

52. In

rens Princeps, alios ex ciuibus ſuis, quia vtiles boniq́ue ſunt, libens videat, alios [52] in nu- A
VI. merum relinquat: quoſdam eſſe gaudeat, quoſdam patiatur. [53] Cogitate in hac ci-
uitate, in quâ turba per latiſſima itinera ſine intermiſſione defluens eliditur, quotiens
aliquid obſtitit, quod curſum eius velut torrentis rapidi moraretur: in quâ tribus eodem
tempore theatris [54] viæ poſtulantur: in quâ conſumitur, quidquid [55] terris omnibus ara-
tur: quanta ſolitudo & vaſtitas futura ſit, ſi nihil relinquitur, niſi quod iudex ſeuerus ab-
ſoluerit. Quotus quiſque ex [56] quæſtoribus eſt, qui non [57] eaipsâ lege teneatur, quâ quæ-
rit? Quotus quiſque accuſator vacat culpâ? & neſcio, an nemo ad dandam veniam dif-
ficilior ſit, quàm qui illam petere ſæpius meruit. Peccauimus omnes: alij grauia, alij le-
uiora, alij ex deſtinato, alij fortè impulſi, aut alienâ nequitiâ ablati: alij in bonis conſiliis
parùm fortiter ſtetimus, & innocentiam inuiti ac renitentes perdidimus. Nec [58] delin-
quimus tantùm, ſed vſque ad extremum æui delinquemus. Etiam ſi quis tam bene pur-
gauit animum, vt nihil obturbare eum ampliùs poſſit ac fallere, ad innocentiam tamen
VII. peccando peruênit. Quoniam deorum feci mentionem; optimè hoc exemplum B
Principi conſtituam, ad quod formetur, vt ſe talem eſſe ciuibus, quales ſibi deos velit.
Expedit ergo habere inexorabilia peccatis atque erroribus numina? expedit vſque ad vl-
timam infeſta perniciem? Ecquis regum erit tutus, cuius non membra [59] aruſpices col-
ligant? Quòd ſi dij placabiles, & æqui, delicta potentium non ſtatim fulminibus perſe-
quuntur: quanto æquius eſt, hominem hominibus præpoſitum, miti animo exercere
imperium, & cogitare, vtrùm mundi ſtatus gratior oculis pulchriorq́ue ſit ſereno & pu-
ro die, an cùm fragoribus crebris omnia quatiuntur, & ignes hinc atque illinc micant?
Atqui non alia facies eſt quieti moderatiq́ue imperij, quàm ſereni cæli & nitentis. Cru-
dele regnum, turbidum, tenebriſq́ue obſcurum eſt, inter trementes & ad repentinum
ſonitum expaueſcentes, nec eo quidem qui omnia turbat inconcuſſo. Facilius priuatis
ignoſcitur, pertinaciter ſe vindicantibus. poſſunt enim lædi, dolorq́ue eorum ab iniuriâ
venit.

52. IN NVMERVM.] *Sine nomine, ſine magno vſu: tantùm vt turbam faciant. Lucanus:*

In numerum pars magna perit, rapuitq́ue cruentus
Victor ab ignotâ vultus ceruice reciſos.

Horatius: Nos numerus ſumus.

CAP. VI. 53. COGITATE.] *Nónne ad Neronem omnis ſermo? ergo,* Cogita tu.

54. VIÆ POSTVL.] *Non capio, nec ſincerum habeo. Tria ſanè theatra Romæ, Balbi, Marcelli, Pompey: ſed quid eſt in iis* vias poſtulari? *An fortè, nec tria theatra ſufficere capiendo populo, & vias vicaſq́ depaſci, vt in iis etiam ſint ludi? Ita enim* vicatim *aliquotiens prabitos eas legimus. An fuit,* mimi. poſtulantur? *Alius melius, cui Deus inſeret.*

55. TERRIS OMNIBVS.] *Mira, ſi demittis in animum: & vnà numerum copiamq́ Romani populi. Ego deduxi, & docui in Magnitud. Rom. lib.* III. *cap.* III.

56. QVÆSTORIBVS.] *Siue Quæſitoribus, qui iudicia præſunt.*

57. EAIPSA.] *Scripti conſenſu,* ex ipsâ. *fortè,* & ipsâ.

58. DELINQVIMVS.] *Puta,* delinquemus.

CAP. VII. 59. ARVSPICES COLLIGANT?] *Id eſt, qui non fulmine feriantur? Nam talium membra, ſi diſiecta (vt interdum) aruſpices colligebant, atque ipſas reliquias aut veſtigia fulminis; & ibidem ſepulcra condebant. transferre enim nefas. Eum locum deinde ſepiebant ceſpite, ſacrum & inacceſſum habebant: & quia bidente haſtiâ ſacrificabant, dicebant* Bidental. *Lucanus* I.

—— diſperſos fulminis ignes C
Colligit, & terræ mæſto cũ murmure condit.

Sidonius Carmine IX.

Nec quæ fulmine Thuſcus expiato,
Septum numina quærit ad bidental.

Scholiaſtes Iuuenalis, in illud:

Atque aliquis ſenior, qui publica fulgura condit.

Condi fulgura dicuntur, quotieſcumque Pontifex diſperſos ignes in vnum redigit, & quadam tacitâ ignoratâ prece locum aggeſtione cõſecrat. *Nota hic &* Aggeſtionem. *ideoq́ in Apuleio* I. *Florido:* Colliculus ſepimine conſecratus. *Collem ſiue aggeſtum, & Sepimen notat. Cur & iſtud? quia loca eiuſmodi inacceſſa, & calcare nefas. Plutarchus Pyrrhi ſomnium refert, Spartam obſidentis, qui viſus* fulminibus iactis petere vrbem, atque eam incendere. Narrat amicis, interpretatur lætum in euen- D
tum, aſſentiuntur: excepto Lyſimacho, qui vereri ſe ait, μὴ καθάπερ τὰ βαλλόμενα τοῖς κεραυνοῖς ἀνέμβατα μένει χωρία, καὶ τῷ Πύρρῳ προσημαίνει τὸ θεῖον ἀνείσοδον ἔσεσθαι τὴν πόλιν: ne ſicut loca fulgurita manent inacceſſa, ita Deus Pyrrho ſignificarit, non intrandam ei vrbem. *Sacra igitur ea loca. & Lucanus* VIII.

Incluſum Tuſco venerantur ceſpite fulmen.

Artemidorus II. *cap.* VIII. Οὐδεὶς γὰρ κεραυνωθεὶς ἄτιμός ἐστιν. ὅθεν γε καὶ ὡς θεὸς τιμᾶται: Nemo enim fulguritus infamis eſt. itaque vt Deus colitur. *Adde Feſtum in* Bidental, Occiſum, Fulguritum. *Quinctilianum Declamat.* CCLXXIV. *Perſium Sat.* II. *& ibi Scholiaſtem, Pollucem* IX. *vbi hoc* Bidental ἐνηλύσια *vocat, explicatq́.*

60. GRA-

A venit. timent præterea contemptum : & non retuliſſe lædentibus [60] gratiam, infirmitas
videtur, non clementia. At cui vltio in facili eſt, is omiſsâ eâ, certam laudem manſue-
tudinis conſequitur. Humili loco poſitis [61] exerere manum, litigare, in rixam procurre-
re, ac motem iræ ſuæ gerere, liberius eſt: leues inter paria ictus ſunt: regi vociferatio quo-
que, verborumque intemperantia, non ex maieſtate eſt. Graue putas, eripi lo- VIII.
quendi arbitrium regibus, quod humillimi habent? Iſta, inquis, ſeruitus eſt, non impe-
rium. Quid tu, non experiris iſtud nobis eſſe, [62] non tibi ſeruitutem? Alia condicio eſt
eorum qui in turbâ, quam non excedunt, latent: quorum & virtutes vt appareant, diu
luctantur, & vitia tenebras habent. [63] Veſtra facta dictaque rumor excipit: & ideò
nullis magis cauendum eſt, qualem famam habeant, quàm qui qualemcumque meruerint,
magnam habituri ſunt. Quàm multa tibi non licent, quæ nobis beneficio tuo li-
cent? Poſſum in qualibet parte vrbis ſolus incedere, ſine timore, quamuis nullus ſequa-
tur comes, nullus ſit domi, nullus ad latus gladius: tibi in [64] tuâ pace [65] armato viuen-
B dum eſt. Aberrare à fortunâ tuâ non potes: obſidet te, & quocumque deſcendis, ma-
gno apparatu ſequitur. Et hæc ſumma magnitudinis ſeruitus eſt, non poſſe fieri mino-
rem; ſed cum diis tibi communis iſta neceſſitas eſt. nam illos quoque cælum [66] alliga-
tos tenet: nec magis illis deſcendere, datum eſt, quàm [67] tibi tutum. Faſtigio tuo affixus
es. Noſtros motus pauci ſentiunt. prodire nobis, ac recedere, & mutare habitum ſine
ſenſu publico licet: tibi non magis, quàm Soli, latere contingit. Multa [68] contra te lux
eſt, omnium in iſtam conuerſi oculi ſunt. Prodire te putas? [69] oriris: loqui non potes,
niſi vt vocem tuam, quæ vbique ſunt gentes, excipiant. iraſci non potes, niſi vt omnia
tremant. ſic neminem potes affligere, niſi vt quidquid circà fuerit, quatiatur. Vt fulmi-
na paucorum periculo cadunt, omnium metu; ſic animaduerſiones magnarum pote-
ſtatum terrent latiùs, quàm nocent: non ſine cauſsâ. Non enim quantum fecerit, ſed
quantum facturus ſit, cogitatur in eo, qui omnia poteſt. Adiice nunc, quòd priuatos ho-
mines ad accipiendas iniurias opportuniores, [70] acceptarum patientia facit: regibus cer-
C tior eſt ex manſuetudine ſecuritas. Quia frequens vindicta paucorum odium reprimit,
omnium irritat: voluntas oportet antè ſæuiendi, quàm cauſſa deficiat. Alioquin quem-
admodum præciſæ arbores plurimis ramis repullulant, & multa ſatorum genera vt den-
ſiora ſurgant, reciduntur: ita regia crudelitas auget inimicorum numerum, tollendo.
Parentes enim liberique eorum, qui interfecti ſunt, & propinqui, & amici, in locum ſin-
gulorum ſuccedunt. Hoc quàm verum ſit, admonere te exemplo [71] domeſtico IX.
volo. Diuus Auguſtus fuit mitis Princeps, ſi quis illum à [72] principatu ſuo æſtimare
inci-

60. GRATIAM.] *In malam partem, talionem.*

61. EXERERE.] *Omnes ſcripti,* exereere. *Si primum illud tenes; eſt* intendere manum, *quod Tacitus dixit, & in iurgio conuictoq́ ſolet. Sin alterum; valebit iactare manum, huc illuc ferre, quod item in calore iurgandi.*

D CAP. VIII. 62. NON TIBI SERV.] *Meo aliisq́ priſcis non eſt negatio, & produnt:* iſtud nobis eſſe, tibi ſeruitutem. *Rectè. Reuera enim imperium, ſeruitus. Senecam Conſol. ad Polyb. cap.* XXVI. *vide. Adde hoc Salluſtij:* In maximâ fortunâ minima licentia eſt.

63. VESTRA FACTA.] *Pedo, ad Liuiam:*
Ad te oculos aureſque trahis. tua facta notamus,
Nec vox miſſa poteſt Principis ore tegi.

64. TVA PACE.] *Quam orbi & nobis præſtas.*

65. ARMATO.] *Quia & in vrbe cohortes, & ſatellitium habes.*

66. ALLIGATOS.] *Ad ſidera refer, quæ Stoici deos cenſent.*

67. TIBI TVTVM] *Omiſerant alij hoc* tutum: *at libri meliores repoſcunt. Sententia eſt. Dij non deſcendunt, per naturam: non tu, ob ſecuritatem. Noſter De Breuit. vitæ, cap.* IV. Cupiant interim *(Principes)* ex illo faſtigio ſuo, ſi tutò liceat, deſcendere. *Solonis vox:* Καλὸν μὲν εἶναι τὴν τυραννίδα χωρίον, ἀλλ' ἀπόβασιν οὐκ ἔχειν: Bellam quidem arcem eſſe Principatum, ſed deſcenſum non habere.

68. CONTRA TE.] *Poſſit &,* circa te. *Claudianus:*
——— nam lux altiſſima fati
Occultum nihil eſſe ſinit, latebraſq́: per omnes
Intrat, & anguſtos explorat fama receſſus.

69. ORIRIS.] *Inſtar Solis, qui videt omnia, & videtur.*

70. ACCEPTARVM PAT.] *Mimi dicto:* Veterem ferendo iniuriam, inuitas nouam.

CAP. IX. 71. DOMESTICO.] *Quia per matrem Auguſtum tangit.*

72. PRINCIPATV SVO.] *Cùm ſolus iam rerum arbiter.*

incipiat: [73] in communi quidem Rep. [74] gladium mouit. Cùm hoc ætatis eſſet, quod tu A
nunc es, duodeuiceſimum egreſſus annum, iam pugiones [75] in ſinu amicorum abſconderat, iam inſidiis M. Antonij conſulis latus petierat, iam fuerat collega proſcriptionis: ſed cùm annum [76] quadrageſimum tranſiſſet, & [77] in Galliâ moraretur, delatum eſt ad eum indicium, [78] L. Cinnam, ſtolidi ingenij virum, inſidias ei ſtruere. Dictum eſt & vbi, & quando, & quemadmodum aggredi vellet. vnus ex conſciis deferebat. Conſtituit ſe ab eo vindicare: conſilium amicorum aduocari iuſſit. Nox illi inquieta erat, cùm cogitaret adoleſcẽtem nobilem, hoc detracto, integrum, Cn. [79] Pompeij nepotem damnandum. Iam vnum hominem occidere non poterat: [80] cùm M. Antonio proſcriptionis edictum inter cœnam dictarat. Gemens ſubinde voces emittebat varias, & inter ſe contrarias: Quid ergo? ego percuſſorem meum ſecurum ambulare patiar, me ſolicito? Ergo non dabit pœnas, qui tot ciuilibus bellis fruſtra petitum caput, tot naualibus, tot pedeſtribus prœliis incolume, poſtquam terra mariq́ue pax parta eſt, non occidere conſtituit, ſed [81] immolare? nam ſacrificantem placuerat adoriri. Rurſus ſilentio interpoſi- B
to, maiore multo voce, ſibi, quàm Cinnæ, iraſcebatur: Quid viuis, ſi perire te tam multorum intereſt? quis finis erit ſuppliciorum? quis ſanguinis? Ego ſum nobilibus adoleſcentulis expoſitum caput, in quod mucrones acuant. Non eſt tanti vita, ſi vt ego non peream, [82] tam multa perdenda ſunt. Interpellauit tandem illum [83] Liuia vxor: &, Admittis, inquit, muliebre conſilium? Fac quod medici ſolent: qui vbi vſitata remedia non procedunt, tentant contraria. Seueritate nihil adhuc profeciſti: [84] Saluidienum Lepidus ſecutus eſt, Lepidum Muræna, Murænam Cæpio, Cæpionem Egnatius, vt alios taceam, quos [85] tantum auſos pudet: nunc tenta, quomodo tibi cedat clementia. Ignoſce L. Cinnæ. deprehenſus eſt: iam nocere tibi non poteſt, prodeſſe famæ tuæ poteſt. Gauiſus ſibi, quòd aduocatum [86] inuenerat, vxori quidem gratias egit: renunciari autem extemplò amicis, quos in conſilium rogauerat, imperauit, & Cinnam vnum ad ſe accerſit: dimiſſiſq́ue omnibus è cubiculo, cùm alteram Cinnæ poni cathedram iuſſiſſet: Hoc, inquit, primùm à te peto, ne me loquentem interpelles, [87] ne meo ſermone medio proclames: da- C
bitur tibi loquendi liberum tempus. Ego te, Cinna, cùm in [88] hoſtium caſtris inueniſſem, non factum tantùm mihi inimicum, [89] ſed natum, ſeruaui, patrimonium tibi omne con-

73. IN COMMVNI.] *In triumuiratu nempe, cùm diuiſa in tres Reſpublico.*

74. GLADIVM MOVIT.] *Hac verbo cur loco mouerunt? cum libris teneo, & explico: In ſuo Principatu mitis fuit, & ferrum conditum adſtrictumque habuit: in communi, mouit & exſeruit.*

75. IN SINV.] *Subornouerat amicos, cum occultis in ſinu gladiis. Spectat ad illa cũ Antonio diſſidia, atque adeo inſidias & ſubmiſſos percuſſores. Vide Appian. V. Ciuil. In ſinu autem, toga ſcilicet, vel etiam ſub alis: quia optimè ibi celabantur. Inde* Sinum excutere, *in Scrutiniis.*

76. QVADRAGESIMVM.] *Hoc in Gologiâ contigiſſe vult Seneca: quò profectum reperio anno Vrbis* DCCXXXVIII. *Itaque benè dicit* tranſiſſe. *nam ipſe natus onno* DCXC. *atque ita agebat nunc annum quadrageſimumoctauum.*

77. IN GALLIA.] *Dio diſſentit, qui hoc factum confert in annum Vrbis* DCCLVII. *& diffuſè narrat libro* LV. *Atquin Auguſtus tunc in Vrbe, non in Galliâ; nec quadrageſimum modò, ſed ſexageſimum annum excedebat. Itaque diſſenſus hic in loco & tempore, non tamen in re, notetur.*

78. L. CINNAM.] *Dioni eſt* Cn. Cinna.

79. POMPEII NEPOTEM.] *Ex filiâ, ait Dio. Qua nempe nupta Cornelio Fauſto, Sullæ Dictatoris filio, vt in Appiano habes, & Hirtio ſub finem libri de Bello Africo. Ex eâ igitur coniunctione, hic Cornelius Cinna genitus, auo Pompeio.*

80. CVM M. ANTONIO.] *Vellem,* qui M.

81. IMMOLARE.] *Quod fœdius, quaſi victimam aut piaculum.*

82. TAM MVLTA.] *Magis,* multi, *& mox,* perdendi.

83. LIVIA VXOR.] *Non ex fictione, ſed ex facto: neque aliter Dio narrat, & conſimilem orationem fœminæ adſcribit.* D

84. SALVIDIENVM.] *De his omnibus Suetonius Aug. cap.* XIX. *atque ibi interpretes.*

85. TANTVM AVSOS.] *Viles nempe &* infimæ ſortis homines *(nam nec eorum conſpiratione caruit, vt ait Suetonius) quos pudor ſit tantam rem auſos eſſe. Poſſis & capere: Qui auſi cogitare & velle, nec vltrò. Sed prius præfero.*

86. INVENERAT.] *Vltrò oblatum. nam alios rogari iuſſerat.*

87. NE MEO.] *Malim,* neu meo: *etſi vox* meo *abeſt aliquot libris: nec requiram.*

88. HOSTIVM CASTRIS.] *An Bruti & Caſſij? opinor. Nam pater periit in Africâ, poſt prælium ad Thapſum.*

89. SED NATVM.] *Ex Pompeij filiâ, vt dixi.*

90. TAM

A ne conceſſi. Hodie tam felix es, & [90] tam diues, vt victo victores inuideant. Sacerdotium tibi petenti, præteritis compluribus, quorum parentes mecum militauerant, dedi. Cùm ſic de te meruerim, occidere me conſtituiſti. Cùm ad hanc vocem exclamaſſet, procul hanc ab ſe abeſſe dementiam: Non præſtas, inquit, fidem, Cinna: conuenerat, ne interloquereris. Occidere, inquam, me paras. adiecit locum, ſocios, diem, ordinem inſidiarum, cui commiſſum eſſet [91] ferrum. Et cùm defixum videret, nec ex conuentione iam, ſed ex conſcientiâ tacentem: Quo, inquit, hoc animo facis? Vt ipſe ſis princeps? malè mehercule [92] cum Republicâ agitur, ſi tibi ad imperandum nihil præter me obſtat. [93] Domum tueri tuam non potes. nuper [94] libertini hominis gratiâ, in priuato iudicio ſuperatus es. Adeò nihil facilius potes, quàm contra Cæſarem [95] aduocare? [96] Cedo, ſi ſpes tuas ſolus impedio. [97] Paullúſne te, & [98] Fabius Maximus, & [99] Coſſi, & [100] Seruilij ferent, tantumq́ue agmen nobilium, non [101] inania nomina præferentium, ſed eorum qui imaginibus ſuis decori ſunt? Ne totam eius orationem repetendo, magnam partem
B voluminis occupem: diutiùs enim quàm duabus horis locutũ eſſe conſtat, cùm [102] hanc pœnam, quâ ſolâ erat contentus futurus, extenderet: Vitam tibi, inquit, Cinna, iterum do, priùs hoſti, nunc inſidiatori ac [103] paricidæ. Ex hodierno die inter nos amicitia incipiat: contendamus, vtrùm ego [104] meliore fide vitam tibi dederim, an [105] tu debeas. [106] Poſt hæc detulit vltrò conſulatum, queſtus, quòd non auderet petere: amiciſſimum fideliſſimumq́ue habuit, heres ſolus fuit illi: nullis ampliùs inſidiis [107] ab illo petitus eſt. Ignouit [108] abauus tuus victis. nam ſi non ignouiſſet, quibus imperaſſet? X.
[109] Salluſtium, & [110] Cocceios, & [111] Duillios, & totam cohortem [112] primam admiſſionis, ex aduerſariorum caſtris conſcripſit. Iam [113] Domitios, [114] Meſſallas, Aſinios, [115] Cice-

90. TAM DIVES.] *Laudat hoc in Augusto Ouidius:*

Diuitiis etiam multos & honoribus auctos
Vidi, qui tulerant in caput arma tuum.

C 91. FERRVM.] *Qui gladium ſeruaret occultum, Cinnæ porrò traditurus, an ipſe percuſſurus?*

92. CVM REP.] *Aliàs,* populo Romano: *nec id malè. Sententia eſt, Infelicem Remp. ſi non alij digniores in eâ imperare, quàm Cinna: & ſi ſolus Auguſtus vota eius moraretur.*

93. DOMVM TVERI.] *Adeò imbecilli ingenio, aut tepidâ gratiâ es. & quomodo par ſis reipublicæ?*

94. LIBERTINI.] *Ne nobilis quidem.*

95. ADVOCARE.] *Adeſſe, cauſſam agere. nam manet in re illâ iudiciali.*

96. CEDO.] *Vincor, locum do. etſi poßis interrogando acuere,* Cedò, *dic vtrùm ſolus ſpes tuas moror?*

97. PAVLLVSNE.] *Notat L. Aemilium Paullum, qui Conſul poſteà anno* DCCLIII.

D 98. FABIVS MAXIMVS.] *Duo tunc illuſtres,* Paullus Fabius Maximus, *& alter* Q. Fabius Maximus Africanus.

99. COSSI.] *Corneliorum prænomen, & item cognomen. Fuit tunc* Coſſus Cornelius Lentulus, *Conſul* DCCLI.

100. SERVILII.] M. Seruilius Geminus, *Conſul* DCCLIV.

101. INANIA NOMINA.] *Cicero in Verrem:* Proponit inania mihi nobilitatis, id eſt hominum arrogantium, nomina.

102. HANC POENAM.] *Vt exprobraret ei, & obiiceret.*

103. PARICIDÆ.] *Vel quia in ſeruatorem & alterum parentem ſurrexerat; vel quia in Principem, communem patrem.*

104. MELIORE FIDE.] *Obliuiſcendo, nec puniendo.*

105. TV DEBEAS.] *Agnoſcendo, & fauendo.*

106. POST HÆC.] *Multis quidem annis pòſt, ex Senecæ narratione. nam Conſulem reperio anno* DCCLVIII. *Quod eſſet tamen, ex Dionis narratione, ipſo anno ſtatim pòſt factum. De iſto autem Conſule, etiam Seneca tangit De Benefic.* IV. *cap.* XXX.

107. AB ILLO.] *Haud miror. ſed maius veriúſque,* ab vllo.

CAP. X. 108. ABAVVS TVVS.] *Per matrem. Nam Agrippina, alterius Agrippinæ filia, & hæc Iuliæ, atque ea Auguſti.*

109. SALLVSTIVM.] *Qui ex ſorore nepos Salluſtij noſtri hiſtorici. Is in arcanâ apud Auguſtum Tiberiumq́ gratiâ: de quo Tacitus, Annalium* IV. *Quomodo autem iſte in hoſtium caſtris? nam auunculus certè Iulianus fuit. Per patrem igitur; aut & ipſe Bruto & libertati militarit.*

110. COCCEIOS.] *Eſt* M. Cocceius Nerua, *Antonio & Auguſto amicus: atque inter proauos Neruæ poſteà Principis.*

111. DVILLIOS.] *In meo eſt,* Duellios. *ſed olim ad Tacitum monemus,* Deillios, *ſiue* Dellios *ſcribendum. Videſis noſtra ad lib.* 1. *Annal.*

112. PRIMAM ADMIS.] *Ita meus & meliores codices. alij infarctâ voce,* primam interioris ad. *Sunt qui* primę *legant: ego non muto, & accipio* primá cohortem *exemplo militiæ dictam, quia vt ea digniſſima, ſic iſti proximi Principi, & ſemper admittendi.*

113. DOMITIOS.] *Cn. quidem ipſe Domitius, qui ab Antonio transfugit, paullo pòſt obiit: ſed filium reliquit auum Neronis, & Auguſti gratiâ vigentem. Hunc igitur intellegit, nõ hoſtem, ſed tamen ex hoſte.*

114. MESSALLAS, ASINIOS.] *In Bruti partibus*

[115] Cicerones, & quidquid floris in ciuitare erat, elementiæ ſuæ debebat. Ipſum Lepi- A
dum quamdiu [116] mori paſſus non eſt? Per [117] mulros annos tulit [118] ornamenta prin-
cipis retinentem: & pontificatum maximum, non niſi [119] mortuo illo, transferri in ſe
paſſus eſt. maluit enim illum honorem vocari, quàm ſpolium. Hæc eum clementia ad
ſalutem ſecuritatemque perduxir; hæc gratum ac fauorabilem reddidir; quamuis non-
dum ſubactis [120] Reipub. ceruicibus [121] manum impoſuiſſet; hæc hodieque præſtar il-
li famam, quæ [122] vix viuis principibus ſeruit. Deum eſſe, non [123] tanquam iuſſi [124] cre-
dimus. Bonum principem Auguſtum, & benè illi conueniſſe [125] parenris nomen, fate-
mur: ob nullam aliam cauſſam, quàm quòd contumelias quoque ſuas, quæ [126] acerbio-
res principibus ſolent eſſe, quàm iniuriæ, nullâ crudelitate exſequebatur: quòd probro-
ſis in ſe dictis arriſir: quòd dare illum pœnas apparebat, cùm exigeret: quòd quoſcum-
que ob adulterium [127] filiæ ſuæ damnauerar, adeò [128] non occîdir, vt [129] dimiſſis, quò
tutiores eſſenr, [130] diplomata daret. Hoc eſt ignoſcere, cùm ſcias mulros futuros qui pro
te iraſcantur, & ribi alieno ſanguine gratificenrur, non dare tantùm ſalutem, [131] ſed præ- B
XI. ſtare. Hæc Auguſtus ſenex, aut iam in ſenectutem annis vergentibus: in adole-
ſcentiâ caluit, arſit irâ, multa fecir, ad quæ inuitus oculos retorquebat. Comparare ne-
mo manſuetudini tuæ audebit diuum Auguſtum, etiam ſi in certamen iuuenilium an-
norum deduxerit ſenectutem plus quàm maturam. Fuerit moderatus & clemens: nem-
pe poſt mare Actiacum Romano cruore infectum, nempe poſt fractas in Siciliâ claſſes,
[132] & ſuas [133] & alienas: nempe poſt [134] Peruſinas aras, & proſcriptiones. Ego verò cle-
mentiam non voco, laſſam etudelitatem. Hæc eſt, Cæſar, clementia vera, quam tu præ-
ſtas, quæ non ſæuitiæ pœnitentiâ cœpit: nullam habere maculam, nunquam ciuilem
ſanguinem fudiſſe. Hæc eſt in maximâ poteſtare, veriſſima animi temperantia, & hu-
mani generis [135] incomprehenſibilis amor, non cupiditare aliquâ, non temerirate incen-
di, non [136] priorum ptincipum exemplis corruptum, quantum in eiues ſuos liceat, expe-
rien-

Meſſalla Coruinus fuit, ſeruatus à Cæſare: in Antonÿ Aſinius Pollio, ſed Brundiſinâ pace factâ continuit ſe in Italiâ, nec vltrà mouit. Velleius, Plutarchus, Dio.

115. CICERONES.] *Oratoris noſtri filium intellegit, ſed nomine tantùm. In re & ingenio, quid tam diſſimile? Is quoque in Bruti caſtris tamtum viuo patre, & poſteà cum ipſo Auguſto Conſul.*

116. MORI PASSVS.] *Sic legimus, cum libris fidis. Sententia. ipſum Lepidum, qui olim Triumuir ſociusq́; potentia, & ideò timendum; tamen non occidit, ſed lentâ morte abſumi in exſilio paſſus eſt, Circeios relegatum.*

117. MVLTOS ANNOS.] *Vigintitres circiter, quos exſul vixit.*

118. ORNAMENTA PR.] *Nempe titulum Pontificis Maximi, qui inter ſollennes Principum.*

119. MORTVO.] *Ex more quidem. nec enim viuo ſolet adimi.*

120. REIP. CERVIC.] *Scripti*, populi Romani. *Similis allegoria illa Horatiana:* Nondum ſubactâ ferre iugum valet Ceruice.

121. MANVM.] *Ad domandum ſcilicet, & vt ſub iugum mitteret.*

122. VIX VIVIS.] *Vbi adulationis pretium.*

123. TANQVAM IVSSI.] *Decreto Senatus, & publicâ apotheoſi.*

124. CREDIMVS.] *Ipſi inclinantes, & ſponte. Plinius Panegyrico:* Tu ſideribus patrem intuliſti, quia deum credis.

125. PARENTIS.] *Nam Pater patriæ dictus ipſe, & ſecuti.* C

126. ACERBIORES PRINCIP.] *Nam contumelia cum contemptu eſt, & inde dicta. Vide Senecam De conſtant. ſap. cap. IV.*

127. FILIÆ SVÆ.] *Quidam libri*, familiæ: *& placeat. Nec enim ſola Iulia mater adulteraui, ſed & filia eius, Auguſti neptis: & vtriuſque admiſſarios vltum iuit.*

128. NON OCCIDIT.] *Imò verò quoſdam, vt Iulum Antonium, alióſque, morte multauit. Tacitus, & Dio.*

129. DIMISSIS.] *Relegatis.*

130. DIPLOMATA.] *Litteras curſus publici, vt iuſſu Principis tranſueherentur.*

131. SED PRÆSTARE.] *Bonâ fide implere & re ipſâ, quod verbis dictum datumq́; eſt.* D

CAP. XI. 132. ET SVAS.] *Quas naufragio, vel & hoſtili vi amiſit, diu eo bello infelix.*

133. ET ALIENAS.] *Hoſtiles, Sexti Pompeÿ.*

134. PERVSINAS ARAS.] *Ad quas* trecenti *è dediticiis, hoſtiarum more, mactati. Suetonius: & Dio, qui tamen* quadringentos.

135. INCOMPREHENSIBILIS.] *Eſt à Rudolfo, non à Senecâ. Libri priſci*, comprehendit te ſibi: *alÿ*, comprehenſibilis. *An fortè*, communis parentis ſimilis?

136. PRIORVM PRINCIPVM.] *Tiberÿ, Caligulæ, Claudÿ.*

137. GLO-

A riendo tentare, ſed hebetare aciem imperij ſui. Præſtitiſti, Cæſar, ciuitatem incruentam,
& hoc quod magno animo [137] gloriatus es, *Nullam te toto orbe ſtillam cruoris humani mi-
ſiſſe*: eò maius eſt mirabiliusque, quòd nulli vmquam citiùs [138] gladius commiſſus
eſt. Clementia ergo non tantùm honeſtiores, ſed tutiores præſtat: ornamentumque im-
periorum eſt, ſimul certiſſima ſalus. cùm reges conſenuerint, liberiſque ac nepotibus
tradiderint regna, tyrannorum exſecrabilis ac breuis poteſtas eſt. Quid intereſt inter ty-
rannum & regem? ſpecies enim ipſa fortunæ ac licentia par eſt, niſi quòd tyranni volu-
ptate ſæuiunt, reges non niſi ex cauſsâ ac neceſſitate. Quid ergo? non reges quo- XII.
que occidere ſolent? ſed quoties id fieri publica vtilitas perſuadet: tyrannis ſæuitia cor-
di eſt. Tyrannus autem à rege diſtat factis, non nomine. Nam & Dionyſius maior iure
meritoque præferri multis regibus poteſt: & L. Sullam appellari tyrannum quid pro-
hibet, cui occidendi finem fecit inopia hoſtium? [139] Deſcenderit licet Dictaturâ ſuâ, & ſe
[140] togę reddiderit: quis tamen vmquam tyrannus tam auidè humanum ſanguinem bi-
B bit, quàm ille, qui [141] ſeptem millia ciuium Romanorum, contrucidari iuſſit? Et cùm
[142] in vicino, ad [143] ædem Bellonæ [144] ſedens, exaudiſſet conclamationem tot millium
ſub gladio gementium, exterrito ſenatu: [145] *Hoc agamus*, inquit, *P. C. ſeditioſi pauculi meo
iuſſu occiduntur*. Hoc non eſt mentitus: pauci, Sullæ videbantur. Sed mox [146] de Sullâ
conſequemur, quomodo hoſtibus iraſcendum ſit: vtique ſi in hoſtile nomen ciues, &
ex eodem corpore abrupti, tranſierint. Interim hoc quod dicebam, clementia efficit, vt
magnum inter regem tyrannumque diſcrimen ſit: vterque licet non minùs armis val-
letur. ſed alter arma habet, quibus in munimentum pacis vtitur; alter vt magno timo-
re magna odia compeſcat. Nec illas ipſas manus, quibus ſe commiſit, ſecurus adſpicit:
[147] contrariis in contraria agitur. nam & inuiſus eſt, quia timetur, & timeri vult, quia
inuiſus eſt: & illo [148] execrabili verſu, qui multos dedit præcipites, vtitur:

Oderint dum metuant.——

igna-

C 137. Gloriatvs es.] *Opinor in Senatu, oratione aliquâ. Nam, vt Tacitus ait*, Nero clementiam ſuam crebris orationibus obſtrinxit, quas Seneca, teſtificando quàm honeſta præciperet, vel iactandi ingenij, voce principis vulgabat. *libro* XIII.

138. Gladivs.] *Imperium, ius vitæ necisq;.*

CAP. XII. 139. Descenderit.] *E tribunali, & dignitate.*

140. Togæ reddiderit.] *Dictator ergo in ſago, qui rei gerendæ cauſſâ creatus. Notum de Sullâ, quòd vltrò & inopinantibus cunctis, Dictaturam deponens, priuato ciuiliq; habitu in foro obambulauerit, lictoribus aliaq; pompâ dimiſſis. Simili phraſi & ſenſu apud Lucanum Cæſar:*

D Ipſe ego priuatæ cupidus me reddere vitæ,
Plebeiaq; togâ modicum componere ciuem:

etſi nimis, heu, falsò.

141. Septem millia.] *Valdè diſſentiunt in numero. Alij ad* quattuor millia *tradunt: vt Florus, vt Dionyſius Halicarnaſſæus (fidus auctor) fine libri* V. *Credo & Valerium ſic ſcripſiſſe: in quo tamen falsò* quattuor legiones *legas, libro* IX. *cap.* II. *Panegyricus Conſtantino dictus non abit*, qui deditam exarmatamque legionem *trucidatam ſcribit. At noſter libro De Beneſic.* V. *cap.* XVI. legiones duas *dicit, conuenienter cum hoc* ſeptem millium *numero. quem & Firmicus firmat lib.* I. Septem millia ciuium, in medio ſinu vrbis, Sullanâ animaduerſione ceciderunt. *Liuius autem in Epitome*, VIII. millia: *Plutarchus*, ſex. *quem omnino vide, ipſa iſta Senecæ verbatim penè exprimentem.*

142. In vicino.] *Vbi igitur ſignatè? in* Ouili, *ſiue in* Septis, *Lucanus dicit*: -& miſeræ maculauit ouilia Romæ. *Alibi*: Septorumque nefas, & clauſi prælia campi. *Florus autem, Liuius, Valerius, Panegyriſtes, Auguſtinus, omnes in* Villâ publicâ. *Quid Plutarchus? ἐν ἱπποδρόμῳ, quod reddunt* in circo maximo: *malè, cùm ille abiunctus ſit. intellegitq;* Circum Flaminium. *Tria enim hæc loca dicta, aſſident Bellonæ ædi.*

143. Ædem Bellonæ.] *Vbi Senatum extra vrbem habebat.*

144. Sedens.] *Lucanus*: -ſedit ſecurus ab alto Spectator ſceleris.

145. Hoc agamvs.] *Formula attentionem captantis, & in rem præſentem intendentis.*

146. De Svlla conseq.] *Corrupta cenſeo. An gloſſematium eſt, depurandumq;*, Sed mox conſequemur, quomodo? *vt verba illa ex marginali notâ irrepſerint. An magis*, mox de Sullâ, cùm loquemur: *vt in ſecundo libro tale aliquid fuerit, quod nunc periit?*

147. Contrariis in contr.] *Obſcurinſculum eſt, ſed à priore pendet. Ad metum remouendum, arma ſatellitum habet: & ecce ab iiſipſis metum habet. Ita ſecuritas et in terrorem vertit. Thyeſtes, in Senecâ tragico:* ——dum celſus ſteti,

Numquam pauere deſtiti, atque ipſum mei
Ferrum timere lateris.

id eſt, ſatellitum qui mihi ad latus.

148. Execrabili versv.] *De quo vide* I. *De Irâ, ſub finem.*

ignarus quanta rabies oriatur, vbi ſupra modum odia creuerunt. Temperatus enim timor cohibet animos: aſſiduus verò & acer, & extrema admouens, in audaciam iacentes excitat, & omnia experiri ſuadet. Sic feras [149] lineis & pinnâ cluſas contineas: eaſdem à tergo eques telis inceſſat: tentabunt fugam per ipſa quę fugerant, proculcabuntq́; [150] formidinem. Acerrima virtus eſt, quam vltima neceſſitas extundit. Relinquat oportet ſecuri aliquid metus, multoq́ue plus ſpei, quàm periculorum, oſtentet: alioquin vbi quieſcenti paria metuuntur, incurrere in pericula iuuat, & [151] alienâ animâ abuti. Placido tranquilloq́ue regi fida ſunt auxilia ſua, quibus ad communem ſalutem vtatur: glorioſusq́ue miles (publicæ enim ſecuritati dare operam videtur) omnem laborem libens patitur, vt parentis cuſtos. At illum acerbum, & ſanguinarium, neceſſe eſt grauentur ſtipatores ſui.

XIII. Non poteſt habere quiſquam bonæ ac fidæ voluntatis miniſtros, quibus in tormentis, & eculeo, & ferramentis ad mortem paratis vtitur, quibus non aliter quàm beſtiis homines obiectat: omnibus [152] reis noxior ac ſolicitior, vt qui homines deoſq́ue teſtes ac vindices facinorum timeat, eò perductus, vt non liceat illi mutare mores. Hoc enim, inter cetera, vel peſſimum habet crudelitas: quòd perſeuerandum eſt, nec ad meliora patet regreſſus. [153] Scelera enim ſceleribus tuenda ſunt. quid autem eo infelicius, cui iam eſſe malo neceſſe eſt? O miſerabilem illum, ſibi certè! nam ceteris miſereri eius nefas ſit, qui cędibus ac rapinis potentiam exercuit, qui ſuſpecta ſibi cuncta reddidit, tam externa quàm domeſtica: cùm arma metuat, ad arma confugiens: non amicorum fidei credens, non liberorum pietati. Qui vbi circumſpexit quæq́ue fecit, quæq́ue facturus eſt, & conſcientiam ſuam plenam ſceleribus ac tormentis adaperuit: ſæpe mortem timet, ſæpius optat, inuiſior ſibi quàm ſeruientibus. E contrario, is cui curæ ſunt vniuerſa, quamquam alia magis, alia minùs tuetur, nullam non Reip. partem tamquam ſui nutrit, inclinatus ad mitiora; etiam ſi ex vſu eſt animaduertere, oſtendens quàm inuitus aſpero remedio manus admoueat; in cuius animo nihil hoſtile, nihil efferum eſt. Qui potentiam ſuam placidè ac ſalutariter exercet, approbare imperia ſua ciuibus cupiens: felix abundè ſibi viſus, ſi fortunam ſuam [154] publicauerit; ſermone affabilis, acceſſuq́ue facilis, vultu, qui maximè populos demeretur, amabilis, æquis deſideriis propenſus, [155] & iniquis acerbus, à totâ ciuitate amatur, defenditur, colitur. Eadem

149. LINEIS ET PINNA.] *Funiculi extenſi, quos Lineas appellãs. & iis intextæ variarum auium pinnæ, ad feras terrendas & coërcendas, vt in retia agerentur, in veterum vſu fuêre. Id totum Formido, à re vocabatur, quia feris eam dabat. Hanc* Lineam *μήρινθον Oppianus appellat*, funiculum. IV. *Halieutic.* Μηρίνθῳ σφήλαντες ἅπαν δρυὸς, ἀμφὶ δὲ κούφων Ὀρνίθων δήσαντο θοὰ πτερά: Funiculo cingunt ſiluam omnem, circaq́; nectunt Alituum leuium pinnas. *Nemeſianus deſcribit:*

Linea quinetiam magnos circumdare ſaltus
Quæ poſſit, volucreſq́ue metu concludere prædas,
Digerat innexas non vnâ ex alite pinnas.
Namque vrſos, magnoſq́ue ſues, ceruoſq́ue fugaces
Terrificant, liniq́; vetant tranſſcendere ſeptũ.

Gratius è cygni & vulturis plumis maximè format: & addit:

- ab vulture dirus auaro
Turbat odor ſiluas.

Quâ cauſſâ à Lucano ſcriptum:

- ſic dum pauidos Formidine ceruos
Claudat, odoratæ, metuentes aëra pinnæ.

Quamquam & tingi hæ pinnæ ſandice aut rubro ſolent. vnde Virgilius:

Puniceæve agitant pauidos formidine pinnæ.

Seneca Tragicus: Picta rubenti linea pinnâ, Vano claudat terrore feras. *Noſter De Irâ* II. *cap.* XII. Rubens pinna. *Multi ad hanc Formidinem alludunt, pulchrè Epictetus apud Arrianum* II. *Diſſert. cap.* I. λοιπὸν ἡμεῖς τὸ τῶν ἐλάφων πάσχομεν, ὅτε φοβοῦνται φύγουσαι αἱ ἔλαφοι τὰ πτερὰ, ποῦ τρέπονται, καὶ πρός τινα ἀναχωροῦσιν ὡς ἀσφαλῆ; πρὸς τὰ δίκτυα, καὶ οὕτως ἀπόλλυνται, ἐναλλάξασαι τὰ φοβερὰ καὶ τὰ θαῤῥαλέα: Ceterùm nos idem quod cerui facimus, qui dum exterriti fugiunt pinnas, aliò ſe vertunt & quaſi ad ſecura loca in ipſa retia concedunt; atque ita pereunt, permutantes timenda non timendis. *Ita hæc vertenda: interpres meus fecerat*, fugiunt volucrum inſectationem. D

150. FORMIDINEM.] *Adde De Irâ* II. *cap.* XII.

151. ALIENA ANIMA.] *Eius quem timent. in illum potiùs ruere.*

CAP. XIII. 152. REIS NOXIOR.] *Meus & priſci*, rebus noxior. *ex quo facile factu*, reis obnoxior: *quod omnino verum eſt.*

153. SCELERA ENIM.] *Seneca in Agamemnone:* Per ſcelera ſæpe ſceleribus tutum eſt iter.

154. PVBLICAVERIT.] *Felicitatem ſuam communicauerit, in publicum deriuarit.*

155. ET INIQVIS.] *Pro hac benignitate magis eſſet*, nec iniquis acerbus.

156. TOL-

A dem de illo homines ſecretò loquuntur, quæ palàm. [156] Tollere filios cupiunt, & publi-
cis malis ſterilitas indicta recluditur: benè ſe meriturum de liberis ſuis quiſque non du-
bitat, quibus tale ſeculum oſtenderit. Hic Princeps ſuo beneficio tutus, nihil præſidiis
eget: [157] arma ornamenti cauſsâ habet. Quod ergo officium eius eſt? quod bono- XIV.
rum parentum: qui obiurgare liberos nonnumquam blandè, nonnumquam minaciter
ſolent, aliquando [158] admonere etiam verberibus. Numquid aliquis ſanus filium, [159] ad
primam offenſam, exheredat? niſi magnæ & multæ iniuriæ patientiam euicerint, niſi
plus eſt [160] quod timet, quàm quod damnat, non accedit ad [161] decretorium ſtilum.
Multa antè tentat, quibus dubiam indolem, & [162] peiore loco iam poſitam, reuocet: ſi-
mul deplorata eſt, vltima experitur. Nemo ad ſupplicia exigenda peruenit, niſi qui re-
media conſumpſit. Hoc quod parenti, etiam Principi faciendum eſt: quem appellaui-
mus [163] *Patrem patriæ*, non adulatione vanâ adducti. Cetera enim cognomina honori
data ſunt. [164] *Magnos* & [165] *Felices* & *Auguſtos* diximus, & ambitioſæ maieſtati quidquid
B potuimus titulorum congeſſimus, illis hoc tribuentes: *Patrem* quidem *patriæ* appellaui-
mus, vt ſciret datam ſibi poteſtatem [166] patriam: quæ eſt temperatiſſima, liberis conſu-
lens, ſuaque poſt illos ponens. Tardè ſibi pater membra ſua abſcindat: etiam cùm ab-
ſciderit, reponere cupiat: & in abſcindendo gemat, [167] cunctatus multum diuque. Pro-
pè enim eſt vt libenter damnet, qui citò: propè vt iniquè puniat, [168] qui nimis. [169] Eri-
xonem equitem Romanum memoriâ noſtrâ, quia filium ſuum flagellis [170] occiderat,
populus in foro [171] graphiis [172] confodit. Vix illum Auguſti Cæſaris auctoritas, infeſtis
tam patrum quàm filiorum manibus eripuit. [173] T. Arium, qui filium deprehen- XV.
ſum in parricidio, exſilio damnauit, cauſsâ cognitâ, nemo non ſuſpexit, quòd contentus
exſilio,

156. TOLLERE FILIOS.] *Plinius Panegyrico:* Super omnia eſt tamen, quòd talis es, vt ſub te liberos tollere libeat & expediat. nemo iam pa-
rens filio niſi fragilitatis humanæ vices horret,
C nec inter inſanabiles morbos Principis ira nu-
meratur.

157. ARMA ORNAMENTI.] *Mamertinus in laudatione Iuliani:* Arma igitur & iuuenes cum gladiis atque pilis, non cuſtodiæ corporis ſunt, ſed quidam Imperatoriæ maieſtatis ſollénis ornatus. Quid enim iſtis opus eſt, cùm ſis firmiſſimo muro ciuici amoris obſeptus?

CAP. XIV. 158. ADMONERE.] *Nempe officij ſui.*

159. AD PRIMAM OFF.] *Cicero pro Roſcio:* Magna oportet eſſe vitia atque peccata filij, quibus incenſus parens potuerit animum inducere, vt naturam ipſam vinceret, vt amorem illum pe-
nitus inſitum eiiceret ex animo, vt denique ſe pa-
D trem eſſe obliuiſceretur.

160. QVOD TIMET.] *Niſi extremum aliquod ſcelus, & parricidium metuat.*

161. DECRETORIVM.] *Id eſt, vltimum & quo ſententiam in filium Abdicationis ſiue exheredationis ſcribit.* Decretorium *enim, iudiciale,* [illegible]. *Vide Epiſt.* CII. *& Saturnalia noſtra, lib.* II. *cap.* XIX.

162. PEIORE LOCO.] *In præcipiti, & in lapſu.*

163. PATREM PATRIÆ.] *Conſentienti animo plebs ac Senatus. Vide Suetonium, Aug. cap.* LVIII. *Nam ab illa titulus adhæſit aliis; in illum venit ab exemplo Ciceronis, qui primus ita dictus.*

164. MAGNOS.] *Vt Pompeium.*

165. FELICES.] *Vt Sullam.*

166. PATRIAM.] *Non dominicam.*

167. CVNCTATVS.] *Iuuenalis:* Nulla vmquam de morte hominis cunctatio longa eſt.

168. QVI NIMIS.] *Imò ſemper & certò iniquè, qui nimis. Sed hoc intellegit, videri iniuſtè & ſine cauſſâ punire, qui modum excedit. Poteſt igitur æquitas eſſe, in cauſſâ: iniquitas in modo.*

169. ERIXONEM.] *Meus & alij,* Trixonem. *magis Romanum eſſet,* Trichonem, *ſiue* Triconem. *Vtroque enim modo credo ſcriptitaſſe.*

170. OCCIDERAT.] *Rectè. nec accedo iis qui* ceciderat, *contra libros, ſupponunt. Ignominioſum ſanè & ſeruile flagellis cædi: ſcimus. ſed patri hoc ita inuidiæ odioq; fuiſſet, cui plura & vltima in filium licent? Non opinor: ſed hoc odium meritò habuit, quod impetu & ſæuitiâ, ipſe ſuis manibus, filium flagris neci dediſſet.*

171. GRAPHIIS.] *Nec enim telis aut pugionibus vulgò tunc accincti. Itaque in ſubitâ irâ, ad hæc, quæ prompta erant, confugiebant, graphia dico, quæ cum pugillaribus ſecum ferebant. Nam Graphium (Græcanicâ vace) ſtilus ferreus, acutus. quo & Cæſar Iulius* Caſcæ brachium traiecit: *& Caligula Senatorem quemdam* graphiis confoſſum, lacerandum ceteris tradidit. *Suetonius in vitâ vtriuſque.*

172. CONFODIT.] *At nan occidit. nam Cæſar eripuit, vt ſequitur.*

CAP. XV. 173. T. ARIVM.] *Sic Muretus: at libri noſtri* Tarium *iunctim præferunt. Et verò* L. Tarius Rufus, *ipſo Auguſti imperio, Conſul fuit, anno* DCCXXXVII. *Vide Faſtos.*

 174. DE-

exſilio, & exſilio [174] delegato. Maſſiliæ parricidam [175] continuit, & [176] annua illi præ- A
ſtitit,quanta pręſtare integro ſolebat.Hæc liberalitas effecit,vt in quâ ciuitate numquam
deeſt patronus peioribus,nemo dubitaret,quin reus meritò damnatus eſſet, quem is pa-
ter damnare potuiſſet,qui odiſſe non poterat. Hoc ipſo exemplo dabo, quem compares
bono patri bonum Principem. Cogniturus de filio T.Arius,aduocauit [177] in conſilium
Cæſarem Auguſtum. venit in priuatos penates, aſſedit, [178] pars alieni conſilij fuit. Non
dixit : Imò in meam domum veniat. Quod ſi factum eſſet, Cæſaris futura erat cogni-
tio,non patris. Auditâ cauſſâ,excuſſiſque omnibus, & his quæ adoleſcens pro ſe dixerat,
& his quibus arguebatur, [179] petit,vt ſententiam ſuam quiſque ſcriberet,ne ea omnium
fieret, quæ Cæſaris fuiſſet. Deinde priuſquam aperirentur [180] codicilli,iurauit ſe T.Arij
hominis locupletis [181] hereditatem non aditurum. Dicet aliquis, [182] puſillo animo. ti-
muit, ne videretur locum ſpei ſuæ aperire velle, filij damnatione. Ego contrà ſentio.
Quilibet noſtrûm debuiſſet aduerſus opiniones malignas ſatis fiduciæ habere in bonâ
conſcientiâ : Principes multa debent etiam [183] famæ dare. Iurauit ſe non aditurum he- B
reditatem. Arius quidem eodem die [184] & alterum heredem perdidit, ſed Cæſar liber-
tatem ſententiæ ſuæ redemit : & poſtquam approbauit [185] gratuitam eſſe ſeueritatem
ſuam,quod principi ſemper curandum eſt,dixit, relegandũ quò patri videretur. [186] Non
culleum, non ſerpentes, non carcerem decreuit : memor [187] non de quo cenſeret,ſed cui
in conſilio eſſet. Molliſſimo genere pœnæ contentum eſſe debere patrem dixit, in filio
adoleſcentulo,impulſo in id ſcelus,in quo ſe, quod proximum erat ab innocentiâ, [188] ti-
XVI. midè geſſiſſet : debere illum ab vrbe & à parentis oculis ſubmoueri. O dignum,
quem in conſilium patres aduocarent ! ô dignum quem coheredem innocentibus liberis
ſcriberent! Hæc clementia Principem decet,vt quocumque venerit, manſuetiora omnia
faciat. Nemo regi tam vilis ſit, vt illum perire non ſentiat. qualiſcunque, pars imperij
eſt. In magna [189] imperia ex minoribus petamus exemplum. Non eſt vnum imperan-
di genus. imperat Princeps ciuibus ſuis, pater liberis, præceptor diſcentibus, tribunus
vel centurio militibus. Nónne peſſimus pater videbitur,qui aſſiduis plagis liberos,etiam C
ex leuiſſimis cauſſis, compeſcet? Vter autem præceptor liberalibus ſtudiis dignior, qui
excar-

174. DELEGATO.] *Omnino*, delicato, *malim. nam talis in otioſâ & maritimâ vrbe illâ ſedes. Innotuit Milonis iocus, in Ciceronem :* Tu ſi ita dixiſſes, non hîc Maſſiliæ tales mullos ederem : *in Dionis* XL.

175. CONTINVIT.] *Clauſit, & eo loco circumſcripſit. Ergo relegatio propriè, non exſilium fuit.*

176. ANNVA.] *Pandectarum titulus*, De annuis legatis : *& intelleguntur pecunia ad alimenta. Gloſſa :* Annuum, τὸ ἐνιαυσιαῖον σιτηρέσιον, alimentum annuum. *Suetonius Tiberij cap.* L. Peculio conceſſo à patre, præbitiſque annuis fraudauit.

177. IN CONSILIVM.] *De more. nam pater filio priuatus iudex & cenſor : atque ita velut iudicio cogniturus, cognatos, adfines, amicos interiores aduocabat, de quorum conſilio ſtatueret. In Valerio, lib.* V. *cap.* VIII. *atque alibi exempla.*

178. PARS ALIENI.] *Non caput. quæ omnia ad modeſtiam Auguſti, & in amicos benignitatem.*

179. PETIT.] *Ipſe Cæſar, non pater. Bona autem ratio, ad libertatem ſententiis & veritatem dandam: de quâ nos in Politicis.*

180. CODICILLI.] *In quibus ſententia ſcriptæ.*

181. HEREDITATEM NON AD.] *Ergo iam heres inſtitutus erat, & ſciebat? minimè. ſed potuiſſet inſtitui, & ex more eius aut crebrum erat, orbos aut qui beneficia à Cæſaribus haberent, mori illis heredibus ſiue ex aſſe, ſiue ex parte. Auguſtus igitur præcauit & rem & ſuſpicionem hoc facto, & ſententiam ſuam ſpei aut affectus immunem oſtendit.*

182. PVSILLO ANIMO.] *Quia excuſat, in quo nemo accuſat : atque ita ſeipſe penè accuſat.*

183. FAMÆ DARE.] *Debent certè. & Taciti noſtri ſcitum eſt*, Principibus præcipua rerum ad famam dirigenda. *O ament eam, & huius amore virtutem! Verè ab eodem ſcriptum:* Contemptu famæ, contemni virtutes.

184. ET ALTERVM.] *Nam filium perdidit ſuâ Abdicatione: Cæſarem, eius Abiuratione.* D

185. GRATVITAM ESSE.] *Spei aut præmio non obnoxiam.*

186. NON CVLLEVM.] *Infrà, cap.* XXXIII. *Porrò ſimilis clementia in eodem Auguſto exemplum Suetonius refert in ipſo, cap.* XXXIII.

187. NON DE QVO.] *Qui ipſe meritus erat. quippe animo & conatu parricida.*

188. TIMIDE GESS.] *Acutè. aggreſſus quidem ſcelus, ſed parùm deſtinato aut forti animo, & quem pietas adhuc coërceret. Ita excuſat factum, quod patris fatum & Deus interpellarunt.*

CAP. XVI. 189. IMPERIA.] *Velim abeſſe hanc vocem.*

190. Mo-

A excarnificat diſcipulos, ſi memoria illis non conſtiterit, aut ſi parùm agilis in legendo
oculus hæſerit: an qui [190] monitionibus, & verecundiâ, emendare ac docere malit? Tri-
bunum centurionemque da ſæuum: deſertores faciet, [191] quibus tamen ignoſcitur.
Numquídnam æquum eſt, grauiùs homini & duriùs imperari, quàm imperatur ani-
malibus mutis? atqui equum non crebris verberibus exterret, domandi peritus magi-
ſter. Fiet enim formidoloſus & contumax, niſi eum tactu blandiente permulſeris. Idem
facit venator, qui inſtituit catulos veſtigia ſequi, quique iam exercitatis vtitur [192] ad ex-
citandas, vel perſequendas feras. Nec crebrò illis minatur: contunditur enim animus,
& quidquid eſt indolis, comminuitur trepidatione degeneri: nec licentiam vagandi er-
randique paſſim concedit. Adiicias his licet, [193] tardiora agentes iumenta: quæ cùm ad
contumelias & miſerias nata ſint, nimiâ ſæuitiâ coguntur iugum detrectare. Nul- XVII.
lum animal moroſius eſt, nullum maiore arte tractandum, quàm homo: nulli magis
parcendum. Quid enim ſtultius, quàm in iumentis quidem & canibus erubeſcere iram
B exercere, peſſimâ autem conditione [194] hominem eſſe? Morbis medemur, nec iraſcimur:
atqui & hic morbus animi mollem medicinam deſiderat, ipſumque medentem mini-
mè infeſtum ægro. Mali medici eſt, deſperare, ne curet. Idem in his, quorum animus af-
fectus eſt, facere debebit, cui credita ſalus omnium eſt: non citò ſpem proiicere, nec
[195] mortifera ſigna pronunciare. Luctetur cum vitiis, reſiſtat; aliis morbum ſuum ex-
probret; quoſdam molli curatione decipiat, citiùs meliuſque ſanaturus remediis fallen-
tibus. Agat Princeps curam, non tantùm ſalutis, ſed etiam honeſtæ [196] cicatricis. Nul-
la regi gloria eſt ex ſæuâ animaduerſione. quis enim dubitat poſſe? at contrà maxima, ſi
vim ſuam continet, ſi multos iræ alienæ eripuit, neminem ſuæ impendit. Seruis XVIII.
imperare moderatè, laus eſt: & in mancipio cogitandum eſt, non quantum illud impu-
nè pati poſſit, ſed quantum tibi permittat æqui bonique natura: quæ parcere etiam ca-
ptiuis, & pretio paratis, iubet. Quanto iuſtius hominibus liberis, ingenuis, honeſtis,
non vt mancipiis abuti, ſed his quos gradu antecedas, quorumque tibi non tradita ſerui-
C tus ſit, ſed tutela? Seruis [197] ad ſtatuam licet confugere. cùm in ſeruum omnia liceant,
eſt aliquid, quod in hominem licere commune ius animantum vetet: [198] quia eiuſdem
naturæ eſt, cuius tu. Quis non [199] Vedium Pollionem peiùs oderat, quàm ſerui ſui,
quòd murænas ſanguine humano ſaginabat: & eos qui ſe aliquid offenderant, in [200] vi-
uarium, quid aliud quàm [201] ſerpentibus, obiici iubebat? O hominem mille mortibus
dignum! ſiue deuorandos ſeruos obiiciebat murænis, quas eſurus erat, ſiue [202] in hoc
tantùm illas alebat, vt ſic aleret. Quemadmodum domini crudeles totâ ciuitate com-

mon-.

190 Monitionibus.] *Sic oportet. nam, vt Fabius*, Sicui eſt mens tam illiberalis, vt obiurgatione non corrigatur, is etiam ad plagas, vt peſſima quæque mancipia, durabitur.

191. Quibus tamen.] *Praua diſtinctio, quis enim Deſertoribus ignoſcit, quos leges puniunt? Tu*
D *interpunge:* deſertores faciet. Quibus tamen ignoſcitur? numquidnam æquum eſt &c. *Sententia aperta. Ignoſci volumus, & quibus? hominibus. Atqui & brutis ignoſcitur, & molliter habentur: cur non magis illis?*

192. Ad excitandas.] *Quod faciunt ſagaces canes, qui in cubili deprehenſas excitant, & venatoriis canibus tradunt.*

193. Tardiora.] *Boues, equos, aſinos.*

CAP. XVII. 194. Hominem esse.] *Scripti*, ſub homine eſſe. *Voculam inſere*, ſub homine hominem eſſe?

195. Mortifera.] *Vt in deſperatione, medici.*

196. Cicatricis.] *Vt nec infamia quidem appareat.*

CAP. XVIII. 197. Ad statuam.] *Sub Impp. ille mos. & ſerui iniuriâ affecti aut afficiendi, non ad templa ſolùm, ſed ad ſtatuam quamcumque Principis confugiebant (multæ autem in foris, vicis, viis paſſim:) atque eas amplexi à vi tuti erant. Exemplis ſatis hoc firmaui & docui ad* III. *Annalem Taciti.*

198. Quia eiusdem.] *Sex hæc verba inſerui auctore meo libro, nec extranea mihi videntur.*

199. Vedium Poll.] *De quo homine, an monſtro, De Irâ* III. *cap.* XL.

200. Vivarium.] *Quicumque locus, vbi viua animantes aluntur, feræ, aues, piſces.*

201. Serpentibus.] *Nam formâ vix diſſident. De hac re Plinius lib.* IX. *cap.* XXIII. Inuenit in hoc animali documenta ſæuitiæ Vedius Pollio, eques Rom. ex amicis D. Auguſti, viuariis earum immergens damnata mancipia: non tamquam ad hoc feris terrarum non ſufficientibus, ſed quia in alio genere totum hominem pariter diſtrahi ſpectare non poterat.

202. In hoc tantum.] *Oblectamento ſuæ ſæuitiæ. non vt paſceretur iis, ſed vt paſceret.*

203. Malo

monſtrantur, inuiſique & deteſtabiles ſunt: ita regum & iniuria latiùs patet, & infamia, A
atque odium ſæculis traditur. Quanto autē non naſci melius fuit, quàm numerari inter
XIX. [203] publico malo natos? Excogitare nemo quicquam poterit, quod magis decorum
regenti ſit quàm clementia: quocunque modo is, & quocunque iure præpoſitus ceteris
erit. Eò ſcilicet formoſius id eſſe, magnificentiuſque fatebimur, quò in maiori præſtabi-
tur poteſtate: quam non oportet noxiam eſſe, ſi ad naturæ legem componitur. Natura
enim commenta eſt regem: quod & ex aliis animalibus licet cognoſcere, & ex apibus:
quarum regi [204] ampliſſimum cubile eſt, [205] medioque ac tutiſſimo loco. Præterea
[206] onere vacat, exactor alienorum operum: & [207] amiſſo rege, totum dilabitur examen.
nec vnquam [208] plus vnum patiuntur, melioremque pugnâ quærunt. Præterea inſignis
regi forma eſt, diſſimiliſque ceteris, [209] tum magnitudine, [210] tum nitore: hoc tamen
maximè diſtinguitur. Iracundiſſimæ, ac pro corporis captu pugnaciſſimæ ſunt apes, &
aculeos in vulnere relinquunt: [211] rex ipſe ſine aculeo eſt. Noluit illum natura nec ſæ-
uum eſſe, nec vltionem [212] magno conſtaturam petere: telumque detraxit, & iram eius B
inermem reliquit. Exemplar hoc magnis regibus ingens eſt. Eſt enim illi mos, exerere ſe
in paruis, & ingentium rerum documenta [213] minima agere. Pudeat ab exiguis anima-
libus non trahere mores: cùm tantò hominum moderatior eſſe animus debeat, quantò
vehementiùs nocet. Vtinam quidem eadem homini lex eſſet: & ira cum telo ſuo fran-
geretur: nec ſæpius liceret nocere quàm ſemel, nec [214] alienis viribus exercere odia! faci-
lè enim laſſaretur furor, ſi [215] per ſe ſibi ſatisfaceret, & ſi mortis periculo vim ſuam effun-
deret. Sed ne nunc quidem illi curſus tutus eſt. Tantum enim neceſſe eſt [216] timeat, quan-
tum timeri voluit: & manus omnium obſeruet, & eo quoque tempore quo non capta-
tur, peti ſe iudicet, nullumq; momentū immune à metu habeat. Hanc aliquis [217] ægram
vitam

203. PVBLICO MALO.] *Sicut aduerſa formula in bonis Principibus*, Bono publico natos. *Suetonius, Neronis cap.* VI. Præſagio fuit Domitij patris vox, negantis quidquam ex ſe & Agrippinâ niſi deteſtabile, & malo publico, naſci potuiſſe.

CAP. XIX. 204. AMPLISSIMVM CVBILE.] *Plinius*: Regias imperatoribus futuris in imâ parte aluei exſtruunt amplas, magnificas, ſeparatas, tuberculo eminentes.

205. MEDIOQVE.] *Quomodo, ſi iam ex Plinio* in imâ parte aluei *locauimus? etſi vulgò tamen in Plinio* vnâ parte, *nimis indefinitè legunt. Sed ſciendum, apes primùm ſuas cellas ſtruere; tum in imis ceris regum; tum denique & fucorum. Ita rex in medio ſimul, & imo: eâq; mente Hyginus*, In fine cerarum, *Columella* in extremis fauis *ponit. At Ariſtoteles rem aperit*, IX. *Hiſtor. Animal. cap.* XL. *πλάττουσι δὲ, inquit, τὰ τῶν βασιλέων πρὸς τοῖς αὑτῶν (μικρὰ δ' ἐστὶ ταῦτα) τὰ δὲ κηφήνια πρὸς αὐτά*: Fingunt (cellas) regum iuxta ſuas. Minores autem iſtæ ſunt: & iuxta has fuci. *Plura in eo vide.*

206. ONERE VACAT.] *Plinius*: Cùm populus in labore eſt, ipſe opera intus circuit, ſimilis exhortanti, ſolus immunis.

207. AMISSO REGE.] *Idem Plinius*: Duce prehenſo, totum tenetur agmen, amiſſo dilabitur. *Sunt ipſa verba quæ in Senecâ: ſi meum quidem manuſcriptum audis (nam alij variant) in quo eſt*: totum dilabitur agmen.

208. PLVS VNVM.] *Nam* plures quidem incohantur (*Plinius*) ſed ex his, ſoboles cùm adulta eſſe cœpit, concordi ſuffragio deterrimos necant, ne diſtrahant agmina.

209. TVM MAGNIT.] *Idem naturæ myſtes*: Regibus forma ſemper egregia, & duplo quàm ceteris maior, in fronte macula, quodam diademate candicans.

210. TVM NITORE.] *Idem*: Multum etiam nitore à vulgo differunt. C

211. REX SINE ACVL.] *Hoc controuertit Plinius*: Non conſtat inter auctores, rex nullúmne ſolus habeat aculeum, maieſtate tantùm armatus; an dederit quidem eum natura, ſed vſum eius illi tantùm negauerit. *Ariſtoteles contra Senecam profert, lib.* V. *Hiſtor. cap.* XXI. *κέντρον δὲ οἱ βασιλεῖς καὶ ἡγεμόνες ἔχουσι μὲν, ἀλλ' οὐ τύπτουσι. διὸ ἔνιοι μὲν οὐκ οἴονται ἔχειν αὐτούς*: Aculeum reges & duces habent quidem, ſed eo non pungunt. quâ re quidam nec habere eos cenſent.

212. MAGNO CONSTATVRAM.] *Ipſâ animâ. Virgilius*: - animaſque in vulnere ponunt.

213. MINIMA.] *Crederem*, minimâ, *auferendi caſu capiendum. Minimâ re, ingentium rerum documenta agit. Etſi non nollem etiam*, minimis. D

214. ALIENIS VIR.] *Nam Principes potenteſq; per alios, & adminiſtros, nocent.*

215. PER SE SIBI.] *Suis manibus viribuſq;, non alienis, vt præiuit.*

216. TIMEAT.] *Noto illo verſu*: Timet timentes, metus in auctorem redit. *Sed & Plutarchus pulchrè*, Ad indoctum Principem: Τῷ γὰρ ὄντι, δεδίασιν οἱ βασιλεῖς ὑπὲρ τῶν ἀρχομένων, οἱ δὲ τύραννοι τοὺς ἀρχομένους. διὸ τῇ δυνάμει τὸ δέος συναύξουσι. πλειόνων γὰρ ἄρχοντες, πλείονας φοβοῦνται: Reuera enim reges pro ſubditis timent, at tyranni ſubditos: quorum potentia ſi creſcit, etiam metus. Pluribus enim cùm imperant, plures etiā timent.

217. ÆGRAM.] *Gruterus*, agere.

218. COL-

A vitam ſuſtinet: cùm liceat innoxium, atque ob hoc ſecurum, ſalutare potentiæ ius, lætis omnibus, tractare? Errat enim, ſiquis exiſtimat tutum eſſe ibi regem, vbi nihil à rege tutum eſt. Securitas ſecuritate mutuâ paciſcenda eſt. Non opus eſt inſtruere in altum editas arces, nec in adſcenſum arduos colles emunire, nec latera montium abſcindere, multiplicibus ſe muris turribuſque ſepire: ſaluum regem in aperto clementia præſtabit. Vnum eſt [219] inexpugnabile munimentum, amor ciuium. Quid pulchrius eſt, quàm viuere optantibus cunctis, & vota non [220] ſub cuſtode nuncupantibus? ſi paullùm valetudo titubauit, non ſpem hominum excitari, ſed metum? nihil eſſe cuiquam tam pretioſum, quod non pro ſalute præſidis ſui commutatum velit? omne quod illi contingit, ſibi quoque euenire deputet? [221] In hoc aſſiduis bonitatis argumentis probauit, non Remp. ſuam eſſe, ſed ſe Reipublicæ. Quis huic audeat ſtruere aliquod periculum? quis ab hoc non, ſi poſſit, fortunam quoque auertere velit, ſub quo iuſtitia, pax, pudicitia, ſecuritas, dignitas florent? ſub quo opulenta ciuitas copiâ bonorum omnium abundat?
B Nec alio animo rectorem ſuum intuetur, quàm ſi [222] dij immortales poteſtatem viſendi ſui faciant: [223] intueremur venerantes colenteſque. Quid autem? non proximum illis locum tenet is, qui ſe ex deorum naturâ gerit, beneficus ac largus, & in melius potens? Hæc affectare, hæc imitari decet: maximum ita haberi, vt optimus ſimul [224] habeatur. Duabus de cauſſis punire princeps ſolet, ſi aut ſe vindicat, aut alium. Priùs XX.
de parte diſſeram, quæ ipſum contingit. difficilius eſt enim moderari, vbi [225] dolori debetur vltio, quàm vbi [226] exemplo. Superuacuum eſt hoc loco admonere, ne facilè credat, vt verum excutiat, vt innocentiæ faueat, [227] vt appareat, non minùs rem agi periclitantis, quàm iudicis: hoc ad iuſtitiam, non ad clementiam pertinet. Nunc illum hortamur, vt manifeſtè læſus, animum in poteſtate habeat: & pœnam, ſi tutò poterit, donet: ſin minùs, temperet: longeque ſit in ſuis, quàm in alienis, exorabilior iniuriis. Nam quemadmodum non eſt magni animi, qui de alieno liberalis eſt, ſed ille qui quod alteri donat, ſibi detrahit: ita clementem vocabo, non in alieno dolore facilem, ſed eum qui
C cùm ſuis ſtimulis exagitetur, nō proſilit: qui intelligit magni animi eſſe, iniurias in ſummâ potentiâ pati, nec quidquam eſſe glorioſius, principe impunè læſo. Vltio duas XXI.
res præſtare ſolet: aut [228] ſolatium affert ei qui accipit iniuriam, aut in reliquum ſecuritatem. Principis maior eſt fortuna, quàm vt tali ſolatio egeat: manifeſtiorque vis, quàm vt [229] alieno malo opinionem ſibi virium quærat. Hoc dico, cùm ab inferioribus petitus

219. INEXPVGNABILE.] *Plinius Panegyrica:* Diſcimus experimento, fidiſſimam eſſe cuſtodiam Principis, ipſius innocentiam. Hæc arx inacceſſa, hoc inexpugnabile munimentum, munimento non egere.

220. SVB CVSTODE.] *Id eſt palàm, & ſecuris ſiquis obſeruet non obſeruet. Cupiunt vouentq; illum ſaluum, toto animo, totâ voce. At ſub cuſtode, alia vo-*
D *ta palàm, alia in pectore ſuſcipiuntur. quod Plinius in Laudatione Traiani oſtendit:* Remouerent à cuſtodiâ tui oculos, teque relinquerent votis, quæ non palàm concipiuntur. *Idem, in eâdem:* Queri libet, quòd in ſecreta noſtra non inquirant Principes, niſi quos odimus: *& alia quæ adiungit, è quibus vides nec libera, nec vera vota fuiſſe ſub tyrannis. Briſſonius tamen hæc Senecæ trahit & apponit ad Plinij locum libri* XXVIII. *cap.* II. In precationibus, nequid verborum prætereatur, de ſcripto præire aliquem, rurſuſque alium cuſtodem dari qui attendat. *At mihi diuerſus ille ritus.*

221. IN HOC.] *Fortaſſe,* Is hoc: *vel,* qui: *ſi tamen non aliquis hîc defectus.*

222. DII IMMORTALES.] *Eſt Homericum illud:*

Ἐρχόμενον δ᾽ ἀνὰ ἄστυ θεὸν ὥς, εἰσορόωσιν:
Vadentemque per vrbem, adſpectant numinis inſtar.

223. INTVEREMVR VENER.] *Diſtinguam:* faciant, intueremur vener. *Quidam libri,* intueamur: *item rectè.*

224. HABEATVR.] *Quibuſdam,* habeare: *benè, ad Neronem.*

CAP. XX. 225. DOLORI.] *Cùm ſe vindicat.*

226. EXEMPLO.] *Cùm alium, & nequis temerè iniurius ſit aut lædat.*

227. VT APPAREAT.] *Hæc ex melioribus libris legenda putem:* faueat & appareat, vt non minorem agi rem periclitantis, quàm iudicis, ſciat. *Appareat, id eſt, adſit præſtoq; ſit ad tuendum. Vocula autem,* ſciat, *à libris additur.*

CAP. XXI. 228.] SOLATIVM AFFERT.] *Nam* dulce eſt, dolorem reddere: *lib.* II. *De Irâ, cap.* XXXII. *Et apud Pacuuium aliquis:*

Dij me etſi perdunt, tamen eſſe adiutam expetunt,
Quod priuſquam intereo, ſpatium vlciſcendi danunt.

229. ALIENO MALO.] *Noxâ ac læſione alterius.*

230. In-

tus violatuſque eſt. nam ſi quos pares aliquando habuit, [230] infra ſe videt, ſatis vindica- A
tus eſt. Regem & ſeruus occidit, & ſerpens, & ſagitta: ſeruauit quidem nemo, niſi ma-
ior eo quem ſeruauit. Vti itaque animosè debet tanto munere deorum, dandi auferen-
dique vitam potens: in his præſertim, quos ſcit aliquando [231] ſuo faſtigio obſtitiſſe: hoc
arbitrium adeptus, vltionem impleuit, perfecitque quantum veræ pœnæ ſatis erat. Per-
didit enim vitam, qui debet: & quiſquis ex alto ad inimici pedes abiectus, alienam de
capite ſuo [232] regiamque ſententiam exſpectauit, in ſeruatoris ſui gloriam viuet, pluſque
nomini eius conferet incolumis, quàm ſi ex oculis ablatus eſſet. Aſſiduum enim ſpecta-
culum alienæ virtutis eſt: in triumpho citò tranſiſſet. Si verò regnum quoque ſuum tu-
tò relinqui apud eum potuit, reponique eò vnde deciderat: ingenti incremento ſurgit
laus eius, qui contentus fuit, ex rege victo nihil, præter gloriam, ſumere. Hoc eſt etiam
ex victoriâ ſuâ triumphare, teſtarique, nihil ſe quod dignum eſſet victore, apud victos
inueniſſe. Cum ciuibus, & ignotis, atque humilibus, eò moderatiùs agendum eſt, quò
minoris eſt afflixiſſe eos. Quibuſdam libenter parcas: à quibuſdam te vindicare faſti- B
dias, & non aliter quàm in animalibus paruis & obterentem inquinantibus, reducenda
manus eſt: at in iis qui in ore ciuitatis ſeruati punitique erunt, occaſione notæ clementię
XXII. vtendum eſt. Tranſeamus ad alienas iniurias: in quibus vindicandis [233] hæc tria
lex ſecuta eſt, quæ Princeps quoque ſequi debet: aut vt eum quem punit, emendet; aut
vt pœnâ eius ceteros meliores reddat; aut vt ſublatis malis ſecuriores ceteri viuant. Ip-
ſos, faciliùs emendabis minore pœnâ: diligentiùs enim viuit, cui aliquid integri ſupereſt.
Nemo dignitati perditæ parcit. impunitatis genus eſt iam non habere pœnæ locum. Ci-
uitatis autem mores magis corrigit parcitas animaduerſionum. facit enim conſuetudi-
nem peccandi, [234] multitudo peccantium: & minùs grauis nota eſt, quam turba dam-
natorum leuat: & ſeueritas, quod maximum remedium habet, aſſiduitate amittit, au-
ctoritatem. Conſtituit bonos mores ciuitati Princeps, & vitia eius feliciùs compeſcit,
[235] ſi patiens eorum eſt, non tanquam probet, ſed tanquam inuitus, & cum magno tor-
mento ad caſtigandum veniat. Verecundiam peccandi facit ipſa clementia regentis. C
XXIII. Grauior multo pœna videtur, quæ à miti viro conſtituitur. Præterea videbis ea
ſæpe committi, quæ ſæpe vindicantur. [236] Pater tuus plures [237] intra quinquennium
[238] culleo inſuit, quàm omnibus ſęculis inſutos accepimus. multo minùs audebant libe-
ri nefas vltimum admittere, quamdiu ſine lege crimen fuit. Summâ enim prudentiâ
[239] altiſſimi viri, & rerum naturæ peritiſſimi maluerunt, velut incredibile ſcelus, & vltra
auda-

230. INFRA SE.] *Claudianus:*

—— ignoſcere pulchrum
Iam miſero, pœnæque genus, vidiſſe precan-
tem.

231. SVO FASTIGIO.] *Meus*, ſibi faſtigium ob-
tinuiſſe; *nec longè ab eo Vinciani. Cui aſſentior emen-
danti*: quos ſcit aliquando ſimile faſtigium ob-
tinuiſſe.

232. REGIAMQVE.] *Diſplicuit Mureto, & eie-
cit. At libri aſſerunt, niſi quòd quidam* regioque. *Ex
quo ego*, regnoque *fecerim.*

CAP. XXII. 233. HÆC TRIA.] *Agellius li-
bro* VI. *cap.* XIV. *& ipſe puniendi tres cauſſas ſiue ge-
nera ponit, ſed leui diſſenſu. Vide.*

234. MVLTITVDO.] *Idem de Benef.* III. *cap.* XVI.
Pudorem rei tollit multitudo peccantium, & de-
ſinit eſſe probri loco commune maledictum.

235. SI PATIENS.] *Nam, vt Latinus Pacatus in
Panegyrico*, quieſcentibus legum minis, ſubiit
quemque priuatim ſui pœnitentia: *& vt Plinius*,
caſtigauerunt vitia ſua ipſi, qui caſtigari mere-
bantur. *Duc eodem hoc quoque Plinij*: Neſcio an
plus moribus conferat Princeps, qui bonos eſſe
patitur, quàm qui cogit.

CAP. XXIII. 236. PATER TVVS.] *Clau-
dius, qui Neronem malo ſuo & publico adoptauit.*

237. INTRA QVINQVENNIVM.] *Vltimum,
opinor.*

238. CVLLEO.] *Res iam nota. parricidæ damnati
ſtatim caput & os obuoluebantur, & inde in carcerem* D
*ducti, tum culleo (id eſt ſacco coriaceo) inſuti in mare
deferebantur. Auctor ad Herennium lib.* I. Ei dam-
nato, ſtatim folliculo lupino os obuolutum eſt, &
in carcerem ductus eſt. *Vide Feſtum in* Obuolue-
re, *Quinctilianum Declamat.* CCXCVIII. *Senecam
De Irâ*, I. *cap.* XVI. *Suprà hoc libro, cap.* XV. Non
culleum, non ſerpentes. *Gloſſarium vetus*: Fuit
lex, vt qui parricidium feciſſet, publicè in culleo
miſſus inſueretur, cum viperâ, & cane, & ſimiâ,
& gallo, impiis animalibus, impius homo: & ſu-
per plauſtrum, iunctis nigris bobus, deferretur
in mare.

239. ALTISSIMI VIRI.] *Solonem intellegit. de
quo Cicero pro Roſcio*: Solon cùm interrogaretur,
cur nullum ſupplicium conſtituiſſet in eum qui
paren-

Digitized by Google

A audaciam poſitum præterire,quàm dum vindicant,oſtendere poſſe fieri. Itaque parrici-
dæ cum [240] lege cœperunt, & illis facinus pœna monſtrauit. peſſimo loco pietas fuit,
poſtquam [241] ſæpius culleos vidimus, quàm cruces. In quâ ciuitate rarò homines pu-
niuntur, in eâ conſenſus fit innocentiæ, & indulgetur velut publico bono. Putet ſe in-
nocentem eſſe ciuitas,erit. magis iraſcitur à communi frugalitate deſciſcentibus, ſi pau-
cos eos eſſe viderit. Periculoſum eſt, mihi crede, oſtendere ciuitati, quanto plures mali
ſint. [242] In Senatu dicta eſt aliquando ſententia, vt ſeruos à liberis [243] cultus diſtin- XXIV.
gueret: deinde apparuit, quantum periculum immineret, ſi ſerui noſtri [244] numerare
nos cœpiſſent. Idem ſcito metuendum eſſe, ſi nulli ignoſcitur: citò apparebit,pars ciui-
tatis deterior quanto prægrauet. Non minùs Principi turpia ſunt multa ſupplicia,quàm
medico multa funera. Remiſſiùs imperanti, meliùs paretur. Naturâ contumax eſt hu-
manus animus, & in contrarium atque arduum nitens, ſequiturque faciliùs, quàm du-
citur. Et vt generoſi atque nobiles equi, meliùs facili fræno reguntur: ita clementiam vo-
B luntaria innocentia impetu ſuo ſequitur, & dignam putat ciuitas, quam ſeruet ſibi. plus
itaque hac viâ proficitur. Crudelitas minimè humanum malum eſt, indignum tam
miti animo. Ferina iſta rabies eſt, ſanguine gaudere ac vulneribus: & abiecto homine,
in ſilueſtre animal tranſire. Quid enim intereſt,oro te Alexander, [245] leoni Lyſi- XXV.
machum obiicias,an ipſe laceres dentibus tuis? tuum illud os eſt,tua illa feritas.O quàm
cuperes tibi potiùs vngues eſſe, tibi rictum illum edendorum hominum capacem! Non
exigimus à te, vt manus iſta, exitium familiarium certiſſimum, vlli ſalutaris ſit: vt iſte
animus ferox,inſatiabile gentium malum, citra ſanguinem cædemque ſatietur: clemen-
tia vocetur, ſi ad occidendum amicum, carnifex inter homines eligitur. Hoc eſt,quare
vel maximè abominanda ſit ſæuitia, quòd excedit fines, primùm ſolitos, deinde huma-
nos. Noua ſupplicia conquirit, ingenium aduocat, inſtrumenta excogitat, per quæ va-
rietur atque extendatur dolor, & delectatur malis hominum. Tunc ille dirus animi
morbus ad inſaniam peruênit vltimam, cùm crudelitas verſa eſt in voluptatem: & iam
C occidere hominem iuuat. Nam talem virum à tergo ſequitur euerſio,odia, venena, gla-
dij. tam multis periculis petitur, quàm multorum ipſe periculum eſt: priuatiſque non-
numquam conſiliis,aliâs verò conſternatione publicâ circumuenitur.Leuis enim & pri-
uata pernicies, non totas vrbes mouet: quòd latè furere cœpit, & omnes appetit, vndi-
que configitur. Serpentes patuulæ fallunt,nec publicè [246] conſequuntur: vbi aliqua ſo-
litam menſuram tranſiit, & in monſtrum excreuit, vbi fontes potu infecit, & [247] ſuf-
flatu deurit obteritque quacumque inceſſit, [248] balliſtis petitur. Poſſunt [249] verba dare,

parentem necaſſet? reſpondit, ſe id neminem fa-
cturum putaſſe. Sapienter feciſſe dicitur, cùm de
eo nihil ſanxerit, quod anteà commiſſum non
erat, ne non tam prohibere, quàm admonere
videretur.

240. LEGE COEPERVNT.] *Fortaſſe*, cùm le-
gem ceperunt.

D 241. SÆPIVS CVLLEOS.] *Sub Claudio. de quo
Suetonius, hoc ipſum tangens, cap.* XXXIV. Pœnas
parricidarum repræſentabat exigebatq; coràm.

CAP. XXIV. 242. IN SENATV] *Meus &
plerique ſcripti*, Indicta eſt aliquando à Senatu
ſententia. *Quidam*, Inducta. *Fortaſſe*, Indicata. *vt
ſignificet poſitam tantùm, non probatã vel admiſſam.*

243. CVLTVS DISTING.] *Non ergo antè? non
ita vulgò. Nam etſi toga ciuium propriè erat; tamen
plerique tenuiorum tunicati curſitabant, id eſt veſte
ſeruili. Rara inquam tunc, niſi honeſtioribus, toga.
adeò vt in Gloſſis legas*, Συγκλητικὸν φόρημα, Toga:
id eſt, Veſtis Senatoria, toga: *quaſi Senatorum ea
tantùm. At in Dione crebrò*, Equeſtris habitus, *pro
eâdem: de quo alibi dicendum. Sed adde etiam, Sene-
cam vniuersè loqui de* liberis, *non de* ciuibus *modò:
itaque horum ſententia quærebat notam ſeruis dan-
dam, quâ à toto illo genere diuiderentur. Tale Ale-
xander Seuerus Imp.* in animo habuit, omnibus
officiis genus veſtium proprium dare,& omnibus
ſeruis, vt in populo poſſint agnoſci. *Lampridius.*

244. NVMERARE NOS.] *Perpaucos ſcilicet pro
ſuâ copiâ. atque ita periculum imminebat, ne animos
& manus tollerent in heros.*

CAP. XXV. 245. LEONI LYSIMACHVM.]
Idem libro III. *De Irâ, cap.* XVII. *Plinius* VIII.
cap. XVI. incluſum cum leone, Alexandri iuſſu,
eumque ſtrangulatum ab eo *ſcribit: cui ferè aſſen-
titur Pauſanias in Atticis. Adde & Iuſtinum li-
bro* XV. *& Curtium libro* VIII. *qui tamen inclinat
fabellam eſſe.*

246. CONSEQVVNTVR.] *Patiendi notione.
Vnus tamen ſcriptus*, conſequiruntur: *è quò*, con-
quiruntur, *facias.*

247. SVFFLATV.] *Scripti*, ſi afflauit. *Puto*,
ſuo afflatu.

248. BALLISTIS PETITVR.] *Vt illa in Africâ,
quam Regulus occidit: quò alluſum.*

249. VERBA DARE.] *Fallere & latêre.*

& euadere puſilla mala : ingentibus obuiam itur. Sic vnus æger nec domum quidem A
perturbat : at vbi crebris mortibus peſtilentiam eſſe apparuit, conclamatio ciuitatis, ac fuga eſt, & diis ipſis [250] manus intenduntur. Sub vno aliquo tecto flamma apparuit: familia viciniq́ue aquam ingerunt : at incendium vaſtum, & multas iam domos depa-
XXVI. ſtum, parte vrbis obruitur. Crudelitatem priuatorum ſeruiles quoque manus, ſub certo [251] crucis periculo, vltæ ſunt : tyrannorum, gentes populiq́ue, & quorum erat malum, & hi quibus imminebat, exſcindere aggreſſi ſunt. Aliquando ſua præſidia in ipſos conſurrexerunt, perfidiamq́ue, & [252] impietatem, & feritatem, & quidquid ab illis didicerant, in ipſos exercuerunt. Quid enim poteſt ab eo quiſquam ſperare, quem malum eſſe docuit? non diu [253] paret nequitia, nec quantum iubetur, peccat. Sed puta tutam eſſe crudelitatem : quale eius regnum eſt? non aliud, quàm captarum vrbium forma, & terribiles facies publici metus. Omnia mæſta, turbida, & confuſa : voluptates ipſæ timentur. Non conuiuia ſecura ineunt, in quibus lingua ſolicitè [254] etiam ebriis cuſtodienda eſt : non [255] ſpectacula, ex quibus materia criminis ac periculi quæritur. Ap- B
parentur licet magnâ impenſâ, & regiis opibus, & [256] artificum exquiſitis nominibus: quem tamen [257] è ludo in carcerem ire iuuet? Quod iſtud, dij boni, malum eſt, occidere, ſæuire, delectari ſono cathenarũ, & ciuium capita [258] decidere, quocunque ventum eſt multum ſanguinis fundere, aſpectu ſuo terrere ac fugare? Quæ alia vita eſſet, ſi leones vrſiq́ue regnarent? ſi ſerpentibus in nos, ac [259] noxiiſſimo cuique animali daretur poteſtas? Illa rationis expertia, & à nobis immanitatis crimine damnata, abſtinent ſuis, & tuta eſt etiam [260] inter feras ſimilitudo : apud homines tantùm, nec à [261] neceſſariis quidem rabies temperat ſibi, ſed externa ſuaq́ue in æquo habet, quò poſſit exercitatior à ſingulorum cædibus, deinde in exitia gentium ſerpere. Et iniicere tectis ignem, [262] aratrum vetuſtis vrbibus inducere, potentiam putat : & vnum occidi iubere aut alterum, parùm imperatorium credit : niſi eodem tempore grex miſerorum [263] ſubiectus ſtetit, cru-

250. MANVS INTENDVNTVR.] *Per iram, & vt in iurgio. queruli ſcilicet, quòd dij ita ſæuiant.*

CAP. XXVI. 251. CRVCIS.] *Quæ ſeruilis pœna, vt docui De Cruce.*

252. IMPIETATEM.] *Pro inclementiâ. vt contrà* Pietas, *illius æui ſcriptoribus, pro Clementiâ.*

253. PARET.] *Scripti*, apparet : *nec diſplicet, quia de apparitoribus ſermo.*

254. ETIAM EBRIIS.] *Exemplum De Benef.* III. *cap.* XXVII.

255. SPECTACVLA.] *Ad Caligulam hoc ſpectat, qui* infenſus turbę aduerſus ſtudium ſuum fauenti, exclamauit, Vtinam populus Rom. vnam ceruicem haberet! *& è plebe multos, etiam ex honeſtioribus quoſdam, ob tales cauſſas, beſtiis aut gladiis obiecit. Similia Domitianus poſteà*, & quemdam patremfamilias, detractum è ſpectaculis in arenam, canibus obiecit : *quia Thracibus fauebat. Hæc Suetonius : & eadem de re Plinius, Laudatione :* Nemo ſpectator ſpectaculum factus (*vt nempe ſub tyrannis*) miſeras voluptates vnco & ignibus expiauit.

256. ARTIFICVM.] *Scænicorum, ſiue Hiſtrionum.*

257. E LVDO IN CARC.] *Imò in arenam aut mortem herclè, non in carcerem. Itaque videſis mei, & quorumdam Gruteri librorum, ſcriptionem:* quem tamen ludi in carcere iuuent? *Alij*, ludere in carcerem. *Noſtrum illud placet, hoc ſenſu : At quem iuuent ludi, velut in carcere, editi? quia Amphitheatrum illud ibi clauſos habebat (nec vel exitus ſecurus erat, ne ſpernere videreris) & exſpectantes quàm mox, ad nutum Principis, abriperentur ad mortem.* C

258. DECIDERE.] *Agendi notione, abſcindere, amputare.*

259. NOXIISSIMO.] *Ita ſuprà* obnoxior: *&* idoneor, induſtrior, *ac plura alibi, præter tritum vſum. Tamen in pleriſque ſcriptis eſt*, noxioſiſſimo: *nec id malè.*

260. INTER FERAS.] *Plinius, lib.* VII. Leonum feritas inter ſe non dimicat, ſerpentium morſus non petit ſerpentes : nec maris quidem belluæ ac piſces, niſi in diuerſa genera, ſæuiunt. *Horatius :*

Nec hic lupis mos, nec fuit leonibus
Vmquam, niſi in diſpar, feris. D

261. NECESSARIIS.] *Cognatis, affinibus.*

262. ARATRVM.] *Mos in euertendis vrbibus olim. & ſicut aratro condebantur, ita eodem ſignificabant exſcindi. Modeſtinus Ic^tus :* Si vſusfructus ciuitati legatus, & aratrum in eam inducitur, ciuitas eſſe deſinit, vt paſſa eſt Carthago. ideoq́ue, quaſi morte, deſinit habere vſumfructum. *Horatius:*

—— & altis vrbibus vltimæ
Stetêre cauſsæ, cur perirent
Funditus, imprimeretq́; muris
Hoſtile aratrum exercitus inſolens.

263. SVBIECTVS STETIT.] *Velim cum Grutero*, ſub ictu. *Qua locutio De Benefic.* II. *cap.* XXIX. *& Conſol. ad Marc. cap.* IX.

264. In

A crudelitatem ſuam [264] in ordinem coactam putat. Felicitas illa, multis ſalutem dare, & ad vitam ab ipsâ morte reuocare, & mereri clementiâ [265] ciuicam. Nullum ornamentum Principis faſtigio dignius pulchriuſque eſt, quàm [266] illa corona OB. CIVES. SERVATOS. Non hoſtilia arma detracta victis, non currus barbarorum ſanguine cruenti, non parta bello ſpolia. Hæc diuina potentia eſt, gregatim ac publicè ſeruare: multos autem occidere, & indiſcretos, incendij ac ruinæ potentia eſt.

264. IN ORDINEM.] *Leges ſibi datas, liberum & ſuum ius ereptum.*

265. CIVICAM.] *Intellege, coronam.*

266. ILLA CORONA.] *Quæ in veſtibulo Cæſarum, iaminde ab Auguſto. Nam Senatus, inter alios honores, Conſulatu eius ſexto decreuit,* Καὶ τὰς δάφνας πρὸ τῶν βασιλείων αὐτοῦ προτίθεσθαι, καὶ τὸ
B τὸν στέφανον τὸν δρύϊνον ὑπὲρ αὐτῶν ἀρτᾶσθαι, τότε οἱ ὡς καὶ ἀεὶ τούς τε πολεμίους νικῶντι, καὶ τοὺς πολίτας σώζοντι, ἐψηφίσθη: Laurus ante regiam eius ſiue Palatium poni, & coronam querceam ſuper eas aptari. quod ideò decretum ſcilicet, quòd & perpetuus hoſtium victor eſſet, & ciuium ſeruator. *Ita Dio libro* LIII. *in actis anni* DCCXXVI. *Laureatæ igitur fores (in Conſol. ad Polyb. cap.* XXXV.*) in ſignum victoriæ; Ciuica ſuper eas corona, in clementiæ, & ob ciues bellis internis ſeruatos. Tiberius ſucceſſor, quaſi per modeſtiam (Suetonius cap.* XXVI.*)* Ciuicam in veſtibulo coronam recuſauit. *At Claudius (idem, cap.* XVII.*)* naualem coronam, faſtigio Palatinæ domus, iuxta Ciuicam fixit. *Valerius* II. *cap.* VIII. Ceterùm ad quercum pronæ manus porriguntur, vbi OB CIVES SERVATOS corona danda eſt. quâ poſtes Auguſtæ domus ſempiternâ gloriâ triumphant. *Sed & ſpolia ibi affixa ſimul. Ouidius* III. *Triſtium:*

——video fulgentibus armis
Conſpicuos poſtes, tectaq; digna Deo:
Et Iouis hæc, dixi, domus eſt. quod vt eſſe putarem,
Augurium menti querna corona dabat.

Et mox:

Cauſſa ſuperpoſitæ ſcripto teſtata coronæ,
SERVATOS CIVES indicat huius ope.

Plura ibi, & de lauro. Adde Faſtorum lib. IIII. *in fine; itémque Numos priſcos, in quibus & corona hæc, & inſcriptio. Alluſit Martialis lib.* IX. *epig. vlt.*

L. ANNÆI SENECÆ

AD NERONEM CAESAREM

DE CLEMENTIA

LIBER SECVNDVS.

ARGVMENTVM ET ORDO. B

I*TERVM Neronis laudatio, & generoſæ eius vocis. Tum ad ſecundam partem tranſit, Naturam Clementiæ, ipſamque definit. Magis aperit à vitio contrario, & Crudelitatem producit ac deſcribit. Fines deinde ſuos Clementiæ dat, quam à Miſericordiâ vult remotam: nam hanc Stoicis vitium eſſe. Neque Ignoſcere etiam, aut Veniam dare concedit: ſed Parcere, Conſulere, & quæ verbis magis, quàm rebus, illi diſtinguunt. Hic libri finis, ſed non Materiæ: & ex diuiſione liquet multa abeſſe, temporum vitio ſublata. Dolendum in tam pulchrâ tractatione: nec ſecundus hic liber, opinor, primo ceſſerit.*

CAPVT PRIMVM.

C

VT[1] de clementiâ ſcriberem, Nero Cæſar, vna me vox tua maximè compulit: quam ego non ſine admiratione, &, cùm diceretur, audiſſe memini, & deinde aliis narraſſe. Vocem generoſam, magni animi, magnæ lenitatis: quæ non compoſita, nec alienis auribus[2] data, ſubitò erupit, ſed bonitatem tuam[3] cum fortunâ tuâ litigantem in medium adduxit. Animaduerſurus in[4] latrones duos Burrus præfectus tuus, vir egregius, & tibi Principi[5] natus, exigebat à te,[6] ſcriberes, in quos &[7] ex quâ cauſsâ animaduerti velles. hoc ſæpe dilatum, vt aliquando fieret, inſtabat. Inuitus inuito cùm chartam protuliſſet, traderetque, excla-

COMMENTARIVS. D

CAP. I. 1. VT DE CLEMENTIA.] *Miror dubitari, an pars ſit ſuperioris libri. nam quid clarius? ſed & quæ propoſuit dicenda ſuprà, cap. III. eorum pars in hoc libri fragmento. At enim orditur. quid ad rem? ipſe & alij ita ſolent, nec indecorè, quaſi poſt quietem ſpiritu recepto; & item excitandi lectoris.*

2. DATA SVBITÒ.] *Meus liber*, ſubitò data crepuit.

3. CVM FORTVNA.] *Quæ iuſtitiam à Principe exerceri volebat; illa negabat.*

4. LATRONES.] *Si in communes aliquos latrones, neſcio an hoc ius vel animaduerſio Præfecti Prætorio: ſi in latrones, id eſt ſtipatores, ſiue ſimpliciter graſſatores milites, rectè. Cogitandum eſt. enimuerò illi de grege latrones, ad Præfectum vrbis potiùs ſpectabant, ſi tamen in vrbe aut iuxta facinus: at militares, ad iſtum.*

5. NATVS.] *Ita Muretus, & argutâ ſententiâ. quaſi ille Præfectus optimus, dignus optimo Principe eſſet; & in id aut à Deo datus. Libri tamen ſcripti,* notus: *quod eſt dilutius.*

6. SCRIBERES.] *Meus*, vt ſcriberes. *vellem,* ſubſcriberes.

7. EX QVA CAVSSA.] *Elogium ſiue titulus igitur criminis ſubſcribi à Principe ſolet, etiam tunc cùm eſſent damnati. Singularis huic ritui locus in Ammia-*

Digitized by Google

A clamaſti: [8] *Vellem neſcire litteras.* O dignam vocem, quam audirent omnes gentes, quæ
Romanum imperium incolunt, quæque iuxta iacent [9] dubiæ libertatis, quæque [10] ſe
contra viribus aut animis attollunt! O vocem, in concionem omnium mortalium mit-
tendam, in cuius verba Principes [11] regeſque iurent! O vocem publicâ generis humani
innocentiâ [12] dignam, cui redderetur [13] antiquum illud ſæculum! Nunc profectò con-
ſentire decebat ad æquum bonumque, expulsâ alieni cupiditate, ex quâ omne animi
malum oritur: pietatem integritatemque, cum fide ac modeſtiâ, ſurgere: & vitia diu-
turno abuſa regno, tandem felici ac puro ſæculo dare locum. Futurum hoc, Cæ- II.
ſar, ex magnâ parte ſperare & [14] confiteri libet. tradetur iſta animi tui manſuetudo, dif-
fundeturque paullatim per omne imperij corpus, & cuncta in ſimilitudinem tui forma-
buntur. A capite bona valetudo. inde omnia vegeta ſunt atque erecta, aut languore de-
miſſa: prout animus eorum viget, aut marcet. Et erunt ciues, erunt ſocij digni hac boni-
tate: & in totum orbem recti mores reuertentur. parcetur vbique [15] manibus. Diutiùs
B me morari hîc patere, non vt blandiar auribus tuis: [16] nec enim mihi hic mos eſt. ma-
luerim veris offendere, quàm placere adulando. quid ergo eſt, [17] propter quod benè fa-
ctis dictiſque tuis quàm familiariſſimum eſſe te cupio? vt quod nunc natura & impetus
eſt, [18] fiat iudicium. Illud mecum conſidero, multas voces magnas, ſed deteſtabiles, in
vitam humanam perueniſſe, celebreſque vulgo ferri: vt illam, [19] *Oderint, dum metuant.*
Cui Græcus [20] verſus ſimilis eſt, qui *ſe mortuo terram miſceri ignibus* iubet: & alia huius
notæ. Ac neſcio quomodo, ingenia [21] immania & inuiſa, materiâ fœcundiori expreſſe-
runt

Ammiani XXX. *de Valentiniani ſæuiore naturâ*: Et ita erat effuſior ad nocendum, vt nullum aliquando damnatorum capitis, eriperet morte, ſubſcriptionis elogio leni: cùm id etiam Principes interdum fecerint ſæuiſſimi. *Itaque ſubſcribere ſolent, & id cùm damnati eſſent, ac mitiore titulo interdum*
C *tollere aut temperare pœnam.*

8. VELLEM NESCIRE.] *Similis affectus in Biante olim. qui damnaturus aliquem, lacrimas emiſit vbertim. & dicente quodam*, Quid ita idem ille & damnas, & fles? Quia, inquit, naturæ affectum dare, neceſſarium eſt; legi autem, ſententiam: *Stobæus, de Magiſtratu. Porrò dictum ipſum Neronis, totidem verbis, & narratione ſimili in Suetonio, cap.* X. *niſi quòd ille acriùs effert voculâ additâ*, Quàm vellem n. l.

9. DVBIÆ LIBERT.] *Limitaneæ gentes, & quæ, vt potentior ingruit, huc illuc in ſeruitium eunt.*

10. SE CONTRA.] *Quæ manifeſtò hoſtes.*

11. REGESQVE IVRENT.] *Meus & plerique ſcripti*, iuramentum faciant. *Quod puriter Latinè non dici, verè Muretus monuit; ideoq. alteram vocem*
D *ablegauit, & hanc recidit. At ego fecerim*, iurent, & faciant. *quod eſt, iurent in ea verba; nec id tantùm, ſed ita faciant ſeruentq. Vult autem Seneca iurari in ea verba, non vt Reges ἁπλῶς & ſimpliciter* litteras neſciant: *ſed vt eo fine damnandi neſciant, & ſcribant ſubſcribantq. clementia proniores.*

12. DIGNAM, CVI.] *Vellem inſitâ particulâ*, & cui. *Muretus, præter libros, hac mutauerat.*

13. ANTIQVVM.] *Saturnium.*

——— cùm vindice nullo,
Sponte ſua ſine lege fidem rectumq; colebant.

CAP. II. 14. CONFITERI.] *An magis*, confidere?

15. MANIBVS.] *Scripti omnes*, manibus tuis, *voce additâ. Prior lectio & ſententia bona eſt: nuſquam vis, cædes, raptus regnabunt. nec poſterior inepta: non opus erit manus te mouere ad coercendum, aut puniendum. Siue aliter, defuncti tui manibus nemo inſultabit: etſi hoc ſuffrigidum.*

16. NEC ENIM MIHI.] *Ita idem Seneca (in Taciti* XV. *Annali) in mandatis ad Neronem vltimis*: Nec ſibi promptum in adulationes ingenium. idque nulli magis gnarum, quàm Neroni, qui ſæpius libertatem Senecæ, quàm ſeruitium expertus eſſet. *O bonum apud Principem ingenium! facite vos qui in Aulâ, & pro fortunâ eius, non cum fortunâ, loquimini.*

17. PROPTER QVOD.] *Meus & quidam*, præter id quod. *Tunc ſit periodus ſic concinnanda*: Quid ergo eſt? præter id, quod benè f. d. t. q. f. eſſe te cupio, vt q. n. n. e. i. e. fiat iudicium: illud mecum conſidero. *Sed à vulgatâ vix abeo.*

18. FIAT IVDICIVM.] *Quod bonitate naturæ impulſus feciſti; ratione & iudicio, cùm ſic laudabile id vides, vſurpes atque iteres.*

19. ODERINT.] *De Irâ lib.* I. *cap. vlt.*

20. VERSVS SIMILIS.] *Quem idem hic Nero (ah, quæ mutatio!) in deterius etiam vertit. Nam dicente quodam in ſermone communi*, * Ἐμοῦ θανόντος γαῖα μιχθήτω πυρί: Imò, inquit, * Ἐμοῦ δὲ ζῶντος. *Atque ita fecit, Phaëthon orbis terræ. Porrò & Cicero De Finibus* III. *hunc verſum tangit*: Illa vox ſcelerata atque inhumana eorum, qui negant ſe recuſare, quo minùs, ipſis mortuis, terrarum omnium deflagratio conſequatur: quod vulgari quodam verſu Græco pronuntiare ſolent. *Atque idem hic crebrò in ore Tiberij fuit, vt Dio libro* LVII. *ſcribit.*

* Me terra functo miſceatur ignibus.
* Me verò viuo.

21. IMMANIA.] *Fero & capio; nec ſcio tamen an non potiùs ſcripſerit*, neſcio quomodo ingenia, immani & inuiſâ materiâ, fœcundiori ore expreſſerunt ſ. v. *Conſidera.*

runt ſenſus vehementes & concitatos. Nullam adhuc vocem audiui ex bono leniq́ue A
[22] animoſam. Quid ergo eſt? vt rarò, inuitus, & cum magnâ cunctatione, ita aliquando
ſcribas neceſſe eſt iſtud, quod tibi in odium litteras adduxit: ſed, ſicut facis, cum magnâ
III. cunctatione, cum multis dilationibus. Et ne fortè decipiat nos ſpecioſum clemen-
tiæ nomen aliquando, & in contrarium abducat: videamus quid ſit clementia, qualiſ-
q́ue ſit, & quos fines habeat. Clementia eſt temperantia animi, in poteſtate vlciſcendi:
vel, lenitas ſuperioris aduerſus inferiorem in conſtituendis pœnis. Plures proponere, eſt
tutius; ne vna definitio parum rem comprehendat; &, vt ita dicam, [23] formulâ excidat.
Itaq; dici poteſt &, inclinatio animi ad lenitatem in pœnâ exigendâ. Illa finitio contra-
dictiones inueniet, quamuis maximè ad verum accedat, ſi dixerimus, clementiam eſſe
moderationem aliquid ex meritâ ac debitâ pœnâ remittentem. reclamabitur, nullam
virtutem quicquam [24] minus debito facere. Atqui hoc omnes intelligunt, clementiam
eſſe, quæ ſe flectit citra id, quod [25] meritò conſtitui poſſet. Huic contrariam imperiti pu-
IV. tant ſeueritatem; ſed nulla virtus virtuti contraria eſt. Quid ergo opponitur cle- B
mentiæ? Crudelitas, quæ nihil aliud eſt, quàm atrocitas animi in exigendis pœnis. Sed
quidam non exigunt pœnas, crudeles tamen ſunt: tanquam, qui ignotos homines & ob-
uios non in compendium, ſed occidendi cauſsâ occidunt. Nec interficere contenti, ſæ-
uiunt; vt [26] Sinis ille & [27] Procruſtes, & piratæ, qui captos verberant, & in ignem viuos
imponunt. Hæc crudelitas quidem: ſed quia nec vltionem ſequitur (non enim læſa eſt)
nec peccato alicui iraſcitur (nullum enim anteceſſit crimen) extra finitionem noſtram
cadit: quæ finitio continebat in exigendis pœnis intemperantiam animi. Poſſumus di-
cere, non eſſe hanc crudelitatem, ſed feritatem, cui voluptati ſæuitia eſt: poſſumus inſa-
niam vocare. nam varia ſunt genera eius, & nullum certius, quàm quod in cædes homi-
num & laniationes peruenit. Illos ergo crudeles vocabo, qui puniendi cauſſam habent,
modum non habent. Sicut in Phalari, quem aiunt non quidem in homines innocentes,
ſed ſuper humanum ac probabilem modum ſæuiſſe. Poſſumus effugere cauillationem,
& ita finire, vt ſit crudelitas, inclinatio animi ad aſperiora. Hanc clementia repellit lon- C
giùs à ſe: nam ſeueritatem illi [28] conuenire, certum eſt. Ad rem pertinet, quærere hoc
loco, quid ſit miſericordia. Plerique enim vt virtutem eam laudant, & bonum homi-
nem vocant miſericordem: hæc autem vitium animi eſt. [29] Vtraque circa ſeueritatem,
circaq́ue clementiam poſita ſunt: quę vitare debemus, ne per ſpeciem ſeueritatis in cru-
delitatem, néve per ſpeciem clementiæ in miſericordiam incidamus. In hoc, leuiore pe-
V. riculo erratur, ſed par error eſt à vero recedentium. Ergo quemadmodum religio
deos colit, ſuperſtitio [30] violat: ita clementiam manſuetudinemq́ue omnes boni præſta-
bunt, miſericordiam autem vitabunt. Eſt enim vitium puſilli animi, ad ſpeciem alieno-
rum malorum ſuccidentis. Itaque peſſimo cuique familiariſſima eſt. Anus & mulier-
culæ

22. ANIMOSAM.] *Quid mirum? nam bonitas placida eſt, & tacens: nec impetum in verbis, cùm in anima non habeat, capit.*

CAP. III. 23. FORMVLA EXC.] *Iuris verbum. qui in ordinaria iudicio agebant petebantq́, concepta verbis faciebant: ſi plus minuſve dixiſſent, cauſſâ & formulâ cadebant. Vide Epiſt.* XLVIII.

24. MINVS DEBITO.] *Nam in modo eſt virtus, nec vltra aut citra ſtat.*

25. MERITÒ POSSET.] *Reſpondet. potuiſſe meritò fieri; & non potuiſſe. vtrumque cum modo, & ſine culpâ. Illud, Seueritas fuiſſet; at hoc Clementia.*

CAP. IV. 26. SINIS ILLE.] *Famoſus in Iſthmo latro, qui homines arboribus flexis curuatisq́, alligabat, & ſic dabat diſtrahendos. Inde* πιτυοκάμπτης *cognomento dictus*, curuator pinorum. *Plutarchus in Theſea, Apollodorus* III. *Biblioth. Pauſanias in Atticis, Ouidius lib.* II. *poëta paſſim. Libri tamen quidam, vt meus,* Buſiris: *quod refuta, quia iungi* Sinin *cum* Procruſte, *qui ſequitur, melius.*

27. PROCRVSTES.] *Ab eodem Theſea occiſus in Atticâ, ad Cephiſſum amnem. Pauſanias lib.* 1. *Plutarchus in Theſeo, poëtæ.* D

28. CONVENIRE.] *Meus & alij ſcripti voce inſertâ* conuenire, adeſſe, certum eſt. Pertinet. *Quidam pro* adeſſe, *habent* ad rem: *ex qua Eraſmi hac lectio manauit. nec damno. Cur tamen illa ſcripta diſplieeat? Conuenit & ſemper ei adeſt. Si tenes, tum* Pertinet quærere, *erit vt in libris legum,* Pertinet ſcire, quæri, *& plura.*

29. VTRAQVE.] *Crudelitas, & Miſericordia.*

CAP. V. 30. VIOLAT.] *Seneca epiſt. vltimâ:* Superſtitio error inſanus eſt, amandos timet; quos colit, violat.

31. NE-

A culæ ſunt, quæ lacrimis nocentiſſimorum inouentur, quæ ſi liceret, carcerem effringerent. Miſericordia non cauſſam, ſed fortunam ſpectat, clementia rationi accedit. Scio malè audire apud imperitos ſectam Stoicorum, tanquam nimis duram, & minimè principibus regibuſque bonum daturam conſilium. Obiicitur enim illi, quòd ſapientem [31] negat miſereri, negat ignoſcere. Hæc ſi per ſe ponantur, inuiſa ſunt. videntur enim nullam ſpem relinquere humanis erroribus, ſed omnia delicta ad pœnã deducere. Quod ſi eſt, [32] quid hac ſectâ durius, quæ dediſcere humanitatem iubet, portumque aduerſus fortunam certiſſimum [33] mutuo auxilio cludit? Sed nulla ſecta benignior leniorque eſt, nulla amantior hominum, & [34] communibus bonis attentior: vt propoſitum ſit vſui eſſe aut auxilio, nec ſibi tantùm, ſed vniuerſis ſinguliſque conſulere. Miſericordia eſt ægritudo animi, ob alienarum miſeriarum ſpeciem: aut, triſtitia ex alienis malis [35] concepta, quæ accidere immerentibus credit. Ægritudo autem in ſapientem virum non cadit: ſerena eius mens eſt, nec quidquam incidere poteſt quod illam obducat. Nihil æquè
B hominem, quàm magnus animus decet: non poteſt autem magnus eſſe idem, ſi metus & mæror confundit, ſi mentem obducit & contrahit. Hoc ſapienti ne in ſuis quidem accidet calamitatibus, ſed omnem fortunæ iram reuerberabit, [36] & ante ſe franget. eandem ſemper faciem ſeruabit, placidam & inconcuſſam: quod facere non poſſet, ſi triſtitiam reciperet. Adiice, quòd ſapiens prouidet, & in expedito conſilium habet: nunquam autem liquidum ſincerumque ex turbido venit. Triſtitia enim inhabilis eſt ad diſpiciendas res, vtilia excogiranda, pericula vitanda, [37] æqua æſtimanda. Ergo non miſeretur, quia & ſine miſeriâ animi non fit. [38] ceterùm omnia, quæ qui miſerentur, dolentes facerent: hic libens & alacri animo faciet. Succurret alienis lacrimis, non VI.
accedet: dabit [39] manum naufrago, exſuli hoſpitium, egenti ſtipem, non hanc contumelioſam, quâ pars maior horum qui ſe miſericordes videri volunt, abiicit & faſtidit quos adiuuat, contingique ab his timet: ſed vt homo homini, [40] ex communi dabit. Donabit lacrimis maternis filium, & cathenas ſolui iubebit, & [41] ludo eximet, & cadauer etiam
C noxium ſepeliet. At faciet iſta tranquillâ mente, vultu ſuo. Ergo non miſerebitur ſapiens, ſed ſuccurret, ſed proderit, in commune auxilium natus, ac publicum bonum, ex quo dabit cuique partem: etiam ad calamitoſos, proportione, improbandos & emendandos, bonitatem ſuam permittet. Afflictis verò, & [42] fortiùs laborantibus, multo libentiùs ſubueniet. Quotiens poterit, fortunæ [43] intercedet. vbi enim opibus potiùs vtetur, aut viribus, quàm ad reſtituenda quæ caſus impulit? Vultum quidem non deiiciet, nec ani-

31. NEGAT MISERERI.] *Dogma illorum:* ἐλεήμονάς τε μὴ εἶναι (τοὺς σοφοὺς) συγγνώμην τε ἔχειν μηδενί. μὴ γὰρ παριέναι τὰς ἐκ τοῦ νόμου ἐπιβαλλούσας κολάσεις: Miſericordes non eſſe ſapientes, neque veniam cuiquam dare. non enim omittere pœnas legibus conſtitutas. *Refutat Auguſtinus lib.* IX. *& lib.* XIIII. *De Ciuit. Vide me, Manuduct.* III. *Diſſertat.* XIX.

32. QVID HAC SECTA.] *Iſta ab aliâ manu &*
D *nouitiâ ſunt: veteres ſcripti*, Quidni hac ſcientiâ, quæ dediſcere. *Meus pariter, niſi quòd* huius *pro* hac, *vel* hæc, *vt quidam. Profectò legendum*, Quod ſi eſt, quidni huic ſuccenſeas, quæ.

33. MVTVO AVX.] *Meus Seneca poſcit*, mutuum auxilium, *vel certè* mutui auxilij. *Potes tamen & vulgatum ſic capere.*

34. COMMVNIBVS.] *Amicus emendat, ductu quorumdam librorum*, communis boni: *& id magis Latinum putat. Ego, cùm* Attendo tibi, *& tuis dicamus, hoc quoque arbitror poſſe.*

35. CONCEPTA.] *Scripti*, contra: *ex quo rectè Gruterus*, contracta. *Occurrebat etiam*, coörta.

36. ET ANTE SE.] *Fallor, aut fuit:* & ſtante ſe franget. *Ipſe ſtans & rectus ea deiiciet, conteretq́.*

37. ÆQVA.] *Omnino*, æquè, *vt ſcripti: id eſt, æquiter & iuſtè res & pericula taxanda.*

38. CETERVM OMNIA.] *Mira & hîc diuerſitas in ſcriptis. quorum meliores:* Cetera omnia quęque miſeretur volo facere, libens & alius omnino faciet. *Ita meus, nec valdè diuertunt Gruteriani: quos, ſi lubet, vide. Ego faciebam:* Cetera omnia, quæ qui miſeretur ſolet facere, libens & alius animo faciet. *vel potiùs*, altus animo.

CAP. VI. 39. *Manum.*] *Vnus aliquis liber*, naulum *ingerit: non hic opportunè.*

40. EX COMMVNI.] *Quia communia hæc bona, à naturâ: lex diuiſit.*

41. LVDO EXIMET.] *Beſtiario vel gladiatorio, vbi publicâ vel priuatâ ſeruitute attinebantur.*

42. FORTIVS.] *Pincianus pulchrè & verè*, fortuitis. *Praiuit de* improbandis vel emendandis, *id eſt quos culpa ſua premit: at nunc de iis, quos fortuna. & his promptiùs ſubueniri, æquum eſt.*

43. INTERCEDET.] *Impediet eius vim & curſum. frænum aut moram, vt Tribunus, decreto eius dabit.*

animum, [44] ad æruſcantis ciuis aut pannoſi aridam [45] faciem, & [46] obnixam baculo A
ſenectutem: ceterùm omnibus dignis proderit, & deorum more, calamitoſos [47] propi-
tius reſpiciet. Miſericordia vicina eſt miſeriæ: habet enim aliquid, trahitque ex eâ. Im-
becilles oculos eſſe ſcias, qui ad alienam lippitudinem & ipſi ſuffunduntur: tam meher-
culè, quàm morbum eſſe, non hilaritatem, ſemper arridere ridentibus, & ad omnium
[48] oſcitationem ipſum quoque os diducere. Miſericordia vitium eſt animorū, nimis mi-
ſeriæ fauentium: quam ſi quis à ſapiente exigit, propè eſt, vt lamentationem exigat, &
VII. in alienis funeribus gemitus. At quare [49] non ignoſcat, [50] dicam. Conſtituamus
nunc quoque quid ſit venia, vt ſciamus dari illam à ſapiente non debere. Venia eſt pœ-
næ meritæ remiſſio. Hanc ſapiens quare non debeat dare, reddunt rationem diutiùs,
quibus hoc propoſitum eſt. Ego vt breuiter, tamquam [51] in alieno iudicio dicam: ei ig-
noſcitur qui puniri debuit: ſapiens autem nihil facit quod non debet, nihil prætermit-
tit quod debet. itaque pœnam quam exigere debet, non donat: ſed illud quod ex ve-
niâ conſequi vis, [52] honeſtiore tibi viâ tribuit. Parcit enim ſapiens, conſulit & corrigit. B
Idem facit, quòd ſi ignoſceret, nec ignoſcit: quoniam qui ignoſcit, fatetur aliquid ſe,
quod fieri debuit, omiſiſſe. Aliquem verbis tantùm admonebit, pœnâ non afficiet, [53] æ-
tatem eius emendabilem intuens: aliquem [54] inuidiâ criminis manifeſtè laborantem,
iubebit incolumem eſſe: quia deceptus eſt, quia per vinum lapſus. Hoſtes dimittet ſal-
uos, aliquando etiam laudatos, ſi honeſtis cauſſis pro fide, pro fœdere, pro libertate in
bellum accincti ſunt. Hæc omnia non veniæ, ſed clementiæ opera ſunt. Clementia
[55] liberum arbitrium habet: non [56] ſub formulâ, ſed ex æquo & bono iudicat. & abſol-
uere illi licet, & quanti vult, [57] taxare litem. Nihil ex his facit, tamquam iuſto minus fe-
cerit, ſed tamquam id quod conſtituit, iuſtiſſimum ſit. Ignoſcere autem eſt, quæ iudicas
punienda, non punire. Venia, debitæ pœnæ remiſſio eſt: clementia hoc primum præ-
ſtat, vt quos dimittit, nihil aliud illos pati debuiſſe pronuntiet. Plenior eſt ergo, quàm
venia, & honeſtior. De verbo (vt mea fert opinio) controuerſia eſt, de re quidem conue-
nit. Sapiens multa remittet, multos parùm ſani, ſed ſanabilis ingenij, ſeruabit. Agricolas C
bonos imitabitur, qui non tantùm rectas proceraſq; arbores colunt: ſed illis quoque quas
aliqua deprauauit cauſſa, adminicula quibus regantur, applicant. Alias circumcidunt, ne
proceritatem rami premant: quaſdam infirmas vitio loci, nutriunt: quibuſdam, alienâ
vmbrâ laborantibus, cælum aperiunt. Secundùm hæc, videbit perfectus ſapiens, quod
ingenium quâ ratione tractandum ſit, quo modo in rectum praua flectantur. *

Multa deſunt.

44. AD ÆRVSCANTIS.] *Optimè iſta idem optimus Cenſor (Pincianum dico) ductu librorum. Meus quidem vix vnâ litterâ aliter*: obcoruſcantis ciuis. Æruſcator, *&* Æſculator *(in Gloßis)* χαλκολόγος. *qui æra minuta rogant & colligunt.*

45. FACIEM.] *Scripti*, maciem.

46. OBNIXAM.] *Meus*, obnoxiam, *quod ſeruem.*

47. PROPITIVS.] *Ex formulâ quâ dij rogabantur*, Volentes & propitij eſſe.

48. OSCITATIONEM.] *Quod vitium*, Oſcedo *dictum.*

49. NON IGNOSCAT.] *Stoicum hoc dogma pluribus in Stobæo (incerto auctore) explicatur, Serm. De magiſtratu. Et eò facit Sophocles, germanus in pleriſque Stoicus:*

Οὐ τῶν κακούργων οἶκτος, ἀλλὰ τῆς δίκης:
Non improborum, at iuris eſt miſeratio.

Euripides autem contrà, hoc dogma ſuggillat:

Ἔνεστι δ' οἶκτος ἀμαθίᾳ μὲν οὐδαμοῦ,
Σοφοῖσι δ' ἀνδρῶν.
Miſeratio imperitiæ numquam inſita eſt,
Sed mentibus ſapientium.

50. DICAM.] *Mirum. omnes ſcripti*, vacuam: *atque illud ſubſtituit, an reſtituit, primus Pincianus. Ernebam*: vis dicam?

CAP. VII. 51. IN ALIENO.] *Quia non ad hanc rem propriè, de quâ agitur: incruenit & intercurrit.*

52. HONESTIORE.] *Verbis alius, re eâdem, vt ſæpe Stoici.* λογομαχία *eſt.* D

53. ÆTATEM.] *Iuuenilem, quæ flecti poteſt.*

54. INVIDIA CRIM.] *Quod attollunt & augent inimici. ipſum intuentur, non occaſionem, aut cauſſam.*

55. LIBERVM ARBITR.] *Atque id diſcrimen inter Arbitrum & Iudicem; quòd ille quantum æquius* melius *definit: iſte, rigidè, vt petitum eſt, & directè. Vide De Benef.* III. *cap.* III. *Briſſon.* III. *Formular.*

56. SVB FORMVLA.] *Quâ agitur, petiturve. Suprà, cap.* III. *Et Fabius:* Deprecatio rara eſt, & apud eos ſolos iudices, qui nullâ certâ pronunciandi formâ tenentur.

57. TAXARE.] *Aeſtimare quanti res ſit, quæ in iudicium venit.*

L. AN-

L. ANNÆI SENECÆ

AD PAVLLINVM

DE BREVITATE VITÆ

LIBER VNVS.

ARGVMENTVM ET ORDO.

B *De tempore huius ſcripti, haud nimis conſtat (niſi quòd poſt Caium:) admodum de bonitate. O pulchri, ô vtilis argumenti! tractemus, & imbibamus. Hypotheſis eſt, Vitam non eſſe breuem, ſed à nobis fieri: vel non vtendo, vel malè, aut vanè, vtendo. Hæc ſic diducit. Primùm, vitiis mancipamur, quibus æuum abſumitur & perit. Secundò, Inutiliter occupamur, in parùm ſeriis, & quæ Officia vocamus. Tertiò, Opinione aut præſumptione peccamus, & hoc breuem facit, quod longam vitam cenſemus. Præſentia ſpernimus, futura diſponimus, tamquam in magnâ & certâ copiâ. Et plerique ad vana, aut aliena, labimur, & perdimus vitam quaſi per luſum. Hæc talia ad Cap. vſque X. Inde partitur in tria omne Tempus, Præteritum, Præſens, Futurum: & quàm malè aut ineptè nos in ſingulis geramus, docet. Inuehitur in occupationes futiles, in delicias, in luxus, ignaua otia, etiam ſuperflua litterarum ſtudia. Hic aliquid ſiſtit, & vtinam hodiernos etiam Philologos trahat aut mutet! Solum tempus benè poni, quod Sapientiæ ſtudiis*
C *impenditur: per quam vita verè ſit longa. Contrà vulgus, æſtimat eam à Fortunâ: vt hæc læta aut triſtis obuênit, ſic vitam æſtimat breuem aut longam. In triſtibus mortem appetunt, in lætis timent. Adhortatio in fine ad Paullinum: quid ad illum? ad ſe quiſque ducat, vt maturè ſapiat, in portum vitæ & honeſtum otium ſecedat. Mihi voueo, & nitor.*

CAPVT PRIMVM.

MAIOR pars mortalium, [1] Paulline, de naturæ malignitate conqueritur, quòd in exiguum ęui gignimur, quòd hęc tam velociter, tam rapidè dati nobis temporis ſpatia decurrant: adeò vt, exceptis admodum paucis, ceteros in ipſo vitæ ap-
D paratu vita deſtituat. Nec huic publico, vt opinantur, malo, turba tantùm & imprudens vulgus ingemuit: clarorum quoque virorum hic affectus querelas euocauit. Inde illa [2] maximi medicorum exclamatio eſt, [3] *Vitam breuem eſſe, longam artem.* Inde [4] Ariſtoteli cum rerum naturâ [5] exigenti, minimè conueniens ſapienti viro lis eſt: *illam animalibus tantum indulſiſſe, vt [6] quina aut dena ſæcula [7] edurent, homini in tam multa ac magna genito, [8] tanto citeriorem terminum ſtare.* Non exiguum temporis habemus, ſed multum perdimus. [9] Satis longa vita, & in maximarum rerum conſummationem largè data eſt, ſi tota bene collocaretur. Sed vbi [10] per luxum ac negligentiam defluit, vbi nulli rei bonæ impenditur; vltimâ demum neceſſitate cogente, quam ire non intelleximus, tranſiſſe ſentimus. Ita eſt. non accepimus breuem vitam, ſed fecimus: nec inopes eius, ſed prodigi ſumus. Sicut amplæ & regiæ opes, vbi ad malum dominum peruenerunt, momento diſſipantur: at quamuis modicę, ſi bono cuſtodi traditæ ſunt, vſu creſcunt: ita ætas noſtra, bene diſpo-

II. diſponenti, multum patet. Quid de rerum naturâ querimur? illa ſe benignè geſ- A
ſit. vita, ſi ſcias vti, longa eſt. Alium inſatiabilis tenet auaritia: alium in ſuperuacuis laboribus operoſa ſedulitas: alius vino madet: alius inertiâ torpet: alium defatigat ex alienis iudiciis ſuſpenſa ſemper ambitio: alium mercandi præceps cupiditas circa omnes terras, omnia maria, ſpe lucri ducit. Quoſdam torquet cupido militię, numquam non aut alienis periculis intentos, aut ſuis anxios: ſunt quos [11] ingratus ſuperiorum cultus voluntariâ ſeruitute conſumat. Multos aut affectatio [12] alienæ fortunę, aut [13] ſuę odium detinuit: pleroſque nihil certum ſequentes, vaga & inconſtans, & ſibi diſplicens leuitas, per noua conſilia iactauit. Quibuſdam nihil quò curſum dirigant, placet, ſed marcentes oſcitanteſque fata deprehendunt: adeò vt quod apud [14] maximum poetarum, more oraculi dictum eſt, verum eſſe non dubitem:

Exigua pars eſt vitæ, quam nos viuimus.

ceterum quidem omne ſpatium, non vita, ſed tempus eſt. Vrgentia circumſtant vitia vndique: nec reſurgere, aut in diſpectum veri attollere oculos ſinunt, ſed merſos, & in B
cupiditatibus infixos premunt. Numquam illis recurrere ad ſe licet: ſed ſi quando aliqua quies fortuitò contigit, velut in profundo mari, in quo [15] poſt ventum quoque volutatio eſt, fluctuantur, nec vnquam illis à cupiditatibus ſuis otium inſtat. De iſtis me putas diſſerere, quorum in confeſſo mala ſunt? aſpice illos, ad quorum felicitatem concurritur: bonis ſuis effocantur. Quàm multis graues ſunt diuitiæ? quàm multorum eloquentia, quotidiano oſtentandi ingenij [16] ſpatio, [17] ſanguinem educit? quàm multi continuis voluptatibus pallent? quàm multis nihil liberi relinquit circumfuſus clientium [18] populus? Omnes denique iſtos, ab infimis vſque ad ſummos, pererra: hic aduocat,

COMMENTARIVS.

CAP. I. 1. PAVLLINE.] *Seneca vxor Paullina. Ergóne fratri, aut patri eius inſcribit? illi potiùs, ex ara ei, de quâ cap.* XIX.

2. MAXIMI.] *Hippocratis. qui iure vindicat hoc elogium.*

3. VITAM.] *Verba initio Aphoriſmorum:* Ο βίος βραχὺς ἡ δὲ τέχνη μακρή.

4. ARISTOTELI.] *Itáne? atqui Theophraſto Tullius in Tuſculanis adſcribit.* Theophraſtus moriens, *inquit*, accuſaſſe naturam dicitur, quòd ceruis & cornicibus vitam diuturnam, hominibus tam exiguam dediſſet. *Et verò Ariſtoteles aliter* V. *De generat. anim. cap.* X. Homo plus temporis viuit, quàm quoduis animal, excepto vno elephante: quod quidem experientiâ adhuc fide dignâ ſit cognitum.

5. EXIGENTI.] *Quaſi dicas, Expoſtulanti. Epiſt.* XXVII. Mecum exigo: *hoc ipſo ſenſu.*

6. QVINA AVT DENA] *Imò & plura, ex Auſony Eidullio De ætatib. animal. quod lege eis.*

7. EDVRENT.] *Benè, at ſcripti tamen* educerent.

8. TANTO CITERIOREM.] *Breuiorem, nec ſic productum. Querela hæc poëtis etiam vſurpata. vt Pedoni, in obitu Muſagetæ illius Mæcenatis:*

Redditur arboribus florens reuirentibus ætas:
Ergo non homini, quod fuit antè, manet?
Viuaceſq; magis ceruos decet eſſe pauentes,
Siquorum in toruâ cornua fronte rigent?
Viuere cornices multos dicuntur in annos:
Cur nos anguſtâ conditione ſumus?

Adde Moſchum, in Epicedio Bionis.

9. SATIS LONGA.] *Cum eo Salluſtius:* Falsò C
queritur de naturâ ſuâ genus humanum, quòd imbecilla atque æui breuis, forte potiùs quàm virtute regatur. Nam contrà reputando, neque maius aliud neque præſtabilius reperias, magiſq; naturæ induſtriam hominis, quàm vim aut tempus deeſſe. *Sunt iſtis paria, & Seneca adſpexerit.*

10. PER LVXVM.] *Iſta verò palàm à Salluſtio:* Vbi per ſecordiam vires, tempus, ingenium defluxère, naturæ infirmitas accuſatur.

CAP. II. 11. INGRATVS.] *Qui gratiam non reddit.*

12. ALIENÆ.] *Cui pares eſſe nituntur, & ſæpe fruſtrà.*

13. SVÆ.] *In qua ſibi diſplicent, triſtes & Timonei.*

14. MAXIMVM.] *Virgilium putes, ſed verſus* D
abnuit. An Publium igitur Mimographum capis, quem ſenſuum & ſapientiæ ſæpe miratur noſter? atque adeò alibi, vehementiorem tragicis comiciſque ingeniis, *facit. An & Ennium, non dignitate quidem aut præſtantiâ* maximũ, *ſed ætate? Nam quod Muretus acutè ſufficiebat*, apud Actium poëtam: *vereor vt ſuffecerit, in nullâ vacillatione librorum.*

15. POST VENTVM.] *Noſter De tranquill. cap.* II. Sicut eſt quidam tremor etiam tranquilli maris aut lacus, cùm ex tempeſtate requieuit. *Imago ea & apud poëtas, vt ibi dixi.*

16. SPATIO.] *Certo ſtatoq; diei tempore. ita enim declamatores illi ſolent. Diſplicet tamen quibuſdam: ſi & tibi*, ſtudio *licet legas.*

17 SANGVINEM.] *Ruptâ, vt ſolet, venâ.*

18. POPVLVS.] *Multitudo.*

15. CON-

A uocat, hic adeſt : ille periclitatur, ille defendit, ille iudicat. Nemo ſe ſibi vindicat : alius
in alium [19] conſumitur. Interroga de iſtis, quotum [20] nomina ediſcuntur : his illos di-
gnoſci videbis notis : Hic illius cultor eſt, ille illius, ſuus nemo. Deinde dementiſſima
quorundam indignatio eſt. queruntur de ſuperiorum faſtidio, quòd ipſis adire volenti-
bus nõ vacauerint. Audet quiſquam de alterius ſuperbiâ queri, qui ſibi ipſe numquã va-
cat? Ille tamen, quiſquis eſt, inſolenti quidem vultu, ſed aliquando [21] reſpexit : ille aures
ſuas ad tua verba demiſit : ille te [22] ad latus ſuum recepit. tu non inſpicere te vnquam,
non audire dignatus es. Non eſt itaque quòd iſta officia cuiquam imputes : quo- III.
niam quidem cùm illa faceres, non eſſe cum aliquo volebas, ſed tecum eſſe non poteras.
Omnia licet quæ vnquam ingenia fulſerunt, in hoc vnum conſentiant, nũquam ſatis
hanc humanarum mentium caliginem mirabuntur. Prædia ſua occupari à nullo pa-
tiuntur : & ſi exigua contentio eſt de modo finium, ad lapides & arma diſcurrunt : in vi-
tam ſuam incedere alios ſinunt, imò verò ipſi etiam poſſeſſores eius futuros inducunt.
B Nemo inuenitur, qui pecuniam ſuam diuidere velit : vitam vnuſquiſque quàm multis
diſtribuit? Adſtricti ſunt in continendo patrimonio : ſimul ad temporis iacturam ven-
tum eſt, profuſiſſimi in eo, cuius vnius honeſta auaritia eſt. Libet itaque ex ſeniorum
turbâ comprehendere aliquem. Perueniſſe te ad vltimum ætatis humanę videmus: cen-
teſimus tibi, vel ſuprà, premitur annus. agedum, ad computationem ætatem tuam re-
uoca. Dic quantum ex iſto tempore creditor, quantum amica, [23] quantum reus, quan-
tum cliens abſtulerit : quantum lis vxoria, quantum ſeruorum coërcitio, quantum offi-
cioſa per vrbem diſcurſatio. Adiice morbos, quos [24] manu fecimus : adiice, quod & ſine
vſu iacuit : videbis te pauciores annos habere, quàm numeras. Repete memoriâ tecum,
quando certus conſilij fueris, quotus quiſque dies vt deſtinaueras receſſerit; qui tibi vſus
tui fuerit; quando in ſtatu ſuo vultus, quando animus intrepidus; quid tibi in tam lon-
go æuo facti operis ſit; quàm multi vitam tuam diripuerint, te non ſentiente quid per-
deres, quantum vanus dolor, ſtulta lætitia, auida cupiditas, blanda conuerſatio abſtule-
C rit; quàm exiguum tibi de tuo relictum ſit : intelliges, te immaturum mori. Quid IV.
ergo eſt in cauſſâ? Tanquam ſemper victuri viuitis : numquam vobis fragilitas veſtra
ſuccurrit. Non obſeruatis quantum temporis tranſierit. velut ex pleno & abundanti
perditis : cùm interim fortaſſe ille ipſe, alicui vel homini vel rei donatus, vltimus dies
ſit. Omnia, tanquam mortales, timetis : omnia, tanquam immortales, concupiſcitis.
Audies pleroſque dicentes : [25] *A quinquageſimo in otium ſecedam* : [26] *ſexageſimus annus* [27] *ab
officiis me dimittet*. Et quem tandem longioris vitæ prædem accipis? quis iſta, ſicuti diſ-
ponis, ire patietur? Non pudet te reliquias vitæ tibi reſeruare, & id ſolum tempus bonæ
menti deſtinare, quod in nullam rem conferri poſſit? Quàm ſerum eſt, tunc viuere inci-
pere, cùm deſinendum eſt? quæ tam ſtulta mortalitatis obliuio, in quinquageſimum &
ſexageſimum annum differre ſana conſilia : & inde velle vitam inchoare, quò pauci per-
duxerunt? Potentiſſimis, & in altum ſublatis hominibus, excidere voces videbis, quibus
otium

D 19. CONSVMIMVR.] *In gratiam fructumq́ alter alterius impendimur : ipſi & ætas, viciſſitudine officiorum, perimus.*

20. NOMINA EDISC.] *Qui iſti? an patroni & clari oratores? de quibus in libello De cauſſ. corrupt. eloq.* Quorum nomina priùs parentes liberis ſuis ingerunt? quos ſępius vulgus & tunicatus hic populus nomine vocat, & digito demonſtrat? *Sed intendenti aliud ſedeat, cenſeatq́ Senecam de Clientibus & ſalutatoribus loqui : quorum nomina ſatis notum eſt edidiciſſe nomenclatores. Nam ſententia tota eſt : Interroga de omni hoc officioſo populo; occurret audire, Hic illum colit, alius alium, ſeſe nemo.*

21. RESPEXIT.] *Iuuenalis:*

Vt te reſpiciat clauſo Veiento labello.

22. AD LATVS.] *Per honorem. ex anteambulone comitem fecit.*

CAP. III. 23. QVANTVM REVS.] *Meus*, rex: *& de Cliente ſequitur. ſcimusq́ vulgo ita dictos, quos colebant. Plautus :* Nunc poſtquam meus rex eſt potitus hoſtium. *Horatius :*

-equus me portet, alat rex.

24. MANV FECIMVS.] *Ipſi luxu aut vitio noſtro arceſſiuimus. Crebrum in Senecâ, & alibi exemplis affirmatum.*

CAP. IV. 25. A QVINQVAGESIMO.] *Exemplo militiæ, à quâ tunc vacatio.*

26. SEXAGESIMVS.] *Exemplo Senatorum, de quo in fine libelli vide.*

27. AB OFFICIIS.] *Publiciſne muneribus? an potiùs illis priuatis officiis ſalutandi, deducendi? nam in his Roma ſuos tenebat, aut terebat.*

otium optent, laudent, omnibus bonis ſuis præferant. Cupiunt interim ex illo faſtigio A ſuo, [28] ſi tutò liceat, deſcendere. nam vt nihil extra laceſſat, aut quatiat, in ſe ipſa fortuna

V. ruit. Diuus Auguſtus, cui dij plura quàm vlli præſtiterunt, [29] non deſiit quietem ſibi precari, vacationem à Rep. petere. Omnis eius ſermo ad hoc ſemper reuolutus eſt, vt ſibi ſperaret otium. Hoc labores ſuos, etiam ſi falſo, dulci tamen oblectabat ſolatio, aliquando ſe victurum ſibi. In quadam ad ſenatum miſsâ epiſtolâ, cùm requiem ſuam non vacuam fore dignitatis, nec à priore gloriâ diſcrepantem, pollicitus eſſet, hæc verba inueni: *Sed iſta fieri ſpecioſiùs, quàm promitti poſſunt. me tamen cupido temporis optatiſſimi mihi, prouexit, vt quoniam rerum lætitia moratur adhuc, præciperem aliquid voluptatis ex verborum dulcedine.* [30] Tanta viſa eſt res otium, vt illam, quia vſu non poterat, cogitatione præſumeret. Qui omnia videbat ex ſe vno pendentia, qui hominibus gentibuſque fortunam dabat, illum diem lætiſſimus cogitabat, quo magnitudinem ſuam exueret. Expertus erat, quantum illa bona, per omnes terras fulgentia, ſudoris exprimerent, quantum occultarum ſolicitudinum tegerent: [31] cum ciuibus primùm, deinde cum [32] collegis, nouiſſimè cum [33] affinibus, coactus armis decernere, mari terraque ſanguinem fudit: per B Macedoniam, Siciliam, Ægyptum, [34] Syriam, Aſiamque, & omnes propè oras bello circumactus, Romanâ cæde laſſos exercitus ad externa bella conuertit. Dum Alpes pacat, immixtoſque [35] mediæ paci & imperio hoſtes perdomat, dum [36] vltra Rhenum, [37] Euphratem & [38] Danubium teminos mouet, in ipsâ vrbe, [39] Murenæ, Cæpionis, Lepidi, Egnatiorum in eum mucrones acuebantur. Nondum horum effugerat inſidias: filia, & tot nobiles iuuenes adulterio [40] velut ſacramento adacti, iam [41] infractam ætatem territabant: poſtquam & iterum timenda [42] cum Antonio mulier. Hæc [43] vlcera cum ipſis [44] membris abſciderat: alia ſubnaſcebantur. velut cùm graue multo ſanguine eſt corpus, partes ſemper aliquæ rumpebantur. Itaque otium optabat: in huius ſpe & cogitatione labores eius reſidebant: hoc votum erat eius, qui voti compotes facere poterat.

28. SI TVTÒ.] *Noſter De Clem.* I. *cap.* VIII. Et hæc eſt ſummæ magnitudinis ſeruitus, non poſſe fieri minorem. *Plura ibi.*

CAP. V. 29. NON DESIIT.] *Totiéſne igitur? atqui Suetonius, in eo, cap.* XXVIII. De reddendâ rep. bis cogitauit. Primò poſt oppreſſum ſtatim Antonium: ac rurſus tędio diuturnę valetudinis. *Quod poſterius, fuit in Conſulatu eius* VII. *vt notat Dio lib.* LIII. *initio, vbi & oratio eius in Senatu dicta. Sed nempe ſeriò bis hoc egit & prodidit: ſæpius tamen vouit, & iniecit, vt hic in Epiſtolâ ad Senatum miſsâ.*

30. TANTA VISA.] *Et mihi. qui cum Socrate appellem* σχολὴν, κάλλιστον κτημάτων: otium, optimum rerum. *Plinius Traiano:* Cùm otium à te, tamquam res optima, & petatur, & detur.

31. CVM CIVIBVS.] *Nempe in bello & acie Philippenſi.*

32. COLLEGIS.] *M. Lepido, quem Triumuiratu, copiis, & libertate ſpoliauit. Sed & M. Antonius iungi poteſt, cum quo ſæpius diſſedit, & bellum adeò Peruſinum cum fratre & vxore eius, quanto minus ipſo? geſſit.*

33. AFFINIBVS.] *Latiore numero, vnum Antonium intellegit, bello Actiaco iam adfinem & fratrem, per vxorem Octauiam.*

34. SYRIAM ASIAMQVE.] *An & ibi ſedes ciuilium tunc bellorum? non, ſed tamen tranſitus. Suetonius de Auguſto, cap.* XVII. *victo iam ad Actium Antonio:* Aſiæ Syriæque circuitu Ægyptum petit.

35. MEDIÆ PACI.] *Ad ſitum Alpium, qui* C *Galliam & Italiam interiecti. Hæ autem olim pacata: & ipſe recenter* domuit Rætiam, Vindelicos, Salaſſos, gentes Inalpinas. *Suetonius.*

36. VLTRA RHENVM.] *Duce Druſo.*

37. EVPHRATEM.] *Duce C. Cæſare filio, qui ius in Armeniâ vindicauit.*

38. DANVBIVM.] *Variis ducibus circa eum bella: nec vltra tamen fines mouit. Itaque quod hic eſt,* mouet: *cape, mouere conatur & ſperat.*

39 MVRENÆ.] *Vide de his omnibus, Senecam* I. *De Clem. cap.* IX. *Suetonium,* XXI. *Tacitum* I. *Annalium.*

40. VELVT SACRAM.] *Sententia eſt. Iulia adulterio ſic auctorati & deuincti, vt milites ſacramento ſolent. Mulier habebat ad fas & nefas paratos.* D

41. INFRACTAM.] *Ita. nam agebat Auguſtus, ſub tempus iſtud pulſa Iulia, annum* LVIII. *circiter.*

42. CVM ANTONIO.] *Pulchra alluſio. Cleopatra cum M. Antonio terruerat ſanè Auguſtum & rem Romanam: ecce iterùm & ſecundò, inquit, alia mulier, alius Antonius. Hic autem iſte, filius eſt M. Antonij ex Fuluiâ,* Iulus Antonius *dictus, & ad Conſulatum ab Auguſto euectus. Diximus ad Taciti Annalem* I.

43. VLCERA.] *Ipſos adulteros,* ἀλληγορικῶς.

44. MEMBRIS.] *Filiâ ſuâ, & nepte. quas vtraſque relegauit & ſepoſuit, & velut à corpore ſuo recidit.*

45. TE-

A terat. Marcus Cicero inter Catilinas Clodioſque iactatus, Pompeioſque & Craſſos, par-
tim manifeſtos inimicos, partim dubios amicos, dum fluctuatur cum republicâ, & il-
lam peſſum eunte [45] tenet, nouiſſimè abductus, [46] nec ſecundis rebus quietus, nec ad-
uerſarum patiens, quotiens illum ipſum conſulatum ſuum non ſine cauſsâ, ſed ſine fine
laudatum, deteſtatur? quàm flebiles voces exprimit in quadam [47] ad Atticum epiſtolâ,
iam victo patre Pompeio, adhuc filio in Hiſpaniâ fracta arma refouente? *Quid agam*, in-
quit, *hîc quæris? moror in Tuſculano meo ſemiliber*. Alia deinceps adiicit, quibus & priorem
ætatem complorat, & de præſenti queritur, & de futurâ deſperat. *Semiliberum* ſe dixit
Cicero. at mehercules numquam ſapiens in tam humile nomen procedet, nũquam ſe-
miliber erit: integræ ſemper libertatis & ſolidæ, ſolutus, & ſui iuris, altior ceteris. Quid
enim ſupra eum poteſt eſſe, qui ſupra fortunam eſt? Liuius Druſus, vir acer & ve- VI.
hemens, cùm [48] leges nouas [49] & mala Gracchana mouiſſet, ſtipatus ingenti totius Italiæ
cœtu, exitum rerum [50] non prouidens, quas nec agere licebat, nec iam liberum erat ſemel
B inchoatas relinquere, exſecratus inquietam à primordiis vitam, dicitur dixiſſe, *Vni ſibi,
nec puero quidem, vmquam ferias contigiſſe*. Auſus eſt enim & pupillus adhuc & prætexta-
tus, iudicibus reos commendare, & gratiam ſuam interponere tam efficaciter, vt quæ-
dam iudicia conſtet ab illo [51] rapta. Quò non irrumperet tam immatura ambitio? ſci-
res in malum ingens, & priuatum, & publicum, euaſuram illam tam præcoquem auda-
ciam. Serò itaque querebatur, nullas ſibi ferias contigiſſe: à puero ſeditioſus, & foro gra-
uis. Diſputatur, an ipſe ſibi manus attulerit. ſubitò enim vulnere per inguen accepto,
collapſus eſt: aliquo dubitante, an mors voluntaria eſſet; [52] nullo, an tempeſtiua. Super-
uacuum eſt commemorare plures: qui cùm aliis feliciſſimi viderentur, ipſi in ſe verum
teſtimonium dixerunt, [53] peroſi omnem actum annorum ſuorum. Sed his querelis nec
alios mutauerunt, nec ſeipſos. Nam cùm verba erumperent, affectus ad conſuetudinem
relabebantur. Veſtra mehercule vita, licet ſupra mille annos exeat, in arctiſſimum con-
trahetur. Iſta vitia nullum non ſæculum deuorabunt: hoc verò ſpatium, quod, quam-
C uis natura currit, ratio dilatat, citò vos effugiat neceſſe eſt. Non enim apprehenditis,
nec retinetis, nec velociſſimæ omnium rei moram facitis, ſed abire vt rem ſuperuacuam
ac reparabilem ſinitis. In primis autem & illos numero, qui nulli rei, niſi vino ac libidi-
ni vacant. nulli enim turpiùs occupati ſunt: ceteri, etiam ſi vanâ gloriæ imagine tenean-
tur, ſpecioſè tamen errant. Licet auaros mihi, licet vel iracundos enumeres, vel odia ex-
ercentes iniuſta, vel bella: omnes iſti viriliùs peccant. in Venerem ac libidinem proie-
ctorum inhoneſta [54] labes eſt. Omnia iſtorum tempora excute. adſpice quamdiu com-
putent, quamdiu inſidientur, quamdiu timeant, quamdiu colant, quamdiu colantur,
quantum vadimonia ſua atque aliena occupent, quantum conuiuia, quæ iam ipſa [55] of-
ficia ſunt: videbis, quemadmodum illos reſpirare non ſinant vel mala ſua, vel bona.
Denique inter omnes conuenit, nullam rem benè exerceri poſſe ab homine occupato:
non

45. TENET.] *Aufidius Baſſus, de Cicerone:* Vir
D natus ad reip. ſalutem. quæ diu defenſa & admi-
niſtrata, in ſenectute demùm è manibus eius
elabitur.

46. NEC SECVNDIS.] *Veriſſimè. Aſinius Pollio:* Vtinam moderatiùs ſecundas res, & fortiùs aduerſas ferre potuiſſet! namque vtræque cùm venerant, immutari eas non poſſe rebatur.

47. AD ATTICVM.] *Dubita. hodie neſcio an legatur: hoc tantùm ſimile notaui lib.* XIII. Obſecro, abiiciamus iſta, & ſemiliberi ſaltem ſimus. quod aſſequemur & tacendo, & latendo. *Sanè meus liber*, ad Actium: *ex quo promptum*, ad Axium. *Nam & is inter familiares Tullij, & ad eum edita epiſtola. Citat inter alias Suetonius Iul. cap.* IX.

CAP. VI. 48. LEGES NOVAS.] *De iudiciis inter Senatum & equitem communicandis: item De ſociis ciuitate donandis.*

49. ET MALA.] *Legem Gracchi rettulit, de coloniis deducendis, plebi conciliandæ. Appianus de iſtis* I. *Ciuil. Florus.* III. *cap.* XVII. *Suetonius Tiber. cap.* III.

50. NON PROVIDENS.] *Siue manis*, peruidens.

51. RAPTA.] *Sententias ab ea extortas.*

52. NVLLO AN.] *Ita ſcripti aliquat, rectè. Sententia eſt: potuit dubitare aliquis, an ſpontaneâ morte obiſſet, nemo quin opportunâ. Florus:* Imparem Druſum, ęgrumq́; rerum temerè motarum, matura, vt in tali diſcrimine, mors abſtulit.

53. PEROSI.] *Scripti*, perdentes, *aut* prodentes. *Veritas*, perodientes.

54. LABES EST.] *Quidam, nec malè*, tabes.

55. OFFICIA SVNT.] *Quaſi ex officia danda, & adeunda.*

non eloquentiam, non liberales diſciplinas: quando diſtrictus animus nihil altius teci-A
pit, ſed omnia velut inculcata reſpuit. Nihil minus eſt hominis occupati, quàm viuere:
VII. nullius rei difficilior eſt ſcientia. Profeſſores aliarum artium vulgo multique ſunt. quaſdam verò ex his [56] pueri admodum ita percepiſſe viſi ſunt, vt etiam præcipere poſſent: viuere totâ vitâ diſcendum eſt: & quòd magis fortaſſe mirabetis, totâ vitâ [57] diſcendum eſt mori. Tot maximi viri, relictis omnibus impedimentis, cùm diuitiis, officiis, voluptatibus renunciaſſent, hoc vnum in extremam vſque ætatem egerunt, vt viuere ſcirent: plures tamen ex his nondum ſe ſcire confeſſi, è vitâ abierunt, nedum vt iſti ſciant. Magni, mihi crede, & ſupra humanos errores eminentis viri eſt, nihil ex ſuo tempore delibari ſinere: & ideò vita eius longiſſima eſt, cui quantumcumque patuit, totum ipſi vacauit. Nihil inde incultum otioſúmque iacuit: nihil ſub alio fuit. neque enim quidquam reperit dignum, quod cum tempore ſuo permutaret, cuſtos eius parciſſimus. Itaque ſatis illi fuit. his verò neceſſe eſt defuiſſe, ex quorum vita multum populus tulit. Nec eſt quòd putes, hinc illos non intelligere damnum ſuum. pleroſque certè audies ex B
his quos magna felicitas grauat, inter clientium greges, aut cauſſarum actiones, aut ceteras honeſtas miſerias exclamare interdum, *Mihi viuere non licet.* Quídni non liceat? [58] omnes illi qui te ſibi aduocant, tibi abducunt. Ille reus quot dies abſtulit? quot ille candidatus? quot illa anus, efferendis heredibus laſſa? quot ille ad irritandam auaritiam captantium ſimulatus æger? quot ille potentior amicus, qui vos non in amicitiâ, ſed in apparatu habet? [59] Diſpunge, inquam, ac recenſe vitæ tuæ dies: videbis paucos admodum & [60] reiiculos apud te reſediſſe. Aſſecutus ille quos optauerat faſces, cupit ponere, & ſubinde dicit: *Quando hic annus præteribit?* Facit ille ludos, quorum [61] ſortem ſibi obtingere magno æſtimauit: *Quando*, inquit, *iſtos effugiam?* [62] Diripitur ille toto foro patronus, & magno concurſu omnia, vltra quàm audiri poteſt, complet: *Quando*, inquit, *res* [63] *proferentur!* Præcipitat quiſque vitam ſuam, & [64] futuri deſiderio laborat, præſentium tædio. At ille, qui nullum non tempus in vſus ſuos confert, qui omnes dies [65] tamquam vitam ordinat, nec optat craſtinum, nec timet. Quid enim eſt, quòd iam vlla ho- C
ra [66] nouæ voluptatis poſſit afferre? Omnia nota, omnia ad ſatietatem percepta ſunt: de cetero, fors fortuna vt volet ordinet: vita iam in tuto eſt. Huic adüci poteſt, detrahi nihil: & adüci ſic, quemadmodum ſaturo iam & pleno aliquid cibi, quod nec deſiderat, [67] nec

CAP. VII. 56. PVERI ADMODVM.] *Mirum, ſed exempla affirmant. In lapide Romæ*: L. Valerio L. F. Pudenti. Hic cùm eſſet annorum XIII. Romæ, certamine ſacro Iouis Capitolini, luſtro VI. claritate ingenij coronatus eſt inter poëtas Latinos, omnibus ſententiis iudicum. *Item Antipoli:* D. M. pueri Septemtrionis, qui annorum XII. Antipoli in theatro biduo ſaltauit & placuit. *Iterùm Romæ:* Eucharis Liciniæ L. docta, erodita omnes artes virgo. Vixit annos XIV. *Et adde porrò lepidum, ſi vis, carmen & pra genia vetuſtatis. In ſcanicis hæc talia exempla hauries è Plinij* VII. *Hiſt. natur. cap.* XLVIII. *item aliquid Suetonij Domitiana, cap.* X. *vbi Paris quidam Pantomimus* impubes. *Hæc autem, ob præmia, huic generi crebra & certa.*

57. DISCENDVM EST MORI.] *Nam Philoſophia, μελέτη θανάτου*, meditatio mortis. *Apuleius* Philoſophum nihil oportet ſic agere, quàm vt ſemper ſtudeat animam conſortio corporis ſeparare, & ideò exiſtimandum, philoſophiam eſſe mortis affectum, conſuetudinemq; moriendi.

58. OMNES ILLI.] *Vide ſimilis ſententia apud Plinium* I. *epiſt.* IX.

59. DISPVNGE.] *Papinianus*: Diſpungere, eſt conferre accepta & data. *Seneca* IV. *De Beneſic. cap.* XXXI.

60. REIICVLOS.] *Rectè, Varroniano etiam verbo: etſi ſcripti*, ridiculos.

61. SORTEM.] *Nam inter Prætores, ſors aut ludos aut iuriſdictionem dabat.*

62. DIRIPITVR.] *Huc illuc trahitur, rapiturq́; à clientibus. De Irâ* III. *cap.* XXIII. *& hocce libro infrà, cap. vlt.* Dum rapiuntur & rapiunt, dum alter alterius quietem rumpit. *Quidam tamen hic maluerint*, Dirumpitur, *à contentione vocis.* D

63. PROFERENTVR.] *Quod ferlis fiebat, ceſſante actu rerum. In carmine ad Piſonem:*

—— ſiquando iudice feſſo,
Turbida prolatis tacuerunt iurgia rebus.

64. FVTVRI DESID.] *Epiſt.* XV. Stulti vita ingrata eſt, trepida eſt, tota in futurum fertur.

65. TAMQVAM VITAM.] *Id eſt, tamquam ille modo futurus ſit. Epiſt.* XV. Ecce hic vltimus dies vt non ſit, propè ab vltimo eſt.

66. NOVÆ VOLVP.] *Lucretius:*

Prætereà verſamur ibidem atque inſumus vſque,
Nec noua viuendo procuditur vlla voluptas.

67. NEC

A [67] nec capit. Non eſt itaque quòd quemquam, propter canos aut rugas, putes diu vixiſſe. non enim ille diu vixit, ſed [68] diu fuit. Quid enim? ſi illum multum putes nauigauiſſe, quem ſæua tempeſtas à portu exceptũ huc & illuc tulit, ac viribus ventorum ex diuerſo furentium per eadem ſpatia in orbem egit? non ille multum nauigauit, ſed multum iactatus eſt. Mirari ſoleo, cùm video aliquos [69] tempus petere, & eos qui rogantur facillimos. Illud vterque ſpectat, propter quod tempus petitum eſt: ipſum quidem neuter. Quaſi nihil petitur, quaſi nihil datur: re omnium pretioſiſſimâ luditur. Fallit autem illos, quia res incorporalis eſt, quia ſub oculos non venit: ideoque viliſſima æſtimatur, imò pænè nullum pretium eius eſt. [70] Annua congiaria homines [71] clariſſimi accipiunt, [72] & his aut laborem, aut operam, aut diligentiam ſuam locant: nemo æſtimat tempus. vtuntur illo laxiùs, quaſi gratuito. At eoſdem [73] ægros vide, ſi mortis periculum admotum eſt propiùs, medicorum genua tangentes: ſi metuunt capitale ſupplicium, omnia ſua, vt viuant, paratos impendere. tanta in illis diſcordia affectuum eſt. VIII.

B Quòd ſi poſſet, quemadmodum præteritorum [74] annorum cuiuſque numerus proponi, ſic futurorum: quomodo illi, qui paucos viderent ſupereſſe, trepidarent, quomodo illis parcerent? Atqui facile eſt, quamuis exiguum diſpenſare, quod certum eſt: id debet ſeruari diligentiùs, quod neſcias quando deficiat. Nec eſt tamen, quòd ignorare putes illos, quàm cara res ſit. [75] Dicere ſolent eis quos valdiſſimè diligunt, paratos ſe partem annorum ſuorum dare. Dant, nec intelligunt: dant autem ita, vt ſine illorum incremento ſibi detrahant: ſed hoc ipſum an detrahant, neſciunt: ideò tolerabilis eſt illis iactura detrimenti latentis. Nemo reſtituet annos, nemo iterùm te tibi reddet. Ibit quà cœpit ætas, nec curſum ſuum aut reuocabit aut ſupprimet: nihil tumultuabitur, nihil admonebit velocitatis ſuæ, tacita labetur. Non illa ſe regis imperio, non fauore populi longiùs proferet. [76] ſicut iuſſa eſt à primo die curret: nuſquam diuertet, nuſquam remorabitur. Quid fiet? tu occupatus es, vita feſtinat: mors interim aderit, cui, velis nolis, vacandum eſt. [77] Potéſtne quiſquam, dico, hominum eorum qui prudentiam ia- IX.

C ctant, & operoſiùs occupati ſunt, quàm vt [78] meliùs poſſint viuere? [79] Impendio vitæ vitam inſtruunt, cogitationes ſuas in longum ordinant: maxima porrò vitæ iactura, dilatio eſt. Illa primum quemque extrahit diem, illa eripit præſentia, dum vlteriora promit-

67. NEC CAPIT.] *Negatio abeſt veteribus. tu ſcribe*: quod nec deſiderans capit. *Sicut ſtomacho pleno, amici gratiâ aliquid accipio, non appeto: ita in eo, qui vitæ eſt ſatur.*

CAP. VIII. 68. DIV FVIT.] *Eâ mente Similis, qui ſemper in officiis, & à Præfecturâ denique Prætorij dimiſſus, rure ſeptem annos vixit, ſepulchro inſculpſit.* Hîc ſitus eſt Similis, qui tot annos fuit, ſed ſeptem vixit. *Varro*: Non illos optimè viuere, qui diutiſſimè, ſed qui modeſtiſſimè.

69. TEMPVS PETERE.] *Tacitus XIV. Annal.*
D Seneca criminantium non ignarus, tempus ſermoni orat, & accepto, ita incipit.

70. ANNVA CONG.] *Ita moris: & Principes, ſed & proceres è Senatu dabant. Suetonius Nerone, cap.* X. Senatorum nobiliſſimo cuique, ſed à re familiari deſtituto, annua ſalaria, & quibuſdam quingena conſtituit.

71. CLARISSIMI.] *Senatores, vt iam dixi. ſed libri ferè*, cariſſimi. *An* rariſſimi? *pro ſententiâ rectè: an* cariſſimè? *id eſſet, in magno habent, carè æſtimant.*

72. ET HIS.] *Meus*, & in his. *Lego*: & ij his. *qui accipiunt, ij locant datoribus laborem aut operam.*

73. ÆGROS VIDE.] *Epictetus*: Siquis ſenex viuat, deos accuſat quòd tam diu fatigetur, cùm mori iamdiu debuerit. At ſi mors aduenit, vitam deſiderat, medicum acceſſit, & orat ſubmiſsè nihil omittere induſtriæ in medendo.

74. ANNORVM CVIVSQVE.] *Malim*, cuique.

75. DICERE SOLENT.] *In Plauto amator:*

Ego te? quam ſi intellegam deficere vitâ, iam ipſe
Vitam meam tibi largiar, & de meâ ad tuam addam.

Tibullus:

Viue diu mî dulcis anus. proprios ego tecum,
Sit modò fas, annos contribuiſſe velim.

In Statio:

Pars animæ victura meæ. cui linquere poſſim
O vtinam, quos dura mihi rapit Atropos, annos.

Populus, acclamatione ad Principem:

De noſtris annis tibi Iupiter augeat annos.

76. SICVT IVSSA.] *Scripti quidam*, miſſa: *metaphorâ à Circenſibus, vbi currus mittuntur: & ſtatim* decurret, *pro* die curret.

CAP. IX. 77. POTESTNE.] *Hæc ita edidi è meo ſcripto, vulgò confuſa. Senſus è priore pendet. Velis nolis, morti vacandum eſt. potéſtne id quiſquam iſtorum, qui ſic occupati?*

78. MELIVS.] *Vellem abeſſe.*

79. IMPENDIO VITÆ.] *Id eſt, vera vitæ iacturâ, vanam vitam ornant; ei vtilia & apta colligunt.*

mittit. Maximum viuendi impedimentum eſt, exſpectatio, quæ [80] pendet ex craſtino. A
Perdis hodiernum. quod in manu fortunæ poſitum eſt, diſponis: quod in tuâ, dimit-
tis. Quò ſpectas, quò te extendis? omnia quæ ventura ſunt, in incerto iacent: [81] pro-
tinus viue. Clamat ecce maximus vates, & velut diuino furore inſtinctus ſalutare car-
men canit:

> [82] *Optima quæque dies miſeris mortalibus æui*
> *Prima fugit.*

Quid cunctaris, inquit, quid ceſſas? Niſi occupas, fugit: cùm occupaueris, tamen fu-
giet. Itaque cum celeritate temporis, vtendi velocitate certandum eſt. velut ex torrente
rapido, nec ſemper [83] caſuro, citò hauriendum eſt. Hoc quoque pulcherrimè ad expro-
brandam infinitam cogitationem, quòd non optimam quamque ætatem, ſed diem di-
cit. Quid ſecurus, & in tantâ temporum fugâ lentus, menſes tibi, & annos, & longam ſe-
riem, vtcumque auiditati tuæ viſum eſt, exporrigis? de die tecum loquitur, & de hoc ip-
ſo fugiente. Non dubium eſt ergo, quin prima quæque optima dies fugiat mortalibus B
miſeris, id eſt, occupatis: quorum [84] pueriles adhuc animos ſenectus opprimit, ad quam
imparati inermeſque veniunt. Nihil enim prouiſum eſt: ſubitò in illam, nec opinan-
tes inciderunt: accedere eam [85] cottidie non ſentiebant. Quemadmodum quos aut
ſermo, aut lectio, aut aliqua interior cogitatio iter facientes decipit, perueniſſe ſe antè
ſciunt, quàm appropinquaſſe: ita hoc iter vitę aſſiduum & citatiſſimum, quod dormien-
X. tes vigilanteſque eodem gradu facimus, occupatis non apparet, niſi in fine. Quod
propoſui, ſi in partes velim & argumenta diducere, multa mihi occurrent, per quæ pro-
bem breuiſſimam eſſe occupatorum vitam. Solebat dicere [86] Fabianus, non ex his [87] ca-
thedrariis philoſophis, ſed ex veris & antiquis, contra affectus impetu, non ſubtilitate
pugnandum, nec minutis vulneribus, ſed incurſu auertendam aciem. [88] Sugillationem
enim retundi debere, non vellicari. Tamen vt illis error exprobretur ſuus, docendi, non
tantùm deplorandi ſunt. In tria tempora vita diuiditur: quod eſt, quod fuit, & quod
futurum eſt. Ex his quod agimus, breue eſt: quod acturi ſumus, dubium: quod egi- C
mus, certum. Hoc eſt enim, in quod fortuna [89] ius perdidit, quod in nullius arbitrium
reduci poteſt. Hoc amittunt occupati: nec enim illis vacat præterita reſpicere: & ſi va-
cet, iniucunda eſt pœnitendæ rei recordatio. Inuiti namque ad tempora malè exacta
animum reuocant, nec audent ea retentare, quorum vitia etiam quæ aliquo præſentis
voluptatis lenocinio ſubripiebantur, retractando pateſcunt. Nemo, niſi à quo omnia
acta ſunt ſub [90] cenſurâ ſuâ, quæ numquam fallitur, libenter ſe in pręteritum retorquet.
Ille qui multa ambitioſè concupiit, ſuperbè contempſit, [91] impotenter vicit, inſidioſè
decepit, auarè rapuit, prodigè effudit, neceſſe eſt memoriam ſuam timeat. Atqui hæc
eſt

80. PENDET EX.] *Noſter* 1. *epiſt.* Ita fac mi Lucili, omnes horas complectere. ſic fiet, vt minùs ex craſtino pendeas, ſi hodierno manum inieceris. Dum differtur vita, tranſcurrit.

81. PROTINVS.] *Statim, iamnunc. Gloſſa*: Protinus, παραχρῆμα, αὐτίκα.

82. OPTIMA] *Adde epiſt.* CVIII. *vbi de his verſibus paria.*

83. CASVRO.] *Meus*, laturo: *alij*, labituro, *vel*, auituro: *è quo poſtremo fecerim* hauſturo: *tibi nempe.*

84. PVERILES ADHVC.] *Epiſt.* XXII. Nemo non ita exit è vitâ, tanquam modò intrauerit: *& adde pluſcula.*

85. COTTIDIE.] *Epiſt.* I. Quem mihi dabis, qui diem æſtimet? qui intellegat cottidie ſe mori? *vide ſequentia.*

CAP. X. 86. FABIANVS.] *De quo epiſt.* XL. *& C. & alibi.*

87. CATHEDRARIIS.] *Scholaſticis. nam cathedra, profeſſorum. Auſonius in Profeſſoribus:*

Et te quem cathedram temerè vſurpaſſe loquuntur: *plurieſq. ibi. Sidonius lib.* VII. Vxor illi de Palladiorum ſtirpe, qui aut litterarum, aut altarium cathedras tenuerunt: *id eſt, aut Profeſſores, aut Epiſcopi fuêre. Significat ergo Seneca, Fabianum re philoſophatum, non linguâ tantùm: vt ſolent iſti à ſcholis.* D

88. SVGILLATIONEM.] *Falſa, obſcura. Libri vett.* auertendam aciem non probam. Cauillationem enim. *Lego*: auertendam aciem. Non probam cauillationem eſſe, retundi debere, *&c. verè, & clarè.*

89. IVS PERDIDIT.] *Plinius lib.* II. *cap.* VII. Ne Deum quidem omnia poſſe, nullumque habere in præterita ius, præterquàm obliuionis.

90. CENSVRA SVA.] *Rectæ rationis.*

91. IMPOTENTER.] *Meus*, impudenter euicit.

92. SA-

A eſt pars temporis noſtri [92] ſacra ac dedicata, omnes humanos caſus ſupergreſſa, extra regnum fortunæ ſubducta: quam non inopia, non metus, non morborum incurſus exagitat. Hæc nec turbari, [93] nec eripi poteſt: perpetua eius & intrepida poſſeſſio eſt. Singuli tantùm dies, & hi per momenta præſentes ſunt: at præteriti temporis omnes, cùm iuſſeris, aderunt, ad arbitrium tuum ſe inſpici ac detineri patientur: quod facere occupatis non vacat. Securæ & quietæ mentis eſt, in omnes vitæ ſuæ partes diſcurrere: occupatorum animi velut [94] ſub iugo ſunt, flectere ſe ac reſpicere non poſſunt. Abiit igitur vita eorum in profundum, & vt nihil prodeſt, quantumlibet ingeras, ſi non ſubeſt quod excipiat, ac ſeruet: ſic nihil refert, quantum temporis detur, ſi non eſt vbi ſubſidat. per [95] quaſſos foratoſque animos tranſmittitur. Præſens tempus breuiſſimum eſt, adeò quidem, vt quibuſdam [96] nullum videatur: in curſu enim ſemper eſt. fluit & præcipitatur: antè deſinit eſſe, quàm venit: nec magis moram patitur, quàm [97] mundus, aut ſidera, quorum irrequieta ſemper agitatio, numquam in eodem veſtigio manet. Solum
B igitur ad occupatos præſens pertinet tempus: quod tam breue eſt, vt arripi non poſſit, & idipſum illis, diſtrictis in multa, ſubducitur. Denique vis ſcire, quàm non diu XI.
viuant? vide quàm cupiant diu viuere. Decrepiti ſenes paucorum annorum acceſſionem votis mendicant. minores natu ſeipſos eſſe fingunt: mendacio ſibi blandiuntur: & tam libenter fallunt, quàm ſi [98] fata vnà decipiant. Iam verò cùm illos aliqua imbecillitas mortalitatis admonuit, quemadmodum pauentes moriuntur, non tamquam exeant de vitâ, ſed tamquam extrahantur? [99] ſtultos ſe fuiſſe, quòd non vixerint, clamitant, & ſi modò euaſerint ex illâ valetudine, in otio victuros. Tunc quàm fruſtra parauerint, quibus non fruerentur, quàm incaſſum omnis labor ceciderit, cogitant. At quibus vita procul ab omni negotio agitur, quid ni ſpatioſa ſit? nihil ex illâ [100] delegatur, nihil aliò atque aliò ſpargitur, nihil inde [101] fortunæ traditur, nihil negligentiâ interit, nihil largitione detrahitur, nihil ſuperuacuum eſt: tota (vt ita dicam) [102] in reditu eſt. Quantulacunque itaque abundè ſufficit: & ideo quandocunque vltimus dies venerit, non cunctabitur vir ſapiens ire ad mortem certo gradu. Quæris fortè, quos occupatos vocem? non
C eſt quòd me ſolos putes dicere, quos [103] à baſilicâ immiſſi demum [104] canes eiiciunt; quos aut in [105] ſuâ vides turbâ ſpecioſiùs elidi, aut [106] in alienâ contemptiùs; quos officia

92. SACRA AC DEDIC.] *Memoriæ & Aeuo tradita. quæ iam finem habet abſoluti operis: violari non poteſt.*

93. NEC ERIPI.] *Martialis:* Et ſolum hoc ducas, quod fuit, eſſe tuum. *Noſter de Beneſic.* III. *cap.* IV. *De Vit. Beat. cap.* VI.

94. SVB IVGO.] *Quod è ligno colla boum coërcet, nec reſpicere patitur.*

95. QVASSOS.] *Siue potiùs,* caſſos.

96. NVLLVM VIDEATVR.] *Plutarcho, inter ceteros, fine libelli De dictione Es apud Delphos.*

D 97. MVNDVS.] *Cœlum.*

CAP. XI. 98. FATA VNA.] *Martialis in ſales:*

Non omnes fallis, ſcit te Proſerpina canum.
Perſonam capiti detrahet illa tuo.

99. STVLTOS SE.] *Ideò apud Euripidem Iphigenia conqueritur, in Supplicibus:*

Οἴμοι· τί δὴ βροτοῖσιν οὐκ ἔστι τόδε,
Νέους δὶς εἶναι, καὶ γέροντας αὖ πάλιν;
Ἀλλ' ἐν δόμοις μὲν ἤν τι μὴ καλῶς ἔχῃ,
Γνώμαισιν ὑστέραισιν ἐξορθούμεθα.
Αἰῶνα δ' οὐκ ἔξεστιν. εἰ δ' ἦμεν νέοι
Δὶς, καὶ γέροντες, εἴ τις ἐξαμάρτανε,
Διπλοῦ βίου λαχόντες, ἐξορθούμεθ' ἄν:
Cur à Deo hoc hominibus haud conceditur,
Bis vt iuuentam, bis ſenectam ætatem agant?
Namque ecce ſiquid in domibus haud rectè habet,
Sequente curâ poſteà emendes licet:
At verò vitam non licet. quòd ſi ſenes,
Iuueneſque bis fiamus; id quòd ſequius
Factum eſſet, emendare nobis tunc ſiet.

100. DELEGATVR.] *Alteri traditur, aut aſſignatur. à re nummariâ, vbi nomina delegantur.*

101. FORTVNÆ.] *Nam ſapiens conſilio, non caſu, viuit.*

102. IN REDITV.] *A pecuniâ, quæ occupatur, & in fœnore eſt. nihil hic otioſi.*

103. A BASILICA.] *In quibus iudicia exerceri ſolita.*

104. CANES.] *Quos cuſtodes & æditui, ſub noctem ſoluebant, aut & immittebant in morantes. Nam publica priuataq; loca etiam canes, adiuncti ianitoribus, tuebantur. Suetonius Vitell. cap.* XVI. *Seneca De Irâ,* III. *cap.* XXXVII. *Petronius in Satyrico. Significat igitur, quoſdam ita actuoſos, & in cauſsis deditos, vt vltimi egrederentur, & vix cùm claudendæ Baſilicæ eſſent, caneſq; iam ſoluti immitterentur.*

105. SVA TVRBA.] *Cùm ipſi deducuntur.*

106. IN ALIENA.] *Cùm deducunt, vt clientes.*

cia domibus ſuis euocant, vt alienis foribus illidant; quos [107] haſta [108] prætoris [109] infa- A
mi lucro, & quandoque [110] ſuppuraturo, exercet. Quorumdam otium occupatum eſt.
in villâ, aut in lecto ſuo, in mediâ ſolitudine, quamuis ab omnibus receſſerunt, ſibi ipſi
moleſti ſunt: quorundam non otioſa vita eſt dicenda, ſed deſidioſa occupatio.

XII. Illum tu otioſum vocas, qui Corinthia paucorum furore pretioſa, [111] anxiâ ſubtili-
tate concinnat, & maiorem dierum partem in æruginoſis lamellis conſumit? qui in
[112] ceromate (nam, proh facinus, ne Romanis quidem vitiis laboramus) ſpectator pue-
rorum rixantium ſedet? qui [113] vinctorum ſuorum greges [114] in ætatum & colorum pa-
ria diducit? qui athletas [115] nouiſſimos paſcit? Quid? illos otioſos vocas, quibus apud
tonſorem multæ horæ tranſmittuntur, dum [116] decerpitur, ſiquid proximâ nocte ſuccre-
uit, dum de ſingulis capillis [117] in conſilium itur, dum aut diſiecta coma reſtituitur, aut
deficiens hinc atque illinc [118] in frontem compellitur? Quomodo iraſcuntur, ſi tonſor
paullò negligentior fuit? [119] tamquam virũ tonderet. Quomodo excandeſcunt, ſi quid
[120] ex iubâ ſuâ deciſum eſt, ſi quid extra ordinem iacuit, niſi omnia [121] in anulos ſuos B
reciderunt? Quis eſt iſtorum, qui non malit rempublicam turbari, quàm comam ſuam?
qui

107. HASTA.] *Cui ſubiiciebantur, quæ publicè venibant. Etiam vectigalia ſic locata. Ouidius* IV. *de Ponto,*

Aut populi reditus poſitam componet ad haſtam,
Et minui magnæ non ſinet vrbis opes.

108. PRÆTORIS.] *Alÿ* Præconis. *non proba.*

109. INFAMI.] *Nam inuidiam aut odium eæ venditiones ferè habent. adde, quòd famam alienam lædunt. Tacitus, de Corbulone Prætoria, cura viarum Præfecto:* Quod exitioſum multis, in quorum pecuniam atque famam damnationibus & haſtâ ſæuiebat.

110. SVPPVRATVRO.] *Ab vlcere occulto, quod tempore in pus & ſaniem vertit. Talia hæc lucra, inquit. quia interdum mutatio rerum, & reſcinduntur quæ ſic geſta. puta ſi in tyrannide, aut ſi iniquè. Alÿ legunt*, ſupputatio, *frigidè.*

CAP. XII. 111. ANXIA SVBTILIT.] *Addiiudicandum, germanæne eſſent, an adulterina. Plinius ea ipsâ voce, lib.* XXXIV. *cap.* 11. At mihi maior pars elegantiorum ſimulare eam ſcientiam videtur *(dignoſcendi Corinthia)* ad ſegregandos ſe à ceteris, magis quàm intelligere aliquid ſubtilius.

112. CEROMATE.] *Loca gymnaſÿ, vbi ſe vnguento oblinebant. Plinius:* Palæſtras athletarum imaginibus, & ceromata ſua exornant. *Hieronymus:* Bouem mittere ad ceroma. *Porrò de* Pueris, *quod adiungit: capio ephebos, more Græciæ, certantes luctanteſq́. Talem* Glauciam Melioris *deſcribit Statius,* II. *Silu.*

113. VINCTORVM.] *In ergaſtulis. ſed mirabor, ſi ea diligentia & diſcretio ætatum colorumq́; ibi obſeruata. Niſi quis velit pro locis, quò mittendi, item pro opere cui admouendi, ſic diſparatas à domino fuiſſe. quia alÿ alibi aptiores, ſaniores, diuturniores. Puto tamen magis*, vietorum, *hic ſcribendum: & libri ſanè*, victorum *ferè habent. Itaque litterula mutetur.* Vietus, *eſt* μυναγωγμένος: *iocosè & contemptim pro* Exoleto. *Sanè ita eſt. diuites iſti occupati, vt exoletos ſuos diſponerent, & per ætates coloreſq́; ordinarent.*

114. IN ÆTATVM.] *Ita meus liber palàm. Dere, Tacitus* XV. *Annal.* Decora ſeruitia, & pari ætate habebat. *Ammianus* XIV. Poſtrema multitudo ſpadonum, à ſenibus in pueros deſinens. *Vides per ætatum gradus diſtingui. quod idem doceat Lucan.* X.

Tunc famulæ numerus turbæ, populuſq́; miniſter.
Diſcolor hos ſanguis, alios diſtinxerat ætas:
Hæc Libycos, pars iam flauos gerit altera crines.

Ipſe Seneca epiſt. XCV. Agmina exoletorum, per colores nationeſque diſtincta. C

115. NOVISSIMOS.] *An* notiſſimos? *an* nouitios? *Sed hæc mihi ſuſpecta. ſi vulgatum tenes*, poſcit *legam: id eſt, poſtremos iſtos aduocat, & ſe oblectat. Paſci tamen & ſaginari athletæ ſolent, ſcio: ſed ſententiola tota caliginoſa eſt, nec inſtituto apta.*

116. DECERPITVR.] *Volſellis.*

117. IN CONSILIVM.] *Iocosè, iudiciali verbo. Iuuenalis, de fæminâ capillos diſponente:*

Eſt in conſilio materna, admotaque lanis,
Emeritâ quæ ceſſat acu. ſententia prima
Huius erit, poſt hanc ætate atq; arte minores
Cenſebunt.

118. IN FRONTEM.] *Nempe ſi deficit, vt ait, & caluaſter eſſe incipit. Aliis placet, forma cauſſâ factum. vt in Horatio:* D

Inſignem tenui fronte Lycorida:

& fæminæ ſic volebant, neſcio an viri.

119. TAMQVAM VIRVM.] *Quos cultus neglectus decet. Notat & obiter mollitiem. In totâ re ſimilia vide apud Muſonium, in Stobæi Serm.* VI.

120. EX IVBA.] *Anulis pendulis, cincinniſque, inſtar iubæ. Seneca epiſt. vlt.* Quid capillum ingenti diligentiâ comis? in quolibet equo denſior iactabitur iuba.

121. IN ANVLOS.] *Martialis:*

Vnus de toto peccauerat orbe comarum
Anulus, incertâ non benè fixus acu.

Iuuenalis:

—— pectitque comas, & voluit in orbem.

Fæminæ

A qui non ſolicitior ſit de capitis ſui decore, quàm de ſalute? qui non comptior eſſe malit, quàm honeſtior? Hos tu otioſos vocas, inter pectinem ſpeculumque occupatos? Quid illi, qui in componendis, audiendis, diſcendis canticis operati ſunt: dum vocem cuius rectum curſum natura & optimum & ſimpliciſſimum fecit, inflexu modulationis inertiſſimæ torquent? Quorum digiti aliquod inter ſe carmen metientes ſemper [122] ſonant: quorum cùm ad res ſerias, ſæpe & triſtes, adhibiti ſunt, exauditur tacita modulatio? non habent iſti otium, ſed iners negotium. Conuiuia mehercule horum non poſuerim inter vacantia tempora, cùm videam quàm ſoliciti [123] argentum ordinent, quàm diligenter exoletorum ſuorum tunicas [124] ſuccingant, quàm ſuſpenſi ſint, quomodo [125] aper à coco exeat: quantâ celeritate, [126] ſigno dato, [127] glabri ad miniſteria diſcurrant: [128] quantâ arte ſcindantur aues in fruſta non enormia: quàm curioſè infelices pueruli ebriorum [129] ſputa detergeant. Ex his elegantiæ lautitiæque fama captatur, & vſque eò in omnes vitæ [130] ſucceſſus mala ſua illos ſequuntur, vt nec bibant ſine ambitione, nec edant. Nec
B illos quidem inter otioſos numeraueris, qui ſellâ ſe & lecticâ huc & illuc ferunt, & ad geſtationum ſuarum, quaſi deſerere illas non liceat, horas occurrunt: quos, quando lauari debeant, quando [131] natare, quando cœnare, alius admonet: & vſque eò nimio delicati animi languore ſoluuntur, vt per ſe ſcire non poſſint, an eſuriant. Audio quendam ex delicatis (ſi modò deliciæ vocandæ ſunt, vitam & conſuetudinem humanam dediſcere) cùm ex balneo inter manus elatus, & in ſellâ poſitus eſſet, dixiſſe interrogando, [132] *Iam ſedeo?* Hunc tu ignorantem an ſedeat, putas ſcire an viuat, an videat, an otioſus ſit? Non facilè dixerim, vtrùm magis miſerear, ſi hoc ignorauit, an ſi ſe ignorare finxit. Multarum quidem rerum obliuionem ſentiunt, ſed multarum & imitantur: quædam vitia illos, quaſi felicitatis argumenta, delectant. Nimis humilis & contempti hominis eſſe videtur, ſcire quid faciat. I nunc, & mimos multa mentiri ad exprobrandam luxuriam puta. Plura mehercule prætereunt quàm fingunt: & tanta incredibilium vitiorum copia, ingenioſo in hoc vnum ſæculo, proceſſit, vt iam mimorum [133] arguere poſſimus
C negligentiam. [134] Eſſe aliquem, qui vſque eo deliciis interierit, vt an ſedeat, alteri credat?
Non

Fœminarum erat, ſed & molles iſti vſurpabant. Artemidorus II. *Onirocr. cap.* VI. *πλέκεσθαι δὲ, γυναιξὶ μόναις συμφέρει καὶ ἀνδρῶν τοῖς ἔθος ἔχουσι*: Capillos videri in ſomnio flecti in orbem, ſolis fœminis conducit, & virorum iis qui aſſuêrunt. *Fabius lib.* I. Velli & comam in gradus frangere, quamlibet hæc inuaſerint ciuitatem, non erit conſuetudo. *Idem* XII. Ne intonſum caput, non in gradus atque anulos comptum. *De hac plicaturâ, adi Martianum Capellam lib.* IV. *initio.*

122. SONANT.] *At digiti in eâ menſione vix ſonant: igitur fortaſſe*, ſunt.

123. ARGENTVM.] *Menſæ miniſterium, in abaco ſiue Delficâ diſponant.*

D 124. SVCCINGANT.] *Horatius*:
Præcincti vt rectè pueri comptiq; miniſtrent.
Homerus, de Eumæo:
Ὣς εἰπὼν, ζωστῆρι θοῶς συνέεργε χιτῶνα.

125. APER A COCO.] *An in tempore aſſus, & in ἀκμῇ ſuâ ac vigore. Alij libri*, à coco cæſus exeat: *quod interpretatus ſum Poliorceticôn lib.* IIII. *Dialog.* I. *Editum tamen magis nunc probo, & teneo; quia meliores ſic libri.*

126. SIGNO DATO.] *A ſtructore, vel Domino. Noſter in Epiſt.* XCV. Tranſeo miniſtratorum turbam, per quos, ſigno dato, ad auferendam cœnam diſcurritur. *Trimalcio ille Petronianus* ſymphoniâ ſignum *hoc dari curabat.*

127. GLABRI.] *Paulloantè* Exoleti: *& vides* Vietos *iſtos, vt ſuprà dixi in miniſteriis ferè fuiſſe.*

128. QVANTA ARTE.] *Epiſt.* XLVII. Alius pretioſas aues ſcindit, pectus & clunes, certis ductibus circumferens eruditam manum, in fruſta excutit. *De vitâ beat. cap.* XVII. Et eſt aliquis ſcindendi obſonij magiſter.

129. SPVTA DETERG.] *Vide epiſt.* XLVII.

130. SVCCESSVS.] *An* ſeceſſus? *non in publico ſolùm ambitioſi & in pompam compoſiti ſunt, ſed domi & interiore vitâ.*

131. NATARE.] *Meus* pernoctare: *alij*, noctare. *ex quo Pincianus*, vectare. *At iam prætuit de Geſtatione: neſcio igitur an*, vnctare, *pro vngere. Vulgatam explices*, natare *in piſcinâ.*

132. IAM SEDEO?] *Simile, quod in Stobæi Serm.* XXIX. *legitur, etſi ab aliâ cauſâ.* Νικίας δὲ οὕτως ἦν φιλόπονος, ὥστε πολλάκις ἐρωτᾷν τοὺς οἰκέτας, εἰ λέλουκε, καὶ εἰ ἠρίστηκε; Nicias autem ita in labore deditus, vt ſæpe ſeruos interrogaret an lauiſſet? an pranſus eſſet?

133. ARGVERE.] *Meus voce auget*, arguere minimè poſſimus: *an*, mimicè?

134. ESSE ALIQVEM.] *Rectè, & indignanter. meus tamen*, putas eſſe. *ex quo vellem*, Pudor: eſſe aliquem.

XIII. Non eſt ergo otioſus hic: aliud nomen imponas. æger eſt, imò mortuus eſt. Ille otioſus eſt, cui otij ſui ſenſus eſt: hic verò ſemiuiuus, cui ad intelligendos corporis ſui habitus indice opus eſt. quomodo poteſt hic alicuius temporis dominus eſſe? Perſequi ſingulos longum eſt: quorum aut [135] latrunculi, aut pila, aut [136] excoquendi in ſole corporis cura, conſumpſere vitam. Non ſunt otioſi, quorum voluptates multum negotium habent. Nam de illis nemo dubitabit, quin operosè nihil agant, qui in litterarum [137] inutilium ſtudiis detinentur: quæ iam apud Romanos quoque magna manus eſt. Græcorum iſte morbus fuit, quærere quem numerum [138] remigum Vlixes habuiſſet: [139] prior ſcripta eſſet Ilias, an Odyſſea: præterea an [140] eiuſdem eſſet auctoris. Alia deinceps huius notæ: quæ ſiue contineas, nihil tacitam conſcientiam iuuant; ſiue proferas, [141] non doctior videberis, ſed moleſtior. Ecce [142] Romanos quoque inuaſit inane ſtudium [143] ſuperuacua diſcendi. His diebus audiui quemdam ſapientem referentem, quæ primus quiſque ex Romanis ducibus feciſſet. [144] Primus nauali prælio Duillius vicit, primus Curius dentatus in triumpho duxit [145] elephantos. Etiamnum iſta, & ſi ad veram gloriam non tendunt, circa ciuilium tamen operum exempla verſantur. Non eſt profutura talis ſcientia: eſt tamen quæ nos ſpecioſâ rerum vanitate detineat. Hoc quoque quærentibus remittamus, quis Romanis primus perſuaſit nauem conſcendere? Claudius is fuit: [146] Caudex ob hoc ipſum appellatus, [147] quia plurium tabularum contextus, caudex apud antiquos vocabatur: vnde publicæ tabulæ, codices dicuntur: & naues [148] nunc quo-

(Margin letters: A beside the first line, B beside "Curius dentatus…")

CAP. XIII. 135. LATRVNCVLI.] *Vide De Tranquill. cap.* XIV. *Epiſt.* CXVII.

136. EXCOQVENDI.] *De Tranquill. cap.* III. Quidam ſole, & exercitatione corporis diem ducunt. *Inſolabant ſe, & vngebant, & per plurimum ſæpe diem. Perſij Scholiaſtes, ad illud* -aſſiduo curata cuticula ſole. Curata ſcilicet à chromatiariis. nam chromatiarij dicuntur colorarij, qui toto die in arenâ vel in ſole.

137. INVTILIVM.] *Vtinam ne hodie! ſed illud oraculum ſedeat:*

Ὁ χρήσιμ' εἰδὼς, οὐχ ὁ πολλ' εἰδὼς, σοφός:
Qui fructuoſa, non qui multa ſcit, ſapit.

138. REMIGVM.] *Non enim expreſſit Homerus. ſed per argumenta captabant: vt quòd Alcinous eidem Vlyſſi nauem dedit, & in eâ* LII. *viros: & quæ talia notabant.*

139. PRIOR SCRIPTA.] *Euſtathius:* Ἐζήτησαν ἄλλοι πρὸς ἀκρίβειαν, ἐὰν ἡ Ἰλιὰς τῆς Ὀδυσσείας προτεροῦνται, ἢ καὶ ἀνάπαλιν: Quæſiuerunt curiosè alij, an prior Vlyſſæâ Ilias ſcripta eſſet, an contrà. *Cauſſa dubitandi, quia multa in Iliade, quæ intellegi ſine Vlyſſaâ non poſſunt; & quaſi ibi dicta omittit. Nugæ. mente deformauerat totum opus vir diuinus: ideo alia alibi dicit, aut differt.*

140. EIVSDEM AVCT.] *Quis ille qui dubitat? non legi, & fatuus qui fecit. Hoc tantùm, plagij accuſatum eum à quibuſdam, quaſi mulier quædam* Phantaſia *nomine, ſcripſiſſet hos libros, & in templo Vulcani depoſuiſſet, opido Memphi. Homerum venientem in Aegyptum repperiſſe, abſtuliſſe, vindicaſſe. O vaniſſimam* φαντασίαν!

141. NON DOCTIOR.] *Scitè hoc Ariſtippus:* Sicut non qui plurimum comedunt aut exercentur, meliùs valent his qui neceſſaria adſumunt: ſic non qui plurima, ſed qui vtilia legerunt, habendi ſunt eruditi.

142. ROMANOS.] *Tiberio, vel inter primos, auctore. Suetonius cap.* LXX. Maximè curauit notitiam hiſtoriæ fabularis, vſque ad ineptias & deriſum. Nam & Grammaticos eiuſmodi ferè quæſtionibus experiebatur: Quæ mater Hecubæ? quod Achilli nomen inter virgines fuiſſet? quid Sirenes cantare ſint ſolitæ?

143. SVPERVACVA.] *Et quæ ſcire tantùm, eò vt ſcias, pertinet: vt ait noſter alibi.*

144. PRIMVS DVILLIVS.] *In lapide, ab illo æuo:* Rem nauebous marid conſol primus geſſit. *Tamen ante eum C. Manius claſſe, vel claſſiculâ, Antiates vicit: & inde Roſtra illa in foro. Florus* I. *cap.* XI. C

145. ELEPHANTOS.] *Plinium vide* VIII. *cap.* VI. *Florum* I. *cap.* XVIII.

146. CAVDEX.] *Suetonius Tib. cap.* II. *Polybius* I. *qui nauibus Locrenſium, Tarentinorum, Neapolitanorum vſum ſcribit, ad traiectum. Auctor de viris illuſtribus:* App. Claudius Caudex Cæci frater fuit. primò, ad explorandos hoſtes, fretum piſcatoria naue traiecit. *Et ab eâ naui ego dictum malim, quàm quòd iuſſerit conſcendere naues, vt noſter. Nam minores illas, ſic appellant. Auſonius:*

Nauita caudiceo fluitans ſuper æquora lembo.

Nonius: Codicarias naues etiamnunc conſuetudo appellat, eò quòd (*lego* eas, quæ) in fluminibus ſint vſui. *Salluſtius* IV. *Hiſt.* Contendit ad flumen Eufratem. & quanquam ad id naues codicariæ, occultè per hiemem fabricatæ, aderant. D *Adde in eâ voce Feſtum.* Caudicarij, *ſunt ipſi nautæ qui Tiberi annonam ſubuehunt. Cod. Theodoſ. l.* I. De canone frumentario vrbis Romæ. *l.* IX. *De Suariis. Inſcriptio vetus, in Smetio fol.* LXX. MENSORES PORTVENSES, QVIBVS VETVS FVIT CVM CAVDICARIIS DIVTVRNVMQVE CERTAMEN.

147. QVIA PLVRIVM.] *Ex Varrone, apud Nonium:* Quòd antiqui plures tabulas coniunctas, Codices dicebant: à quo in Tiberi naues Codicarias appellamus.

148. NVNC QVOQVE QVÆ.] *Malim tranſponi*

A quoque, quæ ex antiquâ conſuetudine per Tiberim commeatus ſubuehunt, caudicariæ vocantur. Sanè & hoc ad rem pertineat, quòd Valerius [149] Coruinus primus Meſſanam vicit, & [150] primus ex familiâ Valeriorum, vrbis captæ in ſe tranſlato nomine Meſſana appellatus eſt, paullatimque vulgò permutante litteras, Meſſalla dictus eſt. Num & hoc quemquam curare permittas, quòd primus L. Sulla in circo [151] leones ſolutos dedit, cùm alioquin alligati darentur, ad conficiendos eos miſſis à rege Boccho iaculatoribus? & hoc ſanè remittatur. Num & Pompeium primum in circo elephantorum [152] duodeuiginti pugnam edidiſſe, commiſſis more prœlij [153] noxiis hominibus, ad vllam rem bonam pertinet? Princeps ciuitatis, & inter antiquos principes, vt fama tradidit, bonitatis eximiæ, memorabile putauit ſpectaculi genus, nouo more perdere homines. Depugnant? parùm eſt. lancinantur? parùm eſt: ingenti mole animalium obterantur. Satius erat iſta in obliuionem ire, ne quis poſtea potens diſceret, inuideretque rei minimè humanæ.

O quantum caliginis mentibus humanis obiicit magna felicitas! Ille ſe ſupra rerum XIV.
B naturam eſſe tunc credidit, cùm tot miſerorum hominum cateruas [154] ſub alio cælo natis beluis obiiceret; cùm bellum inter tam diſparia animalia committeret; cùm in conſpectu populi Romani multum ſanguinis funderet, mox plus ipſum fundere coacturus. At idē poſteà Alexandrinâ perfidiâ deceptus, vltimo mancipio transfodiendum ſe præbuit, tum demum intellectâ inani iactatione cognominis ſui. Sed vt illò reuertar, vnde deceſſi, & in aliâ materiâ oſtendam ſuperuacuam quorumdam diligentiam: idem narrabat, Metellum victis in Siciliâ Pœnis, triumphantem, vnum omnium Romanorum ante currum [155] centum & viginti captiuos elephantos duxiſſe: [156] Sullam, vltimum Romanorum protuliſſe pomœrium, quod nunquam prouinciali, ſed [157] Italico agro acquiſito mos proferre apud antiquos fuit. Hoc ſcire magis prodeſt, quàm [158] Auentinum montem extra pomœrium [159] eſſe, vt ille affirmabat, propter alteram ex duabus cauſſis: aut quòd plebs eò ſeceſſiſſet, aut quòd Remo auſpicante illo loco aues non addixiſſent. Alia deinceps innumerabilia, quæ aut ficta ſunt, aut mendacij ſimilia. Nam vt conce-
C das omnia eos fide bonâ dicere, vt [160] ad præſtationem ſcribant: tamen cuius iſta errores minuent? cuius cupiditates prement? quem fortiorem, quem iuſtiorem, quem liberaliorem

poni leuiter: nunc quoque ex antiquâ conſuetudine, quæ per Tib.

149. CORVINVS.] *Errat. habuit cognomen* Maximi. *Faſti Capitolini*: M. Valerius, M. F. M. N. Maximus, qui in hoc honore Meſſalla appellatus eſt. *Id factum anno V.* CDXC. *Macrobius* I. *Satur.* Valerius Maximus, poſtquàm Meſſanam vrbem nobiliſſimam Siciliæ cepit, Meſſalla cognominatus eſt.

150. PRIMVS EX.] *Benè additum, ex eâ familiâ: nam ex aliis, ante eum adepti hunc honorem. vt Marcus Coriolanus, Sergius Fidenas.*

D 151. LEONES SOLVTOS.] *Rem ſatis notabilem, miror non notatam aliis eſſe. At Liuij in hac parte ſcripta deſiderantur: Plinius ſilet. qui hoc dumtaxat,* L. Sullam centum iubatorum leonum pugnam, primum omnium, in Præturâ dediſſe. *Cautè lege, nec ad numerum ſolùm, ſed ad tales, id eſt iubatos adſtringe: alioqui aſſertio lababit. Sed nihil ipſe aut alij de* ſolutis: *id eſt, qui catenis aut vinclis non alligarentur, & pleno impetu ac robore vti poſſent. Obſerua, ſiquis res Venationis Romanæ.*

152. DVODEVIGINTI.] *Plinius*: Pompeij quoque altero Conſulatu, dedicatione templi Veneris Victricis, pugnauêre in Circo XX. aut vt quidam tradunt XIIX. elephanti Gætulis ex aduerſo iaculantibus.

153. NOXIIS.] *Ita vulgò fiebat, & Seneca non nimis intentus ſcripſit. At Plinius iam dixit*, Gætulos *cum iis commiſſos: quos noxæ damnatos non opinor.*

CAP. XIV. 154. SVB ALIO.] *Ergo non de* Gætulis *cum Plinio & re geſtâ, cenſet: ſed, vt dixi, populariter ſcripſit.*

155. CENTVM ET XX.] *Ita & Liuij epitoma* XIX. *At Oroſius, Eutropius, Florus, variant in numero; tamen accedunt. Plinius vniuersè effert*: L. Metellus, qui plurimos *(ita lege)* elephantos primo bello Punico duxit in triumpho. *Sidonius, Panegyrico ad Anthemium*, elephanta frequentem *pariter dixit, ſed non adnumerauit.*

156. SVLLAM VLTIMVM.] *Aſſertio falſa, niſi* Romanos *intellegit in libertate: quomodo* Caſſius & Brutus, vltimi Romanorum, *aliis dicti. Nam certè poſt eum Iulius & Auguſtus Cæſares: quâ de re ad Annalem* XII. *Taciti ſcripſi. Ipſum ibi Tacitum vide, & Vopiſcum in Aureliano.*

157. ITALICO AGRO.] *Miror. & quæ ratio eſt?*

158. AVENTINVM.] *De totâ re, adi Agellium libro* XIII. *cap.* XIV.

159. ESSE.] *Ego hoc interrogatione acuam.*

160. AD PRÆSTATIONEM.] *Id eſt, vt ipſi ſcripti dictique periculum ſuſcipiant: & niſi ita ſit, luant.*

161. No-

raliorem facient? Dubitare ſe interim Fabianus noſter aiebat, an ſatius eſſet nullis ſtudiis A
admoueri, quàm his implicari. Soli omnium otioſi ſunt, qui ſapientiæ vacant: ſoli vi-
uunt. nec enim ſuam tantùm ætatem benè tuentur: omne æuum ſuo adiiciunt. Quid-
quid annorum ante illos actum eſt, illis acquiſitum eſt. Niſi ingratiſſimi ſumus, illi cla-
riſſimi ſacrarum opinionum conditores, nobis nati ſunt, [161] nobis vitam præparauerunt.
Ad res pulcherrimas, ex tenebris ad lucem erutas, alieno labore deducimur: [162] nullo no-
bis ſæculo interdictum eſt: in omnia admittimur: & ſi magnitudine animi egredi hu-
manæ imbecillitatis anguſtias liber, multum per quod ſpatiemur temporis eſt. [163] Diſ-
putare eum Socrate licet, [164] dubitare cum Carneade, cum Epicuro [165] quieſcere, homi-
nis [166] naturam cum Stoicis vincere, cum Cynicis [167] excedere, cum rerum naturâ [168] in
conſortium omnis æui [169] pariter incedere. Quidni ab hoc exiguo & caduco temporis
tranſitu, in illa nos toto demus animo, quæ immenſa, quæ æterna ſunt, quæ eum melio-
tibus communia? Iſti qui per officia diſcurſant, qui ſe alioſque inquietant, cùm benè in-
ſanierint, cùm omnium limina quotidie perambulauerint, nec vllas apertas fores præ- B
terierint, cùm per diuerſas domos [170] meritoriam ſalutationem circumtulerint: quo-
tumquemque ex tam [171] immensâ, & variis cupiditatibus diſtrictâ, vrbe poterunt vide-
re? quàm multi erunt, quorũ illos aut ſomnus, aut luxuria, aut inhumanitas ſubmoueat?
quàm multi, qui illos, cùm diu torſerint, ſimulatâ feſtinatione tranſcurrant? quàm multi
per refertũ clientibus atrium prodire vitabunt, & per obſcuros ædiũ aditus profugient?
quaſi non inhumanius ſit decipere, quàm excludere. quàm multi heſternâ crapulâ ſemi-
ſomnes & graues, illis miſeris [172] ſomnũ ſuum rumpentibus, vt alienum [173] exſpectét, vix
alleuatis labiis [174] inſuſurratum millies nomen, oſcitatione ſuperbiſſimâ reddent? Hos
in [175] veris officiis morari licet dicamus, qui Zenonem, qui Pythagoram quotidie, & De-
mocritum, ceteroſque antiſtites bonarum artium, qui Ariſtotelem & Theophraſtum
volent habere quamfamiliariſſimos. nemo horum non vacabit, nemo non venientem
ad ſe beatiorem, amantioremq; ſui dimittet, nemo quemquam vacuis à ſe manibus ab-
ire patietur. Nocte conueniri, & interdiu, ab omnibus mortalibus poſſunt. Horum te C
[176] mori nemo coget, omnes docebunt: horum nemo annos tuos conteret, ſuos tibi
contribuet: nullius ex his ſermo periculoſus erit, nullius [177] amicitia capitalis, nullius
XV. [178] ſumptuoſa obſeruatio. Feres ex his, quidquid voles: per illos non ſtabit, quo
minus

161. NOBIS VITAM.] *Velim*, viam.

162. NVLLO NOBIS SÆC.] *Omnia tempora, omnis orbis, nobis patet & recluſus eſt. O rem pulchram, ô magnam, ſiquis conſiderat!*

163. DISPVTARE.] *Nam hoc eius proprium, & ſemper ille* διαλογιστὴς *& inquiſitor.*

164. DVBITARE.] *Quod Academiæ proprium, quæ variè deinde ſecta.*

165. QVIESCERE.] *Qui finis Epicuro, vacare perturbationibus, & in tranquillo eſſe.*

166. NATVRAM.] *Hanc corruptam & effrenem. Alioqui finis, iuxta Stoicos, viuere ſecundùm naturam.*

167. EXCEDERE.] *Ita videbantur; ſed rectâ interpretatione, vt Diogenes aiebat,* μιμεῖσθαι τοὺς χοροδιδασκάλους. καὶ γὰρ ἐκείνους ὑπὲρ τὸν τόνον ἐνδιδόναι, ἵνεκα τοὺς λοιποὺς ἅψασθαι τοῦ προσήκοντος τόνου: imitari magiſtros chori. nam & illos aliquid ſuper tonum excedere, vt alij ad iuſtum & conſonum eum accedant: *Laertius.*

168. IN CONSORTIVM.] *Id eſt, cum Naturâ illâ æternâ, & rerum parente, omnia præterita, & præſentia videre, ac noſſe. Natura autem illa Deus.*

169. PARITER.] *Meus*, patiatur.

170. MERITORIAM.] *Quæ aliquid meretur, aut exſpectat. Non enim gratuita eſt. Ita* meritoria vehicula, equi, cubicula.

171. IMMENSA.] *Spectat ad magnitudinem Romæ, ſatis à me alibi aſſertam.*

172. SOMNVM SVVM.] *Iuuenalis:*
- habet Trebius, propter quod rũpere ſomnum
Debeat, & ligulas dimittere, ſollicitus ne
Tota ſalutatrix iam turba peregerit orbem. D

173. EXSPECTENT.] Donec Bithyno libeat vigilare tyranno.

174. INSVSVRRATVM.] *A nomenclatoribus, qui ideò* Farctores *dicti (ait Feſtus)* quòd clàm velut infarcirent nomina ſalutatorum in aurem.

175. VERIS OFFICIIS.] *Verè officioſos eſſe, & vtiliter alios colere.*

176. MORI NEMO.] *Tibi ô Seneca factum. Cole Neronem tuum, forma, doce: quo præmio? mortis.*

177. AMICITIA CAPITALIS.] *Vt in Seiano, ac talibus: quos coluiſſe, fraudi fuit.*

178. SVMPTVOSA.] *Nam munera & ipſis dabant, ſuis illis patronis ſiue, vt appellabant, regibus (in Na-*

A minus quantum plurimum ceperis, haurias. Quæ illum felicitas, quàm pulchra ſeneċtus manet, qui ſe in horum clientelam contulit? habebit eum quibus de minimis maximiſque rebus deliberet, quos de ſe quotidie conſulat, à quibus audiat verum ſine contumelia, laudetur ſine adulatione, ad quorum ſe ſimilitudinem effingat. Solemus dicere, non fuiſſe [179] in noſtrâ poteſtate, quos ſortiremur parentes: [180] ſorte nobis datos. nobis verò ad noſtrum arbitrium [181] naſci licet. Nobiliſſimorum ingeniorum [182] familię ſunt. elige in quam adſciſci velis: non in nomen tantùm adoptaberis, ſed in ipſa bona. quæ non erunt ſordidè nec malignè cuſtodienda: maiora fient, quò illa pluribus diuiſeris. Hi tibi dabunt ad æternitatem iter, & te in illum locum, ex quo nemo eiicier, ſubleuabunt: hæc vna ratio eſt extendendæ mortalitatis, imò in immortalitatem vertendæ. Honores, monumenta, quidquid aut [183] decretis ambitio [184] iuſſit, aut operibus exſtruxit, citò ſubruitur: nihil non longa demolitur vetuſtas, [185] & mouet ocius, quod conſecrauit. Sapientiæ noceri non poteſt. nulla delebit ætas præſens, nulla diminuet ſequens, ac dein-B de ſemper vlterior aliquid ad venerationem conſeret. quoniam quidem [186] in vicino verſatur inuidia: ſimpliciùs longè poſita miramur. Sapientis ergo multum patet vita: non idem illum qui ceteros terminus includit. ſolus generis humani legibus ſoluitur: omnia illi ſæcula, vt Deo ſeruiunt. Tranſiuit tempus aliquod? hoc recordatione comprehendit. inſtat? hoc vtitur. venturum eſt? hoc præcipit. Longam illi vitam facit, omnium temporum in vnum collatio. Illorum breuiſſima ac ſolicitiſſima ætas eſt, qui præteritorum obliuiſcuntur, præſentia negligunt, de futuro timent: cùm ad extrema venerint, ſerò intelligunt miſeri, tamdiu ſe, dum nihil agunt, occupatos fuiſſe. Nec eſt quòd hoc XVI. argumento probari putes, longam illos agere vitam, quia interdum [187] mortem inuocant. Vexat illos imprudentia incertis affectibus, & incurrentibus in ipſa quæ metuunt. mortem ſæpe ideò optant, [188] quia timent. Illud quoque argumentum non eſt, quod putes diu viuentium, quòd ſæpe illis longus videtur dies: quòd dum veniat condictum tempus cœnæ, tardè ire horas queruntur. nam ſi quando illos deſerunt occupationes, in C otio relicti æſtuant, nec quomodo id diſponant, aut extrahant, ſciunt. Iaque ad occupationem aliquam tendunt, & quod interiacet, omne tempus graue eſt: tam mehercules, quàm cùm dies muneris gladiatorij edictus eſt, aut cùm alicuius alterius vel ſpectaculi vel voluptatis exſpectatur [189] conſtitutum, tranſilire medios dies volunt. Omnis illis ſperatæ rei longa dilatio eſt. At illud tempus, quod amant, breue eſt, & præceps, breuiuſque multo fit ſuo vitio: aliunde enim aliò tranſfugiunt, & conſiſtere in vna cupiditate non poſſunt. non ſunt illis longi dies, ſed inuiſi. At contrà, quàm exiguæ noctes videntur, quas in complexu ſcortorum, aut vino exigunt? Inde etiam poetarum furor, fabulis huma-

(in Natali, in Opere nouo, in Nuptiis, aliaq; occaſione:) & item ſeruis eorum admiſſionalibus, aut qui ad limen. Iuuenalis:

——quid das, vt Coſſum aliquando ſalutes?

Idem: —— præſtare tributa clientes

D Cogimur, & cultis augere peculia ſeruis.

CAP. XV. 179. IN NOSTRA POTEST.] *Arrianus* 1. *Diſſertat. cap.* XII. Me miſerum! patrem habeo talem, & matrem. Quid ergo? tibi naſcituro poteſtáſne data eligendi, & dicendi: Iſte cum iſtâ, iſtac horâ congrediatur, vt ego naſcar? non eſt data.

180. SORTE NOBIS.] *Ita eſt, ſed tamen offendit repetitio, & præceſſit*, quos ſortiremur: *ac poſſint tres ea vocula abeſſe.*

181. NASCI.] *Animis ſortiri parentes, quos libet.*

182. FAMILIÆ.] *Cicero* III. *De Orat.* A Socrate proſeminatæ ſunt quaſi familiæ, diſſentientes inter ſe & multum diſiunctæ. *Idem* II. *De Diuinat.* Peripateticorum familia: *id eſt, ſecta, & doctrina.*

183. DECRETIS.] *De aliquo honorando.*

184. IVSSIT.] *Aliena ambitio iuſſit, & nobis ablandiens. ſciuit, hoc & hoc fieri.*

185. ET MOVET OCIVS.] *Ex librorum veſtigiis, hic vacillantium, legas:* At manet otium, quod conſecrauit ſapientia: ei nocere non poteſt. *Siue etiam:* & mouet. At iis quos conſecrauit ſapientia, noceri non poteſt.

186. IN VICINO.] *Velleius Paterculus*: Præſentia inuidiâ, præterita veneratione proſequimur: & his nos obrui, illis inſtrui credimus.

CAP. XVI. 187. MORTEM INVOCANT.] *Democritus*: Ἀνοήμονες τὸ ζῆν στυγέοντες, ζῆν ἐθέλουσι δείματι ἀΐδεω: Stulti, vitam odientes, viuere cupiunt mortis metu.

188. QVIA TIMENT.] *Idem ſapiens*: Ἄνθρωποι τὸν θάνατον φεύγοντες, διώκουσιν: Homines mortem fugientes, appetunt.

189. CONSTITVTVM.] *Dies tempúſve ſtatutum, & dictum. Varro de R. R.* II. Cùm alius conuiciatus eſſet, qui tam ſerò veniſſet ad conſtitutum.

190. DV-

humanos errores alentium, quibus viſus eſt Iupiter, voluptate concubitus delenitus, [190] duplicaſſe noctem. Quid aliud eſt vitia incendere, quàm auctores illis inſcribere deos, & [191] dare morbo, exemplo [192] diuinitatis, excuſatam licentiam? Poſſunt iſtis non breuiſſimæ videri noctes, quas tam carè mercantur? diem noctis exſpectatione perdunt, noctem [193] lucis metu. Ipſę voluptates eorum trepidę, & variis terroribus inquietę ſunt, ſubitque cummaximè exſultantes ſollicita cogitatio: *Hæc quàm diu?* Ab hoc affectu reges ſuam fleuere potentiam: nec illos magnitudo fortunæ ſuæ delectauit, ſed venturus aliquando finis exterruit. Cùm per magna camporum ſpatia porrigeret exercitum, nec numerum eius, ſed [194] menſuram comprehenderet Perſarum rex inſolentiſſimus, lacrimas fudit, quòd intra centum annos nemo ex tantâ iuuentute ſuperfuturus eſſet. At illis erat admoturus fatum ille ipſe, qui flebat, perditurusque alios in terrâ, alios in mari, alios in prælio, alios in fugâ: & intra exiguum tempus conſumpturus illos, quibus centeſimum annum timebat. A

XVII. Quid, quòd gaudia quoque eorum trepida ſunt? non enim ſolidis cauſſis innituntur, ſed eâdem quâ oriuntur, vanitate turbantur. Qualia autem putes tempora eſſe, etiam ipſorum confeſſione miſera: cùm hæc quoque, quibus ſe attollunt, & ſupra hominem efferunt, parùm ſincera ſint? [195] Maxima quæque bona ſollicita ſunt: nec vlli fortunæ minùs bene, quàm optimæ, creditur. Aliâ felicitate ad tuendam felicitatem opus eſt: & pro ipſis, quę ſucceſſerunt votis, vota facienda ſunt. Omne enim, quod fortuitò euenit, inſtabile eſt: quò altiùs ſurrexit, vergit proniùs in occaſum. neminem porrò caſura delectant. Miſerrimam ergo neceſſe eſt, non tantùm breuiſſimam, vitam eorum eſſe, qui magno parant labore, quod maiore poſſideant: operosè aſſequuntur quę volunt, anxij tenent quæ aſſecuti ſunt. Nulla interim numquam ampliùs rediturí temporis eſt ratio. Nouæ occupationes veteribus ſubſtituuntur, ſpes ſpem excitat, ambitionem ambitio: miſeriarum non finis quæritur, ſed materia mutatur. Noſtri nos honores torſerunt? plus temporis alieni auferunt. Candidati laborare deſiuimus? ſuffragatores incipimus. [196] Accuſandi depoſuimus moleſtiam? iudicandi nanciſcimur. Iudex deſiit eſſe? quæſitor eſt. Alienorum bonorum mercenaria procuratione conſenuit? ſuis opibus detinetur. Marium [197] caliga dimiſit? conſulatus exercet. Quintius dictaturam properat euadere? ab aratro reuocabitur. Ibit in Pœnos nondum tantæ [198] maturus rei Scipio, victor Hannibalis, victor Antiochi, [199] ſui conſulatus decus, fraterni [200] ſponſor: ni per ipſum mora ſit, [201] cum Ioue reponetur? [202] ciuiles ſeruatorem agitabunt ſeditiones B C

190. DVPLICASSE.] *Paſſim poëta,* triplicaſſe: *nec ideò tamen hîc reſcribam. Nam alij aliter. vt Diuus Hieronymus:* Duas noctes Iupiter copulauit, vt magnæ fortitudinis Hercules naſceretur. *Statius* I V. *Silu.*

O bona nox, iunctaq; vtinã Tyrinthia Lunâ!

191. DARE MORBO.] *Vitio, affectui: Stoico ſermone. Inde Sani, & Inſani.*

192. DIVINITATIS.] *Nam vt Ion ille apud Euripidem, Phœbi libidines accuſans:*

—— οὐκέτ' ἀνθρώπους κακῶς
Λέγειν δίκαιον, εἰ τὰ τῶν θεῶν κακὰ
Μιμούμεθ', ἀλλὰ τοὺς διδάσκοντας τάδε!
—— hominibus haud nunc ampliùs
Fas eſt malè loqui aut carpere, ipſi cùm Deûm
Imitamur acta; ſed Deos, hæc qui docent.

Seneca De Vit. beat. cap. XXVI. Quibus nihil aliud actum eſt, quàm vt pudor hominibus peccandi demeretur, ſi tales deos crediſſent.

193. LVCIS METV.] *Dum trepidè eâ fruuntur, cogitatione ventura mox lucis.*

194. MENSVRAM.] *Herodotus* VII. *connumeratos ita ait, vt* decem millia ſimul in vnum locum venirent, iiſque ſepem circumdarent vmbilico tenus: tum iterùm alia dena, & ſic deinceps. *De Xerxe ſunt iſta.*

CAP. XVII. 195. MAXIMA QVÆQVE.] *Aeſchylus, in Septem ad Thebas:* πρόπρυμνα δ' ἐκβολὰν φέρει ἀνδρῶν ἀλφηστᾶν ὄλβος ἄγαν παχυνθείς: Citò caſum minatur & adfert virorum felicium fortuna, nimis pinguis.

196. ACCVSANDI.] *Communius eſſet,* actitandi.

197. CALIGA.] *Deſiit gregarius miles eſſe.*

198. MATVRVS.] *Annos natus* XXIV.

199. SVI CONSVLATVS.] *Duos geſſit. vide Faſtos.* D

200. SPONSOR.] *Nam diffidebant L. Scipioni, nec temerè ei Conſuli bellum Antiochi credebant. Ipſe interceſſit, & legatum ſe fratri iturum promiſit. Ita quaſi de ſucceſſu ſpopondit.*

201. CVM IOVE.] *Ex Valerio interpretare, lib.* IV. *cap.* 1. Voluerunt illi *(Africano)* ſtatuas in comitio, in roſtris, in curiâ, in ipſâ denique Iouis opt. max. cellâ ponere; voluerunt imaginẽ eius, triumphali ornatu indutam, puluinaribus Capitolinis applicare; voluerunt continuum Conſulatũ. quorum nullum ſibi neque plebiſcito dari, neque Sc^to^ decerni patiendo, pæne tantum in honoribus recuſandis geſſit, quantum in emerendis. *Adde eumdem* VIII. *cap.* XV.

202. CIVILES.] *Tribunicia, & in togâ. Iſta autem*

A nes, & poſt faſtiditos à iuuene diis æquos honores, iam ſenem contumacis [203] exſilij delectabit ambitio. Numquam deerunt vel felices, vel miſeræ ſolicitudinis cauſſę: per occupationes [204] intercludetur otium : numquam agetur, ſemper optabitur. Excer- XVIII.
pe itaque te vulgo; Paulline cariſſime, & in tranquilliorem portum, [205] non pro ætatis ſpatio iactatus, tandem recede. Cogita quot fluctus ſubieris, quot tempeſtates partim priuatas ſuſtinueris, partim publicas [206] in te conuerteris. Satis iam per laborioſa & inquieta documenta exhibita virtus eſt: experire quid in otio faciat. Maior pars ætatis, certè [207] melior, Reip. data ſit: aliquid temporis tui ſume etiam tibi. Nec te ad ſegnem aut inertem quietem voco: non vt ſomno, & caris turbę voluptatibus, quidquid eſt in te indolis viuæ, demergas. Non eſt iſtud quieſcere. inuenies maiora omnibus adhuc ſtrenuè tractatis operibus, quæ repoſitus & ſecurus agites. Tu quidem [208] orbis terrarum rationes adminiſtras, tam abſtinenter quàm alienas, tam diligenter quàm tuas, tam religioſè quàm publicas. in officio amorem conſequeris; in quo [209] odium vitare difficile eſt: ſed
B tamen, mihi crede, ſatius eſt vitæ ſuæ ratioues, quàm frumenti publici noſſe. Iſtum animi vigorem, rerum maximarum capaciſſimum, à miniſterio [210] honotifico quidem, ſed parùm ad beatam vitam apto, ad te reuoca: & cogita, non id egiſſe te ab ætate primâ, omni cultu ſtudiorum liberalium, vt tibi multa millia [211] frumenti committerentur. maius quiddam & altius de te promiſeras. Non deerunt & frugalitatis exactę homines, & laborioſæ operæ. Tanto aptiora exportandis oneribus tarda iumenta ſunt, quàm nobiles equi: quorum generoſam pernicitatem quis vmquam graui ſarcinâ preſſit? Cogita præterea, quantum ſollicitudinis ſit, ad tantam te molem obiicere. [212] cum ventre humano tibi negotium eſt: nec rationem patitur, nec æquitate mitigatur, nec vllâ prece flectitur populus eſuriens. Modò intra paucos illos dies, quibus C. Cæſar periit, ſi quis inferis ſenſus eſt, hoc grauiſſimè ferens, quòd [213] decedebat populo Romano ſuperſtite, ſeptem aut octo certè dierũ cibaria [214] ſupereſſe, dum ille [215] pontes [216] nauibus iungit, & viribus imperij [217] ludit, aderat [218] vltimum malorum obſeſſis quoque, alimentorum
C egeſtas.

autem accuſationes, ob pecuniam Aſiaticam non ex fide (ita aiebant) adminiſtratam.

203. Exsilii.] *Quod Linterni egit, ibi mortuus. Seneca, epiſt.* LXXXVI. *Liuius* XXXVIII. *diffusè, Valerius* V. *cap.* III.

204. Intercludetur.] *Meus, vitæ. benè, ſi diſtinguis:* per occupationes vitæ, otium numquam agetur.

CAP. XVIII. 205. Non pro ætatis.] *Id eſt, plus diutiusq́; iactatus, quàm ætas tua ferre videbatur. Apparet iuuenem, aut certè viridem ad hoc munus veniſſe: vt & mox,* Maior pars ætatis, certè melior reip. data ſit. *Et cap. ſeq.* Nunc dum calet ſanguis.

D 206. In te convert.] *Fidem eius obiter laudat, & quòd inimicitias aut odia, vſus publico ſuſceperit, licitum vitare.*

207. Melior.] *Viridis & integra.*

208. Orbis terrarum.] *Omnino præfectus annonæ fuit, nec audio qui Vectigalibus præponunt. Nam diu in iſto munere fuit: in illo, non potuit. Quòd autem ait* orbis terrarum: *quid miri? nam etſi ex Africâ & Aegypto plurimum: tamen & è prouinciis aliis aduehebatur, decumarum titulo, aut interdum emptionis.*

209. Odium vitare.] *Siue quia arduum tot millibus hominum ſatisfacere. his dare, his negare; hos admittere ad teſſeras in locum mortuorum, hos repellere: ſiue vniuersè odioſa res, cum ventre agere. nunc non ſatis, non tempore, non bonum frumentum metiri: vt ſunt interpretantes.*

210. Honorifico quidem.] *Sed mutauit poſteà. Boëthius in Conſol. lib.* III. Siquis quondam populi curaſſet annonam, magnus habebatur: nunc eâ Præfecturâ quid abiectius? *Nec mirum, quia nec talis diſtributio: longè aberat. At olim, ſecundus ille à Præfecto vrbis.*

211. Frumenti.] *Vett. voce additâ,* benè committerentur: *at meus,* verè. *ex quo ego,* viro *vellem.*

212. Cum ventre.] *Homerus Odyſſ.* ρ. *verſ.* CCLXXXI.
Γαςέρα δ᾽ ὔπως ἐςὶν ἀποκρύψαι μεμαυῖαν
Οὐλομένην, ἣ πολλὰ κακ᾽ ἀνθρώποισι δίδωσι:
Ventrem fallere non fas, aut differre latrãtem,
Exitioſum, qui mala dat mortalibus ægris.
& plura, quæ addit.

213. Decedebat.] *Libri* dicebat: *ſed puto Pincianum optimè ſic correxiſſe. Notum enim odium eius in vniuerſum populum, voce eâ palàm teſtatum:* Vtinam vnam ceruicem haberetis!

214. Superesse.] *Legendum,* ſupererant.

215. Pontes.] *Inter Puteolos & Baulos, ſtupendo opere, maria conſternens. Dio videatur, & Suetonius Calig. cap.* XIX.

216. Navibus.] *Et eas quoque contrahit & tenet, quæ frumentum adferrent.*

217. Ludit.] *An* illudit.

218. Vltimum malorum.] *Homerus Od.* μ.

 Πάντες

egeſtas. Exitio pænè ac fame conſtitit, & quæ famem ſequitur rerum omnium ruinâ, A
furioſi, & externi, & infeliciter [219] ſuperbi regis imitatio. Quem tunc animum [220] ha-
buerunt illi, quibus erat mandata frumenti publici cura? ferrum, [221] ſaxa, ignes, [222] Ca-
ium excepturi, ſummâ diſſimulatione tantum inter viſcera latentis mali tegebant: cum
ratione ſcilicet. Quædam enim ignorantibus ægris curanda ſunt. cauſſa multis morien-
XIX. di fuit, morbum ſuum noſſe. Recipe te ad hæc tranquilliora, tutiora, maiora. Si-
mile tu putas eſſe, vtrùm cures, vt incorruptum à [223] fraude aduehentium & [224] negli-
gentiâ frumentum transfundatur in [225] horrea, ne concepto humore vitietur, & conca-
leſcat, vt ad menſuram pondusq́ue reſpondeat: an ad hæc ſacra & ſublimia accedas, ſci-
turus [226] quæ natura ſit diis, quæ [227] voluntas, quæ [228] condicio, quæ [229] forma? quis ani-
mum tuum caſus exſpectet, [230] vbi nos à corporibus dimiſſos natura componat? quid
ſit, quod huius mundi grauiſſima quæque in medio ſuſtineat, ſupra leuia ſuſpendat, in
ſummum ignem ferat, ſidera [231] curſibus ſuis excitet? Cetera deinceps ingentibus plena
miraculis. Vis tu, relicto ſolo, mente ad iſta reſpicere? nunc dum calet ſanguis, vigenti- B
bus ad meliora eundum eſt. Exſpectat te in hoc genere vitæ multum bonarum artium,
amor virtutum atque vſus, cupiditatum obliuio, viuendi atque moriendi ſcientia, alta
rerum quies. Omnium quidem occupatorum condicio miſera eſt: eorum tamen mi-
ſerrima, qui ne ſuis quidem occupationibus laborant. ad alienum dormiunt ſomnum,
ad alienum ambulant gradum, ad alienum comedunt appetitum; amare & odiſſe, [232] res
omnium liberrimas, iubentur. Hi ſi velint ſcire, quàm breuis ipſorum vita ſit, cogitent,
ex quotâ parte ſua ſit. Cùm videris itaque [233] prætextam ſæpe iam ſumptam, cùm cele-
bre in foro nomen, non inuideris. iſta vitæ damno parantur: vt vnus ab illis [234] numere-
tur annus, omnes annos ſuos conterent. Quoſdam, cùm in ſummum ambitionis enite-
rentur, inter prima luctantes, ætas reliquit: quoſdam cùm in conſummationem dignita-
tis per mille indignitates erepſiſſent, miſera ſubiit cogitatio, ipſos laboraſſe [235] in titulum
ſepulcri: quorumdam vltima ſenectus, dum in nouas ſpes vt iuuenta diſponitur, inter
XX. conatus magnos & improbos, inualida defecit. Fœdus ille, quem in iudicio pro C
igno-

Πάντες μὲν στυγεροὶ θάνατοι δειλοῖσι βροτοῖσι,
Λιμῷ δ' οἴκτιστον θανέειν καὶ πότμον ἐπισπεῖν:
Dura quidem miſeris mors eſt mortalibus omnis,
Sed periiſſe fame, res vna miſerrima longè.

Liuius XXI. Licuit ad Erycem clauſos, vltimo ſupplicio humanorum, fame interficere.

219. SVPERBI REGIS.] *Xerxis. Alia cauſſa in Suetonio.*

220. HABVERVNT ILLI.] *Et Præfectus, & Curatores alij. Sed nónne ipſe Paullinus tunc erat? opinor. nam multos annos geſſiſſe, indicauit. Tamen non ad ipſum dirigit, quia plures incluſit.*

221. SAXA, IGNES.] *Vt in ſeditione ſolet. Virgilius:* Iamq́ue faces & ſaxa volant. *Ergo* ignes, *hîc faces. Poſſunt & trahi ad ignes, quos domibus minabantur eorum, quos petebant.*

222. CAIVM EXCEPT.] *Alij,* gladium. *Illud firmes & explices è* III. *de Irâ, cap.* XIX. Torſerat fidiculis, eculeo, igne, vultu ſuo. *Quaſi Caij vultus & ira ſuper omnia tormenta, aut tela.*

CAP. XIX. 223. FRAVDE.] *Ne quid minus.*

224. NEGLEGENTIA.] *Ne corruptum.*

225. HORREA.] *Publica, quæ per ſingulas regiones vrbis (ab Auguſto, opinor) ſtructa huic fini erant, ſanè multa. Circiter* CCCVI. *credo P. Victorem, deſcriptione vrbis, adnumeraſſe.*

226. QVÆ NATVRA.] *Meus & alij priſci,* quæ materia ſit dei. *Dei, nempe totius mundi, ex Stoicorum ſcito. Illi definiunt Deum,* σῶμα νοερὸν, καὶ νοῦν ἐν ὕλῃ: corpus intellegens, & mentem in materiâ. *Plura alibi de hac ſententiâ: ſed hîc igitur vult quæri, de materiâ cui hæc Mens iniuncta.*

227. VOLVNTAS.] *Semper bona. At meus aliiq́; libri,* voluptas. *Nempe delectatur ipſe ſe, & opere ſuo.*

228. CONDITIO.] *Iouis vnius æterna, ceteri* ἐκπυρώσει *pereunt: Stoicus dico.*

229. FORMA.] *Iiſdem, rotunda. Epiſt.* CXIII. *& in Menippaâ, de Claudio.*

230. VBI NOS.] *Vide epiſt.* LXIV. *in fine.* D

231. CVRSIBVS.] *Meus, & plures:* ciuibus. *Fuerit,* vicibus: *& ad Solem Lunámque, ſed & planetas, refert.*

232. RES OMNIVM LIB.] *Plinius Panegyrico:* Neque enim vt alia ſubiectis, ita amor imperatur: neque eſt vllus affectus tam erectus & liber, & dominationis impatiens, quiq́ue magis vices exigat.

233. PRÆTEXTAM.] *Magiſtratum iteratum.*

234. NVMERETVR.] *Vt Conſules ordinarij fiant. De Irâ* III. *cap.* XXX.

235. IN TITVLVM.] *Vno fructu, vt ſepulchro honores inſcriberentur. Ita enim ſollenne. poëta:*
——— titulo res digna ſepulchri.

CAP.

A ignotiſſimis litigatoribus grandem natu, & imperitæ corônæ aſſentationes captantem, ſpiritus liquit. turpis ille, qui viuendo laſſus citiùs quàm laborando, inter ipſa officia collapſus eſt. turpis, quem accipiendis immorientem rationibus, [236] diu tractus riſit heres. Prætcrire quod mihi occurrit exemplum, non poſſum. [237] Turannius fuit exactæ diligentię ſenex: qui post annum nonageſimum, cùm vacationem procurationis à C. Cæſare vltrò accepiſſet, componi ſe in lecto, & velut exanimem à circumſtante familiâ plangi iuſſit. Lugebat domus otium domini ſenis, nec finiuit antè triſtitiam, quàm labor illi ſuus reſtitutus eſt. Adeóne iuuat occupatum mori? Idem pleriſque animus eſt: diutiùs cupiditas illis laboris, quàm facultas eſt: cum imbecillitate corporis pugnant: ſenectutem ipſam nullo alio nomine grauem iudicant, quàm quòd illos ſeponit. Lex [238] à quinquageſimo anno militem non cogit, [239] à ſexageſimo ſenatorem non citat: difficiliùs homines à ſe otium impetrant, quàm à lege. Interim dum [240] rapiuntur & rapiunt, dum alter alterius quietem rumpit, dum mutuò ſunt miſeri, vita eſt ſine fructu,
B ſine voluptate, ſine vllo profectu animi: nemo in conſpicuo mortem habet, nemo non procul ſpes intendit. Quidam verò diſponunt etiam illa quæ vltra vitam ſunt, moles magnas ſepulcrorum, & [241] operum publicorum dedicationes, & ad rogum [242] munera & ambitioſas exſequias. At mehercule iſtorum funera, tanquam minimum vixerint, [243] ad faces & ad cereos ducenda ſunt.

CAP. XX. 236. DIV TRACTVS.] *Longâ eius vitâ. diu ſperauit, tandem compos.*

237. TVRANNIVS.] *Fuit hoc nomine Præfectus annonæ ſub Tiberio & Auguſto: ſed is non poteſt eſſe. quare? quia ipſe Paullinus iamdiu hoc munus habuerat: quod non potuit, ſi ſub Caligulâ iam iſte. Deinde Seneca ait*, vacationem Procurationis accepiſſe: *ergo potiùs Procurator aut Rationalis Principis fuit.*

C 238. A QVINQVAGESIMO.] *Veteri iure, vacabant poſt id tempus. Nos in Militiâ, lib. 1.*

239. A SEXAGESIMO.] *An* ſexageſimoquinto? *Ita Senecâ patre legitur Contron. vltimâ, libri primi. Et mihi maturè nimis mitti Senator videatur, in æuo, quod Prudentia maximè factum.*

240. RAPIVNTVR.] *Trahuntur, prenſantur.*

241. OPERVM.] *Quæ patriæ, & memoriæ ſuæ dicant.*

242. MVNERA.] *Gladiatorios & funebres ludos. Ego in Saturnal.*

243. AD FACES.] *Apparet pueros, & acerba funera, ad faces elata, ſed cereis immixtis. Ita noſter De Tranquill. cap. XI. & in epiſt. CXXII. Imò nec ij combuſti, ſed conditi. Iuuenalis:*

— terrâ clauditur infans,
Et minor igne rogi.

Plinius: hominem, priuſquam edito dente, non cremari. *Plutarchus, Epiſtolâ ſolatoriâ ad vxorem:* τοῖς γὰρ νηπίοις ἀποθανοῦσιν οὔτε χοὰς ἐπιφέρουσιν, οὔτ' ἄλλα δρῶσι περὶ αὐτά, οἷα εἰκὸς περὶ θανόντων ποιεῖν: Pueris defunctis neque inferias dant, neque alia ſollennia vſurpant, quæ in mortuis recepta.

L. ANNÆI SENECÆ

DE VITA BEATA

AD GALLIONEM FRATREM

LIBER VNVS.

ARGVMENTVM ET ORDO. B

*S*ENEX *hunc libellum ſcripſit, & velut Defenſionem præſcripſit contra calumniatores, qui Opes & Vitam obiectabant. Beatam vitam in Virtute eſſe: ſed hanc externa non ſpernere, ſi accedant. Sublime ſcriptum eſt, pulcherrimum in partibus, & quod monita ſenſuſque aureos habet. Partes eius duæ ſunt: Quid ſit Beata vita? & Quomodo eò perueniatur? De priore, negat in Opinione aut More quærendam: per trita ſi itur, longiùs ab eá abitur. Ratio ſola audienda eſt. ea dicit, Beatam vitam eſſe conuenientem naturæ ſuæ: id eſt, poſitam in Virtute. Non in Voluptate, cum Epicuro? minimè, & diffusè hunc & aſſeclas refellit. Vſqueeò, vt nec iungi cum Virtute Voluptatem velit, & totum hoc nomen repudiet. Hæc ad Cap.* XVI. *Inde pars altera, Ad perueniendum igitur ſola Virtus amplectenda, cetera ſpernenda? Negat; admitti quidem externa poſſe, ſed non vt finem. Imò iis qui in viá adhuc ſunt, & Proficientium numero, opus eſſe aliquá indulgentiá Fortunæ. Hic priuatam ſuam cauſſam callidè iam & robuſtè agit, &* C *obiicientem inducit, Cur tu de Virtute ſic locutus, alia etiam habes? cur ſeruos? nummos, villas, ſupellectilem? Variè reſpondet: ac primò Sapientem ſe non eſſe, ſed conari eſſe. Deinde aliis ſummatibus viris, Platoni, Zenoni, Ariſtoteli iam olim hæc obiecta. Atquin omnes iſti non quomodo viuerent, ſed viuendum eſſet, docebant. Ardua res, Virtus. Suſpiciendi, etiam qui conantur aſcendere, etſi decidunt interim, aut hærent. Tum de Opibus ex profeſſo, an habendæ Sapienti? à Cap.* XXI. *Et aſſerit haberi, etſi non amari: quæſitas tamen honeſtè, & benignè emittendas aut emiſſas. Inſurgit deinde in iſtos blacterones, & mucronem ſtili, Socrate inducto, ſtringit: ſed finis deficit, & quæ vulgò attexuntur, alterius ſcripti ſunt atque argumenti.*

CAPVT PRIMVM.

VIVERE,[1] Gallio frater, omnes beatè volunt: ſed ad peruidendum, quid ſit quod beatam vitã efficiat, caligant. Adeóque non eſt facile conſequi beatam vitam, vt ab eâ quiſque eò longiùs recedat, quò ad illam citatiùs fertur, ſi viâ lapſus eſt: quæ vbi in contrarium ducit, ipſa velocitas maioris interualli cauſſa fit. Proponendum eſt itaque primùm, quid ſit quod petamus: tunc circumſpiciendum eſt, quà contendere illò celerrimè poſſimus: intellecturi in ipſo itinere, ſi modò rectum erit, quantum quotidie[2] profligetur, quantóque propius ab eo ſimus, ad quod nos cupiditas naturalis impellit. Quamdiu quidem paſſim vagamur, non ducem ſecuti, ſed fremitum & clamorem diſſonum in diuerſa vocantium, conteritur vita inter errores, breuis, etiam ſi dies noctesque bonæ menti laboremus. Decernatur itaque & quò tendamus, & quà: non D

ſine

A ſine perito aliquò, cui explorata ſint ea, in quæ procedimus. Quoniam quidem non eadem hîc, quæ in ceteris peregrinationibus, condicio eſt. In illis comprehenſus aliquis limes, & interrogati incolę, non patiuntur errare: at hîc tritiſſima quæque via, & celeberrima, maximè decipit. Nihil ergo magis præſtandum eſt, quàm ne, [3] pecorum ritu, ſequamur antecedentium gregem, pergentes non quà eundum eſt, ſed quà itur. Atqui nulla res nos maioribus malis implicat, quàm quòd ad rumorem componimur: optima rati ea, quæ magno aſſenſu recepta ſunt, quorumq́ue exempla nobis multa ſunt: nec ad rationem, ſed ad ſimilitudinem viuimus. Inde iſta tanta coaceruatio aliorum ſupra alios ruentium. Quod in ſtrage hominum magnâ euenit, cùm ipſe ſe populus premit, nemo ita cadit, vt non alium in ſe attrahat: primi exitio ſequentibus ſunt: hoc in omni vitâ accidere, videas licet: nemo ſibi tantùm errat, ſed alij erroris cauſſa & auctor eſt. Nocet enim applicari antecedentibus: & dum vnuſquiſque mauult credere, quàm iudicare, numquam de vitâ iudicatur, ſemper creditur: verſatq́; nos & præcipitat traditus per ma-
B nus error, alieniſq́ue perimus exemplis. Sanabimur, ſi modò ſeparemur à cœtu: nunc verò ſtat contra rationem, defenſor mali ſui, populus. Itaque idem euenit, quod in comitiis, in quibus eos factos prætores iidem qui fecêre mirantur, cùm ſe mobilis fauor [4] circumegit. Eadem probamus, eadem reprehendimus. hic exitus eſt omnis iudicij, in quo lis ſecundùm plures datur. Cùm de beatâ vitâ agitur, non eſt quòd mihi illud [5] diſ- II.
ceſſionum more reſpondeas: [6] *Hæc pars maior eſſe videtur*. ideò enim [7] peior eſt. Non tam benè cum rebus humanis agitur, vt meliora pluribus placeant: argumentum peſſimi, turba eſt. Quæramus quid optimè factum ſit, non quid vſitatiſſimum: & quid nos in poſſeſſione felicitatis æternæ conſtituat, non quid vulgo, veritatis peſſimo interpreti, probatum ſit. Vulgum autem [8] tam chlamydatos, quàm coronam voco. Non enim colorem veſtium, quibus prætexta corpora ſunt, adſpicio: [9] oculis de homine non credo. habeo melius certiusq́ue lumen, quo à falſis vera diiudicem. Animi bonum, animus inueniat.

C

COMMENTARIVS.

CAP. I. 1. GALLIO.] *Eſt is, qui anteà Nouatus. Adoptatus fuit à Iunio Gallione Oratore haud ignobili, quem Seneca pater ſæpiculè citat, &* noſtrum *appellat: id eſt, amicum & popularem. Ne confunde igitur cum iſto. quem noſter iterùm* fratrem *vocat Præfat. Quæſt. Nat. lib.* IV.

2. PROFLIGETVR.] *Libris hoc credamus. nam alij* proficiamus *ſubſtituerũt, inſolentiâ eius ſignificati. Atqui (A. Gellius reclamet licet, lib.* XV. *cap.* V.*) rectum eſt, & Auguſtæo æuo vſurpatum. Liuius* XXI.
D Ita fortaſſe decuit, deos ipſos committere ac profligare bellum, nos autem commiſſum ac profligatum conficere. *Ipſe Auguſtus in lapide:* Cœpta profligatáque opera à patre meo. *Tacitus, atq; alij, ſæpe. Eſt igitur Profligare, efficere & aliquouſque perducere, etſi non ad finem. Ita hîc.*

3. PECORVM RITV.] *Pulchra imago. quæ Catoni ſeniori placita in populum. Nam aiebat (Plutarchus auctor)* Similem eſſe populum Rom. gregi pecorum. quæ ſingula non parent, ſed vniuerſa ductorem aliquem vnum ſequuntur: ita vos, inquit, quorum conſilio priuatim nemo vtatur, hos, in concionem cœtumq́ue coacti, ſequimini.

4. CIRCVMEGIT.] *Vel à ventis, aut velis, aut equis.*

CAP. II. 5. DISCESSIONVM.] *Sententiæ in Senatu, voce, diſceſſione, manu. Primum, vbi dicebant interrogati, Aſſentio: alterum, vbi duabus pluribúſve diuerſis ſententiis dictis, Conſul compendij cauſſâ Diſceſſionem permittebat: id eſt, ſinguli conferrent ſe ad ſubſellia, in quibus auctores ſententiarum ſedebant. Id erat,* pedibus in ſententiam ire. *Tertium, vbi ſublatâ manu ſignificabant ſe aſſentiri, ſedibus ſuis manentes.*

6. HÆC PARS.] *Solennia verba, quo Conſul numeratis in quaque parte Senatoribus, pronunciabat. Prudentius:*

Seruemus leges patrias, infirma minoris
Vox cedat numeri, paruaq́; in parte ſileſcat.

7. PEIOR EST.] *Seneca alibi:* Quid præſtat philoſophia? vt malis tibi placere, quam populo: vt æſtimes iudicia, non vt numeres.

8. TAM CHLAMYDATOS] *Non intellego, nec pro more hoc Romano eſt. Moneo in veteri meâ coniecturâ:* tam candidatos, quàm coloratos. *Nam honeſtiores, & qui non è vulgo, in veſte candidâ erant: ipſum vulgus, pullati, ſordidati, id eſt colorati. Sanè etiam Veneta editio vetus* coloratos *habet. De* candidatis *autem, alter locus Senecæ firmat hoc libro cap.* XXV. *Quid, quod ipſe hîc ſubiungit,* Non enim colorem veſtium adſpicio? *ergo palàm eò refert. Vide, ſodes, Electa noſtra, lib.* I. *cap.* XIII.

9. OCVLIS.] *Qui ad interiorem hominem, id eſt verum, non penetrant.*

niat. Hic, ſi vnquam illi reſpirare & recedere in ſe vacauerit; ô quàm ſibi ipſe verum, tor- A
tus à ſe, fatebitur, ac dicet! Quidquid feci adhuc, infectum eſſe mallem: quidquid dixi,
cùm recogito, in multis [10] video: quidquid [11] optaui, inimicorum exſecrationem puto:
quidquid timui, dij boni, quanto [12] melius fuit, quàm quod concupiui? Cum multis
inimicitias geſſi, & in gratiam ex odio ([13] ſi modò vlla inter malos gratia eſt) redij: mihi
ipſi nondum amicus ſum. Omnem operam dedi, vt me multitudini educerem, & ali-
quâ dote notabilem facerem: quid aliud quàm telis me oppoſui, & maleuolentiæ quod
morderet oſtendi? Vides tu iſtos, qui eloquentiam laudant, qui opes ſequuntur, qui
gratiæ adulantur, qui potentiam extollunt? omnes aut ſunt hoſtes, aut (quod in æquo
eſt) [14] eſſe poſſunt. Quàm magnus mirantium, tam magnus inuidentium populus eſt.

III. Quin potiùs quæro aliquid vſu bonum, quod [15] ſentiam, non quod [16] oſtendam: iſta
quæ ſpectantur, ad quæ conſiſtitur, quæ alter alteri ſtupens monſtrat, foris nitent, in-
trorſus miſera ſunt. Quæramus aliquid non in ſpeciem bonum, ſed ſolidum & æquabi-
le, & à ſecretiore parte formoſius. Hoc eruamus. nec longè poſitum eſt, [17] inuenietur: B
ſcire tantùm opus eſt, quò manum porrigas. Nunc velut in tenebris vicina tranſimus,
offenſantes in ipſa, quæ deſideramus. Sed ne te per circuitus traham, aliorum quidem
opiniones præteribo: nam & enumerare illas longum eſt, & coarguere: noſtram accipe.
Noſtram verò cùm dico, [18] non alligo me ad vnum aliquem ex Stoicis proceribus: eſt
& mihi [19] cenſendi ius. Itaque aliquem ſequar, aliquem iubebo ſententiam [20] diuidere:
fortaſſe & poſt omnes citatus, nihil improbabo ex his quæ priores decreuerint, & di-
cam: [21] *Hoc amplius cenſeo.* Interim, quod inter omnes Stoicos conuenit, [22] rerum natu-
ræ aſſentior. ab illâ non deerrare, & ad illius legem exemplumque formari, ſapientia eſt.
Beata eſt ergo vita, [23] conueniens naturæ ſuæ: quæ non aliter contingere poteſt, quàm
ſi primùm ſana mens eſt, & in perpetuâ poſſeſſione ſanitatis ſuæ. Deinde, ſi fortis ac ve-
hemens, tum pulcherrima & patiens, apta temporibus, corporis ſui pertinentiumque ad
id curioſa; non anxiè tamen: rerum quæ vitam inſtruunt, diligens, [24] ſine admiratione
cuiuſquam: vſura fortunæ muneribus, non ſeruitura. Intelligis, etiam ſi non adiiciam, C
ſequi

10. VIDEO.] *Quo ſenſu? ego non elicio. Vellem,* rideo, *vel* rubeo. *Ipſa verba mea cùm recogito, ridicula vel erubeſcenda ſunt. At Gruterus arguè,* mutis inuideo: *quaſi ſiluiſſe mallem, & mutus fuiſſe.*

11. OPTAVI.] *Iuuenalis:*
Euertêre domos totas, optantibus ipſis,
Dij faciles.

12. MELIVS.] *Meus & quidam,* leuius.

13. SI MODO.] *Corrigit, quia infidi & inſidioſi mali inter ſeſe. Salluſtius:* Inter bonos amicitia, inter malos factio eſt.

14. ESSE POSSVNT.] *Ideò Chilonis hoc monitum:* Ita ames, tamquam oſurus; ita oderis, tamquam amaturus.

CAP. III. 15. SENTIAM.] *In animo.*

16. OSTENDAM.] *In apparatu, & pompâ.*

17. INVENIETVR.] *Meus,* inuenire. *Diſtinguam:* nec longè poſitum eſt inuenire: *phraſi Græciſſante, de quâ alibi.*

18. NON ALLIGO.] *Idem epiſt.* XLV. Non enim cuiquam me mancipaui, nullius nomen fero. multum magnorum virorum iudicio credo, aliquid & meo vindico.

19. CENSENDI.] *Verbum Senatorium:* De eâ re ita cenſeo.

20. DIVIDERE.] *Manet in iſtâ re Curiæ. Cùm igitur vna ſententia plura complectebatur, quorum vnum probarem, aliud minimè; verbo recepto dicebam,* Diuide: *id eſt, de ſingulis ſeorſum referatur. Seneca epiſt.* XXI. Cùm cenſuit aliquis, quod ex parte mihi placeat, iubeo illum diuidere ſententiam, & ſequor.

21. HOC AMPLIVS.] *Item formula Senatoria. vt in Cicerone, Philip.* XIII. C. Seruilio aſſentior, & hoc amplius cenſeo. *Seneca* III. *Quæſt. Natur. cap.* XV. Quædam ex iſtis ſunt, quibus aſſentiri poſſum, ſed hoc amplius cenſeo.

22. RERVM NATVRÆ.] *Miror eſſe, qui hæc ſuſpecta habeant. nam ipſum caput doctrinæ Stoicæ, Naturam ſequi: id eſt Deum. Ideò noſter cum additione,* Naturam rerum *dixit. Vide me in Manud.* II. *Diſſert.* XVI.

23. CONVENIENS.] *Nam ſummum bonum & Finem hominis Stoici in eo ponunt. Chryſippus,* τὸ τέλος εἶναι ἀκολούθως τῇ φύσει ζῆν: Finem eſſe, conuenienter naturæ viuere. *Nos diffuſè* II. *Manud. Diſſert.* XIV. D

24. SINE ADMIRATIONE.] *Damnas? Ariſtoteles approbat:* Διὰ τὸ θαυμάζειν οἱ ἄνθρωποι, καὶ νῦν καὶ τὸ πρῶτον, ἤρξαντο φιλοσοφεῖν: Admiratione moti homines, & nunc & olim, cœperunt philoſophari. *Atque hæc bona eſt, quæ res cauſſaſque inquirit: alteram damnat, quæ humana & externa æſtimat, affectuum miniſtram. Noſter iterùm epiſt.* XLV. Beatum eſſe, cui omne bonum in animo eſt, erectum, excelſum, mirabilia calcantem. *Mirabilia, nempe vulgo. Horatianum iſtuc facit:* Nil admirari.

25. TRAN-

A ſequi perpetuam [25] tranquillitatem, libertatem: depulſis his, quæ aut irritant nos, aut
territant. Nam pro voluptatibus, & pro illis quæ parua ac fragilia ſunt, & in ipſis flagi-
tiis noxia, ingens gaudium ſubit, inconcuſſum, & æquabile: tum pax & concordia ani-
mi, & magnitudo cum manſuetudine. Omnis enim ex infirmitate feritas eſt.

Poteſt aliter quoque definiri bonum noſtrum, id eſt, eâdem ſententiâ, non iiſdem IV.
comprehendi verbis. Quemadmodum idem exercitus modò latiùs panditur, modò in
anguſtum coarctatur, & aut in cornua, [26] ſinuatâ mediâ parte, curuatur, aut rectâ fron-
te explicatur: vis illi, vtcumque ordinatus eſt, eadem eſt, & voluntas pro eiſdem parti-
bus ſtandi: ita definitio ſummi boni aliàs diffundi poteſt & exporrigi, aliàs colligi, &
in ſe cogi. Idem itaque erit, ſi dixero: Summum bonum eſt, animus fortuita deſpiciens,
virtute lætus: aut, Inuicta vis animi, perita rerum, placida in actu, cum humanitate
multâ, & [27] conuerſantium curâ. Libet & ita definire, vt beatum dicamus hominem
eum, cui nullum bonum malumque ſit, niſi bonus malusque animus: honeſti cultor,
B virtute contentus, quem nec extollant fortuita, nec frangant: qui nullum maius bonum
eo, quod ſibi ipſe dare poteſt, nouerit, cui vera voluptas erit, voluptatum contemptio.
Licet, ſi euagari velis, idem in aliam atque aliam faciem, ſaluâ & integrâ poteſtate, tranſ-
ferre. Quid enim prohibet nos beatam vitam dicere, liberum animum, & erectum, &
[28] interritum ac ſtabilem, extra metum, extra cupiditatem poſitum? cui vnum bonum
honeſtas, vnum malum turpitudo? Cetera [29] vilis turba rerum, nec detrahens quicquam
beatæ vitæ, nec adiiciens, ſine auctu ac detrimento ſummi boni veniens ac recedens.
Hunc ita fundatum neceſſe eſt, velit nolit, ſequatur hilaritas continua, & lætitia alta at-
que ex alto veniens, vt quæ ſuis gaudeat, nec maiora domeſticis cupiat. Quídni iſta pen-
ſet benè cum minutis, & friuolis, & non perſeuerantibus corpuſculi motibus? quo die
infra voluptatem fuerit, & infra dolorem erit. Vides autem, quàm malam & no- V.
xiam ſeruitutẽ ſeruiturus ſit, quem voluptates doloresque, incertiſſima [30] dominia, im-
potentiſſimaque, alternis poſſidebunt. Ergo exeundum ad libertatem eſt: hanc non alia
C res tribuit, quàm fortunæ negligentia. Tum illud orietur inæſtimabile bonum, quies
mentis in tuto collocatæ, & ſublimitas: expulſisque terroribus, ex cognitione veri gau-
dium grande & immotum, comitaſque & [31] diffuſio animi: quibus delectabitur non
vt bonis, ſed vt ex bono ſuo ortis. Quoniam liberaliter agere cœpi, poteſt beatus dici,
qui nec cupit, nec timet, beneficio rationis. Quoniã & ſaxa timore & triſtitiâ carent, nec
minùs pecudes: non ideò tamen quiſquã felicia dixerit, quibus non eſt felicitatis intelle-
ctus. Eodem loco pone homines, quos in numerũ pecorum & animalium redegit hebes
natura, & ignoratio ſui. Nihil intereſt inter hos, & illa: quoniam illis nulla ratio eſt, his
praua, & malo ſuo atque in peruerſum ſolers. Beatus enim nemo dici poteſt, extra veri-
tatem proiectus: beata ergo vita eſt, in recto certoque iudicio ſtabilita, & immutabilis.
Tunc enim pura mens eſt, & ſoluta omnibus malis, cùm non tantùm lacerationes, ſed
etiam vellicationes effugerit: ſtatura ſemper vbi conſtitit, ac ſedem ſuam etiam iratâ &
infeſtante fortunâ vindicatura. Nam quòd ad voluptatem pertinet, licet circumfunda-
D tur vndique, per [32] omnes vias influat, animumque blandimentis ſuis leniat, aliaque ex
aliis admoueat, quibus totos parteſque noſtri ſollicitet: quis mortalium, cui vllum ſu-
pereſt

25. TRANQVILLITATEM.] *Annexum ei fru-ctum. Imò epiſt.* XCII. Quid eſt beata vita? ſecuritas & perpetua tranquillitas: *qua deſcriptio ab effectu eſt.*

CAP. IV. 26. SINVATA.] *In Luna creſcentu faciem.*

27 CONVERSANTIVM.] *Quia ſapiens eſt* in commune bonus, *vt poeta: & vt noſter, De clem.* I. *cap.* III Homo, ſociale animal, communi bono genitus. *Vide ibi.*

28. INTERRITVM.] *Cicero* V. *Tuſcul.* Volumus eum, qui beatus ſit, tutum eſſe, inexpugnabilem, ſeptum atque munitum: non vt paruo metu præditus ſit, ſed vt nullo.

29. VILIS TVRBA.] *Statius*:

—— nos vilis turba, caducis
Deſeruire bonis, ſemperq; optare parati,
Spargimur in caſus.

CAP. V. 30. DOMINIA.] *Pro dominis ipſis, vt Seruitia. Malim etiam* inertiſſima, *ad Voluptatem.*

31. DIFFVSIO.] Διάχυσις ψυχῆς: dilatatio. *Latina vox ad* Serenitatem *etiam valet.*

32. OMNES VIAS.] *Senſuum.*

peteſt hominis veſtigium, per diem noctemque titillari velit, & deſerto animo, corpori A
VI. operam dare? Sed & animus quoque, [33] inquit, voluptates habebit ſuas. Habeat
ſanè, ſedeatque luxuriæ & voluptatum arbiter, impleat ſe omnibus eis, quæ oblectare
ſenſus ſolent: deinde [34] præterita reſpiciat, & exoletarum voluptatum memor exſultet
prioribus, futuriſq; iam immineat, ac ſpes ordinet ſuas, & dum corpus in præſenti ſa-
ginâ iacet, cogitationes ad [35] futura præmittat. hoc mihi videtur miſerior, quoniam ma-
la pro bonis legere, dementia eſt. Nec ſine ſanitate quiſquam beatus eſt: nec ſanus, cui
offutura pro optimis appetuntur. Beatus eſt ergo iudicij rectus: beatus eſt præſentibus,
qualiacumque ſunt, contentus, amicuſque rebus ſuis: beatus is, cui omnem habitum re-
rum ſuarum ratio commendat. Vident & illi, qui ſummum bonum voluptatem dixe-
runt, quàm turpi illud loco poſuerint. Itaque negant poſſe voluptatem à virtute diduci,
& aiunt, nec honeſtè quemquã viuere, vt non iucundè; nec iucundè, vt non honeſtè vi-
uat. Non video, quomodo iſta tam diuerſa in eamdem copulam coniiciantur. Quid eſt,
oro vos, cur ſeparari voluptas à virtute non poſſit? videlicet, quòd omne boni ex virtute B
principium eſt: ex huius radicibus etiam ea, quæ vos & amatis & expetitis, oriuntur. Sed
ſi iſta indiſcreta eſſent, non videremus quædam iucunda, ſed non honeſta: quædam ve-
VII. rò honeſtiſſima, ſed aſpera, & per dolores exigenda. Addite nunc, quòd voluptas
etiam ad vitam turpiſſimam venit: at virtus malam vitam non admittit. & infelices qui-
dam non ſine voluptate, imò ob ipſam voluptatem ſunt: quod non eueniret, ſi virtuti
ſe voluptas immiſcuiſſet, quâ virtus ſæpe caret, numquam indiget. Quid diſſimilia, imò
diuerſa componitis? Altum quiddam eſt virtus, excelſum, regale, inuictum, infatigabi-
le: voluptas, humile, ſeruile, imbecillum, caducum, cuius ſtatio ac domicilium forni-
ces & popinæ ſunt. Virtutem in templo inuenies, in foro, in curiâ, pro muris ſtantem,
puluerulentam, coloratam, calloſas habentem manus: voluptatem latitantem ſæpius,
ac tenebras captantem; circa balnea ac ſudatoria, ac loca [36] ædilem metuentia; mollem,
eneruem, mero atque vnguento madentem, pallidam, fucatam, & medicamentis pollu-
tam. Summum bonum immortale eſt, [37] neſcit exire: nec ſatietatem habet, nec pœni- C
tentiam. numquam enim recta mens vertitur: nec ſibi odio eſt, nec quidquam mutauit
[38] optima. at voluptas tunc cùm maximè delectat, exſtinguitur. Nec multum loci ha-
bet. itaque citò implet: & tædio eſt, & poſt primum impetum marcet. Nec id vmquam
certum eſt, cuius in motu natura eſt. ita ne poteſt quidem vlla eius eſſe ſubſtantia, quod
venit tranſitve celerrimè, in ipſo vſu ſui peritutum. Eò enim peruenit, vbi deſinat: &
VIII. dum incipit, ſpectat ad finem. Quid, quòd tam bonis, quàm malis, voluptas in-
eſt? nec minùs turpes dedecus ſuum, quàm honeſtos egregia delectant. Ideoque præce-
perunt veteres, optimam ſequi vitam, non iucundiſſimam: vt rectæ ac bonę voluntatis
non dux, ſed comes voluptas ſit. Naturâ enim duce vtendum eſt: hanc ratio obſeruat,
hanc conſulit. Idem eſt ergo beatè viuere, & ſecundùm naturam. Hoc quid ſit, iam ape-
riam. Si corporis dotes, & apta naturę, conſeruabimus diligenter & impauidè, tamquam
in diem data & fugacia; ſi non ſubierimus eorum ſeruitutem, nec nos aliena poſſede-
rint; ſi corpori grata & aduenticia eo nobis loco fuerint, quo ſunt in caſtris auxilia, & ar- D
maturæ leues. Seruiant iſta, non imperent: ita demum vtilia ſunt menti. Incorruptus
vir ſit externis, & inſuperabilis, miratorq; tantùm ſui: fidens animi, atque [39] in vtrum-
que paratus, [40] artifex vitæ. Fiducia eius nō ſine ſcientiâ ſit, non ſine conſtantiâ: maneant
illi

CAP. VI. 33. INQVIT.] *Ab Epicuro aliquis: & tota hæc diſputatio in illum eſt, diffuſa, nimia.*
34. PRÆTERITA.] *Epicuri dogma, Ciceroni tactum* II. *De Finib.* Sapientem & præſentibus voluptatibus frui, & recordari præteritas, & cogitatione præcipere futuras.
35. FVTVRA.] *An* futuram.
CAP. VII. 36. ÆDILEM METVENTIA.] *Nam Aedilibus cura popinarum, fornicum, & eorum quæ ad libidines, luxum, aleam ſpectabant. Notant ad* II *Annal. Taciti, ſub finem. Adde Martialem* V. *epigram. vlt.* Arcanâ modò raptus è popinâ, Ædilem rogat, vdus aleator. *&* XIV. *epigr.* I.
37. NESCIT EXIRE.] *Meus,* eſcire. *poteſt* Exire *eſſe pro* Perire: *vnde* Exitium.
38. OPTIMA.] *Ipſa optima, nihil mutauit: quia non videt melius.*
CAP. VIII. 39. IN VTRVMQ.] *Mori aut viuere.*
40. ARTIFEX.] *Qui formare ſibi vitam poſſit, & omnem ſuauem reddere.*

41. LITVRA

A illi ſemel placita, nec vlla in decretis eius [41] litura ſit. Intelligitur, etiam ſi non adiecero,
compoſitum ordinatumque fore talem vitum, & in his quæ aget cum comitate magni-
ficum. Erit [42] vera ratio [43] ſenſibus inſita, & capiens inde principia. nec enim habet aliud
vnde conetur, aut vnde ad verum impetum capiat, & in ſe reuertatur. Nam mundus
quoque cuncta complectens, [44] rectorque vniuerſi Deus, [45] in exteriora quidem tendit,
ſed tamen in totum vndique in ſe redit. Idem noſtra mens faciat: cùm ſecuta ſenſus ſuos,
per illos ſe ad externa porrexerit; & illorum & ſui potens ſit, & (vt ita dicam) deuinciat
ſummum bonum. Hoc modo vna efficietur vis ac poteſtas, concors ſibi: & ratio illa
certa naſcetur, non diſſidens nec hæſitans in opinionibus comprehenſionibusque, nec
in ſuâ perſuaſione. Quæ cùm ſe diſpoſuit, & partibus ſuis conſenſit, & (vt ita dicam)
concinuit, ſummum bonum tetigit. Nihil enim praui, nihil lubrici ſupereſt: nihil in
quo [46] arietet, aut labet. Omnia faciet ex imperio ſuo, nihilque inopinatum accidet: ſed
quidquid aget, in bonum exibit, facilè & paratè, & ſine tergiuerſatione agentis. Nam pi-
B gritia & hæſitatio, pugnam & inconſtantiam oſtendit. Quare audacter licet profitearis,
ſummum bonum eſſe, animi concordiam. Virtutes enim ibi eſſe debebunt, vbi conſen-
ſus atque vnitas erit: diſſident vitia. Sed tu quoque, inquit, virtutem non ob aliud IX.
colis, quàm quia aliquam ex illâ ſperas voluptatem. Primùm, non ſi voluptatem præ-
ſtatura virtus eſt, ideò propter hanc petitur. non enim hanc præſtat, ſed & hanc: nec
huic laborat, ſed labor eius quamuis aliud petet, hoc quoque aſſequetur. Sicut in aruo,
quod ſegeti proſciſſum eſt, aliqui flores internaſcuntur, non tamen huic herbulæ, quam-
uis delectet oculos, tantum operis inſumptū eſt: aliud fuit ſerenti propoſitum, hoc ſu-
peruênit: ſic voluptas non eſt merces, nec cauſſa virtutis, ſed acceſſio: nec quia delectat,
placet; ſed quia placet, delectat. Summum bonum in ipſo iudicio eſt, & habitu optimę
mentis: quæ cùm ſuum [47] habitum impleuit, & finibus ſe ſuis cinxit, conſummatum
eſt ſummum bonum, nec quidquam ampliùs deſiderat. Nihil enim extra totum eſt,
non magis quàm vltra finem. Itaque erras, cùm interrogas, quid ſit illud propter quod
C virtutem petam? quæris enim aliquid ſupra ſummum. Interrogas, quid petam ex vir-
tute? ipſam. nihil enim eſt melius: ipſa pretium ſui eſt. An hoc parùm magnum eſt?
Cùm tibi dicam, ſummum bonum eſt, infragilis animi rigor & prouidentia, & [48] ſub-
tilitas, & ſanitas, & libertas, concordia & decor: aliquid etiamnum exigis maius, ad
quod iſta referantur? Quid mihi voluptatem nominas? Hominis bonum quæro, non
ventris, qui pecudibus ac beluis laxior eſt. Diſſimulas, inquit, quid à me dicatur. X.
ego enim nego quemquam poſſe iucundè viuere, niſi ſimul [49] & honeſtè viuat: quod
non poteſt mutis contingere animalibus, nec bonum ſuum cibo metientibus. Clarè, in-
quam,

41. Litvra sit.] *Nihil deleat, aut pœnitentiâ mutet.*

42. Vera ratio.] *Noſtra, non illa communis* Recta ratio.

43. Sensibvs insita.] *Vt per eos, non ſecundùm eos, agat. Initium à ſenſibus capit, (quod ad nos*
D *quidem attinet) non in iis ſiſtit aut deſinit. Vide quadam epiſt. vlt.*

44. Rector qve vniversi.] *Etiámne Deus in exteriora tendit? ita, ſed corporeus nempe ille Deus, &* rector vniuerſi *(vt hîc) id eſt τὸ ἡγεμονικὸν, ſiue* Principale. *Quod alij Stoicorum (variant enim leuiter)* Cælum *ipſum dicunt, alij* Solem, *Chryſippus* puriſſimam ætheris partem.

45. In exteriora.] *Quæ? Stoico ſenſu, Vacuum. Nam* Mundus & Vniuerſum (Κόσμος καὶ τὸ πᾶν) differunt. τὸ γὰρ πᾶν λέγεται, τὸ ἐκ τοῦ κόσμου, καὶ τοῦ ἔξωθεν κενοῦ, σύστημα: Vniuerſum dicitur, id quod ex Mundo, & exteriore Vacuo, ſimul conſtat. *Itaque videtur Mundus tùm mouetur in extima tendere; ſed orbe ſuo in ſe redit, aut potiùs mouendo manet.*

46. Arietet.] *In prauo:* labet, *in lubrico.*

CAP. IX. 47. Habitvm implevit.] *Ita in meo opt. libro, nec Muretus ſuppoſuit, vt cenſent. Videtur dicere, Virtutem quidem in animo, & habitum eſſe: ſed cùm vſus acceſſit, & totam ſe exſeruit, plenam cenſeri. Cicero tale* 1. *Academ.* Zeno aiebat, non vſum modò virtutis, ſed habitum ipſum per ſe eſſe præclarum: nec tamen virtutem cuiquam adeſſe, quin eâ ſemper vteretur. *Alij tamen libri,* quæ cùm ſinum impleuit: *alij,* cùm ſuum. *Nec malè è ſequentibus,* quæ cùm ſuum ambitum. *Vide me* III. *Manud. Diſſert.* III.

48. Svbtilitas.] *Muretus eiecerat, ſed libri omnes reuocant. Haud aptum eſt, fateor: ſed faciendum puto,* ſublimitas. *Suprà, cap.* IV. Tunc orietur illud inæſtimabile bonum, quies mentis, & ſublimitas.

CAP. X. 49. Et honeste.] *Ipſa verba Epicuri, in epiſtolâ ad Menœceum:* οὐκ ἔστιν ἡδέως ζῆν, ἄνευ τοῦ φρονίμως, καὶ καλῶς, καὶ δικαίως· ἄνευ τοῦ ἡδέως. συμπεφύκασι γὰρ αἱ ἀρεταὶ τῷ ζῆν ἡδέως, καὶ τὸ ζῆν

quam, ac palàm teſtor hanc vitam, quam ego iucundam voco, non ſine adiectâ virtute A contingere. At quis ignorat, pleniſſimos eſſe voluptatibus veſtris ſtultiſſimos quoſque? & nequitiam abundare iucundis, animumque ipſum non tantùm genera voluptaris praua, ſed multa ſuggerere? In primis inſolentiam & nimiam æſtimationem ſui, tumoremque elatum ſupra ceteros, & amorem rerum ſuarum cæcum & improuidum; delicias fluentes, ex minimis ac puerilibus cauſſis exſultationem; iam dicacitatem, & ſuperbiam contumeliis gaudentem; deſidiam, diſſolutionemque ſegnis animi [50] indormientis ſibi. Hæc omnia virtus diſcutit, & [51] aurem peruellit, & voluptates æſtimat, antequam admittat: nec quas probauit, magni pendit (vtique enim admittit) nec vſu earum, ſed temperantiâ læta eſt. temperantia autem cùm voluptates minuat, ſummi boni [52] iniuria eſt. Tu voluptatem complecteris: ego compeſco. tu voluptate frueris: [53] ego vtor. tu illam ſummum bonum putas: ego nec bonum. tu omnia voluptatis cauſsâ facis: ego nihil. Cùm dico me nihil voluptatis cauſsâ facere, [54] de illo loquor ſapiente, cui

XI. ſoli concedis voluptatem. Non voco autem ſapientem, ſupra quem quidquam eſt, B nedum voluptas. Atqui ab hac occupatus, quomodo reſiſtet labori, ac periculo, egeſtati, & tot humanam vitam circumſtrepentibus minis? quomodo conſpectum mortis, quomodo doloris feret? quomodo mundi fragores, & tantum acerrimorum hoſtium, tam molli aduerſario victus? Quidquid voluptas ſuaſerit, faciet. Age, non vides quàm multa ſuaſura ſit? Nihil, inquis, poterit ſuadere turpiter, quia adiuncta virtuti eſt. Non tu vides iterùm, quale ſit ſummum bonum, cui cuſtode opus eſt, vt bonum ſit? Virtus autem quomodo [55] voluptatem reget, quam ſequitur: cùm ſequi parentis ſit, regere imperantis? à tergo ponitis, quod imperat. Egregium autem virtutis apud vos officium, voluptates [56] prægustare. Sed videbimus, an apud quos tam contumelioſè tractata virtus eſt, adhuc virtus ſit: quæ habere nomen ſuum non poteſt, ſi [57] loco ceſſit. interim de quo agitur, multos oſtendam voluptatibus obſeſſos, in quos fortuna omnia munera ſua effudit, quos fatearis neceſſe eſt malos. Adſpice [58] Nomentanum & [59] Apicium, terrarum ac maris (vt iſti vocant) bona conquirentes, & ſuper menſam recognoſcentes [60] omnium gentium animalia. Vide hos eoſdem [61] è lectis ſuis ſpectantes popinam ſuam, aures [62] vocum ſono, [63] ſpectaculis oculos, ſaporibus palatum ſuum delectantes. Mollibus C

bus

τὸ ζῆν ἡδέως τούτων ἐστὶν ἀχώριστον: Non eſt iucundè viuere, niſi ſimul prudenter & honeſtè: neque iuſtè, niſi iucundè. Cognatæ enim iunctæq; virtutes ſunt iucundæ vitæ, & ipſa hæc ſeparari ab illis non poteſt.

50. INDORMIENTIS SIBI.] *Vni ſibi vacantis, publico & alieno ſpernentis.*

51. AVREM PERV.] *Id eſt, admonet, excitat, ſeriò cogitare iubet.*

52. INIVRIA EST.] *Ex veſtro Epicureorum ſenſu, qui Bonum in Voluptate ponitis. Si hanc minuit, ergo ipſum.*

53. EGO VTOR.] *Eo diſcrimine Florus lib. II. de Annibale, poſt Cannenſem pugnam:* Cùm victoriâ poſſet vti, frui maluit, relictaque Româ Campaniam Tarentumque peragrare. *Auguſtinus*, Deo nos frui, aliis vti *dixit.*

54. DE ILLO.] *Non de me, qui nondum eò veni.*

CAP. XI. 55. VOLVPTATEM REGET.] *Vide in hanc ſententiam* IV. *De Beneſ. cap.* II.

56. PRÆGVSTARE.] *Quaſi fungi officio prægustatoris, & explorare an innoxiæ ſint. Cleanthis huic rei imago in Cicerone* II. *De Finib.* Iubebat eos, qui audiebant, ſecum ipſos cogitare pictam in tabulâ Voluptatem, pulcherrimo veſtitu & ornatu regali, in ſolio ſedentem: præſto eſſe virtutes, vt ancillulas, quæ nihil aliud agerent, nullum ſuum officium ducerent, niſi vt voluptati miniſtrarent, & eam ad aurem admonerēt, nequid imprudens perficeret, è quo orireturaliquis dolor.

57. LOCO CESSIT.] *Primo illo & ſummo.*

58. NOMENTANVM.] *Gulonem ſub Auguſto notum: de quo Horatius ſæpiculè.*

59. APICIVM.] *Scientiam popinæ profeſſum. Noſter Conſol. ad Helu. cap. X. ego ad Annal. Taciti.*

60. OMNIVM GENTIVM.] *Cùm piſces & volucres ob omni orbe peterent. Seneca ad Helu. cap.* IX. D Omnes regiones peruagantur, maria traiiciunt, & cùm famem exiguo poſſint ſedare, magno irritant.

61. E LECTIS.] *Valdè abeunt libri, & ſuppoſitum eſt. Meus:* eoſdem eſucceſſores exſpectantes. *Alÿ,* eoſdem eſuros exſpect. *Alÿ*, eoſdem eſuccenſuros exp. *denique alÿ*, eoſdem ſucceſſuros, *ſiue* eſu teſſuros. *Quid hæc monſtra portendūt? an,* eſu-cenſores ſpectantes? *vt iocoſè formet & appellet cenſores quoſdam in edendo: cum faſtidio & delectu omnia inſpicientes. An vates alius magis verat?*

62. VOCVM.] *Symphoniâ menſali.*

63. SPECTACVLIS.] *Nam mimos, citharœdos, pſaltrias, & id genus adhibebant.*

64. Fo-

A bus lenibusque [64] fomentis totum laceſſitur eorum corpus : & ne nares interim ceſſent,
[65] odoribus variis inficitur locus ipſe, in quo luxuriæ [66] parentatur. Hos eſſe in volupta-
tibus dices : nec tamen illis benè erit, quia non bono gaudent. Malè, inquit, illis XII.
erit : quia multa interueniunt, quæ perturbant animum, & opiniones inter ſe contrariæ
mentem inquietabunt. Quod ita eſſe concedo. ſed nihilominus illi ipſi ſtulti, & [67] in-
æquales, & [68] ſub ictu pœnitentiæ poſiti, magnas percipiunt voluptates : vt fatendum
ſit, tam longè tum illos ab omni moleſtiâ abeſſe, quàm à bonâ mente : & (quod pleriſ-
que contingit) [69] hilarem inſaniam inſanire, ac per riſum furere. At contrà, ſapientium
remiſſæ voluptates & modeſtæ, ac pænè languidæ ſunt, compreſſæque, & vix notabiles:
vt quæ neque arceſſitæ veniant, nec, quamuis per ſe acceſſerint, in honore ſint, neque vl-
lo gaudio percipientium exceptæ. Miſcent enim illas, & interponunt vitæ, vt ludum
iocumque inter ſeria. Deſinant ergo inconuenientia iungere, & virtuti voluptatem im-
plicare, per quod vitium peſſimis quibuſque adulantur. Ille effuſus in voluptates, [70] re-
B ptabundus ſemper atque ebrius, quia ſcit ſe cum voluptate viuere, credit & cum virtu-
te : audit enim voluptatem à virtute ſeparari non poſſe: deinde vitiis ſuis ſapientiam
[71] inſcribit, & abſcondenda [72] profitetur. Ita non ab Epicuro impulſi luxuriantur, ſed
vitiis dediti, luxuriam ſuam in philoſophiæ ſinu abſcondunt : & eò concurrunt, vbi au-
diunt laudari voluptatem. Nec æſtimatur voluptas illa Epicuri (ita enim mehercules
ſentio) quàm ſobria ac ſicca ſit : ſed ad nomen ipſum aduolant, quærentes libidinibus
ſuis patrocinium aliquod ac velamentum. Itaque quod vnum habebant in malis bo-
num, perdunt, peccandi verecundiam. Laudant enim ea quibus erubeſcebant, & vitio
gloriantur : ideoque ne reſurgere quidem adoleſcentiæ licet, cùm honeſtus turpi deſidiæ
titulus acceſſit. Hoc eſt cur iſta voluptatis laudatio pernicioſa ſit, quia honeſta XIII.
præcepta [73] intrà latent : quod [74] corrumpit, apparet. Mea quidem iſta ſententia eſt (in-
uitis hoc noſtris [75] popularibus dicam) [76] ſancta Epicurum & recta præcipere, & ſi pro-
piùs acceſſeris, triſtia : voluptas enim illa ad paruum & exile reuocatur : & quam [77] nos
C virtuti legem dicimus, eam ille dicit voluptati. Iubet illam [78] parêre naturæ : parum eſt
autem luxuriæ, quod naturæ ſatis eſt. Quid ergo eſt? ille qui deſidioſum otium, & gulæ
ac libidinis [79] vices felicitatem vocat, [80] bonum malæ rei quærit auctorem : & dum illò
venit, blando nomine inductus, ſequitur voluptatem, non quam [81] audit, ſed quam at-
tulit : & vitia ſua cùm cœpit putare ſimilia præceptis, indulget illis, non timidè, nec ob-
ſcurè : luxuriatur etiam [82] inoperto capite. Itaque non dico quod plerique noſtrorum,
ſectam

64. FOMENTIS.] *Ad veſtes, aut ſtrata, & puluillos? an magis ad tractatores hoc refers, de quibus epiſt. LXVI. in fine?*

65. ODORIBVS.] *Plautus:* Sternite lectos, incendite odores. *Apud Athenæum, pueri ad menſam* στεφάνους, καὶ μύρα, καὶ θυμιάματα, coronas, vnguenta, & odores *apportant.*

D 66. PARENTATVR.] *Videntur enim ſepulchrales epulæ, quia velut mortui efferuntur. Epiſt.* CXXII. Non conuiuantur, ſed iuſta ſibi faciunt. *Epiſt.* XII. Cùm ſe funereis illis epulis ſepeliſſet, quaſi ſibi parentaret.

CAP. XII. 67. INÆQVALES.] *Modò in gaudio, modò triſtitiâ; nunc depreſſi, nunc elati.*

68. SVB ICTV.] *Quos pœnitentia ſtatim tanget. De Benef.* II. *cap.* XXIX. *& alibi.*

69. HILAREM INSAN.] *Epiſt.* XXIX. Gaudebo, tamquam in malis, quòd illi genus inſaniæ hilaræ contigerit.

70. REPTABVNDVS.] *A Pinciani coniecturâ eſt. meus & alij ſcripti*, raptabundus : *ego vellem*, ructabundus.

71. INSCRIBIT.] *Titulum imponit, & Epicureum ſe facit.*

72. PROFITETVR.] *Iactat & vltrò profert, vt laudanda. Amo voluptatem & ſequor: quidni? Epicuro ſummum bonum.*

CAP. XIII. 73. INTRA LATENT.] *In penetralibus doctrinæ eorum quærenda.*

74. CORRVMPIT.] *Ipſum Voluptatis nomen, & laudatio.*

75. POPVLARIBVS.] *Stoicis. Populares ſunt, eiuſdem populi, factionis, ſectæ. Salluſtius:* Catilina cùm ad iuſiurandum populares ſceleris ſui adigeret. *Iterùm:* Quod factum populares coniurationis concuſſerat.

76. SANCTA EPIC.] *Epiſtolam* XXXIII. *vide, & ſæpius.*

77. NOS VIRTVTI.] *Nam Stoicorum eſt, Ad naturam viuere.*

78. PARERE NAT.] *Vide epiſt.* IV. *ſub finem.*

79. VICES.] *Alternis ventri & peni vacare.*

80. BONVM.] *Philoſophum.*

81. AVDIT.] *Ab illis diſcit.*

82. INOPERTO.] *Nam qui pudent, caput ferè operiunt,*

ſectam Epicuri flagitiorum magiſtram eſſe: ſed illud dico, malè audit, infamis eſt: & immeritò. Nec hoc ſcire quiſquam poteſt, niſi interiùs fuerit admiſſus: [83] frons ipſa dat locum fabulæ, & ad malam ſpem inuitat. Hoc tale eſt, quale vir fortis [84] ſtolâ indutus. Conſtante tibi pudicitiâ, [85] virtus ſalua eſt: nulli corpus tuum [86] patientiæ vacat, ſed in manu [87] tympanum eſt. Titulus itaque honeſtus eligatur, & inſcriptio ipſa excitans animum ad ea repellenda quæ [88] ſtatim eneruant, cùm venerint, vitia. Quiſquis ad virtutem acceſſit, dedit generoſæ indolis ſpem: qui voluptatem ſequitur, videtur eneruis, fractus, degenerans vir, peruenturus in turpia: niſi aliquis diſtinxerit illi voluptates, vt ſciat, quæ ex eis intra naturale deſiderium ſiſtant, quæ præceps ferantur, infinitęque ſint, & quò magis implentur, eò magis inexplebiles. Agedum, virtus antecedat: tutum erit omne veſtigium. Voluptas nocet nimia: in virtute non eſt verendum, ne quid nimium ſit: quia [89] in ipsâ eſt modus. Non eſt bonum, quod [90] magnitudine laborat ſuâ. A

XIV. Rationabilem porrò ſortitis naturam, quæ meliùs res, quàm ratio proponitur? & ſi placet illa iunctura, [91] ſi hoc placet ad beatam vitam ire comitatū; virtus antecedat, comitetur voluptas, & circa corpus, vt membra verſetur. Virtutem quidęm excelſiſſimam omnium, voluptati tradere ancillam, nihil magnum animo capientis eſt. Prima virtus ſit, hæc ferat ſigna: habebimus nihilominus voluptatem, ſed domini eius & temperatores erimus. aliquid nos exorabit, nihil coget. At hi qui voluptati tradidere [92] principia, vtroque caruere. virtutem enim amittunt: ceterùm non ipſi voluptatem, ſed ipſos voluptas habet: cuius aut inopiâ torquentur, aut copiâ ſtrangulantur. Miſeri, ſi deſeruntur ab illâ: miſeriores, ſi obruuntur! ſicut deprehenſi in mari Syrtico, modò in ſicco relinquuntur, modò torrente vndâ fluctuantur. Euenit autem hoc nimiâ intemperantiâ, & amore cæco rei. nam mala pro bonis petenti, periculoſum eſt aſſequi. Vt feras cum labore periculoque venamur, & captarum quoque illarum ſollicita poſſeſſio eſt: ſæpe enim laniant dominos: ita habentes magnas voluptates. in magnum malum euaſere, captæque cepere. Quæ quò plures maioreſque ſunt, eò ille minor, ac plurium ſeruus eſt, quem felicem vulgus appellat. Permanere libet in hac etiamnum huius rei imagine. quemadmodum qui beſtiarum cubilia indagat, & —— *laqueo captare feras* magno æſtimat, & —— *magnos canibus circumdare ſaltus*, vt illarum veſtigia premat, potiora deſerit, multiſque officiis renunciat: ita qui ſectatur voluptatem, omnia poſtponit: & primam libertatem negligit, ac [93] pro ventre dependit: nec voluptates ſibi emit, ſed ſe voluptatibus vendit. B C

XV. Quid tamen, inquit, prohibet in vnum virtutem voluptatemque confundi, & ita effici ſummum bonum, vt idem & honeſtum & iucundum ſit? Quia pars honeſti non poteſt eſſe, niſi honeſtum: nec ſummum bonum habebit ſinceritatem ſuam, ſi aliquid in ſe viderit diſſimile meliori. Nec [94] gaudium quidem quod

ex

riunt, vt fallant. Plautus Curcul. Tum iſti Græci palliati, capite operto qui ambulant.

83. FRONS IPSA.] *Primus aditus & adſpectus.*

84. STOLA.] *Quod muliebre veſtimentum, ad talos demiſſum. Cinædi autem vti ſolent tunicis demiſſitiis.*

85. VIRTVS SALVA.] *Manuſcripti omnes,* veritas. *Lego,* veritas ſalua eſto. *Cùm pudicus ſis, inquit, ne da locum mendacio aut infamiæ, externo geſtu.*

86. PATIENTIÆ.] *Alij,* impudicitiæ, *ſed interpretamentum eſt. Patientes, pathici.*

87. TYMPANVM.] *Molles geſtabant, & Galli matriſdeûm. Plautus Pœnulo:* Cur non adhibuiſti, dum iſtæc loquereris, tympanum? Nam te cinædum magis arbitror eſſe, quàm virum. *Idem Trucul.* Mœchum malacum, cincinnatum, tympanotribam. *Virgil.* IX.

Tympana vos buxuſque vocat Berecynthia matris Idææ.

88. STATIM ENERVANT.] *Meus breuior:* quæ ſtatim venerunt vitia. *itemq; aliquot alij ſcripti. Interpolata hæc agnoſco.*

89. IN IPSA.] *Malim deletâ voculâ,* quia ipſa eſt modus. *Vide Senec. epiſt.* LXVII. D

90. MAGNITVDINE.] *Liuianum:* Res Romana ab exiguis profecta initiis, eò creuit, vt iam magnitudine laboret ſuâ. *Lucanus:*
Nec ſe Roma ferens.

CAP. XIV. 91. SI HOC PLACET.] *Gloſſematium cenſet Pincianus, vſque ad verbum* Virtus.

92. PRINCIPIA.] *A militiâ eſt. qui eam in primâ acie poſuerunt, inter ductores.*

93. PRO VENTRE.] *Cibi cauſſâ alteri ſe mancipat: vt paraſiti, & id genus.*

CAP. XV. 94. GAVDIVM.] *Quod, ex Stoicorum ſenſu & ſermone, ſoli ſapienti conuenit: at non Voluptas. Vide Manud.* III. *Diſſert.* V.

95. Ex

A ex virtute oritur, quamuis bonum ſit, abſoluti tamen boni pars eſt: non magis quàm lætiria & tranquillitas, quamuis ex pulcherrimis cauſſis naſcantur. Sunt enim iſta bona, ſed conſequentia ſummum bonum, non conſummantia. Qui verò voluptatis virtutiſque ſocietatem facit, & ne [95] ex æquo quidem, fragilitate alterius boni, quidquid in altero vigoris eſt, hebetat: libertatemque illam [96] ita demum, ſi nihil ſe pretioſius nouit, inuictam, ſub iugum mittit. Nam (quæ maxima ſeruitus eſt) incipit illi opus eſſe fortunâ: ſequitur vita anxia, ſuſpicioſa, trepida, caſuum pauens, temporumque ſuſpenſa momentis. Non das virtuti fundamentum graue, immobile, ſed iubes illam in loco volubili ſtare. Quid autem tam volubile eſt, quàm fortuitorum exſpectatio: & corporis, rerumque corpus afficientium varietas? Quomodo hic poteſt Deo parere, & quidquid euenit, bono animo excipere, nec de fato queri, caſuum ſuorum benignus interpres, ſi ad voluptatum dolorumque punctiunculas concutitur? Sed nec patriæ quidem bonus tutor aut vindex eſt, nec amicorum propugnator, ſi ad voluptates vergit. Illò er-
B go ſummum bonum aſcendit, vnde nullâ vi detrahitur: quò neque dolori, neque ſpei, neque timori ſit aditus, nec vlli rei quæ deterius ſummi boni ius faciat. Aſcendere autem illò ſola virtus poteſt: illius gradu cliuus iſte [97] frangendus eſt: illa fortiter ſtabit, & quidquid euenerit, feret: non patiens tantùm, ſed etiam volens: omnemque temporum difficultatē, ſciet [98] legem eſſe naturæ. Et vt bonus miles, feret vulnera, enumerabit cicatrices, & tranſuerberatus telis, moriens amabit eum, pro quo cadet, imperatorem: habebit in animo [99] illud vetus præceptum: DEVM SEQVERE. Quiſquis autem queritur, & [100] plorat, & gemit: imperata facere vi cogitur, & inuitus rapitur ad iuſſa nihilominus. Quæ autem dementia eſt, potiùs trahi quàm ſequi? tam mehercule, quàm ſtultitia & ignorantia conditionis ſuæ, dolere, quòd aliquid tibi incidit durius: aut mirari, aut indignè ferre ea, quæ tam bonis accidunt quàm malis. morbos dico, funera, debilitates, & cetera [101] ex tranſuerſo in vitam humanam incurrentia. Quidquid [102] ex vniuerſi conſtitutione patiendum eſt, magno [103] excipiatur animo. ad hoc [104] ſacramentum ad-
C acti ſumus, ferre mortalia: nec perturbari his, quæ vitare noſtræ poteſtatis non eſt. [105] In regno nati ſumus: [106] Deo parêre, libertas eſt. Ergo in virtute poſita eſt vera XVI.
felicitas. Quid hæc tibi ſuadebit? nequid aut bonum, aut malum exiſtimes, quod nec virtute, nec malitiâ continget. deinde, vt ſis immobilis contra malum ex bono, vt, qua fas eſt, Deum effingas. Quid tibi pro hac expeditione promittitur? ingentia & æqua diuinis. Nihil cogêris: nullo indigebis: liber eris, tutus, indemnis: nihil fruſtra tentabis, nihil

95. EX ÆQVO.] *Sic legendum. nempe, vt Voluptas praeat, pro Epicuri mente, & nec pari quidem paſſu cum Virtute incedat.*

96. ITA DEMVM.] *Id eſt, eâ lege & hactenus inuicta eſt Virtus, ſi nihil ei anteponitur: ſi aliquid, iacet.*

D 97. FRANGENDVS.] *Minuendus. quod fit, dum ſcanditur; & vbi ſuperaueris, deſinit cliuus eſſe.*

98. LEGEM ESSE.] *Deum & Fata immiſiſſe.*

99. ILLVD VETVS.] *Quod Pythagora Boëthius aſſerit, 1. De Conſol. Proſâ* IV. Inſtillabas auribus cogitationibusque cottidie meis Pythagoricum illud, Ἕπου θεῷ. *Plutarchus, itemq. Cicero, alicui è* VII. *Sapientibus tribuunt. iſte* IV. *de Finib.* Quæque ſunt vetera præcepta ſapientum, qui iubent Tempori parêre, & Sequi deum, & Se noſcere, & Nihil nimis. *Non dubiè hac antiqua, & à capite Sapientia, id eſt ipſo Deo, inſita. Stoici interdum ſic locuti, vt hoc ipſum dicerent hominis Bonum ſiue Finem eſſe. Arrianus* 1. *Diſſert. cap.* XX. Τί δ' ἔχει μακρὸν εἰπεῖν, ὅτι τέλος ἐστὶ τὸ ἕπεσθαι θεοῖς; Quid longum eſt dicere, finem eſſe, ſequi Deos? *Hoc ex doctrinâ Zenonis: quid Zenonis? etiam Moyſis, vt ait Philo, de Migratione Abrah.*: τέλος οὖν ἐστὶ κατὰ τὸν ἱερώτατον Μωσῆν, τὸ ἕπεσθαι θεῷ: Finis ſecundùm ſanctiſſimum Moyſem, Sequi Deum.

100. PLORAT.] *Vide ſimilia in Arriani Diſſert.* II. *cap.* XVI. *ſub finem.*

101. EX TRANSVERSO.] *A deo & fato, non à culpâ aut conſilio.*

102. EX VNIVERSI.] *Occultum dogma Stoicum. omnia inter ſe nexa, & ſerie occultâ cauſſarum prodire, euenire: nec remedium iis, niſi ferre.*

103. EXCIPIATVR.] *Placet. tamen libri aliter:* magno viſu eripiatur, *vel* niſu. *Fortè*, magno nobis excipiatur.

104. SACRAMENTVM.] *A militiâ. vt illi adacti ſequi ſigna, & Imperatori obſequi: ita hîc iuratur, ferre qua homini eueniunt.*

105. IN REGNO.] *Fortuna, an veriùs fati.*

106. DEO PARERE.] *Dictum aureum. cui Philo conſonat (de Regno)* θεῷ δουλεύειν, οὐκ ἐλευθερίας μόνον, ἀλλὰ καὶ βασιλείας ἄμεινον: Deo parêre, non libertate ſolùm, ſed regno præſtantius eſt.

nihil prohibeberis. Omnia tibi ex ſenrentiâ eedenr : nihil aduerſum accidet, nihil con- A
tra opinionem ac voluntatem. Quid ergo? virtus ad viuendum beatè ſufficit, perfecta
illa [107] & diuina? Quid ni ſufficiat? imò ſuperfluit. Quid enim deeſſe poteſt extra deſi-
derium omnium poſito? quid extrinſecus opus eſt ei, qui omnia ſua in ſe collegit? Sed
ei qui ad virtutem [108] tendit, etiam ſi multum proceſſit, opus eſt tamen aliquâ fortunæ
indulgentiâ, adhuc inter humana luctanti, dum nodum illum exſoluit, & omne vincu-
lum mortale. Quid ergo intereſt? quòd alij [109] alligati ſunt, alij adſtricti, alij diſtricti
quoque. Hic qui ad ſuperiora progreſſus eſt, & ſe altiùs extulit, laxam cathenam trahit,
XVII. nondum liber, iam tamen pro libero. Si quis itaque ex iſtis qui philoſophiam
[110] conlatrant, quod ſolent, dixerit: Quare ergo tu fortiùs loqueris quàm viuis? Quare
ſuperiori verba ſummittis; & pecuniam neceſſarium tibi inſtrumentum exiſtimas, &
damno moueris; & lacrimas, auditâ coniugis aut amici morte, dimittis; & reſpicis fa-
mam, & malignis ſermonibus tangeris? Quare [111] cultius rus tibi eſt, quàm [112] natura-
lis vſus deſiderat? cur non ad præſcriptum tuum [113] cænas? cur tibi [114] nitidior ſupellex B.
eſt? cur apud te vinum ætate tuâ [115] vetuſtius bibitur? cur autem [116] domus diſponitur?
cur arbores, [117] præter vmbram nihil daturæ, conſeruntur? quare [118] vxor tua locuple-
tis domus [119] cenſum auribus gerit? quare [120] pædagogium [121] pretioſâ veſte ſuccingi-
tur? quare ars eſt apud te, [122] miniſtrare: nec temerè, & vt libet, [123] collocatur argen-
tum, ſed peritè [124] ſeruitur, & eſt aliquis [125] ſcindendi obſonij magiſter? Adiice, ſi vis,
cur [126] trans mare poſſides? cur plura, [127] quàm noſti, poſſides? turpiter aut tam negligens
es, vt non noueris pauculos ſeruos: aut tam luxurioſus, [128] vt plures habeas, quàm quo-
rum notitiæ memoria ſufficiat. Adiuuabo poſtmodum conuicia, & plura mihi quàm
putas, obiiciam: nunc hoc reſpondebo tibi. Non ſum ſapiens, &, vt maleuolentiam
tuam paſcam, nec ero. Exigo itaque à me, non vt optimis par ſim, ſed vt malis melior.
hoc mihi ſatis eſt, quotidie aliquid ex vitiis meis demere, & errores meos [129] obiurgare.
Non

CAP. XVI. 107. ET DIVINA?] *Velim diſtingui:* beatè ſufficit? perfecta illa & diuina quidni ſufficiat? imò ſuperfluat.

108. TENDIT.] *Nondum ſapienti, ſed τῷ προκόπτοντι, ſiue* proficienti.

109. ALLIGATI.] *Nota diſcrimina, inter* Alligari, Adſtringi, Diſtringi. *Primum, mollius; iſtud, arctius; tertium, variè & non vno vinclo.*

CAP. XVII. 110. CONLATRANT.] *Caniculæ & dicaces, vt multi hodie: & iudicia me tardant aut ſiſtunt, cùm ſcribo.*

111. CVLTIVS RVS] *Hæc omnia in ſe, & mox pro ſe, noster. De rure autem & agris, ipſe apud Tacitum, libro* XV. Vbi eſt animus ille modicis contentus? tales hortos inſtruit, & per hæc ſuburbana incedit, & tantis agrorum ſpatiis, tam lato fænore exuberat?

112. NATVRALIS.] *Contra dogmatuum Stoicum, quod iubet Naturam ſequi.*

113. CÆNAS?] *Ipſe tamen ſobrius, ſed conuiuiis & mori ſe dabat.*

114. NITIDIOR.] *Tot menſæ citreæ, ſi vera Dio.*

115. VETVSTIVS.] *Opimianum aliquod, & centum annorum.*

116. DOMVS.] *Ea vox abeſt à meo atque optimis libris: ſcribuntq.*, cur autem diſponitur? *& licet ad vinum referre, quod in Apothecis ordine annorum diſponebatur.*

117. PRÆTER VMBRAM.] *Vt ſunt lauri, platani, cupreſſi. Plinius* XII. Sed quis non miretur, arborem vmbræ gratiâ tantùm, ex alieno orbe peti? *Habebant autem paſſim iſti diuites in ædibus* Daphnonas, platanonas, & aërias cypariſſos. C

118. VXOR TVA.] *Nobilis Paullina.*

119. CENSVM.] *Propertius:*
Matrona incedit cenſus induta nepotum.
Tertullianus: Graciles aurium cutes Kalendarium expendunt. *Vide* VII. *De Benef. cap.* IX.

120. PÆDAGOGIVM.] *Pueri pædagogiani, & molliculi: de quibus abundè ad* XVI. *Annal. Taciti. Adde Sen. De Tranq. cap.* I.

121. PRETIOSA.] *Tunicâ auro diſtinctâ.*

122. MINISTRARE.] *Vaſa ad miniſterium menſæ apta, in Delphicâ collocare.*

123. COLLOCATVR.] *In abaco, vt tetigi, an & in ipſâ menſâ, dum infertur?*

124. SERVITVR.] *Meus & ſcripti ferè*, ſeruatur: *ex quo Ciacconius (inter ſummos Criticos, niſi ſummus dies occupaſſet)* ſeriatur: *at Muretus*, ſeruitur. *Ego olim*, ſtruitur: *& vix muto. De Breu. vitæ cap.* XII. Quàm ſolicitè argentum ordinent. D

125 SCINDENDI.] *Carptor. de quo munere nos in* II. *Saturn. cap.* II. *& adi Epiſt.* XLVII.

126. TRANS MARE.] *In Britanniâ, & alibi, ex Dione, & aui eius more.*

127. QVAM NOSTI.] *Ad ſeruos refer, ſiue etiam ad agros.*

128. VT PLVRES.] *Cohortes enim, imò legiones (vt Plinius) ſeruorum tunc habebant. Ego in Admirandis.*

129. OBIVRGARE.] *Verbis ſcriptisq. conuicium iis facere, & ſic reprimere.*

130. VER-

A Non perueni ad ſanitatem, ne perueniam quidem: delinimenta magis quàm remedia
podagræ meæ compono, contentus ſi rariùs accedit, & ſi minùs [130] verminatur. Veſtris
quidem pedibus comparatus, [131] debilis curſor ſum. Hæc non pro me loquor: XVIII.
ego enim in alto vitiorum omnium ſum: ſed pro illo, cui aliquid [132] acti eſt. Aliter, in-
quit, loqueris: aliter viuis. Hoc [133] per maligniſſima capita, & optimo cuique inimiciſ-
ſima, Platoni obiectum eſt, obiectum Epicuro, obiectum Zenoni. Omnes enim iſti di-
cebant, non quemadmodum ipſi viuerent, ſed quemadmodum viuendum eſſet. De vir-
tute, non de me loquor: & cùm vitiis conuitium facio, in primis meis facio. cùm po-
tuero, viuam quomodo oportet. Nec malignitas me iſta multo veneno tincta deterre-
bit ab optimis. ne virus quidem iſtud, quo alios ſpargitis, [134] vos necatis, me impediet,
quò minùs perſeuerem laudare vitam, non quam ago, ſed quam agendam ſcio: quò
minùs virtutem adorem, & ex interuallo ingenti reptabundus ſequar. Exſpectabo ſcili-
cet, vt quidquam maliuolentiæ inuiolatum ſit, cui ſacer nec Rutilius fuit, nec Cato?
B Cur & aliquis non iſtis diues nimis videatur, quibus [135] Demetrius Cynicus parùm
pauper eſt? O virum acerrimum, & contra omnia naturæ deſideria pugnantem! hoc
pauperiorē, quàm ceteri Cynici, quod cùm ſibi interdixerit habere, interdixit [136] & po-
ſcere. Negant ſatis egere. [137] Vides enim? non virtutis ſcientiam, [138] ſed egeſtatis pro-
feſſus eſt. Diodorum Epicuréum philoſophum, qui intra paucos dies finem vi- XIX.
tæ ſuæ manu ſuâ impoſuit, negant ex decreto Epicuri feciſſe, quòd ſibi gulam præſecuit.
alij dementiam videri volunt factum hoc eius, alij temeritatem. Ille interim beatus, ac
plenus bonâ conſcientiâ, reddidit ſibi teſtimonium vitâ excedens, laudauitque ætatis
in portu, & [139] ad ancoram actæ quietem: & dixit, quod vos inuiti audiſtis, quaſi vo-
bis quoque faciendum ſit:

Vixi, & quem dederat curſum fortuna, peregi.

De alterius vitâ, de alterius morte diſputatis: & ad nomen magnorum ob aliquam exi-
miam laudem virorum, ſicut ad occurſum ignotorum hominum minuti canes, latra-
C tis. Expedit enim vobis, neminem videri bonum: quaſi aliena virtus, exprobratio de-
lictorum veſtrorum ſit. Inuiti ſplendida cum ſordibus veſtris confertis, nec intelligitis
quanto id veſtro detrimento audeatis. Nam ſi illi qui virtutem ſequuntur, auari, libidi-
noſi, ambitioſique ſunt: quid vos eſtis, quibus ipſum nomen virtutis odio eſt? Negatis
quemquam præſtare quę loquitur, nec ad exemplar orationis ſuæ viuere. Quid mirum?
cùm loquantur fortia, ingentia, omnes humanas tempeſtates euadentia? cùm [140] refige-
re ſe crucibus conentur, in quas vnuſquiſque veſtrum clauos ſuos ipſe [141] adigit? ad ſup-
plicium

130. VERMINATVR.] *Minùs ſe mouet, & quaſi vermium vellicatione vexat. Epiſt.* LXXIX. *item de podagrâ:* Omnium iſtorum prima verminatio vexat. *Epiſt.* XCV. Verminationes cerebri æſtuátis. *Plinius:* Iumentorum verminationes. *Pomponius poëta vetus, de fætu:* Decimo menſe demum tur-
D gens, verminatur. parturit.

131. DEBILIS.] *Curra, nan eo: etſi debiliter & infirmè. Suſpectum tamen hoc habea: & fortaſſe,* debilibus, curſor ſum.

CAP. XVIII. 132. ACTI EST.] *Qui promouit, & proceſſus ſuos videt.*

133. PER MALIGNISS.] *Illud,* per, *abeſt omnibus ſcriptis, in mea hæc ita:* Hoc, maligniſſimum capitulum, & o. c. inimiciſſimum. Benè. *appellat ipſum, qui obloquitur: & â tu, inquit, malignum capitulum o. c:*

134. VOS NECATIS.] *Inuidia venenum ſuum ipſa bibit.*

135. DEMETRIVS.] *Seneca De Benef.* VII. *cap.* VII. *& epiſt.* LXIII. *Vſque ad Domitiani æuum venit.*

136. ET POSCERE.] *In eo calumnia, quòd hic quidem Cynicus, ſed non inter mendicos aut poſcinummios fuit. Itaque aiebant opes habere.*

137. VIDES ENIM?] *Ironicâs hæc dicuntur: & non obſcura ſunt, etſi aliis variè corrupta.*

138. SED EGESTATIS.] *Quaſi dicat. quid vas inepti? Demetrius quid profeſſus eſt, niſi ad virtutem ire? non hercules ad egeſtatem, niſi quatenus opes afficiunt bona menti. Nec tamen malè, ſenſu iſto,* egeſtatem*: vt in meo libro.*

CAP. XIX. 139. AD ANCORAM.] *In quiete ſuâ & priuata otio vixit: non immiſit ſe in reip. fluctus.* Felix, mediæ quiſquis turbæ Parte quietus, aurâ ſtringit Litora tutâ: timidusque mari Credere cymbam, remo terras Propiore legit: *ſimili imagine dixit alter Seneca.*

140. REFIGERE.] *Reſoluere & ſe liberare à crucibus, quas cupidines & affectus ſui cuiq; ſtruunt.*

141. ADIGIT.] *Benè Muretus. adeò vos clauos non reuellitis, vt magis magisq; infigatis.*

plicium tamen acti,[142] ſtipitibus ſingulis pendent. Hi [143] qui in ſeipſos animaduertunt, A quot cupiditatibus, tot crucibus diſtrahuntur: & maledici, in alienam contumeliam venuſti ſunt. Crederem illis, niſi quidam ex patibulo ſuos ſpectatores [144] conſpuerent.

XX. Non præſtant philoſophi quæ loquuntur? multum tamen præſtant, quòd loquuntur, quòd honeſta mente concipiunt. Nam ſi & paria dictis agerent, quid eſſet illis beatius? interim non eſt, quòd contemnas bona verba, & bonis cogitationibus plena præcordia. Studiorum ſalutarium, etiam [145] citra effectum, laudanda tractatio eſt. Quid mirum, ſi non aſcendunt in altū ardua aggreſſi? [146] ſed viros ſuſpice, etiam ſi decidunt, magna conantes. Generoſa res eſt, reſpicientem non ad ſuas, ſed ad naturæ ſuæ vires, conari alta, tentare, & mente maiora concipere, quàm quæ etiam ingenti animo adornatis effici poſſint. Qui ſibi hoc propoſuit: Ego mortem eodem vultu audiam, quo [147] videbo. ego laboribus, quanticumque illi erunt, parebo, animo fulciens corpus. ego diuitias & præſentes & abſentes æquè contemnam: nec ſi aliubi iacebunt, triſtior; nec ſi circa me fulgebunt, [148] animoſior. ego fortunam nec venientem ſentiam, nec recedentem. B ego terras omnes tamquam meas videbo, meas tamquam omnium. ego ſic viuam, quaſi ſciam aliis me natum: & naturę rerum hoc nomine gratias agam. Quo enim meliùs genere negotium meum agere potuit? vnum me donauit omnibus: vni mihi omnes. Quidquid habebo, nec ſordidè cuſtodiam, nec prodigè ſpargam. nihil magis poſſidere me credam, quàm benè donata: non numero, nec pondere beneficia, nec vllâ, niſi accipientis æſtimatione, pendam. Numquam id mihi multum erit, quod dignus accipiet. [149] Nihil opinionis cauſsâ, omnia conſcientiæ faciam: [150] populo teſte fieri credam, quidquid me neſcio faciam. Edendi erit bibendique finis, deſideria naturæ reſtinguere, non implere aluum, & exinanire. Ego amicis iucundus, inimicis mitis & facilis, exorabor antequam roger, honeſtis precibus occurram. Patriam meam eſſe mundum ſciam: & præſides deos ſupra me, circaque me ſtare, factorum dictorumque cenſores. Quandocumque autem natura ſpiritum repetet, aut [151] ratio dimittet, teſtatus exibo, [152] bonam me conſcientiam amaſſe, bona ſtudia: nullius per me libertatem im- C

XXI. minutam, [153] minimè meam. Qui hoc facere proponet, volet, tentabit, ad deos iter faciet: næ ille, etiam ſi non tenuerit, *magnis tamen excidet auſis*. Vos quidem, qui virtutem cultoremque eius odiſtis, nihil noui facitis. nam & ſolem lumina ægra formidant, & auerſantur diem ſplendidum nocturna animalia, quæ ad primum eius ortum ſtupent, & latibula ſua paſſim petunt, abduntur in aliquas rimas timida lucis. Gemite, & infelicem linguam bonorum exercete conuicio. inſtate, commordete: citiùs multo frangetis dentes, quàm imprimetis. Quare ille philoſophiæ ſtudioſus eſt, & tam diues vitam agit? quare opes contemnendas dicit, & habet? vitam contemnendam putat, & tamen viuit? valetudinem contemnendam, & tamen illam diligentiſſimè tuetur, atque opti-

142. STIPITIBVS SING.] *Id eſt, iſti ſapientiæ ſtudioſi, non pluribus crucibus diſtricti, vt vos: ſed vna ſimplici ligno pendent, vnâ aliaque cupidine retenti. eoque faciliùs liberandi.*

143. QVI IN SEIPSOS.] *Pars altera ſententiæ eſt. illi vno ligno, iſti maledici pluribus diſtrahuntur: ideoque legerim*, Hi qui in ipſos: *ipſos, nempe ſtudioſos illos & ſapientiæ cupidos. Aliter, ſententiam non explices.*

144. CONSPVERENT.] *Dum diu illic pendent, & indignantes atque illudentes moriuntur.*

CAP. XX. 145. CITRA EFFECTVM.] *Apuleius:* Omnibus bonis in rebus conatus in laude, effectus in caſu eſt.

146. SED VIROS.] *Hæc omnia concinnaui turbata, duce maximè meo libro: in quo cetera, vt edidi, niſi quòd*, vires, *haberet.*

147. VIDEBO.] *Nempe meam. Sententia eſt. audita aliena mors non magis me afficiet, quàm adſtans & viſa mea. Eſt familiare illud Senecæ hyperbaton: non viſa magis mouebit, quàm audita. Hoc enim valuit.*

148. ANIMOSIOR.] *Scripti*, animo ducor. *Facerem*, animo editior: *vel*, diductior. D

149. NIHIL OPINIONIS.] *Noſter De Irâ* III. *cap.* XLI. Conſcientiæ ſatisfiat, nihil in famam laboremus.

150. POPVLO TESTE.] *Alibi:* Si honeſta ſunt quæ facis, omnes ſciant: ſi turpia, quid refert neminem ſcire, cùm tu ſcias?

151. RATIO DIMITTET.] *Id eſt, aut ego ratione motus præueniam, & mortem manu faciam.*

152. BONAM ME.] *Velim & timea tecum hæc, ô Seneca, profari: ſed animo facia.*

153. MINIME MEAM.] *Tenui libertatem, quam Deus & natura dederunt, nec ſeruiliter alteri ſubmiſi. At libri alij*, à nemine meam: *quod eſſet, nulli in me ius fuit. Animo manſi erectus & liber.*

CAP.

A optimam mauult? Et exſilium nomen vanum putat, & ait, Quid eſt enim mali, mutare regiones? & tamen ſi licet, ſeneſcit in patriâ? Et inter longius tempus & breuius nihil intereſſe iudicat: tamen ſi nihil prohibet, extendit ætatem, & in multâ ſenectute placidus vitet? Ait iſta debere contemni: non, ne habeat, ſed ne ſolicitus habeat. [154] non abiget illa à ſe: ſed abeuntia ſecutus proſequetur. Diuitias quidem vbi tutiùs fortuna deponet, quàm ibi, vnde ſine querelâ reddentis receptura eſt? M. Cato cùm laudaret [155] Curium & [156] Coruncanium, & ſæculum illud in quo [157] cenſorium crimen erat, paucæ argenti [158] lamellæ, poſſidebat ipſe [159] quadragies ſeſtertium: minus ſine dubio quàm Craſſus, plus tamen quàm cenſorius Cato. Maiore ſpacio, ſi comparentur, proauum vicerat, quàm à Craſſo vinceretur. Et ſi maiores illi obueniſſent opes, non ſpreuiſſet. nec enim ſe ſapiens indignum vllis muneribus fortuitis putat. Non amat diuitias, ſed [160] mauult: non in animum illas, ſed in domum recipit: nec reſpuit poſſeſſas, ſed continet, & maiorem virtuti ſuæ materiam ſubminiſtrari vult. Quid autem dubij XXII.
B eſt, quin maior [161] materia ſapienti viro ſit, animum explicandi ſuum in diuitiis, quàm in paupertate? cùm in hac vnum genus virtutis ſit, non inclinari, nec deprimi: in diuitiis, & temperantia, & liberalitas, & [162] diligentia, & diſpoſitio, & magnificentia, campum habeat patentem. Non contemnet ſe ſapiens, etiam ſi fuerit minimæ ſtaturæ: eſſe tamen ſe procerum volet. & exilis corpore, ac amiſſo oculo valebit: malet tamen ſibi eſſe corporis robur. Et hæc ita, vt ſciat eſſe aliud in ſe valentius. malam valetudinem tolerabit, bonam optabit. [165] Quædam enim, etiam ſi in ſummam rei parua ſunt, vt & ſubduci ſine ruinâ principalis boni poſſint: adiiciunt tamen aliquid ad perpetuam lætitiam, & [164] ex virtute naſcentem. Sic illum afficiunt diuitiæ, & exhilarant, vt nauigantem ſecundus & [165] ferens ventus, vt dies bonus, [166] vt in brumâ ac frigore [167] apricus

CAP.XXI. 154. Non abiget.] *Nam, vt alter Seneca*, Quis influentis dona fortunæ abnuat?

C 155. Cvrivm.] *M' Curium, bello Pyrrhi, notæ paupertatis. Valerius* IV. *cap.* III. *Cicero in Catone, Athenæus lib.* X.

156. Corvncanivm.] *Prænomine Tiberium. ſub idem tempus Conſul fuit, Dictator, Triumphalis.*

157. Censorivm.] *A Cenſore notandum. Hiſtoria innotuit de* Cornelio Ruffino, bis conſule, quem Fabricius cenſor Senatu mouit, quòd decem pondo argentea vaſa haberet. *Valerius* II. *cap.* IX. *Liuij epit.* XIV. *Plutarchus, in Sullâ. Auguſtin. epiſt.* CCLIV. *Ipſe Cato apud Liuium, libro* XXXIV. Cautum erat, quo ne plus auri & argenti facti, quo ne plus ſignati argenti & æris domi haberemus.

158. Lamellæ.] *Ouidius:*
Et leuis argenti lamina, crimen erat.

D 159. Qvadragies.] *Ea eſſent nobis* centum millia *Philippicûm: modica, vel exigua potiùs, ſumma in Catonis Vticenſis illo æuo. Libri ſcripti*, quadrageſies: *ſed veriſſimum*, quadringenties: *id eſt*, decies centena millia *Philippûm. Atque id comparatio ſubſequens euincit, cùm addit magis victum ab eo proauum Catonem, quàm à Craſſo ipſum. Atqui Craſſus* bis millies *poſſedit, id eſt quinquies tantum. Diſſerui ſuper hac re, in Admirandis lib.* II. *cap. vlt.*

160. Mavvlt.] *Quia ſunt inter* προηγμένα *ſiue* producta, *quæ à ſapiente etiam eliguntur, & cadit in ea* ὁρμή, appetitio.

CAP. XXII. 161. Materia.] *Solus enim ſapiens vtitur opibus, ſtulti abutuntur. Apuleius, de Philoſophiâ Platonis:* Solus etiam ſapiens quia opes poteſt in vſibus neceſſariis regere, videri ditiſſimus debet. Nam ceteri quamuis ſint opibus affluentes, tamen quòd vel vſum earum neſciant, vel deducant eas ad peſſimas partes, inopes videntur.

162. Diligentia.] *Statius pleraque hæc exprimat:*
Idem auri facilis contẽptor, & optimus idem
Condere diuitias, opibusq; immittere lucem.
Diligentia *igitur, in quærendo & tuendo*: Diſpoſitio, *pariter in collocando, & adminiſtrando.*

163. Qvædam enim.] *Hæc* Adiaphora, quæ nec ad felicitatem, nec ad infelicitatem conferunt: vt ſunt diuitiæ, ſanitas, vires, & id genus. *Inter Zenonia ſcita, Diogenes.*

164. Ex virtvte.] *Nam ita Stoici*, ἐπιγεννήματα τῆς ἀρετῆς, τήν τε χαρὰν καὶ τὴν εὐφροσύνην εἶ.: agnata virtutis, & quaſi ſoboles eſſe, gaudium & ſerenitatem mentis.

165. Ferens.] *Ventus, qui à puppe.* οὔρια. *Virgil.*
Exſpectet facilemq; fugam, ventoſq; ferentes.
Plinius Panegyrico: Venti ferentes, & breuis curſus, optentur. *Eſt Græcanicum. Homerus:*
Ἰλιόθεν με φέρων ἄνεμος Κικόνεσσι πέλασσεν.
Idem:
Αἰγύπτῳ ἐπέλασσε φέρων ἄνεμός τε καὶ ὕδωρ.
Vide & epiſt. XXII.

166. Vt in brvma.] *Malim*, vt dies bonus in brumâ, ac frigore apricus locus. *Bruma*, τροπὴ χειμερινὴ, Solſtitium hibernum: *ferè nimboſum aut turbidum; & dies qui circà, ſic appellantur.*

167. Apricvs.] *Soli expoſitus*, ἀνδ. φρίκης.

 168. Alia

cus locus. Quis porrò ſapientum, noſtrorum dico, quibus vnum eſt bonum virtus, negar etiam hæc quæ indifferentia vocamus, habere in ſe aliquid pretij, & [168] alia aliis eſſe potiora? Quibuſdam ex his tribuitur aliquid [169] honoris, quibuſdam multum. Ne erres itaque, inter potiora diuitiæ ſunt. Quid ergo, inquis, me derides, cùm eumdem apud te locum habeant, quem apud me? Vis ſcire, quàm non habeant eumdem locum? mihi diuitiæ ſi effluxerint, nihil auferent, niſi ſemetipſas: tu ſtupebis, & videberis tibi [170] ſine te relictus, ſi illæ à te receſſerint. apud me diuitiæ aliquem locum habent: apud A
XXIII. te, ſummum. ad poſtremum, diuitiæ [171] meæ ſunt: tu diuitiarum es. Deſine ergo philoſophis pecuniâ interdicere: nemo ſapientiam paupertate damnauit. [172] Habebit philoſophus amplas opes: ſed nulli detractas, nec alieno [173] ſanguine cruentas, ſine cuiuſquam iniuriâ partas, ſine ſordidis quæſtibus, quarum tam honeſtus ſit exitus quàm introitus, quibus nemo ingemiſcat, niſi malignus. In quantum vis, exaggera illas, honeſtæ ſunt: in quibus cùm multa ſint quę quiſque ſua dici velit, nihil eſt quod quiſquam ſuum poſſit dicere. Ille verò fortunæ benignitatem à ſe non ſubmouebit, & patrimonio B
per honeſta quæſito nec gloriabitur, nec erubeſcet. Habebit tamen etiam quo glorietur, ſi apertâ domo, & admiſſâ in res ſuas ciuitate, poterit dicere: Quod quiſque ſuum agnouerit, tollat. O magnum virum, [174] optimè diuitem, ſi opus ad hanc vocem conſonet! ſi poſt hanc [175] vocem tantundem habuerit! ita dico, ſi tutus & ſecurus ſcrutationem populo præbuerit: ſi nihil quiſquam apud illum inuenerit, quò [176] manus iniiciat: audacter & propalam erit diues. Sicut ſapiens nullum denarium intra limen ſuum admittet, malè intrantem: ita & magnas opes, munus fortunæ, fructúmque virtutis, non repudiabit, nec excludet. Quid enim eſt, quare illis bonum locum inuideat? veniant, hoſpitentur. Nec iactabit illas, nec abſcondet. alterum [177] infruniti animi eſt; alterum timidi & puſilli, velut magnum bonum intra [178] ſinum continentis. Nec, vt dixi, eiiciet illas è domo. Quid enim dicet? vtrúmne, Inutiles eſtis: an, Ego vti diuitiis neſcio? Quemadmodum etiam ſi pedibus ſuis poterit iter conficere, aſcendere tamen vehiculum malet: ſic ſi poterit eſſe diues, volet: & habebit vtique opes, ſed tamquam leues & auolaturas: nec vlli alij, nec ſibi graues eſſe patietur. Donabit. Quid erexiſtis aures? quid expeditis ſinum? Donabit, [179] aut bonis, aut eis quos facere poterit bonos. Donabit cum ſummo conſilio, digniſſimos eligens: vt qui meminerit, tam expenſorum quàm acce- C

pto-

168. ALIA ALIIS.] *Stoicorum hæc diuiſio. Alia* Bona, *alia* Mala *ſunt, alia* Indifferentia. *Sola virtus, bonum: ſola malitia, malum. Indifferentia, per ſe nec bona, nec mala; vſus dat iis nomen, ſiue cùm Virtus, ſiue cùm Malitia acceſſit. Eorum alia ſunt* Producta, *alia* Abducta. *Producta, quæ æſtimationem, & appetitionem habent: Abducta, quæ deæſtimationem, & fugam. Sed ipſa Producta, iterùm triplicia,* Animi, Corporis, Externa. *Animi, vt ingenium, ars, ſcientia: Corporis, vt ſanitas, vires: Externa, vt opes, gloria, nobilitas. Ex his mens Senecæ liquet, Adiaphora* habere aliquid pretij, *id eſt* ἀξίαν, *vt illi loquuntur, ſiue æſtimationem. Item* alia aliis potiora, *vt illa animi, corporeis; corporea, externis. Sed & inter ſingula ipſa, gradus. Vide me in Manud.* II. *Diſſert.* XXI. *&* XXII.

169. HONORIS.] *Vertit* ἀξίαν.

170. SINE TE.] *Nam in quoſdam hoc conuenit:*
Ἀργύριόν ἐστιν αἷμα καὶ ψυχὴ βροτοῖς:
Pecunia, anima & ſanguis eſt mortalibus:

171. MEÆ SVNT.] *Ego vtor, & impero: ipſæ tibi, & mancipium earum es. Non poſſides, ſed poſſideris. Vide epiſt.* VIII.

CAP. XXIII. 172. HABEBIT.] *Habere poterit.*

173. SANGVINE.] *Non ſpolium aut prædam, è damnatione aliorum. Hæc autem omnia de ſe, & pro ſe, Seneca.*

174. OPTIME.] *Vellem iterari,* O optimè.

175. VOCEM TANTVNDEM.] *Illud,* vocem, *redundat.*

176. MANVS INIICIAT.] *Vt in re ſuâ vindicandâ. Poeta:*
Et dicam, meus eſt, iniiciamq; manus.

177. INFRVNITI.] *Meus ſcribit,* infroniti. *Feſtus:* Fruniſcor, & Frunitum dixit Cato. noſque D
cùm adhuc dicimus Infrunitum, certum eſt antiquos dixiſſe Frunitum. *Agellius* IV. *cap.* IX. Verba infrunita & obtundentia. *Noſter de Benef.* III. *cap.* XVI. Infrunita eſt & antiquaria. *In Sacris:* Animo irreuerenti & infrunito. *Concilium Matiſconenſe* II. *can.* XIX. Cognouimus quoſdam clericos infrunitos, ad ferales reorum ſententias frequenter accedere. *Eſt quaſi* ἄφρων, *vel Infrons: & in Gloſſis explicatur,* Ἀπειρόκαλος, infrunitus, inſolens.

178. SINVM.] *Ad accipiendum ſcilicet.*

179. AVT BONIS.] *Qui vos non eſtis, iſti improbi & calumniantes.*

180. Ex-

A ptorum rationem eſſe reddendam. Donabit ex rectâ & probabili cauſsâ. nam inter turpes iacturas malum munus eſt. Habebit ſinum facilem, non perforatum: ex quo multa [180] exeant, nihil [181] excidat. Errat, ſi quis exiſtimat facilem rem eſſe dona- XXIV. re. Plurimum iſta res habet difficultatis, ſi modò conſilio tribuitur, non caſu & impetu ſpargitur. Hunc [182] promereor, illi reddo: huic ſuccurro, huius miſereor. illum [183] inſtruo, dignum quem non [184] diducat paupertas, nec occupatum teneat. Quibuſdam non dabo, quamuis deſit: quia etiam ſi dedero, erit defuturum. quibuſdam offeram, quibuſdam etiam [185] inculcabo. Non poſſum in hac re eſſe negligens: numquam magis [186] nomina facio, quàm cum dono. Quid? tu, inquis, recepturus donas? imò non [187] perditurus. Eo loco ſit donatio, vnde repeti non debeat, reddi poſſit. Beneficium collocetur, quemadmodum theſaurus altè obrutus: quem non eruas, niſi fuerit neceſſe. Quid? [188] domus ipſa diuitis viri, quantam habet benefaciendi materiam? Quis enim liberalitatem tantùm ad [189] togatos vocat? hominibus prodeſſe natura iubet: ſerui liberíne ſint, ingenui an libertini, [190] iuſtæ libertatis, an [191] inter amicos datæ, quid refert? B vbicumque homo eſt, ibi beneficio locus eſt. Poteſt etiam pecuniam ſuam intra limen ſuum diffundere, & liberalitatem exercere: quæ non quia liberis debetur, ſed quia à [192] libero animo proficiſcitur, ita nominata eſt. Hæc apud ſapientem nec vmquam in turpes indignosque impingitur, nec vmquam ita defatigata erit, vt non quotiens dignum inuenerit, quaſi ex pleno fluat. Non eſt ergo quòd perperam exaudiatis, quæ honeſtè, fortiter, animosè, à ſtudioſis ſapientiæ dicuntur: & hoc primum attendite. [193] Aliud eſt, ſtudioſus ſapientiæ: aliud, iam adeptus ſapientiam. Ille tibi dicet: Optimè loquor, ſed adhuc inter mala voluor plurima. Non eſt, quòd me [194] ad formulam meam exigas: cummaximè facio me [195] & formo, & ad exemplar ingens attollo. ſi proceſſero, quantum propoſui, exige, vt dictis facta reſpondeant. Aſſecutus verò humani boni ſummam, aliter tecum aget, & dicet: Primùm, non eſt, quòd tibi permittas de melioribus ferre ſententiam. mihi iam quod argumentum eſt recti contigit, malis diſplicere. Sed vt tibi rationem reddam, quam nulli mortalium inuideo, audi quid promit- C tam, & quanti quæque æſtimem. Diuitias nego bonum eſſe: nam ſi eſſent, [196] bonos facerent. nunc quoniam quod apud malos deprehenditur, dici bonum non poteſt; hoc

180. EXEANT.] *Conſilio.*

181. EXCIDAT.] *Caſu aut leuitate.*

CAP. XXIV. 182. PROMEREOR.] *Vltrò deuincio, & beneficiis ad me duco.*

183. INSTRVO.] *Lautiorem amplioremq́ facio.*

184. DIDVCAT.] *Abſtrahat & auellat à grauioribus. Scripti tamen ferè*, deducat: *& paupertas nimirum deprimit detrahitq́ ad alta conantes. Hæc autem omnia in ſuâ perſonâ: & reuera liberalis fuit. Iuuenalis:*

D Nemo petit, modicis quæ mittebantur amicis
A Senecâ.

Martialis:

Piſones, Senecaſque, Memmioſque
Et Criſpos mihi redde, ſed priores.

185. INCVLCABO.] *Obtrudam, & quaſi inuitis donabo: nempe verecundis & molliori fronte.*

186. NOMINA FACIO.] *Pecuniam occupo, colloco. Fænerari eſt, dare in loco.*

187. PERDITVRVS.] *Vt prodigi. Tacitus, de Othone:* Perdere iſte ſciet, donare neſciet.

188. DOMVS IPSA.] *Familia illa magna, & tot ſerui.*

189. TOGATOS.] *Ciues & liberos.*

190. IVSTÆ LIBERT.] *Plena & legitima: quæ* Vindictâ, Cenſu, Teſtamento *parabatur. Cicero in Topic. Vlpianus Inſtit. Tit.* 1.

191. INTER AMICOS.] *Quæ non iuſta aut plena: & hi tales (verba Taciti)* vinculo aliquo ſeruitutis attinebantur. *Dari ea minùs ſollenniter ſolet,* Inter amicos, In conuiuio, Per epiſtolam. *Videſis noſtra ad* XIII. *Annal.*

192. LIBERO.] *Non coacto, nec adſtricto: tota voluntaria eſt. Sed & libero homine digna.*

193. ALIVD STVDIOSVS.] *Qui iam proficit, & eſt in parandâ ſapientiâ. Stoici in his vocibus crebri. nam Virtus apud eos* Scientia *eſt; Vitium*, Ignorantia. *Itaq.* Studioſus *ſiue* σπουδαῖος, qui dat operam: σπουδαῖος *ſiue* Eruditus, *qui iam peruenit, & eſt adeptus. Ego in* II. *Manud. Diſſ.* 1.

194. AD FORMVLAM.] *Ad præſcriptum & legem, quam ſequor & mihi dixi.*

195. ET FORMO.] *Hoc etiam verbo vtebantur. atque ita in Arriani Diſſertat.* II. *cap.* XIV. ὁ τυπούμενος, καὶ ὁ τετυπωμένος: qui formatur, & qui iam factus. *vt iamnunc*, Studioſus & Eruditus.

196. BONOS FACERENT.] *Nam, aiebant Stoici,* boni eſt proprium ſemper prodeſſe & iuuare;

 ſicut

hoc illis nomen nego. ceterùm & habendas eſſe, & [197] vtiles, & magna commoda adferentes, fateor. A
XXV. Quid ergo ſit, quare illas non in bonis numerem, & quid in illis præſtem aliud, quàm vos, quoniam inter vtroſque conuenit habendas, audite. Pone in opulentiſſimâ me domo, pone aurum argentumque in promiſcuo vſu ſit: non ſuſpiciam me ob iſta, quæ etiam ſi apud me, extra me tamen ſunt. In [198] ſublicium pontem me transfer, & inter egentes abige: non ideò tamen me deſpiciam, quòd in illorum numero conſideo, qui manum ad ſtipem porrigunt. quid enim ad rem, an fruſtum panis deſit, cui non deeſt mori poſſe? Quid ergo eſt? domum illam ſplendidam malo, quàm pontem. Pone [199] in inſtrumentis ſplendentibus, & delicato apparatu: nihilo me feliciorem credam, quòd mihi [200] molle erit amiculum, quòd [201] purpura conuiuis meis ſubſternetur. Nihilo miſerior ero, ſi laſſa ceruix mea in manipulo fœui acquieſcet, ſi ſuper Circenſe [202] tomentum, per ſuturas veteris lintei effluens, incubabo. Quid ergo eſt? malo quid mihi animi ſit oſtendere, [203] prætextatus & [204] candidatus, quàm nudis ſcapulis [205] & fœtentibus. Vt omnes mihi dies ex voto cedant, nouæ gratulationes prioribus ſubtexantur: non ob hoc mihi placebo. B Muta in contrarium hanc indulgentiam temporis: hinc illinc percutiatur animus, damno, luctu, incurſionibus variis, nulla hora ſine aliquâ querelâ ſit: non ideò me dicam inter miſerrima miſerū, non ideò aliquem execrabor diem. [206] prouiſum eſt enim à me, ne quis mihi ater dies eſſet. Quid ergo eſt? malo gaudia temperare, quàm dolores compeſcere. Hoc tibi ille Socrates dicet: Fac me victorem vniuerſarum gentium: [207] delicatus ille Liberi currus triumphantem vſque

[208] ad

ſicut caloris, calfacere. *Quod igitur nō ſemper facit, non bonum. Addebant:* Quo benè & malè vti licet, non eſt bonum: tale, opes & ſanitas: non ergo bona. *Diogenes in Zenone.*

197. VTILES.] *Inter εὔχρηστα.*

CAP. XXV. 198. SVBLICIVM.] *In pontibus, & vbi commeatus creber ac tranſitus, vulgò mendici. Iuuenalis:*

*Vide I. Elector. cap. XIII.

Inuitatus ad hæc aliquis de ponte, negabit.

Ibi Scholiaſtes: Quia mendici in pontis itinere ſedent. *Iterùm Iuuenalis:*

—— diruſq; à ponte ſatelles:

& Scholiaſtes: De numero mendicorum. *Sed & tertiùm:* Nulla crepido vacat, nuſquam pons?

199. IN INSTRVMENTIS.] *In lectis ipſis aureis, vel auratis; ſtragulis purpureis. Licet & laxè capere, triclinij menſæq; inſtructum & ornamenta. Pincianus legebat,* in ſtramentis: *capiebatq; ipſa illa pretioſa ſtrata.*

200. MOLLE ERIT.] *Cœnatoria veſtis. Malle autem, vt Plautus:* pro loricâ malacum capiam pallium: *vbi item de cœnatoria. Erant è meliore lanâ, & ſæpe purpureæ: ideò* molles, *an & quia mallium?*

201. PVRPVRA.] *Cicero Philipp.* II. Conchyliatis Cn. Pompeij periſtromatis ſeruorum lectos in cellis ſtratos videres. *Virgilius:*

—— ſtratoq; ſuper diſcumbitur oſtro.

Martialis:

Cubitiſque trudit hinc & inde conuiuas
Effultus oſtro ſericiſq; puluillis.

Tricliniaria, *hæc ſtrata appellat Plinius, & è* dibaphâ Tyriâ *iam vulgò facta oſtendit, libro* IX. *capite* XXXVI.

202. TOMENTVM.] *Culcitæ infarctum, è villis laniſve breuibus: ſed & è paleis aut ſectis ſtramentis. Hoc poſtremum genus viliſſimum, &* Circenſe *dictum; quia venale illic, an quia inibi pauperes indormiebant? Martialis:*

Tomentum, conciſa palus, Circenſe vocatur.

De hoc tali, Tacitus V. *Annal.* Druſus exſtinguitur, cùm ſe miſerandis alimentis, mandendo è cubili tomento, nonum ad diem ſuſtentaſſet. *Aluit nempe ſe arundinibus illis, aut cartilagineis calamis ibi inſertis.* C

203. PRÆTEXTATVS.] *In veſte magiſtratus. Malim tamen,* pexatus: *& eſt in vett.* prætaxatus.

204. CANDIDATVS.] *Veſte ac colore honeſtiarum: ſuprà, cap.* II. *Mei libri,* clamidatus: *alij* cauſeatus, *vel* camiſatus: *Mureti, vt ait,* canuſinatus. *quod probat: quia Canuſinæ lanæ bonæ & molles. Fateor, ſed vix ſcio an honeſtioribus in vſu, ob colorem, qui aut fuſcus in iis, aut ruffus. Vide Martialem epig.* CXXVII. *&* CXXIX. *libri* XIV. *Ille idem* Lecticarios *facit* canuſinatos, *&* pueros: *ideò non hic admittam. Magis, quod in quibuſdam,* gauſapatus. *Nam* Penulæ Gauſapinæ *in vſu, contra frigus: & in Petronio etiam* coccinæ. *Vide Martial. epigram.* CXLV. *libri* XIV. *&* LIX. *libri* VI. *Si autem hoc, tum legam* petaſatus: *vt hæc ad itineraria tegmina referantur.* D

205. ET FOETENTIBVS.] *A Mureto eſt. & ſanè mei libri conſonent, in quibus,* aut ferentibus. *Tamen cur hic de fœtore? dubito: & alij libri,* aut ſententiis; *alij,* aut aſſentientes; *quidam,* aut ſuris. *Pollutum eſt: quis purgat? è meis conabar,* aut verendis: *ea eſſent τὰ αἰδοῖα. Ex aliis, vellem* aut ſemitectis.

206. PROVISVM.] *Nam ratio & ſapientia, bona mihi omnia & candida facient, meâ interpretatione. Aut bonum veniet, aut bonum fiet.*

207. DELICATVS.] *Hederâ & vuis ornatus, gemmeus aureuſque.*

A [208] ad Thebas à ſolis ortu vehar: iura reges [209] Perſarum petant: me hominem eſſe tum
maximè cogitabo, [210] cùm Deus vndique conſalutabor. Huic tam ſublimi faſtigio con-
iunge protinus præcipitem mutationem: in alienum imponar [211] ferculum, exornatu-
rus victoris ſuperbi ac feri pompam: non humilior ſub [212] alieno curru agar, quàm in
meo ſteteram. Quid ergo eſt? vincere tamen, quàm capi malo. Totum fortunæ regnum
deſpiciam: ſed ex illo, ſi dabitur electio, molliora ſumam. Quidquid ad me venerit,
bonum fiet: ſed malo faciliora ac iucundiora veniant, & minus vexatura tractantem.
Non eſt enim quòd vllam exiſtimes eſſe ſine labore virtutem: ſed quædã virtutes [213] ſti-
mulis, quædam [214] frænis egent. Quemadmodum corpus in [215] procliuo retineri debet,
in ardua impelli: ita quædam virtutes in procliui ſunt, quædam cliuum ſubeunt. An
dubium ſit, quin aſcendat, nitatur, obluctetur patientia, fortitudo, perſeuerantia, & quę-
cumque alia duris oppoſita virtus eſt, & fortunam ſubigit? Quid ergo? non æquè mani-
feſtum eſt per deuexum ire liberalitatem, temperantiam, manſuetudinem? In his con-
B tinemus animum, ne prolabatur: in illis exhortamur, incitamuſque. Acerrimas ergo
paupertati adhibebimus; illas quæ [216] pugnare ſciunt, fortiores: diuitiis illas diligentio-
res, quæ ſuſpenſum gradum ponunt, & [217] pondus ſuum ſuſtinent. Cùm hoc ita xxvi.
diuiſum ſit, malo has in vſu mihi eſſe, quæ exercendæ tranquilliùs ſint, quàm eas qua-
rum experimentum ſanguis & ſudor eſt. Ergo non ego, inquit ſapiens, aliter viuo quàm
loquor; ſed vos aliter auditis. Sonus tantummodo verborum ad aures veſtras peruenit:
quid ſignificet, non quæritis. Quid ergo inter me ſtultum, &, te ſapientem intereſt, ſi
vterque habere volumus? plurimum. [218] Diuitiæ enim apud ſapientem virum in ſerui-
tute ſunt: apud ſtultum in imperio. ſapiens diuitiis nihil permittit: vobis diuitiæ om-
nia. Vos, tamquam aliquis vobis æternam poſſeſſionem earum promiſerit, aſſueſcitis il-
lis, & cohæretis: ſapiens tunc maximè paupertatem meditatur, cùm in mediis diuitiis
conſtitit. Numquam imperator ita paci credit, vt non ſe præparet bello: quod [219] etiam-
ſi non geritur, indictum eſt. Vos domus formoſa, tamquam nec ardere nec ruere poſſit,
C inſolentes: vos opes, tamquam periculum omne tranſſcenderint, maioreſque ſint quàm
quibus conſumendis ſatis virium habeat fortuna, obſtupefaciunt. Otioſi diuitiis ludi-
tis, nec prouidetis illarum periculum. ſicut [220] barbari plerumque incluſi, & [221] ignari
machinarum, ſegnes laborem obſidentium ſpectant, nec quò illa pertineant, quæ ex lon-
ginquo inſtruuntur, intelligunt. Idem vobis euenit. marcetis in veſtris rebus: nec co-
gitatis, quot caſus vndique immineant, iamiamque pretioſa ſpolia [222] laturi. Sapienti
quiſ-

208. Ad Thebas.] *Ea patria Bacchi, & domitis Indis triumphans huc venit.*

209. Persarum.] *Aptum videtur. nam ij potentiſſimi in Oriente. Tamen ſcripti mei*, penatum: *alij*, penarum. *Nihil melius elicio.*

210. Cum Deus.] *Sic olim reſtitui, Elector.* II.
D *cap.* IX.

211. Ferculum.] *Nota, imponi ſolere ipſos captiuos in ferculum, magis ſic conſpectui & oſtentui. Ioſephus, triumpho Veſpaſianorum:* Impoſitus erat in quoq; ferculo dux vrbis captæ. *Seneca Tragicus:*
Non captiua dabit brachia vinculis,
Nec pompæ veniet nobile ferculum.

212. Alieno currv.] *Idem mihi animus triumphato, qui triumphanti.*

213. Stimulis.] *Vt in aduerſis.*

214. Frænis.] *In proſperis. Adde huic rei epiſt.* LXVI. *ſub finem.*

215. Proclivo.] *In prono & inclinato:* deuexum *ipſe mox reddit.*

216. Pugnare sciunt.] *Eraſmus*, quæ impugnatæ fiunt: *ſed libri meliores ab hac lectione. Dubito tamen an non*, pugnare ſunt fortiores.

217. Pondus suum.] *Id eſt, ſufflaminant ſe, nec patiuntur per prona delabi.*

Cap. XXVI. 218. Divitiæ enim.] *Similia ſuprà, cap.* XXII. *in fine.*

219. Etiamsi non.] *Etſi nondum in manu eſt, tamen præ manu eſt. Alludit ad bella, quæ ſollenniter indici per Fetiales ſolent.*

220. Barbari.] *Ita Cæſar, de Gallis, Comment.* II. Vbi vineis actis, aggere ſtructo, turrim conſtitui procul viderunt, primùm irridere ex muro atque increpitare verbis, quò tanta machinatio, ex tanto ſpatio, exſtrueretur? Vbi verò moueri, & appropinquare mœnibus viderunt nouâ atque inuſitatâ ſpecie commoti, legatos ad Cæſarem de pace miſerunt.

221. Ignari machin.] *Tacitus* XII. *Annal.* Nihil tam ignarum barbaris, quàm machinamenta, & aſtus oppugnationum.

222. Laturi.] *Nempe* caſus *illi, qui velut hoſtes imminent. Poſſet &*, daturi.

223. Præ-

quiſquis abſtulerit diuitias, omnia illi ſua relinquet: viuit enim [223] præſentibus lætus, A
futuri ſecurus. Nihil magis, Socrates inquit, aut aliquis alius, cui idem ius aduerſus hu-
mana atque eadem poteſtas eſt, perſuaſi mihi, quàm ne ad opiniones veſtras [224] actum
vitæ meæ flecterem. Solita conferte vndique verba: non conuiciari vos putabo, ſed va-
gire velut infantes miſerrimos. Hæc dicet ille, cui ſapientia contigit: quem animus vi-
tiorum immunis increpare alios, non quia odit, ſed in remedium, iubet. Adiiciet his
illa: Exiſtimatio me veſtra non meo nomine, ſed veſtro mouet. odiſſe, & laceſſere
virtutem, bonæ ſpei [225] eiuratio eſt. Nullam mihi iniuriam facitis. ſicut [226] ne diis qui-
dem hi, qui aras euertunt: ſed malum propoſitum apparet, malumque conſilium,
etiam vbi nocere non potuit. Sic veſtras hallucinationes fero, quemadmodum Iupiter
optimus maximus ineptias poëtarum: quorum alius illi [227] alas impoſuit, alius [228] cor-
nua: alius adulterum illum induxit, & [229] abnoctantem: alius ſæuum [230] in deos, alius
iniquum in homines: alius raptorem ingenuorum, corruptoremque, & [231] cognatorum
quidem: alius [232] parricidam, & regni alieni paternique expugnatorem. Quibus nihil B
aliud actum eſt, quàm vt pudor hominibus peccandi demeretur, ſi tales deos credidiſ-
ſent. Sed quamquam iſta me nihil lædant, veſtrâ tamen vos moneo cauſâ: ſuſpicite
virtutem. Credite his, qui illam diu ſecuti, magnum quiddam ipſos, & quod in dies
maius appareat, ſequi clamant. Et ipſam vt deos, & profeſſores eius vt antiſtites coli-
te: & quotiens mentio ſacra litterarum interuenerit, [233] fauete linguis. Hoc verbum
non, vt plerique exiſtimant, [234] à fauore trahitur: ſed imperatur ſilentium, vt ritè per-
XXVII agi poſſit ſacrum, nullâ voce malâ obſtrepente. Quod multo magis neceſſa-
rium eſt imperari vobis, vt quotiens aliquid ex illo proferetur oraculo, intenti & com-
preſſâ voce audiatis. Cùm [235] ſiſtrum aliquis concutiens ex imperio mentitur; cùm ali-
quis [236] ſecandi lacertos ſuos artifex, brachia atque humeros [237] ſuſpensâ manu cruen-
tat; cùm aliqua [238] genibus per viam repens [239] vlulat; [240] laurumque [241] linteatus ſenex,
& me-

223. PRÆSENTIBVS.] *Horatianum eſt:*
Lætus in præſens animus, quod vltrà eſt
Oderit curare.

224. ACTVM VITÆ.] *Epiſtolâ* XCI. Natura omnibus animalibus facilem actum vitæ daret: *vti & vulgò* Agere vitam.

225. EIVRATIO.] *Feſtus:* Eiuratio ſignificat, non poſſe id, quòd deſideretur, præſtari. *Sic noſter De Benef.* VI. *cap.* IV. Eiurare ius faſque: *Plautus,* Eiurare militiam: *Cicero,* bonam copiam: *quò noſter videtur alludere. Eiurare igitur* bonam ſpem, *eſt iuramento eam à ſe reiicere & abdicare: adeò virtutem non habere, vt nec eius ſpem reliquam. Vno verbo, deſperati homines ſunt, qui laceſſunt virtutem.*

226. NE DIIS QVIDEM.] *Similia, De Conſtant. ſap. cap.* IV. *De Benef.* VII. *cap.* VII.

227. ALAS IMPOS.] *Cygnum fecit, cùm adulterauit Ledam.*

228. CORNVA.] *Taurum, cùm Europam.*

229. ABNOCTANTEM.] *A Iunone ſuâ noctibus emanentem. In Pandectis:* Ne præſes extra prouinciam abnoctet. *Scripti tamen,* obnoctantem.

230. IN DEOS.] *Saturnum, quem exſecuit: Vulcanum, quem præcipitauit: Iunonem, quam de cælo pedibus ſuſpendit.*

231. COGNATORVM.] *Ganymedis. qui Trois filius, at Tros ab Aſſaraco & Ioue.*

232. PARRICIDAM.] *Deiecto pulſoque Saturno.*

233. FAVETE.] *In rebus diuinis, cùm fierent, de more hoc imperabatur: Briſſonium in Formulis vide.*

234. A FAVORE.] *Quidni trahatur? certè tam hoc à fauore ducitur, quàm calere à calore. Sed puto fuiſſe,* ad fauorem trahitur: *ſine etiam,* trahit. *& ſententia ita poſcit. Ambigebatur ſuper priſci dicti mente. alii cenſebant fauentiam imperari, alii ſilentium: & his Seneca accedit. Donatus:* In ſacris, ore fauere, eſt ſilentium accommodare. *Feſtus:* Paſcito linguam, id eſt coërceto: *à quo ſimplici eſt,* compeſcito. *Sic Græci:* σῖγα πᾶς ἴςω λεώς. *Quidam hoc totum gloſſema faciunt: non auſim, & bellè ad mentem Senecæ facit. Non hoc volo, inquit, vt faueatis bonis (vos tam diſſimiles non poteſtis) ſed vt de iis ſileatis.* C

CAP. XXVII. 235. SISTRVM.] *Crepitaculum æneum, quo Iſidis ſacerdotes vſi. Apuleius:* Æreis, & argenteis, & aureis ſiſtris argutum tinnitum conſtrepentes. *Deſcribit idem libro* XI. *& apparet in monumentis.* D

236. SECANDI.] *Vt Bellonarii, Galli, & id genus.*

237. SVSPENSA.] *Irridet: quaſi dicat, non ſeriò nimis ſecant, ſed manu altùm elatâ, molliter impreſſâ. Ideò Commodus* Bellonæ ſeruientes, verè exſecare brachium præcepit, ſtudio crudelitatis: *Lampridius.*

238. GENIBVS.] *Templa verſus, opinor. Tibull.*
Non ego tellurem genibus perrepere ſupplex.

239. VLVLAT.] *Triſti voce inclamat, aut minatur.*

240. LAVRVMQVE.] *Vaticinii ſignum, vel luſtrationis.*

241. LINTEATVS.] *Ægyptiorum ſacerdotum ritu.*

242. LV-

A & medio [242] lucernam die præferens, conclamat, iratum aliquem deorum; concurritis & auditis, & [243] diuinum eſſe eum, inuicem mutuum alentes ſtuporem, adfirmatis. Ecce Socrates ex illo carcere, quem intrando purgauit, omnique honeſtiorem curiâ reddidit, proclamat: Quis iſte furor? quæ iſta inimica diis hominibuſque natura eſt? infamare virtutes, & malignis ſermonibus ſancta violare? Si poteſtis, bonos laudate: ſi minùs, tranſite. Quod ſi vobis exercere tætram iſtam licentiam placet, alter in alterum incurſitate. nam cùm [244] in cælum inſanitis, non dico ſacrilegium facitis, ſed operam perditis. Præbui ego aliquando [245] Ariſtophani materiam iocorum: tota illa comicorum poëtarum manus in me venenatos ſales ſuos effudit. Illuſtrata eſt virtus mea, per ea ipſa, per quæ petebatur. [246] produci enim illi & tentari expedit: nec vlli magis intelligunt quanta ſit, quàm qui vires eius laceſſendo ſenſerunt. Duritia ſilicis nulli magis, quàm ferientibus, nota eſt. Præbeo me non aliter, quàm rupes aliqua in [247] vadoſo mari deſtituta, quam fluctus non deſinunt vndecumque moti ſunt verberare: nec ideò
B aut loco eam mouent, aut per tot ætates crebro incurſu ſuo conſumunt. Aſſilite, facite impetum: ferendo vos vincam. In ea, quæ firma & inſuperabilia ſunt, quidquid incurrit, [248] malo ſuo vim ſuam exercet. Proinde quærite aliquam mollem cedentemque materiam, in quam tela veſtra figantur. Vobis autem vacat aliena ſcrutari mala, & ſententias ferre de quoquam? Quare hic philoſophus laxiùs habitat? quare hic lautiùs cænat? [249] Papulas obſeruatis alienas, ipſi obſiti pluriimis vlceribus. Hoc tale eſt, quale ſi quis pulcherrimorum corporum næuos aut verrucas derideat, quem fœda ſcabies depaſcitur. Obiicite Platoni, quòd [250] petierit pecuniam: Ariſtoteli, quòd [251] acceperit: Democrito, quòd [252] neglexerit: Epicuro, quòd [253] conſumpſerit: [254] mihi ipſi [255] Alcibiadem

242. LVCERNAM.] *Quare? an vt quaſi præſens numen eſſe teſtaretur? an quia ſic ad templum ibat? De Lucernis porrò ad feſta aut ſacra, ſcripſi*
C *I. Elect. cap.* III.

243. DIVINVM.] *Entheum, deo plenum; ſiue etiam, vatem & præſagum.*

244. IN CÆLVM.] *Homines iſtos cæleſtes.*

245. ARISTOPHANI.] *Hodieq; ſales illi leguntur, præſertim in fabulâ* Nubibus.

246. PRODVCI.] *In campum & in arenam. à gladiatoribus, aut athletis.*

247. VADOSO.] *Mallem*, vndoſo.

248. MALO SVO.] *Qui verberat, vapulat; qui petit, læditur. vt ſi manum in ſilicem impingas.*

249. PAPVLAS.] *Tubercula, puſtulas: vnde & papillæ.*

250. PETIERIT.] *Dum nauigat in Siciliam, ad*
D *Dionyſium & Dionem.*

251. ACCEPERIT.] *Ab Alexandro ſuo, & ſæpius.*

252. NEGLEXERIT.] *Cùm hereditatem haberet* centum talentorum: *quam fratribus reliquerit; pauxillo ad peregrinationem retento.*

253. CONSVMPSERIT.] *Vt quidam obiecerunt*, minam cottidie in cibos impendit. *Pete à Diogene hæc talia.*

254. MIHI IPSI.] *Cui? Seneca, volunt viri doctiſſimi: & ad eum ſequentia referenda. Quod mihi nulla moda videtur. vbi enim Socratici ſermonis pauſa vel abruptio? continuo omnia filo hærent: & addo, quòd ſequentia ne poſſint quidem decorè à Senecâ dici. Vt*, O vos maximè felices, cùm primùm vobis vitia noſtra imitari contigerit! *Hocne ille de ſe, tam ſuperbum? Item*: At ego ex alto proſpiciens, video quæ tempeſtates, *&c. quaſi ipſe ille ſit in edita, & Sapientiæ arce: quod ſuprà (cap.* XXIIII.*) valdè amolitus eſt, & negauit. Ergo mihi verum, iſta Socratis etiam eſſe. Sed quomodo, inquiunt, poſſunt, cùm tempora diſſentiant? Ecce, de* Ariſtotele *præiuit*, pecuniam accepiſſe: *quomodo id autem Socrates ſcire potuerit, cùm Ariſtoteles iuuenis admodum, & vix viginti annos natus, cùm ille obiit? & tunc certè dynaſtis nullis notus aut gratus. De* Epicuro, *magis etiam vrget. nam ille annis circiter* LX. *in lucem venit, poſtquàm Socrates luce exiuit. Quæ igitur hæc diuinatio? dicam. Socratem excitat Seneca ab inferis, ſed quaſi in illo æuo & re præſenti locuturum. Ponit illum quidem, aut potiùs reponit, in carcere: quia id tribunal videbatur decere hanc concionem. Nónne ſic oratores, & nominatim Cicero Ap. Claudium Cæcum è mortuis aduocat, & appoſita facit dicere illi æuo? ſimilis Præſapapœia hîc eſt: aut ſi aliter etiam, quid magni mali? Ipſe Plato, in Dialogis, hanc in perſonis temporibúſque inconuenientiam ſæpe peccat: vt exactè Athenæo notatum libro* V. *Calor aut intentio ſcribentium talia excuſat.*

255. ALCIBIADEM.] *Hæc iidem illi tollunt, aut mutant, ne ad Socratem ducant. Itaque è libris conijciunt*, aſſem & prædium. *Obiicite mihi, ait Seneca, opes meas duplices, vel in fœnore & pecuniâ, vel in agris. Neque nego libros quoſdam præferre:* alicubi ad ſe & Phædrum; *alios*, alicubi aſſem & pedrum; *alios denique*, aſſem & pedum. *Sed tamen vulgatam ego teneo & tueor: etſi affectus valdè ad te (vir magne quem hîc intellego) trahit. Nam primùm, de diuitiis ſignatè non hic ſermo: & ſi eſſet, non ad meum guſtum hæc dictio*, aſſem & prædium, *ſingulariter ſic, in amplis diuitiis, efferendi. Quin magis*

dem & Phædrum obiectate. O vos [256] vſu maximè felices, cùm primùm vobis imitari vitia noſtra contigerit! Quin potiùs mala veſtra circumſpicitis, quæ vos ab omni parte confodiunt, alia graſſantia extrinſecus, alia in viſceribus ipſis ardentia? Non eo loco res humanæ ſunt, etiam ſi ſtatum veſtrum parùm noſtis, vt vobis tantum otij ſuperſit, A
XXVIII vt in probra meliorum agitare linguam vacet. Hoc vos non intelligitis, & alienum fortunæ veſtræ vultum geritis: ſicut plurimi, quibus in circo aut in theatro deſidentibus, iam funeſta domus eſt, nec annunciatum malum. At ego ex alto proſpiciens, video quæ tempeſtates aut immineant vobis, paullò tardiùs rupturæ nimbum ſuum, aut iam vicinæ, vos ac veſtra rapturæ, propiùs acceſſerint. Quid porrò, nónne nunc quoque (etiam ſi parùm ſentitis) turbo quidam animos veſtros rotat, & inuoluit, fugientes, petentesque eadem, & nunc in ſublime alleuatos, nunc in infima alliſos [257] rapit?

magis aſſes & prædia? *aut potiùs*, æs & prædia, *vniuersè? Deinde, nihil de Senecâ, vt prædixi: ipſus Socrates eſt, qui loquitur, & ſcimus* Alcibiadem *illi & amores obiectos. Vt alios omittam, Petronius, Lucianus, Theodoretus dicent. Iam de* Phædro, *eadem ſuſpicio ex Sympoſio Platonis, vbi amatoria colloquia, & παιδεραστικά: ſed & ex Dialogo qui* Phædrus *inſcribitur, περὶ καλοῦ ſiue* De pulchro. *Hæc ita habent: at non omitto mei optimi libri ſcripturam,* mihi ipſi aliquid fedum obiectate. *Quæ valdè placeat, ſi in Seneca perſonâ hæc ſcripta. Quod illud fædum?* corrupiſſe cubicula principum fæminarum, *vt apud Tacitum Suillius obiecit. Sed non inducor: quiſque pro ſe cenſeto.* B

256. Vsv.] *Muretus eiecerat, inuitis libris: mutare malim,* ô vos iſti.

CAP. XXVIII. 257. Rapit.] *Abeſt à meis. & verò hîc lacuna ingens, & reliqua deſunt huius libri. Quæ continenter vulgò leguntur, aliena à toto argumento ſunt, & meritò abiunxi.*

L. AN-

L. ANNÆI SENECÆ

DE OTIO AVT SECESSV SAPIENTIS

LIBRI PARS.

B *ARGVMENTVM ET ORDO.*

*L*IBER *hic an Epiſtola fuerit, neſcio: diuellendus tamen à* Vitâ beatâ, *cum quâ commune nihil habet. Sed nec quando ſcriptum iſtud, ſcio: materies & tractatio bona eſt, atque erudita. Quærebatur, An Sapienti non liceret in otium, & à rep. ſecedere? Quærebatur inter Stoicos, qui conſenſu eò vocabant. Ipſe adfirmat: & principium ſcripti deeſt, quæ ſuperſunt, ita habent. Ait ab exemplo principum Stoicorum id ius moremque eſſe: qui etſi miſerunt ad remp. non iuerunt. Quoſdam autem à primâ ætate otium, ſed honeſtum, amplecti: quoſdam in vltimâ, tamquam veteranos, & emeritis iam ſtipendiis, illuc ire. Honeſtum autem otium in ſtudiis Sapientiæ, & contemplatione Naturæ, eſſe. Addit hæc Stoicis, ſed & Epicureis placere: etſi in leui diſſenſu. quod iſti otium ex propoſito petant; illi ex cauſsâ. Nempe ſi reſp. deſperatè corrupta; ſi parua alicui auctoritas aut gratia; item ſi valetudo infirma. Concludit, etiam in otio*
C *Rempublicam tractari. quam duplicem facit, Paruam & Magnam. Illa eſt, finibus certis, legibusque comprehenſa: vt Athenienſis, aut Romana. Hæc ipſe Mundus totus, cui Natura ciues nos dedit. Magnam, etiam in otio & ſeceſſu Sapiens colit tractatque, ſcribendo aut docendo. Hoc Zeno, & Chryſippus fecêre, & plus generi humano profuêre, quàm omnium actuoſorum ſudores & diſcurſus.*

EX CAPITE VIGESIMOSEPTIMO.

* [1] CIRCI nobis magno conſenſu vitia commendant. Licet nihil aliud quod ſit ſalutare tentemus, proderit tamen [2] primò in ſeipſum ſecedere. meliores erimus ſinguli. Quid, quòd ſecedere [3] ad optimos viros, & aliquod [4] exemplum eligere, ad quod vitam dirigamus, licet? [5] quod in otio non fit. Tunc poteſt obtinere quod ſemel placuit, vbi nemo interuenit, qui iudicium adhuc imbecillum, populo adiutore, detorqueat. tunc
D poteſt vita æquali & vno tenore procedere, quam propoſitis diuerſiſſimis ſcindimus. Nam inter cetera mala illud peſſimum eſt, quòd vitia ipſa mutamus. ſic ne hoc quidem nobis contingit, permanere in malo iam familiari. Aliud ex alio placet, vexatque nos. [6] Hoc quoque, quòd iudicia noſtra non tantùm praua, ſed etiam leuia ſunt. Fluctuamus, aliudque ex alio comprehendimus: [7] petita relinquimus, relicta repetimus; alternæ inter cupiditatem noſtram, & pænitentiam vices ſunt. Pendemus enim toti ex alienis iudiciis: & id optimum nobis videtur, quod petitores laudatoreſque multos habet, non id quod laudandum petendumque eſt. Nec viam bonam ac malam per ſe æſtimamus, ſed turbâ veſtigiorum, in quibus nulla ſunt [8] redeuntium. Dices mihi: [9] Quid agis Seneca? deſeris [10] partes. Certè Stoici veſtri dicunt: Vſque ad vltimum vitæ finem [11] in actu erimus, non deſinemus communi bono operam dare, adiuuare ſingulos, opem ferre etiam inimicis, [12] eniti manu. Nos ſumus, qui nullis annis vacationem damus, & quod ait ille [13] vir diſertiſſimus, *Canitiem galeâ premimus*. Nos ſumus, apud quos vſque

eo nihil ante mortem otioſum eſt, vt, ſi res patitur non ſit ipſa mors otioſa. Quid no- A
bis Epicuri præcepta, in ipſis Zenonis [14] principiis, loqueris? Quin tu benè & nauiter, ſi
partium piget, transfugis potiùs, quàm prodis? Hoc tibi in præſentiâ reſpondebo. Num-
quid vis amplius, quàm vt me ſimilem ducibus meis præſtem? Quid ergo eſt? non quò
XXIX. [15] miſerint me illi, ſed quò [16] duxerint, ibo. Nunc probabo tibi, nec deſciſcere me
à præceptis Stoicorum: nam ne ipſi quidem à ſuis deſciuerunt: & tamen excuſatiſſimus
eſſem, etiam ſi non præcepta illorum ſequerer, ſed exempla. Hoc quod dico, in duas di-
uidam partes. Primùm, vt poſſit aliquis, vel à primâ ætate, contemplationi veritatis to-
tum ſe tradere, rationem viuendi quærere, atque exercere, ſecretò. Deinde, [17] vt poſſit
hoc aliquis emeritis iam ſtipendiis, [18] profligatæ ætatis, iure optimo facere, & ad [19] alios
actus animum referre: virginum Veſtalium more, quæ, annis [20] inter officia diuiſis,
XXX. diſcunt facere ſacra, & cùm didicerunt, docent. Hæc Stoicis quoque placere
oſtendam: non quia legem dixerim mihi, nihil contra dictum Zenonis Chryſippíve
committere: ſed quia res ipſa patitur me ire in illorum ſententiam: quam ſi quis ſem- B
per vnius ſequitur, [21] non id vitæ, ſed factionis eſt. Vtinam quidem iam tenerentur om-
nia, & inoperta ac confeſſa veritas eſſet! nihil ex decretis mutaremus: nunc veritatem,
cum eis ipſis qui docent, quærimus. Duæ maximæ in hac re diſſident ſectæ, Epicureo-
rum & Stoicorum: ſed vtraque ad otium diuerſâ viâ mittit. Epicurus ait: *Non accedet*
ad

COMMENTARIVS.

* CAP. XXVIII. *Tenemus hos numeros, ne citationes aliorum falſa ſint aut irrita: etſi ipſi falſi. Omnino autem diuerſum hoc ſcriptum, etſi hactenus cohæſit: & quid* de Beatâ vitâ *eſt? Argumentum diuerſiſſimum*, An ſapiens in otio & ſeceſſu poſſit agere? *quæſitum ideò, quia Stoici eum ad remp. mittebant.*

1. CIRCI NOBIS.] *Quid præiuerit, neſcio: haud multa tamen, ex eo, quòd cap. ſequenti materiam diuidit, & oſtendit ſe tantum non ordiri.* De Circi *autem vitiis, haud improbè: quia à pueris eò trahebantur, & tales ferè ſermones. Alij tamen libri*, cur nobis. *Exordium fuit de malis, quæ adfricat turba.*

2. PRIMÒ IN SE.] *Priſca lectio*: proderit tamen poſſe ipſum ſecedere. *Colonienſis editio veriſſimè*, tamen per ſe ipſum ſecedere: *id eſt, ſeceſſus, ſine alio adſpectu, ſuâ vi proderit.*

3. AD OPTIMOS.] *Ita libri: alij ediderunt, præpoſitione omiſſâ. At Senecæ mens eſt, ipſum Secedere per ſe bonum eſſe: quanto magis, ſi à vulgo & prauis ad bonos itur? Ad quos? nempe cogitatos in mente, aut etiam manu prehenſos & electos.*

4. EXEMPLVM.] *Vide epiſt.* XI.

5. QVOD IN OTIO.] *Tota hæc clauſula (mirum) non Mureto ſolùm, ſed & Eraſmo omiſſa, aliâs talium non æquè libero. Sed libri conſenſu reponunt: legendumq́ pro ſenſu*: quod in otio nónne fit? *aut omiſſâ negatione, vt in vno libro.*

6. HOC QVOQVE.] *Diſtinguam*: vexatq́ue nos hoc quoque.

7. PETITA RELINQ.] *Plautina philoſophia ſimilis:*

Certa amittimus, dum incerta appetimus. atque hoc euenit,
In labore atque in dolore vt mors obrepat interim.

8. REDEVNTIVM.] *Ruunt enim alij ſuper alios, & præcipitant.*

9. QVID AGIS.] *Tale in epiſt.* VIII. Tu me, inquis, vitare turbam iubes, ſecedere, & conſcientiâ contentum eſſe? Vbi illa præcepta veſtra, quę iubent in actu mori? C

10. PARTES.] *Vt in factione, aut bello.*

11. IN ACTV.] *Tacitus* XIV. *Annal.* Aſſumptâ etiam Stoicorum arrogantiâ ſectaque: quæ turbidos, & negotiorum appetentes, facit.

12. ENITI MANV.] *In vitio eſt: quidam libri*, eruti manu. *Ego è vulgatâ eruebam*, mente, manu.

13. VIR DISERTISS.] *Virgilius libro* IX. *de Latinis.*

14. PRINCIPIIS.] *A caſtris ſumptum.*

15. MISERINT.] *Præcipiendo.*

16. DVXERINT.] *Præeundo.* D

CAP. XXIX. 17. VT POSSIT.] *Quomodo poſſit, quâ viâ & lege.*

18. PROFLIGATÆ.] *Iam affectæ, & ad exitum vergentis.*

19. ALIOS ACTVS.] *Meditandi, docendi.*

20. INTER OFFICIA.] *Nam vt Dionyſius lib.* II. *Plutarchus in Numâ produnt, Veſtalium tricennale tempus eſt: exq; eo decē annos diſcunt, decem faciunt, totidem docent. Dixi fuſiùs in De Veſtalibus.*

CAP. XXX. 21. NON ID VITÆ.] *Corrupta, nec boni vllius ſenſus. eſt qui corrigi cenſet*: non id ſectæ. *At libri ſcripti*: non iniuria ſed in factionis eſt. *ex quo ego veriſſimè*, non id curæ, ſed iam factionis eſt. *In ſententiis, crebrò alludit ad Senatum*
ſiue

A *ad remp. ſapiens, niſi ſi quid*[22] *interuenerit.* Zenon ait: *Accedet ad remp. niſi ſi quid*[23] *impedierit.* Alter otium ex propoſito petit, alter ex cauſsâ. Cauſſa autem illa latè patet. ſi reſp. corruptior eſt, quàm vt adiuuari poſſit, ſi occupata eſt malis: non nitetur ſapiens in ſuperuacuum, nec ſe nihil profuturus impendet: ſi parùm habebit auctoritatis aut virium: nec illum erit admiſſura reſp. ſi valetudo illum impediet. Quomodo nauem quaſſam non deduceret in mare, quomodo nomen in militiam non daret debilis: ſic [24] ad iter quod inhabile ſciet, non accedet. Poteſt ergo & ille, cui omnia adhuc in integro ſunt, antequam vllas experiatur tempeſtates, [25] in tuto ſubſiſtere, & protinus commendare ſe bonis artibus: & illud beatum otium exigere, virtutum cultor, quæ exerceri etiam à quietiſſimis poſſunt. Hoc nempe ab homine exigitur, vt proſit hominibus, ſi fieri poteſt, multis; ſi minùs, paucis; ſi minùs, proximis; ſi minùs, ſibi. Nam cùm ſe vtilem ceteris efficit, commune agit negotium. Quomodo qui ſe deteriorem facit, non ſibi tantummodò nocet, ſed etiam omnibus eis, quibus melior factus prodeſſe potuiſſet: ſic ſi quis benè de ſe meretur, hoc ipſo aliis prodeſt, quòd illis profuturum parat.

B Duas reſpublicas animo complectamur, [26] alteram magnam, & verè publicam, quâ XXXI. dij atque homines continentur. in quâ non ad hunc angulum reſpicimus, aut ad illum, ſed terminos ciuitatis noſtrę cum ſole metimur: alteram, cui nos adſcripſit conditio naſcendi. Hæc aut Athenienſium erit, aut Carthaginenſium, aut alterius alicuius vrbis, quæ non ad omnes pertineat homines, ſed ad certos. Quidam eodem tempore vtrique reip. dant operam, maiori minorique: quidam tantùm minori: quidam tantùm maiori. Huic maiori reip. & in otio deſeruire poſſumus. imò vero neſcio an in otio meliùs: vt quæramus, quid ſit virtus, [27] vna pluréſve ſint? natura [28] an ars bonos viros faciat? vnum ſit hoc, quod maria terraſque, & mari ac terris inſerta complectitur, [29] an multa Deus corpora eiuſmodi ſparſerit? continua ſit omnis & [30] plena materia, ex quâ cuncta gignuntur, an [31] diducta, & [32] ſolidis inane permixtum ſit? [33] Deus ſedens opus ſuum ſpectet, an [34] tractet? vtrúmne [35] extrinſecus illi circumfuſus ſit, [36] an toti inditus? [37] immor-

C

ſiue Curiam (teſtis liber De vitâ beatâ, cap. II. III. *& alibi:) ita & hic. Siquis ſemper vnius ſententiæ ſe mancipat, non Senatorem agit, ſed partiarium & factioſum. Tertullianus hoc ſcitè dictum arripuit, etſi inuertit:* Cùm boni coëunt, cùm pij & caſti congregantur, non eſt factio dicenda, ſed Curia: *Apologet. cap.* X.

22. INTERVENERIT.] *Vt ſi patria periclitetur; ſi lex eum cogit; ſi populus ignarum eligit.*

23. IMPEDIERIT.] *Verba ipſa dogmatis:* πολιτεύσεσθαι τὸν σοφὸν, ἂν μή τι κωλύῃ: Iturum ad remp. ſapientem, niſi quid impediat.

24. AD ITER.] *A Mureto eſt. libri antè cuſi:* ſic ad vitam, quam inhabilem. *At ſcripti:* ſic aditum D quod inhabile. *Ad olim vulgatam inclino.*

25. IN TVTO.] Neptunum procul è terrâ ſpectare furentem.

CAP. XXXI. 26. ALTERAM MAGNAM.] *Vide pulchra, epiſt.* LXIX.

27. VNA.] *Iuſtitia, quæ in ſe omnes continet. Siue magis Stoico ſenſu, Virtutem eſſe communiter,* affectionem conſentientem naturæ. *Itaque noſter epiſt.* LXVI. Vnam animi virtutem eſſe, ſed multas eius ſpecies, quæ pro vitæ varietate, & pro actionibus explicantur. *Ego iſta* II. *Ethic.*

28. AN ARS.] *Hoc enim quærebatur,* An docilis virtus eſſet? *Stoici conſenſu affirmabant: quia boni ex malis cottidie fiunt. Alij aliter, qui philoſophiam ſuperuacuam cenſebant. Eorum mente Quinctilianus Declam.* CCLXVIII. Ego autem mores naſci puto, & propriam cuiuſque naturæ virtutem. Alia forſitan diſcantur, boni mores conſtant voluntate. *Vide Manud.* II. *Diſſert.* X.

29. AN MVLTA.] *Democriti, Anaxagoræ, Epicuri dogma, Plures aut infinitos mundos eſſe.*

30. PLENA.] *Sine vacuo.*

31. DIDVCTA.] *Vt in Epicuri atomis: qui idem & Inane ſtatuebat. Democritum ſecutus, cuius opinio:* ἀρχὰς εἶναι τῶν ὅλων, ἀτόμους καὶ κενόν: principia omnium, atomos & inane eſſe.

32. SOLIDIS.] *Atomi ſunt ſolidæ. Lucret.* I.
Sunt igitur ſolida, ac ſine inani, corpora prima: *ſed ſpatium in quo voluuntur, inane. Item, creatis omnibus in rebus inane mixtum. Diffuſè ille poëta libro dicto.*

33. DEVS SEDENS.] *Otioſus & nil agens, vt Epicurus cenſet.*

34. TRACTET.] *Regat, curet, vt Stoici.*

35. EXTRINSECVS.] *Epicurus. qui Deum proiecit extra mundum. Seneca de Benef.* IV. *cap.* XIX. *Vbi is ergo? in Intermundiis.*

36. AN TOTI.] *Seneca, Præfat. Quæſt. Natur.* Opus ſuum & intrà & extrà tenet. *Nam & Stoici Vacuum ponunt extrà: atque ibi etiam Deum. Vide Phyſiol.* I. *Diſſ.* XXI.

[37] immortalis ſit mundus, an inter caduca, & ad tempus nata, numerandus? Hæc qui A
contemplatur, quid Deo præſtat? [38] ne tanta eius opera ſine teſte ſint. Solemus dicere,
ſummum bonum eſſe, ſecundùm naturam viuere: natura nos ad vtrumque [39] genuit, &
XXXII. contemplationi rerum, & actioni. Nunc probemus, quod priùs diximus. Quid porrò, hoc non erit probatum, ſi ſe vnuſquiſque conſuluerit, quantam cupiditatem habeat ignota noſcendi, quàm ad omnes fabulas excitetur? Nauigant quidam, & labores peregrinationis longiſſimæ vnâ mercede perpetiuntur, cognoſcendi aliquid abditum remotumque. Hæc res ad ſpectacula populos contrahit, hæc cogit præcluſa rimari, ſecretiora exquirere, antiquitates euoluere, mores barbararum audire gentium. Curioſum nobis natura ingenium dedit: & artis ſibi ac pulchritudinis ſuæ conſcia, ſpectatores nos tantis rerum ſpectaculis genuit, perditura fructum ſui, ſi tam magna, tam clara, tam ſubtiliter ducta, tam nitida, & non vno genere formoſa, ſolitudini oſtenderet. Vt ſcias illam ſpectari voluiſſe, non tantùm aſpici, vide quem nobis locum dederit. In mediâ nos ſui parte conſtituit, & circumſpectum omnium nobis dedit: nec erexit tantummodo hominem, [40] ſed etiam ad contemplationem factum, vt ab ortu ſidera in occaſum labentia proſequi poſſet, & vultum ſuum circumferre [41] cum toto, ſublime fecit illi caput, & collo flexibili impoſuit. Deinde [42] ſena per diem, ſena per noctem ſigna produxit, nullam non partem ſui explicuit: vt per hæc quæ obtulerat eius oculis, cupiditatem faceret etiam ceterorum. [43] nec enim omnia, [44] nec tanta viſimus, quanta ſunt: ſed acies noſtra aperit ſibi inueſtigando viam, & fundamenta veri iacit, vt inquiſitio tranſeat ex apertis in obſcura, & aliquid ipſo mundo inueniat [45] antiquius. [46] Vnde iſta ſidera exierint? quis fuerit vniuerſi ſtatus, antequam ſingula in partes diſcederent? [47] quæ ratio merſa & confuſa diduxerit? quis loca rebus aſſignauerit? ſuapte naturâ grauia deſcenderint, euolauerint leuia, an præter niſum ponduſque corporum [48] altior aliqua vis legem ſingulis dixerit? an illud verum ſit, quo maximè probatur, hominem diuini ſpiritus eſſe, partem ac veluti ſcintillas quaſdam [49] ſacrorum in terras deſiluiſſe, atque alieno loco C

(B stands in the margin beside the line "nos ſui parte conſtituit … tantummo-".)

37. IMMORTALIS.] *Quod Xenophanes cenſuit,* ἀγέννητον καὶ ἄφθαρτον: ingenitum, & immortalem. *Idem Ariſtoteles. At Epicurei*, animalis modo, quia genitus, occaſurum. *Stoici, periturum igne, ſed ſemen tamen eius (id eſt Materiam) manſurum, & reparandum.*

38. NE TANTA.] *Epictetus in Diſſertat.* ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον θεατὴν εἰσήγαγεν αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἔργων τῶν αὐτοῦ· καὶ οὐ μόνον θεατήν, ἀλλὰ καὶ ἐξηγητὴν αὐτῶν: Deus hominem ſpectatorem in mundum hunc induxit, & ſui & ſuorum operum: nec ſpectatorem tantùm, ſed enarratorem & præconem. *Noſter, De Benefic.* VI. *cap.* XXIII. Inter maxima rerum ſuarum Natura nihil habet quo magis glorietur (*quàm homine*) aut certè cui glorietur.

39. GENVIT.] *Perictione Pythagorica (in Stobeo, Serm.* I.*)* Γέγονε δὲ καὶ συνέστα ὁ ἄνθρωπος ποτὶ θεωρῆσαι τὸν λόγον τᾶς τῶν ὅλων φύσιος, καὶ τᾶς σοφίας. ἔργον ἐστὶν αὐτῶ τούτω, κτήσασθαι καὶ θεωρῆσαι τὰν τῶν ἐόντων φρόνασιν: Factus & conditus eſt homo, vt contempletur rationem vniuerſæ naturæ, & ſapientiæ: eidemque hoc opus eſt acquirere, & conſiderare omnium quæ exſtant ſapientiam.

CAP. XXXII. 40. SED ETIAM AD.] *Vitiata. libri quidam*: ſed etiam hanc contemplationem facturum: *meus*, ſed & habere contemplationem facture. *Legam*: ſed & habilem contemplationi naturæ, vt. *Muretus autem hæc licenter eiecerat.*

41. CVM TOTO.] *Id eſt, cum hoc Mundo.*

42. SENA PER DIEM.] *In qualibet die ciuili, breui ſeu longâ, ſex ſigna Zodiaci oriuntur, id eſt ſupra horizontem noſtrum aſcendunt: totidemque de nocte. Etſi id ſignum Coſmicè propriè oriri dicitur, cum quo & in quo Sol manè oritur. Non alia hîc mens noſtri: neque enim ad* Diurna *aut* Nocturna *ſigna traxerim: de quibus, abſtruſiore ſenſu, Manilius lib.* II. *haud longè ab initio.*

43. NEC ENIM OMNIA.] *Multa latere volunt Aſtrologi in octauâ ſphærâ, quæ paruitate ſunt inconſpicua. An & ad Cometas refers, quos noſter vult eſſe æternos ignes, etſi rarò videndos? Potes & ad Auſtralia ſidera iuxta polum, nobis occulta.*

44. NEC TANTA.] *Non certè. nam terram longè ſuperant ea, quæ nobis bipedalia aut palmaria videntur.*

45. ANTIQVIVS.] *Ita. nempe (Stoicè) Deum & Materiam, principia prima.* D

46. VNDE ISTA SID.] *Ex igne Stoicis. nam, breuiter, ita ſentiunt. Duo eſſe rerum principia, Deum & Materiam. Deum eſſe*, ignem intelligentem (πῦρ νοερόν:) *Materiam, aquæ ſimilem. Ex his quattuor elementa creata: & ex iis ſumma loca, Ignem. Ex puriſſimo igne, Solem & aſtra nata: atque ea, quia ignea, humore nutriri. Nos in Phyſiol.* II. *Diſſert.* XIV.

47. QVÆ RATIO.] *Incorporalis ratio. vide Conſol. ad Helu. cap.* VIII. *& me* II. *Phyſiolog. Diſſertat.* II.

48. ALTIOR ALIQVA.] *Eadem dicta.*

49. SACRORVM.] *Quorum? ignium æternorum,*

A loco hæſiſſe? Cogitatio noſtra cæli munimenta perrumpit, nec contenta eſt id quod
oſtenditur ſcire. Illud, inquit, ſcrutor, quod [50] vltra mundum iacet, vtrúmne profunda
vaſtitas ſit, an & hoc ipſum terminis ſuis cludatur? qualis ſit habitus excluſis, informia
& confuſa ſint, [51] an in omnem partem tantumdem loci obtinentia, an & illa in aliquem
cultum deſcripta ſint? huic cohæreant mundo, an longè ab hoc ſeceſſerint, & in vacuo
volutentur? [52] indiuidua ſint, per quæ ſtruitur omne id quod natum futurúmque eſt,
an continua eorum materia ſit, & [53] per totum mutabilis? vtrùm contraria inter ſe ele-
menta ſint, an non pugnent, ſed per diuerſa conſpirent? Ad hæc quærenda natus, æſti-
ma, quàm non multum acceperit temporis, etiam ſi illud totum ſibi vindicet. cui licet
nihil facilitate eripi, nihil negligentiâ patiatur excidere, licet horas ſuas auariſſimè ſer-
uet, & vſque in vltimæ ætatis humanæ terminos procedat, nec quidquam illi ex eo quod
natura conſtituit, fortuna concutiat: tamen homo, ad immortalium cognitionem, ni-
mis mortalis eſt. Ergo ſecundùm naturam viuo, ſi totum me illi dedo, ſi illius admira-
B tor cultorque ſum. At natura [54] vtrumque facere me voluit, & agere, & contemplationi
vacare. Vtrumque facio: quoniam ne contemplatio quidem ſine actione eſt. Sed re-
fert, inquis, an ad hanc voluptatis cauſsâ acceſſerit, [55] nihil aliud ex illâ petens, quàm aſ-
ſiduam contemplationem, ſine exitu. eſt enim [56] dulcis, & habet illecebras ſuas. Ad-
uerſus hoc tibi respondeo. æquè refert, quo animo ciuilem agas vitam: an vt ſemper in-
quietus ſis, nec vmquam ſumas vllum tempus, quo ab humanis ad diuina reſpicias.
Quomodo res appetere, ſine vllo virtutum amore, & ſine cultu ingenij, ac [57] nudas ede-
re operas, minimè probabile eſt: (miſceri enim inter ſe iſta, & [58] conferri debent:) ſic
imperfectum ac languidum bonum eſt, in otium ſine actu proiecta virtus, numquam
id quod didicit oſtendens. Quis negat illum debere profectus ſuos in opere tentare? nec
tantùm quid faciendum ſit cogitare, ſed etiam aliquando manum exercere, & ea quæ
meditata ſunt, ad verum perducere? [59] Quid ſi per ipſum ſapientem non eſt mora, ſi
non actor deeſt, ſed agenda deſunt: ecquid illi ſecum eſſe permittes? Quo animo ad
C otium ſapiens ſecedit? vt ſciat [60] ſecum quoque ea acturum, per quæ poſteris proſit.
Nos certè ſumus, qui dicimus, & Zenonem & Chryſippum maiora egiſſe, quàm ſi du-
xiſſent exercitus, geſſiſſent honores, leges tuliſſent, quas non vni ciuitati, ſed toti huma-
no generi [61] tulerunt. Quid ergo eſt, quare tale otium non conueniat bono viro, per
quod

rum, qui ſacri, & dij quidam. Sed omnino diuinatio noſtra verior, aſtrorum: *& ſic ſcripſit. Pythagoræ primùm ſententia fuit, opinor*, ψυχὴν ἀπόσπασμα αἰθέρος εἶ): Animam, auulſionem & partem detractam ætheris eſſe. *Stoici (vt multa illius) ſecuti. Varro IV. de L.L.* Siue, vt Zeno Cittieus, animalium ſemen, ignis: qui anima, & mens. qui calor è cælo, quòd hîc innumerabiles & immortales ignes. *Ennius apud Priſcianum:* Terra corpus eſt, at ignis mentis eſt: *antiquè, pro* mens. *Cicero De*
D *Nat. Deor.* Semina deorum deciſſe de cælo putamus in terras, & ſic homines exſtitiſſe. *Plura in Phyſiol.* III. *Diſſert.* VIII.

50. VLTRA.] *Siue extra mundum: quod Vacuum Stoici cenſebant.*

51. AN IN OMNEM.] *Lego*, ac in. *Nihil enim in loco, niſi finitum.*

52. INDIVIDVA.] *Corpuſcula ſecari neſcia, atomi.*

53. PER TOTVM.] *Vbique & ſemper mutabilis, ſuſceptis aliis aliiſq. formis. Non ita in Atomis, quas* ἀμεταβλήτους, immutabiles *Epicurus diſertè ſcripſit. Itaque ipſis manentibus, fieri dumtaxat, ex earum concurſu vario, varias* συγκρίσεις, *ſiue* concretiones.

54. VTRVMQVE FACERE.] *Et in vtroque, ſi per virtutem operère (Contemplatione & Actione, inquam) eſt Ariſtoteli perfecta felicitas.* X. *Ethicor. cap.* VI. VII. VIII.

55. NIHIL ALIVD.] *Id eſt, contemplans tantùm contemplandi cauſſâ.*

56. DVLCIS.] *Ariſtoteles, delectari nos maximè contemplatione & cognitione diuinorum, ait:* καὶ τῆς, *inquit*, εἰ καὶ κατὰ μικρὸν ἐφαπτόμεθα, ὅμως διὰ τιμιότητα τοῦ γνωρίζειν, ἥδιον ἢ τὰ παρ' ἡμῖν ἅπαντα: & illius ſi vel modicam partem adepti ſumus, ſuauius hoc nobis, quàm ſi inferæ huius partis omnia: *De partib. animal.* I. *cap. vlt.*

57. NVDAS.] *Meras ſolaſq.*

58. CONFERRI.] *Scripti*, conſeri: *quod probem. vnà ſeri & iungi.*

59. QVID SI.] *Lego*, quod ſi.

60. SECVM QVOQVE.] *Meus*, ſe tum.

61. TVLERVNT.] *Et quas leges tulerunt? benè ſentiendi, intellegendi, viuendi. Quibus? toti humano generi, vt inquit. Et ſunt ſanè hi tales ad iſtud Homericum, Il.* N.

quod futura ſæcula ordinet, nec apud paucos concionetur, ſed apud omnes omnium A
gentium homines, quique ſunt, quique erunt? Ad ſummam quæro, an ex præceptis
ſuis vixerint Cleanthes, & Chryſippus, & Zenon? non dubiè reſpondebis, ſic illos vi-
xiſſe, quemadmodum dixerant eſſe viuendum. atqui nemo illorum remp. adminiſtra-
uit. Non fuit illis, inquis, aut ea [62] fortuna, aut [63] dignitas, quæ admitti ad publicarum
rerum tractationem ſolet. Sed iidem nihilominus non ſegnem egêre vitam. inuenerunt,
quemadmodum plus quies illorum hominibus prodeſſet, quàm aliorum diſcurſus &
ſudor. Ergo nihilominus hi multum egiſſe viſi ſunt, quamuis nihil publicè agerent.
Præterea, [64] tria genera ſunt vitæ, inter quæ, quod ſit optimum, quæri ſolet: vnum vo-
luptati vacat, alterum contemplationi, tertium actioni. Primùm, depoſitâ contentio-
ne depoſitoque odio, quod implacabile diuerſa ſequentibus indiximus, videamus, an
hæc omnia ad idem, ſub alio titulo, perueniant. Nec ille, qui voluptatem probat, ſine
contemplatione eſt; nec ille, qui contemplationi inſeruit, ſine voluptate eſt; nec ille, cu-
ius vita actioni deſtinata eſt, ſine contemplatione eſt. Plurimum, inquis, diſcriminis B
eſt, vtrùm aliqua res propoſitum, an propoſiti alterius acceſſio ſit. Sanè grande diſcri-
men: tamen alterum ſine altero non eſt. Nec ille ſine actione contemplatur, nec hic ſi-
ne contemplatione agit. Nec ille tertius, [65] de quo malè exiſtumare conſueuimus, volu-
ptatem inertem probat, ſed eam, quam [66] ratione efficit firmam ſibi. Ita & hæc ipſa vo-
luptaria ſecta [67] in actu eſt. Quid ni in actu ſit, cùm ipſe dicat Epicurus, aliquando ſe
receſſurum à voluptate, dolorem etiam appetiturum, ſi aut voluptati imminebit pœ-
nitentia, aut dolor minor pro grauiore ſumetur? Quò pertinet hoc dicere? vt appareat,
contemplationem placere omnibus. Alij [68] petunt illam: [69] nobis hæc ſtatio eſt, non
portus. Adiice nunc huc, quòd [70] è lege Chryſippi viuere otioſo licet. non dico, vt
otium patiatur, ſed vt eligat. Negant noſtri ſapientem ad quamlibet remp. acceſſurum.
Quid autem intereſt, quomodo ſapiens ad otium veniat: vtrùm quia reſp. [71] illi deeſt,
an quia ipſe reipublicæ? Si omnibus defutura reſp. eſt (ſemper autem deerit faſtidiosè
quærentibus) interrogo ad quam remp. ſapiens acceſſurus ſit? Ad Athenienſium, in quâ C
Socrates damnatur, [72] Ariſtoteles ne damnaretur, fugit? in quâ opprimit inuidia virtu-
tes? negabis mihi acceſſurum ad hãc remp. ſapientem. Ad Carthaginienſium ergo remp.
ſapiens

Ἄλλῳ δ' ἐν στήθεσσι τίθει νόον εὐρύοπα Ζεὺς
Ἐσθλόν, τοῦ δέ τε πολλοὶ ἐπαυρίσκοντ' ἄνθρω-
ποι:

At Deus huic animum prudentem in pectore
donat,
Quo multi poſſint homines vti atque fruiſci.

62. FORTVNA.] *Nam ex cenſu ad remp. admiſſi.*

63. DIGNITAS.] *Itemq́, ex genere. Alia ab his cauſſa, de Chryſippo quidem, proditur in Stobæo, Serm.* XLIII. Chryſippus interrogatus, cur non adminiſtraret publica? Quia ſi malè, inquit, diis diſplicuero; ſi benè, ciuibus.

64. TRIA GENERA.] *Ipſa hæc diuiſia eſt in Plutarcho, De inſtituendis liberis:* Viuendi, *inquit*, tres rationes. quarum vna eſt Actiua, altera Contemplatiua, tertia Voluptaria. Atque hæc vltima, illiberalis aut brutalis eſt; Contemplatiua ſiue Actiuâ, ſterilis; Actiuâ Contemplationis expers, impolita & cæcutiens.

65. DE QVO MALE.] *De Epicuro. quem ipſe hîc obiter, alibi ſtrictiùs defendit aut excuſat.*

66. RATIONE.] *Hæc vera lectio, & priſca. Nam Epicuri dogma (ſanè laudabile & rectum, ſi cetera conſentiant)* quòd non conuiuia aut comeſſationes, non item amores, non alia oblectantia, vitam faciant iucundam, *ἀλλὰ, inquit, νήφων λογισμὸς, καὶ τὰς αἰτίας ἐξερευνῶν πάσης αἱρέσεως καὶ φυγῆς*: ſed ſobria & vigilans Ratio, cauſſas explorans cur quidque eligat, aut vitet. *Eo palàm noſter adſpexit.*

67. IN ACTV.] *Quomodo? quiàne Rationem adhibet? ita. quoniam & hocipſum ratiocinari & explorare, eſt non eſſe deſidem: & Ratio à ſegnitie ad opus ducet, idq́, ſalida voluptatis cauſſâ.*

68. PETVNT.] *Ex propoſito: vt Epicurus.* D

69. NOBIS.] *Stoicis. quibus acceſſio propoſiti eſt. Non licet remp. gerere, & in publico actu eſſe, quod primò volebam: ad me ſecedo, & ago quod poſſum bono publico, etiam otioſus: quod ſecundò volebam. Sic nauta, qui portum petit, ſi excidit, ſtatione contentus eſt.*

70. E LEGE.] *Non ex permiſſa, ſed (amplius dico) ex decreta.*

71. ILLI DEEST.] *Qualem vellet, & in quâ vtilis.*

72. ARISTOTELES.] *Cùm tredecim annos docuiſſet à morte Alexandri, impietatis accuſatus ab Eurymedonte ſycophantâ, Chalcidem profugit: &, poto aconito, vitâ aufugit.*

73. Ho-

A ſapiens accedet, in quâ aſſidua ſeditio, & optimo cuique infeſta libertas eſt, ſumma æqui ac boni vilitas, aduerſus [73] hoſtes inhumana crudelitas, etiam aduerſus [74] ſuos hoſtilitas? & hanc fugiet. Si percenſere ſingulas voluero, nullam inueniam, quæ [75] ſapientem, aut quam ſapiens [76] pati poſſit. Quòd ſi non inuenitur illa reſp. quam nobis [77] fingimus, incipit omnibus eſſe otium neceſſarium: quia quod vnum præferri poterat otio, nuſquam eſt. Si quis dicit optimum eſſe nauigare: deinde negat nauigandum in eo mari, in quo naufragia fieri ſoleant, & frequenter ſubitæ tempeſtates ſint, quæ rectorem in contrarium rapiant: puto, hic me vetat nauem ſoluere, quamquam laudat [78] nauigationem. *

73. HOSTES.] *Punica crudelitas, prouerbio innotuit.*

74. SVOS HOSTILITAS.] *Quos re malè geſtâ in crucem agebant, de more.*

B 75. SAPIENTEM.] *Perfectum illum, & ex dogmatibus ſuis loquentem.*

76. PATI POSSIT.] *Niſi cum ſapienti illâ cautione Antiſthenis. qui* interrogatus quomodo ad remp. accedendum? Vt ad ignem, inquit: neque propè admodum, ne amburaris; neque longè, ne frigeas. *Quis ſic temperabit?*

77. FINGIMVS.] *Bonam, & bonorum. Deformari animo & ſcriptis poteſt: in re non eſſe. certè non fuit.*

78. NAVIGATIONEM. *] *Deſunt hauddubiè quædam: & doleo, in pulcherrimo, & pro nobis qui ſcribimus, ſcripto.*

L. ANNÆI SENECÆ

AD AEBVCIVM LIBERALEM

DE BENEFICIIS

LIBER PRIMVS.

ARGVMENTVM ET ORDO. B

HOS *libros inter Philoſophiæ vltimos pono, etſi frontem anteà tenuerunt. Sed res ita eſt, ſi tempus ſpectes: & ſcripti omnino ſunt ſub Nerone, poſt Claudij mortem. Argumentum certum, quòd ſine libri primi contemptim admodum de Claudio,* & futile eius iudicium *traducit: non facturus vmquam illo viuo. Libri boni ſunt, ſed mehercule in ordine & tractatu confuſi: quem vix eſt vel adniteneem expedire. Tamen, vt poſſumus. Primus liber exordium habet & querelam de Ingratitudine, quæ crebra eſt, & inter vitia tamen magna. Ideò de Beneficiis ſe ſcripturum,* Quæ vis eorum, & Proprietas *ſit? Hæc vſque ad Cap.* v. *Tum definit, Beneficium non in materie, ſed animo tribueneis eſſe: & ab eo pendendum. Diducit per exempla, & argumenta, vſque ad Cap.* x i. *Ibi duo membra dicendorum proponit*, Quæ Beneficia danda, & Quemadmodum? *Prius exſequitur ad finem libri: alterum differt in ſequentem.* C

CAPVT PRIMVM.

INTER multos ac varios errores temerè viuentium inconſulteque, nihil propemodum, vir optime Liberalis, dixerim [1] nocentius, quàm quòd beneficia nec dare ſcimus, nec accipere. Sequitur enim vt malè collata, malè debeantur. de quibus non redditis, ſerò querimur: iſta enim perierant, cùm darentur. Nec mirum eſt, inter plurima maximaque vitia nullum eſſe frequentius, quàm ingrati animi. Id euenire ex pluribus cauſis video. prima, quòd non eligimus dignos, quibus tribuamus: ſed [2] nomina facturi, diligenter in patrimonium & [3] vaſa debitoris inquirimus: ſemina in ſo- D lum effetum & ſterile non ſpargimus: beneficia ſine vllo delectu magis proiicimus, quàm damus. Nec facilè dixerim, vtrùm turpius ſit inficiari, an repetere beneficium. Id enim genus huius crediti eſt, ex quo tantum recipiendum ſit, quantum vltrò refertur: [4] decoquere verò fœdiſſimum ob hoc ipſum, quia non opus eſt ad liberandum fidem facultatibus, [5] ſed animo. reddit enim beneficium, qui libenter debet. Sed cùm ſit in ipſis crimen, qui ne confeſſione quidem grati ſunt, in nobis quoque eſt. Multos experimur ingratos, plures facimus: quia aliâs graues exprobratores exactoreſque ſumus; [6] aliâs leues, & quos paullo pòſt muneris ſui pæniteat; aliâs queruli, & [7] minima momenta calumniantes. Ita gratiam omnem corrumpimus, non tantùm poſtquam dedimus beneficia, ſed dum damus. Quis enim noſtrûm contentus fuit, aut leuiter rogari, aut ſemel? quis non, cùm aliquid à ſe peti ſuſpicatus eſt, [8] frontem adduxit, vultum

auertit,

Digitized by Google

A auertit, occupationes ſimulauit, longis ſermonibus, & de induſtriâ non inuenientibus exitum, occaſionem petendi abſtulit, & variis artibus properantes neceſſitates eluſit? [9] In anguſto verò comprehenſus, aut diſtulit, [10] id eſt, timidè negauit, aut promiſit, ſed difficulter, ſed ſubductis ſuperciliis, ſed malignis & [11] vix exeuntibus verbis? Nemo autem libenter debet, quod non accepit, ſed expreſſit. Gratus eſſe aduerſus eum quiſquam poteſt, qui beneficium aut [12] ſuperbè iniecit, aut iratus impegit, aut fatigatus, vt moleſtiâ careret, dedit? Errat, ſi quis ſperat reſponſurum ſibi, quem dilatione laſſauit, exſpectatione torſit. Eodem animo beneficium debetur, quo datur: & ideò non eſt negligenter dandum. Sibi enim quis debet, quod [13] à neſciente accepit. Nec tardè quidem: quia cùm in omni officio magni æſtimetur dantis voluntas, qui tardè fecit, diu noluit. Vtique non contumelioſè. nam cùm ita naturâ comparatum ſit, vt [14] altiùs iniuriæ quàm merita deſcendant, & illa citò defluant, has tenax memoria cuſtodiat: quid exſpectat qui offendit, dum obligat? Satis aduerſus illum gratus eſt, ſi quis [15] beneficio eius ignoſcit.

B Non eſt autem quòd tardiores faciat ad benè merendum, turba ingratorum. Nam primùm (vt dixi) nos illam augemus: deinde ne deos quidem immortales ab hac tam [16] effuſâ

COMMENTARIVS.

CAP. I. 1. NOCENTIVS.] *Pro quo alij* peius, *alij* fœdius *edunt. At in ſcriptis nihil horum: vt appareat coniectanea hæc, non germana eſſe. Meus liber:* dixerim ſubeſſe tantum errorem: *ſed nec id purum fortaſſe.*

2. NOMINA FACTVRI.] *Obligaturi aliquem, vt ij qui æs credunt. Aſconius:* Nomina, tituli debi-
C torum: *quia nempe in Codice vel kalendario annotabant*, Seio tot HS. Lucio tantum dedi.

3. VASA DEBITORIS.] *Inſtrumentum, ſupellectilem, & quidquid non eſt ſoli. Inde* Vaſa conclamare, *in caſtris: &* Vaſarium, *pecunia quæ Præſidibus ad domeſticum inſtrumentum. Græci ita laxè etiam* τὰ σκεύη.

4. DECOQVERE.] *Alij libri,* de quo queri, *malè. Decoquere valet, fidem nolle aut non poſſe liberare, foro cedere. Inde metaphora ad ingratos ex profeſſo in beneficiis. Vide* IV. *De Benefic. cap.* XVII. *& epiſt.* LXXXI.

5. SED ANIMO.] *Cicero iamantè:* Gratiam & qui refert, habet; & qui habet, eoipſo quod habet, refert: *bellè & acutè.*

6. ALIAS LEVES.] *Columella:* Multi be-
D neficia, quæ in amicos contulerunt, leuitate deſtruunt.

7. MINIMA MOMENTA.] *Occaſionum aut temporum, quibus videantur potuiſſe reddere.*

8. FRONTEM ADDVXIT.] *In triſtitiâ aut faſtidia facimus, & corrugamus. Inde homines* adducti, *graues, ſeueri, triſtes. Adde infrà lib.* IV. *cap.* XXXI. *lib.* VI. *cap.* VII. *In hæc genus Martialis:*

Durum eſt Sexte negare, cùm rogeris:
Quanto durius, antequàm rogeris?

9. IN ANGVSTO.] *Vbi elabi aut eludere non eſſet.*

10. ID EST, TIMIDE.] *Benè. nam cauſſam dilationis exprimit, quæ eſt vt in præſenti amaliatur, non vt poſteà præſtet. In eos quoque ille Hiſpanus:*

Inquiris, dubitas, cunctaris, teque diebus
Meque decem crucias: iam rogo, Phœbe, nega.

11. VIX EXEVNTIBVS.] *Quod ſignum animi imprompti. At Tiberius hîc contrà. qui* compoſitus aliàs, & velut eluctantium verborum, ſolutiùs promptiuſque eloquebatur, quoties ſubueniret. *Tacitus,* IV. *Annal.*

12. SVPERBE INIECIT.] *Libri ſcripti,* abiecit: *ego vellem,* obiecit.

13. A NESCIENTE.] *Rectè. vnus tamen meus,* & à neſciente: *ex qua,* vt à neſc. *facias. Vulgati:* quod à neglegente, *nec malè.*

14. ALTIVS INIVRIÆ.] *Herodianus in Pertinacis Oratione:* καὶ τὰ μὲν δεινὰ τῶν ἔργων ἀεὶ μνημονεύεται· τὸ γὰρ λυπῆσαι δυσεξάλειπτον· τὰ δὲ χρηστὰ, ἅμα τῇ ἀπολαύσει, καὶ τὴν περὶ αὐτῶν μνήμην συναναλίσκει: Iniuriarum, ſi quæ factæ ſunt, ſemper eſt memoria; & quidquid offendit, ægrè eximitur aut obliteratur: at beneficiorum, vnà cum ipſo fructu vſuque, memoria perit. *Plautus:*

— ita ſunt iſti diuites.
Siquid benè feceris, leuior plumâ eſt gratia:
Siquid peccatum eſt, plumbeas iras gerunt.

Tacitus & cauſſam vtrique affectiani aſſignat, IV. *Annal.* Procliuius eſt iniuriæ, quàm beneficio, vicem exſoluere. quia gratia oneri, vltio in quæſtu habetur. *Dia Caſſius, & aliam cauſſam, lib.* XLVI. Non eodem modo aduerſus eos qui benè, & qui malè fecerunt, homines afficiuntur. ſed iræ atque iniuriæ vel inuiti reminiſcuntur, beneficij & gratiæ vltrò obliuiſcũtur. Atque iſtud quidem, quòd dedignantur videri beneficio affecti, tamquam minores: illud autem, quòd ignauiæ ſuſpicionem de ſe præbere videantur, niſi malum malè factoribus reponant.

15. BENEFICIO EIVS IGNOSCIT.] *Nempe contumelioſa, & quod odium magis quàm gratiam mereatur.*

16. EFFVSA

[16] effuſâ benignitate ſacrilegi, negligenteſque eorum, deterrent. Vtuntur naturâ ſuâ, & A
cuncta, intetque illa ipſos munerum ſuotum malos interptetes, iuuant. Hos ſequamur
duces, quantum humana imbecillitas paritur: demus beneficia, non fæneremus. Di-
gnus eſt decipi, qui de recipiendo cogirauit, cùm daret. At malè ceſſit. Et liberi, & con-
iuges ſpem fefellerunt: tamen & educamus, & ducimus. adeoque aduerſus expetimen-
ta pertinaces ſumus, vt bella victi, & naufragi maria repetamus. Quanto magis permā-
nere in dandis beneficiis decet? quæ ſi quis non dat quia non recipit, dedit vt reciperet,
bonamque ingratorum facit cauſſam: quibus ita demum turpe eſt non reddere, [17] ſi &
licet. Quàm multi indigni luce ſunt? & tamen dies oritur. Quàm multi, quòd nati
ſunt, queruntur? tamen natura ſobolem nouam gignit, ipſoſque qui non fuiſſe mallent,
eſſe patitur. Hoc & magni animi & boni proprium eſt, non fructum beneficiorum ſe-
qui, ſed ipſa, & poſt malos quoque bonum quærere. Quid magnifici erat mulris prodeſ-
ſe, ſi nemo deciperet? nunc eſt virtus, dare beneficia: non vtique reditura, quorum à vi-
ro egregio ſtatim fructus perceptus eſt. Adeò quidem iſta res fugare nos, & pigriores ad B
rem pulcherrimam facere non debet; vt ſi ſpes mihi præcidatur gratum hominem repe-
riendi, malim non recipere beneficia, [18] quàm non dare. Quia qui non dat, vitium in-
grati antecedit. Dicam quod ſentio. qui beneficium non reddit, magis peccar; [19] qui
non dat, citiùs.

II. [20] *Beneficia in vulgus cùm largiri inſtitueris,*
Perdenda ſunt multa, vt ſemel ponas benè.

In priore verſu vtrumque reprehendas. nam nec in vulgus effundenda ſunt; & nullius
rei, minimè beneficiorum, honeſta largirio eſt. quibus ſi [21] dettaxeris iudicium, deſi-
nunt eſſe beneficia: in aliud quodlibet incidunt nomen. Sequens ſenſus mirificus eſt,
qui vno benè poſito beneficio, multorum amiſſorum damna ſolatur. Vide, oro te, ne
hoc & verius ſit, & magnitudini benè facientis aptius, vt illum hortemur ad danda,
etiam ſi nullum benè poſiturus eſt. Illud enim falſum eſt, *Perdenda ſunt multa.* Nullum
perit. quia qui perdit, computauerat. Beneficiorum ſimplex ratio eſt: tantùm [22] eroganı- C
tur. ſi reddet aliquid, lucrum eſt: ſi non reddet, damnum non eſt. Ego illud dedi, vt da-
rem. nemo beneficia [23] in kalendario ſcribit: nec auarus exactor ad horam & diem ap-
pellat. Numquam illa vir bonus cogitat, niſi admonitus à reddente: alioquin in for-
mam [24] crediti tranſeunt. Turpis fænetatio eſt, beneficium expenſum ferre. Qualiſcun-
que priorum euentus eſt, perſeuera in alios conferre. meliùs apud ingratos iacebunt:
quos

16. Effvsa benignitate.] *Libri ſcripti aliquat*, neceſſitate. *Otioſam vocem non arbitrar, tenuerimq; & ipſam, ſed mutatam:* effusâ nec ceſſante benignitate. *Duaenim in diuinis beneficiis laudanda. & quòd larga, & quòd aſſidua.*

17. Si et licet.] *Nam vera gratitudinis lex, legem non habere. Voluntaria tota eſt: & ſi tu adſtringis & repoſcis, iam beneficij gratia ac decor periit, ingratitudinis autem infamia. Hanc enim ſolam habet: atque ideò habet, quia non neceſſitatem, aut pœnam. Hac adde, illa abit.*

18. Qvam non dare.] *Animosè. ſed & Epicuri illius, etſi omnia vtilitate metientis, hoc ſcitum eſt:* Non ſolùm honeſtius, ſed iucundius eſſe, beneficia dare, quàm accipere. *Plutarchus in libello,* Cum Principe eſſe philoſoph.

19. Qvi non dat, citivs.] *Benè. Muretum nequis audiat eiicientem, aut in* Attius, *mutantem: quaſi ſequentes illius ſint verſus. Optimè, inquam, illud ſic diſtinctum, & pro Senecæ mente, iſtâ: Peccare vtrumque, & qui non dat, & qui non reddit: ſed hunc ampliùs, illum citiùs. Iſte quia obligatus, peccat; ille, quia non obligat. modo igitur iſte plus peccat; ille tempore priùs citiùſque, & vt prædixit*, vitium ingrati antecedit.

CAP. II. 20. Beneficia in vvlgvs.] *Ad aliam partem ſenſumq; tranſilit potiùs, quàm tranſit: & alibi id facit. alioqui ſuſpicère de leui hiatu.*

21. Detraxeris ivdicivm.] *Valerius:* Liberalitatis duo ſunt maximè probabiles fontes, verum Iudicium, & honeſta Beniuolentia. nam cùm ab his oritur, tunc demum ei ratio conſtat. D

22. Erogantvr.] *A meâ coniecturâ eſt. Libri,* erogatur, *ſingulariè: ex qua Muretus*, eroga tu, *imperanda. Sententia noſtra liquet: Beneficia, inquit, pura ſunt, ſimplicia, aſpectum alium non habent: erogantur & dantur tantùm.*

23. In kalendario.] *Libra, in quo nomina, & pecunia fænebris, quam Kalendis ſolent ponere: atque illinc vſuras ordiri. Alibi dicimus.*

24. Crediti transevnt.] *Mei libri*, credendi tranſit. *Legam*, credentis tranſit: *ad hominem ipſum referenda.*

25. Avt

A quos aut pudor, aut occaſio, [25] aut imitatio aliquando gratos poterit efficere. Ne ceſſaueris: opus tuum perage, & partes boni viri exſequere. [26] Alium re, alium fide, alium gratiâ, alium conſilio, alium præceptis ſalubribus adiuua. Officia etiam feræ ſentiunt: nec vllum tam immanſuetum animal eſt, quod non cura mitiget, & in amorem ſui vertat. Leonum ora à magiſtris impunè tractantur: elephantorum feritatem vſque in ſeruile obſequium [27] demeretur cibus. Adeò etiam quæ extra intellectum atque æſtimationem beneficij ſunt poſita, aſſiduitas tamen meriti pertinacis euincit. Ingratus eſt aduerſus vnum beneficium? aduerſus alterum non erit. duorum oblitus eſt? tertium etiam eorum quæ exciderunt, memoriam reducet. [28] Is perdit, qui citò ſe perdidiſſe credit. At qui inſtat, & onerat priora ſequentibus, etiam ex duro & immemori pectore gratiam extundit. Non audebit aduerſus multa oculos attollere. quocumque ſe vertit, memoriam ſuam fugiens, ibi te videat: beneficiis tuis illum cinge. III.

Quorum quæ vis, quæve proprietas ſit, dicã, ſi priùs illa, quæ ad rem non pertinẽt, tranſilire mihi permiſe-

B ris. [29] Num dicã quare tres Gratię, & quare ſorores ſint, & quare manibus implexis, quare ridentes, iuuenes, & virgines, ſolutaq; ac pellucidâ veſte? Alij quidẽ videri volunt vnam eſſe, quæ det beneficiũ: alteram, quæ accipiat: tertiam, quæ reddat. [30] Alij tria beneficiorum genera, promerentium, reddẽtium, ſimul & accipientiũ reddentiumq;. Sed vtrumlibet ex iſtis iudicauerim: quid iſta nos iuuat ſcientia? Quid ille [31] conſertis manibus in ſe redeuntiũ chorus? Ob hoc, quia ordo beneficij per manus trãſeuntis, nihilominus ad dantem reuertitur, & totius ſpeciem perdit, ſi vſquam interruptus eſt: pulcherrimus, ſi cohæſit, & vices ſeruauit. Ideò ridentes: quia promerentium vultus hilares ſunt, quales ſolent eſſe qui dant, vel accipiunt beneficia. Iuuenes: quia non debet beneficiorum memoria ſeneſcere. [32] Virgines: quia incorrupta ſunt, & ſincera, & omnibus ſancta. [33] In quibus nihil eſſe alligati decet, nec [34] adſcripti: ſolutis itaque tunicis vtuntur. Pellucidis autem; quia beneficia [35] conſpici volunt. Sit aliquis vſque eò Græcis mancipatus, vt hæc dicat

C

25. Avt imitatio.] *Vt aliorum exemplo, quos gratos vident, grati fiant. Gruterus tamen malebat* incitatio: *ego verò* inuitatio. *Exigere non licet; inuitare ad gratitudinem, licet & iuuat.*

26. Alivm re.] *Breuiter partitur benefaciendi modos aut vias. quos vberiùs, ſed ferè eoſdem ex Platone, Diogenes Laërtius.* Beneficentia, *inquit,* quadrifariàm exercetur: Opibus, Corporibus, Diſciplinis, Sermonibus. Opibus, cùm egenos pecuniis aut aliâ re iuuamus; Corporibus, cùm iniuriâ affectos tuemur aut vindicamus; Diſciplinis, cùm docemus, medemur, aut arte aliquâ ornamus; Sermonibus, cùm in iudicio defendimus, ſolamur, aut tale. *Pulchra ſunt, & gemina his noſtris.*

D

CAP. III. 27. Demeretvr cibvs.] *Nam capti fame domantur, & offerentem deinde cibum amant, audiuntq;. Plinium, Aelianum, vide.*

28. Is perdit.] *In hanc, & vicinas ſententias, Plinius lib.* III. *epiſt.* IV. Eſt ita naturâ comparatum, vt antiquiora beneficia ſubuertas, niſi illa poſterioribus cumules. Nam quamlibet ſæpe obligati, ſiquid vnum neges, hoc ſolùm meminerunt, quod negatum eſt. *Publius Mimographus callidè:*

Beneficium ſæpe dare, docere eſt reddere.

29. Nvm dicam qvare.] *Feci è libris, in quibus tamen eſt* Nunc. *ſed ſententia connexa, vt praiui, & interrogatione elata, ipſa ſe probat.*

30 Alii tria beneficiorvm.] *Adde & aliam interpretationem, nec illepidam, è Phornuto:* His quidem duæ numero gratiæ dicuntur, his verò tres. duæ quidem, quòd hos auſpicari beneficium eſt neceſſe, hos verò vices reponere. Tres autem, quandoquidem non rectè fuerit, illum, cui remuneratum eſt, benè meritum gradum ſiſtere; ſed iterùm eſt beneficium parandum, vt ſine intermiſſione id fiat.

31. Consertis manibvs.] *Ita pingunt, & ſculpunt. eòque Horatius,* Segneſque nodum ſoluere Gratias, *dixit.*

32. Virgines, qvia incorrvpta.] *Aliam etiam cauſſam Socratis dictum ſuggerit, quod in Stobæo:* Cùm quemdam videret paſſim, & ſine delectu, beneficia largientem; κακῶς, εἶπεν, ἀπόλοιο. ὅτι τὰς χάριτας, παρθένους οὔσας, πόρνας ἐποίησας: Malè ſit tibi, inquit. qui Gratias virgines, ſcorta feciſti. *Nam hæc ſcilicet ſe vulgò vulgant: et ſi in Virginibus haud planè reſpondet.*

33. In qvibvs.] *Hæc ſeparanda erant, & fecimus. neque enim ad* Virgines, *ſed ad* Veſtes *referenda.*

34. Adscripti.] *Mei ſic libri. interpretérque, legem aut conditionem iis non apponi; libera eſſe, nec tabellis ſeruitutis adſtringi. Ita idem* III. *libro infrà, cap.* XX. *de ſeruis:* Corpora enim obnoxia ſunt, & adſcripta dominis: mens quidem eſt ſui iuris. *Vt enim* Addicti, *ſic &* Adſcripti. *Vulgò* adſtricti *tamen eſt: etiam probè.*

35. Conspici volvnt.] *Non tam cùm dantur (hoc ſtatim abnuit, & vetat) ſed cùm redduntur. itémque ab accipiente, cuius eſt ea propalare. Sunt igitur ideò* pellucidis tunicis, *conſpicuæ, &*

quaſi

dicar neceſſaria: nemo tamen erit, qui etiam illud ad rem iudicet pertinere, quæ nomina A
illis Heſiodus impoſuerit. [36] Aglaian maximam natu appellauit, mediam Euphroſynen, tertiam Thalian. Horum nominum [37] interpretationem, & prout cuique viſum eſt, deflectit, & ad rationem aliquam conatur perducere: cùm Heſiodus puellis ſuis, quod voluit nomen impoſuerit. Itaque [38] Homerus vni mutauit, Paſithean appellauit, & [39] in matrimonium produxit, vt ſcias illas Veſtales non eſſe. Inueniam alium poëtam, apud quem præcingantur, & ſpiſſis [40] aut Phryxianis prodeant. Ergo & Mercurius vnà ſtat: non quia beneficia [41] oratio commendat, ſed quia pictori ita viſum eſt. Chryſippus quoque, penes quem ſubtile illud acumen eſt, & in imam penetrans veritatem, qui rei agendæ cauſſà loquitur, & verbis non vltrà, quàm ad intellectum ſatis eſt, vtitur, totum librum ſuum his ineptiis replet: ita vt de ratione dandi, accipiendi, reddendique beneficij pauca admodum dicat: nec his fabulas, ſed hæc fabulis inſerit. Nam præter iſta quæ [42] Hecaton tranſſcribit, treis Chryſippus gratias ait Iouis & [43] Eurynomes filias eſſe: [44] ætate autem minores quàm Horas, ſed meliuſculâ facie, & ideò Veneri datas comites. B
Matris quoque nomen ad rem iudicat pertinere. Eurynomen enim dictam, quia latè [45] patentis matrimonij ſit, beneficia diuidere: tamquam matri poſt filias ſoleat nomen

quaſi nudæ, vt à poëtis item dicuntur. Cauſſa & alia ingeniaſè à Phornutho: Introducuntur nudæ, vt cùm nullam habeant poſſeſſionem, ſubminiſtrare quædam poſſint, & prorſus vtiliter largiri. *Vult dicere, etiam pauperes ac nudos, poſſe benè facere.*

36. AGLAIAN MAXIMAM.] *Nihil verius, & Gruterus probè aſſeruit. Nam Heſiodus, quem ipſe adſpexit, ita palam:*

Τρεῖς δὲ οἱ εὐρυνόμη χάριτας τέκε καλλιπαρήους,
Ἀγλαΐην, καὶ εὐφροσύνην, θαλίην τ' ἐρατεινήν:

Treſque Ioui Eurynome Charitas enixa venuſtas,
Aglaiamque, atque Euphroſynen, Thaliamque placentem.

Eadem nomina in Apollodori Bibliathecâ, Plutarcho, aliiſque.

37. INTERPRETATIONEM.] *Quæ talis in Plutarchi libello, ſuprà dicto*: Nihil perinde eſt lætitiæ gignendæ, ac beneficentia. ideoque ſapiens fuit, qui nomina Gratiis impoſuit, Aglaiæ, Euphroſynes, & Thaliæ. *Phornuthus paria: ſed & hoc addit,* ipſas Charitas vulgariter appellatas ἀπὸ τῆς χαρᾶς, id eſt à gaudio. *Licétne & mihi μυθολογεῖσθαι? Putem* Aglaiam *dici à ſplendore, quia talis eſt primus ille, qui donat; alteram,* Euphroſynen, *gaudium notare accipientis; tertiam* Thaliam, *quæ germinat ſcilicet & fructificat ad referendum.*

38. HOMERVS PASITHEAN.] *Sunt verſus in Iliad. Ξ.*

Ἀλλ' ἴθ' ἐγὼ δέ κέ τοι χαρίτων μίαν ὁπλοτεράων
Δώσω ὀπυιέμεναι, καὶ συνκεκλῆσθαι ἄκοιτιν,
Πασιθέην:

Verùm age, ego Charitum iuuenem vnam conciliabo
Vxorem tibi, connubiali & fœdere iungam,
Paſitheam.

Ita Iuno ibi ad Somnum, ô quàm ſcitè & appoſitè! quid enim magis gratum gratioſumque hominibus, quàm ille Diuus? ergo & Gratia vxor ei adſit. Sed quare Paſitheam *indigetat? διὰ τὸ, ait Euſtathius,* πανταχοῦ θέειν, καὶ μὴ κεκρύφθαι τὴν χάριν: quia quaquauerſus diſcurrit, nec Gratia occultatur. *Phyſica etiam cauſſa addatur. quia Somnus ad omnes venit, eiusque vxor.*

39. IN MATRIMONIVM.] *Somni, vt iam dixi, ſed &* Charitem *dedit nuptui idem poeta Iliad. Σ.*

—— Χάρις λιπαροκρήδεμνος
Καλή, τὴν ὤπυιε περικλυτὸς ἀμφιγυήεις:

—— Charis velata decorè,
Pulchra, cui coniux Vulcanus, claudus vtrimque.

Et quare Vulcanus? quòd gratioſa ſint mechanica opera, *ait Pharnuthus.*

40. AVT PHRYXIANIS.] *A Phryxea vellere tractum vult lumen aui noſtri Turnebus: quia villoſa talis veſtis. Hodie retento nomine,* Friſe *vocamus Celtæ, & Belgæ. Alij hic* Phrygianis *malunt, quaſi à Phrygibus, qui primi (apud Plinium)* acu facere inuenerunt. *Sed de craſſis veſtibus, non de pictis hic eſt ſermo. Tu adi Turnebum lib.* XXIIII. *Aduerſar.* C

41. ORATIO COMMENDAT.] *Libri ſcripti, & editi ante Muretum,* ratio commendat vel oratio. *Neque ego reiecerim alterutrum: quia vtrumque Mercurio à Græcis tribuitur, vnà voce λόγου. In beneficia autem prima Ratio requiritur, ſiue Iudicium: deinde & Oratio benigna & comis. De iſtâ, Plutarchus in libello* De audiendo: Ἀλλὰ καὶ τὸν ἑρμῆν ταῖς χάρισιν οἱ παλαιοὶ συγκαθίδρυσαν, ὡς μάλιστα τοῦ λόγου τὸ συγκεχαρισμένον καὶ προσφιλὲς ἀπαιτοῦντος: Mercurium Gratiis priſci illi aſſociarunt, quòd oratio maximè gratioſum illud & amabile deſiderat: *etſi aliouarſum paullo ipſe ducit. Magis pro Seneca hic ſenſu, ipſe Seneca, infrà libro* II. *cap.* III. *Vide.* D

42. HECATON TRANSSCRIBIT.] *Sic lege, cum manuſcriptis. Significat Hecatonem multa mutuatum eſſe, atque adeò verbatim penè tranſſcripſiſſe è Chryſippo.*

43. EVRYNOMES.] *Quæ, vt Heſiodus ait,*

Ὠκεανοῦ κούρη, πολυήρατον εἶδος ἔχουσα:
Oceani proles, votiuâ prædita formâ.

44. ÆTATE MINORES.] *Hoc quoque pater talium Heſiodus. qui* Horas *iamantè genitas ex* Ioue & Themi *fingit.*

45. PATENTIS MATRIMONII.] *Libris, & viris doctis hoc dedi: qui pertendunt* Matrimonium *eâ facie, quâ* Patrimonium *dici. Eſto igitur, & ſic expli-*

A men imponi,aut poëtæ vera nomina reddant.Quemadmodum[46] nomenclatori memo-
riæ loco audacia eſt : & cuicumque nomen non poteſt reddere, imponit : ita poëtæ non
putant ad rem pertinere, verum dicere, ſed aut neceſſitate coacti, aut decore corrupti,id
quæque vocari iubent, quod bellè facit ad verſum. Nec illis fraudi eſt, ſi aliud quid
[47] in cenſum detulerunt: proximus enim poëta ſuum illa ferre nomen iubet. Hoc vt
ſcias ita eſſe, ecce Thalia, de quâ cùm maximè agitur, apud Heſiodum [48] Charis eſt,
apud Homerum [49] Muſa. Sed ne faciam, quod reprehendo,omnia iſta,quæ ita IV.
extra rem ſunt, vt nec circa rem quidem ſint, relinquam. Tu modò nos tuere, ſi quis
mihi obiicier, quòd Chryſippum [50] in ordinem coëgerim, magnum mehercule virum,
ſed tamen Græcum, cuius [51] acumen nimis tenue retunditur, & in ſe ſæpe replicatur:
etiam cùm agere aliquid videtur, pungit,non perforat. Hoc verò quod acumen eſt? De
beneficiis dicendum eſt, & ordinanda res, quæ maximè ſocieratem humanam alligat:
danda lex vitæ, ne ſub ſpecie benignitatis inconſulta facilitas placeat; ne liberalitatem,
B quam nec deeſſe oportet, nec ſuperfluere, hæc ipſa obſeruatio reſtringat, dum tempe-
rat: docendi ſunt libenter accipere,libenter reddere, & magnum ipſis certamen propo-
nere, eos quibus obligati ſunt, re animoq́ue non tantùm æquare, ſed vincere. quia qui
referre gratiam debet, numquam conſequitur, niſi præceſſit. hi docendi ſunt nihil im-
putare: illi plus debere. Ad hanc honeſtiſſimam contentionem,beneficiis beneficia vin-
cendi, ſic nos adhortatur Chryſippus, vt dicat verendum eſſe,ne quia Charites Iouis fi-
liæ ſunt, parùm ſe gratè gerere, ſacrilegium ſit, & tam bellis puellis fiat iniuria. Tu me
aliquid eorum doce, per quæ beneficentior, gratiorque aduerſus bene merentes fiam,
per quæ obligantium, obligatorumq́ue animi certent, vt qui præſtiterint, [52] obliuiſcan-
tur,pertinax ſit memoria debentium. Iſtę verò ineptiæ poëtis relinquantur: quibus au-
res oblectare propoſitum eſt, & dulcem fabulam nectere. At qui ingenia ſanare, & fi-
dem in rebus humanis retinere, memoriam officiorum ingerere animis volunt, ſeriò lo-
quantur, & magnis viribus agant: niſi fortè exiſtimas, leui ac fabuloſo ſermone, & ani-
C libus argumentis, prohiberi poſſe rem pernicioſiſſimam,beneficiorum [53] nouas tabulas.
Sed quemadmodum ſuperuacua tranſcurram, ita exponam neceſſe eſt, hoc primum V.
nobis eſſe diſcendum quid accepto beneficio debeamus. Debere enim dicit ſe alius pe-
cuniam quam accepit, alius conſulatum, alius ſacerdotium, alius prouinciam. Iſta au-
tem

explica. In re quidem, Phornutus accedit: beneficentiores quodammodo eſſe, aut debere eſſe, quibus magnæ tributæ ſunt ſortes. *Quidni ſint? καὶ τί ὄφελος (Ariſtotelis verba* VIII. *Nicomachiorum, cap.* I.) *τῆς τοιαύτης εὐετηρίας, ἀφαιρεθείσης εὐεργεσίας;* & quis vſus diuitiarum & abundantiæ, ſublatâ beneficentiâ?

46. NOMENCLATORI.] *Munus ordinarium, ſiue officium, apud diuites. Sæpe autem ioco ludóque erant, cùm memoriâ fallente nomina aliqua dictarent,*
D *promptâ ſemper audaciâ. Noſter in epiſt.* XXVII. Nemo vetulus nomenclator, qui nomina non reddit, ſed imponit, tam perperàm tribus quàm ille Troianos & Achiuos, perſalutabat.

47. IN CENSVM.] *A Romano ritu. quiſque ciuis, nomen, ætatem, opes in cenſuales tabulas deferebant: atque ea vera, & iurati. Itaque ludens, Parùm refert, inquit, ſi aliud nomen proprium verumq́; habent: nec poëtæ id aſpiciunt, ſed quod facit ad verſum. Eadem locutio in epiſt.* XCV.

48. CHARIS EST] *Verſibus iam datis,* Thalia *inter Charitas cenſetur.*

49. MVSA.] *Thalia inter Muſas nouem, & vulgò etiam habetur.*

CAP. IV. 50. IN ORDINEM.] *Tullio, aliiſq́; crebra phraſis. vel à militiâ, vel à magiſtratibus ducta. Inter milites, ſunt extra vel ſupra ordines, Legati, Tribuni, & tales: ij cogi in ordinem videntur, cùm ius iis demitur, pareſq́; habentur gregariis. Simile in magiſtratu. qui eminet, nec eſt in vulgi claſſe vel ordine: quò compellitur, ſi auctoritas eius ſpernitur aut violatur.*

51. ACVMEN NIMIS TENVE.] *Adhæſit hæc culpa Chryſippo, & curioſâ ſubtilitate virilem & maſculam illam ſectam (Stoicorum dico) eneruauit. Vis argumentum?* * trecenta vndecim volumina ſolius partis Logicæ reliquit. *Adeò ille diſſerere magis docuit, quàm viuere.* * Diog. Laert.

52. OBLIVISCANTVR.] *Vetus monitum, & quod Chiloni tribuitur. Eius nomine, Auſonius ita verſibus comprehendit:*

Tu benè ſiquid facias, non meminiſſe fas eſt:
Quæ benè facta accipias perpetuò memento.

53. NOVAS TABVLAS.] *Id eſt, obliuionem vel potiùs abolitionem beneficiorum, & nequid debeamus. Sumptum à re nummariâ, in quâ* Nouæ tabulæ, *χρεῶν ἀποκοπαὶ bonis Gloſſis explicantur: id eſt, reſectio & expunctio debitorum. Cùm enim pares rationes, & nulla reliqua, itur ad Nouas tabulas conficiendas. Simile in epiſt.* LXXXI. *& infrà De Benef.* VII. *cap.* X.

tem ſunt meritorum ſigna, non merita. Non poteſt beneficium manu tangi: [54] animo A cernitur. multum intereſt inter materiam beneficij, & beneficium. Itaque nec aurum, nec argentum, nec quidquam eorum quæ [55] à proximis accipiuntur, beneficium eſt, ſed ipſa tribuentis voluntas. Imperiti autem id, quod oculis incurrit, & quod traditur poſſidentque, ſolùm notant: contrà, illud quod in re carum atque pretioſum eſt, paruipendunt. Hæc quæ tenemus, quæ aſpicimus, in quibus cupiditas noſtra hæret, caduca ſunt: auferre ea nobis & fortuna, & iniuria poteſt: beneficium verò, etiam amiſſo eo quod datum eſt, durat. Eſt enim rectè factum, quod irritum nulla vis efficit. Amicum à piratis redemi: hunc alius hoſtis excepit, & in carcerem condidit. non beneficium, ſed vſum beneficij mei ſuſtulit. Ex naufragio alicui raptos, vel ex incendio liberos reddidi: hos vel morbus, vel aliqua fortuita iniuria eripuit: manet etiam ſine illis, quod in illis datum eſt. Omnia itaque, quæ falſum beneficij nomen vſurpant, miniſteria ſunt, per quę ſe voluntas amica explicat. Hoc quoque in aliis rebus euenit, vt alibi ſit ſpecies rei, alibi ipſa res. Imperator aliquem, [56] torquibus, murali, & ciuicâ donat. quid habet B [57] per ſe corona pretioſum? quid [58] prætexta? quid [59] faſces? quid [60] tribunal, & [61] currus? nihil horum honor eſt, ſed honoris inſigne. Sic non eſt beneficium id quod ſub

VI. oculos venit, ſed beneficij veſtigium & nota. Quid eſt ergo beneficium? [62] Beneuola actio tribuens gaudium, capienſque tribuendo, in id quod facit prona, & ſponte ſuâ parata. Itaque non quid fiat, aut quid detur, refert, ſed quâ mente. Quia beneficium non in eo quod fit aut datur, conſiſtit, ſed in ipſo dantis aut facientis animo. Magnum autem eſſe inter iſta diſcrimen, vel ex hoc intelligas licet, quòd beneficium vtique bonum eſt: id autem quod fit aut datur, nec bonum nec malum eſt. [63] Animus eſt, qui parua extollit, ſordida illuſtrat, magna & in precio habita dehoneſtat: ipſa, quæ appetuntur, neutram naturam habent, nec boni, nec mali. id refert, quò illa rector animus impellat, à quo forma datur rebus. Non eſt ergo beneficium ipſum, quod numeratur, aut traditur. ſicut nec in victimis quidem, [64] licet opimæ ſint, [65] auroque præfulgeant, deorum eſt honos; ſed [66] piâ ac rectâ voluntate venerantium. Itaque boni etiam farre C [67] ac fitillâ religioſi ſunt; mali rurſus non effugiunt impietatem, quamuis aras ſanguine multo

CAP. V. 54. ANIMO CERNITVR.] *Acutè ſic Muretus. nam vetus omnis lectio*, geritur. *Quod defendi videatur iſtis è libro* II. *cap.* XXXIV. Non eſt quod exſpectes, vt ſolutionem tibi oſtendam: res inter animos geritur.

55. A PROXIMIS.] *Imò verò & à longinquis. An fuit*, aperto ſinu? *an quod Grutero placitum*, pro maximis? *an propius erit*, quæ pro ſummis? *Nam illa particula*, à, *libris ſanè deeſt.*

56. TORQVIBVS.] *Aureis. de quibus, aliiſque hîc militaribus donis, liber* V. *Militiæ noſtræ dicet.*

57. PER SE CORONA.] *Nihil. nam è quercu eſt.*

58. PRÆTEXTA.] *Inſigne magiſtratuum.*

59. FASCES.] *Item magiſtratuum, vel poteſtatum.*

60. TRIBVNAL.] *Prætoris, aut Proconſulis.*

61. CVRRVS.] *Triumphalis.*

CAP. VI. 62. BENEVOLA ACTIO.] *Repete Valerij verba:* Liberalitatis duo fontes, verum Iudicium, & honeſta Beniuolentia. *Sed quare* honeſta? *ne ad fœdum amorem & volentiam eas. Salluſtius eòdem facit:* Nemo munificus habebatur, niſi pariter volens.

63. ANIMVS EST.] *In Phornuto, vetus hoc verbum:* Munerum animus optimus.

64. LICET OPIMÆ.] *Feſtus:* Hoſtiæ opimæ, præcipuæ, pingues.

65. AVROQVE PRÆFVLGEANT.] *Nempe in cornibus & fronte. Mos Homero notus, in Odyſſ.* γ.

Τὴν (βοῦν) τοι ἐγὼ ῥέξω, χρυσὸν κέρασι περιχεύας:

Hanc *(bouem)* tibi ego faciam, circumdans cornibus aurum.

Tangit & alibi: ſicut Ouidius,

——— inductaque cornibus aurum
Victima. *Virgilius:*

Et ſtatuam ante aras auratâ fronte iuuencum.

In lapide, Votis XX. *alibus:*

VOTA. FAVENTINVS. BIS. DENI. CONCIPIT. ORBIS.
VT. MACTET. REPETENS. AVRATA. FRONTE. IVVENCOS. D

Liuius XXV. Apollini boue aurato, & capris duabus albis auratis. *A quo redargui Plinius videtur, lib.* XXXIII. *cap.* III. Deorum honori in ſacris nihil aliud excogitatum, quàm vt auratis cornibus hoſtiæ, maiores dumtaxat, immolarentur. *Atqui* capræ, *non inter maiores.*

66. PIA AC RECTA.] *Plinius in Panegyrico:* Animaduerto enim etiam deos, non tam accuratis adorantium precibus, quàm innocentiâ & ſanctitate lætari: gratioremque exiſtimari, qui delubris eorum puram caſtamque mentem, quàm qui meditatum carmen intulerit. *Nos ibi plura.*

67. AC FITILLA.] *Non amat Seneca obſoletas voces,*

A multo cruentauerint. Si beneficia in rebus, non in ipsâ benefaciendi voluntate VII.
conſiſterent, eò maiora eſſent, quò maiora ſunt, quæ accepimus. id autem falſum eſt.
nonnumquam enim magis nos obligat, qui dedit parua magnificè: qui *Regum æquauit*
opes animo: qui exiguum tribuit, ſed libenter: qui paupertatis ſuę oblitus eſt, dum meam *
reſpicit: qui non voluntatem tantùm iuuandi habuit, ſed cupiditatem: qui accipere ſe
putauit beneficium, cùm daret: qui dedit tamquam non recepturus, recepit tamquam
non dediſſet: qui occaſionem, quâ prodeſſet, [68] & occupauit & quæſiuit. Contrà, ingra-
ta ſunt (vt dixi) licet re ac ſpecie magna videantur, quæ danti aut extorquentur, aut
[69] excidunt: multoque gratius venit, quod facili, quàm quod plenâ manu datur. Exi-
guum eſt quod in me contulit, ſed amplius non potuit. At hic quod dedit, magnum eſt:
ſed dubitauit, ſed diſtulit, ſed cùm daret, gemuit, ſed ſuperbè dedit, ſed [70] circumtulit,
& placere non ei, cui præſtabat, voluit. [71] ambitioni dedit, non mihi. Socrati cùm VIII.
multa multi pro ſuis quiſque facultatibus offerrent: Æſchines pauper auditor, *Nihil*, in-
B quit, *dignum te quod dare tibi poſſim, inuenio: & [72] hoc vno modo pauperem me eſſe ſentio. Itaq;*
dono tibi quod vnum habeo, Me ipſum. Hoc munus rogo qualecumque eſt, boni conſulas, cogiteſque
alios cùm multum tibi darent, [73] plus ſibi reliquiſſe. Cui Socrates: *Quid ni tu*, inquit, *mihi ma-*
gnum munus dederis, niſi fortè paruo te æſtimas? Habebo itaque curæ, vt te meliorem tibi reddam
quàm accepi. Vicit Æſchines hoc munere Alcibiadis [74] parem diuitiis animum, & om-
nem iuuenum opulentorum munificentiam. Vides quomodo animus inueniat IX.
liberalitatis materiam, etiam inter anguſtias? Videtur mihi dixiſſe: *Nihil egiſti fortuna,*
quòd me pauperem eſſe voluiſti: expediam nihilominus dignum huic viro munus: & quia de tuo
non poſſum, de meo dabo. Neque eſt quod exiſtimes illum vilem ſibi fuiſſe, [75] qui pre-
tium ſe ſui fecit: ingenioſus adoleſcens inuênit, quemadmodum Socratem [76] ſibi daret.
Non quanti quæque ſint, ſed à quali dentur, perſpiciendum. [77] * Callidus non diffici- *
lem aditum præbet immodica cupientibus: ſpeſque improbas, nihil re adiuturus, ver-
* bis fouet. At eius [78] peior eſt opinio, qui linguâ aſper, vultu grauis, cum inuidiâ fortu-
C nam ſuam explicauit. [79] Colunt enim, deteſtanturque felicem, & ſi potuerint, eadem
facturi, odêré facientem. [80] * Coniugibus alienis nec clàm, ſed apertè quidam [81] ludi- *
brio habitis, ſuas aliis permiſere. Ruſticus, inhumanus, ac [82] maleuolus, & inter ma-
tronas

voces, fateor, ſed hanc mutare religio vetabat, in quâ vſurpabant. Et libri ſanè habent plerique, ficillâ. *Teneamus igitur, niſi quis eligit*, fritillâ: *vt in Arnobio, lib.* VII. Quid fritilla, quid frumen? *Vide Feſtum in* Munes, *vbi* olla fritilis: *Nonium in* Exfit.

CAP. VII. 68. Et occupavit.] *Prauênit, aut prauertit.*

69. Excidunt.] *Eſt quod Capite* I. *dixit*, vt à neſciente dari.

70. Circumtulit.] *Oſtentauit, vt in pompâ.*

D 71. Ambitioni dedit.] *Suo morbo.*

CAP. VIII. 72. Hoc vno modo.] *Quia aliàs nil quæro, nil deſidero: ſed dum tibi aliquid quæro, diſco quod neſciebam, multa mihi abeſſe.*

73. Plus sibi reliq.] *At ego qui nihil habeo, vnum quod habeo donans, nihil mihi ſeruo.*

74. Parem divitiis.] *Largum, vt ipſe.*

CAP. IX. 75. Qui pretium.] *Malo, cum libris, illud*, qui, *ablegari. Acutiùs ita efferetur: Non ideò ſe parui fecit, quia donauit: ſed magni potiùs, quia nullum dignum ſe donum, extra ſe, repperit. Petronij hoc de Româ, aſſimilat:* Ipſa ſui merces erat. *Flori*: Miſera reſpublica in exitium ſuum merces erat.

76. Sibi daret.] *Se dando, Socratem ita ſuum fecit, vt illi inſtruendo vacaret: atque ita eum ſibi quaſi mancipauit.*

77. * Callidus non.] *Defectum odoror. & fuit de iis qui donaturi, fallunt. Alter, inquit, benignè reſpondet, & ducit, non donat: alter aſperè, & oſtendit opes, non communicat.*

78. Peior opinio.] *Pincianus*: At is peior, opinor: *Sed fouet, non ſanat; & eſt omnino hiatus, vt dixi.*

79. Colunt enim.] *Epiſtolâ* XLII. *par ſententia. Vide.*

80. * Coniugibus alienis.] *Neque iſta ſatis nexa ſunt: quid enim ad iam dicta? Eſt excurſio ſiue παρέκβασις in æui ſui mores: ſed cui alia occaſio, & caput fuit.*

81. Ludibrio habitis.] *Mitiùs ita dicunt: ſicut veneriari*, ludere, *& παίζειν Græci. Ludibrio igitur habentur, quibus illuditur. vt Suetonius, de Tiberio:* Solitus matronarum capitibus illudere. *Tacitus de Nerone*: Illuſiſſe eum pueritiæ Britannici.

82. Malevolus.] *Libri plerique priſci*, mali motis. *Ego teneam: aut certè*, malè morus. *malè ſtultus.*

tronas abominandæ conditionis eſt, ſi quis coniugem [83] in ſellâ proſtare vetuit, & vulgò A
admiſſis inſpectoribus vehi [84] vndique perſpicuam. Si quis nullâ ſe amicâ fecit inſi-
gnem, nec alienæ vxori [85] æmulum præſtat, hunc matronæ humilem, & ſordidæ libi-
dinis, & [86] ancillariolum vocant. Hinc decentiſſimum [87] ſponſaliorum genus, adulte-
rium: & in conſenſu [88] vidui cælibatus, nemo vxorem duxit, niſi [89] qui abduxit. Iam
rapta ſpargere, ſparſa [90] pari auaritiâ recolligere certant: [91] nihil penſi habere, pauperta-
tem alienam contemnere, [92] ſuam timere, nullum aliud vereri malum: [93] pacem iniu-
riis perturbare, imbecilliores vi ac metu premere. Nam prouincias ſpoliari, & [94] num-
marium tribunal, auditâ vtrimque [95] licitatione, alteri addici, non mirum: quando
X. [96] quæ emeris, vendere, gentium ius eſt. Sed longiùs nos impetus euehit, prouo-
cante materiâ. Itaque ſic finiamus, ne in noſtro ſæculo culpa ſubſidat. Hoc maiores no-
ſtri queſti ſunt, hoc nos querimur; hoc poſteri noſtri querentur, euerſos eſſe mores, re-
gnare nequitiam, in deterius res humanas & in omne nefas labi. At iſta ſtant loco eo-
dem, ſtabuntque, paullulùm dumtaxat vltrò aut citrò mota, vt fluctus: quos æſtus ac- B
cedens longiùs extulit, recedens interiore littorum veſtigio tenuit. Nunc in adulteria
magis, quàm in alia peccabitur, [97] abrumpetque frænos pudicitia: nunc conuiuiorum
vigebit furor, & fœdiſſimum patrimoniorum exitium culina: nunc cultus corporum
nimius & formæ cura, præ ſe ferens animi deformitatem: nunc in petulantiam & au-
daciam erumpet malè diſpenſata libertas: nunc in crudelitatem priuatam ac publicam
ibitur, bellorumque ciuilium inſaniam, quâ omne ſanctum ac ſacrum profanetur. Ha-
bebitur aliquando ebrietati honor, & plurimum meri cepiſſe virtus erit. Non exſpectant
vno loco vitia: ſed mobilia & inter ſe diſſentiẽtia tumultuantur, pellunt inuicem, fugan-
turque. Ceterùm idem ſemper de nobis pronunciare debebimus, malos eſſe nos, malos
fuiſ-

83. IN SELLA.] *Quâ matronæ vehebantur, ſiue cathedrâ. Dixi affatim* I. *Elector. Cap. de* Lecticâ.

84. VNDIQVE PERSPICVAM.] *Et ſellâ apertâ, & ipſâ Cois illis vel carbaſinis parùm tectâ. Noſter infrà*: Vt matronæ noſtræ, ne adulteris quidem plus ſui in cubiculo, quàm in publico oſtendant. *Et alibi*: Quam in ſellâ patente circumlatam, populus ab omni parte, æquè ac maritus inſpexerit.

85. ÆMVLVM PRÆSTAT.] *Quò magis ſcilicet ametur. Nam vbi riualitas, affectus increſcit: tum etiam concurritur, quaſi ad latens aliquod bonum. Noſter infrà lib.* III. *cap.* XVI. Eò ventum eſt, vt nulla virum habeat, niſi vt irritet adulterum. *In Cicerone etiam* Æmulus *eo ſenſu:* Licet eum ſolus ames, me æmulum non habebis. *Libri tamen aliquot ſcripti*, anulum.

86. ANCILLARIOLVM.] *Ancillarum amoribus deditum. Martialis:*

Ancillariolum tua te vocat vxor, & ipſa
Lecticariola eſt: eſtis Alauda pares.

87. SPONSALIORVM GENVS.] *Initium & gradus ad matrimonium, & quaſi Sponſalia, adulterium.*

88. VIDVI CÆLIBATVS.] *Mutuo vtrimque conſenſu & fœdere, ſoluunt coniugium diuertendo: tum liberi ſcilicet, iunguntur.*

89. QVI ABDVXIT.] *Palàm ducit, quam à marito, per adulterium, clàm iam abduxerat. Potes & interpretari*, abductam *per diuortium. Nec diſplicuit aliquando:* niſi quam duxit. *vt in verbo ludat: quod inter obſcœna etiam eſſe ſcimus. Sed non muto.*

90. PARI AVARITIA.] *Quomodo par auaritia ſparſioni? imò diſſimillima. Ex libris ſcriptis totum hoc legas:* Iam rapta ſpargere, ſparſa rapaci auaritiâ colligere. *Nam in iis eſt*: ſparſa erat agri auaritiâ. *Ouidiana ſunt:*

Quærere vt abſumant, abſumpta requirere C
certant.

91. NIHIL PENSI.] *A Salluſtio dicas, in Catilinario:* Rapere, conſumere, ſua paruipendere, aliena cupere, nihil penſi neque moderati habere.

92. SVAM TIMERE.] *Meus liber:* ſuamque timere, quàm vllum aliud vereri malum. *Legam*, quàm vllum aliud verè malum. *Paupertatem, opinione malum, magis timent; quàm probrum, re malum. Tacitus ſimile, de Marcello:* Morum haud ſpernendus habebatur, niſi quòd paupertatem extremum malorum credebat. *Quidam etiam libri breuiùs*: ſuam, quàm vllum aliud vereri malum. *Neque id malè. vtrobique autem*, magis, *intellegendum: vt priſci loqui ſolent.*

93. PACEM INIVRIIS.] *Vulgò hæc corrupta.* D *ſententia eſt, pacem publicam iniuriis aut rapinis Præſidum turbari, & populos per ſe quietos agi in arma.*

94. NVMMARIVM TRIBVNAL.] *Cicero in Verrem:* Ecquod Romæ iudicium tam diſſolutum, tam nummarium fore putaſti? *corruptum, & in quo nummi ac nundinatio verſantur.*

95. LICITATIONE.] *Vt in auctione, vtro pars plus daret.*

96. QVÆ EMERIS.] *Poëta Hiſpanus:*

Nam quod emas, poſſis dicere iure tuum.

CAP. X. 97. ABRVMPETQVE FRÆNOS.] *De eodem ſexu, eâdem metaphorâ Propertius:*

Vt ſemel impoſiti rupiſtis fræna pudoris.

98. OMNIA

A fuiſſe, inuitus adiiciam, & futuros eſſe. Erunt homicidæ, tyranni, fures, adulteri, raptores, ſacrilegi, proditores: infra iſta omnia ingratus eſt, niſi quòd [98] omnia iſta ab ingrato animo ſunt, ſine quo vix vllum magnum facinus accreuit. Hoc tu caue, tamquam maximum crimen, ne admittas: ignoſce tamquam leuiſſimo, ſi admiſſum eſt. Hæc eſt enim iniuriç ſumma. Beneficium perdidiſti. Saluum eſt tibi ex illo, quod eſt optimum: dediſti. Quemadmodum autem curandum, vt in eos potiſſimùm beneficia conferamus, qui gratè reſponſuri erunt: ita [99] quædam, etiam ſi de illis malè ſperabitur, faciemus, tribuemuſque, non ſolùm ſi iudicabimus ingratos fore, ſed ſi ſciemus fuiſſe. Tamquam ſi filios alicui reſtituere potero, magno periculo liberatos, ſine vllo meo [100] incommodo, non dubitabo. Dignum, etiam impendio ſanguinis mei tuebor, & in partem diſcriminis veniam: indignum, ſi eripere latronibus potero, clamore ſublato, ſalutarem vocem homini non pigebit emittere. Sequitur vt dicamus, quæ beneficia XI.
danda ſint, & quemadmodum. Primò demus neceſſaria, deinde vtilia, deinde iucun-
B da, vtique manſura. Incipiendpm eſt autem à neceſſariis. aliter enim ad animum peruenit, quod vitam continet: aliter quod exornat, aut inſtruit. Poteſt in eo aliquis faſtidioſus eſſe æſtimator, quo facilè cariturus eſt, de quo dicere licet: *Recipe, non deſidero. meo contentus ſum.* [101] interim non reddere tantùm libet quod acceperis, ſed abiicere. Ex his quæ neceſſaria ſunt, quædam primum obtinent locum, ſine quibus non poſſumus viuere; quædam ſecundum, ſine quibus non debemus; quædam tertium, ſine quibus nolumus. Prima huius notæ ſunt, hoſtium manibus eripi, & tyrannicæ iræ, & proſcriptioni, & aliis periculis, quæ varia & incerta humanam vitam obſident. Quidquid horum diſcuſſerimus, quo maius ac terribilius erit, hoc maiorem inibimus gratiam. Subit enim cogitatio, quantis ſint liberari malis: & [102] lenocinium eſt muneri, antecedens metus. Nec tamen ideò debemus tardiùs quemquam ſeruare, quàm poſſumus: vt muneri noſtro timor [103] imponat pondus. Proxima ab his ſunt, ſine quibus poſſumus quidem viuere, ſed vt mors potior ſit: tamquam libertas, & pudicitia, & mens bona. Poſt
C hæc habebimus coniunctione, ac ſanguine, vſuque, & conſuetudine longâ, cara: vt liberos, coniuges, penates, ceteraque quæ vſque eò animus ſibi applicuit, vt ab illis, quàm à vitâ diuelli grauius exiſtimet. Subſequuntur vtilia, quorum varia & lara materia eſt. Hîc erit pecunia non ſuperfluens, ſed ad ſanum modum habendi parata: hîc erit honor, & proceſſus ad altiora tendentium. nec enim vtilius quidquam eſt, quàm ſibi vtilem fieri. Iam cetera ex abundanti veniunt, delicatos factura. In his ſequemur, vt opportunitate grata ſint, vt non vulgaria, quæque aut pauci habuerint, aut pauci intra hanc ætatem habent, [104] aut quæ etiam ſi naturâ pretioſa non ſunt, tempore aut loco fiant. Videamus quid oblatum maximè [105] voluptati futurum ſit; quid frequenter occurſurum habenti, vt toties nobiſcum, quoties cum illo ſit. Vtique cauebimus, ne munera ſuperuacua mittamus: vt fæminæ aut ſeni arma venatoria, aut ruſtico libros, aut ſtudiis

98. OMNIA ISTA AB INGRATO.] *Eâ mente Publius:*

D Dixeris maledicta cuncta, cùm ingratum hominem dixeris.

Auſonius:

Ingrato homine terra peius nil creat.

Denique Plautus:

Pol quidem, meo animo, ingrato homine nihil impenſius.

99. QVÆDAM ETIAM.] *Nempe obuia, & facilia. ex Tully præcepto pari:* Quidquid ſine detrimento poſſit commodari, tribuendum eſſe vel ignoto. ex quo ſunt illa communia, Non prohibere aquâ profluente, Pati ab igne capere ignem.

100. INCOMMODO.] *Abeſt conſenſu libris. ergo ſcribo:* magno periculo liberandos, ſine vllo meo, non dubitabo. *Poſſis & vtraque voce iunctim ſcribi, & clariùs:* magno periculo liberandos, liberatos ſine vllo meo.

CAP. XI. 101. INTERIM NON REDDERE.] *Valet* interdum.

102. LENOCINIVM EST.] *Commendatio, quod gratiam dat & ornatum.*

103. IMPONAT PONDVS.] *Grauius auctiúſque faciat.*

104. AVT QVÆ ETIAM.] *Supplenda ex libris:* Habent, aut hoc modo; quæ etiamſi. *Rara videntur, inquit, quæ vel pauci habent, vel non hoc modo habent: id eſt, formâ, magnitudine, aliis qualitatibus, quæ in æſtimatione rerum variè ſpectantur. Vt, margaretæ communes ſatis: ſed non talis pondere, candore, orbe. Idem in animalibus, aliiſq.*

105. VOLVPTATI FVTVRVM.] *Nam, vt Plautus,*

—— nullum beneficium
Eſſe duco id, quod, quoi facias, non placet.

ſtudiis ac litteris dedito retia. Æquè ex contrario circumſpiciemus, ne dum grata mittere volumus, ſuum cuique morbum exprobratura mittamus: ſicut ebrioſo vina, & valetudinario medicamenta. Maledictum enim incipit eſſe, non munus, in quo vitium accipientis agnoſcitur. A

XII. Si arbitrium dandi penes nos eſt, præcipuè manſura quæremus, vt quàm minimè mortale munus ſit. Pauci enim ſunt tam grati, vt quod acceperint, etiam ſi non vident, cogitent. Ingratis quoque memoria cum ipſo munere incurrit: vbi ante oculos eſt, & obliuiſci ſui non ſinit, ſed auctorem ſuum ingerit & inculcat. Eò quidem magis duratura quæramus, quia numquam admonere debemus: ipſæ res euaneſcentem memoriam excitent. Libentiùs donabo [106] argentum factum, quàm ſignatum: libentiùs ſtatuas, quàm veſtem, & quod vſus breuis deterat. Apud paucos poſt rem manet gratia: plures ſunt, apud quos non diutiùs in animo ſunt donata, quàm in vſu. Ergo ſi fieri poteſt, conſumi munus meum nolo: exſtet, hæreat amico meo, & conuiuat. Nemo tam ſtultus eſt, vt monendus ſit, ne cui gladiatores aut [107] venationem iam munere edito mittat, & veſtimenta æſtiua brumâ, hiberna [108] ſolſtitio. B Sit in beneficio ſenſus communis, tempus, locum, perſonas obſeruet: quia [109] momentis quædam grata & ingrata ſunt. Quanto acceptius eſt, ſi id damus, quod quis non habet, quàm cuius copiâ abundat? quod diu quærit, nec inuenit, quàm quod vbique viſurus eſt? Munera non tam pretioſa, quàm rara & exquiſita ſint, quæ etiam apud diuitem ſui locum faciant: ſicut gregalia quoque poma, etiam poſt paucos dies itura in faſtidium, delectant, ſi prouenêre maturiùs? Illa quoque non erunt ſine honore, quæ aut nemo illis alius dedit, aut nos nulli alij.

XIII. Alexandro Macedoni, cùm victor Orientis, animos ſupra humana tolleret, [110] Corinthij per legatos gratulati ſunt, & ciuitate illum ſuâ donauerunt. Cùm riſiſſet Alexander hoc officij genus, vnus ex legatis: *Nulli*, inquit, *ciuitatem vmquam dedimus alij, quàm tibi & Herculi.* Libens accepit delatum honorem, & legatos inuitatione aliaque humanitate proſecutus, cogitauit, non qui ſibi ciuitatem darent, ſed cui dediſſent. Et homo gloriæ deditus, cuius nec naturam nec modum nouerat, [111] Herculis Liberique veſtigia ſequens, ac ne ibi quidem reſiſtens C vbi illa defecerant, ad ſocium honoris ſui reſpexit à dantibus: tamquam cælum, quod mente vaniſſimâ complectebatur, teneret, quia Herculi æquabatur. Quid enim illi ſimile habebat væſanus adoleſcens, cui pro virtute erat felix temeritas? Hercules nihil ſibi vicit: orbem terrarum tranſiuit, non concupiſcendo, ſed vindicando. Quid vinceret malorum hoſtis, bonorum vindex, terrarum mariſque pacator? At hic [112] à pueritiâ latro, gentiumque vaſtator, [113] tam hoſtium pernicies, quàm amicorum, qui ſummum bonum duceret, terrori eſſe cunctis mortalibus; oblitus, non ferociſſima tantùm, ſed ignauiſſima quoque animalia [114] timeri, ob virus malum.

XIV. Ad propoſitum

CAP. XII. 106. ARGENTVM FACTVM.] *In vaſis, ſtatuis, ornamentis: quod manet. At* Signatum, *in Pecuniâ, diſſipatur & abit.*

107. VENATIONEM.] *Ipſas feras accipe, venatu captas, & venatui item (Romanum illum dico) aptas. Liuius lib.* XXV. Dux Philomenes erat, cum ſolito captæ venationis onere: *id eſt, cum apro, vt Polybius*: grandi beſtiâ, *vt mox ipſe Liuius. Spartianus in Hadriano:* Venationem ſemper cum amicis participauit. *Frontinus* III. *Stratag.* Venationi quoque *(ita lege)* & pecoribus quidam infuerunt litteras. *Sidonius lib.* IV. Venatu vtitur, nec vtitur venatione. *Gloſſa Iuuenalis*:

—— feſtinat ad illam,
Quam primam rupto prædam guſtauerit ouo:

id eſt, *inquit*, ad venationem, vnde nutrita eſt. *Gallorum idiotiſmus idem habet.*

108. SOLSTITIO.] *Aeſtiuum accipe. vt ferè veteres, quoties* Brumale *non adiiciebant.*

109. MOMENTIS QVÆDAM.] *Temporum aut occaſionum. Valerius*: Dono autem ipſi gratiam magnitudo quidem ſua, ſed efficaciorem aliquanto opportunitas conciliat.

CAP. XIII. 110. CORINTHII.] *In Plutarcho, Megarenſes id feciſſe leguntur.* D

111. HERCVLIS.] *Idem infrà* VII. *cap.* III. Alexander, quem per Liberi Herculiſque veſtigia felix temeritas egit: *ſed per prioris illius magis. Vide Senecam patrem Suaſoriâ* I.

112. A PVERITIA.] *Ab anno* XVI. *ſcribunt militia & imperiis à patre admotum: ſi tamen ea Pueritia.*

113. TAM HOSTIVM.] *Senſus & vſus volebant*, tam amicorum quàm hoſtium: *ſed ea metatheſis neſcio quomodo crebra, & penè aſſidua, noſtro eſt. Exempla in Fabro* I. *Semeſtr.*

114. TIMERI OB VIRVS.] *Idem de Irâ*, II. *cap.*

A tum nunc reuertamur. Beneficium quod [115] quibuſlibet datur, nulli gratum eſt. Nemo ſe [116] ſtabularij aut cauponis hoſpitem iudicat, nec conuiuam [117] dantis epulum, vbi dici poteſt: *Quid enim in me contulit*? Nempe hoc quod in illum, & vix bene notum ſibi, & in illum etiam inimicum ac turpiſſimum hominem. Numquid enim me dignum iudicauit? [118] morbo ſuo morem geſſit. Quod voles gratum eſſe, rarum effice: quis patitur ſibi [119] imputari vulgaria? Nemo hæc ita interpretetur, tamquam reducam liberalitatem, & frænis arctioribus reprimam. Illa verò, in quantum libet, exeat: ſed eat, non erret. Licet ita largiri, vt vnuſquiſque etiam ſi cum multis accepit, in populo ſe eſſe non putet. nemo non habeat aliquam familiarem notam, per quam [120] ſperet ſe propiùs admiſſum. Dicat, Accepi idem quod ille, ſed vltrò. Accepi quod ille: ſed ego intra breue tempus, cùm ille diu meruiſſet. Sunt, qui idem habeant: ſed non eiſdem verbis datum, non eâdem comitate tribuentis. Ille accepit, cùm rogaſſet: ego, cùm rogarer. Ille accepit: ſed facilè redditurus, ſed cuius ſenectus & liberorum orbitas magna
B promittebat: mihi plus dedit, quamuis idem dederit, quia ſine ſpe recipiendi dedit. [121] Quemadmodum meretrix ita inter multos ſe diuidit, vt nemo non aliquod ſignum familiaris animi ferat: ita qui beneficia ſua amabilia vult eſſe, excogitet, quomodo & multi obligentur, & tamen ſinguli habeant aliquid, quo ſe ceteris præferant. Ego verò beneficiis non obiiciam moras: quæ quò plura maioraque fuerint, plus afferent laudis. Adſit tamen iudicium. neque enim cordi eſſe cuiquam poſſunt, fortè ac temerè data. Quare ſi quis exiſtimat nos, cùm iſta præcipimus, benignitatis fines [122] introrſus referre, & illi minùs laxum limitem aperire; nę perperam monitiones noſtras exaudit. Quam enim virtutem magis veneramur? cui magis ſtimulos addimus? quibúſve tam conuenit hæc adhortatio, [123] quàm nobis, ſocietatem humani generis ſancientibus?

Quid ergo eſt? cùm ſit nulla honeſta vis animi, etiam ſi à rectâ voluntate incepit, niſi XV.
quam virtutem modus fecit, veto liberalitatem [124] nepotari. Tunc iuuat accepiſſe beneficium, & [125] ſupinis quidem manibus, vbi illud ratio ad dignos perducit: non quod

C

cap. XI. Nec hoc ſapientis dici velim, quòd feræ quoque telum eſt, timeri.

CAP. XIV. 115. QVIBVSLIBET DATVR.] *Cicero* II. *De offic.* Multi multa faciunt, temeritate quadam, ſine iudicio vel modo, in omnes; vel repentino quodam impetu animi, quaſi vento, incitati. quæ beneficia æquè magna habenda non ſunt, atque ea quæ iudicio, conſideratè, conſtanterque delata ſunt. *Adde finem huiuſce Capitis.*

116. STABVLARII.] *Diuerſitoris*, πανδοχέως, *vt Gloſſa explicant. Qui enim viantes ipſos, atque animalia eorum excipit, quia ibi ſtant & manent*, Stabularius. *Ipſe locus*, Stabulum. *Apuleius*: Pretio manſionis ſtabulario perſoluto. *Fe-*
D *ſtus*: Proſedas, meretrices Plautus appellat, quòd ante ſtabula ſedeant: *nempe hæc diuerſoria & cauponas, quod etiam hodie. Inde &* Proſtibula: *nec ad pecuaria ſtabula referas.*

117. DANTIS EPVLVM.] *Nempe publicum. nam in priuato aliud eſt, & obligamur.*

118. MORBO SVO.] *Neque olim, neque nunc probo, quidquid me vellicent. At enim* Morbus *vitium eſt, & inueteratus affectus, Stoicâ linguâ. Scimus, & aliud me doceant: ſed quid hîc de vitio, ſodes, niſi ſi mores legeſq; in vitio? Nam iis obtemperabant, qui epulum in Capitolio, vel in foro & publico dabant. Itaque inclinabam legere, neque muto*, moribus morem geſſit. *Tamen quiſque pro ſe: prаimus, non trahimus.*

119. IMPVTARI VVLGARIA?] *Abeſt*, vulgaria *libris: neque ego deſiderem.*

120. SPERET SE.] *Putet, opinetur: vt ſæpe huius ſequentiſq; æui ſcriptores.*

121.] QVEMADMODVM MERETRIX.] *Pulchrè. & ſunt hæc ab Ennio, aut fallor. Ille quidem eadem:*

——— quaſi in choro pilâ
Ludens, datatim dat ſe & communem facit.
Alium tenet, alij annutat, alij manus
Eſt occupata, at alij peruellit pedem.
Alij dat anulum, * ſpectaculum: labris
Alium inuocat; cum alio cantat; attamen
Alij dat digito litteras.

* *Ita reperi in v. cod. vulgò, exſpectandum à labris.*

Sciitè, nec poteſt ſuprà.

122. INTRORSVS REFERRE.] *Et quod ſequitur, arctare ac minuere.*

123. QVAM NOBIS.] *Stoicis. nam Epicurêi diuellebant, ad ſua priuatim commoda quidque referentes.*

CAP. XV. 124. NEPOTARI.] *Nepotes imitari, profundere, dilapidare. Tertullianus:* Ariſtippus in purpurâ nepotatur. *Inde &* Nepotatus, *ipſa actio, Suetonio & Plinio.*

125. SVPINIS QVIDEM.] *Expanſis, promptiſque.*

quod quilibet caſus & conſilij indigens impetus defert: quod oſtentare libet, & [126] inſcribere ſibi. Beneficia tu vocas, quorum auctorem fateri pudet? At illa quanto gratiora ſunt, quantoque in partem interiorem animi numquam exitura deſcendunt: cùm delectant, cogitantem magis à quo, quàm quid acceperis? [127] Criſpus Paſſienus ſolebat dicere, quorumdam ſe iudicium malle, quàm beneficium: quorumdam beneficium malle, quàm iudicium. & ſubiiciebat exempla: *Malo*, aiebat, [128] *diui Auguſti iudicium: malo* [129] *Claudij beneficium.* Ego verò nullius puto expetendum eſſe beneficium, cuius vile iudicium eſt. Quid ergo? Non erat accipiendum à Claudio quod dabatur? erat: ſed [130] ſicut à Fortunâ, quam ſcires ſtatim poſſe malam fieri. Quid ergo iſta inter ſe mixta diuidimus? Non eſt beneficium, cui deeſt pars optima, datum eſſe iudicio. Alioquin pecunia ingens ſi non ratione, nec rectâ voluntate donata eſt, non magis beneficium eſt, quàm theſaurus. Multa ſunt autem, quæ oportet accipere, [131] nec debere. A

B

126. INSCRIBERE SIBI.] *Se auctorem profiteri.*

127. CRISPVS PASSIENVS.] *Qui Neroni vitricus, Agrippinæ alter maritus: amœni ingenij, oriſque diſerti. Vide noſtra ad* XII. *Annal. Taciti.*

128. DIVI AVGVSTI.] *Conſiderati & prudentis Principis.*

129. CLAVDII.] *Fatui & mori.*

130. SICVT A FORT.] *Id eſt, ſicut cæca illa Dea indignis digniſque ſæpe dat, & mox eripit: ita cenſere de Claudio licebat, capere, ſed mox fortaſſe capiendum.*

132. NEC DEBERE.] *Nec pro iis obligari.*

L. AN-

L. ANNÆI SENECÆ

AD AEBVCIVM LIBERALEM

DE BENEFICIIS

LIBER SECVNDVS.

B

ARGVMENTVM ET ORDO.

ASSVMIT *& repetit alterum membrum*, Quemadmodum beneficia danda? *Varia dat præcepta: vt* Libenter, Citò, Sine dubitatione. *Quædam* Palàm, *quædam in* ſecreto. *Sed omnia tamen ſine ſuperbiâ, aut iactatione. Deinde*, Quæ nocitura, non dare, *nec ſi petant: non item* Turpia, *& infamiæ futura. Denique* Perſonæ æſtimandæ, *& qui dat, & qui accipit: vt decora ſint vtrique. Pars altera libri, Ipſe* Accipiens *quomodo ſe gerat?* A quibus *capiat, &* Quomodo? *inprimis* Gratè. *Ex occaſione*, quid faciat ingratos? Superbia, Auaritia, Inuidia. *Pluribus deinde de* Gratitudine, *eamque conſtare voluntate, vbi res deficit.*

CAPVT PRIMVM.

C

INSPICIAMVS, Liberalis virorum optime, id quod ex [1] priore parte adhuc ſupereſt, Quemadmodum dandum ſit beneficium: cuius rei expeditiſſimam videor monſtraturus viam. Sic demus, quomodo vellemus accipere. ante omnia libenter, citò, ſine vllâ dubitatione. Ingratum eſt beneficium, quod diu inter manus dantis hęſit, quod quis ægrè dimittere viſus eſt; & ſic tamquam ſibi præriperet. Etiam ſi quid moræ interuênit, euitemus omni modo, ne deliberaſſe videamur. Proximus eſt à negante, qui dubitauit, nullamque meretur gratiam. Nam cùm in beneficio iucundiſſima ſit tribuentis voluntas; qui nolentem ſe tribuiſſe ipsâ cunctatione teſtatus eſt, non dedit, ſed [2] aduerſus ducentem, malè retinuit. Multi autem ſunt, quos liberales facit frontis infirmitas. Gratiſſima ſunt beneficia, parata, facilè [3] occurrentia, vbi nulla mora fuit, niſi
D in accipientis verecundiâ. Prímum eſt, antecedere deſiderium cuiuſque: proximum ſequi. Illud melius, occupare antequam rogemur: quia cùm homini probo ad rogandum [4] os concurrat, & ſuffundatur rubor, qui hoc tormentum remittit, multiplicat munus ſuum. [5] Non tulit gratis, qui cùm rogaſſet, accepit. Quoniam quidem, vt maioribus

COMMENTARIVS.

CAP. I. 1. PRIORE PARTE.] *Quam incohauit Cap. XI. libri I.*

2. ADVERSVS DVCENTEM.] *Ab eo qui funem trahit, alio malè renitente.*

3. OCCVRRENTIA.] *Publianâ illâ ſententiâ*: Bis eſt gratum, quod opus eſt, vltrò ſi offeras.

4. OS CONCVRRAT.] *Alÿ volunt*, corruat: *cur autem? proprium huic ingenuo vitio verbum eſt, & è re ſumptum. Qui molli ore ſumus, ipſum hoc experimur, os coire & ægrè diduci. Itaque & Fabius eo verbo, lib. III.* Eſt alius concurſus oris, & cum verbis ſuis colluctatio. *Seneca epiſt. XI.* Lingua titubat, labra concurrunt.

5. NON TVLIT GRATIS.] *Apuleius*: Non enim leui

bus noſtris, grauiſſimis viris, viſum eſt, nulla res cariùs conſtat, quàm quæ precibus A
empta eſt. Vota homines parciùs facerent, ſi palàm facienda eſſent. adeò etiam deos,
quibus honeſtiſſimè ſupplicamus, tacitè malumus & intra noſmetipſos precari.
II. Moleſtum verbum eſt, oneroſum, & demiſſo vultu dicendum, *Rogo.* Huius fa-
cienda eſt gratia amico, & cuicumque, quem amicum ſis promerendo facturus. Prope-
ret licet: ſerò beneficium dedit, qui roganti dedit. Ideò diuinanda cuiuſque voluntas,
& cùm intellecta eſt, neceſſitate grauiſſimâ rogandi liberanda eſt. Illud beneficium iu-
cundum, victurumque in animo ſcias, quod obuiam venit. Si non contingit præueni-
re, plura rogantis verba intercidamus, ne rogati videamur: ſed certiores facti, ſtatim
promittamus, facturoſque nos etiam antequam interpellaremur, ipsâ feſtinatione ap-
probemus. Quemadmodum in ægris opportunitas cibi ſalutaris eſt, & aqua tempeſti-
uè data remedij locum obtinuit: ita quamuis leue & vulgare beneficium ſit, ſi præſtò
fuerit, ſi proximam quamque horam non perdidit, multum ſibi adiicit, gratiamq; pre-
tioſi, ſed lenti & diu cogitati muneris vincit. Qui tam paratè fecit, non eſt dubium, quin B
III. libenter faciat. Itaque lætus facit, & induit ſibi animi ſui vultum. Ingentia quo-
rumdam beneficia, ſilentium aut loquendi tarditas, imitata grauitatem & triſtitiam,
corrupit, cùm promitterent vultu negantium. Quanto meliùs, adiicere bona verba te-
bus bonis, & prædicatione humanâ benignaque commendare quæ præſtes? vt ille ſe ca-
ſtiget, quòd tardior in rogando fuit. Adiicias licet familiarem querelam: *Iraſcor tibi,*
quòd cùm aliquid deſideraſſes, non olim ſcire me voluiſti, quòd tam diligenter rogaſti, quòd quem-
quam adhibuiſti. Ego verò gratulor mihi, quòd experiri animum meum libuit: poſtea quidquid
deſiderabis, tuo iure exiges. Semel ruſticitati tuæ ignoſcitur. Sic efficies, vt animum tuum plu-
ris æſtimet, quàm illud quidquid eſt, ad quod petendum venerat. Tunc eſt ſumma vir-
tus tribuentis, tunc benignitas, vbi ille qui diſceſſit, dicet ſibi: *Magnum hodie lucrum fe-*
ci. malo quòd illum talem inueni, quàm ſi multiplicatum hoc ad me aliâ viâ perueniſſet. Huic eius
IV. *animo numquam parem referam gratiam.* At plerique ſunt, qui beneficia aſperitate
verborum & ſupercilio in odium adducunt, eo ſermone vſi, eâ ſuperbiâ, vt impetraſſe C
pœniteat. Aliæ deinde poſt rem promiſſam ſequuntur moræ. nihil autem eſt acerbius,
quàm vbi [6] quoque cùm impetraſti, rogandum eſt. Repræſentanda ſunt beneficia: quæ
à quibuſdam accipere difficilius eſt, quàm impetrare. Hic rogandus eſt, vt admoneat;
ille, [7] vt ſumat. Sic vnum munus per multorum teritur manus, ex quo gratiæ mini-
mum apud promittentem remanet: quia auctori detrahit, quiſquis poſt illum rogan-
dus eſt. Hæc itaque curæ habebis, ſi gratè æſtimari quæ præſtabis voles, vt beneficia tua
illibata, vt integra ad eos, quibus promiſſa ſunt, perueniant, [8] ſine vllâ, quod aiunt, de-
ductione. Nemo illa intercipiat, nemo detineat: nemo in eo quod daturus es, gratiam
V. ſuam facere poteſt, vt non tuam minuat. Nihil æquè amarum, quàm diu pendê-
re. Æquiore quidam animo ferunt [9] præcidi ſpem ſuam, quàm trahi. Pleriſque autem
hoc vitium eſt, ambitione prauâ differendi promiſſa, [10] ne minor ſit rogantium turba.
Quales regiæ potentiæ miniſtri ſunt, quos delectat ſuperbiæ ſuæ longum ſpectaculum:
minuſque ſe iudicant poſſe, niſi diu multumque ſingulis, quid poſſint, oſtentent. Nihil D
con-

leui mercede emit, qui precatur: aut paruum pretium accipit, qui rogatur.

CAP. IV. 6. QVOQVE CVM IMPETR.] *A me eſt, cùm in libris inueniſſem*, quoque quod impetr. *Sententia vulgò hæret.*

7. VT SVMAT.] *Non diſplicet, & ſit ita apud magnates: munus ab alio tibi traditur, nec hauris ex ipſo fonte. Ergo Diſpenſator, aut talis, rogandus vt pro te ſumat. Tamen libri ferè veteres*, vt conſummet: *quod eſſet, finem & ſummam manum muneri imponat. Sed prius magis arridet.*

8. SINE DEDVCTIONE.] *Oſtendit inter formulas fuiſſe. & lego in marmore Hiſpanienſi:* SIGNVM. PANTHEI. TESTAMENTO. FIERI. PONIQVE. EX. ARGENTI. LIBRIS. C. SINE. VLLA. DEDVCTIONE. IVSSIT. *Iterùm*: HEREDES. SINE. VLLA. DEDVCTIONE. XX. POSVERE. *Valet igitur, vt nihil de ſummâ detrahatur.*

CAP. V. 9. PRÆCIDI SPEM.] *In hoc genus Martialis:*

Primú eſt vt præſtes, ſiquid te Cinna rogabo:
Illud deinde ſequens, vt citò Cinna neges.
Diligo præſtantem, non odi Cinna negantem:
At tu nec præſtas, nec citò Cinna negas.

10. NE MINOR SIT.] *Eſt & cauſſa alia, quam Plinius Panegyrico tangit: quod* beneficiis ſuis commendationem ex difficultate captant.

11. Po-

A confeſtim, nihil ſemel faciunt. iniuriæ illorum præcipires, lenta beneficia ſunt. Quare veriſſimum exiſtima, quod ille Comicus dixir: ——— *Quid? tu non intelligis, Tantùm te gratiæ demere, quantum moræ adiicis?* Inde illæ voces, quas ingenuus dolor exprimir: *Fac, ſi quid facis:* &, *Nihil eſt tanti: Malo mihi iam neges*: vbi in tædium adductus animus incipir beneficium odiſſe, dum exſpectar. [11] Poteſt ob id ingratus eſſe. Quemadmodum acerbiſſima crudeliras eſt, quæ rrahit pœnam: & miſericordiæ genus eſt, [12] citò occidere (quia rormentum vltimum finem ſui ſecum affert; quod autecedir rempus, maxima venturi ſupplicij pars eſt:) ira maior eſt muneris gratia, quo minùs diu pependit. Eſt enim bonarum etiam retum ſolicira exſpectario. & cùm plurima beneficia remedium alicuius rei affetant; qui aut diutiùs rorqueri paritur, quem protinus poteſt liberare, aut gaudere tatdiùs, beneficio ſuo [13] manus affert. Omnis benignitas properat: & proprium eſt libenter facientis, citò facere. Qui tardè, & diem de die extrahens profuir, non ex animo fecir. Ita duas res maximas perdidir, & rempus, & argumentum

B amicæ voluntatis. tardè velle, nolentis eſt. In omni negorio, Liberalis, non minima portio eſt, quomodo quidque aur dicatur, aur fiar. mulrum celeritas fecir, mulrum abſtulit mora. Sicur in relis eadem ferri vis eſt: ſed infinirum intereſt, vtrùm excuſſo lacerto torqueanrur, an remiſsâ manu effluant. gladius idem & ſtringir, & transforat: quàm [14] preſſo articulo venerit, refert: idem eſt quod darur; ſed intereſt quomodo detur. Quàm dulce, quàm pretioſum eſt, ſi gratias ſibi agi non eſt paſſus, qui dedit: ſi dediſſe, dum dar, oblitus eſt! nam corripere eum, cui cùm maximè aliquid præſtes, dementia eſt, & inſerere contumeliam meritis. Iraque non ſunr exaſperanda beneficia, nec quidquam illis triſte miſcendum. Etiam ſi quid erir, de quo velis admonere, aliud tempus eligiro. VI.

Fabius Verrucoſus beneficium ab homine duro aſperè datum, *Panem* [15] *lapidoſum* vocabar; quem eſurienti accipere neceſſarium ſir, eſſe acerbum. Tiberius Cæſar rogarus [16] à nepore [17] M. Allio prærorio, vt æri alieno ſuccurreret: edere illum ſibi nomina credirorum iuſſir. Hoc non eſt donare, ſed credirores conuocare. Cùm VII.

C edita eſſènt, ſcripſit, [18] *nepoti iuſſiſſe ſe pecuniam ſolui*. adiectâ conrumelioſâ admonitione, effecit, vt nec æs alienum haberer, nec beneficium. Liberauit illum à crediroribus, ſibi non obligauir. Aliquid Tiberius ſecurus eſt. puto noluir plures eſſe, qui idem rogaturi concurrerent. iſta fortaſſe efficax tario fuerit, ad hominum improbas cupiditares pudore reprimendas: beneficium verò danti, tota alia ſequenda eſt via. [19] Omni genere VIII.

11. Poteſt ob id.] *A Mureto ea lectio, ſiue potiùs Eraſmo. At mei*, gratus, *non* ingratus *ſtatim habent. Diſtinctione iuuanda & elicienda ſententia eſt, iſtâ:* Malo mihi iam neges. Vbi in tæd. ad. animus, inc. b. o. dum exſpectat: poteſt ob id gratus eſſe? *An, inquit, gratus animus ob id beneficium eſſe poteſt, quod mora in odium traxit?*

12. Cito occidere.] *Tyranni ſciebant. vt Ti-*
D *berius cuidam* precanti pænę maturitatem, Nondum, inquit, tecum in gratiam redij. *Et Caius Caligula*, non temerè in quemquam, niſi crebris & minutis ictibus animaduerti paſſus eſt, perpetuo notoque iam præcepto: Ita feri, vt ſentiat ſe mori. *Vtrumque in Suetonio. Adde Lucani*:

——— moremque neſandæ
Dirum ſæuitiæ, pereuntis parcere morti.

13. Manus affert.] *Intellige, occidit, perdit. Notum, quid ſit* manus ſibi afferre: *atque inde, huc tranſlatum.*

CAP. VI. 14. Presso articulo.] *Manu forti, & adactâ. Contrà eſt*, molli articulo. *Fabius lib.* 11. Gladiatorem vehementis impetus, excipit aduerſarij mollis articulus. *Nec diſſimile quod in Cicerone:* Molli brachio, & Leui. *quæ omnia à re militari aut gladiatoriâ.*

CAP. VII. 15. Lapidosum.] *Is eſt, qui in lapidem duratus.*

16. A nepote.] *Putarim maiuſculâ litterâ inſigniendum,* Nepote: *& cognomen fuiſſe huius viri.*

17. M. Allio.] *Meus liber opt.* Aleo: *in aliis* Ælio. *Ceterùm ipſe Tacito, aut Suetonio, non nominatur: res tangitur in plures Senatorum. Illi his verbis:* Propertio Celeri decies HS. largitus eſt. tentantes eadem, probare cauſſam Senatui iuſſit: cupidine ſeueritatis, in his etiam quæ rectè faceret, acerbus. Vnde ceteri ſilentium & paupertatem, confeſſioni & beneficio præpoſuêre. *At Suetonio, iſtis*: Paucorum Senatorum inopiâ ſuſtentatâ, ne pluribus opem ferret, negauit ſe ſubuenturum, niſi Senatui iuſtas neceſſitatum cauſſas probaſſent.

18. Nepoti.] *Iterùm maiuſculâ, & in eo ſcommα. Videbatur nomen edere, & vitium exprobrauit.* Nepotes, *ἄσωτοι*: luxurioſæ vitæ homines (*ait Feſtus*) quòd non magis his rei ſuæ familiaris cura eſt, quàm iis quibus parer auuſque viuunt.

CAP. VIII. 19. Omni genere.] *Valet, omni modo, & ratione. Itẽ crebriuſculè, & noſter mox cap. x.*

20. Re-

nere quod des, quo ſit acceptius, adornandum eſt. Hoc verò non eſt beneficium dare, A
[20] reprehendere eſt. Et vt in tranſitu de hac quoque parte dicam quid ſentiam, ne Prin-
cipi quidem ſatis decorum eſt, donare ignominiæ cauſſâ. Tametſi inquietudinem Ti-
berius, nec hoc quidem modo, quo putabat, potuit effugere. Nam aliquot poſteà, qui
idem rogarent, inuenti ſunt. omnes iuſſit reddere in ſenatu æris alieni cauſſas, & ita illis
certas ſummas dedit. Non eſt illud liberalitas: cenſura eſt, [21] auxilium eſt, Principale
tributum eſt. Beneficium non eſt, cuius ſine rubore meminiſſe non poſſum. Ad iudi-
IX. cem miſſus ſum. vt impetrarem, cauſſam dixi. Præcipiunt itaque omnes auctores
ſapientiæ, quædam beneficia palàm danda, quædam ſecretò. Palàm, quæ conſequi glo-
rioſum eſt: vt militaria dona, & honores, & quidquid aliud notitiâ pulchrius fit. Rur-
ſus quæ non [22] producunt, nec honeſtiorem faciunt, ſed occurrunt infirmitati, egeſtati,
ignominiæ, tacitè danda ſunt: vt nota ſint ſolis, quibus proſunt. Interdum & ipſe qui
X. iuuatur, fallendus eſt: vt habeat, nec à quo acceperit, ſciat. [23] Arceſilaus, vt aiunt,
[24] amico pauperi, & paupertatem ſuam diſſimulanti, ægro autem, & ne hoc quidem con- B
fitenti deeſſe ſibi in ſumptum ad neceſſarios vſus, cùm clàm ſuccurrendum iudicaſſet;
puluino eius ignorantis ſacculum ſubiecit, vt homo [25] inutiliter verecundus, quod de-
ſiderabat, inueniret potiùs quàm acciperet. Quid ergo? ille neſciet à quo acceperit? Pri-
mùm neſciat, ſi hoc ipſum beneficij pars eſt. deinde multa alia faciam, multa tribuam,
per quæ intelligat & illius auctorem. Denique ille neſciet accepiſſe ſe: ego ſciam me de-
diſſe. Parum eſt, inquis. Parum, ſi fœnerate cogitas: ſed ſi dare [26] quo genere accipienti
maximè profuturum erit; dabis. contentus eris te teſte. Alioquin non benefacere dele-
ctar, ſed videri benefeciſſe. Volo, inquis, ſciat: debitorem quæris. Volo vtique ſciat:
quid, ſi illi vtilius eſt neſcire? ſi honeſtius, ſi gratius? non in aliam partem abibis? Volo
ſciat: ita tu hominem non ſeruabis in tenebris? Non nego, quoties patitur res, percipien-
dum gaudium ex accipientis voluntate: ſin adiuuari illum & oportet, & pudet; ſi quod
præſtamus, offendit, niſi abſconditur: beneficium [27] in acta non mitto. Quid? ego illi
ſum indicaturus me dediſſe: cùm inter prima præcepta ac maximè neceſſaria ſit, ne vn- C
quam [28] exprobrem, imò ne admoneam quidem? Hæc enim beneficij inter duos lex eſt.
alter ſtatim obliuiſci debet dati, alter accepti numquam. Lacerat animum & premit fre-
XI. quens meritorum commemoratio. Libet exclamare, [29] quod ille triumuirali pro-
ſcriptione ſeruatus à quodam Cæſaris amico exclamauit, cùm ſuperbiam eius ferre non
poſſet: *Redde me Cæſari.* Quouſque dices: *Ego te ſeruaui, ego te eripui morti?* iſtud, ſi meo
arbitrio memini, vita eſt; ſi tuo, mors eſt. Nihil tibi debeo, ſi me ſeruaſti, vt haberes,
quem oſtenderes. Quouſque me circumducis? quouſque obliuiſci fortunæ meæ non
ſinis?

20. REPREHENDERE.] *Aſſentior Pinciano legenti*, deprehendere: *detegere vitia latentia & efferre.*

21. AVXILIVM EST.] *Grutero noſtro viſum, cum negatione immiſſâ legere:* Non eſt illud liberalitas, cenſura eſt; non auxilium eſt, principale tributum eſt. *vt antitheta iſta haud indecorè concurrant. Tributum autem Principale, quia velut ab inuito tribuitur in aliorum neceſſitates.*

CAP. IX. 22. PRODVCVNT.] *Prouehunt, attollunt. Inde* Producta *Stoicorum.*

CAP. X. 23. ARCESILAVS.] *Crantoris diſcipulus, & qui mediæ Academiæ auctor fuit.*

24. AMICO PAVPERI] *Cteſibium nominat Laertius: & dictum addit, cùm pecunia inuenta eſſet,* Ἀρκεσιλάου τὸ παίγνιον: Arceſilai hic ludus. *At Plutarchus in libello*, Quomodo Adulator ab Amico noſcendus: *diſertè* Apelli Chio *hoc tribuit: & cetera conſonat, niſi quòd dictum effert,* Ἀρκεσιλάου τουτὶ τὸ κλέμμα: Arceſilai hoc furtum.

25. INVTILITER VERECVNDVS.] *Homericum eſt:* Αἰδὼς δ' οὐκ ἀγαθὴ κεχρημένῳ ἀνδρὶ προΐκτῃ:
Nec pudor vtilis eſt, homini qui pauperi adhæret.

26. QVO GENERE.] *Quo modo. vt ſuprà cap.* VIII. D

27. IN ACTA.] *Id eſt, non publico, non poſteritati trado. Acta confici ſolent rerum memorabilium vel in populo, vel Senatu: atque ea per certos huic curæ homines deſcribi: tum publicari. Itaque prouerbij ſpeciem dictum,* In acta mittere: *& plura ego ad Annalem* IV. *Taciti.*

28. EXPROBREM.] *Tullij idem monitum, in Lælio:* Odioſum eſt genus hominum, officia exprobrantium. quæ meminiſſe debet is, in quem collata ſunt, non commemorare, qui contulit. *Sanè ea res odium gignit, & maximè apud Principes. Tacitus* IV. *Hiſt.* Neque deerat ipſe arrogantiâ vocare offenſas, nimius commemorandis quæ meruiſſet.

CAP. XI. 29. QVOD ILLE.] *Quis, ignoro: ſed plures ſic ſeruati.*

30. REPE-

A ſinis? ſemel in triumpho ductus eſſem. Non eſt dicendum, quid tribuerimus. qui ad-
monet, [30] repetit. Non eſt inſtandum, non eſt [31] memoriæ reuocandum: niſi vt aliud
dando, prioris admoneas. Ne aliis quidem narrare debemus. qui dedit beneficium, ta-
ceat: narret, qui accepit. Dicetur enim, quod illi vbique iactanti beneficium ſuum: *Num
negabis*, inquit, *te recepiſſe*? & cùm reſpondiſſet, *Quando*? [32] *Sæpe quidem*, inquit, *& multis
locis: id eſt, quoties & vbicumque narraſti.* [33] Quid opus eſt te loqui? quid alienum oc-
cupare officium? Eſt qui iſtud facere honeſtiùs poſſit: quo narrante, & hoc laudabitur,
quòd ipſe non narras. Ingratum me iudicas, ſi iſtud te tacente, nemo ſciturus eſt? Quod
adeò non eſt committendum, vt etiam ſi quis coram nobis narrabit, ei reſpondendum
ſit: *Digniſſimus quidem ille eſt maioribus beneficiis, quæ ego magis velle me ſcio præſtare, quàm
poſſe.* Et hæc ipſa non [34] verniliter, nec eâ figurâ, quâ quidam reiiciunt, quę magis ad ſe
volunt attrahere: deinde adiicienda omnis humanitas. Perdet agricola quod ſparſit, ſi
labores ſuos deſtituet in ſemine. Multâ curâ ſata perducuntur ad ſegetem. nihil in fru-
B ctum peruenit, quod non à primo vſque ad extremum æqualis cultura proſequitur: ea-
dem beneficiorum eſt condicio. Numquid vlla maiora poſſunt eſſe, quàm quæ in libe-
ros patres conferunt? [35] Nec tamen tuta ſunt, ſi in infantiâ deſerantur, niſi longa pietas
munus ſuum nutriat. Eadem ceterorum beneficiorum condicio eſt: niſi illa adiuueris,
perdes. parum eſt dediſſe, fouenda ſunt. Si gratos vis habere quos obligas, non tantùm
des oportet beneficia, ſed ames. Præcipuè, vt dixi, parcamus auribus. admonitio tędium
facit, exprobratio odium. Nihil æquè in beneficio dando vitandum eſt, quàm ſuper-
bia. Quid opus arrogantiâ vultus? quid tumore verborum? ipſa res te extollit. Detra-
henda eſt inanis iactatio: res loquentur, nobis tacentibus. Non tantùm ingratum, ſed
inuiſum eſt beneficium, ſuperbè datum. [36] Cæſar dedit vitam [37] Pompeio Pen- XII.
no, ſi dat, qui non aufert: deinde abſoluto & agenti gratias, porrexit oſculandum ſini-
ſtrum pedem. Qui excuſant, & negant id inſolentiæ cauſsâ factum: aiunt [38] ſocculum
auratum, imò aureum margaritis diſtinctum, oſtendere eum voluiſſe. Ita prorſus: quid
C hîc contumelioſum eſt, ſi vir conſularis aurum & margaritas oſculatus eſt; & alioquin
[39] nullam partem in corpore eius electurus, quam puriùs oſcularetur? Homo natus in
hoc, vt mores liberæ ciuitatis [40] Perſicâ ſeruitute mutaret, parùm iudicauit, ſi ſenator
ſenex, [41] ſummis vſus honoribus, [42] in conſpectu principum ſupplex ſibi, eo more ia-
cuiſſet,

30. REPETIT.] *Totidem penè verbis ante eum Publius:* Beneficium dediſſe qui dicit, petit.

31. MEMORIÆ REVOCANDVM.] *Alij libri,* memoria reuocanda: *at meus*, renouanda. *quod probem.*

32. SÆPE QVIDEM.] *Acutum reſponſum. fructum beneficij percepiſti in tuâ iactantiâ. Non eſt apud me dependere, tu tibi à te ſoluiſti.*

33. QVID OPVS TE LOQVI?] *Non opus. & arguté in iſtos Martialis:*

D Quæ mihi præſtiteris memini, ſemperque tenebo.
Cur igitur taceo Poſtume? tu loqueris.
Non bellè faciunt quædam duo. ſufficit vnus
Huic operi: ſi vis vt loquar, ipſe tace.

34. VERNILITER.] *Blandè & cum adulatione, ſine animi tui ſenſu. Vox à* Vernis, *id eſt ſeruulis, qui ferè blandiuntur. Inde* Vernilis, *σωλιτικὸς in Gloſſis priſcis: πολιτικὸς autem iiſdem*, Ciuilis, Vrbanus. *Vernilitas eodem ſenſu in Senecâ, epiſt.* XCIV. *In Taciti* II. *Hiſt. vbi noſtri libri de Vitellio*, Quamuis odium humilibus blanditiis velaret: *video Robertum Stephanum legiſſe*, vernilibus blanditiis. *Aptè profectò, ſi è membranis.*

35. NEC TAMEN TVTA.] *Pincianus iubet, & parent alij*, Hæc tamen irrita. *Ego nihil mutem.*

CAP. XII. 36. CÆSAR.] *Omnino litterula addenda*, C. Cæſar: Caligulam *notat.*

37. POMPEIO PENNO.] *Cetera mihi ignotus. an tamen idem, qui poſteà fame ab ea mori coactus, homo opulens & locuples, ſupra pleroſque ſui aui? de quo Seneca idem, De Tranquill. cap.* XI.

38. SOCCVLVM AVRATVM.] *Plinius* XXXVII. *cap.* II. Tolerabiliorem tamen fecit (*Pompeius Magnus*) cauſſam Caij Principis, qui, ſuper omnia muliebria, ſocculos induebat è margaritis. *Quidni igitur & auratos?*

39. NVLLAM PARTEM.] *Significat ſuperum inferumq́ impurum fuiſſe.*

40. PERSICA SERVITVTE.] *Quia Perſæ valdè obnoxij ſuis regibus. & inde Cicero:* Regnum non modò Romano homini, ſed nec Perſæ quidem cuiquam tolerabile. *Et verò in hac ipſâ re certum, Perſas regibus ſuis* manus pedeſque oſculatos: & humi ſtratos ſeruiliter adoraſſe.

41. SVMMIS VS. HON.] *Ita Pincianus & Muretus, ex coniecturâ. Mihi placebat,* ſummis honoribus, *abſolutè dictum. At ecce apud me duo libri,* ſummiſſimis *clarè præferunt: an non ſeruandum, & Comico illo more dictum, vt* ipſiſſimus?

42. IN CONSPECTV PRINCIPVM.] *Accipio, procerum*

cuiſſet, quo victi hoſtes victoribus iacuere: inuenit aliquid infra genua, quò libertatem A
detruderet. Non hoc eſt rempub. calcare? [43] & quidem, dicet aliquis (nam poteſt ad rem pertinere) ſiniſtro pede. Parùm enim fœdè furioſeque inſolens fuerat, qui de capite conſularis viri [44] ſoccatus audiebat, niſi in os ſenatoris ingeſſiſſet imperator [45] pigros
XIII. ſuos. O ſuperbia magnæ fortunæ! O ſtultiſſimum malum! vt à te nihil accipere iuuat? vt omne beneficium in iniuriam conuertis? vt te omnia nimia delectant? vt te omnia dedecent? quoque altiùs te ſubleuaſti, hoc depreſſior es, oſtendiſque [46] te non agnoſcere iſta bona, quibus tantùm inflaris. Quidquid das, corrumpis. Libet itaque interrogare, quid tantopere te [47] ſupinet, quid vultum habitumque oris peruertat, vt malis habere [48] perſonam, quàm faciem? Iucunda ſunt, quæ humanâ fronte, certè leni, placidaque tribuuntur: quæ cùm daret mihi ſuperior, non exſultauit ſupra me, ſed quàm potuit, benigniſſimus fuit, deſcenditque [49] in æquum, & detraxit muneri ſuo pompam. obſeruauit idoneum tempus, vt in occaſione potiùs, quàm in neceſſitate ſuccurreret. Vno modo iſtis perſuadebimus, ne beneficia ſua inſolentiâ perdant, ſi oſtenderimus B
non ideò videri maiora, quò tumultuoſiùs data ſunt: ne ipſos quidem ob id cuiquam poſſe maiores videri. vanam eſſe ſuperbiæ magnitudinem, & quæ in odium etiam a-
XIV. manda perducat. Sunt [50] quædam nocitura impetrantibus: quæ non dare, ſed negare, beneficium eſt. Æſtimabimus itaque vtilitatem potiùs, quàm voluntatem petentium. Sæpe enim noxia concupiſcimus, nec diſpicere quàm pernicioſa ſint licet: quia iudicium interpellat affectus. ſed cùm ſubſedit cupiditas, cùm impetus ille flagrantis animi, qui conſilium fugat, cecidit; deteſtamur pernicioſos malorum munerum auctores. Vt frigidam ægris negamus, & lugentibus ac ſibi iratis ferrum, aut amantibus quidquid contra ſe vſurus ardor petit: ſic ea, quæ nocitura ſunt impensè ac ſubmiſsè, nonnumquam etiam miſerabiliter rogantibus, perſeuerabimus non dare. Tum initia beneficiorum ſuorum ſpectare, tum etiam exitus decet: & ea dare quæ non tantùm accipere, ſed etiam accepiſſe delectet. Multi ſunt qui dicant: *Scio hoc illi non profuturum. ſed quid faciam? rogat, reſiſtere precibus eius non poſſum. Viderit. de ſe, non de me, queretur.* Falſum C
eſt: imò de te, & meritò quidem: cùm ad mentem bonam redierit, cùm [51] acceſſio illa quæ animum inflammabat, ſe remiſerit. Quid ni eum oderit, à quo in damnum ac periculum ſuum adiutus eſt? Exorari in perniciem rogantium, ſæua bonitas eſt. Quemadmodum pulcherrimum opus eſt, [52] etiam inuitos nolenteſque ſeruare: ita rogantibus peſtifera largiri, blandum & affabile odium eſt. Beneficium demus, quod vſu magis

gis

rum & populi primorum, id eſt Senatorum: & aliquoties ita Seneca. At Gruterus malit, in conſpectu p.r. *id eſſet*, populi Romani.

43. ET QVIDEM.] *Iſta à Mureto, & hominis cauſsâ tenui: ſed credo mea, puro iudicio, meliora:* & quidem (licet aliquis non putet ad rem pertinere) ſiniſtro pede? *Nam in eo argutatur. non ſolùm pedem præbuit, quod turpe, baſiandum; ſed quod turpius indignumq., ſiniſtrum. At quod hic eſt R.P. poſſis etiam,* Rom. populum *explicare.*

44. SOCCATVS.] *Inſolens hoc Romanis. & Cicero Verri grauiter obiecit, quòd* ſoleatus in publico ſtetiſſet. *Nam domi dumtaxat ſoleæ: in publico, & certè cùm iudicia obibant, calceati togatique erant. Fœdius autem Caius, qui in muliebri etiam ſocco hæc patrabat.*

45. PIGROS SVOS.] *Sententiam video, verbum ſine exemplo eſt: videturq. ita pedes, aut ſordes circa pedes, notare. Io. Meurſius, vir doctus,* epigros velles, *& clauos interpretari, qui calceis ſuppacti vel impacti. In Auguſtino ea vox,* lignum ligno per ſubſcudes, epigros, clauos, & gluten bituminis, non poteſt adhærere. *Sed & Iſidoro,* XIX. Epigri & claui ſunt, quibus lignum ligno adhæret. *Pincianus autem,* pictos ſoccos: *Libri non mutant, niſi quòd vnus meus* pigtos.

CAP. XIII. 46. TE NON AGNOSCERE.] *Libri ſcripti*, tibi non: *& quidam*, adagnoſcere. *Suſpecta mihi: ſed tantùm.*

47. SVPINET.] *Alij* reſupinet, *nec malè. Habitus autem ille ſuperborum, caput attollere, pectus proiicere: quod eſt, ſeſe ſupinare, κἀὶ ὑπτιάζειν.* D

48. PERSONAM.] *Hiſtrioniam, & alienam.*

49. IN ÆQVVM.] *Ex alto deſcendit, ſe ſubmiſit, & velut parem geſſit.*

CAP. XIV. 50. QVÆDAM NOCITVRA.] *Tacitus* XV. *Annal.* Plura ſæpe peccantur, dum demeremur, quàm dum offendimus.

51. ACCESSIO.] *Alij libri*, accenſio. *Illud teneo, & eſt inuaſio morbi & παροξυσμός. A ſcribibus ductum.*

52. ETIAM INVITOS.] *Negat Horatius:*
Inuitum qui ſeruat, idem facit occidenti:
ſed in re altâ. nempe iis, qui mori conſilio & decreto volunt (priſco illo more) nec ſunt interpellandi.

53. A TV-

A gis ac magis placeat, quod numquam in malum vertat. Pecuniam non dabo, quam numeraturum adulteræ ſciam: ne in ſocietate turpis facti aut conſilij inueniar. Si potero, reuocabo: ſin minùs, non adiuuabo ſcelus. Siue illum ira, quò non debebat, impellit, ſiue ambitionis calor abducit [53] à tutis: non committam, vt poſſit quandoque dicere, *Ille amando me occidit*. Sæpe nihil intereſt inter amicorum munera, & [54] hoſtium vota. Quidquid illi accidere optant; in id horum intempeſtiua indulgentia impellit, atque inſtruit. Quid autem turpius, quàm (quod euenit frequentiſſimè) vt nihil interſit inter odium, & beneficium? Numquam, in turpitudinem noſtram reditura, tribuamus. XV. Cùm ſumma amicitiæ ſit, amicum ſibi æquare; vtrique ſimul conſulendum eſt. Dabo egenti: ſed vt ipſe non egeam. ſuccurram perituro: ſed vt ipſe non peream. niſi ſi futurus ero magni hominis, aut [55] magnæ rei merces. Nullum beneficium dabo, quod turpiter peterem. Nec exiguum dilatabo, nec magna pro paruis accipi patiar. Nam vt qui quod dedit, [56] imputat, gratiam deſtruit: ita qui quantum det, oſtendit, [57] mu-

B nus ſuum commendat, non exprobrat. Reſpiciendæ ſunt cuique facultates ſuæ, viteſque: ne aut plus præſtemus, quàm poſſumus, aut minus. Æſtimanda eſt eius perſona, cui damus. quædam enim minora ſunt, quàm vt exire à magnis viris debeant: quędam accipiente minora ſunt. Vtriuſque itaque perſonam confer: & idipſum, inter illas, quod donabis, examina, numquid aut danti graue ſit, aut paucum: numquid rurſus qui accepturus eſt, aut faſtidiat, aut non capiat. Vrbem cuidam Alexander donabat XVI. [58] væſanus, & qui nihil animo non grande conciperet. cùm ille cui donabatur, ſeipſe menſus, tanti muneris inuidiam refugiſſet, dicens non conuenire fortunæ ſuę: *Non quæro*, inquit, *quid te accipere deceat, ſed quid me dare*. Animoſa vox videtur, & regia: cùm ſit ſtultiſſima. Nihil enim per ſe quemquam decet: refert quid, cui, quando, quare, vbi, & cetera, ſine quibus facti ratio non conſtabit. Tumidiſſimum animal! ſi illum accipere hoc non decet, nec te dare. Habeatur perſonarum ac dignitatum proportio: & cùm ſit vbique virtutis modus, æquè peccat quod excedit, quàm quod deficit. Liceat iſtud

C ſanè tibi, & te in tantum fortuna ſuſtulerit, vt [59] congiaria tua vrbes ſint: quas quanto maioris animi fuit non capere, quàm [60] ſpargere? eſt tamen aliquis minor, quàm vt [61] in ſinu eius condenda ſit ciuitas. [62] Ab Antigono Cynicus petiit talentum. reſpondit, plus eſſe, quàm quod Cynicus petere deberet. Repulſus petit denarium. reſpondit, XVII. minus eſſe, quàm quod regem deceret dare. Turpiſſima eſt eiuſmodi cauillatio. Inuenit quomodo neutrum daret. in denario regem, in talento Cynicum reſpexit: cùm poſſet & denarium tamquam Cynico dare, & talentum tamquam rex. Vt ſit aliquid maius, quàm quod Cynicus accipiat; nihil tam exiguum eſt, quod non honeſtè regis humanitas

53. A TVTIS.] *Placet. nam in præceps, certè anceps, ambitio impellit. At libri aliter: & eſt in meis,* abducit acutis, non à ſemetipſo vires inferri pa-
D tiar, nec committam. *Alij porrò*: acutis. Si nullum malum vires à ſemetipsâ patiar, nec committam. *Quid hic eſt? vlcus, aut vlcera: neque ego nunc Machaon.*

54. HOSTIVM VOTA.] *Euripides*:
Ἄκαιρος εὔνοι' οὐδὲν ἔχθρας διαφέρει:
Volentia importuna, ab odio haud diſſidet.

CAP. XV. 55. MAGNÆ REI MERCES.] *Vel perire paratus ſum, ſi impendo me in rem hominemq́ue magnum, vnius exitio redimendum.*

56. IMPVTAT.] *Inſcribit, & in rationibus expenſi ponit.*

57. MVNVS SVVM COMMENDAT.] *Ita negatione eiectâ, & mox poſitâ legendum, ſenſu liquido.*

CAP. XVI. 58. VÆSANVS.] *Nuſquam noſter pronus in hunc regem: quem reuera vulgus & fortuna magis, quàm prudentes & ratio attollunt.*

59. CONGIARIA.] *Scripti aliquot*, congia: *ſed eòdem cadit, atque illud receptius. Pro quouis munere accipiunt. vt noſter Conſol. ad Marciam, cap.* XXII. Seianus patrem tuum clienti ſuo congiarium dedit: *crebrius tamen, ſunt Principum dona publicè, in plebem.*

60. SPARGERE.] *Effuſè dilargiri. & alluſum ad fortuitas in theatris ſparſiones.*

61. IN SINV.] *Ad eaſdem ſparſiones referam. nam ſinu teſſeras & munuſcula excipiebant.* Condenda *autem, ambiguè: ſiue vt ædifices, ſiue vt reponas & occultes.*

CAP. XVII. 62. AB ANTIGONO.] *In Plutarchi Apophthegmatis ita*: Θρασύλλου τοῦ κυνικοῦ δραχμὴν αἰτήσαντος αὐτὸν, Ἀλλ' οὐ βασιλικὸν, ἔφη, τὸ δόμα. τοῦ δὲ εἰπόντος, Οὐκοῦν τάλαντον δός μοι, Ἀλλ' οὐ κυνικὸν, ἔφη, τὸ λῆμμα: Thraſyllo Cynico drachmam ab eo petente, Regium non eſt, inquit, hoc dare. Illo igitur ſubiiciente, Da talentum: Non eſt Cynicum, inquit, accipere. *Quæ Græcè magis bellè cadunt.*

* tas tribuat. [63] * Si me interrogas, probo. eſt enim intolerabilis res, poſcere nummos, & A
contemnere. [64] Indixiſti pecuniæ odium: hoc profeſſus es. hanc perſonam induiſti:
agenda eſt. Iniquiſſimum eſt, te pecuniam ſub gloriâ egeſtatis acquirere. Aſpicienda
ergo non minùs ſua cuique perſona eſt, quàm eius, de quo iuuando quis cogitat. Volo
Chryſippi noſtri vti ſimilitudine [65] de pilæ luſu: quam cadere non eſt dubium, aut mit-
tentis [66] vitio, aut accipientis. Tunc curſum ſuum ſeruat, vbi inter manus vtriuſque, ap-
tè ab vtroque & iactata & excepta verſatur. neceſſe eſt autem luſor bonus, aliter illam
colluſori longo, aliter breui mittat. Eadem beneficij ratio eſt. niſi vtrique perſonæ, dan-
tis & accipientis, aptatur: nec ab hoc exibit, nec ad illum perueniet, vt debet. Si cum ex-
ercitato & docto negotium eſt, audaciùs pilam mittemus. vtcumque enim venerit, ma-
nus illam expedita & agilis repercutiet. Si cum tirone & indocto: non tam rigidè, nec
tam excuſsè, ſed languidiùs, & in ipſam eius dirigentes manum, remiſsè occurremus.
Idem faciendum eſt in beneficiis. quoſdam [67] doceamus, & ſatis iudicemus, [68] ſi conan-
tur, ſi audent, ſi volunt. Facimus autem plerumque ingratos, & vt ſint, fauemus: tam- B
quam ita demum magna ſint beneficia noſtra, ſi gratia illis referri non potuit: vt mali-
gnis luſoribus propoſitum eſt, colluſorem [69] traducere, cum damno ſcilicet ipſius luſus,
qui non poteſt, niſi conſentitur, extendi. Multi ſunt tam prauæ naturæ, vt malint per-
dere quæ præſtiterunt, quàm videri recepiſſe, ſuperbi & imputatores. Quanto melius,
quantoque humanius id agere, vt illi quoque partes ſuæ conſtent, & fauere; vt gratia ſi-
bi referri poſſit, benignè omnia interpretari; gratias agentem, non aliter quàm ſi referat,
audire; præbere ſe facilem, ad hoc, vt quem obligauit, etiam exſolui velit? Malè audire
ſolet fenerator, ſi acerbè exigit: æquè ſi in recipiendo tardus ac difficilis moras quærit:
beneficium tam recipiendum eſt, quàm non exigendum. Optimus ille, qui dedit faci-
lè, numquam exegit: reddi gauiſus eſt, bonâ fide quid præſtitiſſet, oblitus, qui accipien-
XVIII. tis animo recepit. Quidam non tantùm dant beneficium ſuperbè, ſed etiam acci-
piunt: quod non eſt committendum. Iam enim tranſeamus [70] ad alteram partem, tra-
ctaturi quomodo ſe gerere homines in accipiendis beneficiis debeant. Quodcumque ex C
duobus conſtat officium, tantumdem ab vtroque exigit. Qualis pater eſſe debeat, cùm
inſpexeris; ſcies non minus operis illic ſupereſſe, vt diſpicias, qualem eſſe oporteat filium.
ſunt aliquæ partes mariti, ſed non minores vxoris. Inuicem iſta quantum exigunt, præ-
ſtant, & parem deſiderant regulam: quæ, vt ait Hecaton, difficilis eſt. Omne enim ho-
neſtum in arduo eſt, etiam quod vicinum honeſto eſt. non enim tantùm fieri debet, ſed
ratione fieri. Hac duce, per totam [71] viam eundum eſt. minima maximaque ex huius
conſilio gerenda ſunt: quomodo hæc ſuaſerit, dandum. Hæc autem hoc primùm cen-
ſebit, non ab omnibus accipiendum. A quibus ergo accipiemus? Vt breuiter tibi re-
ſpondeam: ab his, quibus dediſſe [72] vellemus. [73] Num etiam maiore dilectu quæren-
dus

63. * SI ME.] *Videtur aliqua diſſertatiuncula fuiſſe (quæ periit) ſuper hoc facto. Subiicit nunc, Si me quoque interrogas, ſum inter probantes.*

64. INDIXISTI.] *Ad Cynicos propriè, non ad omnes Philoſophos. De iſtis autem æruſcatoribus, & poſcinummiis, pulchrè Herodes apud Agell. lib. XX. cap. 11. & Lucianus plurifariàm.*

65. DE PILÆ LVSV.] *Quæ placuit & Plutarcha, libello de Socratis dæmonio: etſi Chryſippo non inſcripſit.* ἡ χάρις, *inquit,* οὐχ ἧττον δ' ὀρθῇ ἐν τῷ λαμβάνοντος, ἢ τοῦ διδόντος ἐξ ἀμφοῖν τελειοῦται πρὸς τὸ καλόν. ὁ δὲ μὴ δεξάμενος, ὥσπερ σφαῖραν εὖ φερομένην, κατῄσχυνεν ἀτελῆ πεσοῦσαν: Beneficium non minùs deſiderat accipientem, quàm dantem, & ex vtriſque perficitur, honeſtumque tangit. Qui autem non excipit, ſicut pilam rectè delatam & directam, dehoneſtat beneficium, cadens, & finem ſuum non aſſecutum.

66. VITIO.] *Probum eſt. tamen libri*, ſtudio, *aut* dubio.

67. DOCEAMVS.] *Capere beneficia.*

68. SI CONANTVR.] *Grati eſſe, benè excipere.*

69. TRADVCERE.] *Ludibrio exponere.* D

CAP. XVIII. 70. AD ALTERAM.] *Anteà* aliam. *ego hoc recepi è meis. quia hæc reuera ſecunda pars: & hactenus peregit, quod è priore ſupererat.*

71. VIAM.] *Hanc beneficiorum viam. Tamen libri*, vitam: *nimis etiam verè: ac Ratio dux & domina eſſe debet totius vitæ.*

72. VELLEMVS.] *A diuinatione Mureti merâ eſt. nam libri omnes*, videamur. *quod conuenire H. Stephano videbatur, non mihi: & vellem ex eo,* voueamus, *vel*, gaudeamus.

73. NVM ETIAM.] *Ita ſcripſi, & interrogando acui, præeuntibus meis libris. Alij,* Nam etiam: *quod reticiunt ſequentia, quibus huic interrogationi reſpondetur.*

74. POST

A dus eſt, cui debeamus, quàm cui præſtemus? nam, vt non ſequantur vlla incommoda (ſequuntur autem plurima) graue tamen tormentum eſt debere, cui nolis. Contrà, iucundiſſimum eſt ab eo accepiſſe beneficium, quem amare etiam [74] poſt iniuriam [75] poſſis. Illud verò homini verecundo & probo miſerrimum eſt, ſi eum amare oportet, quem non iuuat. [76] Toties admoneam neceſſe eſt, non loqui me de ſapientibus, quos quidquid oportet, & iuuat; qui animum in poteſtate habent, & [77] legem ſibi, quam volunt, dicunt, & quam dixerunt, ſeruant: ſed de imperfectis hominibus, honeſta ſequi volentibus, quorum affectus ſæpe [78] contumaciter parent. Itaque eligendus eſt, à quo beneficium accipiam. Et quidem diligentiùs quærendus beneficij, quàm pecuniæ creditor. Huic enim reddendum eſt, quantum accepi: & ſi reddidi, ſolutus ſum ac liber. at illi plus ſoluendum eſt: & nihilominus etiam relatâ gratiâ, [79] cohæremus. Debeo enim, cùm reddidi, rurſus incipere: [80] * monetque amicitia non recipere indignum. Sic eſt be- *
neficiorum quidem ſacratiſſimum ius, ex quo amicitia oritur. Non ſemper, inquit, mi-
B hi licet dicere, Nolo: aliquando beneficium accipiendum eſt & [81] inuito. Dat tyrannus crudelis & iracundus: qui munus ſuum faſtidire te, iniuriam iudicaturus eſt. non accipiam? Eodem loco pone latronem & piratam, quo regem, animum latronis ac piratæ habentem. quid faciam? parùm dignus eſt, cui debeam. Cùm eligendum dico cui debeas, [82] vim maiorem & metum excipio: quibus adhibitis, electio perit. Si liberum eſt tibi, ſi arbitrij tui eſt, vtrùm velis, an non; id apud te ipſe perpendes. ſi neceſſitas tollit arbitrium; ſcies te non accipere, ſed parêre. Nemo id accipiendo obligatur, quod illi repudiare non licuit. Si vis ſcire, an velim, effice, vt poſſim nolle. Vitam tamen tibi dedit. non refert quid ſit, quod datur, niſi à volente volenti detur. Si ſeruaſti me, non ideò ſeruator es. Venenum aliquando pro remedio fuit. non ideò numeratur inter ſalubria. Quædam proſunt, nec obligant. [83] Tuber quidam tyranni gladio diuiſit, qui ad XIX.
eum occidendum venerat: non ideò illi tyrannus gratias egit, quòd rem quam medicorum

C 74. POST INIVRIAM.] *Nam bonus bonum, etiam læſus ab eo, amat.*

75. POSSIS.] *Ab hoc verbo, in ſcriptis meis iſta inſeruntur:* vbi amicitiam alicui iucundam eam fecit & iuſtam. *Quæ ſanè haud abiicienda, nec inſuper habenda ſunt: imò à me concinnanda.* vbi amicitiam, alioqui iucundam, iam fecit & iuſtam. *Acutè. ſuaue à viro bono accipere, quem ames vel acceptâ iniuriâ: nunc magis, vbi amicitiam antè iucundam tantùm, & ſine beneficij vinculo, nunc cùm te obligauit, fecit & iuſtam. Porrò & Pincianus & Gruterus hæc in ſuis repererunt: niſi quòd in quibuſdam pro,* eam, *ſcriptum habent* cauſa: *item probè.* Cauſa *fecit iuſtam, nempe beneficium.*

76. TOTIES.] *Vbi vel ſemel antè, ô Seneca? non in his libris: aut partes eæ (quod poteſt) deſunt. Sed verius, alibi monitum eſſe: & hoc diſcrimen Sapien-*
D *tum inculcatum. Quod ſequitur,* Quidquid oportet: *explicatur à me, in epiſt.* CIV.

77. LEGEM.] *Vitæ, & actionum. qui Decreta ſua firma & immota habent.*

78. CONTVMACITER.] *Parent quidem, ſed rebelles. obluctantur & repugnant.*

79. COHÆREMVS] *Solutione factâ, non ſoluimur: quia manet animi & & voluntatis illud vinculum, quod beneficio interuênit.*

80. * MONETQVE.] *Mureto locus vitiatus videtur: & quiuis dicet. Libri tamen haud valdè mutant, niſi quod:* manetq́; *& paullò pòſt:* Sic ne in beneficiorum. *Mihi ſedet legere:* rurſus incipere. Nam & quô (*valet*, quomodo) in amicitiam non reciperem indignum; ſic nec in beneficiorum quidem. *Vide, & inquire: Senecæ mens ea eſt, & verba. Adhærent & adſpiciunt ſuperiorem illam clauſulam:* Et quidem diligentius quær. e b. q. pec. creditor. *cui cetera, quaſi parentheſi, ſubiiciuntur vel inſeruntur: tum hæc αἰτιολογία: quare diligentius?* Nam & quomodo. *&c.*

81. INVITO.] *Contra vulgatam, imò & Iuris regulam,* Inuito beneficium non datur. *Lactantius:* Non eſt beneficium, quod ingeritur reluctanti. *Imò &* beneficiorum hæc eſt ſumma, (*Plinius Panegyrico*) ſi illis & non vti licet. *Atqui hic exceptio: ſed ita, vt Beneficia ea eſſe non dicas, ſed Imperia.*

82. VIM MAIOREM.] *Θεοῦ βίαν, ſiue* Diuinam vim *interpretantur Plinius, & Iuriſconſulti, nempe illam cæleſtem: adde & regiam, quæ acced. t.*

CAP. XIX. 83. TVBER.] *Hoc de Pheræo Iaſone Cicero ita extulit* III. *de Nat. Deor. ſententiâ planè, quâ Seneca:* Nec prodeſſe Pheræo Iaſoni voluit is, qui gladio vomicam eius aperuit, quam ſanare medici non poterant. Multi enim etiam cùm obeſſe vellent, profuerunt; & cùm prodeſſe, obfuerunt. *Cum Cicerone, Valerius* I. *cap.* VIII. *At Plutarchus, De vtilitate ex inimicis cap. Prometheo Theſſalo tribuit, in his verbis: ὥσπερ γὰρ ὁ τὸν Θεσσαλὸν Προμηθέα κτεῖναι διανοηθεὶς, ἔπαισε τῷ ξίφει τὸ φῦμα, καὶ διεῖλεν οὕτως ὥστε σωθῆναι τὸν ἄνθρωπον:* vt enim is, qui Theſſalum Promethea interficere moliens, gladio percuſſit vomicam eius, & ſic aperuit vt homo ſanaretur: ita ſæpe contumelia ab inimico, malum animi latens curat.

corum manus reformidauerant, nocendo ſanauit. Vides non eſſe magnum in ipſa re A
momentum? quoniam non videtur dediſſe beneficium, qui malo animo profuit. Caſus
enim beneficium eſt, hominis iniuria. [84] Leonem in amphitheatro ſpectauimus, qui
vnum è beſtiariis agnitum, cùm quondam eius fuiſſet magiſter, protexit ab impetu be-
ſtiarum. Num ergo eſt beneficium, feræ auxilium? minimè: quia nec voluit facere, nec
benefaciendi animo fecit. Quo loco feram poſui, tyrannum pone. Et hic vitam dedit,
& illa: nec hic, nec illa beneficium. quia non eſt beneficium, accipere cogi. non eſt be-
neficium, debere, cui nolis. Antè des oportet mihi arbitrium mei, deinde beneficium.

XX. Diſputari de M. Bruto ſolet, an debuerit accipere à D. Iulio vitam, cùm occidendum
eum iudicaret. Quam rationem in occidendo ſecutus ſit, aliàs tractabimus. Mihi enim,
cùm vir magnus fuerit in aliis, in hac re videtur vehementer erraſſe, nec ex inſtitutione
Stoicâ [85] ſe geſſiſſe: qui aut regis nomen extimuit, cùm optimus ciuitatis ſtatus ſub re-
ge iuſto ſit; aut ibi ſperauit libertatem futuram, vbi tam magnum præmium erat &
imperandi, & [86] ſeruiendi; aut exiſtimauit ciuitatem in priorem formam poſſe reuocari, B
amiſſis priſtinis [87] moribus: futuramque ibi æqualitatem ciuilis iuris, & ſtaturas ſuo lo-
co leges, vbi viderat tot millia hominum pugnantia, non an ſeruirent, [88] ſed vtri. Quan-
ta verò illum aut rerum naturæ, aut vrbis ſuæ tenuit obliuio, qui vno interempto, defu-
turum credidit alium, qui idem vellet: cùm Tarquinius eſſet inuentus, poſt [89] tot reges
ferro ac fulminibus occiſos? Sed vitam accipere debuit: ob hoc tamen non habere il-
lum parentis loco, qui in ius dandi beneficij iniuriâ venerat. Non enim ſeruauit is, qui
XXI. non interfecit; nec beneficium dedit, ſed [90] miſſionem. Illud magis venire in
diſputationem poteſt aliquam, quid faciendum ſit captiuo, cui redemptionis pretium
homo proſtituti corporis & [91] infamis ore promittit? Patiar me ab impuro ſeruari? ſer-
uatus deinde, quam illi gratiam referam? Viuam cum obſcœno? non viuam cum re-
demptore? Quid ergo placeat, dicam. Etiam ab aliquo tali accipiam pecuniam,
quam pro capite dependam: accipiam autem tamquam creditum, non tamquam bene-
ficium. Soluam illi pecuniam: & ſi occaſio fuerit ſeruandi, periclitantem ſeruabo: in C
amicitiam, quæ ſimiles iungit, non deſcendam. nec ſeruatoris illum loco numerabo, ſed
fenetatoris: cui ſciam reddendum quod accepi. Eſt aliquis dignus, à quo benefi-
cium accipiam: ſed danti nociturum eſt. ideò non accipiam, quia ille paratus eſt mihi
cum incommodo, aut etiam periculo ſuo prodeſſe. Defenſurus eſt me reum: ſed illo
patrocinio, regem ſibi eſt facturus inimicum. Inimicus ſim, ſi cùm ille pro me pericli-
tari velit, ego, quod facilius eſt, non facio, vt ſine illo periclitet. Ineptum & friuolum hoc
Hecaton ponit exemplum Arceſilai, quem ait à filio familias oblatam pecuniam non ac-
cepiſſe, ne ille patrem ſordidum offenderet. Quid fecit laude dignum? quòd furtum
non recepit? quòd maluit non accipere, quàm reddere? quæ eſt enim alienam rem non
accipere moderatio? Si exemplo magni animi opus eſt, vtamur [92] Græcini Iulij viri egre-
gij, quem

84. LEONEM.] *Potuit idem ille eſſe, imò meo animo fuit, quem Appion Pliſtonices vidiſſe apud Agellium narrat, in ſerua Andraclo, lib. v. cap. XIV. Nam ætas conuenit, & Appion ille ſub Tiberio.*

CAP. XX. 85. SE GESSISSE.] *At libri ſcripti editiq. anteà,* ſe egiſſe. *& cur ineptum volunt? dederim ex mediâ illâ ætate ſcriptorum vicena exempla.*

86. SERVIENDI.] *Ad miniſtros vel fautores tyrannidis refer, qui euehebantur.*

87. MORIBVS.] *Hoc rectè. libertas & æquitas habitare ægrè poterant inter ambitum, auaritiam, luxum; & cauſſam horum omnium, opes.*

88. SED VTRI.] *Hæc vera lectio, nec Muretus ingerat ſuum,* cui. *Vnus è ſcriptis meis, & Gruteri item, habet: ſed & diu notarat Agricola Rodolfus. Pompeium & Iulium notat: quorum vterque, alio prætexta, de imperio certabat. Cicero non ſemel ad Atticum: & Seneca epiſt.* XIV. Quid tibi vis M. Cato? iam non agitur de libertate. olim peſſumdata eſt. quæritur vtrùm Cæſar, an Pompeius poſſideat Rempublicam. *Lucanus ipſa verba Senecæ:* D

——— quærunt, vter imperet orbi.

89. TOT REGES.] *Tres ferro, vnus fulmine, perierunt.*

90. MISSIONEM.] *A re gladiatoriâ. Mittitur, qui liberatur. Pugna* ſine miſſione: *cùm neceſſum eſt cadere aut cædi. Ego* II. *Saturn.*

CAP. XXI. 91. INFAMIS ORE.] *Meus,* infamis repromittit. *Nec abnuo exempla tamen ſubiungi, de infamiâ artis: itaque teneatur. etſi illud communiter dictum, magis ad theſim facit.*

92. GRÆCINI IVLII.] *De qua in Taciti Agricolâ ſcripſi, atque ibi laudatur: alibi etiam à noſtro Senecâ, vt epiſt.* XXIX.

93. IVDO-

A gij, quem C. Cæſar occidit ob hoc vnum, quòd melior vir erat, quàm eſſe quemquam
tyranno expediret. Is cùm ab amicis conferentibus ad impenſam [93] ludorum pecunias
acciperet, magnam [94] pecuniam à Fabio [95] Perſico miſſam non accepit. Et obiurganti-
bus his, qui non æſtimabant mittentem, ſed miſſa, quòd repudiaſſet: *Ego*, inquit, *ab eo*
beneficium accipiam, à quo [96] *propinationem accepturus non ſim?* Cumque illi [97] Rebilus con-
ſularis, homo eiuſdem infamiæ, maiorem ſummam miſiſſet, inſtaretque, vt accipi iube-
ret: *Rogo*, inquit, *ignoſcas: nam & à* [98] *Perſico non accepi.* Vtrùm hoc munera accipere eſt,
an [99] ſenatum legere? Cùm accipiendum iudicauerimus, hilares accipiamus, XXII.
profitentes gaudium: & id danti manifeſtum ſit, vt fructum præſentem capiat. Iuſta
enim cauſſa lætitiæ eſt, lætum amicum videre: iuſtior, feciſſe. Gratè ad nos perueniſſe
indicemus, effuſis affectibus: quod non ipſo tantùm audiente, ſed vbique teſtemur.
Qui gratè beneficium accepit, primam eius [100] penſionem ſoluit. Sunt quidam, XXIII.
qui nolunt niſi ſecretò accipere: teſtem beneficij & conſcium vitant: quos ſcias licet
B malè cogitare. Quomodo danti in tantum producenda notitia eſt muneris ſui, in quan-
tum delectatura eſt eum, cui datur; ita accipienti adhibenda [101] concio eſt. Quod pu-
det debere, ne acceperis. Quidam furtiuè agunt gratias, & in angulo, & ad aurem. Non
eſt iſta verecundia, ſed infitiandi genus. Ingratus eſt, qui, remotis arbitris, agit gratias.
Quidam [102] nolunt nomina ſecum fieri, nec interponi [103] pararios, nec ſignatores aduo-
cari, nec chirographum dare: idem faciunt, qui dant operam, vt beneficium in ipſos
collatum, quàm ignotiſſimum ſit. Verentur palàm ferre, vt ſuâ potiùs virtute, quàm
alieno adiutorio conſecuti dicantur. Rariores in eorum [104] officiis ſunt, quibus vitam,
aut dignitatem debent: & dum opinionem clientium timent, grauiorem ſubeunt in-
gratorum. Alij peſſimè loquuntur de optimè meritis. Tutius eſt quoſdam offen- XXIV.
dere, quàm demeruiſſe. argumentum nihil debentium, [105] odio quærunt. Atqui nihil
magis præſtandum eſt, quàm vt memoria nobis meritorum hæreat, quæ ſubinde refi-
cienda eſt: quia nec referre poteſt gratiam, niſi qui meminit; & qui meminit, iam refert.
C Nec delicatè accipiendum eſt, nec ſubmiſſè & humiliter. Nam qui negligens eſt in acci-
piendo, cùm omne beneficium recens placeat; quid faciet, cùm prima eius voluptas re-
frixerit? Alius accepit faſtidioſè, tamquam qui dicat: *Non quidem mihi opus eſt: ſed quia*
tam valde vis, faciam tibi mei poteſtatem. Alius ſupinè, vt dubium præſtanti relinquat, an
ſenſerit: alius vix labra diduxit, & ingratior, quàm ſi tacuiſſet, fuit. Loquendum pro
magni-

93. LVDORVM.] *Vetus ita mos. quia largiter effundendum in voluptates illas populi; paßim amici, imò & prouinciæ, conferebant.*

94. PECVNIAM.] *Poteſt abeſſe.*

95. PERSICO.] *Paullus Fabius Perſicus, Conſul fuit ſub Tiberio, anno* DCCLXXXVI. *Quare* Perſicus? *à rege Perſe, opinor, memoriâ victoriæ eius ab Aemilio Paullo partæ: è quâ gente hic fuit, etſi maio-*
D *res adoptione tranſlati in Fabiam. Clarus igitur, ſed ô fœdus! Adi & noſtrum lib.* IV. *infrà, cap.* XXX.

96. PROPINATIONEM.] *Vox abeſt à meis: at hæc, aut ſimilis fuit. Nam ſententia perbella eſt, & è quâ Martiali iocus:*

Quòd nulli calicem tuum propinas,
Humanè facis Herme, non ſuperbè.

97. REBILVS.] *Fuit vnus ſub Iulio Cæſare Conſul, etiam alius ſub Auguſto, ſed in magiſtratu mortuus. Hic tertius, quando & quis, neſcio. Et per me ſanè pereat homo Oſcus, aut lateat.*

98. PERSICO.] *Tangit Rebilum. ſignificans, nec ab illo pars tuo in infamiâ, ſed nobiliori ſtirpe, accepi: minùs à te.*

99. SENATVM.] *Hæc germana habeo, contra Pinciantum. quidni fide librorum, & decore ſententiæ? Non hoc eſt, inquit, munera capere; ſed dantes examinare, quaſi ſi Senatum legas. in quem ſcilicet non niſi probos puroſq; admittas.*

CAP. XXII. 100. PENSIONEM.] *Solutionem, certis temporibus diuiſam & diſpenſatam.*

CAP. XXIII. 101. CONCIO.] *Populus & turba, vt omnes ſciant. Noſter* I. *De Clem.* O vocem in concionem omnium mortalium mittendam! *Malè, qui* cautio *ſufficiunt.*

102. NOLVNT.] *Ego vellem, cum quibuſdam libris,* volunt: *ſententiâ iſtâ. Sicut quidam volunt pecuniam mutuam capere, & debere, nec tamen ſollennia obligationum & cautionum adhiberi: ita iſti beneficiarij, qui accipere, nec ſciri.*

103. PARARIOS.] *Conciliatores, proxenetas. Vide infrà lib.* III. *cap.* XV.

104. OFFICIIS.] *Salutatione, deductione, & iſtis: quæ præſtabant obnoxij, aut clientes.*

CAP. XXIV. 105. ODIO.] *Quod fit præſertim in magnis beneficiis. & quæ grauant capientem. Tacitus* IV. *Annal.* Beneficia vſque eò læta ſunt,

 donec

magnitudine rei impenſiùs, & illa adiicienda: *Plures quàm putas, obligaſti.* Nemo enim A
non gaudet beneficium ſuum latiùs patere. *Neſcis quid mihi præſtiteris: ſed ſcire te opor-*
tet, quanto plus ſit quàm æſtimas. Statim gratus eſt, qui ſe onerat. *Numquam tibi gratiam*
XXV. *referre potero: illud certè non deſinam vbique confiteri, me referre non poſſe.* Nullo ma-
gis Cæſarem Auguſtum demeruit, & ad alia impetranda facilem ſibi reddidit [106] Fur-
nius, quàm quòd, cùm patri Antonianas partes ſecuto veniam impetraſſet, dixit: *Hanc*
vnam Cæſar habeo [107] *iniuriam tuam. effeciſti vt viuerem, & morerer ingratus.* Quid eſt tam
grati animi, quàm nullo modo ſibi ſatisfacere? quàm nec ad ſpem quidem exæquandi
vmquam beneficij accedere? His atque eiuſmodi vocibus id agamus, vt voluntas non
lateat, ſed aperiatur, vt luceat. Verba ceſſent licet. ſi quemadmodum debemus affecti
ſumus, conſcientia eminebit in vultu. Qui gratus futurus eſt, ſtatim dum accepit, de
reddendo cogitat. Chryſippus quidem dicit, illum velut in certamen curſus compoſi-
tum, & [108] carceribus incluſum, opperiri debere ſuum tempus, ad quod velut dato [109] ſi-
gno proſiliat. Et quidem magnâ illi celeritate opus eſt, magnâ contentione, vt conſequa- B
XXVI. tur [110] antecedentem. Videndum eſt nunc, quid maximè faciat ingratos. Aut ni-
mius ſui [111] ſuſpectus, & inſitum mortalitati vitium, ſe ſuaque mirandi: aut auiditas,
aut inuidia. Incipiamus à primo. Nemo non benignus eſt ſui iudex. inde eſt, vt om-
nia meruiſſe ſe exiſtimet, & [112] in ſolutum accipiat: nec ſatis ſuo pretio ſe æſtimatum
[113] putet. *Hoc mihi dedit: ſed quàm ſerò, ſed poſt quot labores? quanto conſequi plura potuiſ-*
ſem, ſi illum, aut illum, aut me colere maluiſſem? non hoc ſperaueram. In turbam coniectus ſum.
XXVII. [114] *tam exiguo dignum me iudicauit. honeſtius* [115] *præteriri fuit.* Cn. Lentulus [116] au-
gur, diuitiarum maximum exemplum, antequam illum [117] libertini pauperem face-
rent (hic [118] quater millies ſeſtertium ſuũ vidit. propriè dixi: nihil enim amplius quàm
vidit) ingenij fuit [119] tam ſterilis, quàm puſilli. Cùm enim eſſet auariſſimus, nummos
citiùs emittebat, quàm verba: tanta illi inopia erat ſermonis. Hic cùm omnia incre-
menta ſua D. Auguſto deberet, ad quem attulerat paupertatem, [120] ſub honore nobili-
tatis laborantem; princeps iam ciuitatis, & pecuniâ, & [121] gratiâ, ſubinde Auguſto ſo- C
lebat

donec exſolui poſſe videntur: vbi multum antecedunt, pro gratiâ odium redditur. *De iiſdem Curtius:* Quædam imò beneficia odimus: *& vitam, & hac ſumma, nemo libens alteri debet.*

CAP. XXV. 106. FVRNIVS.] Caius *prænomine, qui Conſul fuit anno* DCCXXXVI. *At pater eius, item* Caius, *inter Conſulares relatus ab Auguſto, quia deſignatus non iniuerat, anno* DCCXXIII.

107. INIVRIAM.] *Callidiſſimè dictum. In ſummo beneficio, iniuria tua mixta eſt: quia ingratum me feciſti, nec ſum ſoluendo.*

108. CARCERIBVS.] *A Circo ſumptum.*

109. SIGNO.] *Mappâ. nam eâ miſſâ à Prætore aut Conſule, è carceribus effundebantur.*

110. ANTECEDENTEM.] *Benefactorem. qui tempore præiuit: & manet in imagine de Curſu. nam difficile conſequi, diu præeuntem.*

CAP. XXVI. 111. SVSPECTVS.] *Probè. at libri tamen ferè,* ſuſpectum. *Ferri poſſet, vt* Prætextus, *&* Prætextum.

112. IN SOLVTVM.] *Id eſt, quaſi non datum, ſed debitum. non fiat cum eo nomen, ſed expungatur.*

113. PVTET.] *Subdunt mei libri,* Nec dicat, Hoc m. d. *Omnino rectè & germanè, ſi diſtinguas:* Nec dicat, Hoc mihi dedit; ſed, Quàm ſerò, ſed, Poſt quot labores? *Verba nempe exprimit horum calumniantium: qui non benignè ſibi dicunt,* Hoc dedit: *ſed illa alia;* Quàm ſerò?

114. TAM EXIGVO] *Libri,* tamquam. *Vellem,* támne, *interroganda.*

115. PRÆTERIRI.] *In numero capientium non fuiſſe. Adſpectum ad Senatores qui* Præteriti *dicuntur, cùm non lecti. Sed & in repulsâ ab honoribus, hoc verbum.*

CAP. XXVII. 116. AVGVR.] *De viro iſto dixi ad* IV. *Annal. Taciti. Opes ei exitio fuêre. quod ita Suetonius, Tib. cap.* XLIX. Cn. Lentulum Augurem, cui cenſus maximus fuit, angore & metu ad faſtidium vitæ egit, & vt nequo, niſi ipſo, herede moreretur.

117. LIBERTINI PAVP.] *Ergo illi (notabis) plus etiam poſſederunt: præſertim ſub Claudio, quem obiter tangit, libertis ſuis addicto.*

118. QVATER MILLIES.] *Sunt ipſa* centies centena millia, *ſiue* decem milliones *Philippicorum: noſtrâ æſtimatione.* D

119. TAM STERILIS.] *Pinciani & mei libri:* Ingenij fuit ſterilis, tam puſilli quàm animi. *Ego teneam, ſed copulam libens inſeram:* & tam puſilli. *Ingenio, & animo iuxtà puſillus, vt mox oſtendit: nec eſt, cur hæc vexentur, aut vexent.*

120. SVB HONORE.] *Alij libri,* onere. *quod ſunt qui arripiant: ego non muto. & verè laborat magis paupertas ſub honore & luce nobilitatis: quia condignè ſe eâ & maioribus non poteſt gerere.*

121. GRATIA.] *Mirum, in homine tam parui ingenij, animi, oris. Sed gratia hæc à nummis. quibus ditem* — decorat Suadela Venuſque.

122. COL-

A lebat queri, dicens, *A ſtudiis ſe abductum. Nihil tantùm in ſe congeſtum eſſe, quantum perdi-
diſſet, relictâ eloquentiâ.* At illi inter alia hoc quoque diuus Auguſtus præſtiterat, quòd
illum deriſu ac labore irrito liberauerat. Non patitur auiditas quemquam eſſe gratum.
numquam enim improbæ ſpei, quod datur, ſatis eſt. Eò maiora cupimus, quò maiora
venerunt: multóque concitatior eſt auaritia, in magnarum opum congeſtu [122] colloca-
ta. vt flammæ infinito acrior vis eſt, quo ex maiore incendio emicuit. Æquè ambitio
non patitur quemquam in eâ menſurâ honorum conquieſcere, quæ quondam eius fuit
[123] impudens votum. Nemo agit de tribunatu gratias: ſed queritur, quòd non eſt ad
præturam vſque perductus. nec hæc grata eſt, ſi deeſt conſulatus. ne hic quidem [124] ſa-
tiat, ſi vnus eſt. Vltrà ſe cupiditas porrigit, & felicitatem ſuam non intelligit: quia non
[125] vnde venerit, reſpicit, ſed quò tendat. Omnibus his vehementius & importunius
malum eſt inuidia, quæ nos inquietat, dum comparat. Hoc mihi præſtitit: ſed XXVIII.
illi plus, ſed illi maturiùs: & deinde nullius cauſſam agit, contra omnes [126] ſibi fauet.
B Quanto eſt ſimplicius, quanto pudentius, beneficium acceptum augere: ſcire nemi-
nem tanti ab alio, quanti à ſeipſo æſtimari? Plus accipere debuiſſem. ſed illi facile non
fuit plus dare. in multos diuidenda liberalitas erat. Hoc initium eſt. boni conſulamus,
& animum eius, gratè excipiendo, euocemus. Parum fecit; ſed ſæpius faciet. illum mihi
prætulit; & me multis. ille non eſt mihi par virtutibus, nec officiis; ſed habuit ſuam
[127] Venerem. Querendo non efficiam, vt maioribus dignus ſim, ſed vt datis indignus.
Plura illis hominibus turpiſſimis data ſunt. quid ad rem? quàm raro fortuna iudicat?
Quotidie querimur, malos eſſe felices. ſæpe quę agellos peſſimi cuiuſque tranſierat, op-
timorum virorum ſegetem grando percuſſit. Fert ſortem ſuam quiſque, vt in ceteris re-
bus, ita in amicitiis. Nullum eſt tam plenum beneficium, quod non vellicare maligni-
tas poſſit: nullum tam anguſtum, quod non bonus interpres extendat. Numquam de-
erunt cauſſæ querendi, ſi beneficia à [128] deteriore parte ſpectaueris. Vide quàm XXIX.
iniqui ſint diuinorum munerum æſtimatores, etiam quidam [129] profeſſi ſapientiam.
C Queruntur, quòd non magnitudine corporum æquemus elephantes, velocitate ceruos,
leuitate aues, impetu tauros: quòd ſolidior ſit cutis beluis, decentior damis, denſior vr-
ſis, mollior fibris: quòd ſagacitate nos narium canes vincant, quòd acie luminum aqui-
læ, ſpatio ætatis corui, multa animalia [130] nandi facilitate. Et cùm quædam ne coire qui-
dem in idem natura patiatur, vt velocitatem corporum & vires pares animalibus: ex di-
uerſis ac diſſidentibus bonis hominem non eſſe compoſitum, iniuriam vocant: & in
negligentes noſtri deos querimoniam iaciunt, quòd non bona valetudo & [131] viriis in-
expu-

122. COLLOCATA.] *Abeſt à meis, & poteſt.*

123. IMPVDENS VOT.] *Quò peruenire, cùm paruus obſcurusq́; eſſet, nec ſine impudentiâ voniſſet. At nunc aſſecutus, iterùm altiora atque altiora: & quid deinde? caſum. Simillimus locus de Irâ* III.
D *cap.* XXXI.

124. SATIAT.] *A Pinciani coniecturâ probâ. nam libri,* faciat.

125. VNDE VENERIT.] *Idem alibi noſter:* Habet hoc vitium omnis ambitio, non reſpicit. *Manilius:* Nec quod habet, numerat; tantùm quod non habet, optat.

CAP. XXVIII. 126. SIBI FAVET.] *Non diiudicat merita, ſed ſe præferendam cenſet.*

127. VENEREM.] *Suam Gratiam, ſuum illicium. Plinius de Apelle, lib.* XXXV. *cap.* X. Cùm eâdem ætate eſſent maximi pictores; collaudatis omnibus, deeſſe iis vnam illam Venerem dicebat, quam Græci Charita vocant. *Cui autem illa fauet & adeſt, ÿ felices & impetrabiles. vnde Sulla, qui Latinus cognomen* Felicis *habet, Græcis ἐπαφρόδιτος inſcriptus*, Venuſtus.

128. DETERIORE.] *Quâ deficiunt, aut vincuntur; non eâ quâ vincunt.*

CAP. XXIX. 129. PROFESSI SAP.] *Credo Epicuréos maximè notari, apud quos eiuſmodi querelæ. Plinium vide lib.* VII. *initio, Lucretium lib.* V. *Sed & in Plutarchi, de Fortunâ, hæc comparatio: tamen hominum etiam prælatio, à conſilio & ratione. Ariſtoteles damnat & reiicit iſtos, qui hominem ceteris animantibus poſtponunt, lib.* IV. *De Partib. animal cap.* X. *ſed pulchrè & diffusè Xenophon lib.* IV. *de Factis & Dictis Socrat. item Cicero* II. *de Natura deor.*

130. NANDI FACIL.] *Libri ſcripti*, felicitate. *Itaque ariolabar olim*, diuinandi felicitate: *quia naturâ duce multa præſagiunt, tempeſtates, hiemes, ruinas, alia. Sequitur etiam mox de* futuri ſcientiâ. *Tamen ariolabar fortaſſe, & tutius meliusq́; non abire à vulgatâ. Plinius enim in illâ querelâ:* Alia pernicitatem vſurpare, alia præpetes volatus, alia vires, alia nare.

131. VITIIS.] *Pincianus ita correxit, cùm eſſet* virtus. *quod ego cum libris teneam, & ad corporis virtutem*

expugnabilis data ſit, quòd non futuri ſcienria. Vix ſibi temperant, quin eouſque impudentiæ prouehantur, vt naturam oderint, quòd infra deos ſumus, quòd non in æquo illis ſtetimus. Quanto ſatius eſt ad contemplationem tot tantorumque beneficiorum reuerti, & agere gratias, quòd nos in hoc pulcherrimo domicilio voluerunt [132] ſecundas ſortiri, quòd terrenis præfecerunt? Aliquis ea animalia comparat nobis, quorum poteſtas penes nos eſt? Quidquid nobis negatum eſt, dari non potuit. Proinde quiſquis es iniquus æſtimator ſortis humanæ, cogita quanta nobis tribuerit parens noſter, quanto valentiora animalia ſub iugum miſerimus, quanto velociora conſequamur: quàm nihil ſit mortale, non [133] ſub ictu noſtro poſitum. Tot virtutes accepimus, tot artes, animum denique, cui nihil non eodem quo intendit momento peruium eſt, [134] ſideribus velociorem, quorum poſt multa ſæcula futuros curſus antecedit. tantum denique frugum, tantum opum, tantum rerum aliarum ſuper alias aceruatarum. Circumeas licet cuncta: & quia nihil totum inuenies, quod eſſe te malles, ex omnibus ſingula excerpas, quæ tibi dari [135] velles. Ita bene æſtimatâ naturæ indulgentiâ, [136] confitearis neceſſe eſt, in deliciis te illi fuiſſe. Ita eſt: cariſſimos nos habuerunt dij immortales, habentque. & qui maximus tribui honos potuit, àb ipſis proximos collocauerunt. Magna accepimus, maiora

A

B

XXX. non [137] cepimus. Hæc, mi Liberalis, neceſſaria credidi, vt dicerem, & quia loquendum aliquid de magnis beneficiis erat, cùm de minutis loqueremur, & quia inde manat etiam in cetera, huius deteſtabilis vitij audacia. Cui enim reſpondebit gratè, quod munus exiſtimabit magnum, aut reddendum, qui ſumma beneficia ſpernit? Cui ſalutem, cui ſpiritum debebit, qui vitam accepiſſe ſe à diis [138] negat, quam quotidie ab illis petit? Quicumque ergo gratos eſſe docet, & hominum cauſſam agit, & deorum: quibus nullius rei indigentibus, poſitis extra deſiderium, referre nihilominus gratiam poſſumus. Non eſt, quòd quiſquam excuſationem mentis ingratæ ab infirmitate atque inopiâ petat, & dicat: *Quid enim faciam, & quomodo? quando ſuperioribus, dominiſque rerum omnium gratiam referam?* Referre facile eſt, ſi auarus es, ſine [139] impendio: ſi iners, ſine [140] operâ. Eodem quidem momento, quo obligatus es, ſi vis, cum quolibet [141] paria feciſti: quo- C

XXXI. niam qui libenter beneficium accepit, reddidit. Hoc ex paradoxis Stoicæ ſectæ minimè mirabile, vt mea fert opinio, aut incredibile eſt, eum qui libenter accepit beneficium, reddidiſſe. Nam cùm omnia ad animum referamus, fecit quiſque quantum voluit. & cùm pietas, fides, iuſtitia, omnis denique virtus intra ſe perfecta ſit; etiamſi illi [142] manum exerere non liceat, gratus quoque poteſt eſſe homo voluntate. Quoties quod propoſuit quiſque conſequitur, capit operis ſui fructum. Qui beneficium dat, quid proponit? prodeſſe ei cui dat, & voluptati ſibi eſſe. Si quod voluit, effecit, peruenitque ad me animus eius, ac mutuo gaudio affecit; tulit quod petiit. Non enim ſibi inuicem aliquid reddi voluit: aut non fuit beneficium, ſed negotiatio. Benè nauigauit, qui quem deſtinauit portum, tenuit: teli iactus certæ manus peregit officium, ſi petita

virtutem ſiue robur transferam, quod eâ non ſimus indomitâ & inuictâ. Alterum tamen etiam acutum, querentium, quòd non valetudo inter vitia, libidinem & intemperantiam, ſit firma.

132. SECVNDAS.] *Ex libris magis eſſet*, ſecunda. *Sed illud communius*, Primas ſecundaſque ſortiri, agere: *& intelligimus* partes.

133. SVB ICTV.] *Valet ſubiectum nobis & obnoxium: quod tangere, quod ferire poſſimus. Contrà eſt, quod* VII. *De Benefic.* Deum extra ictum ſua diuinitas poſuit.

134. SIDERIBVS VEL.] *Cogitatione, quâ nil celerius. Itaque pulchrè Homerus, Odyſſ.* H. τῶν νῆες ὠκεῖαι, ὡσεὶ πτερὸν, ἠὲ νόημα: Quorum naues celeres, ſicut ala auium, vel cogitatio.

135. VELLES.] *Vellem ego interrogatione totum hoc efferri: & mens ea Senecæ. Itáne, inquit, quia vnum aliquod totum eſſe nolis, ius tibi cenſeas ſingula optima excerpendi?*

136. CONFITEARIS.] *Mei codices voculam anteponunt*, vt confit. *Fuerit*, tute confit. D

137. CEPIMVS.] *Anguſti oris corporiſque vaſcula.*

CAP. XXX. 138. NEGAT.] *Epicuri aſſecla. qui Deos à curâ noſtri remouet, caſui & atomis omnia permittit.*

139. IMPENDIO.] *Vt nihil dones.*

140. OPERA.] *Vt nihil facias.*

141. PARIA FECISTI.] *Crebrum in Senecâ, Pliniis, Iuriſconſultis. valet, rationibus redditis, reliqua nulla eſſe: quod &* Pariare *dicunt.*

CAP. XXXI. 142. MANVM EXER.] *Actiones ſuas fungi. operari.*

143. MIT-

A petita percuſſit: beneficium qui dat, vult excipi gratè. habet quod voluit, ſi benè acce-
ptum eſt. Sed ſperauit emolumentum aliquod. non fuit hoc beneficium, cuius pro-
prium eſt, nihil de reditu cogitare. Quod accipiebam, ſi eo animo accepi quo dabatur,
reddidi. Alioquin peſſima optimæ rei condicio eſt: vt gratus ſim, ad fortunam [143] mit-
tor. Si illâ inuitâ reſpondere non poſſum, ſufficit animus animo. Quid ergo? non quid-
quid potero, & faciam, & reddam? temporum rerumque occaſionem ſequar, & eius
implere ſinum cupiam, à quo aliquid accepi? ſed malo loco beneficium eſt, niſi &
[144] excuſſis manibus eſſe grato licet. Qui accepit, inquit, beneficium, licet ani- XXXII.
mo benigniſſimo acceperit, non conſummauit officium ſuum. reſtat enim pars red-
dendi. Sicut in luſu eſt aliquid, [145] pilam ſcitè ac diligenter excipere; ſed non dicitur
bonus luſor, niſi qui aptè & expeditè remiſit, quam exceperat. Exemplum hoc diſſi-
mile eſt. quare? quia huius rei laus in corporis motu eſt, & in agilitate, non in animo.
explicari itaque totum debet, de quo oculis iudicatur. Nec tamen ideò non bonum lu-
B ſorem dicam, qui pilam, vt oportebat, excepit, ſi per ipſum mora, quò minùs remitte-
ret, non fuit. Sed quamuis, inquit, arti ludentis nihil deſit, quia partem quidem fecit,
ſed & partem quam non fecit, poteſt facere: ludus tamen ipſe imperfectus eſt: qui con-
ſummatur vicibus mittendi ac remittendi. Nolo diutiùs hoc refellere. exiſtimemus ita
eſſe: deſit aliquid luſui, non luſori. ſic & in hoc de quo diſputamus, deeſt aliquid rei
datæ, cui [146] par alia debetur, non [147] animo. Qui animum parem ſibi nactus eſt, quan-
tum in illo eſt, quod voluit, effecit. Beneficium mihi dedit. accepi non aliter, XXXIII.
quàm ipſe accipi voluit. Iam habet, quod petit: & quod vnum petit, ego gratus ſum.
Poſt hæc vſus mei reſtat, & aliquod ex homine grato commodum. hæc non imperfecti
officij reliqua pars eſt; ſed perfecti [148] acceſſio. Facit Phidias ſtatuam: alius eſt fructus
artis, alius artificij. artis eſt, feciſſe quod voluit: artificij, feciſſe cum fructu. Perfecit
opus ſuum Phidias, etiamſi non vendidit. Triplex eſt illi fructus operis ſui. vnus con-
ſcientiæ: hunc abſoluto opere percepit. alter famæ, tertius vtilitatis: quem allatura eſt,
C aut gratia, aut venditio, aut aliqua commoditas. Sic beneficij fructus primus ille eſt,
conſcientiæ. Hunc percepit, qui quò voluit, munus ſuum pertulit. Secundus eſt fa-
mæ. tertius eorum, quæ præſtari inuicem poſſunt. Itaque cùm benignè acceptum eſt
beneficium, is qui dedit, gratiam quidem iam recepit, mercedem nondum. Debeo ita-
que quod extra beneficium eſt, ipſum quidem benè accipiendo perſolui. Quid XXXIV.
ergo? inquit, retulit gratiam, qui nihil fecit? [149] Plurimum fecit, bono animo bonum
[150] retulit: & quod eſt amicitiæ, ex æquo. [151] Pòſt deinde aliter beneficium, aliter cre-
ditum ſoluitur. Non eſt quod exſpectes, vt ſolutionem tibi oſtendam. res inter animos
geritur. Quod dico, non videbitur durum, quamuis primò contra opinionem pugnet
tuam;

143. MITTOR.] *Optimè, nec audia qui,* nitor. *Mitti ad Fortunam dicit gratum futurum, quia ab eâ opes & externa petenda, quæ refundat. Atqui ea non in noſtrâ poteſtate: ab illâ pendent: nulla autem*
D *virtus ab illâ: ergo nec gratitudo.*

144. EXCVSSIS.] *Vacuis, non apertis ſolùm, ſed motis & excuſſis. Clauſa autem eadem aliquid continent, & ferunt.*

CAP. XXXII. 145. PILAM SCITE.] *Meus opt.* pilam iacere ac dil.

146. PAR ALIA.] *Res ſimilis, vt exæquet in beneficia. Nan videa, cur affendat Criticas.*

147. ANIMO. QVI.] *Mihi potior diſtinctio hæc:* non animo, qui animum parem ſibi nactus eſt. Quantum in illo eſt *&c. Ita enim argutatur (vera verbo vtar, & poſtulant hæc à materiâ abeſſe:) Rei aliquid deeſt, cui alia non relata; animo nihil deeſt, cui animum iam repaſui. Atqui ab eo beneficium, & in eo gratitudo.*

CAP. XXXIII. 148. ACCESSIO.] *In eo tota iniectiuncula huius ſalutio. Beneficium & gratia, in ſolo animo: ſi quid rei acceſſit, acceſſit tantùm. Et tamen debet, ſi pateſt: at iſtud acceſſorium, non gratia propriè, ſed merces eſt.*

CAP. XXXIV. 149. PLVRIMVM.] *Ne abeamus à libris, qui* Primum: *& diſtinctione iunemus.* Primùm, fecit. bono animo bonum retulit. *Duplex eſt reſponſio. Nilne fecit? imò fecit. quid? animum animo rependit. Deinde, alia ſolutio in beneficio, quàm credito: & quæ ſubdit.*

150. RETVLIT.] *Libri omnes,* obtulit. *& rectè, quaſi ipſum animum pretium ei obtulit & porrexit.*

151. POST DEINDE.] *Mihi hæc ſana. & Comicum eſt* Poſtinde, Poſtdeinde: *eadem cum ſimplicibus.*

152. COM-

tuam, ſi te [152] commodaueris mihi, & cogitaueris res eſſe plures, quàm verba. Ingens copia eſt rerum ſine nomine, quas non propriis appellationibus notamus, ſed alienis commodatiſque. Pedem & noſtrum dicimus, & lecti, & [153] veli, & carminis: canem, & venaticum, & marinum, & ſidus. Quia non ſufficimus, vt ſingulis ſingula aſſignemus: quotiens opus eſt, mutuamur. Fortitudo eſt virtus, pericula iuſta contemnens: aut ſcientia periculorum repellendorum, excipiendorum, prouocandorum. Dicimus tamen & gladiatorem fortem virum, & ſeruum nequam, quem in contemptum mortis temeritas impulit. Parſimonia eſt ſcientia vitandi ſumptus ſuperuacuos: aut ars re familiari moderatè vtendi: [154] parciſſimum tamen hominem vocamus puſilli animi & contracti: cùm infinitum interſit, inter modum & anguſtias. Hæc alia ſunt naturâ: ſed effecit inopia ſermonis, vt & hunc & illum parcũ vocemus, vt & ille fortis dicatur cum ratione fortuitâ deſpiciens, & hic ſine ratione in pericula excurrens. Sic beneficium, eſt & actio, vt diximus benefica, & ipſum quod datur per illam actionem: vt pecunia, domus, prætexta. Vnum vtrique nomen eſt: vis quidem ac poteſtas longè alia. A B

XXXV. Itaque attende. iam intelliges, nihil me, quod opinio tua refugiat, dicere. Illi beneficio quod actio perficit, relata gratia eſt, ſi illud beneuolè excipimus: illud alterum quod re continetur, nondum reddidimus, & volumus reddere. Voluntati voluntate ſatisfecimus, rei rem debemus. Itaque quamuis retuliſſe illum gratiam dicamus, qui beneficium libenter accepit; iubemus tamen aliquid ſimile ei quod accepit, reddere. A conſuetudine quædam quæ dicimus, abhorrent: deinde aliâ viâ [155] ad conſuetudinem redeunt. Negamus [156] iniuriam accipere ſapientem: & tamen qui illum pugno percuſſerit, iniuriarum damnabitur. Negamus rem [157] ſtulti eſſe: & tamen eum qui rem aliquam ſtulto ſurripuerit, furti condemnabimus. Inſanire omnes [158] ſtultos dicimus: nec tamen omnes curamus elleboro. his ipſis quos vocamus inſanos, & [159] ſuffragium & [160] iuriſdictionem committimus. Sic dicimus eum qui beneficium bono animo accepit, gratiam retuliſſe: nihilominus illum in ære alieno relinquimus, gratiam relaturum, etiam cùm reddiderit. Exhortatio eſt illa, non infitiatio beneficij. Ne timeamus, néve intolerabili ſarcinâ depreſſi deficiamus animo. Bona mihi donata ſunt, & fama defenſa, [161] detractæ ſordes, ſpiritus, [162] & libertas potior ſpiritu; & quomodo referre gratiam potero? quando ille veniet dies, quo illi animum meum oſten- C

152. COMMODAVERIS.] *Commodum volentemq́ue præbueris.*

153. VELI.] *Pars vtraque inferior veli, vbi funibus diſtenditur*, Pes *dicitur: & quidem pro lateribus, Dexter aut Siniſter. Lucanus* V.

——— & flexo nauita cornu
Obliquat læuo pede carbaſa.

Catullus:

——— ſiue vtrumque Iupiter
Simul ſecundus incidiſſet in pedem.

Ita & Græcis πούς. *Centena exempla ſunt.*

154. PARCISSIMVM.] *Plinius lib.* XXII. *cap.* XXIV. Homines animi humilis & præparci, quos illi *(Græci)* dixêre micropſychos.

CAP. XXXV. 155. AD CONSVETVD.] *De iiſdem Stoicis, De Conſtant. ſapientis, cap.* III. Ita ſublato altè ſupercilio, in eadem quæ ceteri deſcenditis, mutatis rerum nominibus.

156. INIVRIAM.] *Hæc libello iam dicto propriè exſequitur.*

157. STVLTI.] *Nam* omnia ſapientis eſſe, *iam definiuerant Cynici, vt Diogenes Laërtius in Diogene: & tenuerunt Stoici. quod ita in Zenone idem:* Καὶ σόφον δὲ πάντα εἶναι. δεδωκέναι γὰρ αὐτοῖς παντελῆ ἐξουσίαν τὸν νόμον. τῶν δὲ φαύλων εἶναι τινὰ λέγεται, ὃν τρόπον καὶ τῶν ἀδίκων, ἄλλως μὲν τῆς πόλεως, ἄλλως τῶν χρωμένων φαμέν: Sapientum eſſe omnia. plenam enim perfectamque poteſtatem à lege *(primâ illâ & communi)* iis datam. Malorum autem & ſtultorum quædam dicuntur eſſe. ſicut & iniuſtorum, aliter quidem ciuitatis, aliter vtentium dicimus. *Vide me Manuduct.* III. *Diſſertat.* XI.

158. STVLTOS.] *Vocem hanc fruſtrà ſuſpectam habent. Eſt ipſum Stoicorum ſcitum:* πάντας τοὺς ἄφρονας μαίνεσθαι: Omnes ſtultos inſanire: *Cicero in Paradoxis, Diogenes in Zenone, Horatius* II. *Sat.* III. *Vide item Manud.* III. *Diſſ.* XX. D

159. SVFFRAGIVM.] *In Comitiis.*

160. IVRISDICTIONEM.] *In Magiſtratibus. Hæc Plutarcho abſona viſa libello* De communibus notionibus, *ſub initium. vide.*

161. DETRACTÆ SORDES.] *In reatu. id eſt, liberaui eum in iudicio & defendi. Veſtem mutare feci. quam ſordidam ſumebant rei, & capillo atque alio cultu ſquallebant. Simile lib.* IV. *infrà, cap.* XII.

162. ET LIBERTAS.] *Defenſa ſcilicet, verbo non proximo, ſed vlteriore repetito.*

163. RED-

A oſtendam? hic ipſe eſt, quo ille ſuum oſtendit. Excipe beneficium, amplexare, gaude: non quòd accipias, ſed quòd [163] reddas, debiturus ſis. Non adibis tam magnæ rei periculum, vt caſus ingratum facere te poſſit. Nullas tibi proponam difficultates, ne deſpondeas animo, ne laborum ac longæ ſeruitutis exſpectatione deficias. non differo te: de præſentibus fiat. Numquam eris gratus, niſi ſtatim es. Quid ergo facies? non arma ſumenda ſunt: & fortaſſe erunt. non maria emetienda: fortaſſe etiam ventis minantibus ſolues. vis reddere beneficium? benignè accipe, retuliſti gratiam: non vt ſoluiſſe te putes, ſed vt ſecurior debeas.

163. REDDAS DEBITVRVS.] *Id eſt, reliquator ſis. Meus liber,* debiturus ſue: *nec id animo reddas, & paria facias: in re & mercede male.*

L. ANNÆI SENECÆ

AD AEBVCIVM LIBERALEM

DE BENEFICIIS

LIBER TERTIVS.

ARGVMENTVM ET ORDO. B

AGIT *de Ingratis. qui illi ſint? & an puniendi, aut ad iudicem vocandi? accuratá diſputatione negat: & addit, pœnam iis in Odio & Infamiá eſſe, atque Animo ipſo. Deinde ex occaſione, an Dominus in ſeruum gratus eſſe debeat? an ab illo Beneficium accipiat? adfirmat, & hoc vberiùs, quia creber tunc ſeruorum vſus. Adnectit, An filius patri det Beneficium? diſputat in vtramque, ſed affirmantem affirmat.*

CAPVT PRIMVM.

NON referre beneficiis gratiam, & eſt turpe, & apud omnes habetur, Æbuci Liberalis. Ideò de ingratis etiam ingrati queruntur: C cùm interim hoc omnibus hæreat, quod omnibus diſplicet: adeóque in contrarium itur, vt quoſdam habeamus infeſtiſſimos non poſt beneficia tantùm, ſed propter beneficia. Hoc prauitate naturæ accidere quibuſdam, non negauerim: pluribus, quia memoriam tempus interpoſitum ſubduxit. Nam quæ recentia apud illos viguerunt, ea interiecto ſpatio obſoleſcunt. De quibus fuiſſe mihi tecum [1] diſputationem ſcio, cùm tu illos non ingratos vocares, ſed oblitos: tamquam ea res ingratum excuſet, quæ facit. [2] An quia hoc accidit alicui, non ſit ingratùs: cùm hoc non accidat, niſi ingrato? Multa ſunt genera ingratorum, vt furum, homicidarum: quorum vna culpa eſt, ceterùm in partibus varietas magna. Ingtarus eſt, qui beneficium accepiſſe ſe negat, quod accepit: ingratus eſt, qui diſſimulat: ingratus, qui non reddit: [3] ingratiſſimus omnium, qui oblitus eſt. Illi enim ſi non ſoluunt, tamen debent: & exſtat apud illos veſtigium certè meritorum, intra malam conſcientiam conD cluſorum: & aliquando ad referendam gratiam conuerti ex aliquâ cauſâ poſſunt, ſi illos

COMMENTARIVS.

CAP. I. 1. DISPVTATIONEM.] *Et hanc & plures, libris ſequentibus, parùm neceſſarias miſcet. adeò incurrit in eam, quam ſæpe tangit, σοφιςίαν.*

2. AN QVIA.] *Mihi hic lux eſt, & dicit: Ideóne qui oblitus eſt excuſetur, vt non ingratus; cùm nemo obliuiſci poſſit, niſi ingratus?*

3. INGRATISSIMVS.] *Deprimit infra omnes oblitum. At mihi (bonâ tuâ veniâ, doctor) aliter videtur. Aut magnum eſt beneficium, aut exiguum, quod accepi. ſi iſtud, obliuiſci poſſum, fateor, ſed nec in paruo magnum peccare: ſi illud, qui poſſum? Diſſimulatio hac potius ſit, aut negatio: nec notabilis beneficij oblinio facilè ſurrepat. Ita, ſi hac examinas, in λογομαχίαν magis, quàm in ſeriam diſputationem ibunt.*

4. VITIO-

A los pudor admonuerit, ſi ſubita honeſtæ rei cupiditas; qualis ſolet ad tempus etiam in
malis pectoribus exſurgere: ſi inuitauerit facilis occaſio: hic numquam fieri gratus po-
teſt, cui totum beneficium elapſum eſt. Et vtrùm tu peiorem vocas, apud quem gratia
beneficij intercidit, an apud quem etiam memoria? [4] Vitioſi oculi ſunt, qui lucem refor-
midant: cæci, qui non vident. & parentes ſuos non amare, impietas eſt: non agnoſce-
re, inſania. Quis tam ingratus eſt, quàm qui quod in primâ parte animi poſitum eſſe
debuit, & ſemper occurrere, ita ſepoſuit & abiecit, vt in ignorantiam verteretur? appâ-
ret illum non ſæpe de reddendo cogitaſſe, cui obrepſit obliuio. Denique ad red- II.
dendam gratiam, & [5] virtute opus eſt, & [6] tempore, & [7] facultate, & adſpirante fortu-
nâ. Qui meminit, ſine impendio gratus eſt. Hoc quod non operam exigit, non opes,
non felicitatem, qui non præſtat; nullum habet, quo lateat, patrocinium. Numquam
enim voluit gratus eſſe, qui beneficium tam longè proiecit, vt extra conſpectum ſuum
poneret. Quemadmodum quæ [8] in vſu ſunt, & manum quotidie tactumque patiuntur,
B numquam periculum ſitus adeunt: illa quæ ad oculos non reuocantur, ſed extra con-
uerſationem, vt ſuperuacua iacuerunt, ſordes ipsâ colligunt vetuſtate: ita quidquid
frequens cogitatio exercet ac renouat, memoriæ numquam ſubducitur, quæ nihil per-
dit, niſi ad quod non ſæpe reſpexit. Præter hanc cauſſam, aliæ quoque ſunt, quæ III.
nobis merita nonnumquam maxima [9] velant. Prima omnium ac potiſſima, quòd no-
uis ſemper cupiditatibus occupati, non quid habeamus, ſed quid petamus, inſpicimus:
non in id [10] quod eſt, ſed [11] quod appetitur, intenti. Quidquid enim domi eſt, vile eſt.
Sequitur autem, vt vbi quod acceperis, leue nouorum cupiditas fecit, auctor quoque
eorum non ſit in pretio. Amauimus aliquem & ſuſpeximus, & [12] fundatum ab illo ſta-
tum noſtrum profeſſi ſumus, quàm diu nobis placebant ea quæ conſecuti ſumus: de-
inde irrumpit animum aliorum admiratio, & ad ea impetus factus eſt, vti mortalibus
mos eſt, ex magnis maiora cupiendi: protinus excidit, quidquid antè apud nos bene-
ficium vocabatur. nec ea intuemur, quæ nos aliis præpoſuere, ſed ea ſola quæ fortuna
C præcedentium oſtentat. Non poteſt autem quiſquam & inuidere, & gratias agere: quia
inuidere, querentis & mæſti eſt: gratias agere, gaudentis. Deinde, quia nemo noſtrûm
nouit, niſi id tempus, quod cùm maximè tranſit: ad præterita rari animum retorquent.
Sic fit, vt præceptores, eorumq́ue beneficia intercidant: quia totam pueritiam reliqui-
mus. ſic fit, vt in adoleſcentiam noſtram collata pereant: quia ipſa numquam retracta-
tur. Nemo quod fuit, tamquam in præterito, ſed tamquam in perdito ponit: ideoq́ue
caduca memoria eſt, futuro imminentium. Hoc loco reddendum eſt Epicuro IV.
[13] teſtimonium, qui aſſiduè queritur, quòd aduerſus præterita ſimus ingrati, quòd quæ-
cumque percepimus bona, non in memoriam reducamus, nec inter voluptates nume-
rêmus: cùm [14] certior nulla ſit voluptas, quàm quæ iam [15] eripi non poteſt. Præſentia
bona nondum tota in ſolido ſunt, poteſt illa caſus aliquis incidere: futura pendent, &
incerta ſunt: quod præteriit, inter tuta ſepoſitum eſt. Quomodo ergo gratus quiſquam
eſſe aduerſus beneficia poteſt, qui omnẽ vitam ſuam tranſilit? Præſentium [16] intuitus, ac
præ-

D

4. Vitiosi oc.] *Hæc vetus & libraria ſcriptura eſt, pro quibus Muretus* luſcitioſi oculi. *Cur recepta, & bona, damnemus? Parrò comparatio ſimilis in Plutarcho de Atheis, & Superſtitioſis. cùm illas nihil, iſtas prauè videntibus aſſimilat: & ideò illas palàm deteriores eſſe.*

CAP. II. 5. Virtute.] *Ipsâ gratitudine, & illâ amici animi reſponſione.*

6. Tempore.] *Quod occaſionem donet.*

7. Facultate.] *Opibus viribúſque.*

8. In vsu.] *Vtenſilia.*

CAP. III. 9. Velant.] *Obducunt, aut ſubducunt.*

10. Quod est.] *Iam adeſt, & tenetur.*

11. Quod appetitur.] *Semper Tantali, ſemper in nouas cupidines inhiantes.*

12. Fundatum.] *Debere nos illi incrementa & dignitatem.*

CAP. IV. 13. Testimonium.] *Iudicij & ſententia bonæ.*

14. Certior nulla.] *Vide cap.* VI. *De Vitâ beatâ.*

15. Eripi non pot.] *Præteritum enim tempus eſt*, in quod fortuna ius perdidit, quod in nullius arbitrium reduci poteſt. *De Breu. vita, cap.* x.

16. Intuitus.] *Credo hæc ſana eſſe. nam hoc vnum docet diffuſè, futurorum ſpem ingratos facere: contrà, gratos eſſe aut fore, qui præſentia & præterita*

intuen-

præteritorum memoria gratum facit: memoriæ minimum tribuit, quiſquis ſpei pluri- A
V. mum. Quemadmodum, mi Liberalis, quædam res ſemel perceptæ hærent; quæ-
dam vt ſcias, non eſt ſatis didiciſſe (intercidit enim eorum ſcientia, niſi [17] continuetur)
Geometriam dico, & [18] ſublimium curſum, & ſi qua alia propter ſubtilitatem lubrica
ſunt: ita beneficia quædam magnitudo non patitur excidere, quædam minora, ſed nu-
mero pluria, & temporibus diuerſa, effluunt. Quia (vt dixi) non ſubinde illa tracta-
mus, nec libenter quid cuique debeamus, recognoſcimus. Audi voces petentium. ne-
mo non victuram ſemper in animo ſuo memoriam dixit: nemo non deditum [19] ſe &
deuotum profeſſus eſt, & ſi quod aliud humilius verbum, quo ſe oppigneraret, inuê-
nit. Poſt exiguum tempus, iidem illi verba priora, quaſi ſordida & parùm libera, eui-
tant: perueniunt deinde eò, quò, vt ego exiſtimo, peſſimus quiſque atque ingratiſſimus
peruenit, vt obliuiſcantur. Adeò enim ingratus eſt, qui oblitus eſt, vti gratus ſit, cui be-
VI. neficium in mentem venit. Hoc tam inuiſum vitium, an impunitum eſſe debeat,
quæritur: & an hæc lex, quæ [20] in ſcholis exercetur, etiam in ciuitate ponenda ſit, quâ B
[21] ingrati datur actio. Quæ videtur [22] æqua omnibus. quid ni? cùm vrbes quoque vr-
bibus, quæ præſtitere exprobrent, & [23] maioribus collata, à poſteris exigant. Noſtri ma-
iores, maximi illi viri, ab hoſtibus tantùm [24] res repetierunt: beneficia magno animo
dabant, magno perdebant. Exceptâ [25] Macedonum gente, non eſt [26] in vllâ data aduer-
ſus ingratum actio. Magnumque hoc argumentum, dandam non fuiſſe: quia aduer-
ſus maleficium omne [27] conſenſimus. & homicidij, veneficij, parricidij, violatarum re-
ligionum, alibi atque alibi diuerſa pœna eſt; ſed vbique aliqua. Hoc frequentiſſimum
crimen nuſquam punitur, vbique improbatur. Neque abſoluimus illud: ſed cùm diffi-
cilis eſſet incertæ rei æſtimatio, [28] tantùm odio damnauimus, & inter ea reliquimus, quæ
VII. ad vindices deos mittimus. Rationes autem multæ mihi occurrunt, propter quas
crimen hoc in legem cadere non debeat. Primum omnium, pars optima beneficij perit,
ſi actio, ſicut [29] certæ pecuniæ, aut ex conducto & locato datur. Hoc enim ſpecioſiſſi-
mum eſt, quòd dedimus vel perdituri: quòd totum permiſimus accipientium arbitrio. C
[30] Si appello, ſi ad iudicem voco, incipit non beneficium eſſe, ſed creditum. Deinde,
cùm res honeſtiſſima ſit, referre gratiam, deſinit eſſe honeſta, ſi neceſſaria eſt. non enim
magis laudabit quiſquam gratum hominem, quàm eum qui depoſitum reddidit, aut
quod debebat, [31] citra iudicium ſoluit. Ita duas res, quibus in vitâ humanâ nihil pul-
chrius

intuentur. Vide priora. Attamen Pincianus & alij hîc innouent, à me non audiendi.

CAP. V. 17. CONTINVETVR.] *Mei libri*, contineant. *ex quo verius putem*, continuent.

18. SVBLIMIVM CVRS.] *Aſtronomiam.*

19. SE ET DEVOT.] *Meus liber*: deditum, ſed deuotum. *Non ſatis, inquit, habent* Deditos *ſe dicere, ſed malunt* Deuotos. *Iampridem monui de hac* Deuotionis *formulâ lib.* V. *cap.* VIII. *Antiquar. Lectionum.*

CAP. VI. 20. IN SCHOLIS.] *Declamatorijs.*

21. INGRATI ACTIO.] *Vide Senecam patrem libro* IX. *Contron.* I. *ipſo Themate.*

22. ÆQVA.] *Aequitatem habere.*

23. MAIORIBVS.] *Libri*, maiores. *itaque benè etiam Gruterus*: & in maiores.

24. RES REPETIERVNT.] *Nota formula & ritus, per Fetiales res repetendi: & ſi negarentur, bellum indicendi. Significat, Romanos non ab amicis res aut beneficio collato repetiiſſe, vllâ actione: ſed tantùm ab hoſtibus. Loci emendatio Mureto inſcribendo. nam antea* æs repetierunt. *Meus liber proximè verùm*, es rep.

25. MACEDONVM.] *Omnes libri. At nuſquam id legas hodie: an non ideò fuit? Potuit & noſter erraſſe, ac gentem pro gente ſuppoſuiſſe. Viri docti tamen conſentiunt, vel* Perſarum *hîc reſcribere, vel* Medorum. *quia Xenophon atque alij tradunt, Ingrati iudicium & pœnam Perſis fuiſſe. Medi autem Perſis finitimi, & pro iis etiam vſurpati. Vide, ſi lubet, Muretum* XII. *Variar. cap.* III. *Tamen & Philippus Macedo (quod pro vulgatâ aliquid) ingrati hoſpitis frontem ſtigmate inuſſit: infrà libro* IIII. *cap.* XXXVII.

26. IN VLLA.] *Non quidem ἁπλῶς & vniuersè* in Ingratos: *ſed fuit Athenis, in* liberos ingratos, *concesſo parentibus: Romæ, in* libertos ingratos, *patronis.* D

27. CONSENSIMVS.] *Natura quodam inſtinctu, quæ ea præſertim maleficia coërcet aut punit, quæ ſocietatem hanc conuellunt.*

28. TANTVM ODIO.] *Vt mendacium, & eiuſmodi crimina, quæ frequentia diſſuadet puniri.*

CAP. VII. 29. CERTÆ PECVNIÆ.] *In ſtipulatione, aut ſyngraphâ, expreſſa.*

30. SI APPELLO.] *Flagito, & poſco priuatim: deinde ad iudicem, quod ſequitur.*

31. CITRA IVDICIVM.] *Mei libri*, extra iudicem: *nec video, cur damnem.*

32. ANI-

A chrius eſt, corrumpimus, gratum [32] animum, & beneficium. Quid enim aut in hoc magnificum eſt, ſi beneficium non dat, ſed commodat? aut in illo qui reddit, non quia vult, ſed quia neceſſe eſt? Non eſt glorioſa res, gratum eſſe: niſi tutum eſt, ingratú fuiſſe. Adiice nunc, quòd huic vni legi [33] omnia fora vix ſufficient. Quis erit, qui non agat? quis, cum quo non agatur? omnes [34] ſua extollunt, omnes etiam minima, quæ in alios contulere, dilatant. Præterea quæcumque in cognitionem cadunt, comprehendi poſſunt, & non dare infinitam licentiam iudici. Ideò melior videtur conditio [35] cauſſæ bonæ, ſi ad iudicem, quàm ſi ad arbitrum mittitur: quia illum [36] formula includit, & certos, quos non excedat, terminos ponit; huius libera, & nullis aſtricta vinculis religio, & detrahere aliquid poteſt, & adiicere, & ſententiam ſuam non prout lex aut iuſtitia ſuadet, ſed prout humanitas & miſericordia impulit, regere. Ingrati actio non erat iudicem alligatura, ſed regno liberrimo poſitura. [37] Quid ſit enim beneficium, non conſtat: deinde quantumcumque ſit, refert quàm benignè illud interpretetur iudex. Quid
B ſit ingratus, nulla lex monſtrat. Sæpe & [38] qui reddidit quod accepit, ingratus eſt: & qui non reddidit, gratus. De quibuſdam etiam imperitus iudex [39] dimittere tabellam poteſt: vbi [40] feciſſe, aut non feciſſe pronunciandum eſt, [41] vbi prolatis [42] cautionibus, controuerſia tollitur. Vbi verò inter diſputantes ratio ius dicit, ibi animi coniectura capienda eſt: vbi id, de quo ſola ſapientia decernit, in controuerſiam incidit, non poteſt ad hæc ſumi iudex ex turbâ [43] ſelectorum, quem [44] cenſus in [45] album, & [46] equeſtris hereditas

32. ANIMVM.] *Scripti*, hominem. *quod Pincianus retinet, & mox* beneficum *item legit. Admittam: & ſequentia verba faciunt*, in hoc ſi b. dat: &, illo qui reddit. *quæ omnia ad hominem ipſum talem referenda.*

33. OMNIA FORA.] *Quæ tunc trina. De Irâ libro* II. *cap.* IX.

34. SVA EXTOL.] *Ariſtoteles Ethic. Nicom. hoc*
C *vitium aperit: οἱ μὲν γὰρ παθόντες, τοιαῦτά φασι λαβεῖν τῶν εὐεργετῶν, ἃ μικρὰ ἦν ἐκείνοις, καὶ ἐξῆν παρ' ἑτέρων λαβεῖν, πάντα σμικρύνοντες· οἱ δ' ἀνάπαλιν, τὰ μέγιστα παρ' αὐτοῖς, καὶ ἃ παρ' ἄλλων οὐκ ἦν, καὶ ἐν κινδύνοις, ἢ τοιαύταις χρείαις:* Qui enim affecti beneficio ſunt, dicunt ſe à benefactoribus talia accepiſſe, quæ parua ipſis erant, & licebat ab aliis capere, omnia extenuantes: econtrà qui fecerunt, quæ maxima apud ipſos, & quę ab aliis non erat capere, item in periculis, aut eiuſmodi opportunitate dediſſe. *Ita ille lib.* VIII. *cap.* XIII. *& alterum etiam vitium Extenuantium addit.*

35. CAVSSÆ BONÆ.] *Firmæ, & benè inſtructa. in ambiguis itur ad arbitrum: imò vbi res vacillat, ab ipſo iudice ad illum flectunt. Hoc Cicero dictum voluit, pro Roſcia Comœda:* Ceteri eùm ad iudicem
D cauſſam labefactari animaduertunt, ad arbitrum confugiunt: hic ab arbitro ad iudicem venire eſt auſus.

36. FORMVLA INCLVD.] *Cicero ibidem:* Iudiciú eſt, certæ pecuniæ; Arbitrium, incertæ. Ad Iudicium hoc modo venimus, vt aut totá litem obtineamus, aut amittamus: ad Arbitrium, vt neque nihil, neque tantum, quátum poſtulauimus, conſequamur. Eius rei ipſa verba Formulæ teſtimonio ſunt. quid eſt in Iudicio? directum, aſperum, ſimplex: Si paret HS. ꟾↃↃ. dari oportere. hic niſi planum facit HS. ꟾↃↃ ad libellam ſibi deberi, cauſſam perdit. Quid eſt in Arbitrio? mite, moderatum, Quantum æquius, melius, id dari. *Noſter lib.* II. *de Clem. cap.* VII. Clementia liberum Arbitrium habet, non ſub Formulâ, ſed ex æquo & bono iudicat.

37. QVID SIT.] *Imò verò id conſtat, & definitum eſt: ſed* Quod *(ita legerim) id eſt, quale & quantum, non conſtat.*

38. QVI REDDIDIT.] *Re, non animo, eſt gratus.*

39. DIMITTERE TABELLAM.] *An magis*, demittere? *in ciſtam, vt ſolet. Tamen & vulgatum interpreter*, Dimittere, *effari, & promulgare. Sanè ſolent ex tabellâ iudices ſententiam proferre, quod eſt notum. Sed & qui inter plures tabellam fert, dimittit eam cùm à ſe tradit Quæſitori. Dixit Portius Latro* Ferre tabellam, VII. *Controu.* VIII. Iudex quam tulit tabellam de reo, reuocare non poteſt: quæſitor non mutabit pronunciationem.

40. FECISSE.] *Alluſum ad ſollennia iudicum verba*, Feciſſe videri.

41. VBI PROLATIS.] *Verius cenſui, quàm* ibi.

42. CAVTIONIBVS.] *Scripturæ ipſæ dicuntur, quibus debitor creditori cauet, ſeq́; obſtringit.*

43. SELECTORVM.] *Eſt quidem agnomen Decuriæ vnius iudicialis (apud Plinium* XXXIII. *cap.* III.*) ſed etiam aliter commune nomen iis, qui ex omnibus Decuriis, quotannis ſorte ducti, ſolent iudicare. Inſcriptio vetus:* Iudex Selectus ex V. Decuriis. *Neque aliter Horatius:* Vnum ex iudicibus Selectis obiiciebat. *Ouidius:*

Non benè Selecti iudicis arca patet.

Atque ita hîc Seneca.

44. CENSVS.] *Clarum eſt. queriturq́; Plinius, Præfatione libri* XIV. iudicem fieri cenſu. *Latro apud Senecam, Controu.* I. *libri* II. Cenſu iudex in foro legitur. *Ouidius*:

—— dat cenſus honores,
Inde grauis iudex, inde ſeuerus eques.

45. ALBVM.] *Tabulam ſiue indicem, vbi Iudices ſcripti.*

46. EQVESTRIS.] *Ea erat* quadringentorum HS. *id eſt, Philippicum decies mille. Nam is cenſus equeſter. Pincianus aliâs ſagaciſſimus, obeſâ hîc nare, cùm reſcribit:* & equeſter ordo.

VIII. reditas miſit. Itaque non hæc parùm idonea res viſa eſt, quæ deduceretur ad iu- A
dicem, ſed nemo huic rei ſatis idoneus iudex inuentus eſt: quod non admiraberis, ſi ex-
cuſſeris, quid habiturus fuerit difficultatis, quiſquis in eiuſmodi reum [47] exiſſet. Dona-
uit aliquis magnam pecuniam: ſed diues, ſed non ſenſurus impendium. Donauit alius:
ſed toto patrimonio [48] ceſſurus. Summa eadem eſt: beneficium idem non eſt. Etiam
nunc adiice. Hic pecuniam pro [49] addicto dependit: ſed cùm illam domo protuliſſet.
ille dedit eandem: ſed mutuam ſumpſit, aut rogauit, & ſe obligari [50] ingenti merito paſ-
ſus eſt. Eodem exiſtimas loco eſſe illum, qui beneficium ex facili largitus eſt: & hunc,
qui accepit, vt daret? Tempore quædam magna fiunt, non ſummâ. Beneficium eſt do-
nata [51] poſſeſſio, cuius fertilitas laxare poſſit annonam: beneficium eſt, vnus in fame pa-
nis. Beneficium eſt, donare regiones, per quas [52] multa flumina & nauigabilia decur-
rant: beneficium eſt, arentibus ſiti, & vix ſpiritum per ſiccas fauces ducentibus, mon-
ſtrare fontem. Quis inter ſe iſta comparabit? quis expendet? difficilis eſt ſententia, quę
non rem, ſed vim rei quærit. Eadem licet ſint, aliter data [53] non idem pendent. Dedit B
mihi hic beneficium: ſed non libenter, ſed dediſſe ſe queſtus eſt, ſed ſuperbiùs me quàm
ſolebat, aſpexit: ſed tam tardè dedit, vt plus præſtiturus fuerit, ſi citò negaſſet. Horum
quomodo iudex inibit æſtimationem, cùm ſermo, & dubitatio, & vultus meriti gratiam
IX. deſtruant? Quid quòd quædam beneficia vocantur, quia [54] nimis concupiſcun-
tur: quædam non ſunt ex hac vulgari notâ, ſed maiora, etiam ſi minùs apparent? Bene-
ficium vocas, dediſſe potentis populi ciuitatem, [55] in quattuordecim gradus deduxiſſe,
& defendiſſe capitis reum: quid vtilia [56] ſuaſiſſe? quid retinuiſſe, ne in ſcelus rueret?
quid gladium excuſſiſſe morituro? quid efficacibus remediis refocillaſſe lugentē, & quos
[57] deſiderabat volentem ſequi, ad vitæ conſilium reduxiſſe? quid aſſediſſe ægro, & cùm
valetudo eius ac ſalus [58] momentis conſtaret, excepiſſe idonea cibo tempora, & [59] caden-
tes venas vino refeciſſe, & medicum adduxiſſe morienti? Hæc quis æſtimabit? quis [60] ſi-
milibus beneficiis iubebit beneficia penſari? Donauit tibi domum: ſed ego tuam ſupra
te [61] ruere prædixi. Dedit tibi patrimonium: ſed ego naufrago tabulam. Pugnauit pro C
te, & vulnera excepit: at ego vitam tibi [62] ſilentio dedi. Cùm aliter beneficium detur,
X. aliter reddatur, paria facere difficile eſt. Dies præterea beneficio reddendo non di-
citur, ſicut pecuniæ creditæ. Itaque poteſt, qui nondum reddidit, reddere. Dic enim,
intra quod tempus deprehendetur ingratus? maxima beneficia probationem non ha-
bent: ſæpe intra tacitam duorum conſcientiam latent. An hoc inducimus, vt ne demus
beneficia ſine teſte? Quam deinde pœnam ingratis conſtituamus? vnam omnibus,
cùm

CAP. VIII. 47. Exisset.] *Sorte lectus veniſſet. In vrnam coniecta nomina, ſorte ducta, exibant.*

48. Cessvrvs.] *Mira beneficentia, totum patrimonium dare: imò rara aut nulla eſt, ſed ponitur in exemplum.*

49. Addicto.] *Quem iudex creditori addixit, ob debitum.*

50. Ingenti merito.] *Illius, à quo ſumpſit.*

51. Possessio.] *Ager ipſe aut fundus.*

52. Mvlta flvmina.] *Meus,* magna: *quod præferam. Tanta autem olim opes, vt & hæc donari potuerint: de quibus epiſt.* LXXXIX. *in fine, & De Tranquill. cap.* XI.

53. Non idem pendent.] *Non idem pondus pretiumq́ habebunt.*

CAP. IX. 54. Nimis concvp.] *Non pro ſententiâ verba, ſi examinas. Meus opt. codex,* minus. *Ex eo verè faciebam:* quia eminus conſpiciuntur. *Quædam, inquit, beneficia conſpicua, & in oculos vel procul ſe ingerunt: quædam aliter, & quamquam magna, minùs apparent.*

55. In qvattvordecim.] *Id eſt, equitem feciſſe. Rem à ſigno dat intellegi: quia ſoli equites ſpectabant in* XIV.

56. Svasisse.] *Priora, conſpicua illa ſunt; ſequentia, ſequentis & obſcurioris illius nota.*

57. Desiderabat.] *Vxorem, liberos, amicos, iam præmortuos.* D

58. Momentis.] *Obſeruatione & captatione temporum.*

59. Cadentes.] *Languentes, & minùs tumidas: ſpiritibus defectas. Epiſt.* XCV. vino fulcire venas cadentes. *Adde De Irâ, lib.* III. *cap.* IX.

60. Similibvs.] *Imò,* diſſimilibus: *quod meus & alÿ veteres quidam. Nam hoc agitur, vt talia beneficia aliis paribus, ſed non iiſdem, penſentur: pretio, inquam, paribus, non re ſimilibus.*

61. Rvere.] *Quod Romæ crebrum: & ideò aptè inter exempla.*

62. Silentio.] *Te non accuſando, cùm rogarer, aut torquerer. Siue, te non indicando, cùm hoſtis inſequeretur.*

CAP.

A cùm diſparia beneficia ſint? an inæqualem, & pro cuiuſq; beneficio maiorem, aut mi-
norem? Age, [63] intra pecuniam verſabitur taxatio: quid quòd quædam beneficia vitæ
ſunt, & maiora vitâ? His quæ pronunciabitur pœna? [64] minor beneficio? iniqua eſt.
par & capitalis? quid inhumanius, quàm cruentos eſſe beneficiorum exitus?
Quædam, inquit, [65] priuilegia parentibus data ſunt. quomodo horum extra ordi- XI.
nem habita ratio eſt, ſic aliorum quoque beneficiorum haberi debet. Parentum con-
ditionem ſacrauimus, quia expediebat liberos tolli: ſollicitandi ad hunc laborem erant,
incertam adituri fortunam. Non poterat illis dici, quod beneficia dantibus dicitur: *Cui
des, elige ipſe tecum. Si deceptus es,* [66] *quære dignum, adiuua.* In liberis tollendis, nihil iudi-
cio tollentium licet: tota res voti eſt. Itaque vt æquiore animo adirent [67] aleam, danda
illis aliqua poteſtas fuit. Deinde alia conditio eſt parentum, qui beneficia, quibus dede-
runt, dant nihilominus [68] daturique ſunt: nec eſt periculum, ne dediſſe ſe [69] illis men-
tiantur. In ceteris quæri debet, non tantùm an receperint, ſed an dederint. Horum in
B confeſſo merita ſunt: & quia vtile eſt iuuentuti regi, impoſuimus illi quaſi domeſticos
[70] magiſtratus, ſub quorum cuſtodiâ contineretur. Deinde omnium parentum vnum
erat beneficium: itaque æſtimari ſemel potuit. alia diuerſa ſunt, diſſimilia, infinitis in-
ter ſe interuallis diſtantia: itaque ſub nullam regulam cadere potuerunt. cùm æquius eſ-
ſet omnia relinqui, quàm omnia æquari. Quædam magno dantibus conſtant: XII.
quædam accipientibus magna ſunt, ſed gratuita tribuentibus: quædam amicis data
ſunt, quædam ignotis. Plus eſt, quamuis idem detur, ſi ei detur, quem noſſe [71] à tuo
beneficio incipis. Hic auxilia tribuit, ille ornamenta, ille ſolatia. Inuenies, qui nihil pu-
tet eſſe iucundius, nihil maius, quàm habere in quo calamitas [72] acquieſcat: inuenies
rurſus, qui [73] dignitati ſuæ, quàm ſecuritati, conſuli malit: eſt qui plus ei debere ſe iudi-
cet, per quem [74] tutior eſt, quàm ei per quem honeſtior. Proinde iſta maiora aut mino-
ra erunt, prout fuerit iudex, aut ad hæc, aut ad illa, [75] inclinatus animo. Præterea credi-
torem mihi ipſe eligo: beneficium ſæpe ab eo accipio, à quo nolo, & aliquando igno-
C rans obligor. Quid facies? ingratum vocabis eum, cui beneficium inſcio, &, ſi ſciuiſſet,
non accepturo, impoſitum eſt: non vocabis eum, qui vtcumque acceptum non reddi-
dit? Aliquis dedit mihi beneficium, ſed idem poſteà [76] fecit iniuriam. Vtrùm vno XIII.
munere ad patientiam omnium iniuriarum aſtringor: an perinde erit, ac ſi gratiam re-
tulerim, quia beneficium ſuum ipſe inſequenti iniuriâ reſcidit? Quomodo deinde æſti-
mabis; vtrùm plus ſit quod accepit, an in quo læſus eſt? Dies me deficiet, omnes diffi-
cultates perſequi [77] tentantem. Tardiores, inquit, ad beneficia danda facimus, non vin-
dicando data, nec infitiatores eorum afficiendo pœnâ. Sed illud quoque tibi econtrario
occurrat. multo tardiores futuros ad accipienda beneficia, ſi periculum cauſſæ dicendæ
adituri erunt, & innocentiam ſollicitiore habituri loco. Deinde, erimus per hoc ipſi quo-
que

CAP. X. 63. INTRA PEC.] *Vltra pecuniam æſtimatio non fiet.*

D 64. MINOR.] *Scilicet pecuniaria.*

CAP. XI. 65. PRIVILEGIA PAR.] *Nam illi repetunt à liberis, & ingratos damnant, & alimenta etiam poſcunt.*

66. QVÆRE.] *Ita mei libri, & rectè. ſed vellem etiam voculâ extractâ, quæ in ſequentis capite latuit:* querere, dein dignum adiuua: *vel,* dehinc. *Querela tibi ſuper, non actia: caue in poſterum, & gratus dignisq; confer.*

67. ALEAM.] *Incertum, quomodo caſuram. bonos an malos habituri liberos eſſent.*

68. DATVRIQVE SVNT.] *Mei libri ſine copulâ. Vtrumuis rectè. ſignificat perpes eſſe in parentibus, & fore hoc benefaciendi ſtudium.*

69. ILLIS.] *Liberis.*

70. MAGISTRATVS.] *Quia reuera omne imperium illis in prolem, Romano iure, etiam vitæ & necis.*

CAP. XII. 71. A TVO BENEFICIO.] *Nempe anteà ignotum. beneficio applicas tibi & iungis vltrò.*

72. ACQVIESCAT.] *Tria quæ præmiſit, in exemplis repetit: ſed ordine inuerſa. à poſtremo orditur: atque hoc ad* Solatia *ſpectat.*

73. DIGNITATI.] *Ad* Ornamenta.

74. TVTIOR.] *Ad* Auxilia.

75. INCLINATVS.] *Ipſe pluris faciet Ornamenta, Auxilia, vel Solatia.*

CAP. XIII. 76. FECIT INIVR.] *De hac re ex profeſſo epiſt.* LXXXI. *Vide.*

77. TENTANTEM.] *Ex vno meo libro,* interpretantem: *nec ſpreuerim. Facit enim. proponit nodos, interpretatur & ſoluit.*

78. CAV-

que ad danda tardiores. nemo enim libenter dat inuitis : ſed quicumque ad benefacien- A
dum bonitate inuitatus eſt, & ipsâ pulchritudine rei, etiam libentiùs dabit, nihil debi-
turis niſi quod volent. Minuitur enim gloria eius officij, cui diligenter [78] cautum eſt.
XIV. Deinde, pauciora erunt beneficia? ſed veriora. quid autem mali eſt, inhiberi bene-
ficiorum temeritatem? Hoc enim ipſum ſecuti ſunt, qui nullam legem huic conſtitue-
runt : vt circumſpectiùs donaremus, circumſpectiùs eligeremus eos, in quos merita con-
ferrentur. Etiam atque etiam cui des, conſidera: nulla actio erit, nulla repetitio. Erras, ſi
exiſtimas ſuccurſurum tibi iudicem. Nulla lex te in integrum [79] reſtituet : ſolam acci-
pientis fidem ſpecta. Hoc modo beneficia auctoritatem ſuam tenent, & magnifica
ſunt : pollues illa, ſi materiam litium feceris. Æquiſſima vox eſt, & ius gentium præ ſe
ferens, *Redde quod debes*. Hæc turpiſſima eſt in beneficio, *Redde*. Quid reddet? [80] Vi-
tam, inquam, debet, dignitatem, ſecuritatem, ſanitatem. reddi maxima quæque non
poſſunt. Aut pro his, inquit, aliquid quod tanti ſit. Hoc eſt quod dicebam, interituram
tantæ rei dignitatem, ſi beneficium [81] mercem facimus. Non eſt incitandus animus ad B
auaritiam, ad querelas, ad diſcordiam : ſuâ ſponte in iſta fertur. Quantum poſſumus,
XV. reſiſtamus, & quærenti occaſiones, amputemus. Vtinam quidem perſuadere poſ-
ſemus, vt pecunias creditas tantùm à volentibus acciperent! vtinam nulla [82] ſtipulatio
emptorem venditori obligaret! nec pacta conuentaque impreſſis ſignis [83] cuſtodirentur!
fides potiùs illa ſeruaret, & æquum colens animus! Sed neceſſaria optimis prætulerunt,
& cogere fidem, quàm ſpectare [84] malunt. Adhibentur [85] ab vtraque parte teſtes. ille
per tabulas [86] plurium nomina, interpoſitis [87] parariis, facit : ille non eſt [88] interroga-
tione contentus, niſi [89] rem manu ſuâ tenuit. O turpem humano generi fraudis ac ne-
quitiæ publicæ confeſſionem! annulis noſtris plus, quàm animis creditur. In quid iſti
viri [90] ornati adhibiti ſunt? [91] in quid imprimunt ſigna? nempe ne ille neget accepiſſe
ſe, quòd accepit. Hos incorruptos viros, & vindices veritatis exiſtimas? at his ipſis ſta-
tim [92] non aliter pecuniæ committentur. Ita non honeſtius erat à quibuſdam fidem fal-
li, quàm ab omnibus perfidiam timeri? Hoc vnum deeſt auaritiæ, vt beneficia ſine C
ſponſore non demus. Generoſi animi & magnifici eſt, iuuare & prodeſſe. qui dat bene-
ficia, deos imitatur : qui repetit, feneratores. Quid [93] illos, dum [94] vindicamus, in
[95] tur-

78. CAVTVM EST.] *Cui conditiones adſcriptæ, præmia & fructus in certo.*

CAP. XIV. 79. RESTITVET.] *Ex iure. quod ſuccurrit eâ ratione & formulâ minoribus, aut enormiter læſis, deceptiſve.*

80. VITAM INQVAM.] *Ex meis libris*, Vitam quam debet. *Finis deinde commatij interrogatione acuatur*, ſanitatem?

81. MERCEM.] *Quod erit, ſi pretium illi ponimus, ſi taxamus.*

CAP. XV. 82. STIPVLATIO.] *Quæ & ipſa conceptis verbis olim in emptionibus adhibita. Plauti Comœdiæ docent.*

83. CVSTODIRENTVR.] *In tabulis.*

84. MALVNT.] *Sequela & numerus periodi*, maluerunt, *mallet.*

85. AB VTRAQVE.] *In rem vtriuſque partis; vt illi cautum ſit, hic ne circumueniatur.*

86. PLVRIVM NOMINA.] *Iac. Rauardus explicat. quia* plurium, qui adhibebantur, teſtium nominibus chirographum ſignabatur. *Ego acceperim quaſi eſſet*, plura nomina : *id eſt, cum pluribus contrahit, & nomina facit. Facit, inquam, nomina plurium, quos vel principales habet, vel ſponſores. An & legi poſſet*, plurimùm? *id eſſet, plerumque per tabulas contrahit : at alius pignora item capit.*

87. PARARIIS.] *Suprà eadem vox in hac re, lib.* II. *cap.* XXIII. *Et eſt in veteri quodam Lexico, μεσίτης : id eſt*, interuentor, proxeneta. *Nomen non à* pariando, *ſed à parando videtur: quia parant vtrimque animos, & coniungunt. Alij (vt Rauardus) explicant* tabelliones, actuarios : *quibus vt minùs aſſentiar, facit Seneca epiſt.* CXX. Nolo per interceſſorem mutueris. *Sanè eſt hic ipſe Pararius.*

88. INTERROGATIONE.] *Stipulatione.*

89. REM.] *Libri aliquot* reum. *ſed* rem *tenemus, & pignus ἐνέχυρον interpretamur. Aliquis, inquit, ita diffidit, vt nulla tabulæ aut ſponſiones ſatiſ-* D
dent : ſed rem tenere manu valuit, & in poteſtate habere pignus.

90. ORNATI.] *E dignioribus ciuium : ordinis Equeſtris, aut & Senatorij. Claſſici teſtes.*

91. IN QVID.] *Meus opt. codex* : hi, inquit : *quod omnina ſeruem, ſed abſque interrogatione, vt legas*, hi, inquit, imprimunt ſigna. *Eſt enim velut dialogiſmus, & hoc ei reſpondetur. Sequentia deinde, iterùm Seneca.*

92. NON ALITER.] *Quorum fide niteris, nec iis in re ſimili fidem habet. aliorum ſignis, & tabulis obſtringis.*

93. ILLOS.] *Beneficia dantes.*

94. VINDICAMVS.] *Tutos ſecuráſque eſſe volumus.*

95. TVR-

A [95] turbam ſordidiſſimam redigimus? Plures, inquit, ingrati erunt, ſi nulla aduerſus ingratum datur actio. Imò potiùs, pauciores: quia maiore delectu dabuntur beneficia. Deinde, non expedit notum omnibus fieri, quàm multi ingrati ſint. pudorem enim rei tollet [96] multitudo peccantium: & deſinet eſſe probri loco, commune maledictum. Numquid iam vlla repudio erubeſcit, poſtquam illuſtres quædam ac nobiles fęminæ, [97] non conſulum numero, ſed maritorum annos ſuos computant? & [98] exeunt matrimonij cauſsâ, [99] nubunt repudij? Tam diu iſtud timebatur, quàm diu ratum erat. quia verò nulla ſine diuortio [100] acta ſunt, quòd ſæpe audiebant, facere didicerunt. Numquid iam vllus adulterij pudor eſt, poſtquam eò ventum eſt, vt nulla virum habeat, niſi vt adulterum [101] irritet? argumentum eſt defounitatis, pudicitia. Quam inuenies tam miſeram, tam ſordidam, vt illi ſatis ſit [102] vnum adulterorum par? niſi ſingulis diuiſit horas, & non ſufficit dies omnibus? [103] niſi ad alium geſtata eſt, apud alium manſit? [104] Infrunita & [105] antiqua eſt, quæ neſciat, matrimonium vocari, [106] vnius ad-
B ulterium. Quemadmodum horum delictorum iam euanuit pudor, poſtquam res latiùs euagata eſt: ita ingratos plures efficies, & [107] audaciores, [108] ſi numerare ſe cœperint. XVI.
[109] Quid ergo? impunitus erit ingratus? Quid ergo? impunitus erit impius? XVII.
quid malignus? quid auarus? quid impotens? quid crudelis? Impunita tu credis eſſe, quæ inuiſa ſunt? aut vllum ſupplicium grauius exiſtimas [110] publico odio? Pœna eſt,

quòd

95. Tvrbam sord.] *Gregem fæneratorum.*

CAP. XVI. 96. Mvltitvdo.] *Noſter De Clem. 1. cap.* XXII. Facit enim conſuetudinem peccandi, multitudo peccantium: & minùs grauis nota eſt, quam turba damnatorum leuat. *Vide ibi alia huius ſententia.*

97. Non consvlvm.] *Quaſi tot maritos, quot*
C *annos numerent. Iuuenalis:*

Sic creſcit numerus, ſic fiunt octo mariti
Quinque per Autumnos.

Plures etiam illa apud Martialem, quæ penè tot quot dies: Aut minus, aut certè vix iá vigeſima lux eſt,
Et nubit decimo iam Teleſina viro.

Diuortiis quidem modum Auguſtus impoſuerat (in Suetonio:) ſed, vt videmus, libido & licentia euicerant: atque vt Tertullianus ait, Repudium iam votum erat, quaſi matrimonij fructus: *Apologet. cap.* VI.

98. Exevnt.] *A viro, quem habent: ab vno coniugio, noui cauſsâ.*

99. Nvbvnt.] *Amarè dictum finis coniugij eſt, iungi: ha habent, ſolui.*

100. Acta.] *Nam in acta referebantur, vt rata*
D *& legitima eſſent: quod docui in* v. *Ann. Taciti.*

101. Irritet.] *Qui incitatur ſcilicet eo ipſo, quod non licet. Habere vult, quam alter habet: ipſe per iniuriam, ille per legem. Praua libido hoc habet. vt libidinum magiſter poeta:*

Quod licet, ingratum eſt: quod non licet, acriùs vrit.

Iterum:

Quiquid ſeruatur, cupimus magis; ipſaque furem
Pręda vocat.

Martialis iocoſum exemplum:

Mæchus es Aufidiæ, qui vir Ceruine fuiſti;
Riualis fuerat qui tuus, ille vir eſt.
Cur aliena placet tibi, quæ tua nō placet vxor?
Numquid ſecurus non potes hoc facere?

102. Vnvm advlterorvm.] *Hem, bona verba. Itáne tunc mores? ſed attolli quadam ab eo in his talibus, declamatorio more, ſcimus.*

103. Nisi ad alivm.] *Hæc caliginoſa ſunt: diſtinctio dederit aliquam, ſi fortè, lucem:* niſi ſingulis diuiſit horas? & non ſufficit dies omnibus. niſi ad alium. *Explico, niſi in ſellâ geſtata eſt ad vnum adulterum, ſed obiter vidit; apud alium diutius manſit. Ita quaſi curſim adulteros obibat, & viſebat. Sed libri tamen conſenſu habent,* apud alium, *& noſtra iſta lectio eſt à Mureto. An aliud latet? nam meus liber,* geſta eſt, *non* geſtata: *voluiſſem,* comeſſata eſt, *ſi faueret ſcriptura: nunc coronam ego offero, alius capiti imponat.*

104. Infrvnita.] *Inſulſa, fatua. dico De Vitâ beatâ, cap.* XXIII.

105. Antiqva.] *Priſcis & exoletis moribus. ruſtica aliqua, & Sabina.*

106. Vnivs advlt.] *Non mutem quod eſt in libris,* vnum adulterium. *Pro hoc more Martialis illa vxor, de quâ ipſe:*

Vt mœchum patiar rogat vxor, Galle, ſed vnū.
Huic ego non oculos eruo Galle duos?

107. Avdaciores.] *Libri,* auctiores. *ſed malim editum. Nam audaciam à numero ſumpturi erāt.*

108. Si nvmerare.] *In ſimili re, ipſis verbis vtitur De Clem. 1. cap.* XXIV. Apparuit quantum periculum immineret, ſi ſerui noſtri numerare nos cœpiſſent.

CAP. XVII. 109. Qvid ergo?] *Hoc capiendum, quaſi reſponſio & relatio ad illud prius. Obiiciebat ille, Quid ergo? ingrati impuniti? μιμητικῶς reſpondet, Quid ergo? nónne & impij impuniti ſunt, & alij?*

110. Pvblico odio.] *Apud Ciceronem loci ſimiles, in Clodium, Piſonem, Antonium. Et reuerà, animo in quo ſcintilla honeſti, & ſenſus famæ, nihil triſtius aut acerbius odio & deteſtatione communi.*

111. Acie

quòd non audet ab vllo beneficium accipere, quòd non audet vlli dare, quòd omnium A
deſignatur oculis, aut deſignari ſe iudicat: quòd intellectum optimæ rei ac dulciſſimæ
amiſit. An tu infelicem vocas, qui caret [111] acie oculorum, cuius aures morbus obſtru-
xit: non vocas miſerum eum, qui ſenſum beneficiorum amiſit? Teſtes ingratorum
omnium deos metuit, vrit illum & angit intercepti beneficij conſcientia: denique ſatis
hæc ipſa pœna magna eſt, quòd rei (vt dicebam) iucundiſſimæ fructum non percipit.
At quem iuuat accepiſſe, æquali perpetuaque voluptate fruitur: & animum eius à quo
accepit, non rem intuens, gaudet. Gratum hominem ſemper beneficium delectat, in-
gratum ſemel. Comparari autem poteſt vtriuſque vita. cùm alter triſtis ſit & ſolicitus,
qualis eſſe infitiator, ac fraudulentus ſolet; apud quem non parentum qui debet, honor
eſt, non [112] educatoris, non præceptorum: alter lætus, hilaris, occaſionem referendæ
gratiæ exſpectans, & ex hoc ipſo affectu gaudium grande percipiens; nec quærens quo-
modo [113] decoquat, ſed quemadmodum pleniùs vberiuſque reſpondeat; non ſolùm pa-
rentibus & amicis, ſed humilioribus quoque perſonis. Nam etiam ſi à ſeruo ſuo benefi- B
XVIII. cium accepit, æſtimat non à quo, ſed quid acceperit. Quamquam quæritur à qui-
buſdam, ſicut ab Hecatone, an beneficium dare ſeruus domino poſſit? Sunt enim qui ita
[114] diſtinguant, Quædam beneficia eſſe, quædam officia, quædam miniſteria. Benefi-
cium eſſe, quod alienus det: alienus eſt, qui potuit ſine reprehenſione ceſſare. Officium
eſſe filij, vxoris, & earum perſonarum, quas [115] neceſſitudo ſuſcitat, & ferre opem iubet.
Miniſterium eſſe ſerui, quem condicio ſua eo loco poſuit, vt nihil eorum quæ præſtat,
* [116] imputet ſuperiori. [117] * Propterea ſeruos qui negat dare aliquando beneficium, igna-
rus eſt iuris humani. refert enim cuius animi ſit, qui præſtat, non cuius ſtatus. Nulli
præcluſa virtus eſt, omnibus patet, omnes admittit, omnes inuitat, ingenuos, libertinos,
ſeruos, reges, & exſules. non eligit domum, nec cenſum; nudo homine contenta eſt.
Quid enim erat tuti aduerſus repentina, quid animus magnum promitteret ſibi, ſi
[118] certam virtutem fortuna mutaret? Si non dat beneficium ſeruus domino; nec regi
[119] quiſquam ſuo, nec duci ſuo miles. Quid enim intereſt, quali quis teneatur impe- C
rio, ſi ſummo tenetur? Nam ſi ſeruo, quò minùs in nomen meriti perueniat, neceſſitas
obeſt, & patiendi vltima timor: idem iſtud obſtabit, & ei qui regem habet, & ei qui du-
cem: quoniam, quamquam ſub [120] diſpari titulo, paria in illos licent. Atqui dant regi-
bus ſuis, dant imperatoribus beneficia: ergo & dominis. Poteſt ſeruus iuſtus eſſe, poteſt
fortis, poteſt magnanimus: ergo & beneficium dare poteſt. Nam & hoc virtutis eſt.
adeoque dominis ſerui beneficia poſſunt dare, vt ipſos ſæpe [121] beneficia ſua fecerint.
Non

111. Acie ocvl.] *Cicero De aruſp. reſp. in Clodium:* An tibi luminis obeſſet cæcitas plus, quàm libidinis? ne id quidem ſentis, conniuentes illos oculos abaui tui magis optandos fuiſſe, quàm hos flagrantes ſororis? *Certè mentis illa cæcitas, vltimum ſuppliciorum.*

112. Edvcatoris.] *Potiùs,* educatorum.

113. Decoqvat.] *Fidem non ſoluat, rem creditori minuat & abſumat.*

CAP. XVIII. 114. Distingvant.] *Pulchrè, & notabiliter.*

115. Necessitvdo.] *Feſti nota huc facit:* Neceſſarios eſſe, vt Gallus Ælius ait, qui aut Cognati, aut Adfines, & in quos neceſſaria Officia conferuntur, præter ceteros. *Ille duos gradus Neceſſitudinis, tertium etiam Corn. Fronto facit, Meritorum.* Neceſſitudo, *inquit*, eſt vel ſanguinis, vel meritorum, cum præceptoribus, cum amicis.

116. Imptvtet.] *In rationibus eius ponat. poſſit inſcribere, vel expenſum referre.*

117. * Propterea.] *Libri ſcripti,* præterea. *Neque illud, aut hoc, aptè nectitur prioribus, & omnino aliquid deeſt. nempe pars illa prior, quâ diſputatur, An ſeruus beneficium domino conferat? Seneca nunc ait, & poſt rationem vnam alterámve, hanc etiam addit. Ergo rectè,* Præterea.

118. Certam.] *In ſe ſtabilem, ſe contentam & nixam.*

119. Qvisqvam svo.] *Si ſcriptum,* quiſquam ſubditus; *ἰσόκωλος magis & expreſſa ſententia eſſet.* D

120. Dispari tit.] *Non enim ſerui, ſed ſubditi aut milites dicuntur: & tamen ius vitæ neciſque in illos habent, Rex aut Imperator.*

121. Beneficia sva.] *Ego non damno, imò rectè & argutè dicitur: ſicut illud,* Beneficia ſua amare. *id eſt, Beneficiarios ſuos, & de quibus benè meritus fuerit. Priſci tamen libri,* beneficij ſui: *nec id malè. Suetonius Tiberio:* per quoſdam beneficij ſui centuriones. *Iterùm Claudio:* Commeatus à Senatu peti ſolitos, beneficij ſui fecit. *Prius tamen illud ἐμφατικώτερον, & impreſſius dicetur.*

CAP.

A Non eſt dubium, an ſeruus beneficium dare poſſit cuilibet: quare ergo non & domino
ſuo poſſit? Quia non poteſt, inquit, creditor domini ſui fieri, ſi pecuniam illi de- XIX.
derit. Alioqui quotidie dominum ſuum obligat: peregrinantem ſequitur, ægro mini-
ſtrat, & labore ſummo colit. Omnia tamen iſta, quæ alio præſtante beneficia dicerẽ-
tur, præſtante ſeruo miniſteria ſunt. Beneficium enim id eſt, quod quis dedit, cùm illi li-
ceret & non dare: ſeruus autem non habet [122] negandi poteſtatem: ita non præſtat, ſed
paret, nec id ſe feciſſe iactat, quod non facere non potuit. Etiam ſub iſtâ lege vincam, &
eò perducam ſeruum, vt in multa liber ſit. Interim dic mihi, ſi tibi oſtendero aliquem
ſeruum pro ſalute domini ſui, ſine reſpectu ſuæ dimicantem & confoſſum vulneribus,
reliquias tamen ſanguinis ab ipſis vitalibus fundentem, & vt ille effugiendi tempus ha-
beat, moram ſuâ morte quærentem: hunc tu negabis beneficium dediſſe, quia ſeruus
eſt? Si tibi oſtendero aliquem, vt ſecreta domini prodat, nullâ tyranni pollicitatione cor-
ruptum, nullis territum minis, nullis cruciatibus victum, auertiſſe quantum potuerit,
B ſuſpiciones quærentis, & impendiſſe ſpiritum fidei: hunc tu negabis beneficium domi-
no dediſſe, quia ſeruus eſt? Vide ne eò magis ſit, quò rarius eſt exemplum virtutis in ſer-
uis: eoque gratius, quòd cùm ferè inuiſa imperia ſint, & omnis neceſſitas grauis, com-
mune ſeruitutis odium, in aliquo domini caritas vicit. Ita non ideò beneficium non eſt,
quia à ſeruo profectum eſt: ſed ideò maius, quia deterrere ab illo nec ſeruitus quidem
potuit. Errat, ſi quis exiſtimat ſeruitutem in totum hominem deſcendere: pars XX.
melior eius excepta eſt. Corpora obnoxia ſunt, & [123] adſcripta dominis: mens quidem
ſui iuris. quæ adeò libera & vaga eſt, vt ne ab hoc quidem carcere cui incluſa eſt, teneri
queat, quo minùs impetu ſuo vtatur, & ingentia agat, & in infinitum [124] comes cæleſti-
bus exeat. Corpus itaque eſt, quod domino fortuna tradidit. Hoc emit, hoc vendit: in-
terior illa pars [125] mancipio dari non poteſt. Ab hac quidquid venit, liberum eſt. non
enim aut nos omnia iubere poſſumus, aut in omnia ſerui parere coguntur: contra rem-
publicam imperata non facient, nulli ſceleri manus commodabunt. Quædam XXI.
C ſunt quæ leges nec iubent, nec vetant facere: in his ſeruus materiam beneficij habet.
Quamdiu præſtatur, quod à ſeruis exigi ſolet, miniſterium eſt: vbi plus quàm quod
ſeruo neceſſe eſt, beneficium. Vbi in [126] affectum amici tranſit, deſinit vocari miniſte-
rium. Eſt aliquid, quod dominus præſtare ſeruo debeat, vt [127] cibaria, [128] veſtiarium:
nemo hoc dixit beneficium. At indulſit, liberaliùs educauit, [129] artes quibus erudiuntur
ingenui, tradidit: beneficium eſt. Idem, econtrario, fit in perſonâ ſerui. Quidquid eſt
quod ſeruilis officij formulam excedit, quod non ex imperio, ſed ex voluntate pręſtatur,
beneficium eſt: ſi modò [130] tantum eſt, vt hoc vocari potuerit, quolibet alio præſtante.

Seruus (vt placet Chryſippo) perpetuus [131] mercenarius eſt. Quemadmodum ille be- XXII.
neficiũ dat, vbi plus præſtat quàm quod [132] operis locauit: ſic ſeruus vbi beneuolentiâ
erga dominum fortunæ ſuę modũ tranſiit, & altius aliquid auſus, quod etiam [133] feliciùs
nato

D

CAP. XIX. 122. NEGANDI POT.] *Imò nec voluntatem, nec perſonam aut caput habet: iuris ciuilis quidem inuentiunculis & phraſibus.*

CAP. XX. 123. ADSCRIPTA.] *Addicta dominis. emptionum tabulis mancipata.*

124. COMES CÆL.] *Sidera ſequatur, aut præeat. Ad mentem & cogitationem referendum. Adde ſuprà, lib. II. cap. XXIX.*

125. MANCIPIO.] *Iuris verbum. quod proprietatem, dominium, & quaſi ea quæ manu capiuntur teneturq́, notat.*

CAP. XXI. 126. AFFECTVM.] *Quo propriè conſtat beneficium.*

127. CIBARIA.] *Dimenſa ſua, & Iuſta.*

128. VESTIARIVM.] *Pecuniam, quæ pro veſte datur. Adde cap. VIII. De Tranquill.*

129. ARTES.] *Quod multi fecère. & ab iis dominis Plautus, Terentius, Epictetus ipſe manauit.*

130. TANTVM.] *Nec enim minima præſtatio, beneficium.*

CAP. XXII. 131. MERCENARIVS.] *Qui operas mercede locat, μισθωτός, μισθοφόρος. Duo genera: ſunt liberi, ſunt ſerui. Hic de liberis capiendum. ſed vt illi, aiebat Chryſippus, operas ſuas in diem, aut tempus, locant: ſic de ſeruis ſentiendum, liberos eſſe, dumtaxat perpetuâ nobis operâ obſtrictos. De ipſis Mercenariis ſeruis, infrà lib. VI. cap. V.*

132. OPERIS.] *Atqui dominus opus locat, mercenarius conducit. Itaque cùm in libris* operas *exſtet: haud inuitus Mureto aſſentiar legenti,* quàm ad quod operas locauit.

133. FELICIVS NATO.] *Libero, ingenuo, nobili.*

134. QVID

nato decori eſſet, & ſpem domini anteceſſit, beneficium eſt intra domum inuentum. A
An æquum tibi videtur, quibus, ſi minus debito faciant, iraſcimur: non haberi gratiam,
ſi plus debito ſolitoq́ue fecerint? Vis ſcire, quando non ſit beneficium? vbi dici poteſt.
[134] Quid ſi nollet? Vbi verò id præſtat, quod nolle licuit, voluiſſe laudandum eſt. Inter
ſe contraria ſunt, beneficium & iniuria. Poteſt dare beneficium domino, ſi à domino
iniuriam poteſt accipere: atqui de injuriis dominorum in ſeruos, [135] qui audiat, poſitus
eſt, qui & ſæuitiam & libidinem, & in præbendis ad victum neceſſariis auaritiam com-
peſcat. Quid ergo? Beneficium dominus à ſeruo accipit? imò homo ab homine. Deni-
que quod in illius poteſtate fuit, fecit: beneficium domino dedit: ne à ſeruo acceperis,
[136] in tuâ poteſtate eſt. Quis autem tantus eſt, quem non fortuna indigere etiam infimis
cogat? Multa iam beneficiorum exempla referam, & diſſimilia, & quædam inter ſe
[137] contrària. Dedit aliquis domino ſuo vitam, dedit mortem, ſeruauit periturum: &
hoc ſi parùm eſt, [138] pereundo ſeruauit. alius mortem domini [139] adiuuit, alius [140] de-
XXIII. cepit. Claudius Quadrigarius in duodeuiceſimo annalium tradidit, cùm obſide- B
retur [141] Adrumentum, & iam ad ſummam deſperationem ventum eſſet, duos ſeruos
ad hoſtem transfugiſſe, & [142] operæ pretium feciſſe. [143] Deinde vrbe captâ, paſſim diſ-
currente victore, illos per nota itinera ad domum in quâ ſeruierant, præcucurriſſe, & do-
minam ſuam ante ſe egiſſe: & quærentibus quænam eſſet, dominam, & quidem crude-
liſſimam [144] ad ſupplicium ab ipſis duci, profeſſos eſſe. Eductam deinde extra muros,
ſummâ curâ celaſſe, donec hoſtilis ira conſideret. deinde, vt ſatiatus miles [145] ad Roma-
nos mores citò rediit: illos quoque ad ſuos rediſſe, & dominam ſibi ipſos dediſſe. Ma-
numiſit vtrumque eueſtigio illa: nec indignata eſt ab his ſe vitam accepiſſe, in quos vi-
tæ neciſq́ue poteſtatem habuiſſet. Potuit ſibi hoc vel magis gratulari. Aliter enim ſer-
uata, munus notæ & vulgaris clementiæ habuiſſet: ſic ſeruata, nobilis fabula, & exem-
plum [146] duarum vrbium fuit. In tantâ confuſione captæ ciuitatis, cùm ſibi quiſque
conſuleret, omnes ab illâ præter transfugas fugerunt. At hi, vt oſtenderent quo animo
facta eſſet prior illa tranſitio, à victoribus ad captiuam transfugerunt, perſonam [147] par- C
ricidarum ferentes. quod in illo beneficio maximum fuit, tanti iudicauerunt, ne domi-
na occideretur, videri dominam occidiſſe. Non eſt, mihi crede, [148] non eſt, dico, ſeruilis
animi,

134. QVID SI NOLLET?] *Herile & minax verbum: cui adhæret, & intellegi datur:* cogam, malo doctus faciet.

135. QVI AVDIAT.] *Præfectus vrbis. opinor ab ipſo Auguſto eſſe: etſi Hadriano tribuitur, quòd* ſeruos à dominis vetuit occidi, eosq́ue iuſſit damnari per iudices, ſi digni eſſent. *Ita Spartianus in eius vitâ. Nempe rettulit, aut roborauit & ampliauit ius illud vetus. Nam & addidit,* Ne lenoni aut laniſtæ venderentur, cauſsâ non præſtitâ.

136. IN TVA POT.] *Callidè. nam innuit, fac liberum, manumitte.*

137. CONTRARIA.] *Vt vitam & mortem dare, quæ ſubiungit.*

138. PEREVNDO.] *Suâ vitâ, eius redemit.*

139. ADIVVIT.] *Vt C. Vettij ſeruus, de quo infrà.*

140. DECEPIT.] *Vt L. Domitij, de quo item infrà.*

CAP. XXIII. 141. ADRVMETVM.] *Mureti lectio: nam priſci omnis* Grumentum. *Atque iſtud in Italiâ in Lucanis eſſe, Liuius, Florus, Appianus, Ptolemæus dicunt. Quid, quod Macrobius in hoc ipſo facto, ita nominat? Sed impulit Muretum mutare, credo, quòd mox de* Romano milite *ſequitur. Quid ergo? nónne bello Punico hoſtilia multa Italiæ loca, & in eo præſertim tractu? itaque ego teneam.*

142. OPERÆ PRET.] *Sunt ipſa Claudij verba, non ambigo. Pretium operæ, id eſt, condignam mercedem labore & periculo ſuo cepiſſe. Ita Liuius initio operis:* Facturúſne operæpretium ſim.

143. DEINDE.] *Credam veriùs diſtingui, & antiquâ compoſitione:* operæpretium feciſſe deinde. Vrbe captâ.

144. AD SVPPLICIVM.] *Eadem Macrobius, 1. Saturn. cap.* XI.

145. AD ROM. MORES.] *Mites & modeſtos.*

146. DVARVM VRBIVM.] *Quarum? Grumenti, & Romæ, ait Gruterus: quia vtraque potuit æmu-* D
lari. Sed cur non plurium etiam vrbium? cur non orbis? Muretus ait librum aliquem (fide hoc eius ſtet) duarum, *habuiſſe tantùm: itaque ex eo faciendum prorſus,* dominarum. *Hoc ita placuit, vt & in textum receperit: ſed profectò eiiciendum. Quod exemplum hic dominabus? quæ̀ne vna ſeruata? quid imitentur? ſeruorum tota laus eſt, vt ſcimus. Ego verò coniicio, & mihi certè approbo, fuiſſe:* exemplum duraturum. *Nihil à ſcriptura abeo: ſenſum ipſum Seneca tango. Illa, inquit, ſic ſeruata, nobile & ſcriptis ſæculiſq́ consecratum exemplum eſt.*

147. PARRICIDARVM.] *Quaſi dominam ad ſupplicium raperent.*

148. NON EST.] *Libri mei:* non dico. *Omnino lego:* non, dico, eſt. *Illa inſertio & repetitio, valdè affirmant.*

CAP.

A animi, egregium factum famâ ſceleris emiſſe. C. Vettius, prætor Marſorum, ducebatur
ad Romanum [149] imperatorem. Seruus eius gladium militi ipſi, à quo trahebatur, edu-
xit, & primùm dominum occidit: deinde, *Tempus eſt*, inquit, *me & mihi conſulere: iam
dominum manumiſi*: atque ita ſe vno ictu tranſiecit. Da mihi quemquam, qui magnifi-
centiùs dominum ſeruarit. Corfinium Cæſar obſidebat: tenebatur incluſus Do- XXIV.
mitius. Imperauit medico, eidemque [150] ſeruo ſuo, vt ſibi [151] venenum daret. Cùm ter-
giuerſantem videret: *Quid cunctaris*, inquit, *tamquam tuâ in poteſtate totum iſtud ſit? mor-
tem rogo* [152] *armatus*. Tum ille promiſit, & medicamentum innoxium bibendum illi
dedit: quo cùm ſopitus eſſet, acceſſit ad filium eius: *Iube me*, inquit, *adſeruari, dum ex
euentu intelligis, an venenum patri tuo dederim*. Vixit Domitius, & ſeruatus à Cæſare eſt:
prior tamen illum ſeruus ſeruauerat. Bello ciuili, proſcriptum dominum ſeruus XXV.
abſcondit: & cùm [153] anulos eius ſibi aptaſſet, ac veſtem induiſſet, ſpeculatoribus oc-
currit: nihil ſe deprecari, quo minùs imperata peragerēt, dixit: & deinde ceruicem por-
B rexit. Quanti viri eſt, pro domino eo tempore mori velle, quo erat [154] rara fides domi-
num mori nolle? in publicâ crudelitate mitem inueniri, in publicâ perfidiâ fidelem? cùm
præmia proditionis ingentia oſtendantur, præmium fidei, mortē concupiſcere? No- XXVI.
ſtri ſæculi exempla non præteribo. Sub Tiberio Cæſare fuit accuſandi frequens & penè
publica rabies, quæ omni ciuili [155] bello grauiùs togatam ciuitatem confecit. Excipie-
batur ebriorum ſermo, ſimplicitas iocantium. nihil erat tutum: omnis ſæuiendi pla-
cebat occaſio. Nec iam reorum exſpectabatur euentus, cùm eſſet [156] vnus. Cænabat
Paulus prætorius in conuiuio quodam, imaginem Tiberij Cęſaris habens, [157] ectypam,
& eminente gemmâ. Rem ineptiſſimam fecero, ſi nunc [158] verba quæſiero, quemadmo-
dum dicam illum matellam ſumpſiſſe. Quod factum, ſimul & [159] Maro, ex notis illius
temporis veſtigatoribus, notauit. At ſeruus eius cui nectebantur inſidiæ, ei ebrio anu-
lum extraxit. & cùm Maro conuiuas teſtaretur, admotam eſſe [160] imaginem obſcœ-
nis, & iam [161] ſubſcriptionem componeret: oſtendit in [162] manu ſuâ ſeruus anulum.
C Si quis

149. IMPERATOREM.] *Mei libri*, imperium. *& meo animo ſic lege. Ducebatur (notâ phraſi) ad mortem, ad ſupplicium: ducebatur autem, ad iuſſum Romanum. Eueniſſe hoc ſcias Sociali bello Italico: in quo vel præcipui perduellium, Marſi.*

CAP. XXIV. 150. SERVO.] *Nam diu medicina Romæ apud libertos aut ſeruos, vt ingenuis parùm digna. Iulius Cæſar primus decus addidit, & ci*uitate eos donauit: *qui liberi nempe, & exteri eſſent. Auguſtus deinde, in honorem Antonij Muſæ, immunitatem.*

151. VENENVM.] *Vide Plinium lib.* VII. *cap.* LIII. *Suetonium in Nerone, cap.* III. *qui tamen paullò aliter referunt: at conſentit cum Senecâ magis Plutar*-
D *chus, in Cæſare.*

152. ARMATVS.] *Quaſi dicat, iamnunc inferre eam mihi tibiq; poſſum. Arma ecce, & gladius.*

CAP. XXV. 153. ANVLOS.] *In Appiano* IV. *Ciuil. in Valerio* VI. *cap.* VIII. *in Macrobio. Anulos autem veſtemq; ſumit, tamquam ingenuus & Senator: vt ſic pro hero ſe approbaret.*

154. RARA FIDES.] *Quidni rara? nam præmiis inducebantur, ad dominos prodendos vel occidendos. & qui feciſſet ac caput retuliſſet*, præmium capiebat libertatem, & dena millia drachmarum, itemque ciuitatem: *Appianus.*

CAP. XXVI. 155. BELLO GRAVIVS.] *Tacitus non ſemel oſtendit & queritur*, pacem quouis bello ſæuiorem.

156. VNVS.] *Exitialis omnibus; & accuſari, damnari erat.*

157. ECTYPAM.] *Meus liber*, ectypâ, *diſertè: vt ad gemmam ipſam referatur. Plinius* XXXVII. Hæ ſunt gemmæ, quæ ad ectypas ſculpturas aptantur. *Ectypa igitur gemma, expreſſa & effigiata.*

158. VERBA QVÆS.] *Ne ſordidis ſcilicet illis & communibus vtar*, matulam ſumere.

159. MARO.] *Qui Tacito tamen non nominatur, quod ſciam.*

160. IMAGINEM OBSC.] *Tamquam in eo Impietas, & læſa maieſtas, quòd ſacra Principis imago ad partes pudendas iuiſſet. O flebiles ineptias! de quibus Suetonius Tiberij cap.* LVIII. Capitale fuiſſe, circa Auguſti ſimulacrum ſeruum cecidiſſe, veſtem mutaſſe, nummo vel anulo effigiem impreſſam latrinæ aut lupanari intuliſſe. *Quin Philoſtratus narrat*, damnatum quemdam, quòd ſeruum verberaſſet, qui Denarium cum effigie Cæſaris apud ſe habebat.

161. SVBSCRIPTIONEM.] *Non eo ſenſu, quo Aſconius in Diuinatione notat*, Subſcriptores *ſecundarias quoſdam accuſatores, & ſocios præcipui illius eſſe: ſed hic ipſam accuſationem notat. quia qui deferebant, libello id faciebant, atque ei ſubſcribebant. Eo ſenſu noſter in Ludo, de morte Claudij*: Poſtulat nomen eius recipi, edit ſubſcriptionem. *Vide & Briſſonij Lexicon, in verbo ſubſcribere.*

162. MANV SVA.] *Ergo non in Domini fuiſſe: & falſum Maronem arguebat.*

XXVII. Si quis hunc ſeruum vocat, & illum [163] conuiuam vocabit. Sub diuo Auguſto A nondum hominibus verba ſua periculoſa erant, iam moleſta. Rufus, vir ordinis ſenatorij, inter cænam optauerat, ne Cæſar ſaluus rediret ex eâ [164] peregrinatione quam parabat: & adiecerat, *Idem omnes &* [165] *tauros & vitulos optare.* Fuerunt qui illa diligenter audirent. Vt primùm diluxit, ſeruus qui cęnanti [166] ad pedes ſteterat, narrat quæ inter cænam ebrius dixiſſet. hortatur, vt Cæſarem occupet, atque ipſe ſe deferat. Vſus conſilio, [167] deſcendenti Cæſari occurrit. & cùm [168] malam mentem habuiſſe ſe pridie iuraſſet, id vt [169] in ſe & filios ſuos recideret, optauit: & Cæſarem, vt ignoſceret ſibi rediretque in gratiam ſecum, rogauit. Cùm dixiſſet ſe Cæſar facere: *Nemo*, inquit, *credet se mecum in gratiam rediſſe, niſi aliquid mihi donaueris*: petitq; non faſtidiendam à propitio ſummam: & impetrauit. Cæſar ait: [170] *Meâ cauſſâ dabo operam, ne vnquam tibi iraſcar.* Honeſtè Cæſar, quòd ignouit, quòd liberalitatem clementiæ adiecit. Quicumque hoc audiuerit exemplum, neceſſe eſt Cæſarem laudet, ſed cùm ſeruum antè laudauerit. Num exſpectas, vt tibi narrem manumiſſum, qui hoc fecerat? nec tamen gratis. pecuniam pro B

XXVIII. libertate eius Cæſar numerauerat. Poſt tot exempla num eſt dubium, quin beneficium aliquando à ſeruo dominus accipiat? Quare potiùs perſona rem minuat, quàm perſonam res ipſa cohoneſtet? Eadem omnibus principia, eademque origo. nemo altero nobilior, niſi cui rectius ingenium, & artibus bonis aptius. Qui imagines [171] in atrio exponunt, & nomina familiæ ſuæ longo ordine, ac multis [172] ſtemmatum illigata flexuris, in parte [173] primâ ædium collocant: noti magis, quàm nobiles ſunt. Vnus omnium parens [174] mundus eſt: ſiue per ſplendidos, ſiue per ſordidos gradus, ad hunc prima cuiuſque origo perducitur. Non eſt, quòd te iſti decipiant; [175] qui cùm maiores ſuos recenſent, vbicumque [176] defecit nomen illuſtre, illicò deum fingunt. Neminem deſpexeris, etiam ſi circa illum obſoleta ſunt nomina, & parùm indulgente adiuta fortunâ. [177] Siue

163. CONVIVAM.] *Maronem. indignum eo nomine, qui cædes & accuſationes ibi machinabatur.*

CAP. XXVII. 164. PEREGRINATIONE QVAM.] *Verbum hic meus liber inſerit*, peregrinatione ille.

165. TAVROS.] *Iocosè. quia iis periculum ab immolatione: & grandi numero peribant, cùm ſaluus ille rediſſet. Similis iocus in Ammiani* XXV. *de Iuliano:* Æſtimabatur, ſi rediſſet de Parthis, boues iam defuturos. Marci illius ſimilis Cæſaris, in quem id accepimus dictum: Οἱ λευκοὶ βόες μάρκῳ τῷ καίσαρι· Ἂν σὺ νικήσῃς, ἡμεῖς ἀπωλόμεθα: Albi boues Marco Cæſari. Si tu viceris, nos periimus.

166. AD PEDES.] *Domini, atque etiam lecti, ſi ille imus iaceret. Si medius, aut ſummus; tum ad latus poſticum lecti ſtetiſſe, ad iacentium pedes, opinandum: id eſt, ponè dominum. Martialis inde iocus:*

Omnia cùm retrò pueris obſonia dones,
Cur non menſa tibi ponitur A pedibus?

167. DESCENDENTI.] *E palatio in forum.*

168. MALAM MENT.] *Sollennia verba in ſatiſfactione. Tibullus:* Et ſe iurabit mente fuiſſe malâ: *id eſt, parùm ſuâ & ſanâ.*

169. IN SE ET FILIOS.] *Superſtitio in votis aut imprecatione. ſi irrita eſſe non poſſent, tunc in ſe ea potiùs reuocabant, aut in alium deriuabant. Tibullus:*

Et mala ſiqua tibi dixit dementia noſtra,
Ignoſcas. capiti ſint precor illa meo.

Noſter lib. IV. *infrà, cap.* XXXI. Siquid mali dixi, mihi & capiti meo.

170. MEA CAVSSA.] *Facetè. Nam ego luere debeo tuam vicem, & pecuniam à me dare. Qui lædunt,* C *mulctari ſolent; ego, qui lædor.*

CAP. XXVIII. 171. IN ATRIO.] *Romanus ritus, quem fusè explicaui* I. *Elect. cap.* XXIX.

172. STEMMATVM.] *Plinius* XXXV. *cap.* II. Stemmata verò lineis diſcurrebant ad imagines pictas. *Erant minores, & rotundæ imagines, quæ ad latera adſitæ genus illius maternũ, aut & propinquos notabant: illius inquã præcipui, cuius imago. Statius:*

Non tibi clara quidem ſenior placidiſſime gentis
Linea, nec proauis demiſſum ſtemma.

173. PRIMA.] *In atrio, vbi ſalutatores & clientes excipiebantur. Ideò ibi, omnibus aduentoribus oſtentui.*

174. MVNDVS.] *Cælum. nam Stoicâ ſententiâ,* D *ex illo animæ, & è ſideribus. Seneca epiſt.* XLIV. *in hac ipsâ re:* Omnes, ſi ad primam originem reuocentur, à diis ſunt.

175. QVI CVM.] *Ita continuaui, & in parte ſententiam iuui, ex libris.*

176. DEFECIT.] *Hic Apollo me deſerit. Libri ferè habent*: vbicumque nomen illuſtre fecit illo dominium fingunt. *Meus*, dominia: *vnus atque alter*, illo Deum fugiunt, *aut* fulgiunt. *Mihi non diſpliceat*, vbicumque nomen illuſtre defecit, in loco Deum fingunt: *aut* Deum fulciunt. *Quaſi dicat. quid iſti vani ſe iactant, & Deum alibi auctorem originis inculcant: cùm omnes à Diis ſimus? Defecit autem nomen illuſtre, in capite & origine: quam ferè ſolent ad deos referre.*

177. SIVE

A [177] Siue libertini anre vos habentur, ſiue ſerui, ſiue [178] exterarum genrium homines: erigite audacter animos, & quidquid in medio ſordidi iacet, tranſilite. exſpectat vos [179] in ſummo [180] magna nobiliras. Quid ſuperbiâ in tantam vanitatem attollimur, vt beneficia à ſeruis indignemur accipere, & ſortem eorum ſpectemus, obliti meritorum? Seruum tu quemquam vocas, libidinis & gulæ ſeruus, & adulteræ, imò adulterarum commune mancipium? Seruum vocas [181] quemquã ru? Quò tandem ab iſtis [182] gerulis raperis, [183] cubile iſtud tuum circumferentibus? quò te penulati iſti [184] in militum & quidem non vulgarem cultum ſubornati? quò, inquam, te iſti efferunt? ad oſtium alicuius [185] oſtiarij, ad hortos alicuius, [186] ne ordinarium quidem habentis officium. Et deinde negas ribi beneficium à ſeruo tuo poſſe dari, cui oſculum alieni ſerui beneficium eſt. Quæ eſt tanta animi diſcordia? eodem tempore ſeruos deſpicis, & colis. Imperioſus inrra limen atque impotens, humilis foris: & tam contemptus, quàm contemnens. Neque enim vlli magis abiiciunt animos, quàm qui improbè tollunt: nulliq́ue ad cal-
B candos alios paratiores, quàm qui contumelias facere, accipiendo didicerunt.

Dicenda hæc fuerunt, ad contundendam inſolentiam hominum ex fortunâ penden- XXIX.
tium, vindicandumq́; ius beneficij dandi à ſeruis, vt à filiis quoque vindicaretur. Quæritur enim, an aliquando liberi maiora beneficia dare parentibus ſuis poſſinr, quàm acceperint? Illud conceditur, multos filios maiores potentioreſq́ue exſtitiſſe, quàm parentes ſuos: æquè & illud, meliores fuiſſe. Quod ſi conſtat, poteſt fieri, vt meliora tribuerint: cùm & fortuna illis maior eſſet, & melior voluntas. Quidquid, inquit, eſt, quod dat patri filius, vtique minus eſt: quia hanc ipſam dandi facultatem patri debet. Ita numquam beneficio eius vincitur, [187] cuius beneficium eſt ipſum, quòd vincitur. Primùm, quædam initium ab aliis trahunr, & tamen initiis ſuis maiora ſunt. nec ideò aliquid non eſt maius eo à quo cœpit: quia non potuiſſet in tantum procedere, niſi cœpiſſet. Nulla non res principia ſua magno gradu tranſit. Semina, omnium rerum cauſſa ſunt: & tamen minimæ partes ſunt eorum quæ gignunr. Adſpice Rhenum, adſpice Euphrarem,
C omnes denique inclytos amnes: quid ſunt, ſi illos illic vnde effluunt, æſtimes? Quidquid eſt quo timentur, quo nominanrur, in proceſſu parauerunt. Tolle radicem. nemora non ſurgent; nec ranti montes veſtientur. Adſpice trabes, ſiue proceritatem æſtimes, altiſſimas, ſiue craſſitudinem ſpatiumq́ue ramorum, latiſſimè fuſas: quantulum eſt his comparatum illud, quod radix tenui fibrâ complectitur? Innituntur fundamentis ſuis templa, & illa vrbis mœnia: tamen quæ in firmamentum totius operis iacta ſunt, latent. Idem in ceteris euenit: principia ſua ſemper ſequens magnitudo obruit. Non potuiſſem quidquam conſequi, niſi parentum beneficium anteceſſiſſet: ſed non ideò quidquid conſecutus ſum, minus eſt eo, ſine quo conſecutus non eſſem. Niſi me nutrix aluiſſet infantem, nihil eorum quæ conſilio ac manu gero facere potuiſſem, nec in hanc emergere nominis clariratem, quam ciuili ac militari induſtriâ merui: numquid tamen ideò maximis operibus præferes nutricis officium? At quid intereſt, cùm æquè ſine patris beneficio,

D 177. SIVE LIBERTINI.] *Ita diſpunximus, & vos (auctore meo libro) non* nos *ſcripſimus: ac ſententiæ dedimus lucem.*

178. EXTERARVM.] *Id eſt, O vos, ſiue libertinis geniti, ſiue ſeruis, ſiue & peregrinis: attollite animos, & cælum auctorem cogitate.*

179. IN SVMMO.] *In primâ origine.*

180. MAGNA NOBIL.] *Quæ? illa cæleſtis.*

181. QVEMQVAM TV?] *Addidi à meo libro: & repetitio illa acris eſt, & pungit.*

182. GERVLIS.] *Lecticariis, qui humeris ferebant.*

183. CVBILE.] *Lecticam. nam in eâ iacebant, & cubabant.*

184. IN MILITVM.] *Nam Pænula militum veſtis. & quidem honeſtiorum paullò, colore rufo. Martialis:*

Roma magis fuſcis veſtitur, Gallia rufis,
Et placet hic pueris militibuſq́ue color.

Vide nos, 1. Elector. cap. de Lecticâ: etſi de militum puniceâ veſte plura etiam ſint dicenda, in loco.

185. OSTIARII.] *Viliſſimi ſerui, ſed cui ob potentem dominum, vel placentem dominam, vt molles aditus habeas, adularis.*

186. NE ORDINAR.] *Iterum de ſeruo, & quidem vili: qui* Vicarius *alterius eſſet. Nam* Ordinarij, *primi ſerui. Vide epiſt* CX.

CAP. XXIX. 187. CVIVS BENEF.] *Vinci beneficio à patre manauit, quia ipſe qui vincit, id eſt filius, à patre.*

XXX. ficio, quàm ſine nutricis, non potuerim ad vlteriora procedere? Quòd ſi initio A
meo, quidquid iam poſſum, debeo: cogita non eſſe initium mei patrem, ne auum quidem. Semper enim erit vlterius aliquid, ex quo originis proximæ origo deſcendat. Atqui nemo dicit me plus debere ignotis, & vltra memoriam poſitis maioribus, quàm patri: plus autem debeo, ſi hoc ipſum quòd genuit me pater meus, maioribus ſuis debet. [188] Quidquid præſtiti patri, etiam ſi magnum eſt, infra æſtimationem paterni muneris eſt: quia non eſſem, ſi non genuiſſet. Iſto modo, etiam ſi quis patrem meum ægrum ac moriturum ſanauerit, nihil præſtare ei potero, quod non beneficio eius minus ſit. non enim genuiſſet me pater, ni ſanatus eſſet. Sed vide, ne illud [189] verius ſit æſtimari, an id quod potui, & id quod feci, meum ſit, mearum virium, meæ voluntatis. Illud quòd natus ſum, per ſe intuere quale ſit: animaduertes exiguum & incertum, & boni malique communem materiam. ſine dubio primum ad omnia gradum: ſed non ideò maiorem omnibus, quia primum. Seruaui patrem, & ad ſummam prouexi dignitatem, & principem vrbis ſuæ feci: nec tantùm rebus à me geſtis nobilitaui, ſed ipſi quoque gerendarum ingentem ac facilem, nec tutam minùs, quàm glorioſam dedi materiam. Honores, B
opes, quidquid humanos ad ſe animos rapit, congeſſi: & cùm ſupra omnes ſtarem, infra illum ſteti. Dic nunc, Hoc ipſum, quòd iſta potuiſti, patris munus eſt. Reſpondebo tibi, Eſt prorſus, ſi ad iſta facienda naſci ſatis eſt. ſed ſi ad benè viuendum minima portio eſt viuere, & id tribuiſti, quod cum feris mihi & animalibus quibuſdam minimis, quibuſdam etiam fœdiſſimis commune eſt; noli tibi aſſerere, quod non ex tuis beneficiis, [190] etiamſi non ſine tuis, oritur. Puta me vitam pro vitâ reddidiſſe. Sic quoque munus tuum vici, cùm ego dederim ſentienti, ſentiens me dare: cùm vitam tibi non [191] voluptatis meæ cauſsâ, aut certè per voluptatem dederim: cùm tanto maius ſit retinere ſpiri-

XXXI. tum, quàm accipere, quanto leuius [192] mori ante mortis metũ. Ego vitam dedi ſtatim illâ vſuro: tu neſcituro, an viuerem. ego vitam dedi, mortem timenti: tu vitam dediſti, vt mori poſſem. ego vitam tibi dedi conſummatam, perfectam: tu me expertem rationis genuiſti, [193] onus alienum. Vis ſcire, quàm non ſit magnum beneficium, vitam ſic C
dare? [194] ſi expoſuiſſes, nempe iniuria erat genuiſſe. Quo quidem colligo, minimum eſſe beneficium, patris matriſque concubitum: niſi acceſſerint alia, quæ proſequerentur hoc initium muneris, & aliis officiis ratum facerent. Non eſt bonum viuere, ſed benè viuere. At benè viuo: *ſed potui & malè.* ita hoc tantùm eſt tuum, quod viuo. Si vitam imputas mihi per ſe, nudam, egentem conſilij, & id vt magnum bonum iactas: cogita te mihi imputare muſcarum ac vermium bonum. Deinde, vt nihil aliud dicam, quàm bonis artibus me ſtuduiſſe, vt curſum ad rectum iter vitæ dirigerem: in ipſo beneficio tuo, maius quàm quod dederas, recepiſti. Tu enim me mihi rudem & imperitum de-

XXXII. diſti: ego tibi filium, qualem genuiſſe gauderes. Aluit me pater. ſi idem præſto, plus reddo: quia non tantùm ali ſe, ſed à filio ali gaudet, & maiorem ex animo meo, quàm ex ipsâ re, percipit voluptatem. Illius alimenta ad corpus tantùm meum peruenerunt. Quid ſi quis intantum proceſſit, vt aut eloquentiâ per gentes enoteſceret, aut iuſtitiâ, aut bellicis rebus, & patri quoque ingentem circumfunderet famam, tenebraſque natalium ſuorum clarâ luce diſcuteret: non inæſtimabile in parentes ſuos beneficium D
contulit? An quiſquam Ariſtonem & Gryllum, niſi propter Xenophontem ac Platonem filios, noſſet? Sophroniſcum Socrates exſpirare non patitur. Ceteros enumerare lon-

CAP. XXX. 188. QVIDQVID PRÆST.] *Sunt verba aduerſary, & ita capienda.*

189. VERIVS.] *Aequius.*

190. ETIAMSI NON.] *Pro his verbis, libri ſcripti:* ſed etiam ſine tuis. *Qua lectio falſam ſententiam habet: ſed reformari molliter poteſt,* ſed & non.

191. VOLVPTATIS.] *Vti parentes.*

192. MORI.] *Acutè extenuat beneficium paternum, & ſuum auget. Sicut leuius eſt mori, prinſquàm timeas mori, nempe in infantiâ aut pueritiâ; ſic maius æſtimandum retinere aliquem in vitâ, cuius ſenſum iam habet, quàm dare eam non ſentienti.*

CAP. XXXI. 193. ONVS ALIEN.] *Scilicet matris, qua in vtero geſtauit.*

194. SI EXPOS.] *Argumentatur. Sola genituro haud multum. quia ſi poſt eam expoſuiſſes (crebrum illo æuo) verterat hoc ipſum beneficium in iniuriam: non ergo per ſe maximum eſt, cui opus educatio, & alia accedant.*

CAP.

A longum eſt, qui viuunt ob nullam cauſſam aliam, quàm quòd illos libetorum eximia
virtus tradidit poſteris. Vtrùm maius beneficium dedit M. Agrippæ paret, ne poſt
Agrippam quidem [195] notus: an patri dedit Agrippa, [196] nauali coronâ inſignis, vnicum
adeptus inter dona militaria decus? qui tot in vrbe maxima opera excitauit, quæ & prio-
rem magnificentiam [197] vincerent, & nullâ poſteà vincerentur? Vtrùm Octauius maius
vllum beneficium dedit filio, an patri diuus Auguſtus, quamuis illum [198] vmbra ado-
ptiui patris abſcondit? Quantam cepiſſet voluptatem, ſi illum, poſt debellata atma ciui-
lia, vidiſſet ſecurę paci præſidentem, non agnoſcens bonum ſuum, nec ſatis credens, quo-
ties reſpexiſſet ad ſe, potuiſſe illum virum in domo ſuâ naſci? Quid nunc ceteros perſe-
quar, quos iam conſumpſiſſet obliuio, niſi illos filiorum gloria è tenebris etuiſſet, & ad-
huc in luce tetineret? Deinde non quærimus, num quis filius patri maiora beneficia
reddiderit, quàm à patre acceperat: ſed an poſſit aliquis maiora reddete. Etiamſi quę re-
tuli exempla, nondum ſatisfaciunt, nec beneficia parentum ſuorum [199] ſupetmicant:
B capit tamen hoc natura, quod nondum vlla ætas tulit. Si ſingula parentum meritorum
magnitudinem exupetare non poſſunt, plura in vnum congeſta ſuperabunt.

Seruauit [200] in prælio pattem Scipio, & [201] prætextatus in hoſtes [202] equum concita- XXXIII
uit: parùm eſt, quòd vt perueniret ad patrem, tot pericula [203] maximos duces cùm ma-
ximè prementia contempſit, tot oppoſitas difficultates; quòd ad primam pugnam exi-
turus tiro per veteranorum corpora cucurrit; quòd annos ſuos tranſiliuit. Adiice, vt
idem pattem reum defendat, & conſpirationi inimicorum potentium eripiat: vt alte-
rum illi conſulatum, ac tertium, alioſque honores etiam conſulatibus concupiſcendos
congerat, vt pauperi raptas belli iure opes tradat, & quod eſt militaribus viris ſpecioſiſ-
ſimum, diuitem illum ſpoliis etiam hoſtilibus faciat. Si adhuc parùm eſt, adiice vt pro-
uincias & extraordinaria imperia continuet: adiice vt dirutis maximis vrbibus, Roma-
ni imperij ſine æmulo ad ortus occaſuſque venturi defenſor & conditor, maiorem no-
bilitatem nobili viro adiiciat. [204] Dic Scipionis pattem: haud dubium eſt, quin gene-
C randi vulgare beneficium vicerit eximia pietas & virtus, ipſi vrbi neſcio, vtrùm maius
præſidium afferens, an decus. Deinde, ſi hoc parùm eſt, finge aliquem tormenta XXXIV.
patris diſcuſſiſſe, finge in ſe tranſtuliſſe. Licet tibi inquantum velis extendere beneficia
filij, cùm paternum munus & ſimplex ſit, & facile, [205] nec danti voluntarium. Quid ne-
ceſſe eſt multis? dedit etiam, quibus dediſſe ſe neſcit. In quo [206] conſortem habet, in quo
ſpectauit [207] legem patriam, [208] præmia patrum, domus ac familiæ perpetuitatem, om-
nia potiùs quàm eum cui dabat. Quid ſi quis ſapientiam conſecutus, hanc patri tradide-
rit, etiam nunc diſputabimus, an maius aliquid dederit quàm acceperat: cùm vitam
beatam

CAP. XXXII. 195. NOTVS.] *De hac ignobilitate Agrippæ, Seneca pater lib. II. Contron. IV.*

196. NAVALI.] *E roſtris nauium concinnatâ: quam duo mortalium M. Varro, & Agrippa acceperunt. Plinius XVI. cap. IV.*

D 197. VINCERENT.] *Nota de operibus Agrippæ, eorumq; inuicto ſplendore.*

198. VMBRA ADOPT.] *Iulij Cæſaris. Ad altas arbores aſpectum, quæ magnitudine minores tegunt & inumbrant.*

199. SVPERMICANT.] *Veteres codices*, Superniciunt.

CAP. XXXIII. 200. IN PRÆLIO.] *Ad Ticinum flumen, cum Annibale. Liuius XXI. Valerius, & alij: Plinij error eſt, lib. XVI. cap. IV. qui ad Trebiam ſcribit.*

201. PRÆTEXTATVS.] Iam pubeſcens, *vt Liuius loquitur:* vixdum annos pueritatis egreſſus, *vt Valerius.*

202. EQVVM.] *Nam totum prælium illud equeſtre.*

203. MAXIMOS.] *Intellegit patrem ipſum Scipionem, & Romanos duces, qui premebantur, & (ſi licet dicere) cedebant, id eſt fugiebant.*

204. DIC SCIP.] *Pone nunc & adfer Scipionis illius patrem: quid præ his erit.*

CAP. XXXIV. 205. NEC DANTI.] *Imò verò voluntarium, obuio & communi ſenſu. Itaque libri*, ſed danti *Tota periodus confuſa & tenebroſa, ſic reſtituenda:* & facile. Sed voluntarium. Quid neceſſe eſt? ille multis dederit, e. q. d. ſ. neſcit. *Inſeritur obiectio. At enim voluntas paterna emicuit in te gignendo. Reſpondet: quid eſt opus? poteſt & ſine tali certâ voluntate homo gigni, & ipſe in aliis fœminis genuerit.*

206. CONSORTEM.] *Vxorem. nec ſine eâ genuit, aut ſibi vni hoc beneficium inſcribit.*

207. LEGEM.] *Qua iuſſit ducere.*

208. PRÆMIA.] *Data ab antiquo patribus: honores, anteceſſiones, & talia. quæ poſteà lex Iulia & Papia immenſum auxerunt.*

 209. INSTI-

beatam patri reddiderit,acceperit tantùm vitam? Sed patris,inquit,beneficium eſt,quid- A
quid facis, quidquid præſtare illi potes. Et præceptoris mei, quòd [209] inſtitutis liberali-
bus profeci. Ipſos tamen qui tradiderunt illa,tranſcendimus: vtique eos,qui prima ele-
menta docuerũt. Et quamuis ſine illis nemo quidquam aſſequi poſſet,non tamen quan-
tumcumque quis aſſecutus eſt, infra illos eſt. multum, inter prima, ac maxima intereſt.
nec ideò prima maximorum inſtar ſunt, quia ſine primis maxima eſſe non poſſunt.
XXXV. Iam tempus eſt quædam ex [210] noſtrâ (vt ita dicam) monetâ [211] proferri. Qui id be-
neficium dedit, quo eſt aliquid melius, poteſt vinci: patet dedit filio vitam, eſt autem
aliquid vitâ melius: ita pater vinci poteſt,quia dedit beneficium,quo eſt aliquid melius.
Etiamnum, qui dedit alicui vitam, ſi ſemel & iterùm liberatus eſt mortis periculo, ma-
ius accepit beneficium,quàm dedit: pater autem vitam dedit: poteſt ergo,ſi ſæpius pe-
riculo mortis liberatus à filio fuerit, maius beneficium accipere, quàm dedit. Qui be-
neficium accepit, maius accipit,quò magis eo indiget: magis autem indiget vitâ qui vi-
uit,quàm qui natus non eſt,vt qui ne indigere quidem omnino poſſit: maius ergo bene- B
ficium accipit pater, ſi vitam à filio accepit, quàm filius à patre, quòd natus eſt. Patris
beneficia vinci à filiis beneficiis non poſſunt. quare? quia vitam accepit à patre: quam
niſi accepiſſet,nulla dare beneficia potuiſſet. Hoc commune eſt patri cum omnibus,qui
vitam dederunt alicui. non potuiſſent enim referre gratiam,niſi vitam accepiſſent. Ergo
nec medico in maius gratia referri poteſt. ſolet enim & medicus vitam dare: nec nautæ,
ſi naufragum ſuſtulit. Atqui & horum & aliorum,qui aliquo modo nobis vitam dede-
runt, beneficia vinci poſſunt: ergo & patrum poſſunt. Si quis mihi beneficium dedit,
quod multorum beneficiis adiuuãdum eſſet,ego autem beneficium illi dedi,quod nul-
lius adiutorio egeret, maius dedi quàm accepi: pater filio vitam dedit perituram, niſi
multa acceſſiſſent,quæ illam tuerentur: filius patri ſi dedit vitam, dedit eam, quæ nul-
lius deſideraret auxilium, in hoc, vt permaneret: ergo maius beneficium accepit à filio
XXXVI. pater, qui vitam accepit, quàm ipſe illi dederat. Hæc non deſtruunt parentum ve-
nerationem, nec deteriores illis liberos faciunt, imò etiam meliores. naturâ enim glorio- C
ſa eſt virtus,& anteire priores cupit. alacrior erit pietas, ſi ad reddẽda beneficia cum vin-
cendi ſpe venerit. Id ſi patribus idem [212] volentibus contigerit (quoniam pleraque ſunt,
in quibus noſtro bono vincimur:) vnde certamen tam optabile,vnde tantam felicitatem
parentibus, vt fateantur ſeipſos filiorum beneficiis impares? Niſi hoc ita iudicamus, ex-
cuſationem damus liberis: & illos ſegniores ad referendam gratiam facimus,quibus ſti-
mulos adiicere debemus, & dicere, Hoc agite optimi iuuenes. poſita eſt inter parentes
ac liberos honeſta contentio, dederint maiora,an receperint. Non ideò vicerunt, quia
occupauerunt. ſumite modò animum, qualem decet, & deficere nolite, vt [213] vincatis
optantes. Nec deſunt tam pulchro certamini duces, qui ad ſimilia vos cohortentur, ac
XXXVII per veſtigia ſua ire ad victoriam ſæpe iam partam ex parentibus, iubeant. Vicit
Æneas patrem, ipſe eius in infantiâ leue tutumque geſtamen, grauem ſenio, per media
hoſtium agmina,& per cadentis circa ſe vrbis ruinas ferens, cùm complexus ſacra ac pe-
nates deos religioſus ſenex non ſimplici vadẽtem ſarcinâ premeret: tulit illum per ignes,
&,quid non pietas poteſt? pertulit, colendumque inter conditores Romani imperij po- D
ſuit. Vicere [214] Siculi iuuenes, cùm Ætnâ maiore vi peragitatâ,in vrbes,in agros, in ma-
gnam

209. INSTITVTIS.] *Haud mutem. aliquis tamen diuinet*, in ſtudiis.

CAP. XXXV. 210. NOSTRA MON.] *Stoicâ? an tuâ propriâ, ô Seneca? Credo illum hac à ſe promere: priora ab Hecatone aut Chryſippo fuerunt.*

211. PROFERRI.] *Poſt hac verba meus liber opt.* Siquid melius vitâ eſt, & à patre ſola vita datur, poteſt beneficiis à filio vinci pater. *Tum deinde reliqua: nec ego vt ſpuria damnem, etſi tamen iterari pòſt videntur.*

CAP. XXXVI. *In planam viam redit Seneca, ex illâ ſcruposâ & ſpinosâ.*

212. VOLENTIBVS.] *Omiſſa vox eſt, quæ in libris pleriſque*, legibuſque: *Dicas fuiſſe*, volentibus lætiſque, *vel etiam* libentibuſque.

213. VINCATIS OPTANTES.] *Ita legendum. Claudianus:*

Adſpice,completur votum,iam natus adęquat
Te meritis, & quod magis eſt optabile,vincit.

CAP XXXVII. 214. SICVLI.] *De quibus Strabo, Valerius, Solinus, Aelianus. Catanæos fuiſſe conſentiunt, in nominibus variant. Claudiani etiam de iis epigramma eſt:*

Adſpice

A gnam inſulæ partem effudiſſet incendium, vexerunt parentes ſuos. [215] Diſſediſſe creditum eſt ignes,& vtrimque flammâ recedenre limitem adapertum, per quem tranſcurrerent iuuenes digniſſimi,qui magna rurò auderent. [216] Vicit Antigonus : qui cùm ingenti prælio ſuperaſſet hoſtem, præmium belli ad patrem tranſtulit, & imperium illi Cypri tradidit. Hoc eſt regnum,nolle regnare,cùm poſſis. Vicit patrem,imperioſum quidem, T. [217] Manlius : qui cùm [218] ad rempus relegatus eſſet à patre,ob adoleſcentiam brutam ac hebetem, ad tribunum plebis, qui parri ſuo dixerat diem , venir : peritoque tempore, quod ille dederat,ſperans fote prodirorem parentis inuiſi (& bene metuiſſe ſe de iuuene credebat, cuius exſilium pro grauiſſimo crimine inrer alia Manlio obiiciebar) nactus adoleſcens ſecretum , ſtringir occultarum ſinu ferrum, &; *Niſi iuras* , inquit, *te diem patri remiſſurum, hoc te gladio transfodiam. Jn tuâ poteſtate eſt,* [219] *vtro modo pater meus accuſatorem non habeat.* Iurauit tribunus : nec fefellir, & cauſſam accuſationis remiſſæ concioni reddidir. Nulli alij licuir impunè tribunum in ordinem redigere. Alia ex aliis exem- XXXVIII
B pla ſubeunt eorum , qui parentes ſuos periculis eripuerunr , quī ex infimo ad ſummum prorulerunt,& è plebe aceruoq́ue ignobili numquam tacendos ſæculis dederunt. Nullâ vi verborum, nullâ ingenij facultate exprimi poteſt,quantum opus ſit,quàm laudabile, quamq́ue numquam à memoriâ hominum exirurum, poſſe [220] hoc dicere : Parentibus meis parui,ceſſi : imperio eorum,ſiue æquum, ſiue iniquum fuit, obſequentem ſubmiſſumque me præbui : ad hoc vnum contumax fui, ne beneficiis vincerer. Certare obſecto vos,& fuſi quoque reſtituite aciem.Felices, qui vicerinr : felices,qui vincenrur.Quid eo adoleſcente pręclarius,qui ſibi ipſi dicere potuerir,neque enim fas eſt alteri dicere: Patrem meum beneficiis vici? Quid eo fortunatius ſene , qui omnibus vbique prædicabit, à filio ſuo ſe beneficiis victum ? Quid autem eſt felicius , quàm [221] ſibi cedere?

Adſpice ſudantes venerando pondere fratres,
Diuino meritos ſemper honore coli.
Iuſta quibus rapidæ ceſſit reuerentia flammæ,
Et mirata vagas reppulit Ætna faces.

C *Et plura , quæ in ſtatuas illorum æneas ſcripſit. Vocat ipſe* , Amphinomum *&* Anapum.

215. DISSEDISSE.] *Melius veteres*, diſceſſiſſe: *vel & melius mei libri* deceſſiſſe,*quaſi, per honorem & reuerentiam, viam dediſſe.*

216. VICIT ANTIGONVS.] *Vbi hoc ſcriptum? aut quis iſte Antigonus,qui patri regnum Cypri tradidit? In re & nomine illuſtri ſunt tenebræ: & an Senecæ error eſt , an ex ſcriptoris culpa? Pro re quidem legendum :* Vicit Antigoni F. *id eſt,* filius. *Ita enim hiſtoria. Demetrius Antigoni filius , ingenti prælio Ptolomæum regem vicit:& ſtatim à victoriâ Cyprum inuaſit,& occupauit. atque hanc,& naues,& milites, apparatus hoſtiles patri tradidit : qui tunc denique* Regis *nomen aſſumpſit , & tenuit. Vide Plutarchum in Demetrio, & Diodorum lib.*XX.

217. MANLIVS.] *Cicero* III.*De Offic. Liuius lib.*VII. *Valerius* V. *cap.*IV.

218. AD TEMPVS.] *Ego atque alij hæſimus. ſed cùm in meo codice nunc reperiam*, eùm ante ad tempus ; *nihil ambigo legere* , ante id tempus : *nempe diei dicta,& rei iam narrandæ.*

219. VTRO MODO.] *Siue iuratus (quod poſco) abſiſtas ; ſiue hoc gladio traiectus æternùm ſileas.*

CAP. XXXVIII. 220. HOC DICERE.] *Quod Leſbonicus ille, apud Plautum:*

Semper ego,vſque ad hanc ætatem, ab ineunte adoleſcentiâ,
Tuis ſeruiui ſeruitutem imperiis & præceptis, pater.
Pro ingenio, ego me liberum eſſe ratus ſum; pro imperio, tuum.

221. SIBI CEDERE.] *Quaſi filius , alter ſit ille. Non nolim tamen* , ſic cedere. *At meus liber*, ibi occidere : *quaſi in pugnâ illâ cadere.*

L. ANNÆI SENECÆ

AD AEBVCIVM LIBERALEM

DE BENEFICIIS

LIBER QVARTVS.

ARGVMENTVM ET ORDO. B

ARGVTA ferè tractat, ſed vtilibus (vt ſemper) mixtis. Quærit, an Beneficium & Gratia per ſe expetenda? aſſerit, contra Epicureos, qui omnia fructu metiebantur. Inter alia hoc argumento, quòd etiam Dij dent Beneficia: quod ipſum contra illos negantes vbertim docet. Obiectiones deinde remouet, quæ vtilitatem verſari in Beneficiis docere videantur. Tum ad Gratiam venit, & oſtendit eam quoque referendam ſolius Honeſti, non Vtilis, adſpectu. Tum quærit, An quem ſcias ingratum futurum, beneficium ſit dandum? diſtinguit, & partim ait, partim negat.

CAPVT PRIMVM.

C

Ex omnibus quæ tractauimus, Æbuci Liberalis, poteſt videri nihil tam neceſſarium, aut magis (vt ait Saluſtius) cum curâ dicendum, quàm quod in manibus eſt: An beneficium dare, & inuicem gratiam referre, per ſe res expetendæ ſint? [1] Inueniuntur qui honeſta in mercedem colant, quibuſque non placeat virtus gratuita: quæ nihil habet in ſe magnificum, ſi quidquam habet vænale. Quid enim eſt turpius, quàm aliquem computare, [2] quanti vir bonus ſit: cùm virtus nec lucro inuitetur, nec abſterreatur damno, adeoque neminem ſpe ac pollicitatione corrumpat, vt contrà in ſe [3] impendere iubeat, ac ſæpius in [4] vltrotributis ſit? Calcatis vtilitatibus ad illam eundum eſt, quocunque vocauit, quocunque miſit, ſine reſpectu rei familiaris: interdum etiam, ſine vllâ ſanguinis ſui parſimoniâ vadendum, nec vmquam imperium eius detrectandum. Quid conſequar, inquit, ſi hoc fortiter, ſi hoc gratè fecero? [5] quòd feceris. Nihil tibi extra promittitur: ſi D
quid fortè obuenerit commodi, inter acceſſiones numerabis. Rerum honeſtarum pretium, in ipſis eſt. Si honeſtum per ſe expetendum eſt, beneficium autem honeſtum eſt, non poteſt alia eius conditio eſſe, cùm eadem natura ſit. Per ſe autem expetendum eſſe
II. honeſtum, ſæpe & abundè probatum eſt. In hac parte nobis pugna eſt cum Epicureorum delicatâ & vmbraticâ turbâ, in conuiuio ſuo philoſophantium: apud quos virtus voluptatum miniſtra eſt. Illis paret, illis deſeruit, illas ſupra ſe videt. Non eſt, inquit, [6] voluptas ſine virtute. Sed quare ante virtutem eſt? De ordine putas diſputationem eſſe? de re totâ, & de poteſtate eius ambigitur. non eſt virtus, ſi ſequi poteſt. Primæ partes eius ſunt. ducere debet, imperare, ſummo loco ſtare: tu illam iubes [7] ſignum petere. Quid, inquit, tuâ refert? & ego, ſine virtute, nego beatam vitam poſſe conſtare. Ipſam voluptatem, quam ſequor, cui me [8] mancipaui, remotâ illâ, improbo & damno. de hoc vno diſputatur, vtrùm virtus ſummi boni cauſſa ſit, an ipſa ſummum bonum.

[9] Vt hoc

A [9] Vt hoc vnum quæratur, ordinis tantùm exiſtimas mutationem? iſta verò confuſio eſt
& manifeſta cæcitas, primis poſtrema præferre. Non indignor, quòd poſt voluptatem
ponitur virtus, ſed quòd omnino cum voluptate confertur. Contemptrix eius & hoſtis
eſt, & longiſſimè ab illâ reſiliens, labori ac dolori familiarior, virilibus incommodis,
[10] quàm iſti effęminato bono [11] inſerenda. Hæc, Liberalis, dicenda fuerunt, quia III.
beneficium (de quo nunc agitur) dare, virtutis eſt, & turpiſſimũ id cauſsâ vllius alterius
rei date, quàm vt datum ſit. Nam ſi recipiendi ſpe tribueremus, locupletiſſimo cuique,
non digniſſimo, daremus: nunc verò diuiti [12] importuno pauperem præferimus: non
eſt beneficium quod fortunam ſpectat. Prætereà, ſi vt prodeſſemus, ſola nos inuitaret
vtilitas, minimè beneficia diſtribuere deberent, qui facillimè poſſent, locupletes, & po-
tentes, & reges, alienâ ope non indigentes. Dij verò tot munera, quæ ſine intermiſſione
diebus ac noctibus [13] fundunt, non darent. in omnia enim illis natura ſua ſufficit, ple-
noſque & tutos, & inuiolabiles præſtat. Nulli ergo beneficium dabunt, ſi vna dandi
B cauſſa eſt, ſe intueri ac commodum ſuum. Iſtud non eſt beneficium, ſed fęnus: circum-
ſpicere, non vbi optimè ponas, ſed vbi quæſtuoſiſſimè habeas, vnde facillimè tollas.
Quod cùm longè à diis remotum ſit, ſequitur vt liberales ſint. nam ſi vna beneficij
dandi cauſſa ſit vtilitas, nulla autem ex nobis vtilitas deo ſperanda eſt, nulla deo dandi
beneficij cauſſa eſt. Scio quid hoc loco reſpondeatur. Itaque non dat Deus bene- IV.
ficia, ſed ſecurus & negligens noſtri, auerſus à mundo, aliud agit, aut (quæ maxima Epi-
curo felicitas videtur) [14] nihil agit, nec magis illum [15] beneficia, quàm iniurię tangunt.
Hoc qui dicit, [16] non exaudit precantium voces, & vndique ſublatis in cælum manibus
vota

COMMENTARIVS.

C CAP. I. 1. INVENIVNTVR.] *Epicurei.*

2. QVANTI.] *Qua pretio virtutem ſequatur. quaſi non ipſa ſui pretium.*

3. IMPENDERE.] *Non accipere ab eâ, ſed dare. damno ſæpius (externa ſi ſpectes) iacturaq; ſit.*

4. VLTROTRIBVTIS.] *Sunt impendia in publica opera & locationes, vt ea ſarta tecta redemptores tali pretio habeant. Hoc quia non capitur, vt in Tributis, ſed ipſa Reſpublica mancipibus vltrà dat: factum, vt* Vltrotributa *dicerentur. Vide Turnebum* 1. *Aduerſ. cap.* XXIX. *Sententia igitur, ex alluſione: Virtus ad ea lucrum & tributa non accipit, vt ſæpius erogat, & ſit quaſi inter Vltrotributa. Simile in epiſt.* CXIII. Me iuſtum eſſe gratis oportet. parùm eſt: adhuc illud perſuadeat ſibi, Me in hanc pulcherrimam virtutem vltrò etiam impendere iuuet.

D 5. QVOD FECERIS.] *Factum ipſum, facti merces.*

CAP. II. 6. VOLVPTAS SINE.] *Diſſertatio eadem, De vit. beat. capp.* IX. X. XI. XII. *Vide.*

7. SIGNVM PETERE.] *A militiâ, in quâ Tribuni minoresq; duces à ſummo Imperatore id petunt: excubiarum ſcilicet teſſeram. Videſis Milit. noſtram libro* V.

8. MANCIPAVI.] *Totum, & quaſi mancipia, dedi. Nam Epicurei in eâ, & ab eam, viuunt. Statim,* diſputari, *non* diſputatur, *libri mei habent: & feras, vt ſint Epicurei etiam illius verba.*

9. VT HOC VNVM.] *Senecæ iam reſponſio.*

10. QVAM ISTI.] *Ellipſis crebra, vt illud* Magis *intellegatur. Ita autem ſcripſi.*

11. INSERENDA.] *E libris aliquot legas.* effæminato bono. Inſerenda hæc, Liberalis, fuerunt: *quibus abeſt* τὸ, dicenda.

CAP. III. 12. IMPORTVNO.] *Ambiga an non,* diuiti, opportuno. *Nos verò, inquit, pauperem antehabemus in beneficio ſæpe diuiti homini, aut opportuno: id eſt, commodo, & qui vſui eſſe poſſit.* Opportunus, ἐπιτήδειος. *Tamen* Importuno *etiam: id eſt, petenti & vrgenti.*

13. FVNDVNT.] *E diuite & pleno ſinu: an & ad theatrales ſparſiones aſpectum?*

CAP. IV. 14. NIHIL AGIT.] *Noſter, Ludo de morte Claudij:* Ἐπικούρειος θεὸς οὔτε αὐτὸς πρᾶγμα ἔχει, οὔτε ἄλλοις παρέχει: Epicureus Deus neque ipſe negotium habet, neque aliis exhibet. *Cicero* 1. *De Legib.* Epicurus in primo capite libri optimi (Canonẽ *intellegit*) ſcripſit, Nihil curare deum, nec ſui, nec alieni. *Auſonius, ex eâ mente:*

Quod eſt beatum, morte & æternâ carens,
Nec ſibi parit negotium, nec alteri.

Dat & cauſſam Epicurus, in epiſtolâ ad Herodotum. Οὐ γὰρ συμφωνοῦσι πραγματεῖαι, καὶ φροντίδες, καὶ ὀργαὶ, καὶ χάριτες μακαριότητι, ἀλλ' ἀσθενείᾳ, καὶ φόβῳ, καὶ προσδεήσει τῶν πλησίον ταῦτα γίνεται: Non enim conueniunt actiones, & curæ, & iræ, & gratiæ, ſummę beatitudini; ſed infirmitatis hæc ſunt, & metus, & indigentiæ aliorum.

15. BENEFICIA.] *Lucretius:*

Nec benè promeritis capitur, neque tangitur irâ.

16. NON EXAVDIT.] *Videbatur robuſtius,* num exaudit: *interrogando.*

17. OMNES

vota facientium, priuata ac publica. Quod profectò non fieret, nec in hunc furorem A
[17] omnes mortales conſenſiſſent, alloquendi ſurda numina,& inefficaces deos: niſi noſ-
ſent illorum beneficia nunc vltrò oblata, nunc orantibus data; magna, tempeſtiua, in-
gentes minas interuentu ſuo ſoluentia. Quis eſt autẽ tam miſer, tam neglectus, quis tam
[18] duro fato,& in pœnam genitus, vt non tantam deorum munificentiam ſenſerit? Ipſos
illos complorantes ſortem ſuam, & querulos circumſpice. inuenies non ex toto benefi-
ciorum cæleſtium expertes: neminem eſſe, ad quem non aliquid ex illo benigniſſimo
fonte manauerit. Parùm autem id, quod naſcentibus ex æquo diſtribuitur? Vt quæ ſe-
quuntur, inæquali diſpenſata menſurâ, tranſeamus, parùm dedit natura, cùm [19] ſe de-
V. dit? Non dat Deus beneficia. Vnde ergo iſta quæ poſſides? quæ das? quæ ne-
gas? quæ ſeruas? quæ rapis? vnde hæc innumerabilia, oculos, aureis, animum mulcen-
tia? vnde illa luxuriam quoque inſtruens copia? Neque enim neceſſitatibus tantum-
modò noſtris prouiſum eſt: vſque [20] in delicias amamur. Tot arbuſta, non vno modo
frugifera, tot herbæ ſalutares, tot varietates ciborum, per totum annum digeſtæ, vt iner- B
ti quoque [21] fortuita terræ alimenta præberent. Iam animalia omnis generis, alia [22] in
ſicco ſolidoque, alia in [21] humido innaſcentia, alia per [24] ſublime dimiſſa: vt omnis re-
rum naturæ pars tributum aliquod nobis conferret. Flumina hæc amœniſſimis flexibus
campos cingentia, illa præbitura commerciis viam, vaſto & nauigabili curſu vadentia:
ex quibus quædam ſtatis diebus mirabile [21] incrementum trahunt, vt anhela & feruen-
ti ſubiecta cælo loca ſubita vis æſtiui torrentis irriget. Quid [26] medicatorum torren-
tium venæ? quid in ipſis littoribus aquarum calentium exundatio?

—— [27] Te Lari maxime, teque
Fluctibus, & fremitu aſſurgens Benace marino.

VI. Si pauca quis tibi donaſſet iugera, accepiſſe te diceres beneficium; immenſa terra-
rum latè patentium ſpatia, negas eſſe beneficium? Si pecuniam tibi aliquis donauerit,&
arcam tuam (quoniam id tibi magnum videtur) impleuerit, beneficium vocabis: tot
metalla defôdit, tot flumina emiſit [28] in aëra, ſuper quę decurrunt [29] ſola aurum vehen- C
tia; argenti, æris, ferri immane pondus omnibus locis obrutum, cuius inueſtigandi tibi
facultatem dedit, ac latentium diuitiarum in ſummâ terrâ [10] ſigna diſpoſuit: negas te ac-
cepiſſe beneficium? Si domus tibi donetur, in quâ marmoris aliquid reſplendeat, &
[31] tectum nitidius, auro aut coloribus ſparſum, non mediocre munus vocabis: ingens
tibi domicilium, ſine vllo [12] incendij aut ruinæ metu ſtruxit, in quo vides non tenues
[13] cruſtas, & ipsâ quâ ſecantur [14] laminâ graciliores, ſed integras lapidis pretioſiſſimi
moles,

17. OMNES MORTALES.] *Planè omnes, etiam iſti à nouo nuper orbe. grande argumentum in hanc impietatem.*

18. DVRO FATO.] *Diis aduerſis natus,& in miſerias. Petronius:* Hunc adoleſcentem quem vides, malo fato natus eſt.

19. SE DEDIT.] *Vtendam, fruendamq. Adſpicimus eam, paſcimur ab eâ,& variè oblectamur.* Natura *hîc, Mundus.*

CAP. V. 20. IN DELICIAS.] *Id eſt, vt matrum inſtar, etiam delicatè nos habeat.*

21. FORTVITA.] *Obuia, ſponte nata.*

22. IN SICCO.] *Terreſtria.*

23. HVMIDO.] *Piſces.*

24. SVBLIME.] *Aues.*

25. INCREMENTVM.] *Vt Nilus,& quidam alij. Vide Nat. Quæſt.* III. *cap.* XXVI.

26. MEDICATORVM.] *In quibus ſulphur, alumen, ferrum, nitrum, bitumen: aut vis talium ac ſpiritus. Vide Nat. Quæſt.* III. *cap.* XX. *item de Prouid. cap.* II.

27. TE LARI.] *Hæc non cohærent. & omnino aliquid deeſt; ac poſt flumina de lacubus cùm dixiſſet, hæc Virgiliana deinde inſeruit.*

CAP. VI. 28. IN AERA.] *Meus,* in archa. *nihil præ vulgatâ eruo.*

29. SOLA AVRVM.] *Putant hæc mutila: ego ſana ſarta habeo,& intellego: Flumina aurum vehere, ſuper quæ ſola decurrunt. Et veriſſimum eſt. Tagus olim, Pactolus, hodie flumina Noui orbis, aurum in arenis ſuis supernè vehunt.* D

30. SIGNA.] *E terra colore, atque alia quæ metallorum leguli obſeruant.*

31. TECTVM.] *Interius accipe, lacunar ipſum. Nam de coloribus quæ iungit, in extimo tecto vix conueniunt.*

32. INCENDII.] *Imponis Seneca. hæc omnia, cælum, terra, mundus in ignem, ex Stoicâ ſententiâ, receſſura. Tu ſæpe,& iamnunc cap.* VIII.

33. CRVSTAS.] *Quibus parietes tegebant,& ornabant. Quod Cariæ inuentum fuiſſe, Plinius ambiguè prodit lib.* XXXV. *cap.* VI.

34. LAMINA GRACILIORES.] *Tenuiores ſuâ ſerrâ. Nata de hac gracilitate.*

35. TECTVM

A moles, ſed totas variæ diſtinctæque materiæ, cuius tu paruula fruſta miraris, [35] tectum verò aliter nocte, aliter interdiu fulgens: negas te [36] vllum munus accepiſſe? Et cùm iſta quæ habes magno æſtimes, quod eſt ingrati hominis, nulli debere te iudicas? Vnde tibi iſtum quem trahis ſpiritum? vnde iſtam, per quam actus vitæ tuæ diſponis, atque ordinas, lucem? vnde ſanguinem, cuius curſu vitalis continetur calor? vnde iſta palatum tuum ſaporibus exquiſitis vltra ſatietatem laceſſentia? vnde hæc irritamenta iam laſſæ voluptatis? vnde iſta quies, in qua putreſcis, ac marces? Nónne ſi gratus es, dices,

——— Deus nobis hæc otia fecit:
Namque erit ille mihi ſemper Deus. illius aram
Sæpe tener noſtris ab ouilibus imbuet agnus.
Ille meas errare boues, vt cernis, & ipſum
Ludere quæ vellem, calamo permiſit agreſti.

Ille Deus eſt, non qui paucas boues, ſed qui per totum orbem armenta dimiſit, qui gre-
B gibus vbique paſſim vagantibus pabulum præſtat, qui paſcua hibernis æſtiua ſubſtituit, qui non calamo tantùm cantare, & agreſte atque inconditum carmen ad [37] aliquam tantùm [38] oblectationem modulari docuit, ſed tot artes, tot vocum varietates, tot ſonos, alios ſpiritu noſtro, alios externo, cantus edituros, commentus eſt. Neque enim noſtra iſta, quæ inuenimus, dixeris: non magis, quàm quòd creſcimus, quàm quòd ad conſtitutum temporum ſua corpori officia reſpondent. Nunc puerilium dentium lapſus, nunc [39] adſurgentem iam ætatem, & in robuſtiorem gradum tranſeuntem pubertas, & vltimus [40] ille dies fugienti viræ terminum ponens. Inſita ſunt nobis omnium ætatum, omniumque artium ſemina, magiſterque ex occulto Deus [41] producit ingenia. Na- VII.
tura, inquit, hæc mihi præſtat. Non intelligis te, cùm hoc dicis, mutare nomen Deo? Quid enim aliud eſt natura, [42] quàm Deus, & diuina ratio, toti mundo & partibus eius inſerta? Quoties voles, tibi licet aliter hunc auctorem rerum [43] noſtrarum compellare. & Iouem illum optimum ac maximum ritè dices, & [44] tonantem, & ſtatorem: qui non
C (vt hiſtorici tradiderunt) ex eo quòd poſt votum ſuſceptum, acies Romanorum fugientium ſtetit, ſed quòd ſtant beneficio eius omnia, ſtator, [45] ſtabilitórque eſt: hunc eundem & fatum ſi dixeris, non mentieris. nam cùm fatum nihil aliud ſit, quàm ſeries implexa cauſſarum, ille eſt prima omnium cauſſa, ex quâ ceteræ pendent. Quæcumque voles

35. TECTVM.] *Cælum ipſum.*

36. VLLVM.] *Mei*, nullum: *græcanico more.*

37. ALIQVAM TANTVM.] *Diu eſt, cùm emendaui*, aliquantam: *& palàm accedit meus liber.*

38. OBLECTATIONEM.] *Mei aliíque*, obſeruationem. *cur reiicias? Obſeruatia eſt, & leges in modulando: ſed pauca & leues in paſtorio calamo inflanda.*

D 39. ADSVRGENTEM.] *Cancinnius*, adſurgente iam ætate: *& mox*, tranſeunte.

40. ILLE DIES.] *Ferri paſſit, nec ſententia quidquam peccat. At libri aliò ducunt*, qui ille deus ſurgenti iuuentæ: *aut vt meliores, meique*, ille dens. *Dentem, dico, ingerit Seneca (nam certè ita ſcripſit) illum, qui iuuentam finit, & ad viriles ſtatasq. annos ducit. Ij* Genuini *ſunt duo, Latinis ſic dicti, ſiue* Maxillares: *Græcis* κραντῆρες, σωφρονιστῆρες, γόμφιοι. *Plinius de iſtis, lib.* XI. *cap.* XXXVII. Homini nouiſſimi, qui Genuini vocantur, circiter vigeſimum annum gignuntur. *Quod ille ex Ariſtotele* II. *De Hiſt. anim. cap.* IV. *ſumpſit. At Hippocrates producit paullò magis terminum, & naſci ait* ἐν τῇ τετάρτῃ ἑβδομάδι: in quartâ hebdomade annorum. *Ad mentem igitur Senecæ hæc obſeruatio, & ipſa Græca verba. quia* κραντῆρας *dicunt*, παρὰ τὸ κραίνειν τὴν ἡλικίαν: ab eo quòd perficiant iuuentam; *ſiue* σωφρονιστῆρας, *quaſi* prudentes, *quòd adoleſcentiæ ri tunc deſinant, & in virilem maturitatem tranſire.*

41. PRODVCIT INGENIA.] *Videbatur legendum*, ingenita. *Sed cùm Tertullianus quoque hunc locum ita laudet, De Animâ, cap.* XX. *nil mutemus. Producit igitur ingenia*, ex ſeminibus ſcilicet inſitis, & occultis per infantiam, quæ ſunt & intellectus. *Ita enim ibi ille doctor: & me, ſodes, vide* III. *Phyſiol. Diſſert.* VII.

CAP. VII. 42. QVAM DEVS.] *Idem lib.* II. *Quæſt. Nat. cap.* XLV. Vis illum Naturam vocare? non peccabis. *Adde huic rei cetera. Plinius fine cap.* VII. *lib.* I. Per quæ declaratur Naturæ potentia, idque eſſe, quod Deum vocamus. *Nos in Phyſiol.* I. *Diſſertat.* V.

43. NOSTRARVM.] *Falsò. an tantùm rerum noſtrarum auctor? omnium. Libri vett.* naturarum: *rectum erit, mutata numera*, naturæ. *Natura rerum, in communi ſermone, hoc totum.*

44. TONANTEM.] *Quod Græcâ etiam voce receptum efferri, docent lapides, in quibus legi* IOVI BRONTONTI.

45. STABILITORQVE.] *Sic libri fidi. & eſt dumtaxat explicatio prioris cognominis, non ipſum.*

voles illi nomina propriè aptabis, vim aliquam effectumque cęleſtium rerum continen- A
VIII. tia. Tot appellationes eius poſſunt eſſe, quot munera. Hunc & Liberum patrē, & Herculem, ac Mercurium [46] noſtri putant. Liberum patrem: quia omnium patens ſit, quòd [47] ab eo primùm inuenta [48] ſeminum vis eſt, [49] conſultura per voluptatem. Herculem: quia vis eius inuicta ſit, quandoque laſſata fuerit operibus editis, [50] in ignem receſſura. Mercurium: quia [51] ratio penes illum eſt, [52] numeruſque, & ordo, & ſcientia. Quocumque te flexeris, ibi illum videbis occurrentem tibi. nihil ab illo vacat: opus ſuum ipſe implet. Ergo nihil agis ingratiſſime mortalium, qui te negas Deo debere, ſed naturæ. quia nec natura ſine Deo eſt, nec Deus ſine naturâ: ſed idem eſt vtrumque, [53] nec diſtat. Officium ſi quod à Senecâ accepiſſes, Annæo te diceres debere, vel Lucio: non creditorem mutares, ſed nomen. quoniam ſiue prænomen eius, ſiue nomen dixiſſes, ſiue cognomen, idem tamen ille eſſet. Sic hunc naturam voca, fatum, fortunam: omnia eiuſdem Dei nomina ſunt, variè vtentis ſuâ poteſtate. Et iuſtitia, probitas, prudentia, fortitudo, frugalitas, vnius animi bona ſunt: quidquid horum tibi placuit, animus placet. B

IX. Sed ne in aliam diſputationem ex obliquo abeam, plurima beneficia ac maxima in nos Deus confert, ſine ſpe recipiendi: quoniam nec ille collato eget, nec nos ei quidquam conferre poſſumus. Ergo beneficium per ſe expetenda res eſt. vna ſpectatur in eo accipientis vtilitas: ad hanc accedamus, ſepoſitis commodis noſtris. Dicitis, inquit, diligenter eligendos quibus beneficia demus: quia nec agricolæ quidem ſemina arenis committunt. [54] Quod ſi verum eſt, noſtram vtilitatem in beneficiis dandis ſequimur, quemadmodum in arando ſerendoque. neque enim ſerere, per ſe res expetenda eſt. Præterea, quæritis cui dandum ſit beneficium: quod non eſſet faciendum, ſi per ſe beneficium dare, expetenda res eſſet. quocumque loco, & quocumque modo daretur, benefi-
* cium erat. [55] *Honeſtum propter nullam aliam cauſſam, quàm propter ipſum, ſequimur. Tamen etſi nihil aliud ſequendum eſt, quærimus quid faciamus, & quando, & quemadmodum: per hæc enim conſtat. Itaque cùm eligo cui dem beneficium, id ago, vt beneficium ſit: quia ſi turpi datur, nec honeſtum eſſe poteſt, nec beneficium. C

X. Depoſitum reddere, per ſe res expetenda eſt: non tamen ſemper reddam, nec quolibet loco, nec quolibet tempore. aliquando nihil intereſt, vtrùm infitier, [56] an palàm reddam. Intuebor vtilitatem eius, cui redditurus ſum, & nociturum illi depoſitum negabo. Idem in beneficio faciam. videbo quando dem, cui dem, quemadmodum, quare.

Nihil

CAP. VIII. 46. NOSTRI.] *Stoici, qui placebant ſibi in his talibus, & mythica illa ſiue fabuloſa, ad myſtica & arcana ſubtiliter aptabant. Damnem? haud prorſus: imò Homero auſim dicere mentem hanc fuiſſe. At de re, ipſa hæc aut ſimilia vnius Dei nomina, interpretata reperies in Zenone Diogenis Laërtij: qui hoc recenſet, vt dogma ſectæ & ſcitum. Vide me Phyſiol. I. Diſſertat. IX. Eſt & Orphei verſus:*

Εἷς Ζεὺς, εἷς ἀΐδης, εἷς ἥλιος, εἷς διόνυσος:

Iupiter eſt idem Pluto, Sol, & Dionyſus.

47. AB EO.] *Nuſquam hæc verba in membranis. Ablegari poſſunt: at ſequens* primùm, *non infeliciter reformari*, per eum.

48. SEMINVM.] *Nulla ea vox in meis. & an non ita ſcripſerit?* quod per eum inuenta vis. *Quæ vis? quam Arnobius explicat:* feruentia numina vim vomuêre Lucilij: *ipſum dico hoc humanum ſemen, & vim genitalem. Si remotius videtur, maneat: etſi tentaui etiam legere*: quod per eum iuuentæ vis. *Alludat ad Liberum, qui ipſe iuuenis ſemper. Ceterùm de hac interpretatione Auguſtinus, VI. de Ciuit.* Liberum à liberamento appellatum volunt, quòd mares in coëundo, per eius beneficium emiſſis ſeminibus, liberentur. & ob hoc virilem eam partē in eius templo poni. *Imò illinc & Thyrſi, & plura quæ volens omitto.*

49. CONSVLTVRA.] *Vſui futura. etſi plenius eſſet*, poſteritati, propagationi, *aut tale. Nam cui alioqui conſulet?*

50. IN IGNEM.] *Stoica mundi conflagratio, & illa decantata ἐκπύρωσις. Comparat cum Hercule, quia & is, monte Oetâ ſolutus in ignem.*

51. RATIO.] *Itemq. Oratio: ſed non hæc ſine illâ, id eſt Mente.* D

52. NVMERVSQVE.] *Placet. & auctores habeo, qui menſuras, pondera, numeros huic inuentori tribuant. Meus tamen liber*, noſtriſque, *hîc præfert.*

53. NEC DISTAT.] *Legunt iunctim alij*, nec diſtat officio.

CAP. IX. 54. QVOD SI VERVM EST.] *Hæc verba miror eiecta, cùm & libri optimi ſuggerant, & ſententia clamosè poſcat.*

55. *HONESTVM] *Notam appoſui, & mihi hæc defecta. Hactenus enim obiectio: nunc reſponſio, ſed ad ſecundam, non primam iniectionem. Conſidera.*

CAP. X. 56. AN PALAM.] *Malim tranſponi*, palàm, an.

57. QVAM

A Nihil enim ſine ratione faciendum eſt. non eſt autem beneficium, niſi quod ratione datur: quoniam ratio, omnis honeſti comes eſt. Quàm ſæpe hominum, donationem ſuam inconſultam obiurgantium, hanc audimus vocem, *Mallem perdidiſſe*, [57] *quàm illi dediſſe?* Turpiſſimum genus damni eſt, inconſulta donatio: multoque grauius malè dediſſe beneficium, quàm non recepiſſe. Aliena enim culpa eſt, quòd non recepimus: quòd cui daremus non eligimus, noſtra. In electione nihil minùs, quàm hoc quod tu exiſtimas, ſpectabo, à quo recepturus ſim. eligo enim eum qui gratus, non qui redditurus ſit. Sæpe autem & non redditurus, gratus eſt; & ingratus, qui reddidit. Ad animum tendit æſtimatio mea. Ideò locupletem, ſed indignum præteribo: pauperi viro bono dabo. Erit enim in ſummâ inopiâ gratus: & cùm omnia illi deerunt, ſupererit animus. Non lucrum ex beneficio capto, non voluptatem, non gloriam. vni placere contentus, in hoc dabo, vt quod oportet faciam: quod oportet autem, non eſt ſine electione: quæ qualis futura ſit, interrogas? Eligam virum integrum, ſimplicem, memorem, XI.
B gratum, alieni abſtinentem, ſui non auarè tenacem, beneuolum. Hunc verò cùm elegero, licet nihil illi fortuna tribuat, quo referre gratiam poſſit, ex ſententiâ res geſta erit. Si vtilitas me & ſordida computatio liberalem facit, ſi nulli proſum, niſi vt inuicem ille mihi proſit: non dabo beneficium proficiſcenti in diuerſas longinquaſque regiones, non dabo abfuturo ſemper, non dabo ſic affecto, vt ſpes ei nulla ſit conualeſcendi, non dabo ipſe deficiens. non enim habeo tempus recipiendi. Atqui vt ſcias, rem per ſe expetendam eſſe, benefacere; aduenis modò in noſtrum delatis portum, & ſtatim abituris, ſuccurrimus. Ignoto naufrago nauem, quâ reuehatur, & damus & [58] inſtruimus. Diſcedit ille, vix ſatis noto ſalutis auctore, & numquam ampliùs in conſpectũ noſtrum reuerſurus, debitores nobis deos [59] delegat, precaturque vt illi pro ſe gratiam referant: interim nos iuuat ſterilis beneficij conſcientia. Quid cùm ipſo vitæ in fine conſtitimus, cùm teſtamentum ordinamus, non beneficia nobis nihil profutura diuidimus? quantum temporis conſumitur, quamdiu ſecretò agitur, quantum & quibus demus? Quid
C enim intereſt, quibus demus, à nullo recepturi? Atqui numquam diligentiùs damus, numquam magis iudicia noſtra torquemus, quàm vbi remotis vtilitatibus, ſolum ante oculos honeſtum ſtetit: tamdiu officiorum mali iudices, quamdiu illa deprauat ſpes ac metus, ac inertiſſimum vitium, voluptas. Vbi mors interclusit omnia, & ad ferendam ſententiam incorruptum [60] iudicem miſit, quęrimus digniſſimos, quibus noſtra tradamus: nec quidquam curâ ſanctiore componimus, quàm quod ad nos non pertinet.

Et mehercule tunc magna voluptas ſubit cogitantem, *Hunc ego locupletiorem faciam: huius dignitati adiectis opibus, aliquid ſplendoris affundam.* Si non damus beneficia, niſi recepturi, inteſtatis moriendum ſit. Dicitis, inquit, beneficium [61] creditum inſolubile eſſe: creditum autem non eſt res per ſe expetenda. Cùm creditum dicimus, imagine & tranſlatione vtimur. Sic & legem, iuſti iniuſtique regulam eſſe: & regula non eſt res per ſe expetenda. Ad hæc verba demonſtrandæ rei cauſſâ deſcendimus. Cùm dico creditum, intelligitur tamquam creditum. Vis ſcire? adiicio inſolubile, cùm creditum nullũ non ſolui aut poſſit, aut debeat. Adeò beneficium vtilitatis cauſsâ dan- XII.
D dum non eſt, vt ſæpe, quemadmodum dixi, cum damno ac periculo dandum ſit. Sic latronibus circumuentum defendo, vt tutò tranſire permittatur: reum gratiâ laborantem tutor, & hominum potentium factionem in me conuerto, quas illi [62] detraxero ſordes,

57. QVAM ILLI DEDISSE.] *Gloſſema ſapiunt.*

CAP. XI. 58. INSTRVIMVS.] *Armamentis, & viatico.*

59. DELEGAT.] *Frequens Iuris verbum. & ſignificat pro ſe vicarium dare qui ſoluat. Vide infrà* VII. *De benef. cap.* XIX. *Epiſt.* XVIII. XXVII. *& pluries. Hoc iſtud, Symmachus imitatur lib.* VI. Ago gratias, & meam vicem, quia ſoluendo par non ſum, cæleſtibus delego virtutibus.

60. IVDICEM.] *Noſipſos, ſed ab affectibus iam purgatos.* Miſit *autem, iudiciale & comitiale verbum. Mittere in conſilium, in ſuffragium. quis mittit? quæſitor.*

CAP. XII. 61. CREDITVM INSOL.] *Quia ſemper obligamur, & cùm ſoluimus, debemus.*

62. DETRAXERO SORD.] *Eadem ſuprà phraſis, lib.* II. *cap. vlt. Dixi.*

des, ſub accuſatoribus iiſdem fortaſſe [63] ſumpturus, cùm abire in partem alteram poſ- A
ſim, & ſecurus ſpectare aliena certamina: ſpondeo pro iudicato, & [64] ſuſpenſum amici
bonis libellum [65] deiicio, creditoribus eius me obligaturus: vt poſſim ſeruare proſcri-
ptum, ipſe proſcriptionis periculum adeo. Nemo Tuſculanum aut Tiburtinum emere
paratus, ſalubritatis cauſsâ, & æſtiui ſeceſſus, [66] quoto anno empturus ſit diſputat: cùm
emerit, [67] tuendum eſt. Eadem in beneficiis ratio eſt. nam cùm interrogaueris, quid
reddat, reſpondebo, bonam conſcientiam. Quid reddit beneficium? dic tu mihi, quid
reddat iuſtitia, quid innocentia, quid magnitudo animi, quid pudicitia, quid temperan-
XIII. tia, ſi quidquam præter ipſas [68] petis. Mundus in quid [69] inceſſum abſoluit? in
quid [70] ſol diem extendit & contrahit? omnia iſta beneficia ſunt: fiunt enim nobis pro-
futura. Quomodo mundi officium eſt, circumagere [71] rerum ordinem, quomodo ſo-
lis loca mutare, ex quibus oriatur, in quæ cedat, & hæc ſalutaria nobis facere ſine præ-
mio: ita viri officium eſt inter alia, & beneficium dare. Quare ergò dat? ne non det, ne
occaſionem benefaciendi perdat. Vobis voluptas eſt, [72] inerti otio aſſuefacere corpuſcu- B
lum, & ſecuritatem ſoporis ſimillimam appetere, & ſub denſâ [73] vmbrâ latitare, tener-
rimiſque cogitationibus, quas tranquillitatem vocatis, animi marcentis oblectare torpo-
rem, & cibis potionibuſque intra hortorum latebram corpora ignauiâ pallentia ſagina-
re: nobis voluptas eſt, dare beneficia vel laborioſa, dum aliorum labores leuent: vel pe-
riculoſa, dum alios à periculis extrahant: vel rationes noſtras aggrauatura, dum aliorum
neceſſitates & anguſtias laxent. Quid meâ intereſt, an recipiam beneficia? etiam cùm
recepero, danda ſunt. Beneficium, eius commodum ſpectat cui præſtatur, non noſtrum:
alioquin nobis, non illi, damus. Itaque multa, quæ ſummam vtilitatem aliis afferunt,
pretio gratiam perdunt. Mercator vrbibus prodeſt, medicus ægris, [74] mango venalibus:
ſed omnes iſti, [75] quia ad alienum commodum pro ſuo veniunt, non obligant eos qui-
bus

63. SVMPTVRVS.] *In me tranſlaturus. quia ij qui illum, me vindicem, vt ſolet, incurrent. Igitur ego accuſabor, ego in ſordibus & ſqualore ero.*

64. SVSPENSVM.] *Solet tabella ſiue, vt hîc, libellus ſuſpendi rebus vænalibus: etiamnunc vſitatum. Siqui ergo latitabat, fruſtrabatur, aut fraudabat; omiſſo homine, rem perſequebantur, & domos, fundos, vænalia ſic proponebant. Ait* ſuſpenſum: *in alto & conſpicuo. atque ita Suetonius, de Claudio, cap.* IX. Lege prædiatoriâ vænalem pependiſſe. *Quid? ipſum? non: ſed metonymiâ decorâ, res eius. Talem libellum* Titulum *Tibullus dixit:*

—— ſedes iubeat ſi vendere auitas,
Ite ſub imperium ſub titulumq́; lares.

65. DEIICIO.] *A Cicerone lux, & ipſi à Senecâ, in eâ pro Quinctio:* Libellos Sex. Alfenus procurator P. Quinctij deiicit. *Solet, vbi quis defenſorem ſe profitebatur, imò ſi opus, ſponſorem ſolutorémque.*

66. QVOTO ANNO.] *Si vera; ſententia. qui emere Tuſculanum ſalubritatis cauſsâ vult, non prorogat nec diſputat, quando? ſtatim emit, & vbi emit, tuetur atque inſtaurat: ita in beneficiis, da, & dando iterùm iterumq́, tuere. Sed non nego, ſuſpecta mihi dicta verba. cur de anno? cur non de fructu potiùs, quod illatio huius ſimilitudinis poſcit? Nam negat rogandum, Quid reddat? An fuit,* quotâ empturus: *nempe vſurâ. aut,* quoto nummo. *An etiam,* quoto anno diſputat? *vt reliqua ſint è gloſſematio. Certè comparatio (alius cogitet) tale vellet.*

67. TVENDVM.] *Nec id ſuperuacuè additur. nam vt emiſſe ſatis non eſt, impendia facienda in tuitionem & ſarta tecta: ſic in beneficiis ſine ſpe fructus danda; & data, aliis etiam impendiis tuenda. Hoc poſterius exſequitur, cap.* X V. *vbi concludit ipſo iſto verbo, etiam* inutilia beneficia tuenda ac fouenda eſſe. C

68. PETIS.] *Meus liber & alij quidam,* non petis: *ex quo acutè Modius,* quid temperantia? ſi quidquam præter ipſas petis, non petis.

CAP. XIII. 69. INCESSVM.] *Noſter codex,* inceſſu, *aut,* viceſſu. *Omnino cum eodem Modio ſcribendum,* vices ſuas. *Mundum vocat cælum, vt ſæpè. quod vicibus volui & reuolui, nemo neſcit.*

70. SOL DIEM.] *Eadem aut ſimilia iſtis Epictetus:* Sicut ſol preces aut blandimenta non exſpectat, vt exoriatur: ſed ſtatim fulget, & ab omnibus ſalutatur: ſic tu nec plauſus exſpecta, nec ſtrepitus vel laudes, vt benè facias, ſed ſponte benefacias. & pariter ac Sol carus eris. *Hæc in Stobæo, de Magiſtratu.*

71. RERVM ORDINEM.] *Aſtra illa, & ortum atque interitum variare, quæ ab iis pendent.* D

72. INERTI OTIO.] *Hæc ita in meo:* voluptates eſt inertis otij facere corpuſculum: *& quibuſdam Gruteri libris. Faciam,* voluptas eſt, inertis otij iacère corpuſc. *Alij,* inerti otio farcire.

73. VMBRA.] *Hortorum, vel arborum.*
Propter aquæ riuos, ſub ramis arboris altæ.

74. MANGO VÆN.] *Quos comit, ornat, format. Mango autem propriè, κυνοτρόφος,* canum educator & altor, *vt in eruditis Gloßis: ſed longiùs tractum, &* puerorũ altores & negotiatores, *ſic dicti.*

75. QVIA AD.] *Potiùs,* qui ad.

CAP.

A bus proſunt. Non eſt beneficium quod in quæſtum mittitur. Hoc dabo, hoc re- XIV.
cipiam: auctio eſt. Non dicam pudicam, quæ amatorem vt incenderet repulit: quæ
aut [76] legem, aut virum timuit. vt ait Ouidius,

Quæ quia non licuit, non dedit, illa dedit.

Non immeritò in numerum peccantium refertur, quæ pudicitiam timori præſtitit, &
[77] non ſibi. eodem modo qui beneficium vt reciperet dedit, non dedit. Ergo & nos be-
neficium damus animalibus, quæ aut vſui, aut alimento futura nutrimus? beneficium
damus arbuſtis quæ colimus, ne ſiccitate, aut immoti & neglecti ſoli duritiâ, laborent?
Nemo ad agrum colendum ex [78] æquo & bono venit, nec ad vllam rem, [79] cuius extra
ipſam fructus eſt. Ad beneficium dandum non adducit cogitatio auara, nec ſordida,
ſed humana, liberalis, cupiens dare etiam cùm dederit, & augere nouis ac recentibus ve-
tera: & non habens propoſitum, quanto ei qui præſtat bono futura ſit: alioquin humi-
le eſt, ſine laude, ſine gloriâ, prodeſſe, quia expedit. Quid magnifici eſt, ſe amare, ſibi par-
B cere, ſibi acquirere? Ab omnibus iſtis vera beneficij dandi cupido auocat: ad detrimen-
tum, [80] iniectâ manu, trahit, & vtilitates relinquit, ipſo benefaciendi opere lætiſſima.

Numquid dubiũ eſt, quin contraria ſit beneficio iniuria? Quomodo iniuriam face- XV.
re, per ſe vitanda ac fugienda res eſt: ſic beneficium dare, per ſe expetenda. illîc turpitu-
do, contra omnia præmia in ſcelus hortantia, valet: ad hoc inuitat honeſti per ſe efficax
ſpecies. Non mentiar, ſi dixero, neminem non [81] amare beneficia ſua, neminem non ita
compoſitum animo, vt libentiùs eum videat, in quem multa congeſſit: cui non cauſſa ſit
iterùm dandi beneficij, ſemel dediſſe. quod non accideret, niſi nos ipſa delectarent be-
neficia. Quàm ſæpe dicentem audias? *Non ſuſtineo illum deſerere, cui dedi vitam, quem è
periculo eripui. Rogat me vt cauſſam ſuam contra homines gratioſos agam. Nolo: ſed quid fa-
ciam? iam illi ſemel, iterumque affui.* Non vides ineſſe iſti rei propriam quamdam vim, quę
nos beneficia dare cogit? primùm quia oportet, deinde quia dedimus. Cui initio ratio
non fuiſſet præſtandi, aliquid ei præſtamus ob hoc, quia præſtitimus. Adeoque nos ad
C beneficia non impellit vtilitas, vt & inutilia tueri ac fouere perſeueremus, ſolâ beneficij
caritate: cui etiam infeliciter dato, indulgere, tam naturale, quàm [82] liberis prauis.

Iidem iſti gratiam referre ipſos fatentur, non quia honeſtum eſt, ſed quia vtile. quod XVI.
non eſſe ita, minore operâ probandum eſt. Quia quibus argumentis collegimus bene-
ficium dare, per ſe rem expetendam eſſe, iiſdem etiam hoc colligemus. [83] Fixum eſt il-
lud, à quo in cetera probationes noſtræ exeunt, honeſtum ob nullam aliam cauſſam,
quàm quia honeſtum ſit, coli. Quis ergo controuerſiam facere audebit, an gratum eſſe,
honeſtum ſit? Quis non ingratum deteſtetur hominem, ſibi ipſi inutilem? Quid autem
cùm tibi narratur de eo, qui aduerſus ſumma beneficia amici ſui ingratus eſt, quomo-
do id fers? vtrùm tamquam rem turpem fecerit, an tamquam vtilem rem ſibi & pro-
futuram omiſerit? Puto, nequam hominem exiſtimas: cui pœnâ, [84] non cui curatore
opus ſit. quod non accideret, niſi gratum eſſe, per ſe expetendum, honeſtumque eſſet.
Alia fortaſſe minùs dignitatem ſuam præferunt, & an ſint honeſta, interprete egent: hoc
expo-

D

CAP. XIIII. 76. LEGEM.] *Iuliam.*

77. NON SIBI.] *Id eſt, quæ non ſuâ cauſſâ nec conſcientia pudica fuit, ſed legi aut famæ.*

78. ÆQVO ET.] *Significat, non amore æqui honeſtique agrum & armenta coli: nec aliam rem, vt addit.*

79. CVIVS EXTRA.] *Quæ nempe fructum aliquem, præter ſe, habet ac donat. Vt, agrum, bouem colo, paſco: quare? ob ipſum? neutrum: ſed illam, ob ſegetem; hunc ob operas. Ergo extra ipſos, fructus eorum eſt.*

80. INIECTA.] *Ritu iuris veteris, in vindicando vel aſſerendo, manus iniectio erat. Tibullus:*

Et d[illegible]am meus eſt, iniiciamque manus.

Cicero alibi: Veritas ad ſe, iniectâ manu, vocat.

CAP. XV. 81. AMARE BENEF.] *Ariſtoteles de hoc affectu, toto cap.* VII. *libri* IX. *Ethic. ad Nicom. & cauſſas inquirit. Vide pulchra. Tetigit & Claudianus argutè:*

—— meritiſque ſuis obnoxia virtus,
Quos ſeruauit, amat.

82. LIBERIS.] *Ariſtoteles loco dicto, vult nos* affici erga beneficia, vt artifices erga opus; poëtas erga verſus.

CAP. XVI. 83. FIXVM EST.] *Siue magis,* eſto. *Mox etiam,* ſibiipſi vtilem: *non* inutilem.

84. NON CVRATORE.] *Homines nequam ſua diſperdunt, ideóque bonis interdicti curatorem accipiunt. At hic de aliâ nequitiâ, & quæ pœnam magis, quàm curam requirat.*

85. ANI-

expoſitum eſt, pulchriuſque, quàm vt ſplendor eius dubiè ac parùm luceat. Quid tam A
laudabile, quid tam æqualiter in omnium [85] animos receptum, quàm referre benè me-
XVII. ritis gratiam? Ad hoc, dic mihi, quæ cauſſa nos perducit? Lucrum? quod qui non
contemnit, ingratus eſt. Ambitio? & quæ iactatio eſt ſoluiſſe, quod debebas? Metus?
nullus ingrato. huic enim vni rei non poſuimus legem, tamquam ſatis natura cauiſſet.
Quomodo nulla lex amare parentes, indulgere liberis iubet: ſuperuacuum eſt enim, in
quod imus, impelli. quemadmodum nemo in amorem ſui cohortandus eſt, quem cùm
naſcitur trahit: ita ne ad hoc quidem, vt honeſta per ſe petat. Placet ſuapte naturâ: adeo-
que gratioſa virtus eſt, vt inſitum ſit etiam malis, probare meliora. Quis eſt, qui non be-
neficus videri velit? qui non inter ſcelera & iniurias opinionem bonitatis affectet? qui
non ipſis quæ impotentiſſimè fecit, ſpeciem aliquam induat recti? velit quoque & iis vi-
deri beneficium dediſſe, quos læſit? [86] Gratias itaque agi ſibi ab his, quos affixere, patiun-
tur: bonoſque ſe ac liberales fingunt, quia præſtare non poſſunt. Quod non facerent,
niſi illos honeſti & per ſe expetendi amor cogeret moribus ſuis opinionem contrariam B
quærere, & nequitiam abdere; cuius fructus concupiſcitur, ipſa verò odio pudoriq; eſt:
nec quiſquam tantum à naturali lege deſciuit, & hominem exuit, vt [87] animi cauſsâ ma-
lus ſit. Dic enim cuilibet ex iſtis, qui rapto viuunt, an ad illa quæ latrociniis & furtis con-
ſequuntur, malint ratione bonâ peruenire? Optabit ille, cui graſſari & [88] tranſeuntes
percutere quæſtus eſt, potiùs illa inuenire, quàm eripere. Neminem reperies, qui non
nequitiæ præmiis, ſine nequitiâ, frui malit. Maximum hoc habemus naturæ meritum,
quòd virtus in omnium animos lumen ſuum [89] præmittit: etiam qui non ſequuntur il-
XVIII. lam, vident. Vt ſcias, per ſe expetendam eſſe grati animi affectionem, per ſe fu-
gienda res eſt ingratum eſſe: quoniam nihil æquè concordiam humani generis diſſociat
ac diſtrahit, quàm hoc vitium. Nam quo alio tuti ſumus, quàm quòd mutuis iuuamur
officiis? hoc vno inſtructior vita, contraque incurſiones ſubitas munitior eſt, beneficio-
rum commercio. Fac nos ſingulos: quid ſumus? præda animalium & victimæ, ac viliſ-
ſimus & facillimus ſanguis. Quoniam ceteris animalibus in tutelam ſui ſatis virium C
eſt. Quæcumque vaga naſcuntur, & acturа vitam ſegregem, armata ſunt: hominem im-
becillitas cingit: non vnguium vis, non dentium, terribilem ceteris fecit: nudum & in-
firmum, ſocietas munit. Duas res dedit, quæ illum [90] obnoxium ceteris, validiſſimum
facerent, rationem & ſocietatem. Itaque qui par eſſe nulli poſſet, ſi diduceretur, rerum
potitur. Societas illi dominium omnium animalium dedit: ſocietas terris genitum, in
alienæ naturæ tranſmiſit imperium, & dominari etiam in mari iuſſit. Hæc morborum
impetus arcuit, ſenectuti adminicula proſpexit, ſolatia contra dolores dedit: hæc fortes
nos facit, quòd licet contra fortunam [91] aduocare. Hanc tolle: & vnitatem generis hu-
mani, quâ vita ſuſtinetur, ſcindes, tolletur autem, ſi efficies, vt ingratus animus non per
ſe vitandus ſit, ſed quia aliud illi timendum eſt. Quàm multi ſunt enim, quibus ingratis
eſſe

85. ANIMOS.] *Meus hac ſcribit*, in omnium ad omnes receptos. *Puta fuiſſe*, tam æqualiter ad omnes receptum. *Reliqua verba, ab haſitantiâ, recepta & geminata ſunt.*

CAP. XVII. 86. GRATIAS.] *Exemplum in Taciti Agricolâ, quem cùm Domitianus proconſulatu priuaſſet*: agi ſibi gratias paſſus eſt, nec erubuit beneficij inuidiâ.

87. ANIMI CAVSSA.] *Non audiendus Pincianus, qui* inani cauſsâ, *diuinat. Animi cauſsâ, Latinis valet, per iocum, per voluptatem, animi recreandi cauſsâ. Plautus*: Præterea aliquantum, animi cauſsâ, in deliciis diſperdidit. *Cæſar.* VII. *Gallic.* Quid Romanos in illis munitionibus, animine cauſsâ cottidie exerceri putatis?

88. TRANSEVNTES.] *Pro hac voce, mei libri* peruenire *habent. nihil eruo.*

89. PRÆMITTIT.] *Aliâs*, permittit: *nec male.* D

CAP. XVIII. 90. OBNOXIVM.] *Ab Eraſmi coniecturâ eſt, nam libris abeſt ferè illud,* ceteris. *Meus habet*: obnoxio validiſſimum, *& aliquot Gruteri.* Facto, ex obnoxio validiſſimum: *neque aliter fuit. Obnoxius, qui alteri quaſi ſubiectus, eius verens, & ab eo pendens. Talis per ſe homo: ſed duo illa, ex metuente fecerunt metuendum.*

91. ADVOCARE.] *Aduocare alios in auxilium, & ſolatium? an* Aduocare *metaphoricὸs dictum, ſtare & cauſſam agere? Ita de Clem.* I. *cap.* IX. Adeò nihil facilius potes, quàm contra Cæſarem aduocare? *Sed quid, inquies, ſocietas contra fortunam? vel quia rationibus & exemplis mutuò docemur; vel quia, vt dixi, auxilia ſiue ſolatia inuicem poſcimus, & impetramus.*

CAP.

A eſſe tutò licet? denique ingratum voco, quiſquis metu gratus eſt. Deos nemo ſa- XIX.
nus [92] timet. Furor eſt enim metuere ſalutaria: nec quiſquam amat, quos timet. Tu denique Epicure Deum inermem facis. omnia illi tela, omnem detraxiſti potentiam, & ne cuiquàm metuendus eſſet, proieciſti ipſum extra [93] metum. Hunc igitur ſeptum ingenti quodam & inexplicabili [94] muro, diuiſumque à contactu & à conſpectu mortalium, non habes quare verearis: nulla illi nec tribuendi, nec nocendi materia eſt. In medio [95] interuallo [96] huius & alterius cæli deſertus, ſine animali, ſine homine, ſine re, ruinas mundorum ſupra ſe circaque ſe cadentium euitat, non exaudiens vota, nec noſtri curioſus. Atqui hunc vis videri colere, non aliter quàm parentem: grato, vt opinor, animo: aut ſi non vis videri gratus, quia nullum habes illius beneficium, ſed te aromi & iſtæ [97] micæ tuæ fortè ac temere conglobauerunt, cur colis? Propter maieſtatem, inquis, eius eximiam, ſingularemque naturam. Vt concedam tibi: nempe hoc facis nullâ ſpe, nullo pretio inductus. Eſt ergo aliquid per ſe expetendum, cuius te ipſa dignitas ducit: id eſt
B honeſtum. Quid eſt autem honeſtius, quàm gratum eſſe? huius virtutis materia tam latè patet, quàm vita. Sed ineſt, inquit, huic bono etiam vtilitas aliqua. cui enim XX.
virtuti non ineſt? ſed id propter ſe expeti dicitur, quod quamuis habeat aliqua extra ſe commoda, ſepoſitis quoque illis ac remotis, placet. Prodeſt gratum eſſe: ero tamen gratus, etiam ſi noceat. Qui gratus eſt, quid ſequitur? vt hæc res illi alios amicos, alia beneficia conciliet? Quid ergo ſi quis ſibi offenſas concitaturus eſt? ſi quis intelligit, adeò per hoc ſe nihil conſecuturum, vt multa etiam ex repoſito acquiſitoque perdenda ſint: num libens in detrimenta deſcendet? Ingratus eſt, qui in referendâ gratiâ [98] ſecundùm datum videt, qui ſperat cùm reddit. Ingratum voco, qui ægro aſſidet, quia teſtamentum facturus eſt, cui de hereditate, aut de legato vacat cogitare. Faciat licet omnia, quæ facere bonus amicus & memor officij debet, ſi animo eius obuerſatur ſpes, [99] ſi captator eſt, & [100] hamum iacit: [101] vt aues, quæ laceratione corporum aluntur, laſſa morbo pecora, & caſura è proximo ſpeculantur, ita hic imminet morti, & circa cadauer volat.
C Gratus animus ipſâ virtute propoſiti ſui capitur. Vis ſcire hoc ita eſſe, nec illum vtili- XXI.
tate corrumpi? Duo ſunt genera grati hominis. dicitur gratus, qui aliquid pro eo quod acceperat, reddit. hic fortaſſe oſtentare ſe poteſt: habet quod iactet, quod proferat. dicitur gratus, qui bono animo accepit beneficium, bono debet. Hic intra conſcientiam cluſus eſt. quæ illi contingere poteſt vtilitas ex affectu latenti? Atqui hic, etiam ſi vltrà facere nihil poteſt, gratus eſt: amat, debet, referre gratiam cupit. Quidquid vltrà deſideras, non ipſi deeſt. Artifex eſt etiam, cui ad exercendam artem inſtrumenta non ſuppetunt: nec minùs canendi peritus, cuius vocem exaudiri fremitus obſtrepentium non ſinit. Volo referre gratiam. poſt hoc aliquid ſupereſt mihi, non vt gratus, ſed vt [102] ſolutus ſim. Sæpe enim & qui gratiam retulit, ingratus eſt: & qui non retulit, gratus. Nam vt

CAP. XIX. 92. TIMET.] *Epiſt.* CXXIII. Superſtitio error inſanus eſt. amandos timet; quos
D colit, violat.

93. METVM.] *Ita omnis ſcripta lectio. ex quo faciebam*, metam. *Extra limitem euum abieciſti, inquit, & extra mundi hoc ſpatium, vt nihil ei cum mundo eſſet. Lib.* VII. *infrà*: Alius diis obiicit neglegentiam noſtri, alius illos extra mundum ſuum proiicit. *Iterùm epiſt.* XC. Non de eâ philoſophia loquor, quę ciuem extra patriam poſuit, extra mundum deos. *Itaque benè pro ſententia hîc legit & edidit Muretus*, extra mundum: *ſed nos religioſè ſcripturam ſectati ſumus.*

94. MVRO.] *Vallo totius mundi.*

95. INTERVALLO.] *Quod ipſe Epicurus μεταχόσμιον, Cicero aliique* Intermundium *reddiderũt: nempe ſpatium inter mundos. Quintilianus, lib.* VII. *cap.* IV. Epicurus Deo humanam formam, locumque inter mundos dedi.

96. HVIVS ET ALTER.] *Imò plurium cælorum. quia infinitos ille Mundos conſtituebat.*

97. MICÆ.] *Ita vertit Atomos. ex quibus non corpus hoc ſolùm, ſed ipſa anima Epicuro. Vide epiſtolam eius ad Herodotum, in Laërtio.*

CAP. XX. 98. SECVNDVM DATVM.] *Alterum ſequensq́; donum.*

99. SI CAPTATOR.] *Aſſentior Grutero, particulam*, ſi, *delenti.*

100. HAMVM.] *Plinius*: Nónne vt regum, ita Cæſarum munera, illitos cibis hamos, opertos prædâ laqueos, æmulabantur? *Idem in Epiſtolis* Hamata munera, *eodem ſenſu.*

101. VT AVES.] *Vultures & corui. Appoſita imago, & eâdem vtitur epiſt.* XCV. Vultur eſt, cadauer exſpectat. *Vide.*

CAP. XXI. 102. SOLVTVS.] *Arguta hæc diſtinctio. animo grati ſumus, re ſoluimus.*

 103. VNA

vt omnium aliarum virtutum, ita huius, ad animum tota æſtimatio redit. hic ſi in officio eſt, quidquid defuit, fortuna peccat. Quomodo eſt diſertus etiam qui tacet, fortis etiam qui compreſſis manibus, vel & alligatis: quomodo gubernator etiam qui in ſicco eſt, quia conſummatæ ſcientiæ nihil deeſt, etiam ſi quid obſtat quò minùs ſe vtatur: ita gratus eſt, etiam qui vult tantùm, nec habet huius voluntatis ſuæ vllum alium, quàm ſe teſtem. Imò amplius adiiciam. eſt aliquando gratus, etiam qui ingratus videtur, quem mala interpres opinio in contrarium traducit. Hic quid aliud ſequitur, quàm ipſam conſcientiam? quæ etiam obruta delectat, quæ concioni ac famæ reclamat, & in ſe omnia reponit, & cùm ingentem ex alterâ parte turbam contrà ſentientium aſpexit, non numerat ſuffragia, ſed [103] vnâ ſententiâ vincit. Si verò bonam fidem perfidiæ ſuppliciis af- A
XXII. fici videt, non [104] deſcendit è faſtigio, ſed ſupra pœnam ſuam conſiſtit. Habeo, inquit, quod volui, quod petij. Non pænitet, nec pænitebit, nec vllâ iniquitate me eò fortuna perducet, vt hanc vocem [105] audiam, *Quid mihi volui? quid mihi nunc prodeſt bona voluntas?* Prodeſt & in equuleo, prodeſt & in igne. qui ſi ſingulis membris admoueatur, B & paullatim viuum corpus circumeat: licet ipſum [106] corpus plenum bonâ conſcientiâ ſtillet: placebit illi ignis, per quem bona fides collucebit. Nunc quoque illud argumentum, quamuis dictum iam, reducatur. Quid eſt quare grati velimus eſſe, cùm morimur? quare ſingulorum perpendamus officia? quare id agamus in omnem vitam noſtram memoriâ decurrente, ne cuius officij videamur obliti? Nihil iam ſupereſt, quò ſpes porrigatur. in illo tamen [107] cardine poſiti, abire è rebus humanis quàm gratiſſimi volumus. Eſt videlicet magna in ipſo opere merces rei, & ad alliciendas mentes hominum ingens honeſti potentia: cuius pulchritudo animos circumfundit, & delinitos admiratione luminis ac fulgoris ſui rapit. At multa hinc commoda oriuntur. Et tutior eſt vita melioribus, [108] amorque & [109] ſecundum bonorum iudicium, ætaſque [110] ſecurior, quam innocentia, quam grata mens proſequitur. Fuiſſet enim iniquiſſima rerum natura, ſi hoc tantum bonum miſerum, & anceps, & ſterile feciſſet. Sed illud intuere, an ad iſtam virtutem, quæ ſæpe tuto ac facili aditur, etiam per ſaxa, & rupes, & feris ac ſerpentibus ob- C
XXIII. ſeſſum iter, fueris iturus. Non ideò per ſe non eſt expetendum, cui aliquid extrà quoque emolumenti adhæret. ferè enim pulcherrima quæque, multis & aduenticiis comitata ſunt dotibus: ſed illas trahunt, ipſa præcedunt. Num dubium eſt, quin hoc humani generis domicilium, circuitus ſolis ac lunæ, vicibus ſuis [111] temperet? quin alterius calore alantur corpora, terræ relaxentur, immodici humores comprimantur, alligantis omnia hiemis triſtitiâ frangatur: alterius tepore efficaci & penetrabili tigetur [112] maturitas frugum? quin ad huius curſum [113] fecunditas humana reſpondeat? quin ille annum obſeruabilem fecerit circumactu ſuo; hæc menſem, minoribus ſe ſpatiis flectens? Vt tamen detrahas iſta, non erat ipſe ſol idoneum oculis ſpectaculum, dignuſque adorari, ſi tantùm præteriret? non erat digna ſuſpectu luna, etiam ſi otioſum ſidus tranſcurreret? Ipſe [114] mundus quoties per noctem ignes ſuos fudit, & tantum ſtellarum innume-
rabi-

103. VNA SENT.] *Suâ.*

104. DESCENDIT.] *Non ſubmittit ſe, nec deiicitur.*

CAP. XXII. 105. AVDIAM.] *Potiùs*, audiat: *nempe ipſa Fortuna.*

106. CORPVS] *Redundat.*

107. CARDINE.] *Vbi ſalus & vita vertitur. An magis alluſum ad agrorum cardines ſiue limites, quia ſequitur de* abeundo? *Ita eſſet, in extremo limite illo poſiti.*

108. AMORQVE.] *Hæc omnia, id eſt ſeptena circiter verba ordine, reddidi contextui ex meis libris: nec auſim hercules delere. Germana videntur & pura.*

109. SECVNDVM.] *Fauens, propitium: vt*, ſecunda fama.

110. SECVRIOR.] *Atqui iam præiuit*, tutior. *Dubito.* D

CAP. XXIII. 111. TEMPERET.] *De eâ temperie caloris humoriſq; , quam duo hæc aſtra concilient, & ſic generent ac producant; præter alios, Ariſtoteles* IV. *De generat. animal. cap. vlt.*

112. MATVRITAS.] *Nam tepido humore ſuo reſoluit & quaſi putrefacit: omitto, quòd creſcere faciat, & ad augmenti finem venire. Cicero de Nat. deor.* II. *Multaq;* ab eâ *(Lunâ)* manant & fluunt, quibus & animantes alantur, augeſcantque: & pubeſcant, maturitatemque aſſequantur, quæ oriuntur è terrâ.

113. FECVNDITAS HVM.] *Ad Lunares menſes partuum ratio reſpondet.*

114. MVNDVS.] *Cælum.*

115. TACITO

A rabilium refulſit, quem non inrenrum in ſe tenet? quis ſibi illa, rune cùm miratur, pro-
deſſe cogitat? Adſpice iſta [115] tacito ſupemè cælo labenria, quemadmodum velocitatem
ſuam ſub ſpecie ſtantis arque immoti operis abſcondanr. Quantum iſtâ nocte, quam ru
in numerum ac diſcrimen dierum obſeruas, agitur? quanra rerum turba ſub hoc ſilen-
tio euoluitur? quantam fatorum ſeriem certus [116] limes [117] adducit? Iſta quę tu non ali-
ter, quàm in decorem ſparſa conſideras, ſingula in opere ſunr. Nec enim eſt, quòd exiſti-
mes ſeprem ſola diſcurrere, cetera hærere. paucorum motus comprehendimus: innu-
merabiles verò, longiuſque à conſpectu noſtro ſeducti [118] dij, eunt, redeunrque. Er ex
his qui oculos noſtros patiuntur, plerique [119] obſcuro gradu pergunt, & per occultum
aguntur. Quid ergo? non caperis rantæ molis aſpectu, etiam ſi re non regat, non euſto-
diat, non fouear, generetque, ac ſpiritu ſuo riget? Quemadmodum hæc cùm XXIV.
primum vſum habeanr, & neceſſaria [120] vitaliaque ſinr, maieſtas tamen eorum totam
mentem occupat: ita omnis virtus, & in primis illa grati animi, multum quidem præ-
B ſtar, ſed non vult ob hoc diligi: amplius quiddam in ſe habet, nec ſatis ab eo intelligi-
tur, à quo inter vtilia numerarur. Gratus eſt, quia expedir? ergo & quanrum expedit.
Non recipit ſordidum virtus amatorem: [121] ſoluto ad illam ſinu veniendum eſt. Ingra-
tus hoc cogitat: *Volebam gratiam referre, ſed timeo impenſam, timeo periculum, vereor of-
fenſam: faciam potiùs, quod expedit.* Non poteſt eadem ratio & gratum facere, & in-
grarum. Vt diuerſa illorum opera, ita inrer ſe diuerſa propoſita ſunr. Ille ingratus
eſt, quamuis non oporteat, quia expedit: hic grarus eſt, quamuis non expediar, quia
oportet. Propoſirum eſt nobis [122] ſecundùm rerum naturam viuere, & deorum XXV.
exemplum ſequi: dij autem quodcumque faciunr, in eo nihil præter ipſam faciendi ra-
tionem ſequuntur. niſi fortè exiſtimas illos fructum operum ſuorum ex fumo extorum,
& turis odore percipere. Vide quanra quoridie moliantur, quanra diſtribuanr, quanris
terras fructibus impleant, quàm opportunis & in omnes oras ferentibus ventis maria
permoueanr, quantis imbribus repentè deiectis ſolum molliant, venaſque fontium aren-
C tes reinregrenr, & infuſo per occulta nurrimento renouenr. Omnia iſta ſine mercede, ſi-
ne vllo ad ipſos peruenienre commodo, faciunt. Hæc quoque noſtra ratio, ſi exemplari
ab ſuo non aberrar, ſeruer, ne ad res honeſtas conducta veniar. Pudear vllum venale eſſe
beneficium: graruitos habemus deos. Si deos, inquit, imitaris, da & ingratis be- XXVI.
neficia. Nam & ſceleratis ſol oritur, & piratis parenr maria. [123] Hoc loco interroganr,
an vir bonus daturus ſit beneficium ingrato, ſciens ingrarum eſſe? Permitte mihi aliquid
inrerloqui, ne interrogatione inſidioſâ capiamur. Duos ex conſtitutione Stoicâ accipe
ingratos. alter ingratus, quia [124] ſtultus eſt. Stultus, eriam malus eſt: qui malus eſt,
[125] nullo virio caret: ergo & ingrarus eſt. Sic omnes malos dicimus, inremperantes, aua-
ros, luxurioſos, malignos: non quia iſta omnia ſingulis magna & nota viria ſinr, ſed
quia eſſe poſſint: & ſunt, etiamſi larent. Alter eſt ingrarus, qui à vulgo dicitur, in hoc
vitium naturâ pronus & propenſus. Illi ingrato, qui ſic hac culpâ non caret, quomodò
nullâ

D 115. Tacito.] *At mei libri,* tanto ſupernè cœ-
tu. *puto verè. Magnus ibi cœtus in ſuperiore cælo
aſtrorum, & ſine numero numerus.*

116. Limes.] *Zodiacum dicit. per quem errantia ſidera feruntur: & ex eorum poſitu hac inferiora, ipſóſque homines, ingenia & mores formari, Chaldai cenſuerunt.*

117. Addvcit.] *Veteres,* educit.

118. Dii evnt.] *Stoicum eſt. qui ſidera faciebant Deos. Nos in Phyſiol. 11. Diſſ.* XIV.

119. Obscvro gradv.] *Quem obſeruatio nondum comprehendit. moueri videmus, quo modo aut lege, neſcimus.*

CAP. XXIV. 120. Vitaliaqve.] *Vitam dent, & ad tuendam eam faciant.*

121. Solvto.] *Aperto, ad dandum parato.*

CAP. XXV. 122. Secvndvm rer.] *Perpetuum dogma Stoicum,* τέλος εἶναι τὸ ὁμολογουμένως τῇ φύσει ζῆν: Finem eſſe, conuenienter naturę viuere. *Vide Manud.* 11. *Diſſert.* XIV.

CAP. XXVI. 123. Hoc loco.] *Differt reſpondere ad obiectiunculam, alia interſerit: ad illam autem, cap.* XXVIII.

124. Stvltvs.] *Opponunt Sapienti. & Stoicâ ſuâ linguâ omnem malum, & omne vulgus, ſic appellant. Conſentire cum hoc dogmate (vt multis aliis) Sophocles videtur:*

——— ἡ δὲ μωρία
Μάλιστ᾽ ἀδελφὴ τῆς πονηρίας ἔφυ:
——— verùm Amentia
Soror videtur maximè eſſe Malitiæ.

125. Nvllo vitio.] *Plutarchus De commun. notion. contra Stoicos, carpit* ὅτι πάντας ἐπίσης κα-

κούς,

nullâ caret, dabit beneficium vir bonus. nulli enim dare poterit, ſi tales homines ſub- A
mouerit. Huic ingrato, qui beneficiorum fraudator eſt, & in hanc partem procubuit
animo, non magis dabit beneficium, quàm decoctori pecuniam creder, aut depoſitum
committet ei, qui iam pluribus abnegauit. Timidus dicitur aliquis, quia ſtultus eſt: &
hoc quidem malos ſequitur, quos indiſcreta & vniuerſa vitia circumſtant. dicitur timi-
dus propriè, naturâ etiam ad inanes ſonos pauidus. Stultus omnia vitia habet, ſed non
in omnia naturâ pronus eſt. alius in auaritiam, alius in luxuriam, alius in petulantiam
XXVII. inclinantur. Itaque errant illi, qui interrogant Stoicos: Quid ergo? Achilles timi-
dus eſt? Quid ergo? Ariſtides, cui iuſtitia nomen dedit, iniuſtus eſt? Quid ergo? & Fa-
bius, qui cunctando reſtituit rem, temerarius eſt? Quid ergo? Decius mortem timet?
Mucius proditor eſt? Camillus deſertor? Non hoc dicimus, ſic omnia vitia eſſe in om-
nibus, quomodo in quibuſdam ſingula eminent: ſed malum ac ſtultum nullo vitio va-
care. nec audacem quidem timoris abſoluimus: ne prodigum quidem auaritiâ libera-
mus. Quomodo homo omnes ſenſus habet, nec ideò tamen omnes homines aciem ha- B
bent Lynceo ſimilem: ſic qui ſtultus eſt, non tam acria & concitata habet omnia, quàm
quidam quædam. Omnia in omnibus vitia ſunt: ſed non omnia in ſingulis exſtant.
Hunc natura ad auaritiam impellit: hic libidini, hic vino deditus eſt: aut ſi nondum
deditus, ita formatus, vt in hoc illum mores ſui ferant. Itaque vt ad propoſitum reuer-
tar, nemo non ingratus eſt, qui malus eſt: habet enim omnia nequitiæ ſemina: tamen
propriè ingratus appellatur, qui ad hoc vitium vergit. huic ergo beneficium non dabo.
Quomodo malè filiæ conſulit, qui illâ contumelioſo & ſæpè [126] repudiato collocauit:
quomodo malus paterſamilias habebitur, qui [127] negotiorum geſtorum damnato, pa-
trimonij ſui curam mandauerit: quomodo dementiſſimè teſtabitur, qui tutorem filio
reliquerit, pupillorum ſpoliatorem: ſic peſſimè beneficia dare dicetur, quicumque in-
XXVIII. gratos eligit, in quos perituta conferat. [128] Dij quoque, inquit, multa ingratis tri-
buunt. Sed illa bonis parauerant: contingunt autem etiam malis, quia ſeparari non
poſſunt. Satius eſt autem, prodeſſe etiam malis propter bonos, quàm bonis deeſſe pro- C
pter malos. Ita, quæ refers, diem, ſolem, hiemis æſtatiſque curſus, & media veris au-
tumnique temperamenta, imbres, & fontium hauſtus, ventorum ſtatos flatus, pro vni-
uerſis inuenerunt: excerpere ſingulos non potuerunt. Rex honores dignis dat, [129] con-
giarium & indignis: [130] Frumentum publicum tam fur quàm periurus & adulter acci-
piunt, &, ſine delectu morum, quiſquis [131] ciuis eſt. cùm aliquid eſt, quod tamquam
ciui, non tamquam bono datur, ex æquo boni ac mali ferunt. Deus quoque quædam
in vniuerſum humano generi dedit, à quibus excluditur nemo. nec enim poterat fieri,
vt ventus bonis viris ſecundus eſſet, contrarius malis: commune autem bonum erat
patere

νοῦς, καὶ ἀδίκους, καὶ ἀπίστους, καὶ ἄφρονας, τοὺς μὴ σοφοὺς ἀποφαίνονται: quòd omnes ex æquo malos, & iniuſtos, & infidos, & dementes ſtatuunt, qui non ſunt ſapientes. *Imò etiam τοὺς προκόπτοντας, ſiue* proficientes, *id eſt ſeipſos habent in eâdem claſſe. Nos plenè in Manud.* III. *Diſſ.* XX.

CAP. XXVII. 126. REPVDIATO.] *De viro, cui uxor repudium miſit. & ita Marcellus Ic^tum, aliique. Cauſſa autem repudij prait, quòd* contumelioſus, *& mala tractationis damnandus.*

127. NEGOT. GEST.] *Titulus in Digeſtis & Codice,* De negotiis geſtis. *Sunt, qui res liteſque alienas adminiſtrant: & in eos hac actia, ſi malâ curâ aut fide.*

CAP. XXVIII. 128. DII QVOQVE.] *Hac nunc ad obiectiunculam, ſuprà poſitam tantùm. Pulchra autem, ita me Deus, & philoſophica.*

129. CONGIARIVM.] *A congio, qua liquidarum menſura. Solent autem antiquitus dari in populum tat olei congij, aut vini. Inde nomen ductum longiùs, ad quaſuis, etiam pecunia, donationes: ſed maximè Principum, aut publicas.*

130. FRVMENTVM.] *Quod in vnâ vrbium, ſingulari inuenta, Roma dabatur è publico, in plebem tenuiorem. Scripſi affatim* 1. *Elector. & nuper in Admirandis.* D

131. CIVIS EST.] *Mei ita libri, & aptâ ſententiâ: quia extra ciues non dabatur. nemo admittebatur peregrinus. Tamen alij teſtantur in ſuis legi,* inciſus eſt. *Quod cum Grutera haud ſpernam: firmetque Plinius, in Panegyrico:* Omnes tamen antequam te viderent, recipi, incidi iuſſiſti, vt iam inde ab infantiâ parentem publicum, munere educationis, experirentur. *Appâret igitur inſcriptos, imò verà inciſas ſiue inſculptos in tabulis. Pincianus autem legi volebat,* quiſquis in cenſu eſt: *nec id malè. quia* recenſus *fieri ſolet (ita Suetanius appellat) & identidem purgari ea tabula, aliteque ſuffici.*

132. MI-

A patere commercium maris, & regnum humani generis relaxari. Nec poterat lex caſuris
imbribus dici, ne in malorum improborumque rura defluerent. Quædam in medio
ponuntur. Tam bonis quàm malis conduntur vrbes: monumenta ingeniorum, & ad
indignos peruentura, publicauit editio: medicina & ſceleratis opem [132] miniſtrat. Com-
poſitiones remediorum ſalutarium nemo ſuppreſſit, ne ſanarentur indigni. In his exige
cenſuram, & perſonarum æſtimationem, quæ ſeparatim tamquam digno dantur: non
in his, quæ promiſcuè turbam admittunt. Multum enim refert, vtrùm aliquem non ex-
cludas, an eligas. [133] Ius fori omnibus dicitur: pace etiam homicidæ fruuntur: ſua re-
petunt, etiam qui aliena rapuerunt. Percuſſores, & domi ferrum exercentes, murus ab
hoſte defendit: legum præſidio, qui plurimum in illas peccauerunt, proteguntur. Quæ-
dam non poterant certis contingere, niſi vniuerſis darentur. Non eſt itaque quod de iſtis
diſputes, ad quæ [134] publicè inuitati ſumus: illud quod iudicio meo ad aliquem perue-
nire debet, ei quem ingratū ſciam, non dabo. Ergo, inquit, nec conſilium deliberanti XXIX.
B dabis ingrato, nec aquam haurire permittes, nec viam erranti monſtrabis? an hæc qui-
dem facies, ſed nihil donabis? Diſtinguam iſtud: certè tentabo [135] diſtinguere. Benefi-
cium, eſt opera vtilis: ſed non omnis opera vtilis, beneficium eſt. Quædam enim tam
exigua ſunt, vt beneficij nomen non occupent. Duæ res coire debent quæ beneficium
efficiant. Primùm, rei magnitudo. quædam enim ſunt infra huius nominis menſuram.
Quis beneficium dixit, quadram panis, aut ſtipem æris abiecti, aut ignis accendendi fa-
ctam poteſtatem? & interdum iſta plus proſunt, quàm maxima: ſed tamen vilitas ſua
illis, etiam vbi tempore facta ſunt neceſſaria, detrahit pretium. Deinde quod potiſſi-
mum eſt, oportet accedat: vt eius cauſsâ faciam, ad quem volebam peruenire benefi-
cium: dignumque eum iudicem, & libens id tribuam, percipienſque ex munere meo
gaudium. quorum nihil eſt in iſtis, de quibus loquebamur. Non enim tamquam dignis
illa tribuimus, ſed negligenter tamquam parua: & non homini damus, ſed [136] huma-
nitati. Aliquando datūrum me etiam indignis quædam non negauerim, in ho- XXX.
C norem aliorum: ſicut in petendis honoribus quoſdam turpiſſimos nobilitas induſtriis,
ſed [137] nouis, prætulit. Non ſine ratione, ſacra eſt magnarum virtutum memoria: &
eſſe plures bonos iuuat, ſi gratia bonorum non cum ipſis cadat. [138] Ciceronem filium
[139] quæ res conſulem fecit, niſi pater? [140] Cinnam nuper quæ res ad conſulatum recepit
ex hoſtium caſtris? quæ [141] Sextum Pompeium, [142] alioſque Pompeios, niſi vnius viri
magni-

132. MINISTRAT.] *Mei & quidam alij,* monſtrat.

133. IVS FORI.] *Libri,* ius & fori*: & quibuſdam vox,* omnibus, *abeſt. Itaque Claudius Puteanus Senator acutè*: Ius & furi dicitur.

134. PVBLICE IVVIT.] *Vt ad Solem, æſtatem, imbres, fontes: & quæ alia beneficia Natura in publica*
D *& promiſcuo offert.*

CAP. XXIX. 135. DISTINGVERE.] *Poſſit abeſſe.*

136. HVMANITATI.] *Ex Ariſtotelis dicto hauſtum. qui culpatus, quòd improbo aliquid dediſſet,* Οὐ τῷ ἀνθρώπῳ φησὶν, ἀλλὰ τῷ ἀνθρωπίνῳ. *Ipſa verba Seneca reddidit: at Herodes Atticus apud Agellium, pulchrè immutauit, in re pari*: Demus, *inquit,* huic aliquid æris, cuicuimodi eſt, tamquam homines, non tamquam homini.

CAP. XXX. 137. NOVIS.] *Ita dicti Romanis, qui à ſe orirentur, quiq; lucem & imagines maiorum non haberent. Vna verba, qui in vetere famâ & notitiâ non eſſent.*

138. CICERONEM F.] *Quem deuicto ſtatim Antonio collegam in Cōſulatu Auguſtus cepit. Quid? Ciceroni defuncta hoc tribuens, an & ſic Antonio inſultans? Rem ipſam in Plutarcho habes, Appiano, Plinio libro* XXII. *cap.* VI. *& Dione, actis anni* DCCXXIV. *ex quo item diſcas, ſuffectum dumtaxat Conſulem fuiſſe, idq; in extremâ parte anni.*

139. QVÆ RES.] *Nam virtutes omnes aberant: ſtupor & vitia aderant. Seneca pater in Suaſoriâ vltimâ*: Homo qui nihil ex paterno ingenio habuit, præter vrbanitatem. *Scriptor vetus, apud Sidonium, lib.* VII. *epiſt.* XIV. Filium M. Ciceronis populus Romanus non agnoſcebat loquentem. *Prætereà ebrioſus ad ſummum: de quo Plinius, aliique.*

140. CINNAM.] *Qui & ipſe Cn. Pompeij, ex filiâ, nepos. Vide De Clem.* I. *cap.* IX. *Fuit verò iſte* Cn. Cornelius Cinna Magnus, *ordinarius Conſul anno vrbis* DCCLVIII.

141. SEXT. POMPEIVM.] *Quem igitur? illum notum ac famoſum, Cnei filium? vix opinor. deſignatus enim Conſul fuit, pace cum eo à Triumuiris factâ, anno* DCCXV*: ſed deſignatus tantùm, & bello mox coörto victus atque interfectus. Itaq; magis eſt intellegi* Sex. Pompeium Sex. F. *qui conſul fuit anno* DCCXVIII. *Quo nomine & alius item Conſul cum Sex. Apuleio, anno quo Auguſtus obiit,* DCCLXVII.

142. ALIOSQVE POMP.] *Non ſanè filios illius Magni,*

magnitudo? tanta quidem, vt ſatis altè omnes ſuos etiam ruina eius attolleret. Quid A
nuper [143] Fabium Perſicum, cuius oſculum [144] etiam impuri vitabant, ſacerdotem non in vno collegio fecit, niſi Verrucoſi, & Allobrogici, & illi trecenti, qui hoſtium incurſioni pro rep. vnam domum obiecerant? Hoc debemus virtutibus, vt non præſentes ſolùm illas, ſed etiam ablatas è conſpectu colamus. Quomodo illæ id egerunt, vt non in vnam ætatem prodeſſent, ſed beneficia ſua etiam poſt ipſas relinquerent: ita & nos non vnâ ætate grati ſumus. Hic magnos viros genuit, dignus eſt beneficiis, qualiſcumque eſt. dignos dedit. Hic egregiis maioribus ortus eſt: qualiſcumque eſt, ſub vmbrâ ſuorum lateat. Vt loca ſordida repercuſſu ſolis illuſtrantur, ita inertes maiorum ſuorum
XXXI. luce reſplendeant. [145] Excuſare hoc loco, mi Liberalis, deos volo. Interdum enim ſolemus dicere: Quid ſibi voluit prouidentia, quæ [146] Aridæum regno impoſuit? Illi putas hoc datum? patri eius datum eſt, & fratri. Quare [147] C. Cæſarem orbi terrarum præfecit, hominem humani ſanguinis auidiſſimum, quem non aliter fluere in conſpectu ſuo iubebat, quàm ſi ore excepturus eſſet? Quid? ergo tu illi hoc datum exiſtimas? patri B
eius [148] Germanico datum, datum [149] auo, [150] proauoque, & ante hos aliis non minùs claris viris, etiam ſi priuati pareſque aliis vitam exegerunt. [151] Quid tu, cùm Mamercum Scau[…]um Cos. faceres, ignorabas ancillarum ſuarum menſtruum ore illum hiante exceptare? Numquid enim ipſe diſſimulabat? numquid purus videri volebat? Referam dictum tibi eius in ſe, quod circumferri memini, & ipſo præſente laudari. Pollioni Aſinio iacenti, obſcæno verbo vſus, dixerat ſe facturum id quod pati malebat. & cùm Pollionis attractiorem vidiſſet frontem: *Quidquid*, inquit, *mali dixi, mihi & capiti meo.* Hoc dictum ſuum ipſe narrabat. Hominem tam palàm obſcænum, ad faſces, & ad tribunal admiſiſti? nempe dum veterem illum Scaurum, [152] ſenatus principem cogitas, indignè
XXXII fers ſobolem eius iacere. [153] Deos videre eſt, vt alios indulgentiùs tractent, propter paten-

Magni, ne erres: ſed gentis eiuſdem, ſi non familiæ. vt vnum è tam dictis, & Cn. Pompeium, *qui inter ſuffectos Conſules anno* DCCXXIII. *fragmentis Capitolinis. Sed & poſteà, ſub Tiberio alij. Nam* duæ aut tres fuère (*ipſe Paterculus dubitat*) Pompeiorum familiæ: *omnes tamen eius nominis prouecti, ob vnum illud nomen, vt hîc noſter.*

143. FABIVM PERS.] *Dixi aliquid ſuprà, lib.* II. *cap.* XXI. *Adde ad iſta, Iuuenalis verſus:*
Cur Allobrogicis, & magnâ gaudeat arâ,
Natus in Herculeo Fabius lare:
& quæ de mollitie eius deinde addit. Nam hunc tangit.

144. ETIAM IMPVRI.] *Satis audacter hæc & plura, è merâ coniecturâ, edidit Muretus. Scripti quidam*, etiam impediret viri vota boni. *Meorum vnus*, etiam impodici deuitabam. *ex quo faciebam*, etiam impudici deuitabant. *Quid ſi*, vt podicem, deuitabant? *vt diſcrimen inter fœdam fœtidamq́; illam partem non faciat, & os hoc ſpurcum? Poſſes ex alterâ ſcripturâ:* cuius oſculi, etiam impudici, virus vitabant. *Ipſi obſcæni & impudicitiam profeſſi, virus illud oris fugiebant.*

CAP. XXXI. 145. EXCVSARE.] *Etſi pleraque laudabilia & notanda in noſtro: tamen hic locus inter eximios, & ſapientia alta: vnà cum Cap. ſequenti.*

146. ARIDÆVM.] *Libri* exarchideum. *ſed habeamus pro vero editum: & fuit Aridæus frater Alexandri Magni, matre impari.*

147. C CÆSAREM.] *Caligulam. verè natum ad reliquias Romani ſanguinis hauriendas.*

148. GERMANICO.] *Magno ſimul & amabili viro: cui vitam & imperium, dij non dederunt, ne Romanis iterum darent.* C

149. AVO.] *Druſo Germanico, Tiberij fratri. quem Tacitus appellat*, breues & infauſtos populi Romani amores.

150. PROAVOQVE.] *Tib. Claudio, Liuiæ marito priori: qui tamen famâ aut factis non nimis illuſtris. Sed magis eſt, communiter* Proauum *intellegi, ſiue* Proauos (*& eo numero legi hîc mallem*) *Claudiæ gentis.*

151. QVID TV.] *Hæc directio ſermonis non ad ipſum Liberalem: ſed ad Prouidentiam eſt: cuius hæc opera. niſi aliquis*, Quid tum *legit, & mox*, faceret, *aliaq́; pariter mutat. Sed de ipſo homine, Tacitus breuiter* VI. *Annali:* Mamercus Scaurus, inſignis nobilitate & orandis cauſſis, vitâ probroſus. *Certè probroſus: ſed etiámne eloquens? Ita, & laudat iterùm ab eâ parte Tacitus* III. *Annal.* Scaurus oratorum eâ ætate vberrimus erat. *Seneca pater lib.* I. *Controu.* Scaurus non tantùm diſertiſſimus homo, ſed venuſtiſſimus. *Et ex profeſſo præfatione libri Decimi. At de* impuritate *eius, etiam Tertullianus commeminit, de Pallio: ipſe autem ſub Tiberio, etſi alio crimine, periit, &* familia Scaurorum in eo eſt exſtincta. *Suaſoria* II. D

152. SENATVS PRINCIPEM.] *De quo Cicero, Aſconius, alij.*

CAP. XXXII. 153. DEOS VIDERE EST.] *A Mureto commutation, contra omnes libros. in quibus conſenſu*, Deos veriſimile eſt. *Fortè:* Deos tueris? ſimile eſt vt. *Ita ſuprà*, Deos excuſare volo. *Vel lege:* Deos videre ſimiliter eſt.

154. IN

A parentes auoſque, alios propter futuram nepotum pronepotumque, ac longè ſequentium poſterorum indolem. Nota eſt enim illis operis ſui ſeries. omnium illis rerum per manus ſuas iturarum ſcientia [154] in aperto ſemper eſt: nobis ex abdito ſubit. & quæ repentina putamus, illis prouiſa veniunt ac familiaria. Sint hi reges, quia maiores eorum non fuerunt, [155] quia pro ſummo imperio habuerunt iuſtitiam, abſtinentiam, quia non remp. ſibi, ſed ſe reip. dicauerunt. Regnent hi, quia vir bonus [156] quidam proauus eorum fuit: qui animum ſupra fortunam geſſit, qui in diſſenſione ciuili, quoniam ita expediebat reip. vinci quàm vincere maluit. Referri illi gratia tam longo ſpatio non potuit. in illius reſpectum iſte populo præſideat: non quia ſcit aut poteſt, ſed quia alius pro eo meruit. Hic corpore deformis eſt, adſpectu fœdus, & ornamenta ſua [157] traducturus. iam me homines accuſabunt, cæcum & temerarium dicent, neſcientem quo loco, quæ ſummis ac excellentiſſimis debentur, ponam. At ego ſcio, alij me iſtud dare, alij olim debitum ſoluere. Vnde iſti norunt illum quemdam, gloriæ ſequentis fugaciſſi-
B mum, eo vultu ad pericula euntem, quo alij ex periculo redeunt? numquam bonum ſuum à publico diſtinguentem? Vbi, inquis, iſte, aut [158] quis eſt? apud me iſtæ expenſorum acceptorumque rationes [159] diſpunguntur. Ego quid cui debeam, ſcio. aliis poſt longam diem repono, aliis [160] in anteceſſum: ac prout occaſio, & reip. meæ facultas tulit. Ingrato ergo aliquando quædam, ſed non propter ipſum dabo. Quid ſi, XXXIII.
inquit, neſcis, vtrùm gratus ſit, an ingratus? exſpectabis donec ſcias, an dandi beneficij tempus non amittes? Exſpectare longum eſt. nam (vt Plato ait) difficilis humani animi coniectura eſt: non exſpectare, temerarium eſt. Huic reſpondebimus, numquam exſpectare nos certiſſimam rerum comprehenſionem: quoniam in arduo eſt veri exploratio: ſed eà ire, quà ducit veri ſimilitudo. Omne hac viâ procedit officium. ſic ſerimus, ſic nauigamus, ſic militamus, ſic vxores ducimus, ſic liberos tollimus: cùm omnium horum incertus ſit euentus. Ad ea accedimus, de quibus benè ſperandum eſſe credimus. Quis enim pollicetur ſerenti prouentum, nauiganti portum, militanti victoriam, marito
C pudicam vxorem, patri pios liberos? Sequimur [161] quà ratio, non quà veritas trahit. Exſpecta, vt niſi benè ceſſura non facias, & niſi compertâ veritate nihil moueris: relicto omni actu vita conſiſtit. Dum veriſimilia me in hoc aut in illud impellant, [162] [163] non verebor beneficium dare ei, quem veriſimile erit gratum eſſe. Multa, inquit, in- XXXIV.
teruenient, per quæ & malus pro bono ſurrepat, & bonus pro malo diſpliceat. fallaces enim ſunt rerum ſpecies, quibus credimus. Quis negat? ſed nihil aliud inuenio, per quod cogita-

154. IN APERTO.] *Ita ſanè. omnia tempora in præſenti.*

155. QVIA PRO.] *Cum Grutero,* qui. *& mox,* qui non temp.

156. QVIDAM.] *Liber meus addit*, quidam ante, *& ſequens ſtatim*, qui, *omittit. Legatur:* qui iam antè p.e. fuit, animum.

157. TRADVCTVRVS.] *Deriſui expoſiturus, in*
D *ore populi vilia facturus. Vt in Iuuenali:*

—— in quâ ſe traducebat Vlyſſes
Ancipitem.

Eodem:

Squallentes traducit auos. *ibi Scholiaſtes:* Dedecorat parentes ſuos. *Martialis:*

Ridens, multoque magis traduceris Afer.

A traductionibus per fora & theatra noxiorum: quod Polybius & Græci παραδειγματίζειν *dicunt*, oſtentui exponere.

158. QVIS EST?] *Veteres ſubdunt*, vnde vos ſcitis? *ſiue vt meus*, vnde nos ſcitis. *Quæ Muretus deleuit, aliorum aſſenſu, non meo. Ego immutatum:* aut quis eſt, vnde? neſcitis. apud me iſtæ. *Quæritis, vbi, quis, vnde (ſic ſolet de ignotis:) vos neſcitis, at mihi hæc liquent.*

159. DISPVNGVNTVR.] *Ære nummariâ verbum. &* Diſpungit, *qui per puncta rationum it, confert, pariatq.:* Expungit, *autem, qui paribus factis, nomina delet.*

160. IN ANTECESSVM.] *Mei*, in anteceſſum eſt, *voculâ adiectâ. Item à nummulariis & ſignificat, compendio ſermonis, antequam dies ceſſus ſit ſoluere: occupare, & anteuenire. Noſter cùm alibi, tum epiſt. VII. atque ibi ego. Mox fortè,* rei meæ.

CAP. XXXIII. 161. QVA RATIO.] *Quod ratione aſſerente & indicante futurum videtur: non quod liquidò futurum conſtet.*

162. NON VEREBOR.] *Nihil: præſertim in bonis. Menandri præceptum congruit:*

Ὅταν τι πράττῃς ὅσιον, ἀγαθὴν ἐλπίδα
πρόβαλλ' ἑαυτῷ, τοῦτο γινώσκων, ὅτι
τόλμῃ δικαίᾳ καὶ θεὸς συλλαμβάνει:
Vbi agere honeſti inſiſtis aut quidquam boni,
Propone ſpem menti bonam; certus Deum
Conatibus iuſtis tuis fore adiuuam.

163. NON VEREBOR.] *Scripti abeunt:* non verè beneficium dabo. *Vellem,* numero beneficium dabo: *id eſt, ſtatim, ſine aliâ morâ. Si diſplicet hoc Comicum;* non temerè b. dabo.

CAP.

cogitationem tegam. His veritas mihi veſtigiis ſequenda eſt: certiora non habeo. Hæc A
vt quàm diligentiſſimè æſtimem, operam dabo, nec citò illis aſſentiar. Sic enim in præ-
lio poteſt accidere, vt telum meum in commilitonem manus dirigat, aliquo errore de-
cepta; & hoſti, tamquam meo, parcam. ſed hoc & rarò accidet, & non vitio meo: cui
propoſitum eſt hoſtem ferire, ciuem defendere. Si ſciam ingratum eſſe, non dabo bene-
ficium. At obrepſit, at impoſuit. nulla hîc culpa tribuentis eſt: quia tamquam grato
dedi. Si promiſeris, inquit, te daturum beneficium, & poſteà ingratum eſſe ſcieris, da-
bis, an non? Si facis, ſciens peccas: das enim cui non debes. ſi negas, & hoc modo pec-
cas: quia non das ei, cui promiſiſti. [164] Secta veſtra hoc loco titubat, & illud ſuperbum
promiſſum, [165] numquam ſapientem facti ſui pænitere, nec vmquam emendare quod
fecerit, nec mutare conſilium. Non mutat ſapiens conſilium, omnibus his manentibus
quæ erant, cùm ſumeret. Ideò numquam illum pænitentia ſubit: quia nihil melius illo
tempore fieri potuit, quàm quod factum eſt: nihil melius conſtitui, quàm quod conſti-
tutum eſt. Ceterùm ad omnia cum exceptione veniet, ſi nihil inciderit quod impediat: B
ideò omnia illi ſuccedere dicimus, & nihil contra opinionem accidere, quia præſumit
animo, poſſe aliquid interuenire, quod deſtinata prohibeat. Imprudentium iſta fidu-
cia eſt, fortunam ſibi ſpondere: ſapiens vtramque partem eius cogitat. ſcit quantum li-
ceat errori, quàm incerta ſint humana, quàm multa conſiliis obſtent. ancipitem rerum
ac lubricam ſortem ſuſpenſus ſequitur, & conſiliis certis incertos euentus. Exceptio au-
XXXV. tem, ſine quâ nihil deſtinat, nihil aggreditur, & hîc illum tuetur. Promiſi be-
neficium, niſi ſi quid incidiſſet, quare non deberem dare. Quid enim, ſi quod illi polli-
citus ſum, patria [166] ſibi me dare iuſſerit? Si lex lata erit, ne id quiſquam faciat, quod
ego me amico meo facturum promiſeram? Promiſi tibi filiam [167] in matrimonium.
poſteà [168] peregrinus apparuiſti: non eſt mihi cum extraneo connubium. Eadem lex
me defendit, quæ vetat. Tunc fidem fallam, tunc inconſtantiæ crimen audiam, ſi
cùm omnia eadem ſint, quæ erant promittente me, non præſtitero promiſſum. alio-
quin quidquid mutatur, libertatem facit de integro conſulendi, & meam fidem liberat. C
Promiſi aduocationem: poſteà apparuit per illam cauſſam præiudicium in patrem
meum quæri. promiſi me peregrè vnà exiturum: ſed iter infeſtari latrociniis nunciatur.
[169] in rem præſentem venturus fui: ſed æger filius, ſed puerpera vxor tenet. Omnia eſ-
ſe debent eadem, quæ fuerunt cùm promitterem, vt promittentis fidem teneas. Quæ
autem maior fieri mutatio poteſt, quàm ſi te malum virum & ingratum comperi? quod
tamquam digno dabam, indigno negabo, & iraſcendi quoque cauſſam habebo dece-
XXXVI. ptus. Inſpiciam tamen, & quantum ſit de quo agitur: dabit mihi conſilium
promiſſæ rei modus. Si exiguum eſt, dabo: non quia dignus es, ſed quia promiſi. nec
tamquam munus dabo, ſed verba mea redimam, & [170] aurem mihi peruellam: damno
caſtigabo promittendi temeritatem. Ecce vt doleat, vt poſteà conſideratiùs loquaris:
quod

CAP. XXXIV. 164. SECTA VESTRA.] *Quis ſuppoſuit? nam ſcripti & editi*, Conſcientia, *non* Secta. *ex quo Mureto placebat*, Scientia: *alij*, Conſtitutio. *At verum erit*, Conſtantia. *nam de eâ agitur, & Stoico iſto dogmate, quòd Sapiens in decretis ſuis nihil mutet. Res claro eſt: & mox quoque Seneca purgat* inconſtantiæ crimen.

165. NVMQVAM SAP.] *Quod manat ex illo topice, μὴ δοξάσειν τὸν σοφὸν, τουτέστι ψεύδει μὴ συγκαταθήσεσθαι μηδενί*: Non opinaturum ſapientem, hoc eſt falſo nulli acceſſurum. *Itaque decreta eius omnia vera & firma ſunt: eóq; nec mutationi, nec pœnitentia ſubiecta. Vide Manud.* III. *Diſſert.* VIII.

CAP. XXXV. 166. SIBI ME.] *Scripti*, ſibi non. *Legendum*, nos.

167. IN MATRIMONIVM.] *Mirum in optimo meo legi*, in verum, *vel* nerum, *ambiguâ litterâ. Suſpicor*, nurum. *Nam parentes ita inter ſe (Plautus docebit) contrahebant. An*, in torum? D

168. PEREGRINVS.] *Et tu, & tuus filius. At coniugium, Romanis legibus, inter ciues tantùm eſt.*

169. IN REM PR.] *Coràm adfuturus ipſe. A Iuriſconſultis eſt. & noſter vſurpat ſæpius: aliaq; exempla Briſſonius* XIV. *De verb. ſign. dabit.*

CAP. XXXVI. 170. AVREM PERV.] *Id eſt, ipſe me admonebo: ad cautionem in poſterum adhortabor. Nam aurem vellere, commonefacientis eſt, & memoriam item excitantis. Plinius*: Eſt in aure imâ memoriæ locus, quam tangentes anteſtamur. *Virgilius*: Cynthius aurem Vellit, & admonuit. *Noſter iterùm, lib.* V. *infrà, cap.* VII. *& epiſt.* XCIV.

171. LIN-

A quod dicete ſolemus, [171] linguarium dabo. Si maius erit, non committam (quemadmodum Mecænas ait) vt [172] ſeſtertio centies obiurgandus ſim. Inter ſeſe enim vtrumque comparabo. Eſt aliquid, in eo quod promiſeris, petſeuerate: eſt rurſus multum in eo, ne indigno beneficium des. Hoc tamen quantum ſit, attendendum. ſi leue, conniueamus: ſi vetò magno mihi aut detrimento, aut ruboti fututum, malo ſemel excuſare, quare negauerim, quàm ſemper, quate dedetim. Totum, inquam, in eo eſt, [173] quanti promiſſi mei verba taxentur. Non tantùm quod temerè ptomiſi, retinebo, ſed quod non rectè dedi, tepetam. Demens eſt, qui fidem præſtat erroti.

Philippus Macedonum rex habebat militem manu fortem, cuius in multis expeditionibus vtilem expertus operam, ſubinde ex ptædâ aliquid illi virtutis cauſsâ donauerat, & hominem vænalis animæ crebris [174] auctoramentis accendebat. Hic naufragus in poſſeſſiones cuiuſdam Macedonis expulſus eſt. quod vt Macedoni illi nunciatum eſt, accucurrit, ſpiritum eius recollegit, in villam illum ſuam tranſtulit, lectulo XXXVII
B ſuo ceſſit, [175] affectum ſemianimemque recreauit, diebus triginta impensâ ſuâ curauit, refecit, viatico inſtruxit, ſubinde dicentem: *Gratiam tibi referam. videre tantùm mihi imperatorem meum contingat.* Narrauit Philippo naufragium ſuum, auxilium tacuit, & protinus petiit, vt ſibi ptædia cuiuſdam donaret. Ille quidam erat hoſpes eius, is ipſe, à quo receptus erat, à quo ſanatus. Multa interim teges, in bello præſertim, opertis oculis donant. non ſufficit homo iuſtus vnus tot atmatis cupiditatibus. non poteſt quiſquam eodem tempote & bonum vitum, & bonum ducem agete. Quomodo tot millia hominum inſatiabilia ſatiabuntut? quid habebunt, ſi ſuum quiſque habuetit? Hoc Philippus ſibi dixit, cùm illum induci in bona quæ petebat iuſſit. Expulſus bonis ſuis ille, non vt ruſticus iniutiam tacitus tulit, contentus quòd non & ipſe [176] donatus eſſet: ſed Philippo epiſtolam ſtrictam ac liberam ſetipſit: quâ acceptâ ita exatſit, vt ſtatim [177] Pauſaniæ mandatet, bona priori domino reſtituetet. cetetùm imptobiſſimo militi, ingratiſſimo hoſpiti, auidiſſimo naufrago, [178] ſtigmata inſcriberet, ingratum hoſpitem te-
C ſtantia. Dignus quidem fuit, cui non inſcriberentut illæ litteræ, ſed inſculperentut, qui hoſpitem ſuum, nudo & naufrago ſimilem, in id in quo iacuerat ipſe littus expulerat. Sed videbimus, quis modus pœnæ ſeruandus fuerit: aufetendum vtique fuit, quod ſummo ſcelete inuaſetat. Quis autem pœnâ eius moueretut, qui id commiſetat, proptet quod nemo [179] miſetari miſeros poſſet?

Dabit tibi Philippus quia ptomiſit, XXXVIII
etiam ſi non debet, etiam ſi iniutiam, etiam ſi ſcelus facturus eſt, etiam ſi vno facto præcluſutus eſt nauftagis litora? Non eſt leuitas, à cognito & damnato errore diſcedete: & ingenuè fatendum eſt: *Aliud putaui: deceptus ſum.* Hæc vetò ſuperbæ ſtultitiæ perſeuerantia eſt: *Quod ſemel dixi, qualecumque eſt, fixum ratumque ſit.* Non eſt turpe, cum re mu-

171. LINGVARIVM.] *Meus ſelectior liber,* linguari iuri. *An quid latet? au vulgata adhæremus, & cum Mureto explicamus, multam dependam*
D *& quaſi vectigal, pro linguâ temerè locutâ? Nam* Linguarium *ita appoſitè, vt* Vaſarium, Hordearium, Calceanum, Cerarium: *quod pro vaſis, hordeo, calceis, cerâ datur. Ipſis verbis ſententia ea affirmatur*, Damno caſtigabo: *&*, Verba mea redimam.

172. SESTERTIO CENTIES.] *Sic in Conſolatione ad Heluiam:* Quorum Pantomimæ ſeſtertio decies nubunt: *& in Tacito atque aliis, crebrò. Miror, omiſſam eam vocem in editione Romanâ. Arguè Mecænas, nolle ſe obiurgari tanto impendio, id eſt rebus ipſis non verbis. Reddat nobis* C CL. M. *Philipp.*

173. QVANTI PROMISSI.] *Id eſt, magna an parua promiſerim: qua ſumma & impendium è verbis meis ſurgat. Statim etiam*, qui fidem præſtat errori *eligendum, eum libris priſcis: & ſignificat non præſtandam fidem, vbi eſt error.*

CAP. XXXVII. 174. AVCTORAMENTIS.] *Donis, præmiis. Nos in* II. *Saturn.*

175. AFFECTVM.] *Mei libri* afflictum, ſemiuiuumque.

176. DONATVS.] *In ſeruitutem.*

177. PAVSANIÆ.] *An qui poſteà eum occidit?*

178. STIGMATA.] *Inuſtas fronti notas, de quibus affatim* II. *Elector.*

179. MISERARI MISEROS.] *Placet, & ſequentia illa ſtabilitunt:* Nónne omnibus miſeris aquâ & igni interdixerat? *Item:* Vno facto præcluſurus eſt naufragis litora. *Tamen ſcripti plerique*, miſereri miſericors: *quod ipſum haud improbum.*

re mutare conſilium. Age, ſi Philippus poſſeſſorem illum eorum litorum reliquiſſet, A quæ naufragio ceperat, nónne omnibus miſeris aquâ & igni interdixerat? Potius eſt, inquit, intra fines regni mei, te litteras iſtas [180] oculis inſcribendas, duriſſimâ fronte circumferre. oſtende quàm ſacra res ſit menſa hoſpitalis. præbe in facie tuâ legendum iſtud decretum, quo cauetur, ne miſeros tecto iuuare capitale ſit. Magis iſta conſtitu-
XXXIX. tio ſic erit rata, quàm ſi illam [181] in æs incidiſſem. Quare ergo, inquit, Zeno veſter, cùm quingentos denarios mutuos cuidam promiſiſſet, & illum parùm [182] idoneum comperiſſet, amicis ſuadentibus ne daret, perſeuerauit credere, quia promiſerat? Primùm alia condicio eſt in credito, alia in beneficio. Pecuniæ, etiam malæ creditæ, exactio eſt. & appellare debitorem ad diem poſſum, & ſi foro ceſſerit, [183] portionem feram. beneficium & totum perit, & ſtatim. Præterea hoc mali viri eſt, illud mali patrisfamiliæ. Deinde ne Zeno quidem, ſi maior fuiſſet ſumma, credere perſeueraſſet. Quingenti denarij ſunt. Illud quod dici ſolet, in morbo conſumat. [184] fuit tanti, non reuocare promiſſum ſuum. Ad cœnam quia promiſi, ibo, etiam ſi frigus erit: non B quidem, ſi niues cadent. Surgam ad ſponſalia, quia promiſi, quamuis non concoxerim: ſed non, ſi febricitauero. Sponſum [185] deſcendam, quia promiſi: ſed non ſi ſpondere [186] in incertum iubebis, ſi [187] fiſco obligabis. Subeſt, inquam, tacita exceptio, ſi potero, ſi debebo, ſi hæc ita erunt. Effice, vt idem ſtatus ſit, cùm exigitur, qui fuit cùm promitterem. deſtituere leuitas non erit, ſi aliquid interuenit noui. Quid miraris, cùm conditio promittentis mutata ſit, mutatum eſſe conſilium? eadem mihi omnia præſta: & idem ſum. Vadimonium promittimus, tamen deſeritur. Non in omnes da-
XL. tur actio. [188] deſerentem vis maior excuſat. Idem etiam illâ in quæſtione reſponſum exiſtima, an omnimodo referenda ſit gratia, & an beneficium vtique reddendum ſit. Animum præſtare gratum debeo: ceterùm aliquando me referre gratiam non patitur mea infelicitas, aliquando felicitas eius cui debeo. Quid enim regi, quid pauper diuiti reddam? vtique cùm quidam recipere beneficium, iniuriam iudicent, & beneficia ſubinde aliis beneficiis onerent. Quid amplius in horum perſonam poſſum, quàm velle? nec enim ideò beneficium nouum reiicere debeo, quia nondum prius reddidi. C [189] Accipiam tam libenter, quàm dabitur: & præbebo me amico meo exercendæ bonitatis ſuæ capacem materiam. Qui noua accipere non vult, acceptis offenditur. Non refero gratiam. quid ad rem? non eſt per me mora, ſi aut occaſio mihi deeſt, aut facultas. Ille præſtitit mihi. nempe cùm occaſionem haberet, cùm facultatem. Vtrùm bonus vir eſt, an malus? apud bonum virum, bonam cauſſam habeo: apud malum, non ago. Ne illud quidem exiſtimo faciendum, vt referre gratiam, etiam inuitis his quibus refertur, properemus, & inſtemus cedentibus. Non eſt referre gratiam, quod volens

CAP. XXXVIII. 180. OCVLIS.] *Quid? ipſis oculis inſcriptæ notæ? nec potuit, nec ſolet. In fronte dumtaxat, aut facie: id eſt ſupra, aut circa oculos. An fuit,* focùlis? *non quòd ipſis propriè foculis inſcriptæ, ſed ferro quod canduerat in illis. Talis dictio Columellæ:*

Deletura quoque eſt fronti data ſigna focorum.

An magis verum, ocius? *quod eſſet, ſtatim & ſub hoc meo adſpectu inſcribendas.*

181. IN ÆS.] *Quod in legibus receptum: & eò reſpicit.*

CAP. XXXIX. 182. IDONEVM.] *Pro eo qui ſufficiat, & ſit ſoluendo: quomodo & Icti.*

183. PORTIONEM.] *Et hodie ita ius: & olim actione Tributoriâ, aut quaſi Seruianâ, perſequebantur.*

184. FVIT TANTI.] *Pulchrè. quaſi dicat, vel hoc impendio emere debui promiſſi fidem.*

185. DESCENDAM.] *Quia in foro & ad tribunal publicæ illæ ſponſiones.* D

186. IN INCERTVM.] *Summâ non expreſſâ. quod cautiores meritò fugiunt.*

187. FISCO.] *Cuius graues leges, an priuilegia. &* cauſſa eius, niſi ſub bono Principe, numquam mala eſt, *ait Plinius.*

188. DESERENTEM.] *Legerim diſtinxerimque:* Non in omnes datur actio deſerentes; vis maior excuſat.

CAP. XL. 189. ACCIPIAM.] *Homeri olim conſilio:*

—— οὐ γὰρ καλὸν ἀνήνασθαι δόσιν ἐστί:

—— non etenim pulchrum ſit ſpernere dona.

190. RE-

A volens acceperis, nolenti reddere. Quidam, cùm aliquod illis miſſum eſt munuſculum, ſubinde aliud intempeſtiuè remittunt, & nihil ſe debere teſtantur. [190] Reiiciendi genus eſt, protinus aliud inuicem mittere, & munus munere expungere. Aliquando & non reddam beneficium cùm poſſim, quando plus mihi detracturus ero, quàm illi collaturus: ſi ille non erit ſenſurus vllam acceſſionem recepto eo, quo reddito, mihi multum abſceſſurum erit. Qui feſtinat vtique reddere, non habet animum grati hominis, ſed debitoris. Et breuiter dicam, qui nimis citò cupit ſoluere, inuitus debet: qui inuitus debet, ingratus eſt.

190. REIICIENDI GENVS EST.] *Mem*, Reiiciendi ſunt pignus. *Certò fuit*: reiiciendi ſumpti genus, *poſtremâ voce compendio ſcriptâ*.

L. ANNÆI SENECÆ

AD AEBVCIVM LIBERALEM

DE BENEFICIIS

LIBER QVINTVS.

ARGVMENTVM ET ORDO. B

ABSOLVTIS *duabus præcipuis partibus*, Quomodo dandum Beneficium, Quomodo accipiendum: *tranſire ſe dicit ad quedam non tam in ipsá materie, quàm ex ipsâ, & vicina ac connexa. Quæſtiunculas ſubſerit, primò iſtam: An turpe Beneficiis vinci? negat vinci poſſe, & parem ſemper eſſe, qui gratè meminit, qui cupit animo referre, ſi re non poteſt. Quæſtiuncula ſecunda: An aliquis ſibi beneficium donet? item negat, & in vtramque tamen partem argutatur. Tertia quæſtiuncula: An aliquis Ingratus Stoicè dici poßit? ait, & docet. Quarta, An non omnes ingrati ſint? minimè, etſi plurimos fatetur. Deinde ex adtextu, Quouſque, & an alius pro alio obligemur? vt filius pro patre, & talia. Diſtinctione reſpondet, & magis negat. Quinta Quæſtiuncula; An triſte beneficium, & inuito etiam dari poßit? poteſt. Vltima denique: An repeti Beneficium poßit?*

C

CAPVT PRIMVM.

IN prioribus libris videbar conſummaſſe propoſitum, cùm tractaſſem, quemadmodum dandum eſſet beneficium, & quemadmodum accipiendum. hi enim ſunr huius officij fines. Quidquid vltrà morot, non ſeruio materiæ, ſed indulgeo: quæ quò ducit, ſequendum eſt, non quò inuitat. Subinde enim naſcetur, quod laceſſat aliquâ dulcedine animum, magis non neceſſarium, quàm ſuperuacuum. Verùm quia [1] ita vis, perſeueremus, peractis quæ rem continebant, ſcrutari etiam ea quæ ſunt his connexa, verùm non cohærentia: quæ quiſquis diligenter inſpicit, nec facir operæ pretium, nec tamen perdit operam. Tibi autem [2] homini naturâ optimo, & ad beneficia propenſo, Liberalis Æbuci, nulla eorum laudatio ſatisfacit. Neminem vnquam vidi tam benignum, D etiam leuiſſimorum officiorum æſtimatorem. Iam boniras rua eouſque ptolapſa eſt, vt tibi dari putes beneficium, quod vlli darur. paratus es, ne quem beneficij pænitear, pro ingratis [3] dependere. Ipſe vſqueeò abes ab omni iactarione, vſqueeò ſtatim exonerare cupis quos obligas, vt quidquid in aliquem confers, velis videri [4] non præſtare, ſed reddere. Ideoque pleniùs ad te ſic data reuertuntur. nam ferè ſequuntur beneficia non repoſcentem: & vt [5] gloria fugientes magis ac magis ſequitur, ita fructus beneficiorum gratiùs reſponder illis, per quos etiam eſſe ingratis licet. Per te verò non eſt mora, quò minùs beneficia qui acceperunt, [6] vltrò repetant: nec recuſabis conferre alia, & [7] ſuppreſſis diſſimulatiſque plura ac maiora adiicere. Propoſitum optimi viri, & ingenris [8] animi eſt, tam diu ferre ingrarum, donec feceris gratum. Nec te iſta ratio decipiet. ſuccumbunt vitia virtutibus, ſi illa [9] non citò odiſſe properaueris.

Illud

A Illud vtique vnicè tibi placet, velut magnificè dictum : *Turpe eſt beneficiis vinci.* quod II.
an ſit verum, non immeritò quæri ſolet : longeque aliud eſt, quàm mente concipis. Nun-
quam enim in rerum honeſtarum certamine ſuperari, turpe eſt : dummodo arma non
proiicias, & victus quoque velis vincere. Non omnes ad bonum propoſitum eaſdem
afferunt vires, eaſdem facultates, eandem fortunam: quæ optimorum quoque conſilio-
rum, [10] dumtaxat exitus, temperat. [11] Voluntas ipſa rectum petens, laudanda eſt, etiam
ſi illam alius gradu velociori anteceſſit. non vt in certaminibus, ad ſpectaculum editis,
meliorem palma declarat : quamquam in illis quoque ſæpe deteriorem prætulit caſus.
Vbi de officio agitur, quod vterque à ſua parte eſſe quàm pleniſſimum cupit, ſi alter plus
potuit, & ad manum habuit materiam ſufficientem animo ſuo, ſi illi, quantum cona-
tus eſt, fortuna permiſit; alter autem voluntate par eſt, etiam ſi minora quàm accepit
reddidit, aut omnino non reddidit, ſed vult reddere, & toto in hoc intentus eſt animo:
hic non magis victus eſt, quàm qui in armis moritur. quem occidere faciliùs hoſtis po-
B tuit, quàm auertere. [12] Quod turpe exiſtimas, id accidere viro bono non poteſt, vt vin-
catur. numquã enim ſuccumbet, nũquam [13] renunciabit. ad vltimũ vſque diem vitæ ſta-
bit paratus, & in hac [14] ſtatione morietur: magna ſe accepiſſe pręſe ferens, paria voluiſſe.
[15] Lacedęmonij vetãt ſuos [16] pancratio aut ceſtu decernere, vbi inferiorẽ oſtendit victi III.
confeſſio. Curſor [17] metã prior contingit : velocitate alium, non animo, anteceſſit. Lucta-
tor [18] ter abiectus, perdidit palmã, nõ tradidit. Cùm inuictos eſſe Lacedæmonij ciues ſuos
magno

COMMENTARIVS.

CAP. I. 1. ITA VIS.] *Poëtarum more. nempe tu vis, & facis eum velle.*

C 2. HOMINI.] *Meus,* hominum: *& magis laudet.*

3. DEPENDERE.] *Pendet è prioribus. quia tibi inſcribis & imputas aliis benefacta, ſequitur vt gratus pro iis ſis, & ſoluas, id eſt dependas.*

4. NON PRÆSTARE.] *Non dare, ſed ſoluere iam pro accepto.*

5. GLORIA FVG.] *Liuius :* Adeò ſpreta in tempore gloria, interdum cumulatior redit. *Noſter in epiſt.* Gloria vmbra virtutis eſt, etiam inuitos comitabitur.

6. VLTRO REPETANT.] *Agant, qui ſunt rei.*

7. SVPPRESSIT.] *Meus,* ſuſpenſis. *haud malè, ſed tum quoque velim,* diſſimulatiſve, *diſiungen-*
D *do, non copulando.*

8. ANIMI.] *Idem liber,* cauſe. *quid lateat, neſcio. nam vulgata per quidem bona videtur.*

9. NON CITÒ.] *A Mureto eſt. nam editi hactenus* concitò odiſſe. *Et ſententiam haud improbam effecit; niſi quòd vocula* citò *redundat, nec aptè cum* properandi *verbo texetur. Alij quidam ſcripti,* quàm citò adiſſe : *alij,* odiſſe : *at meo vox ea nulla eſt, ſcribiturq́;* : quàm citò properaueris.

CAP. II. 10. DVMTAXAT.] *Ad ſequens verbum referes. nihil in conſilia ipſa poteſt, nec mutat quin bona, talia ſint : ſed tantum in euentus. Etſi vel ſic vox ſuſpecta. meus diuiſim ſcribebat,* dum taxat: *aliquo etiam ſenſu.*

11. VOLVNTAS.] *Adſidet hoc Apuleij :* Omnibus bonis in rebus conatus in laude, effectus in caſu eſt.

12. QVOD TVRPE.] *In meis,* Quod ipſe. *Et ita eſt. ad Liberalem refertur, de quo paullo antè :* longè aliud eſt, quàm mente concipis. *In eo igitur erras, inquit, quòd exiſtimas virum bonum beneficiis vinci.*

13. RENVNCIABIT.] *Conditioni huic, aut amico certamini.*

14. STATIONE.] *A militiâ. in qua nefas ſtationem & excubias deſerere.*

CAP. III. 15. LACEDÆMONII.] *Ex decreto ſiue rhetrâ Lycurgi. An ea obtinuit Romanorum hoc tempore? vix videtur, ex Propertio, & Philoſtrato: at tu vide Turnebum* XXVII. *Aduerſ. cap.* VIII. *Petrum Fabrum lib.* I. *Agoniſtic. cap.* XII. *&* IX.

16. PANCRATIO.] *Pugilatus eſt, & gloſſis antiquis,* παγκρατιαστὴς, pugil, pugillator : *ſed cum diſcrimine à Ceſtu. Quod & Seneca hic innuit, & ſeorſim ponit : itemq́; Propertius :*

Et patitur duro vulnera pancratio:
Nunc ligat ad ceſtum gaudentia brachia loris.

Pancratiaſtes igitur eſt, qui nudis manibus pugnisq́; nexus miſcet, ſed & pedibus ac toto corpore certat. Inde nomen Græcis, quòd viribus & omni robore aduocato : ſicut & eoſdem παμμάχους *vocant. Imò & Lucta huic certamini mixta. At Ceſtus, ſimpliciùs, etſi grauiùs, pugnat. Nam is manus obarmat (ſunt enim Ceſtus ſegmenta lorea, grauia, bullis ſiue nodis è ferro, ære, plumbo interſtincta) & pondere illo caput, genas, collum aduerſarij aut pectus quatit.*

17. METAM.] *Pleraque ſcripta lectio* Cretam: *& ita vocabant. vide epiſt.* CVIII.

18. TER ABIECTVS.] *Suidas, in verbo* τριαχθῆναι.

 19. Vox

magno æſtimarent, ab his certaminibus remouerunt, in quibus victorem facit non iu- A
dex, non per ſe ipſe exitus, ſed [19] vox cedentis, & [20] tradere iubentis. Hoc quod illi in
ciuibus ſuis cuſtodiunt, virtus ac bona voluntas omnibus præſtat, ne vnquam vincan-
tur: quoniam quidem etiam [21] inter ſuperantia animus inuictus eſt. Ideò nemo trecen-
tos Fabios victos dicit, ſed occiſos. Et Regulus captus eſt à Pœnis, non victus: & quiſ-
quis alius ſæuientis fotrunæ vi ac pondere oppreſſus, non ſubmittit animum. In bene-
ficiis idem eſt. plura aliquis accepit, maiora, frequentiora: non tamen victus eſt. Bene-
ficia fortaſſe beneficiis victa ſunt, ſi inter ſe data & accepta computes: ſi dantem & ac-
cipientem comparaueris, quorum animi & per ſe æſtimandi ſunt, penes neutrum erit
palma. Solet enim fieri, vt etiam cùm alter multis vulneribus confoſſus eſt, alter leuiter
IV. quidem ſaucius, pares exiſſe dicantur, quamuis alter videatur inferior. Ergo nemo
vinci poteſt beneficiis: ſi ſcit debere, ſi vult referre, [22] ſi quod rebus non poteſt, animo
æquat. Hic, quàm diu in hoc permanet, quàm diu tenet voluntatem, gratum animum
ſignis [23] approbat: quid intereſt, ab vtrâ parte munuſcula plura numerentur? Tu mul- B
ta dare potes: at ego tantum accipere poſſum. tecum ſtat fortuna: mecum bona volun-
tas. tamen tam par tibi ſum, quàm multis atmatiſſimis nudi, aut leuiter atmati. Nemo
itaque beneficiis vincitur: quia tam gratus eſt quiſque, quàm voluit. Nam ſi turpe eſt
beneficiis vinci, non oportet à præpotentibus viris accipere beneficium, quibus gtatiam
referre non poſſis. A principibus dico, à regibus: quos eo loco fortuna poſuit, ex quo
largiri multa poſſent, pauca admodum & imparia datis recepturi. Reges & principes
dixi, quibus tamen poteſt opera nauari, & quorum illa excellens potentia per animo-
rum [24] conſenſum miniſteriumque conſtat. Sunt quidam extra omnem ſubducti cupi-
ditatem, qui vix vllis humanis deſideriis continguntur: quibus nihil poteſt præſtare ip-
ſa fortuna. Neceſſe eſt à Socrate beneficio vincar: neceſſe eſt à Diogene, qui per medias
Macedonum gazas nudus inceſſit, calcatis regiis opibus. [25] Nónne ille tunc meritò &
ſibi & ceteris, quibus ad diſpiciendam veritatem non erat offuſa caligo, ſupra eum emi-
nere viſus eſt, infra quem omnia iacebant? Multo potentior, multo locupletior fuit, C
omnia tunc poſſidente Alexandro. plus enim erat, quod hic nollet accipere, quàm
V. quod ille poſſet dare. Non eſt turpe, ab his vinci. neque enim minùs fortis ſum,
ſi cum inuulnerabili me hoſte committis: nec ideò ignis minùs vrere poteſt, ſi in ma-
teriam incidit inuiolabilem flammis: nec ideò ferrum ſecandi vim perdidit, ſi non re-
cipiens ictum lapis ſolidus, inuictæque aduerſus dura naturæ, diuidendus eſt. Idem ti-
bi de homine grato reſpondeo. Non turpiter vincitur beneficiis, ſi ab his obligatus eſt,
ad quos aut fortunæ magnitudo, aut eximia [26] virtus aditum redituris ad ſe beneficiis
clauſit. A parentibus ferè vincimur. nam tam diu illos [27] odio habemus, quàm diu
graues

19. VOX CEDENTIS.] *Diſertè de Voce. & Plutarchus hoc voluit, cùm in iſtâ re cauſſam reddit prohibitionis eius Lycurgi (in Laconicis) ὅπως μηδεὶς αὐτῶν ἐν τοῖς πόνοις ἀπαυδᾶν ἐθίζηται*: nequis aſſueſceret in laboribus deſpondere animum & voce id fateri.

20. TRADERE.] *Manu porrectâ id ſignificantis. nam ea confeſſionis, & prælationis illius nota. Plutarchus in Lycurgo*: ea ſola certaminum permiſiſſe ciuibus, ἐν οἷς χεὶρ οὐκ ἀνατείνεται: in quibus manus non protenditur. *ad hanc nempe confeſſionem. Prouerbium innotuit,* Manum dare.

21. INTER SVPERAN.] *Ex iſtis Pincianus argutè faciebat*: in ter ſuperatis, *quia de Luctatore ter abiectâ præiuit. Sed Senecæ verba nunc de Spartano toto instituta, non de Luctâ ſunt. Meus liber*, intus ſuperantiam. *Certum mihi reſcribere*: intus ſuperati animus. *hoc ſenſu, Hominis etiam ſuperati animus, intus inuictus eſt.*

CAP. IV. 22. SI QVOD.] *Meus*, quidem. *Lego*, Si quem, *molliare ſenſu.*

23. APPROBAT.] *Ex eodem mea*, approbandi. *Signis, id eſt rebus externis: atque omnino ſic legendum.* D

24. CONSENSVM.] *Politicum dictum. Liuius* II. Vires imperij in conſenſu obedientium ſunt.

25. NÓNNE ILLE.] *Scripti*, O nè. *quod planè verum eſt, exclamandi particulâ, & alterâ affirmandi. Meus*, Omne *refert.*

CAP. V. 26. VIRTVS.] *Vt de Socrate & Diogene dictum.*

27. ODIO.] *Ea vox abeſt à ſcriptis libris. nec mirari conuenit, ſed fortiter relegare. Deprauat ſententiam. quæ germana eſt, Parentes tamdiu in vitâ habemus, atque iis fruimur; quamdiu in adoleſcentiâ eos ferè grauamur. Vbi firmior ætas firmius iudicium dedit; tunc abeunt, & moriuntur. Itaque grati*
non

A graues iudicamus, & quàm diu beneficia illorum non intelligimus. Cùm iam ætas aliquid prudentiæ collegit, & apparere cœpit, propter illa ipſa eos amari à nobis debere, propter quæ non amabantur, admonitiones, ſeueritatem, & inconſultæ adoleſcentię diligentem cuſtodiam, rapiuntur [28] nobis. Paucos vſque ad verum fructum à liberis percipiendum perduxit ætas: ceteri liberos [29] onere ſenſerunt. Non eſt tamen turpe, vinci beneficiis à parente. quidni non ſit turpe, cùm à nullo turpe ſit? Quibuſdam enim & pares, & impares ſumus. pares animo, quem ſolum illi exigunt, quem nos ſolum promittimus: impares fortunâ, quæ ſi cui obſtitit quò minùs referret gratiam, non ideò illi tamquam victo erubeſcendum eſt. Non eſt turpe, non conſequi, dummodò ſequaris. Sæpe neceſſe eſt, antè alia beneficia petamus, quàm priora reddidimus. Nec ideò non petimus, aut turpiter petimus, quia non reddituri debebimus: quia non per nos erit mora, quò minùs gratiſſimi ſimus. Sed interueniet aliquid extrinſecus, quod prohibeat. nos tamen nec vincemur animo, nec turpiter his rebus ſuperabimur, quæ non ſunt in
B noſtrâ poteſtate.

Alexander Macedonum rex gloriari ſolebat, à nullo ſe beneficiis victum. VI.
Non eſt quod nimius animi Macedonas, & Græcos, & Caras, & Perſas, & nationes diſtrictas [10] ſine exercitu ſuſpiciat: ne hoc ſibi præſtitiſſe regnum, à Thraciæ angulo porrectum vſque ad litus incogniti maris, iudicet. Eâdem re gloriari Socrates potuit, eâdem Diogenes, à quo victus eſt. Quid ni victus ſit illo die, quo homo ſupra menſuram humanæ ſuperbiæ tumens, vidit aliquem, cui nec dare quidquam poſſet, nec eripere? [11] Archelaus rex Socratem rogauit, vt ad ſe veniret. dixiſſe Socrates traditur, *Nolle ſe ad eum venire, à quo acciperet beneficia, cùm reddere illi paria non poſſet.* Primùm, in ipſius poteſtate erat, non accipere: deinde ipſe dare beneficium prior incipiebat. Veniebat enim rogatus, & id dabat, quod vtique ille non erat Socrati redditurus. [12] Etiamnum Archelaus daturus erat aurum & argentum, recepturus contemptum auri & argenti. Non poterat ergo Archelao referre Socrates gratiam? & quid tantum erat accepturus, quantum dabat, ſi oſtendiſſet hominem vitę ac mortis peritum, vtriuſ-
C que [13] fines tenentem? Si regem, in luce mediâ errantem, ad rerum naturam admiſiſſet, vſqueeò eius ignarum, vt quo die ſolis defectio fuit, regiam cluderet, & filium (quod in luctu ac rebus aduerſis [14] moris eſt) tondêret? Quantum fuiſſet beneficium, ſi timentem è latebris ſuis extraxiſſet, & bonum animum habere iuſſiſſet, dicens: Non eſt iſta ſolis defectio, ſed duorum ſiderum coitus, cum luna humiliore currens viâ, infra ipſum ſolem, orbem ſuum poſuit, & illum obiectu ſui abſcondit: quæ modò partes eius exiguas, ſi in tranſcurſu ſtrinxit, obducit; modò plus tegit, ſi maiorem partem ſui obiecit; modò excludit totius adſpectum, ſi recto libramento inter ſolem terraſque media ſucceſſit? Sed iam iſta ſidera huc & illò diducet velocitas ſua. iam recipient diem terræ, & hic ibit ordo per ſæcula: quæ diſpoſitos ac prædictos dies habent, quibus ſol intercurſu lunæ vetetur omnes radios effundere. Paullùm exſpecta. iam emerget, iam iſtam velut nubem relinquet, iam exſolutus impedimentis, lucem ſuam liberè mittet. Socrates parem gratiam Archelao referre non poſſet, ſi illum docuiſſet regnare? parùm ſcilicet ma-
D gnum beneficium à Socrate accipiebat, ſi vllum [15] dare potuiſſet Socrati? Quare ergo hoc

non ſumus, quia cùm poſſumus, non intelligimus; cùm hoc, & volumus, ſerum eſt, & iam fuerunt.

28. NOBIS.] *Meus*, à nobis.

29. ONERE.] *Non beneficio. Educandi, monendi, dirigendi labores habuêre: fructum, niſi in tacitâ ſpe & gaudio vix vllum.*

CAP. VI. 30. SINE EXERCITV.] *An hoc vult, ligatas obnoxiaſq; fuiſſe, etiam ſine exercitu, ſolo metu & viri gloriâ attonitas? An placebit reſcribi*, ſuo exercitu?

31. ARCHELAVS.] *Macedonum rex fuit, qui in venatione ex vulnere fortuito obiit, ipſo anno quo Socrates. Diodorus lib.* XIV. *De ipſâ re, breuiter Diogenes:* Aſpernatus eſt magno animo Archelaum Macedonem, Scopam Cranonium, & Eurylochum Lariſſæum, cùm nec pecunias ab iis miſſas accepit, nec ipſe ad eos ire voluit.

32. ETIAMNVM.] *Ea vocula interrogatione efferenda eſt*: Etiamnum? Archelaus *&c: Valet, Eſtne amplius? Addône etiam?*

33. FINES.] *Quatenus, & quomodo, viuere ac mori oporteret.*

34. MORIS EST.] *Græcis quidem. nam Romanis contrà.*

35. DARE.] *Id eſt, ipſum illud beneficium erat capere, tanto viro dare.*

hoc Socrates dixit? Vt facetus, & cuius per figuras ſermo procedere ſolitus erat, deriſor A omnium, maximè potentium, maluit illi [36] vafrè negare, quàm contumaciter ac ſuperbè. Dixit ſe nolle beneficia ab eo accipere, cui non poſſet paria reddere. Timuit fortaſſe, ne cogeretur accipere quæ nollet: timuit, ne quid indignum Socrate acciperet. Dicet aliquis: Negaret, ſi nollet. Sed inſtigaſſet in ſe regem inſolentem, & omnia ſua magno æſtimari volentem. Nihil ad rem pertinet, vtrùm dare aliquid regi nolis, an accipere à rege: in æquo vtramque ponit repulſam. & ſuperbo faſtidiri acerbius eſt, quàm non timeri. Vis ſcire, quid verè noluerit? Noluit ire ad voluntariam [37] ſeruitutem is, cu-

VII. ius [38] libertatem ciuitas libera ferre non potuit. Satis (vt exiſtimo) hanc partem tractauimus, an turpe eſſet beneficiis vinci: quod qui quærit, ſcit non ſolere homines ſibiipſis beneficium dare. manifeſtum enim fuiſſet, non eſſe turpe à ſeipſo vinci. Atqui apud Stoicos quoſdam & de hoc ambigitur, an poſſit aliquis ſibi beneficium dare? an debeat referre ſibi gratiam? quod vt videretur quærendũ, illa fecerunt. Solemus dicere, *Gratias mihi ago*, &, *De nullo queri poſſum alio, quàm de me*: *Ego mihi iraſcor*, &, *Ego à me* B *pœnas exigam*. &, *Odi me*. multa præterea huiuſmodi, per quæ vnuſquiſque de ſe, tamquam de altero loquitur. Si nocere, inquit, mihi poſſum: quare non & beneficia mihi dare poſſum? Præterea quæ ſi in alium contuliſſem, beneficia vocarentur: quare ſi in me contuli, non ſint? Quod ſi ab altero accepiſſem, deberem: quare ſi mihi ipſe dedi, non debeam? Quare ſim aduerſus me ingratus, quod non minùs turpe eſt, quàm in ſe ſordidum eſſe, & in ſe durum ac ſæuum, & ſui negligentem? Tam alieni corporis leno malè audit, quàm ſui. Nempe reprehenditur aſſentator, & aliena ſubſequens verba, paratus ad falſa laudator: non minùs placens ſibi, & ſe ſuſpiciens, &, vt ita dicam, aſſentator ſuus. Vitia non tantùm cùm foris peccant, inuiſa ſunt, ſed cùm in ſe retorquentur. Quem magis admiraberis, quàm qui imperat ſibi, quàm qui ſe habet in poteſtate? Gentes facilius eſt barbaras, impatienteſque alieni arbitrij, regere, quàm animum ſuum continere, & [39] tradere ſibi. Plato, inquit, agit Socrati gratias, quòd ab illo didicit: quare Socrates non agat, quòd ipſe ſe docuit? M. Cato ait: *Quod tibi* [40] *deeſt*, [41] *à teipſo mutuare*. C quare donare mihi non poſſum, ſi commodare poſſum? Innumerabilia ſunt, in quibus conſuetudo nos [42] diuidit. Dicere ſolemus: *Sine tu, loquar mecum*: &, *Ego mihi aurem peruellam*. Quæ ſi vera ſunt, quemadmodum aliquis ſibi iraſci debet, ſic & gratias agere: quomodo obiurgare ſe, ſic & laudare: quomodo damno ſibi eſſe, ſic & lucro poteſt. Iniuria & beneficium, contraria ſunt. ſi de aliquo dicimus, *Iniuriam ſibi fecit*: po-

VIII. terimus dicere, *Beneficium ſibi dedit*. [43] Nemo ſibi debet. naturâ prius eſt, vt quis debeat, deinde vt gratiam referat. debitor non eſt ſine creditore, non magis quàm maritus ſine vxore, aut ſine filio pater. Aliquis dare debet, vt aliquis accipiat: non eſt dare, nec recipere, in dexteram manum de ſiniſtrâ transferre. Quomodo nemo ſe portat, quamuis corpus ſuum moueat & transferat: quomodo nemo, quamuis pro ſe dixerit, [44] affuiſſe ſibi dicitur, nec ſtatuam ſibi tamquam [45] patrono ponit: quomodo ſi æger cùm curâ ſuâ conualuit, mercedem à ſe non exigit: ſic in omni negotio, etiam cùm [46] ali- D

36. VAFRE.] *Cur non cum libris*, naſutè?

37. SERVITVTEM.] *Noti Sophoclei verſus*:
Ὅστις δὲ πρὸς τύραννον ἐμπορεύεται,
Κείνου ’στὶ δοῦλος, κἂν ἐλεύθερος μόλῃ:
Ad regias qui conferet domos gradum,
Fit ſeruus iſtic, liber etſi acceſſerat.

38. LIBERTATEM.] *In monendo, & corripiendo. Atque eam veram cauſſam odij, & ex eo mortis, produnt.*

CAP. VII. 39. TRADERE SIBI.] *Vt ſit ſuæ poteſtatis. non ſeruiat affectibus, aut corpori ancilletur.*

40. DEEST.] *Meus*, deerit.

41. A TEIPSO.] *Opinor acutè dici, Para à te ipſo patientiam. careas, nec appetas.*

42. DIVIDIT.] *Ex vno duos facit.*

CAP. VIII. 43. NEMO SIBI.] *Caput hic nouum feci. nam res tota alia, & orditur iam refutare. Abruptè ſatis, fateor; ſi tamen hæc plena.*

44. AFFVISSE.] *Patrocinio vel aduocatione iuuiſſe. Fori verbum eſt. Ouidius*:
Munera det diues, ius qui profitebitur, adſit.

45. PATRONO.] *Quod liberti, aut clientes (ad iſtos hic ſpectat) ſollenniter ſolent: & baſes cum eiuſmodi titulis multæ exſtant.*

A [46] aliquis probè fecerit, non tamen debebit referre gratiam ſibi, quia non habebit, [47] cui
referat. Vt concedam aliquem dare ſibi beneficium: dum dat, & recipit. vt concedam
aliquem à ſe accipere beneficium, dum accipit, reddit. Domi (quod aiunt) [48] verſura fit,
& velut [49] luſorium nomen ſtatim tranſit. Neque enim alius dat quàm qui accipit, ſed
vnus atque idem. Hoc verbum DEBERE, non habet niſi inter duos locum: quomo-
do ergo in vno conſiſtit, qui ſe obligando liberat? Vt in orbe ac pilâ nihil eſt imum, ni-
hil ſummum, nihil extremum, nihil primum, [50] quia motu ordo mutatur, & quæ ſeque-
bantur præcedunt, & quæ occidebant oriuntur, omnia quomodocumque ierint, in idem
reuertuntur: ita in homine exiſtima fieri. cùm illum in multa mutaueris, vnus eſt. Ce-
cîdit ſe: iniuriarum cum quo agat, non habet. alligauit & clauſit: de vi non tenetur.
beneficium ſibi dedit: protinus danti reddidit. Rerum natura nihil dicitur perdere, quia
quidquid illi auellitur, ad illam [51] redit: nec perire quidquam poteſt, quod quò excidat
non habet, ſed eódem reuoluitur vnde diſcedit. Quid ſimile, inquit, habet hoc exem-
B plum propoſitæ quæſtioni? dicam. Puta te ingratum eſſe, non peribit beneficium: ha-
bet illud, qui dedit. puta te recipere nolle: apud te eſt, antequam redditur. Non potes
quidquam amittere: quia quod detrahitur, nihilominus tibi acquiritur. Intra teipſum
orbis agitur. accipiendo das, dando accipis. Beneficium, inquit, ſibi dare opor- IX.
tet: ergo & referre gratiam oportet. Primum illud falſum eſt, ex quo pendent ſequentia.
Nemo enim ſibi beneficium dat, ſed naturæ ſuæ paret, à quâ ad caritatem ſui compoſi-
tus eſt: vnde illi ſumma cura eſt nocitura vitandi, profutura appetendi. Itaque nec libe-
ralis eſt, qui ſibi donat: nec clemens, qui ſibi ignoſcit: nec miſericors, qui malis ſuis
tangitur. Quod aliis præſtare liberalitas eſt, clementia, miſericordia: ſibi præſtare, na-
tura eſt. Beneficium res voluntaria eſt: at prodeſſe ſibi, [52] neceſſarium eſt. Quò quis
plura beneficia dedit, beneficentior eſt. Quis vmquam laudatus eſt, quòd ſibiipſi fuiſ-
ſet auxilio? quòd ſe eripuiſſet latronibus? nemo ſibi beneficium dat, non magis quàm
hoſpitium: nemo ſibi donat, non magis quàm credit. Si dat ſibi quiſque beneficium,
C ſemper dat, ſine intermiſſione dat: inire beneficiorum ſuorum non poteſt numerum.
Quomodo ergo gratiam referet, cùm per hoc ipſum, quo gratiam refert, beneficium det?
Quomodo enim diſcernere poterit, vtrùm det ſibi beneficium, an reddat, cùm intra
eumdem hominem res geratur? Liberaui me periculo: beneficium mihi dedi. iterum
me periculo libero: do beneficium, an reddo? Deinde vt primum illud concedam, dare
nos beneficium nobis: quod ſequitur, non concedam. nam etiam ſi damus, non debe-
mus. quare? quia ſtatim recipimus. Accipere beneficium nos oportet, deinde debere,
deinde referre. Debendi locus non eſt, quia ſine vllâ morâ recipimus. Dat nemo, niſi
alteri: debet nemo, niſi alteri: reddit nemo, niſi alteri. Id intra vnum non poteſt fieri,
quod toties duos exigit. Beneficium eſt, præſtitiſſe aliquid vtiliter. verbum au- X.
tem *Præſtitiſſe*, ad alios ſpectat. Numquid non demens videbitur, qui aliquid vendi-
diſſe ſibi ſe dicet? quia venditio alienatio eſt, & rei ſuæ, iuriſque ſui, in alium [53] tranſ-
latio. Atqui quemadmodum vendere, ſic dare aliquid, à ſe dimittere eſt, & id quod te-
nueris,

D

46. ALIQVIS PROBE.] *Vetus ſcriptio:* aliquid prodeſſe ſibi: *quod ego fecerim*, aliquid probè ſibi fecerit.

47. CVI REFERAT.] *Meus*, quò referat. *quod hominem locumq. diuerſum magis notat.*

48. VERSVRA.] *Verſuram facere, ait Donatus*, eſt creditorem mutare, & fœnus fœnore diſſoluere. *Domi autem ea fit, cùm vt suprà dictum, à nobis ipſis mutuamur. Vide epiſt.* XIX.

49. LVSORIVM.] *Inane, nec verum. Ita arma* luſoria, *quæ veris & decretoriis opponuntur. ita* Spectaculum non fidele, & luſorium. *epi.* LXXIX.

50. QVIA MOTV.] *Meus negationem inſerit*, quia neque motu. *& res ita habet: dixitq. clarè*, nihil primum eſſe, nihil extremum. *Opinione tamen noſtrâ tale aliquid poteſt: ac vide Ariſtotelem, ſi vis, II. de Cœlo, cap. II.*

51. REDIT.] *Amiſſâ formâ, in aliam: & æterna materia prima. Vide epiſt.* XXXVI.

CAP. IX. 52. NECESSARIVM.] *Eo modo, quo neceſſaria dicuntur*, οὕτως ἔχοντα καὶ πεφυκότα: ita ſe habentia, & ſic nata. *Ariſtoteles* I. *De part. Animal. cap.* I. *Adde cap.* V. *lib.* V. *Metaph.*

CAP. X. 53. TRANSLATIO.] *Legitima definitio, & Imperatoria illi conſonans:* Alienatio eſt omnis actus, per quem dominium transfertur.

54. ALI-

nueris, habendum alteri tradere. Quod ſi eſt, beneficium nemo ſibi dedit: quia nemo A
dat ſibi [54] aliquid. Duo contraria in vnū coëunt, vt idem ſit dare, & accipere. Sed etiam-
num multum intereſt, inter dare, & accipere. quidni? cùm ex diuerſo iſta verba poſita
ſint. atqui ſi quis ſibi beneficium dat, nihil intereſt inter dare & accipere. [55] Paulloan-
tè dicebam, quædam ad alios pertinere, & ſic eſſe formata, vt tota ſignificatio illorum
diſcedat à nobis. Frater ſum, ſed alterius. nemo eſt enim ſuus frater. Par ſum, ſed alicui.
quis eſt enim par ſibi? Quod comparatur, ſine altero non intelligitur: quod iungitur,
ſine altero non eſt. Si & quod datur, ſine altero non eſt: & beneficium ſine altero non
eſt. Id ex ipſo vocabulo apparet, in quo hoc continetur, benefeciſſe. Nemo autem ſibi
benefacit, non magis quàm ſibi fauet, quàm ſuarum partium eſt. Diutiùs hoc & pluri-
bus exemplis licet proſequi. quidni? cùm inter ea ſit habendum beneficium, quæ ſe-
cundam perſonam deſiderant. Quædam cùm ſint honeſta, pulcherrima, ſummæ vir-
tutis, niſi cum altero non habent locum. Laudatur, & inter maxima humani generis
XI. bona, fides [56] colitur. num quis ergo dicitur ſibi fidem præſtitiſſe? Venio nunc B
ad [57] vltimam partem. Qui gratiam refert, aliquid debet impendere, ſicut qui ſoluit
pecuniam: nihil autem impendit, qui gratiam ſibi refert, non magis quàm conſequi-
tur, qui beneficium à ſe accepit. Beneficium & gratiæ relatio, vltrò citroque ire de-
bent: intra vnum hominem non eſt viciſſitudo. Qui ergo gratiam refert, inuicem pro-
deſt ei, à quo conſecutus eſt aliquid: qui ſibi gratiam refert, cui prodeſt? ſibi. Et quis
non alio loco relationem gratiæ, alio beneficium cogitat? Qui gratiam ſibi refert, ſibi
prodeſt. & quis vmquam ingratus hoc noluit facere? imò quis non ingratus fuit, vt hoc
faceret? Si gratias, inquir, nobis agere debemus, & gratiam referre debemus. Dicimus
autem, *Ago gratias mihi, quòd illam vxorem nolui ducere, & cum illo non contraxi ſocietatem.*
Cùm hoc dicimus, laudamus nos: & vt factum noſtrum comprobemus, gratias agen-
tium verbis abutimur. Beneficium eſt quod poteſt, & cùm datum eſt, non reddi: qui
ſibi beneficium dat, non poteſt non recipere, quod dedit: ergo non eſt beneficium. Alio
tempore beneficium accipitur, alio redditur. In beneficio hoc eſt probabile, & ſuſpi- C
ciendum, quòd alteri vt aliquis prodeſſet, vtilitatis interim ſuæ oblitus eſt: quòd alteri
dedit, ablaturus ſibi. hoc non facit, qui beneficium ſibi dat. Beneficium dare, ſocialis
res eſt, aliquem conciliat, aliquem obligat: ſibi dare, non eſt ſocialis res, neminem con-
ciliat, neminem obligat, neminem in ſpem inducit, vt dicat: Hic homo colendus eſt. illi
beneficium dedit: dabit & mihi. Beneficium eſt, quod quis non ſuâ cauſſâ dat, ſed
eius cui dat: is qui ſibi beneficium dat, ſuâ cauſſâ dat: non eſt ergo beneficium.
XII. Videor tibi iam illud, quod in principio dixeram, mentitus? Dicis me abeſſe ab eo
qui [58] operæpretium facit; imò rotam operam bonâ fide perdere? Exſpecta. etiam hoc
verius dices, ſimul ac te ad has latebras perduxero: à quibus cùm euaſeris, nihil amplius
aſſecurus eris, quàm vt eas difficultates effugias, in quas licuit non deſcendere. Quid
enim boni eſt, nodos operoſè [59] ſoluere, quos ipſe vt ſolueres, feceris? Sed quemadmo-
dum quædam in oblectamentum ac iocum ſic alligantur, vt eorum ſolutio imperito
difficilis ſit: quæ ille qui implicuit, ſine vllo negotio ſeparat; quia commiſſuras eorum D
[60] & moras nouit: & nihilominus illa habent aliquam voluptatem. tentant enim acu-
men animorum & intentionem excitant: ita hæc quæ videntur callida & inſidioſa, ſe-
curitatem, torporem ac ſegnitiem ingeniis auferunt, quibus modò campus in quo va-
gentur,

54. ALIQVID.] *Perplacet Gruteri correctio:* dat ſibi. Alioqui duo contraria.

55. PAVLLOANTE.] *Initio Capitis:* Præſtitiſſe, ad alios ſpectat.

56. COLITVR.] *Liuius libro* IX. *de Romanis:* Apud quos iuxta diuinas religiones Fides colitur. *Et habuit Roma tam à Numâ ſacrarium, aut templum.*

CAP. XI. 57. VLTIMAM.] *An* alteram? *Intellegit hoc quod obiectum erat (initio cap.* IX.*)* Beneficium ſibi dare poteſt, ergo & referre gratiam. *Prius membrum de Beneficio, refutauit: nunc hoc alterum, de Gratiâ.*

CAP. XII. 58. OPERÆPRETIVM.] *Alludit ad verba primi Capitis, atque ipſa repetit. vide.*

59. SOLVERE.] *Ariſtippi in id lepidum dictum:* Proponente quodam captiunculam, & vt ſolueret vrgente: O fatue, inquit, quid opus ſoluere, quod etiam ligatum exhibet negotium?

60. ET MORAS.] *Vulgò,* mores. *Illud aptius, & tamen aptius vellem. An fuit,* ex more?

61. SCA-

A gentur, ſtemendus eſt, modò [61] ſcabri aliquid & confragoſi obiiciendum, per quod crepant, & ſollicitè veſtigium faciant. Dicitur nemo ingratus eſſe. id ſic colligitur. Beneficium eſt quod prodeſt: prodeſſe autem nemo homini malo poteſt, vt dicitis Stoici: ergo beneficium non accipit malus: itaque nec ingratus eſt. Etiamnum, beneficium honeſta & probabilis res eſt. Apud malum nulli honeſtæ rei aut probabili locus eſt: ergo nec beneficio: quod ſi accipere non poteſt, nec reddere quidem debet. & ideò non fit ingratus. Etiamnum, vt dicitis: Bonus vir omnia rectè facit: ſi omnia rectè facit, ingratus eſſe non poteſt. Bonus beneficium reddit; malus non accipit. quod ſi eſt, nec bonus quiſquam ingratus eſt, nec malus. ita ingratus in rerum naturâ eſt nomen, & hoc inane. Vnum eſt apud nos bonum, honeſtum. id peruenire ad malum non poteſt: deſinit enim malus eſſe, ſi ad illum virtus intrauerit. Quamdiu autem malus eſt, nemo illi dare beneficium poteſt: quia bona malaque diſſentiunt, nec in vnum eunt. Ideò nemo illi prodeſt: quia quidquid ad illum peruenit, id prauo vſu corrumpit. Quemad-
B modum ſtomachus morbo vitiatus, & colligens bilem: quoſcumque accepit cibos mutat, & omne alimentum in cauſſam doloris trahit: ita animus cæcus, quidquid illi commiſeris, id onus ſuum, & perniciem, & occaſionem miſeriæ facit. Feliciſſimis itaque opulentiſſimiſque plurimum æſtus ſubeſt, minuſque ſe inueniunt, quò in maiorem materiam inciderunt, quâ fluctuarentur. Ergo nihil poteſt ad malos peruenire, quod proſit: imò nihil quod non noceat. Quæcumque enim illis contigerunt, in naturam ſuam vertunt, & extrà ſpecioſa, profuturaque ſi meliori darentur, illis peſtifera ſunt. Ideò nec beneficium dare poſſunt: quoniam nemo poteſt, quod non habet, dare: [62] hic benefaciendi voluntate caret. Sed quamuis hæc ita ſint, accipere tamen malus poteſt, X I I I.
quæ beneficiis ſimilia ſint: quibus non redditis, ingratus erit. Sunt animi bona, ſunt corporis, ſunt fortunæ. Illa animi bona, à ſtulto ac malo ſubmouentur: ad hæc admittitur, quæ & accipere poteſt, & debet reddere: & ſi non reddit, ingratus eſt. Nec hoc ex noſtrâ conſtitutione tantùm. Peripatetici quoque, qui felicitatis humanæ [63] longè la-
C teque terminos ponunt, aiunt, minuta peruenire beneficia ad malos. hæc qui non reddit, ingratus eſt. Nobis itaque beneficia eſſe non placet, quæ non ſunt animum factura meliorem: [64] commoda tamen illa eſſe, & expetenda, non negamus. Hæc & viro bono dare malus poteſt, & accipere à bono: vt pecuniam, veſtem, honores, & vitam. quæ ſi non reddet, in ingrati nomen incidet. At quomodo ingratum vocas, eo non reddito, quod negas eſſe beneficium? Quędam etiamſi vera non ſint, propter ſimilitudinem eodem vocabulo comprehenſa ſunt. Sic [65] pyxidem, & argenteam & auream dicimus. ſic illitteratum, non ex toto rudem, ſed ad litteras altiores non perductum. ſic qui malè veſtitum & pannoſum vidit, nudum ſe vidiſſe dicit. Beneficia iſta non ſunt: habent tamen beneficij ſpeciem. Quomodo iſta ſunt tamquam beneficia: ſic & ille tamquam ingratus eſt, non ingratus. Falſum eſt. quia illa beneficia, & qui dat appellat, & qui accipit. Ita & qui veri beneficij ſpecie fefellit, tam ingratus eſt, quàm veneficus, qui [66] ſoporem cùm venenum crederet, miſcuit. Cleanthes vehementiùs agit. Licet, in- XIV.
D quit, beneficium non ſit quod accipit, ipſe tamen ingratus eſt: quia non fuit redditurus, etiam ſi accepiſſet. Sic latro eſt, etiam antequam manus inquinet: quia ad occidendum iam armatus eſt, & habet ſpoliandi atque interficiendi voluntatem. Exercetur & aperitur opere nequitia, non incipit. Ipſum quod accepit, beneficium non erat, ſed vocabatur. Sacrilegi dant pœnas, quamuis nemo vſque [67] ad deos manus porrigat. Quo-

61. SCABRI.] *Eſt à Pinciano. at libri omnes* crebri. *valdè fallor, aut* creperi *fuit.*

62. HIC BENEF.] *Sententia redditur*, ſic, *ſcribendo.*

CAP. XIII. 63. LONGE LATEQVE.] *Nam & corporis ac fortunæ bona ad Summum bonum admittunt.*

64. COMMODA.] Εὔχρηστα *Stoicorum voce: de quibus in Manud.* II. *Diſſert.* XXIII.

65. PYXIDEM.] *Contra vim verbi, quia* πύξις *Græcis eſt* ἀπὸ τῦ πύξου: *Latinè* Buxidem *dicas, à* Buxo. *Atqui à ligno metalla abeunt.*

66. SOPOREM.] *Medicamentum ſoporiferum,* ὑπνωτικὸν, *vt ille Domitij medicus ſuprà, lib.* III. *cap.* XXIII. *dedit. Ita Gloſſæ* Soporem, κάρωσιν *exponunt: id eſt*, ſoporationem: *& Seneca epiſtolâ* LXXXIII. Nec ſopore ſumpto, dormiturum.

CAP. XIV. 67. AD DEOS.] *Meus*, ad cælos: *& verum*

Quomodo, inquit, aduerſus malum ingratus eſt quiſquam, cùm malo dari beneficium A
non poſſit? Eâ ſcilicet ratione, quia accepit ab illo aliquid ex his, quæ apud imperitos
bona ſunt: quorum ſi malis copia eſt, ipſe quoque in ſimili materiâ gratus eſſe debebit:
& illa qualiacumq; ſunt, cùm pro bonis acceperit, pro bonis reddere. [68] Æs alienum ha-
bere dicitur, & qui aureos debet, & qui corium formâ publicâ percuſſum, quale apud
[69] Lacedæmonios fuit, quod vſum numeratæ pecuniæ præſtat. Quo genere obligatus
XV. es, hoc fidem exſolue. Quid ſint beneficia, an & in hanc ſordidam humilemque
materiam deduci magnitudo nominis clari debeat; ad vos non pertinet: [70] ad alios ſpe-
ctat verum. Vos ad ſpeciem veri componite animum: & dum honeſtum dicitis, quid-
quid eſt id, quod nomine honeſti iactatur, id colite. Quomodo, inquit, nemo per vos
ingratus eſt, ſic rurſus omnes ingrati ſunt. Nam (vt dicitis) omnes ſtulti mali ſunt: qui
autem habet vitium vnum, [71] habet omnia: omnes autem ſtulti & mali ſunt. omnes
ergo ingrati ſunt. Quid ergo? non vndique humano generi conuicium fit? non publi-
ca querela eſt, beneficia [72] periſſe, & pauciſſimos eſſe, qui de benemerentibus non inui- B
cem peſſimè mereantur? Nec eſt quòd hanc tantùm noſtram murmurationem putes,
pro peſſimo prauoque numerantium, quidquid citra recti formulam [73] cecidit. Ecce
[74] neſcio, quæ, non ex philoſophorum domo clàm, ſed ex medio conuentu, populos
genteſque damnatura vox mittitur:

—— Non hoſpes ab hoſpite tutus,
Non ſocer à genero. fratrum quoque gratia rara eſt:
Imminet exitio vir coniugis, illa mariti.

Hoc iam amplius eſt. beneficia in ſcelus verſa ſunt: & ſanguini eorum non parcitur,
pro quibus ſanguis fundendus eſt. Gladio ac venenis beneficia ſequimur: ipſi patriæ
manus afferre, & [75] faſcibus ſuis illam premere, potentia ac dignitas eſt. Humili ſe ac
depreſſo loco putat ſtare, quiſquis non ſupra rempublicam ſtetit. Accepti ab illâ exerci-
tus in ipſam conuertuntur, & imperatoria [76] concio eſt, Pugnate contra coniuges, pu-
gnate contra liberos. aras, focos, penates, armis inceſſite. Qui ne triumphaturi quidem C
intrare vrbem [77] iniuſſu ſenatus deberetis, quibuſque exercitum victorem reducenti-
bus curia [78] extra muros præberetur: nunc ciuibus cæſis, perfuſi cruore cognato, vrbem
[79] ſubrectis intrare vexillis. Obmuteſcat inter militaria ſigna libertas, & ille victor, pa-
catorum

& verum eſt. De ſententiâ, vide infrà, libro VII. *cap.* VII. *& De conſt. ſap. cap.* IV.

68. ÆS ALIEN.] *Quia olim pecunia omnis in ære. vox igitur retenta, etſi argentum & aurum ſucceſſit.*

69. LACEDÆMONIOS.] *Nicolaus Damaſcenus: νομίσματι χρῶνται σκυτίνῳ:* nummo vtuntur coriaceo.

CAP. XV. 70. AD ALIOS.] *Meus, & pleriq. ſcripti:* in alios quæritur verum. *Sententia quidem eſt. vos viles & è turbâ, vos ſtulti, fruſtrà de vero beneficio quæritis, eius non capaces: ad ſpeciem & imaginem eius ite. veritas aliis quæritur.*

71. HABET OMNIA.] *Suprà, lib.* IIII. *cap.* XXVI.

72. PERISSE.] *Catulli querela:*

Omnia ſunt ingrata, nihil feciſſe benignè eſt.

Homeri iam olim: Odyſſ. δ.

— ὐδέ τις ἐςὶ χάρις μετόπισθ' ἐυεργέων:
— nec vlla eſt gratia poſt benefacta.

73. CECIDIT.] Occidit, *meus liber.*

74. NESCIO QVÆ.] *Idem ille,* neſcio quemdam, qui non. *& paullò poſt,* clamat, *pro* clàm. *Legam:* Ecce neſcio quem, qui non è philoſophorum domo clamat, ſed. *Enimuerò illud* clàm, *quod à Mureto eſt, non placet: nec enim Philoſophi muſſantes loquuntur, ſed palàm & liberè conuicium moribus faciunt. Itaque ſi eius cetera lectio tenenda, tamen hîc faciam,* è phil. domunculâ. *Id enim genus anguſtius & vilius ferè habitant.*

75. FASCIBVS SVIS.] *Magiſtratibus & imperiis ab illâ datis. Ad Marium, Sullam, Cæſarem pertinet.*

76. CONCIO EST.] *Qualis illa Cæſaris, apud Lucanum:*

Tollite iam pridem victricia, tollite ſigna: D
Viribus vtendum eſt, quas fecimus. arma tenenti
Omnia dat, qui iuſta negat.

Sed reſponſio deinde Lælij pulchra, & planè pro Senecæ mente. Vide.

77. INIVSSV.] *Nam Senatus primùm dabatur triumphaturo, in æde Bellonæ: atque ibi rebus expoſitis, ille fiebat auctor. Populus autem propriè* iubebat, *Senatus* decernebat. *Itaque hîc de* Iniuſſu, *non nimis ex formulâ. De ſolo tamen Senatu Seneca, pro more ſui aut ſuperioris æui, ſub Principibus. nam olim, etiam inuito Senatu, populus ſæpe dedit.*

78. EXTRA MVROS.] *Nec enim fas intrare vrbem cum imperio, ſine auctoritate.*

79. SVBRECTIS.] *Vt in acie & pugnâ.*

80. AQVI-

A catorq́ue genrium populus, remotis procul bellis, omni rerrore compreſſo, intra muros obſeſſus, [80] aquilas ſuas horreat. Ingratus eſt Coriolanus: ſerò & poſt ſceleris XVI. pœnitenriam pius. poſuir arma, ſed in medio parricidio poſuit. Ingratus Catilina. parùm eſt illi capere patriam, niſi euerterit, niſi [81] Allobrogum in illam cohortes immiſerir, & trans alpes accirus hoſtis, vetera & ingenira odia ſatiauerit, ac diu debitas [82] inferias [83] Gallicis buſtis duces Romani perſoluerint. Ingratus C. Marius, ad conſulatum [84] à caligâ perductus: qui niſi Cimbricis cædibus Romana funera æquauerit, niſi ciuilis exirij & trucidationis non tantùm [85] dederit ſignum, ſed [86] ipſe ſignum fuerir, parùm [87] mutaram ac repoſitam in priorem locum fortunam ſuam ſentiet. Ingratus L. Sulla: qui patriam durioribus remedijs quàm pericula erant, ſanauit. qui cùm à Præneſtinâ aree, vſque ad Collinam porram, [88] per ſanguinem humanum inceſſiſſet, alia edidir in vrbe prælia, alias cædes: [89] legiones duas, quod crudele eſt, poſt victoriam; quod nefas, poſt fidem, [90] in angulum congeſtas contrucidauir, & proſcriptionem commentus

B eſt: dij magni! vt qui ciuem Romanum occidiſſet, impuniratem, & [91] pecuniam, tantumnon [92] ciuicam acciperet. Ingratus Cn. Pompeius: qui pro tribus conſulatibus, pro triumphis rribus, pro tot honoribus, quos ex maximâ parte [93] immaturus inuaſerat, hanc gratiam reipublicę reddidir, vt in poſſeſſionem eius [94] alios quoque induceret, quaſi potentiæ ſuæ detracturus inuidiam, ſi quod nulli licere debebat, pluribus licuiſſet: dum extraordinaria concupiſcit imperia, dum prouincias, vt [95] eligat, [96] diſtribuit, dum ita [97] rriumuiris remp. diuidit, vt ramen in ſuâ domo duæ partes eſſent, eò redegir populum Rom. vt ſaluus eſſe non poſſet, niſi beneficio [98] ſeruitutis. Ingratus ipſe Pompeij hoſtis ac victor, qui à Galliâ Germaniaque bellum in vrbem circumegit, & ille plebicola,

80. AQVILAS.] *Legiones ſuas.*

CAP. XVI. 81. ALLOBROGVM.] *Quos in ſocietatem ſolicitauit.*

C 82. INFERIAS.] *De more. quia fuſo hoſtili ſanguine placare mortuos ſolent: idq́. ad ſepulchrum.*

83. GALLICIS BVSTIS.] *Locus ita Romæ dictus, vbi caſi conditiq́. à Camillo Galli. Liuius:* Mediâ vrbe, quâ nunc Buſta Gallorum ſunt. *Varro:* Is locus, ad Buſta Gallica. quòd Româ recuperatâ, Gallorum oſſa, qui poſſederant vrbem, ibi coaceruata ac conſepta.

84. A CALIGA.] *Id eſt, à gregario milite, & ab imis ordinibus. Nam eorum* caliga: & caligati *inde milites. Meus tamen* Gallicâ: *ſed malè. Lapis vetus:* OMNIBVS. OFFICIIS. IN. CALIGA. FVNCTO.

85. DEDERIT SIG.] *In militiâ: cùm teſſeram eundi Romam, & trucidandi dedit.*

D 86. IPSE SIGNVM.] *An quia eius adſpectu mouebantur, & miſerum vindicabant? An potiùs, quia tacitum ſignum geſtu, & à ſe dabat: vt videlicet interficerentur, quibuſcumque manus oſculum negaſſet? Florus lib.* III. Ancarius, ipſo vidente Mario, confoſſus eſt, quia ſcilicet fatalem illam manum non porrexerat ſalutanti. *Auguſtinus* III. *De Ciu.* In ipſius autem Marij oculis continuò feriebantur, quibus ſalutantibus dextrã porrigere noluiſſet. *Plutarchus in Mario:* Quoſcumque ſalutantes, neque affatus eſſet, neque reſalutaſſet complexúſve eſſet, hoc ipſum SIGNVM erat interficiendi eos in viis.

87. MVTATAM.] *Libri ſcripti omnes,* multatam. *quod tamen haud approbem, etſi placitum Pinciano.*

88. PER SANG.] *Quia ad Præneſte, & mox ad vrbem, pugnas aliquot pugnauit, & vicit cum magnâ cæde.*

89. LEGIONES DVAS.] *Idem noſter,* Septem millia hominum, *De Clem.* I. *cap.* XII. *Vide.*

90. IN ANGVLVM.] *In ouile, quod erat in campo Martio. Alÿ, vt Florus, in* villam publicam.

91. PECVNIAM.] *Duo talenta, Plutarchus: id eſt,* mille ducentos *Philippæos.*

92. CIVICAM.] *Ludit, aut mordet. Quid ſupereſt, niſi vt Ciuicâ donentur,* Ob ciues *non* ſeruatos, *ſed necatos?*

93. IMMATVRVS.] *Ne Senatoriâ quidem ætate: & bis triumphauit (Plinius lib.* VII.*) adhuc eques Romanus. Annos* XXIII. *natus res gerere cœpit, ciuili bello Sullæ adiunctus.*

94. ALIOS.] *M. Craſſum, & C. Cæſarem, Triumuirali potentiâ inter ipſos conſtitutâ.*

95. ELIGAT.] *Sicut elegit Hiſpanias & Africam.*

96. DISTRIBVIT.] *Cæſari Gallias & Illyricum, Craſſo Syriam.*

97. TRIVMVIRIS.] *Gruterus, ex vno codice,* dum ita cum tertio remp. diu. *Id eſt, inquit, cum M. Craſſo: nam duæ partes in eius domo, quia & ſocer eius Iulius Cæſar, iam in domo. Acutè omnino. ſed libri alÿ* Trimuiris *retinent: parùm aptè, quia ipſe etiam Triumuir. Ergo legerim:* dum ita Triumuir r. d. *Ipſe Triumuir diuidit aliis; & reuera ſolus plus duobus tenuit, potuitq́.*

98. SERVITVTIS.] *Tacitus* I. *Annal.* Diſcordantis patriæ non aliud remedium fuiſſe, quàm ſi ab vno regeretur.

cola, ille popularis, [99] caſtra in circo Flaminio poſuit, propius quàm [100] Porſenæ fue- A
rant. Temperauit quidem ius crudelitatemque victoriæ. quod dicere ſolebat, præſtitit:
neminem occidit [101] niſi armatum. Quid ergo eſt? Ceteri arma cruentiùs exercuerunt,
ſatiati tamen aliquando [102] abiecerunt: hic gladium citò condidit, numquam [103] poſuit.
Ingratus Antonius in dictatorem ſuum, quem [104] iure cæſum pronuntiauit, interfecto-
reſque eius in prouincias & imperia dimiſit, patriam verò proſcriptionibus, incurſioni-
bus, bellis laceratam, poſt tot mala, deſtinauit [105] ne Romanis quidem regibus: vt quæ
Achæis, Rhodiis, & pleriſque vrbibus claris ius integrum, libertatemque cum immuni-
XVII. tate reddiderat, ipſa tributum [106] ſpadonibus penderet. Deficiet dies, enumeran-
tem ingratos, vſque in vltima patriæ exitia. Æquè immenſum erit, ſi percurrere cœpe-
ro, ipſa reſpublica quàm ingrata in optimos ac deuotiſſimos ſibi fuerit: quamque non
minùs ſæpe peccauerit, quàm in ipſam peccatum eſt. [107] Camillum in exſilium miſit:
Scipionem [108] dimiſit. exſulauit poſt Catilinam Cicero, diruti eius penates, bona dire-
pta, factum quidquid victor Catilina feciſſet. [109] Rutilius innocentię pretium tulit [110] in B
Aſiâ latere: Catoni populus Romanus [111] præturam negauit, conſulatum [112] pernega-
uit. Ingrati publicè ſumus. Se quiſque interroget: nemo non aliquem queritur ingra-
tum. Atqui non poteſt fieri, vt omnes querantur, niſi querendum eſt [113] de omnibus.
Omnes ergo ingrati ſunt. Tantùm? & [114] cupidi omnes, & maligni omnes, & timidi
omnes, illi in primis qui videntur audaces. Adiice, & ambitioſi omnes ſunt, & impij
omnes. Sed non eſt quòd iraſcatis. ignoſce illis: omnes inſaniunt. Nolo te ad incerta
reuocare, vt dicam, Quàm ingrata ſit iuuentus, [115] vide. Quis non patri ſuo ſupremum
diem, vt innocens ſit, optat? vt moderatus, [116] exſpectat? vt pius, cogitat? Quotus quiſ-
que

99. CASTRA.] *Satis inuidioſè. nemo (quos legerim) ita ſcripſit: ne Lucanus quidem, ex profeſſo Cæſaris, & Cæſarum adeò, hoſtis. Ille* traxiſſe quidem agmina *dicit, ſed* non armata, *&* pacis habentia vultum. *Ipſe Cæſar de ſe, 1. Ciuil.* Milites in proxima municipia deductos *ſcribit*, ſeſe ad vrbem profectum. *Quod non conuenit cum his Seneca caſtris, & quidem in* Circo Flaminio. *Cur tamen ibi? Quia extra vrbem Senatum primò habuit Cæſar (more Imperatorum) in Apollinis templo: & iuxtà, ille Circus. Probabile autem, Cæſarem aliquos milites, etſi togatos fortaſſe, ſecum eò traxiſſe, præſidij cauſſâ: quod nunc Seneca attollit.*

100. PORSENÆ.] *Qui in Ianiculo caſtra habuit.*

101. NISI ARM.] *Velleius:* Neminem, niſi acie conſumptum ciuem, patria deſiderauit.

102. ABIECERVNT.] *Vt Sulla.*

103. POSVIT.] *Ius ſibi ſemper educendi ſeruauit, perpetuâ illâ Dictaturâ.*

104. IVRE CÆSVM.] *Id verò voce aut ſcito Antonius numquam fecit: imò palàm pro eo, vt primùm copia fuit, pugnauit. Hactenus ſubmiſit ſe neceſſitati & rerum fluxui, vt Obliuionem & veniam præteritorum pateretur induci. At Seneca, declamatorio illo more, hoc interpretatur, probaſſe necem Iulianam; quia ſtatim vltus non fuiſſet, quia cum ipſis coniuratis fœdus aliquod percuſſiſſet.*

105. NE ROMANIS.] *Nempe ſua Cleopatra.*

106. SPADONIBVS.] *Qui apud reginam potentes. Horatius:*

Romanus, eheu poſteri negabitis,
Emancipatus fœminæ,
Fert vallum & arma miles, & ſpadonibus
Seruire rugoſis poteſt.

CAP. XVII. 107. CAMILLVM.] *Ipſa hæc exempla Valerius, lib. V. cap. III. retulit*, ingrati Senatus, & populi.

108. DIMISIT.] *Quod mollius eſt, quàm* miſit: *valetq., paſſa eſt ire, aut certè in eo manere. Notum eſt de ſeceſſu Scipionis in Literninum ſuum, atque ibi neglectum à ciuibus obiiſſe.* C

109. RVTILIVS.] *De quo ſæpe noſter. In exſilium iniuſtè miſſus damnatusq. ab equitibus, in eo perſeuerauit. Vide de Prouid. cap. III.*

110. IN ASIA.] *Smyrnæ.*

111. PRÆTVRAM.] *Prælato etiam illi Vatinio. Semel autem negauit, anno ſequenti dedit.*

112. PERNEGAVIT.] *Cur ſic loqueris? nam ſemel dumtaxat petiit, inſtante ciuili bello: nec niſi ſemel igitur populus negauit. Vult hoc tamen, quòd Prætura mox delata fuit, at non Conſulatus: atque ita quaſi perpetuùm negatus.*

113. DE OMNIBVS.] *Sententiæ acumen hoc eſt. Omnes queruntur: ſinguli autem ferè de ſingulis, certè diuerſis: ergo omnes ingrati, quod querela ea euincit.* D

114. CVPIDI OMNES.] *Hæc & ſequentia Stoicæ altitudinis, & illius Paradoxi,* Omnia vitia in omnibus eſſe: *Manud.* III. *Diſſ.* XX.

115. VIDE.] *Iſta vox abeſt meo libro. ſcribitque anteriora:* Quam ingrata uite ſit iuuentus. *Poſſes,* Quàm ingrata vide ſit i. *Sed veriùs,* Quàm ingrata, videſis, iuuentus. *Libri alij ob voculam iſtam Comicam valdè turbant.*

116. EXSPECTAT.] *Iocus ille notus, apud Quinctilianum: cùm pater obieciſſet filio,* Quòd mortem ſuam exſpectaret: Ego verò non exſpecto, *inquit: Pater argutiſſimè,* Imò rogo exſpectes.

117. COM-

Digitized by Google

A que vxoris optimæ mortem timet, vt non [117] computet? Cui rogo litigatori defenſo,
tam magni beneficij, [118] vltra res proximas, memoria durauit? Illud in confeſſo eſt.
quis ſine querelâ moritur? quis extremo die dicere audet:

Vixi, & quem dederat curſum fortuna, peregi?

quis non recuſans, quis non gemens exit? Atqui hoc ingrati eſt, non eſſe contentum
[119] præfato tempore. Semper pauci dies erunt, ſi illòs numerraueris. Cogita, non eſſe
ſummum bonum in tempore. quantumcumque eſt, bonî conſule. Vt prorogetur tibi
dies mortis, nihil proficit ad felicitatem: quoniam morâ non fit beatior vita, ſed lon-
gior. Quanto ſatius eſt, gratum aduerſus perceptas voluptates, non aliorum annos
computare, ſed ſuos benignè æſtimare, & in lucro ponere? Hoc me dignum iudicauit
Deus? hoc ſatis eſt. Potuit plus? ſed hoc quoque beneficium eſt. Grati ſimus aduerſus
deos, grati aduerſus homines, grati aduerſus eos, qui nobis aliquid præſtiterunt; grati
etiam aduerſus eos qui noſtris præſtiterunt. In infinitum, inquis, me obligas, XVIII.
B cùm dicis, & noſtris. itaque pone aliquem finem. Qui filio beneficium dat, vt dicis, &
patri eius dat. [120] Primùm vnde, quò, quæro. Deinde illud vtique mihi determinari
volo, ſi & patri beneficium datur, numquid & fratri? numquid & patruo? numquid
auo? numquid vxori, & ſocero? Dic mihi, vbi debeam deſinere: quouſque perſonarum
ſeriem ſequar. Si agrum tuum coluero, tibi beneficium dedero: ſi domum tuam arden-
tem reſtinxero, aut ne cadat excepero, tibi beneficium non dabo? Si ſeruum tuum ſer-
uauero, tibi imputabo: ſi filium tuum ſeruauero, non habebis beneficium meum?

Diſſimilia ponis exempla: quia qui agrum meum colit, agro beneficium non dat, ſed XIX.
mihi: & qui domum meam, quò minùs ruat fulcit, præſtat mihi. ipſa enim domus ſi-
ne ſenſu eſt. Debitorem me habet, quia nullum habet. Et qui agrum meum colit, non
illum, ſed me demereri vult. Idem de ſeruo dicam. mei mancipij res eſt, mihi ſeruatur:
ideò ego pro illo debeo. Filius ipſe beneficij capax eſt. itaque ille accipit: ego beneficio
lætor. contingor, non obligor. Velim tamen, tu qui debere non putas, reſpondeas mihi:
C filij bona valetudo, felicitas, patrimonium, pertinet ad patrem? felicior futurus eſt, ſi
ſaluum habuerit filium: infelicior, ſi amiſerit? Quid ergo? qui & felicior fit à me, &
infelicitatis maximæ periculo liberatur, non accipit beneficium? Non, inquit. quædam
enim in alios conferuntur, ſed ad nos vſque permanant. ab eo autem exigi quidque de-
bet, in quem confertur: ſicut pecunia ab eo petitur, cui credita eſt, quamuis ad me illa
aliquo modo venerit. Nullum beneficium eſt, cuius commodum non & proximos tan-
gat, nonnumquam etiam longiùs poſitos. Non quæritur, quò beneficium ab eo cui da-
tum eſt, transferatur, ſed vbi primò collocetur. à reo tibi ipſo & à capite repetitio eſt.
Quid ergo? oro te, non dicis, filium mihi donaſti, & ſi hic periſſet, victurus non fui? pro
eius vitâ beneficium non debes, cuius vitam tuæ præfers? Etiamnum cùm filium tuum
ſeruaui, ad genua procumbis, diis vota ſoluis, tamquam ipſe ſeruatus. Illæ voces exeunt
tibi: *Nihil intereſt,* [121] *mea an me ſeruaueris. duos ſeruaſti: imò me magis.* Quare iſta dicis,
D ſi non accipis beneficium? quia & ſi filius meus pecuniam mutuam ſumpſerit, credi-
tori numerabo, non tamen ego debuero. quia etſi filius meus in adulterio deprehenſus
erit, erubeſcam, non ideò ego ero adulter. Dico me tibi obligatum pro filio: non quia
ſum, ſed quia volo me offerre tibi debitorem voluntarium. At peruênit ad me ſumma
ex incolumitate eius voluptas, ſumma vtilitas, & orbitatis grauiſſimum vulnus effugi.
Non

117. COMPVTET.] *Id eſt, ſimul de morte & de lucello cogitet: quod à diuitis vxoris morte exſpectet. In mixtâ autem cogitatione, dolens, vt ſic dicam, gaudet.*

118. VLTRA RES.] *Res ſimpliciter lites, &* actus rerum. *Ita* res prolatæ *dicuntur, cùm feriæ forum habent. Iam ſententia eſt: Nemo litigator meminit patrocinij, poſt vnas ferias: non extendit memoriam vltra actum proximum rerum.*

119. PRÆFATO.] *Mihi melior librorum noſtrorum ſcriptio,* præſtito. *Id autem genus, Ingrati etiam Lucretius damnat; & ſunt hæc à ſcholâ Epicuri.*

Deinde animi ingratâ naturâ paſcere ſemper,
Atque explere bonis rebus, ſatiareq; nûquam:

& plura in hanc ſententiam libro III.

CAP. XVIII. 120. PRIMVM VNDE, QVÒ.] *Id eſſet, vnde incipis, quouſque progrederis? Meus tamen & quidã libri,* Primùm de quo: *minùs plenè.*

CAP. XIX. 121. MEA AN ME.] *Imò intereſt, ſi latè ad alia refers: malimq;*, meùm an me.

 122. RE-

Non quæritut nunc,an profueris mihi,ſed an beneficium dederis. prodeſt enim & ani- A
mal, & lapis, & herba : nec tamen beneficium dant, quod numquam datur, niſi à vo-
lente. Tu autem non vis patri, ſed filio dare : & inrerim, ne noſti quidem patrem. Ita-
que cùm dixeris, Patri ergo beneficium non dedi, filium eius ſeruando? contrà oppone,
Patri ergo bèneficium dedi , quem non noui , quem non cogitaui ? Et quid , quod ali-
quando euenit , vt patrem oderis , filium ſerues : beneficium ei videberis dediſſe , cui
tunc inimiciſſimus eras, cùm dares? Sed vt dialogorum altercatione ſepoſitâ , tamquam
iuriſconſultus [122] reſpondeam , mens ſpectanda eſt dantis. beneficium ei dedit, cui da-
tum voluit. Sicut ſi in patris honorem fecit , pater accepit beneficium : ſic pater bene-
ficio in filium collato non obligatur , etiam ſi fruitur. Si tamen occaſionem habuerit,
volet & ipſe præſtare aliquid : non tamquam ſoluendi neceſſitatem habeat, ſed tam-
quam incipiendi cauſſam. Repeti à patre beneficium non debet : ſi quid pro hoc beni-
gnè facit, iuſtus, non gratus eſt. Nam illud finiri non poteſt : ſi patri do beneficium, &
matri, & auo, & auunculo, & liberis, & affinibus , & amicis , & ſeruis , & patriæ. Vbi B
ergo beneficium incipit ſtare ? Sorites enim ille inexplebilis ſubit : cui difficile eſt mo-
dum imponere, quia paullatim ſurrepit, & non deſinit ſerpere. Illud ſolet quæri : Fratres
duo diſſident. ſi alterum ſeruo, an dem beneficium ei cui fratrem inuiſum non periiſſe
moleſtè laturus eſt ? Non eſt dubium, quin beneficium ſit etiam inuito prodeſſe : ſicut
XX. non dedit beneficium , qui inuitus profuit. Beneficium, inquit, vocas, quo ille of-
fenditur , quo torquetur ? Multa beneficia [123] triſtem frontem & aſperam habent,
quemadmodum ſecare & vrere vt ſanes , & vinculis coërcere. Non eſt ſpectandum an
doleat quis beneficio accepto : ſed an gaudere debeat. Non eſt malus denarius, quem
barbarus & ignarus formæ publicæ reiecit. Beneficium & odit , & accepit : ſi modò id
prodeſt, ſi is qui dabat , vt prodeſſet dedit. nihil refert an bonam rem malo animo quis
accipiat. Agedum, hoc in contrarium verte. Odit fratrem ſuum, quem illi expedit ha-
bere. hunc occidi. non eſt beneficium , quamuis ille dicat eſſe, & gaudeat. Inſidioſiſſi-
mè nocet, cui gratiæ aguntur pro iniuriâ. [124] Video. Prodeſt aliqua res, & ideò benefi- C
cium eſt : nocet, & ideò non eſt beneficium. Ecce, quod nec proſit,nec noceat,dabo : &
tamen beneficium eſt. Patrem alicuius in ſolitudine exanimem inueni , corpus eius ſe-
peliui. nec illi profui (quid enim illius intererat, quo genere dilaberetur?) nec filio. quid
enim per hoc commodi acceſſit illi ? Dicam quid conſecutus ſit : officio ſollenni & ne-
ceſſario per me functus eſt. Præſtiti patri eius , quod ipſe præſtare voluiſſet , necnon &
debuiſſet. Hoc tamen ita beneficium eſt , ſi non miſericordiæ & humanitati dedi , vt
quodlibet cadauer abſconderem : ſed ſi corpus agnoui, ſi filio tunc hoc præſtare me co-
gitaui. At ſi terram ignoto [125] mortuo inieci , nullum habeo huius officij debitorem,
[126] in publicum humanus. Dicet aliquis , Quid tantopere quæris, cui dederis benefi-
cium, tamquam repetiturus aliquando ? Sunt qui numquam iudicant eſſe repetendum,
& has cauſſas afferunt. Indignus, etiam repetenti non reddet: dignus, ipſe per ſe referet.
Prætereà ſi bono viro dediſti, exſpecta: ne iniuriam illi facias appellando, tamquam non
fuiſſet ſuâ ſponte redditurus. ſi malo viro [127] dediſti , fer. Beneficium [128] verbo ne cor- D
ruperis , creditum faciendo. Prætereà, lex quod non iuſſit repeti, vetuit. Vera ſunt iſta.
quàm diu me nihil vrget, quàm diu fortuna nihil cogit , [129] petam potiùs beneficium
quàm

122. RESPONDEAM] *Non diſputem vltrà aut dubitem, ſed velut de iure, certum reſpondeam.*

CAP. XX. 123. TRISTEM FRONTEM.] *Speciem & aſpectum. Tacitus*, In frontem pulchra. *Valerius*, In fronte beata.

124. VIDEO.] *Dialogiſmus eſt, & interpoſita perſona. Si non, legas*: Vides?

125. MORTVO INIECI.] *Ita moris & religionis, vt vel tranſeuntes inicerent deſerto terram. Horatius:* —licebit Iniecto ter puluere curras. *Quinctilianus Declamat.* v. Ignotis cadaueribus humum congerimus, & inſepultum corpus nulla feſtinatio tam rapida tranſcurrit, vt non quantulocumque veneretur aggeſtu.

126. IN PVBLICVM.] *Naturæ & humanitati hoc tribuens.*

127. DEDISTI, FER.] *Scripti*, dediſti flectere. *ex quo veriſſimè Eraſmus*, plectere : *pœnas imprudentia lue.*

128. VERBO NE.] *Ipſo illo* Repetendi : *quod exactionem, & ex debito, ſonat. Poſſet legi*, verò.

129. PETAM POTIVS.] *Placet. & eſt ſententia, comiter*

A quàm repetam: ſed ſi de ſalute liberorum agitur, ſi in periculum vxor deducitur, ſi pa-
triæ ſalus ac libertas mittit me etiam quò ire nollem, imperabo pudori meo, & teſtabor
omnia me feciſſe, ne opus eſſet mihi auxilio hominis ingrati. nouiſſimè recipiendi be-
neficij neceſſitas, repetendi verecundiam vincet. Deinde, cùm bono viro beneficium
do, ſic do, tamquam numquam repetiturus, niſi neceſſe fuerit. Sed lex, in- XXI.
quit, non permittendo exigere, vetuit. Multa legem non habent, nec actionem: ad
quæ conſuetudo vitæ humanæ, lege omni valentior, dat aditum. Nulla lex iubet ami-
corum ſecreta non eloqui, [130] nulla lex fidem etiam inimico præſtare. Quæ lex ad id
præſtandum nos quod alicui [131] promiſimus, alligat? Querar tamen cum eo qui arca-
num ſermonem non continuerit, & fidem datam, nec ſeruatam, indignabor. Sed ex be-
neficio, inquit, creditum facis. Minimè. non enim exigo, ſed repeto: & ne repeto qui-
dem, ſed admoneo. Ne vltima quidem neceſſitas in hoc aget, vt ad eum veniam, cum
quo diu mihi [132] luctandum ſit. Qui tam ingratus eſt, vt illi non ſit ſatis admoneri,
B eum tranſibo, nec dignum iudicabo, qui gratus eſſe cogatur. Quomodo fenerator quoſ-
dam debitores non appellat, quos ſcit decoxiſſe, & in quorum pudorem nihil ſupereſt,
quod pereat: ſic ego quoſdam ingratos palàm ac pertinaciter præteribo, nec ab vllo be-
neficium repetam, niſi à quo non ablaturus ero, ſed recepturus. Multi ſunt, XXII.
qui nec negare ſciant, quod acceperunt, nec referre: qui nec tam boni ſunt quàm grati,
nec tam mali quàm ingrati, ſegnes & tardi, lenta nomina, non mala. Hos ego non ap-
pellabo, ſed commonefaciam, & ad officium aliud agentes educam, qui ſtatim mihi ſic
reſpondebunt: *Ignoſce, non mehercule ſciui hoc te deſiderare, alioquin vltrò obtuliſſem. Rogo
ne me ingratum exiſtimes. memini quid mihi præſtiteris.* Hos ego quare dubitem, & ſibi me-
liores & mihi facere? Quemcumque potuero, peccare prohibebo, multo magis ami-
cum, & ne peccet, & ne in me potiſſimùm peccet. Alterum illi beneficium do, ſi illum
ingratum eſſe non patior: nec durè illi exprobrabo quæ præſtiti, ſed quàm potero mol-
liſſimè, vt poteſtatem referendæ gratiæ faciam, renouabo memoriam eius, & petam
C beneficium: ipſe me repetere intelliget. Aliquando vtar verbis durioribus, ſi emendari
illum ſperauero poſſe. nam deploratum propter hoc quoque non exagitabo, ne ex in-
grato inimicum faciam. Quòd ſi admonitionis quoque [133] ſuggillationem ingratis re-
mittimus, ſegniores ad reddenda beneficia faciemus. Quoſdam verò ſanabiles & qui
fieri boni poſſunt, ſi quid illos momorderit, perire patiemur admonitione ſublatâ? quâ
& pater filium aliquando correxit, & vxor maritum [134] aberrantem ad ſe reduxit, &
amicus languentem amici fidem erexit. Quidam vt expergiſcantur, non feriendi, XXIII.
ſed commouendi ſunt: eodem modo quorumdam ad referendam gratiam fides non
ceſſat, ſed languet. hanc peruellamus. Noli munus tuum in iniuriam vertere. iniuria eſt
enim, ſi in hoc non repetis, vt ingratus ſim. Quid ſi ignoro, quid deſideres? quid ſi oc-
cupationibus diſtrictus, & in alia vocatus, occaſionem non obſeruaui? oſtende mihi
quid poſſim, quid velis. Quare deſperas, antequam tentas? quare properas & benefi-
cium, & amicum, perdere? Vnde ſcis nolim, an ignorem, an animus, an facultas de-
D ſit mihi? experire. Admonebo ergo, non amarè, non palàm, ſine conuicio: ſic, vt
[135] ſe rediſſe in memoriam, non reduci putet. Cauſſam dicebat apud diuum XXIV.
Iulium

comiter potiùs quaſi beneficium petam, quàm vt datum repetam. Argutiâ eâdem infrà, cap. XXII. Renouabo memoriam eius, & petam beneficium, ipſe me repetere intelliget. *Item, cap.* XXV. Magis tempeſtiuè repetẽdum eſt beneficium, quàm petendum. *Pincianus tamen è quibuſdam libris hîc legebat*, Præteream potiùs.

CAP. XXI. 130. NVLLA LEX FIDEM.] *Iuriſconſultus:* Graue eſt fidem fallere, quam ſeruari naturâ æquum eſt. *Ergo prima ea & inſita, non hac ſecundaria & ſcripta lex ſancit.*

131. PROMISIMVS.] *Nudis verbis, ſine ſtipulatione. nam cum hac, alter eſt.*

132. LVCTANDVM.] *Altercatione exprimendum beneficium.*

CAP. XXII. 133. SVGGILLATIONEM.] *A corpore ſumptum. eſt ὑπωπιασμὸς, nota & liuor è verbere.*

134. ABERRANTEM.] *A ſuâ. in vagis amoribus abnoctantem.*

CAP. XXIII. 135. SE REDISSE.] *Fortè*, redire.

Iulium ex veteranis quidam, paullò violentior aduerſus [136] vicinos ſuos, & cauſsâ pre- A
mebatur. *Meminiſti*, inquit, *Imperator in Hiſpaniâ talum te torſiſſe*, [137] *circa Sucronem?* cùm Cæſar meminiſſe ſe dixiſſet: [138] *Meminiſti quoque*, inquit, *ſub quadam arbore minimum vmbræ ſpargente, cùm velles reſidere feruentiſsimo ſole, & eſſet aſperrimus locus, in quo ex rupibus acutis, vnica illa arbor eruperat, quemdam ex commilitonibus* [139] *penulam ſuam ſubſtrauiſſe?* Cùm dixiſſet Cæſar: *Quid ni meminerim? & quidem ſiti confectus, quia* [140] *impeditus ire ad fontem proximum non poteram, repere manibus volebam, niſi commilito, homo fortis ac ſtrenuus, aquam mihi in galeâ ſuâ attuliſſet. Potes ergo*, inquit, *Imperator, agnoſcere illum hominem, aut illam galeam?* Cæſar ait, ſe non poſſe galeam agnoſcere, hominem pulchrè poſſe: & adiecit, puto ob hoc iratus, quòd ſe à [141] cognitione mediâ ad veterem fabulam adduceret: *Tu vtique ille non es. Meritò*, inquit, *Cæſar me non agnoſcis. nam cùm hoc factum eſt, integer eram. poſteà ad Mundam in acie oculus mihi effoſſus eſt, & in capite* [142] *lecta oſſa. Nec galeam illam ſi videres, agnoſceres: machærâ enim Hiſpanâ diuiſa eſt.* Vetuit illi exhiberi negotium Cæſar: & agellos, in quibus [143] vicinalis B
XXV. via, cauſſa rixæ ac litium fuerat, militi ſuo donauit. Quid ergo? non repeteret beneficium ab Imperatore, cuius memoriam multitudo rerum confuderat? quem fortuna [144] ingens, exercitus diſponentem, non patiebatur ſingulis militibus occurrere? Non eſt hoc repetere beneficium, ſed reſumere bono loco poſitum, & paratum: ad quod tamen vt ſumatur, manus porrigenda eſt. Repetam itaque, quia hoc aut neceſſitate facturus ero, aut illius cauſsâ, à quo repetam. Tiberius Cæſar inter [145] initia dicenti cuidam, *Meminiſti*, antequam plures notas familiaritatis veteris proferret: *Non memini*, inquit, *quid fuerim.* Ab hoc nedum eſſet repetendum beneficium, [146] optanda erat obliuio. Auerſabatur omnium amicorum & æqualium notitiam, & illam ſolam præſentem fortunam ſuam adſpici, illam ſolam cogitari ac narrari volebat: inquiſitorem habebat, veterem amicum. Magis tempeſtiuè repetendum eſt beneficium, quàm petendum. Adhibenda verborum moderatio, vt nec ingratus poſſit diſſimulare. Tacendum & exſpectandum, ſi inter ſapientes viueremus: & tamen ſapientibus C
quoque indicare melius fuiſſet, quid rerum noſtratum ſtatus poſceret. Deos, quorum notitiam nulla res effugit, rogamus: & illos vota non exorant, ſed admonent. [147] Diis quoque, inquam, Homericus ille [148] ſacerdos allegat officia, & aras religioſè cultas, quò obſequentes faciat: [149] & parent. Moneri velle ac poſſe, [150] ſecunda virtus eſt. Huc

CAP. XXIIII. 136. VICINOS SVOS.] *Vt ſolent feroces illi, aut & diuites, qui terminos aſſiduè promouebant.*

137. CIRCA SVCRONEM.] *Bello Hiſpanienſi eueniſſe debuit: etſi in ſcriptoribus illis hodie ſiletur.*

138. MEMINISTI QVOQVE.] *Pleraque ſcripta lectio*, meminiſti equidem: *& decorum in ſermone militari. Atque illud* Equidem, *aliis etiam perſonis iungi ſolet.*

139. PENVLAM.] *Quæ in militum & itinerantium vſu.*

140. IMPEDITVS.] *Pede laſus, & deuinctus. Sed ego non nollem*, quia pedibus.

141. COGNITIONE.] *Proprium verbum, vbi Principes aut maiores magiſtratus, extra ordinem rem noſcunt & arbitrantur. Suetonius Claudio*: Negantem cognitionis, ſed ordinarij iuris rem eſſe.

142. LECTA OSSA.] *Alluſum, vel luſum in lectione oſſium funebri. De Prouid. cap.* III. Remedij cauſsâ quibuſdam & radi oſſa, & legi. *Adde Conſol. ad Marc. cap.* XXII.

143. VICINALIS.] *Hyginus definit*, quæ à vico ad vicum ducit: *in vſum nempe vicinia. vt Liuio libro* XXI. lintres ad vicinalem vſum. *Pinciano cur viſum legere*, vicina ſilua, *non equidem video.*

CAP. XXV. 144. INGENS, EXERCITVS.] *Vellem*, ingentes exercitus.

145. INITIA.] *Principatus ſui.*

146. OPTANDA ERAT OBLIV.] *Nam memoria cum periculo, & pronior læſiſſe. Plinius Panegyrico:* Quorum votum antè fuerat, vt memoriæ Principis elaberentur. D

147. DIIS QVOQVE.] *Apollini.*

148. SACERDOS.] *Chryſes. Homerus iſta, in Iliade primâ.*

149. ET PARENT.] *Meus liber*, & parcere. *quid fuerit, neſcio:* parâre *quidem dij non bellè aut decorè dicuntur.*

150. SECVNDA VIRTVS.] *Quæ ergo prima? Meus item liber aliiq;*, ſecula. *Si autem hîc* ſecunda: *quomodo ſtatim*, proximi ſunt? *Interpolata hæc habeo aut defecta.*

151. PAV-

A Huc illuc frænis leniter motis flectendus eſt animus, [151] paucis ſui rector optimus. proximi ſunt, qui admoniti in viam redeunt. His non eſt dux detrahendus. Opertis oculis ineſt acies, ſed ſine vſu, quam lumen [152] à diis immiſſum ad miniſteria ſua euocat. Inſtrumenta ceſſant, niſi illa in opus ſuum artifex mouerit. Ineſt interim animis voluntas bona: ſed torpet, modò deliciis ac ſitu, modò officij inſcitiâ. Hanc vtilem facere debemus: nec irati relinquere in vitio, ſed vt magiſtri puerorum diſcentium patienter ferre offenſationes memoriæ labentis. Quæ, quemadmodum ſubiecto vno aut altero verbo, ad contextum reddendæ orationis adducta eſt, ſic ad referendam gratiam admonitione reuocanda eſt.

151. PAVCIS SVI.] *Scripti*: paucis animus, ſui rector optimus. *Breui monito animus in viam ducendus, qui ſe alioqui optimè reget. Sed & vulgata expeditur: Animus monito flectendus, qui apud paucos ſe regit.*

152. A DIIS.] *Verum puto*, radiis.

L. ANNÆI SENECÆ

AD AEBVCIVM LIBERALEM

DE BENEFICIIS

LIBER SEXTVS.

ARGVMENTVM ET ORDO. B

ITERVM Quæſtiunculæ, Chryſippéo quodam more. Prima, An Beneficium eripi poßit? variè diſſerit, claudit tamen vſum eius eripi poſſe, non ipſum. Secunda, An debeamus ei, qui vel inuitus profuit, vel ignarus? negat. Tertia, An ei, qui ſuâ cauſſâ nobis profuit? ſi tantùm ſuâ, abnuit: ſi & meâ, admittit. Exempla & argutias miſcet. Quarta, An fas incommodi aliquid alteri optare, vt gratiam poßis referre? non eſt, & damnat. Aliam viam aperit referendæ gratiæ etiam felicibus, etiam Regibus, per conſilia, monita, doctrinam.

CAPVT PRIMVM. C

QVAEDAM, Liberalis virorum optime, exercendi tantùm ingenij cauſsâ quæruntur, & ſemper [1] extra viam iacent: quædam & dum quæruntur, oblectamento ſunt, & quæſita vſui. Omnium tibi copiam faciam. tu illa, vtcumque tibi viſum erit, aut peragi iubeto, aut [2] ad explicandum ludorum ordinem induci. [3] His quoque ſi abire protinus iuſſeris, nonnihil actum erit. nam etiam quod diſcere ſuperuacuum eſt, prodeſt cognoſcere. [4] Ex vultu igitur tuo pendebo, prout ille ſuaſerit mihi: alia detinebo diu-
II. tius, alia [5] expellam, & [6] capite agam. An beneficium eripi poſſit, quæſitum eſt. Quidam negant poſſe. non enim res eſt, ſed actio: quomodo aliud eſt munus, aliud ipſa donatio: aliud qui nauigat, aliud ipſa nauigatio. Et quamuis æger non ſit ſine morbo, non tamen idem eſt æger & morbus: ita aliud eſt beneficium ipſum, aliud quod ad vnumquemque noſtrûm beneficio peruenit. Illud incorporale eſt, irritum non fit: materia illius huc & illuc iactatur, & dominum mutat. Itaque cùm eripis, ipſa rerum natura reuocare quod dedit non poteſt. Beneficia ſua [7] interrumpit, non reſcindit. Qui moritur, tamen vixit: qui amiſit oculos, tamen vidit. Quæ ad nos peruenerunt, ne ſint effici poteſt: ne fuerint, non poteſt. pars autem beneficij & quidem certiſſima eſt, quæ fuit. Nonnumquam vſu beneficij longiore [8] prohibemur, beneficium quidem ipſum non eraditur. Licet omnes in hoc vires ſuas natura aduocet, [9] retro illi agere ſe non licet. Poteſt eripi domus, & pecunia, & mancipium, & quidquid eſt, in quo hæſit beneficij nomen: ipſum verò ſtabile & immotum eſt. Nulla vis efficiet, ne hic dederit, ne
III. ille acceperit. Egregiè mihi videtur M. Antonius apud [10] Rabirium poëtam, cùm fortunam ſuam tranſeuntem [11] aliò videbat, & ſibi nihil relictum, præter ius mortis, id quoque, ſi citò occupauerit, exclamare: *Hoc habeo*, [12] *quodcumque dedi.* O quantum habere potuit, ſi voluiſſet! Hæ ſunt diuitiæ certæ, in quacumque ſortis humanæ

leui-

A leuitate, vno loco permanſuræ: quæ quò maiores fuerint, hoc minorem habebunt inuidiam. Quid tamquam tuo parcis? [13] Procurator es. Omnia iſta quæ vos tumidos, & ſupra humana elatos, obliuiſci cogunt veſtræ fragilitatis, quæ ferreis clauſtris cuſtoditis armari, quę [14] ex alieno ſanguine rapta veſtro defenditis; propter quæ claſſes cruentaturas maria deducitis; propter quæ quaſſatis vrbes, ignari, quantum telorum in [15] aduerſos fortuna comparet; propter quæ ruptis toties [16] affinitatis, [17] amicitię, collegij fœderibus, inter contendentes duos terrarum orbis [18] eliſus eſt; non ſunt veſtra. in depoſiti [19] cauſſâ ſunt, iam iamque ad alium dominum ſpectantia, aut hoſtis illa, aut [20] hoſtilis animi ſucceſſor, inuadet. Quæris quomodo illa tua facias? donando. Conſule ergo rebus tuis, & certam tibi earum atque inexpugnabilem poſſeſſionem para: honeſtiores illas non ſolùm, ſed tutiores facturus. illud quod ſuſpicis, quo te diuitem ac potentem putas quamdiu poſſides, ſub nomine ſordido iacet. Domus eſt, ſeruus eſt, nummi ſunt: cùm donaſti, beneficium eſt. Fateris, inquit, nos aliquando beneficium IV.
B non debere ei, à quo accepimus: ergo ereptum eſt. Multa ſunt propter quæ beneficium debere deſinimus: non quia ablatum, ſed quia corruptum eſt. Aliquis reum me defendit: ſed vxorem meam per vim ſtupro violauit. Non abſtulit beneficium, ſed opponendo illi parem iniuriam, ſoluit me debito: & ſi plus læſit, quàm antè profuerat, non tantùm gratia exſtinguitur, ſed vlciſcendi querendique libertas fit, vbi in comparatione beneficij præponderauit iniuria. ita non aufertur beneficium, ſed vincitur. Quid? non tam duri quidam, & tam ſcelerati patres ſunt, vt illos auerſari & [21] eiurare ius faſque ſit? Num-

COMMENTARIVS.

C CAP. I. 1. EXTRA VITAM.] *Vſum in ipſâ non habent: diſſeruntur ingenij cauſſâ tantùm. Muretus,* viam voluit: *præter rem & libros.*

2. AD EXPLICANDVM.] *Moris, vt in theatra aut amphitheatra, ante commiſſionem ludorum, ipſi actores aut paria inducerentur, populo oſtentui, & velut in pompâ: quod hodieq; ſcænici noſtri ſeruant. Vide Saturnalia noſtra, II. cap. XVIII. Itaque mens Senecæ: Aut iube me hæc abſoluere, & perficere: aut, vt in ludis, inducere tantùm & oſtentare. Hunc locum velim Saturnalibus meis additum, loco dicto: valdè eò facit.*

3. HIS QVOQVE.] *Ex meo & Pinciani:* Quia his.

4. EX VVLTV.] *Vultúne abſentis? ineptiæ, & poetarum imitamenta.*

D 5. EXPELLAM.] *Ex hoc theatro, ſi abire innues.*

6. CAPITE AGAM.] *Has voces Muretus capitis damnauerat, eieceratq;: malè. Quidam ſcripti,* & ea peritè agam. *Sed illud perplacet, & Quadam horum, inquit, ipſosq; homines pellam, & capite prehenſos trudam. Ita ſolet, vbi præcipitamus. Contrà eſt,* Capite ſiſtere, *in Plauto.*

CAP. II. 7. INTERRVMPIT.] *Curſum ſiſtit.*

8. PROHIBEMVR.] *Pro ſententiâ magis,* prohibemus.

9. RETRÒ ILLI.] *Communi ſententiâ, quâ præterita reuocare nec Deos poſſe cenſent.*

CAP. III. 10. RABIRIVM.] *Qui bella ciuica videtur ſcripſiſſe, & laudat Ouidius:*

——magnique Rabirius oris.

Velleius: Noſtri qui eminent principes carminum, Virgilius Rabiriuſque.

11. ALIÒ.] *Ad Auguſtum.*

12. QVODCVMQVE DEDI.] *Similes alibi voces. illa Alfonſi, regis Aragonum, eximia. roganti,* Quid ſeruaret ſibi, qui tam multa multis donaret? Eaipſa, quæ dono, *inquit. Martialis:*

Extra fortunam eſt, quidquid donatur amicis;
Quas dederis, ſolas ſemper habebis opes.

Mens igitur Antonij, Hoc vnum habeo, quod non habeo: dedi & depoſui apud alios.

13. PROCVRATOR.] *Cuius? Fortunæ: nec es in rebus tuis.*

14. EX ALIENO.] *E cædibus & bellis. videntur enim ea ſpolia ex ſanguine ipſo lecta. Si tamen abſit præpoſitio,* ex, *feram: eſſetq;, quæ alij ſanguine & vitâ ſuâ parauerunt; vos iiſdem tuemini & tenetis.*

15. ADVERSOS.] *Ipſos obſidentes.*

16. AFFINITATIS.] *Ad Cæſarem & Pompeium ſpectat: quia hic illi gener.*

17. AMICITIÆ, COLLEGII.] *Ad M. Antonium & Auguſtum. Diu amici, collegæ in Triumuiratu & Conſulatu: ſed & iidem affines, cùm Octauiam vxorem haberet Antonius, illius ſororem.*

18. ELISVS.] *Fractus & quaſſus. vt ſolet, vbi quid inter duos premitur.*

19. CAVSSA.] *Iure & conditione depoſiti cenſentur.*

20. HOSTILIS.] *Acuta lectio, quaſi ab hoſte ſæpe vix differat heres. At ex meo libro:* aut hoſtis ſucceſſoris anni inuadent. *Sed illud melius.*

CAP. IV. 21. EIVRARE.] *Eiurat, qui iurat aliquid ſibi non eſſe. Ita* bonam copiam eiurare: *ſe eam non habere:* bonam ſpem eiurare, *in Senecâ*

De-

Numquid ergo illi abſtulerunt, [22] quæ dederant? minimè: ſed impietas ſequentium A
temporũ, commendationem omnis prioris officij ſuſtulit. Non beneficium tollitur, ſed
beneficij gratia: & efficitur, non ne habeam, ſed ne debeam. Tamquam pecuniam ali-
quis mihi credidit: ſed domum meam incendit. penſatum eſt creditum damno: nec
reddidi illi, nec tamen debeo. Eodem modo & hîc. qui aliquid benignè aduerſus me
fecit, aliquid liberaliter, ſed poſteà multa ſuperbè, contumelioſè, crudeliter: eo loco me
poſuit, vt perinde liber aduerſus eum ſim, quaſi non accepiſſem. [23] vim beneficiis ſuis
attulit. Colonum ſuum non [24] tenet, quamuis [25] tabellis manentibus, qui ſegetem eius
proculcauit, qui ſuccidit arbuſta: non quia recepit quod pepigerat, ſed quia ne recipe-
ret, effecit. Sic debitori ſuo creditor ſæpe damnatur, vbi plus ex aliâ [26] cauſsâ abſtulit,
quàm ex credito petit. Non tantùm inter creditorem & debitorem iudex ſedet qui di-
cat, Pecuniam crediſiſti. Quid ergo? pecus abegiſti, ſetuum eius occidiſti, [27] agellum
quem non emeras, poſſides: æſtimatione factâ, debitor diſcede, qui creditor veneras.
Inter beneficia quoque & iniurias [28] ratio confertur. Sæpè, inquã, beneficium manet, nec B
debetur, ſi ſecuta eſt dantem pænitentia, ſi miſerum ſe dixit, quòd dediſſet, ſi cùm daret,
ſuſpirauit, vultum [29] obduxit, perdere ſe credidit, non donare: ſi ſuâ cauſsâ, aut certè
non meâ dedit: ſi non deſiit inſultare, gloriari, & vbique iactare, & acerbum munus
ſuum facere. Manet itaque beneficium, quamuis non debeatur: ſicuti quædam pecu-
V. niæ, de quibus ius creditori [30] non dicitur, debentur, ſed non exiguntur. De-
diſti beneficium: iniuriam poſteà feciſti: & beneficio gratia debetur, & iniuriæ vltio.
Nec ego illi gratiam debeo, nec ille mihi pœnam: alter ab altero [31] abſoluitur. Cùm di-
cimus, Beneficium illi reddidi: non hoc dicimus, illud nos quod acceperamus reddi-
diſſe, ſed aliud pro illo. Reddere enim eſt, [32] rem pro re dare. Quid ni? cùm omnis
ſolutio non idem reddat, ſed [33] tantumdem. Nam & pecuniam dicimur reddidiſſe,
quamuis numerauimus pro argenteis aureos, quamuis non interuenerint nummi, ſed
[34] delegatione & verbis perfecta ſolutio ſit. Videris mihi dicere: Perdis operam. Quor-
ſum enim pertinet ſcire me, an maneat quod non debetur? Iuriſconſultorum iſtæ acutę C
ineptiæ ſunt, qui [35] hereditatem negant [36] vſucapi poſſe: ſed ea quæ in hereditate ſunt:
tamquam quidquam aliud ſit hereditas, quàm ea quæ in hereditate ſunt. Illud mihi
potiùs

De Vit. beat. cap. XXVI. *nec eam ſibi eſſe. Ergo hic,* eiurare parentes, *non agnoſcere, nec pro talibus habere.*

22. QVÆ DEDERANT.] *Vitam, educationem, alia beneficia.*

23. VIM BENEF.] *Quaſi dicat, ea occidit, interfecit.*

24. TENET.] *Obligatum obſtrictumq́; habet.*

25. TABELLIS.] *Fundi elocati.*

26. CAVSSA.] *Prætextu & titulo.*

27. AGELLVM.] *Meus atque alij,* argentum, quod *quidni teneam? Argentum factum intellegit, ad menſam & miniſterium.*

28. RATIO CONF.] *Quod fit, cùm vtrimque accepta & expenſa examinantur, & diſpunguntur.*

29. OBDVXIT.] *Meus* abduxit. *Grutero aſſentior* adduxit *reponenti. De eo verbo nos ad Tacitum: & eſt triſtitiæ aut ſeueritatis nota. vt contrà, dilatatio & diffuſio, in benignitate.*

30. NON DICITVR.] *Quiáne contra legem, puta fænebrem, data? an quia pupillo, filiofamilias, aut perſonæ cum quâ in iudicio non conſiſtas? an denique, quia exceptione creditor repellitur? Nam vt Iuriſconſultus ait,* deſinit eſſe debitor, qui nactus eſt exceptionem iuſtam. *Deſinit, inquam, eſſe intellectu ac poteſtate iuris, quia efficaciter ab eo non exigitur: reipſâ tamen eſt, & nomen non amittit. Quo poſteriore ſenſu Seneca,* deberi, ſed non exigi, *hic ſcripſit.*

CAP. V. 31. ABSOLVITVR.] *Fortaſſe,* abſoluimur.

32. REM PRO RE.] *Explicatio magis, quàm etymologia eſt. ſicut* Fides, *quia fit quod dicitur. Stoici autem in hiſce notationibus crebri, aut nimij: quod Cicero, aliiq; obſeruant.*

33. TANTVMDEM.] *Non idem corpus, ſed vel aliud eiuſdem generis, vel pretium.* D

34. DELEGATIONE.] *Suprà explicauimus, eſſe cùm ab alio creditori ſoluimus, & nomen aliquod noſtrum illi tranſſcribimus.*

35. HEREDITATEM.] *Agmine Iuriſconſulti noſtri in Senecam hic eunt. Et eſt verò diſcrimen, nec ſuperuacuum, in Hereditate & Rebus. Nam illa ius quoddam incorporale eſt; iſta corpora. ſicut Beneficium diſtinctum, ipſo Senecâ auctore, à re quæ donatur. Tamen & Hereditatis voce, ipſas res ſæpe Latini appellarunt. vt vel Cicero cùm definiit,* Hereditatem pecuniam eſſe, quæ alicuius morte ad alium perueniret. *Hoc ſenſu, rectè Seneca.*

36. VSVCAPI.] *Temporum ſpatio alterius fieri, idq́; vtendo.*

37. CON-

A potiùs diſtingue, quod poteſt ad rem pertinere, cùm idem homo beneficium mihi de-
dit, & poſteà fecit iniuriam, vtrùm & beneficium illi reddere debeam, & me ab illo ni-
hilominus vindicare, ac veluti duobus nominibus ſeparatim reſpondere: an alterum
alteri [37] contribuere, & nihil negotij habere, vt beneficium iniuriâ tollatur, beneficio
iniuria. Illud enim video in foro fieri. quid in veſtrâ ſcholâ iuris ſit, vos ſciatis. [38] Sepa-
rantur actiones, & de eo quod agimus, de eodem nobiſcum agitur. [39] Non confundi-
tur [40] formula. ſi qui apud me pecuniam depoſuerit, idem mihi poſteà furtum fecerit,
& ego cum illo furti agam, & ille mecum depoſiti. Quæ propoſuiſti, mi Libe- VI.
ralis, exempla, certis legibus continentur, quas neceſſe eſt ſequi: lex legi non miſcetur.
Vtraque ſuâ viâ it: depoſitum habet ſuam actionem propriam, tam mehercule quàm
furtum. Beneficium nulli legi ſubiectum eſt: me arbitro vtitur. licet me comparare in-
ter ſe quantum profuerit mihi quiſque, aut quãtum nocuerit: tum pronunciare, vtrùm
plus debeatur mihi, an debeam. In illis nihil eſt noſtræ poteſtatis: eundum eſt, quà
B [41] ducimur. In beneficio tota poteſtas mea eſt: ego itaque iudico illa, non ſeparo, nec di-
duco, ſed iniurias ac beneficia ad eumdem iudicem mitto. Alioquin iubes me eodem
tempore amare & odiſſe, queri & gratias agere: quod natura non recipit. Potiùs compa-
ratione factâ inter ſe beneficij & iniuriæ, videbo an etiam [42] vltrò mihi debeatur. Quo-
modo ſi quis ſcriptis noſtris, alios supernè [43] imprimat verſus, priores litteras non tol-
lit, ſed abſcondit: ſic beneficium ſuperueniens [44] iniuria apparere non patitur.

Vultus tuus, [45] cui regendum me tradidi, colligit [46] rugas, & attrahit frontem, quaſi VII.
longiùs exeam. Videris mihi dicere:

> [47] *Quò tantum mihi dexter abis? huc dirige curſum.*
> *Littus ama.* ———

[48] Non poſſum magis. Itaque ſi huic ſatisfactum exiſtimas, illò tranſeamus, an ei de-
beatur aliquid qui nobis inuitus profuit. Hoc apertiùs potui dicere, niſi propoſitio de-
beret eſſe confuſior, vt diſtinctio ſtatim ſubſecuta oſtenderet vtrumque queri, an ei de-
C beremus, qui nobis, dum non vult, profuit; & an ei, qui dum neſcit. Nam ſi quis co-
actus aliquid boni fecit, quin nos non obliget, manifeſtius eſt, quàm vt vlla in hoc ver-
ba impendenda ſint. Et hæc quæſtio facilè expeditur, & ſi qua ſimilis huic moueri po-
teſt, ſi totiens illò cogitationem noſtram conuerterimus. Beneficium nullum eſt, niſi
quod ad nos primùm aliqua [49] cogitatio defert, deinde [50] amica & benigna. Itaque nec
fluminibus gratias agimus, quamuis aut magna nauigia patiantur, & ad ſubuehendas
copias largo ac perenni alueo currant, aut piſcoſa & amœna pinguibus aruis interfluant:
nec quiſquam Nilo beneficium debere ſe iudicat, non magis quàm odium, ſi immodi-
cus ſuperfluxit, tardeque receſſit: nec ventus beneficium dat, licet lenis & ſecundus
adſpi-

37. CONTRIBVERE.] *Iungere, vnire, miſcere. Sic* Contribui legatum ceteris, *in Pandectis: item* Contributa bona: *& in Liuio & Cæſare* contribu-
D ti populi *dicuntur, qui aliis adiuncti, & formula eorum facti. Facit huc quod Modeſtinus definit* Compenſationem, debiti & crediti inter ſe contributionem: *id eſt, confuſionem, & vt neutrum exſtet.*

38. SEPARANTVR.] *Etiamnum verba Liberalis quærentis, ne erres: & Seneca demùm cap. ſequenti reſpondet.*

39. NON CONFVNDITVR.] *Veriſſimè ita P. Faber, negatione additâ, & ſecuti ſumus. Vult enim omnino & hoc agit, non confundi nec contribui.*

40. FORMVLA.] *Actio, ſiue eius titulus.*

CAP. VI. 41. DVCIMVR.] *A lege.*

42. VLTRÒ.] *Mira vis in hac voculâ, nec facilè exprimenda. Valet* Inſuper, Amplius etiam, ἔτι δὲ: *& plus aliquid in exemplis obſeruandum, quàm interpretandum.*

43. IMPRIMAT.] *In ceratis tabellis.*

44. INIVRIA.] *Ita libri priſci, & ſententia exigit planiſſimè. quam aliò deflexerant, qui* iniuriam *ſcribebant, contra totam hanc Senecæ diſſertionem.*

CAP. VII. 45. CVI REGENDVM.] *Suprà, cap. I.* Ex vultu igitur tuo pendebo. *Nam facit ſe quaſi cum Liberali præſenti diſputare, & inuicem illi ſermonis dat partes, vt cap. V. & poſteà. Etſi tota hæc ſcena parùm fortaſſe decora, certè non grauis eſt.*

46. RVGAS.] *Quod fit, vbi quid diſplicet aut tædet.*

47. QVO TANTVM.] *E Virgilio, in certamine nauali, lib. V.*

48. NON POSSVM.] *Reſpondet Seneca, quammaximè lego litus, altum diſputationum vito. Et videt, quàm breuiter dixerim.*

49. COGITATIO.] *Vt conſultum ſpontaneumque, non fortuitum ſit.*

50. AMICA.] *Volens, & cum propoſito benè faciendi.*

51. NE-

adſpiret: nec vtilis & ſalubris cibus. Nam qui beneficium mihi daturus eſt, debet A
non tantùm prodeſſe, ſed velle. Ideò nec mutis animalibus quidquam debetur: & quàm
multos è periculo velocitas equi rapuit? nec arboribus: & quàm multos æſtu laboran-
tes, ramorum opacitas texit? Quid autem intereſt, vtrùm mihi qui [51] neſcit, profuerit,
an qui ſcire [52] non potuit? cùm vtrique velle defuerit. Quid autem intereſt, vtrùm me
VIII. iubeas naui, aut vehiculo, aut lanceæ debere beneficium: an ei qui æquè quàm iſta pro-
poſitum benefaciendi nullum habuit, ſed profuit caſu? Beneficium aliquis
neſciens accipit, nemo à neſciente. Quomodo multos fortuita ſanant, nec ideò remedia
ſunt, & in flumen alicui cecidiſſe [53] frigore magno, cauſſa ſanitatis fuit: quomodo quo-
rumdam, [54] flagellis quartana diſcuſſa eſt, & metus repentinus animum [55] in aliam cu-
ram auertendo ſuſpectas horas feſellit: nec ideò quidquam horum etiamſi ſaluti fuit,
[56] ſalutare eſt: ſic quidam nobis proſunt, dum nolunt, imò quia nolunt; non tamen
ideò illis beneficium debemus. Quid ſi perniciosa illorum conſilia fortuna deflexit in
melius, an exiſtimas me debere ei quidquam, cuius manus cùm me peteret, percuſſit B
hoſtem meum, qui nocuiſſet, niſi erraſſet? Sæpe [57] teſtis dum apertè peierat, etiam ve-
ris teſtibus abrogauit fidem, & reum velut factione circumuentum miſerabilem reddi-
dit. Quoſdam ipſa, quæ premebat, [58] potentia eripuit: & iudices quem damnaturi
erant [59] cauſſâ, damnare gratiâ noluerunt. Non tamen hi beneficium dederunt, quam-
uis profuerint. quia telum quò miſſum ſit, non quò peruenerit, quæritur: & beneficium
ab iniuriâ diſtinguit, non euentus, ſed animus. Aduerſarius meus dum contraria di-
cit, & iudicem ſuperbiâ offendit, & [60] vnum teſtem temerè dimittit, cauſſam meam
IX. erexit. Non quæro an pro me errauerit, quia contra me voluit. Nempe vt gra-
tus ſim, velle debeo idem facere quod ille. vt beneficium daret, velle debuit. Nam quid
eſt iniquius homine, qui eum odit, à quo in turbâ calcatus, aut reſperſus, aut quò nollet,
impulſus eſt? At quid eſt aliud, quod illum querelæ eximat, cùm in re ſit iniuria, quàm
[61] neſciſſe quid faceret? Eadem res efficit, ne hic beneficium dederit, ne ille iniuriam fe-
cerit. & amicum & inimicum voluntas facit. Quàm multos militiæ [62] morbus eripuit? C
quoſdam ne ad ruinam domus ſuæ occurrerent, inimicus vadimonio tenuit: ne in pi-
ratarum manus peruenirent, quidam naufragio conſecuti ſunt. Nec his tamen benefi-
cium debemus: quoniam extra ſenſum officij caſus eſt: nec inimico cuius nos lis exer-
cuit, dum vexat ac detinet. Non eſt beneficium, niſi quod à bonâ voluntate proficiſci-
tur, niſi illud agnoſcit, qui dedit. Profuit aliquis mihi dum neſcit: nihil illi debeo. pro-
fuit

51. NESCIT.] *Ad hominem.*

52. NON POTVIT.] *Ad animantes, aut inanima.*

CAP. VIII. 53. FRIGORE.] *Quod febres potuit diſcutere: ſicut perfuſio aqua rigentis poſt balneum.*

54. FLAGELLIS.] *An quia ater & lentus ille humor incaluit, & motu item diſſipatus eſt?*

55. IN ALIAM.] *Quaſi non vacauerit ei, vacare morbo. Sed vera cauſſa, quòd magnus ille metus humores & corpus mouet: ideoq; & morbi legem frangit aut turbat.*

56. SALVTARE.] *Suâ vi & naturâ: ſed συμβεβηκότως & caſu.*

57. TESTIS.] *Libri omnes,* hoſtis: *& iſtud vulgatum, eſt ab Agricolâ. Tueatur aliquis ſcripturam, quaſi dicat, hoſtis & aduerſarius noſter, hoſtilis animi notus teſtis.*

58. POTENTIA.] *Accuſatorum.*

59. CAVSSA.] *Meus & alij ſcripti,* cauſſæ *quod eligam, & mox* gratiæ. *At de re, exemplum in Valerio, de L. Cottâ. quem certis criminibus accuſatum à Scipione Aemiliano, & conuictum, tamen iudices abſoluere maluerunt.* quia homines ſapientiſſimi verebantur, inquit, ne præcipuæ accuſatoris amplitudini damnatio eius donata exiſtimaretur.

60. VNVM TEST.] *Sententia eſſet, quòd ſiſus aliis teſtibus, vnum dimiſiſſet, quaſi iam ſuperfluum & vacantem, re confectâ. Sed magis adhæſerim ſcriptæ lectioni,* & in vnum teſtem: *quod interpretor,* D *cauſſam temerè ab eo creditam & collocatam in vno teſte: cùm plures habere potuiſſet. ſed per ſuperbiam noluit, & ſibi atque vni illi putauit credendum.*

CAP. IX. 61. NESCISSE.] *In hanc rem Phocyllides pulchrè:*

Ὅστις ἑκὼν ἀδικεῖ, κακὸς ἀνήρ· ἀλλ᾽ ὑπ᾽ ἀνάγκης,
Οὐκ ἐρέω τὸ τέλος. βουλὴν δ᾽ εὔθυνε ἑκάστου:
Quiſquis ſponte nocet, vir is improbus. at qui nolens,
Non idem dicam. mens, quæ diſcriminat, eſto.

Liuius: Mentem peccare, non corpus: & vnde conſilium abfuerit, culpam abeſſe.

62. MORBVS.] *Sonticus, qui excuſat ne citati ad nomen reſpondeant.*

63. IMI-

A fuit cùm vellet nocere: [63] imitabor ipſum. Ad primum illum reuertamur. vt gratiam X.
referam, aliquid [64] facere me vis: ipſe vt beneficium mihi daret, nihil fecit. Vt [65] ad alterum tranſeamus, vis me huic gratiam referre, vt quod à nolente accepi, volens reddam. Nam quid de tertio loquar, qui ab iniuriâ in beneficium delapſus eſt? Vt beneficium tibi debeam, parum eſt [66] voluiſſe te dare: vt non debeam, ſatis eſt, noluiſſe. Beneficium enim voluntas [67] nuda non efficit: ſed quod beneficium [68] non eſſet, ſi optimæ ac pleniſſimæ voluntati fortuna deeſſet, id æquè beneficium non eſt, niſi fortunam voluntas anteceſſit. Non enim profuiſſe te mihi oportet, vt ob hoc tibi obliger, ſed ex deſtinato profuiſſe.
Cleanthes exemplo eiuſmodi vtitur: Ad quærendum, inquit, & accerſendum ex academiâ Platonem, duos pueros miſi. alter totam porticum perſcrutatus eſt, alia quoque loca in quibus illum inueniri poſſe ſperabat, percurrit, & domum non minùs laſſus quàm [69] irritus rediit: alter apud proximum [70] circulatorem reſedit, & dum vagus atque erro [71] vernaculis congregatur & ludit, tranſeuntem Platonem, quem non quæſierat, inuenit. Illum, inquit, laudabimus puerum, qui, quantum in ſe erat, quod iuſſus eſt fecit: hunc, feliciter inertem, caſtigabimus. Voluntas eſt, quæ apud nos ponit officium: cuius vide quæ conditio ſit, vt me debito obſtringat. Parùm eſt illi velle, niſi profuit: parùm eſt profuiſſe, niſi voluit. Puta enim aliquem donare voluiſſe, nec donaſſe. animum quidem eius habeo, ſed beneficium non habeo: quod conſummat & res, & animus. Quemadmodum ei qui voluit mihi pecuniam credere, ſed non credidit, nihil debeo: ita ei qui voluit mihi beneficium dare, ſed non potuit, amicus quidem ero, ſed non obligatus. Et volam illi aliquid præſtare: nam & ille voluit mihi. ceterùm ſi benigniore fortunâ vſus præſtitero, beneficium dedero, non gratiam retulero. Ille mihi gratiam debebit referre: huic initium à me [72] fiet numerandi.

XI.

B

Intelligo iam quid velis quærere. non opus eſt te dicere: [73] vultus tuus loquitur. Si quis ſuâ cauſsâ nobis profuit, eíne, inquis, debetur aliquid? hoc enim ſæpe te conquerentem audio, quòd quædam quæ homines ſibi præſtant, [74] aliis imputant. Dicam, mi Liberalis: ſed priùs hanc quæſtiunculam diuidam, & rem æquam ab iniquâ ſeparabo. Multum enim intereſt, vtrùm aliquis beneficium nobis det ſuâ cauſsâ, an noſtrâ: an ſuâ & noſtrâ. Ille qui totus ad ſe ſpectat, & nobis prodeſt, quia aliter ſibi prodeſſe non poteſt:

XII.

C

63. IMITABOR.] *Voluntatem eamdem ſeruauero, nocere potiùs tentabo, eius exempla.*

CAP. X. 64. FACERE ME.] *Breuius iſto in meo codice*: aliquid meum vis; cùm ipſe v. b. m. d. nihil fecerit. *Germana puta.*

65. AD ALTERVM.] *Nam tria genera, quibus non obligamur, etſi benè fecerint. Primi, qui nihil à ſe conſulerunt: alteri, qui nolentes iuuerunt; tertij, qui nocere volentes.*

66. VOLVISSE TE.] *Res enim ſequi debeat. at contrà eſt in altero membro: etiamſi res adeſt, cùm vo-*
D *luntas abeſt, nihil debeo.*

67. NVDA.] *Mera ac ſola.*

68. NON ESSET.] *Rectè. Eraſmum nemo audias, qui tollit negantem particulam, ex diametro Senecæ aduerſus. Res mihi clara eſt. Nuda, inquit, voluntas beneficium non efficit. & ſicut illa à Fortunâ deſtituta id non confert; ita nec ille cui Fortuna fauit, niſi voluntas præiuit.*

CAP. XI. 69. IRRITVS.] *Quidam libri* iratus: *malè.* Irritus *laboris ſui & conatus. nihil effecit quærenda.*

70. CIRCVLATOREM.] *Agyrtam Græcis. qui circulos hominum congregant & faciunt. Vide epiſt.* XXIX.

71. VERNACVLIS.] *Seruis eiuſdem populi aut vrbis, & propriè domeſticis. Capitolinus in Macrino:* In vernaculis vel aulicis tam impius, tam aſper, vt ſerui illum ſui non Macrinum dicerent, ſed Macellinum. *Id genus, lepidi plerumq. aut dicaces. ideò Martialis:* Vernaculorum dicta, ſordidum dentem. *Ammianus* XVII. Iulianum appellantes loquacem talpam, litterionem Græcum, & huic congruentia plurima atque vernacula iactantes. *Itaque non nimis diſpliceat in Suetonio retineri, Vitelly cap.* XIV. Nullis tamen infenſior quàm vernaculis, & mathematicis: *dicentibus iſtis, & prædicentibus.*

72. FIET NVMERANDI.] *Commotium hoc ſine idoneo ſenſu ita editur. Meus,* à me fiet gratiæ. *quod fortaſſe prabum eſt, certè in ſenſum probum. ille mihi gratiam debebit referre; ego initium & cauſſam eius dedero. Sed quia libris aliis* Numerandi *verbum, per me mutetur in* munerandi: *& verus item ſenſus,* Qui mihi benè valuit tantùm, ſi ego ei benè fecera; ille mihi gratiam debet, non ego reddidi. imò à me initium factum eſt muneris & beneficy. *Vtrouis modo ſcribas, reſcribe etiam* hinc, *pro huic, initio membri.* Hinc, *id eſt ab iſtâ parte.*

CAP. XII. 73. VVLTVS.] *Velut cum præſenti, vt ſuprà, cap.* VII.

74. ALIIS IMP.] *Suô cauſſâ, ſuiq. commodi, faciunt; & alteri, quaſi beneficium, inſcribunt. Sibi datum, in alterius rationibus ponunt.*

poteſt: eo loco mihi eſt, quo qui pecori ſuo hibernum & æſtiuum pabulum proſpicit; A eo loco, quo qui captiuos ſuos, vt commodiùs væneant, paſcit, & opimos boues ſaginat ac deſticat; quo [75] laniſta, qui [76] familiam ſuam ſummâ curâ exercet, atque ornat.

XIII. Multum (vt ait Cleanthes) à beneficio diſtat negotiatio. Rurſus non ſum tam iniquus, vt nihil ei debeam, qui cùm mihi vtilis eſſet, fuit & ſibi. Non enim exigo, vt ſine reſpectu ſui mihi conſulat. imò etiam opto, vt beneficium mihi datum, vel magis danti profuerit: dummodo id qui dabat, duos intuens dederit, & inter me ſeque diuiſerit. Licet id ipſe ex maiore parte poſſideat, ſi modò me in conſortium admiſit, ſi duos cogitauit: ingratus ſum, non ſolùm iniuſtus, niſi gaudeo hoc illi profuiſſe, quod proderat mihi. Summæ malignitatis eſt, non vocare beneficium, niſi quod dantem aliquo incommodo affecit. Aliter illi, qui beneficium dat ſuâ cauſſâ, reſpondebo. Quare potiùs te mihi profuiſſe dices, quàm me tibi? Puta, inquit, aliter fieri non poſſe me magiſtratum, quàm ſi decem captos ciues ex magno captiuorum numero redemero: nihil debebis mihi, cùm te ſeruitute ac vinculis liberauero? atqui meâ id cauſſâ faciam. Aduerſus hoc reſpondeo. Aliquid iſtic tuâ cauſſâ facis, aliquid meâ. Tuâ, quòd redimis: meâ, quòd eligis. tibi enim ad vtilitatem tuam ſatis eſt, quoſlibet redemiſſe. Itaque debeo, non quòd redimis me, ſed quòd eligis. poteras enim & alterius redemptione idem conſequi, quod meâ. Vtilitatem rei partiris mecum, & me in beneficium recipis, duobus profuturum. Præfers me aliis: hoc totum meâ cauſſâ facis. Itaque ſi prætorem te factura eſſet decem captiuorum redemptio, decem autem ſoli captiui eſſemus, nemo quidquam tibi deberet ex nobis; quia nihil haberes, quod cuiquam imputares, à tuâ vtilitate ſeductum. Non ſum iniquus beneficij interpres: nec deſidero illud mihi tantùm dari, ſed & tibi.

XIV. Quid ergo, inquit, ſi in ſortem nomina veſtra coniici iuſſiſſem, & tuum nomen inter redimendos exiſſet, nihil deberes mihi? imò deberem, ſed exiguum. Quid ſit hoc, dicam. Aliquid meâ cauſſâ facis, quòd me ad fortunam redemptionis admittis. quòd nomen meum exiit, ſorti debeo: quòd exire potuit, tibi. Aditum mihi ad beneficium tuum dediſti, cuius maiorem partem fortunæ debeo: ſed hoc ipſum tibi, C quod fortunæ debere potui. Illos ex toto prætetibo, quorum [77] mercenarium beneficium eſt: quod qui dat, non computat cui, ſed quanti daturus ſit, quod vndique [78] in ſe conuerſum eſt. Vendit mihi aliquis frumentum. viuere non poſſum, niſi emero: ſed non debeo vitam, quia emi. Nec quàm neceſſarium fuerit, æſtimo, ſine quo victurus non fui: ſed [79] quàm gratuitum, quod non habuiſſem, niſi emiſſem. in quo inuehendo mercator non cogitauit quantum auxilij allaturus eſſet mihi, ſed quantum lucri ſibi.

XV. Quod emi, non debeo. Iſto modo, inquit, ne medico quidquam debere te, niſi mercedulam dices: nec præceptori, quia aliquid numeraueris. atqui omnium horum apud nos magna caritas, magna reuerentia eſt. Aduerſus hoc reſpondetur, quædam pluris eſſe, quàm emuntur. Emis à medico rem inæſtimabilem, vitam ac valetudinem bonam: à bonarum artium præceptore ſtudia liberalia, & animi cultum. Itaque his non rei pretium, ſed operæ ſoluitur, quòd deſeruiunt, quòd à rebus ſuis auocati nobis vacant. mercedem non meriti, ſed occupationis ſuæ ferunt. Aliud tamen dici poteſt verius, quod ſtatim ponam, ſi priùs quomodo iſtud refelli poſſit, oſtendero. Quædam, D inquit, pluris ſunt quàm vænierunt, & ob hoc aliquid mihi extra pro illis, quamuis empta ſint, debes. Primùm, quid intereſt quanti ſint, cùm de pretio, inter ementem & vendentem conuenerit? Deinde non væniit illud ſuo pretio, [80] ſed tuo. Pluris eſt, inquit, quàm

75. LANISTA.] *Dicitur non ſolùm doctor & ἐπιστάτης μονομάχων; ſed qui alit & quæſtus cauſſâ habet, λυδοτρόφος, μονομαχοτρόφος, vt Gloſſæ. Vide me in Saturnal. 1. cap. XV.*

76. FAMILIAM.] *Gregem gladiatorum & manum. ſed quia ſerui, & quidem infimi,* Familiæ nomine *vulgò cenſebantur. Ego in iiſdem libris.*

CAP. XIV. 77. MERCENARIVM.] *Mercedem & præmium ſpectans.*

78. IN SE CONVERS.] *Vnum ſe ſpectat, foras & ad alios non tendit.*

79. QVAM GRATVITVM.] *Meus liber*, ſed ingratum mihi. *An facimus*, ſed an gratum mihi. q. n. h. niſi emiſſem? *cum interrogatione. Etſi*, gratuitum, *temerè non mutem.*

CAP. XV. 80. SED TVO.] *Quanti tu æſtimaſti.*

81. PRO

A quàm vænijt. Sed pluris vænire non potuit: pretium autem cuiuſque rei [81] pro tempore
eſt. Cùm benè iſta laudaueris: tanti ſunt, quanto pluris vænire non poſſunt. præterea
nihil venditori debet, qui [82] benè emit. Deinde etiam ſi pluris iſta ſunt, non tamen vl-
lum iſtic tuum munus eſt, vt non [83] ex vſu effectúve, ſed ex conſuetudine & [84] annonâ
æſtimetur. Quod tu pretium ponis traiicienti maria, & per medios fluctus, cùm è terræ
conſpectu receſſit, certam ſecanti viam, & proſpicienti futuras tempeſtates, & ſecuris
omnibus iubenti ſubitò vela ſtringi, armamenta demitti, paratos ad incurſum procel-
læ & repentinum impetum ſtare? huic tamen tantæ rei præmium [85] vectura perſoluit.
Quanti æſtimas in ſolitudine hoſpitium, in imbre tectum, in frigore balneum, aut ig-
nem? ſcio tamen quanti iſta conſecuturus diuerſorium ſubeam. Quantum nobis præ-
ſtat, qui labentem domum [86] ſuſcipit? & agentem ex imo [87] rimas [88] inſulam, incredibili
arte ſuſpendit? certo tamen & leui pretio fultura conducitur. Murus nos ab hoſtibus tu-
tos, & à ſubitis latronum incurſionibus præſtat. notum eſt tamen, illas turres, pro ſecu-
B ritate publicâ propugnacula habituras, excitaturus faber, quid in diem mereat.

Infinitum erit, ſi latiùs exempla conquiram, quibus appareat, paruo magna conſta- XVI.
re. Quid ergo? quare medico & præceptori plus quiddam debeo, nec aduerſus illos
mercede [89] defungor? Quia ex medico ac præceptore in amicum tranſeunt, & nos non
arte quam vendunt, obligant, ſed benignâ & familiari voluntate. Itaque medico, qui
nihil amplius quàm [90] manum tangit, & me inter eos, quos [91] perambulat, ponit, ſine
vllo [92] affectu facienda vitandáve præcipiens, nihil amplius debeo: quia me non tam-
quam amicum vidit, ſed tamquam [93] imperatorem. Ne præceptorem quidem habeo
cur venerer, ſi me in grege diſcipulorum habuit, ſi non putauit dignum propriâ & pe-
culiari curâ, ſi numquam in me direxit animum: & cùm in medium effunderet, quæ
ſciebat, [94] non didici, ſed excepi. Quid ergo eſt, quare iſtis debeatur multum? non
quia pluris eſt quod vendiderunt quàm emimus, ſed quia nobiſipſis aliquid præſtite-
runt. Ille [95] plus impendit, quàm medico neceſſe eſt: pro me, non pro [96] famâ artis, ex-
C timuit: non fuit contentus remedia monſtrare, ſed [97] admonuit. Intereà ſolicitus aſſe-
dir,

81. Pro tempore.] *Atque ideò varias: vt indicta aut cupiditas hominum, ſiue & copia aut inopia mercium fuit.*

82. Bene emit.] *Id eſt, vili emit. lucri fecit. Ciceronis iocus:* Quo meliùs emptum (*id eſt viliùs*) ſciatis, Tertia deducta eſt.

83. Ex vsv.] *Id eſt, pro magnitudine vſus, quem mihi præſtant.*

84. Annona.] *Prout ea increpuit, aut eſt accenſa.*

85. Vectvra.] *Naulum.*

86. Svscipit.] *Tignis & fulturis.*

D 87. Rimas.] *Meus,* ruinas. *nec ſpernas. Sed* rimas *non moueo: & ſuſpendi vult ſuperiora domus, donec ima inſtaurata & firmata.*

88. Insvlam.] *Domum cœnaculariam, in quâ tenuiores ferè & inquilini habitabant. συνοικίαν.*

CAP. XVI. 89. Defvngor.] *Liberor, munus impleo.*

90. Manvm.] *Venas ſiue arterias obiter explorat.*

91. Perambvlat.] *Viſit tantùm, atque abit.*

92.] Affectv.] *Cum frigore quodam, & ex lege ac more.*

93. Imperatorem.] *Non mutem. nam & agri dicebantur imperare medicis (qui tunc non digniſſima ſortis) quos aduocabant ſcilicet, &, puto, annuâ mercede obſtrictos habebant. Alfenus lege* XXVI. *De Libert.* Medicus quòd putaret multo plures imperantes ſibi habiturum: *id eſt patronos, & qui operâ eius ægri vterentur. Varro* 1. *de R. R.* Coloni habent anniuerſarios vicinos quibus imperent, medicos, fullones, fabros: *qui ad nutum ſint præſto, ob annuum illud ſalarium. Tamen Muretus mallet:* non tamquam amicus, ſed tamquam Imperator. *Nam imperare etiam medicorum. vt in noſtro De Irâ* 1. *cap.* XVI. Si intraſſem valetudinarium exercitatus & ſciens, non idem imperaſſem omnibus per diuerſa ægrotantibus *Terentius in perſonâ medici:* Quod iuſſi dare bibere, & quantum imperaui, date. *Et ſanè pro Senecâ fortaſſe magis hæc lectio, vt ad ipſum medicum referatur volentem & amicum, quæ pars prima in beneficia. Nam ita paulloantè:* Ex medico & præceptore, in amicum tranſeunt. *& infrà:* Non tamquam medico, ſed amico, obligatus ſum. *Sed & ex priore idem aut ſimilis ſenſus.*

94. Non didici.] *Quaſi illa abiiciente magis, quàm porrigente. Itaque ſuſtuli, inquit, non ſumpſi.*

95. Plvs impendit.] *Meus & Pinciani codices,* magis pependit: *vt ad ſolicitudinem referatur, & animum anxium in curando. Sed vulgatum etiam approbum,* Plus impendit, *operâ temporisq.*

96. Fama artis.] *Vt ſæpe. ne malè audirent medici, ne ipſe imperitior haberetur, abſq. ſucceſſu.*

97. Admovit.] *Suâ manu. In meo tamen libro:* ſed admonuit.

dit, ad [98] ſuſpecta tempora occurrit: nullum miniſterium oneri illi, nullum [99] faſtidio A
fuit. Gemitus meos non ſecurus [100] excepit. in turbâ [101] multorum inuocantium, ego illi
potiſſima [102] cura fui. tantum aliis vacauit, quantum mea valetudo permiſerat. Huic
ego non tamquam medico, ſed tamquam amico, obligatus ſum. Alter rurſus in docen-
do, & laborem & tædium tulit, præter illa quæ præcipientibus in commune dicuntur,
aliqua inſtillauit ac tradidit, hortando bonam indolem erexit, & modò laudibus fecit
animum, modò admonitionibus diſcuſſit deſidiam. Tum ingenium latens & pigrum,
iniectâ (vt ita dicam) manu, [103] extraxit: nec quæ ſciebat, malignè diſpenſauit, quò diu-
tiùs eſſet neceſſarius, ſed cupiit, ſi poſſet, vniuerſa [104] transfundere. Ingratus ſum, niſi il-
XVII. lum inter gratiſſimas [105] neceſſitudines diligo. Sordidiſſimorum quoque artifi-
ciorum [106] inſtitoribus ſupra conſtitutum aliquid [107] adiecimus, ſi nobis [108] opera illo-
rum enixior viſa eſt: & gubernatori, & opifici viliſſimæ mercis, & in diem ſe locanti
[109] corollarium aſperſimus. In optimis verò artibus quæ vitam aut [110] conſeruant, aut
[111] excolunt, qui nihil ſe plus exiſtimat debere quàm pepigit, ingratus eſt. Adiice, quòd B
talium ſtudiorum traditio [112] miſcet animos. hoc cùm factum eſt, tam medico quàm
XVIII. præceptori pretium operæ ſoluitur, animi debetur. Plato cùm flumen naue tranſ-
iſſet, nec ab illo quidquam [113] portitor exegiſſet, honori hoc ſuo datum credens, dixit
[114] poſitum illi eſſe apud Platonem officium. Deinde paullopòſt, cùm alium atq; alium
gratis eâdem tranſueheret ſedulitate, negauit illi iam apud Platonem poſitum officium.
Nam vt tibi debeam aliquid, pro eo quod præſtas, debes non tantùm mihi præſtare, ſed
tamquam mihi. non potes ob id quemquam [115] appellare, quod [116] ſpargis in populum.
Quid ergo? nihil debetur pro hoc? Nihil, tamquam ab vno. cum omnibus ſoluam,
XIX. quod tibi cum omnibus debeo. Negas, inquit, vllum dare beneficiũ eum, qui me gra-
tuitâ naue per flumen Padum tulit? nego. aliquid boni facit, beneficium non dat. Facit
enim ſuâ cauſsâ, aut vtique non meâ. Ad ſummam, ne ipſe quidem ſe mihi benefi-
cium iudicat dare: ſed aut reip. aut viciniæ, aut ambitioni ſuę præſtat: & pro hoc aliud
quoddam commodum exſpectat, quàm quod à ſingulis recepturus eſt. Quid ergo, in- C
quit, ſi Princeps ciuitatem dederit [117] omnibus Gallis, ſi [118] immunitatem Hiſpanis, ni-
hil hoc nomine ſinguli debebunt? Quid ni debeant? debebunt autem non tamquam
pro-

98. SVSPECTA.] *Cùm vis morbi ſolet ingruere, vel cùm criſis eſſet.*

99. FASTIDIO.] *Vt quædam ſordida, & ſenſibus moleſta.*

100. EXCEPIT.] *Meus, & alÿ,* audiuit.

101. MVLTORVM.] *Addit idem voculam,* infirmorum inuoc.

102. CVRA FVI.] *Scripti omnes,* curatio. *cur mutarunt?*

103. EXTRAXIT.] *In lucem produxit. audere, tentare, videre & adſpici fecit.*

104. TRANSFVNDERE.] *Omnem ſcientiam ſimul in me deriuare. O pulchra optimi doctoris nota!*

105. NECESSITVDINES.] *Neceſſarios.*

CAP. XVII. 106. INSTITORIBVS.] *Qui merces vendunt, emuntve. qui tabernis præpoſiti,* ἐργαστηριάρχαι. *Ouidius:*

Inſtitor ad dominam veniet diſcinctus emacẽ.

Noſter hoc ipſo libro, cap. XXXVIII. Inſtitores delicatarum mercium.

107. ADIECIMVS.] *Nos domini, qui tabernæ præpoſuimus. dedimus aliquid ſupra mercedem, quam pacti eramus. Nam ad emptores, non commodè hoc referas, nec ex more.*

108. OPERA.] *Diligentior & impenſior in re meâ faciendâ, in plurimi vendendo.*

109. COROLLARIVM.] *Auctarium,* ἐπίμετρον. *Varro de L. L.* Manupretium, à manibus & pretio. Corollarium, ſi additum præterquàm quod debitum eius vocabulum fictum à corollis, quòd hæ, cùm placuerant actores, in ſcænâ dari ſolitæ. *Sueton. Aug. cap.* XLV. Corollaria & præmia alienis quoque ludis de ſuo offerebat. *Cicero in Verr.* Vt ad fructus illos arationum, corollarium hoc nummorum accederet.

110. CONSERVANT.] *Vt medicina.*

111. EXCOLVNT.] *Vt litteratura.*

112. MISCET.] *Inter ſe iungit, amicitiam conciliat. Admodum verè dictum.* D

CAP. XVIII. 113. PORTITOR.] πορθμεὺς, *qui traiicit & tranſportat.*

114. POSITVM.] *Seruatum ibi, reconditum in animo, reſumendum ab eo cùm vellet.*

115. APPELLARE.] *Quaſi debitorem.*

116. SPARGIS.] *Vt in ludis ſolet.*

CAP. XIX. 117.] OMNIBVS GALLIS.] *Alludit ad ipſum eius aui factum. nam Claudius Galliæ comatæ plenam ciuitatem, id eſt cum iure ſuffragÿ dedit. Tacit.* XI. *Annal.*

118. IMMVNITATEM.] *A tributis.*

119. SVB-

A proprium beneficium,ſed tamquam publiei partem. Nullam, inquit, habuit cogitatio-
nem mei. Illo tempore, quo vniuerſis proderat, noluit mihi propriè ciuitatem dare : nec
in me direxit animum. Ita quare ei debeam qui me ſibi non [119] ſubſtituit, cùm facturus
eſſet quod fecit? Primùm, cùm cogitauit Gallis omnibus prodeſſe, & mihi cogitauit
prodeſſe. eram enim Gallus: & me, etiam ſi non meâ, publicâ tamen [120] notâ compre-
hendit. Deinde ego quoque illi non tamquam proprium debebo, ſed quomodo vnus è
populo : non tamquam pro me ſoluam,ſed tamquam pro patriâ [121] conferam.

Si quis patriæ meæ pecuniam credat, non dicam me illius debitorem, nec hoc æs alie- XX.
num profitebor aut [122] candidatus, [123] aut reus: ad exſoluendum tamen hoc, portio-
nem meam dabo. Sic iſtius muneris quod vniuerſis datur, debitorem me nego: quia
mihi dedit quidem, ſed non proptet me: & mihi quidem, ſed neſciens an mihi daret:
nihilominus aliquid mihi dependendum ſciam,quia ad me quoque circuitu longo per-
uenit. Ptopter me factum debet eſſe, quod me obliget. Iſto, inquit, modo, nec Lunæ
B nec Soli quidquam debes. non enim propter te mouentur. Sed cùm in hoc moueantur,
vt vniuerſa conſeruent,& pro me mouentur : vniuerſorum enim pars ſum. Adiice nunc,
quòd noſtra, & horum conditio, diſſimilis eſt. Nam qui mihi prodeſt, vt per me pto-
ſit & ſibi, non dedit beneficium: quia me inſtrumentum vtilitatis ſuæ fecit. Sol autem
& Luna etiam ſi nobis proſunt, non in hoc tamen proſunt, vt pet nos proſint ſibi. quid
enim nos illis conferte poſſumus? Sciam, inquit, Solem ac Lunam nobis velle pro- XXI.
deſſe, ſi nolle potuerint. illis autem non licet non moueri. ad ſummam, conſiſtant, &
opus ſuum intermittant. Hoc vide quot modis refellatut. Non ideò minus vult, qui
non poteſt nolle. imò magnum argumentum eſt firmæ voluntatis, ne mutate quidem
poſſe. [124] Vir bonus non poteſt non facete, quod facit: non enim erit bonus, niſi fece-
rit. ergo nec bonus vir beneficium dat,quia facit quod debet. non poteſt autem non fa-
cere, quod debet. Prættereà multum intereſt, vtrùm dieas, Non poteſt hoc non facere,
quia cogitur: an, Non poteſt nolle. Nam ſi neceſſe eſt illi facere, non debeo ipſi bene-
C ficium, ſed cogenti. Si neceſſe eſt illi velle ob hoc, quia nihil habet melius quod velit,
ipſe ſe cogit. Ita quod tamquam coacto non deberem, tamquam cogenti debeo. Deſi-
nant, inquit, velle. Hoc loco tibi occurrat, Quis tam demens eſt, vt eam neget volun-
tatem eſſe, cui non eſt periculum deſinendi, vertendique ſe in contrarium: cùm ex di-
uerſo nemo æquè videri debeat velle, quàm cuius voluntas vſque eò certa eſt, vt æterna
ſit? An ſi is quoque vult, qui poteſt ſtatim nolle, is non videbitur velle, in cuius natu-
ram non cadit nolle? Agedum, inquit, ſi poſſunt, reſiſtant. Hoc dicis, Omnia XXII.
iſta ingentibus [125] interuallis diducta, & in cuſtodiam vniuerſi diſpoſita, ſtationes ſuas
deſerant, ſubitâ confuſione rerum ſidera ſideribus incurrant, & ruptâ rerum concordiâ
in ruinam diuina labantur, contextusq; velocitatis citatiſſimæ, in [126] tot ſæcula promiſ-
ſas vices in medio itinere deſtituat, & quæ nunc eunt alternis redeuntque opportunis
[127] libra-

119. SVBSTITVIT.] *Me non habuit animi conſiliique ſui ſcopum. Non propoſuit aut ſuppoſuit*
D *in mente talem.*

120. NOTA.] *Gentis nomine.*

121. CONFERAM.] *Propriè, vbi plures donant. Inde formula*, Ex ære collato.

CAP. XX. 122. CANDIDATVS.] *Nec miror, ſi candidati magiſtratuum æs ſuum & alienum profeſſi ſint: quare? vt liqueret cenſum Senatorium eos habere, qui ad magiſtratus, & publicum illum ſplendorem, quærebatur.*

123. AVT REVS.] *Sed quâ cauſſâ rei igitur profeſſi? an non omnes, ſed Repetundarum, Peculatus, aut criminum, in quibus pecuniaria res agebatur? Itaque ibi videndum, quid in ſuo ære, quid in alieno haberent: & inde ſæpe in culpam aut innocentiam argumenta. Sed & opus deducere æs alienum, vt litis æſtimatio deinde ſolueretur. Mihi hoc in mente: melius promenti, acceptor ero. Sed heus, ſuccurrit. an non illa ſententia: Neque extra iudicium, neque in iudicio (ſiquis trahat) fatebor me illius debitorem. Extra iudicium, cùm in candidâ meâ ero: ſiue in ſordidâ, reus.*

CAP. XXI. 124. VIR BONVS.] *Diſſimile eſt. nam poteſt deſinere bonus eſſe. ſed hoc quoque ſcilicet è ſublimitate illâ, an arrogantiâ Stoicâ, qui* Hominem Deo parem: Iouem plus non poſſe, quàm virum bonum, *& hæc talia iactabant.*

CAP. XXII. 125. INTERVALLIS.] *Quæ inter cælos & ſidera ipſa ſunt.*

126. TOT SÆCVLA.] *Nec enim immortalem mundum Stoici faciunt.*

[127] libramentis, mundum ex æquo temperantia, repentino concrementur [128] incendio, A
& ex tantâ varietate ſoluantur, atque eant in vnum omnia. Ignis cuncta poſſideat, quem deinde pigra nox occupet, & profunda vorago [129] tot deos ſorbeat. Eſt tanti, vt tu coarguaris, iſta [130] concidere? Proſunt tibi etiam inuito, euntque iſta tuâ cauſsâ: etiamſi
XXIII [131] maior illis alia, ac prior cauſſa eſt. Adiice nunc, quòd non externa cogunt deos, ſed ſua illis [132] in legem æterna voluntas eſt. ſtatuerũt, quæ [133] non mutarent. Itaq; non poſſunt videri facturi aliquid, [134] quamuis nolint: quia quidquid deſinere non poſſunt, perſeuerare voluerunt: nec vnquam primi conſilij deos pænitet. Sine dubio [135] ſtare illis & deſciſcere in contrariũ, non licet: ſed non ideò, quia vis ſua illos in propoſito tenet, [136] ex imbecillitate permanent: ſed quia non licet ab optimis aberrare, & ſic ire decretum eſt. In primâ autem illâ [137] conſtitutione, cùm vniuerſa diſponerent, etiam noſtra viderunt, rationemq; hominis habuerunt. Itaque non poſſunt videri ſuâ tantùm cauſsâ decurrere, & explicare opus ſuum: quia pars operis ſumus & nos. Debemus ergo & Soli, & Lunę,
& cæteris cæleſtibus beneficium: quia etiamſi [138] potiora illis ſunt, in quæ oriuntur, nos B
tamen in maiora ituri iuuant. Adiice, quòd deſtinato iuuant. ideoque obligati ſumus, qui non in beneficium ignorantium incidimus, ſed hæc quæ accipimus, accepturos ſcierunt: & quamquam maius illis propoſitum ſit, maiorque actus ſui fructus, quàm ſeruare mortalia: tamen in noſtras quoque vtilitates à principio rerum præmiſſa mens eſt, & is ordo mundo datus, vt appareat curam noſtri non inter vltima habitam. Debemus parentibus noſtris pietatem. & multi non vt gignerent, coierunt. Dij non poſſunt videri neſciſſe, quid effecturi eſſent, cùm omnibus alimenta protinus, & [139] auxilia prouiderint: nec eos per negligentiam genuere, quibus tam multa genuerant. Cogitauit enim nos antè [140] natura, quàm fecit: nec tam leue opus ſumus, vt illi potuerimus [141] excidere. Vide quantum nobis permiſerit, quàm [142] non intra homines, humani imperij conditio ſit. vide inquantum corporibus vagari liceat, quæ non coercuit [143] fine terrarum, ſed

127. LIBRAMENTIS.] *Quòd Sol remotior, quòd Luna vicinior; quòd ille ardore diurno, hæc humore nocturna, inuicem temperant.*

128. INCENDIO.] *Stoicarum* ἐκπυρώσει.

129. TOT DEOS.] *Nam* Chryſippus & Cleanthes, *vt Plutarchus ait*, cælum, terram, aërem, mare dijs compleuerunt. & neminem tamen ex tam multis immortalem reliquerunt, excepto vno Ioue. Imò ceteros omnes natos eſſe, & interituros, ex ignis vi. *Vide nos Phyſiol.* II. *Diſſ.* XXII.

130. CONCIDERE?] *Secutus ſum libros, & Gruteri noſtri coniecturam: niſi quòd interrogatione animauerim. Eſtne tanti, inquit, & condignum ſcilicet præmium, ad te arguendum, vt iſta omnia callabantur & ruant? Nam hæc aptas, & abiicis: Si poſſunt nolle, deſinant. Atquin, ô homo, non deſinent: proſunt tibi, proderuntq; vel inuito.*

131. MAIOR ILLIS.] *Lex illa vniuerſi, & conſeruatia rerum.*

CAP. XXIII. 132. IN LEGEM.] *Quid aptius altiúſque dici poteſt? legite hæc, qui animo tales eſtis.*

133. NON MVTARENT.] *Nam vt* I. *Quæſt. Natur.* Maieſtatis deminutio eſt, & confeſſio erroris mutanda feciſſe. Neceſſe eſt ei eadem placeant, cui niſi optima placere non poſſunt.

134. QVAMVIS NOLINT.] *Clarius*, quaſi vt nolint. *Ibidem (in Quæſtion.) Seneca:* Nec ob hoc minùs liber aut potens eſt: ipſe eſt enim neceſſitas ſua.

135. STARE.] *Malè voculam expulerant: libri aſſerunt & ſenſus. Sidera quieſcere non poſſunt, etſi tu voles: neque item in contrarium aut diuerſum exorbitare.* C

136. EX IMBECILLITATE.] *Mei libri*, in imbecill. *Puta ipſe*, nec imbecillitate: *ex ſillabâ prioris vocula.*

137. CONSTITVTIONE.] *Quâ primâ? cuiuſque mundi, cùm renaſcuntur (Stoico ſenſu:) an illâ apud Iouem ab æterno?*

138. POTIORA ILLIS.] *Sic ſtatim:* Maius illis propoſitum, maiorque actus ſui fructus, quàm ſeruare mortalia. *De Irâ* II. *cap.* XXVII. Non enim nos cauſſa mundo ſumus. nimis nos ſuſpicimus, ſi digni nobis videmur, propter quos tanta moueantur. *Et eſt Stoicum dogma*, Mundum factum Deorum hominumque cauſsâ. D

139. AVXILIA.] *E libris eſt. vulgò*, & vtilia.

140. NATVRA QVAM.] *Id eſt, Deus.*

141. EXCIDERE.] *Fortuitò & quaſi per caſum naſci. Dum aliud opus ſtruit, nos præter opus obiter genuit. An* excidere *etiam, elabi eius mente, interpretemur? non ſumus tam leuis res, vt extra curam cogitationemq; poſuerit.*

142. NON INTRA HOMINES] *Imò & ad animantes ceteras pertinet, quibus iugum nempe damus.*

143. FINE TERRARVM.] *Siue, quia maria ſulcamus, in aërem vehiculis aut funibus tollimur; ſiue, quia oculos etiam mittimus in ipſum cælum; ſiue denique quia nulli glebæ affixis quaquauerſus licet ire.*

144 AVT

A ſed omnem in pattem ſui miſit. vide, animi quantum audeant, quemadmodum ſoli aut nouetint deos, [144] aut quætant,& mente in altum datâ diuina [145] comitentur. Scias, non eſſe hominem [146] tumultuarium & incogitatum opus. Intet maxima terum ſuarum, natuta nihil habet quo magis glorietur, aut certè [147] cui glotietut. Quantus iſte furor eſt, [148] conttouerſiam diis muneris ſui facere? Quomodo aduerſus eos hic erit gratus, quibus gtatia teferti [149] ſine impendio non poteſt, qui negat ab his accepiſſe ſe, à quibus [150] cùm maximè accipit, qui & ſempet datuti ſunt, & numquam teeepturi? Quanta autem peruetſitas, ob hoc alicui non debere, quia etiam infitianti benignus eſt: & continuationem ipſam, ſeriemq́ue beneficij, argumentum vocare neceſſariò dantis? *Nolo. ſibi habeat. quis illum rogat?* & omnes alias impudentis animi voces his adſtrue. Non ideò de te minùs meretut is, cuius liberalitas ad te etiam dum negas petuenit: cuiuſq́ue beneficiorum, vel hoc maximum, quòd [151] etiam quetenti daturus eſt. Non XXIV.
vides, quemadmodum teneram libetorum infantiam patentes ad ſalubrium rerum pa-
B tientiam cogant? Flentium cotpota, ac tepugnantium, diligenti cutâ fouent: & ne membta libertas immatura detorqueat, in rectum exitura [152] conſtringunt: & mox libetalia ſtudia inculcant, adhibito [153] timore nolentibus. [154] Ad vltimum, audacem [155] iuuentam ftugalitati, pudoti, moribus bonis, ſi patùm ſequitut, [156] coactam applicant. [157] Adoleſcentibus quoque, ac iam [158] potentibus ſui, ſi [159] remedia metu aut intemperantiâ reiiciunt, vis adhibetur ac ſetuitus. Itaque beneficiotum maxima ſunt, quæ à parentibus accipimus, dum aut [160] neſcimus, [161] aut nolumus. His ingtatis, & XXV.
repudiantibus beneficia, non quia nolunt, ſed ne debeant, ſimiles ſunt ex diuetſo nimis grati: qui aliquid incommodi ptecari ſolent his quibus obligati ſunt, aliquid aduerſi, in quo affectum memotem accepti beneficij approbent. An hoc rectè faciant, & piâ voluntate, quæritut: quotum animus ſimillimus eſt ptauo amote flagrantibus, qui amicæ ſuæ optant exſilium, vt deſertam fugientemq́ue comitentut: optant inopiam, vt magis deſideranti donent: optant morbum, vt aſſideant: & quidquid inimicus optatet, a-
C mantes vouent. Fetè idem itaque exitus eſt odij, & amotis inſani. Tale quiddam & his accidit, qui amicis incommoda optant, quæ detrahant, & ad beneficium iniuriâ veniunt: cùm ſatius ſit vel ceſſare, quàm pet ſcelus officio locum quætete. Quid ſi gubernator à diis tempeſtates infeſtiſſimas, & procellas petat, vt gtatior ars ſua peticulo fiat? quid ſi imperatot deos oret, vt magna vis hoſtium circumfuſa caſtris, foſſas ſubito impetu compleat, & vallum trepidante exetcitu [162] conuellat, & in ipſis [163] portis infeſta ſigna

144. AVT QVÆRANT.] *Pulchrè. & hoc ipſum diuinæ mentis ſignum, quòd ſemper imus ad diuina.*

145. COMITENTVR.] *Siderum nempe curſum. Vide libri* II. *ſuprà, cap.* XXIX. *libri* III. *cap.* XX.

146. TVMVLTVARIVM.] *Epicuri deſipiens dogma, à fortuito atomorum concurſu nos formantis.*

D 147. CVI GLORIETVR.] *O acutè & verè! Vide De Vit. beat. (ex vulgatâ diſtinctione) cap.* XXXII.

148. CONTROVERSIAM.] *In dubium vocare Dei beneficia, & ſintne verè talia, atq; à voluntate.*

149. SINE IMPENDIO.] *Nempe aduerſus homines. quibus reddi gratia ſine re non poteſt.*

150. CVM MAXIME.] *Poßit & legi:* cùm maxima accepit, & ſemper.

151. ETIAM QVERENTI.] *Querulo & increpanti. At Pincianus,* non quærenti: *id eſt, nolenti.*

CAP. XXIV. 152. CONSTRINGVNT.] *Faſceis, & in cunis.*

153. TIMORE.] *A virgâ & ferulâ.*

154. AD VLTIMVM] *Quomodo, ſi de adoleſcentiâ mox ſubiungit? an fortè,* adultorum?

155. IVVENTAM.] *Ideò adoleſcentiæ hic præponit (contra ætatum ſeriem:) quia de animi & morum formatione agit, atque opportunè ſtudiis adiunxit.*

156. COACTAM.] *Vi patriæ poteſtatis: metu Abdicationis.*

157. ADOLESCENTIBVS.] *De Adultis dixit. at etiam, inquit, cùm adoleſcunt, vis & imperium adhibentur.*

158. POTENTIBVS SVI.] *Sumptâ virili Togâ, quæ ideò* Libera *dicta. cùm cuſtos & pædagogis remoti.*

159. REMEDIA.] *Ad corporis morbos refer. nam de animi, iam prætiuit.*

160. NESCIMVS] *In infantiâ & pueritiâ.*

161. AVT NOLVMVS.] *In adoleſcentiâ & iuuentâ.*

CAP. XXV. 162. CONVELLAT.] *Nam ſtipitibus interpoſitis fiebat. vnde hac phraſis. Lib.* v. *De Milit. Rom. dixi.*

163. PORTIS.] *Caſtrorum. quæ quattuor erant.*

 164. AFFV-

ſigna conſtituat, quò maiore cum glotiâ rebus lapſis profligatiſque ſuccurrat? Omnes A
iſti beneficia ſua deteſtabili viâ ducunt, qui deos contra eum aduocant, cui ipſi [164] affu-
turi ſunt, & antè illos ſterni, quàm erigi volunt. Inhumana iſta, & peruersè grati animi
XXVI. natura eſt, contra eum optare, cui honeſtè deeſſe non poſſis. Non nocet illi votum
meum, inquit, quia ſimul opto & periculum, & remedium. Hoc dicis, non nihil te pec-
care, ſed minus quàm ſi ſine remedio periculum optares. Nequiria eſt, vt extrahas, mer-
gere; euertere, vt ſuſcites; vt emittas, includere. Non eſt beneficium, [165] iniuriæ finis:
nec vmquam id detraxiſſe meritũ eſt, quod ipſe qui detraxit, intulerat. Non vulneres me
malo, quàm ſanes. pores inire gratiam, ſi quia vulneratus ſum, ſanas: non, ſi vulnetas,
vt ſanandus ſim. Numquam cicatrix, niſi [166] collara vulneri, placuit: quod ita coiſſe
gaudemus, vt non fuiſſe mallemus. Si hoc ei optares, cuius nullum beneficium haberes,
inhumanum erat votum: quanto inhumaniùs ei optas, cui beneficium debes?

XXVII Simul, inquit, vt poſſim ferre illi opem, precor. Primùm, vt te in mediâ parte voti
tui [167] occupem, iam ingratus es. nondum audio quid illi velis præſtare: ſcio quid illum B
velis pati. Sollicitudinem illi & metum, & maius aliquod imprecaris malum. optas vt
ope indigeat: hoc contra illum eſt. optas vt tuâ indigeat ope: hoc pro te eſt. non ſuc-
currere vis illi, ſed ſoluere. Qui ſic properat, ipſe [168] ſolui vult, non ſoluere. Ita quod
vnum in voto tuo honeſtum videri poterat, turpe & ingratum eſt, nolle debere. optas
enim, non vt ru facultatem habeas referendæ gratiæ, ſed vt ille neceſſitatem implorandę.
Superiorem te facis, & quod nefas eſt, benè meritum [169] ad pedes tuos mittis. quanto ſa-
rius eſt, honeſtâ voluntate debere, quàm per malâ rationem ſoluere? Si infitiareris quod
acceperas, minùs peccares: nihil enim niſi quod dederat, amitteret: nunc vis illum ſub-
iici tibi iacturâ rerum ſuarum, & ſtatus mutatione in id deuocari, vt infra [170] beneficia
ſua [171] iaceat. Gratum te repurabo? coram eo, cui prodeſſe vis, opta. Votum tu iſtud
vocas, quod inter gratum & inimicum poteſt [172] diuidi? quod non dubites aduerſa-
rium & hoſtem feciſſe, ſi extrema taceantur? Hoſtes quoque optauerunt capere quaſ-
dam vrbes, vt ſeruarent: & vincere quoſdam, vt ignoſcerent. nec ideò non hoſtilia vo- C
ta: in quibus, quod mitiſſimum eſt, poſt crudelitatem venit. Denique qualia eſſe iudi-
cas vota, quæ nemo tibi minùs volet, quàm is pro quo fiunt, ſuccedere? peſſimè cum eo
agis, cui vis à diis noceri, à te ſuccurri: iniquè cum ipſis diis. Illis enim duriſſimas par-
tes imponis, tibi humanas. vt tu proſis, dij nocebunt? Si accuſatorem ſubmitteres, quem
deinde remoueres, ſi aliquâ illum lite implicares, quam ſubinde diſcuteres, nemo de tuo
ſcelere dubitaret: quid intereſt, vtrùm iſtud fraude tentetur, an voto? niſi quòd [173] po-
tentiores illi aduerſarios quæris. Non eſt quod dicas: Quam enim illi iniuriam facio?
Votum tuum aut [174] ſuperuacuum eſt, aut [175] iniurioſum: imò iniurioſum, etiamſi ir-
ritum. Quidquid non efficis, [176] Dei munus eſt: [177] iniuria verò, quidquid optas. Sat
XXVIII. eſt. tibi non aliter debemus iraſci, quàm ſi feceris. Si vota, inquit, valuiſſent, & in
hoc valuiſſent, vt tutus eſſes. Primùm, certum mihi optas periculum ſub incerto auxi-
lio. deinde vtrumque certum puta: quod nocet, prius eſt. Prætereà, tu conditionem
voti D

164. AFFVTVRI.] *Defenſuri.*

CAP. XXVI. 165. INIVRIÆ FINIS.] *Deſinere iniurium eſſe.*

166. COLLATA VVLNERI.] *Id eſt, per ſe non placet. ſed comparatione placet. Malo, quàm vulnus.*

CAP. XXVII. 167. OCCVPEM.] *Voto nondum plenè prolato, praeueniam.*

168. SOLVI VVLT.] *Ita me Deus, acutiſſimè. Significat, illi graue eſt beneficium, & liberari ſtatim vult: nec tam gratus eſſe, quàm expeditus.*

169. AD PEDES.] *Vt ſupplex tibi ſit.*

170. BENEFICIA SVA.] *Pro hominibus acceperim, & iis quibus benè fecit. Antè notauimus, ſic vſurpari.*

171. IACEAT.] *Ad pedes, vt præmiſit.*

172. DIVIDI.] *Quia prior pars hoſtilis eſt, altera amica.*

173. POTENTIORES.] *Ipſos deos, quos voto conuenis.*

174. SVPERVACVVM.] *Si non ſuccedit, non auditur.*

175. INIVRIOSVM.] *Si auditur, cùm noxâ ſcilicet coniunctum.*

176. DEI MVNVS.] *Qui te benignior, parcit, nec exaudit.*

177. INIVRIA.] *In animo tuo, & ipſâ illâ conceptione voti.*

CAP.

A voti tui noſti: me tempeſtas occupauit, portus ac præſidij dubium. Quantum exiſti-
mas tormentum, etiamſi accepero, egiſſe? etiamſi ſeruatus fuero, trepidaſſe? etiamſi
abſolutus fuero, cauſſam dixiſſe? Nullius metus tam gratus eſt finis, vt non gratior ſit
ſolida & inconcuſſa ſecuritas. Opta, vt reddere mihi beneficium poſſis, cùm opus erit,
non vt opus ſit. Si eſſet in tuâ poteſtate quod optas, [178] ipſe feciſſes. Quantò hoc XXIX.
honeſtius votum eſt? Opto in eo ſtatu ſit, quo ſemper beneficia diſtribuat, numquam
deſideret. [179] Sequatur illum materia, quâ tam benignè vtitur largiendo iuuandoq́ue,
vt numquam illi ſit dandorum beneficiorum inopia, datorum pænitentia. Naturam
per ſe pronam ad humanitatem, ad miſericordiam, & clementiam, irritet ac prouocet
turba gratorum: quos illi & habere contingat, nec [180] experiri neceſſe ſit. Ipſe nulli im-
placabilis ſit, ipſi nemo [181] placandus. tam æquali in eum fortuna indulgentiâ perſeue-
ret, vt nemo in illum poſſit eſſe, niſi conſcientiâ gratus. Quanto hæc iuſtiora vota ſunt,
quæ te in nullam occaſionem differunt, ſed gratum ſtatim [182] faciunt? Quid enim pro-
B hibet referre gratiam proſperis rebus? quàm multa ſunt, per quæ quidquid debemus,
reddere etiam felicibus poſſumus? fidele conſilium, aſſidua conuerſatio, ſermo comis,
& ſine adulatione iucundus; aures, ſi deliberare velit, [183] diligentes; [184] tutæ, ſi credere;
conuictus familiaritas. Neminem tam altè ſecunda poſuerunt, vt non illi eò magis
[185] amicus deſit, quia nihil abſit. Iſta triſtis, & omni voto ſubmouenda occaſio, XXX.
ac procul repellenda. vt gratus eſſe poſſis, [186] iratis diis opus eſt? Nec ex hoc quidem
peccare te intelligis, quòd meliùs cum eo agitur, cui ingratus es? Propone in animo tuo
carcerem, vincula, ſordes, ſeruitutem, bellum, egeſtatem: hæ ſunt occaſiones tui voti. ſi
quis tecum contraxit, per iſta [187] dimittitur. Quin potiùs eum potentem eſſe velis, cui
plurimum debes, & beatum? Quid enim (vt dixi) vetat, te referre etiam ſummâ feli-
citate præditis gratiam? cuius plena tibi occurret & varia materia. Quid? tu neſcis de-
bitum etiam locupletibus ſolui? Nec te inuitum [188] diſtringam: Omnia ſanè excluſe-
rit opulenta felicitas; monſtrabo tibi, cuius rei inopiâ laborent magna faſtigia, quid om-
C nia poſſidentibus deſit. Scilicet ille, qui verum dicat, & hominem inter mentientes ſtu-
pentem, ipſaque conſuetudine pro rectis [189] blanda audiendi, ad ignorantiam veri per-
ductum, vindicet à conſenſu concentuq́ue falſorum. Non vides quemadmodum illos
in præceps agat exſtincta [190] libertas, & fides in obſequium ſeruile ſubmiſſa, dum nemo
[191] ex animi ſui ſententiâ ſuadet, diſſuadetq́ue, ſed adulandi [192] certamen eſt, & vnum
amicorum omnium officium, vna contentio, quis blandiſſimè fallat? Ignorauere vires
ſuas, & dum ſe tam magnos quàm audiunt, credunt, [193] attraxere ſuperuacua, & in diſ-
crimen rerum omnium peruentura bella: vtilem & neceſſariam rupere concordiam:
ſecuti iram, quam nemo reuocabat, multorum ſanguinem hauſerunt, fuſuri nouiſſimè
ſuum,

CAP. XXVIII. 178. IPSE FECISSES.] *Ipſe in diſcrimen me adduxiſſes. ipſe læſiſſes, deieciſſes: vt ſcilicet auxilio eſſes. Ergo ſcelus admiſiſſes, vt gra-*
D *tus deinde eſſes? Nam certè qui optat, cupit; qui cupit, fecerit ſi poſſit.*

CAP. XXIX. 179. SEQVATVR.] *Facilis ei ſit, habeat, nec vmquam deſtituat.*

180. EXPERIRI.] *Ipſe auxiliator ille, auxilij numquam egeat.*

181. PLACANDVS.] *Nemini ſupplicare debeat, nullius iram mitigare.*

182. FACIVNT.] *Optimo illo, & tam propenſo, animo.*

183. DILIGENTES.] *Ad audiendum, & mox ſuadendum.*

184. TVTÆ.] *Ad continendum, ſiquid arcani depoſuit.*

185. AMICVS DESIT.] *Quia ſemper* magnæ fortunæ (*Velley dictum*) comes adulatio: *& veritas ac candor apud felices potentesq́; vix habitant.*

CAP. XXX. 186. IRATIS DIIS.] *Vt noceant.*

187. DIMITTITVR.] *Siquis vinculo aliquo tecum hæret, per hæc liberatur. Iſta enim et optas, vt ſoluere aut ſolui poſſis.*

188. DISTRINGAM.] *Illigatum tenebo.*

189. BLANDA AVDIENDI.] *Tacitus de hoc genere:* Quorum aures ita formatæ, vt nil niſi iucundum, & læſurum, accipiant. *Ideò Diogenes,* Adulationem, melleum eſſe laqueum.

190. LIBERTAS.] *Amicorum & familiarium. quâ apud eum nefas vti.*

191. EX ANIMI.] *Formula vetus, quâ ſignificabant puriter, liberè, & ex interiore ſenſu dici.*

192. CERTAMEN EST.] *Quod vetus illud dictum expreſſit, ab illo aut proximo auo:* Omnis Romanus adulatione corrumpitur, aut corrumpit.

193. ATTRAXERE.] *Vltrò aduocarunt & arceſſiuerunt bella.*

194. DVM

ſuum, [194] dum vindicant inexplorara pro certis, flectique non minùs exiſtimant turpe quàm vinci, & perpetua credunt, quæ in ſummum perducta maximè nurant. Ingentia ſuper ſe ac ſuos regna fregerunr, nec intellexerunr, in illâ ſcenâ, & vanis & citò diffluentibus bonis refulgenre, ex eo tempore ipſos nihil non aduerſi exſpectare debuiſſe, ex quo nihil veri audire potuerunr. A

XXXI. Cùm bellum Græciæ indiceret Xerxes, animum tumentem, oblitumque quàm caducis confideret, nemo non impulit. Alius aiebat, non laruros nuncium belli, & ad primam aduentus famam, terga verſuros: alius, nihil eſſe dubij, quin illâ mole non vinci ſolùm Græcia, ſed [195] obrui poſſet: magis verendum, ne vacuas deſertaſque vrbes inuenirent, & profugis hoſtibus vaſtæ ſolitudines relinquerenrur, non habituris, vbi tantas vires exercere poſſent. Alius, illi vix rerum naturam ſufficere, anguſta eſſe claſſibus maria, militi caſtra, explicandis equeſtribus copiis campeſtria, vix parere [196] cælum ſatis ad emittenda omni manu tela. Cùm in hunc modum mulra vndique iactarentur, quæ hominem nimiâ æſtimatione ſui furentem concitarent, [197] Demaratus Lacedęmonius ſolus dixit, ipſam illam quâ ſibi placeret multitudinem, indigeſtam & grauem, metuendam eſſe ducenti: [198] non enim vires, ſed pondus habere: immodica numquam regi poſſe; nec diu durare, quidquid regi non poteſt. In primo, inquir, ſtatim monte Lacones obiecti, dabunt tibi ſui experimentum. Tot iſta gentium milia [199] trecenti morabuntur, hærebunt in veſtigio fixi, & commiſſas ſibi anguſtias tuebunrur, & corporibus obſtruent. tota illos Aſia non mouebit loco. tantas minas belli, & pænè totius generis humani ruentis impetum, pauciſſimi ſuſtinebunt. Cùm te [200] muratis legibus ſuis natura [201] tranſmiſerit, in ſemitâ hærebis, & æſtimabis futura damna, cùm putaueris quanti Thermopylarum anguſta conſtiterint. Scies te fugari poſſe, cùm ſcieris poſſe retineri. Cedent quidem tibi pluribus locis, velut torrentis modo ablati, cuius cum magno terrore prima vis defluit: deinde hinc atque [202] illinc coorientur, & [203] tuis te viribus prement. Verum eſt quod dicitur, maiorem belli apparatum eſſe, quàm qui recipi ab his regionibus poſſit, quas oppugnare conſtituis. Sed hęc res contra nos eſt: ob hoc ipſum te Græcia vincet, quia non capit. vti toto te non potes. Præterea, quæ vna rebus ſalus eſt, occurrere ad primos rerum impetus, & inclinatis opem ferre non poteris, nec fulcire ac firmare labantia. Multo antè vinceris, quàm victum eſſe te ſentias. Ceterùm non eſt, quòd exercitum tuum ob hoc ſuſtineri putes non poſſe, quia numerus eius duci quoque ignotus eſt. Nihil tam magnum eſt, quod perire non poſſit: cui naſcitur in perniciem, vt alia quieſcant, ex ipsâ magnitudine ſuâ cauſſa. Acciderunt quæ Demaratus prædixerat. Diuina atque humana impellentem, & [204] mutanrem quidquid obſtiterat, trecenti ſtare iuſſerunt: ſtratuſque per totam paſſim Græciam Xerxes intellexit, quantum ab exercitu turba diſtaret. Itaque Xerxes pudore, quàm damno miſerior, Demarato gratias egit, quòd ſolus ſibi verum dixiſſet, & permi-

(Margin letters: B beside "concitarent … mul-"; C beside "res contra nos eſt … potes.")

194. DVM VINDICANT.] *Miror quid illud ſit, quod in meis libris additur. in altero quidem*, dum hoc ſæpe iudiſſe vindicant: *altero apt.* dum hac ſpecie iudiſti vindicant. *Numquid*, hac ſpecie iuſti?

CAP. XXXI. 195. OBRVI.] *In totâ hac narratiunculâ Declamatorij floſculi ſparſi. iſte vnus, & olim Claudij Marcelli, qui in huius argumenti Suaſoriâ:* Non vincent nos, ſed obruent, *prænunciari à Spartanis facit.*

196. CÆLVM.] *Aërem.*

197. DEMARATVS.] *Olim rex Spartæ, & tunc exſul.*

198. NON VIRES.] *Liuius ſimiliter:* Eſſe impedimentum maius, quàm auxilium.

199. TRECENTI.] *Mira prædictio Demarati. & quomodo hæc tam diſtincta, niſi poſt factum, ſciri potuerunt? Sed iſta quoque ex declamantium licentiâ donemus.*

200. MVTATIS LEG.] *Declamator in Suaſoriâ* II. Maria, terraſque, rerum Natura ſtatione mutauit ſuâ: moriamur trecenti, vt hîc primùm inuenerit, quod mutare non poſſit. *Vides Mutandi verbum in hac re placuiſſe. quia nempe è terrâ mare, è mari terram fecit. Herodotum vide.* D

201. TRANSMISERIT.] *In Græciam, conſtrato Helleſponto.*

202. ILLIC COORIENTVR.] *Mei libri iterùm hic voces inſerunt. alter,* illinc ſimilis naſcentur coorientur: *alter opt.* à ſimilis naſcentur. *Quid hoc eſt? an* apibus ſimiles naſcentur? *ἠΰτε ἔθνεα εἶσι μελισσάων ἀδινάων.*

203. TVIS TE VIR.] *Quas explicare non poteris. quæ ſe inuoluent aut obterent.*

204. MVTANTEM.] *Senſu, quo ſuprà.*

205. MA-

A permiſit petere quod vellet: petit ille, vt Sardes [205] maximam Aſiæ ciuitatem curru vectus intraret, [206] rectam capite tiaram gerens. id ſolis datum regibus. Dignus fuerat pręmio, antequam peteret: ſed quàm miſerabilis gens, in quâ nemo fuit, qui verum diceret regi, niſi qui [207] non dicebat ſibi? Diuus Auguſtus filiam [208] intra pudicitiæ ma- XXXII.
ledictum impudicam [209] relegauit, & flagitia Principalis domus in publicum [210] emiſit: admiſſos [211] gregatim adulteros, pererratam nocturnis [212] comeſſationibus ciuitatem, forum ipſum ac [213] roſtra, ex quibus pater legem de adulteriis tulerat, filiæ in ſtupra placuiſſe, quotidianum [214] ad Marſyam concurſum: cùm ex adulterâ in [215] quæſtuariam verſa, ius omnis licentiæ ſub [216] ignoto adultero peteret. [217] Hæc tam vindicanda Principi quàm tacenda (quia quarumdam rerum turpitudo etiam [218] ad vindicantem redit) parùm potens iræ publicauerat. Deinde cùm, interpoſito tempore, in locum iræ ſubiiſſet [219] verecundia, gemens, quòd non illa ſilentio preſſiſſet, quæ tamdiu neſcierat, [220] donec loqui turpe eſſet, ſæpe exclamauit: *Horum mihi nihil accidiſſet, ſi aut*
B *Agrippa, aut Mecænas vixiſſet.* Adeò tot habenti millia hominum, duos reparare difficile eſt. Cæſæ ſunt legiones; & protinus ſcriptæ. fracta claſſis; & intra paucos dies natauit noua. ſæuitum eſt in opera publica ignibus; ſurrexerunt meliora conſumptis: totâ vitâ, Agrippæ & Mecænatis [221] vacauit locus. Quid putem? defuiſſe ſimiles qui aſſumerentur, an ipſius vitium fuiſſe, qui maluit [222] queri, quàm [223] quærere? Non eſt quod exiſtimemus, Agrippam & Mecænatem ſolitos illi vera dicere: qui ſi vixiſſent, inter diſſimulantes fuiſſent. Regalis ingenij mos eſt, in præſentium contumeliam, amiſſa laudare,

205. MAXIMAM ASIÆ.] *In Lydiâ ſita eſt, & Strabonis etiam æuo magna.*

206. RECTAM CAPITE.] *Quam &* Citarim *appellant. De hoc ritu Plutarchus in Artaxerxe, Xenophon* II. *Anabaſ. Sed Suidas optimè, & noſtram hanc rem ſimul tangit ex Philarchi Hiſtor.* XI. Tia-
C ra, *inquit*, ornatus capitis, quam ſoli reges rectam ferebant apud Perſas. duces autem, inclinatam. Demaratus autem Lacedęmonius, qui cum Xerxe Athenas venit, ob ſucceſſum aliquem lætiorem rege ei permittente peteret quod vellet, petiit in rectâ tiarâ Sardes inuehi.

207. NON DICEBAT.] *Ego hoc teneam, etſi meis libris negatio abeſt. Sententia, Nemo è Perſis & indigenis regi verum dixit, ſolus hic homo externus, cuius res non agebatur. Nihil ei ex victoriâ aut clade accedebat, decedebàtve. Non ergo ſibi dicebat, id eſt in rem aut commodum ſuum. Tamen libri ſine negatione, vt dixi: & interpretère,* Qui ſibi dicebat, *aliis non audituris. Itaque nec videbatur iis dicere.*

CAP. XXXII. 208. INTRA PVDIC.] *Non capio, alius viderit. quidam libri,* vltra: *atque omni-*
D *no ego legam,* vltra impudicitiæ. *id eſt, adeò impudicam, vt hoc maledictum commune flagitia eius excederent. Plus erat, quàm impudica.*

209. RELEGAVIT.] *In Pandateriam inſulam primò, mox Rheginorum opido clauſit.*

210. EMISIT.] *Suetonius:* De filiâ, abſens, ac libello per Quæſtorem recitato, notum Senatui fecit.

211. GREGATIM.] *Sunt ex ipsâ accuſatione, ſiue perſcriptione Auguſti. Gregatim autem, quòd non ſingulos, ſed per greges & claſſes admitteret. O propudium!*

212. COMESSATIONIBVS.] *Cùm hîc atque illic apud amaſios ſuos lurcaretur.*

213. ROSTRA.] *Ibi quoque, haud dubiè, lectulis ſtratis comeſſabunda, & quod ſequitur.*

214. AD MARSYAM.] *Cuius ſtatua in foro erat, & ad eam tribunal. Itaque coronare Marſyam victores ſolent, & qui cauſſas tenuiſſent. At hæc muliercula, libidinum coronas, & pugnarum numeros, imponebat. Plinius* XXI. *cap.* III. Apud nos exemplum licentiæ huius non eſt aliud, quàm filia D. Auguſti, cuius luxuriâ noctibus coronatum Marſyam, litteræ illius Dei gemũt. *Quibus poſtremis legerim,* litteræ illius degemunt. *Qui* Deum *ad Auguſtum refert, errat: & iam de* Diuo *præceſſit. ſed nec audiendus mihi, qui reſcribit. At de Senecæ loco, non negauerim coronas eas ſimpliciter ad conuiuiales referri poſſe, quas abiens ipſa & comeſſatores Marſyæ impoſuerint: nam & id fædum, teſtari ibi conuiuatos eſſe.*

215. QVÆSTVARIAM.] *Fecitne ergo, quod Meſſallina, ſimilis aut gemina mulier?*

Excepit blanda intrantes, atq; æra popoſcit.

216. IGNOTO.] *Qui nec ipſam, quem nec ipſa noſſet.*

217. HÆC TAM.] *Ita rectè, abſque negatione. vindicanda ſanè hæc erant, ſed & tacenda. ex Germanorum moribus Taciti effato:* Scelera oſtendi oportere, dum puniuntur; flagitia abſcondi.

218. AD VINDICANTEM.] *Maximè hunc, & patrem.*

219. VERECVNDIA.] *Pudor è domeſtico flagitio.*

220. DONEC LOQVI.] *Cùm iam in ſummo, & ſine remedio eſſent.*

221. VACAVIT.] *Imò Criſpus Salluſtius*, incolumi Mecænate proximus, mox præcipuus cui ſecreta Principum inniterentur. *Tac.* III. *Annal. ſed nomen, aut gratiam fortaſſè parem non habuit.*

222. QVERI.] *Se non habere.*

223. QVÆRERE.] *Vt haberet.*

dare, & his virtutem dare vera dicendi, à quibus iam audiendi periculum non eſt. A

XXXIII. Sed vt me ad propoſitum reducam, vides quàm facile ſit, gratiam referre felicibus, & in ſummo humanarum opum poſitis. Dic illis non quod volunt audire, ſed quod audiſſe [224] ſemper volent: plenas aures adulationibus, aliquando vera vox intret: da conſilium vtile. Quæris, quid felici præſtare poſſis? effice, ne felicitati ſuæ credat: vt ſciat illam multis & fidis manibus continendam. Parùm in illum contuleris, ſi illi ſemel ſtultam fiduciam permanſuræ ſemper potentiæ excuſſeris, docuerisque mobilia eſſe quæ dedit caſus, & maiore curſu fugere quàm veniunt: nec his portionibus, quibus ad ſumma peruentum eſt, retro iri? ſæpe inter fortunam maximam & vltimam [225] nihil intereſſe? Neſcis quantum ſit pretium amicitiæ, ſi non intelligis multum te ei daturum, cui dederis amicum, rem non domibus tantùm, ſed ſæculis raram: quæ non aliubi magis deeſt, [226] quàm vbi creditur abundare. Quid? iſtos tu [227] libros, quos vix nomenclatorum complectitur aut memoria, aut manus, amicorum exiſtimas eſſe? Non ſunt iſti amici, qui agmine magno [228] ianuam pulſant, qui in primas & ſecundas [229] admiſſiones digeruntur. B Conſuetudo iſta vetus eſt regibus, regesque ſimulantibus, [230] populum amicorum deſcribere. Eſt proprium ſuperbiæ, [231] magno æſtimare introitum, ac tactum ſui liminis, pro honore dare, vt oſtio ſuo propiùs [232] aſſideas, vt gradum prior intra domum
XXXIV. ponas, in quâ deinceps multa ſunt oſtia, quæ receptos quoque excludunt. Apud nos primi omnium [233] C. Gracchus & mox Liuius Druſus inſtituerunt ſegregare turbam ſuam, & alios [234] in ſecretum recipere, alios [235] cum pluribus, alios [236] cum vniuerſis. Habuerunt itaque iſti amicos primos, habuerunt & ſecundos, [237] numquam veros. Amicum vocas, cuius [238] diſponitur ſalutario? aut poteſt huius tibi patere fides, qui per fores [239] malignè apertas non intrat, ſed illabitur? Huic peruenire vſque ad [240] diſtringendam libertatem licet, cuius vulgare & publicum verbum & promiſcuum ignotis, [241] AVE,

CAP. XXXIII. 224. SEMPER VOLENT.] *Quod æternùm iuuabit, vt ſolent bona & recta conſilia aut monita. Contrà in adulatione. Critias:*

Ὅστις δ' ἐν τοῖς φίλοισι πάντα πρὸς χάριν
Πράσσων ὁμιλεῖ, τὴν παραυτίχ' ἡδονὴν
Ἔχθραν καθίστησ' εἰς τὸν ὕστερον χρόνον:
Quicumque amicis, gratiæ cauſsâ, omnia
Dicit facitque; is ille præſens gaudium
Permutat odio, in poſterum tempus, graui.

225. NIHIL INTER.] *Noſter de Tranquill.* Horæ momentum intereſt, inter ſolium & aliena genua.

226. QVAM VBI.] *Apud diuites & felices: quorum res & fortuna, non ipſi amantur.*

227. LIBROS.] *Nota morem. amicos & clientes, nominatim atque ordine, in libros digerebant nomenclatores, vt meminiſſe & nominare poſſent, ac domino ſuggerere. Epiſt.* LXVIII. Digerere in litteram ſenes orbos.

228. IANVAM.] *Mane ſalutaturi.*

229. ADMISSIONES.] *Solent pro dignitatum diſcrimine amicos aut clientes diuidere. Honeſtiores primos ad ſalutationem admittere: tum alios, tertiósque. Probabile & in iis libris, de quibus antè, deſcriptos ita fuiſſe. Lampridius in Alexandro:* Moderationis tantæ fuit, vt amicos non ſolùm primi ac ſecundi loci, ſed etiam inferioris, ægrotantes viſeret. *Quamquam ille fortaſſe de locis Senatoriis & Equeſtribus accipiendus. Tiberius amicos etiam in tres claſſes deſcripſit, quod apud Suetonium cap.* XLVI. *vide. Ergo* primæ admiſſionis, *erant honeſtiores & quaſi interiores amici. de quibus & Seneca de Clem.* I. *cap.* X. Totam cohortem primam interioris admiſſionis. *Ab hoc more* Admiſſionales, & officium Admiſſionis: *de quibus ego ad* VI. *Annal. Taciti.* C

230. POPVLVM.] *Cœtum & turbam ita dicunt. In Manilio:* Aërei populi, *de auibus. In eodem:* — populos exponere captos, *de piſcibus. In Apuleio:* ſepedum populorum vndæ, *de formicis. In Columellâ:* Duo populi coniungi debent, *de apibus. Denique in Floro:* populus virorum. *Ita igitur & hic* populus amicorum: *ſicut item Homero & Græcis* ἔθνος. *In Sidonio ſatis audacter:* Scelerum populus, *id eſt copia peccatorum.*

231. MAGNO ÆSTIMARE.] *Imò & Oſtiarij vendebant. Vide De conſt. ſap. cap.* XIV.

232. ASSIDEAS.] *Atque ibi exſpectes,* Donec Bithyno libeat vigilare tyranno. *Vide epiſt.* XCV. *& alibi.*

CAP. XXXIV. 233.] C. GRACCHVS.] *Nempe iſti plebicolæ, qui magno agmine obſidebantur.* D

234. IN SECRETVM.] *In cubiculum interius.*

235. CVM PLVRIBVS.] *In aliud, atrio proximum.*

236. CVM VNIVERSIS.] *In ipſo atrio, vbi communiter ſalutabant.*

237. NVMQVAM.] *Fortaſſe,* numquid.

238. DISPONITVR.] *Loco ſuo, & vice.*

239. MALIGNE.] *Ægrè & faſtidioſè à ſuperbo oſtiario.*

240. DISTRINGENDAM.] *Soluendam, laxandam libertatem: quam metus & reuerentia retinet, ac velut clauſam habet. Hoc ſenſu* Deſtringendam *mauelim.*

241. AVE

A [241] A v e, non niſi ſuo otdine emittitut? Ad quemcumque itaque iſtorum veneris, quo-
rum ſalutatio vrbem [242] concutit, ſcito etiam ſi animaduertetis obſeſſos ingenti ftequen-
tiâ [243] vicos, & commeantium in [244] vtramque partem cateruis itineta compreſſâ, tamen
venite te in locum hominibus plenum, amicis vacuum. In pectore amicus, non [245] in
atrio quæritut. illo recipiendus eſt, illîc tetinendus, & in ſenſus tecondendus. Hoc doce,
gratus es. Malè de te exiſtimas, ſi inutilis es, niſi afflicto; ſi rebus bonis ſuperuacuus.
Quemadmodum te & in dubiis, & in aduetſis, & in lætis ſapientet getis, vt dubia pru-
dentet tractes, aduerſa fortitet, læta modetatè: ita in omnia vtilem te amico exhibete
potes. Aduetſa eius ſi nec deſetuetis, nec optauetis, multa nihilominus, vt non optes,
in tantâ varietate, quæ tibi materiam exercendæ fidei præbeant, incident. Quemadmo-
dum qui optat diuitias alicui in hoc, vt illarum partem ipſe fetat, quamuis pro illo vi-
deatut optare, ſibi proſpicit: ſic qui optat amico aliquam neceſſitatem, quam adiutorio
ſuo fideque diſcutiat; quod eſt ingrari, ſe illi [246] præfett, & tanti æſtimat illum miſerum
B eſſe, vt ipſe gratus ſit, & ob hoc ipſum ingtatus eſt. Exonerate enim ſe vult, & vt graui
ſarcinâ liberare. Multum intereſt, vtrùm properes teferre gratiam, vt reddas beneficium;
an, vt ne debeas. Qui teddete vult, illius ſe commodo aptabit, & idoneum illi venite
tempus volet: qui nihil aliud quàm ipſe libetari vult, quacumque ad hoc cupiet perue-
nite, quod eſt peſſimæ voluntatis. Iſta, inquam, nimia feſtinatio ingtati eſt. XXXV.
id apertiùs exprimete non poſſum, quàm ſi repetiueto quod dixi. Non vis reddere ac-
ceptum beneficium, ſed effugete. Hoc dicere videris, Quando iſto carebo? quocumque
modo mihi labotandum eſt, ne iſti obligatus ſim. Si optates vt illi ſolueres de ſuo, mul-
tum abeſſe videteris à grato: hoc quod optas, iniquius eſt. Exſecraris enim illum, & ca-
put [247] ſanctum tibi, dirâ imptecatione defigis. Nemo, vt exiſtimo, de immanitate animi
tui dubitaret, ſi apertè illi paupertatem, ſi captiuitatem, ſi famem ac [248] metum impre-
careris. At quid intereſt, vtrùm vox iſta tua ſit, [249] an votum? [250] Sanus aliquid horum
opta. I nunc, & hoc eſſe grati puta, quod ne ingratus quidem facetet, qui modò non
C vſque in [251] odium, ſed tantùm ad infitiationem beneficij perueniret. Quis pium XXXVI.
dicet Ænean, ſi patriam capi voluerit, vt captiuitate patrem eripiat? Quis [252] Siculos iu-
uenes, vt bona liberis exempla monſtrarent, ſi optauerunt vt Ætna immenſâ ignium
vi ſupra ſolitum atdens, [253] daret ipſis occaſionem exhibendæ pietatis, ex medio paten-
tibus incendio taptis? Nihil debet Scipioni Roma, ſi Punicum bellum vt finiret, [254] per-
ſeuerare maluit: nihil Deciis, quòd morte patriam ſeruauerunt, ſi priùs optauerant, vt
deuo-

241. Ave.] *Vulgò receptum in his ſalutationibus. Martialis:* Et matutinum portat ineptus Aue.

242. Concvtit.] *Mouet & quatit, quia vndique ad eos concurſus.*

243. Vicos.] *Vbi exſpectant aditum excluſi, & atrio non capiente.*

244. Vtramqve part.] *Quine vtrimque ad ædes veniunt? an qui ab iis abeunt, adeúntque? id eſt, qui prorſus & rurſus commeant. an etiam de iis*
D *accipis, qui fortuitò tranſeunt, vias anguſtas ab hac obſidione eſſe? Ceterùm de copiâ, Virgilius:*

Si non ingentem foribus domus alta ſuperbis,
Manè ſalutantum totis vomit ædibus vndam.

245. In atrio] *Idem epiſt.* xix. Errat, qui amicum in atrio quærit, in conuiuio probat.

246. Præfert.] *Quia vult vt opis ſuæ ſit egens. ab eo pendeat.*

CAP. XXXV. 247. Sanctvm.] *Ob beneficia.*

248. Metvm.] *Ita libri conſenſu. tamen Pincianus* mortem *vellet, & ſagaciter Gruterus,* letum. *Ego neutrum etiam probo. nam quomodo gratus ſit (in eo hæc tractatiuncula) ſi mors hominem occupet? Periclitari optat, non perire: & vt auxilij ſui egeat. non poteſt, ſi obit.* Metum *igitur teneamus, grandem aliquem, & à grandibus, ſi volet.*

249. An votvm.] *Libri turbant: ac meus & quidam,* Aliquid intereſt, vtrùm vox ipſa ſit voti tui. *Sed, meo iudicio, turbant. nam vulgata optima. ſi voce palàm imprecareris, immanis & ſcauus eſſes; quid autem intereſt, an ore, an animo hoc facias?* Vox *igitur, aperta;* votum, *tacitum, ſed Deo notum.*

250. Sanvs.] *Meus:* Sanius aliquid, oro, opta: *ſed & hîc vulgatam præfero. ſanus, inquit, nihil horum tibi optet. deſipias mentis, ſi facias: cur igitur alteri, quod non tibi?*

251. Odivm.] *Qui non hoſtis ex profeſſo factus eſſet.*

CAP. XXXVI. 252. Sicvlos.] *De quibus lib.* iii. *extremo, ſuprà.*

253. Daret.] *In libro meo aliiſq.,* daretur ipſis occaſio. *rectè, ſi ſuprà legas,* ardente.

254. Perseverare.] *Durare, donec ipſe idoneus magiſtratibus & imperiis.*

deuotioni fortiſſimæ locum vltima rerum neceſſitas faceret. Grauiſſima infamia eſt A
medici, [255] opus quærere. Multi quos auxerant morbos, & irritauerant, vt maiore gloriâ
ſanarent, non potuerunt diſcutere, aut cum magnâ miſerorum vexatione vicerunt.
XXXVII [256] Calliſtratum aiunt, ita certè Hecaton auctor eſt, cùm in exſilium iret, in quod
multos ſimul cum illo [257] ſeditioſa ciuitas & intemperanter libera expulerat, optante
quodam, vt Athenienſibus neceſſitas reſtituendi exſules eſſet, [258] abominatum talem re-
ditum. [259] Rutilius noſter animoſiùs. cùm enim quidam illum conſolaretur, & diceret
inſtare arma [260] ciuilia: breui futurum, vt omnes exſules reuerterentur: *Quid tibi*, in-
quit, *mali feci, vt mihi peiorem reditum, quàm exitum optares? Malo, vt patria exſilio meo*
[261] *erubeſcat, quàm reditu* [262] *mæreat.* Non eſt iſtud exſilium, cuius neminem non magis,
quàm damnatum, pudet. Quemadmodum illi ſeruauerunt bonorum ciuium officium,
qui reddi ſibi penates ſuos noluerunt clade communi, quia ſatius erat duos [263] vnico
malo affici, quàm omnes publico: ita non ſeruat grati hominis affectum, qui benè de
ſe merentem difficultatibus vult opprimi, quas ipſe ſubmoueat: qui etiam ſi bene cogi- B
tat, malè precatur. Ne in [264] patrocinium quidem, nedum in gloriam eſt, incendium
XXXVIII exſtinxiſſe quod feceris. In quibuſdam [265] ciuitatibus, impium votum ſceleris
vicem tenuit. Demades certè Athenis, eum qui neceſſaria funeribus venditabat, dam-
nauit, cùm probaſſet magnũ lucrum optaſſe: quod contingere illi ſine multorum mor-
te non poterat. Quæri tamen ſolet, an meritò damnatus ſit. Fortaſſe optauit, non vt
multis venderet, ſed vt carè: vt paruo ſibi conſtarent, quæ vendirurus eſſet. Cùm con-
ſtet negotiario ex empto & vendito, quare votum eius in vnam partem trahis, cùm lu-
crum ex vtraque ſit? Prætereà omnes licet, qui in iſtâ negotiatione ſunt, damnes: om-
nes enim idem volunt, idem intra ſe optant. Magnam hominum partem damnabis.
cui enim non ex alieno incommodo lucrum? Miles bellum optat. agricolam annonæ
caritas erigit. [266] eloquentiæ exoptat pretium litium numerus. medicis [267] grauis annus
in quæſtu eſt. inſtitores [268] delicatarum mercium, iuuentus corrupta locupletat. nullâ
tempeſtate, nullo igne lædantur tecta: iacebit opera fabrilis. [269] Vnius votum depre- C
henſum eſt, omnium ſimile eſt. An tu [270] Arruntium, & [271] Aterium, & ceteros qui
[272] captandorum teſtamentorum artem profeſſi ſunt, non putas eadem habere, quæ
[273] deſi-

255. OPVS QVÆR.] *Vt aut agri, aut magis agri ſint. Quod tamen vulgò medicis lepidè obiicit, & ſubſannat Philemon:*

Τίς ἐςιν ὗτος; ἰατρός. ὡς κακῶς ἔχει
Ἅπας ἰατρός, ἂν κακῶς μηδεὶς ἔχῃ;
Quis iſte porrò? medicus. ô quàm ſeſe habet
Medicus malè omnis, nemo ſi malè ſeſe habet!

CAP. XXXVII. 256. CALLISTRATVM.] *Oratorem eximium, & qui Demoſthenem, actione ſuâ de Oropo, ad eloquentia ſtudium excitauit. Exſily & damnationis eius ipſe Demoſthenes commeminit, oratione aduerſus Polyclem.*

257. SEDITIOSA.] *Athena.*

258. ABOMINATVM.] *Ne ea neceßitas patriæ incideret.*

259. RVTILIVS.] *De quo ſuprà, lib.* V. *cap.* XVII.

260. CIVILIA.] *Sullana.*

261. ERVBESCAT.] *Quæ innocentem eiecit.*

262. MÆREAT.] *In publicâ calamitate.*

263. VNICO.] *A Pinciano eſt. at libri omnes,* iniquo. *Fortaſſe,* iniquè malo a.q. omnes publicè.

264. PATROCINIVM.] *Ne excuſat quidem & patrocinatur, adeò non laudatur.*

CAP. XXXVIII. 265. CIVITATIBVS.] *De Athenis adiungit, cur Romam ſuam omittit? in quâ* Claudiam, inſontem crimine, impium votũ ſubuertit, *vt Valerius loquitur, & narrat lib.* VIII. *cap.* I. *Suetonius Tiber. cap.* 11. *Agellius, alij.*

266. ELOQVENTIÆ.] *Hæc mirè, & pro arbitrio (quàm ſæpe autem!) inuerterat Muretus. Iſta vulgata & vetus editio eſt. nec mei diſcrepant, niſi quòd tranſpoſitâ voce:* Eloquentiæ pretium exoptat. *Fecerim,* exoptatur. *Poßis etiam,* Eloquentia pretium exoptat, litium numerum.

267. GRAVIS.] *Qui morbus nos grauat.*

268. DELICATAR. MERC.] *Serici, Côa veſtis,* D
vnguentorum, margaritarum.

269. VNIVS.] *Quem Demades damnauit.*

270. ARRVNTIVM.] *De quo ad Tacitum.*

271. ATERIVM.] *Siue* Haterium, *qui ipſe è Tacito notus.*

272. CAPTANDORVM.] *Hoc genus Romæ crebrum, &* Captatores *dicebantur, quia ſimiles venantibus, prædam ſectabantur & lucrum. Orbis & ſenibus adhærebant, obſequiis, officiis, munuſculis alliciebant: omnia vno fine, vt in fine, teſtamenti pars eſſent. Martialis:*

Scis te captari, ſcis hunc qui captat, auarum,
Et ſcis quid captet, quid Manane velit.

Illi

A [273] deſignatores & [274] libitinarios, vota? Illi tamen quorum mortes optent, neſciunt: hi familiariſſimum quemque, ex quo propter amicitiam [275] ſpei plurimum eſt, mori cupiunt. Illorum [276] damno nemo viuit: hos quiſquis [277] differt, [278] exhaurit. Optant ergo, non tantùm vt accipiant, quod turpi ſeruitute meruerunt, ſed etiam vt tributo graui liberentur. Non eſt itaque dubium, quin hi magis quod damnatum eſt in [279] vno, optent: quibus quiſquis morte profuturus eſt, vitâ nocet. Omnium tamen iſtorum tam nota ſunt vota, quàm impunita. Denique ſe quiſque conſulat, & in ſecretum pectoris ſui recedat, & inſpiciat quid tacitus optauerit. quàm multa ſunt vota, quæ etiam ſibi fateri pudet! quàm pauca, quæ facere coram teſte poſſimus!

XXXIX. Sed non quidquid reprehendendum, etiam [280] damnandum eſt: ſicut hoc votum amici, quod in manibus eſt, malè vtentis [281] bonâ voluntate, & in id [282] incidentis, quod euitat. nam dum gratum animum feſtinat oſtendere, ingratus eſt. Hic, ait, in poteſtatem meam recidat, gratiam meam deſideret, ſine me ſaluus, honeſtus, tutus eſſe non poſſit. tam miſer ſit, vt illi B [283] beneficij loco ſit, quidquid redditur. [284] Hæc diis audientibus. Circumueniant illum domeſticæ inſidiæ, quas ego poſſim ſolus opprimere. inſtet potens inimicus & grauis, infeſta turba nec inermis, & creditor vrgeat, & accuſator.

XL. Vide quàm ſis æquus, horum optares nihil, ſi tibi beneficium non dediſſet. Vt alia taceam, quæ grauiora committis, peſſima pro optimis referendo, hoc certè delinquis, quòd non exſpectas ſuum cuiuſque rei tempus: quod æquè peccat, qui non ſequitur, quàm qui antecedit. Quomodo non ſemper beneficium recipiendum eſt, ſic non vtique reddendum. Si mihi non deſideranti redderes, ingratus eſſes: quanto ingratior es, qui deſiderare me cogis? Exſpecta. quare [285] ſubſidere apud te munus meum non vis? quare obligatum moleſtè fers? quare, quaſi cum acerbo fœneratore, [286] ſignare rationem parem properas?

Iſti iidem, Heredipetæ: *& ſuauiter ab Horatio artificium deſcribitur, ſatyrâ* v. *lib.* II. *Quid à Petronio? ſuauiſſimè, in ſenis ſui Eumolpi perſonâ, qui* C *Crotonem venerat. in quâ vrbe, inquit*, homines omnes in duas partes diuiſi. Nam aut captantur, aut captant. Videbitis, *inquit*, opidum tamquam in peſtilentiâ campos, in quibus nihil aliud eſt, niſi cadauera quæ lacerantur, aut corui qui lacerant. *Atque iſti* Corui, *ſiue &* Vulturij, *ſunt Captatores. Cui lubet ridere, (nihil enim in vllâ Comœdiâ bellius) ipſum adito. Sed quid tu hic, Seneca, in Aruntium & Haterium? te huius culpæ culpant. Ecce Suillius apud Tacitum:* Romæ teſtamenta, & orbos, velut indagine eius capi. *Sed Suillius dixerit: gratia & patentia eius aliquid datum, hoc credo.*

273. DESIGNATORES.] *Qui funera comitabantur, diſponebant, ordinabant. Horatius:*

——— cùm ficus prima calorq;

D Deſignatorem decorat lictoribus atris.

Scripſi cap. XV. *De Amphitheatro.*

274. LIBITINARIOS.] *Libitina cognomen Veneris. & auctor Dionyſius, Seru. Tullium regem, cùm ſcire numerum naſcentium, morientium, in viros tranſeuntium vellet; inſtituiſſe ſingulis templum, in quod nummum aliquem inſerrent, atque ita numerarentur deſcriberenturque. Vt, naſcentes, in Iunonis Lucinæ; morientes, in Veneris Libitinæ; puberes, & qui virilem togam ſumerent, in Iuuentæ. Hinc manauit, vt ea dea funeribus præeſſe crederetur, atque inibi, quidquid ad ea, curaretur.* Libitinarij *ergo, qui* Libitinam (*vt Valerius lib.* v. *cap.* II.) exercebant. *qui funera efferenda conducebant, & cetera in hunc apparatum. Gloſſæ*, Libitinarius ἐνταφιαστής, *ſiue Funerator. item*, ἐνταφιοπώλης, *qui vendit quæ ad funus. Ipſa* Libitina, ἐντάφιον, *funus. Inde Horatio:* Effugere Libitinam. *Pro officio, Liuius:* In vrbe peſtilentia tanta, vt Libitina tunc vix ſufficeret. *In Aſconij, pro Milone legas:* Faſces ex lecto Libitinæ raptos, allatos ad domum Scipionis & Hypſæi: *ac capiam de faſcibus Deſignatorum, qui illic aſſeruati. Nam lictores iis dat Horatius.*

275. SPEI PLVR.] *At libri ſcripti*, rei plurimum. *Pincianus legebat*, cum quo propter rem amicitiæ plurimum eſt: *nec inſulsè.*

276. DAMNO.] *Nihil enim iis tollitur, etſi non additur.*

277. DIFFERT.] *Spem illorum morte non citò implet.*

278. EXHAVRIT.] *Quia munera aſſiduè mittunt, & vt tributa pendunt.*

279. VNO.] *Iterùm, illo Athenienſi.*

CAP. XXXIX. 280. DAMNANDVM.] *Sententiâ iudicis, exemplo illius Demadis.*

281. BONA VOL.] *Referendi gratiam.*

282. INCIDENTIS.] *In ingratitudinem, quam properat effugere improbo voto.*

283. BENEFICII.] *Non gratiæ tantùm: neque ſoluar ego ſolùm, ſed obligem.*

284. HÆC DIIS.] *Peſſimè omiſſa erat hæc clauſula, quæ in ſcriptis. Hæc tu, inquis, ſi non palàm & hominibus, at diis audientibus voues.*

CAP. XL. 285. SVBSIDERE.] *Hærere & remanere.*

286. SIGNARE.] *Signantur rationes, cùm finiuntur; cùm benè diſpuncta, & pares facta, comprobantur. Imò ipſa illa verba videntur ſubſcripſiſſe in Codicis paginis*, Par ratio.

Quid mihi negotium quætis? quid in me [287] deos immittis? quomodo exigetes, qui ſic A
XLI. reddis? Ante omnia ergo, Liberalis, hoc diſcamus, beneficia ſecutè debere, & occaſiones reddendorum obſeruare, non [288] manu facere: hanc ipſam cupiditatem ptimo quoque tempote liberandi ſe, meminerimus ingrati eſſe. Nemo enim libenter reddit, quod [289] inuitus debet: & quod apud ſe non vult eſſe, onus iudicat eſſe, non munus. Quanto melius ac iuſtius, in ptomptu habere merita amicorum: & offerre, non ingetere, nec obæratum ſe iudicare? quoniam beneficium commune vinculum eſt, & inter ſe duos alligat. Dic, Nihil motot, [290] quo minùs tuum reuertatur ad te: opto hilaris accipias. ſi neceſſitas alterutri noſtrûm imminet, fatoq́ue quodam datum eſt, vt aut tu cogaris beneficium recipete, aut ego accipete, det potiùs qui ſolet. Ego paratus ſum: *Nulla mora in Turno*. oſtendam hunc animum, cùm primum tempus aduenerit: interim dij
XLII. [291] teſtes ſunt. Soleo, mi Liberalis, notare hunc in te affectum, & quaſi [292] manu ptendere, verentis & æſtuantis, ne in vllo officio ſis tardior. Non decet gratum animum ſolicitudo, ſed contrà, ſumma fiducia ſui: & ex conſcientiâ veti amoris, dimiſſa B
omnis anxietas. Tam cum vitio eſt, [293] recipete quod non debes, quàm non dare quod debes. hoc beneficij primum dati ſit ius, vt recipiendi tempus eligat, qui dedit. At vereor, ne homines de me [294] ſequiùs loquantur. Malè agit, qui [295] famæ, non conſcientiæ gratus eſt. Duos iſtius rei iudices habes: [296] te, quem non potes fallere; & illum, quem potes. Quid ergo, ſi nulla interuenerit occaſio? ſemper debebo? Debebis: ſed palàm debebis, ſed libenter debebis, ſed cum magnâ voluptate apud te depoſitum intueberis. Pænitet accepti beneficij, quem nondum redditi piget. quare qui tibi dignus viſus eſt, à
XLIII. quo acciperes, indignus videatur, cui debeas? In magnis errotibus ſunt, qui ingentis animi credunt, proferre, donate, plurium [297] ſinum ac domum replete: cùm iſta interdum non magnus animus faciat, ſed magna fortuna. Neſciunt, quanto maius ac difficilius interim ſit capere, quàm fundere. Nam vt nihil alteri detraham, quoniam [298] vtrumque vbi ex virtute fit, par eſt: non minoris eſt animi beneficium debere, quàm date. eò quidem operoſius hoc quàm illud, quò maiore diligentiâ cuſtodiuntur accepta, C
quàm dantur. Ideò non eſt trepidandum, quàm citò [299] reponamus, nec [300] propetandum

287. DEOS IMMITTIS.] *Votis tuis hoſtes factos.*

CAP. XLI. 288. MANV FACERE.] *Id eſt, non quærere & operâ noſtrâ arceſſere. Phraſis perfrequens Seneca, & iam* alibi explicata.*

*Conſol. ad Marc. cap 22.

289. INVITVS.] *Nihil mutandum. Inuitus debet, qui adſtrictum ſe ægrè fert, qui non vult munus apud ſe reſidere. at idem, inquit, nec libenter reddit, id eſt, nec hilari promptaq́; animo. quippe quem non habet. Indignanti properior, & quaſi recuſanti munus, regerit potius quàm reddit.*

290. QVO MINVS.] *Melior ac planior mei libri ſcriptia:* quomodo munus reuertatur ad te: *etſi illud* quõ, *compendio ſcribitur: & mallem*, quando.

291. TESTES SVNT.] *Benè Gruterus*, ſunto.

CAP. XLII. 292. MANV PREND.] *De rebus quæ certa ſunt, & quas velut manu tangimus & tenemus. Seneca De Tranq. cap. 1.* Quædam vitia in aperto poſita, quæ manu prenderem.

293. RECIPERE QVOD.] *Ego hanc ſententiolam non capio. Recipienti debetur, quomodo debet? Mihi ex mente Senecæ videbatur:* reddere cùm non debes. *Certè de tempore reddendi agitur, vt in verbis antè, & mox ſequentibus: non de indebita, aut debito. An ſic placet*, recipere quomodo non debes, quàm dare quomodo non debes?

294. SEQVIVS.] *Deteriùs, ſiniſteriùs. In libris ſcriptis adduntur voculæ*, id eſt obliquiùs aut malè, vel iniuſtè: *quæ palàm interpretamenta ſunt. Varro:* Non modò abſens quidquam de te ſequius cogitabit, ſed etiam ruminabitur humanitatē. *Liuius:* Inuitus, quod ſequius ſit, de meis ciuibus loquor.

295. FAMÆ.] *Ad famam. eius cauſſâ & adſpectu.*

296. TE, QVEM NON.] *Ex ſcripto meo hæc breuiùs:* Illum quem non potes fallere, & quem potes. *Quem non potes, nempe te & animum; quem potes, populum.*

CAP. XLIII. 297. SINVM.] *Ita enim mos, togæ ſinum expandere, & in eum recipere donata. Sinum implere, minoribus donis, aut pecuniâ: domum,* D
ornamentis, aliòque inſtructa.

298. VTRVMQVE.] *Longè aliter meus:* quoniam vtrumlibet virtute par eſt: *breuiùs & caſtigatiùs. Vitia paria Stoicis, ita & virtutes: neque creſcit bonum, aut decreſcit. Dogma ipſum ita habet:* πάντα τὰ ἀγαθὰ ἴσα εἶναι, καὶ πᾶν ἀγαθὸν ἐπ' ἄκρον εἶναι αἱρετόν. καὶ μήτε ἄνεσιν καὶ μήτε ἐπίτασιν δέχεσθαι: Omnia bona paria eſſe, & omne bonum in ſummo deſiderabile. neque remiſſionem aut intenſionem ſuſcipere. *Nos in Manuduct. III. Diſſert. IV.*

299. REPONAMVS.] *Vicem reddamus. Iuuenalis:* — numquámne reponam?

300. PROPERANDVM.] *Libri ferè ſcripti,* procu-

A dum intempeſtiuè: quia æquè delinquit, qui ad referendam gratiam properat tempore alieno, quàm qui ſuo ceſſat. Poſitum eſt illi apud me. nec illius nomine, nec meo timeo. bene illi cautum eſt. non poteſt hoc beneficium perdere, niſi mecum: imò ne mecum quidem. Egi illi gratias, id eſt, retuli. Qui nimis de beneficio reddendo cogitat, nimis cogitare alterum de recipiendo putat. Præſtet ſe in vtrumque facilem: ſi vult recipere beneficium, referamus, reddamuſque læti. illud apud nos cuſtodiri mauult, quid theſaurum eius eruimus? quid cuſtodiam recuſamus? dignus eſt, cui vtrum volet, liceat. Opinionem quidem & famam eo loco habeamus, tamquam non [301] ducere, ſed [302] ſequi debeat.

procurandum: *optimè Gruterus*, procurrendum. *Metaphora eſt. non nimis citò exeundum, & priuſquam aperti carceres.*

301. DVCERE.] *Praire, & nos ad eam adſpicere.*

302. SEQVI.] *Ex benè factis, bona erit: ſi non ſtatim, tardius: ſi non apud omnes, ſaltem peritos & bonos.*

L. ANNÆI SENECÆ

AD AEBVCIVM LIBERALEM

DE BENEFICIIS

LIBER SEPTIMVS.

ARGVMENTVM ET ORDO. B

*S*IMILIA *prioribus, Quæſtiunculæ, & ſubtilibus vtilia tamen mixta. Illud principio ſerium. coërcendam curioſitatem, & nimiam ſciendi cupidinem: animum potiùs ad mores & Virtutem, id eſt Sapientiam mittendum. Ex verbi deinde occaſione Quæſtio, An aliquis donare Sapienti poßit, cùm eius ſint omnia? ait poſſe, quia animo quidem, non vſu tamen omnia poſſidet. Altera, An qui tentauit reddere beneficium, reddiderit? ita: ſed tamen iterum iterúmque conandum docet. Tertia, An quod à viro bono acceperis, eidem iam malo reddes? Reddes, ſed cum cautione, ne illa quibus malè, & in ſuam alienámve noxam vtatur. Quarta, Numquid obliuiſci datorem beneficij ſui oporteat? Non omnino. & poſſe tenere memoriâ ait, imò & interdum exigere. Vltima, Quomodo ferendi Ingrati? placido animo, manſueto, magno.*

C

CAPVT PRIMVM.

BONVM, mi Liberalis, habeas animum volo:

[1] *In manibus terræ. Non hîc te carmine longo,*
Atque per ambages & longa exorſa tenebo.

Reliqua hic liber cogit: & exhauſtâ materiâ, circumſpicio, non quid dicam, ſed quid non dixerim. Boni tamen conſules quidquid ſupereſt, cùm tibi ſuperfuerit. Si voluiſſem [2] lenocinari mihi, debuit paullatim [3] opus creſcere, & ea pars in finem reſeruari, quam quilibet etiam ſatiatus appeteret. Sed quidquid maximè neceſſarium erat, in primum ſtatim congeſſi: nunc ſi quid effugit, recolligo. Nec mehercule, ſi me interrogas, nimis ad rem exiſtimo pertinere, vbi dicta ſint quæ regunt mores, perſequi cetera, non in remedium animi, ſed in exercitationem ingenij inuenta. D Egregiè enim hoc dicere [4] Demetrius Cynicus, vir meo iudicio magnus, etiam ſi maximis comparetur, ſolet: *Plus prodeſſe, ſi pauca præcepta ſapientiæ teneas, ſed illa in promptu tibi & in vſu ſint, quàm ſi multa quidem didiceris, ſed illa non habeas* [5] *ad manum.* Quemadmodum,

COMMENTARIVS.

CAP. I. 1. IN MANIBVS.] *A nauigantibus. iam portum terramq́ue tangimus.*

2. LENOCINARI.] *Illecebras & lenocinia mihi circumdare. gratioſum venuſtumq́ue me reddere.*

3. OPVS CRESCERE.] *Ita ſolent & rhetores, & qui auribus animiſq́ue ſe aptant: paullatim ſurgere, & ex aurorâ ſolem dare.*

4. DEMETRIVS.] *Inter aſtra eius æui, non ſolùm ſtellas: ſi Senecæ fides, vbique laudanti. Vt mox, cap.* VII. *& epiſt.* XX. *item* LXII. *& ſæpius.*

5. AD MANVM.] *Prompta, vt exerceas & vtare.*

A dum, inquit, magnus luctator eſt, non qui omnes [6] numeros [7] nexuſque perdidicit, quorum vſus [8] ſub aduerſario rarus eſt, ſed qui in vno ſe aut altero benè & diligenter exercuit, & eorum occaſiones intentus exſpectat: nec enim refert, quàm multa ſciat, ſi ſcit quantum victoriæ ſatis eſt: ſic in hoc ſtudio multa delectant, pauca [9] vincunt. Licet neſcias, quæ ratio Oceanum [10] effundat ac reuocet: quare ſeptimus quiſque annus ætati [11] ſignum imprimat: quare latitudo porticus ex remoto ſpectantibus, non ſeruet proportionem ſuam, ſed vltima [12] in anguſtias coeant, & columnarum nouiſſima interualla iungantur: quid ſit, quod geminorum conceptum ſeparet, partum iungat. vtrùm [13] vnus concubitus ſpargatur in duos, an toties concepti ſint. cur pariter natis [14] fata diuerſa ſint, maximiſque rerum ſpatiis diſtent, quorum inter ortus [15] minimum intereſt. Non multum tibi nocebit tranſiſſe, quæ nec licet ſcire, nec prodeſt. Inuoluta veritas [16] in

vtare. Notabile dictum: qui legis, attende. Sperne
B *hæc varia, & ſæpe vana: pauca & vtilia diſce, & vt facias diſce. Ariſtippus conſonat:* Σημειουμένου τινὸς ἐπὶ πολυμαθίᾳ, ἔφη, Ὥσπερ οὐχ οἱ τὰ πλεῖστα ἐσθίοντες καὶ γυμναζόμενοι ὑγιαίνουσι μᾶλλον τῶν τὰ δέοντα προσφερομένων, οὕτως οὐχ οἱ πολλ', ἀλλ' οἱ χρήσιμα ἀναγινώσκοντες, εἰσὶ σπουδαῖοι: Quodam gloriante ob multiplicem doctrinam, Sicut, inquit, non ij qui plurimum comedunt aut exercentur, meliùs valent iis qui modica & neceſſaria adſumunt: ita nec qui multa, ſed qui vtilia legunt diſcuntque, ſtudioſi & eruditi ſunt. *Heraclitus hoc ipſum neruosè & breuiter:* πολυμαθίη νόον ἔχειν, οὐ διδάσκει: mentem multiſciam habere, non docet. *Non docet? non, quibus opus ad vitam, tranquillitatem, felicitatem.*

C 6. NVMEROS.] *Palæſtræ verbum, in motibus illis & formatione flexuq; membrorum. Quinctilianus libro* XII. Et vt Palæſtrici doctores, illos quos Numeros vocant *(malè quidam libri* Neruos*)* non idcircò diſcentibus tradunt, vt his omnibus in ipſo luctandi certamine vtantur: ſed vt ſubſit copia illa, ex quâ vnum aut alterum, cuius ſe occaſio dederit, efficiant. *Quæ apta ſanè etiam ad Demetrij ſenſum. Iuuenalis, de fœmina ad palum ſe exercente:* Atque omnes implet numeros. *Ibi Scholiaſtes priſcus:* Hoc eſt, vniuerſa efficit dictata. vt tantùm currat in exercitio, quantum gladiator. *Corrige,* aut tantùm curat. *Valerius lib.* VIII. *cap.* III. Motuſque omnes *(ita veteres)* ac numeros defenſionis fortiter exſecuta. *Inde prouerbium,* omnibus numeris perfectus. *& ſimilia, quæ idem ille Vale-*
D *rius ſæpe iterat.*

7. NEXVSQVE] *In luctâ, Lucanus:*

Conſeruêre manus & multo brachia nexu.

Dicunt alier Nodos, *&* Ligaturas.

8. SVB ADVERSARIO.] *In ipsô pugnâ: at benè ſub doctore, & in ludo.*

9. VINCVNT.] *Rem conficiunt. affectus & vitia domant.*

10. EFFVNDAT AC.] *Fluentem & refluentem faciat, ſtatis horis.*

11 SIGNVM IMPR.] *Quo ſenſu? vt reuera corpori aliquod ſignum ſit, & velut tranſitus nota? ſicut anno* VII. *dentes cadunt, & naſcuntur: bis ſeptimo, pubertas erumpit: ter ſeptimo, genæ veſtiuntur: quater ſeptimo, genuini (ſuprà dictum) emergunt. In Philone quidem tale aliquid diſtinctè eſt legere, De opificio mundi: vide. An hoc placet, ſeptimo quoque anno mutari hominem, & ſignum ætatis imprimi, nouô nomenclaturâ? Vt ad primum Septenarium* Infans; *inde ad alterum,* Puer; *ad tertium* Adoleſcens; *ad quartum,* Iuuenis; *quintum,* Vir; *ſextum,* Maturus *vel* Grauis; *ſeptimum,* Senex; *atque inde* Decrepitus. *Iſto autem ſenſu, meliùs in Senecâ* ætatis ſignum: *quod etiam eſt in quibuſdam libris. An denique ad gradus vel* κλιμακτῆρας *ætatum adſpexit? in quibus antiquitus proditum, ſeptimo quoque anno, mutationem aut diſcrimen euenire: & magis, cùm is cum nouenaria concurrit, anno ſexageſimotertio. Itaque ſignum imprimit, morbi, vel periculi, vel mutationis.*

12. IN ANGVSTIAS.] *Lucretius idem quærit, lib.* IV.

Porticus æquali quamuis eſt denique ductu,
Stanſque in perpetuum paribus ſuffulta columnis
Longa; tamen parte ab ſummâ cùm tota videtur,
Paullatim trahit anguſti faſtigia coni:

ſed ipſe quoque inter obſcura & ignorata, quod ad cauſſam, mox habet. Non item Optici hodie. nam aiunt ſemper in lineis parallelis longiùs ductis, remotiora cerni & anguſtiora, ob baſes minores quò longiores, lineaſq; quæ paullatim concurrunt. Adde noſtrum, Quæſt. Nat. I. *cap.* III.

13. VNVS CONCVBITVS.] *Ita ſenè. & Hippocrates effatur,* τὰ δίδυμα ἀφ' ἑνὸς λαγνεύματος γίνεται: geminos ab vno opere Venereo fieri. *Argumentum in canibus, quæ vno coitu multiplicem fœtum edunt: in mulieribus ipſis, quæ & hoc fatebuntur: denique in tempore partus, quod idem. Cauſa, quia plures ſinus vel reductiones in matrice; quæ vbi ſciſſo ſemine implentur & retinent, plures mox partus.*

14. FATA DIVERSA.] *Quidni? nam & formatio diuerſa. quia etſi ex vno ſemine; diuiditur id tamen, & plus minuſve, craſſius tenuius, in hanc illámve partem illabitur: atque ita in materiâ & qualitatibus diſcrimen. Sed & in tempore diſcrimen. Idem Hippocrates:* Οὐ γὰρ ἐς ἅπαξ χωρέει ἡ γονὴ, ἀλλὰ καὶ ἐς δὶς καὶ τρὶς ἀποθρώσκεται: Non enim ſimul ſemelque ſemen peruenit, ſed bis terque euomitur & exit, *quaſi per ictus.*

15. MINIMVM INTEREST.] *Noſtro ſenſu. ſed motione ipſà cæli, & citatô illâ vertigine, permultum: ſi tamen ad aſtricas cauſſas placet ire.*

 16. In

[16] in alto latet. Nec de malignitate naturæ queri poſſumus: quia nullius rei difficilis in- A
uentio eſt, niſi cuius hic vnus inuentæ fructus eſt, [17] inueniſſe. Quidquid nos meliores
beatoſque facturum eſt, aut in aperto, aut in [18] ꝓximo poſuit. Si animus fortuita con-
tempſit, ſi ſe ſupra metum ſuſtulit, nec auidâ ſpe infinita complectitur, ſed didicit [19] à ſe
petere diuitias: ſi deorum hominumque formidinem eiecit, & ſcit [20] non multum eſſe
ab homine timendum, à Deo [21] nihil: ſi contemptor omnium, quibus torquetur vita,
dum ornatur, eò perductus eſt, vt illi liqueat, mortem nullius mali eſſe materiam, mul-
torum finem: ſi animum virtuti conſecrauit, & quacumque vocat illa, planum putat: ſi
ſociale animal eſt, & in commune genitus, mundum vt vnam domum ſpectat, & con-
ſcientiam ſuam diis aperit, ſemperque tamquam in publico viuit: ſi ſe magis veritus
quàm alios, ſubductus illis tempeſtatibus, in ſolido ac ſereno ſtetit: conſummauit
ſcientiam vtilem, atque neceſſariam. reliqua oblectamenta otij ſunt. Licet enim iam in
tutum retracto animo, ad hæc quoque excurrere, cultum, non robur, ingeniis afferentia.

II. Hęc Demetrius noſter vtraque manu tenere [22] ꝓficientem iubet, hæc nuſquã dimit- B
tere, imò affigere & [23] partem ſui facere, eoque quotidianâ meditatione perduci, vt ſuâ
ſponte occurrant [24] ſalutaria, & vbique ac ſtatim deſiderata præſto ſint: & ſine morâ vl-
lâ veniat illa turpis honeſtique diſtinctio, ſciatque [25] nec malum eſſe vllum niſi turpe,
nec bonum niſi honeſtum. Hac regulâ vitæ opera [26] diſtribuat: ad hanc legem & agat
cuncta, & exigat: miſerrimoſque mortalium iudicet, in quantiſcumque opibus reful-
gebunt, ventri ac libidini deditos, quorum animus inerti otio torpet. Dicat ipſe ſibi:
Voluptas fragilis eſt & breuis: [27] faſtidit obiecta: quò auidiùs hauſta eſt, citiùs [28] in con-
trarium recidens, cuius ſubinde neceſſe eſt aut [29] pæniteat, aut [30] pudeat. In quâ nihil
eſt aut magnificum, aut quod naturam hominis, diis ꝓximi, deceat. res humilis, mem-
brorum turpium ac vilium miniſterio veniens, exitu fœda. Iſta eſt voluptas & homine
& viro digna, non implere corpus, nec ſaginare, nec cupiditates irritare, quarum tutiſſi-
ma eſt quies: ſed perturbatione carere, & eâ [31] quæ hominum inter ſe rixantium ambi-
tus concutit, & eâ quæ intolerabilis ex alto venit, vbi de diis [32] famæ creditum eſt, [33] vi-
tiiſque illos noſtris æſtimauimus. Hanc voluptatem æqualem, intrepidam, numquam C
ſenſuram ſui tædium, percipit hic quem deformamus cùm maximè: qui, vt ita dicam,
[34] diuini iuris atque [35] humani peritus, [36] præſentibus gaudet, ex futuro non pendet.
nihil enim firmi habet, qui in incerta propenſus eſt. Magnis itaque curis exemptus, &
diſtor-

16. In alto.] *Ad puteum Democriti alludit, in quo veritatem demerſit.*

17. Invenisse.] *Id eſt, per quam meliores aut prudentiores non reddimur; tantùm, ſcitiores.*

18. Proximo] *Iuxto apertum, non diu quærendum.*

19. A se petere.] *A ſuo animo. qui paucis contentus, diues eſt.*

20. Non multum.] *Quid, pro ter mortem? & cum eâ metus tui finis.*

21. Nihil.] *Stoicè. quia nolunt Deum vindicare, aut nocere.*

CAP. II. 22. Proficientem.] *Ita vocant Stoici, eum qui in via ad Sapientiam eſt, qui iam promouit aliquid & profecit. Nos in Manuduct. II. Diſſertat. IX.*

23. Partem svi.] *Animo induere, vt adhæreant: agnata videantur.*

24. Salvtaria.] *Decreto iſta ac δόγματα.*

25. Nec malvm.] *Capitalis diſtinctio, & cardo Sapientiæ. Nihil bonum, niſi honeſtum: & contrà. id eſt, Sola virtus bona, ſolum Vitium malum. In Manud. II. Diſſert. XX.*

26. Distribvat.] *Quidquid videt, audit, iſtâ metiatur & cenſeat.*

27. Fastidit.] *Meus, & alij quidam,* faſtidio obiecta. *probo.*

28. In contrar.] *Dolorem. qui aut vt comes adhæret, aut vt proles ex eô naſcitur.*

29. Pæniteat.] *In luxu & ganeâ.*

30. Pvdeat.] *Et hoc & illud, in libidine.*

31. Qvæ hominvm.] *Duplicem perturbationem hîc facit: à terrâ, & à cælo. Illam, quæ ex opibus, honoribus, ſpe metúque (vt verbo dicam) rerum humanarum. Iſtam, quæ è ſuperſtitione, & prauâ de diis opinione. de quâ addit.* D

32. Famæ cred.] *Quæ facit illos vltores, vindices fulmine armat, apud inferos etiam tortores collocat: & talia, quæ Sophi iſti rident.*

33. Vitiisqve illos nostris.] *Quia nos vltionis cupidi, quia nos malè facientibus reponimus: & pluro talium affectuum.*

34. Divini.] *Quomodo dij colendi.*

35. Hvmani.] *Quid homines deceat, quid ſibi aliisq; debeat.*

36. Præsentibvs.] *Horatius:* Lætus in præſens animus, quod vltrà eſt Oderit curare.

37. In

A diſtorquentibus mentem, nihil ſperat, aut cupit, nec ſe mittit [37] in dubium, ſuo conten-
tus. Nec illum exiſtimes paruo eſſe contentum. [38] omnia illius ſunt. non ſic, quemad-
modum Alexandri fuerunt: cui, quamquam in littore [39] maris rubri ſteterat, plus de-
erat quàm quà venerat. illius ne ea quidem erant, quæ tenebat, aut vicerat, cùm in Ocea-
no Oneſicritus [40] præfectus claſſibus præmiſſus explorator erraret, & bella in ignoto
mari quæreret. Non ſatis apparebat inopem eſſe, qui [41] extra naturę terminos arma pro-
ferret? qui ſe in profundum, inexploratum & immenſum, auiditate cæcâ prorſus immit-
teret? Quid intereſt, quot eripuerit regna, quot dederit, quantum terrarum tributo pre-
mat? tantum illi deeſt, quantum cupit. Nec hoc Alexandri tantùm vitium III.
fuit, quem per Liberi Herculiſque veſtigia felix temeritas egit, ſed omnium quos fortu-
na [42] irritauit implendo. Cyrum & Cambyſen, & totum regni Perſici ſtemma percen-
ſe. quem inuenies, cui modum imperij [43] ſatietas fecerit? qui non vitam in aliquâ vlte-
riùs procedendi cogitatione finierit? Nec id mirum eſt. quidquid cupiditati contigit,
B penitus hauritur & conditur: nec intereſt, quantum in id quod inexplebile eſt, conge-
ras. Vnus eſt ſapiens, cuius omnia ſunt, nec ex difficili [44] tuenda. Non habet mittendos
trans maria [45] legatos, nec metenda [46] in ripis hoſtilibus caſtra, non opportunis caſtellis
diſponenda præſidia, non opus eſt legione, nec equeſtribus turmis. Quemadmodum
dij immortales regnum inermes regunt, & illis rerum ſuarum ex edito tranquilloque tu-
tela eſt: ita hic officia ſua, quamuis latiſſimè pateant, ſine tumultu obit: & omne hu-
manum genus, potentiſſimus eius optimuſque, infra ſe videt. Derideas licet: ingentis
ſpiritus res eſt, cùm Orientem Occidentemque luſtraueris animo, quo etiam remota &
[47] ſolitudinibus interclusa penetrantur, cùm tot animalia, tantam copiam rerum, quas
natura beatiſſimè fundit, aſpexeris, emittere hanc Dei vocem: Hæc omnia [48] mea ſunt.
Sic fit, vt nihil cupiat: quia nihil eſt [49] extra omnia. Hoc ipſum, [50] inquis, vo- IV.
lui. teneo te: volo videre, quomodo ex his laqueis, in quos tuâ ſponte decidiſti, explice-
ris. Dic mihi. quemadmodum poteſt aliquis donare ſapienti, ſi omnia ſapientis ſunt?
C nam id quoque quod illi donat, ipſius eſt. Itaque non poteſt dari beneficium ſapienti:
cui quidquid datur, de ſuo datur. atqui dicitis, ſapienti poſſe donari. Idem autem me
ſcito, & de amicis interrogare. Omnia dicitis illis eſſe communia: ergo nemo quidquam
amico donare poteſt: donat enim illi communia. [51] Nihil prohibet aliquid & ſapientis
eſſe, & eius qui poſſidet, cui datum & aſſignatum eſt. Iure ciuili [52] omnia regis ſunt: &
tamen illa quorũ ad regem pertinet vniuerſa poſſeſſio, in ſingulos dominos [53] deſcripta
ſunt,

37. IN DVBIVM.] *Incerta non appetit. incerta, dum quærit; incerta, dum habet.*

38. OMNIA IL.] *Stoico paradoxo, de quo Manud III. Diſſert. XI.*

39. MARIS RVBRI.] *Non de ſinu Arabico ſiue Aegyptio ceperis (parùm ſit eò veniſſe, & longiùs omnino iuit:) ſed de mari Indico. quod* Rubrum *antiquis dictum, oſtendi in Admirandis.*

D 40. PRÆFECTVS.] *Vnà cum Nearcho.*

41. EXTRA NATVRÆ.] *Quaſi cum terris Natura deſineret, & Oceanus ignotus & immotus, caligo & chaos deinde haberent. Hæc Declamatores, ex communi tunc opinione. vt in Suaſoriâ 1. ad Alexandrum:* Iidem ſint termini & regni tui, & mundi. *Alius:* Tempus eſt Alexandrum cum orbe & cum ſole deſinere. *quaſi vltrà igitur nec ſol, nec orbis. Poëta etiam Pedo, de Germanico Oceano:*

—— ruit ipſe dies, orbemque relictum
Vltima perpetuis claudit natura tenebris.

CAP. III. 42. IRRITAVIT.] *Cupidinem magis elicuit, indulgendo.*

43. SATIETAS.] *Propriè. id eſt, quòd ſatis haberent.*

44. TVENDA.] *Sine curâ, ſine impendio habenda.*

45. LEGATOS.] *More ſui æui, Legatos Conſulares, qui legionibus prouinciiſq; præſint. Nec enim hic de Legatis communibus, & qui mandata ferunt.*

46. IN RIPIS.] *Iterùm Romano ritu, in terminis imperij caſtra & caſtella erant, ad ripas Eufratis, Danubij, Rheni.*

47. SOLITVDINIBVS.] *Quæ ſub Zonâ frigidâ, ſiue torridâ, vt ipſi putabant: & quos hodierna inſpectio refutauit.*

48. MEA SVNT.] *Vſu, viſu ſæpe: cùm id non poteſt, cogitatione & animo, qui ſcit ſibi hæc facta. Nos Manud. III. Diſſ. XI.*

49. EXTRA OMNIA.] *Omnia autem ſua cenſet.*

CAP. IIII. 50. INQVIS.] *Argutè & feliciter ad rem applicat, à quâ videbatur abire.*

51. NIHIL.] *Seneca iam reſpondet.*

52. OMNIA REGIS.] *Poteſtate & imperio, vt dicet.*

53. DESCRIPTA.] *Diſtributa. Horatius:*
Sedeſque deſcriptas piorum.

54. CVM

ſunr,& vnaquæque tes habet poſſeſſorem ſuum. Itaque dare regi & domum,& manci- A
pium, & pecuniam poſſumus: nec donare illi de ſuo dicimur. Ad reges enim poteſtas
omnium pertinet, ad ſingulos proprieras. Fines Athenienſium aut Campanorum vo-
camus, quos deinde inter ſe vicini priuatâ terminatione diſtinguunt. & totus ager hu-
ius aut illius reipublicæ eſt: pars deinde ſuo domino quæque cenſetur. ideoq́ue donare
agros noſtros reip. poſſumus, quamuis illius eſſe dicantur: quia alirer illius ſunr, alirer
mei. Numquid dubium eſt, quin ſeruus [54] cum peculio, domini ſit? dat ramen domi-
no ſuo munus. Non enim ideò nihil habet ſeruus, quia non eſt habiturus, ſi dominus
illum habere noluerit: nec ideò non eſt munus, cùm volens dedit, quia potuit eripi,
* eriamſi noluiſſet. * [55] Quemadmodum probemus omnia (nunc enim omnia ſapientis
eſſe, inret nos conuenir) illud quod quęritur colligendum eſt, quomodo liberalitatis ma-
teria aduerſus eum ſuperſit, cuius vniuerſa eſſe conceſſimus. Omnia patris ſunr, quæ in
[56] liberotum manu ſunt: quis tamen neſcit, donare aliquid & filium patri? Omnia deo-
rum ſunt: tamen diis poſuimus donum, & [57] ſtipem iecimus. Non ideò quod habeo, B
meum non eſt, ſi tuum eſt: poreſt enim idem eſſe meum & tuum. Is, inquis, cuius pro-
ſtitutæ ſunt, leno eſt: omnia autem ſapientis ſunr, inter omnia autem & proſtirurę ſunt:
ergo & proſtirutæ ſapientis ſunt. leno aurem eſt, euius proſtitutæ ſunt: ergo ſapiens eſt
leno. Sic illum vetant emere. dicunt enim: Nemo rem ſuam emit: omnia aurem ſa-
pientis ſunt: ergo ſapiens nihil emit. Sic vetanr & muruum ſumere, quia nemo vſuram
pro pecuniâ ſuâ pendir. Innumerabilia ſunt, per quæ [58] cauillantur, cùm pulcherrimè,
V. quid à nobis dicatur, intelligant. Enimuerò ſic omnia ſapientis eſſe dico, vt
nihilominus proprium quiſque in rebus ſuis dominium habear: quemadmodum ſub
optimo rege, omnia rex imperio poſſidet, ſinguli dominio. Tempus iſtius probandæ
rei veniet. interim hoc huic quæſtioni ſar eſt, id quod aliter ſapienris, aliter meum eſt,
me poſſe donare ſapienti. Nec mitum eſt, aliquid ei cuius eſt torum, poſſe donari. Con-
duxi domum à te. in hac aliquid tuum, aliquid meum. res tua eſt: vſus rei tuæ, meus
eſt. Itaque nec fructus tanges, colono tuo prohibenre, quamuis tuâ in poſſeſſione na- C
ſcantut: & ſi annona carior fuerir, aut fames,

Heu fruſtra magnum alterius ſpectabis acervum,

in tuo natum, in tuo poſitum, in horrea iturum tua. Nec conductum meum, quam-
quam ſis dominus, inrrabis: nec ſeruum tuum, [59] mercenarium meum abduces: & abs
te rhedam ſi conduxero, beneficium accipies, ſi tibi in vehiculo tuo ſedere permiſero.
Vides ergo poſſe fieri, vr aliquis accipiendo quod ſuum eſt, munus accipiat.

VI. In omnibus iſtis quæ modò retuli, vterque eiuſdem rei dominus eſt. quomodo? quia
alrer rei dominus eſt, alter vſus. Libros dicimus eſſe Ciceronis: eoſdem [60] Dorus libra-
rius ſuos vocar: & vrrumque verum eſt. alrer illos tamquam auctor ſibi, alter tamquam
[61] empror aſſerit: ac rectè vtriuſque dicuntur eſſe. Vtriuſque enim ſunt: ſed non eodem
modo. ſic poreſt T. Liuius à Doro accipere, aut emere libros ſuos. Poſſum donare ſa-
pienti, quod [62] viritim meum eſt, licet illius ſint omnia. Nam cùm regio more cuncta
[63] conſcientiâ poſſideat, ſingularum autem terum in vnumquemque proprietas ſit ſpar-
ſa: & D

54. CVM PECVLIO.] *Peculium eſt, quod ſeruus vel ex diario comparſit, vel dono accepit. Id eius eſt, domino conniuente, & more fauente.*

55. QVEMADMODVM.] *Hæc inconnexa, & fortaſſe traiecta ſunt. Concinnius paullò:* Quem ad modum perhibemus *(ita malim, quàm* probemus*)* omnia ſapientis eſſe (nunc enim inter nos conueniat:) illud quod quæritur: *Scripſi* conueniat, *& verius puto quàm* conuênit.

56. LIBERORVM.] *Qui ipſi manu nondum ſint miſſi.*

57. STIPEM.] *Varro:* Diis cùm theſauris aſſem dant, ſtipem dicunt. *Plura ego ad Taciti* XIV. *Annalem.*

58. CAVILLANTVR.] *Quod Græcis σόφισμα, Latinis* Cauillus, Calumnia, Captio, Captendula.

CAP. V. 59. MERCENARIVM.] *Qui operas mihi locat præbetq́, in dies, menſes, annos. Atque eo tempore meus eſt, te vel inuito.*

CAP. VI. 60. DORVS LIBRARIVS.] *Bibliopola nomen, &* Librarius *igitur non ſolum qui ſcribit, ſed vendit. Sequentia hoc aſſerunt: &* Libraria *in Agellio, taberna vanalium librorum.*

61. EMPTOR.] *Emit enim, ſed vendendos.*

62. VIRITIM.] *In meum caput tranſſcriptum.*

63. CONSCIENTIA.] *Omiſit ſiue eiecit Muretus, imperioſè. Quid ſi bona vox eſt? & ſignificat regis om-*

A ſa: & accipere munus, & debere, & emere, & conducere poreſt. Cæſar omnia haber, [64] fiſcus eius priuata tantùm, ac ſua: & vniuerſa [65] in imperio eius ſunt, in patrimonio propria. Quid eius ſit, quid non ſit, ſine diminutione imperij [66] quæritur. nam id quoque quod tamquam alienum abiudicatur, aliter illius eſt. Sic ſapiens vniuerſa animo poſſidet, iure ac dominio ſua.

Bion modò omnes ſacrilegos argumentis eſſe VII.
colligit, modò neminem. Cùm omnes [67] de ſaxo deiecturus eſt, dicit: Quiſquis id quod deorum eſt, ſuſtulit & conſumpſit, atque in vſum ſuum vertir, ſacrilegus eſt: omnia autem deorum ſunt: quod quiſque ergo tollit, deorum tollit, quorum omnia ſunr: ergo quiſquis tollit aliquid, ſacrilegus eſt. Deinde cùm effringi templa, & expilari impunè Capitolium iubet: dicit, Nullum ſacrilegium eſſe. quia quidquid ſublatum eſt ex eo loco qui deorum erat, in eum transfertur locum, qui deorum eſt. Hîc reſpondetur: Omnia quidem deorum eſſe, ſed non omnia diis dicata. In his obſeruari ſacrilegium, quæ religio numini adſcripſit. Sic & totum mundum deorum eſſe immortalium templum, B ſolum quidem amplitudine illorum ac magnificentiâ dignum: & tamen à ſacris profana diſcerni, & non omnia [68] licere in angulo, cui nomen [69] fani impoſitum eſt, quæ ſub cælo & conſpectu ſiderum licent. Iniuriam ſacrilegus Deo quidem [70] non poreſt facere, quem [71] extra ictum ſua diuinitas poſuit: ſed tamen punitur, quia tamquam Deo fecit. Opinio illum noſtra, [72] ac ſua, obligat pœnæ. Quomodo ergo ſacrilegus videtur, qui aliquid aufert ſacri, etſi quocumque tranſtulit, quod ſurripuerat, intra terminos eſt mundi: ſic & ſapienti furtum poteſt fieri. Aufertur enim illi, non ex his quæ vniuerſa habet, ſed ex his quibus dominus inſcriptus eſt, quæ [73] viritim ei ſeruiunt. Illam alteram poſſeſſionem agnoſcet, hanc nolet habere, etſi poterit: emittetq́ue illam vocem, quam [74] Romanus Imperator emiſit, cùm illi ob virtutem & benè geſtam Rempub. tantum agri decerneretur, quantum arando vno die circuire potuiſſet: *Non eſt*, inquit, *vobis eo opus ciue, cui plus opus ſit, quàm vni ciui.* Quanto maioris viri putas, reſpuiſſe hoc munus, quàm meruiſſe? multi enim fines aliis abſtulerunt, ſibi nemo conſtituit.

C Ergo cùm animum ſapientis intuemur, potentem omnium, & per vniuerſa dimiſſum, VIII.
omnia

gis omnia eſſe, eumq́; poſſidere animo & tacito ſenſu. Quid ſi mutanda etiam? quod Eraſmus voluit, ſecuq́; communia. *Meus liber* conſcia *ſcribit, ſed cum apice, qui compendium ſcripturæ notat.*

64. FISCVS.] *Ita enim dicebant principis bona propria, & ab Aerario ſecernebant. Plinius Panegyrico:* At fortaſſe non eâdem ſeueritate Fiſcum, quâ Ærarium cohibes. imò tanto maiore, quò plus tibi licere de tuo, quàm de publico, credis.

65. IN IMPERIO.] *Ita idem Plinius:* Ecquid Cæſar non ſuum videat? tandemq́ue imperium Principis, quàm Patrimonium maius eſt. Multa enim ex patrimonio refert in imperium, quæ D priores Principes occuparant, non vt ipſi fruerentur, ſed nequis alius.

66. QVÆRITVR.] *Nam ſub bono Principe, vt idem ille inquit*, dicitur Actori atq; etiam Procuratori tuo, In ius veni, ſequere ad tribunal. *Et mox:* Sors & vrna fiſco iudicem aſſignant.

CAP. VII. 67. DE SAXO.] *Tarpeio, Romano ritu. nam id ſupplicium in magnis ſceleribus.*

68. LICERE.] *Fœda, impura.*

69. FANI.] *Ab eo*, quòd Pontifices in ſacrando fati ſint finem: *vel potiùs* fines, *in Varronis* V. *de L. L. Ille igitur angulus & ſecreta pars, cui fines fando dicti, Fanum.*

70. NON POTEST.] *Suprà lib.* V. *cap.* XIV. *De conſtant. ſap. cap.* IV.

71. EXTRA ICTVM.] *Vt tangi lædive non poſſit.*

72. AC SVA.] *Nam & ipſe ſcit, atque vt Deo poſita aufert.*

73. VIRITIM.] *Malè* viciſſim. *Suprà cap.* VI. Quod viritim meum eſt.

74. ROMANVS IMP.] *Quis hic eſt?* Horatius Cocles, *ait Muretus & toto capite aſſerit* XVIII. *Libri* XIX. *Variar. Lectionum. Nam illi, ob ſtrenuam in ponte Sublicio operam, populus Romanus* tantum agri dedit, quantum vno die circumaraſſet. *Hoc ita Liuius, Dionyſius, Plinius: neque factum negamus, ſed huc facere non perſuademur. Primùm,* miles *ille Cocles fuit, non* Romanus Imperator, *vt Seneca: deinde, accepit præmium, non refutauit, vt item ex Senecâ: tertiò, quis hic modus ſupra ciues alios, aut quid minus vno iugere potuit? In numero, inquam, nulla comparatio aut diuerſitas: quam fuiſſe oportet, aut Seneca illa frigida, aut nihili eſſe. Ego arbitror hæc ſpectare M'. Curium illum, paupertate nobilem: & Valerium do auctorem.* Decretis, *inquit*, à Senatu ſeptem iugeribus agri populo, ſibi autem quinquaginta, popularis aſſignationis modum non exceſſit: parùm idoneum reip. ciuem exiſtimans, qui eo, quod reliquis tribueretur, non eſſet contentus. *Quid clarius, aut aptius? Eadem Plinius:* M'. Curij nota concio eſt, pernitioſum intellegi ciuem, cui ſeptem iugera non eſſent ſatis. *Enimuerò iampridem* bina iugera *aſſignari ſolita (Varro, & idem Plinius:) ſed nunc in victoriâ de Pyrrho,*

omnia illius eſſe dicimus: cùm ad hoc ius [75] quotidianum, ſi ita res tulerit, [76] capite cen- A
ſebitur. Multum intereſt, poſſeſſio eius animi magnitudine æſtimetur, an cenſu. hęc vni-
uerſa [77] habere, de quibus loqueris, abominabitur. Non referam tibi Socratem, Chry-
ſippum, Zenonem, & ceteros magnos quidem viros, maiores tamen, quia [78] in laudem
vetuſtorum [79] inuidia non obſtat. Paullò antè Demetrium retuli: quem mihi videtur
rerum natura, noſtris tuliſſe temporibus, vt oſtenderet, nec illum à nobis corrumpi, nec
nos ab illo [80] corripi poſſe: virum exactæ (licet neget ipſe) ſapientiæ, firmæque in his
quæ propoſuit conſtantiæ: eloquentiæ verò eius, quæ res fortiſſimas deceat, non con-
cinnatę, nec in verba ſollicitæ, ſed ingenti animo, prout impetus tulit, res ſuas proſequen-
tis. Huic non dubito, quin prouidentia & talem vitam, & talem dicendi facultatem de-
IX. derit, ne aut exemplum ſæculo noſtro, aut conuicium deeſſet. Demetrio ſi res
noſtras aliquis deorum poſſidendas velit tradere ſub lege certâ, ne liceat [81] donare, affir-
mauerim repudiaturum, dicturumque: Ego verò me ad iſtud inextricabile pondus
non alligo, nec in altam fæcem rerum hunc [82] expeditum hominem demitto. Quid ad B
me defers [83] populorum omnium mala? quæ nec daturus quidem acciperem: quo-
niam multa video, quæ me donare [84] non deceat. Volo ſub conſpectu meo ponere,
quæ gentium oculos regumque perſtringunt? volo intueri [85] pretia ſanguinis, anima-
rumque veſtrarum? Prima mihi luxuriæ ſpolia propone: ſiue illa vis per ordinem ex-
pandere, ſiue (vt eſt melius) in vnum aceruum dare. Video elaboratam ſcrupuloſâ di-
ſtinctione [86] teſtudinem, & fœdiſſimorum pigerrimorumque animalium teſtas, ingen-
tibus

Pyrrho, & multo terrarum adiecto, largiores ſint in populum & in ducem. Nihil hîc ſcrupuli. niſi in Seneca fortè ſequentibus verbis, ſcribentis: tantum agri decretum, quantum circuire vno die arando potuiſſet. *Atqui non niſi iugerum vnum, vno die aratur: & inde nomen (Varro, Plinius, alij) quod* vno iugo boum, in die, exarari poſſet. *Vbi ergo illa* ſeptena, *imò* quinquagena? *Ambigo, non in re aut homine, ſed in Seneca ſcriptione, ſatin' ea ab intento & hoc agente fuerit. Sanè ſi de* Iugero *vno accipis, palàm falſum eum fuiſſe affirmandum eſt: ſed quid ſi plura etiam ipſe dicit? Nam ait,* circuire: *quod accipi poteſt, non de reciprocatione illâ in arando, ſed de ambitu: & vt tantum agri, quantum bobus, vno ſulco, circumduxiſſet. Ita ſanè illa* quinquaginta *circumarauerit, aut vltrà. In Valerio quidem nihil erroris eſſe, cùm Plinius, tum & res mihi dicit. ac bellè omnino decretum, cum alij* ſeptena *haberent, vt ipſe* ſepties ſeptena: *quæ ſunt* XLIX. *iugera: ſed Valerius ſcilicet rotundè fecit extulitq́;,* quinquaginta. *Siquis certiora, donet.*

CAP. VIII. 75. COTIDIANVM.] *Quo vtimur, & quo Meum Tuum dicimus.*

76. CAPITE.] *Accipiam, ſtatu & conditione ſuâ cenſebitur. Aſpicit autem ad Cenſuales tabulas, in quibus viritim ſinguli, & eorum opes, deſcripta. Itaque tunc, inquit, non tantas ei opes dabo: ſed communi & ciuili iure, cenſum capitis eius inſpiciam, & pro eo æſtimabo.*

77. HABERE.] *Tuo illo poſſeſſionis ſenſu.*

78. IN LAVDEM.] *Dicit, magnos viros fuiſſe: ſed auo quoque maiores factos, & quia benignior in tales fama. At viuis ea obſtat: etſi ſunt & magni hodie, vt ecce Demetrius.*

79. INVIDIA.] *Salluſtius:* Viuos interdum fortuna, ſæpe inuidia fatigat. vbi anima naturæ ceſſit, demptis obtrectatoribus, ipſa ſe virtus magis magiſque extollit. *Propertius:*

Omnia poſt obitum fingit maiora vetuſtas,
Maius ab exſequiis nomen in ora venit.

80. CORRIPI.] *Sunt qui legant,* corrigi. *At mihi non placet. Fruſtrà enim aut ſtultè Natura hominem gignat oſtenteq́;, à quo corrigi non poſſimus. Imò contrà melius eſſet, & ex officio benigni Dei. Mihi vetus coniectura ſedet,* & nos ab illo corripi. *Ideò genitus eſt, vt exemplum ſæculo non deeſſet incorrupti viri; & item vitiorum acris inſectatoris. Vocum conſonantia ita melior, in* corrumpi, *&* corripi: *denique firmat omnino clauſula:* Prouidentiam ei & talem vitam, & talem facultatem dediſſe, ne aut exemplum ſæculo, aut conuitium deeſſet. *Conuitium profectò in correptione eſt: & propriè ita Cynici ſolent, cuius hic ſecta. Vide de iſto ipſo conuiciante aut oblatrante (ita loquitur) Suetonium Veſpaſ. cap.* XIII. *& Neronis cap.* XXXIX. C

CAP. IX. 81. DONARE.] *Atque ita exonerare ſe, & amoliri.*

82. EXPEDITVM.] *Quod eſt in paupertate. Apuleius:* Prorſus ad viuendum, velut ad natandum, is melior, qui onere liberior.

83. POPVLOR. OM.] *Quæ omnes & ſingulos exagitant: quid hæc in vnum collecta mihi premendo offers?* D

84. NON DECEAT.] *Vt luxuriæ, libidinis, aut & deliciarum inſtrumenta.*

85. PRETIA SANG.] *Quibus ſanguinem & animam impendius.*

86. TESTVDINEM.] *Quâ lectos, & repoſitoria maximè ornabant. Plinius* IX. Teſtudinum putamina ſecare in laminas, lectoſque & repoſitoria iis veſtire, Caruilius Pollio inſtituit. *Vtebantur marinis, & maximè Indicis. Iuuenalis:*

Qualis in Oceani fluctu teſtudo nataret,
Clarum Troiugenis factura ac nobile fulcrū.

Fulcrum *lecti. Lucianus in Aſino.* κλίνη ἦν μεγάλη
ἀπὸ

A tibus ptetiis emptas, in quibus ipſa illa quæ placet [87] vatietas, [88] ſubditis medicamentis, in ſimilitudinem veti colotatut. Video iſtic [89] menſas, & æſtimatum lignum [90] ſenatoris cenſu, eò pretioſius, quò illud in plutes [91] nodos, atbotis infelicitas totſit. Video iſtic [92] cryſtallina, quorum [93] accendit [94] ftagilitas pretium. omnium enim terum voluptas apud imperitos, ipſo quo fugare debet [95] periculo, cteſcit. Video mutthina pocula. parum ſcilicet luxutia magno futit, niſi quod vomant, capacibus gemmis inter ſe [96] propinarent. Video vniones, non ſingulos ſingulis auribus compatatos: iam enim exercitatæ autes oneti fetendo ſunt: iunguntur inter ſe, & inſuper [97] alij binis ſupetponuntut. non ſatis muliebris inſania vitos ſubiecetat, niſi bina ac terna patrimonia auribus ſingulis pependiſſent. Video ſeticas veſtes, ſi veſtes vocandæ ſunt, in quibus nihil eſt quo defendi [98] aut cotpus, aut denique pudor poſſit: quibus ſumptis, muliet parùm [99] liqui-

ἀπὸ χελώνης ἰνδικῆς: *Vertit Apuleius:* Lectus In-
B dicâ teſtudine pellucidus. *Ex eius verbo nota lucem & ſplendorem infuiſſe. quod & iſta Martialis:*

Gemmantes primâ fulgent teſtudine lecti.

Etſi intellegere etiam liceat gemmas *inſertas fuiſſe. Ita enim Philo:* τρίκλινα καὶ περίκλινα χελώνης ἢ ἐλέφαντος κατεσκευασμένα, καὶ τιμαλφεστέρας ὕλης. ὧν τὰ πλεῖστα λιθοκόλλητα: Tricliniares lecti & Stibadia teſtudine aut ebore adornata, & meliore etiam materiâ: atque ea pleraque gemmata.

87. VARIETAS] *Ita Clemens Alexandrinus:* χελώναις πεποικιλμένας κοίτας: teſtudine variegatos lectos. *Nam miſcellum & inſiticium opus fuit, vt hodie oſſicula in lignum affabrè iniungunt. Hoc paullo ontè Seneca,* ſcrupuloſam diſtinctionē *dixit.*

88. SVBDITIS.] *Aly* ſublitis. *non muto. De ſen-
C ſu, quid? an ex Pliny iſtis elicimus,* XVI. *cap.* XLIII.? Excogitatæ ſunt & ligni bracteæ. Teſtudo in hoc ſecta. nuperque portentoſis ingeniis, Principatu Neronis, inuentum vt pigmentis perderet ſe, pluriſque væniret imitata lignum. *Vult pigmentis factum, vt teſtudo colorem amitteret, & in ligni ſpeciem iret. Nam addit:* Sic lectis pretia quæruntur. ſic terebinthum vinci iubent, ſic citrum pretioſius fieri, ſic acet deſpici. Modò luxuria vero fuerat contenta ligno, iam lignum etiam è teſtudine facit. *Hoc autem factum, ſiue coloratâ ipsâ teſtudine: ſiue ſegmentis eius tenuibus colore alio ſuppoſito (hîc* ſubdito*) qui perluceret: vt fit ſcilicet in vitro, aut tali materie.*

89. MENSAS.] *E citro. Petronius:*

— ecce Afris eruta terris
D Citrea menſa, greges ſeruorum, oſtrumque renidens.

E Mauretaniâ adferebantur. vide Plinium XIII. *cap.* XV.

90. SENAT. CENSV.] *Ita planiſſimè, è Tertulliano, & ſine hyperbole. De Pallio:* M. Tullius quingentis millibus nummûm orbem citri emit: bis tantum Aſinius Gallus numerat. *Illud* bis tantum *facit* Decies HS. *id eſt* XXV. millia Philippæorum, *qui Senatorum ab Auguſto cenſus. O prodigia! Petrony iſta ipſa mens, ſed ô nobis emendandi, poſt dictos verſus:*

Ponitur ac maculis imitatur vilibus aurum,
Quæ ſenſim trahat. hoc ſterile ac malè nobile lignum
Ebria turba mero circumuenit.

Lego: Quod cenſum trahat. *Redit ad indignationem ſuper citro. & ecce ponitur aliquid, inquit, & maculis aurum prouocat, quod totum cenſum auferat & obſumat. An etiam legas,* Ponitur, ac maculis mutatur vilibus aurum? *vt velis aurum ſepoſitum & ſpretum præ citro? tum autem iunctim cetera:* Quod cenſum trahat, hoc ſterile, *&c. Supra aurum fuiſſe, etiam Martialis:*

Accipe felices, Atlantica munera, ſiluas.
Aurea qui dederit dona, minora dabit.

91. NODOS.] *Qua pars nodoſa* maculas *illas facit Petronio nominatas, & de quibus libro De Tranquill. cap.* I.

92. CRYSTALLINA.] *Vide De Irâ* III. *cap.* XL.

93. ACCENDIT.] *Sic* Incendia annonæ, *augmenta & intentiones Latini dicunt.*

94. FRAGILITAS.] *Eadem Plinius* XXXIII. *initiò:* Cryſtallina ex eâdem terrâ effodimus, quibus pretium faceret ipſa fragilitas.

95. PERICVLO.] *Aptè & hoc Plinius:* Hoc argumentum opum, hæc vera luxuriæ gloria exiſtimata eſt, habere quod poſſit ſtatim totum perire.

96. PROPINARENT.] *Ab Eraſmo eſt, quod fatetur. Quid libri? conſenſu,* pronuntiarent, *aut* pronuntiauerint. *quemodo & meus, niſi quod ambiguum relinquat*, per, *an* pro, *ſcripſerit. Ego fecerim,* permutarint, *vel* permutauerint: *atque ita fuit. Alternant inter ſe pocula & potiones.*

97. ALII BINIS.] *Ita quaterni fierent. etſi communiter & decorè vnus binis ſuperponebatur. Plinius:* Hos digitis ſuſpendere, ac binos & ternos auribus, fœminarum gloria eſt. *Id* tribaccam *vocat Petronius:* Quo margarita cara, tribacca, Indica? *Et profectò magis eſt, vt Senecæ quoque is ſenſus. aly ſinguli ſuperponuntur binis: quod palàm docent ſequentia verba,* bina ac terna patrimonia. *Singulas enim vult cenſum & patrimonium efficere. De eâ re Tertullianus, de Habitu muliebri:* Breuiſſimis loculis patrimonium grande profertur. vno lino decies HS. inſeritur. ſaltus & inſulas tenera ceruix fert. graciles aurium cutes Kalendarium expendunt. *Quid mirum?* centies HS. *imò & ſexcenties vnam margaritam æſtimatam in Plinio legas: id eſt, ſupra* auri millionem. *Adde De conſtant. ſap. cap.* XIV.

98. AVT CORPVS.] *Simile noſter, epiſtolâ* XC. Telas, quibus veſtis nihil celatura conficitur, in quâ non dico nullum corpori auxilium, ſed nullum pudori eſt.

[99] liquidò, [100] nudam ſe non eſſe, iurabit. Hæc ingenti ſummâ, ab [101] ignotis etiam ad A
commercium gentibus accerſuntur, vt matronæ noſtræ, ne adulteris quidem plus ſui in
X. cubiculo, quàm in publico oſtendant. Quid agis auaritia? quot rerum caritate aurum tuum victum eſt? omnia iſta quæ retuli, in maiore honore pretioque ſunt. Nunc volo tuas opes recognoſcere, laminas [102] vtriuſque materiæ, ad quas cupiditas noſtra caligat. At mehercule terra, quæ quidquid vtile futurum nobis erat protulit, iſta [103] defôdit & merſit, & vt noxiis rebus ac malo gentium in medium prodituris, toto pondere incubuit. Video ferrum ex iiſdem tenebris eſſe prolatum, quibus aurum & argentum: ne aut inſtrumentum in cædes mutuas deeſſet, [104] aut pretium. Et adhuc iſta aliquam materiam habent: eſt in quo errorem oculorum animus ſubſequi poſſit: video iſtîc [105] diplomata, & [106] ſyngraphas, & [107] cautiones, vacua habendi [108] ſimulacra, vmbras quaſdam auaritiæ laborantis, per quas decipiant animum, inanium opinione gaudentem. Quid enim iſta ſunt? quid fœnus, & [109] kalendarium, & vſura, niſi humanæ
cupiditatis [110] extra naturam quæſita nomina? Poſſum de rerum naturâ queri, quòd au- B
rum argentumque non interiùs abſconderit, quòd non illis maius, quàm quod detrahi poſſet, pondus iniecerit. Quid ſunt iſtæ [111] tabulæ, quid computationes, & [112] vænale tempus, & [113] ſanguinolentæ [114] centeſimæ? voluntaria mala ex conſtitutione noſtrâ pendentia, in quibus nihil eſt, quod ſubiici oculis, quod teneri manu poſſit, inanis auaritiæ ſomnia. O miſerum, ſi quem delectat ſui patrimonij [115] liber magnus, & vaſta ſpatia terrarum colenda per [116] vinctos, & immenſi greges [117] pecorum per prouincias ac regna paſcendi, & [118] familia bellicoſis nationibus maior, & ædificia priuata [119] laxitatem vrbium magnarum vincentia! Cùm benè iſta, per quę diuitias ſuas diſpoſuit ac fudit, circumſpexerit, ſuperbumque ſe fecerit, ſi quidquid habet, ei quod cupit comparet, pauper eſt. Dimitte me, & illis [120] diuitiis meis redde. Ego regnum ſapientiæ noui, ma-
XI. gnum, ſecurum. ego ſic omnia habeo, vt [121] omnium ſint. Itaque cùm C. Cæſar illi

99. LIQVIDÒ.] *Clarè & certò. Ouidius:*
Scis tamen, & liquidò iuratus dicere poſſes.

100. NVDAM.] *Corpore per eas veſtes apparente. Ideò* pellucidas *dixere*, & collucentes. *Vide Epiſt* XC.

101. IGNOTIS.] *Seribus.*

CAP. X. 102. VTRIVSQVE.] *Auri & argenti.*

103. DEFODIT.] *Plinij querela grauis & adſimilis, proœmio libri* XXXIII. *Item noſter Epiſt.* XCIV. Aurum & argentum, & propter iſta numquam pacem agens ferrum, quaſi malè nobis committerentur, natura abſcondit.

104. AVT PRETIVM.] *Nam ob aurum cædes.*
——— nec bella fuerunt
Faginus adſtabat cùm ſcyphus ante dapes.

105. DIPLOMATA.] *Principalium donationum aut beneficiorum.*

106. SYNGRAPHAS.] *Priuatorum nominum.*

107. CAVTIONES.] *Scripturas obligationéſque ſub chirographo.*

108. SIMVLACRA.] *Quid enim iis, præter apices litterarum, habes? reipsâ, dico, habes; plus tamen vi & poteſtate.*

109. KALENDARIVM.] *Liber fænebris, in quo vſuræ deſcriptæ per kalendas. Vide Epiſt.* LXXXVII.

110. EXTRA NATVRAM.] *Non enim ipſa produxit: auaritia & habendi ſtudium inuênit.*

111. TABVLÆ.] *Contractuum.*

112. VÆNALE.] *Quia gratuita pecunia non datur, ſed ob tempus & moram pretium, id eſt Vſura. Itaque pro tempore ſoluitur, & ipſa illa mora emitur.* C

113. SANGVINOLENTÆ.] *Quæ ſanguinem & vitam miſerorum ſecum trahunt. cruenta vſura.*

114. CENTESIMÆ.] *Vſura inter duriſſimas, & quæ centeſimo menſe (vnde nomen) ſortem æquant. Ita enim olim per Kalendas ſiue menſes numerabant. At nobis ſint duodeni annui nummi, è centum. Vide Epiſt.* CXVIII.

115. LIBER.] *Codex, aut Kalendarium.*

116. VINCTOS.] *Per compeditos, & ergaſtularios: vt tunc mos habebat. de quo ego ex profeſſo* II. *Elector. cap.* XV.

117. PECORVM.] *Ad iſtos, qui Pecuariam exercebant.*

118. FAMILIA.] *Obſecro, nota ad Romanorum opes, & numerum ſeruorum. Collegi & firmaui in Admirandis, ſed hunc locum nimis vellem adiectum. Numerus autem ſeruorum, inquit, ſuperat totas gentes quaſdam militares. Nónne igitur plura millia? Sed fallor, aut ad Spartanos alluſum: qui haud ita numeroſi.* D

119. LAXITATEM VRB.] *Notabile & iſtud: adde alterum Senecæ locum Epiſt.* XC. *vbi diſertè item,* Domus inſtar vrbium.

120. DIVITIIS MEIS.] *A Naturâ & Sapientiâ datis.*

121. OMNIVM.] *Quiſque ſuum poſſideat, teneat: ego animo omnia vſurpem, cogitatione luſtrem, opinione fruar & poſſideam.*

CAP.

A ſar illi [122] ducenta donaret, ridens reiecit, ne dignam quidem ſummam iudicans, quâ
non acceptâ gloriaretur. Dij deæque, quàm pauxillo illum animum aut honorare vo-
luit, aut [123] corrumpere! Reddendum egregio viro teſtimonium eſt. [124] Ingentem rem
ab illo dici audiui, cùm miraretur dementiam eius, quòd ſe putaſſet tanti poſſe mutari.
Si [125] *tentare*, inquit, *me conſtituerat, toto illi fui experiendus* [126] *imperio.* Sapienti XII.
ergo donari aliquid poteſt, etiam ſi ſapientis omnia ſunt: æquè nihil prohibet, cùm om-
nia amicis dicamus eſſe communia, aliquid amico donari. Non enim mihi ſic cum
amico communia omnia ſunt, quomodo cum ſocio, vt pars mea ſit, pars illius: ſed
quomodo patri matrique communes liberi ſunt: quibus cùm duo ſunt, non ſinguli ſin-
gulos habent, ſed ſinguli binos. Primum omnium iam efficiam, vt quiſquis eſt iſte, qui
me in ſocietatem vocat, ſciat ſe nihil mecum habere commune. Quare? quia hoc con-
ſortium ſolum [127] inter ſapientes eſt, inter quos amicitia eſt. ceteri non magis amici ſunt,
quàm ſocij. Deinde pluribus modis communia ſunt. [128] Equeſtria omnium equitum
B Romanorum ſunt. in illis tamen locus meus ſit proprius, quem occupaui. hoc ſi cui
[129] ceſſi, quamuis illi communi re ceſſerim, tamen aliquid dediſſe videor. Quædam quo-
rumdam ſub certâ conditione ſunt. habeo in equeſtribus locum, non vt vendam, non vt
locem, non vt habitem: in hoc tantùm, vt ſpectem. Propterea non mentiar, ſi dicam me
habere in equeſtribus locum: ſed cùm in theatrum veni, ſi plena ſunt equeſtria, & iure
habeo locum illîc, quia ſedere eſt mihi liberum: & non habeo, quia ab his, cum qui-
bus ius mihi loci commune eſt, occupatus eſt. Idem inter amicos puta fieri. Quidquid
habet amicus, commune eſt nobis: ſed illius proprium eſt, qui tenet. vti, illo nolente,
non poſſum. Derides me, inquis. Si quod amici eſt, meum eſt, liceat mihi vendere.
Non licet. nam nec equeſtria: & tamen communia tibi cum ceteris equitibus ſunt. Non
eſt argumentum, ideò aliquid tuum non eſſe, quia vendere non potes, quia conſumere,
quia mutare in deterius aut melius non potes. Tuum enim eſt, etiam quod ſub lege cer-
tâ tuum eſt. [130] Accepi, ſed certè non minùs habes. [131] Ne te traham longiùs, XIII.
C Beneficium maius eſſe non poteſt: ea per quæ beneficium datur, poſſunt eſſe maiora,
& plura, [132] in quæ ſe beneuolentia effundat, & ſic ſibi indulgeat, quemadmodũ aman-
tes ſolent: quorum plura oſcula, & complexus arctiores, non augent amorem, ſed exer-
cent. Hæc quoque, quæ venit quæſtio, [133] profligata eſt [134] in prioribus: itaque breuiter
perſtringetur. Poſſunt enim in hanc, quæ data ſunt aliis, argumenta transferri. Quæri-
tur, an qui omnia fecit, vt beneficium redderet, reddiderit. Vt ſcias, inquit, illum non
reddidiſſe, omnia fecit, vt redderet. Apparet ergo, non eſſe id factum, cuius faciendi oc-
caſionem non habuit. Vt creditori ſuo pecuniam non ſoluit is, qui vt ſolueret, vbique
quæ-

CAP. XI. 122. DVCENTA.] Quinque millia *Philippicorum.*

123. CORRVMPERE.] *Ad apum & pecunia amo-*
D *rem poſſeſſionemq́ traducere: à ſapientiâ auertere.*

124. INGENTEM REM.] *Ineptè, ſiquid iudico. Facio & aſſera,* Ingenti ore.

125. TENTARE.] *Periculum roboris & conſtantiæ meæ facere.*

126. IMPERIO.] *Quaſi dicat, nec data quidem illa, ſe ceſſurum illis decretis & vitâ.*

CAP. XII. 127. INTER SAP.] *Soli ſapientes inter ſe amici, Stoica dogmate: reliqui hoſtes, etiamſi parentes, liberi, agnati ſint. Diogenes in Zenone: πολίτας, καὶ φίλους, καὶ οἰκείους, καὶ ἐλευθέρους, τοὺς σπουδαίους μόνον. Nos in Manud.* III. *Diſſ.* XVI.

128. EQVESTRIA.] *Gradus quattuordecim, in quibus ij ſpectant & ſedent.*

129. CESSI.] *Cùm iam in ſpectaculo aſſediſſem. Ciceronis* III. *de Finibus huc faciunt:* Quemadmodum theatrum cùm commune ſit, rectè tamen dici poteſt eius eſſe locum, quem quiſque occuparit: ſic in vrbe mundóve commune non aduerſatur ius, quo minùs ſuum quidque cuiuſque ſit.

130. ACCEPI.] *Aut nulla, aut manca hîc ſententia. quam egregiè ſupplet meus codex:* Accipi poteſt, ſed certè. *Accipi aut occupari locus ille communis poteſt, ſed nihilominus tuus manet: & aliâs ipſe iterùm occupabis.*

CAP. XIII. 131. NE TE TRAH.] *Benè & penſiculatè Muretus monuit, defectum hic eſſe. Alia enim diſputatio, & An beneficia beneficiis ſint maiora? Negat eſſe, ex Stoæ decreto, Omnia rectè facta & κατορθώματα paria cenſentium.*

132. IN QVÆ SE.] *Scripti quidam,* in quę ſunt qui beniuol. *Meus,* inique ſunt qui ben. *Puta fuiſſe,* in quæ ſe vndique beniuolentia.

133. PROFLIGATA.] *Affecta iam, & penè confecta.*

134. IN PRIOR.] *Libro* II. *cap.* XXXI. *& deinceps.*

135. ARTE.

quæſiuit, nec inuenit. Quædam eius condirionis ſunr, vt effectum præſtare debeant: A
quibuſdam pro effectu eſt, omnia attentaſſe, vt efficerent. Si omnia fecit vt ſanaret, peregit medicus partes ſuas. etiam damnato reo, oratori conſtat eloquentiæ officium, ſi omni [135] arte vſus eſt. Laus [136] imperatori etiam victo, & duci redditur, ſi & prudentia, & induſtria, & fortitudo muneribus ſuis functa eſt. Omnia fecit, vt beneficium redderet: obſtitit illi felicitas tua. Nihil incidit durius, quod veram amicitiam experiretur. Locupleti donare non potuit, ſano aſſidere, felici ſuccurrere: gratiam retulit, etiam ſi tu beneficium non recepiſti. Prætereà, huic intentus ſemper, & huius rei tempus operiens, qui in hoc multum curæ, multum ſedulitatis impendit, plus laborauit, quàm cui citò
XIV. referre gratiam contigit. Debitoris exemplum diſſimile eſt: cui parum eſt pecuniam quæſiſſe, niſi ſoluit. Illîc enim ſtat acerbus ſuper caput creditor, qui nullum diem [137] gratis occidere patiatur: hîc benigniſſimus, qui cùm te viderit concurſantem & ſollicitum atque anxium, dicat: *Mitte hanc de pectore curam.* Deſine tibi moleſtus [138] inſtare. omnia à te habeo. Iniuriam mihi facis, ſi me quidquam amplius deſiderare B
iudicas. Pleniſſimè ad me peruenit animus tuus. Dic, inquit, mihi. reddidiſſe beneficium diceres illum, ſi gratiam retuliſſet. Eodem ergo loco eſt, qui reddidit, & qui non reddidit. Contrà, nunc illud pone, ſi oblitus eſſet accepti beneficij, ſi ne tentaſſet quidem gratus eſſe, negares illum gratiam retuliſſe? At hic diebus noctibuſque ſe laſſauit, & omnibus aliis renunciauit officiis, huic vni imminens, & [139] operatus, nequa ſe fugeret occaſio. Eodem ergo loco erunt, ille qui curam referendæ gratiæ abiecit, & hic qui numquam ab illâ receſſit? iniquus es, ſi rem à me exigis, cùm videas animum non defuiſſe. Ad ſummam, puta, cùm captus eſſes, me pecuniam mutuatum, rebus meis in ſecuritatem creditoris [140] oppoſitis, nauigaſſe hieme iam ſæuâ, per infeſta latrociniis littora, emenſum quidquid periculi afferre poteſt etiam pacatum mare: peragratis omnibus ſolitudinibus, cùm quos nemo non fugiebat ego quærerem, tandem ad piratas perueni: & iam te alius redemerat. negabis me gratiam retuliſſe? etiamſi in illâ nauigatione pecuniam, quam ſaluti tuæ contraxeram, naufragus perdidi, etiam in vincula quæ detrahere C
tibi volui, ipſe incidi: negabis me retuliſſe gratiam? At mehercle Athenienſes, Harmodium & Ariſtogitonem, [141] tyrannicidas vocant: & Mucij manus in hoſtili arâ relicta, inſtar occiſi Porſenæ fuit: & ſemper contra fortunam luctata virtus, etiam citra effectum propoſiti operis, enituit. Plus præſtitit, qui fugientes occaſiones ſecutus eſt, & alia atque alia captauit, per quæ referre gratiam poſſet, quàm is quem, ſine vllo ſudore, gratum
XV. prima fecit occaſio. Duas, inquit, res ille tibi præſtitit, voluntatem, & rem: tu quoque illi duas debes. Meritò iſtud diceres ei, qui tibi reddidit voluntatem otioſam: [142] huic verò, qui & vult, & conatur, & nihil intentatum relinquit, [143] non potes dicere. vtrumque enim præſtat, quantum in ſe eſt. Deinde, non ſemper numero nume-

135. ARTE.] *At in meo & aliis plerisque ſcriptis,* ſi omni iure*: nec damnem. Si omnia attulit, quæ ad tuis cauſa.*

136. IMPERATORI.] *Fortaſſe* imperatoria etiam victo duci. *vt tautologiam fugiamus.*

CAP. XIV. 137. GRATIS.] *Sine vſurâ.*

138. INSTARE.] *Teipſum vrgere & premere.*

139. OPERATVS.] *Male & contra libros ſubſtituerant,* opperiens. *Operari alicui rei, eſt operam ei dare, & intendere. Lucretius:*

Et quibus in rebus conſuerunt eſſe operati.

Noſter De Breuit. vit. cap. XII. Diſcendis canticis operati.

140. OPPOSITIS.] *Propriè. in pignore & hypothecâ ſic loquuntur. Catullus:*

Furi, villula noſtra non ad Auſtri
Flatus oppoſita eſt, nec ad Fauoni,
Verùm ad millia quindecim & ducentos.
O ventum horribilem, atque peſtilentem!

Terentius: Ager oppoſitus eſt pignori, ob decem minas.

141. TYRANNICIDAS.] *Etſi, vt Valerius ait, dumtaxat* tyrannide liberare conati ſunt. *Thucydides rem exſequitur libro* VI. *& tyranni fratrem ab iis occiſum narrat, Hipparchum: ipſum tyrannum, Hippiam, triennio etiam pòſt imperaſſe. Fama tamen obtinuit, ipſum tyrannum cæſum: quod idem libro* I. *ſcribit, & paſſim Græci vulgant. At noſter hic cum Thucydide ſentit.* D

CAP. XV. 142. HVIC VERÒ.] *Libri ſcripti referunt,* Huic verò debes, qui. *at meus optimè:* huic non debes, & qui vult, & qui conatur. *Opponit alteram partem: Illi meritò diceres, qui ignauus; huic non debes, qui omnia facit.*

143. NON POTES DICERE.] *Gloſſematium eſt, & meus indicat, qui,* ſcilicet non potes dicere: *eaipſâ primore voce ſcholion notificant.*

CAP.

A numerus æquandus eſt: aliquando vna res pro duabus valet. Itaque in locum rei ſucce-
dit tam propenſa voluntas,& cupida reddendi. Quòd ſi animus ſine re, ad referendam
gratiam non valet: nemo aduerſus deos gratus eſt,in quos voluntas ſola confertur. Diis,
inquit, nihil aliud præſtare poſſumus. Sed ſi huic quoque, cui referre gratiam debeo,
nihil aliud præſtare poſſum: quid eſt, quare non eo aduerſus hominem gratus ſim, quo
nihil amplius in deos confero? Si tamen quid ſentiam quæris, & vis [144] ſignare XVI.
reſponſum: hic beneficium recepiſſe ſe iudicet: ille ſe ſciat non reddidiſſe. Hic illum
dimittat: ille ſe teneat. hic dicat, Habeo: ille reſpondeat, Debeo. In omni quæſtione
propoſitum ſit nobis bonum publicum. præcludendæ ſunt excuſationes ingratis, ad
quas refugere poſſint, & ſub quibus infitiationem ſuam tegere. Omnia feci? fac etiam
nunc. Quid tu tam imprudentes iudicas maiores noſtros fuiſſe, vt non intelligerent ini-
quiſſimum eſſe, eodem loco haberi eum qui pecuniam, quam à creditore acceperat, libi-
dine aut aleâ abſumpſit, & eum qui incendio, aut latrocinio, aut aliquo caſu triſtiore,
B aliena cum ſuis perdidit? nullam excuſationem receperunt, vt homines ſcirent fidem
vtique præſtandam. Satius enim erat à paucis etiam iuſtam excuſationem non accipi,
quàm ab omnibus aliquam tentari. Omnia feciſti vt redderes. Hoc illi ſatis ſit: tibi pa-
rum. Nam quemadmodum ille, ſi enixam & ſedulam operam tranſire [145] pro irritâ pa-
titur, cui gratia referatur indignus eſt: ita tu ingratus es, niſi ei qui voluntatem bonam
in ſolutum accepit, eò libentiùs debes, quia dimitteris. Non rapias hoc, nec [146] teſteris:
occaſiones reddendi nihilominus quæras. Redde illi, quia repetit; huic, quia remittit:
illi, quia malus; huic, quia non malus. Ideoque non eſt, quod ad te hanc quæſtionem
iudices pertinere: an quod Beneficium quis à ſapiente acceperit, reddere debeat, ſi ille
deſinit eſſe ſapiens,& in malum verſus eſt. Redderes enim & depoſitum,quod à ſapien-
te accepiſſes: & etiam malo, redderes creditum: quid eſt,cur non & beneficium? Quia
mutatus eſt ille,te mutat? Quid? ſi quid à ſano accepiſſes,ægro non redderes: cùm plus
ſemper imbecillo amico debeamus? & hic æger eſt animo: adiuuetur, feratur. ſtultitia,
C morbus eſt animi. Diſtinguendum hoc, quo magis intelligatur, exiſtimo.
Duo ſunt beneficia. vnum, quod dare niſi ſapiens ſapienti non poteſt: hoc eſt abſo- XVII.
lutum & verum beneficium. alterum, vulgare, plebeium, cuius inter nos [147] imperitos
commercium eſt. De hoc non eſt dubium, quin illi qualiſcumque eſt debeam reddere,
ſiue homicida, ſiue fur, ſiue adulter euaſit. Habent ſcelera leges ſuas. meliùs iſtos iudex,
quàm ingratus, emendat. nemo te malum, quia eſt, faciat. Malo beneficium proiiciam,
bono reddam. huic, quia debeo; illi, ne debeam. De altero beneficij genere du- XVIII.
bitatur, quod ſi accipere non potui niſi ſapiens, ne reddere quidem niſi ſapienti poſſum.
Puta enim me reddere. ille non poteſt recipere: non eſt iam huius rei capax. ſcientiam
vtendi perdidit. Quid ſi me remittere manco pilam iubeas? ſtultum eſt dare alicui,
quod accipere non poſſit. Vt reſpondere [148] ab vltimo incipiam: Non dabo illi, quod
accipere non poterit: reddam, etiam ſi accipere non poterit. Obligare enim non poſ-
ſum, niſi accipientem: liberari tantùm, ſi reddo, poſſum. Ille vti illo non poterit? vi-
derit. penes illum erit culpa, non penes me. Reddere eſt, inquit, accepturo tra- XIX.
D didiſſe. Quid enim ſi cui vinum debeas, & hoc ille infundere reticulo iubeat, aut cri-
bro: reddidiſſe te dices, aut reddere voles, quod dum redditur, inter duos perit? Redde-
re, eſt id quod debeas, ei cuius eſt, volenti dare. hoc vnum mihi præſtandum eſt. Vt qui-
dem habeat, quod à me accepit, iam vlterioris eſt curæ. Non [149] tutelam illi, ſed fidem
debeo: multoque ſatius eſt, illum non habere, quàm me non reddere. Et creditori ſta-
tim in

CAP. XVI. 144. SIGNARE.] *Pro more Iuriſprudentium, qui tunc obtinuit. Antiquitus conſulebantur tantùm, nec reſponſa ſignabant: apud Pomponium, De origine iuris. Poſteà (ſub Auguſto, aut circà) obtinuit, vt auctoritatis fideique cauſâ ſubſcriberent.*

145. PRO IRRITA.] *Pro nullâ, aut fruſtratoriâ. nihil ei adſcribis aut tribuit.*

146. TESTERIS.] *In animo, aut apud alios. Ecce, liberatus ſum: ille me dimittit.*

CAP. XVII. 147. IMPERITOS.] *Ita molliùs appellant, non ſapientes: aliàs, ſuâ linguâ* Stultos.

CAP. XVIII. 148. AB VLTIMO.] *Obiectionis verbis iſtis,* Accipere non poſſit.

CAP. XIX. 149. TVTELAM.] *Ne res pereat iam reddita.*

tim in [150] macellum laturo, quod accepit, reddam. etiam ſi mihi adulteram cui nume- A
rem, delegauerit, ſoluam: & ſi nummos quos accipiet, in ſinum ſuum diſcinctus fun-
det, dabo. Reddendum enim mihi eſt: non ſeruandum, cùm reddidero, aut tuendum.
Beneficij accepti, non redditi cuſtodiam debeo. Dum apud me eſt, ſaluum ſit. ceterùm
licet accipientis manibus effluat, dandum eſt repoſcenti. Reddam bono, cùm expediet;
malo, cùm petet. Tale, inquit, beneficium, quale accepiſti, non illi potes reddere. Ac-
cepiſti enim à ſapiente: ſtulto reddis. [151] Imò reddo illi, quale nunc poteſt accipere: nec
per me fit deterius, ſed per illum. id quod accepi, reddam. Cui ſi ad ſapientiam redierit,
reddam quale accepi: dum in malis eſt, reddam quale ab illo poteſt accipi. Quid, in-
quit, ſi non tantùm malus factus eſt, ſed ferus, ſed immanis, qualis [152] Apollodorus, aut
Phalaris: & huic beneficium, quod acceperas, reddes? Mutationem ſapientis tantam
natura non patitur. nam in peſſima ab optimis lapſus, neceſſe eſt etiam in malo veſti-
gia boni teneat. Numquam in tantum virtus exſtinguitur, vt non certiores [153] animo
notas imprimat, quàm vt illas eradat vlla mutatio. Feræ inter nos educatæ, cùm in ſiluas B
eruperunt, aliquid manſuetudinis priſtinæ retinent: tantumque à placidiſſimis abſunt,
quantum à veris feris & numquam humanam manum paſſis. Nemo in ſummam ne-
quitiam incidit, qui vmquam hæſit ſapientiæ. altiùs infectus eſt, quàm vt ex toto elui, &
tranſire in colorem alium poſſit. Deinde interrogo, vtrùm iſte ferus ſit animo tantùm, an
& in perniciem publicam excurrat? Propoſuiſti enim mihi Apollodorum & Phalarin
tyrannum, quorum ſi naturam habet intra ſe malus, quidni ego iſti beneficium ſuum
reddam, ne quid mihi cum eo ſit iuris amplius? Si verò ſanguine humano non tantùm
gaudet & paſcitur, ſed & ſuppliciis omnium ætatum crudelitatem inſatiabilem exercet,
nec irâ, ſed auiditate quadam ſæuiendi furit, ſi [154] in ore parentum filios iugulat, ſi non
contentus ſimplici morte, [155] diſtorquet, nec vrit ſolùm perituros, ſed [156] excoquit, [157] ſi
ara eius cruore ſemper recenti madet: [158] parùm eſt huic beneficium non reddere.
Quidquid erat, quo mihi cohæreret, [159] intercisa iuris humani ſocietas abſcidit. Si præ-
ſtitiſſet quidem mihi aliquid, ſed arma patriæ meæ inferret: quidquid meruerat, perdi- C
diſſet, & referre illi gratiam ſcelus haberetur. ſi non patriam meam impugnat, ſed ſuæ
grauis eſt, & ſepoſitus à meâ gente, ſuam exagitat: abſcidit nihilominus illum tanta pra-
uitas animi. etiam ſi non inimicum, inuiſum mihi efficit: priorque mihi ac potior eius
XX. officij ratio eſt, quod humano generi, quàm quod vni homini debeo. Sed quam-
uis hoc ita ſit, & ex eo tempore omnia mihi in illum ſint libera, ex quo, corrumpendo
fas omne, vt nihil in eum nefas eſſet, effecerit: illum mihi ſeruandum modum credam,
vt ſi beneficium illi meum neque vires maiores daturum eſt in exitium commune, nec
confirmaturum quas habet, id autem erit, quod illi reddi ſine pernicie publicâ poſſit,
reddam. Seruabo filium eius infantem. quid hoc beneficium obeſt cuiquam eorum,
quos crudelitas eius lacerat? pecuniam quę ſatellitem ſtipendio teneat, non ſubminiſtra-
bo. Si marmora & veſtes deſiderabit, nihil oberit cuiquam id quo luxuria eius inſtrui-
tur:

150. MACELLVM.] *Nepoti alicui, qui pecuniam apud macellarios, ganeæ ſuæ cauſſâ, relinquet.*

151. IMÒ REDDO.] *Eſt à Mureto. libri ſcripti,* Non reddo: *ex quo Eraſmus diſtinctione legebat:* Non. reddo illi. *Pincianus,* Nunc reddo. *In meo veritas:* Nam reddo.

152. APOLLODORVS.] *Nominat iterùm noſter* II *de Irâ, cap.* IV. *Vide.*

153. ANIMO.] *Incluſam feritatem habeat, nec factis adhuc oſtendat. Eſt quod mox alsit verbis:* intra ſe malus.

154. IN ORE.] *Intcoràm, ſpectantibus iis. Tacitus* III. *Hiſt.* Iulianus ad Vitellium perductus, in ore eius iugulatur.

155. DISTORQVET.] *Per tormenta necat.*

156. EXCOQVIT.] *Lento igne vſtulat.*

157. SI ARA EIVS.] *Hoc ad Caligulam aliquem fortaſſe referri paſſet. ſicut idem noſter De Tranquill. cap* XIV. Nec iam procul erat tumulus, in quo Cęſari deo noſtro cotidianum fiebat ſacrum. *Sed non placet. de cõmuni, imò exterâ tyrãnide, Seneca hic agit. Scripti libri,* Si ars eius eſt cruor, & ſemper. *Optimè Gruterus,* Si arx eius cruore ſemper recenti. *ſed interpretando diuertit ad rupem Tarpeiam: non ſequor. Imò tyrannorum propria arces, & in iis intellego patratas cædes.* D

158. PARVM EST.] *Quaſi dicat, imò maleficium dandum eſt.*

159. INTERCISA.] *Exuit enim hominem ipſe, & à cœtu noſtro ſe remouit.*

CAP.

A tur.: militem & arma non ſuggeram. Si pro magno petet munere [160] artifices ſcænæ, & ſcorta, & quæ feritatem eius [161] emolliant, libens offeram. Cui triremes & [162] ceraſtas non mitterem, [163] luſorias & [164] cubiculatas, & alia ludibria regum in mari laſciuientium mittá. Et ſi ex toto eius ſanitas deſperata fuerit, [165] eâdem manu beneficium omnibus dabo, illi reddam: quando ingeniis talibus vitæ exitus remedium eſt: optimumque eſt obire ei, qui ad ſe numquam rediturus eſt. Sed hæc rara nequitia eſt, & ſemper portenti loco habita, ſicut hiatus terræ, & de cauernis maris [166] ignium eruptio. Itaque ab illâ recedamus: de his loquamur, quæ deteſtamur ſine horrore. Huic homini malo, quem inuenire in quolibet foro poſſum, quem [167] ſinguli timent, reddam beneficium, quod accepi. Non oportet mihi nequitiam eius prodeſſe, quod [168] in me non eſt, redeat domum bonus an malus. [169] Quàm diligenter iſtud excuterem, ſi non redderem, ſed darem? Hic locus fabulam poſcit.

Pythagoricus quidam emerat à ſutore XXI.
[170] phæcaſia, [171] rem magnam, non præſentibus nummis. Poſt aliquot dies venit ad
B tabernam, redditurus: & cùm clauſam diu pulſaret, fuit qui diceret: *Quid perdis operam tuam? ſutor ille quem quæris, elatus, combuſtus eſt. Quod nobis fortaſſe moleſtum eſt, qui in æternum noſtros amittimus:* [172] *tibi minimè, qui ſcis futurum, vt* [173] *renaſcatur.* iocatus in Pythagoricum. At philoſophus noſter, treis aut quatuor denarios (non inuitâ manu) domum retulit, ſubinde concutiens. Deinde cùm reprehendiſſet hanc ſuam non reddendi tacitam voluptatem, intelligens arriſiſſe ſibi illud lucellum, redit ad eandem tabernam, & ait:

CAP. XX. 160. ARTIFICES.] *Hiſtriones, mimos. Ita enim vocabant id genus, Græcorum exemplo, qui τεχνίτας διονύσου, & ſimpliciter τεχνίτας.* *Suetonius Iulij, cap.* LXXXIV. Tibicines, & ſcænici artifices. *Ammianus* XXVIII. Scænarij artifices: *& plura exempla. Vnum in Suetonij Veſpaſiano corrigendum, cap.* XVII. Præſtantes poëtas, necnon
C & artifices coëmit: item coloſſi refectorem inſigni congiario magnaque mercede donauit. *Quid eſt* coëmere, *in hunc ſenſum? Scio quid magni Critici ab vlteriore antiquitate de* Emptiuo milite, *id eſt mercenaria petant: ſed meo animo non ſatiſdant. Quin lego:* artifices ſcænæ, item coloſſi: *& ſequentia adfirmabunt.*

161. EMOLLIANT.] *Laſciuire enim præſtat, quàm ſæuire: & huc ſe tyranni potiùs vertant.*

162. CERASTAS.] *Mureti eſt: qui addit, nauibus impoſita nomina ab animalibus,* Priſtes, Tigres, Centauros, Cercuros: *atque ita* Ceraſtas. *Quæ vera, ſed in ſingulis nauibus: non in genere aut ſpecie aliquâ, de qua hic ſentit. Verius,* æratas *legi: quod iamolim monuit Io. Brodæus. Nam æratæ naues, roſtratæ ſiue bellica: quas negat tyranno, robur & ſubſi-*
D *dium, mittendas.* Ceratas *ſiquis retinet, quia cerâ illini naues etiam ſolent: nihil pro re dicit.*

163. LVSORIAS] *Aptas ad luſus & vagationes in mari quieto. Epiſtola* IV. Vbi luſerunt nauigia, ſorbentur. *Aetas ſequens* Luſorias *etiam pro bellicis & excubitoriis nauibus dixit: ſed tamen minoribus, & quibus diſcurrere & explorare conatus hoſtiles ſolent.*

164. CVBICVLATAS.] *Grandes, ad regum diuerſoria membris ſuis inſtructas, inſtar alicuius domus.* Thalamegos *Græcâ voce: & deſcriptas aliquot prodigioſas in Athenæo habes.*

165. EADEM MANV.] *Id eſt, interficiam eum vel hac manu: & hoc ipſum erit reddere ei beneficium, vniuerſis autem dare. Quomodo? quia tolli eum è vitâ, quâ tam malè vtitur, eius intereſt: item plurium, quibus iniurias, ſtupra, cædes infert.*

166. IGNIVM ERVP.] *E mari & aquis. Vide De Prouid. cap.* I.

167. SINGVLI.] *Non vniuerſi. qui publicè noxius non eſt.*

168. IN ME NON EST.] *Omnino pro Senecæ mente ſit legi, vt in meo & quibuſdam,* prodeſſe. quod meum non eſt, redeat ad dominum, bonus ſit an malus. *Ego, inquit, debeo. quid refert bono, an malo? debeo: & quod igitur alienum eſt, ad illum redeat qualemcumque.*

169. QVAM DILIGENTER.] *Veteres,* Quid: *lego,* Quin.

CAP. XXI. 170. PHÆCASIA.] *Genus calceamenti Græcanici. Epiſt.* XX. Puto quædam eſſe, quę decent Phęcaſiatum palliatumque. *Iuuenalis:*

Phæcaſianorum vetera ornamenta deorum.

vbi Phæcaſiatorum *vellem: niſi Pythœana editio aliò duceret, quæ* Hæc Aſianorum: *& ad Aſiæ populos ac templa adſtringit. Appianus, Plutarchus, Heſychius etiam nominant.*

171. REM MAGNAM.] *Cenſui olim gloſſema eſſe, ad ignotam vocem. An magis placet vrbanè & ioco hoc inſertum? rem ſcilicet magnam. In Colonienſi editione, ſæpe bonâ,* rem non magnam: *ex quo aliquis,* re non magnâ. *Ideò, inquit, non præſenti pecuniâ, quia res ei non magna, nec in bulgâ ſemper nummi.*

172. TIBI MINIME.] *Hoc inter morologa, vt ſic appellem, Senecæ fuerit. qui inſerit à ſuo ſenſu, quæ non potuêre in alienum ita cadere. Quomodo ille neſcio quis, ſciuit ſubitò hunc Pythagoricum eſſe? Et ſciuerit; iocus certè non ſubitus, ſed arceſſitus.*

173. RENASCATVR.] *Ex illâ decantatâ Pythagoræ παλιγγενεσίᾳ: quâ animas migrare in corpora cenſuit, & ſic iterùm iterumque naſci.*

& ait: *Ille tibi viuit. tu redde, quod debes.* Deinde per cloſtrum, quâ ſe commiſſura laxa- A
uerat, quatuor denarios in tabernam inſeruit, ac miſit, [174] pœnas à ſe exigens improbę
XXII. cupiditatis, ne alieno aſſueſceret. Quod debes, quære cui reddas: & ſi nemo poſcet, ipſe te appella. Malus an bonus ſit, ad te non pertinet. Redde & [175] accuſa, non oblitus, quemadmodum inter vos officia diuiſa ſunt. illi obliuio imperata eſt, tibi meminiſſe mandauimus. Errat tamen, ſi quis exiſtimat, cùm dicimus eum qui beneficium dedit, obliuiſci oportere, excutere nos illi memoriam rei præſertim honeſtiſſimæ. quædam præcipimus [176] vltra modum, vt ad verum & ſuum redeant. Cùm dicimus, Meminiſſe non debet: hoc volumus intelligi, prædicare non debet, nec iactare, nec grauis eſſe. Quidam enim beneficium quod dederunt, omnibus [177] circulis narrant. hoc ſobrij loquuntur, hoc ebrij non continent: hoc ignotis ingerunt, hoc amicis committunt. Vt hæc nimia & exprobratrix memoria ſubſideret, obliuiſci eum qui dedit, iuſſimus, &
XXIII plus imperando quàm præſtari poterat, ſilentium ſuaſimus. Quoties parùm fiduciæ eſt in his quibus imperas, amplius eſt exigendum quàm ſatis eſt, vt præſtetur B
quantum ſatis eſt. In hoc omnis hyperbole extenditur, vt ad verum mendacio veniat. Itaque qui dixit,

Qui candore niues anteirent, curſibus auras:

quod non poterat fieri, dixit: vt crederetur quantum plurimum poſſet. Et qui dixit,

His immobilior ſcopulis, violentior amne:

ne hoc quidem ſe perſuaſurum putauit, aliquem tam immobilem eſſe, quàm ſcopulum. Numquam tantum ſperat hyperbola, quantum audet: ſed incredibilia affirmat, vt ad credibilia perueniat. Cùm dicimus, Qui beneficium dedit, obliuiſcatur: hoc dicimus, ſimilis ſit oblito: memoria eius non appareat, nec [178] incurrat. Cùm dicimus, beneficium repeti non oportere, non ex toto repetitionem tollimus: ſæpe enim opus eſt malis exactore, etiam bonis admonitore. Quid ergo? occaſionem ignoranti non oſtendam? neceſſitates illi meas non detegam, quare neſciſſe ſe aut mentiatur, aut [179] doleat? Interueniat aliquando admonitio, ſed verecunda, quæ non poſcat, nec in ius vocet. C
XXIV. Socrates amicis audientibus: *Emiſſem, inquit, pallium, ſi nummos haberem.* Neminem popoſcit, omnes admonuit. à quo acciperet, [180] ambitus fuit. Quid ni eſſet? Quantulum enim erat, quod Socrates accipiebat? at multum erat, commeruiſſe, à quo Socrates acciperet. Non illos caſtigare molliùs potuit, Emiſſem, inquit, pallium, ſi nummos haberem. Poſt hæc quiſquis properauerit, ſerò dat. iam Socrati defuit. Propter acerbos
XXV. exactores, repetere prohibemus: non vt numquam fiat, ſed vt parcè. Ariſtippus aliquando delectatus vnguento: [181] *Malè, inquit, iſtis* [182] *effæminatis eueniat, qui rem tam bellam infamauerunt.* Idem dicendum eſt: Malè iſtis improbis & importunis beneficiorum ſuorum [183] quadruplatoribus eueniat, qui tam bellam admonitionem intet amicos ſuſtu-

174. POENAS A SE.] *Quare pœnas, aut quas? nempe denario vno plus ſoluit, cùm anteà fortaſſe tres daturus eſſet. Itaque velut pro morâ aut dubitatione ſuâ hoc dependit.*

CAP. XXII. 175. ACCVSA.] *Quem? illum, quia malus eſt? vt ſimul & reddas, & ponas admonitione beneficium? An ipſum te? quòd tamdiu diſtuleris, nec citiùs reddideris?*

176. VLTRA MODVM.] *Vt ligna curuamus, ſed correcturi.*

177. CIRCVLIS.] *Conuentibus hominum, ſtationibus: quæ ferè circulares ſunt.*

CAP. XXIII. 178. INCVRRAT.] *Vbique ſe ingerat.*

179. DOLEAT.] *Si verè neſciuit.*

CAP. XXIV. 180. AMBITVS] *Ambitio, deſiderium, pugna.*

CAP. XXV. 181. MALE, INQVIT.] *Hæc dictio eius plenior in Diogene.* Πρὸς χαρώνδαν εἰπόντα, τίς ὁ μεμυρισμένος; Ἐγώ, φησίν, ὁ κακοδαίμων, κἀμοῦ κακοδαιμονέστερος ὁ περσῶν βασιλεύς. D
Ἀλλ' ὅρα μὴ ὡς οὐδὲν τῶν ἄλλων ζώων παρὰ τοῦτο τὶ ἐλαττοῦται, οὕτως οὐδ' ἂν ἄνθρωπος. κακῶς κακοὶ δ' ἀπόλοιντο οἱ κίναιδοι, οἵτινες καλὸν ἡμῶν ἄλειμμα διαβάλλουσιν: Ad Charondam dicentem, Quis hic vnguentatus? Ego, inquit, miſer, & me miſerior Perſarum rex. Sed vide, ne vt ceteræ animantes propterea nihilo deteriores fiunt, non item homo. Malè autem mali cinædi pereant, qui bellum nobis vnguentum infamarunt.

182. EFFÆMINATIS.] *Cinædis, in Græco. & obliquè perſtrinxit Charondam, opinor, qui rogabat.*

183. QVADRVPLATORIBVS.] *Quadruplatores, accuſatores ſunt lucri cauſſâ, & ſectantes quartam ex lege. Quia ij intenti in prædam, & accuſabant*

A ſuſtulerunt. Ego tamen vtar hoc iure amicitiæ, & beneficium ab eo repetam, [184] à
quo petiſſem: qui alterius beneficij loco accepturus eſt, potuiſſe reddere. Numquam,
ne querens quidem, dicam:

——— *Eiectum littore egentem*
Excepi, & regni demens in parte locaui.

Non eſt iſta admonitio, non: conuicium eſt. Hoc eſt in odium beneficia perducere:
hoc eſt efficere, vt ingratum eſſe, aut [185] liceat, [186] aut iuuet. Satis, abundeque eſt, ſub-
miſſis & familiaribus verbis, memoriam reuocare:

Si benè quid de te merui, fuit aut tibi quidquam
Dulce meum. ———

Ille inuicem dicat: Quid ni merueris? eiectum littore egentem excepiſti. Sed ni- XXVI.
hil, inquit, profecimus: diſſimulat, oblitus eſt. quid facere debeam? Quæris rem ma-
ximè neceſſariam, & in quâ hanc materiam conſummari decet, quemadmodum ingrati
B ferendi ſint? Placido animo, manſueto, magno. Numquam te tam inhumanus, & im-
memor, & ingratus, offendat, vt non tamen dediſſe delectet. Numquam in has voces
iniuria impellat: Vellem non feciſſe. Beneficij tui etiam [187] infelicitas placeat. Semper
illum [188] pænitebit, ſi te ne nunc quidem pænitet. Non eſt, quòd indigneris tamquam
aliquid noui acciderit: magis mirari deberes, ſi non accidiſſet. Alium labor, alium im-
penſa deterret: alium periculum, alium turpis verecundia, ne dum reddit, fateatur ac-
cepiſſe: alium ignorantia officij, alium pigritia, alium occupatio. Adſpice, quemadmo-
dum immenſæ hominum cupiditates hient ſemper, & poſcant: non miraberis ibi ne-
minem reddere, vbi nemo ſatis accipit. Quis eſt iſtorum tam firmæ mentis ac ſolidæ,
vt tutò apud eum beneficia deponas? Alius libidine inſanit, alius abdomini ſeruit, alius
lucri totus eſt, cuius ſummam [189] non vinces: alius inuidiâ laborat, alius cæcâ ambitio-
ne, & in gladios ruente. Adiice torporem mentis ac ſenium, & huic contrariam inquieti
pectoris agitationem, tumultuſque perpetuos. adiice æſtimationem ſui nimiam & tu-
C morem, [190] ob quæ contemnendus eſt, inſolentem. Quid contumaciam in peruerſa
nitentium, quid leuitatem ſemper aliò tranſilientem loquar? Huc accedat temeritas præ-
ceps, & numquam fidele conſilium [191] daturus timor, & mille errores, quibus volui-
mur: audacia timidiſſimorum, diſcordia familiariſſimorum, & publicum malum, in-
certiſſimis fidere, faſtidire poſſeſſa, optare [192] quæ conſequi poſſe ſpes non fuit. Inter XXVII
affectus inquietiſſimos, rem [193] quietiſſimam, fidem quæris? Si tibi vitæ noſtræ vera
imago ſuccurret, videberis tibi videre [194] captæ cùm maximè ciuitatis faciem, in quâ,
omiſſo

bant ſimul & poſcebant: *vocat argutè* beneficiorum quadruplatores, *qui importunè exigunt, & niſi affatim reponis, accuſant.*

184. A QVO PETISSEM.] *A viro bono, & amica.*

185. LICEAT.] *Scripti omnes,* libeat. *Tamen*
D *illud melius. & diuiſim dicit,* aut liceat: *nempe in exprobrantem, & beneficio ſuo manus, vt ipſe loquitur alibi, afferentem.*

186. AVT IVVET.] *In animo delectet, talem fallere ſic inhiantem.*

CAP. XXVI. 187. INFELICITAS.] *Mala & infelix locatio.*

188. PÆNITEBIT.] *Acutè. tua iſta benignitas tam firma, in æternum ruborem & pudorem eum dabit.*

189. NON VINCES.] *Quis ſenſus? non vinces & explebis improbam eius cupidinem? verba non dicunt, aut infirmiter dicunt: imò ipſa infirma & manca ſunt. Libri ſcripti, & meus:* cuius ſummam non vinces ſpectat. *Vera lectio,* non vices: *id eſt, alius totus in lucro eſt, cuius cumulum aut numerum, non abitionem & redditionem ſpectat. Vices facere non vult in beneficiis, ſed capere tantùm. Quod ſi vulgata tenetur (me auctore numquam:) tum oporteat tamen voce auctius ſcribere:* non vinces. peccat alius inuidiâ, laborat alius cæcâ. *Sed ſperne.*

190. OB QVÆ CONT.] *In iiſipſis inſoleſcentem, & ſe mirantem, ob qua deſpicere magis ius erat & deæſtimare. Nónne in vanis, imò & prauis, plerique ſe attollunt?*

191. DATVRVS.] *Ea vox abeſt meo libro, & rectè. Argutius breuiuſque eſt,* Timor, conſilium infidele, *ſiue Conſultor infidelis: atque is ſenſus.*

192. QVÆ CONSEQVI.] *Alibi vitium tangit, faſtidy & contemptus in rebus, quas anteà in magnis habuimus, & improbè penè aptabamus. Itaque nihil ego mutem. Quidam tamen libri:* optare quæ conſequi, *voce inſertâ. At mihi ea lectio friget.*

CAP. XXVII. 193. QVIETISSIMAM.] *Quæ reuera eſt à conſtantiâ, & leuitas ei aduerſa.*

194. CAPTÆ.] *Pulchra imago. acerba, fateor, ſed noſter vitiis non palpatur, verùm inſultat.*

195. VIRES

omiſſo pudoris rectiq́ue reſpectu, [195] vires in conſilio ſunt, velut [196] ſigno ad permi- A
ſcenda omnia dato. Non igni, non ferro abſtinetur: ſoluta legibus ſcelera ſunt: nec
[197] religio quidem, quæ inter arma hoſtilia ſupplices texit, vllum impedimentum eſt
ruentium in prædam. Hic ex priuato, hic ex publico, hic ex profano, hic ſacro rapit: hic
effringit, hic tranſilit, hic non contentus [198] anguſto itinere, ipſa quibus arcetur, [199] e-
uertit, & in lucrum ruinâ venit. Hic [200] ſine cæde populatur, hic ſpolia [201] cruentâ ma-
nu geſtat. nemo non fert aliquid ex altero. In hac auiditate generis humani, ne tu nimis
fortunæ communis oblitus es, qui quæris inter rapientes [202] referentem. Si indignaris
ingratos eſſe: indignare luxurioſos, indignare auaros, indignare impudicos, indignare
ægros deformes, ſenes pallidos. Eſt iſtud graue vitium, eſt intolerabile, & quod diſſo-
ciet homines, quod concordiam, quâ imbecillitas noſtra fulcitur, ſcindat ac diſſipet:
XXVIII. ſed vſqueeò vulgare eſt, vt illud nec qui queritur quidem effugerit. Cogita te-
cum, an quibuſcumque debuiſti, gratiam retuleris, an nullum vmquam apud te perie-
rit officium, an omnium te beneficiorum memoria comitetur. Videbis quæ puero data B
ſunt, ante adoleſcentiam elapſa: quæ in iuuenem collata ſunt, non perduraſſe in ſene-
ctutem. Quædam [203] perdidimus, quædam [204] proiecimus, quædam è conſpectu no-
ſtro paullatim [205] exierunt: à quibuſdam oculos [206] auertimus. Vt excuſem tibi imbe-
cillitatem tuam, in primis fragilis eſt memoria, & rerum turbæ non ſufficit. neceſſe eſt
quantum recipit, emittat, & antiquiſſima recentiſſimis obruat. Sic factum eſt, vt mini-
ma apud te nutricis eſſet auctoritas: quia beneficium eius [207] longius ætas ſequens po-
ſuit. ſic factum eſt, vt præceptoris tibi non eſſet vlla veneratio: ſic euënit, vt circa con-
ſularia occupato comitia, aut [208] ſacerdotiorum candidato, quæſturæ [209] ſuffragator ex-
cideret. Fortaſſe vitium, de quo quereris, ſi te diligenter excuſſeris, in ſinu inuenies. Ini-
què publico iraſceris crimini, [210] ſtultè tuo. vt abſoluaris, [211] ignoſce. Meliorem illum
facies ferendo, vtique peiorem exprobrando. non eſt, quòd frontem eius indures: ſine,
ſi quid eſt pudoris reſidui, ſeruet. Sæpe [212] dubiam verecundiam, vox conuiciantis cla-
rior, [213] rupit. nemo id eſſe, quod etiam videtur, timet. [214] deprehenſus pudor amitti- C
XXIX. tur. Perdidi beneficium. Numquid quæ [215] conſecrauimus, perdidiſſe nos di-
cimus? Inter conſecrata beneficium eſt, etiam ſi malè reſpondit, benè collocatum. Non
eſt ille, qualem ſperauimus. Simus nos quales fuimus, ei diſſimiles. damnum tunc fa-
ctum,

195. VIRES.] *Quiſque, quantum poteſt, tantum audet & facit.*

196. SIGNO.] *Vt in opido capto, tuba canere ſolet: & tum ad id ſignum miles diſcurrere.*

197. RELIGIO.] *Sacra apud hoſtes ſæpe, & inſulæ prælatæ, aut templa occupata, eos ſedarunt vel arcuerunt: non ita in ciuili hac prædatione, vbi numen & iuſiurandum calcatur.*

198. ANGVSTO ITINERE.] *Per foramen aut feneſtram intrandi.*

199. EVERTIT.] *Muros & ædes ſubuertit.*

200. SINE CÆDE.] *Togati vulturij.*

201. CRVENTA.] *Venefici, ſicarij, & id genus.*

202. REFERENTEM.] *Ita legendum. & iam à querelâ ad rem ſuam redit. Ecce, inquit, vti publica hæc rapina eſt, & omnes auidi quærere & prædari: quis tu es, qui gratos quæris, id eſt reportantes? Auferre omnes volunt, non referre.*

CAP. XXVIII. 203. PERDIDIMVS.] *Exciderunt nobis.*

204. PROIECIMVS.] *Vltrò aſpernati, & obliti ſumus.*

205. EXIERVNT.] *Tempore ſe ſubduxerunt.*

206. AVERTIMVS.] *Quaſi à grauibus, & faſtidientes ea videre.*

207. LONGIVS.] *Remouit à te. progreſſu ætatis ſeiunctior es ab eo factus.*

208. SACERDOTIORVM.] *Nec enim vnum vni tantùm; plura cumulabantur.*

209. SVFFRAGATOR.] *Adiutor, qui vocem ſuam & alienam commodauit, conciliauit.*

210. STVLTE.] *Quis enim ſe inclamat in publico, aut iurgat?* D

211. IGNOSCE.] *Tu aliis, vt alij tibi. dando veniam, merêre.*

212. DVBIAM VER.] *Mediam inter pudere & depudere.*

213. RVPIT.] *Totam in impudentiam vertit. fræna ei laxauit.*

214. DEPREHENSVS.] *Enallage. id eſt, cùm ij qui pudent, deprehenſi ſunt. Clarius eſſet:* Deprehenſis. *Iuuenalis in hanc rem:*

—— nihil eſt audacius illis
Deprenſis. iram atque animos à crimine ſumunt. *Atque in illo ſexu maximè id elucet.*

CAP. XXIX. 215. CONSECRAVIMVS.] *In templo diis ſuſpendimus.*

216. APPA-

A ctum, nunc [216] apparuit. Ingratus non ſine noſtro [217] pudote protrahitur: quoniam
quidem querela amiſſi beneficij, non benè dati ſignum eſt. Quantum poſſumus, cauſ-
ſam eius apud nos agamus: fortaſſe non potuit, fortaſſe ignotauit: fortaſſe facturus eſt.
Quædam nomina bona, lentus ac ſapiens creditor fecit, qui ſuſtinuit, ac morâ fouit.
Idem nobis faciendum: [218] nutriamus fidem languidam. Perdidi beneficium. XXX.
Stulte, non noſti detrimenti tui tempora. perdidiſti, ſed cùm dates: nunc palàm factum
eſt. Etiam in his quæ videntur [219] in perdito, modetatio plurimum profuit. Vt corpo-
rum, ita animorum mollitet vitia tractanda ſunt. ſæpe quod [220] explicauit mota, perti-
naciâ trahentis abruptum eſt. Quid opus eſt maledictis? quid querelis? quid inſecta-
rione? quare illum liberas? quare dimittis? Si ingratus eſt, iam nihil debet. Quæ ratio
eſt, exacerbare eum, in quem magna contuletis, vt ex amico dubio fiat non dubius ini-
micus, & patrocinium ſibi noſtrâ [221] infamiâ quærat. Nec deſit qui dicat: Neſcio quid
eſt, quòd eum, cui rautum debuit, fetre non potuit. ſubeſt aliquid. Nemo non ſuperio-
B ris digniratem quætendo, etiam ſi non inquinauit, [222] aſperſit: nec quiſquam fingere
contentus eſt leuia, cùm [221] magnitudine mendacij fidem quærat. Quanto illa XXXI.
melior via, quâ ſeruatut illi [224] ſpecies amicitiæ, & ſi reuerti ad ſanitatem velit, etiam
amicitia? Vincit malos pertinax bonitas: nec quiſquam tam duti infeſtique aduer-
ſus diligenda animi eſt, vr etiam [225] vi tractus bonos non amet: quibus hoc quoque
cœpit debere, quod [226] impunè non ſoluit. Ad illa itaque cogitationes tuas flecte.
Non eſt mihi relata gratia. quid faciam? quod dij omnium rerum optimi auctores:
qui beneficia [227] ignorantibus dare incipiunt, [228] ingratis perſeueranr. Alius illis ob-
iicit [229] negligentiam noſtri, alius [210] iniquitatem: alius illos [231] extra mundum ſuum
proiicit, & ignauos, hebeteſque [212] ſine luce, ſine vllo opere deſtituit. Alius ſolem
cui debemus, quòd inter laborem quietemque tempus diuiſimus, quòd non tene-
bris immerſi confuſionem æternæ noctis effugimus, quòd annum curſu ſuo tem-
perat, & corpora alit, ſata euocat, petcoquit fructus, [213] ſaxum aliquod, aut
C [234] for-

216. APPARVIT.] *Ne nunc indignare. vetus iactara eſt, etſi iam emerſit & ſe oſtendit. Libri tamen ſcripti confuſiùs:* Damnum nunc, tunc factum, apparuit. *Mente eâdem. qua & max exprimitur:* Stulte, non noſti detrimenti tui tempora. perdidiſti, ſed cùm dates.

217. PVDORE.] *Imò honore & clarore, ſi Plinio fides, in Panegyrica:* Nam liberalitatem iucundiorem debitor gratus, clariorem ingratus facit. *Vtrumque verum. & celebratur bonitas, cui malitia impaſuit: & tacitus tamen pudor eſt, in animo decepta.*

218. NVTRIAMVS.] *Benignitate. non exaſperemus & abrumpamus feraciâ.*

CAP. XXX. 219. IN PERDITO.] *In cauſsâ*
D *perditi atque amiſſi.*

220. EXPLICAVIT.] *A re intricatâ aut illigatâ. quam patientia (in muliercularum filamentis vid²mus) explicuit & diſſoluit: calor aut violenta tractio abrupit.*

221. INFAMIA.] *Quam iracundia aut contumelia facient.*

222. ASPERSIT.] *Vt in omni calumniâ, etiamſi vulnus coit, apparet cicatrix.*

223. MAGNITVDINE.] *Atraci aliqua mendacia, quod eoipſa fidem habeat, quia vix habet. Quis enim inopinata illa temerè fingeret?*

CAP. XXXI. 224. SPECIES.] *Alij libri,* ſpes: *ſed illud præfero. Tacitus de Mecænate:* Speciem magis in amicitiâ Principis, quàm vim tenuit.

225. VI TRACTVS.] *Vnde hæc lectio, neſcio. Muretus fatetur* vitiatus *legi: nec emendationem in promptu ſibi eſſe. Libri ſcripti,* iniuriatus: *meus,* iniuriatos: *Colonienſis editio,* iniuriam. *Ego legerim,* vt etiam in iniuriâ bonos. *Senſus. nemo ita prauus, & virtutis hoſtis, vt non amet eos qui etiam in iniuriâ boni ſunt. Nam tale hic. ecce ingratus ſum, lædo, beneficium nec refera nec agnoſca: at ille perſeuerat benè velle, bene facere. quis non amet talem, non ſolùm poſt, ſed in iniuriâ, bonum?*

226. IMPVNE.] *Cui etiam hoc noui beneficij acceſſit, quòd ingratitudo eius toleretur, imò tranſmittatur.*

227. IGNORANTIBVS.] *In primâ ætate infantiæ aut pueritiæ.*

228. INGRAT[illegible]] *Grandioribus, & cùm iam ſenſum eorum habemus, aut certè debemus.*

229. NEGLEGENTIAM.] *Quòd res humanas non curent.*

230. INIQVITATEM.] *Quòd mala bonis, bona malis ſuggerant.*

231. EXTRA MVNDVM.] *Vt Epicurus. ſuprà libro* IV. *cap.* XIX.

232. SINE LVCE.] *In illo inani, inter mundos.*

233. SAXVM.] *Anaxagoræ delirium, qui μύδρον διάπυρον dicebat eſſe Solem, καὶ μείζω τῆς Πελοποννήσου:* ſaxum & globum igneum, & maiorem Peloponneſo. *Ita in Diogene vertendum. & benè Suidas:* οὗτος ὁ φιλόσοφος τὸν ἥλιον μύδρον ἔλεγεν εἶναι διάπυρον, τουτέστι, πύρινον λίθον: Iſte Philoſophus *(Anaxagoras)* dixit ſolem eſſe mydrum ignitum, id eſt lapidem talem. *Plutarchus in Lyſandro, ſtatuere*

[234] fortuitorum ignium globum, & quiduis potiùs quàm [235] deum appellar. Nihilominus tamen more optimorum parentum, qui maledictis ſuorum infantium arrident, non ceſſant dij beneficia congetete, de beneficiorum auctore dubitantibus: ſed æquali tenore bona ſua per gentes populoſque diſtribuunr, vnam potentiam ſortiti, prodeſſe. Spargunt opportunis imbribus terras, maria flatu mouent, ſiderum curſu notant rempora, hiemes æſtateſque interuentu lenioris ſpiritus molliunt: errorem labentium animorum placidi ac propitij ferunt. Imitemur illos. demus, etiam ſi multa in irritum data ſint: demus nihilominus aliis, demus ipſis, apud quos iactura facta eſt. Neminem ab excitandâ domo ruina deterruit: & cùm penates ignis abſumpſit, fundamenta repente adhuc ateâ ponimus, & vrbes [236] hauſtas ſæpius eodem ſolo condimus. Adeò ad bonas ſpes pertinax animus eſt. Terrâ marique humana opera ceſſatent, A

XXXII. niſi malè cadentia iterum tentare libuiſſet. Ingratus eſt. non mihi fecit iniuriam, ſed ſibi: ego beneficio mêo, cùm darem, vſus ſum. nec ideò pigriùs dabo, ſed diligentiùs. quod in hoc perdidi, ab aliis recipiam. Sed huic ipſi beneficium dabo iterùm, & B tamquam bonus agticola, curâ cultuque ſterilitatem ſoli vineam. Periit mihi beneficium: [237] iſte omnibus. Non eſt magni animi, date & perdere: hoc eſt magni animi, perdere & dare.

tuere eum facit τὰ ἄστρα λιθώδη καὶ βαρέα: ſidera lapidea & grauia. *Plura ibi vide: nec iis igitur qui* μύδρον, ferrum *hîc vertunt, accede. Ad hanc rem Claudiani verſus faciunt, De Conſul. Mally:*

—— hic ſemper lapſuræ pondera terræ
Conatur rapido cæli fulcire rotatu:
Accenditque diem prærupti turbine ſaxi.

Ad Anaxagoram. qui diem accendit motu rapido ſaxi, id eſt ſui Solis.

234. FORTVITORVM.] *Qui ignes aſſiduè confluunt, & conueniunt. Epicuri ſententia, in Lucretio:*

Aut quia conueniunt ignes, & ſemina multa
Confluere ardoris conſuerunt tempore certo,
Quæ faciunt ſolis noua ſemper lumina gigni.

Plutarchus II. *de Plac. Phil. oſtendit Xenophanis hoc idem fuiſſe. Quædam ego,* II. *Phyſiol. Diſſ.* XII.

235. DEVM.] *Stoicis enim talis, atque omnia ſidera. Pythagoræ ipſum vetuſtum dogma:* ἥλιον τε καὶ σελήνην, καὶ τοὺς ἄλλους ἀστέρας, εἶναι θεούς: Solem, Lunam, & alia aſtra, Deos eſſe. *Quid vetuſtior eo Triſmegiſtus Hermes?* ὁ ἥλιος θεὸς μέγιστος τῶν κατ' οὐρανὸν θεῶν, ᾧ πάντες εἴκουσιν οἱ οὐράνιοι θεοὶ, ὡσανεὶ βασιλεῖ τε καὶ δυνάστῃ: Sol Deorum cæleſtium maximus, cui reliqui Dij cedunt, tamquam regi & principi.

236. HAVSTAS.] *Terræmotu, & comitante hiatu.* C

CAP. XXXII. 237. ISTE OMNIBVS.] *Quia bonæ frugis, imò bonæ ſpei eſſe deſiit. inter deſperatos eſt.*

DE EPI-

DE EPISTOLIS

L. ANNÆI SENECÆ,

Quare, Quando, & ad Quem ſcriptæ.

B

EPISTOLAS has ita ſcripſit, & inſcripſit: non quia veræ ſint, & aſſiduè ſic miſſæ: non ego arbitror: ſed placuit titulus & ratio ſcribendi libera, in quâ incipias, deſinas cùm lubet; inſeras, varies, vt lubet; neque adſtringeris ad ordinem aut materiem certam. Eſt velut ſilua quædam rerum, & miſcellanea argumenta: etſi Philoſophiæ tamen finibus clauſa. Ego cenſeo Senecam hæc obiter &
C carptim ſcripſiſſe, per interualla, vt quidque meditatus erat, aut incidebat, inter ambulandum, exercendum, in horto, in domo, in lecto. Quando enim illud ingenium quieuerit? Sunt igitur cottidiani conceptus, ſiue μελετήματα: ſed, ita me Deus, pulchra, vtilia, alti animi atque honeſti. Quin tamen & veræ quædam Epiſtolæ interuenerint, haud fortiter eo negatum: ſed quædam. Hoc vel argumento temporis adſtruas, quo ſunt ſcriptæ. Omnes enim intra biennium, vt facilè ex ipſis colligas: conſulatu Memmij Reguli & Virginij Rufi, itémque Lecanij & Licinij: id eſt, haud longè ante eius mortem. Meminit in epiſtolâ XCI. Lugdunenſis coloniæ exuſtæ, & deplorat: atqui clades ea illis extremis Conſuli-
D bus incidiſſe videtur, cùm Tacitus ſcribat Neronem ſolatum cladem Lugdunenſem quadragies HS, anno ſequenti. Neque enim iſta remedia differri diu ſolent. Sed & ipſe Seneca non vno loco oſtendit, Epiſtolas has in ſenio ſuo ſcriptas. Scripſit autem ad Lucilium: & quis ille? Origine humilis, induſtriâ emerſit, & ad equeſtrem ordinem, tum ad Procurationem Siciliæ peruenit. Diſces ex his epiſtolis, ſi obſeruas. Ingenium illuſtre fuiſſe videtur, litteris & poëtica etiam amicum: iiſque dotibus Senecæ carum. Laudat mirificè eum, etſi colore quodam & figuratè, libri IIII. Natural. Quæſt. initiò, quos ipſos libros ei inſcripſit. Oſtendit ibi ſub Caio potuiſſe, ſub Claudio: fidem eius commendat, inuictum muneribus animum, alia digna lectu, ſiquis virum noſſe cupit. In his etiam

Epiſtolis, à iuuentute ſe ei amicum fuiſſe ſignificat, & ætatem perſeueraſſe. A
Alia de viro non poſſum, nec cognomen quidem eius eruere. Nam quod quidam Iuniorem *appellant; inducti loco Senecæ (epiſt.* XXV.) Iunior es? quid refert? non dinumerantur anni: *puer videt, quàm ſit puerile. Ad ætatem ea, non appellationem ſpectant. Paullò igitur minor Senecâ fuit, tamen & ipſe ſenex, argumento epiſtolæ nonageſimæ ſextæ. Satis, ſi addidero, diuidi à quibuſdam has Epiſtolas in libros: & olim ſic fuit. Agellius palàm citat* librum XXII. Epiſtolarum: *& ſcripti codices diuidunt, ſed diuersè. Seneca ipſe tangere & ingerere videtur, in epiſtolâ* XXXIII. Deſideras his quoque epiſtolis, ſicut prioribus, adſcribi aliquas voces noſtrorum. *Diuidit à prioribus: quid niſi à libro priore contentis?*

L. AN-

L. ANNÆI SENECÆ AD LVCILIVM EPISTOLÆ.

ARGVMENTVM EPIST. I.

B TEMPORIS *æſtimationem & vſum Lucilio commendat: non differri debere, non elabi, non malè poni.*

EPISTOLA PRIMA.

ITA fac, mi Lucili: [1] vindica te tibi, & tempus quod adhuc aut [2] auferebatur, aut [3] ſurripiebatur, aut [4] excidebat, collige & ſerua. Perſuade tibi ſic eſſe, vt ſcribo. quædam tempora [5] eripiuntur nobis, quædam [6] ſubducuntur, quædam [7] effluunt. Turpiſſima tamen eſt iactura, quæ per negligentiam venit: & ſi volueris attendere, magna vitæ pârs elabitur [8] malè agentibus, maxima [9] nihil agentibus, [10] tota C aliud agentibus. Quem mihi dabis, qui aliquod pretium tempori ponat? qui diem æſtimet? qui intelligat ſe quotidie mori? In hoc enim fallimur, quòd mortem proſpicimus: magna pars eius iam præterijt. quidquid ætatis retro eſt, mors tenet. Fac ergo, mi Lucili, quod facere te ſcribis, omnes horas complectere: ſic fiet, vt minùs [12] ex craſtino pendeas, ſi hodierno manum inieceris. Dum differtur vita, tranſcurrit. Omnia, mi Lucili, aliena ſunt: tempus tantùm noſtrum eſt. In huius rei vnius fugacis ac lubricæ poſſeſſio-

COMMENTARIVS.

D VINDICA TE.] *In libertutem. cui? tibi te aſſere, nec alius viue aut ſerui.*

2. AVFEREBATVR.] *A potentioribus, per officiu & cultum.*

3. SVRRIPIEBATVR.] *A noſtra ſo..is, per blandisias & ſermones. Amici, fures temporum.*

4. EXCIDEBAT.] *Tuâ neglegentiâ & omiſſione. De Vit. beat. cap.* XXXII. Non multum accepit homo temporis, etiamſi illud totum ſibi vindicat. cui licet nihil facilitate eripi, nihil neglegentiâ patiatur excidere; tamen ad immortalium cognitionem nimis mortalis eſt.

5. ERIPIVNTVR.] *Reſpondet τῷ* Auferebatur.

6. SVBDVCVNTVR.] *Idem quod*, Surripiebatur.

7. EFFLVVNT.] *Explicat illud* Excidebat.

8. MALE AGENTIB.] *In luxu, libidine, vitiis.*

9. NIHIL AGENT.] *In otio, ignauiâ: & maximè ſomno.*

10. TOTA ALIVD.] *Aliud agunt, qui occupati non vbi oporteat. Virtus nos vocabat; externa & vana quærimus, & hoc agimus totâ vitâ.*

11. PROSPICIMVS.] *Quidam libri*, Quaſi procul eſſe conijcimus: *falſo, & ab ignorantia auctoris dicti. Mortem quaſi inſtantem & futuram habemus: atqui iam in parte venit & fuit. Quomodo? à quo die nati ſumus, morimur: &, vt ipſe epiſt.* XXIV. non repente in mortem incidimus, ſed minutatim procedimus. *Plura ibi vide.*

12. EX CRASTINO.] *Sic De Breu. vit. cap.* IX. Maximum viuendi impedimentum eſt exſpectatio, quæ ex craſtino pendet.

ſeſſionem natura nos miſit, ex quâ [13] nos expellit quicumque vult. Sed tanta ſtultitia mortalium eſt, vt quæ minima & viliſſima ſunt, certè reparabilia, [14] imputari ſibi, cùm impetrauere, patiantur: nemo ſe iudicet quidquam debere, qui tempus accepit. cùm interim hoc vnum eſt, quod ne gratus quidem poteſt reddere. Interrogabis fortaſſe, quid ego faciam, qui tibi iſta præcipio? Fatebor ingenuè: quod apud luxurioſum, ſed diligentem, euenit, ratio mihi conſtat [15] impenſæ. Non poſſum dicere, me nihil perdere: ſed quid perdam, & quare, & quemadmodum, dicam: cauſſas paupertatis meæ reddam. Sic euenit mihi, quod pleriſque [16] non ſuo vitio ad inopiam redactis: omnes ignoſcunt, nemo ſuccurrit. Quid ergo eſt? non puto pauperem, cui quantulumcumque ſupereſt, [17] ſat eſt. Tu tamen malo ſerues tua, & [18] bono tempore vti incipias. Nam, vt viſum eſt maioribus noſtris: *Sera parſimonia* [19] *in fundo eſt.* Non enim tantùm minimum in imo, ſed [20] peſſimum remanet. A

EPIST. II. B

CORPORIS *quietem approbat, ſed & animi in vnâ aliquâ re aut ſtudio. Damnat curioſulos, qui per varios auctores & ſcripta diſcurrunt: pauca bonaque potiùs legere, & iis immorari ſuadet. Excerpendum ſemper aliquid, & animo inſerendum: à ſuo exemplo, qui ſenſum tunc Epicuri egregium, de Paupertate.*

Ex his quæ mihi ſcribis, & ex his quæ audio, bonam ſpem de te concipio. non diſcurris, nec locorum mutationibus inquietaris. Ægri animi iſta iactatio eſt. Primum argumentum [1] compoſitæ mentis exiſtimo, poſſe conſiſtere, & ſecum morari. Illud autem vide, ne iſta lectio multorum auctorum, & omnis generis voluminum, habeat aliquid vagum & inſtabile. Certis ingeniis immorari & innutriri oportet, ſi velis aliquid trahere, quod in animo fideliter ſedeat. [2] Nuſquam eſt, qui vbique eſt. In peregrinatione vitam agentibus hoc euenit, vt multa hoſpitia habeant, nullas amicitias. Idem accidat neceſſe eſt iis qui nullius ſe ingenio familiariter applicant, ſed omnia curſim & properantes tranſmittunt. Non prodeſt [3] cibus, nec corpori accedit, qui ſtatim ſumptus emittitur. Nihil æquè ſanitatem impedit, quàm remediorum crebra mutatio. Non venit vulnus ad cicatricem, in quo crebrò medicamenta tentantur. Non conualeſcit C

13. NOS EXPELLIT.] *Improbè. quis volentem eo ſpoliet, vel Falaris, vel Nero? Mannarij libri,* ex quâ expellitur: *quod audio, hoc ſenſu: Solus ille poſſeſſione hac eiicitur, qui vti non vult: qui patitur eripi, ſurripi, elabi. Nec malè alij,* non expellit: *negando.*

14. IMPVTARI.] *Quaſi magna beneficia.*

15. IMPENSÆ.] *Mei,* expenſæ. *Senſus. Malè pono tempus, ſed ſcio me malè ponere: ſicut laxi patresfamilias expendunt, ſed ratio expenſæ etiam ſine ratione iis conſtat. Medelæ propior ſum, quia noui morbum.*

16. NON SVO VITIO.] *Sed temporum aut fortuna. Indicat callidè, in Aulâ ſibi tempus perire.*

17. SAT EST.] *Numquam ſerò reditur ad bonam mentem.*

18. BONO TEMPORE.] *Aetate bonâ, & validâ.*

19. IN FVNDO.] *Viſum & Heſiodo iam olim:*
——— δειλὴ δ' ἐνὶ πυθμένι φειδώ:
——— in fundo parcere ſerum eſt. *Significat Seneca, vetus Romanum etiam verbum eſſe.*

20. PESSIMVM.] *Epiſt.* CVIII. Quemadmodum ex amphorâ primum, quod eſt ſinceriſſimum, effluit, grauiſſimum quodque turbidumque ſubſidit: ſic in ætate noſtrâ, quod eſt optimum, primum eſt.

EPIST. II. 1. COMPOSITÆ MENTIS.] ὁ γὰρ ἀστεῖος, *ait Philo in Abrahamo,* ἀπράγμονος ζηλωτὴς βίου γεγονὼς, ὑποχωρεῖ, καὶ μόνωσιν ἀγαπᾷ, λανθάνειν τοὺς πολλοὺς ἀξιῶν, οὐ διὰ μισανθρωπίαν· φιλάνθρωπος γὰρ, εἰ καί τις ἄλλος· ἀλλὰ διὰ τὸ προβεβλῆσθαι κακίαν, ἣν ὁ πολὺς ὄχλος ἀσπάζεται, χαίρων μὲν ἐφ' οἷς στένειν ἄξιον, λυπούμενος δὲ ἐφ' οἷς γηθῆναι καλόν: Quia vir bonus vitæ quietæ amator, ſeceſſum quærit & ſolitudinē, latere cupiens, non odio hominum: eſt enim, ſiquis alius, eorum amans: ſed quia fugit & proculcat vitia, quibus vulgus delectatur, gaudere ſolitum iis quæ dolenda ſunt, & dolere iis quæ gaudenda. D

2. NVSQVAM EST.] *Martialis:* Quiſquis vbique habitat Næuole, nuſquam habitat.

3. CIBVS.] *Tali imagine Epictetus in iſtos, qui* cùm bucceam dimittere nō poſſint, volumina ementes, iniicere & deuorare conantur. *Arrian. Diſſ.* I. *cap.* XXVI. *Et Polybius pulcherrimè, lib.* III. *iſtos librarios helluones æquiparat* τοῖς λίχνοις τῶν δειπνητῶν: catillonibus & guloſis conuiuis. qui, *inquit,* appoſitos cibos variè & carptim delibantes, neque in præſentiâ voluptatem ſolidam, neque fructum aut alimoniam in poſterum ferunt.

4. DIS-

A ſcit planta quæ ſæpe transfertur. nihil tam vtile eſt, quod in tranſitu profit. [4] Diſtrahit animum librorum multitudo. Itaque cùm legere non poſſis quantum habueris, ſat eſt habere quantum legas. Sed modò, inquis, hunc librum euoluere volo, modò illum. Faſtidientis ſtomachi eſt, multa deguſtare: quæ vbi varia ſunt & diuerſa, inquinant, non alunt. Probatos itaque ſemper lege: & ſi quando ad alios [5] diuertere libuerit, ad priores redi. Aliquid quotidie aduerſus paupertatem, aliquid aduerſus mortem auxilij compara, nec minus aduerſus ceteras peſtes. Et cùm multa percurreris, vnum excerpe, quod illo die [6] concoquas. Hoc ipſe quoque facio: ex pluribus quę lego, aliquid apprehendo. Hodiernum hoc eſt, quod apud Epicurum nactus ſum. ſoleo enim & in aliena caſtra tranſire, non tamquam transfuga, ſed tamquam explorator. *Honeſta*, inquit, *res eſt, læta paupertas.* Illa verò non eſt paupertas, ſi læta eſt. Cui enim cum paupertate bene conuenit, diues eſt. Non qui parùm habet, ſed qui plus cupit, pauper eſt. Quid enim refert, quantum illi in arcâ, quantum in horreis iaceat, quantum paſcat, aut fœneret, ſi
B alieno imminet, ſi non acquiſita, ſed acquirenda computat? Quis ſit diuitiarum modus, quæris? Primus, habere [7] quod neceſſe eſt; proximus, [8] quod ſat eſt.

EPIST. III.

MALE *& temerè ſæpe Amicos dici, qui re non ſunt. Siquis talis, omnia illi fidendum, & communicandum eſſe, tamquam alteri nobis. Timidi & ſubducti arguuntur, ſed & creduli nimis, atque aperti. Medium optimum.*

EPISTOLAS ad me perferendas tradidiſti, vt ſcribis, amico tuo. Deinde admones me, ne omnia cum eo ad te pertinentia communicem, quia nec ſoleas ipſe quidem hoc facere. Ita eâdem epiſtolâ illum & dixiſti amicum, & negaſti. Itaque ſic priore illo verbo [1] quaſi publico vſus es, & ſic illum amicum vocaſti, quomodo omnes can-
C didatos, [2] bonos viros dicimus; quomodo obuios, ſi nomen non ſuccurrit, [3] dominos ſalutamus. [4] Hoc abierit. Sed ſi aliquem amicum exiſtimas, cui non tantumdem credis quantum tibi, vehementer erras, & non ſatis noſti vim veræ amicitiæ. Tu verò omnia cum amico delibera, ſed [5] de ipſo priùs. Poſt amicitiam credendum eſt, ante amicitiam iudicandum. Iſti verò præpoſterè officia permiſcent, qui contra præcepta [6] Theophraſti, cùm amauerint, iudicant; & non amant, cùm iudicauerint. Diu cogita, an tibi in amicitiam aliquis recipiendus ſit: cùm placuerit fieri, toto illum pectore admitte: [7] tam

4. DISTRAHIT ANIMVM.] *Quidam mei*, Diſtringit librorum multitudo: *fortaſſe verè. Id eſſet, diſtinet & ligat.*

5. DIVERTERE.] *Aliàs*, tranſire.

6. CONCOQVAS.] *Benè, vt hæreat in re cibi. ſed libri ferè*, excoquas: *vnde ego*, excolas, *vellem.*

D 7. QVOD NECESSE EST.] *Quod natura requirit: & vt viuere poßis.*

8. QVOD SAT EST.] *Quod humanitas requirit, & vt commodè viuere poßis. Lucillius in hac re argutè:*

Nam ſi, quod ſatis eſt homini, id ſatis eſſe potiſſet,
Hoc ſat erat: nunc cùm hoc non eſt, quî credimus porrò
Diuitias vllas animum mî explere potiſſe?

Cui quod ſatis eſt, ſatis non eſt, nihil ei ſatis erit.

EPIST. III. 1. QVASI PVBLICO.] *Senſu & more vulgi. de quo & Plutarchus*, IV. *Quæſt. Conuiual. initio.* Amicum accipere hîc oportet non ſtrictum & Sophiſticè, illum immutabilem & firmum, ſed communi modo, Beniuolum.

2. BONOS VIROS.] *Mos fuit, vt qui in Senatu (vbi ſub Principibus ſuffragia) candidatum produceret*, Bonum *vel* Optimum virum *diceret. Veſtigium eius in Plinij Panegyrico:* Faciebas ergo, cùm diceres Optimos. *Nos odorati ſumus, atque ibi notauimus: vide.*

3. DOMINOS.] *Martialis:*

Cùm te non noſſem, Dominum regemque vocabam.

4. HOC ABIERIT.] *Abſunt ea duo verba optimo meo, & quibuſdam libris. Si retines, valent. hoc miſſum fecerim, ne acriùs inquiram aut carpam. Alij legunt*, Hac abierit: *hac viâ & modo excuſetur.*

5. DE IPSO] *Sidonius:* Eſt enim conſuetudinis meæ, vt eligam antè, pòſt diligam.

6. THEOPHRASTI.] *Plutarchus, De fraterno amore:* Θεόφραστος ἔλεγεν, ὅτι οὐ φιλοῦντα δεῖ κρίνειν, ἀλλὰ κρίναντα φιλεῖν: Theophraſtus dixit, non amantem iudicare; ſed cùm iudicaueris, amare oportere. *Sic & Sidonius:* Namque vt ſodalis tibi deuinctior fierem, iudicaui.

[7] tam audacter cum illo loquere, quàm tecum. Tu quidem ita viue, vt [8] nihil committas, niſi quod committere etiam inimico poſſis: ſed quia interueniunt quædam, quæ conſuetudo fecit arcana, cum amico omnes curas, omnes cogitationes tuas miſce. [9] Fidelem ſi putaueris, facies. Nam multi fallere docuerunt, dum timent falli: & aliis ius peccandi ſuſpicando fecerunt. Quid eſt ergo, quare vlla verba coram amico retraham? quid eſt, quare me coram illo non putem ſolum? Quidam quæ tantùm amicis committenda ſunt, obuiis narrant, & in quaslibet aures, quidquid illos vrit, exonerant: quidam rurſus etiam cariſſimorum conſcientiam reformidant, &, ſi poſſent, ne ſibi quidem credituri, interiùs premunt omne ſecretum. Neutrum faciendum eſt. vtrumque enim vitium eſt, & [10] omnibus credere, & nulli: ſed alterum honeſtius dixerim vitium, alterum tutius. Sic vtroſque reprehendas, & eos qui ſemper inquieti ſunt, & eos qui ſemper quieſcunt. Nam illa tumultu gaudens, non eſt induſtria, ſed exagitatæ mentis concurſatio: & hæc non eſt quies, quæ motum omnem moleſtiam iudicat, ſed diſſolutio & languor. Itaque hoc quod apud [11] Pomponium legi, animo tuo mandabitur. *Quidam adeò in latebras refugerunt, vt putent in turbido eſſe quidquid in luce eſt.* Inter ſe iſta miſcenda ſunt, & quieſcenti agendum, & agenti quieſcendum eſt. Cum rerum naturâ delibera. illa dicet tibi, ſe & diem feciſſe & noctem.

A (margin, line 1) · B (margin, beside "latebras")

EPIST. IIII.

HORTATVR *ad perſeuerandum in Philoſophiâ: à quâ in ſerium & grauem, ac verè virum tranſſcribatur. Ceteros, pueros eſſe: timere non timenda. vt Mortem inprimis. Atqui hanc finem malorum eſſe, & impetu aut deſperatione multos contempſiſſe: cur non ratione? Vitam ergo non amandam, & cottidie cogitandum, quàm ex variis leuibuſque cauſſis mors veniat. Emblema dein ex Epicuro, de veris Diuitiis.*

PERSEVERA vt cœpiſti, & quantum potes propera: quò diutiùs frui emendato C animo & compoſito poſſis. Frueris quidem etiam dum emendas, etiam dum componis: alia tamen illa voluptas eſt, quæ percipitur ex contemplatione mentis ab omni labe puræ & ſplendidæ. Tenes vtique memoriâ, quantum ſenſeris gaudium, cùm [1] prætextâ poſitâ, ſumpſiſti virilem togam, & [2] in forum deductus es: maius exſpecta, cùm puerilem animum depoſueris, & te [3] in viros philoſophia tranſſcripſerit. Adhuc enim non pueritia in nobis, ſed, quod eſt grauius, [4] puerilitas remanet: & hoc quidem peius eſt, quòd auctoritatem habemus ſenum, vitia puerorum: nec puerorum tantùm, ſed infantium. Illi leuia, hi falſa formidant: nos vtraque. [5] Proſice modò, & intelliges, quædam

7. TAM AVDACTER.] *Hoc negant iſti à ciuili prudentiâ. vt Publius:* Ita crede amico, ne ſit inimico locus. *Vt Sophocles:*

—— ἴς τε τὸν φίλον
Τοσαῦθ' ὑπουργῶν ὠφελεῖν βουλήσομαι,
Ὡς αἰὲν οὐ μένοντα· τοῖς πολλοῖσι γὰρ
Βροτῶν ἄπιστός ἐσθ' ἑταιρίας λιμήν:
—— amico ego velim
Sic credere atque commodare, vt neutiquam
Semper futuro. nam profectò plurimis
Sodalitatis portus infidus fuit.

8. NIHIL COMMITTAS.] *Libri omnes inſitâ voce*, nihil tibi committas. *Conicio fuiſſe*, nihil tibi conſciſcas.

9. FIDELEM.] *Liuius:* Vult ſibi quiſque credi, & habita fides ipſam obligat fidem. *Plutarchus, Præceptis connubialibus:* ποιεῖ γὰρ καὶ τὸ πιστεύειν δοκεῖν πιστεύεσθαι, καὶ τὸ φιλεῖν φιλεῖσθαι: Fit enim vt ſi fidas, fides tibi redhabeatur; & amere, ſi ames.

10. OMNIBVS CREDERE.] *Heſiodéum eſt:*
Πίστεις δ' ἄρα ὁμῶς καὶ ἀπιστίαι ὤλεσαν ἄνδρας:
Ipſa fides homines, & diffidentia perdit.
nempe, cùm ſine modo. Temperandæ ſunt.

11. POMPONIVM.] *Poetam Tragicum hoc nomine ſcio, ſed & alios. At iſta non olent poetam: eſtque in meo libro opt.* Pompeium philoſophum. D

EPIST. IIII. PRÆTEXTA.] *Quæ puerorum ſcilicet, ad annum pubertatis aut circà.*

2. IN FORVM.] *Tirocinij die, quo parentes & amici ſollenniter eò deducebant, auſpicij cauſsâ, & velut ad res nunc aptum.*

3. IN VIROS.] *Diogenes Cynicus*, præcone in Olympiis proclamante, Dioxippus viros vicit: Imò iſte mancipia, inquit, ego viros. *Laërtius. Ego aliquid Manud.* 11. *Diſſ.* 1.

4. PVERILITAS.] *Tale De conſt. ſap. cap.* XII.

5. PROFICE MODÒ.] *In ſapientiæ ſtudio, & rerum dilectu. At alij*, proſpice: *nec id malè. Intende aciem, & longiùs vide.*

6. METVS

A dam ideò minùs timenda, quia multum [6] metus afferunt. Nullum [7] magnum malum; quod extremum eſt. Mors ad te venit. timenda erat, ſi tecum eſſe poſſet: neceſſe eſt, aut non perueniat, aut pertranſeat. Difficile eſt, inquis, animum perducere ad contemptum animæ. Non vides, quàm ex friuolis cauſſis contemnatur? Alius ante amicæ fores laqueo pependit; alius ſe præcipitauit à tecto, ne dominum ſtomachantem diutiùs audiret; alius, ne reduceretur è fugâ, ferrum adegit in viſcera. Non putas virtutem hoc effecturam, quod effecit nimia formido? Nulli poteſt ſecura vita contingere, qui de producendâ nimis cogitat: qui inter magna bona multos conſules numerat. Hoc quotidie meditare, vt poſſis æquo animo vitam relinquere: quàm multi ſic complectuntur & tenent, quomodo qui à torrente rapiuntur, ſpinas & aſpera. Plerique inter mortis metum, & vitæ tormenta, miſeri fluctuant: & [8] viuere nolunt, & mori neſciunt. Fac itaque tibi iucundam vitam, omnem pro illâ ſollicitudinem deponendo. Nullum bonum iuuat habentem, niſi ad cuius amiſſionem præparatus eſt animus. Nullius autem rei [9] facilior

B amiſſio eſt, quàm quæ deſiderari amiſſa non poteſt. Ergo aduerſus omnia quæ accidere poſſunt etiam potentiſſimis, adhortare te & indura. De Pompeij capite [10] pupillus & [11] ſpado tulere ſententiam: de Craſſo crudelis & inſolens Parthus. Caius Cæſar iuſſit [12] Lepidum [13] Decimo tribuno præbere ceruicem: ipſe Chæreæ præſtitit. Neminem eò fortuna prouexit, vt non tantum illi minaretur, quantum permiſerat. Noli huic tranquillitati confidere. momento mare vertitur: [14] eodē die, vbi [15] luſerunt nauigia, ſorbentur. Cogita poſſe latronem & hoſtem admouere iugulo tuo gladium, vt poteſtas maior abſit, nemo non ſeruus habet in te vitæ neciſque arbitrium. Ita dico, [16] quiſquis vitam ſuam contempſit, tuæ dominus eſt. recognoſce exemplum eorum, qui domeſticis inſidiis perierunt, aut apertâ vi, aut dolo: & intelliges, non pauciores ſeruorum irâ ceciſiſſe, quàm regum. Quid ad te itaque, quàm potens ſit quem times, cùm id propter quod times, nemo non poſſit? At ſi fortè in manus hoſtium incideris, victor te duci iubebit, [17] eò nempe quò duceris. Quid te ipſe decipis, & hoc nunc primùm, quod olim

C patiebaris, intelligis? Ita dico, ex quo natus es, duceris. Hæc & huiuſmodi verſanda in animo ſunt, ſi volumus illam vltimam horam placidi exſpectare: cuius metus omnes alias inquietas facit. Sed vt epiſtolæ finem imponam, accipe quod hodierno die mihi placuit. & hoc quoque ex alienis [18] hortulis ſumptum eſt. *Magnæ diuitiæ ſunt,* [19] *lege naturæ compoſita paupertas.* Lex autem illa naturæ, ſcis quos nobis terminos ſtatuit? Non eſurire, non ſitire, non algere. Vt famem ſitimque depellas, non eſt neceſſe ſuperbis aſſidere liminibus, nec ſupercilium graue, & contumelioſam etiam [20] humanitatem pati:

non

6. METVS AFFERVNT.] *Muretus*, auferunt: *ſed ſententiâ, dum planam facere vult, parùm argutâ aut rectâ. Teneo cum libris*, afferunt: *ſenſu. quædam non timeas, quia nimium timeas: id eſt mortem. Nam ita hanc times, vt timorem extremum: ſi autem, nónne metu iam omni vindicat?*

D 7. MAGNVM MALVM.] *Vox*, malum, *ſcriptis abeſt, ſententia tamen deeſt.*

8. VIVERE NOLVNT.] *Epicteti increpatio:* Θαυμαστοὶ ἄνθρωποι, μήτε ζῆν θέλοντες, μήτε ἀποθνήσκειν: Mirifici homines, nec viuere nec mori vultis.

9. FACILIOR AMISSIO.] *Boëtius adſpexit:* Perexile bonum eſt, quod æquo animo feratur amiſſum.

10. PVPILLVS.] *Rex Aegypti, puer & ſub tutelâ.*

11. SPADO.] *Pothinus Eunuchus, regis & rerum potens.*

12. LEPIDVM.] *Illum cognatum ſuum, & Druſillæ ſororis maritum. Coniurationis crimine damnatit, de quo Sueton. Calig. cap.* XXIV. *ego in Comm. ad* XIV. *Annal. Taciti.*

13. DECIMO.] *Scripti*, Dextro. *Parùm de nomine. ſed Tribuni igitur ipſi honeſtiores puniebant, occidebant.*

14. EODEM DIE.] *Quibuſdam*, die, *abeſt: & poſſis ad* momentum *referre.*

15. LVSERVNT.] *In tranquillitate, ſecuræ & vagæ.*

16. QVISQVIS VITAM.] *Tragicus:* Contempſit omnes ille, qui mortem prius. *Iuſtinus:* Nihil eſt difficile perſuadere, perſuaſis mori.

17. EÒ NEMPE.] *Sunt Senecæ, velut reſpondentis. Ducar, inquis. quid tum, aut quò? huc quò ab ipsâ Naturâ cottidie, id eſt ad mortem. Vt tyrannus non faciat, nónne ipſa? nonne per te illuc ibas?*

18. HORTVLIS.] *Epicuri.*

19. LEGE NATVRÆ.] *Adde De Vit. beat. cap.* XIII.

20. HVMANITATEM.] *In ipſis conuiuiis, aut ſermonibus, aut & donis, ſuperbè ſe gerunt, contemnunt aut illudunt. Quidam libri*, humilitatem. *malè.*

21. TOGAM

non eſt neceſſe maria tentare, nec ſequi caſtra. Parabile eſt quod natura deſiderat, & ex- A
poſitum: ad ſuperuacua ſudatur. Illa ſunt quę [21] togam conterunt, quę nos ſeneſcere [22] ſub
tentorio cogunt, quæ in [23] aliena littora impingunt. Ad manum eſt, quod ſatis eſt.

EPIST. V.

ARCET *ab oſtentatione Philoſophiæ, & ne cultu notabilem aut victu ſe faciat. Non ſpernere vulgi omnia, ſed modicè adhibere, & citra vitium. Sordes abdicat: ad Naturæ legem nos reuocat. Clauſula eſt, ex Hecatone, de Spei & Metus coniunctione. Liberum ab altero eſſe, qui alteram poſuit: obnoxium vtrique, qui vni.*

QVÒD pertinaciter ſtudes, & omnibus omiſſis, hoc vnum agis, vt te quotidie me-
liorem facias, & probo & gaudeo: nec tantùm hortor, vt perſeueres, ſed etiam
rogo. Illud autem te admoneo, ne eorum more qui non proficere, ſed [1] conſpici cupiunt, B
facias aliqua, quæ in [2] habitu tuo, aut [3] genere vitæ notabilia ſint. [4] Aſperum cultum,
& [5] intonſum caput, & negligentiorem barbam, & indictum [6] argento odium, & [7] cu-
bile humi poſitum, & quidquid aliud ambitionem [8] peruerſâ viâ ſequitur, deuita. Sa-
tis ipſum nomen philoſophiæ, etiam ſi modeſtè tractetur, inuidioſum eſt. Quid ſi nos
hominum conſuetudini cœperimus excerpere? Intus omnia diſſimilia ſint: [9] frons no-
ſtra populo conueniat. Non [10] ſplendeat toga: ne [11] ſordeat quidem. non habeamus ar-
gentum, in quod ſolidi [12] auri cælatura deſcenderit: ſed non putemus frugalitatis indi-
cium auro argentóque caruiſſe. Id agamus, vt meliorem vitam ſequamur quàm vulgus,
non vt contrariam; alioqui quos emendari volumus, fugamus, & à nobis auertimus.
Illud quoque efficimus, vt nihil imitari velint noſtri, dum timent ne imitanda ſint om-
nia. Hoc primum philoſophia promittit, [13] ſenſum communem, humanitatem & con-
gregationem: [14] à quâ profeſſione [15] diſſimilitudo ſeparabit. Videamus ne iſta, per quæ
admirationem parare volumus, ridicula & odioſa ſint. Nempe propoſitum noſtrum C
eſt, [16] ſecundùm naturam viuere. Hoc contra naturam eſt, torquere corpus ſuum, &
faciles odiſſe munditias, & ſquallorem appetere, & cibis non tantùm vilibus vti, ſed tæ-
tris & horridis. Quemadmodum [17] delicatas res deſiderare, luxuriæ eſt: ita vſitatas &
non magno parabiles fugere, dementiæ eſt. Frugalitatem exigit philoſophia, non pœ-
nam:

21. TOGAM CONTERVNT.] *In officiis ciuilibus, ſalutatione, deductione: vbi clientuli iſti ſemper togati. Vidi, qui* contexunt *legerent, caculos.*

22. SVB TENTORIO.] *In militiâ, vt rem faciamus.*

23. ALIENA LITTORA.] *Longinquas & trans mare terras, eodem fine. Ad mercatores ſpectat.*

EPIST. V. 1. CONSPICI CVPIVNT.] *Contra hoc genus multa Epictetus in Diſſert. lib.* IV. *cap.* VIII. *multa, inquam, iſtis gemella.*

2. HABITV.] *Veſte, aut corporis cultu.*

3. GENERE VITÆ.] *Miniſterio, ſupellectile, menſâ.*

4. ASPERVM CVLTVM.] *Veſtem hirtam aut ſordentem.*

5. INTONSVM.] *Philoſophorum tunc habitu: idémque in barbâ. quam aut neglegenter, aut nec tondebant.*

6. ARGENTO ODIVM.] *Quod iidem renuebant, fictilibus contenti.*

7. CVBILE HVMI.] *Siue ipſe lectus in terrâ, ſiue minùs exſtructus. Nam diuitum thori alti; aliorum humiles & depreſſi.*

8. PERVERSA VIA.] *Quâ ad gloriam eunt, non eundo.*

9. FRONS NOSTRA.] *Obuia & exterior omnis iſta facies.*

10. SPLENDEAT.] *Nitida, recèns lota, & pexa: vt in elegantibus.*

11. SORDEAT.] *Alba, quod ſatis ſit. Vide De Tranquill. cap.* I.

12. AVRI CÆLATVRA.] *Emblema, ſiue Latinis* Inſerta. D

13. SENSVM COMMVNEM.] *Non in decretis animi, ſed in externo rerum vſu.*

14. A QVA PROFESSIONE.] *Id eſt, ab eo quod philoſophia promittit: iam dictum. Aly,* profeſſionis. *quod ſit, A ſocietate & congregatione ſeparat, diſſimilis profeſſio.*

15. DISSIMILITVDO.] *Si abimus à* ſenſu communi, congregatione, *& talibus.*

16. SECVNDVM NATVRAM.] *Commune philoſophorum axioma. De Vit. beat. cap.* III. *&* VIII. *item Epiſt.* XLI. *in fine.*

17. DELICATAS RES.] *Meus liber:* Quemadmodum petere delicatos cibos, luxurioſi eſt, ita vſitatos & non magno paratos fugere.

18. SVSPI-

A nam: poteſt autem eſſe non incompta frugalitas. Hic mihi modus placet. Temperetur vita inter bonos mores & publicos: [18] ſuſpiciant omnes vitam noſtram, ſed & [19] agnoſcant. Quid ergo? Eadem faciemus, quæ ceteri? nihil inter nos & illos intererit? plurimum. Diſſimiles eſſe nos vulgo, ſciat, qui inſpexerit propiùs. qui domum intrauerit, nos potiùs miretur, quàm ſupellectilem noſtram. Magnus ille eſt, qui fictilibus ſic vtitur, quemadmodum argento: nec ille minor eſt, qui [20] ſic argento vtitur, quemadmodum fictilibus. Infirmi animi eſt, pati non poſſe diuitias. Sed vt huius quoque diei lucellum tecum communicem, apud [21] Hecatonem noſtrum inueni, cupiditatum finem, etiam ad timoris remedia proficere. [22] *Deſines*, inquit, *timere, ſi ſperare deſieris.* Dices, quomodo iſta tam diuerſa pariter ſunt? Ita eſt, mi Lucili: cùm videantur diſſidere coniuncta ſunt. Quemadmodum eadem catena [23] & cuſtodiam & militem [24] copulat: ſic iſta quæ tam diſſimilia ſunt, pariter incedunt. Spem metus ſequitur. Nec miror iſta ſic ire. vtrumque pendentis animi eſt, vtrumque futuri exſpectatione ſoliciti. Maxima au-
B tem vtriuſque cauſſa eſt, quòd non ad præſentia aptamur, ſed cogitationes in longinqua præmittimus. Itaque prouidentia, maximum bonum conditionis humanæ, in malum verſa eſt. Feræ pericula quæ vident, fugiunt; cùm effugêre, ſecuræ ſunt: nos & venturo torquemur, & præterito. Multa bona noſtra nobis nocent. timoris enim tormentum memoria reducit, prouidentia anticipat. Nemo tantùm præſentibus miſer eſt.

EPIST. VI.

PROFICERE *ſe in Philoſophiâ; & argumentum eſſe, quòd vitia ſua agnoſcat. Velle ſe cum eo, vt vero amico, omnia communicare, quæ ſint vtilia: idque proprium ſapientis. Conſuetudinem bonorum valdè efficacem, & ſupra ipſa præcepta videri: quod exemplo Philoſophorum aliquot docet.*

C INTELLIGO, Lucili, non emendari me tantùm, ſed [1] transfigurari: nec hoc promitto iam aut ſpero, nihil in me ſupereſſe, quod mutandum ſit. Quidni multa habeam quæ debeant [2] corrigi, quæ [3] extenuari, quæ [4] attolli? Et hoc ipſum argumentum eſt in melius tranſlati animi, quòd vitia ſua, quæ adhuc ignorabat, videt. [5] Quibuſdam ægris gratulatio fit, cùm ſeipſi ægros eſſe ſenſerunt. Cuperem itaque tecum communicare tam ſubitam mei mutationem: tunc amicitiæ noſtræ certiorem fiduciam habere cœpiſſem, [6] illius veræ, quam non ſpes, non timor, [7] non vtilitatis ſuæ cura diuellit: illius, cum quâ homines moriuntur, & pro quâ moriuntur. Multos tibi dabo, qui [8] non amico,

18. SVSPICIANT.] *Taciti venerentur, vt bonam.*

19. AGNOSCANT.] *Vt non aliam prorſus, nec ſupra hominem.*

20 SIC ARGENTO.] *Ariſtippi ea mens. qui in-*
D *crepanti quòd perdicem quinquaginta drachmis emiſſet: &* Tu, *inquit*, iſtam obolo non emeres? *Annuente*, Mihi autem, *ait*, quinquaginta drachmę ſunt obolus.

21. HECATONEM NOSTRVM.] *Stoicum, Panætij diſcipulum, domo Rhodium.*

22. DESINES TIMERE.] *Nam ſuſpenſus hic alter ab altero affectus: Ariſtoteles* II. *Rhet. ad Theod. cap.* V. *In Tragico alibi*: Qui nil poteſt ſperare, deſperet nihil.

23. ET CVSTODIAM.] *Ipſum qui cuſtoditur, reum & in noxâ. Epiſt.* LXX. *&* LXXVIII.

24. COPVLAT.] *Manilius, tales cuſtodes facit qui ſub Andromedâ nati, lib.* V.
Vinctorum dominus, ſociuſq; in parte catenę,
Interdum pœnis innoxia corpora ſeruat.
Eſt hæc Militaris cuſtodia, & honeſtior: de quâ not ad Tacit. III. *Annal. plenè.*

EPIST. VI. 1. TRANSFIGVRARI.] *In alium habitum hominemq; ire. Epiſt.* XCIV. Qui facienda & vitanda percepit, nondum ſapiens eſt, niſi in ea, quæ didicit, animus eius transfiguratus eſt. *Itaque mutatio hæc ſiue μετασχηματισμὸς, animorum eſt hominumq; interni.*

2. CORRIGI.] *Praua & curua. alij* colligi *è libris quibuſdam eligunt: nempe ſparſa, inquiunt, & diſſoluta.*

3. EXTENVARI.] *Vbi tumidi affectus.*

4. ATTOLLI.] *Vbi viles & depreſſi.*

5. QVIBVSDAM ÆGRIS.] *Vt in letharga: vt in melancholiâ, vbi inſani maximè ſibi ſani.*

6. ILLIVS VERÆ.] *Noſtra & Stoica.*

7. NON VTILITATIS.] *Quæ eſt Epicuri amicitia.*

8. NON AMICO.] *Vulgari, de quo Epiſt.* III.

9. AMI-

amico, ſed [9] amicitiâ caruerunt. Hoc non poteſt accidere, cùm animos in ſocietatem A honeſta cupiendi par voluntas trahit. Quid ni non poſſit? Sciunt enim ipſos omnia habere communia, & quidem magis aduerſa. Concipere animo non potes, quantum momenti afferre mihi ſingulos dies videam. Mitte, inquis, & nobis iſta, quæ tam efficacia expertus es. Ego verò cupio iſta omnia in te transfundere, & in hoc gaudeo aliquid diſcere, [10] vt doceam: nec me vlla res delectabit, licet eximia ſit & ſalutaris, quam mihi vni ſciturus ſim. Si cum hac exceptione detur ſapientia, vt illam incluſam teneam, nec enunciem, reiiciam. Nullius boni, ſine ſocio, iucunda poſſeſſio eſt. Mittam itaque ipſos tibi libros: & ne multum operæ impendas, dum paſſim profutura ſectatis, imponam [11] notas, vt ad ea ipſa protinus quæ probo & miror, accedas. Plus tamen tibi & viua vox & conuictus, quàm oratio, proderit. in rem præſentem venias oportet. Primùm quia homines ampliùs oculis quàm auribus credunt: deinde quia longum iter eſt per præcepta, breue & efficax per exempla. Zenonem Cleanthes non expreſſiſſet, ſi eum tantummodò audiſſet. vitæ eius interfuit, ſecreta perſpexit, obſeruauit illum, [12] an ex formulâ B ſuâ viueret. Plato & [13] Ariſtoteles, & omnis [14] in diuerſum itura ſapientium turba, plus [15] ex moribus, quàm ex verbis Socratis traxit. [16] Metrodorum, & [17] Hermachum, & [18] Polyænum, magnos viros non ſchola Epicuri, ſed contubernium fecit. Nec in hoc te accerſo tantùm, vt proficias, ſed vt proſis. plurimum enim alter alteri conferemus. Interim quia diurnam tibi mercedulam debeo, quid me hodie apud Hecatonem delectauerit, dicam. *Quæris*, inquit, *quid profecerim? Amicus eſſe mihi* [19] *cœpi*. Multum profecit. numquam erit ſolus. [20] Qui ſibi amicus eſt, ſcito hunc amicum omnibus eſſe.

9. AMICITIA.] *Fructu ipſo qui ex amico capitur, dum caſtigat, monet, communicat.*

10. VT DOCEAM.] *Stoicus ſenſus. Ita Cato apud Ciceronem*, III. *De Fin.* Impellimur naturâ vt prodeſſe velimus, inprimiſque docendo, rationibuſque prudentiæ tradendis. Itaque non facile eſt inuenire, qui quod ſciat ipſe, non tradat alteri.

11. NOTAS.] *Cuiuſmodi in margine ſolent olim & nunc poni, Laudis vel Culpæ.*

12. AN EX FORMVLA.] *Meus & meliores*, vt ex formulâ: *quod eſſet, ideò obſeruauit, vt viuere poſſet ad eius normam. Nam* ſuum *ſic vſurpari, non nouum. Malim tamen*, vtrùm ex.

13. ARISTOTELES.] *Error aut calor ſcriptionis eſt. ille adeò non conuixit Socrati, nec vidit quidem. Nam obiit Socrates primo anno Olympiadis* XCV. *vt plerique, ſiue vt Diodorus*, XCVII. *Atqui Ariſtoteles natus eſt anno primo* Olympiadis XCIX. *id eſt, ſeptem poſt eum annis: quod præter Laërtium, Dionyſius, Agellius, & Euſebius tradiderunt: quomodo ergo in conuictu ei fuerit? Scio Ammonium in vitâ Ariſtotelis tradere de* tribus annis, *quos cum Socrate egerit, & quòd* vigeſimo deinde ad Platonem venerit: *ſed ſupino errore, & calculus annorum ipſe Ammonij refellit.*

14. IN DIVERSVM.] *Nam plures ſectæ, velut aquarum diuortia, ab illo capite factæ.*

15. EX MORIBVS.] *De eâ re ita Xenophon, lib.* IV. *de Socr.* Οὕτω δὲ ὁ σωκράτης ἦν ἐν παντὶ πράγματι, καὶ πάντα τρόπον, ὠφέλιμος, ὥστε τῷ σκοπουμένῳ τοῦτο, καὶ εἰ μετρίως αἰσθανομένῳ, φανερὸν εἶναι, διότι οὐδὲν ὠφελιμώτερον ἦν τῷ σωκράτει συνεῖναι, καὶ μετ' ἐκείνου διατρίβειν ὁπουοῦν καὶ ἐν ὁτῳοῦν C πράγματι: Ita autem Socrates erat in omni re & omnimodis, vtilis, vt attendenti & vel modicè intelligenti liquêret, nihil vtilius fieri poſſe, quàm illi adeſſe, cum eo verſari, vbicumque, & in re quacumque. *ac plura addit.*

16. METRODORVM.] *Duo fuerunt hoc nomine Epicuri diſcipuli. prior* Metrodorus Stratonicenſis, *qui tamen ab illo ad Carneadem defecit: alter*, Athenienſis, *qui perſeuerauit, & libris etiam pluribus diſciplinam propagauit. Hunc intellegit.*

17. HERMACHVM.] *Hic eſt* Hermachus, Agemarchi filius, Mitylenæus, *qui in ſcholâ & diatribâ Epicuro ſucceſſit. Diogenes.*

18. POLYÆNVM.] *Athenodori filium, Lampſacenum: item inter diſcipulos. etſi ante Epicurum obiit, vt ex eius Teſtamento colligas.* D

19. COEPI.] *Ea vox abeſt ſcriptis pleriſque.*

20. QVI SIBI AMICVS EST.] *Et hæc verba item deſunt: ſed deſunt. Ex Stoico dogmate manat, qui ſe amat, id eſt bonum ſapientemq; facit, hunc & alios ſic amare,*

Nec ſibi, ſed toti genitum ſe credere mundo.

A

EPIST. VII.

PROFICIENTI turbam vitandam, & vitia ab eâ trahi: vitanda item ſpectacula, & maximè cruenta. Neque publicè recitandum, aut diſſerendum, apud diſsimiles. Pluris ſit, inquit, vnus alterque auditor bonus, aut etiam nullus.

QVID tibi vitandum præcipuè exiſtimes, quæris? turbam. Nondum enim illi
te tuto committeris. Ego certè confiteor imbecillitatem meam. Numquam mo-
res quos extuli, refero. Aliquid ex eo quod compoſui, turbatur: aliquid ex his quæ fu-
gaui, redit. Quod ægris euenit, quos longa imbecillitas vſque eò affecit, vt numquam
ſine offenſâ proferantur, hoc accidit nobis, quorum animi ex longo morbo reficiuntur.
Inimica eſt multorum conuerſatio. Nemo non aliquod nobis vitium [1] aut commen-
B dat, aut [2] imprimit, aur neſcientibus [3] allinit. Vtique quò maior eſt populus cui com-
miſcemur, hoc periculi plus eſt. Nihil verò eſt tam damnoſum bonis moribus, quàm
in aliquo ſpectaculo deſidere. Tunc enim per voluptatem faciliùs vitia ſurrepunt. Quid
me exiſtimas dicere? auarior redeo, ambitioſior, luxurioſior? imò verò crudelior & in-
humanior, quia inter hominès fui. Caſu in [4] meridianum ſpectaculum incidi, luſus
exſpectans, & ſales, & aliquid laxamenti, quo hominum oculi ab humano [5] cruore ac-
quieſcant. Contrà eſt, quidquid antè pugnatum eſt, miſericordia fuit. Nunc omiſſis nu-
gis, mera homicidia ſunt: [6] nihil habent quo tegantur: ad ictum toris corporibus ex-
poſiti, numquam fruſtra [7] manum mittunt. Hoc plerique [8] ordinariis paribus & [9] po-
ſtulaticiis præferunt. Quid ni præferant? non galeâ, non ſcuto repellitur ferrum. Quò
munimenta? quò gladij artes? Omnia iſta mortis moræ ſunt. Mane leonibus & vrſis
homines, meridie ſpectatoribus ſuis obiiciuntur. Interfectores [10] interfecturis iubentur
obiici, & victorem in aliam detinent cædem. exitus pugnantium mors eſt: [11] ferro &
C igne res geritur. Hæc fiunt, dum [12] vacat arena. Sed latrocinium fecit aliquis: [13] quid
ergo meruit? vt [14] ſuſpendatur. Occidit hominem. qui occidit, ille meruit vt hoc pa-
teretur: tu quid meruiſti miſer, vt hoc ſpectes? Occide, [15] vre, verbera. [16] Quare tam
timidè incurrit in ferrum? quare parùm audacter occidit? quare parùm libenter mori-
tur? [17] Plagis aguntur in vulnera, & mutuos ictus nudis & obuiis pectoribus excipiunr.
Inter-

EPIST. VII. 1. AVT COMMENDAT.] *Exemplo.*

2. IMPRIMIT.] *Sermone.*

3. ALLINIT.] *Conuerſatione.*

4. MERIDIANVM.] *In arenâ duplex ſpectaculum, Matutinum & Meridianum. Ibi cum beſtiis; nunc, qui reliqui, inter ſe depugnabant. Me vide II. Saturnal.*

5. CRVORE.] *Qui manè affatim effuſus.*

D 6. NIHIL HABENT.] *Epiſt.* XCV. Homo ſacra res, homo, iam per luſum & iocum occiditur: & quem erudiri ad accipienda inferendaque vulnera nefas erat, is iam nudus inermiſque producitur ſatiſque ſpectaculi in homine mors eſt.

7. MANVM MITTVNT.] *Ad ictum. De manibus gladiatoriis, nos quoque in Saturn.*

8. ORDINARIIS.] *Qui legitimo tempore, loco, & apparatu inducuntur. qui propriè & primò gladiatores ſunt. At iſti, velut vicarij quidam & ſubitò ſuffecti, minus artis aut pompæ habebant.*

9. POSTVLATICIIS.] *Plus etiam quàm Ordinariis. nam iſti ſepoſiti quidam, & velut Principales erant: quos populo poſcenti, per gratiam indulgebant.*

10. INTERFECTVRIS.] *Scripti,* interfectis: *ſed ſententia ita poſcit. A libris Muretus abiuit qui,* inter ſe, *fecit.*

11. FERRO ET IGNE.] *Ferro, quo occidunt: igne, quo in cædem agunt. ſtatim:* Occide, vre.

12. VACAT ARENA.] *A legitimo & ordinario ſpectaculo, matutino. Statim:* Intermiſſum eſt ſpectaculum.

13. QVID ERGO MERVIT?] *Malim,* Quid ergo? meruit, vt.

14. SVSPENDATVR.] *In cruce. nam hoc latronibus deſtinatum ſupplicium. Tamen pro mente hîc magis fortaſſe,* meruit, vt ſic perdatur?

15. VRE, VERBERA.] *Vre facibus, aut candenti ferro; verbera, flagris. Adi epiſt.* XXXVII. *& nos in Saturn.*

16. QVARE TAM TIMIDE.] *Voces & affectus populi. qui ſic in Cicerone:* In gladiatoriis pugnis timidos, & ſupplices, & vt viuere liceat obſecrantes, odiſſe ſolemus. *In noſtro De Irâ* I. Quid gladiatoribus quare populus iraſcitur, & tam iniquè, vt iniuriam putet, quòd non libenter pereunt? Contemni ſe iudicat, & vultu, geſtu, ardore, de ſpectatore in aduerſarium vertitur.

17. PLAGIS.] *Verberibus, vt ſuprà.*

18. MALA

Intermiſſum eſt ſpectaculum? interim iugulantur homines, ne nihil agatur. Age ne hoc A
quidem intelligitis, [18] mala exempla in eos redundare qui faciunt? Agite diis immortalibus gratias, quòd [19] eum docetis eſſe crudelem, qui non poteſt diſcere. Subducendus populo eſt tener animus, & parùm tenax recti: facilè tranſitur ad plures. Socrati, Catoni, & Lælio excutere mentem ſuam diſſimilis multitudo potuiſſet: adeò nemo noſtrûm, qui [20] cùm maximè concinnamus ingenium, ferre impetum vitiorum tam magno comitatu venientium poteſt. Vnum exemplum aut luxuriæ, aut auaritiæ, multum mali facit: conuictor delicatus paullatim eneruat & emollit: vicinus diues cupiditatem irritat: malignus comes quamuis candido & ſimplici, [21] rubiginem ſuam affricuit: quid tu accidere [22] his credis, in quos publicè factus eſt impetus? Neceſſe eſt aut imiteris, [23] aut oderis. Vtrumque autem deuitandum eſt: ne vel ſimilis malis fias, quia multi ſunt: néve inimicus multis, quia diſſimiles ſunt. Recede in teipſum quantum potes. cum his verſare, qui te meliorem facturi ſunt: illos admitte, quos tu potes facere meliores. Mutuò iſta fiunt, & homines dum docent, diſcunt. Non eſt ergo quòd te gloria B
publicandi ingenij producat in medium, vt [24] recitare iſtis velis, aut diſputare: quod facere te vellem, ſi haberes iſti populo [25] idoneam mentem. Nemo eſt, qui intelligere te poſſit. Aliquis fortaſſe vnus aut alter incidet: & hic ipſe formandus tibi erit, inſtituenduſque ad intellectum tui. Cui ergo, inquis, iſta didici? non eſt quod timeas, ne operam perdideris, ſi tibi didiciſti. Sed ne mihi ſoli hodie didicerim, communicabo tecum quæ occurrerunt mihi egregiè dicta circa eumdem ferè ſenſum tria: ex quibus vnum hæc epiſtola in debitum ſoluet, duo [26] in anteceſſum accipe. Democritus ait: *Vnus mihi pro populo eſt, & populus pro vno.* Bene & ille quiſquis fuit (ambigitur enim de auctore) cùm quæreretur ab illo, quò tanta diligentia artis ſpectaret ad pauciſſimos peruenturæ? *Satis ſunt*, inquit, *mihi pauci, ſatis eſt vnus, ſatis eſt nullus.* Egregiè hoc tertium. Epicurus cùm vni ex conſortibus ſtudiorum ſuorum ſcriberet: *Hæc*, inquit, *ego non multis, ſed tibi: ſatis enim magnum alter alteri theatrum ſumus.* Iſta, mi Lucili, condenda in animum ſunt, vt contemnas voluptatem, ex plurium aſſenſione venientem. Multi te laudant. Ecquid ha- C
bes cur placeas tibi, ſi is es quem multi intelligunt? introrſus bona tua ſpectent.

18. MALA EXEMPLA.] *Qui tam libenter occiditis, non timetis à potentiore occidi?*

19. EVM DOCETIS.] *Manifeſtò hoc ad Neronem. & in eius clementia laudem, blandè nec tamen falsò (ſub initia quidem imperij) hîc inſertum.*

20. CVM MAXIME CONCINNAMVS.] *In viâ & profectu ſumus ad bonam mentem, nondum habemus: fingimus & formamus. His talibus quàm vitanda turba, docet & Epicteti Diſſertatio, lib.* II. *cap.* XVI.

21. RVBIGINEM SVAM.] *Quam* Æruginem *Horatius dixit. Epictetus:* Ἀμήχανον τὸν συναζιβόμενον τῷ ἠσβολημένῳ, μὴ καὶ αὐτὸν ἀπολαῦσαι τῆς ἀσβολῆς: Fieri non poteſt, quin qui verſetur & adhæreat fuligine tincto, & ipſe fuliginem ab eo participet.

22. HIS CREDIS.] *Nihil autem, etſi libri plerique*, his moribus credis: *non malâ item ſententiâ. Quantum periculi ab iis moribus vitiiſq́; eſt, in quæ publicè conſenſum? Sed melior aptiorq́; è vulgatâ. ſi vnus altérve conuictor corrumpit, aut deicit: quomodo ij ſtabunt, qui à toto populo petuntur? quod iis euenit, qui turbæ ſe committunt.*

23. AVT ODERIS.] *Quidam liber*, odiatis. *quod verbi non ſperno: ſed hîc locum non habere ſequentia docent.*

24. RECITARE.] *Tua ſcripta in publico, vt olim ſolet.*

25. IDONEAM MENTEM.] *Aliqui*, mercem.

26. IN ANTECESSVM.] *Vox à foro & argentariis. ſignificat in ante ſolui, & priuſquam dies ceſſit. Gloſſa:* Anteceſſum: προχρείαν. *vult eſſe, dare vel accipere* εἰς προχρείαν: *quod Latinis*, Prærogare, *vel* Præcipere. *Quinctilianus Declamat.* D
Quod apud mercatores ſolet, in anteceſſum dedi. *Florus* III. Marius & Carbo, deſperatâ victoriâ, & ne inulti perirent, in anteceſſum ſanguine Senatus ſibi parentabant. *Eas enim duas voces, è fido codice, nos Floro redonamus. Vtitur & noſter, epiſt.* CXVIII. *initio, De Beneſic.* IIII. *cap.* XXXII.

EPIST.

A

EPIST. VIII.

PENDET *à priore epiſtolâ, & eſt velut obiectio. Quid? vitare me vis turbam, & populum? atqui Stoici tui docent rebus accedere, in rebus mori. Reſpondet, non otium ſe ſuadere, ſed ſeceſſum. à ſuo exemplo: qui relictis aliis, Sapientiæ vacat, & præcepta eius ſcriptis propagat. Hoc operum maximum, & pulcherrimum eſſe. Denique inſerta ab Epicuro, Libertatem veram à Philoſophiâ dari.*

TV me, inquis, vitare turbam iubes, ſecedere, & conſcientiâ eſſe contentum: vbi
illa præcepta veſtra, quæ imperant [1] in actu mori? Quid? ego tibi videor [2] in-
terim ſedere? in hoc me recondidi, & fores clauſi, vt prodeſſe pluribus poſſim. Nullus
mihi per otium dies exit: partem noctium ſtudiis vindico: non vaco ſomno, ſed ſuc-
B cumbo, & oculos vigiliâ fatigatos, cadenteſque, in opere detineo. Séceſſi non tantùm ab
hominibus, ſed etiam à rebus, & primùm à meis. Poſterorum negotium ago: illis ali-
qua quæ poſſint prodeſſe, conſcribo: ſalutares admonitiones, velut medicamentorum
vtilium compoſitiones, litteris mando, eſſe illas efficaces in meis vlceribus expertus: quę
etiam ſi perſanata non ſunt, ſerpere deſierunt. Rectum iter, quod ſerò cognoui, & laſ-
ſus errando, aliis monſtro. Clamo, Vitate quæcumque vulgo placent, quæ caſus attri-
buit: ad omne fortuitum bonum, [3] ſuſpicioſi pauidique ſubſiſtite. Et fera, & piſcis, ſpe
aliquâ oblectante decipitur. Munera iſta fortunæ putatis? [4] inſidiæ ſunt. Quiſquis no-
ſtrûm tutam agere vitam volet, quantum plurimum poteſt, iſta [5] viſcata beneficia de-
uitet: in quibus hoc quoque miſerrimi fallimur, habere nos putamus, [6] habemur. In
præcipitia curſus iſte deducit: huius eminentis vitæ exitus, cadere eſt. Deinde ne reſiſte-
re quidem licet, cùm cœpit tranſuerſos agere felicitas. [7] Aut ſaltem rectis, aut ſemel
frueris *. Qui hoc faciunt, non euertit fortuna, [8] ſed cernulat & allidit. Hanc ergo ſa-
C nam & ſalubrem formam vitæ tenere memento, vt corpori tantum indulgeas, quan-
tum bonæ valetudini ſatis eſt. Duriùs tractandum eſt, ne animo malè pareat: cibus fa-
mem ſedet, potio ſitim exſtinguat, veſtis arceat frigus, domus munimentum ſit aduer-
ſus infeſta corpori. Hanc vtrùm ceſpes erexerit, an [9] varius lapis gentis alienæ, nihil in-
tereſt:

EPIST. VIII. 1. IN ACTV MORI.] *Noſter, in Fragmento quod Vitæ beatæ adhæſit:* Quid agis Seneca? deſeris partes. certè Stoici veſtri dicunt, Vſque ad vltimum vitæ finem in actu erimus.

2. INTERIM SEDERE.] *Deſidere, & otioſus eſſe. Suum exemplum obiicienti reponit. Vis videre etiam in ſeceſſu actionem, & in otio negotium eſſe? en me & ſtudia mea. Libri tamen plerique:* Quod ego tibi videor interim ſuadere, in hoc.

3. SVSPICIOSI.] *Nequid, ſpecie boni, mali lateat.*

D 4. INSIDIÆ SVNT.] *Martialis lib. IV. in captatorem:* Qui potes inſidias, dona vocare, tuas.

5. VISCATA BENEFICIA.] *Quæ qui tangit, obhæret. Plinius lib. IX. epiſt. XXX.* Qui iis potiſſimùm donant, qui donare maximè poſſunt. quos ego viſcatis hamatiſque muneribus non ſua promere puto, ſed aliena corripere.

6. HABEMVR.] *Noſter epiſt. CXIX.* Sic diuitias habent, quomodo habere dicimur febrem, cùm illa nos habeat. *De Vit. beat. cap. XXII.* Ad poſtremũ, diuitiæ meæ ſunt, tu diuitiarum es. *Valerius:* Proculdubio hic non poſſedit diuitias, ſed à diuitiis poſſeſſus eſt. *Bionis vetus dictum, in auarum:* Οὐχ οὗτος, ἔφη, τὴν οὐσίαν κέκτηται, ἀλλ' ἡ οὐσία τούτου: Non iſte bona poſſidet, ſed bona ipſum. *Bona igitur ſententia: ſed libri tamen noſtri*, fallimur: habere nos putamus, hæremus. *& ad viſcum atque aues referri poſſit, quæ dum prædam tenere ſe putant, tenentur.*

7. AVT RECTIS.] *Muretus vulgauit*, Aut rectus ſta, aut ſemel fuge. qui hoc faciunt, non euertit. *Sed nos ſcripturam veterem, noſtriq; optimi libri præferre maluimus, in loco hercules corrupto, quid ſi defecto? Quidam ſcripti, pro* fruêris, *habent* fruere; *alij*, fuere. *Ego non attollo hunc locum, imò depono.*

8. SED CERNVLAT.] *Ergo minus hoc eſt quàm* Euertere, *quod prætuit: an maius? Sanè qui cernuum ſe abiicit, præcipitat &, quod hîc addit*, allidit. Cernulat *autem in Gloſſario explicatur* κυβιστᾷ: *in caput ſe iacit pronum: &* Cernuus, ἀναβατεύτης, *quia ita ſolent per luſum id genus. Solinus, de Tigride:* Notantur frequentiſſimè, in liuore, irritâ rabie, cernuari: *cùm aſſequi raptores fœtus ſui non poſſunt. Apuleius* I. Corpus exanimatum in flumen pænè cernuat. *Varro apud Nonium:* Pelles bubulas oleo perfuſas percurrebant, ibique cernuabant. *Prudentius:*

Cernuat ora ſenex barbatus, & oſcula figit.

Seruius in hoc Virgilij lib. X. incumbit cernuus armo: In eam partem, quâ cernimus, prolapſum *interpretatur.*

9. VARIVS LAPIS.] *Marmor varij coloris.*

I 10. AVRO.]

tereſt: ſcito hominem tam benè culmo, quàm [10] auro tegi. Contemne omnia, quæ ſu- A
peruacuus labor velut ornamentum ac decus ponit. Cogita in te, præter animum, nihil
eſſe mirabile: cui magno nihil magnum eſt. Si hoc mecum, ſi hoc cum poſteris loquor,
non videor tibi plus prodeſſe, quàm cùm ad vadimonium aduocatus deſcenderem, aut
tabulis teſtamenti annulum imprimerem, aut in ſenatu [11] candidato vocem & manum
commodarem? Mihi crede: qui nihil agere videntur, maiora agunt, humana diuina-
que ſimul tractant. Sed iam finis faciendus eſt, & aliquid, vt inſtitui, pro hac epiſtolâ
dependendum. id de meo non fiet. adhuc Epicurum [12] replicamus, cuius hanc vocem
hodierno die legi. *Philoſophiæ ſeruias oportet, vt tibi contingat* [13] *vera libertas.* Non dif-
fertur [14] in diem, qui ſe illi ſubiecit & tradidit. [15] ſtatim circumagitur. hoc enim ipſum
philoſophiæ ſeruire, libertas eſt. Poteſt fieri, vt me interroges, quare ab Epicuro tam
multa benè dicta referam potiùs quàm noſtrorum. quid eſt tamen, quare tu iſtas Epi-
curi voces putes eſſe, non publicas? Quàm multa poëtæ dicunt, quæ à philoſophis aut
dicta ſunt aut dicenda? Non attingam tragicos, aut togatas noſtras: habent enim hæ B
quoque aliquid ſeueritatis, & ſunt inter comœdias & tragœdias mediæ: quantum di-
ſertiſſimorum verſuum inter mimos iacet? quàm multa Publij, non [16] excalceatis, ſed
[17] cothurnatis dicenda ſunt? Vnum eius verſum, qui ad philoſophiam pertinet, & ad
hanc partem quæ modò fuit in manibus, referam, quo negat fortuita in noſtris habẽda.

Alienum eſt omne, quidquid optando venit.

Hunc verſum à te dici non paullò meliùs, & adſtrictiùs, memini:

Non eſt tuum, fortuna quod fecit tuum.

Illud etiamnum meliùs dictum à te non prætetibo:

Dari bonum quod potuit, auferri poteſt.

Hoc non imputo in ſolutum. de tuo tibi.

10. AVRO.] *In laquearibus.*

11. CANDIDATO.] *Hoc eſt, quod in eodem argumento noſter, De Tranquill. cap.* III. *dixit*, Extrahere candidatos. *Verba:* Nec enim is ſolus reip. prodeſt, qui candidatos extrahit, & tuetur reos. *adde cetera. Quia enim quaſi latentes*, voce & manu, *vt hîc ſcribitur, producit & oſtendit:* Extrahere *ibi ſcripſit. Plinius Panegyrico:* Quippe cùm orationi oculos, vocem, manum commodares: *in eâdem re candidatorum. Nam vt idem Plinius fatetur (lib.* III. *epiſt.* XX.*) cùm iam comitia per Principem in Senatu haberentur*, exceſſerant manifeſtis illis apertiſque ſuffragiis licentiam concionum. Non tempus loquendi, non tacendi modeſtia, non deniq; ſedendi dignitas cuſtodiebatur. Procurrebant omnes cum ſuis candidatis: *& plura, quæ addit.*

12. REPLICAMVS.] *Vt ſolet in vertendo & voluendo libros. Ita meus & meliores: alij* complicamus; *vulgò*, compilamus.

13. VERA LIBERTAS.] *Quæ ea ſit, vide epiſt.* LXXV. *in extremâ.*

14. IN DIEM.] *Vt vulgò ſolet in ſeruis: qui non ſunt liberi, niſi poſt annorum ſeruitutem.* C

15. STATIM CIRCVMAGITVR.] *Ad Romanum ritum. quo manumiſſi, manu capiti impoſitâ, in orbem vertebantur. Perſius:*

Verterit hunc dominus, momento temporis exit
Marcus Dama.

Horatius:

—— quibus vna Quiritem
Vertigo facit.

Ritus, qui ſignificabat liberos iam eſſe, huc illuc ire poſſe, quò vellent.

16. EXCALCEATIS.] *Quod in mimis & comicis, qui ſocco non cothurno vtebantur.*

17. COTHVRNATIS.] *Tragicis, quorum altiores hi calcei, vt magis ſublimes & auguſta eſſent regum aut principum illa perſona. Noſter epiſt.* D LXXVI. Vt cothurnati, ſimul exierunt, excalceantur & redeunt ad ſtaturam ſuam.

A

EPIST. IX.

ITEM *pars aut explicatio priorum. Sapientem non quærere homines, ſeipſo contentum. Quid ergo? non etiam amicum? Imò, ſed poteſt & ſine eo eſſe: poteſt amittere, & amiſſum reparare. In eoipſo fructus & voluptas eſt, dum parat. An ergo ſuâ cauſſâ, vt Epicurei cenſent? Non, ſed potiùs alterius cui proſit, pro quo periclitetur, pro quo moriatur. Merces virtutis, ipſa eſt. Fuſiùs deinde & ſubtiliùs, Quatenus ſe contentus, quatenus non ſit: & in verbis diſtinctiuncula Stoica.*

AN meritò reprehendat in quadam epiſtolâ Epicurus eos, qui dicunt ſapientem ſeipſo eſſe contentum, & propter hoc amico non indigere, deſideras ſcire. Hoc obiicitur [1] Stilponi ab Epicuro, & his quibus ſummum bonum viſum eſt [2] animus impatiens. In ambiguitatem incidendum eſt, ſi exprimere ἀπάθειαν vno verbo ſcitè voluerimus, & Impatientiam dicere. Poterit enim contrarium ei, quod ſignificare volumus, intelligi. Nos enim eum volumus dicere, qui reſpuat omnis mali ſenſum: accipietur is, qui nullum poſſit ferre malum. Vide ergo, num ſatius ſit, aut [3] inuulnerabilem animum dicere, aut animum extra omnem patientiam poſitum. Hoc inter nos [4] & illos intereſt. Noſter ſapiens [5] vincit quidem incommodum omne, ſed ſentit: illorum, ne ſentit quidem. Illud nobis cum illis commune eſt, ſapientem [6] ſeipſo eſſe contentum: ſed tamen & amicum habere vult, & vicinum, & contubernalem, quamuis ſibi ipſe ſufficiat. Vide quàm ſit ſe contentus. aliquando ſui parte contentus eſt, ſi illi manum aut morbus, aut hoſtis inciderit. Si quis oculum caſus excuſſerit, reliquiæ illi ſuæ ſatisfacient: & erit imminuto corpore & amputato tam lætus, quàm integro fuit. Quæ ſibi deſunt, non deſiderat: ſed non deeſſe mauult. Ita ſapiens ſe contentus eſt, non vt velit eſſe ſine amico, ſed vt poſſit: & hoc quod dico poſſit, tale eſt. amiſſum æquo animo fert: ſine amico quidem numquam erit. in ſuâ poteſtate habet, quàm citò reparet. Quomodo ſi perdiderit Phidias ſtatuam, protinus alteram faciet: ſic & hic faciendarum amicitiarum artifex, ſubſtituet alium in locum amiſſi. Quæris quomodo amicum citò facturus ſit? dicam, ſi illud mihi tecum conuenerit, vt ſtatim tibi ſoluam quod debeo, & quantum ad hanc epiſtolam, [7] paria faciamus. Hecaton ait: *Ego tibi monſtrabo* [8] *amatorium, ſine medicamento, ſine herbâ, ſine vllius veneficæ carmine.* [9] *Si vis amari, ama.* Habet autem non tantùm amicitiæ vſus, veteris & certæ, magnam voluptatem, ſed etiam initium & comparatio nouæ. Quod intereſt inter metentem agricolam, & ſerentem: hoc inter eum qui parauit amicum, & qui parat. [10] Attalus philoſophus dicere ſolebat, *Iucundius eſſe amicum facere, quàm habere*: quomodo artifici iucundius eſt pingere, quàm pinxiſſe. Illa in opere ſuo occupata ſolicitudo, ingens oblectamentum habet in ipsâ occupatione. Non æquè delectatur, qui ab opere perfecto remouit manum. iam fructu artis ſuæ fruitur: ipsâ fruebatur arte, cùm pingeret. Fructuoſior eſt adoleſcentia liberorum, ſed infantia dulcior. Nunc ad propoſitum reuertamur. Sapiens etiam ſi contentus eſt ſe, tamen habere amicum vult: ſi ob nihil aliud, vt exerceat amicitiam, ne tam magna virtus iaceat:

(Margin letters beside the text: B at "rimus, & Impatientiam dicere", C at "ſi perdiderit Phidias", D at "men habere amicum vult".)

EPIST. IX. 1. STILPONI.] *Cuius Zeno auditor fuit, & quædam ab eo hauſit.*

2. ANIMVS IMPATIENS.] *Quorum ſententia nimis rigida erat, Sapientem medius in rebus neutram in partem moueri, aut inclinare. Id ἀδιαφορίαν vocabant, & in hac Summum bonum eſſe. Vide me diffusè ediſſerentem* III. *Manuduct. Diſſ.* VII.

3. INVVLNERABILEM ANIMVM.] *Parùm ſcitè exprimit, meo quidem ſenſu. Cur non* imperturbabilem animum *potiùs? cur non vno verbo (licet enim fingere)* imperturbationem?

4. ET ILLOS.] *Megaricos, inter quos Stilpo.*

5. VINCIT QVIDEM.] *Senſum non adimunt Stoici, victoriam donant: vt noſter De Prouid. ca.* II. Nec hoc dico, non ſentit illa, ſed vincit. *Vide me loco dicto.*

6. SEIPSO CONTENTVM.] *Magnificum dogma, & inter inopinata. De quo ego Manud.* III. *Diſſert.* X.

7. PARIA FACIAMVS.] *Nihil reliqui ſit, neuter in alterius ære.*

8. AMATORIVM.] *Gloſſa veteres explicant,* φίλτρον. *Idem Latini*, Venenum.

9. SI VIS AMARI.] *Martialis hoc ipſum:*

— Marce vt ameris, ama.

10. ATTALVS.] *E Stoâ, ſub Tiberio, philoſophus. de quo epiſt.* CVIII. *& alibi.*

iaceat: non ob hoc quod [11] Epicurus dicebat in hac ipsâ epiſtolâ, vt habeat qui ſibi ęgro A
aſſideat, ſuccurrat in vincula coniecto vel inopi: ſed vt habeat aliquem, cui ipſe ægro
aſſideat, quem ipſum circumuentum hoſtili cuſtodiâ liberet. Qui ſe ſpectat, & propter
hoc ad amicitiam venit, malè cogitat: quemadmodum cœpit, ſic deſinet. Parauit ami-
cum aduerſus vincula laturum opem: cùm primùm crepuerit catena, diſcedet. Hæ ſunt
amicitiæ, [12] quas *Temporarias* populus appellat. Qui cauſſâ vtilitatis aſſumptus eſt,
tamdiu placebit, quamdiu vtilis fuerit. Hac re [13] florentes amicorum turba circumſe-
det: circa euerſos ingens ſolitudo eſt: & inde amici fugiunt, [14] vbi probantur. Hac re
iſta tot nefaria exempla ſunt, aliorum metu relinquentium, aliorum metu prodentium.
Neceſſe eſt initia inter ſe & exitus congruant. Qui amicus eſſe cœpit, quia expedit; pla-
cebit ei aliquod pretium contra amicitiam, ſi vllum in illâ placet pretium pręter ipſam.
In quid amicum paro? vt habeam pro quo mori poſſim, vt habeam quem in exſilium
ſequar, cuius me morti opponam & [15] impendam. Iſta quam tu deſcribis, [16] negotiatio
eſt, non amicitia: quæ ad commodū accedit, quæ quid conſecutura ſit, ſpectat. Non du- B
biè habet aliquid ſimile amicitiæ, affectus amantium: poſſis dicere, illam eſſe inſanam
amicitiam: numquid ergo quiſquam amat lucri cauſſâ? numquid ambitionis aut glo-
riæ? Ipſe per ſe amor, omnium aliarum rerum negligens, animos in cupiditatem for-
mæ, non ſine ſpe mutuæ caritatis, accendit. Quid ergo? ex honeſtiori cauſſâ coit turpis
affectus? Non agitur, inquis, nunc hoc, an amicitia propter ſe, an propter aliud ſit expe-
tenda. nam ſi propter ſeipſam expetenda eſt, poteſt ad illam accedere, qui ſeipſo conten-
tus eſt. Quomodo ergo ad illam accedit? quomodo ad rem pulcherrimam: non lu-
cro captus, nec varietate fortunæ perterritus. Detrahit amicitiæ maieſtatem ſuam, qui
illam [17] parat ad bonos caſus. Se contentus eſt ſapiens. Hoc, mi Lucili, perperam pleri-
que interpretantur: ſapientem vndique ſubmouent, & [18] intra cutem ſuam cogunt. Di-
ſtinguendum eſt autem, quid & quatenus vox iſta promittat. Se contentus eſt ſapiens,
ad beatè viuendum, non ad viuendum. Ad hoc enim multis illi rebus opus eſt; ad il-
lud tantùm animo ſano, & erecto, & deſpiciente fortunam. Volo tibi [19] Chryſippi quo- C
que diſtinctionem indicare. Ait ſapientem nullâ re indigere, & tamen multis illi rebus
opus eſſe: contrà, ſtulto nullâ re opus eſt, nullâ enim re ſcit vti, ſed omnibus eget. Sa-
pienti

11. EPICVRVS DICEBAT.] *Eius dogma, Amicitiam ob vſum fructumq́ eſſe. Verba in Laertio:* Εἶναι καὶ γίγνεσθαι τὴν φιλίαν, διὰ τὰς χρείας: Eſſe & contrahi amicitiam, ob vſus. *Plutarchus, De amore in liberos.* Θαυμάζεται ἐν τοῖς θεάτροις ὁ εἰπών,

Μισθοῦ γὰρ ἄνθρωπε, τίς ἄνθρωπον φιλεῖ;

κατ' Ἐπίκουρον, ὁ πατὴρ τὸν υἱόν, μήτηρ τὸ τέκνον, οἱ παῖδες τοὺς τεκόντας:
In theatris admirationi eſt, qui dicit,

Mercede nam quis hominis, hominem diligit?

Iuxta Epicurum, pater filium, mater prolem, ipſi liberi parentes. *Stoici contrà. & hanc quoque virtutem, vt omnes, ſuâ cauſſâ & pretio colendam. Cicero* III. *de Finib.* Minimè verò probatur huic diſciplinæ (*Stoicæ*) de quâ loquor, aut Amicitiam, aut Iuſtitiam, propter vtilitates adſciſci, aut probari. *Plura nos in Ethicis: & videſis Manuduct.* III. *Diſſert.* XVI.

12. QVAS TEMPORARIAS.] *Temporibus aptas, & cum iis manentes, abeuntes. Ita in Curtio,* Temporaria ingenia: *quæ conſilia & ſeſe pro temporibus mutant.*

13. FLORENTES AMICORVM TVRBA.] *Communis locus. ſed iſti nomine amici, non re audiunt. Euripides:*

Ὄνομα γάρ, ἔργον δ' οὐκ ἔχουσιν οἱ φίλοι,
Οἱ μὴ 'πὶ ταῖσι συμφοραῖς ὄντες φίλοι:

Nomen quidē, ſed rem ipſam amici non habēt,
Qui ſorte triſti, non ſe amicos exhibent.

14. VBI PROBANTVR.] *Libri priſci,* vnde probantur. *rectè vtrumuis. Ennius:*

Amicus certus in re incertà cernitur.

Lucretius:

Quò magis in dubiis homines ſpectare periclis
Conuenit, aduerſiſque in rebus noſcere qui ſint.

Exactio igitur & probatio Amici, in re triſti.

15. IMPENDAM.] *Ipſe moriar. Ab hac cauſſâ arguè Panegyriſtes, Theodoſio:* Humilis hæc virtus (*Amicitia*) dubiumq́ue virtus iudicabatur, nec Pa- D
latiis digna, ſed periculis habebatur.

16. NEGOTIATIO EST.] *Cicero* II. *De Nat. Deorum:* Amicitiam ſi ad fructum noſtrum referemus, non erit iſta Amicitia, ſed mercatura quędam vtilitatum ſuarum.

17. PARAT AD BONOS CASVS.] *Sic libri: & ſententia bona, clara. Muretus vocem reiectum iuit, edidítq́:* ad caſus. *nec malè, ſi tamen hoc Senecæ.*

18. INTRA CVTEM.] *Intra ſe. Prouerbiale eſt: vt in Horatio,*

——— quoniam in propriâ non pelle quieſſem.

Martiali: — memento
Intra pelliculam cerdo manere tuam.

19. CRYSIPPI DISTINCTIONEM.] *De quâ ego Manuduct.* III. *Diſſ.* XI.

20. RESO-

A pienti & manibus, & oculis, & multis ad quotidianum vſum neceſſariis opus eſt, ſed
eget nullâ re: egere enim, neceſſitatis eſt: nihil autem neceſſe ſapienti eſt. Ergo quamuis
ſeipſo contentus ſit, amicis illi opus eſt. hos cupit habere quàm plurimos, non vt beatè
viuat: viuet enim etiam ſine amicis beatè. Summum bonum extrinſecus inſtrumenta
non quærit, domi colitur: ex ſe totũ eſt. incipit fortunæ eſſe ſubiectum, ſi quam partem
ſui foris quærit. Qualis tamen futura eſt vita ſapientis, ſi ſine amicis relinquatur in cuſto-
diam coniectus, vel in aliquâ gente alienâ deſtitutus, vel in nauigatione longâ retentus,
aut in deſertum littus eiectus? qualis eſt Iouis, cùm [20] reſoluto mundo, & diis in vnum
confuſis, paulliſper ceſſante naturâ, [21] acquieſcit ſibi, cogitationibus ſuis traditus. Tale
quiddam ſapiens facit. in ſe reconditur, ſecum eſt: quamdiu quidem illi licet ſuo arbi-
trio res ſuas ordinare, ſe contentus eſt: & ducit vxorem, ſe contentus eſt: & liberos tol-
lit, ſe contentus eſt: & tamen non viuet, ſi fuerit ſine homine victurus. Ad amicitiam
fert illum nulla vtilitas ſua, ſed naturalis irritatio. nam vt aliarum nobis rerum innata
B dulcedo eſt, ſic amicitiæ. Quomodo ſolitudo in odio eſt, ſic in dulcedine appetitio ſo-
cietatis. Quomodo hominem homini natura conciliat, ſic ineſt huic quoque rei ſtimu-
lus, qui nos amicitiarum appetentes faciat. Nihilominus cùm ſit amicorum amantiſſi-
mus, cùm illos ſibi comparet, ſæpe præferat: omne intra ſe bonum terminabit, & dicet
quod Stilpon ille dixit, Stilpon quem Epicuri epiſtola inſequitur. Hic enim captâ patriâ,
amiſſis liberis, amiſsâ vxore, cùm ex incendio publico ſolus, & tamen beatus exiret, in-
terroganti Demetrio, cui cognomen ab exitio vrbiũ Poliorcetes fuit, *Numquid perdidiſſet?
Omnia*, inquit, *bona mea mecum ſunt*. Ecce vir fortis ac ſtrenuus. ipſam hoſtis ſui victoriam
vicit. Nihil, inquit, perdidi. dubitare illum coegit, an viciſſet. Omnia mea mecum ſunt.
Iuſtitia, virtus, temperantia, prudentia, hoc ipſum, nihil bonum putare quod eripi poſ-
ſit. Miramur animalia quædam, quæ per medios ignes ſine noxâ corporum tranſeunt:
quanto hic mirabilior vir, qui per ferrum & ruinas & ignes, illæſus & indemnis euaſit?
Vides quanto facilius ſit totam gentem, quàm vnum virum vincere? Hæc vox illi eſt
C communis cum Stoico. æquè & hic intacta bona per concrematas vrbes fert. Se enim
ipſo contentus eſt, hoc felicitatem ſuam fine deſignat. Ne exiſtimes nos ſolos generoſa
verba iactare: & ipſe Stilponis obiurgator Epicurus, ſimilem illi vocem emiſit, quam
tu boni conſule, etiam ſi hunc diem iam expunxi. *Si cui*, inquit, *ſua non videntur ampliſ-
ſima, licet totius mundi dominus ſit, tamen miſer eſt*. Vel ſi hoc modo tibi melius enunciari
videtur: id enim agendum, vt non verbis ſeruiamus, ſed ſenſibus: *Miſer eſt, qui ſe non
beatiſſimum iudicat, licet imperet mundo*. Vt ſcias autem hos ſenſus communes eſſe, natu-
râ ſcilicet dictante, apud poëtam comicum inuenies.

[22] *Non eſt beatus, eſſe ſe qui non putat.*

Quid enim refert qualis ſtatus tuus ſit, ſi tibi videtur malus? Quid ergo? inquis, ſi bea-
tum ſe dixerit ille turpiter diues, & ille multorum dominus, ſed plurium ſeruus: beatus
ſuâ ſententiâ fiet? Non quid dicat, ſed quid ſentiat, refert: nec quid vno die ſentiat, ſed
quid aſſiduè. Non eſt autem quòd verearis, ne ad indignum res tanta perueniat. Niſi
D ſapienti ſua non placent. omnis ſtultitia laborat faſtidio ſui.

20. RESOLVTO MVNDO.] *Per conflagrationem ſiue ἐκπύρωσιν Stoicam.*

21. ACQVIESCIT SIBI.] *Chryſippus aiebat*, Solum Iouem manere, omnium Deorum, poſt conflagrationem: ipſum autem recedere in Prouidentiam, atque vnà manere ambos in ſolâ Ætheris ſiue Ignis eſſentiâ. *Volebat nempe Iouem, cum Prouidentiâ, diſponere futura, & Mundum componere: nec ineptè. Vide me* II. *Phyſiol. Diſſ.* XXII.

22. NON EST BEATVS.] *Aliquid ego* II. *Manuduct. Diſſert.* XVII.

Hactenus produxi, & vno tenore per viam iui: vereor vt deinceps ſic poſſim, æquabili induſtriâ & diſquiſitione. Quid vereor? imò non poſſum: ita aſſidui languores, & iamnuper acre illud morbi abiecerunt & abiiciunt, vt ægrè ad hæc talia adſurgam. Confeſſio exprimitur: EIA VALETVDO CEDO, EN MANVM TOLLO.

EPIST. X.

SOLITVDINEM *bonam, ſed bonis aut progreſſis, eſſe: aliis aliam. Nam mali aut ſtulti maximè in eâ peccant, remoto arbitro, & ſibi relicti. Obiter præceptiuncula de Votis: & nihil concipere, niſi quod palàm poſſis nuncupare.*

SIC eſt, non muto ſententiam. fuge multitudinem, fuge paucitatem, fuge etiam vnum. Non habeo cum quo te communicatum velim, & vide quò iudicium meum abeat: audeo te tibi credere. Crates, vt aiunt, huius ipſius [1] Stilponis auditor, cuius mentionem priori epiſtolâ feci, cùm vidiſſet adoleſcentulum ſecretò ambulantem, interrogauit, *Quid illic ſolus faceret? Mecum*, inquit, *loquor.* cui Crates: *Caue*, inquit, *rogo & diligenter attende, ne cum homine malo loquaris.* Lugentem timentemque cuſtodire ſolemus,
ne ſolitudine malè vtatur: nemo eſt [2] ex imprudentibus, qui relinqui ſibi debeat. Tunc B
mala conſilia agitant: tunc aut aliis, aut ipſis futura pericula ſtruunt. Tunc cupiditates improbas ordinant: tunc quidquid aut metu, aut pudore celabat, animus expromit: tunc audaciam acuit, libidinem irritat, iracundiam inſtigat. Denique, quod vnum ſolitudo habet commodum, nihil vlli committere, non timere indicem, perit ſtulto: ipſe ſe prodit. Vide itaque quid de te ſperem, imò quid ſpondeam mihi. ſpes enim incerti boni nomen eſt. non inuenio cum quo te malim eſſe, quàm tecum. Repeto memoriâ, quàm magno animo quędam verba proieceris, quàm toboris plena gratulatus ſum protinus mihi, & dixi: [3] non à ſummis labris iſta venerunt: habent hæ voces fundamentum. iſte homo non eſt vnus è populo, ad ſalutem ſpectat. Sic loquere, ſic viue: vide ne te vlla res deprimat. Votorum tuorum veterum licet diis [4] gratiam facias: alia de integro ſuſcipe: [5] roga bonam mentem, bonam valetudinē animi, deinde corporis. Quid ni tu iſta vota ſępe facias? audacter Deum roga, nil illum de alieno rogaturus. Sed vt more meo cum aliquo munuſculo epiſtolam mittam, verum eſt, quod apud [6] Athenodo- C
rum inueni: *Tunc ſcito eſſe te omnibus cupiditatibus ſolutum, cùm eò perueneris, vt nihil Deum roges, niſi quod* [7] *rogare poſſis palàm.* Nunc enim quanta dementia eſt hominum? [8] tur-

EPIST. X. *Et tamen iterùm poſt interuallum admoneo: ſed, vt prædixi, non ſic aſſiduam & intentam. Homini homo ignoſce.*

1. STILPONIS AVDITOR.] *Auditor, ſed non aſſecla aut ſectarius: nam Diogenis Cynici fuit. Sed tanta Stilponis Venus in dicendo, vt pleroſque ſtudioſorum Megara ad ſe traxerit: inter eos Cratetem hunc, & Zenonem noſtrum. Laertius in Stilpone.*

2. EX IMPRVDENTIBVS.] *Nam* vt mali tragœdi, *ait Epictetus*, ſoli canere non poſſunt, ſed cum pluribus: ſic quidam ſoli deambulare non poſſunt. *At bonus poteſt, & bonis cogitationibus meliorem ſe reddere. Ideò Antiſthenes interrogatus*, Quid ex philoſophiâ feciſſet lucri? τὸ δύνασθαι, ἔφη, ἑαυτῷ ὁμιλεῖν: poſſe mecum loqui & verſari, *inquit.*

3. NON A SVMMIS LABRIS.] *Sed à pectore & intimo ſenſu. Illud autem prius conuenit in eos, qui, vt Lucianus loquitur*, ἀπ' ἄκρου χείλους φιλοσοφοῦσι: à ſummo labio philoſophantur: *ſiue vt Fauorinus dicebat*, μέχρι τοῦ λέγειν, ἄνευ τοῦ πράττειν: verborum tenus, factorum expertes. *Pulchrè Epictetus, apud Arrianum,* III. *Diſſert.* XVI. *hos tales increpat:* Et quare, *inquit*, indocti in ſermonibus & perſuaſione efficaciores ſæpe, quàm vos ſunt, ô philoſophi? Ὅτι ἐκεῖνοι μὲν τὰ σαπρὰ ταῦτα ἀπὸ δογμάτων λαλοῦσιν, ὑμεῖς δὲ τὰ κομψὰ ἀπὸ τῶν χειλῶν. διὰ τοῦτο ἄτονά ἐστι, καὶ νεκρά: Quoniam illi ſordentia ſua ex decreto, & animi ſenſu, proferunt; vos autem iſta elegantia à labris. ideoque infirma ſunt, & mortua. *Nota opponi iſta,* ἀπὸ δογμάτων, καὶ ἀπὸ χειλῶν.

4. GRATIAM FACIAS.] *Remittas, non exigas. Epiſtolâ* XX. Hoc opta, omnia alia vota Deo remiſſurus.

5. ROGA BONAM MENTEM.] *Id eſt, Stoicè,* Rectam, *ſiue* Perfectam *Rationem: Mentem benè eruditam & factam, iudicij ſanam. Ita Perſius, inter publica vota:*

Mens bona, Fama, Fides. hæc clarè, & vt audiat hoſpes.

Petronius: At ne Bonam quidem Mentem, aut D
valetudinem petunt.

Iuuenalis:

Orandū eſt, vt ſit Mens ſana, in corpore ſano.

Propertius:

Mens Bona, ſiqua dea es, tua me in ſacraria condo.

6. ATHENODORVM.] *De quo ego Manuduct.* I. *Diſſert.* XII.

7. ROGARE POSSIS PALAM.] *Pulcherrimus hic locus. Mala, nocitura, aut infamia non pudet à Diis petere; coram hominibus, pudet. Idem noſter, De Benef.* VI. *c.* XXXVIII. Quàm multa ſunt vota, quę etiam ſibi fateri pudet? quàm pauca, quæ facere coram teſte poſſimus? *Idem De Benef.* II. *cap.* I.

Vota

A [a] turpiſſima vota diis inſuſurrant: ſi quis admouerit aurem, conticeſcent, & quod ſcire hominem nolunt, Deo narrant. Vide ergo ne hoc præcipi ſalubriter poſſit: Sic viue cum hominibus, tamquam Deus videat; ſic loquere cum Deo, tamquam homines audiant.

EPIST. XI.

BENE ſperare ſe de amico Lucilij, in quo plurimus pudor & rubor. Hunc aliquando à naturâ eſſe, nec vllis præceptis excuti: ac ſequi etiam Sapientem. Comparere item in malis interdum, & mali notam. Monitum deinde ſalutare Epicuri: Semper virum bonum repræſentare nobis, qui coërceat vt pædagogus. Velut illo præſente facere omnia, & loqui.

LOCVTVS eſt mecum amicus tuus bonæ indolis: in quo quantum eſſet animi, B quantum ingenij, quantum iam etiam profectus, ſermo primus oſtendit. Dedit enim nobis guſtum, ad quem reſpondebit: non enim ex præparato locutus eſt, ſed ſubitò deprehenſus. Vbi ſe collegit, verecundiam, [1] bonum in adoleſcente ſignum, vix potuit excutere: adeò illi ex alto [2] ſuffuſus eſt rubor. Hic illum, quantum ſuſpicor, etiam cùm ſe confirmauerit, & omnibus vitiis exuerit, ſapientem quoque ſequetur. Nullâ enim ſapientiâ, naturalia corporis aut animi vitia ponuntur: quidquid infixum & ingenitum eſt, lenitur arte, non vincitur. Quibuſdam etiam conſtantiſſimis in conſpectu populi ſudor erumpit, non aliter quàm fatigatis & æſtuantibus ſolet: quibuſdam tremunt genua dicturis: quorumdam dentes colliduntur, lingua titubat, labra concurrunt. Hæc nec diſciplina, nec vſus vmquam excutit: ſed natura vim ſuam exercet, & illos [3] vitij ſui etiam robuſtiſſimos admonet. Inter hæc & ruborem eſſe ſcio, qui grauiſſimis

Vota homines parciùs facerent, ſi palàm facienda C eſſent. adeò etiam Deos, quibus honeſtiſſimè ſupplicamus, tacitè malumus & intra nos precari. *Catullus:*

—— tacito ſuſpendit vota labello.

At contrà vir ſapiens,

—— recti cuſtos, imitator honeſti,
Et nihil arcano qui roget ore Deos:

vt Martialis de illo appoſitè, lib. I. Adde & Horatium lib. I. epiſt. XVI.

8. TVRPISSIMA VOTA.] *Perſius Sat.* II.

At bona pars procerum tacitâ libabit acerrâ.
Haud cuiuis promptum eſt, murmurque, humileſque ſuſurros
Tollere de templis, & aperto viuere voto.

Vulgus, atque adeò primi, tacitis votis ſacrificant, & intra ſe precati. quæ? turpia, Moriatur ille, potiar illâ, & quæ palàm non audent. Plutarchus, de Defe- D *ctu oraculorum:* Apollinem alij de Theſauris, aut Hereditatibus, aut inceſtis Nuptiis conſulunt: vt planè refellatur Pythagoras, qui dixit, Homines, quando Deos adeunt, fieri meliores. Illi verò, quos animi morbos, coram viro grauiore aut ætate maturo, recondere & abnegare decebat; hos detectos & apertos ad Deum deferũt. *Opportunè de Pythagorâ: cuius etiam hoc fuit,* μετὰ φωνῆς εὔχεσθαι: Oportere clarè & vocaliter precari. *Clemens Alexandrinus* IV. *Strom.* Τί τοίνυν οἱ Πυθαγόρειοι βουλόμενοι, μετὰ φωνῆς εὔχεσθαι κελεύουσιν; Ἐμοὶ δοκεῖν, οὐχ ὅτι τὸ θεῖον ᾤοντο μὴ δύνασθαι τῶν ἡσυχῇ φθεγγομένων ἐπαΐειν, ἀλλ' ὅτι δικαίας ἐβούλοντο εἶναι τὰς εὐχάς, ἃς οὐκ ἄν τις αἰδεσθείη ποιεῖσθαι, πολλῶν συνειδότων: Quid igitur Pythagorei volunt, clarâ voce precari iubentes? Meo iudicio, non quia Numen non poſſet audire tacitè aut ſubmiſsè precantes: ſed quia cenſebant iuſtas debere eſſe preces, & quas nemo vereretur palàm concipere, multiſque conſciis. *Adſpicit huc Macrobius* I. *Saturn.* Præceptum eſt Philoſophiæ: Sic loquendum eſſe cum hominibus, tamquam Dij audiant; ſic cum Diis, tanquam homines audiant.

EPIST. XI. 1. BONVM IN ADOLESCENTE.] *Et mihi ſemper laudatum.*

Αἰδομένων δ' ἀνδρῶν πλέονες σόοι, ἠὲ πέφανται:
Queis pudor eſt, plures ſunt ſalui, quàm perierunt.

ait Sapientiæ fons Homerus. Et Symmachus: Quorum mens honeſta eſt, eorum imbecilla frons eſt.

2. SVFFVSVS EST RVBOR.] *Signum & index Virtutis. Diogenes Cynicus olim,* ἰδών ποτε μειράκιον ἐρυθριῶν, Θάρρει, ἔφη. τοιοῦτόν ἐστι τῆς ἀρετῆς τὸ χρῶμα: cernens adoleſcentulum erubeſcentem, Confide, inquit: talis Virtutis eſt color. *Menander:*

πᾶς ἐρυθριῶν γε χρηστὸς εἶναί μοι δοκεῖ:
Quiſquis erubeſcit, cenſeo hunc ego probum.

Catonis etiam dictum (in Plutarcho:) τῶν νέων μᾶλλον ἀγαπᾶν τοὺς ἐρυθριῶντας, ἢ τοὺς ὠχριῶντας: Adoleſcentium magis ſe amare erubeſcentes, quàm expalleſcentes.

3. VITII SVI.] *Nam tale etiam nimius pudor, ſiue* δυσωπία. *Stoici igitur & verbis diſtinguebant, vt ſolent. Plutarchus, De nimiâ verecundiâ:* Οἱ Στωικοὶ καὶ τῷ ῥήματι τὸ αἰσχύνεσθαι καὶ δυσωπεῖσθαι τοῦ αἰδεῖσθαι διέστησαν: Stoici & verbo ipſo Pudere, ab eo quod eſt Verecundari, diſtinxerunt. *Ergo illud in vitio, hoc laude: etſi Latinis vix tale diſcrimen.*

ſimis quoque vitis ſubitus offunditur. Magis quidem in iuuenibus apparet, quibus & A
plus caloris eſt, & tenera frons: nihilominus veteranos & ſenes tangit. Quidam numquam magis, [4] quàm cùm erubuerint, timendi ſunt: quaſi omnem verecundiam effuderint. Sulla tunc erat violentiſſimus, cùm faciem eius ſanguis inuaſerat. [5] Nihil erat mollius ore Pompeij. numquam non coram pluribus erubuit: vtique in concionibus. [6] Fabianum, cùm in ſenatum reſtis eſſet inductus, erubuiſſe [7] memini: & hîc mitè illum pudor decuit. Non accidit hoc ab infirmitate mentis, ſed à nouitate rei: quæ inexercitatos etſi non concutit, mouet, naturali in hoc facilitate corporis pronos. Nam vt quidam boni ſanguinis ſunt, ita quidam incitati & mobilis, & citò in os prodeuntis. Hæc, vt dixi, nulla ſapientia abigit: alioquin haberet rerum naturam ſub imperio, ſi omnia eraderet vitia. Quæcumque attribuit conditio naſcendi, & corporis temperatura, cùm multùm ſe diuque animus compoſuerit, hærebunt. Nihil horum vitari poteſt, non magis quàm acceſſi. [8] Artifices ſcænici, qui imitantur affectus, qui metum & trepidationem exprimunt, qui triſtitiam repræſentant, hoc indicio imitantur verecũdiam: B
deiiciunt vultum, verba ſubmittunt, figunt in terram oculos & deprimunt, ruborem ſibi exprimere non poſſunt. nec prohibetur hic, nec adducitur. Nihil aduerſus hæc ſapientia promittit, nihil proficit: ſui iuris ſunt, iniuſſa veniunt, iniuſſa diſcedunt. [9] Iam clauſulam epiſtola poſcit: accipe, & quidem vtilem & ſalutarem, quam te affigere animo volo. *Aliquis [10] vir bonus nobis eligendus eſt, ac ſemper ante oculos habendus, vt ſic tamquam illo ſpectante viuamus, & omnia tamquam illo vidente faciamus.* Hoc, mi Lucili, Epicurus præcepit: cuſtodem nobis & pædagogum dedit: nec immeritò. Magna pars peccatorum tollitur, ſi peccaturis teſtis adſiſtat. Aliquem habeat animus, quem vereatur, cuius auctoritate etiam ſecretum ſuum ſanctius faciat. O felicem illum, qui [11] non adſpectus tantùm, ſed etiam cogitatus emendat! O felicem, qui ſic aliquem vereri poteſt, vt ad memoriam quoque eius ſe componat, atque ordinet! Qui ſic aliquem vereri poteſt, citò erit verendus. Elige itaque Catonem: ſi hic videtur tibi nimis rigidus, elige remiſſioris animi virum Lælium: elige eum, cuius tibi placuit, & vita, & oratio, & C
[12] ipſius animum ante te ferens & vultus, illum ſemper tibi oſtende, vel cuſtodem vel exemplum. Opus eſt, inquam, aliquo, ad quem mores noſtri ſe ipſi exigant. Niſi ad regulam, praua non corriges.

4. QVAM CVM ERVBVERINT.] *Sicut in Domitiano notatur à Tacito*, ſæuus ille vultus, & rubor, à quo ſe contra pudorem muniebat. *De eodem Plinius:* Pallor in corpore, in ore impudentia, multo rubore ſuffuſa. *Et hunc tacita aut aperta ira ſæpe facit: ideoq́; ſcitè diſparat Sidonius, in ſuo Theoderico:* Lactea cutis iuuenili rubore ſuffunditur. namque hunc illi crebrò colorem, non ira, ſed verecundia facit.

5. NIHIL MOLLIVS ORE POMPEII.] *De quo tamen Salluſtius:* Oris probi, animo inuerecundo: *indignante Lenæo liberto, & ſcriptis vindicante.*

6. FABIANVM.] *Philoſophum & Rhetorem. vide epiſt.* C.

7. MEMINI.] *Vixit enim floruitq́;, adoleſcente Senecâ, ſub Tiberio.*

8. ARTIFICES SCÆNICI.] τεχνῖται Διονύσου *Græcis: hiſtriones, & id genus. Vide* VII. *de Beneſ. cap.* XX.

9. IAM CLAVSVLAM.] *Meus bonus liber*, clauſam. *quidni eſſet, vt Summa, Summulas?*

10. VIR BONVS ELIGENDVS.] *Sub quo velut cuſtode viuas. Nimis ſalutare monitum: de quo in ep.* XXV. *& ego in Manud.* III. *Diſſ. vltimâ.*

11. NON ASPECTVS TANTVM.] *Benè ad ſententiam, non ad libros; qui omnes*, non actus: *quod eſſet, non actiones tantùm, ſed cogitationes. Pro priore illâ mente ſcriberem*, tactus: *quod notat ſcilicet præſentem. Etſi quidam moreant, in ſuis libris*, non præſens tantùm, *legi. Sed de ipsâ re, Plutarchus habet inter ſigna Profectus:* Si magnorum virorum memoria, in affectu aut perturbatione, ſtatim ſe repræſentet, & immotos nos conſeruet. *Xenophon Socrati hoc tribuit, lib.* IV. *Dict. & Factor.* ὅτι καὶ τὸ μεμνῆσθαι μὴ παρόντος, οὐ μικρὰ ὠφέλει τοὺς εἰωθότας τε αὐτῷ συνεῖναι, καὶ ἀποδεχομένους D
ἐκεῖνον: quòd etiam memoria abſentis plurimum iuuabat eos, qui verſari cum illo ſoliti, & ſermones eius accipere. *Euripidem huc ducas:*

Ἀλλ' ὧν ἔχει τι σχῆμα, κἂν ἄπωθεν ᾖ
Ἀνὴρ ὁ χρηστὸς, δυστυχοῦντας ὠφελεῖν:
Speciem hoc habet, quòd diſſitus quoque vir bonus,
Iuuare miſeros, & prodeſſe poſſiet.

12. IPSIVS ANIMVM.] *Variant libri. Modius volebat:* ipſus ante ſe ferens animum vultus. *Ego probem, cum meo & quibuſdam;* ipſius animo ante te ferens vultus: *id eſt, eius vultus & imaginem animo præferens, ac proponens, quaſi præſentis. Alij tamen libri:* ipſe animum ante ſe ferens vultus: *id eſt, qui robur & virtutem vultu pratulit.*

EPIST.

A

EPIST. XII.

FACETE *de ſenectute ſuâ narrat, & in villâ ſe eius admonitum. Admonitum autem ſine triſtitiâ, nec triſtem eam, imò iucundam eſſe, & vitiis minùs opportunam. Omnem vitam breuem: ſed qualemcumque, vſu faciendam noſtram, & manum illi iniiciendam. Cottidie dicamus, & cenſeamus,* Vixi.

QVOCVMQVE me verto, argumenta ſenectutis meæ video. Veneram in ſuburbanum meum, & querebar de impenſis ædificij dilabentis: ait villicus, non eſſe negligentiæ ſuæ vitium: omnia ſe facere, ſed villam veterem eſſe. Hæc villa inter manus meas creuit. Quid mihi futurum eſt, ſi iam putria ſunt ætatis meæ ſaxa? Iratus illi, proximam occaſionem ſtomachandi arripio. Apparet, inquam, has platanos negligi.
B nullas habent frondes. quàm nodoſi ſunt, & retorridi rami? quàm triſtes & ſqualidi trunci? Hoc non accideret, ſi quis has circumfoderet, ſi irrigaret. Iurat [1] per Genium meum, ſe omnia facere, in nullâ re ceſſare curam ſuam: ſed illas vetulas eſſe. Quod inter nos ſit, ego illas poſueram, ego illarũ primum videram folium. Conuerſus ad ianuam: Quis eſt, inquam, iſte decrepitus, & meritò [2] ad oſtium admotus? foras enim ſpectat. Vnde iſtunc nactus es? quid te delectauit, alienum mortuum tollere? At ille: Non cognoſcis me? inquit. ego ſum Felicio, cui ſolebas [3] ſigillaria afferre: ego ſum Philoſiti villici filius, deliciolum tuum. [4] Profectò, inquam, iſte delirat. [5] Pupulus, etiam deliciolum meum factus eſt. Prorſus poteſt fieri. [6] dentes illi cummaximè cadunt. Debeo hoc ſuburbano meo, quòd mihi [7] ſenectus mea, quocumque aduerteram, apparuit. Complectamur illam, & amemus: plena eſt voluptatis, ſi illâ ſcias vti. Gratiſſima ſunt poma, [8] cùm fugiunt: pueritiæ maximus in exitu decor eſt: deditos vino potatio extrema delectat, illa quæ mergit, quæ ebrietati ſummam manum imponit. Quod in ſe iu-
C cundiſſimum omnis voluptas habet, in finem ſui differt. iucundiſſima eſt ætas deuexâ iam, non tamen præceps: & illam quoque in [9] extremâ regulâ ſtantem, iudico habere ſuas voluptates: aut hoc ipſum ſuccedit in locum voluptatum, nullis egere. Quàm dulce eſt,

EPIST. XII. 1. PER GENIVM MEVM.] *Libri ferè*, Genium ſuum: *nec damnes. Vulgatum iurare, vel adiurare, per Salutem ſuam & Genium: quem interpretatur Chariſius*, τὴν ἑκάστου τύχην, cuiuſque Fortunam. *In Apuleia:* Per fortunas Genioſque veſtros. *Sed & per alterius Genium, præſertim Principis, aut Domini ſui: vt in Propertio,*

Exuitur, Geniumq; meum proſtratus adorat.

Et plura exempla aliis iam notata.

2. AD OSTIVM ADMOTVS.] *Alluſio ad ritum collocandi cadaueris. quod ſolet ad oſtium deponi, pe-*
D *dibus & facie foras verſis. Itaque ludit, & ait: Meritò iſte ianitor eſt, & oſtium ſeruat: nam mox ita locandus, & efferendus. Virgilius adſpexit, lib.* VIII.

——— recipitq; ad limina greſſum,
Corpus vbi exanimi poſitum Pallantis.

Plura ego I. *Elect. cap.* VI.

3. SIGILLARIA ADFERRE.] *Dies poſt Saturnalia, itemq; ipſa munera (quia ſigillis olim conſtabant) quæ pueris ſollenne offerre*, Sigillaria *dicta. Suetonius Claudij cap.* V. Quadraginta aureos in Saturnalia & Sigillaria miſiſſe: *atque ibi interpretes. Solent autem maiores minoribus ferè mittere, & amatores amatis.*

4. PROFECTO INQVAM.] *Diuinabam*, perfecte.

5. PVPVLVS ETIAM.] *Eſt puer, ſiue paruus pupus: & conuenit hic, quia faciebat ſe in deliciis luſibusq; Senecæ fuiſſe. Tamen veteres*, vetulus: *alij*, populus. *Lego autem*, & iam, *diuulſim.*

6. DENTES ILLI.] *Iocus iterùm. nam & pueris ſeptuennibus dentes cadunt, itemq; ſenibus. Noſter epiſt.* LXXXIII. *hac ipsâ re ludens:* Earinus puer ait nos eamdem criſim habere: quia vtrique dentes cadunt.

7. SENECTVS MEA.] *Non tam grauis, quàm* ὑπερόχως *fatis. Vitam vide.*

8. CVM FVGIVNT.] *Iam cedentia ætati, & abeuntia. vt* Vinum fugiens.

9. EXTREMA TEGVLA.] *Quaſi lapſui vicinam. Nam inſtabile ibi & ſuſpenſum veſtigium, in extremis dico tectis. Alij ad guttam adſpectum putant, quæ caſura adhuc ibi pendet. Sed ego veterem lectionem præferam, quæ eſt* regulâ. *Interpretor* lineam extremam, *quæ in Stadiis ſolita duci, curſus finis. Seneca noſter epiſt.* XLIX. Admoueri lineas ſentio: *atque ibi vide. Sanè has lineas Græci etiam* κανόνας, *& Latini* Regulas *dicebant. Statius:*

Vt ruit, atq; æquum ſummiſit regula limen.

Etiam Caſſiodorus III. *Variarum. Ait autem hic Seneca*, Stantem in extremâ regulâ: *ſicut de Irâ* I. *cap.* XI. Imperium in extremo ſtabat. *Et alibi:* In vltimo gradu poſitus.

10. FV-

ce eſt, cupiditates [10] fugaſſe ac reliquiſſe? Moleſtum eſt, inquis, mortem ante oculos ha- A
bere. Primùm iſta tam iuueni ante oculos debet eſſe, quàm ſeni: non enim citamur
[11] ex cenſu: deinde nemo tam ſenex eſt, [12] vt improbè vnum diem ſperet. Vnus autem
dies, gradus eſt vitæ. tota ætas partibus conſtat, & orbes habet circumductos maiores
minoribus. Eſt aliquis, qui omnes complectatur & cingat: hic pertinet à natali ad diem
extremũ. eſt alter, qui annos adoleſcentiæ excludit. eſt qui totam pueritiam ambitu ſuo
adſtringit. eſt deinde ipſe annus, in ſe omnia continens tempora, quorum multiplicatio-
ne vita componitur. Menſis arctiore præcingitur circulo: anguſtiſſimum habet dies gy-
rum: ſed & hîc ab initio ad exitum venit, ab ortu ad occaſum. Ideò Heraclitus, cui cog-
nomen Scotinon fecit orationis obſcuritas: *Vnus*, inquit, *dies par omni eſt.* Hoc alius ali-
ter accepit: dixit enim parem eſſe horis: nec mentitur. Nam ſi dies tempus eſt viginti-
quattuor horarum, neceſſe eſt omnes inter ſe dies pares eſſe: quia nox habet, quod dies
perdidit. Alius ait, parem eſſe vnum diem omnibus ſimilitudine: nihil enim habet
longiſſimi temporis ſpatium, quod non in vno die inuenias, lucem & noctem, & alter- B
nas mundi vices. [13] Planiora facit iſta nox aliàs contractior, aliàs productior. Itaque
[14] ſic ordinandus eſt dies omnis, tamquam [15] cogat agmen, & conſummet atque expleat
vitam. [16] Pacuuius qui Syriam [17] vſu ſuam fecit, cùm vino & illis funereis epulis [18] ſibi
parentauerat, ſic in cubiculum ferebatur à cœnâ, vt inter plauſus exoletorum hoc ad
ſymphoniam caneretur: [19] βεβίωκε, βεβίωκε. nullo non ſe die extulit. Hoc quod ille ex
malâ conſcientiâ faciebat, nos ex bonâ faciamus, & in ſomnum ituri, læti, hilateſque
dicamus, *Vixi, & quem dederat curſum fortuna peregi.*
Craſtinum ſi adiecerit Deus, læti recipiamus. Ille beatiſſimus eſt & ſecurus ſui poſſeſ-
ſor, qui craſtinum ſine ſollicitudine exſpectat. Quiſquis dixit, Vixi, quotidie ad lu-
crum ſurgit. Sed iam debeo epiſtolam cludere. Sic, inquis, ſine vllo ad me peculio ve-
niet? Noli timere: aliquid ſecum feret. quare aliquid dixi? multum. Quid enim hac
voce præclarius, quam illi trado ad te perferendam? *Malum eſt in neceſſitate viuere. ſed
in neceſſitate viuere, neceſſitas nulla eſt.* Quid ni nulla ſit? patent vndique ad libertatem C
viæ

10. FVGASSE AC.] *Mei & Gruteriani*, fatigaſſe. *Omnino ita fuit: in curſu ſcilicet manet: & ſenex in extremâ lineâ, reliquit à-tergo voluptates ac fatigauit.*

11. EX CENSV.] *E tabulis cenſualibus, in quibus iuniores ſenioreſq́; notati, & cuiuſque adeò annum. Talis autem citatio in Militiâ & Delectu abtinebat: at non, inquit, in morte.*

12. VT IMPROBE.] *Alij cum negatione*, vt non improbè. *Vulgatum eligam: & quiſque ſenex, ſaluâ fronte vnum diem ſperet: quid ſi annum cum Catone? Ita enim ille apud Ciceronem:* Nemo eſt tam ſenex, qui ſe annum non putet poſſe viuere.

13. PLANIORA.] *Quidam* Planeta: *at ſcripti ferè*, plura; *itemq́;* non, *vbi*, nox *ſcribitur. Ego concinnem*, Plura facit iſta non alia, aliàs contractior, aliàs productior. *Plures ſunt, inquit, dies, at non diuerſi: etiamſi ſpatio diſſident.*

14. SIC ORDINANDVS DIES.] *Horatij præceptum:*

Omnem crede diem tibi diluxiſſe ſupremum.

Muſonius: Οὐκ ἔστι τὴν ἐνεστηκυῖαν ἡμέραν καλῶς βιῶναι, μὴ προθέμενον αὐτὴν ὡς ἐσχάτην βιῶσαι: Non eſt præſentem diem benè tranſigere, niſi qui proponit velut vltimam illam tranſigere.

15. COGAT AGMEN.] *Benè, à militiâ. nam vltimi ſunt agminis coactores. Tamen bonus ille meus,* cogat alium.

16. PACVVIVS.] *Quis iſte, quæro. Proprætórne Syriæ fuit? appâret, & quidem annos plures, ſub Tiberio: cui hoc proprium, continuare imperia. At nullum ego* Pacuuium *ſub eo Syriæ Præſidem, ſed* Pomponium, *cognomine* Flaccum *reperio. qui videtur ſtatim à Germanici morte Syriæ præfectus, tenuítque annos circiter tredecim. Nam obiit anno vrbis* DCCLXXXVI. *cepit, vt videtur,* DCCLXXIII. *Alium equidem illis annis non obſeruare memini, qui eam rexerit. At de morte huius, Tacitus* VI. *Annali:* Flacco Pomponio Syriæ proprætore defuncto, recitantur Cæſaris litteræ. *De electione, Suetonius Tiberij cap.* XLII. *Huic autem ſucceſſit mox L. Vitellius, & tenuit ad Caium: vt nec eſſe quidem alius potuerit, Tiberij principatu, plures illas annos, quàm* Pomponius: *quem tamen non auſim in Senecâ ſubſtituere. An ſi fortè* Pacuuius *ille, non Præſes, ſed Procurator Cæſaris, ibi fuit?* D

17. VSV SVAM FECERAT.] *Ob diuturnum ibi imperium, vt dixi, & moram.*

18. SIBI PARENTAVERAT.] *Alluſum ad conuiuia funerum. ſicut ab eodem epiſt* CXXII. Non conuiuantur, ſed iuſta ſibi faciunt. *Et de Vit. beat. cap.* XI. Locus, in quo luxuriæ parentatur.

19. Βεβίωκε.] *E quibuſdam libris*, βεβιωκέναι. *Cicero ad Atticum:* Homini non recta, ſed voluptaria quærenti, nónne βεβιωκέναι? *id eſt*, Vita acta eſt?

20. NEMO

A viæ multæ, breues, faciles. Agamus Deo gratias, quòd [20] nemo in vitâ teneri poteſt. calcare ipſas neceſſitates licet. Epicurus, inquis, dixit: quid tibi cum alieno? [21] Quod verum eſt, meum eſt. perſeuerabo Epicurum tibi ingerere: vt iſti qui in verba iurant, nec quid dicatur æſtimant, ſed à quo, ſciant, quæ optima ſunt, eſſe communia.

EPIST. XIII.

FORMAT *pulchrè aduerſus fortuita, & robur donat. Maximè autem, ne futurorum metu angamur: incerta ea eſſe, & poſſe non euenire. Spe igitur omnem metum temperandum. Deinde illud robuſtius: Fac & præcipe ventura: à Deo ſunt, & in bonum.*

MVLTVM tibi eſſe animi ſcio. nam etiam antequam [1] inſtruerem te præceptis ſalutaribus, & dura vincentibus, ſatis aduerſus fortunam placebas tibi: & mul-
B to magis, poſtquam cum illâ conſeruiſti manum, viteſque expertus es tuas. quæ numquam certam dare fiduciam ſui poſſunt, niſi cùm multæ difficultates hinc & illinc apparuerint, aliquando verò & propiùs acceſſerint. Sic verus ille animus, & in alienum non venturus arbitrium, probatur: hæc eius [2] obruſſa eſt. Non poteſt athleta magnos ſpiritus ad certamen afferre, qui numquam [3] ſugillatus eſt. Ille [4] qui fudit ſanguinem ſuum, cuius dentes crepuerunt ſub pugno, ille qui ſupplantatus aduerſarium toto tulit corpore, nec proiecit animum proiectus, qui quoties cecidit contumacior reſurrexit, cum magnâ ſpe deſcendit ad pugnam. Ergo, vt ſimilitudinem iſtam proſequar, ſæpe iam fortuna ſupra te fuit: nec tamen tradidiſti te, ſed ſubſiliiſti, & acrior reſtitiſti. [5] multum enim adiicit ſibi virtus laceſſita. Tamen ſi tibi videtur, accipe à me auxilia quibus munire te poſſis. Plura ſunt, Lucili, quæ nos terrent, quàm quæ premunt: & ſæpius opinione, quàm re laboramus. Non loquor tecum Stoicâ linguâ, ſed hac ſubmiſſiore. Nos enim dicimus, omnia iſta quæ gemitus mugituſque exprimunt, leuia eſſe, & contemnen-
C da. Omittamus hæc magna verba, ſed, dij boni, vera! illud tibi præcipio, ne ſis miſer ante tempus: cùm illa quę velut imminentia expauiſti, fortaſſe numquam ventura ſint, certè nondum venerint. Quædam ergo nos magis torquent, quàm debeant: quædam antè torquent, quàm debeant: quædam torquent, cùm omninò non debeant. Aut augemus dolorem, aut fingimus, aut præcipimus. Primum illud, quia res in controuerſiâ eſt, & [6] litem conteſtatam habemus, in præſentiâ differatur. Quod ego leue dixero, tu grauiſſimum eſſe contendes. ſcio alios inter flagella ridere, alios gemere ſub colapho. Poſteà videbimus, vtrùm iſta ſuis viribus valeant, an imbecillitate noſtrâ: illud præſta mihi, vt quoties circumſteterint, qui tibi te miſerum eſſe perſuadeant, non quid audias, ſed quid ſentias cogites. & cum patientiâ tuâ deliberes, ac te ipſe interroges, qui tua optimè noſti: Quid eſt quare iſti me complorent? quid eſt quod trepident, quòd contagium quoque mei timeant, quaſi tranſilire calamitas poſſit? Eſt aliquid iſtîc mali? an
D res iſta magis infamis eſt quàm mala? Ipſe te interroga: Numquid ſine cauſsâ crucior,

&

20. NEMO IN VITA TENERI.] *Tragicus:*
Eripere vitam nemo non homini poteſt,
At nemo mortem.

21 QVOD VERVM EST.] *Meus ille liber,* Quod ſecurum.

EPIST. XIII. 1. INSTRVEREM TE.] *Alij libri* inſtrueres te. *Velim,* inſtruerêre.

2. OBRVSSA EST.] *Quidam libri,* Hæc eius probatio obtruſa eſt: *è quo poſſis,* probatio & obruſſa eſt. *Sed prius illud interpretatio videtur. neque enim aliud* Obruſſa *(Monetæ verbum) quàm auri per ignem examen, & depurgatio. Suetonius Nerone, cap.* XLIV. *ibi Scholiaſtæ.*

3. SVGILLATVS EST.] *Gloſſæ veteres;* ὑπωπιασθεὶς, Sugillatus. *Iterumq́;*: Sugillat, πλήσσει, ὑπωπιάζει: percutit, vibices facit. *Nam* ὑπώπια *propriè ſub oculis, & in genis,* ἐκχυμώματα: *quæ pugilibus crebra ab ictu.*

4. QVI FVDIT SANGVINEM.] *Priſci libri,* qui vidit: *rectè. Noſter De Prouid. cap.* IV. Veteranus cruorem ſuum ſpectat, qui ſcit ſe ſæpe viciſſe poſt ſanguinem.

5. MVLTVM ADIICIT SIBI.] *Creſcit, & vt vetus poeta,*
——— vireſcit vulnere virtus.

6. LITEM CONTESTATAM.] *Nos Stoici cum Epicureis, aliiſque quibus Dolor eſt malum: at nobis Indifferens.*

7. QVÆ

& mæreo, & quod non eſt malum facio? Quomodo, inquis, intelligam, vana ſint, an A
vera, quibus angor? Accipe huius rei regulam. Aut præſentibus torquemur, aut futu-
ris, aut vtriſque. De præſentibus, facile eſt iudicium. ſi corpus tuum liberum eſt, ſanum
eſt, nec vllus ex iniuriâ dolor eſt: videbimus quid futurum ſit, hodie nihil negotij ha-
bet. At enim futurum eſt. Primum diſpice, an certa argumenta ſint venturi mali. ple-
rumque enim ſuſpicionibus laboramus, & illudit nobis illa, [7] quæ conficere bellum ſo-
let, fama: multo autem magis ſingulos conficit. Ita eſt, mi Lucili. citò [8] accedimus opi-
nioni: non coarguimus illa, quæ nos in metum adducunt: nec excutimus, ſed trepida-
mus: & ſic vertimus terga, quemadmodum illi, quos puluis motus fugâ pecorum, exuit
caſtris, aut quos aliqua fabula ſine auctore ſparſa conterruit. Neſcio quomodo magis
vana perturbant. vera enim modum ſuum habent: quidquid ex incerto venit, coniectu-
ræ & licentiæ pauentis animi traditur. Nulli itaque tam pernicioſi, tam irreuocabiles,
quàm lymphatici metus ſunt. ceteri enim ſine ratione, hi ſine mente ſunt. Inquiramus
itaque in rem diligenter. Veriſimile eſt, aliquid futurum mali? non ſtatim verum eſt. B
Quàm multa non exſpectata venerunt, quàm multa exſpectata numquam comparue-
runt? Etiam ſi futurum eſt, quid iuuat dolori ſuo occurrere? ſatis citò dolebis, cùm ve-
nerit: interim tibi meliora promitte. Quid facies lucri? tempus. Multa interuenient,
quibus vicinum periculum vel propè admotum, aut ſubſiſtat, aut deſinat, aut in alie-
num caput tranſeat. Incendium ad fugam patuit: quoſdam molliter ruina depoſuit:
aliquando gladius ab ipsâ ceruice reuocatus eſt: aliquis carnifici ſuo ſuperſtes fuit. Ha-
bet etiam mala fortuna leuitatem. fortaſſe erit, fortaſſe non erit: interim dum non eſt,
meliora propone. Nonnumquam nullis apparentibus ſignis, quæ mali aliquid pronun-
cient, animus ſibi falſas imagines fingit, aut verbum aliquod dubiæ ſignificationis de-
torquet in peius, aut maiorem ſibi offenſam proponit alicuius quàm eſt, & cogitat non
quantum iratus ille ſit, ſed quantum liceat irato. Nulla autem cauſſa vitæ eſt, nullus mi-
ſeriarum modus, ſi timetur quantum poteſt. Hîc prudentia proſit, hîc robore animi
euidentem quoque metum reſpue: ſi minus, vitio vitium repelle, [9] ſpe metum tempera. C
Nihil tam certum eſt ex his quæ timentur, vt non certius ſit, & formidata ſubſidere, &
ſperata decipere. Ergo & ſpem ac metum examina: & quoties incerta erunt omnia, ti-
bi faue, crede quod mauis. ſi plures habebis ſententias metus, nihilominus in hanc par-
tem potiùs inclina, & perturbare te deſine. Ac ſubinde hoc in animo volue, maiorem
partem mortalium, cùm illi nec ſit quidquam mali, nec pro certo futurum ſit, æſtuare
ac diſcurrere. Nemo enim reſiſtit ſibi, cùm cœperit impelli, nec timorem ſuum redigit
ad verum. Nemo dicit, Vanus auctor eſt, vanus: aut finxit, aut credidit. Damus nos
referentibus, expaueſcimus dubia pro certis, non ſeruamus modum rerum, ſtatim in ti-
morem venit ſcrupulus. Pudet me ſic tecum loqui, & tam leuibus remediis te focilla-
re. Alius dicat, Fortaſſe hoc non veniet: tu dic, Quid porrò ſi veniet? Videbimus [10] v-
trùm veniet: fortaſſe pro me veniet, & mors iſta vitam honeſtabit. Cicuta magnum
[11] Socratem fecit: Catoni gladium aſſertorem libertatis extorque, magnam partem de-
traxe- D

7. Qvæ conficere bellvm.] *Ad Liuij hæc verba dicas adſpectum, libro* XXVII. Fama bellum conficit, & parua momenta in ſpem metúmve impellunt animos.

8. Accedimvs opinioni.] *Atque ita mala præcipimus, malè. Bis térque enim ita miſeri: quod pulchrè Diogenes, in Stobæo:* Πάντα μὲν οὖν τὰ δεινὰ πέφυκε μᾶλλον ἐκπλήττειν τοὺς προσδεχομένους, ἢ λυπεῖν τοὺς πειραθέντας. ὁ δὲ φόβος οὕτω χαλεπός ἐστιν, ὥστε πολλὰ ἤδη προέλαβον τὸ ἔργον: Omnia grauia magis percellere ſolent eos qui futura præcipiunt, quàm qui iam patiuntur. Metus enim ita improbus eſt, vt multi quod venturum videtur, anticipent. *Euripides pariter:*

Ἥπου τὸ μέλλον ἐκφοβεῖ καθ᾽ ἡμέραν,
Ὥς τοῦ γε πάσχειν τοὐπιὸν μεῖζον κακόν:

Quod eſt futurum, cotidie metus mouet,
Vt plus mali exſpectando, quàm patiendo, ſit.

9. Spe metvm tempera.] *Alterum alteri miſcendum eſt, vt præcipit ipſe epiſt.* CIV. *Sed & notabile*, Philoſophos fuiſſe, qui Elpiſtici Græcis ſunt appellati, qui vitam potiſſimum Spe contineri affirmabant: eaque abſciſsâ, & oblectatione, quæ ex eâ oritur, vitam non poſſe tolerari. *Videntur iſti Summum bonum in Spe poſuiſſe. Plutarchus hæc de iis, Quæſt. Conuiual.* IV. *cap.* IV.

10. Vtrvm veniet.] *Quidam libri*, vter vincat: *alij*, vtrùm vincat *Tum ego legerem*, vtrùm vincet: *me ſcilicet, qui obſtabo.*

11. Socratem fecit.] *Libri ferè:* confecit. *An fortè rogando*, non fecit?

A traxeris gloriæ. Nimium diu te cohortor, cùm tibi admonitione magis, quàm exhortatione opus ſit. Non in diuerſum te à naturâ tuâ ducimus: natus es ad iſta quæ dicimus. Eò magis bonum tuum auge, & exorna. Sed iam finem epiſtolæ faciam, ſi illi ſignum ſuum impreſſero: id eſt, aliquam magnificam vocem perferendam ad te mandauero. *Inter cetera mala, hoc quoque habet ſtultitia proprium, ſemper incipit viuere.* Conſidera quid vox iſta ſignificet, Lucili virorum optime: & intelliges quàm fœda ſit hominum leuitas, quotidie noua vitę fundamenta ponentium, nouas ſpes etiam in exitu inchoantium. Circumſpice tecum ſingulos. occurrent tibi ſenes, qui ſe tummaximè ad ambitionem, ad peregrinationes, ad negotiandum parent. Quid eſt autem turpius, quàm ſenex viuere incipiens? Non adiicerem auctorem huic voci, niſi eſſet ſecretior, nec inter vulgata Epicuri dicta, quæ mihi [12] & laudare, & adoptare permiſi.

EPIST. XIV.

B

PRVDENTISSIMA *epiſtola. Monet corporis vitæque curam habendam, ſed non nimiam. Timeri autem corpori tria, Pauperiem, Morbos, Violentiam: maximè hanc vltimam, quæ à potentibus eſt, aut tyrannis. Vt non timeas, tria vitentur: Odium, Inuidia, Contemptus. Quomodo autem, Sapientia dicet: & breuiter ipſe.*

FATEOR inſitam eſſe nobis corporis noſtri caritatem: fateor nos huius gerere tutelam: nec nego indulgendum illi, [1] ſeruiendum nego. Multis enim ſeruiet, qui corpori ſeruit, qui pro illo nimiùm timet, qui ad illud omnia refert. Sic gerere nos debemus, non tamquam propter corpus viuere debeamus, ſed tamquam non poſſimus ſine corpore. Huius nos nimius amor timoribus inquietat, ſolicitudinibus onerat, contumeliis obiicit. Honeſtum ei vile eſt, cui corpus nimis carum eſt. Agatur eius [2] diligentiſſimè cura: ita tamen, vt cùm exiget ratio, cùm dignitas, cùm fides, mittendum in
C ignem ſit. Nihilominus, quantum poſſumus, euitemus incommoda quoque, non tantùm pericula: & in tutum nos reducamus, excogitantes ſubinde, quibus poſſint timenda depelli. quorum tria, ni fallor, genera ſunt. Timetur inopia, timentur morbi, timentur quæ per vim potentioris eueniunt. Ex his omnibus nihil magis nos concutit, quàm quod ex alienâ potentiâ impendet. Magno enim ſtrepitu & tumultu venit. Naturalia mala quæ retuli inopiæ atque morbi, ſilentio ſubeunt, nec oculis nec auribus quidquam terroris incutiunt: ingens alterius mali pompa eſt, ferrum circa ſe & ignes habet, & catenas, & [3] turbam ferarum, quam in viſcera immittat humana. Cogita hoc loco carcerem, & cruces, & eculeos, & vncum; & adactum per medium hominem, qui [4] per os emergat, ſtipitem; & diſtracta in diuerſum [5] actis curribus membra; illam [6] tunicam, alimen-

12. ET LAVDARE.] *Meus*, adlaudare: *probè.*

D EPIST. XIV. 1. SERVIENDVM NEGO.] *Nam vt Salluſtius*, Animi imperio, corporis ſeruitio magis vtimur. *Chryſippus autem (in Claudiano, De ſtatu Animæ, lib. II. cap. IX.)* ab ipſo pænè principio ſui operis, Animo dominandi ius tribuit, corpori legem ſeruitutis imponit. *Scilicet hoc inter fundamenta Sapientiæ (Simplicius in Epictetum)* vt corpori mens imperet, & ſuper id ſeſe efferat: eoque non vt parte, ſed inſtrumento vtatur. Qui aliter; ὁ πολὺς ἄνθρωπος, vulgaris homo eſt, ac verbo potiùs Homo, quàm reipsâ.

2. DILIGENTISSIME CVRA.] *Nam, ait Epictetus Diſſert.* XI. *libri* IV. ſi equum Natura tibi credidiſſet, non prorſus eum neglexiſſes. Ergo nunc etiam puta, corpus tibi tamquam equum eſſe traditum. Laua id, abſterge, facito ne quis auerſetur, ne quis abhorreat. *Et in ſummâ, artifex es? vtile tibi redde, & ſerua hoc inſtrumentum.*

3. TVRBAM FERARVM.] *Priſco ritu, quo homines beſtiis obiiciebant in Amphitheatris.*

4. PER OS EMERGAT.] *Quod Græci* σκολοπίζειν *dicunt, ſiue* Palo infigere: *familiare ſupplicium hodie Aſiaticis. Scripſi in de Cruce, lib.* 1.

5. ACTIS CVRRIBVS.] *Non malè. nam ad Quadrigas aut currus alligare noxios etiam ſolent, & in diuerſum actis equis diſtrahere. De Metio notum. Tamen ſcripti ferè*, cruribus. *Id quoque rectè. cùm homines arboribus curuatis innexos brachiis pedibusq; tum in rectum iis dimiſſis, diſcerpunt. Scinis paſſim vſurpauit, atque etiam Alexander in Darij interfectore.*

6. TVNICAM ALIMENTIS.] *Hanc deſcribit Iſidorus, etſi malè* Culleum *appellet. Ait* tunicam

 fuiſſe

alimentis ignium & illitam & intextam; quidquid aliud, præter hæc, commenta ſæui- A
tia eſt. Non eſt itaque mitum, ſi maximus huius tei timot eſt, cuius & vatietas magna, & apparatus tettibilis eſt. Nam quemadmodum plus agit tortor, quò pluta inſtrumenta doloris expoſuit (ſpecie enim vincuntut, qui patientiâ reſtitiſſent:) ita ex his, quæ animos noſtros ſubigunt & domant, plus proficiunt, quæ habent quod oſtendant. Illæ peſtes non minùs gtaues ſunt, famem dico & ſitim, & præcordiorum [7] ſuppurationes, & febtem viſcera ipſa tottentem: ſed latent. nihil habent quod intentent, quod præferant: hæc, vt magna bella, adſpectu paratuque vicetunt. Demus itaque operam, abſtineamus offenſis. Interdum populus eſt, quem timete debeamus; interdum, ſi ea ciuitatis diſciplina eſt, vt plurima pet ſenatum tranſigantur, gratioſi in eo viri; interdum ſinguli, quibus poteſtas populi, & in populum data eſt. Hos omnes amicos habere, operoſum eſt: ſatis eſt inimicos non habere. Itaque ſapiens numquam potentium itas prouocabit: imò declinabit, non aliter quàm in nauigando procellam. Cùm petetes Siciliam, ttaiceciſti fretum. temeratius gubetnator contempſit [8] auſtri minas. ille eſt enim, qui Siculum pe- B
lagus exaſperet, & [9] in vettices cogat. [10] non ſiniſtrum petit littus, ſed id, [11] quo propiot Charybdis maria conuoluit. At ille cautior, peritos locorum rogat, qui æſtus ſit, quæ ſigna dent nubes, & longè ab illâ tegione verticibus infami curſum tenet. Idem facit ſapiens: nocituram potentiam vitat, hoc primùm cauens, ne vitare videatut. Pars enim ſecutitatis & in hoc eſt, non ex profeſſo [12] eam petete: quia quæ quis fugit, damnat. Circumſpiciendum nobis eſt ergo, quomodo à vulgo tuti eſſe poſſimus. Primùm [13] nihil inde concupiſcamus, vnde rixa eſt inter competitotes: deinde nihil habeamus, quod cum magno emolumento inſidiantis etipi poſſit. quàm minimum ſit in cotpore tuo ſpoliotum. Nemo ad humanum ſanguinem propter ipſum venit, aut admodum pauci: [14] plutes computant, quàm oderunt. Nudum latro tranſmittit: etiam in obſeſſâ viâ pauperi pax eſt. Tria deinde ex præceptione veteri præſtanda ſunt, vt vitentur: Odium, Inui-

fuiſſe ex ſparto, in modum cruminæ factam, & ſolitam liniri pice & bitumine. *Hanc miſeros illos induebant, & in eâ ſic vſtulabant.* Moleſtam tunicam *vulgò appellabant. vt Martialis, lib.* x.

Nam cùm dicatur, tunicâ præſente moleſtâ,
Vre manum: plus eſt dicere, Non facio.

Et Iuuenalis:

Auſi, quod liceat tunicâ punire moleſtâ.

Quidni moleſtâ, *in quâ lento igne ſic ardebant? Tertullianus ad Martyres*: Iam & ad ignes quidam ſe auctorauerunt, vt certum ſpatium in tunicâ ardente conficerent. *Sæuiter ludebant hæc talia, & ſæpe cum argumento: vt ſiquis Herculem Oetæum repræſentaret. Idem Afer, in Apologetico:* Et qui viuus ardebat, Herculem induerat. *Alia etiam vſtulandi ratio in Amphitheatris, & cathedrâ ferreâ ignitâ, in quâ collocabantur. O ingenia ſæuitia! Euſebius Cæſarienſis, de Attalo martyre, lib.* v. *cap.* I. Ἐπὶ τῆς σιδηρᾶς ἐπετέθη καθέδρας, καὶ περιεκαίετο: In ferreâ locatus eſt cathedrâ, & amburebatur. *Mox hoc inſtrumentum, aut ſimile,* τήγανον *appellat, quaſi ad* frigendum *&* torrendum.

7. SVPPVRATIONES.] *Plures libri*, ſuſpirationes. *An non* Aſthma *dictum volunt: quod ipſe epiſt.* LIV. Suſpirium *interpretatur? Et tentatum ſe eo genere morbi oſtendit; & nihil moleſtius adfirmat. Itaque poteſt hic teneri, & intelligi: etſi* Suppurationes *etiam nota, & Græcorum* φθίσεις.

8. AVSTRI MINAS.] *Vide Conſol. ad Marc. cap.* XVII.

9. IN VERTICES COGAT.] *Ea natura eius loci, &* Charybdim mare verticoſum *Plinius appellat. Vide infrà epiſt.* LXXIX.

10. NON SINISTRVM.] *Vbi Scylla eſt, verſus Pelorum. Virgilius*: C

Dextrum Scylla latus, læuum implacata Charybdis
Obſidet.

Quod ita eſt, Siciliæ reſpectu: & ſiquis ex eâ ſoluat. At qui ex Italiâ, læuam *Scyllam habent*, dextram *Charybdim: ſi media vtriuſque, vt ſolent, nautæ tenent.*

11. QVO PROPIOR CHARYBDIS.] *Obſerua de* temerario gubernatore *hæc dici, & qui* Auſtri minas, *ipſamq; Charybdim contemnit. Itaque propiùs etiam ad eam ſe admouet: & quaſi prouocat pericula, vt quidam* potentium iras. *At cautior ille, inquit, minimè: & quæ ſequuntur.*

12. EAM PETERE.] *Libros ſecutus ſum potiùs, quàm Muretum, qui* eam fugere *vulgauit. Sententia ex illo eadem elicitur. non petendam palàm ſecuritatem: quia ſic videmur fugere potentes (ſubducendo nos, & remouendo:) quod eſt tacitè eos damnare.* D

13. NIHIL INDE CONCVPISCAMVS.] *Libri plerique*, nihil inde concupiſcamus. Rixa eſt inter competitores. *Tolerabilius, quàm quod vulgò, fateor: ſed quid tamen illud*, inde, *erit? Meus liber optimè*, nihil idem. *Dele mox*, vnde.

14. PLVRES COMPVTANT.] *Id eſt, lucrum ex eo facinore euenturum proponunt: & ideò magis, quàm odij ergo, ſuſcipiunt. Seneca De Benef.* v. Quotuſquiſque vxoris optimæ mortem timet, vt non computet? *Argutè. vt non ſimul etiam de lucello, ab eius morte cogitet.*

15. CAL-

A Inuidia, Contemptus. Quomodo hoc fiat, ſapientia ſola monſtrabit. Difficile enim
temperamentum eſt, verendumq́ue, ne in contemptum nos inuidiæ timor transferat:
ne dum [15] calcari nolumus, videamur poſſe calcari. Multis timendi attulit cauſſas, ti-
meri poſſe. Vndique nos reducamus, non minùs contemni quàm ſuſpici nocet. Ad phi-
loſophiam ergo confugiendum eſt. hæ litteræ non dico apud bonos ſed apud mediocri-
ter malos, [16] infularum loco ſunt. Nam forenſis eloquentia, & quæcumque alia po-
pulum mouent, aduerſarium habent: hæc quieta, & ſui negotij, contemni non poteſt:
cui ab omnibus artibus, etiam apud peſſimos honor eſt. Numquam in tantum conua-
leſcet nequitia, numquam ſic contra virtutes coniurabitur, vt non philoſophiæ nomen
venerabile & ſacrum maneat. Ceterùm philoſophia ipſa tranquillè modeſteq́ue tra-
ctanda eſt. Quid ergo, inquis? videbitur tibi M. Cato modeſtè philoſophari, qui bel-
lum ciuile ſententiâ ſuâ reprimit? qui furentium principum armis medius interuenit?
qui aliis Pompeium offendentibus, aliis Cæſarem, ſimul laceſſit duos? Poteſt aliquis
B diſputare, an illo tempore capeſſenda fuerit ſapienti reſpublica. Quid tibi vis M. Cato?
iam non agitur de libertate, olim peſſundata eſt: quæritur vtrùm Cæſar, an Pompeius
poſſideat rempublicam. Quid tibi cum iſtâ contentione? nullæ partes tuæ ſunt: domi-
nus eligitur. [17] Quid tuâ, vter vincat? melior vincere non poteſt: poteſt eſſe peior, qui
victus fuerit; non poteſt melior, qui vicerit. Vltimas partes attigi Catonis: ſed ne prio-
res quidem anni fuerunt, qui ſapientem in illam [18] rapinam reipublicæ admitterent.
Quid aliud quàm vociferatus eſt Cato, & miſit irritas voces, cùm modò per populi le-
uatus manus, & obrutus ſputis, [19] & portandus extra forum traheretur, modò è ſenatu
in carcerem duceretur? Sed poſteà videbimus, an ſapienti opera perdenda ſit: interim
ad hos te voco, qui à republicâ excluſi, ſeceſſerunt ad colendam vitam, & humano ge-
neri iura condenda, ſine vllâ potentioris offensâ. Non conturbabit ſapiens publicos mo-
res, nec populum in ſe vitæ nouitate conuertet. Quid ergo? vtique erit tutus, qui hoc
propoſitum ſequetur? Promittere tibi hoc non magis poſſum, quàm in homine tempe-
C rante bonam valetudinem: & tamen facit temperantia bonam valetudinem. Petit ali-
qua nauis in portu: ſed tu quid accidere in medio maris credis? Quanto huic pericu-
lum paratius foret, multa agenti, molientiq́ue, cui ne otium quidem tutum eſt? Pereunt
aliquando innocentes: quis negat? nocentes tamen ſæpius. Ars ei conſtat, qui [20] per or-
namenta percuſſus eſt. Denique conſilium omnium rerum ſapiens, non exitum ſpectat.
Initia in poteſtate noſtrâ ſunt: de euentu fortuna iudicat, cui de me [21] ſententiam non
do. At aliquid vexationis affert, aliquid aduerſi. [22] non damnatur latro, cùm occidit.

15. CALCARI NOLVMVS.] *Aſſentior Modio,* calcare. *Timemus inuidiam, & magni eſſe ad opprimendum: ita ipſi mox opprimi opportuni.*

16. INFVLARVM LOCO.] *Dignitatum & honorum: Vide ad Heluiam, cap.* XIII.

17. QVID TVA VTER.] *Variè hic locus ſcribi-*
D *tur, atque interpolatur, vt ſolent acuta. Vera lectio mihi iſta:* Quid tuâ vter vincat? poteſt melior vincere, non poteſt non peior eſſe qui vicerit. *Ecce, inquit, duo ſunt, & vterque de imperio & potentiâ ſuâ certat, alio titulo. Poteſt ex his duobus melior videri (Pompeius ſcilicet) dum vincit, non poteſt dum vicit. Nam victor animum reſerabit, & ſucceſſus malitiam eliciet, adhuc repreſſam. Planè idem in Lucano Brutus, ad ipſum hunc Catonem, vbi diſſuadet pariter bello intereſſe:*

* — quòd ſi pro legibus arma
Ferre iuuat patriis, libertatemq́; tueri:
Nunc neque Pompeij Brutum, neque Cæſaris hoſtem,
Poſt bellum VICTORIS habes.

Libertatem & leges tueri, vterque præfert: ſed alter opprimet, qui vincet. Victor igitur tyrannus, & illi ego hoſtis.

18. RAPINAM REIP.] *Verè. nam hinc Cæſar, hinc Pompeius, Vatinius, Curio, alij diſtrahebant, diripiebant. Muretus tamen,* ruinam, *maluit, præter libros.*

19. ET PORTANDVS.] *Conſenſu ita libri, nec mutem. Traheretur, inquit, ſed portandus. nam trahi aut extrahi renuebat. Seneca De Conſtant. Sapientis, cap.* 1. Quòd Catoni diſſuaſuro legem toga in foro eſſet erepta, quodq́ue à roſtris vſque ad arcum Fabianum per ſeditioſæ factionis manus tractus, voces improbas, & ſputa, & omnes alias contumelias pertuliſſet. *Illa & me vide.*

20. PER ORNAMENTA.] *A gladiatoribus eſt: quorum arma ſic dicta. Ego in Saturnalibus,* II. *cap.* XVII.

21. SENTENTIAM NON DO] *Non permitto vt de me iudicet, ſed Ratio.* * Lib. 11.

22. NON DAMNATVR.] *Quò hæc ſpectent, non video. Imò nec vera ſunt, & omnino damnatur latro cùm occidit. Putarim ſic hæc cum prioribus legenda.* At aliquid vexationis afferet, aliquid aduerſi. Non damnatur latro, niſi cùm occidit. *Futuri*

Nunc ad quotidianam ſtipem manum porrigis. aureâ te ſtipe implebo. Et quia facta A
eſt auri menrio, accipe quemadmodum vſus fructuſque eius tibi eſſe gratior poſſit. *Is maximè diuitiis fruitur, qui minimè diuitiis indiget.* Ede, inquis, auctorem. Vt ſcias quàm benigni ſimus, propoſitum eſt aliena laudare: Epicuri eſt, aut Metrodori, aut alicuius ex illâ officinâ. Et quid intereſt, quis dixerit? omnibus dixit. Qui eget diuitiis, timet pro illis: nemo autem ſolicito bono fruitur. Adiicere illis aliquid ſtudet, dum de incremento cogitat: oblitus eſt vſus, rationes accipit, forum conterit, [23] kalendarium verſat, fit ex domino procurator.

EPIST. XV.

*A*D *curam etiam corporis Exercitatio ſpectat: ſed hæc laborioſa, aut occupata non eſto. Facilis & breuis ſufficit: vt curſus, ſaltus, geſtatio, vocis intentio. Clauſula ab Epicuro, Ne vita in futurum feratur: præſentibus acquieſce.* B

[1] MOS antiquis fuit, vſque ad meam ſeruatus ætatem, primis epiſtolæ verbis adiicere: *Si vales, bene eſt.* Rectè [2] & nos dicimus: *Si philoſopharis, bene eſt.* Valere enim hoc demum eſt: ſine hoc, æger eſt animus. Corpus quoque etiam ſi magnas habet vires, non aliter quàm furioſi aut phrenetici, validum eſt. Ergo hanc valetudinem præcipuè cura, deinde & illam ſecundam: quæ non magno tibi conſtabit, ſi volueris benè valere. Stulta eſt enim, mi Lucili, & minimè conueniens litterato viro, occupatio exercendi lacertos, & dilatandi ceruicem, ac latera firmandi. Cùm tibi feliciter [3] ſagina ceſſerit, & tori creuerint: nec vires vmquam opimi bouis, nec pondus æquabis. Adiice nunc, quòd maiore corporis ſarcinâ animus eliditur, & minùs agilis eſt. Itaque, quantum potes, circumſcribe corpus tuum, & animo locum laxa. multa ſequuntur incommoda huic deditos curæ. Primùm exercitationes, quarum labor ſpiritum exhaurit, & C
inhabilem intentioni ac ſtudiis acrioribus reddit: deinde, copiâ ciborum, [4] ſubtilitas animi impeditur. Accedunt peſſimæ notæ [5] mancipia in magiſterium recepta, homines [6] inter oleum & vinum occupati: quibus ad votum dies eſt actus, ſi bene deſudauerunt, ſi in locum eius quod effluxit, multum potionis alterius, [7] ieiuno gutture ingeſſerunt. Bibere & ſudare, [8] vita cardiaci eſt. Sunt exercitationes & faciles [illegible]es, quæ [illegible] corpus

verbo legendum, Afferet: *& hoc pro priore ſenſu. Fortaſſe aliquid aduerſi: ſed ne occupa aut damna, niſi cùm factum. In meo libro erat*: Nam damnatur. *Siquis melius, donet.*

23. KALENDARIVM.] *Librum pecuniæ fænebris, quæ per kalendas exigebatur, ſoluebatúrque. Vide epiſt.* LXXXVII.

EPIST. XV. 1. MOS ANTIQVIS.] *Plinius lib.* 1. *epiſt.* XI. Vel ſolum illud ſcribe, vnde priores incipere ſolebant: Si vales, benè eſt, ego valeo.

2. ET NOS DICIMVS.] *Malim*, dicemus.

3. SAGINA CESSERIT.] *Nam athletæ certo victu vtebantur, corpori viribuſq́ augendis. De quo Hier. Mercurialis, medicus & amicus mihi inter primos adfatim lib.* 1. *de Arte Gymnaſticâ, itemq́ Budæus ad Pandectas, & in Agoniſtico* III. *Petrus Faber.*

4. SVBTILITAS ANIMI.] *Veriſſimè. & Ariſton ſcitè Athletas aſſimilabat* τοῖς ἐν γυμνασίῳ κίοσιν, ὁμοίως λιπαροὺς καὶ λιθίνους: columnis quæ ſunt in gymnaſio, pariter nitidos & ſaxeos: *id eſt ſine ſenſu. Magis etiam Diogenes Cynicus. qui* ἐρωτηθεὶς διὰ τί οἱ ἀθληταὶ ἀναίσθητοι εἰσιν, ἔφη, ὅτι κρέασιν ὑείοις καὶ βοείοις ἀνῳκοδόμουνται: interrogatus, quare Athletę ferè ſine ſenſu aut mente eſſent? Quia, inquit, ex ſuillis & bouillis carnibus conſtant: *acutè ad ſtuporem animalium alludens, & iis aptans, qui veſcebantur. Galenus etiam de Athletarum saginâ, & ab eâ ſtupore, idem ſatetur: additq́,* καὶ τοῦτο πρὸς ἁπάντων σχεδὸν ἀνθρώπων ᾄδεται, ὡς γαστὴρ ἡ παχεῖα τὸν νοῦν οὐ τίκτει λεπτόν: Hoc ab omnibus hominibus ferè decantatur, quòd venter pinguis mentem non gignit tenuem. *Verſum indicat prouerbialem:* D

Παχεῖα γαστὴρ λεπτὸν οὐ τίκτει νόον.

5. MANCIPIA IN MAGISTERIVM.] *Aliquot libri*, magiſtratum: *eodem ſenſu. Indicat Græculos magiſtros.*

6. INTER OLEVM ET VINVM.] *Vnguntur, & bibunt.*

7. IEIVNO GVTTVRE INGESSERVNT.] *Eſum quidã:* multum potionis altius in ieiunum guttur regeſſerunt. *Nihil equidem muto. ſententiam autem vide & hauri, ex epiſt.* CXXII. *&* LXXXVIII.

8. VITA CARDIACI EST.] *Notum* καρδιαλγίαν *dici, in ore ſtomachi vitium, ab humore acri vellicante.*

A corpus & [9] ſine morâ laxent, & tempori parcant: cuius præcipua ratio habenda eſt. Curſus,& [10] cum aliquo pondere manus motæ, & ſaltus, vel ille qui corpus in altum leuat, vel ille qui in longum mittit, vel ille (vt ita dicam) [11] ſaliaris, aut (vt contumelioſiùs dicam) fullonius. Quodlibet ex his elige, [12] vſu fit facile. Quidquid facies, citò redi à corpore ad animum, illum diebus ac noctibus exerce. labore modico alitur ille. Hanc exercitationem non frigus, non æſtus impediet, ne ſenectus quidem. Id bonum cura, quod vetuſtate fit melius. Neque ego te iubeo ſemper imminere libro, aut pugillaribus. dandum & aliquod interuallum animo: ita tamen vt non reſoluatur, ſed remittatur. [13] Geſtatio & corpus concutit, & ſtudio non officit: poſſis legere, poſſis dictare, poſſis loqui, poſſis audire: quorum nihil nec ambulatio quidem vetat fieri. Nec tu intentionem vocis contempſeris: quam veto te [14] per gradus & certos modos attollere, deinde deprimere. Quòd ſi velis deinde quemadmodum ambules diſcere, admittes iſtos, quos noua artificia [15] docuit fames: erit qui gradus tuos temperet, & buccas edentis obſeruet,
B & intantum procedet, inquantum eius audaciam [16] patientiæ lenitate produxeris. Quid ergo? à clamore protinus & à ſummâ contentione vox tua incipiet? Vſque adeò naturale eſt, paullatim incitari, vt litigantes quoque à ſermone incipiant, ad vociferationem tranſeant. nemo ſtatim *Quiritium fidem* implorat. Ergo vtcumque tibi impetus animi ſuaſerit, modò vehementius fac vitiis conuicium, modò lentius, prout vox quoque te hortabitur & latus. [17] Modeſta, cùm receperis illam reuocatiſque, deſcendat, non decidat: moderatoris ſui temperamentum habeat, nec indocto & ruſtico [18] more deſæuiat. Non enim id agitur, vt exerceatur vox, ſed vt exerceat. Detraxi tibi non puſillum negotium: [19] mercedula, & munus gratum, ad hæc beneficia accedet. Ecce inſigne præceptum. *Stulti vita ingrata eſt, trepida eſt, tota in futurum fertur.* Quis hæc, inquis, dicit? Idem qui ſuprà. Quam tu nunc vitam dici exiſtimas ſtultam? [20] Babæ & Ixionis? Non ita eſt. noſtra dicitur: quos cæca cupiditas in nocitura, certè numquam ſatiatura, præcipitat: quibus ſi quid ſatis eſſe poſſet, fuiſſet: qui non cogitamus quàm iucundum ſit nihil
C poſce-

licantê & rodente. Itaque Dioſcorides id dixit στομάχου δηγμοὺς, *& Plinius interpretatus*, Stomachi roſiones. *Celſus* Cardiacum morbum *deſcribit, libro* III. *cap.* XIX. nimiam imbecillitatem corporis, quod ſtomacho languente, immodico ſudore digeritur. *En tibi, de* ſudore. *De* potu, *in eodem*: imbecillitati iacentis vinô ciboq; ſuccurrendum, *& id ſatius. Spectat eò & Iuuenalis, Sat.* V.

Ipſe capillato diffuſum Conſule potat,
Cardiaco núquam cyathum miſſurus amico.

Cardiaco, *cui medicina ſcilicet à tali vino.*

9. SINE MORA LAXENT.] *Alij libri*, laſſent.

10. CVM ALIQVO PONDERE.] *Qua ſine Hal-*
D *terum etiam vſus in exercitiis. Vide epiſt.* LVI.

11. SALIARIS.] *Sublatis pedibus, & alternantibus, idemidem repetitis. quem Salij ſacerdotes in pompâ & geſtatione Ancilium vſurpabant: eumdemq; ferè fullones.*

12. VSV FIT FACILE.] *Pinciani lectio vetus:* Quemlibet ex his elige, vſu rudem, facilem. *Quemlibet, nempe ſaltum: nec arte eum compone. Meus liber & quidam*, Quodlibet *retinent; & tum,* vſum facilem rudem. *Dubites an non*, vſu facile reddes: *etſi Pinciano magis adhæream.*

13. GESTATIO.] *In eſſeda. de quo exercitij genere, & fructu, ſcripſi in epiſtolâ quâdam (Centuriâ Miſcellaneô) ad Abrah. Ortelium.*

14. PER GRADVS ET CERTOS MODOS.] *Vt phonaſci ſcilicet præſcribebant: quibus non alligat nos Seneca.* Gradus *autem in voce, adſcenſus deſcenſusq; ſiue elatio, demiſſio. Fabius:* Ab imâ ad ſummam vocem multi ſunt gradus. *At* Modi, *qualitatem magis ſpectant.*

15. DOCVIT FAMES.] *Satyricus hoc ipſum:*
Græculus eſuriens, in cælum, iuſſeris, ibit.

16. PATIENTIÆ LENITATE.] *Meus & quidam*, patientiæ crudelitate. *Verum erit*, patientiâ & credulitate.

17. MODESTA CVM RECEPERIS.] *Vox*, modeſta, *abeſt optimo libro: & ego expungam.*

18. MORE DESÆVIAT.] *Idem*, deſeruiet. *An fortè*, deferueat?

19. MERCEDVLA ET MVNVS.] *Mira hîc varietas. Alij libri*, mercedula & vnum Græcum. *Alij*, mercedulæ & vnus græcus. *Meus*, mercedula & minis gratus. *Putarim equidem iunctim hæc legenda*: Detraxi tibi non puſillum negotium mercedulæ, & vnius Græci. *Vel ex mea*, mercedulæ, & magiſtratus. Ad hæc beneficia accedet ecce inſigne præceptum. *De ſententiâ mihi penè liquet ſic eſſe. En, inquit, diſſertatiunculâ iſta commodaui tibi, & moleſtiam detraxi. quam? Mercedis, & Græculi magiſtri. Docui te ſine magiſtro, ſine ſtipendia exerceri. Aliter ſolebant. vt Plinij Panegyrico:* Cùm exercitationibus noſtris non veteranorum aliquis, ſed Græculus magiſter adſiſtit. *Ij* Progymnaſtæ *dicebantur, vt in Epiſt.* LXXXIII: Exercitores *Plauto.*

20. BABÆ ET IXIONIS?] *Meus*, Habæ & Iſionis? *Natæ fatuitatis homines ab illo æuo fuiſſe, eſt ſuſpicari.*

poſcere, quàm magnificum ſit plenum eſſe, nec ex fortunâ pendêre. Subinde itaque, A Lucili, quàm multa ſis conſecutus, recordare: cùm adſpexeris quot te antecedant, [21] cogita quot ſequantur. Si vis gratus eſſe aduerſus deos, & aduerſus vitam tuam, cogita quàm multos anteceſſeris. Quid tibi cum ceteris? [22] te ipſe anteceſſiſti. finem conſtitue, quem tranſire ne poſſis quidem, ſi velis: diſcedent aliquando iſta inſidioſa bona, & ſperantibus meliora, quàm aſſecutis. Si quid in illis eſſet ſolidi, aliquando & implerent: nunc haurientium ſitim concitant, [23] & inuitant ſpecioſi apparatus. Quod futuri temporis incerta [24] ſors voluit, quare potiùs à fortunâ impetrem, vt det, quàm à me, ne petam? Quare autem petam, oblitus fragilitatis humanæ? Congetam? in quid? laborem? ecce hic vltimus dies. vt non ſit, propè ab vltimo eſt.

EPIST. XVI.

B

PHILOSOPHIAM *vitæ neceſſariam, ſed illam veram, eſſe: quæ in factis ſit, & profectu. Diſponi ab eâ actiones & conſilia. Non obſtare, ſi Fatum ſit, aut Fortuna ſit: nam & illa docebit Deo parêre, & Fortunam ac fortuita adſpernari. Clauſula item ab Epicuro: Secundùm naturam qui viuit, diues: ſperne opinionem.*

LIQVERE tibi hoc ſcio, Lucili, neminem poſſe beatè viuere, ne tolerabiliter quidem, ſine ſapientię ſtudio: & beatam vitam [1] perfectâ ſapientiâ effici, ceterùm tolerabilem etiam inchoatâ. Sed hoc, quod liquet, firmandum, & altiùs quotidianâ meditatione figendum eſt. Plus operis eſt in eo, vt propoſita cuſtodias, quàm vt honeſta proponas. Perſeuerandum eſt, & aſſiduo ſtudio robur addendum, donec [2] bona mens ſit, quod bona voluntas eſt. Itaque tibi apud me pluribus [3] verbis opus non eſt, aut affirmatis, aut tam longis: intelligo te multum profeciſſe. Quæ ſcribis, vnde veniant ſcio: non ſunt ficta, nec colorata. Dicam tamen quid ſentiam. iam de te ſpem habeo, non- C dum fiduciam. Tu quoque idem facias volo. non eſt quod tibi citò & facilè credas: excute te, & variè ſcrutare, & obſerua. Illud ante omnia vide, vtrùm in philoſophiâ, an in ipsâ vitâ profeceris. Non eſt philoſophia populare artificium, nec oſtentationi paratum: [4] non in verbis, ſed in rebus eſt. Nec in hoc adhibetur, vt aliquâ oblectatione conſumatur dies, vt dematur otio nauſea: animum format & fabricat, vitam diſponit, actiones regit, agenda & omittenda demonſtrat, [5] ſedet ad gubernaculum, & per ancipitia fluctuantium dirigit curſum. ſine hac nemo ſecurus eſt. Innumetabilia accidunt ſingulis horis, quæ conſilium exigunt, quod ab hac petendum eſt. Dicet aliquis: Quid mihi prodeſt

21. COGITA QVOT SEQVANTVR.] *Sapiens, & cottidiani vſus, monitum. Non proſpice tantùm, ſed reſpice. Phauorinus benè:* τὸν εὐθυμεῖσθαι θέλοντα, χρὴ ἐν μὲν τοῖς ἀγαθοῖς ἀφορᾶν εἰς τοὺς ἐλάττω κεκτημένους· ἐν δὲ τοῖς κακοῖς, εἰς τοὺς μᾶλλον δυστυχοῦντας: Eum qui tranquillè volet agere, oportet in bonis quidem rebus adſpicere ad eos qui minora aſſecuti ſunt; in malis, ad eos qui maiora. *Aliter plebeium ingenium:*

Nec quod habet, numerat, tantùm quod non habet, optat: *vt ait Manilius.*

22. TEIPSE ANTECESSISTI.] *Ex humili enim ſurrexiſti, è plebe eques factus, & nunc Cæſaris Procurator.*

23. ET INVITANT SPECIOSI.] *Aliquot libri,* irritantur ſpecioſos. *Neſcio an,* irritantur ſpecioſo apparatu. *Irritantur, nempe qui amant.*

24. SORS VOLVIT.] *Libri plerique,* ſors induit.

EPIST. XVI. 1. PERFECTA SAPIENTIA.] *Optandâ magis, quàm aſſequendâ. Formant Stoici, non oſtendunt. Vide me ſuper his gradibus, Manud. II. Diſſert. VIII. & IX.*

2. BONA MENS SIT.] *Quæ firma eſt, & fiduciam ſui habet: voluntas bona quidem Stoicis, ſed mutabilis. Itaque Bona Mens eſt, velle, ſcire, te-* D *nere Bona.*

3. VERBIS OPVS NON EST.] *Commoda ſententia, ſed ab Eraſmo, qui verba iſta infarſit. Nam libri:* verbis haud affirmatis, nec tamen longis. *Meus,* verbis audax ſummatis, nec tamen longis. *Quidam:* verbis haud aſſumatis. *Quid lateat, me latet.*

4. NON IN VERBIS.] *Non hercules. &* mendacium incongruens, atque ineptum eſt, non in pectore, ſed in labiis habere bonitatem, *ait Lactantius. Ne ergo* — virtutem verba putes, vt Lucum ligna: *nec oblectationem ex philoſophiâ, ſed fructum para.*

5. SEDET AD GVBERNACVLVM.] *Ex meo libro,* Sed & gubernaculum eſt: *etſi illud non muto.*

6. SI FA-

A prodeſt philoſophia; [6] ſi fatum eſt? quid prodeſt, ſi Deus rector eſt? quid prodeſt, [7] ſi caſus imperat? Nam & mutari certa non poſſunt, & nihil præparari poteſt aduerſus incerta: ſi aut conſilium meum Deus occupauit, decreuitque quid facerem, aut conſilio meo nil fortuna permittit. Quidquid eſt ex his, Lucili, vel ſi omnia hæc ſunt, philoſophandum eſt: ſiue nos inexorabili lege fata conſtringunt, ſiue arbiter Deus vniuerſi cuncta diſponit, ſiue caſus res humanas ſine ordine impellit & iactat, philoſophia nos tueri debet. Hæc adhortabitur, vt Deo libenter pareamus, vt fortunæ contumaciter reſiſtamus: hæc docebit vt Deum ſequaris, feras caſum. Sed non eſt nunc in hanc diſputationem tranſeundum, quid ſit iuris noſtri, ſi prouidentia in imperio eſt, aut ſi fatorum ſeries illigatos trahit, aut ſi repentina, aut ſubita dominantur: illò nunc reuertor, vt te moneam & exhorter, ne patiaris animum tuum delabi & refrigeſcere. Conſtitue illum, & contine, vt habitus fiat quod eſt impetus. Iam ab initio, ſi bene te noui, circumſpexiſti ecquid hæc epiſtola munuſculi attulerit? excute illam, & inuenies. Non eſt
B quod mireris animum meum: adhuc de alieno liberalis ſum. Quare autem alienum dixi? quidquid bene dictum eſt ab vllo, meum eſt. Sic quoque quod ab Epicuro dictum eſt: *Si ad naturam viues, numquam eris pauper: ſi ad opinionem, numquam diues. Exiguum natura deſiderat, opinio immenſum.* Congeratur in te, quidquid multi locupletes poſſederunt: vltra priuatum pecuniæ modum fortuna te prouehat, auro tegat, purpurâ veſtiat, & eò deliciarum opumque perducat, vt terram marmoribus abſcondas, & non tantùm habere tibi liceat, ſed calcare diuitias: accedant ſtatuæ & picturæ, & quidquid ars vlla luxuriæ laborauit: maiora cupere ab his diſces. Naturalia deſideria finita ſunt: ex falsâ opinione naſcentia, vbi deſinant, non habent. nullus enim terminus falſo eſt. Viâ eunti aliquid extremum eſt: error immenſus eſt. Retrahe te à vanis: & cùm voles ſcire, quod petis, vtrùm naturalem habeat, an [8] cæcam cupiditatem, conſidera an poſſit alicubi conſiſtere. Si longè progreſſo, ſemper aliquid longius reſtat; ſcito id naturale non eſſe.

C

EPIST. XVII.

PHILOSOPHIAM *autem non differendam, amplectendam omiſſis rebus. At pauper ero. Quid ſi hoc expetendum? expeditiùs philoſophaberis. Iam Natura pauca deſiderat: atque ea non deerunt. Clauſula, Cui paupertas grauis, etiam opes erunt: nam vitium eſt in animo.*

PROIICE omnia iſta, ſi ſapis: imò vt ſapias: & ad bonam mentem magno curſu, ac totis viribus, tende. Si quid eſt quo teneris, aut expedi, aut incide. Moratur, inquis, me res familiaris. ſic illam diſponere volo, vt [1] ſufficere nihil agenti poſſit: ne aut paupertas mihi oneri ſit, aut ego alicui. Cùm hæc dicis, non videris vim ac potentiam eius de quo cogitas boni noſſe: & ſummam quidem rei peruides, quantum philoſophia proſit; partes autem nondum ſatis ſubtiliter diſpicis. needum ſcis, quantum vbique
D nos adiuuet: quemadmodum & in maximis ([2] vt Ciceronis vtar verbis) opituletur, & in minima deſcendat. Mihi crede, aduoca illam in conſilium: ſuadebit tibi, ne [3] ad calculos ſedeas. Nempe hoc quæris, & hoc iſtâ dilatione vis conſequi, ne tibi paupertas timenda ſit. Quid ſi appetenda eſt? multis ad philoſophandum obſtitere diuitiæ: pau-

6. SI FATVM EST?] *Vt Stoici cenſebant.*

7. SI CASVS IMPERAT?] *Vt Epicurei.*

8. CÆCAM CVPIDITATEM.] *Cui tria adiuncta, aiebat Ariſtoxenus Pythagoricus: Ἀσχημοσύνην, ἀσυμμετρίαν, ἀκαιρίαν:* Indecorum, Immodicum, Intempeſtiuum. *Adde iſtis Conſol. ad Helu. cap.* XI.

EPIST. XVII. 1. SVFFICERE NIHIL AGENTI.] *Quid? ergo philoſophia nihil agit? Sola aliquid, & plurimum: niſi ad externam tamen actionem hæc refers. At libri ferè,* ſufficere in hoc agenti. *ex quo rectè Gruterus,* vnum hoc agenti.

2. VT CICERONIS VTAR VERBIS.] *Vbi hoc ille? haud nunc commemini. An in Hortenſio, vbi ex profeſſo laudauit?*

3. AD CALCVLOS.] *Ne computes, & victus potiùs, quàm vitæ rationes diſponas.*

pauptertas expedita eſt, ſecura eſt. [4] Cùm claſſicum cecinit, ſcit non ſe peti: cùm A
[5] aliqua conclamatio eſt, quomodo exeat, non quid efferat, quærit. Si nauigandum eſt,
non perſtrepunt portus, nec vnius comitatu inquieta ſunt littora; non circumſtat illam
turba ſeruorum, ad quos paſcendos tranſmarinarum regionum eſt optanda fertilitas.
Facile eſt paſcere paucos ventres, & bene inſtitutos, & nihil aliud deſiderantes, quàm im-
pleri. Paruo fames conſtat, magno faſtidium. Paupertas contenta eſt deſideriis inſtan-
tibus ſatisfacere. Quid eſt ergo, quare tu hanc recuſes contubernalem, cuius mores ſa-
nus diues imitatur? Si vis vacare animo, aut pauper ſis oportet, aut pauperi ſimilis. Non
poteſt ſtudium ſalutare fieri ſine frugalitatis curâ; frugalitas autem, pauperras volunta-
ria eſt. Tolle itaque iſtas excuſationes: Quantum ſat eſt, nondum habeo: ſi ad illam
ſummam peruenero, tunc me totum philoſophiæ dabo. Atqui nihil priùs quàm hoc
parandum eſt, quod ru differs, & poſt cetera paras. Ab hoc incipiendum eſt. Parate, in-
quis, vnde viuam, volo. [6] Simul & parare diſce. Si quid te vetat bene viuere, bene mori
non vetat. Non eſt quòd paupertas nos à philoſophiâ reuocet, ne egeſtas quidem: tole- B
randa eſt enim ad hoc properantibus vel fames, quam tolerauere quidam in obſidioni-
bus. Et quod aliud etar illius patientiæ præmium, quàm in arbitrium non cadere victo-
ris? quanto hoc maius eſt, quo promittitur perpetua libertas, nullius nec hominis, nec
Dei timor? Et quidem vel eſurienti ad iſta veniendum eſt. Perpeſſi ſunt exercitus ino-
piam omnium rerum, vixerunt herbarum radicibus, & [7] dictu fœdam tulerunt fa-
mem. hæc omnia paſſi ſunt pro regno (quò magis mireris) alieno: [8] dubitabit aliquis
ferre paupertatem, vt animum furoribus liberet? Non eſt ergo priùs acquirendum. li-
cet ad philoſophiam etiam ſine viatico peruenire. Ita eſt, cùm omnia habueris, tunc &
ſapientiam habere voles. Hæc erit vltimum vitæ inſtrumentum, & (vt ita dicam) ad-
ditamentum. Tu verò, ſiue aliquid habes, iam philoſophate: vnde enim ſcis, an iam
nimis habeas? ſiue nihil, hoc priùs quære, quàm quidquam. At neceſſaria deerunr. Pri-
mùm deeſſe non poterunt, quia natura minimum petit: naturæ autem ſe ſapiens ac-
commodat. Sed ſi neceſſitates vltimæ inciderint, iamdudum [9] exſiliet è vitâ, & moleſtus C
ſibi eſſe deſinet. Si verò exiguum fuerit & anguſtum, quo poſſit vita produci: id boni
conſulet, nec vltra neceſſaria ſolicitus aut anxius, ventri & ſcapulis ſuum reddet, & occu-
pationes diuitum, concurſationesque ad diuitias euntium, ſecurus lætusque ridebit, ac
dicet: Quid in longum ipſe te differs? exſpectabíſne fœnoris quæſtum, aut ex merce
compendium, aut rabulas beati ſenis, cùm fieri poſſis ſtatim diues? Repræſentat opes
ſapientiâ: quas cuicumque fecit ſuperuacuas, dedir. Hæc ad alios pertinent: tu locu-
pletibus propior es. [10] Sæculum muta, nimis habes. Ineſt omni ſæculo, quod ſat eſt. Po-
teram hoc loco epiſtolam claudere, niſi te malè inſtituiſſem. [11] Reges Parthos non po-
reſt

4. Cvm classicvm cecinit.] *Retuli ad morem, qua rei citabantur claſſica, ad* II. *Annalem Taciti. Nunc magis eſt vt Grutero meo ſubſcribam, ad Claſſicum militare aptanti. Petronius:*

Cùm cecinêre tubæ, iugulo ſtat diuite ferrum:
paupertas non petitur, & à ſe tuta eſt.

5. Aliqva conclamatio.] *Vt in igne, ruinâ, pericula.*

6. Simvl et parare disce.] *Vis parare & rationem parandi etiam diſce. Qua eſt? vt viuere promptus ſis, & mori. Sic affecto nihil deerit: ſi enim deſit, ecce ianua, exi.*

7. Dictv foedam.] *Aliis placet,* fœdis. *nam libri ferè,* fœdius. *Alimenta autem fœda dicta, à quibus abhorremus, vt fœtida, vt cadauera etiam humana.*

8. Dvbitabit aliqvis.] *Pro tota hoc argumento, pulchrè Manilius:*

Quçremus lucrum naui, mortemq; ſequemur
In prædas. pudeat tanto bona velle caduca.
Quid cælo dabimus? quantum eſt, quo væneat omne?
Impendendus homo eſt, Deus eſſe vt poſſit in ipſo.

Pulchra, inquam, hæc magis, an pia? D

9. Exsiliet e vita.] *Morte ſponte ſumptâ, vt Stoici quidem docebant. De quo ego Manuduct.* III. *Diſſert.* XXII.

10. Sæcvlvm mvta.] *Id eſt, antiqua exempla reſpice, luxui propior es.* Quoniam quidem (*vt ipſe ad Heluiam cap.* XII. *ait*) eò temporum prolapſa luxuria eſt, vt maius viaticum exſulum ſit, quàm olim patrimonium principum fuit. *Bene erga de* Sæculo: *ex quo qui* Sacculum *conſuerunt, inconcinnè mihi ſartores.*

11. Reges Parthos.] *Vide Aelianum* I. *Var. Hiſt. cap.* I. *Et exempla in Oriente plura ſunt. inter ea & Magorum, in noſtris Sacris: qui Chriſtum adoraturi, munera obtulerunt.*

EPIST.

A teſt quiſquam ſalutare ſine munere, tibi valedicere non licet gratis. Quid iſtuc? ab Epicuro mutuum ſumam. *Multis paraſſe diuitias, non finis miſeriarum fuit, ſed mutatio.* Non hoc miror. non eſt enim in rebus vitium, ſed in ipſo animo. Illud quod paupertatem grauem fecerat, & diuitias graues fecit. Quemadmodum nihil differt, vtrùm ægrum in ligneo lecto, an in aureo colloces: quocumque illum transtuleris, morbum ſuum ſecum transfert: ſic nihil refert, vtrùm animus æger in diuitiis, an in paupertate ponatur. malum ſuum, illum ſequitur.

EPIST. XVIII.

SAPIENTEM, *in publicâ laſciuiâ, temperanter ſe gerere: & aut nihil aut parùm ex moribus libare. Quomodocumque, vtile eſſe, certis diebus abſtinere, parcere, pauperes adſimilare.* B *Præexercitatio eſt ad veram inopiam, ſi ea venit. Clauſula ab Epicuro: Ira inſaniæ aſſidet.*

[1] DECEMBER eſt menſis, cùm maximè ciuitas deſudat. Ius luxuriæ publicè datum eſt: ingenti apparatu ſonant omnia: tamquam quidquam inter Saturnalia interſit, & dies rerum agendarum. Adeò nihil intereſt, vt non videatur mihi erraſſe, qui dixit, [2] olim menſem Decembrem fuiſſe, nunc annum. Si te hîc haberem, libenter tecum conferrem quid exiſtimares eſſe faciendum. vtrùm nihil ex quotidianâ conſuetudine mouendum; an, ne diſſidere videremur cum publicis moribus, & hilariùs cænandum & exuendam togam. Nam quod fieri niſi [3] in tumultu & triſti tempore ciuitatis non ſolebat, voluptatis cauſsâ ac feſtorum dierum veſtem mutauimus. Si te benè noui, arbitri partibus functus, nec per omnia nos ſimiles eſſe [4] pilleatæ turbæ voluiſſes, nec per omnia diſſimiles: niſi fortè his maximè diebus animo imperandum eſt, vt tunc voluptatibus ſolus abſtineat, cùm in illas omnis turba procubuit. Certiſſimum argumen- C tum firmitatis ſuæ capit, ſi ad blanda & in luxuriam trahentia [5] nec it, [6] nec abducitur. Hoc multo fortius eſt, ebrio ac vomitante populo, ſiccum ac ſobrium eſſe: illud temperatius, non excerpere ſe, nec inſigniri, nec miſceri omnibus: & eadem, ſed non eodem modo, facere. Licet enim ſine luxuriâ agere feſtum diem. Ceterùm adeò mihi placet tentare animi tui firmitatem, vt ex præcepto magnorum virorum tibi quoque præcipiam: interponas aliquot dies, quibus contentus minimo ac viliſſimo cibo, durâ atque horridâ veſte, dicas tibi: Hoc eſt quod timebatur? In ipsâ ſecuritate animus ad difficilia ſe præparet, & contra iniurias fortunæ, inter beneficia firmetur. Miles in mediâ pace [7] decurrit ſine vllo hoſte, [8] vallum iacit, & ſuperuacuo labore laſſatur, vt ſufficere neceſſario poſſit. Quem in ipsâ re trepidare nolueris, ante rem exerce. Hoc ſecuti ſunt, qui omnibus menſibus paupertatem imitati, propè ad inopiam acceſſerunt, ne vmquã expaueſcerent, quod ſæpe didiciſſent. Non eſt nunc quòd exiſtimes me ducere te [9] ad modicas

D EPIST. XVIII. 1. DECEMBER EST.] *Saturnalia tunc, Sigillaria, & ludi. Ego in Saturnalib.*

2. OLIM MENSEM.] *Quiſquis ille, acutè dixit: & pro luxu eius aut. Toto anno Saturnalia.*

3. IN TVMVLTV.] *Olim, cùm ad Saga ibatur. Vide me* 1. *Saturn. cap.* 11.

4. PILLEATÆ TVRBÆ.] *Teneamus. nam pilleos Saturnalibus ſumebant. Ibidem docui. Quod alij,* pullatæ turbæ, *non habet hic locum, & contra libros eſt.*

5. NEC IT.] *Sponte.*

6. NEC ABDVCITVR.] *Ab aliis, aut à turbâ.*

7. DECVRRIT.] *In armis per aliquot milliaria, exercitij genus. Vide Militiam noſtram lib.* V.

8. VALLVM IACIT.] *Et fert quoque, vt ibidem doctum.*

9. AD MODICAS CÆNAS.] *A Mureto eſt: at ego maluiſſem,* ad medicas cænas, *ſobrias, & ſanitati factas. Sed non ita libri præeunt, qui* admoueas cænas; *aut,* dicere moneas cænas, *ferè habent. Itaque ingenioſè (quomodo ille aliter?) Ioſephus Scaliger, vt accepi:* ad monas cænas *diuinabat, id eſt* μόνας κοινὰς: *vt alluſio ſit & argutatio in nominibus, cùm cæna Latinis dicta, quaſi κοινὴ, communis cibatio: & μόνη opponatur, cùm ſoli & ſeorſim dapem ſumunt. Sed nec Turnebi improbum,* ad Timonéas cænas. *De Timone notum, qui homines fugiebat & oderat, & ſolitarius agebat victitabatq́. Igitur in prouerbio* Timonéæ cænæ, *ſine conuiuio conuiuium. Vide Turnebum lib.* XXIIII. *Aduerſar. cap.* XXXIII.

10. PAV-

dicas cænas & [10] pauperum cellas, & quidquid aliud eſt, per quod luxuria diuitiarum A tædio ludit. [11] Grabatus ille verus ſit, & ſagum, & [12] panis durus ac ſordidus. Hoc triduo & quatriduo fer, interdum pluribus diebus: vt non luſus ſit, [13] ſed experimentum. Tunc mihi crede, Lucili, exſultabis, [14] dupondio ſatur, & intelliges ad ſaturitatem non opus eſſe fortunâ: hoc enim quod neceſſitati ſat eſt, debet etiam irata. Non eſt tamen quare tu multum tibi facere videaris: facies enim quod multa milia ſeruorum, multa milia pauperum faciunt. Illo nomine te ſuſpice, quòd facies non coactus. Tam facile erit tibi illud pati ſemper, quàm aliquando experiri. Exerceamur [15] ad palum: & ne imparatos fortuna deprehendat, fiat nobis paupertas familiaris. Securiùs diuites erimus, ſi ſcierimus quàm non ſit graue pauperes eſſe. Certos habebat dies ille magiſter voluptatis Epicurus, quibus malignè famem exſtingueret: viſurus an aliquid deeſſet ex plenâ & conſummatâ voluptate, vel quantum deeſſet, & an dignum, quod quis magno labore penſaret. hoc certè in his epiſtolis ait, quas ſcripſit, [16] Charino magiſtratu, ad Polyænum. Et quidem gloriatur, [17] non toto aſſe ſe paſci: Metrodorum, qui nondum tantum B profecerit, toto. In hoc tu victu ſaturitatem non putas eſſe? Et voluptas eſt. Voluptas autem, non illa leuis & fugax, & ſubinde reficienda, ſed ſtabilis & certa. Non enim iucunda res eſt [18] aqua & polenta, aut fruſtum hordeacei panis: ſed ſumma voluptas eſt, poſſe capere etiam ex his voluptatem, & ad id ſe reduxiſſe, quod eripere nulla fortunæ iniquitas poſſit. Liberaliora ſunt [19] alimenta carceris: ſepoſitos ad capitale ſupplicium, non tam anguſtè qui occiſurus eſt, paſcit. Quanta eſt animi magnitudo, ad id ſuâ ſponte deſcendere, quod [20] nec ad extrema quidem redactis timendum ſit? hoc eſt præoccupare tela fortunæ. Incipe ergo, mi Lucili, ſequi horum conſuetudinem, & aliquos dies

10. PAVPERVM CELLAS.] *Apparet igitur tunc quoque cænaculis aut diætis abſtinuiſſe, & in ſeruili aliquâ & anguſtâ cellâ cænaſſe. Horatius tangere videtur:*

Mundæque, paruo ſub lare PAVPERVM,
Cænæ, ſine aulæis & oſtro,
Sollicitam explicuere frontem.

Etſi ad alienas hoc ædes, & verè pauperum, magis ſit referre. De iſto autem diuitum ritu, Seneca ad Heluiam cap. XII. *vide.*

11. GRABATVS ILLE VERVS.] *Alij* ferus. *Teneamus editum: ſit verè* grabatus, *id eſt vilis & viliorum lectus:* σκιμπόδιον.

12. PANIS DVRVS.] *Non recens, ſed ſiccus aut mucidus.*

13. SED EXPERIMENTVM.] *Præceptum toti huic rei in Epicteto ſimile,* III. *Diſſert.* XIII. μελέτησόν ποτε διαγωγὴν ὡς ἄῤῥωστος, ἵνα ποθ' ὡς ὑγιαίνων διαγάγῃς. ἀσίτησον, ὑδροπότησον, ἀπέχου ποτὲ παντάπασιν ὀρέξεως, ἵνα ποτὲ καὶ εὐλόγως ὀρεχθῇς: Meditare aliquando & vſurpa vitæ rationem, tamquam infirmus, vt rectè valere etiam poſſis. Abſtine à cibis, aquam pota, aliquando omnem appetitum cohibe, vt mox etiam rectè & rationabiliter poſſis appetere.

14. DVPONDIO SATVR.] *Duobus aſſibus. Rectè ita Eraſmus, cùm anteà in ſcriptis,* diſpendio.

15. AD PALVM.] *Quod genus* palaria *dictum: nos in Militiâ, lib.* V. *Hoc quoque Eraſmo inſcribatur: nam in libris, ad* paululum.

16. CHARINO MAGISTRATV.] *More Græco,* χαρίνου ἄρχοντος. *Ita enim annum & tempus illi notabant, vt Romani per Conſules. Hoc Muretus. At libri plures,* magiſtratui. *Tum eſſet, ſcriptam epiſtolam nomine* Charini magiſtratus, *ad Polyænum.*

17. NON TOTO ASSE SE.] *Atqui* Timocrates ei obiecit, quòd minam cottidie in cibos ſumeret: *ſcriptum Laertio, Epicuri amatori, & reiectum. Nam alij plures,* viliſſimis & ſimpliciſſimis cibis vixiſſe. C *Inuenio hæc eius verba in Stobæo:* Βρυάζω τῷ κατὰ τὸ σωμάτιον ἡδεῖ, ὕδατι καὶ ἄρτῳ χρώμενος. Καὶ προσπτύω ταῖς ἐκ πολυτελείας ἡδοναῖς, οὐ δι' αὐτὰς, ἀλλὰ διὰ τὰ ἀκολουθοῦντα αὐταῖς δυσχερῆ: Plenus ſum & diffluo voluptate corpuſculi, idque Aquâ & Pane vtens. Deſpuo autem ſumptuoſas voluptates, non ob ipſas, ſed incommoda quæ comitantur.

18. AQVA ET POLENTA.] *Ipſa Epicuri verba, in epiſtolâ ad Menœceum:* καὶ μάζα καὶ ὕδωρ τὴν ἀκροτάτην ἀποδίδωσιν ἡδονὴν, ἐπειδὰν ἐνδέων τις αὐτὰ προσενέγκηται: Polenta & Aqua ſummam voluptatem præbent, ſiquis illa indigens ſumit. *Adde infrà Epiſtolam* CX.

19 ALIMENTA CARCERIS.] *Nam certus modicusq́ cibus captiuis, vti & ſeruis: idq́, quia in dies finitus,* Diarium *dicebant. In Controuerſiis Senecæ, lib.* IX. Cùm introductus eſſet ex carcere in Senatum, poſtulaturus vt diaria acciperet. D *Salluſtius in oratione Lepidi:* Quinis modiis libertatem omnium æſtimauêre. qui profectò non ampliùs poſſunt alimentis carceris. Namque vt illis exiguitate mors prohibetur, ſeneſcunt vires: ſic neque abſolui curâ familiari tam paruâ re poſſis, & ignauiſſimi quique tenui iſtâ ſpe fruſtrantur. *Vides exigua fuiſſe hæc alimenta, & lege* XII. *tabul.* libram farris, in dies ſingulos.

20. NEC AD EXTREMA QVIDEM REDACTIS.] *Liber meus & meliores,* nec extremis quidem decretis. *Et germana hæc ſcriptio: valetq́, cùm extrema decreta ſunt.*

21. DELE-

A dies deſtina, quibus ſecedas à tuis rebus, minimoque te facias familiarem. Incipe eum paupertate habere commercium.

Aude hoſpes contemnere opes, & te quoque dignum
Finge Deo. ———

Nemo alius eſt Deo dignus, quàm qui opes contempſit. quarum poſſeſſione tibi non interdico: ſed efficere volo, vt illas intrepidè poſſideas. quod vno conſequêris modo, ſi te etiam ſine illis beatè victurum perſuaſeris tibi; ſi illas tamquam exituras ſemper adſpexeris. Sed iam incipiamus epiſtolam complicare. Prius, inquis, redde quod debes. [21] Delegabo tibi Epicurum. ab illo fiet numeratio. [22] *Immodica ira gignit inſaniam.* Hoc quàm verum ſit, neceſſe eſt ſcias, cùm habueris [23] & ſeruum, & inimicum. In omnes perſonas hic exardeſcit affectus: tam ex amore naſcitur, quàm ex odio: non minùs inter ſeria, quàm inter luſus & iocos. Nec intereſt, ex quàm magnâ cauſsâ naſcatur, ſed in qualem perueniat animum. Sic ignis non refert quàm magnus, ſed quò incidat. nam
B etiam maximum ſolida non receperunt: rurſus arida, & corripi facilia, ſcintillam quoque fouent vſque in incendium. Ita eſt, mi Lucili, ingentis iræ exitus, furor eſt: & ideò ira vitanda eſt, non moderationis cauſsâ, ſed ſanitatis.

EPIST. XIX.

OMITTENDAS *aut abiiciendas occupationes, & otium captandum: ſed otium, non latebras. Monet ab aulâ, & ſplendore abire: quæ tumultus & fluctus ſuos habent. Clauſula ab eodem magiſtro: Vide quibuſcum menſâ communices.*

EXSVLTO quotiens epiſtolas tuas accipio. implent enim me bonâ ſpe: iam non promittunt de te, ſed ſpondent. Ita fac, oro atque obſecro: quid enim habeo me-
C lius, quod amicum rogem, quàm quod [1] pro ipſo rogaturus ſum? ſi potes, ſubduc te iſtis occupationibus: ſi minùs, eripe. Satis multum temporis ſparſimus, incipiamus in ſenectute [2] vaſa colligere. Numquid inuidioſum eſt? [3] in freto viximus, moriamur in portu. Neque ego ſuaſerim tibi nomen ex otio petere, quod nec iactare debes, nec abſcondere. Numquam enim vſque eò te abigam, generis humani [4] furore damnato: vt latebram tibi aliquam parari & obliuionem velim. id age, vt otium tuum non emineat, ſed appareat. Deinde videbunt de iſto, quibus integra ſunt [5] & propria conſilia: an velint vitam per obſcurum tranſmittere. tibi liberum non eſt. In medium te protulit ingenij vigor, ſcriptorum elegantia, claræ & nobiles amicitiæ. Tanta notitia te inuaſit, vt ſi in extrema mergaris, ac penitus condaris, tamen priora te monſtrabunt. tenebras habere non potes: ſequetur priſtinæ lucis multum, quocumque fugeris. Quietem potes vindicare, ſine vllius odio, ſine deſiderio, aut morſu animi tui. Quid enim relinques, quod inuitus relictum à te poſſis cogitare? clientes? quorum nemo teipſum ſequitur, ſed ali-
D quid

21. DELEGABO TIBI EPICVRVM.] *Scripti ferè*, Delegabo te ad Epicurum. *Vtrauis modo, ad* Delegationem *adſpectum, fari verbum: cùm alium pro nobis debitorem, & vicarium, ſubſtituimus. Vide De Benef. VI. cap. V.*

22. IMMODICA IRA.] *Imò* quidam è Sapientibus iram dixerunt breuem inſaniam. *Vide De Irâ 1. cap. 1.*

23. ET SERVVM, ET INIMICVM.] *Suſpecta hæc Muretus habet: non ego. Sententia ſub Tiberio aliqua, aut tyrannis, vera & prompta. Serui accuſabant, calumniabantur in occulto: & credebatur. Hoc iniquiſſimum, & legibus vetitum, tamen illi admittebant: cum iuſtâ & magnâ indignatione eorum, quibus eueniebat. Exempla in Tacito ſunt: & hîc apparet, Lucilio idem eueniſſe, qui* inimicum *habuit, & quidem* ſeruum.

EPIST. XIX. 1. PRO IPSO ROGATVRVS.] *Deos ſcilicet, in eius bonum.*

2. VASA COLLIGERE.] *Quod milites diſceſſuri, & caſtra mutaturi, faciunt.*

3. IN FRETO.] *Cui nomen à feruore*: quòd in fretum, *ait Varro*, ſæpe concurrat æſtus, atque efferueſcat.

4. FVRORE DAMNATO.] *Vt Timon ille Miſanthrapus, & plures fecêre.*

5. ET PROPRIA CONSILIA.] *Benè in meo, &* prima. *qui nondum ſcilicet genus vitæ ingreſſi, quibus omnia libera.*

6. DONEC

quid ex te. Amicos? olim amicitia petebatur: nunc præda. Mutabunt teſtamenta de- A ſtituti ſenes? migrabit ad alıud limen ſalutator? non poteſt paruo res magna conſtare. Æſtima vtrùm te relinquere, an aliquid ex tuis malis. Vtinam tibi quidem ſeneſcere contigiſſet intra natalium tuorum modum, nec te in altum fortuna miſiſſet! Tulit te longè à conſpectu vitæ ſalubris rapida felicitas, prouincia & procuratio, & quidquid ab iſtis promittitur: maiora deinde officia te excipient, & ex aliis alia. Quis exitus erit? quid exſpectas, [6] donec deſinas? habere, quod cupias? Numquam erit tempus. Qualem dicimus eſſe ſeriem cauſſarum, ex quibus nectitur fatum, talem & cupiditatum: altera ex fine alterius naſcitur. In eam demiſſus es vitam, quæ numquam tibi miſeriarum terminum ac ſeruitutis ipſa factura ſit. Subduc ceruicem iugo tritam. ſemel illam incidi, quàm ſemper premi, ſatius eſt. Si te ad priuata retuleris, minora erunt omnia, ſed affatim implebunt: at nunc plurima & vndique ingeſta non ſatiant. Vtrùm autem mauis, ex inopiâ ſaturitatem, an in copiâ famem? Et auida felicitas eſt, & alienæ auiditati expoſita. Quamdiu tibi ſatis nihil fuerit, [7] ipſe aliis non eris. Quomodo, inquis, exibo? B vtcumque. Cogita quàm multa temerè pro pecuniâ, quàm multa laborioſè pro honore tentaueris: aliquid & pro otio audendum eſt, aut in iſtâ ſolicitudine procurationum, & deinde vrbanorum officiorum, ſeneſcendum in tumultu, ac ſemper nouis fluctibus, quos effugere nullâ modeſtiâ, nullâ vitæ quiete contingit. Quid enim ad rem pertinet, an tu quieſcere velis? fortuna tua non vult. Quid ſi illi etiam nunc permiſeris creſcere? quantum ad ſucceſſum acceſſerit, accedet ad metum. Volo tibi hoc loco referre dictum Mecænatis. [8] vera in ipſo eculeo docuit. *Ipſa enim altitudo* [9] *attonat ſumma.* Si quæris, in quo libro dixerit, in eo qui Prometheus inſcribitur. hoc voluit dicere, attonita habet ſumma. Eſt ergo tanti vlla potentia, vt ſit tibi [10] tam ebrius ſermo? Ingenioſus vir ille fuit, magnum exemplum Romanæ eloquentiæ daturus, niſi illum [11] eneruaſſet felicitas, imò caſtraſſet. Hic te exitus manet, niſi iam contrahas vela, niſi (quod ille [12] ſerò voluit) terram leges. Poteram tecum & hac Mecænatis ſententiâ parem facere rationem: ſed mouebis mihi controuerſiam, ſi te noui, nec voles quod debeo, [13] in aſpero & probo C accipere. Vt ſe res habet, ab Epicuro verſura facienda eſt. *Antè*, inquit, *circumſpiciendum eſt, cum quibus edas & bibas, quàm quid edas & bibas.* Nam [14] *ſine amico viſceratio, leonis ac lupi vita eſt.* Hoc non continget tibi, niſi ſeceſſeris: alioquin habebis conuiuas, quos

6. DONEC DESINAS? HABERE.] *Iunctâ malim legi*, deſinas habere, quod cupias? *Ita plenus opum honorúmque ſis, vt non habeas vltrà quod cupias.*

7. IPSE ALIIS NON ERIS.] *Non ſufficies aliis. tu petes, & à te alij aſſiduè petent: quod ſemper in iſtis potentibus.*

8. VERA IN IPSO ECVLEO.] *Placeat quorumdam librorum ſcriptio:* Mecænatis, vera in ipſo eculeo elocuti. *Quomodo autem in* eculeo? *id eſt, dignitate & Aulâ, vbi aſſidua tormenta. Omnia potuit apud Auguſtum: nihil ei defuit, præter hoc, quieſcere & ſecurum eſſe.*

9. ATTONAT SVMMA.] *Percutit, & velut tonitru quatit. Ouidius:*

—— Fauniq́ue bicornes
Numine contactas attonuere ſuo.

10. TAM EBRIVS SERMO.] *Non hîc nimis, meo iudicio. ſed & alibi Mecænatem huius culpæ arguit, & calamiſtrati vt ſic dicam, ſermonis. Vide epiſt.* CXIV.

11. ENERVASSET FELICITAS.] *In epiſtolâ* XCII. *Habuit (Mecænas)* grande & virile ingenium, niſi ipſe illud diſcinxiſſet.

12. SERÒ VOLVIT.] *Cùm in frigore apud Auguſtum eſſet: cùm vxor eius Terentia ſuprà ipſum amata.*

13. IN ASPERO ET PROBO.] *Muretus ſic edidit, & interpretatur: Aſperos nummos, recentes eſſe: veteres enim longo vſu ſolere deteri. Vrbanè igitur dictum Mecænatis, quaſi talem nummum eſſe ait: quem tamen non ſperat fore, vt Lucilius in ſalutum accipiat, ſed vetuſtiorem poſcat. Ego Hadriano Turnebo, imò ante eum Eraſmo, ſubſcripſerim legentibus:* Nec voles quod debeo, niſi in aſpero & probo accipere. *Voles, inquit, probam aſperamq́ philoſophiæ aliquam ſententiam, non mollem & fugientem hanc Mecænatis. De aſpero nummo multi dixerunt, capiuntq́ nouum, non detritum. Ego vel de veteri magis acceperim (ij enim probiores) ſed in theſauris aſſeruato & integro; vel de puri candidiq́ argenti nummo, & cui minima mixtura æris aut plumbi, exq́ eo decoloratio. Certè in Gloſſis priſcis, δηνάριον λευκόν,* Aſperum *interpretatur: id eſt,* Nummus albus. *Iterúmque,* Aſpritudo, candor. *Ita apud Nicetam, ἀσπρίζειν, eſt τὸ λευκαίνεσθαι: & hodieq́ apud Turcas,* Aſpri, *nummuli ex argento.* D

14. SINE AMICO VISCERATIO.] *Viſceratio, epulum cum carne. Vide epiſt.* LXXIII. *Damnat igitur μονοφαγίαν,* ſolitariam vitam & victum, *quam & Græci pro conuicio obiiciebant. Alexis:*

Ἔρρ' ἐς κόρακας μονοφάγε καὶ τοιχωρύχε:
Abi in malam rem ſoli-epulo, & effractarie.

Pulcherrimè autem ille, quiſquis fuit, apud Romanos: qui

A quos [15] ex turbâ ſalutantium nomenclator digeſſerit. Errat autem qui [16] amicum in atrio quærit, in conuiuio probat. Nullum habet maius malum occupatus homo, & [17] bonis ſuis obſeſſus, quàm quòd amicos ſibi putat, quibus ipſe non eſt: quòd beneficia ſua efficacia iudicat ad conciliandos amicos, cùm quidam, quò plus debent, magis oderint. Leue æs alienum debitorem facit; [18] graue inimicum. Quid ergo? Beneficia non parant amicitias? parant, ſi acceptiros licuit eligere; [19] ſi collata, non ſparſa ſunt. Itaque dum incipis eſſe mentis tuæ, interim hoc conſilio ſapientum vtere, vt magis ad rem exiſtimes pertinere, [20] quis, quàm quid acceperit.

EPIST. XX.

PHILOSOPHIAM *in factis, non verbis eſſe: itaque ad illa eundum. Et conſtanter*
B *eundum. nam Sapientia, eſt conuenientia, & tenor vnus voluntatum, ac vitæ. Paupertas etiam non timenda: & diuitiæ, ſi aſſint, non amandæ. Iterùm monitio, pauperem certis diebus agere, & imitari.*

SI vales, & te dignum putas qui aliquando fias tuus, gaudeo. mea enim gloria erit, ſi te iſtinc vbi ſine ſpe exeundi fluctuaris, extraxero. Illud autem, mi Lucili, te rogo atque hortor, vt philoſophiam in præcordia ima demittas, & experimentum tui profectus capias, non oratione, nec ſcripto: ſed animi firmitate, & cupiditatum deminutione. Verba rebus proba. Aliud propoſitum eſt declamantibus, & aſſenſionem coronæ captantibus, aliud his qui iuuenum & otioſorum aures diſputatione variâ aut volubili detinent. [1] Facere docet philoſophia, non dicere: & hoc exigit, vt ad legem ſuam quiſque viuat, ne orationi vita diſſentiat, vt ipſa inter ſe vita vnius, ſine actionum diſſenſione, coloris ſit. Maximum hoc eſt & officium ſapientiæ, & indicium, vt verbis opera
C concordent, vt & ipſe vbique par ſibi idemque ſit. Quis hoc præſtabit? pauci, aliqui tamen. Eſt difficile hoc: nec dico ſapientem ſemper vno iturum gradu, ſed vnâ viâ. Obſerua itaque, numquid veſtis tua domuſque diſſentiant: numquid in te liberalis ſis, in tuos ſordidus: numquid cænes frugaliter, ædifices luxurioſè. Vnam ſemel ad quam viuas regulam prende, & ad hanc omnem vitam tuam exæqua. Quidam ſe domi contrahunt, dilatant foris, & extendunt. Vitium eſt hæc diuerſitas, & ſignum vacillantis animi, ac nondum habentis tenorem ſuum. Etiamnum dicam vnde ſit iſta inconſtantia, & diſſimilitudo rerum conſiliorumque. Nemo proponit ſibi quid velit, nec ſi propoſuit, perſeuerat in eo, ſed tranſilit: nec tantùm mutat, ſed redit, & in ea quæ deſeruit ac dam-

qui quo die ſolus cænaſſet, dixit, *Βεβρωκέναι, μὴ δεδειπνηκέναι. ὡς τῷ δείπνου κοινωνίαν καὶ φιλοφροσύνην ἐφηδύνουσαν ἀεὶ ποθοῦντος*: Ediſſe ſe, non cænaſſe. tamquam cæna communionem ſemper
D & oblectantem requirat familiaritatem. *Hæc Plutarchus Quæſtion. Conuiual.* VII. *in præloquio. Et res ita eſt, optiméque Latinis* conuiuium: *iiſdemq;* cæna, *quaſi κοινή.*

15. EX TVRBA SALVTANTIVM.] *Quibus cæna, officiorum velut merces. Apparet autem à Nomenclatore, qui obſeruabat, electos & Vocatori indicatos vel officioſos maximè, vel quorũ ordo iam eſſet.*

16. AMICVM IN ATRIO.] *Vbi ſalutationes. Adde pro ſententiâ, De Benef.* VI. *cap.* XXXIV.

17. BONIS SVIS OBSESSVS.] *Quæ non habet, ſed à quibus habetur, & velut cingitur clauditurq;.*

18. GRAVE INIMICVM.] *Et idem in beneficiis,* quæ vſque eò læta ſunt, donec exſolui poſſe videantur; ſupra, odium pro gratiâ redditur. *Tacitus alibi, & Seneca.*

19. SI COLLATA.] *Iudicio donato. etſi quidam libri,* collocata: *benè etiam pro hoc ſenſu.*

20. QVIS, QVAM QVID.] *Non quantum, ſed cui dones.*

EPIST. XX. 1. FACERE DOCET PHILOSOPHIA.] *In totam hanc rem præclara Epictetus* III. *Diſſert. cap.* XXI. Sicut ij, *inquit*, qui à ſtomacho laborant, cibum ſtatim eiiciunt: ſic qui præcepta nuda acceperunt, ſermone effundunt. At concoque potiùs, in ſuccum verte, & mutationem in mente factam oſtende. Ecce faber, qui peritus artis eſt, non obambulat clamitans, Audite me diſſerentem de re fabrili: ſed tacitus domum & tabernam conducit, inſtruit, & operibus oſtendit ſe peritum. Tale tu fac. ede, bibe, vt decet: matrimonium contrahe, liberos gigne, rempublicam gere, conuicium tolera, fer patrem, fratrem, vicinum iniquum: & talia nobis oſtende, vt verè te philoſophum cognoſcamus. *Vide plura.*

ac damnauit, reuoluitur. Itaque vt relinquam definitiones ſapientiæ veteres, & totum A compleƈtar humanæ vitæ modum, hac poſſum contentus eſſe: Quid eſt ſapientia? Semper [2] idem velle atque idem nolle. Licet illam exceptiunculam non adiicias, vt reƈtum ſit quod velis. Non poteſt cuiquam ſemper idem placere, niſi reƈtum. Neſciunt ergo homines quid velint, niſi illo momento, quo volunt. in totum, nulli velle, aut nolle decretum eſt. Variatur quotidie iudicium, & in contrarium vertitur: ac pleriſque agitur vita per luſum. Preme ergo quod cœpiſti: & fortaſſe perducêris aut ad ſummum, aut eò quod ſummum nondum eſſe [3] ſolus intelligas. Quid fiet, inquis, huic turbæ familiarium? Turba iſta cùm à te paſci deſierit, ipſa ſe paſcet: aut quod tu beneficio tuo non potes ſcire, paupertatis ſcies. Illa veros certoſque amicos retinebit: diſcedet quiſquis non te, ſed aliud ſequebatur. Non eſt autem vel ob hoc vnum amanda paupertas, quòd à quibus ameris, oſtendit? O quando illè veniet dies, quo nemo in honorem tuum mentiatur! Huc ergo cogitationes tuæ tendant, hoc cura, hoc opta, omnia alia vota Deo remiſſurus, vt contentus ſis temetipſo & ex te naſcentibus bonis. Quæ poteſt eſſe felicitas Deo propior? B Redige te ad parua, ex quibus cadere non poſſis: idque vt libentiùs facias, ad hoc pertinebit tributum epiſtolæ huius: quod ſtatim conferam. Inuideas licet: etiam nunc libenter pro me dependet Epicurus. [4] *Magnificentior (mihi crede) ſermo tuus in grabato videbitur & in panno. non enim dicentur tantùm illa, ſed probabuntur.* Ego certè aliter audio quæ dicit [5] Demetrius noſter, cùm illum vidi nudum, [6] quanto minùs quàm ſtramentis incubantem? tunc enim non præceptor veri, ſed teſtis eſt. Quid ergo? non licet diuitias [7] in ſinu poſitas contemnere? Quid ni liceat? & ille ingentis animi eſt, qui illas circumfuſas ſibi multum diuque miratus, [8] quòd ad ſe venerint, ridet, ſuaſque audit magis eſſe quàm ſentit. Multum eſt, non corrumpi diuitiarum contubernio. Magnus eſt ille qui in diuitiis pauper eſt: ſed ſecurior, qui caret diuitiis. Neſcio, inquis, quomodo iſte paupertatem laturus ſit, ſi in illam inciderit. Nec ego [9] Epicuri angelus ſcio, an pauper iſte contempturus ſit diuitias, ſi in illás inciderit. Itaque in vtroque mens æſtimanda eſt, inſpiciendumque, an ille paupertati indulgeat, C an hic diuitiis non indulgeat. Alioquin leue argumentum eſt bonæ voluntatis grabatus, aut pannus, niſi appatuit aliquem illa non neceſſitate pati, ſed malle. Ceterùm magnæ indolis eſt, ad iſta non properare tamquam ad meliora, ſed præparare tamquam ad facilia. Et ſunt, Lucili, facilia. cùm verò multo antè meditatus acceſſeris, iucunda quoque. Ineſt enim illis, ſine quâ nihil eſt iucundum, ſecuritas. Neceſſarium ergo iudico id quod tibi ſcripſi magnos viros ſæpe feciſſe, aliquos dies interponere, quibus nos imaginariâ paupertate exerceamus ad veram: quod eò magis faciendum eſt, quòd deliciis permaduimus, & omnia dura ac difficilia iudicamus. [10] Potiùs excitandus è ſomno,

& vel-

2. IDEM VELLE ATQVE.] *Hac eſt Zenonis* ὁμολογία, *ſiue* conuenientia, *finis philoſophia. De quâ ego vbertim* II. *Manud. Diſſ.* XV.

3. SOLVS INTELLIGAS.] *Qui ſolus te noſti, & veram Sapientiam iam noſti.*

4. MAGNIFICENTIOR, MIHI CREDE.] *An hac igitur verba Epicuri ſunt? debent, niſi defectus aliquis ſit: quod mihi videtur. Atque hac Seneca magis ſunt, poſt illa Epicuri, qua deſunt.*

5. DEMETRIVS NOSTER.] *Ille nobilis tunc Cynicus, de quo alibi noſter, & de hac eius paupertate, De Vit. beat. cap.* XVIII.

6. QVANTO MINVS QVAM STRAMENTIS.] *Significat tomento Circenſi incubuiſſe, fracto, & ſtramento diffluente. Plinius lib.* XVIII. *de veteribus Romanis:* Quies ſomnuſque in ſtramentis erat. *Lib.* XXX. Tomenta Galliarum inuentum. Italiæ quidem mos etiamnunc durat in appellatione ſtramenti.

7. IN SINV POSITAS.] *In quem aurum recipi ſolet, & condi. Poteſt & prouerbialiter intelligi, domi & in occulto poſitas.* D

8. QVÒD AD SE VENERINT.] *Non cupientem, non aſtimantem. At meo eſt,* venerit. *ex quo legi poſſit,* cùm ad ſe venerit. *Aliquis etiam, inquit, diu eas in pretio habuit: ſed bona iam mentis & ſanus, ridet & ſpernit.*

9. EPICVRI ANGELVS.] *Alij libri,* angulus, *quidam* æmulus. *Sed quocumque verba ea verſo; nec bona video, nec facio. Aſſentior Pinciano è ſuis legenti:* Neſcio, inquit Epicurus, an pauper. *Tu ais, neſcire quomodo diues ille paupertatem feret? nec ego, ait Epicurus, quomodo pauper tuus diuitias, ſi obuenïant. Mens eſt, qua de vtroque decernat.*

10. POTIVS EXCITANDVS.] *Placeret,* ociùs.

11. LACTE

A & vellicandus eſt animus, admonendusque naturam nobis minimum conſtituiſſe. Nemo naſcitur diues. quiſquis exit in lucem, iuſſus eſt [11] lacte & panno eſſe contentus. ab his initiis nos regna non capiunt.

EPIST. XXI.

VERVM *ſplendorem à Philoſophiâ, non ab honoribus aut titulis eſſe. Dare illam nomen manſurum & famam, habenti, & adhærenti quoque. Emblema ab Epicuro: Ut diuitias augeas, cupiditates minue.*

CVM iſtis negotium tibi eſſe iudicas, de quibus ſcripſeras? maximum negotium tecum habes: tu tibi moleſtus es. Quid velis, neſcis: meliùs probas honeſta, quàm B ſequeris. vides vbi ſit poſita felicitas, ſed ad illam peruenire non audes. Quid ſit autem quod te impediat, quia parùm ipſe diſpicis, dicam. Magna hæc eſſe exiſtimas, quæ relicturus es: & cùm propoſuiſti tibi illam ſecuritatem, ad quam tranſiturus es, retinet te huius vitæ, à quâ receſſurus es, fulgor, tamquam in ſordida & obſcura caſurum. Erras, Lucili: ex hac vitâ ad illam aſcenditur. Quod intereſt inter ſplendorem & lucem, cùm hæc certam originem habeat ac ſuam, ille niteat alieno: hoc inter hanc vitam, & illam. Hæc, quia fulgore extrinſecus veniente percuſſa eſt, craſſam illi ſtatim vmbram faciet quiſquis obſtiterit: illa verò ſuo lumine illuſtris eſt. Studia te tua clarum & nobilem efficient. Exemplum Epicuri referam. cùm [1] Idomeneo ſcriberet, & illum à vitâ ſpecioſâ ad fidelem ſtabilemque gloriam reuocaret, [2] rigidæ tunc potentiæ miniſtrum, & magna tractantem: *Si gloriâ*, inquit, *tangeris, notiorem te epiſtolæ meæ facient, quàm omnia iſta quæ colis, & propter quæ coleris.* Numquid ergo mentitus eſt? quis Idomenea noſſet, niſi Epicurus illum ſuis litteris [3] incidiſſet? Omnes illos [4] megiſtanas & ſatrapas, & regem C ipſum, ex quo Idomenei titulus petebatur, obliuio alta ſuppreſſit. Nomen Attici perire Ciceronis epiſtolæ non ſinunt. nihil illi profuiſſet [5] gener Agrippa, & [6] Tiberius progener, & [7] Druſus Cæſar pronepos: inter tam magna nomina taceretur, niſi Cicero illum [8] applicuiſſet. Profunda ſupra nos altitudo temporis veniet, pauca ingenia caput exſerent, & in idem quandoque ſilentium abitura obliuioni reſiſtent, ac ſe diu vindicabunt. Quod Epicurus amico ſuo potuit promittere, hoc tibi promitto, Lucili. Habebo apud poſteros gratiam, [9] poſſum mecum duratura nomina educere. Virgilius noſter duobus memoriam æternam promiſit, & præſtat:

> *Fortunati ambo, ſi quid mea carmina poſſunt,*
> *Nulla dies vmquam memori vos eximet æuo:*
> *Dum domus Æneæ Capitoli immobile ſaxum*
> *Accolet, imperiumque pater Romanus habebit.*

Quoſ-

11. LACTE ET PANNO.] *Simplici cibo, ſim-*
D *plici tegmine. Nec* pane *tamen ſpreuerim, de grandiori iam ætate.*

EPIST. XXI. 1. IDOMENEO SCRIBERET.] *Cui adulatum etiam eſſe, &* identidem per epiſtolas laudaſſe, *obiicitur apud Laërtium, in vitâ Epicuri, initio. Idem in Athenæi lib.* VII. ὅτι τῆς γαστρὸς ἕνεκα ἐκολάκευσε καὶ Ἰδομενέα καὶ Μητρόδωρον: quòd ventris cauſsâ bonus vir ille (*Epicurus*) adulatus ſit & Idomeneum & Metrodorum.

2. RIGIDÆ TVNC POTENTIÆ.] *Iam olim emendabam,* regiæ: *& teneo. Fuit miniſter vel Lyſimachi, vel alterius tunc regis. Sic noſter iterùm loquitur, De Beneſ.* II. *cap.* V. Quales regiæ potentię miniſtri ſunt.

3. INCIDISSET?] *Tamquam in adamante aut ære. At libri plerique,* indidiſſet: *veriùs.*

4. MEGISTANAS.] *Magnates. Suidas:* Μεγιστᾶνες, οἱ τοῦ βασιλέως περίβλεπτοι ὑπ' ἐξουσίας: Megiſtanes, conſpicui apud Regem, ob potentiam. *At Satrapæ, propriè regionum Præfecti.*

5. GENER AGRIPPA.] *Qui Pomponiam eius duxit.*

6. TIBERIVS PROGENER.] *Qui Agrippinam, eius neptem. Cornelius Nepos in vitâ Attici, & Suetonius in Tiberio, cap.* VII.

7. DRVSVS CÆSAR PRONEPOS.] *Nempe Tiberij filius. Ibidem Suetonius.*

8. APPLICVISSET.] *Sibi & famæ ſuæ iunxiſſet, inſeruiſſet. Muretus, præter omnes libros,* aperuiſſet: *temerè.*

9. POSSVM MECVM.] *Potes ô noſter, & Fama tua ac tuorum, quamdiu Romanæ litteræ, manebit.*

Quoſcumque in medium fortuna protulit, quicumque membra ac partes alienæ poten- A
tiæ fuerant, horum gratia viguit, domus frequentata eſt, dum ipſi ſteterunt: poſt ipſos
citò memoria defecit. Ingeniorum creſcit dignatio: nec ipſis tantùm habetur, ſed quid-
quid illorum memoriæ adhæſit, excipitur. Ne gratis Idomeneus in epiſtolam meam ve-
nerit, ipſe eam de ſuo redimet. Ad hunc Epicurus illam nobilem ſententiam ſcripſit, quâ
hortatur vt Pythoclea locupletem non publicâ, nec ancipiti viâ faciat. [10] *Si vis*, inquit,
Pythoclea diuitem facere, non pecuniæ adiiciendum, ſed cupiditatibus detrahendum eſt. Et aper-
tior iſta ſententia eſt, quàm vt interpretanda ſit, & diſertior quàm vt adiuuanda. Hoc
vnum te admoneo, ne iſtud tantùm exiſtimes de diuitiis dictum: quocumque tranſtu-
leris, idem poterit. Si vis Pythoclea honeſtum facere, non honoribus adiiciendum eſt,
ſed cupiditatibus detrahendum. Si vis Pythoclea eſſe in perpetuâ voluptate, non volu-
ptatibus adiiciendum eſt, ſed cupiditatibus detrahendum. Si vis Pythoclea ſenem face-
re, & implere vitam, non annis adiiciendum eſt, ſed cupiditatibus detrahendum. Has
voces non eſt quòd Epicuri eſſe iudices, publicæ ſunt. Quod fieri in ſenatu ſolet, facien- B
dum ego in philoſophiâ quoque exiſtimo. cùm cenſuit aliquis, quod ex parte mihi pla-
ceat: iubeo illum [11] diuidere ſententiam, [12] & ſequor. Eò libentiùs Epicuri egregia di-
cta commemoro, vt iſtis qui ad illa confugient, ſpe malâ inducti, qui [13] velamentum
ſcipſos ſuorum vitiorum habituros exiſtimant, probem, quocumque ierint, honeſtè eſſe
viuendum. Cùm adierint hos hortulos, & inſcriptum hortulis, *Hoſpes hic bene manebis,*
hic ſummum bonum voluptas eſt: paratus erit iſtius domicilij cuſtos, hoſpitalis, humanus,
& te polentâ excipiet, & aquam quoque largè adminiſtrabit. & dicet: *Ecquid benè acce-*
ptus es? Non irritant, inquam, hi hortuli famem, ſed exſtinguunt: nec maiorem ipſis po-
tionibus ſitim faciunt, ſed naturali & gratuito remedio ſedant. In hac voluptate conſe-
nui. de his tecum deſideriis loquor, quæ [14] conſolationem non recipiunt, quibus dan-
dum eſt aliquid vt deſinant. Nam de illis extraordinariis quæ licet differre, licet caſti-
gare & opprimere, hoc vnum commonefaciam, Iſta voluptas [15] non naturalis eſt, non
neceſſaria: huic nihil debes. ſi quid impendis, voluntarium eſt. Venter [16] præcepta non C
audit,

10. SI VIS PYTHOCLEA.] *Verba ipſa in Stobæi Serm.* XVII. *ſic exſtant.* Εἰ βούλει πλούσιόν τινα ποιῆσαι, μὴ χρημάτων προσίθει, τῆς δὲ ἐπιθυμίας ἀφαίρει: Si vis diuitem aliquem facere, non pecuniæ adiice, ſed cupiditatibus detrahe. *Mutauit Stobæus dictiunculam, & τινὰ ſcripſit, pro πυθοκλέα. Fuit iſte Pythocles formoſus adoleſcens, & in quo malè Epicurus audiuit. quod præter Laertium, tangit Plutarchus aduerſus Colotem. Damnat enim Epicurum, qui* adoleſcentem octodecim annos natum, ita eximiè laudauerit, vt ſcriberet, Οὐκ εἶναι φύσιν ἐν ὅλῃ τῇ Ἑλλάδι ἀμείνω: Non eſſe indolem in totâ Græciâ meliorem. *Sed quod ad ſententiam, aurea eſt. quam Plato ſibi velit inſcribi, ſi verè Stobæus Ser.* X. Πλάτων πρὸς τὸν ἀεὶ ζητοῦντα χρηματίζεσθαι. ὦ πονηρὲ, εἶπε, μὴ πειρῶ τὴν κτῆσιν αὔξειν, ἀλλὰ τὴν ἐπιθυμίαν μειῶσαι: Plato cuidam rei augendæ ſemper cupido, O improbe, inquit, ne ſtude poſſeſſiones augere, ſed cupiditates minuere *Neque diſſonat illud Socratis: qui interrogatus,* πῶς ἂν γένοιτό τις πλούσιος; εἰ τῶν ἐπιθυμιῶν, ἔφη, πένης: Quomodo quis diues fieret? ſi cupidinum, inquit, inops. *Quod alibi tamen Cleanthi video adſcriptum.*

11. DIVIDERE SENTENTIAM.] *De Vit. beatâ, cap.* III.

12. ET SEQVOR.] *Nempe ſic diuiſam, vnam eius partem.*

13. VELAMENTVM SEIPSOS.] *Meus & quidam,* velamenta ipſa: *rectè. aut clariùs,* velamentum ipſa: *nempe illa,* dicta.

14. CONSOLATIONEM.] *Id eſt, quæ verbis non lenias. qualia ſunt, naturalia & neceſſaria deſideria: quæ re explere debeas, ſed facili & paratâ.*

15. NON NATVRALIS EST.] *Abeſt negatio à ſcriptis: & poteſt, aut fortaſſe debet. Nam Epicurus* diuidebat Cupiditatum genera, *(ait Cicero V. Tuſ.)* non nimis fortaſſe ſubtiliter, vtiliter tamen. partim eſſe Naturales, & Neceſſarias; partim Naturales, & non Neceſſarias; partim Neutrum. Naturales, ſatiari pænè nihilo; nec ſecundum genus, difficile ad potiendum; tertias, planè inanes, & eiiciendas funditus putauit. *Eadem diuiſio in Nemeſio, De Animâ, cap.* XVIII. *qui* Voluptates triplices *ita facit.* Naturales ac Neceſſarias eſſe, D
ſine quibus vita non conſtat: vt alimenta, & veſtes. Naturales autem non Neceſſarias, quæ naturâ & lege honeſtæ ſunt, ſed carere iis licet. vt eſt coniugalis Concubitus: poſſum enim caſtus permanere. Neque Neceſſarias, neque Naturales: vt Ebrietas, Petulantia, Luxus. *Addit vir ille ſanctus:* Qui conuenienter Deo vult viuere, primas ſolas perſequetur: qui in ſecundâ claſſe, poteſt & alteras, ſed modo & tempore: tertiæ autem omnino omnibus fugiendæ ſunt. *Iſta hic & alibi Seneca lucem donent.*

16. PRÆCEPTA NON AVDIT.] *Cato apud Agellium:* Arduum ad ventrem verba facere, qui careat auribus.

17. POSCIT,

A audit, [17] poſcit, appellat. non eſt tamen moleſtus creditor, paruo dimittitur: ſi modò das illi [18] quod debes, non [19] quod potes.

EPIST. XXII.

FORTITER *exeundum eſſe ab occupationibus, & ſoluendos laqueos aut rumpendos: Sed tamen opportunitas & εὐκαιρία exſpectetur: nec elabatur. Spernit deinde & abicit ſplendores iſtos falſos. Tum ab Epicuro ſententia: Omnes exire pueros è vitâ: id eſt, veræ eius ignaros.*

IAM intelligis educendum eſſe te ex iſtis occupationibus, ſpecioſis & malis: ſed quomodo id conſequi poſſis, quæris. Quædam non niſi à præſente monſtrantur. Non poteſt medicus per epiſtolas cibi, aut balnei, tempus eligere: vena tangenda eſt. Vetus B prouerbium eſt, *Gladiatorem in arenâ capere conſilium.* Aliquid aduerſarij vultus, aliquid manus mota, aliquid ipſa inclinatio corporis, intuentem monet. Quid fieri ſoleat, quid oporteat, in vniuerſum & mandari poteſt, & ſcribi: tale conſilium non tantùm abſentibus, ſed etiam poſteris datur. illud alterum quando fieri debeat, aut quemadmodum, ex longinquo nemo ſuadebit: cum rebus ipſis deliberandum eſt. Non tantùm præſentis, ſed vigilantis eſt, occaſionem obſeruare properantem. Itaque hanc circumſpice: hanc ſi videris, prende: & toto impetu, totis viribus id age, vt te iſtis officiis exuas. Et quidem quam ſententiam feram, attende. Cenſeo aut ex iſtâ vitâ tibi, aut è vitâ exeundum. Sed illud idem exiſtimo, leni eundum viâ: vt quod malè implicuiſti, ſoluas potiùs quàm abrumpas. dummodo, ſi alia ſoluendi ratio non erit, vel abrumpas. Nemo tam timidus eſt, vt malit ſemper pendêre, quàm ſemel cadere. Interim, quod primum eſt, impedire te noli, contentus eſto negotiis, in quæ deſcendiſti, [1] vel quod videri mauis, incidiſti. Non eſt quòd ad vlteriora nitaris. aut perdes excuſationem, & apparebit C te non incidiſſe. Iſta enim quæ dici ſolent, falſa ſunt: Non potui aliter. Quid ſi nollem? neceſſe erat. Nulli neceſſe eſt, felicitatem curſu ſequi: eſt aliquid, etiam ſi non repugnare, ſubſiſtere, nec inſtare [2] fortunæ ferenti. Numquid offenderis, ſi in conſilium non venio tantùm, ſed aduoco? & quidem prudentiores quàm ipſe ſum, ad quos ſoleo referre, ſi quid delibero. Epicuri epiſtolam ad hanc rem pertinentẽ legi, Idomeneo quę ſcribitur. quem rogat, vt quantum poteſt fugiat & properet, antequam aliqua vis maior interueniat, & auferat libertatem recedendi. Idem tamen ſubiicit, nihil eſſe tentandum, niſi cùm aptè poterit tempeſtiueque tentari: ſed cùm illud tempus diu captatum venerit, exſiliendum ait. Dormitare de fugâ cogitantem vetat, & ſperat etiam ex difficillimis ſalutarem exitum: ſi nec properemus ante tempus, nec ceſſemus in tempore. Puto nunc & Stoicam ſententiam quæris. non eſt quòd quiſquam illos apud te temeritatis infamet: cautiores quàm fortiores ſunt. Exſpectas forſitan, vt tibi hæc dicantur? Turpe eſt D cedere oneri: luctare cum officio, quod ſemel recepiſti. Non eſt vir fortis & ſtrenuus, qui laborem fugit: verùm ibi creſcit illi animus, ipſâ rerum difficultate. Dicentur tibi iſta, ſi operæpretium habebit perſeuerantia, ſi nihil indignum bono viro faciendum patiendúmve erit: alioquin ſordido ſe & contumelioſo labore non conteret, nec in negotiis erit negotij cauſsâ. Ne illud quidem, quod exiſtimas eum facturum, faciet, vt ambi-

17. POSCIT, APPELLAT.] *Impudens & moleſtus creditor. Homerus:*

Οὐ γάρ τι ςυγερῇ ἐπὶ γαςέρι κύντερον ἄλλο
Ἔπλετο, ἥ τ' ἐκέλευσεν ἕο μνήσασθαι ἀνάγκη.
Non eſt improbior res altera ventre moleſto,
Quiq; ſui inuitos etiam memores iubet eſſe.

18. QVOD DEBES.] *Simplex aliquid.*

19. QVOD POTES.] *Lautum aut affluens, ſi tuipſe talis.*

EPIST. XXII. 1. VEL QVOD VIDERI MAVIS.] *Olim memini, vulgò contaminata, emendare: & ſic meus optimus liber, niſi quod ſcribit,* vel quia.

2. FORTVNÆ FERENTI.] *A vento ſecundante metaphora: & ſimillima in Statio, 11. Thebaid.*

—— Quantumque ferentem
Fortunam virtute domas.

Vterque vult, modum etiam faventi & efferenti fortunæ poni: & contrahi vela, dum ventus à puppi implet. Vide De Vit. beat. cap. XXII.

n 3 3. ADVO-

ambitioſis rebus implicitus, eatum ſemper æſtus ferat. Sed cùm viderit breuia in qui- A bus volutatur, incerta, ancipitia: repetet pedem, nec vertet terga, ſed ſenſim recedet in tutum. Facile eſt autem, mi Lucili, occupationes euadere, ſi occupationum pretia contempſeris. illa ſunt, quę nos morantur & detinent. Quid ergo? tam longas ſpes relinquam? ab ipsâ meſſe diſcedam? nudum erit latus? incomitata lectica? atrium vacuum? Ab his ergo inuiti homines recedunt, & mercedem miſeriarum amant, ipſas exſecrantur. Sic de ambitione, quomodo de amicâ queruntur: id eſt, ſi verum affectum eorum inſpicias, non oderunt, ſed litigant. Excute iſtos, qui quæ cupiere, deplorant, & de earum rerum loquuntur fugâ, quibus carere non poſſunt: videbis voluntariam eſſe illis in eo moram, quod ægrè ferre ipſos & miſerè, loquuntur. Ita eſt, mi Lucili, paucos ſeruitus, plures ſeruitutem tenent. Sed ſi deponere illam in animo eſt, & libertas bonâ fide placuit: in hoc autem vnum [3] aduocationem petis, vt ſine perpetuâ ſolicitudine id tibi facere contingat: quid ni te tota cohors Stoicorum probatura ſit? Omnes Zenones & Chryſippi moderata, & honeſta, & vera ſuadebunt. Sed ſi propter hoc tergiuerſaris, vt B circumſpicias, quantum feras tecum, & quàm magnâ pecuniâ inſtruas otium: numquam exitum inuenies. Nemo cum ſarcinis enatat. Emerge ad meliorem vitam, propitiis diis. ſed non ſic, quo modo iſtis propitij ſunt, quibus bono ac benigno vultu mala magnifica tribuerunt: ab [4] hoc vno excuſati, quòd iſta quæ vrunt, quæ excruciant, optantibus data ſunt. Iam imprimebam epiſtolæ ſignum: reſoluenda eſt, vt cum ſollenni ad te munuſculo veniat, & aliquam magnificam vocem ſecum ferat, & ecce occurrit mihi neſcio vtrùm verior, an eloquentior. cuius? inquis. Epicuri. Adhuc enim [5] alienas ſarcinas adorno. *Nemo non ita exit è vitâ, tamquam modò intrauerit.* Quemcumque vis occupa, adoleſcentem, ſenem, medium: inuenies æquè timidum mortis, æquè inſcium vitæ. nemo quidquam habet facti. in futurum enim noſtra diſtulimus. Nihil me magis in iſtâ voce delectat, quàm quòd exprobratur ſenibus infantia. Nemo, inquit, aliter, quàm quomodo natus eſt, exit è vitâ. Falſum eſt, peiores morimur, quàm naſcimur. Noſtrum iſtud, non naturę vitium eſt. illa de nobis conqueri debet, & dicere: Quid hoc eſt? C ſine cupiditatibus vos genui, ſine timoribus, ſine ſuperſtitione, ſine perfidiâ, cæteriſque peſtibus. quales intraſtis, exite. Percepit ſapientiam, ſi quis tam ſecurus moritur, quàm naſcitur. Nunc verò trepidamus, cùm periculum acceſſit: non animus nobis, non color conſtat: lacrimæ nihil profuturæ cadunt. Quid eſt turpius, quàm in ipſo limine ſecuritatis eſſe ſolicitum? Cauſſa autem hæc eſt, quòd inanes omnium bonorum ſumus, [6] quorum in fine vitæ deſiderio laboramus. Non enim apud nos pars eius vlla ſubſedit. tranſmiſſa eſt, & effluxit. Nemo quàm benè viuat, ſed quàm diu, curat: cùm omnibus poſſit contingere, vt benè viuant; vt diu, nulli.

EPIST. XXIII.

MONET *verum gaudium quærere. quod illud? ſeuerum, & ex vero Bono natum. Reliqua fallacia & fugacia ſunt, hoc ſolidum, & firmum: quia in ſolido ſitum, & animo, optimâ no-* D *ſtri parte. Vno verbo, poſitum eſt in Conſcientiâ. Epicuri deinde dictum: Turpe & moleſtum, vitam ſemper incohare: & inconſtantes damnantur.*

PVTAS me tibi ſcripturum, quàm humanè nobiſcum hiems egerit, quæ & remiſſa fuit, & breuis: quàm malignum ver ſit, quàm præpoſterum frigus, & alias ineptias verba quærentium. Ego verò aliquid, quod & mihi & tibi prodeſſe poſſit, ſcribam. Quid

3. ADVOCATIONEM PETIS.] *Moram interponis. Vide ad Marciam, cap.* X.

4. HOC VNO EXCVSATI.] *Veteres omnes*, ad hoc vnum. *Si mutamus, velim* ab hoc vno.

5. ALIENAS SARCINAS.] *Dubito an* alienis. *Meas ſarcinas inſtruo, rebus alienis. vt epiſt.* XVI. Adhuc de alieno liberalis ſum.

6. QVORVM IN FINE.] *Membranæ meliores:* cùm in fine. *Legam:* quòd in fine vitæ, vitæ deſiderii laboramus: *voce repetitâ.*

EPIST.

A Quid autem id erit,niſi vt te exhorter ad bonam mentem? Huius fundamentum quod
ſit, quæris? ne gaudeas vanis. Fundamentum hoc eſſe dixi: [1] culmen eſt. Ad ſumma
peruênit, qui ſcit quo gaudeat, qui felicitatem ſuam in alienâ poteſtate non poſuit. Sol-
licitus eſt,& incertus ſui,quem ſpes aliqua proritat: licet ad manum ſit, licet non ex dif-
ficili petatur, licet illum numquam ſperata deceperint. Hoc ante omnia fac, mi Lucili:
[2] diſce gaudete. Exiſtimas me nunc detrahere tibi multas voluptates, qui fortuita ſub-
moueo, qui ſpes, dulciſſima oblectamenta, deuitandas exiſtimo? imò contrà. nolo tibi
vmquam deeſſe lætitiam. volo illam tibi domi naſci: naſcitur,ſi modò intra teipſum ſit.
Ceteræ hilatitates non implent pectus, ſed frontem remittunt, leues ſunt: niſi fortè tu
iudicas illum gaudere,qui ridet. Animus debet eſſe alacer & fidens, & ſuper omnia ere-
ctus. Mihi crede, res ſeuera eſt verum gaudium. An tu exiſtimas quemquam ſoluto
vultu, &, vt iſti delicati loquuntur, [3] hilari oculo mortem contemnere? paupertati do-
mum aperire? voluptates tenere ſub fræno? meditari dolorum patientiam? Hæc qui
B apud ſe verſat, in magno gaudio eſt, ſed parùm blando. In huius gaudij poſſeſſione eſſe
te volo, numquam deficiet, cùm ſemel vnde petatur inueneris. Leuium metallorum
fructus in ſummo eſt: illa opulentiſſima ſunt,quorum in altò latet vena,aſſiduè pleniùs
reſponſura fodienti.Hæc quibus delectatur vulgus, tenuem habent ac [4] perfuſoriam vo-
luptatem: & quodcumque inuectitium gaudium eſt, fundamento caret. Hoc de quo
loquor, ad quod te conor perducere, ſolidum eſt, & quod plus pateat introrſùs. Fac oro
te, Lucili cariſſime, quod vnum poteſt te præſtare felicem. diſiice & conculca iſta quæ
extrinſecus ſplendent, quæ tibi promittuntur ab alio: ad verum bonum ſpecta, & de
tuo gaude. Quid eſt autem hoc? de te ipſo,& tui optimâ parte. Corpuſculum quoque,
etiam ſi nihil fieri ſine illo poteſt, magis neceſſariam rem crede, quàm magnam. Vanas
ſuggerit voluptates, breues, pænitendas, ac niſi magnâ moderatione temperentur, in
contrarium abitutas. Ita dico, in præcipiti eſt voluptas, ad dolorem vergit,niſi modum
teneat. modum autem tenere in eo difficile eſt, quod bonum eſſe crediderís. Veri boni
C auiditas,tuta eſt. Quid ſit iſtud,interrogas,aut vnde ſubeat? dicam. Ex bonâ conſcien-
tiâ,ex honeſtis conſiliis, ex rectis actionibus, ex contemptu fortuitorum, ex placido vitæ
& continuo tenore vnam prementis viam. Nam illi qui ex aliis propoſitis in alia tranſi-
liunt, aut ne tranſiliunt quidem, ſed caſu quodam tranſmittuntur, quomodo habere
quidquam certum manſurúmve poſſunt, ſuſpenſi & vagi? Pauci ſunt, qui conſilio ſe
ſuaque diſponant: ceteri eorum more [5] quæ fluminibus innatant, non eunt, ſed ferun-
tur. Ex quibus alia lenior vnda detinuit, ac molliùs vexit; alia vehementior rapuit; alia
[6] proximè ripam, curſu langueſcente depoſuit; alia torrens impetus eiecit in mare. Ideò
conſtituendum eſt, quid velimus, & in eo perſeuerandum. Hic eſt locus ſoluendi æris
alieni. Poſſum enim vocem tibi [7] Epicuri tui reddere,& hanc epiſtolam liberare. *Mole-
ſtum eſt ſemper vitam inchoare.* aut ſi hoc modo magis ſenſus poteſt exprimi: *Malè viuunt
qui ſemper viuere incipiunt*. Quare,inquis? deſiderat enim explanationem iſta vox. Quia
ſemper illis imperfecta vita eſt. non poteſt autem ſtare paratus ad mortem, qui modò
D incipit viuere. Id agendum eſt, vt ſatis vixerimus: nemo hoc putat, qui orditur cum
maxi-

EPIST. XXIII. 1. CVLMEN EST.] *Naſcitur enim ex Sapientiâ, & eſt eius velut fructus.*

2. DISCE GAVDERE.] *De vero Gaudio, in quo ſemper eſt Sapiens, vide quæ huc faciunt, Manuduct.* III. *Diſſert.* V.

3. HILARI OCVLO.] *Quidam libri*, hilariculo. *quod ſanè verbi pro delicatis iſtis & mollicellis videatur.*

4. PERFVSORIAM.] *Non penetrantem, ſed exteriùs adſpergentem. Ita* perfuſoriè dicere, *apud Ictos* leuiter, *& ſine attentione aut curâ.* perfuſoriæ aſſertiones, *in Suetonij Domitiano, cap.* VIII. *Sic noſter epiſt.* CX. Si illâ ſe non perfuderit, ſed infecerit. *Meus hic & quidam libri*, ſuperfuſoriam: *nec malè.*

5. QVÆ FLVMINIBVS.] *Ita Epictetus, apud Stobæum:* Vita, *inquit*, quæ à Fortunâ pendet, rapido flumini ſimilis eſt, turbulenta, cænoſa, impura. *Sed noſter dilatat pulcherrimè, & adaptat.*

6. PROXIME RIPAM.] *Meus & ſcripti*, proximæ ripæ. *Teneam: aut*, proximâ ripâ.

7. EPICVRI TVI.] *Ergo in iis caſtris Lucilius? apparet: nec aliâ cauſſâ fortaſſe toties huius dicta inculcat.*

maximè vitam. Non eſt quòd exiſtimes, paucos eſſe hos. propemodum omnes ſunt. A
Quidam viuere tunc incipiunt, cùm deſinendum eſt. ſi hoc iudicas mirum, adiiciam quod magis admireris: quidam antè viuere defecerunt, quàm inciperent.

EPIST. XXIIII.

EPISTOLA *inter bonas, pulchraſque. Hortatur non timere ventura, etſi minentur: imò proponere ventura, & ſic ſe formare, examinando aut eleuando. Quid enim omnes iſti metus ſunt? vltimus eorum mors eſt: & ratione contemne. Magni viri fecerunt, è plebe & ſeruitiis fecerunt: cur tu non adſpires? Deme perſonam rebus. quod times, dolor eſt: quem muliercula in puerperio tulit. Denique in hæc natus es, iactari, dolere, mori: agnoſce ſortem. Tamen (Epicuri præcepto) nec opta mortem, nec time.*

SOLLICITVM te eſſe ſcribis de iudicij euentu, quod tibi furor inimici denunciat, B
& exiſtimas me ſuaſurum vt meliora tibiipſi proponas, & acquieſcas ſpei blandæ. Quid enim neceſſe eſt mala accerſere, & ſatis citò patienda cùm venerint, præſumere, ac præſens tempus futuri metu perdere? [1] Eſt ſine dubio ſtultum, quia quandoque ſis futurus miſer, eſſe iam miſerum: ſed ego [2] aliâ te ad ſecuritatem viâ ducam. Si vis omnem ſolicitudinem exuere, quidquid vereris ne eueniat, euenturum vtique propone: & quodcumque illud eſt malum, tecum ipſe metire, ac [3] timorem tuum taxa. intelliges profectò aut [4] non magnum, aut non longum eſſe, quod metuis. nec diu exempla, quibus confirmeris, colligenda ſunt: omnis illa ætas tulit. In quamcumque partem rerum, [5] vel ciuilium, vel externarum, memoriam miſeris; occurrent tibi ingenia, aut [6] profectus, aut impetus magni. Numquid accidere tibi, ſi damneris, poteſt durius, quàm vt mittaris in exſilium? vt ducaris in carcerem? numquid vltrà quidquam timendum eſt vlli, quàm vt vratur? quàm [7] vt pereat? Singula iſta conſtitue, & contemptores eorum cita, qui non quærendi, ſed eligendi ſunt. Damnationem ſuam Rutilius ſic tulit, C
tamquam nihil illi moleſtum eſſet aliud, quàm quòd malè iudicaretur. Exſilium [8] Metellus fortiter tulit, Rutilius etiam libenter. alter, vt rediret, Reipub. præſtitit: alter reditum ſuum [9] Sullæ negauit, cui nihil tunc negabatur. In carcere Socrates diſputauit, & exire (cùm eſſent [10] qui promitterent fugam) noluit: remanſitque, vt duarum rerum grauiſ-

EPIST. XXIIII. 1. EST SINE DVBIO STVLTVM.] *Similia de Timore non præcipiendo, epiſt.* XIII. & LXXIV. *atque alibi.*

2. ALIA VIA.] *Planè contraria, vt omnia timeas. Hoc ipſum in epiſt.* LXXVIII. Omnem Fortunæ licentiam in oculis habe, tamquam quidquid poteſt facere, factura ſit. Quidquid exſpectatum eſt diu, leuiùs accidit. *Verè ſapientis vſurpatio & remedium: de quo ego in occaſione, Manuduct.* II. *Diſſert.* I.

3. TIMOREM TAXA.] *Iudicia, quanti ſit, æſtima.*

4. NON MAGNVM.] *Epicuri decantatum in dolore ſolatium. Infrà ſtatim:* Leuis eſt, ſi ferre poſſum; breuis eſt, ſi ferre non poſſum. *Aeſchylus:*

Θάρσει. πόνου γὰρ ἄκρον οὐκ ἔχει χρόνον:
Confide. tempus non habet ſummus dolor.

5. VEL CIVILIVM.] *Noſtrarum & Romanarum. quæ ad tuos ciues.*

6. PROFECTVS.] *In Sapientiâ. Reperies, inquit, aut qui iudicio & ratione, Sapientiæ nempe alumni, hæc contempſerint, vt Cato: aut qui impetu & nobilitate animi, vt Scipio.*

7. VT PEREAT?] *Muretus vellet, (neſcio an ex libris)* vt pendeat? *Non ego. decreſcat enim oratio: & minùs* pendêre, *quàm* vri. *Quod editum etiam eſt, libri noſtri manuarij omnes habent.*

8. METELLVS.] *Eſt Q. Metellus Numidicus, victa Iugurthâ dictus. qui Cenſor, & clariſſimus vir, cùm iurare in leges Apuleij Saturnini Tr. pl. nollet, in exſilium miſſus, fortiter tulit; donec occiſo illo, precibus lacrimiſq. filij præſertim, qui ob id* Pij *cognomen meruit, reſtitutus eſt. Cicero variis locis, Florus, Appianus, alij.* D

9. SVLLÆ NEGAVIT.] *Noſter De Prouid. cap.* III. Rutilius Sullæ Dictatori ſolus aliquid negauit, & reuocatus non tantùm retrò ceſſit, ſed longiùs fugit. *Ouidius:*

Et graue magnanimi robur mirare Rutili,
Non vſi reditus conditione dati.

10. QVI PROMITTERENT FVGAM.] *Xenophon in Apologiâ:* Ἔπειτα τῶν ἑταίρων ἐκκλέψαι βουλομένων αὐτὸν, οὐκ ἐφείπετο, ἀλλὰ καὶ ἐπισκῶψαι ἐδόκει, ἐρόμενος, Εἴ που εἰδεῖεν τι χωρίον ἔξω τῆς Ἀττικῆς, ἔνθα οὐ προσβατὸν θανάτῳ; Amicis furtim eripere illum volentibus, non paruit, imò & illuſit, interrogans, An alibi extra Atticam, regionem noſſent, quò mors non aſpiraret?

11. VTCVM-

A grauiſſimarum hominibus metum demeret, mortis & carceris. Mucius ignibus ma-
num impoſuit. Acerbum eſt vri: quanto acerbius ſi id te faciente patiaris? Vides ho-
minem non eruditum, nec vllis præceptis contra mortem aut dolorem ſubornatum, mi-
litari tantùm robore inſtructum, pœnas à ſe irriti conatus exigentem. ſpectator diſtillan-
tis in hoſtili foculo dextræ ſtetit, nec antè remouit nudis oſſibus fluentem manũ, quàm
ignis illi ab hoſte ſubductus eſt. Facere aliquid in illis caſtris feliciùs potuit, nihil for-
tiùs. Vide quanto acrior ſit ad occupanda pericula virtus, quàm crudelitas ad irroganda.
Faciliùs Porſena Mucio ignouit, quòd voluerat occidere; quàm ſibi Mucius, quòd non
occiderit. Decantatæ, inquis, in omnibus ſcholis fabulæ iſtæ ſunt. iam mihi, cùm ad
contemnendam mortem ventum fuerit, Catonem narrabis. Quid ni ego narrem, vlti-
mâ illa nocte Platonis librum legentem, poſito ad caput gladio? duo hæc in rebus extre-
mis inſtrumenta proſpexerat, alterum vt vellet mori, alterum vt poſſet. Compoſitis er-
go rebus, [11] vtcumque componi fractæ atque vltimę poterant, id agendum exiſtimauit,
B ne cui Catonem aut occidere liceret, aut ſeruare contingeret. & ſtricto gladio, quem vſ-
que in illum diem ab omni cæde purum ſeruauerat: Nihil, inquit, egiſti fortuna omni-
bus conatibus meis obſtando. non pro meâ adhuc, ſed pro patriæ libertate pugnaui. nec
agebam tantâ pertinaciâ, vt liber, ſed vt inter liberos viuerem: nunc quoniam deploratæ
ſunt res generis humani, Cato deducatur in tutum. Impreſſit deinde mortiferum cor-
pori vulnus: quo obligato à medicis, cùm minus ſanguinis haberet, minus virium, ani-
mi idem, iam non tantùm Cæſari, ſed ſibi iratus, nudas in vulnus manus egit, & genero-
ſum illum contemptoremque omnis potentiæ ſpiritum non emiſit, ſed eiecit. Non in
hoc exempla hæc nunc congero, vt ingenium exerceam, ſed vt te aduerſus id quod ma-
ximè terribile videtur, exhorter. Faciliùs autem exhortabor, ſi oſtendero, non tantùm
fortes viros hoc momentum efflandæ animæ contempſiſſe: ſed quoſdam ad alia igna-
uos, in hac re exæquaſſe animum fortiſſimorum. ſicut illum Cn. Pompeij ſocerum Sci-
pionem, qui contrario in Africam vento relatus, cùm teneri nauem ſuam videret ab ho-
C ſtibus, ferro ſe transuerberauit, & quærentibus vbi Imperator eſſet: *Imperator*, inquit,
benè ſe habet. Vox hæc illum parem maioribus fecit, & fatalem Scipionibus in Africâ
gloriam non eſt interrumpi paſſa. Multum fuit Carthaginem vincere, ſed amplius mor-
tem. Imperator, inquit, benè ſe habet. An aliter debebat Imperator, [12] & quidem Ca-
tonis, mori? Non reuoco te ad hiſtorias, nec ex omnibus ſæculis contemptores mortis,
qui ſunt plurimi, colligo: reſpice ad hæc noſtra tempora, de quorum languore ac deli-
ciis querimur. omnis ordinis homines ſuccurrent, omnis fortunę, omnis ætatis, qui mala
ſuâ morte præciderunt. Mihi crede, Lucili, adeò mors timenda non eſt, vt beneficio eius
[13] nihil anteferendum ſit. Secutus itaque inimici minas audi: & quamuis conſcientia
tua tibi fiduciam faciat, tamen quia multa extra cauſſam valent, & quod æquiſſimum
eſt ſpera, & ad id te quod eſt iniquiſſimum, compara. Illud ante omnia memento, de-
mere rebus tumultum, ac videre quid in quaque re ſit: ſcies nihil eſſe in iſtis terribile,
niſi ipſum timorem. Quod vides accidere pueris, hoc nobis quoque maiuſculis pueris
D euenit. illi quos amant, quibus aſſueuerunt, cum quibus ludunt, ſi perſonatos vident, ex-
pauefcunt. Non hominibus tantùm, ſed & rebus perſona demenda eſt, & reddenda fa-
cies ſua. Quid mihi gladios & ignes oſtendis, & turbam carnificum circa te fremen-
tium? Tolle iſtam pompam ſub quâ lates, & ſtultos territas. mors es, quam nuper ſer-
uus meus, quam ancilla contempſit. Quid tu rurſus mihi flagella & eculeos magno ap-
paratu explicas? quid ſingulis articulis ſingula machinamenta, quibus extorqueantur,
aptata, & mille alia inſtrumenta excarnificandi particulatim hominis? Pone iſta, quæ
nos

11. VTCVMQVE COMPONI.] *Meus liber*, vt tunc componi. *In tali ſcilicet ſtatu.*

12. ET QVIDEM CATONIS.] *Fortis illius viri Imperator, an non ipſe fortis? Nam toti exercitui Scipio præerat: Catone inter Legatos.*

13. NIHIL ANTEFERENDVM SIT.] *Dilutior ſententia, ſi attendis. Quid, quod libri conſenſu damnant, & verba inſerant*, anteferendum timendúmve ſit? *Omnes, inquam, olim editi & ſcripti. Scalpellum hoc Muretus adhibuit: præſtabat medicinam. A me ea ſit:* nihil à te verendum timendúmve ſit. *Adeò, mi Lucili, mors tibi non timenda; vt illi, nihil vereri aut timere, debeas. Mala aut metus ſola tollit.*

14. VLLIVS

nos obſtupefaciunt : iube conticeſcere gemitus & exclamationes, & vocum inter lace- A
rationem eliſarum acerbitatem. Nempe dolor eſt, quem podagricus ille contemnit, quem ſtomachicus ille in ipſis deliciis perfert, quem in puerperio puella perpetitur. Leuis eſt, ſi ferre poſſum : breuis eſt, ſi ferre non poſſum. Hæc in animo voluta, quæ ſæpe audiſti, ſæpe dixiſti : ſed an verè audieris, an verè dixeris, effectu proba. hoc enim turpiſſimum eſt, quod nobis obiici ſolet, verba nos philoſophiæ, non opera tractare. Quid tu? nunc primùm tibi mortem imminere ſciſti, nunc exſilium, nunc dolorem? in hæc natus es. Quidquid fieri poteſt, quaſi futurum cogitemus. Quod facere te moneo, ſcio certè feciſſe. Nunc admoneo, vt animum tuum non mergas in iſtam ſolicitudinem. hebetabitur enim, & minus habebit vigoris, cùm exſurgendum erit. Abduc illum à priuatâ cauſſâ ad publicam : dic mortale tibi & fragile corpuſculum eſſe, cui non ex iniuriâ tantùm aut ex potentioris viribus denuntiabitur dolor, ſed ipſæ voluptates in tormenta vertuntur. Epulæ cruditatem afferunt, ebrietates neruorum torporem tremoremque : libidines pedum, manuum, articulorum omnium deprauationes. Pauper fiam? inter B
plures ero. Exſul fiam? ibi me natum putabo, quò mittar. Alligabor? quid enim? nunc ſolutus ſum? Ad hoc me natura graue corporis mei pondus adſtrinxit. Moriar? hoc dicis, deſinam ægrotare poſſe, deſinam alligari poſſe, deſinam mori poſſe. Non ſum tam ineptus, vt Epicuréam cantilenam hoc loco perſequar, & dicam vanos eſſe inferorum metus, nec Ixionem rotâ volui, nec ſaxum humero Siſiphi trudi in aduerſum, nec [14] vllius viſcera & renaſci poſſe quotidie, & carpi. Nemo tam puer eſt, vt Cerberum timeat, & tenebras, & [15] laruarum habitum nudis oſſibus cohærentium. Mors nos aut conſumit, [16] aut emittit. Emiſſis meliora reſtant, onere detracto : conſumptis nihil reſtat. bona pariter malaque ſubmota ſunt. Permitte mihi referre hoc loco tuum verſum, ſi priùs admonuero, vt te iudices non aliis ſcripſiſſe iſta, ſed etiam tibi. Turpe eſt aliud loqui, aliud ſentire : quanto turpius, aliud ſcribere, aliud ſentire? Memini te illum locum aliquando tractaſſe, non repentè nos in mortem incidere, ſed minutatim procedere.
[17] Quotidie morimur, quotidie enim demitur aliqua pars vitæ : & tunc quoque cùm C
creſcimus, vita decreſcit. Infantiam amiſimus, deinde pueritiam, deinde adoleſcentiam: vſque ad heſternum, quidquid tranſiit temporis, periit. hunc ipſum quem agimus diem, cum morte diuidimus. Quemadmodum clepſydram non extremum ſtillicidium exhaurit, ſed quidquid antè defluxit: ſic vltima hora, quâ eſſe deſinimus, non ſola mortem facit, ſed ſola conſummat. Tunc ad illam peruenimus, ſed diu venimus. Hæc cùm deſcripſiſſes, quo ſoles ore, ſemper quidem magnus, numquam tamen acrior, quàm vbi veritati commodas verba, dixiſti :

[18] *Mors non vltima venit, quæ rapit vltima, mors eſt.*

Malo te legas, quàm epiſtolam meam. apparebit enim tibi, hanc quam timemus mortem extremam eſſe, non ſolam. Video quò ſpectes. quæris quid huic epiſtolæ infulſerim, quod dictum alicuius animoſum, quod præceptum vtile? Ex hac ipsâ materiâ quę in manibus fuit, mittetur aliquid. Obiurgat Epicurus non minùs eos qui mortem concupiſcunt, quàm eos qui timent, & ait : *Ridiculum eſt, currere ad mortem tædio vitæ, cum ge-* D
nere

14. VLLIVS VISCERA.] *De Tityo poëta. & inter alios Lucretius, qui hac talia abiicit, & ad moralem ſenſum aliquē aptat, pro Epicuri doctrinâ, lib.* III.

15. LARVALEM.] *Ita ſcripti libri: editi,* Laruarum. *Sed illud ad ipſos mortuos refer, qui pallentes, tenues, & laruales quadam vmbra, vt Sidonius dixit.*

16. AVT EMITTIT.] *Plures libri,* exuit. *nempe corpore iſto, & velamento. Vtrouis autem modo, Mors nihil, aut nihili eſt. Si enim emittit, viuimus. quo ſenſu Lucanus lib.* III.

Aut nihil eſt ſenſus animis à morte relictum,
Aut mors ipſa nihil.

Si conſumit, cum illâ perimus. atq; ita Seneca Tragici valeat, Poſt mortem nihil eſt, ipſaq; mors nihil. *Quid autem hic Stoici, diximus* III. *Phyſiol. Diſſ.* XI.

17. COTTIDIE MORIMVR.] *Seneca hoc ſæpe tractat & inculcat: etiam Plutarchus, prorſus vt noſter, ſuggerente Mureto. In libro, De Ei in Delphis.* Nos, *inquit,* vnam mortem ridiculè timemus, toties iam mortui, & morientes. Non enim ſolùm, vt Heraclitus ait, Ignis mors Aeris eſt generatio; & huius mors, Aquæ : ſed idipſum clarius in homine videas. Perit Virilis ætas Senio accedente, perit Iuuentus Virili ætate, Pueritia Iuuentute, Infantia per Pueritiam. Quin & heſternus dies in hodiernum occidit, & hodiernus craſtino morietur.

18. MORS NON VLTIMA.] *Ita omnes libri, ad*
Mure-

A *genere vitæ, vt currendum eſſet ad mortem, effeceris.* Item alio loco dicit: Quid tam ridiculum, quàm appetere mortem, cùm vitam tibi inquietam feceris metu mortis? His adiicias & illud eiuſdem notæ licet, tantam hominum imprudentiam eſſe, imò dementiam, vt quidam [19] timore mortis cogantur ad mortem. Quidquid horum tractaueris, confirmabis animum, vel ad mortis, vel ad vitæ patientiam. In vtrumque monendi ac firmandi ſumus: & ne nimis amemus vitam, & [20] ne nimis oderimus. [21] etiam cùm ratio ſuadet finire, non temerè, nec cum procurſu [22] capiendus eſt impetus. Vir fortis ac ſapiens non fugere debet è vitâ, ſed exire. Et ante omnia ille quoque vitetur affectus, qui multos occupauit, libido moriendi. Eſt enim, mi Lucili, vt ad alia, ſic etiam ad moriendum inconſulta animi inclinatio: quæ ſæpe generoſos atque acerrimæ indolis viros corripit, ſępe ignauos iacenteſque. illi contemnunt vitam, hi grauantur. Quoſdam ſubit eadem faciendi videndique ſatietas, & vitę non odium, ſed faſtidium: in quod prolabimur, ipsâ [23] impellente philoſophiâ, dum dicimus: [24] *Quouſque eadem?* Nempe expergiſcar, dormiam, ſatiabor, eſuriam, algebo, æſtuabo: nullius rei finis eſt: ſed in orbem
B nexa ſunt omnia: fugiunt ac ſequuntur. Diem nox premit, dies noctem: æſtas in autumnum deſinit, autumno hiems inſtat, quæ verè compeſcitur: omnia tranſeunt, vt reuertantur. nihil noui video, nihil noui facio. Fit aliquando & huius rei nauſea. Multi ſunt, qui non acerbum iudicent viuere, ſed ſuperfluum.

EPIST. XXV.

PRAESCRIBIT *de duobus amicis, iuuene & ſene, aliter atque aliter cum vtroque agendum: cum illo fortiùs, cum hoc remiſſiùs, ne deſperet. Ipſum Lucilium hortatur ad mediocritatem, aut pauperiem: deinde (Epicuri voce) vt ſumat ſibi Pædagogum. Fac omnia, tamquam aliquis ſpectet.*

C QVOD ad duos amicos noſtros pertinet, diuersâ viâ eundum eſt. alterius enim vitia emendanda, alterius frangenda ſunt. Vtar libertate totâ: non amo illum, niſi offendero. Quid ergo? inquis. quadragenarium pupillum cogitas ſub tutelâ tuâ continere? Reſpice ætatem eius iam duram & intractabilem. non poteſt reformari. tenera finguntur. An profecturus ſim neſcio: malo ſucceſſum mihi, quàm fidem deeſſe. Nec deſperaueris, etiam diutinos ægros poſſe ſanari, ſi contra intemperantiam ſteteris, ſi multa

Muretum: qui edidit, Mors non vna: *verſu, inquit, & ſententiâ poſtulante. Ego contrà poſtulem, vetera teneri: deletò modò particulô*, ſed, *quæ verſum, ou verſus, turbat. Poteſt enim Heroicus ito eſſe; poſſunt & bini Anapæſtici.*

Mors non vltima vênit,
Quæ rapit vltima, mors eſt. *Non quæ vênit,*

D *& iam præteriit, Mors eſt: ſed illa propriè, quæ rapit vltimo, & nos aufert.*

19. TIMORE MORTIS.] *Simile epiſt.* LXX. Stultitia eſt, timore mortis mori. *Ibi me vide.*

20. NE NIMIS ODERIMVS.] *Curtius lib.* V. Fortium virorum eſt, magis mortem contemnere, quàm odiſſe vitam. Sæpe tædio laboris, ad vilitatem ſui compelluntur ignaui. At virtus nihil inexpertum omittit. Vltimum omnium mors eſt: ad quam non pigrè ire, ſatis eſt.

21. ETIAM CVM RATIO.] *Quod Stoici volebant, & cauſſas eſſe ſumendæ interim mortis. De quo decreto ego Manud.* III. *Diſſ.* XXII. *&* XXIII.

22. CAPIENDVS EST IMPETVS.] *Plinius pariter, lib.* I. *epiſt.* XXII. Impetu quodam & inſtinctu currere ad mortem, commune cum multis: deliberare verò, & cauſſas eius expendere, vtque ſuaſerit ratio, vitæ mortiſque conſilium ſuſcipere vel ponere, ingentis eſt animi. *Adde Senecam epiſt.* XXX. *&* LV.

23. IMPELLENTE PHILOSOPHIA.] *Quæ reuera non magni facit totum hoc viuere, & in eadem circulari. Lucretius lib.* III. *Naturam ipſam rerum loquentem facit:*

Nam tibi præterea, quod machiner inueniamque,
Quod placeat, nihil eſt: eadem ſunt omnia ſemper.
Si tibi non annis corpus iam marcet, & artus
Confecti languent; eadem tamen omnia reſtant,
Omnia ſi pergas viuendo vincere ſæcla.

24. QVOVSQVE EADEM?] *De Tranquill. cap.* II. Faſtidio illis cœpit eſſe vita, & ſubit illud tabidarum deliciarum, Quouſque eadem? *Vox vulgi fuit, & iterùm exprimit epiſt.* LXXXIX.

EPIST.

multa inuitos & facere coegeris & pati. Nec de altero quidem ſatis fiduciæ habeo: ex- A
cepto eo quòd adhuc peccare erubeſcit. nutriendus eſt hic pudor: qui quamdiu in ani-
mo eius durauerit, aliquis erit bonæ ſpei locus. Cum hoc veterano, parciùs agendum
puto, ne in deſperationem ſui veniat: nec vllum tempus aggrediendi [1] melius fuit, quàm
hoc, dum interquieſcit, dum emendato ſimilis eſt. Aliis hæc intermiſſio eius impoſuit.
mihi verba non dat: exſpecto cum magno fœnore vitia reditura, quæ nunc ſcio ceſſare,
[2] non deeſſe. Impendam huic rei dies: & vtrùm poſſit aliquid agi, an non poſſit, expe-
riar. Tu nobis te, vt facis, fortem præſta, & ſarcinas contrahe. Nihil ex his quæ habe-
mus, neceſſarium eſt. Ad legem naturæ reuertamur: diuitiæ paratæ ſunt. Aut gratui-
tum eſt quo egemus, aut vile. [3] Panem & aquam natura deſiderat. nemo ad hæc pau-
per eſt: intra quæ quiſquis deſiderium ſuum cluſit, [4] cum ipſo Ioue de felicitate con-
tendat, vt ait Epicurus: cuius aliquam vocem huic epiſtolæ inuoluam. *Sic fac*, inquit,
omnia, [5] *tamquam ſpectet aliquis.* Prodeſt ſine dubio, cuſtodem ſibi impoſuiſſe, & habe-
re quem reſpicias, quem intereſſe cogitationibus tuis iudices. Hoc quidem longè ma- B
gnificentius eſt, ſic viuere tamquam ſub alicuius boni viri, ac ſemper præſentis, oculis:
ſed ego etiam hoc contentus ſum, vt ſic facias quæcumque facies, tamquam ſpectet ali-
quis. Omnia nobis mala ſolitudo perſuadet. Cùm iam profeceris tantum, vt ſit tibi
etiam tui reuerentia, licebit dimittas pædagogum: interim te aliquorum auctoritate
cuſtodi. Aut Cato ille ſit, aut Scipio, aut Lælius, aut cuius interuentu perditi quoque
homines vitia ſupprimerent; dum te efficis eum, coram quo peccare non audeas. Cùm
hæc effeceris, & aliqua cœperit apud te tui eſſe dignatio, incipiam tibi permittere: quod
idem ſuadet Epicurus. Tunc præcipuè in te ipſe ſecede, cùm eſſe cogêris in turbâ. Diſſi-
milem te fieri multis oportet. dum tibi tutum non eſt à te recedere: circumſpice ſingu-
los. Nemo eſt, cui non ſatius ſit cum quolibet eſſe, quàm ſecum. Tunc præcipuè in te
ipſe ſecede, cùm eſſe cogêris in turbâ, ſi bonus vir, ſi quietus, ſi temperans es: alioquin
in turbam tibi à te recedendum eſt. Iſtic enim malo viro [6] propius es.

C

EPIST. XXVI.

SENEM *ſe eſſe, & tamen animo vigere. Fortiter de morte loquitur: quæ ſola, inquit, iudicat an aliquid ſit facti. Reliqua, verba ſunt: robur & virtus apparebit, cùm animam ages. Ab Epicuro clauſula: Diſce mortem meditari.*

[1] MODÒ dicebam tibi, in conſpectu eſſe me ſenectutis: iam vereor, ne ſenectutem poſt me reliquerim. Aliud iam his annis, [2] certè huic corpori vocabulum conuenit: quoniam quidem Senectus, laſſæ ætatis, non fractæ nomen eſt. Inter decrepitos me

EPIST. XXV. 1. MELIVS FVIT.] *Grutero aſſentior*, fuerit.

2. NON DEESSE.] *Malim*, deſiiſſe.

3. PANEM ET AQVAM.] *Lucanus, poëta prorſum philoſophus:*

Diſcite quàm paruo liceat producere vitam,
Et quantum Natura petat.
— ſatis eſt populis fluuiuſq; , Cereſque.

Euripides:

Ἐπεὶ τί δεῖ βροτοῖσι, πλὴν δυοῖν μόνον,
Δήμητρος ἀκτῆς, πώματός θ' ὑδρηχόου;
Nam quid opus eſt mortalibus, niſi hæc duo,
Cereriſq; fruges, poculumq; puræ aquæ?

4. CVM IPSO IOVE.] *Ad epiſtolam* CX. *vbi hac Epicuri vox expreſſa.*

5. TAMQVAM SPECTET ALIQVIS.] *Meus & plures ſcripti*, ſpectet Epicurus: *& ſcito germanum eſſe. Sunt ipſa Epicuri verba, ad aliquem è ſuis. quem iubet cupitq;, velut ſe teſte & ſpectatore, viuere. At poſt ternas lineas non mutabis, & rectè ibi,* tamquam ſpectet aliquis. *Vide ſuprà, epiſt.* XI. D

6. PROPIVS ES.] *Quidam*, propior: *& ſententia eſt illa. quam & ex vulgatâ efficias, litterâ additâ*, Iſtic enim à malo viro propiùs abes. *Propè abeſſe ab aliquo, & Cicero & Seneca vſurpant, pro Vicinum eſſe. Ipſa autem res eſt, quæ ſuprà epiſt.* X. Mecum loquor. Caue, inquit Crates, ne cum homine malo loquaris.

EPIST. XXVI. 1. MODÒ DICEBAM TIBI.] *Quando, aut vbi? Epiſtolâ* XII. *in ſimili ætatis argumento, & augmento.*

2. CERTE HVIC CORPORI.] *Abeſt vulgatis vocula*, certè: *at neceſſaria eſt, & quaſi corrigit & mitigat de prægrandi ætate, & potiùs valetudine ac corpore fracto ſenem ſe eſſe.*

3. VIGET

A me numera, & extrema tangentes. Gratias tamen mihi apud te ago: non ſentio in animo ætatis iniuriam, cùm ſentiam in corpore. tantùm vitia, & vitiorum miniſteria ſenuerunt.[3] Viget animus, & gaudet non multum ſibi eſſe cum corpore: magnam oneris partem ſui depoſuit, exſultat, & mihi facit controuerſiam de ſenectute. hunc ait eſſe florem ſuum. Credamus illi. bono ſuo vtatur. Ire in cogitationem iuuat, & diſpicere, quid ex hac tranquillitate & modeſtiâ morum ſapientiæ debeam, quid ætati: & diligenter excutere, quæ non poſſim facere,[4] quæ nolim: poſſim ne aliquid, quod nolim. Nam ſi quid non poſſum, non poſſe me gaudeo. Quæ enim querela eſt, quod incommodum, ſi quod debet deſinere, defecit? Incommodum ſummum eſt, inquis, minui & deperire, &, vt propriè dicam, liqueſcere. Non enim ſubitò impulſi ac proſtrati ſumus: carpimur. ſinguli dies aliquid ſubtrahunt viribus. Et quis exitus eſt melior, quàm in finem ſuum, naturâ ſoluente, dilabi? Non quia aliquid mali eſt[5] ictus, & è vitâ repentinus exceſſus: ſed quia lenis hæc via eſt,[6] ſubduci. Ego certè, velut appropinquet experimentum, &

B ille laturus ſententiam de omnibus annis meis dies venerit, ita me obſeruo & alloquor: Nihil eſt, inquam, adhuc, quod aut rebus aut verbis exhibuimus. leuia ſunt iſta & fallacia pignora animi, multiſque inuoluta lenociniis: quid profecerim, morti crediturus ſum. Non timidè itaque componor ad illum diem, quo remotis ſtrophis ac fucis, de me iudicaturus ſum, vtrùm loquar fortia, an ſentiam: numquid ſimulatio fuerit & mimus, quidquid contra fortunam iactaui verborum contumacium. Remoue exiſtimationem hominum. dubia ſemper eſt, & in partem vtramque diuiditur. Remoue ſtudia totam vitam tractata. mors de te pronuntiatura eſt. Ita dico, diſputationes & litterata colloquia, & ex præceptis ſapientium verba collecta, & eruditus ſermo, non oſtendunt verum robur animi. eſt enim oratio etiam timidiſſimis audax. quid egeris, tunc apparebit, cùm animam ages.[7] Accipio conditionem. non reformido iudicium. Hæc mecum loquor: ſed tecum quoque me locutum puta. Iunior es. quid refert? non dinumerantur anni. Incertum eſt, quo te loco mors exſpectet. itaque tu illam omni loco ex-

C ſpecta. Finire iam volebam: & manus ſpectabat ad clauſulam: ſed[8] conficienda ſunt ſacra: & huic epiſtolæ viaticum dandum eſt. Puta me non dicere, vnde ſumpturus ſim mutuum: ſcis cuius arcâ vtar. Exſpecta puſillum, &[9] de domo fiet numeratio: interim commodabit Epicurus, qui ait: *Meditare vtrùm commodius ſit, vel mortem tranſire ad nos, vel nos ad eam.* Hic patet ſenſus. Egregia res eſt, mortem condiſcere. Superuacuum forſitan putas id diſcere, quo ſemel vtendum eſt? hoc eſt ipſum, quare meditari debeamus. ſemper diſcendum eſt, quod an ſciamus, experiri non poſſumus. Meditare mortem. Qui hoc dicit, meditari libertatem iubet. qui mori didicit, ſeruire dedidicit. ſupra omnem potentiam eſt: certè extra omnem. Quid ad illum carcer, & cuſtodia, & clau-

3. VIGET ANIMVS.] *Scriptis oſtendis, quibus nihil robuſtius. & ſimul illud Menandri affirmas:*

Εἶτ' ἀλλ' ἀφαιρεῖν ὁ πολὺς εἴωθε χρόνος
Ῥώμην, τό γε φρονεῖν ἀσφαλέστερον ποιεῖ:

D Vt alia longus auferat nobis dies,
At ſapere & intelligere firmius facit.

4. QVÆ NOLIM.] *Tricæ hic in libris, vix extricandæ. Meus:* quæ nolim perdere nec habituro aliquid ſi nolim quidquid non poſſe me gaudeo. *Eliciat aliquis:* quę nolim. proderitne abituro aliquid, ſi nolim quidquid non poſſum, & gaudeo. *Iuuat quærere, inquit, quid Sapientiæ, quid Ætati adſcribam. Sunt quæ facere non poſſum: Ætatis eſt. ſunt quæ etiam nolo: Sapientiæ eſt. Proderitne autem mox abituro & morituro, ſi nolim quod non poſſum, & non poſſe gaudeo? Proderit. nam in Virtutem ita abit. Exempli gratiâ. à Venere ætas arcet: ſunt qui indignantur, & velint: ſtultitia eſt. ſunt qui quod non poſſunt item nolint, & cum Sophocle gaudeant rabidam canem effugiſſe: Sapientia & Virtus eſt. Qui meliora à ſe aut libris habet, porrigat.*

5. ICTVS, ET E VITA.] *Quidam*, citus, &c.

6. SVBDVCI.] *Quod fit in ſenili morte, cùm vt Sol aut lumen, paullatim ſubtrahimur exſtinguimurq́. Epiſt.* XXX. Senectus leniter emittit, non repête auulſum vitæ, ſed minutatim ſubductum.

7. ACCIPIO CONDITIONEM.] *Præſtitiſti magnanime ſenex: & conſtans hoc robur prætuliſti, etſi in ſubitâ & indictâ morte.*

8. CONFICIENDA SVNT SACRA.] *Interpretor, Sollennia omnia adhibenda: nihil omittendum, velut in ſacris. Prouerbij vicem habet. At Mureti lectio,* conficienda ſunt ſagmata, *Mureti eſt: nec veſtigium in libris.*

9. DE DOMO FIET.] *A me ipſo, & meis copiis, non ab alio. Nunc etiam mutuor, parùm adhuc ipſe abundans aut inſtructus.*

& clauſtra? [10] liberum oſtium habet. Vna eſt catena quæ nos alligatos tenet, amor vitę: A
qui vt non eſt abiiciendus, ita minuendus eſt: vt ſi quando res exiget, nihil nos detineat,
nec impediat, quò minùs parati ſimus, quod quandoque faciendum eſt, ſtatim facere.

EPIST. XXVII.

MONET, *& excuſat. Quid enim? ipſe iam bonus, iam ſanus? Non ſum, inquit: ſed inter ægros, de communi malo, & remedio, tecum diſſero. Voluptates nocent, aut falsò iuuant: Virtus ſola ſolidum gaudium parit. Sed hanc tu adſume & habe: per alium non potes. Hiſtoriola de Caluiſio faceta. Epicuri dictum, Diuitiæ ſunt, naturalis paupertas.*

TV me, inquis, mones. iam enim te ipſe monuiſti, iam correxiſti? ideò aliorum
emendationi vacas? Non ſum tam improbus, vt curationes æger obeam: ſed B
tamquam in eodem [1] valetudinario iaceam, de communi malo tecum colloquor, re-
media communico. Sic itaque me audi, tamquam mecum loquar. in ſecretum te meum admitto; & te adhibito, [2] mecum exigo. Clamo mihi ipſe, Numera annos tuos: & pudebit eadem velle, quæ volueras puer, eadem parare. Hoc denique tibi [3] citra diem mortis præſta: moriantur ante te vitia. Dimitte iſtas voluptates turbidas, magno luendas. non venturæ tantùm, ſed præteritæ nocent. Quemadmodum ſcelera etiam ſi non ſint deprehenſa cùm fierent, ſolicitudo non cum ipſis abit: ita improbarum voluptatum, etiam poſt ipſas, pænitentia eſt. Non ſunt ſolidæ, non ſunt fideles. etiam ſi non nocent, fugiunt. Aliquod potiùs bonum manſurum circumſpice. nullum autem eſt, niſi quod animus ex ſe ſibi inuenit. Sola virtus [4] præſtat gaudium perpetuũ, ſecurum: etiam ſi quid obſtat, nubium modo interuenit, quæ infra feruntur, nec vmquam diem vincunt. Quando ad hoc gaudium peruenire continget? non quidem ceſſatur adhuc,
ſed [5] non feſtinatur. Multum reſtat operis, in quod ipſe neceſſe eſt vigiliam, ipſe labo- C
rem tuum impendas, ſi effici cupis. [6] Delegationem res iſta non recipit. Aliud litterarum genus adiutorium admittit. [7] Caluiſius Sabinus memoriâ noſtrâ fuit diues: & [8] patrimonium habebat libertini, & ingenium. Numquam vidi hominem [9] beatum inde-

10. LIBERVM OSTIVM.] *Sermo Stoicus. & identidem, vbi de morte ſubeundâ vel ſumendâ: ἤνοικται ἡ θύρα:* Aperta eſt ianua. *Exi, ſodes. Arrianus* 1. *Diſſert.* IX. *& alibi.*

EPIST. XXVII. 1. VALETVDINARIO.] *Gloſſæ priſcæ,* Valetudinarium, *ὑγιαςήριον, διαιτητήριον: malè valentium, & ſe curantium locus. Nominat auctor libelli De cauſſis corruptæ eloquentiæ, item Columella aliquoties. Videtur in ædibus diuitum fuiſſe, vbi numeroſa familia, talis locus. Adde noſtrum De Irâ lib.* 1. *cap.* XVI.

2. MECVM EXIGO.] *Expoſtulo. De Breuit. vit. cap.* 1. Ariſtoteli cum rerum naturâ exigenti.

3. CITRA DIEM.] *Plerique libri,* circa: *nec malè.*

4. PRÆSTAT GAVDIVM.] *De quo ego Manud.* III. *Diſſert.* V.

5. NON FESTINATVR.] *Negationem Muretus adhibuit ſententiæ formandæ, ſed præter libros. Ego legam:* Non quidem ceſſaturo adhuc, ſed feſtinaturo multum reſtat operis: in quod ipſe, *& clauſula reliqua. Quæris, quando peruenies? Multum operis reſtat, etiam feſtinaturo, quid ceſſaturo?*

6. DELEGATIONEM.] *A re nummariâ. Aes hoc alienum alteri non delegabit ſoluẽdum, aut tranſſcribes: à te facienda numeratio.*

7. CALVISIVS SABINVS.] *Eſtne ille, qui in Tacito* VI. *Annalium, ſub Tiberio accuſatus?* Accruatim ex eo Annius Pollio, Appius Silanus, Scauro Mamerco ſimul, ac Sabino Caluiſio maieſtatis poſtulantur. *Sed dimiſſum oſtendit: &* Celſus vrbanæ cohortis Tribunus Appium ac Caluiſium diſcrimini exemit. *Tunc igitur dimiſſus, ſed à Caio Caligulâ, pòſt aliquot annis, reprehenſus: de quo Dio, libro* LIX. Caluiſius Sabinus inter primos Senatores, cùm recèns à Pannoniæ adminiſtratione rediiſſet, poſtulatus, morte ſpontaneâ damnationem anteuenit. *An hic iſte ſit, neſcio. ætas conuenit: fortaſſe obſtet, quòd libertinus fuit, vt mox dicitur: etſi id quoque genus ſub Principibus ad ſummos honores euecti.* D

8. PATRIMONIVM HABEBAT LIBERTINI.] *Ita hæc edenda, aut certè* libertinum. *quod magis probem: vt ſignificet, non ipſum talem, ſed è talibus eſſe. Libri pro nobis. Sententia arguta, nec ſine ſcommate, quò Seneca inclinat. Habebat, inquit, opes magnas, vt ſolent nunc libertini: ſed & ingenium tale, id eſt humile, terreum, & quod ſaperet ſtirpem.*

9. BEATVM INDECENTIVS.] *Vulgi, non ſapientum iudicio beatum: quod eſt diuitem. Nam illi, ait*

noſter,

A indecentius. Huic memoria tam mala erat, vt illi modò nomen Vlixis excideret, modò
Achillis, modò Priami: quos tam bene nouerat, [10] quàm pædagogos noſtros noui-
mus. Nemo vetulus nomenclator, qui nomina non reddit, ſed imponit, [11] tam perpe-
ram tribus, quàm ille Troianos & Achiuos perſalutabat. Nihilominus [12] eruditus vole-
bat videri. Hanc itaque compendiariam excogitauit. magnâ ſummâ emit ſeruos, vnum
[13] qui Homerum teneret, alterum qui Heſiodum: nouem præterea Lyricis ſingulos aſ-
ſignauit. Magno emiſſe illum non eſt quod mireris. non inuenerat: faciendos locauit.
Poſtquam hæc familia illi comparata eſt, cœpit conuiuas ſuos inquietare. Habebat [14] ad
pedes hos, à quibus ſubinde cùm peteret verſus, quos referret, ſæpe in [15] medio verſu ex-
cidebat. Suaſit illi Satellius quadratus, ſtultorum diuitum [16] arroſor, & quod ſequitur,
arriſor, & quod duobus his adiunctum eſt, deriſor, vt Grammaticos haberet [17] analе-
ctas. Cùm dixiſſet Sabinus, centenis milibus ſibi conſtare ſingulos ſeruos: Minoris, in-
quit, [18] totidem ſcrinia emiſſes. Ille tamen in eâ opinione erat, vt putaret ſe ſcire, quod
B quiſquam in domo ſuâ ſciret. Idem Satellius illum hortari cœpit, vt luctaretur, homi-
nem ægrum, pallidum, gracilem. Cùm Sabinus reſpondiſſet, Et quomodo poſſum? vix
viuo. Noli, obſecro te, inquit, iſtud dicere. non vides quàm multos [19] ſeruos valentiſſi-
mos habeas? Bona mens [20] nec commendatur, nec emitur: & puto, ſi venalis eſſet, non
haberet emptorem. at mala quotidie emitur. Sed accipe iam quod debeo, & vale. *Di-
uitiæ ſunt, ad legem naturæ compoſita paupertas.* Hoc ſæpe dicit Epicurus, aliter atque aliter.
Sed numquam nimis dicitur, quod nunquam ſatis diſcitur. Quibuſdam remedia mon-
ſtranda, quibuſdam inculcanda ſunt.

noſter, Beatum appellant, ad quem pecunia magna confluxit*: epiſt.* XLV. *Indecenter igitur beatus, quia parùm decorè aut eleganter opibus vti poterat, bardus, blennus, frutex.*

10. QVAM PÆDAGOGOS.] *Muretus ad iſta:*
C Nos nempe, qui iam ſenes ſumus, quibus omnis pædagogorum memoria excidit. *Neſcio, an ſic Seneca. Quis enim tam madidâ memoriâ, cui pædagogus, tot annorum indiuiduus comes, exciderit? Meum tunc magis librum audiam:* quàm pædagogos noſtros nouos nouimus. *Eam enim vocem inſerit: & certum, nouitios ignotos etiam eſſe. At mihi ſedebat:* modò Priami: & quos tam benè. *Ille, inquit, obliuiſcebatur omnium: etiam quos nouerat, vt pædagogos ſolemus.*

11. TAM PERPERAM TRIBVS.] *Macte Pinciane. tibi, an tuis libris, debemus. Acutum eſt: & nomenclator tribules ſalutabat, aut reſalutabat, nomine Domini: vetulus aliquis prauè, & pro Titio Seium. Noſtri codices:* tam properanter quàm. *quod illuc ſanè ducas, ſi diducas.*

D 12. ERVDITVS VOLEBAT VIDERI.] *Et obtinebat: quidni? Veriſſimè Euripides in Heraclidis:*

——— οἰόμεσθα γὰρ
Τὸν εὐτυχοῦντα πάντ' ἐπίστασθαι σαφῶς:
——— nam cenſemus hoc,
Qui diues eſt felixque, ſcire hunc omnia.

13. QVI HOMERVM.] *Saltem hoc bono indicio, aut ſuggeſtione, quòd primas huic primo daret.*

14. AD PEDES.] *Ad lecti fulcra, cùm cænaret: quos adſpicere, & innuere poſſet.*

15. MEDIO VERSV.] *Facetius, &, credo, verius eſt*, medio verbo: *quod priſci libri referunt. Tam infida memoria, vt deſtitueret in verbo, & totum non efferret.*

16. ARROSOR.] *Meus*, abraſor: *quod eòdem vadit.*

17. ANALECTAS.] *Scitè, & nimis argutè.* Analecta *in conuiuiis, Græco verbo, reliquiæ, & quæ ſubleguntur aut colliguntur ſparſa. Suadebat igitur, habere Grammaticos ab hoc officio; qui reliqua eius, & quæ exciderent ei, & velut ab ore aut orbe deciderent, colligerent & collecta redderent, atque ita explerent. Non poteſt venuſtius. Habes Grammaticos & litteratores, qui ſuggerunt velut cibum & ingerunt: ecce adde* Sublegulos, *qui elapſa tibi reponant.*

18. TOTIDEM SCRINIA.] *In quibus reponi libri & ſcripta ſolent. Id quoque igitur argutè: Hi tibi, tamquam armaria & ſcrinia ſunt, à quibus auctores petas: cur non ipſa emiſti, minoris quidem, & quæ fideliùs etiam aſſeruaſſent?*

19. SERVOS VALENTISSIMOS.] *Nam ſicut doctrinam ſeruorum, ſuam putabat: cur non item robur?*

20. NEC COMMENDATVR.] *Verius*, commodatur*: nec vſu, nec mancipio datur.*

A

EPIST. XXVIII.

L O C A *mutata, animum non mutant. ipſe te debes. Tolle internam ægrimoniam, omnis locus bonus iucundusque erit. Eligam tamen, ſi poſſum, quietiſsimum & minùs turbis aut vitiis opportunum. Clauſula: Peccata tua noſce, iam es ſaluus.*

HOC tibi ſoli putas accidiſſe, & admiraris quaſi rem nouam: quòd peregrinatione tam longâ, & tot locorum varietatibus, non diſcuſſiſti triſtitiam grauitatemque mentis. Animum debes mutare, non cælum. Licet vaſtum traieceris mare, licet (vt ait Virgilius noſter) *terræque vrbeſque recedant*: ſequentur te, quocumque perueneris, vitia. Hoc idem cuidam querenti Socrates ait: *Quid miraris, nihil tibi* [1] *peregrinationes prodeſſe, cùm te circumferas?* Premit te eadem cauſſa quæ expulit. Quid terrarum iuuare
nouitas poteſt? quid cognitio vrbium, aut locorum? in irritum cedit iſta iactatio. Quæ- B
ris quare te fuga iſta non adiuuet? tecum fugis. Onus animi deponendum eſt: [2] non antè tibi vllus placebit locus. Talem nunc eſſe habitum tuum cogita, qualem Virgilius noſter vatis inducit, iam concitatæ & inſtigatæ, multumque habentis in ſe ſpiritus non ſui:

> *Bacchatur vates, magnum ſi pectore poſsit*
> *Excuſsiſſe Deum.* ——

Vadis huc & illuc, vt excutias inſidens pondus, quod ipsâ iactatione incommodius fit. ſicut in naui onera immota minùs vrgent: inæqualiter conuoluta, citiùs eam partem in quam incubuere demergunt. Quidquid facis, contra te facis, & motu ipſo noces tibi. ægrum enim concutis. At cùm iſtud exemeris malum, omnis mutatio loci iucunda fiet. In vltimas expellaris terras licebit, in quolibet barbariæ angulo colloceris: hoſpitalis tibi illa qualiſcumque ſedes erit. Magis quis veneris, quàm quò, intereſt: & ideò nulli loco addicere debemus animum. Cum hac perſuaſione viuendum eſt: Non ſum vni angu-
lo natus: patria mea totus hic eſt mundus. Quod ſi liqueret tibi, non admirareris, nil C
adiuuari te regionum varietatibus, in quas ſubinde priorum tædio migras. Prima enim quæque placuiſſet, ſi omnem tuam crederes. Non peregrinaris, ſed erras & ageris, ac locum ex loco mutas: cùm illud quod quæris, [3] Benè viuere, omni loco poſitum ſit. Numquid tam turbidum fieri poteſt, quàm forum? ibi quoque licet quietè viuere, ſi neceſſe ſit. Sed ſi liceat diſponere ſe, conſpectum quoque & viciniam fori procul fugiam. nam vt loca grauia, etiam firmiſſimam valetudinem tentant: ita bonæ quoque menti, necdum adhuc perfectæ, & conualeſcenti, ſunt aliqua parùm ſalubria. [4] Diſſentio ab his qui in fluctus medios eunt, & tumultuoſam probantes vitam, quotidie cum difficultatibus rerum, [5] magno animo colluctantur. Sapiens feret iſta, non eliget: & malet in pace eſſe, quàm in pugnâ. Non enim multum prodeſt vitia ſua proieciſſe, ſi cum alienis rixandum eſt. Triginta, inquis, tyranni Socratem circumſteterunt, nec potuerunt animum eius infringere. Quid intereſt, quot domini ſint? ſeruitus vna eſt. Hanc qui contempſit,
in quantalibet turbâ dominantium liber eſt. Tempus eſt deſinere, ſed ſi priùs porto- D
rium ſoluero. [6] *Initium eſt ſalutis, notitia peccati.* Egregiè mihi hoc dixiſſe videtur Epicurus. Nam qui peccare ſe neſcit, corrigi non vult. deprehendas te oportet, antequam emendes. Quidam vitiis gloriantur. Tu exiſtimas aliquid de remedio cogitare, qui mala ſua virtutum loco numerant? Ideò quantum potes, teipſe coargue. inquire in te:
accu-

EPIST. XXVIII. 1. PEREGRINATIONES PRODESSE.] *Meus*, proſunt. *Fuiſſe potuit*, ſi proſunt.

2. NON ANTE TIBI.] *Idem*, non aliter tibi.

3. BENE VIVERE.] *Horatius:*

> —— nauibus atque
> Quadrigis petimus benè viuere. quod petis, hîc eſt,
> Eſt Vlubris: animus ſi te non deficit æquus.

4. DISSENTIO AB HIS.] *Cuiuſmodi Cynici.*

5. MAGNO ANIMO.] *Meus*, magno opere.

6. INITIVM EST SALVTIS.] *Ita Tertullianus*, Pænitentiam (*hac ex Notitiâ peccati, & adhaeret*) humanæ ſalutis quaſi Pharum *eſſe*.

7. DEPRE-

Digitized by Google

A accuſatoris primùm partibus fungere, deinde iudicis, nouiſſimè [7] deptecatoris. [8] aliquando te offende.

EPIST. XXIX.

Marcellinvm difficilem corrigi. Adſpernatùr enim, & illudit: tamen non deſeram, & fortaſſe vel ſic peruincam. Sententia Epicuri, Ne ſtude populo placere: id eſt, multis.

De Marcellino noſtro quæris, & vis ſcire quid agar. Raròad nos venit, nullâ aliâ ex cauſâ, quàm quia audire verum timet: à quo periculo iam abeſt. nulli enim niſi audituro dicendum eſt. Ideò de Diogene, nec minùs de aliis Cynicis, qui libertate promiſcuâ vſi ſunt, & obuios quoſque monuerunt, dubitari ſolet, an hoc facere debuerint. Quid enim ſi quis ſurdos obiurget, aut naturâ morbóve muros? Quare, inquis, B verbis parcam? gratuita ſunt. Non poſſum ſcire an ei profuturus ſim, quem admoneo: illud ſcio, alicui me profuturum, ſi multos admonuero. Spargenda eſt manus: non poteſt fieri, vt non aliquando ſuccedat, multa tentanti. Hoc, mi Lucili, non exiſtimo faciendum magno viro. diluitur eius auctoritas, nec habet apud eos ſatis ponderis, quos poſſet minùs obſoleſacta corrigere. Sagittarius non aliquando ferire debet, ſed aliquando decrrare. Non eſt ars, quæ ad effectum caſu venit. Sapientia ars eſt. certum petat: eligar profecturos: ab his quos deſperauit, recedat: non tamen citò relinquat, ſed in ipſâ deſperatione extrema remedia tentet. Marcellinum noſtrum ego nondum deſpero. etiamnum ſeruari poteſt: ſed ſi citò illi manus porrigitur. Eſt quidem periculum, ne porrigentem trahat. magna in illo ingenij vis eſt; ſed iam tendentis in prauum. Nihilominus adibo hoc periculum, & audebo illi mala ſua oſtendere. Faciet quod ſolet, aduocabit illas facetias, quę riſum euocare lugentibus poſſunt: & in ſe primùm, deinde in nos iocabitur: omnia quæ dicturus ſum, occupabit. Scrutabitur ſcholas noſtras, & obiiciet C philoſophis congiaria, amicas, gulam: oſtendet mihi alium in adulterio, alium in popinâ, alium in aulâ: oſtendet mihi lepidum philoſophum [1] Ariſtonem, qui [2] in geſtatione diſſerebat. hoc enim [3] ad edendas operas tempus acceperat. De cuius ſectâ cùm quæreretur, Scaurus ait: *Vtique* [4] *Peripateticus non eſt.* De eodem cùm conſuleretur [5] Iulius Græcinus, vir egregius, quid ſentiret: *Non poſſum*, inquit, *tibi dicere. neſcio enim quid* [6] *de gradu faciat.* tamquam de eſſedario interrogaretur. Hos mihi [7] circulatores, qui philoſophiam honeſtiùs neglexiſſent, quàm vendunt, in faciem ingeret. Conſtitui tamen contumelias perpeti. moueat ille mihi riſum: ego fortaſſe illi lacrimas mouebo: aut, ſi ride-

7. Deprecatoris.] *Veniam à te petens, emendaturus.*

8. Aliqvando te offende.] *Malim*, & offende. *Deprecare, inquit, & impetra: aliquando* D *& pœnam, nec pœnitentiam tantùm habeto. A quo? ab ipſo te, qui iudicium hoc exerces. Spectant iſta ad Examen ſui, de quo ego aliquid Manuduct.* III. *Diſſert. vlt.*

EPIST. XXIX. 1. Aristonem.] *Plures hoc nomine fuerunt, & quidam Stoicus, Zenonis auditor: quem noſter aliquoties citat:* Chium *etiam patriâ facit. Valdè alius iſte, degener nominis & profeſſionis.*

2. In gestatione.] *In eſſedo.*

3. Ad edendas operas.] *Quaſi de ſcænico, aut arenario loqueretur.*

4. Peripateticvs non est.] *Sedebat enim, non ambulabat.*

5. Ivlivs Græcinvs.] *Quem eodem, quo hic elogio afficit, De Beneſic.* II. *cap.* XXI. Si exemplo magni animi opus eſt, vtemur Græcini Iulij, viri egregij, quem C. Cæſar occidit. *Eſt ille Iulij Agricolæ pater*, ſtudio eloquentiæ ſapientiæque notus, *vt ait Tacitus: Agricolæ, qui ſocer Taciti ipſius fuit.*

6. De gradv faciat.] *Suſpicatus olim* (II. *Saturn. cap* XII.) degradus *legendum, vt* retrogradus *item formamus: & ſanè quidam libri* degradu, *vnicâ dictione referunt. Seruemus tamen, & dictum Arenæ cenſeamus, vt illud* De genu pugnare: *in eodem Senecâ, De Prouid. cap.* II. *Quin & Liuius lib.* XXXIV. De gradu conari. *Sententiam hic puto, Eſſedarios ſolitos etiam pedites pugnare, de curru ſubitò delapſos. Neſcio igitur, aiebat, cuiuſmodi hic Eſſedarius (ad Geſtationem eius alluſum) quem numquam de gradu & inceſſu pugnantem vidi.*

7. Circvlatores.] *Vox additur meo libro*, Circulatores ſophiſtas. *Porrò illi dicti, qui circulos & coronas populi cogunt, vernacula aut ſcurrilia dicta proferunt, præſtigias exhibent, aut alia plebeculæ miranda: Græcis ἀγύρται, pari cauſâ.*

ridere perſeuerabit, gaudebo, tamquam in malis, quòd illi genus [8] inſaniæ hilare contigerit. Sed non eſt illa hilaritas longa. obſerua. videbis eoſdem intra exiguum tempus acerrimè ridere, & [9] acerrimè rabere. Propoſitum eſt aggredi illum, & oſtendere quanto pluris fuerit, cùm multis [10] minoris videretur. Vitia eius etiam ſi non excidero, inhibebo. non deſinent, ſed intermittent: fortaſſe autem & deſinent, ſi intermittendi conſuetudinem fecerint. Non eſt hoc ipſum faſtidiendum. quoniam quidem grauiter affectis, ſanitatis loco eſt bona remiſſio. Dum me illi paro, tu interim qui potes, qui intelligis vnde quò euaſeris, & ex eo ſuſpicaris, [11] quouſque ſis euaſurus, compone mores tuos, attolle animum, aduerſus formidata conſiſte, numerare eos noli, qui tibi metum faciunt. Nónne videatur ſtultus, ſi quis multitudinem timeat eo loco, per quem tranſitus ſingulis eſt? æquè ad tuam mortem multis aditus non eſt, licet illam multi minentur. Sic iſtud natura diſpoſuit. ſpiritum tibi tam vnus eripiet, quàm vnus dedit. Si pudorem haberes, vltimam mihi penſionem remiſiſſes. Sed ne ego quidem me ſordidè geram [12] in fœnore æris alieni, & tibi quod debeo impingam. *Numquam volui populo placere. nam quæ ego ſcio, non probat populus; quæ probat populus, ego neſcio.* Quis hoc? inquis: tamquam neſcias cui imperem. Epicurus. Sed idem hoc omnes tibi ex omni domo conclamabunt, Peripatetici, Academici, Stoici, Cynici. Quis enim [13] placere poteſt populo, cui placet virtus? malis artibus popularis fauor quæritur: ſimilem te illis facias oportet. Non probabunt, niſi agnouerint. Multo autem ad rem magis pertinet, qualis tibi videatis, quàm qualis aliis. Conciliari niſi turpi ratione amor turpium non poteſt. Quid ergo illa laudata, & omnibus præferenda artibus rebuſque philoſophia præſtabit? ſcilicet vt malis tibi placere, quàm populo: vt æſtimes iudicia, non numeres: vt ſine metu deorum hominumque viuas: vt aut vincas mala, [14] aut finias. Ceterùm ſi te videro celebrem ſecundis vocibus vulgi, ſi intrante te clamor, plauſus, & [15] pantomimica ornamenta obſtrepuerint, ſi totâ ciuitate feminæ te puerique laudauerint: quid ni ego tui miſerear, cùm ſciam [16] quæ via ad iſtum fauorem ferat?

8. INSANIÆ HILARE.] *Ab Eraſmo aut Agricolâ eſt: optimè. nam libri*, inſaniæ euitare. *Noſter De vit. beat. cap.* XII. Pleniſque contingit hilarem inſaniam inſanire, ac per riſum furere. *Neque igitur malè*, hilaræ, *hîc legatur.*

9. ACERRIME RABERE.] *Irâ & rabie agitari. Varro:* Quid blateras, quid rabis, quid vis tibi? *apud Ciceronem poëta vetus:*

Sed quid oculis rabere viſa eſt derepente ardentibus?

Bonum igitur hoc verbi: nec ineptè tamen Eraſmus, rudere: *quia & libri quidam*, rubere.

10. MINORIS VIDERETVR.] *Ergo olim ſapientia & modeſtia deditus, poſteà ad vana, & vulgo maiora, iuit: ſi tamen hæc vera lectio. Nam meus, & quidam*, videbitur. *Quod ad futuram Sapientiam trahas. Docebo quàm hæc parua, illa magna.*

11. QVOVSQVE SIS EVASVRVS.] *Ad ſumma (ſi licitum) Sapientiæ: nunc in viâ & profectu es.*

12. IN FÆNORE ÆRIS.] *Meus & plures*, in fine. *quod veriſſimum habeo, & adprobant priora illa*, vltimam penſionem. *Quare autem* finis æris alieni? *quia ſcilicet finis libri: & videtur ſanè per libros diſtinxiſſe, vt initio dixi.*

13. PLACERE POTEST POPVLO.] *Locus in philoſophiâ magnus, & magni vſus: nihil velle, quod velit vulgus. Ita Diogenes Cynicus, cùm aliquando theatrum iniret, aduerſus & obnitens exeuntibus, rogatus* Quid faceret? Quod in omni vitâ, inquit, ſtudeo: *nempe aduerſus & diuerſus vobis eſſe. Atque idem (apud Stobæum, Serm.* III.*) dicentibus*, Διογένην ἀνόητον εἶ(ναι), Ἀνόητος μὲν οὐκ εἰμὶ, ἔφη, τὸν δὲ αὐτὸν ὑμῖν νοῦν οὐκ ἔχω: Diogenem amentem eſſe. Amens, inquit, non ſum, ſed eamdem vobis mentem non habeo. *Caput Sapientiæ eſt, aliter affici, & iudicia vulgi iuſta non habere. Itaque iterùm magnus Diogenes*, πρὸς τὸν εἰπόντα, οἱ πλείους σου καταγελῶσι, κἀκείνων τυχὸν, εἶπεν, οἱ ὄνοι. Ἀλλ' οὔτ' ἐκεῖνοι τῶν ὄνων ἐπιστρέφονται, οὔτε ἐγὼ ἐκείνων: ad eum qui diceret, Vulgus te irridet: Fortaſſe & illos aſini, inquit. Sed neque ipſi aſinos curant aut attendunt, neque ego illos. *Sciti ſſimè. deteriores de melioribus non iudicant, ſed garriunt & præſumunt: non aliter quàm beſtiæ de nobis, nos de Diuis. Cum Pythagorâ ſtatuendum:* Φαῦλος κριτὴς παντὸς καλοῦ πράγματος ὄχλος. διόπερ οὗ ἂν τῶν ἐπαίνων καταφρονῇς, καὶ τῶν ψόγων καταφρόνει: Malus iudex omnis honeſti populus. Quorum igitur laudes haud æſtimes, contemne etiam vituperationes. *Quò ſpectat hoc eius monitum*, Per viam publicam non ire. *Non vt inceſſu vitemus, ſed vt ſenſu, & vitâ.*

14. AVT FINIAS.] *Stoicum illud, Exi, ianua patet.*

15. PANTOMIMICA ORNAMENTA.] *Quibus Pantomimi in theatris affici ornariq; ſolent. Nam fauor & plauſus illis, à vulgo quidem.*

16. QVÆ VIA.] *Illa popularis, & vanarum malarumq; artium.*

EPIST.

A

·EPIST. XXX.

MORTI *parari nos debere, & robur in eam ſumere, ab exemplo Aufidij Baſſi: qui ſenex libenter audit de eâ, & loquitur, & rationibus adſtruit, non timendam. Obiter iſtæ aliquæ.*

[1] BASSVM Aufidium, virum optimum, vidi quaſſum, ætati obluctantem. Sed iam plus illum degrauat, quàm quod poſſit attolli. Magno ſenectus & vniuerſo pondere incubuit. Scis illum ſemper infirmi corporis & exhauſti fuiſſe: diu illud continuit, & vt veriùs dicam, [2] concinnauit. ſubitò defecit. Quemadmodum in naue quæ ſentinam trahit, vni rimæ aut alteri obſiſtitur: vbi plurimis locis laxari cœpit & cedere, ſuc-
B curri non poteſt nauigio dehiſcenti: ita in ſenili corpore aliquatenus imbecillitas ſuſtineri & fulciri poteſt. vbi tamquam in putri ædificio omnis iunctura diducitur, & dum alia excipitur, alia diſcinditur: circumſpiciendum eſt, quomodo exeas. Baſſus tamen noſter alacer animo eſt: [3] hoc philoſophia præſtat. in quocumque corporis habitu fortem, in conſpectu mortis hilarem lætumque, nec deficientem, [4] quamuis deficiat. Magnus gubernator & ſciſſo nauigat velo, & [5] ſi exarmauit, tamen reliquias nauigij aptat ad curſum. Hoc facit Baſſus noſter: & eo animo vultuque finem ſuum ſpectat, quo alienum ſpectare, nimis ſecuri eſſe putares. Magna res eſt hæc, Lucili, & diu diſcenda, cùm aduentat hora illa ineuitabilis, æquo animo abire. Alia genera mortis, ſpei mixta ſunt. Deſinit morbus, incendium exſtinguitur, ruina quos videbatur oppreſſura [6] depoſuit; mare quos hauſerat, eâdem vi quâ ſorbebat, eiecit incolumes; gladium miles ab ipsâ perituri ceruice reuocauit: nihil habet quod ſperet, quem ſenectus ducit ad mortem. huic vni intercedi non poteſt. Nullo genere homines molliùs moriuntur, ſed nec diutiùs.
C Baſſus noſter videtur mihi [7] proſequi ſe, & [8] componere, & viuere tamquam ſuperſtes ſibi, & ſapienter ferre [9] diſcidium ſui. Nam de morte multa loquitur, & id agit ſedulò, vt nobis perſuadeat, ſi quid incommodi aut metus in hoc negotio eſt; morientis vitium eſſe, non mortis: nec magis in ipsâ quidquam eſſe moleſtiæ, quàm poſt ipſam. Tam demens autem eſt qui timet quod non eſt paſſurus, quàm qui timet quod non eſt ſenſurus. An quiſquam hoc futurũ credit, vt per quam nihil ſentitur, ea ſentiatur? Ergo, inquit, mors adeò extra omne malum eſt, vt ſit extra omnem malorum metum. Hæc ego ſcio & ſæpe dicta, & ſæpe dicenda. ſed neque cùm legerẽ, æquè mihi profuerunt: neque cùm audirem, his dicentibus, qui negabant timenda à quorum metu aberant. Hic verò pluri-

EPIST. XXX. 1. BASSVM AVFIDIVM.] *Illum, opinor, qui Hiſtorias ſcripſit, & quidem belli*
D *Ciuilis. Colligas ex Suaſoriâ* VI. *apud Senecam. vbi eius de morte Ciceronis fragmentũ. Sed &* belli Germanici *ſcripſiſſe, & in iis* Salluſtij velocitatem expreſſiſſe, *Fabius tradit. Plinius item minor nominat, & auunculum addit ſuum ſcripſiſſe* A fine Aufidij Baſſi (*vbi ille deſiit*) libros trigintavnum: *lib.* III. *epiſt.* V. *De iſto igitur, an magis de filio eius, iam noſter.*

2. CONCINNAVIT.] *Quaſi conſtruxit, & diffluens iunxit. In Plauto ea ſignificatio, & Gloßis:* Συνσκευάζομαι, Concinno.

3. HOC PHILOSOPHIA.] *Meus liber,* hunc philoſophia. *Nempe animum: & tunc continuando legeris,* præſtat in quocumque.

4. QVAMVIS DEFICIAT.] *Scripti,* deficiatur. *Fortaſſe:* deficiat. Vt magnus.

5. SI EXARMAVIT.] *Abſolutè ſic dictum: nec temerè mutem. Tamen libri vacillant, & quidam* exarmatur, *aut* exarmetur: *meorum vnus, vt & Eraſmi,* ſi exarmauerit eum tempeſtas. *Vulgatum ſi tenemus, patiendi tamen ſignificatione capiemus. vt in Conſol. ad Heluiam, cap. vlt.* Exarmatâ naui, naufragium ſuum ſpectantem. *Hoc eſt, amiſsis fractiſve rudentibus, anchoris, velis: quæ ſunt nauium armamenta.*

6. DEPOSVIT.] *Sine noxâ, & velut manu collocauit. Simile in epiſt.* XIII. Incendium ad fugam patuit, quoſdam molliter ruina depoſuit.

7. PROSEQVI SE.] *Tamquam in funere.*

8. COMPONERE.] *In lectulo, aut rogo. Horatius:* Omnes compoſui felices.

9. DISCIDIVM SVI.] *A Mureto eſt, nec diſpliceat. Libri tamen omnes,* deſiderium. *quod item in mortuis valet, quos ſuperſtites ſcilicet deſiderant. Omnis autem hic ſermo, tamquam Baſſus poſt Baſſum viuat.*

plurimum auctoritatis habuit,cùm loqueretur de morte vicinâ. Dicam enim quid ſentiam. Puto etiam fortiorem eum eſſe, qui in ipſâ morte eſt, quàm qui circa mortem eſt. A [10] Mors enim admota,etiam imperitis animum dedit, non vitandi ineuitabilia. Sic gladiator totâ pugnâ timidiſſimus [11] iugulum aduerſario præſtat, & errantem gladium ſibi attemperat. At illa quæ in propinquo eſt, vtique ventura, deſiderat lentam animi firmitatem: quæ eſt rarior, nec poteſt niſi à ſapiente præſtari. Libentiſſimè itaque illum audiebam, quaſi ferentem de morte ſententiam, & qualis eſſet eius natura, velut propiùs inſpectæ,indicantem. Plus, vt puto, fidei haberet apud te, plus ponderis,ſi quis reuixiſſet,& in morte nihil mali eſſe narraret expertus. Acceſſus mortis quam perturbationem afferat, optimè hi tibi dicent, qui ſecundùm illam ſteterunt, qui venientem & viderunt, [12] & receperunt. Inter hos Baſſum licet numeres,qui nos decipi noluit. is ait, tam ſtultum eſſe qui mortem timeat,quàm qui ſenectutem. Nam quemadmodum ſenectus [13] adoleſcentiam ſequitur,ita mors ſenectutem. Viuere noluit qui mori non vult. Vita enim cum exceptione mortis data eſt: ad hanc itur: quam ideò timere dementis B eſt; quia certa exſpectantur, dubia metuuntur. Mors neceſſitatem habet, æquam & inuictam. Quis queri poteſt, in eâ conditione ſe eſſe, in quâ nemo non eſt? prima enim pars æquitatis, eſt æqualitas. Sed nunc ſuperuacuum eſt, naturæ cauſſam agere: quæ non aliam voluit legem noſtram eſſe, quàm ſuam. quidquid compoſuit, reſoluit: & quidquid reſoluit, componit iterùm. Iam verò ſi cui contigit, vt illum ſenectus leniter emitteret,non repentè auulſum vitæ, ſed [14] minutatim ſubductum, ne ille gratias agere diis omnibus debet,quòd ſatiatus ad requiem homini neceſſariam,laſſo gratam, perductus eſt. Vides quoſdam optantes mortem, & quidem magis quàm rogari ſolet vita. Neſcio vtros exiſtimem maiorem nobis animum dare: qui depoſcunt mortem, an qui hilares eam quietique opperiuntur. quoniam illud ex rabie interdum, ac repentinâ indignatione fit; hæc ex iudicio certo tranquillitas eſt. Venit aliquis ad mortem iratus morti: venientem nemo hilaris excipit, niſi qui ſe ad illam diu compoſuerat. Fateor ergo, ad hominem mihi carum, ex pluribus me cauſſis frequentiùs veniſſe, vt ſcirem an C illum toties eumdem inuenirem: numquid cum corporis viribus minueretur animi vigor. qui ſic creſcebat illi, quomodo manifeſtior notari ſolet agitatorum lætitia, cùm [15] ſeptimo ſpatio palmæ appropinquant. Dicebat quidem ille Epicuri præceptis obſequens, primùm ſperare ſe, nullum dolorem eſſe in illo extremo anhelitu: ſi tamen eſſet, habere aliquantulum in ipſâ breuitate ſolatij. Nullum enim dolorem longum eſſe, qui magnus eſt. Ceterùm ſuccurſurum ſibi etiam in ipſâ diſtractione animæ corporiſque, ſi cum cruciatu id fieret, poſt illum dolorem ſe dolere non poſſe. Non dubitare autem

ſe, quin

10. Mors enim admota.] *Pulcher hic locus. quem interpretetur & firmet ſimillimus Panegyrici, Theodoſio dicti:* Magno quidem, fateor, pectoribus humanis, atque adeò maximo,lux amori, interitus horrori eſt: ſed quatenus aut iſta optari poteſt,aut ille vitari. At ſi vltima ſupra caput ſteterit hora, & venerit dies numquam reuerſurus, ac ſe confeſſa mors fuerit;non timentur extrema,cùm certa ſunt. Hinc reorum vſque ad damnationem metus: poſteà attonitus ſtupor, & ex deſperatione ſecuritas, & ad locum ſupplicij, carnifice nón trahente, properatio. *Sunt diſerta, & cum his Annæi certantia.*

11. Ivgvlvm adversario.] *De hoc ritu nos in Saturnalibus lib.* II.

12. Et recepervnt.] *Si receperunt, quomodo narrabunt & dicent? Imò, credo, vult eos qui proximi fuerunt, & tamen* ſe receperunt, *nobis de eâ loqui. Itaque ſic legam. Meus liber*, & repetunt: *poſſis igitur*, & repulerunt, *aut*, reiecerunt. *Sed cùm recogito, quid ſi vult mortem* receptam, *etſi non totam? animo etiam & fide receptam, ad eámque paratos eſſe?*

13. Adolescentiam seqvitvr.] *Latè, pro virili etiam ætate: vt ſæpe.*

14. Minvtatim svbdvctvm.] *Suprà hoc verbi, in eâdem re, epiſt.* XXVI. *Pro ſenſu*, Alexis poëta comicus,cùm quidam ſenem eum vidiſſet, & ægrè incedentem, Quid agis? interrogauit. Ille autem, κατὰ σχολὴν ἀποθνήσκω: Otiosè morior: *id eſt, paullatim illuc eo. Stobæus Serm.* CXV. D

15. Septimo spatio.] *Notum in circo toties cucurriſſe, & metam ambiuiſſe. Comparat autem & Iuncus (apud Stobæum, De Senectute) pulchrè vitam cum Curſu aut Nauigatione.* Senex enim emenſus hoc grande pelagus,iuſſu gubernatoris ad portum appellit, & naui exit: aut in Stadio alibi peracto certamine, & coronam adeptus, Agonibus valedicit. At iuuenis in medio velut mari non aſſecutus nauigationis terminum, quem votis toties deſtinarat obiit: aut in Stadio adhuc currens, lapſus eſt, & ſine coronâ eductus.

16. Nec

A ſe, quin ſenilis anima in primis labris eſſet, [16] nec magnâ vi diſtraheretur à corpore.
Ignis qui valentem materiam occupauit, aquâ, & interdum ruinâ exſtinguendus eſt:
ille qui alimentis deficitur, ſuâ ſponte ſubſidit. Libenter hæc, mi Lucili, audio, non tam-
quam noua, ſed tamquam in rem præſentem perductus. Quid ergo? non multos ſpe-
ctaui abrumpentes vitam? ego verò vidi: ſed plus momenti apud me habent, qui ad
mortem veniunt ſine odio vitæ; & admittunt illam, non attrahunt. Illud quidem aie-
bat tormentum noſtrâ nos ſentire operâ, quod tunc trepidamus, cùm propè à nobis eſſe
credimus mortem. A quo enim non eſt, parata omnibus locis, omnibuſque momentis?
Sed conſideremus, inquit, tunc cùm aliqua cauſſa moriendi videtur accedere, quanto
aliæ propiores ſint quæ non timentur. Hoſtis alicui mortem minabatur: hanc cruditas
occupauit. Si diſtinguere voluerimus cauſſas metus noſtri, inueniemus alias eſſe, alias
videri. Non mortem timemus, ſed cogitationem mortis: ab ipsâ enim ſemper tantum-
dem abſumus. Ita ſi timenda mors eſt, ſemper timenda eſt. quod enim tempus morti
B exemptum eſt? Sed vereri debeo, ne tam longas epiſtolas peius quàm mortem oderis:
itaque finem facio. Tu tamen mortem vt numquam timeas, ſemper cogita.

EPIST. XXXI.

Et vota, & iudicia vulgi, ſpernendum: ad verum bonum eundum eſt. id autem, Scientia rerum, per quam vera & falſa noſcas; peritura & manſura. Exemplis illuſtrat.

AGNOSCO Lucilium meum, incipit quem promiſerat exhibere. ſequere illum
impetum animi, quo ad optima quæque, calcatis popularibus bonis, ibas. Non
deſidero maiorem melioremque te fieri, quàm moliebaris. Fundamenta tua multum
C loci occupauerunt. tantum effice, quantum conatus es: & illa quæ tecum in animo tu-
liſti, tracta. Ad ſummam, ſapiens eris, ſi clauſeris aures, quibus ceram parum eſt obde-
re. Firmiori ſpiſſamento opus eſt, quàm vſum in ſociis Vlixem ferunt. Illa vox quæ ti-
mebatur, erat blanda, non tamen publica: at hæc quæ timenda eſt, non ex vno ſcopulo,
ſed ex omni terrarum parte circumſonat. Præteruehere itaque non vnum locum inſi-
diosâ voluptate ſuſpectum, ſed omnes vrbes: ſurdum te amantiſſimis tui præſta. Bono
animo malè precantur. & ſi vis eſſe felix, deos ora, ne quid tibi ex his quæ optantur eue-
niat. Non ſunt iſta bona, quæ in te iſti volunt congeri: vnum bonum eſt, quod beatæ
vitæ cauſſa & firmamentum eſt, [1] ſibi fidere. Hoc autem contingere non poteſt, niſi
contemptus eſt labor, & in eorum numero habitus, quæ neque bona ſunt, neque mala.
Fieri enim non poteſt, vt vna res modò mala ſit, modò bona: modò leuis & perferenda,
modò expaueſcenda. Labor bonum non eſt. quid ergo eſt bonum? laboris [2] contemptio.
D Itaque in vanum operoſos culpauerim: rurſus ad honeſta nitentes, quanto magis in-
cubuerint, minuſque ſibi [3] vinci ac ſtrigare permiſerint, admirabor & clamabo, [4] Tanto
melior

16. NEC MAGNA VI.] *Non hercules. ac cum Sophocle,*

Σμικρὰ παλαιὰ σώματ' εὐνάζει ῥοπή:
Pulſu leui iacent vetuſta corpora.

Sicut matura poma ſponte cadunt, cruda auelluntur: ſic in iuuene, aut ſene.

EPIST. XXXI. 1. SIBI FIDERE.] *A ſe pendêre, & ex ſe naſcentibus bonis: externa omnia contemptui habere.*

2. CONTEMPTIO.] *Subiungit meus liber:* id eſt, non curare, cùm oportet laborem ſubire. *Gloſſographi, an Seneca ſint, ambigo: illius magis.*

3. VINCI AC STRIGARE.] *Puto germanum eſſe, etſi libri ferè,* vitia conſurgere. *Quidam tamen ad illud praeunt, Gulielmo Pelliſſerio erutum & adſcribendum. Eſt autem* Strigare, *militare verbum, de equis qui in Strigâ caſtrorum conſiſtunt, & quieſcunt. Inde longiùs ductum, & quoties vel in viâ interquieſcunt, Strigare eos dicunt.*

4. TANTO MELIOR.] *Exclamandi laudandique formula, vt epiſt.* LXXI. Tanto melior, tanto felicior.

melior ſurge [5] & reſpira: & cliuum iſtum vno, ſi potes, ſpiritu exſupera. Generoſos A
animos labor nutrit. Non eſt ergo quòd ex illo veteri voto parentum tuorum eligas,
quid contingere tibi velis, quid optes: & [6] in totum, iam per maxima acto viro turpe
eſt, etiamnum deos fatigare. Quid votis opus eſt? fac te ipſe felicem. facies autem, ſi
intellexeris bona eſſe, quibus admixta eſt virtus: turpia, quibus malitia coniuncta eſt.
Quemadmodum ſine mixturâ lucis nihil ſplendidum eſt: nihil atrum, niſi quod tene-
bras habet, aut aliquid in ſe traxit obſcuri: quemadmodum ſine adiutorio ignis, nihil
calidum eſt, nihil ſine [7] aëre frigidum: ita honeſta & turpia virtutis & malitiæ ſocietas
efficit. Quid ergo eſt bonum: [8] rerum ſcientia. Quid malum eſt? rerum imperitia. Il-
le prudens atque artifex, pro tempore, quæque [9] repellet aut eliget. Sed nec quæ repellit
timet, nec miratur quæ eligit: ſi modò magnus illi & inuictus animus eſt. Submitti te
ac deprimi veto. laborem ſi non recuſes, parùm eſt: poſce. Quis ergo, inquis, labor fri-
uolus & ſuperuacuus eſt? in quem humiles cauſſæ vocauerint. non eſt malus, non magis
quàm ille qui pulchris rebus impenditur: quoniam animi eſt ipſa tolerantia, quæ ſe ad B
dura & aſpera hortatur, & dicit: Quid ceſſas? Non eſt viri, timere ſudorem. Huc & illud
accedat, vt perfecta virtus ſit, æqualitas ac tenor vitæ per omnia [10] conſonans ſibi: quod
non poteſt eſſe, niſi rerum ſcientia contingat, & ars, per quam diuina & humana noſcan-
tur. Hoc eſt ſummum bonum: quod ſi occupas, incipis deorum eſſe [11] ſocius, non ſup-
plex. Quomodo, inquis, iſtò peruenitur? non per [12] Peninum Graiúmve montem, nec
per [13] deſerta Candauiæ: nec Syrtes tibi, nec Scylla aut Charybdis, adeundæ ſunt:
[14] quæ tamen omnia tranſiſti procuratiunculæ pretio. Tutum iter eſt, iucundum eſt,
ad quod natura te inſtruxit. Dedit tibi illa, quæ ſi non deſerueris, par Deo ſurges. Parem
autem Deo pecunia non faciet: Deus nihil habet. [15] Prætexta non faciet: Deus nudus
eſt. Fama non faciet, nec oſtentatio tui, & in populos nominis dimiſſa notitia: nemo no-
uit Deum. multi de illo malè exiſtimant, & impunè. Non turba ſeruorum, lecticã tuam
per itinera vrbana ac peregrina portantium: Deus ille maximus potentiſſimusque ipſe
[16] vehit omnia. Ne forma quidem & vires beatum te facere poſſunt: nihil horum [17] non C
pati-

5. Et respira.] *Meus, & plures ſcripti,* inſpi-ra: *at Ioſ. Scaliger,* reſtriga, *vellet: vt aduerſum ſit illi* Striga.

6. In totvm iam.] *Variant libri. meus:* in totum per maximè apto. *Melius illo vulgato non occurrit.*

7. Aere frigidvm.] *Stoicum dogma, Aërem primò frigidum eſſe. Vide me* II. *Phyſ. Diſſ.* XV.

8. Rervm scientia.] *Socraticum eſt.* ὃς ἔλεγε καὶ ἓν μόνον ἀγαθὸν εἶναι, τὴν ἐπιστήμην· καὶ ἓν μόνον κακόν, τὴν ἀμαθίαν: qui dicebat, & vnicũ Bonum eſſe, Scientiam: & vnicum Malum, Inſcitiam: *Laertius in Socrate: & huc omnino à Senecâ adſpe-ctum. Stoici retinebant dogma, qui vniuersè definie-bant,* Εἶναι μὲν ἀγνοίας τὰς κακίας, ὧν αἱ ἀρεταὶ ἐπιστῆμαι: Eſſe Vitia ignorantias illarum rerum, qua-rum ſcientiæ Virtutes ſint. *Inde* Docti *&* Rudes, *pro Bonis Maliſque, nos* II. *Manuduct. Diſſertat.* I. *Plura etiam in Ethicis.*

9. Repellet, avt eliget.] *Nec enim ſtultam* ἀδιαφορίαν *cum Ariſtone inducunt Stoici, ſed ipſa Media diſcrimen ſuum habent, vt malis etiam quæ non velis. Ego diffusè, Manud.* II. *Diſſ.* XXII.

10. Consonans sibi.] *Alluſum ad Zenonis* ὁμολογίαν, *ſiue* Conuenientiam, *quam finem ſta-tuebant. Vide Manuduct.* II. *Diſſ.* XV.

11. Socivs, non svpplex.] *Nam ſapiens ſci-licet par Deo: & quæ talia ſuperbè ac vanè Porticen-ſes. Ponimus & refutamus, Manud.* III. *Diſſ.* XIV.

12. Peninvm Graivmve.] *Ad Annibalis & Herculis tranſitus reſpexit.*

13. Deserta Candaviæ.] *Montana pars Macedoniæ, quæ à Dyrrhachio incipit,* Candauia *di-citur: eaq; ſaltuoſa, & deſerta. Plinius,* Candauiæ montes *dixit libro* III. *cap.* XXIII. *& Strabo* ὄρος Κανδαουίας, montem Candauiæ: *Lucanus,* Canda-uiæ ſaltus. *In Ptolomæi tabulis videbis: & ſunt qui diuidunt Macedoniam ab Illyrico. Strabo etiam ab aliâ cauſſâ ea loca vaſta ac deſerta oſtendit, libro* VII. quòd bellis & rebellionibus opida pleraque & habitationes diruta ſint, nec ad id æui reſtituta.

14. Qvæ tamen omnia.] *Ergo & in priori-bus locis alibi Procurator? id eſt, in Galliâ aut Mace-doniâ? dicas, ſi conſilio* omnia *noſter ſcripſit.* D

15. Prætexta non faciet.] *Honos aut magiſtratus, ad quem adſpiras. Nam de ambitioſis aut auaris eſt ſermo.*

16. Vehit omnia.] *Muretus notat Sacris no-ſtris conuenire:* Portans omnia verbo virtutis ſuæ. *Et ſanè ipſe Auriga, ipſe Currus, vt ita dicam, eſt, quo machina hæc mundi vehitur, ac ſuſtentatur.*

17. Non patitvr vetvstatem.] *Rectè. tempore pereunt, aut flacceſcunt. Sed & alio ſenſu li-bri quidam rectè:* nihil horum patitur vetuſtatem, *ſine negatione: quod eſſet, nihil horum fert æuum aut ſubſiſtit.*

18. Qvod

A patitur vetuſtatem. Quærendum eſt ergo [18] quod non fiat in dies deterius, cui non
poſſit obſtari. Quid hoc eſt? animus: ſed hic rectus, bonus, magnus. Quid aliud voces
hunc, quàm [19] Deum in humano corpore hoſpitantem? Hic animus tam in equitem
Romanum, quàm in libertinum, quàm in ſeruum, poteſt cadere. Quid eſt eques Roma-
nus, aut libertinus, aut ſeruus? Nomina [20] ex ambitione, aut [21] ex iniuriâ nata. Subſilite
in cælum ex angulo licet: exſurge modò, & *te quoque dignum Finge Deo.* Finges autem
non auro, non argento: non poteſt ex hac materiâ [22] imago Deo exprimi ſimilis. Cogita
illos, [23] cùm propitij eſſent, fictiles fuiſſe.

EPIST. XXXII.

LAVDAT *Lucilij ſolitudinem, & ſubductionem. Porrò hortatur, nequis tempus eripiat,*
B *illud tam breue & fugax. Contemnit etiam vulgaria vota.*

INQVIRO in te, & ab omnibus ſciſcitor, qui ex iſtâ regione veniunt, quid agas,
vbi & cum quibus moreris. Verba dare non potes: tecum ſum. Sic viue, tamquam
quid facias auditurus ſim: imò tamquam viſurus. Quæris, quid me maximè ex his quæ
de te audio, delectet? quòd nihil audio: quòd plerique ex his quos interrogo, neſciunt
quid agas. Hoc eſt ſalutare, non conuerſari diſſimilibus, & diuerſa cupientibus. Habeo
quidem fiduciam non poſſe [1] te torqueri, manſurumque in propoſito, etiam ſi ſolici-
tantium turba circumeat. Quid ergo eſt? non timeo ne immutent te, timeo ne impe-
diant. Multum autem nocet & qui moratur, vtique in tantâ breuitate vitæ: quam bre-
uiorem inconſtantiâ facimus, aliud eius ſubinde atque aliud facientes initium. Diduci-
mus illam in particulas ac lancinamus. Propera ergo Lucili cariſſime, & cogita, quan-
tum celeritati addirurus fueris, ſi à tergo hoſtis inſtaret, ſi equitem aduentare ſuſpicare-
C ris, ac fugientium premere veſtigia. Fit hoc. premeris. accelera, & euade. perduc te in
tutum, & ſubinde conſidera, quàm pulchra res ſit conſummare vitam ante mortem,
deinde exſpectare ſecurum reliquam temporis ſui partem: in poſſeſſione beatæ [2] vitæ
poſitum: quæ beatior non fit, ſi longior. O quando videbis illud tempus, quo ſcies tem-
pus ad te non pertinere, quo tranquillus placiduſque eris, & craſtini negligens, & in ſum-
mâ tui ſatietate! Vis ſcire, quid ſit quod faciat homines auidos futuri? [3] Nemo ſibi con-
tigit. Optauerunt vtique tibi alia parentes tui: ſed ego tibi contrà, omnium eorum con-
temptum opto, quorum illi copiam. Vota illorum multos compilant, vt te locuple-
tent. quidquid ad te transferunt, alicui detrahendum eſt. Opto tibi tui facultatem, vt
vagis

18. QVOD NON FIAT IN DIES.] *Perplexitas hic librorum. Meus, & quidam:* quod non fiat in dies, cui non proſit obſtari. *Alij*, in dies eius quo
D non poſſit obſtari. *Alij*, eique non poſſit obſtari. *Certum, vulgatam interpolatam eſſe: an ſic concinnandam?* quod non fiat indigens eius, quod non proſit optari. *Vel*, quo non fias indigens eius. *Significaret, interna & vera bona quærenda, ad quæ Votis non opus, ſed Voluntate, & ſunt in nobis. Sanè initio epiſtolæ contra Vota dictum: & omnino tale hic fuit.*

19. DEVM IN HVMANO] *De hac locutione & ſenſu, ego vbertim Manuduct.* II. *Diſſertat.* XIX. *item Phyſiol.* III. *Diſſert.* VIII.

20. EX AMBITIONE.] *Vt Eques, aut Senator.*

21. EX INIVRIA.] *Vt libertinus aut ſeruus. Nam ab oppreſſione æqualium, ſeruitus.*

22. IMAGO DEO SIMILIS.] *Atqui nos ſumus ſcilicet: nonne & hoc Chriſtiani dogmatis?*

23. CVM PROPITII ESSENT.] *Vetere imperio, & paupertate: tùm Roma moribus armiſq. floreret. Nunc irati Dij videntur, & nos peſſimi peſſum paullatim imus.*

EPIST. XXXII. 1. TE TORQVERI.] *A recto in prauum.*

2. VITÆ POSITVM.] *Quidam ſcripti*, vitæ ponit: *è quo velim*, ponentem. *Sententia eſt, Nec ſapientem quidem vitam longam cupere, & diu eſſe in poſſeſſione Virtutis: quia Beatitudo tempore non creſcit. Eſt inter Stoica paradoxa, & explicaui Manuduct.* III. *Diſſert.* III.

3. NEMO SIBI CONTIGIT.] *Eraſmus in Adagiis cenſet, Senecam reſpicere ad illud tritum Platonis*, Neminem ſibi naſci. *Dij boni, quàm diuertit à noſtri mente! quæ eſt, Homines diſtrahi, varia & vana agitare, optare: neminem apud ſe eſſe, & ſe contentum. Hoc autem facit Sapiens, qui ſibi ſufficit. Eo ſenſu, melius in ſcriptis:* nemo ſibi contingit: *præſenti tempore. Eſt autem ſimile, quod mox ſequitur:* Opto tibi tui facultatem: *vt tibi contingas, non alij & alia diripiant, ac potiantur.*

4. SIMVL

vagis cogitationibus agitata mens, tandem reſiſtat, & certa ſit: vt placeat ſibi, & intel- A
lectis veris bonis, quæ [4] ſimul intellecta ſunt, poſſidentur, ætatis adiectione non egeat.
Ille demùm neceſſitates ſupergreſſus eſt, & exauctoratus ac liber, qui viuit vitâ peractâ.

EPIST. XXXIII.

NEGAT *ſententias aut chrias è Stoicis excerpendas. Primùm, quia omnia plena talibus & denſa ſunt: deinde quia turpe, cum auctore ſemper loqui. Noſtra faciamus, & vitâ præferamus.*

DESIDERAS his quoque epiſtolis, [1] ſicut prioribus, adſcribi aliquas voces [2] no-
ſtrorum procerum. Non fuerunt circa floſculos occupati: totus contextus illo-
rum virilis eſt. inæqualitatem ſcias eſſe, vbi quæ eminent, notabilia ſunt. Non eſt admi- B
rationi vna arbor, vbi in eamdem altitudinem tota ſilua ſurrexit. Eiuſmodi vocibus re-
ferta ſunt carmina, refertæ hiſtoriæ. Itaque nolo Epicuri illas eſſe exiſtimes: publicæ
ſunt, & maximè noſtræ. Sed in illo magis annotantur, quia raræ interueniunt, quia [3] in-
ſperatæ, quia mirum eſt aliquid fortiter dici ab homine mollitiam profeſſo. Ita enim
plerique iudicant. apud me verò Epicurus eſt & fortis, licet [4] manuleatus ſit. Fortitudo,
& induſtria, & ad bellum prompta mens, [5] tam in Perſas quàm in [6] altè cinctos cadit.
Non eſt ergo quòd exigas [7] excerpta, & repetita: continuum eſt apud noſtros, quidquid
apud alios excerpitur. Non habemus itaque [8] iſta odorifera, nec emptorem decipi-
mus, nihil inuenturum cùm intrauerit, præter illa quæ in fronte ſuſpenſa ſunt. Ipſis per-
mittimus, vnde velint ſumere exemplar. Puta nos velle ſingulares ſententias ex turbâ
ſeparare: cui illas adſignabimus? Zenoni, an Cleanthi, an Chryſippo, an Panætio, an
Poſidonio? Non ſumus ſub rege: ſibi quiſque ſe vindicat. apud iſtos quidquid dicit
[9] Hermachus, quidquid [10] Metrodorus, [11] ad vnum refertur. Omnia quæ quiſquam C
in illo

4. SIMVL INTELLECTA SVNT.] *Nam in iudicio & habitu optimæ Mentis eſt Beatitudo: qui momento contingit, purgatâ & perfectâ Ratione. Vide aliquid eâdem Diſſert. III. in fine.*

EPIST. XXXIII. 1. SICVT PRIORIBVS.] *Ergo abiuncta ſunt, & diſparata? apparet: & velut ex interuallo ſcriptas, aut libris potiùs diuiſas. Dixi in Præloquio.*

2. NOSTRORVM PROCERVM.] *Stoicorum, ſicut anteà Epicuri ferè.*

3. INSPERATÆ.] *Veteres,* inſpectæ, *aut* inſpectatæ. *Legerem,* inaſpectatæ.

4. MANVLEATVS SIT.] *Notum tunicas chirodotas, ſiue manicatas, mulierum aut mollium fuiſſe. Viri brachiis nudis incedebant. Virgilius itaq. obiicit.*

Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitras.

Agellium lib. VII. *cap.* XII. *vide. Simile in De Vit. beat. cap.* XIII. Hoc eſt tale, quale vir fortis ſtolâ indutus. *Tale vel aſperius de Epicuro & aſſeclis, Arceſilaus. qui interrogatus,* Cur ex aliis ſectis ad Epicuream tranſirent multi, nemo ex illis ad alias? Nam, inquit, ex viris Galli fiunt (*euirati*) ex Gallis viri numquam.

5. TAM IN PERSAS.] *Qui fluxâ & ſolutâ veſte: ſed iidem militares. Ammianus* XXIII. Adeò autem diſſoluti ſunt, & artuum laxitate, vagoque inceſſu iactitantes ſe, vt effæminatos exiſtimes, cùm ſint acerrimi bellatores.

6. ALTE CINCTOS.] *Quod militum Romæ, item ſtrenuorum aut actuoſorum erat. Vtrumque habitum Horatius tangit:*

Malthinus tunicis demiſſis ambulat: eſt qui
Inguen ad obſcænum ſubductis vſq; facetus.

Alibi noſter, de Mecænate: Putes altè cinctum dixiſſe.

7. EXCERPTA ET REPETITA.] *Intelligitne* Repetita, *laudabilia & quæ ſolent lectione iterari; an quia etiam inter legendum ad ea dici ſolet,* Repete? *Hoc puto: etſi* Repertita, *quaſi diuiſa & in locos ſuos partita, poſſis legere.*

8. ISTA ODORIFERA.] *Licebat, & decebat, in textu poni vocem libris aliquot aſſertam,* oculiferia, *ſiue* ocliferia: *nam veritas ita eſt, & ſententia poſcit. Non habemus nos, inquit, vt in tabernis, expoſita quædam cum titulis, aut per ſe ſplendentia, quæ oculos feriunt, & tranſeuntes ad emendum alliciunt: non habemus: ſed pariter vbique decor & bonitas eſt. Vox autem aptè facta. quia talibus, vt ipſe loquitur (epiſt.* LXXXVIII.) imperitorum feriuntur oculi: *iterumq. alibi:* Splendore imperitorum verberant oculos. D

9. HERMACHVS.] *Succeſſor Epicuri in ſcholâ.*

10. METRODORVS.] *Inter nobiles eiuſdem amicos & diſcipulos.*

11. AD VNVM.] *Epicurum.*

12. DVM-

A in illo contubernio locutus eſt, vnius ductu & auſpiciis dicta ſunt. Non poſſumus, in-
quam, licet tentemus, ex tantâ rerum æqualium copiâ, aliquid educere.

Pauperis eſt numerare pecus.

Quocumque miſeris oculum, id tibi occurrit quod eminere poſſet, niſi inter paria lege-
rerur. Quare depone iſtam ſpem, poſſe te ſummatim degustare ingenia maximorum vi-
rorum: tota tibi inſpicienda ſunt, tota tractanda. Res geritur, & per lineamenta ſui in-
genij opus nectitur, ex quo nihil ſubduci ſine ruinâ poteſt. Nec recuſo, quo minùs ſin-
gula membra, [12] dummodo in ipſo homine, conſideres. Non eſt formoſa, cuius crus
laudatur aut brachium, ſed illa cuius vniuerſa facies admirationem ſingulis partibus
abſtulit. Si tamen exegeris, non tam mendicè tecum agam: ſed plenâ manu fiet. In-
gens eorum turba eſt paſſim iacentium: ſumenda erunt, non colligenda. Non enim ex-
cidunt, ſed fluunt perpetua, & inter ſe connexa ſunt. Nec dubito, quin multum conſe-
rant rudibus adhuc, & [13] extrinſecus auſcultantibus. Faciliùs enim ſingula inſidunt
B circumſcripta, & carminis modo incluſa. Ideò pueris & ſententias ediſcendas damus,
& has quas Græci [14] Chrias vocant: quia complecti eas puerilis animus poteſt: quia
plus adhuc non capit certi profectus. Viro captare floſculos turpe eſt, & fulcire ſe notiſ-
ſimis & pauciſſimis vocibus, & memoriâ ſtare. Sibi iam innitatur. dicat iſta, non te-
neat. Turpe eſt enim ſeni aut proſpicienti ſenectutem, ex commentario ſapere. Hoc Ze-
no dixit. tu quid? Hoc Cleanthes. tu quid? quouſque [15] ſub alio moueris? & impera, &
dic, quod memoriæ tradatur: aliquid & de tuo profer. Omnes itaque iſtos numquam
auctores, ſemper interpretes, ſub alienâ vmbrâ latentes, nihil puto habere generoſi,
numquam auſos aliquando facere, quod diu didicerant. Memoriam in alienis exercue-
runt. Aliud eſt, meminiſſe: aliud, ſcire. Meminiſſe, eſt rem commiſſam memoriæ cu-
ſtodire. At contrà ſcire, eſt & ſua facere quæque, nec ab exemplari pendêre, & toties ad
magiſtrum reſpicere. Hoc dicit Zeno, [16] hoc Cleanthes. Aliquid interſit inter te, & li-
brum. quouſque diſces? iam & præcipe. Quid eſt, quare audiam, quod legere poſſum?
C Multum, inquit, viua vox facit. non quidem hæc, quæ alienis verbis commodatur, &
[17] actuarij vice fungitur. Adiice nunc, quòd iſti qui [18] numquam tutelæ ſuæ fiunt, pri-
mùm in eâ re ſequuntur priores, in quâ nemo non à priore deſciuit: deinde in eâ re ſe-
quuntur, quæ adhuc quæritur. numquam autem inuenietur, ſi contenti fuerimus in-
uentis. Præterea qui alium ſequitur, nihil inuenit, imò nec quærit. Quid ergo? non ibo
per priorum veſtigia? ego verò vtar viâ veteri: ſed ſi propiorem planioremque inuenero,
hanc muniam. Qui ante nos iſta mouerunt, non domini noſtri, ſed duces ſunt. Patet
omnibus veritas, nondum eſt occupata: multum ex illâ etiam futuris relictum eſt.

12. DVMMODO IN IPSO.] *Putarem*, quo-modo.

13. EXTRINSECVS AVSCVLTANTIBVS.] *Qui ad penetralia nondum admiſſi: alluſumq́ ad libros & auditores ἐξωτερικῶς.*

14. CHRIAS VOCANT.] *Concinna aliqua Dicta,*
D *aut Facta. Vt*, Crates dixit, Caue cum homine malo loquare. *Facti, vt:* Crates cùm indoctum puerum vidiſſet, pædagogum eius percuſſit. *Vide Fabium lib.* I. *cap.* XV.

15. SVB ALIO MOVERIS?] *Alieno nutu iuſſúque regeris?*

16. HOC CLEANTHES.] *Prorſus his gemina Epictetus apud Arrian. lib.* II. *Diſſert.* XIX. Diodorus illa dixit, & Cleanthes, & Chryſippus: tu verò quid? Non in eo elaboraſti, vt Decretum aliquod tuum faceres: atque ita nihil à Grammatico differs. Quis fuit Hectoris pater? Priamus. Qui fratres? Alexander, & Deiphobus. Quæ mater? Hecuba. Hiſtoriam hanc accepi: à quo? ab Homero. Similis tu, qui conuiuas, cùm vaniſſimus ſis, enumerandis ſcriptoribus, attonitos reddis. *Deinde etiam addit:* Age, Stoicum aliquis mihi oſtendat, ſi habetis. Vbi is eſt? Nam qui Stoicos ſermunculos ediſſerat, mille dabitis: ſed volo Stoicum. Quis ergo is eſt? vt Phidiacam ſtatuam dicimus, ad artem Phidiæ exactè factam: ita illum mihi oſtendite, ad ea quæ profitemini dogmata expreſſum.

17. ACTVARII VICE.] *Ita dicuntur, qui Acta excipiunt & ſcribunt. Vide me ad Annalem Taciti* V. *ſi lubet.*

18. NVMQVAM TVTELÆ SVÆ.] *Alieni ſemper arbitrij, vt pupilli.*

 A

EPIST. XXXIV.

GAVDERE *ſe in profectu Lucilij, quia ab ipſo eſt: & ipſe eum formauit. Hortatur porrò pergere, & ad ſummum.*

CRESCO & exſulto, & diſcuſsâ ſenectute recaleſco, quoties ex his quæ agis & ſcribis, intelligo quantum te ipſe (nam [1] turbam olim reliqueras) ſupergrederis. Si agricolam [2] arbor ad fructum perducta delectat, ſi paſtor ex fœtu gregis ſui capit voluptatem, ſi alumnum ſuum nemo aliter intuetur quàm vt adoleſcentiam illius ſuam iudicet: quid euenire credis his, qui ingenia educauerunt, & quæ tenera formauerunt, adulta ſubitò vident? Aſſero te mihi. meum opus es. Ego cùm vidiſſem indolem tuam, inieci manum, exhortatus ſum, addidi ſtimulos, nec lentè ire paſſus ſum, ſed ſubinde incitaui: & nunc idem facio. Sed iam currentem hortor, & inuicem hortantem. Quid, B aliud, inquis, [3] adhuc volo? in hoc plurimum eſt. [4] Non ſic quomodo principia totius [5] operis dimidium occupare dicuntur, ita res animo conſtat: pars magna bonitatis eſt, velle fieri bonum. Scis quem dicam bonum? perfectum, abſolutum, quem malum facere nulla vis, nulla neceſſitas poſſit. Hunc in te proſpicio, ſi perſeueraueris & incubueris, & id egeris, vt omnia facta dictaque tua inter ſe congruant ac reſpondeant ſibi, & vnâ formâ percuſſa ſint. Non eſt huiuſmodi animus in recto, cuius [6] acta diſcordant.

EPIST. XXXV.

AMICVM *illum ſibi optat, id eſt virum bonum. aliter enim amicus nemo eſt, etiamſi amat. Hoc ergo faciat, & inprimis diſcat* CONVENIENTER *viuere, id eſt conſtanter, id eſt ſapienter.* C

CVM te tam obnixè rogo [1] vt ſtudeas, meum negotium ago. habere amicum volo: quod contingere mihi (niſi pergas excolere te, vt cœpiſti) [2] non poteſt. Nunc enim amas me, amicus non es. Quid ergo? hæc inter ſe diuerſa ſunt? imò diſſimilia. Qui amicus eſt, amat: qui amat, non vtique amicus eſt. Itaque amicitia [3] ſemper prodeſt: amor etiam aliquando nocet. Si nihil aliud, ob hoc profice, vt amare diſcas. Feſtina ergo, dum mihi proficis, ne iſtuc alteri didiceris. Ego quidem percipio iam fructum, cùm mihi fingo vno nos animo futuros, & quidquid ætati meæ vigoris abſceſſit, id ad me ex tuâ,

EPIST. XXXIV. 1. TVRBAM OLIM.] *Libri ſcripti*, turbam quam olim. *Lego*, turbam quidem olim.

2. ARBOR AD FRVCTVM.] *Meus*, arbor fructum productura: *& benè.*

3. ADHVC VOLO?] *Vide ne diſtinctiunculâ magis expedias:* Quid aliud, inquis, adhuc? volo. *Vt hæc Lucilij ſint: & quid vltrà hortère, mi Seneca? iam volo. Et ſubdit: Multum hoc quidem eſſe, non tamen omnia.*

4. NON SIC QVOMODO.] *Quidam libri*, Nam ſic: *& melius.*

5. OPERIS DIMIDIVM.] *Notum adagium, & Horatio, in hac ipsâ re expreſſum:* Dimidium facti qui cœpit, habet: ſapere aude. *Velis, & tenta ſapere: dimidium rei erit. Nec enim totum: neque ſola voluntas ſufficit: ſed videndum vt recta ea ſit, quod ſine Scientiâ non aſſequitur. Itaque Seneca gradationem hanc facit:* Actio recta non erit, niſi Voluntas ſit recta: ab hac enim eſt actio. Rurſus voluntas non erit recta, niſi habitus animi rectus fuerit: ab hoc enim eſt voluntas. Habitus porrò animi non erit, ſine Scientiâ: *qua Bona ſcilicet & Mala diſtinguit. Vide epiſt.* XCV. D

6. ACTA DISCORDANT.] *Nam Sapientis nota, ſemper idem velle & nolle. Itaque nihil opus addere,* cuius dictis acta: *etſi quidam hoc libri. nam pertinet ad ὁμολογίαν, de quâ ſæpe.*

EPIST. XXXV. 1. VT STVDEAS.] *Stoico ſenſu, Studeas: id eſt, philoſophiæ operam naues. Vide Manuduct.* 11. *Diſſert.* 1.

2. NON POTEST.] *Neque enim inter malos, aut inter diſſimiles, Amicitia.*

3. SEMPER PRODEST.] *Amicitia Bonum eſt: Boni autem Stoica definitio*, id quod prodeſt. *Manuduct.* 11. *Diſſert.* XXI.

4. NON

A tuâ, quamquam [4] non multum abeſt, rediturum: ſed tamen re quoque ipſâ lætus eſſe volo. Venit ad nos ex his quos amamus, etiam abſentibus, gaudium: ſed id leue & euanidum. Conſpectus, & præſentia, & conuerſatio aliquid habet viuæ voluptatis: vtique ſi non tantùm quem velis, ſed qualem velis videas. Affer itaque te mihi, [5] ingens munus: & quò magis inſtes, cogita me ſenem eſſe, te mortalem. Propera ad me, ſed ad te priùs. profice, & ante omnia hoc cura, vt conſtes tibi. Quoties experiri voles, an aliquid actum ſit, obſerua an eadem velis hodie quæ heri. Mutatio voluntatis indicat animum natare aliubi, atque [6] aliubi apparere, prout tulit ventus. Non vagatur, quod eſt fixum & fundatum. Iſtud ſapienti perfectè contingit, aliquatenus & [7] proficienti prouectoque. Quid ergo intereſt? hic commouetur quidem, non tamen tranſit, ſed ſuo loco nutat: ille nec commouetur quidem.

B

EPIST. XXXVI.

LAVDAT *quemdam qui otio ſe admouit, à republicâ amouit: & vt contemnat vulgi voces. Pergat bonus eſſe, aut magis fieri; pergat & mortem aſpernari, idque ratione.*

AMICVM tuum hortare, vt iſtos magno animo contemnat, qui illum obiurgant, quòd vmbram & otium petierit, quòd dignitatem ſuam deſtituerit, & cùm plus conſequi poſſet, prætulerit quietem omnibus. Quàm vtiliter negotium ſuum geſſerit, quotidie illis oſtendet. Hi quibus inuidetur, [1] non deſinent tranſire. alij eliduntur, alij cadent. Res eſt inquieta, felicitas: ipſa ſe exagitat, mouet cerebrum, non vno genere. Alios in aliud irritat: [2] hos in potentiam, illos in luxuriam: hos inflat, illos mollit, & totos reſoluit. [3] At benè aliquis illam fert: ſic, quomodo vinum. Itaque non eſt quòd tibi iſti perſuadeant, eum eſſe felicem, qui [4] à multis obſidetur. ſic ad illum, quemadmodum

C ad lacũ, concurritur: quem [5] qui exhauriunt, & turbant. Nugatorium & [6] inertem vocant. Scis quoſdam peruerſè loqui, & [7] ſignare contraria. [8] Felicem vocabant. quid ergo? erat? Ne illud quidem curo, quod quibuſdam nimis horridi animi videtur & tætrici. Ariſton aiebat, malle ſe adoleſcentem triſtem, quàm hilarem & amabilem turbæ. [9] Vinum enim fieri bonum, quod recens durum & aſperum viſum eſt: non pati ætatem,

quod

4. NON MVLTVM ABEST.] *Ergo & Lucilius inter ſenes, aut ſeneſcentes.*

5. INGENS MVNVS.] *Ad vocem factúmque Aeſchinis, qui ſeipſe munus Socrati obtulit, vt gratus eſſet. Noſter* I. *De Benef. cap.* VIII.

6. ALIVBI APPARERE.] *Siue vt ij qui in naui, arbitrio ventorum, feruntur: ſiue vt inſulæ quædam*

D *in aquis vagantes: vt noſter Gruterus notat.*

7. PROFICIENTI.] *De quibus gradibus ego in Manuduct.* II. *Diſſert.* IX.

EPIST. XXXVI. 1. NON DESINENT TRANSIRE.] *Ab vno propoſito in aliud, mutare vitam & ſtatum. Sic ſiue epiſtolæ prioris:* Hic commouetur quidem, non tamen tranſit.

2. HOS IN POTENTIAM.] *Malim*, in impotentiam.

3. AT BENE ALIQVIS.] *Hæc clauſula obiectionem habet: Atqui ſunt etiam felices, qui temperant, nec abutuntur. Ita, inquit: ſed qui vt vino eâ vtuntur, id eſt modico nec abundanti. Hoc dicere videtur: ſed plura fortaſſe dixiſſe. nec integra hæc aut plena.*

4. A MVLTIS OBSIDETVR.] *Clientibus, ſalutatoribúſque.*

5. QVI EXHAVRIVNT.] *Aptiſſimè. Reuera omnes illi officioſi aliquid petunt à potentibus, aut ſumunt: gratiam, pecuniam, alia quibus egent. Itaque exhauriunt: ſed & turbant, quia adſiduè inquietant.*

6. INERTEM VOCANT.] *Illum amicum, philoſophiæ deditum. Vetus & hodiernum conuicium, in Bonæ Menti operatos.*

7. SIGNARE CONTRARIA.] *Meus & quidam*, ſignificatione contrariâ: *quod item probum.*

8. FELICEM VOCABANT.] *Ad hunc noſtrum, cùm in ambitione & ſplendore erat? an Cornelium Sullam intelligit?*

9. VINVM FIERI BONVM.] *Homines cum vino comparauit etiam Alexis Comicus:*

Ομοιότατον ἄνθρωπος οἴνῳ τὴν φύσιν,
Τρόπον τιν' ἐςὶ. τὸν γὰρ οἶνον τὸν νέον
Πολλή γ' ἀνάγκη, καὶ τὸν ἄνδρ' ἀποζέσαι
Προύτιςον, ἀφυβρίσαι τ', ἀποινήσαντα δὲ
Σκληρὸν γενέσθαι, καὶ καταςῆναι πάλιν,
Ηδὺν θ' ἅπασι τ' ἐπίλοιπον διατελεῖν:

quod [10] in dolio placuit. Sine eum triſtem appellent, & inimicum proceſſibus ſuis. be- A
nè ſe dabit in vetuſtate ipſa triſtitia: perſeueret modò colere virtutem, perhibere libera-
lia ſtudia, non illa [11] quibus perfundi ſatis eſt, ſed hæc [12] quibus tingendus eſt animus.
hoc eſt diſcendi tempus. Quid ergo? aliquod eſt, quo non ſit diſcendum? minimè. ſed
quemadmodum omnibus annis ſtudere honeſtum eſt: ita [13] non omnibus inſtitui. Tur-
pis & ridicula res eſt, [14] elementarius ſenex. Iuueni parandum, ſeni vtendum eſt. Facies
ergo rem vtiliſſimam tibi, ſi illum quàm optimum feceris. Hæc aiunt beneficia eſſe ex-
petenda tribuendaque, non dubiè primæ ſortis, quæ tam prodeſt dare quàm accipere.
Denique nihil illi iam liberi eſt: ſpopondit. minùs autem turpe eſt creditori, quàm ſpei
bonæ decoquere. Ad illud æs alienum ſoluendum, opus eſt negotianti nauigatione pro-
ſperâ, agrum colenti vbertate eius quam colit terræ, & cæli fauore: ille quod debet, ſolâ
poteſt voluntate perſoluere. In mores fortuna ius non habet. Hos diſponat: vt quàm
tranquilliſſimus ille animus ad perfectum veniat. qui nec ablatum ſibi quidquam ſen-
tit, nec adiectum, ſed in eodem habitu eſt, quocumque res cadunt. Cui ſiue aggeruntur B
vulgaria bona, ſupra res ſuas eminet: ſiue aliquid ex iſtis vel omnia caſus excuſſit, minor
non fit. Si in Parthiâ natus eſſet, arcum infans ſtatim tenderet: ſi in Germaniâ, protinus
puer [15] tenerum haſtile vibraret: ſi auorum noſtrorum temporibus fuiſſet, [16] equitare,
& hoſtem cominus percutere didiciſſet. Hæc ſingulis diſciplina gentis ſuę ſuadet, & im-
perat. Quid ergo huic meditandum eſt? quod aduerſus omnia tela, quod aduerſus om-
ne hoſtium genus benè facit, mortem contemnere: quæ quin habeat in ſe aliquid terri-
bile, vt & animos noſtros (quos in amorem ſui natura formauit) offendat, nemo dubi-
tat: nec enim neceſſe eſſet in id comparari & acui, in quod inſtinctu quodam voluntario
iremus, ſicut feruntur omnes ad conſeruationem ſui. Nemo diſcit, vt, ſi neceſſe fuerit,
æquo animo in roſâ iaceat: ſed in hoc duratur, vt tormentis non ſubmittat fidem: vt, ſi
neceſſe fuerit, ſtans etiam aliquando ſaucius, pro vallo peruigilet, & ne pilo quidem in-
cumbat. quia ſolet obrepere interim ſomnus in aliquod adminiculum reclinatis. Mors
nullum habet incommodum. Eſſe enim debet aliquid, cuius ſit incommodum. Quòd C
ſi tanta cupiditas longioris æui te tenet, cogita nihil eorum quæ ab oculis abeunt, & [17] in
rerum naturam, ex quâ prodierunt ac mox proceſſura ſunt, recondunrur, conſumi. De-
ſinunt iſta, non pereunt. Et mors, quam pertimeſcimus ac recuſamus, intermittit vitam,
non eripit. [18] veniet iterùm, qui nos in lucem reponat dies, quem multi recuſarent, niſi
oblitos

Similis Vir eſt Vino, indole atque moribus.
Nam muſteum illud & nouum cùm cõditur,
Deferueat primùm eſt opus: ſic & Virum,
Cùm iuuenis eſt, exæſtuare; hinc ſobrium
Mox effici, & ſeueritate præditum:
Mitem inde fieri, & eſſe in æui relliquum.

At quod hîc de Vino, ad Poma tranſtulit Attius, in Agellio XIII. *cap.* II. *Nam cùm Pacuuius dixiſſet,* videri ſibi carmina eius duriora paullùm & acerbiora. Ita eſt, inquit Attius: neque id ſanè me pænitet. Nam quod in pomis eſt, itidem aiunt eſſe in ingeniis. quæ dura & acerba naſcuntur, pòſt fiunt mitia & iucunda: ſed quæ gignuntur ſtatim vieta & mollia, non matura mox fiunt, ſed putria.

10. IN DOLIO PLACVIT.] *Ex more veteri, qui vinum nouellum doliis condebant: ſed mox vbi paullùm defæcaſſet, defundebant in amphoras & cados. Proculus Ic.*[tus] *l.* XV. *Tritic. vino & ol. leg.* In Dolia vina eâ mente coniicimus, vt ex his poſteà in Amphoras & Cados defundamus. *Quia igitur id nouellum aut turbidum, elegantiores fugiebant bibere. & Cicero hac mente, in Bruto:* Num igitur, qui hoc ſentiat, ſi is potare velit, de Dolio ſibi hauriendum putet? *Obiicit & Piſoni, vt ſordido:* Panis & Vinum à propalâ, & de cupâ. *quod idem eſt illi*, de Dolio.

11. QVIBVS PERFVNDI.] *Vt ſunt amæniora iſta, vulgo Liberalia dicta.*

12. QVIBVS TINGENDVS.] *Vt eſt Philoſophia: quæ ſola verè Liberale ſtudium: epiſt.* LXXXVIII.

13. NON OMNIBVS INSTITVI.] *Pergere in Sapientiæ ſtudiis, omni ætate decet; non item incipere, & in rudimentis eſſe.* D

14. ELEMENTARIVS SENEX.] *Qui inter pueros elementa diſcit.*

15. TENERVM HASTILE.] *Illorum verbo, Frameam.*

16. EQVITARE.] *Non quòd omnes olim hoc Romani, ſed nobiliores, aut ſtirpe equeſtri: inter quos ſcilicet hic amicus Lucilij. Nam ceteri ad pedeſtrem militiam deſtinabantur.*

17. IN RERVM NATVRAM.] *De Benef.* V. *cap.* VIII. Rerum natura nihil dicitur perdere, quia quidquid illi auellitur, ad illam redit: nec perire quidquam poteſt, quod quò excidat non habet, ſed eòdem reuoluitur vnde diſcedit.

18. VENIET ITERVM.] *Hæc eſt non illa Pythago-*

Digitized by Google

A oblitos reduceret. [19] Sed poſteà diligentiùs docebo, omnia quæ videntur perire, mutari. Æquo animo debet rediturus exire. Obſerua orbem rerum in ſe remeantium: videbis in hoc mundo nihil exſtingui, ſed vicibus deſcendere ac reſurgere. Æſtas abit, ſed alter annus illam adducit: [20] hiems cecidit, referent illam ſui menſes: ſolem nox obruit, ſed ipſam ſtatim dies abiget. Stellarum iſte decurſus, quidquid prætenerit, repetit: pars cæli leuatur aſſiduè, pars mergitur. Denique finem faciam, ſi hoc vnum adiecero, nec infantes, nec pueros, nec mente lapſos, timere mortem: & eſſe turpiſſimum, ſi eam ſecuritatem nobis ratio non præſtat, ad quam ſtultitia perducit.

EPIST. XXXVII.

PERSEVERANDVM *in viâ & militiâ Sapientiæ eſſe. Ab hac ſalutem, felicitatem, liberta-*
B *tem pendere. Peruinci, & vinci, Ratione duce.*

QVOD maximum vinculum eſt ad bonam mentem, promiſiſti virum bonum. Sacramento rogatus es. Deridebit, ſi quis tibi dixerit, mollem eſſe militiam & facilem. nolo te decipi. Eadem honeſtiſſimi huius, & illius [1] turpiſſimi auctoramenti, verba ſunt, [2] *vri, vinciri, ferroque necari.* Ab illis qui manus arenæ locant, & [3] edunt ac bibunt, quæ per ſanguinem reddant, cauetur vt iſta vel inuiti patiantur: à te, vt volens libenſque patiaris. Illis licet [4] arma ſubmittere, miſericordiam populi tentare: tu neque ſubmittes, nec vitam rogabis. recto tibi inuictoque moriendum eſt. Quid porrò prodeſt, paucos dies aut annos lucrifacere? [5] ſine miſſione naſcimur. Quomodo ergo, inquis, me expediam? effugere non potes neceſſitates: potes vincere. [6] Fiat viâ: & hanc tibi viam dabit philoſophia. ad hanc te confer, ſi vis ſaluus eſſe, ſi ſecurus, ſi beatus: denique ſi vis eſſe, quod eſt maximum, liber. Hoc contingere aliter non poteſt. Humilis
C res eſt ſtultitia, abiecta, ſordida, ſeruilis, multis affectibus & ſæuiſſimis ſubiecta. Hos tam graues dominos, interdum alternis imperantes, interdum pariter, dimittit à te ſapientia, quæ ſola libertas eſt. [7] Vna ad hanc fert via, & quidem recta. non aberrabis: vade certo gradu. Si vis tibi omnia ſubiicere, te ſubiice rationi. multos reges, ſi ratio te rexerit. Ab illâ diſces, quid & quemadmodum aggredi debeas: non incides rebus. Neminem mihi dabis, qui ſciat quomodo quod vult cœperit velle. non conſilio adductus vllo, ſed impetu impactus eſt. Non minùs ſæpe fortuna in nos incurrit, quàm nos in illam. Turpe eſt non ire, ſed ferri: & ſubitò in medio turbine rerum ſtupentem quærere: Huc ego quemadmodum veni?

thagorica, ſed Stoica quadam παλιγγενεσία, *ſiue (ita loquamur)* Renaſcentia: *cùm poſt orbis Deflagrationem, & ſollennem* ἐκπύρωσιν, *iterùm alius orbis &* διακόσμησις, *atque eadem & iidem reponen-*
D *tur. Vide me Phyſiol.* II. *Diſſert.* XXII. *Tangit & Lucretius hoc dogma, lib.* III.

Nec ſi materiam noſtram collegerit ætas
Poſt obitum, rurſumque redegerit, vt SITA NVNC EST
Atque iterùm nobis fuerint data lumina vitæ:
Pertineat quidquam tamen ad nos id quoque factum.

19. SED POSTEA.] *Vbi? neſcio: non in his libris ex profeſſo.*

20. HIEMS CECIDIT.] *An potiùs*, cedit.

EPIST. XXXVII. 1. TVRPISSIMI AVCTORAMENTI.] *Gladiatorij. quo in verba Editoris aut Laniſtæ iurabant. Vide me* II. *Saturn. cap.* V.

2. VRI, VINCIRI.] *Ita libri, nec mutem. Petronius:* In verba Eumolpi ſacramentum iurauimus, vri, vinciri, verberari, ferroque necari, tamquam legitimi gladiatores. *Ipſius Seneca, epiſt.* LXXI. Quid miraris, ſi vri, occidi, alligari iuuat? *Si lubet, dicto loco me vide.*

3. EDVNT AC BIBVNT.] *In ſaginâ ſunt, ſed cuius exitus cruentus. Eò alluſum.*

4. ARMA SVBMITTERE.] *Nos hoc & alia explicamus, Satur.* II. *cap.* XXIII.

5. SINE MISSIONE.] *Id quoque à gladiatorio ritu. Aliquando mittebantur, aut eâ ſpe pugnabant: aliquando, ſine eâ, & ferro abſumendi. Nos diffusè,* II. *Saturn. cap.* XXII.

6. FIAT VIA.] *Quidam,* Fit viâ. *id eſſet, ratione quadam & methodo. At Gruterus,* Fit via vi: *Virgiliano hemiſtichio.*

7. VNA AD HANC VIA.] *Nempe recta Rationis ductu, vt ſubiicit, per Sapientiam.*

A

EPIST. XXXVIII.

Praecepta vtilia ad Sapientiam, magis quàm Diſſertationes ſæpe eſſe. Illa irrepere in animum, & ſeminis modo fructificare & diffundi.

Merito exigis, vt hoc inter nos epiſtolarum commercium frequentemus. Plurimùm proficit ſermo, qui minutatim irrepſerit animo. Diſputationes præparatæ, & effuſæ audiente populo, plus habent ſtrepitus, minus familiaritatis. Philoſophia bonum conſilium eſt: conſilium nemo [1] clamore dat. Aliquando vtendum eſt & illis, vt ita dicam, concionibus; vbi qui dubitat, impellendus eſt: vbi verò non hoc agendum eſt, vt velit diſcere, ſed vt diſcat, ad hæc ſubmiſſiora verba veniendum eſt. Faciliùs intrant, ſed & hærent. nec enim multis opus eſt, ſed efficacibus. Seminis modo ſpargenda ſunt. quod quamuis ſit exiguum, cùm occupauit idoneum locum, vires ſuas explicat, & B ex minimo in maximos auctus diffunditur. Idem facit oratio. non latè patet, ſi aſpicias: in opere creſcit. Pauca ſunt quæ dicuntur: ſed ſi illa animus benè exceperit, conualeſcunt & exſurgunt. Eadem eſt, inquam, præceptorum conditio, quæ ſeminum. multum efficiunt, & ſi anguſta ſunt: tantùm, vt dixi, idonea mens rapiat illa, & in ſe trahat. Multa inuicem & ipſa generabit, & plus reddet, quàm acceperit.

EPIST. XXXIX.

Varie, & varios, in philoſophiâ ſcripſiſſe: excitari nos debere, & ardorem capere ab exemplo. Naturam eò ducere, quæ ad excelſa vocat: in quibus non eſt, plebeia Felicitas, non item voluptas, quia aut fragilia ſunt, aut nocent.

C

[1] Commentarios quos deſideras, [2] diligenter ornatos, & in anguſtum coactos, ego verò componam: ſed vide ne plus profectura ſit [3] oratio ordinaria, quàm hæc quæ nunc [4] vulgò Breuiarium dicitur, olim cùm Latinè loqueremur, Summarium vocabatur. [5] Illa res diſcenti magis neceſſaria eſt: [6] hæc ſcienti. illa enim docet, hæc admonet. Sed vtriuſque rei tibi [7] copiam faciam. Tu à me, non eſt quòd [8] illum aut illum exigas. qui [9] notorem dat, ignotus eſt. Scribam ego quod vis, ſed meo more. Interim multos habes, quorum ſcripta neſcio an [10] ſatis ordinent. Sume in manus indicem philoſophorum: hæc ipſa res [11] expergiſci te coget, ſi videris quàm multi tibi laborauerint; concupiſces & ipſe ex illis vnus eſſe. Habet enim hoc optimum in ſe generoſus animus, quòd concitatur ad honeſta. Neminem excelſi ingenij virum humi-

lia

EPIST. XXXVIII. 1. Clamore dat.] *Nam malè Muretus: tamen Muretus. Nam libri omnes,* clare dat: *quod eſſet, clarâ & elatâ voce. Sanè mox exponit,* ſubmiſſiora verba.

EPIST. XXXIX. 1. Commentarios.] *Philoſophicos, vt coniicio: ſed breues, & ſummam continentes.*

2. Diligenter ornatos.] *Meliores libri,* ordinatos: *quos audia. Ordine & methodo ſcriptos, memoriæ & diſciplinæ adiuuandæ.*

3. Oratio ordinaria.] *Longa & tractata, quæ diſſerendi ſpeciem habet: quaq; philoſophis vulgò in vſu.*

4. Vvlgò Breviarivm.] *Vox bis ter in Suetonio, Plinio, aliis aui medij.*

5. Illa res.] *Ordinaria oratio.*

6. Hæc scienti.] *Breuiarium.*

7. Copiam faciam.] *Feciſtine? vtinam habeamus.* D

8. Illvm avt illvm.] *Auctorem ſcilicet, quem laudem identidem atq; aduocem, fidei cauſſâ.*

9. Notorem dat.] *Noſter in ludo, de morte Claudij:* Siquis à me notorem petiſſet, te fui nominaturus, qui me optimè noſti. *Xenophon γνωστῆρα dixit: & adhiberi ſolet, vbi de ſtatu aut qualitate cuiuſpiam dubitatur. Dicit igitur Seneca, Mihi fidere & credere debebis: alium notorem ſiue cognitorem (vt Cicero) non dabo.*

10. Satis ordinent.] *Id eſt,* ordinata ſint, *& materiam diſponant.*

11. Expergisci te coget.] *Me certè, cùm vel Chryſippi tantùm, vel Ariſtotelis librorum indices video.*

12. Animvs

A lia delectant & ſordida: magnarum rerum ſpecies ad ſe vocat & extollit. Quemadmodum flamma ſurgit in tectum, iacere ac deprimi non poteſt, non magis quàm quieſcere: ita noſter [12] animus in motu eſt, eò mobilior & actuoſior, quò vehementior fuerit. Sed felix qui ad meliora hunc impetum dedit! ponet ſe extra ius ditionemque fortunæ, ſecunda temperabit, aduerſa comminuet, & aliis admiranda deſpiciet. Magni animi eſt, magna contemnere, ac mediocria malle, quàm nimia. Illa enim vtilia [13] vitaliaq; ſunt: at hæc, eò quòd ſuperfluunt, nocent. Sic ſegetem nimia ſternit vbertas: ſic rami onere franguntur: ſic ad maturitatem non peruenit nimia ſecunditas. Idem animis quoque euenit, quos immoderata felicitas rumpit: quâ non tantùm in aliorum iniuriam, ſed etiam in ſuam vtuntur. Quis hoſtis in quemquam tam contumelioſus fuit, quàm in quoſdam voluptates ſuæ ſunt? quorum impotentiæ atque inſanæ libidini ob hoc vnum poſſis ignoſcere, quòd quæ fecere, patiuntur. Nec immeritò hic illos furor vexat. neceſſe eſt in immenſum exeat cupiditas, quæ naturalem modum tranſiliit. Illa enim habet
B ſuum finem: inania, & ex libidine orta, ſine termino ſunt. Neceſſaria metitur vtilitas. ſuperuacua quò redigis? Voluptatibus itaque ſe mergunt, quibus in conſuetudinem adductis carere non poſſunt: & ob hoc miſerrimi ſunt, quòd eò peruenerunt, vt illis quæ ſuperuacua fuerant, facta ſint neceſſaria. ſeruiunt itaque voluptatibus, non fruuntur: & mala ſua, quod malorum vltimum eſt, amant. Tunc autem conſummata eſt infelicitas, vbi turpia non ſolùm delectant, ſed etiam placent: & deſinit eſſe remedio locus, vbi quæ fuerant [14] vitia, mores ſunt.

EPIST. XL.

HORTATVR *ſcribere, quia ibi imago mentis. tum de Serapione, prompti & profuſi ſermonis: quod negat Philoſophum decere. Grauis & tarda oratio magis intrat & deſcendit.*

C

QVÒD frequenter mihi ſcribis, gratias ago. nam quo vno modo potes, te mihi oſtendis. Numquam epiſtolam tuam accipio, vt non protinus vnà ſimus. Si imagines nobis amicorum abſentium iucundæ ſunt, quæ memoriam renouant, & deſiderium abſentiæ, falſo atque inani ſolatio leuant: quanto iucundiores ſunt litteræ, quę vera amici abſentis veſtigia, veras notas afferunt? Nam quod in conſpectu [1] dulciſſimum eſt, id amici manus epiſtolæ impreſſa præſtat, agnoſcere. Audiſſe te ſcribis, [2] Serapionem philoſophum, [3] cùm iſtuc applicuiſſet, ſolere magno curſu verba [4] conuoluere, quæ non effundit vnà, ſed premit & vrget. plura enim veniunt, quàm quibus vox vna ſufficiat. Hoc non probo in philoſopho, cuius pronuntiatio quoque, ſicut vita, debet eſſe compoſita. nihil autem ordinatum eſt, quod præcipitatur & properat. Itaque oratio illa [5] apud Homerum concitata, & ſine intermiſſione in morem niuis ſuperueniens, oratori

D

12. ANIMVS IN MOTV EST.] *Vide Conſol. ad Heluiam, cap.* VI.

13. VITALIAQVE SVNT.] *Manſura, vitam & æuum ferre poſſunt.*

14. VITIA, MORES SVNT.] *Tacitus in Germaniâ:* Nec corrumpere & corrumpi, Sæculum vocatur. *Ita enim prætexunt vulgò, Mores ſunt, Sic viuitur, Sæculum eſt.*

EPIST. XL. 1. DVLCISSIMVM EST.] *Nempe, Agnoſcere. Itaque diſtinctione ego iuui. Sicut oculis præſentem agnoſcimus, ſic abſentem ex impreſſâ manu.*

2. SERAPIONEM.] *Quis philoſophaſter iſte fuerit, neſcio: niſi quòd illo & ſequenti æuo tales fuere multi.*

3. CVM ISTVC APPLIC.] *In Siciliam, opinor. Itaque legam & diſtinguam:* Audiſſe te ſcribis Serapionem philoſophum, cùm iſtuc applicuiſſet: & ſolere magno. *Nunciarat enim Seneca, & indicium quæſierat ſuper homine, quem audierat. Quod ſi vulgata tenes, ſententia eſſet, Audiſſe Lucilium, quòd Serapio Romæ ſolitus eſſet verba ita facere.*

4. CONVOLVERE.] *Aptum eſt. quid tamen, quod libri conſenſu,* conuellere? *An fortè* conuerrere? *an,* compellere?

5. APVD HOMERVM.] *De Vlyſſe, cui donat*
— ἔπεα νιφάδεσσιν ἐοικότα χειμερίῃσιν:
— ſermonem niuibus hibernis adſimilantem.
quod de copiâ benè interpretatur Seneca, & densè verba cecidiſſe, vt niues.

oratori data eſt: at lenis & melle dulcior [6] ſeni profluit. Sic itaque habe, iſtam vim di- A
cendi rapidam atque abundantem, aptiorem eſſe [7] circulanti, quàm agenti rem ma-
gnam ac ſeriam, docentique. æquè ſtillare illam nolo, quàm currere. nec [8] extendat au-
res, nec obruat. Nam illa quoque inopia & exilitas, minùs intentum auditorem habet,
tædio interruptæ tarditatis: faciliùs tamen inſidit quod exſpectatur, quàm quod præter-
uolat. Denique tradere homines [9] diſcipulis præcepta dicuntur: non traditur, quod fu-
git. Adiice nunc, quòd quæ veritati operam dat oratio, incompoſita debet eſſe & ſim-
plex. Hæc popularis nihil habet veri. mouere vult turbam, & inconſultas aures impetu
rapere, tractandam ſe non præbet: aufertur. Quomodo autem regere poteſt, quæ regi
non poteſt? Quid quòd hæc oratio, quæ ſanandis mentibus adhibetur, deſcendere in
nos debet? remedia non proſunt, niſi immorentur. Multum præterea habet inanitatis, &
vani: plus ſonat quàm valet. Lenienda ſunt quæ me exterrent, compeſcenda quæ irri-
tant, diſcutienda quæ fallunt: inhibenda luxuria, corripienda auaritia. Quid horum
raptim poteſt fieri? quis medicus ægros in tranſitu curat? Quid quòd ne voluptatem B
quidem vllam habet, talis verborum ſine delectu ruentium ſtrepitus? ſed vt pleraque
quæ fieri poſſe non crederes, cognouiſſe ſatis eſt: ſic iſtos qui verba exercuerunt, abundè
eſt ſemel audiſſe. Quid enim quis diſcere, quid imitari velit? quid de eorum animo iu-
dicet, quorum oratio perturbata & [10] admiſſa eſt, nec poteſt reprimi? Quemadmodum
per procliue currentium, non vbi viſum eſt, gradus ſiſtitur, ſed incitato corporis ponde-
re ſe rapit, ac longiùs quàm voluit effertur: ſic iſta dicendi celeritas nec in ſuâ poteſtate
eſt, nec ſatis decora philoſophiæ. quæ ponere debet verba, non proiicere, & pedetentim
procedere. Quid ergo? non aliquando & inſurget? Quid ni? ſed ſaluâ dignitate morum:
quam violenta iſta [11] & nimia vis exuit. Habeat vires magnas, moderatas tamen: per-
ennis ſit vnda, non torrens. Vix oratori permiſerim talem dicendi velocitatem, irreuo-
cabilem, ac ſine lege vadentem. Quemadmodum enim iudex ſubſequi poterit, aliquan-
do etiam imperitus ac rudis: tum quoque cùm illum aut oſtentatio abſtulerit, aut [12] af-
fectus impotens ſui? tantum feſtinet atque ingerat, quantum aures [13] pati poſſunt. Re- C
ctè ergo facies, ſi non videris iſtos, qui quantum dicant, non quemadmodum, quærunt:
& ipſe malueris aliquando ſi neceſſe eſt, vel [14] iuxta P. Vinicium dicere. qui, cùm quæ-
reretur, quomodo diceret, Aſellius ait, *Tractim*. Nam [15] Geminus Varius ait: *Quomodo
iſtum diſertum dicatis, neſcio: tria verba non poteſt iungere.* Quid ni malis tu ſic dicere, quo-
modo Vinicius? Aliquis tam inſulſus interuenerit, quàm qui illi ſingula verba vellenti,
tamquam dictaret, non diceret, ait: *Dic, vel numquam dicas.* [16] Nam Q. Haterij curſum
ſuis temporibus oratoris celeberrimi, longè abeſſe ab homine ſano volo. Numquam
dubitauit, numquam intermiſit: ſemel incipiebat, ſemel deſinebat. quædam tamen &
nationibus puro magis aut minùs conuenire. In Græcis hanc licentiam tuleris: nos
etiam cùm ſcribimus, [17] interpungere conſueuimus. Cicero quoque noſter, à quo Ro-
mana

6. SENI PROFLVIT.] *Neſtori, apud eumdem.*

7. CIRCVLANTI.] *Circulos facienti, & captanti: circulatori. Epiſt.* LXXXVIII. Appion, qui totâ circulatus eſt Græciâ. *Et epiſt.* LII. Communes locos voluunt, & in priuato circulantur.

8. EXTENDAT AVRES.] *Quæ pendent & quaſi trahuntur à diu tracto verbo, aut ſenſu.*

9. DISCIPVLIS.] *Meus*, diſciplinis: *nec malè.*

10. ADMISSA EST.] *Vt equi admitti ſolent. Tamen ſcripti*, immiſſa: *pari ſenſu.*

11. ET NIMIA VIS.] *Quidam libri*, inimica vis: *poſſis*, mimica.

12. AFFECTVS IMPOTENS.] *Scripti ferè*, effectus impetus ſui. *quod eſſet, ablatus impetu ſuo, & calore inſito.*

13. PATI POSSVNT.] *Imò verò*, pati non poſſunt: *quod meus etiam liber.*

14. IVXTA P. VINICIVM.] *Scriptis abeſt*, iuxta: *& fatetur Eraſmus addidiſſe. Legerim ergo ad libros:* velut P. Vinicius dicere. D

15. GEMINVS VARIVS.] *Declamator etiam illo æuo notus.*

16. NAM Q. HATERII.] *Sic olim emendauimus. Canorus & profluens orator fuit, impetu non curâ valuit: ideóque eloquentia eius ſimul cum ipſo exſtincta. Tacitus lib.* IV. *& Seneca pater in controuerſiis. Hieronymus aduerſ. errores Ioan. Hieroſol. emendetur:* Q. Ateius (*imò* Haterius) qui ingenium in numerato habebat, vt ſine monitore tacere non poſſet: de quo egregiè Cæſar Auguſtus, Quintus, inquit, noſter ſufflaminandus eſt. *Quod dictum, rapidum curſum orationis eius bellè reſpexit.*

17. INTERPVNGERE CONSVEVIMVS.] *Notis poſt ſingula verba poſitis. Neque enim alia adhuc interpun-*

A mana [18] eloquentia exſtitit, [19] gradarius fuit. Romanus ſermo magis ſe circumſpicit, & æſtimat, & præbet æſtimandum. Fabianus vir egregius & vitâ & ſcientiâ, & quod poſt iſta eſt, eloquentiâ quoque, diſputabat expeditè magis, quàm concitatè: vt poſſes dicere, facilitatem eſſe illam, non celeritatem. Hanc ego in viro ſapiente recipio. non exigo, vt oratio eius ſine impedimento exeat: proferatur tamen malo, quàm profluat. Eò autem magis te deterreo ab iſto morbo, quòd non poteſt tibi iſta res contingere aliter, quàm [20] ſi te pudere deſierit. perfrices frontem oportet, & ipſe te non audias. Multa enim inobſeruatus ille curſus feret, quæ reprehendere velis. Non poteſt, inquam, tibi contingere res iſta, ſaluâ verecundiâ. Præterea exercitatione opus eſt quotidianâ, & à rebus ſtudium transferendum eſt ad verba. Hæc autem etiam ſi aderunt, & poterunt ſine vllo tuo labore decurrere, tamen temperanda ſunt. nam quemadmodum ſapienti viro inceſſus modeſtior conuenit: ita oratio preſſa, non audax. Summa ergo ſummatum hæc erit: tardiloquum te eſſe iubeo.

B

EPIST. XLI.

O PVLCHRAM, *altamque epiſtolam! Deum in nobis habitare, & bonum virum ſine eo nullum eſſe. Colamus ipſum, & animum, qui ab illo deſcendit. In eo propria noſtra bona ſunt: alia omnia aliena. Bonum autem, recta Ratio.*

FACIS rem optimam, & tibi ſalutarem, ſi, vt ſcribis, perſeueras ire ad bonam mentem: quàm ſtultum eſt optare, cùm poſſis [1] à te impetrare. Non ſunt ad cælum eleuandæ manus, nec exorandus æditu us, vt nos ad aures ſimulacri, quaſi magis exaudiri poſſimus, admittat: prope eſt à te Deus. tecum eſt. intus eſt. Ita dico, Lucili, [2] ſacer intra nos ſpiritus ſedet, malorum bonorumque noſtrorum obſeruator & cuſtos: C hic prout à nobis tractatus eſt, [3] ita nos ipſe tractat. Bonus vir ſine Deo nemo eſt. An poteſt aliquis ſupra fortunam, niſi ab illo adiutus, exſurgere? ille dat conſilia magnifica, & erecta. In vnoquoque virorum bonorum ([4] *Quis Deus incertum eſt*) habitat *Deus.* Si tibi occurrit vetuſtis arboribus & ſolitam altitudinem egreſſis [5] frequens lucus, & conſpectum cæli denſitate ramorum aliorum alios protegentium ſubmouens: illa proceritas ſiluæ, & ſecretum loci, & admiratio vmbræ, in aperto tam denſæ atque continuæ, fidem tibi numinis facit. Et [6] ſiquis ſpecus ſaxis penitus exeſis montem ſuſpenderit, non manufactus, ſed naturalibus cauſſis in tantam laxitatem excauatus: animum tuum quadam religionis ſuſpicione percutiet. Magnorum [7] fluminum capita veneramur: ſubita & ex abdito vaſti amnis eruptio aras habet. coluntur aquarum calentium fontes: & ſtagna quædam, vel opacitas vel immenſa altitudo ſacrauit. Si hominem videris interritum

terpunctio vſurpata antiquis. Tractaui in epiſtolâ D *quadam ad Andriantium.*

18. ELOQVENTIA EXSTITIT.] *Libri*, exiliit, *vel*, exiluit. *Tenere poſſis, vel ſcribere*, exiuit.

19. GRADARIVS FVIT.] *Non curſor: gradu iait. De equis etiam dicitur. Lucilius:* Ipſe equus non formoſus, gradarius, optimus vector.

20. SI TE PVDERE DESIERIT.] *Mallem*, ſi pudere deſieris.

EPIST. XLI. 1. A TE IMPETRARE.] *A voluntate tuâ pendet. Velis eſſe bonus, eris: vt Stoici quidem cenſebant. Ita & Horatius:*

Hæc ſatis eſt orare Iouem, quę donat & aufert,
Det vitam, det opes, æquum mî animum ipſe parabo.

2. SACER INTRA NOS.] *Animus ille ab æthere auulſus, pars Animæ mūdi, id eſt Dei, & ipſe Deus. Vide Manaduct.* II. *Diſſ.* XIX. *& Phyſiol.* III.

3. ITA NOS IPSE TRACTAT.] *Si benè honeſtéque habuimus, habet: ſi æſtimauimus, ſuſtulimus, attollit. Negligit etiam, neglectus.*

4. QVIS DEVS.] *Ouidij in Metamorphoſi verſus.*

5. FREQVENS LVCVS.] *Plinius* XII. *cap.* I. Lucos, atque in iis ſilentia ipſa, adoramus. *Plura ipſe ibi, & ego ad Germaniam Taciti.*

6. SIQVIS SPECVS.] *Tamquam & ibi ſedes numinum. Apuleius* I. *Florid. inter adorat a viatoribus.* Speluncam frondibus obumbratam.

7. FLVMINVM CAPITA.] *Notaui & exemplis firmaui, ad Annalem Taciti* XIV.

8. Ex

ritum periculis, intactum cupiditatibus, inter aduerſa felicem, in mediis tempeſtatibus A
placidum, ex ſuperiore loco homines videntem, [8] ex æquo deos: non ſubibit te veneratio eius? non dices: iſta res maior eſt altiorque, quàm vt credi ſimilis huic, in quo eſt, corpuſculo poſſit? Vis iſtuc diuina deſcendit. animum excellentem, moderatum, omnia tamquam minora tranſeuntem, quidquid timemus optamuſque ridentem, cæleſtis potentia agitat. non poteſt res tanta ſine adminiculo numinis ſtare. Itaque maiore ſui parte illic eſt, vnde deſcendit. Quemadmodum radij ſolis contingunt quidem terram, ſed ibi ſunt vnde mittuntur: ſic animus magnus & ſacer, & in hoc demiſſus vt propiùs diuina noſſemus, conuerſatur quidem nobiſcum, ſed hæret origini ſuæ. Illinc pendet: illuc ſpectat ac nititur: noſtris tamquam melior intereſt. Quis eſt ergo hic? animus qui nullo bono niſi ſuo nititur. Quid enim eſt ſtultius, quàm in homine aliena laudare? quid eo dementius, qui ea miratur, quæ in alium protinus transferri poſſint? Non faciunt meliorem equum aurei fræni. Aliter leo auratâ iubâ [9] demittitur, dum contractatur, & ad patientiam recipiendi [10] ornamenta cogitur fatigatus: aliter incultus, integri B
ſpiritus. Hic ſcilicet impetu acer, qualem illum eſſe natura voluit, ſpecioſus ex horrido, cuius hic decor eſt, non ſine timore adſpici, præfertur illi languido, & bracteato. Nemo gloriari niſi ſuo debet. Vitem laudamus, ſi fructu palmites onerat, ſi ipſa ad terram, pondere eorum quæ tulit, adminicula deducit. Num quis huic illam præferet vitem, cui aureæ vuæ, aurea folia dependent? Propria virtus eſt in vite, fertilitas. In homine quoque id laudandum eſt, quod ipſius eſt. Familiam formoſam habet, & domum pulchram: multum ſerit, multum fœnerat. nihil horum in ipſo eſt, ſed circa ipſum. Lauda in ipſo, quod nec eripi poteſt, nec dari: quod proprium eſt hominis. Quæris quid ſit? Animus, & ratio in animo perfecta. Rationale enim animal eſt homo. conſummatur itaque eius bonum, ſi id adimpleuit cui naſcitur. Quid eſt autem quod ab illo ratio hæc exigit? rem facillimam, [11] ſecundùm naturam ſuam viuere: ſed hanc difficilem facit communis inſania. In vitia alter alterum trudimus. quomodo autem ad ſalutem reuocari poſſunt, quos nemo retinet, populus impellit? C

EPIST. XLII.

Non citò credendum de viro bono: rem magnam eſſe. Quoſdam præferre, aut ſimulare, malos futuros, ſi ſit occaſio. Exemplo cuiuſdam docet. Tum non laborandum in externis; quæ incommoda, aut falſa commoda, habent.

IAM tibi iſte perſuaſit, ſe virum bonum eſſe. Atqui vir bonus tam citò nec fieri poteſt, nec intelligi. Scis quem nunc virum bonum dicam? huius [1] ſecundæ notæ. nam ille alter fortaſſe, [2] tamquam phœnix, ſemel anno quingenteſimo naſcitur: nec eſt mirum, [3] ex interuallo magna generari. Mediocria & in turbam naſcentia, ſæpe fortuna producit: eximia verò, ipſâ raritate commendat. Sed iſte multum adhuc abeſt ab eo, D
quod profitetur: & ſi ſciret quid eſſet vir bonus, nondum ſe eſſe crederet: fortaſſe etiam fieri poſſe deſperaret. At malè exiſtimat de malis. Hoc etiam mali faciunt. nec vlla maior pœna nequitiæ eſt, quàm quòd ſibi ac ſuis diſplicet. At odit eos qui ſubitâ & magnâ potentiâ impotenter vtuntur. Idem faciet, cùm idem poterit. multorum, quia imbecilla ſunt,

8. EX ÆQVO DEOS.] *Id eſt, qui homines ſuperat, Deos æquat. Gloriatio hæc Stoicorum crebra.*

9. DEMITTITVR.] *Meus & plures ſcripti ita referunt, & rectum habeo. Demittitur autem, quia ſubiicit ſe & animos deprimit, mox ornandus.*

10. ORNAMENTA.] *Quæ illa? monilia, aurum iubis inſperſum, & ſiquid tale.*

11. SECVNDVM NATVRAM.] *Explicaui Manuduct.* II. *Diſſert.* XVII.

EPIST. XLII. 1. SECVNDÆ NOTÆ.] *Proficientem, & nondum in ſummo.*

2. TAMQVAM PHOENIX.] *Rara hæc auis veri Sapientis, aut nulla. Vide nos Manuduct.* II. *Diſſert.* VIII.

3. EX INTERVALLO.] *De Conſtant. ſap. cap.* VII. Raro forſitan, magniſque ætatum interuallis inuenitur *ille Sapiens.*

4. PLVMA

A ſunt, latent vitia: non minus auſura, cùm illis vires ſuæ placuerint, quàm illa quæ iam
felicitas aperuit. Inſtrumenta illis explicandæ nequitiæ deſunt. Sic tutò ſerpens etiam
peſtifera tractatur, dum riget frigore. non deſunt tunc illi venena, ſed torpent. Multo-
rum crudelitas, & ambitio, & luxuria, vt paria peſſimis audeat, fortunę fauore deficitur.
eadem velle eos cognoſces: da poſſe, quantum volunt. Meminiſti, cùm quendam affir-
mares eſſe in tuâ poteſtate, dixiſſe me, volaticum eſſe ac leuem, & te non pedem eius te-
nere, ſed pennam. Mentitus ſum: [4] plumâ tenebatur, quam remiſit & fugit. Scis [5] quos
poſteà exhibuerit tibi ludos, quàm multa in caput ſuum caſura tentauerit. Non vide-
bat, ſe per aliorum pericula in ſuum ruere: non cogitabat, quàm oneroſa eſſent quæ pe-
tebat, etiam ſi ſuperuacua non eſſent. Hoc itaque in his quæ affectamus, ad quæ labore
magno contendimus, inſpicere debemus, aut nihil in illis commodi eſſe, aut plus incom-
modi. Quædam ſuperuacua ſunt, quædam tanti non ſunt. Sed hæc non prouidemus:
& gratuita nobis videntur, quæ cariſſimè conſtant. Ex eo licet ſtupor noſter appareat,
B quòd ea ſola putamus emi, pro quibus pecuniam ſoluimus: & gratuita vocamus, pro
quibus noſipſos impendimus. Quæ emere nollemus, ſi domus nobis noſtra pro illis
eſſet danda, ſi amœnum aliquod fructuóſumve prædium: ad ea paratiſſimi ſumus per-
uenire cum ſolicitudine, cum periculo, cum iacturâ pudoris, & libertatis, & temporis.
Adeò nihil eſt cuique ſe vilius. Idem itaque in omnibus conſiliis rebuſque faciamus,
quod ſolemus facere, quoties ad inſtitorem alicuius mercis acceſſimus: videamus, hoc
quod concupiſcimus, quanti deferatur. Sæpe [6] maximum pretium eſt, pro quo nullum
datur. Multa poſſum tibi oſtendere, quæ acquiſita acceptaque, libertatem nobis extor-
ſerunt. noſtri eſſemus, ſi iſta noſtra non eſſent. Hæc ergo tecum ipſe verſa, non ſolùm
vbi de incremento agetur, ſed etiam vbi de iacturâ. Hoc periturum eſt? nempe aduen-
ticium fuit. tam facilè ſine iſto viues, quàm vixiſti. Si diu illud habuiſti, perdis poſt-
quam ſatiatus es: ſi non diu, perdis antequam aſſueſcas. Pecuniam minorem habebis?
nempe & moleſtiam. gratiam minorem? nempe & inuidiam. Circumſpice iſta, quæ
C nos agunt in inſaniam, quæ cum plurimis lacrymis amittimus: ſcies non damnum in
his moleſtum eſſe, ſed opinionem damni. Nemo illa periſſe ſentit, [7] ſed cogitat. [8] Qui
ſe habet, nihil perdidit. ſed quoto cuique habere ſe contigit?

EPIST. XLIII.

NON *latêre, quæ faciat: rumorem omnia perferre. Ergo viue, inquit, vt in publico. Quid
ſi etiam lateas? animus tuus ſcit & videt.*

QVOMODO hoc ad me peruenerit, quæris: quis mihi id te cogitare narrauerit,
quod tu nulli narraueras. Is qui ſcit plurimum, rumor. Quid ergo, inquis; tantus
ſum, vt poſſim excitare rumorem? non eſt quòd te [1] ad hunc locum reſpiciens metiaris:
ad iſtum reſpice, in quo moraris. Quidquid inter vicina eminet, magnum eſt illîc, vbi
D eminet. Nam magnitudo non habet certum modum: comparatio illam aut tollit, aut
deprimit. Nauis quæ in flumine magna eſt, in mari paruula eſt: gubernaculum quod
naui alteri magnum, alteri exiguum eſt. Tu nunc in prouinciâ, licet contemnas ipſe te,
magnus es: quid agas, quemadmodum cœnes, quemadmodum dormias, quæritur,
ſcitur.

4. PLVMA TENEBATVR.] *Argutè. nam pluma etiam minus, quàm penna. Hæc in alis, & firmior: illa in toto corpore ſparſa, & leui niſu euellenda.*

5. QVOS POSTEA EXHIBVERIT.] *Inimicus ille, opinor, de quo epiſt.* XXIV. *qui iudicium intentauit.*

6. MAXIMVM PRETIVM EST.] *Nempe eius, quod affectamus. Tamen libri quidam,* maximi pretij: *apertius, meliúſque.*

7. SED COGITAT.] *Re carere poſſumus, opinio moleſtiam adfert.*

8. QVI SE HABET.] *In poteſtate. qui non eſt affectuum, aut opinionum.*

EPIST. XLIII. 1. AD HVNC LOCVM.] *Romam. vbi, foris aut in prouinciis magni, parui obſcuriq; erant, in tanto lumine.*

2. TIBI

ſcitut. Eò [2] tibi diligentiùs viuendum eſt. Tunc felicem te eſſe iudica, cùm poteris in A publico viuere, cùm te patietes tui tegent, non abſcondent: quos plerumque circumdatos nobis iudicamus, non vt tutiùs viuamus, ſed vt peccemus occultiùs. Rem dicam, ex quâ mores æſtimes noſtros, vix quemquam inuenies, qui poſſit aperto oſtio viuere. Ianitores conſcientia noſtra, non ſuperbia oppoſuit. Sic viuimus, vt deprehendi ſit, ſubitò adſpici. Quid autem prodeſt recondete ſe, & oculos hominum auteſque vitate? Bona conſcientia turbam aduocat, mala etiam [3] in ſolitudine anxia atque ſolicita eſt. Si honeſta ſunt quæ facis, omnes ſciant: ſi turpia, quid refert neminem ſcire, cùm tu ſcias? O te miſerum, ſi contemnis [4] hunc teſtem.

EPIST. XLIV.

PVLCRA *epiſtola. Nemo ſe à ſtirpe contemnat, ſi ad Sapientiam, id eſt Virtutem, venit. Hæc ſola nobilitat.* B

ITERVM tu mihi te puſillum facis, & dicis, maligniùs tecum egiſſe naturam ptiùs, deinde fortunam? cùm poſſis te eximere vulgo, & ad felicitatem omnium maximam emergere. Si quid aliud eſt in philoſophiâ boni, hoc eſt, quòd ſtemma non inſpicit. Omnes ſi ad primam originem teuocentur, [1] à diis ſunt. Eques Romanus es, & ad hunc ordinem tua te [2] perduxit induſtria: at mehercules multis [3] quattuordecim ſunt clauſi. Non omnes curia admittit: caſtra quoque, quos ad laborem & periculum recipiunt, [4] faſtidioſè legunt. Bona mens omnibus patet: omnes ad hoc ſumus nobiles. nec teiicit quemquam philoſophia, nec eligit: omnibus lucet. Patricius Socrates non fuit: Cleanthes aquam traxit, & rigando hortulo locauit manus: Platonem [5] non accepit nobilem philoſophia, ſed fecit. Quid eſt quare deſperes his te poſſe fieri parem? omnes hi [6] maiores tui ſunt, ſi te illis geris dignum. Getes autem, ſi hoc protinus tibi perſuaſeris, à nullo te nobilitate ſuperari. Omnibus nobis totidem ante nos ſunt. nullius non C origo vltra memoriam iacet. [7] Plato ait: *Neminem regem non ex ſeruis eſſe oriundum, neminem non ſeruum ex regibus.* Omnia iſta longa varietas miſcuit, & ſurſum deorſum fortuna verſauit. Quis ergo generoſus? ad virtutem bene à naturâ compoſitus. Hoc vnum eſt intuendum. alioqui ſi ad vetera reuocas, nemo non inde eſt, [8] ante quod nihil eſt.

A pti-

2. TIBI DILIGENTIVS.] *Scripti vocem inſerunt*, tibi dic diligentiùs. *Lego*, tibi dein diligentiùs: *aut*, tibi, dico, diligentiùs.

3. IN SOLITVDINE ANXIA.] *Tertullianus:* Nullum maleficium ſine formidine eſt, quia nec ſine conſcientiâ ſui.

4. HVNC TESTEM.] *Nam vt Polybius in fragmentis*: Οὐδ' εἰς οὕτως ὔτε μάρτυς ἐςὶ φοβερὸς, οὔτε κατήγορος δεινὸς, ὡς ἡ σύνεσις, ἡ κατοικοῦσα ταῖς ἑκάςων ψυχαῖς: Nullus neque TESTIS tam formidabilis, neque iudex tam grauis, quàm Conſcientia, quæ mentibus cuiuſque inſidet & inhabitat.

EPIST. XLIV. 1. A DIIS SVNT.] *Decerpti ab æthere, ſæpius dictum & dicendum.*

2. PERDVXIT INDVSTRIA.] *Non natus es Eques, ſed factus. Cenſum induſtria quæſiſti, & ex eo dignitatem.*

3. QVATTVORDECIM.] *Gradus in theatris, proprij & ſepoſiti Equitibus.*

4. FASTIDIOSE LEGVNT.] *Nam ætatem, genus, mores, cenſum etiam (olim quidem) inſpiciebant. Nos in Militiâ, lib. 1.*

5. NON ACCEPIT NOBILEM.] *Alij contrà, & aſſenſu traditum, Platonem nobilem vtrimque fuiſſe. Apuleius De Dogmate Plat.* Ariſto ei fuiſſe pater dictus eſt: ceterùm Perictione Glauci filia mater fuit. Et de vtroque, nobilitas ſatis clara. Nam Ariſto pater, per Codrum, ab ipſo Neptuno originem duxit: ab Solone ſapientiſſimo maternus deriuatus eſt ſanguis. *Hæc ipſa Laërtius, atque alij, tradiderunt: & puer adeò*, aurum nobilitatis inſigne in auriculâ geſtauit, *ſcriptum eidem Apuleio. Quomodo non ergo nobilem accepit? ſed cape & adiuua, non ſic nobilem celebremq́.* D

6. MAIORES TVI SVNT.] *At libris negatio additur*, non ſunt: *rectè, ſi interrogando efferss.*

7. PLATO AIT.] *Vbi, alius dicet. Ego contrà in eo legi*: Reges ex regibus oriundos, donec ad Iouem origo reuocetur: *Alcibiade primo. Vera tamen illa dictio: & periodos æui fortunaq́, ſi vides, eunt hæc in orbem.*

8. ANTE QVOD NIHIL EST.] *An quia è cælo & aſtris ſumus, quæ prima in rebus? An verius, è primis principiis omnes, Deo & Materiâ?*

9. ATRIVM

A A primo mundi ortu, vſque in hoc tempus, perduxit nos ex ſplendidis ſordidisque alternata ſeries. Non facit nobilem [9] atrium plenum fumoſis imaginibus. nemo in noſtram gloriam vixit: nec quod ante nos fuit, noſtrum eſt. [10] Animus facit nobilem: cui ex quacumque conditione ſupra fortunam licet ſurgere. Puta itaque te non eſſe equitem Romanum, ſed libertinum: potes hoc conſequi, vt ſolus ſis liber inter ingenuos. Quomodo? inquis. ſi mala bonaque non populo auctore diſtinxeris. Intuendum eſt, non vnde veniant, [11] ſed quò eant. Si quid eſt quod beatam vitam poteſt facere, id bonum eſt ſuo iure: deprauari enim in malum non poteſt. Quid eſt ergo, in quo erratur? cùm omnes beatam vitam optent, quòd inſtrumenta eius pro ipſâ habent, & illam dum petunt, fugiunt. Nam cùm ſumma beatæ vitæ ſit ſolida ſecuritas, & eius [12] inconcuſſa fiducia, ſolicitudinis colligunt cauſſas, & per inſidioſum iter vitæ non tantùm ferunt ſarcinas, ſed trahunt. Ita longiùs ab effectu eius quod petunt, ſemper abſcedunt, & quò plus operæ impendunt, hoc ſe magis impediunt, & feruntur retrò. Quod euenit in la-
B byrintho properantibus, ipſa illos velocitas implicat.

EPIST. XLV.

NON *multis libris, ſed bonis, ad Sapientiam opus. Veteres ſuperflua quædam, aut arguta, fruſtrà ſcripſiſſe. Tum contra cauillos, & vocum captiones. Res, res, & earum diſcrimina quærenda: quis Beatus, & quod verè Bonum?*

LIBRORVM iſtìc inopiam eſſe quereris. Non refert quàm multos, ſed quàm bonos habeas. lectio certa prodeſt, varia delectat. Qui quò deſtinauit peruenire vult, vnam ſequatur viam, non per multas vagetur. non ire iſtud, ſed errare eſt. Vellem, inquis, magis libros mihi quàm conſilium dares. Ego verò [1] quoſcumque habeo mittere
C paratus ſum, & totum horreum excutere: me quoque iſtò ſi poſſem, transferrem, & niſi maturè te finem officij ſperarem impetraturum, hanc ſenilem expeditionem indixiſſem mihi: nec me Charybdis, & Scylla, & [2] fabuloſum iſtud fretum deterrere potuiſſet. Tranſnataſſem iſta, non ſolùm traieciſſem, dummodò te complecti poſſem, & præſens æſtimare quantum animo creuiſſes. Ceterùm quòd libros meos tibi mitti deſideras, non magis ideò me diſertum puto, quàm [3] formoſum putarem, ſi imaginem meam peteres. Indulgentiæ ſcio iſtud eſſe, non iudicij: & ſi modò iudicij eſt, indulgentia tibi impoſuit. Sed qualeſcumque ſunt, tu illos ſic lege, tamquam verum quæram adhuc, non ſciam, & contumaciter quæram. Non enim me cuiquam mancipaui, nullius nomen fero: multum magnorum virorum iudicio credo, aliquid & meo vindico. Nam illi quoque non inuenta, ſed quærenda nobis reliquerunt: & inueniſſent forſitan neceſſaria, niſi & [4] ſuperflua quæſiſſent. Multum illis temporis verborum cauillatio eripuit, & caprioſę diſpu-

D 9. ATRIVM PLENVM.] *Romanus propriè mos, collocandi in tabulariis per atria imagines maiorum: atque ex iis nobilitas æſtimata. Aperui & aſſerui* 1. *Elect. cap.* XXIX.

10. ANIMVS FACIT NOBILEM.] *Ita verò, ille altus, bonus, hanc laudem & titulum habet: vel Euripide iudice.*

——τοὺς γὰρ ἀνδρείους φύσιν
Καὶ τοὺς δικαίους, τῶν κενῶν δοξασμάτων,
Κἂν ὦσι δούλων, εὐγενεστέρους λέγω:
——namque ab animo ſtrennuos,
Iuſtoſque, quamuis orti & è ſeruis ſient,
Stirpe anteire vulgò nobiles puto.

11. SED QVÒ EANT.] *Bionis hoc tale ad Antigonum:* O rex, ſagittariis ſi opus habes, non Vnde ſint interrogas, ſed ſcopum proponis, & qui tangunt, eligis: ſic & alios explora, non Vnde, ſed Quales ſint.

12. INCONCVSSA FIDVCIA.] *Inter alia Stoicorum, & nimis:* Sapientem ſibi fidere, ſecurum ſui eſſe.

EPIST. XLV. 1. QVOSCVMQVE HABEO.] *Meos præſertim, & illos Lucilius petebat.*

2. FABVLOSVM.] *Non falſum, ſed fabulis auctum. Sic* Hydaſpes fabuloſus, *in Horatio: de quo fama & fabula.*

3. FORMOSVM PVTAREM.] *Non ergo videtur fuiſſe, in corpore quidem. nam animo, quid pulchrius?*

4. SVPERFLVA QVÆSISSENT.] *Cacoëthes philoſophantium olim, nuper, hodie. Ipſi Stoici in hac culpâ, ante omnes Chryſippus.*

q 5. SED

diſputationes, quæ acumen irritum exercent. Nectimus nodos, & ambiguam ſignifica- A
tionem verbis alligamus, deinde diſſoluimus. Tantum nobis vacat? iam viuere, iam
mori ſcimus? Totâ illô mente pergendum eſt, vbi prouideri debet, ne res nos, non ver-
ba, decipiant. Quid mihi vocum ſimilitudines diſtinguis, quibus nemo vmquam niſi
dum diſputat, captus eſt? res fallunt. illas diſcerne. Pro bonis mala amplectimur: opta-
mus contra id quod optauimus: pugnant vota noſtra cum votis, conſilia cum conſiliis.
Adulatio quàm ſimilis eſt amicitiæ? Non imitatur tantùm illam, [5] ſed vincit, & præ-
terit: apertis & propitiis auribus recipitur, & in præcordia ima deſcendit, eo ipſo gratio-
ſa quo lædit. Doce quemadmodum hanc ſimilitudinem dignoſcere poſſim. venit ad
me pro amico blandus inimicus: vitia nobis ſub virtutum nomine obrepunt: temeri-
tas ſub titulo fortitudinis latet: moderatio vocatur ignauia: pro cauto timidus accipi-
tur. In his magno periculo erratur: his certas notas imprime. Ceterùm qui interroga-
tur, [6] an cornua habeat, non eſt tam ſtultus, [7] vt frontem ſuam tentet: nec rurſus tam in-
eptus aut hebes, vt non habere ſe neſciat, quod tu illi ſubtiliſſimâ collectione perſua- B
ſeris. Sic iſta [8] ſine noxâ decipiunt, quomodo [9] præſtigiatorum acetabula & calculi, in
quibus fallacia ipſa delectat. Effice, vt quomodo fiat intelligam: [10] perdidi vſum. Idem
de iſtis captionibus dico: quo enim nomine potiùs ſophiſmata appellem? nec ignoranti
nocent, nec ſcientem iuuant. Si vis vtique verborum ambiguitates diducere, hoc nos do-
ce, beatum non eum eſſe, quem vulgus appellat, ad quem pecunia magna confluxit: ſed
illum, cui bonum omne in animo eſt, erectum, & excelſum, & mirabilia calcantem.
qui neminem videt, cum quo ſe commutatum velit: qui hominem eâ ſolâ parte æſti-
mat, quâ homo eſt: qui naturâ magiſtrâ vtitur, ad illius leges componitur, ſic viuit, quo-
modo illa præſcripſit: cui bona ſua nulla vis excutit: qui mala in bonum vertit, certus
iudicij, inconcuſſus, intrepidus: quem aliqua vis mouet, nulla perturbat: quem fortuna,
cùm in eum quod habuit telum nocentiſſimum, vi maximâ intorſit, pungit, non vulne-
rat, & hoc rarò. Nam cetera eius tela, quibus genus humanum debellatur, grandinis
more diſſultant: quæ incuſſa tectis, ſine vllo habitatoris incommodo crepitat, ac ſolui- C
tur. Quid me detines in eo, quem tu ipſe [11] Pſeudomenon appellas, de quo [12] tantum
librorum compoſitum eſt? Ecce tota mihi vita mentitur: hanc coargue, hanc ad ve-
rum, ſi acutus es, redige. Neceſſaria iudicat, quorum magna pars ſuperuacua eſt: etiam
quæ non eſt ſuperuacua, nihil in ſe momenti habet in hoc, vt poſſit fortunatū beatum-
que præſtare. Non enim ſtatim bonum eſt, ſi quid neceſſarium eſt. Ac proiicimus bo-
num, ſi hoc nomen pani aut polentę damus, & ceteris ſine quibus vita nō ducitur. Quod
bonum

5. SED VINCIT.] *Plinius Panegyrico*: Ingenioſior eſt enim ad excogitãdum ſimulatio veritate.

Vt qui conducti plorant in funere, dicunt
Ac faciunt prope plura dolentibus ex animo:

ait Horatius.

6. AN CORNVA HABEAT.] *Eſt quem κεράτινον λόγον vocabant, quaſi* Cornutum ſermonem: *diciturque inueniſſe primus Eubulides Dialecticus, aut Diodorus.*

7. VT FRONTEM SVAM TENTET.] *Imò verò fecit Diogenes Cynicus faceтiſſimè. nam* ratiocinatori tali, concludenti ipſum cornua habere, manu frontem tangens, Equidē, inquit, illa non video.

8. SINE NOXA DECIPIVNT.] *Vt in omni alio cauillo. Itaque Ariſtippus egregiè, ad ſubtiliter diſſerentem, & vincentem:* Ego, inquit, victus abeo, iucundiùs quàm tu victor dormiturus.

9. PRÆSTIGIATORVM ACETABVLA.] *Ludus eſt, vel manuum agilitas, hodieq; in vſu, & pueris aut plebi in admiratione. Calculos ſiue nummos in menſâ ponunt, deinde acetabulis (vaſculis aut pyxidibus) opertos tam dextrè loco mouent, & transferunt, vt cùm hîc eſſe cenſeas, alibi compareant: & arte magicâ fieri arbitrêre. Græci vocant ψηφοπαίκτας, quia ludunt calculis: vel & ψηφοκλέπτας, quia velut eos furantur. Gloſſæ*: Præſtigiator, ψηφοπαίκτης. *Suidas & ψηφολόγους dictos oſtendit, quem eâ voce vide. At opportunè notat Muretus, hanc comparationem ab Arceſilao eſſe, de quo Stobæus Serm.* LXXX. Ἀρκεσίλαος ὁ φιλόσοφος ἔφη, τοὺς διαλεκτικοὺς ἐοικέναι τοῖς ψηφοπαίκταις, οἵτινες χαριέντως παραλογίζονται: Arceſilaus philoſophus aiebat, Dialecticos ſimiles præſtigiatoribus calculariis, qui iucundè decipiunt. D

10. PERDIDI VSVM.] *Neque enim delectant, iam nota.*

11. PSEVDOMENON.] *Mentientem Cicero vertit.*

12. TANTVM LIBRORVM.] *Fortaſſe & ab aliis, ſed certè à Chryſippo. Is ſolus ſcripſit,* περὶ τῆς εἰς τὸν ψευδόμενον εἰσαγωγῆς, α. περὶ τοῦ ψευδομένου, ς. περὶ τῆς τοῦ ψευδομένου λύσεως, γ. πρὸς τοὺς φάσκοντας τὰ λήμματα ἔχειν ψευδῆ τὸν ψευδόμενον λόγον, α. *Sunt vndecim libri vnius Chryſippi: & an falsò Seneca,* tantum librorum? *Nam & alij, non ambigo, ſcripſêre.*

13. NON

A bonum eſt, vtique neceſſarium eſt: quod autem neceſſarium eſt, non ſtatim bonum eſt: quoniam quædam neceſſaria ſunt, eadem viliſſima. Nemo vſque eò dignitatem boni ignorat, vt illud ad hæc in diem vtilia demittat. Quid ergo? non eò potiùs curam transferes, vt oſtendas omnibus, magno temporis impendio quæri ſuperuacua? & multos tranſiſſe vitam, dum vitæ inſtrumenta conquirunt? Recognoſce ſingulos, conſidera vniuerſos: nullius non vita ſpectat in craſtinum. Quid in hoc ſit mali, quæris? infinitum. non enim viuunt, ſed victuri ſunt: omnia differunt. Etiam ſi attenderemus, tamen nos vita præcurreret: nunc verò cunctantes quaſi aliena tranſcurrit, & vltimo die finitur, omni perit. Sed ne epiſtolæ modum excedam, quę non debet ſiniſtram manum legentis implere: in alium diem hanc litem cum dialecticis differam, nimium ſubtilibus, & hoc ſolum curantibus, [13] non & hoc.

B

EPIST. XLVI.

De *libro Lucilij iudicat, & laudat.*

LIBRVM tuum quem mihi promiſeras, accepi, & tamquam lecturus [1] ex commodo adaperui, ac tantùm deguſtare volui. Deinde blanditus eſt ipſe, vt procederem longiùs: qui quàm diſertus fuerit, ex hoc intelligas licet. breuis mihi viſus eſt, cùm eſſet nec mei, nec [2] tui temporis, ſed qui primo adſpectu [3] aut T. Liuij, [4] aut Epicuri poſſet videri. tantâ autem dulcedine me tenuit & traxit, vt illum ſine vllâ dilatione perlegerem. [5] Sol me inuitabat, [6] fames admonebat, [7] nubes minabantur: tamen exhauſi totum. Non tantùm delectatus, ſed gauiſus ſum. Quid ingenij iſte habuit? quid animi? dicerem, quid impetus? ſi interquieuiſſet, ſi interuallo ſurrexiſſet. Nunc non fuit impetus, ſed tenor, compoſitio [8] virilis & ſancta. Nihilominus interueniebat dulce il-

C lud, & loco lene. Grandis & rectus es. hoc te volo tenere, ſic ire. Fecit aliquid & materia. ideò eligenda eſt fertilis, quæ capiat ingenium, quæ excitet. De libro tuo plura ſcribam, cùm illum retractauero: nunc verò parùm mihi ſedet iudicium, tamquam audierim illa, non legerim. Sine me & inquirere. Non eſt quod verearis, verum audies. O te hominem felicem, quòd nihil habes, propter quod quiſquam tibi [9] tam longè mentiatur! niſi quòd etiam vbi cauſſa ſublata eſt, mentimur & conſuetudinis cauſſâ.

13. NON ET HOC.] *Moretus accipit, Nihil aliud quàm ſpinoſos Syllogiſmos ex repugnantibus curantes: qui ferè ſic conformari ſolent:* Non & hoc, & illud. Hoc autem eſt: non illud igitur. *Ego verò aliter, Damnat, qui ſolam Dialecticam curant, non grauiora: & hanc vt* ἔργον *habent, non* πάρεργον. *Debebant, inquit, non hanc curare tantùm, ſed & hanc: id eſt, in additamenta, non in principali ha-*

D *bere.*

EPIST. XLVI. 1. EX COMMODO.] *Vbi commodum eſſet.*

2. TVI TEMPORIS.] *Scripti ferè,* corporis: *ſed illud teneam: Qui eſſet grandior, quàm aut tuum aut meum tempus ferret ſcribere, ſiue legere.*

3. AVT T. LIVII.] *Multa enim ſcripſit abſoluta, etiam philoſophica. Et certè libri Hiſtoriarum nec ex quadrante exſtant.*

4. AVT EPICVRI.] *Qui omnes philoſophos copiâ librorum vicit, etiam Chryſippum: Laertius.*

5. SOL ME INVITABAT.] *Vt poſita libro inambularem, aut me inſolarem, vngerémque.*

6. FAMES ADMONEBAT.] *Item ponere, & cibum ſumere.*

7. NVBES MINABANTVR.] *Poſteà inducta. & ſuadebant exercere corpus, ante pluuiam.*

8. VIRILIS ET SANCTA.] *An etiam,* ſana.

9. TAM LONGE.] *In tuâ prouinciâ aliquid potes, hîc Romæ nihil.*

A

EPIST. XLVII.

FAMILIARITER *cum ſeruis agendum, viuendumque. Peccatum in eo ſui æui, ex faſtu & faſtidio. Iudicio tamen, liberiùs aut ſeueriùs, hos illoſque (pro indole & vitute cuiuſque) habendos.*

LIBENTER ex his qui à te veniunt cognoui, familiariter te cum ſeruis tuis viuere. hoc prudentiam tuam, hoc [1] eruditionem decet. Serui ſunt? imò homines. Serui ſunt? imò contubernales. Serui ſunt? imò humiles amici. Serui ſunt? imò conſerui, ſi cogitaueris tantumdem in vtroſque licere fortunæ. Itaque rideo iſtos qui turpe exiſtimant cum ſeruo ſuo cænare: quare? niſi quia ſuperbiſſima conſuetudo cænanti domino ſtantium ſeruorum turbam circumdedit. Eſt ille plus quàm capit, & ingenti auiditate onerat diſtentum ventrem, ac deſuetum iam ventris officio, vt maiore operâ omnia egerat, quàm ingeſſit: at infelicibus ſeruis [2] mouere labra, ne in hoc quidem, vt loquantur, licet. [3] virgâ murmur omne compeſcitur: & ne fortuita quidem verberibus excepta ſunt, [4] tuſſis, ſternutamentum, ſingultus: magno malo vllâ voce [5] interpellatum ſilentium luitur: nocte totâ ieiuni, mutique perſtant. Sic fit, vt iſti de domino loquantur, quibus coràm domino loqui non licet. At illi quibus non tantùm coràm dominis, ſed cum ipſis erat ſermo, quorum os non conſuebatur, parati erant pro domino porrigere ceruicem, periculum imminens in caput ſuum auertere. In conuiuiis loquebantur, ſed in tormentis tacebant. Deinde eiuſdem arrogantiæ prouerbium iactatur: [6] *Totidem eſſe hoſtes, quot ſeruos.* Non habemus illos hoſtes, ſed facimus. Alia interim crudelia & inhumana prætereo, quòd nec tamquam hominibus quidem, ſed tamquam iumentis abutimur: quòd cùm ad cænandum diſcubuimus, alius [7] ſputa detergit, alius [8] reliquias temulentorum ſubditus colligit, alius pretioſas aues ſcindit: [9] pectus & clunes, certis ductibus circumferens eruditam manum, [10] in fruſta excutit. Infelix qui huic vni rei viuit, vt altilia decenter ſecet. niſi quòd miſerior eſt, qui hoc voluptatis cauſsâ docet, quàm qui neceſſitatis, diſcit. Alius vini miniſter in [11] muliebrem modum ornatus, cum ætate luctatur. Non poteſt effugere pueritiam, ſed retrahitur. iamque [12] militari habitu

B C

EPIST. XLVII. 1. ERVDITIONEM DECET.] *Nam Eruditio Stoicis dicitur, Sapientia. Notaui Manud.* II. *Diſſert.* I.

2. MOVERE LABRA.] *Idem notat, & carpit, De Irâ* III. *cap.* XXXV. Quid flagella mediâ cænâ petis, quòd ſerui loquuntur? quòd non eodem loco & turba concionis eſt, & ſilentium ſolitudinis? *Apud Perſas ſimile, Ammianus lib.* XXIII. Nec miniſtranti apud eos famulo, menſæque adſtanti, hiſcere vel loqui licet, vel ſpuere. ita proſtratis pellibus labra omnium vinciuntur.

3. VIRGA MVRMVR.] *Et videtur fuiſſe officij genus, qui intenderent, & loquentes coërcerent. Quo exemplo poſteà apud Principes* Silentiarij, *qui hanc reuerentiam ei præſtarent.*

4. TVSSIS, STERNVTAMENTVM.] *De Irâ* II. *cap.* XXV. Quid eſt cur tuſſis alicuius, aut ſternutamentum, nos in rabiem agat?

5. INTERPELLATVM.] *Quidam libri,* interpolatum, *item rectè.*

6. TOTIDEM HOSTES.] *Iſta ſublêgit Macrobius* I. *Saturn. cap.* X. *De ipſo autem adagio Feſtus, in* Quot ſerui.

7. SPVTA DETERGIT. *De Breuit. vit. cap.* XII. Quàm curioſè infelices pueruli ebriorum ſputa detergant.

8. RELIQVIAS TEMVLENTORVM.] *Analecta è cibis.*

9. PECTVS ET CLVNES.] *Nam hæ duæ partes in auibus expetitæ. Non diſpliceat tamen quorumdam librorum lectio:* Per pectus & clunes certis ductibus circumferens eruditam manum, fruſta excutit.

10. IN FRVSTA EXCVTIT.] *De Breuit vit. cap.* XII. Quantâ arte ſcindantur aues in fruſta non enormia. *Atque hæc ſcilicet, ne manu tangerēt, in orbem aut lancem ſubiectam excutiebant.* D

11. MVLIEBREM MODVM.] *Comatos, & in veſte longâ: eoſdemq; calamiſtratos & comptulos. Apuleius:* Scitulè miniſtrantes pueri calamiſtrati, pulchrè intuſiati. *Ambroſius lib.* IV. *Epiſt. ad Irenæum:* Torquatos & calamiſtratos habent in miniſterio, ipſi promiſſâ barbâ, illos remiſſâ comâ. *Atque iſti ferè erant à cyathis.*

12. MILITARI HABITV.] *Formâ tali, & ætate robuſtâ: an & veſtem notat? Nam iſti pueri in ruſâ eſſe ſolent, vt & milites, alibi à me notatum.*

13. DESTRI-

A habitu glaber, [13] deſtrictis pilis, [14] aut penitus euulſis, totâ nocte peruigilat: quam [15] inter ebrietatem domini ac libidinem diuidit, & in cubiculo vir, & in conuiuio puer eſt. Alius cui conuiuarum [16] cenſura permiſſa eſt, perſtat infelix, & exſpectat, quos adulatio, & intemperantia aut gulæ, aut linguæ, [17] reuocet in craſtinum. Adiice obſonatores, quibus dominici palati notitia ſubtilis eſt: qui ſciunt, cuius rei illum ſapor excitet, cuius delecter aſpectus, cuius nouitate nauſeabundus erigi poſſit, quid iam ipsâ ſatietate faſtidiat, quid illo die eſuriat. Cum his cænare non ſuſtinet, & maieſtatis ſuę diminutionem putat, ad eamdem menſam cum ſeruo ſuo accedere. Dij melius, quòd ex iſtis dominos habent. [18] Stare ante limen [19] Calliſti dominum ſuum vidi, & eum qui illi [20] impegerat titulum, qui inter [21] reiicula mancipia produxerat, aliis intrantibus excludi. Retulit illi gratiam ſeruus, ille [22] in primam decuriam coniectus, in quâ [23] vocem præco experitur, & ipſe illum inuicem [24] apologauit, & ipſe non iudicauit domo ſuâ dignum. Dominus Calliſtum vendidit: ſed [25] domino quàm multa Calliſtus? Vis tu cogitare
B iſtum quem ſeruum tuum vocas, [26] ex iiſdem ſeminibus ortum, eodem frui cęlo, æquè ſpirare, æquè viuerę, æquè mori? Tam tu illum ingenuum videre potes, quàm ille te ſeruum.

13. DESTRICTIS PILIS.] *Pſilathra aut reſinâ, opinor. Tunc enim facile eos fricando, & manu admotâ, deſtringere. At libris tamen noſtris nulla ea vox eſt, ſed* retritis, *aut* tritis: *quod ego teneam, aut certè,* detritis: *ac ſignificat forcipe aut raſoria potiùs cultro pilos reciſas minutóſque. Quod ſalent & aduſtione praſtare. Confirmat quod ſequitur.*

14. AVT PENITVS EVVLSIS.] *Nónne enim & pſilothra deſtricti penitus euelluntur? æquè ſanè ac volſellis, quas ipſas adhibebant. Ceterùm radi aut velli, mollibus iſtis in aſſiduo vſu, vt læues ſemper eſſent. Suetonius de Othone,* corpore vulſo fuiſſe, & faciem
C cottidie raſitaſſe. *Lucilij verſus:*

Rador, ſubuellor, deſquamor, pumicor, ornor:

à me quidem ſic legendus.

15. INTER EBRIETATEM.] *Dicit totam noctem vigilare, ſed partitis miniſteriis. Priorem partem in conuiuia eſſe, ebria domino cyathiſſantem: alteram in lecto, virum illi agentem. Vah pudor, nan vltrà explica. Et tales nempe grandes iſti pueri, quos Achilles vocitabant, & in vtramque Venerem habebant.*

16. CENSVRA PERMISSA EST.] *Vocator.*

17. REVOCET IN CRASTINVM.] *De Adulatione, liquet: ea cauſſâ iuſta reuocandi: ſed idémne in Lingua aut Gula intemperantiâ? contrà dicas, tales non reuocatos. Niſi fortè Vitioſos iſtas ipſa Vitia capiebant. Dubitaui legere:* reuocet non reuocet in
D craſtinum. *Adulatio reuocet, non reuocent duo dicta.*

18. STARE ANTE LIMEN.] *Vt clientulum, egreſſus exſpectantem. Simillimum de* Felicione *quodam ſui æui Epictetus, 1. Diſſert.* XIX. Sutorem quemdam habuit Epaphroditus, quem vt nullius vſus aut frugis vendidit. At iſtum, bono ſuo dæmone, Cæſarianus aliquis emit, & Cæſaris ſutor eſt factus. Vidiſſes ſtatim, vt eum coluerit Epaphroditus. Quid agit optimus Felicio? Amo te. Deinde ſiquis noſtrûm interrogaretur, Quid agit Epaphroditus? dicebatur, cum Felicione ſuper re quapiam deliberare.

19. CALLISTI DOMINVM.] *Hic præpotens libertus Claudianus fuit, & è Tacito, Suetonio, Dione notus.*

20. IMPEGERAT TITVLVM.] *Venales ſerui cum titula ad pectus, qui, qualeſq; eſſent: ex Aedilicio edicto. Dicit autem* Impactum titulum, *quaſi per contemptum, & notis fortaſſe inſignem. Nam addit, inter* reiicula mancipia *productum: vt prauum, & titulo non allaudante.*

21. REIICVLA MANCIPIA.] *Probamus: & libri tamen* ridicula *conſtanter ſcribunt. Nec malè, quia riſu & iocis excipi ſalent, ab ipſis etiam præconibus: vt in Apuleij* VIII. *diſces.*

22. IN PRIMAM DECVRIAM.] *Plures vnà venales: & videntur ſerie, ac per decurias (quidam libri* curias *vellent) producti. Vltimi autem, optimi reſeruati; viliſſimi in prima agmine expoſiti. Martialis idem oſtendit, ſed & caſulis aut cellis à mangone diſtinctas. lib.* IX.

Inſpexit molles pueros, oculiſq; comedit,
Non hos, quos primæ proſtituère caſæ,
Sed quos arcanæ ſeruant tabulata cataſtæ:
Et quos non populus, nec mea turba videt.

23. VOCEM PRÆCO EXPERITVR.] *Identidem clamando, nec emptorem reperiendo. Quod Apuleius ſibi eueniſſe, reiiculo item & ſubciſiuo, memorat lib.* VIII. Tunc præco diruptis faucibus, & raucâ voce ſaucius, in meas fortunas ridiculos conſtruebat iocos.

24. APOLOGAVIT.] *Diſplicet Henrica Stephano, & vellet,* ablegauit. *At libri omnes ingerunt: & quidam explicant,* conuicio affecit *vel* notauit. *Ego putem vulgi verbum, ſed Græcanici fontis eſſe,* ἀπολέγειν: *quod valet illis* reiicere, repudiare. *Ipſa vox vetenta, ſed aliter paullò flexa: Ita dixerunt* Catamidiare, Aporiari, *& id genus alia.*

25. DOMINO QVAM MVLTA.] *Ipſi domino aliquid à Cæſare petenti Calliſtus impetrauit, ſed non ſine pretia aut dono. Non diſpliceret etiam,* domini quàm multa: *vt notet vniuersè potentiam Calliſti, & ſecardiam Claudij, ſub qua mancipia iſta omnia pro arbitrio ferebant, agebant.*

26. EX IISDEM SEMINIBVS.] *Ipſa hæc Epictetus 1. Diſſert.* XIII. Non recordaberis, qui ſis, & quibus imperes? nónnę cognatis? nónne naturâ fratribus? nónne à Ioue oriundis?

ſeruum. [27] Marianâ clade quàm multos ſplendidiſſimè natos, [28] ſenatorium per mili- A
tiam auſpicantes gradum, fortuna depreſſit? alium ex illis [29] paſtorem, alium cuſtodem
caſæ fecit. Contemne nunc eius fortunæ hominem, in quam tranſire, dum contemnis,
potes. Nolo in ingentem me locum immittere, & de vſu ſeruorum diſputare, in quos
ſuperbiſſimi, crudeliſſimi, & contumelioſiſſimi ſumus. Hæc tamen præcepti mei ſum-
ma eſt: Sic cum inferiore viuas, quemadmodum tecum ſuperiorem velles viuere. Quo-
ties in mentem venerit, quantum tibi in ſeruum liceat: veniat in mentem, tantumdem
in te domino tuo licere. At ego, inquis, nullum habeo dominum. [30] Bona ætas eſt. for-
ſitan habebis. neſcis quâ ætate Hecuba ſeruire cœperit, quâ Crœſus, quâ Darij mater,
[31] quâ Plato, quâ Diogenes? Viue cum ſeruo clementer. [32] comiter quoque & in ſer-
monem admitte, & in conſilium, & in conuictum. Hoc loco acclamabit mihi tota ma-
nus delicatorum: Nihil hac re humilius, nihil turpius. Hos ego eoſdem deprehendam,
alienorum ſeruorum [33] oſculantes manum. Ne illud quidem videtis, quàm omnem in-
uidiam maiores noſtri dominis, omnem contumeliam ſeruis detraxerint? Dominum, B
[34] patremfamiliæ appellauerunt: ſeruos (quod etiam in mimis adhuc durat) familiares.
Inſtituerunt diem feſtum, [35] quo non ſolùm cum ſeruis domini veſcerentur, ſed quo
vtique honores illis in domo gerere, [36] ius dicere permiſerunt, & domum puſillam rem-
publicam eſſe iudicauerunt. Quid ergo? omnes ſeruos admouebo menſæ meæ? non
magis quàm omnes liberos. Erras, ſi exiſtimas me quoſdam quaſi ſordidioris operæ re-
iecturum, vt puta illum mulionem, & illum bubulcum: non miniſteriis illos æſtima-
bo, ſed moribus. Sibi quiſque dat mores: miniſteria caſus aſſignat. Quidam cœnent te-
cum, quia digni ſunt; quidam, vt ſint. Si quid enim in illis ex ſordidâ conuerſatione
ſeruile eſt, honeſtiorum conuictus excutiet. Non eſt, mi Lucili, quòd amicum tantùm
in foro & in curiâ quæras: ſi diligenter attenderis, & domi inuenies. Sæpe bona mate-
ria ceſſat ſine artifice. tenta, & experire. Quemadmodum ſtultus eſt, qui equum emptu-
rus, non ipſum inſpicit, ſed ſtratum eius ac frænos: ſic ſtultiſſimus eſt, qui hominem aut
ex veſte, aut ex condicione, quæ veſtis modo nobis circumdata eſt, æſtimat. Seruus eſt? C
ſed fortaſſe liber animo. Seruus eſt? hoc illi nocebit? oſtende quis non ſit. Alius libidini
ſeruit, alius auaritiæ, alius ambitioni; omnes timori. Dabo conſulatem, [37] aniculæ ſer-
uien-

27. MARIANA CLADE.] *Liquet mihi legendum*, Varianâ. *Nam neque Marius tulit cladem à barbaris, ſed dedit. Nec ad ipſos Germanos referre potes, factos ab eo ſeruos: nam addit* Senatorium gradum auſpicatos, *quod certè Romanorum eſt, non Germanorum. Cape igitur de Quinctily Vari clade, cum tribus legionibus ab Arminio caſi: atque in eâ multi honeſti aut nobiles facti ſerui.*

28. SENATORIVM PER MILITIAM.] *Dixi in Militiâ lib.* II. *cap.* IX. *Tribunos Laticlauios fuiſſe, & primum hunc velut aditum in curiam. Adde Epicteti locum lib.* III. *Diſſert.* XXVI. Si militauero, inquit, liberabor malis omnibus. Militat igitur, fert ea quæ ſeruus aliquis verbero: ac nihilo ſecius alteram tertiamq; militiam poſtulat. Deinde cùm ipſum Colophonem impoſuerit, & factus fuerit Ordinis Senatorij, tunc incipit ſeruus eſſe: cùm in curiam ingreditur, pulcherrimam ſeruitutem ſeruit. *Diſce tres militias ſic militaſſe, id eſt ter Tribunos, ſiue per tres annos an ſemeſtria fuiſſe, & tum Senatores habitos, ex inſtituto Auguſti.*

29. PASTOREM.] *Quis enim alius ſeruorum vſus inter barbaros? & de iis agit: ſpectatq; eodem de* casâ, *quod adiungit. Non enim Palatia illic, nec mediaſtinis opus, aut atrienſibus.*

30. BONA ÆTAS EST.] *Iuuentus: vt Mala ætas, Senectus.*

31. QVA PLATO.] *Quem Dionyſius, libertate eius offenſus, Polidi Lacedæmonio vendendum tradidit. quod fecit, & adductum in Æginam, Anniceri Cyrenaico viginti minis vendidit: qui illicò tamen Athenas ad amicos liberum eum remiſit.*

32. COMITER QVOQVE.] *Quidam libri*, in iter quoque.

33. OSCVLANTES MANVM.] *Quod ipſum ſeruorum erga dominos erat. Videſis me* II. *Elect. cap.* VI.

34. PATREMFAMILIÆ.] *Tertullianus*: Gratius eſt nomen pietatis, quàm poteſtatis: etiam familiæ magis patres, quàm domini vocantur. D

35. QVO NON SOLVM.] *Quidam libri*, non quo ſolo: *& ita ſententia melior. Nam & aliàs cænabant cum Dominis; ſed tunc de more, & ipſi velut Domini. Vide Saturnalia noſtra* I. *cap.* II.

36. IVS DICERE.] *Quod etiam aliàs inter ipſos vſurpabant. Certè Plutarchus de Catone Cenſorio ſcribit*: Serui ſiqui capitalem fraudem admiſiſſe videbantur, de iis, ſi in iudicio conſeruorum capitis damnati fuiſſent, ſupplicium ſumebat.

37. ANICVLÆ SERVIENTEM.] *Quam captat, & heredipeta eſt.*

38. ANCIL-

A uientem; dabo [38] ancillulæ diuitem: oſtendam nobiliſſimos iuuenes [39] mancipia Pantomimorum. Nulla ſeruitus turpior eſt, quàm voluntaria. Quare non eſt quòd faſtidioſi re deterreant, quò minùs ſeruis ruis hilarem te præſtes, & non ſuperbè ſuperiorem. [40] Colant potiùs te, quàm timeant. Dicet nunc aliquis, me vocare [41] ad pileum ſeruos, & dominos de faſtigio ſuo deiicere: quod dixi, colant potiùs dominum, quàm timeant. Ita ne, inquit, prorſus colant tamquam clientes, tamquam ſalutatores? Hoc qui dixerit, obliuiſcetur, id dominis parum eſſe, quod Deo ſatis eſt, qui colitur & amatur. Non poteſt amor cum timore miſceri. Rectiſſimè ergo te facere iudico, quòd timeri à ſeruis tuis non vis, quòd verborum caſtigatione vteris. Verberibus [42] multa admonentur. non quidquid nos offendit, & lædit. Sed ad rabiem cogunt venire deliciæ, vt quidquid non ex voluntate reſpondit, iram prouocet. [43] Regum nobis induimus animos. nam illi quoque obliti & virium ſuarum, & imbecillitatis alienæ, ſic excandeſcunt, ſic ſæuiunt, quaſi iniuriam acceperint: à cuius rei periculo illos fortunæ ſuæ magnitudo

B tutiſſimos præſtat. Nec hoc ignorant, ſed occaſionem nocendi [44] captant, querendo. acceperunt iniuriam, vt facerent. Diutius te morari nolo. non eſt enim tibi exhortatione opus. Hoc habent inter cetera boni mores: placent ſibi, & permanent. leuis eſt malitia, ſæpe mutatur: non in melius, ſed in aliud.

EPIST. XLVIII.

AMICIS *eadem expedire, & alterum alteri vtilem eſſe. Tum contra captiunculas, & ſpinoſas ineptias. Quid facitis? quid luditis? de vitâ agitur: ſuccurre, & forma. De fortunâ: contra eam da arma.*

C AD epiſtolam quam mihi ex itinere miſiſti, tam longam, quàm ipſum iter fuit, poſteà reſcribam. Seducere me debeo, & quid ſuadeam, circumſpicere. Nam tu quoque qui conſulis, diu an conſuleres cogitaſti: quanto magis hoc mihi faciendum eſt, cùm longiore morâ opus ſit, vt ſoluas quæſtionem, quàm vt proponas? Vtique cùm [1] aliud tibi expediat, aliud mihi: iterùm ego [2] tamquam Epicurus loquor. Mihi verò idem expedit, quod tibi: aut non ſum amicus, niſi quidquid agitur [3] ad te pertinens, meum eſt. Conſortium rerum omnium inter nos facit amicitia: nec ſecundi quidquam ſingulis eſt, nec aduerſi. [4] in commune viuitur. Nec poteſt quiſquam beatè degere, qui ſe tantùm intuetur, qui omnia ad vtilitates ſuas conuertit: alteri viuas oportet, ſi vis tibi viuere. Hæc ſocietas diligenter & ſanctè obſeruanda eſt, quæ nos omnes omnibus miſcet, & iudicat aliquod eſſe commune ius generis humani. plurimùm ad illam quoque (de quâ loquebar) interiorem ſocietatem amicitiæ colendam proficit. Omnia enim cum amico

38. ANCILLVLÆ DIVITEM.] *Amore eius*
D *corruptum.*

39. MANCIPIA PANTOMIMORVM.] *Vide Quæſt. Nat. VII. cap. vlt.*

40. COLANT POTIVS TE.] *Poeta vetus dixit:* Malo vereri, quàm timeri me à meis.

41. AD PILEVM.] *Ad libertatem.*

42. MVLTA ADMONENTVR.] *Puto*, muta: *& quæ ſermonis vſum ſenſumq; non habent.*

43. REGVM NOBIS INDVIMVS.] *De Irâ II. cap.* XXXI. Regis quiſque intra ſe habet animum, vt licentiam ſibi dari in alterum velit, in ſe nolit. *Muſonius:* Τί προβαλλόμεθα τυράννους, μακρῷ χείρονες αὐτῶν καθεστῶτες; τὰς γὰρ ὁμοίας αὐτοῖς ἔχοντες ὁρμὰς, ἐν ταῖς οὐχ ὁμοίαις τύχαις: Cur tyrannos abiicimus & damnamus, ipſi longè iis deteriores? nam impetus affectuſque eoſdem habemus, etſi in diſſimili fortunâ.

44. CAPTANT, QVERENDO.] *Querelas ſtruunt iaciuntq;, vt laſi: atque hoc ideò, vt lædant.*

EPIST. XLVIII. 1. ALIVD TIBI EXPEDIAT.] *Videtur de manſione in prouinciâ fuiſſe conſultatio: at Seneca maluiſſet redire, & adeſſe.*

2. TAMQVAM EPICVRVS.] *Pro eius ſenſu & dogmate. qui vtilitatibus amicitias metitur: atque ea alÿ alia. Adi epiſt.* IX

3. AD TE PERTINENS.] *Quidam ſcripti*, à te, protinus.

4. IN COMMVNE VIVITVR.] *Quod pulchrè ita Ariſtoteles*, interrogatus Quid eſſet Amicus? μία ψυχὴ δύο σώμασιν ἐνοικοῦσα: Vna anima duobus corporibus inhabitans.

amico communia habebit,qui multa cum homine. Hoc, Lucili virorum optime,mihi A
ab iſtis ſubtilibus præcipi malo,quid amico præſtare debeam,quid homini, quàm quot
modis Amicus dicatur, & Homo quàm multa ſignificet. In diuerſum ecce ſapientia &
ſtultitia diſcedunt. cui accedo? in vtram ire partem iubes? [5] Illi homo pro amico eſt,
[6] huic amicus non eſt pro homine: ille amicum ſibi parat,hic ſe amico. Tu mihi verba
diſtorques, & ſyllabas digeris. Scilicet niſi interrogationes vafetrimas ſtruxero, & con-
cluſione falſâ à vero naſcens mendacium adſtrinxero, non potero à fugiendis petenda
ſecernere. Pudet me. in re tam ſeriâ ſenes ludimus. Mus ſyllaba eſt: mus autem caſeum
rodit: ſyllaba ergo caſeum rodit. Puta nunc me iſtud non poſſe ſoluere: quod mihi [7] ex
iſta ſententiâ periculum imminet? quod incommodum? Sine dubio verendum eſt, ne
quando in muſcipulâ ſyllabas capiam,aut ne quando ſi negligentior fuero, caſeum liber
comedat. Niſi fortè acutior eſt illa collectio: Mus ſyllaba eſt: ſyllaba autem caſeum
non rodit: mus ergo caſeum non rodit. O pueriles ineptias! in hoc ſupercilia ſubduxi-
mus? in hoc barbam demiſimus? hoc eſt quod triſtes docemus & pallidi? Vis ſcire,quid B
philoſophia promittat generi humano? conſilium. Alium mors vocat, alium paupertas
vrit, alium diuitiæ [8] vel alienæ torquent, [9] vel ſuæ: ille malam fortunam horret, hic ſe
felicitati ſuæ [10] ſubducere cupit: hunc [11] homines malè habent, [12] illum dij. Quid
mihi [13] luſoria iſta proponis? non eſt iocandi locus. ad miſeros aduocatus es. Opem te
laturum naufragis, captis, ægris, egentibus, intentæ ſecuri ſubiectum præſtantibus ca-
put,pollicitus es: quò diuerteris? quid agis? hic cum quo ludis,timet. [14] Succurre, quiſ-
quis eloquentior es, pereuntium pœnis. Omnes vndique ad te manus tendunt, perditæ
vitæ,perituræque auxilium aliquod implorant, in te [15] ſpes opeſque ſunt. Rogant vt ex
tantâ illos volutatione extrahas, vt diſiectis & errantibus clarum [16] veritatis lumen
oſtendas. Dic quid natura neceſſarium fecerit, quid ſuperuacuum, quàm faciles leges
poſuerit; quàm iucunda ſit vita, quàm expedita,illas ſequentibus; quàm acerba & im-
plicita eorum, qui opinioni plus quàm naturæ crediderunt. Quid iſtorum cupiditates
demit? quid temperat? Vtinam tantum non prodeſſent! nocent. Hoc tibi, cùm voles, C
manifeſtiſſimũ faciam, & comminui & debilitari generoſam indolem, in iſtas argutias
coniectam. Puder dicere contra fortunam militaturis,quæ porrigant tela,quẽadmodum
illos ſuborneut. Hac ad ſummum bonum itur? per iſtud philoſophiæ ſunt nigræ, &
turpes,infameſque etiam [17] ad album ſedentibus,exceptiones. Quid enim aliud agitis,
cùm eum quem interrogatis,ſcientes in fraudem inducitis,quàm vt [18] formulâ cecidiſſe
videatur? Sed quemadmodum illum prætor, ſic hos philoſophia in integrum reſtituir.
Quid diſceditis ab ingentibus promiſſis,& grandia locuti, affecturos vos, vt non magis
auri

5. ILLI HOMO.] *Stoico illi.*

6. HVIC AMICVS.] *Epicurêa. qui nec im aliquod commune ſe habere cenſet, ſed ad ſe vnum omnia refert.*

7. EX ISTA SENTENTIA.] *Meus liber*, ſcientiâ. *Putarem*, inſcientiâ.

8. VEL ALIENÆ TORQVENT.] *Inuidiâ.*

9. VEL SVÆ.] *Quas non diſponit benè, aut diſpenſat. Item torquent, metu amittendi.*

10. SVBDVCERE CVPIT.] *Ferenda impar.*

11. HOMINES MALE HABENT.] *Iraſcitur iis, vt læſus.*

12. ILLVM DII.] *Qui cæleſtes incuſat.*

13. LVSORIA ISTA.] *Arma batuentium.*

14. SVCCVRRE, QVISQVIS ELOQVENTIOR.] *Fide Eraſmi,ex vno codice recepta lectio: ſed nec ipſi proba. Scripti valdè abeunt: è quibus noſter & plures*: ſuccurrere. Quidquid laqueati reſpondent in pœnis. *Quidam*, ſuccurre. quid eſt quod laqueati. *Concinnabam ego*: hic cum quo ludis, timet. ſuccurre. Quidquid illaqueatorũ pendet in pœnis, omnes vndique ad te manus tendunt. *Ecce, tu laqueos verborum iocasè nectis: at iſti miſeri verè illaqueati pendent in ſuis quiſque pœnis. hi omnes te ſpectant auxiliarem, & liberatorem.*

15. SPES OPESQVE SVNT.] *Salluſtianum eſt, de Mario*: Spes atque opes ciuitatis in illo ſitæ. D

16. VERITATIS LVMEN.] *Hoc promittunt philoſophi, & præſtant. Lucretius*:

——— quique per artem
Fluctibus è tantis vitam, tantiſq; tenebris,
In tam tranquillo, & tam clarâ luce locarunt.

Vtramque imaginem ibi habes, & Volutationis, & Luminis.

17. AD ALBVM SEDENTIBVS.] *Leguleijs, circa album Prætoris, & formulas occupatis.*

18. FORMVLA CECIDISSE.] *Quod fit, cùm actio aliter, apud alium, alio tempore, quàm oportuit præſcriptumq. eſt, inſtituitur. Iuriſconſulti iſta: & nos aliquid De Clem. II. cap. III.*

19. OMNES

A auri fulgor, quàm gladij perſtringat oculos meos, vt ingenti conſtantiâ, & quod [19] omnes optant, & quod [20] omnes timent, calcem, ad Grammaticorum elementa deſcenditis? Quid dicitis? ſic itur ad aſtra? hoc enim eſt quod philoſophia mihi promittit, vt me parem Deo faciat: ad hoc inuitatus ſum, ad hoc veni. fidem præſta. Quantum potes ergo, mi Lucili, reduc te ab iſtis exceptionibus [21] & præſcriptionibus philoſophorum. Aperta decent & ſimplicia bonitatem. Etiam ſi multum ſupereſſet ætatis, parcè iam diſpenſandum erat, vt ſufficeret neceſſariis: nunc quæ dementia eſt, ſuperuacua diſcere in tantâ temporis egeſtate?

EPIST. XLIX.

POMPEIORVM *adſpectu, memoriam ſibi Lucilij renouatam. De breuitate & curſu*
B *Temporis: nihil longum aut vetus in eo eſſe. Obiter contra Dialecticos: & totum id genus proſpiciendos tantùm.*

EST quidem, mi Lucili, ſupinus & negligens, qui in amici memoriam ab aliquâ regione admonitus reducitur: tamen repoſitum in animo noſtro deſiderium loca interdum familiaria euocant, nec exſtinctã memoriam reddunt, ſed quieſcentem irritant. ſicut dolorem lugentium, etiam ſi mitigatus eſt tempore, aut ſeruuli [1] familiaris admiſſio, aut veſtis, aut domus renouat. Ecce Campania, & maximè Neapolis, ad [2] Pompeiorum tuorum conſpectum, incredibile eſt, quàm recens deſiderium tui fecerit. Totus mihi in oculis es, cùm maximè à te diſcedo: video lacrimas combibentem, & affectibus tuis inter ipſam coercitionem exeuntibus non ſatis reſiſtentem. [3] modò amiſiſſe te videor. Quid enim non modò eſt, ſi recorderis? Modò [4] apud Sotionem philoſophum puer ſedi, modò cauſſas agere cœpi, modò deſij velle agere, modò deſij poſſe.
C Infinita eſt velocitas temporis, quæ magis apparet reſpicientibus. Nam ad præſentia intentos fallit: adeò præcipitis fugæ tranſitus leuis eſt. Cauſſam huius rei quæris? quidquid temporis tranſiit, eodem loco eſt: patitet aſpicitur, vnà iacet: omnia inde in profundum cadunt. & alioquin non poſſunt longa interualla eſſe in eâ re, quæ tota breuis eſt. Punctum eſt quod viuimus, & adhuc puncto minus: ſed hoc minimum ſpecie quadam longioris ſpatij natura diuiſit. Aliud ex hoc infantiam fecit, aliud pueritiam, aliud adoleſcentiam, aliud inclinationem quamdam ab adoleſcentiâ ad ſenectutem, aliud ipſam ſenectutem. In quàm anguſto, quot gradus poſuit? Modò te proſecutus ſum: & tamen hoc modò, ætatis noſtræ bona portio eſt: cuius breuitatem [5] aliquando futuram cogitemus. Non ſolebat mihi tam velox tempus videri. nunc incredibilis curſus apparet: ſiue quia [6] admoueri lineas ſentio, ſiue quia attendere cœpi & computare damnum meum.

19. OMNES OPTANT.] *Bona externa.*

D 20. OMNES TIMENT.] *Mala eadem.*

21. ET PRÆSCRIPTIONIBVS.] *Ita & exceptiones dicuntur, quibus reus agentem repellit. Talia autem in Sophiſmatis, & ſcita quadam legesq́; ad reiiciendum & ſoluendum.*

EPIST. XLIX. 1. FAMILIARIS ADMISSIO.] *Qui illius ſcilicet fuit, quem luges. Eo admiſſo & viſo, recrudeſcit dolor. Alij tamen libri,* admonitio.

2. POMPEIORVM TVORVM.] *Villam, opinor, in Pompeiano habebat. Vide initio epiſt.* LXX.

3. MODÒ AMISISSE TE.] *Ex eo loco in Siciliam euntem, Senecâ proſequente. Ita enim infrà:* Modò te proſecutus ſum.

4. APVD SOTIONEM.] *Aliquoties* Sotion *quidam citatur* De ſucceſſione philoſophorum, *à Laertio, Græcè Σωτίων: non iſte, opinor. Citatur & Agellio, lib. 1. cap.* VIII. è Peripateticâ diſciplinâ: *eiſi malè ibi libri quidam* Phocion. *Sed noſter iſte magis Pythagoricus fuiſſe videtur, ex epiſtolâ* CVIII. *De quo etiam Euſebius Chronico, extremis Auguſti annis:* Sotio philoſophus Alexandrinus, præceptor Senecæ, clarus habetur.

5. ALIQVANDO FVTVRAM.] *In ſenio, & ſub exitum.*

6. ADMOVERI LINEAS.] *Vt in ſtadio, vbi curritur ad lineam, & iam tangimus. Duplex enim ibi linea, & à quâ, & ad quam currebant: κανόνα aut γραμμὴν Græci dixerunt. Varij meminerunt: & Euripides alluſit Antigonâ:*

— ἐπ' ἄκραν ἥκομεν γραμμὴν κακῶν:

Deuenimus ſummam ad malorum lineam.

Iterùmque

meum. Eò magis vtique indignor, aliquos ex hoc tempore (quod ſufficere nec ad neceſſaria quidem poteſt, etiam ſi cuſtoditum diligentiſſimè fuerit) in ſuperuacua maiorem partem erogare. Negat Cicero, ſi duplicetur ſibi ætas, habiturum ſe tempus quo legat Lyricos, eodem modo Dialecticos. Triſtiùs inepti ſunt. illi ex profeſſo laſciuiunt: hi agere ſeipſos aliquid exiſtimant. Nec ego nego proſpicienda iſta: ſed proſpicienda tantùm, & à limine ſalutanda, in hoc vnum, ne verba nobis dentur, & aliquid eſſe in illis magni ac ſecreti boni iudicemus. Quid te torques & maceras in eâ quæſtione, quam ſubtilius eſt contempſiſſe, quàm ſoluere? Securi eſt, & ex commodo migrantis, minuta conquirere. Cùm hoſtis inſtat à tergo, & [7] mouere iuſſus eſt miles, excutit neceſſitas [8] quidquid pax otioſa collegerat. Non vacat mihi verba dubiè cadentia conſectari, & vafritiam in illis meam experiri. A

Adſpice qui coëant populi, quæ mœnia clauſis
Ferrum acuant portis.

Magno mihi animo ſtrepitus iſte belli circumſonantis exaudiendus eſt. Demens omnibus meritò viderer, ſi cùm ſaxa in munimentum murorum ſenes fœminæque congererent; cùm iuuentus intra portas armata ſignum eruptionis exſpectaret, aut poſceret; cùm hoſtilia in portis tela vibrarent, & ipſum ſolum ſuffoſſionibus & cuniculis tremeret; ſederem otioſus, & eiuſmodi quæſtiunculas ponens: Quod non perdidiſti, habes: cornua autem non perdidiſti: cornua ergo habes: aliaque ad exemplum huius acutæ delirationis concinnata. Atqui æquè licet demens tibi videar, ſi iſtis impendero operam. & nunc obſideor. Tunc tamen periculum mihi obſeſſo externum immineret, murus me ab hoſte ſecerneret: nunc mortifera mecum ſunt. Non vaco ad iſtas ineptias. ingens negotium in manibus eſt. Quid agam? mors me ſequitur, fugit vita: aduerſus hæc me doce aliquid. effice ne ego mortem fugiam, vita [9] me non effugiat. Exhortare aduerſus difficilia, de æquanimitate: aduerſus ineuitabilia, anguſtias temporis mei laxa: doce non eſſe poſitum bonum vitæ in ſpatio eius, ſed in vſu: poſſe fieri, imò ſæpe fieri, vt qui diu vixit, parùm vixerit. Dic mihi dormituro, Potes non expergiſci: dic experrecto, Potes non dormire ampliùs. Dic exeunti, Potes non reuerti: dic redeunti, Potes non exire. Erras, ſi in nauigatione tantùm exiſtimas minimum eſſe, quo à morte vita diducitur: in omni loco æquè tenue interuallum eſt. Non vbique ſe mors tam propè oſtendit: vbique tam propè eſt. Has tenebras diſcute: & faciliùs ea trades, ad quæ præparatus ſum. Dociles natura nos edidit, & rationem dedit imperfectam, ſed quæ perfici poſſet. De iuſtitiâ mihi, de pietate diſputa, de frugalitate, de pudicitiâ vtrâque, & illâ cui alieni corporis abſtinentia eſt, & hac cui ſui cura. Si me nolueris per deuia ducere, faciliùs ad id quò tendo, perueniam. Nam (vt ille [11] ait Tragicus) *Veritatis ſimplex oratio eſt.* Ideoque illam implicare non oportet. nec enim quidquam minùs conuenit, quàm ſubdola iſta calliditas, animis conantibus magna. B C

Iterúmque in Electrâ:

Μή μοι, τὸ πρῶτον βῆμ' ἐὰν δράμῃ καλῶς,
Νικᾶν δοκείτω τὴν δίκην, πρὶν ἂν πέλας
Γραμμῆς ἵκηται, καὶ τέλος κάμψῃ βίου:
Ne mihi, licet primum cucurrerit benè
Curſum, æſtimetur victor, ante lineam
Quàm tangat, atque compleat vitæ modum.

Sed & Pindarus in Pythiis, γραμμὴν vocat, quod anteà τέρμα. Hoc ipſo adſpectu Horatius:

—— mors vltima linea rerum eſt.

Alij (vt Muretus) ad ludum calculorum referunt, vbi lineæ, & vltimam ἱερὰν ſiue Sacram volunt dictam. Eò cùm alter calculos promouerat, ludus finiebatur. Fuerunt & in Circo lineæ: ſed ad illas Stadiales mihi verius referri. Quod autem eſt, Admoueri lineas: *tale epiſt.* XXVI. Decrepitos, & extrema tangentes. *Etiam in Valerio. lib.* I. *cap.* VII. Propioribus lineis admoueri. D

7. MOVERE IVSSVS.] *Quidam libri,* induere: *quod de armis capias.*

8. QVIDQVID PAX.] *Spolia & ſarcinulas.*

9. ME NON EFFVGIAT.] *Si tempus aliud aut malè agens perdo, effugit vita: ſi benè & vtiliter pono, nihil mihi perit.*

10. MINIMVM ESSE.] *Tabulam vnam;*

—— digitis à morte remotam
Quattuor.

11. AIT TRAGICVS.] *Euripides in Phœniſſis:*

Ἁπλοῦς ὁ μῦθος τῆς ἀληθείας ἔφυ:
Eſt veritati ſermo ſimplex condecens.

EPIST.

A

EPIST. L.

CAECOS *nos in vitiis eſſe, aut velamenta iis quærere. Agnoſcenda autem, & remedia quærenda. Vnde alioqui animi ſanitas? quæ etiam contingere vel inueteratis vitiis poteſt: quia ille facilis eſt flecti, & Natura ad bonum volat.*

EPISTOLAM tuam accepi poſt multos menſes, quàm miſeras. ſuperuacuum itaque putaui, ab eo qui afferebat, quid ageres, quærere. Valdè enim bonæ memoriæ eſt, ſi meminit: & tamen ſpero te ſic iam viuere, vt vbicumque eris, ſciam quid agas. Quid enim aliud agas, quàm vt meliorem te ipſe quotidie facias, vt aliquid ex erroribus ponas, vt intelligas tua vitia eſſe, quæ putas retum? Quædam enim locis & temporibus adſcribimus: at illa, quocumque ttanſietimus, ſecutura ſunt. [1] Harpaſten, vxoris meæ
B fatuam, ſcis [2] hereditarium onus in domo meâ remanſiſſe. Ipſe enim auerſiſſimus ab iſtis prodigiis ſum. ſiquando fatuo delectari volo, non eſt mihi longè quærendus: me rideo. Hæc fatua ſubitò deſiit videre. Incredibilem tibi narro rem, ſed veram. neſcit eſſe ſe cæcam: ſubinde pædagogum ſuum rogat, vt migret: ait domum tenebroſam eſſe. Hoc quod in illâ ridemus, omnibus nobis accidere, liqueat tibi. nemo ſe auarum eſſe intelligit, nemo cupidum. Cæci tamen ducem quærunt: nos ſine duce erramus, & dicimus: Non ego ambitioſus ſum, ſed nemo aliter Romæ poteſt viuere. Non ego ſumptuoſus ſum, ſed vrbs ipſa magnas impenſas exigit. Non eſt meum vitium quòd iracundus ſum, quòd nondum conſtitui certum genus vitæ: adoleſcentia hæc facit. Quid nos decipimus? non eſt extrinſecus malum noſtrum: intra nos eſt, in viſceribus ipſis ſedet. Et ideò difficulter ad ſanitatem peruenimus, quia nos ægrotare neſcimus. Si curari cœperimus, quando tot morbos, tantáſve ægritudines diſcutiemus? Nunc verò ne quærimus quidem medicum: qui minus negotij haberet, ſi adhiberetur ad recens
C vitium. ſequerentur teneri & rudes animi, recta monſtrantem. nemo difficulter ad naturam reducitur, niſi qui ab illâ defecit. Erubeſcimus diſcere bonam mentem. at mehercules, turpe eſt magiſtrum [3] huius rei quærere. Illud deſperandum eſt, poſſe nobis caſu tantum bonum influere: laborandum eſt: &, vt verum dicam, ne labor quidem magnus eſt; ſi modò, vt dixi, antè animum noſtrum formare incipimus, & recorrigere, quàm indureſcat prauitas eius. Sed nec indurata deſpero. Nihil eſt quod non expugnet pertinax opera, & intenta ac diligens cura. Robora in rectum, quamuis flexa, reuocabis: curuatas trabes [4] calor explicat; & aliter natæ, in id finguntur, quod vſus noſter exigit: quanto faciliùs animus accipit formam, flexibilis, & [5] omni humore obſequentior? [6] quid enim aliud eſt animus, quàm [7] quodammodo ſe habens ſpiritus? vides autem tanto ſpiritum eſſe faciliorem omni aliâ materiâ, quanto tenuior eſt. Illud, mi Lucili, non eſt quod te impediat, quò minùs de nobis benè ſperes, quòd malitia iam nos tenet,
D quòd diu in poſſeſſione noſtri eſt. Ad neminem antè bona mens venit, quàm mala. omnes præoccupati ſumus, virtutes diſcere, vitia dediſcere: ſed eò maiore animo ad emendationem noſtri debemus accedere, quòd ſemel traditi boni perpetua poſſeſſio eſt.

[8] Non

EPIST. L. 1. HARPASTEN.] *Eſt ἁρπαςὴ, benè ominatum nomen: quaſi bellula futura, & rapienda ab omnibus. vt ἁρπαςὸν, pilæ genus, eâ re dixerunt.*

2. HEREDITARIVM ONVS.] *Hereditate, cum reliquis famulis, tranſmiſſam.*

3. HVIVS REI QVÆRERE.] *Negatio excidit, atque ex ſententiâ repono:* huius rei non quærere. *Pudet diſcere: pudere debebat non diſcere.* Nemo enim (*ait epiſt.* LII. per ſe ſatis valet, vt emergat: oportet manum aliquis porrigat, aliquis educat. *Doctrinâ enim quæritur Virtus: illa ſine magiſtro non eſt. Stoicum dogma: de quo nos Manud.* II. *Diſſer.* X.

4. CALOR EXPLICAT.] *Ligno ſciſſo, & ponderibus aliorſum ducto, ſubditus. Vaſcularij & nautæ cottidie faciunt.*

5. OMNI HVMORE.] *Non trabe aut robore tantùm, ſed aëre aut aquâ, quibus nil flexibilius.*

6. QVID ENIM ALIVD.] *Quia de* humore *præmiſit: ecce ipſe Animus, inquit, eſt Aër: & ergo ductilis.*

7. QVODAMMODO SE HABENS.] *Spiritus nempe talis: & vt Stoici, πνεῦμα θερμὸν,* calidus ſpiritus. *Vide me Phyſiol.* III. *Diſſert.* IX.

8. NON

[8] Non dediſcitur virtus. Contraria enim mala in alieno hærent: ideò expelli & exturbari A poſſunt: fideliter ſedent, quę in locum ſuum veniunt. [9] Virtus ſecundùm naturam eſt: vitia inimica & infeſta ſunt. Sed quemadmodum virtutes receptæ exire non poſſunt, facilisque earum tutela eſt: ita initium ad illas eundi arduum. quia hoc primum imbecillæ mentis atque ægræ eſt, formidare inexperta. Itaque cogenda eſt mens, vt incipiat. Deinde non eſt acerba medicina: protinus enim delectat, dum ſanat. Aliorum remediorum poſt ſanitatem voluptas eſt: philoſophia pariter & ſalutaris & dulcis eſt.

EPIST. LI.

D e *Ætnâ aliquid, vberiùs de Baijs: & hac occaſione, in molles & luxui deditos. Hunc pellendum, & militandum eſſe: in quos? in voluptatem, in dolorem, alia. Hoc agentem, bonum in locis ſeriis ſanctisque agere, vitare laſciua, aut peramœna.* B

Qvomodo quiſque poteſt, mi Lucili: tu iſtic habes Ætnam, illum nobiliſſimum Siciliæ montem: quem quare dixerit Meſſalla vnicum, ſiue Valgius (apud vtrumque enim legi) non reperio. cùm plurima loca euomant ignem, non tantùm edita, quod crebriùs euenit, videlicet quia ignis in altiſſimum effertur, ſed etiam iacentia. Nos vtcumque poſſumus, contenti ſumus Baiis: quas poſtero die, quàm attigeram, reliqui. locum ob hoc deuitandum, cùm habeat quaſdam naturales dotes, quia ſibi illum celebrandum luxuria deſumpſit. Quid ergo? vlli loco indicendum eſt odium? minimè. ſed quemadmodum aliqua veſtis ſapienti ac probo viro magis conuenit quàm alia, nec vllum colorem ille odit, ſed aliquem putat parùm aptum eſſe frugalitatem profeſſo: ſic regio quoque eſt, quam ſapiens vir, aut ad ſapientiam tendens, declinet, tamquam alienam bonis moribus. Itaque de ſeceſſu cogitans, numquam [1] Canopum eliget, quamuis neminem Canopus eſſe frugi vetet. Ne Baias quidem. diuerſorium vitiorum eſſe cœperunt. Illic ſibi plurimum luxuria permittit: illic tamquam aliqua licentia debeatur loco, magis ſoluitur. Non tantùm corpori, ſed etiam moribus ſalubrem locum eligere debemus. Quemadmodum inter tortores habitare nolim, ſic nec inter popinas quidem. Videre ebrios per littora errantes, & comeſſationes nauigantium, & ſymphoniarum cantibus perſtrepentes lacus, & alia quæ velut ſoluta legibus luxuria, non tantùm peccat, ſed publicat, quid neceſſe eſt? Id agere debemus, vt irritamenta vitiorum quàm longiſſimè profugiamus. Indurandus eſt animus, & à blandimentis voluptatum procul abſtrahendus. [2] Vna Hannibalem hiberna ſoluerunt: & indomitum illum niuibus atque Alpibus virum eneruauerunt fomenta Campaniæ. Armis vicit, vitiis victus eſt. [3] Nobis quoque militandum eſt: & quidem genere militiæ, quo numquam quies, numquam otium datur. Debellandæ ſunt in primis voluptates: quæ ([4] vt vides) ſæua quoque ad ſe ingenia rapuerunt. Si quis ſibi propoſuerit, quantum operis aggreſſus ſit, ſciet nihil delicatè, nihil molliter eſſe faciendum. Quid mihi cum iſtis calentibus ſtagnis? C

[5] quid D

8. Non dediscitvr.] *Stoicum eſt, Sapientem ſummè & ſemper beatum eſſe. Stabile illud Bonum non vi, non caſu excuti, aut minui: ſed nec creſcere. Videſis* III. *Manuduct. Diſſert.* III.

9. Virtvs secvndvm Natvram.] *Vide iterùm Manuduct.* II. *Diſſert.* X.

EPIST. LI. 1. Canopvm.] *Duodecim milliaribus ab Alexandriâ diſtantem*, impendio locum fanis, & lætis diversoriis exſtructum, *vt Ammianus loquitur. Sed & aëris ibi mira temperies & ſalubritas: Serapidis etiam celebre fanum. Ab his cauſſis delicati, religionis etiam ſpecie, celebrabant. &, vt Strabo ait,* ſuper omnia memorabilis eſt turba eorum, qui ad feſtiuos illic dies, per foſſam, Alexandriâ nauigant. Quæ foſſa diebus ac noctibus nauicularum plena eſt, viros pariter ac mulieres vectantium, qui cantant ac tripudiant, cum extremâ laſciuiâ atque impudentiâ. *Eſt & in prouerbio* Canopéa luxuria: *neque iniuriâ inter infames Seneca habet.*

2. Vna Hannibalem.] *Sic legendum. Sola vna hiberna: adeò periculoſum tale contubernium.*

3. Nobis qvoqve militandvm.] *Epictetus* III. *Diſſertat.* XXIV. στρατεία τίς ἐστιν ὁ βίος ἑκάστου, καὶ αὕτη μακρὰ καὶ ποικίλη: Militia eſt vita cuiuſque, atque ea longa ac varia.

4. Vt vides.] *In Annibale, iam dicto.*

A [5] quid cum ſudatoriis, in quæ ſiccus vapor [6] corpora exhauſturus includitur? Omnis ſudor per laborem exeat. Si faceremus, quod fecit Hannibal, vt interrupto curſu rerum, omiſſoque bello, fouendis corporibus operam daremus: nemo non intempeſtiuam deſidiam, victori quoque, nedum vincenti periculoſam, meritò reprehenderet. Minus nobis, quàm illis Punica ſigna ſequentibus, licet: plus periculi reſtat cedentibus, plus operis etiam perſeuerantibus. Fortuna mecum bella gerit: non ſum imperata facturus. iugum non recipio, imò quod maiore virtute faciendum eſt, excutio: non eſt emolliendus animus. Si voluptati ceſſero, cedendum eſt dolori, cedendum labori, cedendum eſt paupertati: idem ſibi in me iuris eſſe volet & ambitio, & ira? inter tot affectus diſtrahar, imò diſcerpar. [7] Libertas propoſita eſt: ad hoc præmium laboratur. Quæ ſit libertas, quæris? nulli rei ſeruire, nulli neceſſitati, nullis caſibus: fortunam [8] in æquum deducere. quo die intellexero [9] illam plus poſſe, nil poterit. Ego illam feram, cùm in manu mors ſit? His cogitationibus intentum, loca ſeria ſanctaque eligere oportet. Effeminat animos B amœnitas nimia: nec dubiè aliquid ad corrumpendum vigorem poteſt regio. Quamlibet viam iumenta patiuntur, quorum durata in aſpero vngula eſt: in molli paluſtrique paſcuo ſaginata, citò ſubteruntur. Et fortior miles [10] ex confragoſo venit: ſegnis eſt vrbanus [11] & verna. Nullum laborem recuſant manus, quæ ad arma ab aratro transferuntur: in primo deficit puluere ille vnctus & nitidus. Seuerior loci diſciplina firmat ingenium, aptumque magnis conatibus reddit. Literni honeſtiùs Scipio, quàm Baiis exſulabat. ruina eius non eſt tam molliter collocanda. Illi quoque, ad quos primos fortuna Romani populi publicas opes tranſtulit, C. Marius, & Cn. Pompeius, [12] & Cæſar, extruxerunt quidem villas in regione Baianâ, ſed illas impoſuerunt ſummis iugis montium. Videbatur hoc magis militare, ex edito ſpeculari latè longeque ſubiecta. Adſpice quam poſitionem elegerunt, quibus ædificia excitauerunt locis, & qualia: ſcias non villas eſſe, ſed caſtra. Habitaturum tu putas vmquam fuiſſe [13] in Vticâ Catonem, vt prætemauigantes adulteras dinumeraret, & adſpiceret tot genera cymbarum variis colori-C bus picta, & fluitantem toto lacu roſam, vt audiret canentium nocturna conuitia? nonne manere ille intra vallum maluiſſet, quod in vnam noctem [14] manu ſuâ duxiſſet? Quid ni malit, quiſquis vir eſt, ſomnum ſuum claſſico, quàm ſymphoniâ rumpi? Sed ſatis

5. QVID CVM SVDATORIIS.] *Quæ Laconica vocant.*

6. CORPORA EXHAVSTVRVS.] *Epiſt.* CVIII. Decoquere corpus, atque exinanire ſudoribus, inutile ſimul delicatumque credimus.

7. LIBERTAS PROPOSITA.] *Is enim inter fines fructusq. philoſophiæ. Et quæ libertas ea ſit, Epictetus cùm alibi, tum toto Capite* I. *libri* IV. *Adde Senecam, epiſt.* LXXV. *in fine.*

8. IN ÆQVVM DEDVCERE.] *Ne ſupra me* D *ſtet, imperétque.*

9. ILLAM PLVS POSSE.] *Ineptè, aut falsò. ſi plus poteſt, quomodo nihil poteſt? Quin tu lege:* illâ me plus poſſe. *Simul, inquit, vt mihi ſenſus & mens, vt ſciam me plus poſſe (velim modò) quàm fortunam: tunc exarmata eſt, nihil poteſt.*

10. EX CONFRAGOSO.] *E ſaltibus & montanis, locis aſperis.*

11. ET VERNA.] *Domi & in vrbe natus, educatúſque.*

12. ET CÆSAR.] *De cuius villâ Baianâ Tacitus* XIV. *Annal:* Viam Miſeni propter & villam Cæſaris, quæ ſubiectos ſinus EDITISSIMA proſpectat.

13. IN VTICA.] *Certum eſt hoc malè edi. Nam de Vticæ deliciis nec fama eſt, nec hic iis locus, vbi de Baiis ſermo. Modius volebat,* In Vatiæ *nempe villâ, quæ in his ſanè locis. Sed ſcripta lectio omnis* inimica, *aut* in unica, *aut* mimiaca, *aut denique,* in numma. *at meus habet,* in ijma. *Quid ſit, neſcio: niſi locum aliquem delicatum Bays, & laſciuiæ factum. Dubitaui,* in micâ, *legere: quod certè cum ſcripturâ conuenit: & videntur ſic appellaſſe loca cœnationum minuta, ſed elegantiæ & lautitiæ facta. Martialis:*

Mica vocor. quid ſim cernis, cœnatio parua:
Ex me Cæſareum proſpicis ecce tholum.
Frange toros, pete vina, roſas cape, tingere nardo:
Ipſe iubet mortis dememiniſſe Deus.

Mica aurea *illa in Cælimontio fuit, (vt P. Victor locat:) vnde proſpectus in vicinum* Diui Claudij templum. *Itaque ait, viuendum genialiter eſſe: quoniam & Dij (Imperatores) moriantur: quidni homines? Si tamen* Mica *illa in Domitiani palatio, vt volunt (neque abnuo plures eo nomine fuiſſe:) tunc Flauiæ gentis templum magis accipiemus. Sed ait igitur* cœnationem paruam *eſſe: vnde & nomen à Græco* μικὸς, *quod Dores ita pro* μικρὸς. *Nunc ad Senecam, talis famoſa* Mica *Baiis fuerit: quo exemplo alia ſic ſtructa, & dicta. Sanè lectio* Vtica, *eſt ex ipſâ* Mica *formata: ſi diuidis litteram primorem.*

14. MANV SVA.] *Non ſolus quidem: ſed Imperatores & ipſi olim manum operi admouebant. quod hic adſignificat.*

ſatis diu cum Baiis litigauimus, numquam ſatis cum vitiis: quæ oro te, mi Lucili, perſequere ſine modo, ſine fine. nam illis quoque nec finis eſt, nec modus. Proiice quęcumque cor tuum laniant: quæ ſi aliter extrahi nequirent, cor ipſum cum illis reuellendum erat. Voluptates præcipuè exturba, & inuiſiſſimas habe, latronum more, [15] quos Philetas Ægyptij vocant. in hoc [16] nos amplectuntur, vt ſtrangulent. A

EPIST. LII.

VACILLARE *nos in rectis: opus eſſe adiutorio, & directione. Alios autem aliis faciliùs duci formarique, vt natura eſt. Sed vt formeris, elige è priſcis, & è præſentibus. fuge tamen verboſos, ambitioſos, plauſum captantes.*

QVID eſt hoc, Lucili, quod nos aliò tendentes, aliò trahit, & eò vnde recedere cupimus, impellit? quid colluctatur cum animo noſtro, nec permittit nobis quidquam ſemel velle? Fluctuamus inter varia conſilia: nihil liberè volumus, nihil abſolutè, nihil ſemper. Stultitia, inquis, eſt: cui nihil conſtat, nihil diu placet. Sed quomodo, aut quando nos ab illâ reuellemus? Nemo per ſe ſatis valet, vt emergat: oportet manum aliquis porrigat, aliquis educat. Quoſdam ait Epicurus ad veritatem ſine vllius adiutorio contendere, [1] ex iis ſe feciſſe ſibi ipſum viam. hos maximè laudat. quibus ex ſe impetus fuit, qui ſeipſos protulerunt. quoſdam indigere ope alienâ, non ituros ſi nemo præceſſerit, ſed benè ſecuturos. ex his Metrodorum ait eſſe. Egregium hoc quoque, ſed ſecundæ ſortis ingenium. Nos ex illâ primâ notâ non ſumus: benè nobiſcum agitur, ſi in hanc ſecundam recipimur. Nec hunc quidem contempſeris hominem, qui alieno beneficio eſſe ſaluus poteſt: & hoc multum eſt, velle ſeruari. Præter hæc adhuc inuenies aliud genus hominum, ne ipſum quidem faſtidiendum, eorum qui cogi ad rectum compellique poſſunt: quibus non duce tantùm opus ſit, ſed adiutore, &, vt ita dicam, coactore. Hic tertius color eſt. Si quæris huius exemplar, Hermachum ait Epicurus talem fuiſſe. Itaque [2] alteri magis gratulatur, [3] alterum magis ſuſpicit. Quamuis enim ad eumdem finem vterque peruenerit: tamen maior eſt laus, idem effeciſſe in difficiliore materiâ. Puta enim duo ædificia excitata eſſe, ambo paria, æquè excelſa, æquè magnifica: alterum dura area accepit, illic protinus opus creuit: alterius fundamenta laſſarunt, in mollem ac fluidam demiſſa humum: multumque laboris exhauſtum eſt, dum peruenitur ad ſolidum. Apparet in altero, quidquid factum eſt: alterius, magna pars & difficilior latet. Quædam ingenia facilia & expedita: quædam [4] manu (quod aiunt) facienda ſunt, & in fundamentis ſuis occupanda. Itaque ego illum feliciorem dixerim, qui nihil negotij ſecum habuit: hunc quidem de ſe meliùs meruiſſe, qui malignitatem naturæ ſuæ vicit, & ad ſapientiam ſe non perduxit, ſed extraxit. Hoc durum & laborio-

B

C

15. QVOS PHILETAS ÆGYPTII.] *Qui tunc Græcè loquebantur, & cœperunt ab imperio Macedonum. Nam talis ſanè vox eſt, & priſcis vſurpata. vt Heſiodo in Operibus:*

Ὅς δὲ γυναικὶ πέποιθε, πέποιθ' ὅγε φιλήτῃσι:
Quiſquis feminæ habet fidem, habet fidem
& ille latroni.

Archilocho:

Φιλῆτα νύκτωρ περὶ πόλιν πολεύμενον:
Furi & latroni, qui per vrbem it noctibus.

Heſychius: φιλήτης. κλέπτης, λῃστής: Philetas, fur, latro. *Feſtus:* Pilare & Compilare, ſunt qui Græcæ originis putent. Græci enim fures, Piletas. *Aeolicè nempe* πιλήτας. *Adde, ſi vis, Euſtathium in Odyſſ. γ. & Iliad. β.*

16. NOS AMPLECTVNTVR.] *Alludit ad etymon Græcæ vocis. nam* φιλεῖν *etiam oſculari eſt, & amplecti: quod quia latrones ſubdolè faciunt, hinc nomen. Etſi alij ab* ὑφιλεῖν *deriuent, à* Suſtollendo, *quaſi eſſet* ὑφιλήτης. *Vide Euſtathium.* D

EPIST. LII. 1. EX IIS SE.] *Eſt à Pinciano quidem, ſed libri palàm eò ducunt. Se autem Epicurus ponit inter* αὐτοδιδάκτους. *Cicero* 1. *De Nat. Deor.* Gloriabatur, vt videmus in ſcriptis, ſe magiſtrum habuiſſe nullum. *Idem ex Laertio: etſi quidam, audiſſe Xenocratem.*

2. ALTERI MAGIS GRATVLATVR.] *Metrodoro, qui benignam naturam ſortitus.*

3. ALTERVM MAGIS.] *Hermachum.*

4. MANV FACIENDA.] *Labore & opere. Vide Conſol. ad Marc. cap.* XIX.

5. CIRCV-

A boriosum ingenium nobis datum, ſcias licet. imus per obſtantia. Itaque pugnemus, aliquorum inuocemus auxilium. Quem, inquis, inuocabo, hunc, aut illum? Tu verò etiam ad priores reuertere, qui vacant. adiuuare nos poſſunt, non tantùm qui ſunt, ſed & qui fuerunt. Ex iis autem qui ſunt, eligamus non eos, qui verba magná celeritate præcipitant, & communes locos voluunt, & in priuato [5] circulantur: ſed eos qui vitâ docent; qui cùm dixerint quid faciendum ſit, probant faciendo: qui docent quid vitandum ſit, nec vnquam in eo, quod fugiendum dixerint, deprehenduntur. Eum elige adiutorem, quem magis admireris cùm videris, quàm cùm audieris. Nec ideò te prohibuerim hos quoque audire, quibus conſuetudo eſt admittere populum, ac diſſerere: ſi modò hoc propoſito in turbam prodeunt, vt meliores fiant faciantque meliores: ſi non ambitionis hoc cauſâ exercent. Quid enim turpius philoſophiâ captante clamores? Numquid æger laudat [6] medicum ſecantem? tacete, fauete, & præbete vos curationi. etiam ſi exclamaueritis, non aliter audiam, quàm ſi ad tactum vitiorum veſtrorum ingemiſcatis.

B Teſtari vultis attendere vos, mouerique rerum magnitudine? ſanè liceat. vt quidem iudicetis, & feratis de meliore ſuffragium, quid ni non permittam? Apud Pythagoram diſcipulis quinque annis tacendum erat. numquid ergo exiſtimas, ſtatim illis & loqui & laudare licuiſſe? Quanta autem dementia eius eſt, quem clamores imperitorum hilarem ex auditorio dimittunt? Quid lætaris, quòd hominibus iis laudaris, quos non potes ipſe laudare? Diſſerebat populo Fabianus: ſed audiebatur modeſtè. Erumpebat interdum magnus clamor laudantium: ſed quem magnitudo rerum euocauerat, non ſonus inoffenſæ ac molliter lapſæ orationis. Interſit aliquid inter clamorem theatri, & ſcholæ. eſt aliqua & laudandi licentia. Omnia rerum omnium, ſi obſeruentur, indicia ſunt: & argumentum morum ex minimis quoque licet capere. Impudicum & inceſſus oſtendit, & [7] manus mota, & vnum interdum reſponſum, & [8] relatus ad caput digitus, & flexus oculorum. Improbum riſus, inſanum vultus habituſque demonſtrat. Illa enim in apertum per notas exeunt. Qualis quiſque ſit, ſcies, ſi quemadmodum laudetur, adſpexeris.

C Hinc atque illinc philoſopho [9] manus auditor intentat, & [10] ſuper ipſum caput mirantium turba conſiſtit. non laudatur ille nunc, ſi intelligas, ſed conclamatur. Relinquantur iſtæ voces illis artibus, quæ propoſitum habent placere populo: philoſophia adoretur.

5. CIRCVLANTVR.] *Circulos faciunt, aut quærunt.*

6. MEDICVM SECANTEM?] *De totâ hac re Epictetus Diſſert.* III. *cap.* XXIII. Solitus eſt dicere Rufus (*Muſonius:*) Si tantum habetis otij vt me laudetis, ego verò non dico. Itaque ſic dicebat, vt quiſque noſtrûm qui aſſideret, putaret ſe ab aliquo illi delatum. Sic reprehendebat facta, ſic ob oculos cuiuſque mala ponebat. O viri, taberna medica eſt, philoſophi ſchola. Non oportet gaudentes exire, ſed mærentes. *Ipſa hæc, paullò diffuſiùs, in Agellio, ſed eidem Muſonio refert accepta.* D Muſonium, *inquit*, philoſophum ſolitum dicere accepimus: Cùm philoſophus hortatur, monet, ſuadet, obiurgat; tum qui audiunt, ſi de ſummo & ſoluto pectore obuias vulgataſque laudes effutiunt, ſi clamitant etiam, ſi geſtiunt, ſi vocum eius feſtiuitatibus, ſi modulis orationis mouentur, exagitantur, & geſtiunt: tum ſcias, & qui dicit, & qui audit, fruſtrà eſſe: neque illic philoſophum loqui, ſed tibicinem canere. Animus, inquit, audientis philoſophum, ſi quæ dicuntur vtilia ac ſalubria ſunt, quæque errorum atque vitiorum medicinas ferunt, laxamentum atq; otium prolixè laudandi non habet. *Plutarchus etiam talia, De audiendo:* Voces, *inquit*, laudum non promiſcuè vſurpandæ: & Epicurus in amicorum epiſtolis dum plauſus & fauores fieri ſibi prædicat, ſtomachum nobis facit. Sicut & illi, qui genere laudum offendunt: cum philoſopho acclamant, Acutè, ſeu Scitè vel Floridè. Hi enim theatrales aut declamatorias voces ad philoſophos transferunt, & orationi caſtæ accommodant laudationem meretricis. Itaque qui foris ſunt ambigunt, tibicinis, an citharœdi, an ſaltatoris alicuius ea ſit laudatio. *Hæc vberiùs retuli, quia ſequentibus fidem aut lucem addunt.*

7. MANVS MOTA.] *In obſcœnam figuram, aut nimis alioqui molliter.*

8. RELATVS AD CAPVT DIGITVS.] *Quo argumento Caluus Pompeium, vt mollem, perſtrinxit:*

Faſciolâ qui crura ligat, digito caput vno
Scalpit, quid credas hunc ſibi velle? virum.

Sumpſit ex eo Iuuenalis Sat. IX. Qui digito ſcalpunt vno caput. *Pompeium autem hoc* genuino quodam more feciſſe, *Ammianus excuſat, libro* XVII. *Lucianus etiam effæminati hominis notam ponit, τῷ δακτύλῳ ἄκρῳ τὴν κεφαλὴν κνᾶσθαι*: ſummo digitulo caput ſcabere.

9. MANVS AVDITOR INTENTAT.] *Quas admirans tollit, & plaudit.*

10. SVPER IPSVM CAPVT.] *Surgunt enim, vt ſui impotes, & manus ſuper eum ſedentem efferunt.*

otetur. Permittendum erit aliquando iuuenibus, ſequi impetum animi. tunc autem A hoc ex impetu facient, cùm ſilenrium ſibi imperare non poterunt. Talis laudatio aliquid exhottationis affert ipſis audientibus, & animos adoleſcentium exſtimular. Ad rem commoueantur, non ad verba compoſita. alioqui nocet illis eloquentia, ſi non rerum cupiditatem facit, ſed ſui. Differam hoc in præſenti. deſiderat enim ptopriam & longam exſecutionem, quemadmodum populo diſſerendum, quid ſibi apud populum permittendum ſit, quid populo apud ſe. Damnum quidem feciſſe philoſophiam, non erit dubium, poſtquam [11] proſtituta eſt: ſed poteſt [12] in penetralibus ſuis oſtendi, ſi modò non [13] inſtitotem, ſed antiſtitem nacta eſt.

EPIST. LIII.

NAVIGATIONEM *ſuam deſcribit, & iactationem in mari. Per occaſionem, in vitâ nos* B *iactari, ſed vitia ſua paucos ſcire, aut fateri. Philoſophia docebit, excitabit: demus nos, pares Deo faciet.*

QVID non poteſt mihi perſuaderi, cui perſuaſum eſt vt nauigarem? Solui mari languido. etar ſine dubio cælum graue ſordidis nubibus, quæ ferè aut in aquam, aut in ventum reſoluuntur: ſed putaui tam pauca millia à [1] Parthenope tuâ vſque Puteolos ſurripi poſſe, quamuis dubio & impendente cælo. Itaque quò celeriùs euaderem, protinus per altum [2] ad Neſida direxi, [3] præciſurus omnes ſinus. Cùm iam eò proceſſiſſem, vt meâ nihil intereſſet, vtrùm irem, an redirem: primùm [4] æqualitas illa, quæ [5] me corruperat, periit. nondum erat tempeſtas, ſed iam inclinatio maris, ac ſubinde crebrior fluctus. Cœpi gubernatorem rogare, vt me in aliquo littore exponeret. Aiebat ille, aſpera eſſe & importuoſa, nec quidquam ſe æquè in tempeſtate timere, quàm terram. Peiùs autem vexabar, quàm vt periculum mihi ſuccurreret. Nauſea enim me ſegnis hæc & [6] ſine exitu, torquebat: quæ bilem mouet, nec effundit. Inſtiti itaque guber- C natori, & illum vellet nollet coegi vt peteret littus. Cuius vt viciniam attigimus, non exſpecto vt quidquam ex præceptis Vergilij fiat, *Obuertant pelago proras,*—— aut anchorâ de prorâ iaciatur: ſed memor [7] artificij mei veteris, mitto me in mare, quomodo [8] pſychrolutam decet, [9] gauſapatus. Quæ putas me paſſum, dum [10] per aſpera erepo, dum viam quæro, dum facio? Intellexi, non immeritò nautis terram timeri. Incredibilia ſunt, quæ tulerim: cùm [11] me ferre non poſſem. Illud ſcito, Vlixem non fuiſſe tam

[12] itato

11. PROSTITVTA EST.] *In publicum ſic producta. cùm omnibus locis, viis, foris, philoſophi diſſerant.*

12. IN PENETRALIBVS.] *Scholis, aut & domibus.*

13. INSTITOREM.] *Qui venalem eam habet.*

EPIST. LIII. 1. PARTHENOPE TVA.] *Dicas ergo illinc oriundum Lucilium.*

2. AD NESIDA.] *Quæ inſula eſt Campaniæ à Plinio adſcripta, inter Pauſilypum & Puteolos. Meminit Cicero ad Atticum, Statius, aliiq́.*

3. PRÆCISVRVS.] *Compendium nauigandi facturus, & rectà Puteolos petiturus, curuaturâ omni ſinuum omiſſâ. Itaque procul à terrâ, magis alto me commiſi.*

4. ÆQVALITAS ILLA.] *Dubij cæli, neutrò adhuc inclinati.*

5. ME CORRVPERAT.] *Induxerat nauigare. deiecerat de veteri propoſito: quod commune mihi cum M. Catone erat,* Mari non ire, quò terrâ poſſem.

6. SINE EXITV.] *Quam vomitus non releuaret.*

7. ARTIFICII MEI VETERIS.] *Ita epiſt.* LXXXIII. Ille tantus Pſychrolutes, qui Kalendis Ianuariis in Euripum ſaltabam. *Ibi vide.*

8. PSYCHROLVTAM DECET.] *Lauatorem* D *in frigidâ.*

9. GAVSAPATVS.] *Qui in gymnaſiis exercebantur, itemq́ balneis, ij ferè lodiculâ, aut gauſapinâ leuiter obuoluti erant, & circa verendas maximè partes. Sic Petronij Trimalcio, poſt balneum lecticæ imponitur,* coccineâ gauſapâ inuolutus. *Sic Auguſtus, Suetonij cap.* LXXXIII. *deambulabat* ſegeſtrio vel lodiculâ inuolutus. *Gauſapa autem hîc ad manum, quia & nautis eorum vſus.*

10. PER ASPERA EREPO.] *Scripti,* eripior: *& poteſt ad ſeruos nautasq́ referri, qui ſenem adiutabant, & exportabant.*

11. ME FERRE NON POSSEM.] *Refer quò iam dixi, dum exportatur: vel ad nauſeam, cauſſam huius incommodi. quam ſi ferre potuiſſet, hac vitabat.*

12. IRATO

A [12] irato mari natum, vt vbique naufragia faceret. nauſeatot etat. at ego quocumque nauigare debueto, [13] viceſimo anno perueniam. Vt primùm ſtomachum ([14] ſcis non cum mari nauſeam effugete) collegi, vt corpus [15] vnctione recreaui, occœpi mecum cogitare, quanta nos vitiorum noſtrorum ſequeretur obliuio, etiam corpotalium, quæ ſubinde admonent ſui, nedum illorum quæ eò magis latent, quò maiora ſunt. Leuis aliquem moriuncula decipit: ſed cùm creuerit, & vera febris exarſerit, etiam duro & [16] perpeſſitio [17] confeſſionem accepit. Pedes dolent, articuli punctiunculas ſentiunt: [18] adhuc diſſimulamus, & aut talum extorſiſſe nos dicimus, aut in exercitatione aliquâ laboraſſe. Dubio & incipiente morbo, quæritur nomen: qui [19] talaria cœpit intendere, [20] & vtroſque pedes dextros fecit, neceſſe eſt podagram fateri. Contrà euenit in iis morbis, quibus afficiuntur animi: quò quis peiùs ſe habet, minùs ſentit. Non eſt quod miteris, Lucili cariſſime. Nam qui leuiter dormit, & ſpecies ſecundùm quietem capit, aliquando dormire ſe dormiens cogitat: grauis ſomnus etiam ſomnia exſtinguit, animumque altiùs B mergit, quàm vt vti vllo intellectu ſinat. Quare vitia ſua nemo confitetur? quia etiam nunc in illis eſt. Somnium narrate, vigilantis eſt: & vitia ſua confiteri, ſanitatis indicium eſt. Expergiſcamur ergo, vt errores noſtros coarguete poſſimus. ſola autem nos philoſophia excitabit, ſola ſomnũ excutiet grauem. Illi te totum dedica: dignus illâ es; illa te digna eſt. ite in complexum alter alterius: omnibus aliis tebus te nega, fortitet, apertè. Non eſt quòd precariò philoſopheris. Si æger eſſes, curam intermiſiſſes rei familiatis, & forenſia tibi negotia excidiſſent: nec quemquam tanti putares, cui [21] aduocatus in cauſſam deſcenderes: toto animo id ageres, vt quàm primùm morbo libeiareris. Quid ergo? non & nunc idem facies? Omnia impedimenta dimitte, & vaca bonę menti. nemo ad illam peruenit occupatus. Exercet philoſophia regnum ſuum: dat tempus, non accipit. [22] Non eſt res ſubſiciua: ordinaria eſt, domina eſt: adeſt, & iubet. Alexander [23] cuidam ciuitati, partem agrorum, & dimidium rerum omnium, promittenti: *Eo,* inquit,

C 12. IRATO MARI.] *Benè. vbique habuit Neptunum infenſum, inter omnes Deos. Quid ita? Homeri figmentum commodum, quia Prudentia omnibus ferè, excepta mari, moderatur aut imperat. Illic Vlyſſes impar.*

13. VICESIMO ANNO.] *Tanto ergo infelicior. nam ille non niſi Decennium iactatus.*

14. SCIS NON CVM MARI.] *Grutero adſentior, delendam negationem: aut quod malim, mutandam:* ſcis enim cum mari. *Res ita habet. mari relicto, illa deſerit.*

15. VNCTIONE RECREAVI.] *In ſole.*

16. PERPESSITIO.] παθητῷ, πολυτλήμονι. *Epiſt.* CIV. Socratem perpeſſitium ſenem, per omnia aſpera iactatum.

D 17. CONFESSIONEM ACCEPIT.] *Libri plerique,* excipit: *nullus,* extorquet: *quod licenter Muretus ingeſſerat. Legam cum Agricolâ,* exprimit: *aut potiùs in prioribus additâ litterulâ,* etiam à duro & perp. confeſſionem accipit. *Ludit in voculis* Decipit, *quod præiuit, &* Accipit.

18. ADHVC DISSIMVLAMVS.] *Vera ſunt, & in amicis quibuſdam vidi. Lucianus eadẽ in Ocypode:*

Ἅπας γὰρ αὐτὸν βουκολεῖ ψευδοσομῶν,
Ὡς ἐνσεσεικὼς, ἢ προσκόψας τοι βάσιν,
Λέγει φίλοισι, μὴ φράσας τὴν αἰτίαν.
Nam quiſque ſeſe paſcit his mendaciis,
Quaſi alibi læſus aut curuatus ſit gradus:
Et ſic amicis dictitans, cauſſam premit.

19. TALARIA COEPIT INTENDERE.] *Tumoribus augere, quos ſolleuniter podagra gignit. Talaria autem, partes circa talos.*

20. ET VTROSQVE PEDES.] *In lectione perplexitas, non in ſenſu. Nam iſte quidem eſt: At ſimul vterque iam pes intumuit, abeunt mendacia, & podagram fatemur eſſe. Lucianus hoc ipſum:*

Ἐπὰν δὲ καὶ τὸν ἕτερον ἀλγήσῃς πόδα,
Στενῶν δακρύεις. ἓν δέ σοι φράσαι θέλω,
Τοῦτ' ἔσ' ἐκεῖνο, κἂν θέλῃς, κἂν μὴ θέλῃς·
Vbi verò & alterum dolebis iam pedem,
Flens ingemiſcis. at ego hoc vnum dixero,
Hoc illud eſt, hoc podagra, nolis an velis.

Senſus igitur liquet, de vtroque pede: *ſed quomodo* vterque pes dexter fit? *Quidam libri,* deſtros: *& quidam tranſpoſitis verbis,* vtroſque pedes fecit dextros. *Equidem nihil extrico. niſi placet diſiunctas malè voces, & concinnari:* vtroſque pedes diſtorſerit: *vel,* detorſerit.

21. ADVOCATVS IN CAVSSAM.] *Libri ſcripti,* aduocatus in remiſſione deſcenderes. *Quid? in remiſſione morbi? imò tunc poſſet. Legam,* aduocatus in rem ipſe deſcenderes. *Aduocati vel abſentes ſcripta aderant, vel in ipſâ re præſentes. Hoc, inquit, iſtud æger non feceris.*

22. NON EST RES SVBSICIVA.] *Non in ſecundis curis habenda: eſt res* ordinaria, *prima & ſollenniter facienda. Sicut* Ordinarius Conſul, *apponitur ac præponitur ſecundo illi, &* Suffecto.

23. CVIDAM CIVITATI.] *Ipſi Dario hoc reſponſum lego, in Curtij libro* IV. *Qui cùm obtuliſſet* Lydiam, Ioniam, Æolidem: *reſpondit,* Se cùm tranſiret mare, nõ tanti belli exiguam hanc mercedem, ſed Perſepolim caput regni, vltimique Orientis oram imperio deſtinaſſe.

inquit, *propoſito veni in Aſiam, non vt id acciperem quod dediſſetis; ſed vt id haberetis, quod reliquiſſem.* Itidem philoſophia rebus omnibus: Non ſum id tempus acceptura, quod vobis ſuperfuerit: ſed id habebitis, [24] quod ipſa erogauero. Totam huc conuerte mentem, huic aſſide, hanc cole: ingens interuallum inter te & ceteros fiat. Omnes mortales multo antecedes, non multo te dij antecedent. [25] Quid inter te & illos interfuturum ſit, quæris? diutius erunt. At mehercule magni artificis eſt, clauſiſſe totum in exiguo. Tantum ſapienti ſua, quantum Deo omnis ætas patet. Eſt aliquid, quo ſapiens antecedat Deum. ille [26] naturæ beneficio, non ſuo ſapiens eſt: ecce res magna, habere imbecillitatem hominis, ſecuritatem Dei. Incredibilis vis philoſophiæ eſt, ad omnem fortuitam vim retundendam. Nullum telum in corpore eius ſedet: munita eſt ſolidaque. quædam defatigat, & velut leuia tela laxo [27] ſinu eludit, quædam diſcutit, & in eum vſque qui miſerat reſpuit. A

B

EPIST. LIV.

SVSPIRIO *ſe laboraſſe: atque ita de morte cogitaſſe. Non timendam, quia idem poſt eam, quod antequam eramus, erit. Præparemur.*

LONGVM mihi [1] commeatum dederat mala valetudo: repentè me inuaſit. Quo genere? inquis. prorſus meritò interrogas: adeò nullum mihi ignotum eſt. Vni tamen morbo quaſi aſſignatus ſum: quem quare [2] Græco nomine appellem, neſcio. ſatis enim aptè dici ſuſpirium poteſt. Breuis autem valdè, & procellæ ſimilis, impetus eſt: intra horam ferè deſinit. Quis enim diu exſpirat? Omnia corporis aut incommoda, aut pericula, per me tranſierunt: nullum mihi videtur moleſtius. Quid ni? aliud enim quidquid eſt, ægrotare eſt: hoc, eſt animam agere. Itaque medici, hanc meditationem mortis vocant. [3] Facit aliquando ſpiritus ille, quod ſæpe conatus eſt. Hilarem me putas hęc tibi ſcribere, quia effugi? ſi hoc fine, quaſi bonâ valetudine delector: tam ridiculè facio, quàm ille, quiſquis ſe viciſſe putat, cùm vadimonium diſtulit. Ego verò & in ipsâ ſuffocatione non deſij cogitationibus lætis ac fortibus acquieſcere. Quid hoc eſt? inquam. tam ſæpe mors experitur me? faciat. at ego illam diu expertus ſum. Quando, inquis? antequam naſcerer. Mors eſt, non eſſe id quod antè fuit, ſed quale ſit, iam ſcio: [4] hoc erit poſt me, quod ante me fuit. Si quid in hac re tormenti eſt, neceſſe eſt, & fuiſſe antequam prodiremus in lucem: atqui nullam ſenſimus tunc vexationem. Rogo non ſtultiſſimum dicas, ſi quis exiſtimet lucernæ peius eſſe cùm exſtincta eſt, quàm antequam accenderetur? nos quoque & accendimur, & exſtinguimur: medio illo tempore aliquid patimur. Vtrimque verò alta ſecuritas eſt. In hoc enim, mi Lucili, niſi fallor, erramus, quòd mortẽ iudicamus ſequi: cùm illa & præceſſerit, & ſecutura ſit. Quidquid ante C

D

24. QVOD IPSA EROGAVERO.] *Eraſmi editio*, quod ipſa redegero, erogauero. *Quidam ſcripti*, quod ipſa re egero. id eſt erogauero. *Non diſpliceat*, quod ipſa reiecero. *reliquis deletis.*

25. QVID INTER TE ET ILLOS.] *Tales vaniloquentias Stoicorum notamus, & verè notamus, Manuduct.* III. *Diſſert.* XIV.

26. NATVRÆ BENEFICIO, NON SVO.] *A ſe Sapiens, tu ab induſtriâ.*

27. SINV ELVDIT.] *De leuibus telis prouerbiale fuit, Veſte repelli. Catullus:*

Quare nos tela iſta tua euitamus amictu,
At fixus noſtris tu dabis ſupplicium.

EPIST. LIV. 1. COMMEATVM DEDERAT.] *Olim ſic emendaui, cùm libri*, comitatum. *Diu, inquit, dimiſerat me morbus, repentè eſt adortus & retraxit. Eſt ſumptum à re militari, in quâ commeatus datur militi, id eſt venia commeandi, priuata rei, aut valetudinis cauſâ. Noſter de Irâ* I. *cap.* XVI. Duci iuſſit eum, qui ex commeatu ſine commilitone redierat.

2. GRÆCO NOMINE.] *Vtrùm* Ἆσθμα, *an* Ὀρθόπνοιαν *vult dictam? Nam plus aliquid quàm Aſthma, ſiue ſpirandi difficultas, in hoc impetu eſt: & minus quàm Orthopnœa, in breuitate. Vide, apud veterem amicum noſtrum, doctiſſimum Mercurialem, Variar.* VI. *cap.* XVI.

3. FACIT ENIM.] *Malim*, faciet.

4. HOC ERIT POST ME.] *Aliquoties hæc talia in Senecâ, quaſi mors omnia tollat. Quo autem ſenſu, vide me Phyſiol.* III. *Diſſ.* XI.

5. CVM

A ante nos fuit, mors eſt. Quid enim refert, vtrùm non incipias, an deſinas? vtriuſque rei hic eſt effectus, non eſſe. His & huiuſmodi exhortationibus tacitis (nam verbis locus non erat) alloqui me non deſij: deinde paullatim ſuſpirium illud, quod eſſe iam anhelitus cœperat, interualla maiora fecit, & retardatum eſt, ac remanſit. Nec adhuc, quamuis deſierit, ex naturâ fluit ſpiritus. ſentio hæſitationem quandam eius, & moram. Quomodo volet, dum modò non ex animo ſuſpirem. hoc tibi de me recipe: non trepidabo ad extrema: iam præparatus ſum: nihil cogito de die. Illum lauda & imitare, quem non piget mori, [5] cùm iuuat viuere. Quæ enim virtus eſt, cùm eiiciaris, exire? tamen eſt & hic virtus. Eiicior quidem, ſed tamquam exeam. Et ideò numquam eiicitur ſapiens: quia eiici, eſt inde expelli, vnde inuitus recedas. Nihil inuitus facit ſapiens. neceſſitatem effugit: quia vult quod ipſa coactura eſt.

B EPIST. LV.

DE *Vatiæ villâ, & de ipſo Vatiâ: tum de bono maloque otio. Item amicos animo adeſſe poſſe, & debere.*

A GESTATIONE cùm maximè venio, non minùs fatigatus, quàm ſi tantum ambulaſſem, quantum ſedi. labor eſt enim, & diu ferri: ac neſcio an eò maior, quia contra naturam eſt: quæ pedes dedit, vt per nos ambularemus; oculos, vt per nos videremus. Debilitatem nobis indixere deliciæ: & quod diu noluimus, poſſe deſiuimus. Mihi tamen neceſſarium erat concutere corpus, vt ſiue bilis inſiderat faucibus, diſcuteretur; ſiue ipſe ex aliquâ cauſsâ ſpiritus denſior erat, extenuaret illum iactatio. quam profuiſſe mihi ſenſi. Ideò diutiùs vehi perſeueraui, inuitante ipſo littore, quod inter Cumas & Seruilij Vatiæ villam curuatur, & hinc mari, [2] illinc lacu, velut anguſtum iter claudi-
C tur. Erat enim [3] à recenti tempeſtate ſpiſſius. Fluctus autem illud (vt ſcis) frequens & concitatus exæquat: longior tranquillitas ſoluit, cùm arenis, quæ humore alligantur, ſuccus abſceſſit. Ex conſuetudine tamen meâ circumſpicere cœpi, an aliquid illic inuenirem, quod mihi bono poſſet eſſe: & direxi oculos in villam, quæ aliquando Vatiæ fuit. In hac ille prætorius diues, nulla aliâ re quàm otio notus, conſenuit, & ob hoc vnum felix habebatur. Nam quoties aliquos amicitia [4] Aſinij Galli, quoties [5] Seiani odium, [6] deinde amor merſerat, (æquè enim offendiſſe illum, quàm amaſſe, periculoſum fuit) exclamabant homines: *O Vatia* [7] *ſolus ſcis viuere.* At ille latere ſciebat, non viuere. multum autem intereſt, vtrùm vita tua otioſa ſit, an ignaua. Numquam aliter hanc villam Vatiâ viuo præteribam, quàm vt dicerem: *Vatia hic ſitus eſt.* Sed adeò, mi Lucili, philoſophia ſacrum quiddam eſt, & venerabile, vt etiam ſi quid illi ſimile eſt, mendacio placeat. Otioſum enim hominem, ſeductum exiſtimat vulgus, & ſecurum, & ſe contentum, ſibique viuentem: quorum nihil vlli contingere, niſi ſapienti, poteſt. Ille quidem
D nullâ re ſollicitus ſcit ſibi viuere. ille enim (quod eſt primum) ſcit viuere. Nam qui res & homines fugit, quem cupiditatum ſuarum infelicitas relegauit, qui alios feliciores videre non potuit, qui velut timidum atque iners animal, metu oblituit, ille ſibi non viuit,

5. CVM IVVAT VIVERE.] *In iuuentute, aut bonâ ætate: at ego iam ſenex ſum.*

EPIST. LV. 1. A GESTATIONE.] *Quâ in eſſedo vehi moris: & explicaui in epiſtolâ quadam ad Ortelium, Centur. Miſcell. epiſt.* XI.

2. ILLINC LACV.] *Lucrino.*

3. A RECENTI TEMPESTATE SPISSIVS.] *Ita ex melioribus libris. Firmius autem ſpiſſiusq; à tempeſtate: quia recenter aqua arenas ligauerant. quod aliter in ſiccis, & diffluunt.*

4. ASINII GALLI.] *Cui Tiberius offenſus, & diu in cuſtodiâ habitum inopiâ cibi interemit. Tacitus* VI. *Annalium.*

5. SEIANI ODIVM.] *Qui omnia apud Tiberium aliquamdiu potuit: euexit, depreſſit, oppreſſit, quos voluit.*

6. DEINDE AMOR.] *Quia illo iam inuiſo & occiſo, quoſcumque amicos habuerat Tiberius ferè ſuſtulit.*

7. SOLVS SCIS VIVERE.] *Procul ſcilicet à Ioue & fulmine.*

uit, ſed (quod eſt turpiſſimum) ventti, ſomno, libidini. Non continuò ſibi viuit, qui A
nemini.[7] Adeò tamen magna tes eſt conſtantia, & in propoſito ſuo perſeuerantia, vt ha-
beat auctoritatem inertia quoque pettinax. De ipsâ villâ nihil poſſum ribi certi ſcribe-
re: frontem enim eius tantùm noui, & expoſita: quæ oſtendit etiam tranſeuntibus. Spe-
luncæ ſunt duæ magni operis, laxo atrio [8] pares, manufactæ: quatum altera ſolem non
recipit, altera vſque in occidentem tenet. [9] Platanona medius riuus, & à mari & ab
Achetuſio lacu teceptus, [10] Euripi modo diuidit, alendis piſcibus (etiam ſi aſſiduò
exhauritur) ſufficiens. Sed illi, cùm mare patet, parcitur: cùm tempeſtas piſcatoribus
dedit ferias, manus ad parata potrigitur. Hoc tamen eſt commodiſſimum in villâ, quod
Baijas [11] trans parietem habet: incommodis illarum caret, voluptatibus fruitur. Has
laudes eius ipſe noui: eſſe villam totius anni credo. Occurrit enim Fauonio, & illum
adeò excipit, vt Baijs neget. Non ſtultè videtur elegiſſe hũc locum Vatia, in quem otium
ſuum pigtum iam & ſenile confertet. Sed non multum ad ttanquillitatem locus con-
fert: animus eſt, qui commendat omnia. Vidi ego in villâ hilari & amœnâ mæſtos, vi- B
di in mediâ ſolitudine occupatis ſimiles. Quate non eſt quod exiſtimes, ideò parùm
benè compoſitum eſſe te, quòd in Campaniâ non es. quare autem non es? hucuſque co-
gitationes tuas mitte. Conuerſati cum amicis abſentibus licet: & quidem quoties velis,
quamdiu velis. magis hac voluptate, quæ maxima eſt, fruimur, dum abſumus. Ptæſen-
tia enim nos delicatos facit: & quia aliquando vnà loquimur, ambulamus, cùm con-
ſidemus, cùm diducti ſumus, nihil de his quos modò vidimus, cogitamus. & ideò æquo
animo ferte debemus abſentiam, quia nemo non multum etiam ptæſentibus abeſt. Po-
ne hîc primùm noctes ſeparatas: deinde occupationes vtrinque diuerſas, deinde ſtudia
ſecreta, ſubutbanas profectiones: videbis non multum eſſe, quod nobis petegrinario
etipiat. Amicus animo poſſidendus eſt. hic autem numquam abeſt: quemcumque
vult, quotidie videt. Itaque mecum ſtude, mecum cæna, mecum ambula. In angu-
ſto viueremus, ſi quidquam eſſet cogitationibus clauſum. Video te, mi Lucili, cùm
maximè audio: adeò tecum ſum, vt dubitem, an incipiam non epiſtolas, [12] ſed co- C
dicillos tibi ſcribete.

EPIST. LVI.

MENTEM *compoſitam, vacare ſibi & ſtudiis, etiam in turbâ. Suo exemplo docet. Magis optandum internum ſilentium, & pacem. Inertia porrò mala, & ea cupidinum mater.*

PEREAM, ſi eſt tam neceſſatium, quàm videtur, ſilentium in ſtudia ſepoſito. Ec-
ce vatius clamor vndique me citcumſonat: [1] ſupra ipſum balneum habito. Pro-
pone nunc tibi omnia genera vocum, quæ in odium poſſunt aures adducete: cùm for-
tiores exetcentur, & [2] manus plumbo graues iactant, cùm aut laborant, aut laborantem
imitantur, gemitus audio: quoties retentum ſpiritum remiſerunt, ſibilos, & acetbiſſi-
mas D

8. PARES, MANVFACTÆ.] *Ita Muretus. At libri ſcripti*: magni operis, cuius laxo atrio paries manufactus. *Legam*, cuiuis laxo atrio pares, manufactæ. *Sunt, inquit,* magni operis: *erga non natiuæ, vt olim cenſui: deinde in modum magni atrij facta, & cuius illi pares, etſi ſic manu cauatæ & facta.*

9. PLATANONA.] *Solent enim ſiluæ id genus arborum habere, vmbræ tantùm cauſâ. Martialis:*

Daphnonas, Platanonas, & aërias cypariſſos.

10. EVRIPI MODO.] *Quos ipſos in hortis & villis habebant manufactos.*

11. TRANS PARIETEM.] *Qui villam cingit.*

12. SED CODICILLOS.] *Mitti ſolitos ad præſentes. Dixi in Epiſtolicâ inſtitutione.*

EPIST. LVI. 1. SVPRA IPSVM BALNEVM.] *Baiis, non Romæ. Nam hic ei laxior & aptior domus. Ibi, in diuerſario.*

2. MANVS PLVMBO GRAVES.] *Halteres natat, quibus & ad ſaltandum vſi, ſeq; velut librandum; & iiſdem, ſed grauioribus ad exercendum, & ſine magna motu ſudarem euocandum, ſublatis depreſſisq; manibus, aut huc illuc iactatis. Erant autem iſtæ maſſæ plumbeæ, in circuli dimidiati, aut & aliam formam: ἁλτῆρες Græcis, à primo vſu dicti, παρὰ τὸ ἅλλεσθαι,* à ſaltando. *Iuuenalis, Sat. VI.*

Cùm laſſata graui ceciderunt brachia maſsâ.

Scho-

A mis reſpirationes: cùm in [3] alipten inertem, & hac plebeiâ vnctione contentum incidi, audio crepitum illiſæ manus humeris: quæ prout plana peruenit, aut concaua, ita ſonum mutat. Si verò [4] pilicrepus ſuperuenerit, & [5] numerare cœperit [6] pilas, actum eſt. Adiice nunc [7] ſcordalum, & furem deprehenſum, & illum cui [8] vox ſua in balneo placet. Adiice nunc eos, qui in piſcinam cum ingenti impulſæ aquæ ſono ſaliunt. Præter iſtos, quorum ſi nihil aliud, [9] rectæ voces ſunt, [10] alipilum cogita, tenuem & ſtridulam vocem, quò ſit notabilior, ſubinde exprimentem, nec vnquam tacentem, niſi dum vellit alas, & [11] alium pro ſe clamare cogit. Iam [12] libarij varias exclamationes, & [13] botularium, & [14] cruſtularium, & omnes popinarum inſtitores, mercem ſuâ quadam & inſignitâ modulatione vendentes. O te, inquis, ferreum, aut ſurdum, cui mens inter

Scholiaſtes ibi: Halteras dicit, quibus vtuntur athletæ eùm exercent. quaſi plumbeis ponderibus
B exerceatur. *Martialis:*

Quid pereunt ſtulto fortes haltêre lacerti?
Exercet meliùs vinea foſſa viros.

3. ALIPTEN.] *Vnctorem.*

4. PILICREPVS.] *Gloſſæ Iſidori*: Pilicrepus, qui pilâ ludit. *In veteri lapide:* Ego ſum, ouantes conuenite pilicrepi. *Et mox:* Vrſumque canite voce concordi ſenem, Hilarem, iocoſum, pilicrepum, ſcholaſticum. *Ergo ad pilas luſorias hoc referendum: non cum Cælio, aliiſq; ad pilas fornacarias, id eſt glomos quoſdam pice illitos, quos in hypocauſto coniiciebant, igni alendo. Certum autem, pilas crepare ac ſonitum edere, cùm datatim luditur, & decidunt: maximè in tabulatis, quibus tunc ludebant. Statius:*

Quid nunc ſtrata ſolo referam tabulata, crepantes
C Auditura pilas? vbi languidus ignis inerrat
Ædibus, & tenuem voluunt hypocauſta vaporem.

Neque enim ad Pilas illas fornacarias hæc eunt: ſed tantùm oſtendit, vbi Tabulata illa fuerint, nempe adſita Hypocauſto. Plinius lib. v. *in ſuâ villâ*, Apodyterio ſuperponit ſphæriſterium. *At bella etiam interpretatio (quid aliter ab optimo, & doctiſſimo, elegantiſſimo viro? quē ego inter amicos vnicè amo æſtimoq;) Marci Velſeri, qui ex lapide iam dicto obſeruat,* pilâ vitreâ *Romanos luſitaſſe: quæ certè lapſæ crepabant, & diſſiliebant. Initium lapidis:*

VRSVS TOGATVS VITREA QVI PRIMVS PILA
LVSI DECENTER CVM MEIS LVSORIBVS
LAVDANTE POPVLO MAXIMIS CLAMORIBVS
THERMIS TRAIANI THERMIS AGRIPPÆ
D ET TITI.

Sed an ad Senecam nunc iſta, hæreo: quia Vrſus primum *ſe luſiſſe dicit: & quidem in thermis* Traiani. *Ergo poſt Senecæ æuum hæc inuentio, & inter nouitias fuit. Obſerua tamen inibi, thermis & balneis (vt hîc) luſiſſe.*

5. NVMERARE COEPERIT.] *Id eſt, tot pilarum, ſine caſu, iactus: quod & hodie fit in* pilâ, *vt Petronius appellat*, ſparſiuâ. *Etſi Petronius oſtendit, etiam deciduas numeraſſe adſtantes, ſed id noua mare & per delicias Trimalcionis. De illo enim:* Notauimus etiam res nouas. nam duo ſpadones in diuersâ parte circuli ſtabant, quorum alter matellam tenebat argenteam; alter numerabat pilas, non has quidem, quæ inter manus luſu expellente vibrabant, ſed eas quæ in terram decidebant. *Viri ibi docti putant, hunc numeratorem* Pilicrepum *dictum: quod non tam Seneca, quàm lapis & Iſidorus refellunt.*

6. PILAS] *Explicaui. ſed Turnebus*, plus *mollet, cum quibuſdam libris: & tunc ſcilicet, cùm plures, quàm eſſent, manus aut vices numeraret, magnos excitatos clamores. Non audio. nec noſtrum quidem Hadrianum Iunium, qui* Pilos *legit, item cum ſuffragio aliquot librorum: & explicat* Pilicrepum, *qui pilos cum forficularum crepitu (quod & hodie) truncat, & adnumerat.*

7. SCORDALVM.] *Plures libri*, Sordalum. *ſed illa vox in Iſidoro, & explicatur:* Scordalus, ferox: *eſt & in Petronio*, Redditaque ſcordalo vice. *Noſter iterùm vtitur epiſt.* LXXXIII. Tillius Cimber & nimius erat in vino, & ſcordalus. *Quod aſſidet interpretationi Iſidori, ſignificatq; hominem in vino feroculum & liberioris linguæ fuiſſe. Plebeia vox, & inter vulgi conuicia: cui originem à Græco σκῶρ (quod* oletum *aut* merdam *notat) aliqui petunt; alij à σκορόδῳ ſiue* allio, *quaſi fætidum dicas.*

8. VOX SVA IN BALNEO.] *Cantillabant illîc, recitabant etiam. Nam, vt Horatius:*

Suaue locus voci reſonat concluſus.

9. RECTÆ VOCES.] *Non fractæ, aut fractæ.*

10. ALIPILVM.] *Inſcriptio vetus:* M. OCTAVIVS. PRIMIGENIVS. ALIPILVS. A. TRITONE. *Gloſſæ*: Alipilarius *δρωπακιστής. Nempe ille, qui aut dropace (vnguento è pice) pilos alarum euellit, aut & volſellis. Iuuenalis, de puero verè puero:*

— nec vellendas iam præbuit alas.

11. ALIVM PRO SE CLAMARE.] *Eum, cui alas immodeſtè vellit: ideoq; dolorem excitat. Hoc ad Volſellas magis ſpectat.*

12. LIBARII.] *Qui libo venum proclamat.*

13. BOTVLARIVM.] *Qui botulos aut botellos. quarum duo genera: vel ex ouis, & nucleis, cepâ ac porra, & pluribus apud Apicium lib.* II. *cap.* V. *vel ex ſanguinis viſcerumq; infarctis, in Tertulliano & Feſto. Græcis à diſtentione, id genus eſt φύσκος.*

14. CRVSTVLARIVM.] *Seneca epiſt.* XCIX. Solamur cruſtulo pueros. *Horatius:*

—— pueris dant cruſtula blandi
Doctores.

Fruſtum panis benè cocti, leuiter melliti. Video teſtamentis aliquoties iuſſum dari. vt in lapide priſco quidam: NATALI. SVO. PERPETVO. DARI. MVNICIPIB. ET. INCOL. ET. MVLIERIB. NVPTIS. CRVSTVL.

inter clamores tam varios, tam diſſonos, conſtat! cùm [15] Chryſippum noſtrum aſſidua A
ſalutatio perducat ad mortem. At mehercules, ego iſtum fremitum non magis curo, quàm fluctum aut deiectum aquæ. Quamuis audiam [16] euidam genti hanc vnam fuiſſe cauſſam, vrbem ſuam transferendi, quia fragorem Nili cadentis ferre non potuit. Magis mihi vox auocare videtur, quàm crepitus. Illa enim animum abducit, hic tantùm aures implet, ac verberat. In iis quæ me ſine auocatione circumſtrepunt, [17] eſſedas tranſcurrentes pono, & fabrum inquilinum, & ferrarium vicinum, aut hunc qui [18] ad metam ſudantem [19] tabulas experitur & tibias, nec cantat, ſed exclamat. Etiam moleſtior eſt mihi ſonus, qui intermittitur ſubinde, quàm qui continuatur. Sed iam me ſic ad omnia iſta duraui, vt audire [20] vel pauſarium poſſim, voce acerbiſſima remigibus modos dantem. Animum enim cogo ſibi intentum eſſe, nec auocari ad externa. omnia licet foris reſonent; dum intus nihil tumultus ſit, dum inter ſe non rixentur cupiditas & timor, dum auaritia luxuriaque non diſſideant, nec altera alteram vexet. Nam quid prodeſt totius regionis ſilentium, ſi affectus fremunt? B

[21] *Omnia noctis erant, placidâ compoſta quiete.*

Falſum eſt: nulla placida quies eſt, niſi quam ratio compoſuit. nox exhibet moleſtiam, non tollit, & ſolicitudines mutat. Nam dormientium quoque inſomnia tam turbulenta ſunt, quàm dies. [22] Illa tranquillitas vera eſt, in quam bona mens explicatur. Adſpice illum, cui ſomnus laxæ domus ſilentio quæritur: cuius aures ne quis agitet ſonus, omnis ſeruorum turba conticuit, & ſuſpenſum, accedentium propiùs, veſtigium ponitur. Huc nempe verſatur atque illuc, ſomnum inter ægritudines leuem captans: quæ non audit, audiſſe ſe queritur. Quid in cauſsâ putas eſſe? animus illi obſtrepit: hic placandus eſt, huius compeſcenda eſt ſeditio: quem non eſt quod exiſtimes placidum, ſi iacet corpus. Interdum quies inquieta eſt. Et ideò ad rerum actus excitandi, ac tractatione bonarum artium occupandi ſumus, quoties nos malè habet inertia ſui impatiens. Magni imperatores cùm malè parere militem vident, aliquo labore compeſcunt, & expeditionibus detinent. numquam vacat laſciuire diſtrictis: nihilque tam certum eſt quàm otij vitia C
negotio diſcuti. Sæpe videmur tædio rerum ciuiliũ, & infelicis atq; ingratæ [23] ſtationis pæni-

CRVSTVL. P. I. MVLSI. HEMIN. *id eſt*, cruſtuli pondo vnum, mulſi heminam. *In alio:* VT. EX. EO. VECTIGALE. QVOTANNIS. COLONIS. MVLSVM. ET. CRVSTVM. NATALI. CÆSARIS. AVGVSTI. DARETVR.

15. CHRYSIPPVM NOSTRVM.] *Quem? illum nobilem Græcum? atqui ſalutationum ille mos non ſic ſollennis Græcis. Neque* noſtrum *dixiſſet ſic familiariter, præſertim cùm Lucilius in aliis caſtris. Meus liber,* Criſipum: *neque dubita legere* Criſpum, *magnum Senecæ amicũ: ad quem & Epigramma ſcriptũ.*

16. CVIDAM GENTI.] *Vide Quæſt. Nat.* IIII. *cap.* II.

17. ESSEDAS.] *Nam & ſic efferebant. Iornandes:* Curribus falcatis, quos more vulgari Eſſedas vocant. *Gloſſæ:* Eſſeda, baſtarna. *Si diſplicet, poſſis,* eſſedis, *legere.*

18. AD METAM SVDANTEM.] *Fuit quidem hoc cognomento in regione Vrbis quartâ, apud Victorem & Notitiam imperij: ſed & Baiis fuiſſe oportet, vbi hæc ſcripta. Dio tradidit lib.* XLVIII. ſimulacrum Calypſus ibi ſudaſſe, cũ portus ab Agrippâ ſtrueretur: *an id Metæ tali impoſitum, & inde cognomen?*

19. TABVLAS EXPERITVR.] *Sic ſcripti libri: quid tamen velit ea vox, neſcio; neque aptè cum* Tibiis *dicas iungi. An fortaſſe*, fabulâ ſe experitur & tibiâ? *id eſſet, experimentum ſui capit in fabulâ agendâ ad tibiam. Itaque ſequitur*, non cantat, ſed exclamat: *quod ſanè ad ipſum virum, non inſtrumenta illa referas. At Muretus edidit*, tubas experitur: *ſed è merâ Pinciani coniecturâ. quam etiam lectionem verba ea dicta damnant. Quod ſi tamen de Tubâ ſuit, legam ὑπορχηστικῶς:* tubulâ ſe experitur. *Nam & nobiles viri tubæ & tibiæ operam dabant; atq; etiam, vt apparet, cum cantu. Vidi adnotatum, in vetere codice legi*, ſcapulas: *tum conarer*, ſcabillo ſe experitur: *quod genus inſtrumenti cum Tibiâ etiam Suetonius iungit, Calig. cap.* LV.

20. VEL PAVSARIVM.] Portiſculus *Vel* Hortator *(Græcis κελευστής) dictus: quia & pergendi, &* pauſandi, *modos remigibus daret. Ouidius:* D

— & qui REQVIEMQVE, modumque
Voce dabat nautis, animorum HORTATOR
Epopeus.

21. OMNIA NOCTIS.] *Verſus Varronis. quem cum altero habes apud Senecam patrem, lib.* VII. *Contr897. 1.*

22. ILLA TRANQVILLITAS.] *Zeno (apud Plutarchum, Quomodo cognoſcas te profeciſſe) ait,* ex inſomniis ſuum quemque proceſſum poſſe ſentire: ſi videlicet non turbida aut turpia ea ſint, ſed altâ tranquillitate compoſita, imagines & animi motus hilariores habeant. *Sunt ipſa hæc, & priora, Senecæ.*

23. STATIONIS.] *Officij & muneris. à militiâ ductum.*

24. Ex

A pænitentiâ, ſeceſſiſſe: tamen in illâ latebrâ, in quam nos timor & laſſitudo coniecit,
interdum recrudeſcit ambitio. Non enim exciſa deſiit, ſed fatigata, aut etiam abiecta, re-
bus patùm ſibi cedentibus. Idem de luxuriâ dico, quæ videtur aliquando ceſſiſſe: dein-
de frugalitatem profeſſos ſollicitat, atque in mediâ parſimoniâ voluptates non damna-
tas, ſed relictas petit: & quidem eò vehementiùs, quò occultiùs. Omnia enim vitia in
aperto leuiora ſunt: morbi quoque tunc ad ſanitatem inclinant, cùm ex abdito erum-
punt, ac vim ſuam proferunt. Et auaritiam itaque, & ambitionem, & cetera mala men-
tis humanæ, tunc perniciosiſſima ſcias eſſe, cùm ſimulatâ ſanitate ſubſidunt. Otioſi vi-
demur, & non ſumus. Nam ſi bonâ fide ſumus, ſi receptui cecinimus, ſi ſpecioſa con-
tempſimus, vt paulò antè dicebam, nulla res nos auocabit, nullus hominum auium-
que concentus interrumpet cogitationes bonas, ſolidasque & iam certas. Leue illud
ingenium, nec ſe adhuc reduxit introrſus, quod ad vocem [24] ex accidenti erigitur,
Habet intus aliquid ſolicitudinis, & concepti pauoris, quod illum curioſum facit, vt
B ait Virgilius noſter:

Et me, quem dudum non vlla iniecta mouebant
Tela, nec aduerſo glomerati ex agmine Graij,
Nunc omnes terrent auræ, ſonus excitat omnis
Suſpenſum, & pariter comitique onerique timentem.

Prior ille ſapiens eſt, quem non tela vibrantia, non arietata inter ſe arma agminis denſi,
non vrbis impulſæ fragor territat: hic alter imperitus eſt, rebus ſuis timet, ad omnem
crepitum expaueſcens, quem vna quælibet vox pro fremitu accepta deiecit, quem mo-
tus leuiſſimi exanimant. Timidum illum ſarcinæ faciunt. Quemcumque ex iſtis feli-
cibus elegetis, multa trahentibus, multa portantibus, videbis illum *comitique onerique ti-
mentem.* Tunc ergo te ſcito eſſe compoſitum, cùm ad te nullus clamor pertinebit: cùm
te nulla vox tibi excutiet: non ſi blandietur, non ſi minabitur, non ſi inani ſono [25] va-
ria circumſtrepet. Quid ergo? non aliquando commodius eſt, carere conuicio? fateor,
C Itaque ego ex hoc loco migrabo: experiri & exercere me volui. Quid neceſſe eſt diu-
tiùs torqueri: cùm tam facile remedium Vlixes ſociis etiam aduerſus Sirenas dederit,
& inuenerit?

EPIST. LVII.

DE *cryptâ Neapolitanâ, & ibi horrore. tum primos motus in poteſtate non eſſe. Aliquid de animi tenuitate, & celeritate.*

CVM Baiis deberem Neapolim repetere, facilè credidi tempeſtatem eſſe, ne [1] ite-
rùm nauem experirer. ſed tantum luti totâ viâ fuit, vt poſſem videri [2] nihilomi-
nus nauigaſſe. Totum [3] athletarum fatum mihi illo die perpetiendum fuit. à ceromate
D nos haphe excepit, in [4] Cryptâ Neapolitanâ. Nihil illo carcere longius, [5] nihil illis fau-
cibus

24. EX ACCIDENTI.] *Plures libri*, & accidentia.

25. VARIA CIRCVMSTREPET.] *Aliàs*, vana.

EPIST. LVII. 1. ITERVM NAVEM EXPERIRER.] *Tam infeliciter, quàm ſuprà, epiſt.* LIII.

2. NIHILOMINVS NAVIGASSE.] *In eſſeda videlicet: viâ madidâ & inæquali, mutante identidem illa, ac quaſi natante. Simili metaphorâ, de hac ipsâ viâ, Statius Siluarum* IV.

Nutabat cruce pendulâ viator,
Rodebatque rotas maligna tellus,
Et plebs in mediis Latina campis
Horrebat mala NAVIGATIONIS.

Emenda ibidem ex meo libro, Sorbebatq; rotas.

3. ATHLETARVM FATVM.] *Quorum eſt ceromate perfundi, &* haphe *deinde inſpergi. Mihi ſimile: qui in viâ primâ luto & liquore, velut craſſo ceromate, delibutus ſum: deinde in cryptâ, arenis & puluere, vt haphe perſperſus.*

4. CRYPTA NEAPOLITANA.] *Qua perfoſſo monte Pauſilypo (incertum, quo magni operis auctore) rectâ Neapolim ducit:* multorum ſtadiorum longitudine, *ait Strabo, atque vt hodie dimenſa eſt,* paſſuum circiter mille. *Alioqui ſuper ipſum montem eundum ſit, ambitu magno, & viâ arduâ.*

5. NIHIL FAVCIBVS OBSCVRIVS.] *Fauces, anguſti tranſitus etiam vocabantur: nequis de aditu capiat,*

cibus obſcurius, quæ nobis præſtant, non vt per tenebras videamus, ſed vt ipſas. Cete- A
rùm etiam ſi locus haberet lucem, puluis auferet, in aperto quoque res grauis & moleſta:
quid illîc, vbi in ſe volutatur, & cùm ſine vllo ſpiramento ſit incluſus, in ipſos à quibus
excitatus eſt recidit? Duo incommoda inter ſe contraria ſimul pertulimus. eâdem viâ,
eodem die, & luto & puluere laborauimus. Aliquid tamen mihi illa obſcuritas, quod
cogitarem dedit. ſenſi quemdam ictum animi, & ſine metu mutationem, quam inſo-
litæ rei nouitas ſimul ac fœditas fecerat. Non de me nunc tecum loquor, qui multum ab
homine tolerabili, nedum à perfecto abſum[5], ſed de illo in quem ius fortuna perdidit:
huius quoque ferietur animus, [6] mutabitur color. Quædam enim, mi Lucili, nulla vir-
tus effugere poteſt: admonet illam natura mortalitatis ſuæ. Itaque & vultum adducet
ad triſtitiam, & inhorreſcet ad ſubita, & caligabit, ſi vaſtam altitudinem in crepidine
eius conſtitutus deſpexerit. Non eſt hic timor, ſed naturalis affectio inexpugnabilis ra-
tioni. Itaque fortes quidam, & paratiſſimi fundere ſuum ſanguinem, alienum videre
non poſſunt: quidam ad vulneris noui, quidam ad veteris & purulenti tractationem B
inſpectationemq́; concidũt, & linquuntur animo: alij gladium faciliùs recipiunt, quàm
vident. Senſi ergo (vt dicebam) quamdam non quidem perturbationem, ſed mutatio-
nem: rurſus, ad primum conſpectum redditæ lucis, alacritas incogitata rediit & iniuſſa.
Illud deinde mecum loqui cœpi, quàm ineptè quædam magis ac minùs timeremus, cùm
omnium idem finis eſſet. Quid enim intereſt, vtrùm ſupra aliquem [7] vigiliarium ruat,
an mons? nil inuenies. Erunt tamen qui hanc ruinam magis timeant, quamuis vtraque
mortifera æquè ſit. Adeò non effectus, ſed efficientia timor ſpectat. Nunc me putas de
Stoicis dicere, qui exiſtimant [8] animam hominis magno pondere extriti [9] permeare non
poſſe, & ſtatim ſpargi, quia non fuerit illi exitus liber: ego verò non facio. qui hoc di-
cunt, videntur mihi errare. Quemadmodum flamma non poteſt opprimi: nam circa
id diffugit, quo vrgetur: quemadmodum aër verbere aut ictu non læditur, nec ſcindi-
tur quidem, ſed circa id cui ceſſit refunditur: ſic animus qui ex tenuiſſimo conſtat, de-
prehendi non poteſt, nec [10] intra corpus affligi: ſed beneficio ſubtilitatis ſuæ, per ipſa C
quibus premitur, erumpit. Quomodo fulmini, etiam cùm latiſſimè percuſſit ac fulſit,
per exiguum foramen eſt reditus: ſic animo, qui adhuc tenuior eſt igne, per omne cor-
pus fuga eſt. Itaque de illo quærendum eſt, an poſſit immortalis eſſe? hoc quidem cer-
tum habe, ſi ſuperſtes eſt corpori, propter hoc illum nullo genere poſſe perire, [11] pro-
pter quod non perit: quoniam nulla immortalitas cum exceptione eſt, nec quidquam
noxium æterno eſt.

capiat, qui certè illuſtris. Obſcuritas autem hîc, tempore Senecæ, & denſa tenebræ, vt oſtendit: non æquè Strabonis, id eſt Tiberij. qui diſertim ſcribit, τὰ φῶτα ἐκ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὄρους, πολλαχόθεν ἐκκοπεισῶν θυρίδων, διὰ βάθους πολλοῦ κατάγεσθαι: lumen è ſuperficie montis, pluriſariam feneſtellis inciſis, per multam altitudinem demitti. *Oportuit hæc luminaria obſtructa æuo aut neglectu fuiſſe, ſi tam denſa tunc tenebræ. Quod idem fuit ad tempora Alphonſi primi Aragonum regis: qui prouinciâ eâ ſubditâ, viam iſtam & fauces aperuit, complanauit, duas feneſtras incidit, quæ lumen in mediam ſpeluncam obliquum funderent: vt hodieq́; comparent.*

6. MVTABITVR COLOR.] *De totâ hac re, pulchrè Stoiculus quiſpiam apud Agellium lib.* XIX. *ca.* I. *& nos Manuduct.* III. *Diſſ.* VII.

7. VIGILIARIVM RVAT.] *Locus & ſpecula, in quâ Vigiles; vt Valetudinarium, Spoliarium, Viuarium. Sed ſuper lectione ambigo, & meus liber,* Iugularium *præfert. Suſpicabar aliquando,* Tigillarium. *an,* vigilem atrium.

8. ANIMAM HOMINIS.] *De hoc Stoico ſenſu ſcripſi Phyſiol.* III. *Diſſ.* XI.

9. PERMEARE NON POSSE.] *Eſt Pinciani coniectura, ſed bella & blandiens. Libris ſcribitur,* permanere: *neque damnes. aut ſi; in* permanare, *aptiſſimè mutes.* D

10. INTRA CORPVS AFFLIGI.] *Velim,* effligi.

11. PROPTER QVOD NON PERIT.] *Vni meorum abeſt vox,* propter: *& relégem libenter, aut mutem in* propterea. *Non diſpliceat etiam:* per quod hoc perit. *Hoc, id eſt corpus.*

EPIST.

A

EPIST. LVIII.

V E R B A *quedam nupera, deſita nunc eſſe. tranſit ad Phyſica, & quotuplex τὸ ὄν, ex Platone. Aptat ad Ethica, & nihil hic idem, aut firmum, eſſe. Tum ſubtilitates quem vſum habere poßint? & hunc ex omni re captandum. Adnectit de ſenectute, & morte: neutram optandam, aut recuſandam.*

QVANTA verborum nobis [1] paupertas, imò egeſtas ſit, numquam magis quàm hodierno die intellexi. Mille res inciderunt, cùm fortè de Platone loqueremur, quæ nomina deſiderarent, nec haberent: quædam verò cùm habuiſſent, faſtidio noſtro perdidiſſent. Quis autem ferat in egeſtate faſtidium? Hunc quem Græci œſtrum vocant, pecora peragentem, & totis ſaltibus diſſipantem, aſilum noſtri vocabant. hoc
B Virgilio licet credas:

Et lucum Silari iuxta ilicibuſque virentem
Plurimus Alburnum volitans, cui nomen aſilo
Romanum eſt, œſtrum Græci vertêre vocantes,
Aſper, acerba ſonans, quo tota exterrita ſiluis
Diffugiunt armenta. ———

[2] Puto intelligi iſtud verbum interiſſe. Ne te longè differam, quædam ſimplicia in vſu erant, ſicut *cernere ferro* inter ſe dicebant. Idem Virgilius hoc probabit tibi:

——— *Stupet ipſe Latinus,*
Ingentis, genitos diuerſis partibus orbis,
Inter ſe coiiſſe viros, & cernere ferro.

quod nunc decernere dicimus: ſimplicis illius verbi vſus amiſſus eſt. Dicebant antiqui, *ſi iuſſo*, id eſt, ſi iuſſero. Hoc nolo mihi credas: [3] ſed fide Virgilio:

C *Cetera quà iuſſo, mecum manus inferat arma.*

Non id ego nunc hac diligentiâ, vt oſtendam quantum tempus apud grammaticum perdiderim: ſed vt ex hoc intelligas, quantum apud Ennium & Attium, verborum ſitus occupauerit: cùm apud hunc quoque, qui quotidie excutitur, aliqua nobis ſubducta ſint. Quid, inquis, ſibi iſta vult præparatio? quò ſpectat? Non celabo te, cupio, ſi fieri poteſt propitiis auribus tuis, [4] Eſſentiam dicere: ſin minùs, dicam & iratis. [5] Ciceronem auctorem huius verbi habeo, puto locupletem. ſi recentiorem quęris; [6] Fabianum, diſertum & elegantem, orationis, etiam ad noſtrum faſtidium, nitidæ. Quid enim fiet, mi Lucili? quomodo dicetur οὐσία res neceſſaria, [7] naturam continens, fundamentum omnium? Rogo itaque permittas mihi hoc verbo vti. nihilominus dabo operam, vt ius à te datum parciſſimè exerceam: fortaſſe contentus ero mihi licere. Quid proderit facilitas tua, cùm ecce id nullo modo Latinè exprimere poſſim, propter quod linguæ noſtræ conuicium feci? Magis damnabis anguſtias Romanas, ſi ſcieris vnam ſyllabam eſſe, quam mutare non poſſim. Quæ hæc ſit, quæris? τὸ ὄν. Duri tibi videbor ingenij: in me-
D dio poſitum, poſſe ſic transferri, vt dicam, Quod eſt. Sed multum intereſſe video. cogor verbum pro vocabulo ponere: ſed id ſi neceſſe eſt, ponam, Quod eſt, Sex modis hoc à Platone dici, amicus noſter homo eruditiſſimus hodierno die dicebat. Omnes tibi expo-

EPIST. LVIII. 1. PAVPERTAS, IMÒ EGESTAS.] *Plus igitur hoc eſt: & Pauperies eſſe rei poteſt, quâ non egeas. Plinius lib.* IV. *epiſt.* Inopiâ, ac potiùs vt Lucretius ait, hac egeſtate patrij ſermonis. *Noſter epiſt.* XVII. Non eſt quod paupertas nos à philoſophiâ reuocet, nec egeſtas quidem.

2. PVTO INTELLIGI.] *Sine*, intelligis.

3. SED FIDE.] *Alÿ*, fideli: *fortaſſe*, fido.

4. ESSENTIAM DICERE.] *Optimè ita Muretus, cùm in libris eſſet*, quid ſentiam.

5. CICERONEM AVCTOREM.] *Sidonius*: Lecturus es hic nouum verbum Eſſentiam: ſed ſcias hoc ipſum dixiſſe Ciceronem.

6. FABIANVM.] *Quem intelligit Fabius*: Vſiam, quam Flauius Eſſentiam vocat. *Nomen ei fuit*, Ser. Flauius Papirius Fabianus.

7. NATVRAM CONTINENS.] *Omnia enim ex Vſiâ: qua eſt propriè Stoicis, Deus & Materia.*

s 8. HOMO

exponam, ſi antè indicauero, eſſe aliquod genus, eſſe & ſpeciem. Nunc enim primum A
illud genus quærimus, ex quo ceteræ ſpecies ſuſpenſæ ſunt, à quo naſcitur omnis diuiſio,
quo vniuerſa comprehenſa ſunt. Inuenietur autem, ſi cœperimus ſingula retrò legere.
ſic enim perducemur ad primum. Homo ſpecies eſt, vt Ariſtoteles ait: equus ſpecies
eſt, canis ſpecies. ergo commune aliquod quærendum eſt his omnibus vinculum, quod
illa complectatur, & ſub ſe habeat. Hoc quid eſt? animal. Ergo genus eſſe cœpit om-
nium horum quæ modò retuli, hominis, equi, canis, animal. Sed ſunt quædam, quæ
animam habent, nec ſunt animalia. placet enim ſatis & arbuſtis animam ineſſe. itaque
& viuere illa, & mori dicimus. Ergo animantia ſuperiorem tenebunt locum, quia ani-
malia in hac formâ ſunt, & ſata. Quædam animâ carent, vt ſaxa. itaque aliquid erit ani-
mantibus antiquius, ſcilicet corpus. hoc ſic diuidam, vt dicam corpora omnia aut ani-
mata eſſe, aut inanimantia. Etiamnum eſt aliquid ſuperius, quàm corpus. Dicimus enim
quædam corporalia eſſe, quædam incorporalia. Quid ergo erit ex quo hæc diducantur?
illud cui nomen modò parùm proprium impoſuimus, Quod eſt. Sic enim in ſpecies ſe- B
cabitur, vt dicamus: Quod eſt, aut corporale eſt, aut incorporale. Hoc ergo genus eſt
primum & antiquiſſimum, &, vt ita dicam, generale: cetera genera quidem ſunt, ſed
ſpecialia, tamquam [8] homo genus eſt. Habet enim in ſe nationum ſpecies, Græcos, Ro-
manos, Parthos; colorum, albos, nigros, flauos: habet ſingulos, Catonem, Ciceronem,
Lucretium. Itaque quâ multa continet, in genus cadit: quâ ſub alio eſt, in ſpeciem. Il-
lud genus, Quod eſt, generale, ſupra ſe nihil habet. Initium rerum eſt. omnia ſub illo
ſunt. Stoici volunt ſuperponere huic etiam aliud genus magis principale: de quo ſtatim
dicam, ſi priùs illud genus, de quo locutus ſum, meritò primum poni docuero, cùm
ſit rerum omnium capax. Quod eſt, in has ſpecies diuido, vt ſint corporalia, aut incor-
poralia. Nihil tertium eſt. Corpus quomodo diuido? vt dicam, aut animantia ſunt, aut
inanimantia. Rurſus animantia quemadmodum diuido? vt dicam, quædam animum
habent, quædam tantùm animam: aut ſic: quædam impetum habent, incedunt, tranſ-
eunt: quædam ſolo affixa, radicibus aluntur & creſcunt. Rurſus animalia in quas ſpecies C
ſeco? aut mortalia ſunt, aut immortalia. Primum genus Stoicis quibuſdam [9] videtur,
Quid: ſed quare videatur, ſubiiciam. In rerum (inquiunt) naturâ quædam ſunt, quæ-
dam non ſunt. Et hæc autem quæ non ſunt, rerum natura complectitur, quæ animo
ſuccurrunt, tamquam Centauri, Gigantes, & quidquid aliud falſâ cogitatione forma-
tum, habere aliquam imaginem cœpit, quamuis non habeat ſubſtantiam. Nunc ad id
quod tibi promiſi, reuertor, quomodo quæcumque ſunt, [10] in ſex modos Plato partia-
tur. Primum illud Quod eſt, nec viſu, nec tactu, nec vllo ſenſu comprehenditur: cogi-
tabile eſt. quod generaliter eſt: tamquam homo generalis ſub oculos non venit, ſed ſpe-
cialis venit, vt Cicero & Cato. Animal non videtur, ſed cogitatur: videtur autem ſpecies
eius, equus & canis. Secundum ex his quæ ſunt, ponit Plato, quod eminet & exſuperat
omnia. Hoc ait per excellentiam eſſe. vt poëta communiter dicitur. omnibus enim ver-
ſus facientibus hoc nomen eſt. ſed iam apud Græcos in vnius notam ceſſit. Homerum
intel- D

8. HOMO GENVS EST.] *Atqui ſuprà Species erat, ſed ex Ariſtotele: hîc Logicam Chryſippi ſequĩ eum probabile eſt, hodie ridendam.*

9. VIDETVR, QVID.] *Ita lego, cùm libris ſit ambiguè* Quid, *vel* Quod: *ſed illud præfero. Muretus in vno etiam reperiſſe ait,* Quiddam. *Græcè dixerunt indubiè,* τὸ τί. *Pincianus ſententiam loci primus peruidit & breuiter poſuit: Stoicis aliud aliquod genus* Ente *ſuperius eſſe, nempe* Quod: *ita enim ipſe legit.* Id *igitur iis diuiditur, in verè* Ens, & Non ens *Verè, vt omnia quæ in rerum naturâ ſunt:* Non ens, *vt ſunt Centauri, Chimera, & quæ in mente ſolâ ſubſiſtunt.*

10. IN SEX MODOS PLATO.] *Primò quidem in duos: atque ita in Timæo, & Sophiſtâ* τὸ ὂν *diuidit. Apuleius ex illo:* τὰς οὐσίας, quas Eſſentias dicimus, duas eſſe ait: per quas cuncta gignantur, Munduſque ipſe. Quarum vna cogitatione ſolâ concipitur, altera ſenſibus ſubiici poteſt. Prior illa verè eſſe memoratur: hanc verò non eſſe poſſumus dicere. Et primæ quidẽ Eſſentiæ primùm Deum eſſe, & Mentem, Formaſque rerum & Animam: ſecundæ, omnia quæ informantur, quæque gignuntur, & quæ ab Subſtantiæ ſuperioris exemplo originem ducunt. *Hæc ita vniuerſè in Platone: ſed diſtinctiùs noſter in ſex modos partitur. Primum eſt,* Ens νοητὸν, intelligibile: *vt Animal. Secundum, excellentiſſimum Ens, & cauſſa Entium,* Deus. *Tertium,* Idea. *Quartum ipſa* Εἴδη *ſiue* Species. *Quintum, quæ ſenſibus ſubiecta, id eſt* corpora. *Sextum, quæ* quaſi ſunt, *vt Inane, Tempus.*

11. IDEAS

Digitized by Google

A intelligas, cùm audieris poëtam. Quid ergo hoc eſt? Deus, ſcilicet maior ac potentior
cunctis. Tertium genus eſt eorum, quæ propriè ſunt: innumerabilia hæc ſunt, ſed extra
noſtrum poſita conſpectum. Quæ ſunt, interrogas? propria Platonis ſupellex eſt.
[11] Ideas vocat, ex quibus omnia, quæcumque videmus, fiunt: & ad quas cuncta formantur.
Hæ immortales, immutabiles, inuiolabiles ſunt. Quid ſit Idea, id eſt, quid Platoni
eſſe videatur, audi. Idea eſt eorum, quæ naturâ fiunt, exemplar æternum. Adiiciam
definitioni interpretationem, quò tibi res apertior fiat. Volo imaginem tuam facere.
exemplar picturæ te habeo, ex quo capit aliquem habitum mens, quem operi ſuo imponat.
Ita illa quæ me docet & inſtruit facies, à quâ petitur imitatio, Idea eſt. Talia ergo
exemplaria infinita habet natura rerum, hominum, piſcium, arborum: ad quæ, quodcumque
fieri ab illa debet, exprimitur. Quartum locum habet εἶδος. Quid ſit hoc εἶδος,
attendas oportet: & Platoni imputes, non mihi, hanc rerum difficultatem. nulla eſt autem
ſine difficultate ſubtilitas. Paullò antè pictoris imagine vtebar. ille cùm reddere
B Virgilium coloribus vellet, ipſum intuebatur: Idea erat Virgilij facies, futuri operis exemplar:
ex hac quod artifex trahit, & operi ſuo impoſuit, εἶδος eſt. Quid interſit, quæris?
alterum exemplar eſt, alterum forma ab exemplari ſumpta, & operi impoſita. alteram
artifex imitatur, alteram facit. Habet aliquam faciem ſtatua: hæc eſt Idos. habet
aliquam faciem exemplar ipſum, quod intuens opifex, ſtatuam figurauit: hæc Idea eſt.
Etiamnum aliam deſideras diſtinctionem? Idos in opere eſt: Idea extra opus: nec tantùm
extra opus eſt, ſed ante opus. Quintum genus eſt eorum, quæ communiter ſunt.
hæc incipiunt ad nos pertinere: hîc ſunt omnia, homines, pecora, res. Sextum genus eorum
eſt, quæ quaſi ſunt, tamquam inane, tamquam tempus. Quæcumque videmus ac
tangimus, Plato in illis non numerat, quæ eſſe propriè putat. Fluunt enim, & aſſiduâ diminutione
atque adiectione ſunt. Nemo noſtrûm idem eſt in ſenectute, qui fuit iuuenis.
nemo eſt manè, qui fuit pridie. Corpora noſtra rapiuntur fluminum more. quidquid
vides, currit cum tempore. nihil ex his quæ videmus, manet. Ego ipſe dum loquor
C mutari iſta, mutatus ſum. Hoc eſt [12] quod ait Heraclitus: *In idem flumen bis non deſcendimus.*
Manet idem fluminis nomen, aqua tranſmiſſa eſt. Hoc in amne manifeſtius eſt,
quàm in homine. ſed nos quoque non minùs velox curſus prætervehit: & ideò admiror
dementiam noſtram, quòd tantopere amamus rem fugaciſſimam, corpus, timemuſque
ne quando moriamur: cùm omne momentum, mors prioris habitus ſit. Vis tu timere,
ne ſemel fiat quod quotidie fit? De homine dixi, fluidâ materiâ & caducâ, & omnibus
obnoxiâ caſibus: mundus quoque, æterna res & inuicta, mutatur, nec idem manet.
Quamuis enim omnia in ſe habeat quæ habuit, aliter habet quàm habuit, ordinem
mutat. Quid, inquis, iſta ſubtilitas mihi proderit? ſi me interrogas, nihil. Sed quemadmodum
ille cælator oculos diu intentos ac fatigatos remittit atque auocat, &, vt dici ſolet,
paſcit: ſic nos animum aliquando debemus relaxare, & quibuſdam oblectamentis
reficere. ſed ipſa oblectamenta opera ſint: ex his quoque, ſi obſeruaueris, ſumes quod
poſſit fieri ſalutare. Hoc ego, mi Lucili, ſoleo facere: [13] ex omni natione, etiam ſi à phi-
D loſophiâ longiſſimè auerſa eſt, eruere aliquid conor, & vtile efficere. Quid de iſtis capiam,
quæ modò tractauimus, remotis à reformatione morum? quomodo meliorem
me facere Ideæ Platonicæ poſſunt? quid ex iſtis traham, quod cupiditates meas comprimat?
Vel hoc ipſum, quòd omnia iſta quæ ſenſibus ſeruiunt, quæ nos accendunt & irritant,
negat Plato ex iis eſſe quæ verè ſint. Igitur iſta imaginaria ſunt, & ad tempus aliquam
faciem ferunt: nihil horum ſtabile, nec ſolidum eſt. & nos tamen cupimus tamquam

11. IDEAS VOCAT.] *De his ego aliquid Phyſiol. 11. Diſſert.* 111.

12. QVOD AIT HERACLITVS.] *Plato in Cratylo:* λέγει που ἡράκλειτος, ὅτι πάντα ῥεῖ, καὶ οὐδὲν μένει. καὶ ποταμοῦ ῥοῇ ἀπεικάζων τὰ ὄντα, λέγει, ὡς δὶς ἐς τὸν αὐτὸν ποταμὸν οὐκ ἂν ἐμβαίης: Ait Heraclitus, omnia fluere, nec quidquam manere. & cum fluuij curſu iſta quæ ſunt comparans, addit, quòd nec in idem flumen bis poſſis ingredi. *Idem in Empirico legas,* 111. *Hypotheſeon.*

13. EX OMNI NATIONE.] *Sic libri, & interpreteris, ex omni genere hominum aut ſectâ. Muretus mallet,* tractatione: *eſt in orâ quorumdam librorum,* oratione, *quod mihi præplacet.*

quam aut ſemper futura, aut ſemper habituri. Imbecilli fluidique per interualla conſiſtimus: mittamus animum ad illa, quæ æterna ſunt. miremur in ſublimi volitantes rerum omnium formas: Deumq; inter illa verſantem, & prouidentem, quemadmodum quæ immortalia facere non potuit, quia materia prohibebat, defendat à morte, ac ratione vitium corporis vincat. Manent enim cuncta, non quia æterna ſunt, ſed quia defenduntur curâ regentis. Immortalia tutore non egent: hæc conſeruat artifex, fragilitatem materiæ vi ſuâ vincens. Contemnamus omnia, quæ adeò pretioſa non ſunt, vt an ſint omnino, dubium ſit. Illud ſimul cogitemus, ſi mundum ipſum non minùs mortalem, quàm nos ſumus, prouidentia periculis eximit, poſſe tamen aliquatenus noſtrâ quoque prouidentiâ longiorem prorogari huic corpuſculo moram, ſi voluptates, quibus pars maior perit, potuerimus regere & coercere. Plato ipſe ad ſenectutem ſe diligentiâ pertulit. Erat quidem corpus validum ac forte ſortitus, & illi nomen [14] latitudo pectoris fecerat: ſed nauigationes ac pericula multum detraxerunt viribus: parſimonia tamen, & eorum quæ auiditatem euocant modus, & diligens ſui tutela, perduxit illum ad ſenectutem, multis prohibentibus cauſſis. Nam hoc ſcis, puto, Platoni diligentiæ ſuæ beneficio contigiſſe, quòd [15] natali ſuo deceſſit, & [16] annum vnum atque octogeſimum impleuit, [17] ſine vllâ deductione. Ideò Magi, qui fortè Athenis erant, immolauerunt defuncto, amplioris fuiſſe ſortis quàm humanæ rati, quia conſummaſſet perfectiſſimum numerum, quem nouem nouies multiplicata componunt. Non dubito, quin paratus eſſet paucos dies ex iſtâ ſummâ, & ſacrificium, remittere. Poteſt frugalitas producere ſenectutem: quam vt non puto concupiſcendam, ita ne recuſandam quidem. Iucundum eſt eſſe ſecum quàm diutiſſimè, cùm quis ſe dignum quo frueretur, effecit. Itaque de iſto [18] feremus ſententiam, an oporteat faſtidire ſenectutis extrema, & finem non opperiri, ſed manu facere. Propè eſt à timente, qui fatum ſegnis exſpectat: ſicut ille vltrà modum deditus vino eſt, qui amphoram exſiccat, & fæcem quoque exſorbet. De hoc tamen quæremus, pars ſumma vitæ, [19] vtrùm fæx vitæ hæc ſit, an liquidiſſimum ac puriſſimum quiddam: ſi modò mens ſine iniuriâ eſt, & integri ſenſus animum iuuant, nec defectum & præmortuum corpus eſt. Plurimum enim refert, vitam aliquis extendat, [20] an mortem. At ſi inutile miniſteriis eſt corpus, quid ni oporteat educere animum laborantem? & fortaſſe paullò antè quàm debet, faciendum eſt, ne cùm fieri debeat, facere non poſſis: & cùm maius periculum ſit malè viuendi, quàm citò moriendi, ſtultus eſt qui non exigui temporis mercede, magnæ rei aleam redimit. Paucos longiſſima ſenectus ad mortem ſine iniuriâ pertulit. multis iners vita ſine vſu iacuit ſui. [21] Quanto deinde crudelius iudicas, aliquid ex vitâ perdidiſſe, quamuis finiendâ? Noli me inuitus audire, tamquam ad te iam pertineat iſta ſententia: ſed quid dicam æſtima. Non relinquam ſenectutem, ſi me totum mihi reſeruabit: totum autem ab illâ parte meliore. At ſi cœperit concutere mentem, ſi partes eius conuellere, ſi mihi non vitam reliquerit, ſed ani-

14. LATITVDO PECTORIS.] *Apuleius:* Platoni habitudo corporis cognomentum dedit. namque Ariſtocles priùs nominatus. *πλατὺς Græcis*, latus.

15 NATALI SVO.] *Qui fuit menſis Thargelionis ſeptimus dies, Plutarcho auctore Quæſt. Conuiu.* VIII. *Quæſt.* I. *& Laertio.*

16. ANNVM VNVM ATQVE OCTOGESIMVM IMPLEVIT.] *Conuenit cum Athenæo, qui ad* annum LXXXII. perueniſſe *prodidit, libro* V. *Item Cenſorino, qui ait* Magnos viros non priùs vitâ exceſſiſſe, quàm ad annum illum octogeſimum & vnum peruenerint: in quo Plato finem vitæ & legitimum eſſe exiſtimauit, & habuit. *Idem Suidas: at Neanthes apud Laertium annos* LXXXIIII. *adſcribit.*

17. SINE VLLA DEDVCTIONE.] *Iuſto calculo. quippe obiit ipſo natali ſuo: ergo expleuit, nec plus minus fuit. Formularis ſermo eſt in ratiocinis. Vide De Benef.* II. *cap.* IV. D

18. FEREMVS SENTENTIAM.] *Quid hic Stoici aut Seneca, ediſſerui Manuduct.* III. *Diſſert.* XXII.

19. VTRVM FÆX VITÆ HÆC SIT.] *Ita poeta ille Comicus apud Stobæum:*

Σφόδρα τ' ἴση ὁ βίος ἡμῶν οἴνῳ προσφερής,
Ὅταν ᾖ τὸ λοιπὸν μικρὸν, ὄξος γίνεται:
Hæc vita vino ſimilis admodum cluet,
Cùm paullulum ſuperſit, eſt fæx atque acor.

20. AN MORTEM.] *Quia vita ſcilicet non eſt, in miſeriis maliſq; , ſine ſpe, agere.*

21. QVANTO DEINDE CRVDELIVS.] *Verba aduerſæ ſententiæ, non debere finiri.*

22. Ex

A animam: proſiliam [22] ex ædificio putrido ac ruenti. Morbum morte non fugiam, dumtaxat ſanabilem, nec officientem animo: non afferam mihi manus propter dolorem. ſic mori, vinci eſt. Hunc tamen ſi ſciero perpetuò mihi eſſe patiendum: exibo non propter ipſum, ſed quia impedimento mihi futurus eſt ad omne, propter quod viuitur. Imbecillus eſt & ignauus, qui propter dolorem moritur: ſtultus, qui doloris cauſsâ viuit. Sed in longum exeo. eſt prætereà materia [23] quæ ducere diem poſſit. Et quomodo finem vitæ imponere poterit, qui epiſtolç non poteſt? Vale ergo: quod libentiùs quàm [24] mortes meras lecturus es.

EPIST. LIX.

VOLVPTATIS *& Gaudij diſcrimen: atque hoc honeſtum verbum eſſe. Laudat deinde* B *ſtilum Lucilij, & philoſopho verba item non negligenda; amandas etiam parabolas atque imagines. Seriò autem, non obiter philoſophandum eſſe: nec nobis ipſis citò placendum. quæ adulatio nos perdit.*

MAGNAM ex epiſtolâ tuâ percepi voluptatem. permitte enim mihi vti verbis publicis; nec illa ad ſignificationem Stoicam reuoca. Vitium eſſe voluptatem credimus. Sit ſanè: ponere tamen illam ſolemus, ad demonſtrandam animi hilarem affectionem. Scio, inquam, & voluptatem (ſi [1] ad noſtrum album verba dirigimus) rem infamem eſſe, & gaudium [2] niſi ſapienti non contingere. Eſt enim animi elatio, [3] ſuis bonis viribuſque fidentis. vulgò tamen ſic loquimur, vt dicamus, magnum gaudium nos ex illius conſulatu, aut ex nuptiis, aut ex partu vxoris percepiſſe: quæ adeò non ſunt gaudia, vt ſæpe initia futuræ triſtitiæ ſint. Gaudio autem iunctum eſt, non deſinere, nec in contraria verti. Iraque cùm dicit Virgilius noſter: *Et mala mentis Gaudia*; diſertè qui-
C dem dicit, ſed parùm propriè: nullum enim malum gaudium eſt. Voluptatibus hoc nomen impoſuit, & quod voluit, expreſſit: ſignificauit enim homines, [4] malo ſuo lætos. tamen ego non immeritò dixeram, cepiſſe me magnam ex epiſtolâ tuâ voluptatem. Quamuis enim [5] ex iuſtâ cauſsâ imperitus homo gaudeat, tamen affectum eius impotentem, & in diuerſa ſtatim inclinaturum, voluptatem voco, opinione falſi boni motam, immoderatam & immodicam. Sed vt ad propoſitum reuertar, audi quid me in epiſtolâ tuâ delectauerit. habes verba in poteſtate: non effert te oratio, ne longiùs quàm deſtinaſti, trahit. Multi ſunt, qui ad id quod non propoſuerant ſcribere, alicuius verbi decore placentis vocentur; quod tibi non euenit. preſſa ſunt omnia, & rei aptata. Loqueris quantum vis, & plus ſignificas quàm loqueris. Hoc maioris rei indicium eſt. apparet ani-

22. EX ÆDIFICIO PVTRIDO.] *Stobæus Serm.* CXVIII. *Gorgiæ Leontino hoc adſcribit.* qui ſenex interrogatus, ecquid libens moreretur? μάλιστα,
D εἶπεν. ὥσπερ γὰρ ἐκ σαπροῦ καὶ ῥέοντος οἰκιδίου ἀσμένως ἀπαλλάττομαι: Maximè, inquit. nam, vt ex putri & diffluente domunculâ, non inuitus abeo.

23. QVÆ DVCERE DIEM.] *Id eſt, vber hæc materies & diſputatio, & vel diem traxerit. Alij explicant,* materiam in nobis eſſe, quæ mortem differre poſſit: *ſubtiliter magis, quàm verè.*

24. MORTES MERAS.] *Quas epiſtola hæc vltima habet, & ſonat. Ingratum verbum deſino, & in illud Valetudinis muto. Olim ſic ego: mutant quidam, &* mortis moras *probant. mihi improbè.*

EPIST. LIX. 1. AD NOSTRVM ALBVM.] *Stoicum. vt in noſtro foro & tribunali ſuper iis arbitramur.*

2. NISI SAPIENTI.] *Super totâ hac re ego vbertim Manuduct.* III. *Diſſert.* V.

3. SVIS BONIS VIRIBVSQVE.] *In vno libro repperi,* ſuis bonis venſq;: *& valdè placeat. Nam Gaudium omne Stoicis ex ſolâ virtute oritur, & conſequitur ſummum illud bonum, etſi boni pars non eſt. Si tamen* vires *retines, ad firmum fundatumq; in virtute animi ſtatum referes.*

4. MALO SVÓ LÆTOS.] *Nam & lætitia inter mala, & apud malos eſt. Cicero Tuſcul.* IV. *Stoicè:* Atque vt confidere decet, timere non decet; ſic quidem gaudere decet, lætari non decet: quoniam docendi cauſsâ à Gaudio Lætitiam diſtinguimus. *Muretus appoſitum Afranij verſum adducit,*

Gaudebit ſapiens, lætabuntur ceteri:

Afranij, an ſuum?

5. EX IVSTA CAVSSA.] *Turbent aliquem ſcripti,* qui, ex homine iſtâ cauſsâ. *Sed fuit ſcilicet,* ex honeſtâ cauſsâ.

 6. SEXTIVM

animum quoque nihil habere ſuperuacui, nihil tumidi. Inuenio tamen tranſlationes A
verborum, vt non temerarias, ita quæ periculum ſui fecerint. Inuenio imagines: qui-
bus ſi quis non vti vetat, & poëtis illas ſolis iudicat eſſe conceſſas, neminem mihi videtur
ex antiquis legiſſe, apud quos nondum captabatur plauſibilis oratio. Illi qui ſimpliciter,
& demonſtrandæ rei cauſsâ eloquebantur, parabolis referti ſunt: quas exiſtimo neceſſa-
rias, non ex eâdem cauſsâ quâ poëtis, ſed vt imbecillitatis noſtræ adminicula ſint, & vt
diſcentem & audientem in rem præſentem adducant. [6] Sextium ecce cummaximè le-
go, virum acrem, [7] Græcis verbis, Romanis moribus philoſophantem. mouit me ima-
go ab illo poſita: ire [8] quadrato agmine exercitum, vbi hoſtis ab omni parte ſuſpectus
eſt, pugnæ paratum. Idem, inquit, ſapiens facere debet: omnes virtutes ſuas vndique
expandat, vt vbicumque infeſti aliquid oritur, illîc parata præſidia ſint, & ad nutum re-
gentis ſine tumultu reſpondeant. Quod in exercitibus his quos imperatores magni or-
dinant, fieri videmus, vt imperium ducis ſimul omnes copiæ ſentiant, ſic diſpoſitæ, vt
[9] ſignum ab vno datum, peditem ſimul equitemq́ue percurrat: hoc aliquanto magis ne- B
ceſſarium eſſe nobis, Sextius ait. Illi enim ſæpe hoſtem timuere ſine cauſsâ, tutiſſimum-
q́ue illis iter, quod ſuſpectiſſimum fuit: nil ſtultitia pacatum habet. tam supernè illi
metus eſt, quàm infrà. vtrumque trepidat latus. Sequuntur pericula & occurrunt, ad
omnia pauet: imparata eſt, & ipſis terretur auxiliis. Sapiens autem, ad omnem incurſum
munitus & intentus, non ſi paupertas, non ſi luctus, non ſi ignominia, non ſi dolor im-
petum faciat, pedem referet. Interritus & contra illa ibit, & inter illa. Nos multa alli-
gant, multa debilitant: diu in iſtis vitiis iacuimus. elui difficile eſt. non enim inquinati
ſumus, ſed infecti. [10] Ne ab aliâ imagine ad aliam tranſeamus, hoc quæra, quod mecum
ſæpe diſpicio, quid ita nos ſtultitia tam pertinaciter teneat? Primò quia non fortiter il-
lam repellimus, nec toto ad ſalutem impetu nitimur: deinde, quia illa quæ à ſapienti-
bus viris reperta ſunt, non ſatis credimus, nec apertis pectoribus haurimus, leuiterq́ue
tam magnæ rei inſiſtimus. Quemadmodum autem poteſt aliquis, quantum ſatis ſit,
aduerſus vitia diſcere, qui [11] quantum à vitiis vacat, diſcit? Nemo noſtrûm in altum de- C
ſcendit. ſumma tantùm decerpſimus: & exiguum temporis impendiſſe philoſophiæ,
ſatis abundeq́ue occupatis fuit. Illud præcipuè impedit, quòd citò nobis placemus: ſi
inuenimus qui nos bonos viros dicat, qui prudentes, qui ſanctos, agnoſcimus. Nec ſu-
mus modicâ laudatione contenti: quidquid in nos adulatio ſine pudore congeſſit, tam-
quam debitum prendimus: optimos nos eſſe, ſapientiſſimos affirmantibus aſſentimur,
cùm ſciamus [12] illos ſæpe mentiri. Adeoq́ue indulgemus nobis, vt laudari velimus in
id, cui contraria cummaximè facimus. Mitiſſimum ille ſe in ipſis ſuppliciis audit, in
rapinis

6. SEXTIVM ECCE.] *Q. Sextius fuère pater & filius, vterq; philoſophiæ ſtudiis ſcriptiſq; noti. Nominat & laudat ſæpe noſter: itemq; Suetonius in vitâ Craßitij:* Dimiſsâ repentè ſcholâ tranſiit ad Q. Sextij ſectâ. *Sectam enim & ipſe fecit, aut potiùs illam Pythagora renouauit: atque inter aſſeclas etiam Flauianum illum habuit (Seneca pater lib.* III. *Controu. in Præfat.) de quo ſuprà dixi. Meminit eius Plinius, laudabili facto, & quale olim Democriti, in præuisâ olei caritate omne illud præſtinantis.* Hoc poſteà *(inquit Plinius lib.* XVIII. *cap.* XXVIII.*)* Sextius è Romanis ſapientiæ aſſectatoribus Athenis fecit, eàdem ratione. *Plutarchus de illo aliud memorabile habet, libello Quomodo ſentias te proficere:* Quidam, *inquit,* relictâ republicâ & negotiis, in medio philoſophiæ curſu hærent, aut corruunt, vt Romanus ille Sextius. quem memorant relictis honoribus & magiſtratibus, cauſsâ philoſophiæ, cùm rurſus angeretur & in principio ipſa doctrina offenderet, penè ex naui in mare ſe præcipitaſſe deſperabundum. *Ad honores natum vides: quod noſter item Seneca, epiſt.* XCVIII. Honores reppulit pater Sextius, qui ita natus vt remp. deberet capeſſere, latum clauum, Diuo Iulio dante, non recepit. *Vide etiam Manud.* I. *Diſſert.* VI.

7. GRÆCIS VERBIS.] *Nam vides Athenis multum egiſſe: ſed mores, inquit, Romanos habuit, graues, conſtantes. Citat tamen Latina quadam Claudianus Mamertus* II. *De Animâ, cap.* IX. *ſed ab ipſo fortaſſe verſa.* D

8. QVADRATO AGMINE.] *Explicaui De Militiâ, libro* V.

9. SIGNVM AB VNO.] *In teſſerâ, aut verbo. Hæc quoque explicata in Militiâ.*

10. NE AB ALIA IMAGINE.] *Manet in illâ militari, vbi capti* alligantur, tenentur.

11. QVANTVM A VITIIS VACAT.] *Sapientiæ ſtudium inter ſubſiciua habet.*

12. ILLOS SÆPE MENTIRI.] *Dilutum eſt, & velim,* illos ſpei mentiri. *quod eſſet, cùm ſciamus hæc dari ſpei, quâ à nobis aliquid captant.*

13. OBSI-

A rapinis liberaliſſimum, in ebrietatibus ac libidinibus temperatiſſimum. Sequitur itaque, vt ideò mutari nolimus, quia nos optimos eſſe credimus. Alexander cùm iam in Indiâ vagaretur, & gentes, ne finitimis quidem ſatis notas, bello vaſtaret, in [13] obſidione cuiuſdam vrbis dum circuit muros, & dum imbecilliſſima mœnium quærit, ſagittâ ictus, [14] diu perſedere, & incœpta agere perſeuerauit. Deinde cùm, repreſſo ſanguine, ſicci vulneris dolor creſceret, & crus equo ſuſpenſum paullatim obtorpuiſſet, coactus abſiſtere, [15] *Omnes*, inquit, *iurant me Iouis eſſe filium, ſed vulnus hoc hominem eſſe me clamat.* Idem nos faciamus: cùm pro ſuâ quemque portione adulatio infatuar, dicamus: Vos quidem me dicitis prudentem eſſe: ego autem video quàm multa inutilia concupiſcam, nocitura optem. ne hoc quidem intelligo, quod animalibus ſatietas monſtrat, quis cibo debeat eſſe, quis potioni modus: quantum capiam, adhuc neſcio. Iam docebo, quemadmodum intelligas te non eſſe ſapientem? Sapiens ille eſt, qui plenus gaudio, hilaris & placidus, inconcuſſus, [16] cum diis ex pari viuit. Nunc ipſe te conſule: ſi num-
B quam mæſtus es, nulla ſpes animum tuum futuri exſpectatione ſollicitat, ſi per dies noctesque par & æqualis animi tenor erecti & placentis ſibi eſt: perueniſti ad humani boni ſummam. Sed ſi appetis voluptates, & vndique, & omnes: ſcito tantum tibi ex ſapientiâ, quantum ex gaudio, deeſſe. Ad hoc cupis peruenire, ſed erras, qui inter diuitias illuc venturum eſſe te ſperas. Inter honores gaudium, id eſt, inter ſolicitudines quæris? iſta quæ ſic petis, tamquam datura lætitiam ac voluptatem, cauſſæ dolorum ſunt. Omnes, inquam, illi tendunt ad gaudium: ſed vnde ſtabile magnumque conſequantur, ignorant. Ille ex conuiuiis & luxuriâ: ille ex ambitione, & circumfuſâ clientium turbâ: ille ex amicâ: alius ex ſtudiorum liberalium vanâ oſtentatione, & nihil ſanantibus litteris. Omnes iſtos oblectamenta fallacia & breuia decipiunt: ſicut ebrietas, quæ vnius horæ hilarem inſaniam, longi temporis tædio penſat. ſicut plauſus & acclamationis ſecundæ fauor, qui magnâ ſolicitudine & partus eſt, & expiandus. Hoc ergo cogita, hunc eſſe ſapientiæ effectum, gaudij æqualitatem. Talis eſt ſapientis animus, [17] qualis mundi
C ſtatus ſuper Lunam. ſemper illîc ſerenum eſt. Habes ergo, quare velis ſapiens eſſe: quia numquam ſine gaudio eſt. Gaudium hoc non naſcitur, niſi ex virtutum conſcientiâ. Non poteſt gaudere, niſi fortis, niſi iuſtus, niſi temperans. Quid ergo, inquis? ſtulti ac mali non gaudent? non magis, quàm prædam nacti leones. Cùm fatigauerunt ſe vino & libidinibus, cùm illos nox [18] inter vina defecit, cùm voluptates anguſto corpori vltrà quàm capiebat ingeſtæ ſuppurate cœperunt, tunc exclamant miſeri Virgilianum illum verſum:

Namque vt ſupremam falſa inter gaudia noctem
Egerimus, noſti.

Omnem luxurioſi noctem inter falſa gaudia, & quidem tamquam ſupremam, agunt. Illud gaudium, quod deos deorumque æmulos ſequitur, non interrumpitur, non deſinit: deſineret, ſi ſumptum eſſet aliunde. Sed quia non eſt alieni muneris, nec arbitrij quidem alieni Quod non dedit fortuna, non eripit.

13. OBSIDIONE CVIVSDAM VRBIS.] *Vrbis*
D Mazagarum, *vt Curtius lib.* VIII. *appellat, & factum hoc denarrat. Idem lib.* IV. *Arrianus, qui* Maſſagas *dicit, &* leuiter Alexandrum in malleolo pedis percuſſum. *At Curtius* in ſurâ, *& grauius vulnus facit.*

14. DIV PERSEDERE.] *Sic ferè ſcripti: ſed meus,* diu perdere: *ex quo ego,* pergere, *velim. Nam* perfodere *vix conuenit. quia pedes ibat, vt narrat Curtius, & læſus demum iuſſit equum admoueri. Alij quidam,* diu perſtitit ire: *ſed ex interpolatione.*

15. OMNES, INQVIT, IVRANT.] *Curtius effert:* Se quidem Iouis filium dici, ſed corporis ægri vitia ſentire.

16. CVM DIIS EX PARI.] *Id eſt, pariter & æqualiter viuit. Stoicum* χαυρίαμα, *de quo ſæpe iam monui, & reieci in Manud.* III. *Diſſert.* XIV.

17. QVALIS MVNDI STATVS.] *Meliores libri,* qualis mundus ſuper Lunam: *& credo interpolatum ab iis, qui neſciebant Cælum ipſum Mundum dici. De re, vide De Irâ* III. *cap.* VI. *Scripſit & poëta, de ſapiente:*

Perpetuum nullâ temeratus nube ſerenum.

18. INTER VINA DEFECIT.] *Alius,* inter vitia: *& præferam.*

EPIST. LX.

VOTA *vulgi ſpernenda: Naturam audiendam eſſe.*

QVEROR, litigo, iraſcor. Etiamnum optas quod tibi optauit nutrix tua, aut pædagogus, aut mater? Nondum intelligis, quantum mali optauerint? O quàm inimica nobis ſunt vota noſtrorum! eò quidem inimiciora, quò ceſſere feliciùs. Iam non admiror, ſi omnia nos à primâ pueritiâ mala ſequuntur: inter exſecrationes parentum creuimus. Exaudiant quoque dij noſtram pro votis [1] vocem gratuitam. Quouſque poſcemus aliquid deos, quaſi nondum ipſi alere nos poſſimus? Quàm diu ſationibus implebimus [2] magnarum vrbium campos? quàm diu nobis [3] populus metet? quàm diu [4] vnius menſę frumentum multa nauigia, & quidem non ex vno mari, ſubuehent? Taurus pauciſſimorum iugerum paſcuis impletur: vna ſilua elephantis pluribus ſufficit: B homo & terrâ paſcitur, & mari. Quid ergo? tam inſatiabilem nobis natura aluum dedit, cùm tam modica corpora dediſſet, vt vaſtiſſimorum edaciſſimorumque animalium auiditatem vinceremus? minimè. Quantulum eſt enim quod naturæ datur? paruo illa dimittitur. Non fames nobis ventris noſtri magno conſtat, ſed ambitio. Hos itaque (vt ait Salluſtius) *ventri obedientes* animalium loco numeremus, non hominum: quoſdam verò ne animalium quidem, ſed mortuorum. Viuit is, qui ſe vtitur: qui verò latitant & torpent, ſic in domo ſunt, tamquam [5] in conditiuo. Horum licet in limine ipſo nomen marmori inſcribas, mortem ſuam anteceſſerunt.

EPIST. LXI.

EMENDARI *& immutari ſtudeamus: mortem cogitemus, vt ſemper imminentem, & vtique venturam.* C

DESINAMVS quod voluimus velle. Ego certè id ago ſenex, non eadem velle, quæ puer volui. In hoc vnum eunt dies, in hoc noctes: hoc opus meum eſt, hæc cogitatio, imponere veteribus malis finem. Id ago, vt mihi inſtar totius vitę, ſit dies. Nec mehercules [1] tamquam vltimum rapio, ſed ſic illum adſpicio, tamquam eſſe vel vltimus poſſit. Hoc animo tibi hanc epiſtolam ſcribo, tamquam cum maximè ſcribentem mors euocatura ſit. Paratus exire ſum, & ideò [2] fruor vitâ: quia quàm diu futurum hoc ſit, [3] non nimis pendeo. Ante ſenectutem curaui, vt benè viuerem: in ſenectute, vt benè moriar. Benè autem mori, eſt libenter mori. Da operam, ne quid vmquam inuitus facias.

EPIST. LX. 1. VOCEM GRATVITAM.] *Quæ mercedem non trahat, externa non paſcat.*

2. MAGNARVM VRBIVM CAMPOS] *Notat latifundia, quæ priuati illi diuites tenebant, vel vrbibus ſuffectura.*

3. POPVLVS METET.] *Tota natio aut prouincia aliqua meſſem nobis faciet.*

4. VNIVS MENSÆ FRVMENTVM.] *Interpretar, vnius domini & domus, quæ familiam tantam habet. Legiones enim illæ ſeruorum, vt Plinius appellat, multum frumentum requirebant: & adde cotidianam hoſpitalem menſam. Hæc autem frumenta* non ex vno mari (*ſupero, inferoq́*) *aduehebantur, nec ex vnâ regione. Seneca epiſt.* XXCIX. Amnes, magnarum gentium termini, vſque ad oſtium à fonte, veſtri ſunt. Latifundiis veſtris maria cinxiſtis, trans Hadrianum, & Ionium, Ægeumq́ue veſter villicus regnat. *Qui autem hic* inſtrumentum, *aut* ſtrumentum *eodem ſenſu, pro* frumento D *ſubſtituunt, & ad menſæ apparatum referunt; falluntur, veteris moris opumq́ ignari.*

5. IN CONDITIVO.] *Sepulchro, vbi condimur: quod* Conditorium *Suetonio, & vtrique Plinio.*

6. NOMEN MARMORI.] *Ritu ſepulchrarum,* Talis hîc ſitus eſt.

EPIST. LXI. 1. TAMQVAM VLTIMVM RAPIO.] *Et more vulgi voluptatibus me perfundo.*

2. FRVOR VITA.] *Securus & lætus.*

3. NON NIMIS PENDEO.] *Sic veteres ferè, nec muto. Nam anxius ſum, neque animi pendeo.*

4. SED

A cias. quidquid neceſſe eſt, futurum eſt. Repugnanti, non volenti neceſſitas eſt: in volente neceſſitas non eſt. Ita dico, qui imperia libens excipit, partem acerbiſſimam ſeruitutis effugit, facere quod nolit. Non qui iuſſus aliquid facit, miſer eſt: ſed qui inuitus facit. Itaque ſic animum componamus, vt quidquid res exiget, id velimus: & in primis finem noſtri ſine triſtitiâ cogitemus. antè ad mortem, quàm ad vitam, præparandi ſumus. Satis inſtructa vita eſt: [4] ſed nos inſtrumentorum eius auidi ſumus. Deeſſe nobis aliquid videtur, & ſemper videbitur. Vt ſatis vixerimus, nec anni nec dies facient, ſed animus. Vixi, Lucili cariſſime, quantum ſatis erat: mortem plenus exſpecto.

[1] EPIST. LXII.

HOMINES *aut negotia non obſtare Bonæ menti. Laus Demetrij.*

B

MENTIVNTVR, qui ſibi obſtare ad ſtudia liberalia turbam negotiorum videri volunt: ſimulant occupationes, & augent, & ipſi ſe occupant. Vaco, mi Lucili, vaco: & vbicumque ſum, meus ſum. Rebus enim non me trado, [2] ſed commodo: nec conſector perdendi temporis cauſſas: & quocumque conſtiti loco, ibi cogitationes meas tracto, & aliquid in animo ſalutare verſo. Cùm me amicis dedi, non tamen mihi abduco: nec cum illis moror, quibus me tempus aliquod congregauit, aut cauſſa [3] ex officio nata ciuili, ſed cum optimo quoque ſum: ad illos, in quocumque loco, in quocumque ſæculo fuerint, animum meum mitto. Demetrium, virorum optimum, [4] mecum circumfero, & relictis [5] conchyliatis, cum illo ſeminudo loquor, illum admiror. Quid ni admirer? vidi nihil ei deeſſe. Contemnere omnia aliquis poteſt: omnia habere nemo poteſt. Breuiſſima ad diuitias, per contemptum diuitiarum, via eſt. Demetrius autem noſter ſic viuit, non tamquam contempſerit omnia, ſed tamquam

C aliis [6] habenda permiſerit.

EPIST. LXIII.

CONSOLATORIA *ſuper morte amici, ſapiens & perpulchra.*

GRAVITER fers deceſſiſſe Flaccum, amicum tuum: plus tamen æquo dolere te nolo. Illud, vt non doleas, vix audebo exigere: & eſſe melius ſcio. Sed cui iſta firmitas animi continget, niſi iam multùm ſupra fortunam elato? Illum quoque iſta res vellicabit, ſed tantùm vellicabit. Nobis autem ignoſci poteſt, prolapſis ad lacrimas: ſi non nimiæ decurrerunt, ſi ipſi illas repreſſimus. Nec ſicci ſint oculi amiſſo amico, nec fluant. lacrimandum eſt, non plorandum. Duram tibi legem videor ponere? cùm poëtatum Græcorum maximus, ius flendi dederit [1] in vnum dumtaxat diem: [2] cùm dixerit,

D etiam

4. SED NOS INSTRVMENTORVM EIVS.] *Scripti*, inſtrumento eius. *Vellem*, inſtruendę eius.

EPIST. LXII. 1. *Breuicula & hæc eſt, vt priores: nec tamen, cum Mureto, habeo pro lacinijs aut fragmentis. Sunt cogitationes & μελετήματα Senecæ, quæ voluit* EPISTOLARVM *titulo venire in lucem.*

2. SED COMMODO.] *Vſum mei, non mancipium, dono.*

3. EX OFFICIO NATA CIVILI.] *Quod inter ciues, de more, vſurpatur. vt ire ad Nuptias, ad Togam virilem, ad Funera, ad Salutationes.*

4. MECVM CIRCVMFERO.] *Pectore geſto.*

5. CONCHYLIATIS.] *Qui in lacernis purpureis, aut togis purpuratis.*

6. HABENDA PERMISERIT.] *Ipſe rex, & eorum dominus: ſed vſum alijs indulget.*

EPIST. LXIII. 1. IN VNVM DVMTAXAT DIEM.] *Homerum intelligi certum eſt, & huc aduocari. Vbi autem hoc ille? vt puto in Iliad. τ. vbi Vlyſſes Achillem à nimio luctu abſterret: atque inter alia dicit,*

Ἀλλὰ χρὴ τὸν μὲν καταθάπτειν ὅς κε θάνῃσι,
Νηλέα θυμὸν ἔχοντας, ἐπ' ἤματι δακρύσαντας:
Sed ſepelire decet defunctum, pectore forti
Conſtantes, vnamq; diem fletu indulgentes.

2. CVM DIXERIT, ETIAM NIOBEN.] *Hoc non indidem, ſed ex Iliade vltima eſt. in quâ Achilles ita Priamo lugenti:*

— νῦν

etiam Nioben de cibo cogitaſſe. Quæris vnde ſint lamentationes, vnde immodici fle- A
tus? per lacrimas argumenta deſiderij quærimus: & dolorem non ſequimur, ſed oſten-
dimus. [3] Nemo triſtis ſibi eſt. O infelicem ſtultitiam! eſt aliqua & doloris ambitio.
Quid ergo? inquis. obliuiſcar amici? Breuem illi apud te memoriam promittis, ſi cum
dolore manſura eſt. Iam iſtam frontem ad riſum quælibet fortuita res transferet. Non
differo in longius tempus, quo deſiderium omne mulcetur, quo etiam acerrimi luctus
reſidunt: cùm primùm te obſeruare deſieris, imago iſta triſtitiæ diſcedet. Nunc ipſe
[4] cuſtodis dolorem tuum, ſed cuſtodienti quoque elabitur: eoque citiùs, quò eſt acrior,
deſinit. Id agamus, vt iucunda fiat nobis amiſſorum recordatio. nemo libenter ad id
redit, quod non ſine tormento cogitaturus eſt. Si tamen illud fieri neceſſe eſt, vt cùm
aliquo nobis morſu, amiſſorum quos amauimus nomen occurrat: hic quoque morſus
habet ſuam voluptatem. Nam, vt dicere ſolebat [5] Attalus noſter; Sic amicorum de-
functorum memoria iucunda eſt, quomodo poma quædam ſunt ſuauiter aſpera: quo-
modo in vino nimis veteri [6] ipſa nos amaritudo delectat: cùm verò interuenit ſpatium, B
omne quod angebat extinguitur, & pura ad nos voluptas venit. Si illi credimus, amicos
incolumes cogitare, melle ac placentâ frui eſt: eorum qui fuerunt retractatio, non ſine
acerbitate quadam iuuat. Quis autem negauerit, hæc acria quoque, & habentia auſte-
ritatis aliquid, ſtomachum excitare? Ego non idem ſentio. mihi amicorum defuncto-
rum cogitatio, dulcis ac blanda eſt. habui enim illos, tamquam amiſſurus: amiſi, [7] tam-
quam habeam. Fac ergo mi Lucili, quod tuam æquitatem decet. Deſine [8] beneficium
Fortunæ malè interpretari. abſtulit, ſed dedit. Ideò amicis auidè fruamur, quia quam-
diu contingere hoc poſſit, incertum eſt. Cogitemus quàm ſæpe illos reliquerimus, in
aliquam peregrinationem longinquam exituri: quàm ſæpe eodem morantes loco, non
viderimus: intelligemus, plus nos temporis perdidiſſe in viuis. Feras autem hos, qui cùm
negligentiſſimè amicos habeant, miſerrimè lugent: nec amant quemquam, niſi cùm
perdiderunt? Ideoque tunc effuſiùs mærent, quia verentur, ne dubium ſit an amaue-
rint: ſera indicia [9] affectus ſui quærunt. Si alios habemus amicos, malè de his & mere- C
mur, & exiſtimamus: quia parùm valent in vnius elati ſolatium: ſi non habemus, ma-
iorem ipſi nobis iniuriam fecimus, quàm à fortunâ accepimus. Illa vnum abſtulit: nos
quemquam non fecimus. Deinde [10] ne vnum quidem amauit, qui plus quàm vnum
amare non potuit. Si quis deſpoliatus, amiſſâ vnicâ tunicâ, complorare ſe malit, quàm
circumſpicere quomodo frigus effugiat, & aliquid inueniat quo tegat ſcapulas, nónne
tibi videatur ſtultiſſimus? Quem amabas, extuliſti: quære, quem ames. Satius eſt ami-
cum

— νῦν δὲ μνησώμεθα δόρπου.
Καὶ γάρ τ' ἠΰκομος Νιόβη ἐμνήσατο σίτου,
Τῇ περ δώδεκα παῖδες ἐνὶ μεγάροισιν ὄλοντο:
— nunc cœnæ nos quoque demus.
Namque & pulchricomam Nioben cœnaſſe
putandum eſt,
Etſi bis ſenos, lugeret funera, natos.

3. NEMO TRISTIS SIBI.] *Tale, quod Martia-
lis de Gelliâ:*

Amiſſum nõ flet, cùm ſola eſt Gellia, patrem:
Siquis adeſt, iuſſæ proſiliunt lacrimæ.
Non dolet hic, quiſquis laudari, Gellia, quærit,
Ille dolet verè, qui ſine teſte dolet.

Sed ipſa hæc verba noſter iterat, epiſt. XCIX. Plus
oſtentatio doloris exigit, quàm dolor. Quotuſ-
quiſque ſibi triſtis eſt? *& plura addit in hunc ſca-
nicum dolorem.*

4. CVSTODIS DOLOREM TVVM.] *Idem ad
Marciam, cap.* VIII. Quoties aliud egeris, animus
relaxabitur: nunc te ipſa cuſtodis.

5 ATTALVS NOSTER.] *Sæpe nominat, laudat-
que: & audiſſe eum alibi fatetur. Sed & hoc tribuit,*
quòd Etruſcorum doctrinam Græcâ ſubtilitate
miſcuerit: II. *Quæſt. Nat. cap.* L. *Quid Seneca pa-
ter? magis virum notificat:* Attalus, *inquit*, Stoicus,
qui ſolum vertit à Seiano circumſcriptus, magnæ
vir eloquentiæ, ex philoſophis, quos noſtra ætas
vidit, longè & ſubtiliſſimus, & facundiſſimus:
Suaſoriâ II.

6. IPSA NOS AMARITVDO.] *Catullus:* Inge-
re mi calices amariores. *Et eſt primò in vino vete- D
raſcente* δριμύτης *quadam, vt Galenus appellat, id eſt*
acritudo; *denique poſtremò* πικρότης, amaritudo.

7. TAMQVAM HABEAM.] *Cogitatione enim
fruor, & mihi repræſento.*

8. BENEFICIVM FORTVNÆ.] *Nam & amici
inter res externas ſunt: etſi non amicitia. Fortuna in
illos ius habet. Itaque malè hic* Naturæ *ſubſtituunt;
præter libros.*

9. AFFECTVS SVI QVÆRVNT.] *Ita & meus:
tamen aliquot ſcripti auctiùs,* affectus ſui relinquũt,
& quærunt. *Vacare alterum verbi videtur: niſi re-
ſcribas*, relinquere quærunt.

10. NE VNVM QVIDEM AMAVIT.] *Quare?
quia amicitia ſociabilis virtus eſt: nec, vt laſciuus il-
le amor, in vnum ſcitur.*

11. ANNVM

A cum reparare, quàm flere. Scio pertritum iam hoc eſſe, quod adiecturus ſum: nôn tamen
ideò prætermittam, quia ab omnibus dictum eſt. Finem dolendi etiam qui conſilio non
fecerat, tempore inuênit: turpiſſimum autem eſt in homine prudente remedium mæ-
roris, laſſitudo mærendi. Malo relinquas dolorem, quàm ab illo relinquaris. quam-
primùm id facere deſiſte, quod, etiamſi voles, diu facere non poteris. [11] Annum fœmi-
nis ad lugendum conſtituêre maiores, non vt tam diu lugerent, ſed ne diutiùs: viris nul-
lum legitimum tempus eſt, quia nullum honeſtum. Quam tamen mihi ex illis mulier-
culis dabis, vix retractis à rogo, vix à cadauere reuulſis, cui lacrimæ in totum menſem
durauerint? Nulla res citiùs in odium venit, quàm dolor: qui recens, conſolatorem in-
uenit, & aliquos ad ſe adducit: inueteratus verò deridetur. nec immeritò: aut enim ſi-
mulatus, aut ſtultus eſt. Hæc tibi ſcribo, is qui [12] Annæum Serenum, cariſſimum mi-
hi, tam immodicè fleui, vt (quod minimè velim) inter exempla ſim eorum quos dolor
vicit. hodie tamen factum meum damno, & intelligo maximam mihi cauſſam ſic lu-
B gendi fuiſſe, quòd numquam cogitaueram, mori eum ante me poſſe. Hoc vnum mihi
occurrebat, minorem eſſe, & multo minorem: tamquam ordinem fata ſeruarent. Itaque
aſſiduè cogitemus, tam de noſtrâ quàm omnium quos diligimus, mortalitate. Tunc ego
dicere debui: Minor eſt Serenus meus: quid ad rem pertinet? poſt me mori debet, ſed
ante me poteſt. quia non feci, imparatum ſubitò fortuna percuſſit. Nunc cogito omnia
& mortalia eſſe, & incertâ lege mortalia. Hodie fieri poteſt, quidquid vmquam poteſt.
Cogitemus ergo, Lucili cariſſime, citò nos eò peruenturos, quò illum perueniſſe mære-
mus. Et fortaſſe ([13] ſi modò ſapientum vera fama eſt, recipitq́; nos locus aliquis) quem
putamus periſſe, præmiſſus eſt.

EPIST. LXIV.

Q. Sextii laudatio, & ipſius deinde Sapientiæ. Veteres eius auctores venerandos, & nos tamen poſſe adiicere.

FVISTI heri nobiſcum. Potes queri, ſi heri tantùm: ideò adieci, nobiſcum: me-
cum enim ſemper es. Interuenerant quidam amici, propter quos maior fumus fie-
ret: non hic qui erumpere ex lautorum culinis, & [1] terrere vigiles ſolet: ſed hic modi-
cus, qui hoſpites veniſſe ſignificaret. Varius nobis ſermo fuit, vt in conuiuio, nullam rem
vſque ad exitum adducens, ſed aliunde aliò tranſiliens. lectus eſt deinde liber Q. Sextij
patris, magni, ſi quid mihi credis, viri, &, [2] licet negent, Stoici. [3] Quantum in illo, dij
boni, vigoris eſt, quantum animi? hoc non in omnibus philoſophis inuenies. Quo-
rumdam ſcripta clarum habent tantùm nomen: cetera exſanguia ſunt. Inſtituunt, diſ-
putant, cauillantur: non faciunt animum, quia non habent. Cùm legeris Sextium, di-
D ces: Viuit, viget, liber eſt, ſupra hominem eſt, dimittit me plenum ingentis fiduciæ. In
quacumque poſitione mentis ſim, cùm lego hunc (fatebor tibi) libet omnes caſus pro-
uocare, libet exclamare: Quid ceſſas fortuna? congredere. paratum vides. Illius ani-
mum

11. ANNVM FÆMINIS.] *Ita. annum in quocumque alio luctu, annum, dico, communem: at illum Romuli decem menſium, in luctu viri. Dixi aliquid Conſol. ad Helu. cap.* XV.

12. ANNÆVM SERENVM.] *Cui de Tranquillitate inſcripſit. Obiit autem præcipiti fato, de quo Plinius lib.* XXII. Fungi familias nuper interemêre, & conuiuia tota. Annæum Serenum, Præfectum Neronis Vigilum, & Tribunos, & Centuriones.

13. SI MODÒ SAPIENTVM.] *Dubiè & trepidè ſuper immortalitate, vt aliàs. Vide me Phyſiol.* III. *Diſſert.* XI. *&* XIV.

EPIST. LXIV. 1. TERRERE VIGILES.] *Tertullianus Apolog. cap.* XXXVIII. Ad fumum cœnæ Serapicæ ſparteoli excitabuntur: *id eſt Vigiles, qui ſcilicet incendiis curabant.*

2. LICET NEGENT, STOICI.] *Quidam libri,* neget. *Ipſe aut alij negabant, & Pythagoricum inſcribebant: ſed ſententiis decretisq́; Stoicus erat. Vide Manuduct.* I. *Diſſert.* VI.

3. QVANTVM IN ILLO.] *Hæc omnia de noſtro ſi accipis, eleganter & iuſtè facis: nec potuit veriùs ſe deſcripſiſſe.*

4. RITV

mum induo, qui quærit vbi ſe experiatur, vbi virtutem ſuam oſtendat: A

Spumantemque dari pecora inter inertia votis
Optat aprum, aut fuluum deſcendere monte leonem.

Libet aliquid habere quod vincam, cuius patientiâ exercear. Nam hoc quoque egregium Sextius habet, quod & oſtendet tibi beatæ vitæ magnitudinem, & deſperationem eius non faciet. Scies illam eſſe in excelſo, ſed volenti penetrabilem. hoc quidem virtus tibi ipſa præſtabit, vt illam admireris, & tamen ſperes. Mihi certè temporis multum auferre ſolet contemplatio ipſa ſapientiæ. non aliter illam intueor obſtupefactus, quàm ipſum interim mundum, quem ſæpe tamquam ſpectator nouus video. Veneror itaque inuenta ſapientiæ, inuentoreſque: adire tamquam multorum hereditatem iuuat. Mihi iſta acquiſita, mihi laborata ſunt. Sed agamus bonum patrem familiæ: faciamus ampliora, quæ accepimus. maior iſta hereditas à me ad poſteros transeat. Multum adhuc reſtat operis, multumque reſtabit: nec vlli nato poſt mille ſæcula præcludetur occaſio, aliquid adhuc adiiciendi. Sed etiam ſi omnia à veteribus inuenta ſunt: hoc ſemper nouum erit, vſus, & inuentorum ab aliis ſcientia & diſpoſitio. Puta relicta nobis medicamenta, quibus ſanatentur oculi. non opus eſt mihi alia quærere: hæc tantùm morbis & temporibus aptanda ſunt. Hoc aſperitas oculorum conleuatur. hoc palpebrarum craſſitudo tenuatur. hoc vis ſubita & humor auertitur. hoc acuitur viſus. Teras iſta oportet, & eligas tempus, adhibeas ſingulis modum. Animi remedia inuenta ſunt ab antiquis: quomodo autem admoueantur, aut quando, noſtri operis eſt quærere. Multum egerunt qui ante nos fuerunt, ſed non peregerunt: ſuſpiciendi tamen ſunt, & [4] ritu deorum colendi. Quid ni ego magnorum virorum & imagines habeam, incitamenta animi, & natales celebrem? Quid ni illos honoris cauſſâ ſemper appellem? Quam venerationem præceptoribus meis debeo, eamdem illis præceptoribus generis humani, à quibus tanti boni initia fluxerunt. Si conſulem videro aut prætorem, omnia quibus honor haberi ſolet, faciam: [5] equo deſiliam, [6] caput adaperiam, ſemitâ cedam. Quid ergo? Marcum Catonem vtrumque, & Lælium Sapientem, & Socratem cum Platone, & Zenonem, Cleanthemque, in animum meum ſine dignatione ſummâ recipiam? Ego verò illos veneror, & tantis nominibus ſemper aſſurgo. B C

EPIST. LXV.

PHYSIOLOGICA *tractat, de Cauſâ & Materiâ. Quatenus vtilia, docet: ſi cum modo tractentur, & bono fine, id eſt vitæ. Attolli per hæc animum ad Deum, & Honeſtum.*

HESTERNVM diem diuiſi cum malâ valetudine. antemeridianum illa ſibi vindicauit: poſtmeridiano mihi ceſſit. Itaque lectione primùm tentaui animum. deinde cùm hanc recepiſſet, plus illi imperare auſus ſum, imò permittere. Aliquid ſcripſi, & quidem intentiùs, quàm ſoleo, dum cum materiâ difficili contendo, & vinci nolo: donec interuenerunt amici, qui mihi vim afferrent, & tamquam ægrum intemperantem coërcerent. In locum ſtili ſermo ſucceſſit: ex quo eam partem ad te perferam, quæ in lite eſt. te [1] arbitrum adegimus: plus negotij habes quàm exiſtimas. [2] Triplex cauſſa eſt. Dicunt, vt ſcis, Stoici noſtri, duo eſſe in rerum naturâ, ex quibus omnia fiant: D

4. RITV DEORVM COLENDI.] *Lucretius:*
—— nónne decebit
Hos homines numero diuûm dignarier eſſe?

5. EQVO DESILIAM.] *De hoc ritu dixi Elector. 1. cap.* XXI.

6. CAPVT ADAPERIAM.] *Petaſo detracto, ſi habeam: vel veſtis lacinià, vt ſolent caput etiam tegere. Nam in vrbe pilleos non geſtabant. Fusè dixi in libello extremo, De Amphitheatro.*

EPIST. LXV. 1. ARBITRVM ADEGIMVS.] *Priſci libri,* adduximus. *vnde verius fortaſſe,* adduximus. *Briſſonium in Formulis vide.*

2. TRIPLEX CAVSSA EST.] *Lis triplex eſt: ſiue in triplici cauſâ captus es addicimuſq; iudex.*

3. CAVSSAM

A fiant: [3] cauſſam & materiam. Materia iacet iners, res ad omnia parata, ceſſatura, ſi ne-
mo moueat. Cauſſa autem, [4] id eſt ratio, materiam format, & quocumque vult verſat:
ex illâ varia opera producit. Eſſe debet ergo vnde aliquid fiat, deinde à quo fiat: hoc
cauſſa eſt, illud materia. Omnis ars imitatio eſt naturæ: itaque quod de vniuerſo dice-
bam, ad hæc transfer, quæ ab homine facienda ſunt. Statua & materiam habuit, quæ
pateretur artificium: & artificem, qui materiæ daret faciem. Ergo in ſtatuâ materia æs
fuit, cauſſa artifex. Eadem condicio rerum omnium eſt. ex eo conſtant quod fit, & ex eo
quod facit. Stoicis placet [5] vnam cauſſam eſſe, id quod facit. [6] Cauſſam Ariſtoteles pu-
tat tribus modis dici. Prima, inquit, cauſſa eſt ipſa materia, ſine quâ nihil poteſt effici.
Secunda opifex. Tertia forma, quæ vnicuique operi imponitur, tamquam ſtatuæ. nam
hanc Ariſtoteles Idos vocat. Quarta quoque, inquit, his accedit, propoſitum totius ope-
ris. Quid ſit hoc aperiam. Æs prima ſtatuæ cauſſa eſt: numquam enim facta eſſet, niſi
fuiſſet id ex quo ea funderetur, duceretúrve. Secunda cauſſa artifex eſt: non potuiſſet
B enim æs illud in habitum ſtatuæ figurari, niſi acceſſiſſent peritæ manus. Tertia cauſſa eſt
forma: neque enim ſtatua iſta Doryphoros aut Diadumenos vocaretur, niſi hæc illi eſ-
ſet impreſſa facies. Quarta cauſſa eſt; faciendi propoſitum: nam niſi hoc fuiſſet, facta
non eſſet. Quid eſt propoſitum? quod inuitauit artificem, quod ille ſecutus fecit. Vel
pecunia eſt hoc, ſi venditurus fabricauit: vel gloria, ſi laborauit in nomen: vel religio, ſi
donum templo parauit. Ergo & hæc cauſſa eſt, propter quam fit. An non putas inter
cauſſas facti operis numerandum, quo remoto factum non eſſet? His quintam Plato ad-
iicit exemplar, quam [7] ipſe Ideam vocat: hoc eſt enim ad quod reſpiciens artifex, id
quod deſtinabat, efficit. Nihil autem ad rem pertinet, vtrùm foris habeat exemplar, ad
quod referat oculos; an intus, quod ſibi ipſe concepit & poſuit. Hæc exemplaria rerum
omnium Deus intra ſe habet, numeroſque vniuerſorum quæ agenda ſunt, & modos
mente complexus eſt. plenus his figuris eſt, quas Plato Ideas appellat, immortales, im-
mutabiles, infatigabiles. Itaque homines quidem pereunt: ipſa autem humanitas ad
C quam homo effingitur, permanet; & hominibus laborantibus, intereuntibus, illa nil pa-
titur. [8] Quinque ergo cauſſę ſunt, vt Plato dicit: Id ex quo, id à quo, id quo, id ad quod,
id propter quod. nouiſſimè id quod ex his eſt. Tamquam in ſtatuâ (quia de hac loqui
cœpimus) Id ex quo, æs eſt: Id à quo, artifex eſt: Id quo, forma eſt, quæ aptatur illi: Id
ad quod, exemplar eſt, quod imitatur is qui facit: Id propter quod, facientis propoſitum
eſt. Id quod ex iſtis eſt, ipſa ſtatua. Hæc omnia mundus quoque (vt ait Plato) habet.
Faciens, hic Deus eſt: Ex quo fit, hęc materia eſt: Forma, hæc eſt habitus, & ordo mun-
di quem videmus: Exemplar, ſcilicet ad quod Deus hanc magnitudinem operis pul-
cherrimi fecit: Propoſitum, propter quod fecit. Quæris, quid ſit propoſitum Deo? Bo-
nitas, ita certè Plato ait. Quæ Deo faciendi mundum cauſſa fuit? bonus eſt, bono nulla
cuiuſquam boni inuidia eſt. Fecit itaque quàm optimum potuit. Fer ergo iudex ſen-
tentiam, & pronuncia, quis tibi veriſimillimum videatur dicere, non quis verum di-
cat. id enim tam ſupra nos eſt, quàm ipſa veritas. Hæc quæ ab Ariſtotele & Platone po-
nitur turba cauſſarum, aut nimium multa, aut nimium pauca comprehendit. Nam ſi
D quocumque remoto quid effici non poteſt, id cauſſam iudicant eſſe faciendi, pauca dixe-
runt.

3. CAVSSAM ET MATERIAM.] *Explicaui partim Phyſiol. I. Diſſ. IV. partim lib. II. Diſſ. II.*

4. ID EST RATIO.] *Sic Stoici loqui amant: quia velut Ratione Deus per Materiam diſcurrit, & operatur. Vide Conſol. ad Helu. cap.* VIII. *De Vit. beat. cap.* XXXII.

5. VNAM CAVSSAM ESSE.] *Deum, qui efficit: nam Materia patitur.*

6. CAVSSAM ARISTOTELES.] *Quattuor genera facit* I. *Poſtphyſic. cap.* III. *&* II. *Phyſic. cap.* III. *Efficientem, Formalem, Materialem, Finalem.*

7. IPSE IDEAM VOCAT.] *Dixi Phyſiol.* II. *Diſſert.* III.

8. QVINQVE ERGO CAVSSÆ, VT PLATO.] *Plutarchus tamen breuiùs ex eius mente diuidit.* Platoni, *inquit*, Τριχῶς τὸ αἴτιον λέγεται· ὑφ' οὗ, ἐξ οὗ, πρὸς ὅ. κυριώτερον δὲ ἡγεῖται τὸ ὑφ' οὗ. τὸ δὲ ἐστὶ τὸ ποιοῦν, ὅ ἐστι νοῦς: tripliciter cauſſa dicitur, A quo, Ex quo, Ad quod. Propriè verò dici maximè cenſet eam, A quo: quæ eſt Efficiens, id eſt Mens. *Cùm ſic diuidit, intelligit* Efficientem, Materialem, Finalem. *Tum autem* Exemplaris, & Formalis, *in* Efficiente *intelliguntur incluſæ.*

tunt. Ponant inter cauſſas tempus. nihil ſine tempore poteſt fieri. Ponant locum. ſi non A fuerit vbi fiat aliquid, ne fiet quidem. Ponant motum. nil ſine hoc nec fit nec perit: nulla ſine motu ars, nulla mutatio eſt. Sed nos nunc primam & generalem cauſſam quærimus. hæc ſimplex eſſe debet. nam & materia ſimplex eſt. Quærimus, quid ſit cauſſa: Ratio faciens, id eſt, Deus. Ita enim quæ nunc retuli, non ſunt multæ & ſingulæ cauſſæ, ſed ex vnâ pendent, ex eâ quæ facit. Formam dicis cauſſam eſſe: hanc imponit artifex operi. pars eſt, non cauſſa. Exemplar quoque non eſt cauſſa, ſed inſtrumentum cauſſæ neceſſarium. Sic neceſſarium eſt exemplar artifici, quomodo ſcalprum, quomodo lima. ſine his procedere ars non poteſt. non partes tamen hæc artis, aut cauſſæ ſunt. Propoſitum, inquit, artificis, propter quod ad faciendum aliquid accedit, cauſſa eſt. vt ſit cauſſa, non eſt efficiens cauſſa, ſed ſuperueniens. Hæ autem innumerabiles ſunt: nos de cauſsâ quærimus generali. Illud verò non pro ſolitâ ipſis ſubtilitate dixerunt, totum mundum & conſummatum opus, cauſſam eſſe. multum enim intereſt inter opus, & cauſſam operis. Aut fer ſententiam: aut (quod facilius in eiuſmodi rebus eſt) [9] nega tibi liquere, & B nos reuerti iube. Quid te, inquis, delectat tempus inter iſta conterere, quæ tibi nullum affectum eripiunt, nullam cupiditatem abigunt? Ego quidem priora illa ago ac tracto, quibus pacatur animus, & me priùs ſcrutor: deinde hunc mundum. Ne hoc quidem tempus, vt exiſtimas, perdo. Iſta enim omnia ſi non concidantur, nec in hanc ſubtilitatem inutilem diſtrahantur, attollunt & leuant animum, qui graui ſarcinâ preſſus, explicari cupit, & reuerti ad illa quorum fuit. Nam corpus hoc, animi pondus ac pœna eſt: premente illo vrgetur, [10] in vinculis eſt, niſi acceſſit philoſophia: & illum reſpirare rerum naturæ ſpectaculo iuſſit, & à terrenis dimiſit ad diuina. Hæc libertas eius eſt, hæc euagatio: ſubducit interim ſe cuſtodiæ in quâ tenetur, & cælo reficitur. Quemadmodum artifices ex alicuius rei ſubtilioris intentione, quæ oculos defatigat, ſi malignum & [11] precarium lumen habent, in publicū prodeunt, & in aliquâ regione ad populi otium dedicatâ oculos liberâ luce delectant: ſic animus in hoc triſti & obſcuro domicilio cluſus, quoties poteſt, apertum petit, & in rerum naturę contemplatione requieſcit. Sapiens C aſſectatorque ſapientiæ adhæret quidem in corpore ſuo, ſed optimâ ſui parte abeſt, & cogitationes ſuas ad ſublimia intendit, & [12] velut ſacramento rogatus, hoc quod viuit ſtipendium putat: & ita formatus eſt, vt illi nec amor vitæ, nec odium ſit, patiturque mortalia, quamuis ſciat ampliora ſupereſſe. Interdices mihi inſpectione rerum naturæ, ac toto abductum rediges in partem? Ego non quæram, quæ ſint initia vniuerſorum, quis rerum formator, quis omnia in vnâ maſsâ & materiâ inerti conuoluta diſcreuerit? Non quæram, quis ſit artifex huius mundi? quâ ratione tanta magnitudo in legem & ordinem venerit? quis ſparſa collegerit, confuſa diſtinxerit, [13] in vnâ deformitate latentibus faciem diuiſerit? [14] vnde lux tanta fundatur? ignis ſit, an aliquid igne lucidius? Ego iſta non quæram? ego neſciam vnde deſcenderim? [15] ſemel hæc mihi videnda ſint, an ſæpe? Neſciam quò hinc iturus ſim? [16] quæ ſedes exſpectet animam, ſolutam legibus ſeruitutis humanæ? Vetas me cælo intereſſe, id eſt, iubes me viuere capite demiſſo? Maior ſum, & ad maiora genitus, quàm vt mancipium ſim mei corporis: quod equidem non aliter adſpicio, quàm vinculum aliquod libertati meæ circumdatum. Hoc D itaque

9. NEGA TIBI LIQVERE.] *A Romano ritu, in re ambiguâ,* Non liquet *pronunciantium.*

10. IN VINCVLIS EST.] *Ideò Græci corpus hoc* δέμας *vocant,* ὡς δεδεμένης ὑπ' αὐτοῦ τῆς ψυχῆς ἐνταῦθα παρὰ φύσιν: tamquam ligatâ hîc ab ipſo animâ, præter naturam.

11. PRECARIVM LVMEN.] *Variè corruptum in libris: ſed hoc rectum eſt. Precarium autem lumen, modicum non iuſtum, & vt ſolent quæ precibus impetrantur.*

12. VELVT SACRAMENTO ROGATVS.] *Ita ſuprà dictum,* Vitam militiam eſſe.

13. IN VNA DEFORMITATE.] *In chao.*

14. VNDE LVX TANTA.] *A Sole nimirum.*

15. SEMEL HÆC MIHI.] *Ad* παλιγγενεσίαν *Stoicam ſpectat. de quâ ego Phyſiol.* II. *Diſſert.* XXI. *Fortaſſe & ad Pythagoricam, de quâ item ego Phyſiol.* III. *Diſſert.* XII.

16. QVÆ SEDES EXSPECTET.] *Aliqua ſublunaris, vt Stoici cenſent: ac vide me Phyſiol.* III. *Diſſert.* XIV.

17. Ex

A itaque oppono fortunæ, in quo reſiſtat; nec per illud ad me vllum tranſire vulnus ſino. Quidquid in me poteſt iniuriam pati, hoc eſt in hoc obnoxio domicilio: animus liber habitat. numquam me caro iſta compellet ad metum, numquam ad indignam bono ſimulationem, numquam in honorem huius corpuſculi mentiar. Cùm viſum fuerit, diſtraham cum illo ſocietatem: & nunc tamen dum hæremus, non erimus æquis partibus ſocij: animus ad ſe omne ius ducet. Contemptus corporis ſui, certa libertas eſt. Vt ad propoſitum reuertar, huic libertati multum conferet & illa, de quâ modò loquebamur, inſpectio. Nempe vniuerſa [17] ex materiâ & ex Deo conſtant: Deus iſta temperat, quæ circumfuſa rectorem ſequuntur, & ducem. Potentius autem eſt quod facit, quod eſt Deus, quàm materia patiens Dei. Quem in hoc mundo locum Deus obtinet, hunc in homine animus: quod eſt illîc materia, id nobis corpus eſt. Seruiant ergo deteriora melioribus: fortes ſimus aduerſus fortuita: non contremiſcamus iniurias, non vulnera, non vincula, non egeſtatem. Mors quid eſt? aut finis eſt, aut tranſitus. nec
B deſinere timeo; idem eſt enim quod non cœpiſſe: nec tranſire; quia nuſquam tam anguſtè ero.

EPIST. LXVI.

CLARANVM ſenem, ſed alacrem eſſe: eumdem corpore deformem, animo honeſtum. Non refert de caſá, in quá is habitet. Diſcrimen Bonorum Stoicis: & omnia paria eſſe. Quid ergo? idem Gaudium, & Patientia? idem, quod ad Virtutem: non ad Materiam. Externa etiam, non dare Boni augmentum. Hæc diffuſè, diſtinctè, pulchrè. O legamus, & aptemus!

CLARANVM condiſcipulum meum vidi, poſt multos annos [1] non puto exſpectas, vt adiiciam ſenem: ſed mehercules viridem animo ac vigentem, & cum
C corpuſculo ſuo colluctantem. Iniquè enim ſe natura geſſit, & talem animum [2] malè collocauit: aut fortaſſe voluit hoc ipſum nobis oſtendere, poſſe ingenium fortiſſimum ac beatiſſimum ſub qualibet cute latere. Vicit tamen omnia impedimenta: & ad cetera contemnenda à contemptu ſui venit. Errare mihi viſus eſt qui dixit:

Gratior eſt pulchro veniens è corpore, virtus.

nullo enim honeſtamento eget: ipſa & magnum ſui decus eſt, & [3] corpus ſuum conſecrat. Certè Claranum noſtrum cœpi intueri: [4] formoſus mihi videtur, & tam rectus corpore, quàm eſt animo. Poteſt ex caſâ vir magnus exire: poteſt & ex deformi humilique corpuſculo, formoſus animus ac magnus. Quoſdam itaque videtur mihi in hoc natura tales generare, vt approbet virtutem omni loco naſci. Si poſſet per ſe nudos edere animos, feciſſet. nunc quod amplius eſt, facit: quoſdam enim edit corporibus impeditos, ſed nihilominus perrumpentes obſtantia. Claranus mihi videtur in exemplar editus: vt ſcire poſſemus, non deformitate corporis fœdari animum, ſed pulchritudine
D animi corpus ornari. Quamuis autem pauciſſimos vnà egerimus dies, tamen multi nobis ſermones fuerunt, quos ſubinde egeram, & ad te mittam. Hoc primo die quæſitum eſt, quomodo poſſint paria bona eſſe, ſi [5] triplex eorum conditio eſt. Quædam (vt noſtris videtur) prima bona ſunt: tamquam gaudium, pax, ſalus patriæ. Quædam ſecunda, in materiâ infelici expreſſa: tamquam tormentorum patientia, & in morbo graui tempe-

17. EX MATERIA ET EX DEO.] *Non ſolùm à Deo, ſed ex Deo: & ſæpe ſic loquuntur. Quid ita? quia omnibus caloris & ignis aliquid inſitum, qui eſt ipſe Stoicis Deus, & omnia permanat.*

EPIST. LXVI. 1. NON PVTO EXSPECTAS.] *Vel quia ipſe ſcis; vel quia præmiſi*, condiſcipulum. *Ergo ſenis ſenem.*

2. MALE COLLOCAVIT.] *Simile illi*, Ingenium Galbæ malè habitat.

3. CORPVS SVVM CONSECRAT.] *Quod eſt velut parui eius Dei templum.*

4. FORMOSVS MIHI VIDETVR.] *Itaque Platonici tales animo pulchros amabant.* Nec enim, *ait Apuleius*, deformitas corporis talem poterit abigere appetitum: ſed cùm ipſa anima complacita eſt, homo totus adamatur.

5. TRIPLEX EORVM CONDITIO.] *Vide, ſi lubet, Manuduct.* III. *Diſſert.* VI.

temperantia. Illa bona directò optamus nobis: hæc, ſi neceſſe erit. Sunt adhuc tertia: A
tamquam modeſtus inceſſus, & compoſitus, ac probus vultus, & conueniens prudenti
viro geſtus. Quomodo iſta inter ſe paria eſſe poſſunt, cùm alia optanda ſint, alia auer-
ſanda? Si volumus iſta diſtinguere, ad primum reuertamur, & conſideremus id quale
ſit. Animus intuens vera, peritus fugiendorum ac petendorum, non ex opinione, [6] ſed
ex naturâ pretia rebus imponens, toti ſe inferens mundo, & in omnes eius actus con-
templationem ſuam mittens, cogitationibus actionibuſque intentus, ex æquo magnus
ac vehemens, aſperis blandiſque pariter inuictus, neutri ſe fortunæ ſubmittens, ſupra
omnia quæ contingunt acciduntque eminens, pulcherrimus cum decore, cum viribus
ſanus ac ſiccus, imperturbatus, intrepidus, quem nulla vis frangat, quem nec attollant
fortuita, nec deprimant. Talis animi virtus eſt, hæc eius facies, ſi ſub vnum veniat ad-
ſpectum, & ſemel tota ſe oſtendat. Ceterùm multæ eius ſpecies ſunt, quæ pro vitæ va-
rietate & pro actionibus explicantur: nec minor fit aut maior ipſa. [7] Decreſcere enim
ſummum bonum non poteſt, nec virtuti ire retrò licet: ſed in alias atque alias qualitates B
conuertitur, ad rerum quas actura eſt habitum figurata. Quidquid attigit, in ſimilitudi-
nem ſui adducit & tingit: actiones, amicitias, interdum domos totas, quas intrauit diſ-
poſuitque, condecorat: quidquid tractauit, id amabile, conſpicuum, mirabile facit. Ita-
que vis eius & magnitudo vltrà non poteſt ſurgere, quando incrementum maximo non
eſt. Nihil inuenies rectius recto, non magis quàm verius vero, quàm temperato tempe-
ratius. omnis in modo eſt virtus: modus certa menſura eſt. Conſtantia non habet quò
procedat, non magis quàm fiducia, aut veritas, aut fides. Quid accedere perfecto poteſt?
nihil. aut perfectum non erat, cui acceſſit: ergo ne virtuti quidem, cui ſi quid adiici po-
teſt, defuit. Honeſtum quoque nullam acceſſionem recipit: honeſtum eſt enim propter
illa quæ retuli. Quid porrò decorum & iuſtum, & legitimum? non eiuſdem eſſe formę
putas, certis terminis comprehenſum? Creſcere poſſe, imperfectæ rei ſignum eſt: bonum
omne in eaſdem cadit leges: iuncta eſt priuata & publica vtilitas, tam mehercules, quàm
inſeparabile eſt, laudandum petendumque. Ergo virtutes inter ſe pares ſunt, & opera C
virtutum, & omnes homines quibus illa contigêre. Satorum verò animaliumque vir-
tutes, cùm mortales ſint, fragiles, caducæque, & incertæ, exſiliunt reſiduntque: & ideò
non eodem pretio æſtimantur. Vna inducitur humanis virtutibus regula: vna enim eſt
ratio recta, ſimplexque. Nihil eſt diuino diuinius, cæleſti cæleſtius. Mortalia eminent,
cadunt, deteruntur, creſcunt, exhauriuntur, implentur: itaque illis in tam incertâ ſorte
inæqualitas eſt: diuinorum vna natura eſt. Ratio autem nihil aliud eſt, quàm in corpus
humanum pars diuini ſpiritus merſa. Si ratio diuina eſt, nullum autem bonum ſine ra-
tione eſt, bonum omne diuinum eſt: nullum porrò inter diuina diſcrimen eſt, ergo nec
inter bona. Paria itaque ſunt gaudium, & fortis atque obſtinata tormentorum perpeſ-
ſio. in vtroque enim eadem eſt animi magnitudo: ſed in altero remiſſa, & laxa; in
altero pugnax, & intenta. Quid? tu non putas, parem eſſe virtutem eius qui fortiter ho-
ſtium mœnia expugnat, & eius qui obſidionem patientiſſimè ſuſtinet? Et magnus Sci-
pio, qui Numantiam claudit & comprimit, cogitque inuictas manus in exitium ipſas D
ſui verti: & magnus ille obſeſſorum animus, qui ſcit nihil eſſe clauſum, cui mors aperta
eſt, & in complexu libertatis exſpirat. Æquè reliqua quoque inter ſe paria ſunt, tran-
quillitas, ſimplicitas, liberalitas, conſtantia, æquanimitas, tolerantia: omnibus enim
iſtis vna virtus ſubeſt, quæ animum rectum & indeclinabilem præſtat. Quid ergo? ni-
hil intereſt inter gaudium, & dolorum inflexibilem patientiam? nihil, quantum ad ipſas
virtutes: plurimum, quantum ad illa, in quibus virtus vtraque oſtenditur. In altero
namque naturalis animi remiſſio ac laxitas: in altero, contra naturam dolor. Itaq; me-
dia ſunt hæc, quæ plurimum interualli recipiunt. Virtus in vtraque par eſt: virtutem
materia non mutat: nec peiorem facit dura & difficilis, nec meliorem hilaris & læta.

Neceſ-

6. SED EX NATVRA.] *Ideſt, rectâ ratione.*

7. DECRESCERE SVMMVM BONVM NON POTEST.] *Nos aliquid Manuduct.* III. *Diſſert.* IV. *itémque* III: *& quod ſequitur, de* paritate virtutum, *ibi ex profeſſo.*

8. IN ECV-

A Neceſſe eſt ergo æqualia ſint bona vtraque: quia nec hic poteſt ſe meliùs in hoc gaudio
gerere, nec ille meliùs in illis cruciatibus. duo verò, quibus nihil fieri melius poteſt, pa-
ria ſunt. Nam ſi quæ extra virtutem poſita ſunt, aut minuere illam, aut augere poſſunt;
deſinit vnum bonum eſſe, quod honeſtum eſt. Si hoc conceſſeris, omne honeſtum perit.
Quare? dicam: quia nihil honeſtum eſt, quod ab inuito, quod à coacto fit. omne ho-
neſtum voluntarium eſt. Admiſce illi pigritiam, quetelam, tergiuerſationem, metum:
quod habet in ſe optimum, perdidit, ſibi placere. Non poteſt honeſtum eſſe, quod non
eſt liberum. nam quod timet, ſeruit. Honeſtum omne ſecurum eſt, tranquillum eſt. ſi
recuſat aliquid, ſi complorat, ſi malum iudicat, perturbationem recipit, & in magnâ diſ-
cordiâ volutatur. Hinc enim ſpecies recti vocat, illinc ſuſpicio mali retrahit. Itaque qui
honeſtè aliquid facturus eſt, quidquid opponitur, id etiam ſi incommodum putat, ma-
lum non putat: velut libens faciet. Omne honeſtum iniuſſum, incoactumque eſt, ſin-
cerum, & nullo malo mixtum. Scio quid mihi hoc loco reſponderi poſſit. Hoc nobis
B perſuadere conaris, nihil intereſſe, vtrùm aliquis in gaudio ſit, an [8] in equuleo iaceat, &
tortorem ſuum laſſet. Poteram reſpondere [9] quod Epicurus ait, *Sapientem, ſi in Phala-
ridis tauro peruratur, exclamaturum: Dulce eſt, & ad me nil pertinet.* Quid miraris, ſi ego
paria bona dico, vnius in conuiuio iacentis, alterius inter tormenta fortiſſimè ſtantis:
cùm (quod incredibilius eſt) dicat Epicurus, dulce eſſe torqueri? Et hîc reſpondeo, plu-
rimum intereſſe inter gaudium & dolorem. Si quæratur electio, [10] alterum petam, al-
terum vitabo. illud ſecundùm naturam eſt, hoc contra. Quamdiu ſic æſtimantur, ma-
gno inter ſe diſſident ſpatio: cùm verò ad virtutem ventum eſt, vtraque par eſt, & quæ
per læta procedit, & quæ per triſtia. Nullum habent momentum vexatio & dolor, &
quidquid aliud incommodi eſt: virtute enim obruitur. Quemadmodum minora lu-
mina claritas ſolis obſcurat: ſic dolores, moleſtias, iniurias, virtus magnitudine ſuâ eli-
dit atque opprimit; & quocumque affulſit, ibi quidquid ſine illâ apparet, extinguitur:
nec magis vllam portionem habent incommoda, cùm in virtutem inciderint, quàm in
C mari nimbus. Hoc vt ſcias ita eſſe, ad omne pulchrum vir bonus ſine vllâ cunctatione
procurret. ſtet illîc licet carnifex, ſtet tortor atque ignis, perſeuerabit: nec quid paſſurus,
ſed quid facturus ſit, adſpiciet: & ſe honeſtæ rei tamquam bono viro credet. vtilem il-
lam ſibi iudicabit, tutam, proſperam. Eumdem ergo locum habebit apud illum hone-
ſta res, ſed triſtis atque aſpera, quem vir bonus, pauper, aut exſul, ac pallidus. Agedum
pone ex aliâ parte virum bonum, diuitiis abundantem, ex alterâ nihil habentem, ſed in
ſe omnia: vterque æquè bonus vir erit, etiam ſi fortunâ diſpari vtetur. Idem (vt dixi) in
rebus iudicium eſt, quod in hominibus. æquè laudabilis eſt virtus in corpore valido ac
libero poſita, quàm in morbido ac vincto. Ergo tua quoque virtus non magis laudabi-
lis, ſi corpus illæſum tibi & integrum fortuna præſtiterit, quàm ſi ex aliquâ parte mutila-
tum. alioqui hoc erit, ex ſeruorum habitu dominum æſtimare. Omnia enim iſta, in
quæ dominium caſus exercet, ſeruilia ſunt, pecunia, & corpus, & honores: imbecilla,
fluida, mortalia, poſſeſſionis incertæ. Illa rurſus libera & inuicta opera virtutis. quæ non
D ideò magis appetenda ſunt, ſi benigniùs à fortunâ tractantur; nec minùs, ſi aliquâ rerum
iniquitate premuntur. Quod amicitia in hominibus eſt, hoc in rebus appetitio eſt. Non,
puto, magis amares virum bonum locupletem, quàm pauperem: nec robuſtum & la-
certoſum, quàm gracilem, & languidi corporis: ergo ne rem quidem magis appetes hi-
larem ac pacatam, quàm diſtractam & operoſam. Et ſi hoc eſt, magis diliges ex duobus
æquè bonis viris, nitidum & vnctum, quàm puluerulentum & horrentem. deinde huc-

8. IN EQVVLEO IACEAT.] *Cicero V. De Finibus:* Sit vir bonus cæcus, debilis, morbo grauiſſimo affectus, exſul, orbus, torqueatur in eculeo: quem hunc appellas Zeno? Beatum, inquit. Etiam beatiſſimum? Quippe, inquiet, cùm tam docuerim gradus iſtam rem non habere, quàm virtutem, in quâ ſit ipſum Beatum.

9. QVOD EPICVRVS AIT.] *Cicero V. Tuſcul.* Epicuro dicere licebit, Nullum ſapienti eſſe tempus, etſi vratur, torqueatur, ſecetur, quin poſſit exclamare, Quàm pro nihilo puto? *denique etiam,* Beatam vitam in Phalaridis taurum deſcenſuram.

10. ALTERVM PETAM.] *Quod Stoicum in verbis diſcrimen eſt, inter adiaphora. Vide me Manuduct. II. Diſſert.* XXII.

uſque peruenies, vt magis diligas integrum omnibus membris & illæſum, quàm debi- A
lem aur luſcum. Paullatim faſtidium tuum illò vſque procedet, vt ex duobus æquè iu-
ſtis ac prudentibus, comatum & criſpulum malis, quàm recaluaſtrum. Vbi par eſt in
vtroque virtus, non comparet aliarum rerum inæqualitas: omnia enim alia non partes,
ſed acceſſiones ſunt. Nam quis tam iniquam cenſuram inter ſuos agit, vt filium ſanum
quàm ægrum magis diligat? procerúmve & excelſum, quàm breuem & modicum? Fę-
tus ſuos non diſtinguunt feræ, & ſe in alimentum pariter omniũ ſternunt. aues ex æquo
partiuntur cibos. Vlixes ad Ithacæ ſuæ ſaxa ſic properat, quemadmodum Agamemnon
ad Mycenarum nobiles muros. Nemo enim patriam, quia magna eſt, amat, ſed quia ſua.
Quorſum hæc pertinent? vt ſcias, virtutem omnia opera ſua, velut fœtus ſuos, iiſdem
oculis intueri, æquè indulgere omnibus: & quidem impenſiùs, laborantibus. Quoniam
quidem etiam parentum amor, magis [11] in ea quorum miſeretur, inclinat. Virtus quo-
que opera ſua quæ videt affici & premi, non magis amat, ſed parentum bonorum more,
magis complectitur ac fouet. Quare non eſt vllum bonum altero maius? quia non eſt B
quidquam apto aptius, quia plano nihil eſt planius. Non potes dicere, Hoc magis par
eſt alicui quàm illud: ergo nec honeſto honeſtius quidquam eſt. Quòd ſi par omnium
virtutum natura eſt, tria genera bonorum in æquo ſunt. Ita dico, in æquo eſt moderatè
gaudere, & moderatè dolere: Lætitia illa non vincit hanc animi firmitatem, ſub tortore
gemitus deuorantem. Illa bona optabilia ſunt, hæc mirabilia. vtraque nihilominus pa-
ria: quia quidquid incommodi eſt, velamento maioris boni tegitur. Quiſquis hæc im-
paria iudicat, ab ipſis virtutibus auertit oculos, & exteriora circumſpicit. Bona vera idem
pendunt, idem patent: falſa multum habent vani. Itaque ſpecioſa & magna contra vi-
ſentibus, cùm ad pondus reuocara ſunt, fallunt. Ita eſt, mi Lucili, quidquid vera ratio
commendat, ſolidum & æternum eſt, firmat animum, attollitque, ſemper futurum in
excelſo: illa quæ temerè laudantur, & vulgi ſententiâ bona ſunt, inflant inanibus lætos.
Rurſus ea quæ timentur tamquam mala, iniiciunt formidinem mentibus, & illas non
aliter, quàm animalia ſpecies periculi, agitant. Vtraque res ergo ſine cauſsâ animum & C
diffundit, & mordet: nec illa gaudio, nec hæc metu digna eſt: ſola ratio immutabilis &
iudicij tenax eſt. non enim ſeruit, ſed, imperat ſenſibus. Ratio rationi par eſt, ſicut re-
ctum recto: ergo & virtus, quæ non aliud eſt quàm recta ratio. Omnes virtutes ratio-
nes rectæ ſunt: ſi rectæ ſunt, & pares ſunt. Qualis ratio eſt, tales & actiones ſunt: ergo
omnes pares ſunt. Nam cùm ſimiles rationi ſint, ſimiles & inter ſe ſunt: pares autem
actiones inter ſe eſſe dico, quà rectæ ſunt, & honeſtæ. Ceterùm magna habebunt diſ-
crimina, variante materiâ: quę modò latior eſt, modò anguſtior; modò illuſtris, modò
ignobilis; modò ad multos pertinens, modò ad paucos. In omnibus tamen iſtis, id quod
optimum eſt, par eſt: tamquam [12] viri boni, omnes pares ſunt, quà boni ſunt: ſed ha-
bent differentias ætatis: alius ſenior, alius iunior. habent corporis: alius formoſus, alius
deformis eſt. habent fortunæ: ille diues, hic pauper eſt; ille gratioſus, potens, vrbibus
notus & populis; ignotus hic pleriſque, & obſcurus. Sed per illud quod boni ſunt, pa-
res ſunt. De bonis ac malis ſenſus non iudicat: quid vtile, ſcit; quid inutile, ignorat. Non D
poteſt ferre ſententiam, niſi in rem præſentem perductus eſt: nec futuri prouidus eſt, nec
præteriti memor: quid ſit conſequens neſcit. Ex hoc autem rerum ordo ſerieſque con-
texitur, & vnitas vitæ in perfectum itura. Ratio ergo arbitra eſt bonorum ac malorum:
aliena & externa pro vilibus habet: & ea quæ neque bona ſunt, neque mala, acceſſiones
minimas ac leuiſſimas iudicat. omne illi bonum in animo eſt. Ceterùm quædam prima
existi-

11. IN EA QVORVM MISERETVR.] *Auctor Thebaidis:*

Quò cauſſa melior, forsq; deterior trahit,
Inclinat animus, ſemper infirmo fauens.
Miſeros magis Fortuna conciliat ſuis.

Hac ibi ipſa Iocaſta mater, inclinata in miſerum Polynicem. Noſter Conſol. ad Helu. cap. vlt. Neceſſe eſt, cum omnia feceris, mater, cogitationes tuas ſubinde ad me recurrere, nec quemquam ex liberis frequentiùs tibi obuerſari: non quia alij minùs cari ſint, ſed quia naturale eſt manum ſæpius referre ad id quod doleat.

12. VIRI BONI OMNES PARES.] *Id quoque inter Paradoxa Stoica, Sapientes inter ſe pares. Explanaui Manud.* III. *Diſſ.* III.

13. QVID

A exiſtimat, ad quæ ex propoſito venit, tamquam victoriam, bonos liberos, patriæ ſalutem: quædam ſecunda, quæ non apparent niſi in rebus aduerſis: tamquam æquo animo pati morbum magnum, exſilium: quædam media, quæ nihilo magis ſecundùm naturam ſunt, quàm contra naturam: tamquam prudenter ambulare, compoſitè ſedere. Non enim minùs ſecundùm naturam eſt, ſedere, quàm aut ſtare, aut ambulare. Duo illa ſuperiora diuerſa ſunt. prima enim ſecundùm naturam ſunt, gaudere liberorum pietate, patriæ incolumitate: ſecunda contra naturam ſunt, fortiter obſtare tormentis, & ſitim perpeti, morbo vrente præcordia. Quid ergo? aliquid contra naturam bonum eſt? minimè. ſed illud aliquando contra naturam eſt, in quo bonum illud exſiſtit. vulnerari enim, & ſubiecto igne tabeſcere, & aduerſâ valetudine affligi, contra naturam eſt: ſed inter iſta ſeruare animum infatigabilem, ſecundùm naturam eſt. Et vt, quod volo, exprimam breuiter, materia boni aliquando contra naturam: at bonum numquam. quoniam bonum ſine ratione nullum eſt: ſequitur autem ratio naturam. [13] Quid eſt ergo
B ratio? naturæ imitatio. Quid eſt ſummum hominis bonum? ex naturę voluntate ſe gerere. Non eſt, inquit, dubium, quin felicior pax ſit numquam laceſſita, quàm multo reparata ſanguine. Non eſt dubium, inquit, quin felicior ſit inconcuſſa valetudo, quàm ex grauibus morbis & extrema minitantibus in tutum vi quadam & patientiâ educta. Eodem modo non erit dubium, quin maius bonum ſit gaudium, quàm obnoxius animus ad perpetiendos cruciatus vulnerum aut ignium. Minimè: illa enim quæ fortuita ſunt, plurimum diſcriminis recipiunt: æſtimantur enim vtilitate ſumentium. Bonorum vnum propoſitum eſt, conſentire naturæ: hoc in omnibus par eſt. Cùm alicuius in ſenatu ſententiam ſequimur, non poteſt dici: Ille magis aſſentitur, quàm ille: ab omnibus in eamdem ſententiam itur. idem de virtutibus dico: omnes naturę aſſentiuntur. idem de bonis dico: omnia naturæ aſſentiuntur. Alter adoleſcens deceſſit, alter ſenex, aliquis præter hos infans, cui nihil ampliùs contigit, quàm proſpicere vitam: omnes hi æquè fuere mortales, etiam ſi mors aliorum longiùs vitam paſſa eſt procedere, aliorum in me-
C dio flore præcidit, aliorum interrupit principia. Alius inter cænandum ſolutus eſt, alterius continuata mors ſomno eſt, aliquem concubitus exſtinxit. his oppone ferro tranſfoſſos, aut exanimatos ſerpentum morſu, aut fractos ruinâ, aut per longam neruorum contractionem extortos minutatim. aliquorum melior dici, aliquorum peior poteſt exitus: mors quidem omnium par eſt. per quę venit, diuerſa ſunt; id in quod deſinunt, vnum eſt. mors nulla maior aut minor eſt: habet enim eumdem in omnibus modum, finiſſe vitam. Idem tibi de bonis dico. hoc bonum inter meras voluptates eſt, hoc inter triſtia & acerba; illud fortunæ indulgentiam rexit, hoc violentiam domuit: vtrumque æquè bonum eſt, quamuis illud plana emolliuerit, hoc aſpera. Idem finis omnium eſt. bona ſunt, laudanda ſunt, virtutem rationemque comitantur: virtus æquat inter ſe, quidquid agnoſcit. Nec eſt quòd hoc inter noſtra placita mireris. apud Epicurum duo bona ſunt, ex quibus ſummum illud beatumque componitur: vt corpus ſine dolore ſit, animus ſine perturbatione. Hæc bona non creſcunt, ſi plena ſunt. quo enim creſcet,
D quod plenum eſt? Dolore corpus caret: quid ad hanc accedere indolentiam poteſt? Animus conſtat ſibi, & placidus eſt: quid accedere ad hanc tranquillitatem poteſt? Quemadmodum ſerenitas cæli non recipit maiorem adhuc claritatem, in ſinceriſſimum nitorem repurgata: ſic hominis corpus animumque curantis, & bonum ſuum ex vtroque nectentis, perfectus eſt ſtatus, & ſummam voti ſui inuenit, ſi nec æſtus animo eſt, nec dolor corpori. Siqua extrà blandimenta contingunt, non augent ſummum bonum, ſed, vt ita dicam, condiunt & oblectant: abſolutum enim illud humanę naturę bonum, corporis & animi pace contentum eſt. Dabo apud Epicurum tibi etiamnum ſimillimam huic noſtrę diuiſionem bonorum. Alia enim ſunt apud illum, quæ malit contingere ſibi: vt corporis quietem, ab omni incommodo liberam, & animi remiſſionem, bonorum ſuorum contemplatione gaudentis. Alia ſunt, quę quamuis nolit accidere, nihilo-

13. QVID EST ERGO RATIO?] *Hæc valdè notanda, pro ſenſu præcipui dogmatis Stoicorum,* Naturam ſequi. *Quod equidem explicaui aliquot Diſſertationibus, Manuduct.* 111.

nihilominus & laudat & comprobat: tamquam illam, quam paulloantè dicebam, ma- A
lę valetudinis, & dolorum grauiſſimorum perpeſſionem. in quâ Epicurus fuit illo ſummo ac fortunatiſſimo die ſuo: [14] ait enim ſe veſicę & exulcerati ventris tormēta tolerare, vlteriorem doloris acceſſionem non recipientia: eſſe nihilominus ſibi illum beatum diem. beatum autem agere, niſi qui eſt in ſummo bono, non poteſt. Ergo & apud Epicurum ſunt hæc bona, quæ malles non experiri: ſed quia ita res tulit, & amplexanda & laudanda & exæquanda ſummis ſunt. Non poteſt dici, hoc non eſſe par maximis bonum, quod beatæ vitę clauſulam impoſuit, cui Epicurus extremâ voce gratias egit. Permitte mihi, mi Lucili virorum optime, aliquid audacius dicere. ſi vlla bona maiora eſſe aliis poſſent: hæc ego quę triſtia videntur, mollibus illis & delicatis prætuliſſem. Maius eſt enim perfringere difficilia, quàm læta moderari. Eadem ratione fit, ſcio, vt aliquis felicitatem benè, & calamitatem fortiter ferat. Æquè fortis eſſe poteſt, qui pro vallo ſecurus excubuit, nullis hoſtibus caſtra tentantibus: & qui ſucciſis poplitibus in genua ſe excepit, nec arma dimiſit. Macte virtute eſto, ſanguinolentis & ex acie redeuntibus di- B
citur. Itaque hæc magis laudauerim bona exercitata & fortia, & cum fortunâ rixata. Ego dubitem, quin magis laudem truncam illam & retorridam manum Mucij, quàm cuiuſlibet fortiſſimi ſaluam? Stetit hoſtium flammarumque contemptor, & manum ſuam in hoſtili foculo diſtillantem perſpectauit, donec Porſenna, cuius pœnæ fauebat, glorię inuidit, & ignem inuito eripi iuſſit. Hoc bonum quídni inter prima numerem: tantoque maius putem, quàm illa ſecuta & intentata fortunę, quanto rarius eſt hoſtem amiſſâ manu viciſſe, quàm armatâ? Quid ergo? inquis, hoc bonum tibi optabis? Quid ni? hoc enim, niſi qui poteſt & optare, non poteſt facere. An potiùs optem, vt [15] malaciſſandos articulos exoletis meis porrigam? vt muliercula, aut aliquis in mulierculam ex viro verſus, digitulos meos ducat? Quid ni ego feliciorē putem Mucium, qui ſic tractauit ignem, [16] quaſi illam manum [17] tractatori præſtitiſſet? In integrum reſtituit, quidquid errauerat. confecit bellum inermis ac mancus, & illâ manu truncâ [18] reges duos vicit.

14. AIT ENIM SE VESICÆ.] *Ipſa verba eius apud Laertium, ex epiſtolâ ad Idomeneum, hæc ſunt:* Cùm ageremus vitæ beatum, & eumdem ſupremum diem, ſcribebamus hæc. Aderat autem veſicæ morbus & vrinæ mittendæ difficultas, & viſcerum affectiones tantæ, quæ magnitudinem vltrà non reciperent. Obſtabat tamen & repellebat hæc omnia animi in nobis gaudium, memoriâ rationum inuentorumque noſtrorum. *Adde epiſt.* XCII.

15. MALACISSANDOS ARTICVLOS.] *Quidam libri,* malaxandos. *Vtrumuis rectum, & Gracienſe, imò Græcum. Dicunt enim* μαλακίζειν, *&* μαλάσσειν, emollire, lenire. *Plautus illud prius* malaciſſare *vſurpauit.*

16. QVASI ILLAM MANVM.] *Legerem,* quam ſi.

17. TRACTATORI PRÆSTITISSET.] *Ita dicti, quos in prioribus lineis deſcripſit: qui manu artifice membra, & plurimum manus digitoſque, ducebant & leniter trahebant. Martialis libro* III.

Percurrit agili corpus arte tractatrix.

Deſcribit pulchrè Clearchus apud Athenæum, lib. VI. *in deliciis & mollitie Paphy cuiuſdam adoleſcentis.* Iacebat quidem ille, *inquit*, in lectulo: ſed ad pedes lecti ſedebat quiſpiam, qui eius pedes genibus ſuis impoſitos tenui panniculo confoueret. Quid autem prætereà fecerit, vel ſilente me non obſcurum. Deinde alius ad ipſum lectum ſedens, καὶ τοῦ νεανίσκου τὴν χεῖρα παρεικότος, ἐγκριμψάμενος ταύτῃ καὶ θεραπευτικῶς κατέψηχέ τε, καὶ τῶν δακτύλων ἕκαστον ἐν μέρει διαλαμβάνων, εἷλκέ τε καὶ ἐξέτεινεν, ὥστε τὸν πρῶτον αὐτὸν ὑπονομάζοντα Σικύαν εὐστόχως εἰρηκέναι δοκεῖν: cùm adoleſcens manum ſuam velut languidam remiſiſſet, ille appronans ſe & huic accidens, demulcebat eam & contrectabat, digitorum ſingulos trahens & extendens per vices. ita vt qui primus illum Cucurbitam vocauit, ingenioſè & feliciter dixiſſe videatur. *Ecce verum Tractatorem: & quare Cucurbitam? quòd vt illa trahit cutem & extendit, & tumentem leuiter reddit, ſic iſte. Vetus aliquis ſcriptor, aut certè ex veteri Ioannes Sariſberienſis, hæc ſic narrat, vt ex Clearcho tranſlata dicas, lib.* III. *Polycratici, cap.* XIII. Cùm laſciuientis diuitis luxus libidini vota ſua præcingit, recumbentis pedes calamiſtratus co- D
matulus excipit: & in aliorum conſpectu pedes, & ne plus dicam, teneris manibus tibias tractat. Chirotecatus enim inceſſit diutius, vt manus Soli ſubtractas emolliret, ad diuitis vſum. Deinde licentiâ paullùm procedente totum corpus impudico tactu oberrans pruriginem ſcalpit, quam fecit, & ignes Veneris languentibus inflammat. *Finem hic etiam fœdæ tractationis habes: denique & manus Tractatoris mollicellas, chirotecarum vſu à ſole defenſas.*

18. REGES DVOS VICIT.] *Tarquinium exſulem, & Porſenam, quos ab obſidione remouit.*

A

EPIST. LXVII.

POST *Præfatiunculam Quæſtio, An omne bonum optabile? Ait, eſſe: etiam cuius materia in malis. Vt, fortiter vri, ægrotare, flagellari. Non ipſa vſtio, morbus, flagella, ſed illud, fortiter & patienter, inquit, eſt optabile. Deinde, Virtutes nexas eſſe: & vti vna, omnes. Sunt & hæc pulchra, fortis, germani Stoici.*

VT à communibus initium faciam, ver aperire ſe cœpit: ſed iam inclinatum in æſtatem, quo tempore calere debebat, intepuit: nec adhuc illi fides eſt. ſæpe enim in hiemem reuoluitur. Vis ſcire quàm dubium adhuc ſit? nondum me [1] committo frigidæ: adhuc [2] rigorem eius infringo. Hoc eſt, inquis, nec calidum, nec frigidum pati. Ita eſt, mi Lucili. iam ætas mea contenta eſt ſuo frigore: vix mediâ regelatur æſtate. Ita-
B que maior pars [3] in veſtimentis degitur. Ago gratias ſenectuti, quòd me [4] lectulo affixit. Quid ni gratias illi hoc nomine agam? quidquid [5] debebam nolle, non poſſum. Cum libellis mihi plurimus ſermo eſt. ſi quando interueniunt epiſtolæ tuæ, tecum eſſe mihi videor: & ſic afficior animo, tamquam tibi non reſcribam, [6] ſed reſpondeam. Itaque & de hoc quod quæris, quaſi colloquar tecum: quale ſit, vnà ſcrutabimur. Quæris an omne bonum optabile ſit. Si bonum eſt, inquis, fortiter torqueri, & magno animo vri, & patienter ægrotare, ſequitur vt iſta optabilia ſint. nihil autem video ex iſtis voto dignum. Neminem certè adhuc ſcio eo nomine votum ſoluiſſe, quòd flagellis cæſus eſſet, aut podagrâ diſtortus, aut equuleo longior factus. [7] Diſtingue, mi Lucili, iſta: & intelliges eſſe in his aliquid optandum. Tormenta abeſſe à me velim: ſed ſi ſuſtinenda fuerint, vt me in illis fortiter, honeſtè, animosè geram, optabo. Quidni ego malim non incidere bellum? ſed ſi inciderit, vt vulnera, vt famem, & omnia quæ bellorum neceſſitas fert, generosè feram, optabo. Non ſum tam demens, vt ægrotare cupiam: ſed ſi
C ægrotandum fuerit, vt nihil intemperanter, nihil effeminatè faciam, optabo. Ita non incommoda optabilia ſunt, ſed virtus quâ perferuntur incommoda. Quidam ex noſtris exiſtimant, omnino aſperorum fortem tolerantiam non eſſe optabilem, ſed nec abominandam quidem: quia voto purum bonum peti debet, & tranquillum, & extra moleſtiam poſitum. Ego diſſentio. Quare? primùm quia fieri non poteſt, vt aliqua res bona quidem ſit, ſed optabilis non ſit: deinde ſi virtus optabilis eſt, nullum autem ſine virtute bonum, & omne bonum optabile. Deinde etiam, ſi tormentorum fortis patientia optabilis non eſt: etiamnum interrogo, Nónne fortitudo optabilis eſt? atqui pericula

EPIST. LXVII. 1. COMMITTO FRIGIDÆ.] *Sic libri ſuadent legere, & monuit in paucis bonus doctusq́ vir Nic. Faber. Significat, ſe frigidâ planè non vti, ad lauandum, vt ſolet: idq́ ob aeris*
D *adhuc intemperiem. Sed, inquit,* rigorem eius infringo. *quomodo? vel Sole admiſſo, vel tepidâ infusâ. Spectat totum eò, quòd balneis & lotione calidâ numquam vti ſolet, ſemper Pſychrolutes. Adi epiſt.* LXXXIII. *quæ ipſa hæc interpretatur.*

2. RIGOREM EIVS INFRINGO.] *Sic aliquot libri: ex quibus Pincianus malebat*, rigore eius infringor. *Poſſit aliquis:* ad hunc rigorem eius infringor.

3. IN VESTIMENTIS DEGITVR.] *Volebat & hic Pincianus*, in ſtramentis, *aduerſantibus libris: nec audimus. Veſtimenta, ipſius lecti ſunt. vt in Propertio:*

Nunc queror in toto non ſidere pallia lecto.

& Terentio:

Huc eſt intrò latus lectus, veſtimentis ſtratus eſt.

vt in ipſo Senecâ, epiſt. LXXVIII. Eſt virtuti etiam in lectulo locus. non tantùm arma & acies dant argumenta alacris animi; & in veſtimentis vir fortis apparet.

4. LECTVLO AFFIXIT.] *Lucubratorio illi, non dormitorio. nam & hos veteres habebant: atque homines quieti, aut litteris operati, ferè ſemper in lecto. Iuuenalis, de iis:*

Eſt genus ignauum, quod lecto gaudet & vmbrâ.

Seneca epiſt. LXXII. Quædam ſunt, quæ poſſis & in ciſio ſcribere, quædam lectum & otium deſiderant.

5. DEBEBAM NOLLE.] *Diſcurrere, ſalutare, tempus terere.*

6. SED RESPONDEAM.] *Ore videlicet, vt ſi coràm videam.*

7. DISTINGVE MI LVCILI ISTA.] *Notat Muretus ex Ariſtotele, iſta ſecunda nota, dici ἐξ ὑποθέσεως εὐκτά*, ſub conditione optanda: *vt, ſi ægrotes, ſanari: & talia.*

8. REGV-

cula contemnit & prouocat. Pulcherrima pars eius, maximeque mirabilis illa eſt, non A cedere ignibus, obuiam ire vulneribus: interdum tela ne vitare quidem, ſed pectore excipere. Si fortitudo optabilis eſt; & tormenta patienter ferre optabile eſt. hoc enim, fortitudinis pars eſt: ſed ſepara iſta, vt dixi, nihil erit quod tibi faciat errorem. Non enim pati tormenta optabile eſt, ſed pati fortiter. Illud opto fortiter, quod eſt virtus. Quis tamen vmquam hoc ſibi optauit? Quædam vota aperta & profeſſa ſunt, cùm particulatim fiunt: quædam latent, cùm vno voto multa comprehenſa ſunt. Tamquam opto mihi vitam honeſtam: vita autem honeſta actionibus variis conſtat. In hac eſt [8] Reguli arca, Catonis ſciſſum manu ſuâ vulnus, Rutilij exſilium, calix venenatus qui Socratem tranſtulit è carcere in cælum. Ita cùm optaui mihi vitam honeſtam, & hæc optaui, ſine quibus interdum honeſta non poteſt eſſe.

—— O terque quaterque beati,
Queis ante ora patrum, Troiæ ſub mœnibus altis
Contigit oppetere! B

Quid intereſt, optes hoc alicui, an optabile fuiſſe fatearis? Decius ſe pro Rep. deuouit, & in medios hoſtes concitato equo mortem petens irruit. Alter poſt hunc paternæ virtutis æmulus, [9] conceptis ſollennibus, [10] ac iam familiaribus verbis, in aciem confertiſſimam incurrit, de hoc ſolicitus tantùm [11] vt litaret, optabilem rem putans bonam mortem. Dubitas ergo, an optimum ſit memorabilem mori, & in aliquo opere virtutis? Cùm aliquis tormenta fortiter patitur, [12] omnibus virtutibus vtitur fortaſſe, cùm vna in promptu ſit, & maximè appareat, patientia. ceterùm illîc eſt fortitudo: cuius patientia & perpeſſio, & tolerantia, rami ſunt. illîc eſt prudentia, ſine quâ nullum initur conſilium: quæ ſuadet, quod effugere non poſſis, quàm fortiſſimè ferre. illîc eſt conſtantia: quæ deiici loco non poteſt, & propoſitum nullâ vi extorquente dimittit. illîc eſt indiuiduus ille comitatus virtutum. Quidquid honeſtè fit, vna virtus facit, ſed [13] de conſilij ſententiâ: quod autem ab omnibus virtutibus comprobatur, etiam ſi ab vnâ fieri videtur, optabile eſt. Quid? tu exiſtimas ea tantùm optabilia eſſe, quæ per voluptatem & C otium veniunt? quæ excipiuntur [14] foribus ornatis? Sunt quædam triſtes voluptates, ſunt quædam vota, quæ non gratulantium cœtu, ſed adorantium venerantiumque celebrantur. Ita tu non putas Regulum optaſſe, vt ad Pœnos perueniret? Indue magni viri animum, & ab opinionibus vulgi ſecede paulliſper: cape quantam debes virtutis pulcherrimæ ac magnificentiſſimæ ſpeciem, quæ nobis non ſertis, ſed ſudore & ſanguine colenda eſt. Adſpice M. Catonem, ſacro illi pectori puriſſimas manus admouentem, & vulnera parùm demiſſa laxantem. Vtrùm illi tandem dicturus es, [15] *Vellem quæ velles*, &, *Moleſtè fero*? an, [16] *Feliciter, quod agis*? Hoc loco mihi Demetrius noſter occurrit, qui vitam ſecuram, & ſine vllis fortunæ incurſionibus *mare mortuum* vocat. Nihil habere ad quod exciteris, ad quod te concites, cuius denunciatione & incurſu firmitatem animi tui tentes: ſed in otio inconcuſſo iacere, non eſt tranquillitas, [17] malacia eſt. Attalus Stoicus

8. REGVLI ARCA.] *In quâ clauis confixus ſtetit. De Prouid. cap.* III.

9. CONCEPTIS SOLLENNIBVS.] *Formula enim deuouendi erat, Pontifice praeunte, quæ eſt in Liuij libro* VIII.

10. AC IAM FAMILIARIBVS.] *Non ignotis: itémque velut propriis huic familiæ, quia pater vſurpauerat.*

11. VT LITARET.] *Non ſacrificaret ſe tantùm, ſed Deos propitiaret. Mori certus, ſed ex ſalute publicâ mori optans. Nonius Marcellus:* Sacrificare, eſt veniam petere: litare eſt propitiare, & votum impetrare.

12. OMNIBVS VIRTVTIBVS VTITVR.] *Nam Stoico ſcito, nexæ eæ inter ſe ſunt. Vide me Manuduct.* III. *Diſſert.* IV.

13. DE CONSILII SENTENTIA.] *Ex forenſi formulâ. Nam Prætor aut Quæſitor pronunciat, de conſilij ſententiâ.* D

14. FORIBVS ORNATIS.] *Quæ in re lætâ, lauru & lucernis ſolent obduci. Multa olim ſuper hoc ritu ego* I. *Elector. cap.* III.

15. VELLEM QVÆ VELLES.] *Ita in Plauto,* Velim vt velles Tranio: *in conſolatione, & cum affectu magis, quàm effectu.*

16. FELICITER QVOD AGIS.] *Formula approbandi, & in re lætâ gratandi. Suetonius Claudij cap.* VII. *Domitiani* XIII.

17. MALACIA EST.] *Quæ in mari dicitur, cùm ſtat ſine ventis & ferè motu. Alludit autem ad molliciem obiter, & languorem animi effeminati.*

18. MOLLE

A Stoicus dicere ſolebat: *Malo me fortuna in caſtris ſuis, quàm in delicijs habeat.* torqueor, ſed fortiter: benè eſt. occidor, ſed fortiter: benè eſt. Audi Epicurum, dicet, *Et dulce eſt.* Ego tam honeſtæ rei ac ſeueræ numquam [18] molle nomen imponam. Vror, ſed inuictus. Quid ni optabile ſit, non quòd vrit me ignis, ſed quòd non vincit? Nihil eſt virtute præſtantius, nihil pulchrius: & bonum eſt, & optabile, quidquid ex huius geritur imperio.

EPIST. LXVIII.

SVADET *otium, ſed cum Philoſophiâ iunctum. Idipſum non iactandum eſſe. Et in eo de ſe, apud ſe, agendum: id eſt, vt in vitia inquiramus, emendemus. Denique hoc otium, ſuper aliorum negotia eſſe: quod magnæ reip. ſeruit.*

B CONSILIO tuo accedo: abſconde te in otio, ſed & otium tuum abſconde. Hoc te facturum, Stoicorum [1] etiamſi non præcepto, at exemplo licet ſcias: ſed ex præcepto quoque facies: id tibi, cùm voles, approbabo. [2] Nec ad omnem Remp. mittimus, [3] nec ſemper, [4] nec ſine vllo fine. Præterea, cùm ſapienti [5] Remp. ipſo dignam dedimus, id eſt, mundum: non eſt extra Remp. etiamſi ſeceſſerit. imò fortaſſe relicto vno angulo, in maiora atque ampliora tranſit, & cælo impoſitus, intelligit [6] cùm ſellam aut tribunal aſcenderat, [7] quàm humili loco ſederit. Depono hoc apud te: numquam plus agere ſapientem, quàm cùm in conſpectum eius diuina atque humana venerunt. Nunc ad illud reuertor, quod ſuadere tibi cœperam, vt otium tuũ ignotum ſit. Non eſt [8] quòd inſcribas tibi philoſophiam. atque etiam aliud propoſito tuo nomen impone: valetudinem, & imbecillitatem vocato, & deſidiam. Gloriari otio, iners ambitio eſt. Animalia quædam, ne inueniri poſſint, veſtigia ſua circa cubile ipſum confundunt: idem tibi faciendum eſt. alioqui non deerunt qui perſequantur. Multi aperta tranſeunt, condita &
C obſtruſa rimantur. furem ſignata ſollicitant. vile videtur, quidquid patet: aperta [9] effractarius præterit. Hos mores habet populus, hos imperitiſſimus quiſque: in ſecreta irrumpere cupit. Optimum itaque eſt, non iactare otium ſuum. iactandi autem genus eſt, nimis latere, & à conſpectu hominum ſecedere. Ille Tarentum ſe abdidit, ille Neapoli incluſus eſt: ille multis annis non tranſit domus ſuę limen. Conuocat turbam, quiſquis otio ſuo aliquam fabulam impoſuit. Cùm ſeceſſeris, non eſt agendum hoc, vt de te homines

18. MOLLE NOMEN.] *Vt eſt illud* Dulce *Epicuri.*

EPIST. LXVIII. 1. ETIAMSI NON PRÆCEPTO.] *Ita De Vit. beat. cap.* XXVIII. Non quò miſerint me illi, ſed quò duxerint, ibo: *in hac ipſâ re.*

2. NEC AD OMNEM REMP.] *De Vit. beat.*
D *cap. vlt.* Negant noſtri ad quamlibet remp. acceſſurum ſapientem.

3. NEC SEMPER.] *Nec omni tempore, & vt non aliud agat.*

4. NEC SINE VLLO FINE.] *Pauſa & quies in ſenectute eſto. Cùm diu reip. id eſt aliis, etiam tibi vaces.*

5. REMP. IPSO DIGNAM.] *Totum hoc argumentum ex profeſſo tractauit libello, qui cum Vitâ Beatâ coiuit, & cum eâ legitur. Vide cap.* XXIX. XXX. *& ſequentia.*

6. CVM SELLAM.] *Curulem, in Magiſtratu.*

7. QVAM HVMILI LOCO.] *Reſpectu curæ, quam cælo & mundo impendit. Muretus opportunè profert Themiſtij in hanc rem Epigrammation:*

Ἄντυγος αἰθερίης ὑπερήμενος, εἰς πόθον ἦλθες
Ἄντυγος ἀργυρέης. αἶσχος ἀπειρέσιον.
Ἦσθα πάρος κρείσσων. ἀναβὰς δ' ἐγένευ μέγα χείρων,
Δεῦρ' ἀνάβηθι κάτω. νῦν γὰρ ἄνω κατέβης.

Quod ſubitò vertimus:

Æthereâ in ſellâ poſitum te cura ſubiuit
* Sellæ argentatæ. pro pudor & macula!
Maior eras, humilis; minor es nũc, ſublimatus.
Deſcende, vt poſſis ſcandere nunc iterùm.

(* *Nam ille vehebatur in carpento argenteo.*)

Seſe alloquitur Themiſtius, à Iuliano Cæſare ad Conſulatum euectus, & à Sapientiæ ſtudio abductus.

8. QVOD INSCRIBAS TIBI PHILOSOPHIAM.] *Non debet. modeſtè & ſine oſtentatione tractanda eſt. Ideò Socrates olim Antiſtheni, qui* pallium tritum & ſciſſum obuertebat, atq; oſtendebat: Ὁρῶ σου, ἔφη, διὰ τοῦ τρίβωνος τὴν κενοδοξίαν: Video, inquit, per pallium tuam vanitatem. *Adde ſimilis argumenti in epiſt.* V. *&* XIV. *&* XVIII. *&* CIII.

9. EFFRACTARIVS.] *Qui obſerata frangunt & reſerant. Sidonius* Effractorem *vocat:* Scrinia tua manus effractorum arguta populabitur. *Iſidorus:* Apertularius, effractor. *Illud, quia operta aperit. Gloſſæ:* Apertularius, θυρεπανοίκτης.

10. CAVS-

mines loquantur, ſed vt ipſe tecum loquaris. Quid autem tecum loquaris? quod homi- A
nes de aliis libentiſſimè faciunt, de te apud te malè exiſtima. Aſſueſce & dicere verum,
& audire. Id autem maximè tracta, quod in te eſſe infirmiſſimum ſenties. Nota habet
quiſque ſui corporis vitia. itaque alius vomitu leuat ſtomachum, alius frequenti cibo
fulcit, alius interpoſito ieiunio corpus exhaurit & purgat. Hi quorum pedes dolor repe-
tit, aut vino aut balneo abſtinent: in cetera negligentes, huic, à quo ſæpe infeſtantur, oc-
currunt. Sic in animo noſtro ſunt quaſi [10] cauſſariæ partes, quibus adhibenda curatio
eſt. Quid in otio facio? vlcus meum curo. Si oſtenderem tibi pedem turgidum, liuidam
manum, aut contracti cruris aridos neruos, permitteres mihi vno loco iacere, & fouere
morbum meum: maius malum eſt hoc, quod non poſſum tibi oſtendere. In pectore
collectio & vomica eſt. Nolo laudes, nolo dicas: O magnum virum! contempſit om-
nia, & damnatis humanæ vitæ furoribus fugit. Nihil damnaui, niſi me: non eſt, quòd
proficiendi cauſsâ venire ad me velis. Erras, qui hinc aliquid auxilij ſperas. non medicus,
ſed æger hîc habitat. Malo illa, cùm diſceſſeris, dicas: ego iſtum beatum hominem pu- B
tabam, & eruditum: erexeram aures. deſtitutus ſum, nihil vidi, nihil audiui, quod con-
cupiſcerém, ad quod reuerterer. Si hoc ſentis, ſi hoc loqueris, aliquid profectum eſt.
Malo ignoſcas otio meo, quàm inuideas. Otium, inquis, Seneca mihi commendas? ad
Epicuréas voces dilaberis. Otium tibi commendo, in quo maiora agas & pulchriora,
quàm quæ reliquiſti. Pulſare ſuperbas potentiorum fores, [11] digerere in litteram ſenes
orbos, plurimum in foro poſſe, inuidioſa potentia ac breuis eſt, &, ſi verum æſtimes,
ſordida. Ille me gratiâ forenſi longè antecedit. ille ſtipendiis militaribus [12] & quæſitâ
per hoc dignitate. ille clientum turbâ. huius turbæ par eſſe non poſſum, huius gratiæ.
Tanti eſt ab hominibus vinci, dum à me fortuna vincatur. Vtinam quidem hoc propo-
ſitum ſequi olim fuiſſet animus tibi! vtinam de vitâ beatâ non in conſpectu mortis age-
remus! ſed nunc quoque non moremur. Multa enim, quæ ſuperuacua eſſe & inimica,
credituri fuimus rationi, nunc experientiæ credimus. Quod facere ſolent qui ſeriùs ex-
eunt, & volunt tempus celeritate reparare, calcar addamus. hæc ætas optimè facit ad C
hæc ſtudia: iam deſpumauit, iam vitia primo feruore adoleſcentiæ indomita laſſauit:
non multum ſupereſt, vt extinguat. Et quando inquis, tibi proderit iſtud, quod in ex-
itu diſcis, aut in quam rem? in hanc, [13] vt exeam melior. Non eſt tamen quod exiſti-
mes, vllam ætatem aptiorem eſſe ad bonam mentem, quàm quæ ſe multis experimen-
tis, longâ ac frequenti rerum patientiâ domuit: quæ ad ſalutaria, mitigatis affectibus,
venit. Hoc eſt huius boni tempus. quiſquis ſenex ad ſapientiam peruenit, [14] annis
peruenit.

10. CAVSSARIÆ PARTES.] *Cauſſarij in militiâ, qui cauſſam commeatus aut vacationis, valetudinem allegant. Inde Cauſſary, pro ægris aut affectis: itemq́, in* cauſsâ *eſſe, pro morbo. Nos in Militiâ, & Mercurialis lib.* VI. *Variar. cap.* I. *Reſtitui Seneca hanc vocem, Conſol. ad Marciam cap.* XI. *vide.*

11. DIGERERE IN LITTERAM SENES.] *Salutandi cauſsâ, pugillares aut libros habebant, vbi litterarum ordine ſcripti patentes, diuites, orbi, quarum gratiam aut opes captabant. De Benefic.* VI. *cap.* XXXIII. Quid tu iſtos libros, quos vix nomenclatorum aut memoria aut manus complectitur, amicorum exiſtimas eſſe? Non ſunt iſti amici, qui magno agmine ianuam pulſant. *Quamquam illi libri propriè de Clientibus ſunt: ſed ſimile ſuadent in Patronis aut Regibus iſtis fuiſſe.* Digeruntur *igitur* in litteram, *non* lineam *(vt quidam volunt:) quia quiſque in ſuâ tali legitur*, Annæus, Burrhus, Canius. *Quibuſdã libris*, in litteraturam: *ſenſu pari.*

12. ET QVÆSITA PER HOC DIGNITATE.] *Vel Equeſtri, vel Senatoriâ. Nam & qui Primum pilum duxerant, Equites fiebant; & qui Tribunatu militum functi, Senatores. Suprà, epiſt.* XLVII. D

13. VT EXEAM MELIOR.] *Ad vocem Solonis, qui moriturus audire aliquid cupidus, &* Quo fine, *interrogatus:* Vt doctior, *inquit,* moriar.

14. ANNIS PERVENIT.] *Id eſt, beneficio annorum peruenit. ætati hoc debet.*

EPIST.

A

EPIST. LXIX.

LOCA *non mutanda, ſed magis quieſcendum corpore, vt & animus poßit. Hunc in ſalutari ſtudio defigendum, & quæ auocent vitanda.*

MVTARE te loca, & in alium de alio [1] tranſilire, nolo. Primùm, quia tam frequens migratio, inſtabilis animi eſt. [2] coaleſcere otio non potes, niſi deſinas circumſpicere & ettare. Vt animum poſſis continete, ptiùs corporis tui fugam ſiſte. Deinde, plurimum remedia continuata proficiunt. intertumpenda non eſt quies, & vitæ priotis obliuio. Sine dediſcete oculos tuos: ſine aures aſſueſcere ſaniotibus vetbis. quoties proceſſeris, in ipſo ttanſitu aliqua quæ renouent cupiditates tuas, tibi occurtent. Quemadmodum ei, qui amorem exuere conatur, euitanda eſt omnis admonitio dilecti
B corpotis: nihil enim faciliùs quàm amot tecrudeſcit: ita qui deponere vult deſideria rerum omnium, quatum cupiditate flagtauit, & oculos & aures ab his quę teliquit, auertat. Citò tebellat affectus. quocumque ſe vetterit, ptetium aliquod præſens occupationis ſuæ adſpiciet. Nullum [3] ſine auctoramento malum eſt. Auaritia pecuniam promittit: luxuria multas ac vatias voluptates: ambitio purpuram & plauſum, & ex hoc potentiam, & quidquid potentia poteſt. Mercede te vitia ſolicitant: hîc tibi gratis viuendum eſt. Vix effici toto ſæculo poteſt, vt vitia tam longâ licentiâ tumida ſubigantur, & iugum accipiant: nedum, ſi tam breue tempus interuallo diſcindimus. Vnam quamlibet tem vix ad perfectum adducit aſſidua vigilia & intentio. Si me quidem velis audire, hoc meditare. exerce te, vt mottem & excipias, & ſi ita tes ſuadebit, accetſas. intereſt nihil, an illa ad nos veniat, au ad illam nos. Illud imperitiſſimi cuiuſque verbum, falſum eſſe ipſe tibi petſuade: *Bella res eſt,* [4] *mori ſuâ morte.* Illud prætetea tecum licet cogites: Nemo [5] niſi ſuo die moritur. Nihil perdis ex tuo tempore. nam quod relinquis,
C alienum eſt.

EPIST. LXX.

POMPEIIS *ſe fuiſſe, & præteriti temporis admonitu, ſenſiſſe eius fugam. Mortem inſtare, pôrtum nempe iactationum. neque timendam, neque appetendam, aut ſumendam: niſi interdum. & quando? cùm ratio, non impetus ſuadebit. Pluria & perpulchra in hunc ſenſum.*

POST longum interuallum Pompeios tuos vidi. in conſpectum adoleſcentiæ meæ teductus ſum. quidquid illîc iuuenis feceram, videbar mihi facere adhuc poſſe, & paullò antè feciſſe. Prænauigamus, mi Lucili, vitam: & quemadmodum in mari, vt ait Virgilius noſter,

—*Terræque vrbesque recedunt*:

D
ſic in hoc curſu rapidiſſimi tempotis, ptimùm pueritiam abſcondimus, deinde adoleſcentiam, deinde quidquid eſt illud inter iuuenem & ſenem medium, in vttiuſque confinio poſitum, deinde ipſius ſenectutis optimos annos. nouiſſimè incipit oſtendi publicus finis generis humani. Scopulum eſſe illum putamus, dementiſſimi? [1] portus eſt, aliquando

EPIST. LXIX. 1. TRANSILIRE NOLO.] *Meus & aliquot ſcripti*, tranſire.

2. COALESCERE OTIO NON POTES.] *Vt enim ipſe alibi*: Non coaleſcit planta, quæ ſæpe transfertur.

3. SINE AVCTORAMENTO.] *Sine mercede &* pretio, *quod antè dixit.*

4. MORI SVA MORTE.] *Ita Suetonius, de Iulianus percuſſoribus*: nemo amplius triennio ſuperuixit, neque ſuâ morte defunctus eſt. *Suâ, id eſt ex natura communi lege, quam manu non facis. Opponitur mors* βιοθάνατος, violenta.

5. NISI SVO DIE.] *Veriſſimum eſt. noſtro ratiocinio præmorimur; fati decreto morimur.*

EPIST. LXX. 1. PORTVS EST.] *Vitam cum mari conferri, & in eo agitationem, crebrum. Quies autem & portus, in morte. Vide Conſol. ad Polyb. cap. XXVIII.*

quando petendus, numquam recuſandus. In quem ſi quis intra primos annos delatus A
eſt, non magis queri debet, quàm qui citò nauigauit. Alium enim, vt ſcis, venti ſegnes ludunt ac detinent, & tranquillitatis lentiſſimo tædio laſſant: alium pertinax flatus celerrimè perfert. Idem euenire nobis puta. alios vita velociſſimè adduxit, quò veniendum erat etiam cunctantibus: alios macerauit & coxit. quæ, vt ſcis, non ſemper retinenda eſt. [2] Non enim viuere bonum eſt, ſed benè viuere. Itaque ſapiens viuit, quantum debet, non quantum poteſt. Videbit vbi victurus ſit, cum quibus, quomodo, quid acturus. cogitat ſemper, qualis vita, non quanta ſit. Si multa occurrunt moleſta, & tranquillitatem turbantia, [3] emittit ſe: nec hoc tantùm in neceſſitate vltimâ facit, ſed cùm primùm illi cœperit ſuſpecta eſſe fortuna, diligenter circumſpicit, numquid illo die deſinendum ſit. Nihil exiſtimat ſuâ referre, faciat finem, an accipiat: tardiùs fiat, an citiùs. non tamquam de magno detrimento timet. [4] Nemo multum ex ſtillicidio poteſt perdere. Citiùs mori, vel tardiùs, ad rem non pertinet: benè mori, aut malè, ad rem pertinet. benè autem mori, eſt effugere malè viuendi periculum. Itaque effœminatiſſimam B
vocem [5] illius Rhodij exiſtimo, qui cùm in caueam coniectus eſſet à tyranno, & tamquam ferum aliquod animal aleretur, ſuadenti cuidam vt abſtineret cibo: *Omnia*, inquit, *homini, dum viuit, ſperanda ſunt*. Vt ſit hoc verum, non omni pretio vita emenda eſt. Quædam, licet magna, licet certa ſint, tamen ad illa turpi infirmitatis confeſſione non veniam. Ego cogitem, in eo qui viuit omnia poſſe fortunam, potiùs quàm cogitem in eo qui ſcit mori, nihil poſſe fortunam? Aliquando tamen, etiam ſi certa mors inſtabit, & deſtinatum ſibi ſupplicium ſciet, non commodabit pœnæ ſuæ manum. Stultitia eſt, [6] timore mortis mori. venit qui occidat. Exſpecta. quid occupas? quare ſuſcipis alienæ crudelitatis procurationem? vtrùm [7] inuides carnifici tuo, [8] an parcis? Socrates potuit abſtinentiâ finire vitam, & inediâ potiùs quàm veneno mori. [9] triginta tamen dies in carcere, & in exſpectatione mortis exegit: non hoc animo, tamquam omnia fieri poſſent, tamquam multas ſpes tam longum tempus reciperet, ſed vt præberet ſe legibus, vt fruendum amicis extremum Socratem daret. Quid erat ſtultius, quàm mortem contemnere, C
venenum timere? [10] Scribonia grauis fœmina, amita [11] Druſi Libonis fuit, adoleſcentis

2. Non enim vivere bonvm.] *Plutarchus Conſol. ad Apollon.* Modus enim vitæ, honeſtum; non temporis longinquitas eſt. *Itemq; antea:* Non eſſe longiſſimam vitam, optimam; ſed honeſtiſſimam. Neque enim qui plurimum citharâ cecinit, aut orauit, aut nauem gubernauit, ſed qui optimè, commendatur. *Adde epiſt.* XCIII.

3. Emittit se.] *Ex Stoica decreto. quibus probatur illa ἐξαγωγὴ & eductio è vitâ, ſi cauſſa non ſit vitæ. Diximus in Manud.* III. *Diſſert.* XXII.

4. Nemo mvltvm ex stillicidio.] *Aptiſſima imago. Vita velut guttatim per horas & dies fluit: & mox deſinit: quid mali, inquit, ſi paullò citiùs?*

5. Illivs Rhodii.] *Teleſphori, qui à Lyſimacho in caueam coniectus. Vide De Irâ lib.* III. *cap.* XVII.

6. Timore mortis mori.] *Suprà, epiſt.* XXIIII. Tantam hominum imprudentiam eſſe, vt quidam timore mortis cogantur ad mortem. *Lucretius:*

> Et ſæpe vſqueadeò, mortis formidine, vitæ
> Percipit humanos odium luciſq; videndæ,
> Vt ſibi conſciſcant mœrenti pectore letum.

Arceſilaus, apud Plutarchum Conſol. ad Apollonium: πολλοὶ διὰ τὴν εὐήθειαν, καὶ τὴν πρὸς τὸν θάνατον διαβολὴν, ἀποθνήσκουσιν ἵνα μὴ ἀποθάνωσι: Multi ob vilitatem ingenij, & criminationes mortis, moriuntur ne moriantur. *Nimirum, vt Diogenes aiebat*, ὁ φόβος οὕτω χαλεπὸς, ὥστε πολλοὶ ἤδη προέλαβον τὸ ἔργον. οἱ μὲν ἐν νηῒ χειμαζόμενοι, οὐ περιμείναντες καταδῦναι τὴν ναῦν, ἀλλὰ πρότερον ἑαυτοὺς ἀποσφάξαντες: adeò difficilis & mala res metus eſt, vt multi anteceperint ipſum factum, id eſt id quod timebatur: Vt qui in naui tempeſtate iactantur & periclitantur, non exſpectato dum ea mergatur, ſeſe interficiunt. *Lucanus his conſonat:*

> — multos in ſumma pericula miſit
> Venturi timor ipſe mali.

7. Invides carnifici.] *Ne gloriam tui interfecti habeat.* D

8. An parcis?] *Ne interficiendi moleſtiam.*

9. Triginta dies.] *Poſt ipſam damnationem, quia* Delia feſta, *vt Xenophon ait*, interuenêrunt. Ἀνάγκη, *inquit*, ἐγένετο αὐτῷ μετὰ τὴν κρίσιν τριάκοντα ἡμέρας βιῶναι, διὰ τὸ Δήλια μὲν ἐκείνου τοῦ μηνὸς εἶναι. τὸν δὲ νόμον μηδένα ἐᾶν δημοσίᾳ ἀποθνήσκειν, ἕως ἂν ἡ θεωρία ἐκ Δήλου ἐπανέλθῃ: Neceſſe illi fuit triginta dies, poſt ſententiam, viuere, quia Delia feſta illo menſe erant. Lex autem non ſinebat publicè quemquam tollere, niſi pompa è Delo rediſſet. *Simile Romanis, non funeſtare dies feſtos & latas ſupplicijs.*

10. Scribonia gravis fæmina.] *Quondam Auguſti coniux: Tacitus* II. *Annal.*

11. Drvsi Libonis.] *Cuius criminatio & mors,*

A tis tam ſtolidi, quàm nobilis, [12] maiora ſpetantis, quàm aut [13] illo ſæculo quiſquam ſperare poterat, [14] aut ipſe vllo. cùm æger à ſenatu in lecticâ relatus eſſet, non ſanè [15] frequentibus exſequiis, (omnes enim neceſſarij [16] deſeruerant impiè, iam non reum, ſed funus) habere cœpit conſilium, vtrùm conſciſceret ſibi mortem, an exſpectaret. Cui Scribonia: *Quid te*, inquit, *delectat* [17] *alienum negotium agere?* [18] Non perſuaſit. manus ſibi attulit, nec ſine cauſsâ. Nam poſt diem tertium aut quartum inimici moriturus arbitrio, ſi viuit, alienum negotium agit. Non poſſis itaque [19] de re in vniuerſum pronunciare, cùm mortem vis externa denunciat, occupanda ſit, an exſpectanda. Multa enim ſunt, quæ in vtramque partem trahere poſſunt. Si altera mors cum tormento, altera ſimplex & facilis eſt, quid ni huic iniicienda ſit manus? Quemadmodum nauim eligam nauigaturus, & domum habitaturus, ita mortem vtique quâ ſum exiturus è vitâ. Præteceà, quemadmodum non vtique melior eſt longior vita, ſic peior vtique mors longior. In nullâ re magis, quàm in morte, morem animo gerere debemus. exeat quà impe-
B tum cepit: ſiue ferrum appetit, ſiue laqueum, ſiue aliquam potiónem venas occupantem, pergat, & vincula ſeruitutis abrumpat. Vitam & aliis approbare quiſque debet, mortem ſibi. optima eſt, quæ placet. Stultè hæc cogitantur: Aliquis dicet me patùm fortiter feciſſe, aliquis nimis temerè, aliquis fuiſſe aliquod genus mortis animoſius. Vis tu cogitare id in manibus eſſe conſilium, [20] ad quod fama non pertinet? hoc vnum intuere, vt te fortunæ quàm celerrimè eripias. Alioqui aderunt, qui de facto tuo malè exiſtiment. Inuenies etiam [21] profeſſos ſapientiam, qui vim afferendam vitæ ſuæ negent, & nefas iudicent ipſum interemptorem ſui fieri. exſpectandum eſſe exitum, quem natura decreuit. Hoc qui dicit, non videt ſe libertati viam claudere. [22] Nil melius æterna lex fecit, quàm quòd vnum introitum nobis ad vitam dedit, exitus multos. Ego exſpectem vel morbi crudelitatem, vel hominis, cùm poſſim per media exire tormenta, & aduerſa diſcutere? Hoc eſt vnum, cur de vitâ non poſſimus queri: neminem tenet. Bono loco res humanæ ſunt, quòd nemo niſi vitio ſuo miſer eſt. Placet? viue. non placet? licet eò
C reuerti vnde veniſti. Vt dolorem capitis leuares, ſanguinem ſæpe emiſiſti: ad extenuandum corpus vena percutitur: non opus eſt vaſto vulnere diuidere pręcordia. [23] ſcalpello aperitur ad illam magnam libertatem via: & puncto ſecuritas conſtat. Quid ergo eſt, quod nos facit pigros, inerteſque? Nemo noſtrûm cogitat, quandoque ſibi ex hoc domicilio exeundum. Sic veteres inquilinos indulgentia loci & conſuetudo, etiam inter iniurias detinet. Vis aduerſus hoc corpus liber eſſe? tamquam migraturus habita: propone tibi quandoque hoc contubernio carendum. fortior eris ad neceſſitatem exeundi. Sed quemadmodum ſuus finis veniet in mentem, omnia ſine fine concupiſcentibus? Nullius

mors, in eodem ſcriptore ibidem: at non hoc de Scriboniô hic narratum.

12. MAIORA SPERANTIS.] *Imperium & res ſummas.*

13. ILLO SÆCVLO.] *Tiberiano. cùm ipſe Prin-*
D *ceps intentus, & potentia ſua anxius.*

14. AVT IPSE VLLO.] *Ne laxo quidem & libero. quia non illi ingenium ad eminendum.*

15. FREQVENTIBVS EXSEQVIIS.] *Cur hoc mutant? appellat enim ſtatim* funus: *& vt iam mortuus deducebatur. Valent tamen*, obſequiis, *etiam docti.*

16. DESERVERANT IMPIE.] *Non video cur illi impietatis ſic accuſentur, in iuſto à Principe metu, & ne fauiſſe viderentur. Malim*, impium.

17. ALIENVM NEGOTIVM.] *Carnificis, cui deſtinaris.*

18. NON PERSVASIT.] *Sic libri omnes, nec muto. Videtur enim mens Scriboniæ fuiſſe, ne mori præuerteret, & occuparet quod olim erat facturus. Etſi aliorſum id vertit mox Seneca, & Druſi factum ϛοϊκῶς probans, ait* alienum *etiam* negotium agere, *qui alteri viuunt, & animam in manu eius poſitam habent. Alij tamen ediderunt ſublatâ negatione*, Perſuaſit: *moti, opinor, ſequentibus verbis.*

19. DE RE IN VNIVERSVM PRONVNCIARE.] *Lege noſtra, ſodes, ſuper eâ totâ, in Manud.* III. *Diſſert.* XXII.

20. AD QVOD FAMA NON PERTINET.] *Nec enim ipſe eam auditurus es. atque eo ſenſu, non pertinet: pertinet tamen, ſi poſt te etiam de eâ curas.*

21. PROFESSOS SAPIENTIAM.] *Peripateticos.*

22. NIL MELIVS ÆTERNA LEX.] *Haud diſſimile illud Tragici, in diuinô Thebaide:*

Vbique mors eſt. optimè hoc cauit Deus:
Eripere vitam nemo non homini poteſt,
At nemo mortem.

23. SCALPELLO APERITVR.] *Sectâ nimirum venâ. quæ crebra via mortis Senecæ auo, & ipſius Senecæ fuit.*

 24. MANV

lius rei meditatio tam neceſſaria eſt. Alia enim exercentur fortaſſe in ſuperuacuum. ad- A
uerſus paupertatem præparatus eſt animus? permanſere diuitiæ. ad contemptum nos
doloris armauimus? numquam à nobis exiget huius virtutis experimentum integri ac
ſani felicitas corporis. vt fortiter amiſſorum deſideria pateremur, præcepimus nobis?
omnes quos amabamus, ſuperſtites fortuna ſeruauit. Huius vnius rei vſum qui exigat
dies, veniet. Non eſt quòd exiſtimes, magnis tantùm viris hoc robur fuiſſe, quo ſeruitu-
tis humanæ clauſtra perrumperent. non eſt quòd iudices, hoc fieri niſi à Catone non
poſſe, qui quam ferro non emittebat animam, [24] manu extraxit: cùm viliſſimæ ſortis
homines ingenti impetu in tutum euaſerint, cumque [25] commodò mori non licuiſſet,
nec ad arbitrium ſuum inſtrumenta mortis eligere: obuia quæque rapuerunt, & quæ
naturâ non erant noxia, vi ſuâ tela fecerunt. Nuper in ludo [26] beſtiariorum, vnus è Ger-
manis, cùm ad [27] matutina ſpectacula pararetur, ſeceſſit ad exonerandum corpus. nul-
lum aliud illi dabatur ſine cuſtode ſecretum. ibi lignum id, quod ad emundanda obſcœ-
na adhærente ſpongiâ poſitum eſt, totum in gulam farſit, & vi præcluſis faucibus ſpiri- B
tum eliſit. Hoc fuit morti contumeliam facere. ita prorſus. Parùm mundè, & parùm
decenter. Quid eſt ſtultius, quàm faſtidiosè mori? O virum fortem! ô dignum, cui fati
daretur electio! quàm fortiter ille gladio vſus eſſet! quàm animosè in profundam ſe alti-
tudinem maris, aut abſciſſæ rupis, immiſiſſet! Vndique deſtitutus inuênit, quemadmo-
dum & mortem ſibi deberet, & telum: vt ſcias ad moriendum nihil aliud in morâ eſſe,
quàm velle. Exiſtimetur de facto hominis acerrimi, vt cuique viſum erit, dum hoc con-
ſtet, præferendam eſſe ſpurciſſimam mortem ſeruituti mundiſſimæ. Quoniam cœpi
ſordidis exemplis vti; perſeuerabo. plus enim à ſe quiſque exiget, ſi viderit hanc rem
etiam à contemptiſſimis poſſe contemni. Catones, Scipioneſque, & alios, quos audire
cum admiratione conſueuimus, ſupra imitationem poſitos putamus: iam ego iſtam vir-
tutem habere tam multa exempla in ludo beſtiario, quàm in ducibus belli ciuilis oſten-
dam. Cùm aduceheretur nuper inter cuſtodias quidam ad matutinum [28] ſpectaculum
miſſus, tamquam ſomno premente nutaret, caput vſque eò demiſit, donec radiis inſere- C
ret, & tamdiu ſe in ſedili ſuo tenuit, donec ceruicem circumactu rotæ frangeret. eodem
vehiculo quo ad pœnam ferebatur, pœnam effugit. Nihil obſtat, erumpere & exire cu-
pienti. [29] In aperto nos natura cuſtodit. Cui permittit neceſſitas ſua, circumſpiciat exi-
tum mollem. cui ad manum plura ſunt, per quæ ſeſe aſſerat, is delectum agat, & quà po-
tiſſimùm liberetur conſideret: cui difficilis occaſio eſt, is proximam quamque pro opti-
mâ arripiat, ſit licet inaudita, ſit noua. Non deerit ad mortem ingenium, cui non de-
fuerit animus. Vides quemadmodum extrema quoque mancipia, vbi illis ſtimulos ad-
egit dolor, excitentur, & intentiſſimas cuſtodias fallant? Ille vir magnus eſt, qui mor-
tem ſibi non tantùm imperauit, ſed inuenit. Ex eodem tibi munere plura exempla pro-
miſi. [30] Secundo Naumachiæ ſpectaculo, vnus è barbaris lanceam, quam in aduerſa-
rios acceperat, totam iugulo ſuo immerſit. Quare, inquit, non omne tormentum, om-
ne ludibrium iam dudum effugio? quare ego mortem armatus exſpecto? Tanto hoc
ſpecioſius ſpectaculum fuit, quanto honeſtius mori diſcunt homines, quàm occidere.
Quid ergo? quod animi perditi noxioſique habent, non habebunt illi, quos aduerſus D
hos caſus inſtruxit longa meditatio, & magiſtra rerum omnium ratio? Illa nos docet,
fati

24. MANV EXTRAXIT.] *De Prouid. cap. 11.* Animam, indignam quæ ferro contaminaretur, manu educit.

25. COMMODÒ MORI.] *Alij*, cumque ſuo modo mori: *mihi non placitum. Certè non licuit iis commodè mori, qui aſſeruabantur, inter cuſtodias, & incluſi.*

26. BESTIARIORVM.] *Qui ad beſtias damnati, vel auctorati.*

27. MATVTINA SPECTACVLA.] *Suprà, epiſt.* VII. *Similia autem exempla habes & in Symmacho lib.* 11. *epiſt.* XLVI.

28. SPECTACVLVM MISSVS.] *Miſſus aliunde, à Præſide prouinciæ. Suſpicabar aliquando*, Myſus: *vt ſuprà*, Germanus.

29. IN APERTO NOS NATVRA CVSTODIT.] *Quaſi dicat. liberi ſumus, & natura in aperto, non in clauſo nos habet. Vita alligauit, ſed vinculis quæ, cùm voles, & vt voles, rumpas.*

30. SECVNDO NAVMACHIÆ SPECTACVLO.] *Naumachiam bis Nero dedit: alteram intelligit. Poſſis & ad diem ſpectaculi alterum referre.*

31. QVOD

A fati varios eſſe acceſſus, finem eumdem. nihil autem intereſſe, vnde incipiat [31] quod venit. Eadem illa ratio monet, vt, ſi licet, moriaris ſine dolore: ſin autem non poteſt, fac quemadmodum potes, & quidquid obuenerit ad vim adferendam tibi, inuadas. Iniurioſum eſt rapto viuere: at contrà pulcherrimum, mori rapto.

EPIST. LXXI.

SVMMVM Bonum in oculis habendum, eò ſingula conſilia vel actiones referendas. Quod igitur illud? vnum Honeſtum. Adulterant, qui Externa miſcent: quia in ſolo animo hæret. Deinde, Bona paria eſſe: & Contemptum à Claritate non differre, ſi vtrumque ex Honeſto. Catonem dat exemplum, &; (ò pulchrè!) dilatat. Mortem honeſtam à vitâ tali, non item differre: contra Academicos, qui gradus faciunt Beatitatis. Non eſſe, nec illam, nec Honeſtum in-
B *tendi. Itaque in eculeo, Beatiſſimo eſſe licere. Itáne? non pallebit, tremet, dolebit? Imò (à naturâ enim iſta:) ſed hæc omnia animi robore vincet. Nec tamen ſtatim omnes. diſcrimina ſunt inter Sapientes, aut Studioſos. Lege ſodes, attende, mirare.*

SVBINDE me de rebus ſingulis conſulis, oblitus vaſto nos mari diuidi. cùm magna pars conſilij ſit in tempore, neceſſe eſt euenire, vt de quibuſdam rebus tunc ad te perferatur ſententia mea, cùm iam contraria potior eſt. Conſilia enim rebus aptantur: res noſtræ feruntur, imò voluuntur. Ergo conſilium ſub die naſci debet: & hoc quoque tardum eſt nimis: [1] ſub manu, quod aiunt, ſub manu naſcatur. Quemadmodum autem inueniatur, oſtendam. Quoties quid fugiendum ſit, aut quid petendum, voles ſcire: ad ſummum bonum, & propoſitum totius vitæ reſpice. Illi enim conſentire debet quidquid agimus. non diſponet ſingula, niſi cui iam vitæ ſuę ſumma propoſita eſt. Nemo,
C quamuis paratos habeat colores, ſimilitudinem reddet, niſi iam conſtet quid velit pingere. Ideò peccamus, quia de partibus vitæ omnes deliberamus, de totâ nemo deliberat. Scire debet quid petat ille, [2] qui ſagittam vult mittere: & tunc dirigere, & moderari manu telum. errant conſilia noſtra, quia non habent quò dirigantur. Ignoranti quem portum petat, nullus ſuus ventus eſt. Neceſſe eſt multum in vitâ noſtrâ caſus poſſit, quia viuimus caſu. Quibuſdam autem euenit, vt quædam ſcire ſe neſciant: quemadmodum quærimus ſæpe eos, cum quibus ſtamus: ita plerumque finem ſummi boni ignoramus appoſitum. nec multis verbis, nec circuitu longo, quid ſit ſummum bonum colliges: digito, vt ita dicam, demonſtrandum eſt, nec in multa ſpargendum. Quid enim ad rem pertinet, in particulas illud diducere, cùm poſſis dicere: Summum bonum eſt, quod honeſtum eſt? & quod magis admireris, [3] Vnum bonum eſt, quod honeſtum eſt: cetera falſa & adulterina bona ſunt. Hæc ſi perſuaſeris tibi, & virtutem adamaueris (amare enim parùm eſt) quidquid illa contigerit, id tibi, qualecumque aliis videbitur, fauſtum felixque erit: & torqueri, ſi modò iacueris ipſo torquente ſecurior:
D & ægrotare, ſi non maledixetis fortunæ, ſi non ceſſeris morbo. Omnia denique quæ ceteris videntur mala, & manſueſcent, & in bonum abibunt, ſi ſuper illa eminueris. Hoc liqueat, nihil eſſe bonum, niſi honeſtum: & omnia incommoda ſuo iure bona vocabuntur, quæ modò virtus honeſtauerit. Multis videmur maiora promittere, quàm recipit humana conditio. non immeritò. ad corpus enim reſpiciunt. reuertantur ad animum: iam hominem Deo metientur. Erige te, Lucili virorum optime, & relinque iſtum

31. QVOD VENIT.] *Vide an non argutius*, quod finit: *etſi alterum nec damno, & accipio, Nihil intereſſe vnde veniat, quod omnino venit.*

EPIST. LXXI. 1. SVB MANV, QVOD AIVNT.] *Suetonius Auguſto:* Quò celeriùs ac ſub manu annunciari poſſet.

2. QVI SAGITTAM VVLT.] *Similis imago apud Ariſtotelem in hac ipsâ re*. 1. *Ethic. Nicom. cap.* 11. *Vide me in Manud.* 11. *cap.* XIII.

3. VNVM BONVM, QVOD HONESTVM.] *Capitale Stoicum dogma, & fons reliquorum. Ego Manud.* 11. *Diſſert.* XX.

iſtum [4] ludum litterarium philoſophorum, qui rem magnificentiſſimam ad ſyllabas A
vocant, qui animum minuta docendo demittunt & conterunt: fies ſimilis illis, [5] qui inuenerunt iſta, non qui docent, & id agunt vt philoſophia potiùs difficilis, quàm magna videatur. Sequere illos, ſi quid apud te habeo auctoritatis. Socrates, qui totam philoſophiam reuocauit ad mores, & hanc ſummam dixit eſſe ſapientiam, bona malaq; diſtinguere: *Vt ſis beatus*, inquit, *& te alicui ſtultum videri ſine*. Quiſquis volet, tibi contumeliam faciat, & iniuriam: tu tamen nihil patieris, ſi modò tecum erit virtus. Si vis, inquit, beatus eſſe, ſi fide bonâ vir bonus, ſine contemnat te aliquis. Hoc nemo præſtabit, niſi qui [6] omnia bona exæquauerit: quia nec bonum ſine honeſto eſt, & honeſtum in omnibus par eſt. Quid ergo? nihil intereſt inter præturam Catonis, & repulſam? nihil intereſt vtrùm Pharſalicâ acie Cato vincatur, an vincat? hoc eius bonum, quo victis partibus non poteſt vinci, par erat illi bono, quo victor rediret in patriam, & componeret pacem? Quid ni par ſit? eadem enim virtute & mala fortuna vincitur, & ordinatur bona. virtus autem non poteſt maior aut minor fieri. Vnius ſtaturæ eſt. Sed Cn. Pompeius B
amittet exercitum: ſed illud pulcherrimum reip. [7] prætextum, optimates, & prima acies Pompeianarum partium, ſenatus ferens arma, vno prælio profligabuntur: & tam magni ruina imperij, in totum diſſiliet orbem. aliqua pars eius in Ægypto, aliqua in Africâ, aliqua in Hiſpaniâ cadet. ne hoc quidem miſeræ reip. continget, ſemel ruere. Omnia licet fiant. Iubam in regno ſuo, non locorum notitia adiuuet, non popularium pro rege ſuo virtus obſtinatiſſima: Vticenſium quoque fides [8] malis fracta deficiat, & Scipionem in Africâ nominis ſui fortuna deſtituat: olim prouiſum eſt, ne quid Cato detrimenti capiat. Victus eſt tamen. Et hoc numera inter repulſas Catonis. tam magno animo feret, aliquid ſibi ad victoriam, quàm ad præturam obſtitiſſe. Quo die [9] repulſus eſt, luſit: quâ nocte periturus fuit, legit. eodem loco habuit, præturâ & [10] vitâ excedere. omnia quæ acciderent, ferenda eſſe perſuaſerat ſibi. Quid ni ille mutationem Reip. forti & æquo pateretur animo? Quid enim mutationis periculo exceptum? non terra, non cælum, non totus hic rerum omnium contextus, quamuis Deo agente ducatur. [11] non ſem- C
per tenebit hunc ordinem: ſed illum ex hoc curſu aliquis dies deiiciet. Certis eunt cuncta temporibus: naſci debent, creſcere, extingui. Quæcumque vides ſupra nos currere, & hæc quibus innixi atque impoſiti ſumus veluti ſolidiſſimis, carpentur ac deſinent. nulli non ſenectus ſua eſt. inæqualibus iſta ſpatiis eodem natura demittit. quidquid eſt, non erit, nec peribit, [12] ſed reſoluetur. Nobis ſolui, perire eſt. Proxima enim intuemur: ad vlteriora non proſpicit mens hebes, & quæ ſe corpori addixerit: alioqui fortius finem ſui ſuorumque pateretur, ſi ſperaret omnia illa ſic in vitam mortemque per vices ire, & compoſita diſſolui, diſſoluta componi. in hoc opere æternam artem cuncta temperantis Dei verti. Itaque Cato cùm æuum animo percurrerit, dicet: Omne humanum genus, quod-

4. LVDVM LITTERARIVM PHILOSOPHORVM.] *Faber ex codice ſcripto*, litterariorum: *at mihi ex meo placeat*, litteralium. *Philoſophi ſcilicet qui litteras curant, & Philoſophiam Philologiam reddunt.*

5. QVI INVENERVNT.] *Socrati, Zenoni, talibus, vitâ philoſophis.*

6. OMNIA BONA EXÆQVAVERIT.] *In latâ aut triſti materie ea ſint. Suprà, epiſt.* LXVI. *diffusè.*

7. PRÆTEXTVM, OPTIMATES.] *Suetonius Iulij cap.* XXX. Et prætextum quidem illi ciuilium armorum hoc fuit. *Pompeius autem Optimatum & reip. cauſſam agere videbatur, atque id ambitioni ſuæ prætexebat. Poſſis etiam accipere, Senatum velut prætextum veſtis & purpuram, in reliquo reip. corpore eſſe. Ita Epictetus* Virum bonum, purpuram in veſte *facit.*

8. MALIS FRACTA DEFICIAT.] *Meus & quidam*, malis paſſa & fracta deſinat. *Fortè*, malis preſſa: *vel vt Gruterus noſter*, quaſſa.

9. REPVLSVS EST, LVSIT.] *Pilâ quidem, & in publico. adeò nec puduit, nec doluit. Adde epiſt.* CIIII. D

10. VITA EXCEDERE.] *Quia de Præturâ etiam, mallem* excidere.

11. NON SEMPER TENEBIT.] *Refert Muretus ad id, quod Plato etiam ſcribit in Politico*, Solem & ſidera non eodem ſemper motu, ſed aliò aliàs ferri: atque adeò vbi nunc occidit Sol, inde ortum olim eſſe. *Non refuto. ſimplicius tamen arbitror, ad Stoicam ἐκπύρωσιν, ſiue* conflagrationem *referre, cùm omnia confuſa peribunt. Similes ſententiæ ſunt, quæ Conſol. ad Polyb. cap.* XXI. *legas.*

12. SED RESOLVETVR.] *In prima principia, Ignem & Materiam.*

13. QVÆQVE

A quodque eſt, quodque erit, morte damnatum eſt. omnes quæ vſquam rerum potiuntur vrbes, [13] quæque alienorum imperiorum magna ſunt decora, vbi fuerint, aliquando quæretur, & vario exitij genere tollentur. alias deſtruent bella, alias deſidia, paxque ad inertiam verſa conſumet, & magnis opibus exitioſa res luxus. Omnes hos fertiles campos [14] repentina maris inundatio abſcondet, aut in ſubitam cauernam conſidentis ſoli lapſus abducet. Quid eſt ergo, quare indigner, aut doleam, ſi exiguo momento publica fata præcedo? magnus animus Deo pareat: & quidquid lex vniuerſi iubet, ſine cunctatione patiatur. Aut in meliorem emittitur vitam, lucidiùs tranquilliuſque [15] inter diuina manſurus: aut certè ſine vllo futurus incommodo, [16] naturæ ſuæ remiſcebitur, & reuertetur in totum. Non eſt ergo M. Catonis maius bonum honeſta vita, quàm mors honeſta: quoniam [17] non intenditur virtus. [18] Idem eſſe dicebat Socrates veritatem & virtutem: quomodo illa non creſcit, ſic nec virtus quidem. habet numeros ſuos, plena eſt. Non eſt itaque quòd mireris paria eſſe bona, & quæ ex propoſito ſumenda ſunt,
B & quæ [19] ſubita res tulit. nam ſi hanc inæqualitatem receperis, vt fortiter torqueri in minoribus bonis numeres, numerabis etiam in malis: & infelicem Socratem dices in carcere, infelicem Catonem vulnera ſua animoſiùs quàm fecerat, retractantē: calamitoſiſſimum omnium Regulum, fidei pœnas etiam hoſtibus ſeruatæ pendentem. Atqui nemo hoc dicere, ne ex molliſſimis quidem, auſus eſt. negant enim illum eſſe beatum, ſed tamen negant miſerum. Academici veteres beatum quidem eſſe etiam inter hos cruciatus fatentur, [20] ſed non ad perfectum, nec ad plenum: quod nullo modo poteſt recipi. Niſi beatus eſt, in ſummo bono non eſt. Quod ſummum bonum eſt, ſupra ſe gradum non habet: ſi modò illi virtus ineſt, ſi illam aduerſa non minuunt, ſi manet etiam comminuto corpore incolumis. manet autem. Virtutem enim intelligo animoſam & excelſam: quam incitat, quidquid infeſtat. Hunc animum quem ſæpe induunt generoſæ indolis iuuenes, quos alicuius honeſtæ rei pulchritudo percuſſit, vt omnia fortuita contemnant, profectò ſapientia infundet, & tradet: perſuadebit vnum bonum eſſe quod
C honeſtum. Hoc nec remitti nec intendi poſſe, non magis quàm regulam, quâ rectum probari ſolet. quam ſi flectes, quidquid ex illâ mutaueris, iniuria eſt recti. Idem ergo de virtute dicemus: & hæc recta eſt. flexuram non recipit. rigida eſt: ampliùs intendi non poteſt. Hæc de omnibus rebus iudicat, de hac nulla. Si rectior ipſa non poteſt fieri, nec quæ ab illâ quidem fiunt, alia aliis rectiora ſunt. huic enim neceſſe eſt reſpondeant. ita paria ſunt. Quid ergo? inquis. iacere in conuiuio, & torqueri, paria ſunt? Hoc mirum videtur tibi? illud licet magis admireris. Iacere in conuiuio, malum eſt: torqueri in equuleo, bonum eſt: ſi illud turpiter, hoc honeſtè fit. bona iſta aut mala, non efficit materia, ſed virtus. hæc vbicumque apparuit, omnia eiuſdem menſuræ ac pretij ſunt. In oculos nunc mihi manus intentat ille, qui omnium animum æſtimat ex ſuo, quòd dicam paria bona eſſe aduerſa fortiter portantis, & proſpera honeſtè iudicantis: quòd dicam

13. QVÆQVE ALIENORVM IMPERIORVM.]
D *Tota ſententia eſt. tam vrbes quæ imperant, vt Roma aliqua, aut Carthago: & quæ imperantur, vt Corinthus, Syracuſæ, Athenæ; quæ tamen illis ipſis imperantibus decus & lumen afferunt. Nam clarum & magnificum eſt ſcilicet, tam magnis imperare. Sunt igitur decora alieni imperij.*

14. REPENTINA MARIS INVNDATIO.] *Id quoque Stoicum, Cataclyſmo mundi partes perire, aut inuerti. Vide Phyſiol. lib.* II. *Diſſert.* XX.

15. INTER DIVINA MANSVRVS.] *Inter aut iuxta ſidera. In Phyſiol.* III. *Diſſert.* XI.

16. NATVRÆ SVÆ REMISCEBITVR.] *Sæpe ſic ambiguè de Animâ, vtrùm maneat, an ſtatim ad originem ſui, id eſt ſidera recurrat. Nos loco dicto.*

17. NON INTENDITVR VIRTVS.] *Stoicum dogma, Non creſcit, non minuitur. Vide Manud.* III. *Diſſert.* IV.

18. IDEM ESSE VERITATEM ET VIRTVTEM.] *Eo ſenſu, quòd Virtus ſit Scientia: omnis autem Scientia veritas. Plato non ipſum quidem Summum Bonum Veritatem eſſe, ſed ei adhærere: ſicut Soli lucem. Eſſe igitur* ἀγαθοειδῆ, *non ipſum* ἀγαθόν: *de Republ.* VI. *& anteà,* οὐδὲν οἰκειότερον σοφίᾳ τὸ ἀληθείας ἐστί: nihil affinius familiariuſque Sapientiæ, quàm Veritatem eſſe. *Denique* ἡγουμένης τῆς ἀληθείας, οὐκ ἄν ποτε χορὸν αὐτῇ κακῶν ἀκολουθῆσαι: præeunte Veritate, numquam chorum Vitiorum ſubſecuturum. *Plura talia elogia, quæ huc ſpectant.*

19. SVBITA RES TVLIT.] *Caſus, non conſilium.*

20. SED NON AD PERFECTVM.] *Diximus in Manud.* III. *Diſſert.* VI.

 21. DELI-

cam paria bona eſſe eius qui triumphat, & eius qui ante currum vehitur, inuictus ani- A
mo. Non putant enim fieri, quidquid facere non poſſunt: ex infirmitate ſuâ de virtute
ferunt ſententiam. Quid miraris, ſi vri, vulnerari, occidi, alligari iuuat? aliquando etiam
libet. Luxurioſo frugalitas pœna eſt, pigro ſupplicij loco labor eſt, [21] delicatus miſere-
tur induſtrij, deſidioſo ſtudere torqueri eſt. Eodem modo hæc, ad quæ omnes imbecilli
ſumus, dura atque intoleranda credimus, obliti quàm multis tormentum ſit vino carere,
aut primâ luce excitari. Non iſta difficilia ſunt naturâ, ſed nos fluidi & enerues. Magno
animo de rebus magnis iudicandum eſt: alioqui videbitur illarum vitium eſſe, quod
noſtrum eſt. Sic quædam rectiſſima, cùm in aquam demiſſa ſunt, ſpeciem curui præfra-
ctique viſentibus reddunt. Non tantùm quid videas, ſed quemadmodum, refert. ani-
mus noſter ad vera perſpicienda caligat. Da mihi adoleſcentem incorruptum, & inge-
nio vegetum, dicet [22] fortunatiorem ſibi videri, qui omnia rerum aduerſarum onera ri-
gidâ ceruice ſuſtollit, qui ſupra fortunam exſtat. Non mirum eſt, in tranquillitate non
concuti: illud mirare, ibi extolli aliquem, vbi omnes deprimuntur; ibi ſtare, vbi omnes B
iacent. Quid eſt in tormentis, quid eſt in aliis quæ aduerſa appellamus, mali? hoc, vt
opinor, ſuccidere mentem, & incuruari, & ſuccumbere: quorum nihil ſapienti viro po-
teſt euenire. Stat rectus ſub quolibet pondere. nulla illum res minorem facit, nihil illi
eorum quæ ferenda ſunt, diſplicet. Nam quidquid cadere in hominem poteſt, in ſe ce-
cidiſſe non queritur: vires ſuas nouit: ſcit ſe eſſe oneri ferendo. [23] Non educo ſapien-
tem ex hominum numero, nec dolores ab illo, ſicut ab aliquâ rupe nullum ſenſum ad-
mittente, ſubmoueo. memini ex duabus partibus illum eſſe compoſitum. Altera eſt ir-
rationalis. hæc mordetur, vritur, dolet: altera rationalis. hæc inconcuſſas opiniones ha-
bet, intrepida eſt, & indomita. In hac poſitum eſt ſummum illud hominis bonũ. quod
antequam impleatur, incerta mentis volutatio eſt: cùm verò perfectum eſt, immota illa
ſtabilitas eſt. Itaque [24] inchoatus, ad ſumma procedens, cultorque virtutis, etiamſi ap-
propinquat perfecto bono, ſed ei nondum ſummam manum impoſuit, ibi interim ceſ-
ſabit, & remittet aliquid ex intentione mentis. nondum enim incerta tranſgreſſus eſt, C
etiam nunc verſatur in lubrico. beatus verò, & virtutis exactæ, tunc ſe maximè amat,
cùm fortiſſimè expertus eſt: & metuenda ceteris, ſi alicuius honeſti officij pretia ſunt,
non tantùm fert, ſed amplexatur, multoque audire mauult, [25] Tanto melior, quàm fe-
licior. Venio nunc illò, quò me vocat exſpectatio tua. Ne extra rerum naturam vagari
virtus noſtra videatur, & tremet ſapiens, & dolebit, & expalleſcet: hi enim omnes cor-
poris ſenſus ſunt. Vbi ergo eſt origo calamitatis? vbi illud malum verum eſt? illic ſcili-
cet, ſi iſta animum detrahunt, ſi ad confeſſionem ſeruitutis adducunt, ſi illi [26] pæni-
tentiam ſui faciunt. Sapiens quidem vincit virtute fortunam. At multi profeſſi ſapien-
tiam, leuiſſimis nonnumquam minis exterriti ſunt. Hoc loco noſtrum vitium eſt, qui
quod dicitur de ſapiente, exigimus & à proficiente. Suadeo adhuc mihi iſta quæ laudo,
nondum perſuadeo: etiamſi perſuaſiſſem, nondum tam parata haberem, aut tam exer-
citata, vt ad omnes caſus procurrerent. Quemadmodũ lana quoſdã colores ſemel ducit,
quoſdam niſi ſæpius macerata & recocta non perbibit: ſic alias diſciplinas ingenia cùm
accepere, protinus præſtant: hæc niſi altè deſcendit, & diu ſedit, animum non colorauit, D
ſed infecit, nihil ex his quæ promiſerat, præſtat. Citò hoc poteſt tradi, & pauciſſimis
verbis,

21. DELICATVS MISERETVR INDVSTRII.] *Non diſpliceat lectio, quæ è manuſcripto meo aliiſque eruitur:* delicatis miſeria eſt continentia, indoctis induſtria, deſidioſo ſtudere t. e.

22. FORTVNATIOREM SIBI VIDERI.] *Paria in De Provident. cap.* II.

23. NON EDVCO SAPIENTEM.] *Vide Manuduct.* III. *Diſſert.* VII.

24. INCHOATVS, AD SVMMA PROCEDENS.] *Eſt ille* Proficiens *&* τυπούμενος, *captus formari & doceri, nondum doctus. Nos hæc diſcrimina in Manuduct.* II. *Diſſert.* IX.

25. TANTO MELIOR.] *Sic epiſt.* XXXI. Tanto melior, ſurge & inſpira. *De Tranquill. cap. vlt.* Dicamus Tanto fortior, Tanto felicior. *Quinctilianus:* Vnde illa laudatio: Tanto melior, nec ego intellexi. *Eſt igitur acclamandi laudandique formula.*

26. PÆNITENTIAM SVI FACIVNT.] *Si illi excutiunt decreta ſua: ſicut Bruto morituro, qui Virtutem accuſat, vt verba.*

27. PRE-

A verbis, vnum bonum eſſe virtutẽ: nullum certè ſine virtute: & ipſam virtutem in parte noſtri meliore, id eſt, rationali poſitã. Quid erit hęc virtus? iudicium verũ, & immotum: ab hoc enim impetus veniet mentis, ab hoc omnis ſpecies, quæ impetum mouet, redigetur ad liquidum. Huic iudicio conſentaneum erit, omnia quæ virtute contacta ſunt, & bona iudicare, & inter ſe paria. Corporum autem bona corporibus quidem bona ſunt, ſed in totum non ſunt bona. His [27] pretium quidem erit aliquod, ceterùm dignitas non erit: magnis inter ſe interuallis diſtabunt, alia maiora, alia minora erunt. Et in ipſis ſapientiam ſectantibus [28] magna diſcrimina eſſe, fateamur neceſſe eſt. alius iam in tantum profecit, vt contra fortunam audeat attollere oculos, ſed non pertinaciter: cedunt enim nimio ſplendore præſtricti. alius in tantum, vt poſſit cum illâ conferre vultum: ſi iam peruenit ad ſummum, [29] & fiduciæ plenus eſt. Imperfecta neceſſe eſt labent, & modò prodant, modò ſublabantur; aut ſuccidant. Sublabentur autem, niſi ire & niti perſeuerauerint: ſi quidquam ex ſtudio & fideli intentione laxauerint, retrò eundum
B eſt. Nemo profectum ibi inuenit, vbi reliquerat. Inſtemus itaque, & perſeueremus. plus quàm profligauimus, reſtat: ſed magna pars eſt profectus, velle proficere. Huius rei conſcius mihi ſum: volo, & totâ mente volo. Te quoque inſtinctum eſſe, & magno ad pulcherrima properare impetu video. Properemus. ita demum vita beneficium erit: alioqui mora eſt, & quidem turpis inter fœda verſantibus. Id agamus, vt noſtrum omne tempus ſit. non erit autem, niſi priùs nos noſtri eſſe cœperimus. Quando continget contemnere vtramque fortunam? quando continget omnibus oppreſſis affectibus, & ſub arbitrium adductis, hanc vocem emittere? Vici. Quem vicerim, quæris? Non Perſas, nec extrema Medorum, nec ſi quid vltra Dahas bellicoſum iacet: ſed auaritiam, ſed ambitionem, ſed metum mortis, qui victores gentium vicit.

EPIST. LXXII.

C

DIFFERT *petitionem Lucilij. ex occaſione, differri à nobis Boni ſtudium: malè. huic vni, omiſſis aliis, vacandum eſt. Nihil incidere, quod impediat, Sapienti quidem: aliqua Proficienti. Diſcrimen inter vtroſque. Externa nec addere, nec demere Sapienti, ſemper ſe contento.*

QVOD quæris à me, liquebat mihi, [1] ſic rem edidiceram: ſed diu non retentaui memoriam meam. Itaque non facilè me ſequitur. quod euenit libris [2] ſitu cohęrentibus, hoc eueniſſe mihi ſentio: explicandus eſt animus, & quæcumque apud illum depoſita ſunt, ſubinde excuti debent, vt parata ſint quoties vſus exegerit. Ergo hoc in præſentia differamus: multum enim operæ, multum diligentiæ poſcit. Cùm primùm longiorem eodem loco ſperauero moram, tunc iſtud in manus ſumam. Quædam enim ſunt, quæ poſſis & [3] in ciſio ſcribere: quædam [4] lectum, & otium, & ſecretum deſiderant.

D 27. PRETIVM ERIT ALIQVOD.] *Stoicè* ἀξία, dignatio. *Nam inter Adiaphora quoque diſcrimen, & alia æſtimationem, alia reiectionem habent. Manuduct.* 11. *Diſſert.* XXII.

28. MAGNA DISCRIMINA ESSE.] *Explicaui Manud.* 11. *Diſſert.* IX.

29. ET FIDVCIÆ PLENVS EST.] *Hæc ſic legenda, & diſtinguenda, vtiliter monui ibidem.*

EPIST. LXXII. 1. SIC REM EDIDICERAM.] *Eraſmi lectio, nec longè nimis à libris. Muretus*, ſi reminiſcerer, *ſuo iure & more. Meus & aliquot ſcripti:* Si rem ædificarem per ſe, ſed non retractaui. *Fecerim:* liquebat mihi ſcire, modò ediſſerere (*vel* edicere) poſſem. ſed diu. *Quid? imò aliter:* liquebat mihi, ſi remeditari poſſem: *& rem attigi. Remeditari, vt Reminiſci.*

2. SITV COHÆRENTIBVS.] *Quod facile in illis voluminibus.*

3. IN CISIO SCRIBERE.] *A Pinciani ſagacitate eſt, cùm libri ferè*, inſcitio. *Eſt autem ciſium vehiculi genus: & vult quadam per iter aut geſtationem etiam ſcribi. Quis damnet? at quidam libri*, in circo: *nec id malè. vbi omnia vocibus ſtrepunt, & auocatio multiplex eſt: atque aiunt ſic factuaſſe Iulium Cæſarem, qui* inter ſpectandum epiſtolis libelliſque legendis, aut reſcribendis, vacabat: *auctore Tranquillo.*

4. LECTVM ET OTIVM.] *Quieti iſti & otioſi, non ſellis ſedebant olim, vt nos; ſed plurimùm in lectulo erant, ſemi tamen recti. Ouidius:*

Non hæc in noſtris, vt quondã, ſcribimus hortis,
Nec conſuete meum lectule corpus habes.

rant. nihilominus his quoque occupatis diebus agatur aliquid, & quidem totis. num- A
quam enim non ſuccedent occupationes nouæ. ſerimus illas: itaque ex vnâ exeunt plu-
res: deinde ipſi nobis dilationem damus. Cùm hoc peregero, toto animo incumbam:
& ſi hanc rem moleſtam compoſuero, ſtudio me dabo. Non cùm vacaueris, philoſo-
phandum eſt: omnia alia negligenda, vt huic aſſideamus. cui nullum tempus ſatis ma-
gnum eſt, etiam ſi à pueritiâ vſque ad longiſſimos humani æui terminos vita protendi-
tur. Non multum refert, vtrùm omittas philoſophiam, an intermittas. non enim vbi
interrupta eſt manet, ſed eorum more, quæ intenta diſſiliunt, vſque ad initia ſua recur-
rit, quod à continuatione diſceſſit. Reſiſtendum eſt occupationibus: [5] nec explican-
dæ, ſed ſubmouendæ ſunt. tempus quidem nullum eſt parùm idoneum ſtudio ſalutari.
Atqui multi [6] inter illa non ſtudent, propter quæ ſtudendum. Incidet aliquid quod im-
pediat? non equidem eum, cuius animus in omni negotio lætus atque alacer eſt. Imper-
fectis adhuc interſcinditur lætitia: [7] ſapienti verò contexitur gaudium, nullâ rumpitur
cauſâ, nullâ fortunâ: ſemper & vbique tranquillum eſt. Non enim ex alieno pendet, B
nec fauorem fortunæ, aut hominis exſpectat: domeſtica illi felicitas eſt. exiret ex ani-
mo, ſi intraret. ibi naſcitur. Aliquando extrinſecus, quo admoneatur mortalitatis, in-
teruenit: ſed id leue, & quod ſummam cutem ſtringat. Aliquo, inquam, incommodo
afflatur: maximum eius illud bonum, eſt fixum. Ita dico, extrinſecus aliqua ſunt in-
commoda, velut in corpore interdum robuſto ſolidoque, eruptiones quædam puſtula-
rum, & vlcuſcula: nullum in altò malum eſt. Hoc, inquam, intereſt inter [8] conſum-
matæ ſapientiæ virum, & alium procedentis: quod inter ſanum, & ex morbo graui ac
diutino emergentem. cui ſanitatis loco eſt, leuior acceſſio. Hic, niſi attendit, ſubinde
grauatur, & in eadem reuoluitur. Sapiens recidere non poteſt, [9] ne incidere quidem
ampliùs. Corpori enim ad tempus bona valetudo eſt: quam medicus etiam ſi reddidit,
non præſtat. ſæpe [10] ad eumdem quem aduocauerat, excitatur: animus ſemel in totum
ſanatur. Dicam quomodo intelligas ſanum. ſi ſe ipſe contentus eſt, ſi confidit ſibi, ſi ſcit
omnia vota mortalium, omnia beneficia quæ dantur petunturque, nullum in beatâ vi- C
tâ habere momentum. [11] Nam cui quid accedere poteſt, id imperfectum eſt: cui quid
abſcedere poteſt, id imperpetuum eſt. cuius perpetua futura lætitia eſt, is ſuo gaudeat.
Omnia autem quibus vulgus inhiat, vltrò citroque fluunt. Nihil dat fortuna mancipio:
ſed hæc quoque fortuita tunc delectant, cùm illa ratio temperauit ac miſcuit. hæc eſt
etiam quæ externa commendet, quorum auidus vſus ingratus eſt. Solebat Attalus hac
imagine vti: Vidiſti aliquando canem miſſa à domino fruſta panis aut carnis aperto ore
captantem? quidquid excepit, protinus integrum deuorat, & ſemper ad ſpem futuri
hiat. Idem euenit nobis. quidquid exſpectantibus fortuna proiecit, id ſine vllâ volupta-
te demittimus, ſtatim ad rapinam alterius erecti & attenti. Hoc ſapienti non euenit: ple-
nus eſt. etiam ſi quid obuenit, ſecurè excipit, ac reponit. lætitiâ fruitur maximâ, conti-
nuâ, ſuâ. Habet aliquis bonam voluntatem, habet profectum, ſed cui multum deſit à
ſummo?

Plinius lib. v. *epiſt.* Viſus eſt ſibi iacere in lectulo ſuo, compoſitus in habitum ſtudentis. *Adde ſuprà, epiſt.* LXVII.

5. NEC EXPLICANDÆ.] *Id eſt, non diſponenda per tempora, & digerenda ſunt: quod faciunt tamen homines serioſi.*

6. INTER ILLA NON STVDENT.] *Inter vanitates, officia, triſtitias.* Studere *autem, eſt philoſophari Stoicâ linguâ. Ego in Manuduct.* II. *Diſſertat.* I.

7. SAPIENTI VERÒ CONTEXITVR GAVDIVM.] *Eſt dogma Porticus, Sapientem ſemper in gaudio eſſe, explicatum Manuduct.* III. *Diſſ.* V.

8. CONSVMMATÆ SAPIENTIÆ.] *Iterùm hic diſcrimine perfecti Sapientis, & incohati, videnda plenè Manud.* II. *Diſſert.* IX.

9. NE INCIDERE QVIDEM.] *Argutatur in vocibus venuſtè, Neque recidere in eumdem, nec incidere in alium.* D

10. AD EVMDEM QVEM ADVOCAVERAT.] *Senſum Muretus, opinor, ſecutus (nam libros minimè) edidit:* quem excitauerat, aduocatur. *At ego leui mutatione libros tueor:* ad eumdem qui aduocauerat. *Idem qui anteà vocauerat, reuocat, & redire in morbo redeunte iubet.* Excitatur *autem, ob ſubitam, aut intempeſtiuam, vel noctu vocationem.*

11. NAM CVI QVID ACCEDERE.] *Meus,* cui aliud *(alij,* aliquid) accidere poteſt: *certiſſimè. Duo dicit. Sapiens in perpetuo gaudio & fiduciâ: quare? quia nihil accidere poteſt, quamuis turbidum, quod turbet. quare etiam? quia nihil decedere, quod minuat vel abrumpat. Itaque ſequentia legenda, vt edidi auctoribus libris.*

12. ADHVC

A ſummo? hic deprimitur alternis, & extollitur, ac modò in cælum alleuatur, modò defertur ad terram. Imperitis ac rudibus, nullus præcipitationis finis eſt: in Epicuréum illud chaos decidunt inane, ſine termino. [12] Adhuc eſt genus tertium eorum qui ſapientiæ alludunt: quam non quidem attigerunt, in conſpectu tamen, &, vt ita dicam, [13] ſub ictu habent: hi non concutiuntur, ne defluunt quidem: nondum in ſicco, iam in portu ſunt. Ergo cùm tam magna ſint inter ſummos imoſque diſcrimina, cùm medios quoque ſequatur fructus ſuus, ſequatur ingens periculum ad deteriora redeundi: non debemus occupationibus indulgere. excludendæ ſunt: ſi ſemel intrauerint, in locum ſuum alias ſubſtituent. Principiis illarum obſtemus. meliùs non incipient, quàm deſinent.

EPIST. LXXIII.

B

Philosophos *non eſſe contumaces. Parére magis, & amare Principes, quàm illos ambitioſos, aut Palatinos. Nam iſti appetunt, inuident, ſemper inquieti, & ſæpe irati. Illi autem, amant, quia inquiete ſub iis ſunt; & tales ſunt, id eſt bonarum mercium pleni. Imputant etiam hoc beneficium, etſi pluribus contingat. Hortatur deinde aſſurgere ad Virtutem, id eſt Deum. Nam Sapientem (Stoica ſuperbia) vel illi parem.*

Errare mihi videntur, qui exiſtimant philoſophiæ fideliter deditos, [1] contumaces eſſe ac refractarios, & contemptores magiſtratuum ac regum, eorúmve per quos publica adminiſtrantur. E contrario enim, nulli aduerſus illos gratiores ſunt: nec immeritò. nullis enim plus præſtant, quàm quibus frui tranquillo otio licet. Itaque hi, [2] quibus ad propoſitum benè viuendi aditum confert ſecuritas publica, neceſſe eſt auctorem huius boni, vt parentem colant: multo quidem magis, quàm illi inquieti, & C [3] in medio poſiti; qui multa principibus debent, ſed [4] multa & imputant. quibus numquam tam plenè occurrere vlla liberalitas poteſt, vt cupiditates illorum quæ creſcunt, dum implentur, exſatiet. Quiſquis autem de accipiendo cogitat, oblitus accepti eſt. nec vllum habet malum cupiditas maius, quàm quòd ingrata eſt. [5] Adiice nunc, quòd nemo eorum qui in republicâ verſantur, quos vincat, ſed à quibus vincatur, adſpicit: & illis non tam iucundum eſt, multos poſt ſe videre, quàm graue, aliquem ante ſe. Habet hoc vitium omnis ambitio: non reſpicit. Nec ambitio tantùm inſtabilis eſt, verùm cupiditas omnis: quia [6] incipit ſemper à fine. At ille vir ſincerus ac purus, qui reliquit & curiam,

12. Adhvc est genvs tertivm.] *Et hæc explicata Manud.* III. *Diſſert.* IX.

13. Svb ictv habent.] *A ſagittariis, qui emiſſuri telum ad ſcopum, etſi nondum emiſerunt. Alij à gladiatoribus petunt, iam feriturie. Parùm eſt,* D *de ſenſu liquet, vel ex Seneca ſimilibus locis. De Benefic.* II. *cap.* XXIX. *De Vit. beat. cap.* XII. *Ad Marciam, cap.* IX. *Adde hoc Lucani:*

— quod nolles ſtare ſub ictu
Fortunæ, quo mundus erat Romanaq; fata,
Coniux ſola fuit.

Ad Pompeium dicit, qui ſolam Corneliam extra bella habuit.

EPIST. LXXIII. 1. Contvmaces esse ac refractarios.] *Crebra obiectio in Stoicos, propter magnitudinem ſermonis atque animi, & quia terribilia calcabant. Epictetus* IV. *Diſſert. cap.* VII. At iſta verba contemptores legum efficiunt. Quę verò verba legibus obedientiores reddunt? Lex non eſt, quæ fertur à ſtultis. & tamen vide quomodo ad illa etiam ſe aptent & efficiant paratos. *Plura lege: & apud me, ſi lubet, Manuduct.* I. *Diſſert.* XV.

2. Qvibvs ad propositvm bene vivendi aditvm.] *Libri ſcripti ferè,* quibus altum ad propoſitum benè viuendi confert: *meus & quidam,* quibus alterum. *Quod probem. nam primum aditum confert cuique voluntas ſua, & ſtudium; alterum hæc publica ſecuritas, quia datur & licet.*

3. In medio positi.] *Non ſeducti, & à turbâ remoti, vt philoſophi.*

4. Mvlta et impvtant.] *Quia officia & miniſteria Principibus exhibent, qui in actu. Nihil inſcribere poſſunt otioſi.*

5. Adiice nvnc, qvòd.] *His ſimilia aut gemina vide* II. *De Benef. cap.* XXVII. *&* III. *De Irâ, cap.* XXX. *&* XXXI.

6. Incipit semper a fine.] *Finis vnius, eſt initium alterius. Hoc cupitum habeo? aliud cupio, & fit ſeries infinita.*

7. Gra-

curiam, & forum, & omnem adminiſtrationem reip. vt ad ampliora ſecederet, diligit A
eos per quos hoc ei facere tutò licet, ſoluſque illis [7] gratuitum teſtimonium reddit, &
magnam rem [8] neſcientibus debet. Quemadmodum præceptores ſuos veneratur ac
ſuſpicit, quorum beneficio [9] illis ſe vitiis exuit: ſic & his, ſub quorum tutelâ poſitus
exercet artes bonas. Verùm alios quoque rex viribus ſuis protegit. quis negat? Sed quem-
admodum Neptuno plus debere ſe iudicat, ex his qui eâdem tranquillitate vſi ſunt, qui
plura & pretioſiora illo mari vexit: & animoſiùs à mercatore, quàm à vectore ſoluitur
votum; & ex ipſis mercatoribus effuſiùs gratus eſt, qui odores ac purpuras & auro pen-
ſanda portabat, quàm qui viliſſima quæque & ſaburræ loco futura congeſſerat: ſic hu-
ius pacis beneficium ad omnes pertinentis, altiùs ad eos peruenit, qui illâ benè vtuntur.
Multi enim ſunt ex his togatis, quibus pax operoſior bello eſt. An idem exiſtimas pro
pace debere eos, qui illam ebrietati aut libidini impendunt, aut aliis vitiis, quæ vel bel-
lo rumpenda ſunt? niſi fortè tam iniquum putas eſſe ſapientem, vt nihil viritim ſe de-
bere pro communibus bonis iudicet. Soli lunæque plurimùm debeo: & non vni mihi B
oriuntur. anno, temperantique annum Deo, priuatim obligatus ſum: quamuis non in
meum honorem deſcripta ſint. [10] Stulta auaritia mortalium poſſeſſionem proprieta-
temque diſcernit, nec quidquam ſuum credit eſſe, quod publicum eſt: at ille ſapiens ni-
hil iudicat ſuum magis, quàm cuius illi cum humano genere conſortium eſt. Nec enim
eſſent iſta communia, niſi pars illorum pertineret ad ſingulos. ſocium efficit, etiam quod
ex minimâ portione commune eſt. Adiice nunc, quòd magna & vera bona non ſic di-
uiduntur, vt exiguum in ſingulos cadat: ad vnumquemque tota perueniunt. Ex con-
giario tantum ferunt homines, quantum in capita promiſſum eſt: epulum & [11] viſce-
ratio, & ſi quid aliud capitur manu, diſcedit in partes: at hæc indiuidua bona, pax, &
libertas, tam omnium tota, quàm ſingulorum ſunt. Cogitat itaque ſapiens, per quem
ſibi horum vſus fructuſque contingat, per quem non ad arma illum, nec ad ſeruandas
vigilias, nec ad tuenda mœnia, & multiplex belli tributum publica neceſſitas vocet: agit-
que gubernatori ſuo gratias. Hoc docet philoſophia præcipuè, benè debere beneficia, C
benè ſoluere. interdum autem ſolutio eſt ipſa confeſſio. Confitebitur ergo multum ſe
debere ei, cuius adminiſtratione ac prouidentiâ contingit illi pingue otium, & arbitrium
ſui temporis, & imperturbata publicis occupationibus quies.

O Melibœe, Deus nobis hæc otia fecit.
Namque erit ille mihi ſemper Deus.——

Si illa quoque otia multum auctori ſuo debent, quorum munus hoc maximum eſt:

Ille meas errare boues (vt cernis) & ipſum
Ludere quæ vellem, calamo permiſit agreſti:

quanti æſtimamus hoc otium, quod inter deos agitur, quod deos facit? Ita dico, Lucili,
& te in cælum compendiariò voco. Solebat Sextius dicere, [12] *Iouem plus non poſſe quàm*
bonum virum. Plura Iupiter habet, quæ præſtet hominibus: ſed inter duos bonos non eſt
melior, qui locupletior. non magis, quàm inter duos, quibus par ſcientia regendi guber-
naculum eſt, meliorem dixeris, cui maius ſpecioſiuſque nauigium eſt. Iupiter quo an-
tecedit virum bonum? diutiùs bonus eſt. Sapiens nihilo ſe minoris æſtimat, quòd vir- D

tutes

7. GRATVITVM TESTIMONIVM.] *Mercede aliâ, aut priuato beneficio, non emptum.*

8. NESCIENTIBVS DEBET.] *Quia nec ſciunt Principes, aut intendunt, illi ſe hoc præſtare.*

9. ILLIS SE VITIIS EXVIT.] *Mureti eſt: è libris factas,* illis inutiis exuit. *Nam ſtulti ſemper extra viam, & errabundi: in recto & alto Sapiens,*

Deſpicere vnde queat alios, paſſimq; videre
Errare, atq; viam palantes quærere vitæ.

10. STVLTA AVARITIA MORTALIVM.] *Spectant ad Paradoxum illud, Omnia ſapientis eſſe: de quo nos Manuduct.* III. *Diſſert.* XI.

11. VISCERATIO.] *Epiſt.* XIX. Sine amico viſceratio, leonis ac lupi vita eſt. *Sed ibi de priuatâ viſceratione, cùm ex ſacrificio, aut tali cauſâ, caro vberior, nec ſoli abſumēda. Hîc de publicâ, cùm Princeps aut magiſtratus daret. In epulis autem & ſacrificiis publicis etiam caro & talia, partibus diſtributa: quod Plutarchus argumentum priſcæ frugalitatis habet, Quæſt. Conuiual.* II. *cap. vlt.*

12. IOVEM PLVS NON POSSE.] *Vana, ridenda. Vide hæc omnia in Manuduct.* III. *Diſſertat.* XIIII.

13. In

A tutes eius ſpatio breuiore clauduntur. Quemadmodum ex duobus ſapientibus, qui ſenior deceſſit, non eſt beatior eo, cuius intra pauciores annos terminata virtus eſt: ſic Deus non vincit ſapientem felicitate, etiamſi vincit ætate. non eſt virtus maior, quę longior. Iupiter omnia habet: ſed nempe aliis tradidit habenda. ad ipſum hic vnus vſus pertinet, quòd vtendi etiam omnibus cauſſa eſt: ſapiens tam æquo animo omnia apud alios videt, contemnitque, quàm Iupiter. & hoc ſe magis ſuſpicit, quòd Iupiter vti illis non poteſt, ſapiens non vult. Credamus itaque Sextio, monſtranti pulcherrimum iter, & clamanti, *Hac itur ad aſtra*: hac, ſecundùm frugalitatem; hac, ſecundùm temperantiam; hac, ſecundùm fortitudinem. Non ſunt dij faſtidioſi, non inuidi: admittunt, & aſcendentibus manum porrigunt. Miraris hominem ad deos ire? Deus ad homines venit, imò (quod propius eſt) [13] in homines venit. Nulla ſine Deo mens bona eſt. Semina in corporibus humanis diuina diſperſa ſunt. quæ ſi bonus cultor excipit, ſimilia origini prodeunt, & paria his ex quibus orta ſunt ſurgunt: ſi malus, non aliter quàm
B humus ſterilis ac paluſtris, necat, ac deinde [14] creat purgamenta pro frugibus.

EPIST. LXXIV.

O PVLCHRA, *ô honeſta Epiſtola! & de ipſo Honeſto, vnum illud re Bonum eſſe: cetera, opinione. Qui tutò, qui ſecurè volet viuere, ſic ſentiat. Quid etiam? ſcutum in omnia fortuita promptum habeat, Deum ſequi. Obiectiunculis quibuſdam deinde reſpondet: poſtremò, vitam beatam, vt circulum eſſe; in paruo, in magno, perfectam: nihil addi, nihil detrahi ab Externis. Iterandum eſt, ô pulchra, ô honeſta! qui mentem talem habes, fruere.*

EPISTOLA tua delectauit me, & marcentem excitauit: [1] memoriam quoque meam, quæ iam mihi ſegnis ac lenta eſt, euocauit. Quid ni tu, mi Lucili, maxi-
C mum putes inſtrumentum beatæ vitæ hanc perſuaſionem, [2] vnum bonum eſſe, quod honeſtum eſt? Qui omne bonum honeſto circumſcripſit, [3] intra ſe felix eſt. nam qui alia bona iudicat, in fortunæ venit poteſtatem, alieni arbitrij fit. Hic amiſſis liberis mæſtus, hic ſollicitus ægris, hic turpibus & aliquam paſſis infamiam triſtis. Illum videbis alienæ vxoris amore cruciari, [4] illum ſuę. Non deerit, quem repulſa diſtorqueat: erunt, quos honor ipſe vexet. Illa verò maxima eſt ex omni mortalium populo turba miſerorum, quam exſpectatio mortis exagitat, vndique impendens. [5] nihil enim eſt, vnde non ſubeat. Itaque vt in hoſtili regione verſantibus, huc & illuc circumſpiciendum eſt, & ad omnem ſtrepitum circumagenda ceruix: niſi hic timor è pectore eiectus eſt, palpitantibus præcordiis viuitur. Occurrent acti in exſilium, & euoluti bonis: occurrent (quod genus egeſtatis grauiſſimum eſt) [6] in diuitiis inopes: occurrent naufragi, ſimiliave naufragis paſſi, quos aut [7] popularis ira, aut inuidia, perniciosum optimis telum, inopi-

D 13. IN HOMINES VENIT.] *Nam recta Ratia in nobis, vt volunt, ipſa eius pars eſt.*

14. CREAT PVRGAMENTA.] *Quidam ſcripſi,* curat: *bono item ſenſu. Cùm enim bonus cultor curare & educare fruges debeat; iſte curam purgamentis impendit, id eſt paleas, & ſtipulas (res externas) habet pro frugibus.*

EPIST. LXXIV. 1. MEMORIAM QVOQVE MEAM.] *Erga illud fuit, quod ſuprà epiſt.* LXXII. *quærebatur, & negabat ſe memoriam retentaſſe. Vide initium.*

2. VNVM BONVM, QVOD HONESTVM.] *Eſt certè maximum inſtrumentum, & radix (vt ego appellaui) omnium decretorum. Vide Manuduct.* II. *Diſſert.* XX.

3. INTRA SE FELIX.] *Caput primum Epicteti, in Pugillari:* Τῶν ὄντων τὰ μὲν ἐφ᾽ ἡμῖν, τὰ δὲ οὐκ ἐφ᾽ ἡμῖν: Quæ ſunt, alia in Nobis, alia non in Nobis: *& addit, illa in poteſtate noſtrâ eſſe, libera, & liberum efficere, id eſt Beatum. Beatitas igitur intrà, nec extrà quærenda eſt.*

4. ILLVM SVÆ.] *Nimia aut ſuſpicioſo (quod adhæret) amare. Mecænas aliquis in hac ſorte.*

5. NIHIL ENIM EST, VNDE.] *Vbique mors eſt. ab homine, ferâ, domo, tegulâ, arbore, aquâ, ventâ, aurâ: & quid excipiam? non ipſum te, qui eam times. Potes & manus tibi adferre.*

6. IN DIVITIIS INOPES.] *Auari.*

7. POPVLARIS IRA.] *Dic verum Seneca, & pro tua æua: Principis ira, aut odium.*

inopinantes ſecuroſque diſiecit, procellæ more, quæ in ipſâ ſereni fiduciâ ſolet emergere; A
aut [8] fulminis ſubiti, ad cuius ictum etiam vicina tremuerunt. Nam vt illîc quiſquis ab
igne propior ſtetit, percuſſo ſimilis obſtupuit: ſic in his per aliquam vim accidentibus,
vnum calamitas opprimit, ceteros metus: paremque paſſis [9] triſtitiam facit, pati poſſe.
Omnium animos mala aliena ac repentina ſollicitant. Quemadmodum aues, etiam in-
anis fundæ ſonus territat: ita nos non ad ictum tantùm exagitamur, ſed ad crepitum.
Non poteſt ergo quiſquam beatus eſſe, qui huic ſe opinioni credidit. non enim beatum
eſt, niſi quod intrepidum. inter ſuſpecta malè viuitur. Quiſquis ſe multum fortuitis
dedit, ingentem ſibi materiam perturbationis, & inexplicabilem fecit: vna hæc via eſt
ad tuta vadenti, & externa deſpicere, & honeſto contentum eſſe. Nam qui aliquid virtu-
te melius putat, aut vllum præter illam bonum; ad hæc quę à fortunâ ſparguntur ſinum
expandit, & ſollicitus [10] miſſilia eius exſpectat. Hanc imaginem animo tuo propone,
ludos facere fortunam, & in hunc mortalium cœtum honores, diuitias, gratiam excute- B
re: quorum alia inter diripientium manus ſciſſa ſunt, alia infidâ ſocietate diuiſa, alia
magno detrimento eorum, in quos deuenerant, prenſa: ex quibus quædam aliud agen-
tibus inciderunt, quædam quia nimis captabantur, amiſſa, & dum auidè rapiuntur,
excuſſa ſunt. Nulli verò, etiam cui rapina feliciter ceſſit, gaudium rapti durauit in poſte-
rum. Itaque [11] prudentiſſimus quiſque, cùm primùm induci videt munuſcula, à thea-
tro fugit, & ſcit magno parua conſtare. Nemo manum conſerit cum excedente: nemo
exeuntem ferit: circa præmium rixa eſt. Idem in his euenit, quæ fortuna deſuper iactat.
æſtuamus miſeri, diſtringimur, multas habere cupimus manus: modò in hunc, modò
in illum reſpicimus: nimis tardè nobis mitti videntur, quæ cupiditates noſtras irritant,
ad paucos peruentura, exſpectata omnibus. Ire obuiam cadentibus cupimus: gaude-
mus ſi quid inuaſimus: inuidentque alij, quos ſpes vana deluſit: vilem prędam magno
aliquo incommodo luimus, [12] aut inde fallimur. Secedamus itaque ab iſtis ludis, &
demus raptoribus locum. Illi ſpectent bona iſta pendentia, & ipſi magis pendeant.
Quicumque beatus eſſe conſtituit, vnum eſſe bonum putet, quod honeſtum eſt. Nam C
ſi vllum aliud exiſtimat, primùm malè de prouidentiâ iudicat: quia multa incommo-
da iuſtis viris accidunt: & quia quidquid nobis dedit, breue eſt & exiguum, ſi compa-
res mundi totius æuo. Ex hac deploratione naſcitur, vt ingrati diuinorum interpretes
ſimus. querimur, quòd non ſemper, & quòd pauca nobis, & incerta, & abitura contin-
gant. Inde eſt quòd nec viuere, nec mori volumus. vitæ nos odium tenet, timor mor-
tis. Nutat omne conſilium, nec implere nos vlla felicitas poteſt. Cauſſa autem eſt, quòd
non peruenimus ad illud bonum immenſum & inſuperabile, vbi neceſſe eſt reſiſtat vo-
luntas noſtra, quia vltra ſummum non eſt locus. Quæris, quare virtus nullo egeat? præ-
ſentibus gaudet, non concupiſcit abſentia: nihil non illi magnum eſt, quia ſatis. Ab
hoc diſcede iudicio: non pietas conſtabit, non fides: multa vtramque præſtare cupienti
patienda ſunt, ex his quæ mala appellantur: multa impendenda ſunt ex his, quibus in-
dulgemus tamquam bonis. Perit fortitudo, quæ periculum facere debet ſui: perit ma-
gnanimitas, quæ non poteſt eminere, niſi omnia velut minuta contempſerit, quæ pro
maximis vulgus optat: perit gratia, & [13] relatio gratiæ æſtimatur labor, ſi quidquam D
pretioſius fide nouimus, ſi non optima ſpectamus. Sed vt illa prætercam, aut iſta bona
non ſunt quæ vocantur, aut homo felicior Deo eſt. quoniam quidem quæ parata nobis
ſunt,

8. FVLMINIS SVBITI.] *Similis comparatio, & ſententia, in De Clement.* I. *cap.* VIII.

9. TRISTITIAM FACIT, PATI POSSE.] *O occulta, & vera! Nihil in tyrannide magis angit, quàm quod ab exemplo timemus: & in vno læſo, lædi poſſe videmur, & ſuſpicamur.*

10. MISSILIA EIVS EXSPECTAT.] *A ludis ſumptum, in quibus teſſerulæ ſpargi donorum indices, aut ipſa etiam dona ſolent. Quia ex alto mittebantur in fortè capientes*, Miſſilia *dicta.*

11. PRVDENTISSIMVS QVISQVE.] *Plebeia enim hæc oblectamenta, aut captura: honeſtiores ſpernebant.*

12. AVT INDE FALLIMVR.] *Corruptum. Fortaſſis*, auiditate fallimur: *aut*, auidéque.

13. RELATIO GRATIÆ ÆSTIMATVR.] *Cum Grutero meo libens ſic diſtinxi, & ſcripſi: etſi ex meo facias*, relatio gratiæ exiſtimatur labi. *Illud melius, veriúſque.*

14. COM-

A ſunt, non habet in vſu Deus: nec enim libido ad illum, nec epularum lautitia, nec opes,
nec quidquam ex his hominem ineſcantibus, & vili voluptate ducentibus, pertinet. Ergo
aut, quod incredibile eſt, bona Deo deſunt; aut hoc ipſum argumentum eſt, bona non
eſſe, quæ Deo deſunt. Adiice, quòd multa quæ bona videri volunt, animalibus quàm
homini pleniora contingunt. Illa cibo auidiùs vtuntur: Venere non æquè fatigantur:
virium illis maior eſt & æquabilior firmitas. ſequitur vt multò feliciora ſint homine.
Nam ſine nequitiâ, ſine fraudibus degũt; fruuntur voluptatibus, quas & magis capiunt,
& ex facili, ſine vllo pudoris aut pœnitentiæ metu. Conſidera tu itaque, an id bonum
vocandum ſit, quo Deus ab homine vincitur. Summum bonum in animo conſtituamus.
obſoleſcit, ſi ab optimâ noſtri parte ad peſſimam tranſit, & transfertur ad ſenſus,
qui agiliores ſunt animalibus mutis. Non eſt ſumma felicitatis noſtræ in carne ponenda.
Bona illa ſunt vera, quæ tatio dat: ſolida ac ſempiterna, quæ cadere non poſſunt, nec
decreſcere quidem aut minui. cetera opinione bona ſunt: & nomen quidem habent
B commune cum veris, proprietas in illis boni non eſt. Itaque [14] commoda vocentur,
& (vt noſtrâ linguâ loquar) producta: ceterùm ſciamus mancipia noſtra eſſe, non partes;
& ſint apud nos, ſed ita vt meminerimus extra nos eſſe. Etiam ſi apud nos ſint, inter
ſubiecta & humilia numerentur, propter quæ nemo ſe attollere debeat. quid enim ſtultius,
quàm aliquem eo ſibi placere, quod ipſe non fecit? Omnia iſta nobis accedant, non
hæreant: vt ſi abducantur, ſine vllâ noſtri laceratione diſcedant. Vtamur illis, non gloriemur:
& vtamur parcè, tamquam depoſitis apud nos, & abituris. Quiſquis illa ſine
ratione poſſedit, non diu tenuit: ipſa enim felicitas ſe niſi temperat, premit: ſi fugaciſſimis
bonis credidit, citò deſeritur; & [15] vt non deſeratur, affligitur. Paucis deponere felicitatem
molliter licuit: ceteri, cum his inter quæ eminuere, labuntur, & illos degrauant
ipſa quæ extulerant. Ideò adhibebitur prudentia, quæ modum illis ac parſimoniam
imponat. quoniam quidem licentia opes ſuas præcipitat, atque vrget: nec vnquam
immodica durarunt, niſi illa moderatrix ratio compeſcuit. Hoc multarum tibi
C vrbium oſtendet euentus, quarum in ipſo flore luxurioſa imperia ceciderunt, & quidquid
virtute erat partum, intemperantiâ corruit. Aduerſus hos caſus muniendi ſumus.
nullus autem contra fortunam inexpugnabilis murus eſt: intus inſtruamur. Si illa pars
tuta eſt, pulſari homo poteſt, capi non poteſt. Quod ſit hoc inſtrumentum, ſcire deſideras?
nihil indignetur ſibi accidere, ſciatque illa ipſa quibus lædi videtur, ad conſeruationem
vniuerſi pertinere, & ex his eſſe, quæ curſum mundi officiumque conſummant.
[16] Placeat homini, quidquid Deo placuit: ob hoc ſeipſum ſuaque miretur, quòd non
poteſt vinci, quòd mala ipſa ſub ſe tenet, quòd ratione, quâ valentius nihil eſt, caſum
doloremque & iniuriam ſubigit. Ama rationem: huius te amor contra duriſſima armabit.
Catulorum amor in venabula impingit feras, quas feritas & inconſultus impetus
præſtat indomitas: iuuenilia nonnumquam ingenia cupido gloriꝍ in contemptum tam
ferri, quàm ignium, miſit: ſpecies quoſdam, atque vmbra virtutis, in mortem volunta-
D riam trudit: quanto his omnibus fortior ratio eſt, quanto conſtantior, tanto vehementior
per metus ipſos & pericula exibit. Nihil agitis, inquit, quòd negatis vllum eſſe aliud
ab honeſto bonum. non faciet vos hæc munitio tutos à fortunâ, & immunes. Dicitis
enim inter bona eſſe liberos pios, & benè moratam patriam, & parentes bonos; horum
pericula non poteſtis ſpectare ſecuri; perturbabit vos obſidio patriæ, liberorum mors,
parentum ſeruitus. Quid aduerſus hos pro nobis reſponderi ſoleat, ponam: deinde tunc
adiiciam, quid præterea reſpondendum putem. Alia conditio eſt in his, quæ ablata in
locum ſuum aliquid incommodi ſubſtituunt: tamquam bona valetudo vitiata, in malam
transfertur: acies oculorum exſtincta, cæcitate nos afficit: non tantùm velocitas
petit

14. COMMODA VOCENTVR.] *Quia aliquid commodant: Græcis εὔχρηστα. Vide me diffusè Manuduct. III. Diſſ. XXII.*

15. VT NON DESERATVR, AFFLIGITVR.] *Id eſt, ſi maneant opes & potentia, cadũt ſuper ipſum, & deiiciunt. Tacitus:* Potentia, quæ nimia, poſtremò ruit ſuper ipſum.

16 PLACEAT HOMINI.] *Vide paria Manud. II. Diſſert. XVI. Hic enim finis hominis, Naturam id eſt Deum ſequi.*

perit poplitibus inciſis, ſed debilitas pro illâ ſubit. Hoc periculum non eſt in his, quæ A
paullò antè retulimus. quare? ſi amicum bonum amiſi, non eſt mihi pro illo perfidia
patienda: nec ſi bonos liberos extuli, in illorum locum impietas ſuccedit. Deinde non
amicorum ille aut liberorum interitus, ſed corporum eſt. Bonum autem vno modo
perit, ſi in malum tranſit, quod natura non patitur: quia omnis virtus & opus omne
virtutis incorruptum manet. Deinde, etiam ſi amici perierunt, etiam ſi probati reſpon-
denteſque voto patris liberi: eſt quod illorum expleat locum. Quid ſit, quæris? quod
illos bonos fecerat, virtus. Hæc nihil vacare patitur loci: totum animum tenet, deſide-
rium omnium tollit: ſola ſatis eſt. Omnium enim bonorum vis & origo in ipſâ eſt.
Quid refert, an aqua decurrens intercipiatur atque abeat, ſi fons ex quo fluxerat, ſaluus
eſt? Non dices vitam iuſtiorem ſaluis liberis, quàm amiſſis, nec ordinatiorem, nec pru-
dentiorem, nec honeſtiorem: ergo nec meliorem quidem. Non facit collectio amico-
rum ſapientiorem, non facit ſtultiorem detractio: ergo nec beatiorem, aut miſeriorem.
quamdiu ſalua fuerit virtus, non ſenties quid abſceſſerit. Quid ergo? non eſt beatior & B
amicorum & liberorum turbâ ſuccinctus? Quid ni non ſit? Summum enim bonum
nec infringitur, nec augetur: in ſuo modo permanet: vtcumque fortuna ſe geſſit, ſiue
illi ſenectus longa contigit, ſiue citra ſenectutem finitus eſt, eadem menſura ſummi bo-
ni eſt, quamuis ætatis diuerſa ſit. Vtrùm maiorem an minorem circulum ſcribas, ad
ſpatium eius pertinet, non ad formam: licet alter diu manſerit, alterum ſtatim obduxe-
ris, & in eum in quo ſcriptus eſt [17] puluerem ſolueris, in eâdem vterque formâ fuit.
Quod rectum eſt, nec magnitudine æſtimatur, nec numero, nec tempore: non magis
produci, quàm contrahi poteſt. [18] Honeſtam vitam ex centum annorum numero in-
quantum voles corripe, & in vnum diem coge: æquè honeſta eſt. modò latiùs virtus
funditur, regna, vrbes, prouincias temperat, fert leges, colit amicitias, inter propinquos
liberoſque diſpenſat officia: modò arcto fine circumdatur paupertatis, ex ſilij, orbitatis:
non tamen minor eſt, ſi ex altiore faſtigio in priuatum, ex regio in humilem ſubduci-
tur, ex publico & ſpatioſo iure in anguſtias domus vel anguli coit. Æquè magna eſt, C
etiam ſi in ſe receſſit, vndique excluſa. nihilominus enim magni ſpiritus eſt & erecti, ex-
actæ prudentiæ, indeclinabilis iuſtitiæ. Ergo æquè beata eſt. beatum enim illud in vno
loco poſitum eſt, in ipſâ mente, ſtabile, grande, tranquillum: quod ſine ſcientiâ diui-
norum humanorumque non poteſt effici. Sequitur illud, quod me reſponſurum eſſe
dicebam: Non affligitur ſapiens liberorum amiſſione, non amicorum. eodem enim
animo fert illorum mortem, quo ſuam exſpectat. non magis hanc timet, quàm illam
dolet. [19] Virtus enim conuenientiâ conſtat: omnia opera eius cum ipſâ concordant, &
congruunt: hæc concordia perit, ſi animus, quem excelſum oportet eſſe, luctu aut deſi-
derio ſubmittitur. Inhoneſta eſt omnis trepidatio & ſolicitudo, & in vllo actu pigritia.
Honeſtum enim ſecurum & expeditum eſt, interritum eſt, in procinctu ſtat. Quid er-
go? non aliquid [20] perturbationi ſimile patietur? non & color eius mutabitur, & vul-
tus agitabitur, & artus refrigeſcent? & quidquid aliud, non ex imperio animi, ſed in-
conſulto quodam naturæ impetu geritur? Fateor: ſed permanebit illi perſuaſio eadem: D
nihil illorum malum eſſe, nec dignum, ad quod mens ſana deficiat. Omnia quæ facien-
da erunt, audacter facit & promptè. Hoc enim ſtultitiæ proprium quis non dixerit,
ignauè & contumaciter facere quæ facit, & aliò corpus impellere, aliò animum, diſtra-
híque

17. PVLVEREM SOLVERIS.] *Mathematici veteres, non cretâ in tabulâ, vt hodie, ſed radio in puluere ſcribebant: atque inde Ciceroni*, puluis eruditus. *Perſius:*

Nec qui abaco numeros, & ſecto in puluere metas
Scit riſiſſe vafer.

Vbi Scholiaſtes: Geometræ conſueti ſunt in abaco, radio, id eſt aliquo ſtilo formas aliquas & mẽſuras in ſummo terræ annotare. *Benè de Abaco. nam hanc menſulam, ſiue tabulam habebant, in quâ puluerem ſpargerent atque adæquarent.*

18. HONESTAM VITAM.] *Totum hoc argumenti pertractaui Manud.* III. *Diſſ.* II.

19. VIRTVS ENIM CONVENIENTIA CONSTAT.] *Exprimit Zenonis illam* ὁμολογίαν, *de quâ Manud.* II. *Diſſert.* XV.

20. PERTVRBATIONI SIMILE PATIETVR?] *Vide epiſt.* LVII.

21. IN IL-

A hique inter diuerſiſſimos motus? Iam propter illa ipſa, quibus extollit ſe miratutque, contempta eſt, & ne illa quidem quibus gloriatur, libenter facit. Si verò aliquod timetur malum, eo perinde, dum exſpectatur, quaſi veniſſet vrgetur: & quidquid ne patiatur timet, iam metu patitur. Quemadmodum in corporibus futuri languoris ſigna præcurrunt: quędam enim ſegnitia neruis ineſt, & ſine labore vllo laſſitudo & oſcitatio & horror membra percurrens: ſic infirmus animus, multo antequam opprimatur malis, quatitur. præſumit illa, & ante tempus cadit. Quid dementius autem, quàm angi futuris, nec ſe tormento reſeruare, ſed accerſere ſibi miſerias, & admouere: quas optimum eſt differre, ſi diſcutere non poſſis? Vis ſcire, futuro neminem debere torqueri? quicumque audierit poſt quinquageſimum annum ſibi parienda ſupplicia, non perturbatur, niſi ſi medium ſpatium tranſilierit, & ſe [21] in illam ſæculo poſt futuram ſolicitudinem immiſerit. Eodem modo fit, vt animos libenter ægros, & captantes cauſſas doloris, vetera atque oblitterata contriſtent. & quæ præterierunt, & quæ futura ſunt, abſunt: neutra B ſentimus. non eſt autem, niſi ex eo quod ſentias, dolor.

EPIST. LXXV.

PHILOSOPHIAM *verba non captare, nec tamen ingenio aut eloquio renunciare. Præcipuum eſt, ſit vita vt ſermo. Deinde, tentemus progredi: quoniam per gradus aſcenditur, & ſunt tres Proficientium claſſes.*

MINVS tibi accuratas à me epiſtolas mitti quereris. quis enim accuratè loquitur, niſi qui vult putidè loqui? Qualis ſermo meus eſſet, ſi vnà ſederemus, aut ambularemus, illaboratus & facilis: tales eſſe epiſtolas meas volo, quæ nihil habeant accerſitum, nec fictum. Si fieri poſſet, quid ſentiam, oſtendere quàm loqui mallem. Etiam C ſi diſputarem, nec ſupploderem pedem, nec manum iactarem, nec attollerem vocem: ſed iſta oratoribus reliquiſſem, contentus ſenſus meos ad te pertuliſſe, quos nec exornaſſem, nec abieciſſem. hoc vnum planè tibi approbare vellem, omnia me illa ſentire quæ dicerem: nec tantùm ſentire, ſed amare. Aliter homines amicam, aliter liberos oſculantur: tamen in hoc quoque amplexu tam ſancto & moderato, ſatis apparet affectus. Non mehercules ieiuna eſſe & arida volo, quæ de rebus tam magnis dicentur: neque enim philoſophia [1] ingenio renunciat: multum tamen operæ impendi verbis non oportet. Hæc ſit propoſiti noſtri ſumma: quod ſentimus, loquamur; quod loquimur, ſentiamus. Concordet ſermo cum vitâ. ille promiſſum ſuum impleuit, qui & cùm videas illum, & cùm audias, idem eſt. Videbimus qualis ſit, quantus: [2] vnus ſit. Non delectent verba noſtra, ſed proſint. Si tamen contingere eloquentia non ſolicito poteſt, aut ſi parata eſt, aut paruo conſtat, aſſit, & res pulcherrimas proſequatur. Sit talis, vt res potiùs quàm ſe oſtendat. Aliæ artes, ad ingenium totæ pertinent: hîc animi negotium agitur. D Non quærit æger medicum eloquentem, ſed ſanantem: ſed ſi ita competit, vt idem ille qui ſanare poteſt, comptè de his quæ facienda ſunt diſſerat, boni conſulet: non tamen erit, quare gratuletur ſibi, quòd inciderit in medicum etiam diſertum. hoc enim tale eſt, quale ſi peritus gubernator etiam formoſus eſt. Quid aures meas ſcalpis? quid oblectas? aliud agitur. vrendus, ſecandus, abſtinendus ſum. Ad hæc adhibitus es: curare debes morbum veterem, grauem, publicum. Tantum negotij habes, quantum in peſtilentiâ medicus: circa verba occupatus es? iamdudum gaude, ſi ſuffeceris rebus. Quando multa diſces?

21. IN ILLAM SÆCVLO POST FVTVRAM.] *Ergo* Sæculum *hic pro anno* trigeſimo *circiter*, *ſi vera lectio de* quinquageſimo anno.

EPIST. LXXV. 1. INGENIO RENVNCIAT.] *Meus*, ingeniorum velud renunciat. *Quidam*, ingeniorum velut gelu renunciat. *Quid fuerit, non educo.*

2. VNVS SIT.] *Conuenientia ſit in vitâ. Epiſt.* CXX. Magnam rem puta, vnum hominem agere. *Vide ibi.*

3. INFRA

diſces? quando quæ didiceris affiges tibi, ita vt excidere non poſſint? quando illa expe- A
rieris? Non enim vt cetera memoriæ tradidiſſe ſatis eſt: in opere tentanda ſunt. Non
eſt beatus qui ſcit illa, ſed qui facit. Quid ergo? [3] infra illum nulli gradus ſunt? ſtatim
[4] ad ſapientiam præceps eſt? Non exiſtimo. Nam qui proficit, in numero quidem ſtul-
torum eſt, magno tamen interuallo ab illis diducitur: inter ipſos quoque proficientes,
ſunt magna diſcrimina. [5] In tres claſſes (vt quibuſdam placet) diuiduntur: [6] primi
ſunt, qui ſapientiam nondum habent, ſed iam in viciniâ eius conſtiterunt. tamen etiam
quod propè eſt, extra eſt. Qui ſint hi, quæris? qui omnes iam affectus ac vitia poſuerunt:
quæ erant complectenda, didicerunt: ſed illis adhuc inexperta fiducia eſt. bonum ſuum
nondum in vſu habent. Iam tamen in illa quæ fugerunt, recidere non poſſunt: iam ibi
ſunt, vnde non eſt retrò lapſus: ſed hoc illis de ſe nondum liquet, & quod in quadam
epiſtolâ ſcripſiſſe me memini, ſcire ſe neſciunt. Iam contigit illis bono ſuo frui, non-
dum confidere. Quidam hoc proficientium genus, de quo locutus ſum, ita comple-
ctuntur, vt illos dicant iam effugiſſe morbos animi, affectus nondum, & adhuc in lu- B
brico ſtare quia nemo ſit extra periculum malitiæ, niſi qui totam eam excuſſit. nemo
autem iſtam excuſſit, niſi qui pro illâ ſapientiam aſſumpſit. Quid [7] inter morbos ani-
mi interſit & affectus, ſæpe iam dixi: nunc quoque te admonebo. Morbi ſunt inueterata
vitia, & dura: vt auaritia, vt ambitio nimia: poſtquam hæc animum implicuerunt, &
perpetua eſſe mala eius cœperunt. Vt breuiter finiam, morbus eſt iudicium in prauo per-
tinax, tamquam valdè expetenda ſint, quæ leuiter expetenda ſunt. vel, ſi mauis, ita finia-
mus: [8] Nimis imminere leuiter petendis, vel ex toto non petendis, aut in magno pretio
habere in aliquo habenda, vel in nullo. Affectus ſunt, motus animi improbabiles, ſubi-
ti & concitati: qui frequentes neglectique, fecere morbum. ſicut diſtillatio vna, nec ad-
huc in morem adducta, tuſſim facit; aſſidua & vetus, phthiſin. Itaque qui plurimùm
profecere, extra morbos ſunt: affectus adhuc ſentiunt, perfecto proximi. Secundum
genus eſt eorum, qui & maxima animi mala & affectus depoſuerunt, ſed ita vt non ſit
illis ſecuritatis ſuæ certa poſſeſſio: poſſunt enim in eadem relabi. Tertium illud genus C
extra multa & magna vitia eſt, ſed non extra omnia. effugit auaritiam; ſed iram adhuc
ſentit. iam non ſollicitatur libidine; ſed habet etiamnum ambitionem. iam non concu-
piſcit; ſed adhuc timet. & in ipſo metu ad quædam ſatis firmus eſt, quibuſdam cedit:
mortem contemnit, dolorem reformidat. De hoc loco aliquid cogitemus: benè nobiſ-
cum agetur, ſi in hunc admittimur numerum. Magnâ felicitate naturæ, magnaque &
aſſiduâ intentione ſtudij, ſecundus occupatur gradus: ſed nec hic quidem contemnen-
dus eſt color tertius. Cogita, quantum circa te videas malorum: adſpice, quàm nullum
ſit nefas ſine exemplo, quantum quotidie nequitia proficiat, quantum publicè priua-
tumque peccetur: intelliges ſatis nos conſequi, ſi inter peſſimos non ſumus. Ego verò,
inquis,

3. INFRA ILLVM.] *Qui nempe ſcit & facit: id eſt, verè ſapientem.*

4. AD SAPIENTIAM.] *Placeat cum quibuſdam libris*, à ſapientiâ præceps: *quod interpretor, Quid igitur? præcipitium eſt ſtatim ab illâ ſapientiâ: non eſt diſcrimen inter vicinos, & longinquos?*

5. IN TRES CLASSES.] *Nos in Manuduct. II. Diſſert. IX.*

6. PRIMI SVNT, QVI SAPIENTIAM.] *Hos Chryſippi verbis deſcribi video, apud Stobaum Serm.* CI. Ὁ δ' ἐπ' ἄκρον προκόπτων, ἅπαντα πάντως ἀποδίδωσι τὰ καθήκοντα, καὶ οὐδὲν παραλείπει· τὸν δὲ τούτου βίον οὐκ εἶναί πω φησὶν εὐδαίμονα, ἀλλ' ἐπιγίγνεσθαι αὐτῷ τὴν εὐδαιμονίαν, ὅταν αἱ μέσαι πράξεις αὗται προσλάβωσι τὸ βέβαιον καὶ ἑκτικὸν, καὶ ἰδίαν πῆξιν τινὰ λάβωσιν: Qui in ſummo eſt Proficiens, omnia omnino officia præſtat, nihilque omittit. Tamen huius vitam ait (*Chryſippus, aut Zeno*) nondum beatam eſſe, ſed ſuperuenire Beatitudinem & accedere, cùm mediæ iſtæ actiones conſtantiam, & habitum, & firmum fixumque aliquid fuerint nactæ. *Faciunt planè ad iſta Seneca, & meis illis in Manuductione licet iungas.* D

7. INTER MORBOS ANIMI.] *Cicero ſæpe confundit, & Morbos etiam Affectus vocat: ſed noſtri diſparant, & ipſe ex eorum & Chryſippi (nominat enim) ſenſu, IV. Tuſculanâ:* Intelligatur igitur, Perturbationem (*Seneca, Affectum*) iactantibus ſe opinionibus incõſtanter & turbidè, in motu eſſe ſemper: cùm autem hic feruor concitatioque animi inueterauerit, & tamquam in venis medulliſque inſederit, tum exſiſtit & Morbus.

8. NIMIS IMMINERE LEVITER PETENDIS.] *Similis finitio in Laërtio*, Νόσημα, ἐστὶν οἴησις σφόδρα δοκοῦντος αἱρετοῦ: Ægrotatio, eſt opinatio rei valdè expetendæ. *Etſi ille à* Morbo *etiam ſiue* Ἀρρωστήματος *diſtinguit, Seneca hic neglectum. Nos in Ethicis videbimus.*

9. TAM

A inquis, ſpero me poſſe & amplioris ordinis fieri. Optauerim hoc nobis magis, quàm promiſerim. præoccupati ſumus: ad virtutem contendimus, inter vitia diſtricti: pudet dicere, honeſta colimus quantum vacat. At quàm grande præmium nos exſpectat, ſi occupationes noſtras,& mala tenaciſſima, abrumpimus? Non cupiditas nos, non timor pellet: inagitati terroribus, incorrupti voluptatibus, nec mortem horrebimus,nec deos: ſciemus mortem malum non eſſe, deos malos non eſſe. [9] Tam imbecillum eſt, quod nocet, quàm cui nocetur: optima vi noxiâ carent. Exſpectant nos, ſi ex hac aliquando fæce in illud euadimus ſublime & excelſum, tranquillitas animi, & expulſis erroribus abſoluta libertas. Quæris, quæ ſit iſta? non homines timere, non deos: nec turpia velle, nec nimia: in ſeipſum habere maximam poteſtatem. Inæſtimabile bonum eſt, ſuum fieri.

B

EPIST. LXXVI.

PHILOSOPHVM *ſe audire, & ſcholam adire. Conqueritur de hominum incuriâ vel ignauiâ, qui alia diſcunt, philoſophari negligunt. Ne tu ſic, ô Lucil. propera, & Bonum diſce: quod Bonum? vnum illud Honeſtum. Et iterum argumentis euincit, tale eſſe; alia non eſſe. Laudabilis & ſapiens Epiſtola.*

INIMICITIAS mihi denuncias,ſi quidquam ex his quæ quotidie facio, ignoraueris. Vide quàm ſimpliciter tecum viuam: hoc quoque tibi committam. Philoſophum audio, & quidem quintum iam diem habeo, ex quo in ſcholam eo, & ab octauâ diſputantem audio. [1] Bonâ, inquis, ætate. Quid ni bonâ? quid autem ſtultius, quàm quia diu non didiceris, non diſcere? Quid ergo? idem faciam, [2] quod troſſuli & iuuenes? Benè mecum agitur, ſi hoc vnum [3] ſenectutem meam dedecet. Omnis ætatis hoC mines hæc ſchola admittit: in hac ſeneſcamus, [4] hanc vt iuuenes ſequamur. In theatrum ſenex ibo, & in circum deferar, & nullum par ſine me depugnabit: ad philoſophum ire erubeſcam? Tam diu diſcendum eſt, quàm diu neſcias, &, ſi prouerbio credimus, [5] quàm diu viuas. Nec vlli hoc rei magis conuenit, quàm huic: tam diu diſcendum eſt quemadmodum viuas, quàm diu viuis. Ego tamen hîc aliquid & doceo. Quæris quid doceam? etiam ſeni eſſe diſcendum. Pudet autem me generis humani. Quoties ſcholam intraui (præter ipſum theatrum Neapolitanorum (vt ſcis) tranſeundum eſt, Metronactis petentibus domum) [6] illud quidem, farctum eſt: & hoc ingenti ſtudio, quis ſit [7] pithaules bonus, iudicatur. Habet tibicen quoque Græcus & præco concurſum: at in

9. TAM IMBECILLVM EST QVOD NOCET.] *Timere enim videtur. ideoq; vel cauere, vel vlciſci.*

EPIST. LXXVI. 1. BONA, INQVIS, D ÆTATE.] *Ridentis verba. & iuuenis ſcilicet diſcis.*

2. QVOD TROSSVLI.] *Equites. in quo ordine tunc quia plerique iuuenes, & grandiores ad Latum clauum ſtatim veniebant; factum, vt & pro iuuenibus caperentur. Vide me* II. *Elector. cap.* I. *Vtitur iterum Seneca, epiſt.* LXXXVII.

3. SENECTVTEM MEAM DEDECET.] *Sim ſanè ſenex Scholaſticus, & ridear: ſicut & in prouerbio erat*, Mittatur ſenex in ſcholam. *Vtinam non alia in me dedecora!*

4. HANC, VT IVVENES, SEQVAMVR.] *Scriptis abeſt omnibus illud*, hanc: *nec ſcio an Latinè ſatis*, Sequi ſcholam. *Ex libris igitur argutiùs legam:* in hac ſeneſcamus, vt iuueneſcamus. *Seneſcamus in iſtâ Sapientiæ ſcholâ, vt altos animos, ſi non annos, ſumamus, & in meliorem ſtatum renouemur.*

5. QVAMDIV VIVAS.] *Plato in Amatoribus:* Τί οὖν ἐστι φιλοσοφῆσαι; τί δ' ἄλλο γε, ἢ κατὰ τὸν Σόλωνα; Σόλων γάρ που εἶπε:

Γηράσκω δ' αἰεὶ πολλὰ διδασκόμενος.

Καὶ ἐμοὶ δοκεῖ ἀεὶ οὕτω χρῆναι, ἕν γέ τι μανθάνειν τὸν μέλλοντα φιλοσοφήσειν, καὶ νεώτερον ὄντα καὶ πρεσβύτερον: Quid igitur eſt philoſophari? Quid aliud, niſi illud Solonis? qui dixit,

Aſſiduè addiſcens ad ſenium venio.

Et mihi ſic decere videtur, eum, qui philoſophus eſt futurus, aliquid ſemper diſcere, & iuuenem exſiſtentem & ſenem. *Talia in Lachete idem, & alibi: nos in Manud.* 1. *Diſſert.* 1.

6. ILLVD QVIDEM FARCTVM EST.] *Plenum, ſtipatum.*

7. PITHAVLES BONVS.] *Ita Græcis, qui doliolo ſiue cado canit. Nam & id genus inflatur modulatè, ſicut Vtris. Qui autem iſtum,* Aſcaulæ *Græcis, nobis* Vtricularij *dicti.*

at in illo loco, in quo vir bonus diſcitur, pauciſſimi ſedent: & hi pleriſque videntur ni-hil boni negotij habere, quod agant: inepti & inertes vocantur. Mihi contingat iſte de-riſus. æquo animo audienda ſunt imperitorum conuicia: & ad honeſta vadenti con-temnendus eſt iſte contemptus. Perge, Lucili, & propera, ne tibi accidat quod mihi, vt ſenex diſcas: imò ideò magis propera, quoniam id nunc aggreſſus es, quod perdiſcere vix ſenex poſſis. Quantum, inquis, proficiam? [8] quantum tentaueris. Quid exſpectas? nulli ſapere caſu obtigit. Pecunia veniet vltrò, honor offeretur, gratia ac dignitas fortaſ-ſe ingerentur tibi: virtus in te non incidet, ne leui quidem operâ aut paruo labore [9] cog-noſcitur: ſed eſt tanti laborare, omnia bona ſemel occupaturo. Vnum enim eſt bo-num, quod honeſtum: in illis nihil inuenies veri, nihil certi, quæcumque famæ placent. Quare hoc vnum ſit bonum, quod honeſtum, dicam: quoniam me parùm exſecutum priore epiſtolâ iudicas, magiſque hanc rem tibi laudatam quàm probatam putas. Et vt in arctum, quæ dicta ſunt, contraham: omnia ſuo bono conſtant. vitem fertilitas com-mendat, ſapor vinum, velocitas ſeruum. Quare fortia dorſo iumenta ſint, quæris? quia eorum hic vnus eſt vſus, ſarcinam ferre. In cane ſagacitas prima eſt, ſi inueſtigare debet feras: curſus, ſi conſequi: audacia, ſi mordere & inuadere. Id in quoque optimum eſt cui naſcitur, quo cenſetur. In homine optimum quid eſt? Ratio: hac antecedit anima-lia, [10] deos ſequitur. [11] Ratio ergo perfecta, proprium hominis bonum eſt: cetera illi cum animalibus ſatiſque communia ſunt. Valet? & leones. formoſus eſt? & pauones. velox eſt? & equi. non dico, in his omnibus vincitur. Non quæro quid in ſe maximum habeat, ſed quid ſuum. Corpus habet? & arbores. habet impetum & motum volunta-rium? & beſtiæ, & vermes. habet vocem? ſed quanto clariorem canes, acutiorem aquilę, grauiorem tauri, dulciorem mobilioremque luſciniæ? Quid in homine proprium? Ra-tio. hæc recta & conſummata, felicitatem hominis impleuit. Ergo ſi omnis res, cùm bo-num ſuum perfecit, laudabilis eſt, & ad finem naturæ ſuæ peruenit, homini autem ſuum bonum ratio eſt, ſi hanc perfecit, laudabilis eſt, & finem naturæ ſuæ attigit. hæc ratio perfecta, virtus vocatur, eademque honeſtum eſt. Id itaque vnum bonum eſt in homine, quod vnum hominis eſt. nunc enim non quærimus quid ſit bonum, ſed quod ſit hominis bonum. Si nullum aliud eſt hominis, quàm ratio: hæc erit vnum eius bo-num, ſed penſandum cum omnibus. Si ſit aliquis malus, puto improbabitur: ſi bonus, puto probabitur. Id ergo in homine proprium ſolumque eſt, quo & probatur, & im-probatur. Non dubitas, an hoc ſit bonum: dubitas, an ſolùm bonum ſit. Si quis om-nia alia habeat, valetudinem, diuitias, [12] imagines multas, [13] frequens atrium, ſed malus ex confeſſo ſit: improbabis illum. Item ſi quis nihil quidem illorum quæ retuli, habeat, deficiatur pecuniâ, clientum turbâ, nobilitate, & auorum proauorumque ſerie, ſed ex confeſſo bonus ſit: probabis illum. Ergo eſt vnum bonum hominis: quod qui habet, etiam ſi aliis deſtituitur, laudandus eſt: qui non habet, in omnium aliorum co-piâ damnatur ac reiicitur. Quæ conditio rerum, eadem & hominum eſt. Nauis bona dicitur, non quę pretioſis coloribus picta eſt, nec cui [14] argenteum aut aureum roſtrum eſt,

8. QVANTVM TENTAVERIS.] *Nam conatui effectus hic reſpondet, vt Stoicis viſum: & velis eſſe bonus, eris.*

9. COGNOSCITVR.] *Diſcitur.*

10. DEOS SEQVITVR.] *Benè, atque etiam bel-le, quia præiuit de anteceſſione, & nunc de ſequelâ. At Claudius Puteanus, inter Galliæ decora, volebat,* Diis æquatur: *pro ſolitâ inſolentiâ Stoicorum.*

11. RATIO ERGO PERFECTA.] *Per doctri-nam; & facta Naturam ſequi. At quæ hîc de Ani-malibus, & ſingulis ſuas dotes aut tela eſſe; Phocylli-des eadem,*

Ὅπλον ἑκάστῳ νεῖμε θεὸς, φύσιν ἠερόφοιτον
Ὄρνισι μὲν, πολλὴν ταχύτητ' ἀλκήν τε λέουσι,
Ταύροις δ' αὐτοχύτοις κεράεσσι, κέντρα μελίσσαις
Ἔμφυτον ἄλκαρ ἔδωκε· λόγος δ' ἔρυμ' ἀνθρώποισι:

Arma animantum cuique Deus dedit. alipo-tentes
Aëra vti penetrent; fortes celereſq; leones
Finxit, cornupetas tauros, & apes pungentes.
Sola homini Ratio telum eſt, munimen & vnum.

12. IMAGINES MVLTAS.] *Nobilitatem veterem.*

13. FREQVENS ATRIVM.] *Clientibus & ſalu-tatoribus plenum.*

14. ARGENTEVM AVT AVREVM.] *Per lu-xum. nam ex ære aut ferro ſolet, ad vſum.*

15. TVTE-

A eſt, nec cuius [15] tutela ebore cælata eſt, nec quæ fiſcis ac opibus regiis preſſa eſt: ſed ſtabilis, & firma, & iuncturis aquam excludentibus ſpiſſa, ad ferendum incurſum maris ſolida, gubernaculo patens, velox, & [16] conſentiens vento. Gladium bonum dices, non cui deauratus eſt baltheus, nec cui vagina gemmis diſtinguitur: ſed cui & ad ſecandum ſubtilis acies, & mucro munimentum omne rupturus. Regula non quàm formoſa, ſed quàm recta ſit, quæritur. Eo quodque laudatur, cui comparatur, quod illi proprium eſt. Ergo in homine quoque nihil ad rem pertinet, quantum aret, quantum fęneret, à quàm multis ſalutetur, quàm pretioſo incumbat lecto, quàm pellucido poculo bibat, ſed quàm bonus ſit: bonus autem eſt, ſi ratio explicita & recta eſt, & ad naturæ voluntatem accommodata. Hæc vocatur virtus: hoc eſt honeſtum, & vnicum hominis bonum. Nam cùm ſola ratio perficiat hominem, ſola ratio perfecta beatum facit. hoc autem vnum hominis bonum eſt, quo vno beatus efficitur. Dicimus & illa bona eſſe, quæ à virtute profecta contactaque ſunt, id eſt opera eius omnia. Sed ideò vnum ipſa bonum eſt, quia
B nullum ſine illâ eſt. Si omne in animo bonum eſt; quidquid illum confirmat, extollit, amplificat, bonum eſt: validiorem autem animum, & excelſiorem, & ampliorem, facit virtus. nam cetera quæ cupiditates noſtras irritant, deprimunt quoque animum & labefaciunt: & cùm videntur attollere, inflant, ac multâ vanitate deludunt. Ergo vnum id bonum eſt, quo melior animus efficitur. Omnes actiones totius vitæ, honeſti ac turpis reſpectu, temperantur: ad hæc faciendi, & non faciendi, ratio dirigitur. Quid ſit hoc, dicam. Vir bonus quod honeſtè ſe facturum putauerit, faciet, etiam ſi laborioſum erit: faciet, etiam ſi damnoſum erit: faciet, etiam ſi periculoſum erit. rurſus quod turpe erit, non faciet, etiam ſi pecuniam affert, etiam ſi voluptatem, etiam ſi potentiam. Ab honeſto nullâ re deterrebitur, ad turpia nullâ ſpe inuitabitur. Ergo ſi honeſtum vtique ſecuturus eſt, turpe itaque vitaturus: & in omni actu vitæ ſpectaturus hæc duo: nullum aliud bonum quàm honeſtum, nec aliud malum quàm turpe. Si vna indeprauata virtus eſt, & ſola permanet tenoris ſui, vnum eſt bonum virtus: cui iam accidere ne ſit bonum,
C non poteſt. Mutationis periculum effugit ſapientia. [17] Sapientia non eripitur, ſapientia in ſtultitiam non reuoluitur. Dixi, ſi fortè meminiſti, concupita vulgo, & formidata, inconſulto impetu pleroſque calcaſſe. inuentus eſt [18] qui flammis imponeret manum: [19] cuius riſum non interrumperet tortor: qui in funere liberorum lacrimam non mitteret: qui morti intrepidus occurreret. amor, ira, cupiditas, pericula depopoſcerunt. Quòd ſi hoc poteſt breuis obſtinatio animi, aliquo ſtimulo excitata: quanto magis virtus quæ non ex impetu, nec ſubitò, ſed æqualiter valet; cui perpetuum robur eſt? Sequitur, vt quæ ab inconſultis ſæpe contemnuntur, à ſapientibus ſemper, ea nec bona ſint, nec mala. Vnum ergo bonum ipſa virtus eſt, quæ inter hanc fortunam & illam ſuperba incedit, cum magno vtriuſque contemptu. Si hanc opinionem receperis, aliquid bonum eſſe præter honeſtum, nulla non virtus laborabit. nulla enim obtineri poterit, ſi quidquam extra ſe reſpexerit. Quod ſi eſt, rationi repugnat, ex quâ virtutes ſunt; & veritati,
D

15. TVTELA EBORE CÆLATA.] *Tutela dicitur, locus in prorâ vbi dij tutelares: ſiue ipſe Deus Deáve, ſuus cuique naui tutor. Silius:* Tutelæque Deûm fluitant. *Feſtus, in Europâ: Alueam à* Prędonibus raptam, & naue, cuius tutela effigiem tauri habuerit, in eam regionem eſſe delatam. *Ita hæc legenda vel ex Lactantio. qui de eadem re, lib. 1. cap.* XI. Rapuiſſe dicitur in aquilâ catamitum. poeticus color eſt: ſed aut per religionem (*ſcribe*, legionem) rapuit, cuius inſigne Aquila eſt; aut nauis in quâ eſt impoſitus, tutelam habuit in aquilâ figuratam: ſicut taurum figuratum, cùm rapuit Europam. *Satis, pro Senecâ, de Tutelâ, quæ Græcis παράσημον, & Latinis etiam* Inſigne, *quia dignoſcebatur eo, & naui ferè nomen dabat. Tacitus* VI. *Annal.* Nec quiſquam ariete ſacrificauerit, credito Phryxum vexiſſe: ſiue id animal, ſeu nauis inſigne fuit.

16. CONSENTIENS VENTO.] *Pinciani eſt, & perplacet. Libri tamen*, non ſentiens ventum: *deterius.*

17. SAPIENTIA NON ERIPITVR.] *In libris hæc alia, & auctiora. Legas:* periculum effugit. Stultitia ad Sapientiam erepit, Sapientia in ſtultitiam non reuoluitur. *Sententia eſt, Stultos mutari poſſe, & paullatim (ideò* Erepere*) ac per gradus ad Sapientiam venire: non contrà. Nam Stoicorum ſapiens fixus in bono eſt.*

18. QVI FLAMMIS.] *Mucius Romanus.*

19. CVIVS RISVM.] *Seruus, qui in vindictam domini Aſdrubalem interfecerat.*

20. ETIAMSI

ritati, quæ ſine ratione non eſt. quæcumque autem opinio veritati repugnat, falſa eſt. A
Virum bonum concedas neceſſe eſt, ſummæ pietatis erga deos eſſe: itaque quidquid illi acciderit, æquo animo ſuſtinebit. ſciet enim id accidiſſe lege diuinâ, quâ vniuerſa procedunt. Quod ſi eſt, vnum illi bonum erit, quod honeſtum: in hoc enim poſitum eſt & parere diis, nec excandeſcere ad ſubita, nec deplorare ſortem ſuam, ſed patienter excipere fatum, & facere imperata. Si enim vllum aliud eſt bonum quàm honeſtum, ſequetur nos auiditas vitæ, auiditas rerum vitam inſtruentium: quod eſt intolerabile, infinitum, vagum. Solum ergo bonum eſt honeſtum, cui modus eſt. Diximus, hominum futuram feliciorem vitam quàm deorum, ſi ea bona ſunt, quorum nullus diis vſus eſt, tamquam pecunia & honores. Adiice nunc, quòd ſi modò ſolutæ corporibus animæ manent, felicior illis ſtatus reſtat, quàm eſt dum merſantur in corpore. Atqui ſi iſta bona ſunt, quibus per corpora vtimur, emiſſis erit peius: quod contra fidem eſt, feliciores eſſe liberis, & in vniuerſum datis, clauſas & obſeſſas. Illud quoque dixeram, ſi bona ſunt ea quæ tam homini contingunt quàm mutis animalibus, & muta animalia beatam vi- B
tam actura: quod fieri nullo modo poteſt. Omnia pro honeſto patienda ſunt: quod non erat faciendum, ſi eſſet vllum aliud bonum, quàm honeſtum. Hæc quamuis latiùs exſecutus eſſem priore epiſtolâ, conſtrinxi, & breuiter percurri. Numquam autem vera tibi opinio talis videbitur, niſi animum alleues & teipſum interroges: ſi res exegerit, vt pro patriâ moriaris, & ſalutem omnium ciuium tuâ redimas, an porrecturus ſis ceruicem, non tantùm patienter, ſed etiam libenter? Si hoc facturus es, nullum aliud bonum eſt. Omnia relinquis, vt hoc habeas. Vide, quanta vis honeſti ſit? Pro Rep. morieris [20] etiamſi ſtatim facturus hoc eris, cùm ſcieris tibi eſſe faciendum. [21] interdum ex re pulcherrimâ magnum gaudium etiam tempore breui ac exiguo capitur: & quamuis fructus operis peracti nullus ad defunctum exemptumq́ue rebus humanis pertineat, ipſa tamen contemplatio futuri operis iuuat: & vir fortis & iuſtus cùm mortis ſuæ pretia ante ſe poſuit, libertatem patriæ, ſalutem omnium pro quibus dependit animam, in ſummâ voluptate eſt, & periculo ſuo fruitur. Sed ille quoque, cui etiam hoc gaudium C
eripitur, quod tractatio operis maximum & vltimum præſtat, nihil cunctatus deſiliet in mortem, facere rectè pieq́ue contentus. Oppone etiam nunc illi multa, quæ dehortentur. Dic, Factum tuum matura ſequetur obliuio, & parùm grata exiſtimatio ciuium: reſpondebit tibi, Iſta omnia extra opus meum ſunt. ego ipſum contemplor: hoc eſſe honeſtum ſcio. Itaque quocumque ducit ac vocat, venio. Hoc ergo vnum bonum eſt, quod non tantùm perfectus animus, ſed generoſus quoque & indolis bonæ ſentit: cetera leuia ſunt, mutabilia. Itaque ſollicitè poſſidentur, etiam ſi fauente fortunâ in vnum congeſta ſunt: dominis ſuis incumbunt grauia, & illos ſemper premunt, aliquando & elidunt. Nemo ex iſtis quos purpuratos vides, felix eſt, non magis quàm ex illis quibus ſceptrum & chlamydem [22] in ſcænâ fabulę aſſignant. cùm præſente populo elati inceſſerunt, & cothurnati; ſimul exierunt, excalceantur, & ad ſtaturam ſuam redeunt. Nemo iſtorum, quos diuitiæ honoresq́ue in altiore faſtigio ponunt, magnus eſt. Quare ergo magnus videtur? [23] Cum baſi illum ſuâ metiris. Non eſt magnus pumilio, licet in D
monte conſtiterit: coloſſus magnitudinem ſuam ſeruabit, etiam ſi ſteterit in puteo. Hoc laboramus errore: ſic nobis imponitur: quòd neminem æſtimamus eo quo eſt, ſed adiicimus illi & ea, quibus adornatus eſt. Atqui cùm voles veram hominis æſtimationem inire, & ſcire qualis ſit, nudum inſpice. ponat patrimonium, ponat honores, & alia fortunæ mendacia: corpus ipſum exuat: animum intuere, qualis quantusq́ue ſit, alieno an

ſuo

20. ETIAMSI STATIM.] *Ita lego, ſpretâ negatione. ſignificat enim, etiam ſine alio fructu vel diutina cogitationis, id facturum aliquem eſſe.*

21. INTERDVM EX RE.] *Pinciano aſſentior,* Interim.

22. IN SCÆNA FABVLÆ.] *Sæpe hæc vita cum Mimo comparatur, & iuſte. Breuiter olim Socrates:* τῷ τῶν ἀπαιδεύτων βίῳ, καθάπερ ὑποκριτῇ, πολλὰ τύφου μετενδύματα περίκειται: Vitæ indoctorum, tamquam hiſtrioni, multa faſtus indumenta circumpoſita ſunt. *Adde epiſt.* LXXX.

23. CVM BASI ILLVM SVA.] *Cum cothurno, quo incedit: cum opibus, quibus inſiſtit.*

A ſuo magnus. [24] ſi erectis oculis gladios micantes videt, & ſi ſcit ſuâ nihil intereſſe vtrùm anima per os, an per iugulum exeat, beatum voca. Si cùm illi denunciata ſunt corporis tormenta, & quæ caſu veniunt, & quæ potentioris iniuriâ, ſi vincula & exſilia, & vanas humanarum formidines mentium, ſecutus audit, & dicit,

——— Non vlla laborum,
O virgo, noua mi facies inopináve ſurgit.
Omnia præcepi, atque animo mecum ipſe peregi.

Tu hodie iſta denuncias: ego ſemper denunciaui mihi, & hominem paraui ad humana. præcogitati mali mollis ictus venit. At ſtultis & fortunæ credentibus, omnis videtur noua rerum & inopinata facies. magna autem pars eſt apud imperitos mali, nouitas. Hoc vt ſcias, ea quæ putauerunt aſpera, cùm aſſueuere, patiuntur. Ideò ſapiens aſſueſcit futuris malis: & quæ alij diu patiendo leuia faciunt, hic leuia facit diu cogitando. Audimus aliquando voces imperitorum, dicentium: Neſciebam hoc mihi reſtare. ſapiens
B ſcit ſibi omnia reſtare: quidquid factum eſt, dicit, Sciebam.

EPIST. LXXVII.

Et hæc inter bonas, vtileſque. Narrat obiter de Alexandrinis nauibus: aliis accurrentibus, ſe neglexiſſe. Quanti enim iſta, aut quamdiu? Senex ſum, abeo. Et aliquando ſponte abeundum, vt fecit Marcellinus. Tum contra metum mortis: rationeſque huius temnendæ.

[1] SVBITÒ hodie nobis [2] Alexandrinæ naues apparuerunt, quæ præmitti ſolent & nunciare ſecuturæ claſſis aduentum. [3] tabellarias vocant. Gratus illarum Campaniæ adſpectus eſt. [4] omnis in pilis Puteolorum turba conſiſtit, & ex ipſo genere velorum Alexandrinas, quamuis in magnâ turbâ nauium, intelligit. Solis enim licet [5] ſup-
C parum intendere, quod in alto omnes habent naues. Nulla enim res æquè adiuuat curſum, quàm ſumma pars veli: illinc maximè nauis vrgetur. Itaque quoties ventus increbuit, maiorque eſt quàm expedit, antenna ſubmittitur. minus habet virium flatus ex humili. [6] Cùm intrauere Capreas & [7] promontorium, ex quo

Alta procelloſo ſpeculatur vertice Pallas,

ceteræ velo iubentur eſſe contentæ: ſupparum Alexandrinarum inſigne eſt. In hoc omnium diſcurſu properantium ad litus, magnam ex pigritiâ meâ ſenſi voluptatem, quòd epiſto-

24. SI ERECTIS OCVLIS.] *Imò rectum,* rectis.

EPIST. LXXVII. 1. SVBITÒ HODIE.] *Nihil cauſſa eſt, cur acuti hic ſimus, & S. V. B. legamus, interpretemúrque ex formulâ,* Si vales, benè. *Abnuunt libri, & mos eius æui.*

D 2. ALEXANDRINÆ NAVES.] *Frumentaria. claſſis enim illa instituta ab Augusto, vt ſatis docui 1. Elector. cap. de Frumentatione.*

3. TABELLARIAS VOCANT.] *Quia velut nuncij erant, aduentantis claſſis.*

4. OMNIS IN PILIS.] *In ſaxeis molibus, quas Auguſtus, portui formando, ibi iecit. Ego ad Taciti Annal.* XIV.

5. SVPPARVM INTENDERE.] *Velum ſummo malo appenſum ſic vocabant: id eſt minuſculum velum, & quod in venti fauentiâ nautæ ſolent extendere. Lucanus optimè:*

——— ſummaque tendens
Suppara, velorum perituras colligit auras.

Statius:

——— ſummis annectite ſuppara velis,

Manilius:

——— non inuehet vndis
Suppara, nec pelagus Xerxes ferietq́;, regetq́;:

etſi communiter ille, pro velis.

6. CVM INTRAVERE CAPREAS.] *Quæ inſula, Tiberio adamata & inſeſſa, interiacet: & mare medium inter Mineruæ promontorium habet.*

7. PROMONTORIVM, EX QVO.] *Templum ibi Mineruæ, & periculum in flectendo, vt ſolet. Ideò ibi Deæ libabant. Statius:*

Prima ſalutauit Capreas, & margine dextro
Sparſit Tyrrhenæ Mareotica vina Mineruæ:

de ipſis iſtis Alexandrinis nauibus, aut naui. Eſt iuxta Surrentum, & à promuntorio Miſeni, quod ſinu medio opponitur, diſtinctum. Liuius de eo, lib. XL. Inter Duumuiros ita diuiſa tuenda maritima ora, vt promuntorium iis Mineruæ velut cardo in medio eſſet: alter in dexteram partem, vſque ad Maſſiliam: alter læuam, ad Barium vſque tueretur.

8. RERVM

epiſtolas meorum accepturus, non properaui ſcire, quis illic eſſet [8] rerum mearum ſta- A
tus, quid afferrent. Olim iam nec perit quidquam mihi, nec acquiritur. Hoc etiam ſi
ſenex non eſſem, fuerat ſentiendum: nunc verò mulro magis. quia quantulumcumque
haberem, tamen plus iam mihi ſupereſſet viatici, quàm viæ: præſertim cùm eam viam
ſimus ingreſſi, quam peragere non eſt neceſſe. Iter imperfectum erir, ſi in mediâ parte,
aut citra petitum locum ſteteris: vita non eſt imperfecta, ſi honeſta eſt. Vbicumque de-
ſines, ſi benè deſinis, tota eſt. Sæpe autem & fortiter deſinendum eſt, & non ex maxi-
mis cauſſis. nam nec hæ maximæ ſunt, quę nos tenent. Tullius Marcellinus, quem opti-
mè noueras, adoleſcens quietus & ſcitò ſenex, morbo, & non inſanabili correptus, ſed
longo & moleſto & multa imperante, cœpit deliberare de morte. conuocauit complu-
res amicos. vnuſquiſque aut quia timidus erat, id illi ſuadebat, quod ſibi ſuaſiſſet: aut
quia adulator & blandus, id conſilium dabat, quod deliberanti gratius fore ſuſpicaba-
tur. Amicus noſter Stoicus, homo egregius, &, vt verbis illum quibus laudari dignus
eſt, laudem, vir fortis ac ſtrenuus, videtut mihi optimè illum cohortatus. Sic enim cœ- B
pit: *Noli, mi Marcelline, torqueri, tamquam de re magnâ deliberes. Non eſt res magna, viuere.
omnes ſerui tui viuunt, omnia animalia: magnum eſt, honeſtè mori, prudenter, fortiter. Cogita
quamdiu iam idem facias. Cibus, ſomnus, libido: per hunc circulum curritur. Mori velle non
tantùm prudens, & fortis aut miſer, ſed etiam faſtidioſus poteſt.* Non opus erat ſuaſore illi,
ſed adiutore. [9] ſerui parêre nolebant. Primùm detraxit illis metum, & indicauit tunc
[10] familiam periculum adire, cùm incertum eſſet, an mors domini voluntaria fuiſſet:
alioquin tam mali exempli eſſe occidere dominum, quàm prohibere. Deinde ipſum
Marcellinum admonuit, non eſſe inhumanum, quemadmodum cœnâ peractâ [11] reli-
quiæ circumſtantibus diuiduntur: ſic peractâ vitâ aliquid porrigi his, qui totius vitæ
miniſtri fuiſſent. Erat Marcellinus facilis animi, & liberalis, [12] etiam cùm de ſuo fie-
ret. Minutas itaque ſummulas diſtribuit flentibus ſeruis, & illos vltrò conſolatus eſt.
Non fuit illi opus ferro, non ſanguine: triduo abſtinuit, & in ipſo cubiculo [13] poni ta-
bernaculum iuſſit. [14] Solium deinde illatum eſt, in quo diu iacuit, & calidâ ſubinde C
ſuffuſâ, paullatim defecit: vt aiebat, non ſine quadam voluptate. quam afferre ſolet le-
nis diſſolutio, non inexperta nobis, quos aliquando liquit animus. In fabellam exceſſi,
non ingratam tibi: exitum enim amici tui cognoſces, non difficilem, nec miſerum.
Quamuis enim mortem ſibi conſciuerit, tamen molliſſimè exceſſit, & vitæ elapſus eſt.
Sed ne inutilis quidem hæc fabella fuerit. Sæpe enim talia exempla neceſſitas exigit. Sæ-
pe debemus mori; nec volumus: morimur, nec volumus. Nemo tam imperitus eſt, vt
neſciat ſibi quandoque moriendum: tamen cùm propè acceſſerit, tergiuerſatur, tremit,
plorat. Nónne tibi videbitur ſtultiſſimus omnium, qui fleuerit quòd [15] ante annos mil-
le non vixerat? æquè ſtultus eſt, qui flet, quòd poſt annos mille non viuet. Hæc paria
ſunt: non eris, nec fuiſti. Vtrumque tempus alienum eſt. In hoc punctum coniectus
es: quod vt extendas, quouſque extendes? Quid fles? quid optas? perdis operam.

Deſine fata Deûm flecti ſperare precando:

rata D

8. RERVM MEARVM STATVS.] *Nam pecuniam, fortaſſe & agros, in variis prouinciis habebat: atque etiam actores.*

9. SERVI PARERE NOLEBANT.] *Vt dominum manu adiuuarent, & eaſdem apprimerent.*

10. FAMILIAM PERICVLVM ADIRE.] *Ex more veteri, & SC. Silaniano, qua tenebantur ſerui & liberti, qui ſub eodem tecto fuiſſent, domino interfecto. Nos ad Annal. Taciti* XIV. *de Pedanio Secundo ſic occiſo.*

11. RELIQVIÆ CIRCVMSTANTIBVS.] *Seruis ad pedes, aut lectum, ſolent reliquias diuidere: ex Suetonij Galbâ, cap.* XXII. *Martiali, Athenæo, aliis.*

12. ETIAM CVM DE SVO.] *Quaſi nunc non de ſuo, haud vltrà fruiturus, & hæc relinquent.*

13. PONI TABERNACVLVM.] *An non lecticam dormitoriam? atqui ea in ipſo cubiculo de more erat. Potiùs ergo, tentorium aliquod inſtar balneoli, quo Solium & ipſe tegerentur.*

14. SOLIVM.] *Balnearium vas ſiue cupa, ad lauandum.*

15. ANTE ANNOS MILLE.] *Simile in Stobæi Eclogis Teles Pythagoréus, magnus ſublimiſq. vir, vt indicant fragmēta:* At ille non ampliùs erit. Nempe nec ante decem millia annorū fuit, nec Troicis temporibus, ſed nec proauorum tuorum.

16. Hoc

A rata & fixa ſunr, atque magnâ & æternâ neceſſitate ducuntur. Eò ibis, quò omnia eunt.
Quid tibi nouum eſt? ad hanc legem natus es: hoc parri ruo accidit, hoc matri, hoc
maioribus, hoc omnibus ante re, hoc omnibus poſt re. Series inuicta, & nullâ mutabilis
ope, illigat ac rtahit cuncta. Quantus te populus moriturorum ſequetur, quantus comi-
tabitur? Fortior, vt opinor, eſſes, ſi multa millia tibi commorerentur. arqui multa mil-
lia hominum & animalium [16] hoc ipſo momento, quo tu mori dubiras, animam variis
generibus emittunt. Tu autem non putabas te aliquando peruenturum ad id, ad quod
ſemper ibas? nullum ſine exiru iter eſt. Exempla nunc magnorum virorum me tibi iu-
dicas relaturum? puerorum referam. [17] Lacon ille memoriæ traditur impubes adhuc,
qui captus clamabat, *Non ſeruiam*, ſuâ illâ Doricâ linguâ, & verbis fidem impoſuit. Vt
primùm iuſſus eſt fungi ſeruili & contumelioſo miniſterio: afferre enim vas obſcœnum
iubebatur: [18] illiſum parieti caput rupit. Tam prope libertas eſt: & ſeruit aliquis? Ita
non ſic perire filium tuum malles, quàm per inertiam ſenem fieri? Quid ergo eſt, cur
B perrurbetis, ſi mori fortiter etiam puerile eſt? Puta te nolle ſequi, duceris. Fac tui iuris,
quod alieni eſt. Non ſumes pueri ſpiritum, vt dicas, Non ſeruio? Infelix, ſeruis homi-
nibus, ſeruis rebus, ſeruis vitæ. Nam vita, ſi moriendi virtus abeſt, ſeruitus eſt. Ecquid
habes propter quod exſpectes? Voluptates quæ te morantur ac retinent, conſumpſiſti:
[19] nulla tibi noua eſt: nulla non iam odioſa ipsâ ſatietate. quis ſit vini, quis mulſi ſapor,
ſcis: nihil intereſt, centum per veſicam tuam, an mille amphoræ tranſeant. [20] ſaccus es.
quid ſapiat oſtreum, quid mullus, optimè noſti. nihil tibi luxuria tua in futuros annos
intactum reſeruauit. Atqui hæc ſunt, à quibus inuitus diuelleris. Quid eſt aliud quod
tibi eripi doleas? Amicos & patriam? tanti enim illam putas, vt tardiùs cænes? [21] ſo-
lem quoque, ſi poſſes, exſtingueres. Quid enim vmquam feciſti luce dignum? confitere
non curiæ te, non fori, non ipſius naturæ rerum deſiderio, tardiorem ad moriendum fie-
ri. Inuitus relinquis macellum, [22] in quo nihil reliquiſti. Mortem times: at quomodo
illam [23] mediâ oblectatione contemnis? Viuere vis: ſcis enim. Mori times: quid por-
C rò iſta vita, non mors eſt? [24] Cæſar, cùm illum tranſeuntem per Latinam viam, vnus
[25] ex cuſtodiarum agmine, demiſſâ vſque in pectus vetere barbâ, rogaret mortem:
[26] *Nunc enim*, inquit, *viuis*? Hoc iſtis reſpondendum eſt, quibus [27] ſuccurſura mors eſt:
Mori times. nunc enim, viuis? Sed ego, inquit, viuere volo, qui multa honeſtè facio. in-
uitus relinquo officia vitæ, quibus fideliter & cum induſtriâ fungor. Quid? tu neſcis
vnum eſſe ex vitæ officiis, & mori? Nullum officium relinquis. non enim certus nume-
rus quem debeas explere, finitur. Nulla vita eſt non breuis. nam ſi ad naturam rerum
reſpexeris, etiam Neſtoris & [28] Statiliæ breuis eſt: quæ inſcribi monumento ſuo iuſſit,
annis ſe nonagintanouem vixiſſe. Vides aniculam gloriari ſenectute longâ. quis illam
ferre

16. HOC IPSO MOMENTO.] *Pulchra contemplatio, & vera. Totum orbem vide, notum, ignotum: multa millia omnibus momentis naſci, mori, certum eſt: & quoſdam eodem genere leti.*

D 17. LACON ILLE.] *Plutarchus in Apopht. Laconicis.*

18. ILLISVM PARIETI CAPVT.] *Potuit alius eſſe ab illo Plutarchi: etſi reliqua conueniunt. ſed hîc diſſonant, quòd Plutarchus ſcribit*, præcipitem ſe ab alto dediſſe, & ſic obiiſſe.

19. NVLLA TIBI NOVA EST.] *In ipſo hoc argumento Lucretius:*

Nec noua viuendo procuditur vlla voluptas.

20. SACCVS ES.] *Plures libri*, ſaccus eſt: *vt ad veſicam ipſam referas: placeáſque. Alioqui & alluſum videri poteſt ad vini caſtrationem, quæ ſacco fiebat.*

21. SOLEM QVOQVE.] *Vt citiùs canes, aut diutiùs dormias ſtertáſque.*

22. IN QVO NIHIL RELIQVISTI.] *Coemiſti, quidquid ibi lautum aut rarum.*

23. MEDIA OBLECTATIONE.] *Vel in Venere, quæ accelerat; vel in gulâ, quæ conciliat. Tunc nec cogitas.*

24. CÆSAR.] *C. Cæſar Caligula.*

25. EX CVSTODIARVM AGMINE.] *Ex ipſis qui cuſtodiebantur. trahebantur à Prætorianis militibus concatenati.*

26. NVNC ENIM, INQVIT, VIVIS?] *Argutum eſt, & ſimile illi Similis dicto ſiue ſcripto*, Tot annos egit, ſeptem dumtaxat vixit: *quaſi vita in miſeriis, nec vita ſit.*

27. SVCCVRSVRA MORS EST.] *Liberatura à vitiis, à moleſtiis.*

28. STATILIÆ BREVIS EST.] *Quæ* ex nobili domo, Claudio Principe, nonagintanouem annos vixit. *Plinius* VII. *cap.* XLVIII.

 29. QVO-

ferre potuiſſet, ſi contigiſſet centeſimum implere? [29] Quomodo fabula, ſic vita: non A quàm diu, ſed quàm benè acta ſit, refert. Nihil ad rem pertinet, quo loco deſinas. quocumque voles, deſine: tantum bonam clauſulam impone.

EPIST. LXXVIII.

*D*E *morbis ſuis, etiam in iuuentute: & quid ſit iis leuandis? Honeſta, inquit, ſtudia, itemque amici: ſed remediorum remedium, contemptus mortis. Eò vocat Lucilium; & contra Dolorem plura diſſerit, alta, animoſa, vera.*

VEXARI te diſtillationibus crebris ac febriculis, quæ longas diſtillationes & in conſuetudinem adductas ſequuntur, eò moleſtius mihi eſt, quia expertus ſum hoc genus valetudinis: quod inter initia contempſi. Poterat adhuc adoleſcentia iniurias ferre, & ſe aduerſus morbos contumaciter gerere: deinde ſuccubui, & eò perductus ſum, [1] vt ipſe diſtillarem. Ad ſummam maciem deductus, ſæpe impetum cepi abrumpendæ vitæ: patris me indulgentiſſimi ſenectus retinuit. Cogitaui enim, non quàm fortiter ego mori poſſem, ſed quàm ille fortiter [2] deſiderare non poſſet. Itaq; imperaui mihi vt viuerem. aliquando enim & viuere, fortiter facere eſt. Quæ mihi tunc fuerint ſolatio, dicam: ſi priùs hoc dixero, hæc ipſa quibus acquieſcebam, medicinæ vim habuiſſe. In remedium cedunt honeſta ſolatia: & quidquid animum erexit, etiam corpori prodeſt. Studia mihi noſtra ſaluti fuerunt. Philoſophiæ acceptum fero quòd ſurrexi, quòd conualui: illi vitam debeo, & [3] nihil illi minus debeo. Multum mihi contulerunt ad bonam valetudinem amici, quorum adhortationibus, vigiliis, ſermonibus alleuabar. Nihil æquè, Lucili virorum optime, ægrum reficit atque adiuuat, quàm amicorum affectus: nihil æquè exſpectationem mortis ac metum ſurripit. Non iudicabam me, cùm illos ſuperſtites relinquerem, mori: putabam, inquam, me victurum, non cum illis, ſed C per illos: non effundere ſpiritum mihi videbar, ſed tradere. Hæc mihi dederunt voluntatem adiuuandi me, & patiendi omne tormentum. [4] alioqui miſerrimum eſt, cùm animum moriendi proieceris, non habere viuendi. Ad hæc ergo remedia te confer. Medicus tibi quantum ambules, quantum exercearis, monſtrabit: ne indulgeas otio, ad quod vergit iners valetudo: vt legas clariùs, & ſpiritum, cuius iter & receptaculum laborat, exerceas: vt nauiges, & viſcera molli iactatione concutias: quibus cibis vtaris: vinum quando vitium cauſſâ aduoces, quando intermittas, ne irritet & exaſperet tuſſim. Ego tibi illud præcipio, quod non tantùm huius morbi, ſed totius vitæ remedium eſt: contemne mortem. Nihil triſte eſt, cùm huius metum effugimus. Tria hæc in omni morbo grauia ſunt, metus mortis, dolor corporis, intermiſſio voluptatum. De morte, ſatis dictum eſt. hoc vnum dicam, non morbi hunc eſſe, ſed naturæ metum. multorum [5] mortem diſtulit morbus: & ſaluti illis fuit, videri perire. Morieris, non quia ægrotas, ſed quia viuis. Iſta te res & ſanatum manet. cùm conualueris, non mortem, ſed valetudi- D nem effugies. Ad illud nunc proprium incommodum reuertamur. magnos cruciatus habet

29. QVOMODO FABVLA.] *Epictetus:* Memento actorem te eſſe fabulæ, qualem doctor eſſe voluit: ſi breuem, breuis; ſi longam, longæ. *Varro:* Non eos optimè vixiſſe, qui diutiſſimè, ſed qui modeſtiſſimè vixerint.

EPIST. LXXVIII. 1. VT IPSE DISTILLAREM.] *Liqueſcerem, & conſumerer. Fuerit id genus morbi, quo etiam ſub Caio laborauit. qui infenſus ei ob eloquentiam, occidere deſtinarat: ſed muliercula opera ſeruatus eſt, quæ affirmaret tabe eum laborare, nec diu poſſe viuere. ferrum ſuperuacuum. Dio* LXIX.

2. DESIDERARE NON POSSET.] *Significat, patrem ſuum philoſophia alienum (quod alibi teſtatur) parùm fortem ad tales caſus fuiſſe. Igitur negatio hîc conuenit, & libri aſſerunt: Muretus tamen,* deſiderare me poſſet.

3. NIHIL ILLI MINVS DEBEO.] *Quaſi dicat, hoc inter minima eius beneficia. Corpus enim ſpectat, reliqua animum.*

4. ALIOQVI MISERRIMVM EST.] *Miſerum eſt, cùm nolis mori, non omnia facere vt viuas.*

5. MORTEM DISTVLIT MORBVS.] *In ipſo Senecâ, tam dictum.*

6. PRIMA

A habet morbus : ſed hos tolerabiles interualla faciunt. Nam ſummi doloris intentio inuenit finem. Nemo poteſt valde dolere,& diu. ſic nos amantiſſima noſtri natura diſpoſuit, vt dolorem aut tolerabilem, aut breuem faceret. Maximi dolores conſiſtunt in macerrimis corporis partibus : nerui, articulique, & quidquid aliud exile eſt , acerrimè ſæuit, cùm in arcto vitia concepit. Sed citò hæ partes obſtupeſcunt, & ipſo dolore ſenſum doloris amittunt : ſiue quia ſpiritus naturali prohibitus curſu, & mutatus in peius , vim ſuam quâ viget,admonetque nos, perdit : ſiue quia corruptus humor, cùm deſiit habere quò confluat, ipſe ſe elidit , & his quæ nimis impleuit , excutit ſenſum. Sic podagra & chiragra , & omnis vertebrarum dolor , neruorumque interquieſcit , cùm illa quæ torquebat hebetauit: omnium iſtorum [6] prima verminatio vexat,impetus morâ exſtinguitur, & finis dolendi eſt, obtorpuiſſe. Dentium, oculorum , aurium dolor ob hoc ipſum acutiſſimus eſt,quòd inter anguſta corporis naſcitur : non minùs mehercule , quàm capitis ipſius. Sed quo incitatior eſt , eo citiùs in alienationem ſtuporemque conuertitur.

B Hoc itaque ſolatium vaſti doloris eſt , quòd neceſſe eſt deſinas illum ſentire , ſi nimis ſenſeris. Illud autem eſt, quod imperitos in vexatione corporis malè habet : non aſſueuerunt animo eſſe contenti : multum illis cum corpore fuit. Ideò vir magnus ac prudens animum deducit à corpore, & multum cum meliore & diuinâ parte verſatur : cum hac querulâ ac fragili , quantum neceſſe eſt. Sed moleſtum eſt , inquis, carere aſſuetis voluptatibus, abſtinere cibo, ſitire, eſurire. Hæc primâ abſtinentiâ grauia ſunt : deinde cupiditas relangueſcit, ipſis per quæ cupimus fatigatis , ac deficientibus. Inde moroſus eſt ſtomachus : inde quorum fuit auiditas , odium eſt : deſideria ipſa moriuntur. Non eſt autem acerbum carere eo, quod cupere deſieris. Adiice, quòd nullus non intermittitut dolor, aut certè remittitur. Adiice, quòd licet & cauere venturum, & obſiſtere imminenti remediis. Nullus enim non ſigna præmittit , vtique qui ex ſolito reuertitur. Tolerabilis eſt morbi patientia, ſi contempſeris id quod extremùm minatur. Noli mala tua facere tibi ipſi grauiora, & te querelis onerare : leuis dolor eſt , ſi nihil illi opinio adiecerir.

C Contrà, ſi exhortari te cœperis, ac dicere , *Nihil eſt, aut certè exiguum eſt, duremus, iam deſinet* : leuem illum, dum putas , facies. Omnia ex opinione ſuſpenſa ſunt. non ambitio tantùm ad illam reſpicit, & luxuria, & auaritia : ad opinionem dolemus. Tam miſer eſt quiſque, quàm credit. Detrahendas præteritorum dolorum conqueſtiones puto, & illa verba : *Nulli vmquam fuit peius. Quos cruciatus, quanta mala pertuli ? nemo me ſurrecturum putauit. Quoties deploratus ſum à meis, quoties à medicis relictus ? In equuleum impoſiti non ſic diſtrahuntur.* Etiamſi ſunt vera iſta , tranſierunt. Quid iuuat præteritos dolores retractare, & miſerum eſſe, quia fueris ? Quid, quòd nemo non multum malis ſuis adiicit, & ſibi ipſe mentitur ? Deinde quod acerbum fuit, retuliſſe iucundum eſt. naturale eſt , mali ſui fine gaudere. Circumcidenda ergo duo ſunt , & futuri timor , & veteris incommodi memoria : hoc ad me iam non pertinet, illud nondum. In ipſis poſitus difficultatibus dicat :

——— *Forſan & hæc olim meminiſſe iuuabit.*

D Toto contra illum pugnet animo. vincetur, ſi ceſſerit: vincet, ſi ſe contra dolorem ſuum intenderit. Nunc hoc plerique faciunt, attrahunt in ſe ruinam, cui obſtandum eſt. iſtud quod premit, quod impendet, quod vrget , ſi ſubducere te cœperis , ſequetur & grauiùs incumbet : ſi contra ſteteris, & obniti volueris, repelletur. Athletæ quantum plagarum ore , quantum toto corpore excipiunt ? ferunt tamen omne tormentum gloriæ cupiditate : nec tantùm quia pugnant, iſta patiuntur , [7] ſed vt pugnent. exercitatio ipſa tormentum eſt. Nos quoque euincamus omnia, quorum præmium non corona , nec palma eſt , [8] nec tubicen prædicationi nominis noſtri ſilentium faciens : ſed virtus , & firmitas animi, & pax in ceterũ parta, ſi ſemel in aliquo certamine debellata fortuna eſt.

Dolorem

6. Prima verminatio.] *Morſicatio prima, & velut pruritus doloris. Vtitur eâ voce ſæpius: vide De Vit. beat. cap.* XVII.

7. Sed vt pugnent.] *Vt pugnæ idonei ſint, & exercitio præparentur. In ipſo autem exercitio hæc mala.*

8. Nec tubicen.] *Qui præcinebat, vt vox deinde Præconis ſuccederet, & victorem renunciaret.*

Dolorem grauem ſentio. Quid ni ſentias, ſi illum muliebriter tuleris? Quemadmodum A
pernicioſior eſt hoſtis fugientibus, ſic omne fortuitum incommodum magis inſtat ce-
denti & auerſo. Sed graue eſt. quid? nos ad hoc fortes ſumus, vt leuia portemus? Vtrùm
vis, longum eſſe morbum, an concitatum & breuem? Si longus eſt, habet intercapedi-
nem, dat refectioni locum: multum temporis donat. neceſſe eſt vt exſurgat, & deſinat.
Breuis morbus ac præceps alterutrum faciet: aut exſtinguetur, aut exſtinguet. Quid au-
tem intereſt, non ſit, an non ſim? in vtroque finis dolendi eſt. Illud quoque proderit, ad
alias cogitationes auertere animum, & à dolore diſcedere. Cogita quid honeſtè, quid
fortiter feceris: bonas partes tecum ipſe tracta: memoriam in ea quæ maximè miratus
es, ſparge. tunc tibi fortiſſimus quiſque, & victor doloris, occurrat. Ille, qui dum varices
exſecandas præberet, legere librũ perſeuerauit. Ille, qui non deſiit ridere, cùm hoc ipſum
irati tortores omnia inſtrumenta crudelitatis experirentur. Non vincetur dolor ratione,
qui victus eſt riſu? Quidquid vis, nunc licet dicas, diſtillationes, & vim continuæ tuſſis
egerentem viſcerum partes, & febrem præcordia ipſa torrentem, & ſitim, & artus in di- B
uerſum articulis exeuntibus tortos: plus eſt flamma, & equuleus, & lamina, & vulneri-
bus ipſis intumeſcentibus, [9] quod illa reuouaret & altius vrgeret impreſſum. inter hęc
tamen aliquis non gemuit: parùm eſt. non rogauit: parùm eſt. non reſpondit: parùm
eſt. riſit, & quidem ex animo: vis tu poſt hoc [10] dolorem deridere? Sed nihil, inquit,
agere ſinit morbus, qui me omnibus abduxit officiis. Corpus tuum valetudo tenet, non
animum. Itaque curſoris moratur pedes, ſutoris ac fabri manus impediet. Si animus tibi
eſſe in vſu ſolet; ſuadebis, docebis, audies, diſces, quæres, recordaberis. Quid porrò? nihil
agere te credis, ſi temperans æger ſis? oſtẽdes morbum poſſe ſuperari, vel certè ſuſtineri.
Eſt, mihi crede, virtuti etiam in lectulo locus. Non tantùm arma & acies dant argu-
menta alacris animi, indomitique terroribus: [11] & in veſtimentis vir fortis apparet. Ha-
bes quod agas. benè luctare cum morbo: ſi nihil te coëgerit, ſi nihil exorauerit, inſigne
prodis exemplum. O quàm magɲa erat gloriæ materia, ſi ſpectaremur ægri! ipſe te ſpe-
cta, ipſe te lauda. Præterea, duo ſunt genera voluptatum: corporales morbus inhibet, C
non tamen tollit, imò, ſi verum æſtimes, incitat. magis iuuat bibere ſitientem: gratior
eſt eſurienti cibus. Quidquid ex abſtinentiâ contigit, auidiùs excipitur. Illas verò animi
voluptates, quæ maiores certioreſque ſunt, nemo medicus ægro negat: has quiſquis ſe-
quitur, & benè intelligit, omnia ſenſuum blandimenta contemnit. O infelicem ægrum!
quare? quia non [12] vino niuem diluit: quia non rigorem potionis ſuæ, quam capaci
ſcypho miſcuit, renouat [13] fractâ inſuper glacie: quia non oſtrea illi Lucrina in ipsâ
mensâ aperiuntur: quia non circa cænationem eius tumultus coquorum eſt, [14] ipſos
cum obſoniis focos transferentium. hoc enim [15] iam luxuria commenta eſt. Ne quis
intepeſcat cibus, ne quid [16] palato iam calloſo parùm ferueat, cænam culina proſequi-
tur. O infelicem ægrum! edet quantum concoquat. non iacebit in conſpectu [17] aper,
vt vilis

9. QVOD ILLA RENOVARET.] *Quid intelligit? ferrum plagis immiſſum, ſauiendi, non explorandi, cauſſâ? videtur.*

10. DOLOREM DERIDERE?] *Mihi negatio inſerenda videatur*, dolorem non deridere? *Sed & antè vellem*, vis tuum poſt hoc: *minorem ſcilicet, nec cum tali comparandum.*

11. ET IN VESTIMENTIS.] *Dormitoriis, vel quibus in lecto tegeris. Suprà, epiſt.* LXVII.

12. VINO NIVEM DILVIT.] *Dicas magis, vinum dilui niue. Sed ſic iterùm loquitur* II. *De Irâ, cap.* XXV. *neque niuatas potiones ſolùm, ſed* niuem *ipſam* roſiſſe, *noſter ſcribit, epiſt.* XCV.

13. FRACTA INSVPER GLACIE.] *Seneca* IIII. *Quæſt. Nat. cap. vlt.* Inde eſt, quòd nec niue quidem contenti ſunt, ſed glaciem, velut certior illi ex ſolido rigor ſit, exquirunt.

14. IPSOS CVM OBSONIIS FOCOS.] *Epiſt.* XCV. Quid illa purulenta, & quæ tantum non ab ipſo igne in os transferuntur, iudicas ſine noxâ in ipſis viſceribus exſtingui? *Et* IV. *Quæſt. cap. vlt.* Ardentes boletos, & raptim cõdimento ſuo merſatos, demittunt penè fumantes. D

15. IAM LVXVRIA COMMENTA EST.] *Non quin foculos ſiue ἰχάρας, qui cum prunis transferrentur, iam anteà habuerint Græci Romaniq́; ſed non ad boletos, & talem iſtum luxuriæ vſum.*

16. PALATO IAM CALLOSO.] *Quarto Quæſtion.* Emortuæ fauces, & occallatæ cibis ardentibus.

17. APER, VT VILIS CARO.] *De luxu in apris, quos totos apponebant; & denique ſatis habebant oſtendere, ſcripſi adfatim* IV. *Poliorcet. Dialogiſmo* I.

18. PECTORA

A vt vilis caro, à menſâ relegatus, nec in repoſitorio eius [18] pectora auium, totas enim videre faſtidium eſt, congeſta ponentur. Quid tibi mali factum eſt? cænabis tamquam æger: imò aliquando tamquam ſanus. Sed omnia iſta facilè perferemus, ſorbitionem, aquam calidam, & quidquid aliud intolerabile videtur delicatis & luxu fluentibus, magiſque animo quàm corpore morbidis: tantùm mortem deſinamus horrere Deſinemus autem, ſi fines bonorum ac malorum cognouerimus: ita demum nec vita tædio erit, nec mors timori. Vitam enim occupare ſatietas ſui non poteſt, tot res varias, magnas, diuinas percenſentem: in odium illam ſui adducere ſolet iners otium. Rerum naturam peragranti, numquam in faſtidium veritas veniet: falſa ſatiabunt. Rurſus, ſi mors accedit & vocat, licet immatura ſit, licet mediam præcidat ætatem: perceptus longiſſimè fructus eſt. cognita eſt illi ex magnâ parte natura, ſcit tempore honeſta non creſcere. His neceſſe eſt videri omnem vitam breuem, qui illam voluptatibus vanis, & ideò infinitis, metiuntur. His te cogitationibus recrea, & interim epiſtolis noſtris vacando: veniet
B aliquod tempus, quod nos iterùm iungat ac miſceat. quantum libet ſit illud, longum faciet ſcientia vtendi. Nam, vt Poſidonius ait, [19] *vnus dies hominum eruditorum plus patet, quàm imperiti longiſſima ætas.* Interim tene hoc mordicus: aduerſis non ſuccumbere, lætis non credere, omnem fortunæ licentiam in oculis habere: tamquam quidquid poteſt facere, factura ſit. Quidquid exſpectatum eſt diu, leuius accedit.

EPIST. LXXIX.

De *Charybdi aliquid, Scyllâ, & Ætnâ. Tum, Sapientes inter ſe pares eſſe: & ad Sapientiam hortatur, etiamſi gloria non comitetur. Atqui comitabitur, vel poſt vitam. Bona.*

C EXSPECTO epiſtolas tuas, quibus mihi indices, circumitus Siciliæ totius quid tibi noui oſtenderit, & omnia de ipſa Charybdi certiora. Nam Scyllam [1] ſaxum eſſe, [2] & quidem non terribile nauigantibus, optimè ſcio: Charybdis an reſpondeat fabulis, perſcribi mihi deſidero. Et ſi fortè obſeruaueris, (dignum eſt autem, vt obſerues) fac nos certiores, vtrùm [3] vno tantùm vento agatur in vortices, an omnis tempeſtas æquè mare illud contorqueat: & an verum ſit, quidquid illo freti turbine arreptum eſt, per multa millia trahi conditum, & [4] circa Taurometanum litus emergere. Si hæc mihi perſcripſeris, tunc tibi audebo mandare, vt in honorem meum Ætnam quoque aſcendas: quam

18. PECTORA AVIVM.] *Epiſt. XLVII. de carptore:* Alius pretioſas aues ſcindit: pectus & clunes in fruſta excutit.

19. VNVS DIES HOMINVM ERVDITORVM.] *Eruditorum, id eſt Sapientum, Stoicâ linguâ. De ſenſu autem, ſimilis in Philone Iudæo, libro, Quis diuinor. oper. heres:* ὑπισχνεῖται δὲ τῷ τοιούτῳ ἄγοντι εἰρήνην, καλὸν γῆρας, οὐ δήπου πολυχρόνιον, ἀλλὰ τὸ μετὰ φρονήσεως ζῆν. τὸ γὰρ εὐήμερον πολυετίας κρεῖττον, ὅσῳ καὶ βραχύτερον φῶς σκότους αἰωνίου. μίαν γὰρ ἡμέραν ὑγιεινῶς εἶπε προφήτης ἀνήρ, βούλεσθαι βιῶναι μετὰ ἀρετῆς, ἢ μυρία ἔτη ἐν σκιᾷ τοῦ θανάτου, σκιὰν τὸν φαῦλον αἰνιττόμενος βίον: Pollicetur autem talem agenti pacem, bonam ſenectutem: id eſt, non longæuitatem, ſed vitam cum prudentiâ coniunctam. Nam vel diei felicitas multitudine annorum melior, quanto breuis aliqua lux tenebris æternis. Vnam enim diem, dixit ſalubriter vir propheta, malle ſe viuere cum virtute, quàm multa millia annorum in vmbrâ mortis. Vmbram mortis, malam indicans vitam. *Hæc Philo, ex Moyſe & Dauide: iterumque ipſe Dauid:* Melior eſt dies vna in atriis tuis, ſuper millia.

EPIST. LXXIX. 1. SAXVM ESSE.] *Apud Seruium III. Aen.* Salluſtius Scyllam ſaxum eſſe dicit, ſimile formæ celebratæ procul viſentibus.

2. ET QVIDEM NON TERRIBILE.] *Ego hoc rectum cenſeo, nec accedo, qui,* modò terribile, *ſupponunt: quaſi etiamnunc pro veteri famâ eſſet. Non, inquam, accedo: nec res eſt tanta, aut fuit.*

3. VNO TANTVM VENTO.] *Quo illo? Auſtro. Vide Conſol. ad Marc. cap. XVII. & ſuprà, epiſt. XIV.*

4. CIRCA TAVROMENITANVM.] *Satis diſtum, ſed ventus nempe & fluctus eò ducunt. Seruius idem:* Nam ſorbet vniuerſa, quæ prehendit: & ſecundùm Salluſtium, ea circa Taurometanum litus egerit. *Strabo, lib. VI.* Demonſtratur ante Meſſanam profunditas quædam vaſta (Charybdis) in quam æſtus freti abducunt nauigia contorta, & abſorptorum fragmenta deuoluuntur ad litus Taurometanum.

quam conſumi, & ſenſim ſubſidere, ex hoc colligunt, quòd [5] aliquanto longiùs naui- A
gantibus ſolebat oſtendi. Poteſt hoc accidere, non quia montis altitudo deſedit, ſed quia ignis euanuit, & minùs vehemens [6] ac largus effertur: ob eamdem cauſſam, fumo quoque per diem ſegniore. Neutrum autem incredibile eſt, nec montem qui deuoretur quotidie minui, nec ignem non manere eumdem: qui non ipſe ex ſe eſt, ſed in aliquâ infernâ valle conceptus exæſtuat, [7] & alibi paſcitur: in ipſo monte non alimentum habet, ſed viam. In Lyciâ regio notiſſima eſt, [8] Epheſtion incolæ vocant, perforatum pluribus locis ſolum, quod ſine vllo naſcentium damno ignis innoxius circuit. Læta itaque regio eſt, & herbida, nil flammis adurentibus, ſed tantùm vi remiſſâ ac languidâ refulgentibus. Sed reſeruemus iſta, tunc quæſituri, cùm tu mihi ſcripſeris, quantum ab ipſo ore montis niues abſint, quas ne æſtas quidem ſoluit: adeò tutæ ſunt ab igne vicino. Non eſt autem, quòd iſtam curam imputes mihi: [9] morbo enim tuo daturus eras, etiam ſi nemo mandaret tibi, donec Æmam deſcribas in tuo carmine, & hunc ſollennem om- B
nibus Poëtis locum attingas. quem quò minùs Ouidius tractaret, nihil obſtitit, quòd iam Virgilius impleuerat: [10] ne Seuerum quidem Cornelium vterque deterruit. Omnibus prætereà feliciter hic locus ſe dedit: & qui præceſſerant, non præripuiſſe mihi videntur quæ dici poterant, ſed aperuiſſe. Sed multum intereſt, vtrùm ad conſumptam materiam, an ad ſubactam accedas: creſcit in dies, & inuenturis inuenta non obſtant. Prætereà, condicio optima eſt vltimi. Parata verba inuenit, quæ aliter inſtructa nouam faciem habent: nec illis manus iniicit, tamquam alienis: ſunt enim publica. Iuriſconſulti negant, quidquam publicum vſucapi. Aut ego te non noui, aut Ætna tibi [11] ſaliuam mouet. Iam cupis grande aliquid, & par prioribus ſcribere. Plus enim ſperare modeſtia tibi tua non permittit: quæ tanta in re eſt, vt videaris mihi retracturus ingenij tui vires, ſi vincendi periculum ſit. tanta tibi priorum reuerentia eſt. Inter cetera, hoc habet boni ſapientia: nemo ab altero poteſt vinci, niſi dum aſcenditur. dum ad ſummum perueneris, paria ſunt: non eſt incremento locus, ſtatur. Numquid ſol magnitudini ſuę C
adiicit? numquid luna vltrà quàm ſolet procedit? maria non creſcunt: mundus eumdem habitum ac modum ſeruat. Extollere ſe, quæ iuſtam magnitudinem impleuere, non poſſunt. Quicumque fuerint ſapientes, [12] pares erunt & æquales. habebit vnuſquiſque ex his proprias dotes: alius erit affabilior, alius expeditior, alius promptior in eloquendo, alius facundior: illud de quo agitur, quod beatum facit, æquale erit in omnibus. An Ætna tua poſſit ſublabi, & in ſe ruere, an hoc excelſum cacumen & conſpicuum per vaſti maris ſpatia detrahat aſſidua vis ignium, neſcio: virtutem non flamma, non ruina inferiùs adducet. Hæc vna maieſtas deprimi neſcit, nec proferri vltrà, nec referri poteſt. Sic huius, vt cæleſtium, ſtata magnitudo eſt. Ad hanc nos conemur educere. iam multum operis effectum eſt, imò ſi verum fateri volo, non multum. Nec enim bonitas eſt, peſſimis eſſe meliorem. Quis oculis glorietur, qui ſuſpicentur diem? quibus ſol per caliginem ſplendet? licet contentus interim ſit effugiſſe tenebras, adhuc non fruitur bono lucis. Tunc animus noſter habebit quod gratuletur ſibi, cùm emiſſus his tenebris, in quibus volutatur, non tenui viſu clara proſpexerit, ſed totum diem admiſerit, & reddi-
tus D

5. ALIQVANTO LONGIVS.] *Aelianus Var. Hiſt. lib.* VIII. *cap.* XI. τὴν γ' οὖν Αἴτνην φασὶν οἱ πλέοντες ἐξ ἐλάσσονος ὁρᾶν, ἢ πρὸ τοῦ ἐβλέπετο: Ætnam aiunt nauigantes è longinquo minùs aſpici, quàm anteà ſolebat.

6. AC LARGVS EFFERTVR.] *Noſtri omnes ſic libri, & Gruteriani: tamen Modius è ſuis*, ac largus efferuit.

7. ET ALIBI PASCITVR.] *Scripſi*, & aliis: *rectè. non ipſius montis viſceribus, ſed interiora ſua pabula habet.*

8. EPHESTION INCOLÆ.] *Scribe, Hephaſtion*, ἡφαίστιον, *quaſi* Vulcanium, *à re ipſâ dictum. Plinius lib.* v. *cap.* XXVII. In Lyciâ mons Chimæra, noctibus flagrans: Hephæſtium ciuitas, & ipſa ſępe flagrantibus iugis.

9. MORBO ENIM TVO.] *Morbo animi. ſic enim affectum, & titillationem illam poëticam appellat.*

10. NE SEVERVM QVIDEM CORNELIVM.] *Cui hodie opuſculum de Aetnâ adſeritur, quod exſtat.*

11. SALIVAM MOVET.] *Quod fit in ſubito appetitu cibi, aut obſony. lingua & os humeſcunt, & ſumere allubeſcunt.*

12. PARES ERVNT ET ÆQVALES.] *Nos in Manuduct.* III. *Diſſert.* III.

13. LOCVM

A tus cælo ſuo fuerit, cùm receperit [13] locum,quem occupauit ſorte naſcendi. Surſum vo-
cant illum initia ſua. Erit autem illic, etiam antequam hac cuſtodiâ exſoluatur, cùm vi-
tia disiecerit, puruſque ac leuis in cogitationes diuinas emicuerit.Hoc nos oportet agere,
Lucili cariſſime,in hoc ire impetu toto: licet pauci ſciant,licet nemo videat. Gloria, vm-
bra virtutis eſt : etiam inuitos comitabitur. Sed quemadmodum aliquando vmbra an-
tecedit, aliquando ſequitur : ita gloria aliquando ante nos eſt, viſendamque ſe præbet,
aliquando in auerſo eſt , maiorque quò ſerior, vbi inuidia ſeceſſit. Quamdiu videbatur
furere Democritus ? vix recepit Socratem fama. Quamdiu Catonem ciuitas ignorauit?
reſpuit : nec intellexit,niſi cùm perdidit. Rutilij innocentia ac virtus lateret, niſi accepiſ-
ſet iniuriam : dum violatur, effulſit. Numquid non ſorti ſuæ gratias egit, & exſilium
ſuum complexus eſt ? De his loquor, quos illuſtrauit fortuna, dum vexat : quàm mul-
torum profectus in notitiam euaſere, poſt ipſos ? quàm multos fama non excepit, ſed
eruit? Vides Epicurum, quantopere non tantùm eruditiores, ſed hæc quoque imperito-
B rum turba miretur. Hic ignotus ipſis Athenis fuit, circa quas delituerat. Multis itaque
iam annis Metrodoro ſuo ſuperſtes, in quadam epiſtolâ, cùm amicitiam ſuam & Me-
trodori, gratâ commemoratione cecinisset, hoc nouiſſimè adiecit, *Nihil ſibi & Metro-
doro inter bona tanta nocuiſſe, quòd ipſos illa nobilis Græcia non ignotos ſolùm habuiſſet, ſed penè
inauditos.* Numquid ergo non, poſteà quàm eſſe deſierat, inuentus eſt ? numquid non
opinio eius emicuit? Hoc Metrodorus quoque in quadam epiſtolâ confitetur, *Se & Epi-
curum non ſatis eminuiſſe : ſed pòſt, ſe & Epicurum, magnum [14] paratumque nomen habituros,
apud eos qui voluiſſent per eadem ire veſtigia.* Nulla virtus latet : & latuiſſe, non ipſius eſt
damnum. Veniet qui conditam, & ſæculi ſui malignitate compreſſam, dies publicet.
Paucis natus eſt, qui populum ætatis ſuæ cogitat. Multa annorum millia, multa popu-
lorum ſuperuenient : ad illa reſpice. etiam ſi omnibus tecum viuentibus ſilentium liuor
indixerit, venient qui ſine offenſâ, ſine gratiâ iudicent. Si quod eſt pretium virtutis ex
famâ, nec hoc interit. Ad nos quidem nihil pertinebit poſterorum ſermo : tamen etiam
C non ſentientes colet, ac frequentabit. Nulli non virtus & viuo, & mortuo, retulit gra-
tiam : ſi modò illam bonâ ſecutus eſt fide, ſi ſe non exornauit & pinxit, ſed idem fuit,
[15] ſiue ex denuntiato videbatur, ſiue imparatus ac ſubitò. Nihil ſimulatio proficit.
paucis imponit leuiter extrinſecus inducta facies : veritas in omnem partem ſui ſemper
eadem eſt. Quæ decipiunt, nihil habent ſolidi. Tenue eſt mendacium : perlucet, ſi
diligenter inſpexeris.

EPIST. LXXX.

VVLGVS *ad ſpectaculum & ad ſtadium, ſeſe ad ſtudium & animum iuiſſe. Hunc colen-
dum, non corpus : & facile id eſſe, ſi Bona velis. Ad libertatem eundum; quod fit ſpretis calca-
tiſque cupidinibus. In eo veram felicitatem, non externo ſplendore eſſe. Bona.*

D

HODIERNO die non tantùm meo beneficio mihi vaco, ſed ſpectaculi, quod
omnes moleſtos [1] ad ſphæromachiam auocauit. Nemo irrumpit, nemo cogi-
tationem

13. LOCVM QVEM OCCVPAVIT.] *Nempe illum in cælo locum, vbi cum primo orbe fuit. Ex eo ſcintilla in terras deſiliit, animus noſter factus, eò rediturus.*

14. PARATVMQVE NOMEN.] *Fortaſſe*, pacatumque : *extra calumnias & detractiones.*

15. SIVE EX DENVNCIATO.] *Qui mos hodieque inter magnates, præmittere & nunciare aduentum.*

EPIST. LXXX 1. AD SPHÆROMACHIAM.] *Libri, vt ſolet in Græcis, variant. Quidam*, ad ſpheram mathemam : *alij*, ad ſpero in athema : *meus*, aſperam in ethnam. *Sphæromachia quidem nota eſt, pilaris luſus & certamen. Nominat Papinius in Siluis* : Sphæromachias ſpectamus, & pilaris luſio admittitur. *Ipſa enim Pila*, Sphæra *dicitur. atque ita Sidonius lib. v. epiſt.* XVII. Sphæræ primus ego ſignifer fui : *& luſores*, Sphæriſtas *appellat. Seneca adfirmare etiam lectionem hanc videtur ſtatim, dum ait* Spectaculum non fidele, & luſorium. *Lubricum enim, anceps : & luſus magis, quàm certamen. Tamen Pincianus ille, iudicij bonus,*

 ambigit,

tationem meam impedit: quæ hac ipſâ fiduciâ procedit audaciùs. [2] Non crepuit ſub- A
inde oſtium, [3] non alleuabatur velum: [4] licebit vni vadere, quod magis neceſſarium
eſt per ſe eunti, & ſuam ſequenti viam. Non ergo ſequor priores? facio. ſed permitto
mihi & inuenire aliquid, & mutare, & relinquere. Non ſeruio illis, ſed aſſentior. Magnum
tamen verbum dixi, qui mihi ſilentium promittebam, & ſine interpellatore ſecretum:
ecce ingens clamor ex ſtadio profertur, & me non excutit mihi, ſed in huius ipſius rei
[5] contentionem transfert. Cogito mecum, quàm multi corpora exerceant, quàm inge-
nia pauci: quantus ad ſpectaculum non fidele & luſorium fiat concurſus, quanta ſit cir-
ca artes bonas ſolitudo: quàm imbecilli animo ſint, quorum lacertos humeroſque mira-
mur. Illud maximè reuoluo mecum. ſi corpus perduci exercitatione ad hanc patien-
tiam poteſt, quâ & pugnos pariter & calces [6] non vnius hominis ferat, quâ [7] ſolem ar-
dentiſſimum in feruentiſſimo puluere ſuſtinens aliquis, & ſanguine ſuo madens diem
ducat: quanto faciliùs animus corroborari poſſit, vt fortunæ ictus inuictus excipiat, vt
proiectus, vt conculcatus exſurgat? Corpus enim multis eget rebus, vt valeat: animus ex B
ſe creſcit, ſe ipſe alit, ſe exercet. Illi multo cibo, multâ potione opus eſt, [8] multo oleo,
longâ denique operâ: tibi continget virtus ſine apparatu, ſine impenſâ. Quidquid face-
re te poteſt bonum, tecum eſt. Quid tibi opus eſt vt ſis bonus? velle. Quid autem me-
lius potes velle, quàm eripere te huic ſeruituti, quæ omnes premit, quam mancipia quo-
que conditionis extremæ, & in his ſordibus nata, omni modo exuere conantur? [9] Pe-
culium ſuum, quod comparauerunt ventre fraudato, [10] pro capite numerant: [11] tu
non concupiſces quanticumque ad libertatem peruenire, qui te putas in illâ natum?
Quid ad arcam tuam reſpicis? emi non poteſt. Itaque [12] in tabellas vanum coniicitur
nomen libertatis: quam nec qui emerunt habent, nec qui vendiderunt. Tibi des opor-
tet iſtud bonum, à te petas. Libera te primùm metu mortis: illa nobis primum iugum
imponit: deinde metu paupertatis. Si vis ſcire quàm nihil in illâ mali ſit, compara inter
ſe pau-

ambigit, & Sphyromachiam *legi mallet:* calcium & talorum pugnam. *Nam & eò alludens mox Seneca:* patientiam, quâ pugnos pariter & calces non vnius hominis feras. *Ego memini puer Athi Hannoniæ certamen hoc ſollenne videre, quo mariti & iuuenes, proiectâ in medium pilâ, pugnis calcibuſq; de eâ propellendâ certabant, & ad talem locum (qui meta erat) prouehendâ. Simile apud veteres? neſcio. Equidem ſimplicem hic Sphæromachiam fuiſſe, vix perſuadeor. Cur enim ad cottidianum tale ſpectaculum, & in balneis vſurpatum, tota ciuitas concurreret? niſi ſi eximij aliqui ſphariſtæ. Cur item in* Stadio *præberetur? nam de eo ſequitur: atque is athletarum magis locus, & quæ ſubiungit, ad illos ducunt. Ἐπέχω igitur.*

2. NON CREPVIT SVBINDE OSTIVM.] *An in aperiendo, cùm cardo vertitur? an etiam tunc moris oſtium digito vel manu percuti, ne inopinanti ſuperuenires?*

3. NON ALLEVABATVR VELVM.] *Foribus cubiculi prætenſum: de quo ego pluſcula, ad Annalem Taciti* XIII. *Alleuabatur autem ab admiſſionalibus miniſtris: quos Aimoinus lib.* II. *De Geſt. Franc. cap.* V. tenentes cortinam, *ab hoc more, appellat.*

4. LICEBIT VNI VADERE.] *Quidam,* vno euadere: *plerique autem omnes,* vno, *vel* imo. *Probo vulgatum; vel,* vnum. *Sententia. licebit mihi ſoli incedere, per cogitationes & ſtudia mea ire: quod expedit illi, qui ſectam non ſequitur.*

5. CONTENTIONEM TRANSFERT.] *Vt contendam & conferam hoc certamen cum ſtudio meliore. An placet cum quibuſdam libris,* contemplatio- C
nem? *certè mihi.*

6. NON VNIVS HOMINIS.] *Nam etſi paria ferè Athletarum pugnabant, tamen aliquando mixti aut per catervas: & vt id non fuerit, ordine alij poſt alios ſupponebantur. Ita vnus victor plures ſuſtinebat.*

7. SOLEM ARDENTISSIMVM.] *Cicero:* Pugiles inexercitati, etiamſi pugnos & plagas ferre poſſint, Solem tamen ſæpe ferre non poſſunt.

8. MVLTO OLEO.] *Hæc item ad athletas, quorum crebra vnctio,* multi cibi, *& ſagina.*

9. PECVLIVM SVVM.] *Redimere ſe ære ſuo ſerui ſolent. Vide, ſi lubet, me ad Taciti* XIV. *Annalem.*

10. PRO CAPITE.] *Id eſt, pro libertate. Nam* D
ſerui caput non habent.

11. TV NON CONCVPISCES.] *Paria iſtis Epictetus Diſſert.* IIII. *cap.* I. Pro iſtâ, quæ putatur libertas, alij ſe ſuſpendunt, alij ſe præcipitant: eſt etiam cùm totæ vrbes perierunt: & tu ob veram, ob inſidiarum expertem, ob tutam libertatem nihil capias laboris? *Vera autem hæc libertas, quam intelligunt, eſt finis Philoſophiæ, ait Simplicius:* illa nimirum, in quâ à parente & auctore Deo producti ſumus, vt neque formidemus quidquam, nec doleamus, neque vlli deteriori naturæ aut rei ſeruiamus. *Et huc ſpectat illud Paradoxum decretum,* Solum ſapientem liberum eſſe.

12. IN TABELLAS VANVM CONIICITVR.] *Manumiſſionis tabellas: quæ fidei cauſsâ dabantur.*

13. SOLI-

Digitized by Google

A ſe pauperum & diuitum vultus. Sæpiùs pauper, & fideliùs ridet: nulla [13] ſollicitudo in alto eſt: etiam ſi qua incidit cura, velut nubes leuis tranſit. Horum qui felices vocantur, hilaritas ficta eſt, aut grauis & ſuppurata triſtitia: & quidem grauior, quia interdum non licet palàm eſſe miſeros: ſed inter ærumnas cor ipſum exedentes, neceſſe eſt agere felicem. Sæpius hoc exemplo mihi vtendum eſt: nec enim vllo efficaciùs exprimitur hic [14] humanæ vitæ mimus, [15] qui nobis partes has, [16] quas malè agamus, aſſignat. [17] Ille qui in ſcænâ elatus incedit, & hæc reſupinus dicit,

> [18] *En impero Argis.* [19] *regna mihi liquit Pelops,*
> *Quà Ponto ab Helles atque ab Ionio mari*
> *Vrgetur Iſthmos:*

ſeruus eſt, [20] quinque modios accipit, [21] & quinque denarios. Ille qui ſuperbus, atque impotens, & fiduciâ virium tumidus ait,

> *Quod niſi quieris Menelae, hac dextrâ occides:*

B [22] diurnum accipit, [23] in cænaculo dormit. Idem de iſtis licet omnibus dicas, quos ſupra capita hominum, ſupraque turbam delicatos lectica ſuſpendit: omnium iſtorum perſonata felicitas eſt. Contemnes illos, ſi deſpoliaueris. [24] Equum empturus, ſolui iubes

13. SOLICITVDO IN ALTO EST.] *In imo & profundo pectore.*

14. HVMANÆ VITÆ MIMVS.] *Auguſti moritari quæſitum*, Ecquid hunc mimum vitæ ſatis commodè egiſſe videretur? *Enchiridium Epicteti, cap.* XXIII. *vide, & in illud Simplicium. In Anthologio:*

> Σκηνὴ πᾶς ὁ βίος, καὶ παίγνιον. ἢ μάθε παίζειν,
> Τὴν σπουδὴν μεταθείς, ἢ φέρε τὰς ὀδύνας:
> Scæna eſt hæc vita, & mimus. vel ludere diſce
> Seria poſtponens, vel cruciare miſer.

C 15. QVI NOBIS PARTES HAS.] *Teles Pythagoricus:* Δεῖ ὥσπερ τὸν ἀγαθὸν ὑποκριτήν, ὅ, τι ἂν ὁ ποιητὴς περιθῇ πρόσωπον, τοῦτο ἀγωνίζεσθαι καλῶς· οὕτω καὶ τὸν ἀγαθὸν ἄνδρα ὅ, τι ἂν περιθῇ ἡ τύχη. καὶ γὰρ αὕτη, φησὶν ὁ Βίων, ὥσπερ ποιήτρια, ὅτε μὲν πρωτολόγου, ὅτε ὑστερολόγου περιτίθησι πρόσωπον, καὶ ὅτε μὲν βασιλέως, ὅτε δὲ ἀλήτου: Oportet, ſicut bonú hiſtrionem, quamcumque perſonam poëta impoſuerit, eam decorè exſequi & ſuſtinere: ſic & bonum virum, quamcumque Fortuna dederit. Nam & hæc, ait Bion, velut poëtria, aliquando primi, aliquando vltimi actoris perſonam imponit, eſt etiam cùm regis, & aliàs mendici. *Laertius etiam, in Zenone:* Εἶναι γὰρ ὅμοιον τῷ ἀγαθῷ ὑποκριτῇ τὸν σοφόν. ὃς ἄν τε Θερσίτου, ἄν τε Ἀγαμέμνονος πρόσωπον ἀναλάβῃ, ἑκάτερον ὑποκρίνεται πρεπόντως: Eſſe bono hiſtrioni ſi-
D milem Sapientem. qui ſiue Therſitæ, ſiue Agamemnonis perſonam acceperit, vtramque decenter exprimit & imitatur.

16. QVAS MALE AGAMVS.] *Noſtrâ culpâ, & inſcitiâ: non illo ſic imponente. Vellet enim benè agi, & facit Sapiens.*

17. ILLE QVI IN SCÆNA.] *Atreus, qui Pelopis filius & heres. & quæ ſequuntur, ſunt ex Attij Atreo.*

18. EN IMPERO ARGIS.] *Mei libri*, Impero Argis, *ſine illâ particulâ. Et grandius mihi eſſet*, Imperito Argis: *ſiue antiquè*, Imperitod.

19. REGNA MIHI LIQVIT.] *In Fabio legitur*, ſceptra mihi.

20. QVINQVE MODIOS ACCIPIT.] *Dimenſum & cibarium ſeruile, in menſes. Etſi tamen in Donato ſcribitur:* Serui quaternos modios accipiebant frumenti in menſem. *Sed fieri poteſt, imò ſolet, vt honeſtiores pluſculum acciperent, ſicut iſti actores. Ego aliquid ſuper hac re 1. Elector. cap. de Frumentat.*

21. ET QVINQVE DENARIOS.] *Septem denarios Lucianus videtur agnoſcere, ſuo æuo. Sed hæc talia mutant. De modo iſto lucaris (ſic appellabant) ego ad 1. Annal. Taciti.*

22. DIVRNVM ACCIPIT.] *Diarium, & mercedulam.*

23. IN CÆNACVLO.] *Vbi tenuiores & inopes. Sic actor Plautinus, qui Iouem Amphitruonem refert, iocosè:*

> Ego ſum ille Amphitruo, cuius ſeruus Soſia,
> In ſuperiore qui habito cænaculo.

Tamen ſcripti ferè, centuculo, *aut* centunculo; *meus*, cetulo. *Et de centunculo ſanè placeat: atque id ſtratum ſeruorum fuiſſe.*

24. EQVVM EMPTVRVS.] *Horatij illud obuium:*

> Regibus hic mos eſt, vbi equos mercantur, apertos
> Inſpiciunt.

Macrobius 1. Saturn. cap. XI. Quemadmodum ſtultus eſt, qui empturus equum, non ipſum inſpicit, ſed ſtratum eius & frænum: ſic eſt, qui hominem ex veſte, aut conditione, quæ modo veſtis nobis circumdata eſt, æſtimandum putat. *Apuleius, De Deo Socratis:* Neque enim in emendis equis phaleras conſideramus, & balthei polimina inſpicimus, & ornatiſſimæ ceruicis diuitias contemplamur: ſed iſtis omnibus exuuiis amolitis & amotis, equum ipſum nudum, & ſolum corpus eius & animum contuemur. *Socrates, in Stob. Serm.* 1. Οὔτε ἵππος εὐγενὴς κρίνοιτ᾽ ἂν ὁ πολυτελῆ σκευὴν ἔχων, ἀλλ᾽ ὁ τῇ φύσει λαμπρός· οὔτε ἀνὴρ σπουδαῖος, ὁ πολύτιμον οὐσίαν κεκτημένος, ἀλλ᾽ ὁ τὴν ψυχὴν γενναῖος: Neque equus generoſus iudicetur, qui ſtratum & inſtructum ſplendidum habeat, ſed qui naturâ ſit talis: ita nec vir honeſtus, qui multas & æſtimabiles opes habeat, ſed qui animo ſit præſtans.

25. FASCIAM

bes ſtratum, detrahis veſtimenta venalibus, ne qua vitia cotpotis lateant: hominem in- A uolutum æſtimas? Mangones, quidquid eſt quod diſpliceat, aliquo lenocinio abſcondunt. Itaque ementibus ornamenta ipſa ſuſpecta ſunt: ſiue crus alligatum, ſiue brachium adſpiceres, nudari iuberes, & ipſum tibi corpus oſtendi. Vides illum Scythiæ Sarmatiæve regem, inſigni capitis decorum? ſi vis illum æſtimare, totumq́ue ſcire qualis ſit, [25] faſciam ſolue. [26] multum mali ſub illâ latet. Quid de aliis loquor? ſi perpendere te voles, ſepone pecuniam, domum, dignitatem: intus te ipſe conſidera. Nunc qualis ſis, [27] aliis credis.

EPIST. LXXXI.

. De homine ingrato exordium: tum quæſtio, An grati eſſe debeamus aduerſus eum, qui antè iuuit, pòſt nocuit? Subtiliter & diffusè hoc diſputat, & variè diſtinguit. B

QVERERIS incidiſſe te in hominem ingtatum. Si hoc nunc ptimùm, age aut fortunæ, aut diligentiæ tuæ gratias. Sed nihil facere hoc loco diligentia poteſt, niſi te malignum. Nam ſi hoc periculum vitare volueris, non dabis beneficia: ita ne apud alium pereant, apud te peribunt. Non reſpondeant potiùs, quàm non dentur: & poſt malam ſegetem ſerendum eſt. Sæpe quidquid perierat aſſiduâ infelicis ſoli ſterilitate, vnius anni reſtituit vbertas. Eſt tanti, vt gratum inuenias, experiri & ingratos. Nemo habet tam certam in beneficiis manum, vt non ſæpe fallatur: aberrent, vt aliquando hæreant. Poſt naufragium maria tentantur: fœneratorem [1] non fugat à foro decoctor. Citò inerti otio vita torpebit, ſi relinquendum eſt quidquid offendit. Te verò benigniorem hæc ipſa res faciat. nam cuius rei euentus incertus eſt, id, vt aliquando procedat, ſæpe tentandum eſt. Sed de iſto ſatis multa in iis libris locuti ſumus, qui de Beneficiis C inſcribuntur: illud magis quærendum videtur, quod [2] non ſatis (vt exiſtimo) explicatum eſt: An is qui profuit nobis, ſi poſteà nocuit, paria fecerit, & nos debito ſoluerit? Adiice ſi vis & illud: Multo plus poſteà nocuit, quàm antè profuerat. Si rectam illam rigidi iudicis ſententiam quæris, alterum ab altero abſoluet, & dicet: Quamuis iniuria præponderet, tamen beneficiis donetur, quod ex iniuriâ ſupereſt. Plus nocuit? ſed priùs profuit. itaque habeatur & temporis ratio. Iam illa manifeſtiora ſunt quàm vt admoneri debeas, quærendum eſſe, quàm libenter profuerit, quàm inuitus nocuerit: quoniam animo & beneficia & iniuriæ conſtant. Nolui beneficium dare. victus ſum aut verecundiâ, aut inſtantis pertinaciâ, aut ſpe. Eo animo quidq; debetur, quo datur: nec quantum ſit, ſed à quali profectum voluntate, perpenditur. Nunc coniectura tollatur. Et illud beneficium fuit, & hoc quod modum beneficij prioris exceſſit, iniuria eſt. Vir bonus vtroſque calculos ſic ponit, vt [3] ſe ipſe circumſcribat: beneficio adiicit, iniuriæ demit. Ille alter remiſſior iudex, quem eſſe me malo, iniuriæ obliuiſci debebit, officij meminiſſe. Hoc certè, inquit, iuſtitiæ conuenit, ſuum cuique reddere, beneficio gratiam, D iniuriæ talionem, aut certè malam gratiam. Verum erit iſtud, cùm alius iniuriam fecerit, alius beneficium dederit. nam ſi idem eſt, beneficio vis iniuriæ extinguitur. Nam cui, etiam ſi merita non anteceſſiſſent, oportebat ignoſci, poſt beneficia lædenti, plus quàm

25. FASCIAM SOLVE.] *Id eſt, diadema inſigne regni. Nam hoc, non aliud quàm Faſcia aut vitta capiti circumdata.*

26. MVLTVM MALI SVB ILLA.] *Regis cuiuſpiam dictum, ad mulierculam admirantem:* O mulier, hunc pannum humi iacentem non tollas, ſi ſcias quantum mali ſub eo lateat.

27. ALIIS CREDIS.] *Adulatoribus, & blandis hoſtibus.*

EPIST. LXXXI. 1. NON FVGAT A FORO DECOCTOR.] *Alij*, Coactor, *referunt.* Coactor *quidem eſt, qui argentariorum aut fœneratorum reliqua, & ſummulas exigit, qui &* Collectarius *dicitur: ſed aptior* Decoctori *hic locus, an* Coctori? *nam meus & magis fidi libri*, tortor.

2. NON SATIS, VT EXISTIMO.] *Attigit tamen lib.* III. *De Benef. cap.* XIII.

3. SE IPSE CIRCVMSCRIBAT.] *Decipiat ſe, & vltrò fallat in hoc calculo.*

4. Non

A quàm venia debetur. Non pono vtrique par pretium: pluris æſtimo beneficium, quàm iniuriam. [4] Non omnes debere ſciunt grati beneficium. Poteſt etiam imprudens, & rudis, & vnus è turbâ, [5] vtique dum propè eſt ab accepto, reddere beneficium, [6] & penſare: ignorat autem [7] quantum debeat. Vni ſapienti notum eſt, quanti res quæque taxanda ſit. Nam ille de quo loquebar modò, ſtultus, etiamſi bonæ voluntatis eſt, aut minùs quàm debet, aut tempore, aut quo non debet loco, reddit: id quod referendum eſt, effundit atque abiicit. Mira in quibuſdam rebus verborum proprietas eſt: & conſuetudo ſermonis antiqui quædam efficaciſſimis, & officia docentibus, notis ſignat. Sic certè ſolemus loqui: *Ille illi gratiam retulit.* Referre, eſt vltrò quod debeas afferre. Non dicimus, *Gratiam reddidit.* Reddunt enim, & qui repoſcuntur, & qui inuiti, & qui vbilibet, & qui per alium. Non dicimus, *Repoſuit beneficium, aut ſoluit:* nullum enim nobis placuit, quod æri alieno conuenit, verbum. Referre, eſt ad eum à quo acceperis, ferre. Hæc vox ſignificat voluntariam relationem. Qui retulit, ipſe ſe appellauit. Sapiens omnia
B nia examinabit ſecum, quantum acceperit, à quo, quando, vbi, quemadmodum. Itaque negamus quemquam ſcire gratiam referre, niſi ſapientem. non magis quàm beneficium dare quiſquam ſcit, niſi ſapiens: hic ſcilicet, qui magis dato gaudet, quàm alius accepto. Hoc aliquis inter illa numerat, quæ videmur inopinata omnibus dicere, παράδοξα Græci vocant: & ait, Nemo ergo ſcit præter ſapientem referre gratiam? ergo nec quod debet creditori ſuo, reponere quiſquam ſcit alius? nec cùm emit aliquam rem, pretium venditori perſoluere? Sed ne nobis fiat inuidia, ſcito idem dicere Epicurum. Metrodorus certè ait, *Solum ſapientem referre gratiam ſcire.* Deinde idem admiratur, cùm dicimus, [8] *Solus ſapiens ſcit amare, ſolus ſapiens amicus eſt.* Atqui & amoris & amicitiæ pars eſt, referre gratiam: imò hoc magis vulgare eſt, & in plures cadit, quàm vera amicitia. Deinde idem admiratur, quòd dicimus fidem niſi in ſapiente non eſſe: tamquam non ipſe idem dicat. An tibi videtur fidem habere, qui referre gratiam neſcit? Deſinant itaque infamare nos, tamquam incredibilia iactantes: & ſciant apud ſapientem eſſe ipſa hone-
C ſta, apud vulgum ſimulacra rerum honeſtarum & effigies. Nemo referre gratiam ſcit, niſi ſapiens. Stultus quoque vtcumque ſcit, & quemadmodum poteſt, referat: ſcientia illi potiùs, quàm voluntas deſit. Velle non diſcitur. Sapiens inter ſe omnia comparabit. maius eius opus, aut minus fit (quamuis idem ſit) tempore, loco, cauſsâ. Sæpe enim hoc non potuere diuitiæ in domum infuſæ, quod opportunè dati mille denarij. Multum enim intereſt, donaueris, an ſuccurreris: ſeruauerit illum tua liberalitas, an inſtruxerit. Sæpe quod datur, exiguum eſt: quod ſequitur ex eo, magnum. Quantum autem exiſtimas intereſſe, vtrùm aliquis [9] quod dederat, ſumpſerit, an beneficium acceperit, vt daret? Sed ne in eadem, quæ [10] ſatis ſcrutati ſumus, reuoluamur; in hac comparatione beneficij & iniuriæ, vir bonus iudicabit quidem quod erit æquiſſimum: ſed beneficio fauebit, in hanc erit partem procliuior. Plurimum autem momenti perſona ſolet afferre, in rebus eiuſmodi. Dediſti mihi beneficium in ſeruo, iniuriam feciſti in patre: ſeruaſti

D 4. NON OMNES DEBERE SCIVNT GRATI.] *Librorum hæc ſcriptura eſt, Romanam ſuppoſititiam non moror. Lego tamen*, gratè.

5. VTIQVE DVM PROPE EST.] *Id eſt, in recenti beneficio, quod nondum excidit. Nam vulgus vetuſtioris obliuiſcitur.*

6. ET PENSARE.] *Sententia eſt. poteſt par reddere, ſed non parta facere: quia in beneficia non acceptum ſolùm conſideratur, ſed animus, tempus, occaſio tua & mea.*

7. QVANTVM DEBEAT.] *Alij*, pro re debeat: *meus*, quantum præbeat.

8. SOLVS SAPIENS SCIT AMARE.] *Vide Manuduct.* III. *Diſſer.* XVI.

9. QVOD DEDERAT, SVMPSERIT.] *Mirè intricant libri: & hæc Muretiana, præter ipſas. Mitta alias, meus:* Quantum autem, exiſtimas, intereſt, vtrùm aliquid quod dederat, vel quod præſtarat, ſumpſerit, an beneficium. *Alludunt alij, & Eraſmi quidam codices*, vtrùm aliquis de ratâ quod præſtaret ſumpſerit. *Nos concinnamus:* exiſtimas, intereſt, vtrùm aliquis de arcâ, vel quod præſto erat, ſumpſerit, an beneficium. *Veriſſimè, opinor. Quid cenſes, inquit, intereſſe, vtrùm aliquis domo & ab arcâ, paratâ pecuniam ſumpſerit; an vt poſſet benefacere, beneficium acceperit? id eſt, ipſe mutuum ſumptum, alteri dederit? De ſententiâ, nec ambigo; vix de ſcripturâ.*

10. SATIS SCRVTATI SVMVS.] *Libris De Beneficiis.*

11. PLVS

uaſti mihi filium,ſed patrem abſtuliſti. Alia deinceps, per quæ procedit omnis collatio, A proſequetur: & ſi puſillum erit quod interſit, diſſimulabit. Etiam ſi multum fuerit, ſi id donati ſaluâ pietate ac fide poterit,remittet: id eſt, ſi ad ipſum tota pertinebit iniuria. Summa rei hæc eſt. facilis erit in commutando: patietur [11] plus imputari ſibi. inuitus beneficium per compenſationem iniuriæ ſoluet: in hanc partem inclinabit, huc verget, vt cupiat debere gratiam, cupiat referre. Errat enim,ſi quis beneficium libentiùs accipit, quàm reddit. Quanto hilarior eſt qui ſoluit,quàm qui mutuatur; tantò debet lætior eſſe,qui ſe maximo ære alieno accepti beneficij exonerat, quàm qui accipiens cùm maximè obligatur. Nam in hoc quoque falluntur ingrati,quòd creditori quidem, præter ſortem, extra ordinem numerant: beneficiorum autem vſum eſſe gratuitum putant. Et illa creſcunt morâ: tantoque plus ſoluendum eſt,quanto tardiùs. Ingratus eſt, qui beneficium reddit ſine vſurâ. Itaque huius quoque rei habebitur ratio,cùm conferentur accepta & expenſa. Omnia facienda ſunt, vt quàm gratiſſimi ſimus. noſtrum enim in hoc bonum. quemadmodum iuſtitia non eſt,vt vulgò creditur, ad alios pertinens; maxima B pars eius in ſe redit. Nemo non cùm alteri prodeſt, ſibi profuit. Non eo nomine dico, quòd volet adiuuare adiutus, protegere defenſus, quòd bonum exemplum circuitu ad facientem reuertitur: ſicut mala exempla recidunt in auctores, nec vlla miſeratio contingit his, qui patiuntur iniurias, quas poſſe fieri, faciendo docuerunt: ſed quòd virtutum omnium pretium in ipſis eſt. Non enim exercentur ad præmium: rectè facti, feciſſe merces eſt. Gratus ſum. non vt alius mihi libentiùs præſtet, priori irritatus exemplo: ſed vt rem iucundiſſimam ac pulcherrimam faciam. Gratus ſum. non quia expedit; ſed quia iuuat. Hoc vt ſcias ita eſſe,ſi gratum eſſe non licebit,niſi vt videar ingratus, ſi reddere beneficium non aliter quàm per ſpeciem iniuriæ potero; æquiſſimo animo ad honeſtum conſilium, per mediam infamiam, tendam. Nemo mihi videtur pluris æſtimare virtutem, nemo illi magis eſſe deuotus, quàm qui boni viri famam perdidit, ne conſcientiam perderet. Itaque, vt dixi, maiore tuo, quàm alterius bono gratus es. Illi enim vulgaris & quotidiana res contigit, recipere quod dederat: tibi magna, & ex beatiſſimo animi ſtatu profecta, gratum fuiſſe. Nam ſi malitia miſeros facit, virtus beatos, C gratum autem eſſe virtus eſt: rem vſitatam reddidiſti, ineſtimabilem conſecutus es,conſcientiam grati: quæ niſi in animum diuinum, fortunatumque non peruenit. In contrarium autem huic affectum,ſumma infelicitas vrget. Nemo ſi ingratus eſt,non miſer erit: non differo illum, ſtatim miſer eſt. Itaque ingrati eſſe vitemus, non alienâ cauſsâ, ſed noſtrâ. Minimum ex nequitiâ leuiſſimumque ad alios redundat: quod peſſimum ex illâ eſt,& ([12] vt ita dicam) ſpiſſiſſimum, domi remanet, & premit habentem. quemadmodum Attalus noſter dicere ſolebat, *Malitia ipſa* [13] *maximam partem veneni ſui bibit.* Illud venenum,quod ſerpentes in alienam perniciem proferunt, ſine ſuâ continent, non eſt huic ſimile: hoc, habentibus peſſimum eſt. Torquet ingratus ſe, & macerat: odit quę accepit,quia redditurus eſt,& extenuat: iniurias verò dilatat atque auget. Quid autem eo miſerius, cui beneficia excidunt, hærent iniuriæ? At contrà ſapientia exornat omne beneficium,ac ſibi ipſa commendat,& ſe aſſiduâ eius commemoratione delectat. D Malis vna voluptas eſt, & hæc breuis, dum accipiunt beneficia: ex quibus ſapienti longum

gum

11. PLVS IMPVTARI SIBI.] *Plus ſibi deberi.*

12. VT ITA DICAM, SPISSISSIMVM.] *Suſpicatur Pincianus* peſſiſſimum: *& ita ſanè quidam libri. Tamen non mutem. At cur igitur præfatur*,vt ita dicam? *non quia vox inuſitata, ſed quia metaphora audacior videri poßit.*

13. MAXIMAM PARTEM VENENI SVI.] *Pulcherrimè. Ita Hierax Pythagoricus*: Iniuria, *inquit*, & malitia ab auctore incipiens, in illum qui afficitur,redundat. Sed ipſum auctorem inprimis lędit, minùs eum qui patitur. *Ἐπεὶ καὶ ἀπ' αὐτοῦ τὴν κίνησιν λαμβάνει, καὶ τὴν ἐπαρσιν. ἐγειρομένη τοίνυν, τὸν τίκτοντα πρῶτον ἀνάπτει, καὶ πρὶν τεκεῖν ἐν ταῖς ὠδῖσι φλέγει, καὶ διιοῦσα λυμαίνεται, καὶ τῷ ὑπ' αὐτῆς ἰῷ χρώζει δυσοσμοῖς τῇ βαφῇ*: Quoniam ab ipſo auctore & motum,& incrementum accipit. Excitata igitur, eum qui parit primùm apprehendit, & ante partum in ipſis nixibus conatibusque adurit, & tranſiens lædit, & ſuo veneno tingit, colore peſſimo. *Et ſtatim*: *Οὕτω καὶ πᾶς ἄδικος, αὐτὸς τῆς κακίας πρῶτος γεύεται, πρὶν εἰς ἄλλους ἀφιέναι*: Ita quiuis improbus priùs malitiam ſuam ipſe bibit & deguſtat, priuſquam in alios emittat. *Dicas ex illo ſumpſiſſe noſtrum: quem etiam vide epiſtolâ* LXXXVII.

14. SEN-

A gum gaudium manet,ac perenne. Non enim illum accipere,ſed accepiſſe delectat: quod immortale eſt,& aſſiduum. Illa contemnit,quibus læſus eſt: nec obliuiſcitur per negligentiam, ſed volens. Non vertit omnia in peius: ſed nec quærit cui imputet caſum, & peccata hominum ad fortunam potiùs refert. Non calumniatur verba,nec vultus: quidquid accidit, benignè interpretando leuat: nec offenſæ potiùs, quàm beneficij meminit. Quantum poteſt in priore ac meliore ſe memoriâ detinet; nec mutat animum aduerſus benè meritos, niſi multum malefacta præcedant,& manifeſtum etiam conniuenti diſcrimen eſt: tunc quoque in hoc dumtaxat, vt talis ſit poſt maiorem iniuriam,qualis ante beneficium. Nam cùm beneficio par eſt iniuria,aliquid in animo beneuolentiæ remanet. Quemadmodum reus [14] ſententiis paribus abſoluitur, & ſemper quidquid dubium eſt,humanitas inclinat in melius: ſic animus ſapientis,vbi paria maleficiis merita ſunt,deſinet quidem debere,ſed non deſinet velle debere: & [15] hoc facit, quod qui poſt tabulas nouas ſoluunt. Nemo autem gratus eſſe poteſt, niſi contempſerit iſta, pro-
B pter quæ vulgus inſanit. Si referre vis gratiam; & in exſilium eundum eſt, & effundendus ſanguis, & ſuſcipienda egeſtas, & ipſa innocentia ſæpe maculanda, indigniſque obiicienda rumoribus. Non paruo ſibi conſtat homo gratus. Nihil carius æſtimamus, quàm beneficium, quamdiu petimus: nihil vilius, cùm accepimus. Quæris quid ſit, quod obliuionem acceptorum nobis faciat? cupiditas accipiendorum. cogitamus non quid impetratum, ſed quid impetrandum ſit. Abſtrahunt à recto diuitiæ, honores, potentia,& cetera, quæ opinione noſtrâ cara ſunt, pretio ſuo vilia. Neſcimus æſtimare res: de quibus non cum famâ, ſed cum rerum naturâ deliberandum eſt. Nihil habent iſta magnificum,quo mentes in ſe noſtras trahant,præter hoc,quòd mirari illa conſueuimus. Non enim quia concupiſcenda ſunt, laudantur; ſed concupiſcuntur, quia laudata ſunt: & cùm ſingulorum error publicum fecerit, ſingulorum errorem facit publicus. Sed quemadmodum illa credimus, ſic & in hoc fidei populi credamus, nihil eſſe grato animo honeſtius. Omnes hoc vrbes,omnes etiam ex barbaris regionibus gentes conclama-
C bunt: in hoc bonis maliſque conueniet. Erunt qui voluptates laudent, erunt qui labores malint: erunt qui dolorem maximum malum dicant, erunt qui ne malum quidem appellent: diuitias aliquis ad ſummum bonum admittet,alius illas dicet humanæ malo vitæ repertas: nihil eſſe eo locupletius,cui quod donet fortuna non inuenit. In tantâ iudiciorum diuerſitate,referendam benè merentibus gratiam,omnes vno tibi,quod aiunt, ore affirmabunt: in hoc tam diſcors turba conſentiet, cùm interim iniurias pro beneficiis reddimus. Et prima cauſſa eſt,cur quis ingratus ſit,ſi ſatis gratus eſſe non potuit. Eò perductus eſt furor, vt periculoſiſſima res ſit,beneficia in aliquem magna conferre.nam quia putat turpe non reddere; non vult eſſe, cui reddat. Tibi habe, quod accepiſti: non repeto, non exigo. profuiſſe tutum ſit. Nullum eſt odium pernicioſius, quàm ex beneficij violati pudore.

14. SENTENTIIS PARIBVS.] *Seneca pater Controuerſiâ* III. *lib.*1.*itemq; primâ, libri* III.
D 15. HOC FACIET, QVOD QVI POST TABVLAS.] *E Pinciani duobus libris hæc ſunt,& boni argutiq; ſenſus. Tamen meus auctior:* hoc facit, quod qui accepto quidem præſtauerat vſuram vel huiuſmodi remittit, vel tabulas nouas ſoluit. *Alij aſſident: quid dicam, hæreo. A gloſſulis, aut interpolatione, hæc omnia eſſe? vix probabile eſt. Tentabam obiter:* hoc faciet, quod qui accepto quod prærogauerat, vſuram vel eius modum remittit; vel,tabulis nouis, ſoluit. *Sed haud ſatis hæc ſententia applico.* Tabulas nouas *ſcimus eſſe,cùm æs alienum remittitur, & noui igitur Codices fiunt.*

A

EPIST. LXXXII.

Contra *delicias, & mollem vitam: itemque otium ignauum. ſtudiis id dedicandum eſſe: & præſertim Philoſophiæ, quæ muniat contra metus, & externa omnia mala, contra ipſam mortem. Fruſtrà in hanc nos argutiis aut Sophiſmatis armari; & obiter contra facientes. Mortem per ſe indifferentem eſſe: ſed talem, aut talem, honeſtam; & contrà. Iterumque contra cauillatores. Bona.*

Desii iam de te eſſe ſolicitus. Quem, inquis, deorum ſponſorem accepiſti? eum
ſcilicet qui neminem fallit, animum, recti ac boni amatorem. In tuto pars tui
melior eſt. poteſt fortuna tibi iniuriam facere: quod ad rem magis pertinet, non timeo
ne tu facias tibi. I, quà cœpiſti: & in iſto te vitæ habitu compone, placidè, non molli-
ter. Malè tibi eſſe malo, quàm molliter. Malè nunc ſic accipe, quemadmodum à populo B
ſolet dici, durè, aſperè, laborioſè. Audire ſolemus ſic quorumdam vitam laudari, qui-
bus inuidetur: *Molliter viuit.* hoc dicunt, malus eſt. Paullatim enim effœminatur ani-
mus, atque in ſimilitudinem otij ſui & pigritiæ, in quâ iacet, ſoluitur. Quid ergo? viro
non vel obrigeſcere ſatius eſt? Deinde delicati timent mortem, cui vitam ſuam fecere ſi-
milem. Multum intereſt inter otium, & conditiuum. Quid ergo, inquis, non ſatius eſt
vel ſic iacere, quàm iſtis officiorum verticibus volutari? Vtraque res letalis eſt, & con-
tractio, & torpor. Puto, æquè [1] qui in odoribus iacet mortuus eſt, quàm qui rapitur
vnco. Otium ſine litteris mors eſt, & hominis viui ſepultura. Quid denique prodeſt
receſſiſſe, tamquam non trans maria nos ſolicitudinum cauſſæ perſequantur? Quæ late-
bra eſt, in quam non intret metus mortis? quæ tam munita, & in altum ſubducta vitæ
quies, quam non dolor territet? Quocumque te abdideris, mala humana circumſtre-
pent. Multa extra ſunt, quæ circumeunt nos, quò aut fallant, aut vrgeant: multa intus,
quæ etiam in mediâ ſolitudine exæſtuant. Philoſophia circumdanda eſt, [2] inexpugna- C
bilis murus, quem fortuna multis machinis [3] laceſſitum non tranſit. In inſuperabili lo-
co ſtat animus, qui externa deſeruit, & arce ſe ſuâ vindicat: infra illum omne telum ca-
dit. Non habet, vt putamus, fortuna longas manus: neminem occupat, niſi hærentem
ſibi. Itaque quantum poſſumus, ab illâ reſiliamus: quod ſola præſtabit ſui naturæque
cognitio. Sciat quò iturus ſit, vnde ortus: quod illi bonum, quod malum ſit: quid pe-
tat, quid deuitet: quæ ſit illa ratio, quæ appetenda ac fugienda diſcernat, quâ cupiditatum
manſueſcit inſania, timorum ſæuitia compeſcitur. Hæc quidam putant ipſos etiam
[4] ſine philoſophiâ repreſſiſſe: ſed cùm ſecuros aliquis caſus expertus eſt, exprimitur ſera
confeſſio. Magna verba excidunt, cùm tortor popoſcit manum, cùm mors propiùs ac-
ceſſit. Poſſis illi dicere: Facilè prouocabas mala abſentia: ecce dolor, quem tolerabi-
lem eſſe dicebas: ecce mors, quam contra multa animosè locutus es: ſonant flagella,
gladius micat:

Nunc animis opus Ænea, nunc pectore firmo. D

Faciet autem illud firmum aſſidua meditatio: ſi non verba exercueris, ſed animum: ſi
contra mortem te præparaueris: aduerſus quam non exhortabitur, nec attollet, qui ca-
uillationibus tibi perſuadere tentauerit, mortem malum non eſſe. Libet enim, Lucili
virorum optime, ridere ineptias Græcas, quas nondum, [5] quamuis mirer, excuſſi. Zeno
noſter hac collectione vtitur: Nullum malum glorioſum eſt: mors autem glorioſa eſt:
mors

EPIST. LXXXII. 1. Qvi in odoribvs iacet.] *Simile hoc prouerbiale, in Theognide:* Ἀσπάλαθοι δὲ τάπησιν ὅμοιον ϛρῶμα θανόντι.

2. Inexpvgnabilis mvrvs.] *Dixi aliquid Manud.* III. *Diſſert.* I.

3. Lacessitvm non transit.] *Meus,* non traxit: *quod eſſet, deiecit, euertit.*

4. Sine philosophia repressisse.] *Neſcio an,* repperiſſe, *aptius; vt priora omnia complectatur.*

5. Qvamvis mirer.] *Imò damnas, non miraris. Legebam olim,* quamuis iners. *Nunc melius arbitror, litterâ additâ:* quamuis mirere. *Licet mireris, & tacitus carpas, nondum abiect.*

6. Vbi

A mors ergo non eſt malum. Profeciſti. liberatus ſum metu: poſt hæc, non dubitabo porrigere ceruicem. Non vis ſeueriùs loqui, nec morituro riſum mouere? Non mehercule facilè tibi dixerim, vtrùm ineptior fuerit, qui ſe hac interrogatione iudicauit mortis metum exſtinguere: an qui hoc tamquam ad rem pertineret, conatus eſt ſoluere. Nam & ipſe interrogationem contrariam oppoſuit, ex eo natam, quòd mortem inter Indifferentia ponimus, quæ ἀδιάφορα Græci vocant. Nihil, inquit, indifferens glorioſum eſt: mors autem glorioſum eſt: ergo mors non indifferens. Hæc interrogatio vides [6] vbi obrepat. mors non eſt glorioſa, ſed fortiter mori glorioſum eſt: & cùm dicit, Indifferens nihil glorioſum eſt: concedo tibi ita, vt dicam, niſi glorioſum eſſe, niſi circa Indifferentia: [7] Indifferentia autem eſſe dico, nec bona, nec mala, tamquam morbum, dolorem, paupertatem, exſilium, mortem: nihil horum per ſe glorioſum eſt, nihil tamen ſine his. Laudatur enim non paupertas, ſed is quem non ſubmittit, nec incuruat: laudatur non exſilium, [8] ſed qui hoc non doluit: laudatur non dolor, ſed ille quem nihil coegit dolor.
B Nemo mortem laudat, ſed eum cui mors antè abſtulit animum, quàm conturbauit. Omnia iſta per ſe non ſunt honeſta, nec glorioſa: ſed quidquid virtus ex illis adiir, tractauitque, honeſtum & glorioſum facit. Illa in medio poſita ſunt: intereſt, [9] vtrùm malacia illis an virtus manum admouerit. Mors enim illa, quæ in Catone glorioſa eſt, in Bruto ſtatim turpis eſt & erubeſcenda. [10] Hic eſt enim Brutus, qui cùm periturus mortis moras quæreret, [11] ad exonerandum ventrem ſeceſſit, & euocatus ad mortem, iuſſuſque præbere ceruicem: *Præbebo*, inquit, *ita viuam*. Quæ dementia eſt fugere, cùm retrò ire non poſſis? Præbebo, inquit, ita viuam. pænè adiecit, vel ſub Antonio. O hominem dignum, qui vitæ dederetur! Sed, vt cœperam dicere, vides ipſam mortem nec malum eſſe, nec bonum: Cato illâ honeſtiſſimè vſus eſt, turpiſſimè Brutus. Omnis res, quod non habuit decus, virtute additâ ſumit. Cubiculum lucidum dicimus: hoc idem obſcuriſſimum eſt nocte: dies illi lucem infundit, nox eripit. Sic iſtis quæ à nobis indifferentia ac media dicuntur, diuitiis, viribus, formæ, honoribus, regno: & contrà, mor-
C ti, exſilio, malæ valetudini, doloribus, quæque alia aut minùs aut magis pertimuimus: aut malitia, aut virtus dat boni vel mali nomen. Maſſa per ſe nec calida, nec frigida eſt. in fornacem coniecta concaluit: in aquam remiſſa refrixit. Mors honeſta eſt, per illud quod honeſtum eſt: id eſt virtus, & animus externa contemnens. Eſt & horum, Lucili, [12] quæ appellamus Media, grande diſcrimen. Non enim ſic mors indifferens eſt, quomodo vtrùm [13] capillos pares habeas, nécne: mors inter illa eſt, quæ mala quidem non ſunt, tamen habent mali ſpeciem. Sui amor eſt, & permanendi conſeruandique ſe inſita voluntas, atque aſpernatio diſſolutionis: quia videtur multa nobis bona eripere, & nos ex hac cui aſſueuimus rerum copiâ educere. Illa quoque res morti nos alienat, quòd hæc iam nouimus: illa ad quæ tranſituri ſumus, neſcimus qualia ſint, & horremus ignora. Naturalis præterea tenebrarum metus eſt, in quas adductuta mors creditur. Itaque etiamſi

6. VBI OBREPAT.] *Latenter imponat.*

D 7. INDIFFERENTIA AVTEM ESSE DICO.] *Nos fusè Manud.* II. *Diſſert.* XXII.

8. SED QVI HOC NON DOLVIT.] *Meus, & quidam hic auctiores:* non doluit, quamuis iſſet: *quod & in Pinciani fuit. Lego,* quamuis eſſet.

9. VTRVM MALACIA ILLIS.] *A Mureto eſt, & ſunt qui defendant. Mihi tamen certum libris credere, qui,* malitia, *ſcribunt. Opponit enim Virtuti, & eſt Græcorum κακία.*

10. HIC EST ENIM BRVTVS.] *Decimus ille Brutus, qui à Mutinâ in Macedoniam fugam intendit, ſed perfidiâ hoſpitis captus in viâ & proditus eſt.*

11. AD EXONERANDVM VENTREM.] *Seneca hoc fide nititur: nemo alius, quos hodie legimus, impegit. De Cn. Carbone hoc ſaltem Valerius lib.* IX. *cap.* XIII. qui tertio conſulatu ſuo, iuſſu Pompeij ad ſupplicium ductus, petiit à militibus demiſsè, vt ſibi aluum alleuiare, priuſquam exſpiraret, liceret: quò miſerrimæ lucis vſu diutiùs frueretur. *At idem de noſtro hîc Bruto:* Exiguum & infelix momentum vitæ quanto dedecore emit? Nam à Furio comprehenſus, non ſolùm ceruicem gladio ſubtraxit, verùm etiam conſtantiùs eam præbere admonitus, ipſis his verbis iurauit: Ita viuam, dabo.

12. QVÆ APPELLAMVS MEDIA, GRANDE DISCRIMEN.] *Exſecutus ſum in Manuductione, loco dicto.*

13. CAPILLOS PARES.] *Hoc exemplo ſollenniter Stoici vtebantur, ex Laertio & Stobæo. Nihil autem intereſt ſcilicet, pares an impares habeam.*

etiamſi indifferens mors, non tamen inter ea eſt quæ facilè negligi poſſint: magnâ exer- A
citatione durandus eſt animus, vt conſpectum eius acceſſumque patiatur. Mors con-
temni debet magis, quàm ſolet. multa enim de illâ credimus: multorum ingeniis cer-
tatum eſt, ad augendam eius infamiam. Deſcriptus eſt carcer infernus, & perpetuâ no-
cte oppreſſa regio, in qua ingens ianitor Orci,

Oſſa ſuper recubans antro ſemeſa cruento,
Æternùm latrans exſangues territat vmbras.

Sed etiam cùm perſuaſeris iſta fabulas eſſe, nec quidquam defunctis ſupereſſe quod ti-
meant, ſubit alius metus. [14] Æquè enim timent, ne apud inferos ſint, quàm ne nuſ-
quam. His aduerſantibus, quæ nobis infudit longa perſuaſio, fortiter pati mortem, quid
ni glorioſum ſit, & inter maxima opera mentis humanæ? quæ numquam ad virtutem
exſurget, ſi mortem malum eſſe crediderit: exſurget, ſi putabit indifferens eſſe. Non re-
cipit rerum natura, vt aliquis magno animo accedat ad id quod malum iudicat: pigrè
veniet, & cunctanter: non eſt autem glorioſum, quod ab inuito & tergiuerſante fit. ni- B
hil facit virtus, quia neceſſe eſt. Adiice nunc, quod nihil honeſtè fit, niſi cui totus ani-
mus incubuit atque affuit, cui nullâ parte ſui repugnauit. Vbi autem ad malum accedi-
tur, aut peiorum metu fit, aut ſpe bonorum, ad quæ peruenire tanti ſit, deuoratâ vnius
mali patientiâ. Diſſident inter ſe iudicia facientis. Hinc eſt, quod iubeat propoſita per-
ficere: illinc, quod retrahat, & ab re ſuſpectâ ac periculoſâ fuget. Igitur in diuerſa diſ-
trahitur. Si hoc eſt, perit gloria. Virtus enim concordi animo decreta peragit: non ti-
met quod facit.

Tu ne cede malis, ſed contra audentior ito,
Quàm tua te Fortuna ſinet.

Non ibis audentior, ſi mala illa eſſe credideris. Eximendum hoc è pectore eſt: [15] alio-
quin hæſitabit impetum moratura ſuſpicio. trudetur in id, quod inuadendum eſt. No-
ſtri quidem videri volunt Zenonis interrogationem veram eſſe, fallacem autem alteram
& falſam, quæ illi opponitur. Ego non redigo iſta ad legem Dialecticam, & ad illos C
artificij veternoſiſſimi nodos: totum genus iſtud exturbandum iudico, quo circumſcri-
bi ſe qui interrogatur, exiſtimat, & ad confeſſionem perductus aliud reſpondet, aliud
putat. Pro veritate ſimpliciùs agendum eſt: contra metum fortiùs. Hæc ipſa quæ vol-
uuntur ab illis, [16] ſoluere malim & expendere, vt perſuadeam, non vt imponam. In
aciem educturus exercitum, pro coniugibus ac liberis mortem obiturum, quomodo ex-
hortabitur? Do tibi Fabios, totum Reip. bellum in vnam transferentes domum. Laco-
nas tibi oſtendo, in ipſis Thermopylarum anguſtiis poſitos, nec victoriam ſperantes, nec
reditum. ille locus illis ſepulchrum futurus eſt. Quemadmodum exhortaris, vt totius
gentis ruinam, obiectis corporibus excipiant, & vitâ potiùs quàm loco cedant? Dices,
Quod malum eſt, glorioſum non eſt: mors glorioſa eſt: mors ergo non malum? O ef-
ficacem concionem! Quis poſt hanc dubitet ſe infeſtis ingerere mucronibus, & ſtans
mori? At ille Leonidas quàm fortiter illos allocutus eſt? *Sic*, inquit, *commilitones prande-
te, tamquam apud inferos cœnaturi*. Non in ore creuit cibus, non hæſit in faucibus, non D
elapſus eſt manibus: alacres illi & ad prandium promiſerunt, & ad cœnã. Quid [17] dux
ille Romanus, qui ad occupandum locum milites miſſos, cùm per ingentem hoſtium
exercitum ituri eſſent, ſic allocutus eſt? *Ire commilitones illò neceſſe eſt: vnde redire non eſt
neceſſe*. Vides quàm ſimplex & imperioſa virtus ſit. Quem mortalium circumſcriptio-
nes veſtræ fortiorem facere, quem erectiorem poſſunt? Frangunt animum. qui num-
quam minùs contrahendus eſt, & in minuta ac ſpinoſa cogendus, quàm cùm aliquid
[18] grande

14. ÆQVE ENIM TIMENT.] *Eſt ſolita hyſterologia. & vult dictum: Aequè timent, ne nuſquam ſint (id eſt, pereant) quàm ne apud inferos.*

15. ALIOQVIN HÆSITABIT IMPETVM.] *Aſſentior Grutero*, hebetabit.

16 SOLVERE MALIM ET EXPENDERE.] *Imò verò*, expandere: *& ita illud* voluuntur *intelligetur. Dialectici contrahunt & conuoluunt, rhetores expandunt.*

17. DVX ILLE ROMANVS.] *Q. Cæditius, opinor. qui CCCC. milites duxit in montem, imò in mortem, per medios hoſtium cuneos. Agellius, & Florus in primo bello Punico, etſi alius aliter virum appellat.*

18. GRANDE

A [18] grande componitur. Non ttecentis, ſed omnibus mortalibus mortis timor dettahi debet: quomodo illos docebis malum non eſſe? quomodo opiniones totius æui, quibus protinus infantia imbuitur, euinces? quod auxilium inuenies? Quid dices imbecillitati humanæ? quid dices quo inflammati in media pericula irruant? quâ oratione hunc timendi conſenſum, quibus ingenij viribus obnixam contta te perſuaſionem humani generis auertes? verba mihi captioſa componis, & interrogatiunculas nectis. Magnis telis magna portenta feriuntur. Serpentem illam in Africâ ſæuam, & Romanis legionibus bello ipſo terribiliorem, fruſtrà ſagittis fundiſque petierunt. [19] Ne Python quidem vulnerabilis erat, cùm ingens magnitudo pro vaſtitate corporis ſolida, ferrum, & quidquid humanæ torſerant manus, reiiceret. [20] molaribus demum fracta ſaxis eſt: & aduerſus mortem tu tam minuta iacularis? ſubulâ leonem excipis? Acuta ſunt iſta quæ dicis. Nihil eſt aeutius ariſtâ. quædam inutilia & inefficacia, ipſa ſubtilitas reddit.

B

EPIST. LXXXIII.

*V*IVENDVM, *vt coram Deo inſpectore & arbitro. Adiungit de ſuâ tunc vitâ, temperantiâ, vigilantiâ. Iterùm (vt priore epiſtolâ) contra* μικρολόγους, *& qui minutis ſermonibus aut cauillis Sapientiam eneruant. Docet ab ipſo Zenone, contra Ebrietatem diſſerente. Atqui fortiùs clariuſque agendum: & exemplum præbet, & vitium illud damnat. Bona.*

SINGVLOS dies tibi meos, & quidem totos, indicari iubes. Benè de me iudicas, ſi nihil eſſe in illis putas, quod abſcondam. Sic certè viuendum eſt, tamquam in conſpectu viuamus: ſic cogitandum, tamquam aliquis in pectus intimum inſpicere poſſit: & poteſt. Quid enim prodeſt ab homine aliquid eſſe ſecretum? [1] nihil Deo cluſum
C eſt. Inteteſt animis noſtris, & cogitationibus mediis interuenit. Sic intetuenit dico, [2] tamquam aliquando diſcedat. Faciam ergo quod iubes, & quid agam, & quo ordine, libenter tibi ſcribam. obſeruabo me protinus: & quod eſt vtiliſſimum, diem meum recognoſcam. Hoc nos peſſimos facit, quòd nemo vitam ſuam reſpicit. Quid facturi ſimus, cogitamus, & id tarò: quid fecerimus, non cogitamus. atqui conſilium futuri ex præterito venit. Hodiernus dies ſolidus eſt. nemo ex illo quidquam mihi eripuit: totus inter ſtratum lectionemque diuiſus eſt. Minimum exercitationi corporis datum: & hoc nomine ago gratias ſenectuti. non magno mihi conſtat: cùm me moui, laſſus ſum. Hic autem exercitationis, etiam fortiſſimis, finis eſt. [3] Progymnaſtas meos quæris? vnus mihi ſufficit [4] Earinus, puer (vt ſcis) amabilis: ſed mutabitur. Iam aliquem teneriorem

18. GRANDE COMPONITVR.] *Meus,* componit.

D 19. NE PYTHON QVIDEM.] *Meus, & quidam,* Nephitio: *ex quo ingenioſè P. Faber,* ne Pythio: *quaſi dicat, nec Apollo ille, qui Pythonem occidit, hanc læſerit. Sed profectò audacius & elatius hoc ſit: ac planè Eraſmo aſſentior,* ne pilo quidem. *Creſcit enim oratio, Non ſagittæ, non fundâ lapides, non pili vehementior iactus potuit, ſed tormenta denique occiderunt.*

20. MOLARIBVS DEMVM FRACTA.] *Quos balliſtæ intorquebant. Valerium vide lib. 1. Oroſium, Agellium, Plinium.*

EPIST. LXXXIII. 1. NIHIL DEO CLVSVM EST.] *Efficax & pium dogma! quod Epictetus aliquoties inculcat. vt lib.* II. *Diſſert. cap.* VIII. Dei ſtatuâ aut ſimulacro præſente, non auſis tale aliquid facere, qualia facis: ipſo autem Deo intrinſecus præſente, & omnia inſpiciente & audiente, non verecundaris hæc cogitare, hæc agere, ô ignare naturæ tuæ, & Diis infeſte? *Iterùm libro* I. *cap.* XIV. *cùm præmiſiſſet Deum omnia intueri, omnibus adeſſe, magis quàm Solem:* tamen, *inquit,* etiam cuſtodem cuique noſtrûm addidit, & Genium curatorem. Cùm igitur fores obduxeris, & tenebras intus feceris, ne ſuccurrat dicere, Solus ſum: non enim es: ſed Deus intus eſt, & Genius noſter intus eſt. quibus quid opus illato lumine, vt videant quid faciatis? *Ille autem Genius, eſt habitans in nobis Deus, vt Seneca hîc ſentit: etſi de adſiſtente etiam capias verè.*

2. TAMQVAM ALIQVANDO DISCEDAT.] *Atqui non diſcedit: & dictum ſic excuſat. pro hoc ſenſu, melius interrogatione efferri.*

3. PROGYMNASTAS MEOS.] *Habebant priuatim iſtos, velut* Præexercitores, *qui docebant & ducebant.*

4. EARINVS PVER.] *Quaſi vernus & floridus:*

 & tali

Digitized by Google

rem quæro. Hic quidem ait, nos eamdem criſim habete, quia vtrique [5] dentes cadunt: A
ſed iam vix illum aſſequor cutrentem, & intra pauciſſimos dies non poteto. vide quid exercitatio quotidiana proficiat. Citò magnum intetuallum fit, inter duos itinere diuerſo euntes. eodem tempore ille aſcendit, ego deſcendo: nec ignotas, quanto ex his velociùs alterum fiat. Mentitus ſum. iam enim ætas noſtra non deſcendit, ſed cadit. Quomodo tamen hodiernum certamen nobis ceſſerit, quæris? quod tarò curſoribus euenit, [6] Hieran fecimus. Ab hac fatigatione magis, quàm exercitatione, in frigidam deſcendi. hoc apud me vocatur parùm calda. Ille tantus [7] Pſychrolutes, qui Kalendis Ianuatiis [8] in Euripum ſaltabam, [9] qui anno nouo quemadmodum legete, ſctibete, dicete aliquid, ſic auſpicabat [10] in Vitginem deſilite, primùm [11] ad Tibetim tranſtuli caſtra: deinde [12] ad hoc ſolium, quod cùm fortiſſimus ſum, & omnia bonâ fide fiunt, ſol temperat. [13] non multum mihi ad balneum supereſt. [14] Panis deinde ſiccus, & [15] ſine menſâ prandium: poſt quod non ſunt lauandæ manus. Dotmio minimùm. conſuetudinem meá noſti: breuiſſimo ſomno vtor, & [16] quaſi intetiungo. Satis eſt mihi, vigilate deſiiſ- B
ſe. aliquando dormiſſe me ſcio, aliquando ſuſpicor. Ecce Circenſium obſtrepit clamor: ſubitâ aliquâ & vniuerſâ voce fetiuntut autes meæ. nec cogitarionem meam exeutiunt, nec intertumpunt quidem. Ftemitum patientiſſimè fero: multę voces, & in vnum confuſæ, pto fluctu mihi ſunt, aut vento ſiluam verberante, & ceteris ſine intellectu ſonantibus. Quid ergo eſt? nunc cui animum adiecerim, dicam. Supereſt ex heſterno mihi cogitatio, quid ſibi voluetint prudentiſſimi viti, qui tetum maximarum ptobationes leuiſſimas & perplexas fecerunt: quæ vt ſint vetæ, mendacio tamen ſimiles ſunt. Vult nos ab ebrietate deterrete Zeno, vit maximus, huius ſectæ fortiſſimæ ac ſanctiſſimæ conditot. Audi ergo quemadmodum colligat, virum bonum non futurum ebrium. Ebtio ſeetetum ſetmonem nemo committit: vito autem bono committit: ergo vir bonus ebrius non erit. Quemadmodum oppoſitâ interrogatione ſimili derideatut, attende. Satis enim eſt, vnam ponete ex multis. Dormienti nemo ſeetetum ſermonem committit: vito bono autem committit: ergo vit bonus non dotmit. Quo vno modo poteſt, C
Poſidonius Zenonis noſtri cauſſam agit: ſed ne ſic quidem, vt exiſtimo, agi poteſt. Ait enim ebrium duobus modis dici: altero, cùm aliquis vino grauis eſt, & impos ſui: altero,

& tali nomine delicia etiam Domitiani. Tamen meus & plures ſcripti, Farius. *quaſi à Faro & Aegypto puer, vnde lepidi & amæni.*

5. DENTES CADVNT.] *Suprà, epiſt.* XII.

6. HIERAN FECIMVS.] *Admota adhuc magis lux his verbis, quàm illata. Fallor, aut vnus Polybij locus eſt, qui faciat, cùm ſcribit libro* 1. *de Pœnis & Romanis*, diu illos in Siciliâ decertaſſe, neque malis victos, vt Fabius ait, deſtitiſſe: ſed tandem, *inquit*, ὡς ἂν ἀπαθεῖς καὶ ἀήττητοί τινες ἄνδρες ἱερὸν ἐποιήσαντο στέφανον: velut indefeſſi & inuicti viri atque athletæ, ſacram coronam fecêre. *Planè, quod hic noſter, dicit: eos paria feciſſe in certamine, & vtrumque coronam demeruiſſe, neque cepiſſe. Credo enim moris fuiſſe, vt in victoriâ ambiguâ, & cùm pares in metâ: Deo corona ſacraretur, ideoq́; prouerbium.* ἱερὸν ποιῆσαι: *nempe* τὸν στέφανον. *Quod noſter dixit*, ἱερὰν, *ad* coronam *adſpectans. Ita arbitror. alij ad* lineam ſacram *referunt, quæ (vt aiunt) in medio Stadio; vel in luſu calculorum. Aiunt, parùm probant, aut huc aptant. Adde tamen, ſi lubet, notata mihi epiſt.* XLIX.

7. PSYCHROLVTES.] *Hoc ſe nomine ſuprà decorat, & iactat, epiſt.* LIII. *Idem de ſe Horatius* 1. *epiſt.* XV.

—— gelidâ cùm perluor vndâ
Per medium frigus.

8. IN EVRIPVM SALTABAM.] *Qui hortis & prætoriis, ex more erant. Foſſa, & incilia cum aquis.*

9. QVI ANNO NOVO.] *Moris, vt Kalendis Ianuarij quiſque artes ſuas aut opificia delibaret, auſpicij cauſſâ. Ita ego, inquit, tunc ſollenniter in frigidam deſiliebam. De more, videſis quæ ſcripſi ad Annalem Taciti* IV. *in verba*, Druſum auſpicandi gratiâ tribunal ingreſſum.

10. IN VIRGINEM DESILIRE.] *Hanc ſignatè nominat, quia frigida cumprimis: & ideò appetita Pſychrolutis. Martialis:* D

Virgine vis ſolâ lotus abire domum.

Alibi, crudam Virginem *dicit.*

11. AD TIBERIM.] *Qui mitior Virgine, & egelidior.*

12. AD HOC SOLIVM.] *Quo domi nunc vtor, aquâ à Sole, ſi non ab igne, temperatâ.*

13. NON MVLTVM MIHI AD BALNEVM.] *Quo gloriatur in omnem vitam ſe abſtinuiſſe, epiſt.* CVIII.

14. PANIS DEINDE SICCVS.] *Sine obſonio.*

15. SINE MENSA PRANDIVM.] *Quod ſtans, & de manu ſumebat.*

16. QVASI INTERIVNGO.] *Ita meliores libri, & eſt honeſta traductio ab aurigis. Vide De Tranquil. cap.* XV. *Alij tamen*, interuigilo, *legunt & tuentur: faciant, in re coimus.*

17. SI SO-

A ro, [17] ſi ſolet ebrius fieri,& huic obnoxius vitio eſt. Nunc à Zenone dici qui ſoleat fieri
ebrius, non qui ſit. Huic autem neminem commiſſurum arcana, quæ per vinum elo-
qui poſſit. quod eſt falſum. Prima enim illa interrogatio complectitur eum qui eſt
ebrius, non eum qui futurus eſt. Plurimum enim intereſſe concedes inter ebrium &
ebrioſum. poteſt & qui ebrius eſt, tunc primùm eſſe, nec habere hoc vitium: & qui
ebrioſus eſt, ſæpe extra ebrietatem eſſe. Itaque id intelligo, quod ſignificari verbo iſto
ſolet: præſertim cùm ab homine diligentiam profeſſo ponatur, & verba examinante.
Adiice nunc, quòd ſi hoc intellexit Zeno, & nos intelligere voluit, ambiguitate verbi
quæſiuit locum fraudi: quod faciendum non eſt, vbi veritas quæritur. Sed ſanè hoc
ſenſerit: quod ſequitur, falſum eſt, ei qui ſoleat ebrius fieri, non committi ſermonem
ſecretum. Cogita enim quàm multis militibus, non ſemper ſobriis,& imperator,& tri-
bunus,& centurio, tacenda mandauerit. De illâ C. Cæſaris cæde, illius dico qui ſupera-
to Pompeio Rempublicam tenuit tam creditum eſt Tillio Cimbro, quàm C. Caſſio.
B Caſſius totâ vitâ aquam bibit: Tillius Cimber & nimius erat in vino, [18] & ſcordalus.
In hanc rem iocatus eſt ipſe: *Ego*, inquit, [19] *quemquam feram, qui vinum ferre non poſſum?*
Sibi quiſque nunc nominet eos, quibus ſcit & vinum malè credi, & ſermonem benè.
Vnum tamen exemplum, quod occurrit mihi, referam, ne intercidat. Inſtruenda eſt
enim vita exemplis illuſtribus. non ſemper confugiamus ad vetera. [20] L. Piſo, vrbis cu-
ſtos, ebrius [21] ex quo ſemel factus eſt, fuit. maiorem partem noctis in conuiuio exige-
bat: vſque in horam ſextam ferè dormiebat: hoc erat eius matutinum. Officium tamen
ſuum, quo tutela vrbis continebatur, diligentiſſimè adminiſtrauit. Huic & diuus Au-
guſtus dedit ſecreta mandata, cùm illum [22] præponeret Thraciæ, quam perdomuit: &
Tiberius proficiſcens in Campaniam, cùm multa in vrbe & ſuſpecta relinqueret & inui-
ſa. [23] Puto quia illi benè ceſſerat Piſonis ebrietas, poſteà [24] Coſſum fecit vrbis præfe-
ctum, virum grauem, moderatum, ſed merſum vino, & madentem: adeò, vt ex ſenatu
aliquando, in quem è conuiuio venerat, oppreſſus inexcitabili ſomno, tolleretur. Huic
C tamen Tiberius multa ſuâ manu ſcripſit, quæ committenda ne miniſtris quidem ſuis
iudicabat. Nullum Coſſo aut priuatum ſecretum, aut publicum elapſum eſt. Itaque
declamationes iſtas de medio remoueamus: Non eſt animus in ſuâ poteſtate, ebrietate
deuinctus. Quemadmodum muſto dolia ipſa rumpuntur,& omne quod in imo iacet,
in ſummam partem vis caloris eiectat: ſic vino exæſtuante, quidquid in imo iacet abdi-
tum, effertur, & prodit in medium. Onerati mero, quemadmodum non continent ci-
bum, vino redundante, ita ne ſecretum quidem: quod ſuum alienumque eſt, pariter ef-
fundunt. Sed quamuis hoc ſoleat accidere, ita & illud ſolet, vt cum his quos ſcimus li-
bentiùs bibere, [25] de rebus neceſſariis deliberemus. Falſum eſt ergo hoc, quod patro-
cinij loco ponitur, ei qui ſoleat ebrius fieri, [26] non dari tacitum. Quanto ſatius eſt, aper-
tè accuſare ebrietatem, & vitia eius exponere? quæ etiam tolerabilis homo vitauerit, ne-
dum perfectus ac ſapiens. cui ſatis eſt ſitim exſtinguere: qui etiam ſi quando orta eſt hi-
laritas, alienâ cauſſâ producta longiùs, tamen citra ebrietatem reſiſtit. Nam de illo vi-
D debi-

17. SI SOLET EBRIVS FIERI.] *Ita. ſi Græcè μέθυσον dixit, in vtrumque eo vox valet. At vix Latinis: & μεθυστικὸς, ſiue qui ſolet & gaudet,* Ebrioſus *dicitur.*

18. ET SCORDALVS.] *Dixi epiſt.* LVI.

19. QVEMQVAM FERAM.] *Supra me dominum, nempe Cæſarem.*

20. L. PISO VRBIS CVSTOS.] *De quo Tacitus* VI. *Annalium, atque ego ibi: Suetonius Tiberij cap.* XLII.

21. EX QVO SEMEL FACTVS EST.] *Ita ſcripſi meliores. ſi rectè; ſenſum puto, Poſt vnam illam ebrietatem, quæ Præfectum vrbis fecit, placuit ſemper eſſe ebrium. Vel etiam, Cùm ſemel in die ebrius, ſemper erat, non deſiſtebat.*

22. PRÆPONERET THRACIÆ.] *Hæc in Tacito, & meo Commentario.*

23. PVTO QVIA BENE.] *Seiungenda à prioribus, vt diſtinxi. non enim Coſſum præfecit iens in Campaniam Tiberius, ſed quinquẽnio circiter pòſt; quod ex Annalibus, & morte Piſonis, clarum.*

24. COSSVM FECIT.] *Coſſum Cornelium Cn. F. Lentulum, qui Conſul ſub Auguſto anno* DCCLII. *an filium eius, qui ſub Tiberio Conſul* DCCLXXVIII.

25. DE REBVS NECESSARIIS DELIBEREMVS.] *Imò conſilia tunc non liberiora tantùm, ſed meliora, in quibuſdam præſertim ingeniis. de quo Plutarchum lege Quæſt. Conuiu.* VII. *cap. vlt.*

26. NON DARI TACITVM.] *Senſus, non mandari aut credi ſecretum. Sed phraſis inſolentior. an fortè,* non nudari tacitum?

 27. AN

debimus, [27] an ſapientis animus nimio vino turbetur, & faciat ebriis ſolita. Interim ſi hoc colligere vis, virum bonum non debere ebrium fieri, cur ſyllogiſmis agis? dic quàm turpe ſit, plus ſibi ingerere quàm capiat, & ſtomachi ſui non noſſe menſuram: quàm multa ebrij faciant, quibus ſobrij erubeſcant: nihil aliud eſſe ebrietatem, quàm voluntariam inſaniam. Extende in plures dies illum ebrij habitum: numquid de furore dubitabis? nunc quoque non eſt minor, ſed breuior. Refer Alexandri Macedonis exemplum, qui Clitum cariſſimum ſibi ac fideliſſimum inter epulas transfodit: & intellecto facinore, mori voluit, [28] certè debuit. Omne vitium ebrietas & incendit, & detegit: obſtantem malis conatibus verecundiam remouet. Plures enim pudore peccandi, quàm bonâ voluntate, prohibitis abſtinent. Vbi poſſedit animum nimia vis vini, quidquid mali latebat, emergit. Non facit ebrietas vitia, ſed protrahit. tunc libidinoſus ne cubiculum quidem exſpectat, ſed cupiditatibus ſuis quantum petierint, ſine dilatione permittit: tunc impudicus morbum profitetur ac publicat: tunc petulans non linguam, non manum continet. Creſcit inſolenti ſuperbia, crudelitas ſæuo, malignitas liuido: B
omne vitium [29] detegitur & prodit. Adiice illam ignorationem ſui, dubia & parùm explanata verba, incertos oculos, gradum errantem, vertiginem capitis, tecta ipſa mobilia, velut aliquo turbine circumagente totam domum: ſtomachi tormenta, cùm efferueſcit merum, ac viſcera ipſa diſtendit. Tunc tamen vtcumque tolerabile eſt, dum illi vis ſua eſt: quid cùm ſomno vitiatur, & quæ ebrietas fuit, cruditas facta eſt? Cogita quas clades ediderit publica ebrietas. Hæc acerrimas gentes, bellicoſaſque, hoſtibus tradidit: hæc multorum annorum pertinaci bello defenſa mœnia patefecit: hæc contumaciſſimos, & iugum recuſantes, in alienum egit arbitrium: hęc inuictos acie mero domuit. Alexandrum, cuius modò feci mentionem, tot itinera, tot prœlia, tot hiemes, per quas, victâ temporum locorumque difficultate, tranſierat, tot flumina ex ignoto cadentia, tot maria tutum dimiſerunt: intemperantia bibendi, & ille [30] Herculaneus ac fatalis ſcyphus condidit. Quæ gloria eſt, capere multum? Cùm penes te palma fuerit, & propinationes tuas ſtrati ſomno ac vomitantes recuſauerint, cùm ſuperſtes toti conuiuio C
fueris, cùm omnes viceris virtute magnificâ, & nemo tam vini capax fuerit; vincêris à dolio. M. Antonium, magnum virum & ingenij nobilis, quæ alia res perdidit, & in externos mores ac vitia non Romana traiecit, quàm ebrietas, [31] nec minor vino Cleopatræ amor? Hæc illum res hoſtem reipublicæ, hæc hoſtibus ſuis imparem reddidit, hæc crudelem fecit, cùm [32] capita principum ciuitatis cænanti referrentur, cùm inter apparatiſſimas epulas luxuſque regales ora ac manus proſcriptorum recognoſceret, cùm vino grauis, ſitiret tamen ſanguinem. [33] Intolerabile erat quod ebrius faciebat, etiam ſi ſobrius faceret: quanto intolerabilius, quòd hæc in ipsâ ebrietate faciebat? Ferè vinolentiam

27. AN SAPIENTIS ANIMVS.] *Stoicum enim dogma eſt, Non fieri ebrium. Vide Manuduct.* III. *Diſſert.* XVIII.

28. CERTE DEBVIT.] *Aſſumptum eſt è vetere meâ coniecturâ. nam libri ferè*, deliuit, *aut* diruit, *quidam*. decuit. *In quibuſdam &*, eruit: *ex quo benè etiam Gruterus*, meruit.

29. DETEGITVR ET PRODIT.] *In meo*, detexitur, *in aliis*, taxatur: *ex quo fecerim*, laxatur: *ſcilicet remoto omni verecundiæ repagulo aut freno.*

30. HERCVLANEVS SCYPHVS.] *Ita Plutarchus, in Alexandro*: quoſdam tradere, quòd ſcypho Herculis epoto, ſtatim in morbum incidiſſet. *Quis autem ille? In Athenæi* XI. *leges*, Boëotios primùm magnos quoſdam argenteos ſcyphos feciſſe, quos Herculaneos vocant, quia Hercules ille Boëotius ſit vſus. *Idem ſcriptor in* XII. *oſtendit, ſcyphum eum libatorium fuiſſe, & in extremâ menſâ vſurpatum. Nam* Herculem epulandi cupidiſſimum fuiſſe: ideoque apud homines, eius exemplo, morem obtinuiſſe, vt libantes nihil in calice vini relinquant. *Adde ex Nicetâ Choniate, de Camatero Logothetâ*. magnum edonem & bibonem fuiſſe, ſuperaſſe illos, in quorum manibus amphoræ, vt calices, verſabantur, *καὶ τὸν σκύφον εἶχον ἀεὶ ἐπιδείπνιον τὸ ἡράκλειον*: & habebant ſemper poſt cænam illum ſcyphum Herculaneum. D

31. NEC MINOR VINO, CLEOPATRÆ.] *Putarem*, vini.

32. CAPITA PRINCIPVM.] *In proſcriptione. nominatim Ciceronis.*

33. INTOLERABILE ERAT, QVOD.] *Concinnaui olim*: Intolerabile erat, quòd ebrius fieret: quanto intolerabilius. *Et libri ſcripti ſanè huc ducunt. Sententia eſt, Turpe erat illum Triumuirum & reip. curatorem palàm ebrium fieri: quid talia facere? At quidam libri quia habent*, quod ebrius faceret *(vt meus:) poſſis legere*, ebrius iacêret.

34. VIO-

A tiam crudelitas ſequitur. [34] violatur enim exaſperaturque ſanitas mentis. Quemadmodum difficiles faciunt oculos diutini morbi, etiam ad minimam radij ſolis offenſionem: ita ebrietates continuæ efferant animos. Nam cùm ſæpe apud ſe non ſint, [35] conſuetudine inſaniæ durata vitia, vino concepta, etiam ſine illo valent. Dic ergo, quare ſapiens non debeat ebrius fieri. Deformitatem rei & importunitatem oſtende rebus, non verbis: quod facillimum eſt. Proba iſtas, quæ voluptates vocantur, vbi tranſcenderint modum, pœnas eſſe. Nam ſi illud argumentaberis, [36] ſapientem multo vino inebriari, & retinere rectum tenorem, etiam ſi temulentus ſit: licet colligas, nec veneno poto moriturum, [37] nec ſopore ſumpto dormiturum, nec elleboro accepto quidquid in viſceribus hærebit, [38] eiecturum, deiecturumque. Sed ſi tentantur pedes, lingua non conſtat: quid eſt, quare illum exiſtimes in parte ſobrium eſſe, in parte ebrium?

B EPIST. LXXXIV.

STILVM *lectionemque alternanda eſſe. Lecta autem, in ſuccum vnum vertenda, & noſtra facienda. Denique adhortatio ad Sapientiam. Bona & vtilia monita.*

ITINERA iſta quæ ſegnitiam mihi excutiunt, & valetudini meæ prodeſſe iudico, & ſtudiis. Quare valetudinem adiuuent, vides: cùm pigrum me, & negligentem corporis, litteratum amor faciat, [1] alienâ operâ exerceor. Studiis quare proſint, indicabo. [2] A lectionibus receſſi. Sunt autem, vt exiſtimo, neceſſariæ. primùm, ne ſim me vno contentus: deinde, vt cùm ab aliis quæſita cognouero, tum & de inuentis iudicem, & cogitem de inueniendis. Alit lectio ingenium: & ſtudio fatigatum, non ſine ſtudio tamen, reficit. Nec ſcribere tantùm, nec tantùm legere debemus. altera res contriſtabit, & vires exhauriet: de ſtilo dico: altera ſoluet ac diluet. Inuicem hoc illo commutandum C eſt, & alterum altero temperandum: vt quidquid lectione collectum eſt, ſtilus redigat in corpus. [3] Apes (vt aiunt) debemus imitari, quæ vagantur, & flores ad mel faciendum idoneos carpunt: deinde quidquid attulêre, diſponunt, ac per fauos digerunt: &, vt Vigilius noſter ait,

—— liquentia mella
Stipant, & dulci diſtendunt nectare cellas.

De illis non ſatis conſtat, vtrùm ſuccum ex floribus ducant, qui protinus mel ſit: an quæ collegerunt, in hunc ſaporem mixturâ quadam, & proprietate ſpiritus ſui, mutent. Quibuſdam enim placet, non faciendi mellis ſcientiam eſſe illis, ſed colligendi. Aiunt inueniri apud Indos [4] mel in arundinum foliis, quod aut ros illius cæli, [5] aut

34. VIOLATVR ENIM.] *Libri*, vilatur, villatur, *meus*, vellatur. *ex quo Pincianus* belluatur, D *ingeniasè foci bat. Ego ſuſpicor*, fellatur, *amareſcit & bileſcit, à felle. quod nouitium nobis verbum; ſed & alia in Senecâ.*

35. CONSVETVDINE INSANIÆ DVRATA.] *Liber meus & quidam*, conſuetudo. *Lego:* Nam cùm ſæpe apud ſe non ſint, conſuetudo inſaniæ durat, ac vitia vino concepta etiam ſ. i. valent. *Vero eius mens, & lectia. Sæpe per ebrietatem à ſe abeunt: & vt redeant, manet conſuetudo inſaniendi, ac vini vitio ſine vino.*

36. SAPIENTEM MVLTO VINO.] *Vide Paradoxum iſtud, in Manuduct.* III. *Diſſert.* XVIII.

37. NEC SOPORE SVMPTO.] *Ita vocat ſoporiferum medicamen. vt Aemilius Probus in Dione, & noſter* V. *De Beneſic.*

38. EIECTVRVM DEIECTVRVMQVE.] *Si vox altera non ſupereſt (nec puto) accipe*, Eiecturum *supernè*, Deiecturum *infernè. Vis vtroque helleboro.*

EPIST. LXXXIV. 1. ALIENA OPERA.] *Equorum qui in eſſedo vehunt, aut ſeruorum in ſellâ.*

2. A LECTIONIBVS RECESSI.] *Imò cum quibuſdam libris*, non receſſi: *& ſequentia docent. Sequela etiam ſermonis & illorio poſtulat. Quare proſint ſtudiis? quia geſtatio legere non impedit, vel certè legentem audire. Itaque meus & aliquot ſcripti*, à lectoribus *habent: & ſtatim*, neceſſarij.

3. APES, VT AIVNT.] *Hoc omnio tranſſcripſit Macrobius* I. *Saturn. initio.*

4. MEL IN ARVNDINVM FOLIIS.] *Strabo lib.* XV. Εἴρηκε δὲ καὶ περὶ τῶν καλάμων ὅτι ποιοῦσι μέλι, μελισσῶν μὴ οὐσῶν: Dicitur quòd & ex arundinibus mel faciant, cùm apes non habeant. *Intelligunt noſtrum iſtud* Saccharum, *Arabicô voce dictum.*

5. AVT

[5] aut ipſius arundinis humor dulcis & pinguior gignat. In noſtris quoque herbis vim A eamdem, ſed minùs manifeſtam & notabilem poni: quam perſequatur & contrahat animal huic rei genitum. Quidam exiſtimant, conditurâ & diſpoſitione in hanc qualitatem verti, quæ ex tenerrimis virentium florentiumque decerpſerint: non ſine quodam, vt ita dicam, fermento, quo in vnum diuerſa coaleſcunt. Sed ne ad aliud, quàm de quo agitur, abducar, nos quoque apes debemus imitari, & quæcumque ex diuerſâ lectione congeſſimus, ſeparare. meliùs enim diſtincta ſeruantur. Deinde adhibitâ ingenij noſtri curâ & facultate, in vnum ſaporem varia illa libamenta confundere: vt etiam ſi apparuerit vnde ſumptum ſit, aliud tamen eſſe, quàm vnde ſumptum eſt, appareat. quod in corpore noſtro videmus, ſine vllâ operâ noſtrâ, facere naturam. Alimenta quæ accepimus, quamdiu in ſuâ qualitate perdurant, & ſolida innatant ſtomacho, onera ſunt: at cùm ex eo quod erant, mutata ſunt, tunc demum in vires & in ſanguinem tranſeunt. Idem in his, quibus aluntur ingenia, præſtemus: vt quæcumque hauſimus, non patiamur integra eſſe, ne aliena ſint. Concoquamus illa: alioquin in memoriam ibunt, non B in ingenium. Aſſentiamur illis fideliter, & noſtra faciamus, vt vnum quiddam fiat ex multis: ſicut vnus numerus fit ex ſingulis, cùm minores ſummas & diſſidentes computatio vna comprehendit. Hoc faciat animus noſter. omnia quibus eſt adiutus, abſcondat: ipſum tantùm oſtendat, quod efficit. Etiamſi alicuius in te comparebit ſimilitudo, quem admiratio tibi altiùs fixerit: ſimilem eſſe te volo quomodo filium, non quomodo imaginem. Imago, res mortua eſt. Quid ergo? non intelligetur cuius imiteris orationem? cuius argumentationem? cuius ſententias? Puto aliquando ne intelligi quidem poſſe, ſi magni viri. [6] nec enim omnibus, quæ ex quoque velut exemplaria traxit, formam ſuam impreſſit, vt in vnitatem illam competant. Non vides quàm multorum vocibus chorus conſtet? vnus tamen ex omnibus ſonus redditur. aliqua illic acuta eſt, aliqua grauis, aliqua media. accedunt viris fœminæ, interponuntur tibiæ: ſingulorum illic latent voces, omnium apparent. De choro dico, [7] quem veteres philoſophi nouerant. [8] In cōmiſſionibus noſtris plus cantorum eſt, quàm in theatris olim ſpectatorum C fuit. [9] cùm omnes vias ordo canentium impleuit, & [10] cauea æneatoribus cincta eſt, & ex pulpito omne tibiarum genus organorumque conſonuit, fit concentus ex diſſonis. Talem animum eſſe noſtrum volo, vt multæ in illo artes, multa præcepta ſint, multarum ætatum exempla, ſed in vnum conſpirata. Quomodo, inquis, hoc effici poterit? aſſiduâ intentione: ſi nihil egerimus, niſi ratione ſuadente. hanc ſi audire volueris, dicet tibi: Relinque iſta iamdudum, ad quæ diſcurritur. relinque diuitias, aut periculum poſſidentium, aut onus. relinque corporis atque animi voluptates: molliunt & eneruant. relinque ambitum: tumida res eſt, vana, ventoſa. nullum habet terminum. tam ſolicita eſt, ne quem ante ſe videat, quàm ne poſt ſe alium. laborat inuidiâ, & quidem duplici.

Vides

5. AVT IPSIVS ARVNDINIS HVMOR.] *Illa veritas eſt. Lucanus* III.

Quique bibunt tenerâ dulces ab arundine ſuccos.

Nec coctura etiam ignota iis fuit, ex Statio:

Et quas percoquit Ebuſia cannas.

6. NEC ENIM OMNIBVS QVÆ.] *Turbant libri, & variant. Alij*, nec enim ex omnibus quæ ex quo velut exemplaria ſtruxit, formam: *meus*, nec enim ex omnibus quæ heco vel ex quo. *Ego faciebam:* nec enim omnibus, quæ velut exemplaria ſtruxit, ex æquo formam ſuam impreſſit, *traiectione aliquâ vocum. De ſententiâ, vix ambigo eam eſſe. Ille magnus vir, inquit, cui ſimilem te velis, non vbique ſui ſimilis, nec eadem ſemper ſtili forma. Itaque ne poſſis quidem æqualiter referre inæqualem.*

7. QVEM VETERES PHILOSOPHI.] *Quid philoſophis cum choro? Mihi aut vox inſititia eſt, aut mutanda potiùs in* philodi. *Nam Græcis* φιλῳδοὶ, cantus amantes.

8. IN COMMISSIONIBVS NOSTRIS.] *Omnino ſic legendum: atque ita meus & meliores. Commiſſiones ludorum dici, ſatis notum eſt: & ſequentia Senecæ palàm de ludis. At vidi qui pertinaciter* comeſſationes *retinent: quo argumento? quia in veterum conuiuiis, inquiunt, cantores, & tibicines, & citharistæ. Aliud nos doceant. Illud oportebat, tanto numero, quanto ſpectatores in theatris fuiſſe. Id autem qui poteſt? & quæ cænatio ſic capax? Sequentia etiam refutant.* D

9. CVM OMNES VIAS.] *Theatrorum. nam via inter cuneos, & præcinctiones. Vbique igitur (nota) ibi cantores diſpoſiti. Viæ autem quomodo ſint in tricliniis?*

10. CAVEA ÆNEATORIBVS.] *En, & hîc theatrum. Tubicines autem ſollenniter in ludis, ad committendos, & finiendos. Vide me Satur.* II. *cap.* XIX.

11. MAGNO

A Vides autem quàm miſer ſit is, cui inuidetur, ſi & inuidet? Intueris illas potentium domos, illa tumultuoſa, rixa ſalutantium, limina? multum habent contumeliarum, vt intres: plus, cùm intraueris. Præteri iſtos gradus diuitum, &c.[11] magno aggeſtu ſuſpenſa veſtibula.[12] non in prærupto tantùm iſtic ſtabis, ſed in lubrico. Huc potiùs te ad ſapientiam dirige, tranquilliſſimaſque res, & ſimul ampliſſimas, pete. Quæcumque videntur eminere in rebus humanis, quamuis puſilla ſint, & comparatione humillimorum exſtent, per difficiles tamen & arduos tramites adeuntur. Confragoſa in faſtigium dignitatis via eſt. At ſi conſcendere hunc verticem libet, cui ſe fortuna ſubmiſit: omnia quidem ſub te, quæ pro excelſiſſimis habentur, adſpicies, ſed tamen venies ad ſumma per planum.

EPIST. LXXXV.

B

SOPHISMATA *improbat, & à ſeriis ſtudiis ea arcet. Exempla quædam dat, ſed ad vtilia traducit: & contra Peripateticos, Sapientem vacare affectibus debere. Deinde, Beatam vitam ſibi ſufficere: vnam & æqualem eſſe, ſeu longam, ſeu breuem. Non etiam imminui ab externis, etſi mala, aut damna incurrant: & Sapientem omnibus benè vti. Bona, ſapiens Epiſtola.*

PEPERCERAM tibi, & quidquid nodoſi adhuc ſupererat, præterieram: contentus quaſi guſtum tibi dare eorum, quę à noſtris dicuntur, vt probetur virtus ad explendam beatam vitam ſola ſatis efficax. Iubes me, quidquid eſt interrogationum aut noſtrarum, aut ad traditionem noſtram excogitatarum, comprehendere: quod ſi facere voluero, non erit epiſtola, ſed liber. Illud toties teſtor, hoc me argumentorum genere
C non delectari. pudet in aciem deſcendere pro diis hominibuſque ſuſceptam,[1] ſubulâ armatum. Qui prudens eſt, & temperans eſt: qui temperans eſt, & conſtans: qui conſtans eſt, & imperturbatus eſt. qui imperturbatus eſt, ſine triſtitiâ eſt. qui ſine triſtitiâ eſt, beatus eſt: ergo prudens beatus eſt, & prudentia ad beatam vitam ſatis eſt. Huic collectioni hoc modo Peripateticorum quidam reſpondent. vt imperturbatum, & conſtantem, & ſine triſtitiâ, ſic interpretentur, tamquam imperturbatus dicatur, qui rarò perturbatur & modicè, non qui numquam. Item ſine triſtitiâ eum dici aiunt, qui non eſt obnoxius triſtitiæ, nec frequens, nimiúſve in hoc vitio. Illud enim humanam naturam negare, alicuius animum immunem eſſe triſtitiâ: ſapientem non vinci mærore, ceterùm tangi: & cetera in hunc modum ſectæ ſuæ reſpondentia.[2] Non hi tollunt affectus, ſed temperant: quantulum autem ſapienti damus, ſi imbecillimis fortior eſt, & mæſtiſſimis lætior, & effrænatiſſimis moderatior, & humillimis maior? Quid ſi miretur[3] velocitatem ſuam Ladas, ad claudos debileſque reſpiciens?

D
Illa vel intactæ ſegetis per ſumma volaret
Gramina, nec curſu teneras læſiſſet ariſtas,
Vel mare per medium fluctu ſuſpenſa tumenti,
Ferret iter, celeres nec tingueret æquore plantas.

Hæc eſt pernicitas per ſe æſtimata, non quæ tardiſſimorum collatione laudatur. Quid ſi ſanum voces, leuiter febricitantem? non eſt bona valetudo, mediocritas morbi. Sic, inquit,

11. MAGNO AGGESTV SVSPENSA VEST.] *Spoliorum aggeſtu, quæ affigi poſtibus ſolent.*

12. NON IN PRÆRVPTO TANTVM.] *Et altè ſtabis, vt cadere poſſis; & parùm firmiter, vt labi.*

EPIST. LXXXV. 1. SVBVLA ARMATVM.] *Tenui & ſubtili iſto argutiarum telo. Sic ſuprà, epiſt.* LXXXII: Subulâ leonem excipis.

2. NON HIS TOLLVNT AFFECTVS.] *Adde De Irâ* I. *cap.* VII. *&* VIII.

3. VELOCITATEM SVAM LADAS.] *Primus reſtitui, cùm ſcriberetur* laudans. *Ladas autem celebrata in adagium vſque velocitatis curſor.*

4. QVO-

inquit, ſapiens imperturbatus dicitur, [4] quomodo apyrina dicuntur, non quibus nul- A
la ineſt durina granorum, ſed quibus minor. Falſum eſt. Non enim diminutionem ma-
lorum in bono viro intelligo, ſed vacationem. nulla debent eſſe, non parua. Nam ſi vlla
ſint, creſcent, & interim impedient. Quomodo oculos maior & perfecta ſuffuſio excæ-
cat, ſic modica turbat. Si das aliquos affectus ſapienti, impar illis erit ratio, & velut tor-
rente quodam auferetur: præſertim cùm illi non vnum, ſed vniuerſum affectuum cœ-
tum relinquis, cum quo colluctetur. Plus poteſt quamuis mediocrium turba, quàm poſ-
ſet vnius magni violentia. Habet pecuniæ cupiditatem, ſed modicam: habet ambitio-
nem, ſed non concitatam: habet iracundiam, ſed placabilem: habet inconſtantiam, ſed
minùs vagam ac mobilem: habet libidinem, non inſaniam. Meliùs cum illo ageretur,
qui vnum vitium integrum haberet, quàm cum eo qui leuiora quidem, ſed omnia. De-
inde nihil intereſt, quàm magnus ſit affectus: quantuſcumque eſt, parere neſcit, conſi-
lium non accipit. Quemadmodum rationi nullum animal obtemperat, non ferum, non
domeſticum & mite; natura enim illorum eſt ſurda ſuadenti: ſic non ſequuntur, non B
audiunt affectus, quantulicumque ſint. Tigres, leoneſque numquam feritatem exuunt,
aliquando ſubmittunt: & cùm minimè exſpectaueris, exaſperatur toruitas mitigata.
Numquam bonâ fide vitia manſueſcunt. Deinde ſi ratio proficit, ne incipient quidem
affectus. ſi inuitâ ratione cœperint, inuitâ perſeuerabunt. Facilius eſt enim, initia illorum
prohibere, quàm impetum regere. Falſa eſt itaque iſta mediocritas & inutilis, eodemq;
loco habenda, quo ſi quis diceret modicè inſaniendum, modicè ægrotandum. Sola vir-
tus habet, non recipiunt animi mala, temperamentum: faciliùs ſuſtuleris illa, quàm re-
xeris. Numquid dubium eſt, quin vitia mentis humanæ inueterata & dura, [5] quæ
morbos vocamus, immoderata ſint: vt auaritia, vt crudelitas, vt impotentia, vt impie-
tas? ergo immoderati ſunt & affectus: ab his enim ad illa tranſitur. Deinde ſi das ali-
quid iuris triſtitiæ, timori, cupiditati, ceteriſque motibus prauis, non erunt in noſtrâ
poteſtate. Quare? quia extra nos ſunt, quibus irritantur. Itaque creſcunt, prout magnas
habuerint minoréſve cauſſas, quibus concitentur. maior erit timor, ſi plus quò exterrea- C
tur, aut propiùs adſpexerit: acrior cupiditas, quò illam amplioris rei ſpes euocauerit. Si
in noſtrâ poteſtate non eſt, an ſint affectus; ne illud quidem eſt, quanti ſint: ſi ipſis per-
miſiſti incipere, cum cauſſis ſuis creſcent, tantique erunt, quanti fient. Adiice nunc,
quòd iſta quantumuis exigua ſint, in maius excedunt. numquam pernicioſa ſeruant
modum. Quamuis leuia initia morborum, ſerpunt: & ægra corpora, minima inter-
dum mergit acceſſio. Illud verò cuius dementiæ eſt credere, quarum rerum extra no-
ſtrum arbitrium poſita principia ſunt, earum noſtri eſſe arbitrij terminos? Quomodo
ad id finiendum ſatis valeo, ad quod prohibendum parùm valui? cùm facilius ſit ex-
cludere, quàm admiſſa comprimere. Quidam ita diſtinxerunt, vt dicerent: Temperans
ac prudens poſitione quidem mentis, & habitu trãquillus eſt, euentu non eſt. nam quan-
tum ad habitum mentis ſuæ, non perturbatur, nec contriſtatur, nec timet: ſed multę ex-
trinſecus cauſſæ incidunt, quæ illi perturbationem afferant. Tale eſt quod volunt dice-
re: Iracundum quidem illum non eſſe, iraſci tamen aliquando: & timidum quidem D
non eſſe, timere tamen aliquando: id eſt, vitio timoris carere, affectu non carere. Quod
ſi reci-

4. QVOMODO APYRINA DICVNTVR.] *Hæc ipſa ſunt in vetere ſcriptore Telete, apud Stob. Serm.* CVI. *vbi diſputat hanc ipſam materiem*, περὶ ἀπαθείας, De Imperturbatione. Viſne igitur, *inquit*, vt quemadmodum malum Punicum ἀπύρηνον dicimus, & homines ἀτραχήλους καὶ ἀπλεύρους, (ſine collo, aut latere:) ita etiam indolentes, ac intrepidos? Nam ibi ſignificamus ἄπλευρον, non ſimpliciter ſine coſtis aut lateribus, ſed breuibus iis aut prauis: ſicut & Amentem dicimus & Exſenſum, non qui planè iis caret, ſed qui talem mentem & ſenſus habet. An potiùs iſta credi ridiculum eſt? ſed quemadmodum innocens & impeccans dicitur, qui ab omni noxâ & peccato purus eſt; ſic & indolens, & intrepidus, dicendus eſt, qui extra dolorem metumque omnino ſit. *Addeſis plura. Sed pro Senecâ, vides vſitatum* Apyrinorum *exemplum hìc fuiſſe. Sunt autem* Apyrina, *vel* Apyrena (*vtrumque Græcis*) Punica, quibus lignoſus nucleus abeſt, & candidior natura, & blandiores ſunt acini: *vt Plinius li.* XIII. *cap.* XIX. *& nominat iterùm libro* XXIII. *cap.* VI. *Quò ſimilitudo igitur pertineat, clarum: non nullos habere affectus, ſed rariores & mitiores, ſicut Punica illa nucleos.*

5. QVÆ MORBOS VOCAMVS.] *Suprà, ep.* LXXV.

6. PVTANT

A ſi recipitur, vſu frequenti timor tranſit in vitium: & ira in animum admiſſa, habitum illum ità catenis animi retexit. Prætereà, ſi non contemnit venientes extrinſecùs cauſſas, & aliquid timet, cùm fortiter eundum erit aduerſus tela, ignes, pro patriâ, legibus, libertate, cunctanter exibit, & animo recedente. Non cadit autem in ſapientem hæc diuerſitas mentis. Illud præterea iudico obſeruandum, ne duo quæ ſeparatim probanda ſunt, miſceamus. Per ſe enim colligitur, vnum bonum eſſe quod honeſtum: per ſe rurſus, ad vitam beatam ſatis eſſe virtutem. Si vnum bonum eſt, quod honeſtum, omnes concedunt ad beatè viuendum ſufficere virtutem: econtrariò non remittetur, ſi beatum ſola virtus facit, vnum bonum eſſe quod honeſtum eſt. Xenocrates & Speuſippus [6] putant beatum vel ſolâ virtute fieri poſſe: non tamen vnum bonum eſſe quod honeſtum eſt. Epicurus quoque iudicat, cùm virtutem habeat, beatum eſſe, ſed ipſam virtutem non ſatis eſſe ad beatam vitam: quia beatum efficiat voluptas, quæ ex virtute eſt, non ipſa virtus. Inepta diſtinctio. Idem enim negat, vnquam virtutem eſſe ſine voluptate.

B ita ſi ei iuncta ſemper eſt, atque inſeparabilis, & ſola ſatis eſt: habet enim ſecum voluptatem, ſine quâ non eſt, etiam cùm ſola eſt. Illud autem abſurdum eſt, quòd dicitur beatum quidem futurum vel ſolâ virtute; non futurum autem perfectè beatum: quod quemadmodum fieri poſſit, non reperio. Beata enim vita bonum in ſe perfectum habet, inexſuperabile: quod ſi eſt, perfectè beata eſt. Si deorum vita nihil habet maius aut melius: beata autem vita diuina eſt: nihil habet, in quod ampliùs poſſit attolli. Prætereà, ſi beata vita nullius eſt indigens, omnis beata vita perfecta eſt, eademque eſt & beata, & beatiſſima. Numquid dubitas, quin beata vita ſummum bonum ſit? ergo ſi ſummum bonum habet, ſummè beata eſt. Quemadmodum ſummum, adiectionem non recipit (quid enim ſupra ſummum erit?) ita ne beata quidem vita, quæ ſine ſummo bono non eſt. Quòd ſi aliquem magis beatum induxeris, & multo magis innumerabilia diſcrimina ſummi boni facies: cùm ſummum bonum intelligam, quod ſupra ſe gradum non habet. Si eſt aliquis minùs beatus quàm alius, ſequitur, vt hic alterius vitam beatioris

C magis concupiſcat, quàm ſuam. beatus autem nihil ſuæ præfert. Vtrumlibet ex his incredibile eſt: aut aliquid beato reſtare, quod eſſe quàm quod eſt malit: aut id illum non malle, quod illo melius eſt. Vtique enim quo prudentior eſt, hoc magis ſe ad id quod eſt optimum, extendet, & id omni modo conſequi cupiet. Quomodo autem beatus eſt, qui cupere etiamnum poteſt, imò qui debet? Dicam quid ſit, ex quo veniat hic error. Neſciunt beatam vitam vnam eſſe. in optimo illam ſtatu ponit qualitas ſua, non magnitudo. Itaque [7] in æquo eſt longa & breuis, diffuſa & anguſtior; in multa loca, multaſque partes diſtributa, & in vnum coacta. Qui illam numero æſtimat, & menſurâ, & partibus, iam illi quod habet eximium, eripit. Quid autem eſt in beatâ vitâ eximium? quòd plena eſt. Finis, vt puta, edendi bibendique ſatietas eſt: hic plus edit, ille minus: quid refert? vterque iam ſatur eſt. hic plus bibit, ille minus. quid refert? vterque non ſitit. Hic pluribus annis vixit, hic paucioribus: nihil intereſt ſi tam illum multi anni

D beatum fecerunt, quàm hunc pauci. Ille quem tu minùs beatum vocas, non eſt beatus: non poteſt nomen imminui. Qui fortis eſt, ſine timore eſt: qui ſine timore eſt, ſine triſtitiâ eſt: qui ſine triſtitiâ eſt, beatus eſt. Noſtrorum hæc interrogatio eſt. Aduerſus hanc ſic reſpondere conantur, falſam nos rem, & controuerſam pro confeſſâ inducere, eum qui fortis eſt, ſine timore eſſe. Quid ergo? inquit. fortis imminentia mala non timebit? iſtud dementis alienatique, non fortis eſt. Ille verò, inquit, moderatiſſimè timet, ſed in totum extra metum non eſt. Qui hæc dicunt, rurſus in idem reuoluuntur, vt illis virtutum loco ſint minora vitia. Nam qui timet quidem, ſed rariùs & minùs, non caret malitiâ, ſed leuiore vexatur. At enim dementem puto, qui mala imminentia non extimeſcit. Verum eſt quod dicit, ſi mala ſunt: ſed ſi ſcit mala illa non eſſe, & vnam tantùm turpitudinem malum iudicat, debebit ſecurè pericula adſpicere, & aliis timenda con-

6. PVTANT BEATVM VEL SOLA VIRTVTE.] *Non tamen beatiſſimum: & in eo à Stoà diſſident, vt mox obſerues.*

7. IN ÆQVO EST LONGA ET BREVIS.] *In Manuduct.* III. *Diſſert.* III.

contemnere. aut ſi ſtulti & amentis eſt, mala non timere: quo quis prudentior eſt, hoc A
timebit magis. Vt vobis, inquit, videtur, præbebit ſe periculis fortis. Minimè. non timebit illa, ſed vitabit: cautio illum decet, timor non decet. Quid ergo? inquis. mortem, vincula, ignes, alia tela fortunæ non timebit? Non: ſcit enim illa non eſſe mala, ſed videri: omnia iſta humanæ vitæ formidines putat. Deſcribe captiuitatem, verbera, catenas, egeſtatem, & membrorum lacerationes, vel per morbum, vel per iniuriam: & quidquid aliud attuleris, inter lymphaticos metus numerat. Iſta timidis timenda ſunt. An id exiſtimas malum, ad quod aliquando noſtrâ ſponte veniendum eſt? Quæris, quid ſit malum? Cedere his quæ mala vocantur, & illis libertatem ſuam dedere, pro quâ cuncta patienda ſunt. Perit libertas, niſi illa contemnimus, quæ nobis iugum imponunt. Non dubitarent quid conueniret forti viro, ſi ſcirent quid eſſet fortitudo. Non eſt enim inconſulta temeritas, nec periculorum amor, nec formidabilium appetitio: ſcientia eſt diſtinguendi quid ſit malum, & quid non ſit. Diligentiſſima in tutelâ ſui fortitudo eſt, & eadem patientiſſima eorum, quibus falſa ſpecies malorum eſt. Quid ergo, ſi ferrum B
intentatur ceruicibus viri fortis, ſi pars ſubinde alia atque alia ſuffoditur, ſi viſcera ſua in ſinu ſuo vidit, ſi ex interuallo, [8] quò magis tormenta ſentiat, repetitur, & per ſiccata viſcera recens demittitur ſanguis, non timere iſtum tu dices, non dolere? iſte verò dolet: ſenſum enim hominis nulla exuit virtus: ſed non timet. inuictus ex alto dolores ſuos ſpectat. Quæris, quis tunc animus illi ſit? qui ægrum amicum adhortantibus. Quod malum eſt, nocet: quod nocet, deteriorem facit: dolor & paupertas deteriorem non faciunt: ergo mala non ſunt. Falſum eſt, inquit, quod proponitur: non enim ſi quid nocet, etiam deteriorem facit. Tempeſtas & procella nocet gubernatori, non tamen illum deteriorem facit. Quidam Stoici ita aduerſus hoc reſpondent: Deteriorem fieri gubernatorem tempeſtate ac procellâ, quia non poſſit id quod propoſuit efficere, nec tenere curſum ſuum: deteriorem illum in arte ſuâ non fieri, in opere fieri. Quibus Peripateticus: Ergo, inquit, & ſapientem deteriorem faciet paupertas & dolor, & quidquid aliud tale fuerit: virtutem enim illi non eripiet, ſed opera eius impediet: Hoc rectè diceretur, C
niſi diſſimilis eſſet gubernatoris conditio, & ſapientis. Huic enim propoſitum eſt in vitâ agendâ, non vtique quod temtat efficere, ſed omnia rectè facere: gubernatori propoſitum eſt, vtique nauem in portum perducere. Artes miniſtræ ſunt: præſtare debent, quod promittunt: ſapientia domina rectrixque eſt. Artes ſeruiunt vitæ, ſapientia imperat. Ego aliter reſpondendum iudico, nec artem gubernatoris deteriorem vllâ tempeſtate fieri, nec ipſam adminiſtrationem artis. Gubernator tibi non felicitatem promiſit, ſed vtilem operam, & nauis regendę ſcientiam. hæc eò magis apparet, quò illi magis aliqua fortuita vis obſtitit. Qui hoc potuit dicere, [9] *Neptune numquam hanc nauem, niſi rectam*: arti ſatisfecit. tempeſtas non opus gubernatoris impedit, ſed ſucceſſum. Quid ergo? inquis. non nocet gubernatori ea res quæ illum tenere portum vetat? quæ conatus eius irritos efficit? quæ aut refert illum, aut detinet, & exarmat? Non tamquam gubernatori, ſed tamquam nauiganti nocet. Alioquin gubernatoris artem adeò non impedit, vt oſtendat. tranquillo enim, vt aiunt, quilibet gubernator eſt. Nauigio iſta obſunt, non D
rectori eius, quà rector eſt. Duas perſonas habet gubernator: alteram communem cum omnibus qui eandem conſcenderunt nauem, quâ ipſe quoque vector eſt: alteram propriam, quâ gubernator eſt. tempeſtas tamquam vectori nocet, non tamquam gubernatori. Deinde gubernatoris ars alienum bonum eſt, ad eos quos vehit, pertinet: quomodo medici ars ad eos, quos curat: ſapientia commune bonum eſt, & eorum cum quibus viuit, & proprium ipſius. Itaque gubernatori fortaſſe nocetur, cuius miniſterium aliis pro-

8. QVÒ MAGIS TORMENTA SENTIAT, REPETITVR.] *Eſt Arenæ verbum, & in re gladiatoriâ ſollenne*, Repete: *id eſt, ingemina ictus, atque itera. Pincianus*, referunt: *non audio.*

9. NEPTVNE NVMQVAM HANC NAVEM.] *Hoc ipſum in Telete, eodem argumento*: καλῶς τὸ τοῦ κυβερνήτου· Ἀλλ' οὖν γε ὦ Πόσειδον ὀρθήν. οὕτω καὶ ἀνὴρ ἀγαθὸς εἴποι πρὸς τὴν τύχην, Ἀλλ' οὖν γε ἄνδρα, καὶ οὐ βλᾶκα: Pulchrè hoc à gubernatore, Neptune, tamen rectam. Ita & vir bonus compellat Fortunam, At virum tamen, non peponem. *Ad de Senecam Conſol. ad Marc. cap.* VI.

10. Pro-

A promiſſum tempeſtate impeditur: ſapienti non nocetur à paupertate, non à dolore, non ab aliis tempeſtatibus vitæ. Non enim prohibentur opera eius omnia, ſed tantùm ad alios pertinentia: ipſe ſemper in actu eſt, non in effectu. tunc maximus, cùm illi fortuna ſe oppoſuit: tunc ipſius ſapientię negotium agit, quam diximus & alienum bonum eſſe, & ſuum. Præterea, ne aliis quidem tunc prodeſſe prohibetur, cùm illum aliquæ neceſſitates premunt. Propter paupertatem [10] prohibetur docere, quemadmodum tractanda reſpublica ſit: at illud docet, quemadmodum tractanda ſit paupertas. per totam vitam opus eius extenditur. Ita nulla fortuna, nulla res, actus ſapientis excludit. Id enim ipſum agit, quo alia agere prohibetur. Ad vtroſque caſus aptus eſt: bonorum rector, & malorum victor. Sic, inquam, ſe exercuit, vt virtutem tam in ſecundis quàm in aduerſis exhibeat: nec materiam eius, ſed ipſam intueatur. Itaque nec paupertas illum, nec dolor, nec quidquam aliud quod imperitos auertit & præcipites agit, prohibet. Tu illum premi putas malis? vtitur. Non ex ebore tantùm Phidias ſciebat facere ſimulacra, fa-
B ciebat ex ære: ſi marmor illi, ſi adhuc viliorem materiam obtuliſſes, feciſſet quale ex illâ fieri optimum poſſet. Sic ſapiens virtutem, ſi licebit, in diuitiis explicabit; ſi minùs, in paupertate: ſi poterit, in patriâ; ſi minùs, in exſilio: ſi poterit, imperator; ſi minùs, miles: ſi poterit, integer; ſi minùs, debilis. quamcumque fortunam acceperit, aliquid ex illâ memorabile efficiet. Certi ſunt domitores ferarum, qui ſæuiſſima animalia & ad occurſum [11] exterrentia hominem, docent pati iugum: nec aſperitatem excuſſiſſe contenti, [12] vſque in contubernium mitigant. Leonibus magiſter manum inſertat, [13] oſculatur tigrim ſuus cuſtos, elephantem minimus Æthiops iubet [14] ſubſidere in genua, & [15] ambulare per funem. Sic ſapiens eſt artifex domandi mala. Dolor, egeſtas, ignominia, carcer, exſilium, & [16] vbicumq; horrenda, cùm ad hunc peruenêre, manſueta ſunt.

EPIST. LXXXVI.

C

De villâ Africani; ædificio & balneo, nec polito, nec lauto. Contra luxum ſui æui. In extremo, de oleis ſerendis, occaſione villæ.

In ipsâ Scipionis Africani villâ iacens hæc tibi ſcribo, [1] adoratis manibus eius & atâ, quam ſepulcrum [2] eſſe tanti viri ſuſpicor: animum quidem eius in cælum, ex quo erat, rediſſe perſuadeo mihi. non quia magnos exercitus duxit (hos enim & Cambyſes furioſus, ac furore feliciter vſus habuit) ſed ob egregiam moderationem pietatemq́ue, magis

10. PROHIBETVR DOCERE.] *Factis nempe & vſu: quia ex cenſu ad rempublicam admittebantur. Non prohibetur ſcriptis: vt Zeno, Chryſippus, alÿ.*

11. EXTERRENTIA HOMINEM.] *Rectè ad ſenſum Muretus: quid ita tamen libri omnes,* expauen-
D tia? *Legam:* ad occurſum expauenti ea homine: *aut certè,* expauefacientia, *ſit legendum.*

12. VSQVE IN CONTVBERNIVM.] *Vt vnà degant, ac verſentur.*

13. OSCVLATVR TIGRIM.] *Hac talia in ludis publicè tunc exhibita, & obſeruata.*

14. SVBSIDERE IN GENVA.] *Ad rectorem illum ceruice accipiendum.*

15. AMBVLARE PER FVNEM.] *Suetonius Galba, cap.* VI. *atque ibi Scholiaſta: nos in epiſtolâ ſuper Elephantis.*

16. VBICVMQVE HORRENDA.] *Quidam libri,* quæcumque: *fuerit*, cuicumque.

EPIST. LXXXVI. 1. ADORATIS MANIBVS EIVS ET ARA.] *Arâ, quæ* DIIS MANIBVS *ex more poni ſolet, & millena aliquot hodie exſtant. Tamen meus & quidam,* arcâ. *quod valdè amplector, non tam quia cineres ſiue vrnas in* Arcis *aut loculis lapideis conditos etiam ſciam; quàm quòd mos gentis Corneliæ tale hîc poſcat. De eo Plinius lib.* VII. In gente Corneliâ nemo ante Syllam Dictatorem traditur crematus. idq́ue voluiſſe, veritum talionem, eruto C. Marij cadauere. *Atquin ex eâ Scipio, ergo in arcâ cadauer conditum.*

2. ESSE TANTI VIRI SVSPICOR.] *Cur ſuſpicaris tantùm? quia ambigebatur, & potuit Cenotaphium modò eſſe. Certè alterum aut hîc, aut iuxta Romam fuit, vbi item oſtendebatur ſepulchrum. Liuius* XXXVIII. Africanum alij Romæ, alij Linterni, & mortuum, & ſepultum, tradunt. Vtrobique monumenta oſtenduntur, & ſtatuæ. *De ſtatuâ, nihil hîc Seneca, & oportet tranſlatam fuiſſe. Communior autem fama de Linterno fuit: pro quâ Strabo & Valerius.*

magis in illo admirabilem, cùm reliquit patriam, quàm cùm defendit. Aut Scipio Ro- A
mæ deeſſe debebat, [3] aut Romæ libertas. *Nihil*, inquit, *volo derogare legibus, nihil inſti-*
tutis. æquum inter omnes ciues ius ſit: vtere ſine me beneficio meo patria. cauſſa tibi libertatis
fui, [4] *ero & argumentum. Exeo, ſi plus quàm tibi expedit, creui.* Quid ni ego admirer hanc
magnitudinem animi, quâ in exſilium voluntarium ſeceſſit, & ciuitatē exonerauit? Eò
perducta res erat, vt aut libertas Scipioni, aut Scipio libertati faceret iniuriam. neutrum
fas erat. Itaque dedit locum legibus, & ſe [5] Liternum recepit, tam ſuum exſilium Reip.
imputaturus, quàm Hannibalis. Vidi villam ſtructam lapide quadrato, murum cir-
cumdatum ſiluæ, turres quoque in propugnaculum villæ vtrimque ſubrectas. Ciſter-
nam ædificiis ac viridibus ſubditam, quæ ſufficere in vſum vel exercitus poſſet. Balneo-
lum anguſtum, tenebricoſum ex conſuetudine antiquâ. non videbatur maioribus no-
ſtris caldum, niſi obſcurum. Magna ergo me voluptas ſubit, contemplantem mores Sci-
pionis ac noſtros. In hoc angulo ille Carthaginis horror, cui Roma debet, quòd tantùm
ſemel capta eſt, abluebat corpus laboribus ruſticis feſſum: exercebat enim opere ſe, ter- B
ramque (vt mos fuit priſcis) ipſe ſubigebat. Sub hoc ille tecto tam ſordido ſtetit, hoc
illum pauimentum tam vile ſuſtinuit. At nunc quis eſt, qui ſic lauari ſuſtineat? pauper
ſibi videtur ac ſordidus, niſi parietes magnis & [6] pretioſis orbibus refulſerunt; niſi
[7] Alexandrina marmora [8] Numidicis [9] cruſtis diſtincta ſunt; niſi illis vndique opero-
ſa & [10] in picturæ modum variata circumlitio prætexitur; [11] niſi vitro abſconditur ca-
mera; niſi Thaſius lapis, quondam rarum in aliquo ſpectaculum templo, piſcinas no-
ſtras circumdedit; in quas [12] multâ ſudatione [13] corpora exinanita demittimus; niſi
aquam

3. AVT ROMÆ LIBERTAS.] *Ita Muretus, ſuâ non Senecæ mente. Nam libri plerique omnes,* aut Roma in libertate: *quidam,* aut Roma libertati *quomodo & Otho Friſingenſis legit & tranſſcripſit lib. II. cap. XL. Vetera nempe hæc menda ſunt: ego emocnlē,* aut Romanæ libertati. *Aut deſerere Romam Scipio debebat, aut premere eius (Scipione indignum) libertatem. Quid ita? quia præſens grauis libertati erat, ob opes & gratiam: & ipſe magni animi facta iam ediderat ſupra eam: Liuium, Valerium, atque alios vide. Huc faciunt omnino ſequentia. Siquis tamen, cum Othone,* Roma libertati, *volet: ſenſus eſto, Parùm tuita Roma libertatem eſſet, illo præſente.*

4. ERO ET ARGVMENTVM.] *Docebo, quàm nil niſi æquale & ciuile poſſis ferre.*

5. LITERNVM RECEPIT.] *Quod aliàs* Linternum: *fuitque iuxta Cumas, procul à Baiis octauo lapide.*

6. PRETIOSIS ORBIBVS.] *Nam cruſtas aut ſegmenta marmorum vario figurabant, in orbem, in ouum, in quadram, in quadratam. Ita & Iuuenalis* Lacedæmonium orbem *dixit.*

7. ALEXANDRINA MARMORA.] *Plura ſanè Alexandriâ & Aegypto aduehebantur,* Luculleum *nigricans,* Ophites *maculans,* Porphyrites *punicans, & hæc ipſa iterùm diſtincta: an autem vnum aliquod propriè* Alexandrinum *dictū fuerit, ignoro.*

8. NVMIDICIS CRVSTIS.] *Atquin Iſidorus negat* cruſtis aptum. *Nam ita ait:* Numidicum marmor Numidia mittit, ad cutem ſuccum dimittit croco ſimilem, vnde & nomen accepit, non cruſtis, ſed in maſſâ & liminum vſu aptum. *Vbi quod eſt,* ad cutem, *lege* cotem: *& vult cote attritum, talem ſuccum crocinum emittere. At de cruſtis, largè fallitur: Plinium vide lib.* XXXV. *cap.* I. *disertim contrà aſſerentem. Malè autem eumdem legit ac tranſſcripſit libro* XXXVI. *cap.* VI *vbi iſta:* Numidicum marmor non in columnis tantùm cruſtiſve, ſed in maſſâ ac viliſſimo liminum vſu. *niſi quis emendat (& velim) in Iſidoro:* non cruſtis modò, ſed. C

9. CRVSTIS DISTINCTA SVNT.] *Sidonius* II. *epiſt.* II. *negat in ſuo balneolo hæc eſſe.* Non illic Paros, Caryſtos, Phryges, Numidę, rupium variatarum poſuêre cruſtas. *Varij igitur generis colorumq́ cruſtà parietes diſtinguebant. Adde Plinium, ſodes,* XXXV. *cap.* I. *& videbis Neroniano æuo hoc tale inuentum.*

10. IN PICTVRÆ MODVM.] *Muſiuum opus intelligit, quo ſolent ambire quadras aut orbes, & velut marginare. Ideò addit,* circumlitionem prætexi. *Vera autem etiam pictura in Muſiuis, id eſt varia rerum forma.*

11. NISI VITRO ABSCONDITVR CAMERA.] *Plinius* XXXVI. Pulſa ex humo pauimenta in cameras tranſiere, è vitro: nouitium & hoc inuentum. *Statius in ipſo Etruſci balneo:* D

Effulgent cameræ vario faſtigia vitro.

Reperio &, loco marmoris, Vitrum in Bibliothecæ parietibus, apud Boëtium: in domus ipſius, apud Vopiſcum in Firmo.

12. MVLTA SVDATIONE EXINANITA.] *Nam poſt ſiccum balneum, ſiue Laconicum, quidam in piſcinas, frigidàmque deſcendebant. Martialis* VI. *de Balneo Tuccæ:*

Ritus ſi placeant tibi Laconum,
Contentus potes arido vapore,
Crudâ Virgine Martiáve mergi.

Quomodo autem ibi Virgine, aut Martia? ita, ibi: quia ex Aquaeductibus, conceſſu Principum, deriuabant. Frontinus dicit, & palàm Statius pluſculis verſibus in Balneo Etruſci.

13. CORPORA EXINANITA.] *Sic epiſtolâ* CVIII.

Deco-

A aquam [14] argentea epiſtomia fuderunt. Et adhuc plebeias fiſtulas loquor: quid cùm ad balnea libertinorum peruenero? quantum ſtatuarum, quantum columnarum eſt nihil ſuſtinentium, ſed in ornamentum poſitarum, [15] impenſæ cauſsâ? quantum [16] aquarum per gradus cum fragore labentium? Eò deliciarum peruenimus, vt [17] niſi gemmas calcare nolimus. In hoc balneo Scipionis minimæ ſunt rimæ, magis quàm feneſtrę, muro lapideo exſectæ, vt ſine iniuriâ munimenti, lumen admitterent. At nunc [18] blattaria vocant balnea, ſiqua non ita aptata ſunt, vt [19] totius diei ſolem feneſtris ampliſſimis recipiant; niſi & lauantur ſimul [20] & colorantur; niſi ex ſolio agros & maria proſpiciunt. Itaque quę concurſum & admirationem habuerant [21] cùm dedicarentur, hęc in antiquorum numerum reiiciuntur, cùm aliquid noui luxuria commenta eſt, quo ipſa ſe obrueret. At olim & pauca erant balnea, nec vllo cultu exornata. Cur enim ornaretur [22] res quadrantaria, & in vſum, non oblectamentum reperta? [23] Non ſuffundebatur aqua, nec recens ſemper [24] velut ex calido fonte currebat: nec referre credebant, in
B quàm perlucidâ ſordes deponerent. Sed, dij boni, quàm iuuabat illa balnea intrare obſcura, & [25] gregali tectorio inducta, quæ ſcires Catonem tibi ædilem, aut Fabium Maximum, aut ex Corneliis aliquem manu ſuâ temperaſſe? Nam hoc quoque nobiliſſimi [26] ædiles fungebantur officio, intrandi ea loca quæ populum receptabant, exigendique munditias, & vtilem ac ſalubrem temperaturam: non hanc, quæ [27] nuper inuenta eſt, ſimilis

Decoquere corpora, & ſudoribus exinanire. *Tamen meliores libri*, exſaniata; *& alij alludunt: ego etiam adſertum olim iui Elect.* I. *cap.* XVI.

14. ARGENTEA EPISTOMIA.] *Proba vox, & obturacula ſignificat, ori vaſorum aut labrorum (vt hîc) indita; quibus verſis, liquorem emittant. Libri tamen epiſthomica, aut* epitomia *ferè habent: vnde Iac. Cuiacio placitum,* epitonia *reponere, qua vox*
C Verticilla *ſignificat; propriè quibus aliquid intenditur, vt chorda aut fides. Sed de* argento, *etiam Statius in Balneo Etruſci,*

Nil ibi plebeium, nuſquam Temeſæa notabis
Æra, ſed argento felix propellitur vnda,
Argentoque cadit, labriſq; nitentibus inſtat.

15. IMPENSÆ CAVSSA.] *Non in vſum, ſed vt opes oſtentent. Plinius hoc appellat*, lautitiæ cauſsâ. XXXVI. *cap.* VI. Columnis vtebantur *(antiqui)* nec lautitiæ cauſsà, ſed quia firmiùs aliter ſtatui non poterant.

16. AQVARVM PER GRADVS.] *E labris aut receptaculis, in ſolia inferiora & ſubiecta.*

17. NISI GEMMAS CALCARE.] *Tale Statius in Tiburtina Manlij:* Calcabam nec-opinus opes. *Plinius* XXXIII. *cap.* XII. *oſtendit vulgò etiam*
D ſtrata argento balnea mulierum *fuiſſe: Imò paſſim pauimenta aurata. Seneca De Irâ* III. *cap.* XXXV. Qui nolunt domi niſi auro pretioſa calcare. *Et Epiſt.* XVI. Non tantùm habere, ſed calcare diuitias.

18. BLATTARIA VOCANT.] *Satis commodè quidem. nam id genus lucem fugit, &* tenebroſis balneis gaudet, innaſciturque. *Idem Plinius.*

19. TOTIVS DIEI SOLEM.] *Laudat & Lucianus in Balneis* τὸ εὐφεγγὲς, benè luminoſum: *& Martialis, de illo Tucca:*

Lux ipſa eſt ibi longior, dieſque
Nullo tardior à loco recedit.

Statius, in Etruſci: Multus vbique dies. *Plinius lib.* I. *epiſt.* III. Balneum plurimus ſol implet, & circumit.

20. ET COLORANTVR.] *Solent ſub dio inſolari, poſt vnctionem: hîc licet & libet in ipſo balnea, ſic aprico.*

21. CVM DEDICARENTVR.] *De publicis balneis accipe. atque ea ſollenniter ſolent vſibus populi dedicari.*

22. RES QVADRANTARIA.] *Notum eſt, quadrantem mercedulam balneatoris fuiſſe.*

23. NON SVFFVNDEBATVR AQVA.] *A ſeruo miniſtro? imò opinor etiam tunc habuiſſe, qui ſubſeruirent. An potiùs è vaſis illis labriſq;, non manabat calida aſſiduè aqua? Nam ſequitur:*

24. VELVT EX CALIDO FONTE.] *Quod ad* Dracones, *aut* Milliaria, *in quibus calefiebat aqua, liceat referre, aut ad labra exceptoria, & per epiſtomia, de quibus dictum, effundentia. De Milliariis, vide Quæſt. Nat.* III. *cap.* XXIV.

25. GREGALI TECTORIO.] *Si rectum eſt, vulgare tectorium è calce explico, non marmore aut cruſtis. Sed meus & alij*, gratali tectorio; *quidam* gretali: *ex quo aliquis*, cretali.

26. ÆDILES FVNGEBANTVR.] *Quorum erat loca inſpicere & curare valetudini apta, aut vſibus cottidianis. vt munda ea aptaq; eſſent. Sic popinas, ganeas, balneas, & hæc talia tuebantur: quæ Seneca alibi dicit*, loca Ædilem metuentia. *De quibus ego ad Taciti Annal.* II. *in fine. Propriè autem de Balneis, noto & in Plutarcho* III. *Quæſt. Nat. cap.* X. Ignis ex oleâ, *inquit*, inimicus eſt balneis, & tabulata ac fornices ſubditus labefactat. Ideò periti Ædiles non permittunt Balnearum redemptoribus lignis oleaginis vti, ſicut nec lolium conicere in ignem aut herbas, quòd horum vapor grauedines capitis ac vertigines concinnat.

27. NVPER INVENTA EST, SIMILIS INCENDIO.] *De quâ & Plutarchus Quæſt. conuiu.* VIII. *cap.* IX. Olim, *inquit*, temperies balneorum erat. & remiſſio, adeò vt rex Alexander febricitans iaceret in balneo, & Gallorum coniuges pultis ollas in

Digitized by Google

ſimilis incendio. adeò quidem vt conuictum in aliquo ſcelere ſeruum, viuum lauari A oporteat. Nihil mihi videtur iam intereſſe, ardeat balneum, an caleat. Quantæ nunc aliqui ruſticitatis damnant Scipionem, quòd non in caldarium ſuum [28] latis ſpecularibus diem admiſerat? quòd non in multâ luce decoquebatur, & exſpectabat, vt in balneo concoqueret? O hominem calamitoſum, neſciit viuere! [29] Non pacatâ aquâ lauabatur, ſed ſæpe turbidâ, & cùm plueret vehementiùs, pænè lutulentâ. Nec multum eius intererat, an ſic lauaretur: veniebat enim, vt ſudorem illic ablueret, non vt vnguentum. Quas nunc quorumdam futuras voces credis? Non inuideo Scipioni: verè in exſilio vixit, qui ſic lauabatur. Imò ſi ſcias, non quotidie lauabatur. Nam, vt aiunt qui priſcos mores vrbis tradiderunt, brachia & crura quotidie abluebant, quæ ſcilicet ſordes opere collegerant: ceterùm toti [10] nundinis lauabantur. Hoc loco dicet aliquis, liquet immundiſſimos fuiſſe. Quid putas illos oluiſſe? militiam, laborem, virum. Poſtquam munda balnea inuenta ſunt, [11] ſpurciores ſunt. Deſcripturus infamem & nimiis nobilem deliciis Horatius Flaccus, quid ait? B

[12] *Paſtillos Ruſillus olet.*———

Dares nunc Rufillum, perinde eſſet, ac ſi hircum oleret, & Gorgonij loco eſſet, quẽ idem Horatius Rufillo oppoſuit. Parùm eſt ſumere vnguentum, ni bis die terque renouetur, ne euaneſcat in corpore. Quid, quòd odore tamquam ſuo gloriantur? Hæc ſi tibi nimium triſtia videbuntur, villæ imputabis: in quâ [13] didici ab Ægialo diligentiſſimo patrefamiliæ (is enim nunc huius agri poſſeſſor eſt) quamuis vetus arbuſtum poſſe transferri. Hoc nobis ſenibus diſcere neceſſarium eſt, quorum nemo non oliuetum alteri ponit. Quod vidi, hoc dico: illud arboretum trimum aut quadrimum faſtidienti fructus autumno deponere. te quoque proteget illa, quæ

Tarda venit, ſeris factura nepotibus vmbram,

vt ait Virgilius noſter: qui non quid veriſſimè, ſed quid decentiſſimè diceretur, adſpexit; nec agricolas docere voluit, ſed legentes delectare. Nam (vt omnia alia tranſeam) hoc quod hodie mihi neceſſe fuit reprehendere, adſcribam: C

Vere fabis ſatio eſt, tunc te quoque medica putres
Accipiunt ſulci, & milio venit annua cura.

An vno tempore iſta ponenda ſint: & [14] an vtriuſque verna ſit ſatio, hinc æſtimes licet.

Iunius

las in balnea inferentes, vnà cum liberis veſcerentur, ibi lauantibus. Νῦν δὲ λυττῶσιν ἔοικε τὰ βαλανεῖα, καὶ ὑλακτοῦσι, καὶ σπαράττουσιν. ὁ δὲ ἑλκόμενος ἀὴρ ἐν αὐτοῖς, ὑγροῦ μίγμα καὶ πυρὸς γεγονώς, οὐδὲν ἐᾷ τοῦ σώματος ἡσυχίαν ἄγειν, ἀλλὰ πᾶσαν ἄτομον κλονεῖ καὶ ταράσσει καὶ μεθίστησιν ἐξ ἕδρας, ἄχρι οὗ κατασβέσωμεν αὐτοὺς πεπυρωμένους καὶ ζέοντας: Nunc autem rabidorum, & latrantium, & ſeſe lacerantium, balnea imaginem præbent. Aër verò in iis, mixtus ex humido & igneo, nihil permittit in corpore quieſcere, ſed omnem particulam eius, & velut atomon, mouet ac perturbat, & ſede ſuâ exagitat, donec reſtinguamus iſtos ita incenſos & feruentes: *aquâ nempe frigidâ, & à loco abductos. Puto autem hæc ad Laconica pertinere, vbi cibos decoquebant, & corpus extenuabant: quæ non ſemel tangit noſter.*

28. LATIS SPECVLARIBVS.] *Ita aſſolent. contra ventos obiicere ſpecularia (vitrea hodie vocant) & illos excludere, lucem admittere. Martialis:*

Hibernis obiecta Notis ſpecularia puros
Admittunt ſoles, & ſine fece diem.

29. NON PACATA AQVA.] *Scripti*, non ſaceata aqua. *& diſcimus igitur, à delicatis aquâ etiam, ne turbida interueniret, exceptam ſacco aut centunculo in canalibus eſſe.*

30. NVNDINIS LAVABANTVR.] *Cùm in vrbem venirent.*

31. SPVRCIORES SVNT.] *Meus & quidam*, puriores ſunt. *quod ſi interrogatione efferſ, cur diſpliceat?*

32. PASTILLOS RVFILLVS.] *Paſtilli ſunt Græcorum* διαπάσματα, οἷς ἀναρπάζουσι τοὺς ἱδρῶτας, πικρὰ τῇ φύσει καὶ στυπτικά: Medicamenta, quibus ſudores tollunt, amara & aſtringentia. *Plutarchus Quæſt. Conuiual. I. cap. VI. Vtebantur hircoſi.* D

33. DIDICI AB ÆGIALO.] *Quem & Plinius memorat inter vineæ nobiles cultores, lib. XIV. cap. IV.* Magna fama & Vetuleno Ægialo, perinde libertino, fuit in Campaniæ rure Linternino, maiorq; etiam fauore hominum, quoniam ipſum Africani colebat exſilium. *Vides poſſeſſorem villæ huius Scipionis fuiſſe.*

34. AN VTRIVSQVE VERNA SIT SATIO.] *Calumniatur, an reprehendit, neſcio: illud vereor. Nam milium quidem & Iunio ſeritur, vt hic noſter: ſed quid vetat, & Vere ſeri, vt Virgilius? Imò Plinius inter ea habet, quæ trinâ tempeſtate anni ſeruntur, Æſtate, Hieme, Vere. Vide lib. XVIII. cap. VII.*

35. CVM

A Iunius menſis eſt quo tibi ſcribo, iam procliuus in Iulium. Eodem die vidi fabam metentes, milium ſerentes. Ad oliuetum reuertor, quod vidi duobus modis diſpoſitum. Magnarum arborum truncos circumciſis ramis, & ad vnum redactis pedem, [35] cum ſcapo ſuo tranſtulit, amputatis radicibus, relicto tantùm capite ipſo, ex quo illæ pependerant. Hoc fimo tinctum in ſcrobem demiſit: deinde terram non aggeſſit tantùm, ſed calcauit & preſſit. Negat quidquam eſſe [36] hac (vt ait) ſpiſſatione efficacius. videlicet frigus excludit & ventum. minùs prætereà mouetur: & ab hoc naſcentes radices prodire patitur, ac ſolum apprehendere, quas neceſſe eſt teneras adhuc, & precariò hærentes, leuis quoque reuellar agitatio. parùm autem arboris [37] antequam obruat radit. ex omni enim materiâ quæ nudata eſt, vt ait, exeunt radices nouæ. Non plures autem ſuper terram eminere debet truncus, quàm tres aut quattuor pedes: ſtatim enim ab imo veſtietur: nec magna pars, quemadmodum in oliuetis veteribus, arida & retorrida erit. Alter ponendi modus hic fuit. Ramos fortes, nec corticis duri, quales eſſe nouellarum

B arborum ſolent, eodem genere depoſuit. Hi paullò tardiùs ſurgunt: ſed cùm tamquam à plantâ proceſſerint, nihil habent in ſe horridum, nec triſte. Illud etiam nunc vidi, vitem ex arbuſto ſuo annoſam transferri: huius capillimenta quoque (ſi fieri poteſt) colligenda ſunt, deinde liberaliùs ſternenda vitis, vt etiam ex corpore radiceſcat. Et vidi non tantùm menſe Februario poſitas, ſed etiam Martio exacto tenent, & complexæ ſunt non ſuas vlmos. Omnes autem iſtas arbores, quæ (vt ita dicam) [38] grandiſcapiæ ſunt, ait aquâ adiuuandas ciſterninâ: quæ ſi prodeſt, habemus pluuiam in noſtrâ poteſtate. Plura te docere non cogito: ne quemadmodum Ægialus noſter [39] me ſibi aduerſarium parauit, ſic ego parem te mihi.

EPIST. LXXXVII.

C *Frugalitas Senecæ, & externorum contemptus: admonitio ad alios, vt ſic velint, faciantque. Diſſertatiunculæ deinde, quibus approbat Fortuita in bonis non eſſe: dumtaxat Commoda dici poſſe.*

NAVFRAGIVM, antequam nauem aſcenderem, feci: quomodo acciderit, non adiicio, [1] ne & hoc putes inter Stoica paradoxa ponendum: quorum [2] nullum eſſe falſum, nec tam mirabile quàm primâ facie videtur, cùm volueris approbabo, imò etiam ſi nolueris. Interim hoc me iter docuit, quàm multa haberemus ſuperuacua, & quàm facilè iudicio poſſemus deponere, quæ ſi quando neceſſitas abſtulit, non ſentimus ablata. Cum pauciſſimis ſeruis, quos vnum capere vehiculum potuit, ſine vllis rebus, niſi quæ corpore noſtro continebantur, [3] ego & Maximus meus biduum iam beatiſſimum agimus. Culcitra in terrâ iacet, ego in culcitrâ. Ex duabus penulis, altera ſtragulum, altera opertorium facta eſt. De prandio nihil detrahi potuit. [4] paratum fuit non magis

D

35. CVM SCAPO SVO TRANSTVLIT.] *Priſci libri*, cum rapo ſuo, *aut* rapto, *aut vt meus*, capto. *Cuiacius probat* rapum, *& ita appellari ipſum caput, quia eâ ſit formâ. Mihi*, ſcapo, *placebat.*

36. HAC, VT AIT, SPISSATIONE.] *Ita aliquot ſcripti: Muretus tamen & adſeclæ*, piſatione: *quaſi* pinſatione: *quod miror. Non enim ἀναλόγως* pinſatio à pinſere. *Vulgatâ quid clarius?*

37. ANTEQVAM OBRVAT, RADIT.] *Pincianus correxit, cùm anteà* radix *legeretur: placet vel inuitis libris.*

38. GRANDISCAPIÆ SVNT.] *Græco verbo, μακρόκαυλοι: & vel hinc ſuprà probes, de* Scapo.

39. ME SIBI ADVERSARIVM.] *Æmulum induſtria, & vel ſuperare conantem.*

EPIST. LXXXVII. 1. NE ET HOC PVTES.] *Fallor, aut aſſerendo legendum*: vt & hoc. *Nam ita nudè poſitum, Paradoxum eſt: ſi explicaret, deſinat.*

2. NVLLVM ESSE FALSVM.] *Sunt enim, vt Cleanthes aiebat, παράδοξα μὲν, οὐ μὴν παράλογα:* præter opinionem, non præter verum. *Epictetus*, IV. *Diſſert.* I. *Vide me in Manud.* III. *Diſſert.* II.

3. EGO ET MAXIMVS MEVS.] *Eſt ille Cæſonius Maximus, inter intimos & fidos eius amicos: de quo Tacitus, & Martialis. Notaui ad Taciti Annalem* XV. *in fine, & locum hunc ibi adde.*

4. PARATVM FVIT NON MAGIS HORA.] *Meus & quidam*, parentium fuit. *Hæreo in his vocibus, & totâ clauſulâ. quid eſt*, non magis horâ?

 Imò

magis horâ, [5] nuſquam ſine caticis, nuſquam ſine pugillaribus. Illæ, ſi panem habeo, A
pro pulmentario ſunt: [6] ſi non, pro pane. [7] quotidie mihi annum nouum faciunt,
quem ego fauſtum & felicem reddo bonis cogitationibus, & animi magnitudine: qui
numquam maior eſt, quàm vbi aliena ſepoſuit: & fecit ſibi pacem, nihil timendo: fe-
cit ſibi diuitias, nihil concupiſcendo. Vehiculum in quod impoſitus ſum, ruſticum eſt.
[8] Mulæ viuere ſe ambulando teſtantur, mulio [9] excalceatus non propter æſtatem. Vix
à me obtineo, vt hoc vehiculum velim videri meum. Durat adhuc peruerſa recti vere-
cundia. quoties in aliquem comitatum lautiorem incidimus, inuitus erubeſco: quod ar-
gumentum eſt, iſta quæ probo, quæ laudo, nondum habere certam ſedem & immobi-
lem. Qui ſordido vehiculo erubeſcit, pretioſo gloriatur. Parùm adhuc profeci, nondum
audeo frugalitatem palàm ferre, etiam nunc curo opiniones viatorum. Contra totius
generis humani opiniones mittenda vox erat: Inſanitis, erratis, ſtupetis ad ſuperuacua,
neminem æſtimatis ſuo. Cùm ad patrimonium ventum eſt, diligentiſſimi computato-
res, ſic rationem ponitis ſingulorum: quibus aut pecuniam credituri eſtis, aut beneficia. B
Nam hæc quoque iam expenſa fertis. Latè poſſidet, ſed multum debet: habet domum
formoſam, ſed alienis nummis paratam: familiam nemo citò ſpecioſiorem producet, ſed
nominibus non reſpondet. Si creditoribus ſoluerit, nihil illi ſupererit. Idem in reliquis
quoque facere debebatis, excutere quantum proprij quiſque habeat. Diuitem illum pu-
tas, quia aurea ſupellex etiam in viâ eum ſequitur, quia in omnibus prouinciis arat, quia
[10] magnus kalendarij liber voluitur, quia tantum ſuburbani agri poſſidet, quantum in-
uidioſè in deſertis Apuliæ poſſideret: & cùm omnia dixeris, pauper eſt. quare? quia de-
bet. quantum, inquis? omnia: niſi fortè iudices intereſſe, vtrùm aliquis ab homine, an
à fortunâ mutuum ſumpſerit. Quid ad rem pertinent mulæ ſaginatæ, vnius omnes co-
loris? Quid iſta vehicula cælata?

—— inſtrati oſtro alipedes, pictiſque tapetis.
Aurea pectoribus demiſſa monilia pendent. C
Tecti auro, fuluum mandunt ſub dentibus aurum.

Iſta nec dominum meliorem poſſunt facere, nec mulam. M. Cato Cenſorius (quem tam
reip. herculè profuit naſci quàm Scipionem: alter enim cum hoſtibus noſtris bellum,
alter cum moribus geſſit) [11] cantetio vehebatur, & [12] hippoperis quidem impoſitis,
vt ſe-

Imò nullo parato opus, ſi panis tantùm & carica. Muretus ait legi alibi, paratum ſine magis hirâ: *vnde eruit*, ſine magiro: *quod Græcè eſſet ſine coquo. Neſcio. nihil tale in noſtris libris.*

5. NVSQVAM SINE CARICIS.] *Meus nunc & ſtatim*, numquam. *De* Caricis *autem (eæ ficus aridæ ſunt, à* Cariâ, *vnde frequentes; vt* Cauneæ, *à Cauno:) de Caricis, inquam, certum hæc talia, ficus, paſſulas, palmulas in prandium ſiue guſtum olim fuiſſe. Ita Auguſtus ad Tiberium*: Nos in eſſedo palmulas guſtauimus.

6. SI NON, PRO PANE.] *Plinius* XV. *cap.* XIX. Ficus panis ſimul & obſonij vicem ſiccatæ implent. vtpote cùm Cato, cibaria ruris operariis iuſtà lege ſanciens, minui iubeat per fici maturitatem.

7. COTTIDIE MIHI ANNVM NOVVM.] *Hæc enim dulcia anno nouo, quaſi omen, dare & mittere inuicem ſolebant, talis futuri anni. Ouidius* I. *Faſtor.*

Quid vult palma ſibi, rugoſaq; carica, dixi,
Et data ſub niueo condita mella cado?
Omen, ait, cauſſa eſt: vt res ſapor ille ſequatur,
Et peragat cœptum dulcis vt annus iter.

Et caricas *igitur, &* cariotas *ſiue palmulas* (palmas *poëta dicit*) *tunc ſolent datare. Martialis:*

Aurea porrigitur Iani cariota kalendis.

8. MVLÆ VIVERE SE AMBVLANDO.] *Mularum mulorúmque in vehiculis vſus, etiam heroicis temporibus apud Homerum. In pretio erant. Plautus:*

Ego faxim muli, pretio qui ſuperant equos,
Sint viliores Gallicis canteriis.

Et præſertim mulæ Galaticæ, *ex Plutarchi* περὶ φιλοπλουτίας. *Per viam etiam illarum creber vſus. Auſonius:*

Cornipedes rapiant impoſta petorita mulę.

Nunc ait noſter, macras ſe habuiſſe, & quas motus indicaret viuere: præter diuitum morem, quibus in vſu D
mulæ ſaginatæ, vnius omnes coloris, *hac ipſâ epiſtolâ ſtatim, & Conſol. ad Marc. cap.* XI.

9. EXCALCEATVS NON PROPTER ÆSTATEM.] *Sed egeſtatem.*

10. MAGNVS KALENDARII LIBER VOLVITVR.] *Id eſt, fænebris pecuniæ liber. nam kalendis vſuræ cedebant, & petebantur. Itaque nomina, & pecunia, per kalendas, in tali codice ſcribebantur. de quo Martialis:*

Superba denſis arca palleat nummis,
Centum explicentur paginæ kalendarum.

Sæpe noſter, & Iuriſconſulti.

11. CANTERIO.] *Equo ſecto.*

12. HIPPOPERIS QVIDEM.] *Horatius manticam appellat:*

— nunc

Digitized by Google

A vt ſecum vtilia portaret. O quàm cuperem illi nunc occurrere aliquem ex his [13] troſſulis [14] in viâ diuitibus, [15] curſores & Numidas, & multum ante ſe pulueris agentem! Hic ſine dubio cultior comitatiorque quàm M. Cato videretur: hic, inter illos apparatus delicatos qui cummaximè dubitat, [16] vtrùm ſe ad gladium locet, an ad cultrum. O quantum erat ſæculi decus, imperatorem triumphalem, cenſorium (& quod ſuper omnia hæc eſt) Catonem, vno caballo eſſe contentum, & ne toto quidem! Partem enim ſarcinæ, ab vtroque latere dependentes, occupabant. Ita non omnibus [17] obeſis mannis, & [18] aſturconibus, & tollutatiis pręferres vnicum illum equum, ab ipſo Catone defrictum? Video non futurum finem in iſtâ materiâ vllum, niſi quem mihi ipſe fecero. Hîc itaque conticeſcam, quantum ad iſta: quæ ſine dubio talia diuinauit futura, qualia nunc ſunt, qui primus appellauit impedimenta. Nunc volo pauciſſimas adhuc interrogationes noſtrorum tibi reddere, ad virtutem pertinentes, quam ſatisfacere vitæ beatę contendimus. Quod bonum eſt, bonos facit: nam & in arte muſicâ quod bonum eſt, facit muſicum:
B fortuita bonum non faciunt: ergo non ſunt bona. Aduerſus hoc ſic reſpondent Peripatetici, vt quod primum proponimus, falſum eſſe dicant. Ab eo, inquiunt, quod eſt bonum, non vtique fiunt boni. In muſicâ eſt aliquod bonum, tamquam tibia, aut chorda, aut organum aliquod aptatum ad vſus canendi: nihil tamen horum facit muſicum. Hîc reſpondebimus. Non intelligitis, quomodo poſuerimus, quod bonum eſt muſico. Non enim id dicimus, quod inſtruit muſicũ, ſed quod facit: tu ad ſupellectilem artis, non ad artem venis. Si quid autem in ipsâ arte muſicâ bonum eſt, id vtique muſicum faciet. Etiamnum facere id planius volo. Bonum in arte muſicâ duobus modis dicitur: altero, quo effectus muſici adiuuatur: altero, quo ars. Ad effectum pertinent inſtrumenta, tibiæ, & organa, & chordæ, ad artem ipſam non pertinent. Eſt enim artifex etiam ſine iſtis: vti forſitan non poteſt arte. Hoc non eſt æquè duplex in homine. idem enim bonum & hominis, & vitæ. Quod contemptiſſimo cuique contingere ac turpiſſimo poteſt, bonum non eſt: opes autem & lenoni, & laniſtæ contingunt: ergo non ſunt bona. Fal-
C ſum eſt, inquiunt, quod proponitur. Nam & in grammaticâ, & in arte medendi, aut gubernandi, videmus bona humillimis quibuſque contingere. Sed iſtæ artes non ſunt, magnitudinem animi profeſſæ, non conſurgunt in altum, nec fortuita faſtidiunt. Virtus extollit hominem, & ſupra cara mortalibus collocat: nec ea quæ bona, nec ea quæ mala vocantur, aut cupit nimis, aut expaueſcit. Chelidon, vnus [19] ex Cleopatræ mollibus, patrimonium grande poſſedit. [20] nuper Natalis, tam improbæ linguæ quàm impuræ, [21] in cuius ore fæminę purgabantur, & multorum heres fuit, & multos habuit heredes. Quid ergo? vtrùm illum pecunia impurum effecit, an ipſe pecuniam impurauit? quę ſic in quoſdam homines, quomodo denarius in cloacam cadit. Virtus ſuper iſta conſiſtit,

[22] ſuo

— nunc mihi curto
Ire licet mulo.
Mantica cui lumbos onere vlceret, atq; eques
armos.

D 13. TROSSVLIS.] *Suprà, epiſt.* LXXVI.

14. IN VIA DIVITIBVS.] *Qui & in viâ diuitias ſuas explicant. tales videri volunt.*

15. CVRSORES ET NVMIDAS.] *Epiſt.* CXXIII. Omnes iam ſic peregrinantur, vt illos Numidarum præcurrat equitatus, agmen curſorum antecedat. *Vide.*

16. VTRVM SE AD GLADIVM LOCET.] *Iſte quidem diues apparet, ſed ære alieno obrutus deliberat, vtrùm auctoret ſe & faciat gladiatorem, an beſtiarium. Mas peſſimi aui, vt honeſtè nati arenæ operas locarent, grandi pretio. Itaque iſte deſperabundus hoc agitat. Gladius, gladiatorum eſt; culter, venatorum. Vide me Saturn.* II. *cap.* III.

17. OBESIS MANNIS.] *Buricis, ſiue burdonibus, paruis equis. Gallica vetus vox eſt.*

18. ASTVRCONIBVS.] *Martialis:*
Hic breuis ad numerum rapidos qui colligit
vngues,
Venit ab auriferis gentibus Aſtur equus.

19. EX CLEOPATRÆ MOLLIBVS.] *Sunt effæminati, eunuchi, id genus. Liuius* XXXIII. Proſequentibus mollibus viris, qui ioci cauſsâ conuiuio interfuerant. *Paullò pòſt eoſdem* ſemiuiros, *&* obſcænos *vocat. Nonius Marcellus:* Maltas veteres molles appellari voluerunt, quaſi μαλακοὺς. *Lucilius:* Inſanum vocant (*puta*, Inſamem) quem maltam ac fæminam dici videt. *Etiam* Mollities, *ipſa illa* θηλεῖα νόσος.

20. NVPER NATALIS.] *Non ille Antonius Natalis, qui in Piſonianâ coniuratione, Senecam ipſum accuſauit (in Taciti* XV. *Annali:) nam ait,* nuper *fuiſſe: ergo iam obierat. Quis ſcit, an pater huius?*

21. IN CVIVS ORE FÆMINÆ.] *Fuit quod ille Scaurus, Ligur. De Benef.* IV. *cap.* XXXI.

22. SVO

[22] ſuo ære cenſetur: nihil ex iſtis [23] quomodolibet incurrentibus bonum iudicat. Medicina, & gubernatio, non interdicit ſibi ac ſuis admirationem talium rerum. Qui non eſt vir bonus, poteſt nihilominus medicus eſſe: poteſt gubernator, poteſt grammaticus, tam mehercules quàm coquus. Cui contigit habere non quælibet, hunc non quemlibet dixeris. Qualia quiſque habet, talis eſt. Fiſcus tanti eſt, quantum habet: imò [24] in acceſſionem eius venit quod habet. Quis pleno ſacculo vllum pretium ponit, niſi quod pecuniæ in eo conditæ numerus effecit? Idem euenit magnorum dominis patrimoniorum: acceſſiones illorum & appendices ſunt. Quare ergo ſapiens magnus eſt? quia magnum animum habet. Verum eſt ergo, quod contemptiſſimo cuique contingit, bonum non eſſe. Itaque indolentiam numquam bonum dicam. habet illam cicada, habet pulex. Ne quietem quidem, & moleſtiâ vacare, bonum dicam. quid eſt otioſius verme? Quæris, quæ res ſapientem faciat? [25] quæ Deum. Des oportet illi aliquid diuinum, aliquid cæleſte, magnificum. Non in omnes bonum cadit, nec quemlibet poſſeſſorem patitur. Vide, A B

Et quid quæque ferat regio, & quid quæque recuſet.
Hic ſegetes, illic veniunt felicius vuæ:
Arborei fœtus alibi, atque iniuſſa vireſcunt
Gramina. nonne vides, croceos vt Tmolus odores,
India mittit ebur, molles ſua tura Sabæi?
At Chalybes nudi ferrum. ——

Iſta in regiones deſcripta ſunt, vt neceſſarium mortalibus eſſet inter ipſos commercium, ſi inuicem alius ab alio aliquid peteret. Summum illud bonum, & ipſum ſuam habet ſedem: non naſcitur vbi ebur, nec vbi ferrum. Quis ſit ſummi boni locus, quæris? animus. hic niſi purus ac ſanctus eſt, Deum non capit. Bonum ex malo non fit: fiunt autem ex auaritiâ diuitiæ: ergo non ſunt bonum. Non eſt, inquit, verum, bonum ex malo non naſci. Ex ſacrilegio enim & furto pecunia naſcitur. itaque malum quidem eſt ſacrilegium & furtum: ſed ideò, quia plura mala facit, quàm bona. Dat enim lucrum, ſed cum metu, ſolicitudine, tormentis & corporis & animi. Quiſquis hoc dicit, neceſſe eſt recipiat, ſacrilegium ſicut malum ſit, quia multa mala facit, ita bonum quoque ex aliquâ parte eſſe, quia aliquid boni facit: quo quid fieri portentoſius poteſt? [26] Quamquam ſacrilegium, furtum & adulterium inter bona haberi, prorſus perſuaſimus. Quàm multi furto non erubeſcunt, quàm multi adulterio gloriantur? nam [27] ſacrilegia minuta puniuntur, magna in triumphis feruntur. Adiice nunc, quòd ſacrilegium, ſi omnino ex aliquâ parte bonum eſt, etiam honeſtum erit, & rectè factum vocabitur: noſtra enim actio eſt: quod nullius mortalium cogitatio recipit. ergo bona naſci ex malo non poſſunt. Nam ſi, vt dicitis, ob hoc vnum ſacrilegium malum eſt, quia multum mali adfert: ſi remiſeris illi ſupplicia, ſi ſecuritatem ſpoponderis, ex toto bonum erit. Atqui maximum ſcelerum ſupplicium, in ipſis eſt. Erras, inquam, ſi illa ad carnificem aut ad carcerem differs. ſtatim puniuntur cùm facta ſunt, imò dum fiunt. Non naſcitur itaque ex malo bonum, non magis quàm ficus ex oleâ. ad ſemen nata reſpondent: bona degenerare non poſſunt. Quemadmodum ex turpi honeſtum non naſcitur, ita ne ex malo quidem bonum: nam idem eſt honeſtum & bonum. Quidam ex noſtris aduerſus hoc ſic reſpondent: putemus pecuniam bonum eſſe vndecumque ſumptam, non tamen ideò ex ſacrilegio pecunia eſt, etiamſi ex ſacrilegio ſumitur. Hoc ſic intellige. In eadem vrnâ & aurum eſt, & vipera. Si aurum ex vrnâ ſuſtuleris, quia illîc & vipera eſt, non ideò mihi C D

vrna

22. SVO ÆRE CENSETVR.] *Proprio, non aduenticio bono.*

23. QVOMODOLIBET INCVRRENTIBVS.] *Magis probo,* quolibet: *quod ſcripſi quidam.*

24. IN ACCESSIONEM EIVS VENIT.] *Intellige. ipſe fiſcus, ſiue ſportula pecuniaria, accedit pecuniæ. Nihil eſt, ſine eâ.*

25. QVÆ DEVM.] *Perfecta ratio: quæ pars in nobis eſt Communis illius Rationis, id eſt Dei. Tamen in meo, & quibuſdam:* quæ ceteri: *in vno,* quæ Deum ceteri. *Quid hoc ſit, non peruado.*

26. QVAMQVAM SACRILEGIVM.] *Gruteri eſt emendatio, & certa.*

27. SACRILEGIA MINVTA.] *Tale quiſpiam:* Paruos fures in compedibus, magnos in purpurâ ſpectari.

28. INTER

A vrna aurum dat, quia viperam habet, ſed aurum dat, cùm & viperam habeat. Eodem modo ex ſacrilegio lucrum fit: non quà turpe & ſceleratum eſt ſacrilegium, ſed quà lucrum habet. quemadmodum in illâ vrnâ vipera malum eſt, non aurum quod cum viperâ iacet: ſic in ſacrilegio malum eſt ſcelus, non lucrum. Quibus opponitur: Diſſimillima vtriuſque rei conditio eſt. Illîc aurum poſſum, ſine viperâ tollere: hîc lucrum ſine ſacrilegio facere non poſſum. lucrum iſtud non eſt appoſitum ſceleri, ſed immixtum. Quod dum conſequi volumus, in multa mala incidimus: id bonum non eſt: dum diuitias conſequi volumus, in multa mala incidimus: ergo diuitię bonum non ſunt. Duas, inquit, ſignificationes habet propoſitio veſtra. vnam, dum diuitias conſequi volumus, in multa nos mala incidere: in multa autem mala incidimus, & dum virtutem conſequi volumus. Aliquis, dum nauigat ſtudij cauſsâ, naufragium fecit: aliquis captus eſt. Altera ſignificatio talis eſt: Per quod in mala incidimus, id bonum non eſt. Huic propoſitioni non erit conſequens, per diuitias nos, aut per voluptates in mala incidere: aut
B ſi per diuitias in multa mala incidimus, non tantùm bonum diuitiæ non ſunt, ſed malum ſunt. Vos autem illas dicitis tantùm, bonum non eſſe. Præterea, inquit, conceditis diuitias habere aliquid vſus: [28] inter commoda illas numeratis. Atqui eadem ratione ne commodum quidem erunt: per illas enim multa nobis incommoda eueniunt. His quidam hoc reſpondent: Erratis, qui incommoda diuitiis imputatis. Illæ neminem lædunt. aut ſua cuique nocet ſtultitia, aut aliena nequitia. ſic, quemadmodum gladius, qui neminem occidit, occidentis telum eſt. Non ideò diuitiæ tibi nocent, ſi propter diuitias tibi nocetur. Poſidonius (vt ego exiſtimo) melius: qui ait diuitias eſſe cauſſam malorum, non quia ipſæ faciant aliquid, ſed quia [29] facturos irritant. Alia eſt enim cauſſa efficiens, quæ protinus neceſſe eſt noceat: alia præcedens. hanc præcedentem cauſſam diuitiæ habent. Inflant animos, ſuperbiam pariunt, inuidiam contrahunt, & vſque eò mentem alienant, vt fama pecuniæ nos etiam nocitura delectet. Bona autem omni carere culpâ decet. pura ſunt, non corrumpunt animos, non ſolicitant: extollunt quidem & dilatant,
C ſed ſine tumore. Quæ bona ſunt, fiduciam faciunt: diuitiæ audaciam. Quæ bona ſunt, magnitudinem animi dant: diuitiæ inſolentiam. Nihil autem aliud eſt inſolentia, quàm ſpecies magnitudinis falſa. Iſto modo, inquis, etiam malum ſunt diuitię, non tantùm bonum non ſunt. Eſſent malum, ſi per ſe nocerent, ſi (vt dixi) haberent efficientem cauſſam: nunc præcedentem habent, & quidem non irritantem tantùm animos, ſed attrahentem. Speciem enim boni oſtendunt veriſimilem, ac pleriſque credibilem. Habet virtus quoque præcedentem cauſſam, ad inuidiam: multis enim propter ſapientiam, multis propter iuſtitiam inuidetur: ſed nec ex ſe hanc cauſſam habet, nec veriſimilem. Contrà enim veriſimilior illa ſpecies hominum animis obiicitur à virtute, quæ illos in amorem & admirationem vocet. Poſidonius ſic interrogandum ait: Quæ neque magnitudinem animo dant, nec fiduciam, nec ſecuritatem, non ſunt bona: diuitiæ autem, & bona valetudo, & ſimilia his, nihil horum faciunt: ergo non ſunt bona. Hanc interrogationem magis etiamnum hoc modo intendit: Quæ neque magnitudinem animo
D dant, nec fiduciam, nec ſecuritatem, contrà autem inſolentiam, tumorem, arrogantiam creant, mala ſunt: à fortuitis autem in hæc impellimur: ergo non ſunt bona. Hac, inquit, ratione ne commoda quidem iſta erunt. Alia eſt commodorum conditio, alia bonorum. Commodum eſt, quod plus vſus habet, quàm moleſtiæ: bonum ſincerum eſſe debet, & ab omni parte innoxium. Non eſt id bonum, quod plus prodeſt: ſed quod tantùm prodeſt. Propterea commodum & ad animalia pertinet, & ad imperfectos homines, & ad ſtultos. Itaque poteſt ei eſſe incommodum mixtum: ſed commodum dicitur,

28. INTER COMMODA ILLAS.] *Stoicorum εὔχρηστα. Vide Manud. II. Diſſert. XXII.*

29. FACTVROS IRRITANT.] *Pro totâ hac re pulchra, & ſimilia, in Sophoclis Antigonâ, de Argẽto:*

Τὸ δ᾽ ἐκδιδάσκει καὶ παραλλάσσει φρένας
Χρηστὰς πρὸς αἰσχρὰ πράγματ᾽ ἵστασθαι βροτῶν,
Πανουργίας δ᾽ ἔδειξεν ἀνθρώποις ἔχειν,
Καὶ παντὸς ἔργου δυσσέβειαν εἰδέναι.

Hoc illud eſt, quod mutat & mentes docet
Ad fœda rerum & praua ſe conuertere:
Fraudes doloſq; ſuggerit mortalibus,
Et improbos, ſimulq; & impios, facit.

EPIST.

citur, à maiore ſui parte æſtimatum. Bonum ad vnum ſapientem pertinet, inuiolatum A
eſſe oportet. Bonum animum habe. vnus tibi nodus, ſed Herculaneus, teſtat. Ex malis
bonum non fit: ex multis paupertatibus diuitiæ fiunt: ergo diuitiæ bonum non ſunt.
Hanc interrogationem noſtri non agnoſcunt. Peripatetici & fingunt illam, & ſoluunt.
Ait autem Poſidonius, hoc ſophiſma per omnes dialecticorum ſcholas iactatum, ſic ab
Antipatro refelli. Paupertas non per poſitionem, ſed per detractionem dicitur, vel (vt
antiqui dixerunt) per orbationem: Græci dicunt κατὰ στέρησιν. non quòd habeat, dicitur,
ſed quòd non habeat. Itaque ex multis inanibus nihil impleri poteſt: diuitias multæ res
faciunt, non multæ inopiæ. Aliter quàm debes, paupertatem intelligis. Paupertas eſt,
non quæ pauca poſſidet, ſed quæ multa non poſſidet. Ita non ab eo dicitur quod ha-
bet, ſed ab eo quod ei deeſt. Faciliùs quod volo exprimerem, ſi Latinum verbum eſſet,
quo ἀπορία ſignificatur. Hanc paupertati Antipater aſſignat. Ego non video quid aliud
ſit paupertas, quàm parui poſſeſſio. De iſto videbimus, ſi quando valdè vacabit, quæ
ſit diuitiarum, quæ paupertatis ſubſtantia: ſed tunc quoque conſiderabimus, numquid B
ſatius ſit paupertatem permulcere, diuitiis demere ſupercilium, quàm litigare de verbis,
quaſi iam de rebus iudicatum ſit. Putemus nos ad concionem vocatos. Lex de abolen-
dis diuitiis fertur: his interrogationibus ſuaſuri aut diſſuaſuri ſumus? his effecturi, vt
populus Romanus paupertatem, fundamentum & cauſſam imperij ſui, requirat ac lau-
det? diuitias autem ſuas timeat? vt cogitet has ſe apud victos repetiſſe? Hinc ambitum,
& largitiones, & tumultus, in vrbem ſanctiſſimam temperantiſſimamque irrupiſſe? ni-
mis luxurioſè oſtentari gentium ſpolia? quod vnus populus eripuerit omnibus, faciliùs
vni ab omnibus eripi poſſe? Hæc ſatius eſt ſuadere, & expugnare affectus, non cir-
cumſcribere. Si poſſumus, fortiùs loquamur: ſi minùs, apertiùs.

EPIST. LXXXVIII.

C

LIBERALIA *ſtudia in bonis non eſſe, nec ad Virtutem per ſe ducere. Singillatim hoc do-
cet, in Grammaticâ, Muſicâ, Geometriâ, Aſtronomiâ. Etſi tamen non ducunt, conducunt: id
eſt, iuuant & præparant. Tum diuiſio alia Artium, in Vulgares, Ludicras, Pueriles, Liberales:
& in iſtis, ſolam Philoſophiam eſſe, quæ verè liberum facit. Sola etiam de Bonis Maliſque inda-
gat, ſola noſcit. Sola igitur colenda, aut præcipuè eſt: & oſtendit, quàm inutilia, aut ſuperflua Phi-
lologi ſectentur; quidam etiam Philoſophi. O bona hîc, ô aurea! Legite iuuenes, seneſque.*

[1] DE liberalibus ſtudiis quid ſentiam, ſcire deſideras. [2] Nullum ſuſpicio, nullum
in bonis numero, [3] quod ad æs exit. Meritoria artificia ſunt, hactenus vtilia,
ſi præparant ingenium, non detinent. Tamdiu enim iſtis immorandum eſt, quamdiu
nihil animus agere maius poteſt. rudimenta ſunt noſtra, non opera. Quare liberalia ſtu-
dia dicta ſint vides, quia homine libero digna ſunt. Ceterùm [4] vnum ſtudium verè li-
berale eſt, quod liberum facit, hoc ſapientiæ, ſublime, forte, magnanimum: cetera pu- D
ſilla & puerilia ſunt. An tu quidquam in iſtis eſſe credis boni, quorum profeſſores tur-
piſſimos

EPIST. LXXXVIII. 1. DE LIBERALIBVS STVDIIS.] *In pleriſque priſcis ſeorſim, quaſi liber, ſcribitur, inſcribiturq.:* L. Annæi Senecæ liber de ſeptem artibus liberalibus. *Ita & in meo, locaturq. poſt epiſtolas, & libellum De remediis fortuitorum. Mihi tamen Epiſtola videtur: & plures tales longæ ſunt, an longiores.*

2. NVLLVM SVSPICIO.] *Vt Stoicus loquitur. nam & Zeno (quod obiectum à multis) τὴν ἐγκύκλιον παιδείαν ἄχρηστον ἀποφαίνει, ἐν ἀρχῇ τῆς πολιτείας:* liberalem doctrinam inutilem declarat, initio ſuæ Reipublicæ. *Hæc talia, vti temperanda, & dextrè capienda ſint, dixi 1. Manuduct. Diſſ. 1. & 11.*

3. QVOD AD ÆS EXIT.] *Scripſi*, ædes exit; *quidam*, adhæſit. *Haud valdè à vulgato, id eſt vero abeunt: & miror viros doctos ſic damnare. Equidem vel teneo editum*, ad æs exit; *vel reſcribo*, ad æs it. *Ait, Non numero inter bona, artes quæ mercedulam aut ſecuram quærunt. Et verò ſequentia verba nónne palàm* Meritoria artificia *appellant? Nam Muretus*, Militaria, *cùm legi voluit, aliud profectò egit.*

4. VNVM STVDIVM VERE LIBERALE.] *Idem ad Heluiam, cap. XVI.*

5. HOME-

A piſſimos omnium ac flagitioſiſſimos cernis? Non diſcere debemus iſta, ſed didiciſſe.
Quidam illud de liberalibus ſtudiis quærendum iudicauerunt, an virum bonum facerent. Ne promittunt quidem, nec huius rei ſcientiam affectant. Grammaticus circa curam ſermonis verſatur, &, ſi latiùs euagari vult, circa hiſtorias. Iam vt longiſſimè fines ſuos proferat, circa carmina. Quid horum ad virtutem viam ſternit? Syllabarum enarratio, & verborum diligentia, & fabularum memoria, & verſuum lex ac modificatio? Quid ex his metum demit, cupiditatem eximit, libidinem frænat? Ad geometriam trāſeamus, & ad muſicam: nihil apud illas inuenies, quod vetet timere, vetet cupere: quæ quiſquis ignorat, alia fruſtrà ſcit. Videndum vtrùm doceant iſti virtutem, an non. ſi non docent, nec tradunt quidem: ſi docent, philoſophi ſunt. Vis ſcire, quàm non ad docendam virtutem conſederint? adſpice quàm diſſimilia inter ſe omnium ſtudia ſint. atqui ſimilitudo eſſet idem docentium. Niſi fortè tibi [5] Homerum philoſophum fuiſſe perſuadent, cùm his ipſis quibus colligunt, negent. Nam [6] modò Stoicum illum fa-
B ciunt, virtutem ſolam probantem, & voluptates refugientem, & ab honeſto [7] ne immortalitatis quidem pretio recedentem: modò Epicuréum, [8] laudantem ſtatum quietæ ciuitatis, & inter conuiuia cantuſque vitam exigentis: modò Peripateticum, [9] bonorum tria genera inducentem: modò Academicum, [10] incerta omnia dicentem. Apparet nihil horum eſſe in illo, quia omnia ſunt: iſta enim inter ſe diſſident. Demus illis, Homerum philoſophum fuiſſe. nempe ſapiens factus eſt, [11] antequam carmina vlla cognoſceret: ergo illa diſcamus, quæ Homerum fecere ſapientem. Hoc quidem me quærere, vtrùm [12] maior ætate fuerit Homerus an Heſiodus, non magis ad rem pertinet; quàm ſcire an minor Hecuba fuerit, quàm Helena, & quare [13] tam malè tulerit ætatem. Quid, inquam, annos [14] Patrocli & Achillis inquirere, ad rem exiſtimas pertinere? Quæris, [15] Vlixes vbi errauerit, potiùs quàm efficias, ne nos ſemper erremus?
Non

5. HOMERVM PHILOSOPHVM PERSVA-
C DENT.] *Certè mihi, ſi quiſquam fuit. Vide Manuduct. I. Diſſert.* VII.

6. MODÒ STOICVM.] *Et ſunt in ea, quæ huc ducant. Sed de iſtis ſequentibuſq́, videſis Plutarchum libro De Homero, per partes & ſectas, vt hic Seneca, exſequentem.*

7. NE IMMORTALITATIS.] *Quam Calypſo pollicebatur.*

8. LAVDANTEM STATVM QVIETÆ CIVITATIS.] *Duplex talis locus. prior initio Iliad.* Iotâ, *vbi Vlyſſes in Alcinoi gratiam, laudat Phæacum dapſilem illam vitam: quos verſus Plutarchus, & ex eo Muretus, huc conducunt. Alter eſt Iliad. Tau. in deſcriptione clypei Achillis: qui magis ſanè ad Seneca iſta facit.* Erant, *inquit*, in eo duæ ciuitates pulchræ factæ:

D — ἐν τῇ μέν ῥα γάμοι τ' ἔσαν, εἰλαπίναι τε,
Νύμφας τ' ἐκ θαλάμων, δαΐδων ὑπολαμπο-
μενάων,
Ηγίνεον ἀνὰ ἄστυ, πολὺς δ' ὑμέναιος ὀρώρει:
Inque vnâ connubia, item conuiuia agebant,
E thalamis ſponſę, facibus præeuntibus, ibant,
Atque frequens Hymenæus erat, voceſque
fauentes.

Tum de choreis addit, cantu & citharâ, & iudiciis: quæq́, ad ſtatum *ſpectant, vt noſter,* quietę ciuitatis. *Nam altera ciuitas, in turbis & bella.*

9. BONORVM TRIA GENERA.] *Simul omnia, de Mercurio, complexus, Iliad. ω.*

— οἷος δὴ σὺ δέμας καὶ εἶδος ἀγητός,
Πέπνυσαί τε νόον, μακάρων δ' ἔξ ἐσσι τοκήων:
— qualis corpore tu pulcher, pulcher quoque formâ:
Atque animo prudens, & natus ſtirpe beatâ.

Dat corporis formam, animi bona, & nobilitatem.

10. INCERTA OMNIA DICENTEM.] *Ideò Pyrrhonij ſibi vindicabant, & ducem ſuæ ſectæ præſcribebant: Laërtius in Pyrrhone.*

11. ANTEQVAM CARMINA VLLA COGNOSCERET.] *Hæc aſſertio (bonâ tuâ pace Seneca) temeraria aut improba mihi viſa. Quidni ſtatim à puero carmina cognouiſſe potuit, nec ſapiēs eſſe? Probabilius, fuiſſe talem, antequam talia, id eſt carmina illa diuina ſcriberet: idq́, aſſentimur. Ergo pro* cognoſceret, *ego quidem vellem,* conderet.

12. MAIOR ÆTATE HOMERVS.] *Aſſerit Plutarchus, Conſolat. ad Apollonium, atque alij: alij contrà. Varro, quaſi arbiter, putat* non eſſe dubium, quin aliquo tempore eodem vixerint, *apud Agellium* III. *cap.* XI. *Idem Agellius in Chronologiâ:* De Homero & Heſiodo inter omnes ferè ſcriptores conſtat, ætatem eos egiſſe vel iiſdem ferè temporibus, vel Homerum aliquanto antiquiorem. *Videſis Velleium, & noſtras ibi Notas.*

13. TAM MALE TVLERIT.] *Vt ſenior videretur, quàm eſſet.*

14. PATROCLI ET ACHILLIS.] *Politianus in Miſcellaneis, cap.* XLV.

15. VLIXES VBI ERRAVERIT.] *Similis correptio illa Bionis, apud Stobæum Serm.* VIII. Βίων ἔλεγε τοὺς γραμματικοὺς ζητοῦντας περὶ Ὀδυσσέως πλάνης, μὴ ἐξετάζειν τὴν ἰδίαν. μηδὲ καθορᾶν, ὅτι καὶ ἐν αὐτῷ τούτῳ πλανῶνται, πονοῦντες περὶ τὰ μηδὲν χρήσιμα: Bion aiebat, Grammaticos de errore

Non vacat audire, vtrùm inter Italiam & Siciliam iactatus ſir,an [16] extra notum nobis A
orbem : neque enim potuit in tam anguſto error eſſe ram longus. Tempeſtares animi nos quoridie iactant, & nequitia in omnia. Vlixis mala impellir. non deeſt forma quæ ſolliciret oculos, non hoſtis : hinc monſtra effera, & humano cruore gaudenria : hinc inſidioſa blandimenta aurium : hinc naufragia, & tor varietates malorum. Hoc me doce, quomodò patriam amem, quomodo vxorem, quomodo parrem, quomodo ad hęc tam honeſta [17] vel naufragus nauigem. Quid inquiris, an Penelopa impudica fuerir, [18] an verba ſæculo ſuo dederit, an Vlixem illum eſſe quem videbat, antequam ſciret, ſuſpicata ſit? Doce me, quid ſit pudicitia, & quantum in eâ bonum : in corpore, [19] an in animo poſita ſir. Ad muſicum tranſeo. Doces me, quomodo inter ſe acuræ ac graues voces conſonenr, quomodo neruorum diſparem reddentium ſonum fiar concordia. Fac potiùs, quomodo animus ſecum meus conſonet, nec conſilia mea diſcrepent. Monſtras mihi, qui ſint [20] modi flebiles. monſtra potiùs, quomodo inter aduerſa non emittam flebilem vocem. Metiri me geometres docet latifundia. potiùs doceat, quomodo metiar B
quantum homini ſir ſaris. Numerare docet me arithmetica, & [21] auaritiæ commodare digitos. poriùs doceat, nihil ad rem pertinere iſtas computationes. Non eſſe feliciorem, cuius patrimonium [22] rabularios laſſat : imò quàm ſuperuacua poſſideat, qui infeliciſſimus futurus eſt, ſi quantum habeat, per ſe computare cogatur. Quid mihi prodeſt, ſcire agellum in partes diuidere, ſi neſcio cum fratre diuidere? Quid prodeſt colligere ſubrilirer pedes iugeri, & comprehendere etiam ſi quid decempedam effugit, ſi triſtem me facit vicinus potens, & aliquid ex meo abradens? Doces me, quomodo nihil perdam ex finibus meis? ar ego diſcere volo, quomodo totos hilaris amittam. Paterno agro, inquit, & auito expellor. Quid? ante auum tuum quis iſtum agrum tenuit? Cuius, non dico hominis, ſed populi fuerir, expedire potes? Non dominus iſtò, ſed colonus intraſti. Cuius colonus es? [23] ſi benè recum agitur, heredis. Neganr iuriſconſulti quidquam vſucapi, quod publicum eſt : publicum eſt hoc quod renes, & quidem generis humani. O egregiam arrem! ſcis rotunda metiri, in quadratum redigis quamcúque acceperis formam. C
interualla ſiderum dicis : nihil eſt quod in menſuram ruam non cadar. Si artifex es, metire hominis animum. dic quàm magnus ſir, dic quàm puſillus ſit. Scis quæ recta ſit linea : quid tibi prodeſt, ſi quid in vitâ rectum ſit, ignoras? Venio nunc ad illum qui cæleſtium notitiâ gloriarur.

Frigida Saturni quò ſeſe ſtella receptet,
Quos ignis cæli Cyllenius erret in orbes :

Hoc ſcire quid proderit? vr ſollicitus ſim, cùm Saturnus & Mars ex contrarío ſtabunr, aut cùm Mercurius veſpertinum faciet occaſum vidente Saturno? Potiùs hoc diſcam, vbicumque ſunr iſta, propitia eſſe, non poſſe mutari. Agit illa continuus ordo fatorum, & ineuitabilis curſus : per ſtatas vices remeant. Effectus rerum omnium [24] aut mouent, aut no-

Vlyſſis quęrentes, ſuum non inquirere: nec animaduertere, quòd in hoc ipſo errarent, in vanis & inutilibus illis laborantes.

16. EXTRA NOTVM NOBIS ORBEM.] *Id eſt, vltra columnas Herculis, in mari exteriore. Vide in Agellio lib.* XIV. *cap.* VI.

17. VEL NAVFRAGVS NAVIGEM.] *Magis probem,* naufragiis : *quod ſcripſit quidam.*

18. AN VERBA SÆCVLO SVO.] *Bis idem quærit. Itaque Gruterus volebat,* An Penelope pudica. *Ego in prioribus non mutem, ſed hîc litterulam :* ac verba. *& ſic connectam.*

19. AN IN ANIMO POSITA.] *In ipſo animo: eſt enim virtus. ideoq;* nec oppreſſo corpore amittitur, *vt Auguſtinus egregiè diſputat De Ciuit. Dei* I. *cap.* XVII. *&* XVIII. *Vis aliena pudicitiam non excutit, etſi pudorem incutit.*

20. MODI FLEBILES.] *Lydij.* D

21. AVARITIÆ COMMODARE DIGITOS.] *Nam digitis ipſis numerabant, & numeros exprimebant.*

22. TABVLARIOS LASSAT.] *Tabulæ erant accepti & expenſi, vectigalium & opum. Qui præerant,* Tabularij *dicti. Legas in Gloſſis etiam,* Ἀριθμητὴς, Tabularius : *id eſt* Numeraror *vel* Calculator, *quia in tabulis exercent.*

23. SI BENE TECVM AGITVR.] *Id eſt, vt felix ſis & ex voto res ſuccedat, prolis tuæ; aut ſi non habes, externi heredis. Quid ſi nec heredis? nam potes inteſtatus mori, poteſt tyrannus eripere & fiſco applicare.*

24. AVT MOVENT, AVT NOTANT.] *Nos de eo in Phyſiol.* II. *Diſſert.* XIII.

25. QVID

A aut notant. Sed ſiue quidquid euenit faciunt, [25] quid immutabilis rei notitia proficiet? ſiue ſignificant, quid refert prouidere, quod effugere non poſſis? Scias iſta, neſcias, fient.

Si verò ſolem ad rapidum ſtellaſque ſequentes
Ordine reſpicias, numquam te craſtina fallet
Hora, nec inſidiis noctis capiere ſerenæ.

Satis abundeque prouiſum eſt, vt ab inſidiis tutus eſſem. Numquid me craſtina non fallit hora? fallit enim, quod neſcienti euenit. Ego quid futurum ſit, neſcio: quid fieri poſſit, ſcio. Ex hoc nihil deſperabo: totum exſpecto. Si quid remittitur, boni conſulo. Fallit me hora, ſi parcit: ſed ne ſic quidem fallit. Nam quemadmodum ſcio omnia accidere poſſe, ſic ſcio & non vtique caſura. Vtique ſecunda exſpecto: malis paratus ſum. In illo feras me neceſſe eſt [26] non per præſcriptum euntem. Non enim adducor, vt in numerum liberalium artium pictores recipiam, non magis, quàm ſtatuarios, aut marmorarios, aut ceteros luxuriæ miniſtros. Æquè luctatores, & totam [27] oleo ac luto conſtantem ſcientiam expello ex his ſtudiis liberalibus: aut & vnguentarios recipiam, & coB cos, & ceteros voluptatibus noſtris ingenia accommodantes ſua. Quid enim, oro te, liberale habent iſti [28] ieiuni vomitores, quorum corpora in ſagina, animi in macie & veterno ſunt? An liberale ſtudium iſtud eſſe iuuentuti noſtræ credimus, quam maiores noſtri [29] rectam exercuerunt, haſtilia iacere, ſudem torquere, equum agitare, arma tractare? Nihil liberos ſuos docebant, quod diſcendum eſſet iacentibus. Sed nec hæ nec illæ docent, alúntve virtutem. Quid enim prodeſt equum regere, & curſum eius fræno temperare, affectibus effrænatiſſimis abſtrahi? Quid prodeſt multos vincere luctatione vel ceſtu, ab iracundiâ vinci? Quid ergo? nihil liberalia nobis conferunt ſtudia? ad alia multum, ad virtutem nihil. Nam & hæ viles ex profeſſo artes, quæ manu conſtant, ad inſtrumenta vitæ plurimum conferunt, tamen ad virtutem non pertinent. Quare ergo liberalibus ſtudiis filios erudimus? Non quia virtutem dare poſſunt, ſed quia [30] animum ad accipiendam virtutem præparant. Quemadmodum prima illa, vt antiqui vocabant, litteratura, per quam pueris elementa traduntur, non docet liberales artes, ſed
C mox præcipiendis locum parat: ſic liberales artes non perducunt animum ad virtutem, ſed expediunt. Quattuor ait eſſe Poſidonius artium genera. Sunt vulgares & ſordidæ, ſunt ludicræ, ſunt pueriles, ſunt liberales. Vulgares opificum, quæ manu conſtant, & ad inſtruendam vitam occupatæ ſunt: in quibus nulla decoris, nulla honeſti ſimulatio eſt. Ludicræ ſunt, quæ ad voluptatem oculorum atq; aurium tendunt. His annumeres licet machinatores, qui [31] pegmata per ſe ſurgentia excogitant, & tabulata tacitè in ſublime creſcentia, & alias ex inopinato varietates, aut dehiſcentibus quæ cohærebant, aut his quæ diſtabant ſua ſponte coëuntibus, aut his quæ eminebant, paullatim in ſe reſidentibus. His imperitorum feriuntur oculi, omnia ſubita (quia cauſſas non nouere) mirantium.

25. QVID IMMVTABILIS REI.] *Bellè in Anthologiâ:*

D Εἰ μὲν ἦν μαθεῖν, ἃ δεῖ παθεῖν,
Καὶ μὴ παθεῖν· καλὸν ἦν τὸ μαθεῖν.
Εἰ δὲ δεῖ παθεῖν, ἃ δ' ἦν μαθεῖν,
Τί δεῖ μαθεῖν; χρὴ γὰρ παθεῖν:
Scire ſi licet, quæ debes ſubire,
Et non ſubire: pulchrum ſit ſcire.
Sed ſi ſubire oportet, quæ licet ſcire,
Quorſum ſcire? nam debes ſubire.

26. NON PER PRÆSCRIPTVM EVNTEM.] *Non numerant enim artes liberales, vt vulgus.*

27. OLEO AC LVTO.] *Ceromate, & haphe. ſuprà epiſt.* LVII. *initio. Athleticam intelligit.*

28. IEIVNI VOMITORES.] *De quibus epiſt.* CXXII. *vide.*

29. RECTAM EXERCVERVNT.] *Meus,* rectum exercuerunt haſtile iacere: *atque ita legendum. Rectum haſtile ideò, quia ſequitur* Sudem torquere. *In ſudis exercitiis, gladio ſe parabant, & ventilabant: haſtile autem, miſſile telum erat in rectum. Tamen ſi quis tueri,* rectam, *velit: poſſit è ſequentibus,* Nihil liberos ſuos docebant, quod diſcendum eſſet iacentibus. *Opponat* rectus, iacentes.

30. ANIMVM AD ACCIP. VIRT. PRÆPARANT.] *Philo, De congreſſu quær. erudit. gratiâ:* Ὥσπερ ἐν οἰκίαις αὔλειοι πρόκεινται κλισιάδων, ἐν δὲ πόλεσι τὰ προάστεια, δι' ὧν εἴσω βαδίζειν ἔνεστιν. οὕτως καὶ ἀρετῆς πρόκειται τὰ ἐγκύκλια. ταῦτα γὰρ ὁδός ἐστιν εἰς ἐκείνην φέρουσα: Vt in ædibus veſtibula ſunt ante fores; in opidis pro-urbia, per quæ in ipſa itur: ſic virtuti præiacent liberales artes. Hæc enim via eſt, quæ fert ad illam.

31. PEGMATA PER SE.] *Affatim de iis nos, libello De Amphitheatro, cap.* XXII.

tium. Pueriles ſunt, & aliquid habentes liberalibus ſimile, hæ artes quas ἐγκυκλίους A
Græci, noſtri liberales vocant. Solæ autem liberales ſunt, imò (vt dicam verius) liberę,
quibus curæ virtus eſt. Quemadmodum, inquit, eſt animi aliqua pars philoſophiæ na-
turalis, eſt aliqua moralis, eſt aliqua rationalis; ſic & hæc quoque liberalium artium tur-
ba locum ſibi in philoſophiâ vindicat. Cùm ventum eſt ad naturales quæſtiones, geo-
metriæ teſtimonio ſtatur. Ergo eius quam adiuuat, pars eſt? multa adiuuant nos, nec
ideò partes noſtræ ſunt: imò ſi partes eſſent, non adiuuarent. Cibus adiutorium corpo-
ris, nec tamen pars eſt. Aliquid nobis præſtat geometriæ miniſterium. Sic philoſophiæ
neceſſaria eſt, quomodo ipſi faber: ſed nec hic geometriæ pars eſt, nec illa philoſophiæ.
Præterea, vtraque fines ſuos habet. ſapiens enim cauſſas naturalium & quærit & nouit,
quorum numeros menſuraſque geometres perſequitur & ſupputat. Quâ ratione con-
ſtent cæleſtia, quæ illis ſit vis, quæve natura, ſapiens ſcit: curſus & recurſus & obſerua-
tiones, per quas deſcendunt & alleuantur, ac ſpeciem interdum ſtantium præbent, cùm
cæleſtibus ſtare non liceat, colligit mathematicus. Quæ cauſſa in ſpeculo imagines ex- B
primat, ſcit ſapiens: illud tibi geometer poteſt dicere, quantum abeſſe debeat corpus ab
imagine, & qualis forma ſpeculi, quales imagines reddat. Magnum eſſe ſolem philoſo-
phus probabit: quantus ſit, mathematicus, qui vſu quodam & exercitatione procedit:
ſed vt procedat, impetranda illi quædam principia ſunt. Non eſt autem ars ſui iuris, cui
precarium fundamentum eſt. Philoſophia nil ab alio petit, totum opus [32] à ſolo exci-
tat. Mathematica (vt ita dicam) ſuperficiaria eſt, in alieno ædificat, aliena accipit princi-
pia, quorum beneficio ad vlteriora perueniat: ſi per ſe iret ad verum, ſi totius mundi na-
turam poſſet comprehendere, dicerem multũ collaturam mentibus noſtris quæ tractatu
cæleſtium creſcunt, trahuntque aliquid ex illo. Vnâ re conſummatur animus, ſcientiâ
bonorum ac malorum immutabili, quæ ſoli philoſophiæ competit. Nulla autem ars
alia de bonis ac malis quærit. [33] Singulas habet circumire virtutes. Fortitudo contem-
ptrix timendorum eſt: terribilia, & ſub iugum libertatem noſtram mittentia, deſpicit,
prouocat, frangit: numquid ergo hanc liberalia ſtudia corroborant? Fides ſanctiſſimum C
humani pectoris bonum eſt, nullâ neceſſitate ad fallendum cogitur, nullo corrumpitur
præmio. Vre, inquit, cæde, occide, non prodam: ſed quò magis ſecreta quæret dolor,
hoc illa altiùs condam. numquid liberalia ſtudia hos animos facere poſſunt? Tempe-
rantia voluptatibus imperat: alias odit atque abigit, alias diſpenſat, & ad ſanum modum
redigit, nec vnquam ad illas propter ipſas venit. Scit optimum eſſe modum cupitorum,
non quantum velis, ſed quantum debeas, ſumere. Humanitas vetat ſuperbum eſſe ad-
uerſus ſocios, vetat auarum: verbis, rebus, affectibus comem ſe, facilemque omnibus
præſtat: nullum alienum malum putat, bonum autem ſuum id maximè, quod alicui
bono futurum eſt, amat. numquid liberalia ſtudia hos mores præcipiunt? non magis
quàm ſimplicitatem, ac modeſtiam, ac frugalitatem, ac parſimoniam: non magis quàm
clementiam, quæ alieno ſanguini tamquam ſuo parcit, & ſcit homini non eſſe homine
prodigè vtendum. Cùm dicatis, inquit, ſine liberalibus ſtudiis ad virtutem non perue-
niri, quemadmodum negatis illa nil conferre virtuti? quia nec ſine cibo ad virtutem per- D
uenitur, cibus tamen ad virtutem non pertinet. Ligna nihil naui conferunt, quamuis
non fiat nauis ſine lignis. Non eſt, inquam, cur aliquid putes eius adiutorio fieri, ſine quo
non poteſt fieri. Poteſt quidem etiam illud dici, ſine liberalibus ſtudiis veniri ad ſapien-
tiam poſſe: quamuis enim virtus diſcenda ſit, tamen non per hæc diſcitur. Quid eſt au-
tem, quare exiſtimem, non futurum ſapientem eum qui litteras neſcit: cùm ſapientia
non ſit in litteris? Res tradit, non verba: & neſcio an [14] certior memoria ſit, quæ nullum
extra ſe ſubſidium habet. Magna & ſpatioſa res eſt, ſapientia: vacuo illi loco opus eſt:
de diuinis humaniſque diſcendum eſt: de præteritis, de futuris, de caducis, de æternis,
de tem-

32. A SOLO EXCITAT.] *Ab ipſis fundamentis.*

33. SINGVLAS HABET CIRCVMIRE.] *Muretus*, lubet, *ſubſtituit: Pythæus*, hauet; *ego vellem*, habeo, *ſi mutas: vel*, habe.

34. CERTIOR MEMORIA SIT.] *Ideò Druides (apud Cæſarem VI. Gallicor.)* fas non putabant ſua litteris mandare. quòd nollent eos, qui diſcunt, litteris confiſos, minùs memoriæ ſtudere.

35. QVAM

A de tempore: de quo vno, vide [15] quàm multa quærantur. Primùm, an per ſe ſit aliquid:
deinde, an aliquid ante tempus ſit: ſi tempus cum mundo cœpit, an & ante mundum
quia fuerit aliquid, fuerit & tempus. Innumerabiles [16] quæſtiones ſunt de animo tan-
tùm: vnde ſit, qualis ſit, quando eſſe incipiat, quamdiu ſit: an aliunde aliò tranſeat, &
domicilium mutet, ad alias animalium formas, aliaſque coniectus: an non ampliùs
quàm ſemel ſeruiat, & emiſſus [17] vagetur in toto: vtrùm corpus ſit, an non ſit: quid ſit
facturus, cùm per nos aliquid facere deſierit: quomodo libertate ſuâ vſurus, cùm ex hac
effugerit caueâ: an obliuiſcatur priorum, & illic noſſe ſe incipiat, [18] poſtquam de cor-
pore abductus in ſublime ſeceſſit. Quamcumque partem rerum humanarum diuina-
rumque comprehenderis, ingenti copiâ quærendorum ac diſcendorum fatigaberis. Hæc
tam multa, tam magna, vt habere poſſint liberum hoſpitium, ſuperuacua ex animo tol-
lenda ſunt. Non dabit ſe in has anguſtias virtus. laxum ſpatium res magna deſiderat.
expellantur omnia: totum pectus illi vacet. At enim delectat artium notitia multarum.
B Tantum itaque ex illis retineamus, quantum eſt neceſſarium. [19] An tu exiſtimas repre-
hendendum, qui ſuperuacua vſu ſibi comparat, & pretioſarum rerum pompam in do-
mo explicat: non putas eum, qui occupatus eſt in ſuperuacuâ litterarum ſupellectile?
Plus ſcire velle quàm ſit ſatis, intemperantiæ genus eſt. Quid, quòd iſta liberalium ar-
tium conſectatio moleſtos, verboſos, intempeſtiuos, ſibi placentes facit, & ideò non di-
ſcentes neceſſaria, quia ſuperuacua didicerunt? [40] Quattuor millia librorum Didymus
grammaticus ſcripſit: [41] miſer, ſi tam multa ſuperuacua legiſſet. In his libris de patriâ
Homeri quæritur, in his de Æneæ [42] matre verâ: in his [43] libidinoſior Anacreon, an
ebrioſior vixerit: in his, [44] an Sappho publica fuerit: & alia, quæ erant dediſcenda, ſi
ſcires. I nunc, & longam eſſe vitam nega. Sed ad noſtros quoque cùm perueneris, oſten-
dam multa ſecuribus recidenda. Magno impendio temporum, magnâ alienarum au-
rium moleſtiâ, laudatio hæc conſtat: *O hominem litteratum!* Simus hoc titulo ruſticiore
contenti: *O virum bonum!* Itáne eſt? annales euoluam omnium gentium, & quis primus
C carmina ſcripſerit, quæram: quantum temporis inter Orphea interſit & Homerum,
cùm faſtos non habeam, computabo: & Ariſtarchi notas, quibus aliena carmina com-
punxit, recognoſcam: & ætatem in ſyllabis conteram? Itáne in geometriæ puluere hæ-
rebo? Adeò mihi præceptum illud ſalutare excidit: *Tempori parce*? Hæc ſciam, [45] vt quid
ignorem? Appion grammaticus qui ſub C. Cæſare [46] totâ circumlatus eſt Græciâ, &
[47] in no-

35. QVAM MVLTA QVÆRANTVR.] *Explicata hæc à nobis, cum ſequentibus, Phyſiol.* II. *Diſſertat. vltimâ.*

36. QVÆSTIONES SVNT DE ANIMO.] *Totus & hic locus ordine pertractatus Phyſiol.* III. *Diſſert.* VIII. *& deinceps.*

37. VAGETVR IN TOTO.] τῷ ὅλῳ: *in Mundo.*

D 38. POSTQVAM DE CORPORE.] *Eſt Mureti. nam libri*, an de corpore; *vel*, vnde. *Lego*. cùm de corpore.

39. AN TV EXISTIMAS.] *Hæc & ſequentia nimis velim Philologi noſtri attendant, & admittãt.*

40. QVATTVOR MILLIA LIBRORVM.] *Suidas notat*, tria millia & quingentos *ſcripſiſſe. Dictus fuit ab aſſiduitate & perpeſſione laboris* χαλκέντερος: ferreis viſceribus: *vixitque Ciceronis & Auguſti æuo.*

41. MISER, SI TAM MVLTA.] *Haud malè alij libri*, miſererer, ſi.

42. MATRE VERA.] *Nam opinione mater Venus erat.*

43. LIBIDINOSIOR ANACREON.] *Superfluens quæſtio, & verè grammatica. Vtrumque autem in eo eximiè comparet.*

44. AN SAPPHO PVBLICA.] *Vidi qui vellet*, Sappho pudica; *alium qui*, Sappho Sibylla; *ego (ſi quid mutandum) vellem*, pullaria. *Scitum, quid ei obiectum. Sed*, publica, *ſi tenetur; explica, an & vulgo ſe vulgauerit.*

45. VT QVID IGNOREM?] *Veteres*, & quid. *Senſum non elicio: non quidem aptum, aut ſalutarem. Fortaſſe:* Hæc ſciam, & quis ignorem? *Id eſſet, Illa extra me ſciam: ipſe quis ſim, neſciam? vel etiam:* & quid ſi ignorem?

46. TOTA CIRCVMLATVS EST GRÆCIA.] *Quaſi manibus geſtatus, & vt publica quædam pompa. Tamen*, circulatus, *in meo libro optimâ legitur: & probem. Agyrta ſuit & circulator. Eſt qui* πλειστονίκης *vulgò agnominabatur, vt in Clemente, Euſebio, Agellio legas, quaſi* multi-victor: *ſiue, vt in Suidâ*, Ἀπίων ὁ πλειστονίκου, *filius ſcilicet Pliſtonicæ: Didymi, de quo antè, diſcipulus, & agnominatus item ab aſſiduitate* μόχθος, labor: *à Tiberio iocosè & verè*, cymbalum mundi.

 47. IN NO-

[47] in nomen Homeri ab omnibus ciuitatibus adoptatus, aiebat: Homerum vtraque A materiâ conſummatâ, & Odyſſeâ, & Iliade, principium adieciſſe operi ſuo, quo bellum Troianum complexus eſt. Huius rei argumentum afferebat, quòd [48] duas litteras in primo verſu poſuiſſet ex induſtriâ librorum ſuorum numerum continentes. Talia ſciat oportet, qui multa vult ſcire. Non vis cogitare, quantum temporis tibi auferat mala valetudo, quantum occupatio publica, quantum occupatio priuata, quantum occupatio quotidiana, quantum ſomnus. metire ætatem tuam: tam multa non capit. De liberalibus ſtudiis loquor: philoſophi quantum habent ſuperuacui, quantum ab vſu recedentis? Ipſi quoque ad ſyllabarum diſtinctiones, & coniunctionum ac præpoſitionum proprietates deſcenderunt, & inuidêre grammaticis, inuidêre geometris. Quidquid in illorum artibus ſuperuacuum erat, tranſtulêre in ſuam. Sic effectum eſt, vt diligentiùs ſciant loqui, quàm viuere. Audi, quantum mali faciat nimia ſubtilitas, & quàm infeſta veritati ſit. [49] Protagotas ait, de omni re in vtramque partem diſputari poſſe, ex æquo. & de hac ipsâ, an omnis res in vtramque partem diſputabilis ſit. Nauſiphanes ait, ex his B quæ videntur eſſe, nihil magis eſſe, quàm non eſſe. Parmenides ait, ex his quæ videntur, [50] nihil eſſe in vniuerſum. Zenon Eleates omnia negotia de negotio deiecit: ait nihil eſſe. Circa eadem ferè Pyrrhonij verſantur, & Megarici, [51] & Eretrici, & Academici, qui nouam induxerunt ſcientiam, nihil ſcire. Hæc omnia in illum ſuperuacuum ſtudiorum liberalium gregem coniice. Illi mihi non profuturam ſcientiam tradunt, hi ſpem omnis ſcientię eripiunt: ſatius eſt ſuperuacua ſcire, quàm nihil. Illi non præferunt lumen, per quod acies dirigatur ad verum: hi oculos mihi effodiunt. Si Protagoræ credo, nihil in rerum naturâ eſt, niſi dubium: ſi Nauſiphani, hoc vnum certum eſt, nihil eſſe certi: ſi Parmenidi, nihil eſt præter vnum: [52] ſi Zenoni, ne vnum quidem. Quid ergo nos ſumus? quid iſta quæ nos circumſtant, alunt, ſuſtinent? Tota rerum natura vmbra eſt, aut inanis, aut fallax. Non facilè dixerim, vtrum magis iraſcar illis, qui nos nihil ſcire voluerunt: an illis, qui ne hoc quidem nobis reliquerunt, nihil ſcire.

C

EPIST. LXXXIX.

PHILOSOPHIAE & Sapientiæ diſcrimen: & illius diuiſio varia, partiumque iterùm diuiſio, & deſcriptio. Monitum deinde, hæc & talia ad mores atque animum referenda: & obiter in malè diuites inuehitur, luxumque ſimul & auaritiam caſtigat.

REM vtilem deſideras, & ad ſapientiam properanti vtique neceſſariam, diuidi philoſophiam, & ingens corpus eius in membra diſponi. Faciliùs enim per partes in cognitionem totius adducimur. Vtinam quemadmodum vniuerſi mundi facies in conſpectum venit, ita philoſophia tota nobis poſſet occurrere, ſimillimum mundo ſpectaculum! Profectò enim omnes mortales in admirationem ſui raperet, relictis his quæ nunc magna, magnorum ignorantiâ, eredimus. Sed quia contingere hoc non poteſt, D
[1] ſic erit à nobis adſpicienda, quemadmodum mundi ſecreta cernuntur. Sapientis quidem

47. IN NOMEN HOMERI.] *Cognominatus paſſim alter Homerus.*

48. DVAS LITTERAS.] *Scilicet* M. & H. *in voce* μῆνιν: *quæ ſignant* XLVIII. *Quid alius nugator (in Plutarcho, Quæſt. Conuiu.* IX. *cap.* III.*) qui totidem ſillabas in primo verſu Iliados, & illo Odyſſeæ notabat? idem, in vtroque poſtremo. Nam ſeptemdecim ſillabæ ſunt initio vtriuſque operis, ſedecim in fine.*

49. PROTAGORAS AIT.] *Hæc omnia, pertractaui* II. *Manud. Diſſert.* IV.

50. NIHIL ESSE IN VNIVERSVM.] *Docui ibi ſcribendum*, Ex his quæ videntur, vnum eſſe vniuerſum, *vel ſi vis*, vniuerſa.

51. ET ERETRICI.] *Olim emendauimus: & ſic dicti à patriâ Menedemi, ſectæ auctoris. De non-ſcientiâ, idem ferè Pyrrhoniis cenſebant.*

52. SI ZENONI.] *Cognomento, Eleati.*

EPIST. LXXXIX. 1. SIC ERIT A NOBIS ADSPICIENDA.] *Mirum quid ita libri in voculâ notâ turbent. Nam alij*, abſcienda, adſcienda; *meus*, abſcidenda.

A dem animus totam molem eius amplectitur, nec minùs illam velociter obit, quàm cælum acies noſtra: nobis autem, quibus perrumpenda caligo eſt, & quorum viſus in proximo deficit, ſingula quæque oſtendi faciliùs poſſunt, vniuerſi nondum capacibus. Faciam ergo quod exigis, & philoſophiam in partes, non in fruſta, diuidam. Diuidi enim illam, non concidi, vtile eſt. nam comprehendere quemadmodum maxima, ita minima, difficile eſt. Deſcribitur in tribus populus, in centurias exercitus. Quidquid in maius creuit, faciliùs agnoſcitur, ſi diſceſſit in partes: quas (vt dixi) innumerabiles eſſe & paruas, non oportet. Idem enim vitij habet nimia, quod nulla diuiſio: ſimile confuſo eſt, quidquid vſque in puluerem ſectum eſt. Primum itaque, ſicut videtur tibi dicam, [2] inter ſapientiam & philoſophiam quid interſit. Sapientia perfectum bonum eſt mentis humanæ: philoſophia ſapientiæ amor eſt & affectatio. Hæc oſtendit, quò illa peruênit. Philoſophia vnde dicta ſit, apparet: ipſo enim nomine fatetur. [3] Quidam ſapientiam ita finierunt, vt dicerent eam diuinorum & humanorum ſcientiam. Quidam ita:
B Sapientia eſt, noſſe diuina & humana, & horum cauſſas. Superuacua mihi videtur hæc adiectio, quia cauſſæ diuinorum humanorumque partes ſunt. Philoſophiam quoque, fuerunt qui aliter atque aliter definirent. alij, ſtudium illam virtutis eſſe dixerunt; alij, ſtudium corrigendæ mentis. A quibuſdam dicta eſt, appetitio rectæ rationis. Illud quaſi conſtet, aliquid inter philoſophiam & ſapientiam intereſſe. Neque enim fieri poteſt, vt idem ſit quod affectatur, & quod affectat. Quomodo multum inter auaritiam & pecuniam intereſt, cùm illa cupiat, hæc concupiſcatur: ſic inter philoſophiam & ſapientiam. Hæc enim illius effectus, & præmium eſt: illa venit, ad hanc itur. Sapientia eſt, quam Græci σοφίαν vocant. Hoc verbo quoque Romani vtebantur, ſicut philoſophiâ nunc quoque vtuntur. Quod & togatæ tibi antiquæ probabunt, & inſcriptus [4] Doſſenni monumento titulus:

Hoſpes reſiſte, & ſophiam Doſſenni lege.

Quidam ex noſtris, quamuis philoſophia ſtudium virtutis eſſet, & hæc peteretur, illa
C peteret, tamen non putauerunt illas diſtrahi poſſe. Nam nec philoſophia ſine virtute eſt, nec ſine philoſophiâ virtus eſt. Philoſophia ſtudium virtutis eſt, ſed per ipſam virtutem: nec virtus autem eſſe ſine ſtudio ſui poteſt, nec virtutis ſtudium ſine ipsâ. Non enim quemadmodum in his qui aliquid ex diſtanti loco ferire conantur, alibi eſt qui petit, alibi quod petitur: nec quemadmodum itinera quæ ad vrbes perducunt, extra ipſas ſunt. ad virtutem venitur per ipſam. Cohærent ergo inter ſe philoſophia, virtuſque. [5] Philoſophiæ tres partes eſſe dixerunt & maximi & plurimi auctores: Moralem, Naturalem, & Rationalem. Prima componit animum, ſecunda rerum naturam ſcrutatur, tertia proprietates verborum exigit, & ſtructuram, & argumentationes, ne pro vero falſa ſurrepant. Ceterùm inuenti ſunt, & qui in pauciora philoſophiam, & qui in plura diducerent. Quidam ex Peripateticis quartam partem [6] adiecerunt, Ciuilem: quia quamdam propriam exercitationem deſideret, & circa aliam materiam occupata ſit. Quidam adiecerunt his partem, quam Græci οἰκονομικὴν vocant, adminiſtrandæ rei familiaris ſcien-
D tiam. Quidam & de generibus vitæ locum ſeparauerunt. Nihil autem horum in illâ parte morali non reperitur. Epicuréi duas partes philoſophiæ putauerunt eſſe, Naturalem atque Moralem: [7] Rationalem remouerunt. Deinde cùm ipſis rebus cogerentur ambigua ſecernere, falſa ſub ſpecie veri latentia coarguere, ipſi quoque locum, quem [8] De iudicio & regulâ appellant, alio nomine rationalem induxerunt: ſed eum acceſſionem

2. INTER SAPIENTIAM ET.] *Nos in Manud. II. Diſſert. VII.*

3. QVIDAM SAPIENTIAM ITA.] *De his omnibus finitionibus, ibidem.*

4. DOSSENNI MONVMENTO.] *Fuit Fabius Doſſennus Atellanarum ſcriptor, cuius mentio & verſus in Plinij XIV. cap. XIII. Item Horatio,*
Quantus ſit Doſſennus edacibus in paraſitis.

5. PHILOSOPHIÆ TRES PARTES.] *Explicaui Manuduct. II. Diſſert. V.*

6. ADIECERVNT CIVILEM.] *Politicam.*

7. RATIONALEM REMOVERVNT.] *Laërtius:* Τὴν διαλεκτικὴν ὡς παρέλκουσαν ἀποδοκιμάζουσι: Dialecticam, vt ſuperfluam, remouerunt.

8. DE IVDICIO ET REGVLA.] *Diuidunt ipſi philoſophiam in tres partes,* τὸ κανονικὸν, καὶ φυσικὸν, καὶ ἠθι-

ſionem eſſe naturalis partis exiſtimant. Cyrenaici naturalia cũ rationalibus ſuſtulerunt, A & contenti fuerunt moralibus: ſed hi quoque qui remouent, aliter inducunt. In quinque enim partes moralia diuidunt: vt vna ſit de fugiendis & expetendis, altera de affectibus, tertia de actionibus, quarta de cauſſis, quinta de argumentis. Cauſſæ rerum ex naturali parte ſunt, argumenta ex rationali, actiones ex morali. [9] Ariſto Chius non tantùm ſuperuacuas eſſe dixit naturalem & rationalem, [10] ſed etiam contrarias: moralem quoque, quam ſolam reliquerat, circumcîdit. Nam eum locum [11] qui monitiones continet, ſuſtulit, & pædagogi eſſe dixit, non philoſophi: tamquam quidquam aliud ſit ſapiens, quàm humani generis pædagogus. Ergo cùm tripertita ſit philoſophia, moralem eius partem primùm incipiamus diſponere. Quam in tria rurſus diuidi placuit: vt [12] prima eſſet inſpectio ſuum cuique diſtribuens, & [13] æſtimans quanto quidque dignum ſit, maximè vtilis. quid enim eſt tam neceſſarium, quàm pretia rebus imponere? Secunda [14] de impetu: tertia [15] de actionibus. Primum enim eſt, vt quanti quidque ſit, iudices: ſecundum, vt impetum ad illa capias ordinatum temperatumque: tertium, B vt inter impetum tuum, actionemque conueniat, vt in omnibus iſtis tibi ipſi conſentias. Quidquid ex his tribus defuerit, turbat & cetera. Quid enim prodeſt, intus æſtimata habere omnia, ſi ſis impetu nimius? Quid prodeſt impetus repreſſiſſe, & habere cupiditates in tuâ poteſtate, ſi in ipſâ rerum actione tempora ignores, nec ſcias quando quidque, & vbi, & quemadmodum agi debeat? Aliud eſt enim, dignitates & pretia rerum noſſe: aliud articulos: aliud impetus refrænare, & ad agenda ire, non ruere. Tunc ergo vita ſibi concors eſt, vbi actio non deſtituit impetum. Impetus ex dignitate rei cuiuſque concipitur, perinde remiſſus acriórve, prout illa digna eſt peti. Naturalis pars philoſophiæ in duo ſcinditur: Corporalia, & Incorporalia. Vtraque diuiduntur in ſuos, vt ita dicam, gradus. Corporum locus in hos primùm, [16] in ea quæ faciunt, & quæ ex his gignuntur: gignuntur autem elementa. [17] Ipſe elementi locus, vt quidam putant, ſimplex eſt: vt quidam, in materiam, & [18] cauſſam omnia mouentem, & elementa diuiditur. Supereſt vt rationalem partem philoſophiæ diuidamus. Omnis oratio aut continua eſt, aut inter reſpondentem & interrogantem diuiſa. Hanc διαλεκτικὴν, illam ῥητορικὴν C placuit vocari. hæc verba curat, & ſenſus, & ordinem. διαλεκτικὴ in duas partes diuiditur: [19] in verba, & ſignificationes: id eſt, in res quę dicuntur, & vocabula quibus dicuntur. [20] Ingens deinde ſequitur vtriuſque diuiſio. Itaque hoc loco finem faciam:

——— Et ſumma ſequar faſtigia rerum.

Alioqui

καὶ ἠθικόν: Canonicam (*ſiue* Regularem) Phyſicam, Ethicam. Regularem dicunt, quæ introductiones ad opus continet: tractaturque de eâ in libro vnico, qui Canon ſiue Regula inſcribitur. *Sed ea pars, quia iudicium formas ac præparat, appellarunt etiam* περὶ κριτηρίου, καὶ ἀρχῆς, καὶ στοιχειωτικόν: De Iudicatorio, & Principio, & Elementarem. *Iſta Laërtius in Epicuro: & ex his Seneca mens clara.*

9. ARISTO CHIVS.] *Zenonis auditor. de cuius hoc ſenſu Laërtius:* τόν τε φυσικὸν τόπον καὶ τὸν λογικὸν ἀνῄρει, λέγων τὸν μὲν εἶναι ὑπὲρ ἡμᾶς, τὸν δὲ οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς: Phyſicum & Logicum locum ſuſtulit, dicens illum eſſe ſuper nos, hunc nihil ad nos.

10. SED ETIAM CONTRARIAS.] *Impedire Sapientiam, aduerſari Virtuti.*

11. QVI MONITIONES CONTINET.] Τὴν παραινετικὴν, *de quâ in epiſt.* XCIV. *atque ibidem Ariſtonis hæc contemptio.*

12. PRIMA ESSET INSPECTIO.] *Hæc diuiſio tenuis aut ſterilis eſt, præ illâ quæ in Laërtio ponitur, ex mente & vſu plurium Stoicorum. vide.*

13. ÆSTIMANS QVANTO QVIDQVE.] *Eſt igitur pars, quæ in Laertio dicitur,* περὶ τῆς πρώτης ἀξίας: de primâ æſtimatione.

14. DE IMPETV.] *In eodem,* περὶ ὁρμῆς.

15. DE ACTIONIBVS.] *Et ipſe agnoſcit,* περὶ πράξεων.

16. IN EA QVÆ FACIVNT.] *Duo prima principia, Deum & Materiam. Etſi alterum illarum patitur, Dei reſpectu: ſed agit tamen, compoſitorum.* D

17. IPSE ELEMENTI LOCVS.] *Non ſatis hæc capio. vt quid enim iam Elementa cum Principiis confundit? Niſi ſi Elementum aliter à quibuſdam capi vult, & vt ipſa Principia contineat, atque etiam Elementa. Hoc apparet.*

18. CAVSSAM OMNIA MOV.] *Ipſum Deum, ſiue (vt Stoici ſæpe) eius Rationem.*

19. IN VERBA, ET SIGNIFICATIONES.] *In Laërtÿ Zenone:* τὴν διαλεκτικὴν διαιρεῖσθαι εἴς τε τὸν περὶ τῶν σημαινομένων, καὶ τὸν τῆς φωνῆς τόπον: Dialecticam diuidi in eorum Quæ ſignificantur, & Vocis locum.

20. INGENS DEINDE SEQVITVR.] *Videnda in ipſo Laërtio, ibidem.*

21. Hæc

A Alioqui ſi volueto facere partium partes, quæſtionum liber fiet. [21] Hæc, Lucili viro-
rum optime, quò minùs legas non deterreo: dummodo quidquid legeris, ad mores ſta-
tim referas. Illos compeſce, marcentia in te excita, ſoluta conſtringe, contumacia doma,
cupiditates tuas publicaſque, quantum potes, vexa: & iſtis dicentibus, Quouſque ea-
dem? reſponde, Ego debeo dicere, Quouſque eadem peccabiris? Remedia antè vultis,
quàm vitia deſinere. ego verò cò magis dicam, & quia recuſatis, perſeuerabo. Tunc in-
cipit medicina proficere, vbi in corpore alienato dolorem tactus expreſſit. Dicam etiam
inuitis profutura. Aliquando aliqua ad vos non blanda vox veniet: & quia verum ſin-
guli audire non vultis, publicè audite. Quouſque fines poſſeſſionum propagabitis? ager
vni domino, qui populum cepit, anguſtus eſt. Quouſque arationes veſtras porrigetis,
[22] ne prouinciatum quidem ſatione contenti circumſcribere prædiorum modum? Illu-
ſtrium fluminum per priuatum decurſus, & amnes magni, magnarumque gentium ter-
mini, vſque ad oſtium à fonte, veſtri ſunt. Hoc quoque parùm eſt, niſi latifundiis veſtris
B maria cinxiſtis: niſi trans Hadrianum, & Ionium, Ægæumque, veſter villicus regnet:
niſi inſulæ, ducum domicilia magnorum, inter viliſſima rerum numerentur. Quàm
vultis, latè poſſidete: ſit fundus, quod aliquando imperium vocabatur: facite veſtrum
quidquid poteſtis, [23] dum plus ſit alieni. Nunc vobiſcum loquor, quorum æquè ſpa-
tioſè luxutia, quàm illorum auaritia diffunditur. Vobis dico; Quouſque nullus erit la-
cus, cui non villarum veſtrarum faſtigia immineant? nullum flumen, cuius non ripas
ædificia veſtra prætexant? Vbicumque ſcatebunt aquarum calentium venę, ibi noua di-
uerſoria luxurię excitabuntur. Vbicumque in aliquem ſinum littus curuabitur, vos pro-
tinus fundamenta iacietis, [24] nec contenti ſolo, niſi quod manu feceritis, [25] maria
agetis introrſus. Omnibus licet locis tecta veſtra ſplendeant, alicubi impoſita monti-
bus, in vaſtum terrarum mariſque proſpectum, alicubi ex plano in altitudinem mon-
tium educta: cùm multa ædificaueritis, cùm ingentia; tamen & ſingula corpora eſtis,
& paruula. Quid proſunt multa cubicula? in vno iacetis. [26] Non eſt veſtrum, vbicum-
C que non eſtis. Ad vos deinde tranſeo, quorum profunda & inſatiabilis gula, hinc maria
ſcrutatur, hinc terras. Alia hamis, alia laqueis, alia retium variis generibus cum magno
labore perſequitur: nullis animalibus, [27] niſi ex faſtidio, pax eſt. Quantulum enim
ex iſtis epulis, quæ per tot comparatis manus, feſſo voluptatibus ore libatis? quantulum
ex iſtâ ferâ, periculosè captâ, dominus crudus ac nauſeans guſtat? quantulum ex tot
conchyliis, tam longè aduectis, per iſtum ſtomachum inexplebilem labitur? Infelices
etiam, quòd non intelligitis, vos maiorem famem habere, quàm ventrem. Hæc aliis dic:
vt dum dicis, audias ipſe. Scribe: vt dum ſcripſeris, legas; omnia ad mores, & ad ſedan-
dam rabiem affectuum referens. Stude, non vt plus aliquid ſcias, ſed vt meliùs.

21. Hæc Lvcili, virorvm optime.] *Meus aliiq. ſcripti hic ordiuntur nouam epiſtolam: neque abs re videatur.*

22. Ne provinciarvm qvidem.]
D *En vix credenda latifundia, & his ſequentibúſque lucem, aut fidem etiam, mutuare ex* III. *De Benefic. cap.* VIII. *item Epiſt.* LXIV. *& noſtris Admirandis libro* II. *cap.* XV.

23. Dvm plvs sit alieni.] *Omnia appetite, non omnia habebitis: & plus ſemper erit, quod alij poſſideant.*

24. Nec contenti solo.] *Nam aggeres & moles in ipſo mari ſtruebant, iisq. ſuperſtruebant.*

25. Maria agetis introrsvs.] *A terrâ repelletis, verſus ſuum oceanum. Horatius:*
Contracta piſces æquora ſentiunt,
Iactis in altum molibus.

26. Non est vestrvm.] *Vſu videlicet. quorſum autem, ſine vſu?*

27. Nisi ex fastidio.] *Quæ iam ediſſe non libet. obſoleta ea gula eſt.*

EPIST.

EPIST. XC.

*P*HILOSOPHIAE *laus. ea vitam formauit, conſortia & imperia inſtituit; leges & iura dedit. An etiam artes vitæ vtiles, vt fabricam, marmorariam, metallariam, veſtiariam, aliasque? Negat ipſe, contra Poſidonium, & inferiora hæc maieſtate illius eſſe; & multa horum ſuperuacua. Non corporis, ſed animi negotium illa gerit, & geſſit. Rudi etiam ſæculo, an fuêre Sapientes? Non, ſed Sapientibus ſimiles, beneficio non Doctrinæ, ſed Naturæ. Multa in his bona, & ſcientiæ aut vitæ fructuoſa.*

QVIS dubitare, mi Lucili, poteſt, quin Deorum immortalium munus ſit, quòd
viuimus: [1] philoſophiæ, quòd benè viuimus? Itaque tanto plus nos debere huic,
quàm diis, quanto maius beneficium eſt bona vita, quàm vita? Pro certo deberetur,
niſi ipſam Dij philoſophiam tribuiſſent: cuius ſcientiam nulli dederunt, facultatem om- B
nibus. Nam ſi hanc quoque bonum vulgare feciſſent, & prudentes naſceremur; ſapien-
ria quod in ſe optimum habet perdidiſſet, quod inter fortuita non eſt. Nunc enim hoc
in illâ pretioſum atque magnificum eſt, quòd non obuenit, quòd illam ſibi quiſque de-
bet, quòd non ab alio petitur. Quid haberes, quod in philoſophiâ ſuſpiceres, [2] ſi bene-
ficiaria res eſſet? Huius opus vnum eſt, de diuinis humaniſque verum inuenire: ab hac
numquam recedit iuſtitia, pietas, teligio, & omnis alius comitatus virtutum conſerta-
rum, & inter ſe cohærentium. Hæc docuit colere diuina, humana diligere, & penes Deos
imperium eſſe, & inrer homines conſortium: quod aliquamdiu inuiolatum manſit, an-
tequam ſocieratem auaritia diſtraxit, & paupertatis cauſſa etiam his quos fecit locuple-
riſſimos, fuit. Deſierunt enim omnia poſſidere, dum volunt propria. Sed primi morta-
lium, quique ex his geniti, naturam incorrupti ſequebantur, eamdem habebant & du-
cem, & legem, commiſſi melioris arbitrio. Naturæ eſt enim, potioribus deteriora ſub-
mittere. Mutis quidem gregibus aut maxima corpora præſunt, aut vehementiſſima. C
Non præcedit armenta degener taurus, ſed qui magnitudine ac toris ceteros mares vicit:
elephantorum gregem excelſiſſimus ducit: inter homines, pro ſummo eſt optimus. Ani-
mo itaque rector eligebatur. ideoque ſumma felicitas erat gentium: in quibus non po-
terat potentior eſſe, niſi melior. Tantum enim quantum vult poteſt, qui ſe niſi quod
debet, non putat poſſe. Illo ergo ſæculo, quod aureum perhibetur, penes ſapientes fuiſſe
regnum Poſidonius iudicat. Hi continebant manus, & infirmiores à validioribus tue-
bantur: ſuadebant, diſſuadebantque, & vtilia atque inutilia monſtrabant. Horum pru-
dentia, ne quid deeſſet ſuis, prouidebat; fortitudo arcebat pericula; beneficentia auge-
bat, ornabatque ſubiectos. Officium erat imperare, non regnum. Nemo quantum poſ-
ſet aduerſus eos experiebatur, per quos cœperat poſſe. Nec erat cuiquam aut animus in
iniuriam, aut cauſſa: cùm benè imperanti benè pareretur, nihilque rex maius minari
malè parentibus poſſet, quàm vt abiret è regno. Sed poſtquam, ſurrepentibus vitiis, in
tyrannidem regna verſa ſunt: opus eſſe cœpit legibus, quas & ipſas inter initia tulere ſa- D
pientes. Solon, qui Athenas æquo iure fundauit, inter ſeptem æui ſapientiâ notos. Ly-
curgum ſi eadem ætas tuliſſet, ſacro illi numero acceſſiſſet octauus. [3] Zaleuci leges Cha-
rondæque laudantur. hi non in foro, nec in conſultorum atrio, ſed in Pythagoræ tacito
illo ſanctoque ſeceſſu didicerunt iura, quæ florenti tunc Siciliæ, & per Italiam Græciæ
ponerent. Hactenus Poſidonio aſſentior: artes quidem à philoſophiâ inuentas, quibus
in quotidiano vſu vita vtitur: non conceſſerim, nec illam fabricæ aſſertam gloriam.

EPIST. XC. 1. PHILOSOPHIÆ, QVÒD BENE.] *Ariſtotelis illud aſſidet*: Qui docuiſſent nos, magis venerabiles debere eſſe iis qui genuiſſent. τοὺς μὲν γὰρ τοῦ ζῆν, τοὺς δὲ τοῦ καλῶς ζῆν παρασχέσθαι: illos enim viuendi tantùm, hos benè viuendi auctores eſſe.

2. SI BENEFICIARIA RES.] *Beneficij alieni, quæque tribui poſſet.*

3. ZALEVCI LEGES CHARONDÆQVE.] *De iſtis aliquid Manuduct. 1. Diſſert. v.*

A Illa, inquit, ſparſos [4] & caſulis tectos, aut aliquâ rupe ſuffoſsâ, aut exeſæ arboris trunco, [5] docuit tecta moliri. Ego verò philoſophiam iudico, non magis excogitaſſe has machinationes tectorum ſupra tecta ſurgentium, & vrbes prementium, quàm viuaria piſcium in hoc clauſa, vt tempeſtatum pericula non adiret gula, & quamuis acerrimè pelago ſæuiente, haberet luxuria portus ſuos, in quibus diſtinctos piſcium greges ſaginaret. Quid ais? Philoſophia docuit homines habere clauem & ſeram? & quid aliud erat, auaritiæ ſignum dare? Philoſophia hęc, cum tanto habitantium periculo, imminentia tecta ſuſpendit? Parùm enim erat fortuitis tegi, & ſine arte & difficultate naturale ſibi inuenire aliquod receptaculum. Mihi crede, felix illud ſæculum ante architectonas fuit. Iſta nata ſunt, iam naſcente luxuriâ, in quadratum tigna decidere, & ferro per deſignata currente, certâ manu trabem ſcindere.

Nam primi cuneis ſcindebant fiſsile lignum.

Non enim tecta [6] cænationi, epulum recepturæ, parabantur: nec in hunc vſum pinus
B aut abies deferebatur longo vehiculorum ordine, [7] vicis intrementibus, vt ex illâ lacunaria auro grauia penderent. [8] Furcæ vtrimque ſuſpenſæ fulciebant caſam: ſpiſſatis ramalibus, ac fronde congeſtâ, & in procliue diſpoſitâ, decurſus imbribus quamuis magnis erat. Sub his tectis habitauere ſecuri. Culmus liberos texit: ſub marmore atque auro ſeruitus habitat. In illo quoque diſſentio à Poſidonio, quòd ferramenta fabrilia excogitata à ſapientibus viris iudicat. Iſto enim modo dicat licet ſapientes, per quos

Tunc laqueis captare feras, & fallere viſco
Inuentum, & magnos canibus circumdare ſaltus.

Omnia enim iſta ſagacitas hominum, non ſapientia inuenit. In hoc quoque diſſentio, ſapientes fuiſſe, qui ferri metalla & æris inuenerunt: cùm incendio ſiluarum aduſta tellus, in ſummo venas iacentes liquefacta fudiſſet. Iſta tales inueniunt, quales colunt. Ne illa quidem tam ſubtilis quæſtio mihi videtur, quàm Poſidonio: Vtrùm malleus in vſu eſſe priùs, an forcipes cœperint. Vtraque inuênit aliquis exercitati ingenij, acuti, non ma-
C gni, nec elati, & quidquid aliud corpore incuruato, & animo humum ſpectante, quærendum eſt. Sapiens facilis victu fuit. quid ni? cùm hoc quoque ſæculo eſſe quàm expeditiſſimus cupiat? Quomodo oro te conuenit, vt Diogenem mireris, [9] & Dædalum? Vter ex his ſapiens tibi videtur, qui ſerram commentus eſt: an ille, qui cùm vidiſſet puerum cauâ manu bibentem aquam, fregit protinus exemptum è perulâ calicem, hac obiurgatione ſui: Quàm diu homo ſtultus ſuperuacuas ſarcinulas habui? qui ſe complicuit in dolio, & in eo cubitauit? Hodie vtrùm tandem ſapientiorem putas, qui inuênit quemadmodum in immenſam altitudinem [10] crocum latentibus fiſtulis exprimat; qui [11] Euripos ſubito aquarum impetu implet, aut ſiccat, [12] verſatilia cænationum laquearia

4. ET CASVLIS TECTOS.] *Eraſmi diuinatio eſt: at ſcripti,* è caucaſis lectos, *aut,* cauſalis. *Et herclè vix melius eſt edere: niſi quod* caſę *non primò ſta-*
D *tim factæ, ſed poſt rupes & antra ingenio repertæ ſunt. Hunc gradum Lucretius facit, lib.* v.

Sed nemora, atque cauos montes, ſiluaſque colebant,
Et frutices inter cõdebant ſqualida membra.

De cultioribus iam autem narrat,

Inde caſas poſtquam, ac pelles, ignemq́ue pararunt,
Et mulier coniuncta viro conceſſit in vnum.

Fortaſſe in Senecâ igitur, & aut cauis tectos.

5. DOCVIT TECTA MOLIRI.] *Cicero ad Philoſophiam:* Tu eos inter ſe primò domiciliis, deinde coniugiis iunxiſti.

6. CÆNATIONI EPVLVM.] *Magnum & amplum conuiuium. Nec diſpliceat ſcribi,* populum. *Ita Seneca epiſt.* CXV. capacem populi cænationem *dixit.*

7. VICIS INTREMENTIBVS.] *Iuuenalis Sat.* III.

—— modò longa coruſcat
Sarraco veniente abies, atque altera pinum
Plauſtra vehunt. nutant altè, populoq́ue minantur.

8. FVRCÆ VTRIMQVE SVSPENSÆ.] *Fortè,* ſuſpenſam.

9. ET DÆDALVM?] *Plinius lib.* VII. *cap.* LVII. *Alij* Talo *tribuunt, qui Dædali ex ſorore nepos, vt Diodorus* IV. *Bibliothecæ.*

10. CROCVM LATENTIBVS FISTVLIS.] *Quod in theatris fiebat ad ſparſionem. Nos De Amphitheatro, cap.* XVI.

11. EVRIPOS SVBITO.] *Id quoque in ſpectaculis & Circo. nam ibi impletis iis foſſis, per occultos canales ex Aquæductibus, totam arenam inundabant, ad Naumachiam aut talia.*

12. VERSATILIA CÆNATIONVM LAQ.] *De quibus Suetonij Nerone, cap.* XXXI. *Fuère &* triclinia

ria ita coagmentat, vt ſubinde alia facies atque alia ſuccedat, & toties tecta, quoties fer- A
cula mutentur: an eum, qui & aliis & ſibi hoc monſtrat, quàm nihil nobis natura du-
rum ac difficile imperauerit? Poſſe nos habitare ſine marmorario fabro, poſſe nos veſti-
tos eſſe ſine commercio Serum, poſſe nos habere vſibus noſtris neceſſaria, ſi contenti
fuerimus his, quæ [13] terra poſuit in ſummo? Quem ſi audire humanum genus volue-
rit, tam ſuperuacuum ſciet ſibi coquum eſſe, [14] quàm militem. Illi ſapientes fuerunt,
aut certè ſapientibus ſimiles, quibus expedita erat tutela corporis. Simplici curâ con-
ſtant neceſſaria: in delicias laboratur. Non deſiderabis artifices, ſi ſequēre naturam. illa
noluit eſſe diſtrictos: ad quæcumque nos cogebat, inſtruxit. Frigus intolerabile eſt cor-
pori nudo. Quid ergo? numquid non pelles ferarum, & aliorum animalium, à frigore
ſatis abundeq; defendere queunt? non corticibus arborum pleræque gentes tegunt cor-
pora? [15] non auium plumæ in vſum veſtis conſeruntur? non hodieque magna Scytha-
rum pars, [16] tergis vulpium induitur ac murium, quæ tactu mollia, & impenetrabilia
ventis ſunt? Opus eſt tamen calorem ſolis æſtiui vmbrâ craſſiore propellere. Quid ergo? B
non vetuſtas [17] multa abdidit loca, quæ vel iniuriâ temporis, vel alio quolibet caſu ex-
cauata in ſpecum receſſerunt? Quid ergo? non quamlibet virgeam cratem texuerunt
manu, & vili obleuerunt luto, deinde ſtipulâ aliiſque ſilueſtribus operuere faſtigium, &
pluuiis per deuexa labentibus, hiemem tranſiere ſecuri? Quid ergo? non in defoſſo la-
tent Syrticæ gentes? quibus propter nimios ſolis ardores, nullum tegumentum ſatis re-
pellendis caloribus ſolidum eſt, niſi ipſa arens humus. Non fuit tam inimica natura, vt
cùm omnibus aliis animalibus facilem actum vitę daret, homo ſolus non poſſet ſine tot
artibus viuere. Nihil horum ab illâ nobis imperatum eſt, nihil ægrè quærendum vt
poſſit vita produci. Ad parata nati ſumus: nos omnia nobis difficilia facilium faſtidio
fecimus. Tecta tegumentaque, & fomenta corporum, & cibi, & quæ nunc ingens nego-
tium facta ſunt, obuia erant, & gratuita, & operâ leui parabilia: modus enim omnium,
prout poſtulabat neceſſitas, erat: nos iſta pretioſa, nos mira, nos magnis multiſque con-
quirenda artibus fecimus. Sufficit ad id natura, quod poſcit. A naturâ luxuria deſciuit, C
quæ quotidie ſeipſam incitat, & tot ſæculis creſcit, & ingenio adiuuat vitia. Primò ſuper-
uacua cœpit concupiſcere, inde contraria, nouiſſimè corpori animum addixit, & illius
deſeruire libidini iuſſit. Omnes iſtæ artes, quibus aut [18] excitatur ciuitas, aut ſtrepit,
corporis negotium gerunt: cui omnia olim tamquam ſeruo præſtabantur, nunc tam-
quam domino parantur. Itaque hinc textorum, hinc fabrorum officinæ ſunt, hinc odo-
res coquentium, hinc molles corporis motus docentium molleſque cantus & infractos.
Receſſit enim ille naturalis modus, deſideria ope neceſſariâ finiens: iam ruſticitatis &
miſeriæ eſt, velle quantum ſat eſt. Incredibile eſt, mi Lucili, quàm facilè etiam magnos
viros dulcedo orationis abducat à vero. Ecce Poſidonius, vt mea fert opinio, vnus ex
iis qui

nia verſatilia, *ad iocum, & homines floribus ac roſis innoluendos: apud Lampridium in Eligabalo.*

13. TERRA POSVIT IN SVMMO.] *Non in imo, vt metalla. In ſummo ſunt herbæ, fruges, ſtirpes.*

14. QVAM MILITEM.] *Nam bella è talibus, ex auro, inquam, & luxu.*

15. NON AVIVM PLVMÆ.] *Nam & ea olim in vſu agreſtibus, aut ſiluicolis. vt de Philoctete Attius, apud Ciceronem:*

Configo tardus celeres, ſtans volatiles,
Pro veſte pinnis membra textis contegens.

Sunt & noui orbis Indi, qui plumatili veſte hac vtuntur.

16. TERGIS VVLPIVM AC MVRIVM.] *Quod de Germanis Tacitus:* Gerunt & ferarum pelles, proximi ripæ negligentiùs, vlteriores exquiſitiùs. *Iſidorus:* Maſtruca, veſtis Germanica ex pelliculis ferarum. *De Scythis, Iuſtinus:* Lanæ iis vſus ignotus: pellibus tantùm ferinis aut marinis veſtiuntur. *De* marinis, *haud temerè mutem: nam & in Tacito eſt de* pellibus belluarum, quas exterior Oceanus gignit. *Tamen alij*, murinis: *quod eſſet hic pro Senecâ, de* muribus. *Quod idem ex Eginharto, in vitâ Caroli Magni:* Ex pellibus lutrinis vel murinis *(ita ſcriptus liber)* thorace confecto, humeros ac pectus hieme muniebat. *Sunt autem iſti mures Scythici*, Martium *&* Hermelinarum *nomine hodie noti. Ceterùm & in Homero, Agamemnon* — ἕσσατο δέρμα λέοντος: texit ſe pelle leonis, *itemq́, Dolon, & Neſtor. Apollonij etiam Scholiaſtes notat:* σύνηθες τοῖς ἥρωσι τὸ δερματοφορεῖν: Sollenne heroibus, pelles geſtare. D

17. MVLTA ABDIDIT LOCA.] *Cur vetuſtas* abdat? *aliquis ſuſpicetur*, addidit: *ſed tolero.*

18. EXCITATVR CIVITAS.] *In aliis*, exercitatur: *quod præferam.*

19. PER-

A iis qui plurimum philoſophiæ conrulerunt, dum vult deſcribere primùm, quemadmo-
dum alia torqueanrur fila, alia ex molli ſoluroq́ue ducanrur: deinde quemadmodum
tela ſuſpenſis ponderibus rectum ſtamen extendar, quemadmodum ſubtemen inſer-
tum, quod duritiam vtrimque comprimentis tramæ remolliat, ſparâ coire cogantur &
iungi: textricum quoque artem à ſapientibus dixit inuentam, oblitus poſteà repertum
hoc ſubtilius genus, in quo

Tela iugo iuncta eſt, ſtamen ſecernit arundo.
Inſeritur medium radiis ſubtemen acutis,
[19] *Quod lato feriunt inſecti pectine dentes.*

Quid ſi contigiſſet illi videre has noſtri temporis telas, quibus [20] veſtis nihil celatura
conficirur, in quâ non dico nullum corpori auxilium, ſed nullum pudori eſt? Tranſit
deinde ad agricolas, nec minùs facundè deſcribit proſciſſum aratro ſolum, [21] & irera-
tum, quo ſolutior terra faciliùs patear radicibus: tum ſparſa ſemina, & collectas manu
B herbas, ne quid fortuitum & agreſte ſuccreſcat, quod necet ſegetem. Hoc quoque opus
ait eſſe ſapientium: tamquam non nunc quoque plurima culrores agrorum noua inue-
niant, per quæ fertilitas augeatur. Deinde non eſt contentus his artibus, ſed in piſtrinum
ſapienrem ſubmittit. Narrat enim quemadmodum, rerum naruram imitatus, panem
cœpit facere. Receptas, inquit, in os fruges, concurrens inter ſe duritia denrium frangit,
& quidquid excidir, ad eoſdem dentes linguâ refertur: tunc verò ſaliuæ miſcetur, vt fa-
ciliùs per fauces lubricas tranſeat. Cùm peruenit in ventrem, aqualiculi feruore conco-
quitur, tunc demum corpori accedit. Hoc aliquis ſecutus exemplar, lapidem aſperum
aſpero impoſuir, ad ſimilitudinem dentium, quorum pars immobilis motum alrerius
exſpectat: deinde vtriuſque attritu grana franguntur, & ſæpiùs regeruntur, donec ad mi-
nutiam frequentet trita redigantur. Tunc farinam aquâ ſparſit, & aſſiduâ tractatione
perdomuir, finxitq́ue panem: quem primò cinis calidus, & feruens teſta percoxit: dein-
de fumi paullatim reperti, & alia genera, quorum feruor ſeruiret arbitrio. Non mulrum
C abfuit, [22] quin ſurrinum quoque inuentum à ſapienribus diceret. Omnia iſta rario
quidem, ſed non recta rario commenta eſt. Hominis enim, non ſapientis inuenta ſunt:
tam mehercules quàm nauigia, quibus amnes, quibuſq́ue maria tranſimus, aptatis ad
excipiendum ventorum impetum velis, & additis à tergo gubernaculis, quæ huc atque
illuc curſum nauigij torqueant: & exemplum à piſcibus tractum eſt, qui caudâ regun-
tur, & leui eius in vtrumque momento velocitatem ſuam flectunt. Omnia hæc quidem,
inquit, ſapiens inuênit: ſed minora, quàm vt ipſe tractaret, ſordidioribus miniſtris de-
dit. Imò non ab aliis excogitata iſta ſunt, quàm à quibus hodieq́ue curantur. Quædam
noſtrâ demum prodiſſe memoriâ ſcimus: vt [23] ſpeculariorum vſum, perlucente teſtâ,
clarum tranſmittentium lumen: vt [24] ſuſpenſuras balneorum, & impreſſos parietibus
tubos,

19. QVOD LATO FERIVNT.] *Ouidiani verſus ſunt è* VI. *Metamorph. certamine Palladis cum Arachne: etſi paullò aliter ibi leguntur, & medium*
D *vnum Seneca omiſit. At cur hîc libri ſcripti conſenſu,* Quod lato pariunt? *Gruterus acutè putat,* pauiunt, *fuiſſe: quod antiquis percutere eſt. Sed antiquus: Ouidius vix eſt vt vſurparit. Vnde ergo libri turbant? leui ſæpe & ridiculâ cauſſâ: ac fuerit in archetypo aliquo,* fariunt. *inde hoc,* pariunt, *diffuſum.*

20. VESTIS NIHIL CELATVRA.] *Serica, bombycina, & id genus pellucida: Adi de Benef.* VII. *cap.* IX. *& Conſol. ad Helu. cap.* XV.

21. ET ITERATVM.] *Eſt à Pinciano, etſi libri,* inter aratrum. *Sed benè bonus Cenſor. eſt enim agriculturæ vox; & in Columellâ* Arationem iteratio ſequitur, vt veruactum reſoluatur in puluerem. *Imò &* Tertiatio *ſæpe.*

22. QVIN SVTRINVM QVOQVE.] *Quippini. nam & Stoicorum ſapiens, bonus ſutor eſt. Manuduct.* III. *Diſſert.* XVII.

23. SPECVLARIORVM VSVM.] *Specularia, quadra ſiue orbes feneſtris inſerti, ad lucem immittendam, ventos excludendos: vicem & vſum hodie vitreorum. Dicta à lapide Speculari: cui hoc nomen à naturâ tralucente. Creber olim in Hiſpaniâ, Cypro, Cappadociâ, Africâ: nunc ſine in notitiâ, neſcio, vix in vſu. At olim frequenti. neque enim Cœnationes ſolùm aut cubicula eo illuſtrabant, ſed Balnea (ſuprà, in epiſtola* LXXXVI.) *ſed totas Porticus, in Plinij epiſtolâ* XVII. *libri* II. *Item Pomaria & Hortos (tanta copia erat) contra cæli iniurias ſic claudebant. ex Martiali palàm, lib.* VIII. *epigr.* XIV. *&* LXVIII. *Adde noſtrum de Prouid. cap.* IV.

24. SVSPENSVRAS BALNEORVM.] *Eâdem voce & ſenſu Palladius, opinor, lib.* I. *cap.* XL. ſuſpenſuras cellarum *in Balneis dixit: id eſt,* locum ab

humore

tubos, per quos circumfunderetur calor, qui ima ſimul & ſumma foueret æqualiter. A
Quid loquar marmora, quibus templa, quibus domus fulgent? Quid [25] lapideas moles in rotundum ac leue formatas, quibus porticus & capacia populorum tecta ſuſcipimus? Quid [26] verborum notas, quibus quamuis citata excipitur oratio, & celeritatem linguæ manus ſequitur? Viliſſimorum mancipiorum iſta commenta ſunt: ſapientia altiùs ſedet, nec manus edocet, animorum magiſtra eſt. Vis ſcire, quid illa eruerit, quídve effecerit? Non indecoros corporis motus, nec varios per tubam ac tibiam cantus, quibus exceptus ſpiritus, aut [27] in exitu, aut [28] in tranſitu, formatur in vocem: non arma, nec muros, nec bella: vtilia molitur, paci fauet, & genus humanum ad concordiam vocat. Non eſt, inquam, inſtrumentorum ad vſus neceſſarios opifex. quid illi tam paruula aſſignas? artificem vides vitæ. Alias quidem artes ſub dominio habet. nam cui vita, illi vitæ quoque ornamenta ſeruiunt: ceterùm ad beatum ſtatum tendit, illò ducit, illò vias aperit. Quæ ſint mala, quæ videantur, oſtendit: vanitatem exuit mentibus, dat magnitudinem ſolidam: inflatam verò, & ex inani ſpecioſam reprimit: nec ignorari ſinit, inter magna quid interſit & tumida: [29] totius naturæ notitiam, ac ſuæ tradit. Quid B
ſint dij, qualeſque, declarat: quid inferi, quid [30] lares & genij. Quid [31] in ſecundam numinum formam animæ perpetuæ, [32] vbi conſiſtant, quid agant, quid poſſint, quid velint. [33] Hæc eius initiamenta ſunt, per quæ non municipale ſacrum, ſed ingens omnium deorum templum mundus iſte reſeratur: cuius vera ſimulacra, veraſque facies cernendas mentibus protulit. nam ad ſpectacula tam magna hebes viſus eſt. ad initia deinde rerum redit, & æternam [34] rationem toti inditam, & [35] vim omnium ſeminum ſingula propriè figurantem. Tum de animo cœpit inquirere, vnde eſſet, vbi, quamdiu, [36] in quot membra diuiſus. Deinde à corporalibus ſe ad incorporalia tranſtulit, veritatemque & argumenta eius excuſſit: poſt hæc, quemadmodum diſcernerentur [37] vitæ ac necis ambigua: in vtraque enim falſa veris immixta ſunt. Non abduxit, inquam, ſe, vt Poſidonio videtur, ab iſtis artibus ſapiens, ſed ad illas omnino non venit. Nihil enim dignum C

humore ſuſpenſum, *vt idem loquitur*, & ne vligo refrigeraret. *Nam antea ſimpliciter Balneas ſolo inſtruebant: poſteà repertum, ſuſpendi, & à terrâ paullùm alleuari, ob cauſſam dictam, & vt calor diutiùs perſeueraret. Ita Vitruuius lib.* v. *cap.* x. Suſpenſuras caldariorum *facit: vt* tegulis ſeſquipedalibus ſolum ſternatur, & ſuprà laterculis beſſalibus pilæ ſtruantur, atque eæ habeant altitudinem pedum duorum. *Vides ſuſpenſionem: an à Sergia Oratâ primùm repertam? Ita enim Plinius libro* IX. *cap.* LIV. Sergius Orata primus inuenit penſiles balneas. *Nominat eaſdem, & idem hoc aut indicat, lib.* XXVI. *cap.* III, *vbi de Aſclepiade medico:* Tum primùm, *inquit*, penſilium balnearum vſu ad infinitum blandiente. *Quando primùm? Aſclepiade medicante, qui Cn. Pompeij, & Mithridatis regis, temporibus vixit: ergo Sergij Oratæ, ait circà, qui L. Craſſi oratoris. Ita quod Seneca ait* ſuâ memoriâ prodiſſe, *laxiùs paullò capiendum eſt: ſicut & de* Notis, *quæ Ciceronis æuo innotuerunt. An aliquis putet, alias Suſpenſuras intelligi? nempe ſuper hypocauſta & camerationes ſuppoſitas, vbi ignis, & ſuperiora per tubos calefacta? Panè hoc cenſeam, & nouitij id fuiſſe inuenti: de quo ſcripſi in Epiſtolâ* L X X V. *Centuria* III. *ad Belgas, amico meo Balthazari Robiano. Porrò quòd vir & medicus doctiſſimus*, Penſiles balneas *interpretatur ipſa labra à laquearibus ſuſpenſa, & leui motu huc illuc agitando: neſcio, & hæreo, donec teſtimonio ab antiquitate impellar.*

25. Lapideas moles.] *Columnas.*

26. Verborum notas.] *De quibus exſecutus ſum in epiſtolâ* XXVII. *Centuria* I. *ad Belgas.*

27. In exitu.] *Sicut in tubâ.*

28. In transitu.] *In foratili tibiâ.*

29. Totius naturæ ac suæ.] *Alludit ad finem, Viuere ſecundùm naturam vniuerſi, & ſuam: de quo ego Manud.* III. *aliquot Diſſertationibus.*

30. Lares et Genii.] *Diſtinctio hæc, & quomodo, vide Phyſiol.* I. *Diſſert.* XVIII.

31. In secundam numinum.] *Proximo à dijs loco, & dignitate. Nam & pars Deorum ſunt.*

32. Vbi consistant.] *Circa imum ætherem, & tractum Lunæ. Nos in Phyſiol.* III. *Diſſ.* XIV.

33. Hæc eius initiamenta.] *Dixi aliquid Phyſiol.* II. *Diſſert.* VI. D

34. Rationem toti inditam.] *Incorporalem illam Rationem, de quâ Phyſiol.* I. *Diſſert.* VII. Toti *autem, id eſt Mundo. Nam Stoicus ſermo diſparat hoc ab* Vniuerſo. *Nos quoque in Phyſiol.* II. *Diſſert.* V.

35. Vim omnium seminum.] *De quâ vide Phyſiol.* III. *Diſſert.* IV.

36. In quot membra.] *Ita partes appellat: quæ Stoicis octo ſunt. Vide Phyſiol.* III. *Diſſ.* XVII.

37. Vitæ ac necis ambigua.] *Nam vita videtur nobis, quod mors eſt: & contrà. Nam animus hîc incluſus, velut carcere aut ſepulchro potiùs continetur: viuit & viget liber illic, & inter ſtellas.*

38. Ana-

A dignum inuentu iudicaſſet, quod non erat dignum perpetuo vſu iudicaturus. ponenda non ſumeret. [38] Anacharſis, inquit, inuênit rotam figuli, cuius circuitu vaſa formantur. Dein quia [39] apud Homerum inuenitur figuli rota, mauult videri verſus falſos eſſe, quàm fabulam. Ego nec Anacharſin huius rei fuiſſe auctorem contendo: & ſi fuit, ſapiens quidem hoc inuênit, ſed non tamquam ſapiens: ſicut multa ſapientes faciunt, quà homines ſunt, non quà ſapientes. Puta velociſſimum eſſe ſapientem: curſu omnes antеibit, quà velox eſt, non quà ſapiens. Cuperem Poſidonio aliquem vitrarium oſtendere, qui [40] ſpiritu vitrum in habitus plurimos format, qui vix diligenti manu effingerentur. Hæc inuenta ſunt, poſtquam ſapientem inuenire deſiuimus. Democritus, inquit, inueniſſe dicitur fornicem, vt lapidum curuatura paulatim inclinatorum medio ſaxo alligaretur. Hoc dicam falſum eſſe. Neceſſe eſt enim ante Democritum, & pontes, & portas fuiſſe, quarum ferè ſumma curuantur. Excidit porrò vobis eumdem Democritum inueniſſe, quemadmodum [41] ebur poliretur, quemadmodum decoctus calculus in ſmara-
B gdum conuerteretur, quâ hodieque cocturâ inuenti [42] lapides coctiles colorantur. Iſta ſapiens licet inuenerit, non quà ſapiens erat, inuênit. multa enim facit, quæ ab imprudentiſſimis aut æquè ficri videmus, aut peritiùs, aut exercitatiùs. Quid ſapiens inueſtigauerit, quid in lucem protraxerit, quæris? Primùm rerum naturam, quam non vt cetera animalia oculis ſecutus eſt, tardis ad diuina. Deinde vitæ legem, quam [43] ad vniuerſa direxit: nec noſſe tantùm, ſed ſequi docuit deos, & accidentia non aliter excipere, quàm imperata. Vetuit parere opinionibus falſis, & quanti quidque eſſet, verâ æſtimatione perpendit: damnauit mixtas pænitentiæ voluptates. Et bona ſemper placitura laudauit, & palàm fecit, feliciſſimum eſſe, cui [44] felicitate opus non eſt: potentiſſimum eſſe, qui ſe habet in poteſtate. Non de eâ philoſophiâ loquor, quæ [45] ciuem extra patriam poſuit, [46] extra mundum deos, quæ virtutem donauit voluptati: [47] ſed de illâ, quæ nullum bonum putat, niſi quod honeſtum eſt; quæ nec hominis, nec fortunæ muneribus deleniri poteſt; cuius hoc pretium eſt, non poſſe pretio capi. Hanc philoſophiam fuiſſe
C illo rudi ſæculo, quo adhuc artificia deerant, & ipſo vſu diſcebant vtilia, non credo: [48] ſicut ante fortunata tẽpora, cùm in medio iacerent beneficia naturæ promiſcuè vtenda, antequam auaritia atque luxuria diſſociauere mortales, & ad rapinam ex conſortio diſcurrêre, non erant illi ſapientes viri, etiam ſi faciebant facienda ſapientibus. Statum quidem generis humani, non alium quiſquam ſuſpexerit magis; nec ſi cui permittat

Deus

38. ANACHARSIS ROTAM.] *Laërtius:* *Εὗρε δὲ εἰς τὸν βίον ἄγκυράν τε, καὶ κεραμικὸν τροχὸν, ὥς τινες:* Repperit (*Anacharſis*) ad vitæ vſum & Anchoram, & Rotam figuli, vt quidam volunt. *Addit*, vt quidam: *& oſtendit dubitatum. Strabo certè Euphorum etiam reprehendit, qui id dixerit:* *πῶς γὰρ; inquit, ὃν οἶδεν Ὅμηρος πρεσβύτερος ὤν:* Quomodo enim? quam Homerus nouit, qui eſt
D antiquior. *Sed eleuatur aut repellitur hoc argumentum à Poſidonio, in Seneca mox verbis.*

39. APVD HOMERVM INVENITVR.] *Palàm Iliad. Σ. ſub finem, his verſibus:*

-- ὡς ὅτε τις τροχὸν ἄρμενον ἐν παλάμῃσιν
Ἑζόμενος κεραμεὺς πειρήσεται, αἴκε θέῃσιν:
Sicut cùm figulus tractare rotam meditatur,
Et ſpecimen capit, an celeri ſat turbine currat.

Poſidonius viderit, qui optimos & decentiſſimæ imaginis verſus amolitur.

40. SPIRITV VITRVM.] *Eadem hodie formatura eſt, & miranda.*

41. EBVR POLIRETVR.] *Non opinor Democritum repperiſſe. vnde enim Homerus adhiberet in ornamentis ebur? vt in equi phaleris. Iliad. δ. verſu* CXLI. *Et Odyſſéa τ. in Somni portis, πριστὸν ἐλέφαντα,* ſectum ebur *agnoſcit. Sanè ſcripti hîc ferè libri,* moliretur, *vel,* molliretur: *quod verius igitur puto, etiam è ſequentium ſimilitudine.*

42. LAPIDES COCTILES.] *Scripti plerique,* lapides ad hoc vtiles.

43. AD VNIVERSA DIREXIT.] *Nec malè,* vniuerſi. *Intelligit autem finem illum, Naturam ſequi.*

44. FELICITATE OPVS NON EST.] *Nempe illâ externâ, & vulgi.*

45. CIVEM EXTRA PATRIAM.] *Nam Epicurus à republicâ ſuos remouet, & ſibi viuere quemque iubet. ſocietatem ſoluit.*

46. EXTRA MVNDVM DEOS.] *De Benefic. lib.* IV. *cap.* XIX.

47. SED DE ILLA.] *Stoicâ.*

48. SICVT ANTE FORTVNATA.] *Libri ſcripti,* ſicut autem. *Et certè,* antè, *non placet: nam de illiſipſis fortunatis temporibus loquitur. Fortaſſe, tranſpoſitâ litterulâ,* ſicut vatum fortunato tempore. *Nam poëtæ hæc tempora nobis deformant. Sin autem, legito:* Sicut antè, fortunato tempore.

49. VELIT

Deus terrena formare, & dare gentibus mores, aliud probauerit, quàm quod apud illos A
fuiſſe memoratur, apud quos

——— nulli ſubigebant arua coloni,
Nec ſignare quidem, aut partiri limite campum
Fas erat: in medium quærebant, ipſáque tellus
Omnia liberiùs, nullo poſcente, ferebat.

Quid hominum illo genere felicius? In commune rerum naturâ fruebantur: ſufficiebat
illa, vt parens, in tutelam omnium: hæc erat publicarum opum ſecura poſſeſſio. Quid
ni ego illud locupletiſſimum mortalium genus dixerim, in quo pauperem inuenire non
poſſes? Irrupit in res optimè poſitas auaritia: & dum ſeducere aliquid cupit, atque in
ſuum vertere, omnia fecit aliena, & in anguſtum ex immenſo redacta, paupertatem in-
tulir, & multa concupiſcendo, omnia amiſit. Licet itaque [49] velit nunc concurrere & re-
parare quod perdidit; licet agros agris adiiciat, vicinum vel [50] pretio pellat aëris, vel in-
iuriâ; licet in prouinciarum ſparium rura dilatet, & poſſeſſionem vocet, per ſua longam B
peregrinationem: nulla nos finium propagatio eò reducet, vnde diſceſſimus. Cùm om-
nia fecerimus, mulrum habebimus: vniuerſum habebamus. Terra ipſa fertilior erat il-
laborata, & in vſus populorum non diripientium larga. Quidquid natura protulerat, id
non minùs inueniſſe, quàm inuentum monſtrare alteri, voluptas erat: nec aut vlli ſupe-
rare poterat, aut deeſſe. inter concordes diuidebarur. Nondum valentior impoſuerat in-
firmiori manum, nondum auarus abſcondendo [51] quod ſibi iaceret, alium neceſſariis
quoque excluſerat: par erat alterius, ac ſui cura. Arma ceſſabant, incruentæque humano
ſanguine manus, odium omne in feras verterant. Illi, quos aliquod nemus denſum à
ſole protexerat, qui aduerſus ſæuitiam hiemis, aut imbris, vili receptaculo ruri ſub fronde
viuebant, placidas tranſigebant ſine ſuſpirio noctes. Sollicitudo nos in noſtrâ purpu-
râ verſat, & acerrimis excitat ſtimulis: [52] mollem ſomnum illis dura tellus dabat.
Non impendebant cælata laquearia: ſed in apetto iacentes ſidera ſuperlabebantur, &
inſigne ſpectaculum noctium, mundus in præceps agebatur, ſilentio tantum opus du- C
cens. tam interdiu illis, quàm noctu, patebat proſpectus huius pulcherrimæ domus: li-
bebat intueri ſigna, ex mediâ cæli parte vergentia, rurſus ex occulto alia ſurgentia. Quid
ni iuuaret vagari inter tam latè ſparſa miracula? At vos ad omnem [53] tectorum paue-
tis ſonum, & inter pictuitas veſtras ſi quid increpuir, fugitis attoniti. Non habebant
[54] domos, inſtar vrbium. Spiritus ac liber inter aperta flatus, & leuis vmbra rupis aut
arboris, & perlucidi fontes, riuique non opere, nec fiſtulâ, nec vllo coacto itinere obſole-
facti, ſed ſponte currentes, & prata ſine arte formoſa, inter hæc agreſte domicilium, ru-
ſticâ poſitum manu. Hæc erat ſecundùm naturam domus, in quâ libebat habitare, nec
ipſam, nec pro ipſâ timentem: nunc magna pars noſtri metus, tecta ſunt. Sed quamuis
egregia illis vita fuerit, & carens fraude, [55] non fuere ſapientes, quando hoc iam in ope-
re maximo nomen eſt. Non tamen negauerim fuiſſe alti ſpiritus viros, & vt ita dicam,
[56] à diis recentes. neque enim dubium eſt, quin meliora mundus nondum effetus edi-
derit. Quemadmodum autem omnibus indoles fortior fuit, & ad labores paratior: ita D
non erant ingenia omnibus conſummata. Non enim dat natura virtutem: ars eſt, bo-
num fieri. Illi quidem non aurum, nec argentum, nec perlucidos lapides imâ terrarum
fæce

49. VELIT NVNC CONCVRRERE.] *Fortaſſe,* conuertere.

50. PRETIO PELLAT AERIS.] *Muretus fecit*, pellat agris. *Scripti*, eris: *legendum*, eis, *vel*, terris.

51. QVOD SIBI IACERET.] *Sine vſu, & fructu: abditum, aut ſepoſitum.*

52. MOLLEM SOMNVM ILLIS.] *Meus & quidam, voce præmiſſâ:* aquam mollem, *liceat:* ad aquam.

53. TECTORVM PAVETIS SONVM.] *Ruina metu.*

54. DOMOS INSTAR VRBIVM.] *Docui in Admirandis, Romæ ſic fuiſſe.*

55. NON FVERE SAPIENTES.] *Vide Manud.* II. *Diſſert.* V.

56. A DIIS RECENTES.] *Ab illis conditos factosq́, nullâ adhuc propagine.*

57. ETIAM

A fæce quærebant, parcebantq́ue adhuc [57] etiam mutis animalibus : tantum aberat, vt h omo hominem non iratus, non timens, tantùm ſpectaturus occideret. Nondum veſtis illis erat picta, nondum texebatur aurum : adhuc non eruebatur. Quid ergo? ignorantiâ rerum innocentes erant. multum autem intereſt, vtrùm peccare aliquis nolit, an neſciat. Deerat illis iuſtitia, deerat prudentia, deerat temperantia ac fortitudo. Omnibus his virtutibus habebat ſimilia quædam rudis vita: virtus non contingit animo, niſi inſtituto & edocto, & ad ſummum aſſiduâ exercitatione perducto. Ad hoc quidem, ſed ſine hoc naſcimur: & in optimis quoque antequam erudias, virtutis materia, non virtus eſt.

EPIST. XCI.

B LVGDVNENSIS *coloniæ incendium triſte, & ſubitum : eâ iniectione, cogitandum de inopinatis, & quæ homini poſſunt accidere. Ponit ante oculos incerta & fluxa hæc rerum: maxima & firmiſſima minui, mutari, ſubduci, terræmotu, aquis, flammis. Omnia mortalia morte damnata eſſe. Ergo nec iſtam homini, nec infamiam timenda.*

[1] LIBERALIS noſter nunc triſtis eſt, nunciato incendio, quo Lugdunenſis colonia exuſta eſt. Mouere hic caſus quemlibet poſſet, nedum hominem patriæ ſuæ amantiſſimum. Quæ res efficit, vt firmitatem animi ſui quærat, quam videlicet ad ea quæ timeri poſſe putabat, exercuit: hoc verò tam inopinatum malum, pęnè inauditum, non miror ſi ſine metu fuit, cùm eſſet ſine exemplo. Multas enim ciuitates incendium vexauit, nullam abſtulit. Nam eriam vbi hoſtili manu in tecta ignis immiſſus eſt, multis locis deficit: & quamuis ſubinde excitetur, ratò tamen ſic cuncta depaſcitur, vt nihil ferro relinquat. Terrarum quoque vix vmquam tam grauis & pernitioſus fuit mo-
C tus, vt tota oppida euerteret. Numquam denique [2] tam infeſtum vlli exarſit incendium, vt nihil alteri ſupereſſet incendio. Tot pulcherrima opera, quæ ſingula illuſtrare vrbes ſingulas poſſent, vna nox ſtrauit, & in tantâ pace, quantum ne bello quidem timeri poteſt, accidit. Quis hoc credat? vbique armis quieſcentibus, cùm toto orbe terrarum diffuſa ſecuritas ſit, Lugdunum quod oſtendebatur in Galliâ, quæritur. Omnibus fortuna, quos publicè afflixit, quod paſſuri erant, timere permiſit: nulla res magna non aliquod habuit ruinæ ſuæ ſpatium: in hac, vna nox fuit inter vrbem maximam, & nullam. Denique diutiùs illam tibi periſſe, quàm periit, narro. Hæc omnia Liberalis noſtri affectum inclinant, [3] aduerſus ſua firmum & erectum. nec ſine cauſsâ concuſſus eſt. Inexſpectata plus aggrauant: nouitas adiicit calamitatibus pondus: nec quiſquam mortalium non magis, [4] quod etiam miratus eſt, doluit. Ideò nihil nobis improuiſum eſſe debet. in omnia præmittendus eſt animus: cogitandumq́ue, non quidquid ſolet, ſed quidquid poteſt fieri. Quid enim eſt, quod non fortuna cùm voluit, & florentiſſimo
D detrahat? quod non eò magis aggrediatur & quatiat, quò ſpecioſius fulget? Quid illi arduum, quídve difficile eſt? non vnâ viâ ſemper, ne tota quidem incurrit. Modò noſtras in nos manus aduocat, modò ſuis contenta viribus, inuenit pericula ſine auctore. Nullum tempus exceptum eſt: in ipſis voluptatibus cauſſæ doloris oriuntur. Bellum in mediâ pace conſurgit, & auxilia ſecuritatis in metum tranſeunt: ex amico inimicus, hoſtis ex ſocio. In ſubitas tempeſtates, hiberniſq́ue maiores, agitur æſtiua tranquillitas. Sine hoſte

57. ETIAM MVTIS ANIMALIBVS.] *Id eſt, piſcibus. à quibus prima cædes cæpit, & in obſonium illi verſi.*

EPIST. XCI. 1. LIBERALIS NOSTER.] *Videtur ille* Æbutius Liberalis, *cui De Beneficiis inſcripſit.*

2. TAM INFESTVM VLLI.] *Mallem vel*, vllibi, *vel* vllum.

3. ADVERSVS SVA FIRMVM.] *Putarem*, ſueta: *ex ſequentibus.*

4. QVOD ETIAM MIRATVS EST.] *Vt inopinatum & inſolitum: Vnde hoc? Quomodo? Quis putaſſet?*

hoſte patimur hoſtilia: & eladis cauſſas, ſi alia deficiunt, nimia ſibi felicitas inuenit. In- A
uadit temperatiſſimos morbus, validiſſimos phthiſis, innocentiſſimos pœna, ſecretiſſi-
mos tumultus. Eligit aliquid noui caſus, per quod velut oblitis vires ſuas ingerat. Quid-
quid longa ſeries, multis laboribus, multâ Deûm indulgentiâ ſtruxit, id vnus dies ſpar-
git ac diſſipat. Longam moram dedit malis properantibus, [5] qui diem dixit, [6] horam,
momentumque temporis, euertendis imperiis ſufficere. Eſſet aliquod imbecillitatis no-
ſtræ ſolatium, rerumque noſtrarum; ſi tam tardè perirent cuncta, quàm fiunt: [7] nunc
incrementa lentè exeunt, feſtinatur in damnum. Nihil priuatim, nihil publicè ſtabile
eſt: tam hominum, quàm vrbium, fata voluuntur. Inter placidiſſima terror exſiſtit,
nihilque extrà tumultuantibus cauſſis, mala vnde minimè exſpectabantur, erumpunt.
Quæ domeſticis bellis ſtetêrat regna, quæ externis, impellente nullo ruunt. Quota quæ-
que felicitatem ciuitas pertulit? Cogitanda ergo ſunt omnia, & animus aduerſus ea quæ
poſſunt euenire, firmandus. Exſilia, tormenta, bella, morbos, naufragia meditare. poteſt B
te patriæ, [8] poteſt patriam tibi caſus eripere: poteſt te in ſolitudinem abiicere, poteſt
hoc ipſum in quo turba ſuffocatur, fieri ſolitudo. Tota ante oculos fortis humanæ con-
ditio ponatur: nec quantum frequenter euenit, ſed quantum plurimùm poteſt euenire,
præſumamus animo, ſi nolumus opprimi, nec vllis inuſitatis velut nouis obſtupefieri.
In plenum cogitanda fortuna eſt: Quoties Aſiæ, quoties Achaię vrbes vno tremore ce-
ciderunt? quot oppida in Syriâ? quot in Macedoniâ deuorata ſunt? Cyprum quoties va-
ſtauit hæc clades? quoties in ſe Paphus corruit? Frequenter nobis nunciati ſunt totarum
vrbium interitus: & nos, inter quos frequenter iſta nunciantur, quota pars omnium ſu-
mus? Conſurgamus itaque aduerſus fortuita: & quidquid inciderit, ſciamus non eſſe
tam magnum, quàm tumore iactetur. Ciuitas arſit opulenta, ornamentumque prouin-
ciarum, quibus [9] & inſerta erat, & excepta, vni tamen impoſita, & huic non altiſſimo
monti. Omnium iſtarum ciuitatum, quas nunc magnificas ac nobiles audis, veſtigia
quoque tempus eradet. Non vides, quemadmodum in Achaiâ clariſſimarum vrbium C
iam fundamenta conſumpta ſint, nec quidquã exſtet, ex quo appareat illas ſaltem fuiſſe?
Non tantùm manufacta labuntur, non tantùm humanâ arte atque induſtriâ poſita ver-
tit dies: iuga montium diffluunt, totæ deſedêre regiones. Operta ſunt fluctibus, quæ
procul à conſpectu maris ſtabant: vaſtauit ignis colles, per quos elucebat: eroſit & quon-
dam altiſſimos vertices, ſolatia nauigantium, ac ſpeculas, [10] ad humilem arenam de-
duxit. Ipſius naturæ opera vexantur: & ideò æquo animo ferre debemus vrbium exci-
dia. Caſura omnia exſtant: omnibus exitus manet: ſiue internâ vi flatuque [11] præclu-
ſa violenti pondus, ſub quo tenentur, excuſſerint; ſiue torrentium [12] in abdito vis ob-
ſtantia effregerit; ſiue flammarum violentia compaginem ſoli ruperit; ſiue vetuſtas, à
quâ nihil tutum eſt, expugnauerit minutatim; ſiue grauitas cæli eiecerit populos, & ſitus
deſerta corruperit. Enumerare omnes fatorum vias, longum eſt: hoc vnum ſcio. omnia
mortalium opera, mortalitate damnata ſunt: inter perituta viuimus. Hæc ego atque
eiuſ-

5. QVI DIEM DIXIT.] *Is fuit Euripides, & eò noſter videtur adſpicere. Nam verſus eius eſt:*

Oὐ δ' ὄλβος ἐ βέβαιος, ἀλλ' ἐφήμερος:
Felicitas non firma, ſed dialis eſt.

De quo Demetrius Phalereus cenſebat, meliùs habiturum, ſi non diem, ſed momentum dixiſſet. *Eſt ipſa correctio, quæ hîc in Senecâ: & illa Demetrij apud Plutarchum legitur, Conſol. ad Apollonium.*

6. HORAM MOMENTVMQVE.] *Legerim cum Grutero:* hora momentumq; eu. imp. ſuffecêre.

7. NVNC INCREMENTA LENTE.] *Tacitus in Agricolâ*: Naturâ infirmitatis humanæ, tardiora ſunt remedia, quàm mala. Et vt corpora lentè augeſcunt, citò exſtinguuntur: ſic ingenia faciliùs oppreſſeris, quàm reuocaueris.

8. POTEST PATRIAM TIBI.] *Vt Lugduni incendio factum.* D

9. ET INSERTA ERAT, ET EXCEPTA.] *Loco inſerta, & poſitu; excepta conditione, & colonia Romana facta.*

10. AD HVMILEM ARENAM DED.] *Meus & plures ſcripti*: ad humile deduxit, *ſpretâ mediâ voce.*

11. PRÆCLVSA VIOLENTI PONDVS.] *Muretus ex iſtis fecerat*, præcluſi venti. *Ego putem:* interna vis, flatuſq; præcluſi, violentè pondus.

12. IN ABDITO VIS OBSTANTIA.] *Scripti,* in abdito vaſtorum obſtantia. *Sed ſanè vox* Vis, *aut ſimilis requiritur: niſi places repeti & intelligi è lineâ priore.*

13. TIMA-

A eiuſmodi ſolatia admoueo Liberali noſtro, incredibili quodam patriæ ſuæ amore fla-
granti: quæ fortaſſe conſumpta eſt, vt in melius excitaretur. Sæpe maiori fortunæ lo-
cum fecit iniutia: multa ceciderunt, vt altiùs ſurgerent, & in maius. [13] Timagenes feli-
citati vrbis inimicus aiebat, *Romæ ſibi incendia ob hoc vnum dolori eſſe, quòd ſciret meliora
reſurrectura, quàm arſiſſent.* [14] In hac quoque vrbe veriſimile eſt certaturos omnes eſſe,
vt maiora certioraq;, quàm amiſere, reſtituantur. [15] Sint vtinam diuturna, & melioribus
auſpiciis in æuum longius condita! Nam huic coloniæ ab origine ſuâ [16] centeſimus an-
nus eſt, ætas ne homini quidem extrema. A Planco deducta in hanc frequentiam, loci
opportunitate, conualuit: quæ tamen grauiſſimos caſus intra ſpatium humanæ pertulit
ſenectutis. Itaque formetur animus ad intellectum, patientiamque ſortis ſuæ, & ſciat
nihil inauſum eſſe fortunæ. Aduerſus imperia illam idem habere iuris, quod aduerſus
imperantes: aduerſus vrbes idem poſſe, quod aduerſus homines. Nihil horum indi-
gnandum eſt. in eum intrauimus mundum, in quo his legibus viuitur. Placet? pare. non
B placet? quacumque vis exi. Indignare, ſi quid in te iniqui propriè conſtitutum eſt: ſed
ſi hæc imos ſummoſque neceſſitas alligat, in gratiam cum fato reuertere, à quo omnia
reſoluuntur. Non eſt quòd nos tumulis metiaris, & his [17] monumentis, quæ viam diſ-
paria prætexunt: Æquat omnes cinis. impares naſcimur, pares morimur. Idem de vr-
bibus, quod de vrbium incolis dico: tam Ardea capta, quàm Roma eſt. Conditor ille
iuris humani, non natalibus nos, nec nominum claritate diſtinxit, niſi dum ſumus. Vbi
verò ad finem mortalium ventum eſt: Diſcede, inquit, ambitio: omnium quæ terram
premunt, [18] ſiremps lex eſto. Ad omnia patienda pares ſumus: nemo altero fragilior
eſt, nemo in craſtinum ſui certior. Alexander Macedonum rex diſcere Geometriam in-
felix cœperat, ſciturus quàm puſilla terra eſſet, ex quâ minimum occupauerat. Ita dico
infelix ob hoc, quòd intelligere debebat falſum ſe gerere cognomen. quis enim eſſe ma-
gnus in puſillo poteſt? Erant illa quæ tradebantur, ſubtilia, & diligenti intentione di-
ſcenda: non quæ perciperet poſſet væſanus homo, & trans Oceanum cogitationes ſuas
C mittens. *Facilia*, inquit, *me doce.* Cui præceptor: *Iſta*, inquit, *omnibus eadem ſunt, æquè
difficilia.* Hoc puta rerum naturam dicere: Iſta de quibus quereris, omnibus eadem ſunt:
nulli dari faciliora poſſunt: ſed quiſquis volet, ſibiipſi illa reddet faciliora. Quomodo?
æquanimitate. Et doleas oportet, & ſitias, & eſurias, & feneſcas, & ſi tibi longior conti-
gerit inter homines mora, & ægrotes, & perdas aliquid, & pereas. Non eſt tamen quòd
iſtis, quæ te circumſtrepunt, credas: nihil horum malum eſt, nihil intolerabile, aut du-
rum. Ex conſenſu iſtis metus eſt. ſic mortem times, quomodo famam: quid autem ſtul-
tius homine, verba metuente? Eleganter Demetrius noſter ſolet dicere, *eodem loco ſibi eſ-
ſe voces imperitorum, quo ventre redditos crepitus. Quid enim*, inquit, *meâ refert*, [19] *ſurſum
iſti an*

13. TIMAGENES.] *Nicolao Fabro acceptore-fertur hæc emendatio. & intelligit illum Auguſti inimicum occultum & obtrectatorem, præſenti ſtatui inſenſum: hominem liberæ linguæ, quamquam ſeruus,*
D *imò captiuus anteà fuiſſet. Vide Senecam patrem, lib.* X. *Controuer.* V. *& noſtra lib.* III. *De Irâ, cap.* XXIII.

14. IN HAC QVOQVE VRBE.] *Verum vaticinium. nam ita ſurrexit, & ſtatim, vt vix nouem annis à clade floruerit, & Galbæ imperio pro Vitellio ſteterit*, pertinaci pro Nerone fide, *ait Tacitus. Contendit etiam cum Viennenſi coloniâ, & æmulationes exercuit, affectus felicium. Hæc ex Taciti* I. *Hiſtor. Quod autem pro Nerone, non mirum: nam is* cladem Lugdunenſem (*ait idem Tacitus*) quadragies ſeſtertio ſolatus erat: *centum millibus Philippæorum.*

15. SINT VTINAM DIVTVRNA.] *Sunt, Seneca: & durat floretque ea vrbs hodie, inter Galliæ primas.*

16. CENTESIMVS ANNVS EST.] *Ergo ſolatium illud à Nerone tardiuſculè adhibitum, anno orbis* DCCCXVIII. *Lugdunum autem condita à Munatio Planco, anno* DCCXI. *Oportuit arſiſſe,* DCCCXI. *aut paullò pòſt potiùs, ne Senecam exactè computaſſe cenſeamus.*

17. MONVMENTIS QVÆ VIAM.] *Nam vtrimque ad viarum publicarum limites monumenta ferè ſtatuta: quæ tranſeuntes mortis admonerent. Sed ea magna, parua, modica, ornatu & titulis (vt fortuna cuiuſque) diuerſa: at mors vna omnibus, quidquid domus illa diſpares; quidquid natales, opes, vita diſſident.*

18. SIREMPS LEX ESTO.] *Eximia correctio ab illo Iac. Cuiacio eſt. Spectat ad legum formulam, in quibus perſcribi ſolet, de tali aut tali re, ſimile ius eſſe. Priſcum eſt verbum: & notaui* I. *Antiquar. Lection. cap.* I.

19. SVRSVM ISTI AN DEORSVM.] *Alludit ad famam quæ deprimit, & quæ attollit.*

iſti an deorſum ſonent? Quanta dementia eſt veteri, ne infameris ab infamibus? Quemadmodum famam extimuiſtis ſine cauſsâ: ſic & illa, quæ numquam timeretis, niſi fama iuſſiſſet. Numquid detrimenti faceret vir bonus, iniquis rumoribus aſperſus? nec morti quidem hoc apud nos noceat: [20] & hæc malam molitionem habet. Nemo eorum qui illam accuſant, expertus eſt. interim temeritas eſt, damnare quod neſcias. At illud ſcis, quàm multis vtilis ſit, quàm multos liberet tormentis, egeſtate, querelis, ſuppliciis, tædio. Non ſumus in vllius poteſtate, cùm mors in noſtrâ poteſtate ſit. A

EPIST. XCII.

RATIONEM *in homine dominari, & huc omnia referri, & in eâ perfectâ Beatam vitam eſſe. Externa leue, aut nullum, pondus habere. Vtique Voluptatem non facere momentum, irrationalium bonum. Et poſſe tamen ſumi externa, quæ ſecundùm Naturam ſunt, ſed iudicio: & hoc tunc in iis Bonum eſſe, benè eligi. Nihilominus & ſine iis, ſolâ Virtute beatum, imò Beatiſſimum aliquem eſſe. Accedere hæc poſſe, non tamen augere addita, nec minuere detracta Beatitatem. in quam nec Tempus aliquid poteſt. Deo aſſimilemur, ad illum eamus.* B

PVTO, inter me teque conuenit, externa corpori acquiri, corpus in honorem animi coli, [1] in animo eſſe partes miniſtras, per quas mouemur alimurque, propter [2] ipſum principale nobis datas. In hoc principali eſt aliquid irrationale, eſt & rationale. Illud huic ſeruit: hoc vnum eſt, quod aliò non refertur, ſed omnia ad ſe perfert. Nam illa quoque diuina ratio omnibus præpoſita eſt, ipſa ſub nullo eſt: & hæc autem noſtra eadem eſt, quia ex illâ eſt. Si de hoc inter nos conuenit, ſequitur vt de illo quoque conueniat, in hoc vno poſitam eſſe beatam vitam, vt in nobis ratio perfecta ſit. Hæc enim ſola non ſubmittit animum, ſtat contra fortunam: in quolibet rerum habitu [3] ſeruata, ſeruat. Id autem vnum bonum eſt, quod numquam defringitur. Is, inquam, beatus, quem nulla res minorem facit: tenet ſumma, & ne vlli quidem, niſi ſibi, innixus. Nam qui aliquo auxilio ſuſtinetur, poteſt cadere. Si aliter eſt, incipient in nobis multum valere non noſtra. Quis autem vult conſtare fortunâ, aut quis ſe prudens ob aliena miratur? Quid eſt beata vita? ſecuritas & perpetua tranquillitas. Hanc dabit animi magnitudo, dabit conſtantia benè iudicati tenax. Ad hoc quomodo peruenitur? ſi veritas tota perſpecta eſt, ſi ſeruatus eſt in rebus agendis ordo, modus, decor, & innoxia voluntas, aut benigna, intenta rationi, nec vmquam ab illâ recedens, amabilis ſimul, mirabiliſque. Denique, vt breuiter tibi formulam ſcribam, talis animus ſapientis eſſe viri debet, qualis Deum deceat. Quid poteſt deſiderare is, cui omnia honeſta contingunt? Nam ſi poſſunt aliquid non honeſta conferre ad optimum ſtatum, in iis erit beata vita, ſine quibus non eſt. Et quid ſtultius, turpiúſve, quàm bonum rationalis animi ex irrationalibus nectere? Quidam tamen augeri ſummum bonum iudicant, quia parùm plenum ſit, fortuitis repugnantibus. Antipater quoque, [4] inter magnos ſectæ huius auctores, aliquid ſe tribuere dicit externis, ſed exiguum admodum. Vides autem quale ſit, die non eſſe contentum, niſi aliquis igniculus alluxerit. Quod poteſt in hac claritate ſolis habere ſcintilla momentum? Si non es ſolâ honeſtate contentus, neceſſe eſt aut [5] quietem adiici velis, C D

20. ET HÆC MALAM MOLITIONEM.] *Legi poßit*, mali mollitionem, *vel potiùs*, amolitionem habet: *tamen aliud etiam fuit.*

EPIST. XCII. 1. IN ANIMO ESSE PARTES MINISTRAS.] *Hac explico* III. *Phyſiol. Diſſert.* XVII.

2. IPSVM PRINCIPALE.] *De quo ibidem, Diſſ.* XVIII. *itemq́; de ſequentibus. Vide.*

3. SERVATA SERVAT.] *Si tu eam ſeruas integram, nec ſubmittis, ipſa te ſeruat. Sed libri plerique*, ſeruitus ſeruat: *& quidam*, ſe virtus, *quod germanum puto.*

4. INTER MAGNOS SECTÆ.] *De iſto Antipatrâ ego in Manuduct.* I. *Diſſert.* II.

5. QVIETEM ADIICI.] *Quam interpretatur* ἡσυχίαν: *etſi libri ignorabiles ferè ibi litteras habent: nec malè* εὐθυμίαν *legas, quæ ipſa Democriti ſententia fuit: & finem hanc ſtatuebat.*

6. MAGNAM

A velis, quam heſychian vocant Græci, aut voluptatem. Horum alterum vtcumque recipi poreſt: vacat enim animus moleſtiâ, liber ad conſpectum vniuerſi, nihilque illum auocat à conremplatione naturæ: alterum illud, volupras, bonum pecoris eſt. Adiicimus rationali irrarionale, honeſto inhoneſtum. [6] Magnam vitam facit titillatio corporis? quid ergo dubitatis dicere, benè eſſe homini, ſi palato benè eſt? Er hunc ru, non dico inrer viros numeras, ſed inter homines, cuius ſummum bonum ſaporibus, ac coloribus, ac ſonis conſtat? Excedat ex hoc animalium numero pulcherrimo, ac diis ſecundo, mutis aggregetur animal pabulo narum. Irrationalis pars animi [7] duas habet partes: alteram animoſam, ambitioſam, imporenrem, poſitam in affectionibus: alteram humilem, languidam, voluptatibus dediram. Illam effrænatam, meliorem tamen, certè fortiorem ac digniorem viro, [8] reliquerunr: hanc neceſſariam beatæ viræ putauerunt, eneruem & obiectam. Huic rationem ſeruire iuſſerunr, & fecerunr animalis generoſiſſimi bonum, demiſſum & ignobile. Præterea mixtum, portentoſumque, & ex diuerſis
B animalium congruentibus membris. nam, vr ait Virgilius noſter in Scyllâ,

Prima hominis facies & pulchro pectore virgo
Pube tenus, poſtrema immani corpore piſtrix,
Delphinum caudas vtero commiſſa luporum.

Huic tamen Scyllæ fera animalia iuncta ſunr, horrenda, velocia: ar iſti ſapienriam ex quibúſnam compoſuere portentis? Prima hominis pars, eſt ipſa virtus: huic committitur futilis caro, & fluida, & receprandis tantùm cibis habilis, vt air Poſidonius. Virrus illa diuina in lubricum deſinit, & ſuperioribus eius partibus venerandis arque cæleſtibus, animal iners ac marcidum attexitur. [9] Illa vtcumque alta quies, nihil quidem ipſa animo præſtabat, ſed impedimenra remouebat: volupras vltrò diſſoluir, & omne robur emollir. Quæ inuenietur tam diſcors inrer ſe iunctura corporum? Fortiſſimæ rei inertiſſima adſtruitur, ſeueriſſimæ parùm ſeria, ſanctiſſimæ intemperans vſque & indigeſta. Quid ergo, inquir, ſi virturem nihil impeditura ſit bona valetudo, & quies, & dolorum
C vacario, non petes illa? Quid ni petam? non quia bona ſunr, ſed quia ſecundùm naturam ſunr, & quia bono à me [10] iudicio ſumuntur. Quod erit in illis tunc bonum? hoc vnum, benè eligi. Nam cùm veſtem qualem decet ſumo, cùm ambulo vt oportet, cùm cœno quemadmodum debeo: non cœna, aur ambulatio, aur veſtis bona ſunt, ſed meum in his propoſitum, ſeruandi in quaque re rarioni conuenienrem modum. Etiam nunc adiiciam: Mundæ veſtis electio appetenda eſt homini. naturâ enim homo mundum & elegans animal eſt. Itaque non eſt bonum per ſe munda veſtis, ſed mundæ veſtis electio: quia non in re bonum eſt, ſed in electione: quâ actiones noſtræ honeſtæ ſunt, non ipſa quæ aguntur. Quod de veſte dixi, idem de corpore me exiſtima dicere. nam hoc quoque natura, vr quamdam veſtem, animo circumdedir: velamenrum eius eſt. Quis autem vmquam veſtimenta [11] æſtimauit arculâ? Nec bonum, nec malum vagina gladium facir. Ergo de corpore quoque idem ribi reſpondeo: ſumpturum quidem me, ſi detur electio, & ſanitatem & vires: bonum autem futurum, iudicium de illis meum,
D non ipſa. Eſt quidem, inquir, ſapiens bearus: [12] ſummum ramen illud bonum non aſſequirur, niſi illi & naturalia inſtrumenta reſpondeanr. Ita miſer quidem eſſe, qui virtutem

6. Magnam vitam.] *Antè editi*, Magno: *quod pra iſto placet, aut* Magni. *Sententia eſt, non ideò magni habendam vitam, ſi in voluptate externâ eſt.*

7. Dvas habet partes.] *De quibus nos in loco proximè dicto.*

8. Reliqvervnt.] *Qui? nempe Epicurei: & de iis loquitur. Illi, inquit, relicto τῷ θυμοειδεῖ, ſolum ἐπιθυμητικὸν ſunt ſecuti.*

9. Illa vtcvmqve alta qvies.] *Tranquillitas, & Heſychia.*

10. Ivdicio svmvntvr.] *Hoc Stoicum. in Adiaphoris, ſiue Medüs*, Eligere *&* Sumere *quæ ſunt ſecundùm naturam. Ipſa bona non ſunt, ſed iudicium tale bonum. Nos in Manuduct. lib.* II. *Diſſert.* XXIII.

11. Æstimavit arcvla.] *In quibus reconduntur, & aſſeruantur. Vide de Tranquill. cap.* I.

12. Svmmvm tamen illvd bonvm.] *Eſt hac nota & capitalis controuerſia inter Stoicos & Academicos (quibus Peripatetici conſentiunt) à Virtute beatitatem eſſe, ſed non plenam & ſummam. Ad hanc, externa etiam requiri.*

13. Com-

tutem habet, non poteſt; beatiſſimus autem non eſt, qui naturalibus bonis deſtituitur, A
vt valetudine,& membrorum integritate. Quod incredibilius videtur,id concedis, aliquem in maximis & continuis doloribus non eſſe miſerum, eſſe etiam beatum: quod leuius eſt, negas, beatiſſimum eſſe. Atqui ſi poteſt virtus efficere, ne miſer aliquis ſit, faciliùs efficiet, vt beatiſſimus ſit. minus enim interualli à beato ad beatiſſimum reſtat, quàm à miſero ad beatum. An quæ res tantùm valet, vt ereptum calamitatibus inter beatos locet: non poteſt adiicere quod ſupereſt, vt beatiſſimum faciat? in ſummo deficit cliuo? [13] Commoda ſunt in vitâ, & incommoda: vtraque extra nos. Si non eſt miſer vir bonus, quamuis omnibus prematur incommodis: quomodo non beatiſſimus, & ſi aliquibus commodis deficitur? Nam quemadmodum incommodorum onere vſque ad miſerum non deprimitur,ſic commodorum inopiâ non deducitur à beatiſſimo: ſed tam ſine commodis beatiſſimus eſt, quàm non eſt ſub incommodis miſer. An non poteſt illi eripi bonum ſuum, ſi poteſt minui? Paullò antè dicebam, igniculum nihil conferre lumini ſolis: claritate enim eius,quidquid ſine eo lucet,abſconditur. Sed quædam, inquit, ſoli quoque obſtant. At ſolis vis & lux integra eſt,etiam inter oppoſita: & B
quamuis aliquid interiaceat, quod nos prohibeat eius adſpectu, in opere eſt, curſu ſuo fertur. Quoties inter nubila luxit, non eſt ſereno minor, nec tardior quidem: quoniam multum intereſt, vtrùm aliquid obſtet tantùm, an impediat. Eodem modo virtuti oppoſita nihil detrahunt. non eſt minor, ſed minùs fulget: nobis forſitan non æquè apparet ac nitet; ſibi eadem eſt,& more ſolis obſcuri, in occulto vim ſuam exercet. Hoc itaque aduerſus virtutem poſſunt calamitates, & damna, & iniuriæ, quod aduerſus ſolem poteſt nebula. Inuenitur qui dicat,ſapientem corpore parùm proſpero vſum,neć miſerum eſſe,nec beatum. Hic quoque fallitur. exæquat enim fortuita virtutibus,& tantumdem tribuit honeſtis, quantum honeſtate carentibus. Quid autem fœdius, quid indignius, quàm comparate veneranda contemptis? Veneranda enim ſunt, fides, iuſtitia, pietas,fortitudo,prudentia: è contrariò vilia ſunt,quæ ſæpe contingunt pleniora viliſſimis, crus ſolidum,& lacertus,& dentes,& horum ſanitas, firmitaſque. Deinde ſi ſapiens C
cui corpus moleſtum eſt, nec miſer habebitur,nec beatus,ſed in medio relinquetur: vita quoque eius nec appetenda erit,nec fugienda. Quid autem tam abſurdum,quàm ſapientis vitam appetendam non eſſe? aut quid tam extra fidem, quàm eſſe aliquam vitam nec appetendam,nec fugiendam? Deinde,ſi damna corporis miſerum non faciunt, beatum eſſe patiuntur. Nam quibus potentia non eſt in peiorem transferendi ſtatum, nec interpellandi quidem optimum. Frigidum,inquit,aliquid & calidum nouimus: inter vtrumque tepidum eſt. Sic aliquis beatus eſt, aliquis miſer: aliquis nec miſer, nec beatus. Volo hanc contra nos poſitam imaginem excutere. Si tepido illi plus frigidi ingeſſero, fiet frigidum: ſi plus calidi affudero, fiet nouiſſimè calidum. At huic, nec miſero,nec beato, quantumcumque ad miſerias adiecero, miſer non erit,quemadmodum dicitis: ergo imago iſta diſſimilis eſt. Deinde trado tibi hominem, nec miſerum, nec beatum. huic adiicio cæcitatem, non fit miſer: adiicio debilitatem, non fit miſer: adiicio dolores continuos & graues, non fit miſer. Quem tam multa mala in miſeram vitam non transferunt, nec ex beatâ quidem educunt. Si non poteſt, vt dicitis, ſapiens ex D
beato in miſerum decidere, non poteſt in non beatum. quare enim qui labi cœpit, alicubi ſubſiſtat? quæ res non patitur illum ad imum deuolui, retinet in ſummo. Quid ni non poſſit beata vita reſcindi? nec remitti quidem poteſt: & ideò virtus ad illam per ſe ipſa ſatis eſt. Quid ergo? inquit. ſapiens [14] non eſt beatior, qui diutiùs vixerit, quem nullus auocauit dolor: quàm ille qui cũ malâ fortunâ ſæpe luctatus eſt? Reſponde mihi: Numquid & melior eſt, & honeſtior? ſi hæc non ſunt, nec beatior quidem eſt. Rectiùs viuat, oportet, vt beatiùs viuat: ſi rectiùs non poteſt, ne beatiùs quidem. Non intenditur virtus: ergo ne beata quidem vita, quæ ex virtute eſt. Virtus enim tantum bonum eſt, vt

13. COMMODA ET INCOMMODA.] *Nos in Manuduct.* II. *Diſſert.* XXIII.

14. NON EST BEATIOR, QVI DIVTIVS.] *Item in Manuduct.* III. *Diſſert.* III.

Digitized by Google

A eſt, vt iſtas acceſſiones minutas non ſentiat, breuitatem æui, & dolorem, & corporum
vatias offenſiones. Nam voluptas non eſt digna, ad quam reſpiciat. Quid eſt in virtute
præcipuum? futuro non indigere,nec dies ſuos computare. In quantolibet tempore,bo-
na ætema conſummant. Incredibilia nobis hæc videntur, & ſupra humanam naturam
excurrentia. Maieſtatem enim eius ex noſtrâ imbecillitate metimur, & vitiis noſtris no-
men virtutis imponimus. Quid porrò, non æquè incredibile videtur, aliquem in ſum-
mis cruciatibus poſitum, dicere, Beatus ſum? atqui hæc vox in ipſâ officinâ voluptatis
eſt audita. [15] *Beatiſſimum*, inquit, *hunc & vltimum diem ago*, Epicurus: cùm illum hinc
vrinæ difficultas torqueret, hinc inſanabilis exulcerati dolor ventris. Quare ergo incre-
dibilia ſunt iſta apud eos,qui virtutem colunt: cùm apud eos quoque reperiantur,apud
quos voluptas imperat? Hi quoque degeneres & humillimæ mentis aiunt, in ſummis
doloribus,in ſummis calamitatibus, ſapientem nec miſerum futurum, nec beatum. At-
qui hoc quoque incredibile eſt, imò incredibilius. Non video enim, quo modo non in
B infimum agatur,è faſtigio ſuo deiecta virtus. Aut beatum præſtare debet: aut ſi ab hoc
depulſa eſt,non prohibebit fieri miſerum. [16] Stans non poteſt vinci: aut vincatur opor-
tet, aut vincat. Diis, inquit,immortalibus ſolis & virtus & beata vita contingit: nobis
vmbra quædam illorum bonorum, & ſimilitudo. accedimus ad illa, non peruenimus.
Ratio verò, diis hominibuſque communis: hæc in illis conſummata eſt, in nobis con-
ſummabilis. Sed ad deſperationem nos vitia noſtra perducunt. Nam ille alter ſecundus,
vt aliquis parùm conſtans ad cuſtodienda optima, cuius iudicium labat etiamnum &
incertum eſt, deſiderat oculorum atque aurium ſenſum, bonam valetudinem, & non
fœdum adſpectum corporis,& habitu manentem ſuo, ætatis præterea longius ſpatium.
[17] Per hanc poteſt non pænitenda agitare, vt in imperfecto viro. Huic malitiæ vis quæ-
dam ineſt,quâ animum habet mobilem ad praua: [18] ille agit carens malitiâ,& ea agita-
tio abeſt à bono. Non eſt adhuc bonus, ſed in bonum fingitur: cuicumque autem de-
eſt aliquid ad bonum, malus eſt.

C *Sed ſi cui virtus animuſque in corpore præſens*;

hic deos æquat, illò tendit originis ſuæ memor. Nemo improbè eò conatur adſcendere,
vnde deſcenderat. Quid eſt autem, cur non exiſtimes in eo diuini aliquid exiſtere, qui
Dei pars eſt? totum hoc quo continemur, & [19] vnum eſt, & Deus: & ſocij eius ſumus,
& membra. Capax eſt noſter animus: perfertur illò, ſi vitia non deprimant. Quemad-
modum corporum noſtrorum habitus erigitur, & ſpectat in cælum; ita animus,cui in-
quantum vult, licet porrigi, in hoc à naturâ rerum formatus eſt, vt paria diis velit,& ſic
vtatur ſuis viribus, ac ſe in ſpatium ſuum extendat. Nam ſi alienâ vi ad ſumma nitere-
tur, magnus erat labor, ire in cælum: redit. cùm hoc iter nactus eſt, vadit audacter, &
contemptor omnium, nec ad pecuniam reſpicit: aurum argentumque, illis in quibus
iacuêre tenebris digniſſima,non ad hunc æſtimat ſplendorem, quo imperitorum verbe-
rant oculos. [20] ſcit erui è cæno, ex quo illa ſecreuit cupiditas noſtra & effodit. Scit, in-
quam, alibi poſitas eſſe diuitias, quàm quò congeruntur: animum impleri debere, non
arcam. Hunc imponere dominio omnium rerum licet, hunc in poſſeſſionem rerum
D naturæ inducere, [21] vt ſuorum. Oriens Occidenſque terminus fiat, deorumque ritu
cuncta poſſideat; cum opibus ſuis diuites ſupernè deſpiciat: quorum nemo tam lætus
eſt ſuo,quàm triſtis alieno. Cùm ſe in hanc ſublimitatem tulit, corporis quoque, velut
one-

15. BEATISSIMVM, INQVIT, HVNC.] *Verba hac Epicuri ſuprà notaui, Epiſt.* LXVI.

16. STANS NON POTEST VINCI.] *Meus liber*, non poteſt mitti. *ex quo fecerim:* Conſtans non poteſt remitti.

17. PER HANC POTEST NON PÆNITENDA.] *Obſcura hac omnia, aut mutila: nec ſubuenio.*

18. ILLE AGIT CARENS.] *Muretus ex veteri aliquo:* illum agit hærens.

19. VNVM EST, ET DEVS.] *Nam & Mundus Stoicis Deus dicitur: de quo* 1. *Phyſiol. Diſſert.* VII. *vbi ipſa hac examinamus.*

20. SCIT ERVI E CÆNO.] *Belliſſimè hac ita emendauit Gruterus noſter, è veſtigiis priſca ſcriptura, & recepi in contextum.*

21. VT SVORVM. ORIENS.] *Scripti*, vt ſua Orientis Occidentiſque: *probè, ſi porrò legas*, terminis finiat. *Vulgata tamen diſtinctione ego expediueram.*

22. MODÒ

oneris neceſſarij, non amator, ſed procurator eſt: nec ſe illi cui impoſitus eſt, ſubiicit. Nemo libet eſt, qui corpori ſeruit. nam vt alios dominos, quos nimia pro illo ſollicitudo inuenit, tranſeas, ipſius moroſum imperium delicatumque eſt. Ab hoc, modò æquo animo exit, [22] modò magno proſilit: nec quis deinde reliquiis eius futurus ſit exitus, quærit. Sed vt ex barbâ capillos detonſos negligimus: ita ille diuinus animus egreſſurus hominem, quò receptaculum ſuum conferatur, ignis illud exurat, an feræ diſtrahant, an terra contegat, non magis ad ſe iudicat pertinere, [23] quàm ſecundas ad editum infantem. Vtrùm proiectum aues differant, an conſumatur A

——canibus data præda marinis,

quid ad illum? Qui tunc quoque, cùm inter homines eſt, nullas minas timet: vllâſne timebit poſt mortem minas [24] eorum, quibus vſque ad mortem timeri parùm eſt? [25] Non conteret, inquit, me, nec vncus, nec proiecti ad contumeliam cadaueris laceratio, fœda viſuris. Neminem de ſupremo officio rogo: nulli reliquias meas commendo. ne B quis inſepultus eſſet, [26] rerum natura proſpexit. Quem ſæuitia proiecerit, dies condet. Diſertè Mecænas ait:

Nec tumulum curo. ſepelit natura relictos.

[27] Altè cinctum putes dixiſſe. habuit enim ingenium & grande & virile, niſi [28] illud ipſe diſcinxiſſet.

EPIST. XCIII.

D E *morte philoſophi Metronactis, qui iuuenis obiit. Parùm id refert: & vita non ſpatio, ſed actu metienda eſt. Omnis bona ea, longa: denique nihil hic longum.*

IN epiſtolâ quâ de morte [1] Metronactis philoſophi querebaris, tamquam & potuiſſet diutiùs viuere, & debuiſſet, æquitatem tuam deſideraui: quæ tibi in omni perſonâ, in omni negotio ſupereſt; in vnâ te deeſt, in quâ omnibus. Multos inueni æquos aduerſus homines: aduerſus deos neminem. Obiurgamus quotidie fatum: Quare ille in medio curſu raptus eſt? quare ille non rapitur? quare ſenectutem & ſibi & aliis grauem extendit? Vtrùm obſecro te, æquius iudicas, te naturæ, an tibi patere naturam? quid autem intereſt quàm citò exeas, vnde vtique exeundum eſt? Non vt diu viuamus, curandum eſt: ſed vt ſatis. nam vt diu viuas, fato opus eſt: vt ſatis, animo. [2] Longa eſt vita, ſi plena eſt. impletur autem, cùm animus ſibi bonū ſuum reddidit, & ad ſe poteſtatem C

ſui

22. MODÒ MAGNO PROSILIT.] *Cùm ſponte ſcilicet exit, morte ſumptâ.*

23. QVAM SECVNDAS.] *Membranas, quibus infans in vtero inuoluitur, editúmque in lucem ſequuntur: vnde Secundæ. Græcis à ſimili cauſſâ, τὰ ὕςερα.*

24 EORVM QVIBVS VSQVE AD.] *Tyrannorum, qui in cadauera ſæuiunt.*

25. NON CONTERET, INQVIT.] *Malim,* non conterret. *Neque Vnci eſt conterere, ſed trahere.*

26. RERVM NATVRA PROSPEXIT.] *His paria Lucanus, lib.* VII. *in Cæſarem, qui inſepultos ciues in Pharſaliâ reliquit:*

Nil agis hac irâ. tabéſne cadauera ſoluat,
An rogus, haud refert. placido Natura receptat
Cuncta ſinu.

27. ALTE CINCTVM.] *Induſtrium, gnauum, fortem. nam talis ferè eorum cinctus. At Mecænas inter molliculos & remiſſos, & in publico etiam diſcinctus. Adde epiſt.* CXIV.

28. ILLVD IPSE DISCINXISSET.] *Libri,* illud ſecum diſcinxiſſet: *quod eſſet, vnà cum veſte & corpore ingenium diſſoluiſſet. At meus, & quidam:* ſecundis cinſiſſet. *Itaque legas etiam cum Grutero,* ſecunda diſcinxiſſent. *Res nimis proſpera & fluentes, fluxum illum & mollem reddiderunt.* D

EPIST. XCIII. 1. METRONACTIS.] *Qui Neapoli docuit, & obiit, vt diſcas ex Epiſt.* LXXVI.

2. LONGA EST VITA, SI.] *In hanc ſententiam Plutarchus, Conſol. ad Apollonium:* Οὐχ ὁ μακρότατος βίος ἄριςος, ἀλλ' ὁ σπουδαιότατος: Non longiſſima vita optima, ſed honeſtiſſima. *Et addit:* Neque enim qui plurimùm citharâ cecinit, aut orauit, aut in naui gubernauit, ſed qui benè, commendatur. Bonum autem non eſt in temporis diuturnitate ſitum, ſed in Virtute & decorâ proportione. *Iterumq; mox:* μέτρον γὰρ τοῦ βίου τὸ καλόν, οὐ τὸ χρόνου μῆκος: Menſura enim vitæ, Bonum; non autem temporis diuturnitas eſt.

3. Non

A ſui tranſtulit. Quid illum octoginta anni iuuant, per inertiam exacti? [3] non vixit iſte,
ſed in vitâ moratus eſt, nec ſerò mortuus eſt, ſed diu. Octoginta annis vixit. Intereſt,
mortem eius ex quo die numeres. At ille obiit viridis: ſed officia boni ciuis, boni amici,
boni filij exſecutus eſt: in nullâ parte ceſſauit. licet eius ætas imperfecta ſit, vita perfecta
eſt. Octoginta annis vixit. Imò octoginta annis fuit: niſi fortè ſic vixiſſe eum dicis, quo-
modo dicuntur arbores viuere. Obſecro te, mi Lucili, hoc agamus, vt quemadmodum
[4] pretioſa rerum, ſic vita noſtra non pateat multum, ſed multum pendat. Actu illam
metiamur, non tempore. Vis ſcire, quid inter hunc interſit vegetum contemptoremque
fortunæ, functum omnibus vitæ humanæ ſtipendiis, atque in ſummum bonum eue-
ctum, & illum cui multi anni tranſmiſſi ſunt? alter poſt mortem quoque eſt, alter ante
mortem periit. Laudemus itaque, & in numero felicium reponamus eum, cui quantu-
lumcumque temporis contigit, benè collocatum eſt. Vidit enim veram lucem, non fuit
vnus è multis. [5] & viuit, & vixit, & viguit. Aliquando ſereno vſus eſt: aliquando, vt
B ſolet, validi ſideris fulgor per nubila emicuit. Quid quæris, quamdiu vixerit? vixit ad
poſteros vſque: tranſiliit, & ſe in memoriam dedit. Nec ideò mihi plures annos acce-
dere recuſauerim: nihil tamen ad beatam vitam defuiſſe dicam, ſi ſpatium eius incidi-
tur. Non enim ad eum diem me aptaui quem vltimum mihi ſpes auida promiſerat: ſed
nullum non tamquam vltimum adſpexi. Quid me interrogas, quando natus ſim? an
inter iuniores adhuc cenſear? habeo meum. Quemadmodum in minore corporis habi-
tu, poteſt homo eſſe perfectus: ſic & in minore temporis modo, poteſt eſſe vita perfecta.
Ætas inter externa eſt. Quamdiu ſim, alienum eſt: quamdiu vir bonus ſim, meum eſt.
Hoc à me exige, ne velut per tenebras æuum ignobile emetiar: vt agam vitam, non vt
prætervehar. Quæris quod ſit ampliſſimum vitæ ſpatium? vſque ad ſapientiam viuere.
Qui ad illam peruênit, attigit non longiſſimum finem, ſed maximum. Ille verò glorie-
tur audacter, & diis agat gratias: interque eos, ſibi & rerum naturæ imputet, quòd fuit.
Meritò enim imputabit: meliorem illi vitam reddidit, quàm acceperat. Exemplar boni
C viri poſuit: qualis quantuſque eſſet, oſtendit: ſi quid adieciſſet, fuiſſet ſimile præterito.
Et tamen quouſque viuimus? omnium rerum cognitione fruiti ſumus. [6] Scimus à qui-
bus principalis natura ſe attollat, quemadmodum ordinet mundum, per quas vices an-
num reuocet, quemadmodum omnia quæ vſquam erant, cluſerit, & ſeipſam ſui finem
fecerit. Scimus, ſidera impetu ſuo vadere: præter terram nihil ſtare, cetera continuâ ve-
locitate decurrere. Scimus quemadmodum ſolem luna prætereat: quare tardior velo-
ciorem poſt ſe relinquat: quomodo lumen accipiat, aut perdat: quæ cauſſa inducat no-
ctem, quæ reducat diem. Illuc eundum eſt, vbi iſta propiùs adſpicias. nec hac ſpe, in-
quit ſapiens ille, fortiùs exeo, quòd patere mihi ad deos meos iter iudico. Merui quidem
admitti, & iam inter illos fui: animumque illò meum miſi, & ad me illi ſuum miſerunt.
Sed tolli me de medio puta, & poſt mortem nihil ex homine reſtare: æquè magnum
animum habeo, etiam ſi nuſquam tranſiturus excedo. Non tam multis vixit annis,
quàm potuit. Et paucorum verſuum liber eſt, & quidem laudandus, atque vtilis:
D [7] annales Tamuſij ſcis [8] quàm non decori ſint, [9] & quid vocentur. æquè eſt vita quo-
rumdam

3. NON VIXIT ISTE, SED.] *Similis gnome Simonidis*, qui interrogatus, Quantum temporis vixiſſet? Tempus haud multum, inquit, annos verò complures. *Quaſi in temporis rationem non veniat, niſi vita benè acta.*

4. PRETIOSA RERVM.] *Gemmæ & lapides, quæ in breuitate pretium habent.*

5. ET VIVIT.] *Nunc in cælo: at malè hæ voces à vulgatis exſulant.*

6. SCIMVS A QVIBVS PRINCIPALIS NATVRA.] *Principalem naturam accipio, Naturam rerum: quæ attollitur & ſurgit à Deo & Materiâ. Nec malè etiam cum Eraſmo*, Scimus ad quid: *aut meâ diuinatiunculâ*, Scimus quibus: *quod vtrumque eodem it, & hominum deorumq. cauſſâ Mundum, vt Stoici volunt, factum. Incidebat etiam*, Scimus à quibus principiis natura: *nec malè.*

7. ANNALES TAMVSII.] *In Suetonij Iulio, cap. IX. Hiſtoria Tamuſij Gemini memoratur: nec vero diſtat, eſſe iſtum.*

8. QVAM NON DECORI SINT.] *Alij libri*, non dederoſi; *alij*, non dedecoroſi; *quidam*, decoroſi. *Verbi aliquid non obuij, nec mihi occurrit.*

9. ET QVID VOCENTVR.] *Nempe quod illi Catulliani* Annales Voluſi, cacata charta.

 10. IN STO-

rumdam longa, & quod Tamuſij ſequitur annales. Numquid feliciorem iudicas eum, A qui ſummo die muneris, quàm eum qui medio occiditur? numquid aliquem eſſe tam cupidum vitæ putas, vt iugulari [10] in ſpoliario, quàm in arenâ malit? Non maiore ſpatio alter alterum præcedimus. mors per omnes it: qui occidit, conſequitur occiſum. Minimum eſt, de quo ſollicitiſſimè agitur. Quid autem ad rem pertinet quamdiu vites, quod euitare non poſſis?

EPIST. XCIV.

DISSERTATIO, *vtrùm Dogmatica, an Parænetica pars philoſophiæ vtilior? & an altera ſine alterâ ſufficiat? Ariſto priorem præfert, & ſolam admittit: eiuſque hîc argumenta. alij & alteram adiungunt, ac magnos eius vſus oſtendunt: & Seneca diducit eleganter, argutè, fructuosè. Lege, & oblectare.* B

[1] EAM partem philoſophiæ, quæ dat propria cuique perſonæ præcepta, nec in vniuerſum componit hominem, ſed marito ſuadet, quomodo ſe gerat aduerſus vxorem: patri, quomodo educet liberos: domino, quomodo ſeruos regat: quidam ſolam receperunt, ceteras quaſi extra noſtram vtilitatem vagantes reliquerunt: tamquam quis poſſit de parte ſuadere, niſi qui ſummam priùs totius vitæ complexus eſt. Sed [2] Ariſto Stoicus econtrariò hanc partem leuem exiſtimat, & quæ non deſcendat in pectus vſque: [3] at illam non habentem præcepta, plurimum ait proficere; ipſaque decreta philoſophię, conſtitutionem eſſe ſummi boni. quam qui benè intellexit & didicit, quid in quaque re faciendum ſit, ſibi ipſe præcepit. Quemadmodum qui iaculari diſcit, deſtinatum locum captat, & manum format ad dirigenda quæ mittit: cùm hanc vim ex diſciplinâ & exercitatione percepit, quocumque vult, illâ vtitur. didicit enim non hoc aut illud ferire, ſed quodcumque voluerit. ſic qui ſe ad totam vitam inſtruxit, non deſiderat particulatim C admoneri, doctus in totum: non quomodo cum vxore aut cum filio viueret, ſed quomodo benè viueret. in hoc eſt, & quomodo cum vxore ac liberis viuat. Cleanthes vtilem quidem iudicat & hanc partem, ſed imbecillem niſi ab vniuerſo fluit, niſi decreta ipſa philoſophię & capita cognouit. In duas ergo quæſtiones locus iſte diuiditur. Vtrùm vtilis, an inutilis ſit: & an ſolus virum bonum poſſit efficere, id eſt, vtrùm ſuperuacuus ſit, an omnes faciat ſuperuacuos. Qui hanc partem videri volunt ſuperuacuam, hoc aiunt. Si quid oculis oppoſitum moratur aciem, remouendum eſt: illo quidem non abiecto operam perdidit, qui præcepit: Sic ambulabis, illò manum porriges. Eodem modo, vbi aliqua res obcæcat animum, & ad officiorum diſpiciendum ordinem impedit, nihil agit qui præcipit: Sic viues cum patre, ſic cum vxore. Nihil enim proficient præcepta, quamdiu menti error obfuſus eſt: ſi ille diſcutitur, apparebit quid cuique debeatur officio. Alioquin doces illum, quid ſano faciendum ſit, non ſanum efficis. Pauperi, vt agat diuitem, monſtras: hoc quomodo manente paupertate fieri poteſt? Oſtendis eſurienti, quid tamquam ſatur faciat: fixam potiùs medullis famem detrahe. Idem D tibi de omnibus vitiis dicam. ipſa remouenda ſunt; non præcipiendum, quod fieri illis manentibus non poteſt. Niſi opiniones falſas, quibus laboramus, expuleris: nec auarus, quomodo vtendum pecuniâ ſit, exaudiet, nec timidus, quomodo pericula contemnat. Efficias oportet, vt ſciat pecuniam nec bonum, nec malum eſſe: oſtendas illi miſerrimos diuites. Efficias, vt quidquid publicè expauimus, ſciat non eſſe tam timendum, quàm

10. IN SPOLIARIO.] *Pars Arenæ ſiue Amphitheatri fuit, in quâ indui, exui ſolent, & læſi ac deinceps inutiles occidi. Ego* I. *Saturn. cap.* XVIII.

EPIST. XCIV. 1. EAM PARTEM PHILOSOPHIÆ.] παραινετικὴν, *ſiue* Præceptiuam. *Infrà, epiſt.* XCV. *initio.*

2. ARISTO STOICVS.] *Qui idem* Chius *cognomento, ſuprà epiſt.* LXXXIX. *& eius ibi hæc ſententia:* Ariſto Chius moralem ſcientiam circũcidit, & eum locum qui Monitiones continet, ſuſtulit.

3. AT ILLAM NON HABENTEM.] Δογματικὴν, *ſiue* Decretoriam.

4. In

A quàm fama circumfert, nec dolotem quoque nec mortem. Sæpe in morte, quam pati
lex eſt, magnum eſſe ſolatium, quòd ad neminem redit: in dolote pro remedio futuram
obſtinationem animi, qui leuius facit ſibi, quidquid contumacitet paſſus eſt. Optimam
doloris eſſe naturam, quòd non poteſt nec qui extenditur, magnus eſſe, nec qui eſt ma-
gnus, extendi. Omnia fortiter excipienda, quæ nobis mundi neceſſitas imperat. His de-
cretis cùm illum in conſpectum ſuę conditionis adduxeris, & cognouerit beatam vitam
eſſe, non quæ ſecundùm voluptatem eſt, ſed ſecundùm natutam: cùm virtutem vnicum
bonum hominis adamauerit, tutpitudinem ſolum malum fugetit; reliqua omnia, diui-
tias, honores, bonam valetudinem, vires, imperia, ſcietit eſſe mediam partem, nec bonis
annumerandam, nec malis: monitotem non deſiderabit ad ſingula, qui dicat: Sie ince-
de, ſic cæna: hoc viro, hoc fæminæ, hoc marito, hoc cœlibi conuenit. Iſta enim qui dili-
gentiſſimè monent, ipſi facere non poſſunt. Hæc pædagogus puero, hæc auia nepoti
præcipit: & itaſcendum non eſſe, magiſter iracundiſſimus diſputat. Si ludum litteta-
B rium intraueris, ſcies iſta quæ ingenti ſupetcilio philoſophi iactant, [4] in puerili eſſe præ-
ſcripto. Vtrùm manifeſta demum, an dubia præcipies? non deſiderant manifeſta mo-
nitores: ptæcipienti dubia, non creditur: ſuperuacuum eſt ergo ptæcipete. Id adeò ſic
diſce. Si id mones quod obſcurum eſt & ambiguum, probationibus adiuuandum erit:
ſi probaturus es, illa per quæ probas, plus valent, ſatisque per ſe ſunt. Sic amico vtete, ſic
ciue, ſic ſocio. quate? quia iuſtum eſt. Omnia iſta mihi locus de iuſtitiâ tradit. Illic in-
uenio æquitatem per ſe expetendam, nec metu nos ad illam cogi, nec mercede conduci:
non eſſe iuſtum, cui quidquam in hac virtute placet, præter ipſam. Hæc cùm perſuaſi
mihi, & perbibi, quid iſta ptæcepta proficiunt, quæ eruditum docent? Præcepta dare
ſcienti, ſuperuacuum eſt: neſcienti, parum. Audire enim debet, non tantùm quid ſibi
præcipiatur, ſed etiam quare. Vtrùm inquam, vetas opiniones habenti de bonis maliſ-
que, ſunt neceſſaria, an non habenti? qui non habet, nihil à te adiuuabitur: aures eius
contraria monitionibus tuis fama poſſedit. qui habet exactum iudicium de fugiendis
C petendiſque, ſcit quid ſibi faciendum ſit, etiam te tacente. tota ergo pars iſta philoſophię
ſubmoueri poteſt. Duo ſunt, propter quę delinquimus. Aut ineſt animo prauis opinio-
nibus malitia contracta: aut etiam ſi non eſt falſis occupatus, ad falſa procliuis eſt, & ci-
rò ſpecie quò non oportet trahente, corrumpitur. Itaque debemus aut petcurate men-
tem ægtam, & vitiis libetate; aut vacantem quidem, ſed ad peiota pronam, præoccupa-
re. Vtrumque decreta philoſophiæ faciunt: ergo tale præcipiendi genus nihil agit. Præ-
tereà, ſi ptæcepta ſingulis damus, incomptehenſibile opus eſt. Alia enim date debemus
feneranti, alia colenti agrum, alia negotianti, alia regum amicitias ſequenti, alia pates, alia
inferiores amaturo. In matrimonio præcipias, quomodo viuat cum vxore aliquis quam
vitginem duxit, quomodo cum eâ quæ alicuius matrimonium expetta eſt, quemadmo-
dum cum locuplete, quemadmodum cum indotatâ. An non putas aliquid eſſe diſcri-
minis inter ſterilem, & fœcundam, inter prouectiorem, & puellam; inter matrem, &
nouercam? Omnes ſpecies complecti non poſſumus: atqui ſingulæ propria exigunt.
D Leges autem philoſophiæ breues ſunt, & omnia alligant. Adiice nunc, quòd ſapientis
præcepta finita eſſe debent, & certa: ſi qua finiri non poſſunt, extra ſapientiam ſunt: ſa-
pientia terum terminos nouit. Ergo iſta pars præceptiua ſubmouenda eſt; quia quod
paucis promittit, præſtare omnibus non poteſt: ſapientia autem omnes tenet. [5] Inter
inſaniam publicam, & hanc quæ medicis traditur, nihil intereſt: niſi quòd hæc morbo
laborat, illa opinionibus falſis. Altera cauſſas futoris traxit ex valetudine, altera animi
mala valetudo eſt. Si quis furioſo præcepta det, quomodo loqui debeat, quomodo pro-
cedere, quomodo in publico ſe getere, quomodo in priuato; erit ipſo, quem monebit,
inſanior. bilis nigra curanda eſt, & ipſa futoris cauſſa remouenda. Idem in hoc alio ani-
mi fu-

4. IN PVERILI ESSE PRÆSCRIPTO.] *In gnomis & ſententiis, quæ deſcribendæ & ediſcendæ proponuntur. Ita infrà:* Pueri ad præſcriptum diſcunt, digiti illorũ tenentur. *Præſcriptum ergo, exemplar.*

5. INTER INSANIAM PVBLICAM.] *Quâ populi genteſq́; laborant, præter Sapientem. Vide illud Paradoxum,* Omnes ſtultos inſanire.

mi furore faciendum eſt. ipſe diſcuti debet: alioquin abibunt in vanum monentium A
verba. Hæc ab Ariſtone dicuntur. Cui reſpondebimus ad ſingula. Primùm aduerſus
illud quod ait, ſi quid obſtat oculo, & impedit viſum, debere remoueri. Fateor, huic non
eſſe opus præceptis ad videndum, ſed remedio quo purgetur acies, & officientem ſibi
moram effugiat. Naturâ enim videmus: cui vſum ſui reddit, qui remouet obſtantia.
Quid autem cuique debeatur officio, natura non docet. Deinde cuius curata ſuffuſio
eſt, is non protinus cùm viſum recepit, aliis quoque poteſt reddere: malitiâ liberatus, &
liberat. Non eſt opus exhortatione, nec conſilio quidem: vt colorum proprietates ocu-
lus intelligat. à nigro album, etiam nullo monente, diſtinguet. multis contrà præceptis
eget animus, vt videat quid agendum ſit in vitâ. Quamquam oculos quoque ægros
medicus non tantùm curat, ſed etiam monet. Non eſt, inquit, quòd protinus imbecil-
lam aciem committas improbo lumini: à tenebris primò ad vmbroſa procede, deinde
plus aude, & paullatim claram lucem pati aſſueſce. Non eſt quòd poſt cibum ſtudeas,
non eſt quòd [6] plenis oculis ac tumentibus imperes. Afflatum & vim frigoris in os oc- B
currentis euita: alia eiuſmodi, quæ non minùs quàm medicamenta proficiunt. Adiicit
remediis medicina conſilium. Error, inquit, eſt cauſſa peccandi: hunc nobis præcepta
non detrahunt, non expugnant opiniones de bonis ac malis falſas. Concedo, per ſe ef-
ficacia præcepta non eſſe ad auertendam prauam animi perſuaſionem: ſed non ideò, ne
aliis quidem adiecta proficiunt. Primùm memoriam renouant: deinde quæ in vniuer-
ſo confuſiùs videbantur, in partes diuiſa diligentiùs conſiderantur. Aut tu iſto modo li-
cet & conſolationes dicas ſuperuacuas, & exhortationes: atqui non ſunt ſuperuacuæ:
ergo ne monitiones quidem. Stultum eſt, inquit, præcipere ægro, quid facere tamquam
ſanus debeat: cùm reſtituenda ſanitas ſit, ſine quâ irrita ſunt præcepta. Quid quòd ha-
bent ægri ſaniqúe quædam communia, de quibus admonendi ſunt? tamquam, ne aui-
dè cibos appetant, vt laſſitudinem vitent. Habent quædam præcepta communia pau-
per, & diues. Sana, inquit, auaritiam, & nihil habebis, quod admoneas aut pauperem,
aut diuitem, ſi cupiditas vtriuſque conſidet. Quid quod aliud eſt, non concupiſcere pe- C
cuniam? aliud, vti pecuniâ ſcite? cuius auari modum ignorant, etiam non auari vſum.
Tolle, inquit, errores: ſuperuacua præcepta ſunt. Falſum eſt. puta enim auaritiam rela-
xatam: puta adſtrictam eſſe luxuriam, temeritati frænos iniectos, ignauiæ ſubditum
calcar: etiam remotis vitiis, quid & quemadmodum debeamus facere, diſcendum eſt.
Nihil, inquit, efficient monitiones, admotæ grauibus vitiis. Ne medicina quidem mor-
bos inſanabiles vincit: tamen adhibetur aliis in remedium, aliis in leuamentum. Ne ipſa
quidem vniuerſæ philoſophiæ vis, licet tota in hoc vires ſuas aduocet, duram iam & ve-
terem animis extrahet peſtem: ſed non ideò nihil ſanat, quia non omnia. Quid prodeſt,
inquit, aperta monſtrare? plurimum. interdum enim ſcimus, nec attendimus. Non do-
cet admonitio, ſed aduertit, ſed excitat, ſed memoriam continet, nec patitur elabi. Ple-
raque ante oculos poſita tranſimus: admonere, genus adhortandi eſt: ſæpe animus etiam
aperta diſſimulat: ingerenda eſt itaque illi notitia rerum notiſſimarum. Illa hoc loco in
Vatinium Calui repetenda ſententia eſt: *Factum eſſe ambitum, ſcitis: & hoc vos ſcire,* D
omnes ſciunt. Scis amicitias ſanctè colendas eſſe: ſed non facis. Scis improbum eſſe, qui
ab vxore pudicitiam exigit, ipſe alienarum corruptor vxorum. Scis vt illi nil cum adulte-
ro, ſic nihil tibi eſſe debere cum pellice: & non facis. Itaque ſubinde reducendus es ad
memoriam. non enim repoſita illa eſſe oportet, ſed in promptu. Quæcumque ſalutaria
ſunt, ſæpe agitari debent, ſæpe verſari: vt non tantùm nota ſint nobis, ſed etiam parata.
Adiice nunc, quòd aperta quoque, apertiora fieri ſolent. Si dubia ſunt, inquit, quæ
præcipis, probationes adiicere debebis: ergo illæ, non præcepta, proficient. Quid quod
etiam, ſine probationibus, ipſa monentis auctoritas prodeſt? ſic quomodo iuriſconſul-
torum valent reſponſa, etiamſi ratio non redditur. Præterea, ipſa quæ præcipiuntur,
per

6. PLENIS OCVLIS AC TVMENTIBVS.] *Sic in Suetony Tiberio, cap.* VII. Contentis ac tumentibus oculis proſequi. *quod fit vbi figimus oculos, atque ipſos velut intendimus, & ſpiritu implemus. Fit in amore, fit in diutino intuitu.*

7. Et

A per ſe multum habent ponderis : vtique ſi aut carmini intexta ſunt, aut proſâ oratione
in ſententiam coartata. Sicut illa Catoniana : *Emas, non quod opus eſt, ſed quod neceſſe eſt.
Quod non opus eſt, aſſe carum eſt.* Qualia ſunt illa, aut reddita oracula, aut ſimilia : *Tempori
parce; Te noſce.* Numquid rationem exiges, cùm tibi aliquis hos dixerit verſus?

Iniuriarum remedium eſt, obliuio.
Audentes fortuna iuuat.
Piger ſibiipſe obſtat.

Aduocatum iſta non quærunt : affectus ipſos tangunt, & naturâ vim ſuam exercente
proficiunt. Omnium honeſtarum rerum ſemina animi gerunt, quæ admonitione exci-
tantur : non aliter quàm ſcintilla flatu leui adiuta, ignem ſuum explicat. Erigitur virtus,
cùm tacta eſt & impulſa. Præterea, quædam ſunt quidem in animo, ſed parùm prom-
pta : quæ incipiunt in expedito eſſe, cùm dicta ſunt. Quædam diuerſis locis iacent ſpar-
ſa, quæ contrahere inexercitata mens non poteſt. Itaque in vnum conferenda ſunt, &
B iungenda, vt plus valeant, animumque magis alleuent. Aut, ſi præcepta nihil adiuuant,
omnis inſtitutio tollenda eſt : ipsâ naturâ contenti eſſe debemus. Hoc qui dicunt, non
vident alium ingenij eſſe mobilis & erecti, alium tardi & hebetis : vtique alius alio inge-
nioſior eſt. Ingenij vis præceptis alitur & creſcit, nouaſque perſuaſiones adiicit innatis,
& deprauata corrigit. Si quis, inquit, non habet recta decreta, quid illum admonitiones
iuuabunt vitiis obligatum ? Hoc ſcilicet ; vt illis liberetur. non enim exſtincta in illo in-
doles naturalis eſt : ſed obſcurata, & oppreſſa. Sic quoque tentat reſurgere, & contra pra-
ua nititur. nacta verò præſidium, & adiuta præceptis, conualeſcit : ſi tamen illam diu-
tina peſtis infecit, non enecuit. Hanc enim ne diſciplina quidem philoſophiæ, toto im-
petu ſuo connixa, reſtituet. Quid enim intereſt inter decreta philoſophiæ, & præcepta :
niſi quòd illa generalia præcepta ſunt, hæc ſpecialia ? Vtraque res præcipit : ſed altera in
totum, particulatim altera. Si quis, inquit, recta habet & honeſta decreta, hic ex ſuperua-
cuo monetur. Minimè. nam hic quoque doctus quidem eſt facere, quæ debet : ſed ad-
C huc non ſatis proſpicit. Non enim tantùm affectibus impedimur, quò minùs proban-
da faciamus, ſed imperitiâ inueniendi, quid quæque res exigat. Habemus interdum
compoſitum animum : ſed reſidem, & inexercitatum ad inueniendam officiorũ viam,
quam admonitio demonſtrat. Expelle, inquit, falſas opiniones de bonis & malis : in lo-
cum autem earum veras repone : & nihil habebit admonitio, quod agat. Ordinatur iſtâ
ſine dubio ratione animus, ſed non iſtâ tantùm. Nam quamuis argumentis collectum
ſit, quę bona, quæ mala ſint : nihilominus habent præcepta partes ſuas : & prudentia, &
iuſtitia officiis conſtant : officia præceptis diſponuntur. Præterea, ipſum de bonis maliſ-
que iudicium confirmatur officiorum exſecutione, ad quam præcepta perducunt. Vtra-
que enim inter ſe conſentiunt : nec illa poſſunt præcedere, vt non hæc ſequantur, & hæc
ordinem ſequuntur ſuum. Vnde apparet illa præcedere. Infinita, inquit, præcepta ſunt.
Falſum eſt. nam de maximis ac neceſſariis rebus, non ſunt infinita : tenues autem, diffe-
rentias habent, quas exigunt tempora, loca, perſonæ. Sed his quoque dantur præcepta
D generalia. Nemo, inquit, præceptis curat inſaniam, ergo nec malitiam quidem. Diſſimi-
le eſt. nam ſi inſaniam ſuſtuleris, ſanitas reddita eſt : ſi falſas opiniones excluſimus, non
ſtatim ſequitur diſpectus rerum agendarum : & vt ſequatur, tamen admonitio corrobo-
rabit rectam de bonis maliſque ſententiam. Illud quoque falſum eſt, nihil apud inſanos
proficere præcepta. Nam quemadmodum ſola non proſunt, ſic curationem adiuuant :
7 & denunciatio, & caſtigatio inſanos coërcuit. De illis inſanis nunc loquor, quibus mens
mota eſt, non erepta. 8 Leges, inquit, vt faciamus quod oportet, non efficiunt : & quid
aliud ſunt, quàm minis mixta præcepta ? Primùm omnium, ob hoc illæ non perſua-
dent, quia minantur : at hæc non cogunt, ſed exorant. Deinde leges à ſcelere deterrent :
præcepta in officium adhortantur. His adiice, quòd leges quoque proficiunt ad bonos
mores : vtique ſi non tantùm imperant, ſed docent. In hac re diſſentio à Poſidonio. Non
probo,

7. ET DENVNCIATIO.] *Comminatio, periculi admonitio.*

8. LEGES, INQVIT, VT FACIAMVS.] *Ponit, vt poſitum : atqui non praiuit.*

9. PYTHA-

probo, quòd Platonis legibus adiecta principia ſunt. Legem enim breuem eſſe oportet, A
quò faciliùs ab imperitis teneatur, velut emiſſa diuinitus vox ſit. Iubeat, non diſputet.
Nihil videtur mihi frigidius, nihil ineptius, quàm lex cum prologo. Mone, dic quid me
velis feciſſe: non diſco, ſed pareo. Proficiunt itaque malis moribus, vti videbis ciuitates,
vſas malis legibus. At non apud omnes proficiunt. Ne philoſophia quidem: nec ideò
inutilis, & formandis animis inefficax eſt. quid autem philoſophia, niſi vitæ lex eſt? Sed
putemus non proficere leges: non ideò ſequitur, vt ne monitiones quidem proficiant.
Aut ſic & conſolationes nega proficere, diſſuaſioneſque, & adhortationes, obiurgatio-
nes, & laudationes. Omnia iſta monitionum genera ſunt: per iſta ad perfectum ani-
mi ſtatum peruenitur. Nulla res magis animis honeſta induit, dubioſque & in prauum
inclinabiles reuocat ad rectum, quàm bonorum virorum conuerſatio. Paullatim enim
deſcendit in pectora: & vim præceptorum obtinet, frequenter audiri, adſpici frequen-
ter. Occurſus mehercule ipſe ſapientium iuuat: & eſt aliquid, quod ex magno viro vel
tacente proficias. Nec tibi facilè dixerim quemadmodum proſit, ſicut illud intelligam, B
profuiſſe. Minuta quædam, vt ait Phœdon, animalia, cùm mordent, non ſentiuntur.
adeò tenuis illis & fallens in periculum vis eſt. tumor indicat morſum, & in ipſo tumore
nullum vulnus apparet. Idem tibi in conuerſatione virorum ſapientium eueniet. non
deprehendes quemadmodum, aut quando, tibi proſit: profuiſſe deprehendes. Quor-
ſum, inquit, hoc pertinet? æquè præcepta bona, ſi ſæpe tecum ſint, profutura, quàm bo-
na exempla. [9] Pythagoras ait, alium animum fieri intrantibus templum, deorumque
ſimulachra ex vicino cernentibus, & alicuius oraculi opperientibus vocem. Quis autem
negauerit, feriri quibuſdam præceptis efficaciter etiam imperitiſſimos? velut his breuiſ-
ſimis vocibus, ſed multum habentibus ponderis: *Nihil nimis.*

Auarus animus nullo ſatiatur lucro.

Ab alio exſpectes, alteri quod feceris.

Hæc cum ictu quodam audimus, nec vlli licet dubitare, aut interrogare, Quare? adeò
etiam ſine ratione ipſa veritas ducit. Si reuerentia frænat animos, aut vitia compeſcit: C
cur non admonitio idem poſſit? Si imponit pudorem caſtigatio: cur admonitio non
faciat, etiamſi nudis præceptis vtitur? Illa verò efficacior eſt, & altiùs penetrat, quæ adiu-
uat ratione, quod præcipit, quæ adiicit, quare quidque faciendum ſit, & quis facientem
obedientemque præceptis fructus exſpectet. Si imperio proficitur, & admonitione pro-
ficitur: atqui proficitur imperio: ergo & admonitione. [10] In duas partes virtus diuidi-
tur, in contemplationem veri, & actionem: contemplationem inſtitutio tradit, actio-
nem admonitio. Virtutem & exercet, & oſtendit recta actio: acturo autem ſi prodeſt
qui ſuadet; & qui monet, proderit. Ergo ſi recta actio virtuti neceſſaria eſt, rectas autem
actiones admonitio demonſtrat, & admonitio neceſſaria eſt. Duæ res plurimum robo-
ris animo dant, fides veri, & fiducia: vtramque admonitio facit. Nam & creditur illi,
& cùm creditum eſt, magnos animus ſpiritus concipit, ac fiduciâ impletur: ergo admo-
nitio non eſt ſuperuacua. M. Agrippa, vir ingentis animi, qui ſolus ex his quos ciuilia
bella claros potenteſque fecerunt, felix in publicum fuit, dicere ſolebat, multum ſe huic D
debere ſententiæ: *Nam concordiâ paruæ res creſcunt, diſcordiâ maximæ dilabuntur.* Hac ſe aie-
bat, & fratrem, & amicum optimum factum. Si eiuſmodi ſententiæ familiariter in ani-
mum receptæ, formant eum: cur non hæc pars philoſophiæ, quæ talibus ſententiis con-
ſtat, idem poſſit? Pars virtutis diſciplinâ conſtat, pars exercitatione: & diſcas oportet, &
quod didiciſti, agendo confirmes. Quod ſi ita eſt, non tantùm ſcita ſapientiæ proſunt,
ſed etiam præcepta: quæ affectus noſtros [11] velut edicto coërcent, & obligant. Philoſo-
phia,

9. PYTHAGORAS AIT.] *Hoc ita in Cicerone* 11. *de Legib.* Et illud bènè dictum eſt à Pythagorâ, doctiſſimo viro, tum maximè & pietatem & religionem verſari in animis, cùm rebus diuinis operam daremus.

10. IN DVAS PARTES.] *Aliquid in Manuduct.* 11. *Diſſertat.* V.

11. VELVT EDICTO.] *Alluſum ad morem eius aui, quo Principes Edicta in publico proponebant, populo admonendo, caſtigando, coërcendo. Notaui ad lib.* 111. *Annal. Taciti.*

A phia, inquit, diuiditur in hæc, [12] ſcientiam & habitum animi. Nam illam qui didicit,
& facienda ac vitanda percepit: nondum ſapiens eſt, niſi in ea quæ didicit, animus eius
transfiguratus eſt. Tertia pars iſta præcipiendi, ex vtroque eſt, & ex decretis & ex habi-
tu: itaque ſuperuacua eſt ad implendam virtutem, cùm duo illa ſufficiant. Iſto ergo mo-
do & conſolatio ſuperuacua eſt, nam hæc quoque ex vtroque eſt: & exhortatio, & ſua-
ſio, & ipſa argumentatio. nam & hæc ab habitu animi compoſiti validiqúe proficiſci-
tur. Sed quamuis iſta ex habitu animi veniant, optimus animi habitus & ex his eſt, &
ex illis. Deinde iſtud quod dicis, iam perfecti viri eſt, ac ſummam conſecuti felicitatis
humanæ. Ad hoc autem tardè peruenitur: interim etiam imperfecto, ſed proficienti, de-
monſtranda eſt in rebus agendis via. Hanc forſitan etiam ſine admonitione dabit ſibi
ipſa ſapientia: quæ iam eò perduxit animum, vt moueri nequeat, niſi in rectum. Imbe-
cillioribus quidem ingeniis, neceſſarium eſt aliquem præire: Hoc vitabis, hoc facies.
Præterea, ſi exſpectat tempus quo per ſe ſciat, quid optimum factu ſit: interim errabit,
B & errando impedietur, quò minùs ad illud perueniat, quo poſſit ſe eſſe contentus: regi
ergo debet, dum incipit poſſe ſe regere. Pueri ad præſcriptum diſcunt, digiti illorum te-
nentur, & alienâ manu per litterarum ſimulacra ducuntur: deinde imitari iubentur pro-
poſita, & ad illa reformare chirographum: ſic animus noſter dum eruditur ad præſcri-
ptum, iuuatur. Hæc ſunt per quæ probatur, hanc philoſophię partem ſuperuacuam non
eſſe. Quæritur deinde, an ad faciendum ſapientem ſola ſufficiat. Huic quæſtioni [13] ſuum
diem dabimus. interim omiſſis argumentis, nónne apparet nobis eſſe opus aliquo ad-
uocato, qui contra populi præcepta præcipiat? nulla ad aures noſtras vox impunè per-
fertur: nocent qui optant, nocent qui exſecrantur. nam & horum imprecatio falſos no-
bis metus & inſerit, & illorum amor malè docet benè optando. Mittit enim nos ad lon-
ginqua bona, & incerta & errantia, cùm poſſimus felicitatem domo promere. Non li-
cet, inquam, ire rectâ viâ. trahunt in prauum parentes, trahunt ſerui: nemo errat vni ſi-
bi, ſed dementiam ſpargit in proximos, accipitque inuicem. Et ideò in ſingulis vitia po-
C pulorum ſunt, quia illa populus dedit. dum facit quiſque peiorem, factus eſt. Didicit
deteriora, deinde docuit: effectaque eſt ingens illa nequitia, congeſto in vnum, quod
cuique peſſimum ſcitur. Sit ergo aliquis cuſtos, & aurem ſubinde peruellat, abigatque
rumores, & reclamet populis laudantibus. Erras enim, ſi exiſtimas [14] nobiſcum vitia
naſci: ſuperuenerunt, ingeſta ſunt. Itaque monitionibus crebris, opiniones quæ nos cir-
cumſonant, compeſcamus. Nulli nos vitio natura conciliat: nos illa integros ac liberos
genuit. Nihil quidem quod auaritiam noſtram irritaret, poſuit in aperto: pedibus au-
rum & argentum ſubiecit, calcandumque ac premendum dedit, quidquid eſt, propter
quod calcamur ac premimur. Illa vultus noſtros erexit in cælum, & quidquid magnifi-
cum mirumque fecerat, videri à ſuſpicientibus voluit: ortus occaſuſque, & properantis
mundi volubilem curſum, interdiu terrena aperientem, noctu cæleſtia: tardos ſiderum
inceſſus, [15] ſi compares toti; citatiſſimos, ſi cogites, quanta ſpatia numquam intermiſ-
ſâ velocitate circumeant: defectus ſolis & lunæ, inuicem obſtantium. Alia deinceps di-
gna miratu, ſiue per ordinem ſubeunt, [16] ſiue ſubditis cauſſis mora proſiliunt, vt no-
D cturni ignium tractus, & [17] ſine vllo ictu ſonituque fulgores [18] cæli patiſcentis, co-
lumnæque ac trabes, & varia ſimulacra flammarum. Hæc ſupra nos natura diſponit:
[19] aurum

12. SCIENTIAM ET HABITVM.] *Scientiam, qua Decretis conſtat: Habitum, qui ab actione & exercitia illorũ paratur. Sed nec iſta obiectia præiuit.*

13. SVVM DIEM DABIMVS.] *In epiſtolâ ſequenti:* Petis à me, vt id quod in diem ſuum dixeram debere referri, repræſentem.

14. NOBISCVM VITIA NASCI.] *Hoc enim Stoici fortiter abnuunt, & volunt Naturâ bonos eſſe. Vide Manuduct.* II. *Diſſert.* X.

15. SI COMPARES TOTI.] *Mundo ſupremo.*

16. SIVE SVBDITIS CAVSSIS.] *Id eſſet, inferis & ſubiectis: nempe à vaporibus terrenis. Quidam tamen libri,* ſubitis: *repentinis & incertis, vt naſci ſolent meteora.*

17. SINE VLLO ICTV SONITVQVE FVLGORES.] *De quibus noſtrum vide Nat. Quæſt.* I. *cap.* XIV. *&* XV.

18. CÆLI PATISCENTIS.] *Sic lego, cum Pinciano: & omnino diuellendum hoc à Fulgoribus, qui aliâ cauſſâ fiunt. Intelligit igitur* Chaſmata, *aut tales cæli receſſus. At vulgata lectio erat,* fulgores cę-li fatiſcentis.

[19] aurum quidem & argentum, & propter iſta numquam pacem agens ferrum, quaſi A
malè nobis committerentur, abſcondit. Nos in lucem, propter quæ pugnaremus, extu-
limus: nos & cauſſas periculorum noſtrorum, & inſtrumenta, diſiecto terrarum ponde-
re eruimus: nos fortunæ mala noſtra tradidimus, nec erubeſcimus ſumma apud nos ha-
beri, quæ fuerant ima terrarum. Vis ſcire, quàm falſus oculos tuos decipit fulgor? nihil
eſt iſtis, quamdiu merſa & inuoluta cœno ſuo iacent, fœdius, nihil obſcurius. quid ni?
quando per longiſſimorum cuniculorũ tenebras extrahuntur: nihil eſt illis dum fiunt,
& à fæce ſuâ ſeparantur, informius. Denique ipſos opifices intuere, per quorum manus
ſterile terræ genus & informe perpurgatur, videbis quantâ fuligine oblinantur. Atqui
iſta magis inquinant animos, quàm corpora: & in poſſeſſore eorum, quàm in artifice,
plus eſt ſordium. Neceſſarium itaque eſt admoneri, & habere aliquem aduocatum bo-
næ mentis, eq́ue tanto fremitu tumultuq́ue falſorum, [20] vnam denique audire vocem.
Quæ erit illa vox? ea ſcilicet, quæ tibi tantis clamoribus ambitioſis exſurdato, ſalubria
inſuſurret verba: quæ dicat, Non eſt quòd inuideas iſtis, quos magnos feliceſq́ue popu- B
lus vocat: non eſt quòd tibi compoſitæ mentis habitum & ſanitatem plauſus excutiat:
non eſt quòd tibi tranquillitatis tuæ faſtidium faciat ille, [21] ſub illis faſcibus, purpurâ
cultus: non eſt quòd feliciorem eum iudices, cui ſubmouetur, quàm [22] quem lictor ſe-
mitâ deiicit. Si vis exercere tibi vtile, nulli autem graue imperium, ſubmoue vitia. Mul-
ti inueniuntur, qui ignem inferant vrbibus, qui inexpugnabilia ſæculis, & per aliquot
ætates tuta proſternant, qui æquum arcibus aggerem attollant, & muros in miram alti-
tudinem adductós arietibus ac machinis quaſſent: multi ſunt, qui ante ſe agant agmina,
& tergis hoſtium graues inſtent, & ad mare magnum perfuſi cæde gentium veniant:
ſed hi quoque, vt vincerent hoſtem, cupiditate victi ſunt. Nemo illis venientibus reſti-
tit, ſed nec ipſi ambitioni, crudelitatiq́ue reſtiterant: tunc cùm agere viſi ſunt alios, age-
bantur. Agebat infelicem Alexandrum furor aliena deuaſtandi, & ad ignota mittebat.
An tu putas ſanum, qui à Græcię primùm cladibus, in quâ eruditus eſt, incipit: qui quod
cuique optimum eſt, eripuit? Lacedæmona ſeruire iubet, [23] Athenas tacere. Non con- C
tentus tot ciuitatum ſtrage, quas aut vicerat Philippus, aut emerat, & alias alio loco pro-
iicit, & toto orbe arma circumfert: nec ſubſtitit vſquam laſſa crudelitas. immanium fe-
rarum modo, quæ plus quàm exigit fames, mordent. Iam in vnum regnum multa re-
gna coniecit; iam Græci Perſæq́ue eumdem timent; iam etiam à Dario liberæ nationes
iugum accipiunt: [24] hic tamen vltra Oceanum ſolemq́ue, indignatur ab Herculis Li-
beríque veſtigiis victoriam flectere, ipſi naturæ vim parat. Non ille ire vult, ſed non po-
teſt ſtare: non aliter, quàm in præceps deiecta pondera, quibus eundi finis eſt, iacuiſſe.
Ne Cn. quidem Pompeio externa bella, aut domeſtica, virtus aut ratio ſuadebat: ſed in-
ſanus amor magnitudinis falſæ, modò in Hiſpaniam & Sertoriana arma, modò [25] ad
colligendos piratas, ac maria pacanda vadebat. Hæ prætexebantur cauſſæ, ad conti-
nuandam potentiam. Quid illum [26] in Africam, quid [27] in Septemtrionem, quid in
Mithri-

19. AVRVM QVIDEM ET ARGENTVM.] *Similis ſententia quædam De Benef.* VII. *cap.* X. *&* *iſta Pliny, lib.* XXXIII. *initio:* Terra & hæc *(inuantia)* ſummâ ſui parte tribuit, vt minimè parca faciliſq́ue in omnibus, quæ proſunt. Illa nos premunt, illa nos ad inferos agunt, quæ occultauit atque demerſit.

20. VNAM DENIQVE AVDIRE.] *Pincianus vellet*, vetam: *poſſis &*, viuam.

21. SVB ILLIS FASCIBVS.] *Qui erecti præeunt: ideò ſub illis. Intelligit magiſtratum, aut imperium.*

22. QVEM LICTOR SEMITA.] *Nam in ſubmouendo, manu & virgâ etiam impellebant. Vide me de totâ re Elector.* I. *cap.* XXII.

23. ATHENAS TACERE.] *Quarum propria eloquentia, ſed & loquentia. Ideò Tertullianus*, linguatam ciuitatem *dixit: Sidonius*, Athenis loqua- D
cior, *adagy formâ.*

24. HIC TAMEN VLTRA.] *Alij libri*, Is tamen, *vel*, His. *Puto fuiſſe:* It tamen: *nempe animo & cupidine. Muretus interpolauerat.*

25. AD COLLIGENDOS PIRATAS.] *Ita ſcripti libri: contra quos idem Muretus*, cogendos, *ediderat. Sed illud benè. fudit enim fugauitq́, piratas: ſed vt finis belli eſſet*, reliquias eorum CONTRACTAS *(ait Velleius)* in vrbibus, remotoq́ue à mari loco, in certâ ſede conſtituit. *Ita qui ſparſi per omnia maria erant: collegit, & fregit.*

26. IN AFRICAM.] *Bello Mariano, miſſus eò contra Domitium & regem Iarbam.*

27. IN SEPTEMTRIONEM.] *In Galliam iuit,*
eodem

A Mithridatem, & Armeniam, & omnes Aſiæ angulos traxit? infinita ſcilicet cupido cre-
ſcendi: cùm ſibi vni patùm magnus videretur. Quid C. Cæſarem in ſua fata, pariter ac
publica, immiſit? gloria & ambitio, & nullus ſupra ceteros eminendi modus. Vnum
ante ſe ferre non potuit, cùm reſp. ſupra ſe duos ferret. Quid, tu C. Marium ſemel con-
ſulem (vnũ enim conſulatum accepit, 28 ceteros rapuit) cùm Theutonicos Cimbroſque
concideret, cùm Iugurtham per Africæ deſerta ſequeretur, tot pericula putas appetiſſe,
virtutis inſtinctu? Marius exercitum, Marium ducebat ambitio. Iſti cùm omnia con-
cuterent, concutiebantur: turbinum more, qui rapta conuoluunt, ſed ipſi antè voluun-
tur, & ob hæc maiore impetu incurrunt, quia nullum illis ſui regimen eſt. Ideoque cum
multis fuerunt mali, peſtiferam illam vim, quâ pleriſque nocuerunt, ipſi quoque ſen-
tiunt. Non eſt quòd credas, quemquam fieri alienâ infelicitate felicem. Omnia iſta ex-
empla, quę oculis atque auribus noſtris ingeruntur, retexenda ſunt, & plenum malis ſer-
monibus pectus exhauriendum. Inducenda eſt in occupatum locum virtus: quæ men-
B dacia contra verum placentia exſtirpet, quæ nos à populo, cui nimis credimus, ſeparet, ac
ſinceris opinionibus reddat. Hæc eſt enim ſapientia, in naturam conuerti, & eò reſtitui,
vnde publicus error expulerit. Magna pars ſanitatis eſt, hortatores inſaniæ reliquiſſe, &
ex iſto cœtu inuicem noxio procul abiiſſe. Hoc vt eſſe verùm ſcias, adſpice, quanto ali-
ter vnuſquiſque populo viuat, aliter ſibi. Non eſt per ſe magiſtra ſolitudo innocentiæ,
nec frugalitatem docent rura: ſed vbi teſtis ac ſpectator abſceſſit, vitia ſubſidunt, quo-
rum monſtrari & conſpici fructus eſt. Quis eam, quam nulli oſtenderet, induit purpu-
ram? quis poſuit ſecretam in auro dapem? quis ſub alicuius ruſticæ arboris proiectus
vmbrâ, luxuriæ ſuæ pompam ſolus explicuit? Nemo oculis ſuis lautus eſt, ne pauco-
rum quidem & familiarium, ſed apparatum vitiorum ſuorum pro modo turbæ ſpe-
ctantis expandit. Itaque irritamentum eſt omnium, in quæ inſanimus, admirator &
conſcius. Ne concupiſcamus efficies, ſi ne oſtendamus effeceris. Ambitio, & luxuria,
& impotentia, ſcænam deſiderant: ſanabis iſta, ſi abſconderis. Itaque ſi in medio vr-
C bium fremitu collocati ſumus, ſtet ad latus monitor, & contra laudatores ingentium
patrimoniorum laudet paruo diuitem, & vſu opes metientem. Contra illos, qui gra-
tiam ac potentiam attollunt, otium ipſe ſuſpiciat traditum litteris, & animum ab exter-
nis ad ſua reuerſum. Oſtendat ex conſtitutione vulgi beatos, in iſto inuidioſo faſtigio
ſuo trementes & attonitos, longeque aliam de ſe opinionem habentes, quàm ab aliis ha-
betur. Nam quæ aliis videntur excelſa, ipſis prærupta ſunt. Itaque exanimantur, & tre-
pidant, quoties deſpexerunt in illud magnitudinis ſuæ præceps. Cogitant enim varios
caſus, & in ſublimi maximè lubricos: tunc appetita formidant, & quæ & illos graues
aliis reddit, grauior ipſis felicitas incumbit. Tunc laudant otium lene & ſui iuris: odio
eſt fulgor, & fuga iam à rebus adhuc ſtantibus quæritur: tunc demum videas philoſo-
phantes metu, & ægræ fortunæ ſana conſilia. Nam quaſi iſta inter ſe contraria ſint bona
fortuna, & mens bona: ita melius in malis ſapimus, ſecunda rectum auferunt.

eodem bello, & res ibi cum Metello feliciter geſſit.
D *An & Mithridatis bello intelligit, petitos Colchos,*
Iberos, Albanos?

28. CETEROS RAPVIT.] *Non videtur profectò, ſi duos vltimos excipias. Nam priores, in diſcrimine patriæ, abſenti delati. Vide Plutarchum.*

A

EPIST. XCV.

HAERET *aut pendet à priore, queriturque, An igitur Parænetica ſola ſufficiat? cùm præſertim oſtenderit, tantos eius & tam claros vſus. Negat, & argumenta quæ adferuntur ponit, ac refellit. Dogmaticam igitur laudat, & ab illo fonte manare Præcepta, & vitam eâ contineri oſtendit. Florida miſcet, & in Luxum, Libidinem, Ambitum obiter excurrit. Tota pulchra & fructuoſa eſt.*

PETIS à me, vt id quod [1] in diem ſuum dixeram debere referri, repræſentem, & ſcribam tibi, an hæc pars philoſophiæ, quam Græci παραινετικὴν vocant, nos præceptiuam dicimus, ſatis ſit ad conſummandam ſapientiam. Scio te in bonam partem acceptutum, [2] ſi negauero. Eò magis promitto, & verbum publicum perire non patior: *Poſteà noli rogare, quod impetrare nolueris.* B Interdum enim obnixè petimus, id quod recuſaremus, ſi quis offerret. Hæc ſiue leuitas eſt, ſiue vernilitas, punienda eſt promittendi facilitate. Multa videri volumus velle, ſed nolumus. Recitator hiſtoriam ingentem attulit, minutiſſimè ſcriptam, arctiſſimè plicatam, & magnâ parte perlectâ: *Deſinam*, inquit, *ſi vultis.* Acclamatur, *Recita, recita*, ab his qui illum obmuteſcere illicò cupiunt. Sæpe aliud volumus, [3] aliud optamus: & verum ne diis quidem dicimus; ſed dij aut non exaudiunt, aut miſerentur. Ego me, omiſſâ miſericordiâ, vindicabo, & tibi ingentem epiſtolam impingam: quam tu ſi inuitus leges, dicito: *Ego mihi hoc contraxi.* teque inter illos numera, quos vxor magno ducta ambitu torquet: inter illos, quos diuitiæ per ſummum acquiſitæ ſudorem, malè habent: inter illos, quos honores, nullâ non arte atque operâ petiti, diſcruciant: & ceteros, malorum ſuorum compotes. Sed vt, omiſſo principio, rem ipſam aggrediar: Beata, inquiunt, vita conſtat ex actionibus rectis: ad actiones rectas, præcepta perducunt: ergo ad beatam vitam præcepta ſufficiunt. Non C tamen ſemper ad actiones rectas præcepta perducunt, ſed cùm obſequens ingenium eſt: aliquando fruſtrà admouentur, ſi animum opiniones obſident prauæ. Deinde, etiam ſi rectè faciunt, neſciunt facere ſe rectè. Non poteſt enim quiſquam niſi ab initio formatus, & totâ ratione compoſitus, omnes exſequi numeros, vt ſciat quando oporteat, & in quantum, & cum quo, & quemadmodum. Quare non poteſt toto animo ad honeſta conari, ne conſtanter quidem, aut libenter: ſed reſpiciet, ſed hæſitabit. Si honeſta, inquit, actio ex præceptis venit, ad beatam vitam præcepta abundè ſunt: atqui eſt illud: ergo & hoc. His reſpondemus, Actiones honeſtas ex decretis fieri, non tantùm præceptis. Si aliæ, inquit, artes contentæ ſunt præceptis, contenta erit & ſapientia: nam & hæc ars vitæ eſt. Atqui gubernatorem facit ille qui præcipit, Sic moue gubernaculum, ſic vela ſubmitte, ſic ſecundo vento vtere, ſic aduerſo reſiſte, ſic dubium communemque tibi vindica. alios quoque artifices præcepta confirmant: ergo non hoc idem poterunt artifices viuendi? Omnes iſtæ artes circa inſtrumenta vitæ occupatæ ſunt, non circa totam D vitam. Itaque multa illas inhibent extrinſecus, & impediunt, ſpes, cupiditas, timor. At hæc quæ artem vitę profeſſa eſt, nullâ re, quò minùs ſe exerceat, vetari poteſt. diſcutit enim impedimenta, & tractat obſtantia. Vis ſcire quàm diſſimilis ſit harum artium condi-

EPIST. XCV. 1. IN DIEM SVVM DIXERAM.] *Suprà, priore epiſtolâ:* Huic quæſtioni ſuum diem dabimus.

2. SI NEGAVERO.] *Quia res intricata, & minimè blanda aut grata eſt: ideò facilè feres abnuentem. Tamen faciam, ne fruſtrà petieris; & ne vulgi verbum pereat: Noli rogare, quod impetratum etiam nolis. Nam ſunt qui petunt, quaſi in alterius gratiam aut honorem: vt, Recita hoc carmen, Diem illum mihi adſis: & in animo velint negatum gratiam aut honorem. Hæc ſententia horum & ſequentium eſt, à quâ alij mihi videntur obiuiſſe.*

3. ALIVD OPTAMVS.] *A Diis nempe, vbi palàm, & audientibus aliis, vota concipimus. Tunc enim ſæpe hic diſſenſus. Pro vitâ & victoriâ mali Principis precor, ſeruus pro domini, maritus vxoris, & quæ ſunt talia: animo abdicante. An & refers ad vota etiam tacita & libera? nimirum errore eligendi mala petimus, etſi bona intendimus: vt opes, honores, formam. Itaque aliud volumus communiter; diſtinctè autem vouendo, abimus.*

4. QVÆ

A conditio, & huius? In illis excuſatius eſt voluntate peccare, quàm caſu: in hac, maxima
culpa eſt, ſponte delinquere. Quod dico, tale eſt. Grammaticus non erubeſcit ſolœciſ-
mum, ſi ſciens facit: erubeſcit, ſi neſciens. Medicus ſi deficere ægrum non intelligit,
quantum ad artem magis peccat, quàm ſi ſe intelligere diſſimulat. At in hac arte viuen-
di, turpior volentium culpa eſt. Adiice nunc, quòd artes quoque pleręque, imò ex om-
nibus liberaliſſimæ, habent decreta ſua, non tantùm præcepta: ſicut medicina. Itaque
alia eſt Hippocratis ſecta, alia Aſclepiadis, alia Themiſonis. Prætereà nulla ars contem-
platiua ſine decretis ſuis eſt, [4] quę Græci vocant δόγματα: nobis decreta licet appella-
re, vel ſcita, vel placita: quę in geometriâ & in aſtronomiâ inuenies. Philoſophia autem
& contemplatiua eſt, & actiua: ſpectat, ſimulque agit. Erras enim, ſi illam putas tan-
tùm terreſtres operas promittere: altiùs ſpirat. Totum, inquit, mundum ſcrutor, nec me
intra contubernium mortale contineo, ſuadere vobis, ac diſſuadere contenta: magna
me vocant, ſupraque vos poſita.

B *Nam tibi de ſummâ cæli ratione, deumque,*
Diſſerere incipiam, & rerum primordia pandam,
Unde omnis natura creet res, auctet, alatque,
Quóque eadem rurſus natura perempta reſoluat:

vt ait Lucretius. ſequitur ergo, vt cùm contemplatiua ſit, habeat decreta ſua. Quid,
quòd facienda quoque nemo ritè obibit, niſi is cui ratio erit tradita, qua in quaque re
omnes officiorum numeros exſequi poſſit? quos non ſeruabit, [5] qui in re præcepta ac-
ceperit. Imbecilla ſunt per ſe, &, vt ita dicam, ſine radice, quæ partibus dantur. Decreta
ſunt quæ muniant, quæ ſecuritatem noſtram, tranquillitatemque tueantur, quæ totam
vitam, totamque rerum naturam ſimul contineant. Hoc intereſt inter decreta philoſo-
phiæ, & præcepta: quod inter elementa, & membra. hæc ex illis dependent: illa & ho-
rum cauſſæ ſunt & omnium. Antiqua, inquit, ſapientia nihil aliud, quàm facienda &
vitanda, præcepit: & tunc longè meliores erant viri: poſtquam docti prodierunt, boni
C deſunt. Simplex enim illa & aperta virtus in obſcuram & ſolertem ſcientiam verſa eſt,
docemurque diſputare, non viuere. Fuit ſine dubio, vt dicitis, vetus illa ſapientia, cùm
maximè naſcens rudis: non minùs quàm ceteræ artes, quarum in proceſſu ſubtilitas cre-
uit. Sed ne opus quidem adhuc erat remediis diligentibus. Nondum in tantum nequi-
tia ſurrexerat, nec tam latè ſe ſparſerat: poterant vitiis ſimplicibus obſtare remedia ſim-
plicia. Nunc neceſſe eſt tanto operoſiora eſſe munimenta, quanto valentiora ſunt, qui-
bus petimur. Medicina quondam paucarum fuit ſcientia herbarum, quibus ſiſteretur
fluens ſanguis, vulnera coirent paullatim; deinde in hanc peruênit tam multiplicem va-
rietatem. Nec eſt mirum, tunc illam minus negotij habuiſſe, firmis adhuc, ſolidiſque
corporibus, & facili cibo, nec per artem voluptatemque corrupto. Qui poſtquam cœpit,
non ad tollendam, ſed ad irritandam famem quæri, & inuentæ ſunt mille conditura,
quibus auiditas excitaretur: quæ deſiderantibus alimenta erant, onera ſunt plenis. Inde
pallor, & neruorum vino madentium tremor, & miſerabilior ex cruditatibus, quàm ex
D fame macies: inde incerti labantium pedes, & ſemper qualis in ipſâ ebrietate titubatio:
inde in totam cutem humor admiſſus, diſtentuſque venter, dum malè aſſueſcit plus ca-
pere, quàm poterat: inde ſuffuſio luridæ bilis, & decolor vultus, tabeſque in ſe putreſcen-
tium, & retorti digiti articulis obrigeſcentibus, neruorum ſine ſenſu iacentium torpor,
aut palpitatio ſine intermiſſione vibrantium. Quid capitis vertigines dicam? quid ocu-
lorum auriumque tormenta, & cerebri æſtuantis verminationes, & omnia per quæ exo-
neramur, internis vlceribus affecta? Innumerabilia præterea febrium genera, aliarum
impetu ſæuientium, aliarum tenui peſte repentium, aliarũ cum horrore & multâ mem-
brorum quaſſatione venientium? Quid alios referam innumerabiles morbos, ſupplicia
luxu-

4. QVÆ GRÆCI VOCANT DOGMATA.] *De his ego Manuduct.* II. *Diſſert.* XII.

5. QVI IN RE PRÆCEPTA.] *Mureti editio:* qui mera præcepta acceperit. Imbecilla: *vocibus aliis eiectis. At libri retineri ſuadent: ex quorum vno Pincianus*: qui in rem præcepta acceperit, non in omne. *Ego aſſentior, ſed velim magis*, non in commune.

6. MVL-

luxuriæ? Immunes erant ab iſtis malis, qui nondum ſe deliciis ſoluerant, qui ſibi impe- A rabant, ſibi miniſtrabant. Corpora opere ac vero labore durabant, aut curſu defatigati, aut venatu, aut tellure verſatâ: excipiebat illos cibus, qui niſi eſurientibus placere non poterat. Itaque nihil opus erat tam magnâ medicorum ſupellectile, nec tot ferramentis, atque pyxidibus. Simplex erat ex ſimplici cauſſâ valetudo: [6] multos morbos multa fercula fecerunt. Vide quantum rerum per vnam gulam tranſiturarum permiſceat luxuria, terrarum mariſque vaſtatrix! neceſſe eſt itaque inter ſe tam diuerſa diſſideant, & hauſta malè digerantur, aliis aliò nitentibus. Nec mirum, quòd inconſtans variuſque ex diſcordi cibo morbus eſt: & illa ex contrariis naturæ partibus in eumdem compulſa redundat. Inde [7] tam nullo ægrotamus genere, quàm viuimus. Maximus ille medicorum, & huius ſcientię conditor, [8] fœminis nec capillos defluere dixit, nec pedes laborare. Atqui hæ iam & capillis deſtituuntur, & pedibus ægræ ſunt. Non mutata fœminarum natura, ſed vita eſt. nam cùm virorum licentiam ęquauerint, corporum quoque virilium vitia æquauerunt. [9] Non minùs peruigilant, non minùs potant, & oleo & mero viros B prouocant: æquè inuitis ingeſta viſceribus per os reddunt, & [10] vinum omne vomitu remetiuntur: æquè niuem rodunt, ſolatium ſtomachi æſtuantis. Libidine verò, nec maribus quidem cedunt, pati natę. Dij illas deæq; malè perdant: adeò peruerſum cōmentę genus impudicitiæ, [11] viros ineunt. Quid ergo mirandum eſt, maximum medicorum ac naturę peritiſſimum, in mendacio prehendi, cùm tot fœminę podagricę caluæq; ſint? Beneficium ſexus ſui vitiis perdiderunt: & quia fœminam exuerũt, damnatæ ſunt morbis virilibus. Antiqui medici neſciebant dare cibum ſæpiùs, & [12] vino fulcire venas cadentes: [13] neſciebant ſaniem emittere, & diutinam ægrotationem balneo ſudoribuſque laxare: neſciebant crurum vincula, brachiorumque, latentem vim, & in medio ſedentem, ad extrema reuocare. Non erat neceſſe circumſpicere multa auxiliorum genera, cùm

6. MVLTOS MORBOS MVLTA FERCVLA.] *Vide in hanc rem Plutarchi Quæst. Conuiual.* VIII. *cap.* IX. *totum.*

7. TAM NVLLO ÆGROTAMVS GENERE.] *Tam parùm certo, & vno, & ſimplici: quàm neque victus eſt è certis & vnis.*

8. FÆMINIS NEC CAPILLOS DEFLVERE.] *Non dicit hoc quidem in Aphoriſmis libro* VI. *Hippocrates; dumtaxat*, Mulieres non laborare podagrâ, niſi menſes defecerint. *At de capillorum defluuio, in Eunuchis præmittit:* Eunuchi, *inquit*, non laborant podagrâ, neque calui fiunt. *Galenus tamen ibi, vtrumque hac euenire Eunuchis ait, quia fœminarum ſimiles ſunt, iiſdem incommodis carentium. Additque, quod hîc Seneca*, olim id ita fuiſſe Hippocratis æuo, cùm moderatè victitarent: nunc in vtriſque fallere, ob vitam victumq; diuerſa.

9. NON MINVS PERVIGILANT.] *In conuiuiis illis intempeſtiuis. Quibuſdam tamen libris tria hæc verba abſunt, etiam optimo meo: in aliis*, peruigilantur *ſcriptum. è quo Pincianus ingenioſè*, pugillantur.

10. VINVM OMNE VOMITV.] *Totidem ferè verbis, De Prouidentiâ, cap.* III. Hi quidquid biberint, vomitu remetientur, triſtes, & bilē ſuam reguſtantes. *Mos autem inualuerat, ante cænam bibere, & vomitu refundere. Iuuenalis, de ipſis fœminis*

——— tamquam alta in dolia longus
Deciderit ſerpens, bibit & vomit.

& pluſcula ibi huic rei. Etiam Martialis:

Nec cænat priùs, aut priùs recumbit,
Quàm ſeptem vomuit meri deunces.

Seneca in epiſt. LXXXVIII. Ieiuni vomitores *dicuntur. Cœpiſſe mos, aut inualuiſſe videtur, Pompeij Magni temporibus, cùm Aſclepiades medicus vixit. de quo Plinius lib.* XXVI. *cap.* III. Damnauit merito & vomitiones, tunc ſupra modum frequentes. C *Damnat & Celſus lib.* I. *cap.* III. *qui* iſtud luxuriæ cauſsâ fieri non oportere confitetur, interdum valetudinis cauſsâ rectè fieri experimentis credit. *Adde iſtis quæ notamus in Epiſt.* CXXII.

11. VIROS INEVNT.] *Flagitium & fœditas mihi quidem ignata, & apage à viris ipſis, meo voto. Vtne hoc patiamur? Nego rectè ſcribi. quo enim ſenſu? Vt fœminæ in equo ſedeant, quod breuibus puellis Ouidius concedit? Atqui nec illud ſchema eſt, quod ſic meritò exſecretur Seneca: & vel ita ineuntur, non ineunt. An ad Ligures, aut Fellantes referas? non conuenit hoc verbi, de* Ineundo: *nec Fœminarum etiam iſta magis, quàm virorum. Mihi lubet corrigere*, Viri ſunt, ineunt: *& ad Tribadas referre. Illæ profectò virum agunt: & de iſtis Clemens Alexandrinus:* D Καὶ γυναῖκες ἀνδρίζονται παρὰ φύσιν, γαμοῦμεναι τε καὶ γαμοῦσαι: Et fœminæ viri ſunt contra naturam, & nubunt, & item ducunt vxores. *Non perſequor, nec retego Stygiis tenebris dignam fœditatem. Poßit & legi*, viroſæ ineunt. *quæ virum quærunt, virum agunt.*

12. VINO FVLCIRE VENAS.] *Ouidius:*

Vt ſolet infuſo vena redire mero.

Adde De Benef. III. *cap.* IX.

13. NESCIEBANT SANIEM EMITTERE.] *Legebatur anteà*, ſanguinem: *nos primi emendauimus, veritate inducti. Quis neſcit veteres medicos ſanguinem eduxiſſe? ſed de ſudoribus loquitur, prauiſque humoribus, per balnea eductis. Vide me* I. *Elector. cap.* XVI.

14. CESSAT

A cùm eſſent periculorum pauciſſima. Nunc verò quàm longè proceſſerunt mala valetu-
dinis? has vſuras voluptatum pendimus, vltra modum faſque concupitarum. Innu-
merabiles eſſe morbos miraris? coquos numera. [14] Ceſſat omne ſtudium: & liberalia
profeſſi, ſine vllâ frequentiâ, deſertis angulis præſident. In rhetorum ac philoſophorum
ſcholis, ſolitudo eſt: at quàm celebres culinæ ſunt, quanta circa nepotum focos iuuentus
premit? Tranſeo [15] puerorum infelicium greges: quos poſt tranſacta conuiuia, [16] aliç
cubiculi contumeliæ exſpectant. Tranſeo agmina exoletorum, [17] per nationes coloreſ-
que deſcripta, vt eadem omnibus leuitas ſit, eadem primæ menſura lanuginis, eadem
ſpecies capillorum, ne quis cui rectior eſt coma, criſpulis miſceatur. Tranſeo piſtorum
turbam, tranſeo miniſtratorum, per quos [18] ſigno dato ad inferendam cœnam diſcur-
ritur. Dij boni, quantum hominum vnus venter exercet? Quid, tu illos boletos, volu-
ptarium venenum, nihil occulti operis iudicas facere, etiam ſi præſentanei non fuerint?
Quid, tu illam æſtiuam niuem non putas callum iecinoribus obducere? Quid, illa
B oſtrea, inertiſſimam carnem, cœno ſaginatam, nihil exiſtimas limoſæ grauitatis inferre?
Quid, illud [19] Sociorum garum, pretioſam [20] malorum piſcium ſaniem, non credis
vrere ſalsâ tabe præcordia? Quid, illa purulenta, & quæ tantum non ab ipſo igne in os
transferuntur, iudicas ſine noxâ, [21] in ipſis viſceribus exſtingui? Quàm fœdi atque pe-
ſtilentes ructus ſunt, quantum faſtidium ſui exhalantibus crapulam veterem? ſcias pu-
treſcere ſumpta, non concoqui. Memini fuiſſe quondam [22] in ſermone nobilem pati-
nam, in quam quidquid apud lautos [23] ſolet diem ducere, properans in damnum ſuum
popina congeſſerat: [24] veneriæ ſpondylique, & oſtrea eatenus circumciſa, quà eduntur,
interuenientibus diſtinguebantur echinis, [25] torti diſtractique ſine vllis oſſibus mulli
conſtrauerant. Piget iam eſſe ſingula: coguntur in v[illegible]m ſapores. In cœnâ fit, quod fieri
debet ſaturo in ventre. Exſpecto iam vt manducata [illegible]onantur. quantulo autem hoc mi-
nus eſt, teſtas excerpere atque oſſa, & dentium operâ coquum fungi? Graue eſt luxuriari
per ſingula: omnia ſemel, & in eumdem ſaporem verſa, ponantur. Quare ego ad vnam
C rem manum porrigam? plura veniant ſimul: multorum ferculorum ornamenta coëant
& cohæreant. Sciant protinus hi, qui iactationem ex iſtis peti & gloriam aiebant, non
oſtendi iſta, ſed conſcientiæ dari. Pariter ſint, quæ diſponi ſolent, iure vno perfuſa: nihil
interſit, oſtrea echinis, ſpondyli perturbati mullis [26] concoctique ponantur. Non eſſet
confuſior vomentium cibus. Quomodo iſta perplexa ſunt, ſic ex iſtis non ſingulares
morbi

14. CESSAT OMNE STVDIVM.] *In Belgicâ oraculum.*

15. PVERORVM INFELICIVM GREGES.] *Alibi ſic loquitur: & quidni* greges? *Nam vt Plutarchus ait, ἐν τοῖς ἡγεμονικοῖς δείπνοις ἑκάστῳ παρέστηκε τῶν κατακειμένων οἰνοχόος*: in principum conuiuiis cuique accumbentium ſuus adſtabat pincerna.

16. ALIÆ CVBICVLI CONTVMELIÆ.] *Vt aut*
D *patiantur, aut faciant obſcæna. Faciant etiam, dico, ex epiſtolâ* XLVII. *Vide.*

17. PER NATIONES COLORESQVE.] *Ita ſolent, atque item per ætates. Vide De Breuit. vit. cap.* XII.

18. SIGNO DATO.] *Ibidem, de Breuitate:* Quantâ celeritate, ſigno dato, glabri ad miniſteria diſcurrant. *Vide Notas.*

19. SOCIORVM GARVM.] *De qua Plinius* XXXI. *cap.* VII. *& libro* IX. *cap.* XVII. *Adi Iunium* VI. *Animadu. cap.* XVII.

20. MALORVM PISCIVM SANIEM.] *Scombrorum ferè, qui ad nihil aliud ferè vtiles, ait Plinius.* Sanies *autem, vt Manilij lib.* V. *de garo:*

Hinc ſanies pretioſa fluit, floremq; cruoris
Euomit, & miſto guſtum ſale temperat oris.

21. IN IPSIS VISCERIBVS EXSTINGVI.] *Vide ſuprà epiſt.* LXXVIII.

22. IN SERMONE NOBILEM PATINAM.] *Volunt ad Aeſopi patinam referre, de quâ Plinius lib.* X. *cap.* LI. *imò Pincianus ipſum nomen hic reponit, & legit:* Quondam Æſopi nobilem patinam. *Non probo. nam iſta piſcium patina fuit, ex ſequentibus; illa auium, ex Plinio ipſo. Alius ergo hic mentio, quicumque is fuit.*

23. SOLET DIEM DVCERE.] *Non muto, & intelligo diem extrahi variis ferculis, & ſcænam ita longioris cœnæ inſtrui. Si tamen,* ſolent diducere, *legas; haud improbem.*

24. VENERIÆ SPONDYLIQVE.] *Quid propriè* Veneriç, *neſcio: an conchulæ aliqua hoc nomine, quia Venus iis vecta? Inter piſces quidem ſunt, & Plinij melioribus libris nominantur, in* XXXII. *cap.* XI. *Vbi enim vulgò:* Vrenæ, vua, xiphiæ: *priſca ſcriptura,* Veneriæ, vua, *præfert.* Spondyli *autem (aliis* ſphondyli*) in eodem loco nominantur: & Macrobio inter lautitias, in cœnâ Pontificiâ,* III. *Saturnalium, Martiali lib.* VII. *epigr.* XVII.

25. TORTI DISTRACTIQVE.] *F. melioribus libris,* diſtrictique. *Porrò autem, libri quidam:* contraxerant pituitam. ſingula coguntur.

26. CONCOCTIQVE PONANTVR.] *Vnà cocti.*

morbi naſcuntur, ſed inexplicabiles, diuerſi, multiformes: aduerſus quos & medicina A armare ſe cœpit [27] multis generibus, multis obſeruationibus. Idem de philoſophiâ dico. Fuit aliquando ſimplicior inter minora peccantes, & leui quoque curâ medicabiles: aduerſum tantam morum euerſionem, omnia conanda. Et vtinam ſic denique [28] lues iſta vinceretur! Non priuatim ſolùm, ſed publicè furimus. Homicidia compeſcimus, & ſingulas cædes: quid bella, & occiſarum gentium glorioſum ſcelus? Non auaritia, non crudelitas modum nouit: & iſta quamdiu furtim & à ſingulis fiunt, minùs noxia, minuſque monſtroſa ſunt: ex ſenatuſconſultis plebiſque ſcitis ſcelera exercentur, & publicè iubentur, vetita priuatim. Quæ clàm commiſſa capite luerent, eadem quia [29] paludati fecêre, laudamus. Non pudet homines, mitiſſimum genus, gaudere ſanguine alterno, bella gerere, gerendaque liberis tradere: cùm inter ſe etiam mutis ac feris pax ſit? Aduerſus tam potentem explicitumque latè furorem operoſior philoſophia facta eſt, & tantum ſibi virium ſumpſit, quantum his, aduerſus quę parabatur, acceſſerat. Expeditum erat, obiurgare indulgentes mero, & petentes delicatiorem cibum. non erat animus ad B frugalitatem magnâ vi reducendus, à quo paullulùm diſceſſerat:

Nunc manibus rapidis opus eſt, nunc arte magiſtrá.

[30] Voluptas ab omni parte quæritur: nullum intra ſe manet vitium. In auaritiam præceps luxuria eſt: honeſtatis obliuio inuaſit: nihil turpe eſt, cuius placet pretium. Homo, [31] ſacrá res, homo iam per luſum & iocum occiditur: & quem erudiri ad inferenda accipiendaque vulnera nefas erat, is [32] iam nudus inermiſque producitur: [33] ſatiſq; ſpectaculi in homine, mors eſt. In hac ergo morum peruerſitate, deſideratur ſolito vehementius aliquid, quod mala inueterata diſcutiat: decretis agendum eſt, vt reuellatur penitus falſorum recepta perſuaſio[illegible]is ſi adiunxerimus præcepta, conſolationes, adhortationes, poterunt valere: per ſe in[illegible]icaces ſunt. Si nolumus habere obligatos, & malis quibus iam tenentur, auellere; diſcant quid malum, quid bonum ſit: ſciant omnia pręter virtutem mutare nomen, modò mala fieri, modò bona. Quemadmodum primum militiæ vinculum eſt [34] religio, & ſignorum amor, & deſerendi nefas; tunc deinde C facilè cetera exiguntur mandanturque iuſiurandum adactis: ita in his, quos velis ad beatam vitam perducere, prima fundaméta iacienda ſunt, & inſinuanda virtus. Huius quadam ſuperſtitione teneantur: hanc ament: cum hac viuere velint, ſine hac nolint. Quid ergo? non quidam ſine inſtitutione ſubtili euaſerunt probi, magnoſque profectus aſſecuti ſunt, dum nudis tantùm præceptis obſequuntur? Fateor: ſed felix ingenium illis fuit, & ſalutaria in tranſitu rapuit. Nam vt dij immortales nullam didicêre virtutem, cum omni editi, & pars naturę eorum eſt, eſſe bonos: ita quidam ex hominibus egregiam ſortiti indolem, in ea quę tradi ſolent, perueniunt ſine longo magiſterio; & honeſta complexi ſunt, cùm primùm audierunt. Vnde iſta tam rapacia virtutis ingenia, vel ex ſe fertilia? At illis aut hebetibus & obtuſis, aut malâ conſuetudine obſeſſis, diu rubigo animorum effricanda eſt. Ceterùm vt illos in bonum pronos citiùs educit ad ſumma, & hos imbecilliores adiuuabit, maliſque opinionibus extrahet, qui illis philoſophiæ placita tradiderit: quæ quàm ſint neceſſaria, licet videas. Quædam inſident nobis quæ nos ad D alia pigros, ad alia temerarios faciunt. Nec hæc audacia reprimi poteſt, nec illa inertia

ſuſci-

27. MVLTIS GENERIBVS, MVLTIS OBSERVATIONIBVS.] *Dubito an non fuerit*, multigeneribus obſeruationibus.

28. LVES ISTA VINCERETVR.] *Libri*, vindicetur, indicetur, meditetur. *Puto germanum*, medicetur.

29. PALVDATI FECERE.] *Ita enim, & eo habitu, id eſt coccineo paludamento induti, proficiſci ad bellum ſolent. Male qui*, palàm *ſuffecerunt.*

30. VOLVPTAS AB OMNI PARTE QVÆRITVR.] *Dilutum hoc, & ad acriorem ſenſum praeunt ſcripti:* Voluptas ex omni quæritur: *lege*, ex homine: *& commation hoc ad priora refer.*

31. SACRA RES, HOMO.] *Haud abſona repetitio: tamen concinnius etiam*, homini, *cum Pinciano & alius libris ſcribatur.*

32. IAM NVDVS INERMISQVE.] *Vt ſolent meridiani gladiatores. ſuprà, epiſt.* VII.

33. SATISQVE SPECTACVLI IN HOMINE.] *Siue cum aliis*, ex homine. *Sententia eſt, quæ in epiſtolá* XC. Homo hominem, non timens nec iratus, tantùm ſpectaturus occidit: *id eſt, iubet occidi.*

34. RELIGIO, ET SIGNORVM AMOR.] *Iuramenti religionem intelligit: in quo hæc ipſa de Signis comprehenſa. Vide Militiam noſtram, lib.* I.

35. ET

A ſuſcitari, niſi cauſſæ eorum eximantur, falſa admiratio, falſa formido. Hæc nos quamdiu poſſident, dicas licet: Hoc patri præſtare debes, hoc liberis, hoc amicis, hoc hoſpitibus: tentantem auaritia retinebit. Sciet pro patriâ pugnandum eſſe: diſſuadebit timor. Sciet pro amicis deſudandum eſſe, ad extremum vſque ſudorem: ſed deliciæ vetabunt. Sciet in vxorem grauiſſimum eſſe genus iniuriæ, habere pellicem: ſed illum libido in contraria impinget. Nihil ergo proderit dare præcepta, niſi priùs amoueris obſtantia præceptis: non magis, quàm proderit arma in conſpectu poſuiſſe, propiuſque admouiſſe, niſi vſuræ manus expediuntur. Vt ad præcepta quæ damus, poſſit animus ire, ſoluendus eſt. Putemus aliquem facere, quod oportet. non faciet aſſiduè, non faciet æqualiter: neſcit enim quare faciat. Aliqua vel caſu, vel exercitatione, exibunt recta: ſed non erit in manu regula, ad quam exigantur, cui credat recta eſſe quæ fecit. Non promittet ſe talem in perpetuum, qui caſu bonus eſt. Deinde, præſtabunt tibi fortaſſe præcepta, vt quod oportet facias: non præſtabunt, vt quemadmodum oportet: & ſi hoc non præ-
B ſtant, ad virtutem non perducunt. Faciet quod oportet monitus, concedo: ſed id parùm eſt. quoniam quidem non in facto laus eſt, ſed in eo quemadmodum fiat. Quid eſt cænâ ſumptuosâ flagirioſius, & equeſtrem cenſum conſumente? quid tam dignum cenſoriâ notâ, ſi quis, vt iſti ganeones loquuntur, ſibi hæc & genio ſuo præſtet? [35] & tricies tamen HS. [36] adiiciales cænæ frugaliſſimis viris conſtiterunt. Eadem res ſi gulæ datur, turpis eſt: ſi honori, reprehenſionem effugit. Non enim luxuria, ſed impenſa ſollennis eſt. Mullum ingentis formę (quare autem non pondus adiicio, & aliorum gulam irrito? [37] quattuor pondo & ad ſelibram fuiſſe aiebant) Tiberius Cæſar miſſum ſibi, cùm in macellum deferri & venire iuſſiſſet? *Amici*, inquit, *omnia me fallunt, niſi iſtum mullum aut Apicius emerit, aut P. Octauius.* Vltra ſpem illi coniectura proceſſit. licitati ſunt: vicit Octauius, & ingentem conſecutus eſt inter ſuos gloriam, cùm [38] quinque millibus HS. emiſſet piſcem, quem Cæſar vendiderat, ne Apicius quidem emerat. Numerare tantum Octauio fuit turpe. nam ille qui emerat, vt Tiberio mitteret (quamquam illum quoque
C reprehenderim) admiratus eſt rem, quâ putauit Cæſarem dignum. Amico ægro aliquis aſſidet: probamus. at hoc ſi hereditatis cauſſâ facit, [39] vultur eſt, cadauer exſpectat. Eadem & turpia ſunt, & honeſta: refert, quare, aut quemadmodum fiant. Omnia autem honeſtè fient, ſi honeſto nos addixerimus, idque vnum in rebus humanis bonum iudicauerimus, quæque ex eo ſunt: cetera, in diem bona ſunt. Ergo infigi debet perſuaſio, ad totam pertinens vitam: hoc eſt, quod decretum voco. Qualis hæc perſuaſio fuerit, talia erunt quæ agentur, quæ cogitabuntur: qualia autem hæc fuerint, talis vita erit. In particulas ſuaſiſſe, totum ordinanti parùm eſt. M. Brutus in eo libro, quem περὶ καθήκοντος inſcripſit, dat multa præcepta & parentibus & liberis & fratribus. hæc nemo faciet quemadmodum debet, niſi habuerit quò referat. Proponamus oportet finem ſummi boni,

35. ET TRICIES TAMEN HS.] *Video qui hunc dicant cenſum equeſtrem, & ideò rectè ſic edi, cùm de*
D *iſto praiuerit. Sed profectò* Tricies *illud valdè ſuperat, & vel ſepties propemodum excedit. Sunt enim (noſtrâ æſtimatione)* ſeptuagintaquinque Philippûm millia. *Scripta omnis lectio habebat*, & toties tamen ſeſtertio: *atque eſt dicta illa mutatio à Mureto. Ego cenſeam excidiſſe notam numeri, legendúmque*, & toties tamen DC. HS. *quod eſſet*, ſexcentis ſeſtertiis: *ipſe equeſter cenſus ab Auguſto. Poſſis eodem ſenſu*, & tot tamen HS: *adſpectu ad priora. De iſtis impendiis, aliquid ego in Admirandis, lib.* IV. *cap.* VII.

36. ADIICIALES CÆNÆ.] *Libri*, adiciales: *vera ſcriptura*, aditiales. *quia dabantur in aditu, & auſpicio honorum.*

37. QVATTVOR PONDO.] *Rarum pondus nam vt Plinius ait, lib.* IX. magnitudo iis modica, binaſque libras ponderis rarò admodum excedunt. *Exceſſit iſte largiter; & alter apud Martialem, lib.* X.

——— mullus tibi quattuor emptus
Librarùm, cænæ pompa caputq; fuit.

38. QVINQVE MILLIBVS HS.] *Eſſent nobis*, centum vigintiquinque Philippi. *Libri ferè veteres*, quinque HS. *habent: ſed & ſic eadem ſumma. nam intelliguntur neutro genere* Seſtertia quina. *Neque pretium hoc immodicum (vt tunc ganea feruebat:) nam & Aſinius Celer poſteà, Caio Caligulâ Principe*, mullum vnum octo millibus nummûm emit: *Philippicis ducentis. in eodem Plinio.*

39. VVLTVR EST.] *Conuicium in heredipetas, & qui funus exſpectant: à naturâ auis, quæ cadaueribus paſcitur. Catullus:*

Suſcitat à cano vulturium capite.

Martialis:

Cuius vulturis hoc erit cadauer?

mi boni,ad quem nitatnur,ad quem omne factum noſtrum dictumq́ue reſpiciat:veluti A
nauigantibus ad aliquod ſidus dirigendus eſt curſus. Vita ſine propoſiro,vaga eſt. Quod
ſi vtique proponendum eſt,incipiunt neceſſaria eſſe decrera. Illud, puto, concedes,nihil
eſſe turpius dubio,& incetto ac timido,pedem modò referenre, modò producente. Hoc
in omnibus rebus accidet nobis: niſi eximanrur,quæ reprehendunt animos ac detinent,
& conari totos vetant. Quomodo ſint dij colendi,ſoler præcipi. [40] Accendere aliquem
lucernam ſabbathis prohibeamus: quoniam nec lumine dij egent, & ne homines qui-
dem delectantur fuligine. Vetemus [41] ſalutationibus matutinis fungi, & [42] foribus
aſſidere remplorum: humana ambitio iſtis officiis capitur. Deum colit,qui nouit. Ve-
temus [43] lintea & ſtrigiles Ioui ferre, & [44] ſpeculum tenere Iunoni. Non quærir mini-
ſtros Deus. quid ni? ipſe humano generi miniſtrat: vbiq́ue & omnibus præſto eſt. Au-
diat licet,quemadmodum ſe gerere in ſacrificiis debeat, quàm procul reſilire à moleſtiis
ac ſuperſtitionibus: numquam ſaris profectum erit, niſi qualem debet Deum, mente B
conceperit, omnia habentem, omnia tribuentem, beneficia gratis dantem. Quæ cauſſa
eſt diis benefaciendi? narura. Errat,ſi quis putat illos nocere velle: non poſſunr. nec ac-
cipere iniuriam queunt, nec facere. Lædere etenim lædiq́ue, coniunctũ eſt. Summa illa
ac pulcherrima omnium narura, quos periculo exemit, nec periculoſos quidem fecit.
Primus eſt deorum culrus, deos credere: deinde,reddere illis maieſtatem ſuam, reddere
bonirarem,ſine quâ nulla maieſtas eſt. Scire,illos eſſe qui pręſident mundo,qui vniuer-
ſa vi ſuâ temperant, qui humani generis tutelam gerunr, inrerdum curioſi ſingulorum.
Hi nec danr malum, nec habenr: ceterùm caſtigant quoſdam, & coërcent, & irrogant
pœnas, & aliquando [45] ſpecie boni puniunr. Vis deos propiriare? bonus eſto. Satis illos
coluit, quiſquis imitatus eſt. Ecce alrera quęſtio, quomodo hominibus ſir vtendum.
Quid agimus? quæ damus præcepra? Vr parcatur ſanguini humano? quantulum eſt ei
non nocere,cui debeas prodeſſe? Magna ſcilicet laus eſt, ſi homo manſuetus homini eſt.
Præcipiemus vt naufrago manum porrigar, erranti viam monſtret, [46] cum eſuriente C
panem ſuum diuidat? Quando omnia quę præſtanda ſunr ac viranda,dicam,cùm poſ-
ſim breuiter hanc formulam humani officij tradere? Omne hoc quod vides,quo diuina
arque humana concluſa ſunt, vnum eſt: [47] membra ſumus corporis magni. Natura
nos cognatos edidit, [48] cùm ex iiſdem [49] & in eadem gigneret. Hæc nobis amorem in-
didit mutuum, & ſociabiles fecit: illa æquum iuſtumq́ue compoſuit: ex illius conſtiru-
tione

40. ACCENDERE LVCERNAM SABBATHIS.] *Lucernas accendere in honorem Deorum aut Principum, feſtis diebus, mos apud Romanos: ſed, vt appâret, paullatim Iudaici ritus inualuêre, & Sabbathi diem illâ ſuperſtitione coluerunt. Perſius ſat.* V.

Herodis venêre dies, vnctaq; feneſtrâ
Diſpoſitæ pinguem nebulam vomuêre lucernæ.

41. SALVTATIONIBVS MATVTINIS.] *Ecce, officia quæ hominibus tribuebant, ad Deat eadem tranſtulêre: & vt potentes ſalutare mane, ſic etiam iſtat inſtituerunt. Apuleius* XI. Incohatæ lucis ſalutationibus, religioſi primam nũciantes horam, perſtrepunt. *Prudentius:*

Mane ſalutatum concurritur, omnis adorat
Pubes.

Plautus, atque alij, crebrò.

42. FORIBVS ASSIDERE.] *Nondum ſcilicet apertis. nam cum primâ luce, aut antè, faciebant.*

43. LINTEA, ET STRIGILES.] *Quaſi lotione Dij egerent. ſunt enim hæc balnearia inſtrumenta. Nec miremur: nam & cibum eſui apponebant. Vide me* II. *Electar. cap.* XVIII.

44. SPECVLVM TENERE.] *Vt ornet ſe, & comat. vel potiùs ipſi comebant, imaginariè hoc vſurpantes. Seneca apud Auguſtinum* VI. *de Ciuit. Dei, in libello De Superſtitione (vtinam extaret!)* Sunt quæ Iunoni ac Mineruæ capillos diſponant, longè à templo, non tantùm ſimulacro, ſtantes, digitos mouent ornantium modo. ſunt quæ ſpeculum teneant. *Tertullianus, de Ieiuniis:* Qui in idolis comendis & ornandis, & ad ſingulas horas ſalutandis adulantur, Curationem facere dicuntur. D

45. SPECIE BONI PVNIVNT.] *Id eſt, dant bona externa, quæ in malum cedunt. Videntur indulgere, caſtigant.*

46. CVM ESVRIENTE.] *Notat Muretus, proximum hoc Sacrorum illi præcepto eſſe:* Eſurienti frange panem tuum.

47. MEMBRA SVMVS.] *De hac ſententiâ ego in Phyſiol.* I. *Diſſert.* VIII.

48. CVM EX IISDEM.] *Elementis, & item aſtris, ſecundùm Stoicos.*

49. ET IN EADEM.] *Vel, in actiones eaſdem, & finem: vel, reſoluendos in illa eadem, è quibus ſumus.*

50. HABEA-

A tione miſerius eſt nocere, quàm lædi: & illius imperio paratæ ſunt ad iuuandum ma-
nus. Iſte verſus, & in pectore, & in ore ſit:

Homo ſum, humani nihil à me alienum puto.

[50] Habeamus in commune, quod nati ſumus. Societas noſtra lapidum fornicationi ſi-
millima eſt: quæ caſura, niſi inuicem obſtarent, hoc ipſo ſuſtinetur. Poſt deos homi-
neſque, diſpiciamus quomodo rebus ſit vtendum. In ſuperuacuum [51] præcepta iactaui-
mus, niſi illud præceſſerit, qualèm de quaque re habere debeamus opinionem, de pau-
pertate, de diuitiis, de gloriâ, de ignominiâ, de patriâ, de exſilio. Æſtimemus ſingula,
famâ remotâ: & quæramus quid ſint, non quid vocentur. Ad virtutes tranſeamus. præ-
cipiet aliquis, vt prudentiam magni æſtimemus, vt fortitudinem complectamur: tempe-
rantiam amemus: iuſtitiam, ſi fieri poteſt, propiùs etiam quàm ceteras, nobis applice-
mus. Sed nihil agetur, ſi ignoramus, quid ſit virtus: vna ſit, an plures: [52] ſeparatæ, an
annexæ; an qui vnam habet, & ceteras habeat: quomodo inter ſe differant. Non eſt ne-
B ceſſe fabro de fabricâ quærere, quod eius initium, quis vſus ſit: non magis quàm pan-
tomimo, de arte ſaltandi. Omnes iſtæ artes ſe ſciunt: nihil deeſt. Non enim ad totam
pertinét vitam: virtus & aliorum ſcientia eſt, & ſui. diſcendum de ipsâ eſt, vt ipſa volun-
tas diſcatur: actio recta non erit, niſi recta fuerit voluntas. ab hac enim eſt actio. Rur-
ſus, voluntas non erit recta, niſi habitus animi rectus fuerit: ab hoc enim eſt voluntas.
Habitus porrò animi non erit in optimo, niſi totius vitę leges perceperit, & quid de quo-
que iudicandum ſit, exegerit, niſi res ad verum redegerit. Non contingit tranquillitas, ni-
ſi immutabile certumque iudicium adeptis: ceteri decidunt ſubinde, & reponuntur, &
inter omiſſa appetitaque alternis fluctuantur. [53] Cauſſa huius iactationis eſt, quòd nihil
liquet incertiſſimo regimine vtentibus, famâ. Si vis eadem ſemper velle, vera oportet ve-
lis. Ad verum ſine decretis non peruenitur: continent vitam. Bona & mala, honeſta &
turpia, iuſta & iniuſta, pia & impia, virtutes vſuſque virtutum, [54] rerum commoda-
rum poſſeſſio, exiſtimatio ac dignitas, valetudo, vires, forma, ſagacitas ſenſuum, hæc om-
C nia æſtimatorem deſiderant, quanti quidque in cenſum deferendum ſit. Falleris enim,
& pluris quædam quàm ſunt, putas: adeoque falleris, vt quę maxima inter vos haben-
tur, diuitiæ, gratia, potentia, [55] ſeſtertio nummo æſtimanda ſint. Hoc neſcies, niſi con-
ſtitutionem ipſam, quâ iſta inter ſe æſtimantur, inſpexeris. Quemadmodum folia virere
per ſe non poſſunt, ramum deſiderant, cui inhæreant, ex quo trahant ſuccum: ſic iſta prę-
cepta ſi ſola ſunt, marcent: infigi volunt ſectæ. Prætereà, non intelligunt hi qui decreta
tollunt, eo ipſo confirmari illa, quo tolluntur. Quid enim dicunt? præceptis ſatis vitam
explicari, ſuperflua eſſe decreta ſapientiæ, id eſt, dogmata. Atqui hoc ipſum quod di-
cunt, decretum eſt: tam hercule, quàm ſi nunc ego dicerem recedendum eſſe à pręceptis
ſuperuacuis, & in hęc ſola ſtudium conferendũ: hoc ipſo quo negarem curanda eſſe prę-
cepta, pręciperem. Quędam admonitionem philoſophię deſiderant, quędam probatio-
nem: [56] & quidem multa quia inuoluta ſunt, vixque ſummâ diligentiâ ac ſummâ ſub-
tilitate aperiuntur. Si probationes neceſſarię ſunt, & decreta, quę veritatem argumentis
D colligunt. Quędam aperta ſunt, quędam obſcura. Aperta, quę ſenſu comprehendun-
tur,

50. HABEAMVS IN COMMVNE.] *Ego legerim & diſtinxerim:* Habeamus. in commune quidem nati ſumus. *Dixerat, verſum debere in ore & corde eſſe:* Habeamus, *inquit: nam certè in commune nati ſumus. Itaque verſum illum interpretatur, vt* nihil humani alienum *cenſeamus: id eſt, iuncta nobiſcum & ſociata eſſe.*

51. PRÆCEPTA IACTAVIMVS.] *Imò,* iactabimus.

52. SEPARATÆ, AN ANNEXÆ.] *Nexa Stoicis. & vide Manuduct.* III. *Diſſert.* IV.

53. CAVSSA HVIVS IACTATIONIS.] *Libri ferè,* cauſſa iuſque iactationis: *aut,* cauſſa viſque. *quod probat Pincianus. Sed verius erit,* cauſſa eiuſce iactationis.

54. RERVM COMMODARVM.] *Stoicâ phraſi, res externæ ita dicuntur, quæ vulgò Bona. Eſt idem, quod commoda.*

55. SESTERTIO NVMMO.] *Valet, minimo. communis ita ſermo, & velut formula, in imaginario pretio, aut nullo. Cuiacius lib.* XIX. *Obſeruat. cap.* XXXI.

56. ET QVIDEM MVLTA.] *Dixerat,* quædam *probationem deſiderare: velut corrigit, imò* multa, *inquit, quia inuoluta & obſcura.*

tur, [57] quę memoriâ: obſcura, quę extra hęc ſunt. Ratio autem non impletur mani- A feſtis: maior eius pats pulchriotque in occultis eſt. Occulta probationem exigunt, ptobatio non ſine decretis eſt, neceſſatia ergo decreta ſunt. Quæ tes communem ſenſum facit, eadem perfectum, certatum rerum perſuaſio: ſine quâ, omnia in animo natant: neceſſatia ergo ſunt decreta, quæ dant animis inflexibile iudicium. Denique cùm monemus aliquem, vt amicum eodem habeat loco quo ſe, vt ex inimico cogitet poſſe fieri amicum, in illo amotem incitet, in hoc modetetut odium: adiicimus, iuſtum eſt & honeſtum. Iuſtum autem honeſtúmque dectetorum noſtrotum continet ratio: ergo hæc neceſſaria eſt, ſine quâ nec illa ſunt. Sed vtraque iungamus. namque & ſine radice inutiles rami ſunt; & ipſæ radices his, quæ genuere, adiuuantut. Quantum vtilitatis manus habeant, neſcite nulli licet: apertè iuuant: cor, illud quo manus viuunt, ex quo impetum ſumunt, quo mouentut, latet. Idem dicere de pręceptis poſſum: aperta ſunt; decteta verò ſapientiæ in abdito. Sicut ſanctiora ſactorum tantùm initiati ſciunt: ita in philoſophiâ, arcana illa admiſſis receptiſque in ſacra oſtenduntut: at ptæcepta, & alia huiuſmo- B di, profanis quoque nota ſunt. Poſidonius non tantùm præceptionem (nihil enim nos hoc verbo vti prohibet) ſed etiam ſuaſionem, & conſolationem, & exhortationem neceſſariam iudicat. His adiicit cauſſarum inquiſitionem, quam cur ætiologiam dicere non audeamus, cùm Grammatici, cuſtodes Latini ſermonis, ſuo iure ita appellent, non video. Ait vtilem futuram eſſe deſcriptionem cuiuſque virtutis. hanc [58] Poſidonius ætiologiam vocat: quidam χαρακτηρισμὸν appellant, ſigna cuiuſque virtutis & vitij ac notas reddentem, quibus inter ſe ſimilia diſcriminentut. Hæc tes eamdem vim habet, quam præcipere. Nam qui ptæcipit, dicit: Illa facies, ſi voles tempetans eſſe. Qui deſcribit, air, Temperans eſt, qui facit illa, qui illis abſtinet. Quæris, quid interſit? alter ptæcepta virtutis dat, altet exemplat. Deſctiptiones has, & (vt [59] publicanotum vtat verbo) εἰκονισμοὺς, ex vſu eſſe confiteot. Ptoponamus laudanda: inuenietur imitatot. Putas vtile tibi dari argumenta, per quæ intelligas nobilem equum, ne fallatis empturus, ne operam perdas in ignauo? Quanto hoc vtilius eſt, excellentis animi notas eſſe, quas ex alio C in ſe transferre petmittitut?

Continuo pecoris generoſi pullus in aruis
Altiùs ingreditur, & mollia crura reponit.
Primus inire viam, & fluuios tentare minaces
Audet, & ignoto ſeſe committere ponto.
Nec vanos horret ſtrepitus: illi ardua ceruix,
Argutumque caput, breuis aluus, obeſáque terga:
Luxuriatque toris animoſum pectus:
—— tum, ſi qua ſonum procul arma dedere,
Stare loco neſcit, micat auribus, & tremit artus,
Collectumque premens voluit ſub naribus ignem.

Dum aliud agit Vitgilius noſter, deſcripſit virum fortem. Ego certè non aliam imaginem magno viro dederim. ſi mihi Cato exprimendus inter fragores bellorum ciuilium D impauidus, & primus inceſſens admotos iam exercitus alpibus, ciuilique ſe bello ferens obuium: non alium illi aſſignauerim vultum, non alium habitum. altiùs certè nemo ingredi potuit, quàm qui ſimul contra Cæſarem Pompeiumque ſe ſuſtulit, & aliis Cæſarianas opes, aliis Pompeianas fouentibus, vtrumque prouocauit, oſtenditque aliquas eſſe reip. partes. Nam parùm eſt in Catone dicere: *Nec vanos horret ſtrepitus.* Quid ni, cùm veros

57. QVÆ MEMORIA.] *Ex ſenſibus tamen nata.*

58. POSIDONIVS ÆTIOLOGIAM.] *Non opinor, & de eâ praiuit, & vox ab iſtâ re diſſidet. Reponam* ethologiam, *ſiue ἠθολογίαν, quæ huc facit: quod Rutilius & Fabius dicent.*

59. PVBLICANORVM VTAR VERBO.] *Quare, aut vbi, Publicanis hoc verbum in vſu? puto in portoriis fuiſſe, vbi ſerui traiiciebantur, & equi, atque alia maioris pretij. Vt conſtaret tales & tales ſoluiſſe portorium, nec alios, deſcribebant formam faciémque ſingulorum, & id vocabant εἰκονισμόν. Potuit & in pecuniâ aſſignandâ aut delegandâ locum habere, Dabis tali, & tali formâ, æuo, notâ: vt hodieq; interdum qui pecuniam in Italiâ aut alibi capiendam transſcribunt.*

60. LIBER-

A veros vicinoſque non horreat? cùm contra decem legiones, & Gallica auxilia, & mixta barbarica arma ciuilibus, vocem liberam mittat, & Remp. hortetur, ne pro libertate decidat, ſed omnia experiatur, honeſtiùs in ſeruitutem caſura, quàm itura? Quantum in illo vigoris ac ſpiritus, quantum in publicâ trepidatione fiduciæ eſt? Scit ſe vnum eſſe, de cuius ſtatu non agatur: non quæri, an liber Cato, ſed an inter liberos ſit. Inde periculorum gladiorumque contemptus. Libet admirantem inuictam conſtantiam viri, inter publicas ruinas non labantis, dicere: *Luxuriatque toris animoſum pectus.* Proderit non tantùm quales eſſe ſoleant boni viri, dicere, formamque eorum & lineamenta deducere: ſed quales fuerint narrare, & exponere Catonis illud vltimum ac fortiſſimum vulnus, per quod [60] libertas amiſit animam: Lælij ſapientiam, & cum ſuo Scipione concordiam: alterius Catonis domi foriſque egregia facta: [61] Tuberonis ligneos lectulos, cùm in publicum ſternerentur, hædinaſque pro ſtragulis pelles, & [62] ante ipſius Iouis cellam propoſita conuiuis vaſa fictilia. quid aliud eſt, paupertatem in Capitolio conſecrare? Vt

B nullum aliud factum eius habeam, quo illum Catonibus inſeram, hoc parùm credimus? Cenſura fuit illa, non cœna. O quàm ignorant homines cupidi gloriæ, quid illa ſit, aut quemadmodum petenda! Illo die populus Romanus multorum ſupellectilem ſpectauit, vnius miratus eſt. Omnium illorum aurum argentumque fractum eſt, & millies conflatum: at omnibus ſæculis Tuberonis fictilia durabunt.

EPIST. XCVI.

CONTRA *Querulos: & omnia à Fato ac Deo venire. Quid igitur indignamur? Pareamus iſtis, aut potiùs aſſentiamur.*

TAMEN tu indignaris aliquid, aut quereris: & non intelligis, nihil eſſe in iſtis ma-

C li, niſi hoc vnum, quòd indignaris & quereris? Si me interrogas, nihil puto viro miſerum, niſi aliquid eſſe in rerum naturâ putet miſerum. [1] Non feram me, quo die aliquid ferre non potero. Malè valeo? pars fati eſt. Familia decubuit? fenus offendit? domus crepuit? damna, vulnera, labores, metus incurrerunt? Solet fieri. hoc parùm eſt: debuit fieri. decernuntur iſta, non accidunt. Si quid credis mihi, intimos affectus meos tibi cummaximè detego: in omnibus quæ aduerſa videntur & dura, ſic formatus ſum. [2] Non pareo Deo, ſed aſſentior: ex animo illum, non quia neceſſe eſt, ſequor. Nihil vmquam mihi incidet, quod triſtis excipiam, quod malo vultu: nullum tributum inuitus conferam. Omnia autem ad quæ gemimus, quæ expaueſcimus, tributa vitæ ſunt. Horum, mi Lucili, nec ſperaueris immunitatem, nec petieris. Veſicæ te dolor inquietauit: [3] epulæ fuerunt parùm dulces: detrimenta continua: propiùs accedam, [4] de capite timuiſti. Quid tu, neſciebas hæc te optare, cùm optares ſenectutem? Omnia iſta in longâ vitâ ſunt, quomodo in longâ viâ & puluis & lutum & pluuia. Sed volebam, inquis, vi-

D uere, carere tamen incommodis omnibus. Tam effeminata vox virum dedecet. Videris, quemadmodum hoc votum meum excipias: ego illud magno animo, non tantùm bono facio. Neque dij, neque deæ faciant, vt te [5] fortuna in deliciis habeat. Ipſe te interroga,

60. LIBERTAS AMISIT.] *Henr. Stephanus,* emiſit: *rectè.*

61. TVBERONIS LIGNEOS.] *Vide Valerium lib.* VII. *cap.* V. *Ciceronem pro Murenâ.*

62. ANTE IPSIVS IOVIS.] *Epulo publico, in Capitolio. Adde epiſt.* XCVIII.

EPIST. XCVI. 1. NON FERAM ME.] *Malè mihi erit, de me querar & angar.*

2. NON PAREO DEO, SED.] *Vera ſapientia, & finis vitæ Stoicis, Naturam id eſt Deum ſequi. Ego in Manud.* II. *Diſſert.* XIX.

3. EPVLÆ FVERVNT.] *Aliàs*, epiſtulæ: *nec ſpernam. Epiſtola ſcilicet, quæ talia triſtia nunciarunt.*

4. DE CAPITE TIMVISTI.] *Suprà epiſt.* XXIV.

5. FORTVNA IN DELICIIS.] *Tale de Prouidentiâ cap.* I. Deus bonum virum in deliciis non habet.

roga, ſi quis poteſtatem tibi Deus faciat, vtrùm velis viuere in macello, an in caſtris. At- A
qui viuere, mi Lucili, militare eſt. Itaque hi qui iactantur, & per operoſa atque ardua
ſurſum atque deorſum eunt, & expeditiones periculoſiſſimas obeunt, fortes viri ſunt,
primoreſque caſtrorum: iſti quos [6] publica quies, aliis laborantibus molliret habet,
[7] Turturillæ ſunt, turi contumeliæ cauſſâ.

EPIST. XCVII.

Et *nùnc, & olim, fuiſſe malos. Exemplum à iudicio Clodiano, quod ille nummis & adulteriis corrupit. De vi deinde Conſcientiæ, dannari ab eâ mala, atque etiam puniri interno flagello aut morſu.*

ERRAS, mi Lucili, ſi exiſtimas noſtri ſæculi eſſe vitium, luxuriam & negligentiam B
boni moris, & alia quæ obiicit ſuis quiſque temporibus. Hominum ſunt iſta, non
temporum: nulla ætas vacauit à culpâ. Et ſi æſtimare licentiam cuiuſque ſæculi incipias: pudet dicere, numquam apertiùs, quàm coram Catone, peccatum eſt. Credat aliquis pecuniam eſſe verſatam in eo iudicio, in quo reus erat Clodius, ob id adulterium, quod cum Cæſaris vxore in operto commiſerat, violatis religionibus eius ſacrificij, quod [1] pro populo fieri dicitur, ſic ſubmotis extra conſpectum omnibus viris, [2] vt picturæ quoque maſculorum animalium contegantur. Atqui dati iudicibus nummi ſunt: & quod hac etiamnum pactione turpius eſt, ſtupra inſuper matronarum & adoleſcentulorum nobilium, [3] ſalarij loco exacta ſunt. Minùs crimine, quàm abſolutione, peccatum eſt. Adulterij reus, adulteria diuiſit: nec antè fuit de ſalute ſecurus, quàm ſimiles ſui iudices ſuos reddidit. Hæc in eo iudicio facta ſunt, in quo, ſi nihil aliud, Cato teſtimonium dixerat. Ipſa ponam verba Ciceronis, quia res fidem excedit: *Accerſiuit ad ſe,
promiſit, interceſſit, dedit. Jam verò, ô dij boni, rem perditam! etiam noctes certarum mulierum,* C
atque adoleſcentulorum nobilium introductiones, nonnullis iudicibus pro mercedis cumulo fuerunt. Non vacat de pretio queri, plus in acceſſionibus fuit. Vis ſeueri illius vxorem? dabo illam. Vis diuitis? huius quoque tibi præſtabo concubitum. Adulterium vbi feceris, damna. Illa formoſa quam deſideras, veniet: illius tibi noctem promitto, nec differo: intra comperendinationem, fides promiſſi mei ſtabit. Plus eſt diſtribuere adulteria, quàm facere: illud eſt [4] matribus familiæ denunciare, hoc illudere. Hi iudices Clodiani à ſenatu petierant præſidium, quod non erat niſi damnaturis neceſſarium: & impetrauerant. Itaque eleganter illis Catulus, abſoluto reo: *Quid vos*, inquit, *præſidium à nobis petebatis? an, ne nummi vobis eriperentur?* Inter hos tamen iocos, impunè tulit ante iudicium adulter, in iudicio leno: qui damnationem peiùs effugit, quàm meruit. Quidquam fuiſſe cor-

6. Pvblica qvies.] *Quidam libri* putrida, *alij*, putida: *ſed illud teneo, & ad publicam pacem refero.*

7. Tvrtvrillæ svnt.] *Vacillauimus ego atque alij in hoc loco. ecce vna Iſidori (è Gloſſario nuper publicato) notula nos firmat, à Petro Scriuerio, erudito viro ſuggeſta:* Turturilla. ita dictus locus, in quo corruptelæ fiebant, quòd ibi turturi opera daretur, id eſt panem. *Lego in extremo*, id eſt ganeæ. *Talia autem loca & homines tuti, non per honorem, ſed contumeliam, & quia ſpernuntur.*

EPIST. XCVII. 1. Pro popvlo.] *Vide Ciceronem 1. ad Atticum, omnia exſequentem. Fiebat autem ſacrum hoc Bonæ deæ, per Virgines Veſtæ, idq; pro ſalute populi Romani.*

2. Vt pictvræ qvoqve] *Iuuenal. in Sat. VI.*

— ſed omnes
Nouerunt Mauri atque Indi, quæ pſaltria penem D
Illuc, teſticuli ſibi conſcius vnde fugit mus,
Intulerit, vbi velari pictura iubetur
Quæcumque alterius ſexus imitata figurâ eſt.

de ipſo hoc Clodio, qui Pſaltriæ habitu eò penetrauit.

3. Salarii loco.] *Mei & alij ſcripti*, ſtillari loco. *Sanè* Stillarium *aliquis interpretetur pro additamēto vel auctario, quod ſupra legitimam menſuram in liquidis, velut ſtillando, datur. Et hinc metaphora. Ipſe mox Seneca*, acceſſionem *vocat: & Cicero*, mercedis cumulum.

4. Matribvs familiæ denvnciare.] *Velut imperium in eas exercere, & per minas ad alium mittere. quod plus eſt, quàm per blanditias ſurrepere & illudere.*

5. Flora-

A ſe corruptius illis moribus credis, quibus libido non ſacris inhiberi, non iudiciis poterat? quibus in eâ ipsâ quæſtione, quæ extra ordinem ſenatuſconſulto exercebatur, plus quàm quærebatur admiſſum eſt? Quærebatur, an poſt adulterium aliquis poſſet tutus eſſe: apparuit ſine adulterio tutum eſſe non poſſe. Hoc inter Pompeium & Cæſarem, inter Ciceronem Catonemque commiſſum eſt: Catonem inquam illum, quo ſedente negatur populus permiſiſſe ſibi poſtulare [5] Florales iocos nudandarum meretricum. Credis ſpectaſſe tunc ſeueriùs homines, quàm iudicaſſe? Et fient, & facta ſunt iſta: & licentia vrbium, aliquando diſciplinâ metuque, numquam ſponte conſider. Non eſt itaque quòd credas, nunc plurimum libidini permiſſum eſſe, legibus minimum. Longè enim frugalior hæc iuuentus, quàm illa, eſt, cùm reus adulterium apud iudices negaret, iudices apud reum confiterentur: cùm ſtuprum committeretur rei iudicandæ cauſsâ: cùm Clodius iiſdem vitiis gratioſus quibus nocens, [6] conciliaturas exerceret in ipsâ cauſſæ dictione. Credat hoc quiſquam? qui damnabatur vno adulterio, abſolutus eſt multis. Omne tem-
B pus Clodios, non omne Catones feret. Ad deteriora faciles ſumus: quia nec dux poteſt, nec comes deeſſe: & res etiam ipſa ſine duce, ſine comite procedit: non pronum eſt tantùm ad vitia, ſed præceps. Et, quod pleroſque inemendabiles facit, omnium aliarum artium peccata, artificibus pudori ſunt, offenduntque deerrantem: vitę peccata delectant. Non gaudet nauigio gubernator euerſo, non gaudet ægro medicus elato, non gaudet orator, ſi patroni culpâ reus cecidit: at contrà, omnibus crimen ſuum voluptati eſt. Lætatur ille adulterio, in quod irritatus eſt ipsâ difficultate: lætatur ille circumſcriptione furtoque: nec antè illi culpa, [7] quàm culpæ fortuna diſplicuit. Id prauâ conſuetudine euenit. Alioqui vt ſcias, ſubeſſe animis, etiam in peſſima abductis, boni ſenſum, nec ignorari turpe, ſed negligi; omnes peccata diſſimulant, & quamuis feliciter ceſſerint, fructu illorum vtuntur, ipſa ſubducunt. At bona conſcientia prodire vult, & conſpici: ipſas nequitia tenebras timet. Eleganter itaque ab Epicuro dictum puto, [8] *Poteſt nocenti contingere vt lateat, latendi fides non poteſt.* Aut ſi hoc modo meliùs hunc explicari
C poſſe iudicas ſenſum: *Ideò non prodeſt latere peccantibus, quia latendi etiam ſi felicitatem habent, fiduciam non habent.* Ita eſt. tuta ſcelera eſſe poſſunt: ſecura non poſſunt. [9] Hoc ego repugnare ſectæ noſtræ, ſi ſic expediatur, non iudico. quare? quia prima & maxima peccantium eſt pœna, peccaſſe. nec vllum ſcelus, licet illud fortuna exornet muneribus ſuis, licet tueatur ac vindicet, impunitum eſt: quoniam ſceleris, in ſcelere, ſupplicium eſt. Sed nihilominus [10] & hæc, & illa, ſecundæ pœnæ premunt ac ſequuntur: timere ſemper & expaueſcere, & ſecuritati diffidere. Quare ego hoc ſupplicio nequitiam liberem? quare non ſemper illam in ſuſpenſo relinquam? Illîc diſſentiamus cum Epicuro, [11] vbi dicit, nihil iuſtum eſſe naturâ, & crimina vitanda eſſe, quia vitari metus non poſſit.

5. FLORALES IOCOS.] *Vide Valerium lib. II. cap. vltimo. Martialis, atque alij meminerunt.*

6. CONCILIATVRAS.] *Lenocinia.*

D 7. QVAM CVLPÆ FORTVNA.] *Id eſt, non aliter culpa diſplicuit, quàm ſi ſucceſſus euentuſque non placuit. ex voto non fuit.*

8. POTEST NOCENTI CONTINGERE.] *Reperio hæc ipſa in epiſtolâ Epicuri ad Menœcea:* Οὐκ ἔστι τὸν λάθρα τι ποιοῦντα πιστεύειν ὅτι λήσει, κἂν μυριάκις ὑπὸ τοῦ παρόντος λανθάνῃ. μέχρι γὰρ καταστροφῆς ἄδηλον εἰ καὶ λήσει: Non eſt vt qui clàm aliquid facit, confidat latere ſe ſemper, etiamſi millies in præſenti lateat. Vſque ad finem enim incertum eſt an latebit.

9. HOC EGO REPVGNARE SECTÆ.] *Stoicæ. Quid ita? quia Stoici peccatum ob ipſum fugi ſpernique volebant, vt virtutem amari ob ipſam. At Epicurei præmia & pœnas in vtriſque ſpectabant. Neque prorſus damno, ait Seneca, neque pugnat nobiſcum; quia etſi in peccato malum eſt, tamen & pœnæ ſecundæ adhærent ſequunturque; & earum adſpectu, peccare etiam timeamus.*

10. ET HÆC ET ILLA.] *Puto melius,* & illæ. *Nimirum, &* hæc *prima dicta pœna; &* illæ, *quæ ſequuntur.*

11. VBI DICIT, NIHIL IVSTVM.] *Dicit hoc in eâdem illâ epiſtolâ ad Menœcea, ſub finem: & multis diſputat, Ius aut Iniuſtitiam, commodum & incommodum reſpicere tantùm, neque idem ſemper aut vbique eſſe. Addit, quod huc facit:* τὴν ἀδικίαν οὐ καθ' ἑαυτὴν κακόν, ἀλλ' ἐν τῷ κατὰ τὴν ὑποψίαν φόβῳ, εἰ μὴ λήσει ὑπὲρ τῶν τοιούτων ἐφεστηκότας κολαστάς: Iniuſtitiam per ſe & naturâ non eſſe malum, ſed metu ſuſpicionis, ne fortaſſe non lateat talium facinorum vindices & exactores. *At contrà Stoici. Cicero III. de Finibus:* Minimè verò probatur huic diſciplinæ (*Stoicæ*) de quâ loquor, aut Amicitiam, aut Iuſtitiam, ob vtilitates adſciſci, aut probari. Ius autem, quod ita dici appellarique poſſit,

ſit. Hîc conſentiamus, mala facinora conſcientiâ flagellari, & plurimum illi tormento- A
rum eſſe, eò quòd perpetua illam ſolicitudo vrget ac verberat, quòd ſponſoribus ſecuri-
tatis ſuæ non poteſt credere. Hoc enim ipſum [12] argumentum Epicuri eſt, naturâ nos à
ſcelere abhorrere, quòd nulli non etiam inter tuta timor eſt. Multos fortuna liberat pœ-
nâ, metu neminem. quare? quia infixa nobis eius rei auerſatio eſt, quam natura damna-
uit. Ideò numquam fides latendi fit etiam latentibus: quia coarguit illos conſcientia,
& ipſos ſibi oſtendit. Proprium autem eſt nocentium, trepidare. Malè de nobis actum
erat, quòd multa ſcelera legem & iudicem effugiunt, & ſcripta ſupplicia: niſi illa natu-
ralia & grauia de præſentibus ſoluerent, & [13] in locum patientiæ timor cederet.

EPIST. XCVIII.

SOLIS *internis Bonis fidendum: alia venire, abire. Hoc meditandum, & omnia vt fu-* B
*gacia adſpicienda, atque habenda. Præparandus itaque animus ad amiſſionem talium, & ad
tolerandum obfirmandus. Quidni? alij tulerunt. Sequere exempla, imò ipſe eſto exemplum.
Planè inter bonas vtileſque Epiſtola.*

NVMQVAM credideris felicem quemquam, ex felicitate ſuſpenſum. fragilibus
innititur, qui aduentitio lætus eſt: exibit gaudium, quod intrauit. At illud ex ſe
ortum, fidele, firmumque eſt, & creſcit, & ad extremum vſque proſequitur: cetera quo-
rum admiratio eſt vulgo, in diem bona ſunt. Quid ergo? non vſui ac voluptati eſſe poſ-
ſunt? Quis negat? ſed ita, ſi illa ex nobis pendent, non ex illis nos. Omnia quæ fortu-
nam intuentur, ita fructifera ac iucunda fiunt, ſi quis habens illa, ſe quoque habet, nec
in rerum ſuarum poteſtate eſt. Errant enim, mi Lucili, qui aut boni aliquid nobis, aut
mali iudicant tribuere fortunam: materiam dat bonorum ac malorum, & initia rerum C
apud nos in malum bonúmve exiturarum. Valentior enim omni fortunâ animus eſt:
in vtramque partem ipſe res ſuas ducit, beatæque ac miſeræ vitæ ſibi cauſſa eſt. Malus
omnia in malum vertit, etiam quæ ſpecie optimi venerant: rectus atque integer, corri-
git praua fortunæ, & dura atque aſpera ferendi ſcientiâ mollit: idemque & ſecunda gra-
tè excipit modeſteque, & aduerſa conſtanter atque fortiter. Qui licet prudens ſit, licet
exacto faciat cuncta iudicio, licet nihil ſupra vires ſuas tentet: non contingit illi bonum
integrum illud, & extra minas fortunę poſitum, niſi certus aduerſus incerta eſt. Siue alios
obſeruare volueris (liberius enim inter aliena iudicium eſt) ſiue teipſum fauore ſepoſito;
& ſenties hoc, & confiteberis, nil ex his optabilibus & caris vtile eſſe, niſi te contra leuita-
tem caſus, rerumque caſum ſequentium, inſtruxeris: niſi illud frequenter & ſine quere-
lâ, inter ſingula damna dixeris: *Dîs aliter viſum eſt.* Imò mehercule, vt carmen fortius
ac iuſtius petam, quo animum tuum magis fulcias, hoc dicito, quoties aliquid aliter
quàm cogitabas euenerit: *Dij melius.* Sic compoſito nihil accidet. ſic autem compone-
tur, ſi, quid humanarum rerum varietas poſſit, cogitauerit, antequam ſenſerit. Si & li- D
beros, & coniugem, atque patrimonium ſic habuerit, tamquam non vtique ſemper ha-
biturus: & tamquam non futurus ob hoc miſerior, ſi habere deſierit. Calamitoſus eſt
animus futuri anxius, & ante miſerias miſer, qui ſolicitus eſt, vt ea quibus delectatur, ad
extremum vſque permaneant. Nullo enim tempore conquieſcet; & exſpectatione fu-
turi, præſentia, quibus frui poterat, amittet. In æquo eſt autem amiſſio rei, & timor amit-
tendæ. Nec ideò præcipio tibi negligentiam. Quin verò metuenda declina; & quidquid
conſilio proſpici poteſt, proſpice: quodcumque læſurum eſt, multo antè quàm accidat,
ſpe-

poſſit, id eſſe Naturâ, alienumque à Sapiente non modò iniuriam cuiquam facere, verumetiam nocere.

12. ARGVMENTVM EPICVRI EST.] *Non eſt, quia ipſum hoc negat, vt dixi. Legam*, Epicure, eſt. *vt compellet eum, & refutet.*

13. IN LOCVM PATIENTIÆ.] *Vt ipſa ſupplicia paterentur & ſubirent. Deterius eſt, quod alij*, pænitétię.

EPIST.

A ſpeculare & aduerte. In hoc ipſum tibi plurimum conferet fiducia, & ad tolerandum
omnino obfirmata mens. Poteſt fortunam cauere, qui poteſt ferre : certè in tranquillo
non tumultuatur. Nil eſt nec miſerius nec ſtultius, quàm prætimere. quæ iſta dementia
eſt, malum ſuum antecedere? Denique, vt breuiter includam quod ſentio, & iſtos ſata-
geos, ac ſibi moleſtos deſcribam tibi, tam intemperantes in ipſis miſeriis ſunt, quàm ante
illas. Plus dolet quàm neceſſe eſt, qui antè dolet quàm neceſſe ſit. Eâdem enim infirmi-
tate dolorem non æſtimat, quâ non exſpectat. Eâdem intemperantiâ fingit ſibi perpe-
tuam felicitatem, fingit ſibi creſcere debere quæcumq; contigerunt, non tantùm durare:
& [1] oblitus huius petauri, quo humana iactantur, ſibi vni fortuitorũ conſtantiam ſpon-
det. Egregiè itaque videtur mihi Metrodorus dixiſſe in eâ epiſtolâ, quâ ſororem, amiſſo
optimæ indolis filio, alloquitur : [2] *Mortale eſt omne mortalium bonum.* de his loquitur bo-
nis, ad quæ concurritur. Nam illud verum bonum non moritur: certum eſt ſempiter-
numque, ſapientia & virtus: hoc vnum contingit immortale mortalibus. Ceterùm tam
B improbi ſunt, tamque obliti quò eant, quò illos ſinguli dies trahant, vt mirentur aliquid
ſe amittere, amiſſuri vno die omnia. Quidquid eſt, cui dominus inſcriberis, apud te eſt,
tuum non eſt: nihil firmum infirmo, nihil fragili æternum & inuictum eſt. Tam ne-
ceſſe eſt perire quàm perdere : & hoc ipſum, ſi intelligimus, ſolatium eſt, æquo animo
perdere, quod periturum eſt. Quid ergo aduerſus has amiſſiones auxilij inueniemus?
Hoc, vt memoriâ teneamus amiſſa, nec cum ipſis fructum excidere patiamur, quem ex
illis percepimus. Habere, eripitur: habuiſſe, numquam. Peringratus eſt, qui cùm ami-
ſerit, pro accepto nihil debet. Rem nobis eripit caſus, vſum fructumque apud nos re-
linquit : quem nos iniquitate deſiderij perdimus. Dic tibi, Ex iſtis quæ terribilia viden-
tur, nihil eſt inuictum. Singula vicête iam multi : ignem Mucius, crucem Regulus, ve-
nenum Socrates, exſilium Rutilius, mortem ferro adactam Cato : & nos vincamus ali-
quid. Rurſus iſta, quæ vt ſpecioſa & felicia trahunt vulgum, à multis & ſæpe contempta
ſunt. Fabricius diuitias imperator reiecit, cenſor notauit : [3] Tubero paupertatem & ſe
C dignam & Capitolio iudicauit, cùm fictilibus in publicâ cænâ vſus, oſtendit debere his
hominem eſſe contentum, quibus dij etiamnum vterentur. [4] Honores repulit pater Sex-
tius, qui ita natus vt remp. deberet capeſſere, [5] latum clauum diuo Iulio dante, non re-
cepit. Intelligebat enim, quod dari poſſet, & eripi poſſe. Nos quoque aliquid ipſi facia-
mus animoſè: ſimus inter exempla. Quare deficimus? quare deſperamus? quidquid
fieri potuit, poteſt. Nos modò purgemus animum, ſequamurque naturam, à quâ aber-
ranti cupiendum timendumque eſt, & fortuitis ſeruiendum. Licet reuerti in viam, licet
in integrum reſtitui. Reſtituamur, vt poſſimus dolores, quocumque modo corpus in-
uaſerint, perferre, & fortunæ dicere: *Cum viro tibi negotium eſt, quære quem vincas.*
[6] His ſermonibus, & his ſimilibus, lenitur illa vis vlceris: quam opto mehercules miti-
gari, & aut ſanari, aut ſtare, & cum ipſo ſeneſcere. Sed ſecurus de ipſo ſum. de noſtro
damno agitur, quibus ſenex egregius eripitur. Nam ipſe vitæ plenus eſt, cui adiici nihil
deſiderat ſuâ cauſsâ, ſed eorum quibus vtilis eſt. Liberaliter facit, quod viuit. Alius iam
D hos cruciatus finiſſet: hic tam turpe putat mortem fugere, quàm ad mortem confugere.

Quid

EPIST. XCVIII. 1. OBLITVS HVIVS PETAVRI.] *Ad ludi genus reſpicit, tunc frequentis. Rota ſuſpendebatur, per quam motam corpora traiiciebant ſaltu: atque ij Petauriſtæ dicebantur, ipſa illa Petaurum. Videntur & in Petauro ſuſpenſi fuiſſe, & in eo elati, deiecti: quò noſter maximè ſpectat. Manilius lib.* v.

> Ad numeros etiam ille ciet cognata per artem
> Corpora, quæ valido ſaliunt excuſſa petauro,
> Alternoſq; cient motus : elatus & ille
> Nunc iacet, atque huius caſu ſuſpenditur ille.

Vide ibi doctiſſimum Scaligerum. Et ſanè artificis cuiuſdam oſcillationis hoc genus fuiſſe videtur. Petauri *autem, vel* peccati, *libri hîc ſcribunt: pro qua vulgò editur*, fati.

2. MORTALE EST OMNE.] *Muretus notat ex Euripide ſumptum:* Θνητῶν δὲ θνητὸς ὄλβος: Mortalium mortalis eſt felicitas.

3. TVBERO PAVPERTATEM.] *Suprà, epiſt.* xcv.

4. HONORES REPVLIT PATER SEXTIVS.] *Vide epiſt.* LIX.

5. LATVM CLAVVM.] *Inſigne Senatorium, pectare demiſſum.*

6. HIS SERMONIBVS ET HIS SIMILIBVS.] *Non dubiè hic hiatus, & fuit aliquid de ſene, qui lugebat, & ſolatij egebat. An non eſt ipſe Marullus, de quo epiſtolâ ſequenti? Fortaſſe. & credam vel integram hic epiſtolam periiſſe.*

7. IN OPE-

Quid ergo? non ſi ſuadebit res, exibit? Quid ni exeat? ſi nemo iam eo vti poterit? ſi A
nihil aliud, quàm dolori operam dabit? Hoc eſt, mi Lucili, philoſophiam [7] in opere
diſcere,& ad verum exerceri: videre quid homo prudens animi habeat contra mortem,
contra dolorem: cùm illa accedat, hic premat. Quid faciendum ſit, à faciente diſcen-
dum eſt. Adhuc argumentis actum eſt, an poſſit aliquis dolori reſiſtere, an mors ma-
gnos quoque animos admota ſubmittere: quid opus eſt verbis? in rem præſentem ea-
mus: nec mors illum contra dolorem facit fortiorem, nec dolor contra mortem. Con-
tra vtrumque ſibi fidit: nec ſpe mortis patienter dolet, nec tædio doloris libenter mori-
tur. hunc fert, illam exſpectat.

EPIST. XCIX.

CONSOLATORIA *in morte filij, ſapiens, ita me Deus, & diſerta.* B

EPISTOLAM, quam ſcripſi Marullo,cùm filium paruulum amiſiſſet, & dicere-
tur molliter ferre, miſi tibi. In quâ non ſum morem ſolitum ſecutus, nec putaui
leniter illum debere tractari, cùm obiurgatione eſſet quàm conſolatione dignior. Affli-
cto enim,& magnum vulnus malè ferenti,paullìſper cedendum eſt: exſatiet ſe,aut cer-
tè primum impetum effundat. Hi qui ſibi lugere ſumpſerunt, protinus caſtigentur, &
diſcant quaſdam etiam lacrymarum ineptias eſſe. [1] Solàtia exſpectas? conuicia accipe.
tam molliter tu fers mortem filij? quid faceres, ſi amicum perdidiſſes? Deceſſit filius in-
certæ ſpei, paruulus: puſillum temporis periit. Cauſſas doloris conquirimus, & de for-
tunâ etiam iniquè queri volumus: quaſi non ſit iuſtas querendi cauſſas præbitura. At
mehercule ſatis mihi iam videbaris animi habere, etiam aduerſus ſolida mala, nedum
ad iſtas vmbras malorum, quibus ingemiſcunt homines moris cauſâ. Quod damno-
rum omnium maximum eſt,ſi amicum perdidiſſes,danda opera erat,vt magis gauderes C
quòd habueras, quàm mærères quòd amiſeras. Sed plerique non computant, quanta
perceperint, quantúmve gauiſi ſint. Hoc habet inter reliqua mala dolor,quòd non ſu-
peruacuus tantùm,ſed ingratus eſt. Ergo quod habuiſti talem amicum,periit operâ? tot
annis, tantâ coniunctione vitę,tam familiari ſtudiorum ſocietate,nihil actum eſt?Cum
amico [2] effers amicitiam: & quid doles amiſiſſe, ſi habuiſſe non prodeſt? Mihi crede,
magna pars ex illis quos amauimus,licet ipſos caſus abſtulerit,apud nos manet.Noſtrum
eſt quod præteriit tempus: nec quidquam eſt loco tutiore,quàm quod fuit. Ingrati ad-
uerſus percepta, ſpe futuri,ſumus: quaſi non quod futurum eſt, ſi modò ſucceſſerit no-
bis, citò in præterita tranſiturum ſit. Anguſtè fructus rerum determinat, qui tantùm
præſentibus lætus eſt. & futura & præterita delectant: hæc exſpectatione,illa memoriâ.
ſed alterum pendet, & non fieri poteſt; alterum non poteſt non fuiſſe. Quis ergo furor
eſt, certiſſimo excidere? Acquieſcamus his quæ iam hauſimus: ſi modò non perforato
animo hauriebamus,& tranſmittenre quidquid acceperat. Innumerabilia ſunt exempla D
eorum, qui liberos iuuenes ſine lacrymis extulerint: qui in ſenatum, aut in aliquod pu-
blicum officium à rogo redierint,& ſtatim aliud egerint: nec immeritò. Nam primùm,
ſuperuacuum eſt dolere, ſi nihil dolendo proficias: deinde iniquum eſt queri de eo,
quod vni accidit, & omnibus teſtat. Deinde, deſiderij ſtulta conqueſtio eſt, vbi mini-
mum intereſt inter amiſſum, & deſiderantem. Eo itaque æquiore animo eſſe debemus,
quòd quos amiſimus, ſequimur. Reſpice celeritatem rapidiſſimi temporis: cogita bre-
uitatem huius ſpatij, per quod citatiſſimi currimus: obſerua hunc comitatum generis
humani,eodem tendentis, minimis interuallis diſtinctum,etiam vbi maxima videntur:
quem

7. IN OPERE DISCERE.] *In re & facto diſcere, & experiri lecta vel audita. Quidam tamen libri,* in opus ducere: *item benè.*

EPIST. XCIX. 1. SOLATIA EXSPECTAS.] *Hic ego incipere ipſam Epiſtolam ad Marullum (vel vt alij libri,* Marillum*) opinor, & totam deinceps ad finem poni.*

2. EFFERS AMICITIAM.] *Tamquã vnà mortuã.*

3. IN ARE-

A quem putas petiiſſe, præmiſſus eſt. Quid autem dementius, quàm cùm idem tibi iter
emetiendum ſit, flere eum qui anteceſſit? Flet aliquis factum, quod non ignorauit futu-
rum? aut ſi mortem in homine non cogitauit, ſibi impoſuit. Flet aliquis factum, quod
aiebat non poſſe non fieri? quiſquis aliquem queritur mortuum eſſe, queritur hominem
fuiſſe. Omnes eadem conditio deuinxit: cui naſci contingit, mori reſtat. Interuallis di-
ſtinguimur, exitu æquamur. Hoc quod inter primum diem & vltimum iacet, varium,
& incertum eſt. ſi moleſtias æſtimas, etiam puero longum: ſi velocitatem, etiam ſeni
anguſtum. Nil non lubricum & fallax, & omni tempeſtate mobilius. Iactantur cuncta,
& in contrarium tranſeunt, iubente fortunâ: & in tantâ volutatione rerum humana-
rum, nil cuiquam, niſi mors, certum. Tamen de eo queruntur omnes, in quo vno nemo
decipitur. Sed puer deceſſit. Nondum dico meliùs agi cum eo qui vitâ defungitur: ad
eum tranſeamus qui conſenuit: quantulo vincit infantem? Propone profundi temporis
vaſtitatem, & vniuerſum complectere: deinde hoc quod ætatem vocamus humanam,
B compara immenſo: videbis quàm exiguum ſit, quod optamus, quod extendimus. Ex
hoc quantum lacrimæ, quantum ſollicitudines occupant, quantum mors, antequam ve-
niat, optata: quantum valetudo, quantum timor, quantum teneti aut rudes aut inutiles
anni? dimidium ex hoc edormitur. Adiice labores, luctus, pericula: & intelliges etiam
in longiſſimâ vitâ, minimum eſſe quod viuitur. Sed quis tibi concedat, non meliùs ſe
habere eum cui citò reuerti licet, cui ante laſſitudinem peractum eſt iter? Vita, nec bo-
num nec malum eſt: boni ac mali locus eſt. Ita nihil perdidit ille, niſi aleam in damnum
certiotem. Potuit euadere modeſtus ac prudens, potuit ſub curâ tuâ in meliora formari:
ſed (quod iuſtiùs timetur) potuit fieri pluribus ſimilis. Adſpice illos iuuenes, quos ex
nobiliſſimis domibus [3] in arenam luxutia proiecit. adſpice illos, qui ſuam alienamque
libidinem exercent, mutuò impudici: quorum nullus ſine ebrietate, nullus ſine aliquo
inſigni flagitio dies exit: plus timeri quàm ſperari potuiſſe manifeſtum erit. Non debes
itaque cauſſas doloris accerſere, nec leuia incommoda indignando cumulare. Non hor-
C tor, vt nitaris & vrgeas: non tam malè de te iudico, vt tibi aduerſus hæc totam putem
virtutem aduocandam. Non eſt dolor iſte, ſed morſus: tu illum dolorem facis. Sine du-
bio multum philoſophia profecit, ſi puerum, nutrici adhuc quàm patri notiotem, ani-
mo forti deſideras. Quid? nunc ego duritiam ſuadeo, & in funere ipſo etigere vultum
volo, & animum ne conttahi quidem patior? Minimè. inhumanitas eſt iſta, non virtus,
funera ſuorum iiſdem oculis, quibus ipſos videre, nec commoueri ad primam familia-
rium diuiſionem. Puta autem me vetare: quædam [4] non ſunt ſui iuris. Excidunt etiam
retinentibus lacrimæ, & [5] animum profuſæ leuant. Quid ergo eſt? permittamus illis
cadere, non imperemus. Fluant quantum affectus eiecerit, non quantum poſcet imira-
tio. Nihil verò mærori adiiciamus, nec illum ad alienum augeamus exemplum. Plus
oſtentatio doloris exigit, quàm dolor: [6] quotuſquiſque ſibi triſtis eſt? [7] Clariùs, cùm
audiuntur, gemunt: & taciti quietique, dum ſecretum eſt; cùm aliquos viderint, in fle-
tus nouos excitantur. Tum [8] capiti ſuo manus ingerunt, quod potuerant facere, nullo
D prohibente, liberiùs: tunc mortem comprecantur ſibi, tunc lectulo deuoluuntur. Sine
ſpectatore ceſſat dolor. Sequitur nos vt in aliis rebus, ita in hac quoque hoc vitium, ad
plurium exempla componi; nec quid oporteat, ſed quid ſoleat, adſpicere. A naturâ diſ-
cedimus: populo nos damus, nullius rei bono auctori, & in hac re, ſicut in omnibus, in-
conſtantiſſimo. Videt aliquem fortem in luctu ſuo? impium vocat, & efferatum. Videt
aliquem

3. IN ARENAM LVXVRIA.] *De quibus epiſt.* LXXXVII. *& alibi dictum. qui ſe locant ad gladium aut cultrum.*

4. NON SVNT SVI IVRIS.] *Non ſunt libera, imperio alieno aguntur. quo? naturæ.*

5. ANIMVM PROFVSÆ LEVANT.] *Apud Senecam patrem lib.* X. *Controu.* I. Plerumque omnis dolor per lacrimas effluit.

6. QVOTVSQVISQVE SIBI TRISTIS EST?] *Ita in epiſt.* LXIII. Nemo ſibi triſtis eſt. *Vide.*

7. CLARIVS, CVM AVDIVNTVR, GEMVNT.] *Martialis:*

Amiſſum nō flet, cùm ſola eſt Gellia, patrem:
Siquis adeſt, iuſſæ proſiliunt lacrimæ.

8. CAPITI SVO MANVS.] *Siue vt crines vellant, ſiue vt frontem feriant.*

aliquem collabentem, & corpori affuſum? effœminatum ait, & eneruem. Omnia itaque A ad rationem reuocanda ſunt. Stultius verò nihil eſt, quàm famam captare triſtitiæ, & lacrimas approbare: quas iudico ſapienti viro alias permiſſas cadere, alias vi ſuâ laras. Dicam quid interſit. Cùm primùm nos nuncius acerbi funeris perculit, cùm tenemus corpus è complexu noſtro in ignem tranſiturum, lacrimas naturalis neceſſitas exprimit: & ſpiritus ictu doloris impulſus, quemadmodum totum corpus quatit, ita oculos, quibus adiacentem humorem perpremit & expellit. Hæ lacrimæ per eliſionem cadunt, nolentibus nobis. Aliæ ſunt, quibus exitum damus, cùm memoria eorum quos amiſimus, rettactatur: & ineſt quiddam dulce triſtitiæ: cùm occurrunt ſermones eorum iucundi, conuerſatio hilaris, officioſa pietas, tunc oculi velut in gaudio relaxantur. His indulgemus, illis vincimur. Non eſt itaque, quòd lacrimas propter circumſtantes aſſidentesque aut contineas, aut exprimas: nec ceſſant, nec fluunt vmquam tam turpiter, quàm finguntur. Eant ſuâ ſponte: ire autem poſſunt placidis atque compoſitis. Sæpe ſaluâ ſapientis auctoritate fluxerunt, tanto temperamento, vt illis nec humanitas, nec dignitas deeſſet. B Licet, inquam, naturæ obſequi, grauitate ſeruatâ. Vidi ego in funere ſuorum verendos, in quorum ore amor eminebat, remotâ omni lugentium ſcænâ. Nihil erat, niſi quod veris dabatur affectibus. Eſt aliquis & dolendi decor. hic ſapienti ſeruandus eſt: & quemadmodum in ceteris rebus, ita & in lacrimis aliquid ſat eſt. Imprudentium vt gaudia, ſic dolores exundauêre. Æquo animo excipe neceſſaria. Quid incredibile, quid nouum euenit? quàm multis cummaximè [9] funus locatur? [10] quàm multis vitalia eruuntur? quàm multi poſt luctum tuum lugent? Quoties cogitaueris puerum fuiſſe, cogita & hominem, cui nihil certi promittatur, quem fortuna non vtique perducit ad ſenectutem: vnde viſum eſt, dimittit. Ceterùm de illo frequenter loquere, & [11] memoriam eius quantum potes, celebra: quæ ad te ſæpius reuertetur, ſi erit ſine acerbitate ventura. Nemo enim libenter triſti conuerſatur, nedum triſtitiæ. Si quos ſermones eius, ſi quos quamuis paruuli iocos cum voluptate audieras, ſæpius repete: potuiſſe illum implere ſpes tuas, quas paternâ mente conceperas, audacter affirma. Obliuiſci quidem ſuorum, C ac memoriam cum corporibus efferre, & effuſiſſimè flere, meminiſſe parciſſimè, inhumani animi eſt. Sic aues, ſic feræ fœtus ſuos diligunt: [12] quarum concitatus eſt amor, & pænè rabidus, ſed cum amiſſis totus exſtinguitur. Hoc prudentem virum non decet: [13] meminiſſe perſeueret, lugere deſinat. Illud nullo modo probo, quod ait Merrodorus, [14] eſſe aliquam cognatam triſtitiæ voluptatem: hanc ipſam captandam in eiuſmodi tempore. Ipſa Metrodori [15] verba ſubſcripſi: de quibus non dubito, quid ſis ſenſurus. Quid enim turpius, quàm captare in ipſo luctu voluptatem, imò per luctum: & inter lacrimas quoque,

9. FVNVS LOCATVR?] *Efferendum nempe, & vrendum è Libitinariis.*

10. QVAM MVLTIS VITALIA ERVVNTVR?] *Si in Ægypto, aut alibi hæc ſcriberet, vbi condiri mos corpora, & inteſtina erui, probarem: in Romanis moribus, qui poſſum? Nam illi comburebant, & quidem totos, nec de partibus erutis legi, aut certè non obſeruaui. Si aliter, ne mutemus. Etſi libri tamen mutant, qui,* vitalia emittunt; *aut,* emuntur, *vt in meo. Equidem legerim:* quàm multi vitam alij amittunt? *aut verò,* quàm multi vitâ alij emittuntur? *Sed quod magis etiam placeat, quibuſdam libris obeſt repetitio, ſcribuntq́;:* Quàm multi, cùm maximè funus locatur, in talia emittunt? *placeat, inquam, ſi pariter reſcribas,* vitam alij amittunt. *Eccè, inquit, dum de funere curatur, funus ſuperuenit, aut funera.*

11. MEMORIAM EIVS.] *Plutarchus Conſol. ad Apollonium:* Ὠφέλεια δὲ τοῖς ἀφῃρημένοις, ἡ διὰ τῆς ἀγαθῆς μνήμης τιμή. οὐδεὶς γὰρ ἀγαθὸς ἄξιος θρήνων, ἀλλ' ὕμνων καὶ ἐπαίνων, οὐδὲ πένθους, ἀλλὰ μνήμης εὐκλεοῦς: Commodum aliquod eſt defunctis, ſi piâ memoriâ eos colamus. Nemo enim bonus gemitu dignus eſt, ſed hymnis & laudibus; neque luctu, ſed recordatione laudabili.

12. QVARVM CONCITATVS EST.] *Scripti neſcio quid velut:* quarum contraria (*alij*, contrarius) ac concitatus. D

13. MEMINISSE PERSEVERET.] *Tacitus ſimile:* Fœminis lugere honeſtum eſt, viris meminiſſe.

14. ESSE ALIQVAM COGNATAM.] *Ita Ouidius:*

Fleq́; meos caſus, eſt quædam, flere, voluptas.

Statius:

—— tunc flere, & ſcindere veſtes,
Fataq́;, & iniuſtos rabidis pulſare querelis
Cælicolas, ſolamen erat.

Vide Ariſtotelem 1. *Rhetor. cap.* XI.

15. VERBA SVBSCRIPSI.] *Exſtant in meo oliisq́; Græca quædam, ſed ſic deprauatè ſcripta, vt nihil mihi quidem ſit cruce.*

16. OB DE-

A quoque, quod iuuet, quęrere? Hi ſunt qui nobis obiiciunt nimium rigorem, & infamant
præcepta noſtra duritiâ, quòd dicamus dolorem in animum aut admittendum non eſſe,
aut citò expellendum. Vtrùm tandem eſt aut incredibilius, aut inhumanius, non ſentire
amiſſo amico dolorem, an voluptatem in ipſo dolore aucupari? Nos quod præcipimus,
honeſtum eſt. cùm aliquid lacrimarum affectus effuderit, &, vt ita dicam, deſpumaue-
rit, non eſſe tradendum animum dolori. Quid tu dicis? miſcendam ipſi dolori volupta-
tem. Sic conſolamur cruſtulo pueros, ſic infantium fletum infuſo lacte compeſcimus.
Ne illo quidem tempore quo filius ardet, aut amicus exſpirat, ceſſare pateris voluptatem,
ſed ipſum vis titillare mærorem. Vtrùm honeſtiùs dolor ab animo ſubmouetur, an vo-
luptas ad dolorem quoque admittitur? admittitur, dico? captatur, & quidem ex ipſo.
Eſt aliqua, inquit, voluptas cognata triſtitiæ. Illud nobis licet dicere: vobis quidem non
licet. Vnum bonum noſtis voluptatem, vnum malum dolorem. Quæ poteſt inter bo-
num, & malum, eſſe cognatio? Sed puta eſſe. nunc potiſſimùm eruitur: & ipſum dolo-
B rem ſcrutamur an aliquid habeat iucundum circa ſe, & voluptarium? Quædam teme-
dia aliis partibus corporis ſalutaria, velut fœda & indecora, adhiberi aliis nequeunt: &
quod alibi prodeſſet ſine damno verecundiæ, id fit inhoneſtum loco vulneris. Non te
pudet luctum voluptate ſanare? ſeueriùs iſta plaga curanda eſt. illud potiùs admone,
nullum mali ſenſum, ad eum qui perit, peruenire: nam ſi peruenit, non periit. Nulla,
inquam, eum res lædit, qui nullus eſt: viuit, ſi læditur. Vtrùm putas illi malè eſſe, quòd
nullus eſt, an quòd eſt adhuc aliquis? Atqui nec ex eo poteſt ei tormentum eſſe, quòd
non eſt: quis enim nullius ſenſus eſt? nec ex eo, quod eſt: effugit enim maximum mor-
tis incommodum, non eſſe. Illud quoque dicamus ei, qui deflet ac deſiderat in ætate
primâ raptum: Omnes quantum ad breuitatem æui, ſi vniuerſo compares, & iuuenes
& ſenes in æquo ſumus. Minus enim ad nos ex omni ætate venit, quàm quòd minimum
eſſe quis dixerit. quoniam quidem minimum aliqua pars eſt, hoc quod viuimus, proxi-
mum nihilo eſt: & tamen [16] ob dementiam noſtram latè diſponitur. Hæc tibi ſcripſi,
C non tamquam exſpectaturus eſſes remedium à me tam ſerum: liquet enim mihi te lo-
cutum tecum, quidquid lecturus es: ſed vt caſtigarem illam exiguam moram, quâ à te
receſſiſti: & in reliquum exhortarer, contra fortunam tolleres animos, & omnia eius te-
la non tamquam poſſent venire, ſed tamquam vtique eſſent ventura, proſpiceres.

EPIST. C.

De Papirio Fabiano philoſopho iudicium, eiuſque ſcriptis.

[1] FABIANI Papirij libros, [2] qui inſcribuntur *Ciuilium*, legiſſe te cupidiſſimè ſcri-
bis: ſed non reſpondiſſe exſpectationi tuæ. deinde, oblitus de philoſopho agi,
compoſitionem eius accuſas. Puta eſſe quod dicis: & effundi verba, non fingi. Primùm,
D habet iſta res ſuam gratiam: & eſt decor proprius orationis leniter lapſę. Multùm enim
intereſſe exiſtimo, vtrùm exciderit, an fluxerit. Nunc in hoc quoque, quod dicturus ſum,
ingens differentia eſt. Fabianus mihi [3] non effundere videtur orationem, ſed fundere:
adeò larga eſt, & ſine perturbatione, non ſine curſu tamen, veniens. Illud planè fatetur
& præ-

16. OB DEMENTIAM NOSTRAM.] *Gruterus acutè & verè*, ô dementiam.

EPIST. C. 1. FABIANI PAPIRII.] *De quo epiſt.* XI. LII. *&* LVIII. *& Seneca pater totum virum deſcribit, & genus eloquij, de quo hîc cenſura: imò requirit in eo, quæ filius excuſat & tuetur. Videſis lib.* II. *Controu. in Præfatione.*

2. QVI INSCRIBVNTVR CIVILIVM.] *Id eſt*, Politicorum: *dignum hercules Philoſopho argumentum. At libri quidam*, artium ciuilium *habent; alij*, artium & uilium; *quidam*, artium iulium; *denique*, archinilium. *Vt ſuſpicio ſit remotioris & Græcanicæ vocis. An ſi forte*, αἰτιῶν φυσικῶν? *ſcripſit certè, & citatur eo titulo à Chariſio*, Cauſſarum naturalium.

3. NON EFFVNDERE.] *Cum impetu videlicet, & turbidè; ſed fundere leniter, & cum ordine.*

 4. ITA

& præfert, non eſſe ſe tractatam, nec diu tortam. Sed [4] ita, vt vis, eſſe credamus: mores A
ille, non verba compoſuit; & animis ſcripſit iſta, non auribus. Prætereà, ipſo dicente
non vacaſſet tibi partes intueri: adeò re ſumma rapuiſſet: & ferè quæ impetu placent,
minùs præſtant [5] ad manum relata. Sed illud quoque multum eſt, primo adſpectu o-
culos occupaſſe: etiamſi contemplatio diligens inuentura eſt, quod arguat. Si me inter-
rogas, maior ille eſt [6] qui iudicium abſtulit, [7] quàm qui meruit. Et ſcio hunc tutio-
rem eſſe: ſcio audaciùs ſibi [8] de futuro promittere. Oratio ſolicita philoſophum non
decet. Vbi tandem erit fortis & conſtans, vbi periculum ſui faciet, qui timet verba? Fa-
bianus non erat negligens in oratione, ſed ſecurus: itaque nihil inuenies ſordidum. Ele-
cta verba ſunt, non captata; nec huius ſæculi more contra naturam ſuam poſita & in-
uerſa; ſplendida tamen, quamuis ſumantur è medio: ſenſus honeſtos & magnificos ha-
bent, non coactos in ſententiam, [9] ſed altiùs ductos. Videbimus, quid parùm recisum
ſit, [10] quid parùm ſtructum, quid non huius recentis polituræ: cùm circumſpexeris
omnia, nullas videbis anguſtias inanes. Deſit ſanè varietas marmorum, & [11] conciſu- B
ra aquarum cubiculis interfluentium, [12] & pauperis cella, & quidquid aliud luxuria,
non contenta decore ſimplici, miſcet: quod dici ſolet, [13] *domus recta eſt*. Adiice nunc,
quod de compoſitione non conſtat. Quidam illam volunt eſſe ex horrido comptam:
quidam vſque eò aſperâ gaudent, vt etiam quæ molliùs caſus explicuit, ex induſtriâ diſ-
ſipent, & clauſulas abrumpant, ne ad exſpectatum reſpondeant. Lege Ciceronem. com-
poſitio eius vna eſt: [14] pedem ſeruat, curata, lenta, & ſine infamiâ mollis. At contrà,
Pollionis Aſinij ſalebroſa & exſiliens, & vbi minimè exſpectes, relictura. Denique apud
Ciceronem omnia deſinunt: apud Pollionem cadunt: exceptis pauciſſimis, quæ ad
certum modum, & ad vnum exemplar, adſtricta ſunt. Humilia prætereà tibi videri di-
cis omnia, & parùm erecta: quo vitio carere eum iudico. Non ſunt humilia illa, ſed
placida. [15] ſunt enim tenore quieto compoſitoque formata, nec depreſſa, ſed plana.
Deeſt illis oratorius vigor, ſtimulique quos quæris, & ſubiti ictus ſententiarum: ſed ro-
tum corpus videris; quamuis ſit incomptum, honeſtum eſt. Non habet oratio eius, C
[16] ſed debet dignitatem. Affer quem Fabiano poſſis præponere. Dic Ciceronem, cuius
libri

4. ITA VT VIS.] *Benè è libris aliquot aſſeruit Gruterus. Sententia. Age, eſto vti dicis, parùm compoſitus aut conſtructus: nempe philoſophum, non oratorem, agit.*

5. AD MANVM RELATA.] *Quæ audita placent, & ſtatim: non æquè in manum ſumpta, & relecta: cùm iudicium morâ ſe collegit, & certiùs appendit ac librat.*

6. QVI IVDICIVM ABSTVLIT.] *In dicendo rapuit, & velut inuitum traxit.*

7. QVAM QVI MERVIT.] *Accuratâ dictione, aut ſcriptione. Plus illic ingenij, & ignis; hic cura, & intentionis.*

8. DE FVTVRO PROMITTERE.] *Viuere poſſe, & ætatem ferre.*

9. SED ALTIVS DVCTOS.] *Meus & quidam,* ſed tutiùs. *Alij,* latiùs. *quod probem, & opponitur breuibus ſenſibus, & coactis.*

10. QVID PARVM STRVCTVM.] *Compoſitum: vt ſuprà. At Pincianus mallet,* ſtrictum: *non ego.*

11. CONCISVRA AQVARVM.] *Refero ad aquas, & minutos Euripos, in cœnationibus olim, & præſertim æſtiuis. De quibus Seneca, De Tranquill. cap.* I. Quid perlucentes ad imum aquas, & circumfluentes ipſa conuiuia loquar? *Idem Quæſt. Nat.* III. *cap.* XVII. *inter* opera luxuriæ *narrat:* In cubili natant piſces, & ſub ipsâ menſâ capitur, qui ſtatim transferatur in menſam.

12. ET PAVPERIS CELLA.] *Benè habet. neque aliud eſt, quàm diuites iſtos habuiſſe diſtinctam etiam Cœnationem, aut Cubiculum, quod* Pauperis cellam *dicerent: vbi certis diebus velut tenuem & pauperem victum imitarentur. Vide epiſt.* XVIII.

13. DOMVS RECTA EST.] *Sine vitio eſt, etſi minùs ornata aut inſtructa.*

14. PEDEM SERVAT, CVRATA.] *Meo & aliquot ſcriptis abeſt vox,* ſeruat: *ſcribúntque* D
vna eſt, pedem curuat, lenta. *Legi poßit,* pedem curat.

15. SVNT ENIM TENORE QVIETO.] *Valdè amplectar, quod in quibuſdam:* ſed placida, & ad animi tenorem quietum compoſitumque formata. *Eſt ipſum, quod pater de illo:* Iam videlicet compoſitus & pacatus animus, cùm veros compreſſiſſet affectus, parùm benè imitari poterat, quæ effugerat. *Oratio igitur lenis & placida, vt ipſe animus.*

16. SED DEBET DIGNITATEM.] *Priores duas voces malè eiecerat Muretus, libris omnibus aſſertas. Ego mutem leuiter,* ſed dabit. *Argutè hoc ait: Oratio eius, eſto, dignitatem non habet, ſed eam dabit. id eſt, tota honeſti & virtutis plena, iſta animo inſeret, & faciet te magnum & honeſtum.*

17. QVOS

A libri ad philoſophiam pertinentes, pænè totidem ſunt, quot Fabiani. Cedam. ſed non ſtatim puſillum eſt, ſi quid maximo minus eſt. Dic Aſinium Pollionem. Cedam. & reſpondeamus: In re tantâ eminere eſt, & poſt duos eſſe. Nomina adhuc Liuium. Scripſit enim & dialogos, [17] quos non magis philoſophiæ annumerare poſſis, quàm hiſtoriæ: & ex profeſſo philoſophiam continentes libros. Huic quoque dabo locum: vide tamen, quàm multos antecedat, qui à tribus vincitur, & tribus eloquentiſſimis. Sed non præſtat omnia. non eſt fortis oratio eius, quamuis elata ſit: non eſt violenta, nec torrens, quamuis effuſa ſit: [18] non eſt perſpicua, ſed pura. Deſideres, inquies, contra vitia aliquid aſperè dici, contra pericula animosè, contra fortunam ſuperbè, contra ambitionem contumeliosè. Volo luxuriam obiurgari, libidinem traduci, impotentiam frangi: ſit aliquid oratoriè acre, tragicè grande, comicè exile. Vis illum aſſidere puſillæ rei, verbis? Ille rerum ſe magnitudini addixit: eloquentiam, velut vmbram, non hoc agens, trahit. Non erunt ſine dubio ſingula circumſpecta, nec in ſe collecta, nec omne verbum excitabit ac
B punget: fateor: [19] exibunt multa, nec ferient, & interdum otioſa præterlabetur oratio: ſed multum erit [20] in omnibus locis, & ingens ſine tædio ſpatium. Denique illud præſtabit, vt liqueat tibi, illum ſenſiſſe, quæ ſcripſit. Intelliges actum hoc, vt tu ſcires quid illi placeret; non vt ille placeret tibi. Ad profectum omnia tendunt, & ad bonam mentem: non quæritur plauſus. Talia eſſe ſcripta eius non dubito, etiam ſi magis reminiſcor quàm teneo: hæretque mihi color eorum, non ex recenti conuerſatione familiariter, ſed ſummatim, vt ſolet ex vetere notitiâ. Cùm audirem certè illum, talia mihi videbantur: non ſolida, ſed plena, quæ adoleſcentem indolis bonæ attollerent, & ad imitationem ſui vocarent, ſine deſperatione vincendi. quæ mihi adhortatio videtur efficaciſſima. Deterret enim, qui imitandi cupiditatem modò fecit, ſpem abſtulit. Ceterùm verbis abundabat, ſine commendatione partium ſingularum, in vniuerſum magnificus.

C

EPIST. CI.

De ſubità morte cuiuſdam noti: & ex occaſione, nihil fidendum aut ſpondendum nobis. Omnia incerta, ideoque vita bona non differenda. longa autem non optanda: & exagitat Mecænatis turpiſſimum votum.

OMNIS dies, omnis hora, quàm nihil ſimus oſtendit, & aliquo argumento recenti admonet fragilitatis oblitos, cùm æterna meditantes reſpicere cogit ad mortem. Quid ſibi iſtud principium velit, quæris? Senecionem Cornelium, equitem Romanum ſplendidum & officioſum, noueras: ex tenui principio ſe ipſe promouerat, & iam illi decliuis erat curſus ad cetera. Faciliùs enim creſcit dignitas, quàm incipit. [1] Pecunia quoque circa paupertatem plurimam moram habet, dum ex illâ ereptat. Hic etiam Senecio diuitiis imminebat, ad quas illum duæ res ducebant efficaciſſimæ, & quærendi, &
D cuſtodiendi ſcientia: quarum vel altera locupletem facere potuiſſet. Hic homo ſummæ frugalitatis, non minùs patrimonij quàm corporis diligens, cùm me ex conſuetudine manè vidiſſet, cùm per totum diem amico grauiter affecto, & ſine ſpe iacenti, vſque in noctem aſſediſſet, cùm hilaris cœnaſſet, genere valetudinis præcipiti abreptus, anginâ, vix

17. QVOS NON MAGIS PHILOSOPHIÆ.] *Etſi enim philoſophiam tractant & promittunt; non tamen à veteri ſtudio Liuius abit, & Hiſtorias atque exempla crebra miſcet.*

18. NON EST PERSPICVA.] *Nam & pater Seneca obſcuritatem eum ab Arellio Fuſco tenuiſſe indicat.*

19. EXIBVNT MVLTA.] *A gladiatoribus, quorum manus* Exire *dicuntur, cùm parant ferire.*

20. IN OMNIBVS LOCIS.] *Pinciano aſſentior legenti*, lucis. *Atqui de obſcuritate diximus. Ita: ſed ſplendorem hìc rerum accipimus, & dignitatem.*

EPIST. CI. 1. PECVNIA QVOQVE CIRCA.] *Idem de Lampide quodam Plutarchus, An ſeni ſit gerenda reſpublica:* qui interrogatus, Quomodo tantas opes ſibi paraſſet? reſpondit, Paruas quidem magno, magnas paruo labore. *Muretus ſuggeſſit.*

vix compreſſum arctatis faucibus ſpiritum traxit in lucem. Intra pauciſſimas ergo ho- A
ras, poſtquam omnibus erat ſani ac valentis officiis functus, deceſſit. Ille qui & mari &
terrâ pecuniam agitabat, qui [2] ad publica quoque, nullum relinquens inexpertum ge-
nus quæſtus, acceſſerat; in ipſo actu benè cedentium rerum, in ipſo procurrentis pe-
cuniæ impetu, raptus eſt.

Inſere nunc Melibœe pyros, pone ordine vites.

Quàm ſtultum eſt ætatem diſponere? ne craſtino quidem dominamur. O quanta de-
mentia eſt, ſpes longas inchoantium! Emam, ædificabo, credam, exigam, honores ge-
ram, tum demum laſſam & plenam ſenectutem in otium referam. Omnia, mihi crede,
etiam felicibus dubia ſunt. Nihil ſibi quiſquam de futuro debet promittere: id quoque
quod tenetur, per manus exit, & ipſam [3] quam premimus horam, caſus incidit. Volui-
tur tempus, ratâ quidem lege, ſed per obſcurum: quid autem ad me, an naturæ certum
ſit, quod mihi incertum eſt? Nauigationes longas, & pererratis littoribus alienis, ſeros in
patriam reditus proponimus, militiam, & caſtrenſium laborum [4] tarda manupretia; B
procurationes, officiorumque per officia proceſſus: cùm interim ad latus mors eſt. quæ
quoniam numquam cogitatur, niſi aliena; nobis ſubinde ingeruntur mortalitatis ex-
empla, non diutiùs, quàm dum miramur, hæſura. Quid autem eſt ſtultius, quàm mira-
ri id vllo die factum, quod omni poteſt fieri? Stat quidem terminus nobis, vbi illum in-
exorabilis fatorum neceſſitas fixit: ſed nemo ſcit noſtrûm, quàm propè verſetur. Sic ita-
que formemus animum, tamquam ad extrema ventum ſit: nihil differamus, quotidie
[5] cum vitâ paria faciamus. Maximum vitæ vitium eſt, quòd imperfecta ſemper eſt,
[6] quòd etiam aliquid ex illâ differtur: qui quotidie vitæ ſuæ ſummā manum impoſuit,
non indiget tempore. Ex hac autem indigentiâ timor naſcitur, & cupiditas futuri exe-
dens animum. [7] Nihil eſt miſerius dubitatione venientium, quorſum euadant. Quan-
tum ſit illud quod reſtat, aut quale, [8] collecta mens inexplicabili formidine agitatur.
Quomodo effugiemus hanc volutationem? vno, ſi vita noſtra non prominebit, ſi in ſe
colligetur. Ille enim ex futuro ſuſpenditur, cui irritum eſt præſens. Vbi verò quidquid C
mihi debui, redditum eſt, vbi ſtabilita mens ſcit, nihil intereſſe inter diem & ſæculum:
quidquid deinceps dierum rerumque venturum eſt, ex alto proſpicit, & cum multo riſu
ſeriem temporum cogitat. Quid enim varietas mobilitaſque caſuum perturbabit, ſi
certus ſit aduerſus incerta? Ideò, mi Lucili, propera viuere: & ſingulos dies, ſingulas vi-
tas puta. Qui hoc modo ſe aptabit, cui vita ſua quotidie fuit tota, ſecurus eſt. In ſpe vi-
uentibus, proximum quodque tempus elabitur: ſubitque auiditas, & miſerrimum atq;
miſerrima omnia efficiens, metus mortis. Inde illud [9] Mecænatis turpiſſimum votum:
quo & debilitatem non recuſat, & deformitatem, & nouiſſimè acutam crucem, dum-
modò inter hæc mala ſpiritus prorogetur.

Debilem facito manu,
Debilem pede, coxâ:

Tuber

2. AD PVBLICA QVOQVE.] *Ad vectigalium redempturas, odioſas.*

3. QVAM PREMIMVS HORAM.] *Clarum eſt. & nec hora hæc certa, & caſus poteſt abrumpere. At Mureto viſum,* oram *legere, & funem nauticum interpretari. Libri ſunt à nobis.*

4. TARDA MANVPRETIA.] *Nam promotiones caſtrenſes gradatim fiebant: nec magna, niſi in extremis, præmia.*

Vt locupletem aquilam tibi ſexageſimus annus
Adferat.

5. CVM VITA PARIA FACIAMVS.] *Tamquam nihil ſit reliqui. non illa nobis, non nos illi obligemur. Abi, abeo.*

6. QVOD ETIAM ALIQVID.] *Veteres,* quod in aliquid. *ex quo Pincianus,* quod in aliud ex alio. D
At meus liber, in margine: quod meum aliquid: *optimè. Fruar totâ, manum iniiciam, nihil incerto tempori reſeruem.*

7. NIHIL EST MISERIVS.] *Meus vocem præmittit,* cùm nihil: *legam,* quoniam nihil.

8. COLLECTA MENS.] *Aſſentior Pinciano:* Non collecta. *Niſi magis placet leuiter reſcriptum, diſtinctumq́;,* Quantum ſit illud, & quale, collectu, mens inex. *Collectu ſine collectione, quid illud & quale, mens turbatur.*

9. MECÆNATIS TVRPISSIMVM VOTVM.] *Imò & Homericum illud ſimile, in Odyſſeâ:*

Βουλοίμην κ' ἐπάρουρος ἐὼν θητευέμεν ἄλλῳ
Ανδρὶ παρ' ἀκλήρῳ, ᾧ μὴ βίοτος πολὺς εἴη,
Η̃ πᾶσιν νεκύεσσι καταφθιμένοισιν ἀνάσσειν:

Malim

A *Tuber adſtrue gibberum,*
Lubricos quate dentes.
Vita dum ſupereſt, benè eſt.
Hanc mihi, vel acutâ
[10] *Si ſedeam cruce, ſuſtine.*

Quod miſerrimum erat, ſi incidiſſet, optatur: & tamquam vitâ petitur, [11] ſupplicij mora. Contemptiſſimum putarem, ſi viuere vellet vſque ad crucem. Tu verò, inquit, me debilites licet, dum ſpiritus in corpore fracto & inutili maneat: deprau es licet, dum monſtroſo [12] & diſtorto temporis aliquid accedat: ſuffigas licet, & acutam ſeſſuro crucem ſubdas: eſt tanti, vulnus ſuum premere, & patibulo pendêre deſtrictum, dum differat id quod eſt in malis optimum, ſupplicij finem. Eſt tanti, [13] habere animam, vt agam. Quid huic optes, [14] niſi deos faciles? quid ſibi vult iſta carminis effæminati turpitudo? quid timoris dementiſſimi pactio? quid tam fœda vitæ mendicatio? Huic pu-
B tas vnquam recitaſſe Virgilium,

Vſque adeòne mori miſerum eſt?

Optat vltima malorum: & quæ pati grauiſſimum eſt, extendi ac ſuſtineri cupit. quâ mercede? ſcilicet vitæ longioris. Quid autem huius viuere eſt? diu mori. Inuenitur aliquis, qui malit inter ſupplicia tabeſcere, & perire membratim, & toties per ſtillicidia amittere animam, quàm ſemel exhalare? Inuenitur qui velit adactus ad illud [15] infelix lignum, iam debilis, iam prauus, & in fœdum ſcapularum ac pectoris tuber eliſus, cui multæ moriendi cauſſæ etiam citra crucem fuerant, trahere animam tot tormenta tractutam? Nega nunc magnum beneficium eſſe naturæ, quod neceſſe eſt mori. Multi peiora paciſci adhuc parati ſunt: etiam amicum prodere, vt diutiùs viuant: & liberos ad ſtuprum manu ſuâ tradere, vt contingat lucem videre, tot conſciam ſcelerum. Excutienda vitæ cupido eſt: diſcendumque nihil intereſſe quando patiaris, quod quandoque patiendum eſt: quàm benè viuas referre, non quamdiu: ſæpe autem in hoc eſſe
C benè, ne diu.

Malim equidem vel in agris vitam ducere ſeruus
Pauperem apud dominum, cui res non ampliter adſit,
Quàm cunctis dominari, apud Orcum, morte potitis.

Quid Euripides? apud eum Iphigenia:

Τὸ φῶς τόδ' ἀνθρώποισιν ἥδιστον βλέπειν,
Τὰ νέρθε δ' οὐδέν. μαίνεται δ', ὃς εὔχεται
Θανεῖν. κακῶς ζῆν κρεῖσσον, ἢ θανεῖν καλῶς:
Lucem videre hominibus eſt ſuauiſſimum,
Inferna minimè. deſipit, qui vult mori.
Meliuſque viuere malè, quàm mori benè.

Sed magis etiam aſſidet Epicuri dogma: τὸν σοφὸν καὶ
D πηρωθέντα τὰς ὄψεις, μεθέξειν τοῦ βίου: Sapientem etiam oculis caſſum, manſurum in vitâ: *quæ ipſa eius verba ſunt in Laërtio, & ab iis Mecænas videatur hauſiſſe.*

10. SI SEDEAM CRVCE.] *Ita omnes meliores libri, & eſſe veram lectionem firmaui in libello De Cruce.* Sedent *autem in* acutâ cruce, *qui ſtipite acuto transfixi ab imo ſunt, per os emergente. Verſus porrò cauſſâ,* ſedeam, *diſſyllabum exaudiendum: atque ita libris quibuſdam,* ſedam, *ſcriptum.*

11. SVPPLICII MORA.] *Nam erat in extremis Mecænatis,* ſuſtine. *id eſt, ſerua mihi vitam & extende, etiam in cruce, vltimiſque malis.*

12. ET DISTORTO.] *Variant libri, ac quidam,* & ſancto; *alij,* & deſerto, *atque in margine,* diſcerpto; *meus & nonnulli,* & ſerto. *Facerem* deſecto, *aut* ſecto. *nam ita in verſibus erat, membris mutilari.*

13. HABERE ANIMAM, VT AGAM.] *Non alio fine viuere, quàm vt moriens viuam. Habeam animam, vt ſemper emittam.*

14. NISI DEOS FACILES?] *Accipio. meruit exaudiri, & habere Deos in vota faciles. Quid, inquit, aliud tam fœdè timido optemus?*

15. INFELIX LIGNVM.] *Ita Crucem vocabant: ego in libellis eius rei.*

A

EPIST. CII.

Aliqvid de immortalitate animæ. tum quæstiuncula, An claritas poſt mortem ad nos faciat? Diſputat tenuiter primò & ſcholaſticè: tum in extremo adſurgit, & ad Deum ac cæleſtia animum ducit. Corpus hoc, ſarcinam aut velamentum eſſe: ſperni debere & exui, cùm Deus & dies ille vocant.

Qvomodo moleſtus eſt iucundum ſomnium videnti, qui excitat: aufert enim voluptatem, etiamſi falſam, effectum tamen veræ habentem: ſic epiſtola tua mihi fecit iniuriam. reuocauit enim me [1] cogitationi aptæ traditum, & iturum, ſi licuiſſet, vlteriùs. Iuuabat de æternitate animatum quærere, imò mehercule credere. credebam enim facilè opinionibus magnorum virorum, rem gratiſſimam [2] promittentium B magis, quàm probantium. Dabam me ſpei tantæ. iam eram faſtidio mihi, iam reliquias ætatis infractæ contemnebam, in immenſum illud tempus, & in poſſeſſionem omnis æui tranſiturus: cùm ſubitò experrectus ſum, epiſtolâ tuâ acceptâ, & tam bellum ſomnium perdidi. quod repetam, ſi te dimiſero, & redimam. Negas me [3] epiſtolâ primâ totam quæſtionem explicuiſſe, in quâ probare conabar id quod noſtris placet, claritatem quæ poſt mortem contingit, bonum eſſe. Id enim me non ſoluiſſe, quod opponitur nobis: Nullum, inquiunt, bonum ex diſtantibus: hoc autem ex diſtantibus conſtat. Quod interrogas, mi Lucili, eiuſdem quæſtionis eſt, loci alterius: & ideò non hoc tantùm, ſed alia quoque eódem pertinentia, diſtuleram. Quædam enim, vt ſcis, moralibus [4] rationalia immixta ſunt. Itaque illam partem rectâ ad mores pertinentem tractaui, Numquid ſtultum ſit ac ſuperuacuum, vltra extremum diem curas tranſmittere. An cadant bona noſtra nobiſcum, nihilq́ue ſit eius qui nullus eſt. [5] An ex eo quod cùm erit, ſenſuri non ſimus [6] antequam aliquis fructus percipi aut peti poſſit. Hæc autem omnia ad mores ſpectant: itaque ſuo loco poſita ſunt. At quæ à dialecticis contra hanc opinionem dicuntur, ſegreganda fuerunt: & ideò ſepoſita ſunt. Nunc quia omnia exigis, C omnia quæ dicunt perſequar, deinde ſingulis occurram. At niſi aliquid prædixero, intelligi non poterunt quæ refellentur. Quid eſt, quod prædicere velim? [7] Quædam continua eſſe corpora, vt hominem: quædam compoſita, vt nauem, domum, omnia denique quorum diuerſæ partes iuncturâ in vnum ſunt coactæ: quædam ex diſtantibus, quorum adhuc membra ſeparata ſunt, tamquam exercitus, populus, ſenatus. Illi enim, per quos iſta corpora efficiuntur, iure aut officio cohærent, naturâ diducti & ſinguli ſunt. Quid eſt, quod etiam nunc prædicere velim? Nullum bonum putamus eſſe, quod ex diſtantibus conſtat. [8] vno enim ſpiritu vnum bonum contineri ac regi debet, vnum eſſe

EPIST. CII. 1. Cogitationi aptæ.] *Fortaſſis*, altæ.

2. Promittentivm magis, qvam.] *Vides nutare ſuper immortalitate Animæ, & velle magis, quàm credere. Ego de eâ re in Phyſiol.* III. *Diſſert.* XI.

3. Epistola prima.] *Ea non exſtat, aut nihil tale præiuit. Itaque meo libro aſſentiar legenti,* primam: *& ſtatim,* conabaris.

4. Rationalia immixta.] *Logica.*

5. An ex eo qvod cvm erit.] *Repræſentaui veterem lectionem, ab aliis variè interpolatam. Legam,* quod tum erit: *poſt mortem ſcilicet. & eſt quæſtio, An quæ hic de nobis dicentur, & quæ fama erit, eius ſenſus ad nos eò peruenturus ſit?*

6. Anteqvam aliqvis.] *Hæc intricata legam:* aut ecquando aliquid fructus. *An ſtatim videlicet, an cùm purgati erimus & ſublimati?*

D

7. Qvædam continva esse.] *Ipſa hæc diuiſio in Plutarchi Præceptis connubialibus:* τῶν σωμάτων φιλόσοφοι τὰ μὲν ἐκ διεστώτων λέγουσιν εἶναι, καθάπερ στόλον, καὶ στρατόπεδον· τὰ δὲ ἐκ συναπτομένων, ὡς οἰκίαν, καὶ ναῦν. τὰ δὲ ἡνωμένα καὶ συμφυῆ, καθάπερ ἐστὶ τῶν ζώων ἕκαστον: Philoſophi aiunt Corporum alia ex diſtantibus conſtare, vt Claſſem, & Exercitum: alia ex compoſitis, vt Domum & Nauem: alia denique vnita & continua eſſe, vt quodque Animantium. *Eadem in Pomponio Ic^to. Q.* XXX. *De vſurpationibus. Adde Senecam, Quæſt. Natur.* II. *cap.* II. *etſi tertium ibi genus ex* Diſtantibus *omittit.*

8. Vno enim spiritv.] *Quæ ſunt* Continua *corpora. eaq́; his ipſis verbis Pomponius definiebat:* quæ continentur vno ſpiritu.

9. Vnivs

A eſſe [9] vnius boni principale. Hoc ſi quando deſideraueris, [10] per ſe probatur: interim ponendum fuit, [11] quo noſtra tela nitatur. Dicitis, inquit, nullum bonum ex diſtantibus eſſe: Claritas autem iſta, bonorum virorum [12] ſecunda opinio eſt. Nam quomodo fama non eſt vnius ſermo, nec infamia vnius mala exiſtimatio: ſic nec claritas, vni bono placuiſſe. Conſentire in hoc plures inſignes & præſtantes viri debent, vt claritas ſit. Hæc autem ex iudiciis plurium efficitur, id eſt, diſtantium: ergo non eſt bonum. Claritas, inquit, laus eſt à bonis bono reddita: laus oratio: oratio vox eſt, aliquid ſignificans: vox autem, licet virorum ſit bonorum, bonum non eſt. Neque enim quidquid vir bonus facit, bonum eſt. nam & plaudit, & ſibilat: ſed nec plauſum quiſquam, nec ſibilum, licet omnia eius admiretur & laudet, bonum dicit, non magis quàm ſternutámentum aut tuſſim. Ergo claritas bonum non eſt. Ad ſummam, dicite nobis, vtrùm laudantis, an laudati bonum ſit? Si laudantis bonum eſſe dicitis, tam ridiculam rem facitis, quàm ſi affirmetis meum eſſe, quòd alius benè valeat. Sed laudare dignos,
B honeſta actio eſt: ita laudantis bonum eſt, cuius actio eſt, non noſtrum qui laudamur: atqui hoc quærebatur. Reſpondebo nunc ſingulis curſim. Primùm, an ſit aliquid ex diſtantibus bonum, etiam nunc quæritur, & pars vtraque ſententias habet. Deinde, claritas deſiderat multa ſuffragia: poteſt & [13] vnius boni viri iudicio eſſe contenta. Nam omnes bonos bonus vnus iudicat. Quid ergo, inquit, & fama erit vnius hominis exiſtimatio, & infamia vnius malignus ſermo? [14] Gloriam quoque, inquit, latiùs fuſam intelligo: conſenſum enim multorum exigit. Diuerſa horum conditio eſt, & illius. Quare? quia ſi de me benè vir bonus ſentit, eodem loco ſum, quo, ſi omnes boni idem ſentirent. omnes enim ſi me cognouerint, idem ſentient. Par illis idemque iudicium eſt: [15] æquè vero inſiſtitur ab his, qui diſſidere non poſſunt. Ita pro eo eſt, ac ſi omnes idem ſentiant: quia aliud ſentire non poſſunt. Ad gloriam & famam, non eſt ſatis vnius opinio. Illic idem poteſt vnius ſententia, quod omnium: quia omnium [16] ſi perrogetur, vna erit: hîc diuerſa diſſimilium iudicia ſunt, diſſimiles affectus. Dubia omnia inue-
C nias, leuia, ſuſpecta. Putas tu poſſe ſententiam vnam omnium eſſe? [17] non eſt vnius vna. Illis placet verum: veritatis vna vis, vna facies eſt: apud hos falſa ſunt, quibus aſſentiuntur. Numquam autem falſis conſtantia eſt: variantur & diſſident. Sed laus, inquit, nihil aliud quàm vox eſt: vox autem bonum non eſt. Cùm dicunt claritatem laudem eſſe bonorum, à bonis redditam: iam non ad vocem referunt, ſed ad ſententiam. Licet enim vir bonus taceat, ſed aliquem iudicet dignum laude, laudatus eſt. Præterea, aliud eſt laus, aliud laudatio. Hæc & vocem exigit. Itaque nemo dicit laudem funebrem, ſed laudationem, cuius officium oratione conſtat. Cùm dicimus aliquem laude dignum, non verba illi benigna hominum, ſed iudicia promittimus. Ergo laus etiam taciti eſt benè ſentientis, ac bonum virum apud ſe laudantis. Deinde, vt dixi, ad animum

9. VNIVS BONI PRINCIPALE.] *τὸ ἡγεμονικόν.*

D 10. PER SE PROBATVR.] *Vellem*, probabitur.

11. QVO NOSTRA TELA NITATVR.] *Eſt ab Eraſmi coniecturâ. qui vult ad telam alludi, cui texenda ſtamen ſubſterni ſolet; ſic reliqua argumentationi hanc fulturam. Ingenioſè ille. anteà erat*; quia in noſtra tela mittuntur, *ſicut & ſcripti ferè libri. Ego putarem:* quia inde noſtra tela mittuntur. *ab hoc principio pugnamus, & aduerſarios ſternimus.*

12. SECVNDA OPINIO.] *Amica & fauens.*

13. VNIVS BONI VIRI.] *Neque enim alij boni ab illo diſſentient. Ita Sidonius in Carm.* XXIIII. Hic ſi te probat, omnibus placebis.

14. GLORIAM QVOQVE, INQVIT.] *Gloriam igitur Stoici non tribuunt Sapienti, ſed Claritatem. Tale Philo Iudæus, ſuper verbis* Euigilauit Noë: Οὐδὲ σοφὸς οὐκ ἔνδοξος, ἀλλ᾽ εὐκλεής, τὸν μὴ κολακείᾳ νοθευόμενον, ἀλλὰ βεβαιούμενον ἀληθείᾳ καρπούμενος ἔπαινον: Sapiens non glorioſus, ſed clari nominis, fruitúrque laude non adulteratâ per blanditias, ſed ſtabilitâ per veritatem.

15. ÆQVE VERO INSISTITVR.] *Sic Deſiderius. ſententia eſt: æquè viam illam veri omnes boni premunt, & inſiſtunt. Sed libri aliquid remotioris verbi fuiſſe arguunt, dum ſcribunt*, vero inficitur; *vel*, inſpicitur; *quidam*, proſpicitur; *meus*, æquè enim inficiſcitur. *Oedipum ego ſpecto.*

16. SI PERROGETVR.] *Vox curia: cùm Conſul omnium ſententias ordine exquirit.*

17. NON EST VNIVS VNA.] *Nam variant, & nemo (ſapiente excepto) ſibi conſtat.*

18. TRA-

mum refertur laus, non ad verba; quæ conceptam laudem egerunt, & in notitiam plu- A
rium emittunt. Laudat, qui laudandum eſſe iudicat. Cùm [18] Tragicus ille apud nos ait,
Magnificum eſſe laudari à laudato viro: laude digno, ait. Et cùm æquè antiquus poëta ait,
Laus alit artes: non laudationem dicit, quę corrumpit artes. nihil enim æquè & eloquen-
tiam, & omne aliud ſtudium auribus deditum vitiauit, quàm popularis aſſentio. Fama
vtique vocem deſiderat, claritas non. poteſt enim citra vocem contingere, contenta iu-
dicio: plena eſt, non tantùm inter tacentes, ſed etiam inter reclamantes. Quid interſit
inter claritatem & gloriam, dicam. Gloria multorum iudiciis conſtat, claritas bonorum.
Cuius, inquit, bonum eſt claritas, id eſt, laus bono à bonis reddita, vtrùm laudati an lau-
dantis? Vtriuſque: meum qui laudor, quia natura me amantem omnium genuit; & bé-
nefeciſſe gaudeo, & gratos me inueniſſe virtutum interpretes lætor. Hoc plurium bo-
num eſt, quòd grati ſunt, ſed & meum. Ita enim animo compoſitus ſum, vt aliorum
bonum, meum iudicem: vtique eorum, quibus ipſe ſum boni cauſſa. Eſt illud laudan-
tium bonum: virtute enim geritur: omnis autem virtutis actio bonum eſt. Hoc con- B
tingere illis non potuiſſet, niſi ego talis eſſem. Itaque vtriuſque bonum eſt, meritò lau-
dari: tam mehercule, quàm benè iudicaſſe, iudicantis bonum eſt, & eius, ſecundùm
quem iudicatum eſt. Numquid dubitas, quin iuſtitia & habentis bonum ſit, & eius cui
debitum ſoluit? Merentem laudare, iuſtitia eſt: igitur vtriuſque bonum eſt. Cauillato-
ribus iſtis abundè reſponderimus. Sed non debuit hoc nobis eſſe propoſitum, arguta
diſſerere, & philoſophiam in has anguſtias ex ſuâ maieſtate detrahere. Quanto ſatius eſt,
ire apertâ viâ & rectâ, quàm ſibiipſi flexus diſponere, quos cum magnâ moleſtiâ debeas
relegere? neque enim quidquã aliud iſtæ diſputationes ſunt, quàm inter ſe peritè captan-
tium luſus. Dic potiùs, quàm naturale ſit, in immenſum mentem ſuam extendere. Ma-
gna & generoſa res eſt humanus animus: nullos ſibi poni niſi communes & cum Deo
terminos patitur. Primùm, humilem non accipit patriam: Epheſum aut Alexandriam,
aut ſi quod eſt etiamnum frequentius incolis, latius tectis ſolum. Illi patria eſt, quod-
cumque ſuprema & vniuerſa circuitu ſuo cingit. Hoc omne conuexum, intra quod ia- C
cent maria cum terris, intra quod aër humanis diuina [19] ſecernens etiam coniungit, in-
tra quod [20] diſpoſita tot numina in actus ſuos excubant. Deinde, arctam ætatem ſibi
dari non ſinit. Omnes, inquit, anni mei ſunt. nullum ſæculum magnis ingeniis cluſum
eſt, nullum non cogitationi peruium tempus. Cùm venerit dies ille qui mixtum hoc di-
uini humaniq́ue ſecernat, corpus hoc, vbi inueni, relinquam: ipſe me diis reddam. nec
nunc ſine illis ſum, ſed graui terrenoq́ue detineor. Per has mortalis æui moras, illi me-
liori vitæ longioriq́ue proluditur. Quemadmodum nouem menſibus nos tenet mater-
nus vterus, & præparat non ſibi, ſed illi loco in quem videmur emitti, iam idonei ſpiri-
tum trahere, & in aperto durare: ſic per hoc ſpatium, quod ab infantiâ patet in ſenectu-
tem, in alium [21] naturæ ſumimur partum. Alia origo nos exſpectat, alius rerum ſtatus.
Nondum cælum, niſi ex interuallo, pati poſſumus. Proinde intrepidus [22] horam illam
decretoriam proſpice: non eſt animo ſuprema, ſed corpori. Quidquid circa te iacet re-
rum, tamquam hoſpitalis loci ſarcinas ſpecta: tranſeundum eſt: [23] Excutit redeuntem
natura, D

18. TRAGICVS ILLE APVD NOS.] *Puto intelligi Næuij verſum. qui alibi apud Ciceronem*: Lætus ſum laudari me (inquit Hector apud Næuiũ) abs te, pater, laudato viro.

19. SECERNENS ETIAM CONIVNGIT.] *Nam ſuper Aërem, Cælum ſtatim excipit, vbi Dij, id eſt, æterni ignes. Idémque coniungit, quia terram cum cælo medius interiectus nectit.*

20. DISPOSITA TOT NVMINA.] *Partim cælo, partim aëre, terrâ, mari: quæ plena ſcilicet omnia Geniorum.*

21. NATVRÆ SVMIMVR PARTVM.] *Scripti plures*, naturæ ſumus, *aut*, ſimus: *at Pincianus optimè*, matureſcimus.

22. HORAM ILLAM DECRETORIAM.] *Quaſi dicas κριτικὴν &* Iudicialem. *Nam decernit iudex, cùm ſententiam profert, & in alterutrum ſtatuit. Hinc* Arma decretoria, *quæ* Luſoriis *noſter opponit, epiſt.* CXVII. *quibus de victoriâ aut vitâ cernitur. Item* Decretorius ſtilus, I. *De Clement. cap.* XIV. *quo pater filium damnat, & exheredem facit. Neque aliter Plinius*, Caniculæ ſidus vuis decretorium *dixit: item*, Diem quo Aquila oritur, florentibus oleis decretorium.

23. EXCVTIT REDEVNTEM.] *Nihil, præter te, in te aut circa te relinquit.*

24. ÆTERNI

A natura, ſicut intrantem. Non licet plus efferre, quàm intuleris: imò etiam ex eo, quod
in vitam attuliſti, pars magna ponenda eſt. Detrahetur tibi hæc circumiecta, nouiſſi-
mum velamentum tui, cutis: detrahetur caro & ſuffuſus ſanguis, diſcurrenſque per to-
tum: detrahentur oſſa neruique, firmamenta fluidorum ac labentium. Dies iſte, quem
tamquam extremum reformidas, [24] æterni natalis eſt. Depone onus. quid cunctaris;
tamquam non priùs quoque, relicto, in quo latebas, corpore, exieris? Hæres & reluctaris:
tum quoque magno niſu matris expulſus es. Gemis, ploras: & hoc ipſum flere, na-
ſcentis eſt. Sed tunc debebat ignoſci. rudis & imperitus omnium veneras: ex materno-
rum viſcerum calido molli que ſomento emiſſum, afflauit aura liberior. Deinde, offen-
dit duræ manus tactus: tenerque adhuc, & nullius rei gnarus obſtupuiſti inter ignota.
Nunc tibi non eſt nouum ſeparari ab eo, cuius antè pars fueris: æquo animo membra
iam ſuperuacua dimitte, & iſtud corpus inhabitatum diu, pone. Scindetur, obruetur,
abolebitur. Quid contriſtaris? ita ſolet fieri. Pereunt ſemper velamenta naſcentium.
B Quid iſta ſic diligis, quaſi tua? iſtis opertus es. Veniet qui te reuelet dies, & ex contuber-
nio fœdi atque olidi ventris educat. Hinc nunc quoque tu quantum potes, ſubuola: vti-
que etiam neceſſariis, quæ cohærebunt, alienus. Iam hinc, [25] altius aliquid ſublimiuſ-
que meditare. [26] Aliquando naturæ tibi arcana retegentur, diſcutietur iſta caligo, & lux
vndique clara percutiet. Imaginare tecum, quantus ille ſit fulgor, tot ſideribus inter ſe
lumen miſcentibus. Nulla ſerenum vmbra turbabit: æqualiter ſplendebit omne cæli
latus: dies & nox, aëris infimi vices ſunt. Tunc in tenebris vixiſſe dices, cùm totam lu-
cem totus adſpexeris: quam nunc, per anguſtiſſimas oculorum vias, obſcurè intueris,
& tamen admiraris tam procul. Quid tibi videbitur diuina lux, cùm illam ſuo loco vi-
deris? Hæc cogitatio nihil ſordidum animo ſubſidere ſinit, nihil humile, nihil crudele.
Deos omnium rerum eſſe teſtes ait. illis nos approbari, illis in futurum parari iubet, &
æternitatem proponere: quam qui mente concepit, nullos horret exercitus, non terre-
tur tubâ, nullis ad timorem minis agitur. Quid ni non timeat, qui mori ſperat? [27] ſi
C is quoque, qui tamdiu animum iudicat manere, quamdiu retinetur corporis vinculo;
exſolutum, ſtatim ſpargi; id agit, vt etiam poſt mortem vtilis eſſe poſſit. Quamuis enim
ipſe ereptus ſit oculis, tamen

Multa viri virtus animo, multuſque recurſat
Gentis honos.

Cogita, quantum nobis exempla bona proſint: ſcies magnorum virorum, non minùs
præſentia, eſſe vtilem memoriam.

24. ÆTERNI NATALIS EST.] *Facit ad immortalitatem animæ, ſuo quodam ſenſu Stoicis creditam: & ambiguè creditam. Vide Phyſiol.* III. *Diſſ.* XI.

25. ALTIVS ALIQVID SVBLIMIVSQVE.] *Nam videtur, inquit Themiſtius,* ipſum τοῦ θανάτου,
id eſt mortis nomen, hominem è vitâ migrantem
D in ſublime ferre, *καὶ ἄνω εἰς θεόν*, id eſt ſurſum ad
Deum vehere.

26. ALIQVANDO NATVRÆ TIBI.] *Hoc Stoici agere volebant Animam aſtris ſociatam, illa & naturam rerum totam contemplari: quod ipſum & Deus. Cicero in Hortenſio:* Vnâ igitur erimus beati cognitione Naturæ, & ſcientiâ: quæ ſola etiam Deorum eſt vita laudanda. *Noſtra adde Phyſiol.* III. *Diſſert.* XIIII.

27. SI IS QVOQVE QVI.] *Epicurū intelligit.*

EPIST.

 A

EPIST. CIII.

MALITIA *& inſidiæ inter ſe hominum. Tu tamen non eadem facito, aut repone: ſed mitis in omnes & volens eſto.*

1 QVID iſta circumſpicis, quæ tibi poſſunt fortaſſe euenire, ſed poſſunt & non euenire? incendium dico, ruinam, aliaque, quæ nobis incidunt, non inſidiantur: illa potius vide, illa deuita, quæ nos obſeruant, quæ captant. 2 Rari ſunt caſus, etiam ſi graues, naufragium facere, vehiculo euerti: 3 ab homine homini quotidianum periculum. Aduerſus hoc te expedi, hoc intentis oculis intuere. Nullum enim malum frequentius, nullum pertinacius, nullum blandius. Tempeſtas minatur, antequam ſurgat: crepant ædificia, antequam corruant; prænunciat fumus incendium: ſubita eſt ex homine pernicies, & eò diligentiùs tegitur, quò propiùs accedit. Erras, ſi iſtorum tibi qui occurrunt vultibus credis, 4 hominum effigies habent, animos ferarum: niſi quòd illarum pernitioſior eſt 5 primus incurſus, quos tranſire non queunt. Numquam enim illas ad nocendum niſi neceſſitas inigit: aut fame, aut timore coguntur ad pugnam: homini perdere hominem libet. Tu tamen ita cogita, quod ex homine periculum ſit: vt cogites, quod ſit hominis officium. Alterum intuere, ne lædaris; alterum, ne lædas. Commodis omnium læteris, mouearis incommodis: & memineris quæ præſtare debeas, quæ cauere. Sic viuendo quid conſequêris? non, vt ne noceant, ſed, ne fallant. Quantum autem potes, in philoſophiam ſecede. 6 illa te ſinu ſuo proteget: in huius ſacrario eris aut tutus, aut tutior. Non arietant inter ſe, niſi in eodem ambulantes. 7 Quod autem ipſam philoſophiam, non debebis iactare. multis fuit periculi cauſſa, inſolenter tractata, & contumaciter. Vitia tibi detrahat, non alij exprobret: 8 non abhorreat à publicis moribus; nec hoc agat, vt quidquid non facit, damnare videatur. Licet ſapere ſine pompâ, ſine inuidiâ. C

EPIST. CIII. 1. QVID ISTA CIRCVMSPICIS.] *Sunt qui laciniam ſuperioris epiſtolæ putent, eiq́ annectendam. Non idem ego.*

2. RARI SVNT CASVS.] *Veteres*, Pares ſunt caſus: *Pincianus editum illud reſtituit, puto verè.*

3. AB HOMINE HOMINI.] *Nota in Plauto parœmia:* Homo homini lupus. *Et aſſidet illud Anacharſidis Scythæ, qui interrogatus,* τί ἐστι τὸ πολέμιον ἀνθρώποις; Αὐτοὶ, ἔφη, ἑαυτοῖς: Quid hominibus maximè infeſtum eſſet? Ipſi, inquit, ſibiipſis.

4. HOMINVM EFFIGIES, ANIMOS FERARVM.] *Prorſus idem Lycurgus, poëta vetus:*

Φεῦ, πῶς πονηρόν ἐστιν ἀνθρώπων φύσις
Τὸ σύνολον. οὐ γὰρ ἄν ποτ' ἐδεήθη νόμου.
Οἴει τι τῶν ἄλλων διαφέρειν θηρίων
Ἄνθρωπον; οὐδὲ μικρὸν, ἀλλὰ σχήματι.
Πλάγι' ἐστὶ τἄλλα, τοῦτο δ' ὀρθὸν θηρίον:
Heu quàm mala, atque deprauata prorſus eſt,
Natura noſtra! neque aliter lege erat opus.
Putáſne tu intereſſe inter hominem, & feram?
Nec paullulum, niſi in figurâ corporis.
Curuantur aliæ, inambulat recta hæc fera.

Sed & Epictetus diſtinctè, quoſdam hominum lupis ſimiles eſſe, infidos, inſidiatores, noxios; alios leonibus, agreſtes, feroces, immanes; pleroſque vulpeculis, detractores & fraudulentos. *Vide* 1. *Diſſert. cap:* III.

5. PRIMVS INCVRSVS, QVOS.] *Legerim*, primis. *Qui primi ſe dant obuios, nec fuga locum relinquunt, nocent.*

6. ILLA TE SINV SVO.] *Libri priſci*, viſu ſuo, *vel*, niſu: *atque illud eſt ab Eraſmo, tamen probum. niſi quis vellet*, vi ſuâ. D

7. QVOD AVTEM IPSAM.] *Sic antiqua lectio, vel* Quid. *Fortè:* Quod attinet ipſam.

8. NON ABHORREAT A PVBLICIS MOR.] *Tale Ciceronis inter fragmenta, ad Marcum filium:* Philoſophiæ quidem præcepta noſcenda, viuendum autem ciuiliter.

EPIST.

A

EPIST. CIV.

DE *inualetudine ſuâ, de curâ & caritate in ſe vxoris. Locum ſe mutaſſe, vt recrearetur: & hinc de Peregrinatione pulcherrima diſſertatio. Non eſſe eam à ſe vtilem, niſi animo talis efficitur. Ille emendetur, affectus recidantur: omnia tunc loca & ſtatus iucunda. Peregrinatio etiam alia pulcherrima, ad priſcos & magnos viros ire, illos cogitatione intueri atque imitari. Hoc vitia tollit, virtutes inſerit: atque iſtuc Lucilium vocat.*

1 IN Nomenranum meum fugi, quid puras? vrbem? imò febrem, & quidem ſurrepenrem. Iam manum mihi iniecerat: protinus itaque parari vehiculum iuſſi, Paullinâ meâ retinenre. Medicus initia eſſe dicebar, moris venis, ſed incertis, & naruralem rurbantibus modum. Exire perſeueraui. Illud mihi in ore erar [2] domini mei Gallionis:
B qui cùm in Achaiâ febrem habere cœpiſſet, protinus nauem adſcendit, clamitans non corporis eſſe, ſed loci morbum. Hoc ego Paullinæ meæ dixi, quæ mihi valetudinem meam commendat. Nam cùm ſciam ſpirirum illius in meo verti: incipio, vt illi conſulam, mihi conſulere: & cùm me fortiorem ſenectus ad mulra reddiderir, hoc beneficium æraris amitto. Venir enim mihi in mentem, in hoc ſene & adoleſcentem eſſe, cui pareitur. Iraque quoniam ego ab illâ non impetro, [3] vt me fortiùs amet: impetrar illa à me, vt me diligentiùs amem. Indulgendum eſt enim honeſtis affectibus: & interdum etiam ſi premunr cauſſæ, ſpirirus in honorem ſuorum vel cum tormenro reuocandus, & in ipſo ore retinendus eſt: cùm bono viro viuendum ſir, non quamdiu iuuar, ſed [4] quamdiu oporrer. Ille qui non vxorem, non amicum ranti purar, vr diuriùs in vitâ commoretur, qui perſeuerar mori, delicatus eſt. Hoc quoque imperet ſibi animus, vbi vriliras ſuorum exigir: nec tantùm ſi vulr mori, ſed ſi cœpit, inrermittar, & ſuis ſe commoder.
C Ingenris animi eſt, alienâ cauſsâ ad vitam reuerti: quod magni viri ſæpe fecerunt. Sed hoc quoque ſummæ humanitaris exiſtimo, ſenecturem ſuam, cuius maximus fructus eſt, ſecurior ſui turela, & viræ vſus animoſior, attentiùs conſeruare, ſi ſcias alicui ruorum eſſe dulce, vtile, oprabile. Habet præterea in ſe non mediocre iſta res gaudium, & mercedem. quid enim iucundius, quàm vxori tam carum eſſe, vt proprer hoc ribi carior fias? Poreſt iraque Paullina mea non tanrùm [5] ſuum mihi timorem imputare, ſed etiam meum. Quæris ergo, quomodo mihi conſilium profectionis ceſſerit? Vt primùm grauiratem vrbis exceſſi, & illum odorem culinarum fumanrium, quæ motæ quidquid peſtiferi vaporis obruerant, cum puluere effundunr, protinus mutaram valetudinem ſenſi. Quantum deinde adiectum puras viribus, [6] poſtquam vineas attigi? in paſcuum emiſſus, eibum meum inuaſi. [7] Repetiui ergo iam me. non permanſir mareor ille corporis dubij,

EPIST. CIV. 1. IN NOMENTANVM.] *Vbi prædium eius, & vinea. Infrà epiſt. CX. & Columella III. cap. III.*

2. DOMINI MEI GALLIONIS.] *Patres, atque etiam fratres (ſed puta natu grandiares) Dominos per honorem & blanditias vocabant, ſicut & vxores Dominas. Notaui ad II. Annal. Taciti.*

3. VT ME FORTIVS AMET.] *Optimè habet; nec Pincianus aut alij debebant mouere. Fortiter amat, qui non indulget, qui ſeuero quodam amore, vt patres liberos, vt Deus bonos viros. Quæ ipſa phraſis, De Prauidentiâ, cap. II. ibi vide. Dicit nunc igitur, Nimis tenerè (hoc opponitur) & indulgenter illa me amat, nec impetro vt robuſtiùs: ad omnia mala mea callabitur: ergo ego mihi impero, vt me magis curem atque amem, ne illam affligam.*

4. QVAMDIV OPORTET.] *Seneca De Benef.* II. *cap.* XVIII. Sapientes, quidquid oportet, iuuat. *Id eſt quidquid apportunum & εὔκαιρον eſt. nam Cicera ita videtur reddere, vbi Cata Stoicus apud eum* III. *De Finibus diſſerit:* Sæpe officium eſſe ſapientis, deſciſcere à vitâ, cùm ſit beatiſſimus, ſi id opportunè facere poſſit. *Et paullo antè,* Rectam effectionem, ſiue *τὸ κατόρθωμα, ponit in* opportunitate: ſic enim appellare ſe dicit *εὐκαιρίαν.*

5. SVVM MIHI TIMOREM.] *Acutè. poteſt non ſolùm hoc in expenſis mihi ferre, quod pro me timeat; ſed & quod ego. Nam eius timor meum trahit, imò gignit.*

6. POSTQVAM VINEAS ATTIGI.] *Quas colere, imò & fodere ſolebat.* III. *Quæſt. Natur. cap.* VII.

7. REPETIVI ERGO IAM ME.] *Recuperaui, & repperi quaſi amiſſum. Sum, qui antè fui.*

dubij, & [8] malè cogitantis: incipio toto animo ſtudere. Non multum ad hoc locus A confert, niſi ſe ſibi præſtet animus, qui ſecretum & in occupationibus mediis, ſi volet, habebit. At ille qui regiones eligit, & otium captat, vbique quo diſtringatur inueniet. Nam Socratem quærenti cuidam, quòd nihil ſibi peregrinationes profuiſſent, reſpondiſſe ferunt: *Non immeritò hoc tibi euenit: tecum enim peregrinabaris.* O quàm benè cum quibuſdam ageretur, ſi à ſe abetrarent! Nunc primi ſeipſos ſollicitant, corrumpunt, territanr. Quid prodeſt mare traiicere, & vrbes mutare? ſi vis iſta, quibus vrgeris, effugere, non alibi ſis oportet, ſed alius. Puta veniſſe te Athenas, puta Rhodon: elige arbitrio tuo ciuitatem: quid ad rem pertinet, quos illa mores habeat? tuos adferes. Diuitias iudicabis bonum: torquebit te paupertas, & (quod eſt miſerrimum) falſa. Quamuis enim multum poſſideas, tamen quia aliquis plus habet, tanto tibi videberis defici, quanto vinceris. Honores iudicas bonum? malè te habebit ille conſul factus, ille etiam refectus: ringeris, quoties aliquem in faſtis ſæpiùs legeris. Tantus erit ambitionis furor, vt nemo tibi poſt te videatur, ſi aliquis ante te fuerit. Maximum malum iudicabis mortem: cùm B in illâ nihil ſit mali, niſi, quod [9] ante ipſam eſt, timeri. Exterrebunt te non tantùm pericula, ſed ſuſpiciones: vanis ſemper agitaberis. Quid enim proderit,

——— *euaſiſſe tot vrbes*
Argolicas, medioſque fugam tenuiſſe per hoſtes?

Ipſa pax timores ſubminiſtrabit. ne tutis quidem habebitur fides, conſternatâ ſemel mente: quæ vbi conſuetudinem pauoris improuidi fecit, etiam ad tutelam ſalutis ſuæ inhabilis eſt. Non enim vitat, ſed fugit: magis autem periculis patemus auerſi. Grauiſſimum iudicabis malum, aliquem ex his quos amabis amittere: cùm interim hoc tam ineptum erit, quàm flere, quòd arboribus amœnis & domum tuam ornantibus decidant folia. [10] Quidquid te delectat, æquè viget, vt videras dum vireret. vtique alium. Aliud alio die caſus excutiet. ſed quemadmodum frondium iactura facilis eſt, quia renaſcuntur: ſic iſtorum quos amas, quoſque oblectamenta vitæ putas eſſe, damnum: [11] quia reparantur, etiam ſi non renaſcantur. Sed non erunt iidem. Ne tu quidem idem eris. C omnis dies, omnis hora te mutat: ſed in aliis rapina faciliùs apparet: hîc latet, quia non ex aperto fit. Alij auferuntur: at ipſi nobis furto ſubducimur. Horum nihil cogitabis, nec remedia vulneribus appones, ſed ipſe tibi ſeres ſollicitudinum cauſſas, alia ſperando, alia deſperando? Si ſapis, alterum alteri miſceas: nec ſperaueris ſine deſperatione, nec deſperaueris ſine ſpe. Quid per ſe prodeſſe peregrinatio cuiquam potuit? Non voluptates illa temperauit, non cupiditates refrænauit, non iras repreſſit, non indomitos amoris impetus fregit, nulla denique animo mala eduxit, non iudicium dedit, non excuſſit errorem: ſed vt puerum ignota mirantem, ad breue tempus rerum aliquâ nouitate detinuit. Ceterùm inconſtantiam mentis, quæ cùm maximè ægra eſt, [12] laceſſit, mobiliorem leuioremque reddit ipſa iactatio. Itaque quæ petierant cupidiſſimè loca, cupidiùs deſerunt, & auium modo tranſuolant, citiuſque quàm venerant, abeunt. Peregrinatio notitiam dabit gentium, nouas tibi montium formas oſtendet, inuiſitata ſpatia camporum, & irriguas perennibus aquis valles, & alicuius fluminis ſub obſeruatione naturam: ſiue, D vt Nilus, æſtiuo incremento tumet; ſiue, vt Tigris, eripitur ex oculis, & acto per occulta curſu, integræ magnitudini redditur; ſiue, vt Mæander, poëtarum omnium exercitatio & ludus, implicatur crebris anfractibus; & ſæpe in vicinum alueo ſuo admotus, antequam ſibi influat, flectitur: ceterùm neque meliorem faciet, neque ſaniorem. Inter ſtudia verſandum eſt, & inter auctores ſapientiæ, vt quæſita diſcamus, nondum inuenta quæra-

8. MALE COGITANTIS.] *Benè. meditabatur & minabatur febrim, ſed nondum erat.*

9. ANTE IPSAM EST, TIMERI.] *Non enim mors malum, ſed eius timor.*

10. QVIDQVID TE DELECTAT.] *Vt edidi, rectè hæc habeo, certè adfinia ſcripturæ veteri. Senſus: Arbores quæ delectant, tam vigent & viuunt viduatæ foliis, quàm cùm virerent. Simile in amicis, qui alibi, etſi inconſpicui, viuant.*

11. QVIA REPARANTVR.] *Iterùm in vitam venient poſt* ἐκπύρωσιν.

12. LACESSIT, MOBILIOREM.] *Pincianus,* laceſſitam, *velit: ego copulâ è fine eductâ,* laceſſit, & mobiliorem.

A quętamus. Sic eximendus animus ex miſerrimâ ſeruitute: in libertatem aſſeritur. Quamdiù quidem neſcietis, quid fugiendum, quid petendum, quid neceſſarium, quid ſuperuacuum, quid iuſtum, quid honeſtum ſit: non erit hoc peregrinari, ſed errare. Nullam tibi opem feret iſte diſcurſus: peregrinaris enim cum affectibus tuis, & mala te tua ſequuntur. Vtinam quidem ſequerentur! longiùs abeſſent: nunc fers illa, non ducis. Itaque vbique te premunt, & paribus incommodis vrunt. Medicina ægro, non regio, quærenda eſt. Fregit aliquis crus, aut extorſit articulum? non vehiculum nauemque conſcendit, ſed aduocat medicum, vt fracta pars iungatur, vt luxata in locum reponatur. Quid ergo animum; tot locis fractum & extortum, credis locorum mutatione poſſe ſanari? maius eſt iſtud malum, [11] quàm vt geſtatione curetur. Peregrinatio non facit medicum, non oratorem: nulla ars loco diſcitur. Quid ergo? Sapientia rerum omnium maxima in itinere colligetur? Nullum, mihi crede, iter eſt, quod te extra cupiditates, extra iras, extra metus ſiſtat: aut ſi quod eſſet, agmine facto, gens illuc humana pergeret. Tam-
B diu iſta vrgebunt mala, macerabuntque per terras ac maria vagum, quamdiu malorum geſtaris cauſſas. Fugam tibi non prodeſſe miraris? tecum ſunt quæ fugis. Te igitur emenda, onera tibi detrahe & deſideria: ſaltem intra modum contine. Omnem ex animo erade nequitiam. ſi vis peregrinationes habere iucundas, tuum comitem ſana. Hærebit tibi auaritia, quamdiu auaro ſordidoque conuixeris: hærebit tumor, quamdiu cum ſuperbo conuerſaberis: numquam ſæuitiam in tortoris contubernio pones: incendent libidines tuas adulterorum ſodalitia. Si velis vitiis exui, longè à vitiorum exemplis recedendum eſt. Auarus, corruptor, ſæuus, fraudulentus, multum nocituri ſi propè à te fuiſſent, intra te ſunt. Ad meliores tranſi. cùm Catonibus viue, cum Lælio, cum Tuberone: quòd ſi conuiuere etiam Græcis iuuat, cum Socrate, cum Zenone verſare. Alter te docebit mori, ſi neceſſe erit: [14] alter, antequam neceſſe erit. Viue cum Chryſippo, cum Poſidonio. Hi tibi tradent diuinorum humanorumque notitiam. hi iubebunt in opere eſſe: nec tantùm ſcitè loqui, & in oblectationem audientium verba iactare, ſed animum indurare, & aduerſus minas erigere. Vnus eſt enim huius vitæ fluctuantis &
C turbidæ portus, euentura contemnere, ſtare [15] fidenter, apertè tela fortunæ aduerſo pectore excipere, non latitantem, nec tergiuerſantem. Magnanimos nos natura produxit: & vt quibuſdam animalibus ferum dedit, quibuſdam ſubdolum, quibuſdam pauidum, ita nobis glorioſum & excelſum ſpiritum, quærentem vbi honeſtiſſimè, non vbi tutiſſimè viuat, [16] ſimillimum mundo: quem quantum mortalibus paſſibus licet, ſequitur æmulaturque. Profert ſe, laudari & [17] adſpici credit. Dominus omnium eſt, ſupra omnia eſt. itaque nulli ſe rei ſubmittit: nihil illi videtur graue, nihil aſperum, quod virum incuruet.

Terribiles viſu formæ, letumque laboſque:

minimè quidem, ſi quis rectis oculis intueri illa poſſit, & tenebras perrumpere. Multa per noctem habita terrori, dies vertit ad riſum.

Terribiles viſu formæ, letumque laboſque,

D egregiè Virgilius noſter. Non re dixit terribiles eſſe, ſed viſu: id eſt, videri, non eſſe. Quid, inquam, in iſtis eſt tam formidabile, quàm fama vulgauit? Quid eſt, obſecro te, Lucili, cur timeat laborem vir, mortem homo? Totiens mihi occurrunt iſti, qui non putant fieri poſſe quidquid facere non poſſunt, & aiunt nos loqui maiora, quàm quæ natura humana ſuſtineat. At quanto ego de illis meliùs exiſtimo? ipſi quoque hæc poſſunt facere,

13. QVAM VT GESTATIONE.] *In eſſedo ſuccuſſione, qua ſollenniter olim vſurpata, humoribus detrahendis, meatibus reſerandis, calori excitando. Scripſi epiſtolam ad Ortelium ſuper eâ totâ re, Centur. Miſc.* III. *epiſt.* XI.

14. ALTER ANTEQVAM NECESSE.] *Nam Zeno ſine morbo, ſibi manus intulit: & id fas iusq; Sapienti eſſe, inter dogmata prodiderat. Vide Manud.* III. *Diſſert.* XXII.

15. FIDENTER, APERTE.] *Ita Pincianus, ſed non ſatisfacit illud*, apertè. *Vetus omnis noſtra lectio*, ad portum. *An*, ad portam: *quaſi paratum egredi? an potiùs*, ac promptum?

16. SIMILLIMVM MVNDO.] *Id eſt, cælo atqueætheri. Nam & hoc Mundus: & è cælo noſter Spiritus, vt Stoici.*

17. ADSPICI CREDIT.] *Pincianus*, geſtit: *Gruterus*, quærit, *cui aſſentior.*

18. PERPES-

cere, ſed nolunt. Denique quem vnquam iſta deſtiruêre tentantem? cui non faciliora A
apparuêre in actu? Non quia difficilia ſunt, non audemus: ſed quia non audemus, dif-
ficilia ſunt. Si tamen exemplum deſideratis, accipite Socratem [18] perpeſſicium ſenem,
per omnia aſpera iactatum, inuictum ramen & paupertare, quam grauiorem illi dome-
ſtica onera faciebant; & laboribus, quos militares quoque pertulir, & quibus ille domi
exercitus. ſiue vxorem eius ſpectes moribus feram, linguâ petulantem; ſiue liberos in-
dociles, & matri quàm patri ſimiliores. Sic ferè aut in bello fuit, aut in tyrannide, aut
in libertate, bellis ac tyrannis ſæuiore. [19] Viginti & ſeptem annis pugnatum eſt: poſt
finita arma, [20] triginta ryrannis noxæ dedita eſt ciuitas, ex quibus plerique inimici erant.
Nouiſſima damnario eſt [21] ſub grauiſſimis hominibus impleta. obiecta eſt & religio-
num violatio, & [22] iuuentutis corruptela, quam immittere in deos, in patres, in remp.
dictus eſt: poſt hæc carcer, & venenum. Hæc vſque eò animum Socratis non moue-
runt, vt ne vultum quidem mouerint. Illam mirabilem laudem, & ſingularem, vſque ad
extremum ſeruauir: non hilariorem quiſquam, non triſtiorem Socratem vidit: æqualis B
fuit in tantâ inæqualitate fortunæ. Vis alterum exemplũ? accipe hunc M. Catonem re-
centiorem, cum quo & infeſtiùs fortuna egit, & pertinaciùs. Cui cùm omnibus locis ob-
ſtitiſſet, nouiſſimè & in morte: oſtendit tamen virum fortem poſſe inuitâ fortunâ viue-
re, inuitâ mori. Tota illi ætas aut in armis eſt exacta ciuilibus, aut in ætate concipiente
iam ciuile bellum. Et hunc licet dicas non minùs, quàm Socratem, in ſeruitute vixiſſe:
niſi fortè Cn. Pompeium, & Cæſarem, & Craſſum, putas libertatis ſocios fuiſſe. Nemo
mutatum Catonem, toties mutatâ Rep. vidir: eumdem ſe in omni ſtatu præſtitir. In
prætutâ, in repulsâ, in accuſatione, in prouinciâ, in concione, in exercitu, in morte, deni-
que in illâ Reip. trepidatione, cùm illinc Cæſar eſſet decem legionibus pugnaciſſimis
ſubnixus, tot externarum gentium præſidiis hinc Cn. Pompeius, ſatis vnus aduerſus
omnia. Cùm alij ad Cæſarem inclinarent, alij ad Pompeium, ſolus Cato fecit aliquas
& Reip. partes. Si animo complecti volueris illius imaginem temporis, videbis [23] illinc
plebem & omnem erectũ ad res nouas vulgum: [24] hinc optimates & equeſtrem ordi- C
nem, quidquid erar in ciuitare ſancti & lecti: duos in medio relictos, Remp. & Cato-
nem. Miraberis, inquam, cùm animaduerteris

Atridem, Priamumque, & ſæuum ambobus Achillem.

Vtrumque enim improbar, vtrumque exarmat. Hanc fert de vtroque ſententiam. Ait
ſe, *ſi Cæſar vicerit, moriturum: ſi Pompeius, exſulaturum.* Quid habebat quod timeter,
qui ea ſibi & victo & victori conſtituerar, quæ conſtituta eſſe ab hoſtibus iratiſſimis po-
terant? Periit itaque ex decreto ſuo. Vides poſſe homines labores pati? [25] per medias
Africæ ſolitudines pedes duxit exercitum. Vides poſſe tolerare ſitim? & in collibus aren-
tibus, ſine vllis impedimentis victi exercitus reliquias trahens, inopiam humoris lorica-
tus tulit, & quoties aquæ fuerat occaſio, [26] nouiſſimus bibit. Vides honorem & notam
poſſe contemni? eodem quo repulſus eſt die, in comitio [27] pilâ luſit. Vides poſſe non
timeri potentiam ſuperiorum? & Pompeium & Cæſarem, quorum nemo alterum of-
fendere audebat, niſi vt alterum demereretur, ſimul prouocauit. Vides tam mortem D
poſſe

18. PERPESSICIVM SENEM.] *Eadem vox in epiſt.* LIII. *Vide.*

19. VIGINTI ET SEPTEM.] *Tot annos, & aliquot menſes, durauit bellum Peloponneſiacum. Thucydides, atque alij.*

20. TRIGINTA TYRANNIS.] *Quos Lyſander Athenis impoſuit. Adde De Tranquill. cap.* III.

21. SVB GRAVISSIMIS HOMINIBVS.] *Muretus edidit*, criminibus: *pronum erat & verum*, nominibus.

22. IVVENTVTIS CORRVPTELA.] *Tertullianus Apolog.* I. Lego partem ſententiæ Atticæ in Socratem, corruptorem adoleſcentium, pronunciatam. *Plato in Apolog. Laërtius, alij.*

23. ILLINC PLEBEM.] *A Cæſare.*

24. HINC OPTIMATES.] *A Pompeio.*

25. PER MEDIAS AFRICÆ SOLIT.] *A Cyrenis in Mauritaniam contendit. Plutarchus, & maximè Lucanus graphicè iter, atque eius incommoda, exſequitur.*

26. NOVISSIMVS BIBIT.] *Idem Lucanus:*

Vltimus hauſtor aquæ; cùm tandem fonte
repetto
Indiga conatur latices potare iuuentus,
Stat, dum lixa bibat.

27. PILA LVSIT.] *Vide epiſt.* LXXI.

28. AVCTO-

A poſſe contemni quàm exſilium? & exſilium ſibi indixit & mortem, & interim bellum. Poſſumus itaque aduerſus iſta tantum habere animi: libeat modò ſubducere iugo collum. In primis autem deſpuendæ ſunt voluptates: eneruant, & effæminant, & multum petunt. multum autem à fortunâ petendum eſt. Deinde ſpernendæ opes: [28] auctoramenta ſunt ſeruitutum. Aurum & argentum, & quidquid aliud felices domos onerat, relinquatur. non poteſt gratis conſtare libertas. Hanc ſi magno æſtimas, omnia paruo æſtimanda ſunt.

EPIST. CV.

BREVIA, *ſed vtilia, præcepta ad Securitatem. Lege, & vſurpa.*

B QVAE obſeruanda tibi ſint, vt tutior viuas, dicam. Tu tamen ſic audias cenſeo iſta præcepta, quomodo ſi tibi præciperem, quâ ratione bonam valetudinem [1] in Ardeatino tuereris. Conſidera, quæ ſint quæ hominem in perniciem hominis inſtigent: inuenies ſpem, inuidiam, odium, metum, contemptum. Ex omnibus iſtis, adeò leuiſſimum eſt contemptus, vt [2] multi in illo remedij cauſſâ delituerint. Quem quis contemnit, calcat ſine dubio, ſed tranſit. Nemo homini contempto, pertinaciter, nemo diligenter nocet. Etiam in acie iacens præteritur: cum ſtante pugnatur. Spem improborum vitabis, ſi nihil habueris quod cupiditatem alienam [3] & improbam irritet, ſi nihil inſigne poſſederis. Concupiſcuntur enim inſignia, etiam ſi parùm nota ſunt. Sic verò inuidiam effugies, ſi te non ingeſſeris oculis, ſi bona tua non iactaueris, ſi ſcieris in ſinu gaudere. Odium autem ex offenſâ ſic vitabis, neminem laceſſendo gratuitò: à quo te ſenſus communis tuebitur. fuit enim hoc multis periculoſum. Quidam odium habue-
C runt, nec inimicum. Illud ne timearis, præſtabit tibi & fortunæ mediocritas, & ingenij lenitas: cùm te eſſe homines ſcient, quem offendere ſine periculo poſſint. Reconciliatio tua & facilis ſit, & certa. Timeri autem tam domi moleſtum eſt, quàm foris: tam à ſeruis, quàm à liberis. Nulli non ad nocendum ſatis virium eſt. Adiice nunc, quòd qui timetur, timet. nemo potuit terribilis eſſe ſecurè. Contemptus ſupereſt: cuius modum in ſuâ poteſtate habet, qui illum ſibi adiunxit: qui contemnitur, quia voluit, non quia debuit. Huius incommodum & artes bonæ diſcutiunt, & amicitiæ eorum, qui apud aliquem potentem potentes ſunt. quibus applicari expediet, non implicari: ne pluris remedium, quàm periculum conſtet. Nihil tamen æquè proderit, quàm quieſcere, & minimum cum aliis loqui, plurimum ſecum. Eſt quædam dulcedo ſermonis, quæ irrepit, & blanditur, & non aliter quàm ebrietas aut amor ſecreta producit. Nemo quod audierit, tacebit: nemo quantum audierit, loquetur. Qui rem non tacuerit, non tacebit auctorem. Habet vnuſquiſque aliquem cui tantum credit, quantum ipſi creditum eſt: vt garrulitatem ſuam cuſtodiat, & contentus ſit vnius auribus, [4] populum faciet. Sic quod
D modò ſecretum erat, rumor eſt. Securitatis magna portio eſt, nihil iniqui facere. Confuſam vitam & perturbatam impotentes agunt: tantum metuunt, quantum nocent: nec vllo tempore vacant. Trepidant enim cùm fecerunt, hærent, conſcientia aliud agere non

28. AVCTORAMENTA SVNT.] *Id eſt, præmia, quibus vendimus libertatem, imus in ſeruitutem.*

EPIST. CV. 1. IN ARDEATINO.] *In illo igitur tractu Latij aër, vt apparet, non bonus aut ſaluber: neque nunc puto eſſe.*

2. MVLTI IN ILLO REMEDII CAVSSA.] *Vt olim ille Brutus, liberator vrbis. de quo Liuius:* Neque in animo ſuo quidquam regi timendum, neque in fortunâ concupiſcendum relinquere ſtatuit, contemptúque tutus eſſe, vbi in iure parum præſidij eſſet.

3. ET IMPROBAM IRRITET.] *Vellem*, improbitatem.

4. POPVLVM FACIET.] *Id eſt. etiamſi vni rem dixerit, ille porrò vni, hic alteri, alterique: & ita populus ſciet. Ipſam rem dicit, mihi claram: & demiror, quid ita corrigi,* poculum, *Pincianus voluerit.*

non patitur, ac ſubinde reſpicere ad ſe cogit. Dat pœnas, quiſquis exſpectat: quiſquis A
autem meruit, exſpectat. [5] Tutum aliqua res in malâ conſcientiâ præſtat, nulla ſecu-
rum. putat enim ſe, etiam ſi non deprehenditur, poſſe deprehendi: & inter ſomnos mo-
uetur, & quoties alicuius ſcelus loquitur, de ſuo cogitat. Non ſatis illi oblitteratum vide-
tur, non ſatis tectum. Nocens habuit aliquando latendi fortunam, numquam fiduciam.

EPIST. CVI.

TENVIS *& Chryſippæa quæſtio, An Bonum ſit corpus? In extremo aliquid contra argutias.*

TARDIVS reſcribo ad epiſtolas tuas, non quia diſtrictus occupationibus ſum:
hanc excuſationem caue audias: vaco, & omnes qui volunt, vacant. Neminem B
res ſequuntur: ipſi illas amplexantur, & argumentum eſſe felicitatis occupationem pu-
tant. Quid ergo fuit, quare non protinus reſcriberem tibi, de quo quærebas? Veniebat
in contextum operis mei: [1] ſcis enim me moralem philoſophiam velle complecti, & om-
nes ad eam pertinentes quæſtiones explicare. Itaque dubitaui vtrùm differrem te, an,
donec ſuus iſti rei veniret locus, ius tibi extra ordinem dicerem: humanius viſum eſt,
[2] tam longè venientem non detinere. Itaque & hoc ex illâ ſerie rerum cohærentium ex-
cerpam, & ſi qua erunt huiuſmodi, non quærenti tibi vltrò mittam. Quæ ſint hæc, in-
terrogas? Quæ ſcire magis iuuat, quàm prodeſt: ſicut hoc de quo quæris, an bonum
corpus ſit. Bonum prodeſt: facit enim: quod facit, corpus eſt: bonum, agitat animum,
& quodammodo format & continet: quæ ergo propria ſunt corporis, ea corporis bona
ſunt: corpora ergo ſunt, & quæ animi ſunt. nam & hic corpus eſt. Bonum hominis ne-
ceſſe eſt corpus ſit, cùm ipſe corporalis. Mentior, niſi & quæ alunt illud, & quæ valetu-
dinem eius vel cuſtodiunt vel reſtituunt, corpora ſunt: ergo & bonum eius corpus eſt. C
Non puto te dubitaturum, an affectus corpora ſint, vt aliud quoque de quo non quæris,
infulciam: tamquam ira, amor, triſtitia. ſi dubitas, vide an vultum nobis mutent, an
frontem adſtringant, an faciem diffundant, an ruborem euocent, an fugent ſanguinem.
Quid ergo? tam manifeſtas corpori notas credis imprimi, niſi à corpore? Si affectus cor-
pora ſunt, & morbi animorum, & auaritia, crudelitas, indurata vitia, & in ſtatum ine-
mendabilem adducta: ergo & malitia, & ſpecies eius omnes, malignitas, inuidia, ſuper-
bia. Ergo & bona. primùm quia contraria iſtis ſunt: deinde, quia eadem tibi indicia
præſtabunt. An non vides, quantum oculis det vigorem fortitudo? quantam intentio-
nem prudentia? quantam modeſtiam & quietem reuerentia? quantam ſerenitatem læ-
titia? quantum rigorem ſeueritas? quantam [3] remiſſionem veritas? Corpora ergo ſunt,
quæ colorem habitumque corporum mutant, quæ in illis regnum ſuum exercent. Om-
nes autem quas retuli virtutes, bona ſunt, & quidquid ex illis eſt. Numquid eſt dubium,
an id quo quid tangi poteſt, corpus ſit? D

Tangere enim & tangi, niſi corpus, nulla poteſt res, vt ait Lucretius.

Omnia autem iſta quæ dixi, non mutarent corpus, niſi tangerent: ergo corpora ſunt.
Etiamnum, cui tanta vis eſt, vt impellat & cogat & retineat & iubeat, corpus eſt. Quid
ergo? Non timor retinet? non audacia impellit? non fortitudo immittit, & impetũ dat?
non moderatio refrænat ac reuocat? non gaudium extollit? non triſtitia adducit? Deni-
que quidquid facimus, aut malitię, aut virtutis gerimus imperio: quod imperat corpori,
corpus

5. TVTVM ALIQVA RES.] *Totidem ferè verbis Seneca Tragicus:*

Tutum aliqua ſcelus, at nulla ſecurum tulit.

EPIST. CVI. 1. SCIS ENIM ME MORALEM.] *Scripſit libros eo titulo: heu, vbi ſunt? Lactantius nominat, & dixi in Vitâ.*

2. TAM LONGE VENIENTEM.] *E Siciliâ ſcribentem.*

3. REMISSIONEM VERITAS.] *Animus ſimplex & apertus, non ſe cuſtodiens. Muretus,* hilaritas, *fecerat contra omnes libros: & certè præiuit tam* lætitia.

EPIST.

A corpus eſt: quod vim corpori affert, corpus. Bonum corporis corporale eſt: bonum hominis, & corporis bonum eſt: itaque corporale eſt. Quoniam, vt voluiſti, morem geſſi tibi, nunc ipſe dicam mihi, quod dicturum eſſe te video. Latrunculis ludimus: in ſuperuacuis ſubtilitas teritur. non faciunt bonos iſta, ſed doctos. Apertior res eſt, ſapere: imò ſimplicior. paucis opus eſt ad mentem bonam litteris. Sed nos vt cetera in ſuperuacuum diffundimus, ita philoſophiam ipſam. Quemadmodum omnium rerum, ſic litterarum quoque intemperantiâ laboramus: non vitæ, ſed ſcholæ diſcimus.

EPIST. CVII.

SOLATVR *Lucilium & erigit, in fugâ ſeruorum. Iſta & alia in vitam incidere: ideoque*
B *non inopinata eſſe deberé. Patere igitur, quod non emendas. Bona & ſapiens Epiſtola.*

VBI illa prudentia tua? vbi in diſpiciendis rebus ſubtilitas? vbi magnitudo? Tam puſilla te angunt? ſerui occupationes tuas, occaſionem fugæ putauerunt. Si amici deciperent, ([1] habeant enim ſanè nomen, quod illis [2] Epicurus noſter impoſuit, & ita vocentur) [3] quo turpius non ſint omnibus rebus tuis. Deſint illi, qui & operam tuam conterebant, & te aliis [4] moleſtum eſſe credebant. Nihil horum inſolitum, nihil inexſpectatum eſt. Offendi rebus iſtis tam ridiculum eſt, quàm queri, quòd ſpargaris in publico, aut inquineris in luto. Eadem vitæ condicio eſt, quæ balnei, turbę, itineris: [5] quædam intermittentur, quædam incident. Non eſt delicata res, viuere. Longam viam ingreſſus es: & labaris oportet, & arietes, & cadas, & laſſeris, & exclames: [6] O mors, id eſt, mentiaris. Alio loco comitem relinques, alio efferes, alio timebis. Per eiuſmodi offenſas emetiendum eſt confragoſum hoc iter. Mori me vult? pręparetur animus contra omnia.
C Sciat ſe veniſſe [7] vbi patiatur fulmen; ſciat ſe veniſſe, vbi

Luctus & vltrices poſuere cubilia curæ,
Pallenteſque habitant morbi, triſtiſque ſenectus.

In hoc contubernio vita degenda eſt. Effugere iſta non potes, contemnere potes: contemnes autem, ſi ſæpe cogitaueris, & futura præſumpſeris. Nemo non fortiùs ad id cui ſe diu compoſuerat, acceſſit, & duris quoque, ſi præmeditata erant, obſtitit. At contrà imparatus, etiam leuiſſima expauit. Id agendum eſt, ne quid nobis inopinatum ſit: & quia omnia nouitate grauiora ſunt, hæc cogitatio aſſidua præſtabit, vt nulli ſis malo tiro. Serui te reliquerunt. Alium compilauerunt, alium accuſauerunt, alium occiderunt, alium prodiderunt, alium calcauerunt, alium veneno, alium criminatione petierunt. Quid-

EPIST. CVII. 1. HABEANT ENIM SANE NOMEN.] *Nam Stoici aliter, qui volunt ſolos Sa-*
D *pientes inter ſe amicos eſſe; reliquos, magis* Socios, *& vtilitate aliquâ iunctos, quàm Amicos.*

2. EPICVRVS NOSTER.] *Ideò,* noſter, *quia ad Lucilium ſcribit: quem ſuprà etiam notabamus in ſectâ illâ fuiſſe. Epicurus autem Amicos ſolâ vtilitate cenſet, & parari vult* διὰ τὰς χρείας: ob vſus: ſicut & terram ſerimus ob fructus. *Laertius: & adde ſuprà, epiſt.* LX.

3. QVO TVRPIVS NON SINT.] *Valdè hæc confuſa. Fortaſſe:* quid? turbandiſne ſint omnibus rebus tuis? *Non dico ſi ſerui fugiant, ſed ſi Amici illi vulgares (veri non poſſunt) deſerant: ideòne angare, & res tuas turbatas rationeſq; putes? Pintianus aut Muretus faciebant:* quota pars abeſſet rebus tuis?

4. MOLESTVM ESSE CREDEBANT.] *Sic omnes libri: at Muretus,* moleſtum reddebant. *Haud malè, pro ſenſu: pro vero putem,* te aliis moleſtum & ſe reddebant. *Ipſi importuni, & te faciebant: dum protrahi & commendari volunt, & ſpes ſuas te iuuante impleri.*

5. QVÆDAM INTERMITTENTVR.] *Fallor, aut,* immittentur, *verius: ſiue,* in te mittentur. *Alÿ conſilio lædent, & te petent; alÿ & alia caſu.*

6. O MORS, ID EST, MENTIARIS] *Arguitè hoc Muretus. Nam optant mortem, ſed ore: mens abhorret, & fugiat aduentantem. Libri tamen quidam,* metiaris: *nec malè, ſi:* id eſt, emetiaris. *Hic finis & meta erit viæ, & mortem clamabis, & habebis. Certè hîc viantium imago.*

7. VBI PATIATVR FVLMEN.] *Ita meus & plures ſcripti. at alÿ:* vbi tonat fulmen. *E quibus Iac. Lectius acutè:* vbi tonat, & fulminat. *Equidem è priore illâ lectione nihil concinno, niſi placet:* vbi glaciat, vbi fulminat.

Quidquid dixeris, multis [8] accidit. Deinceps quæ multa & varia ſunt in nos dirigun- A
tur. [9] Quædam in nos fixa ſunt, quædam vibrant, & cummaximè veniunt, quædam
ad alios peruentura, [10] nos ſtringunt. Nihil miremur eorum ad quæ nati ſumus: quæ
ideò nulli quærenda, quia paria ſunt omnibus. Ita dico paria ſunt. nam etiam quod ef-
fugit aliquis, pati potuit. Æquum autem ius eſt, [11] non quo omnes vſi ſunt, ſed quod
omnibus latum eſt. Imperetur æquitas animo, & ſine querelâ mortalitatis tributa pen-
damus. Hiems frigora adducit: algendum eſt. æſtas calores refert: æſtuandum eſt. in-
temperies cæli valetudinem tentat: ægrotandum eſt. Et fera nobis loco occurret, & ho-
mo pernicioſior feris omnibus. Aliud aqua, aliud ignis eripiet. Hanc rerum conditio-
nem mutare non poſſumus: id poſſumus, magnum ſumere animum, & viro bono di-
gnum, quo fortiter fortuita patiamur, & naturæ conſentiamus. Natura autem hoc, quod
vides, regnum mutationibus temperat. Nubilo ſerena ſuccedunt: turbantur maria, cùm
quieuerunt: flant inuicem venti: noctem dies ſequitur: pars cæli conſurgit, pars mergi- B
tur: contrariis rerum æternitas conſtat. Ad hanc legem animus noſter aptandus eſt:
hanc ſequatur, huic pareat: & quæcumque fiunt, debuiſſe fieri putet: nec velit obiur-
gare naturam. Optimum eſt pati, quod emendare non poſſis: & [12] Deum, quo auctore
cuncta proueniunt, ſine murmuratione comitari. Malus miles eſt, qui imperatorem ge-
mens ſequitur. Quare impigri atque alacres excipiamus imperia, nec deſeramus hunc
operis pulcherrimi curſum, cui quidquid patimur, intextum eſt: & ſic alloquamur Io-
uem, cuius gubernaculo moles iſta dirigitur, quemadmodum Cleanthes noſter verſi-
bus diſertiſſimis alloquitur. quos mihi in noſtrum ſermonem mutare permittitur, Cice-
ronis viri diſertiſſimi exemplo. Si placuerint, boni conſules: ſi diſplicuerint, ſcies me in
hoc ſecutum [13] Ciceronis exemplum.

[14] *Duc me parens, celſique dominator poli,*
Quocumque placuit. nulla parendi mora eſt.
Aſſum impiger. fac nolle. comitabor gemens: C
[15] *Ducunt volentem fata, nolentem trahunt.*
Malusque patiar, quod pati licuit bono.

Sic viuamus, ſic loquamur. paratos nos inueniat atque impigros fatum. Hic eſt magnus
animus, qui ſe Deo tradidit: at contrà ille puſillus ac degener, qui obluctatur, & de or-
dine mundi malè exiſtimat, & [16] emendare mauult deos, quàm ſe.

8. ACCIDIT. DEINCEPS.] *Corrupta. Fortè,* accidit, & accidet deinceps. Quàm multa & varia in nos diriguntur? *Vel,* varia ſunt, quæ in nos.

9. QVÆDAM IN NOS FIXA.] *Legam,* in oſſibus fixa: *vel certè,* in nobis.

10. NOS STRINGVNT.] *Libant nos leuiter, ſed alibi ſedent & feriunt. Per noſtrum latus, alius læditur.*

11. NON QVO OMNES VSI SVNT.] *Mallem,* vſuri ſunt.

12. DEVM, QVO AVCTORE.] *Hoc enim Stoici capitale dogma habebant, & finem ſtatuebant, Naturam, id eſt Deum ſequi. Vide Manuduct.* II. *Diſſert.* XIX.

13. CICERONIS EXEMPLVM.] *Quem eloquentia ſua (ait Seneca pater) in carminibus deſtituit: Præfat. libri* III. *Controu.*

14. DVC ME PARENS.] *Quidam,* Duc ô parens. *Ipſi Græci verſus ſunt in Epicteti Enchiridio, in fine; ſanè egregij & pij, & Cleanthe illo digni.*

Ἄγου δέ μ' ὦ Ζεῦ, καὶ σύ γ' ἡ πεπρωμένη,
Ὅποι ποθ' ὑμῖν εἰμὶ διατεταγμένος.
Ὡς ἕψομαί γ' ἄοκνος. ἢν δὲ μὴ θέλω,
Κακὸς γενόμενος οὐδὲν ἧττον ἕψομαι.

15. DVCVNT VOLENTEM FATA.] *Non eſt in* D
Græcis hic verſus: & puto inſiticium eſſe, atque alibi lectum.

16. EMENDARE MAVVLT.] *Carpit diuina & Prouidentiam; alia illa eſſe velit magis, quàm ſe alium.*

A

EPIST. CVIII.

Qvomodo philoſophi legendi, vel audiendi ſint? Cum dilectu, & ea maximè excerpenda & imbibenda, quæ faciunt vitæ. Oblectamenta qui quærunt, fruſtrà ſunt: tu emendationem. Nec id difficile; Natura enim ipſa vocat ad Honeſtum. Semina eius & fomites in animo noſtro ſunt: ſurgunt & excitantur, cùm doctor & irritator acceſſit. A ſuo exemplo, cùm apud Attalum diſceret. Oſtendit deinde, vario fine atque animo ad auctores legendos veniri: nos autem debere illo Philoſophi. Pareamus: & legite atque audite vos ô Philologi.

Id de quo quæris, ex his eſt, quæ ſcire, tantùm eò, vt ſcias, pertinet. Sed nihilominus quia pertinet, pertinaciter properas, nec vis exſpectare libros, quos cummaximè ordino continentes totam moralem philoſophiæ partem, ſtatim expediam. Illud tamen
B priùs ſcribam, quemadmodum tibi iſta cupiditas diſcendi, quâ flagrare te video, dirigenda ſit, ne ipſa ſe impediat. Nec paſſim carpenda ſunt, nec auidè inuadenda vniuerſa: per partes peruenitur ad totum. Aptari onus viribus debet: nec plus occupari, quàm cui ſufficere poſſumus. Non quantum vis, ſed quantum capis, hauriendum eſt. bonum tantùm habe animum: capies, quantum voles. Quò plus recipit animus, hoc ſe magis laxat. Hæc nobis præcipere [1] Attalum memini, cùm ſcholam eius obſideremus, & primi veniremus, & nouiſſimi exiremus: ambulantem quoque illum ad aliquas diſputationes euocaremus, non tantùm paratum diſcentibus, ſed obuium. [2] Idem, inquit, & docenti & diſcenti debet eſſe propoſitum: vt ille prodeſſe velit, hic proficere. Qui ad philoſophorum ſcholas venit, quotidie ſecum aliquid boni ferat: aut ſanior domum redeat, aut ſanabilior. Redibit autem. ea enim philoſophiæ vis eſt, vt non ſolùm ſtudentes, ſed etiam conuerſantes iuuet. [3] Qui in ſolem venit, licet non in hoc venerit, colorabitur: qui in vnguentariâ tabernâ reſederunt, & paullò diutiùs commorati ſunt, odorem ſe-
C cum loci ferunt: & qui apud philoſophum fuerunt, traxerint aliquid neceſſe eſt, quod prodeſſet etiam negligentibus. Attende quid dicam: negligentibus, non repugnantibus. Quid ergo? non nouimus quoſdam, qui multis apud philoſophum annis perſederint, & ne colorem quidem duxerint? Quid ni nouerim? pertinaciſſimos quidem, & aſſiduos: quos ego non diſcipulos philoſophorum, [4] ſed inquilinos voco. Quidam veniunt vt audiant, non vt diſcant: ſicut in theatrum voluptatis cauſsâ ad delectandas aures, oratione, vel voce, vel fabulis ducimur. Magnam hanc auditorum partem videbis, cui philoſophi ſchola diuerſorium otij ſit. Non id agunt vt aliqua illic vitia deponant, vt aliquam legem vitæ accipiant, ad quam mores ſuos exigant, ſed vt oblectamento aurium perfruantur. Aliqui tamen & [5] cum pugillaribus veniunt, non vt res excipiant, ſed verba: quæ tam ſine profectu alieno diſcant, quàm ſine ſuo audiant. Quidam ad magnificas voces excitantur, & tranſeunt in affectum dicẽtium, alacres vultu & animo: nec aliter concitantur, quàm ſolent [6] Phrygij tibicinis ſono [7] ſemiuiri, & [8] ex imperio furentes.

D

EPIST. CVIII. 1. Attalvm memini.] *De quo pater in Suaſoriâ* II. Attalus Stoicus, qui ſolum vertit à Seiano circumſcriptus, magnæ vir eloquentiæ: ex philoſophis, quos noſtra ætas vidit, longè & ſubtiliſſimus & facundiſſimus. *Alibi noſter nominat, laudatq́.*

2. Idem, inqvit, et docenti.] *Imò non* idem, *ſed* id *veriùs legas.*

3. Qvi in solem venit.] *Memini in Ciceronis alibi (niſi fallor, De Oratore Dialogis) hanc ſimilitudinem eſſe.*

4. Sed inqvilinos voco.] *Qui velut habitent ibi, ſed in alieno: & ideò nec afficiuntur, nec proficiunt.*

5. Cvm pvgillaribvs.] *At mira edictio, & cui tamen ſua ratio, Zenonis Stoici:* τὸν ἀκούοντα οὕτω πρὸς τοῖς λεγομένοις γίνεσθαι δεῖν, ὥστε μὴ λαμβάνειν χρόνον εἰς τὴν ὑποσημείωσιν: Auditorem philoſophi ſic affici debere, & dictis intentum eſſe, vt nec otium habeat ad excerpta aut ſubnotationes.

6. Phrygii tibicinis sono.] *Lucianus in Nigrino:* Ὥσπερ γὰρ οἱ τοῦ Φρυγίου αὐλοῦ ἀκούοντες, οὐ πάντες μαίνονται, ἀλλ' ὁπόσοι αὐτῶν τῇ Ῥέᾳ λαμβάνονται, οὗτοι δὲ πρὸς τὸ μέλος ὑπομιμνήσκονται τοῦ πάθους: Sicut Phrygiæ tibiæ ſonū qui audiunt, non omnes in furorem aguntur; ſed qui Rheæ ſacrati addictique ſunt, illi reminiſcuntur eo ſigno affectus.

7. Semiviri.] *Galli.*

8. Ex imperio fvrentes.] *Imperio Archigalli, & qui ſignum iubet dari.*

9. Omni-

furentes. Rapit illos inſtigatque rerum pulchritudo, non verborum inanium ſonitus. A
Si quid actiter contra mortem dictum eſt, ſi quid contra fortunam contumaciter, iuuat
protinus quæ audias facere. Afficiuntur illi: & ſint quales iubentur, ſi illa animo forma
permaneat, ſi non impetum inſignem protinus populus honeſti diſſuaſor excipiat. Pau-
ci illam, quam conceperant, mentem domum perferre potuerunt. Facile eſt auditorem
concitare ad cupiditatem recti. [9] Omnibus enim natura fundamenta dedit, ſemenque
virtutum: omnes ad omnia iſta nati ſumus: cùm irritator acceſſit, tunc illa animi bona
velut ſopita excitantur. Non vides quemadmodum theatra conſonent, quoties aliqua
dicta ſunt, quæ publicè agnoſcimus, & conſenſu vera eſſe teſtamur?

Deſunt inopiæ multa, auaritiæ omnia.
In nullum auarus bonus eſt, in ſe peſſimus.

Ad hos verſus ille ſordidiſſimus plaudit, & vitiis ſuis fieri conuicium gaudet. Quanto
magis hoc iudicas euenire, cùm à philoſopho iſta dicuntur: cùm ſalutaribus præceptis
verſus inſeruntur, efficaciùs eadem illa demiſſuri in animum imperitorum? Nam ([10] vt B
dicebat Cleanthes) quemadmodum ſpiritus noſter clariorem ſonum reddit, cùm illum
tuba per longi canalis anguſtias tractum, patentiore nouiſſimè exitu effudit: ſic ſenſus
noſtros clariores carminis arcta neceſſitas efficit. Eadem negligentiùs audiuntur, minuſ-
que percutiunt, quamdiu ſolutâ oratione dicuntur: vbi acceſſère numeri, & egregium
ſenſum adſtrinxêre certi pedes, eadem illa ſententia velut lacerto excuſſa torquetur. De
contemptu pecuniæ multa dicuntur, & longiſſimis orationibus hoc præcipitur, vt ho-
mines in animo, non in patrimonio putent eſſe diuitias: eum eſſe locupletem, qui [11] pau-
pertati ſuæ aptus eſt, & paruo ſe diuitem fecit: magis tamen feriuntur animi, cùm car-
mine eiuſmodi dicta ſunt:

Is minimo eget mortalis, qui minimum cupit.
Quod vult habet, qui velle quod ſatis eſt poteſt.

Cùm hæc atque eiuſmodi audimus, ad confeſſionem veritatis adducimur. Illi enim qui-
bus nihil ſatis eſt, admirantur, acclamant, odium pecuniæ indicunt. Hunc illorum affe- C
ctum vbi videris, vrge, hoc preme, hoc onera, relictis ambiguitatibus, & ſyllogiſmis, &
cauillationibus, & ceteris acuminis irriti ludicris. Dic in auaritiam, dic in luxuriam. cùm
profeciſſe te videris, & animos audientium affeceris, inſta vehementiùs. Veriſimile non
eſt, quantum proficiat talis oratio remedio intenta, & tota in bonum audientium verſa.
Facillimè enim tenera conciliantur ingenia ad honeſti rectique amorem. Adhuc docili-
bus leuiterque corruptis iniicit manum veritas, ſi aduocatum idoneum nacta eſt. Ego
certè, cùm Attalum audirem, in vitia, in errores, in mala vitæ perorantem, ſæpe miſer-
tus ſum generis humani, & illum ſublimem altioremq; humano faſtigio credidi. [12] Ipſe
regem ſe eſſe dicebat: ſed plus quàm regnare mihi videbatur, cui liceret cenſuram agere
regnantium. Cùm verò commendare paupertatem cœperat, & oſtendere, quàm quid-
quid vſum excederet, pondus eſſet ſuperuacuum & graue ferenti: ſæpe exire è ſcholâ
pauperi libuit. Cùm cœperat voluptates noſtras traducere, laudare caſtum corpus, ſo-
briam menſam, puram mentem, non tantùm ab illicitis voluptatibus, ſed etiam ſuper- D
uacuis: libebat circumſcribere gulam & ventrem. Inde mihi quædam permanſere, Lu-
cili. Magno enim in omnia impetu veneram: deinde ad ciuitatis vitam reductus, ex be-
nè cœptis pauca ſeruaui. Inde oſtreis boletiſque in omnem vitam renunciatum eſt. Hęc
enim non cibi, ſed oblectamenta ſunt, ad edendum ſaturos cogentia: quod gratiſſimum
eſt edacibus, & ſe vltrà quàm capiunt farcientibus, facilè deſcenſura, facilè reditura. In-
de in omnem vitam vnguento abſtinemus: quoniam optimus odor in corpore eſt nul-
lus.

9. OMNIBVS NATVRA DEDIT.] *Explico in Manuduct. II. Diſſert. X.*

10. VT DICEBAT CLEANTHES.] *Meritò ille, qui verſibus pleraque ſcripſit: & ſuum igitur factum commendabat.*

11. PAVPERTATI SVÆ APTVS EST.] *Ad eam ſe accommodat, & aptat. non vltra modum vireſque eius cupit, aut ſumit.*

12. IPSE REGEM SE.] *Stoico paradoxo. de quo Manuduct. III. Diſſert. XIII.*

13. DECO-

A lus. Inde vino caret ſtomachus: inde in omnem vitam balneum fugimus. [13] Decoquere corpus,atque exinanire ſudoribus, inutile ſimul delicatumque credimus. Cetera proiecta redierunt: ita tamen, vt quorum abſtinentiam interrupi, modum ſeruem, & quidem abſtinentiæ proximiorem. neſcio an difficiliorem: quoniam quædam abſcinduntur faciliùs animo, quàm temperantur. Quoniam cœpi tibi exponere,quantum maiori impetu ad philoſophiam iuuenis acceſſerim, quàm ſenex pergam, non pudebit fateri, quem mihi amorem Pythagoræ [14] iniecerit Sotion. Docebat, [15] quare ille animalibus abſtinuiſſet, quare poſteà Sextius. Diſſimilis vtrique cauſſa erat, ſed vtrique magnifica. Hic homini ſatis alimentorum citra ſanguinem eſſe credebat,& crudelitatis conſuetudinem fieri, vbi in voluptatem eſſet adducta laceratio. Adiiciebat, contrahendam materiam eſſe luxuriæ: colligebat, bonæ valetudini contraria eſſe alimenta varia, & noſtris aliena corporibus. At Pythagoras [16] omnium inter omnia cognationem eſſe dicebat, & aliorum commercium in alias atque alias formas tranſeuntium. Nulla (ſi illi credas)
B anima interit,nec ceſſat quidē,niſi tempore exiguo, dum in aliud corpus transfunditur. Viderimus per quas temporum vices,& quando pererratis pluribus domiciliis,in hominem reuertatur: interim ſceleris hominibus ac parricidij metum fecit, cùm poſſint in parentis animam inſcij incurrere,& ferro morſuve violare,in quo cognatus aliquis ſpiritus hoſpitaretur. Hæc cùm expoſuiſſet Sotion,& impleſſet argumentis ſuis, Non credis, inquit,animas in alia corpora [17] atque alia deſcribi? & migrationem eſſe,quam dicimus eſſe mortem? Non credis in his pecudibus feriſve, [18] aut aquâ merſis, illum quondam hominis animum morari? Non credis nihil perire in hoc mundo,ſed mutare regionem? nec tantùm cæleſtia per certos circuitus verti, ſed animalia quoque per vices ire, & animos per orbem agi? Magni iſta crediderunt viri. itaque iudicium quidem tuum ſuſtine: ceterùm omnia tibi integra ſerua. Si vera ſunt iſta, abſtinuiſſe animalibus innocentia eſt: ſi falſa,frugalitas eſt. [19] Quod iſtic crudelitatis tuæ damnum eſt? Alimenta tibi leonum & vulturum eripio. His inſtinctus,abſtinere animalibus cœpi: & anno peracto
C non tantùm facilis erat mihi conſuetudo, ſed dulcis. [20] Agiliorem mihi animum eſſe credebam: nec tibi hodie affirmauerim, an fuerit. Quæris, quomodo deſierim? In Tiberij Cæſaris principatum iuuentæ tempus inciderat: [21] alienigenarum ſacra mouebantur: ſed inter argumenta ſuperſtitionis ponebatur, [22] quorumdam animalium abſtinentia. Patre itaque meo rogante, qui non calumniam timebat, ſed [23] philoſophiam oderat, ad priſtinam conſuetudinem redij: nec,difficulter mihi, vt inciperem meliùs cænare, perſuaſit. Laudare ſolebat Attalus culcitram, quæ reſiſteret corpori: tali vtor etiam

13. DECOQVERE CORPVS.] *In balneis,& præſertim Laconicis: ad quæ ſpectant ſequentia.*

14. INIECERIT SOTION.] *Senecæ præceptor, de quo in epiſt.* XLIX. *& ego in Manuduct.* I. *Diſſert.* XII.

D 15. QVARE ANIMALIBVS.] *Exſtant diſſertationes duæ Plutarchi,* De eſu carnium,*pro Pythagoræ ſenſu, ſanequàm argutæ. In alterâ etiam Stoicos tangit,qui cùm delicias ſpernāt & reiiciant,non item hanc cibi immanitatem. Vide, ſodes.*

16. OMNIVM INTER OMNIA COGNAT.] *Ob illam animarum,etiam in bruta corpora,migrationem. Decantata res, etiam poëtis.*

17. ATQVE ALIA DESCRIBI.] *Id eſt, diſtribui.*

18. AVT AQVA MERSIS.] *Id eſt, piſcibus. nam & iis vel maximè abſtinebant: Plutarchus.*

19. QVOD ISTIC CRVDEL.] *Sententia eſſet. quid ita crudelitas tua hæc damna & ſtragem facit? Sed paria prâ mente Seneca: & magis fuerit,* Quod iſtic, niſi crudelitati tuæ, damnum eſt? *Coërcetur ſæuitia tua in hac abſtinentiâ: quid aliud amittis? Paſſiu &,* credulitatis, *legi.*

20. AGILIOREM MIHI ANIMVM.] *Tecum ſentiam: & aſſidua hæc κρεωφαγία, nimis Europæis vſurpata, brutos facit.*

21. ALIENIGENARVM SACRA.] *Siue, vt ego olim,* alienigena tum ſacra. *Nam vox,* gentium, *infarcta eſt præter libros. Iudæi autem & Ægyptij, ſub Tiberio,vrbe pulſi,& aliquot millia in Sardiniam ablegata. Tacitus,* II. *Annal. atque ego ibi.*

22. QVORVMDAM ANIMALIVM ABSTINENTIA.] *Vt ſuis.*

23. PHILOSOPHIAM ODERAT.] *Hunc ipſum patris auerſum ab eâ animum oſtendit & tangit, Conſol. ad Heluiam cap.* XVI. *Tamen aliter ipſe pater in Præfatione lib.* II. *Contron. vbi hortatur Melam filium ad hoc ſtudium, & quietem. Et ſanè aperta & indecora ſit patris hæc inſectatio. Itaque ambigo cum Iac. Lectio, an non verius:* qui non philoſophiam oderat, ſed calumniam timebat.

24. QVEM-

etiam ſenex, in quâ veſtigium apparere non poſſit. Hæc retuli, vt probarem tibi, quàm A vehementes haberent tirunculi impetus primos ad optima quæque, ſi quis exhortaretur illos, ſi quis impelleret. Sed aliquid præcipientium vitio peccatur, qui nos docent diſputare, non viuere: aliquid diſcentium, qui propoſitum adferunt ad præceptores ſuos, non animum excolendi, ſed ingenium. Itaque quæ philoſophia fuit, facta philologia eſt. Multum autem ad rem pertinet, quo propoſito ad quam rem accedas. Qui grammaticus futurus, Virgilium ſcrutatur, non hoc animo legit illud egregium,

—— Fugit irreparabile tempus.

Vigilandum eſt: niſi properamus, relinquimur. agit nos, agiturque velox dies: inſcij rapimur. omnia in futurum diſponimus, & inter præcipitia lenti ſumus. Sed vt obſeruet, quoties Virgilius de celeritate temporum dicit, hoc vti verbo illum, FVGIT.

Optima quæque dies miſeris mortalibus æui
Prima fugit. ſubeunt morbi, triſtiſque ſenectus,
Et labor, & duræ rapit inclementia mortis. B

Ille qui ad philoſophiam ſpectat, hæc eadem quò debet, abducit. Numquam Virgilius, inquit, dies dicit ire, ſed fugere, quod currendi genus concitatiſſimum eſt: & optimos quoſque primos rapi. Quid ergo ceſſamus nos ipſi concitare, vt velocitatem rapidiſſimæ rei poſſimus æquare? Meliora prætervolant, deteriora ſuccedunt. [24] Quemadmodum ex amphorâ primùm quod eſt ſinceriſſimum effluit, grauiſſimum quodque turbidumque ſubſidit: ſic in ætate noſtrâ, quod optimum, [25] in primo eſt. Id exhauriri in aliis potiùs patimur, vt nobis fæcem reſeruemus. Inhæreat iſtud animo, & tamquam miſſum oraculo placeat:

Optima quæque dies miſeris mortalibus æui
Prima fugit. ——

Quare optima? quia reſtat quod incertum eſt. Quare optima? quia iuuenes poſſumus diſcere, poſſumus facilem animum, & adhuc tractabilem, ad meliora conuertere: quia hoc tempus idoneum eſt laboribus, idoneum agitandis per ſtudia ingeniis, & exercen- C dis per opera corporibus. Quod ſupereſt, ſegnius & languidius eſt, & propius à fine. Itaque toto hoc agamus animo, & omiſſis ad quæ diuertimus, in rem vnam laboremus: ne hanc temporis perniciſſimi celeritatem, quam retinere non poſſumus, relicti demum intelligamus. Primus quiſque tamquam optimus dies placeat, & [26] redigatur in noſtrum. quod fugit, occupandum eſt. Hoc non cogitat ille, qui grammatici oculis carmen iſtud legit. ideò optimum quemque primum eſſe diem, quia ſubeunt morbi, quia ſenectus premit, & adhuc adoleſcentiam cogitantibus ſupra caput eſt: ſed ait, Virgilium ſemper vnà ponere morbos & ſenectutem, non mehercule immeritò. ſenectus enim inſanabilis morbus eſt. Præterea, inquit, hoc ſenectuti cognomen impoſuit, triſtem illam vocat:

—— ſubeunt morbi, triſtiſque ſenectus.

Non eſt quòd mireris, ex eâdem materiâ ſuis quemque ſtudiis apta colligere. In eodem prato bos herbam quærit, canis leporem, ciconia lacertum. Cùm Ciceronis libros D de Rep. prehendit hinc philologus aliquis, hinc grammaticus, hinc philoſophiæ deditus: alius aliò curam ſuam mittit. Philoſophus admiratur, contra iuſtitiam dici tam multa potuiſſe. Cùm ad hanc eamdem lectionem philologus acceſſit, hoc ſubnotat, duos Romanos reges eſſe, quorum alter patrem non habet, alter matrem. Nam de Seruij matre dubitatur: [27] Anci pater nullus, Numæ nepos dicitur. Præterea notat eum quem nos dictatorem dicimus, & in hiſtoriis ita nominari legimus, apud antiquos magiſtrum

24. QVEMADMODVM EX AMPHORA.] *Talis in epiſt. 1. vide.*

25. IN PRIMO EST.] *Nec malè*, in primâ.

26. REDIGATVR IN NOSTRVM.] *Vſurpemus & fruamur. Dies enim ita fiunt noſtri (poëta vetus:* Hic meus eſt, dixêre, dies: *) alieni & nihil ad nos, qui elabuntur.*

27. ANCI PATER NVLLVS.] *Non quin reipsâ fuerit, ſed fama traditus non exſtat. Obſcurauit eum Numæ claritas: atque ita* Numæ nepotem *Liuius & Dionyſius dicunt.*

28. IN CIRCO

A giſtrum populi vocatum. Hodieque id extat in Auguralibus libris: & teſtimonium eſt,
quòd qui ab illo nominatur magiſter equitum eſt. Aequè notat, Romulum periſſe ſolis
defectione. Prouocationem ad pópulum etiam à regibus fuiſſe. Id ita in Pontificalibus
libris aliqui putant, & Feneſtella. Eoſdem libros cùm grammaticus explicuit, primùm
REAPSE dici ab Cicerone, id eſt, reipsâ, in commentarium refert, nec minùs SEPSE,
id eſt, ſe ipſe. Deinde tranſit ad ea, quæ conſuetudo ſæculi mutauit: tamquam quod ait
Cicero, *Quoniam ſumus ab ipsá calce, eius interpellatione reuocati:* hanc quam nunc [28] in
circo cretam vocamus, calcem antiqui dicebant. Deinde Ennianos colligit verſus, &
in primis illos de Africano ſcriptos:

——— Cui nemo ciuis neque hoſtis
Quiuit pro factis reddere [29] opræpretium.

Ex eo ſe ait intelligere, apud antiquos [30] non tantùm auxilium ſignificaſſe operam, ſed
opera. ait enim neminem potuiſſe Scipioni neque ciuem, neque hoſtem reddere operæ
B pretium. Felicem deinde ſe putat, quòd inuenerit, vnde viſum ſit Virgilio dicere:

——— Quem ſuper ingens
Porta tonat cæli. ———

[31] Ennium hoc ait Homero ſurripuiſſe; Ennio Virgilium. Eſt enim apud Ciceronem
in his ipſis de Rep. hoc epigramma:

Si fas endo plagas cæleſtum aſcendere cuiquam:
Mi ſoli cæli maxima porta patet.

Sed ne & ipſe, dum aliud ago, in philologum aut grammaticum dilabar, illud admo-
neo, auditionem philoſophorum, lectionemque ad propoſitum beatæ vitæ trahendam:
non vt verba priſca aut ficta captemus, & tranſlationes improbas figuraſque dicendi,
ſed vt profutura præcepta, & magnificas voces, & animoſas, quæ mox in rem transfe-
rantur. Sic iſta diſcamus, vt quæ fuerunt verba, ſint opera. Nullos autem peiùs mereri
de omnibus mortalibus iudico, quàm qui philoſophiam velut aliquod artificium væ-
C nale didicerunt: qui aliter viuunt, quàm viuendum eſſe præcipiunt. Exempla enim ſe-
ipſos inutilis diſciplinæ circumferunt, nulli non vitio quod inſequuntur, obnoxij. Non
magis mihi poteſt quiſquam talis prodeſſe præceptor, quàm gubernator in tempeſtate
nauſeabundus. Tenendum eſt, rapiente fluctu, gubernaculum, luctandum cum ipſo
mari, eripienda ſunt vento vela: quid me poteſt adiuuare rector nauigij attonitus &
vomitans? Quanto maiore putas vitam tempeſtate iactari, quàm vllam ratem? non eſt
loquendum, ſed gubernandum. Omnia quæ dicunt, quæ turbâ audiente iactant, alie-
na ſunt. dixit illa Plato, dixit Zeno, dixit Chryſippus, & Poſidonius, & ingens agmen
tot ac talium. Quomodo probare poſſint ſua eſſe, monſtrabo: faciant quæ dixerint.
Quoniam quæ volueram ad te perferri, iam dixi, nunc deſiderio tuo ſatisfaciam, & in
alteram epiſtolam integrum quod exegeras transferam: ne ad ſpinoſam, & auribus
erectis curioſiſque audiendam, laſſus accedas.

D 28. IN CIRCO CRETAM.] *Ab ipsâ re, quia, vt Plinius ait*, cretâ circum præducere ſolent, ad victoriæ notam: *id eſt, metam eâ ſignare, vt conſpicua eſſet. Idipſum calce factum: & inde etiam nomen. Lucretius:*

— præſcripta ad candida calcis.

29. OPRÆPRETIVM.] *Pro* operæ: *vt* poplus, poclum, *antiqui, extritis litteris mediis: nec in carmine ſolùm, ſed vulgò.*

30. NON TANTVM AVXILIVM.] *Vt in Comœdiis ſæpe, Da mihi hanc operam.*

31. ENNIVM HOC AIT HOMERO.] *Apud quem domus Olympi eſt, & portas ſuas habet. vt Iliad. Θ.*

Πρώτῃσι δὲ πύλῃσι πολυπτύχου Οὐλύμποιο:
In portis primis ſeſe replicantis Olympi.

A

EPIST. CIX.

QVAESTIVNCVLA, *An ſapiens ſapienti, & quomodo proſit? Cauſa dubitandi, quia omnia ſumma in ſapiente, nec adiectioni locus. Reſpondet tamen prodeſſe, & diſtinctè exſequitur. In fine deteſtatur argutias inutiles.*

AN ſapiens ſapienti proſit, ſcire deſideras. Dicimus plenum omni bono eſſe ſa-
pientem, & ſumma adeptum: quomodo prodeſſe aliquis poſſit ſummum bo-
num habenti, quæritur. Proſunt inter ſe boni: exercent enim virtutes, & ſapientiam in
ſuo ſtatu continent. deſiderat vterque aliquem, cum quo conferat, cum quo quærat. Pe-
ritos luctandi, vſus exercet: muſicum, qui paria didicit, monet. Opus eſt & ſapienti, agi-
tatione virtutum. Ita quemadmodum ipſe ſe mouet, ſic mouetur ab alio ſapiente. Quid B
ſapiens ſapienti proderit? impetum illi dabit, occaſiones actionum honeſtarum com-
monſtrabit. Præter hæc, aliquas ſuas cogitationes exprimet, docebit quæ inuenerit. Sem-
per enim ſapienti reſtabit quod inueniat, & quò animus eius excurrat. Malus malo no-
cet: facit peiorem, iram, metum incitando, triſtitiæ aſſentiendo, voluptates laudando:
& tunc maximè laborant mali, vbi plurium vitia miſcuêre, & in vnum collata nequitia
eſt: ergo ex contrario, bonus bono proderit. Quomodo inquis? Gaudium illi afferet,
fiduciam confirmabit, ex conſpectu mutuæ tranquillitatis creſcet vtriuſque lætitia. Præ-
tereà, quarumdam illi rerum notitiam tradet. non enim omnia ſapiens ſcit: etiamſi ſci-
ret, breuiores vias rerum aliquis excogitare poſſit, & has indicare, per quas faciliùs totum
opus circumfertur. Proderit ſapienti ſapiens: non ſcilicet tantùm ſuis viribus, ſed ipſius
quem adiuuat. Poteſt quidem ille etiam relictus ſibi, explicare partes ſuas. Vtetur pro-
priâ velocitate: ſed nihilominus adiuuat etiam, qui currentem hortatur. Non prodeſt
tantùm ſapiens ſapienti, ſed ſibiipſi. Obiicies. Detrahe illi vim propriam, & ille nihil
agit. Iſto modo dicas licet, non eſſe in melle dulcedinem. [1] Nam ipſe ille qui eſt, eſſe de- C
bet ita aptatus linguâ palatoque ad huiuſmodi guſtum, vt ille tali ſapore capiatur, non
offendatur. Sunt enim quidam, quibus morbi vitio mel amarum videatur. Oportet
vtrumque talem eſſe, vt & ille prodeſſe poſſit, & huic profecturo idonea materia ſit. In
ſummum, inquit, producto calorem calefieri ſuperuacuum eſt: & in ſummum produ-
cto bonum ſuperuacuum eſt, quod proſit. Numquid inſtructus omnibus rebus agri-
cola, ab alio inſtrui quærit? Numquid armatus miles quantum in aciem exituro ſatis eſt,
ampliùs arma deſiderat? Ergo nec ſapiens. ſatis enim vitæ inſtructus, ſatis armatus eſt.
Qui in ſummo eſt calore, ei non opus eſt adiecto, vt ſummum teneat. Ipſe ſe, inquit, ca-
lor continet. Ad hæc reſpondeo. Primùm multum intereſt inter iſta, quæ comparas.
Calor enim vnus eſt: prodeſſe varium eſt. Deinde calor non adiuuatur adiectione calo-
ris, vt caleat: ſapiens non poteſt in habitu ſuæ mentis ſtare, niſi amicos aliquos ſimiles
ſui admiſit, cum quibus virtutes ſuas communicet. Adiice nunc, quòd omnibus inter
ſe virtutibus amicitia eſt. Itaque prodeſt, qui [2] virtutes alicuius pares ſuis amat, aman- D
daſque inuicem præſtat. Similia delectant: vtique vbi honeſta ſunt, & probare ac pro-
bari ſciunt. Etiamnum. Sapientis animum peritè mouere nemo alius poteſt, niſi ſapiens:
ſicut hominem mouere rationaliter non poteſt, niſi homo. Quomodo ergo ad rationem
mouendam ratione opus eſt: ſic vt moueatur ratio perfecta, opus eſt ratione perfectâ.
Prodeſſe dicuntur, & qui media nobis largiuntur, pecuniam, gratiam, incolumitatem,
alia in vſus vitæ cara aut neceſſaria: in his dicetur etiam ſtultus ſapienti prodeſſe. Pro-
deſſe autem eſt, animum ſecundùm naturam mouere virtute ſuâ, aut eius qui mouebi-
tur. Hoc non ſine ipſius quoque qui proderit, bono fiet. neceſſe eſt enim, alienam vir-
tutem

EPIST. CIX. 1. NAM IPSE ILLE QVI EST.] *Valet, qui edit.*
2. VIRTVTES ALICVIVS PARES SVIS.] *Nam Stoicum dogma erat, & Virtutes inter ſe pares, & omnes item Sapientes: neminem alterum excellere. Vide Manud. II. Diſſert. XIX.*

3. SVM-

A turem exercendo, exerceat & ſuam. Sed vt remoueas iſta, quæ aut ſumma bona ſunt,
aut [3] ſummorum efficientia, nihilominus prodeſſe inter ſe ſapientes poſſunt. Inuenire
enim ſapientem, ſapienti per ſe res petenda eſt: quia naturâ bonum omne carum eſt bo-
no: & ſic quiſque conciliatur bono, quemadmodum ſibi. Neceſſe eſt, ex hac quæſtio-
ne, argumenti cauſsâ, in alteram tranſeam. Quæritur enim, an deliberaturus ſit ſapiens:
an in conſilium aliquem aduocaturus: quod facere illi neceſſarium eſt, cùm ad hæc ciui-
lia & domeſtica venitur, & (vt ita dicam) mortalia. In his ſic illi opus eſt alieno conſilio,
quomodo medico, quomodo gubernatori, quomodo aduocato, & litis ordinatori. Pro-
derit ergo ſapiens aliquando ſapienti: ſuadebit enim: ſed in illis quoque magnis ac di-
uinis, vt diximus, communiter honeſta tractando, & animos cogitationeſque miſcen-
do, vtilis erit. Præterea ſecundùm naturam eſt & amicos complecti, & amicorum actu,
vt ſuo proprioque lætari. Nam ſi hoc non fecerimus, ne virtus quidem nobis permane-
bit, quæ in exercendo ſe, vſu valet. Virtus autem ſuadet præſentia benè collocare, in fu-
B turum conſulere, deliberare, & intendere animum: faciliùs intendet explicabitque qui
aliquem ſibi aſſumpſerit. Quærit itaque aut perfectum virum, aut proficientem, vici-
numq; perfecto. Proderit autem ille perfectus, ſi conſilium communi prudentiâ iuue-
rit. Aiunt homines plus in alieno negotio videre, quàm in ſuo: hoc illis euenit, quos
amor ſui excæcat, quibuſque diſpectum vtilitatis timor in periculis excutit. Incipiet ſa-
pere ſecurior, & extra metum poſitus. Sed nihilominus quædam ſunt, quę etiam ſapien-
tes in alio, quàm in ſe, diligentiùs vident. Præterea illud quod dulciſſimum honeſtiſſi-
mumque eſt, idem velle atque idem nolle, ſapiens ſapienti præſtabit. Egregium opus
pari iugo ducet. Perſolui quod exegeras, quamquam in ordine rerum erat, quas moralis
philoſophiæ voluminibus complectimur. Cogita, quod ſoleo frequenter tibi dicere: In
iſtis nos nihil aliud quàm acumen exercere. Toties enim illò reuertor: Quid iſta me res
iuuat? fortiorem faciet, iuſtiorem, temperatiorem? Nondum exerceri vacat: adhuc me-
dico mihi opus eſt. Quid me doces ſcientiam inutilem? magna promiſiſti: exigua vi-
C deo. Dicebas intrepidum fore, etiamſi circa me gladij micarent, etiamſi mucro tange-
ret iugulum: dicebas ſecurum fore, etiamſi circa me flagrarent incendia, etiamſi ſubi-
tus turbo toto nauem meam mari raperet. [4] Hæc mihi præſta tu, vt voluptatem, vt
gloriam contemnam: poſteà docebis implicita ſoluere, ambigua diſtinguere, obſcura
perſpicere: nunc doce, quod neceſſe eſt.

EPIST. CX.

GENIOS *ſingulis datos: quos fauentes habet, qui Bonam mentem habet. Vota noſtra &
iudicia improba eſſe, res non ex vero æſtimantium. Vana optari, vana timeri. Remedium
vtriſque à Philoſophiâ: quò nos vocat, ſpretis ſuperuacuis. Luxum denique producit, & ca-
D ſtigat, Attali egregiâ oratione.*

Ex Nomentano meo te ſaluto, & iubeo te habere mentem bonam, [1] hoc eſt, pro-
pitios deos omnes: quos habet placatos & fauentes, quiſquis [2] ſibi ſe propitiauit.
Sepone in præſentiâ, quæ quibuſdam placent: [3] Vnicuique noſtrûm pædagogum dari
Deum;

3. SVMMORVM EFFICIENTIA.] *Nota de Bonis* Efficientibus: *quæ explico Manud.* II. *Diſſ.* XXII.

4. HÆC MIHI PRÆSTA TV, VT VOLVPT.] *Putarem:* Hæc mihi præſta: tum vt vol.

EPIST. CX. 1. HOC EST, PROPITIOS DEOS.] *Imò bonus & beatus non aliud eſt quàm* εὐδαίμων *Græcis, id eſt* εὖ τὸν δαίμονα ἔχων, bonum Deum Geniumque habens. *in Manuduct.* II. *Diſſert.* XIX.

2. SIBI SE PROPITIAVIT.] *Quod bonus fecit, qui in tranquillo & pacato ſemper eſt, non ſibi non alius infeſtus. Vtrumque iſtud, mali.*

3. VNICVIQVE NOSTRVM PÆDAGOGVM] *Via & vita huius ducem. Ita in tabulâ Cebetis* Senex ſupernè ſtat, chartam manu tenens vnâ, & alterâ neſcio quid monſtrans: atque is eſt Genius. Mandat autem in vitam ingredientibus, quid faciendum ſit, & cui viæ ſe committere debeant, ſi velint eſſe ſalui. *Ecce Pædagogum. & plura ego ex profeſſo Phyſiol.* I. *Diſſert.* XIX.

Deum,non quidem ordinarium,ſed hunc inferioris notæ,ex eorum numero quos Oui- A
dius ait, *de plebe deos*. Ita tamen hoc ſeponas volo,vt memineris maiores noſtros,qui cre-
diderunt hoc, Stoicos fuiſſe: ſingulis enim [4] & Genium & Iunonem dederunt. Poſteà
videbimus,an tantùm diis vacet,vt priuatorum negotia procurent: interim illud ſcito,
[5] ſiue aſſignati ſumus, [6] ſiue neglecti, & fortunæ dati, nulli te poſſe imprecari quid-
quam grauius, quàm ſi imprecatus fueris, vt ſe habeat iratum. Sed non eſt, quare cui-
quam, quem dignum pœnâ putaueris, optes, vt infeſtos deos habeat: habet, inquam,
etiamſi videtur eorum curâ & fauore produci. Adhibe diligentiam tuam, & intuere,
quid ſint res noſtræ, non quid vocentur: & ſcies plura mala [7] contingere nobis, quàm
accidere. Quoties enim felicitatis cauſſa, & initium fuit, quod calamitas vocabatur?
Quoties magnâ gratulatione excepta res gradum ſibi ſtruxit in præceps,& aliquem iam
eminentem alleuauit etiamnum,tãquam ibi adhuc ſtaret,vnde tutò caderet? ſed ipſum
illud cadere non habet in ſe mali quidquam, ſi exitum ſpectes,vltra quem natura nemi-
nem deiicit. Propè eſt rerum omnium terminus, propè eſt, inquam,& illud vnde [8] fe- B
lix eiicitur, & illud vnde [9] infelix emittitur. Nos vtraque extendimus, & longa ſpe ac
metu facimus. Sed ſi ſapis, omnia humanâ [10] conditione metire: ſimul & quod gau-
des,& quod times contrahe. Eſt tanti, diu nihil gaudere, ne quid diu timeas. Sed quare
iſtuc malum adſtringo? non eſt quòd quidquam timendum putes. Vana ſunt iſta quæ
nos mouent,quæ attonitos habent. Nemo noſtrûm quid veri eſſet, excuſſit,ſed metum
alter alteri tradidit. Nemo auſus eſt ad id quo perturbatur accedere, & naturam ac bo-
num timoris ſui noſſe. Itaque res falſa & inanis habet adhuc fidem,quia non coarguitur.
Tanti putemus oculos intendere: iam apparebit quàm breuia, quàm incerta, quàm tu-
ta timeantur. Talis eſt animorum noſtrorum confuſio, qualis Lucretio viſa eſt:

Nam veluti pueri trepidant, atque omnia cæcis
In tenebris metuunt: ita nos in luce timemus.

Quid ergo? Non omni puero ſtultiores ſumus, qui in luce timemus? Sed falſum eſt,
Lucreti: non timemus in luce. omnia nobis fecimus tenebras: nihil videmus,nec quid C
noceat,nec quid expediat. totâ vitâ incurſitamus, nec ob hoc reſiſtimus, aut circumſpe-
ctiùs pedem ponimus. Vides autem quàm ſit furioſa res,in tenebris impetus. At meher-
cule id agimus, vt longiùs reuocandi ſimus: & cùm ignoremus quò feramur, velociter
tamen illò quò intendimus,ire perſeueramus. Sed luceſcere,ſi velimus, poteſt. Vno au-
tem modo poteſt, ſi quis hanc humanorum diuinorumq́ue notitiam acceperit: ſi illâ ſe
non perfuderit, ſed infecerit: ſi eadem quamuis ſciat, retractauerit, & ad ſe ſæpe retule-
rit: ſi quæſierit quæ ſint bona, quæ ſint mala; quibus hoc ſit falſò nomen adſcriptum:
ſi quæſierit de honeſtis, de turpibus, de prouidentiâ. Nec intra hæc humani ingenij ſa-
gacitas ſiſtitur. proſpicere & [11] vltra mundum libet, [12] quo feratur, [13] vnde ſurrexe-
rit, in quem exitum tanta rerum velocitas properet. Ab hac diuinâ contemplatione ab-
ductum animum in ſordida & humilia pertraximus, vt auaritiæ ſeruiret, vt relicto
mundo

4. ET GENIVM ET IVNONEM.] *Hoc ita accipe, non vt ſinguli vtrumque habuerint, ſed vt alterum: & clarius eſſet*, aut Genium, aut Iunonem. *Nam viris Genij attribuebantur, feminis Iunones. Itaque mulieres Iunonem inuocabant, aut aduocabant, vt illa apud Petronium:* Iunonem meam iratam habeam. *In Tibullo, amator ad ſuam:* Hæc per ſancta tuæ Iunonis numina iuro. *In Satyrico;* Et per Iunonem domini iurante miniſtro: *ſcilicet illo molli & pathico, qui feminam ſe ferret & exhiberet.*

5. SIVE ASSIGNATI SVMVS.] *Suo quiſque Deo. ſicut* Aſſignare ſeruum aut libertum, *in Iuris libris.*

6. SIVE NEGLECTI.] *Vt nemo curam noſtri gerat, Prouidentia non ſit.*

7. CONTINGERE NOBIS.] *Ex voto & optato.* D

8. FELIX EIICITVR.] *Inuitus & reluctans abit.*

9. INFELIX EMITTITVR.] *A miſeriis liberandus.*

10. CONDITIONE METIRE.] *Si licebit, ſi longum erit, ſi eueniet. Nihil tibi promitte in alternitrâ ſorte.*

11. VLTRA MVNDVM LIBET.] *Vbi Vacuum eſt.*

12. QVO FERATVR.] *Illo ipſo Vacuo, in quo voluitur. Niſi accipis*, quò *& ad quem finem feratur: nullum, quia in ſe redit.*

13. VNDE SVRREXERIT.] *A quibus principiis.*

14. QVÆ-

A mundo terminiſque eius, & dominis cuncta verſantibus, terram rimaretur, & quæreret quid ex illâ mali effoderet, non contentus oblatis. Quidquid nobis bono futurum erat, Deus & parens noſter in proximo poſuit. Non exſpectauit inquiſitionem noſtram: vltrò dedit: nocitura altiſſimè preſſit. Nihil niſi de nobis queri poſſumus. ea quibus periremus, nolente rerum naturâ & abſcondente, protulimus. Addiximus animum voluptati: cui indulgere, initium omnium malorum eſt. Tradidimus ambitioni & famæ, ceteris æquè vanis & inanibus. Quid ergo nunc te hortor vt facias? nihil noui: nec enim nouis malis remedia quæruntur: ſed hoc primùm, vt tecum ipſe diſpicias, quid ſit neceſſarium, quid ſuperuacuum. Neceſſaria tibi vbique occurrent: ſuperuacua & ſemper, & toto animo [14] quærenda ſunt. Non eſt autem quòd te nimis laudes, ſi contempſeris aureos lectos, & gemmeam ſupellectilem: quæ eſt enim virtus, ſuperuacua contemnere? tunc te admirare, cùm contempſeris neceſſaria. Non magnam rem facis, quòd viuere ſine regio apparatu potes: quòd non deſideras [15] milliarios apros, nec [16] linguas
B phœnicopterorum, & alia portenta luxurię iam tota animalia faſtidientis, & certa membra ex ſingulis eligentis. Tunc te admirabor, ſi non contempſeris etiam ſordidum panem: ſi tibi perſuaſeris, herbas, vbi neceſſe eſt, non pecori tantùm, ſed homini naſci: ſi ſcieris cacumina arborum explementum eſſe ventris, in quem ſic pretioſa congerimus, tamquam recepta ſeruantem. ſine faſtidio implendus eſt. Quid enim ad rem pertinet, quid accipiat, perditurus quidquid acceperit? Delectant te diſpoſita, quæ terra marique capiuntur. alia eò gratiora, ſi recentia perferuntur ad menſam: alia, ſi diu paſta & coacta pingueſcere, fluunt, ac vix ſaginam continent ſuam. Delectat te nidor horum, arte quæſitus. At mehercule iſta ſollicitè ſcrutata, varieque condîta, cùm ſubierint ventrem, vna atque eadem fœditas occupabit. Vis ciborum voluptatem contemnere? exitum ſpecta. Attalum memini cum magnâ admiratione omnium hæc dicere: Diu mihi, inquit, impoſuere diuitiæ. ſtupebam, vbi aliquid ex illis alio atque alio loco fulſerat: exiſtimabam ſimilia eſſe quæ laterent, his quæ oſtenderentur. Sed [17] in quodam apparatu vidi totas
C opes vrbis, cælatas ex auro & argento, & his quæ pretium auri argentique vicerunt, exquiſitos colores, & veſtes vltra non tantùm noſtrum, ſed vltra finem hoſtium aduectas. Hinc puerorum perſpicuos cultu atque formâ greges, hinc fœminarum, & alia quæ res ſuas recognoſcens ſummi imperij fortuna protulerat. Quid hoc eſt, inquam, aliud quàm irritare cupiditates hominum per ſe incitatas? Quid ſibi vult iſta pecuniæ pompa? ad diſcendam auaritiam conuenimus. At mehercules minus cupiditatis iſtinc effero, quàm attuleram. Contempſi diuitias, non quia ſuperuacuæ, ſed quia puſillæ ſunt. Vidiſtíne, quàm intra paucas horas ille ordo, quamuis lentus diſpoſituſque, tranſierit? hòc totam vitam noſtram occupabit, quod totum diem occupare non potuit? Acceſſit illud quoque. tam ſuperuacuæ mihi viſæ ſunt habentibus, quàm fuerant ſpectantibus. Hoc itaque ipſi mihi dico, quoties tale aliquid præſtrinxerit oculos meos, quoties occurrit domus ſplendida, [18] cohors culta ſeruorum, [19] lectica formoſis impoſita calonibus: Quid miraris? quid ſtupes? pompa eſt. Oſtenduntur iſtæ res, non poſſidentur: & dum
D placent, tranſeunt. Ad veras potiùs te conuerte diuitias: diſce paruo eſſe contentus: & illam vocem magnus atque animoſus exclama: [20] *Habeamus aquam, habeamus polentam, Ioui ipſi de felicitate controuerſiam faciamus.* Faciamus, oro te, etiam ſi iſta defuerint.

Turpe

14. QVÆRENDA SVNT.] *Vt longè poſita, nec oblata.*

15. MILLIARIOS APROS.] *Saginatos, grandes, mille librarum. In Poliorceticis de hoc luxu affatim dixi.*

16. LINGVAS PHOENICOPTERORVM.] *Apicio iudice eximy ſaporis. Vide Martialis epigrāma* LXXI. *lib.* XIII. *Suetonium Vitellio, cap.* XIII.

17. IN QVODAM APPARATV.] *Circenſi, vt apparet ex ſequentibus: nam &* Ordinem, *&* Pompam *nominat.*

18. COHORS CVLTA SERVOVM.] *Ad multitudinem reſpicit. & benè item* cohors, *quia militari habitu erant, vt in epiſt.* XLVII.

19. LECTICA FORMOSIS.] *Nam & ſeruos lecticarios eligebant proceros, pulchros. Electarum meorum* I. *cap.* XIX.

20. HABEAMVS AQVAM.] *Sunt Epicuri verba, apud Stobaeum iſta:* Ἐπίκουρος ὁ Γαργήττιος κέκραγε λέγων· ᾧ ὀλίγον οὐχ ἱκανόν, τούτῳ γε οὐδὲν ἱκανόν. ἔλεγε δὲ ἑτοίμως ἔχειν καὶ τῷ Διὶ ὑπὲρ εὐδαιμονίας ἀγωνίζεσθαι, μᾶζαν ἔχων καὶ ὕδωρ: Epicurus

Garget-

Turpe eſt, beatam vitam in auro & argento reponere: ęquè turpe eſt in aquâ & polentâ. A Quid ergo faciam, ſi iſta non fuerint? Quæris, quod ſit remedium inopiæ? [21] famem fames finit. Alioqui quid intereſt, magna ſint, an exigua, quæ ſeruire te cogunt? quid refert quantum ſit, quod tibi poſſit negare fortuna? Hæc ipſa aqua & polenta in alienum arbitrium cadit: liber eſt autem, non in quem parum licet fortunæ, ſed in quem nihil. Ita eſt: nihil deſideres oportet, ſi vis Iouem prouocare, nihil deſiderantem. Hæc nobis Attalus dixit: narata omnibus edixit. Quæ ſi voles frequenter cogitare, id ages, vt ſis felix, non vt videaris: & vt tibi videaris, non aliis.

EPIST. CXI.

CAVILLOS, *vanam & humilem philoſophiam eſſe: veram illam de moribus, firmam, altam. Huc tundum.* B

QVID vocentur Latinè ſophiſmata, quæſiſti à me. Multi tentauerunt illis nomen imponere, nullum hæſit: videlicet quia res ipſa non recipiebatur à nobis, nec in vſu erat, nomini quoque repugnatum eſt. Aptiſſimum tamen videtur mihi, quo Cicero vſus eſt: [1] Cauillationes vocat. quibus quiſquis ſe tradidit, quæſtiunculas quidem vafras nectit: ceterùm ad vitam nihil proficit, neque fortior fit, neque temperantior, neque elatior. At ille qui philoſophiam in remedium ſuum exercuit, ingens fit animo, plenus fiduciæ, inexuperabilis, & maior adeunti. Quod in magnis euenit montibus, quorum proceritas minùs apparet longè intuentibus; cùm acceſſeris, tunc manifeſtum fit, quàm in arduo ſumma ſint: talis eſt, mi Lucili, verus & rebus, non artificiis, philoſophus. In edito ſtat admirabilis, celſus, magnitudinis veræ. Non exſurgit in plantas, nec ſummis ambulat digitis, eorum more qui mendacio ſtaturam adiuuant, longioreſque quàm C ſunt, videri volunt: contentus eſt magnitudine ſuâ. Quid ni contentus ſit eouſque creuiſſe, quò manum fortuna non porrigit? ergo & ſupra humana eſt. Par ſibi in omni ſtatu rerum, ſiue ſecundo curſu vita procedit, ſiue fluctuatur per aduerſa ac difficilia. Hanc conſtantiam cauillationes iſtæ, de quibus paullò antè loquebar, præſtare non poſſunt. Ludit iſtis animus, non proficit: & philoſophiam à faſtigio deducit in planum. Nec te prohibuerim aliquando iſta agere, ſed tunc cùm voles nihil agere. Hoc tamen habent in ſe peſſimum, dulcedinem quandam ſui faciunt, & animum ſpecie ſubtilitatis inductum tenent, ac remorantur: cùm tanta rerum moles vacet, cùm vix tota vita ſufficiat, vt hoc vnum diſcas, vitam contemnere. Quid regere? inquis. ſecundum opus eſt. Nam nemo illam benè rexit, niſi qui contempſerat.

Gargettius exclamat dicens: Cui parum non ſufficit, ei nihil ſufficit. Additque, Paratum ſe cum Ioue de felicitate certare, ſi polentam habeat & aquam. *Clemens Alexandrinus adſpexit libro* II. *Strom.* Ἐπίκουρος ἐν τῷ μὴ πεινῆν, μηδὲ διψῆν, μήτε ῥιγοῦν τὴν εὐδαιμονίαν τιθέμενος, τὴν ἰσόθεον ἐπιφωνεῖ φωνὴν, ἀσεβῶς εἰπὼν, ἐν τούτοις κἂν Διῒ παρὶ μαχεῖσθαι: Epicurus in non famendo, non ſitiendo, non frigendo felicitatem ponens, vocem illam Deo æqualem emiſit, impiè dicens, In iſtis ſe vel cum Ioue certaturum. *Adde Aelianum Var. Hiſt.* IV. *cap.* XIII. *noſtrum Senecam epiſt.* XXV. D

21. FAMEM FAMES FINIT.] *Nam mors superuenit.*

EPIST. CXI. 1. CAVILLATIONES VOCAT.] *Vox quidem in Cicerone, ſed vix pro iſto ſenſu: magis pro dicteriis, & argutiis. Poteſt in aliis libris, qui fuerunt.*

EPIST.

A

EPIST. CXII.

DESPERAT *de amico reformando, vetere annorum & vitiorum.*

CVPIO mehercule amicum tuum formari, vt deſideras, & inſtitui: ſed valde durus capitur, imò potiùs, quod eſt moleſtius, valdè mollis capitur, & conſuetudine malâ ac diutinâ fractus. Volo tibi [1] ex noſtro artificio exemplum referre. Non quælibet inſitionem vitis patitur. ſi vetus & exeſa eſt, ſi infirma graciliſque: aut non recipiet ſurculum, aut non alet, nec applicabit ſibi, nec in qualitatem eius natu tamque tranſibit. Itaque ſolemus ſupra terram præcidere: vt, ſi non reſponderit, tentari poſſit ſecunda fortuna, & iterùm repetita infra terram inſeratur. Hic de quo ſcribis & mandas, non habet vires. indulſit vitiis: ſimul & emarcuit, & induruit. Non poteſt recipere rationem,
B non poteſt nutrire. At cupit ipſe. Noli credere. non dico illum mentiri tibi: putat ſe cupere. Stomachum illi fecit luxuria: citò tamen cum illâ redibit in gratiam. Sed dicit ſe offendi vitâ ſuâ. Non negauerim. quis enim non offenditur? homines vitam ſuam & amant ſimul, & oderunt. Tunc itaque de illo feremus ſententiam, cùm fidem nobis fecerit, inuiſam iam ſibi eſſe luxuriam. nunc illis malè conuenit.

EPIST. CXIII.

QVAESTIO, *An Virtutes ſint Animalia? Stoicè aſſerit eſſe: itemque Vitia, & Affectus. Poſt ridendam nobis hodie diſputatiunculam, à talibus auocat, ad vtilia vitæ vocat.*

C DESIDERAS tibi ſcribi à me, quid ſentiam de hac quæſtione iactatâ apud noſtros: An iuſtitia, an fortitudo, prudentia, ceteræque virtutes, animalia ſint. Hac ſubtilitate efficimus, Lucili cariſſime, vt exercere ingenium inter irrita videamur, & diſputationibus nihil profuturis otium terere. Faciam quod deſideras, & quid noſtris videatur, exponam. Sed me in aliâ ſententiâ profiteor eſſe. Puto quædam eſſe, [1] quæ decent phæcaſiatum palliatumque. Quæ ſint ergo quæ antiquos mouerint, dicam. Animum conſtat animal eſſe: cùm ipſe efficiat, vt ſimus animalia, & cùm ab illo animalia nomen hoc traxerint. Virtus autem nihil aliud eſt, quàm [2] animus quodammodo ſe habens: ergo animal eſt. Deinde: Virtus agit aliquid: agi autem nihil ſine impetu poteſt: ſi impetum habet, qui nulli eſt, niſi animali: animal eſt. Si animal eſt, inquit, virtus, [3] habet ipſam virtutem. Quid ni? habet ſeipſam. Quomodo ſapiens omnia per virtutem gerit, ſic virtus per ſe. Ergo, inquit, & omnes artes animalia ſunt, & omnia quę cogitamus, quæque mente complectimur. Sequitur, vt multa animalium millia habitent in his anguſtiis pectoris, & ſinguli multa ſimus animalia, aut multa habeamus ani-
D malia. Quæris, quid aduerſus iſta reſpondeatur? Vnaquæque res ex iſtis animal erit, multa animalia non erunt. Quare? dicam, ſi mihi accommodaueris ſubtilitatem & intentio-

EPIST. CXII. 1. EX NOSTRO ARTIFICIO.] *Nam ipſe cultor horti, & vinearum eximiè. Suprà epiſt.* CIV.

EPIST. CXIII. 1. QVÆ DECENT PHÆCASIATVM.] *Id eſt Græcum. cuius gentis, Phæcaſia, & Pallium; vt Romanorum, Calcei & Toga. Vide De Benefic.* VII. *cap.* XXI. *Alij hîc deeſſe ſuſpicantur, non mihi viſum. Continuo ſententiam: Ego aliud ſentio, nec Græcis illis Stoicis aſſentio. quare? decorè quædam illi, homines conceſſu omnium arguti & ſcholaſtici; quæ nos minimè, Romani & graues, & ſeriò philoſophi.*

2. ANIMVS QVODAMMODO SE HABENS.] *Stoicorum hoc crebrum, in compendio ſic tangere potiùs, quàm ponere. Vt: Quid eſt* Animus? Spiritus quodammodo ſe habens: *& plura, quæ occurrent. Quia ſcilicet locus hîc non eſt definiendi, & tantùm exempli gratiâ tale ponitur.*

3. HABET IPSAM VIRTVTEM.] *Neſcio an,* ipſâ virtute. *Id eſt, Si virtus animal, per virtutem eſt animal. Quod fatetur, & reſpondet. Ita ſtatim legas:* habet ſeipsâ.

tentionem tuam. Singula animalia ſingulas debēt habere ſubſtantias: iſtâ omnia vnum A
animum habent. Itaque ſingula eſſe poſſunt, multa eſſe non poſſunt. Ego & animal ſum & homo, non tamen duos eſſe dices. Quare? quia ſeparati eſſe debent. Ita dico, alter ab altero debet eſſe diductus, vt duo ſint. [4] Quidquid vnum multiplex eſt, ſub vnam cadit naturam: itaque vnum eſt. Et animus meus animal eſt, & ego animal ſum, duo tamen non ſumus. quare? quia animus mei pars eſt. Tunc aliquid per ſe numerabitur, cùm per ſe ſtabit: vbi verò alterius membrum erit, non poterit videri aliud. Quare? dicam: quia quod aliud eſt, ſuum oportet eſſe, & proprium, & totum, & intra ſe abſolutum. Ego in aliâ eſſe me ſententiâ profeſſus ſum. Non enim tantùm virtutes animalia erunt, ſi hoc recipitur: ſed oppoſita quoque illis vitia & affectus, tamquam ira, timor, luctus, ſuſpicio. Vltrà res iſta procedet. omnes ſententiæ, omnes cogitationes animalia erunt: quod nullo modo recipiendum eſt. Non enim quidquid ab homine fit, homo eſt. Iuſtitia quid eſt? inquit. Animus quodammodo ſe habens. Itaque ſi animus animal eſt, & iuſtitia.
Minimè. hæc enim habitus animi eſt, & quædam vis. Idem animus in varias figuras B
conuertitur, & non toties animal aliud eſt, quoties aliud facit: nec illud quod fit ab animo, animal eſt. Si iuſtitia animal eſt, ſi fortitudo, ſi ceteræ virtutes: vtrùm deſinunt animalia eſſe ſubinde, ac rurſus incipiunt, an ſemper ſunt? Deſinere virtutes non poſſunt: ergo multa animalia, imò innumerabilia in hoc animo verſantur. Non ſunt, inquit, multa: quia ex vno religata ſunt, & partes vnius ac membra ſunt. Talem ergo faciem animi nobis proponimus, qualis eſt Hydrę, multa habentis capita, quorum vnumquodque per ſe pugnet, per ſe noceat. Atqui nullum ex illis capitibus animal eſt, ſed animalis caput: ceterùm ipſa vnum animal eſt. Nemo in Chimærâ leonem eſſe animal dixit, aut draconem: hæ partes erant eius: partes non ſunt animalia. Quid eſt, quo colligas iuſtitiam animal eſſe? Agit, inquit, aliquid, & prodeſt: quod autem agit aliquid, & prodeſt, impetum habet: quod autem impetum habet, animal eſt. Verum eſt, ſi ſuum impetum habet: ſuum autem non habet, ſed animi. Omne animal donec moriatur, id eſt
quod cœpit: homo donec moriatur, homo eſt: equus item, & canis: tranſire enim in C
aliud non poſſunt. Iuſtitia, id eſt, animus quodammodo ſe habens, animal eſt. Credamus. Deinde animal eſt fortitudo, id eſt, animus quodammodo ſe habens. Quis animus? Ille qui modò iuſtitia erat; tenetur in priore animali: in aliud animal ei tranſire non licet. In eo illi, in quo primùm eſſe cœpit, perſeuerandum eſt. Præterea vnus animus duorum animalium eſſe non poteſt, multo minùs plurium. Si iuſtitia, fortitudo, temperantia, ceteræque virtutes animalia ſunt: quomodo vnum animum habebunt? Singulos habeant oportet, aut non ſunt animalia. Non poteſt vnum corpus plurium animalium eſſe: hoc & ipſi fatentur. Iuſtitiæ quod eſt corpus? animus. Fortitudinis quod eſt corpus? idem animus. Atqui vnum corpus eſſe duorum animalium non poteſt. Sed idem animus, inquit, iuſtitiæ habitum induit, & fortitudinis, & temperantiæ. Hoc fieri poſſet, ſi quo tempore iuſtitia eſſet, fortitudo non eſſet: quo tempore fortitudo eſſet, temperantia non eſſet. Nunc verò omnes virtutes ſimul ſunt. Ita quomodo erunt
ſingula animalia, cùm vnus animus ſit, qui plus quàm vnum animal non poteſt facere? D
Denique nullum animal pars eſt alterius animalis: iuſtitia autem pars eſt animi: non eſt ergo animal. Videor mihi in re confeſsâ perdere operam. Magis enim indignandum de iſto, quàm diſputandum eſt. Nullum animal alterius pars eſt. Circumſpice omnium corpora: nulli non & color proprius eſt, & figura ſua, & magnitudo. [5] Inter cetera, propter quæ mirabile diuini artificis ingenium eſt, hoc quoque exiſtimo, quod in tantâ copiâ rerum numquam in idem incidit: etiam quæ ſimilia videntur, cùm contuleris, diuerſa ſunt. Tot fecit genera foliorum, nullum non ſuâ proprietate ſignatum.

tot

4. QVIDQVID VNVM MVLTIPLEX.] *Alij*, in vnum: *vnde haud malè*, in vno.

5. INTER CETERA, PROPTER QVÆ.] *Pulcherrima nota. & certè mira diuini artificis vis & ingenium, qui tot varia, & ipſa paria diſparia fecit. Inter tot millies millenos homines, qui duo vultu vndique adſimilant? tale in aliis, mirandum, ſtupendum, diuinum.*

6. NVLLI

A tot animalia: [6] nulli ſimilitudo cum altero conuenit. Vtique aliquid intereſt. Exegit
à ſe, vt quæ alia erant, & diſſimilia eſſent, & imparia. Virtutes, vt dicitis, omnes pares
ſunt: ergo non ſunt animalia. Nullum non animal per ſe aliquid agit. Virtus autem
per ſe nihil agit, ſed cum homine. Omnia animalia aut rationalia ſunt, vt homines, vt
dij; aut irrationalia, vt pecora. Virtutes vtique rationales ſunt: atqui nec homines ſunt,
nec dij: ergo non ſunt animalia. Omne rationale animal nihil agit, niſi primùm ſpecie
alicuius rei irritatum eſt, deinde impetum cepit, deinde aſſenſio confirmauit hunc im-
petum. Quid ſit aſſenſio, dicam. Oportet me ambulare. tunc demum ambulo, cùm
hoc mihi dixi, & approbaui hanc opinionem meam. oportet me ſedere: tunc demum
ſedeo. hæc aſſenſio in virtute non eſt. Puta enim prudentiam animal eſſe: quomodo aſ-
ſentietur: Oportet me ambulare? [7] hoc natura non recipit: prudentia enim ei cuius eſt
proſpicit, non ſibi. Nam nec ambulare poteſt, nec ſedere: ergo aſſenſionem non habet:
quod aſſenſionem non habet, rationale animal non eſt. Virtus ſi animal eſt, rationale
B eſt: rationale autem non eſt, ergo nec animal. Si virtus animal eſt: virtus autem bonum
eſt: omne bonum animal eſt. Hoc noſtri fatentur. Patrem ſeruare, bonum eſt: & ſen-
tentiam prudenter in ſenatu dicere, bonum eſt: & iuſtè decernere, bonum eſt. Ergo &
patrem ſeruare, animal eſt: & prudenter dicere, animal eſt. eouſque res excedet, vt riſum
tenere non poſſis. Prudenter tacere, & cænare benè, bonum eſt: ita & tacere & cænare,
animal eſt. Ego mehercule titillare non deſinam, & ludos mihi ex iſtis ſubtilibus ineptiis
facere. Iuſtitia & fortitudo ſi animalia ſunt, certè terreſtria ſunt. Omne animal terreſtre
alget, eſurit, ſitit: ergo iuſtitia alget, fortitudo eſurit, clementia ſitit. Quid porrò non in-
terrogabo illos, quam figuram habeant iſta animalia, hominis, an equi, an feræ? Si [8] ro-
tundam illis, qualem Deo, dederint formam: quæram, an & auaritia, & luxuria, & de-
mentia æquè rotundæ ſint? ſunt enim & ipſæ animalia. Si has quoque corrotundaue-
rint: etiamnum interrogabo, an prudens ambulatio animal ſit, necne? confiteantur ne-
ceſſe eſt. Deinde dicant, ambulationem eſſe animal, & quidem rotundum. Ne putes au-
C tem me primum ex noſtris, non ex præſcripto loqui, ſed meæ ſententiæ eſſe: inter Clean-
them, & diſcipulum eius Chryſippum, non conuenit quid ſit ambulatio. Cleanthes ait,
ſpiritum eſſe à principali vſque in pedes permiſſum: Chryſippus, [9] ipſum principale.
[10] Quid eſt ergo cur non ipſius Chryſippi exemplo ſibi quiſque ſe vindicet, & iſta tot
animalia, quot mundus ipſe non poteſt capere, derideat? Non ſunt, inquit, virtutes mul-
ta animalia, & tamen animalia ſunt. Nam quemadmodum aliquis & poëta eſt & ora-
tor, & tamen vnus: ſic virtutes iſtæ animalia ſunt, ſed multa non ſunt. Idem eſt animus
& iuſtus, & prudens, & fortis, ad ſingulas virtutes quodammodo ſe habens. Sublata eſt
quæſtio: conuenit nobis. Nam & ego interim fateor, animum animal eſſe: poſteà viſu-
rus, quam de iſtâ te ſententiam feram. Actiones eius, animalia eſſe nego. Alioquin &
[11] omnia verba erunt animalia, & omnes verſus. Nam ſi ſermo prudens, bonum eſt:
bonum autem omne animal eſt: ſermo ergo animal eſt. Prudens verſus, bonum eſt:
bonum autem omne animal eſt: verſus ergo animal eſt. Itaque,

D *Arma virumque cano,*

animal eſt: quod non poſſunt rotundum dicere, cùm ſex pedes habeat. [12] Textorium,
inquis,

6. NVLLI SIMILITVDO.] *Omnes ferè ſcripti*, nullius magnitudo. *Fuerit*: nullius imagini, puto, cum altero conuenit.

7. HOC NATVRA NON RECIPIT.] *Priſci*, non præcipit. *Fortè*: hoc natura non præcipit? *cum interrogatione, quæ aſſerendi vim habeat. Non enim hoc Prudentia iubet aut curat, ſed ipſa Natura ad id facta.*

8. ROTVNDAM ILLIS, QVALEM DEO.] *Mundo, qui Stoicorum ſecundarius Deus.*

9. IPSVM PRINCIPALE.] *Nam in eâ parte, vt Laertius ait, Stoicis* καὶ φαντασίαι καὶ ὁρμαὶ γίγνονται: & phantaſiæ, & appetitiones ſiue impetus, gignuntur. *Cum Cleanthe faciat, quòd Seneca* Mouendi vim *inter* partes miniſtras *recenſet, epiſt.* XCII. *Hæc illuſtranda ex* III. *Phyſiolog. Diſſert.* XVII. *&* XVIII.

10. QVID EST ERGO CVR.] *Alij diſtinguunt & legunt*: ipſum principale quod eſt. Ergo cur. *Si placet, tum malim*: ipſum principale quid eſſe.

11. OMNIA VERBA.] *Quæ ſunt iis Corpora, ſicut ipſa Vox: ſed non Animalia.*

12. TEXTORIVM, INQVIS.] *Quod texas, retexas: implices, & ſoluas. It res in orbem. Vide an*

non

inquis, rotum mehercule iſtud eſt, quod cummaximè agitur. diſſilio riſu, cùm mihi pro- A
pono ſolœciſmum animal eſſe, & barbariſmum, & ſyllogiſmum, & aptas illis facies,
tamquam pictor, aſſigno. Hæc diſputamus, attractis ſuperciliis, fronte rugoſâ. Non poſ-
ſum hoc loco dicere [13] illud Cæcilianum: *O triſtes ineptias!* ridiculæ ſunt. Quin itaque
potiùs aliquid vtile nobis ac ſalutare tractamus, & quærimus quomodo ad virtutes ve-
nire poſſimus, quæ nos ad illas via adducat. Doce me, non an fortitudo animal ſit: ſed
nullum animal felix eſſe ſine fortitudine, niſi contra fortuita conualuit, & omnes caſus
antequam exciperet, meditando prædomuit. Quid eſt fortitudo? munimentum huma-
næ imbecillitatis inexpugnabile: quod qui circumdedit ſibi, ſecurus in hac vitæ obſi-
dione perdurat. Vtitur enim ſuis viribus, ſuis telis. Hoc loco tibi Poſidonij noſtri ſen-
tentiam referre volo: *Non eſt quòd vmquam fortunæ armis putes eſſe te tutum: tuis pugna
contra ipſam. fortuita non armant.* Iraque contra hoſtes inſtructi, contra ipſam inermes
ſunt. Alexander quidem Perſas, & Hyrcanos, & Indos, & quidquid gentium vſque in
Oceanum extendit Oriens, vaſtabat, fugabatque: ſed ipſe modò [14] occiſo amico, [15] mo- B
dò amiſſo, iacebat in tenebris, aliâs ſcelus, aliâs deſiderium ſuum mærens, victor tot re-
gum atque populorum, iræ triſtitiæque ſuccubuit. Id enim egerat, vt omnia potiùs ha-
beret in poteſtate, quàm affectus. O quàm magnis homines erroribus tenentur, qui ius
dominandi trans maria cupiunt mittere: feliciſſimoſque ſe iudicant, ſi multas per mi-
lites prouincias obtinent, & nouas veteribus adiungunt, ignari quod ſit illud [16] ingens
paratumque regnum! Imperare ſibi, maximum imperium eſt. Doceat me, quàm ſacra
res ſit iuſtitia, alienum bonum ſpectans, nihil ex ſe petens, niſi vſum ſui. Nihil ſit illi
cum ambitione famaque: ſibi placeat. Hoc ante omnia ſibi quiſque perſuadeat, Me iu-
ſtum eſſe gratis oportet. Parùm eſt. adhuc illud perſuadeat ſibi, Me in hanc pulcherri-
mam virtutem vltrò etiam impendere iuuet: vt tota cogitatio à priuatis cōmodis quàm
longiſſimè auerſa ſit. Non eſt quòd ſpectes, quod ſit iuſtæ rei præmium maius, quàm
iuſtum eſſe. Illud adhuc tibi affige, quod paullò antè dicebam: nihil ad rem pertinet,
quàm multi æquitatem tuam nouerint. Qui virtutem ſuam publicari vult, non virtuti C
laborat, ſed gloriæ. Non vis eſſe iuſtus ſine gloriâ? at mehercules ſæpe iuſtus eſſe debe-
bis cum infamiâ. Et tunc, ſi ſapis, mala opinio benè parta delectat.

EPIST. CXIV.

ELOQVENTIAM *aliâs aliam eſſe, & placere: vti mores publici ſunt, ſeueri, ſoluti, fracti. Ab animo colorem illam ſumere: idque exemplo Mecænatis docet. Illum igitur curandum & formandum eſſe: à quo ſenſus & verba deinde recta. Obiter contra luxuriam.*

QVARE quibuſdam temporibus prouenerit corrupti generis oratio, quæris: &
quomodo in quædam vitia inclinatio ingeniorum facta ſit, vt aliquando inflata
explicatio vigeret, aliquando infracta, & in morem cantici ducta. Quare aliâs ſenſus au- D
daces, & fidem egreſſi placuerint, aliâs abruptæ ſententiæ, & ſuſpicioſæ, in quibus plus
intelligendum eſt, quàm audiendum: quare aliqua ætas fuerit, quæ tranſlationis iure
vteretur inuerecundè. Hoc quod audire vulgò ſoles, quod apud Græcos in prouer-
bium ceſſit, [1] talis hominibus fuit oratio, qualis vita. Quemadmodum autem vniuſ-
cuiuſque

non diſtinguendum: Textorium, inquis, totum. Mehercule iſtud eſt. *Nam illa Lucilio tribuuntur obiectanti: Seneca reſpondet, & probat.*

13. ILLVD CÆCILIANVM.] *E comœdiâ veteri: etſi meus & alij libri,* illud Cæliani. *vt putes,* Cælianum, *fuiſſe, à noto illo oratore.*

14. OCCISO AMICO.] *Clyto.*

15. MODÒ AMISSO.] *Hephæſtione.*

16. INGENS PARATVMQVE REGNVM.] *Meus & plerique ſcripti,* ingens parqueris regnum. *Optimè in quibuſdam:* parque diis regnum.

EPIST. CXIV. 1. TALIS HOMINIBVS ORATIO.] *Solonis dictum vetus:* τὸν λόγον εἴδωλον εἶναι τῶν ἔργων: Sermonem imaginem factorum eſſe. *Platonis:* Οἷος ὁ λόγος, τοιοῦτος ὁ τρόπος: Qualis oratio, talis vita.

2. MECÆ-

A cuiuſque actio dicenti ſimilis eſt, ſic genus dicendi aliquando imitatur publicos mores. Si diſciplina ciuitatis laborauit, & ſe in delicias dedit, argumentum eſt luxuriæ publicæ, orationis laſciuia: ſi modò non in vno aut in altero fuit, ſed approbata eſt, & recepta. Non poteſt alius eſſe ingenio, alius animo color. Si ille ſanus eſt, ſi compoſitus, grauis, temperans, ingenium quoque ſiccum ac ſobrium eſt: illo vitiato, hoc quoque afflatur. Non vides, ſi animus languet, trahi mẽbra, & pigrè moueri pedes? ſi ille effæminatus eſt, in ipſo inceſſu apparere mollitiem? ſi ille acer eſt & velox, concitari gradum? ſi furit, aut (quod furori ſimile eſt) iraſcitur, turbatum eſſe corporis motum, nec ire, ſed ferri? Quanto hoc magis accidere ingenio putas, quod totum animo permixtum eſt? ab illo fingitur, illi paret, inde legem petit. Quomodo Mecænas vixerit, notius eſt, quàm vt narrari nunc debeat: quomodo ambulauerit, quàm delicatus fuerit, quàm cupierit videri, quâm vitia ſua latere noluerit. Quid ergo? non oratio eius æquè ſoluta eſt, quàm ipſe diſcinctus? non tam inſignita illius verba ſunt, quàm cultus, quàm comitatus, quàm do-
B mus, quàm vxor? Magni ingenij vir fuerat, ſi illud egiſſet viâ rectiore, ſi non vitaſſet intelligi, ſi non etiam in oratione diffflueret. Videbis itaque eloquentiam ebrij hominis inuolutam, & errantem, & licentiæ plenam. [2] Mecænas in cultu ſuo. [3] *Quid turpius amne, ſiluiſque ripâ comantibus? Vide vt alueum [4] lintribus arent, verſoque vado [5] remittant hortos. Quid ſi quis fœminæ [6] cirro criſpatæ, & labris [7] columbatur? Incipitque ſuſpirans, [8] vt ceruice laxâ feratur. [9] nemo [10] tyranni, irremediabilis factio rimantur, epulis, lagenaque tentant domos, & ſæpe mortem exigunt. [11] Genium feſto vix ſuo teſtem, [12] tenuis cerei fila & crepacem molam. focum mater aut vxor [13] inueſtiunt.* Non ſtatim hæc cùm legeris, hoc tibi occur-

2. Mecænas in cultu suo.] *Libri*, de cultu ſuo.

3. Quid turpius.] *Fecerat Muretus*, Quid purius, *ſenſum credo ſecutus, ſed aduerſis omnibus libris: qui præferunt quod vulgaui. Fortaſſe*, Mecæ-
C natis in cultu ſuo quid turpius? *tum verſus:*

Amne ſiluiſque ripâ comantibus.

Sunt enim verſiculi ferè (quod obſerues) vndecim ſillabarum.

4. Lintribus arent.] *Vt Virgilius:*

— vaſtum maris æquor arandum eſt.

5. Remittant hortos.] *Scaliger ille eximius faciebat*, remigant hortos: *vt dicat quod Virgilius*, – viridesq́; ſecat placido æquore ſiluas. *Sed verſus vacillet: & legam ego*, remi iciant hortos. *Vidésne, inquit, vt arent alueum tenuem inter hortos, & remis ſublatis hortos ipſos verberent?*

6. Cirro crispatæ.] *Cuius cirri penduli criſpentur, & annulati ſint à calamiſtro.*

D 7. Columbatur.] *Rectè, & nota oſcula columbina: tamen in meo palàm*, colubratur. *quod non abhorreat à Mecænatis ſermone, & ſcimus beſtias illas arctè iungi, & Plauti verbo, limari. Quin & duplex lingua eſt colubrorum, & idem Plautus alibi luſit.* Fac me proſerpentem beſtiam, duplicem linguam vt habeam.

8. Vt cervice laxa feratur.] *Scaliger*, ferantur. *Sed hoc verbi nuſquam in ſcriptis, qui præferunt omnes*, ſanantur, *aut quidam* fanátur. *Quod poſtremum arripio, nouatore illo dignum: atque à* Fano *deriuo, & interpretor Furere atque inſanire. Nonne ab eo* Fanatici? *Lego tamen ſingulari numero*, fanatur, *ex ſenſu: & paullo antè*, & ceruice lapſâ, *quod item nonnulli libri. nam labi & iactari ceruix ſolet in furore.*

9. Nemo tyranni.] *Priſci libri*, nemore, *quidam* ne mori, *alij* nec more: *quod vltimum probem, ſed cum prioribus iungam, vt vltra morem bacchetur.*

10. Tyranni irremediabilis.] Irremediabilem, *ἀνήκεστον, implacabilem atque inſanabilem capimus: ſed in ſententiâ reliquâ hæremus. Scaliger putat, direptionem domus deſcribi, cùm à tyranno milites immiſſi omnia eſculenta ac poculenta prædam ſuam faciunt. Mihi videbantur deſcribi ſatellites, aut miniſtri togatæ tyrannidis. qui in conuiuiis & poculis inſidiantur, verba ibi liberiora captant, & exitium inde ſtruunt. Hæc factitata, vel è Tacito liquet, & ipſo Senecâ De Beneficiis. Sanè verba illac eunt.*

11. Genium festo.] *Deparcum hominem deſcribit, qui nec Genium Genij feſto placat.*

12. Tenvis cerei.] *Mihi rectum. lumen ibi tenue, cereus vix ceratus. Magnus ille vir*, tenuis Cereris, *& ad farinam refert.*

13. Investiunt.] *Idem interpretatur*, fouent & calfaciunt, *vultq́; à* Veſtâ *ambitioſè formatum. Ego cenſebam, à* Veſte *potiùs: & ſignificari in auari illius ædibus, ipſo Genij feſto, exiguum focum, quem aſſiderent & cingerent mater aut vxor: & demiſſa, vt ſolent, veſtibus tegerent. Hæc in partibus: ipſos verſus ordinatos (pro meo iudicio) dabo: præfatus, non continuos fuiſſe, ſed particulas electas à Senecâ, in quibus nouitas vel affectatio eminerent. Itaque argumenta palàm diſſident, nec hærent. Fateor tamen ex longiore vno carmine eſſe, cui titulus* De cultu ſuo. *Commation vnum, de Cymbis inter hortos:*

Amne, ſiluiſque ripâ *comantibus,
Vides vt alueum lintribus arent,
Verſoque vado remi iciant hortos!

* *Mem. conantibus: an à conor*

Comma-

occurret, hunc eſſe qui [14] ſolutis runicis in vrbe ſemper inceſſerit? Nam etiam cùm ab- A
ſentis partibus Cæſaris fungeretur, ſignum à diſcincto petebarur. Hunc eſſe qui in tribu-
nali, in roſtris, in omni publico cœtu ſic apparuerit, vt [15] pallio velaretur caput, exclu-
ſis vtrimque auribus, non aliter quàm in Mimo [16] diuites fugitiui ſolent? Hunc eſſe
cui, cummaximè ciuilibus bellis ſtrepenribus, & ſolicitâ vrbe & armatâ, comitatus hic
fuerit in publico: ſpadones duo, magis tamen viri quàm ipſe? Hunc eſſe, qui [17] vxorem
millies duxit, cùm vnam habuerit? Hæc verba tam improbè ſtructa, tam negligenter
abiecta, tam contra conſuetudinem omnium poſita, oſtendunr mores quoque non mi-
nùs nouos & prauos, & ſingulares fuiſſe. Maxima laus illi tribuirur manſuetudinis: pe-
percit gladio, ſanguine abſtinuir: nec vllâ aliâ re, quid poſſet, quàm licenriâ oſtendit.
Hanc ipſam laudem ſuam corrupit, iſtis orarionis portétoſiſſimæ deliciis. Apparer enim
mollem fuiſſe, non mitem. Hoc iſtæ ambages compoſitionis, hoc verba tranſuerſa, hoc
ſenſus magni quidem ſæpe, ſed eneruati dum exeunr, cuiuis manifeſtum facient, mo-
tum illi felicitate nimiâ capur: quod vitium hominis eſſe interdum, interdum temporis B
ſolet. Vbi luxuriam latè felicitas fudit, cultus primùm corpotum eſſe diligentior incipit;
deinde ſupellectili laboratur; deinde in ipſas domos impenditur cura, vt in laxitatem
ruris excurranr, vt parietes aduectis trans maria marmoribus fulgeant, vt tecta varien-
tur auro, vt lacunaribus pauimentorum reſpondear nitor; deinde ad cænas lautitia tranſ-
fertur, & illic commendatio ex nouitate, & ſoliti ordinis commutatione captatur. vt ea
[18] quę claudere cænam ſolent, prima ponantur; vt quæ aduenientibus dabantur, exeun-
tibus dentur. Cùm aſſueuit animus faſtidire quæ ex more ſunt, & illi pro ſordidis ſolita
ſunt; etiam in orarione quod nouum eſt, quærit: & modò anriqua verba atque exoleta
reuocar & profert: modò fingit, & ignota deflectit: modò id quod nuper increbuit, pro
cultu habetur, audax tranſlatio, ac frequens. Sunt qui ſenſus præcidanr, & hinc gratiam
ſperenr, ſi ſententia pependerit, & audienti ſuſpicionem ſui fecerit: ſunt qui illos deti-
neant, & porrigant: ſunt qui non vſque ad vitium accedant (neceſſe eſt enim hoc face-
re, aliquid grande tentanti) ſed qui ipſum vitium ament. Itaque vbicumque videris C
orationé corruptam placere, ibi mores quoque à recto deſciuiſſe, non erit dubium. Quo-
modo conuiuiorum luxuria, quomodo veſtium, ægræ ciuitatis indicia ſunt: ſic oratio-
nis licenria (ſi modò frequens eſt) oſtendit animos quoque, à quibus verba exeunt, pro-
cidiſſe. Mirari quidem non debes corrupta excipi, non tantùm à [19] coronâ ſordidiore,
ſed ab hac [20] turbâ quoque cultiore. Togis enim inter ſe iſti, non iudiciis diſtant. Hoc
magis

Commation alterum, Venereum:

Quid, ſiquis fœminæ cirro-criſpatæ
Labris colubratur?

Tertium, de Bacchabundâ:

— incipitque ſu-
Spirans, & ceruice lapſâ ſanatur,
*Nec more.

* vel, E more.

Quartum, ſuper tyrannide:

Tyranni irremediabilis factio
Rimantur epulis, lagenaque tentant
Domos, & ſæpe mortem exigunt.

Quintum:

Geniumque feſto vix ſuo teſtem.
Tenuis cerei fila, & crepacem molam.
Focum mater aut vxor inueſtiunt.

Sed quid aliud agimus? in Senecâ pergamus.

14. SOLVTIS TVNICIS.] *Notum & decantatum eſt. Poëta de illa:*

Improbe, quid tãdem tunicæ nocuêre ſolutæ?
Aut tibi ventoſi quid nocuêre ſinus?

vbi & de togâ laxâ fatetur.

15. PALLIO VELARETVR CAPVT.] *Quod imbecilli aut delicatuli ſolent. Nam reliqui capite intecta. Docui in Amphitheatro, cap.* XX. *atque ibi de ipſa hoc loca.*

16. DIVITES FVGITIVI.] *Imò diuites non fugiunt, ſed eorum ſerui. Scribo*, Diuitis, *igitur: aut* Diuite, *vt is titulus fuerit Mimi.*

17. VXOREM MILLIES DVXIT.] *Terentiam ſuam. cum quâ aſſidua iurgia, diuortia, iterumq́; coniugia. Vide De Prouid. cap.* III. D

18. QVÆ CLAVDERE CÆNAM.] *Non lactucæ tantùm, de quibus Martialis:*

Claudere quæ cænas lactuca ſolebat auorum,
Dic mihi cur noſtras incohet illa dapes?

ſed de aliis etiam deliciis noſter intelligit. quas aperit Plutarchus VIII. *Conuiual. Quæſt. cap.* IX. *vbi notat*, ordinem quoque ciborum cauſſam morbis dediſſe. Quippe menſæ, *inquit*, quæ priùs appellabantur frigidæ: oſtreorum, echinorum, crudorum olerum *(inter quæ lactuca)* ab vltimo agmine ad frontem traductæ, locum nunc obtinent primum.

19. CORONA SORDIDIORE.] *Pullatâ plebe.*

20. TVRBA QVOQVE CVLTIORE.] *Nitidâ & ſplendenti: Senatore & Equite.*

21. ILLE-

A magis mirari potes, quòd non tantùm vitioſa, ſed & vitia laudantur. Nam illud ſemper factum eſt: nullum ſine veniâ placuit ingenium. Da mihi quemcumque vis magni nominis virum. dicam, quid illi ætas ſua ignouerit, quid in illo ſciens diſſimulauerit. Multos dabo, quibus vitia non nocuerint: quoſdam, quibus profuerint. Dabo, inquam, maximæ famæ, & inter miranda propoſitos: quos ſi quis corrigit, delet. Sic enim vitia virtutibus immixta ſunt, vt illas ſecum tractura ſint. Adiice nunc, quòd oratio certam regulam non habet. Conſuetudo illam ciuitatis, quæ numquam in eodem diu ſtetit, verſat. Multi ex alieno ſæculo petunt verba: duodecim tabulas loquuntur: Gracchus illis, & Craſſus, & Curio, nimis culti & recentes ſunt: ad Appium vſque, & ad Coruncanium redeunt. Quidam contrà, dum nihil niſi tritum & vſitatum volunt, in ſordes incidunt. Vtrumque diuerſo genere corruptum eſt, tam mehercules, quàm ſi vellent ſplendidis vti, ac ſonantibus, & poëticis, neceſſaria, & in vſu poſita vitare: tam hunc dicam peccare, quàm illum. Alter ſe iuſto plus colit, alter ſe iuſto plus negligit: [21] ille & crura,

B [22] hic nec alas quidem vellit. Ad compoſitionem tranſeamus. quot genera tibi dabo in hac, quibus peccetur? Quidam præfractam & aſperam probant; diſturbant de induſtriâ, ſi quid placidius effluxit; nolunt ſine ſalebrâ eſſe iuncturam; virilem putant & fortem, quæ aurem inæqualitate percutiat. Quorumdam non eſt compoſitio: modulatio eſt: adeò blanditur, & molliter labitur. Quid de illâ loquar, in quâ verba differuntur, & diu exſpectata vix ad clauſulas redduntur? Quid de illâ in exitu lentâ, qualis Ciceronis eſt, deuexa, & molliter deſinens, nec aliter quàm ſolet, ad morem ſuum pedemque reſpondens? Non tantùm in genere ſententiarum vitium eſt, ſi aut puſillæ ſunt & pueriles, aut improbę, & plus auſæ quàm pudore ſaluo licet: ſed ſi floridæ ſunt, & nimis dulces, ſi in vanum exeunt, & ſine effectu, nihil ampliùs quàm ſonant. Hæc vitia vnus aliquis induxit, ſub quo tunc eloquentia eſt: ceteri imitantur, & alter alteri tradunt. Sic Salluſtio vigente, amputatæ ſententiæ, & verba ante exſpectatum cadentia, & obſcura breuitas, fuere pro cultu. Arruntius vir raræ frugalitatis, qui hiſtorias belli Punici ſcripſit,

C fuit Salluſtianus, & in illud genus nitens. Eſt apud Salluſtium: *Exercitum argento fecit:* id eſt, pecuniâ parauit. Hoc Arruntius amare cœpit: poſuit illud omnibus paginis. Dicit quodam loco: *Fugam noſtris fecere.* Alio loco, *Hiero rex Syracuſanorum, bellum facit.* Et alio loco: *Quæ audita Panormitanos dedere Romanis fecere.* Guſtum tibi dare volui. Totus his contexitur liber. Quæ apud Salluſtium rara fuerunt, apud hunc crebra ſunt, & pænè continua, nec ſine cauſsâ. ille enim in hæc incidebat: at hic illa quærebat. Vides autem quid ſequatur, vbi alicui vitium pro exemplo eſt. Dixit Salluſtius: [23] *Aquis hiemantibus.* Arruntius in primo libro belli Punici ait; *Repentè hiemauit tempeſtas.* Et alio loco, cùm dicere vellet frigidum annum fuiſſe, ait: *Totus hiemauit annus.* Et alio loco: *Inde ſexaginta onerarias, leues præter militem & neceſſarios nautarum, hiemante Aquilone miſit.* Non deſinit omnibus locis hoc verbum infulcire. Quodam loco Salluſtius dicit: *Inter arma ciuilia æqui boni famas petit.* Arruntius non temperauit, quominùs primo ſtatim libro poneret: *Ingentes eſſe famas de Regulo.* Hæc ergo & huiuſmodi vitia, quæ alicui im-

D preſſit imitatio, non ſunt indicia luxuriæ, nec animi corrupti. Propria enim eſſe debent, & ex ipſo nata, ex quibus tu æſtimes alicuius affectus. Iracundi hominis iracunda oratio eſt: commoti nimis incitata, delicati tenera & fluxa. Quod vides iſtos ſequi, qui [24] aut vellunt barbam, [25] aut interuellunt: qui labra preſſiùs tondent & abradunt, ſeruatâ & [26] ſubmiſsâ ceterâ parte: qui [27] lacernas coloris improbi ſumunt, qui [28] perlu-

21. ILLE ET CRVRA.] *Quod effeminati ſolent.*

22. HIC NEC ALAS.] *Atque ita hircum olet.*

23. AQVIS HIEMANTIBVS.] *De mari eſt. & tale hoc Horatij:* — & atrum
Deſcendens piſces hiemat mare.

24. AVT VELLVNT BARBAM.] *De Breuit. vit. cap.* XII.

25. AVT INTERVELLVNT.] *Tertullianus De cultu fæm. cap.* VIII. Proprias præſtigias formæ & hic ſexus (*virilis*) ſibi agnoſcit, barbam acriùs cædere, intervellere.

26. SVBMISSA CETERA PARTE.] *Puto magis,* certâ parte: *nēpe extremâ, & quā μύςακα vocamus.*

27. LACERNAS COLORIS IMPROBI.] *Purpurei aut coccinei. Ideò autem* improbus, *quia nō ſolum tritus, & impudentia vel audacia aliquid habebat.*

[28] perlucentem togam, qui nolunt facere quidquam, quod hominum oculis tranſire li- A
ceat. Irritant illos, & in ſe aduertunt: volunt vel reprehendi, dum conſpiciantur. Talis
eſt oratio Mecænatis, omniumque aliorum, qui non caſu errant, ſed ſcientes volenteſq;.
Hoc à magno animi malo oritur. Quomodo in vino non antè lingua titubat, quàm
mens ceſſit oneri, & inclinata [29] vel perdita eſt: ita iſta oratio (quid aliud quàm ebrie-
tas?) nulli moleſta eſt, niſi animus labat. Ideò ille curetur: ab illo ſenſus, ab illo verba
exeunt, ab illo nobis eſt habitus, vultus, inceſſus. Illo ſano ac valente, oratio quoque ro-
buſta, fortis, virilis eſt: ſi ille procubuit, & cetera ſequuntur ruinam.

—— Rege incolumi, mens omnibus vna eſt.
Amiſſo, rupere fidem.

Rex noſter eſt animus. hoc incolumi, cetera manent in officio, parent & obtemperant:
cùm ille paullùm vacillauit, [30] ſimul nutant. Cùm verò ceſſit voluptati, artes quoque
eius, actuſque marcent, & omnis ex languido fluxoque conatus eſt. Quoniam hac ſimi-
litudine vſus ſum, perſeuerabo. Animus noſter modò rex eſt, modò tyrannus. rex, cùm B
honeſta intuetur, ſalutem ſibi commiſſi corporis curat, & nihil imperat turpe, nihil ſor-
didum: vbi verò impotens, cupidus, delicatus eſt, tranſit in nomen deteſtabile ac di-
rum, & fit tyrannus. Tunc illum excipiunt affectus impotentes, inſtantque: qui initio
quidem gaudet, vt ſolet populus largitione nocitura fruſtra plenus, & quæ non poteſt
haurire, contrectat. Cùm verò magis ac magis vires morbus exêdit, & in medullas ner-
uoſque deſcendêre deliciæ: conſpectu eorum, quibus ſe nimiâ auiditate inutilem reddi-
dit, lætus, pro ſuis voluptatibus habet ſpectaculum, alienarum ſubminiſtrator libidi-
num, teſtiſque, quarum ſibi vſum ingerendo abſtulit. nec illi tam gratum eſt abundare
iucundis, quàm acerbum, quòd non omnem illum apparatum per gulam ventremque
tranſmittit: non cum omni exoletorum fæminarumque turbâ conuolutatur: mæretq;,
quòd magna pars ſuæ felicitatis excluſa corporis anguſtiis, ceſſat. Numquid enim, mi
Lucili, hic furor eſt, quòd nemo noſtrûm mortalem ſe cogitat? quòd nemo imbecillum?
imò quòd nemo noſtrûm vnum eſſe ſe cogitat? Adſpice culinas noſtras, & concurſantes C
inter tot ignes coquos noſtros: vnum videri putas ventrem, cui tanto tumultu compa-
ratur cibus? Adſpice [31] veteraria noſtra, & plena multorum ſæculorum vindemiis hor-
rea: vnum putas videri ventrem, cui tot conſulum regionumque vina conduntur? Ad-
ſpice quot locis vertatur terra, [32] quot millia colonorum arent, fodiant: vnum putas
videri ventrem, cui & in Siciliâ, & in Africâ ſeritur? Sani erimus, & modica concupiſce-
mus, ſi vnuſquiſque ſe numeret: metiatur ſimul corpus, ſciatq;, nec multum capere, nec
diu poſſe. Nihil tamen æquè tibi profuerit ad temperantiam omnium rerum, quàm fre-
quens cogitatio breuis æui, & huius incerti. Quidquid facies, reſpice ad mortem.

28. PERLVCENTEM TOGAM.] *Sericam aut bombycinam, fæminarum exemplo.*

29. VEL PERDITA EST.] *Amiſiſſe enim mentem dicitur, qui eius vſum. Atque hoc melius quàm*, prodita: *vt alij.*

30. SIMVL NVTANT.] *Libri omnes*, dubitant. *Legerem*, titubant.

31. VETERARIA NOSTRA.] *Alij*, veterana. *quomodo in Scholiaſte Horatij*: Ioculanter amphoram, quam habebat in veterano, alloquitur. *Veterana igitur, vbi vina vetera, aut vt veteraſcerent, reponebant: Apothecas alio nomine, aut & Horrea dicta. Horatius:*

Parcis deripere horreo
Ceſſantem Bibuli conſulis amphoram. D

32. QVOT MILLIA COLONORVM.] *Deus bone, nota opes vnius priuati hominis: & addeſis quæ in Admirandis lib. II. dixi.*

EPIST.

A

EPIST. CXV.

CONTRA *nimis ſermonis aut ſtili anxios : & minuti hoc animi eſſe. Cum fiduciá ſcribendum loquendumque, ſine quęſito ornatu. Quem in animo potiùs ſpecta. O qualis ille, vbi Virtutes eum excoluerunt? omnes in amorem rapiat, ſi conſpici poſſit. At externus iſte ſplendor falſus, aut nihili eſt : item aurum omne & pecunia, quæ miramur. Non faciunt hęc felices, aut ſecuros : imò & miſeros, & miſerandos.*

NIMIS anxium eſſe te circa verba & compoſitionem, mi Lucili, nolo: habeo maiora quæ cures. Quære quid ſcribas, non quemadmodum : & hoc ipſum, non vt ſcribas, ſed vt ſentias : vt illa quæ ſenſeris, magis applices tibi, [1] & veluti ſignes. Cu- B iuſcumque orationem videris ſolicitam & politam, ſcito animum quoque non minùs eſſe puſillis occupatum. Magnus ille remiſſiùs loquitur, & ſecuriùs : quæcumque dicit, plus habent fiduciæ, quàm curæ. Noſti complures iuuenes, barbâ & comâ nitidos, [2] de capſulâ totos : nihil ab illis ſperaueris forte, nihil ſolidum. Oratio vultus animi eſt: [3] ſi circumtonſa eſt, & fucata, & manufacta, oſtendit illum quoque non eſſe ſincerum, & habere aliquid fracti. Non eſt ornamentum virile, concinnitas. Si nobis animum boni viri liceret inſpicere, ô quàm pulchram faciem, quàm ſanctam, quàm ex magnifico placidoque fulgentem videremus? hinc iuſtitiâ, illinc fortitudine, hinc temperantiâ, prudentiaque lucentibus. Præter has frugalitas, & continentia, & tolerantia, & libertas, comitaſque, & (quis credat?) in homine rarum humanitas bonum, ſplendorem illi ſuum affunderent. Tum prouidentia, tum elegantia, & ex iſtis magnanimitas eminentiſſima, quantum, dij boni, decoris illi, quantum ponderis, grauitatiſque adderent? quanta eſſet cum gratiâ auctoritas? Nemo illum amabilem, qui non ſimul venerabilem diceret. Si C quis viderit hanc faciem altiorem fulgentioremque, quàm cerni inter humana conſueuit, nónne velut numinis occurſu obſtupefactus reſiſtat, & [4] vt fas ſit vidiſſe, tacitus precetur? Tum aduocante ipſum vultus benignitate productus, adoret ac ſupplicet: & diu contemplatus multum exſtantem, ſupraque menſuram ſolitorum inter nos adſpici, elatam, oculis miti quidem, ſed nihilominus viuido igni flagrantibus, tunc demum illam Virgilij noſtri vocem verens atque attonitus emittat;

> *O quam te memorem virgo? namque haud tibi vultus*
> *Mortalis, nec vox hominem ſonat.* ———
> *Sis felix, noſtrumque leues quęcumque laborem.*

Aderit, leuabitque, ſi colere eam voluerimus. Colitur autem non taurorum opimis corporibus contrucidatis, nec [5] auro argentoq; ſuſpenſo, nec in theſauros [6] ſtipe infuſâ, ſed piâ & rectâ voluntate. Nemo, inquam, non amore eius arderet, ſi nobis illam videre contingeret. Nunc enim multa [7] obſtrigillant, & aciem noſtram aut ſplendore nimio re- D percu-

EPIST. CXV. 1. ET VELVTI SIGNES.] *Signo impreſſo munias, ne elabantur, ne eripiantur. Metaphora à vaſis, quæ ſignare ſolemus cuſtodiæ.*

2. DE CAPSVLA TOTOS.] *Mihi placeat. & eſt ipſum, quod noſter ſermo habet,* De arculâ prodire. *Scilicet veſtes, & quæ munda haberi volumus, capſâ aut arcâ clauduntur : toti ab eâ ſunt, quorum habitus ſic politus, vt prodire ſe recenter clamet. Adde De Tranquill. cap. 1. Doctiſſimus tamen Scaliger* deſcapulatos *legit : eoſq; accipit,*

Effluit effuſo quîs toga laxa ſinu.

3. SI CIRCVMTONSA EST.] *Perpolita, curiosè reciſa, & velut rotundata. Nam ſic in comâ ſolent. Varro in Fragmenta :* Alij ſunt circumtonſi, & torti atque vnctuli, vt mangonis videantur eſſe ſerui.

4. VT FAS SIT VIDISSE.] *Sollennis in occurſu Deorum precatio. Apud Liuium lib. 1. Proculus conſpecto Romulo,* venerabundus adſtitit, precibus petens, vt contrà intueri fas eſſet. *Et L. Vitellius in Dione, cùm Caligula rogaſſet,* Ecquid cum Lunâ congredientem ſe vidiſſet? abiectis in terram oculis, Nam vobis Diis Domine, inquit, ſolis inter vos licet videre.

5. AVRO ARGENTOQVE SVSPENSO.] *Inter donaria.*

6. STIPE INFVSA.] *Varra*: Diis, cùm theſauris aſſem dant, ſtipem dicunt. *Adde noſtrum De Benefic.* VII. *cap.* IV.

7. OBSTRIGILLANT.] *Obſtant, ſe opponunt. Vide Nonium Marcellum in eo verbo.*

percutiunt, aut obſcuro retinent. Sed quemadmodum viſus oculorum quibuſdam medicamentis acui ſolet, & repurgari: ſic & nos, ſi aciem animi liberare impedimentis voluerimus, poterimus perſpicere virtutem, etiam obrutam corpore, etiam paupertate oppoſitâ, & humilitate & infamiâ obiacentibus. Cernemus, inquam, pulchritudinem illam, quamuis ſordido obtectam. Rurſus æquè malitiam, & ærumnoſi animi veternum perſpiciemus: quamuis multus circà diuitiarum radiantium ſplendor impediat, & intuentem, hinc honorum, illinc magnarum poteſtatum falſa lux verberet. Tunc intelligere nobis licebit, quàm contemnenda miremur, ſimillimi pueris, quibus omne ludicrum in pretio eſt. Parentibus quippe, nec minùs fratribus, præferunt paruo ære empta monilia. Quid ergo inter nos & illos intereſt, [8] vt Ariſto ait, niſi quòd nos circa tabulas & ſtatuas inſanimus, cariùs inepti? Illos reperti in littore calculi leues, & aliquid habentes varietatis, delectant; nos ingentium maculæ columnarum: ſiue ex Ægyptiis arenis, ſiue ex Africæ ſolitudinibus aduectæ, porticum aliquam vel capacem populi cænationem ferunt. Miramur parietes tenui marmore inductos: cùm ſciamus quale ſit, quod abſconditur. oculis noſtris imponimus. Et cùm [9] auro tecta perfundimus, quid aliud quàm mendacio gaudemus? ſcimus enim ſub illo auro fœda ligna latitare. Nec tantùm parietibus aut lacunaribus ornamentum tenue prætenditur: omnium iſtorum quos incedere altos vides, [10] bracteata felicitas eſt. Inſpice, & diſces [11] ſub iſtâ tenui membranâ dignitatis, quantum mali lateat. Hæc ipſa res tot magiſtratus, [12] tot iudices detinet, quæ magiſtratus & [13] iudices facit, pecunia; quæ ex quo in honore eſſe cœpit, verus rerum honor cecidit: mercatoreſque & venales inuicem facti, quærimus, non quale ſit quid, ſed quanti. Ad mercedem pij ſumus, ad mercedem impij. Honeſta, quamdiu aliqua illis ſpes ineſt, ſequimur: in contrarium tranſituri, ſi plus ſcelera promittant. Admirationem nobis patentes auri argentique fecerunt: & teneris infuſa cupiditas altiùs ſedit, creuitque nobiſcum. Deinde totus populus in alia diſcors, in hoc conuenit: hoc ſuſpiciunt, hoc ſuis optant, hoc Diis velut rerum humanarum maximum, cùm grati videri volunt, conſecrant. Denique eò mores redacti ſunt, vt paupertas maledicto probroque ſit, contempta diuitibus, inuiſa pauperibus. Accedunt deinde carmina poëtarum, quæ affectibus noſtris facem ſubdant, quibus diuitiæ velut vnicum vitæ decus ornamentumque laudantur. Nihil illis melius nec dare videntur Dij immortales poſſe, nec habere.

A B C

Regia ſolis erat ſublimibus alta columnis,
Clara micante auro.

Eiuſdem currum adſpice.

Aureus axis erat, temo aureus, aurea ſummæ
Curuatura rotæ, radiorum argenteus ordo.

Denique quod optimum videri volunt ſæculum, aureum appellant. Nec apud tragicos deſunt, qui lucro innocentiam, [14] ſalutem, opinionem bonam mutant.

[15] *Sine me vocari peſſimum, vt diues vocer.*
An diues, omnes quærimus: nemo, an bonus.

D

[16] *Non*

8. Vt Aristo ait.] *Ariſto ille Chius, Zenonis diſcipulus.*

9. Avro tecta perfvndimvs.] *Interiora tecta, id eſt lacunaria, è ſequentibus: etſi ſuperiora etiam ſolent, & tegulas ipſas inaurare.*

10. Bracteata felicitas.] *Manet in imagine. ſicut illic auri tenuis bractea, ſiue lamina, inducitur: ſic in noſtrâ iſtâ felicitate ſolidum non eſt, ſpecies tantùm & velut cruſta.*

11. Svb ista tenvi membrana.] *Alluſum videatur ad dictum Antigoni regis, qui muliercule admiranti felicitatem eius dixit:* O mulier ſi ſcias quantum mali ſub faſciâ iſtâ (*diademate*) lateas, nec humi iacentem tollas.

12. Tot ivdices detinet.] *In litibus cognoſcendis & finiendis.*

13. Ivdices facit.] *Non tangit ambitum, aut quòd emerint dignitatem: ſed ſignificat ex cenſu & opibus fieri. quod Romæ obtinebat.*

14. Salvtem, opinionem.] *Retineo* ſalutem, *etſi libri vacillant. Nam ſequentia verba dicunt, etiam vitam & ſalutem ſperni præ lucro. Quid verba? res ipſa cottidie.*

15. Sine me vocari.] *Non ſunt vnius poëtæ, ſed plurium, hi verſus: extremi autem Euripidis, vt dicam.*

16. Non

A [16] *Non quare, & vnde: quid habeas, tantùm rogant.*
[17] *Vbique tanti quiſque, quantum habuit, fuit.*
Quid habere nobis turpe ſit, quæris? nihil.
Aut diues opto viuere, aut pauper mori.
Benè moritur, qui, dum moritur, lucrum facit.

[18] *Pecunia ingens generis humani bonum,*
Cui non voluptas matris, aut blandæ poteſt
Par eſſe prolis, non ſacer meritis parens.
Tam dulce ſi quid Veneris in vultu micat,
Meritò illa amores cælitum atque hominum mouet.

Cùm hi nouiſſimi verſus in tragœdiâ Euripidis pronunciati eſſent, totus populus ad eii-
ciendum & actorem & carmen conſurrexit vno impetu: donec Euripides in medium
B ipſe proſiluit, petens, vt exſpectarent, viderentque quem admirator auri exitum faceret.
Dabat in illâ fabulâ [19] pœnas Bellerophontes, quas in ſuâ quiſque dat. Nulla enim aua-
ritia ſine pœnâ eſt, quamuis ſatis ſit ipſa pœnarum. O quantum lacrimarum, ô quan-
tum laborum exigit! quàm miſera deſideratis, quàm miſera partis eſt! Adiice quotidia-
nas ſolicitudines, quæ pro modo habendi quemque diſcruciant. Maiore tormento pecu-
nia poſſidetur, quàm quæritur. Quantum damnis ingemiſcunt, quę & magna incidunt,
& maiora videntur! denique vt nihil illis fortuna detrahat, quidquid non acquiritur,
damnum eſt. At felicem illum homines, & diuitem vocant, & conſequi optant, quan-
tum ille poſſidet. Fateor. Quid ergo? tu vllos eſſe condicionis peioris exiſtimas, quàm qui
habent & miſeriam, & inuidiam? Vtinam qui diuitias appetituri eſſent, cum diuitibus
deliberarent! vtinam honores petituri, cum ambitioſis, & ſummum adeptis dignitatis
ſtatum! profectò vota mutaſſent: cùm interim illi noua ſuſcipiunt, [20] qui priora dam-
nauerant. Nemo enim eſt cui felicitas ſua, etiamſi curſu venit, ſatisfaciat. Queruntur
C & de conſiliis, & de proceſſibus ſuis: maluntque ſemper, quæ reliquerunt. Itaque hoc
tibi philoſophia præſtabit, quo equidem nihil maius exiſtimo: numquam te pœnitebit
tui. Ad hanc tam ſolidam felicitatem, quam tempeſtas nulla concutiat, non perducent
te aptè verba contexta, & oratio fluens leniter. Eant vt volent, dum animo compoſitio
ſua conſtet, dum ſit magnus, [21] & opinionum ſecurus, & ob ipſa quæ aliis diſplicent,
ſibi placens: qui profectum ſuum vitâ æſtimet, & [22] tantum ſcire ſe iudicet, quantum
non cupit, quantum non timet.

16. NON QVARE ET VNDE.] *Satyricus:* Vnde habeas quærit nemo, ſed oportet habere.

17. VBIQVE TANTI.] *Idem:*
—tanti, quanti habeas, ſis.

18. PECVNIA INGENS.] *Hæc ex Euripide ſiue ipſe, ſiue alius. Græci quidem in Stobæi Ser.* LXXXIX.

Ὦ χρυσὲ, δεξίωμα κάλλιστον βροτοῖς.
D Ὡς οὐδὲ μήτηρ ἡδονὰς τοίας ἔχει,
Οὐ παῖδες ἀνθρώποισιν, ἢ φίλος πατήρ.
Εἰ δ' ἡ κύπρις τοιοῦτον ὀφθαλμοῖς ὁρᾷ,
Οὐ θαῦμ' ἔρωτας μυρίους αὐτὴν τρέφειν:

Vertit liberiùs, ſed elegantiſſimè, & puto, ipſe. Moneo, Græcos etiam in IV. *libro Athenæi legi, & verſu auctiores: ſed quem Seneca hic neglexit.*

19. POENAS BELLEROPHONTES.] *Si poëtarum eſt ille Bellerophontes, neſcio quid ille cum auro. Ambitione an ſuperbiâ cælum affectaſſe lego, & Pegaſo iam ſubuolantem, excuſſum à Ioue & occiſum: de auaritiâ, quæ hic tangitur, quærendum eſt.*

20. QVI PRIORA DAMNAVERANT.] *Aliàs,* cùm priora. *Sed ego arbitror fuiſſe,* quos priora. *Nam homines damnantur votorum, cùm eorum compotes ſunt, & debent exſoluere. Sanè hoc dicit Seneca. adeò non pænitet ambitionis, vt qui votis ad honorem talem venerit, alia ſuſcipiat vt iterùm perueniat, altiusq; adſcendat. At vulgata lectio pænitentiam priorum inducit, minimè hic pro auctoris mente.*

21. ET OPINIONVM SECVRVS.] *Quid alij de illo opinentur. Editi tamen olim, & quidam ſcripti,* opinionum ſuarum ſecurus: *quòd planè diuerſum eſſet, ſignaretq; firmum & certum decretorum.*

22. TANTVM SCIRE SE.] *Id eſt, Scientiam omnem factis & profectu æſtimet: valdè aut minùs doctum, prout timet, cupit; non timet, non cupit.*

EPIST. CXVI.

CONTRA *Peripateticos, exſcindendos Affectus, non temperandos eſſe: neque à Naturâ induci. A mollitie ſententiam aduerſam naſci.*

VTRVM ſatiùs ſit, modicos habere affectus, an nullos, ſæpe quæſitum eſt. Noſtri illos expellunt: Peripatetici temperant. Ego non video, quomodo ſalubris eſſe aut vtilis poſſit vlla mediocritas morbi. Noli timere. nihil eorum, quæ tibi non vis negari, eripio: facilem me, indulgentemque præbebo rebus, ad quas tendis, & quas aut vitę neceſſarias, aut vtiles, aut iucundas putes: detraham vitium. Nam cùm tibi cupere interdixero, [1] velle permittam: vt eadem illa intrepidus facias, vt certiore conſilio, vt volu- B
ptates illas magis ſentias. Quid ni? ad te magis peruenturæ ſunt, ſi illis imperabis, quàm ſi ſeruies. Sed naturale eſt, inquis, vt deſiderio amici torquear: [2] da tempus lacrimis tam iuſtè cadentibus. Naturale eſt opinionibus hominum tangi, & aduerſis contriſtari: quare non permittas mihi hunc tam honeſtum malæ opinionis metum? Nullum vitium eſt ſine patrocinio: nulli non initium eſt verecundum & exorabile, ſed ob hoc latiùs funditur. Non obtinebis vt deſinat, ſi incipere permiſeris. Imbecillis eſt primò omnis affectus, deinde ipſe ſe concitat, & vires dum procedit, parat: excluditur faciliùs, quàm expellitur. Quis negat omnes affectus à quodam [3] quaſi naturali fluere principio? curam nobis noſtri natura mandauit: ſed huic vbi nimium indulſeris, vitium eſt. Voluptatem natura neceſſariis rebus admiſcuit, non vt illam peteremus, ſed vt ea ſine quibus non poſſumus viuere, gratiora nobis illius faceret acceſſio: [4] ſi ſuo veniat iure, luxuria eſt. Ergo [5] intrantibus reſiſtamus: quia faciliùs, vt dixi, non recipiuntur quàm exeunt. Aliquatenus, inquis, dolere, aliquatenus timere permitte. ſed illud aliquatenus longè C
producitur, nec vbi vis, accipit finem. Sapienti non ſolicitè cuſtodire ſe tutum eſt: & lacrimas ſuas & voluptates, vbi volet, ſiſtet. Nobis quia non eſt regredi facile, optimum eſt omnino non progredi. Eleganter mihi videtur Panætius reſpondiſſe adoleſcentulo cuidam quærenti, *An ſapiens amaturus eſſet? De ſapiente*, inquit, *videbimus: mihi & tibi, qui adhuc à ſapiente longè abſumus, non eſt committendum, vt incidamus in rem commotam, impotentem, alteri emancipatam, vilem ſibi.* Siue enim nos reſpexit, humanitate eius irritamur; ſiue contempſit, ſuperbiâ accendimur. Æquè facilitas amoris, quàm difficultas nocet: facilitate capimur, cum difficultate certamus. Itaque conſcij nobis imbecillitatis noſtræ, quieſcamus. Nec vino infirmum animum committamus, nec formæ, nec adulationi, nec vllis rebus blandè trahentibus. Quod Panætius de amore quærenti reſpondit, hoc ego de omnibus dico. Quantum poſſumus nos, à lubrico recedamus: in ſicco quoque parùm fortiter ſtamus. Occurres hoc loco mihi illa publicâ contra Stoicos voce: Nimis magna promittitis, nimis dura præcipitis. nos homunciones ſumus, omnia nobis negare non poſſumus. Dolebimus, ſed parùm: concupiſcemus, ſed temperatè: iraſcemur, ſed placabimur. Scis quare non poſſumus iſta? quia nos poſſe non credimus. D
Imò mehercules, aliud eſt in re. Vitia noſtra, quia amamus, defendimus, & malumus excuſare illa, quàm excutere. Satis natura homini dedit roboris, ſi illo vtamur, ſi vires noſtras colligamus, ac totas pro nobis, certè non contra nos concitemus. Nolle in cauſſâ eſt: non poſſe prætenditur.

EPIST. CXVI. 1. VELLE PERMITTAM.] *Voluntas enim Stoicis bona, & inter* εὐπαθείας *eſt, vt noto Manud.* III. *Diſſert.* V.

2. DA TEMPVS LACRIMIS.] *Editi & ſcripti,* Datus lacrimis: *mutauitq́; à ſe Muretus. Sed verius erat,* Da ius lacrimis: *quare? quia, vt ſequitur, iuſta.*

3. QVASI NATVRALI.] *Non enim verè naturali: nam ſic boni eſſent. Nos in Ethicis.*

4. SI SVO VENIAT IVRE.] *Non vt acceſſoria, ſed principalia: non vt miniſtra, ſed domina.*

5. INTRANTIBVS RESISTAMVS.] *Vide* I. *De Irâ, cap.* VII. *&* VIII.

A

EPIST. CXVII.

Qvaestivncvla, *An cùm Sapientia bonum ſit, etiam ſapere? Stoici iſtud vulgò negant: alij aſſerunt, & ipſe iſtis pronior. Denique amolitur hæc ſuperuacua, & ad formationem morum feriò vocat.*

Mvltvm mihi tibiq́ue negotium concinnabis, &, dum neſcis, in magnam me litem ac moleſtiam impinges, qui mihi tales quæſtiunculas ponis, in quibus ego nec diſſentire à noſtris ſaluâ gratiâ, nec conſentire ſaluâ conſcientiâ poſſum. Quæris, an verum ſit, quod Stoicis placet, Sapientiam bonum eſſe, ſapere bonum non eſſe? Primùm exponam, quid Stoicis videatur: tum dicere ſententiam audebo. Placet noſtris, quod bonum eſt, eſſe corpus: quia quod bonum eſt, facit: quidquid facit, corpus eſt.
B Quod bonum eſt, prodeſt: faciat autem aliquid oportet, vt proſit: ſi facit, corpus eſt. Sapientiam bonum eſſe dicunt: ſequitur, vt neceſſe ſit illam corporalem quoque dicere. At ſapere non putant eiuſdem conditionis eſſe. Incorporale eſt & accidens alteri, id eſt, ſapientiæ: itaque nec facit quidquam, nec prodeſt. Quid ergo, inquiunt, non dicimus, Bonum eſt ſapere? dicimus, referentes ad id ex quo pendet, id eſt, ad ipſam ſapientiam. Aduerſus hos quid ab aliis reſpondeatur, audi, antequam ego [1] incipio ſecedere, & in aliâ parte conſidere. Iſto modo, inquiunt, nec beatè viuere bonum eſt. Velint nolint, reſpondendum eſt, beatam vitam bonum eſſe, & beatè viuere bonum non eſſe. Etiamnum quoque noſtris illud opponitur. Vultis ſapere? ergo expetenda res eſt ſapere: ſi expetenda res eſt, bonum eſt. Coguntur noſtri verba torquere, & vnam ſyllabam expetendo interponere, quam ſermo noſter inſeri non ſinit. Ego illam, ſi pateris, adiungam. Expetendum eſt, inquiunt, quod bonum eſt: [2] adexpetendum, quod bono contingit: quod, cùm bonum conſecuti ſumus, non petitur tamquam bonum, ſed petito bono accedit.
C Ego non idem ſentio, & noſtros iudico in hoc deſcendere: quia iam primo vinculo tenentur, & mutare illis formulam non licet. Multum dare ſolemus [3] præſumptioni omnium hominum. Apud nos [4] veritatis argumentum eſt, aliquid omnibus videri: tamquam deos eſſe, inter alia ſic colligimus, quòd omnibus de diis opinio inſita eſt: nec vlla gens vſquam eſt adeò extra leges moreſq́ue proiecta, vt non aliquos deos credat. Cùm de animarum æternitate diſſerimus, nõ leue momentum apud nos habet conſenſus hominum, [5] aut timentium inferos, [6] aut colentium. Vtor hac publicâ perſuaſione: neminem inuenies, qui non putet & ſapientiam bonum, & ſapere. Non faciam [7] quod victi ſolent, vt prouocem ad populum: noſtris incipiemus armis confligere. Quod accidit alicui, vtrùm extra id cui accidit eſt, an in eo cui accidit? Si in eo eſt cui accidit, tam corpus eſt, quàm illud cui accidit. Nihil enim accidere ſine tactu poteſt: quod tangit, corpus eſt. Si extra eſt, poſtquam acciderat, receſſit: quod receſſit, motum habet: quod motum habet, corpus eſt. Speres me dicturum, non eſſe aliud curſum, aliud currere:
D nec aliud calorem, aliud calere: nec aliud lucem, aliud lucere. Concedo iſta alia eſſe, ſed non ſortis alterius. Si valetudo indifferens eſt, & valere indifferens eſt. Si forma indifferens eſt: & formoſum eſſe indifferens eſt. Si iuſtitia bonum eſt: & iuſtum eſſe bonum eſt. Si turpitudo malum eſt: & turpem eſſe malum eſt. tam mehercules quàm ſi lippitudo

EPIST. CXVII. 1. Incipio secedere.] *A Senatu ſumptum, vbi diſceßione à conſule permiſſâ, in hanc aut illam ſubſelliorum partem ibant. Hoc erat, Pedibus in ſententiam ire.*

2. Adexpetendvm.] *Expetendum, eſt* αἱρετὸν; *adexpetendum,* προσαιρετόν.

3. Præsvmptioni.] *Id eſt, præcepta opinioni.* προλήψει.

4. Veritatis argvmentvm.] *Meritò. nam ipſa Veritas Græcis dicta* ἀλήθεια, ὡς τὸ μὴ λῆθον: *quòd non lateat, ſitq́; omnibus nota.*

5. Avt timentivm inferos.] *Quaſi pœna illic pendendæ: ergo animæ viuunt ſentiuntq́;.*

6. Avt colentivm.] *Quia Deos manes illic ponebant, & venerabantur. Superſunt igitur.*

7. Qvod victi solent.] *In arenâ & gladiatoriis pugnis. vbi qui ſuccubuerat, populi opem & miſericordiam implorabat. Ego in Saturnal. II. cap. XXII.*

tudo malum eſt, & lippire malum eſt. Hoc vt ſcias, neutrum eſſe ſine altero poteſt. A
Quod ſapit, ſapiens eſt: quod ſapiens eſt, ſapit. Adeò non poteſt dubitari, an quale illud ſit, tale hoc ſit, vt quibuſdam vtrumque vnum videatur atque idem. Sed illud libenter quæſierim: Cùm omnia aut bona ſint, aut mala, aut indifferentia, ſapere in quo numero ſit? Bonum negant eſſe. malum vtique non eſt: ſequitur, vt medium ſit. Id autem medium atque indifferens vocamus, quod tam malo contingere quàm bono poteſt: tamquam pecunia, forma, nobilitas. Hoc, vt ſapiat, contingere niſi bono non poteſt: ergo indifferens non eſt. Atqui ne malum quidem eſt, quod contingere malo non poteſt: ergo bonum eſt. Quod niſi bonus non habet, bonum eſt: ſapere non niſi bonus habet: ergo bonum eſt. Accidens eſt, inquit, ſapientiæ. Hoc ergo quod vocas ſapere, vtrùm facit ſapientiam, an patitur? ſiue facit illud, ſiue patitur, vtroque modo corpus eſt. Nam & [8] quod fit, & quod facit, corpus eſt. ſi corpus eſt, bonum eſt: vnum enim deerat illi, quò minùs bonum eſſet, quòd incorporale erat. Peripateticis placet, nihil intereſſe inter ſapientiam & ſapere, cùm in vtrolibet eorum & alterum ſit. Numquid enim B
quemquam exiſtimas ſapere, niſi qui ſapientiam habet? Numquid quemquam qui ſapiat, non putas habere ſapientiam? Dialectici veteres iſta diſtinguunt: ab illis diuiſio vſque ad Stoicos venit. Qualis ſit hæc, dicam. Aliud eſt ager, aliud agrum habere. Quid ni? cùm habere agrum ad habentem, non ad agrum pertineat. Sic aliud eſt ſapientia, aliud ſapere. Puto concedes duo eſſe hæc, id quod habetur, & eum qui habet: habetur ſapientia: habet, qui ſapit. Sapientia eſt mens perfecta, vel ad ſummum optimumque perducta: ars enim vitæ eſt. Sapere quid eſt? non poſſum dicere mens perfecta, ſed id quod contingit perfectam mentem habenti. Ita alterum eſt, mens bona: alterum, quaſi habere mentem bonam. Sunt, inquit, naturæ corporum: tamquam, hic homo eſt, hic equus: has deinde ſequuntur motus animorum enunciatiui corporum. Hi habent proprium quiddam, & à corporibus ſeductum: tamquam, video Catonem ambulantem: hoc ſenſus oſtendit, animus credit. Corpus eſt quod video, cui & oculos, & animum intendi. Dico deinde, Cato ambulat: [9] non corpus quidem eſt quod nunc loquor, ſed C
enunciatiuum quiddam de corpore: quod alij effatum vocant, alij enunciatum, alij edictum. Sic cùm dicimus [10] ſapientiam, incorporale quiddam intelligimus: cùm dicimus, Sapit: de corpore loquimur. Plurimum autem intereſt, vtrùm illud dicas, an de illo. Putemus in præſentiâ iſta duo eſſe: nondum enim quid mihi videatur, pronuncio: quid prohibet, quò minùs aliud quidem ſit, ſed nihilominus bonum? Dicebas paullò antè, aliud eſſe agrum, aliud habere agrum. Quid ni? in aliâ enim naturâ eſt qui habet, in aliâ quod habetur. illa terra eſt, hic homo eſt. At in hoc de quo agitur, eiuſdem naturæ ſunt vtraque, & qui habet ſapientiam, & ipſa quæ habetur. Præterea illic aliud eſt quod habetur, alius qui habet: hîc in eodem eſt, & quod habetur, & qui habet. Ager iure poſſidetur: ſapientia naturâ. ille abalienari poteſt, & alteri tradi: hæc non diſcedit à domino. Non eſt itaque quòd compares inter ſe diſſimilia. Cœperam dicere, poſſe iſta duo eſſe, & tamen vtraque bona. Sapientia, & ſapiens duo ſunt: & vtrumque bonum eſſe concedis. Quomodo nihil obſtat, quò minùs & ſapientia bonum ſit, & habens ſapien- D
tiam: ſic nihil obſtat, quò minùs & ſapientia bonum ſit, & habere ſapientiam, id eſt, ſapere. Ego in hoc volo ſapiens eſſe, vt ſapiam. Quid ergo? non eſt id bonum, ſine quo nec illud bonum eſt? Vos certè dicitis, ſapientiam, ſi ſine vſu detur, accipiendam non eſſe. Quis eſt vſus ſapientiæ? Sapere: hoc eſt in illâ pretioſiſſimum: quo detracto, ſuperuacua fit. Si tormenta mala ſunt, torqueri malum eſt: adeò quidem, vt illa non ſint mala, ſi quod

8. QVOD FIT, ET QVOD FACIT, CORPVS EST.] *Vide Phyſiol.* 11. *Diſſert.* IV.

9. NON CORPVS QVIDEM EST.] *Hoc illud quod notat Empiricus lib.* 1. *aduerſ. Mathem. cap.* III. Incorporeum aliquid apud Stoicos dici λεκτὸν: *quod noſter hic vertit* Effatum, Edictum, Enunciatum. *Vide Phyſiol.* 11. *Diſſert.* V.

10. SAPIENTIAM, INCORPORALE QVIDDAM INTELLIGIMVS.] *O falſum! pro Stoicis quidem aut Senecâ. Hæc omnia planiſſimè iis corpora, Scientia, Sapientia, Veritas, Virtus: & docui in loco. Non dubiè legendum*, corporale quiddam, *cum meis etiam libris: & puto in aliis ſic fuiſſe. ſed omiſerunt dicere, quia inopinatus hic ſenſus.*

11. DE SI-

A ſi quod ſequitur, detraxeris. Sapientia habitus perfectæ mentis eſt: ſapere, vſus perfectæ mentis. Quomodo poteſt vſus eius bonum non eſſe, quæ ſine vſu bonum non eſt? Interrogo te, an ſapientia ſit expetenda. fateris. Interrogo, an vſus ſapientiæ ſit expetendus. fateris. negas enim te illam recepturum, ſi vti eâ prohibearis. quod expetendum eſt, bonum eſt. Sapere, ſapientiæ vſus eſt: quomodo eloquentiæ, loqui: quomodo oculorum, videre: ergo ſapere, ſapientiæ vſus eſt. vſus autem ſapientiæ expetendus eſt: ſapere ergo expetendum eſt: ſi expetendum eſt, bonum eſt. Olim ipſe me damno, qui illos imitor dum accuſo, & verba apertæ rei impendo. Cui enim dubium poteſt eſſe, quin ſi æſtus malum eſt, & æſtuare malum ſit? ſi algor malum eſt, malum ſit algere? ſi vita bonum eſt, & viuere bonum eſt? Omnia iſta circa ſapientiam, non in ipsâ ſunt: at nobis in ipsâ commorandum eſt. etiamſi quid euagari libet, amplos habet illa ſpatioſoſque receſſus. De deorum naturâ quæramus, [11] de ſiderum alimento, de his tam variis ſtellarum diſcurſibus: an ad illarum motus noſtra moueantur corpora, an corporibus om-

B nium, animiſque illinc impetus veniat. An & hæc quæ fortuita dicuntur, certâ lege conſtricta ſint, nihilque in hoc mundo repentinum, aut expers ordinis voluatur. Iſta iam à formatione morum receſſerunt: ſed leuant animum, & ad ipſarum quas tractant rerum magnitudinem attollunt. Hæc verò de quibus paullò antè dicebam, minuunt & deprimunt, nec vt putas exacuunt, ſed extenuant. Obſecro vos, cur tam neceſſariam curam maioribus melioribuſque debitam, in re neſcio an falsâ, certè inutili, terimus? Quid mihi profuturum eſt ſcire, an aliud ſit ſapientia, aliud ſapere? quid mihi profuturum eſt ſcire, illud bonum eſſe, hoc non eſſe? Temerè me geram, ſubibo huius voti aleam. tibi ſapientia, mihi ſapere contingat: pares erimus. Potiùs id age, vt mihi viam monſtres, quâ ad iſta perueniam. Dic mihi quid vitare debeam, quid appetere: quibus animum labantem ſtudiis firmem: quemadmodum quæ me ex tranſuerſo ferunt aguntque, procul à me repellam. Quomodo par eſſe tot malis poſſim: quomodo iſtas calamitates remoueam, [12] quæ ad me irruperunt: quomodo illas, [13] ad quas ego irrupi. Doce,

C quomodo feram ærumnam ſine gemitu meo, felicitatem ſine alieno: quomodo vltimum neceſſarium vitæ terminum non exſpectem, ſed ipſemet, cùm viſum erit, profugiam. Nihil mihi videtur turpius, quàm optare mortem. Nam ſi vis viuere, quid optas mori? ſi non vis, quid deos rogas, quod tibi naſcenti dederunt? Nam vt quandoque moriaris, etiam inuito poſitum eſt: vt cùm voles, in tuâ manu eſt. Alterum tibi neceſſe eſt, alterum licet. Turpiſſimum his diebus principium diſerti mehercules viri legi: *Ita*, inquir, *quamprimùm moriar*. Homo demens, optas rem tuam. *Ita quamprimùm moriar*. Fortaſſe inter has voces ſenex factus es. Alioqui quid in morâ eſt? nemo te tenet, euade quâ viſum eſt. Elige quamlibet rerum naturæ partem, quâ tibi præberi exitum iubeas. Hæc nempe ſunt elementa, quibus [14] hic mundus adminiſtratur: aqua, terra, [15] ſpiritus. Omnia iſta tam cauſſa viuendi ſunt, quàm viæ mortis. *Ita quamprimùm moriar*. Quamprimum iſtud, quod eſſe vis? quem illi diem ponis? citiùs fieri quàm optas, poteſt. Imbecillæ mentis iſta ſunt verba, & [16] hac deteſtatione miſericordiam captantis. Non vult

D mori, qui optat. Deos vitam roga, & ſalutem: ſi mori placuit, hic mortis eſt fructus, optare deſinere. Hæc, mi Lucili, tractemus, his formemus animum. Hæc eſt ſapientia, hoc eſt ſapere, non diſputatiunculis inanibus ſubtilitatem vaniſſimam agitare. Tot quæſtiones tibi fortuna poſuit. nondum illas ſoluiſti: iam cauillaris. Quàm ſtultum eſt, cùm ſignum pugnæ acceperis, [17] ventilare? remoue iſta luſoria arma: [18] decretoriis opus eſt. Dic

11. DE SIDERVM ALIMENTO.] *Quod è mari & aquis Stoici attribuebant. Phyſiol.* II. *Diſſ.* XIV.

12. QVÆ AD ME IRRVPERVNT.] *Aliunde, à Deo aut Fato: non accerſita.*

13. AD QVAS EGO IRRVPI.] *Ipſe mihi ſtruxi, in quas ſponte me indui.*

14. HIC MVNDVS.] *Nempe inferior: & ideò tria tantùm nominat. quartum ſuperioris Mundi eſt, ſiue Cœli, id eſt Ignis.*

15. SPIRITVS.] *Aër: ſic paſſim ipſe vocat.*

16. HAC DETESTATIONE.] *Significat hic Obteſtationem, nec compoſitio minuit vim verbi ſimplicis, ſed auget. Eſt enim precatio & votum.*

17. VENTILARE.] *Proludere, & brachia atque arma in ſpeciem ventumq́ iactare. A theatris areniſque ſumptum. Ego in Saturn.* II. *cap.* XIX.

18. DECRETORIIS OPVS EST.] *Veris armis, & quibus de victoriâ vitaq́ cernatur. Suprà, epiſt.* CII.

19. LVDO-

Dic quâ ratione nulla animum triſtitia, nulla formido perturbet: quâ ratione hoc ſecretarum cupiditatum pondus effundam. Agatur aliquid. Sapientia bonum eſt, ſapere non eſt bonum. Sic ſit. negemus, ſapere bonum eſſe: vt hoc totum ſtudium derideatur, tamquam operatum ſuperuacuis. Quid ſi ſcires etiam illud quæri, an bonum ſit futura ſapientia? Quid enim dubij eſt, oro te, an nec meſſem futuram iam ſentiant horrea, nec futuram adoleſcentiam pueritia viribus aut vllo robore intelligat? Ægro interim nihil ventura ſanitas prodeſt, non magis quàm currentem luctantemque, poſt multos ſecuturum ſenſus otium reficit. Quis neſcit hoc ipſo non eſſe bonum id quod futurum eſt, quia futurum eſt? nam quod bonum eſt, vtique prodeſt: niſi præſentia, prodeſſe non poſſunt. Si non prodeſt, bonum non eſt vtique: ſi prodeſt, iam eſt. Futurus ſum ſapiens: hoc bonum erit, cùm fuero: interim non eſt. Priùs aliquid eſſe debet, deinde quale eſſe. Quomodo, oro te, quod adhuc nihil eſt, iam bonum eſt? Quomodo autem tibi magis vis probari, non eſſe aliquid, quàm ſi dixero, futurum eſt? nondum enim veniſſe apparet, quod venit. Ver ſecuturum eſt: ſcio nunc hiemem eſſe. æſtas ſecutura eſt: ſcio æſtatem non eſſe. Maximum argumentum habeo nondum præſentis, futurum eſſe. Sapiam, ſpero: ſed interim non ſapio. ſi illud bonum haberem, iam hoc carerem malo. Futurum eſt, vt ſapiam. ex hoc licet nondum me ſapere intelligas. non poſſum ſimul & in illo bono, & in hoc malo eſſe. Duo iſta non coëunt, nec apud eumdem ſunt vnà, bonum & malum. Tranſcurramus ſolertiſſimas nugas, & ad illa quę nobis aliquam opem ſunt latura, properemus. Nemo qui obſtetricem parturienti filię ſolicitus acceſſit, edictum & [19] ludorum ordinem perlegit. nemo qui ad incendium domus ſuæ currit, tabulam [20] latruncularium perſpicit, vt ſciat quomodo [21] alligatus exeat calculus. At mehercules omnia tibi vndique nunciantur, & incendium domus, & periculum liberorum, & obſidium patriæ, & bonorum direptio: adiice iſtis naufragium, motuſq; terrarum, & quidquid aliud timeri poteſt. Inter iſta diſtrictus, rebus, nihil aliud quàm animum oblectantibus, vacas? Quid inter ſapientiam, & ſapere interſit, inquiris? nodos nectis ac ſoluis, tantâ mole impendente capiti tuo? Non tam benignum ac liberale tempus natura nobis dedit, vt aliquid ex illo vacet perdere: & vide, quàm multa etiam diligentiſſimis pereant. Aliud valetudo ſua cuique abſtulit, aliud ſuorum: aliud neceſſaria negotia, aliud publica occupauerunt: vitam nobiſcum diuidit ſomnus. Ex hoc tempore tam anguſto, & rapido, & nos auferente, quid iuuat maiorem partem mittere in vanum? Adiice nunc, quòd aſſueſcit animus delectare ſe potiùs, quàm ſanare: & philoſophiam oblectamentum facere, cùm remedium ſit. Inter ſapientiam, & ſapere quid interſit, neſcio: ſcio meâ non intereſſe, ſciam iſta, an neſciam. Dic mihi, cùm quid inter ſapientiam & ſapere interſit, didicero, ſapiam? Cur ergo potiùs inter vocabula me ſapientiæ detines, quàm inter opera? Fac me fortiorem, fac me ſecuriorem, fac fortunæ parem, fac ſuperiorem. poſſum autem ſuperior eſſe, [22] ſi fecero omne quod diſco.

A B C

19. LVDORVM ORDINEM.] *Libelli aut tabulæ proponi ſolent in publico, vbi apparatus omnis ludorum deſcriptus: atque id mouenda & alliciendæ plebi. Vide Saturnal.* II. *cap.* XVIII. *Adde De Beneſ.* VI. *cap.* I.

20. LATRVNCVLARIAM.] *De Breuit. vit. cap.* XIII. *De Tranquill. cap.* XIV.

21. ALLIGATVS EXEAT.] *Pugna enim erat, & alterius coloris calculi alteros ad lineam vltimam vrgebant: artis, implexum vel obſeſſum euadere.* D

22. SI FECERO.] *Scripti & antiquitùs cuſi,* ſi dixero: *fuit,* ſi vixero.

EPIST.

A

EPIST. CXVIII.

INANES *epiſtolas nolle ſe ſcribere: potiùs monitorum vtilium vberes: & iam facit. Suadet ſua, non aliena tractare; à Fortunâ nihil petere, nec ab eá pendêre. Verum bonum quærendum: & quid illud ſit, definitum. Itemque quid ab Honeſto differat. Omne Bonum, ſecundùm Naturam eſſe: nec tamen quidquid ſecundùm Naturam, Bonum.*

EXIGIS à me frequentiores epiſtolas. Rationes conferamus: ſoluendo non eris. Conuenerat quidem, vt tua priora eſſent; tu ſcriberes, ego reſcriberem: ſed non ero difficilis. benè credi tibi ſcio: itaque [1] in anteceſſum dabo. Nec faciam, quod Cicero vir diſertiſſimus facere Atticum iubet, vt etiam ſi rem nullam habebit, *quod in buccam venerit, ſcribat.* Numquam poteſt deeſſe quod ſcribam, vt omnia illa quæ [2] Ciceronis implent epiſtolas, tranſeam: quis candidatus laboret, quis alienis, quis ſuis viribus
B pugnet, quis conſulatum fiduciâ Cæſaris, quis Pompeij, [3] quis apertè petat: quàm durus ſit fenerator Cæcilius, à quo minoris centeſimis propinqui nummum mouere non poſſunt. Sua ſatius eſt mala, quàm aliena tractare: ſe excutere, & videre, quàm [4] multarum rerum candidatus ſit, & non ſuffragari. Hoc eſt, mi Lucili, egregium, hoc ſecurum ac liberum, nihil petere, & tota fortunæ comitia tranſire. Quàm putas eſſe iucundum, tribubus vocatis, cùm candidati [5] in templis ſuis pendeant, & alius nummos pronunciet; alius [6] per ſequeſtrum agat; alius eorum [7] manus oſculis conterat, quibus deſignatus contingendam manum negaturus eſt; omnes attoniti, [8] vocem præconis exſpectant, ſtare otioſum, & [9] ſpectare illas nundinas, nec ementem quidquam, nec vendentem? Quanto hic maiore gaudio fruitur, qui non prætoria, aut conſularia comitia ſecurus intuetur, [10] ſed magna illa, in quibus [11] alij honores anniuerſarios petunt, [12] alij
C perpetuas poteſtates, alij bellorum euentus proſperos triumphoſque, alij diuitias, alij matrimonia ac liberos, alij ſalutem ſuam ſuorumque! Quanti animi res eſt, ſolum nihil petere, nulli ſupplicare, & dicere: Nihil mihi tecum fortuna: non facio mei tibi copiam. ſcio apud te Catones repelli, Vatinios fieri: nihil rogo. Hoc eſt [13] priuatam facere fortunam.

EPIST. CXVIII. 1. IN ANTECESSVM.] *Fori verbum aut argentariorum. valet, ſoluere priuſquàm dies ceſſerit. Vide De Benef. IV. cap. XXXII.*

2. CICERONIS IMPLENT EPIST.] *Ad Atticum pleraque iſta libro I.*

3. QVIS APERTE PETAT.] *Alij libri,* quis arte; *meus & quidam,* aptè. *An fortè,* abs ſe?

4. MVLTARVM RERVM CANDIDATVS.] *Externorum, & inanium: quas adſpernetur iudicio & ratione, etſi opinio & inclinatio eò vocent.* Non igi-
D *tur* ſuffragatur: *id eſt, petitioni ſuæ tali non ſubſcribit.*

5. IN TEMPLIS SVIS.] *Editio Mureti,* intenti ſuis: *ſanequàm licenter. Nam libri omnes, vt edidi. & capere licet vel templum, id eſt tabernaculum candidati, vbi contra ſolem tecti exſpectabant: ſi tamen illud inauguratũ, & templum fuit. Scio quidem Conſulem, & qui præerat comitiis tale Tabernaculum habuiſſe, ab Auguribus captum, & religione atque obſeruatione quadam ſuâ: haud memini legere, de Candidatis. niſi hactenus, quòd in campo, vt dixi, tabernulâ aliquâ vſi ad inumbrandum. Varro De Re ruſt. III. cap. II.* Vis potiùs villæ publicæ vtamur vmbrâ, quàm priuati candidati tabellâ (*vel magis,* vmbellâ) domificemus nobis? *Ita hæc legenda puto: & de more liquet. Sed nondum de Templo. An ergo magis eſt, Seneca auo, cùm iam totus ille Campus Martius templis ædificiiſq; publicis inſeſſus; Candidatos non ſibi priuatim vmbraculo paraſſe, ſed ad propinquo Templo diuertiſſe, ibi euentum comitiorum exſpectantes? Et auidè quidem: atque hoc eſt, quod* pependiſſe *eos ſcribit.*

6. PER SEQVESTREM.] *Non pronunciet ſolùm & promittat, ſed nummos deponat & apud alium, fidei cauſsâ, conſignet.*

7. MANVS OSCVLIS CONTERAT.] *Vile, & ſeruile. Nam illi Dominis ſic ſolent. Electo noſtro altera vide, cap. de Oſculis.*

8. VOCEM PRÆCONIS.] *Qui deſignatos renunciet.*

9. SPECTARE ILLAS NVNDINAS.] *Vetus hoc eſt. vitam eſſe vt Panegyrim aut nundinas: quò alij veniant vendendi, alij emendi cauſſâ; honeſtiſſimus quiſque ſpectandi tantùm: noſter palàm aptat.*

10. SED MAGNA ILLA.] *Totius mundi comitia, præſide Fortunâ.*

11. ALII HONORES ANNIVERSARIOS.] *Tribunatus, Præturas, Conſulatus.*

12. ALII PERPETVAS POTEST.] *Regna & Principatus.*

13. PRIVATAM FACERE FORT.] *Id eſt, redigere in ordinem.*

14. QVID

tunam. Libet ergo hæc inuicem ſcribere, & hanc integram ſemper egerere materiam, A
circumſpicientibus tot millia hominum inquieta : qui vt aliquid peſtiferi conſequan-
tur, per mala nituntur in malum, petuntque mox fugienda, aut etiam faſtidienda. Cui
enim aſſecuto ſatis fuit,quod optanti nimium videbatur? Non eſt,vt exiſtimant homi-
nes,auida felicitas, ſed puſilla. itaque neminem ſatiat. Tu iſta credis excelſa, quia longè
ab illis iaces : ei verò qui ad illa peruênit, humilia ſunt. Mentior, niſi adhuc quærit ad-
ſcendere. Iſtud quod tu ſummum putas, gradus eſt. Omnes autem malè habet igno-
rantia veri. tamquam ad bona feruntur, decepti rumoribus. Deinde mala eſſe, aut ina-
nia, aut minora quàm ſperauerint,adepti ac multa paſſi vident : maiorque pars miratur
ex interuallo fallentia, & vulgò magna pro bonis ſunt. Hoc ne nobis quoque eueniat,
quæramus [14] quid ſit bonum. Varia eius interpretatio fuit. Finiuit hoc alius alio mo-
do, alius illud aliter expreſſit. Quidam ita finiunt : Bonum eſt, quod inuitat animos,
quod ad ſe vocat. Huic ſtatim opponitur : Quid ſi inuitat quidem, ſed in perniciem?
ſcis quàm multa mala, blanda ſint. Verum, & veriſimile, inter ſe differunt ita : Quod B
bonum eſt, vero iungitur : non eſt enim bonum, niſi verum eſt. At quod inuitat ad ſe,
& allicit facie,veriſimile eſt : ſubrepit,ſollicitat, attrahit. Quidam ita finierunt : Bonum
eſt, quod appetitionem ſui mouet, vel quod impetum animi tendentis ad ſe mouet. Et
huic idem opponitur : multa enim impetum animi mouent, quæ petuntur petentium
malo. Melius illi qui ſic finierunt : Bonum eſt, quod ad ſe impetum animi ſecundùm
naturam mouet : & ita demum petendum eſt, cùm cœpit eſſe expetendum. Iam & ho-
neſtum eſt : hoc enim perfectè eſt petendum. Locus ipſe me admonet, vt quid interſit
inter bonum honeſtumque, dicam. Aliquid inter ſe habent mixtum, & inſeparabile :
nec poteſt bonum eſſe, niſi cui aliquid honeſti ineſt : & honeſtum vtique bonum eſt.
Quid ergo inter duo intereſt? Honeſtum eſt perfectum bonum,quo beata vita comple-
tur, cuius contactu alia quoque bona fiunt. Quod dico, tale eſt. Sunt quædam [15] ne-
que bona, neque mala : tamquam militia,legatio, iuriſdictio. Hæc cùm honeſtè admi-
niſtrata ſunt,bona eſſe incipiunt, & ex dubio in bonum tranſeunt. Bonum ſocietate ho- C
neſti fit,honeſtum per ſe bonum eſt. Bonum ex honeſto fluit,honeſtum ex ſe eſt. Quod
bonum eſt, malum eſſe potuit : quod honeſtum eſt,niſi bonum eſſe non potuit. Hanc
quidam finitionem reddiderunt : Bonum eſt, quod ſecundùm naturam eſt. Attende
quid dicam. Quod bonum eſt, & ſecundùm naturam eſt : non protinus quod ſecun-
dùm naturam eſt, & bonum eſt. Multa quidem naturæ conſentiunt : ſed tam puſilla
ſunt, vt non conueniat illis boni nomen. Leuia enim ſunt, & contemnenda : nullum
nec minimum contemnendum bonum. Nam quamdiu exiguum eſt, bonum non eſt:
cùm bonum eſſe cœpit, non exiguum eſt.Vnde aliquid cognoſcitur bonum? ſi perfectè
ſecundùm naturam eſt. Fateris, inquis, quod bonum eſt, ſecundùm naturam eſſe : hæc
eius proprietas eſt. Fateris & alia ſecundùm naturam quidem eſſe, ſed bona non eſſe.
Quomodo ergo illud bonum eſt, cùm hæc non ſint? quomodo ad aliam proprietatem
peruenit, cùm vtrique præcipuum illud commune ſit, ſecundùm naturam eſſe? ipſâ ſci-
licet magnitudine. Nec hoc nouum eſt, quædam creſcendo mutari. Infans fuit, factus D
eſt pubes : alia eius proprietas fit : ille irrationalis eſt,hic rationalis. Quædam incremen-
to non tantũ in maius exeunt, ſed in aliud. Non fit,inquit,aliud quod maius fit. Vtrùm
lagenam an dolium impleas vino, nihil refert : in vtroque proprietas vini eſt. Exiguum
mellis pondus,& magnum,ſapore non differt. Diuerſa ponis exempla. in iſtis enim ea-
dem qualitas eſt : quamuis augeantur, manent. Quædam amplificata in ſuo genere, in
ſuâ proprietate perdurant : quædam poſt multa incrementa, vltima demum vertit adie-
ctio, & nouam illis, aliamque quàm in quâ fuerant,conditionem imprimit. Vnus lapis
fecit fornicem, ille qui latera inclinata cuneauit, & interuentu ſuo vinxit. Summa adie-
ctio quare plurimum facit, vel exigua? quia non auget, ſed implet. Quædam proceſſu
priorem exuunt formam, & in nouam tranſeunt. Vbi animus aliquid diu protulit, &
magni-

14. QVID SIT BONVM.] *Vide Manuduct.* 11. *Diſſert.* XXII.

15. NEQVE BONA, NEQVE MALA.] *Ea ſunt, Media.*

EPIST.

Digitized by Google

A magnitudinem eius ſequendo laſſatus eſt, infinitum cœpit vocari; quod longè aliud factum eſt quàm fuit, cùm magnum videretur, ſed finitum. Eodem modo aliquid difficulter ſecari cogitauimus: nouiſſimè creſcente difficultate, inſecabile inuentum eſt. Sic ab eo quod vix & ægrè mouebatur, proceſſimus ad immobile. Eâdem ratione aliquid ſecundùm naturam fuit: hoc in aliam proprietatem magnitudo ſua tranſtulit, & bonum fecit.

EPIST. CXIX.

DIVITIAS *à nobis peti poſſe, & accipi, nil ſuperuacuum petendo. Finem omnium rerum ſpectandum, qui Naturam non excedit. Satis ea habere, non multum, quærit. Oſtendit deinde diuites vulgò, omnes pauperes eſſe. Pulchra, & (Deus bone!) vera ſunt.*

B

QVOTIES aliquid inuêni, non exſpecto donec dicas, [1] *In commune*: ipſe mihi dico. Quid ſit quod inuenerim, quæris? ſinum laxa, merum lucrum eſt. Docebo quomodo fieri diues celerrimè poſſis, quod valdè cupis audire. Nec immeritò: ad maximas te diuitias compendiariâ ducam. [2] Opus erit tamen tibi creditore. vt negotiari poſſis, æs alienum facias oportet: ſed nolo per interceſſorem mutueris, [3] nolo proxenetę nomen tuum iactent. Paratum tibi creditorem dabo, [4] Catonianum illud: à te mutuum ſumes. *Quantulumcumque eſt, ſatis erit, ſi quidquid deerit, id à nobis petierimus.* Nihil enim, mi Lucili, intereſt, vtrùm non deſideres, an habeas. Summa rei in vtroque eſt eadem: non torqueberis. Nec illud præcipio, vt aliquid naturæ neges: contumax eſt, non poteſt vinci, ſuum poſcit: ſed vt quidquid naturam excedit, ſcias precarium eſſe, non neceſſarium. Eſurio: edendum eſt. vtrùm hic panis ſit plebeius, an ſiligineus, ad naturam nihil pertinet. Illa ventrem non delectari vult, ſed impleri. Sitio. vtrùm hæc
C aqua ſit [5] ex lacu proximo excepta, an ea quam [6] multâ niue cluſero, vt rigore refrigeretur alieno, ad naturam nihil pertinet. Illa hoc vnum iubet, ſitim exſtingui. Vtrùm ſit aureum poculum, an cryſtallinum, an murrhinum, an [7] Tiburtinus calix, an manus concaua, nihil refert. Finem omnium rerum ſpecta, & ſuperuacua dimittes. Fames me appellat: ad proxima quæque tendatur manus: ipſa mihi commendabit, quodcumque comprehendero. Nihil contemnit eſuriens. [8] Quid ſit ergo, quod me delectauerit, quæris? Videtur mihi egregiè dictum: *Sapiens, diuitiarum naturalium eſt quæſitor accerrimus.* Inani me, inquis, lance muneras. [9] Quid eſt illud inane? Iam ego [10] paraueram fiſcos: circumſpiciebam in quod me mare negotiaturus immitterem, [11] quod publicum agitarem, quas accerſerem merces. Decipere eſt iſtud, docere paupertatem, cùm diuitias promi-

EPIST. CXIX. 1. IN COMMVNE.] *Græcorum erat prouerbium, in re quam in viâ fortè inue-*
D *niſſent,* κοινὸς ἑρμῆς: Communis Mercurius: *quaſi dicerent, & mihi pars eſto. Phurnutus, de Mercurio:* Siquis aliquid in itinere inuenerit, moris eſt profari, Communi Mercurio: qui certè rei inuentæ conſcius eſt, vt qui in viis verſetur.

2. OPVS ERIT TAMEN CREDITORE.] *Quo? ipſo te, vt argutando ſubdit.*

3. NOLO PROXENETÆ.] *Græco nomine* προξενητὴς, *qui eſt velut pararius, conciliator, & interpres: qui partes contracturas medius ipſe iungit.*

4. CATONIANVM ILLVD.] *Malim*, Hecatonianum, *cum Pinciano: & ſignificatur ſequens gnome*, Quantulumcumque, *& quæ ſequuntur.*

5. EX LACV PROXIMO.] *Propertius:*
Ipſa petita lacu nunc mihi dulcis aqua eſt.

6. MVLTA NIVE CLVSERO.] *Teneri poteſt. nam & aqua in vaſe circumdari niue ſolet, vt frigus capiat, niuis ipſius & vitij expers. Hodie etiam faciunt. Tamen alij*, eliſero.

7. TIBVRTINVS CALIX.] *Fictilis.*

8. QVID SIT ERGO.] *De quo initio dixi*, In commune *debere proferri.*

9. QVID EST ILLVD INANE?] *Improba vox*, Inane: *& faciam*, In commune: *vt ad ea verba alludat. Si tamen non ſuperuacua: & certè in meo eſt*, Quid eſt iſtud? iámne ego.

10. PARAVERAM FISCOS.] *In quos pecuniam conicerem.*

11. QVOD PVBLICVM.] *Nam vectigalium redempturis prompta ſæpe ad opes via.*

promiſeris. Ita tu pauperem iudicas, cui nihil deeſt? Suo, inquis, & patientiæ ſuæ beneficio, non fortunæ. Ideò ergo illum non iudicas diuitem, quia diuitiæ eius deſinere non poſſunt? Vtrùm malis habere multum, an ſatis? qui multum habet, plus cupit; quod eſt argumentum, nondum illum ſatis habere: qui ſatis habet, cōſecutus eſt, quod numquam diuiti contingit, finem. An has ideò non putas eſſe diuitias, quia propter illas nemo proſcriptus eſt? quia propter illas nulli venenum filius, nulli vxor impegit? quia in bello tutæ ſunt? quia in pace otioſæ? Quia nec habere illas periculoſum eſt, nec operoſum diſponere? An parum habet, qui tantùm non alget, non eſurit, non ſitit? plus Iupiter non habet. Numquam parum eſt, quod ſatis eſt: numquam multum eſt, quod ſatis non eſt. Poſt Darium & Indos pauper eſt Alexander Macedo: quærit quod ſuum faciat, ſcrutatur maria ignota, in Oceanum claſſes mittit nouas, &, vt ita dicam, mundi clauſtra perrumpit. Quod naturæ ſatis eſt, homini non eſt. Inuentus eſt qui concupiſceret aliquid poſt omnia. Tanta eſt cæcitas mentium, & tanta initiorum ſuorum vnicuique, cùm proceſſit, obliuio. Ille modò [12] ignobilis anguli non ſine controuerſiâ domi- B
nus, [13] de tanto fine terrarum per ſuum rediturus orbem triſtis eſt. Neminem pecunia diuitem fecit: imò contrà, nulli non maiorem ſui cupiditatem incuſſit. Quæris, quæ ſit huius rei cauſſa? plus incipit habere poſſe, qui plus habet. Ad ſummam, quem voles mihi ex his quorum nomina [14] cum Craſſo Licinóque numerantur, in medium licet protrahas: afferat cenſum, & quidquid habet, & quidquid ſperat, ſimul computet: iſte, ſi mihi credis, pauper eſt; ſi tibi, poteſt eſſe. At hic qui ſe ad id quod natura exigit, compoſuit, non tantùm extra ſenſum eſt paupertatis, ſed extra metum. Sed vt ſcias, quàm difficile ſit res ſuas ad naturalem modum coarctare, hic ipſe quem circa naturam diximus, quem tu vocas pauperem, habet aliquid & ſuperuacui. At excæcant populum, & in ſe conuertunt opes, ſi numerati multum ex aliquâ domo effertur, ſi multum auri tecto quoque eius illinitur, ſi familia aut corporibus electa, aut ſpectabilis cultu eſt. Omnium iſtorum felicitas in publicum ſpectat: ille quem nos & populo & fortunæ ſubduximus, beatus introrſum eſt. Nam quod ad illos pertinet, apud quos falsò diuitiarum C
nomen inuaſit occupata paupertas: ſic diuitias habent, quomodo habere dicimur febrem, cùm illa nos habeat. Econtrariò dicere debemus: Febris illum tenet. eodem modo dicendum eſt, Diuitiæ illum tenent. Nihil ergo monuiſſe te malim, quàm hoc, quod nemo monetur ſatis: vt omnia naturalibus deſideriis metiaris, quibus aut gratis ſatis fiat, aut paruo. Tantum miſcere vitia deſideriis noli. Quæris quali menſâ, quali argento, [15] quàm paribus miniſteriis, [16] & leuibus, afferatur cibus? nihil præter cibum natura deſiderat.

Num tibi, cùm fauces vrit ſitis, aurea quæris
Pocula? num eſuriens faſtidis omnia, præter
Pauonem rhombumque?

Ambitioſa non eſt fames: contenta deſinere eſt: quo deſinat, non nimis curat. Infelicis luxuriæ iſta tormenta ſunt. quærit quemadmodum poſt ſaturitatem quoque eſuriat; quemadmodum non impleat ventrem, ſed farciat; quemadmodum ſitim primâ D
potione ſedatam reuocet. Egregiè itaque Horatius negat ad ſitim pertinere, quo poculo aqua, aut quàm eleganti manu miniſtretur. Nam ſi pertinere ad te iudicas, [17] quàm

12. IGNOBILIS ANGVLI.] *Macedonia. cui prima claritas à Philippo.*

13. DE TANTO FINE TERRARVM.] *Diuinet aliquis*, detecto.

14. CVM CRASSO LICINOQVE.] *De Craſſo notum, nec de Licino ignotum. Iungit vtrumque & Perſius:*

Nunc Licini in campos, nunc Craſſi mittit in ædes.

Fuit Auguſti prædiues libertus, de quo Dio lib. LIV. *etſi Λικίνιον, ſiue* Licinium *vocat: Iuuenalis Sat.* I. *& Scholiaſtes, Sidonius epiſt.* VII. *libri* V. *Carmen de eo epitaphium:*

Marmoreo hoc tumulo Licinus iacet, at Cato nullo,
Pompeius paruo. credimus eſſe Deos?

Nominat iterùm noſter in epiſt. ſeq.

15. QVAM PARIBVS MINISTERIIS.] *Aetate, aut colore paribus. De Breuit. vit. cap.* XII. *& alibi in his Epiſtolis.*

16. ET LEVIBVS.] *Glabris, vt alibi vocat, & ſine pilis.*

17. QVAM

A [17] quàm crinitus puer, & quàm perlucidum tibi poculum porrigat, non ſitis. Inter reliqua, hoc nobis natura præſtitit præcipuum, quod neceſſitati faſtidium excuſſit. Recipiunt ſuperuacua delectum. Hoc parùm decens, illud [18] parùm lautum, oculos hoc meos lædit. Id actum eſt ab illo mundi conditore, qui nobis viuendi iura deſcripſit, vt ſalui eſſemus, non delicati. Ad ſalutem omnia parata ſunt, & in promptu: deliciis omnia miſerè ac ſolicitè comparantur. Vtamur ergo hoc naturæ beneficio inter magna numerando: & cogitemus, nullo nomine meliùs illam meruiſſe de nobis, quàm quia quidquid ex neceſſitate deſideratur, ſine faſtidio ſumitur.

EPIST. CXX.

BONI *notitia quomodo ad nos venerit? obſeruatione, & collatione: Naturâ etiam ducente.* B *Venit & ex contrario: id eſt, vitij deteſtatione. Deſcribit Sapientem, & vulgo petenda aut timenda calcantem, etiam ipſam mortem. Denique vnum ſemper, & ſibi conſtantem.*

EPISTOLA tua per plures quæſtiunculas vagata eſt, ſed in vnâ conſtitit, & hanc expediri deſiderat: Quomodo ad nos boni honeſtique prima notitia peruenerit. Hæc duo apud alios diuerſa ſunt, [1] apud nos tantùm diuiſa. Quid ſit hoc, dicam. Bonum putant eſſe aliqui, quod vtile eſt. itaque hoc & diuitiis, & equo, & vino, & calceo nomen imponunt: tanta eſt apud illos boni vilitas, & adeò vſque ad ſordida deſcendit. Honeſtum putant, cui ratio recti officij conſtat: tamquam piè curatam patris ſenectutem, adiutam amici paupertatem, fortem expeditionem, prudentem moderatamque ſententiam. [2] Iſta duo quidem facimus, ſed ex vno. Nihil eſt bonum, niſi quod honeſtum eſt: quod honeſtum eſt, vtique bonum. Superuacuum iudico adiicere, quid inter iſta diſcriminis ſit, cùm ſæpe dixerim. Hoc vnum dicam: Nihil nobis bonum videri, C quo quis & malè vti poteſt. Vides autem, diuitiis, nobilitate, viribus quàm multi malè vtantur. Nunc ergo ad id reuertor, de quo deſideras dici: Quomodo ad nos prima boni honeſtique notitia peruenerit. Hoc nos docere natura non potuit: ſemina nobis ſcientiæ dedit, ſcientiam non dedit. Quidam aiunt nos in notitiam incidiſſe: quod eſt incredibile, virtutis alicui ſpeciem caſu occurriſſe. Nobis videtur obſeruatio collegiſſe, & rerum ſæpe factarum inter ſe collatio, per analogiam noſtro intellectu & honeſtum & bonum iudicante. Hoc verbum cùm Latini grammatici ciuitate donauerint, ego damnandum non puto, nec in ciuitatem ſuam redigendum. Vtar ergo illo non tantùm tamquam recepto, ſed tamquam vſitato. Quæ ſit hæc analogia, dicam. Noueramus corporis ſanitatem: ex hac collegimus eſſe aliquam & animi. noueramus corporis vires: ex his collegimus eſſe & animi robur. Aliqua benigna facta, aliqua humana, aliqua fortia, nos obſtupefecerant: hæc cœpimus tamquam perfecta mirari. Suberant illis multa vitia, quæ ſpecies alicuius conſpicui facti fulgorque celabat: hæc diſſimulauimus. Natura iu- D bet augere laudanda: nemo non gloriam vltra verum tulit. Ex his ergo ſpeciem ingentis boni traximus. Fabricius Pyrrhi regis aurum repulit, maiuſque regno iudicauit, regias opes poſſe contemnere. Idem, medico Pyrrhi promittente venenum ſe regi daturum, monuit Pyrrhum, caueret inſidias. Eiuſdem animi fuit, auro non vinci, veneno non vincere. Admirati ſumus ingentem virum, quem non regem, non contra regē promiſſa flexiſſent, boni exempli tenacem: quod difficillimum eſt, in bello innocentem: qui aliquod

17. QVAM CRINITVS PVER.] *Qui à poculis, muliebri plerumque habitu erant, capillitio fluente & longo. Imò & alij Pædagogiani ferè pueri. Vnde Martialis:* Crinite, Line, pædagoge turbæ. *Horatius de tali mollicello:*

Diſcrimen obſcurum ſolutis
Crinibus, ambiguoque vultu.

18. PARVM LAVTVM.] *Olim correxi: nam libri*, laudatum.

EPIST. CXX. 1. APVD NOS TANTVM DIVISA.] *Quomodo, & quatenus, epiſt.* CXVIII. *circa medium, copioſè.*

2. ISTA DVO QVIDEM FACIMVS.] *Nempe nos Stoici.*

quod eſſe crederet etiam in hoſte nefas: qui in ſummâ paupertate, quâ ſibi decus fece- A
rat, non aliter refugit diuitias quàm venenum. Viue, inquit, beneficio meo Pyrrhe, &
gaude, quod adhuc dolebas, Fabricium non poſſe corrumpi. Horatius Cocles ſolus impleuit pontis anguſtias, adimique à tergo ſibi reditum, dummodo iter hoſti auferretur, iuſſit: & tam diu reſtitit prementibus, donec reuulſa ingenti ruinâ tigna ſonuerunt. Poſtquam reſpexit, & extra periculũ eſſe patriam periculo ſuo ſenſit: *Veniat ſi quis vult*, inquit, *ſic euntem ſequi*: deditque ſe in præceps: & non minùs ſolicitus in illo rapido alueo fluminis, [3] vt armatus, quàm vt ſaluus exiret, retento armorum victricium decore, tam tutus rediit, [4] quàm ſi ponte veniſſet. Hæc & huiuſmodi facta imaginem nobis oſtendêre virtutis. Adiiciam quod mirum fortaſſe videatur: mala interdum ſpeciem honeſti obtulerunt, & optimum ex contrario nituit. Sunt enim, vt ſcis, virtutibus vitia confinia, & perditis quoque ac turpibus recti ſimilitudo eſt. Sic mentitur prodigus liberalem: cùm plurimum interſit, vtrùm quis dare ſciat, an ſeruare neſciat. Multi, inquam,
ſunt, Lucili, qui non donant, ſed proiiciunt. non voco ego liberalem, pecuniæ ſuæ ira- B
tum. Imitatur negligentia facilitatem, temeritas fortitudinem. Hæc nos ſimilitudo coegit attendere, & diſtinguere ſpecie quidem vicina, re autem plurimùm inter ſe diſſidentia. Dum obſeruamus eos, quos inſignes egregium opus fecerat, cœpimus annotare, quis rem aliquam generoſo animo feciſſet & magno impetu, ſed ſemel. Hunc vidimus in bello fortem, in foro timidum; animosè paupertatem ferentem, humiliter infamiam: factum laudauimus, contempſimus virũ. Alium vidimus aduerſus amicos benignum, aduerſus inimicos temperatum, & publica & priuata ſanctè ac religiosè adminiſtrantem: non deeſſe ei, & in his quæ toleranda erant, patientiam, & in his quæ agenda, prudentiam. Vidimus vbi tribuendum eſſet, plenâ manu dantem: vbi laborandum, [5] pertinacem & obnoxium, & laſſitudinem corporis animo ſubleuantem. Præterea idem erat ſemper, & in omni actu par ſibi, iam non conſilio bonus, ſed [6] more eò perductus, vt non tantùm rectè facere poſſet, ſed niſi rectè facere non poſſet. Intelleximus in illo per-
fectam eſſe virtutem: hanc in partes diuiſimus. Oportebat cupiditates refrænari, metus C
comprimi, facienda prouideri, reddenda diſtribui: comprehendimus temperantiam, fortitudinem, prudentiam, iuſtitiam, & ſuum cuique dedimus officium. Ex quo ergo virtutem intelleximus? Oſtendit illam nobis ordo eius, & decor, & conſtantia, & omnium inter ſe actionum concordia, & magnitudo ſuper omnia efferens ſeſe. Hinc intellecta eſt illa beata vita, [7] ſecundo defluens curſu, arbitrij ſui tota. Quomodo ergo hoc ipſum nobis apparuit? dicam. Numquam vir ille perfectus adeptusque virtutem, fortunæ maledixit: numquam accidentia triſtis excepit, ciuem eſſe ſe vniuerſi & militem credens, labores velut imperatos ſubiit. Quidquid inciderat, non tamquam malum aſpernatus eſt, & in ſe caſu delatum, ſed quaſi delegatum ſibi. Hoc qualecumque eſt, inquit, meum eſt. aſperum eſt, durum eſt: in ipſo nauemus operam. Neceſſariò itaque magnus apparuit, qui numquam malis ingemuit, numquam de fato ſuo queſtus eſt, fecit multis intellectum ſui, & non aliter quàm in tenebris lumen effulſit: aduertitque in
ſe omnium animos, cùm eſſet placidus & lenis, & humanis diuiniſque rebus pariter D
æquus. Habebat perfectum animum, ad ſummam ſui adductus, ſupra quam nihil eſt niſi mens Dei, [8] ex quâ pars & in hoc pectus mortale defluxit: quod numquam magis diuinum eſt, quàm vbi mortalitatem ſuam cogitat, & ſcit in hoc natum hominem, vt vitâ defungeretur: nec domum eſſe hoc corpus, ſed hoſpitium, & quidem breue hoſpitium: quod relinquendum eſt, vbi te grauem eſſe hoſpiti videas. Maximum, inquam, mi Lu-

3. VT ARMATVS.] *Ex lege militari, nequis arma obiiceret aut omitteret.*

4. QVAM SI PONTE.] *Tam tutò per aquam, quàm ſi per pontem. Malè, qui legunt,* ſi è ponte.

5. PERTINACEM ET OBNOXIVM.] *Volunt,* obnixum: *ego non mutem. Nam & obnoxius eſt, qui laborem ſubit ſuſcipitque: & ſe dat.*

6. MORE EÒ PERDVCTVS.] *Cui in habitum ſcientia iuerat.*

7. SECVNDO DEFLVENS CVRSV.] *Eſt Stoicorum* εὔροια.

8. EX QVA PARS ET IN HOC.] *Stoicorum opinio, animos noſtros ex illo diuino delibatos eſſe. Phyſiol.* III. *Diſſert.* VIII.

9. CARPIT

A mi Lucili, argumentum eſt animi ab altiori venientis ſede, ſi hæc in quibus verſatur, humilia iudicat, & anguſta, ſi exire non metuit. Scit enim quò exiturus ſit, qui vnde venerit, meminit. Non videmus, quàm multa nos incommoda exagitant, quàm malè nobis conueniat hoc corpus? Nunc de ventre, nunc de capite, nunc de pectore ac faucibus querimur: aliàs nerui nos, aliàs pedes vexant: nunc deiectio, nunc deſtillatio: aliquando ſupereſt ſanguis, aliquando deeſt: hinc atque illinc tentamur, & expellimur. Hoc euenire ſolet in alieno habitantibus. At nos corpus tam putre ſortiti, nihilominus æterna proponimus, & in quantum poteſt ætas humana protendi, tantum ſpe occupamus, nullâ contenti pecuniâ, nullâ potentiâ. Quid hac te fieri impudentiùs, quid ſtultiùs poteſt? Nihil ſatis eſt morituris, imò morientibus. quotidie enim propiùs ab vltimo ſtamus, & illò vnde nobis cadendum eſt, hora nos omnis impellit. Vide in quantâ cæcitate mens noſtra ſit! Hoc quod futurum dico, cummaximè fit, & pars eius magna iam facta eſt. nam quod viximus tempus, eo loco eſt, quo erat antequam viximus. Erramus autem,
B qui vltimum timemus diem: cùm tantumdem in mortem ſinguli conferant. Non ille gradus laſſitudinem facit, in quo deficimus, ſed ille profitetur. Ad mortem dies extremus peruenit, accedit omnis. 9 Carpit nos illa, non corripit. Ideò magnus animus, conſcius ſibi melioris naturæ, dat quidem operam, vt in hac ſtatione, quâ poſitus eſt, honeſtè ſe atque induſtriè gerat: ceterùm nihil horum quæ circa ipſum ſunt, ſuum iudicat, ſed vt commodatis vtitur, peregrinus & properans. Cùm aliquem huius videremus conſtantiæ, quidni ſubiret nos ſpecies non vſitatæ indolis? vtique ſi hanc, vt dixi, magnitudinem veram eſſe oſtenderet. Qualitatis veræ tenor permanet, falſa non durant. Quidam alternis Vatinij, alternis Catones ſunt: & modò parùm illis ſeuerus eſt Curius, parùm pauper Fabricius, parùm frugi & contentus vili Tubero: modò Licinum diuitiis, Apicium cœnis, Mecænatem deliciis prouocant. Maximum indicium eſt malæ mentis, fluctuatio, & inter ſimulationem virtutum, amoremque vitiorum, aſſidua iactatio.

——— habebat ſæpe ducentos,
C *Sæpe decem ſeruos: modò reges atque tetrarchas,*
Omnia magna loquens: modò, ſit mihi menſa tripes, &
Concha ſalis puri, & toga quæ defendere frigus,
Quamuis craſſa, queat. decies centena dediſſes
Huic parco paucis contento: quinque diebus
Nil erat in loculis.

Omnes iſti tales ſunt, qualem hunc deſcribit Horatius: numquam eumdem, nec ſimilem quidem ſibi. adeò in diuerſum aberrat. Multos dixi: propè eſt vt omnes ſint. Nemo non quotidie & conſilium mutat, & votum. modò vxorem vult habere, modò amicam: modò regnare vult; modò id agit, ne quis ſit officioſior ſeruus: modò dilatat ſe vſque ad inuidiam; modò ſubſidit, & contrahitur infra humilitatem verè iacentium: nunc pecuniam ſpargit, nunc rapit. Sic maximè coarguitur animus imprudens: alius prodit atque alius, & (quo turpius nihil iudico) impar ſibi eſt. Magnam rem puta,
D 10 vnum hominem agere. Præter ſapientem autem nemo vnum agit: ceteri multiformes ſumus. Modò frugi tibi videbimur & graues, modò prodigi & vani. Mutamus ſubinde perſonam, & contrariam ei ſumimus, quam exuimus. Hoc ergo à te exige, vt qualem inſtitueris præſtare te, talem vſque ad exitum ſerues. Effice vt poſſis laudari: ſi minùs, vt agnoſci. De aliquo, quem vidiſti heri, meritò dici poteſt: Hic quis eſt? tanta mutatio eſt.

9. CARPIT NOS ILLA.] *Paullatim mors ad ſe ducit, non impetu rapit.*

10. VNVM HOMINEM AGERE.] *Qui finis eſt Zenonius, Vita conueniens. Vide Manud.* II. *Diſſer.* XV. *At Mureti etiam nota hic opportuna. Nam quod in Sacris de Iobo ſcribitur,* Fuit vnus vir: *id ita Hieronymus interpretatur.* Non per diuerſa mobilis & inſtabilis ferebatur, ſed firmus atque inconcuſſus perſiſtens, erat vir vnus. *Eſt planè Zenonium.*

[A]

EPIST. CXXI.

ALIQVID *pro argutiis prætendit: tum proponit, An omnibus animalibus conſtitutionis ſuæ ſenſus? id eſt, ſponte & naturâ eant, quò debent & ſunt facta. Dicit eſſe, & exemplis rationibusque variè docet.*

LITIGABIS, ego video: cùm tibi hodiernam quæſtiunculam, in quâ ſatis diu hæſimus, expoſuero. Iterùm enim clamabis, Hoc quid ad mores? Sed exclama, dum tibi primùm alios opponam, cum quibus litiges, Poſidonium & [1] Archidemum. [2] Hi iudicium accipient, deinde dicam. [3] Non quidquid moràle eſt, bonos mores facit. Aliud ad hominem alendum pertinet, aliud ad exercendum, aliud ad veſtiendum, aliud ad docendum, aliud ad delectandum. Omnia tamen ad hominem pertinent, etiamſi [B] non omnia meliorem eum faciunt. Mores alia aliter attingunt. Quædam illos corrigunt & ordinant, quædam naturam eorum & originem ſcrutantur. Cùm quæritur, quare hominem natura produxerit, quare prætulerit animalibus ceteris, longè me iudicas mores reliquiſſe? falſum eſt. Quomodo enim ſcies, qui habendi ſint, niſi quid homini ſit optimum, inueneris? niſi naturam eius inſpexeris? Tunc demum intelliges, quid faciendum tibi, quid vitandum ſit, cùm didiceris quid naturæ tuæ debeas. Ego, inquis, volo diſcere, quomodo minùs cupiam, minùs timeam. Superſtitionem mihi excute, doce leue eſſe vanumque hoc, quod felicitas dicitur: [4] vnam illi ſillabam facillimè accedere. Deſiderio tuo ſatisfaciam, & ad virtutes exhortabor, & vitia conuerberabo, licet aliquis nimium immoderatumque in hac parte me iudicet, non deſiſtam perſequi nequitiam, & affectus efferatiſſimos inhibere, & voluptates ituras in dolorem compeſcere, & votis obſtrepere. Quídni? cùm maxima malorum optauerimus, & [5] ex gratulatione natum ſit quidquid obloquimur. Interim permitte mihi ea quæ paullò remotiora videntur, excutere. [C] Quærebamus, an eſſet omnibus animalibus [6] conſtitutionis ſuæ ſenſus? Senſum autem eſſe ex eo maximè apparet, quòd membra aptè & expeditè mouent, non aliter quàm in hoc erudita. Nulli non partium ſuarum agilitas eſt. Artifex inſtrumenta ſua tractat ex facili: rector nauis ſcit gubernaculum flectere: pictor colores quos ad reddendam ſimilitudinem multos varioſque ante ſe poſuit, celerrimè denotat, & [7] inter ceram opuſque facili vultu ac manu commeat. Sic animal in omnem vſum ſui mobile. Mirari ſolemus [8] ſcænæ peritos, quòd in omnem ſignificationem rerum & effe-

EPIST. CXXI. 1. ARCHIDEMVM.] *Inter primores Stoicos fuit, etſi hodie minùs, olim maximè in famâ. Vide in Manuduct. 1. Diſſert.* XII.

2. HI IVDICIVM ACCIPIENT.] *Non diffugient, litem tecum conteſtabuntur.*

3. NON QVIDQVID MORALE.] *Meliùs interrogatione hoc efferas, & claudas, vt ſit affirmantis. Nam ex ſequelâ hoc velle ducas: Moralia etiam eſſe, quæ ſi non apertè & ſtatim, flexu vel ſubſidio aliquo ducunt ad bonos mores. Tale iſtud.*

4. VNAM ILLI SILLABAM.] *Vt fiat* Infelicitas.

5. EX GRATVLATIONE NATVM.] *Ex eo quòd votorum compotes facti, gratulationes exceperimus, quaſi rebus boniſq; at mala illa erant.*

6. CONSTITVTIONIS SVÆ SENSVS.] *Ipſum hoc Stoicum verbum, & ſcitum, Laertius breuiter ex Chryſippo:* πρῶτον οἰκεῖον εἶναι παντὶ ζώῳ τὴν αὐτοῦ σύστασιν, καὶ τὴν ταύτης συνείδησιν: Primum cognatum eſſe omni animali, ſuamipſius conſtitutionem, & eius cognitionem ac ſenſum. *Cicero, in Catonis perſonâ,* III. *de Finibus:* Placet iis *(Stoicis)* quorum ratio mihi probatur, ſimul atque natum ſit animal, ipſum ſibi conciliari & commendari ad ſe conſeruandum, & ad ſuum ſtatum *(ita dicit* σύστασιν, *ſiue* Conſtitutionem) & ad ea [D] quæ conſeruantia ſunt eius ſtatus diligenda. *Tractat eumdem locum* V. *de Finibus: & erat creber in eorum ſcriptis, quia Finem ex eo ducebant. Quomodo, Laertius tibi dicet in Zenone, initio partis Ethicæ.*

7. INTER CERAM OPVSQVE.] *Turnebus notat,* ceram *eſſe fucum ſiue picturam: quia veteres ceris pingere ſolebant. Ceris dico, variè coloratis. Varro:* Pictores loculatas magnas habent arculas, vbi diſcolores ſunt ceræ.

8. SCÆNÆ PERITOS.] *Scripti,* ſatiat peritos. *ex quo idem ille doctiſſimus optimuſq; Turnebus,* ſaltationis. *Et verò ad Pantomimos, quorum ſaltatio erat, hæc propriè pertinent: qui geſtibus ſolis hiſtorias fabulaſq; ſcitè exprimebant & agebant.*

9. MAGNÆ

A effectuum parata illorum eſt manus,& verborum velocitatem geſtus aſſequitur. Quod illis ars præſtat, his natura. Nemo ægrè molitur artus ſuos, nemo in vſu ſui hæſit: ad hoc edita, protinus faciunt. Cum hac ſcientiâ prodeunt, inſtituta naſcuntur. Ideò, inquit, partes ſuas animalia aptè mouebunt: quia ſi aliter mouerint, dolorem ſenſura ſunt. Ita, vt vos dicitis, coguntur, metuſque illa in rectum, non voluntas mouet: quod eſt falſum. Tarda enim ſunt, quæ neceſſitate impelluntur. Agilitas, ſpontaneus motus eſt. Adeò autem non adigit illa ad hoc doloris timor, vt in naturalem motum etiam dolore prohibente nitantur. Sic infans qui ſtare meditatur,& ferre ſe aſſueſcit, ſimul tentare vires ſuas cœpit, cadit: & cum fletu toties reſurgit, donec ſe per dolorem ad id quod natura poſcit, exercuit. Animalia quædam tergi durioris inuerſa tamdiu ſe torquent, ac pedes exſerunt,& obliquant, donec ad locum reponantur. Nullum tormentum ſentit ſupinata teſtudo. inquieta eſt tamen deſiderio naturalis ſtatus: nec antè deſinit niti, quatere ſe, quàm in pedes conſtitit. Ergo omnibus cōſtitutionis ſuæ ſenſus eſt, & inde membrorum

B tam expedita tractatio: nec vllum maius indicium habemus, cum hac illa ad viuendum venire notitiâ, quàm quòd nullum animal ad vſum ſui rude eſt. Conſtitutio eſt, inquit, vt vos dicitis, principale animi quodam modo ſe habens erga corpus. Hoc tam perplexum & ſubtile, & vobis quoque vix enarrabile, quomodo infans intelligit? Omnia animalia dialectica naſci oporteret, vt iſtam finitionem 9 magnæ parti togatorum obſcuram intelligant. Verum erat quod opponis, ſi ego ab animalibus conſtitutionis finitionem intelligi dicerem. Nam ipſa conſtitutio faciliùs naturâ intelligitur, quàm enarratur. Itaque infans ille, quid ſit conſtitutio, non nouit: conſtitutionē ſuam nouit: & quid ſit animal neſcit, animal eſſe ſe ſentit. Præterea ipſam conſtitutionem ſuam craſsè intelligit, & ſummatim, & obſcurè. Nos quoque animum habere nos ſcimus: quid ſit animus, vbi ſit, qualis ſit, & vnde, neſcimus. Qualis ad nos peruenit animi noſtri ſenſus, quamuis naturam eius ignoremus, ac ſedem, talis ad omnia animalia conſtitutionis ſuæ ſenſus. Neceſſe eſt enim id ſentiant, per quod alia quoque ſentiunt: neceſſe eſt ſenſum

C eius habeant, cui parent, à quo reguntur. Nemo non ex nobis intelligit eſſe aliquid, quod impetus ſuos moueat: quid ſit illud, ignorat. & conatum ſibi eſſe ſcit: quid ſit, aut vnde ſit, neſcit. Sicut infantibus, ſic quoque animalibus, principalis partis ſuæ ſenſus eſt, non ſatis dilucidus, non expreſſus. Dicitis, inquit, omne animal primùm conſtitutioni ſuæ conciliari: hominis autem conſtitutionem rationalem eſſe: & ideò conciliari hominem ſibi, non tamquam animali, ſed tamquam rationali. Eâ enim parte ſibi carus eſt homo, quâ homo eſt. Quomodo ergo infans conciliari conſtitutioni rationali poteſt, cùm rationalis nondum ſit? Vnicuique ætati ſua conſtitutio eſt: alia infanti, alia puero, alia ſeni. Omnes enim conſtitutioni conciliantur, in quâ ſunt. Infans ſine dentibus eſt: huic conſtitutioni ſuæ conciliatur. enati ſunt dentes: huic conſtitutioni conciliatur. Nam & illa herba, quæ in ſegetem frugemque ventura eſt, aliam conſtitutionem habet tenera,& vix eminens ſulco: aliam cùm conualuit,& molli quidem culmo, ſed qui ferat onus ſuum, conſtitit: aliam cùm flaueſcit, & 10 ad aream ſpectat, & ſpica eius in-

D duruit: in quamcumque conſtitutionem venit, eam tuetur, in eam componitur. Alia eſt ætas infantis, pueri, adoleſcentis, ſenis: ego tamen idem ſum, qui & infans fui,& puer,& adoleſcens. Sic quamuis alia atque alia cuique conſtitutio ſit, conciliatio conſtitutionis ſuæ eadem eſt. Non enim puerum mihi aut iuuenem, aut ſenem, ſed me natura commendat. Ergo infans ei conſtitutioni ſuæ conciliatur, quæ tunc infanti eſt, non quę futura iuueni eſt. Neque enim ſi aliquid illi maius, in quo tranſeat, reſtat; non hoc quoque in quo naſcitur, ſecundùm naturam eſt. Primùm ſibiipſi conciliatur animal: debet enim aliquid eſſe, ad quod alia referantur. Voluptatem peto. cui? mihi. ergo mei curam ago. Dolorem refugio. pro quo? pro me. ergo mei curam ago. Si omnia propter curam mei facio,

9. MAGNÆ PARTI TOGATORVM.] *Id eſt, primorū ciuium. nam hoc ipſo, quod* Togatos *dicit,* Tunicatæ *plebi opponit. Illi autem primores, ferè docti.*

10. AD AREAM SPECTAT.] *Quò trituræ gratiâ ſolent deportari.*

facio, ante omnia eſt mei cura. Hæc animalibus ineſt cunctis: nec inſeritur, ſed innaſcitur. Producit fœtus ſuos natura, non abiicit: & quia rutela certiſſima ex proximo eſt, ſibi quiſque commiſſus eſt. Itaque vt in prioribus dixi, tenera quoque animalia è materno vtero vel quoquo modo effuſa, quid ſit infeſtum ipſis, protinus norunt, & mortifera deuitant: vmbram quoque tranſuolantium reformidant, obnoxia auibus rapto viuentibus. Nullum animal ad vitam prodit ſine metu mortis. Quemadmodum, inquit, editum animal intellectum habere, aut ſalutaris aut mortiferæ rei poteſt? Primùm quæritur, an intelligat, non quemadmodum intelligat. Eſſe autem illis intellectum, ex eo apparet, quòd nihil ampliùs, ſi intellexerint, faciant. Quid eſt quare pauonem, quare anſerem gallina non refugiat, cùm tanto minorem, & ne notum quidem ſibi, accipitrem fugiat? quare pulli felem timent, canem non timent? Apparet illis ineſſe ſcientiam nocituri, non experimento collectam. nam antequam poſſint experiri, cauent. Deinde, ne hoc caſu exiſtimes fieri, nec metuunt alia quàm debent, nec vmquam obliuiſcuntur huius tutelæ & diligentiæ. æqualis eſt illis à pernicioſo fuga. Prætereà, non fiunt timidiora B
viuendo. Ex quo quidem apparet, non vſu illa ad hoc peruenire, ſed naturali amore ſaluris ſuæ. Et tardum eſt & varium, quod vſus docet: quidquid natura tradit, & æquale eſt omnibus, & ſtatim. Si tamen exigis, dicam quomodo omne animal pernicioſa intelligere conetur. Sentit ſe carne conſtare: itaque ſentit, quid ſit, quo ſecari caro, quo vri, quo obteri poſſit. Quæ ſunt animalia armata ad nocendum, horum ſpeciem trahit inimicam & hoſtilem. Inter ſe iſta coniuncta ſunt. Simul enim conciliatur ſaluri ſuæ quidque: & quæ iuuant, illa petit; læſura formidat. Naturales à contrariis aſpernationes ſunt. ſine vllâ cogitatione, ſine conſilio fit, quidquid natura præcipit. Non vides, quanta ſubtilitas ſit apibus ad fingenda domicilia? quanta [11] diuidui laboris obeundi concordia? Non vides quàm nulli mortalium imitabilis ſit, illa araneæ textura? quanti operis ſit, fila diſponere? alia in rectum immiſſa firmamenti loco, alia in orbem currentia ex denſo rara, quæ minora animalia, in quorum perniciem illa tenduntur, velut retibus implicata teneant. Naſcitur ars iſta, non diſcitur. Itaque nullum eſt animal altero doctius. vide- C
bis aranearum pares telas, par [12] in fauis angulorum omnium foramen. Incertum eſt & inæquale, quidquid ars tradit: ex æquo venit, quod natura diſtribuit. Hæc nihil magis, quàm tutelam ſui, & eius peritiam tradidit: ideoq́ue etiam ſimul incipiunt, & diſcere & viuere. Nec eſt mirum, cum eo naſci illa, ſine quo fruſtrà naſcerentur. Primum hoc inſtrumentum illis natura contulit, ad permanendum in conciliatione & caritate ſui. Non poterant ſalua eſſe, ni vellent. Nec hoc per ſe profuturum erat: ſed ſine hoc nulla res profuiſſet. Sed in nullo deprehendes [13] vilitatem ſui, ne negligentiam quidem. Tacitis quoque & brutis, quamuis in cetera torpeant, ad viuendum ſolertia eſt. Videbis quæ aliis inutilia ſunt, ſibi ipſa non deeſſe.

EPIST. CXXII.

D

INGENIVM *luxuriæ, aduerſa moribus facere. Aliter cænare, bibere, dormire, ſurgere: & tales aliquot Antipodas facetè deſcribit.*

DETRIMENTVM iam dies ſenſit: reſiliuit aliquantulum: ita tamen, vt liberale adhuc ſpatium ſit, ſi quis cum ipſo, vt ita dicam, die ſurgat, officioſior, melior-q́ue, quàm ſi quis illum exſpectat, [1] vt luce primâ exeat. Turpis, qui alto ſole ſemi-ſomnis

11. DIVIDVI LABORIS.] *Nam partiuntur inter ſe munera.*

12. IN FAVIS ANGVLORVM.] *Alij libri,* in filis, *quod in Araneis probem.*

13. VILITATEM SVI.] *Vt ſe contemnat, vile habeat.*

EPIST. CXXII. 1. VT LVCE PRIMA EXEAT.] *Hæc vera habeo, & pro Romano more ſcripta. Satis notum, ſalutatores cum primâ luce, ſæpe antè, exire ſolitos & diſcurrere: qui Officioſi dicebantur, & res ipſa Officium. Ait nunc Seneca: Dies quidem minuit, & tardior lux eſt: tamen vel ſic ſatis longus, ſignis*

A ſomnis iacet, cuius vigilia medio die incipit: & adhuc multis hoc antelucanum eſt. Sunt qui officia lucis noctiſque peruertunt: nec antè diducunt oculos heſternâ graues crapulâ, quàm appetere nox cœpit. Qualis illorum conditio dicitur, quos natura (vt ait Virgilius) pedibus noſtris ſubditos econtrario poſuit,

Noſque vbi primus equis oriens afflauit anhelis,
Illis ſera rubens accendit lumina veſper:

talis horum contraria omnibus non regio, ſed vita eſt. Sunt quidam in eâdem vrbe antipodes, qui, [2] vt M. Cato ait, *nec orientem vnquam ſolem viderunt, nec occidentem.* Hos tu exiſtimas ſcire, quemadmodum viuendum ſit, qui neſciunt quando? & hi mortem timent, in quam ſe viui condiderunt: tam infauſti ominis, quàm nocturnæ aues ſunt? Licet in vino vnguentoque tenebras ſuas exigant, licet epulis, & in multa quidem fercula diſtinctis, totum peruerſæ vigiliæ tempus diducant: non conuiuantur, ſed [3] iuſta ſibi faciunt. Mortuis certè interdiu parentatur. At mehercules nullus agenti dies longus
B eſt. Extendamus vitam: huius & officium, & argumentum, actus eſt. circumſcribatur nox, & aliquid ex illâ in diem transferatur. Aues, quæ conuiuiis comparantur, vt immotæ facilè pingueſcant, in obſcuro continentur: ita ſine vllâ exercitatione iacentibus, tumor pigrum corpus inuadit, [4] & ſuper membra iners ſagina ſucceſcit. Ita iſtorum corpora, qui ſe tenebris dicauerunt, fœda viſuntur. Quippe non ſpecioſior illis, quàm morbo pallentibus, color eſt: languidi, & euanidi albent, & in viuis caro morticina eſt. Hoc tamen minimum in illis malorum dixerim: quanto plus tenebrarum in animo eſt? ille in ſe ſtupet, ille caligat, inuidet cæcis. Quis vnquam oculos tenebrarum cauſsâ habuit? Interrogas, quomodo hæc animo prauitas fiat, auerſandi diem, & totam vitam in noctem transferendi? Omnia vitia contra naturam pugnant: omnia debitum ordinem deſerunt. hoc eſt luxuriæ propoſitum, gaudere peruerſis: nec tantùm diſcedere à recto, ſed quàm longiſſimè abire, deinde etiam econtrariò ſtare. Iſti non videntur tibi contra naturam viuere, [5] qui ieiuni bibunt, qui vinum recipiunt inanibus venis, & ad cibum
C ebrij tranſeunt? Atqui frequens hoc adoleſcentium vitium eſt, qui vires excolunt. [6] in ipſo pænè balnei limine, inter nudos bibunt, imò potant: vt ſudorem, quem mouerunt potionibus crebris ac feruentibus, [7] ſubinde diſtringant. Poſt prandium aut cænam bibere, vulgare eſt: hoc patreſ-familiæ ruſtici faciunt, & veræ voluptatis ignari. Merum illud delectat, quod non innatat cibo, quod liberè penetrat ad neruos: illa ebrietas iuuat, quæ in vacuum venit. Non videntur tibi contra naturā viuere, qui [8] commutant cum fæmi-

ſiquis cum luce ſurgat, ſed melioris officij cauſsâ, quàm vt ſalutatum alios eat. Cuius? vt ſe curet, & ſoluum velit faciatque.

2. VT M. CATO AIT.] *Vbi Cato, ſcire non licet: Ciceronem dixiſſe,* II. *de Finibus, & item Piſoni obiectiſſe legimus, Oratione in ipſum. Sicut & Græcos tale vſurpaſſe: ſed in epulis aut poculis deditos, qui ante occaſum Solem in menſâ ſunt, poſt ortum ſter-*
D *tunt. De iiſdem Catonem dixiſſe opinandum eſt: neque tunc adhuc peruerſi iſti Senecæ Antipodes.*

3. IVSTA SIBI FACIVNT.] *Vide in epiſt.* XII.

4. ET SVPER MEMBRA.] *Libri alij*, & ſub ipſâ vmbrâ: *bono item ſenſu.*

5. QVI IEIVNI BIBVNT.] *Antè de iſtis dictum. & dignus adſcribi Nouatiani locus, qui & ſuo æuo duraſſe oſtendit, in Epiſtolâ de cibis Iudaicis:* Nec deſunt, qui cùm ſibi Chriſtiani vocem induerint, exempla præbeant intemperantiæ & magiſteria. quorum vſque eò vitia venerunt, vt & ieiuni matutino tempore bibant: non putantes Chriſtianum eſſe potare poſt cibum, niſi in vacuas & inanes adhuc venas infuſa ſtatim per (*lego*, poſt) ſomnum vina deſcenderint. *Et addit elegantiſſimè:* Videas ergo tales nouo genere adhuc ieiunos, & iam ebrios, non ad popinam currentes, ſed popinam ſecum circumferentes: quorum ſi quiſquis ſalutat, non oſculum dat, ſed propinat. *Plutarchus hoc inter cauſſas morborum habet, Quæſtion. Conuiu.* VIII. *cap.* IX. Nec minimum, *inquit*, momentum habent ea quæ Propomata vocantur (*potus qui præbibuntur.*) Veteres enim ante cibum ne aquam quidem ſumebant: nunc ieiuni prius onerant ſe vino, tum cibum guſtant, corpore madido & perfuſo.

6. IN IPSO PÆNE BALNEI.] *Arnobius oſtendit factitaſſe, poſt inſolationem & vnctionem, lib.* I. Numquid ideò dicenda ſunt nubila inimicâ obductione pendêre, quia libidini non permittitur, otioſè rutilare ſe flammis, & cauſſas potionibus præparare?

7. SVBINDE DISTRINGANT.] *Ad Strigiles adſpectum, quibus ſordes & ſudorem defricabant, & linteis deinde tergebant. Græcis eſt* ἀποξύεσθαι.

8. COMMVTANT CVM FÆMINIS.] *Magis placeat, cum aliis libris*, communicant. *Fæminæ autem Sericis Coiſque vtebantur: & quidam è viris.*

9. QVI

fœminis veſtem? Non viuunt contra naturam, [9] qui exſpectant, vt pueritia ſplendeat A tempore alieno? Quid fieri vel crudeliùs, vel miſeriùs poteſt? numquam vir erit, vt diu virum pati poſſit: & cùm illum contumeliæ ſexus eripuiſſe debuerat, ne ætas quidem eripiet? Non viuunt contrà naturam, qui hieme concupiſcunt roſam? fomentoq; aquarum calentium, & calorum [10] aptâ mutatione, brumâ lilium, florem vernum, exprimunt? Non viuunt contra naturam, qui [11] pomaria in ſummis turribus ſerunt? quorum ſiluæ in tectis domorum ac faſtigiis nutant, inde ortis radicibus, quò improbè cacumina egiſſent? Non viuunt contra naturam, qui fundamenta [12] thermarum in mare iaciunt: nec delicatè natare ipſi ſibi videntur, niſi calentia ſtagna fluctu ac tempeſtate feriantur? Cùm inſtituerunt omnia contra naturæ conſuetudinem velle, nouiſſimè in totum ab illâ deſciſcunt. [13] Lucet: ſomni tempus eſt. quies eſt: nunc exerceamur, nunc geſtemur, nunc prandeamus. Iam lux propiùs accedit: tempus eſt cœnæ. Non oportet id facere, quod populus: res ſordida eſt, tritâ ac vulgari viâ viuere. Dies publicus relinquatur: proprium nobis ac peculiare mane fiat. Iſti verò mihi defunctorum loco ſunt. B quantulum enim à funere abſunt, & quidem acerbo, qui [14] ad faces & cereos viuunt? Hanc vitam agere eodem tempore multos meminimus: inter quos & Atilium Butam prætorium, cui poſt patrimonium ingens conſumptum, Tiberius paupertatem confitenti: *Serò*, inquit, *experrectus es*. Recitabat Montanus Iulius carmen, [15] tolerabilis poëta, & [16] amicitiâ Tiberij notus, & frigore. Ortus & occaſus libentiſſimè inſerebat. itaque cùm indignaretur quidam illum totâ die recitaſſe, & negaret accedendum ad recitationes eius, [17] Natta Pinarius ait: *Numquid liberaliùs poſſum agere? Paratus ſum illum audire ab ortu ad occaſum.* Cùm hos verſus recitaſſet:

Incipit ardentes Phœbus producere flammas,
Spargere ſe rubicunda dies, iam triſtis hirundo
Argutis reditura cibos immittere nidis
Incipit, & molli partitos ore miniſtrat.

Varus eques Romanus L. Vinicij comes, cœnarum bonarum affectator, quas improbitate linguæ merebatur, exclamauit: *Incipit Buta dormire.* Deinde cùm ſubinde recitaſſet: C

Iam ſua paſtores ſtabulis armenta locarunt,

Iam

9. QVI EXSPECTANT.] *Aliàs*, ſpectant: *ſed cur non*, expetunt? *Namque exſpectatio hîc ſit neſcio, ſed meditatio & cura. Intelligit porrò diuites, qui glabros ſuos vltrà ætatem retinebant: & ita epiſtolâ* XLVII. *ſcripſit*, vini miniſtrum, cum ætate luctari. *Velle videri iuuenem ac puerum, cùm iam non eſſet.*

10. APTA MVTATIONE.] *Imò verò*, imitatione, *vt quidam libri. Imitantur calores æſtiuos aut vernos, qui à naturâ.*

11. POMARIA IN SVMMIS.] *Horti & ſilua in tectis aut ſummis ædibus, vt nos quoque vidimus in vrbe regiâ Bruxella. Sed in tectis ſcilicet planis, & ſine faſtigio: vbi terra ſuper trabes, ſiue & fornices latericios, aggerebatur. Seneca* I. *De Irâ cap. vlt. appellat*, Nemora ſuſpendere. *Alter Seneca tangit, in Thyeſte:*

—— nulla culminibus meis
Impoſita nutat ſilua.

Et ſiluæ in tecta ſcandunt, *apud Plinium lib.* XV. *cap.* XIIII.

12. THERMARVM IN MARE.] *Quod Baijs, aut illo tractu, fiebat crebrò.*

13. LVCET, SOMNI TEMPVS.] *De his peruerſis hominibus, etiam Horatius:*

—— noctes vigilabat ad ipſum
Mane, diem totum ſtertebat.

Lampridius de Heligabalo: Traiecit & dierū actus noctibus, & nocturnos diebus, æſtimans hoc inter inſtrumenta luxuriæ: ita vt ſerò de ſomno ſurgeret, & ſalutari inciperet, manè autem dormire inceptaret. *Tacitus de C. Petronio:* Namque illi dies per ſomnum, nox officiis & oblectamentis vitæ tranſigebatur.

14. AD FACES ET CEREOS.] *Ad quos pueri ſolent efferri. Vide De Bren. vit. in fine.*

15. TOLERABILIS POETA.] *Seneca pater de illo, in Contron.* I. *libri* VII. Montanus Iulius, qui comis fuit, quique egregius poëta: *paullò honeſtiùs ſentit. Scripſit heroos & elegos. Ideoq; Ouidius lib.* IV. *de Ponto:* D

Quique vel imparibus numeris, Montane, vel æquis
Sufficis, & gemino carmine nomen habes.

16. AMICITIA TIB. NOTVS ET FRIGORE.] *Quem & amauit valdè Tiberius, & poſteà faſtidiuit. Calor enim, amor eſt: frigus, remiſſio & neglectus. Exemplis affirmaui Animaduerſ. in Paterculum, lib.* II.

17. NATTA PINARIVS.] *Nominatur iſte Tacito, inter Seiani clientes, libro* V. *ſi tamen iſte.*

18. PEDO-

A *Iam dare ſopitis nox nigra ſilentia terris*
Incipit:

Idem Varus inquit: *Quid dicit? iam nox eſt: ibo, & Butam ſalutabo.* Nihil erat notius hac eius vitâ in contrarium circumactâ: quam, vt dixi, multi eodem tempore egerunt. Cauſſa autem eſt ita viuendi quibuſdam, non quia aliquid exiſtiment noctem ipſam habere iucundius, ſed quia nihil iuuat obuium, & grauis malæ conſcientiæ lux eſt: & omnia concupiſcenti aut contemnenti, prout magno aut paruo empta ſunt, faſtidio eſt lumen gratuitum. Præterea, luxurioſi vitam ſuam eſſe in ſermonibus, dum viuunt, volunt. nam ſi taceatur, perdere ſe putant operam. Itaque malè habent, quoties non faciunt, quod excitet famam. Multi bona comedunt, multi amicas habent: vt inter iſtos nomen inuenias, opus eſt non tantùm luxurioſam rem, ſed notabilem facere. In tam occupatâ ciuitate, fabulas vulgaris nequitia non inuenit. [18] Pedonem Albinouanum narrantem audieramus (erat autem fabulator elegantiſſimus) habitaſſe ſe ſupra domum Sp. Papi-
B nij. is erat ex hac turbâ lucifugarum. Audio, inquit, circa horam tertiam noctis, [19] flagellorum ſonos: quæro, quid faciat? Dicitur rationes accipere. Audio, circa horam ſextam noctis, clamorem concitatum: quæro, quid ſit? Dicitur vocem exercere. Quæro circa octauam horam noctis, quis ſit ille [20] ſonus rotarum? velle geſtari dicitur. Circa lucem diſcurritur, pueri vocantur, cellarij, coqui tumultuantur. Quæro quid ſit? Dicitur [21] mulſum & alicam popoſciſſe, à balneo exiſſe. Excedebat, inquit, cæna eius diem? minimè. valde enim frugaliter viuebat, nihil conſumebat niſi noctem. Itaque crebrò dicentibus illum quibuſdam auarum, & ſordidum: *Vos*, inquit, *illum &* [22] *lychnobium dicetis.* Non debes admirari, ſi tantas inuenis vitiorum proprietates: varia ſunt, & innumerabiles habent facies: comprehendi eorum genera non poſſunt. Simplex recti cura eſt, multiplex praui, & quantumuis nouas declinationes capit. Idem moribus euenit. naturam ſequentium, faciles ſunt, ſoluti ſunt, exiguas differentias habent: ab his diſtorti plurimùm, & omnibus & inter ſe diſſident. Cauſſa tamen præcipua mihi videtur hu-
C ius morbi, vitæ communis faſtidium. Quomodo cultu ſe à ceteris diſtinguunt, quomodo elegantiâ cænarum, mundiciis vehiculorum, ſic volunt ſeparare etiam temporum diſpoſitione. nolunt ſolita peccare, quibus [23] peccandi præmium infamia eſt. Hanc petunt omnes iſti, qui, vt ita dicam, retrò viuunt. Ideò, Lucili, tenenda nobis via eſt, quam natura præſcripſit, nec ab illâ declinandum. illam ſequentibus, omnia facilia & expedita ſunt: contra illam nitentibus, non alia vita eſt, quàm contta aquam remigantibus.

18. PEDONEM ALBINOVANVM.] *Qui item poëta.*

19. FLAGELLORVM SONOS.] *Nam diurna ante balneum videntur accepiſſe: & tum ſerui ſæpe vapulabant. Docet Iuuenalis, de fæminis Sat.* VI.

— longi relegit tranſuerſa diurni,
Et cædit, donec laſſis cædentibus, Exi,
Intonat horrendùm.

D

20. SONVS ROTARVM.] *Palàm de eſſedo, in quo geſtandus erat.*

21. MVLSVM ET ALICAM.] *Hæc Promulſis, ſiue Guſtus erat: & ſumebant ſub ipſam cœnam. Iungit & Martialis hæc duo:*

Nos alicâ, mulſum poterit tibi mittere diues.

Alica autem (ait Plinius) res Romana eſt, nec pridem excogitata. alioqui non ptiſanæ potiùs laudes ſcripſiſſent Græci. Eſſe autem eximiè vtilem nemo dubitat, ſiue eluta detur ex aquâ mulsâ, ſiue in ſorbitiones decocta, ſiue in pultem. *Triplicem modum ſumendi notes. Fuit autem optimi tritici pollen, & flos ipſe.*

22. LYCHNOBIVM DICETIS.] *Qui ad lucernam viuit. & aſſentior Pinciano, alluſum eſſe ſimul ad* lychnobium, *quaſi cupediarium & catillonem.*

23. PECCANDI PRÆMIVM, INFAMIA EST.] *Non muto, & ita habet: qui ad vltima vitiorum venerunt, gaudent ipsâ infamiâ, & illa iactant. Tacitus egregiè, de Meſſallinâ:* Nomen tamen matrimonij concupiuit, ob magnitudinem infamiæ: cuius, apud prodigos, nouiſſima voluptas eſt.

EPIST.

EPIST. CXXIII.

Tenvem aut vilem victum decreto animi, & fame, bonum optandumque fieri. Hoc vſurpandum etiam diuitibus: quis ſcit an non opus habituris? Conſuetudo, & alieni mores ne abducant. Sperne & iudicia aut voces alienas.

Itinere confectus incommodo magis, quàm longo, in Albanum meum nocte
multâ perueni. Nihil habeo paratum, niſi me. Itaque in lecto laſſitudinem pono:
hanc coqui, hanc piſtoris moram boni conſulo. Mecum enim de hoc ipſo loquor, quàm
nihil ſit graue, quod leuiter excipias: quàm indignandum nihil, niſi ipſe indignando
adſtruas. Non habet panem meus piſtor: ſed habet villicus, ſed habet atrienſis, ſed ha-
bet colonus. Malum panem, inquis. Exſpecta, bonus fiet: etiam illum tenerum tibi & B
ſiligineum fames reddet. Ideò non eſt antè edendum, quàm illa impetet. Exſpectabo
ergo: nec antè edam, quàm aut bonum panem habere cœpero, aut malum faſtidire de-
ſiero. Neceſſarium eſt, paruo aſſueſcere. Multæ difficultates locorum, multæ temporum
etiam locupletibus & inſtructis [1] à diis optantem prohibent & occurrunt. Quidquid
vult, habere nemo poteſt: illud poteſt, nolle quod non habet: rebus oblatis hilaris vti.
Magna pars libertatis eſt, benèmoratus venter, & contumeliæ patiens. Æſtimari non
poteſt, quantam voluptatem capiam ex eo, quòd laſſitudo mea ſibiipſi acquieſcit. Non
vnctiones, non balneum, non vllum aliud remedium quàm temporis quæro. Nam quod
labor contraxit, quies tollit: hæc qualiſcumque cæna [2] adiiciali iucundior erit. Aliquan-
do enim experimentum animi ſumpſi ſubitum: hoc eſt, ſimplicius & verius. nam vbi
ſe præparauit, & indixit ſibi patientiam, non æquè apparet, quantum habeat veræ firmi-
tatis. Illa ſunt certiſſima argumenta, quæ ex tempore dedit, ſi non tantùm æquus mole-
ſta, ſed placidus adſpexit: ſi non excanduit, non litigauit, ſi quod dari deberet, ipſe ſibi C
non deſiderando ſuppleuit, & cogitauit, aliquid conſuetudini ſuæ, ſibi nihil deeſſe. Mul-
ta quàm ſuperuacua eſſent, non intelleximus, niſi cùm deeſſe cœperunt. Vtebamur enim
illis, non quia debebamus, ſed quia habebamus. Quàm multa autem paramus, quia alij
parauerunt? quia apud pleroſque ſunt? Inter cauſſas malorum noſtrorum eſt, quòd vi-
uimus ad exempla: nec ratione componimur, ſed conſuetudine abducimur. Quod, ſi
pauci facerent, nollemus imitari: cùm plures facere cœperunt, quaſi honeſtius ſit, quia
frequentius, ſequimur: & recti apud nos locum tenet error, vbi publicus factus eſt. Om-
nes iam ſic peregrinantur, vt illos [3] Numidarum præcurrat equitatus, vt agmen curſo-
rum antecedat. turpe eſt, nullos eſſe, qui occurrentes viâ deiiciant, qui honeſtum homi-
nem venire magno puluere oſtendant. [4] Omnes iam mulos habent, qui cryſtallina &
murrhina, & cælata magnorum artificum manu, portent. turpe eſt, videri, eas te habere
ſarcinas, quę tutò concuti poſſint. Omnium pædagia [5] oblitâ facie vehuntur, ne ſol, ne
frigus teneram cutem lædat. turpe eſt, neminem eſſe in comitatu puerorum, cuius ſana D
facies [6] medicamentum deſideret. Horum omnium ſermo vitandus eſt. hi ſunt, qui
vitia

EPIST. CXXIII. 1. A diis optantem] *Corrupta ſunt. libri variant: meus*, locupletibus cum inſtructis duobus optantem: *alij*, à diebus optantem. *Occurrebat mihi*, à diu optatis: *ſiquis ſagacior, promat. Nam Muretus hic obtenebrat:* inſtructis ac regibus octauam prohibent: *videtúrque ad horam cænæ referre, de quâ non eſt ſermo.*

2. Adiiciali.] *Siue* Aditiali, *de quâ ſuprà epiſt.* xcv. *E libris tamen magis eſt vt legas*, Diali: *& capias Iouis epulum, in Capitolio.*

3. Nvmidarvm præcvrrat.] *Suprà, epiſt.* lxxxvii. Curſores & Numidas, & multum ante ſe pulueris agentem. *Nam prauâ ambitione ſcilicet, ob famam veterem Numidici equitatus, tales in itinere adeſſe ſibi diuites iſti volebant, & agmen ducebant. Notaui, & firmaui exemplis ad* ii. *Hiſt. Taciti.*

4. Omnes iam mvlos habent.] *Alij*, multos. *nec malè Pincianus*, famulos.

5. Oblita facie.] *Succo, aut offâ, ſiue alio contra ſolem medicamento: ne tenera cutis ſcilicet læderetur, aut nigreſceret.*

6. Medicamentvm.] *Sic appellat & Iuuenalis, de faminis:*

Sed quæ mutatis inducitur atque fouetur

Tot

A vitia tradunt, & aliò aliunde transferunt. Peſſimum genus hominum videbatur, [7] qui verba geſtarent: ſunt quidam qui [8] vitia geſtant. Horum ſermo multùm nocet. nam etiamſi non ſtatim officit: ſemina in animo relinquit, ſequiturque nos etiam cùm ab illis diſceſſerimus, reſurrecturum poſteà malum. Quemadmodum qui audierunt ſymphoniam, ferunt ſecum in auribus modulationem illam ac dulcedinem cantus, quæ cogitationes impedit, nec ad ſeria patitur intendi: ſic adulatorum, & praua laudantium ſermo, diutiùs hæret quàm auditur: nec facile eſt, animo dulcem ſonum excutere. proſequitur & durat, & ex interuallo recurrit. Ideò claudendæ ſunt aures malis vocibus, & quidem primis. Nam cùm initium fecerunt, admiſſæque ſunt, plus audent. Inde ad hæc peruenitur verba: Virtus & philoſophia, & iuſtitia, verborum inanium crepitus eſt. Vna felicitas eſt, bona vita: [9] facere omnia liberè, frui patrimonio. hoc eſt viuere, hoc eſt ſe mortalem eſſe meminiſſe. Fluunt dies, & irreparabilis vita decurrit. Dubitamus [10] quod iuuat facere, & ætati non ſemper voluptates decerpturæ, interim dum poteſt,
B dum poſcit, ingerere? Quid iuuat frugalitate vltrò mortem præcurrere, & quidquid illa ablatura eſt, iam ſibi interdicere? Non amicam habes, non puerum, qui amicæ moueat inuidiam. quotidie ſobrius prodis: ſic cœnas, [11] tamquam ephemeridem patri approbaturus. Non eſt iſtud viuere, ſed alienæ vitæ intereſſe. Quanta dementia eſt, heredi ſuo procurare, & ſibi negare omnia, vt tibi ex amico inimicum magna faciat hereditas? Plus enim gaudebit tuâ morte, quò plus acceperit. Iſtos triſtes & ſuperciliosos alienæ vitæ cenſores, ſuæ hoſtes, publicos pædagogos, aſſis ne feceris: nec dubitaueris, bonam vitam, quàm opinionem bonam malle. Hæ voces non aliter fugiendæ ſunt, quàm illæ, quas Vlyxes niſi alligatus, præteruehi noluit. Idem poſſunt: abducunt à patriâ, à parentibus, ab amicis, à virtutibus, & in turpem vitam miſeros turpiùs illidunt. Quanto ſatius eſt, rectum ſequi limitem, & eò ſe perducere, vt ea demum ſint tibi iucunda, quæ honeſta? Quod aſſequi poterimus, ſi fecerimus duo eſſe genera rerum, quæ nos aut inuitent, aut fugent. Inuitent; vt diuitiæ, voluptates, forma, ambitio, cetera
C blanda & arridentia. Fugent; labor, mors, dolor, ignominia, victus aſtrictior. Debemus itaque exerceri, ne hæc timeamus, ne illa cupiamus. In contrarium pugnemus, & ab inuitantibus recedamus, [12] aduerſus petentia conciremur. Non vides, quàm diuerſus ſit aſcendentium habitus, & deſcendentium? qui per pronum eunt, reſupinant corpora: qui in arduum, incumbunt. Nam ſi deſcendas, pondus ſuum in priorem partem dare: ſi aſcendas, retrò abducere, cum vitio, Lucili, conſentire eſt. In voluptates deſcenditur: in res aſperas & duras, ſubeundum eſt. hîc impellamus corpora, illîc refrænemus. Hoc nunc me exiſtimas dicere, eos tantùm pernicioſos eſſe auribus noſtris, qui voluptatem laudant, qui doloris metum, per ſe formidabilis rei, incutiunt? Illos quoque nocere nobis exiſtimo, qui nos ſub ſpecie Stoicæ ſectæ hortantur ad vitia. Hoc enim iactant: ſolum [13] ſapientem & doctum, eſſe amatorem. [14] ſolus aptè ad hanc artem, æquè combi-

Tot medicaminibus, coctæq; ſiliginis offas
Accipit, & madidæ, facies dicetur, an vlcus?

D *Tertullianus de Virgin. velandis:* Et faciem moroſiorem lauacro macerant, forſitan & aliquo eam medicamento interpolant.

7. QVI VERBA GESTARENT.] *Accipia de calumniatoribus, ſuſurranibus, lingulacis. qui ab aliis accepta ſeruant, & velut ad alios ferunt, & depanunt. Nan enim patiuntur pertre verba, ſed ea tallunt & geſtant.*

8. VITIA GESTANT.] *Transferenda in alios.*

9. FACERE OMNIA LIBERE.] *Pincianus vellet è ſuis,* facere, eſſe, bibere. *vt* Facere *res Venereas notaret, eſſetq́. illud Sardanapali,* Lude, ede, bibe: *& ſanè naſtri etiam libri illuc eunt. Sed tum egomalim,* Vna felicitas eſt, bonam vitam facere: eſſe, bibere, frui. *Felicitas eſt, inquit, agere bonam vitam. quam illam? edere, bibere, & quæ ſequuntur. Ita paſt aliquot lineas* Bonam vitam *appellas, hodierno etiam idiotiſmo noſtro.*

10. QVOD IVVAT FACERE.] *Fortè,* Quoad.

11. TAMQVAM EPHEMERIDEM.] *Diarium tuum, & rationes.*

12. ADVERSVS PETENTIA.] *Scripti libri,* potentia: *fortaßis,* impotentia: *ſuperba, dura, minantia. Sententiam tale poſcere, clarum eſt. Gruterus,* impetentia, *nec malè.*

13. SAPIENTEM ET DOCTVM.] *Sic diſtinxi, & iungi illa dua velim: nam* Doctus, *Staicâ linguâ eſt Sapiens, vt monui Manuduct. 11. Diſſert. 1. Neque enim audio, qui Doctum ad* Amatorem *referunt, & coniungunt.*

14. SOLVS APTE.] *Corrupta ſunt. fortaßis,* Solus æquè ad hanc artem combibendi: *vt ſequens illud,* æquè, *tollatur.*

LL 15. QVOS

combibendi & conuiuandi, ſapiens eſt peritiſſimus. Quæramus, ad quam vſque ætatem iuuenes amandi ſint. Hæc Græcæ conſuetudini data ſint: nos ad illa potiùs aures dirigamus: Nemo eſt caſu bonus: diſcenda virtus eſt. Voluptas humilis res & puſilla eſt,& in medio habenda pretio,communis eum mutis animalibus,ad quam minima & contemptiſſima aduolant. Gloria vanum & volatile quiddam eſt, auraque mobilius. Paupertas nulli malum eſt, niſi repugnanti. Mors malum non eſt: quid quereris? ſola ius æquum eſt generis humani. Superſtitio error inſanus eſt: amandos timet; [15] quos colit, violat. Quid enim intereſt, vtrùm deos neges, an infames? Hæc diſcenda, imò ediſcenda ſunt. non debet excuſationes vitio philoſophia ſuggerere. Nullam habet ſpem ſalutis æger, quem ad intemperantiam medicus hortatur. A

EPIST. CXXIV. B

CONTRA *Epicureos, in Ratione, non Senſu, Bonum eſſe. Itaque infantes nondum eius capaces: neque plenum eſt, niſi vbi plena Ratio. Quomodo intelligam in me eſſe? ſi extra me nihil quæram.*

POSSVM *multa tibi veterum præcepta referre,*
Ni refugis, tenuiſque piget cognoſcere curas.

Non refugis autem, nec vlla te ſubtilitas abigit. Non eſt elegantiæ tuæ, tantùm magna ſectari. Sicut illud probo, quòd omnia ad aliquem profectum redigis, & tunc tantùm offenderis, vbi ſummâ ſubtilitate nihil agitur: quod ne nunc quidem fieri laborabo. Quæritur, vtrùm ſenſu an intellectu comprehendatur bonum. Huic adiunctum eſt,in mutis animalibus & infantibus non eſſe. Quicumque voluptatem in ſummo ponunt,ſenſibile iudicant bonum: nos contrà intelligibile,qui illud animo damus. Si de bono ſenſus iudicarent, nullam voluptatem reiiceremus: nulla enim non inuitat, nulla non delectat.Et econtrariò nullum dolorem volentes ſubiremus: nullus enim non offendit ſenſum. Præterea, non eſſent digni reprehenſione, quibus nimiùm voluptas placet, quibuſque ſummus eſt doloris timor. Atqui improbamus gulæ ac libidini addictos; & contemnimus illos qui nihil viriliter auſuri ſunt doloris metu. Quid autem peccant, ſi ſenſibus,id eſt,iudicibus boni ac mali, parent? his enim tradidiſtis appetitionis & fugæ arbitrium. Sed videlicet ratio iſti rei præpoſita eſt, quemadmodum debeat de vitâ,quemadmodum de virtute,de honeſto, ſic & de bono maloque conſtitui. Nam apud iſtos viliſſimæ parti datur de meliore ſententia, vt de bono pronunciet ſenſus, obtuſa res & hebes, & in homine quàm in aliis animalibus tardior. Quid ſi quis vellet non oculis, ſed tactu minuta diſcernere? ſubtilior ad hoc nulla acies, quàm oculorum, & intentior daretur,bonum malumque dignoſcere. Vides in quantâ ignorantiâ veritatis verſetur, & quàm humi ſublimia ac diuina proiecerit, apud quem de ſummo bono maloque iudicat tactus. Quemadmodum,inquit,omnis ſcientia atque ars aliquid debet habere manifeſtum, ſenſu comprehenſum,ex quo oriatur & creſcat: ſic beata vita fundamentum & initium à manifeſtis ducit, & eo quod ſub ſenſum cadit. Nempe vos à manifeſtis beatam vitam ſui initium capere dicitis. Dicimus beata eſſe,quæ ſecundùm naturam ſunt: quid autem ſecundùm naturam ſit, palàm & protinus apparet, ſicut quid ſit integrum. Quid eſt ſecundùm naturam? quod contingit & protinus nato, non dico bonum, ſed initium boni. Tu ſummum bonum voluptatem infantiæ donas, vt inde incipiat naſcens, quò conſummatus homo peruenit. Cacumen radicis loco ponis. Si quis diceret illum in materno vtero iacentem vixque inceptum, tenerum, & imperfectum, & informem, iam in aliquo bono eſſe, apertè videretur errare. Atqui quantulum inter- C D

15. QVOS COLIT, VIOLAT.] *De Clem. II. cap. V.* Religio Deos colit, Superſtitio violat.

EPIST.

A intereſt inter eum qui cummaximè vitam accipit, & illum qui maternorum viſcerum
latens onus eſt? Vterque, quantum ad intellectum boni ac mali, æquè maturus eſt: &
non magis infans adhuc boni capax eſt, quàm arbor, aut mutum aliquod animal. Qua-
re autem bonum in arbore animalique muto non eſt? quia nec ratio. ob hoc in infante
quoque non eſt: nam & huic deeſt. Tunc ad bonum perueniet, cùm ad rationem per-
uenerit. Eſt aliquod irrationale animal: eſt aliquod nondum rationale: eſt rationale,
ſed imperfectum. In nullo horum bonum: ratio illud ſecum affert. Quid ergo inter
iſta, quæ retuli, diſtat? Numquam erit bonum in eo quod irrationale eſt: in eo quod
nondum rationale eſt, tunc eſſe bonum non poteſt: in imperfecto iam poteſt eſſe bo-
num, ſed non eſt. Ita dico, Lucili, bonum non in quolibet corpore, non in qualibet æta-
te inuenitur: & tantum abeſt ab infantiâ, quantum à primo vltimum, quantum ab
initio perfectum. ergo nec in tenero modò coaleſcente corpuſculo eſt. Quid ni non ſit?
non magis quàm in ſemine. Vt ſi dicas, aliquod arboris, aut ſati bonum: hoc non eſt
B in primâ fronde, quæ emiſſa cummaximè ſolum rumpit. Eſt aliquod bonum tritici:
hoc nondum eſt in herbâ lactente: nec cum folliculo ſe exſerit ſpica mollis, ſed cùm
frumentum æſtas & debita maturitas coxit. Quemadmodum omnis natura bonum
ſuum niſi conſummata non profert: ita hominis bonum non eſt in homine, niſi cùm
in illo ratio perfecta eſt. Quod autem hoc ſit bonum, dicam. Liber animus eſt ac re-
ctus, alia ſubiiciens ſibi, ſe nulli. Hoc bonum adeò non recipit infantia, vt pueritia non
ſperet, adoleſcentia improbè ſperet. Benè agitur cum ſenectute, ſi illuc longo ſtudio in-
tentoque peruenit: vbi hoc & bonum, & intelligibile eſt. Dixiſti, inquit, aliquod bo-
num eſſe arboris, aliquod herbæ: poteſt ergo eſſe aliquod & infantis. Verum bonum
nec in arboribus, nec in mutis animalibus eſt: hoc quod in illis bonum eſt, precariò bo-
num dicitur. Quod eſt? inquis. hoc quod ſecundùm naturam cuiuſque eſt. Bonum
quidem cadere in mutum animal, nullo modo poteſt: felicioris melioriſque naturæ eſt.
Niſi vbi rationi locus eſt, bonum non eſt. Quattuor hæ naturæ ſunt, arboris, animalis,
C hominis, & Dei. Hæc duo quæ irrationalia ſunt, eamdem naturam habent: illa diuerſa
ſunt, quòd alterum immortale, alterum mortale eſt. Ex his ergo vnius bonum natura
perficit, Dei ſcilicet: alterius cura, hominis. Cetera in ſuâ naturâ perfecta ſunt, non verè
perfecta, à quibus abeſt ratio. Hoc enim demum perfectum eſt, quod [1] ſecundùm vni-
uerſam naturam perfectum eſt: vniuerſa autem natura rationalis eſt: cetera poſſunt in
ſuo genere perfecta eſſe. In quo non poteſt beata vita eſſe, nec id poteſt quo beata vita
efficitur: beata autem vita bonis efficitur: in muto animali non eſt quo beata vita effi-
citur: ergo in muto animali bonum non eſt. Mutum animal ſenſu comprehendit præ-
ſentia: præteritorum reminiſcitur, cùm id incidit, quo ſenſus admonetur: tamquam
equus reminiſcitur viæ, cùm ad initium eius admotus eſt. In ſtabulo quidem nulla viæ,
quamuis ſæpe calcatæ, memoria eſt. Tertium verò tempus, id eſt, futurum, ad muta
non pertinet. Quomodo ergo poteſt eorum videri perfecta natura, quibus vſus perfecti
temporis non eſt? Tempus enim tribus partibus conſtat: præterito, præſente, & futuro.
D Animalibus tantùm quod breuiſſimum eſt in tranſcurſu datum, præſens: præteriti ra-
ra memoria eſt, nec vmquam reuocatur, niſi præſentium occurſu. Non poteſt ergo per-
fectæ naturæ bonum in imperfectâ eſſe naturâ. Aut ſi natura habet, hoc habet, quod
habent & ſata. Nec illud nego, ad ea quæ videntur ſecundùm naturam, magnos eſſe
mutis animalibus impetus & concitatos, ſed inordinatos ac turbidos. Numquam au-
tem aut inordinatum eſt bonum, aut turbidum. Quid ergo, inquis, muta animalia per-
turbatè & indiſpoſitè mouentur? Dicerem illa perturbatè & indiſpoſitè moueri, ſi na-
tura illorum ordinem caperet: nunc mouentur ſecundùm naturam ſuam. Perturbatum
enim id eſt, quod eſſe aliquando & non perturbatum poteſt. Sollicitum eſt, quod po-
teſt eſſe ſecurum. Nulli vitium eſt, niſi cui virtus poteſt eſſe. Mutis animalibus talis ex
ſuâ

EPIST. CXXIV. 1. SECVNDVM VNIVERSAM NATVRAM.] *Id eſt, Communem: de quâ primo Phyſiologiæ.*

ſuâ naturâ motus eſt. Sed ne te diu teneam, aliquod erit bonum in muto animali, erit A
aliqua virtus, erit aliquid perfectum: ſed quale? nec bonum abſolutè, nec virtus, nec
perfectum. Hæc enim rationalibus ſolis contingunt, quibus datum eſt ſcire, quare, quatenus, quemadmodum. Ita bonum in nullo eſt, niſi in quo ratio. Quò nunc pertineat
iſta diſputatio, quæris, & quid animo tuo profutura ſit? dico. & exercet illum, & acuit,
& vtique aliquid acturum occupatione honeſtâ tenet. Prodeſt autem, & quod moratur
ad praua properantem. Sed illud dico, nullo modo prodeſſe tibi poſſum magis, quàm
ſi tibi bonum tuum oſtendo, ſi te à mutis animalibus ſeparo, ſi cum Deo pono. Quid,
inquam, vires corporis alis & exerces? pecudibus iſtas maiores feriſque natura conceſſit.
Quid excolis formam? cùm omnia feceris, à multis animalibus decore vinceris. Quid
capillum ingenti diligentiâ comis? cùm illum vel effuderis more Parthorum, vel [2] Germanorum nodo vinxeris, vel vt Scythæ ſolent, ſparſeris: in quolibet equo denſior iactabitur iuba, horrebit in leonum ceruice formoſior. Cùm te ad velocitatem paraueris,
par lepuſculo non eris. Vis tu, relictis in quibus vinci te neceſſe eſt, dum in aliena niteris, ad bonum reuerti tuum? Quod hoc eſt? animus ſcilicet emendatus ac purus, æmu- B
lator Dei, ſuper humana ſe extollens, nihil extra ſe ſui ponens. Rationale animal es. quod
ergo in te bonum eſt? perfecta ratio. Hanc tu ad ſummum finem euoca, in quantum
poteſt plurimum creſcere. Tunc beatum eſſe te iudica, cùm tibi ex te gaudium omne
naſcetur. cùm in his quæ [3] homines eripiunt, optant, cuſtodiunt, nihil inueneris, non
dico quod malis, ſed quod velis. Breuem tibi formulam dabo, quâ te metiatis, quâ perfectum eſſe iam ſentias: Bonum tunc habebis tuum, cùm intelliges infeliciſſimos eſſe
felices.

2. GERMANORVM NODO.] *De Irâ* III. *cap.* XXVI. *& nos ad Germaniam Taciti.*

3. HOMINES ERIPIVNT.] *Ego iam olim,* cupiunt.

L. AN-

A

L. ANNÆI SENECÆ AD LVCILIVM

B

NATVRALIVM QVÆSTIONVM LIBRI SEPTEM.

ARGVMENTVM ET ORDO.

PHYSIOLOGIAE *partem eam his libris tractat, quam* μετεωρολογίαν *appellant: quia pleraque de ſublimibus eſt, & quæ inter cælum terramq; verſantur. Tractat tamen etiam de terra ipſius motu, itémque de fluminibus vel aquis: ſed ideò, quia à ſpiritu ſiue aëre cauſſam vel ortum habent: atque ita ad ſublimem etiam naturam ſpectant.* C *Pulchri & docti libri ſunt, Ariſtotelicis in hoc argumento non dicam priores, tamen vberiores: & quos ſenex admodum, quo tempore ferè ipſas Epiſtolas, ſcripſit. Aptè ergo his adiunguntur. Id liquet è variis locis, vbi de ſenili ætate memorat; vbi de C. Balbillo, qui fuit Præfectus AEgypti ſub Nerone; ſed clariſſimè è libri ſexti initio, vbi de terræmotu, qui Campaniam concuſſit Verginio & Memmio Coſſ. At hi fuerunt circiter biennio ante Senecæ mortem.*

D

L. ANNÆI SENECÆ A

AD LVCILIVM

NATVRALIVM QVÆSTIONVM

LIBER PRIMVS.

PRÆFATIO.

QVANTVM inter philoſophiam intereſt, Lucili virorum B optime, & ceteras artes: tantum intereſſe exiſtimo in ipſâ philoſophiâ, inter illam partem quæ ad homines, & hanc quæ ad deos ſpectat. Altior eſt hæc, & animoſior: multum permiſit ſibi: non fuit oculis contenta. maius eſſe quiddam ſuſpicata eſt, ac pulchrius, quod extra conſpectum natura poſuiſſet. Denique tantum inter duas intereſt, quantum inter Deum & hominem. Altera docet, quid in terris agendum ſit: altera, quid agatur in cælo. Altera errores noſtros diſcutit, & lumen admouet, quo diſcernantur ambigua vitę: altera multò hanc ſupra caliginem in quâ volutamur excedit, & è tenebris ereptos, illò perducit, vnde lucet. Equidem tunc naturæ rerũ gratias ago, cùm illam non ab hac parte video, quæ publica eſt, ſed cùm ſecretiora eius intraui: cùm diſco, quæ [a] [1] vniuerſi materia ſit, [b] [2] quis auctor, aut cuſtos: [3] quid ſit Deus, [c] [4] totus in ſe intendat, an [d] ad C nos aliquando reſpiciat: [e] [5] faciat quotidie aliquid, an ſemel fecerit: [f] [6] pars mundi ſit, [g] an mundus: [7] liceat illi hodieque decernere, & ex lege fatorum aliquid derogare; an maieſtatis deminutio ſit, & confeſſio erroris, mutanda feciſſe. Neceſſe eſt enim ei eadem placere, cui niſi optima placere non poſſunt: nec ob hoc minùs liber & potens eſt. ipſe enim eſt neceſſitas ſua. Niſi ad hæc admitterer, non fuerat operæpretium naſci. Quid enim erat, cur in numero viuentium me poſitum eſſe gauderem? An vt [8] cibos & potiones percolarem? vt hoc corpus cauſſarium ac fluidum, periturumque niſi ſubinde impleatur, farcirem, & viuerem ægri miniſter? vt mortem timerem, cui omnes naſcimur? Detrahe hoc inæſtimabile bonum, nõ eſt vita tanti, vt ſudem, vt æſtuem. O quàm contempta res eſt homo, niſi ſupra humana ſe erexerit! Quamdiu cum affectibus colluctamur, quid magnifici facimus? etiamſi ſuperiores ſumus, [h] portenta vincimus. Quid eſt, cur ſuſpiciamus noſmetipſos, quia diſſimiles deterrimis ſumus? non video quare ſibi placeat, qui robuſtior eſt inualetudinario. Multum intereſt inter vires & bonam valetudinem. Effugiſti vitia animi: non eſt tibi frons ficta, nec in alienam volun- D

tatem

COMMENTARIVS.

a. VNIVERSI MATERIA.] *Illa prima.*

b. QVIS AVCTOR.] *Deus, ſiue Ratio.*

c. TOTVS IN SE INTENDAT.] *Vt Epicurei. qui Deum nihil alienum agere, ſibi vacare & acquieſcere tantùm volebant.*

d. AD NOS ALIQVANDO.] *Imò ſemper, & opus ſuum aſſiduâ, & nullâ curâ, curat.*

e. FACIAT COTTIDIE.] *Nouas ſpecies minimè: ſemel in ortu mundi fecit.*

f. PARS MVNDI SIT.] *Anima ipſa illa Mundi.*

g. AN MVNDVS.] *An & totus (vt Stoicis) veniat in hoc nomen.*

h. PORTENTA VINCIMVS.] *Iram, libidinem, & fœdos affectus.*

i. NISI

A tatem ſermo compoſitus, nec cor inuolutum, nec auaritia, quæ quidquid omnibus abſ-
tulit, ſibi ipſi negat: nec luxuria pecuniam turpiter amittens, quam turpiùs reparet: nec
ambitio, quæ te ad dignitatem [i] niſi per indigna non ducet. Nihil adhuc conſecutus
es. multa effugiſti: te nondum. Virtus enim quam affectamus, magnifica eſt. non quia
per ſe beatum eſt, malo caruiſſe, ſed quia animum laxat, ac præparat ad cognitionem
cæleſtium, dignumque efficit, qui in conſortium Dei veniat. Tunc conſummatum ha-
bet plenumque bonum ſortis humanæ, cùm, calcato omni malo, petit altum, & in inte-
riorem naturæ ſinum venit. Tunc iuuat inter ſidera ipſa vagantem, diuitum pauimenta
ridere, & totam cum auro ſuo terram: non illud tantùm dico quod egeſſit, & ſignan-
dum monetæ dedit, ſed & illud quod in occulto ſeruat poſterorum auaritiæ. Nec po-
teſt antè contemnere porticus, & lacunaria ebore fulgentia, [k] & tonſiles ſiluas, & [l] deri-
uata in domos flumina, quàm totum circumeat mundum, & terrarum orbem ſupernè
deſpiciens, anguſtum, & magnâ ex parte opertum mari, etiam quà exſtat, latè ſquali-
B dum, & aut vſtum aut rigentem. ſibi ipſe ait: Hoc eſt illud punctum; quod inter tot
gentes ferro & igni diuiditur? O quàm ridiculi ſunt mortalium termini. Vltra Iſtrum
Dacus non exeat: [m] Strymo Thracas includat: Parthis obſtet Euphrates: Danubius
Sarmatica ac Romana diſterminet: Rhenus Germaniæ modum faciat: Pirenæus me-
dium inter Gallias & Hiſpanias iugum extollat: inter Ægyptum & Æthiopias harena-
rum inculta vaſtitas iaceat. Si quis formicis det intellectum hominis, nónne & illæ vnam
aream in multas prouincias diuident? Cùm te in illa verè magna ſuſtuleris; quotiens vi-
debis exercitus ſubrectis ire vexillis, & quaſi magnum aliquid agatur, equitem modò
vlteriora explorantem, modò à lateribus affuſum, libebit dicere:

It nigrum campis agmen.

Formicarum iſte diſcurſus eſt, in anguſto laborantium. Quid illis & nobis intereſt, niſi
exigui menſura corpuſculi? Punctum eſt iſtud in quo nauigatis, in quo bellatis, in quo
regna diſponitis: minima, etiam cùm illis [n] vtrimque Oceanus occurrit. Surſum ingen-
C tia ſpatia ſunt, in quorum poſſeſſionem animus admittitur: at ita minimum ſecum ex
corpore tulit, ſi ſordidum omne deterſit, & expeditus leuiſque ac contentus modico
emicuit. Cùm illa tetigit, alitur, creſcit: ac velut vinculis liberatus, in originem redit.
Et hoc habet argumentum diuinitatis ſuæ, quòd illum diuina delectant: nec vt alienis
intereſt, ſed vt ſuis. Securè ſpectat occaſus ſiderum atque ortus, & tam diuerſas concor-
dantium vias. Obſeruat vbi quæque ſtella primum terris lumen oſtendat, vbi culmen
eius ſummum, quà curſus ſit, quouſque deſcendat. Curioſus ſpectator excutit ſingula,
& quærit. Quid ni quærat? Scit illa ad ſe pertinere. Tunc contemnit domicilij prioris
anguſtias. Quantum enim eſt, quod ab vltimis littoribus Hiſpaniæ vſque ad Indos ia-
cet? Pauciſſimorum dierum ſpatium, ſi nauem ſuus ventus impleuit. At illa regio cæ-
leſtis per triginta annos [o] velociſſimo ſideri viam præſtat, nuſquam reſiſtenti, ſed æqua-
liter citò. Illic demum diſcit, quod diu quæſiuit: illic incipit Deum noſſe. Quid eſt
Deus? Mens vniuerſi. [p] Quid eſt Deus? Quod vides totum, & quod non vides totum.
D Sic demum magnitudo ſua illi redditur, quâ nihil maius excogitari poteſt, ſi ſolus eſt
omnia, opus ſuum & extrà & intrà tenet. Quid ergo intereſt inter naturam Dei, & no-
ſtram? Noſtri melior pars, animus eſt: in illo, nulla pars extra animum. totus ratio eſt.
Cùm

i. NISI PER INDIGNA.] *Vt blandiaris, inſeruias, corrumpas.*

k. ET TONSILES SILVAS.] *Quidam editi,* penſiles: *quod pænè eſt vt probem. Adi epiſt.*CXXII.

l. DERIVATA IN DOMOS FLVMINA.] *Siue ad Euripos in hortis; ſiue potiùs in ipſa membra domus, ad varios vſus aut delectationes, etiam in triclinia. Epiſt.*C. *vide.*

m. STRYMO THRACAS.] *Meus,* Aſtimunſamothracas: *nec longè abeunt alij. Fuerit,* Æmus mons Thracas. *Nam ea veritas, quà longiſſimè Thracia ad vtramque Maſiam porrigitur, Aemo continua monte diſparatur. At Strymon diuidit quidem; ſed exiguâ parte, à Macedoniâ.*

n. VTRIMQVE OCEANVS.] *Pincianus faciebat,* vndecumque Oceanus. *Cur enim* vtrimque *tantùm? Sed cauſſam huic dictioni eſſe docui, Phyſiol.* II. *Diſſert.*XVII. *& nihil igitur mutandum.*

o. VELOCISSIMO SIDERI.] *Saturno.*

p. QVID EST DEVS?] *Hæc omnia explicamus* I. *Phyſiol. Diſſ.*VIII. *& prioribus.*

q. SAPIEN-

Cùm interim tantus error mortalia teneat, vt hoc quo neque formoſius eſt quidquam, nec diſpoſitius, nec in propoſito conſtantius, exiſtiment homines fortuitum & caſu volubile, ideoque tumultuoſum inter fulmina, nubes, tempeſtates, & cetera quibus terræ ac terris vicina pulſantur. Nec hæc intra vulgum dementia eſt, [q] ſapientiam quoque profeſſos contigit. Sunt qui putent, ſibi ipſis animum eſſe, & quidem prouidum ac diſpenſantem ſingula, & ſua, & aliena: hoc autem vniuerſum, in quo nos quoque ſumus, expers eſſe conſilij, & aut ferri temeritate quadam, aut [r] naturâ neſciente quid faciat. Quàm vtile exiſtimas iſta cognoſcere, & rebus terminos ponere? quantum Deus poſſit: [s] materiam ipſe ſibi formet, an datâ vtatur: [t] vtrùm idea materiæ priùs ſuperuenit, an materia ideæ: Deus quidquid vult efficiat, an in multis rebus illum tractâda deſtituant: & à magno artifice prauè formentur multa, non quia ceſſat ars, ſed quia [u] id in quo exercetur, ſæpe inobſequens arti eſt. Hæc inſpicere, hæc diſcere, his incumbere, nónne tranſilire eſt mortalitatem ſuam, & in meliorem transſcribi ſortem? Quid tibi, inquis, iſta proderunt? Si nihil aliud, hoc certè ſciam, omnia anguſta eſſe. Sed hæc deinde. B

CAP. I. Nunc ad propoſitum veniam opus. [y] Audi quid de ignibus philoſophia velit, quos aër tranſuerſos agit. Magnâ vi illos excuti argumentum eſt, quòd obliqui feruntur, & prærapidâ celeritate. Apparet illos non ire, ſed proiici. Ignium multæ variæque facies ſunt. [10] Ariſtoteles quoddam genus illorum [x] Capram vocat. Si me interrogaueris, quare: prior mihi rationem reddas oportet, quare Hædi vocentur. Si autem, quod commodiſſimum eſt, conuenerit inter nos, ne alter alterum interroget, Quid dicit ille? ſatius erit de re ipsâ quærere, quàm mirari, quid ita Ariſtoteles globum ignis appellauerit Capram. Talis fuit forma eius, qui, bellum aduerſus Perſeum Paullo gerente, [y] lunari magnitudine, apparuit. Nos quoque vidimus non ſemel flammam ingentis pilæ ſpecie, quę tamen in ipſo curſu ſuo diſſipata eſt. Vidimus circa diui Auguſti exceſſum ſimile prodigium: vidimus cùm [z] de Seiano actum eſt: nec Germanici mors ſine denunciatione tali fuit. Dices mihi: Ergo tu in tantis erroribus es, vt exiſtimes deos mortium ſigna præmittere, & quidquam eſſe in terris tam magnum, quod perire mundus ſciat? Erit aliud iſti rei tempus. C Videbimus, an certus omnium rerum ordo ducatur, & alia aliis ita complexa ſint, vt quod antecedit, aut cauſſa ſit ſequentium, aut ſignum. Videbimus, an diis humana ſunt curæ; an ſeries ipſa, quid factura ſit, certis rerum notis nunciet. Interim illud exiſtimo, huiuſmodi ignes exſiſtere, aëre vehementiùs trito, cùm inclinatio eius in alteram partem facta eſt, & non ceſſit, ſed intra ſe pugnauit. Ex hac vexatione naſcuntur trabes, & globi, & faces, & ardores. At cùm leuiùs colliſus, & (vt ita dicam) ſtrictus eſt, minora lumina excutiuntur, crinemque volantia ſidera ducunt. Tunc ignes tenuiſſimi iter exile deſignant, & cælo producunt. Ideò nulla ſine huiuſmodi ſpectaculis nox eſt. non enim opus eſt ad efficienda iſta magno aëris motu. Denique, vt breuiter dicam, eâdem ratione fiunt iſta, quâ fulmina, ſed vi minore. Quemadmodum nubes mediocriter colliſæ, fulgurationes efficiunt; [11] maiore impetu pulſæ, fulmina. Ariſtoteles eiuſmodi rationem reddit: Varia & multa terrarum orbis exſpirat, quædam humida, quædam ſicca, [12] quædam algentia, quædam concipiendis ignibus idonea. Nec mitum D

q. SAPIENTIAM PROFESSOS.] *Epicuréos, & alios.*

r. NATVRA NESCIENTE.] *Naturâ brutâ, & non ſentiente: vt Strato. Nos Phyſiol. I. Diſſert. V.*

s. MATERIAM IPSE FORMET.] *Ita hercules. ſed in aliâ mente Stoici, & plerique omnes philoſophi: Deo ſcilicet coæternam eſſe.*

t. VTRVM IDEA.] *Vide ſuper hoc loco II. Phyſiol. Diſſert.* III.

u. ID IN QVO EXERCETVR.] *Id eſt Materia. in quam cauſſam malorum & defectuum reiiciebant. Explico Phyſiol. I. Diſſert.* XIV.

CAP. I. x. CAPRAM VOCAT.] *Non ipſe primus, ſed ante eum alij, & vulgò, vt benè hic Muretus. Quare autem* Capra? *dubitat Seneca, & tranſit: putant, vel à barbulâ, quam pendentem præfert; vel quia ſaltant, & locum laſciuè mutant, vt capræ.*

y. LVNARI MAGNITVDINE.] *Illo bello nihil tale apparuiſſe equidem lego: ſed ipſam Lunam defeciſſe, & id triſte Macedonibus habitum, Liuius & Plutarchus tradunt. An alij, ſi fortè, non veram hanc Lunam fuiſſe dixerint? An ſpectat ad Senecam, quod in Iulio Obſequente eſt, hoc bello:* Lauinij fax ardens in cælo viſa?

z. DE SEIANO ACTVM.] *In Senatu mors ei decreta.*

a. ALIMEN-

A rum eſt, ſi terræ omnis generis & varia euaporatio eſt: cùm in cælo quoque non vnus
appareat color rerum, ſed acrior ſit caniculæ rubor, Martis remiſſior, Iouis nullus, in
lucem puram nitore perducto. Neceſſe eſt ergo in magnâ copiâ corpuſculorum, quæ
terræ eiectant, & in ſuperiorem agunt partem, aliqua in nubes peruenire [a] alimenta
ignium, quæ non tantùm colliſa poſſint ardere, ſed etiam afflata radiis ſolis. Nam apud
nos quoque, ſtramenta ſulphure aſperſa, ignem ex interuallo trahunt. Veri ergo ſimile
eſt, talem materiam intra nubes congregatam facilè ſuccẽdi, & maiores minoréſve ignes
exſiſtere, prout illis fuit plus aut minus virium. Illud enim ſtultiſſimum eſt exiſtimare,
aut ſtellas decidere, aut tranſilire, aut aliquid illis auferri & abradi: nam ſi hoc fuiſſet,
iam defuiſſent. Nulla enim nox eſt, quâ non plurimæ ire, & in diuerſum videantur ab-
duci. Atqui, quo ſolent, quæque inueniuntur loco: magnitudo ſua ſingulis conſtat. Se-
quitur ergo, vt infra illas iſta naſcantur: & citò intercidant, quia ſine fundamento ſunt
& ſede certâ. Quare ergo etiam non interdiu transferuntur? [b] Quid ſi dicam ſtellas in-
B terdiu non eſſe, quia non apparent? Quemadmodum illæ latent, & ſolis fulgore ob-
umbrantur: ſic faces quoque tranſcurrunt etiam interdiu, ſed abſcondit eas diurni lu-
minis claritas. Si quando tamen tanta vis emicuit, vt etiam aduerſus diem vindicare ſibi
ſuum fulgorem poſſint, apparent. Noſtra certè ætas non ſemel vidit diurnas faces, alias
ab oriente in occidentem verſas, alias ab occaſu in ortum. Argumentum tempeſtatis
nautæ putant, cùm multæ tranſuolant ſtellæ. quod ſi ſignum ventorum eſt, ibi eſt, vbi
venti ſunt, id eſt, in aëre, qui medius inter lunam & terram eſt. In magnâ tempeſtate ap-
parent, quaſi ſtellæ velo inſidentes. Adiuuari ſe tunc periclitantes exiſtimant [13] Pollucis
& Caſtoris numine. Cauſſa autem melioris ſpei eſt, quòd iam apparet frangi tempeſta-
tem, & deſinere ventos. Aliquando feruntur ignes, non ſedent. Gylippo Syracuſas pe-
tenti, viſa eſt ſtella ſuper ipſam lanceam conſtitiſſe. In Romanorum caſtris, viſa ſunt ar-
dere pila, ignibus ſcilicet in illa delapſis: qui ſæpe, fulminum more, animalia ferire ſo-
lent & arbuſta. Sed ſi minore vi mittuntur, defluunt tantùm & inſident, non feriunt nec
C vulnerant. Alij inter nubes eliduntur, alij ſereno, ſi aër ad exprimendum ignem aptus
fuit. [14] Nam ſereno quoque cælo aliquando tonat, ex eâdem cauſsâ, quâ nubilo, aëre in-
ter ſe colliſo. Qui etiam ſi eſt lucidior ac ſiccior, coire tamen & facere corpora quædam
ſimilia nubibus poteſt, quæ percuſſa reddant ſonum. Quandoque igitur fiunt trabes,
quandoque [11] clypei, & vaſtorum imagines ignium, vbi in talem materiam incidit ſi-
milis cauſſa, ſed maior.

a. ALIMENTA IGNIVM.] *Cæleſtium ignium. nam ita Stoici, ſidera & ſtellas vaporibus ali. In Phyſiol. II. Diſſert.* XIIII.

b. QVID SI DICAM.] *Malim*, dicas.

ABSTINEO, *Lector, & calamum pono, illum tuis commodis quadra-
ginta iam annos operatum. Vtinam, quòd volui, fecerim! ſed & ſic mihi
debes, quia volui. Alij alia; mihi quæ ad vitam & mores, quæ ſcientiam
D cum prudentiâ haberent, quæ ſapientiam, placuiſſe fateor, & pro ingenij co-
piâ produxiſſe. vltrà vetor: à quo? quem ſequi & obſequi prima ſapien-
tia eſt, Deo. Valetudinem fregit, & diu labentem impetu abiecit: pareo,
& ſcribere deſino, non benè tibi velle. Tu mihi, & ſalue.*

Videamus

11. Videamus nunc, quemadmodum fiat is fulgor, qui ſidera circumnectit. Memoriæ A
proditum eſt, [16] quo die diuus Auguſtus vrbem, ex Apollonià reuerſus, intrauit, cir-
ca ſolem viſum coloris varij circulum, qualis eſſe in arcu ſolet: hunc Græci halo vocant,
nos dicere Coronam aptiſſimè poſſumus. Quemadmodum fieri dicatur, exponam.
Cùm in piſcinam lapis miſſus eſt, videmus in multos orbes aquam diſcedere, & fieri
primùm anguſtiſſimum orbem, deinde latiorem, ac deinde alios maiores, donec euane-
ſcat impetus, & in planiciem immotarum aquarum ſoluatur. Tale quiddam cogitemus
fieri etiam in aëre. cùm ſpiſſior factus, plagam ſentire poteſt, lux ſolis aut lunæ vel cuiuſ-
libet ſideris incurrens, recedere illum in circulos cogit. Nam humor, & aër, & omne
quod ex ictu formam accipit, in talem habitum impellitur, qualis eſt eius quod impel-
lit. Omne autem lumen rotundum eſt: ergo & aër in hunc modum percuſſus lumine,
exibit. Ob hoc tales ſplendores Græci areas vocauere: quia ferè terendis frugibus loca de-
ſtinata ſunt rotunda. Nos autem non exiſtimemus iſtas ſiue areæ, ſiue coronæ ſint, in
vicinia ſiderum fieri. Plurimum enim abſunt, quamuis cingere ea & coronare videan- B
tur. Non longè à terrâ fit talis effigies: quam viſus noſter ſolita imbecillitate deceptus,
circa ipſum ſidus putat poſitam. In vicinia autem ſolis & ſtellarum nihil tale poteſt fie-
ri: quia illis æther tenuis eſt. Nam formæ craſſis demum ſpiſſiſque corporibus imprimi
ſolent: in ſubtilibus non habent vbi conſiſtant, aut hæreant. In balneis quoque circa lu-
cernam tale quiddam adſpici ſolet, ob aëris denſi obſcuritatem: frequentiſſimè autem
auſtro, cùm cælum maximè graue & ſpiſſum eſt. [17] Nonnumquam paullatim diluun-
tur & deſinunt, nonnumquam ab aliquâ parte rumpuntur: & inde ventum nautici ex-
ſpectant, vnde contextus coronæ perit. Si enim à ſeptentrione diſceſſerit, Aquilo erit: ſi
ab occidente, Fauonius. Quod argumentum eſt, intra eam partem cæli has fieri coronas,
intra quam venti quoque ſolent. Superiora autem non habent coronas: quia ne ventos
quidem. His argumentis & illud adiice, numquam coronam colligi, niſi ſtabili aëre &
pigro. Aliter non ſolet adſpici. Nam qui ſtat aër, impelli & deduci, & in aliquam faciem
fingi poteſt. Is autem qui fluit, nec feritur quidem lumine. Non enim formatur, nec re- C
ſiſtit: quia prima quæque pars eius diſſipatur. Numquam ergo vllum ſidus talem ſibi
effigiem circumdabit, niſi cùm aër erit denſus atque immotus, & ob hoc cuſtodiens in-
cidentem in ſe rotundi lineam luminis. nec ſine cauſſâ. Repete enim exemplum, quod
paullò antè propoſui. Lapillus in piſcinam aut lacum & aliquam alligatam aquam miſ-
ſus, circulos facit innumerabiles: & hoc idem non facit in flumine. Quare? quia om-
nem figuram fugiens aqua diſturbat. Idem ergo in aëre euenit, vt ille qui manet, poſſit
figurari: at ille qui rapitur & currit, nòn det ſui poteſtatem, & omnem ictum venien-
temque formam exturbet. Hæ de quibus dixi, coronæ, cùm dilapſæ ſunt æqualiter, & in
ſemetipſis euanuerint, ſignificatur aëris quies & otium & tranquillitas. [18] Cùm ab vnâ
parte ceſſerunt, illinc ventus eſt vnde finduntur. Si ruptæ pluribus locis ſunt, tempeſtas
fit. Quare id accidat, ex his quæ iam expoſui, intelligi poteſt. Nam ſi facies vniuerſa
ſubſedit, apparet temperatum eſſe aëra, & ſic placidum. Si ab vnâ parte intercisa eſt, ap-
paret inde aëra incumbere, & ideò illa regio ventum dabit. At cùm vndique & concer- D
pta & lacerata eſt, manifeſtum eſt à pluribus partibus in illam impetum fieri, & inquie-
tum aëra hinc atque illinc aſſilire. Itaque ex hac inconſtantiâ cæli tam multa tentantis,
& vndique laborantis, futura tempeſtas & ventorum prœlium apparet. Hæ coronæ no-
ctibus ferè circa lunam & alias ſtellas notantur, interdiu rarò: adeò vt quidam ex Græ-
cis negauerint eas omnino fieri, cùm illos hiſtoriæ coarguant. Cauſſa autem raritatis hęc
eſt, quòd ſolis fortius lumen eſt, & aër ipſe agitatus ab illo, calefactuſque ſolutior eſt: lu-
næ autem inertior vis eſt, & ideò à circumpoſito aëre faciliùs ſuſtinetur, quòd ſidera ce-
tera infirma ſunt, nec perrumpere aëra vi ſuâ poſſunt. Excipitur itaque illorum imago,
& in materiâ ſolidiore ac minùs cedente verſatur. Debet enim aër nec tam ſpiſſus eſſe, vt
excludat ac ſubmoueat à ſe lumen immiſſum, nec tam tenuis & ſolutus, vt nullam ve-
nientibus radiis moram præbeat. Hæc noctibus temperatura contingit, cùm ſidera con-
lectum aëra luce leui non pugnaciter, nec aſperè feriunt, ſpiſſioremque, quàm ſolet eſſe
inter-

A interdiu, inficiunt. [19] At contrà arcus in nocte non fit, niſi admodum tarò: quia III.
luna non habet tantum virium, vt nubes tranſeat,& illis colotem ſuffundat, qualem ac-
cipiunt ſole perſtrictæ. Sic enim formam areus diſcoloris effieiunt: quia aliæ partes in
nubibus tumidiores ſunt, aliæ ſubmiſſiores: quædam craſſiores, quàm vt ſolem tranſ-
mittanr; aliæ imbecilliores, quàm vt excludant. Hæc inæqualitas altemis lucem vm-
bramq́ue permiſcet,& exprimit illam mirabilem arcus varietatem. Altera cauſſa eiuſce-
modi atcus redditur. Videmus,cùm fiſtula aliquo loco rupta eſt,aquam per tenue fora-
men elidi: quæ ſparſa contra ſolem obliquè poſitum,faciem arcus repræſentat.Idem vi-
debis aeeidere, ſi quando volueris obſeruare fullonem: cùm os aqua impleuit, & veſti-
menta [20] rediculis diducta leuiter aſpergit,apparet varios edi eolores in illo aëre aſperſo,
quales in arcu fulgere ſolent. Huius rei cauſſam in humore eſſe ne dubitaueris. Non fit
enim vmquam arcus,niſi nubilo. Sed quæramus quomodo fiat. Quidam aiunt eſſe ali-
qua ſtillicidia, quæ ſolem tranſmittanr, quædam magis coacta, quàm vt tranſluceant:
B itaque ab illis fulgotem teddi, ab his vmbram,& ſic vtriuſque intercurſu effici arcum; in
quo pars fulgeat,quæ ſolem recipit,pars obſcurior ſit,quę excluſit,& ex ſe vmbram pro-
ximis fecit. Hoc ira eſſe quidam negant. Poterat enim verum videri, ſi arcus duos tan-
tùm haberet colores, & ſi ex lumine vmbraq́ue conſtaret.

Sed nunc diuerſi niteant cùm mille colores,
Tranſitus ipſe tamen ſpectantia lumina fallit.
Vſqueadeò quod tangit idem eſt, tamen vltima diſtant.

videmus in eo aliquid flammei,aliquid lutei, aliquid cærulei, & alia in picturæ modum
ſubtilibus lineis ducta,vt ait Poëta,vt an diſſimiles colores ſint,ſcire non poſſis,niſi cùm
primis extrema contuleris. Nam commiſſura decipit,vſque adeò mirâ arte naturę,quod
à ſimillimis eœpir, in diſſimilia deſinit. Quid ergo iſtic duo colores faciunt luminis at-
que vmbræ, cùm innumerabilium ratio reddenda ſit? Quidam ita exiſtimant arcum
fieri. dicunt in eâ parte in quâ pluit, ſingula ſtillicidia pluuiæ cadentis, ſingula ſpecula
C eſſe: à ſingulis ergo imaginem reddi ſolis. deinde multas imagines, imò innumetabi-
les,& deuexas,& in præceps tranſeuntes confundi: itaque & arcum eſſe multarum ima-
ginum ſolis confuſionem. Hoc ſic colligunt. Pelues, inquiunt, mille die ſereno pone, &
omnes habebunt imaginem ſolis. In ſingulis foliis diſpone ſingulas guttas: ſingulæ
habebunt imaginem ſolis. At conttà ingens ſtagnum non habebit niſi imaginem
vnam. Quare? quia omnis circumſcripta læuitas & cireumdata ſuis finibus, ſpecu-
lum eſt. Itaque piſcinam ingentis magnitudinis, inſertis parietibus diuide: totidem illa
habebit imagines ſolis, quot lacus habuerit. Relinque illam ſicut eſt diffuſa: ſemel tibi
imaginem reddet. Nihil refert, quàm exiguus ſit humot aut lacus. Si circumſeptus eſt,
ſpeculum eſt. Ergo ſtillicidia illa infinita,quæ imber cadens defert,totidem ſpecula ſunt,
totidem ſolis facies habent. Hæ contra inruenti petturbatæ apparent: nec diſpiciuntur
interualla, quibus ſingula diſtant, ſpatio prohibente diſcerni. Deinde pto ſingulis ap-
paret vna facies turbida ex omnibus. Ariſtoteles idem iudicat. Ab omni, inquit, læuita-
D te acies radios ſuos replicat. Nihil autem læuius aquâ & aëre. Ergo etiam ab aëre ſpiſſo
viſus noſter in nos redit. Vbi verò hebes & infirma eſt acies, quolibet aëris ictu defieit.
[21] Quidam hoe genere valetudinis laborant, vt ipſi ſibi videantut occurrere, vt vbi-
que imaginem ſuam cernanr. Quare? quia infirma vis oculorum non poteſt ne proxi-
mum quidem ſibi aërem perrumpere, ſed reſiſtit. Itaque quod in aliis efficit denſus aër,
in his facit omnis. Satis enim valet qualiſcumque, ad imbecillem aciem repellendam:
longè autem magis viſum noſtrum nobis remittir, qui craſſior eſt, & peruinci non po-
teſt, ſed radios luminum noſtrorum moratur, & eò vnde exierint, reflectit. Ergo cùm
multa ſtillicidia ſint, totidem ſpecula ſunt. Sed quia parua ſunt, ſolis colorem ſine figurâ
exprimunt. Deinde cùm in ſtillicidiis innumerabilibus, & ſine interuallo cadentibus,
reddatur idem colot, incipit facies eſſe non multarum imaginum intermiſſarum, ſed
vnius longæ atque continuæ. Quomodo, inquis, tu mihi multa millia iſtic imaginum
eſſe dicis, vbi nullam video? Et quare cùm ſolis colot vnus ſit, imaginum diuerſus eſt?

Vt &

Vt & hæc quæ propoſuiſti, refellam, & alia quæ non minùs refellenda ſunt, illud dicam A oportet: nihil acie noſtrâ fallacius, non tantùm in his à quibus ſubtiliter peruidendis illam colorum diuerſitas ſummouet, ſed & in his quoque, quæ ad manum cernit. Remus integer in tenui aquâ fracti ſpeciem reddit. Poma per vitrum adſpicientibus multo maiora ſunt. Columnarum interualla porticus longiores iungunt. Ad ipſum ſolem reuertere: hunc quem toto orbe terrarum maiorem probat ratio, acies noſtra ſic contraxit, vt ſapientes viri pedalem eſſe contenderint. Quem velociſſimum omnium eſſe ſcimus, nemo noſtrûm videt moueri: nec ire crederemus, niſi appareret iſſe. Mundum ipſum præcipiti velocitate labentem, & ortus occaſusq; intra momentum temporis reuoluentem, nemo noſtrûm ſentit procedere. Quid ergo miraris, ſi oculi noſtri imbrium ſtillicidia non ſeparant, ingenti ſpatio intuentibus minutarum imaginum diſcrimen interit? Illud eſſe dubium nulli poteſt, quin arcus imago ſolis ſit, roſcidâ & cauâ nube concepta. Quod ex hoc tibi apparet. Numquam non aduerſa ſoli eſt, ſublimis aut humilis, prout ille ſe ſubmiſit, aut ſuſtulit, contrario motu. Illo enim deſcendente altior eſt, alto depreſſior. B Sæpe talis nubes à latere ſolis eſt, nec arcum efficit, quia non ex recto imaginem trahit. Varietas autem non ob aliam cauſſam fit, quàm quia pars coloris à ſole eſt, pars à nube illâ: humor autem modò cæruleas lineas, modò virides, modò purpuræ ſimiles, & luteas aut igneas ducit, duobus coloribus hanc varietatem efficientibus, remiſſo & intento. Sic enim & purpura eodem conchylio nõ in vnum modum exit. Intereſt, quamdiu macerata ſit, craſſius medicamentum an aquatius traxerit, ſæpius merſa ſit & excocta, an ſemel tincta. Non eſt ergo mirum, cùm duæ res ſint, ſol & nubes, id eſt corpus & ſpeculum, ſi tam multa genera colorum exprimuntur, quæ in multis generibus poſſunt aut incitari, aut relangueſcere. Alius enim eſt color ex igneo lumine, alius ex obtuſo & leniore. In aliis rebus vaga inquiſitio eſt, vbi non habemus quod manu tenere poſſimus, & latè coniectura mittenda eſt: hîc apparet duas cauſſas eſſe arcus, ſolem, nubemque, quia nec ſereno vmquam fit, nec ita nubilo, vt ſol lateat. Ergo vtique ex his eſt, quorum ſine altero non eſt.

IV. Iam illud accedit, quod æquè manifeſtum eſt, ſpeculi ratione imaginem reddi, quia numquam niſi è contrario redditur: id eſt, niſi ex alterâ parte ſteterit quod apparet, ex alterâ quod oſtendit. C Rationes quæ non perſuadent, ſed cogunt, à geometris adferuntur. Nec dubium cuiquam relinquitur, quin arcus imago ſolis ſit malè expreſſi, ob vitium figuramque ſpeculi. Nos interim tentemus alias probationes. Inter argumenta ſic naſcẽtis arcus pono, quòd celerrimè naſcitur: igneum enim variumque corpus cælo intra momentum ſubtexitur, & æquè celeriter aboletur. nihil autem tam citò redditur, quàm à ſpeculo imago. Non enim facit quidquam, ſed oſtendit. Parianus Artemidorus adiicit, & quale genus nubis eſſe debeat, quod talem ſolis imaginem reddit. Si ſpeculum, inquit, concauum feceris, quod ſit ſectæ pilæ pars, ſi extra medium conſtiteris, quicumque iuxta te ſteterint, vniuerſi à te videbuntur, propiores tibi quàm ſpeculo. Idem, inquit, euenit, cùm rotundam & cauam nubem intuemur à latere, vt ſolis imago à nube diſcedat, priorque nobis ſit, & in nos magis conuerſa.

V. Color igitur igneus à ſole eſt, cæruleus à nube: ceteri vtriuſque mixturæ. Contra hæc D illa dicuntur. De ſpeculis duæ opiniones ſunt: alij enim in his ſimulacra cerni putant, id eſt, corporum noſtrorum figuras, à noſtris corporibus emiſſas ac ſeparatas: alij imagines aiunt non eſſe in ſpeculo, ſed ipſa adſpici corpora, retortâ oculorum acie, & in ſe rurſus reflexâ. Nunc nihil ad rem pertinet, quomodo videamus quodcumque videmus: ſed quomodo imago ſimilis debet è ſpeculo reddi. Quidnam eſt tam diſſimile, quàm ſol, & arcus, in quo neque color, neque figura ſolis, neque magnitudo apparet? Arcus enim longior ampliorque eſt, longeque eâ parte, quâ fulget, rubicundior quàm ſol; ceteris verò coloribus diuerſus. Deinde cùm velis ſpeculum aëri comparare, des oportet mihi eamdẽ leuitatem corporis, eamdem æqualitatem, eumdem nitorem. Atqui nullę nubes habent ſimilitudinem ſpeculi. per medias ſæpe tranſimus, nec in illis nos cernimus. Qui montium ſumma conſcendunt, ſpectant nubem: nec tamen imaginem ſuam in illâ cernunt. Singula ſtillicidia ſingula ſpecula ſunt. Concedo: ſed illud nego, ex ſtillicidiis

A cidiis conſtare nubem. Habet enim quædam ex quibus fieri ſtillicidia poſſunt,non ipſa. Nec aquam quidem habet nubes, ſed materiam futuræ aquæ. Concedam etiam tibi & guttas innumerabiles in nubibus eſſe, & illas faciem reddere: non tamen omnes vnam reddunt, ſed ſingulæ ſingulas. Deinde inter ſe ſpecula coniunge: in vnam imaginem non coibunt: ſed quæque particula in ſe rei ſimilitudinem claudet. Sunt quædam ſpecula ex multis minutiſque compoſita: quibus ſi vnum oſtenderis hominem, populus apparet, vnaquâque parte faciem ſuam exprimente. Hæc cùm ſint coniuncta & ſimul collocata,nihilominus ſeducunt imagines ſuas, & ex vno turbam efficiunt. Ceterùm cateruam illam non confundunt, ſed diremptam in facies ſingulas diſtrahunt. arcus vno circumſcriptus eſt ductu: vna totius eſt facies. Quid ergo? non & aqua, ruptâ fiſtulâ, ſparſa,& ore excuſſa, habere quiddam ſimile his quos videmus in arcu, coloribus ſolet? Verum eſt: ſed non ex hac cauſſâ, ex quâ tu videri vis: quia vnaquæque ſtilla recipit imaginem ſolis. Citiùs enim cadunt ſtillæ, quàm vt concipere imaginem poſſint. Stan-
B dum eſt, vt id quod imitantur, excipiant. Quid ergo fit? Colorem, non imaginem ducunt: alioquin,vt ait Nero Cæſar diſertiſſimè,

Colla Cytheriacæ ſplendent agitata columbæ:

& variis coloribus pauonum ceruix,quoties aliquò deflectitur,nitet. Numquid ergo dicemus ſpecula eiuſmodi plumas,quarum omnis inclinatio in colores nouos tranſit?Non minùs nubes diuerſam ſpeculis naturam habent, quàm aues quas retuli, & chamæleontes,& reliqua animalia,quorum color aut ex ipſis mutatur,cùm irâ vel cupidine accenſa, cutem ſuam variant humore ſuffuſo, aut poſitione lucis, quam prout rectam vel obliquam receperint,ita colorantur. Quid enim ſimile ſpeculis habent nubes: cùm illa non perluceant, hæ tranſmittant lucem? Illa denſa & coacta, hæ raræ ſint: illa eiuſdem materiæ tota,hæ diuerſis temerè compoſitæ,& ob hoc diſcordes, nec diu cohæſuræ? Prætereà videmus, ortu ſolis partem quandam cæli rubere: videmus nubes aliquando ignei coloris. Quid ergo prohibet,quomodo hunc colorem vnum accipiunt ſolis occurſu,ſic
C multos ab illis trahi, quamuis non habeant ſpeculi potentiam? Modò, inquit, inter argumenta ponebas,ſemper arcum contra ſolem excitari, quia nec à ſpeculo quidem imago redderetur, niſi aduerſo. Hoc, inquit, commune nobis eſt. Nam quemadmodum opponendum eſt ſpeculo id,cuius imaginem in ſe transferat: ſic vt nubes infici poſſint, ita ſolis ad hoc opus eſt radiorum idoneus ictus. Hæc dicuntur ab iis qui videri volunt nubem colorari. Poſidonius, & hi qui ſpeculari ratione effici iudicant viſum, hoc reſpondent. Si vllus eſſet in arcu color, permaneret, & videretur eò manifeſtiùs, quò propiùs. Nunc imago arcus ex longinquo clara eſt: interit,cùm in vicino eſt. Huic contradictioni non conſenſio,cùm ipſam ſententiam probem. Quare? dicam. Quia coloratur quidem nubes: ſed ita,vt color eius non vndique appareat. Nam ne ipſa quidem vndique apparet. Nubem enim nemo qui in ipſa eſt, videt. Quid ergo mirum, ſi color eius non videtur ab eo, à quo ipſa non viſitur? Atqui, quamuis ipſa non videatur,eſt: ergo & color. Ita non eſt argumentum falſi coloris: quia idem apparere accedentibus
D deſinit. Idem enim in ipſis euenit nubibus: nec ideò falſæ ſunt,quia non videntur. Prætereà cùm dicitur tibi,nubem ſole eſſe ſuffectam,non dicitur tibi colorem illum immixtum eſſe velut duro corpori ac ſtabili & manenti, ſed vt fluido & vago, & nihil ampliùs quàm perbreuem ſpeciem recipienti. Sunt etiam quidam colores, qui ex interuallo vim ſuam oſtendunt. " Purpuram Tyriam quò melior ſaturiorque eſt, eò oportet altiùs teneas, vt fulgorem ſuum oſtendat. Non tamen ideò non habet illa colorem: quia quem optimum habet, non quomodocumque explicetur, oſtendit. In eadem ſententiâ ſum, quâ Poſidonius, vt arcum iudicem fieri nube formatâ in modum concaui ſpeculi & rotundi, cui forma ſit partis è pilâ ſectæ. Hoc probari, niſi geometræ adiuuerint, non poteſt: qui argumentis nihil dubij relinquentibus docent, ſolis illam eſſe effigiem, non ſimilem. Neque enim omnia ad verum ſpecula reſpondent. Sunt, quæ videre extimeſcas: tantâ deformitate corruptam faciem viſentium reddunt, ſeruatâ ſimilitudine in peius. Sunt, quæ cùm videris, placere tibi vires tuæ poſſint: in tantum lacerti creſcunt, & to-

MM tius

tius corporis ſupra humanam magnitudinem habitus augetur. Sunt, quæ dextras facies ostendant, ſunt quæ ſiniſtras, ſunt quæ torqueant vel euertant. Quid ergo mirum eſt, eiuſcemodi ſpeculum quo ſolis ſpecies vitioſa reddatur, in nube quoque fieri? A

VI. Inter cetera argumenta & hoc erit, quòd numquam maior arcus dimidio circulo apparet: & quòd eò minor eſt, quò altior eſt ſol.

——— [21] *Et bibit ingens Arcus*, ———

vt ait Virgilius noſter, cùm aduentat imber: ſed non eaſdem, vndecumque apparuit, minas affert. A meridie ortus magnam vim aquarum vehet. Vinci enim non potuerunt valentiſſimo ſole, tantum eſt illis virium. Si circa occaſum refulſit, rorabit, & leuiter implebit. Si ab ortu circáve ſurrexit, ſerena promittit. Quare tamen ſi imago ſolis eſt arcus, longè ipſo ſole maior apparet? Quia eſt alicuius ſpeculi natura talis, vt maiora multo quàm videat, oſtendat, & in portentoſam magnitudinem augeat formas: alicuius inuicem talis eſt, vt minuat. Illud mihi dic, quare in orbem eat facies, niſi orbi redditur? Dices fortaſſe, vnde ſit ille color varius: vnde talis figura ſit, non dices, niſi aliquod exemplar, ad quod formetur, oſtenderis. B Nullum autem aliud, quàm ſolis eſt, à quo fatearis illi colorem dari: ſequitur vt detur & forma. Denique inter me & te conuenit, colores illos quibus regio cæli depingitur, à ſole eſſe. Illud vnum inter nos non conuenit: tu dicis illum colorem eſſe, ego videri. Qui ſiue eſt, ſiue videtur, à ſole, tu non expedies, quare ſubitò deſinat, cùm omnes fulgores paullatim diſcutiantur. Pro me eſt & repentina eius facies, & repentinus interitus. Proprium enim eſt ſpeculi hoc, quòd non per partes ſtruitur, quod apparet, ſed ſtatim totum fit. Æquè citò omnis imago in illo aboletur, quàm componitur. Nihil enim aliud ad iſta efficienda vel remouenda opus eſt, quàm oſtendi & abduci. Non eſt propria in iſtâ nube ſubſtantia, nec corpus; ſed mendacium, & ſine re ſimilitudo. Vis ſcire hoc ita eſſe? Deſinet arcus, ſi obtexeris ſolem. Oppone, inquam, ſoli alteram nubem: huius varietas peribit. At maior eſt aliquanto arcus, quàm ſol. Dixi modò, fieri ſpecula, quæ multiplicent omne corpus quod imitantur. Illud adiiciam, omnia per aquam videntibus longè eſſe maiora. Litteræ quamuis minutæ & obſcuræ, per vitream pilam aquâ plenam maiores clarioreſque cernuntur. C Poma formoſiora quàm ſint videntur, ſi innatant vitro. Sidera ampliora per nubem adſpicienti videntur: quia acies noſtra in humido labitur, nec apprehendere quod vult, fideliter poteſt. Quod manifeſtum fiet, ſi poculum impleueris aquâ, & in id conieceris annulum. Nam cùm in ipſo fundo iaceat annulus, facies eius in ſummo aquæ redditur. Quidquid videtur per humorem, longè amplius vero eſt. Quid mirum, maiorem reddi imaginem ſolis, quæ in nube humidâ viſitur, cùm de cauſſis duabus hoc accidat? quia in nube eſt aliquid vitro ſimile, quod poteſt perlucere, eſt aliquid & aquæ: quam

VII. ſi nondum habet, tamen iam apparet eius natura, in quam ex ſuâ vertatur. Quoniam, inquis, vitri feciſti mentionem, ex hoc ipſo contra te argumentum ſumam. Virgula ſolet fieri vitrea, ſtricta, vel pluribus angulis in modum clauæ toroſa: hæc ſi ex tranſuerſo ſolem accipit, colorem talem qualis in arcu videri ſolet, reddit: vt ſcias hîc non imaginem ſolis eſſe, ſed coloris imitationem ex repercuſſu. In hoc argumento multa ſunt pro me. D Primùm, quòd apparet quiddam læue eſſe debere, ſimile ſpeculo, quo ſolem repercutiat: deinde, quòd apparet non fieri vllum colorem, ſed ſpeciem falſi coloris, qualem (vt dixi) columbarum ceruix & ſumit & ponit, vtcumque deflectitur. hoc autem & in ſpeculo eſt, cuius nullus videtur color, ſed ſimulatio quædam coloris alieni. Vnum tamen hoc ſoluendum eſt, quòd non viſitur in illâ virgulâ ſolis imago, cuius benè exprimendæ capax non eſt. Ita conatur quidem reddere imaginem, quia leuis eſt materia, & ad hoc habilis: ſed non poteſt, quia enormiter facta eſt. Si aptè fabricata foret, totidem redderet ſoles, quot habuiſſet inſecturas. Quæ quia non diſcernuntur inter ſe, non ſatis in vicem ſpeculi nitent: inchoant tantùm imagines, nec exprimunt: & ob

VIII. ipſam viciniam turbant, & in ſpeciem coloris vnius adducunt. At quare arcus non implet orbem, ſed dimidia pars eius videtur, cùm plurimùm porrigitur, incuruaturque? Quidam ita opinantur. Sol cùm ſit multò altior nubibus, à ſuperiore tantùm illas

A illas percutit parte. ſequitur vt inferior pars earum non tangatur lumine. Ergo cùm ab vnâ parte ſolem accipiant, vnam partem eius tantùm imitantur, quæ numquam dimidiâ maior eſt. Hoc argumentum parùm potens eſt. Quare? quia quamuis ſol à ſuperiori parte ſit, totam tamen percutit nubem. Ergo & tingit. Quid ni? cùm radios tranſmittere ſoleat, & omnem denſitatem perrumpere. Deinde contrariam rem propoſito ſuo dicunt. Nam ſi ſuperior eſt ſol, & ideò tantùm ſuperiori parte nubium affunditur, numquam terrâ tenus deſcendit arcus. Atqui vſque in humum demittitur. Præterea numquam non contra ſolem eſt arcus. Nihil ad rem pertinet, ſuprà infráve ſit: quia totum, quod contra eſt, latus verberatur. Deinde aliquando arcum & occidens facit, cùm certè ex inferiore parte nubes ferit, terris propinquus. Atqui & tunc dimidia pars eſt, quamuis ſolem nubes ex humili & ſordido accipiant. Noſtri qui ſic in nube, quomodo in ſpeculo, lumen reddi volunt, nubem cauam faciunt, & ſectæ pilæ partem: quæ non poteſt totum orbem reddere, quia ipſa eſt pars orbis. Propoſito accedo, argumento non conſen-
B tio. Nam ſi in concauo ſpeculo tota facies oppoſiti orbis exprimitur, & in ſemiorbe nihil prohibet adſpici totam pilam. etiamnum diximus circulos apparere ſoli lunæque in ſimilitudine arcus circumdatos: quare in illis circulus iungitur, in arcu numquam? Deinde quare ſemper concauæ nubes ſolem accipiunt, nec aliquando planæ & tumentes? 14 Ariſtoteles ait, poſt autumnale æquinoctium qualibet horâ diei arcum fieri, æſtate non fieri, niſi aut incipiente aut inclinato iam die. Cuius rei cauſſa manifeſta eſt. Primùm quia medio die ſol calidiſſimus nubes euincit: nec poteſt ab his imaginem ſuam recipere, quas ſcindit. At matutino tempore, & vergens ad occaſum, minus virium habet: & ideò à nubibus & ſuſtineri & repercuti poteſt. Deinde cùm arcum facere non ſoleat, niſi aduerſus his, in quibus facit, nubibus: cùm breuiores dies ſunt, ſemper obliquus eſt. Itaque qualibet diei parte, etiam cùm altiſſimus eſt, habet aliquas nubes, quas ex aduerſo ferire poteſt. At temporibus æſtiuis ſupra noſtrum verticem fertur. Itaque medio die excelſiſſimus terras rectiore adſpicit lineâ, quàm vt vllis nubibus poſſit oc-
C curri. Omnes enim tunc ſub ſe habet. Nunc dicendum eſt de virgis, quas minùs pictas variaſque, & æquè pluuiarum ſigna ſolemus accipere. In quibus non multum operæ conſumendum eſt: quia virgæ nihil aliud quàm imperfecti arcus ſunt. Nam facies quidem illis eſt picta, ſed nihil curuati habent. In rectum iacent. Fiunt autem iuxta ſolem ferè in nube humidâ, & iam ſe ſpargente. Itaque idem eſt in illis qui in arcu color, tantùm figura mutatur: quia nubium quoque, in quibus extenduntur, alia eſt. IX.

Similis varietas in coronis eſt: ſed hoc differunt, quòd coronæ vbique fiunt, vbicumque ſidus eſt: arcus non niſi contra ſolem: virgæ non niſi in viciniâ ſolis. Poſſum & hoc modo differentiam omnium reddere. Coronam ſi diuiſeris, arcus erit: ſi direxeris, virga. In omnibus color multiplex eſt, ex cæruleo fuluoque varius. Virgæ ſoli tantùm adiacent. Arcus ſolares lunareſque omnes ſunt. Coronæ omnium ſiderum. X.

Aliud quoque virgarum genus apparet, cùm radij per anguſta foramina nubium tenues, intenti diſtanteſque inter ſe diriguntur: & ipſi ſigna imbrium ſunt. Quomodo XI.
D nunc me hoc loco geram? Quid eas vocem? imagines ſolis? Hiſtorici ſoles vocant, & binos ternoſque apparuiſſe memoriæ tradunt. Græci parelia appellant: quia in propinquo ferè à ſole viſuntur, aut quia accedunt ad aliquam ſimilitudinem ſolis. Non enim totum imitantur, ſed imaginem eius, figuramque. Ceterùm nihil habent ardoris, hebetes ac languidi. His quod nomen imponimus? An facio quod Virgilius, qui dubitauit de nomine, deinde id de quo dubitauerat, poſuit?

—— & quo te nomine dicam,
Rhetica? nec cellis ideò contende Falernis.

Nihil ergo prohibet illas parelia vocari. Sunt autem imagines ſolis in nube ſpiſſâ & vicinâ, in modum ſpeculi. Quidam parelion ita definiunt, Nubes rotunda, & ſplendida, ſimiliſque ſoli. Sequitur enim illum, nec vmquam longiùs relinquitur, quàm fuit cùm apparuerit. Numquis noſtrûm miratur, ſi ſolis effigiem in aliquo fonte, aut placido lacu vidit? Non, vt puto. Atqui tam in ſublimi facies eius poteſt, quàm inter nos, reddi:

XII. reddi: ſi modò idonea eſt materia, quæ reddat. Quoties defectionem ſolis volumus deprehendere, ponimus pelues, quas aut oleo aut pice implemus: quia pinguis humor minùs facilè turbatur, & ideò quas recipit imagines, ſeruat. Apparere autem imagines non poſſunt, niſi in liquido & immoto. Tunc ſolemus notare, quemadmodum ſe luna ſoli opponat, vt illum tanto maiorem, ſubiecto corpore abſcondat, modò ex parte, ſi ita contigit, vt latus occurrerit, modò totum. Hæc dicitur perfecta defectio, quæ ſtellas quoque oſtendit, & intercipit lucem, tunc ſcilicet, cùm vterque orbis ſub eodem libramento ſtetit. Quemadmodum ergo vtriuſque imago in terris adſpici poteſt: ita in aëre, cùm ſit coactus aër & limpidus conſtitit, vt faciem ſolis acciperet, quam & aliæ nubes accipiunt, ſed tranſmittunt, ſi aut mobiles ſunt, aut raræ, aut ſordidæ. Mobiles enim ſpargunt illam, raræ emittunt, ſordidæ turpeſque non A

XIII. ſentiunt, ſicut apud nos imaginem maculoſa non reddunt. Solent & bina fieri parelia, eadem ratione. Quid enim impedit quò minùs tot ſint, quot nubes fuerunt aptæ ad exhibendam effigiem ſolis? Quidam in illâ ſententiâ ſunt, quotiens duo ſimulacra talia exſiſtunt, vt iudicent vnum eſſe ſolis, alterum imaginis. Nam apud nos quoque cùm plura ſpecula diſpoſita ſunt ita, vt alteri ſit conſpectus alterius, omnia implentur, & vna imago à vero eſt, ceteræ imaginum effigies ſunt. Nihil enim refert quid ſit, quod ſpeculo oſtendatur. Quidquid enim videt, reddit. Ita illîc quoque in ſublimi, ſi nubes ſors aliqua diſpoſuit, vt inter ſe adſpiciant, altera nubes ſolis imaginem, altera imaginis reddit. Debent autem hæ nubes, quæ hoc præſtant, denſæ eſſe, leues, ſplendidæ, planè naturæ ſolis. Ob hoc omnia quæ huiuſmodi ſunt ſimulacra, candida ſunt, & ſimilia lunaribus circulis: quia ex percuſſu obliquè accepto ſole reſplendent. Nam ſi infra ſolem nubes fuerit, & propior, ab eo diſſipatur: longè autem poſita radios non remittit, nec imaginem efficit. Quia apud nos quoque ſpecula cùm à nobis procul abducta ſunt, faciem non reddunt, quia acies noſtra non habet vſque ad nos recurſum. Pluuiatum autem & hi ſoles (vtar enim hiſtoricâ linguâ) indicia ſunt: vtique ſi à parte Auſtri conſtiterunt, vnde maximæ nubes ingraueſcunt: cùm vtrimque ſolem cinxit talis effigies B C

XIV. (25 ſi Arato credimus) tempeſtas ſurgit. Tempus eſt, alios quoque ignes percurrere, quorum diuerſæ figuræ ſunt. Aliquando emicat ſtella, aliquando ardores ſunt, aliquando fixi & hærentes, nonnumquam volubiles. Horum plura genera conſpiciuntur. Sunt enim velut coronâ cingente introrſus ignes. Cæli receſſus eſt ſimilis effoſſæ in orbem ſpeluncæ. Sunt Pithyæ, cùm magnitudo vaſti rotundique ignis dolio ſimilis, vel fertur, vel in vno loco flagrat. Sunt Chaſmata, cùm aliquando cæli ſpatium diſcedit, & flammam dehiſcens velut in abdito oſtentat. Colores quoque horum omnium plurimi ſunt. Quidam ruboris acerrimi, quidam euanidæ ac leuis flammæ, quidam candidæ lucis, quidam micantes, quidam æqualiter & ſine eruptionibus aut radiis fului. Videmus ergo *Stellarum longos à tergo albeſcere tractus.* Hæc velut ſtellæ exſiliunt & tranſuolant, videnturque longum ignem porrigere, propter immenſam celeritatem: cùm acies noſtra non diſcernat tranſitum earum, ſed quacumque cucurrerunt, id totum igneum credat. Tanta enim eſt velocitas motus, vt partes eius non diſpiciantur, ſed tantùm ſumma prendantur. Intelligimus magis, quà appareat ſtella, quàm quà eat. Itaque velut igne continuo totum iter ſignat: quia viſus noſtri tarditas non ſubſequitur momenta currentis, ſed videt ſimul & vnde exſilierit, & quò peruenerit. Quod fit in fulmine, longus nobis videtur ignis eius: quia citò ſpatium ſuum tranſilit, & oculis noſtris occurrit vniuerſum per quod deiectus eſt. At ille non eſt extenti corporis, per omne quà venit. Neque tam longa & extenuata in impetum valent. Quomodo ergo proſiliunt? Attritu aëris ignis incenſus, vento præceps impellitur: non ſemper tamen vento attritúve fit. Nonnumquam ex aliquâ opportunitate aëris naſcitur. Multa enim ſunt in ſublimi ſicca, calida, terrena, inter quæ oritur, & pabulum ſuum ſubſequens defluit, ideoque velociter rapitur. At quare color diuerſus eſt? Quia refert, quale ſit id quod incenditur, & quàm vehemens quo incenditur. Ventum autem ſignificat eiuſmodi lapſus, & quidem ab eâ parte quâ erumpit. D

Fulgo-

A Fulgores, inquis, quomodo fiunt, quos Græci ſela appellant? Multis, vt aiunt, mo- XV.
dis. Poteſt illos ventorum vis edere, poteſt ſuperioris cæli feruor. Nam cùm latè fuſus
ſit ignis, inferiora aliquando, ſi ſunt idonea accendi, corripit. Poteſt ſtellarum motus
curſu ſuo excitare ignem, & in ſubiecta tranſmittere. Quid porrò? non poteſt fieri, vt
aër vim igneam vſque in æthera elidat, ex quâ fulgor ardórve ſit ſtellę, vel ſimilis excur-
ſus? Ex his fulgoribus quædam in præceps eunt, ſimilia proſilientibus ſtellis: quædam
certo loco permanent, & tantum lucis emittunt, vt fugent tenebras, & diem repræſen-
tent, donec conſumpto alimento, primùm obſcuriora ſint, deinde flammæ modo, quæ
in ſe cadit, per aſſiduam diminutionem redigantur in nihilum. Ex his quædam in nu-
bibus apparēt, quædam ſupra nubes, cùm aër ſpiſſus ignem, quem propior terris diu pa-
uerat, vſque in ſidera expreſſit. Horum aliqua non patiuntur moram, ſed tranſcurrunt
aut extinguuntur ſubinde quà reluxerant. Hi fulgores dicuntur: quia breuis facies illo-
rum & caduca eſt, nec ſine iniuriâ decidens: ſæpe enim fulminum noxas ediderunt. Ab
B his tecta videmus icta, quæ aſtrapoplecta Græci vocant. At quibus longior mora & for-
tior ignis eſt, motumque cæli ſequens, aut qui proprios curſus agunt, Cometas noſtri
putant: de quibus dicendum eſt. Horum genera ſunt pogoniæ, lampades, & cypariſ-
ſiæ, & alia omnia: quorum ignis in exitu ſparſus eſt. Dubium, an inter hos ponantur
trabes, & pithiæ, quæ raró ſunt viſæ. Multâ enim conglobatione ignium indigent, cùm
ingens illorum orbis aliquando matutini amplitudinem ſolis exſuperet. Inter hæc ponas
licet, & quod frequēter in hiſtoriis legimus, cælum ardere viſum: cuius nonnumquam
tam ſublimis ardor eſt, vt inter ipſa ſidera videatur: nonnumquam tam humilis, vt ſpe-
ciem longinqui incendij præbeat. Sub Tiberio Cæſare cohortes in auxilium Oſtienſis
coloniæ cucurrerunt, tamquam conflagrantis: cùm cæli ardor fuiſſet per magnam par-
tem noctis, parùm lucidus, craſſi fumidique ignis. De his nemo dubitat quin habeant
flammam quam oſtendunt: certa illis ſubſtantia eſt. De prioribus quæritur, de arcu di-
co & coronis, an decipiant aciem, & mēdacio conſtent: an illis quoque verum ſit, quod
C apparet. Nobis non placet, in arcu aut coronis ſubeſſe aliquid corporis certi. nihil enim
iudicamus in ſpeculis, niſi fallaciam eſſe, nihil aliud quàm alienum corpus mētientibus.
Non enim eſt in ſpeculo, quod oſtenditur. Alioquin non exiret, nec aliâ protinus ima-
gine obduceretur: nec innumerabiles modò interirent, modò exciperētur formæ. Quid
ergo? Simulacra iſta ſunt, & inanis verorum corporum imitatio: ſuntque iſta à qui-
buſdam ita compoſita, vt poſſint detorquere in prauum. Nam (vt dixi) ſunt ſpecula,
quæ faciem proſpicientium obliquent: ſunt, quæ in infinitum augeant, & humanum
habitum excedant, modumque noſtrorum corporum. Hoc loco volo tibi nar- XVI.
rare fabellam, vt intelligas, quàm nullum inſtrumētum irritandæ voluptatis libido con-
temnat, & ingenioſa ſit ad incitandum furorem ſuum. Hoſtius quidam fuit obſcænitatis
vſque in ſcęnam productæ. Hunc diuitem auarum ſeſtertium millies ſeruum diuus Au-
guſtus indignū vindictâ iudicauit, cùm à ſeruis occiſus eſſet: & tamen non pronunciauit
iure cæſum videri. Non erat ille tantummodo ab vno ſexu impurus, ſed tam virorum
D quàm fęminarum auidus fuit. Feciteque ſpecula eius notæ, cuius modò retuli, imagines
longè maiores reddentia, in quibus digitus brachij menſuram & longitudine & craſſi-
tudine excederet. Hæc autem ita diſponebat, vt cùm virum ipſe pateretur, auerſus om-
nes admiſſarij ſui motus in ſpeculo videret, ac deinde falſâ magnitudine ipſius membri
tamquam verâ gauderet. In omnibus quidem balneis agebat ille delectum, & apertâ
menſurâ legebat viros: ſed nihilominus mendaciis quoque inſatiabile malum delecta-
bat. I nunc, & dic, ſpeculum munditiarum cauſſâ repertum. Fœda dictu ſunt, quę por-
tentum illud lacerandum ore ſuo dixerit, feceritque, cùm illi ſpecula ab omni parte op-
ponerentur, vt ipſe flagitiorum ſuorum ſpectator eſſet: & quæ ſecretâ quoque conſcien-
tiâ premuntur, & quæ accuſatus quiſque feciſſe ſe negat, non in os tantùm, ſed in oculos
ſuos ingereret. At hercules ſcelera conſpectum ſuum reformidant. In perditis quoque,
& ad omne dedecus expoſitis, tenerrima eſt oculorum verecundia. Ille autem, quaſi pa-
rum eſſet inaudita & incognita pati, oculos ſuos ad illa aduocauit: nec quantum pec-

Digitized by Google

cabat videre contentus, ſpecula ſibi per quæ flagitia ſua diuideret, diſponeretque, cir- A
cumdedit: & quia non tam diligenter intueri poterat, cùm compreſſus erat, & caput
merſerat, inguinibusq; alienis obhæſerat, opus ſibi ſuum per imagines offerebat. Specu-
labatur illam libidinē oris ſui, ſpectabat ſibi admiſſos pariter in omnia viros. Nonnum-
quam inter marem & fæminam diſtributus, & toto corpore patientiæ expoſitus, ſpecta-
bat nefanda. Quidnam homo impurus reliquit, quod in tenebris faceret? Non perti-
muit diem, ſed ipſos concubitus portentoſos ſibi ipſe oſtēdit, ſibi ipſe approbauit. Quid?
non putas, eo ipſo habitu voluiſſe pingi? Eſt aliqua etiam proſtitutis modeſtia: & illa
corpora, publico obiecta ludibrio, aliquid, quo infelix patientia lateat, obtendunt: adeò
quodam modo lupanar quoque verecundum eſt. At illud monſtrum obſcœnitatem
ſuam, ſpectaculum fecerat, & ea ſibi oſtentabat, quibus abſcondendis nulla ſatis alta
nox eſt. Simul, inquit, & virum & fæminam patior: nihilominus illâ quoque ſuperua-
cuâ mihi parte, alicuius contumeliā marem exerceo. Omnia membra ſtupris occupata
ſunt. Oculi quoque in partem libidinis veniant, & teſtes eius exactoreſque ſint. Etiam B
ea quæ ab adſpectu corporis noſtri poſitio ſubmouit, arte viſantur, ne quis me putet ne-
ſcire, quid faciam. Nihil egit natura, quòd humanæ libidini miniſteria tam maligna de-
dit, quòd aliorum animalium concubitus meliùs inſtruxit. Inueniam, quemadmodum
morbo meo imponam & ſatisfaciam. Quò nequitiam meam, ſi ad naturæ modum
pecco? Id genus ſpeculorum circumponam mihi, quod incredibilem imaginum ma-
gnitudinem reddat. Si liceret mihi, ad verum iſta perducerem: quia non licet, menda-
cio paſcar. Obſcœnitas mea, plus quàm capit, videat, & patientiam ſuam ipſa miretur.
Facinus indignum. Hic fortaſſe citò, & antequam hæc videret, occiſus eſt. Ad ſpeculum
XVII. ſuum immolandus fuit. Derideantur nunc philoſophi, quòd de ſpeculi naturâ
diſſerant, quòd inquirant, quid ita facies noſtra nobis, & quidem in nos obuerſa reddi-
tur. Quid ſibi rerum natura voluit, quòd cùm vera corpora dediſſet, etiam ſimulacra
eorum adſpici voluit. Quorſus pertinuerit, hanc comparare materiam, excipiendarum
imaginum potentem. Non in hoc ſcilicet, vt ad ſpeculum barbam faciemque vellere- C
mus, aut vt faciem viri politemus. In nullâ re illa negotium luxuriæ conceſſit: ſed pri-
mùm omnium, quia imbecilli oculi ad ſuſtinendum cominus ſolem, ignoraturi erant
formam eius, hebetato illum lumine oſtendit. Quamuis enim eum orientem occiden-
temque contemplari liceat: tamen habitum eius, ipſum qui verus eſt, non rubentis, ſed
candidâ luce fulgentis, neſciremus, niſi in aliquo nobis humore læuior & adſpici facilior
occurreret. Prætereà duorum ſiderum occurſum, quo interpolari dies ſolet, non videre-
mus, nec ſcire poſſemus, quid eſſet, niſi liberiùs humi ſolis lunæque imagines videre-
mus. Inuenta ſunt ſpecula, vt homo ipſe ſe noſceret. Multa ex hoc conſecuta, primò ſui
notitia, deinde & ad quædam conſilium. Formoſus, vt vitaret infamiam: deformis, vt
ſciret redimendum eſſe virtutibus, quidquid corpori deeſſet: iuuenis, vt flore ætatis ad-
moneretur, illud tempus eſſe diſcendi, & fortia audendi: ſenex, vt indecora canis depo-
neret, & de morte aliquid cogitaret. Ad hoc rerum natura facultatem nobis dedit, noſ-
metipſos videndi. Fons cuique perlucidus aut læue ſaxum imaginem reddit. D

——— Nuper me in littore vidi,
Cùm placidum ventis ſtaret mare.

Qualem fuiſſe cultum putas ad hoc ſpeculum ſe comentium? Ætas illa ſimplicior, &
fortuitis contenta, nondum in vitium beneficium detorquebat, nec inuentum naturæ
in libidinem luxumq; rapiebat. Primò faciem ſuam cuique caſus oſtendit: deinde cùm
inſitus ſui mortalibus amor, dulcem adſpectum formæ ſuæ faceret, ſæpiùs ea deſpexere,
in quibus priùs effigies ſuas viderant. Poſtquam deterior populus ipſas ſubiit terras, ef-
foſſurus obruenda, ferrum primò in vſu fuit, & id homines impunè eruerant, ſi ſo-
lum eruiſſent. Tunc demum alia terræ mala, quorum læuitas aliud agentibus ſpeciem
ſuam obtulit, quam hic in poculo, ille in ære ad alios vſus comparato vidit. & mox pro-
prius huic miniſterio præparatus eſt orbis: nondum argenti nitor, ſed fragilis viliſque
materia. Tunc quoque cùm antiqui illi viri inconditè viuerent, ſatis nitidi, ſi ſqualorem
opere

A opere collectum aduerſo flumine eluerent, cura comete capillum fuit, ac prominentem barbam depectere: & in hac re quiſque ſibi, alteriq́ue operam dabat inuicem. Coniugum quidem manu crinis ille, quem effundere olim mos viris fuit, attrectabatur: ſed illum ſibi ſine vllo artifice formoſi quatiebant, non aliter quàm iubam generoſa animalia. Poſteà rerum iam potiente luxuriâ, ſpecula totis paria corporibus auro argentoq́ue cælata ſunt, denique gemmis adornata: & pluris vnum ex his fæminæ conſtitit, quàm antiquarum dos fuit illa, quæ publicè dabatur imperatorum pauperum filiabus. An tu exiſtimas, ex auro nitidum habuiſſe Scipionis filias ſpeculum, cùm illis dos fuiſſet æs graue? O paupertas felix, quæ tanto titulo locum fecit. Non feciſſet illis Senatus dotem, ſi habuiſſent. At quiſquis ille fuit, cui ſoceri loco ſenatus fuit, intellexit ſe accepiſſe dotem, quam fas non eſſet reddere. Iam libertinorum virgunculis in vnum ſpeculum non ſufficit illa dos, quam dedit ſenatus pro Scipione. Proceſſit enim immodeſtiùs, paullatim opibus ipſis inuitata luxuria: & incrementum ingens vitia acceperunt. Adeoq́ue
B omnia indiſcreta ſunt peruerſiſſimis artibus, vt quidquid mundus muliebris vocabatur, ſarcinæ viriles ſint: minus dico, etiam militares. Iam ſpeculum ornatus tantùm cauſſâ adhibitum, nulli non vitio neceſſarium factum eſt.

M. ANTONII MVRETI

AD PRIMVM E LIBRIS SENECÆ NATVRALIVM

C

QVÆSTIONVM, NOTÆ.

HI LIBRI, maximam partem, ſumpti ſunt ex Ariſtotelis Meteorologicis: quod è ſingulis partibus magis intelligetur. Hoc autem proœmio tractatur quæſtio multis contentionibus agitata apud veteres: cùm duæ partes ſint Philoſophiæ, vna quæ ad cognitionem ac contemplationem refertur, quam Græci theoreticen, altera quæ ad actionem, quam iidem practicen vocant: vtra alteri anteponenda ſit. Et Seneca quidem theoreticen, vt pulchriorem ac diuiniorem, anteponit: quæ eadem ſententia eſt, cùm aliorum, tum Ariſtotelis libro decimo ad Nicomachum, & ſeptimo Politicorum: qui etiam non obſcurè idem confirmat libro ſexto Ethicorum, vbi ſa-
D *pientiam prudentiâ ſuperiorem facit. Et certè cùm prudentia referatur ad agendum, omnis autem actio ad finem aliquem dirigatur: at cognitio expetatur ipſa per ſe, neque aliò reſpiciat: ne dubitari quidem videtur poſſe, quin maius quiddam & ſublimius ſit cognitio. Imò verò, ſi quis vim verbi accuratiùs inſpiciat, ea demùm verè ac propriè philoſophia eſt. Nam cùm ſapientes propriè vocemus eos, qui ſublimia quædam & à vulgi captu remota intelligũt: quomodo Anaxagoram, Democritum, Thalem Mileſium ſapientes nominauit antiquitas: certè qui ad ea perquirenda omni ſtudio incumbunt, quæ qui tenent ſapientes habentur, ij propriè dicendi ſunt Philoſophari. Et quod Ariſtoteles ait, admirationem hominibus cauſſam ac principium philoſophandi fuiſſe, ad hanc partem philoſophiæ manifeſtò refertur. Admirati enim homines tum certos ac definitos ſiderum curſus, tum ea quæ in ſublimi fierent, tum ſtatas tempeſtatum anni varietates, aliaq́; eiuſmodi, cauſſas quæ quidque eorum efficerent, curioſè perquirere ac peruestigare cœperunt. Ea origo philoſophiæ fuit. Magnum tamen earum rerum tractatio contemptum, magnam etiam inuidiam in vulgus philoſophis comparauit. Nam & meteoroleſchas eos vocabant, id eſt, de ſublimibus rebus nugantes: & Thaletem à vetulâ irriſum ferunt, cùm in ſiderum contemplatione defixus in foueam decidiſſet: & de toto genere illud à Pacuuio dictum eſt:*

Quod ante pedes eſt, nemo ſpectat: cæli ſcrutantur plagas.

& parùm religioſos eſſe opinabantur, qui tam curioſè atque anxiè rimarentur ea, quæ dij hominibus tecta atque abdita eſſe voluiſſent. Itaque Socrates vſus notiſſimo dicto, quæ ſupra nos eſſent, nihil ad nos attinere, philoſophiam à rebus occultis, & à naturâ ipſâ inuolutis, vt ait Varro apud Ciceronem, auocauit, & ad vitam communem adduxit, vt de virtutibus ac vitiis, omninóque de bonis rebus & malis quæreret. Qui etiam dictitabat, vno Homerico verſu ſummam totius philoſophiæ contineri:

Ὅττι τοι ἐν μεγάροισι κακόν τ᾽ ἀγαθόν τε τέτυκται.

Omnes autem illas quæſtiones, quomodo imbres, grandines, tonitrua fierent, ſtultas & inutiles eſſe dicebat, vt apertè conſtat è libro primo commentariorum Xenophontis. Ex quo facilè intelligitur omnia illa quæ impudenter & malitioſè Ariſtophanes in Ne-

bulis aduerſus Socratem deblaterauit, non falſo modo, ſed à Socratis ingenio ac moribus alieniſſima fuiſſe. Nos, his omiſſis, Senecam, vt inſtituimus excutiamus, & vt maculæ, quas ei aliorum negligentia adſperſit, per nos aliquâ ex parte eluantur, operam demus.

AD LIBRI PRIMI PRÆFATIONEM.

1. QVÆ VNIVERSI MATERIA SIT.] *Vna omnium materia eſt à parente omnium Deo ex nihilo condita.*

2. QVIS AVCTOR AVT CVSTOS.] *Idem & auctor & cuſtos Deus.*

3. QVID SIT DEVS.] *Hoc maius eſt, quàm vt ab homine aut quæri debeat, aut percipi poſſit.*

4. TOTVS IN SE INTENDAT, AN AD NOS ALIQVANDO RESPICIAT.] *Et perpetuâ ſui cognitione fruitur, & humana reſpicit, vt qui propter hominem alia condiderit omnia.*

5. FACIAT QVOTIDIE ALIQVID, AN SEMEL FECERIT.] *Quæ ſemel fecit, ſemper conſeruat: quod ipſum genus quoddam perpetuæ productionis eſt.*

6. PARS MVNDI SIT, AN MVNDVS.] *Neutrum. neque enim opifex opus ſuum, aut operis ſui pars eſt.*

7. LICEAT ILLI HODIEQVE.] *Licet Deo quidquid libet. Ipſe autem non mutatur: ſed perpetuò idem eſt: etſi nobis interdum, propter imbecillitatem noſtram, mutari videtur.*

8. AN VT CIBOS ET POTIONES PERCOLAREM?] *Hæc eſt quam charadrij vitam vocat Plato in Gorgiâ. vbi vetus ſcholion habet charadrium eſſe auiculam, cuius adſpectu ſanentur arquati: eius autem eſſe naturæ, vt ſimul cibum & ſumat & egerat.*

AD CAP. I. 9. AVDI QVID DE IGNIBVS.] *Idem argumentum tractatur ab Ariſtotele libro primo Meteorologicon.*

10. ARISTOTELES QVODDAM GENVS ILLORVM CAPRAM VOCAT.] *Ita loquitur, quaſi Ariſtoteles illius appellationis auctor fuerit. Quod tamen verum non eſt. ſed vulgò ita vocabantur: quod oſtendunt illa philoſophi verba,* καὶ οἱ καλούμενοι ὑπό τινων δαλοὶ καὶ αἶγες. *Cauſſam autem cur capræ vocentur, hanc eſſe aiunt, quod in caprarum morem quaſi barbulas quaſdam pendentes habeant.*

11. MAIORE IMPETV PVLSÆ FVLMINA.] *Voces aliquot quæ hic accreuerant, & ſententiam corrumpebant, veteris libri nixus auctoritate deleui.*

12. QVÆDAM ALGENTIA.] *Vetus liber,* alentia. *ex quo fecerant,* calentia. *Ego* algentia *malui. Vt enim humidis ſicca, ſic algentia idonea ad concipiendos ignes opponuntur.* ἀτμίδα *&* ἀναθυμίασιν *Ariſtoteles vocat: illam poteſtate aquam, hanc poteſtate ignem.*

13. POLLVCIS ET CASTORIS NVMINE.] *Celebrata ab omnibus poëtis & mythologis fabula. Vide Plinium lib.* II. *cap.* XXXVII.

14. NAM SERENO QVOQVE CÆLO ALIQVANDO TONAT.] *Neque tonat tantùm: ſed & fulmen deiicitur. Cicero:*

Aut cum terribili perculſus fulmine ciuis, A
Luce ſerenanti vitalia lumina liquit.

Quâ ipſâ de re ita Iulius Obſequens.] Sereno Varguenteius Pombius de cælo exanimatus. *Fortaſſis autem apud Senecam quoque vox* cælo *delenda ſit. At Plinius hunc ipſum M. Herennium decurionem ex Pompeiano municipio vocat.*

15. CLYPEI.] *Plinius:* Clypeus ardens ab occaſu ad ortum ſcintillans tranſcurrit ſolis occaſu, L. Valerio, C. Mario Cos. *Narratur & idem ab Obſequente.*

AD CAP. II. DIXIT *de capris, trabibus, facibus, ceteriſque eiuſmodi fulgoribus. Nunc exponit quemadmodum area ſiue corona fiat. Videndus Ariſtoteles capite tertio libri tertij Meteorologicon.*

16. QVO DIE DIVVS AVGVSTVS.] *Plinius cap.* XXVIII. *lib.* II. *Obſequens cap.* CXXVIII. B

17. NONNVMQVAM PAVLLATIM DILVVNTVR ET DESINVNT, NONNVMQVAM AB ALIQVA PARTE RVMPVNTVR.] *Illud Ariſtoteles vocat* μαραίνεσθαι, *hoc* διασπᾶσθαι: *qui etiam eadem, quæ hic Seneca, & ob eaſdem cauſſas ſignificari docet.*

18. ET TVNC AQVAM EXSPECTA.] *Non erant in libris veteribus: eoq́ue deleui. Addita videntur ab aliquo, ex Ariſtotelis ſententiâ: qui ita ſcribit:* Ἐὰν μὲν γὰρ μήτε καταμαρανθῇ, μήτε διασπασθῇ, ἀλλ' ἐαθῇ τὴν φύσιν ἀπολαμβάνειν ἑαυτῆς, ὕδατος εἰκότως σημεῖόν ἐστι.

AD CAP. III. ABSOLVTA *tractatione areæ, trabis, facum, & ſimilium, ordinem Ariſtotelis ſecutus, de arcu ſiue iride diſputare incipit. in cuius cauſſâ reddendâ Ariſtoteleus eſt.* C

19. AT CONTRA ARCVS IN NOCTE NON FIT, NISI ADMODVM RARO.] *Veteres quidem eum noctu numquam fieri opinabantur: ſed raritas eis cauſſa errandi fuit. Ariſtoteles:* καὶ μεθ' ἡμέραν μὲν ἶρις γίγνεται, νύκτωρ δὲ ἀπὸ σελήνης, ὡς μὲν οἱ ἀρχαῖοι ᾤοντο, οὐκ ἐγίγνετο. τοῦτο δὲ ἔπαθον διὰ τὸ σπάνιον. ἐλάνθανε γὰρ αὐτούς. γίγνεται μὲν γὰρ, ὀλιγάκις δὲ γίγνεται. *Addit id fieri tantùm plenilunio: atque ita rarò, vt ipſe totis quinquaginta annis bis tantùm id notauerit.*

20. RIDICVLIS.] *Alij* tendiculis. *Ego veteri libro fidem habui. Eſt autem* ridicula *nomen imminutum à* ridica.

21. QVIDAM HOC GENERE VALETVDINIS LABORANT.] *Ariſtoteles:* οἷον ποτὲ συνέβαινέ τινι πάθος, ἠρέμα καὶ οὐκ ὀξὺ βλέποντι. ἀεὶ γὰρ εἴδωλον ἐδόκει προηγεῖσθαι βαδίζοντι αὐτῷ, ἐξ ἐναντίας βλέπον πρὸς αὐτόν. τοῦτο δὲ ἔπασχε διὰ τὸ τὴν ὄψιν ἀνακλᾶσθαι πρὸς αὐτόν. οὕτω γὰρ ἀσθενὴς ἦν καὶ λεπτὴ πάμπαν ὑπὸ τῆς ἀρρωστίας, ὥστε ἔνοπτρον ἐγίνετο καὶ ὁ πλησίον ἀὴρ, καὶ οὐκ ἠδύνατο ἀπωθεῖν. *Sunt qui hunc Antipherontem fuiſſe dicant, hominem motæ mentis, de quo quiddam legitur etiam in libro de memoriâ. Mihi hoc ſatis exploratum non eſt.* D

AD CAP. V. 22. PVRPVRAM TYRIAM.] *Huc referendum eſt illud dictum Auguſti, quod his verbis à Macrobio exponitur:* Cùm de Tyriæ purpuræ, quam emi iuſſerat, obſcuritate quereretur: dicente

A dicente venditore, Erige altiùs & ſuſpice: his vſus eſt ſalibus: Quid ergo? vt me populus R. dicat benè cultum, in ſolario ambulaturus ſum?

AD CAP. VI. 23. ET BIBIT INGENS ARCVS.] *Hinc vrbaniſſimè dictum eſt à Palinuro Plautino, qui anum, ſenio incuruam, bibentem videret:*

——Ecce autem bibit arcus: pluet,
Credo, hercle hodie.

AD CAP. VIII. 24. ARISTOTELES AIT, POST AVTVMNALE ÆQVINOCTIVM.] *Vide Ariſtotelem capite* v. *libri* III. *Meteorologicon.*

AD CAP. XIII. 25. SI ARATO CREDIMVS.] *Arati hac de re verſus hi ſunt:*

Οὐ γδ τ' ἀμφοτέρωθεν ὁμῶ περὶ μέσσον ἔχωσιν
Ἠέλιον κεῖναι νεφέλαι, σχεδὸν ὠκεανοῖο
Γίγνεται ἀμβολίη, διόθεν χειμῶνος ἰόντος.

L. ANNÆI SENECÆ

B

AD LVCILIVM

NATVRALIVM QVÆSTIONVM

LIBER SECVNDVS.

OMNIS de vniuerſo quæſtio in cæleſtia, ſublimia, & terrena diuiditur. Prima pars naturam ſiderum ſcrutatur, & magnitudinem, & formam ignium quibus mundus includitur: [1] ſolidum ne ſit cælum, ac firmæ concretæque materiæ, an ex ſubtili tenuique nexum: agatur, an agat: & infra ſe ſidera habeat, an in contextu ſui fixa: quemadmodum ſol anni vices ſeruet: an retrò flectat: cetera deinceps his ſimilia. Secunda pars tractat inter cælum terramque verſantia. Hæc ſunt nubila, imbres, niues, & humanas motura tonitrua mentes: quæcumque aër facit, patitúrve. Hæc ſublimia dicimus, quia editiora imis ſunt. Tertia illa pars de agris, terris, arbuſtis, ſatis quærit, & (vt Iuriſconſultorum verbo vtar) de omnibus quæ ſolo continentur. Quomodo, inquis, de terrarum motu quæſtionem eo poſuiſti loco, quo de tonitruis fulgoribuſque dicturus es? Quia cùm motus terræ fiat ſpiritu, ſpiritus autem ſit aër agitatus, & ſi ſubeat terras, non ibi ſpectandus eſt: cogitetur in eâ ſede in quâ illum natura diſpoſuit. Dicam, quod magis videbitur mirum: inter cæleſtia & de terrâ dicendum erit. Quare? inquis. quia cùm propria terræ excuſſimus ſuo loco, vtrùm lata ſit & inæqualis, & enormiter proiecta, an tota in formam pilæ ſpectet, & in orbem partes ſuas agat, alliget aquas, an aquis alligetur ipſa: animal ſit an iners corpus, & ſine ſenſu, plenum quidem ſpiritus, ſed alieni, & cetera huiuſmodi quotiens in manus venerint, terram ſequentur, & in imis collocabuntur. At vbi quæretur, quis terræ ſit ſitus, quâ parte mundi ſubſederit, quomodo aduerſus ſidera cælumque poſita ſit, hæc quæſtio cedit ſuperioribus, & (vt ita dicam) meliorem conditionem ſequitur. CAP. I.

C

D

Quoniam dixi de partibus, in quas omnis rerum naturæ materia diuiditur, quædam in commune ſunt dicenda, & hoc primùm præſumendum, inter ea corpora, à quibus vnitas eſt, aëra eſſe. Quid ſit hoc & quare præcipiendum fuerit, ſcies, ſi paullò altiùs repetiero, & dixero [2] aliquid eſſe continuum, aliquid commiſſum. Continuatio eſt partium inter ſe non intermiſſa coniunctio. Vnitas eſt ſine commiſſurâ continuatio, & duorum inter ſe coniunctorum corporum tactus. Numquid dubium eſt, quin ex his corporibus quæ videmus tractamuſque, quæ aut ſentiuntur aut ſentiunt, quædam ſint compoſita? Illa conſtant aut nexu, aut aceruatione: vt puta funis, frumentum, nauis. Ruſus non compoſita: vt arbor, lapis. Ergo concedas oportet, ex his quoque quæ ſenſum II.

ſum quidem effugiunt, ceterùm ratione ptenduntut, eſſe in quibuſdam vnitatem cor- A
porum. Vide, quomodo auribus tuis parcam. Expedire me poteram, ſi philoſopho-
tum linguâ vti voluiſſem, vt dicetem.vnita corpota: hoc cùm tibi remittam,tu inuicem
mihi tefer gratiam. Quate iſtud? ſi quando dixeto vnum,memineris me non ad nume-
rum referre, ſed ad naturam corporis, nullâ ope extetnâ, ſed vnitate ſuâ cohætentis. Ex
III. hac norâ corpotum aër eſt. Omnia quæ in notitiam noſtram cadere poſſunt,
mundus complectitur. Ex his quædam ſunt pattes,quædam materiæ loco telicta. Deſi-
detat omnis natura materiam, ſicut ats omnis quæ manu conſtat. Quid ſit hoc, aper-
tius faciam. Pars eſt noſtri, manus,oſſa, nerui, oculi: materia, ſuccus retenti cibi,iturus
in pattes. Rurſus quaſi pars noſtri eſt ſanguis: qui tamen & materia eſt. Præpatat enim
& alia: & nihilominus in numeto eſt eotum, quibus totum cotpus efficitut.
IV. Sic mundi pars eſt aët, & quidem neceſſaria. hic eſt enim qui cælum tettamque con-
nectir, qui ima ac ſumma ſic ſepatat, vt tamen iungat. Sepatat, quia medius intetuenit:
iungit,quia vtrique pet hoc intet ſe conſenſus eſt. Supta ſe dat,quidquid accipit à terris. B
Rurſus vim ſiderum in terrena transfundit. Quem ſic partem mundi voco, vt anima-
lia & atbuſta. Nam genus animalium arbuſtorumque, pats eſt vniuerſi: quia in con-
ſummationem totius aſſumptum: & quia non eſt ſine hoc vniuerſum. Vnum autem
animal,& vna arbot quaſi pats eſt: quia quamuis perietit,tamen id ex quo perit,totum
eſt. Aër autem,vt dicebam,& cælo & terris cohætet. Vtrique innatus eſt. Habet autem
vnitatem, quidquid alicuius rei natiua pars eſt. Nihil enim naſcitut ſine vnitate.
V. Terra & pars eſt mundi, & materia. Pars quate ſit, non puto te interrogaturum, aut
æquè intetroges, quate cælum pars ſit: quia ſcilicet non magis ſine hoc, quàm ſine illâ
vniuerſum eſſe poteſt,quod cum his vniuerſum eſt,ex quibus,id eſt tam ex illo,quàm ex
iſtâ, alimenta omnibus animalibus, omnibus ſatis, omnibus ſtellis diuiduntut. Hinc
quidquid eſt vitium ſingulis,hinc ipſi mundo tam multa poſcenti ſubminiſtratut: hine
profertut quo ſuſtineantur tot ſidera, tam exercitata, tam auida, pet diem noctemque,
vt in opete, ita & in paſtu. Et omnium quidem rerum natura, quantum in nutrimen- C
tum ſui ſatis ſit,apprehendit. Mundus autem, quantum in æternum deſidetabat, inua-
ſit. Puſillum tibi exemplum magnæ rei ponam. Oua tantum complectuntur humoris,
VI. quantum ad effectum animalis exituri ſatis eſt. Aët continuus tetræ eſt, & ſic
appoſitus, vt ſtatim ibi futurus ſit, vnde illa diſceſſit. Pars eſt totius mundi: ſed idem
tamen,quidquid tetta in alimentum miſit,recipit: vt ſcilicet materia, non pars intelligi
debeat. Ex hoc omnis inconſtantia tumultusque eſt. Hunc quidam ex diſtantibus cot-
puſculis, vt puluerem ſttuunt, plurimumque à vero tecedunt. Numquam enim con-
texri niſi pet vnitatem cotporis niſus eſt, cùm partes conſentite ad intenſionem debeant,
& conferre vires. Aër autem, ſi in atomos diuiditut, ſparſus eſt. Teneri verò diſiecta
non poſſunt. Intenſionem aëris oſtendent tibi inflata, nec ad ictum cedentia. Oſten-
dent pondeta,per magnum ſpatium ablata,geſtante vento. Oſtendent voces,quæ remiſ-
ſæ elatęque ſunt,prout aët ſe concitauit. Quid enim eſt vox,niſi intenſio aëris,vt audia-
tut, linguæ fotmata percuſſu? Quid curſus & motus omnis, nónne intenti ſpiritus ope- D
ra ſunt? Hic facit vim neruis,& velocitatem currentibus. Hic cùm vehementer concita-
tus ipſe ſe totſit, atbuſta ſiluasque conuellit, & ædificia tota cotripiens in altum frangit.
Hic mate pet ſe languidum & iacens incitat. Ad minota veniamus. Quis enim ſine in-
tenſione ſpiritus cantus eſt? cornua & tubæ, & ea quæ aliquâ ptesſurâ maiorem ſonitum
reddunt,quàm qui ore teddi poteſt,nónne aëtis intenſione partes ſuas explicant? Conſi-
deremus quàm ingentem vim per occultum agant patuula admodum ſemina: & quo-
rum exilitas in commiſſurâ lapidum vix locum inueniat, in tantum conualeſcunt,vt in-
gentia ſaxa diſttahant, & in momenta diſſoluant; ſcopulos rupesque, tadices minutiſſi-
mæ,ac tenuiſſimæ. Hoc quid eſt aliud, quàm intenſio ſpiritus, ſine quâ nil validum, &
cõtra quam nil validius eſt? Eſſe autem vnitatem in aëre, vel ex hoc intelligi poteſt,quòd
corpora noſtra inter ſe cohærent. Quid enim aliud eſt quod tenet ea, quàm ſpiritus?
Quid eſt aliud quo animus noſtet agitetur? Quis eſt illi motus, niſi intenſio? Quæ in-
tenſio,

A tenſio, niſi ex vnitate? Quę vnitas, niſi hæc eſſet in aëre? quid autem aliud producit fruges & ſegetem imbecillam, ac virentes erigit arbores, ac diſtendit in ramos, aut in altum erigit, quàm ſpiritus intenſio & vnitas? Quidam aëra diſcerpunt, & in particulas diducunt, ita vt illi inane permiſceant. Argumentum autem exiſtimant non pleni corporis, ſed multum vacui habentis, quòd auibus in illo tam facilis motus, quòd maximis minimiſque per illum tranſcurſus eſt. Sed falluntur. Nam aquarum quoque ſimilis facilitas eſt: nec de vnitate illarum dubium eſt, quæ ſic corpora accipiunt, vt ſemper in contrarium acceptis refluant. Hanc noſtri circumſtantiam, Græci autem περίστασιν appellant, quæ in aëre quoque ſicut in aquâ fit. Circumſtat enim omne corpus à quo impellitur. Nihil autem opus erit inani admiſto. Sed hoc aliàs. VII.

Nunc autem eſſe quamdam in rerum naturâ vehementiam, magni impetus, eſt colligendum. Nihil enim niſi intenſione vehementius eſt: & tamen mehercules per aliud nihil intendi poterit, niſi per ſemetipſum fuerit intentum. Dicimus enim, eodem modo non poſſe quidquam ab B alio moueri, niſi aliquid fuerit mobile ex ſemetipſo. Quid autem eſt, quod magis credatur ex ſemetipſo habere intenſionem, quàm ſpiritus? Hunc intendi quis negabit, cùm viderit iactari terram cum montibus, tecta, muroſque plures, & magnas cum populis vrbes, cum totis maria littoribus? Oſtendit intēſionem ſpiritus, velocitas eius & diductio. Oculus ſtatim per multa millia aciem ſuam intendit: vox vna totas vrbes ſimul percutit: lumen non paullatim prorepit, ſed ſemel vniuerſis infunditur rebus. VIII.

Aqua autem ſine ſpiritu quemadmodum poſſet intendi? Numquid dubitas, quin ſparſio illa quæ ex fundamentis mediæ arenæ creſcens in ſummam altitudinem amphitheatri peruenit, cum intenſione aquæ fiat? Atqui nec tolleno magis, nec vllum aliud tormentum aquam poterit mittere aut agere, quàm ſpiritus. Huic ſe commodat: hoc inſerto & cogente attollitur, & contra naturam ſuam multa conatur, & aſcendit, nata defluere. Quid nauigia ſarcinâ depreſſa, parùm oſtendunt, non aquam ſibi reſiſtere quò minùs mergantur, ſed ſpiritum? Aqua enim cederet: nec poſſet pondera ſuſtinere, niſi ipſa ſuſtinere-C tur. Diſcus ex loco ſuperiore in piſcinam miſſus, non deſcendit, ſed reſilit. quemadmodum, niſi ſpiritu referente? Vox autem quâ ratione per parietum munimenta tranſmittitur, niſi quòd ſolido quoque aër ineſt, qui ſonum extrinſecus miſſum & accipit & remittit? ſcilicet ſpiritu non aperta tantùm intendens, ſed etiam abdita & incluſa. Quod illi facere expeditum eſt, quia nuſquam diuiſus, ſed per ipſa quibus ſeparari videtur, coit ſecum. Interponas licet muros & mediam altitudinem montium, per omnia iſta prohibetur nobis eſſe peruius, non ſibi. id enim intercluditur tantùm, per quod illum nos ſequi poſſumus. Ipſe quidem tranſit per ipſum quod ſcinditur, & media nō circumfundit tantùm, ſed vtrimque cingit. IX.

Permeat ab æthere lucidiſſimo aër, in terram vſque diffuſus: agilior quidem, tenuiorque, & altior terris, nec minùs aquis: ceterùm æthere ſpiſſior grauiorque, frigidus per ſe & obſcurus. lumen illi calorque aliunde ſunt; ſed per omne ſpatium ſui ſimilis non eſt: mutatur enim à proximis. Summa pars eius eſt ſicciſſima calidiſſimaque, & ob hoc etiam tenuiſſima, propter viciniam æternorū ignium, D & illos tot motus ſiderum, aſſiduumque cæli circumactum. Illa pars ima & vicina terris, denſa & caliginoſa eſt: quia terrenas exhalationes receptat. Media pars temperatior, ſi ſummis imiſque conferas, quantum ad ſiccitatem tenuitatemque pertinet: ceterùm vtraque parte frigidior. Nam ſuperiora eius calorem vicinorum ſiderum ſentiunt: inferiora quoque tepent, primùm terrarum halitu, qui multum ſecum calidi affert, deinde quia radij ſolis replicantur, & quouſque redire potuerunt, replicato calore benigniùs fouent. Deinde etiam illo ſpiritu, qui omnibus animalibus, arbuſtiſque ac ſatis calidus eſt. Nihil enim viueret ſine calore. Adiice nunc ignes, non tantùm manu factos & certos, ſed opertos terris: quorum aliqui eruperunt, innumerabiles in abſcondito flagrant & obſcuro ſemper. Etiamnum tot partes eius fertiles rerū, habent aliquid teporis: quoniam ſterile eſt frigidum, calor autem gignit. Media ergo pars aëris ab his ſubmota in frigore ſuo manet. Natura enim aëris gelida eſt. X.

Quia cùm ſic diuiſus ſit, imâ ſui parte maximè varius & inconſtans & mutabilis eſt. Circa terram plurimum agit, pluri- XI.

plurimum paritur, exagitat & exagitatur: nec tamen eodem modo totus afficitur, ſed A aliter alibi: ac partibus inquietus eſt ac turbidus. Cauſſas autem illius mutationis & inconſtantiæ alias terra præbet, cuius poſitiones huc aut illò verſæ, magna ad aëris temperiem momenta ſunt: alias ſiderum curſus. Ex quibus ſoli plurimum imputes. Illum ſequitur annus: ad illius flexum hiemes æſtatesque vertuntur. Lunæ proximum ius eſt. Sed & ceteræ quoque ſtellæ non minùs terrena quàm incumbentem ſpiritum terris afficiunt, & ortu ſuo occaſuve contrario, modò frigora, modò imbres, aliasque terrarum iniurias turbidæ mouent. Hoc neceſſarium fuit præloqui, dicturo de tonitruo ac fulminibus & fulgurationibus. Nam quia in aëre fiunt, naturam eius explicare oportebat: quò

XII. faciliùs appareret, quid facere aut pati poſſet. Tria ſunt ergo quæ accidunt, fulgurationes, fulmina, & tonitrua: quæ vnà facta, ſeriùs audiuntur. Fulguratio oſtendit ignem: fulminatio emittit. Illa (vt ita dicam) comminatio eſt, & conatio ſine ictu: iſta, iaculatio cum ictu. Quædam ſunt ex his, de quibus inter omnes conuenit: quædam, in quibus diuerſæ ſententiæ ſunt. Conuenit illis, omnia iſta in nubibus & è nubibus B fieri: etiamnum conuenit, & fulgurationes & fulminationes, aut igneas eſſe, aut igneâ ſpecie. Ad illa nunc tranſeamus, in quibus lis eſt. Quidam putant ignem eſſe in nubibus, quidam ad tempus fieri: nec priùs eſſe, quàm mitti. Nec inter illos quidem quid proferat ignem, conuenit. Alius enim à lumine illum colligit. Quidam autem radios ſolis intercurrentis recurrentisque, ſæpiùs in ſe relatos, ignem excitare dicit. Anaxagoras ait illum ex æthere diſtillari, & ex tanto ardore cæli multa decidere, quæ nubes diu incluſa cuſtodiant. Ariſtoteles multò antè ignem colligi non putat, ſed eodem momento exſilire, quo fiat. Cuius ſententia talis eſt: Duæ mundi partes in imo iacent, terra & aqua: vtraque ex ſe reddit aliquid. Terrenus vapor ſiccus eſt, & fumo ſimilis, qui ventos, tonitrua & fulmina facit: aquarum halitus humidus eſt, & imbres & niues creat. Sed ſiccus ille terrarum vapor, vnde ventis origo eſt, quia coaceruatus eſt, cum coitu nubium vehementer impactarum à latere eliditur: deinde, vbi latiùs ferit nubes proximas, plagâ & cum ſono incutitur: qualis in noſtris ignibus redditur, cùm flamma vitio lignorum C virentium crepat. Et vt ille ſpiritus habens aliquid humidi ſecum, cùm eſt conglobatus, rumpitur flamma: eodem modo ſpiritus ille, quem paullò antè exprimi colliſis nubibus dixi, impactus aliis, nec rumpi nec exſilire ſilentio poteſt. Diſſimilis autem crepitus fit, ob diſſimilem impactionem nubium. Quare aliæ maiorem ſonitum habent, aliæ minorem. Ceterùm illa vis expreſſi ſpiritus ignis eſt, qui fulgurationis nomen habet, leui impetu accenſus & varius. Antè autem videmus fulgurationem, quàm ſonum audia-

XIII. mus: quia oculorum velocior eſt ſenſus, & multum aures antecedit. Falſam autem eſſe opinionem eorum, qui ignem in nubibus ſeruant, per multa colligi poteſt. Si de cælo cadit, quomodo non quotidie fit, cùm tantumdem illic ſemper ardeat? Deinde nullam rationem reddiderunt, quare ignis, quem natura ſurſum vocat, defluat. Alia enim conditio noſtrorum ignium eſt, ex quibus fauillæ cadunt, quæ ponderis ſecum aliquid habent. Ita non deſcendit ignis, ſed præcipitatur & deducitur. Huic ſimile nihil accidit in igne puriſſimo, in quo nihil eſt quod deprimatur: aut ſi vlla pars eius deciderit, in pe- D riculo totus eſt: quia totum poteſt excidere, quod poteſt carptim. Deinde illud quod quotidie leuitas cadere prohibet, ſi in abdito ſuo tenet graue, quomodo illic eſſe potuit, vnde caderet? Quid ergo? Non aliqui ignes in inferiora ferri ſolent, ſicut hæc ipſa de quibus quærimus fulmina? Fateo enim non eunt, ſed feruntur. Aliqua illos potentia deprimit, quæ non eſt in æthere. Nihil enim iniuriâ illic cogitur, nihil rumpitur, nihil præter ſolitum euenit. Ordo rerum eſt, & expurgatus ignis in cuſtodiâ mundi, ſummas fortitus oras, operas pulcherrimè circumit: hine diſcedere non poteſt, ſed ne ab externo quidem exprimi: quia in æthere nulli incerto corpori locus eſt. Certa enim & ordinata

XIV. non pugnant. Vos, inquam, dicitis, cùm cauſſas ſtellarum tranſuolantium redditis, poſſe aliquas partes aëris ad ſe trahere ignem, ex æthere decidentem, & ex eo ſuperioribus locis ardore hîc accendi. Sed plurimum intereſt, vtrùm aliquis dicat ignem ex æthere decidere, quod natura non patitur: an dicat, ex igneâ vi calorem in ea, quæ ſub-

iecta

A iecta ſunt, tranſilire, an hîc accendi. Non enim illinc ignis cadit, quod non poteſt fieri,
ſed hîc naſcitur. Videmus certè apud nos latè incendio peruagante, quaſdam inſulas,
quæ diu concaluerant, ex ſe concipere flammam. Itaque veriſimile eſt in aëre ſummo,
qui naturam rapiendi ignis habet, aliquid accendi calore ætheris ſuperpoſiti. Neceſſe eſt
enim, vt & imus æther habeat aliquid aëri ſimile, & ſummus aër non ſit diſſimilis imo
ætheri: quia non fit ſtatim ex diuerſo in aduerſum tranſitus. Paullatim iſta confinio vim
ſuam miſcent ita, vt dubitare poſſis, an aër, an hîc iam æther ſit. Quidam ex XV.
noſtris exiſtimant, aëra, cùm in ignem & aquam mutabilis ſit, non trahere aliunde cauſ-
ſas flammarum nouas: ipſe enim ſe mouendo accendit, & cùm denſos compactoſque
nubium ſinus diſſipat, neceſſariò vaſtum in tam magnorum corporum diruptione red-
dit ſonum. Illa porrò nubium difficulter cedentium pugna, aliquid confert ad concitan-
dum ignem. Sic, quemadmodum ferro aliquid manus ad ſecandum confert: ſed ſeca-
re, ferri eſt. Quid ergo inter fulgurationem & fulmen intereſt? dicam. Fulgura- XVI.
B tio, eſt latè ignis explicitus: Fulmen, eſt coactus ignis, & impetu iactus. Solemus duabus
manibus inter ſe iunctis aquam concipere, & compreſſâ vtrimque palmâ in modum ſi-
phonis exprimere. Simile quiddam & illîc fieri puta. Nubium inter ſe compreſſarum
anguſtiæ medium ſpiritum emittunt, & hoc ipſo inflammãt, & tormenti modo eliciunt.
Nam baliſtæ quoque & ſcorpiones tela cum ſono expellunt. Quidam exiſtimant XVII.
ipſum ſpiritum per frigida atque humida euntem, ſonum reddere. Nam nec ferrum qui-
dem ardens ſilentio tingitur. Sed quemadmodum, ſi in aquam feruens maſſa deſcendit,
cum multo murmure extinguitur: ita, vt Anaximenes ait, ſpiritus incidens nubibus to-
nitrua edit, & dum luctatur, per obſtantia & interciſa vadens, ipſâ ignem fugâ accendit.

Anaximander omnia ad ſpiritum retulit. Tonitrua, inquit, ſunt nubis ictæ ſonus. XVIII.
Quare inæqualia ſunt? quia & ipſe ictus inæqualis eſt. Quare & ſereno tonat? quia
tunc quoque per craſſum & ſiccum aëra ſpiritus proſilit. At quare aliquando non fulgu-
rat & tonat? quia tenuior & infirmior ſpiritus, quo in flammam non valuit, in ſonum
C valuit. Quid eſt ergo ipſa fulguratio? aëris diducentis ſe, corruentiſque iactatio, langui-
dum ignem, nec exiturum aperiens. Quid eſt fulmen? acrioris denſioriſque ſpiritus cur-
ſus. Anaximandrus ait, omnia iſta ſic fieri, vt ex æthere aliqua vis in inferiora de- XIX.
ſcendit. Ita ignis impactus nubibus frigidis ſonat. At cùm illas interſcindit, fulget: &
minor vis ignium, fulgurationes facit, maior fulmina. Diogenes Apolloniates XX.
ait, quædam tonitrua igne, quædam ſpiritu fieri. Illa ignis facit, quæ ipſe antecedit &
nunciat: illa ſpiritus, quæ ſine ſplendore crepuerunt. Vtrumque ſine altero fieri, & eſſe
aliquando, concedo: ita tamen, vt non diſcreta illis poteſtas ſit, ſed vtrumque ab vtro-
que effici poſſit. Quis enim negabit ſpiritum magno impetu latum, cùm efficit ſonum,
effecturum & ignem? Quis & hoc non concedet, aliquando ignem quoque rumpere
poſſe nubes, & non exſilire, ſi plurimarum aceruo nubium, cùm paucas perſcidiſſet, op-
preſſus eſt? Ergo & ignis ibit in ſpiritum, perdetque fulgorem & ſpeciem, dum ſecura in
terrâ incendit. Adiice nunc, quòd neceſſe eſt, vt impetus fulminis & præmittat ſpiritus,
D & agat ante ſe, & à tergo trahat ventum, cùm tam vaſto ictu aëra inciderit. Itaque om-
nia, antequam feriantur, intremiſcunt vibrata vento, quem ignis ante ſe preſſit.

Dimiſſis nunc præceptoribus incipiamus per nos moueri, & à confeſſis tranſeamus XXI.
ad dubia. Quid enim confeſſi eſt? Fulmen ignem eſſe: æquè fulgurationem: quæ nihil
aliud eſt, quàm flamma, futura fulmen, ſi plus virium habuiſſet. Non naturâ iſta, ſed
impetu diſtant. Eſſe illum ignem, calor oſtendit: qui ſi non eſſet, oſtendit effectus. Ma-
gnorum enim ſæpe incẽdiorum cauſſa fulmen fuit. Siluæ illo cremantur, & vrbium par-
tes: etiam quæ non percuſſa ſunt, tamen aduſta cernuntur: quædam verò velut fuligine
colorantur. Quid, quòd omnibus fulguritis odor ſulphureus eſt? Ergo & vtramque
rem ignem eſſe conſtat, vtramque rem inter ſe meando diſtare. Fulguratio eſt fulmen,
non in terras vſque perlatum. Et rurſus licet dicas, fulmen eſſe fulgurationem, vſque in
terras perductam. Non ad exercendum verba, hæc diutiùs pertracto: ſed vt iſta cogna-
ta eſſe, & eiuſdem notæ ac naturæ, probem. Fulmen eſt quiddam plus, quàm fulguratio.

XXII. Vertamus iſtud. Fulguratio eſt pænè fulmen. Quoniam conſtat eſſe vtramque A
rem ignem, videamus quemadmodum apud nos fieri ſoleat ignis. Eâdem enim ratione
& ſuprà fit. Duobus modis: vno, ſi excitatur ſicut ex lapide percuſſo: altero, ſi attritu in-
uenitur, [3] ſicut cùm duo ligna inter ſe diutiùs trita ſunt. Nō omnis hoc tibi materia præ-
ſtabit, ſed idonea eliciendis ignibus: ſicut laurus, hederæ, & alia in hunc vſum nota pa-
ſtoribus. Poteſt ergo fieri, vt nubes quoque ignem eodem modo vel percuſſæ reddant,
vel attritæ. Videamus quantis procellę viribus ruant, quanto vertantur impetu turbines.
Id tormentum in quod obuium fit, diſſipatur, & rapitur, & longè à loco ſuo proiicitur.
Quid ergo mirum, ſi tanta vis ignem excutit, vel aliundè, vel ſibi? Vides enim quantum
feruorem ſenſura corpora ſunt, horum tranſitu trita, exanimata. Nihil tamen tantum
XXIII. in his debet credi, ac in vi ſiderum, quorum ingens & confeſſa potentia eſt. Sed
fortaſſe nubes quoque in nubes incitatæ, fremente vento, & leuiter vrgente, ignem euo-
cabunt, qui exſplendeſcat, nec exſiliat. Minore enim vi ad fulgurandum opus eſt, quàm
ad fulminandum. Superioribus collegimus, in quantum feruorem quædam attrita per- B
ducerentur. Cùm autem aër mutabilis in ignem, maximis viribus ſuis in ignem con-
uerſus, atteratur, credibile eſt & veriſimile, ignem caducum excuti, & citò interiturum,
quia non ex ſolidâ materiâ oritur, nec in quâ poſſit conſiſtere. Tranſit itaque: tantum-
XXIV. que habet moræ, quantum itineris: & curſus ſine alimento coniectus eſt. Quo-
modo, inquis, cùm dicas hanc ignis eſſe naturam, vt petat ſuperiora, fulmen tamen ter-
ram petit: an falſum eſt, quod de igne dixiſti? Eſt enim illi æquè ſurſum iter, atque deor-
ſum. Vtrumque verum poteſt eſſe. Ignis enim naturâ in verticem ſurgit, & ſi nihil illum
prohibet, aſcendit. Sicut aqua naturâ defertur: ſi tamen aliqua vis acceſſit, quæ illam in
contrarium ageret, illò intenditur, vnde imbre deiecta eſt. Fulmen autem cadit eâdem
neceſſitate, quâ excutitur. In his ignibus accidit quod arboribus: quarum cacumina ſi
tenera ſunt, ita deorſum trahi poſſunt, vt etiam terram attingant, ſed cùm permiſeris, in
locum ſuum exſilient. Itaque non eſt, quòd eum ſpectes cuiuſque rei habitum, qui illi
non ex voluntate eſt. Si ignem permittis ire quò velit, cælum, id eſt, leuiſſimi cuiuſque C
ſedem repetet: vbi eſt aliquid, quod eum ferat, & ab impetu ſuo auertat, id non naturâ,
XXV. ſed ſeruitus eius fit. Dicitis, inquis, nubes attritas edere ignem, cùm ſint humi-
dæ, imò vdæ: quomodo ergo poſſunt gignere ignem, quem non magis veriſimile eſt ex
XXVI. nube, quàm ex aquâ generari? Ignis qui naſcitur, primùm in nubibus non eſt
aqua, ſed aër ſpiſſus, ad gignendam aquam præparatus, nondum in illam mutatus, ſed
iam pronus & vergens. Non eſt quòd eam exiſtimes tunc colligi, ſed effundi. Simul &
fit, & cadit. Deinde ſi conceſſero humidam eſſe nubem, conceptis aquis plenam: nihil
tamen prohibet, ignem ex humido quoque educi, imò ex ipſo (quod magis mireris) hu-
more. [4] Quidam negauerunt in ignem quidquam poſſe mutari, priuſquam mutatum
eſſet in aquam. Poteſt ergo nubes, ſaluâ, quam continet, aquâ, ignem parte aliquâ ſui
reddere: vt ſæpe alia pars ligni ardet, alia ſudat. Nec hoc dico, non contraria inter ſe iſta
eſſe, & alterum altero perimi: ſed vbi valentior ignis, quàm humor eſt, vincit. Rurſus
vbi copia humoris exſuperat, tunc ignis ſine effectu eſt. Itaque non ardent virentia. Re- D
fert ergo, quantum aquæ ſit. Exigua enim non reſiſtit, nec ignem impedit. Quid ni?
Maiorum noſtrorum memoriâ, vt Poſidonius tradit, cùm inſula in Ægæo mari ſurge-
ret, ſpumabat interdiu mare, & fumus ex alto ferebatur. Nam demum prodebat ignem,
non continuum, ſed ex interuallis emicantem, fulminum more, quotiens ardor inferiùs
iacens, ſuperum pondus euicerat. Deinde ſaxa reuoluta, rupeſque partim illæſæ, quas
ſpiritus antequam verteretur, expulerat, partim exeſæ, & in leuitatem pumicis verſæ, no-
uiſſimè cacumen exuſti montis emicuit. Poſteà altitudini adiectum, & ſaxum illud in
magnitudinem inſulæ creuit. Idem noſtrâ memoriâ, Valerio Aſiatico conſule iterùm
accidit. Quorſus hæc retuli? vt appareret, nec exſtinctum ignem mari ſuperfuſo, nec
impetum eius, grauitate ingentis vndæ prohibitum exire. Ducentorum paſſuum fuiſſe
altitudinem Aſclepiodotus Poſidonij auditor tradidit, per quam diruptis aquis, ignis
emerſit. Quòd ſi immenſa aquarum vis, ſubeuntium ex imo flammarum vim non
potuit

A potuit comprimere: quanto minùs in aëre exſtinguere ignem poterit, nubium tenuis humor & roſcidus? Adeò res iſta non adfert vllam moram, quæ contra cauſſas ignium ſit; quos non videmus emicare, niſi impendente cælo. Serenum ſine fulmine eſt. Non habet iſtos metus dies purus, nec nox quidem, niſi obſcura nubibus. Quid ergo? Non aliquando etiam apparentibus ſtellis, & nocte tranquillâ fulgurat? Sed ſcias licet nubes illîc eſſe, vnde ſplendor effertur: quas videri à nobis terrarum tumor non ſinit. Adiice nunc, quòd fieri poteſt, vt nubes ſudæ & humiles attritu ſuo ignem reddant: qui in ſuperiora expreſſus, in parte ſincerâ puraque cæli viſatur: ſed fit in ſordidâ.

Tonitrua diſtinxere quidam ita, vt dicerent, vnum eſſe genus, cuius ſit graue murmur, quale terrarum motum antecedit, clauſo vento & fremente. Hoc quomodo illis XXVII. videatur fieri, dicam. Cùm ſpiritum intra ſe clauſere nubes, in concauis partibus earum volutatus aër, ſimilem agit mugitibus ſonum, raucum & æqualem, & continuum. Itaque etiam vbi illa regio humida eſt, exitum claudit. Ideò huiuſmodi tonitrua venturi B prænuncia imbris ſunt. Aliud genus eſt acre, quod crepitum magis dixerim, quàm ſonum: qualem audire ſolemus, cùm ſuper caput alicuius dirupta veſica eſt. Talia eduntur tonitrua, cùm globata diſſoluitur nubes, & ſpiritum, quo diſtenta fuerat, emittit. Hoc propriè fragor dicitur, ſubitus & vehemens: quo edito concidunt homines, & exanimantur, quidam verò viui ſtupent, & in totum ſibi excidunt, quos vocamus attonitos, quorum mentes ſonus ille cæleſtis loco pepulit. Hîc fieri illo quoque modo poteſt, vt incluſus aër cauâ nube & motu ipſo extenuatus diffundatur. Deinde cùm maiorem ſibi locum quærit, à quibus inuolutus eſt, ſonum patitur. Quid autem? non quemadmodum illiſæ manus inter ſe plauſum edunt, ſic illiſarum inter ſe nubium ſonus poteſt eſſe magnus, quia magna concurrunt? Videmus, inquit, nubes impingi montibus, nec XXVIII. ſonum fieri. Primùm omnium non quocumque modo illiſæ ſunt, ſonant, ſed ſi aptè ſunt compoſitæ ad ſonum edendum. Auerſæ inter ſe manus colliſæ non plaudunt, ſed palma cum palmâ collata plauſum facit. Et plurimùm intereſt, vtrùm cauæ concutian-C tur, an planæ & extentæ. Deinde non tantùm nubes ire oportet, ſed agi magnâ vi, & procelloſâ. Etiam mons non ſcindit nubem, ſed dirigit, & primam quamque partem eius ſoluit. Ne veſica quidem, quocumque modo ſpiritum emiſit, ſonat. Si ferro diuiſa eſt, ſine vllo aurium ſenſu exit. Rumpi illam oportet, vt ſonet, non ſecari. Idem de nubibus dico: niſi multo impetu diſſiluere, non ſonant. Adiice nunc, quòd nubes in monte actæ, non franguntur, ſed circumfunduntur in aliquas partes montis, arboris ramos, frutices, aſpera ſaxa & eminentia. Et ita diſcutiuntur, & ſi quem habent ſpiritum, multifariam emittunt: qui niſi vniuerſus erumpit, nec crepat. Hoc vt ſcias, ventus qui circa arborem funditur, ſibilat, non tonat. Lato (vt ita dicam) ictu, & totum globum ſemel diſſipante opus eſt, vt ſonitus erumpat: qualis auditur cùm tonat. Præter hæc naturâ aptus eſt aër ad voces. Quid ni? cùm vox nihil aliud ſit, quàm ictus aër. Debent ergò XXIX. nubes vtrimque diſſecari, & cauæ & intentæ. Vides enim quanto vocaliora ſunt vacua quàm plena, quanto intenta quàm remiſſa. Ita tympana & cymbala ſonant: quia illa D repugnantem ex vlteriore parte ſpiritum pulſant, hæc ad ipſum aërem acta, niſi concauo non tinniunt. Quidam, inter quos Aſclepiodotus eſt, iudicant ſic, quorumdam quoque corporum concurſu tonitrua & fulmina excuri poſſe. Ætna aliquando XXX. multo igne abundauit: ingentem vim arenæ vrentis effudit. Inuolutus eſt dies puluere, populoſque ſubita nox terruit. Illo tempore aiunt plurima fuiſſe tonitrua & fulmina: quæ concurſu aridorum corporum facta ſunt, non nubium: quas veriſimile eſt, in tanto feruore aëris nullas fuiſſe. Aliquãdo Cambyſes ad Ammonem miſit exercitum: quem arena Auſtro mota, & more niuis incidens, texit, deinde obruit. Tunc quoque veriſimile eſt fuiſſe tonitrua fulminaque, attritu arenæ ſeſe affricantis. Non repugnat propoſito noſtro iſta opinio. Diximus enim, vtriuſque naturæ corpora efflare terras, & ſicci aliquid & humidi in toto aëre vagari. Itaque ſi quid tale interuenit, nubem facit ſolidiorem craſſioremque, quàm ſi tantùm ſimplici ſpiritu intexeretur. Illa frangi poteſt, & edere ſonum: iſta quæ dixi, ſiue incendiis vaporantibus aëra repleuerunt, ſiue ventis

terras verrentibus, neceſſe eſt nubem faciant antequam ſonum. Nubem autem tam arida quàm humida conferunt. Eſt autem nubes (vt diximus) ſpiſſitudo aëris craſſi. A

XXXI. [5] Ceterùm mira fulminis, ſi intueri velis, opera ſunt, nec quidquam dubij relinquentia, quin diuina inſit illis & ſubtilis potentia. Loculis integris ac illæſis conflatur argentum. Manente vaginâ, gladius liqueſcit. Et inuiolato ligno, circa pila ferrum omne diſtillat. Stat fracto dolio vinum, nec vltra triduum rigor ille durat. Illud æquè inter annotanda ponas licet, quòd & hominum, & ceterorum animalium quæ icta ſunt caput ſpectat ad exitum fulminis: quòd omnium percuſſarum arborum contra fulmina haſtulæ ſurgunt. Quid, quòd malorum ſerpentium, & aliorum animalium, quibus mortifera vis ineſt, cum fulmine icta ſunt, venenum omne conſumitur? Vnde, inquit, ſcis? In venenatis corporibus vermis non naſcitur. Fulmine icta, intra paucos dies verminant.

XXXII Quid, quòd futura portendunt: nec vnius tantùm aut alterius rei ſigna dant, ſed ſæpe totum fatorum ſequentium ordinem nunciant, & quidem decretis euidentibus, longeque clarioribus, quàm ſi ſcriberentur? Hoc autem inter nos & Tuſcos, quibus ſumma perſequendorum fulminum eſt ſcientia, intereſt. Nos putamus, quòd nubes colliſæ ſunt, ideò fulmina emitti. Ipſi exiſtimant, nubes collidi; vt fulmina emittantur. Nam cùm omnia ad Deum referant, in eâ ſunt opinione, tamquam, non quia facta ſunt, ſignificent; ſed quia ſignificatura ſunt, fiant: eâdem tamen ratione fiunt, ſiue illis ſignificare propoſitum eſt, ſiue conſequens. Quomodo ergo ſignificant, niſi à Deo mittatur? Quomodo aues non in hoc motæ, vt nobis occurrerent, dextrum auſpicium, ſiniſtrúmve fecerunt. Et illas, inquit, Deus mouit. Nimis illum otioſum, & puſillæ rei miniſtrum facis, ſi aliis ſomnia, aliis exta diſponit. Iſta nihilominus diuinâ ope geruntur. Sed non à Deo pennæ auium reguntur, nec pecudum viſcera ſub ipſâ ſecuri formantur. Aliâ ratione fatorum ſeries explicatur, indicia venturi vbique præmittens, ex quibus nobis quædam familiaria, quædam ignota ſunt. Quidquid fit, alicuius rei futuræ ſignum eſt: fortuita, & ſine ratione vaga, diuinationem non recipiunt. Cuius rei ordo eſt, etiam prædictio eſt. Cur ergo aquilæ hic honor datus eſt, vt magnarum rerum faceret auſpicia: aut coruo, aut pauciſſimis auibus: ceterarum ſine præſagio vox eſt? Quia quædam in artem nondum redacta ſunt. Quædam verò ne redigi quidem poſſunt, ob nimium remotam conuerſationem. Ceterùm nullum animal eſt, quod non motu & occurſu ſuo prædicat aliquid. Non omnia ſcilicet, ſed quædam notantur. Auſpicium eſt obſeruantis. Ad eum itaque pertinet, qui in ea direxerit animum. Ceterùm & illa quæ pereunt. Quinque ſtellarum poteſtatem Chaldæorum obſeruatio excepit. Quid tu? tot millia ſiderum iudicas otioſa lucere? Quid eſt porrò aliud, quod errorem incutiat peritis natalium, quàm quòd paucis nos ſideribus aſſignant: cùm omnia quæ ſupra nos ſunt, partem ſibi noſtri vindicent? Submiſſiora forſitan in nos propiùs vim ſuam dirigunt, & ea quæ frequentiùs mota, aliter nos, aliter cetera animalia proſpiciunt. Ceterùm & illa quæ aut immota ſunt, aut propter velocitatem vniuerſo mundo parem immotis ſimilia, non extra ius dominiumque noſtri ſunt. Aliud adſpice, & diſtributis rem efficis, tractas. Non B C

XXXIII. magis autem facile eſt, ſcire quid poſſint, quàm dubitari debet, an poſſint. Nunc D
ad fulmina reuertamur: [6] quorum ars in tria diuiditur: quemadmodum exploremus, quemadmodum interpretemur, quemadmodum exoremus. Prima pars ad formulam ſpectat; ſecunda, ad diuinationem; tertia, ad propitiandos deos: quos bona rogare oportet, mala deprecari. Rogare vt promiſſa firment: deprecari, vt remittant minas.

XXXIV. Summam eſſe vim fulminum iudicant: quia quidquid alia portendunt, interuentus fulminis tollit. Quidquid ab hoc portenditur, fixum eſt, nec alterius oſtenti ſignificatione mutatur. Quidquid exta, quidquid aues minabuntur, ſecundo fulmine abolebitur. Quidquid fulmine denunciatum eſt, nec extis, nec aue contrariâ refellitur. In quo mihi falli videntur. Quare? Quia vero verius nihil eſt. Si aues futura cecinerunt, non poteſt hoc auſpicium fulmine irritum fieri. aut ſi poteſt, non futura cecinêre. Non enim nunc auem comparo & fulmen, ſed duo veri ſigna: quæ ſi vnum ſignificant, paria ſunt. Itaque ſi fulminis interuentus ſubmouet extorum vel augurum iudicia, malè inſpecta exta,

A exta, malè obſeruata auguria ſunt. Non enim refert, vtrius rei maior potentiórve natura ſit, ſed vtra vim attulit. ſignum, quantum ad hoc, pars eſt. Si dicas, flammæ vim maiorem eſſe, quàm ſumi, non mentieris: ſed ad indicandum ignem, idem valet flamma, quod fumus. Itaque ſi hoc dicunt, quoties exta aliud ſignificabunt, aliud ſulmina, fulminum erit auctoritas maior, fortaſſe conſentiam: ſed ſi hoc dicunt, quamuis altera ſigna verum prædixerint, ſulminis ictus priora deleuit, & ad ſe fidem traxit, falſum eſt. Quare? quia nihil intereſt, quàm multa auſpicia ſint. fatum vnum eſt: quod ſi benè primo auſpicio intellectum eſt, ſecundo non interit: idem eſt. Ita dico, non refert, idem an aliud ſit, per quod quærimus: quoniam de quo quærimus, idem eſt. Fatum XXXV. fulmine mutari non poteſt. Quid ni? Nam fulmen ipſum ſati pars eſt. Quid ergo expiationes, procurationesque, quò pertinent, ſi immutabilia ſunt fata? Permitte mihi illam rigidam ſectam tueri eorum, qui excipiunt iſta, & nihil aliud eſſe exiſtimant, quàm ægræ mentis ſolatia. Fata aliter ius ſuum peragunt, nec vllâ commouentur prece, non

B miſericordiâ flectuntur, non gratiâ. Seruant curſum irreuocabilem, ex deſtinato fluunt. Quemadmodum rapidorum aqua torrentium in ſe non recurrit, nec moratur quidem, quia priorem ſuperueniens præcipitat: ſic ordinem rerum fati æterna ſeries rotat, cuius hæc prima lex eſt, ſtare decreto. Quid enim intelligis fatum? Exiſtimo neceſſi- XXXVI. tatem rerum omnium actionumque, quam nulla vis rumpat. Hanc ſi ſacrificiis, & capite niueæ agnę, exorari iudicas: diuina non noſti. Sapientis quoque viri ſententiam negatis poſſe mutari. Quanto magis Dei? cùm ſapiens quid ſit optimum in præſentiâ ſciat, illius diuinitati omne præſens ſit. Agere tamen nunc eorum volo cauſſam, qui procuranda exiſtimant fulmina: & expiationes non dubitant prodeſſe, aliquando ad ſubmouenda pericula, aliquando ad leuanda, aliquando ad differenda. Quid ſit quod XXXVII ſequitur, paullò pòſt proſequar. Interim hoc habent commune nobiſcum, quòd nos quoque exiſtimamus vota proficere, ſaluâ vi ac poteſtate fatorum. quædam enim à diis immortalibus ita ſuſpenſa relicta ſunt, vt in bonum vertant, ſi admotæ diis preces fue-

C rint; ſi vota ſuſcepta. Ita non eſt hoc contra fatum, ſed ipſum quoque in fato eſt. Aut futurum, inquit, eſt, aut non. Si futurum eſt, etiam ſi non ſuſceperis vota, fiet. Si non eſt futurum, etiamſi ſuſceperis vota, non fiet. Falſa eſt iſta interrogatio: quia illam mediam inter iſta exceptionem præteris. Futurum, inquam, hoc eſt, ſed ſi vota ſuſcepta fuerint. Hoc quoque neceſſe, inquit, eſt, fato comprehenſum ſit, aut ſuſcipias vota, aut non. Puta me tibi manus dare, & fateri, hoc quoque fato eſſe comprehenſum, vt XXXVIII vtique fiant vota. Ideò fient. Fatum eſt, vt hic diſertus ſit, ſed ſi litteras didicerit: ab eodem fato continetur, vt litteras diſcat, ideò diſcet. Hic diues erit, ſed ſi nauigauerit. An in illo fati ordine, quo patrimonium illi grande promittitur, hoc quoque protinus fatum eſt, vt nauiget. Ideò nauigabit. Idem dico tibi de expiationibus. Effugiet pericula, ſi expiauerit prædictas diuinitus minas. At hoc quoque in fato eſt, vt expiet: ideò expiabit. Iſta nobis opponi ſolent, vt probetur nihil voluntati noſtræ relictum, & omne ius fato traditum. Cùm de iſtâ re agetur, dicam, quemadmodum, manente fato, aliquid ſit

D in hominis arbitrio. Nunc verò id de quo agitur, explicaui, quomodo ſi fati certus eſt ordo, expiationes procurationesque prodigiorum, pericula auertant: quia cum fato non pugnant, ſed ipſa in lege data ſunt. Quid ergo, inquis, aruſpex mihi prodeſt? Vtique enim expiare, etiam non ſuadente illo, mihi neceſſe eſt. Hoc prodeſt, quòd fati miniſter eſt. Sic cùm ſanitas videatur eſſe de fato, debetur & medico: quia ad nos beneficium fati per huius manus venit. Genera fulminum tria eſſe ait Cæcinna: Conſilia- XXXIX. rium, Auctoritatis, & quod ſtatus dicitur. Conſiliarium ante rem fit, ſed poſt cogitationem: cùm aliquid in animo verſantibus, aut ſuadetur fulminis ictu, aut diſſuadetur. Auctoritatis eſt, vbi poſt rem factam venit, quam futuram bono malóve ſignificat. Status eſt, vbi quietis nec agentibus quidquam, nec cogitantibus quidem, fulmen interuenit. Hoc aut minatur, aut promittit, aut monet. Hoc monitorium vocat: ſed neſcio quare non idem ſit, quod conſiliarium. Nam & qui monet, conſilium dat: ſed habet aliquam diſtinctionem. Ideoque ſeparatur à conſiliario: quia illud ſuadet diſſuadetque,

hoc ſolam impendentis periculi euitationem continet. Vt cùm timemus ignem aut ſtau- A
dem à proximis, aut inſidias à ſeruis. Etiamnum tamen aliam diſtinctionem vtriuſque
video: Conſiliarium eſt, quod cogitanti factum eſt: monitotium, quod nihil cogitanti.
Habet autem vtraque res ſuam proprietatem. Suadetur delibcranribus, at vltò monen-
XL. tur. Primò omnium non ſunt fulminum genera, ſed ſignificationum. Nam ful-
minum geneta ſunt illa, quod terebtat, quod diſcutit, quod vrit. Quod terebrat, ſubtile
eſt & flammeum, cui per anguſtiſſimum ſuga eſt, ob ſincetam & putam flammæ tenui-
tatem: quod diſſipar, conglobatum eſt, & habet admixtam vim ſpiritus coacti & pro-
celloſi. Itaque illud fulmen per id foramen, quod ingreſſum eſt, tedit & euadit. Huius
latè ſpatſa vis, rumpit icta, non petforat. Tertium illud genus, quod vrit, multum ter-
reni habet, & igneum magis eſt quàm flammeum. Itaque relinquit magnas ignium no-
tas, quæ petcuſſis inhæreant. Nullum quidem ſine igni fulmen venit: ſed hoc ptopriè
igneum dicimus, quod manifeſta atdotis veſtigia imptimit. Quod aut vrit, aut fuſcat,
tribus modis vrit: aut enim afflat, & leui iniutiâ lædit, aut comburit, aut accendit. Om- B
nia iſta vrunt, ſed genete & modo differunt. Quodcumque combuſtum eſt, vtique &
vſtum eſt. At non omne quod vſtum, vtique & combuſtum eſt. Item quod accenſum
eſt. Poteſt enim illud ipſo tranſitu ignis vſſiſſe. Quis neſcit quædam vri quidem, nec
ardete? Nihil autem poteſt ardere, quod non vtatut. Vnum hoc adiiciam. Poteſt aliquid
eſſe combuſtum, quod non ſit accenſum. Poteſt accenſum eſſe, nec combuſtum.
XLI. Nunc ad id ttanſeo genus fulminis, quo icta fuſcantut. Hoc aut decolorat, aut colo-
rat. Vtrique diſtinctionem ſuam reddam. Decolotatur, id cuius color vitiatur, non mu-
tatur. Coloratut, id cuius alia fit quàm fuit facies: tamquam cætulea, vel nigra, vel pal-
lida. Hæc adhuc Etruſcis & philoſophis communia ſunt. In illo diſſentiunt, quòd ful-
mina dicunt à Ioue mitti, & tres illi manubias dant. Prima (vt aiunt) monet, & placata
eſt, & ipſius conſilio Iouis mittitut. Secundam mittit quidem Iupitet, ſed ex conſilij ſen-
tentiâ. Duodecim enim deos aduocat. Hoc fulmen boni aliquid aliquando facit, ſed
tunc quoque non aliter, quàm vt noceat. Ne prodeſt quidem impunè. Tertiam manu- C
biam idem Iupiter mittit: ſed adhibitis in conſilium diis, quos ſupetiores & inuolutos
vocant. Quæ vaſtat & includit, & mutat ſtatum ptiuatum vtique & publicum, quem
XLII. inuenit. Ignis enim nihil eſſe, quod ſit, patitut. In his primâ ſpecie ſi intueri ve-
lis, errat antiquitas. Quid enim tam impetitum eſt quàm ctedete fulmina è nubibus Io-
uem mittete, columnas, atbotes, ſtatuas ſuas nonnumquam petere, vt, impunitis ſacri-
legis, petcuſſis ouibus, incenſis atis, pecudes innoxias feriat, & ad ſuum concilium à
Ioue deos, quaſi in ipſo parùm conſilij ſit, aduocari: illa læta & placata eſſe fulmina,
quæ ſolus excutiat: petniciosa, quibus mittendis maior numinum turba interſuit? Si
quætis à me, quid ſentiam, non exiſtimo tam hebetes fuiſſe, vt ctedetent Iouem, aut non
æquæ voluntatis, aut certè minùs paratum eſſe. Vtrùm enim cùm emiſit ignes, quibus
innoxia capita petcuteret, ſcelerata tranſitet, aut noluit iuſtiùs mittete, aut non ſucceſ-
ſit? Quid ergo ſecuti ſunt, cùm hoc dicerent? Ad coërcendos animos imperitorum, ſa-
pientiſſimi viti iudicauerunt ineuitabilem metum, vt ſupra nos aliquid timeremus. D
Vtile erat in tantâ audaciâ ſcelerum aliquid eſſe, aduetſum quod nemo ſibi ſatis potens
videtetur. Ad conterrendos itaque eos, quibus innocentia niſi metu non placet, po-
XLIII. ſuere ſuper caput vindicem, & quidem armatum. Quate ergo id fulmen
quod ſolus Iupitet mittit, placabile eſt: perniciosum id, de quo deliberauit, & quod aliis
quoque diis auctoribus miſit? Quia Iouem, id eſt, regem, prodeſſe etiam ſolum opor-
tet, nocete non, niſi cùm pluribus viſum eſt. Diſcant hoc ij, quicumque magnam po-
tentiam inter homines adepti ſunt, ſine conſilio nec fulmen quidem mitti: aduocent,
conſidetent multorum ſententias, placita temperent, & hoc ſibi ptoponant, vbi ali-
XLIV. quid petcuri debet, ne Ioui quidem ſuum ſatis eſſe conſilium. In hoc quo-
que tam impetiti non fuête, vt Iouem exiſtimarent tela mutate. poëticam iſta licen-
tiam decent.

Eſt aliud leuius fulmen, cui dextra Cyclopum,

Sæuitiæ

A *Sæuitiæ flammæque minus, minus addidit iræ.*
Tela ſecunda vocant ſuperi.

Illos verò altiſſimos viros error iſte non tenuit, vt exiſtimarent Iouem modò leuioribus
fulminibus & luſoriis vti: ſed voluerũt admonere eos quibus aduerſus peccata hominũ
fulminandũ eſt, non eodem modo omnia eſſe percutienda: quædã frangi debere, quæ-
dam elidi & diſtringi, quædã admoueri. Ne hoc quidẽ crediderunt, Iouem, qualem XLV.
in Capitolio & in ceteris ædibus colimus, mittere manu fulmina, ſed eũdem quem nos
Iouem intelligunt, cuſtodem rectorem que vniuerſi, animum ac ſpiritum, mundani hu-
ius operis dominum & artificem, cui nomen omne conuenit. Vis illum fatum vocare?
non errabis. Hic eſt, ex quo ſuſpenſa ſunt omnia, cauſſa cauſſarum. Vis illum proui-
dentiam dicere? rectè dices. Eſt enim, cuius conſilio huic mundo prouidetur, vt incon-
cuſſus eat, & actus ſuos explicet. Vis illum naturam vocare? non peccabis. Eſt enim, ex
quo nata ſunt omnia, cuius ſpiritu viuimus. Vis illum vocare mundum? non falleris.
B Ipſe enim eſt, totum quod vides, totus ſuis partibus inditus, & ſe ſuſtinens vi ſuâ. Idem
Etruſcis quoque viſum eſt: & ideò fulmina à Ioue mitti dixerunt, quia ſine illo nihil ge-
ritur. Aut quate Iupiter aut ferienda tranſit, aut innoxia ferit? In maiorem me XLVI.
quæſtionem vocas: cui ſuus locus, ſuus dies dandus eſt. Interim hoc dico, fulmina non
mitti à Ioue, ſed ſic omnia diſpoſita, vt ea etiam quæ ab illo non fiunt, tamen ſine tatio-
ne non fiant: quæ illius eſt. Vis eorum, illius permiſſio eſt. Nam etſi Iupiter illa nunc
non facit, fecit, vt fierent. Singulis non adeſt: ſed ſignum, & vim, & cauſſam dedit om-
nibus. Huic illorum diuiſioni non accedo. Aiunt aut perpetua, aut finita eſſe XLVII.
fulmina, aut prorogatiua. Perpetua, quorum ſignificatio in totam vitam pertinet, nec
vnam rem id enunciat, ſed contextum rerum per omnem deinceps ætatem futurarum
complectitur. Hæc ſunt fulmina, quæ prima accepto patrimonio, & in nouo hominis
aut vrbis ſtatu fiunt. Finita ad diem vtique reſpondent. Prorogatiua ſunt, quorum mi-
næ differri poſſunt, auerti tollique non poſſunt. Dicam quid ſit, quare huic diui- XLVIII
C ſioni non conſentiam. Nam & quod perpetuum vocant fulmen, finitum eſt. Æquè
enim talia ad diem reſpondent. Nec ideò finita non ſunt, quia multum tempus ſignifi-
cant. Et quod prorogatiuum videtur, finitum eſt. Nam illorum quoque confeſſione
certum eſt, quouſque impetretur dilatio. Priuata enim fulmina negant vltra decimum
annum, publica vltra triceſimum poſſe deferri. Hoc modo & iſta finita ſunt: quia vl-
tra quod non prorogentur, incluſum eſt. Omnium ergo fulminum & omnis euentus
dies ſtata eſt. Non poteſt enim vlla incerti eſſe comprehenſio. Quæ inſpicienda ſint
in fulgure, paſſim & vagè dicunt, cùm poſſint ſic diuidere, quemadmodum ab Attalo
philoſopho, qui ſe huic diſciplinæ dederat, diuiſa ſunt, vt inſpiciatur vbi factum ſit,
quando, cui, in quâ re, quale, quantum. Hæc ſi digerere in partes ſuas voluero, quid
poſteà faciam, niſi in immenſum procedam? Nunc nomina fulminum, quæ à XLIX.
Cæcinnâ ponuntur, perſtringam: & quid de his ſentiam, exponam. Ait eſſe poſtulato-
ria, quibus ſacrificia intermiſſa, aut non ritè facta repetuntur. Monitotia, quibus doce-
D tur, quid cauendum ſit. Peſtifera, quæ mortem exſiliumque portendunt. Fallacia, quæ
per ſpeciem alicuius boni nocent. Dant conſulatum, malo futurum gerentibus; & he-
reditatem, cuius compendium magno ſit luendum incommodo. Deprecanea, quæ ſpe-
ciem periculi ſine periculo afferunt. Peremptalia, quibus tolluntur priorum fulminum
minæ. Atteſtata, quæ prioribus conſentiunt. Atterranea, quæ in incluſo fiunt. Obruta,
quibus iam priùs percuſſa nec procurata feriuntur. Regalia, quorum vi tangitur vel co-
mitium, vel principalia vrbis liberæ loca: quorum ſignificatio regnum ciuitati mina-
tur. Inferna, cùm è terrâ exſiliunt ignes. Hoſpitalia, quæ ſacrificiis ad nos Iouem arceſ-
ſunt, & (vt verbo eorum molliori vtar) inuitant. ſed ſi iraſcente domino inuitant,
tunc venire cum magno inuitantium periculo affirmat. Auxiliaria, quæ aduocata di-
cuntur, ſed aduocantium bono veniunt. Quanto ſimplicior diuiſio eſt, quâ L.
vtebatur Attalus noſter, egregius vir, qui Etruſcorum diſciplinam Græcâ ſubtilitate mi-
ſcuerat. Ex fulminibus quædam ſunt, quæ ſignificant id, quod ad nos pertinet: quæ-

dam aut nihil ſignificant, aut id cuius intellectus ad nos non petuenit. Et his quæ ſigni- A
ficant, quædam ſunt læta, quædam aduerſa, quædam nec aduerſa nec læta. Aduerſorum
hæ ſpecies ſunt. Aut ineuitabilia mala portendunt, aut euitabilia, aut quę minui poſſunt,
aut quæ protogari. Læta aut manſuta ſignificant, aut caduca. Mixta aut partem habent
boni, partem mali: aut mala in bonum, aut bona in malum vertunt. Nec aduerſa nec
læta ſunt, quæ aliquam nobis actionem ſignificant, quâ nec terreri, nec lætari debemus:
LI. vt peregrinationem, in quâ nec metus, nec ſpei quidquam ſit. Reuertar ad ea
fulmina, quæ ſignificant quidem aliquid, ſed quod ad nos non pertineat. tamquam,
vtrùm eodem anno idem futurum ſit fulmen, quod factum eſt. Nihil ſignificant fulmi-
na, aut id cuius notitia nos effugit: vt illa quæ in vaſtum mare ſparguntur, aut in deſer-
LII. tas ſolitudines: quorum ſignificatio vel nulla eſt, vel perit. Pauca adhuc adii-
ciam ad enarrandam vim fulminis, quæ non eodem modo omnem materiam vexat.
Valentiora, quia reſiſtunt, vehementiùs diſſipat: cedentia nonnumquam ſine iniuriâ
tranſit. Cum lapide ferroque, & duriſſimis quibuſque, confligit: quia viam neceſſe eſt B
per illa impetu quærat. Itaque facit viam quâ effugiat. teneris & rarioribus parcit, quam-
quam & flammis opportuna videantur: quia tranſitu patente minùs ſæuit. Loculis ita-
que, vt dixi, integris, pecunia quæ in his fuerat, conflata reperitur: quia ignis tenuiſſimus
per occulta foramina tranſcurrit. Quidquid autem in tigno ſolidum inuenit, vt contu-
max vincit. Non vno autem, vt dixi, modo ſæuit: ſed quid quæque vis fecerit, ex ipſo
genere iniuriæ intelligis, & fulmen opere cognoſcis. Interdum in eâdem materiâ, multa
diuerſa, eiuſdem vis fulminis facit: ſicut in arbore, quod aridiſſimum eſt, vrit: quod ſo-
lidiſſimum & duriſſimum eſt, terebrat & frangit: ſummos cortices diſſipat, interiores
libros interioris arboris rumpit ac ſcindit, folia perſtringit ac tundit: vinum gelat, fer-
LIII. rum & æs fundit. Illud eſt mirum, quòd vinum fulmine gelatum, cùm ad prio-
rem habitum redit, potum aut exanimat, aut dementes facit. Quare id accidat quærenti
mihi, illud occurrit. Ineſt fulmini vis peſtifera. Ex hoc aliquem remanere ſpiritum in
eo humore quem coëgit gelauitque, veriſimile eſt. Nec enim alligari potuiſſet, niſi ali- C
quod illi eſſet additum vinculum. Prætereà olei quoque, & omnis vnguenti, tæter poſt
fulmen odor eſt. Ex quo apparet, ineſſe quamdam ſubtiliſſimo igni, & contra naturam
acto, peſtilentem potentiam, quâ non tantùm icta cadunt, ſed etiam afflata. Prætereà
quocumque decidit fulmen, ibi odorem ſulphuris eſſe certum eſt: qui quia natura gra-
uis eſt, ſæpiùs hauſtus alienat. Sed ad hoc vacui reuertemur. Fortaſſe enim libebit oſten-
dere, quantum omnia iſta à philoſophiâ artium parente fluxere. Illa primùm & quæſi-
uit cauſſas rerum, & obſeruauit effectus: & quod fulminis inſpectione longè melius eſt,
LIV. initiis rerum exitus contulit. Nunc ad opinionem Poſidonij reuertar. E terrâ
terrenisque omnibus pars humida efflatur, pars ſicca & fumida. Hæc fulminibus ali-
mentum eſt: illa imbribus. Quidquid in aëra ſicci fumoſique peruenit, id includi ſe
nubibus non fert, ſed rumpit claudentia. Inde eſt ſonus, quem nos tonitruum vocamus.
In ipſo quoque aëre quidquid attenuatur, ſimul ſiccatur & calet. Hoc quoque ſi inclu-
ſum eſt, æquè fugam quærit, & cum ſono euadit. Et modò vniuerſam eruptionem fa- D
cit, eoque vehementiùs intonat; modò per partes & minutatim. Ergo tonitrua hic ſpi-
ritus exprimit, dum aut rumpit nubes, aut peruolat. Volutatio autem ſpiritus, in nube
LV. concluſi, valentiſſimum eſt accendendi genus. Tonitrua nihil aliud ſunt, quàm
ſicci aëris ſonitus, qui fieri, niſi dum aut terit, aut rumpitur, non poteſt. Et ſi collidun-
tur, inquit, nubes inter ſe, fit is quem deſideras ictus, ſed non vniuerſus. Neque enim
tota totis concurrunt, ſed partibus partes. Nec ſonant mollia, niſi illiſa duris ſint. Itaque
non auditur fluctus, niſi impactus. Ignis, inquit, miſſus in aquam, ſonat, dum exſtingui-
tur. Puta ita eſſe. pro me eſt. Non enim ignis tunc ſonum efficit, ſed ſpiritus per exſtin-
guentia effugiens. Vt dem tibi, & fieri ignem in nube, & exſtingui, è ſpiritu naſcitur &
attritu. Quid ergo? inquit. non poteſt aliqua ex his tranſcurrentibus ſtellis incidere in
nubem, & exſtingui? Exiſtimemus poſſe aliquando & hoc fieri. Nunc naturalem cauſ-
ſam quærimus & aſſiduam, non ratam & fortuitam. Puta me confiteri verum eſſe, quod
dicis.

Digitized by Google

A dicis: aliquando poſt tonitrua emicare ignes, ſtellis tranſuerſis & cadentibus ſimiles. Non ob hoc tonitrua facta ſunt: ſed cùm hoc fieret, tonitrua facta ſunt. Clidemus ait, fulgurationem ſpeciem inanem eſſe, non ignem. Sic enim per noctem ſplendorem motu remotum videri. Diſſimile eſt exemplum. illic enim ſplendor intra ipſam aquam apparet: hîc qui fit in aëre, erumpit & exſilit. Heraclitus exiſtimat fulgurationem LVI. eſſe velut apud nos incipientium ignium conatus, & primam flammam incertam, modò intereuntem, modò reſurgentem. Hæc antiqui fulgetra dicebant: tonitrua nos pluraliter dicimus. Antiqui aut tonitruum dixerunt, aut tonum. Hoc apud Cæcinnam inuenio, facundum virum, qui habuiſſet aliquod in eloquentiâ nomen, niſi illum Ciceronis vmbra preſſiſſet. Etiamnum illo verbo vtebantur antiqui, correpto, quo nos productâ vnâ ſillabâ vtimur. Dicimus enim vt ſplendere, ſic fulgere. At illis ad ſignificandum hanc è nubibus ſubitæ lucis eruptionem mos erat, mediâ ſillabâ correptâ, vt dicerent fulgere. Quid ipſe exiſtimem, quæris? Adhuc enim alienis opinionibus LVII.
B accommodaui manum. Dicam: Fulgurat, cùm repentinum latè lumen emicuit. Id euenit, vbi in ignem extenuatus in nubibus aër vertitur, nec vires, quibus longiùs proſiliat, inuenit. Non miraris puto, ſi aëra aut motus extenuat, aut extenuatio incendit. Sic liqueſcit excuſſa glans fundâ, & attritu aëris velut igne diſtillat. Ideò æſtate plurima fiunt fulmina, quia plurimum calidi eſt. Faciliùs autem attritu calidorum ignis exiſtit. Eodem modo fit fulgor qui tantùm ſplendet, & fulmen quod mittitur. Sed illi leuior vis, alimentique eſt minus. Et, vt breuiter dicam quod ſentio: Fulmen eſt fulgur intentum. Ergo vbi calidi fumidique natura, emiſſa terris in nubes incidit, & diu in illarum ſinu volutata eſt, nouiſſimè erumpit. Et quia vires non habet, ſplendor eſt. At vbi fulgura plus habuêre materiæ, & maiore impetu arſerunt, non apparent tantùm, ſed decidunt.

Quidam vtique exiſtimant fulmen reuerti: quidam ſubſidere, vbi alimenta præ- LVIII. grauauerunt, & fulmen ictu languidiore delatum eſt. At quare fulmen ſubitum apparet, nec continuatur aſſiduus ignis? Quia celerrimi motus eſt: ſimul & nubes rumpit,
C & aëra incendit. Deinde deſinit flamma quieſcente motu. Non enim eſt aſſiduus ſpiritus curſus, vt ignis poſſit extendi, ſed quoties fortiùs ipſâ iactatione ſe accendit, fugiendi impetum capit. Deinde cùm euaſit, & pugna deſiit, ex eâdem cauſſâ modò vſque ad terram profertur, modò diſſoluitur, ſi minore vi depreſſus eſt. Quare obliquè fertur? Quia ſpiritu conſtat. Spiritus obliquus eſt, flexuoſuſque. Et quia natura ignem ſurſum vocat, iniuria deorſum premit, incipit obliquus eſſe. Interdum dum neutra vis alteri cedit, & ignis in ſuperiora nititur, & in inferiora deprimitur. Quare frequenter cacumina montium feriuntur? Quia oppoſita ſunt nubibus, & è cælo cadentibus, per hæc tranſeundum eſt. Intelligo quid iamdudum deſideres, quid efflagites. Malo, inquis, LIX. fulmina non timere, quàm noſſe. Itaque alios doce, quemadmodum fiant. Ego mihi metum illorum excuti malo, quàm naturam indicari. Sequar quò vocas. omnibus enim rebus, omnibuſque ſermonibus aliquid ſalutare miſcendum eſt. Cùm imus per occulta naturæ, cùm diuina tractamus, vindicandus eſt à malis ſuis animus, ac ſubinde firman-
D dus: quod etiam eruditis, & hoc vnum agentibus, neceſſarium eſt: non vt effugiamus ictus rerum (vndique enim tela in nos iaciuntur) ſed vt fortiter conſtanterque patiamur. Inuicti eſſe poſſumus, inconcuſſi non poſſumus: quamquam interim ſpes ſubit, inconcuſſos quoque eſſe nos poſſe. Quomodo, inquis? Contemne mortem, & omnia quæ ad mortem ducunt, contempta ſunt: ſiue illa bella ſint, ſiue naufragia, ſeu morſus ferarum, ſeu ruinarum ſubito lapſu procidentium pondera. Numquid ampliùs facere poſſunt, quàm vt corpus ab animâ reſoluant? Hæc nulla diligentia euitat, nulla felicitas domat, nulla potentia euincit. Alia fortuitò diſponuntur: Mors omnes æquè vocat. Iratis diis propitiiſque moriendum eſt. Animus ex ipſâ deſperatione ſumatur. Ignauiſſima animalia, quæ natura ad fugam genuit, vbi exitus non patet, tentant fugam corpore imbelli. Nullus pernicior hoſtis eſt, quàm quem audacem anguſtiæ faciunt: longeque violentiùs ſemper ex neceſſitate, quàm ex virtute corrigimut. Maiora, aut certè paria conatur animus magnus ac perditus. Cogitemus, nos, quantum ad mortem, proditos

ditos eſſe: & ſumus. Ita eſt, Lucili. Omnes reſeruamur ad mortem. Totum hunc quem A
vides populum, quouſque cogitas eſſe? citò natura reuocabit & condet. Nec de re, ſed
de die queritur. Eodem citiùs tardiúſve veniendum eſt. Quid ergo? Non tibi timidiſſi-
mus omnium videtur, & inſipientiſſimus, qui magno ambitu rogat moram mortis?
Nónne contemneres eum, qui inter perituros conſtitutus, beneficij loco peteret, vt vlti-
mus ceruicem præberet? Idem facimus. Magno æſtimamus, mori tardiùs. In omnes
conſtitutum eſt capitale ſupplicium, & quidem conſtitutione iuſtiſſimâ. Nam, quod
maximum ſolet eſſe ſolatium extrema paſſuris, omnium cauſſa eadem eſt. Sequeremur
tradiri à iudice aut magiſtratu, & carnifici noſtro præſtaremus obſequium: quid inter-
eſt, vtrùm ad mortem iuſſi eamus, an vltronei? O te dementem, & oblitum fragilitatis
tuæ, ſi tunc mortem times, cùm tonat. Ita ne ſalus tua in hoc vertitur? Viues, ſi fulmen
effugeris? Petet te gladius, petet lapis, petet febris. Non maximum ex periculis, ſed ſpe-
cioſiſſimum fulmen eſt. Malè ſcilicet erit actum tecum, ſi ſenſum mortis tuæ celeritas
infinita præuenerit, ſi mors tua procurabitur, ſi tu tunc quoque cùm exſpiras, non ſuper- B
uacuæ, ſed alicuius magnæ rei ſignum es. Malè ſcilicet tecum agitur, ſi cum fulmine
conderis. Sed paueſcis ad cæli fragorem, & ad inane nubilum trepidas, & quoties ali-
quid effulſit, exſpiras. Quid ergo? Honeſtiùs iudicas deiectione animi perire quàm ful-
mine? Eò itaque fortior aduerſus cæli minas ſurge, & cùm mundus vndique exarſerit,
cogita te nihil habere de tantâ mole perdendum. Quòd ſi tibi parari credis illam cæli
confuſionem, illam tempeſtatum diſcordiam, ſi propter te ingeſtæ illiſæque nubes ſtre-
punt, ſi in tuum exitium tanta vis ignium excutitur: at tu ſolatij loco numera tanti eſſe
mortem tuam. Sed non erit huic cogitationi locus. Caſus iſte donat metum. Eſt inter
cetera quoque hoc commodum eius, quòd exſpectationem tuam antecedit. Nemo vn-
quam fulmen timuit, niſi qui effugit.

M. ANTONII MVRETI C

AD LIBRVM SECVNDVM NATVRALIVM SENECÆ QVÆSTIONVM, NOTÆ.

AD CAP. I. *Diſputaturus de fulguratione, tonitruo, fulmine, terræmotu, quædam de vi & poteſtate aeris ei diſputationi neceſſaria præmunit.*

1. SOLIDVMNE SIT CÆLVM.] *Vt ſignificat Homerus, cùm illum aheneum eſſe dicit.*

AD CAP. II. 2. ALIQVID ESSE CONTINVVM, ALIQVID COMMISSVM.] *Ex hac Stoicorum diſciplinâ ſumpta ſunt, quæ diſputantur à Pomponio in l. Rerum mixtura, D. de vſurp. & vſucapionibus.*

AD CAP. XXII. 3. SICVT CVM DVO LIGNA INTER SE DIVTIVS TRITA SVNT.] *Lignorum attritu excitari ignem, multi graues ſcriptores prodiderunt. Thucydides:* ἤδη γὰρ ἐν ὄρεσιν ὕλη τριφθεῖσα ὑπ' ἀνέμων πρὸς αὑτὴν, ἀπὸ ταυτομάτου πῦρ καὶ φλόγα ἀνῆκε. *Lucretius:*

Emicat interdum flammai feruidus ardor,
Mutua dum inter ſe rami ſtirpeſq; teruntur.

Vitruuius: Intereà quodam in loco ab tempeſta- D
tibus & ventis denſæ crebritatibus arbores agitatæ & inter ſe terentes ramos, ignem excitauerũt. *Inde apud veteres ignaria ex ligno: quæ ex quâ materiâ optimè parentur, docet Plinius cap.* XL. *lib.* XVI. *Lucianus:* αὐτοὶ δὲ τὰ πυρεῖα συντρίψαντες, καὶ ἀνακαύσαντες, δεῖπνον ἐκ τῶν παρόντων ἐποιούμεθα.

AD CAP. XXVI. 4. QVIDAM NEGAVERVNT.] *Theophraſtus quidem diſertè ſcribit,* ἄνευ ὑγρότητος οὐδὲν εἶναι καυστόν. *Eſt enim humor, ignis alimentum.*

AD CAP. XXXI. 5. CETERVM MIRA FVLMINIS.] *Quædam iis conſimilia narrat & Plinius lib.* II. *cap.* LI. *Mihi hoc contigit, vt paucis menſibus antequam Hippolytus Cardinalis Ferrarienſis,*

A *rienſis, qui ita de me meritus eſt, vt perpetuò animæ ipſius benè precari debeam, ex hac vitâ diſcederet, fulmen, in palatium ipſius decidens, ad mea vſque cubicula peruenerit. Ibi gladij qui ad lectum vnius è famulis meis pendebat, mucronem ipſum ita colliquefecit, vt in globulum conuerterit, vaginâ prorſus illæsâ.*

AD CAP. XXXIII. 6. QVORVM ARS IN TRIA DIVIDITVR.] *Mirum cur non & pro quarto addideris artem fulminum eliciendorum, ſiue euocandorum, de quâ eſt apud Ouidium libro* III. *Faſtorum; & apud Plinium cap.* LIIII. *lib.* II. *& alios. ſed illam fortaßis, tamquam nimis periculoſam, abiecerant. Poſſem multa notare ad ea quæ ſequuntur, de variis generibus fulminum. Sed me, vt verum fatear, ineptiarum piget.*

L. ANNÆI SENECÆ

B
AD LVCILIVM

NATVRALIVM QVÆSTIONVM

LIBER TERTIVS.

Qui eſt de aquis.

NON præterit me, Lucili virorum optime, quàm magnarum rerum fundamenta ponam ſenex, qui mundum circuire conſtitui, & cauſ- PRÆFATIO.
C ſas ſecretaque eius eruere, atque aliis noſcenda prodere. Quando tam multa cõſequar? tam ſparſa colligam? tam occulta perſpiciam? Premit à tergo ſenectus, & obiicit annos inter vana ſtudia conſumptos. tanto magis vrgeamus, & damna ætatis malè exactæ labor ſarciat. Nox ad diem accedat. Occupationes recidantur: patrimonij longe à domino iacentis cura ſoluatur: ſibi totus animus vacet, & ad contemplationem ſui ſaltem in ipſo fine reſpiciat. Faciet, ac ſibi inſtabit, & quotidie breuitatem temporis metietur. Quidquid amiſſum eſt, id diligenti vſu præſentis vitæ recolliget. Fideliſſimus eſt ad honeſta ex pænitentiâ tranſitus. Libet mihi exclamare illum poëtæ inclyti verſum:

Tollimus ingentes animos, & maxima paruo
Tempore molimur. ———

Hoc dicerem, ſi puer iuueníſve molirer. Nullum enim non tam magnis rebus tempus
D anguſtum eſt. Nunc verò ad rem ſeriam, grauem, immenſam, poſtmeridianis horis acceſſimus. Faciamus quod in itinere fieri ſolet. Qui tardiùs exierunt, velocitate penſant moram. Feſtinemus, & opus neſcio an ſuperabile, magnum certè, ſine ætatis excuſatione tractemus. Creſcit animus, quoties cœpti magnitudinem attendit, & cogitat, quantum propoſito, non quantum ſibi ſuperſit. Conſumpſêre ſe quidam, dum acta regum externorum componunt, quæque paſſi inuicem auſique ſunt populi. Quanto ſatius eſt, ſua mala exſtinguere, quàm aliena poſteris tradere? Quanto potius deorum opera celebrare, quàm Philippi aut Alexandri latrocinia, ceterorumque, qui exitio gentium clari, non minores fuere peſtes mortalium, quàm inundatio, quâ planum omne perfuſum eſt; quàm conflagratio, quâ magna pars animantium exaruit? Quemadmodum Hannibal ſuperauerit Alpes, ſcribunt: quemadmodum confirmatum Hiſpaniæ cladibus bellum Italię inopinatus intulerit: infractiſque rebus etiam poſt Carthaginem pertinax, reges pererrauerit, contra Romanos ducem ſe promittens, etiam ſine exercitu.

quem-

quemadmodum non deſierit ſenex omnibus angulis bellum quærere. adeò ſine patriâ A
eſſe pati poterat, ſine hoſte non poterat. Quanto ſatius, quid faciendum ſit, quàm quid factum ſit, quærere; ac docere eos qui ſua permiſêre fortunæ, nihil ſtabile ab illâ datum eſſe, eius omnia fluere aurâ mobiliùs? neſcit enim quieſcere, gaudet lætis triſtia ſubſtituere, & vtraque miſcere. Itaque in ſecundis nemo confidat, in aduerſis nemo deficiat. alternæ ſunt vices rerum. Quid exſultas? Iſta quibus veheris in ſummum, neſcis vbi te relictura ſint: habebunt ſuum, non tuum, finem. Quid iaces? ad imum delatus es: nunc eſt reſurgendi locus. In melius aduerſa, in deterius optata flectuntur. Ita concipienda eſt animo varietas, non priuatarum tantùm domuum, quas leuis caſus impellit, ſed etiam publicarum. Regna ex infimo coorta ſupra imperantes iacuerũt. Vetera imperia in ipſo flore cecidêre. Iniri non poteſt numerus, quàm multa ab aliis fracta ſint. nunc cum maximè Deus alia exaltat, alia ſubmittit, nec molliter ponit, ſed ex faſtigio ſuo nullas habitura reliquias iactat. Magna iſta, quia parui ſumus, credimus. Multis rebus non ex naturâ ſuâ, ſed ex humilitate noſtrâ magnitudo eſt. Quid præcipuum in rebus humanis B
eſt? Non claſſibus maria compleſſe, nec in rubri maris littore ſigna fixiſſe, nec deficiente terrâ ad iniurias aliorum erraſſe in oceano, ignota quærentem: ſed animo omne vidiſſe, & quâ nulla eſt maior victoria, vitia domuiſſe. Innumerabiles ſunt, qui vrbes, qui populos habuêre in poteſtate: pauciſſimi, qui ſe. Quid eſt præcipuum? Erigere animum ſupra minas & promiſſa fortunæ. Nihil dignum putare quod ſperes. Quid enim habet dignum, quod concupiſcas? qui à diuinorum contemplatione quoties ad humana recideris, non aliter caligabis, quàm quorum oculi in denſam vmbram ex claro ſole redière. Quid eſt præcipuum? Poſſe læto animo aduerſa tolerare: quidquid acciderit, ſic ferre, quaſi tibi volueris accidere. Debuiſſes enim velle, ſi ſciſſes omnia ex decreto Dei fieri. Flere, queri, ingemere, deſciſcere eſt. Quid eſt præcipuum? Animus contra calamitates fortis & contumax, luxuriæ non aduerſus tantùm, ſed & infeſtus: nec auidus periculi, nec fugax, qui ſciat fortunam non exſpectare, ſed facere: & aduerſus vtramque intrepidus inconfuſuſque prodire, nec illius tumultu, nec huius fulgore percuſſus. Quid eſt C
præcipuum? non admittere in animum mala conſilia, puras ad cælum manus tollere: nullum petere bonum, quod vt ad te tranſeat, aliquis dare debet, aliquis amittere: optare, quod ſine aduerſario optatur, bonam mentem: cetera magno æſtimata mortalibus, etiamſi quis domum caſus attulerit, ſic intueri, quaſi exitura, quà venerint. Quid eſt præcipuum? Altos ſupra fortuita ſpiritus attollere: hominis meminiſſe, vt, ſiue felix eris, ſcias hoc non futurum diu: ſiue infelix, ſcias hoc te non eſſe, ſi non putes. Quid eſt præcipuum? in primis labris animam habere. Hæc res efficit non è iure Quiritium liberum, ſed è iure naturæ. Liber autem eſt, qui ſeruitutem effugit ſui. Hæc eſt aſſidua ſeruitus, & ineluctabilis, & per diem ac noctem æqualiter premens, ſine interuallo, ſine commeatu. Sibi ſeruire, grauiſſima ſeruitus eſt: quam diſcutere facile eſt, ſi deſieris multa te poſcere, ſi deſieris tibi referre mercedem, ſi ante oculos & naturam tuam poſueris & ætatem, licet prima ſit, ac tibi ipſe dixeris: Quid inſanio? quid anhelo? quid ſudo? quid terram verſo? quid forum viſo? Nec multo opus eſt, nec diu. Ad hoc proderit nobis in- D
ſpicere rerum naturam. primò diſcedemus à ſordidis, deinde animum ipſum, quo magno ſummoque opus eſt, ſeducemus à corpore. Deinde in occultis exercitata ſubtilitas, non erit in aperto deterior. Nihil autem eſt apertius his ſalutaribus, quæ contra nequitiam
CAP. noſtram furoremque diſcuntur, quæ damnamus, nec ponimus. Quæramus ergo
I. de àquis, & inueſtigemus, quâ ratione fiant. Siue, vt ait Ouidius,

Fons erat illimis nitidis argenteus vndis:

ſiue, vt ait Virgilius,

Vnde per ora nouem vaſto cum murmure montis
It mare præruptum, & pelago premit arua ſonanti:

ſiue vt apud te, Iunior cariſſime, inuenio:

Eleus Siculis de fontibus exſilit amnis.

ſi qua ratio aquas ſubminiſtret: quomodo tot flumina ingentia per diem noctemque decur-

A decurrant : quare alia hibernis aquis intumeſcant, alia in defectu ceterorum amnium
creſcāt. Nilum interim ſeponamus à turbâ, propriæ naturæ & ſingularis : illi diem ſuum
dabimus, nunc vulgares aquas proſequemur, tam frigidas quàm calentes. In quibus
quærendum erit, vtrùm calidæ naſcantur, an fiant. De ceteris quoque diſſeremus, quas
inſignes aut ſapor, aut aliqua reddit vtilitas. Quædam enim oculos, quædam neruos
iuuant, quædam inueterata & deſperata à medicis vitia percurrunt. Quædam meden-
tur vlceribus, quædam interiora fouent potu, & pulmonis ac viſcerum querelas leuant.
Quædam ſupprimunt ſanguinem : tam varius ſingulis vſus, quàm guſtus eſt.
[2] Aut ſtant omnes aquæ, aut fluunt, aut colliguntur, aut varias habent venas. Aliæ
ſunt dulces, aliæ variæ : aſperæ quippe interueniūnt, ſalſæ aut medicatæ : ex quibus ſul- II.
phuratas dicimus, ferratas, aluminoſas. Indicat vim ſapor. Habent prætereà multa diſ-
crimina. Primùm tactus: frigidæ calidæque ſunt. deinde ponderis: leues & graues ſunt.
deinde coloris : puræ ſunt & turbidæ, cæruleæ, lucidæ. deinde ſalubritatis : ſunt enim
B ſalubres & vtiles, ſunt mortiferæ, ſunt quæ cogantur in lapidem. Quædam tenues, quæ-
dam pingues : quædam alunt, quædam ſine vllâ bibentis ope tranſeunt, [3] quædam hau-
ſtæ fœcunditatem afferunt. Vt ſtet aqua, aut fluat, loci poſitio efficit : in deuexo III.
fluit, in plano continetur & ſtagnat, & aliquando in aduerſum ſpiritu impellitur : tunc
cogitur, non fluit. Colligitur ex imbribus : ex ſuo fonte natiua eſt. Nihil tamen prohi-
bet, eodem loco aquam colligi, & naſci : quod in Fucino videmus, in quem montis cir-
cumiecti fluuij deriuantur. Sed & magnæ latenteſque in ipſo vndæ ſunt. itaque etiam
cùm hiberni defluxêre torrentes, faciem ſuam ſeruant. Primùm ergo quæramus, IV.
quomodo ad continuandos fluminum curſus terra ſufficiat, vnde tantum aquarum ex-
eat. Miramur, quòd acceſſionem fluminum maria non ſentiant. Æquè mirandum eſt,
quòd detrimenta exeuntium terra non ſentit. Quid eſt, quod illam ſic impleuit, vt præ-
bere tantum ex recondito poſſit, ac ſubinde ſuppleat? Quamcumque rationem reddide-
rimus de flumine, eadem erit riuorum ac fontium. [4] Quidam iudicant, terram V.
C quidquid aquarum emiſit, rurſus accipere : & ob hoc maria non creſcere, quia quod in-
fluxit, non in ſuum vertunt, ſed protinus reddunt. Occulto enim itinere ſubit terras, &
palàm venit, ſecretò reuertitur, colaturque in tranſitu mare : quod per multiplices an-
fractus terrarum verberatum, amaritudinem ponit, & prauitatem ſaporis in tantâ ſoli
varietate exuit, & in ſinceram aquam tranſit. Quidam exiſtimant, quidquid ex VI.
imbribus terra concipit, in flumina rurſus emitti. Et hoc argumenti loco ponunt, quòd
pauciſſima flumina ſunt in his locis, in quibus rarus eſt imber. Ideò ſiccas eſſe aiunt
Æthiopiæ ſolitudines, paucoſque inueniri in interiore Africâ fontes : quia feruida cæli
natura ſit, & pænè ſemper æſtiua. Squalidæ itaque ſine arbore, ſine cultore arenæ iacent,
raris imbribus ſparſæ, quos ſtatim combibunt. At contrà conſtat, Germaniam Galliam-
que, & proximè ab his Italiam, abundare riuis & fluminibus : quia cælo humido vtun-
tur, & ne æſtas quidem imbribus caret. Aduerſus hæc multa dici poſſe vides. VII.
Primùm ego tibi vinearum diligens foſſor affirmo, nullam pluuiam eſſe tam magnam,
D quæ terram vltra decem pedes in altitudinem madefaciat. Omnis humor intra primam
cruſtam conſumitur, nec in inferiora deſcendit. Quomodo ergo poteſt imber ſuggere-
re amnibus vires, qui ſummam humum tingit? Pars maior eius per fluminum alueos in
mare aufertur. Exiguum eſt quod ſorbet terra, nec id ſeruat. Aut enim arida eſt, & ab-
ſumit quidquid in ſe fuſum eſt : aut ſatiata, ſi quid ſupra deſiderium cecidit, excludit.
Et ideò primis imbribus non augentur amnes : quia totos in ſe ſitiens terra trahit. Quid
quòd quædam flumina erumpunt ſaxis & montibus? His quid conferent pluuiæ, quæ
per nudas rupes deferuntur, nec habent terram cui inſideant? Adiice, quòd in ſicciſſimis
locis putei in altum acti, per ducenûm aut tricenûm pedum ſpatia, inueniunt aquarum
vberes venas, in eâ altitudine, in quam aqua non penetret : vt ſcias illîc non cæleſtem eſ-
ſe, nec collectitium humorem, ſed quod dici ſolet, viuam aquam. Illo quoque argumen-
to hæc opinio refellitur, quòd quidam fontes in ſummo montis cacumine redundant.
Apparet ergo, illos ſurſum agi, aut ibi concipi, cùm omnis aqua pluuialis decurrat.

VIII. Quidam exiſtimant,quemadmodũ in exteriore parte terrarum vaſtæ paludes iacent, A
magni & nauigabiles lacus, quemadmodum ingenti ſpatio terræ maria porrecta ſunt,
infuſa vallibus: ſic interiora terrarum abundare aquis dulcibus, nec minùs illas ſtagna-
re,quàm apud nos Oceanum,& ſinus eius: imò eò latiùs, quò plus terra in altum paret.
Ergo ex illâ profundâ copiâ iſti amnes egeruntur: quos quid miraris ſi terra detractos
IX. non ſentiat, cùm adiectos maria non ſentiant? Quibuſdam hæc placet cauſſa.
Aiunt habere terram intra ſe cauos receſſus,& multum ſpiritus: qui neceſſariò frigeſcit,
vmbra graui preſſus. Deinde piger & immotus, in aquam, cùm ſe deſiit ferre, conuer-
titur. Quemadmodum ſupra nos mutatio aëris vmbram facit, ita infra terras flumen
aut riuum agit. Supra nos ſtare non poteſt ſegnis diu & grauis. Aliquando enim ſole te-
nuatur, aliquando ventis expanditur. Itaque interualla magna imbribus ſunt. Sub ter-
râ verò quidquid eſt,quod illum in aquam conuertat,idem ſemper eſt,vmbra perpetua,
frigus æternum, inexercitata denſitas: ſemper ergo præbebit fonti aut flumini cauſſas.
Placet nobis terram eſſe mutabilem. Hoc quoque quidquid efflauit,quia non aëre libe- B
X. ro concipitur, craſſeſcit, & protinus in humorem conuertitur. Habes primam
aquarum ſub terrâ naſcentium cauſſam. Adiicias etiam licet, quòd fiant omnia ex om-
nibus. Ex aquâ aër. Ex aëre aqua. Ignis ex aëre. Ex igne aër. Quare ergo non terra fiat
ex aquâ,& ex terrâ aqua? quæ ſi in alia mutabilis eſt,& in aquam: imò maximè in hanc.
Vtraque cognata res eſt,vtraque grauis,vtraque denſa,vtraque in extremum mũdi com-
pulſa. Ex aquâ terra fit. Cur non aqua fiat è terrâ? At magna flumina ſunt. Cùm vide-
ris,quanta ſunt: rurſus ex quanto prodeant,adſpice. Rurſus miraris, cùm labantur aſſi-
duè, quædam verò concitata rapiantur, quæ præſtò ſit illis ſemper aqua noua. Quid ſi
mireris quòd cùm venti totum aëra impellant,non deficit ſpiritus,ſed per dies noctesq;
æqualiter fluit: nec vt flumina certo alueo fertur, ſed per vaſtum cæli ſpatium lato im-
petu vadit? Quid ſi vllam vndam ſupereſſe mireris, quæ ſuperueniat tot fluctibus fra-
ctis? Nihil deficit quod in ſe redit. Omnium elementorum alterni recurſus ſunt. Quid-
quid alteri perit, in alterum tranſit. Et natura partes ſuas velut in ponderibus conſtitu- C
tas examinat: ne portionum æquitate turbatâ, mundus præponderet. [6] Omnia in om-
nibus ſunt. Non tantùm aër in ignem tranſit, ſed numquam ſine igne eſt. Detrahe illi
calorem: rigeſcet, ſtabit, durabitur. Tranſit aër in humorem: ſed nihilominus non ſi-
ne humore. Et aëra & aquam facit terra: ſed non magis vmquam ſine aquâ eſt, quàm
ſine aëre. Et ideò facilior inuicem tranſitus eſt: quia illis in quæ tranſeundum eſt, iam
mixta eſt. Habet ergo terra humorem: hunc exprimit. Habet aëra: hunc vmbra hiber-
ni frigoris denſat, vt faciat humorem. Ipſa quoque mutabilis eſt in humorem. naturâ
XI. ſuâ vtitur. Quid ergo, inquis, ſi perpetuæ ſunt cauſſæ, quibus flumina oriuntur,
ac fontes: quare aliquando ſiccantur, aliquando quibus non fuêre locis, exeunt? Sæpe
motu terrarum itinera turbantur, & ruina interſcindit aquas, quæ retentæ nouos exitus
quærunt, & aliquo impetu faciunt, aut ipſius quaſſatione terræ aliundè aliò transfe-
runtur. Apud nos euenire ſolet, vt amiſſo canali ſuo flumina primùm refundantur: de-
inde quia perdiderunt viam, faciant hoc, quod accidiſſe ait Theophraſtus [7] in Coryco D
monte, in quo poſt terrarum tremorem noua vis fontium emerſit. Sed & alios quoque
caſus interuenire quidam opinantur, qui aliter euocent aquas, aut à curſu ſuo deiiciant,
atque auertant. Fuit aliquando aquarum inops [8] Hæmus: ſed cùm Gallorum gens à
Caſſandro obſeſſa in illum ſe contuliſſet, & ſiluas cecidiſſet, ingens aquarum copia ap-
paruit, quas videlicet in alimentum ſuum nemora ducebant: quibus exciſis, humor,
qui deſiit in arbuſta conſumi, ſuperfuſus eſt. Idem ait & circa Magneſiam accidiſſe. Sed
pace Theophraſti dixiſſe liceat, non hoc eſt ſimile veri: quia ferè aquoſiſſima ſunt, quæ-
cumque vmbroſiſſima. Quod non eueniret, ſi aquas arbuſta ſiccarent; quibus alimen-
tum ex proximo eſt: fluminum verò vis ex intimo manat, vltraque excipitur, quàm ra-
dicibus euagari licet. Deinde ſucciſæ arbores plus humoris deſiderant. Non enim tan-
tùm id quo viuant, ſed & id quo creſcant trahunt. [9] Idem ait, circa Arcadiam, quæ
vrbs in Cretâ inſulâ fuit, fontes & lacus ſubſtitiſſe, quia deſierit coli terra, dirutâ vrbe:
poſteà

A poſteà verò quàm cultores receperit, aquas quoque recepiſſe. Cauſſam ſiccitatis hanc ponit, quòd obduruerit conſtricta tellus, nec potuerit imbres inagitata tranſmittere. Quomodo ergo plurimos videmus in locis deſertiſſimis fontes? Plura denique inuenimus, quę propter aquas coli cœperunt, quàm quæ aquas habere cœperint, quia colebantur. Non enim eſſe pluuialem hanc aquam, quæ vaſtiſſima flumina à fonte ſtatim, magnis apta nauigiis defert, ex hoc intelligas licet, quòd per hiemem æſtatemque par eſt à capite deiectus. Pluuia poteſt facere torrentem: non poteſt autem æquali inter ripas ſuas tenore labentem. Aquam non faciunt imbres, ſed excitant. Paullò repetamus XII. hoc altiùs, ſi videtur: & ſcies non habere quod quæris, cùm ad veram amnium originem acceſſeris. Flumen nempe fecit copia curſuſque aquæ perennis. Ergo ſi quæris à me, quomodo aqua fiat? interrogabo inuicem, quomodo aër fiat, aut terra. Si rerum elementa ſunt quattuor, non potes interrogare vnde aqua ſit: quarta enim pars eſt naturæ. Quid ergo miraris, ſi rerum naturæ portio tam magna, poteſt aliud ex ſe ſemper

B effundere? Quomodo aër, & ipſe quarta pars mundi, ventos & auras mouet, ſic aqua riuos & flumina. Si ventus eſt fluens aër, & flumen eſt fluens aqua. Satis multum illi virium dedi, cùm dixi, elementum eſt. Intelligis, quod ab illo proficiſcitur, non poſſe deficere. [10] Aqua, ait Thales, valentiſſimum elementum eſt. hoc fuiſſe primum XIII. putat, ex hoc ſurrexiſſe omnia. Sed & nos quoque aut in eâdem ſententiâ, aut in vltimâ ſumus. Dicimus enim ignem eſſe, qui occupet mundum, & in ſe cuncta conuertat. Hunc euanidum conſidere, & nihil relinqui aliud in rerum naturâ, igne reſtincto, quàm humorem: in hoc futuri mundi ſpem latere. Ita ignis exitus mundi eſt, humor primordium. Miraris amnes ex hoc poſſe exire ſemper, qui pro omnibus fuit, & ex quo ſunt omnia? Hic humor in diductione rerum ad quartas redactus eſt, ſic poſitus, vt fluminibus edendis ſufficere, vt riuis, vt fontibus poſſet. Quæ ſequitur, Thaletis inepta ſententia eſt. Ait enim, terrarum orbem aquâ ſuſtineri, & vehi more nauigij, mobilitateque eius fluctuare, tunc cùm dicitur tremere. Non eſt ergo mirum, ſi abundat humor ad flumina

C fundenda, cùm mundus in humore ſit totus. Hanc veterem & rudem ſententiam explode. Nec eſt quod credas, in hunc orbem aquam ſubire per rimas & facere ſentinam.

Ægyptij quattuor elementa fecere: deinde ex ſingulis bina, marem & fœminam. Aërem marem iudicant, quâ ventus eſt: fœminam, quâ nebuloſus & iners. Aquam virilem vocant mare: muliebrem omnem aliam. Ignem vocant maſculum, quâ ardet flamma: & fœminam, qua lucet innoxius tactu. Terram fortiorem marem vocant, ſaxa cauteſque: fœminæ nomen aſſignant huic tractabili ad culturam. XIV. Mare vnde XV. eſt? ab initio ſcilicet ita conſtitutum: habet ſuas venas, quibus impellitur atque æſtuat. Quomodo maris, ſic & huius aquæ mitioris vaſta in occultò via eſt, quam nullius fluminis curſus exhauriet. Abdita eſt virium eius ratio. Tantum ex illâ, quantum ſuperfluum ſit, emittitur. Quædam ex iſtis ſunt, quibus aſſentire poſſumus: [11] ſed hoc ampliùs cenſeo. Placet naturâ regi terram: & quidem ad noſtrorum corporum exemplar, in quibus & venæ ſunt & arteriæ: illæ ſanguinis, hæ ſpiritus receptacula. In terrâ

D quoque ſunt alia itinera, per quæ aqua: & alia, per quæ ſpiritus currit: adeoque illam ad ſimilitudinem humanorum corporum natura formauit, vt maiores quoque noſtri aquarum appellauerint venas. Sed quemadmodum in nobis non tantùm ſanguis eſt, ſed multa genera humoris, alia neceſſarij, alia corrupti, ac paullò pinguioris, in capite cerebrum, in oſſibus medullæ, muci, ſaliuæque & lacrimæ, & quiddam additum articulis, per quod citiùs flectantur ex lubrico: ſic in terrâ quoque ſunt humoris genera complura. Quædam quæ matura durentur. Hinc eſt omnis metallorum humus, ex quibus aurum argentumque petit auaritia: & quæ in lapidem ex liquore vertuntur. In quibuſdam verò locis terra humorque liqueſcit: ſicut bitumen, & cetera huic ſimilia. Hæc eſt cauſſa aquarum, ſecundùm legem naturæ, voluntatemque naſcentium. Ceterùm vt in noſtris corporibus, ita in illâ ſæpe humores vitia concipiunt: aut ictus, aut quaſſatio aliqua, aut loci ſenium, aut frigus, aut æſtus corrupere naturam, & ſulphuratio contraxit humorem, qui modò diuturnus eſt, modò breuis. Ergo vt in corporibus noſtris ſan-

guis, cùm percuſſa vena eſt, tamdiu manat, donec omnis effluxit, aut donec venæ ſciſ- A
ſura ſubſedit, atque intercluſit, vel aliqua alia cauſſa retrò dedit ſanguinem: ita in terrâ,
ſolutis ac patefactis venis, riuus aut flumen effunditur. Intereſt, quantum aperta ſit ve-
na, quomodo conſumpta aqua ſit: modò exſiccatur aliquo impedimento, modò coit
velut in cicatricem, comprimitque quam fecerat viam: modò illa vis terræ, quam eſſe
mutabilem diximus, deſinit poſſe alimenta in humorem conuertere: aliquando autem
exhauſta replentur: modò per ſe viribus recollectis, modò aliunde tranſlatis. Sæpe enim
inania appoſita plenis humorem in ſe attrahunt. Sæpe terra ſi facilis eſt, ipſa in tabem
reſoluitur, & humeſcit. Idem euenit ſub terrâ, quod in nubibus, vt ſpiſſetur, grauioremque,
quàm vt manere in naturâ ſuâ poſſit, gignat humorem. Sæpe colligitur roris modo,
tenuis & diſperſus liquor, qui ex multis in vnum locis confluit. Sudorem aquileges vo-
cant: quia guttæ quædam vel preſſurâ loci eliduntur, vel æſtu euocantur. Hic tenuis vn-
da vix fonti ſufficit. At ex magnis cauſſis, magniſque conceptibus excidunt amnes, non-
numquam leuiter, ſi aqua pondere ſuo ſe tantùm detulit: nonnumquam vehementer B
XVI. & cum ſono ſuo, ſi illam ſpiritus intermixtus eiecit. [12] Sed quare quidam fon-
tes ſenis horis pleni, ſeniſque ſicci ſunt? Superuacuum eſt nominare ſingula flumina,
quæ certis menſibus magna, certis anguſta ſunt: & occaſionē ſingulis quærere, cùm poſ-
ſim eamdem cauſſam omnibus reddere. Quemadmodum quartana ad horam venit,
quemadmodum podagra ad tempus reſpondet, quemadmodum purgatio, ſi nihil ob-
ſtitit, ſtatum diem ſeruat, quemadmodum præſtò eſt ad menſem ſuum partus: ſic aquę
interualla habent, quibus ſe retrahant, & quibus reddant. Quædam autem interualla
minora ſunt, & ideò notabilia: quædam maiora, nec minùs certa. Et quid hoc mirum
eſt, cùm videas ordinem rerum & naturam per conſtituta procedere? Hiems numquam
aberrauit. Æſtas ſuo tempore incaluit. Autumni, veriſque, vt ſolet, facta mutatio eſt.
Tam ſolſtitium, quàm æquinoctium, ſuos dies retulit. Sunt & ſub terrâ minùs nota no-
bis iura naturæ, ſed non minùs certa. Crede infrà, quidquid vides ſuprà. Sunt & illîc
ſpecus vaſti, ſunt ingentes receſſus, & ſpatia ſuſpenſis hinc & inde montibus laxa. Sunt C
abrupti in infinitum hiatus, qui ſæpe illapſas vrbes receperunt, & ingentem in alto rui-
nam condiderunt. Hæc ſpiritu plena ſunt. Nihil enim vſquam inane eſt, & ſtagna ob-
ſeſſa tenebris & locis amplis. Animalia quoque illis innaſcuntur, ſed tarda & informia:
vt in aëre cæco pinguique concepta, & [13] in aquis torpentibus ſitu: pleraque ex his cæ-
ca, vt talpæ & [14] ſubterranei mures, quibus deeſt lumen, quia ſuperuacuum eſt. [15] In-
XVII. de, vt Theophraſtus affirmat, piſces quibuſdam locis eruuntur. Multa hoc loco
tibi in mentem venient, quæ vrbanè in re incredibili fabulam dicas. Non cum retibus
aliquem, aut cum hamis, ſed cum dolabrâ ire piſcatum. Exſpecto vt aliquis [16] in mari
venetur. Quid eſt autem, quare piſces in terram non tranſeant, ſi nos maria tranſimus?
Permutabimus ſedes. Hoc miraris accidere. Quanto incredibiliora ſunt opera luxurię,
quoties naturam aut mentitur, aut vincit. In cubili natant piſces: & ſub ipſâ menſâ ca-
pitur, qui ſtatim transferatur in menſam. Parum videtur recens mullus, niſi qui in con-
uiuæ manu moritur. [17] Vitreis ollis incluſi offeruntur, & obſeruatur morientium color, D
quem in multas mutationes mors luctante ſpiritu vertit, alios necant in garo, & con-
diunt viuos. Et ſunt qui fabulas putant, piſcem viuere poſſe ſub terrâ, & effodi, non ca-
pi. Quàm incredibile illis videretur, ſi audirent natare in garo piſcem: & cænæ cauſſâ
occiſum eſſe ſuper cænam, cùm multùm in deliciis fuit; & oculos, antequam gulam,
XVIII. pauit. Permitte mihi, quæſtione ſepoſitâ, caſtigare luxuriam. Nihil eſt, in-
quis, mullo exſpirante formoſius. Ipſâ colluctatione animam agenti rubor primùm, de-
inde pallor ſuffunditur: quàm æquè variatur, & incerta facies inter vitam & mortem
coloris eſt. Vacatio longa ſomniculoſæ inertiſque luxuriæ. Quàm ſerò experrecta, cir-
cumſcribi ſe & fraudati tanto bono ſenſit. Hoc adhuc tanto ſpectaculo & tam pulchro
piſcatores fruebantur, qui coctum piſcem & exanimem in ipſo ferculo etiam experiren-
tur. Mirabamur tantum in illis eſſe faſtidium, vt nollent attingere, niſi eodem die ca-
ptum piſcem: qui, vt aiunt, ſaperet ipſum mare. Ideò curſu aduehebatur, ideò gerulis
cum

A cum anhelitu & clamore properantibus dabatur via. Quò peruenere deliciæ? [18] Is pro
puttido iam piſcis affertur, qui non hodie eductus, hodie occiſus eſt. Neſcio de re magnâ
tibi credere. Ipſe oportet mihi credam: huc afferatur, coram me animam agat. Ad hunc
faſtum peruenit venter delicatorum, vt guſtare non poſſint piſcem, niſi quem in ipſo
conuiuio natantem, palpitantemque viderint. Quantum ad ſollertiam luxuriæ pereun-
tis accidit, tanto ſubtilius quotidie & elegantius aliquid excogitat furor, vſitata con-
temnens. Illa audiebamus, Nihil eſſe melius ſaxatili mullo. At nunc audimus: Nihil
eſt moriente formoſius. Da mihi in manus vas vitreum, in quo exſultet, in quo trepi-
det. Vbi multùm diuque laudatus eſt, ex illo perlucido viuario extrahitur: tunc vt
quiſque peritior eſt, monſtrat: Vide quomodo exarſerit rubor, omni acrior minio: vi-
de quas per latera venas agat: ecce ſanguineum putes ventrem: quàm lucidum quid-
dam, cæruleumque ſub ipſo tempore effulſit! iam porrigitur & pallet, & in vnum co-
lorem componitur. Ex his nemo morienti amico aſſidet, nemo videre mortem patris
B ſui ſuſtinet, quam optauit. Quotus quiſque funus domeſticum ad rogum proſequitur?
Fratrum, propinquorumque extrema hora deſeritur: ad mortem mulli concurritur.
Nihil enim eſt illo formoſius. Non tempero mihi, quin vtar interdum temerariis ver-
bis, & proprietatis modum excedam. Non ſunt ad popinam, dentibus, & ventre, &
ore contenti: oculis quoque guloſi ſunt. Sed vt ad propoſitum reuertar, ac- XIX.
cipe argumentum: magnam vim aquarum in ſubterraneis occultis, fertilem fædorum
ſitu piſcium. Si quando erupit, affert ſecum immenſam animalium turbam, horridam
adſpici, & turpem, ac noxiam guſtu. Certè cùm [19] in Cariâ circa Lorymam vrbem
talis exſiliſſet vnda, periere quicumque illos ederant piſces, quos ignoto ante eum diem
cælo nouus amnis oſtendit. Nec id mirum. Erant enim pinguia & differta, vt ex longo
otio, corpora: ceterùm inexercitata, & in tenebris ſaginata, & lucis expertia, ex quâ ſa-
lubritas ducitur. Naſci autem poſſe piſces in illo terrarum profundo, ſit indicium,
quòd anguillæ quoque latebroſis locis naſcuntur: grauis & ipſe cibus ob ignauiam, vti-
C que ſi altitudo illas luti penitus abſcondit. Habet ergo non tantùm venas aquarum ter-
ra, ex quibus corriuatis flumina effici poſſunt, ſed & amnes magnitudinis vaſtæ: quo-
rum aliis ſemper in occulto curſus eſt, donec aliquo ſinu deuorentur; alij ſub aliquo
lacu emergunt. Iam quis ignorat, eſſe quædam ſtagna ſine fundo? Quorſus hoc perti-
net? Vt appareat, hanc magnis amnibus æternam eſſe materiam, cuius non tanguntur
extrema, ſicut fluminum & fontium. At quare aquis ſapor varius? propter XX.
quattuor cauſſas. Ex ſolo prima eſt, per quod feruntur. Secunda, ex eâdem ſimulatio-
ne eius naſcitur. Tertia ex ſpiritu, qui in aquam transfiguratus eſt. Quarta ex vitio, quod
ſæpe concipiunt corruptæ per iniuriam. Hæ cauſſæ ſaporem dant aquis varium: hæ
medicaminum potentiam: hæ grauem ſpiritum, odoremque peſtiferum: hæ leuita-
tem grauitatemque, aut calorem, aut nimium rigorem. Intereſt, vtrùm per loca ſul-
phure, an nitro, an bitumine plena tranſeant. Hac ratione corruptæ, cum vitæ periculo
bibuntur. Hinc illud, de quo Ouidius ait:

D *Flumen habent Cicones, quod potum ſaxea reddit*
Viſcera, quod tactis inducit marmora rebus.

Medicamentum eſt, & eius naturæ habet limum, vt corpora & adglutinet & induret.
Quemadmodum Puteolanus puluis, ſi aquam attigit, ſaxum eſt: ſic è contrariò, hæc
aqua ſi ſolidum tetigit, hæret & affigitur. Inde eſt, quòd res abiectæ in eumdem lacum,
lapideæ ſubinde extrahuntur. Quod in Italiâ quibuſdam locis euenit, ſiue virgam, ſiue
frondem demerſeris, lapidem poſt paucos dies extrahis. Circumfunditur enim corpori
limus, allinitùrque paullatim. Hoc minùs videbitur tibi mirum, ſi notaueris, albu-
lam, & ferè ſulphuratam aquam, circa canales ſuos tuboſque durari. Aliquam harum
habent cauſſam illi lacus, quos quiſquis faucibus hauſit, vt idem poëta ait,

Aut furit, aut patitur mirum grauitate ſoporem.

Similem habet vim mero, ſed vehementiorem. Nam quemadmodum ebrietas, donec
exſiccetur, dementia eſt, & nimiâ grauitate defertur in ſomnum: ſic aquæ huius ſul-

phurea vis habet quoddam acrius ex aëre noxio virus, quod mentem aut furore mouet, A
aut ſopore opprimit. [20] Hoc habet mali & Lynceſtius amnis:

Quem quicumque parùm moderato gutture traxit,
Haud aliter titubat, quàm ſi mera vina bibiſſet.

XXI. [21] In quoſdam ſpecus qui deſpexêre, moriuntur: tam velox malum eſt, vt tranſuolan-
tes aues deiiciat: talis eſt aër, talis locus, ex quo lethalis aqua diſtillat. Quòd ſi remiſſior
fuerit aëris & loci peſtis, ipſa quoque temperatior noxa, nihil ampliùs quàm tentat ner-
uos, velut ebrietate torpentes. Nec miror, ſi locus atque aër aquas inficit, ſimileſque re-
gionibus reddit, per quas, & ex quibus veniunt. Pabuli ſapor apparet in lacte, & vini
vis exſiſtit etiam in aceto. nulla res eſt, quæ non eius à quo naſcitur, notas reddat.

XXII. Aliud eſt etiam aquarum genus, quod nobis placet cœpiſſe cum mundo. Siue ille
æternus eſt, hoc quoque fuit ſemper: ſiue initium aliquod eſt illi, hoc quoque cum toto
diſpoſitum eſt. Quid ſit hoc, quæris? Oceanus, & quodcumque ex illo mare terras in-
terluit. Iudicant quidam flumina quoque, quorum inenarrabilis natura eſt, cum ipſo B
mundo traxiſſe principia, vt Iſtrum, vt Nilum, vaſtos amnes, magiſque inſignes, quàm
XXIII. vt dici poſſit, eamdem illis originem, quam ceteris eſſe. Hæc eſt ergo aquarum
diuiſio, vt quibuſdam videtur. Poſt illam cæleſtes, quas ex ſuperioribus nubila eiiciunt.
Ex terrenis aliæ ſunt, vt ita dicam, ſupernatantes, quæ in ſummâ humo repunt: aliæ ab-
XXIV. ditæ, quarum reddita eſt ratio. Quare quædam aquæ caleant, quædam etiam
ferueant in tantum, vt non poſſint eſſe vſui, niſi aut in aperto euanuere, aut mixturâ fri-
gidæ intepuere, plures cauſſæ redduntur. Empedocles exiſtimat ignibus, quos multis lo-
cis terra opertos tegit, aquam caleſcere, ſi ſubiecti ſunt ſolo, per quod aquis tranſcurſus
eſt. Facere ſolemus [22] dracones & miliaria & complures formas, in quibus aëre tenui fi-
ſtulas ſtruimus, per decliue circumdatas: vt ſæpe eũdem ignem ambiens aqua per tan-
tum fluat ſpatij, quantum efficiendo calori ſat eſt. Frigida itaque intrat, effluit calida.
Idem ſub terrâ Empedocles exiſtimat fieri: quem non falli credent ij, quibus balnearia
ſine igne calefiunt. Spiritus in illâ feruens loco æſtuanti infunditur. Hic per tubos la- C
pſus, non aliter quàm igne ſubdito, parietes & vaſa balnei calefacit. Omnis denique fri-
gida tranſitu mutatur in calidam: nec trahit ſaporem euaporatio, quia clauſa perlabi-
tur. Quidam exiſtimant, per loca ſulphure plena exeuntes vel introeuntes aquas, ca-
lorem beneficio materiæ, per quam fluunt, trahere: quod ipſo odore guſtuque teſtan-
tur. Reddunt enim qualitatem eius, quâ caluerunt, materiæ. Quod ne accidere mireris,
XXV. viuæ calci aquam infunde, feruebit. Quædam aquæ mortiferæ ſunt, nec odo-
re notabiles, nec ſapore. [23] Circa Nonacrin in Arcadiâ Styx appellata ab incolis, adue-
nas fallit: quia non facie, non odore ſuſpecta eſt: qualia ſunt magnorum artificum ve-
nena, quæ deprehendi niſi morte non poſſunt. Hæc autem, de quâ paullò antè retuli,
aqua, ſummâ celeritate corrumpit: nec remedio locus eſt, quia protinus hauſta dura-
tur: nec aliter quàm gypſum ſub humore conſtringitur, & alligat viſcera. [24] Eſt autem
noxia aqua in Theſſaliâ circa Tempe, quam & feræ & pecus omne deuitat: per ferrum &
æs exit: tanta vis illi ineſt, etiam dura molliendi: nec arbuſta quidem vlla alit, & herbas D
necat. Quibuſdam fluminibus vis ineſt mira. [25] Alia enim ſunt, quæ pota inficiunt gre-
ges ouium: intraque breue tempus, quæ fuêre nigræ, albam ferunt lanam: quæ albæ ve-
nerant, nigræ abeunt. Hoc etiam in Bœotiâ amnes duo efficiunt: quorum alteri ab ef-
fectu Melas nomen eſt: vterque ex eodem lacu exeunt, diuerſa facturi. In Macedoniâ
quoque, vt ait Theophraſtus, eſt flumen, ad quod qui facere albas oues volunt, addu-
cunt. Quod vt diutiùs potauere, non aliter quàm infectæ mutantur. At ſi illis lanâ opus
fuerit pullâ, paratus gratuitus infector eſt: ad Ceronem eumdem gregem appellunt.
Auctores nouos habeo, eſſe in Galatiâ flumen, quod idem in omnibus efficiat: eſſe in
Cappadociâ, quo poto equis, nec vlli præterea animali, color mutatur, & ſpargitur albo
cutis. Quoſdam lacus eſſe, qui nandi imperitos ferant, notum eſt. Erat in Siciliâ, eſt ad-
huc in Syriâ ſtagnum, in quo natant lateres, & mergi proiecta non poſſunt, licet grauia
ſint. Huius rei palàm cauſſa eſt. quamcumque vis rem expende, & contra aquam ſtatue,
dum-

A dummodo vtriuſque par ſit modus: ſi aqua grauior eſt, leuiorem rem, quàm ipſa eſt, fe-
ret, & ranto ſupra ſe extollet: quanto erit leuior, grauiora deſcendent. At ſi aquæ, & eius
rei quam contrà penſabis, par pondus erit: nec peſſum ibit, nec exſtabit, ſed æquabitur
aquæ: & natabit quidem, ſed pænè merſa, ac nullâ eminens parte Hoc eſt cur quædam
tigna ſupta aquam, pænè tota effcrantur: quædam ad medium ſubmerſa ſint, quædam
ad æquilibrium aquæ deſcendant. Namque cùm vtriuſque pondus par eſt, neutraque
res alteri cedit; grauiora deſcendunt, leuiora geſtantut. Graue autem & leue eſt, non
æſtimatione noſtrâ, ſed comparatione eius quo vehi debet. Itaque vbi aqua grauior eſt
hominis corpore, aut ſaxi, non ſinit id quo non vincitur, mergi. Sic euenit, vt in quibuſ-
dam ſtagnis ne lapides quidem peſſum eant. de ſolidis & duris loquor. Sunt enim multi
pumicoſi & leues, ex quibus quæ conſtant [26] inſulæ, in Lydiâ natant. Theophraſtus
eſt auctot. Ipſe ad Curylias natantem inſulam vidi. Alia in Vadimonis lacus vehitur,
alia in lacu Stationéſi. Curyliarum inſula & arbores habet, & herbas nutrit, tamen aquâ
B ſuſtinetur: & in hanc atque illam partem non tantùm vento impellitur, ſed & aurâ.
Nec vmquam illi per diem & noctem in vno loco ſtatio eſt: adcò mouerur leui flatu.
Huic duplex cauſſa eſt. Aquæ grauitas medicatæ, & ob hoc ponderoſæ; & ipſius in-
ſulæ materia vectabilis, quæ non eſt corporis ſolidi, quamuis arbores alat. Fortaſſe enim
leues truncos, frondesque in lacu ſparſas pinguis humor apprehendit, ac vinxit. Itaque
etiam ſi qua in illâ ſaxa ſunt, inuenies exeſa & fiſtuloſa: qualia ſunt quæ duratus hu-
mor efficit, vtique circa medicatorum fontium riuos: quæ vbi purgamenta aquarum
coaluerunt, ex ſpumâ ſolidantur. Neceſſariò leue eſt, quod ex ventoſo inanique concre-
tum eſt. Quorumdam cauſſa non poteſt reddi, quare aqua Nilotica fæcundiores fæ-
minas faciat, adeò vt quarumdam viſcera longâ ſterilitate præcluſa, ad conceptum rela-
xauerit: quare quædam in Lyciâ aquæ conceptum fæminarum cuſtodiant, quas ſolent
petere, quibus parùm tenax vulua eſt. Quod ad me attinet, pono iſta inter temerè vul-
gata. Creditum eſt, quaſdam aquas ſcabiem adferre corporibus, quaſdam vitiliginem,
C & fædam ex albo varietatem, ſiue infuſa ſiue pota ſit. quod vitium dicũt habere aquam
ex rore collectam. Quis non grauiſſimas eſſe aquas credat, quæ in cryſtallum coëunt?
Contrà autem eſt. tenuiſſimis enim hoc euenit, quas frigus ob ipſam tenuitatem facilli-
mè gelat. Vnde autem fiat eiuſmodi lapis, apud Græcos ex ipſo nomine apparet:
κρύςαλλον enim appellant æquè hunc perlucidum lapidem, quàm illam glaciem, ex quâ
fieri creditur. Aqua enim cæleſtis minimum in ſe terreni habens, cùm induruit, longio-
ris frigoris pertinaciâ ſpiſſatur magis ac magis: donec omni aëre excluſo in ſe tota com-
preſſa eſt, & humor qui fuerat, lapis effectus eſt. Æſtate quædam flumina au- XXVI.
gentur, [27] vt Nilus: cuius aliàs ratio reddetur. Theophraſtus eſt auctor, in Ponto quo-
que quoſdam amnes creſcere tempore æſtiuo, quattuor autem eſſe iudicant cauſſas. Aut
quia tunc maximè in humorem mutabilis terra eſt: aut quia maiores in remoto imbres
ſunt, quorum aqua per ſecretos cuniculos reddita, tacitè ſuffunditur. Tertia, ſi crebrio-
ribus ventis oſtium cæditur, & reuerberatur fluctu, amnis reſtitit: qui creſcere videtur,
D quia non effunditur. Quarta ratio eſt ſiderum. Hæc enim quibuſdam menſibus magis
vrgent, & exhauriunt flumina: cùm longiùs receſſerunt, minus conſumunt, atque tra-
hunt. Itaque quod impendio ſolebat, id incremento accedit. Quædam flumina palàm
in aliquem ſpecum decidunt, & ſic ex oculis auferuntur: quædam conſumuntur paul-
latim, & intercidunt: eadem ex interuallo reuertuntur, recipiuntque & nomen & cur-
ſum. Cauſſa manifeſta eſt, ſub terrâ vacat locus. Omnis autem humor naturâ ad infe-
rius, & ad inane defertur. Illò itaque recepta flumina curſus egere ſecretò: ſed cùm pri-
mùm aliquid ſolidi, quod obſtatet, occurrit, præruptâ parte, quæ minùs ad exitum re-
pugnabat, repetiere curſum ſuum.

[28] Sic vbi terreno Lycus eſt epotus hiatu,
Exſiſtit procul hinc, alioque renaſcitur ore.
Sic modò combibitur, tacito modò gurgite lapſus,
Redditur Argolicis ingens Eraſinus in vndis.

Idem & in Oriente Tigris facit: abſorbetur, & deſideratus diu, [29] randem longè re- A
moto loco, non tamen dubius, an idem ſir, emergit. Quidam fontes certo tempore pur-
gamenta eiectant: [30] vt Arethuſa in Siciliâ, quintâ quaque æſtate per Olympia. Inde
opinio eſt, Alphæon ex Achaiâ eò vſque penetrare, & agere ſub mare curſum, nec antè
quàm in Syracuſano littore emergere. Ideoque iis diebus quibus Olympia ſunt, victi-
marum ſtercus ſecundo traditum flumini illîc redundare. Hoc & à te traditum eſt in
poëmate, Lucili cariſſime, & à Virgilio qui alloquitur Arethuſam:

Sic tibi cùm fluctus ſubter labere Sicanos,
Doris amara ſuam non intermiſceat vndam.

Eſt in Cherſoneſo Rhodiorum fons, qui poſt magnum interuallum temporis, fœda
quædam turbidus ex intimo fundat, donec liberatus eliquatusque eſt. Hoc quibuſdam
locis fontes faciunt, vt non tantùm lutum, ſed folia, teſtaſque, & quidquid putre iacuit,
expellant: vbique autem facit mare: cui hæc natura eſt, vt omne immundum ſtercoro-
ſumque littoribus impingat. Quædam verò partes maris id certis temporibus faciunt: B
vt [31] circa Meſſanam & Mylas fimo quiddam ſimile, turbulentum in litus mare pro-
fert, feruetque & æſtuat, non ſine odore fœdo. Vnde illîc ſtabulare Solis boues, fabula
eſt. Sed difficilis ratio eſt quorumdam: vtique inibi tempus eius rei, de quâ quæritur,
inobſeruatum & incertum eſt. Itaque proxima quidem inueniri, & vicina non poteſt
cauſſa, ceterùm publica eſt illa. Omnis aquarum ſtantium clauſarumque natura ſe pur-
gat. Nam in his quibus curſus eſt, non poſſunt vitia conſiſtere, quæ ſecunda vis defert
& exportat. Illæ quæ non emittunt quidquid inſedit, magis minúſve æſtuant. Mare ve-
rò cadauera, ſtramentaque, & naufragorum reliquiis ſimilia, ex intimo trahit, nec tan-
XXVII. tùm tempeſtate fluctuque, ſed tranquillum quoque placidumque purgatur. Sed
monet me locus, vt quæram, cùm fatalis dies diluuij venerit, quemadmodum magna
pars terrarum vndis obruatur. Vtrùm Oceani viribus fiat, & externum in nos pelagus
exſurgat: an crebri ſine intermiſſione imbres, & eliſâ æſtate hiems pertinax, immenſam
vim aquarum ruptis nubibus deiiciat. An flumina tellus largiùs fundat, aperiatque fon-
tes nouos: aut non ſit vna tanto malo cauſſa, ſed omnis ratio conſentiat, & ſimul imbres C
cadant, flumina increſcant, maria ſedibus ſuis excita percurrant, & omnia vno agmine
ad exitium humani generis incumbant. Ita eſt. Nihil difficile eſt naturæ, vtique vbi in
finem ſui properat. Ad originem rerum parcè vtitur viribus, diſpenſatque ſe incremen-
tis fallentibus: ſubitò ad ruinam toto impetu venit. Quàm longo tempore opus eſt, vt
conceptus ad puerperium perducatur infans? quantis laboribus tener educatur? quàm
diligenti nutrimento obnoxium nouiſſimè corpus adoleſcit? at quàm nullo negotio ſol-
uitur? Vrbes conſtituit ætas: hora diſſoluit. Momento fit cinis: diu ſilua. Magnâ tutelâ
ſtant ac vigent omnia: citò ac repentè diſſiliunt. Quidquid ex hoc ſtatu rerum natura
flexerit, in exitium mortalium ſatis. Ergo cùm affuerit illa neceſſitas temporis, multa ſi-
mul fata cauſſas mouent: nec ſine concuſſione mundi tanta mutatio eſt, vt quidam pu-
tant, inter quos Fabianus eſt. Primò immodici cadunt imbres, & ſine vllis ſolibus triſte
nubilo cælum eſt: nebulaque continua, & ex humido ſpiſſaque caligine, numquam ex-
ſiccantibus ventis. Inde vitium ſatis, & ſegetum ſine fruge ſurgentium marcor. Tunc D
corruptis quæ ſerũtur manu, paluſtris omnibus campis herba ſuccreſcit: mox iniuriam
& validiora ſenſere. Solutis quippe radicibus, arbuſta procumbunt & vitis; atque omne
virgultum non tenetur ſolo, quod molle fluidumque eſt: iam nec gramina aut pabula
læta aquis ſuſtinet, fame laboratur, & manus ad antiqua alimenta porrigitur: quare ilex
& quercus excutitur, & quæcumque in his arduis arbor commiſſurâ aſtricta lapidum
ſtetit. Labant ac madent tecta, & in imum vſque receptis aquis fundamenta deſidunt,
ac tota humus ſtagnat, fruſtrà titubantium fulcra tentantur. Omne enim fundamentum
in lubrico figitur, & lutoſâ humo nihil ſtabile eſt. Poſtquam magis magiſque nimbi
ingruunt, & congeſtæ ſæculis tabueſcunt niues, deuolutus torrens altiſſimis montibus
rapit ſiluas malè hærentes, & ſaxa reuolutis remiſſa compagibus rotat. Abluit villas, &
intermixtos ouium greges deuehit, vulſiſque minoribus tectis, quæ in tranſitu abduxit,
tandem

A tandem in maiora violentus oberrat. Vrbes, & implicitos trahit mœnibus ſuis populos, ruinam an naufragium querantur, incertos: adeò ſimul, & quod opprimeret, & quod mergeret, venit. Auctus deinde proceſſu aliquo in ſe torrentibus raptis plana paſſim populatur. Nouiſſimè ruinâ magnâ gentium clarus onuſtuſque diffunditur. Flumina verò ſuapte naturâ vaſta, & tempeſtatibus rapta, alueos relinquunt. Quid tu eſſe Rhodanum, quid putas Rhenum atque Danubium, quibus torrens etiam in canali ſuo curſus eſt, cùm ſuperfuſi nouas ſibi fecêre ripas, ac ſciſſâ humo ſimul exceſſere alueo? Quantâ cum præcipitatione voluuntur, vbi per campeſtria fluens Rhenus, ne ſpatio quidem languidus, ſed latiſſimè velut per anguſtum aquas implet? Cumque Danubius non iam radices, nec media montium ſtringit, ſed iuga ipſa ſollicitat, ferens ſecum madefacta montium latera, rupeſque deiectas, & magnarum promontoria regionum, quæ fundamentis laborantibus à continente receſſerunt. Deinde non inueniens exitum (omnia enim ſibi ipſe præcluſerat) in orbem redit, ingentemque terrarum ambitum atque
B vrbium vno vortice inuoluit. Interim permanent imbres, fit cælum grauius, ac ſic diu malum ex malo colligit. Quod olim fuerat nubilum, nox eſt: & quidem horrida & terribilis, intercuſſu luminis diri. crebra enim micant fulmina, procellæ quatiunt mare: tũc primùm auctum fluminum acceſſu, & ſibi anguſtum, iam promouet littus: non continetur ſuis finibus, ſed prohibent exire torrentes, aguntque fluctus retrò: pars tamen maior, vt maligno oſtio retenta, reſtagnat, & agros in formam vnius lacus redigit. Iam omnia, quà proſpici poteſt, aquis obſidentur. Omnis tumulus in profundo latet, & immenſa vbique altitudo eſt: tantùm in ſummis montium iugis vada ſunt. In ea excelſiſſima cum liberis coniugibuſq; fugere, actis ante ſe gregibus: diremptum inter miſeros commercium ac tranſitus: quoniam quidquid ſubmiſſius erat, id vnda compleuit. Editiſſimis quibuſque adhærebant reliquiæ generis humani: quibus in extrema perductis, hoc vnum ſolatio fuit, quòd tranſierat in ſtuporem metus. non vacabat timere mirantibus: ne dolor quidem habebat locum. Quippe vim ſuam perdit in eo, qui vltra ſenſum mali
C miſer eſt. Ergo inſularum modo eminent montes, & ſparſas Cycladas augent, vt ait ille
32 poëtarum ingenioſiſſimus egregiè, ſicut illud pro magnitudine rei dixit:

Omnia pontus erat: deerant quoque littora ponto.

niſi tantum impetum ingenij & materiæ ad pueriles ineptias reduxiſſet.

Nat lupus inter oues, fuluos vehit vnda leones.

Non eſt res ſatis ſobria, laſciuire deuorato orbe terrarum. Dixit ingentia, & tantæ confuſionis imaginem cepit, cùm dixit:

Exſpatiata ruunt per apertos flumina campos.

—— Preſſæque labant ſub gurgite turres.

Magnificè hoc, ſi non curauit, quid oues & lupi faciant. Natati autem in diluuio & in illâ rapinâ poteſt? aut non eodem impetu pecus omne, quo raptum erat, merſum eſt? Concepiſti imaginem quantam debebas, obrutis omnibus terris, cælo ipſo in terram ruente. Perfer. Scies, quid deceat, ſi cogitaueris orbem terrarum natare. Nunc ad propo-
D ſitum reuertamur. Sunt qui exiſtiment, immodicis imbribus vexari terras poſſe, XXVIII.
non obrui. Magno impetu magna ferienda ſunt. Faciet pluuia ſegetes malas, fructum grando decutiet, intumeſcent riuis flumina: ſed reſident. Quibuſdam placet moueri mare, & illinc cauſſam tantæ cladis acceſſi. Non poteſt torrentium, aut imbrium, aut fluminum iniuriâ fieri tam grande naufragium. Vbi inſtat illa pernicies, mutarique genus humanum placuit, fluere aſſiduos imbres, & non eſſe modum pluuiis conceſſerim: ſuppreſſis aquilonibus, & flatu ſicciore: auſtris nubes & imbres & amnes abundare.

—— Sed adhuc in damna profectum eſt.

Sternuntur ſegetes, & deplorata colonis

Vota iacent, longique perit labor irritus anni.

Non lædi debent terræ, ſed abſcondi. Denique cùm per iſta proluſum eſt, creſcunt maria, ſed ſuper ſolitum, & fluctum vltra extremum tempeſtatis maximæ veſtigium mittunt. Deinde à tergo ventis ſurgentibus, ingens æquor euoluũt, quod longè à conſpectu

litto-

littoribus frangitur. Deinde vbi littus bis terque prolatum eſt, & pelagus in alieno con- A
ſtitit, velut admoto malo cominus procurrit æſtus ex imo receſſu maris. Nam vt aëris,
vt ætheris, ſic huius elementi larga materia eſt, multoque in abdito plenior. Hæc fatis
mota, non æſtu, (nam æſtus fati miniſterium eſt) attollit vaſto ſinu fretum, agitque an-
te ſe. Deinde in miram altitudinem erigitur: & illis tutis hominum receptaculis ſuper-
eſt. Nec id aquis arduum eſt, quoniam æquo terris faſtigio aſcenderet. Si quis excelſa
perlibret, maria paria ſunt. Nam par vndique ſibi ipſa tellus eſt. Caua & plana vndique
inferiora ſunt. Sed iſtis adeò in rotundum orbis æquatus eſt, in parte autem eius & ma-
ria ſunt, quæ in vnius æqualitatem pilæ coëunt. Sed quemadmodũ campos intuentem,
quæ paullatim deuexa ſunt, fallunt: ſic non intelligimus curuaturas maris, & videtur
planum quidquid apparet. at illud æquale terris eſt. Ideoque vt effluat, non magnâ mo-
le ſe tollet: dum ſatis eſt illi, vt ſupra paria veniat, leuiter exſurgere: nec à littore vbi in-
ferius eſt, ſed à medio, vbi ille cumulus eſt, defluit. Ergo vt ſolet æſtus æquinoctialis,
ſub ipſum lunæ ſoliſque coitum, omnibus aliis maior vndare: ſic hic qui ad occupandas B
terras emittitur, ſolitis maximiſque violentior, plus aquarum trahit: nec antequam ſu-
pra cacumina eorum, quos perfuſurus eſt, montium creuit, deuoluitur. Per centena mil-
lia quibuſdam locis æſtus excurrit innoxius, & ordinem ſeruat. Ad menſuram enim cre-
ſcit, iterúmque decreſcit. At illo tempore ſolutus legibus, ſine modo fertur. Quâ ratio-
ne, inquis? Eâdem, qua conflagratio futura eſt. Vtrúque fit, cùm Deo viſum ordiri me-
liora, vetera finiri. Aqua & ignis terrenis dominantur. Ex his ortus, & ex his interitus
eſt. Ergo quandoque placuere res nouæ mundo, ſic in nos mare emittitur deſuper, vt
XXIX. feruor ignis, cùm aliud genus exitij placuit. Quidam exiſtimant terram quoque
concuti, & dirupto ſolo noua fluminum capita detegere, quę ampliùs vt è pleno profun-
dant. Beroſus, qui Belum interpretatus eſt, ait curſu iſta ſiderum fieri: & adeò quidem
id affirmat, vt conflagrationi atque diluuio tempus aſſignet: arſura enim terrena conten-
dit, quando omnia ſidera, quæ nunc diuerſos agunt curſus, in Cancrum conuenerint, ſic
ſub eodem poſita veſtigio, vt recta linea exire per orbes omnium poſſit: inundationem C
futuram, cùm eadem ſiderũ turba in Capricornum conuenerit. Illîc ſolſtitium, hîc bru-
ma conficitur. Magnæ potentiæ ſigna: quando in ipſâ mutatione anni momenta ſunt.
Et iſtas ego receperim cauſſas (neque enim ex vno eſt tanta pernicies) & illã quæ in con-
flagratione noſtris placet, huc quoque transferendam puto: ſiue anima eſt mundus, ſiue
corpus: naturâ gubernante, vt arbores, vt ſata, ab initio eius vſque ad exitum quidquid
facere, quidquid pati debeat, incluſum eſt: vt in ſemine omnis futuri ratio hominis
comprehenſa eſt. Et legem barbæ & canorum nondum natus infans habet. totius enim
corporis, & ſequentis ætatis in paruo occultoque lineamenta ſunt. Sic origo mundi, non
minùs ſolem & lunam, & vices ſiderum, & animalium ortus, quàm quibus mutaren-
tur terrena, continuit. In his fuit inundatio, quæ non ſecùs quàm hiems, quàm æſtas, le-
ge mundi venit. Itaque non pluuia iſtud fiet, ſed pluuia quoque: non incurſu maris, ſed
maris quoque incurſu: non terrę motu, ſed terræ quoque motu. Omnia adiuuabunt na-
turam, vt naturæ conſtituta peragantur. Maximam tamen cauſſam, ad ſe inundandam, D
terra ipſa præſtabit: quam diximus eſſe mutabilem, & ſolui in humorem. Ergo quan-
doque erit terminus rebus humanis, cùm partes eius interire debuerint, aboleríve fundi-
tus totæ, vt de integro totæ, rudes innoxiæque generentur: nec ſuperſit in deteriora ma-
giſter: plus humoris, quàm ſemper fuit, fiet. Nunc enim elementa ad id, quod debetur,
penſa ſunt. Aliquid oportet alteri accedat, vt quæ libramento ſtant, inæqualitas turbet.
Accedet humori. Nunc enim habet quò ambiat terras, non quò obruat. Quidquid illi
acceſſerit, neceſſe eſt in alienum locum exundet. Vndare ergo terra debet, vt validiori in-
firma ſuccumbat. Incipiet ergo putreſcere, dehinc laxata ire in humorem, & aſſiduâ ta-
be defluere. Tunc exſilient ſub montibus flumina, ipſoſque impetu quatient: inde au-
râ tacitâ manabunt. Solum omne aquas reddet, ſummi ſcaturient montes: quemadmo-
dum in morbum tranſeunt ſana, & vlceri vicina conſentiunt: vt quæque proxima ter-
ris fluentibus fuerint, eluentur, ſtillabunt, & deinde current, & hiante pluribus locis

ſaxo,

A ſaxo, per fretum ſalient, & maria inter ſe component. Nihil erunt Hadriatici, nihil Siculi æquoris fauces, nihil Charybdis, nihil Scylla. Omnes nouum mare fabulas obruet, & hic qui terras cingit Oceanus extremas, veniet in medium. Quid ergo eſt? nihilominus tenebit alienos menſes hiems, æſtas prohibebitur, & quodcumque terras ſidus exſiccat, compreſſo ardore ceſſabit. Peribunt tot nomina, Caſpium & rubrum mare, Ambracij & Cretici ſinus, Propontis & Pontus. Peribit omne diſcrimen. Confundetur quidquid in ſuas partes natura digeſſit. Non muri quemquam, non turres tuebuntur. Non proderunt templa ſupplicibus, nec vrbium ſumma: quippe fugientes vnda præueniet, & ex ipſis arcibus deferet. Alia ab occaſu, alia ab oriente concurrent: vnus humanum genus condet dies. Quidquid tam longa fortunæ indulgentia excoluit, quidquid ſupra ceteros extulit, nobilia pariter atque adornata, magnarumque gentium regna peſſumdabit.

Sunt omnia, vt dixi, facilia naturæ: vtique quæ à primo facere conſtituit, ad quæ XXX. non ſubitò, ſed ex denunciato venit. Iam autem à primo die mundi, cùm in hunc habitum ex informi vnitate diſcederet, quando mergerentur terrena, decretum eſt: & ne B ſit quandoque velut in nouo opere, duta molitio, olim ad hæc maria ſe exercent. Non vides, vt fluctus in littora, tamquam exiturus, incuttat? Non vides, vt æſtus fines ſuos tranſeat, & in poſſeſſionem terrarum mare inducat? Non vides, vt illi perpetua cum clauſtris ſuis pugna ſit? Quis porrò iſtinc, vnde tantum tumultum vides, metus eſt è mari, & magno impetu erumpentibus fluuiis? Vbi non humorem natura diſpoſuit, vt vndique nos, cùm voluiſſet, aggredi poſſet? Mentior, niſi eruentibus terram humor occurrit, & quoties nos auaritia aut defodit, aut aliqua cauſſa penetrare altiùs cogit, eruendi finis vnda eſt. Adiice nunc, quòd immanes ſunt in abdito lacus, & multum maris conditi, multum fluminum per operta labentium. Vndique ergo erunt cauſſæ diluuio, cùm aliæ aquæ ſubinfluunt terras, aliæ circumfluunt, quæ diu coërcitæ vincent, & amnes amnibus iungent, paludibus ſtagna. Omnium tunc mare ora fontium implebit, & maiore hiatu ſoluet. Quemadmodum corpora noſtra ad egeſtum venter exhaurit, C quemadmodum eunt in ſudorem vires: ita tellus liquefiet, & aliis cauſſis quieſcentibus, intra ſe, quo mergatur, inueniet: ſic magna omnia coitura crediderim. Nec erit longa mora exitij. Tentatur diuelliturque concordia, cùm ſemel aliquid ex hac idoneâ diligentiâ remiſerit mundus: ſtatim vndique ex aperto ſupernè, ex abdito ab imo aquarum fiet irruptio. Nihil eſt tam violentum & incontinens ſui, tam contumax, infeſtúmque retinentibus, quàm magna vis vndæ: vtetur libertate permiſſâ, & iubente naturâ, quæ ſcindit circuitque, complebit. Vt ignis diuerſis locis ortus, citò miſcet incendium, flammis coire properantibus: ſic momento redundantia maria ſe committent. Nec ea ſemper licentia vndis erit: ſed peracto exitio generis humani, exſtinctiſque pariter feris, in quarum homines ingenia tranſierant, iterùm aquas terra ſorbebit: natura pelagus ſtare, aut intra terminos ſuos furere coget: & reiectus è noſtris ſedibus, in ſua ſecreta pelletur Oceanus: antiquus ordo reuocabitur. Omne ex integro animal generabitur, dabitúrq; terris homo inſcius ſcelerum, & melioribus auſpiciis natus. Sed illis quoque innocentia D non durabit, niſi dum noui ſunt. Citò nequitia ſubrepit: virtus difficilis inuentu eſt, rectorem ducemque deſiderat. Etiam ſine magiſtro vitia diſcuntur.

M. AN-

M. ANTONII MVRETI A

AD LIBRVM TERTIVM NATVRALIVM SENECÆ QVÆSTIONVM, NOTÆ.

AD PROOEMIVM. 1. DEVS ALIA EXALTAT, ALIA SVBMITTIT.] *Hoc Aeſopus quaſi proprium Dei opus eſſe reſpandit. Et notum eſt illud Heſiodi,*

Ῥέα μὲν γὰρ βριάει, ῥέα δὲ βριάοντα χαλέπτει,
Ῥεῖα δ' ἀρίζηλον μινύθει, καὶ ἄδηλον ἀέξει
Ζεὺς ὑψιβρεμέτης, ὃς ὑπέρτατα δώματα ναίει.

AD CAP. II. 2. AVT STANT OMNES AQVÆ, AVT FLVVNT, AVT COLLIGVNTVR.] *Prima diuiſia aquarum.* Τῶν ὑδάτων τὰ μὲν στάσιμα, τὰ δὲ ῥυτά, τὰ δὲ συλλογιμαῖα.

3. QVÆDAM HAVSTÆ FOECVNDITATEM ADFERVNT.] *Theophraſtus libro* IX. περὶ φυτῶν, Ἐνιαχοῦ μὲν γάρ φασι τὸ ὕδωρ παιδογόνον εἶναι γυναιξίν, ὥσπερ καὶ ἐν Θεσπίαις, ἐνιαχοῦ δὲ ἄγονον ὡς ἐν Πυρᾷ. *Plinius libro* XXXI. Theſpiarum ſons conceptus mulieribus repræſentat. Item in Arcadiâ flumen Elatum. Cuſtodit autem partum Linus fons in eâdem Arcadiâ, abortuſque fieri non patitur. E diuerſo in Pyrâ flumen quod Aphrodiſium vocant, ſteriles facit. *Solinus in capite de Siciliâ:* Ibi & ſontes duo. Alterum ſi ſterilis ſumpſerit, fœcunda fiet: alterum ſi fœcunda hauſerit, vertitur in ſterilitatem.

AD CAP. V. 4. QVIDAM IVDICANT.] *De cauſâ & arigine fluuiorum ac fontium videndus Ariſtateles cap.* XIII. *libri* 1. *Meteoralagican.*

AD CAP. X. 5. FIVNT OMNIA EX OMNIBVS.] *Vide eumdem Ariſtatelem capite quarto libri* II. περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς.

6. OMNIA IN OMNIBVS SVNT.] *Vetus dictum Anaxagara,* πᾶν ἐν παντὶ μέμικται.

AD CAP. XI. 7. IN CORICO MONTE.] *Plinius*, In Coryco monte amnis erupit, poſtquam cœptus eſt coli.

8. HÆMVS.] *Hac de re ita idem Plinius:* Naſcuntur fontes deciſis plerumque ſiluis, quos arborum alimenta conſumebant: ſicut in Hæmo, obſidente Gallos Caſſandro, cùm valli gratiâ ſiluas cecidiſſent.

9. IDEM AIT CIRCA ARCADIAM.] *Plinius:* Et coli moueriq; terram, callumque ſummæ cutis ſolui, aquarum intereſt. Proditur certè in Cretâ expugnato oppido, quod vocabatur Arcadia, ceſſaſſe fontes, amneſq; qui in eo ſitu multi erant. Rurſus condito, poſt ſex annos emerſiſſe, vti quęque cœpiſſent partes coli.

AD CAP. XIII. 10. AQVA, AIT THALES.] *Aquam principium rerum omnium eſſe tradidit Thales, vt auctor eſt Ariſtateles libro primo maiore* τῶν μετὰ τὰ φυσικά. *Eamdem putabant fuiſſe ſententiam vetuſtiſſimorum poëtarum, quos illi Theologas vocabant. Nam & eodem reſpexiſſe Homerum illa verſu,* B

Ὠκεανόν τε θεῶν γένεσιν, καὶ μητέρα Τηθύν.

& cùm Odyſſeas ν', *Neptunum ab Ioue ipſo vocari facit deorum antiquiſſimum & optimum.*

AD CAP. XV. 11. SED HOC AMPLIVS CENSEO.] *Senatorium loquendi genus: cùm qui ſententiam dicturus erat, probabat quidem quæ ab aliis dicta erant, ſed addebat aliquid etiam de ſua.*

AD CAP. XVI. 12. SED QVARE QVIDAM FONTES SENIS HORIS PLENI, SENISQVE SICCI SVNT?] *Huic ſimile quiddam de Dadonea fonte ſcriptum reliquit Plinius libro* II. Meridie, *inquit*, ſemper deficit: quâ de cauſſâ anapauomenon vocant. Mox increſcens ad medium noctis exuberat: ab eo rurſus ſenſim deficit. *Paullò poſt addit, ſontes eſſe calidos contra Timauum amnem, qui pariter cum æſtu maris creſcunt, minuunturve.* C
Vide quæ de fonte Comenſi ſcribit Plinius Cæcilianus epiſtolâ vltimâ libri quarti: quæ eadem & Plinius auunculus, ſed breuiùs, tradiderat.

13. ET IN AQVIS TORPENTIBVS SITV.] *Male in aliis libris*, facta.

14. SVBTERRANEI MVRES.] *Ita veteres libri, non, vt alij*, vermes.

15. INDE, VT THEOPHRASTVS AFFIRMAT, PISCES QVIBVSDAM LOCIS ERVVNTVR.] *Hunc ipſum, vt opinor, Theophraſti locum citat Athenæus principio libri octaui, Plinius etiam copioſiùs capite* LVII. *libri noni.*

AD CAP. XVII. 16. IN MARI VENETVR.] *Multò hæc ſcriptura melior, quàm illa vulgata*, in mari verſetur. D

17. VITREIS OLLIS INCLVSI OFFERVNTVR.] *De his ipſis deliciis vide quæ ſcribit Plinius libro nono.*

AD CAP. XVIII. 18. IS PRO PVTRIDO.] *Totus hic locus quanto melius in veteribus, quàm in vulgatis libris legatur, cupio ex collatione cognoſci. Ita enim ſcriptum eſt in illis:* Is pro putrido iam piſcis eſt, qui hodie eductus, *& cetera, & paullò poſt:* Vt guſtare poſſint, niſi quem. *Vox* piſcem *redundat. de mulla enim tantùm loquitur.*

AD CAP. XIX. 19. IN CARIA CIRCA LORVMA VRBEM.] *Ita iampridem legendum*

A *docui capite ſeptimo libri duodecimi Variarum lectio-num: idq; ex libro vetere, Strabone, Melâ, Plinio, Ptolemao. Mentio eius oppidi eſt apud Liuium libro* XXXVII.

AD CAP. XX. 20. HOC HABET MALI LYNCESTIVS AMNIS.] *Ita legendum ex vetere libro & ex hiſtoriâ. Theopompus* ἐν Λυγκήστῳ φησὶ πηγὴν εἶ) τῇ μὲν γεύσει ὀξίζουσαν, τοὺς δὲ πίνοντας μεθύσκεσθαι. *Athenaus libro* 11. *Meminit & Vitruuius, & Plinius, & Oribaſius.*

AD CAP. XXI. 21. IN QVOSDAM SPECVS.] *Noti ſunt Virgiliani verſus de Auerno.*

Spelunca alta fuit, vaſtoque immanis hiatu,
Scrupea, tuta lacu nigro, nemorumq; tenebris:
Quam ſuper haud vllæ poterant impunè volantes
B Tendere iter pennis. talis ſeſe halitus atris
Faucibus effundens ſupera ad cõuexa ferebat.

AD CAP. XXIIII. 22. DRACONES ET MILIARIA.] *Vtraque vaſa ſunt ad aquam calefaciendam. Dracones à figurâ dicti. Miliariorum & apud iuris auctores, & apud alios mentio.*

AD CAP. XXV. 23. CIRCA NONACRIN.] *Vitruuius*: Itẽ eſt in Arcadiâ Nonacris nominata terræ regio, quæ habet in montibus è ſaxo ſtillantes frigidiſſimos humores. Hæc autem aqua ςυγὸς ὕδωρ nominatur, quam neque argenteum, neque æneum, neque ferreum vas poteſt ſuſtinere: ſed deſilit & diſſipatur. Conſeruare autem eam & continere nihil aliud poteſt, niſi mulina vngula, quâ etiam memoratur ab Antipatro in pro-
C uinciam, vbi erat Alexander, per Iollam filium perlata eſſe, & ab eo eâ aquâ regem necatum. *Huius aqua Herodotus, Curtius, Plinius, Plutarchus, alij eamdem eſſe vim tradiderunt.*

24. EST AVTEM NOXIA AQVA IN THESSALIA.] *Meminit huius & Vitruuius libro octauo, & Plinius capite ſecundo libri* XXXI.

25. ALIA ENIM SVNT, QVÆ POTA.] *Vitruuius*: Sunt Bœotiæ flumina Cephiſus & Melas, Lucaniæ Crathis, Troiæ Xanthus, inque agris Clazomeniorum & Erythreorum & Laodicenſium fontes ac flumina. cùm pecora ſuis temporibus anni parantur ad conceptionem partus, per id tempus adiguntur eò quotidie potum: ex eoque quamuis ſint alba, procreant aliis locis leucophæa, aliis pulla, aliis coracino colore. *Ouidius:*

Crathis & huic Sybaris veſtris conterminus oris,
Electro ſimiles faciunt, auroq; capillos.

Νυμφόδωρος καὶ Θεόφραστός φασι, τὸ Κράθιδος τὸ ὕδωρ ξανθίζειν: *Scholiaſtes Theocriti in eidyllium quintum. Vide & Plinium libri* 11. *cap.* CIII. *& capite ſecundo libri* XXXI. *ex quo intelliges, rectè à me ſcriptum paullo infra hac verba,* ad Ceronem, *vbi alij legebant,* ad Penenion. *De Xantho idem ab Ariſtotele traditur libro* III. *de hiſtoriâ animalium, niſi quòd pro Xantho Scamandrum vocat.*

26. INSVLÆ IN LYDIA NATANT.] *Vide Plinium cap.* XCV. *libri* II. *Talem inſulam paruam quidem, ſed qua tamen arbores habeat, & in quâ & pecudes & armenta paſcantur, in viâ Tiburtinâ ſape magnâ cum voluptate ſpectaui.*

AD CAP. XXVI. 27. VT NILVS, CVIVS ALIAS RATIO REDDETVR.] *Libro proximè ſequenti.*

28. SIC VBI TERRENO LYCVS.] *De Lyco, Eraſino, Tigride, idem & apud Plinium legitur.*

29. TANDEM LONGE REMOTO LOCO.] *Locus hic fadè mutilatus ab aliis, ita in vetere libro meo legitur*: Tandem longè remoto loco, non tamen dubius an idem ſit, emergit. Quidam fontes certo tempore purgamenta eiectant. *Ego autem, qui iam pridem ita reſtituiſſem, monueram decem ab hinc annos, ita reſtituendum eſſe, capite ſeptimo libri duodecimi Variarum lectionum. Sed negligentiâ eius, cuius operâ in eis libris, grauiter tunc agrotus, vtebar, factum eſt, vt ea omnia omiſſa ſint, qua ex vetere libro addenda erant.*

30. VT ARETHVSA.] *Plinius libri ſecundi cap.* CIII.

31. CIRCA MESSANAM ET MYLAS.] *Plinius libri ſecundi cap.* XCVIII.

AD CAP. XXVII. 32. POETARVM INGENIOSISSIMVS.] *Notanda eximia, eademq; veriſſima laus Ouidij, quem hodie nonnulli ineptè faſtidioſi contemnere audent. Notandum etiam, quanto iudicio Seneca in eo reprehendat ea, in quibus luxurianti ingenio nimis indulſit. Hac nos in ſcribendo cautiores & conſideratiores facere debent.*

L. ANNÆI SENECÆ A

AD LVCILIVM

NATVRALIVM QVÆSTIONVM

LIBER QVARTVS.

In quo de niue, grandine & pluuiâ agitur.

PRÆFATIO. DELECTAT te, quemadmodum ſcribis, Lucili virorum optime, Sicilia, & officium procurationis otioſæ. Delectabit, ſi continere id intra fines ſuos volueris, nec efficere imperium, quod eſt procuratio. Facturum te hoc, non dubito. Scio quàm ſis ambitioni alienus, quàm familiaris otio & litteris. Turbam rerum hominumque deſiderent, qui ſe pati neſciunt. Tibi tecum optimè conuenit. Nec mirum paucis iſtud contingere, imperioſi nobis ipſis & moleſti ſumus: modò amore noſtri, modò tædio laboramus: infelicem animum nunc ſuperbiâ inflamus, nunc cupiditate diſtendimus: aliàs voluptate laxamus, aliàs ſolicitudine exurimus. Quod eſt miſerrimum, numquam ſumus ſinguli. Neceſſe eſt itaque aſſidua ſit, in tam magno vitiorum contubernio, rixa. Fac ergo, mi Lucili, quod facere conſueſti. A turbâ quantum potes, te ſepara, nec adulatoribus latus præbeas, artifices ſunt ad captandos ſuperiores. Par illis, etiam ſi benè caueris, non eris. Mihi crede capieris, ſi proditioni ipſe te trades. Habent hoc in ſe naturale blanditiæ: etiam C
cùm reiiciuntur, placent: ſæpe excluſæ, nouiſſimè recipiuntur. Hoc enim ipſum imputant, quòd repelluntur, & ſubigi ne contumeliâ quidem poſſunt. Incredibile eſt, quod dicturus ſum, ſed tamen verum. Eâ maximè quiſque patet, quâ petitur. Fortaſſe enim ideò, quia patet, petitur. Sic ergo formare, vt ſcias non poſſe te conſequi, vt ſis impenetrabilis. cùm omnia caueris, per ornamenta feriet. Alius adulatione clàm vtetur parcè: alius ex aperto, palàm ruſticitate ſimulatâ, quaſi ſimplicitas illa, non ars ſit. Plancus artifex ' ante Villeium maximus, aiebat nō eſſe occultè, nec ex diſſimulato blandiendum. Perit, inquit, procari, ſi latet. Plurimùm adulator cùm deprehenſus eſt, proficit: plus etiamnum ſi obiurgatus eſt, ſi erubuit. Futuros multos in perſonâ tuâ Plancos cogita: & hoc non eſſe remedium tanti mali, nolle laudari. Criſpus Paſſienus, quo ego nil cognoui ſubtilius in omnibus rebus, maximè in diſtinguendis & curandis vitiis, ſæpe dicebat, adulationi nos opponere, non claudere oſtium. Et quidem ſic, quemadmodum opponi amicæ ſolet. Quæ ſi impulit, grata eſt: gratior, ſi effregit. Demetrium egregium virum D
memini dicere cuidam libertino potenti, facilem ſibi eſſe ad diuitias viam, quo die pænituiſſet bonæ mentis. Nec inuidebo, inquit, vobis hanc artem, ſed docebo eos quibus quæſito opus eſt, quemadmodum non dubiam fortunam maris, non emendi vendendique aleam ſubeant, non incertam fidem ruris, incertiorem fori tentent, quemadmodum non ſolùm facili, ſed etiam hilari viâ pecuniam faciant, gaudenteſque diſpolient. Te, inquit, longiorem Fido Annæo iurabo, & Apollonio Pyctâ, quamuis ſtaturam habeas Thracæ incompoſiti. Hominem quidem non eſſe vllum liberaliorem, non mentiar, cùm poſſis videri omnibus donaſſe, quidquid dereliquiſti. Ita eſt, mi Iunior, quò apertior eſt adulatio, quò improbior, quò magis frontem ſuam perfricuit, cecidit alienam, hoc citiùs expugnat. Eò enim iam dementiæ venimus, vt qui parcè adulatur, pro maligno ſit. Solebam tibi dicere, Gallionem fratrem meum (quem nemo non parùm amat, etiam qui amare plus non poteſt) alia vitia non noſſe, hoc etiam odiſſe. ab omni

illum

A illum parte tentaſti. Ingenium ſuſpicere cœpiſti, omnium maximum & digniſſimum,
quod conſecrari mallet, quàm conteri: pedes abſtulit. Frugalitatem laudare cœpiſti,
prima ſtatim verba præcidit. Cœpiſti mirari comitatem & incompoſitam ſuauitatem:
quæ illos quoque, quos tranſit, abducit, gratuitum etiam in obuios meritum. Nemo
enim mortalium vni tam dulcis eſt, quàm hic omnibus: cùm interim tanta naturalis
boni vis eſt, vti artem ſimulationémque non redoleat. Nemo non imputari ſibi boni-
tatem publicam patitur. Hoc quoque loco blanditijs tuis reſtitit, vt exclamares inueniſſe
te inexpugnabilem virum aduerſus inſidias, quas nemo non in ſinũ recipit. Eò quidem
magis hanc eius prudentiam, & in euitando ineuitabili malo pertinaciam te ſuſpicere
confeſſus es, quia ſperaueras poſſe apertis auribus recipi, quamuis blanda diceres, quia
vera dicebas. Sed eò magis intellexit obſtandum. Semper enim falſis à vero petitur ve-
ritas. Nolo tamen tibi diſpliceas, quaſi malè egeris mimum, & quaſi ille aliquid iocorum
aut doli ſuſpicatus ſit. Non deprehendit te, ſed repulit. Ad hoc exemplar componere.
B Cùm quis ad te adulator acceſſerit, dicito: I tu, iſta verba, quæ iam ab alio magiſtratu
ad alium cum lictoribus tranſeunt, ferto ad aliquem, qui paria facturus, vult quidquid
dixeris, audire. Ego nec decipere volo, nec decipi poſſum. Laudari me à vobis, niſi lau-
daretis etiam malos, vellem. Quid autem neceſſe eſt in hoc deſcendere, vt te petere co-
minus poſſint? Longum inter vos interuallum ſit. Cùm cupieris benè laudari, quare hoc
vlli debeas? Ipſe te lauda. dic: Liberalibus me ſtudiis tradidi, quamquam paupertas alia
ſuaderet, & ingenium eò duceret, vbi præſens ſtudij pretium eſt. Ad gratuita carmina
deflexi me, & ad ſalutare philoſophiæ ſtudium contuli. Oſtendi in omne pectus cadere
virtutem: & eluctatus natalium anguſtias, nec ſorte me, ſed animo menſus, par maximis
ſteti. Non mihi inimicitia Getulici Caij fidem eripuit, non in aliorum perſonam infeli-
citer amatorum, Meſſala & Narciſſus, diu publici hoſtes, antequam ſui, propoſitũ meum
potuerunt euertere. Ceruicem pro fide oppoſui. Nullum verbum mihi, quod non saluâ
conſcientiâ procederet, excuſſum eſt. Pro amicis omnia timui, pro me nihil. niſi ne pa-
C rùm bonus amicus fuiſſem. Non mihi muliebres fluxêre lacrimæ, non è manibus vllius
ſupplex pependi. Nihil indecorum nec bono, nec viro feci. Periculis meis maior, para-
tus ire in ea quę minabantur, egi gratias fortunæ, quòd experiri voluiſſet, quanti æſtima-
rem fidem. Non debebat mihi paruo res tanta conſtare. Nec examinauit me quidem
diu: neque enim paria pendebant, vtrùm ſatius eſſet me perire pro fide, an fidem pro
me. Non præcipiti impetu in vltimum conſilium, quo me eriperem furori potentium,
miſi. Videbam apud Caium tormenta, videbam ignes. Sciebam olim ſub illo in eum
ſtatum res humanas decidiſſe, vt inter miſericordiæ opera haberetur, occidi. Non tamen
ferro incubui, nec in mare aperto ore deſilui, ne viderer pro fide tantùm mori poſſe. Ad-
iice nunc inuictum muneribus animum, & in tanto auaritiæ certamine numquam ſup-
poſitam manum lucro. Adiice nunc victus parſimoniam, ſermonis modeſtiam, aduer-
ſus minores humanitatem, aduerſus maiores reuerentiam. Poſt hoc ipſe te conſule, ve-
ráne an falſa memoraueris. Si vera ſunt, coram magno teſte laudatus es: ſi falſa, ſine te-
D ſte deriſus es. Poſſum & ipſe nunc videri te aut captare, aut experiri. Vtrumlibet crede,
& omnes timere à me incipe. Virgilianum illud excute:

Nuſquam tuta fides.

Aut Ouidianum,

Quà terra patet, fera regnat Erynnis.
In facinus iuraſſe putes.

Aut illud Menandri? (Quis enim non in hoc magnitudinem ingenij ſui concitauit, de-
teſtatus conſenſum humani generis, tendentis ad vitia?) Omnes, ait, malos viuere: & in
ſcænam velut ruſticus poëta proſiluit. Non ſenem excepit, non puerum, non fœmi-
nam, non virum: & adiicit, non ſingulos peccare, nec paucos, ſed iam ſcelus eſſe contex-
tum. Fugiendum ergo, & in ſe redeundum eſt, imò etiam à ſe recedendum. Hoc tibi,
etſi diuidimur mari, præſtare tentabo, vt dubium viæ, iniectâ manu, ad meliora perdu-
cam. Et ne ſolitudinem ſentias, hinc tecum miſcebo ſermones. Erimus vnà, quâ parte

 optimi

optimi ſumus: dabimus inuicem conſilia, non ex vultu audientis pendentia. Longè te A
ab iſtâ prouinciâ abducam, ne fortè magnam hiſtoriis eſſe fidem credas, & placere tibi
incipias, quotiens cogitaueris. Hanc ego habeo ſub meo iure prouinciam, quæ maxima-
rum vrbium exercitus & ſuſtinuit & fregit, cùm inter Carthaginem & Romam ingen-
tis belli pretium iacuit, cùm quattuor Romanorum principum, id eſt, totius imperij vi-
res contractas in vnum locum vidit, alramque Pompeij fortunam erexit, Cæſaris fatiga-
uit, Lepidi tranſtulir, omniumque cepit: quæ illi ingenti ſpectaculo interfuit, ex quo li-
quere mortalibus poſſet, quàm velox foret ad imum lapſus ex ſummo, quamque diuer-
ſâ viâ magnam potentiam fortuna deſtrueret. Vno enim tempore vidit Pompeium Le-
pidumque, ex maximo faſtigio aliter ad extrema deiectos, cùm Pompeius alienum exer-
CAP. I. citum fugeret, Lepidus ſuum. Itaque vt te totâ mente abducam, quamuis
multa habeat Sicilia in ſe, circaque ſe mirabilia, omnes interim prouinciæ tuæ quæſtio-
nes præteribo, & in diuerſum cogitationes tuas abſtraham. Quæram enim tecum id
quod libro ſuperiore diſtuli: [2] Quid ita Nilus æſtiuis menſibus abundet. Cui Danu- B
bium ſimilem habere naturam philoſophi tradiderunt, quòd & fontis ignoti, & æſtate
quàm hieme maior ſit. Vtrumque apparuit falſum. Nam & caput eius in Germaniâ eſ-
ſe comperimus: & æſtate quidem incipit creſcere, ſed adhuc manente intra menſuram
ſuam Nilo, primis caloribus, cùm ſol vehementior inter extrema veris niues emollit, quas
antè conſumit, quàm intumeſcere Nilus incipiat. Reliquo verò æſtatis minuitur, & ad
II. hibernam magnitudinem redit, atque ex eâ demittitur. At Nilus ante exortum
caniculæ augetur mediis æſtibus, vltra æquinoctium. Hunc nobiliſſimum amnem na-
tura extulit ante humani generis oculos, & ita diſpoſuit, vt eo tempore inundaret Ægy-
ptum, quo maximè vſta feruoribus terra vndam altiùs traheret, tantum hauſura, quan-
tum ſiccitati annuæ ſufficere poſſit. Nam in eâ parte, quæ in Æthiopiam vergit, aut nul-
li imbres ſunt, aut rari, & qui inſuetam aquis cæleſtibus terram non adiuuent. Vnam, vt
ſcis, Ægyptus in hoc ſpem ſuam habet. [3] Proinde aut ſterilis annus aut fertilis eſt, prout
ille magnus influxit, aut parcior. Nemo aratorum adſpicit cælum. Quare non [4] cum C
poëtâ meo iocor, & illi [5] Ouidium ſuum impingo? qui ait:

—— Nec pluuio ſupplicat herba Ioui.

Vnde creſcere incipiat ſi comprehendi poſſet, cauſſæ quoque incrementi inuenirentur.
Nunc verò magnas ſolitudines peruagatus, & in paludes diffuſus, gentibus ſparſus, circa
Philas primùm ex vago & errante colligitur. Philæ inſula eſt aſpera & vndique præru-
pta: duobus in vnum coituris amnibus cingitur, qui Nilo mutantur, & eius nomen fe-
runt. Vrbem totam complectitur. Hanc Nilus magnus magis quàm violentus, egreſſus
Æthiopiam arenaſque, per quas iter ad cõmercia Indici maris eſt, prælabitur. Excipiunt
eum cataractæ, nobilis inſigni ſpectaculo locus. Ibi per arduas exciſaſque pluribus locis
rupes Nilus inſurgit, & vires ſuas concitat. Frangitur enim occurrentibus ſaxis, & per an-
guſta eluctatus, vbicumque vincit, aut vincitur, fluctuat: & illîc excitatis primùm aquis
quas ſine tumultu leni alueo duxerat, violentus, & torrens per malignos tranſitus pro-
ſilit, diſſimilis ſibi. Quippe ad id lutoſus & turbidus fluit. At vbi ſcopulos verberauit, D
ſpumat: & illi non ex naturâ ſuâ, ſed ex iniuriâ loci color eſt. Tandemque eluctatus
obſtantia, in vaſtam altitudinem ſubitò deſtitutus cadit, cum ingenti circumiacentium
regionum ſtrepitu. Quem perferre gens ibi à Perſis collocata non potuit, obtuſis aſſi-
duo fragore auribus, & ob hoc ſedibus ad quietiora tranſlatis. Inter miracula fluminis
incredibilem incolarum audaciam accepi. Bini paruula nauigia conſcendunt, quorum
alter nauem regit, alter exhaurit. Deinde multum inter rapidam inſaniam Nili, & reci-
procos fluctus volutati, tandem tenuiſſimos canales tenent, per quos anguſta rupium ef-
fugiunt: & cùm toto flumine effuſi, nauigium ruens manu temperant, magnoque ſpe-
ctantium metu in caput nixi, cùm iam adploraueris, merſoſque atq; obrutos tantâ mole
crediderls, longè ab eo, in quem ceciderant, loco nauigant, tormenti modo miſſi. Nec
mergit cadens vnda, ſed planis aquis tradit. Primum incrementum Nili circa inſulam,
quam modò retuli, Philas noſcitur. Exiguo ab hac ſpatio petra diuiditur, ἄβατον Græci
vocant:

A vocant: nec illam vlli, niſi antiſtites calcant: illa primùm ſaxa auctum fluminis ſentiunt. Poſt magnum deinde ſpatium duo eminent ſcopuli, Nili venas vocant incolæ: ex quibus magna vis funditur, non tamen quanta operire poſſet Ægyptum. In hæc ora ſtipem ſacerdotes, & aurea dona præfecti, cùm ſollenne venit ſactum, iaciunt. Hinc iam manifeſtus nouarum virium Nilus, alto ac profundo alueo fertur, ne in latitudinem excedat obiectu montium preſſus. Circa Memphim demum liber, & per campeſtria vagus, in plura ſcinditur flumina, manuque canalibus factis, vt ſit modus in deriuantium poteſtate, per totam diſcurrit Ægyptum. Initiò diducitur, deinde continuatis aquis in faciem lati ac turbidi maris ſtagnat: curſum illi violentiamq; eripit latitudo regionum, in quas extenditur, dextrâ læuaque totam amplexus Ægyptum. Quantum creuit Nilus, tantum ſpei in annum eſt. Nec computatio fallit agricolam: adeò ad menſuram fluminis reſpondet, quam fertilem facit Nilus. Is arenoſo & ſitienti ſolo & aquam inducit & terram. Nam cùm turbulentus fluat, omnem in ſiccis atque hiantibus locis fæcem re-
B linquit: & quidquid pingue ſecum tulit, arentibus locis allinit: iuuatque agros duabus ex cauſſis, & quòd inundat, & quòd oblimat. Ita quidquid non adiit, ſterile ac ſqualidum iacet. Si creuit ſuper debitum, nocuit. Mira æquè natura fluminis, quòd cùm ceteri amnes abluant terras & euiſcerent, Nilus tanto ceteris maior, adeò nihil exedit, nec abradit, vt contrà adiiciat vires, minimumque in eo ſit quod ſolum temperet. Illato enim limo, arenas ſaturat ac iungit. Debetque illi Ægyptus non tantùm fertilitatem terrarum, ſed ipſas. Illa facies pulcherrima eſt, cùm iam ſe in agros Nilus ingeſſit. Latent campi, opertæque ſunt valles: oppida inſulatum modo exſtant. Nullum in mediterraneis, niſi per nauigia commercium eſt. Maiorque eſt lætitia gentibus, quò minus terrarum ſuarum vident. Sic quoque cùm ſe ripis continet Nilus, per ſeptena oſtia in mare emittitur: quodcumque elegeris ex his, mare eſt. Multos nihilominus ignobiles ramos in aliud atque aliud littus porrigit. Ceterùm beluas, marinis vel magnitudine vel noxâ pares, educat. Et ex eo quantus ſit, æſtimari poteſt, quòd ingentia animalia & pabulo ſufficienti, &
C ad vagandum loco, continet. Babillus virorum optimus, in omni litterarum genere rariſſimus, auctor eſt, cùm ipſe præfectus obtineret Ægyptum, Heracleotico oſtio Nili, quod eſt maximum, ſpectaculo ſibi fuiſſe delphinorum à mari occurrentium, & crocodilorum à flumine aduerſum agmen agentium, velut pro partibus prælium. Crocodilos ab animalibus placidis morſuque innoxiis victos. His ſuperior pars corporis dura & impenetrabilis eſt etiam maiorũ animalium dentibus; at inferior mollis ac tenera: ' hanc delphini ſpinis, quas dorſo eminentes gerunt, ſubmerſi vulnerabant, & in aduerſum eniſi diuidebant. Reciſis hoc modo pluribus, ceteri velut acie verſâ refugerunt. Fugax animal audaci, audaciſſimum timido. Nec illos Tentyritæ generis aut ſanguinis proprietate ſuperant, ſed contemptu & temeritate. Vltrò enim inſequuntur, fugienteſque iniecto trahunt laqueo: plerique pereunt, quibus minùs præſens animus ad perſequendum fuit. Nilum aliquando marinam aquam detuliſſe, Theophraſtus eſt auctor. Biennio continuo, regnante Cleopatrâ, non aſcendiſſe, decimo regni anno & vndecimo conſtat. Signi-
D ficatam aiunt duobus rerum potientibus defectionem. Antonij enim Cleopatræque defecit imperium. Per nouem annos non aſcendiſſe Nilum ſuperioribus ſæculis, Callimachus eſt auctor. Sed nunc ad inſpiciendas cauſſas, propter quas æſtate Nilus creſcat, accedam, & ab antiquiſſimis incipiam. Anaxagoras ait, ex Æthiopiæ iugis ſolutas niues ad Nilum vſque decurrere. In eâdem opinione omnis vetuſtas fuit. Hoc Æſchylus, Sophocles, Euripides tradunt. Sed falſum eſſe, argumentis plurimis patet. Primò Æthiopiam feruentiſſimam eſſe, indicat hominum aduſtus color, & Troglodytæ, quibus ſubterraneæ domus ſunt. Saxa velut igni ferueſcunt, non tantùm medio, ſed inclinato quoque die: ardens puluis, nec humani veſtigij patiens: argentum replumbatur: ſignorum coagmenta ſoluuntur: nullum materiæ ſuperadornatæ manet operimentum. Auſter quoque, qui ex illo tractu venit, ventorum calidiſſimus eſt. Nullum ex his animalibus quæ latent brumâ, vmquam reconditur. Etiam per hiemem in ſummo & aperto ſerpens eſt. Alexandriæ quoque, quæ longè ab huiuſmodi immodicis caloribus eſt poſita,

niues non cadunt: ſuperiora etiam pluuiâ carent. Quemadmodum ergo regio tantis A
ſubiecta feruoribus duraturas per totam æſtatem niues recipit? Quas ſanè aliqui mon-
tes illîc quoque excipiant: numquam tamen magis quàm Thraciæ iuga aut Caucaſus.
Atqui horum montium flumina vere & primâ ęſtate intumeſcunt, deinde hibernis mi-
nora ſunt. Quippe vernis temporibus imbres niuem diluunt: reliquias eius primus calor
diſſipat. Nec Rhenus, nec Rhodanus, nec Iſter, nec Cayſtrus ſubiacent malo: æſtate
proueniunt. Altiſſimæ ſunt & in illis Septemtrionalibus iugis niues. Phaſis quoque per
id tempus [7] & Boryſthenes creſceret, ſi niues flumina poſſent contra æſtatem magna
producere. Præterea ſi hæc cauſſa attolleret Nilum, æſtate primâ pleniſſimus flueret.
Tunc enim maximæ & integræ adhuc niues, ex molliſſimoque tabes eſt. Nilus autem
per menſes quattuor liquitur, & illi æqualis acceſſio eſt. Si Thaleti credis, Eteſiæ diſce-
denti Nilo reſiſtunt, & curſus eius acto contra oſtia mari ſuſtinent: ita reuerberatus in
ſe recurrit: nec creſcit, ſed exitu prohibitus reſiſtit, & quacumque mox potuit, incon-
ceſſus erumpit. [8] Euthymenes Maſſilienſis teſtimonium dicit: Nauigaui, inquit, At- B
lanticum mare. Inde Nilus fluit maior, quamdiu Eteſiæ tempus obſeruant: tunc enim
eiicitur mare inſtantibus ventis. Cùm reſederint, & pelagus conquieſcit: minorque diſ-
cedenti inde vis Nilo eſt. Ceterùm dulcis maris ſapor eſt, & ſimiles Niloticis beluæ.
Quare ergo, ſi Nilum Eteſiæ prouocant, & ante illos incipit incrementum eius, & poſt
eos durat? Præterea non fit maior, quò illi flauere vehementiùs? Nec remittitur incita-
turque, prout illis impetus fuit: quod fieret, ſi illorum viribus creſceret. Quid, quòd
Eteſiæ littus Ægyptium verberant, & contra illos Nilus deſcendit, inde venturus, vnde
illi, ſi origo ab illis eſſet. Præterea ex mari purus & cæruleus efflueret, non vt nunc turbi-
dus venit. Adde, quòd teſtimonium eius teſtium turbâ coarguitur. Tunc erat menda-
cio locus, cùm ignota eſſent externa. Licebat illis fabulas mittere. Nunc verò tota exteri
maris ora mercatorum nauibus ſtringitur: quorum nemo narrat nunc cæruleum Ni-
lum, aut mare ſaporis alterius. quod & natura credi vetat: quia dulciſſimum quodque
& leuiſſimum ſol trahit. Præterea quare hieme non creſcit? & tunc poteſt ventis conci- C
tari mare, aliquanto quidem maioribus. Nam Eteſiæ temperati ſunt. Quòd ſi è mari
ferretur Atlantico, ſemel oppleret Ægyptum. At nunc per gradus creſcit. Oenopides
Chius ait, hieme calorem ſub terris contineri: ideò & ſpecus calidos eſſe, & tepidiorem
puteis aquam: itaque venas interno calore ſiccari. Sed in aliis terris augentur imbribus
flumina. Nilum, quia nullo imbre adiuuetur, tenuari, deinde creſcere per æſtatem: quo
tempore frigent interiora terrarum, & redit rigor fontibus. Quod ſi verum eſſet, æſtate
flumina creſcerent, omneſque putei æſtate abundarent. Deinde non calorem hieme ſub
terris eſſe maiorem. Aqua & ſpecus & putei tepent: quia aëra rigentem extrinſecus non
recipiunt. Ita non calorem habent, ſed frigus excludunt. Ex eâdem cauſſâ æſtate reſti-
geſcunt: quia illò remotus, ſeductuſque aër calefactus non peruenit. Diogenes Apollo-
niates ait: Sol humorem ad ſe rapit: hunc exſiccata tellus tum ex mari ducit, tum ex ce-
teris aquis. Fieri autem non poteſt, vt vna ſicca ſit tellus, alia humeat. Sunt enim perfo-
rata omnia, & inuicem peruia. Sicca ab humidis ſumunt aliquando. Niſi aliquid terra D
acciperet, exaruiſſet. Ergo vndas ſol trahit: ſed ex his quæ premunt, maximè hæc meri-
diana ſunt. Terra cùm exaruit, plus ad ſe humoris adducit. vt in lucernis oleum illò
fluit, vbi exuritur; ſic aqua illò incumbit, quò vis caloris & terræ æſtuantis arceſſit. Vn-
de ergo trahitur? ex illis ſcilicet partibus ſemper hibernis, Septemtrionalibus, vnde exun-
dat. Ob hoc pontus in inferum mare aſſiduè fluit rapidus, non vt cetera maria, alter-
natis vltrò citrò æſtibus, in vnam partem ſemper pronus & torrens. Quod niſi faceret,
hiſque itineribus, quod cuique deeſt, redderetur, quod cuique ſupereſt, emitteretur; iam
aut ſiccata eſſent omnia, aut inundata. Interrogare Diogenem libet, quare, cùm pontus
& amnes cuncti inuicem commeent, non omnibus locis æſtate maiora ſunt flumina?
Ægyptum ſol magis percoquit. Itaque Nilus magis creſcit. Sed in ceteris quoque ter-
ris aliqua fluminibus fiat adiectio. Deinde quare vlla pars terræ ſine humore eſt, cùm
omnis ad ſe ex aliis regionibus trahit: eoque magis, quò calidior eſt. Deinde quare

A Nilus dulcis eſt, ſi illi è mari vnda eſt? Nec enim vlli flumini dulcior guſtus. III.
[9] Grandinem hoc modo fieri, ſi tibi affirmauero, quo apud nos glacies fit, gelatâ nube totâ, nimis audacem rem fecero. Itaque ex his me teſtibus numera ſecundæ notæ, qui vidiſſe quidem ſe negant, ſed audiſſe. Aut quod hiſtorici faciunt, & ipſe faciam. Illi cùm multa mentiti ſunt ad arbitrium ſuum, vnam aliquam rem nolunt ſpondere: ſed adiiciunt, Penes auctores fides erit. Ergo ſi mihi parùm credis, Poſidonius tibi auctoritatem promittet, tam in illo quod præteritum, quàm in hoc quod ſecuturum eſt. Grandinem enim fieri ex nube aquoſâ, etiam in humorem verſâ, ſic affirmabit, tamquam interfuerit. Quare autem rotunda ſit grando, etiam ſine magiſtro ſcire potes, cùm adnotaueris, ſtillicidium omne conglomerari. Quod & in ſpeculis apparet, quæ humorem halitu colligunt, & in poculis ſparſis, aliaque omni læuitate: nam & in herbarum vel arborum foliis, ſi quæ guttæ adhæſerunt, in rotundum iacent.

Quid magis eſt ſaxo durum? quid mollius vndâ?
B *Dura tamen molli ſaxa cauantur aquâ.*

aut, vt alius poëta ait:

Stillicidî caſus lapidem cauat. ———

& hæc ipſa excauatio rotunda fit. Ex quo apparet illud, huic quoque ſimile eſſe quod cauat. Locum enim ſibi ad formam & habitum ſuum exſculpit. Præterea poteſt, etiam ſi non fuerit grando talis, cùm defertur, corrotundari, & toties per ſpatium aëris denſi deuoluta æquabiliter atque in orbem teri. Quod nix pati non poteſt: quia non eſt tam ſolida, imò fuſa eſt, & non per magnam altitudinem cadit, ſed circa terras initium eius eſt. Ita non longiùs illi per aëra, ſed ex proximo lapſus eſt. Quare non & ego idem mihi permittam, quod Anaxagoras: cùm inter nullos magis quàm inter philoſophos eſſe debeat æqua libertas? Grando nihil aliud eſt quàm ſuſpenſa glacies. Nix, in pruinâ pendens congelatio. Illud enim iam diximus, quod inter aquam & rorem intereſt, hoc inter pruinam & glaciem, necnon inter niuem & glaciem intereſſe. Poteram me, per- IV.
C actâ quæſtione, dimittere: ſed [10] benè emenſum dabo: & quoniam cœpi tibi moleſtus eſſe, quidquid in hoc loco quæritur, dicam. Quæritur autem, quare hieme ningat, non grandinet: & vere, iam frigore infracto, grando cadat. Nam, vt fallar tibi, verum mihi quidem perſuadetur, qui me vſque ad mendacia hæc leuiora, in quibus [11] os præcidi, non oculi erui ſolent, credulum præſto. Hieme aër riget: & ideò nondum in aquam vertitur, ſed in niuem, cui aër propior eſt. Cùm ver cœpit, maior inclinatio aëris ſequitur, & calidiore cælo maiora fiunt ſtillicidia. Ideò, vt ait Virgilius noſter,

——— *cùm ruit imbriferum ver,*

vehementior immutatio eſt aëris vndique patefacti & ſoluentis ſe, ipſo tempore adiuuante. Ob hoc nimbi graues magis vaſtique quàm pertinaces deferuntur. Bruma lentas pluuias habet & tenues: quales ſæpe ſolent interuenire, cùm pluuia rara & minuta, niuem quoque admixtam habet. Dicimus niualem diem, cùm altum frigus, & triſte cælum eſt. Præterea Aquilone flante, & ſuum cælum habente, minutę pluuiæ ſunt: Auſtro
D imber improbior eſt, & guttæ pleniores ſunt. Rem à noſtris poſitam nec dicere audeo, quia infirma videtur: nec præterire. Quid enim mali eſt, aliquid & faciliori iudici ſcribere? Imò ſi omnia argumenta ad lancem cœperimus exigere, ſilentium indicetur. Pauca enim admodum ſunt ſine aduerſario. Cetera etiam ſi vincunt, litigant. Aiunt, quidquid circa Scythiam & Pontum & Septemtrionalem plagam glaciatum & adſtrictum eſt, vere relaxari. tunc flumina gelata diſcedere, tunc obrutos montes niuem ſoluere. Credibile eſt ergo, frigidos ſpiritus inde fieri, & verno cælo immiſceri. Illud quoque adiiciunt, quod nec ſum expertus, nec experiri cogito. Tu quoque, cenſeo, ſi volueris verum exquirere, niuem ita caue experiaris. Minùs algere aiunt pedes eorum, qui fixam & duram niuem calcant, quàm eorum qui teneram & labefactam. Ergo, ſi non mentiuntur, quidquid ex illis Septemtrionalibus locis iam diſtributâ niue, & glacie frangente ſe fertur, id meridianæ partis tepentem iam humidumque aëra alligat, & perſtringit. Itaque cùm pluuia futura erat, grando fit, iniuriâ frigoris.

 [11] Non

VI. [11] Non tempero mihi, quò minùs omnium noſtrorum ineptias proferam. Quoſdam A
peritos obſeruandarum nubium eſſe affirmant, & prædicere cùm grando futura ſit: &
hoc intelligere vſu ipſo potuiſſe, cùm colorem nubium notaſſent, quem grando toties
inſequebatur. Illud incredibile, Cleonis fuiſſe publicè præpoſitos χαλαζοφύλακας, ſpecu-
latores futuræ grandinis. Hi cùm ſignum dediſſent, adeſſe iam grandinem, quid exſpe-
ctas? vt homines ad penulas diſcurrerēt, aut ad ſcortea? Imò pro ſe quiſque alius agnum
immolabat, alius pullum. Protinus autem illæ nubes aliò declinabant, cùm aliquid gu-
ſtaſſent ſanguinis. Hoc rides. Accipe, quod rideas magis. Si quis nec agnum nec pullum
habebat, quod ſine damno fieri poterat, manus ſibi afferebat. Et ne tu auidas aut crude-
les exiſtimes nubes, digitum ſuum benè acuto graphio pungebat, & hoc ſanguine lita-
bat. Nec minùs ab huius agello grando ſe auertebat, quàm ab illo, in quo maioribus ho-
VII. ſtiis exorata erat. Rationem huius rei quidam quærunt. Alteri, vt homines ſa-
pientiſſimos decet, negant poſſe fieri, vt cum grandine aliquis paciſcatur, & tempeſtates
munuſculis redimat, [13] quamuis munera etiam deos vincant. Alteri ſuſpicari ipſos B
aiunt, eſſe in ipſo ſanguine vim quandam potentem auertendæ nubis, ac repellendæ. Sed
quomodo in tam exiguo ſanguine poteſt eſſe vis tanta, vt in altum penetret, & eam ſen-
tiant nubes? Quanto expeditius erat dicere, Mendacium & fabula eſt? At Cleonis iudi-
cia reddebant in illos, quibus delegata erat cura prouidendę tempeſtatis: quòd negligen-
tiâ eorum vineæ vapulaſſent, aut ſegetes procidiſſent. Et apud nos in duodecim tabulis
cauetur, ne quis alienos fructus excantaſſit. Rudis adhuc antiquitas credebat & attrahi
imbres cantibus, & repelli: quorum nihil poſſe fieri, tam palàm eſt, vt huius rei cauſſâ
VIII. nullius philoſophi ſchola intranda ſit. [14] Vnam rem adhuc adiiciam, & fauere
ac plaudere te iuuabit. Aiunt niuem in eâ parte aëris fieri, quæ prope terras eſt. Hanc
enim plus habere caloris ex tribus cauſſis. Vna, quòd omnis terrarum euaporatio, cùm
multum intra ſe feruidi aridique habeat, hoc eſt calidior, quò recentior. Altera, quòd ra-
dij ſolis à terrâ reſiliunt, & in ſe recurrunt. Horum duplicatio proxima quæque à terris
calefacit. Quæ ideò plus habent teporis, quia ſolem bis ſentiunt. Tertia cauſſa eſt, quòd C
magis ſuperiora perflantur. At quæcumque depreſſa ſunt, minùs ventis verberantur.
IX. Accedit his ratio Democriti. Omne corpus quò ſolidius eſt, hoc calorem citiùs con-
cipit, & diutiùs ſeruat. Itaque ſi in ſole poſueris æneum vas & vitreum & argenteum,
æneo citiùs calor accedet, diutiùs hærebit. Adiicit deinde, quare hoc exiſtimet fieri. His,
inquit, corporibus, quæ duriora, & preſſiora denſioraque ſunt, neceſſe eſt minora fora-
mina eſſe, & tenuiorem in ſingulis ſpiritum. Sequitur vt quemadmodum minora bal-
nearia & minora miliaria citiùs calefiunt, ſic hæc foramina occulta & oculos effugientia,
& celeriùs feruorem ſentiant, & propter eaſdem anguſtias quidquid receperunt, tardiùs
X. reddant. Hæc longè præparata ad id perducunt, de quo nunc quæritur. Om-
nis aër quò propior eſt terris, hoc craſſior. Quemadmodum in aquâ & in omni humo-
re fæx ima eſt: ita in aëre ſpiſſiſſima quæque deſidunt. Iam autem probatum eſt, omnia
quò craſſioris ſolidioriſque materiæ ſunt, hoc fideliùs cuſtodire calorem receptum: ſed
quò editior eſt aër, & quò longiùs à terrarum colluuie receſſit, hoc ſincerior puriorque
eſt. Itaque ſolem non retinet, ſed velut per inane tranſmittit: ideò minùs calefit. D
XI. Contrà autem quidam aiunt, cacumina montium hoc calidiora eſſe debere, quò ſoli
propiora ſunt. Qui mihi videntur errare, quòd Apenninum & Alpes, & alios notos ob
eximiam altitudinem montes intantum putant creſcere, vt illorum magnitudo ſentire
ſolis viciniam poſſit. Excelſa ſunt iſta, quamdiu nobis comparantur: at verò vbi ad
vniuerſum reſpexeris, manifeſta eſt omnium humilitas. Inter ſe vincuntur, & vincunt.
Ceterùm intantū nihil attollitur, vt collatione totius nulla ſit vel maximis portio: quod
niſi eſſet, non diceremus, totum orbem terrarum pilam eſſe. Pilæ proprietas eſt, cum
æqualitate quadam rotunditas: æqualitatem autem hanc accipe, quam vides in luſoriâ
pilâ. Non multum illi commiſſuræ & rimæ earum nocent, quò minùs par ſibi ab om-
ni parte dicatur. quomodo in hac pilâ, nihil illa interualla officiunt ad ſpeciem rotundi,
ſic nec in vniuerſo quidem orbe terrarum editi montes, quorum altitudo totius mundi
colla-

A collatione conſumitur. Qui dicit altiorem montem, quia ſolem propiùs excipiat, magis calere debere: idem dicere poteſt, longiorem hominem citiùs quàm puſillum debere calefieri, & citiùs caput eius quàm pedes. At quiſquis mundum menſurâ ſuâ æſtimauerit, & terram cogitauerit tenere puncti locum, intelliget nihil in illâ poſſe ita eminere, vt cæleſtia magis ſentiat, velut in propinquum illis acceſſerit. Montes iſti quos ſuſpicimus, & vertices æternâ niue obſeſſi, nihilominus in imo ſunt. & propiùs quidem ſoli eſt mons, quàm campus aut vallis: ſed ſic, quo modo eſt pilus pilo craſſior. Iſto enim modo, & arbor alia magis quàm alia dicetur vicina cælo: quod falſum eſt: quia inter puſilla non poteſt eſſe magnum diſcrimen, niſi dum inter ſe comparantur. Vbi ad collationem immenſi corporis ventum eſt, nihil intereſt quanto alterum altero ſit maius: quia etiam ſi magno diſcrimine, tamen minima dicuntur. Sed vt ad propoſitum reuertar, XII.
propter has quas retuli cauſſas, pleriſque placuit, in eâ parte aëris niuem concipi, quæ vicina terris eſt: & ideò minùs alligari, quia minore frigore coit. Nam vicinus aër & plus
B habet frigoris, quàm vt in aquâ & imbrem tranſeat, & minus quàm vt duretur in grandinem. Hoc medio frigore non nimis intento niues fiunt coactis aquis. Quid XIII.
iſtas, inquis, ineptias, quibus nec litteratior fit quiſquam, nec melior, tam operosè perſequeris? Quomodo fiant niues, dicis: cùm multò magis ad nos dici à te pertineat, quare emendæ non ſint niues. Iubes me cum luxuriâ litigare. Quotidianum iſtud & ſine effectu iurgium eſt. Litigemus tamen: etiamſi ſuperior futura eſt, pugnantes ac reluctantes vincat. Quid porrò? Hanc ipſam inſpectionem naturæ nihil iudicas ad id, quod vis, conferre? Cùm quærimus, quomodo nix fiat, & dicimus illam pruinæ ſimilem habere naturâ, plus illi ſpiritus quàm aquæ ineſſe, non putas exprobrari illis: cùm emere aquam turpe ſit, ſi nec aquam quidem emunt? Nos verò quæramus potiùs, quomodo fiant niues, quàm quomodo ſeruentur: quoniam non contenti vina diffundere veterana, & per ſapores ætateſque diſponere, inuenimus quomodo ſtiparemus niuem, vt ea æſtatē euinceret, & contra anni feruorem defenderetur loci frigore. Quid hac diligentiâ conſecuti
C ſumus? Nempe vt gratuitam mercemur aquam. Nobis dolet, quòd ſpiritum, quòd ſolem emere non poſſumus, quòd hic aër etiam delicatis diuitibuſque ex facili nec emptus venit. O quàm nobis malè eſt, quòd quidquam à rerum naturâ in medio relictum eſt. Hoc quod illa fluere & patere omnibus voluit, cuius hauſtum vitæ publicum fecit: hoc quod tam homini, quàm feris auibuſque, & inertiſſimis animalibus, in vſum largè ac beatè profudit, contra ſe ingenioſa luxuria redegit ad pretium. Adeò nihil poteſt illi placere, niſi carum. Vnum hoc erat, quod diuites in æquum turbæ deduceret, quo vno non poſſent antecedere pauperrimum. Illi cui diuitiæ moleſtæ ſunt, excogitatum eſt, quemadmodum etiam aqua caperet luxuriam. Vnde ad hoc peruentum ſit, vt nulla nobis aqua ſatis frigida videretur quæ flueret, dicam. Quamdiu ſanus & ſalubris cibi capax ſtomachus eſt, impleturque, non premitur, naturalibus fomentis cōtentus eſt. Vbi quotidianis cruditatibus non temporis æſtus, ſed ſuos ſentit, vbi ebrietas continua viſceribus inſedit, & præcordia bile, in quam vertitur, torret, aliquid neceſſariò quæritur, quo
D æſtus ille frangatur, qui ipſis aquis incaleſcit, remediis incitat vitium. Itaque non æſtate tantùm, ſed & mediâ hieme niuem hac cauſſâ bibunt. Quæ huius rei cauſſa eſt, niſi inteſtinum malum, & luxu corrupta præcordia, quibus nullum interuallum vnquam quo interquieſcerent, datum eſt, ſed prandia cænis vſque in lucem perductis ingeſta ſunt, & diſtentos copiâ ferculorum ac varietate, comeſſatio altiùs merſit? Deinde numquam intermiſſa intemperantia, quidquid antè decoxerat, efferauit, & in deſiderium ſemper noui rigoris accendit. Itaque quamuis cænationem velis ac ſpecularibus muniant, & igne multo doment hiemem, nihilominus ſtomachus ille ſolutus, & æſtu ſuo languidus, quærit aliquid quo erigatur. Nam ſicut animo relictos ſtupenteſque frigidâ ſpargimus, vt ad ſenſum ſui redeant: ita viſcera iſtorum vitiis torpentia nihil ſentiunt, niſi frigore illa vehementiore perufferis. Inde eſt, inquam, quod nec niue quidem contenti ſunt, ſed glaciem, velut certior illi ex ſolido rigor ſit, exquirunt, ac ſæpe repetitis aquis diluunt: quæ non è ſummo tollitur, ſed vt vim maiorem habeat, & pertinacius frigus, ex abdito effodi-

eſſoditur. Iraque ne vnum quidem eius eſt pretium : ſed habet inſtitores aqua, & anno- A
nam, prô pudor, variam. Vnguenrarios Lacedæmonij vrbe expulerunr, & properè ce-
dere finibus ſuis iuſſerunr, quia oleum diſperderent. Quid illi feciſſenr, ſi vidiſſenr re-
ponendæ niuis officinas, & rot iumenra portandæ aquæ deſeruienria, cuius colorem ſa-
poremq́ue paleis, quibus cuſtodiunr, inquinanr? Ar dij boni, quàm facile eſt exſtin-
guere ſitim ſanam. Sed quid ſentire poſſunr emortuæ fauces, & occallaræ cibis arden-
ribus? Quemadmodum nihil illis ſatis frigidum, ſic nihil ſaris calidum eſt. Sed arden-
tes boletos, & raprim condimenro ſuo merſaros, demittunt pænè fumantes, quos dein-
de reſtinguant niuaris potionibus. Videbis, inquam, quoſdam graciles, & palliolo foca-
liq́ue circumdatos, pallentes & ægros, non ſorbere ſolùm niuem, ſed eriam eſſe, & fruſta
eius in ſcyphos ſuos deiicere, ne inret ipſam bibendi moram repeſcant. Sirim iſtam eſſe
puras? Febris eſt: & quidem eò acrior, quòd non tactu venarum, nec in curem effuſo
calore deprehendirur. Sed cor ipſum excoquit luxuria, inuictum malum, & ex molli
fluidoq́ue durum arque pariens. Non inrelligis, omnia conſuetudine vim ſuam perde- B
re? Iraque nix iſta, in quâ etiamnum naratis, eò peruenir vſu, & quotidianâ ſtomachi
ſeruiture, vt aquæ locum obtineat. Aliquid adhuc quærite illi frigidius, quia pro nihilo
eſt familiaris rigor.

M. ANTONII MVRETI

AD LIBRVM QVARTVM

NATVRALIVM SENECÆ C

QVÆSTIONVM, NOTÆ.

Vt omnes diſputotiones ſuas, vſitatâ ſibi conſuetudine, ſermone aliquo, qui ad formandos mores pertineat, condiat; de Nilo, grandine, niue, pluuiaq́ dicturus, elegantiſſimo proœmio vtitur de vitandis adulatoribus: & quantoperè eorum conſuetudo tum periculoſa, tum pernicioſa ſit. In eo emendando quid praſtiterim & ipſe mihi conſcius ſum, & ſciet, ſi quis hos libros cum anteà editis conſerre voluerit.

1. ANTE VILLEIVM] *Parùm abeſt, quin legendum ſuſpicer* Velleium, *vt intelligatur Velleius Paterculus, cuius fragmenta quædam hiſtoriarum extant. Ille quidem certè perfrictæ frôtis adulator fuit.*

AD CAP. I. 2. QVID ITA NILVS ÆSTIVIS MENSIBVS ABVNDET.] *De hoc nobiliſſimâ quæſtione multo diſputat Herodotus libro ſecundo, ſed multo copioſiùs multoq́ eruditiùs Diodorus Siculus libro primo bibliothecæ. Vide & Solinum capite* XLV. *& Plinium capite nono libri quinti, & Heliodorum libro ſecundo Aethiopicon.*

AD CAP. II. 3. PROINDE AVT STERILIS ANNVS.] *Plinius*: In duodecim cubitis famem ſentit: in tredecim etiamnum eſurit: XIIII. cubita hilaritatem afferunt, XV. ſecuritatem, XVI. delicias.

4. CVM POETA MEO.] *Id eſt, tecum. erat enim & hic Lucilius poëta. Alij ineptè*, cum poëtâ in eo.

5. OVIDIVM.] *Memoria lapſus. Tibulli enim verſus eſt, non Ouidij.*

Te propter nullos tellus tua poſtulat imbres,
Arida nec pluuio ſupplicat herba Ioui.

6. HANC DELPHINI.] *Et de hoc naturali aſtu delphinorum aduerſus Crocodilos, & de Tentyritarum audaciâ, vide Plinium cap.* XXV. *libri octaui.*

7. ET BORYSTHENES.] *Ineptè alij*, eas oras tenens. D

8. EVDIMENES MASSILIENSIS.] *Legendum* Euthymenes, *è libro quarto eorum qui Plutarcho tribuuntur, de placitis philoſophorum.*

AD CAP. III. 9. GRANDINEM.] *Ariſtoteles capite* XII. *libri* I. *Meteorologicon.*

AD CAP. IV. 10. BENE EMENSVM DABO.] *Benè emenſum vocat ἐπίμετρον, auctarium, corollarium. vt cùm multis modiis tritici pugillos aliquos pro cumulo adiiciunt.*

11. OS PRÆCIDI, NON OCVLI ERVI SOLENT.] *Præcidere, aut fortaſſis præcludere os audientibus videntur, qui ita mentiuntur, vt contrà*

dici

A *dici non facilè poſſit: at oculos eruere, qui non verentur ea pro veris affirmare, quæ adſpectu ipſo mendacij coargui poſſunt. Excæcare enim eos qui audiunt, quantum in ipſis eſt, videntur.*

AD CAP. VI. 12. NON TEMPORE MIHI.] *Horum ſpeculatorum futuræ grandinis meminit & Plutarchus libri ſeptimi ſympoſiacon capite ſecundo. Et ne tota res, quæ alioqui primo adſpectu ridicula eſt, fabuloſa exiſtimetur, grauis & ſanctus ſcriptor, Clemens Alexandrinus, putat magos fuiſſe, qui longâ eorũ quæ in ſublimi fierent obſeruatione, grandinem imminentem praenoſcerent, & illis impiis ſacrificiis, aut ſanguinis è digito effuſione, populum in impietate ac ſuperſtitione retinerent. Vide eum libro* VI. *Stromat.*

AD CAP. VII. 13. QVAMVIS MVNERA ETIAM DEOS VINCANT.] *Reſpicit ad illud Homericum,*

Δῶρα θεοὺς πείθει, δῶρ' αἰδοίους βασιλῆας.

AD CAP. VIII. 14. *De origine niuis, de quâ hic agitur, videndus Ariſtoteles capite* XI. *libri* I. *Meteorologicon.*

B

L. ANNÆI SENECÆ

AD LVCILIVM

NATVRALIVM QVÆSTIONVM

LIBER QVINTVS.

In quo de ventis & aëris motu agitur.

C VENTVS [1] eſt fluens aër. Quidam ita definierunt: Ventus eſt aër fluens in vnam partem. Hæc definitio videtur diligentior: quia numquam aër tam immobilis eſt, vt non in aliquâ ſit agitatione. Sic tranquillum mare dicitur, cùm leuiter commouetur, nec in vnam partem inclinatur. Itaque ſi legeris, CAP. I.

Cùm placidum ventis ſtaret mare:

ſcito illud non ſtare, ſed ſuccuti leuiter: & dici tranquillum, quia nec huc nec illò impetum capiat. Idem & de aëre iudicandum eſt, non eſſe vmquam immobilem, etiam ſi quietus ſit. Quod ex hoc intelligas licet. Cùm ſol in aliquem clauſum locum infuſus eſt, videmus corpuſcula minuta in aduerſum ferri, alia ſurſum, alia deorſum, variè concurſantia. Ergo parùm diligenter comprehendet quod vult, qui dixerit, Fluctus eſt maris agitatio: quia tranquillum quoque agitatur. At ille abundè ſibi cauerit, cuius hæc definitio fuerit: Fluctus eſt maris
D in vnam partem agitatio. Sic in hac quoque re, de quâ cummaximè quærimus, non circumſcribetur, qui ita ſe geſſerit, vt dicat: Ventus eſt fluens aër in vnam partem: aut, Ventus aër eſt fluens impetu, aut vis aëris in vnam partem euntis, aut curſus aëris aliquo concitatior. Scio quid reſponderi pro definitione alterâ poſſit. Quid neceſſe eſt adiicere te, in vnam partem fluens aër? Vtique enim quod fluit, in vnam partem fluit. Nemo aquam fluere dicit, ſi tantùm intra ſe mouetur, ſed ſi aliquò fertur. Poteſt ergo aliquid moueri, & non fluere: at è contrario non poteſt fluere, niſi in vnam partem. Sed ſi hæc breuitas ſatis à calumniâ tuta eſt, hac vtamur. Si verò aliquis circumſpectior eſt, verbo non parcat, cuius adiectio cauillationem omnem poterit excludere. Nunc ad ipſam rem accedamus, quoniam ſatis de formulâ diſputatum eſt. Democritus II.
ait, cùm in anguſto inani multa ſunt corpuſcula, quæ ille atomos vocat, ſequi ventum. At contrà, quietum & placidum aëris ſtatum eſſe, cùm in multo inani pauca ſunt corpuſcula. Nam quemadmodum in foro aut vico quamdiu paucitas eſt, ſine tumultu ambulatur:

bulatur: vbi turba in anguſtum cucurrit, aliorum in alios incidentium rixa fit: ſic in A
hoc quo circumdati ſumus ſpatio, cùm exiguum locum multa corpora impleuerint, neceſſe eſt alia aliis incidant, & impellantur ac repellantur, implicenturque & comprimantur, ex quibus naſcitur ventus, cùm illa quæ colluctabantur incubuêre, & diu fluctuata ac dubia inclinauêre ſe. At vbi in magnâ laxitate corpora pauca verſantur, nec arietare
III. poſſunt, nec impelli. Hoc falſum eſſe, vel ex eo colligas licet, quòd tunc interim minimè ventus eſt, cùm aër nubilo grauis eſt. Atqui tunc plurima corpora ſe in anguſtum contulêre: & inde ſpiſſior nubium grauitas eſt. Adiice nunc, quòd circa flumina & lacus frequens nebula eſt, arctatis coniunctiſque corporibus, nec tamen ventus eſt. Interdum verò tanta caligo effunditur, vt conſpectum in vicino ſtantium eripiat: quod non eueniret, niſi in paruum locum corpora ſe multa compellerent. Atqui nullum tempus magis, quàm nebuloſum, caret vento. Adiice nunc, quod è contrario venit, vt ſol matutinum aëra ſpiſſum & humidum ortu ſuo renuet. Tunc ſurgit aura, cùm datum
IV. eſt laxamentum corporibus, & ſtipatio illorum ac turba reſoluta eſt. Quomodo, B
inquis, ergo venti fiunt, quos non negas fieri? Non vno modo. Aliàs enim terra ipſa magnam vim aëris eiicit, & ex abdito ſpirat: aliàs cùm magna & continua ex imo euaporatio in altum agit quæ merſerat, immutatio ipſa halitus mixti in ventum vertitur. Illud enim nec vt credam, mihi perſuaderi poteſt, nec vt taceam: [2] quomodo in noſtris corporibus ex cibo fit inflatio, quæ non ſine magnâ narium iniuriâ emittitur, & ventrem interdum cum ſono exonerat, interdum ſecretiùs: ſic putant & hanc magnam rerum naturam alimenta mutantem emittere ſpiritum. Benè nobiſcum agitur, quòd ſemper excoquit. Alioquin immundius aliquid timeremus. Numquid ergo hoc verius eſt, dicere, multa ex omni parte terrarum & aſſidua ferri corpuſcula: quæ, cùm coaceruata ſunt, deinde extenuari ſole cœperint, quia omne quod in anguſto dilatatur, ſpatium
V. maius deſiderat, ventus exſiſtit? Quid ergo? hanc ſolam eſſe cauſſam venti exiſtimas, aquarum terrarumque euaporationes? Ex his grauitatem aëris fieri, deinde ſolui impetu, cùm quæ denſa ſteterant, vt eſt neceſſe, extenuata nituntur in ampliorem C
locum? Ego verò & hanc iudico. Ceterùm illa eſt longè verior cauſſa, valentiorque, habere aëra naturalem vim mouendi ſe: nec aliundè concipere, ſed ineſſe illi vt aliarum rerum, ita huius potentiam. An hoc exiſtimas, nobis quidem datas vires eſſe, quibus nos moueremus, aëra autem inertem, inagitabilem relictum eſſe? cùm aqua motum ſuum habeat, etiam ventis quieſcentibus: nec enim aliter animalia edere poſſet. Muſcum quo-
VI. que innaſci aquis, & herboſa quædam videmus, ſummo innatantia. Eſt ergo aliquid in aquâ vitale. De aquâ dico? Ignis qui omnia conſumit, quædam etiam creat: & quod videri non poteſt ſimile veri, ſed tamen verum eſt, [3] animalia igne generantur. Habet ergo aliquam vim talem aër, & ideò modò ſpiſſat ſe, modò expandit & purgat: aliàs contrahit, aliàs diducit, ac differt. Hoc ergo intereſt inter aëra & ventum, quod inter lacum & flumen. Aliquando per ſe ipſe ſol cauſſa venti eſt, fundens rigentem aëra,
VII. & ex denſo coactoque explicans. In vniuerſum de ventis diximus: [4] nunc viritim incipiemus illos excutere. Fortaſſe apparebit quemadmodum fiant, ſi apparuerit, D
quando & vnde procedant. Primùm ergo antelucanos flatus inſpiciamus, qui aut ex fluminibus, aut ex conuallibus, aut ex aliquo ſinu feruntur. Nullus ex his pertinax eſt, ſed cadit fortiore iam ſole: nec fertur vltra terrarum adſpectum. Hoc ventorum genus incipit vere, nec vltra æſtatem durat. Et inde maximè venit, vbi aquarum plurimum & montium eſt. Plana licet abundent aquis, tamen carent aurâ: hac dico, quæ pro vento
VIII. valet. Quomodo ergo talis flatus concipitur, quem Græci ἐγκολπίαν vocant? Quidquid ex ſe paludes & flumina emittunt (id autem & multum eſt, & aſſiduum) per diem ſolis alimentum eſt: nocte non exhauritur, ſed montibus incluſum, in vnam regionem colligitur. Cùm illam impleuit, & iam ſe non capit, ſed exprimitur aliquo, & in vnam partem procedit: hic ventus eſt. Itaque eò incumbit, quò liberior exitus inuitat, & loci laxitas, in quam coaceruata incurrant. Huius rei argumentum eſt, quòd primâ noctis parte non ſpirat. Incipit enim fieri tunc illa collectio, quæ circa lucem iam plena
eſt, &

A eſt, & onerata, quærit quò defluat: & eò potiſſimùm exit, vbi plurimum vacui eſt, &
magna ac patens area. Adiicit autem ei ſtimulos ortus ſolis, feriens gelidum aëra. Nam
etiam antequam appareat, lumine ipſo valet: & nondum quidem aëra radiis impellit,
iam tamen laceſſit & irritat, luce præmiſſâ. Nam cùm ipſe proceſſit, alia ſuperiùs rapiun-
tur, alia diffunduntur tepore. Ideò non vltra matutinum illis datur flare. omnis illorũ vis
conſpectu ſolis exſtinguitur: etiamſi violentiores flauêre, circa medium tamen diem
relangueſcunt: nec vnquam vſque in meridiem aura producitur. Alia autem imbecil-
lior ac breuior eſt, prout valentioribus minoribúſve collecta cauſſis eſt. Quare IX.
tamen tales venti vere & æſtate validiores ſunt? Leuiſſimi enim ceterâ parte anni, nec
qui vela impleant, ſurgunt. Quia ver aquoſius eſt, & ex plurimis aquis, locíſve ob humi-
dam cæli naturam ſaturis & redundantibus, maior euaporatio eſt. At quare æſtate æquè
profunditur? Quia poſt occaſum ſolis remanet diurnus calor, & magnâ noctis parte
perdurat: qui euocat exeuntia, ac vehementiùs trahit, quidquid ex his ſponte reddi ſo-
B let: deinde non tantum habet virium, vt quod euocauit, abſumat. Ob hoc diutiùs cor-
puſcula emanare ſolita, & efflare, terra ex ſe atque humor emittit. Facit autem ventum
ſol ortus, non calore tantùm, ſed etiam ictu. Lux enim (vt dixi) quæ ſolem antecedit,
nondum aëra calefacit, ſed percutit tantùm: percuſſus autem in latus cedit. Quamquam
ego ne illud quidem conceſſerim, lucem ipſam ſine calore eſſe, cùm ex calore fiat. Non
habet forſitan tantum teporis, quantum actu appareat. Opus tamen ſuum facit, & den-
ſa diducit ac tenuat. Præterea loca, quæ aliquâ iniquitate naturæ ita clauſa ſunt, vt ſolem
accipere non poſſint, illa quoque nubilâ & triſti luce calefiunt, & per diem minùs quàm
noctibus rigent. Etiamnum naturâ calor omnis abigit nebulas, & à ſe repellit. Ergo ſol
quoque idem facit. Et ideò quibuſdam videtur, inde flatus eſſe, vnde ſol. Hoc falſum
eſſe ex eo apparet, quòd aura in omnem partem vehit, & contra ortum plenis velis naui-
gatur. Quod non eueniret, ſi ſemper ventus ferretur à ſole. Eteſiæ quoque, X.
qui in argumentum à quibuſdam aduocantur, non nimis propoſitum adiuuant. Dicam
C primùm quid illis placeat: deinde, cur diſpliceat mihi. Eteſiæ, inquiunt, hieme non
ſunt: quia breuiſſimis diebus ſol deſinit, priuſquam frigus euincatur. Itaque niues &
ponuntur, & durantur. Æſtate incipiunt flare, cùm & longiùs extenditur dies, & recti
in nos radij diriguntur. Veri ergo ſimile eſt, concuſſas calore magno niues plus humidi
efflare. Item terras exoneratas niue, retectáſque ſpirare liberiùs. Itaque plura ex Septem-
trionali parte cæli corpora exire, & in hæc loca quæ remiſſiora ac tepidiora ſunt, deferri.
Sic impetum Eteſias ſumere: & ob hoc à ſolſtitio illis initium eſt, vltraque ortum cani-
culæ non valent: quia iam multum è frigidâ cæli parte in hanc egeſtum eſt. At ſol mu-
tato curſu in noſtram rectior tenditur: & alteram partem aëris attrahit, aliam verò im-
pellit. Sic ille Eteſiatum flatus æſtatem frangit: & à menſium feruentiſſimorum graui-
tate defendit. Nunc, quod promiſi, dicendum eſt, quare Eteſiæ illos non adiu- XI.
uent, nec quidquam huic conferant cauſſæ. Dicimus autem luce auram incitari, tan-
dem ſubſidere, cùm illam ſol attigit. Atqui Eteſiæ ob hoc ſomniculoſi à nautis, & deli-
D cati vocantur, quòd (vt ait Gallio) manè neſciunt ſurgere: eo tempore incipiunt prodi-
re, quo ne pertinax quidem aura eſt. quod non accideret, ſi vt auras, ita illos ſol commo-
ueret. Adiice nunc, quòd ſi cauſſa illis flatus eſt, ſpatium diei ac longitudo, etiam ante
ſolſtitium flarent, cùm longiſſimi dies ſunt, & cummaximè niues tabeſcunt. Iulio enim
menſe iam diſpoliata ſunt omnia, aut certè admodum pauca iacent adhuc ſub niue.

Sunt quædam genera ventorum, quæ ruptæ nubes & in pronum ſolutæ præmittunt. XII.
Hos Græci ventos ἐκνεφίας vocant. Qui hoc (vt puto) modo fiunt. Cùm magna inæ-
qualitas ac diſſimilitudo corporum, quæ vapor terrenus emittit, in ſublime eat, & alia
ex his corporibus ſicca ſint, alia humida: ex tantâ diſcordiâ corporum inter ſe pugnan-
tium, cùm in vnum conglobata ſunt, veriſimile eſt quaſdam cauas effici nubes, & inter-
ualla inter illas relinqui fiſtuloſa, & in modum tibiæ anguſta. His interuallis tenuis in-
cluditur ſpiritus: qui maius deſiderat ſpatium, cùm euerberatus curſu parùm libero in-
caluit: & ob hoc amplior fit, ſcinditque cingentia, & erumpit in ventum: qui ferè pro-
QQ celloſus

celloſus eſt, quia ſupernè demittitur, & in nos cadit vehemens & acer: quia non fuſus, A
nec per apertum venit, ſed laborat, & iter ſibi vi ac pugnâ parat. Hic ferè breuis flatus
eſt. Quia receptacula nubium per quæ ferebatur, ac munimenta perrumpit, ideò tumul-
tuoſus venit aliquando, non ſine igne ac ſono cæli. Hi venti multò maiores diuturnio-
reſque ſunt, ſi alios quoque flatus ex eâdem cauſſâ ruentes in ſe abſtulêre, & in vnum
confluxêre plures: ſicut torrentes modicæ magnitudinis eunt, quamdiu ſeparatis ſuus
curſus eſt: cùm verò plures in ſe aquas conuertere, fluminum iuſtorum ac perennium
magnitudinem excedunt. Idem credibile eſt fieri & in procellis, vt ſint breues quamdiu
ſingulæ ſunt: vbi verò ſociauêre vires, & ex pluribus cæli partibus eliſus ſpiritus eodem
XIII. ſe contulit, & impetus illis accedit, & mora. Facit ergo ventum reſoluta nubes:
quæ plurimis modis ſoluitur. Nonnumquam conglobationem illam ſpiritus rumpit
incluſi & in exitum nitentis luctatio: nonnumquam calor, quem modò ſol fecit, modò
ipſa arietatio, vt magnorum inter ſe corporum attritus. Hoc loco, ſi tibi videtur, quæri
poteſt, cur turbo fiat: qui euenire in fluminibus ſolet, vt quàm diu ſine impedimento B
feruntur, ſimplex & rectum illis iter ſit: vbi incurrere in aliquod ſaxum ad latus ripæ
prominens, retorqueantur, & in orbem aquas ſine exitu flectant, ita vt circumlatæ in ſe
ſorbeantur, & vorticem efficiant. Sic ventus, quamdiu nihil obſtitit, vires ſuas effundit.
Vbi aliquo promontorio repercuſſus eſt, aut vi locorum coeuntium in canalem conue-
xum tenuemque collectus, ſæpius in ſe volutatur, ſimilemque illis, quas diximus con-
uerti, aquis facit vorticem. Hic ventus circumactus, & eumdem ambiens locum, & ſe
in ipsâ vertigine concitans, turbo eſt. Qui ſi pugnacior eſt, ac diutiùs volutatur, inflam-
matur, & efficit quem πρηστῆρα Græci vocant. Hic eſt igneus turbo. Hi ferè omnia peri-
cula venti erupti de nubibus produnt, quibus armamenta rapiuntur, & totæ naues in
ſublime tollantur. Etiamnum quidam venti diuerſos ex ſe generant, & impulſum aëra
in alias quoque partes, quàm in quas ipſi inclinauêre, diſpergunt. Illud quoque dicam,
quod mihi occurrit, quemadmodum ſtillicidia, quamuis iam inclinent ſe & labantur,
nondum tamen effecêre lapſum, ſed vbi plura coiêre, & turba vires dedit, tunc fluere & C
ire dicuntur: ſic quamdiu leues ſunt aëris motus, agitati pluribus locis, nondum ventus
eſt: tunc eſſe incipit, cùm omnes illos miſcuit, & in vnum impetum contulit. Spiritum
à vento modus ſeparat: vehementior enim ſpiritus ventus eſt: inuicem ſpiritus leuiter
XIV. fluens aer. Repetam nunc quod primò dixeram, edi è ſpecu ventos, receſ-
ſuque interiore terrarum. Non tota ſolida contextu terra in vnum vſque fundatur, ſed
multis partibus caua,

—— & cæcis ſuſpenſa latebris.

alicubi habet inania ſine humore. Ibi etiam ſi nulla lux diſcrimen aëris monſtrat, dicam
tamen nubes nebulaſque in obſcuro conſiſtere. Nam ne hæ quidem ſupra terras, quia
videntur, ſunt: ſed quia ſunt, videntur. Illîc quoque nihilominus ob id ſunt, quòd non
videntur. Flumina illîc ſcias licet, noſtris paria, ſublabi: alia leuiter ducta, alia in confra-
goſis locis præcipitando ſonantia. Quid ergo? non illud æquè dabis, eſſe aliquos & ſub
terrâ lacus, & quaſdam aquas ſine exitu ſtagnare? Quæ ſi ita ſunt, neceſſe eſt & illud, aë- D
ra onerari, oneratumque incumbere, & ventum propulſu ſuo concitare. Ex illis ergo ſub-
terraneis nubibus ſciemus nutriri inter obſcura flatus, cùm tantũ vitium fecerint, quanto
aut terræ obſtantia auferant, aut aliquod apertum ad hos afflatus iter occupent, & per
hanc cauernam in noſtras ſedes efferantur. Illud verò manifeſtum eſt, magnam eſſe ſub
terris vim ſulphuris, & aliorum non minùs ignem alentium. Per hæc loca cùm ſe, exi-
tum quærens, ſpiritus torſit, accendat flammam ipſo obſtrictu neceſſe eſt. Deinde flam-
mis latiùs fuſis, etiam ſi quid ignaui aëris erat, extenuatum moueri, & viam cum fremitu
vaſto atque impetu quærere. Sed hoc diligentiùs perſequar, cùm quæram de motibus
XV. terræ. Nunc mihi permitte narrare fabulam. Aſclepiodotus auctor eſt, de-
miſſos quamplurimos à Philippo in metallum antiquum olim deſtitutum, vt explora-
rent quæ vbertas eius eſſet, quis ſtatus, an aliquid futuris reliquiſſet vetus auaritia: de-
ſcendiſſe illos cum multo lumine, & multos durâſſe dies: deinde longâ viâ fatigatos, vi-

viſſe

A diſſe flumina ingentia, & conceptus aquarum inertium vaſtos, pares noſtris, nec com-
preſſos quidem terrâ ſupereminente, ſed liberæ laxitatis, non ſine horrore viſos. Cum
magnâ hæc legi voluptate. intellexi enim ſæculum noſtrum, non nouis vitiis, ſed iam
antiquitus traditis laborare: nec noſtrâ ætate primùm auaritiam, venas terrarum lapi-
dumq́ue rimatam, in tenebris malè obſtruſa quæſiſſe. Illi quoque maiores noſtri, quos
celebramus laudibus, quibus diſſimiles querimur nos eſſe, ſpe ducti, montes ceciderunt,
& ſupra lucrum ſub ruinâ ſteterunt. Ante Philippum Macedonem reges fuêre, qui pe-
cuniam in altiſſimis vſque latebris ſequerentur, & relicto ſpiritu libero, in illos ſe demit-
terent ſpecus, in quos nullum noctium dierumq́ue perueniret diſcrimen, & à tergo lu-
cem relinquerent. Quæ tanta ſpes fuit? Quæ tanta neceſſitas hominem ad ſidera ere-
ctum incuruauit, & defodit, & in fundum telluris intimæ merſit, vt erueret aurum, non
minore periculo quærendum, quàm poſſidendum? Propter hoc cuniculos egit, & circa
prædam lutulentam incertamq́ue raptauit, oblitus dierum, oblitus naturæ melioris, à
B quâ ſe auertit. Nulli ergo mortuo terra tam grauis eſt, quàm iſtis ſupra quos auaritia vr-
gens terrarum pondus iniecit, quibus abſtulit cælum, quos in imo, vbi illud malum vi-
rus latitat, infodit. Illò deſcendere auſi ſunt, vbi nouam rerum poſitionem, terrarumq́ue
pendentium habitus, ventoſq́ue per cæcum inane experirentur, & aquarũ in illis fluen-
tium horridos fontes, & altam perpetuamq́ue noctem. Deinde cùm iſta fecerint, infe-
ros metuunt. Sed vt ad id de quo agitur, reuertar, venti quattuor ſunt, in or- XVI.
tum, occaſum, meridiem, ſeptemtrionemq́ue diuiſi. Ceteri, quos variis nominibus ap-
pellamus, his applicantur.

Eurus ad auroram Nabatheaq́ue regna receſſit,
Perſidaq́ue, & radiis iuga ſubdita matutinis.
Veſper & occiduo quæ littora ſole tepeſcunt,
Proxima ſunt Zephyro. Scythiam ſeptemq́ue triones
Horrifer inuaſit Boreas. contraria tellus
Nubibus aſſiduis, pluuioq́ue madeſcit ab Auſtro.

C Vel, ſi breuiùs illos complecti mauis, in vnam tempeſtatem (quod fieri nullo modo
poteſt) congregentur:

Vnà Euruſq́ue Notuſq́ue ruunt, creberq́ue procellis
Africus; ———

& qui locum in illâ rixâ non habuit, Aquilo. Quidam illos duodecim faciunt. Quat-
tuor enim cæli partes in ternas diuidunt, & ſingulis ventis binos ſuffectos dant. Hac ar-
te Varro, vir diligens, illos ordinat: nec ſine cauſſâ. Non enim eodem ſemper loco ſol
oritur, aut occidit. Sed alius eſt ortus occaſuſq́ue æquinoctialis (bis autem æquinoctium
eſt:) alius ſolſtitialis, alius hibernus. Qui ſurgit ab oriente æquinoctiali, Subſolanus apud
nos dicitur: Græci illum ἀφηλιώτην vocant. Ab oriente hiberno Eurus exit: quem no-
ſtri vocauêre Vulturnum. Et Liuius hoc illum nomine appellat, in illâ pugnâ Romanis
parùm proſperâ, in quâ Hannibal & contra ſolem orientem exercitum noſtrum, & con-
D tra ventum conſtituit: cùm venti adiutorio ac fulgoris præſtringentis oculos hoſtium
vicit. Varro quoque hoc nomen vſurpat. Sed & Eurus iam ciuitate donatus eſt, & no-
ſtro ſermoni non tamquam alienus interuenit. Ab oriente ſolſtitiali excitatum, Græci
καικίαν appellant: apud nos ſine nomine eſt. Æquinoctialis occidens Fauonium mittit:
quem Zephyrum eſſe dicent tibi, etiam qui Græcè neſciunt loqui. A ſolſtitiali occiden-
te Corus venit, qui apud quoſdam Argeſtes dicitur. Mihi non videtur: quia Cori vio-
lenta vis eſt, & in vnam partem rapax; Argeſtes ferè mollis eſt, & tam euntibus com-
munis, quàm redeuntibus. Ab occidente hiberno Africus furibundus & ruens, apud
Græcos λὶψ dicitur. A ſeptemtrionali latere ſummus eſt Aquilo, medius Septemtrio,
imus Thracias. Huic deeſt apud nos vocabulum. A meridiano axe Euronotus eſt. de-
inde Notus, Latinè Auſter. deinde Libonotus, qui apud nos ſine nomine eſt.
Placet autem duodecim ventos eſſe: non quia vbique tot ſint (quoſdam enim incli- XVII.
natio terrarum excludit) ſed quoniam plures nuſquam ſunt. Sic caſus ſex dicimus: non

quia omne nomen ſex recipit, ſed quia nullum plures quàm ſex. Qui duodecim ventos A
eſſe dixerunt,hoc ſecuti ſunt,totidem ventorum eſſe,quot cæli diſcrimina. Cælum enim
diuiditur in circulos quinque,qui per mundi cardines eunt. Eſt ſeptemtrionalis, eſt ſol-
ſtitialis,eſt æquinoctialis, eſt brumalis, eſt contrarius ſeptemtrionali. His ſextus accedit,
qui ſuperiorem partem mundi ab inferiore ſecernit, vt ſcis. Dimidia enim pars mundi
ſemper ſuprà, dimidia infrà eſt. Hanc lineam, quæ inter aperta & occulta eſt, Græci
ὁρίζοντα vocant: noſtri finitorem dixêre, alij finientem. Adiiciendus eſt ad hunc meri-
dianus circulus, quo horizonta rectis angulis ſecat. Ex his quidam circuli in tranſuerſa
currunt, & alios interuentu ſuo ſcindunt. Neceſſe autem eſt, tot aëris diſcrimina eſſe,
quot partes. Ergo horizon ſiue finiens circulus, quinque illos orbes, quos modò dixi fie-
ri, ſecat, & efficit decem partes,quinque ab ortu,quinque ab occaſu. Meridianus circu-
lus, qui in horizonta incurrit, regiones duas adiicit. Si duodecim aër diſcrimina accipit,
& totidem facit ventos. Quidam ſunt quorumdam locorum proprij, qui non tranſmit-
tunt, ſed in proximum ferunt. Non eſt illis à latere vniuerſi mundi impetus. Atabulus B
Apuliam infeſtat,Calabriam Iapyx, Athenas Sciron,Pamphyliam Catægis, [1] Galliam
Circius: cui ædificia quaſſanti, tamen incolæ gratias agunt,tamquam ſalubritatem cæ-
li ſui debeant ei. Diuus certè Auguſtus templum illi,cùm in Galliâ moraretur, & vouit
& fecit. Infinitum eſt, ſi ſingulos velim perſequi. Nulla enim propemodum regio eſt,
XVIII. quæ non habeat aliquem flatum ex ſe naſcentem, & circa ſe cadentem. Inter
cetera itaque prouidentiæ opera,hoc quoque aliquis,vt dignum admiratione ſuſpexerit.
Non enim ex vnâ cauſſâ ventos, aut inuenit, aut per diuerſa diſpoſuit: ſed primùm vt
aëra non ſinerent pigreſcere, ſed aſſiduâ vexatione vtilem redderent, vitalemque tractu-
ris. Deinde vt imbres terris ſubminiſtrarent,iidemque nimios compeſcerent. Nam mo-
dò adducunt nubes, modò diducunt, vt per totum orbem pluuiæ diuidi poſſent.In Ita-
liam Auſter impellit, Aquilo in Africam reiicit: Eteſiæ non patiuntur apud nos nubes
conſiſtere. Iidem totam Indiam & Æthiopiam continuis per id tempus aquis irrigant.
Quid, quòd fruges percipi non poſſunt, niſi flatu ſuperuacua admixta ſeruandis venti- C
larentur,niſi eſſet quod ſegetem excitaret,& latentem frugem,ruptis velamentis ſuis,quæ
folliculos agricolæ vocant, adaperiret? Quid, quòd omnibus inter ſe populis commer-
cium dedit,& gentes diſſipatas locis miſcuit? Ingens naturæ beneficium,ſi illud in iniu-
riam ſuam non vertat hominum furor. Nunc quod de Cæſare olim maiore vulgò di-
ctitatum eſt,& à Tito Liuio poſitum,in incerto eſſe,vtrùm illum magis naſci Reip. pro-
fuerit, an non naſci, dici etiam de ventis poteſt: adeò quidquid ex illis vtile & neceſſa-
rium eſt, non poteſt his repenſari, quæ in perniciem ſuam generis humani dementia ex-
cogitat. Sed non ideò non ſunt iſta naturâ ſuâ bona, ſi vitio malè vtentium nocent. Ni-
mirum in hoc prouidentia, ac diſpoſitor ille mundi Deus, aëra ventis exercendum de-
dit, & illos ab omni parte, ne quid eſſet ſitu ſqualidum, effudit: non vt nos claſſes par-
tem freti occupaturas compleremus milite armato, & hoſtem in mari aut poſt mare in-
quireremus. Quæ nos dementia exagitat,& in mutuum compellit exitium? Vela ventis
damus bellum paraturi, & periclitamur periculi cauſſâ. Incertam fortunam experimur: D
vim tempeſtatum nullâ ope humanâ ſuperabilem, mortem ſine ſpe ſepulturæ. Non erat
tanti, ſi ad pacem per iſta veheremur. Nunc autem cùm euaſerimus tot ſcopulos laten-
tes, & inſidias vadoſi maris: cùm effugerimus procelloſos deſuper montes, in quos præ-
ceps nauigantes ventus impingit: cùm inuolutos nubilo dies,& nimbis ac tonitruis hor-
rendas noctes,cùm turbinibus diuulſa nauigia: quis erit huius laboris ac metus fructus?
quis nos feſſos tot malis portus excipiet? Bellum ſcilicet, & obuius in littore hoſtis, &
trucidandæ gentes tracturæ magnâ ex parte victorem, & antiquarum vrbium flamma.
Quid in arma cogimus populos? Quid exercitus ſcribimus, directuros aciem in mediis
fluctibus? Quid maria inquietamus? parùm videlicet ad mortes noſtras terra latè patet.
Nimis delicatè fortuna nos tractat. Nimis dura dedit nobis corpora, felicem valetudi-
nem. Non depopulatur nos caſus incurrens. Emetiri cuique annos ſuos ex commodo
licet, & ad ſenectutem decurrere. Itaque eamus in pelagus, & vocemus in nos fata ceſ-
ſantia.

A ſantia. Miſeri, quid quæritis? mortem, quæ vbique ſupereſt? Petet illa vos & ex lectulo, ſed vbique innocentes petat: occupabit vos in veſtrâ domo, ſed occupet nullum molientes malum. Hoc verò quid aliud quis dixerit, quàm inſaniam, circumferre pericula, & ruere in ignotos, iratum ſine iniuriâ, occurrentia deuaſtantem ac ferarum more occidere, quem non oderis? Illis tamen in vltionem, aut ex fame morſus eſt: nos ſine vllâ parſimoniâ noſtri alienique ſanguinis, mouemus maria, & nauigia deducimus, ſalutem committimus fluctibus, ſecundos optamus ventos, quorum felicitas eſt ad bella perferri. Quouſque nos malos mala noſtra rapuêre? Parùm eſt, intra orbem ſuum furere. Sic Perſarum rex ſtolidiſſimus in Græciam traiicit, quam exercitus non vincet, cùm impleuerit. Sic Alexander vlterior Bactris & Indis volet quærere, quid ſit vltra magnum mare, & indignabitur aliquid eſſe vltimum ſibi. Sic Parthis auaritia Craſſum dabit. Non horrebit reuocantis diras tribuni, non tempeſtates longiſſimi maris, non circa Euphratem præſaga fulmina, & deos reſiſtentes. Per hominum deorumque iras ad aurum ibi-
B tur. Ergo non immeritò quis dixerit, rerum naturam meliùs acturam fuiſſe nobiſcum, ſi ventos flare vetuiſſet, & inhibito diſcurſu furentium, in ſuâ quemque terrâ ſtare iuſſiſſet. Si nihil aliud, certè ſuo quiſque tantùm ac ſuorum malo naſceretur. Nunc parùm vi domeſticâ, externis quoque laborandum eſt. Nulla terra tam longè remota eſt, quæ non mittere aliquò ſuum malum poſſit. Vnde ſcio an nunc aliquis magnæ gentis in abdiro dominus, fortunæ indulgentiâ tumens, non contineat intra terminos arma, an paret claſſes ignota moliens? Vnde ſcio, hic mihi, an ille ventus bellum inuehet? Magna pars erat pacis humanæ, maria præcludi. Non tamen (vt paullò antè dicebam) queri poſſumus de auctore noſtri Deo, ſi beneficia eius corrumpimus, & vt eſſent contraria, efficimus. Dedit ille ventos ad cuſtodiendam cæli terrarumque temperiem, ad euocandas ſupprimendaſque aquas, ad alendos ſatorum atque arborum fructus: quos ad maturitatem cum aliis cauſſis adducit ipſa iactatio, attrahens cibum in ſumma, & ne torpeat, promouens. Dedit ventos ad vlteriora noſcenda. fuiſſet enim imperitum animal,
C & ſine magnâ experientiâ rerum homo, ſi circumſcriberetur natalis ſoli fine. Dedit ventos, vt commoda cuiuſque regionis fierent communia: non vt legiones equitemque geſtarent, nec vt perniciosa gentibus arma tranſueherent. Si beneficia naturæ vtentium prauitate perpendimus, nihil non noſtro malo accepimus. Cui videre expedit? Cui loqui? Cui non vita tormentum eſt? Nihil inuenies tam manifeſtæ vtilitatis, quod non in contrarium transferat culpa. Sic ventos quoque natura bonos futuros inuenerat: ipſi illos contrarios fecimus. Omnes in aliquod nos malum ducunt. non eadem eſt his & illis cauſſa ſoluendi: ſed iuſta nulli. Diuerſis enim irritamentis ad tentandum iter impellimur. Itaque alicui vitio nauigatur. Egregiè Plato dicit, qui nobis circa exitum iam teſtium loco dandus eſt, minima eſſe quæ homines emant vitâ. Imò, Lucili cariſſime, ſi benè furorem illorum æſtimaueris, id eſt noſtrum (in eâdem enim turbâ volutamur) magis ridebis, cùm cogitaueris vitâ parari ea, in quibus vita conſumitur.

M. ANTONII MVRETI A

AD LIBRVM QVINTVM NATVRALIVM SENECÆ QVÆSTIONVM, NOTÆ.

1. VENTVS EST FLVENS AER.] *Hanc definitionem non à Stoicis primum proditam, ſed vetuſtam eſſe oſtendit Ariſtoteles: & certè Hippocratis in libro de flatibus eam ſententiam eſſe conſtat: quam tamen multis modis Ariſtoteles ſecundo Meteorologicon erroris mendaciique conuincit.*

AD CAP. IIII. 2. QVOMODO IN NOSTRIS CORPORIBVS.] *Ridicula opimo. Itaque Ariſtophanes Socratem vt populi ludibrio exponeret, eodem propè modo de tonitrus & fulminis origine diſſerentem facit.*

AD CAP. VI. 3. ANIMALIA IGNE GENERANTVR.] *Contrà Ouidius,*

Nec tu aliud Veſtam, quàm puram intellige flammam.
Nataque de flammâ corpora nulla vides.

Sed hac de re vide Ariſtotelem libro V. *de hiſtoriâ animalium, & Plinium capite* XXXVI. *lib.* XI. B

AD CAP. VII. 4. NVNC VIRITIM INCIPIEMVS ILLOS EXCVTERE.] *De his omnibus, quæ hoc loco de ventorum varietate narrantur, vide Plinium libro* II. *à cap* XLV. *vſque ad cap.* L. *& ſcriptorem noctium Atticarum cap.* XXII. *libri ſecundi.*

AD CAP. XVII. 5. GALLIAM CIRCIVS.] *Galliam Narbonenſem: vbi hodieq́; & vehementiam & nomen retinet. Cercium M. Cato vocat, ſi emendata ſunt exemplaria.*

L. ANNÆI SENECÆ C

AD LVCILIVM NATVRALIVM QVÆSTIONVM LIBER SEXTVS.

In quo de terra motu agitur.

CAP. I. POMPEIOS, [1] celebrem Campaniæ vrbem, in quam ab alterâ parte Surrentinum Sabianumque littus, ab alterâ Herculanenſe D conueniunt, mareq́ue ex aperto conductum amœno ſinu cingit, deſediſſe terræ motu, vexatis quæcumque adiacebant regionibus, Lucili virorum optime, audiuimus: [2] & quidem diebus hibernis: quos vacare à tali periculo maiores noſtri ſolebant promittere. Nonis Febr. fuit motus hic Regulo & Virginio conſulibus, qui Campaniam numquam ſecuram huius mali, indemnem tamen, & totiens defunctam metu, magnâ ſtrage vaſtauit. Nam & Herculanenſis oppidi pars ruit, dubieq́ue ſtant etiam quæ relicta ſunt. Et Nucerinorum colonia, vt ſine clade, ita non ſine querelâ eſt. Neapolis quoque priuatim multa, publicè nihil amiſit, leuiter ingenti malo perſtricta. Villæ verò præruptæ paſſim ſine iniuriâ tremuere. Adiiciunt his [3] ſexcentarum ouium gregem exanimatum, & diuiſas ſtatuas: motæ poſt hoc mentis aliquos atque impotes ſui erraſſe. Quorum vt cauſſas excutiamus, & pro-

A & propoſiti operis contextus exigit, & ipſe in hoc tempus congruens caſus. Quærenda ſunt trepidis ſolatia, & demendus ingens timor. Quid enim cuiquam ſatis tutum videri poteſt, ſi mundus ipſe concutitur, & partes eius ſolidiſſimæ labant? Si, quod vnum immobile eſt in illo, fixumque, vt cuncta in ſe intenta ſuſtineat, fluctuat: ſi quod proprium habet terra, perdidit, ſtate: vbi tandem reſident metus noſtri? Quod corpora receptaculum inuenient? quò ſolicita confugient, ſi ab imo metus naſcitur, & funditus trahitur? Conſternatio omnium eſt, vbi tecta crepuêre, & ruina ſignum dedit: tunc præceps quiſque ſe proripit, & penates ſuos deſerit, ac ſe publico credit. Quam latebram proſpicimus, quod auxilium, ſi orbis ipſe ruinas agitet? ſi hoc, quod nos tuetur ac ſuſtinet, ſupra quod vrbes ſitæ ſunt, quod fundamentum quidam orbis eſſe dixerunt, diſcedit ac titubat? Quid ibi eſſe non dico auxilij, ſed ſolatij poteſt, vbi timor fugam perdidit? Quid eſt, inquam, ſatis munitum? Quid ad tutelam alterius ac ſui firmum? Hoſtem muro repellam: præruptæ altitudinis caſtella, vel magnos exercitus difficultate aditus

B morabuntur. A tempeſtate nos vindicant portus. Nimborum vim effuſam, & ſine fine cadentes aquas tecta propellunt: fugientes non ſequitur incendium: aduerſus tonitrua & minas cæli, ſubterraneæ domus, & defoſſi in altum ſpecus remedia ſunt. Ignis ille cæleſtis non tranſuerberat terram, ſed exiguo eius obiectu retunditur. In peſtilentiâ mutare ſedes licet. Nullum malum ſine effugio eſt. Numquam fulmina populos peruſſerunt. Peſtilens cælum exhauſit vrbes, non abſtulit. Hoc malum latiſſimè patet, ineuitabile, auidum, publicè noxium. Non enim domos ſolùm, aut familias, aut vrbes ſingulas hautit, ſed gentes totas, regioneſque ſubuertit: & modò ruinis operit, modò in altam voraginem condit: ac ne id quidem relinquit, ex quo appareat, quod non eſt, ſaltem fuiſſe; ſed ſupra nobiliſſimas vrbes, ſine vllo veſtigio prioris habitus, ſolum extenditur. Nec deſunt qui hoc genus mortis magis timeant, quo in abruptum cum ſedibus ſuis eunt, & è viuorum numero viui auferuntur, tamquam non omne fatum ad eumdem terminum veniat. Hoc habet inter cetera iuſtitiæ ſuæ natura præcipuum, quòd

C cùm ad exitum ventum eſt, omnes in æquo ſumus. Nihil itaque intereſt, vtrùm me lapis vnus elidat, an monte toto premar: vtrùm ſupra me domus vnius onus veniat, & ſub exiguo eius tumulo ac puluere exſpirem, an totus caput meum terrarum orbis abſcondat: in luce hunc & in aperto ſpiritum reddam, an in vaſto terrarum dehiſcentium ſinu: ſolus in illud profundum, an cum magno comitatu populorum concidentium ferar. Nihil intereſt meâ quantus circa mortem meam tumultus ſit: ipſa vbique tantumdem eſt. Proinde magnum ſumamus animum aduerſus iſtam cladem, quæ nec euitari, nec prouideri poteſt. Deſinamus audire iſtos, qui Campaniæ renunciauere, quique poſt hunc caſum emigrauerunt, negantq; ſe vmquam ipſam regionem acceſſuros. quis enim illis promittet melioribus fundamentis hoc aut illud ſolum ſtare? Omnia eiuſdem ſortis ſunt, & ſi nondum mota, tamen mobilia: hunc fortaſſe in quo ſecuriùs conſiſtis locum, hæc nox, aut hic ante noctem dies ſcindet. Vnde ſcies an melior eorum locorum conditio ſit, in quibus iam vires ſuas fortuna conſumpſit, & quæ in futurum ruinâ ſuâ

D fulta ſunt? Erramus enim, ſi vllam terrarum partem exceptam immunemque ab hoc periculo credimus. Omnes ſub eâdem iacent lege. Nihil ita, vt immobile eſſet, natura concepit. Alia temporibus aliis cadunt. Et quemadmodum in vrbibus magnis, nunc hæc domus, nunc illa ſuſpenditur: ita in hoc orbe terrarum nunc hæc pars facit vitium, nunc illa. Tyros aliquando infamis ruinis fuit. Aſia duodecim vrbes ſimul perdidit. Anno priore Achaiam & Macedoniam, quæcũque eſt iſta vis mali quæ incurrit; nunc Campaniam læſit. Circuit fatum, & ſi quid diu præteriit, repetit. Quædam rariùs ſolicitat, ſæpiùs quædam. Nihil immune eſſe & innoxium ſinit. Non homines tantùm, qui breuis & caduca res naſcimur, vrbes oræque terrarum & littora, & ipſum mare in ſeruitutem fati venit. Nos tamen nobis permanſura promittimus bona fortunæ, & felicitatem, cuius ex omnibus rebus humanis velociſſima eſt leuitas, habituram in aliquo pondus ac moram credimus. Et perpetua ſibi omnia promittentibus in mentem non venit, id ipſum, ſupra quod ſtamus, ſtabile non eſſe. Neque enim Campaniæ iſtud aut

Achaiæ, ſed omnis ſoli vitium eſt, malè cohærere, & ex cauſſis pluribus reſolui, & ſum- A
II. mam manere, partibus ruere. Quid ago? Solatium aduerſus pericula dare promiſeram: ecce vndique timenda denuncio. Nego quidquam eſſe quietis æternæ: quod & perire non poſſit, & perdere. Ego verò hoc ipſum ſolatij loco pono, & quidem valentiſſimi: quandoquidem ſine remedio timor ſtultus eſt. ratio terrorem prudentibus excutit: imperitis fit magna ex deſperatione ſecuritas. Hoc itaque generi humano dictum puta, quod illis ſubitâ captiuitate inter ignes & hoſtem ſtupentibus dictum eſt,

Vna ſalus victis, nullam ſperare ſalutem.

Si vultis nihil timere, cogitate omnia eſſe timenda: circumſpicite quàm leuibus cauſſis diſcutiamur. Non cibus nobis, non humor, non vigilia, non ſomnus, ſine menſurâ quadam ſalubria ſunt. Iam intelligitis nugatoria eſſe noſtra, & imbecilla corpuſcula, fluida, non magnâ molitione perdenda. Sine dubio id vnum periculi ſatis eſſet, quòd tremunt terræ, quòd ſubitò diſſipantur, ac ſuperpoſita deducunt. Magni ſe æſtimat, qui fulmina & motus terrarum hiatuſque formidat: vult ille imbecillitati ſuæ conſcius timere pituitam. B ita videlicet nati ſumus, tam felicia ſortiti membra, & in hanc magnitudinem creuimus, & ob hoc niſi mundi partibus motis, niſi cælum intonuerit, niſi terra ſubſederit, perire non poſſumus. Vnguiculi nos, & ne totius quidem dolor, ſed aliqua à latere eius ſciſſura conficit: & ego timeam terras trementes, quem craſſior ſaliua ſuffocat? Ego extimeſcam emotum ſedibus ſuis mare, & ne æſtus, maiore quàm ſolet curſu, plus aquarum trahens ſuperueniat: cùm quoſdam ſtrangulauerit potio, malè lapſa per fauces? Quàm ſtultum eſt, mare horrere: cùm ſcias, ſtillicidio perire te poſſe? Nullum eſt maius ſolatium mortis, quàm ipſa mortalitas. nullum autem omnium iſtorum quæ extrinſecus terrent, quàm quòd innumerabilia pericula in ipſo ſinu ſunt. Quid enim dementius, quàm ad tonitrua ſuccidere, & ſub terram correpere fulminum metu? Quid ſtultius, quàm timere nutationem aut ſubitos montium lapſus, irruptiones maris extra littus eiecti: cùm mors vbique præſto ſit, & vndique occurrat: nihilque ſit tam exiguum, quod non in perniciem generis humani ſatis valeat? Adeò non debent nos iſta confundere, C tamquam plus in ſe mali habeant, quàm vulgaris mors: vt contrà, cùm ſit neceſſarium è vitâ exire, & aliquando emittere animam, maiore perire ratione iuuet. Neceſſe eſt mori vbicumque, quandoque. Stet licet iſta humus, & ſe teneat ſuis finibus, nec vllâ iactetur iniuriâ: ſupra me quandoque erit. Intereſt ergo, illam ego mihi, an ipſa ſe mihi imponat? Diducitur ingenti potentiâ neſcio cuius mali: rumpitur, & me in immenſam altitudinem abducit. Quid porrò? Mors leuior in plano eſt? Quid habeo quod querar, ſi rerum natura non me vult iacere in ignobili loco? ſi mihi iniicit ſui partem? Egregiè Vagellius meus in illo inclyto carmine:

Si cadendum eſt, inquit, *mihi, cælo cecidiſſe velim.*

Idem licet dicere: Si cadendum eſt, cadam orbe concuſſo: non quia fas eſt optare publicam cladem, ſed quia ingens mortis ſolatium eſt, terram quandoque videre mortalem.

III. Illud quoque proderit præſumere animo, nihil horum deos facere: nec irâ numinum, aut cælum concuti, aut terram. Suas iſta cauſſas habent: nec ex imperio ſæuiunt, ſed ex D quibuſdam vitiis, vt corpora noſtra, turbantur: & tunc, cùm facere videntur iniuriam, accipiunt. Nobis autem ignorantibus verum, omnia terribilia ſunt, vtpote quorum metum raritas auget. Leuiùs accidunt familiaria: ex inſolito formido eſt maior. Quare autem quidquam nobis inſolitum eſt? quia naturam oculis, non ratione comprehẽdimus: nec cogitemus, quid illa facere poſſit, ſed tantùm quid fecerit. Damus itaque huius negligentiæ pœnas, tamquam nouis territi: cùm illa non ſint noua, ſed inſolita. Quid ergo? Non religionem incutit mentibus, & quidem publicè, ſiue deficere ſol viſus eſt, ſiue luna, cuius obſcuratio frequentior, aut parte ſui, aut tota delituit? Longeque magis illæ actæ in tranſuerſum faces, & cæli magna pars ardens, & crinita ſidera, & plures ſolis orbes, & ſtellæ per diem viſę, ſubitique tranſcurſus ignium, multam poſt ſe lucem trahentium? nihil horum ſine timore miramur: & cùm timendi ſit cauſſa, neſcire; non eſt tanti ſcire, ne timeas? Quanto ſatius eſt, cauſſas inquirere, & quidem toto in hoc intentum animo?

A animo? Neque enim illo quidquam inueniri dignius poteſt,cui ſe non tantùm commo-
det, ſed impendat. Quæramus ergo, quid ſit quod terram ab infimo moueat, IV.
quid tanti molem corporis impellat, quid ſit illâ valentius, quid tantum onus vi ſuâ la-
befactet: cur modò tremat, modò laxata ſubſidat, nunc in partes diuiſa diſcedat: &
aliàs interuallum ruinæ ſuæ diu ſeruet, aliàs citò comprimat: nunc amnes magnitudi-
nis notæ conuertat introrſus, nunc nouos exprimat: aperiat aliquando aquarum calen-
tium venas, aliquando refrigeret: igneſque nonnumquam per aliquod ignotum anteà
montis aut rupis foramen emittat, aliquando notos & per ſæcula nobiles comprimat.
Mille miracula mouet, facieſque mutat locis, & defert montes, ſubrigit plana, valles ex-
tuberat, nouas in profundo inſulas erigit. Hæc ex quibus cauſſis accidant, digna res eſt
excuti. Quod, inquis, erit pretium operæ? quo nullum maius eſt, noſſe naturam. Neque
enim quidquam habet in ſe huius materiæ tractatio pulchrius, cùm multa habeat futu-
ra vſui, quàm quòd hominem magnificentiâ ſui detinet; nec mercede, ſed miraculo co-
B litur. Inſpiciamus ergo quid ſit, propter quod accidant hæc: quorum eſt adeò mihi dul-
cis inſpectatio, vt quamuis aliquando de motu terrarum volumen iuuenis ediderim, ta-
men tentare me voluerim, & experiri, an ætas aliquid nobis aut ad ſcientiam, aut certè
ad diligentiam adiecerit. Cauſſam quâ terra concutitur, alij in aquâ eſſe, alij in V.
ignibus, alij in ipſâ terrâ, alij in ſpiritu putauêre: alij in pluribus, alij in omnibus his.
Quidam liquere ipſis aliquam ex iſtis cauſſam eſſe dixerunt; ſed non liquere, quæ eſſet.
Nunc ſingula perſequamur. Illud ante omnia mihi dicendum eſt, opiniones veterum
parùm exactas eſſe, & rudes. Circa verum adhuc errabatur. Noua omnia erant primò
tentantibus, pòſt eadem illa limata ſunt: & ſi quid inuentum eſt, illis nihilominus refer-
ri debet acceptum. Magni animi res fuit, rerum naturæ latebras dimouere, nec conten-
tum exteriori eius conſpectu, introſpicere, & in deorum ſecreta deſcendere. Plurimùm
ad inueniendum contulit, qui ſperauit poſſe reperiri. Cum excuſatione itaque veteres
audiendi ſunt. Nulla res conſummata eſt, dum incipit. Nec in hac tantùm re omnium
C maximâ atque inuolutiſſimâ, in quâ etiam cùm multum actum erit, omnis tamen ætas
quod agat inueniet, ſed in omni alio negotio, longè ſemper à perfecto fuêre principia.

In aquâ cauſſam eſſe, nec ab vno dictum eſt, nec vno modo. Thales Mileſius totam VI.
terram ſubiecto iudicat humore portari & innatare: ſiue illud oceanum vocas, ſiue
magnum mare, ſiue alterius naturæ, ſimplicem adhuc aquam & humidum elementum.
Hac, inquit, vndâ ſuſtinetur orbis, velut aliquod grande nauigium & graue his aquis
quas premit. Superuacuum eſt reddere cauſſas, propter quas exiſtimat, grauiſſimam par-
tem mundi non poſſe ſpiritu tam tenui fugacique geſtari: non enim nunc de ſitu terra-
rum, ſed de motu agitur. Illud argumenti loco ponit, aquas eſſe in cauſſâ, quibus hic
orbis agitatur, quòd in omni maiore motu erumpunt ferè noui fontes: ſicut in nauigiis
quoque euenit, vt ſi inclinata ſunt, & abiêre in latus, aquam ſorbeant, quæ in omni one-
re eorum quæ vehit, ſi immodicè depreſſa ſunt, aut ſuperfunditur, aut certè dextrâ ſini-
ſtrâque ſolito magis ſurgit. Hanc opinionem falſam eſſe, non eſt diu colligendum. Nam
D ſi terram aqua ſuſtineret, tota aliquando concuteretur, ſemper moueretur: nec agitari il-
lam miraremur, ſed manere. Tum tota concuteretur, non ex parte: numquam enim na-
uis dimidia iactatur. nunc verò non terrarum vniuerſarum, ſed ex parte motus eſt. Quo-
modo ergo fieri poteſt, vt quod totum vehitur, totum non agitetur, ſi id quo vehitur,
agitatum eſt? At quare aquæ erumpunt? Primùm omnium ſæpe tremuit terra, & nihil
humoris noui fluxit. Deinde ſi ex hac cauſſâ vnda prorumperet, à lateribus terræ cir-
cumfunderetur: ſicut in fluminibus ac mari videmus accidere, vt incrementum aqua-
rum, quotiens nauigia deſidunt, in lateribus maximè appareat. Ad vltimum non tam
exigua fieret quàm dicit eruptio, nec velut per rimam ſentina ſubreperet, ſed fieret in-
gens inundatio, vt ex infinito liquore, & ferente vniuerſa. Quidam motum ter- VII.
rarum aquæ imputauêre: ſed non ex eâdem cauſſâ. Per omnem, inquiunt, terram, mul-
ta aquarum genera decurrunt. Alicubi perpetui amnes, quorum nauigabilis etiam ſine
adiutorio imbrium magnitudo eſt. Hinc Nilus per æſtatem ingentes aquas inuehit:
hinc

hinc qui medius inter paeata & hoſtilia fluit, Danubius ac Rhenus, alrer Sarmaticos A impetus cohibens, & Europam Aſiamq́ue diſterminans, alter Germanos, auidam gentem belli, repellens. Adiice nunc patentiſſimos lacus, & ſtagna populis inter ſe ignotis circumdata, & ineluctabiles nauigio paludes, nec ipſis quidem inrer ſe peruias, quibus incoluntur. Deinde tot fontes, tot capita fluminũ, ſubitos, & ex occulto amnes vomentia. Tor deinde ad tempus collectos torrentium impetus: quorum vires quàm repentinæ, quàm breues? Omnis hæc aquarum, etiam intra terram, natura facieſq́ue eſt. Illîc quoque aliæ vaſto eurſu deferuntur, & in præceps volutæ cadunr: aliæ languidiores in vadis refundunrur, & leniter ac quietè fluunt. Quis autem neger, vaſtis illas receptaculis concipi, & ceſſare multis inertes locis? Non eſt diu probandum, ibi multas aquas eſſe, vbi omnes ſunt. Neque enim ſufficeret tellus ad tot flumina edenda, niſi ex repoſito multoq́ue funderet. Si hoc verum eſt, neceſſe eſt aliquando illîc amnis excreſcat, & relictis ripis violentus in obſtantia incurrat. Sic fiet morus alicuius partis, in quam flumen impetum dedit, & quam donec decreſcat verberabit. Poteſt fieri, vt aliquam regionem B riuus affluens exedat, ac ſecum trahat aliquam molem: quâ lapſâ, ſuperpoſita quatiantur. Iam verò nimis oculis permittit, nec vltra illos ſcit producere animum, qui non credit eſſe in abſcondito terræ ſinus maris vaſti. Nec enim video, quid prohibeat vel obſtet, quò minùs illîc habeatur aliquod etiam in abſcondito littus, & per occultos aditus receprum mare, quod illîc quoque tantũdem loci tenet, aut fortaſſis hoc amplius, quòd ſuperiora cum tot animalibus eranr diuidenda: abſtruſa enim, & ſine poſſeſſore deſerta, liberiùs vndis vacant. Quas quis vetat illîc fluctuare, & ventis, quos omne interuallum terrarum, & omnis aër crear, impelli? Poteſt ergo maior ſolito exorta tempeſtas, aliquam partem terrarum impulſam vehementiùs mouere. Nàm apud nos quoque multa, quæ procul à mari fuerant, ſubito eius acceſſu vapulauêre; & villas in conſpectu collocatas, fluctus, qui longè audiebatur, inuaſit. Illîc quoque poteſt accedere ac decedere pelagus

VIII. infernum: quorum neutrum fit ſine motu ſuperſtantium. Non quidem exiſtimo diu te hæſitaturum, an eredas eſſe ſubrerraneos amnes & mare abſconditum. Vnde enim iſta prorumpunt, vnde ad nos veniunt, niſi quòd origo humoris incluſa eſt? C Age, cùm vides interruptum Tigrim in medio itineris ſiccari, & non vniuerſum auerti, ſed paullatim, non apparentibus damnis, minui primùm, deinde conſumi: quò illum putas abire niſi in obſcura terrarum: vtique cùm videas emergere iterùm, non minorem eo qui prior fluxerat? Quid cùm vides Alpheum, celebratum poëris, in Achaiâ mergi, & in Sieiliâ rurſus tranſiecto mari effundere amœniſſimum fontem Arethuſam? Neſcis autem, inter opiniones, quibus narratur Nili æſtiua inundatio, & hanc eſſe, à terrâ illum erumpere, & augeri non ſupernis aquis, ſed ex intimo redditis? Ego quidem centuriones duos, quos Nero Cęſar, vt aliarum virtutum, ita veritatis in primis amantiſſimus, ad inueſtigandum caput Nili miſerat, audiui narrantes, longum illos iter peregiſſe, cùm à Rege Æthiopiæ inſtructi auxilio, commendatiq́ue proximis regibus, penetraſſent. Ad vlteriora quidem, aiebat, peruenimus, ad immenſas paludes, quarum exitum nec incolæ nouerant, nec ſperare quiſquam poteſt, ita implicitæ aquis herbæ ſunt, & aquæ nec D pediti eluctabiles, nec nauigio, quod niſi paruum & vnius capax, limoſa & obſita palus non ferat. Ibi, inquit, vidimus duas petras, ex quibus ingens vis fluminis excidebat. Sed ſiue caput illa, ſiue acceſſio eſt Nili, ſiue tunc naſcitur, ſiue in terras ex priore recepta curſu redit: nónne tu eredis, illam, quidquid eſt, ex magno terrarum lacu aſcendere? Habeant enim oportet pluribus locis ſparſum humorem, & in imo coactum, vt eructare

IX. tanto impetu poſſint. Ignem cauſſam motus quidam, & quidem non eamdem iudicant. Inprimis Anaxagoras, qui exiſtimat, ſimili penè ex cauſſâ & aëra concuti, & terram: cùm in inferiore parte ſpiritus craſſum aëra, & in nubes coactum, eâdem vi quâ apud nos quoque nubila frangi ſolent, rumpit, & ignis ex hoc colliſu nubium, curſuq́ue eliſi aëris emicuit. Hîc ipſe in obuia incurrit, exitum quærens, ac diuellit repugnantia: donec per anguſta aut nactus eſt viam exeundi ad cælum, aut vi atque iniuriâ fecit. Alij in igne cauſſam quidem eſſe, ſed non ob hoc iudicant: ſed quia pluribus obrutus locis

A locis ardeat, & proxima quæque conſumat. Quæ ſi quando exeſa ceciderint, tunc ſequi
motum earum partium, quæ ſubiectis adminiculis deſtitutæ labant, donec corruêre:
nullo occurrente, quod onus exciperet. Tunc chaſmata, tunc hiatus vaſti aperiuntur: aut
cùm diu nutauêre, ſuper ea ſe, quæ ſuperſunt ſtantque, componunt. Hoc apud nos quo-
que videmus accidere, quotiens incendio pars ciuitatis laborat, cùm exuſtæ trabes ſunt,
aut corrupta quæ ſuperioribus firmamentum dabant: tunc diu agitata faſtigia conci-
dunt, & tam diu differuntur atque incerta ſunt, donec in ſolido reſederunt.

Anaximenes ait, terram ipſam ſibi eſſe cauſſam motus, nec extrinſecus incurrere quod X.
illam impellat: ſed intra ipſam & ex ipſâ quaſdam partes eius decidere, quas aut humor
ſoluerit, aut ignis exederit, aut ſpiritus violentia excuſſerit. Sed his quoque ceſſantibus
non deeſſe, propter quod aliquid abſcedat aut reuellatur. Nam primùm omnia vetuſta-
te labuntur, nec quidquam tutum à ſenectute eſt. Hæc ſolida quoque & magni roboris
carpit. Itaque quemadmodum in ædificiis veteribus quædam non percuſſa tamen deci-
B dunt, cùm plus ponderis habuêre quàm vitium: ita in hoc vniuerſo terræ corpore eue-
nit, vt partes eius vetuſtate ſoluantur, ſolutæ cadant, & tremorem ſuperioribus afferant:
primùm dum abſcedunt (nihil enim vtique magnum ſine motu eius, cui hæſit, abſcin-
ditur) deinde cùm deciderunt, ſolido exceptæ reſiliant, pilæ more, quæ cùm cecidit exul-
tat, ac ſæpiùs pellitur, totiens à ſolo in nouum impetum miſſa. Si verò in ſtagnantibus
aquis delata ſunt, hic ipſe caſus vicina concutit fluctu, quem ſubitum vaſtumque illiſum
ex alto pondus eiicit. Quidam ignibus quidem aſſignant hunc tremorem, XI.
ſed aliter. Nam cùm pluribus locis ferueant, neceſſe eſt ingentem vaporem ſine exitu
voluant, qui vi ſuâ ſpiritum intendit: & ſi acriùs inſtitit, oppoſita diffundit: ſi verò re-
miſſior fuit, nihil ampliùs quàm mouet. Videmus aquam ſpumare, igne ſubiecto. Quod
in hac aqua facit incluſa & anguſta, multò magis illum facere credamus, cùm violentus
ac vaſtus ingentes aquas excitat. Tunc ille vaporatione inundantium aquarum, quid-
quid pulſauerit, agitat. Spiritum eſſe qui moueat, & plurimis & maximis au- XII.
C ctoribus placet. Archelaus antiquitatis diligens, ait ita: Venti in concaua terrarum de-
feruntur, deinde vbi iam omnia ſpatia plena ſunt, & inquantum aër potuit denſatus eſt,
is qui ſuperuenit ſpiritus, priorem premit & elidit, ac frequentibus plagis primò cogit,
deinde perturbat. Tunc ille quærens locum, omnes anguſtias dimouet, & clauſtra ſua
conatur effringere. Sic euenit, vt terræ, ſpiritu luctante, & fugam quærente, moueantur.
Itaque cùm terræ motus futurus eſt, præcedit aëris tranquillitas & quies: videlicet, quia
vis ſpiritus, quæ concitare ventos ſolet, in infernâ ſede detinetur. Nunc quoque cùm hic
motus in Campaniâ fuit, quamuis hiberno tempore, & inquieto, per ſuperiores dies aër
ſtetit. Quid ergo? Numquam flante vento terra concuſſa eſt? Admodum rarò duo fla-
uere ſimul venti. Fieri tamen & poteſt, & ſolet. quod ſi recipimus, & conſtat duos ven-
tos rem ſimul gerere: quid ni accidere poſſit, vt alter ſuperiorem aëra agitet, alter infe-
rum? In hac ſententiâ licet ponas Ariſtotelem, & diſcipulum eius Theophra- XIII.
ſtum, non, vt Græcis viſum eſt, diuini, tamen & dulcis eloquij virum, & nitidi ſine la-
D bore. Quid vtrique placeat, exponam. Semper aliqua euaporatio eſt è terrâ, quæ mo-
dò arida eſt, modò humido mixta. Hæc ab infimo edita, & in quantum potuit, elata,
cùm vlteriorem locum in quem exeat non habet, retrò fertur, atq; in ſe reuoluitur: dum-
que rixa ſpiritus reciprocantis iactat obſtantia, & ſiue interclusus, ſiue per anguſta eni-
ſus eſt, motum ac tumultum ciet. Straton ex eâdem ſcholâ eſt, qui hanc partem philo-
ſophiæ maximè coluit, & rerum naturæ inquiſitor fuit. Huius tale decretum eſt: Frigi-
dum & calidum ſemper in contraria abeunt, & vnà eſſe non poſſunt: eò frigidum con-
fluit, vnde vis calida diſceſſit: & inuicem ibi calidum eſt, vnde frigus expulſum eſt. Hoc
quod dico verum eſt: ſed vtrumque in contrarium agi, ex hoc tibi appareat. Hiberno
tempore, cùm ſupra terram frigus eſt, calent putei, nec minùs ſpecus, atque omnes ſub
terrâ receſſus: quia eò ſe calor contulit, ſuperiora poſſidenti frigori cedens: qui cùm in
inferiora peruenit, & eò ſe quantum poterat ingeſſit, quò denſior, hoc validior eſt: huic
alius ſuperuenit, cui neceſſariò congregatus ille iam & in anguſtum preſſus, loco cedit.

Idem

Idem è contrariò euenit,cùm vis maior frigidi illata in cauernis eſt. Quidquid illîc calidi A
latet,frigori cedens abit in anguſtum,& magno impetu agitur: quia non pariter vtriuſ-
que natura concordiam,nec in vno moram. Fugiens ergo, & omni modo cupiens exce-
dere, proxima quæque remolitur ac iactat. Ideoq; antequam terra moueatur, ſolet mu-
gitus audiri,ventis in abdito tumultuantibus: nec enim aliter poſſet,vt ait noſter Virgi-
lius, *Sub pedibus mugire ſolum, & iuga celſa moueri:*
niſi hoc eſſet ventorum opus. Vices deinde huius pugnæ ſunt: deſinit calidi congrega-
tio, ac rurſus eruptio. Tunc frigida compeſcuntur & ſuccedunt,mox futura potentiora.
Dum ergo alterna vis curſat, & vltrò citroque ſpiritus commeat, concutitur.

XIV. Sunt qui exiſtiment, ſpiritu quidem, & nullâ aliâ ratione tremere terram, ſed ex aliâ
cauſſâ,quàm Ariſtoteli placuit. Quid ſit quod ab his dicatur, audi. Corpus noſtrum &
ſanguine irrigatur,& ſpiritu, qui per ſua itinera diſcurrit. Habemus autem quædam an-
guſtiora animæ receptacula, per quæ nihil ampliùs quàm meat: quædam patentiora, in
quibus colligitur,& vnde diuiditur in partes. Sic hoc totum terrarum omnium corpus, B
& aquis,quæ vicem ſanguinis tenent, & ventis,quos nihil aliud quis quàm animam vo-
cauerit,peruium eſt. Hæc duo alicubi concurrunt,alicubi conſiſtunt. Sed quemadmo-
dum in corpore noſtro, dum bona valetudo eſt,venarum quoque imperturbata mobili-
tas modum ſeruat: vbi aliquid aduerſi eſt,micat crebriùs, & ſuſpiria atque anhelitus,la-
borantis ac feſſi ſigna ſunt: ita terræ quoque, dum illis poſitio naturalis eſt, inconcuſſæ
manent. Cùm aliquid peccatur, tunc velut ægri corporis motus eſt, ſpiritu illo qui mo-
deſtiùs perfluebat, icto vehementiùs, & quaſſante venas ſuas: nec, vt illi paullò antè di-
cebant, quibus animal placet eſſe terram. nam ſi hoc eſt quemadmodum animal, tota
vexationem ſentiet. Neque enim in nobis febris alias partes moderatiùs impellit,ſed per
omnes pari æqualitate diſcurrit. Vide ergo, numquid intret in illam ſpiritus ex circum-
fuſo aëre: qui quamdiu habet exitum,ſine iniuriâ labitur: ſi offendit aliquid, & incidit
quod viam claudat,tunc oneratur primò infundente ſe à tergo aëre.Deinde per aliquam
rimam malignè fugit,& hoc acriùs fertur, quo anguſtiùs. Id ſine pugnâ non poteſt fie- C
ri, nec pugna ſine motu. At ſi nec rimam quidem per quam effluat inuenit, congloba-
tus ille furit,& huc atque illò circumagitur,aliaque deiicit, alia intercidit: cùm tenuiſſi-
mus,idemque fortiſſimus, & irrepat quamuis in obſtructa, & quidquid intrauit, vi ſuâ
diducat & diſſipet: tunc terra iactatur. Aut enim datura vento locum diſcedit, aut cùm
dedit, in ipſam,quâ illum emiſit, cauernam fundamento ſpoliata conſidit.

XV. Quidam ita exiſtimant. Terra multis locis perforata eſt, nec tantùm primos illos ad-
itus habet, quos velut ſpiramenta ab initio ſui recepit, ſed multos illîc caſus impoſuit.
Alicubi diduxit,quidquid ſupernè terreni erat, aqua: alia torrentes exêdere, illa æſtibus
magnis dirupta patuêre. Per hæc interualla intrat ſpiritus: quem ſi incluſit mare,& ad-
egit,nec fluctus retrò abire permiſit,tunc ille exitu ſimul reditúque præcluſo, volutatur.
Et quia in rectum non poteſt tendere,quod illi naturale eſt,in ſublime ſe intendit,& ter-
XVI. ram prementem reuerberat. Etiamnum dicendum eſt,quod pleriſque auctori-
bus placet, & in quo fortaſſe fiet diſſenſio. Non eſſe terram ſine ſpiritu, palàm eſt. Non D
tantùm illo dico, quo ſe tenet, ac partes ſui iungit, qui ineſt etiam ſaxis mortuiſque cor-
poribus: ſed illo dico vitali, & vegeto, & alente omnia. Hunc niſi haberet, quomodo
tot arbuſtis ſpiritum infunderet, non aliundè viuentibus, & tot ſatis? Quemadmodum
tam diuerſas radices aliter atq; aliter in ſe merſas foueret, quaſdam ſummâ receptas par-
te, quaſdam altiùs tractas, niſi multum haberet animæ, tam multa, tam varia generan-
tis, & hauſtu atque alimento ſuo educantis? Leuibus adhuc argumentis ago. Totum
hoc cælum, quod igneus æther, mundi ſumma pars,claudit, omnes hæ ſtellæ, quarum
iniri non poteſt numerus,omnis hic cæleſtium cœtus,& (vt alia præteream)hic tam pro-
pè à nobis agens curſum ſol,omni terrarum ambitu non ſemel maior,alimentum ex ter-
reno trahunt, & inter ſe partiuntur: nec vllo alio ſcilicet, quàm halitu terrarum ſuſti-
nentur. Hoc illis alimentum, hic paſtus eſt. Non poſſet autem tam multa, tantáque, &
ſe ipſâ maiora, terra nutrire, niſi plena eſſet animæ, quam per diem & noctem ab om-
nibus

A nibus partibus ſuis fundit. Fieri enim non poteſt, vt non multum illi ſuperſit, ex quâ
tantum petitur ac ſumitur: & ad tempus quidem, quod exeat, naſcitur. Nec enim eſſet
perennis illi copia ſuffecturi in tot cæleſtia ſpiritus, niſi inuicem iſta excurrerent, & in
aliud alia ſoluerentur. Sed tamen neceſſe eſt abundet ac plena ſit, & ex condito proferat.
Non eſt ergo dubium, quin multum ſpiritus lateat intus, & cæca ſub terrâ ſpatia aër la-
tus obtineat. Quod ſi verum eſt, neceſſe eſt id ſæpe moueatur, quod re mobiliſſimâ ple-
num eſt. Numquid enim dubium eſſe poteſt cuiquam, quin nihil ſit tam inquietum
quàm aër, & tam verſabile & vagatione gaudens? Sequitur ergo, vt naturam XVII.
ſuam exerceat, & quod ſemper moueri vult, aliquando & alia moueat. Id quando fit?
Cùm illi curſus interdictus eſt. Nam quamdiu non impeditur, placidè fluit: cùm of-
fenditur & retinetur, inſanit, & moras ſuas abrumpit, non aliter, quàm ille poëta

——pontem indignatus Araxes.

Quamdiu illi facilis & liber eſt alueus, primas quaſque aquas explicat. Vbi ſaxa manu
B vel caſu illata preſſere venientem, tunc impetum morâ quærit: & quò plura oppoſita
ſunt, plus inuenit virium. Omnis enim illa vnda quæ à tergo ſuperuenit, & in ſe creſcit,
cùm onus ſuum ſuſtinere non potuit, vim ruinâ parat, & prona cum his quæ iacebant
fugit. Idem ſpiritu fit: qui quò valentior agiliorque eſt, citiùs rapitur, & vehementiùs
ſeptum omne diſturbat. Ex quo motus fit ſcilicet eius partis, ſub quâ pugnatum eſt.
Quod dicitur, verum eſſe & illo probatur: ſæpe enim cùm terræ motus fuit, ſi modò
pars eius aliqua dirupta eſt, inde ventus per multos dies fluxit: vt traditur factum eo ter-
ræmotu, quo Chalcis laborauit: quod apud Aſclepiodotum inuenies, auditorem Poſi-
donij, in ipſis quæſtionum naturalium cauſſis. Inuenies & apud alios auctores, hiaſſe
vno loco terram, & inde non exiguo tempore ſpiraſſe ventum: qui ſcilicet illud iter ipſe
ſibi fecerat, per quod ferebatur. Maxima ergo cauſſa eſt, propter quam terra mo- XVIII.
ueatur, ſpiritus naturâ citus, & locum è loco mutans. Hic quamdiu impellitur, & in va-
canti ſpatio latet, iacet innoxius, nec circumiectis moleſtus eſt. Vbi illum extrinſecus
C ſuperueniens cauſſa ſolicitat, compellitq; & in arctum agit, ſcilicet adhuc cedit tantùm,
& vagatur. Vbi erepta diſcedendi facultas eſt, & vndique obſiſtitur, tunc

——magno cum murmure montis
Circum clauſtra fremit,

quæ diu pulſata conuellit ac iactat: eò acrior, quò cum valentiore morâ luctatus eſt.
Deinde cùm circa perluſtrauit omne quo tenebatur, nec potuit euadere, inde quo maxi-
mè impactus eſt, reſilit: & aut per occulta diuiditur, ipſo terræmotu raritate factâ, aut
per nouum vulnus emicuit. Ita eius vis tanta non poteſt cohiberi, nec ventum tenet vlla
compages: ſoluit enim quodcumque vinculum, & omne onus fert ſecum, infuſuſque
per minima, laxamentum ſibi parat, indomitâ naturæ potentiâ liber, vtique concitatus,
ſibi ius ſuum vindicat. Spiritus verò inuicta res eſt: nihil enim erit quod

Luctantes ventos, tempeſtateſque ſonoras
Imperio premat, ac vinclis & carcere frenet.

D Sine dubio poëtæ hunc voluerant videri carcerem, in quo ſub terrâ clauſi laterent. Sed
hoc non intellexerunt, nec id quod clauſum eſt, eſſe adhuc ventum: nec id quod ventus
eſt, poſſe iam claudi. Nam quod in clauſo eſt, quieſcit, & aëris ſtatio eſt. Omnis in fugâ
ventus eſt. Etiamnum & illud accedit his argumentis, per quod appareat, motum effi-
ci ſpiritu, quòd corpora quoque noſtra non aliter tremunt, quàm ſi ſpiritum aliqua cauſ-
ſa conturbat: cùm timore contractus eſt, cùm ſenectute langueſcit, & venis torpentibus
marcet, cùm frigore inhibetur, aut ſub acceſſionem curſu ſuo deiicitur. Nam quamdiu
ſine iniutiâ perfluit, & ex more procedit, nullus eſt tremor corpori. cùm aliquid occur-
rit quod inhibeat eius officium, tunc parùm potens perferendis his quæ ſuo vigore te-
nebat, deficiens concutit, quidquid integer tulerat. Metrodorum Chium ne- XIX.
ceſſe eſt audiamus, quod vult ſententiæ loco dicentem. Non enim permitto mihi nec
eas quidem opiniones præterire, quas improbo: cùm ſatius ſit omnium copiam fieri, &
quæ improbamus, damnare potiùs, quàm præterire. Quid ergo dicit? Quomodo in

dolio cantantis vox, per totum cum quadam diſcuſſione percurrit ac reſonat, & tam le- A
uiter mota, tamen circuit, non ſine tactu eius tumultuque, quo incluſa eſt: ſic ſpelunca-
rum ſub terrâ pendentium vaſtitas habet aëra ſuum, quem ſimul alius ſupernè incidens
percuſſit, agitat non aliter, quàm illa de quibus paullò antè retuli, inania indito clamore
XX. ſonuerunt. Veniamus nunc ad eos, qui omnia iſta quæ retuli, in cauſſâ eſſe dixe-
runt, aut ex his plura. Democritus plura putat. Ait enim, motum aliquando ſpiritu fie-
ri, aliquando aquâ, aliquando vtroque: & id hoc modo proſequitur. Aliqua pars terræ
concaua eſt, & in hanc aquæ magna vis confluit. Ex hac eſt aliquid tenue, & ceteris li-
quidius. Hoc cum ſuperueniente grauitate reiectum eſt, terris illiditur, & illas mouet.
Nec enim fluctuari poteſt ſine motu eius, in quod impingitur. Etiamnum quod modò
de ſpiritu dicebamus, de aquâ quoque dicendum eſt. Vbi in vnum locum congeſta eſt,
& capere ſe deſiit, aliquò incumbit, & primò viam pondere aperit, deinde impetu. Nec
enim exire niſi per deuexum poteſt, diu incluſa, nec in directum cadere moderatè, aut
ſine concuſſione eorum, per quæ & in quæ cadit. Si verò cùm iam rapi cœperit, aliquo B
loco ſubſtitit, & illa vis fluminis in ſe reuoluta eſt, in continentem terram repellitur, &
illam, quâ parte maximè tendit, exagitat. Præterea aliquando madefacta tellus, liquo-
re penitus accepto, altiùs ſidit, & fundus ipſe vitiatur: tunc ea pars premitur, in quam
maximè aquarum vergentium pondus inclinat. Spiritus verò nonnumquam impellit
vndas, & ſi vehementiùs inſtitit, eam ſcilicet terrę partem mouet, in quam coactas aquas
intulit. Nonnumquam in coacta itinera coniectus, & exitum quærens, mouet omnia:
terra autem penetrabilis ventis eſt, & ſpiritus ſubtilior eſt, quàm vt poſſit excludi, & ve-
hementior, quàm vt ſuſtineri concitatus ac rapidus. Omnes iſtas eſſe poſſe cauſſas Epi-
curus ait, pluresque alias tentat: & alios, qui aliquid vnum ex iſtis eſſe affirmauerunt,
corripit: cùm ſit arduum, de iis quæ coniecturâ ſequenda ſunt, aliquid certi promittere.
Ergo, vt ait, poteſt terram mouere aqua, ſi partes aliquas eluit, & abraſit, quibus deſiit
poſſe extenuatis ſuſtineri, quod integris ferebatur. Poteſt terram mouere impreſſio ſpi-
ritus. Fortaſſe enim aër extrinſecus aliò intrante aëre agitatur. Fortaſſe aliquâ parte ſub- C
itò decidente percutitur, & inde modum capit. Fortaſſe aliquâ parte terræ velut co-
lumnis quibuſdam ac pilis ſuſtinetur: quibus vitiatis ac recedentibus, tremit pondus
impoſitum. Fortaſſe calida vis ſpiritus in ignem verſa, & fulmini ſimilis, cum magnâ
ſtrage obſtantium fertur. Fortaſſe paluſtres & iacentes aquas aliquis flatus impellit, &
inde aut ictus terram quatit, aut ſpiritus agitatio, ipſo motu creſcens, & ſe incitans, ab
imo in ſumma vſque perfertur: nullam tamen illi placet cauſſam motus eſſe maiorem,
XXI. quàm ſpiritum. Nobis quoque placet, hunc ſpiritum eſſe, qui tanta poſſit co-
nari, quo nihil eſt in rerum naturâ potentius, nihil acrius, ſine quo nec illa quidem, quæ
vehementiſſima ſunt, valent. Ignem ſpiritus concitat: aquæ, ſi ventum detrahas, iner-
tes ſunt. Tunc demum impetum ſumunt, cùm illas agit flatus: qui poteſt diſſipare ma-
gna ſpatia terrarum, & nouos montes ſubrectos extollere; & inſulas non antè viſas, in
medio mari ponere. Theraſiam noſtræ ætatis inſulam, ſpectantibus nautis in Ægæo
mari enatam, quis dubitat, quin in lucem ſpiritus vexerit? Duo genera ſunt (vt Poſido- D
nio placet) quibus mouetur terra: vtrique nomen eſt proprium. Altera ſuccuſſio eſt, cùm
terra quatitur, & ſurſum ac deorſum mouetur: altera inclinatio, quâ in latera nutat na-
uigij more. Ego & tertium illud exiſtimo, quod noſtro vocabulo ſignatum eſt: non
enim ſine cauſſâ tremorem terræ dixêre maiores, qui vtrique diſſimilis eſt. nam nec ſuc-
cutiuntur tunc omnia, nec inclinantur, ſed vibrantur. Res minimè in huiuſmodi caſu
noxia, ſicut longè pernicioſior eſt inclinatio concuſſione. Nam niſi celeriter ex alterâ
parte properabit motus, qui inclinata reſtituat, ruina neceſſariò ſequitur. Cùm diſſimi-
XXII. les ij motus inter ſe ſint, cauſſæ eorum diuerſæ ſunt. Prius ergo de motu qua-
tiente dicamus. Si quando magna onera per vices vehiculorum plurium tracta ſunt, &
rotæ maiore niſu in ſalebras inciderunt, terram concuti ſenties. Aſclepiodotus tradit,
cùm petra è latere montis abrupta cecidiſſet, ædificia vicina tremore collapſa. Idem ſub
terris fieri poteſt, vt ex his quæ impendent rupibus aliqua reſoluta, magno pondere ac

ſono

A ſono in ſubiacentem cauernam cadat, eò vehementiùs, quò aut plus ponderis habuit, aut venit altiùs. Et ſic commouetur omne tectum cauatæ vallis. Nec tantùm pondere ſuo abſcindi ſaxa credibile eſt, ſed cùm flumina ſuprà ferantur, aſſiduus humor commiſſuras lapidis extenuat, & quotidie his ad quæ religatus eſt aufert, & illam (vt ita dicam) cutem quâ continetur, abradit. Deinde longa per æuum diminutio vſque eò infirmat illa, quæ quotidie attriuit, vt deſinant eſſe oneri ferendo. Tunc ſaxa vaſti ponderis decidunt, tunc illa præcipitata rupes, quidquid ab imo repercuſſit, non paſſura conſiſtere, ſuccutit,

——— Et ruere omnia viſa repentè:

vt ait Virgilius noſter. Huius motus ſuccutientis terras hæc erit cauſſa. Ad alteram tranſeo. Rara terræ natura eſt, multumque habens vacui. per has raritates ſpiritus fertur: qui vbi maior influxit, nec emittitur, concutit terram. Hæc placet & aliis, vt paullò antè retuli, cauſſa: ſi quid apud te profectura teſtium turba eſt. Hanc etiam XXIII.

B Calliſthenes probat non contemptus vir. Fuit enim illi nobile ingenium, & furibundi regis impatiens. Hoc eſt Alexandri crimen æternum, quod nulla virtus, nulla bellorum felicitas redimet. Nam quotiens quis dixerit: Occidit Perſarum multa millia: opponetur, Et Calliſthenem. Quotiens dictum erit, Occidit Darium, penes quem tunc magnum regnum erat: opponetur, Et Calliſthenem. Quotiens dictum erit, Omnia oceano tenus vicit, ipſum quoque tentauit nouis claſſibus, & imperium ex angulo Thraciæ vſque ad Orientis terminos protulit: dicetur, Sed Calliſthenem occidit. Omnia licet antiqua ducum regumque exempla tranſierit, ex his quæ fecit, nihil tam magnum erit, quàm ſcelus Calliſthenes. Hic Calliſthenes in libris, quibus deſcribit quemadmodum [1] Helice Buriſque merſæ ſunt, quis illas caſus in mare, vel in illas mare immiſerit, dicit id quod in priore parte dictum eſt. Spiritus intrat terram per occulta foramina, quemadmodum vbique, ita & ſub mari. Deinde cùm eſt obſtructus ille trames, per quem deſcenderat, reditum autem illi à tergo reſiſtens aqua abſtulit, huc & illuc fertur, & ſibi

C ipſe occurrens terram labefactat. Ideò frequentiſſimè mari oppoſita vexantur, & inde Neptuno hæc aſſignata eſt mouendi potentia. Quiſquis primas litteras Græcas didicit, ſcit illum apud Homerum ἐνοσίγαιον vocari. Spiritum eſſe huius mali cauſſam, & ipſe conſentio: de illo diſputabo, quomodo intret hic ſpiritus: vtrùm per tenuia foramina, nec oculis comprehenſibilia, an per maiora ac patentiora: & vtrùm ab imo, an etiam per ſumma terrarum. Hoc incredibile eſt. Nam in noſtris quoque corporibus cutis ſpiritum reſpuit: nec eſt illi introitus, niſi per quem trahitur: nec conſiſtere quidem à nobis receptus poteſt, niſi in laxiore corporis parte. Non enim inter neruos pulpáſve, ſed in viſceribus & patulo interioris partis receſſu commoratur. Idem de terrâ ſuſpicari licet, vel ex hoc, quòd motus non in ſummo terræ, circáve ſumma eſt, ſed ſubter & ab imo. Huius indicium eſt, quòd altitudinis profundæ maria iactantur, motis ſcilicet his, ſupra quæ fuſa ſunt. Ergo veriſimile eſt, terram ex alto moueri, & illìc ſpiritum in cauernis ingentibus concipi. Imò, inquit, [6] ceu cùm frigore inhorruimus, tre- XXIV.

D mor ſequitur, ſic terras quoque ſpiritus extrinſecus accidens quaſſat. Quod nullo modo poteſt fieri. Algere enim debet, vt idem illi accidat, quod nobis, quos externa cauſſa in horrorem agit. Accidere autem terræ ſimile quiddam noſtræ affectionis, ſed non ex ſimili cauſſâ, conceſſerim. Illam interior & altior iniuria debet impellere: cuius rei argumentum vel maximum hoc poteſt eſſe, quòd cùm vehementi motu adapertum ingenti ruinâ ſolum eſt, totas nonnumquam vrbes & recipit hiatus ille, & abſcondit. [7] Thucydides ait, circa Peloponneſiaci belli tempus, Atalantam inſulam aut totam, aut certè maximâ ex parte ſupetfuſam. [8] Idem Sidoni accidiſſe, Poſidonio crede. Nec ad hoc teſtibus opus eſt. Meminimus enim terris interno motu diuulſis, loca diſiecta, & campos interiſſe. Quod iam dicam, quemadmodum exiſtimem fieri. Cùm ſpiritus magnâ vi in vacuum terrarum locum penitus applicuit, cœpitque rixari, & de exitu cogitare, latera ipſa intra quæ latet, ſæpiùs percutit, ſupra quæ vrbes interdum ſitæ ſunt. hæc nonnumquam adeò concutiuntur, vt ædificia ſuperpoſita procumbant: nonnum- XXV.

 quam

quam in tantum, vt parietes quibus fertur omne tegimen caui, decidant in illum ſubteruacantem locum, totæque vrbes in immenſam altitudinem mergantur. Si velis credere, aiunt, aliquando Oſſam Olympo cohæſiſſe, deinde terrarum motu receſſiſſe, & ſciſſam vnius magnitudinem montis in duas partes. Tunc effugiſſe Peneum, qui paludes quibus laborabat Theſſalia, ſiccauit, abductis in ſe quæ ſine exitu ſtagnauerant aquis. Ladon flumen inter Helim & Megalen polin medius eſt, quem terrarum motus effudit. Per hoc quid probo? In laxos ſpecus (quid enim aliud appellem loca vacua ſub terris?) ſpiritum conuenire. Quod niſi eſſet, magna terrarum ſpatia commouerentur, & vnà multa titubarent. Nunc exiguę partes laborant, nec vnquam per ducenta milliaria motus extenditur. Ecce hic qui impleuit fabulis vrbem, non tranſcendit Campaniam. Quid dicam, cùm Chalcis tremuit, Thebas ſtetiſſe? [9] Cùm laborauit Ægium, tam propinquas illi Patras de motu nihil audiſſe? Illa vaſta concuſſio, quæ duas ſuppreſſit vrbes, Helicen & Burin, citra Ægium conſtitit. Apparet ergo, in tantum ſpatium motum protendere, quantum illa ſub terris vacantis loci inanitas pateat. A

XXVI. Poteram ad hoc probandum abuti auctoritate magnorum virorum, qui [10] Ægyptum numquam tremuiſſe tradunt. Rationem autem huius rei hanc reddunt, quòd ex limo tota concreuerit. Tantum enim ([11] ſi Homero fides eſt) aberat à continenti Pharos, quantum nauis diurno curſu metiri plenis lata velis poteſt: ſed continenti admota eſt. Turbidus enim defluens Nilus, multumq; ſecum limum trahens, & eum ſubinde apponens prioribus terris, Ægyptum annuo incremento ſemper vltrà tulit. Iude pinguis & limoſi ſoli eſt, nec vlla interualla in ſe habet, ſed creuit in ſolidum areſcente limo: quo preſſa erat & ſedens ſtructura, cùm partes glutinarentur, nec quidquam inane interuenire poterat, cùm ſolido liquidum ac molle ſemper accederet. Sed mouetur & Ægyptus [12] & Delos, quam Virgilius ſtare iuſſit: B

Immotamque coli dedit, & contemnere ventos.

Hanc philoſophi quoque, [13] credula natio, dixerunt non moueri, [14] auctore Pindaro. [15] Thucydides ait, anteà quidem immotam fuiſſe, ſed circa Peloponneſiacum bellum tremuiſſe. Calliſthenes & alio tempore ait hoc accidiſſe: Inter multa, inquit, prodigia quibus denunciata eſt duarum vrbium Helices & Buris euerſio, fuère maximè notabilia, columna ignis immenſi, & Delos agitata. Quam ideò ſtabilem videri vult, quia mari impoſita, habeat concauas rupes & ſaxa peruia, quæ dent deprehenſo aëri reditum. Ob hoc etiam inſulas eſſe certioris ſoli, vrbeſque eò tutiores, quò propiùs ad mare acceſſerunt. Falſa hæc eſſe, Pompeij & Herculaneum ſenſère. Adijce nunc, quòd omnis ora maris obnoxia eſt motibus. Sic Paphos non ſemel corruit, ſic nobilis & huic iam familiaris malo Nicopolis. Cyprum ambit altum mare & agitatur. Tyros & ipſa tam mouetur, quàm diluitur. Hæ ferè cauſſæ redduntur, propter quas tremit terra. C

XXVII. Quædam tamen propria in hoc Campano motu accidiſſe narrantur, quorum ratio reddenda eſt. Aiunt enim ſexcentarum ouium gregem exanimatum in Pompeianâ regione. Non eſt quare hoc putes ouibus illis timore accidiſſe. Diximus ſolere poſt magnos terrarum motus peſtilentiam fieri. Nec id mirum eſt: multa enim mortifera in alto latent. At aër ipſe qui vel terrarum culpâ, vel pigritiâ, & æternâ nocte torpeſcit, grauis haurientibus eſt: vel corruptus internorum ignium vitio, cùm eſt longo ſitu emiſſus, purum hunc liquidumque maculat ac polluit, inſuetumque ducentibus ſpiritum, affert noua genera morborum. Quid, quòd aquæ inutiles peſtilenteſque in abdito latent, vt quas numquam vſus exerceat, numquam aura liberior verberet? Craſſæ itaque, & graui caligine ſempiternaque tectæ, nihil niſi peſtiferum in ſe & corporibus noſtris contrarium habent. Aër quoque qui admixtus eſt illis, quique inter illas paludes iacet, cùm emerſit, latè vitium ſuum ſpargit, & haurientes necat. Faciliùs autem pecora ſentiunt, in quæ peſtilentia incurrere ſolet, quò auidiora ſunt: aperto cælo plurimùm vtuntur, & aquis, quarum maxima in peſtilentiâ culpa eſt. Oues verò molliorís naturæ, quò propiora terris ferunt capita, corruptas eſſe non miror, cùm afflatum diri aëris circa ipſam humum exceperint. Nocuiſſet ille & hominibus, ſi maior exiiſſet: ſed illum copia D

A pia aëris ſinceri exſtinxit, antequam vt ab homine poſſet trahi, ſurgeret. Multa XXVIII. autem terras habere mortifera, vel ex hoc intellige,quòd tot venena naſcuntur,non manu ſparſa, ſed ſponte: ſolo ſcilicet habente,vt boni,ita mali ſemina. Quid,quòd pluribus Italiæ locis per quædam foramina peſtilens exhalatur vapor,quem non homini ducere,non feræ tutum eſt? Aues quoque ſi in illum inciderint, antequam cælo meliore leniatur, in ipſo volatu cadunt, liuentque corpora, & non aliter quàm per vim eliſæ fauces tument. Hic ſpiritus quamdiu terris continetur, tenui foramine fluens,non plus potentiæ habet,quàm vt deſpectantia & vltrò ſibi illata conficiat. Vbi per ſæcula conditis tenebris, ac triſtitiâ loci creuit in vitium, ipſâ ingraueſcit morâ: hoc peior, quò ſegnior. Cùm autem exitum nactus eſt, æternum illud vmbroſi frigoris malum,& infernam noctem ſoluit,ac regionis noſtræ aëra infuſcat. Vincuntur enim meliora peioribus. Tunc etiam ille ſpiritus purior tranſit in noxium. Inde ſubitæ continuæque mortes, & monſtroſa genera morborum, vt ex nouis orta cauſſis. Breuis aut longa clades eſt, prout vitia

B valuêre. Nec priùs peſtilentia deſinit, quàm ſpiritum illum grauem exercuit laxitas cæli, ventorumque iactatio. Nam quòd aliquot inſanis attonitiſque ſimiles diſ- XXIX. currere fecit metus, qui excutit mentes, vbi priuatus ac modicus eſt, quid vbi publicè terret,vbi cadunt vrbes,populi opprimuntur, terra concutitur: quid mirum eſt,animos inter dolorem & metum deſtitutos aberraſſe? Non eſt facile, inter magna non deſipere. Itaque leniſſima ferè ingenia in tantum venêre formidinis, vt ſibi exciderent. Nemo quidem ſine aliquâ iacturâ ſanitatis expauit, ſimiliſque furenti,quiſquis timet: ſed alios citò timor ſibi reddit, alios vehementiùs perturbat, & in dementiam transfert. Inde inter bella errauêre lymphatici: nec vſquam plura exempla vaticinantium inuenies,quàm vbi formido mentes religione mixtâ percuſſit. Statuam diuiſam non miror, cùm dixerim montes à montibus receſſiſſe, & ipſum diruptum eſſe ab imo ſolum.

Hæc loca, vi quondam & vaſtâ conuulſa ruinâ,
(Tantum æui longinqua valet mutare vetuſtas)
C *Diſsiluiſſe ferunt, cùm protinus vtraque tellus*
Vna foret, venit medio vi pontus, & vndis
Heſperium Siculo latus abſcidit, aruaque & vrbes
Littore diductas, anguſto interluit æſtu.

Vides totas regiones à ſuis ſedibus reuelli, & trans mare iacere, quod in confinio fuerat: vides & vrbium fieri gentiumque diſcidium, cùm pars naturæ concitata eſt ex ſe,vel aliquod mare ingens ſpiritus impegit,quorum mira,vt ex toto,vis eſt.Quamuis enim parte ſæuiat, mundi tamen viribus ſæuit. Sic & Hiſpanias à contextu Africæ, mare eripuit. Sic hac inundatione, quam poëtarum maximi celebrant,ab Italiâ Sicilia reiecta eſt. Aliquando autem plus impetus habent, quæ ex infimo veniunt. Acriora enim ſunt,in quibus niſus eſt per anguſta. Quantas res ij terrarum tremores, quamque mira ſpectacula ediderint,ſatis dictum eſt. Cur ergo aliquis ad hoc ſtupet, quòd æs vnius ſtatuæ, ne XXX. ſolidû quidem,ſed concauum ac tenue diruptû eſt: cùm fortaſſe in illud ſe ſpiritus,quæ-

D tens fugam,incluſerit? Illud verò quis neſcit? Diductis ędificia angulis vidimus moueri, iterumque componi. Quædam verò parùm aptata ſitu ſuo, & à fabris negligentiùs ſolutiuſque compoſita, terræmotus ſæpiùs agitata compegit. Quòd ſi totos parietes & totas findit domos,& latera magnarum turrium, quæ ſolida ſunt ſcindit, & pilas operibus ſubditas diſſipat: quid eſt, quare quiſquam dignum annotari putet, ſectam eſſe æqualiter ab imo ad caput in partes duas ſtatuam? Quare tamen per plures dies motus fuit? Non deſiit enim aſſiduè tremere Campania, clementiùs quidem,ſed ingenti damno, quia preſſa & quaſſa quatiebat: quibus ad cadendum malè ſtantibus, non erat impelli,ſed agitari. Nondum videlicet ſpiritus omnis exciderat,ſed adhuc emiſſâ parte maiore oberrabat. Inter argumenta quibus probatur, ſpiritu iſta fieri,non eſt quòd XXXI. dubites & hoc ponere. Cùm maximus editus tremor eſt, quo in vrbes terraſque ſæuitum eſt, non poteſt par illi ſubſequi alius, ſed poſt maximum leues motus ſunt, quia vehementiùs exitum ventis luctantibus fecit. Reliquiæ deinde reſidui ſpiritus non

idem poſſunt,nec illis pugna eſt: cùm iam viam inuenerint, ſequanturq́ue ea quà prima A
vis ac maxima euaſit. Hoc quoque dignum memoriâ iudico,ab eruditiſſimo & grauiſ-
ſimo viro cognitum: fortè enim cùm hoc euenit, lauabatur. vidiſſe ſe affirmabat in bal-
neo teſſellas,quibus ſolum erat ſtratum,alteram ab alterâ ſeparari, iterumq́ue committi:
& aquam modò recipi in commiſſuras, pauimento recedente,modò, compreſſo, bullire
& elidi. Eumdem audiui narrantem,vidiſſe ſe molles materias, molliùs crebriuſq́ue tre-
XXXII. mere, quàm naturâ duras. Hæc, Lucili virorum optime,quantum ad ipſas
cauſſas. Illa nunc quæ ad confirmationem animorum pertinent: quos magis refert no-
ſtrâ fortiores fieri, quàm doctiores. Sed alterum ſine altero non fit. Non enim aliundè
animo venit robur,quàm à bonis artibus, quàm à contemplatione naturæ. Quem enim
non hic ipſe caſus aduerſus omnes firmauerit & erexerit? Quid eſt cur ego hominem aut
feram, quid eſt cur ſagittam aut lanceam tremam? maiora me pericula exſpectant. Flu-
minibus & terris, & magnis naturæ partibus petimur. Ingenti itaque animo mors pro-
uocanda eſt, ſiue nos æquo vaſtoq́ue impetu aggreditur, ſiue quotidiano & vulgari exi- B
tu: nihil refert quàm minax veniat, quantumq́ue ſit, quod in nos trahat: quod à nobis
petit,minimum eſt. Hoc ſenectus à nobis ablatura eſt,hoc auriculæ dolor,hoc in nobis
humoris corrupti abundantia, hoc cibus parùm obſequens ſtomacho,hoc pes leuiter of-
fenſus. Puſilla res eſt hominis anima, ſed ingens res eſt contemptus animæ. Hanc qui
contempſerit, ſecurus videbit maria perturbari: etiam ſi illa omnes excitauerint venti,
etiamſi æſtus aliquâ perturbatione mundi, totum in terras verterit oceanum. Securus
adſpiciet fulminantis cæli trucem & horridam faciem: frangatur licet cælum, & ignes
ſuos in exitium omnium,in primis ſuum,miſceat. Securus adſpiciet ruptis compagibus
dehiſcens ſolum. Illa licet inferorum regna retegantur,ſtabit ſuper illam voraginem in-
trepidus: & fortaſſe quò debet cadere, deſiliet. Quid ad me, quàm ſint magna quibus
pereo? Ipſum perire non eſt magnum. Proinde ſi volumus eſſe felices, ſi nec hominum,
nec deorum,nec rerum timore vexari, ſi deſpicere fortunam ſuperuacua promittentem,
leuia minitantem, ſi volumus tranquillè degere, & ipſis diis de felicitate controuerſiam C
facere, anima in expedito eſt habenda. Siue illã inſidiæ,ſiue morbi petent, ſiue hoſtium
gladij,ſiue inſularum cadentium fragor,ſiue ipſarum ruina terrarũ,ſiue vaſta vis ignium,
vrbes agroſq́ue pari clade complexa, cùm libet illi, eam accipiat. Quid aliud debeo,
quàm exeuntem hortari, & cum bonis omnibus emittere? Vade fortiter, vade feliciter.
Nihil dubitaueris reddere. Non de re, ſed de tempore eſt quæſtio. Facis quod quando-
que faciendum eſt. Nec rogaueris, nec timueris; nec te velut in aliquod malum exitu-
rum tuleris retrò. Rerum natura te,quæ genuit, exſpectat, & locus melior ac tutior. Il-
lîc non tremunt terræ, nec inter ſe venti cum magno nubium fragore concurrunt, non
incendia regiones vrbeſq́ue vaſtant, non naufragiorum totas claſſes ſorbentium metus
eſt, non arma contraria diſpoſita vexillis, & in mutuam perniciem multorum millium
par furor, non peſtilentia, & ardentes promiſcuè, communes populis cadentibus rogi.
Iſtud leue eſt. quid timemus? Graue eſt. potiùs ſemel incidat, quàm ſemper impendat.
Ego autem perire timeam, cùm terra ante me pereat, cùm iſta quatiantur quæ quatiunt, D
& in iniuriam noſtram non ſine ſuâ veniunt? Helicen Burinq́ue totas mare accepit: ego
de vno corpuſculo timeam? Supra oppida duo nauigatur: duo autem, quæ nouimus,
quæ in noſtram notitiam memoria litteris ſeruata perduxit. Quàm multa alia aliis locis
merſa ſunt? Quot populos aut terra in ſe, aut mare incluſit? Ego recuſem mei finem,
cùm ſciam me ſine fine non eſſe? imò cùm ſciam omnia eſſe finita? Ego vltimum ſuſpi-
rium timeam? Quantum potes itaque ipſe te cohortare, Lucili, contra metum mortis.
Hic eſt qui nos humiles facit: hic eſt qui ipſam vitam cui parcit,inquietat ac perdit. Hic
omnia iſta dilatat,terrarum motus, & fulmina. Quæ omnia feres conſtanter, ſi cogita-
xxxiii. ueris nihil intereſſe inter exiguum tempus & longum. Horæ ſunt quas perdimus. Puta
dies eſſe, puta menſes, puta annos: perdimus illos, nempe perituros. Quid, oro te, re-
fert, num perueniam ad illos? fluit tempus, & auidiſſimos ſui deſerit. Nec quod futu-
rum eſt, meum eſt, nec quod fuit. In puncto fugientis temporis pendeo: & magni eſt,
modicum

A modicum fuiſſe. Eleganter Lælius ille ſapiens dicenti cuidam, Sexaginta annos habeo: Hos, inquit, dicis ſexaginta, quos non habes? Ne ex hoc quidem intelligimus incomprehenſibilis vitæ conditionem & ſortem temporis ſemper alieni, quòd annos adnumeramus omiſſos. Hoc affigamus animo, hoc nobis ſubinde dicamus: Moriendum eſt. Quando? Quid tuâ? Mors naturæ lex eſt, mors tributum officiumq; mortalium, malorumque omnium remedium eſt. Optabit illam, quiſquis timet. Omnibus omiſſis, hoc vnum, Lucili, meditare, ne mortis nomen reformides: effice illam tibi cogitatione multâ familiarem: vt ſi ita tulerit, poſſis illi vel obuiam exire.

M. ANTONII MVRETI

B AD LIBRVM SEXTVM NATVRALIVM SENECÆ QVÆSTIONVM, NOTÆ.

AD CAP. I. 1. POMPEIOS.] *Vix vlla res eſt, de quâ maiore contentione diſputarint philoſophi, quàm de terræ motu. De quo tamen nihil adhuc pro certo atque explorato ſtatuere potuerunt. Videndus Ariſtoteles libro ſecundo meteorologicon, & qui in eum ſcripſerunt: Plinius libri ſecundi cap. LXXIX. & deinceps Liber tertius de placitis philoſophorum.*

2. ET QVIDEM DIEBVS HIBERNIS.] *Ariſtoteles quidem auctor eſt, vere & autumno ſæpiùs*
C *terram moueri: æſtate & hieme rariùs: ſed tamen nullam eſſe anni partem ab hoc mali genere tutam, experimenta docuerunt.*

3. SEXCENTARVM OVIVM GREGEM.] *Hoc ex eo contigiſſe videri poteſt, quòd in terræ motu tetri ac peſtiferi halitus afflantur è terrâ: quorum noxia vis ad pecudes citiſſimè ac facillimè peruenit: vt quæ humi paſcantur, neque ferè vnquam caput attollant. Sic Homerica peſtis greges primùm & armenta corripuit. Sed hoc Seneca ipſe poſteà dicturus eſt.*

AD CAP. XXI. 4. THERAM ET THERASIAM.] *Locum hunc, qui etiam in vetuſtis libris mutilus ac deprauatus eſt, ita legendum puto,* Inter Theram & Theraſiam, hanc noſtræ ætatis inſulam, *&c. Plinius libro quarto:* Thera, cùm primùm emerſit, Calliſte dicta: ex eâ auulſa poſteà
D Theraſia, atque inter duas enata, mox Automate, eadem Hiera. & in noſtro æuo Thia iuxta eandem Hieram nata. *Vide eumdem cap. LXXXVII. libri ſecundi.*

AD CAP. XXIII. 5. HELICE BVRISQVE.] *Vocatur & Bura. earum vnâ hiatu terræ abſorptam, alteram vndis obrutam fuiſſe ſcribit Strabo libro 1. Vide eumdem & libro octauo, & Pauſaniam in Achaicis, & Plinium cap. XCI. libri ſecundi.*

AD CAP. XXIV. 6. CEV CVM FRIGORE INHORRVIMVS.] *Lucretius,*

Frigus vti noſtros penitus cùm venit in artus,
Cõcutit, inuitos cogens tremere atq; mouere.

7. THVCYDIDES AIT.] *Libro tertio. Atalanta autem inſula eſt in Locris Opuntiis.*

8. IDEM SIDONI ACCIDISSE, POSIDONIO CREDE.] *Hoc ipſum narrat, & auctorem eumdem Poſidonium laudat Strabo libro 1.*

AD CAP. XXV. 9. CVM LABORAVIT ÆGIVM.] *Verè & eruditè locum hunc emendauit Pincianus.*

AD CAP. XXVI. 10. ÆGYPTVM NVMQVAM TREMVISSE TRADVNT.] *Aliam huius rei cauſſam affert Plinius, cuius hæc verba ſunt, cap. LXXX. libri ſecundi:* Ideò Galliæ & Ægyptus minimè quatiuntur, quoniam hîc æſtatis cauſſa obſtat, illîc hiemis.

11. SI HOMERO FIDES EST.] *Hæc de re Homeri verſus ſunt Odyſſeæ libro IV.*

Νῆσος ἔπειτά τις ἐστὶ πολυκλύστῳ ἐνὶ πόντῳ,
Αἰγύπτου προπάροιθε. Φάρον δέ ἑ κικλήσκουσι.
Τόσσον ἄνευθ' ὅσσον τε πανημερίη γλαφυρὴ νηῦς
Ἤνυσεν, ᾗ λιγὺς οὖρος ἐπιπνείησιν ὄπισθεν.

12. ET DELOS, QVAM VIRGILIVS STARE IVSSIT.] *Eleganter quod de Apolline Virgilius dixerat, id ad ipſum Virgilium tranſtulit.*

13. CREDVLA NATIO.] *Plerumque enim, non tam, verum ſit aliquid, nec ne ſit, quàm poſito verum eſſe, cauſſas cur ita fiat, inquirunt.*

14. AVCTORE PINDARO.] *Locus Pindari apud Pindarum ipſum non exſtat: ſed citatur à Strabone libro decimo. Apud Callimachum quidem in hymno in Delum ita legitur:*

Κείνη δ' ἠνεμόεσσα καὶ ἄτροπος.

Herodotus tremuiſſe ait Delon, quo tempore Dareus in Græciam exercitum duxit: cùm priùs oraculo ita reſponſum eſſet,

Quinetiam Delon, quamquam eſt immota, mouebo.

15. THVCYDIDES AIT.] *Libro II.* ἔτι δὲ Δῆλος ἐκινήθη, ὀλίγον πρὸ τούτων, πρότερον οὔπω σεισθεῖσα, ἀφ' οὗ Ἕλληνες μέμνηνται. *Plinius lib. IV.* Ipſaque longè clariſſima, Cycladum media, templo Apollinis & mercatu celebrata Delos: quæ diu fluctuata, vt proditur, ſola motum terræ non ſenſit ad M. Varronis ætatem. Mucianus prodidit bis concuſſam.

L. ANNÆI SENECÆ A

AD LVCILIVM

NATVRALIVM QVÆSTIONVM LIBER SEPTIMVS ET VLTIMVS.

In quo agitur de Cometis. B

CAP. I. NEMO vſque eò tardus, & hebes, & demiſſus in terram eſt, vt ad diuina non erigatur, ac totâ mente conſurgat: vtique vbi nouum aliquod è cælo miraculum fulſit. Nam quamdiu ſolita decurrunt, magnitudinem tetum conſuetudo ſubducit. Ita enim compoſiti ſumus, vt nos quotidiana, etiamſi admiratione digna ſunt, tranſeant: contrà minimarum quoque tetum, ſi inſolitæ prodierunt, ſpectaculum dulce fiat. Hic itaque cœtus aſtrorum, quibus immenſi corporis pulchritudo diſtinguitur, populum non conuocat. At cùm aliquid ex more mutatum eſt, omnium vultus in cælo eſt. Sol ſpectatorem, niſi cùm deficit, non habet. Nemo obſeruat lunam, niſi labotanrem. Tunc vrbes conclamant, tunc pro ſe quiſque ſuperſtitione vanâ trepidat. Quanto illa maiota ſunt, quòd ſol totidem (vt ita dicam) gradus, quot dies habet, & annum eircuitu ſuo claudit: quòd C
à ſolſtitio ſtatim inclinat, & dat ſpatium noctibus: quòd ſideta abſcondit: quòd terras, cùm tanto maior ſit illis, non vrit, ſed calorem ſuum intenſionibus ac remiſſionibus temperando fouet: quòd lunam numquam implet, niſi aduerſam ſibi, nec obſcurat. Hæc tamen non annotamus, quamdiu ordo ſeruatur. Si quid tutbatum eſt, aut præter conſuetudinem emicuit, ſpectamus, interrogamus, oſtendimus. Adeò narurale eſt magis noua, quàm magna mitari. Idem in Cometis fit. Si tatus, & inſolitæ figutæ ignis apparuit, nemo non ſcire quid ſit, cupit: & oblitus aliorum, de aduentitio quærit: ignarus, vtrùm debeat mitari, an timere. Non enim deſunt qui terreant, qui ſignificationes eius graues prædicent. Sciſcitantut itaque, & cognoſcete volunt, prodigium ſit, an ſidus. At mehetcules non aliud quis aut magnificentius quæſierit, aut didicerit vtilius, quàm de ſtellatum ſidetumque naturâ: vtrùm flamma contracta, quod & viſus noſter affirmat, & ipſum ab illis fluens lumen, & calor inde deſcendens: an non ſint flammei orbes, ſed ſolida quædam tertenaque corpora, quæ per igneos tractus labentia inde ſplendorem D
trahant, coloremque, non de ſuo clara. In quâ opinione magni fuêre viri, qui ſidera crediderunt ex duro concreta, & ignem alienum paſcentia. Nam pet ſe, inquiunt, flamma diffugeret, niſi aliquid haberet quod teneret, & à quo teneretut, conglobatamque nec
II. ſtabili inditam cotpori, profectò iam mundus tutbine ſuo diſſipaſſet. Ad hæc inueſtiganda proderit quærere, num Cometæ eius conditionis ſint, cuius ſuperiora. Videntur enim cum illis quædam habere communia, ortus & occaſus, ipſam quoque, quamuis ſpargantut & longiùs exeant, faciem. æquè enim ignei ſplendidique ſunt. Itaque ſi omnia terrena ſidera ſunt, his quoque eadem ſors erit. Si verò nihil aliud ſunt quàm purus ignis, manentque menſibus ſenis, nec illos conuerſio mundi ſoluit & velocitas: illa quoque poſſunt & tenui conſtare materiâ, nec ob hoc diſcuti aſſiduo cæli circumactu. Illò quoque pertinebit hoc excuſſiſſe, vt ſciamus, [a] vtrùm mundus terrâ ſtante circumeat, an mundo ſtante terra vertatur. Fuetunt enim qui dicerent, nos eſſe, quos

retum

A rerum natura neſcientes ferar, nec cæli motu fieri ortus & occaſus, ſed ipſos oriri & oc-
cidere. Digna res eſt contemplatione, vt ſciamus in quo rerum ſtatu ſimus: pigerrimam
ſortiti, an velociſſimam ſedem: circa nos Deus omnia, an nos agat. Neceſſarium eſt au-
tem, veteres ortus Cometarum habere collectos. Deprehendi enim propter raritatem
eorum curſus adhuc non poteſt, nec explorari, an vices ſeruent, & illos ad ſuum diem
certus ordo producat. Noua hæc cæleſtium obſeruatio eſt, & nuper in Græciam inue-
cta. Democritus quoque, ſubtiliſſimus antiquorum omnium, ſuſpicari ait ſe, III.
plures ſtellas eſſe quæ currant: ſed nec numerum illarum poſuit, nec nomina, nondum
comprehenſis quinque ſiderum curſibus. Eudoxus primus ab Ægypto hos motus in
Græciam tranſtulit. Hic tamen de Cometis nihil dicit. Ex quo apparet, ne apud Ægy-
ptios quidem, quibus maior cæli cura fuit, hanc partem elaboratam. Conon poſteà di-
ligens & ipſe inquiſitor, defectiones quidem ſolis ſeruatas ab Ægyptiis collegit, nullam
autem mentionem fecit Cometarum: non prætermiſſurus, ſi quid explorari apud illos
B comperiſſet. Duo certè, qui apud Chaldæos ſtuduiſſe ſe dicunt, Epigenes & Apollonius
Myndius, peritiſſimus inſpiciendorum naturalium, inter ſe diſſident. Hic enim ait, Co-
metas in numero ſtellarum errantium poni à Chaldæis, teneriq́ue curſus eorum. Epi-
genes contrà ait, Chaldæos nihil de Cometis habere comprehenſi, ſed videri illos ac-
cendi turbine quodam aëris concitati & intorti. Primùm ergo, ſi tibi videtur, IV.
opiniones huius ponamus, ac refellamus. Huic videtur plurimum virium habere, ad
omnes ſublimium motus, ſtella Saturni. Hæc cùm proxima ſigna Marti premit, aut in
Lunæ viciniam tranſit, aut in Solis incidit radios, naturâ ventoſa & frigida contrahit
pluribus locis aëra, conglobatq́ue. Deinde ſi radios Solis aſſumpſit, tonat, fulguratq́ue.
Si Mattem quoque conſentientem habet, fulminat. Præterea, inquit, aliam materiam
habent fulmina, aliam fulgurationes. Aquarum enim, & omnis humidi euaporatio,
ſplendores tantùm cæli citra ictum minaces mouet. Illa autem calidior ſicciorq́ue terra-
rum exhalatio, fulmina extundit. Trabes verò & faces, quæ nullo alio inter ſe quàm ma-
C gnitudine diſtant, hoc modo fiunt. Cùm humida terrenaq́ue in ſe globus aliquis aëris
clauſit, quem turbinem dicimus, quacumque fertur, præbet ſpeciem ignis extenti. Quæ
tamdiu durat, quãdiu manſit aëris illa complexio, humidi intra ſe terreniq́; multum ve-
hens. Vt à proximis mendaciis incipiam, falſum eſt, faces & trabes exprimi rurbine. V.
Turbo enim circa terras concipitur ac fertur. Ideoq́ue arbuſta radicitus vellit, & quo-
cumque incubuit, ſolum nudat: ſiluas interim & tecta corripiens, inferior ferè nubibus,
vtique numquam altior. At contrà trabes editior cæli pars oſtentat. Ita numquam nu-
bibus obſtiterunt. Præterea turbo omni nube velocior rapitur, & in orbem vertitur.
Super iſta velociter deſinit, & ipſe ſe ſuâ vi rumpit. Trabes autem non tranſcurrunt, nec
præteruolant, vt faces, ſed commorantur, & in eâdem parte cæli collucent. Charimander
quoque in eo libro quem de Cometis compoſuit, ait Anaxagoræ viſum, grande inſoli-
tumq́ue cælo lumen magnitudine amplæ trabis, & id per multos dies fulſiſſe. Talem ef-
figiem ignis longi fuiſſe, Calliſthenes tradit, antequam Burin & Helicen mare abſcon-
D deret. Ariſtoteles ait, non trabem illam, ſed Cometem fuiſſe: ceterùm ob nimium ar-
dorem non apparuiſſe ſparſum ignem, ſed procedente tempore cùm iam minùs flagra-
ret, redditam ſuam Cometæ faciem. In quo igne multa quidem fuerunt digna quæ no-
tarentur: nihil tamen magis, quàm quòd vt ille fulſit in cælo, ſtatim ſupra Burin & He-
licen mare fuit. Numquid ergo Ariſtoteles non illam tantùm, ſed omnes trabes Come-
tas eſſe credebat? Hanc haberis differentiam, quòd iis continuus ignis eſt, ceteris ſparſus.
Trabes enim flammam æqualem habent, nec vllo loco intermiſſam aut languidam, in
vltimis verò partibus coactam, qualem fuiſſe illam, quam modò retuli, Calliſthenes tra-
dit. Duo, inquit Epigenes, Cometarum genera ſunt. Alij ardorem vndique ef- VI.
fundunt, nec locum mutant: alij in vnam partem ignem vagum in modum comæ por-
rigunt, & ſtellas prætermeant: quales duo ætate noſtrâ viſi ſunt. Illi priores criniti, vn-
dique etiam immoti, humiles ferè ſunt, & eiſdem cauſſis quibus trabes faceſq́ue con-
flantur, & ex intemperie aëris turbidi, multa ſecum arida humidaq́ue terris exhalata
verſan-

verſantis. Poteſt enim ſpiritus per anguſta eliſus accendere ſupra ſe poſitum aëra, ple- A
num alimentis idoneis igni. Deinde propellere ex nitido, ne ex aliquâ cauſſâ refluat rur-
ſus, ac remittatur: deinde iterùm proximo die ac ſequentibus conſurgere, & eumdem lo-
cum inflammare. Videmus enim ventos per complures dies ad conſtitutum redire.
Pluuiæ quoque, & alia tempeſtatum genera, ad præſcriptum reuertuntur. Vt breuiter
autem voluntatem eius exprimam, eâdem ferè ratione hos fieri Cometas exiſtimat, quâ
fiunt ignes turbine eiecti. Hoc vnum intereſt, quòd illi turbines ex ſuperiori parte in ter-
VII. ras deprimuntur, hi de terrâ in ſuperiora eleuantur. Aduerſus hæc multa dicun-
tur. Primùm ſi ventus in cauſſâ eſſet, numquam Cometes ſine vento appareret. nunc au-
tem & quietiſſimo aëre apparet. Deinde ſi vento fieret, cum vento caderet. Et ſi vento
inciperet, creſceret vento, eoq́ue eſſet ardentior, quò ille incitatior. His accedit illud quo-
que. Ventus multas aëris partes impellit, Cometes in vno loco apparet: ventus in ſub-
lime non peruenit, Cometæ autem viſuntur ſuprà quàm ventis ire licet. Tranſit deinde
ad illos, quos ait certiorem habere ſtellarum ſpeciem, qui & procedunt, & ſigna præter- B
eunt. Hos ait ex iiſdem cauſſis fieri, quibus illos, quos dixit humiliores. Hoc tantùm in-
tereſſe, quòd terrarum exhalationes multa ſecum arida ferentes, celſiorem petant par-
tem, & in editiora cæli aquilone pellantur. Deinde ſi illos aquilo propelleret, ad meri-
diem ſemper ageretur, quò ventus hic nititur. Atqui variè concurrunt, alij in ortum, alij
in occaſum, omnes in flexum: quod iter non daret ventus. Deinde ſi aquilonis illos im-
petus à terris in altum leuaret, aliis ventis non orirentur Cometæ. atqui oriuntur.
VIII. Illam nunc rationem eius (vtraque enim vtitur) refellamus. Quidquid humidi ari-
diq́ue terra efflauit, cùm in vnum coit, ipſa diſcordia corporum, ſpiritum verſat in turbi-
nem. Tunc illa vis venti circumeuntis quidquid intra ſe comprehendit, curſu ſuo accen-
dit, & leuat in altum: ac tam diu manet ſplendor ignis expreſſi, quàm diu alimenta ſuf-
ficiunt: quibus deſinentibus, & ipſe ſubſidit. Qui hoc dicit, non notat qualis ſit turbi-
num curſus, & qualis Cometarum. Illorum rapidus ac violentus, & ipſis ventis citatior
eſt: Cometarum lenis, & quod per diem & noctem quantum tranſierit, abſcondat. De- C
inde turbinum motus vagus eſt & diſiectus, & (vt Salluſtij vtar verbis,) verticoſus: Co-
metarum autem compoſitus, & deſtinatum iter carpens. Num quis noſtrûm crederet,
aut lunam, aut quinque ſidera rapi vento, aut turbine rotari? Non vt puto. Quare? quia
non eſt illis perturbatus & impotens curſus. Ad Cometas idem transferamus. Non con-
fuſè nec tumultuosè eunt, vt aliquis credat illos cauſſis turbulentis & inconſtantibus
pelli. Deinde etiam ſi vertices iſti comprehendere terrena humidaq́ue, & ex humili in
altum exprimere poſſent: non tamen ſupra lunam efferrent. Omnis illis vſque in nubi-
lum vis eſt. Cometas autem immixtos ſtellis videmus per ſuperiora labentes. Ergo ve-
riſimile non eſt, in tantum ſpatium perſeuerare turbinem: qui quò maior eſt, maturiùs
IX. corrumpitur. Vtrumlibet itaque eligat: aut vis leuis tam altè peruenire non
poterit, aut magna & concitata citiùs ipſa ſe franget. Præterea humiliores illi Cometæ
ob hoc (vt putant) non exeunt altiùs, quia plus terreni habent. Grauitas illos ſua in pro-
ximo tenet. Atqui neceſſe eſt, his Cometis diuturnioribus & celſioribus, plenior mate- D
ria ſit. Neque enim diutiùs apparerent, niſi maioribus nutrimentis ſuſtinerentur. Dice-
bam modò, non poſſe diu verticem permanere, nec ſupra lunam, aut vſque in ſtellatum
locum creſcere. Nempe efficit turbinem, plurium ventorum inter ipſos luctatio. Hæc
diu non poteſt eſſe. Nam cùm vagus & incertus ſpiritus conuolutatus eſt, nouiſſimè vni
vis omnium cedit. Nulla autem tempeſtas magna perdurat. Procellæ quanto plus ha-
bent virium, tanto minus temporis. Venti cùm ad ſummum venerunt, remittuntur om-
ni violentiâ. Neceſſe eſt iſtâ concitatione in exitium ſui tendant. Nemo itaque turbi-
nem toto die vidit, ne horâ quidem. Mira velocitas eius, & mira breuitas eſt. Præter-
eà violentiùs celeriuſq́ue in terrâ circaq́ue eam voluitur: quò celſior, eò ſolutior, laxior-
q́ue eſt, & ob hoc diffunditur. Adiice nunc, quòd etiamſi in ſummum pertenderet, vbi
ſideribus iter eſt, vtique ab eo motu, qui vniuerſum trahit, ſolueretur. Quid enim eſt il-
lâ conuerſione mundi citatius? hac omnium ventorum in vnum coniecta vis diſſipare-
tur, &

A rur, & terræ ſolida, fortiſque compages, nedum particula aëris torti. Præterea in X.
alto manere non poteſt ignis turbine illatus, niſi ipſe quoque permaneret turbo. Quid
portò tam incredibile eſt, quàm in turbine longior mora? Vtique motus motu contra-
rio vincitur: habet enim ſuam locus ille vertiginem, quæ rapit cælum,

Sideraque alta trahit, celerique volumine torquet.

Et vt det eis aliquam aduocationem, quod fieri nullo modo poteſt: quid de his Come-
tis dicetur, qui ſenis menſibus apparuerunt? Deinde duo debent eſſe motus eodem lo-
co: alter ille diuinus & aſſiduus, ſuum ſine intermiſſione peragens opus: alter nouus &
recens, & turbine illatus. Neceſſe eſt ergo alter alteri impedimento ſit. Atqui lunaris il-
la orbita, ceterorumque ſupra lunam meantium motus irreuocabilis eſt: nec hæſitat vſ-
quam, nec reſiſtit, nec dat vllam nobis ſuſpicionem obiectæ ſibi moræ. Fidem non ha-
bet, turbinem, violentiſſimum & perturbatiſſimum tempeſtatis genus, in medios ſide-
rum ordines peruenire,& inter diſpoſita ac tranquilla verſari. Credamus ignem circum-
B acto turbine accendi,& hunc expulſum in ſublime, præbere nobis opinionem ſpeciem-
que ſideris longi. At puto tale eſſe debet, quale eſt id quod ignem efficit. Turbinis au-
tem rotunda facies eſt. In eodem enim veſtigio verſatur, & in columnæ modo circum-
agentis ſe voluitur. Ergo ignem quoque qui incluſus eſt, ſimilem eſſe illi oportet. Atqui
longus eſt,& diſiectus, minimeque ſimilis in orbem coacto. Epigenem relin- XI.
quamus,& aliorum opiniones perſequamur. Quas antequam exponere incipiam, illud
in primis præſumẽdum eſt, Cometas non in vnâ parte cæli adſpici, nec in ſignifero tan-
tùm orbe, ſed tam in ortu quàm in occaſu, frequentiſſimè tamen circa Septemtrionem.
Forma eis non eſt vna. Quamuis enim Græci diſcrimina fecerint eorum quibus in mo-
rem barbæ flamma dependet, & eorum qui vndique circa ſe velut comam ſpargunt, &
eorum quibus fuſus quidem eſt ignis, ſed in verticem tendens: tamen omnes iſti eiuſ-
dem notæ ſunt, Cometæque rectè dicuntur. Quorum cùm poſt longum tempus appa-
reant formæ, inter ſe eos comparare difficile eſt. Illo ipſo tempore, quo apparent, inter
C ſpectantes de habitu illorum non conuenit: ſed prout cuique acrior acies aut hebetior,
ita dicit aut lucidiorem eſſe aut rubicundiorem, & crines aut in interiora deductos, aut
in latera diuiſos. Sed ſiue ſint aliquæ differentiæ illorum, ſiue non ſint, eâdem fiant ra-
tione neceſſe eſt Cometæ. Illud vnum conſtare debet, præter ſolitum adſpici nouam
ſideris faciem, circa ſe diſſipatum ignem trahentis. Quibuſdam antiquorum hæc pla-
cet ratio. Cùm ex ſtellis errantibus altera ſe alteri applicuit, confuſo in vnum duarum
lumine, faciem longioris ſideris reddi. Nec hoc tunc tantùm euenit, cùm ſtella ſtellam
attigit, ſed etiam cùm appropinquauit. Interuallum enim, quod inter duas eſt, illuſtra-
tur ab vtraque, inflammaturque,& longum ignem efficit. His illud reſponde- XII.
bimus, certum eſſe numerum ſtellarum mobilium. Solere autem eodem tempore &
has apparere,& Cometen. Ex quo manifeſtum fit, non illarum coitu fieri Cometen, ſed
proprium & ſui iuris eſſe. Etiamnum frequenter ſtella ſub altioris ſtellæ veſtigium ve-
nit: & Saturnus aliquando ſupra Iouem eſt, & Mars Venerem aut Mercurium rectâ li-
D neâ deſpicit: nec tamen propter hunc curſum, cùm alter alterum ſubit, Cometes fit:
alioquin annis omnibus fieret: omnibus enim aliquę ſtellæ in eodem ſigno ſimul ſunt.
Si Cometam faceret ſtella ſtellæ ſuperueniens, momento eſſe deſineret. Summa enim
velocitas tranſeuntium eſt. Ideò omnis ſiderum defectio breuis eſt: quia citò illas idem
curſus, qui admouerat, abſtrahit. Videmus ſolem & lunam intra exiguum tempus, cùm
obſcurari cœperint, liberari: quanto celerior debet fieri in ſtellis congreſſio, tanto mi-
noribus? Atqui Cometæ ſenis menſibus manent. quod non accideret, ſi duarum ſtella-
rum conuentu gignerentur. Illæ enim diu cohærere non poſſunt, & neceſſe eſt illas lex
celeritatis ſeparet. Prętereà iſta nobis vicina videntur, ceterùm interuallis ingentibus diſ-
ſident. Quomodo ergo poteſt altera ſtella vſque ad alteram ſtellam ignem mittere, ita
vt vtraque iuncta videatur, cùm ſint ingenti regione diductæ? Stellarum, inquit, dua-
rum lumen miſcetur,& præbet vnius ſpeciem. Nempe ſic, quemadmodum rubicunda
fit nubes ſolis incurſu, quemadmodum veſpertina aut matutina flaueſcunt, quemadmo-
dum

dum alternè arcus ſolis viſitur. Hæc omnia primùm magnâ vi efficiuntur. Sol enim eſt, A
qui iſta ſuccendit. Stellarum non eſt eadem potentia. Deinde nihil horum, niſi infra
lunam in terrarum viciniâ naſcitur. Superiora pura & ſincera ſunt,& coloris ſui ſemper.
Præterea ſi quid tale accideret, non haberet moram, ſed extingueretur citò: ſicut coro-
næ, quæ ſolem lunámve cingunt, & intra breuiſſimum ſpatium exoleſcunt. Nec arcus
quidem diu perſeuerat. Si quid eſſet tale, à quo medium inter duas ſtellas ſpatium con-
confunderetur, æquè citò dilaberetur. Vtique non in tantum maneret, quantum mo-
rari Cometæ ſolent. Stellis intra ſigniferum curſus eſt, hunc gyrum premunt: at Come-
tæ vbique cernuntur. Non magis certum eſt illis tempus quo appareant, quàm locus vl-
XIII. lus, vltra quem non exeant. Aduerſus hoc ab Artemidoro illa dicuntur, non has
tantùm ſtellas quinque diſcurrere, ſed ſolas obſeruatas eſſe. Ceterùm innumerabiles
ferri per occultum, aut propter obſcuritatem luminis nobis ignotas, aut propter circulo-
rum poſitionem talem, vt tunc demum, cùm ad extremam eorum venêre, viſantur. Er-
go intercurrunt quædam ſtellæ, vt ait, nobis nouæ, quæ lumen ſuum cum ſtantibus mi- B
ſceant, & maiorem quàm ſtellis mos eſt, porrigant ignem. hoc ex his quæ mentitur, le-
uiſſimum eſt: tota eius narratio mundi, mendacium impudens eſt. Nam ſi illi credi-
mus, ſumma cæli ora ſolidiſſima eſt, in modum tecti durata, & alti craſſique corporis,
quod atomi congeſtæ coaceruatæque fecerunt. Huic proxima ſuperficies eſt ignea, ita
compacta, vt ſolui vitiarique non poſſit. Habet tamen ſpiramenta quædam,& quaſi fe-
neſtras, per quas ex parte exteriore mundi influant ignes, non tam magni, vt interiora
conturbent. Rurſus ex mundo in exteriora labuntur. Itaque hæc quæ præter conſuetu-
dinem apparent, influxerunt ex illâ vtraque mundi iacente materiâ. Soluere iſta quid
XIV. aliud eſt, quàm manum exercere, & in ventum iactare brachia? Velim tamen
mihi dicat iſte, qui mundo tam firma lacunaria impoſuit, quid ſit quare credamus illi
tantam eſſe craſſitudinem cæli. Quid fuit, quod illò tam ſolida corpora adduceret, & ibi
detineret. Deinde quod tantæ craſſitudinis eſt, neceſſe eſt & magni ponderis ſit. Quo-
modo ergo in ſummo manent grauia? Quomodo illa moles non deſcendit, & ſe onere C
ſuo frangit? Fieri enim non poteſt, vt tanta vis ponderis, quantam ille ſubſtituit, pen-
deat, & leuibus innixa ſit. Nec illud quidem poteſt dici, extrinſecus aliqua eſſe retinacu-
la, quibus cadere prohibeatur. nec rurſus de medio aliquid eſſe oppoſiti, quod imminens
corpus excipiat ac fulciat. Illud etiamnum nemo dicere audebit, mundum ferri per im-
menſum, & cadere quidem, ſed non apparere an cadat: quia præcipitatio eius æterna
eſt, nihil habens nouiſſimum, in quod incurrat. Hoc quidam de terrâ dixerunt, cùm ra-
tionem nullam inuenirent, propter quam pondus in aëre ſtaret. Fertur, inquiunt, ſem-
per: ſed non apparet an cadat, quia infinitum eſt in quod cadit. Quid eſt deinde quo
probes, non quinque tantùm ſtellas moueri, ſed multas eſſe, & in multis mundi regioni-
bus? Aut ſi hoc ſine vllo probabili argumento licet reſpondere, quid eſt, quare non ali-
quis aut omnes ſtellas moueri, aut nullam dicat? Præterea nihil te adiuuat iſta ſtellarum
paſſim euntium turba. Nam quò plures fuerint, ſæpiùs in alias incident: rari autem
Cometæ, & ob hoc mirabiles ſunt. Quid, quòd teſtimonium dicet contra te omnis D
XV. ætas, quæ talium ſtellarum exortus & annotauit, & poſteris tradidit? Poſt mor-
tem Demetrij Syriæ regis, cuius Demetrius & Antiochus liberi fuêre, paullò ante Achai-
cum bellum Cometes effulſit, non minor ſole. Primò igneus ac rubicundus orbis fuit,
clarumque lumen emittens, quanto vinceret noctem. Deinde paullatim magnitudo
eius diſtricta eſt, & euanuit claritas. Nouiſſimè autem totus intercidit. Quot ergo coire
ſtellas oportet, vt tantum corpus efficiant? Mille in vnum licet congreges, numquam
hunc ambitum ſolis æquabunt. Attalo regnante, initio Cometes apparuit modicus.
Deinde ſuſtulit ſe diffuditque, & vſque in æquinoctialem circulum venit, ita vt illam
plagam cæli, cui lactea nomen eſt, in immenſum extentus æquaret. Quot ergo conue-
niſſe debent erraticæ, vt tam longum cæli tractum occuparent igne continuo?
XVI. Contra argumentum dictum eſt: contra teſtes dicendum eſt. Nec magnâ molitione
detrahenda eſt auctoritas Ephoro: hiſtoricus eſt. Quidam incredibilium relatu com-
menda-

A mendationem parant,& lectorem aliud acturum, ſi per quotidiana duceretur, miraculo excitant. Quidam creduli, quidam negligentes ſunt: quibuſdam mendacium obrepit, quibuſdam placet. Illi non euitant, hi appetunt. Et hoc in commune de totâ natione: quæ approbare opus ſuum, & fieri populare non putat poſſe, niſi illud mendacio aſperſit. Ephorus verò non religioſiſſimæ fidei, ſæpe decipitur, ſæpe decipit. Sicut hic Cometen, qui omnium mortalium oculis cuſtoditus eſt, quia ingentis rei traxit euentus; cùm Helicen & Burin ortu ſuo merſit, ait illum diſceſſiſſe in duas ſtellas: quod præter illum nemo tradidit. Quis enim poſſet obſeruare illud momentum, quo Cometes ſolutus,& in duas partes redactus eſt? Quomodo autem ſi eſt qui viderit Cometen in duas dirimi, nemo vidit fieri ex duabus? Quare autem non adiecit, in quas ſtellas diuiſus ſit, cùm aliqua ex quinque ſtellis eſſe debuerit? Apollonius Myndius in diuerſâ XVII. opinione eſt. Ait enim, Cometen non vnum ex multis erraticis effici, ſed multos Cometas erraticos eſſe. Non eſt, inquit, ſpecies falſa, nec duarum ſtellarum confinio ignis ex-

B tentus: ſed & proprium ſidus Cometes eſt, ſicut ſolis aut lunæ. Talis illi forma eſt, non in rotundum reſtricta, ſed procerior,& in longum producta. Ceterùm non eſt illi palàm curſus: altiora mundi ſecat: & tunc demum apparet, cùm in imum curſus ſui venit: Nec eſt quòd putemus, eumdem viſum eſſe ſub Claudio, quem ſub Auguſto vidimus: nec hunc qui ſub Nerone Cæſare apparuit, & Cometis detraxit infamiam, illi ſimilem fuiſſe, qui poſt necem diui Iulij, ludis Veneris genitricis, circa vndecimam horam diei emerſit. Multi variique ſunt, diſpares magnitudine, diſſimiles colore: aliis rubor eſt ſine vllâ luce: aliis candor, & purum liquidumque lumen: aliis flamma, & hæc non ſincera, nec tenuis, ſed multum circa ſe voluens fumidi ardoris. Cruenti quidam, minaces, qui omen poſt ſe futuri ſanguinis ferunt. hi minuunt augentque lumen ſuum, quemadmodum alia ſidera: quæ clariora, cùm deſcendere, ſunt, maioraque ex loco propiore viſuntur: minora, cùm redeunt, & obſcuriora, quia abducunt ſe longiùs. Ad- XVIII. uerſus hoc protinus reſpondetur, non idem accidere in Cometis, quod in ceteris. Come-

C tæ enim quo primùm die apparuerint, maximi ſunt. Atqui deberent creſcere, quò propiùs accederent. Nunc autem manet illis prima facies, donec incipiant exſtingui. Deinde quod aduerſus priores, etiam aduerſus hunc dicitur: Si erraret Cometes, eſſetque ſidus, intra ſigniferi terminos moueretur, intra quod omne ſidus curſus ſuos colligit. Numquam apparet ſtella per ſtellam. Acies noſtra non poteſt per medium ſidus exire, vt per illud ſuperiora proſpiciat. Per Cometen autem non aliter quàm per nubem vlteriora cernuntur: ex quo appatet, illum non eſſe ſidus, ſed leuem ignem ac tumultuariũ.

Zenon noſter in illâ ſententiâ eſt: congruere iudicat ſtellas, & radios inter ſe com- XIX. mittere: hac ſocietate luminis exſiſtere imaginem ſtellæ longioris. Ergo quidam nullos eſſe Cometas exiſtimant, ſed ſpecies illorum per repercuſſionem vicinorum ſiderum, aut per coniunctionem cohærentium reddi. Quidam aiunt eſſe quidem, ſed habere curſus ſuos,& poſt certa luſtra in conſpectum mortalium exire. Quidam eſſe quidem, ſed non quibus ſiderum nomen imponas: quia dilabuntur, nec diu durant, & exigui tem-

D poris motâ diſſipantur. In hac ſententiâ ſunt plerique noſtrorum: nec id pu- XX. tant veritati repugnare. Videmus enim, in ſublimi varia ignium concipi genera, & modò cælum ardere, modò

Longos à tergo flammarum albeſcere tractus,

modò faces cum igne vaſto rapi: ipſa etiam fulmina, etſi velocitate mirâ, ſimul & perſtringunt aciem, & relinquunt ignes ſuos, aëris attriti, & impetu inter ſe maiore colliſi. Ideò ne reſiſtunt quidem, ſed expreſſi fluunt, & protinus pereunt. Alij verò ignes diu manent: nec antè diſcedunt, quàm conſumptum eſt omne, quo paſcebantur, alimentum. Hoc loco ſunt illa à Poſidonio ſcripta miracula, columnæ, clypeique flagrantes, aliæque inſigni nouitate flammæ: quæ non aduerterent animos, ſi ex conſuetudine & lege decurrerent. Ad hæc ſtupent omnes, & repentinum ignem ex alto efferunt, ſiue emicuit aliquid & fugit, ſiue compreſſo aëre & in ardorem coacto, loco miraculi ſtetit. Quid ergo? Non aliquando lacuna cedentis retrò ætheris patuit, & vaſtum

in concauo lumen? Exclamare poſſes: Quid eſt hoc? A

—— medium video diſcedere cælum,

Palanteſque polo ſtellas.

quæ aliquando non exſpectatâ nocte fulſerunt, & per medium eruperunt diem. Sed alia huius rei ratio eſt, quare alieno tempore apparent, quas eſſe, etiam cùm laterent, conſtat. Multos Cometas non videmus, quòd obſcurantur radiis ſolis: quo deficiente, quemdam Cometen appparuiſſe, quem ſol vicinus obtexerat, Poſidonius tradit. Sæpe autem cùm occidit ſol, ſparſi ignes non procul ab eo videntur. Videlicet ipſa ſtella ſole perfun-

XXI. ditur, & ideò adſpici non poteſt. Cometæ autem radios ſolis effugiunt. Placet ergo noſtris, Cometas, ſicut faces, ſicut tubas, trabeſque, & alia oſtenta cæli, denſo aëre creari. Ideò circa Septemtrionem frequentiſſimè apparent, quia illic plurimum eſt aëris pigri. Quare ergo non ſtat Cometes, ſed procedit? dicam. Ignium modo alimentum ſuum ſequitur. Quamuis enim illi ad ſuperiora niſus eſt: tamen deficiente materiâ retroiens ipſe deſcendit in aëra quoque, ſi dextram læuamque premit partem. Nulla enim B illi via eſt: ſed quâ illum vena pabuli ſui duxit, illò repit, nec vt ſtella procedit, ſed vt ignis paſcitur. Quare ergo per longum tempus apparet, & non citò exſtinguitur? ✝ Sex enim menſibus hic, quem nos Neronis principatu lætiſſimo vidimus, ſpectandum ſe præbuit, in diuerſum illi Claudiano circumactus. Ille enim à Septemtrione in verticem ſurgens, Orientem petiit ſemper obſcurior: hic ab eâdem parte cœpit, ſed in Occidentem tendens, ad Meridiem flexit, & ibi ſe ſubduxit oculis. Videlicet ille humidiora habuit, & aptiora ignibus, quæ proſecutus eſt: huic rurſus vberior fuit & plenior regio. Huc itaque deſcendunt, inuitante materiâ, non itinere. Quod apparet duobus, quos ſpectauimus, fuiſſe diuerſum: cùm hic in dextrum motus ſit, ille in ſiniſtrum. Omnibus autem ſtellis in eamdem partem curſus eſt, id eſt, contrarius mundo. Hic enim ab ortu voluitur in occaſum, illę ab occaſu in ortum eunt. Et ob hoc duplex his motus eſt:

XXII. ille quo eunt, & hic quo auferuntur. Ego noſtris non aſſentior. Non enim exiſtimo Cometen ſubitaneum ignem, ſed inter æterna opera naturæ. Primùm quæcumque aër creat, breuia ſunt. Naſcuntur enim in re fugaci & mutabili. Quomodo poteſt C enim in aëre aliquid idem diu permanere, cùm ipſe aër numquam idem maneat? fluit ſemper, & breuis illi quies eſt. Intra exiguum momentum in alium, quàm in quo fuerat, ſtatum vertitur. Nunc pluuius, nunc ſerenus, nunc inter vtrumque varius: nubeſque illi familiariſſimæ, in quas coit, & ex quibus ſoluitur, modò congregantur, modò diguntur, numquam immotæ iacent. Fieri non poteſt, vt ignis certus in corpore vago ſedeat, & ita pertinaciter hæreat, quàm quem natura, ne vmquam excuteretur, aptauit. Deinde ſi alimento ſuo hæreret, ſemper deſcenderet. Eò enim craſſior aër eſt, quò terris propior: numquam Cometes in imum vſque demittitur, neque appropinquat ſolo. Etiamnum ignis aut it quò illum natura ſua ducit, id eſt ſurſum: aut eò quò trahit ma-

XXIII. teria, cui adhæſit, & quam depaſcitur. Nullis ignibus ordinariis & cæleſtibus iter flexum eſt. Sideris proprium eſt, ducere orbem. Atqui hoc an Cometæ alij fecerint, neſcio: duo noſtrâ ætate fecerunt. Deinde omne quod cauſſa temporalis accendit, citò D intercidit. Sic faces ardent, dum tranſeunt: ſic fulmina in vnum valent ictum: ſic quæ tranſuerſæ dicuntur ſtellæ & cadentes, præteruolant & ſecant aëra. Nullis ignibus niſi in ſuo mora eſt. Illis dico diuinis, quos habet mundus æternos, quia partes eius ſunt, & opera. Hi autem aliquid agunt, & vadunt, & tenorem ſuum ſeruant, pareſque ſunt. Nam alternis diebus maiores minoréſve fierent, ſi ignis eſſet collecticius, & ex aliquâ cauſſâ repentinus. Minor enim eſſet ac maior, prout pleniùs aleretur aut maligniùs. Dicebam modò, nihil diuturnum eſſe, quod exarſit aëris vitio: nunc ampliùs adiicio. Morari ac ſtare nullo modo poteſt. Nam & fax & fulmen & ſtella tranſcurrens, & quiſquis alius eſt ignis aëre expreſſus, in fugâ eſt: nec apparet, niſi dum cadit. Cometes habet ſuam ſedem: & ideò non citò expellitur, ſed emetitur ſpatium ſuum: nec exſtinguitur, ſed excedit. Si erratica, inquit, ſtella eſſet, in ſignifero eſſet. Quis vnum ſtellis limitem ponit? Quis in anguſtum diuina compellit? Nempe hæc ipſa ſidera, quæ ſola moueri credis,

alios

A alios & alios circulos habent. Quare ergo non aliqua ſint, quæ in proprium iter & ab iſtis remotum ſeceſſerint? Quid eſt, quare in aliquâ parte cęlum peruium non ſit? Quod ſi iudicas, non poſſe vllam ſtellam niſi ſigniferum attingere: Cometes poteſt ſic latum habere circulum, vt in hunc tamen parte aliquâ ſui incidat: quod fieri non eſt neceſſarium, ſed poteſt. Vide ne hoc magis deceat magnitudinem mundi, vt in multa XXIV. itinera diuiſus ſit: nec hanc vnam deterat ſemitam, ceteris partibus torpeat. Credis autem in hoc maximo & pulcherrimo corpore inter innumerabiles ſtellas, quæ noctem decore vario diſtinguunt, quæ aëra minimè vacuum & inertem eſſe patiuntur, quinque ſolas eſſe, quibus exercere ſe liceat, ceteras ſtare, fixum & immobilem populum? Si quis hoc loco me interrogauerit: Quare ergo non quemadmodum quinque ſtellarum, ita harum obſeruatus eſt curſus? Huic ego reſpondebo: Multa ſunt quæ eſſe concedimus: qualia ſint, ignoramus. Habere nos animum, cuius imperio & impellimur & reuocamur, omnes fatebuntur: quid tamen ſit animus ille rector dominusque noſtri, non B magis tibi quiſquam expediet, quàm vbi ſit. Alius illum dicet eſſe ſpiritum, alius concentum quemdam, alius vim diuinam & Dei partem, alius tenuiſſimum aërem, alius incorporalem potentiam. Non deerit qui ſanguinem dicat, qui calorem. Adeò animo non poteſt liquere de ceteris rebus, vt adhuc ipſe ſe quærat. Quid ergo miramur, Cometas, tam rarum mundi ſpectaculum, nondum teneri legibus certis: nec XXV. initia illorum fineſque noteſcere, quorum ex ingentibus interuallis recurſus eſt? Nondum ſunt anni mille quingenti, ex quo Græcia

——ſtellis numeros & nomina fecit.

Multæque hodie ſunt gentes, quæ tantùm facie nouerint cælum, quæ nondum ſciant cur luna deficiat, quare obumbretur. Hoc apud nos quoque nuper ratio ad certum perduxit. Veniet tempus, quo iſta quæ nunc latent, in lucem dies extrahat, & longioris æui diligentia. Ad inquiſitionem tantorum ætas vna non ſufficit, vt tota cælo vacet. Quid, quòd tam paucos annos inter ſtudia ac vitia non æquâ portione diuidimus? Itaque per C ſucceſſiones iſtas longas explicabuntur. Veniet tempus, quo poſteri noſtri tam aperta nos neſciſſe mirentur. Harum quinque ſtellarum, quæ ſe ingerunt nobis, quæ alio atque alio occurrentes loco, curioſos nos eſſe cogunt, qui matutini veſpertiniique ortus ſint, quę ſtationes, quando in rectum ferantur, quare agantur retrò, modò cœpimus ſcire. Vtrùm emergeret Iupiter, an occideret, an retrogradus eſſet (nam hoc illi nomen impoſuêre cedenti) ante paucos annos didicimus. Inuenti ſunt qui nobis dicerent: Erratis, qui vllam ſtellam aut ſupprimere curſum iudicatis, aut vertere. Non licet ſtare cæleſtibus, nec auerti: prodeunt omnia: vt ſemel miſſa ſunt, vadunt. Idem erit illis curſus, qui ſui finis. Opus hoc æternum irreuocabiles habet motus: qui ſi quando conſtiterint, alia ex aduerſo incident, quæ nunc tenor & æqualitas ſeruat. Quid eſt ergo, cur aliqua redire XXVI. re videantur? Solis occurſus ſpeciem illis tarditatis imponit, & natura viarum circulorumque ſic poſitorum, vt certo tempore intuentes fallant. Sic naues quamuis plenis velis eant, videntur tamen ſtare. Erit qui demonſtret aliquandò, in quibus Cometæ partiD bus errent, cur tam ſeducti à ceteris eant, quanti qualeſque ſint. Contenti ſimus inuentis: aliquid veritati & poſteri conferant. Per ſtellas, inquit, vlteriora non cernimus, per Cometas aciem tranſmittimus. Primùm ſi fit iſtud, non in eâ parte fit, quâ ſidus ipſum eſt ſpiſſi ac ſolidi ignis, ſed quâ rarus ſplendor excurrit, & in crines diſpergitur. Per interualla ignium, non per ipſos vides. Stellæ, inquit, omnes rotundæ ſunt, Cometę porrecti: ex quo apparet, ſtellas non eſſe. Quis enim tibi concedet, Cometas longos eſſe? Quorum natura quidem, vt ceterorum ſiderum, globus eſt, ceterùm fulgor extenditur: Quemadmodum ſol radios ſuos longè lateque dimittit, ceterùm ipſi alia eſt forma, alia ei quod ex ipſo fluit lumini: ſic Cometarum corpus ipſum corrotundatur, ſplendor autem longior quàm ceterorum ſiderum apparet. Quare? inquis. Dic tu mihi priùs, qua- XXVII. re luna diſſimillimum ſoli lumen accipiat, cùm accipiat à ſole? Quare modò rubeat, modòque palleat? Quare liuidus illi & ater color ſit, cùm à conſpectu ſolis excluditur? Dic mihi, quare omnes ſtellæ inter ſe diſſimilem habeant aliquatenus faciem, diuerſiſſimam

ſoli. Quomodo nihil prohibet, iſta ſidera eſſe, quamuis ſimilia non ſint: ita nihil prohibet, Cometas æternos eſſe & ſortis eiuſdem, cuius cetera, etiamſi faciem illis non habent ſimilem. Quid porrò? mundus ipſe, ſi conſideres illum, nónne ex diuerſis compoſitus eſt? Quid eſt quare in leone ſemper ſol ardeat, & terras æſtibus torreat: in aquario adſtringat hiemem, flumina gelu claudat? Et hoc tamen & illud ſidus eiuſdem conditionis eſt, cùm effectu & naturâ diſſimile ſit. Intra breuiſſimum tempus aries extollitur, libra tardiſſimè emergit: & tamen hoc ſidus & illud eiuſdem naturæ eſt: cùm illud exiguo tempore adſcendat, hoc diu proferatur. Non vides, quàm contraria inter ſe elementa ſint? grauia & leuia ſunt, frigida & calida, humida & ſicca. Tota huius mundi concordia ex diſcordibus conſtat. Negas Cometen ſtellam eſſe, quia forma eius non reſpondeat ad exemplar, nec ſit ceteris ſimilis. Vides enim quàm ſimillima ſit illa, quæ triceſimo anno reuertitur ad locum ſuum, huic quæ intra annum reuiſit ſedem ſuam. Non ad vnam natura formam opus ſuum præſtat, ſed ipſâ varietate ſe iactat. Alia maiora, alia velociora aliis fecit. Alia validiora, alia temperatiora: quædam autem eduxit à turbâ, vt ſingula & conſpicua procederent: quædam in gregem miſit. Ignorat naturæ potentiam, qui illi non putat aliquando licere, niſi quod ſæpius facit. Cometas non frequẽter oſtendit, attribuit illis alium locum, alia tempora, diſſimiles ceteris motus. Voluit & his magnitudinem operis ſui colere, quorum formoſior facies eſt, quàm vt fortuitam putes, ſiue amplitudinem eorum conſideres, ſiue fulgorem, qui maior eſt ardentiorque quàm ceteris. Facies verò habet inſigne quiddam & ſingulare, non in anguſtum coniecta & ar- A B
XXVIII. ctata, ſed dimiſſa liberiùs, & multarum ſtellarum amplexa regionem. Ariſtoteles ait, Cometas ſignificare tempeſtatem, & ventorum intemperantiam atque imbrium. Quid ergo? non iudicas ſidus eſſe, quod futura denunciat? Non enim ſic hoc tempeſtatis ſignum eſt, quomodo futuræ pluuiæ,

Scintillare oleum, & putres concreſcere fungos:

aut quomodo indicium eſt ſæuituri maris, ſi marinæ

In ſicco ludunt fulicæ: notaſque paludes
Deſerit, atque altam ſupra volat ardea nubem: C

ſed ſic, quomodo æquinoctium in calorem friguſque flectentis anni, quomodo illa quæ Chaldæi canunt, quid ſtella naſcentibus triſte lætumve conſtituat. Hoc vt ſcias ita eſſe, non ſtatim Cometes ortus ventos & pluuias minatur, vt Ariſtoteles ait, ſed annum totum ſuſpectum facit. Ex quo apparet, illum non ex proximo, quæ in proximum daret ſigna traxiſſe, ſed habere repoſita & compreſſa legibus mundi. Fecit is Cometes, qui Paterculo & Vopiſco conſulibus apparuit, quæ ab Ariſtotele Theophraſtoque ſunt prædicta. Fuerunt enim maximæ & continuæ tempeſtates vbique. At in Achaiâ, Macedoniaque, vrbes terrarum motibus prorutæ ſunt. Tarditas, inquit, illorum argumentum eſt, grauiores eſſe, multumque in ſe habere terreni: ipſi præterea curſus. ferè enim com-
XXIX. pelluntur in cardines. Vtrumque falſum eſt. De priore dicam prius. Quare quæ tardiùs feruntur, grauia ſunt? Quid ergo? Stella Saturni, quæ ex omnibus iter ſuum lentiſſimè efficit, grauis eſt? Atqui leuitatis argumentum habet, quòd ſuper ceteras eſt. D
Sed maiore, inquam, ambitu circuit, nec tardiùs it quàm ceteræ, ſed longiùs. Succurrat tibi, idem me de Cometis poſſe dicere, etiamſi ſegnior illis curſus ſit. Sed mendacium eſt, ire eos tardiùs. Nam intra ſextum menſem dimidiam cæli partem tranſcurrit hic proximus. Prior intra pauciores menſes recepit ſe. Sed quia graues ſunt, inferiùs deferuntur. Primùm non defertur, quod circumfertur. Deinde hic proximus à Septemtrione motus ſui initium fecit, & per Occidentem in Meridiana peruenit, erigenſque ſuum curſum obliuit. Alter ille Claudianus à Septemtrione primùm viſus, non deſiit in rectum aſſiduè celſior ferri, donec exceſſit. Hæc ſunt quæ aut alios mouere ad Cometas pertinentia, aut me. Quæ an vera ſint, dij ſciunt, quibus eſt ſcientia veri. Nobis rimari illa & coniecturare in occulto tantùm licet, nec cum fiduciâ inueniendi, nec ſine ſpe.

XXX. Egregiè Ariſtoteles ait, numquam nos verecundiores eſſe debere, quàm cùm de diis agitur. Si intramus templa compoſiti, ſi ad ſacrificium acceſſuri vultum ſubmittimus,

togam

A togam adducimus, ſi in omne argumentum modeſtiæ fingimur: quanto hoc magis facere debemus, cùm de ſideribus, de ſtellis, de deorum naturâ diſputamus, ne quid temerè, ne quid impudenter, aut ignorantes affirmemus, aut ſcientes mentiamur? Nec miremur tam tardè erui, quæ tam altè iacent. Panætio, & his qui videri volunt Cometen non eſſe ordinarium ſidus, ſed falſam ſideris faciem, diligenter tractandum eſt, an æquè omnis pars anni edendis Cometis ſatis apta ſit: an omnis cæli regio idonea in quâ creentur: an quacumque ire, ibi etiam concipi poſſint: & cetera, quę vniuerſa tolluntur, cùm dico illos fortuitos non eſſe ignes, ſed intextos mundo, quos non frequenter educit, ſed in occulto mouet. Quàm multa præter hos per ſecretum eunt, numquam humanis oculis orientia? Neque enim omnia Deus humanis oculis nota fecit. Quota pars operis tanti noſtris oculis committitur? Ipſe qui ea tractat, qui condidit, qui totum hoc fundauit deditque circa ſe, maiorque eſt pars operis ſui, ac melior, effugit oculos, cogitatione viſendus eſt. Multa præterea cognata numini ſummo, & vicinam ſortita XXXI.
B potentiam, obſcura ſunt. Aut fortaſſe, quod magis mireris, oculos noſtros & implent & effugiunt: ſiue illis tanta ſubtilitas eſt, quantam conſequi acies humana non poſſit: ſiue in ſanctiore receſſu maieſtas tanta delituit, & regnum ſuum, id eſt ſe, regit, nec vlli aditum dat, niſi animo. Quid ſit hoc, ſine quo nil eſt, ſcire non poſſumus: & miramur, ſi quos igniculos parùm nouimus, cùm maxima pars mundi Deus lateat? Quàm multa animalia hoc primùm cognouimus ſæculo? & quidem multa venientis æui populus ignota nobis ſciet. Multa ſæculis tunc futuris cùm memoria noſtri exoleuerit, reſeruantur. Puſilla res mundus eſt, niſi in illo quod quærat omnis mundus habeat. Non ſemel quædam ſacra traduntur: Eleuſis ſeruat, quod oſtendat reuiſentibus. Rerum natura, ſacra ſua non ſimul tradit. Initiatos nos credimus: in veſtibulo eius hæremus. Illa arcana non promiſcuè nec omnibus patent: reducta & in interiore ſacratio clauſa ſunt. Ex quibus aliud hæc ætas, aliud quæ poſt nos ſubibit, adſpiciet. Quando ergo iſta in notitiam noſtram perducentur? Tardè magna proueniunt, vtique ſi labor ceſſat. Id quod
C vnum toto agimus animo, nondum perfecimus, vt peſſimi eſſemus. Adhuc in proceſſu vitia ſunt. Inuenit luxuria aliquid noui, in quod inſaniat. Inuenit impudicitia nouam contumeliam ſibi. Inuenit delitiarum diſſolutio & tabes aliquid tenerius molliuſque, quo pereat. Nondum ſatis robur omne proiecimus. Adhuc quidquid eſt boni moris, exſtinguimus leuitate & politurâ corporum. Muliebres munditias anteceſſimus, colores meretricios, matronis quidem non induendos, viri ſumimus. Tenero & molli ingreſſu ſuſpendimus gradum; non ambulamus, ſed incedimus. Exornamus annulis digitos, in omni articulo gemma diſponitur. Quotidie comminiſcimur, per quæ virilitati fiat iniuria, vt traducatur, quia non poteſt exui. Alius genitalia excidit, alius in obſcœnam partem ludi fugit, & locatus ad mortem, infamiæ armatur. Egenus etiam, in quo morbum ſuum exerceat, legit. Miraris, ſi nondum ſapientia omne opus ſuum XXXII
impleuit? Nondum tota ſe nequitia protulit. Adhuc naſcitur, & huic omnes operam damus: huic oculi noſtri, huic manus ſeruiunt. Ad ſapientiam quis accedit? Quis dignam
D iudicat, niſi quam in tranſitu nouerit? Quis philoſophiam, aut vllum liberale reſpicit ſtudium, niſi cùm ludi intercalantur, cùm aliquis pluuius interuenit dies, quem perdere licet? Itaque tot familiæ philoſophorum ſine ſucceſſore deficiunt. Academici & veteres & minores nullum antiſtitem reliquerunt. Quis eſt qui tradat præcepta Pyrrhonis? Pythagorica illa inuidioſæ turbæ ſchola præceptorem non inuenit. Sextiorum noua & Romani roboris ſecta, inter initia ſua, cùm magno impetu cœpiſſet, exſtincta eſt. At quantâ curâ laboratur, ne cuius pantomimi nomen intercidat? Stat per ſucceſſores Pyladis & Batilli domus: harum artium multi diſcipuli ſunt, multique doctores. Priuatim vrbe totâ ſonat pulpitum. In hoc viri, in hoc fœminę tripudiant. Mares inter ſe vxoreſque contendunt, vter det latus illis. Deinde ſub perſonâ, cùm diu trita frons eſt, tranſitur ad ganeam. Philoſophiæ nulla cura eſt. Itaque adeò nihil inuenitur ex his quæ parùm inueſtigata antiqui reliquerunt, vt multa quæ inuenta erant, oblitterentur. At mehercules ſi hoc totis membris premeremus, ſi in hoc iuuentus ſobria incumberet, hoc

maiores docerent, hoc minores addiſcerent, vix ad fundum veniretur: in quo veritas A poſita eſt, quam nunc in ſummâ terrâ & leui manu quærimus.

Naturalium quæſtionum finis.

M. ANTONII MVRETI AD LIBRVM SEPTIMVM NATVRALIVM SENECÆ QVÆSTIONVM, NOTÆ. B

De Cometis, quæ propria huius libri materia eſt, videndus Ariſtoteles cap. ſexto, & cap. ſeptimo primi Meteorologicon. Plinius cap. XXV. lib. ſecundi, & alij.

AD CAP. I. 1. QVOD A' SOLSTITIO AD MINVENDOS DIES VERTITVR.] *Hæc omnia & abſunt à veteribus libris, & planè redundant. Quare deleri iuſſi.*

AD CAP. II. 2. VTRVM MVNDVS TERRA STANTE.] *Cicero in Academicis:* Hicetas (*ita enim iampridem legendum docui, non vt vulgo,* Nicetas) Syracuſius, vt ait Theophraſtus, cælum, ſolem, lunam, ſtellas, ſupera denique omnia ſtare cenſet: neque, præter terram, rem vllam in mundo moueri: quæ cùm circum axem ſe ſummâ celeritate conuertat & torqueat, eadem effici omnia, quæ, ſi, ſtante terrâ, cælum moueretur. Atque hoc etiam Platonem in Timæo dicere quidam arbitrantur, ſed paullò obſcuriùs. *Laertius ab aliis hunc, ab aliis Philolaum huius admirabilis ſententiæ auctorem putari ait. Sed & Heraclides Ponticus, & Ecphantus Pythagoreus idem ſenſiſſe traduntur.*

AD CAP. XI. 3. QVIBVSDAM ANTIQVORVM.] *Anaxagoræ & Democriti opinio hæc fuiſſe dicitur.*

AD CAP. XXI. 4. SEX ENIM MENSIBVS.] *Quomodo igitur tuebimur Plinium, cuius hæc verba ſunt?* breuiſſimum quo cernerentur ſpatium ſeptem dierum annotatum eſt, longiſſimum octoginta. *Nimirum addenda eſt Plinio vna littera* C: *vt ſit,* C. octoginta. *Totidem enim diebus ſex menſes conſtant.* C

L. AN-

Digitized by Google

A L. ANNÆI SENECÆ
CLAVDII CAESARIS
ΑΠΟΚΟΛΟΚΥΝΤΟΣΙΣ.

QVID actum ſit in cælo ante diem tertium eidus Octobris, Aſinio Marcello, Acilio Auiola Coſs. anno nouo, initio ſæculi feliciſſimi, volo memoriæ tradere. Nihil offenſæ vel gratiæ dabitur. Hæc ita vera ſi quis quæſierit vnde ſciam:
B primùm, ſi noluero, non reſpondebo. Quis coactutus eſt? Ego ſcio me liberum factum, ex quo ſuum diem obiit ille, qui verum prouerbium fecerat, Aut regem, aut fatuum naſci oportere. Si libuerit reſpondere, dicam quod mihi in buccam venerit. Quis vmquam ab hiſtorico iurato res exegit? Tamen ſi neceſſe fuerit auctorem producere, quærite ab eo qui Druſillam euntem in cælum vidit. Idem Claudium vidiſſe ſe dicet iter facientem, non paſſibus æquis. Velit, nolit, neceſſe eſt illi omnia videre, quæ in cælo agantur. Appiæ viæ curator eſt: quà ſcis & diuum Auguſtum, & Tiberium Cæſarem, ad deos iſſe. Hunc ſi interrogaueris, ſoli narrabit: coram pluribus numquam verbum faciet. Nam ex quo in ſenatu iurauit ſe Druſillam vidiſſe cælum adſcendentem, & illi pro tam bono nuntio nemo credidit quid viderit, verbis conceptis adfirmauit, ſe non indicaturum
C etiamſi in medio foro hominem vidiſſet occiſum. Ab hoc ego quæcumque audiui, certè clara affero, ita illum ſaluum & felicem habeam.

Jam Phœbus breuiore viá contraxerat ortum
Lucis, & obſcuri creſcebant [2] tempora ſomni.
Jamque ſuum victrix augebat Cynthia regnum:
Et deformis hiems gratos carpebat honores
Diuitis autumni, viſoque ſeneſcere Baccho
Carpebat raras ſerus vindemitor vuas.

Puto magis intelligi ſi dixero, menſis erat October, dies tertius eidus Octobris. Horam non poſſum tibi certam dicere. faciliùs inter philoſophos, quàm inter horologia conueniet. Tamen inter ſextam & ſeptimam erat. Nimis ruſticè [3] acquieſcunt oneri poëtæ, non contenti ortus & occaſus deſcribere, vt etiam medium diem inquietent. Tu ſic tranſibis horam tam bonam?

D *Jam medium curſu Phœbus diuiſerat orbem,*
Et propior nocti feſſas quatiebat habenas,
Obliquo flexam deducens tramite lucem.

Claudius animam agere cœpit, nec inuenire exitum poterat. Tum Mercurius, qui ſemper ingenio eius delectatus eſſet, vnam de tribus Parcis educit, & ait: Quid fæmina crudeliſſima hominem miſerum torqueri pateris, [4] nec vmquam meritum, vt tamdiu cruciaretur? Annus ſexageſimus & quartus eſt, ex quo cum animâ luctatur. Quid huic inuides? Patere mathematicos aliquando verum dicere, qui illum ex quo princeps factus eſt, [5] omnibus annis, omnibus menſibus efferunt. Et tamen non eſt mirum ſi errant. horam eius nemo nouit. Nemo enim illum vmquam natum putauit. Fac quod faciendum eſt. *Dede neci. melior vacuá ſine regnet in aulá.*
Sed Clotho: Ego mehercule, inquit, puſillum temporis adiicere illi volebam, dum hos pauculos, qui ſuperſunt, ciuitate donaret. Conſtituerat enim omnes Græcos, Gallos,

 Hiſpa-

Hiſpanos, [6] Britannos, togatos videre. Sed quoniam placet aliquos peregrinos in ſemen A relinqui, & tu ita iubes fieri, fiat. Aperit tum capſulam, & treis ſuſos profert. Vnus erat Augurini, [7] alter Babæ, tertius Claudij. Hos, inquit, treis vno anno exiguis interuallis temporum diuiſos mori iubebo: nec illum incomitatum dimittam. Non oportet enim eum, qui modò ſe tot millia hominum ſequentia videbat, tot præcedentia, tot circumfuſa, ſubitò ſolum deſtitui. Contentus erit his interim conuictoribus.

Hæc ait: & turpi conuoluens ſtamina fuſo,
Abrupit ſtolidæ regalia tempora vitæ.
At Lacheſis redimita comas, ornata capillos,
Pieriâ crinem lauro frontemq́ue coronans,
Candida de niueo ſubtemina vellere ſumit,
Felici moderanda manu: quæ ducta colorem
Aſſumpſere nouum: mirantur penſa ſorores.
Mutatur vilis pretioſo lana metallo: B
Aurea formoſo deſcendunt ſæcula filo.
Nec modus eſt illis, felicia vellera ducunt,
Et gaudent implere manus, ſunt dulcia penſa.
Sponte ſuâ feſtinat opus, nulloq́ue labore
Mollia contorto deſcendunt ſtamina fuſo.
Vincunt Tithoni, vincunt & Neſtoris annos.
Phœbus adeſt, cantuq́ue iuuat, gaudetq́ue futuris:
Et lætus nunc plectra mouet, nunc penſa miniſtrat.
Detinet intentas cantu, fallitq́ue laborem.
Dumq́ue nimis citharam, fraternaq́ue carmina laudant,
Plus ſolito neuere manus: humanaq́ue fata
Laudatum tranſcendit opus. Ne demite Parcæ,
Phœbus ait: vincat mortalis tempora vitæ, C
Ille mihi ſimilis vultu, ſimilisq́ue decore,
Nec cantu, nec voce minor: felicia laſſis
Sæcula præſtabit, legumq́ue ſilentia rumpet.
Qualis diſcutiens fugientia lucifer aſtra,
Aut qualis ſurgit redeuntibus heſperus aſtris:
Qualis cùm primùm tenebris aurora ſolutis
Induxit rubicunda diem, ſol adſpicit orbem
Lucidus, & primos è carcere concitat axes:
Talis Cæſar adeſt, talem iam Roma Neronem
Adſpiciet, flagrat nitidus fulgore remiſſo
Vultus, & affuſo ceruix formoſa capillo.

Hæc Apollo. At Lacheſis, quæ & ipſa homini fortiſſimo faueret, fecit, & plenâ orditur manu, & Neroni multos annos de ſuo donat. Claudium autem iubent omnes χαίροντας, D εὐφημοῦντας ἐκπέμπειν δόμων. Et ille quidem animam ebulliit, & eò deſiit viuere videri. Exſpirauit autem dum comœdos audit, vt ſcias me non ſine cauſſâ illos timere. Vltima vox eius hæc inter homines audita eſt, cùm maiorem ſonitum emiſiſſet illâ parte, quâ faciliùs loquebatur: Væ me, puto, concacaui me. Quid autem fecerit, neſcio: [8] omnia certè concacauit. Quæ in terris poſteà ſint acta, ſuperuacuum eſt referre. Scitis enim optimè: nec periculum eſt, ne excidant, [9] quæ memorię publicum gaudium impreſſerunt. Nemo felicitatis ſuæ obliuiſcitur. In cælo quæ acta ſint, audite: fides penes auctorem erit. Nunciatur Ioui, veniſſe quemdam bonæ ſtaturæ, benè canum, neſcio quid illum minari: aſſiduè enim caput mouere, pedem dextrum trahere. quæſiſſe ſe, cuius nationis eſſet? reſpondiſſe, neſcio quid perturbato ſono, & voce confuſâ, non intelligere ſe linguam eius: nec Græcum eſſe, nec Romanum, nec vllius gentis notæ. Tum Iupiter Herculem, quia totum orbem terrarum pererrauerat, & noſſe videbatur omnes nationes,

iubet

A iubet ire & explorare, quorum hominum eſſet. Tum Hercules primo adſpectu ſanè perturbatus eſt, vt qui etiam non omnia monſtra timuerit: vt vidit noui generis faciem, inſolitum inceſſum, vocem nullius terreſtris animalis, ſed (qualis eſſe marinis belluis ſolet) raucam & implicatam, putauit ſibi tertium decimum laborem veniſſe. Diligentiùs intuenti, viſus eſt quaſi homo. Acceſſit itaque, & quod facillimum fuit Græculo, ait: *τίς πόθεν εἰς ἀνδρῶν, πόθι τοι πόλις;* Vbi hæc Claudius, gaudet eſſe illîc philologos homines, ſperat futurum aliquem hiſtoriis ſuis locum. Itaque & ipſe Homerico verſu Cæſarem ſe eſſe ſignificans, ait:

Ἰλιόθεν με φέρων ἄνεμος Κικόνεσσι πέλασσεν.

Erat autem ſequens verſus verior, æquè Homericus:

ἔνθα δ' ἐγὼ πόλιν ἔπραθον, ὤλεσα δ' αὐτούς.

Et impoſuerat Herculi homini minimè vafro, niſi fuiſſet illîc Febris, quæ fano ſuo relicto ſola cum illo venerat: ceteros omnes deos Romæ reliquerat. Iſte, inquit, mera
B mendacia narrat. Ego tibi dico, quę cum ipſo tot annos vixi. Lugduni natus eſt: [10] Marci municipem vides: quod tibi narro, ad ſextumdecimum lapidem à Viennâ natus eſt, Gallus germanus. Itaque quod Gallum facere oportebat, Romam cepit. Hunc ego tibi recipio Lugduni natum, vbi Licinius multos annos regnauit. Tu autem qui plura loca calcaſti, quàm vllus mulio perpetuarius, Lugdunenſes ſcire debes, & multa millia inter Xanthum & Rhodanum intereſſe. Excandeſcit hoc loco Claudius, & quanto poteſt murmure iraſcitur. Quid diceret, nemo intelligebat. Ille autem Febrim duci iubebat, illo geſtu ſolutæ manus, & ad hoc vnum ſatis firmæ, quo decollare homines ſolebat. Iuſſerat illi collum præcidi. Putares omnes illius eſſe libertos, adeò illum nemo curabat. Tum Hercules: Audi me, inquit, tu, & deſine fatuari: veniſti huc, vbi mures ferrum rodunt. Citiùs mihi verum, ne tibi alogias excutiam. Et quò terribilior eſſet, tragicus fit, & ait:

Exprome properè, ſede quâ genitus cluas,
C *Hoc ne peremptus ſtipite, ad terram accidas.*
Hæc claua reges ſæpe mactauit feros.
Quid nunc profatu vocis incerto ſonas?
Quæ patria, quæ gens mobile eduxit caput,
Ediſſere. equidem regna tergemini petens
Longinqua regis, vnde ab Heſperio mari
Inachiam ad vrbem nobile aduexi pecus,
Vidi duobus imminens fluuiis iugum
Quod Phœbus ortu ſemper obuerſo videt:
Vbi Rhodanus ingens amne prærapido fluit,
Ararque dubitans quò ſuos curſus agat,
Tacitus quietis alluit ripas vadis.
Eſtne illa tellus ſpiritus altrix tui?

D Hæc ſatis animosè & fortiter. Nihilominus mentis ſuæ non eſt, & timet *μωροῦ πληγήν.* Claudius vt vidit virum valentem, oblitus nugarum, intellexit neminem parem ſibi Romę fuiſſe: illîc non habere ſe idem gratię: Gallum in ſuo ſterquilinio plurimum poſſe. Itaque quantum intelligi potuit, hæc viſus eſt dicere: Ego te fortiſſime deorum Hercules, ſperaui mihi affuturum apud alios: & ſi quis à me [11] notorem petiſſet, te fui nominaturus, qui me optimè noſti. Nam ſi memoriâ repetis, ego eram, qui tibi ante templum tuum ius dicebam totis diebus menſe Iulio & Auguſto. Tu ſcis quantum illîc miſeriarum pertulerim, cùm cauſidicos audirem, & diem & noctem: in quos ſi incidiſſes, valdè fortis licet, maluiſſes Cloacas Augiæ purgare: multò plus ego ſtercoris exhauſi. * Sed quoniam volo, non mirum, quòd impetum in curiam feciſti: nihil tibi cluſi eſt. Modò dic nobis, qualem deum iſtum fieri velis: *Ἐπικούρειος θεὸς* non poteſt eſſe: *οὔτε αὐτὸς πρᾶγμα ἔχει, οὔτε ἄλλοις παρέχει.* Stoicus? quomodo poteſt rotundus eſſe (vt ait Varro) ſine capite, ſine præputio? Eſt aliquid in eo Stoici Dei: iam video, nec cor, nec caput

put habet. * Si mehercules à Saturno petiſſet hoc beneficium, [12] cuius menſem toto A
anno celebrauit Saturnalia eius princeps non tuliſſet. [13] Illum Deum ab Ioue, quem quantum quidem in illo fuit, damnauit inceſti. L. Syllanum enim generum ſuum occidit. Oro per quod ſororem ſuam, feſtiuiſſimam omnium puellarum, quam omnes Venerem vocarent, maluit Iunonem vocare. [14] Quare, inquit, quæro enim, ſororem ſuam ſtultè ſtudere; Athenis dimidium licet, Alexandriæ totum? Quia Romæ, inquit, mures molas lingunt: [15] hic nobis curua corrigit. Quid in cubiculo ſuo faciat, neſcio: etiam cæli ſcrutatur plagas, deus fieri vult. Parùm eſt quòd templum in Britanniâ habet, quòd hunc barbari colunt, & vt deum orant. Αλώρου φιλάτου χήν. Tandem Ioui venit in mentem, priuatis intra curiam morantibus ſententiam dicere, [16] nec diſputare. Ego, inquit, P. C. interrogare vobis permiſeram, vos mera mapalia feciſtis. Volo ſeruetis diſciplinam curiæ. Hic qualiſcumque eſt, quid de nobis exiſtimabit? illo dimiſſo, primus interrogatur ſententiam Ianus pater: is deſignatus erat in Kal. Iulias poſtmeridianus Coſ. homo quantumuis vafer, qui ſemper videt ἅμα πρόσσω κὴ ὀπίσσω. Is multa B
diſertè, quòd in foro viuat, dixit, quæ notarius perſequi non potuit: & ideò non refero: ne aliis verbis ponam, quæ ab illo dicta ſunt. Multa dixit de magnitudine deorum: non debere hunc vulgo dari honorem. Olim, inquit, magna res erat, Deum fieri: [17] iam famam nimium feciſti. Itaque ne videar in perſonam, non in rem ſententiam dicere, cenſeo ne quis poſt hunc diem Deus fiat ex his, qui ἀρούρης καρπὸν ἔδουσιν: aut ex his, quos alit ζείδωρος ἄρουρα. Qui contra hoc S. C. deus factus, fictus, pictúſve erit, eum dedi laruis, & proximo munere inter nouos auctoratos, ferulis vapulare placet. Proximus interrogatur ſententiam Dieſpiter [18] Vicæ Potæ filius, & ipſe deſignatus Coſ. nummulariolus. Hic quæſtu ſe ſuſtinebat, vendere ciuitatulas ſolebat. Ad hùncce bellè acceſſit Hercules, & auriculam ei tetigit. Itaque in hæc verba cenſet: Cùm Diuus Claudius Diuum Auguſtum ſanguine contingat, nec minùs Diuam Auguſtam auiam ſuam, quam ipſe Deam eſſe iuſſit, longeque omnes mortales ſapientiâ antecellat, ſitque è rep. eſſe aliquem, qui cum Romulo poſſit C

—— feruentia rapa vorare:

cenſeo, vt D. Claudius ex hac die Deus fiat, ita vti ante eum quis optimo iure factus ſit: eamque rem ad μεταμορφώσεις Ouidij adiiciendam. Variæ erant ſententiæ, & videbatur Claudius ſententiâ vincere. Hercules enim, qui videret ferrum ſuum in igne eſſe, modò huc, modò illuc curſabat: & aiebat: Noli mihi inuidere, mea res agitur: deinde ſi quid volueris, inuicem faciam: Manus manum lauat. Tunc Diuus Auguſtus ſurrexit ſententiæ ſuæ dicendæ, & ſummâ facundiâ diſſeruit. P. C. vos teſtes habeo, ex quo deus factus ſum, nullum verbum me feciſſe. ſemper meum negotium ago. Sed non poſſum ampliùs diſſimulare, & dolorem quem grauiorem pudor facit, continere. In hoc terrâ marique pacem peperi? ideò ciuilia bella compeſcui? ideò legibus vrbem fundaui, operibus ornaui? Et quid dicam P. C. non inuenio: omnia infra indignationem verba ſunt. Confugiendum eſt itaque à me ad Meſſalæ Coruini diſertiſſimi viri illam ſententiam: [19] Præcidit ius imperij. hic, P.C. qui nobis non poſſe videtur muſcam excitare, tam fa- D
cilè homines occidebat, [20] quàm canis exta edit. Sed quid ego de tot actibus viris dicam? Non vacat deflere publicas clades intuenti domeſtica mala. Itaque illa omittam, hæc referam. [21] Etiamſi Phormea Græcè neſcit, ego ſcio. ENTIKONTONTKHNAIHC. ſeneſcit. Iſte, quem videris, per tot annos ſub meo nomine latens, hanc mihi gratiam retulit, vt [22] duas Iulias proneptes meas occideret, alteram ferro, alteram fame: vnum abnepotem L. Syllanum. Videris Iupiter, an in cauſſâ malâ, certè in tuâ, ſi hic inter nos futurus eſt. Dic mihi, Diue Claudi, quare quemquam ex his, quos, quáſque occidiſti, antequam de cauſſâ cognoſceres, antequam audires, damnaſti? hoc fieri ſolet? in cælo non fit. Ecce Iupiter, qui tot annos regnat, vni Vulcano crus fregit, quem

ῥῖψε ποδὸς τεταγὼν ἀπὸ βηλοῦ θεσπεσίοιο.

& iratus fuit vxori, & ſuſpendit illam: numquid occidit? Tu Meſſalinam, cuius æquè auunculus maior eram, quàm tuus, occidiſti. Neſcio, inquis? Dij tibi malefaciant: adeò

iſtud

A iſtud turpius eſt, quòd neſcis, quàm quòd occidiſti. Iſte C. Cæſarem non deſiit mortuum proſequi. Occiderat ille ſocerum: hic & generum. Caius Cæſar Craſſi filium vetuit Magnum vocari: hic nomen illi reddidit, caput tulit. Occidit in vnâ domo Craſſum Magnum, Scriboniam, Triſtioniam, Aſſarionem, nobiles tamen: Craſſum verò tam fatuum, vt etiam regnare poſſet. Cogitate P.C. quale portentum [23] in numerum deorum ſe recipi cupiat. Hunc nunc deum facere vultis? Videte corpus eius, diis iratis natum. Ad ſummam tria verba citò dicat, & [24] ſeruum me ducat. Hunc deum quis colet? quis credet? denique dum tales deos facitis, nemo vos deos eſſe credet. Summa rei, P. C. ſi honeſtè inter vos geſſi, ſi nulli duriùs reſpondi, vindicate iniurias meas. Ego pro ſententiâ meâ hoc cenſeo. Atque ita ex tabellâ recitauit: Quandoquidem diuus Claudius occidit [21] ſocerum ſuum Appium Syllanum, generos duos, Pompeium Magnum & L. Syllanum, ſocerum filiæ ſuæ Craſſum, frugi hominem, tam ſimilem ſibi, quàm ouo ouum, Scriboniam ſocrum filiæ ſuæ, Meſſalinam vxorem ſuam, & ceteros, quorum
B numerus iniri non potuit: placet mihi in eum ſeuerè animaduerti, nec illi rerum iudicandarum vocationem dari, eumq́ue quamprimùm exportari, & cælo intra dies x x x. excedere, olympo intra diem tertium. Pedibus in hanc ſententiam itum eſt. Nec mora, Cyllenius illum collo obtorto trahit ad inferos,

Illuc vnde negant redire quemquam.

Dum deſcendunt per viam ſacram, interrogat Mercurius, quid ſibi velit ille concurſus hominum, num Claudij funus eſſet? Et erat omnium formoſiſſimum, & impenſâ curâ plenum, vt ſcires deum efferri, tibicinum, cornicinum, omnisq́ue generis æneatorum tanta turba, tantus conuentus, vt etiam Claudius audire poſſet. Omnes læti, hilares. P. Ro. ambulabat tamquam liber. Agatho, & pauci cauſidici plorabant, ſed planè ex animo. Iuriſconſulti è tenebris procedebant, pallidi, graciles, vix habentes animam, tamquam qui cummaximè reuiuiſcerent. Ex his vnus cùm vidiſſet capita conferentes, & fortunas ſuas deplorantes cauſidicos, accedit, & ait: Dicebam vobis, Non ſemper Sa-
C turnalia erunt. Claudius vt vidit funus ſuum, intellexit ſe mortuum eſſe. [26] Ingenti enim μεγαληγορίᾳ nænia cantabatur anapæſtis:

Fundite fletus, *Edite planctus,* *Fingite luctus,*
Reſonet triſti *Clamore forum:* *Cecidit pulchrè*
[27] *Cordatus homo,* *Quo non alius* *Fuit in toto*
Fortior orbe. *Ille citato* *Vincere curſu*
Poterat celeres: *Ille rebelles* *Fundere Parthos,*
Leuibusq́ue ſequi *Perſida telis,* *Certaq́ue manu*
Tendere neruum: *Qui præcipites* *Vulnere paruo*
Figeret hoſtes, *Pictaq́ue Medi* *Terga fugacis.*
Ille Britannos *Vltra noti* *Littora ponti,*
Et cæruleos *Scuta Brigantas* *Dare Romuleis*
Colla cathenis *Iuſſit, & ipſum* *Noua Romanæ*
D *Iura ſecuris* *Tremere Oceanum.* *Deflete virum,*
Quo non alius *Potuit citiùs* *Diſcere cauſſas,*
Vnâ tantùm *Parte auditâ,* *Sæpe & neutrâ.*
Quis nunc iudex *Toto litis* *Audiet anno?*
Tibi iam cedet *Sede relictâ,* *Qui dat populo*
Iura ſilenti, *Cretæa tenens* *Oppida centum.*
Cædite mæſtis *Pectora palmis,* *O cauſidici,*
Venale genus. *Vosq́ue Poëtæ* *Lugete noui,*
Vosq́ue in primis *Qui concuſſo* *Magna paraſtis*
Lucra fritillo.

Delectabatur laudibus ſuis Claudius, & cupiebat diutiùs ſpectare. Iniicit illi manum Talthybius deorum nuncius, & trahit capite obuoluto, ne quis eum poſſit agnoſcere, per campum Martium: & inter Tyberim & [28] viam rectam deſcendit ad inferos. Antecesserat

ceſſerat iam compendiariâ viâ Narciſſus libertus, ad patronum excipiendum, & venien- A
ti [29] nitidus, vt erat à Balineo, occurrit, & ait: Quid dij ad homines? Celeriùs, inquit
Mercurius, & venire nos nuncia. Ille autem patrono plura blandiri volebat. quem Mer-
curius iterum feſtinare iuſſit, & virgâ morantem impulit. Dicto citiùs Narciſſus euolat.
Omnia procliua ſunt, facilè deſcenditur. Itaque quamuis podagricus eſſet, momento
temporis peruenit ad ianuam Ditis: vbi iacebat, vt ait Horatius, bellua centiceps, ſeſe
mouens, villoſque horrendos excutiens. puſillum ſuperturbatur, (albam canem in deli-
ciis habere conſuerat) vt illum vidit canem nigrum villoſum ſanè: quem non velis ti-
bi in tenebris occurrere. Et magnâ inquit voce: Claudius Cæſar venit. Ecce extemplò
cum plauſu procedunt cantantes: [30] εὑρήκαμεν, συγχαίρωμεν. Hic erat C. Silius Coſ. deſig.
Iunius Prætorius, Sex. Trallus, M. Heluius Trogus, [31] Cotta Tectus, Valens, Fabius,
Equ. Rom. quos Narciſſus duci iuſſerat. Medius erat in hac cantantium turbâ Mneſter
Pantomimus, quem Claudius decoris cauſſâ minorem fecerat. Necnon ad Meſſalinam
citò rumor percrepuit, Claudium veniſſe. Conuolarunt primùm omnium liberti, [32] Po- B
lybius, Myron, Harpocras, Amphæus & Pheronactes, quos omnes, necubi imparatus
eſſet, præmiſerat. Deinde præfecti duo, Iuſtus Catonius, & Ruffus Pompeij F. Deinde
amici, Saturnius Luſcius, & Pedo Pompeius, & Lupus, & Celer Aſinius, conſulares.
Nouiſſimè fratris filia, ſororis filia, gener, ſocer, ſocrus, omnes planè conſanguinei. Et
agmine facto Claudio occurrunt. Quos cùm vidiſſet Claudius, exclamat, Πάντα φίλων πλή-
ρη. Quomodo vos huc veniſtis? Tum Pedo Pompeius: Quid dicis homo crudeliſſime?
Quæris quomodo? Quis enim nos alius huc miſit quàm tu, omnium amicorum inter-
fector? In ius eamus: ego tibi hîc ſellas oſtendam. Ducit illum ad tribunal Æaci. is le-
ge Corneliâ, quæ de ſicariis lata eſt, quærebat: poſtulat, nomen eius recipi, edit ſubſcri-
ptionem: Occiſos Senatores xxx. Equites Rom. CCCXV. atque plures: ceteros CCXXI.
ὅσα ψάμαθός τε κόνις τε. Exterritus Claudius oculos vndecumque circumfert, veſtigat ali-
quem patronum qui ſe defenderet. Aduocatum non inuenit. Tandem procedit P. Petro-
nius, vetus conuictor eius, homo Claudianâ linguâ diſertus, & poſtulat aduocationem. C
Non datur. Accuſat Pedo Pompeius magnis clamoribus. Incipit Petronius velle reſpon-
dere. Æacus, homo iuſtiſſimus, vetat. Illum tantùm alterâ parte auditâ condemnat, &
ait: [33] εἴκε πάθοι τά κ' ἔρεξε, δίκη κ' ἰθεῖα γένοιτο. Ingens ſilentium factum eſt. Stupebant
omnes, nouitate rei attoniti: negabant hoc vmquam factum. Claudio iniquum magis
videbatur, quàm nouum. De genere pœnæ diu diſputatum eſt, quid illum pati oporte-
ret. Erant qui dicerent, ſi vni dij laturam feciſſent, Tantalum ſiti periturum, niſi illi ſuc-
curreretur: non vmquam Siſyphum onere releuari: aliquando Ixionis miſeri rotam ſuf-
flaminandam. Non placuit vlli ex veteranis miſſionem dari, ne vel Claudius vmquam
ſimile ſperaret. Placuit nouam pœnam excogitari debere, inſtituendum illi laborem irri-
tũ, & alicuius cupiditatis ſpecies ſine fine & effectu. Tum Æacus iubet illum aleâ ludere
pertuſo fritillo. Et iam cœperat fugientes ſemper teſſeras quærere, & nihil proficere.

Nam quotiens miſſurus erat reſonante fritillo,
Vtraque ſubducto fugiebat teſſera fundo: D
Cumque recollectos auderet mittere talos,
Luſuro ſimilis ſemper, ſemperque petenti,
Decepêre fidem: refugit, digitosque per ipſos
Fallax aſsiduo dilabitur alea furto.
Sic cùm iam ſummi tanguntur culmina montis,
Irrita Siſyphio voluuntur pondera collo.

Apparuit ſubitò C. Cæſar, & petere illum in ſeruitutem cœpit: producit teſtes, qui il-
lum viderant ab illo flagris, ferulis, colaphis vapulantem. Adiudicatur C. Cæſari: illum
Æacus donat. Is Menandro liberto ſuo tradidit, vt à cognitionibus ei eſſet.

AD ΑΠΟΚΟΛΟΚΥΝΤΩΣΙΝ CLAVDII CÆSARIS, NOTÆ NIC. FABRI SENATORIS.

1. AVCTORIS, *tituli, & temporis, quo ſcriptus eſt hic feſtiuiſsimus liber, fidem facit Dio ad finem libri* LX.

2. TEMPORE SOMNI.] *Quidam veteres* cornua ſomni: *quam lectionem viri magni ſecuti & interpretati ſunt. Iidem etiam tentarunt ſequenti verſu legendum*, augebat Cynthia lychnum, *ſed repugnantibus membranis.*

3. ACQVIESCVNT ONERI POETÆ.] *Veteres codices habent* omnes poëtæ.

4. NEC VMQVAM MERITVM, VT TAMDIV.] *Vetus codex*, Nec vmquam tam cruciatus eſſet.

5. OMNIBVS ANNIS, OMNIBVS MENSIBVS.] *Quidam veteres habent* omnibus annis, menſibus: *alij*, omnibus annis, omnibus menſis efferunt.

6. BRITANNOS TOGATOS VIDERE.] *In ceteris editianibus hac inſeruntur*, Britannos, Sauromatas, & ſi qui vltra glacialem Boream incolunt barbari, togatos videre. *qua à ſex, quas cantuli, eadicibus abſunt, & à ſuis abeſſe notarunt tres doctiſsimi viri, qui in hoc fragmentum ſcripſere.*

7. ALTER BABÆ.] *Is eſt fortaſſè, de quo Epiſt.* 15. *notiſsima illis temporibus fatuitatis.*

8. OMNIA CERTE CONCACAVIT.] *Addunt cetera editianes*, nec poſt boletum opiparè conditum, plus cibi ſumpſit. *Quæ tamen lectio ab omnibus ſcriptis exemplaribus abeſt. Et ſanè fuiſſet nimia impudentia ſi valuit Agrippina, vel ſi noluit, confidentia parricidium veneficio commiſſum praulgare.*

9. QVÆ MEMORIÆ PVBLICVM GAVDIVM IMPRESSERVNT.] *Nan videa cur hac lectia boni & elegantis ſenſus, quam omnes notarunt in ſuis exſtare manu ſcriptis, quámque in meis planè ſcriptam inueni, mutari debuerit.*

10. MARCI MVNICIPEM VIDES.] *Beatus Rhenanus vir rariſsima doctrina, qui litteris renaſcentibus plurimùm contulit, cenſuit legendum* Munarij municipem vides. *Non ſine ratiane. Veterem tamen lectionem conatur interpretari magnus Turnebus Aduerſ. cap. 4. lib. 26. Porrò Licinius, quem Lugduni regnaſſe dicit, is eſt qui, vt ait Dio lib. 54. in Galliâ*, πλεονεξίᾳ μὲν βαρβαρικῇ, ἀξιώσει δὲ ῥωμαϊκῇ χρώμενος, πᾶν μὲν τὸ κρεῖττόν ποτε αὐτοῦ νομισθὲν καθῄρει, πᾶν δὲ τὸ ἐν τῷ παρόντι ἰσχυρὸν ἠφάνιζε, *& quæ ſequuntur. qui etiam cùm quaddam tributum quot menſibus à Gallis penderetur, annum quatuordecim menſium effecit, dictitans homo acutus Decembrem menſem decimum eſſe, nec vltimum duodecim menſium, quibus annus conſtaret, eſſe poſſe, ſed duos neceſſariò eum ſequi. quod quid eſt regnare, ſi hoc nan eſt?*

11. NOTOREM PETISSET.] *Natorem interpretor eum, qui ignoti natitiam dat*, γνωστῆρα. *Suprà in Epiſtolis*, qui notorem dat, ignotus eſt: *& Xenophan lib. 6.* Κύρου παιδείας, εἰ δέ τις χρημάτων προσδεῖσθαι νομίζει εἰς ἐμπολὴν, γνωστῆρας ἐμοὶ προσαγαγὼν καὶ ἐγγυητὰς ἦ μὴν πορεύεσθαι σὺν τῇ στρατιᾷ, λαμβανέτω ὧν ἡμεῖς ἔχομεν: *id eſt, notores adducat. quod non admonuiſſem, niſi vidiſſem doctos viros, qui in hunc librum ſcripſerunt, itémque qui locum Xenophontis Latinè reddere conati ſunt ad hac vocabula impegiſſe.*

12. CVIVS MENSEM.] *Viri docti legerunt* menſem *ex coniecturâ, ſed fruſtrà: ita enim noſter auctar epiſt.* 18. *canqueritur olim fuiſſe menſem Decembrem: nunc autem annum eſſe. Porrò hæc tria vocabula* Saturnalia eius princeps, *qua in omnibus exemplaribus habentur, ex gloſſâ ſunt, & meritò à Romanâ editione abſunt.*

13. ILLVM DEVM AB IOVE.] *Cuius-cuius hac verba ſint, ſunt cenſentis Claudium inter Deos non recipiendum ab Iaue maximè, quem ipſe Claudius eius imitatarem Syllanum damnanda, quantum in ſe fuit, damnauit inceſti. Porrò veterem lectionem ad viuum expreſſi, niſi quòd* qui quantum in eo fuit *habet, in quâ illam commiſerantis reticentiam* Oro per, *qui nan intellexerunt*, Oropen *effecerunt: at Syllani ſorar non Orope, ſed Iunia Caluina dicta eſt. Tacit. lib. 12. quem vide.*

14. QVARE, INQVIT, QVÆRO ENIM.] *Hac eſt codicum veterum lectia, recta fartaſſe, niſi quis malis legere* ſtudet. *veteres enim omnes* ſtude *habent. Studere autem eſt amare*, σπουδάζειν. *Porrò quod ſequitur de ſororum cannubio, ex pulcherrimo Philonis loco*, περὶ τῶν ἐν εἴδει νόμων, *facile intelligitur.* ὁ μὲν Ἀθηναῖος, *inquit*, Σόλων ὁμοπατρίους ἀδελφὰς ἐφεὶς ἄγεσθαι, τὰς ὁμομητρίους ἐκώλυσεν· ὁ δὲ Λακεδαιμονίων νομοθέτης ἔμπαλιν, τὸν ἐπὶ ταῖς ὁμογαστρίοις γάμον ἐπιτρέψας, τὸν πρὸς τὰς ὁμοπατρίους ἀπεῖπεν· ὁ δὲ τῶν Αἰγυπτίων ὁ χλευάζων τὴν ἑκατέρων εὐλάβειαν, ὡς ἡμίεργα διαταττομένων, εὐφόρησεν εἰς ἀσέλγειαν ἐπιδαψιλευόμενος δυσθεράπευτον κακὸν σώμασιν, καὶ ψυχαῖς ἀκρασίαν, καὶ παρέσχεν ἄδειαν ἁπάσας ἀδελφὰς ἄγεσθαι.

15. HIC NOBIS CVRVA CORRIGIT.] *Plin. Iun. Epiſt. vlt. lib.* 5.

16. Nec disputare.] *Deeſt fortaſſe verbum* licere, *aut tale aliquid: vel potiùs, vt magno iudicio cenſet P. Pithœus, legendum,* extra curiam morantibus, *non* intra.

17. Iam fama nimium fecisti.] *Sic habent veteres, corruptè tamen. ex quo effecerunt,* iam fama minimũ fecit. *Propiùs ad ſcriptam lectionem erit, ſi* iam fama minui feciſtis *legamus. Quæ autem ſequebantur,* & iam peſſimum quemque illum affectare, *à veteribus abſunt.*

18. Vicæ Potæ filius.] *Sic planè legendum, vt in duobus manuſcriptis codicibus, altero meo, altero eruditiſſimi P. Pithœi ſcriptum legi omiſſis diphthongis, quas ferè recentiores tranſcriptores neglexerunt. Huius Vita Pota, ſiue Dei, ſiue Dea, vt numen obſoletum, ita apud auctores obliteratum penè nomen eſt. Primùm id corruptum latere apud Cic. lib. 2. de Leg. itemq́ apud Liuium, & Plutarchum, me docuit vir clariſſimus atque ornatiſſimus Herricus Memmius, prolatisq́ quibus inſtructiſſimam habet bibliothecam manuſcriptis exemplaribus probauit. Ciceronis locus ita vulgò habetur:* Quòd ſi fingenda ſunt nomina vice poëtæ; & potiùs vincendi potiundiq́ue: *& quæ ſequuntur. Manuſcripta verò ſic exhibent:* Quòd ſi fingenda ſunt nomina, Vicæ Potæ potiùs vincendi, potiundiq́ue, ſtataſſandi, quæ cognomina ſtatoris, & inuicti Iouis, rerumq́ue expetendarum nomina, *&c. quomodo etiam legit codex antiquus qui aliquando fuit F. Petrarchæ, nunc autem amiciſſimi F. Pithœi P. fratris verè in litteris Caſtorum. Rectiùs tamen fortaſſe leui mutatione legamus:* Quòd ſi fingenda ſunt nomina, Vicæ Potæ potiùs vincendi potiundiq́ue, ſtaſſandiq́ue cognomina ſtatoris & inuicti Iouis, rerumq́ue expetendarum nomina Salutis, Honoris Opis, Victoriæ. *Ἀπὸ κοινοῦ enim repetendum eſt,* fingenda ſunt, *idq́ verum eſſe ex præcedentibus cuique patebit. Liuius etiam lib. 2. de domo Poplicolæ loquens ſcribit,* Delata confeſtim materia infra Veliam eſt, vbi nunc Vicæ Potæ eſt. *Plutarch. in Popl. de eâdem re,* κατεσκεύασεν οἰκίαν ἐκείνης μικροτέραν ὅπου νῦν ἱερόν ἐστιν ὐικᾶς ποτᾶς ὀνομαζόμενον. *Vulgò legitur apud Liuium,* vbi nunc vicus publicus eſt: *& apud Plut.* ὅπου νῦν ἱερόν ἐστιν ὐίκος πόπλικος ὀνομαζόμενον, *malo exemplo contra veteres, & rationem. Templum enim nominari vicum publicum abſurdum eſt, & vt Romæ fuerit vicus publicus, is tamen non templum erat, ne infra Veliam, aut in foro Romano* VIII. *vrbis regione: ſed in* VI. *quæ alta ſemita dicta eſt. Sex. Ruffus & Publ. Victor. Nec mouere nos debet quòd Plut. Vicam Pocam nominauit, quemadmodum etiam in quibuſdam exemplaribus Liuij legitur, & in ſuo exaratum fuiſſe adnotauit doctiſſimus Rhenanus. Corrupto enim vocabulo, ita vulgò vocari potuit. Nec enim de mendo Plut. lectio argui poteſt: cùm ſex manuſcripti codices Regiæ bibliothecæ, & tres ampliſſimi illius viri, quorum etiam vnus Florentiæ editus ab Iuntis, anno* 1517. *ſummo conſenſu ita legant. Vica Pota igitur, ceu Vica Poca, vis eſt & numen vincendi potiundiq́ dicta, quemadmodum Anna Peranna, vis & numen annandi, & perannandi. Vt enim ſatis non eſt annare, niſi perannes: ita parùm eſt vincere, niſi victoriâ potiaris & fruaris: de quâ fortaſſe ab aliis alij inuenientur loci.*

19. Præcidit ius imperii.] *Peſſimè in editione Romanâ editum* periit ius imperij, *contra veteres & rationem. Porrò obſcœno verbo vſurus, quod dicendi magiſtri vitium eſſe notarunt, indignationem rei, & Meſſalæ auctoritatem excuſauit.*

20. Qvam canis exta edit.] *Veteres omnes legunt,* quàm canis excidit. *Si canis accuſandi caſu in plurali accipimus, notat ſtoliditatem Claudij hoc canum ſupplicio delectati, quod tamen apud vllum auctorem non legi: quare malui coniecturam Rhenani ſequi, dum quid veriſimilius ſuppetat.*

21. Etiamsi Phormea.] *Veterem lectionem exprimendam curaui: quæ enim in aliis habentur editionibus, à Rhenano ſunt, & toto cœlo ab iis quæ in membranis inueniuntur diſſident.*

22. Dvas Ivlias.] *Non amitas, vt vulgò legitur. Altera enim Germanici fratris, altera Druſi patruelis ex Liuillâ, ſeu Liuiâ Claudij ſorore, filia fuit. Suet. in Claud. cap. 29. & Dion lib.* LX. *vnde infra fratris filiam, ſororis filiam inter conſanguineos à Claudio occiſos recenſet.*

23. In nvmervm deorvm se recipi cvpit.] *Poſt hæc vulgò quæ ſequuntur interiecta ſunt:* Principes pietate & iuſtitiâ Dij fiunt, ſcilicet hic pius & iuſtus, quoniam Druydarum immanem religionem aduexit, noſtram prorſus exſtirpauit, vt Romæ nuptiarum ſacra eſſent, quibus ipſe, cùm ſibi Agrippina nuberet, XXX Senatoribus, innumeris Equitibus Romanis mactatis, principium dedit: *quæ vt ſuppoſititia, ita etiam falſa ſunt. Apage enim Senecam nuptias Agrippinæ culpaſſe, eâ rerum potiente, à cuius partibus adhuc etiam priuata fautor Germanici domus ſtetit. Falſum autem tantam ſtragem Cannenſi ferè parem nuptiarum die editam. Infrà ait triginta Senatores occiſos, ſed toto imperij tempore, non vno nuptiarum die. Denique non Dio, non Tacitus, qui harum nuptiarum hiſtoriam narrant, id tacuiſſent. nec hoc Suetonius dicit, ſi eius verba, vt res ipſa loquitur, interpungantur, & vt interpungenda docuit Lipſius initio lib.* 12. *in Tacitum. Lipſius, inquam, cuius laudi & claritati meis verbis nihil addi poteſt.*

24. Servvm me dvcat.] *Lubens delerem vocabulum* ſeruum. *Id enim per ſe ducendi verbo ſignificatur.*

25. Socervm svvm Appivm Syllanvm.] *Contra veteres membranas ceteræ editiones* conſocerum *legunt, cui lectioni cauſſam dedit Suetonius: verumtamen ſcriptorum librorum auctoritatem eâ ratione prætuli, quia ſuprà dixit:* Occiderat ille ſocerum, hic & generum: *& infrà inter conſanguineos à Claudio occiſos, ſocerum recenſet, quæ non niſi de hoc Appio intelligi poſſunt. Erat autem Appius Syllanus Claudij ſocer & conſocer: ſocer quidem, quia Meſſalinæ vitricus. Dio lib.* LX. *conſocer, quia pater L. Syllani Octauiæ ſponſi.*

26. Ingenti enim μεγαλῃγορίᾳ nænia.] *Veteres qui Græcæ ſcripturæ veſtigia retinuerunt, legunt,* ΜΕΓΑΛΩΚΟΡΙΚΟΝΕΝΙΑ.

27. Cordatvs homo.] *Omnes veteres* Cordatus Iano. *quid hoc ſit, ſcient fortaſſe alij.*

28. VIAM RECTAM.] *Omnes veteres* Viam tectam *legunt, quam viæ denominationem numquam apud auctores legi: rectæ ſit mentio apud Mart. ad finem lib.* 8.

29. NITIDVS VT ERAT A BALINEO.] *Cur hæc dicat, vide Dionem ad finem lib.* LX.

30. Εὑρήκαμεν, συγχαίρωμεν.] *Sollennia verba ſunt præclamari ſolita in Oſiridis ſacris Deo inuento. Iul. Firmicus de error. prophan. relig. ſtatim initio, & commentarius antiquus à noſtro Pithœo luci datus in Iuuenal. Sat.* 8. *Apud quos tamen potiùs legerem* συγχαίρομεν, *vt hîc habetur, per* ω, *quàm per* ο.

31. COTTA TECTVS, VALENS.] *Fortaſſe* Cotta Vectius, Valens. *is enim ſummus orator & medicus inter Meſſalinæ adulteros iuſſu Narciſſi ductus eſt. Plin. cap.* 1. *lib.* XXIX. *& Tacit. ad finem* XI. *Cotta autem apud eumdem Tacitum non Tectus, ſed Meſſallinus dicitur.*

32. POLYBIVS, MYRON.] *Sic veteres melioris notæ hæc repræſentant, vt edidi. Quidam pro* Myrone, Mytonem, *&* Heronactem *pro* Pheronacte *ponunt, & ad finem*, necubi imperatus eſſet, *vel*, ne niſi imperatus eſſet. *Ait autem Claudium illos ſuos libertos præmiſiſſe, ne apud inferos imparatus eſſet, quia ſine ſuis libertis nihil penitus facere, loqui, vel reſpondere poterat, erátque, vt ait Iulianus Imperator in Cæſaribus:* τουτὶ τῆς τραγῳδίας δορυφόρημα, μικροῦ δέω φάναι, καὶ ἄψυχον. *Poſtrema autem lectio ferri poteſt, vt notet eum libertorum imperiis obnoxium, vnde dictus eſt Saturnalia tota anna celebraſſe.*

33. Εἴκε πάθοι.] *Vetus vnus hunc verſum diſertè ſic ſcriptum habet,* αἴκε πάθοις τὰ κ' ἔρεξας, δίκη κ' ἰθεῖα γένοιτο. *& paullò infrà omnes veteres legunt:* ſi vni Dij laturam feciſſent, *& ad finem*, vt à cognitionibus abeſſet.

BEATI RHENANI SELESTADIENSIS,

IN LVDVM

L. ANNAEI SENECAE

DE MORTE CLAVDII CÆSARIS,

Scholia.

PAG. 763. a. QVID ACTVM SIT.] *Claudius Cæſar, Druſi Germanici filius, qui Caio proximè ſucceſſit, talem egit principem, vt neſcias ſtultior ne fuerit, an crudelior. Hunc Annæus Seneca hoc libello, quem Ludum de morte Claudij Cæſaris inſcripſit, mirè taxat, & ſuis (quod aiunt) coloribus graphicè depingit. In cauſsâ autem nonnihil fuiſſe crediderim, cur ſic Claudium inſectaretur, quòd ſub eo exſulauit. Cuius rei ipſe meminit in lib. De breuitate vitæ ad Paullinum, his verbis de Cæſare blandiuſculè loquens:* Nec enim ſic me deiecit, vt nollet erigere: imò ne deiecit quidem, ſed impulſum à fortunâ, & cadentem ſuſtinuit, & in præceps euntem, leniter diuinæ manus vſus moderatione depoſuit. *Hactenus Seneca. Ceterùm cùm Agrippina Claudio nupſiſſet, ne malis tantùm facinoribus noteſceret, veniam exſilij pro Annæo Senecâ, ſimul præturam impetrat, lætum in publicum rata ob claritudinem ſtudiorum eius, vtq; Domitij pueritia tali magiſtro adoleſceret, & conſiliis eiuſdem ad ſpem dominationis vteretur: quia Seneca fidus in Agrippinam memoriâ beneficij, & infenſus Claudio dolore iniuriæ credebatur. Hæc Tacitus.*

Ibid. IN CÆLO.] *Ridiculè cœpit, pollicens ſe traditurum, quæ in cælo ante diem tertium Eidus Octobris acta ſunt: quaſi illîc ſint Kalendæ. Sic Homerus ſubinde deſcribit, quid intereà dij fecerint in cælo. locus eſt ex imitatione: nam ita exordimur Annales.*

Ibid. ANTE DIEM TERTIVM.] *Exceſſit enim Claudius tertiū ante Eidus Octobris, Aſinio Marcello, Acilio Auiolâ Coſſ.* LXXIV. *ætatis, imperij* XIV. *anno. Ac veneno quidē occiſum conuenit: vbi autem, & per quem data, diſcrepat. Auctor Tranquillus & Tacitus.* Eidus *autem per* ei *diphthongum Græcam ſcriptum eſt: quâ vtebantur antiqui in his, quæ* i *extenſum habent. id quod in vetuſtis inſcriptionibus etiamnum viſitur.*

Ibid. FELICISSIMI.] *Ob Claudium ſublatum.*

Ibid. b. EGO SCIO ME LIBERVM FACTVM.] *Innuit tyrannidem Claudij, vel optimis optima cùm loqui tum agere prohibentis.*

Ibid. AVT REGEM, AVT FATVVM.] *Hic ſtultitiam Claudij notat: neque id falsò. Nam mater Antonia portentum eum hominis dictitabat, nec abſolutum à naturâ, ſed tantùm inchoatum: ac ſi quem ſocordia argueret, ſtultiorem aiebat filio ſuo Claudio. Auia Auguſta pro deſpectiſſimo ſemper habuit: non affari, niſi rariſſimè; non monere, niſi acerbo & breui ſcripto, aut per internuncios ſolita. Soror Liuilla cùm audiſſet quandoque imperaturum, tam iniquam,*

tam indignam ſortem populi Romani palàm & clarè deteſtato eſt: vt ſcribit Tranquillus. Hoc autem prouerbio, Aut regem, aut fatuum naſci oportet, *antiqui regum vecordiam taxabant. Nam quemadmodum in fatuis, riſu, quæcumque fecerint, excipimus: ſic regum quoque facta nemo non probat. Proinde veriſſimum eſt, facultatibus licentiaq́; & adſentationibus ali principum vitia: quod de Antonio Velleius Paterculus ſcriptum reliquit. Cæterùm niſi ſtulti fuiſſent olim reges, non eſſent libri illorum fatuitatibus referti, hoc eſt, factis, nã tam ſtultis ſæpenumerò quàm ſceleratis, ac impiis cædibus & bellis: quibus in hoc mundo nihil ſtultius. Qui huius prouerbij explicatiorem interpretatianem legere cupit, Eraſmi Roterodami, quem equidem vt præceptorem & veneror & ſuſpicio, Chiliades adeat. Illic enim præter eruditionem, quæ huic nuſquam deeſt, etiam ad vitam rectiùs inſtituendam ſaluberrimam inueniet cohortationem.*

Pag. 763. b. QVIS VMQVAM AB HISTORICO.] *Salſiſſimè taxat vanitatem hiſtoricorum, qui ſcribunt quidquid volunt, nullo fideiuſſore.*

Ibid. AVCTOREM PRODVCERE.] *Auctor eſt, non ſolùm is, cuius ſuaſu & auctoritate fit aliquid, verùm is, vnde rumor eſt ortus. Produci autem teſtes dicuntur.*

Ibid. QVÆRITE AB EO QVI DRVSILLAM.] *Caius Cæſar (vt refert Suetonius) Druſillam ſororem vitiaſſe virginem creditus eſt: quam mox L. Caſſio Longino conſulari collocatam abduxit, & in modum iuſtæ uxoris propalàm habuit. Eâdem defunctô iuſtitium indixit, in quo riſiſſe, lauiſſe, cœnaſſe, cum parentibus, aut coniuge, liberiſve, capitale fuit: cuius amorem quanti faceret, vel hac re docuit, quòd post mortem eius repentè noctúque ab vrbe profugiens, tranſcursô Campaniâ, Syracuſas petiit. Rurſuśq; inde properè rediit, barbâ capilloq́; promiſſo. Nec vmquam poſteà, quantiſcumque de rebus, ne pro concione quidem populi, aut apud milites, niſi per nomen Druſillæ deierauit. Seneca quoque noſter in libro de Breuitate vitæ Suetonio adſtipulatur, adfirmans Caium poſt mortem Druſillæ, furioſô inconſtantiô modò barbam capillumq́; ſubmittentem, modò Italiæ ac Siciliæ oras errabundum permetientem, numquam ſatis certum fuiſſe, vtrùm lugeri vellet, an coli ſororem. Eodem enim tempore, quo templa illi conſtituebat & puluinaria, eos qui parùm mæſti fuerant, crudeliſſimâ afficiebat animaduerſione. Hanc igitur Druſillam, quidam, cùm eſſet viæ Appiæ curator, in quâ ſepeliebantur Romani, vt gratificaretur Caio, cælum adeuntem ſe vidiſſe in ſenatu iureiurando adfirmauit. quod cùm illi nemo crederet, ſed rideretur potiùs, ſanctè promiſit, ſe nihil ampliùs, ne ſi hominem quidem in medio foro occiſum vidiſſet, deinceps indicaturum.*

Ibid. NON PASSIBVS ÆQVIS.] *Particula eſt carminis Virgiliani in Æneide. Reſpexit autem ad id, quod Tranquillus de eo refert, his verbis:* Cæterùm ingredientem deſtituebant poplites minùs firmi.

Ibid. VELIT, NOLIT.] Εἰρωνικῶς *dixit.*

Ibid. APPIÆ VIÆ.] *Hæc ſic nominata fuit ab Appio, qui eam muniuit: vt auctor eſt Liuius in nono primæ Decadis. Eſtq́; præcipua viarum, ducens Brunduſium, in quâ erant conditoria ſepulchráque Romanorum.*

Ibid. DIVVM AVGVSTVM.] *De quo ſic inquit Suetonius:* Nec defuit vir prætorius, qui ſe effigiem cremati euntem in cælum vidiſſe iuraret.

Ibid. SOLI NARRABIT.] *Notat morem eorum, qui huiuſmodi portenta ſpargunt in vulgus. Primùm vnicuipiam narrant, velut arcanũ quod ſileri velint: deinde fama ſerpit, alio aliis per manus tradente.*

Ibid. CONCEPTIS VERBIS.] *Conceptis verbis propriè iuramus, cùm (vt Latinè dicam & eleganter) alio præeunte, ac iuſiurandum dictante, aliquid expreſſis ad certam formulam verbis promittimus. Plautus in Bacchidibus:* Ego iuſiurandum conceptis verbis dedi, daturum id me hodie mulieri ante veſperam: nunc pater ne peierem cura.

Ibid. c. ETIAM SI IN MEDIO FORO.] *Taxat obiter vrbem Romanam: in quâ tanta erat impunitas malis, vt homines ſæpenumerò in medio foro occiderentur. Id quod paſſim fiebat Romæ ſub Alexandro, frequentiſſimo foro in meridie.*

Ibid. IAM PHOEBVS.] *Chronographia eſt. Et tacitè notat poëtas quoſdam, qui huiuſmodi deſcriptionibus explent volumina. Quos taxauit & Horatius in arte poëticâ:*

——— Cùm lucus & ara Dianæ,
Et properãtis aquæ per amœnos ambitus agros,
Aut flumen Rhenum, aut pluuius deſcribitur arcus.

Ibid. AVGEBAT CYNTHIA REGNVM.] *Al.* lignum *legitur:* tu lege *lychnum. eleganter vocat lychnum lunæ, quòd alieno lumine egeat, nempe ſolis.*

Ibid. GRATOS CARPEBAT HONORES.] *Id eſt, fœtus. Sic Horatius, ruris honores vocat, quidquid frugum terra producit.*

Ibid. PVTO MAGIS INTELLIGI.] *Poëtas notat, nimis anxiè tempus deſcribentes, & id multis carminibus, cùm interim quatuor cùm maximùm verbis, & quidem expreſſiùs dici poſſet.*

Ibid. FACILIVS INTER PHILOSOPHOS.] *Feſtiuè dictum in horologiorum diſcrepantiam. Simulq́; philoſophorum perpetuum illud diſſidium latenter taxat. Nam cui non notum eſt, quàm inter ſe philoſophi omnes* ἐκ διαμέτρου *(quod aiunt) diſſideant? Plato ſiquidem (vt in hãc digreſſiunculam exſpatiemur) vnum Deum vnigenitum ex ſeipſo natum cenſuit: Anaximander cæleſtia ſidera, Deos eſſe: Thales animam mundi, Deum putat: Ariſtoteles formam ſeparatam, ſphæræ quidem vniuerſi innitentem: Democritus mentem ignitam, mundi animam: Epicurus ſpecie humanâ Deos eſſe: Pythagoras, monada: Stoici Deum ignem eſſe, necnon ſpiritum, qui mundum vniuerſum penetret. Denique Euemerus Tegeates, & Theodorus Cyrenenſis, nullos eſſe deos. Quid cùm de principiis rerum diſputant, nónne diuerſiſſima ſentire videntur? Anaximenes Mileſius aërem eſſe rerum principium adſtruxit: Thales aquam: Anaxagoras Clazomenius particulas ſimilares: Heraclitus ignem: Archelaus Athenienſis, aëris infiniti raritatem ac denſitatem: Empedocles amicitiam & litem: Pythagoras numeros, & horum commenſiones: Plato Deum, materiam & ideam: Zeno Deum & materiam, & quatuor elementa: Ariſtoteles entelechiam, materiam, & priuationem, elementa quatuor, & quintum quoddam corpus. An verò de mundo inter illos conuenire putas? Nullibi magis diſſident. Nam Plato Deum ad ſui exemplum aut mundum effinxiſſe: Ariſtoteles ſempiternum eſſe vult: Epicurus planè interiturum: Xenophanes ſempiternum, corruptionis expertem: Pythagoras*

Digitized by Google

thagoras & Stoici genitum à Deo, ſed ex ſuâ quidem naturâ, nequaquam interitus immunem. Plato quoque animantem eſſe mundum aſſeuerat, ſeq; ex tabeſcentibus alere: Democritus, Ariſtoteles, & Epicurus id conſtanter negant. Adde quòd Thales vnum mundum eſſe cenſuit: Democritus & Epicurus innumerabiles: ac horum diſcipulus Metrodorus, abſurdum eſſe dixit, in agris vnicā naſci ſpicam, vnumq; in infinito mundum: innumeros autem eſſe, quòd innumerabiles eorum ſint cauſſæ: Seleucus infinibilem mundum: Empedocles mundum quidem vnum, ſed vniuerſi tantùm exiguam eſſe particulā. Quid de animô, nónne pugnantia ſtatuiſſe videntur? Pythagoras animam definiuit, numerum ſeipſum cientem: Ariſtoteles entelechiam primam corporis: Dicearchus quatuor elementorum harmoniam: Thales naturam irrequietam, ſeſe mouentem: Aſclepiades medicus, ſenſuum coexercitationem: Plato ſubſtantiam intellectu præditam: Stoici ſpiritum feruidum: Anaxagoras aëri ſimilem: Democritus ignitum quiddam: Epicurus elementalem temperaturam. Neque verò ſecius de anima principatu, quô videlicet in parte ſit, longè lateq; diſſident. Herophilus enim in ventriculo cerebri ſedem animæ ponit: Plato & Democritus in toto capite: Eroſiſtratus circa membranam cerebri, quam Epicranidem vocat: Strato in ſuperciliorum interſtitio: Parmenides & Epicurus in toto pectore: Diogenes in arterioco cordis ventriculo: Stoici in toto corde vel ſpiritu, quia circa cor verſatur: nonnulli in ceruice cordis: quidam in præcordiis: Empedocles in ſanguinis concretione. Ad hæc, nónne de ſole & lunâ inter ſe ridiculè propemodum euariant? Anaxagoras, Democritus & Metrodorus, ſolem eſſe aiunt globum ferri candentem, vel ſaxum ignitum: Philolaus ſolem vitri modo pellucentem, ab igne cæleſti ſplendorem accipere: Xenophanes nubem flagrantem. Lunam verò Heraclitus terram dixit nebulâ obuolutam: Stoici temperamentum ex igne aëreq;: Pythagoras ignitum lunæ corpus: Xenophanes eſſe nubem conſtipatam: Democritus conglobationem ignitam. Sic de magnitudine horum diſcordes ſunt. Anaxagoras enim ſolem putat Peloponneſo maiorem: Heraclitus latitudine pedali: Anaximander terræ æqualem, circulum verò quo vehitur, ſepties & vicies terrâ maiorem. Lunam ſimiliter terrâ maiorem Stoici cenſent: Parmenides ſoli æqualem eſſe contendit. Sed quid hoc verboſiùs perſequimur: cùm bona pars librorum vtriuſque linguæ id genus opinionibus ſit referta, & quidam luculenti ſcriptores de his ex profeſſo tractarint? Satis ſuperq; ſit, è tantâ copiâ nos vno atq; item altero argumēto breuiter indicaſſe, quàm nihil inter veteres philoſophos vſpiam conueniat. In quorum locum ſuperioribus ſæculis, Scotus, Thomas, Aegidius Romanus, alij (ſi diis placet) ſucceſſerunt: inter quos non minùs quàm antiquos illos diſcrepat, vt vel hac re priſcos Academicos, Stoicos, Peripateticosq; maximè referre videantur. Proinde neutiquam abſurdum erit, ſi iocum Senecæ verterimus, vt dicamus, faciliùs inter horologia conuenire, quàm inter philoſophos.

Pag. 763. c. NIMIS RVSTICE.] *Exactam poëtarum curam etiam in minimo temporis articulo deſcribendo ridet.*

Ibid. d. ANIMAM AGERE.] *Agere animam, eſt niti ad mortem. Tacitè verò ridet Claudium, qui crebrò ventris crepitum ſolebat edere. Nam anima pro vento quoque ponitur. Agebat igitur animam: verùm ea non potuit erumpere: quod aliquoties accidit conanti ventris exprimere flatum.*

Ibid. QVI SEMPER INGENIO.] *Propter cognitiones cauſſarum, quibus expilabat populum. Eſt enim Mercurius ἀγοραῖος.*

Ibid. DE TRIBVS PARCIS.] Parcis *non eſt in vetere codice, ſed lacuna vacua: fortaſſis Græcè ſcriptum fuit μοίραις.*

Ibid. NVMQVAM MERITVM.] *Locus eſt ex ambiguo: nam vtrumq; poteſt intelligi, indignum longo cruciatu, & dignum præſentaneo ſubitoq; exitio.*

Ibid. CVM ANIMA LVCTATVR.] *Rurſum alluſit ad crepitum.*

Ibid. PATERE MATHEMATICOS.] *Fortè* patiar. *nam ſunt verba Parcæ. Verba ſunt Clothus. Notat Genethliacos, qui mēdaciſſimi, mendaciorum præſidem Mercurium colunt: quem ne offendant, rariùs vera dicunt. De Mathematicis non minùs ſcitè quàm verè Tacitus in decimoſeptimo: Genus hominum, inquit, potentibus infidum, ſperantibus fallax, quod in ciuitate noſtrâ & vetabitur ſemper, & retinebitur. Eodem auctore de Mathematicis Italiâ pellendis ſub Claudio factum ſenatuſconſultum atrox & irritum.*

Ibid. OMNIBVS ANNIS.] *In quibuſdam codicibus hæc duo verba non leguntur.*

Ibid. EFFERVNT.] *Efferimus mortuos, quod Græcis dicitur ἐκφέρεσθαι.*

Ibid. HORAM EIVS NEMO NOVIT.] *Si exſpectas vt Mathematicus tibi quidquam prædicat, opus eſt vt illi genituram tuam ediſſeras: quod ab Auguſto factum refert Tranquillus, cùm in Apolloniæ receſſu, Theogenis Mathematici pergulam comite Agrippâ conſcendiſſet.*

Ibid. NATVM PVTAVIT.] *Indicat Claudij obſcuritatem, quem nemo ſenſerit naſcentem. Tullius ſe quoſdam reges natos neſciſſe dixit, pro eo quod eſt prorſus ignorare.*

Ibid. DEDE NECI.] *Carmen Virgilij ex quarto Georgicon, de apibus.*

Ibid. DVM HOS PAVCVLOS.] *Multis enim iam ius ciuitatis donauerat.*

Ibid. CIVITATE DONARET.] *Donare ciuitate, eſt ius ciuitatis tradere, & planè facere ciuem. Hoc etiam Romanam ciuitatem dare Suetonius dixit, ſic de Galbâ imperatore ſcribens:* Ciuitatem Romanam rarò dedit.

Ibid. CONSTITVERAT ENIM.] *Indicat indulgentiam Claudij, quâ etiam exteros, minimeq; merentes honoribus afficiebat. Nam, vt ſcribit Tacitus, A. Vitellio, L. Vipſano conſulibus, cùm de ſupplendo ſenatu agitaretur, primoréſque Galliæ, quæ Comata appellatur, fœdera & ciuitatem Romanam pridem aſſequuti, ius adipiſcendorum in vrbe honorum expeterent, & id ſenatui non placeret: Claudius contrà diſſeruit, maiores ſuos origine Sabinâ ſimul in ciuitatem Romanam, & in familias patriciorum adſcitos: hortari vt paribus conſiliis Rempublicam capeſſat, transferendo Romam, quod vſquam egregium eſſet. Orationem itaque principis ſequuto patrum conſulto, primi Ædui ſenatorum in vrbe ius adepti ſunt. Præterea (ceu refert Tranquillus) ornamenta conſularia etiam procuratoribus ducenariis indulſit. Senatoriam dignitatem recuſantibus, equeſtrem quoque ademit. Latum clauum (quamuis initio affirmaſſet, non lecturum ſe ſenatorem, niſi ciuis Romani abnepotem) etiam*

etiam libertini filio tradidit. Triumphalia ornamenta Syllono filiæ ſuæ ſponſo nondum puberi dedit. Aulum inſuper Plautium, qui ſuam virtutem certis experimentis in expeditione Britannicô probarat, Imperatoriæ maieſtatis oblitus, ouantem ſequutus eſt, & Capitolium conſcendenti læuum latus texit.

Pag. 764. a. SAVROMATAS.] *Nouem hæc verba non ſunt in veteri lectione: aliquis doctus, ad explendam fortaßis lacunam, adiecit.*

Ibid. IN SEMEN RELINQVI.] *Belle dictum, à ſegetibus, aut leguminibus ſumptâ metaphorâ.*

Ibid. QVI MODÒ SE TOT.] *Videtur alludere ad triumphum Claudij, quo ob receptam Britanniã apparatu maximo triumphauit: ad cuius ſpectaculum, vt teſtatur Suetonius, commeare in vrbem, non ſolùm præſidibus prouinciarum permiſit, verumetiam exſulibus quibuſdam.*

Ibid. HIS INTERIM CONVICTORIBVS.] *Augurino & Balbô.*

Ibid. ABRVPIT.] *Mortem Claudij ſignificat.*

Ibid. REGALIA TEMPORA.] *Rurſum alluſit ad prouerbium:* Aut regem, aut fatuum naſci oportet. *Regis enim nomen apud Romanos, vt tyrannicum & barbarum, inuiſum habebatur.*

Ibid. AT LACHESIS.] *Poeticè natiuitatem Neronis deſcribit. Sed ô vanum augurem! Putabas optime Seneca morte Claudij libertatem obueniſſe Romanis. At quando Romæ ſæuior vnquam tyrannis fuit, quàm ſub Nerone: de quo tu tamen adeò præclaro, ſed planè falſo Apolline vaticinaris? Id quod tandem ipſe expertus es, dum ad necem te compulit.*

Ibidem b. DESCENDVNT SÆCVLA.] *Aliter* diſtendunt, *pro deducunt: vt Parcas intelligas.*

Ibid. MOLLIA CONTORTO DISTENDVNT.] *Caſtigauimus* deſcendunt: *exemplar antiquum ſequuti. Tametſi* diſtendunt *quoque poßit legi, ſi quis ad Parcas referat.*

Ibid. VINCVNT TITHONI.] *Tithoni & Neſtoris longæuitas vel vulgo nota eſt.*

Ibid. INTENTAS CANTV.] *Pro* cantui: *poßim id apud poëtas obuium.*

Ibidem c. MIHI SIMILIS.] *Apollinem enim vt citharœdum pingũt. Talis in theatro ſæpe viſus eſt Nero: qui etiam ſtatuas ſuas citharœdico cultu poſuit.*

Ibid. NEC CANTV.] *Neronem inprimis muſicæ ſtudioſum fuiſſe, neque quidquam eorum omiſiſſe, quæ generis eius artifices & phonaſci, vel conſeruandæ vocis cauſâ, vel augendæ factitabant, teſtis eſt Tranquillus. Apollinem enim æquiparare cantu, Solem aurigando videri volebat.*

Ibid. FELICIA LAPSIS.] *Repoſuimus* laſſis, *ex veteri ſcripturâ. Intelligit autem laſſos incommodis & calamitatibus temporum Claudianorum.*

Ibid. LEGVMQVE SILENTIA RVMPET.] *Eleganter oppreſſas leges, ſilentia legum vocat, iuxta illud:* Silent leges inter arma.

Ibid. A CARCERE.] *Sumpta eſt à certaminibus equorum metaphora: in quibus repagulum illud, vnde fit initium curſus, carcer dicitur, quemadmodũ meta vbi ſiſtitur. Hinc* à carcere, *ſiue* à carceribus, *pro eo quod eſt* ab initio *prouerbiali figurâ iactatum. Carcerem in hac ſignificatione Græci* βαλβίδα *appellant.*

Ibid. AFFVSO.] *Quidam legunt* effuſo: *ſed affuſo non diſplicet, pro circumfuſo. nam ceruici capillus offunditur.*

Ibid. PLENA MANV.] *Hoc eſt, largiter & copioſè. Prouerbium eſt quo vtitur Cicero ad Atticum libro ſecundo:* At hercle alter familiaris tuus Horatius quàm plenâ manu, quàm ornatè noſtras laudes in aſtra ſuſtulit.

Ibidem d. DESIIT VIVERE VIDERI.] *Sic ſcriptum eſt in exemplari veteri: ſignificat autem eum fuiſſe non hominem, ſed ſomnium hominis. Nam ſequitur paullò pòſt,* Viſus eſt quaſi homo.

Ibid. COMOEDOS AVDIT.] *Qui per ſimulationem fuerant inducti, velut deſiderantem oblectaturi. Auctor Suetonius.*

Ibid. ILLA PARTE.] *Fœditatem aſſiduè pedentis innuit. id vel ex hoc intelligas, quòd edictum meditatus eſt, quo veniam daret in conuiuio flatum crepitumq́ ventris emittendi.*

Ibid. POST BOLETVM.] *Quem Agrippina medicatum, venenoq́ infectum, auidiſſimo ciborũ talium obtulerat. Hinc boletos Nero, quaſi deorum cibum, Græco prouerbio collaudare ſolebat. Quamquam hæc nouem verba in codice VViſſenburgenſi non ſunt.*

Ibid. SCITIS ENIM OPTIME.] *Vetus,* Scitis enim certiſſimè: nec periculum eſt ne excidant, quæ memoriæ publicum gaudium impreſſerunt. *Vbi legendum, aut* impreſſit, *aut* publica gaudia.

Ibid. NEMO FELICITATIS SVÆ.] *Epiphonema eſt.*

Ibid. BONÆ STATVRÆ.] *Auctoritas enim dignitasq́ formæ non defuit, vel ſtanti vel ſedenti, ac præcipuè quieſcenti. nam & prolixo, nec exili corpore erat: vt refert Tranquillus.*

Ibid. BENE CANVM.] *Fuit enim ſpecie canitieque pulchrâ.*

Ibid. CAPVT MOVERE.] *Habuit enim Claudius caput cùm ſemper, tum in quantulocumque actu, vel maximè tremulum.*

Ibid. PEDEM DEXTRVM.] *Nam ingredientem deſtituebãt poplites minùs firmi: quod ſup. retulimus.*

Pag. 765. a. TERTIVMDECIMVM LABOREM.] *Duodecim labores Herculis à nullo poetâ non ſunt celebrati. De his & Virgilij titulo carmen exſtat.*

Ibid. GRÆCVLO.] *Nam non mediocri curâ Claudius Græca ſtudia ſequutus eſt. Ac ſæpe in ſenatu legatis perpetuâ oratione reſpondit. Multum verò pro tribunali etiam heroicis locutus eſt verſibus: vt ſcribit Suetonius. Ait:*

Τίς, πόθεν εἶς ἀνδρῶν, πόθι τοι πόλις, ἠδὲ τοκῆες.]

Hoc eſt:

Quinam es, vnde venis, tibi quæ patria atque parentes?

Hoc carmen ex primo Odyſſeæ in hunc locũ ſubſtituimus. Verba ſunt Telemachi, Mineruam alloquẽtis, quæ illi Mentæ Taphiorum regis ſpecie tum apparuerat.

Ibid. PHILOLOGOS.] *Erant philologi, qui multiplici varioq́ ſcientiâ cenſebantur: qualis fuit primùm Eratoſthenes: qui primus hoc cognomentũ ſibi vendicauit. Deinde Atteius Romæ tempore Salluſtij: quemadmodum refert Tranquillus de claris Grammaticis. Hic de Græcis dicit, tamquam loquacibus, aut verborum phaleras ſectantibus.*

Ibid. HISTORIIS SVIS.] *Scripſit enim & Græcas hiſtorias, Tyrrhenicôn* XX. *Carchedonicôn octo.*

Ibid. HOMERICO VERSV.]

Σκηπτοῦχος βασιλεύς, ᾧ τε Ζεὺς κῦδος ἔδωκεν. *Id eſt:*

Sceptra ferens rex ſum, rerum à Ioue tradita cura eſt.

Carmen

Carmen hoc ex primo Iliados Homeri, coniecturam ſequuti, reſtituimus.

Pag. 765. a. ERAT AVTEM SEQVENS.]

Ἀλλ᾽ ὅγε φέρτερός ἐστιν, ἐπεὶ πλεόνεσσιν ἀνάσσει.

Quod multis præſit, vult hic præſtantior eſſe.

Ex eodem Homeri lib. Carmen autem hoc à ſuperiori tertium eſt. Ridet ſtultitiam eorum, qui quod reges ſint, ac multis imperent, ſeſe meliores putant. Niſi quis hos duos ex Odyſſeæ ſecundo verſiculos malit:

Σκηπτοῦχος βασιλεὺς, οὐδὲ φρεσὶν αἴσιμα εἰδώς.

id eſt:

Sceptra regens rex ſum, non mente decentia noſcens.

Ἀλλ᾽ αἰεὶ χαλεπός τ᾽ εἴη, καὶ ἄσυλα ῥέζοι.

Id eſt:

Immitis fuerit, ſemper ſimul impia tractet.

Ibid. ET IMPOSVERAT HERCVLI MINIMO DISCRIMINE FIBVLAM.] *Impoſuerat Herculi fibulam: hoc eſt, compeſcuerat Herculem de patriâ ſciſcitantem. Metaphora eſt duriuſcula, à conſtrictione membri virilis ſumpta, quâ arrectio prohibetur. Id fibulâ obuinciente fiebat. Erat autem citharœdis & comœdis huius fibulæ vſus familiariſsimus, vocis nimirum gratia ad cohibendam Venerem, raucedinis & offuſcationis matrem. Eam rem multis epigrammatibus feſtiuiſsimus poëta Martialis docet, cuius & hoc eſt:*

Menophili penem tam grandis fibula veſtit,
Vt ſit Comœdis omnibus vna ſatis.
Hunc ego crediderã (nam ſæpe lauamur in vno)
Sollicitum voci parcere Flacce ſuæ.
Dum ludit mediâ populo ſpectante palæſtrâ,
Delapſa eſt miſero fibula, verpus erat.

Hinc ſumpta ſunt illa Septimij Tertulliani locutiones, Carni fibulam imponere, *in libro de Monogamiâ: cuius contrarium,* Laxare fibulam delictis: *in de Corona militis, decenter & verecundè exprimẽtis, quod auctor obſcœni carminis impudentiùs dixit:*

Néve imponite fibulam Priapo.

Ceu docuimus in annotationibus noſtris in Tertullianum, locis modò citatis. Quoniam verò volumen manuſcriptum apertè fabros *continebat, non* fibulam: *putaui legendum aliquando* ἁβρῶς *propter mollitiem Claudij: vt eſſet,* Impoſuerat Herculi, *hoc eſt, deceperat Herculem, ſimilior Græco quàm Romano.*

Ibid. FEBRIS.] *Plinius indicat, Romæ Febri delubrum in palatio publico fuiſſe. Porrò ſubſignificat inſaniam Claudij, quâ per omnem vitam laborauerat.*

Ibid. CETEROS OMNES.] *Tacitè notat impietatem &* ἀθεότητα *Cæſaris, quem nemo deorum comitatus ſit, præter Febrim, & hanc infeſtam.*

Ibid. b. LVGDVNI.] *Claudius natus eſt Iullo Antonio, Fabio Africano Coſſ. Kalend. Auguſti, Lugduni, eo ipſo die, quo primum ara ibi Auguſto dedicata eſt. Auctor Tranquillus.*

Ibid. MARCI MVNICIPEM.] *Pro* Marci, *legendum credo* Munatij. *L. enim Munatius Plancus Lugdunum coloniam deduxit, & Rauricam, quæ ſupra Baſileam vno milliario Germanico ſita eſt; ex quâ Baſilea deriuata eſt, vrbs amœniſsima, necnon optimis iuxta ciuibus ornata. Ei Munatio nuperrimè huiuſmodi memoria poſita eſt hîc in foro, non procul à Curiâ, me auctore.*

L. MVNATIO PLANCO, CIVI ROMANO, VIRO CONSVLARI, ET PRÆTORIO, ORATORIQVE, AC M. CICERONIS DISCIPVLO, QVI POST DEVICTOS RHETOS, ÆDE SATVRNI DE MANVBIIS EXSTRVCTA, NON MODO LVGDVNVM, SED ET RAVRICAM, COLONIAM DEDVXIT, QVÆ AVGVSTA FVIT APPELLATA, AB OCTAVIO AVGVSTO TVM RERVM POTIENTE, S. P. Q. BASILIENSIS. TAMETSI ALEMANORVM TRANSDVCTI COLONI, SVBACTIS RAVRACIS, ROMANISQVE DEPVLSIS, AMORE TAMEN VIRTVTIS, QVÆ ETIAM IN HOSTE VENERATIONEM MERETVR, VETVSTISSIMO TRACTVS HVIVS ILLVSTRATORI, CVLPA TEMPORVM PRORSVS ABOLITAM MEMORIAM DE POSTLIMINIO RENOVARVNT. ANNO M. D. XXVIII.

Municipes ſunt, qui in ciuitatem Romanam recepti, muneribus capeſſendis apti fiunt. Iocatur itaque in Claudium, perinde ac ſi Munatio honores conſulares debeat, non parenti Druſo. Si Marci *legas, Ancum Marcium intelligas, quartum Romanorum regem. Meminit & T. Liuius Marci Cornelij, quem ſcribit in X. tertiæ Decadis, prorogato imperio Galliam prouinciam obtinuiſſe.*

Ibid. VIENNA.] *Vrbs eſt Galliæ.*

Ibid. GERMANVS.] *Verus. Quod enim natiuum eſt, germanum etiam dicere ſolemus. Sic Plauto germana illuuies dicta. Germanum etiam appellamus quod cognatum eſt. Sic inuidentiam & detractionem, germana vitia dicimus. Eſt & Germanus, ex Germaniâ aliquis. vnde hîc amphibologia, quam iocantes affectare ſolent.*

Ibid. ITAQVE QVOD GALLVM.] *Quomodo Galli vrbem Romanam ceperint, narrat Liuius in quinto primæ Decadis.*

Ibid. ROMAM CEPIT.] *Iocus eſt in amphibologiâ. Capit hoſtis, qui populatur: & capit, qui ſuſcipit.*

Ibid. L. LICINIVS.] *L. Florus meminit L. Licinij Luculli.*

Ibid. QVI PLVRA.] *Ridet Herculem, per innumeras regiones diuagatum.*

Ibid. MVLIO PERPETVARIVS.] *De quartariis mulionibus meminit Feſt. hîc* μιμητικῶς *Seneca perpetuarium dixiſſe videtur, aut qui in ſolidum, aut ſemper ſit vector: aut (quod magis arridet) qui perpetuâ nec interruptâ vectatione ſuos vectores aliquò perducat. Ad vehicula mulis vſi ſunt antiqui, non equis: vnde muliones vehicularij, quiq; mulis quæſtum faciebant.*

Ibid. MILIA.] *Miliaria.*

Ibid. XANTHVM.] *Fluuius eſt Troiæ, qui & Scamander dicitur. Taxat Claudium, qui cùm in Galliâ natus eſſet, Græcus videri geſtiebat, vt quem patriæ ſuæ puderet.*

Ibid. RHODANVM.] *Rhodanus fluuius eſt Galliæ notiſsimus, qui ex alpibus non longè quidem à Rheni Danubijq; fontibus oritur, ac Lugdunum latus, Ararim ibi ſuſcipiens, mox Iſaram Druentiámque, tribus oſtiis in mare Tyrrhenum influit. Huius Strabo meminit & Cæſar.*

Ibid. DVCI.] *Ducuntur hi propriè, quos carnifices ad ſupplicia rapiunt. Suetonius in Caligulâ:* Stans tantummodo intra porticum mediam, à caluo ad caluum duci imperauit.

Ibid. SOLVTÆ MANVS.] *Innuit Claudium ſigno ſolutæ manus, vt homines capite truncarentur, iubere ſolitum. Bellè igitur dicit, ſolutam etiam ma-*

num Claudij, in hoc ſatis adhuc fuiſſe firmam, vt hominem capite priuaret.

Pag. 765. b. PVTARES OMNES ILLIVS ESSE LIBERTOS.] *Notat hic Claudium, vt qui nimiùm in libertos ſuos indulgens eſſet. Vnde fiebat, vt ab his, quos non modò præmiis ingentibus, ſed & quæſturis prætoriisq́; ornamentis ornari patiebatur, quibúſque multo per fas & nefas acquirere raperéque permittebat, contemneretur, deſpiceretur, illuderetur.*

Ibid. VBI MVRES FERRVM RODVNT.] *Hoc ad excitandum riſum dictum. ſignificare autem vult magnam rerum mutationẽ, lociq́; diuerſitatem. Quaſi diceret: ſi mures hîc ferrum rodunt, quales nos eſſe putas? Theophraſtus auctor eſt (vt refert Plinius li. 8. cap. 57.) mures in Gyaro inſulâ cùm incolas fugaſſent, ferrum roſiſſe. Hîc autem ridiculè de cælo dictum, quaſi & illîc oporteat eſſe mures, ſed præſtantiores.*

Ibid. CITIVS MIHI VERVM.] *Subaudi* dicito, *aut huiuſmodi aliud: ſed non ſcribitur, vt iratè ſermonem referat.*

Ibid. ALOGIAS.] *Stultitias.* ἀλογίαν *Græci eam animæ partem dicunt, quæ rationis expers eſt.*

Ibid. TRAGICVS.] *Et hoc, vt alia multa, ad riſum iocosè dixit. Nota eſt Tragicorum amarulentia, tumiditáſque.*

Ibid. EXPROME.] *Carmen eſt Iambicum, quod conſtat in locis paribus ſemper ex Iambo aut tribraui: in imparibus indiſcriminatim ex Iambo, Spondeo, Dactylo, Anapæſto, Tribraui.*

Ibid. EXPROME PROPERE, SEDE QVA GENITVM DICAS.] *Exemplar vetus habet,* Exprime properè, ſed quâ genitus cluas. *Hoc carmen neſcio quis mutauit in editione Romanâ, quemadmodum & nos legere coacti ſumus: ſed prorſus infeliciter. Nam quid opus erat, pro elegantiſſimo & veteri verbo* cluas, *ſupponere* dicas? *Ego carmen ſic reſtituendum arbitror:* Expromere properes, quâ gente natus cluas.

Ibid. c. HOC STIPITE.] *Clauam obiectat.*

Ibid. MOBILE CAPVT.] *Suprà retulimus, Claudium fuiſſe capite admodum tremulo.*

Ibid. TERGEMINI PETENS.] *Natum eſt, quo pacto Hercules Geryoni tricipiti boues eripuerit, & ſecum in Græciam duxerit. Qui fabulæ originem noſſe volet, Palæphatum euoluat. Arrianum quoque legat de geſtis Alexandri Magni, lib. ſecundo, qui Hecatæi Abderitæ ſententiam de Hercule & Geryone refert.*

Ibid. HESPERIO MARI.] *Hiſpanico.*

Ibid. INACHIAM AD VRBEM.] *Hoc eſt, Argos, Peloponneſi caput. Inachia (auctore Stephano) Peloponneſum ſignificat, non tantùm Argos, ab Inacho fluuio. Vnde gentile Inachius. Verba Stephani hæc ſunt:* Ἰναχία ἡ Πελοπόννησος, οὐ μόνον τὸ Ἄργος, ἀπὸ Ἰνάχου τοῦ ποταμοῦ· τὸ ἐθνικὸν Ἰνάχιος.

Ibid. NOBILE PECVS.] *Boues Geryonis.*

Ibid. VIDI.] *Rediens ex Hiſpaniâ.*

Ibid. IVGVM.] *Cacumen montis.*

Ibid. ARARQVE.] *Araris fluuius, qui per concisionem Arar dicitur, oritur non longè à monte Vogeſo (qui Germaniam à Galliâ hodie ſeparat) in collimitio Burgundiæ, Lotharingiæq́;, ac decurrens per Æduorum Sequanorumq́; fines, Lugduni Rhodanum influit. Nunc Sanam vocant.*

Ibidem d. GALLVM IN SVO STERQVILINIO.] *Simili prouerbio noſtrates vulgò dictitant: Canem in ſuo ſterquilinio, ſiue in ſuarum ædium veſtibulo ferociorem eſſe. Non deeſt autem in Galli vocabulo latens morſus. Nam in Galliâ, Lugduni videlicet, natus eſt Claudius: ceu ſuprà quoque retulimus.*

Ibid. FORTISSIME DEORVM.] *Bellè tribuit eam Herculi fortitudinem inter deos, quam inter homines habuit.*

Ibid. MIHI AFFVTVRVM.] *Opitulaturum.*

Ibid. ET SI QVIS A ME NOTOREM PETISSET.] *Non admodum mihi placet notoris vocabulum. Quando verò tantopere Claudius linguâ Græcâ delectabatur: quid ſi putemus hîc non* à me noterem, *ſed* amyntorem, *à Senecâ fuiſſe ſcriptum? Significat autem* ἀμύντωρ *Græcis defenſorem & vindicẽ: niſi libeat* auctorẽ *legere pro patrono. Paulò pòſt ſequitur* contulerim: *quod fortaſsis eſſe debebat* exantlarim.

Ibid. MALVISSES CLOACAS AVGIÆ PVRGARE.] *Sic enim hunc locum ex codice manuſcripto reſtituimus. Hic Augias tantum fimi collegerat in ſtabulis ſuis, vt* Αὐγείου βουστασία *Græcis in prouerbium abierit, quoties hominem ſignificare volunt, aut rem ſupra modum immundam. Augiæ meminit Philoſtratus libro* VIII.

Ibid. SED NON MIROR, QVÒD IMPETVM IN CVRIAM FECISTI: QVONIAM VOLO.] *Hic locus ſic legitur in libro vetuſto:* Sed quoniam volo, non mirum, quòd in curiam impetum feciſti, nihil tibi cluſi eſt. *quemadmodum & nos repoſuimus. Cæterùm aut mendoſus eſt locus, aut (quod potiùs credo) Græca hîc deſunt, & diuerſas ſententias librarius confudit. Fuit autem in hunc fortaſsis ſenſum aliquid ſcriptum: Sed bono animo ſis, quoniam volo tibi patronus eſſe. Et ſunt verba Herculis, Claudio reſpondentis. Interim irrumpit Hercules in Curiam, quam Seneca fingit in cælo: neque enim ciuilitatem didicerat inter homines, omnia cum impetu facere ſolitus. Itaq; Semidei illi, qui intra curiam erant, de Claudio recipiendo conſultantes, irrumpentem illum, & clauſa omnia ſuis viribus perfringere ſolitum ſic alloquuntur:* Non mirum, *inquiunt,* quòd impetum in Curiam feciſti. *quaſi dicant: Hoc tibi nouum non eſt. Nihil tibi cluſi eſt. Modò dic nobis qualem Deum, & quæ ſequuntur.*

Ibid. Ἐπικούρειος θεὸς NON POTEST ESSE.] *Hæc verba* Ἐπικούρειος θεὸς, *præſidio tenuium veſtigiorum eruta repoſuimus: niſi malis,* Ἐπικούρου θεός. *Reſtituimus & ea quæ mox ſequuntur:* οὔτε αὐτὸς πρᾶγμα ἔχει, οὔτε ἄλλοις παρέχει. *hoc eſt:* Neque ipſe negotium habet, neque aliis exhibet. *Quam ſententiam, velut aduerſantem diuinæ prouidentiæ, hactenus exploſit optimus quiſque, ſed in primis Chriſtiani ſcriptores. Cæterùm eleganter in Epicuri Deum iocantur Semidei iſti, quando regnant, iraſcuntur, pugnant dij, ſi quid poetis creditur. Epicurus autem hebetem & ignauum Deum inducit. Sed & in Stoicorum Deum iocatur, tanquam monſtroſum: nam negant Deum Stoici membra habere, puta caput, pedes, ventrem, & quæ ſub ventre ſunt. At dij vulgares & poëtici de loco in locum migrant, comeſſantur, amant. Proinde Stoicus Deus, inquiunt, quomodo poteſt rotundus eſſe, ſine capite & præputio? Quaſi dicat: Imperfectum quiddam eſt Stoicus Deus, & monſtri ſimile. Concedunt tamen, Claudium poſſe Stoicum Deum fieri, quòd corde & capite careat: hoc eſt, prudentiâ & mente, propter ſtultitiam.*

Pag.

Pag. 765. d. STOICVS?] *Subaudi*, Deus fiat Claudius?

Ibid. ROTVNDVS.] *Perfectus. Horatius:*

——Graijs dedit ore rotundo
Muſa loqui. —

Figura enim orbicularis, quam & cælum poßidet, perfectißima eſt.

Ibid. SINE CAPITE, SINE PRÆPVTIO.] *Nam negant Stoici, ineſſe Deo humanæ formæ lineamenta. Iocatur itaque non tam in imperfectum Stoicarum Deum, quàm in Claudium ipſum, veluti carentem capite, eò quòd ſtultus eſſet, & carentem præputia, vel ob morbum, vel quòd iam ab ætatem ad Venerem importunus & inutilis fuiret.*

Ibid. NEC COR, NEC CAPVT.] *Quia Stoici Deum faciunt incorporeum, & mentem duntaxat, cui nulla ſint membra. Id torquet in ſtultitiam & amentiam Claudij. Apud Græcos obſcœnus ſermo, ἀκάρδιος dicitur: & cordatas vocamus prudentes.*

Pag. 766. a. HERCVLES.] *Iurantis eſt: & ſunt verba alicuius diuorum. Ridiculum autem, iurare Deum per Herculem.*

Ibid. SI MEHERCVLES A SATVRNO PETISSET.] *Cum hoc loco, & his quæ ſequuntur, diutiſſimè luctatus ſum, nec ſuccurrebat exemplar manuſcriptum. Opinor autem legendum:* Iuſtiſſimè herclè à Saturno petiſſet hoc beneficium, *& quæ ſequuntur. Suntq́ verba ſemidei cuiuſpiam in illâ Curiâ, quam in cælo Seneca fingit. Nam hoc animaduertere debet Lector, ſemideos illos nunc nullo ordine obſeruato loqui. Vnde poſteà Iupiter illos obiurgat:* Ego P.C. inquit, interrogare vobis permiſeram, vos mera mapalia feciſtis. *Quaſi diceret: In dicendis ſententiis non ſeruatis ciuilem conſuetudinem, ſed ruſticano more, quicquid in buccam venit, promiſcuè blatteratis.*

Ibid. HOC BENEFICIVM.] *Ἀποθέωσιν videlicet, hoc eſt, deificationem.*

Ibid. CVIVS MENSEM.] *Saturnalia Romæ celebrari menſe Decembri ſolebant, ita vt intra quinque, aut quàm plurimùm ſeptem dies finirentur. Claudius autem, qui numquam temerè (quemadmodum teſtatur Tranquillus) triclinio abſceßit, niſi diſtentus ac madens, toto anno viſus fuit Saturnalia celebrare. De Saturnalibus Claudij Cæſaris, ad Lucilium his verbis ſcribit Seneca noſter, quæ mirè faciunt ad hunc locum:* December eſt menſis, *inquit*, quo maximè ciuitas deſudat, ius luxuriæ publicè datum eſt, ingenti apparatu ſonant omnia: tamquam quicquam inter Saturnalia non interſit, & dies rerum agendarum, Adeò nihil intereſt, vt non videatur mihi errasse, qui dixit, olim menſem Decembrem fuiſſe, nunc annum.

Ibid. EIVS PRINCEPS NON TVLISSET.] *In his prodigioſè corruptis locis nihil prorſus erat præſidij à codice manuſcripto. Deprehendi tandem legendum, non* eius princeps, *ſed* Caius princeps. *Sequitur mox*, Illum deum à Ioue. *Liber vetus habet*, illum   Ioue: *ſic vt inter* illum *&* Ioue *ſit lacuna media. Porrò perſuaſiſſimum mihi eſt, dictiones iſtas*, deum à Ioue, *nihil ad ſenſum facere. Doctus quiſpiam ſic tumultuariè locum caſtigauit*, deum *& à præpoſitionem apponens, aut re diligentiùs perpenſâ. Ego legendum reor*, illum ἀποθειοῦσθαι, *hoc eſt, in deorum numerum referri: nam dubio procul ignota vox Græca librario occaſionem dedit, vt omitteret. Sequitur*, damnauit inceſti. *Lego*, damnatum inceſti. *Sequitur*, Oropenq́ue ſororem ſuam. *In manuſcripto codice eſt*, oro per quid ſororem ſuam. *Coniicio ſcribendum*, eò quòd ſororem ſuam. *Sequitur*, quam quoniam omnes. *ſcribo*, quum omnes Venerem*: diſiuncta relatiua* quam. *Sequitur adhuc:* Quam, inquit, quæro tantùm ſororem ſuam ſtultè ſtudere. *Sic & in exemplari ſcripto legitur propemodum, ita videlicet:* Quare, inquit, ſororem ſuam ſtultè ſtude. *Locus eſt non ſolùm mendoſus, ſed & obſcurus. Diuinatione planè hic opus eſt. Fortaſsis legendum:* Quare inuidit Romæ hiſtoriam ſuam. Auſcultare Athenis dimidium licet, Alexandriæ totum*: Vt huius ſemidei ſententia taxet, quòd Græcas hiſtorias ſuas Claudius Alexandriæ curarit recitandas ſingulis annis, & quidem apud vtrumque totum, per vices ſeorſim in duobus Muſæis, inſtitutis ſtipendijs, veluti contemptâ Româ. Quam rem his verbis narrat Suetonius:* Denique, *inquit*, & Græcas ſcripſit hiſtorias, Tyrrhenicôn XX. Carchedonicôn VIII. Quarum cauſſa veteri Alexandriæ Muſæo additum ex ipſius nomine, inſtitutumq́ue vt quotannis in altero Tyrrhenicôn libri, in altero Carchedonicôn diebus ſtatutis velut in adiutorio recitarentur toti à ſingulis per vices. *Hactenus ille. Vides illos libros hiſtoriarum, auctore Tranquillo, totos fuiſſe lectos ſingulis annis. Id ergo eſt quod dicit Seneca*, Alexandriæ totum. *Fortaſsis alterum tantum volumen ſingulis annis apud Athenas recitabatur, non vtrumque: vt ſit quod ait*, Athenis dimidium. *Porrò validum argumentum, ſi dijs placet, aduerſus Claudium, quòd Græcis plus fauere viſus ſit, quàm Romanis. Iam à nobis caſtigatæ ſententiæ ſic poterunt legi, & diſtingui:* Iuſtiſsimè herclè à Saturno petiſſet hoc beneficium, cuius menſem toto anno celebrauit Saturnalia. Caius princeps non tuliſſet illum *ἀποθειοῦσθαι*, qui (quãtum quidem in illo fuit) damnatum inceſti Syllanum generum ſuum occidit, eò quòd ſororem ſuam feſtiuiſſimam omnium puellarum, quum omnes Venerem vocarent, maluit Iunonem vocare. Quare inuidit Rom. hiſtorias ſuas? Auſcultare Athenis dimidium licet, Alexandriæ totum. Quia Romæ, inquit, mures molas lingunt. Hic nobis curua corrigit. Quid in cubiculo ſuo faciat, neſcio: & iam cæli ſcrutatur plagas. Deus fieri vult. Parum eſt quòd templum in Britanniâ, *& quæ ſequuntur. Porrò eius ſententiæ quæ incipit*, Caius princeps non tuliſſet, *hic eſt ſenſus: Caius Caligula Cæſar numquam permiſiſſet Claudium recipi in numerum deorum, vel ob hoc quòd generum ſuum L. Syllanum inceſti ſtatim damnauit, accuſante Vitellio, ſed Agrippinâ ſubornante, quòd illicito ſororis ſuæ Iuniæ Caluinæ amore teneretur: quum eidem crimini Caius Cæſar longè magis fuerit obnoxius, ob omnes ſorores ſuas adamatas, non vnam tantùm. Nam (vt Suetonius ſcribit) Caius Caligula cum omnibus ſororibus ſuis ſtupri conſuetudinem fecit, plenoq́ conuiuio ſingulas infra ſe viciſsim collocabat, vxore ſuprà cubante. Solent autem fures furibus, inceſti inceſtis fauere. Blandimur enim hoc modo vitijs noſtris. Porrò non occidit Claudius generum ſuum Syllanum, ſed ipſo conueniente per edictum Vitellij ordine ſenatorio motus eſt, & eiurare magiſtrum coactus: quum fortè eo anno prætor eſſet, & pridie ſenatus lectus foret, luſtrumq́ conditum. Prætereà affinitatem Cæſar diremit. Quibus rebus offenſus ornatiſsimus iuuenis, &* aliàs

Digitized by Google

aliàs clarus inſigni triumphalium & gladiatorij muneris magnificentiâ, quo die Claudius inceſtas illas nuptias cum Agrippina celebrauit, ipſe ſibi mortem conſciuit: ſiue eouſque ſpem vitæ produxerat, ſeu delecta die ad augendam inuidiam, vt ait Tacitus. Atque hoc eſt quod hîc Seneca vult his verbis: Quantum quidem in illo fuit, damnatum inceſti Syllanum generum ſuum occidit. *nimirum ob præſtitam mortis occaſionem. Iam ſatis apertum puta, quid ſibi velint illa verba,* eò quòd ſororem ſuam feſtiuiſſimam omnium puellarum, quum omnes Venerem vocarent, maluit Iunonem vocare. *Significat enim per* Venerem, *non admodum caſtam fœminam Iuniam Caluinam, quam & Tacitus decoram, ſed procacem appellat, à fratre Syllana, vxoris penè loco habitam: id quod per Iunonem, Ioui nexu coniugali copulatam, eleganter innuit. Porrò dicterium Claudij,* Romæ mures molas lingunt, *quo frequenter vti ſolitus videtur, perſtringit Romanos, tamquam delicatos & faſtidioſos, qui non quibuſlibet ſcriptis recitandis intereſſe poßint, precibus iam & pretio corrogandi.*

Pag.766.a. L. SYLLANVM.] *Hic Claudij gener à Vitellio, cùm ad id inſtigaret Agrippina Auguſta, de inceſtu ſororis ſuæ Iuniæ Caluinæ accuſatus, quæ antè Vitellij nurus fuerat, ordine ſenatoria motus eſt, nec longè pòſt, mortem ſibi conſciuit. De hoc multa apud Cornelium Tacitum in duodecimo. Fit huius quaque paullò pòſt mentia.*

Ibid. MVRES MOLAS LINGVNT.] *Cauſſatur mollitiem Romanorum, vt qui proni ſint ad libidinem, ſed non niſi pulcherrimas ſollicitent. Mures enim vrbani farinam abſumunt, & delicatißimis ad ſatietatem vſque veſcuntur: cùm rureſtres interim fruticulos depaſcantur. Quin adeò molles ſunt, vt nec caſeum arrodant, ſed lingant molitam farinam. Apparet hoc dictum fuiſſe familiare Claudio, de muribus ferrum arrodentibus.*

Ibid. HIC NOBIS CVRVA CORRIGIT.] *Subeſt, vt opinamur, ſenſus obſcœnus: velut ſi diceretur: Claudius adeò circa Venerem eſt intemperans, vt ad libidinem ſuo nos exemplo incitet. Etenim vt Claudius veriſſimè cecinit,*

Mobile mutatur ſemper cum principe vulgus.

Corrigere, eſt emendare: eſt & rectum facere, atque arrigere. Si quis hoc ſimpliciter accipiendum putat, erit εἰρωνεία *in cenſoriam Claudij ſeueritatem. Si referendum ad proximè præcedens dicterium, quid ſi legas?* Hic nos ſcurra Cæſar regit. *vt ſit alicuius Mimi clauſula.*

Ibid. IN CVBICVLO.] *Alludit ad hoc, quod refert Suetonius: Mortem videlicet eius celatam fuiſſe, donec omnia circa ſucceſſorem ordinarentur. Iacuit itaque corpus mortui Claudij dies aliquot in cubiculo. Et hæc verba & ſuperiora, & quæ proximè ſequuntur, intellige Romæ fuiſſe in ſenatu dicta, cùm deliberarent, eſſet ne in numerum deorum referendus Claudius: id quod etiam ex ſequentibus magis pateſcet. Fingit autem Curiam in cælo, qualis erat Senatorum Romæ.*

Ibid. TEMPLVM IN BRITANNIA HABET.] *De hoc ſic Tacitus, vbi de Camuloduno loquitur: Ad hæc templum diuo Claudio conſtitutum, quaſi ara æternæ dominationis aſpiciebatur.*

Ibid. TANDEM IOVI VENIT IN MENTEM, PRIVATIS.] *Fortaßis legendum,* primateis intra Curiam moranteis ſententiam dicere, nec diſputare. *Vt intelligas, voluiſſe Iouem ſenatores primæ auctoritatis ſententiam dicere omiſſâ iſtâ pedariorum ſenatorum diſputatione.*

Ibid. VOS MERA MAPALIA.] *Promiſcuè ſententiam ferentes, non ſeruato ordine alius alium turbantes. Mapalia ſunt tuguria ruſticorum. Eſtq́ vocabulum Punicum. Alluſit autem ad prouerbium,* Rus ciuitas. *Confine eſt Epicharmicum illud,* ἀγρὸν τὴν πόλιν ποιεῖς: *id eſt,* E ciuitate rus facis.

Ibid. QVALISCVMQVE EST.] *Quàm contemptim hoc de Cæſare dicit Iupiter.*

Ibid. DIMISSO.] *Secedere iuſſo.*

Ibid. IANVS PATER.] *Per Ianum hîc aliquem ſenatorem intelligit. Sed & Acron in Satyram Horatij, cuius initium,* Sic rarò ſcribis, *teſtatur tres Ianos in foro fuiſſe ſtatuas: ad vnam conueniebant creditores & fœneratores: ad alteram, qui fœnus redderent: ad tertiam, qui locarent fœnus. Indicat igitur hic, fuiſſe maximum quæſtum Claudij.*

Ibid.b. HOMO QVANTVM VIA SVA FERT.] *Oſtendimus aliàs, quo ſenſu ſit accipiendum id,* quantum via ſua fert. *Quia tamen præcedit* homo, *quid ſi legas?* quantumuis vafer, & qui ſemper videt ἅμα πρόσσω καὶ ὀπίσσω. *hoc eſt,* ſimul ante & pòſt. *Quæ Græca verba reſtituimus ex veſtigiis, quæ erant in codice manuſcripto. Clauſula eſt, quâ Homerus ſæpè vtitur: vt Iliad. α, & rurſum Iliad. γ.*

Οἷς δ' ὁ γέρων μετέῃσιν, ἅμα πρόσσω καὶ ὀπίσσω.

Et Iliad. σ.

— ὁ γὰρ οἶος ὅρα πρόσσω καὶ ὀπίσσω.

de Polydamante loquitur.

Ibid. SEMPER VIDET.] *Vel quòd bifrons, vel quòd tres haberet ſtatuas. Et addit ridiculè,* quantum via fert, *quaſi videre, ſit videri.*

Ibid. QVOD IN FORO IVVAT.] *Notat ambitionem fori, quòd à patrono iam non veritas, ſed eloquentia exigeretur: & iudex non tantùm doceri cuperet, ſed etiam delectari. Quemadmodum indicat & Quintilianus. Non dubito autem quin hîc legendum ſit* viuat, *non* iuuat. *Notat autem quempiam, qui conſul factus erat ex numero nummulariorum, aſſiduè in foro verſantium. Nam qui inter homines verſantur, plus eloquentiæ plerumque habent.*

Ibid. NE ALIIS VERBIS.] *Ridicula religio in re confictâ, ſed feſtiuiter ſimulatâ.*

Ibid. DE MAGNITVDINE.] *Subnotat locos communes, in quibus oſtentandi ingenij cauſſâ nimiùm ſolent immorari Rhetores.*

Ibid. IAM FAMA MINIMVM FECIT.] *Duo notat, paßim collectos ſordidos in ordinem ſenatorium, & peßimos etiam imperatores, in deorum numerum relatos, magis iam ex more, quàm ex merito. Exemplar manuſcriptum* nimium *habet, non* minimum. *Fortaßis legendum,* mimum fecit. *Vt ſit ſenſus: Adeò vulgaris res eſſe cœpit, etiam immeritos inter deos conſecrare, vt ſcenicis ludis argumentum ſubinde præbeat. Nam quid eſt aliud hic Senecæ ludus de Apotheoſi Claudij, quàm mimus quidam? Significat autem mimus modò hiſtrionem actorem, modò carmen ipſum ſiue fabulam. Sic Laberius mimum quemdam, vt auctor eſt Gellius, Cophinum inſcripſit: alium, Alexandriam: alium, Fullonem. Huiuſmodi mimus fuit Laureolus quem Catulus Mimographus edidit, in quo iudex agebatur in crucem. Laureoli mimi Iuuenalis & Martialis meminerunt, & Tranquillus in Caio Caligulâ,*

Digitized by Google

ſtulâ, his quidem verbis: Et quum in Laureolo Mimo, in quo actor prorípiens ſe ruinâ ſanguinem vomuit, vt plures ſecundarum certatim experimentum artis darent, cruore ſcena abundauit. *Quem locum ſic opinor legi debere:* in quo actor prorepens è ruinâ, ſanguinem vomuit, plures ſecundarum: *& quæ ſequuntur. Iam arbitror liquere, quid ſibi Septimius Tertullianus, omnis antiquitatis peritiſſimus, velit, quum in libro quo aduerſum Valentinianos pugnat, ſic ſcribit, de Enthymeſi illâ Valentinianarum loquens:* Ita depulſa, *Inquit*, quò minùs pergeret, nec habens, ſuperuolare crucem, id eſt Horon, quia nullum Catuli Laureolum fuerit exercitata, vt deſtituta, vt paſſioni illiſa, in tricâ multiplici atque perplexâ, omni genere eius cœpit adfligi. *Vult enim dicere, Enthymeſin non fuiſſe exercitatam in ſcenâ, in agendâ fabulâ illâ quam Catulus Mimographus Laureolum inſcripſit, in quâ iudex in crucem agebatur. Alioqui ſi illam ſcenicorum hiſtrionum in repræſentandâ in crucem acti præſidis fabulâ dexteritatem habuiſſet, fortaſsis crucem ſuperuolaſſet, id eſt, Horon.*

Pag. 766. b. ETIAM PESSIMVM QVEMQVE ILLVM AFFECTARE.] *Hæc clauſula non eſt in codice VViſſenburgenſi.*

Ibid. ILLVM.] *Honorem.*

Ibid. IN PERSONAM, NON.] *Nam cùm in genere dicit, in rem pronunciat, non propriè in Claudium.*

Ibid. EX HIS QVI ἀρούρης καρπὸν ἔδουσιν.] *Id eſt*, agrorum fructu veſcuntur. *Reſtituimus hunc locum manuſcripti libri veſtigijs adiuti. Eſt autem apud Homerum Iliados ζ.*

Εἰ δέ τις ἐσσι βροτῶν οἳ ἀρούρης καρπὸν ἔδουσιν.

Ibid. AVT EX HIS QVOS ALII ζείδωρος ἄρουρα.] *Hoc eſt*, frumentiferum rus. *Et hunc locum eruimus. Eſt autem hæc clauſula apud Homerum frequenter obuia: vt Odyſſea α.*

Καὶ γὰρ Κυκλώπεσσι φέρει ζείδωρος ἄρουρα.

Eſt verò ζείδωρος *terræ epithetum.*

Ibid. S. C.] *Senatuſconſultum.*

Ibid. DICTVS PICTVSVE.] *Eſt nonnihil feſtiuitatis in imitatione: nam his modis loquuntur iureconſulti, & qui ſenatuſconſulta conſcribunt.*

Ibid. DEDI LARVIS.] *Terriculamentis inferorum. Laruæ ſunt noxiæ inferorum vmbræ. Et dedimus noxæ animal quod læſit. Fecit iniuriam laruis, qui mortuus pro Deo voluerit haberi, cùm nihil ſit niſi vmbra.*

Ibid. EVM DEDI LARVIS. SED PROXIMO MVNERE INTER NOVOS AVTORATOS.] *Repoſuimus ex manuſcripto codice pro* dedo, dedi: *& pro* noxios, nouos. *Porrò ſententia adhuc eſt imperfecta, niſi pro* ſed *legamus* & proximo. *Sic autem reſtitui debet:* Qui contra hoc S. C. Deus factus, dictus, pictuſue erit, eum dedi laruis, & proximo munere inter nouos autoratos, ferulis vapulare placet. *Nam ad hoc verbum* placet, *in fine, etiam ſuperiora referri debent. Ex hoc loco veterem ſpectaculorum morem animaduertere licet, quo ferulis verberabantur, qui nuper ſe laniſtis addixiſſent. Nam hos vocat autoratos, vbi rudes adhuc primùm in harenam prodiſſent. Solent autem in nullâ non arte ludicra aliquo tentari rudes. Sic mos tentandi nouos ſcholaſticos Athenis obſeruatus narratur in vitâ Magni Baſilij, de Baſilio & Gregorio Nazianzeno.*

Ibid. DIESPITER.] *Iouis cognomentum eſt: quem ſic vocant, quaſi diei patrem.*

Ibid. COS. NVMVLARIOLVS. HIC QVÆSTV SE SVSTINEBAT, VENDERE CIVITATVLAS SOLEBAT. AD HOC VELLE ACCESSIT HERCVLES.] *Hunc locum auſim iurare corruptiſſimum eſſe. Nam iſtæ dictiones,* Ad hoc velle, *planè portenta quædam ſunt mendarum. Diu hîc laboraui, nec quicquam venit in mentem, quod prorſus probem. Inter cetera viſum eſt legi poſſe,* Coſ. numulariolus. Hic quæſtu ſe ſuſtinebat, vendere ciuitatulis ſolebat olei culeos. Acceſſit Hercules. *&c. Tum videndum, an pro numulariolo legendum ſit* cullеariolus. *Sed hæc coniectura eſta.*

Ibid. ET AVRICVLAM EI TETIGIT.] *Auris memoriæ dicata. Vnde qui atteſtantur, aut admonent, auriculam vellere dicuntur.*

Ibid. DIVVM AVGVSTVM SANGVINE.] *Fuit enim nepos Augusti. Nam patrem Claudij Cæſaris Druſum, cùm Liuia Auguſta grauida nupſiſſet, intra menſem tertium peperit. Auctor Tranquillus.*

Ibid. QVAM IPSE DEAM ESSE IVSSIT.] *Auiæ enim Liuiæ (vt refert Suetonius) diuinos honores, & Circenſi pompâ currum elephantorum decernendum curauit.*

Ibid. E REPVB.] *Ex vſu Reipublicæ Romanæ.*

Ibid c. QVI CVM ROMVLO POSSIT FERVENTIA REPARARE.] *Exemplar manuſcriptum habet,* Qui è Romulo poſſit ſeruentia rapa notare. *Ego caſtigaui* vorare. *Ceterùm videndum, an pro* Romulo *ſcribendum ſit* rhombulo: *vt hic ſit ſenſus: Expedire eſſe aliquem, qui feruentia rapa varet è rhombula: hoc eſt, vaſe eius figuræ cuius eſt rhombus. Fieri poteſt, vt huiuſmodi vaſe peculiariter vſus ſit Claudius. Boletorum, & ſimilium ciborum, quibus & rapa annumerari poſſunt, auidum illum fuiſſe, Suetonius tradit.*

Ibid. EAMQVE REM.] *Innuit* ἀποθέωσιν *Claudij planè eſſe fabulam, ac proinde dignam, quæ fictis Ouidij transformationibus infulciatur. Deſcribit enim Ouidius* μεταμορφώσεις *fabulas: vt Aegles puellæ in populum arborem, Hecubæ in canem.*

Ibid. ET VIDEBATVR CLAVDIVS SENTENTIAM VINCERE.] *Vetuſtior codex habet* ſententia. *Coniicio ſcriptum à Senecâ fuiſſe,* Et videbatur Claudium vnâ vincere, *ſubaudi* ſententiâ. *Pars Claudio fauentium vno tantùm calculo vincebat partem diuerſam. Attende, Claudium paucis fuiſſe probatum.*

Ibid. FERRVM SVVM IN IGNE.] *Hoc eſt, rem ſuam agi. rogatus enim erat, vt Claudio patrocinaretur. Sumpta eſt metaphora à fabro ferrario. Suballudit autem ad hoc, quòd Hercules etiam ex homine Deus factus eſſet: id quod tantâ nunc ambitione Claudius aſſequi nitebatur. Ac profectò Hercules Claudium Deum Romæ effecit: hoc eſt, precibus & inſtinctu Agrippinæ, hoc modo dati veneni ſuſpicionem euitare valentis, ſenatus quaſi vi impulſus, Claudio diuinos honores decreuit.*

Ibid. NOLI MIHI INVIDERE.] *Expreſſit Senecæ morem, etiamnum magis communem quàm vtilem.*

Ibid. MANVS MANVM LAVAT.] *Prouerbium eſt de operâ mutuùm præſtandâ. Græcè ſic effertur,* χεὶρ χεῖρα νίπτει.

Ibid. TVM DIVVS AVGVSTVS.] *Quoniam ſu-*

eriora

Digitized by Google

periora ad ſenatum Romanum retulimus, hic ſub Auguſti perſonâ Neronem Cæſarem intelligere poteris. Nam Nero Claudium diuinis honoribus deſtituit, omnibus rerum verborumq́ contumelijs mortuum inſectatus, ac modò ſtultitia, modò ſæuitia arguens, vt refert Tranquillus.

Pag. 766. c. P. C.] *Patres conſcripti.*

Ibid. EX QVO DEVS FACTVS SVM.] *Ridet Auguſti diuinitatem. Nam huic viuo quoque diuini honores contigerunt. Mortui non loquuntur.*

Ibid. MEVM NEGOTIVM AGO.] *Salsè ſignificat, iam priuatum nec curare, quid agatur vſquam.*

Ibid. IN HOC.] *Ad hoc. Et pronunciandum cum exclamatione.*

Ibid. OPERIBVS.] *Vt foro cum æde Martis vltoris, templo Apollinis in palatio, æde tonantis Iouis in Capitolio.*

Ibid. INFRA INDIGNATIONEM.] *Quaſi dicat: Etiam ſi multa nunc allegem, adhuc non videbor indignatus, ſed iuſtè conqueri.*

Ibid. d. PRAECIDIT.] *Verba ſunt ex aliquâ oratione Meſſallæ. Subeſt autem locus ex ambiguitate. Nam* præcido *ſignificat* amputo, *& aliud obſcœnius, quàm vt libeat expanere.*

Ibid. QVAM CANIS FRVSTVM ABSCIDIT.] *Emendaui,* quàm caneis excidit, *exemplar manuſcriptum ſecutus. Videtur autem Claudius canibus exſectis delectatus fuiſſe. Porrò quãdo manuſcriptum exemplar mirè corruptum eſt, ſuſpicari libet hic ſcriptum fuiſſe,* extra edit, *pro* excidit: *vt ſit ad Græcum prouerbium alluſio* κύων παρ᾽ ἐντέροις, *id,* Canis iuxta inteſtina.

Ibid. DE TOT ACTIBVS TVIS.] *In cognoſcendo enim ac decernendo, mirâ varietate animi fuit: vt inquit Tranquillus.*

Ibid. SED QVID EGO DE TOT ACTIBVS IVRIS DICAM.] *Fortaſsis legendum*, de tot præſtantibus viris: *aut*, de dodrantibus vſuris.

Ibid. NAM τῆς ὀργῆς ÆGRE SENESCIT ἡ νόσος.] *Hunc locum maximo labore reſtitui, quòd Græca Latinis litteris eſſent ſcripta, & Latina non minùs deprauata forent quàm Græca, hoc modo :* Nam & ſi Phormea Græcè neſcit, ego ſcio. *Senſus eſt, iræ morbus ægrè ſeneſcit. Reddit rationem Auguſtus, cur domeſtica mala potiùs commemorare velit, quàm publica. Alludit ad prouerbiũ,* Ira omnium tardiſſimè ſeneſcit*: quod Græci dicunt,* ὁ θυμὸς ἔσχατον γηράσκει, *id eſt,* ira poſtremùm ſeneſcit.

Ibid. Πυργοπολυνίκης ISTE, QVEM VIDETIS.] *Et hoc verbum ex qualibuſcumque veſtigijs repoſui. Thraſonicum nomen eſt, ab expugnatis arcibus & oppidis deductum: quò glorioſum militem Plautus vocauit. Notatur autem hic Claudius, qui potentiam ſuam in miſeros, & qui reſiſtere non poſſent, oſtendere voluerit.*

Ibid. DVAS AMITAS.] *Nam Iulias, alteram Druſi, alteram Germanici filiam, crimine incerto, nec defenſione vllâ datâ occidit. Hic Druſus autem & Germanicus Tiberij Cæſaris fuerunt filij.*

Ibid. VIDERIS IVPITER, AN IN TVA CERTE MALA.] *Codex vetuſtior habet :* Videris Iup. an in cauſſâ, certè in tuâ. *Scriptum opinor à Seneca,* Videris Iupiter non mea mala, certè in tua, ſi hic inter nos futurus eſt.

Ibid. QVOS QVASQVE.] *Imitatio feſtiuitatem habet, ſimul & emphaſin. Sic enim loquuntur in iudicialibus cauſsis. Et intelligimus illum nec feminis peperciſſe.*

Ibid. ECCE IVPITER.] *Alludit ad id quod eſt apud Homerum, in fine primi Iliados. Iupiter aliquando cum Iunone, quod inter coniuges non ita rarum eſt, rixatus, cùm verbera huic infligere cœpiſſet, Vulcanus qui fortè tum aderat, accurrens Iunoni ſubſidium ferre volebat. At Iupiter iratus hunc pedibus arreptum è cælo rotauit: qui cùm totum diem decidendo conſumpſiſſet, tandem in Lemnon inſulam (manè enim deiectus fuerat) ſub veſperam lapſus, ibi ſtatim ab indigenis ſubleuatus eſt. Quod apud Homerum his carminibus ipſe teſtatur, dum Iunonem monet, ne marito aduerſetur : ſin illius in ſe furorem concitet, Vulcanum nequaquam ſuppetias laturum, vtpote qui Iouis iram olim ſenſerit:*

Ἤδη γάρ με καὶ ἄλλοτ᾽ ἀλεξέμεναι μεμαῶτα,
Ῥῖψε ποδὸς τεταγὼν ἀπὸ βηλοῦ θεσπεσίοιο.
Πᾶν δ᾽ ἦμαρ φερόμην, ἅμα δ᾽ ἠελίῳ καταδύντι
Κάππεσον ἐν Λήμνῳ (ὀλίγος δ᾽ ἔτι θυμὸς ἐνῆεν)
Ἔνθα με Σίντιες ἄνδρες ἄφαρ κομίσαντο πεσόντα.

Quos verſus ſic nos, vt ſententiam redderemus, extempore Latinas fecimus:

Me quidem læſæ nuper tibi adeſſe volentem,
Arreptum pede de magno deiecit Olympo.
Atque diem totum delapſus ab æthere, tandem
In Lemnon cecidi, exanimi vix pectore ſpirans.
Hic vbi me pia gens delapſum attollere curat.

Huius fabulæ ſic meminit Phurnutus, ſimulq́ rationem reddit : ῥιφθῆναι δὲ ὑπὸ τοῦ Διὸς ἐξ οὐρανοῦ εἰς γῆν λέγεται, διὰ τὸ τοὺς πρώτους ἴσως ἀρχομένους χρῆσθαι πυρὶ, ἐκ κεραυνοβόλου καιομένου τούτου περιτυχεῖν, μηδέ πω ἐπινοίᾳ τοῖς πυρίοις ἐπιπατεῖν δυναμένους. *id eſt,* Vulcanus à Ioue proiectus in terram è cælo dicitur: quòd hi forſan, apud quos primùm in vſu fuit ignis, ex iactu fulminis hunc nacti fuerint, quum inſtrumenta, quibus ignem excuterent, nullo adhuc ingenio reperiſſent.

Ibid. VNI VVLCANO CRVS FREGIT, QVEM ῥῖψε ποδὸς τεταγὼν ἀπὸ βηλοῦ θεσπεσίοιο: ET IRATVS FVIT VXORI.] *Sic nos hunc locum reſtituimus, præſidio manuſcripti codicis. Nam verba quæ in priore editione legebantur,* Et in Lemnon cælo deturbauit, non exſtinxit: *doctus aliquis adiecerat, vt lacunam Græci carminis expleret. Verſus eſt apud Homerum Iliados α. quem ſic reddere poſsis:*

Arreptum pede de magno deiecit Olympo.

Ibid. IRATVS FVIT VXORI.] *Cùm Hercules olim ex iuſſu Iunonis nauigationem inſtituiſſet, hæc vt ſuum odium nuſquam non oſtenderet, illi, exorato Boreâ, ventos aduerſos immiſit. Iupiter ob id indignatus, Iunonem ex alto ſuſpendit, geminam incudem pedibus appendens. Sic enim Iliados ό. loquitur, hoc illi in memoriam reducens:*

Ἦ οὐ μέμνῃ ὅτε τ᾽ ἐκρέμω ὑψόθεν, ἐκ δὲ ποδοῖιν
Ἄκμονας ἧκα δύω; —

Quorum verſuum hic ſenſus eſt:

Ex altóne tenes quòd cùm ſuſpenſa fuiſti
Nos pedibus geminam incudem demiſimus?

Cuius fabulæ, quemadmodum & ſuperioris, cauſſam

aſſignat

aſſignat Phurnutus, περὶ τῶν παρὰ δεδομένων μύθων, his verbis: ἔοικεν ὁ ποιητὴς μύθου παλαιοῦ παρεμφέρειν τοῦτο, καθ᾽ ὃν ὁ Ζεὺς ἐμυθεύετο κεκρεμακέναι τὴν Ἥραν χρυσαῖς ἁλύσεσι, τῷ χρυσοφανές τι ἔχειν τὰ ἄστρα. καὶ ἐκ τῶν ποδῶν αὐτῆς δύο ἄκμονας ἐξηρτηκέναι, τὴν γῆν δηλονότι, καὶ τὴν θάλατταν· ὑφ᾽ ὧν τείνεται κάτω ὁ ἀὴρ μηδετέρωθεν ἀποσπασθῆναι δυνάμενος. Ex antiquâ fabulâ videtur, *inquit*, poëta hoc afferre, quâ Iouē fabulabantur, Iunonē aureis catenis ſuſpēdiſſe, nempe quòd aun fulgoré ſtellæ poſſideāt. Ac ad pedes eius appēdiſſe duas incudes, mare videlicet & terrā: à quibus deorſum tenditur aër, ſic vt ab horū neutro diuelli poſſit. *Huius etiā fabulæ meminit enarrator τῶν Στηλιτευτικῶν Greg. Nazian.*

Pag. 766. a. MESSALINAM.] *Hæc fuit vxor Claudij: quam mori compulit, vt eſt apud Tacitum. Fuit igitur immitior Ioue.*

Ibid. NESCIO INQVIS.] *Alludit ad hoc quod Tacitus refert. Meſſalinæ enim iam mortem exſpectāti, Claudius vbi vino incaluerat, nunciari iubet, ad dicendam cauſſam poſtero die adeſſet. quod Narciſſus accuſator intelligent, ne, ſi euaderet, in ſe pernicies verteretur, denunciat centurionibus & tribuno, qui tum aderant, exſequi cædem, ita imperatorem iubere: illi eam interfecerunt. Neſcire autem viſus eſt. Nam acciſâ Meſſalinâ (inquit Suetonius) paullò pòſt quàm in triclinio decubuit, cur domina non veniret, requiſiuit. tanta fuit & obliuionis & inconſiderantiæ.*

Pag. 767. a. C. CAESAREM.] *Caium Caligulam putat. is fuit Claudij ex fratre nepos: qui incredibili ſæuitiâ aduerſus omne genus hominum graſſatus eſt. Quem rerū natura (velut alio loco ſcribit Seneca) non niſi in exitium approbriumq́; humani generis edidit.*

Ibid. OCCIDERAT ILLE SOCERVM.] *Syllanum enim ſocerum Caius ad necem ſecandaſq; nouaculâ fauces compulit, cauſſatus in eo, quòd ingreſſum ſe turbatius mare non eſſet ſecutus, ac ſpe occupandi vrbem, ſi quid ſibi per tempeſtatem accideret, remanſiſſet: quum Syllanus impatientiam nauſeæ vitaſſet, & nauigandi moleſtiam. Auctor Tranquillus.*

Ibid. HIC GENERVM.] *L. Syllanum, de quo antè & paullò pòſt.*

Ibid. CRASSI FILIVM VETVIT.] *Cn. enim Pompeio ſtirpis antiquæ, Magni cognomen Caius ademit: vt meminit etiam Suetonius.*

Ibid. HIC NOMEN.] *Fecit enim generum ſuum: nam Antoniam filiam maiorem, illi vxorem dedit.*

Ibid. CAPVT TVLIT.] *Ambiguum eſt. Poteſt enim intelligi* caput tulit, *hoc eſt, exſeruit caput, & ad honores eleuauit: &* caput tulit, *hoc eſt, amputauit.*

Ibid. TAM FATVVM, VT ETIAM REGNARE POSSET.] *Alludit ad vulgi dicterium, quo regū ſtultitiā paſſim notabant. In quam & ab Eraſmo declamatum eſt in prouerbio, Aut regē, aut fatuū naſci oportet. quod in huius ludi exordio ſtatim vſurpauit Seneca.*

Ibid. COGITATE P.C.] *Hæc verba & quæ ſequūtur, vſq; ad eam ſententiam, quæ incipit,* Hunc nunc deū facere vultis? *non erant in codice VViſſenburgēſi.*

Ibid. SCILICET.] *Ironiæ cū infitiatione accommodata eſt particula. Quemadmodū & illud apud Poetā:*

Scilicet hic ſuperis labor eſt.

Ibid. DRYVDARVM.] *Dryudarum religionem (inquit Suetonius) apud Gallos diræ immanitatis, & tantùm ciuibus ſub Auguſto interdictam penitus aboleuit. De Dryudibus Gallorum ſacerdotibus multa meminit Cæſar in ſexto.*

Ibid. IMMANEM RELIGIONEM.] *Nam pro victimis homines mactabant: vt refert Cæſar.*

Ibid. VT ROMÆ NVPTIARVM.] *Senſus eſt. Claudius hanc ob cauſſam Dryudarū religionem deleuit, vt fratris ſui filiam Agrippinam ducere poſſet: quod non licebat antè. Nam Claudius ſenatum ingreſſus decretū poſtulauit, quo iuſtæ inter patruos fratrumq́; filias nuptiæ etiam in poſterū ſtatuerētur. Exſtat apud Tacitum, in hanc rem Vitellij oratio coram ſenatu habita.*

Ibid. XXX. SENATORES.] *De hoc ſic Suetonius:* Die ipſo Claudij & Agrippinæ nuptiarū, in quinque & XXX. Senatores, trecentoſq; ampliùs equites Rom. tantâ facilitate animaduerſum, vt de nece conſularis viri renunciante centurione, factum eſſe quod imperaſſet, negaret Claudius quicquam ſe imperaſſe, nihilominus rem comprobaret, affirmantibus libertis, officio milites functos, quòd ad vltionem imperatoris vltrò procurriſſent.

Ibid. TRIA VERBA.] *Quòd balbus eſſet: & tamē iudicis eſt tria verba dicere, quæ diebus nefaſtis nō licebat. Eſt autē iucūda προσονομασία in* dicat *&* ducat.

Ibid. SVMMA REI.] *Imperij.*

Ibid. EX TABELLA RECITAVIT.] *Alludit ad conſuetudinem antiquā, quâ in ſenatu cenſentes, de ſcripta ſententiā proferebāt: &* recitare *verbū hoc ſignificat.*

Ibid. APPIVM SYLLANVM.] *Quem cùm Meſſalina & Narciſſus conſpiraſſent perdere, diuiſis partibus, alter ante lucem ſimilis attonito, patroni cubiculum irrupit, affirmans ſomniaſſe ſe vim ei ab Appio illatam: altera in admiratione formata ſibi quoq; eamdem ſpeciem aliquot iam noctibus obuerſari retulit. Nec multò pòſt ex compoſito irrumpere Appius nunciatus, cui pridie ad id temporis, vt adeſſet, præceptum erat, quaſi planè repræſentaretur ſomnii fides, arceſſi ſtatim ac mori iuſſus eſt. Hæc Suetonius.*

Ibid. b. CRASSVM FRVGI.] *Huius meminit quadam loca Tranquillus.*

Ibid. TAM SIMILEM SIBI, QVAM OVO OVVM.] *Prouerbium eſt, quo vtimur, propinquam ſimilitudinem indicantes. Vide Chiliades Eraſmi Roterodami.*

Ibid. NEC ILLI RERVM IVDICANDARVM VACATIONEM.] *Quemadmodum ipſe viuens pro conditione cuiuſque ciuis vacationem legis Papiæ conſtituerat: hoc eſt, vt eâ lege non tenerentur.*

Ibid. PEDIBVS IN HANC SENTENTIAM.] *Non pauci ſunt, qui opinantur, pedarios ſenatores appellatos, qui ſententiam non verbis dicerent, ſed in alienam ſententiam pedibus irent: inquit Gellius lib. 3. Vnde dictum eſt,* in ſententiā ire, *&* pedibus ire in ſentētiā.

Ibid. CYLLENIVS.] *Mercurius, à Cyllene monte Arcadiæ ſic dictus.*

Ibid. VNDE NEGANT.] *Verſus eſt Catulli de paſſere mortuo Lesbiæ:* Illuc vnde negāt redire quēquā.

Ibid. VIAM SACRAM.] *Via eſt Romæ ſic dicta. In hac apparet illum fuiſſe ſepultum.*

Ibid. VT SCIRES DEVM EFFERRI.] *Iocus eſt à ſtultitiā. Nam hoc ipſum pugnat cum ratione Dei, efferri mortuum.*

Ibid. OMNISQVE GENERIS SENATORVM.] *In exemplari manuſcripta legitur* ſenatorum *pro* ſonatorum. *Ego caſtigaui* æneatorum. *Sunt autem æneatores, tubicines: quòd tubæ ex ære fiant.*

Ibid. VT ETIAM CLAVDIVS.] *Tam ſtupidus & ſomnolentus, denique mortuus.*

Ib. P.R. AMBVLABAT TAMQVAM LIBER.] *Vetus codex habet* ambulat. *Malim* iubilat, *ſiue* iubilabat.

Pag. 767. b. PAVCI CAVSIDICI PLORABANT.] *Meritò lugebant cauſidici ob mortuum Claudiū, quippe qui in ſe nimiâ facilitate vſus eſſet. Scribit enim Tranquillus, ſe à natu maioribus audiſſe, cauſidicos adeò patientiâ Claudij abuti ſolitos, vt deſcendentem è tribunali non ſolùm voce reuocarent, ſed & laciniâ togæ retentâ, interdum pede apprehenſo, retinerent.*

Ibid. SED PLANE EX ANIMO.] *Obiter taxat publicū morem, quo lugebant etiam conducti. Iuuenalis:*

Ploratur lacrymis amiſſa pecunia veris.

Ibid. TAMQVAM QVI TVM MAXIME REVIVISCERENT.] *Hîc erat in volumine VViſſenburgenſi locunulo quadam. verbum* reuiuiſcerent *integrè erat perſcriptum.*

Ibid. DICEBAM VOBIS, NON SEMPER.] *Hoc eſt: Prædicebam vobis, non ſemper adeò fauentem Cæſarē habebitis, cuius abutamini patientiâ. Saturnalitorum licentia nota eſt: in quibus ſerui quoque libertate gaudebant, & domini viciſsim ſeruis miniſtrabant. Sub Claudio plus poterant aduocati quàm iureconſulti. Sapit prouerbium ſimile illi,* θύραζε Κᾶρες, οὐκ ἔτ᾽ Ἀνθεστήρια: *id eſt,* Foras Cares, nō ampliùs Antheſteria.

Ibid c. INGENTI ENIM ἐπιτάσει χορικῶς NÆNIA CANTABANTVR ANAPÆSTIS.] *Hoc verbo nos vtcumque eruimus è veſtigijs, quæ erant in exemplari manuſcripto. Per* ἐπίτασιν, *vocis contentionem intellige. Cuius contrarium eſt* ἄνεσις.

Ibid. FVNDITE.] *Anapæſtica ſunt familiaria tragœdijs, licet recipiant Dactylos & Spondeos. Poſtremo tamē loco non admittūt niſi Spondeum, aut Anapæſtū.*

Ibid. CORDATVS HOMO.] *Volumē manuſcriptū habet,* cordatusiano. *Proinde cenſeo ſcribendū,* cordatus Sino: *nam præcedentis dictionis vltimum elementum eſt* s: *vt ad Sinonem Virgilianum ſit alluſio.*

Ibid. REBELLES PARTHOS.] *De Parthis ſub Claudio Mithridatem regem expetentibus, ac de eorum diſſenſione, lege Tacitum in* XII.

Ibid. QVI.] *Id eſt, quo: ſcilicet neruo.*

Ibid. VVLNERE PARVO.] *Sagitta.*

Ibid. PICTAQVE TERGA.] *Propter ſcutū pictū.*

Ibid. BRITANNOS.] *Nam, vt inquit Suetonius, à Geſſoriaco (nunc Caleſium vocant) in Britanniam tranſmiſit, ac Cn. Sentij & Auli Plautij ductu, ſine vllo prælio aut ſanguine, intra pauciſsimos dies parte inſulæ in deditionem receptâ, ſexto, quā profectus erat, menſe, Romā redijt, triumphauitq́ maximo apparatu.*

Ibid. BRIGANTAS.] *Populi ſunt Britanniæ: de quorum diſcordijs meminit Cornelius Tacitus in duodecimo. nunc eam regionem Valli habitant. Ponit etiā Brigantium oppidū Ptolemæus in deſcriptione Rhetiæ.*

Ibid. ET IPSVM NOVA.] *Hoc dixit propter Orcadas inſulas, quas Claudius imperio Romano primus adiecit, vt teſtatur Euſebius.*

Ibid d. NON ALIVS CITIVS.] *Locus eſt ex ambiguo. Nam citò cognaſcit, qui ſtatim intelligit, & abſoluit. Et citò cognoſcit, qui pronunciat, non auditis partibus, ita vt Claudius ſolebat.*

Ibid. TOTO ANNO.] *Ius enim laborioſiſsimè dixit, etiam ſuis ſuorumq́ diebus ſollennibus nonnumquam, feſtis quoque antiquitus & religioſis. Auctor Tranquillus.*

Ibid. QVI DAT.] *Iudex inferorum: Minos, qui quondam Cretæ præfuit. Hunc poſt mortem ob iuſtitiā ſuam poetæ apud inferos ius dicere finxerunt. At Cretenſes, vt quos ciuilitate & moribus erudijt, ad Iouem tamquam præceptorem iſſe memorant, in Idâ monte ſpeluncam oſtendentes: atque illi in nonum annum conſueſſe, nec non didiciſſe, quæ ad Rempublicam inſtituendam vtilia forent. Id quod Max. Tyrius his verbis innuit.* Τί δὲ οἱ Κρῆτες; ἢ οὐ δοκοῦσιν ὑπὸ βασιλεῖ τῷ Μίνῳ κοσμηθέντες καλῶς ἀγασθέντες τῆς ἀρετῆς, διδάσκαλον αὐτῷ ἐπιφημίσαι τὸν Δία· ἔστι μὲν αὐτόθι ἐν τῇ Ἴδῃ ἄντρον Διός, φοιτῶντα δὲ τὸν Μίνω δι᾽ ἐνάτου ἔτους συγγινόμενον τῷ Διῒ μανθάνειν παρ᾽ αὐτοῦ τὰ πολιτικά. ἦ τοι Κρητῶν λόγοι. *Meminit huius Homerus Odyſſeæ vndecimo.*

Ibid. O CAVSIDICI, VENALE GENVS.] *De rhetoribus dictum,* ὑποτιθέασι τὰ χείλεα τοῖς λήμμασι καὶ τὴν φωνὴν πιπράσκουσιν, *qui muneribus linguam vendit ant. Sic Velleius Paterculus, vetuſtiſsimus ſcriptor, quem nos nuperrimè in Murbacenſi bibliothecâ reperimus, aliquando ſtudioſis impertituri, Plancum proditorem, qui ab Antonio ad Cæſarem transfugerat, in omnia & in omnibus venalē perquā elegāter appellat.*

Ibid. CONCVSSO FRITILLO.] *Nam (auctore Suetonio) Claudius aleâ ſtudioſiſsimè luſit, de cuius arte librum emiſit. Solitus etiam erat in geſtatorio ludere, ita eſſedo alueoq́ adaptatis, ne luſus confunderetur.*

Ibid. TALTHYBIVS.] *Eſt Talthybius præco apud Homerum in primo Iliad. quem Agamemnon ad tentoria Achillis miſit.*

Ἀλλ᾽ ὅγε Ταλθύβιόν τε καὶ Εὐρυβάτην προσέειπε. *id eſt:*

Aſt hic Talthybium affatus fuit Eurybatenq́ue.

Eſt & nuncij nomen apud Euripidem, qui Hecubam iuſſit filiam ſuam Polyxenam ſepelire.

Pag. 768. a. NARCISSVS.] *Ab epiſtolis Claudij, ante omnes dilectus.*

Ibid. DOMINVS DOMINI.] *Scribit Cornelius Tacitus, Claudium libertos, quos rei familiari præfecerat, ſibiq́ ac legibus adæquaſſe. De immodicis Narciſsi diuitijs, & Claudij in eum indulgentiâ, ſic ſcribit Satyricus:*

Nec Crœſi fortuna vmquam, nec Perſica regna
Sufficient animo, nec diuitiæ Narciſſi,
Indulſit Cæſar cui Claudius omnia. ———

——— DOMINVS DOMINI.] *Non eſt in codice VViſſenburgenſi.*

Ibid. VIRGA.] *Caduceo.*

Ibid. FACILE DESCENDITVR.] *Alludit ad poetā:*

— Facilis deſcenſus auerni.

Ibid. VELVT AIT HORATIVS.] *Eſt apud Horatium in Odâ, quâ arborem alloquitur, cuius caſu penè perierat: vbi inquit:*

Demittit atras bellua centiceps
Aures, & intortis capillis
Eumenidum recreantur angues.

Ibid. NEC QVEM VELIS.] *Superſtitioſa ſiquidē antiquitas nigri ſeu deformis occurſum, infelicis ominis loco ponebat. Et tempus nocturnum alioqui per ſe ſubinfauſtum habetur. Hinc illud apud Satyrographū.*

Et cui per mediam nolis occurrere noctem.

Ab hiſtoricis memoriæ proditum eſt, quo pacto quidem imperator, quòd in viâ Maurum hiſtrionem habuiſſet obuium, mortem ſibi ſit ominatus.

Ibid. CLAVDIVS CÆSAR VENIT.] *Vetus:* Et magnâ voce, Claudius, inquit, veniet. Cum plauſu, *&c. Nam duæ iſtæ dictiones,* Ecce extemplò, *illic non habentur.*

Ibid. PROCEDVNT CANTANTES.] *Ex notulis imperfectis litterarum Græcarum, quæ erant in libro veteri, nihil potui certi colligere. Fortè* θρηνῳδὴν næniam χορικῶς legendū. *Sed hæc coniectura eſto.*

Pag.

Pag.768.a. HIC ERAT COS.] Miro hîc diuerſitas exemplaris, quæ plerumque ſolet accidere in proprijs nominibus. Primùm erat lacunula: deinde pro Iunio prætore, vnus prætorius: pro Trallíano, Trallius: pro Coriotecto, Cortatectus: poſtremò pro Fuſidio, Fabius.

Ibid. TROGVS.] Sauſelli Trogi meminit Tacitus.

Ibid. QVOS NARCISSVS DVCI IVSSERAT.] Hi iuſſu Narciſſi fuerant occiſi.

Ibid. MEDIVS ERAT IN HAC CANTANTIVM TVRBA NOSTER PANTOMIMVS.] Sic & in codice manuſcripto legitur. Nos tamen pro noſter, ſubſtituimus Neſtor. Nam indubiè locus hic de M. Neſtore eſt intelligendus: cuius ſemel atque iterùm in vitâ Caij Caligulæ meminit Suetonius, adamatū ab illo tradens.

Ibid. PANTOMIMVS.] Mimus imitatorem ſignificat: Pantomimus eſt, qui omnes perſonas effingit repræſentatq́.

Ibid. QVEM CLAVDIVS DECORIS CAVSSA.] Neſcio an ſit legendum Caius: vt intelligas, Neſtorem amaſium ex obeſa graciliorem factum.

Ibid. b. CONVOLARVNT PRIMVM OMNIVM.] Vetuſtus liber habet, Conuolarunt omnium liberti. Fortaſsis ſcribendum, Conuolarunt obuiam liberti.

Ibid. MYRON, AMPEVS AMPYRONAS.] Hic rurſus nominum diuerſitas, & alius ordo. Pro Ampyrona, Arropas eſt in codice manuſcripto: & pro Pherona, Pheronatus. Alius habet hoc modo: Polybius, Myron, Arperas, Ampheus, Pheronaſſcus, quos, &c.

Ibid. POSIDES.] Libertorū præcipuè ſuſpexit Poſidē, ſpadonem; quem etiā Britannica triūpho inter militares viros haſtâ purâ donauit: vt refert Suetonius.

Ibid. FELIX.] Hunc cohortibus & alis prouinciæq́. Iudææ præpoſuit, trium reginarum maritum. Auctor Tranquillus & Tacitus. Apud Felicem Paulus Apoſtolus à Iudæis accuſatus, ſe excuſauit: vt ſcribit Lucas in Actis Apoſtolicis, & meminit Euſebius.

Ibid. CVM PALLANTE FRATRE.] Hic fuit à rationibus Claudij, quem & Narciſſum, de quo paullò antè, decreto quoque ſenatus non modò præmijs ingentibus, ſed & quæſtorijs prætorijſq́. ornamentis ornari libenter paſſus eſt. Tantum præterea acquirere, & rapere, vt quærente eo quondam de fiſci exiguitate, non abſurdè ſit dictum, abundaturum ſi à duobus libertis in conſortium reciperetur: vt prodit Suetonius. De his & Plinius meminit, ſic ſcribens: Multos poſteà cognouimus ſeruitute liberatos, opulentiores, pariter tres Claudij Principatu, Pallantem, Calliſtum, & Narciſſum. Cornelius Tacitus vbi de Pallante loquitur: Fixum eſt, inquit, ære publico ſenatuſconſultum, quo libertinus ſeſtertij ter millies poſſeſſor antiquæ parſimoniæ laudibus cumulabatur. Hinc cecinit Iuuenalis:

Ego poſſidebo plus Pallante & Licinis.

De monumento Pallantis, ad Montanum Plinius iunior meminit.

Ibid. HARPOCRAS.] Huic lecticâ per vrbem vehendi, ſpectaculaq́. publicè edendi ius tribuit.

Ibid. POLYBIVS] Hic à ſtudijs Claudij, ſæpè inter duos conſules ambulabat.

Ibid. QVOS OMNES CLAVDIVS.] Volumen antiquum habet: Quos Claudius omnes necubi imperatus eſſet permiſerat.

Quem locum doctus aliquis caſtigare volens, Senecæ mentem non eſt aſſequutus, quem opinor ſic ſcripſiſſe:

Quos Claudius omneis, velut tibi imperaturus eſſet, præmiſerat.

Ibid. EXCLAMAT.] E veſtigijs hîc Græcarum dictionum, quæ libellus manuſcriptus continet, nihil eruere potui: niſi ſi quis ſcriptum fuiſſe putet πάντας φίλους ὁρῶ, id eſt, omnes amicos video.

Ibid. IN IVS EAMVS.] In codice VViſſenburgenſi tantùm eſt eamus: & loco duarum dictionum præcedentium, erat dimiſſa lacuna. Nec eſt ſellas, ſed ſtellas. Nomine ſellarū intelliguntur ſubſellia iudiciaria.

Græci vocant columnam ſepulchralem, in quô ponitur inſcriptio.

Ibid. LEGE CORNELIA.] Lege Corneliâ de ſicarijs tenetur, inquit Martianus iureconſultus, libro Pandectarum quadrageſimo octauo, qui hominem occiderit, cuiúſve dolo malo incendium factum erit, quive hominis occidendi, furtive faciendi cauſsâ cum telo ambulauerit. Pœna huius legis eſt, in inſulam deportatio, & omnium bonorum ademptio. Sed ſolent hodie capite puniri, niſi honeſtiore loco poſiti fuerint, quàm vt legis pœnam ſuſtineant: vt habetur eadem titulo. Mirè verò hîc expreſſit morem priſtinum iudiciorum.

Ibid. EQVITES ROMANOS.] Hunc locum ſic arbitror legi debere: Equites Romanos CCXXI. Ceteros ὅσα ψάμαθός τε κόνις τε, id eſt, innumeras, quarum videlicet numerum non minùs difficile ſit inire, quàm aut arenæ aut pulueris. Eſt Iliados ι.

Οὐδ' εἴ μοι τόσα δοίη ὅσα ψάμαθός τε κόνις τε.

Ibid. EXTERRITVS CLAVDIVS OCVLOS VNDECVMQVE CIRCVMFERT, VESTIGAT ALIQVEM PATRONVM, QVI SE DEFENDERET.] Hæc verba non ſunt in codice VViſſenburgenſi.

Ibid. c. CLAVDIANA LINGVA.] Siue quòd Gallus eſſet, ſiue quòd balbus, ſiue quòd ſemper ageret Claudij negatia, locus eſt ex amphibologiâ.

Ibid. HOMO IVSTISSIMVS.] Iuſtum enim par pari referre. Sic ille tractauerat eos. Alioqui iniuſtiſſimum eſt, reum non ſinere loqui.

Ibid. NOVITATE REI.] Quòd videlicet vnâ tantùm accuſationis parte auditâ, ſtatim iudicaſſet.

Ibid. QVAM NOVVM.] Sæpè enim inauditos, reos damnauerat.

Ibid. SI MINVS DII LATVRA FECISSENT.] Hic locus deprauatiſſimus multum mihi negotij exhibuit. Liber manuſcriptus habet, ſi vni dij laturá feciſſent. Conticio legendum, Semidij laruam faceſſeret, id eſt abiiceret, ſubaudi Claudius. Nam ſic & Liuius hoc verbo faceſſo vtitur.

Ibid. TANTALVM SITI.] Tantalus ſtagno apud inferos labrotenus immerſus & pomis circum os ex arbore propendentibus, ſiti tamen & fame torquetur. nam ſi bibere velit, refugit aqua: ſi pomum arripere tentet, arbor ſurſum reſilit. Ouidius:

Quærit aquas in aquis, & poma fugacia captat
Tantalus. ——

Ibid. SISYPHVM ONERE.] Siſyphi ſaxum illud ingens apud inferos, vbi in montem protruſum fuerit, ſtatim delabitur, iterùm inani conatu ſurſum ferendum. De huius & Tantali pœnis lege Homerum 11. Odyſſea, circa finem: vbi Vlyxes refert, quæ apud inferos viderit.

Ibid. NON VMQVAM SISYPHVM.] Hæc clauſula non erat in codice VViſſenburgenſi.

Ibid. IXIONIS MISERI ROTAM SVFFLAMINANDAM.] Ixion apud inferos rota alligatus, aſſiduè circūfertur. Meminit huius Lucianus in dialogis deorū.

VV 2 Pag.

Pag. 768. c. ALIQVANDO IXIONIS MISERI ROTAM SVFFLAMINANDAM.] *Quid ſi legas* ſublaminandam: *à laminâ deducta verbo?*

Ibid. EX VETERANIS MISSIONEM.] *Vtitur metaphorâ militari. Militibus enim datur miſſio, cùm citra ignominiam exauctorantur.*

Ibid. NON PLACVIT VLLIS EX VETERANIS.] *Vetuſtus libellus non habet hæc dua vocabula* ex veteranis: *ſed harum loco lacunam.*

Ibid. POENAM EXCOGITARI DEBERE, INSTITVENDVM.] *In manuſcripto valumine legitur*, conſtitui debere, excogitandum illi.

Ibid. ET ALICVIVS CVPIDITATIS, SPES SINE FINE EFFECTVS.] *Propemodum certus ſum, ſic ſcripſiſſe Senecam*: Et alicuius cupiditatis ſpecimen ſine effectu.

Ibid. ALEA LVDERE.] *Quâ viuens adeò ſtudioſè luſit.*

Ibid. d. C. CÆSAR.] *Nam Caligula Cæſar, Claudij ex fratre nepos, hunc (vt Scribit Suetonius) non niſi ad ludibrium reſeruauit. Quid mirum igitur, ſi à Caio in ſeruitutem paſcatur?*

Ibid. AB ILLO FLAGRIS.] *De his qui iuſſu Caligulæ vapularunt, in hunc modum ſcribit Seneca noſter lib. 3. de Irâ:* Modò C. Cæſar, Sextum Papinium, cui pater erat conſularis, Bethenum Baſſum, quæſtorem ſuum procuratoris ſui filium, aliosq́ue & equites Romanos & ſenatores, vno die flagellis cecidit.

Ibid. COGNITIONIBVS.] *Cognitiones ſunt cauſſarum: vt cùm dicimus, Senatus Romani cognitionem certæ legi non fuiſſe obnaxiam. Ac proculdubio Caium hic notat, vt qui cognoſcendi prouinciam ſæpè libertis ſuis committeret, quò magis à curis liber altiori otio frueretur.*

HADRIANI IVNII HORNANI

ANNOTATIONES

IN L. ANNAEI SENECAE LVDVM

DE MORTE CLAVDII.

LVDVM *de morte Claudij Cæſaris, à Senecâ iocosè, ſed non abſque felleo ſale, eruditis leporibus condita, conſcriptum, oſtendi alìm in meis animaduerſorum libris, diuerſo planeq́ alio fuiſſe titulo ab auctore inuulgatum, quàm nunc inſcriptus legatur. Nec de ſententiâ nunc quidquam muto, præſertim quum disertis illud verbis proditum ſit à Dione Cocceio, haudquaquam dilutæ auctoritatis ſcriptore, qui hiſtoriarum duodeſexageſimo libro ſcribit à Senecâ exiiſſe opuſculum titulo* ἀποκολοκύντωσιν, *quo Claudij Cæſaris ad ſuperos exceſſum conſignarit. Eius hæc ſunt verba:* Συνέθηκε μὲν γὰρ καὶ ὁ Σενέκας σύγγραμμα, ἀποκολοκύντωσιν αὐτὸ ὥσπερ τινὰ ἀπαθανάτισιν, ὀνομάσας. *Quod Latinè ſonat, propter Græcæ linguæ rudes:* Compoſuit & Seneca libellum, cui nomen eſt Apocolocyntoſis, velut Apotheoſis quædam & in immortalium cœtum adoptio. *Addita fuit & eodem in loco ratio nominis, eiuſmodi fermè: quòd, quum conſtet Claudium medicati boleti eſu fuiſſe conſumptum, fraude quidem vxoris, ſed ingenio Locuſtæ nobilis veneficæ, huic titulum libello dederit auctor, à præcipui vſus purgante medicamine, Colocynthide: cuius propè nulla inter deiectiora medicamenta compoſitio eſt expers apud veteres medicos, vſque adeò, vt hodie quoque in hac tam clarâ litterarum & ſcientiarum omnium luce proh dolor promiſcuè quouis in morbo, cuilibet ætati & ſexui, à circumforaneis medicaſtris impunè propinetur, non ſine præſenti multorum exitio. Itaque tanti ego ſcriptoris auctoritate fretus, ſeruandum duxi, & quaſi poſtliminij iure aſſerendum libri titulum, haud otioſè aut temerè ab auctore vſurpatum, quòd equidem exiſtimo: neque ſanè id abſque certo temperamento inter auctoris delectum, & inueteratam recepti vſus neceſſitatem. Quòd ſi quis vulgatam lectionem mordicus tuendam eſſe exiſtimarit, non laboro; per me licet, is etiam vt cum ratione inſaniat: præiudicatæ opinioni derogatum nihil volo, modò liberum rectiùs opinaturis iudicium & integrum permittatur. Porrò vbi iam codices impreſſos cum manuſcripto exemplari (quod Ioannes Cauchus noſter, vir à Gratijs & Muſis factus, & adiuuandis melioribus litteris natus, nobis communicauit) contuliſſem, tot loca conſpurcata & peruerſa offendi, vt periclitari apud me cœperit (abſit inuidia dicto) Beati Rhenani auctoritas, viri alioqui longè doctiſſimi, ſed in corrigendo nimiùm fortè præpoperi & audacis: dum aut de ſuâ coniecturâ infarcit verſus* ἀπροσδιονύσους, *nihilq́ ad rem facientes: aut pro ſuo arbitratu immutat, quæ rectiùs legebantur anteà: ne quid addam grauiùs. Certè, meâ quidem ſententiâ, conſultius foret interdum vigilijs & valetudini, meliorúmque horarum compendio conſulerent nonnulli, quàm ita famam aucuparentur. Sed hæc miſſa facientes, locorum aliquot reſtitutorum & interpolatorum rationem ſubiiciamus.*

Duæ illæ litteræ, S. A. Sancti Amandi codicem vetuſtum innuunt, quo vſi in caſtigando ſumus.

Pag. 763. a. NIHIL OFFENSAE VEL GRATIAE.] *S. A.* nec gratiæ.

Ibid. b. QVIS VMQVAM AB HISTORICO IVRATORES EXEGIT.] *S. A.* iurato res.

Ibid. IDEM CLAVDIVM VIDISSE.] *S. A.* Item Claudium.

Ibid. NAM POSTEAQVAM IN SENATV IVRAVIT.] *S. A.* Nam ex quo, *&c.*

Ibid. c. AB HOC EGO QVÆCVMQVE AVDIVI, CERTA CLARAQVE AFFERO.] *S. A.* Certè clara affero.

Ibid. AVGEBAT CYNTHIA REGNVM.] *Damnat hanc lectionem Rhenanus: ſed falſò. ratio enim contendit, ita eſſe legendum omnino, quomodo ſcribit & codex noſter. indicat namque noctes, tranſacto dudum autumnali æquinoctio, creuiſſe, longioresq́ factas: quibus adauctis, etiam luna, penes quam noctis imperium ſit, ſuum regnum creſcere, nil mirum eſt. Quid verò hic attinuit,* lychnum *ſubſtituere: cùm non de ipſo lunæ incremento loquatur, ſed de autumno, cuius cataſtaſin poëtico more circumſcribit, qui relictâ à tergo æſtate, noctes paullatim adauget: quæ acceſſio efficit vt diutiùs ſplendeat luna, ſolis præſentiâ lunare iubar abolente. Neque verò noctu animam agere cœpit Claudius, ſed mox à meridie: quod paullò pòſt tribus verſibus periphraſticè dicet: & Tacitus medio die (quo tempore videlicet Claudius animam agebat) Neronem ad cohortes exiſſe ait.*

Ibid. TERTIVM IDVS OCTOBREIS.] *Quod hactenus falsò lectum fuit,* dies quintus eiuſdem Octobris, *noſtrum exemplar manifeſtè exaratum habet,* dies III. Idus Octobris. *quam ſcripturam confirmat & initialis verſus huiuſce libelli, & ſuffragatur ceterorum hiſtoricorum conſenſus. etenim Suetonius exceſſiſſe illum tertio Idus Octobris ſcribit: & Dion exſpiraſſe ait* τῇ τρίτῃ καὶ δεκάτῃ τοῦ Ὀκτωβρίου, *id eſt,* decimotertio die Octobris: *hoc eſt, iuxta Romanæ dictionis filum, tertio Idus Octobris. nam quod dubitationis periculum creare nonnullis poſſet, illud Senecæ,* ante diem tertium Idus Octobris, *non ita accipiendum eſt, vt die vno aut altero mors Claudij tertium Idus præceſſerit. imo purè puteq́ idem eſt dicere,* ante diem tertium Kalend. vel Idus, & tertio Kal. vel Idus: *quod ex Ciceronis epiſtolis notiſſimum eſt. alioqui quod ſæpe in antiquis libris legas,* AD III. KAL. *non* ad tertium Kal. *denotat: ſed,* ante diem tertium Kal. *quâ de re aliàs per occaſionem.*

Ibid. ACQVIESCVNT ONERI POETÆ.] *S. A.* acquieſcunt omnes poëtæ.

Ibid. d. TORQVERI PATERIS? NVMQVAM MERITVM, VT TAMDIV CRVCIARETVR.] *Codex S. Amandi, & VViſſemburgenſis, quo ſe vſum fuiſſe profitetur Beatus, in lectione iſtâ conſentiunt,* Nec vmquam tamdiu eruciatus eſſet. *quæ ſcriptura cùm ſit vtrobique conſtans, haud temerè immutanda meo iudicio videtur. Tametſi non eam inficias, locum eſſe haud immunem à vitio: quem, ſequendo ſcripturæ veſtigia, ita concinnarim:* Nec vmquam tandem eruciatus eeſſet.

Ibid. POSTQVAM PRINCEPS FACTVS EST.] *S. A.* ex quo princeps.

Ibid. OMNIBVS ANNIS, OMNIBVS MENSIBVS EFFERVNT.] *Non inuenuſtè codex noſter ſcribit,* omnibus menſis, *eleganti paronomaſiâ: vt ludens inſinuet, Claudium temulentum, & crapulæ quotidianæ addictiſſimum ſæpenumerò fallere Genethliacorum prædictiones, non in annos modò, ſed in ſingulas etiam paſtiones menſasq́ exitum illius opperientium.*

Ibid. EGO MEHERCVLE, INQVIT, PVSILLVM TEMPORIS ADIICERE.] *S. A.* Ego mehercules, inquit, puſillum temporis adicere.

Pag. 764. a. HISPANOS, BRITANNOS, SAVROMATAS, ET SI QVI VLTRA GLACIALEM BOREAM INCOLVNT BARBARI, TOGATOS VIDERE.] *Codex S. Amandi conciſiùs legit:* Hiſpanos, Britannos togatos videre. *quo pacto etiam VViſſemburgenſe exemplar ſcribit: itaque vt ſpuria inducenda, atque extra familiam eiicienda cetera cenſeo. videntur enim à ſciolo quopiam aſſuta.*

Ibid. CANDIDA DE NIVEO SVBTEGMINE.] *Codex noſter laudatâ ſcripturâ ſic legit:* Candida de niueo ſubtemina vellere ſumit. Subtemen, *quaſi* ſubſtamen, *abſque* g *ſcribi debere videtur. nec enim cum tegmine quidquam illi commune: ſed quòd inter tenſa ſtaminis fila ſubtendatur ſubtexatúrque.*

Ibid. d. CLAVDIVM IVBENT OMNES χαίρειν.] *Manuſcriptus codex manifeſtis notis præfert verſum Euripidis ex Creſiphonte fabulâ:*

Χαίροντας, εὐφημοῦντας ἐκπέμπειν δόμων.

hoc eſt:

Efferre læto proſequentes omine.

Locus autem Tragici, vnde hic verſus deſumptus eſt, citatur à Strabone & Stobæo:

Ἐχρῆν μὲν ἡμᾶς σύλλογον ποιουμένους
Τὸν φύντα θρηνεῖν, εἰς ὅσ' ἔρχεται κακά·
Τὸν δ' αὖ θανόντα, ὡς πόνων πεπαυμένον,
Χαίροντας, εὐφημοῦντας ἐκπέμπειν δόμων.

Quos hunc in modum conuertit Cicero in Tuſculanarum primo:

Nam nos decebat cœtus celebrantes, domum
Lugere, vbi eſſet aliquis in lucem editus,
Humanæ vitæ varia reputantes mala:
At qui labores morte finiſſet graues,
Omnes amicos laude & lætitiâ exſequi.

Nam in impreſſis codicibus vocem Hunc *ſuperuacuam, & de margine in contextum raptam, trimetri lex reſpuit.*

Ibid. NE EXCIDANT MEMORIÆ.] *VViſſemburgenſi codici conſentit manuſcriptum exemplar in hac lectione:* ne excidant, quæ memoriæ publicum gaudium impreſſerunt. *vt intelligat occaſiones & cauſſas publici gaudij, quæ rediuiuam in animis ingentis lætitiæ materiam ſemper ſint alituræ. niſi places potiùs mutato numero ſcribi* impreſſerat. *quæ lectio per ſe quoque clara fuerit.*

Ibid. RESPONDISSE ILLVM, NESCIO QVID.] *S. A.* Reſpondiſſe neſcio quid.

Pag. 765. a. DILIGENTIVS AVTEM INTVENTI.] *S. A.* Diligentiùs iutuenti.

Ibid. VBI HÆC CLAVDIVS, GAVDET.] *In S. A. codice non ſunt illa duo verba,* Vbi hæc.

Ibid. Ἰλιόθεν με φέρων.] *Exſtat hic verſus Odyſſeæ nono, vnde apud Alcinoum Phæacum regem narrationis ſuæ telam orditur Vlyſſes: quem ita conuerti:*

Appulſum ad Ciconas me ventus ab Ilio adegit.

Cur verò Claudius ab Ilio adeſſe ſe dicat, & Seneca hoc verſu ſignificare voluiſſe Claudium ſe eſſe Cæſarem teſtetur, eò ſpectat, quòd non modò Iulius Cæſar, totaq́ Iulia gens, ſed & Claudius, & in genere Romanus populus, ad Iulum Aeneæ Troiani filium, ſtirpis ſuæ originem referebat. Hinc eſt quòd apud Suetonium Tranquillum Claudius legitur remiſiſſe tributa in perpetuum Ilienſibus, quaſi Romanæ gentis auctoribus. Ibidem meminit veteris epiſtolæ Græcæ, Senatus populiq́ Romani nomine ad Seleucum Syriæ regem ſcriptæ, quâ illi regi ſocietatem amicitiamq́ pollicebantur, ſi Ilienſes conſanguineos ſuos ab omni onere immunes præſtitiſſet. Quin & apud Corn. Tacitum Annalium lib. XII. *Nero Cæſar ſuſceptâ Ilienſium cauſsâ, Romanum Troiâ demiſſum, & Iuliæ ſtirpis auctorem Aeneam fuiſſe diſſerit. T. Liuius quoque lib. 37. Cornel. Scipionem Coſ. Troianâ in vrbe liberaliter exceptum memorat, Ilienſibus in omni rerum verborúmque honore ab ſe oriundos Romanos proferentibus, & Romanis lætis origine ſuâ.*

Pag. 765. a. Ἔνθα δ' ἐγὼ πόλιν ἔπραθον.] *Hic verſus præcedentem ordine ſequitur apud Homerum: vnde Seneca ait,* Erat autem ſequens verſus verior, æquè Homericus. *ita vt à latæ culpæ crimine eximi nequeat Rhenanus, alienos planè ab huius loci ſenſu verſus inſerens. Sonat autem Latinè ita:*

Hic vrbem euerti, & conſumpſi corpora ferro.

Innuit autem Seneca, verſum iſtum, qui proximè ſequitur alterum, veriorem illo eſſe, quòd illum aliò detorſerit Claudius, ad inſinuandam generis ſui fabuloſam originem: quum Vlyſſes inde auſpicetur errorum ſuorum narrationem, quando poſt Troianæ vrbis excidium, in Ciconas gentem Thraciam appuliſſe, eorúmque oppidum Iſmaron diripuiſſe, cæſis oppidanis, ait. Cur autem veriorem illo dixerit, ad eius crudelitatem referendum eſt: quâ conſtat ex Tranquillo, ſtatâ nuptiarum die trigintaquinque ſenatores, trecentoſq́ equites Romanos ab eo interemptos fuiſſe. cuius ſæuitiæ mentionem non tacuit hic libellus: quaſi ex confeſſo vaſtitatem & vrbis occidionem deſignaturus fuerit Claudius, ſi hunc verſum priori, vt ordine illi contiguus adhæret, ſubiicere ſtuduiſſet.

Ibid. ET IMPOSVERAT HERCVLI MINIMO DISCRIMINE FABVLAM.] *Codex noſter legit,* minimè fabro, *loco trium illorum verborum,* minimo diſcrimine fabulam: *noſtriq́ codicis lectioni aſtipulatur exemplar manuſcriptum Beati Rhenani. quamquam quid iſti animi fuerit, reponendam cenſenti vocem* Allobrox, *pro* fabro, *diuinare non poſſum: & eſt alioqui ſatis commoda ſententia,* Et impoſuerat Herculi minimè fabro: *intelligendo fabrum architectum, & dolos fabricare doctum. Multò verò minùs ambigua ſententia fuerit & lectio, ſi paullulùm deflectamus, & quaſi recudamus vocem* fabro, *in* vafro: *hunc in modum legenda:* Et impoſuerat Herculi minimè vafro, *eâ ratione, quâ Herculeam ſimplicitatem dixit in libris de Ponto Ouidius. Herculis namque ſimplicitas, facilitaſq́, & εὐήθεια quadam in omnibus eius operibus ſeſe prodit manifeſtiſſimè. Porrò vox addita in impreſſis libris* diſcrimine, *impoſuit Andreæ Alciato in libris Parergôn, vt* fabulam *in* fibulam *mutarit, hanc lectionem inculcando:* Impoſuerat Herculi minimo diſcrimine fibulam. *quaſi ſenſerit auctor de fibulâ, notiſſimo penis aſtrigmento, quo ad inhibendum Veneris vſum iniecto vſa fuit antiquitas, ἀγκτῆρα Græci vocant. de quâ Corn. Celſus libro ſeptimo. vnde refibulandi vocabulum apud Epigrammatarium: quòd Iuuenalis ſoluere fibulam dixit. Sed aliena eſt ab hoc loco iſta dictio.*

Ibid. SOLA CVM ILLO VENERAT.] *Venuſtior lectio eſt noſtri codicis,* ſola tum illo venerat, *per aduerbium locale: vt febris comitis indiuiduæ comitatum, & cum Claudio ad cælitum curiam acceſſum ſignificet.*

Ibid. b. HVNC EGO REDDO TIBI.] *Eſt & ipſa ſcriptura verior manuſcripti codicis,* Hunc ego tibi recipio: *vt genitura Claudij apud Lugdunum nati fidem confirmet.*

Ibid. AVDI ME, INQVIT, TV, ET DESINE.] *S. A.* Audi me, inquit, tu deſine fatuari.

Ibid. SEDE QVA GENITVM DICAS.] *Infeliciter hunc verſum interpolare conatur Rhenanus, hoc pacto:* Expromere properes quâ gente natus eluas: *non ſeruatâ trimetri lege, quæ religioſè in noſtro codice obſeruata eſt:* Exprome properè, ſede quâ genitus cluas. Cluere *enim, antiqui vſus verbum, præ* dici & perhiberi *ponitur: vt in Enniano illo:* Pergentes eſſe cluebat omnium miſerrimus: *& apud Plautum in Trinummo Staſimus ſeruus:* Nimium difficile eſt reperiri amicum, ita vt nomen cluet.

Ibid. c. TACITVS QVIETIS ALLVIT RIPAS VNDIS.] *Verſus ſenarij ratio poſtulat vt legatur* vadis: *vt & manuſcriptus liber habet.*

Ibid. d. MENTIS SVAE NON EST, ET TIMET.] *Suſpenſa ſententia eſt, & hiatum iſtum implet codex manuſcriptus, duabus immiſſis vocibus, ita legens,* & timet μωροῦ πληγήν. *vt innuat, Herculem, poſtquam Tragico cothurno animoſè quædam fuiſſet prolocutus in Claudij barbariem (apud Lugdunum, ad confluentes præcipitis Rhodani & ſegnis Araris, nati) nihilominus extimuiſſe ſtolidi hominis manus, ne ab illa vapulando iniuriam acciperet, eò quòd ſtulti faciles eſſe ſoleant colaphis infligendis verberibuſq́. Stoliditas autem inſignis Claudij hoc libello paſſim traducitur: quam impunè etiam illi obiectam perſæpè memorat Suetonius Tranquillus. Poſſit & τιμωρὸν πληγὴν legi, vt vindicis manus iniuriam in depalmanda pati Herculem exhorruiſſe ſignificet.*

Ibid. SI QVIS A ME NOTOREM PETISSET.] *Deſcenſurus fortè fueram in opinionem Rhenani, legentis,* ſi quis ἀμύντορα petiſſet: *niſi conſenſus omnium codicum reclamaret, ſuaderetq́ diuiſim potiùs legi hunc in modum:* & ſi qui à me notòrem petiſſet. *nam quæ ſequuntur verba,* qui me optimè noſti, *ἐπεξηγητικῶς exponere videntur vocabulum* noto: *vt ſit* noto, *hoc eſt,* qui me optimè noſti.

Ibid. SED QVONIAM VOLO.] *Locus proculdubio mutilus, non modò deprauatus: vt veriſimile ſit, multa iſthic deſiderari, ſiquidem ab hoc verſu nouæ pagellæ initium eſt in manuſcriptis: ſuſpicioq́ tenet, bonam dialogiſmi partem abeſſe. Quid ſi pro* quoniam volo, *legatur,* quò ἐμβολή. *certè has voces ipſe litterarum ductus commonſtrat his qui Græcè norunt. Notatur enim paſſim in hoc libello Claudij philelleniſmus, qui Græcè loqui in quotidiano etiam ſermone affectabat. Videntur autem quæ ſequuntur, per dialogiſmum diſceptari à dijs indigetibus, mirantibus inſolentem Herculis in cæleſtium curiam irruptionem,*

vt ſuſci-

Digitized by Google

vt ſuſcitentur, ſed quo ἢ ἐμβολὴ? quaſi dixerint: Quò irrumpis, impreſſionemq́. facis? iſti namque lectioni fouet, quod ſubiicitur: Non mirum, quòd in cunam impetum feciſti: nihil tibi cluſi eſt.

Pag. 766. a. SI MEHERCVLES A SATVRNO.] *Totus iſte locus ita prodigioſè eſt depranatus, vt Paoniâ manu ſit opus ſanandis eius vulneribus. videtur autem deeſſe tale quid: Repulſam non tuliſſet, ſi mehercules à Saturno petiſſet hoc beneficium: videlicet, vt in deos referretur. Subdit deinde cauſſam mutui beneficij:* cuius menſem toto anno celebrauit, Saturnaliaque eius: *ita namque lego. Cur verò dicat, Claudium Saturni menſem toto anno celebraſſe, & Saturnalia, referendum eſt partim ad intempeſtiuas eius comeſſationes & perpotationes, partim ad ſtudium immodicum, nimiamq́. indulgentiam in libertos. Conſtat autem, Saturni tutelæ dicatum fuiſſe olim Decembrem menſem, in quo per dies aliquot Saturnalia celebrabantur magnâ procacitate, luxúſque omnis apparatu: quo tempore ſerui non modò ingenuorum calceos ſumebant, vt Porphyrius ſcribit: aut herilem habitum mutabant, quod Dion tradit: ſed in heros quoque licenter multa agebant. Iam cum Saturnalibus Claudianos mores conferamus. Primùm omnium ſcimus ex Tranquilli lectione, Claudium conuiuia agitaſſe & ampla & aſſidua, nec temerè vmquam triclinio exceſſiſſe, niſi diſtentum ac madidum, ita vt hac ratione Saturnalitia diæta illi perennauerit. Deinde notiſſimum eſt, quantum indulſerit libertis ſuis, quibus non prætoria ſolùm ornamenta, ſed & lecticæ ius cum imperatoribus conſulibúſque commune, permiſit: medium quoque inter conſules locum in iiſdem paſſus, & impunitas opum immenſarum voragines, vſque eò, vt ſcomma in illum exſtiterit, abundaturũ ſi libertis conſors foret. quò ſpectat & morſus, quo Narciſſum libertum, dominum domini, huius libelli auctor nominat. Quòd autem Rhenanus exiſtimat legendum eſſe,* Caius princeps non tuliſſet illum, *&c. meâ quidem opinione multùm fallitur. primùm namque repugnat codicis vetuſti fides, qui poſt vocem* eius *manifeſtum comma habet. deinde qui potuit de Caio Caligulâ iſtud vel dici vel intelligi, vt is paſſurus non fuerit Claudium ab Ioue Deum fieri? cùm Caius ceterorum Imperatorum more per apotheoſin cæleſtium augere numerum nedum non meruerit, vt etiam mortuum noua contumelia ignominiaq́. exemplo proſequẽdum ſenatus cenſuerit, nomenq́. oblitterari voluerit, & expungi è catalogo eorum Imperatorum, quos & in ſacramentis & in publicis votis ſuſcipiendis religioſè nominabant: vt teſtatur Dion. Fortè non malè ſic legas:* Si mehercules à Saturno petiſſet hoc beneficium, cuius menſam toto anno celebrauit, Saturnalitius princeps non tuliſſet? *per interrogationis modum, & cum ironiæ notâ: vt quæ ſequuntur verba, deorum quiſpiam ſubiiciat cum ſtomacho: Illum Deum ab Ioue fieri, qui ſcilicet tantis flagitiis coopertus fuerit?*

Ibid. OROPENQVE SOROREM.] *S. A.* Oro per quod.

Ibid. ET VT DEVM ORANT.] *Græcas voces, quæ in manuſcripto exemplari hoc in loco leguntur, certò & indubitatè aſſerere eas eſſe, quas hic poſiturus ſum, non eſt animus: ne fraudem lectoribus faciam, quippe cùm de iis parùm liquida mihi conſtet ratio. vſqueadeò confuſa eſt ob imperitè ſcriba Græcarum litterarum texturo, vt neſcias quam ſcripturam ſis magis probaturus, μωρῶς κε κληρονχεῖν, ἢ μωρῶ ἀποχὴν, vel ἀποτυχὴν. interdum enim vna plus littera ſupereſt, interdum vna aut altera deficit: vt diuinare neceſſe ſit ſubinde, Deliôque natatore opus habeat qui cuncta velit βυσσοδομεύειν. Breuiore eadémque certiore methodo ad artificioſas (quas Galenus nominare ſolet) coniecturas via nobis patuiſſet, ſi deſcriptor eaſdem vbique characterum formas ac typos religione quâdam obſeruaſſet, obſeruatas retinuiſſet, nec ab iis latum vnguem diſcedendum ſibi propoſuiſſet. nunc cùm typis illis temerè prorſúſque inſcitè abutatur, definire nihil hic auſim, nullius iudicio præiudicatum volens, ſed relicturus vnicuique liberum arbitrium ſequendi quod ſibi probabilius videatur, donec feliciorem quis nactus genium, aut meliore vſus codice, certius diuinet, aut ſtatuat. Si itaque μωρῶς κληρονχεῖν legamus, notari rurſus atque perſtringi Claudianam ſtultitiam intelligimus, vt ſignificet, barbaros orare, fatuos rerum potiri. in quam ſententiam bis in hoc libello ſcripſit,* Aut regem, aut fatuum naſci oportere: *& iterùm,* tam fatuum vt etiam regnare poſſet. *Sin per* ο, *μωρῶ ἀποχὴν, vel ἀποτυχὴν ſcribamus: ſignificabit orari ab illis, necis fruſtrationem dilationémque. Quod verò ſequitur codice excuſo,* Tamdem Ioui venit in mentem: *noſter habet,* in tantum Ioui, *&c. quæ dictio familiarior eſt Senecæ, quàm vt propterea mutandam cenſuerim.*

Ibid. VOS MERA MAPALIA FECISTIS.] *In veteri manuſcripto legitur,* vos me rapamalia feciſtis. *Legendum puto, ſecutus litterarum tractum:* Vos me rapataulem feciſtis. *vt ſuorum iuſſorum contemptum indicet: quaſi qui nihilo pluris fecerint Iouem, quàm homunctionem ſtipulam inflantem. Eſt enim ῥαπαταύλης ſiue ῥαπαύλης is qui ſtipulam calamúmve inſpirat. Quid enim commune habet cælum cum mapalibus? & de ſe loquitur iſthîc Iupiter, ſuiq́. deſpectum indignabundus oſtendit.*

Ibid. b. QVANTVM VIA SVA FERT.] *Sequor hic lectionem Andr. Alciati, longè doctiſſimi, in Parergon lib. 6. cap. 5. & ſcribo,* quantumuis vafer.

Ibid. QVOD IN FORO IVVAT.] *Legendum eſt omnino* viuat: *quam ſcripturam ſeruat clarè manuſcriptus codex.*

Ibid. NE ALIIS VERBIS PONAM, QVAM QVÆ AB ILLO.] *Codex vetuſtus puriùs legit:* Ne aliis verbis ponam, quæ ab illo dicta ſunt. *hoc eſt, diuerſis verbis.*

Ibid. IAM FAMA MINIMVM FECISTI ETIAM.] *In manuſcripto codice ita legitur:* Iam famâ nimium feciſti. Itaque ne videar, *&c. Vt inducenda videantur illa verba, ceu ὑποβολιμαῖα, etiam peſſimum quemque illum affectare: à naſutiore quopiam adiecta.*

Ibid. DEVS FACTVS, DICTVS, PICTVSVE ERIT.] *Fortè rectiùs,* factus, fictúſve erit.

Ibid. HIC QVÆSTV SE SVSTINEBAT.] *Codicis manuſcripti hæc eſt lectio:* Hoc quæſtu ſe ſuſtinebat vendere, ciuitatulas ſolebat adhuc velle.

Digitized by Google

Quid ſi legas, & adhuc velle apparebat: *aut ſimile quid? vt iſthic interpungatur oratio: deinde ſequatur altera periodus*, Acceſſit Hercules, *&* auriculam illi tetigit.

Pag. 766. d. QVAM CANEIS EXCIDIT.] *Alciatus in parergis lib. 6. cap. 5. legit hoc modo*: quàm canis exta edit. *cui lectioni libens etiam accedo.*

Ibid. DE TOT ACTIBVS IVRIS.] *Sequor manuſcripti codicis fidem, qui legit*, de tot actibus viris. *quæ ſententia videtur etiam Rhenano placuiſſe: niſi quod pro* actibus, *legit* præſtantibus: *repugnante vocis ductu.*

Ibid. NAM τῆς ὀργῆς ÆGRE SENESCIT ἡ νόσος. Γυργοπολινίκης ISTE.] *Beatus hoc loco gloriatur, ſe iſtum locum magna labore reſtituiſſe: cum videatur eum potius peruertiſſe, ſi fas eſt dicere, ea obtrudens quæ à manuſcripti codicis fide ſunt alieniſſima. Equidem ſic interpolandum locum cenſeo, obſeruato anxiè characterum ductu*: Nam etiamſi φόρμιγγος neſcit, ego ſcio, ἐντύνων τὸ, Καλλίνικε Ἡρακλῆς. Iſte quem videtis, *&c. verbo Græca ſatis euidenter cum hoc diſtinctione legere eſt in manuſcripto noſtro codice. Eſt autem illud*, Καλλίνικε Ἡρακλῆς, *Archilochi poetæ carminis initium, quod ad citharam canebatur: teſtante etiam Pindaro in Olympiis, hoc modo*: Χαῖρε Καλλίνικε τήνελλα ἄναξ Ἡρακλῆς.

Ibid. ECCE IVPITER, QVI TOT ANNOS REGNAT, VNI VVLCANO.] *Hunc quoque locum Beatus parùm rectè reſtituit, qui vocem* regnatum, *quæ in manuſcripta codice legitur, diuulſit, & interiecta commate diſpeſcuit, ex* um, *faciens* vni. *Vera enim lectio eſt huiuſmodi*: Ecce Iupiter, qui tot annos regnatum, Vulcano crus fregit. *Nemo ignorat,* quoi, *pro* cui, *vetuſtatem ſapere, & in pleriſque manuſcriptis exemplaribus paſſim legi ſolere.*

Pag. 767. a. COGITATE P. C. QVALE] *Conſentit noſter codex hîc cum VViſſemburgenſi, quo Beatus vſum ſe teſtatur. nam neque in illa leguntur verba iſta omnia, ad eum vſque locum*: Hunc nunc Deum facere vultis?

Ibid. VIDETE CORPVS EIVS, DIIS IRATIS NATVM. AD SVMMAM.] *Vetus codex ſic ſcribit*: Videte corpus eius diis iratis natum ad ſumma. Tria verba citò dicat. Hũc Deum quis colet? *&c. Quòd ſi genuina auctoris ſunt illa*, & ſeruum me ducat, *fortè non errabit, qui leget*, & in neruum me ducat. *quod arguitè peruidit Ioannes Choucus, incredibili memoria & iudicio vir honeſtiſſimo, reſtituendæ antiquitatis ſtudia mirificè accenſus. Eſt autem neruus, compedis genus aut vinculi, quo ceruix & pedes vinciuntur.*

Ibid b. EVMQVE QVAMPRIMVM EXPORTARI CÆLO] *Codicis manuſcripti integrior eſt lectio, quæ in hunc habet modum*: eumque quamprimùm exportari, & cælo intra dies triginta excedere, olympo intra diem tertium. *Nimirum innuit, præfinitum fuiſſe Claudio emigrandi ſpatium, omni quidem cælo (plures enim ſunt cæleſtium orbium ambitus) intra triceſimum diem, conceſſa illi tridui ſpatia commeandi per ſingulos orbes: at olympo, qui editior eſt & purior cæli locus, intra tertium diem. Quid enim attinuit hîc terræ mentionem inculcare: cùm in cælo drama iſtud agatur, non autem in terrâ?*

Ibid. OMNISQVE GENERIS ÆNEATORVM.] *S. A.* Sonatorum.

Ibid. AGATHO, ET PAVCI CAVSIDICI.] *Quid ſi legas* Matho, & pauci, *&c. de quo Iuuenalis Satyra 1.*

Cauſidici noua cùm veniat lectica Mathonis.

Ibid. c. INGENTI ENIM ἐπιτάσει χορικοῖς.] *Legendum eſt* μεγαληγορίᾳ, *ex manuſcripti codicis lectione: in quo* μεγαλαγορικω *ſcriptum eſt perperàm. ait namque ingenti magnificentiâ næniam cantatam fuiſſe anapæſtis. Porrò ſciendum eſt, metrum quo nænia iſta perſcripta eſt, eſſe Anapæſticum, Threnicum vocitatum à luctus argumento (ſic enim ſcribendum eſt in Centimetro Marij Seruij, non* Itimum) *quod conſtat monometro acatalectica, recipitq́; præter anapæſtum, & ſpondæum & dactylum. Itaque ſic ſcribendum*:

Fundite fletus, Edite planctus, Reſonet triſti
Clamore forum, Cecidit pulchrè Cordatus homo, *&c.*

Ibid. CÆRVLEOS SCVTA BRIGANTAS.] *Deierare Iouem lapideum auſim, ab auctore ſcriptũ fuiſſe*, Cæruleos cute Brigantas. *Solebant namque olim omnes Britanni (inter quos recenſentur à Tacito & Stephano etiam Brigantes) glaſto ſe inficere, quod cæruleum efficit colorem, vt horribiliore eſſent in pugnâ adſpectu: vti ſcribit Cæſar Comment. lib. 5. & ſubſcribit Plinius lib. 22. cap. 1. Quin & Herodianus lib. tertio de Britannis loquens*: τὰ σώματα, *inquit,* στίζονται γραφαῖς, *hoc eſt*, corpora picturis notant. *Tacitus quoque Silurum (id nomen eius inſulæ populo) coloratos fuiſſe vultus memorat. Aliòqui, ne quem remoretur illa ſolicitudo, lex metri aptiùs conſtat, ſi legas* cute, *quàm ſi* ſcuta. *neque verò ſcuta cæruleo pinxiſſe, ſed cutim corpusq́; omne tinxiſſe eo colore, quam iſatis reddit, leguntur.*

Ibid. d. ET VIAM RECTAM.] *Codex manuſcriptus legit* tectam. *quæ ſcriptura mihi probatur magis: quòd via tegebantur velis olim.*

Pag. 768. a. COMPENDIARIA VIA NARCISSVS] *S. A.* Compendiaria Narciſſus.

Ibid. ILLE AVTEM PATRONO PLVRA, *&c.*] *Hæc verba ad illam vſque ſententiam*, Dicto citiùs Narciſſus euolat, *in manuſcripto noſtro non exſtãt, nec veri diſſimile eſt, ſuppoſititia eſſe: & plena eſt ſententia, etiamſi abſint.*

Ibid. BELLVA CENTICEPS.] *Magnus eſt & hic conſenſus & noſtri & VViſſemburgenſis codicum, ita legentium*: bellua centiceps, puſillum ſuperturbatur (albam canem in delicijs habere aſſueuerat) vt illum vidit canem nigrum, villoſum. Sanè, non quem velis tibi in tenebris occurrere. Et magnâ voce: Claudius, inquit, veniet. *Sed noſter in vno rectiùs ſcribens*, non quem velis: *vbi illæ*, non quam velis.

Ibid. ET MAGNA INQVIT VOCE: CLAVDIVS CÆSAR VENIT.] *S. A.* Et magnâ voce: Claudius, inquit, veniet.

Ibid. PROCEDANT CANTANTES.] *Noſter codex hoc loco expreſſas habet voces iſtas*, ηὑρήκαμεν, συγχαίρωμεν, *hoc eſt*, captum tenemus, pariterq́; exultemus læti omnes. *Videtur autem iſtud initium*

fuiſſe

fuiſſe Epicinij carminis, quod læti inter lætos cantabant, in laudationem alicuius compoſitum: vt in Nerone indicat Suetonius.

Pag. 768. a. HIC ERAT CONSVL DESIGNATVS IVNIVS PRÆTORIVS.] *Hic locus monſtroſè deprauatus eſt: quem priuſquam ſanare aggrediar, adſcribam manuſcripti codicis corruptam lectionem, ſed quæ medelæ locum aperiat. in eo itaq; ſic ſcriptum inuenio:* Hic erat Conſilius Conſul deſignatus, vnus prætorius Sextus Trallus, M. Heluius, Trogus, Cotta, tectus Valens, Fabius eques Romanus, quos Narciſſus duci iuſſerat. *Hactenus ille. nunc meam coniecturam ſubiiciam, deinde immutationis conſilium detegam. Sic itaque ſcribo:* Hic erat C. Silius Conſul deſignatus, vnus prætorius Sex. Traulus Montanus, Sauſellius Trogus, Cotta, Vectius Valens, Fabius eques Rom. &c. *Nunc ad remediorum rationem. Quòd pro Conſilio repoſuerim C. Silius, nihil temerè feci, ratus vocem illam non eſſe otioſam: innixuſq; auctoritate Corn. Taciti auguſtæ hiſtoriæ ſcriptoris, qui ita lib.* 11. *ſcribit:* Igitur incipiente C. Sillio Conſule deſignato. cuius de potentiâ & exitio in tempore memorabo. *Hunc enim C. Silium iuuentutis Romanæ pulcherrimum, maximis opibus adauctum, adulterum ſuum legerat Meſſalina, & conſulem deſignatum fieri obtinuerat. Idem rurſus loquens de nuptiarum ſollennibus, inter Meſſalinam & C. Silium celebratis, vecordiamq; huius admirans:* Nedum conſulem, *inquit*, deſignatum cum vxore principis. *Neque de Traulo obſcura ratio eſt, cuius ibidem mentio fit apud Tacitum:* Ne Trauli quidem Montani equitis Romani defenſio recepta eſt. *& alioqui in manuſcripto non temerè adſcriptam fuiſſe M. notam arbitror. De Sauſello & Vectio Valente, eodem in libro ita legas:* Vectium Valentem confeſſum, & Pompeium Vrbicum, ac Sauſellum Trogum ex conſcijs tradi ad ſupplicium iubet. *Facilis vero fuit adulteratio Vectij in Tectum. De Fabio nihil auſim adfirmare, in æquo ponens, ſiue legas,* Fabius, *ſiue* Fuſidius. *ita enim malim quàm* Fuſidius.

Ibid. NESTOR PANTOMIMVS.] *Legendum eſt indubitatò* Mneſter. *nam apud Tacitum ſciolus quiſpiam, improbè in alieno libro ingenioſus, ratus initialem litteram Marci prænomen deſignare, compagem nominis diſſecuit, è Mneſtere faciens M. Neſtorem. quod ipſum non diſſimulauit aut reticuit ab ſe factum Beatus, apud Tacitum lib.* 11. *vbi vetuſti lib. caſtigatiſſimè ſic legunt,* Solus Mneſter contationem attulit. *cùm interim ille admoneat legi debere,* M. Neſtor: *vt & anteà illic,* Cauſſa necis, quòd domum ſuam Mneſteris & Poppææ congreſſibus præbuiſſent. *Quin verò ita legendum ſit, ſcrupulum omnem eximit Dionis hiſtoria. apud quem lib.* 58. *ſic lego:* ἀνδριάντας ἀπ' αὐτοῦ ἡ Μεσσαλῖνα τοῦ Μνηστῆρος τοῦ ὀρχηστοῦ ἐποιήσατο. *id eſt:* Ex ære Claudiano ſtatuas Mneſteri ſaltatori fecit Meſſalina. *& iterùm:* τὸ δὲ καὶ τοῦ Μνηστῆρος φειδόμενοι. ὅσον γὰρ ἐκείνη διὰ τὸ κάλλος, τοσοῦτον τῷ δήμῳ διὰ τὴν τέχνην ἤρεσκεν. οὕτω γὰρ πάνυ δεινὸς σοφιστὴς ἐν τῇ ὀρχήσει ἦν. *id eſt,* Partim etiam Mneſteri parcentes. tam enim gratioſum populo Mneſterem ars faciebat, quàm Meſſalinam forma. vſque adeò peritus ille ſaltator erat. *& poſteà:* τὸν Μνηστῆρα ἐθανάτωσε. *hoc eſt,* Mneſterem morte mulctauit. *Eadem legas & in Xiphilino, qui Dionis hiſtorias in epitomen contraxit. Meminit eiuſdem nominis & Ioannes Zonaras, Græcus hiſtoricus,* ὀρχηστὴν Μνηστῆρα *nominatim recenſens,* ſaltatorem & mimum Mneſterem. *Porrò Taciti illum locum,* Solus Mneſter contationem attulit, dilaniatâ veſte clamitans adſpiceret verberum notas, reminiſceretur vocis, qua ſe obnoxium iuſſis Meſſalinæ dediſſet: *explanat Dion libro prædicto in hæc verba ſcribens: Vehementi Mneſteris amore flagrabat Meſſalina. quem cùm nec ingentibus promiſſis, nec minis ad ſui commercium expugnare valeret, cum marito collocuta, effecit, vt ille vxoris imperio obſequentem eſſe iuſſerit, velut aliorſum eius operâ vſuræ. Quibus verbis adductus Mneſter, quoties Meſſalina imperarat, cum illâ ſtupri conſuetudinem habebat, ceu id ipſum à principe facere iuſſus.*

Ibid. b. RVMOR PERCREPVIT.] *Rectiùs in veteri codice* percrebuit.

Ibid. CONVOLARVNT PRIMVM OMNIVM.] *Totum hunc locum venuſtiùs rectiuſq; legit vetus liber, niſi fallor, hoc modo:* Conuolarunt primùm omnium liberti, Polybius, Myrum, Harpocras, Amphæus, Pheronattus: quos Claudius omnes, necubi imparatus eſſet, præmiſerat. *Quem locum interpolare aggreſſus eſt Beatus: ſed quàm dextrè, neſcio, cùm lectionis iſtius mens ſit cuiuis obuia. Fortè doctulus quiſpiam congeriem illam libertorum numeroſam ex Tranquillo adiecerat, cum mortuis viuos adhuc ſuperſtites confundens.*

Ibid. SATVRNIVS LVSCVS.] *Vetus codex habet* Saturninus Luſius. *Tacitus Annalium lib.* 12. *Luſcium quemdam nominat. At* Ruffus Pompeij *F. de quo hic, is eſt Curtius Ruffus, quem conſulare imperium in Africâ obtinuiſſe ſcribit Tacitus. Lupum verò, cuius etiam hîc fit mentio, non alium eſſe putarim, quàm quem Iunium Lupum ſenatorem vocat libro* 12. *Tacitus.*

Ibid. QVOS CVM VIDISSET CLAVDIVS, EXCLAMAT.] *In vetuſto codice hæ voces leguntur,* πάντα φίλων πλήρη. *hoc eſt:* Cuncta amicorum plena. *Videtur autem alluſum eſſe ad Heracliti dogma, quod iſtiuſmodi erat,* πάντα θεῶν πλήρη. *id eſt:* Deorum omnia plena. *quod natum è tali occaſione memorat Michael Epheſius, quòd cùm ſedenti ſemel in furno nunciatum eſſet peregrinos adeſſe hoſpites, qui ipſum conuentum expeterent, iuſſit eos introire, dicens, non abeſſe etiam illinc deos.*

Ibid. EGO TIBI HIC SELLAS OSTENDAM.] *Codex manuſcriptus legit* ſtellas. *fortè ſcribendum* ſtelas. στῆλαι *ſunt cippi pilæve opere ſtructili, quibus inſcripta viſebantur fœdera, aut etiam proſcriptorum nomina. Iſocrates in Panegyr.* ἐν στήλαις λιθίναις ἀναγράψαντας, ἐν τοῖς κοινοῖς τῶν ἱερῶν ἀναθεῖναι. *id eſt,* In ſaxeis ſtelis deſcriptas fœderis leges publicis in templis conſecrare. *Latinâ voce vſus eſt & Plinius lib. 6. cap.* 28. ſcriptæ ſunt ſtelæ lapideæ litteris incognitis. *Neque malè ſcripſeris* ſitellas. *Sunt enim ſitellæ, quas ἀμφορεῖς & καδίσκους nominant Græci, in quas calculi vel condemnantes mittebantur, vt Ariſtophanis ſcholiaſtes in Veſpas docet. quæ binæ erant: necis vna, miſericordiæ nomine inſignita altera. Meminit ſitellarum & Cicero pro L. Cornelio Balbo.*

Pag. 768. b. POSTVLAT NOMEN EIVS, RECIPIT, EDIT.] *Verior mihi videtur eſſe manuſcripti codicis lectio*: poſtulat nomen eius recipiat, cedit ſubſcriptionem.

Ibid. c. CONDEMNAT, ET AIT.] *In manuſcripto codice verſus Græcus legitur in hac lacunâ. cuius characterum veſtigia ſequenti mihi parùm reſpondere videtur carminis lex: ſubiiciam tamen, vt ſi cui lectum ſit initium, cetera reponat. vnde ſit deſumptus, ingenuè fateor me neſcire: videtur tamen aliundè è Tragœdiâ petitus eſſe.* Δίκη τ' ἄλσα ὁρᾷ καὶ ἀλλαχῆ εὐθύνει νόμος, *vel* νόμῳ. *Videtur autem innuere Aeacus, iuſtitiæ oculum nihil poſſe fallere, nihil latere. Fuit, cùm reponendum hunc Menandri ſenarium cenſerem*, δίκαιος ἂν ἧς δικαίῳ χρήσῃ νόμῳ.

Ibid. SI MINVS DII LATVRA FECISSENT] *Codex vetus ſcribit*, ſi vni dij laturam feciſſent: *lectione conſentiente cum illâ VViſſemburgenſis exemplaris, quo Beatum vſum anteà indicauimus. itaque in eâ codicum concordiâ nolim præcipitantiùs immutare quidquam, ſed molliter potiùs reponere luxatam particulam. Proinde legendum autumo*: Si vni dilaturam feciſſent. *quod erratum deſcriptoris vitio irrepſit: qui dictantis verba excipiens, vocem* dilaturam *in duas diſpeſcuit. Suffragatur noſtræ ſententiæ Andr. Alciatus Parergôn lib. 6. cap. 5. niſi quòd pro* vni, *legat* vllam. *Nam laruarum præſtigiis ſimile eſt, quod hoc loco ſubſtitui vult Beatus.*

Ibid. SVFFLAMINANDAM.] *Ridiculè, ne dicam ineptè, reponi idem voluit*, Sublaminandam: *cùm ſufflamen rotæ decurrenti propriiſſimum impedimentum & retinaculum addi ſoleat: cuiuſmodi impedimentum deberetur Ixionis rotæ in leuando perpetui laboris tædio. Sufflamen enim omne id vocatur, quod decliui in loco currum remoratur, reſtrictâ rotâ, ne in præceps deferatur. de quo Iuuenalis ſatyrâ* 8.

Ipſe rotam ſtringit multo ſufflamine conſul.

Vnde & ſufflamen litis, idem metaphoricè dixit, pro dilatione & remorâ litis, in longum tempus extractæ. Huc facit D. Auguſti dictum, quod in controuerſiis repetit Seneca: Haterius noſter ſufflaminandus eſt. *ita enim legi debet locus, quo ſignificare voluit, coërcendam fuiſſe & reuocandam Haterij in dicendo concitatiorem, planéque immodicam verborum affluentiam.*

Ibid. VLLI EX VETERANIS.] *Vetus codex habet*, illi ex veteris. *fortè*, Non placuit illi ex veteri S.C. *hoc eſt, Senatuſconſulto vel inſtituto: aut ſimile quid.*

Ibid. EXCOGITARI DEBERE.] *Codici noſtro conſenſus eſt cum VViſſemburgenſi. vterque enim legit*, Conſtitui debere, excogitandum illic, *&c. tranſpoſitis vocibus.*

Ibid. d. ADIVDICATVR C. CÆSARI: ILLVM ÆACVS DONAT.] *Vetus ſcribit*: adiudicatur, C. Cæſar illum Æaco donat. *& meo quidem iudicio, ſinceriùs.*

Ibid. VT A COGITATIONIBVS ABESSET.] *Malè: ſcribendum enim è manuſcripti codicis fide*, vt à cognitionibus eſſet.

EXCER.

A

EXCERPTA QVAEDAM E LIBRIS SENECÆ.

HONESTA, inquit Epicurus, res eſt paupertas læta. Illa verò iam paupertas non eſt, ſi læta eſt. Cui cum paupertate benè conuenit, diues eſt. Non qui parum habet, ſed qui plura cupit, pauper eſt. Quid enim refert, quantum illi in arcâ, quantum in horreis lateat, quanrum paſcat aur feneret, ſi alieno imminet, ſi non acquiſita, ſed acquirenda concupiſcit? Quis ſit diuiriarum modus, B quæris? Primò, habere quod neceſſe eſt: ſecundò, quod ſatis eſt. Nulli poteſt ſecuta vita contingere, qui de producendâ nimis cogitat. Nullum bonum iuuat habentem, niſi ad cuius amiſſionem præparatus eſt animus. Magnæ diuitiæ ſunr, lege naturæ compoſita paupertas. Lex autem naturæ, ſcis quos terminos nobis ſtatuit? Non eſurire, non ſirire, non algere. Vti famem ſitimque depellas, non eſt neceſſe maria tentare, nec caſtra ſequi. Parabile eſt quod natura deſiderat, & citò apponitur. Ad ſuperuacua ſudatur. Illa ſunt quæ togam terunt, quæ nos ſeneſcere cogunt, quæ in aliena littora impingunt. Ad manum eſt, quod ſatis eſt. Si cui ſua non videnrur ampliſſima, licet totius mundi dominus ſir, miſer eſt. Miſer eſt, qui ſe beatiſſimum non iudicat, licet toti mundo imperet. Non eſt beatus, qui ſe id non putat eſſe. Nihil habemus, quod cum magno emolumento inſidiantis eripi poſſit. Quamminimum in corpote ruo ſit ſpoliorum. Nemo ad humanum ſanguinem venit. propter ipſum, vel admodum pauci. Nudum latro tranſmittit: etiam in obſeſſâ viâ pauperi pax eſt. Is maximè diuitiis fruitur, qui minimè indiget. Si ad naturam viues, numquam eris pauper: ſi ad opinionem, numquam diues. Exiguum natura deſiderat, immenſum opinio. Si congeratur in re quidquid multi locupletes poſſederunt, ſi vltra priuatum pecuniæ modum fortuna te prouehat, auro tegar, purpurâ veſtiar, eò deliciarum opumque perducat, vt terram marmoribus abſcondas, non tantùm liceat habere, ſed calcare diuitias: accedent ſtaruæ & picturæ, & quidquid ars vlla luxuriæ auro & argento elaborauit: maiora cupere ab his diſces. Deſideria naturalia, finira ſunt: ex falſâ opinione naſcentia, vbi deſinant, non habent. nullus enim terminus falſo eſt. Veritati aliquid extremum eſt: error immenſus eſt. Retrahe te ergo à vanis: & cùm voles ſcire, an naturalem, an vanam habeas cupiditatem, conſidera num alicubi conſiſtat. Si longè progteſſo ſemper aliquid longiùs reſtat, ſcito id naturale non eſſe. Paupertas expedita, ſecura eſt. Cùm claſſicum cecinit, ſcit non ſe peti: cum aliquo conclamatum eſt, quomodo exeat, non quid efferat, quærit. At cùm nauigandum eſt, non ſtrepitu portus, non vnius comitatu inquieta ſunt littora. Non circumſtat illum turba hominum, ad quos paſcendos tranſmarinatum regionum optanda eſt fertilitas. Facile eſt paſcere paucos ventres, & benè inſtitutos, & nihil aliud deſiderantes, quàm impleri. Paruo fames conſtat, magno faſtidium. Paupertas contenta eſt deſiderijs inſtantibus ſatisfacere. Sanus diues eſt, qui licet habeat diuitias, eas tamen vt fugientes habet. Quid ergo eſt, quare recuſes eam contubernalem, cuius mores ſanus diues imitatur? Si vis vacare animo, aut pauper ſis opottet, aut pauperi ſimilis. Non poteſt ſtudium ſalutare fieri ſine frugalitatis curâ. Frugalitas, paupertas volunratia eſt. Perpeſſi ſunt mulrotiens exercitus inopiam omnium rerum, vixerunt herbarum radicibus, & dictu fœdam tulerunt famem. Et hæc omnia perpeſſi ſunr pro regno, quò magis mireris, alieno. Dubitabit aliquis ferre paupertatem, vt animum à furoribus liberet? Multis diuitias paraſſe, non finis miſeriarum fuir, ſed mutatio. Nec hoc miror. Non in rebus vitium, ſed in animo ipſo eſt. Illud quod paupertatem grauem nobis fecerat, & diuitias graues faciet.

Quem-

Quemadmodum nihil refert, vtrùm ægrum in lecto ligneo, an in aureo colloces: quo- A
cumque illum tranſtuleris, morbum ſuum ſecum transferet: ſic nihil refert, vtrùm æger
animus in diuitiis an in paupertate ſit: malum ſuum illum ſequitur. Ad ſecuritatem non
eſt opus fortunâ. Quod enim neceſſitati ſat eſt, dabit, licet irata. Ne imparatos nos for-
tuna deprehendat, fiat nobis paupertas familiaris. Securiùs diuites erimus, ſi ſciemus
quàm non ſit graue pauperes eſſe. Incipe cum paupertate habere contubernium.

Aude hoſpes contemnere opes, & te quoque dignum
Finge Deo.

Nemo alius dignus Deo eſt, niſi qui opes contempſit. Quare poſſeſſiones tibi non in-
terdico, ſed efficere volo, vt illas intrepidè poſſideas. Quod vno conſequeris modo, ſi
te etiam ſine illis benè victurum ſperaueris, & ſi illas tamquam exituras adſpexeris. Diſ-
cedat quiſquis, non te, ſed aliud in te ſequebatur. ob hoc vnum eſt amanda paupertas,
quòd à quibus ameris, oſtendit. Multum eſt, non corrumpi diuitiarum contubernio.
Magnus ille eſt, qui in diuitiis pauper eſt. Nemo naſcitur diues. Quiſquis exit in lu- B
cem, iuſſus eſt pane & lacte eſſe contentus. Ab his initiis regna nos non capiunt. Panem
& aquam natura deſiderat. Nemo ad hæc pauper eſt. Intra quæ ſi quis deſiderium ſuum
cluſit, cum ipſo Ioue de felicitate contendat. Res inquieta, felicitas eſt, ipſa ſe exagitat,
mouet cerebrum, non in vno genere. Alios in cultum irritat, alios in potentiam, alios
inflat, alios mollit. Si vis ſcire quàm nihil mali ſit in paupertate, compara inter ſe vul-
tum pauperis & diuitis. Sæpiùs pauper & fideliùs ridet: nullâ ſollicitudine concutitur,
in alto eſt. Cura velut nubes leuis tranſit. Horum qui felices vocantur, hilaritas ficta
eſt: huic grauis & ſuprema ſuperbia, licet non palàm, triſtitia eſt: eò quidem grauior,
quòd interdum non licet palàm eſſe miſeros, ſed inter ærumnas cor ipſum exedentes, ne-
ceſſe eſt agere felicem. Abſtrahunt à recto diuitiæ, honores, potentiæ, & cetera: quæ opi-
nione hominum cara ſunt, pretio ſuo vilia. Neſcimus æſtimare res, de quibus non cum
famâ, ſed cum rerum naturâ deliberandum eſt. Nihil habent iſta magnificum, quod
mentes noſtras in ſe trahat, præter hoc quòd mirari illa conſueuimus. Non enim quia C
concupiſcenda ſunt, laudantur: ſed quia concupiſcuntur. Hanc præcedentem cauſſam
habent diuitiæ. Mutant animos, ſuperbiam & arrogantiam pariunt, inuidiam trahunt,
eò vſque mentem alienant, vt fama pecuniæ nos etiam nocitura delectet. Bona omni
culpâ carere decet: pura ſunt, non corrumpunt animos, non ſollicitant: extollunt qui-
dem animos & delectant, ſed ſine tumore. Quæ bona ſunt, fiduciam faciunt; diuitiæ
audaciam. Quæ bona ſunt, magnitudinem animi dant; diuitiæ inſolentiam.

EXCER-

A

EXCERPTA ALIA.

LICET cunctorum poëtarum carmina gremium tuum ſemper il-
luſtrent, aliquando deliberans, hoc tibi opuſculum pro acciden-
tibus caſibus dirigere curaui, quod non præcedentes, ſed poſteri
narrabunt. Vnde ergo primum incipimus? Si tibi videtur, à mor-
te. Ab vltimo, inquis: imò à maximo. Ad hoc præcipuè gens hu-
mana contremit: nec immeritò tibi videtur hoc facere. Ceteri ti-
mores habent aliquem poſt ſe locum: mors omnia abſcindit. Alia
nos torquent: mors omnia deuorat. Omnium quæ horremus, ad
hanc exitus ſpectat aliorum quæ per circuitum. Etiam qui alioqui ſe nihil timere iudi-
cant, hoc timent. Quidquid aliud extimeſcimus, habet aut remedium, aut ſolatium.
B Sic ergo te forma, vt ſi quis tibi palàm mortem minetur, omnes terriculas eius deludas.

Morieris. Iſta hominis natura eſt, non pœna. Morieris. Hac conditione intraui, vt
exirem. Morieris. Gentium ius eſt, quod acceperis, reddere. Morieris. Peregrinatio eſt
vita. Multum cùm deambulaueris, domum redeundum eſt. Morieris. Putabam te ali-
quid noui dicere. Ad hoc veni, hoc ago, huc me ſinguli dies adducunt. Naſcenti mihi
natura protinus hunc poſuit terminum. Quid habeo quod indigner? In hæc verba iu-
raui. Morieris. Stultum eſt timere, quod vitare non poſſis. Iſtud non effugit, etiam qui
diſtulit. Morieris. Nec primus, nec vltimus. Multi me anteceſſerunt, omnes ſequentur.
Morieris. Hic eſt humani officij finis. Quis ſanus exauctorari moleſtè tulit? Quo tranſ-
it orbis, ego tranſibo. Ad hanc conditionem cuncta gignuntur. Quod cœpit, & deſi-
nit. Morieris. Nihil graue eſt, quod ſemel eſt. Æs alienum meum noui. Hoc quidem
cum eo creditore contraxi, cui decoquere non poſſum. Morieris. Dij melius. Nemo hac
re meliùs mortalibus minari poteſt.

C Sed decollaberis. Quid intereſt, vtrùm cæſim moriar, an punctim? Sed ſæpe ferie-
ris, & multi in te gladij concurrent. Quid refert, quàm multa ſint vulnera? Non poteſt
ampliùs quàm vnum eſſe mortiferum.

Peregrè morieris. Vndecumque ad inferos vna via eſt. Peregrè morieris. Ego quod
debeo, ſoluere paratus ſum. Videat fenerator, vbi me appellet. Peregrè morieris. Nul-
la terra eſt aliena mortuo. Peregrè morieris. Non eſt grauior foris quàm domi ſomnus.
Peregrè morieris. Hoc eſt, in patriam ſine viatico peruenire.

Sed iuuenis morieris. Optimum eſt, antequam optes, mori. Iuuenis morieris. Hoc
vnum eſt, quod æquè ad iuuenem quàm ad ſenem pertinet. Non citamur ex cenſu, nec
exigitur numerus annorum. Et adoleſcentes & impuberes eadem fati neceſſitas ducit.
Optimum eſt mori, cùm iuuat viuere. Iuuenis morieris. Quicumque ad extremum fati
ſui venit, ſenex moritur. Non enim refert quæ ſit hominis ætas, ſed quæ ſit meta. Iuue-
nis morieris. Fortaſſe alicui malo ſubducit me fortuna: ſi nulli alij, vel ſenecturi. Iuue-
D nis morieris. Non refert, quot annos habeam, ſed quot acceperim. ſi plus viuere non
poſſum, hæc eſt ſenectus mea.

Inſepultus iacebis. Quid aliud reſpondeam, quàm illud Maronis?

—— Facilis iactura ſepulcri.

Si nihil ſentio, non pertinet ad me iactura corporis inſepulti. Si ſentio, omnis ſepultura
tormentum eſt. Inſepultus iacebis.

—— Cælo tegitur, qui non habet vrnam.

Quid intereſt, ignis me an fera conſumat, an tellus omnium ſepultura? Iſtud non ſen-
tienti ſuperuacuum eſt, ſentienti onus. Inſepultus iacebis. At tu combuſtus, at tu obru-
tus, at tu incluſus, at tu putridus, at tu euiſceratus & conſtrictus, at traditus lapidi, qui
te paullatim edat & exſiccet. Nulla eſt ſepultura. non ſepelimur, ſed proiicimur. Non
ſepelieris. Quid inter tutiſſima trepidas? Vltra pœnarum omnium terminum iſte lo-
cus eſt. Vitæ multa debemus, morti nihil. Non defunctorum cauſſâ, ſed viuorum, in-
uenta

uenta eſt ſepultura, vt corpora & viſu, & odore fœda, amouerentur. alios terra obruit, alios flamma conſumpſit, alios lapis oſſa redditurus incluſit. Non defunctis, ſed noſtris oculis parcimus. A

Ægroto. Venit tempus quo experimentum mei caperem. Non in mari tantùm, aut in prœlio vir fortis apparet. Exhibetur etiam in lectulo virtus. Ægroto. Non poteſt iſtud toto ſæculo fieri. Aut ego febrem relinquam, aut ipſa me. Semper vnà eſſe non poſſumus. Cum morbo mihi res eſt: aut vincetur, aut vincet.

Malè de te loquuntur homines. Sed mali. Moueret, ſi de me Marcus Cato, ſi Lælius Sapiens, ſi alter Cato, ſi duo Scipiones iſta loquerentur. Nunc malis diſplicere, laudari eſt. Non poteſt vllam auctoritatem habere ſententia, vbi qui damnandus eſt, damnat. Malè de te loquuntur. Moueret, ſi iudicio hoc facerent: nunc morbo faciunt. Non de me loquuntur, ſed de ſe. Malè de te loquuntur. Benè neſciunt loqui: faciunt, non quod mereor, ſed quod ſolent. Quibuſdam enim canibus ſic innatum eſt, vt non pro feritate, ſed pro conſuetudine latrent. B

Exſulabis. Erras: cùm omnia fecerim, patriam meam tranſire non poſſum. Omnium vna eſt. Extra hanc nemo proficiſci poteſt. Exſulabis. Non patria mihi interdicitur, ſed locus. In quamcumque terram venio, in meam venio. Nulla terra exſilium eſt, altera patria eſt. Non eris in patriâ. Patria eſt, vbicumque benè eſt. Illud autem per quod benè eſt, in homine, non in loco eſt. In ipſius poteſtate eſt, quæ ſit illi fortuna. Si enim ſapiens eſt, peregrinatur: ſi ſtultus, exſulat. Exſulabis. Hoc dicis: alterius loci ciuitate donaberis.

Dolor imminet. Si exiguus eſt, feramus: leuis eſt patientia. Si grauis eſt, feramus: non leuis eſt gloria. Dolor clamorem exprimat, dum ſecreta non exprimat. Non poteſt homo par dolori eſſe, nec rationi dolor. Dura res eſt dolor: imò tu mollis. Pauci dolorem ferre potuerunt. Simus ex paucis. Imbecilles naturâ ſumus. Naturam infamare nolite. illa nos fortes genuit. Fugiamus dolorem. Quid, quòd ille ſequitur fugientes?

Paupertas mihi grauis eſt, imò tu paupertati. Non in paupertate vitium eſt, ſed in paupere. Illa expedita eſt, hilaris, tuta. Pauper ſum. Neſcis te opinione, non re laborare. Pauper es, quia videris. Pauper ſum. Nihil deeſt auibus. pecora in diem viuunt. feris ad alimenta ſolitudo ſua ſufficit. C

Non ſum potens. Gaude, impotens non eris. Iniuriam accipere potero. Gaude: facere non poteris. Magnam pecuniam habet. Hominem illum iudicas? arca eſt. Quis ærario, quis plenis loculis inuidet? Et iſte quem dominum pecuniæ exiſtimas, loculus eſt. Multum habet. Vtrùm auarus, an prodigus eſt? Si auarus, non habet: ſi prodigus, non habebit. Iſte quem beatum credis, ſæpe dolet, ſæpe ſuſpirat. Multi illum comitantur. Mel muſcæ ſequuntur, cadauera lupi, frumenta formicæ. Prædam ſequitur iſta turba, non hominem.

Pecuniam perdidi. Fortaſſe te illa perdidiſſet. Pecuniam perdidi. Sed habuiſti. Pecuniam perdidi. Sed habebis inde periculi minus. Pecuniam perdidi. O te felicem, ſi cum illâ auaritiam perdidiſti. Sed ſi manet illa apud te, es tamen vtcumque felicior, quòd tanto malo materia ſubducta eſt. Perdidi pecuniam. & illa quidem quàm multos. Eris nunc in viâ expeditior, domi tutior. Non habebis, ſed non timebis heredem. Exonerauit te fortuna, ſi intelligis, & tutiore loco poſuit. Damnum putas? remedium eſt. Defles, gemis, miſerum te clamitas, quòd opibus excuſſus es? Tuo vitio iſta tibi iactura tam triſtis eſt. Non tam moleſtè ferres, ſi tamquam perditurus habuiſſes. Perdidi pecuniam. nempe quam vt tu haberes, alius antè perdiderat. D

Oculos perdidi. Habet & nox ſuas voluptates. Oculos perdidi. Quàm multis cupiditatibus via inciſa eſt. quàm multis rebus carebis, quas ne videres, vel eruendi erant. Non intelligis partem innocentiæ eſſe cæcitatem. Huic oculi adulterium monſtrant, huic inceſtum, huic domum quam concupiſcat, huic vrbem, & mala omnia. Certè irritamenta ſunt vitiorum ducesque ſcelerum.

Amiſi liberos. Stultus es, qui defleas mortem mortalium. Quid iſtud aut nouum, aut mirum eſt? Quàm rara eſt ſine iſto caſu domus. Quid ſi infelicem voces arborem,

quòd

A quòd ſtante ipſâ cadunt poma? Et hic tuus fructus eſt. Nemo extra ictum vulneris po-
ſitus eſt. Ducuntur ex plebeiâ domo immatura funera, ducuntur & ex regia. Non eſt
idem ordo fati, qui & ætatis. Non quomodo quiſque venit, emittitur. Quid tamen eſt
quod indigneris? Quid contra exſpectationem tuam euenit? Periere perituri. Sed ego
illos ſuperſtites optabam. Verùm hoc nemo tibi promiſerat. Perierunt liberi mei. Ha-
bebant illi euius eſſent magis quàm tui: apud te precariò morabantur. Educandos tibi
fortuna mandauerat. recepit illos, non abſtulit.

Naufragium feci. Cogita non quid perdideris, ſed quòd euaſeris. Nudus exij. Sed
exiſti. Omnia perdidi. Sed perire potuiſti vnà cum omnibus.

In latrones incidi. Sed alius in accuſatores, alius in fures, alius in fraudatores. Plena eſt
inſidiis via. Noli conqueri quòd incideris: gaude quòd euaſeris. Inimicos graues ha-
beo. Quomodo aduerſus feras munimenta conquiris, quomodo aduerſus ſerpentes: ſic
aduerſus inimicos auxilia circumſpice, quibus illos aut arceas, aut compeſcas, aut quod
B optimum eſt, places. Inimicos habeo. Illud eſt peius, quòd amicos non habes.

Amicum perdidi. Iam enim te habuiſſe certum eſt? Amicum perdidi. Alium quæ-
re: & ibi eum quæras, vbi inuenire poſſis. Quære inter liberales artes, inter honeſta &
recta officia, quære in laboribus. Ad menſam iſta res non quæritur. quære aliquem fru-
gi. Perdidi amicum. Fortem animum habe, ſi vnum: erubeſce, ſi vnicum. quid tu in
tantâ tempeſtate ad vnam anchoram ſtabas?

Vxorem bonam amiſi. Vtrùm inueneras bonam, an feceras? Si inueneras, habere
adhuc te poſſe ex hoc intelligas licet, quòd habuiſti. Si feceras, benè ſpera. Res periit:
ſaluus eſt artifex. Amiſi vxorem bonam. Quid in illâ probabas? Pudicitiam? Quàm
multæ diu cuſtoditam perdidere? Decus? Quàm multæ inter probatas matronalis or-
dinis, eſſe cœperunt poſteà inter exempla mutatarum? Delectabat te fides eius? Quàm
multas ex optimis coniugibus peſſimas videmus, ex diligentiſſimis ſolutiſſimas? Om-
nium quidem imperitorum animus, maximè tamen muliebris, in lubrico eſt. Si bonam
C vxorem habuiſti, non potes affirmare in illo eam permanſuram fuiſſe propoſito. Nihil
tam mobile quàm feminarum voluntas, nihil tam vagum. Nouimus veterum matri-
moniorum repudia; & fœdiores diuortio, malè cohærentium rixas. Quàm multæ quos
in adoleſcentiâ amauerunt, in communi reliquêre ſenectute? quoties anile diuortium
riſimus: quàm multarum notus amor odio notiore mutatus eſt? Sed hæc & fuit bona,
& fuiſſet, ſi vixiſſet. Mors effecit, vt affirmare id ſine periculo poſſis. Bonam vxorem
amiſi. Inuenies, ſi nihil quæris, niſi bonam. Tu modò ne imagines, proauoſque reſpexe-
ris, nec patrimonium, cui iam ipſa nobilitas ceſſit. Iſta diu cum formâ non repugna-
bunt. Faciliùs reges animum, nullâ vanitate tumentem. Non multum abeſt à contem-
ptu viri, quæ ſe nimis ſuſpicit. Duc benè inſtitutam, nec maternis inquinatam vitiis.
non cuius auriculis vtrimque bina patrimonia dependeant. non quam margaritæ ſuf-
focent, cui minus ſit in dote quàm in veſte: quam in patente ſellâ circumlatam per vr-
bem populus ab omni parte æquè vt maritus inſpexerit: cuius ſarcinis domus ſit angu-
D ſta. Hanc facilè ad tuos mores rediges, quam nondum corruperunt publici. Vxorem bo-
nam amiſi. Non erubeſcis flere, & intolerabilem vocare iacturam? Hoc vnum deeſt,
vtrùm illam lugeas, an non. Cùm maritum te cogitaueris, cogita & virum. Amiſi vxo-
rem bonam. Soror bona non poteſt recuperari, nec mater. Vxor aduentitium bonum
eſt: non eſt inter illa, quæ ſemel vnicuique contingunt. Amiſi vxorem bonam. Multos
tibi numerare poſſum, quibus bonam vxorem lugentibus ſucceſſit melior.

Mors, exſilium, luctus, dolor, non ſunt ſupplicia, ſed tributa viuendi. Neminem il-
læſum fata tranſmittunt. Felix eſt, non qui aliis videtur, ſed qui ſibi.

Hæc EXCERPTA *libenter omiſiſſem. Senecæ enim non eſſe, vel cæco perſpicuum eſt. Sed veritus ſum, ne quis ea, cuiuimodi ſunt, ſublata quereretur. Et in eis tamen multa ex vetere libro emendauimus.*

COM-

COMMISSA VEL OMISSA.

NAM *homines ſumus, & labi, & cacitire faciles; denique neque ſemper intenti, & vnius illius cura. Ego ſcio, & alius vix credat, quàm ſæpe hæc ſcriptio interpellata ſit valetudine, occupatione, ſcriptione aliâ. Quid verba facio? culpas meas ſiue operarum, tum & omiſſiones paucas apponam: omnes quî poſſim? & ad tam vberem ſcriptorem ſemper erit, quod ego aut alius dicat. Ad rem.*

PAG. 17. *lin.* 14. *in Notis. poſt verba*, ſub ſingulis villicis. *adde: Faciunt huc illa ex Controu.* V. *lib.* V. Arata quondam populis rura, ſingulorum ergaſtulorum ſunt: latiuſque nunc villici, quàm Reges imperant.

PAG. 53. *lin.* 24. *in Not. poſt verba*, & quidem maxima eſſet. *adde: In Controuerſiâ* V. *libri* II. Veniunt in domum crudeliſſimi carnifices, in quorum vultibus erant tormenta.

PAG. 86. *Poſt Notam* 199. *hanc inſere:* AD DVOS FORTVNA REDEGIT.] *Narratiuncula haud ſatis fida vel apta. Nam dictum matris ad Gracchos duos, Tiberium & Caium, iam amiſſos reſpicit: atquin ij duo & ſoror vna, è duodecim ſuperfuerant: & quomodo ergo nunc quoque ad duos redacta? Examina, & Plutarchum in Gracchis adi.*

PAG. 168. *Poſt Notam* 337. *inſere:* SOLONEM.] *Qui ipſe de ſe:*

Εργα δ᾽ ἐ κυπρογενοῦς νῦν μοι φίλα, ϗ Διονύσου:
Et Bacchi & Veneris ſunt nunc mihi munia cordi.

PAG. 173. *lin.* 3. *in Notis:* Manuduct. III. Diſſert. III. *Corrige*, Diſſert. XI.

PAG. 175. *in Notâ* 59. *reſcribe:* SALVA SVNT.] *Valeat, ſuâ vi ſe tuentur & ſeruant: ſi recta. Non diſplicebit repeti verbum*, virtute ſuâ ſaluâ, ſalua ſunt.

PAG. 192. *in Textu, lin.* 2. Quamdiu mori paſſus (non) eſt? *Negatio delenda, & hoc Nota noſtra oſtendit.*

PAG. 297. *in Notâ* 101. *ſcribe & adde:* IRRITET.] *Apud Senecam patrem Controu.* VII. *libri* II. Erratis iudices, ſi non maritum ad ſollicitandam matronam putatis irritamentum. *Nam adulter irritatur &c.*

PAG. 300. *in Notâ* 141. eo præſertim tractu? *adde: Potuit & Sociali bello eueniſſe, ex Flori* III. *cap.* XVIII.

PAG. 301. *Notâ* 149. *poſt verba*, perduellium Marſi, *adde:* & iſte Vettius inter duces Appiano atque aliis.

PAG. 374. *poſt Notam* 101. *inſere:* VT MATRONÆ.] *Talis apud patrem Senecam ſenſus, Controu.* VII. *libri* II. Vt adultera tenui veſte perſpicua ſit: & nihil in corpore vxoris ſuæ plus maritus, quàm quilibet alienus agnouerit.

PAG. 487. *in Notâ* 14. Nam *perfodere* vix conuenit. *Scribe*, Perſedère.

PAG. 626. *in Textu lin.* 24. vtique alium. Aliud alio die. *Malè voces repetita, & ſcribe.* vtique aliud alio die.

PAG. 670. *in Notâ* II. *adde poſt*, Plinium lib. XV. cap. XIIII. *Denique apud Senecam patrem, Controu.* V. *lib.* V. Aluntin ſummis culminibus mentita nemora, & nauigabilium piſcinarum freta.

SATIS *nunc iſta. erit qui è libris melioribus aliqua fortaſſe ſuggerat: quod velim, ſed non inſultare nobis, & Fortunæ hoc beneficium, non ingenij laudem ſcire.*

RERVM ET VERBORVM IN L. ANNÆO SENECA MEMORABILIORVM INDEX CERTISSIMVS.

ABATON petram non niſi antiſtites calcant 724.d. 725.a
Aboctare 250.a
Abſcondita multa in rerum natura 761.a
Abſoluere timoris 320.a
Abſtinentia animalium cur inducta à Pythogorâ & Sextio 635.a
Abſtinentia quorumdam animalium, ſuperſtitionis argumentum 635.c
Abſtinentiæ laus 641.a. 672.a
Academia 349.a
Academicus incerta omnia dicit 565.b
Academici veteres & minores nullum antiſtitem reliquerunt 761.d
Academicorum veterum opinio improbatur 511.b
Academicorum noua ſcientia, nihil ſcire 570.b
Acceptorum obliuio vnde ſit 541.b
Acceſſio 278.e. Acceſſio & morbus 42.a
Accidunt nobis plura mala quàm contingunt 640.a
Accipere & dare, contraria 334.a
Accipere in aſpero & probo 420.e
Accuſandi rabies ſub Tiberio Cęſare 301.b
Acetabula & calculi præſtigiatorum 458.b
Achęis libertas cum immunitate data 338.a
Achaia terremotu agitata 739.d
Achaię ciuitates Ponticis littoribus impoſitę vrbes terrarum motibus proruę 582.b. 760.c
Acheruſius lacus 476.a
Achilles 19.a. 320.a. Achilles Homericus 150.b
Achillis & Patrocli anni 565.b
Acilius Auiola coſ. 763.a
in Acta beneficium non mitto 276.b
Actio ex conducto & locato 292.b
Actio ingrati ibid.
Actio.. i geouit nos natura 256.a. 257.b
Actiones in foro ſeparantur 347.a
Actiones omnes vitę totius, honeſti ac turpis reſpectu temperantur 525.b
Actiones virtutum omnes pares ſunt 496.c. 498.c
Actuarij vice fungi 445.c
Actuoſa vita 153.a
Actuoſus ignis 28.a
Actuoſior animus 451.a
Actus vitę facilis 576.b
Acuta quædam inefficacia ſuâ ſubtilitate 545.a
Adamas ſccari vel teri nequit 173.b
Addicere, in auſpicijs vſurpatum 225.b
Additamentum 416.b
Adexpetendum & expetendum 655.b
Ἀδιάφορα, indifferentia 543.a
Adiicialis cęna 672.b
Adiiciales cęnę tricies n-s conſtiterunt 603.b
Adiutorium 7.c. 10. b. 24. b. 283. b. 434. c. 568.a.d. 741.d
Adiutorium mutuum 5.a
Admiratoꝛ, incitamentum eſt ambitionis & luxurię 597. b. Admiſſarius 689.d
Admiſſionis interioris prima cohors 195.b
Admiſſiones primę & ſecundę 360.b
Admonendi ne ſint omnes promiſcuè 437.a
Admonere, genus adhortandi eſt 592.c
Admonitio verecunda eſſe debet 380.c
Admonitiones in beneficiis vitandę 275.b. 277.a.b
Adoleſcens ſecretò ambulans monetur ne ſolitudine malè vtatur 402.a
Adoleſcens triſtis hilari & amabili pręfertur 447.c
Adoleſcentus & ſenis corrigendi via diuerſa. 431.c
Adoleſcentium frequens vitium 669.e
Adrumentum obſeſſum 300.b
Aduerſa non ſunt metuenda 407.b. pro ijs ſunt quibus eueniunt 134.a
Adulandi certamen apud principes & reges 357.c
Adulatio amicitię ſimilis 458.a. pernicioſa 148.b
Adulationibus minimè credendum 486.c
Adulatores fugiendi 722.b. 723.b
Adulatorum voces excludendę 672.d. 673.a. vide *Aſſertatio*
Adulterium Clodij cum Cęſaris vxore 686.b
Adulterium, ſpôſaliorum genus decentiſſimum 268.a
Adulterij pudor nullus 297.a
Aduocare 195.a. Aduocatio 46.a. 324.c
Aduocatio ambitioſior 14.b. petita. 48.a. tacita 152.b
Aduocationem dare 34.b. 755.a. petere 14.b. 426.a. poſtulare 768.c
Aduocatus 21.c. 25.c. 194.b. 593.a. 595.b. 639.a. 768.b
Aduocatus bonę mentis 596.a
Aduocatus idoneus 634.c
Æacus, homo iuſtiſſ. 768. c. Eius tribunal ibid. b
Ædificia veterum qualia 575.a.b
Ædificiorum luxuria 648.b. 652.b
Ædilem metuentia loca 236.b
Ædilium officium 557.b
Æditiuus 453.b
Ægęum mare 573.b
in Ægeo mari inſula ſurrexit 698.d
Æger medicinam, non regionem, quęrit 627.a
Ægro aſſidere 294.b
Ægrum maximè reficit amicorum affectus & ſermo 530. b
Ægialus diligentiſſimus paterfamilię 558. b. 559.b
Ægij terremotus, Patris non fuit auditus 748.a
Ægle Gratiarum maxima natu 264.a
Ægritudo in ſapientem non cadit 211.a
Ægroti conſolatio 794.a
Ægyptus 216. b. 679. b. infida 80. a. Nili incremento dilatata fuit 748. b. quamuis numquam tremuiſſe tradatur, mouetur tamen ibidem. quando inundetur 724. b
Ægypti fertilitas ad menſuram Nili reſpondet 725.a. pręfectus Babillus ibidem. c. & auunculus Senecę 89. b. ſacerdotes & pręfecti ſtipem & aurea dona in ora Nili iaciunt 725.a
Ægyptię arenę 652.a
Ægyptius carnifex 123.b. miles 116.a
Ægyptij alioquin ſtudioſi ſiderum obſeruatores, nil de Cometis tradiderunt 753.a. latrones Philetas vocant 470. a. quot elementa fecerint, & quomodo ea diuiſerint 711.c
Æneatores 550. c. 767.b
Æneę pietas in parentes 306. c. 361.c
Æquinoctium 712. b
Aër an ex atomis conſtet 694. c. cur turbidus & inconſtans

conſtans 696.a. frigidus per ſe & obſcurus 695.c. inter ea corpora eſt à quibus vnitas 693.d. 694.d. mas & femina 711.c. naturalem vim ſe mouendi habet 732.c. nunquam immobilis 731.c. quomodo ſit pars & materia mundi 694.a.c. quò terris propior, eò craſſior 728.c. vnde accendatur 695.d
Aëris & venti diſcrimen 732.c
Aëris partes tres 695.c. natura ibid. vis 694.c. vitia 748.d
Æruſcans ciuis 212.a
Æs alienum quis habere dicatur 336.a
Æs graue 691.a
Æs leue & graue 421.a
ad Æs exire 564.c
Æſchines pauper Socratis auditor, cùm nihil haberet, ſeipſum donat præceptori 267.a.b
Æſchyli opinio de Nili incremento 725.d
Æſopèi logi 96.a
Æſopi nobilis patina 601.b
Æſtate qui loca ſub terrâ refrigeſcant 726.c
Æſtus æquinoctialis omnium maximus 718.a.b
Æſtus ordo ibid. b
Ætas ad bonam mentem aptior 504.c. nihil confert beatæ vitæ 589.b. tota partibus conſtat 406.a. quorum breuiſſima ſit 427.b
Ætatis humanæ breuitas 613.a.b
Ætatum omnium ſemina nobis inſita 311.b
Ætatum quæ iucundiſſima 405.c
Æterno nil noxium 480.c
Æthiologia ſeu cauſſarum inquiſitio 606.b
Æthiopia feruentiſſima caret niuibus 725.d
Æthiopiæ ſolitudines cur ſiccæ 709.c
Æthiopiæ, in plurali 679.b
Æthiops mimus 555.b
Æthiopis color inter ſuos inſignitus non eſt 57.c
Æthiopes Macrobij Cambyſen ob libera reſponſa irritant 54.a
Ætna 361.c. Siciliæ mons, vnicus à Meſſallâ dictus 468.b. conſumatúrne & ſubſidat, an verò ignis minuatur 534.a. ingentem vim arenæ vrentis effundit 699.d. Lucilio ſaliuam mouet 534.b
Ætnæ incendium 306.d. 307.a
Ætnam plures deſcripſerunt poëtæ 534.b
Affectio naturalis rationi inexpugnabilis 480.a
Affectus indicia falsò exiſtimata 19.b
Affectus, & morbi animi, quid differant 522.b
Affectus quid, & affectibus præludentia principia 19.b. Stoicis corpora ſunt 630.c. an vt vult Ariſtoteles, virtuti pro armis ſint 13.b. omnes diſciplinâ domari poſſunt 25.a.b. omnes ſui ſigna dant. 2.b. quemadmodum creſcant vel efferantur 20.a
Affectus habere modicos, an nullos, vtrùm ſatius 654.a
Affectuum mediocritas impugnatur 8.a.b
Affectuum prænuntia 46.c
Affectibus carent muta animalia 3.b. prorſus careat ſapiens 552.a. facem ſubdunt carmina 652.c. honeſtis indulgendum 625.b. incipientibus reſiſtendum 654.b
Affligere pocula 15.b
Affuiſſe ſibi nemo dicitur 332.c
Africa 80.a
Africæ deſerta 597.a. ſolitudines 628.c. 652.a
Africam & Hiſpanias mare ſeiunxit 749.c
Africam incolunt Tyrij 76.a
in Africâ cur pauci fontes 709.c
Africus ventus, Græcis λίψ 735.c.d
Agamemnon 498.a
Agatho 767.b
Agi iubere 13.a
Agitatorum lætitia ſeptimo ſpatio palmæ appropinquantium 440.c
Agnus nubibus immolari ſolitus 728.a
Agricolæ votum annonæ caritas 362.b
Agricolæ boni 212.c
Agriculturam Poſidonius ſapientum inuētum ait 577.a
Agri donari Reip. poſſunt 370.a
Agro non datur beneficium colendo, ſed agri domino 339.b
Agrippa Attici gener 423.c. ab Auguſto deſideratur 359.a
Agrippæ laus 305.a
Aiacem in mortem egit furor 39.b
Alas vellere 649.b
Albanum 103.b. 672.a
Albula circa canales ſuos duratur 713.d
ad Album ſedere 464.c
ad Album verba dirigere 485.b
in Albū cēſus & equeſtris hereditas mittit 293.b. 294.a
Alcibiades ab Æſchine victus 267.b
Alcibiades Socrati obiectus fuit 251.b 252.a
Alexāder Macedo à Corinthijs ciuitate donatus 270.b. à pueritiâ latro, hoſtium & amicorum pernicies 270.c. nepos Antigoni 55.b. à nullo ſe beneficijs victum glorians, à Diogene victus fuit 331.b. Babylonis muros intrauit 176.b. Clitum cariſſimum ſibi inter epulas transfodit 51.b. 548.a. Darium occidit 747.b. falſum geſſit cognomen 583.b. Geometriam diſcere cœpit ibid. lætatur ſe Herculi æquari 270.b. lanceam in conuiuas torſit 55.b. Liberi Herculiſque veſtigia ſecutus 369.a. Lyſimachum ſibi familiarem, leoni obiecit 51.b. monitioni matris de veneno Philippi medici locum non dedit 30.b. poſt Darium & Indos pauper eſt 662.a. quid ſit vltra mare magnum, quærit 737.a. victor ab Oriente in Oceanum vſque, affectibus ſuccubuit 646.b. vulneratus hominem ſe fatetur, non Iouis filium 487.a. Xenophonte canente manum ad arma miſit 19.b
Alexandri cuidam vrbem donantis vox ſtultiſſima 279.b. crimen æternum Calliſthenes 747.b. crudelitas 205.b. cupido inſatiabilis 369.a. faſtus 270.b. furor & cupiditas 596.b. latrocinia 707.d. ſuperbia 331.b. reſponſum cuidam ciuitati dimidium rerum omnium promittenti datum 473.b
Alexandro Macedoni felix temeritas pro virtute fuit 270.b
Alexandro locupletior fuit Diogenes 330.b
Alexandrum bibendi intemperantia & Herculaneus Scyphus condidit 548.b
Alexandria 622.b
Alexandriæ bibliotheca combuſta 158.a. niues non cadunt 726.a. totum licet 766.a
Alexandrina perfidia 225.b
Alexandrina marmora 556.b
Alexandrinæ naues, & earum inſigne 527.b.c
Alica 671.b
Alienatio & ſtupor 531.a
Alienatum corpus 573.a
Alimenta antiqua, ilex & quercus 716.d
Alipulus 477.a
Aliptes ibid.
Allobrogicus Fabius 322.a
Allobrogum cohors 337.a
Alogias excutere 765.b
Alpes 728.d
Alpheus poëtis celebratus, in Achaiâ mergitur, & in Siciliâ fontem Arethuſam effundit 716.a. 742.c
Amantium affectus, inſana amicitia 400.b. praua deſideria 355.b
Amare & amicum eſſe diuerſa 446.c
Amari vſque in delicias 310.a

Amaritudo vini delectat 490. b
Amatorium 489. c
Ambitio 17. b. inſatiabilis 285. a
Ambitio ex aſpero vitę genere vitanda 392. b
Ambitionis reprehenſio 426. a. 515. c. 550. c. 597. b
Ambracij ſinus 719. a
Ambulationis definitio controuerſa inter Cleanthem & Chryſippum 645. c
Ambulationes apertę 168. a
Amicitia ſolùm inter ſapientes 375. a. omnia facit communia 463. c. propter ſe, non ob aliud expetenda 399. d. 400. a
Amicitiâ quidam caruerunt, non amico 393. c. 394. a
Amicitię appetitio naturalis 401. a
Amicitię fidelis, laus 155. a
Amicitię temporarię 400. a
Amictus ad legem compoſitus 38. b
Amicus quis à potentibus cenſeatur 360. a. b. quomodo citò fiat 399. c. quomodo eligendus is cui arcana committas 389. c. verus quis 361. a
Amicus ſibi, amicus omnibus 394. b
Amici amiſſio quomodo ferenda 489. c. 795. b
Amici nomen duplicis notationis 389. b
Amico an quicquam donari poſſit 369. c. 375. a
Amicum facere quàm habere iucundius 399. c
Amici primi & ſecundi à quibus inſtituti 360. b
Amicorum abſentia ęquo animo ferenda 476. b. delectus habendus 155. b. amiſſione non affligitur ſapiens 520. c
Amicorum omnia communia eſſe, quo pacto intelligatur 369. c. 375. a
Amiſſio rerum quomodo ferenda 611. b
Amiſſionis filiorum & amicorum conſolatio 612. b
ad Ammonem miſſus Cambyſis exercitus 699. d
Amnis ſubita eruptio aras habet 453. c
Amnium origo 709. b. 711. a. vide *Flumina*
Amor animos in cupiditatem formę accendit 400. b
Amoris & amicitię differentia 446. c
Amphęus Claudij libertus 768. b
Amphitheatrum 695. b
Ampliùs cenſeo 711. c
Anacreon libidinoſior, an ebrioſior 569. b
Anacharſis inuenit figuli rotam 579. a
Analogia verbum à Latinis ciuitate donatum 663. c
Analectę grammatici 435. a
Anapęſti 767. c
Anaxagoras 727. b
Anaxagorę opinio de igne nubium 696. b. de terręmotu 742. d. opinio de Nili incremento refellitur 725. d
Anaxagorę viſum in cęlo lumen magnitudine trabis 753. c
Anaximandri opinio de tonitruo & fulmine 697. c
Anaximandri opinio de tonitru ibid. b
Anaximenis opinio de ſono fulminis ibid. de terręmotu 743. a
Anci pater nullus, Numę nepos dicitur 636. d
Ancillula 463. a
Ancillariolus 268. a
Anguillę, cibus grauis 743. a
Anguſtare 82. a. 97. c
Anhelitus 475. a
Animalis diuiſio 675. a
Animalia igne generantur 732. c. optima ſint ne iracundiſſima 27. a. quomodo moueantur 675. d. quomodo ſuę conſtitutioni primùm concilientur 667. c. ſunt pars mundi 694. b. vnde nomen traxerint 643. c
Animalia muta carent affectibus humanis 3. b. boni malique capacia non ſunt 674. b. 675. a. in hominum vſum à dijs data 310. b. nimiâ ſęuitiâ iugum detrectare coguntur 201. a. proſunt, ſed beneficia non dant 340. a. recèns nata intellectum habent ſalutaris aut mortiferę rei 668. a. b
Animalia ſubterranea 712. c
Animalia ne ſint virtutes 643. c
Animalium cum hominibus comparatio iniqua 285. c
Animalibus cur Pythagoras & Sextius abſtinuerint 635. a
Animalibus ſit ne omnibus ſuę conſtitutionis ſenſus 666. c
Animalibus nihil debetur, etſi proſunt 348. a
Animalibus multis nulla futuri temporis cognitio eſt, licet ſit aliqua pręſentis & pręteriti 675. c
Anima hominis magno pondere extriti an permeare non poſſit, vt Stoici volunt, & ſtatim ſpargatur ob exitum negatum 480. b
Animę remeantis curſus 143. b
Animam ebullire 764. d
Animę in antiqua elementa vertentur 129. c
Animarum ęternitas conſenſu hominum probari ſolet 655. c. in dubio eſt apud Senecam 626. a
Animaduerſionis duo ſcopi 16. a
Animaduerſionum parcitas magis mores corrigit 204. b
Animus à voluptatum blandimentis procul abſtrahendus 468. c. ad contemptum mortis componendus 390. c. admonendus eſt 343. a. ſic aſſuefaciendus vt externorum ſtrepitu non moueatur 478. a. contemptor omnium eſt, & corporis procurator, non amator 587. c. 588. a. diuinis delectatur 679. c. dominus omnium eſt 627. c. exſulare numquam poteſt 82. b. faciliùs ſequitur quàm ducitur 205. a. flexibilis eſt & omni humore obſequentior 467. c. formam dat rebus 266. b. in motu eſt, eò actuoſior, quò vehementior 451. a. inuictus 330. a. inuulnerabilis aut extra omnem patientiam poſitus, id eſt, ἀπαθὴς 399. a. labore exercendus, ſic tamen vt ei interuallum aliquod detur 413. a. modò rex eſt, modò tyrannus 650. b. nobilem facit 457. a. non fœdatur corporis deformitate 495. c. nullos niſi communes & cum Deo terminos ſibi poni patitur 622. b. quid ſit, ignoratur 759. a. ſideribus velocior 286. a. ſolus mirabilis 398. a. ſpiritus eſt quodammodo ſe habens 467. c. vt quietus eſſe poſſit 44. b
Animus boni viri depingitur 651. b
Animus animal eſt Senecę, ſed non actiones eius 645. c
Animus diuinus origini ſuę hęret 454. a
Animus ęger & in diuitiis & in paupertate malè habet 417. a
Animus impatiens, ſummum bonum 399. a
Animus magnus mediocribus contentus eſt 451. a. etiam in priuato lare ſe explicare poteſt, non ſolùm in reip. 151. a. b
Animus malus & bonus 610. c
Animus mutandus, non cęlum 436. a
Animus rectus, bonus, magnus, Deus eſt in humano corpore hoſpitans 443. a
Animus ſanus quis 514. b
Animi & corporis ſeparatio non ęgrè ferenda 622. c
Animi libertas quę 494. b. 495. a. motus qui ſaniſſimi 38. b. origo diuina 75. a. 587. c. 664. d. partes 484. b. pondus & pœna, corpus 494. b. robur vnde oſtendatur 433. b. virtus vna, ſed multę huius ſpecies 496. a
Animi excellentis notę 516. b
Animi motus fortuiti, non ſunt affectus 19. b
Animi pars irrationalis duplex 585. a
Animi tranquillitas, non externorum, cõparanda 478. a. vide *Tranquillitas*
Animo quędam ineuitabilia ſunt 480. a
Animum ſurſum vocant initia ſua 535. a

de Animo quàm varię ſint quæſtiones 569. a
Animi citiùs carmine, quàm ſolutâ oratione feriuntur 634. b
Animorum inquietudo & volutatio 149. b. 150. a
Animis remiſſio danda 167. b
Annęum Serenum immodicè fleuit Seneca 491. a
Annales Tanuſij 590. a
Annulus in poculum aquâ plenum coniectus 686. c
Annulis plus creditur quàm animis 296. b
Annus 406. a
Annus ſeptimus ętati ſignum imprimit 367. a
Anni totius villa 476. a
Annum nouum faciunt caryęę 560. a
Anno nouo quid fieri ſolitum 546. a
Anni nihil faciunt ad beatam vitam 589. a. b
Anni non conſulum, ſed maritorum numero computati 297. a
Annorum ſuorum partem paratum ſe dare, quàm benè dicatur 219. b
in Anteceſſum accipere 396. b
in Anteceſſum dare 659. a
in Anteceſſum reponère 323. b
Antelucanum quorumdam 669. a
Antenor Patauij conditor 76. b
Antigonus belli præmium patri defert 307. a. Cynici petitionem cauillatur 279. c. quàm miti animo tam ſuorum quàm hoſtium maledicta tulerit 55. a. b
Antiochus Demetrij Syrię regis F. 756. d
Antiochi victor Scipio 228. c
Antipater refellit ſophiſma per omnes dialecticorum ſcholas iactatum 564. a
Antipatri opinio de rebus fortuitis 584. d
Antipodes 669. a
Antonius Ciceronem occidit 19. a. cum muliere Auguſto timendus 216. b. ingratus in ſuum dictatorem 338. a
Antonij defectio per Nilum ſignificata 725. c. d
Ἀπάθεια quomodo Latinè dicatur 399. a
Apes in legendo & ſcribendo imitari debemus 549. c. 550. a
Apum rex cur ſine aculeo 202. a. ſubtilitas 668. b
Apibus mellis non faciendi, ſed colligendi ſcientia eſt, ſecundùm quoſdam 549. c
Apenninus 442. b. 728. d
Ἀφηλιώτης 735. c
Apicius 603. b. luxuriæ deditus 238. b. c. 239. a
Apicij popinę ſcientiam profeſſi triſtis exitus 81. b
Apicium cęnis prouocant quidam 665. b
Apollo 764. c
Apollodorus tyrannus 20. b. 378. a
Apollonius Myndius naturalium inſpiciendorum peritiſſimus quid de cometis ſtatuerit 753. b. 757. a
Apollonio Pyctâ longior 722. d
Apologare 461. a
Ἀτοπία Latinum verbum non habet 564. a
Appię vię curator 763. b
Appion grammaticus quàm curioſè ſcripſerit de Homero 569. c. 570. a
Appius cur cęcus 140. a
Appius Syllanus Claodij ſocer 767. a
ad Appium redire 649. a
Apulię deſerta 560. b. ventus Atabulus 736. b
Apyrina 552. a
Aquâ & polentâ ſatiari quis poteſt 418. b. 641. d
Aqua viua 709. d
Aqua elementum primum, & mundi primordium 711. b. an terręmotus ſit cauſſa 741. c. d. animalia edit ratione ſui motus 732. c. cur luxuriantibus nulla ſatis frigida 729. c. dura molliens 714. d. ſulphurata doratur circa tubos 713. d. virilis & muliebris 711. c
Aquę emptio 729. b. inſtitores 730. a. vitia 748. d. intenſio ſine ſpiritu fieri non poteſt 695. b
Aquę deiectus cuidam genti cauſſa vnica transferendi vrbem 478. a
Aquam haurire an permittendum ingrato 321. b
per Aquam viſa longè maiora apparent quàm ſunt 686. c
Aquę quomodo fiant 708. d. 711. a. certis interuallis ſe retrahunt & reddunt 712. b. cur quędam caleant vel ferueant 714. b. fœcunditatem afferentes 709. b. 715. b. mirę naturę 713. c. d. mortiferę 714. c. quędam furorem vel ſoporem inducunt 713. d. ſubterraneę 742. a
Aquarum diuiſio 714. b. medicamina vnde 713. c. ſapores varij & horum cauſſę ibid. varia diſcrimina 709. a. vitia vnde 711. d. vtilitates 709. a
Aquarum ſubterrâ naſcentium cauſſę 710. a. b
Aquarum quoddam genus cum mundo cœpit 714. a
Aquarum tantum vnde exeat ad fluminum continuationem 709. b
Aquis certis iniecta cur non mergantur 714. d
Aquarius medicamentum 684. b
Aquileges 712. a
Aquilo ventus 735. c. d. nubes in Africam reiicit 736. b
Aquilonis indicium 682. b
Aquilone flante minutę pluuię ſunt 727. c
Araneę textura 668. b
Arar fl. 765. c
Aratrum vetuſtis vrbibus inducerè 206. b
Aratus poëta 688. c
Arbiter & iudex 293. a
Arbitrum adigere 492. d
Arbitra bonorum & malorum, ratio 498. d
Arboretum trimum aut quadrimum 558. b
Arbores ſolidę & fragiles 140. a
Arborum cacumina, ventris explementum 641. b
Arborum corticibus gentes quædam corpora tegunt 576. a
Arbuſtum quamuis vetus transferri poteſt 558. b
Arbuſta, pars mundi 694. b
Arcadia Cretę vrbs 714. c
in Arcadiâ Styx mortiſera 710. d
Arcadum regna in Tiberis ripâ collocauit Euander 76. b
Arcana ebrijs mandata 547. a
Arceſilaus oblatam à filio familias pecuniam non accepit 282. c. pulnioo ęgri pauperis & ignorantis ſacculum ſubiecit 276. b. vino indulſit 168. b
Archelaus ſole deficiente regiam cluſit & filium totondit 331. c
Archelaum regem rogantem Socrates adire recuſat ibid. b
Archelai antiquarij opinio de terręmotu 743. c
Archidemus 666. a
Architectones 575. a
Arcus cęleſtis quid ſit 684. a. cur ſole maior appareat 686. a. b. quando & quomodo fiat 682. d. 683. a. b. quid pręnuntiet 686. a
Arcus colores 683. b. cur ſaltem dimidia pars videatur 685. d
in Arcu ſubſit ne corporis aliquid certi nec ne 689. c
Ardea 583. b
Ardeatinum 629. b
Ardores 680. c. 688. c
ad Aream ſpectare 667. c

Arcę ſiderum 682. a
Arci philoſophi oratio quâ Liuiam conſolatus eſt 109. b
Arethuſa fons 118. c. 742. c. quintâ quâque ęſtate purgamenta eiectat 716. a
Argentum antiquis artificum nominibus nobile 82. a. factum ſignatumque 160. b. graue, ſine vllo opere & nomine artificis 146. a
Argenti paucæ lamellę, cenſorium crimen erat 245. a
Argeſtes ventus 735. d
Argis imperans, poſteà ſeruus quinque modios accepit & quinque denarios 537. a
Argolicæ vrbes 626 b
Argumentatio ab habitu animi proficiſcitur 595. b
Argutię 180 a
Arideus rex 322. a
Arietare 20. a. 42. b. 113. h. 147. a. 237. a. 624 b. 732. a. 760. a
Arietata arma 479. b
Arietatio 734. a
Ariopagos religioſiſſimum iudicium 153. b
Ariſtâ nihil acutius 545. a
Ariſtarchi noię 569. c
Ariſtides 310 a
Ariſtidis ad ſupplicium ducti dictum ad magiſtratum 84 b
Ariſtippi vnguento delectati dictum 380. c
Ariſtogiton & Harmodius tyrannicidę 376. c
Ariſtophani iocorum materiam præbuit Socrates 251. a
Ariſto propter Platonem notus 304. d
Ariſto Chius quas partes philoſophiæ ſtatuat 572. a
Ariſto philoſophus in geſtatione diſſerebat: & in eum aliquot ioci 437. c
Ariſton adoleſcentem triſtem, quàm hilarem & amabilem turbę mauult 447. c
Ariſto luxurioſos pueris ſimillimos ait 652. a
Ariſtonis Stoici opinio philoſophię decreta præcepris præferentis refutatur 590. b. c. 592. a
Ariſtoteles 226. b. Alexandri præceptor 51. b. an benè affectus pro armis eſſe dicat 13. a. citatur 169. a. 753. d. irę defenſor 41. c. 42. a. ne damnaretur ab Athenienſibus, fugit 258. c. plus ex moribus quàm ex verbis Socratis traxit 394. b. quam cometis tribuat ſignificationem 760. b. c. quoddam ignium genus Capram nominat 680. b
Ariſtotelis diſcipulus Theophraſtus 743. c. egregium dictum 760. d capoſtulatio cum naturâ 213. d. irę finitio 3. b. opinio de irę neceſſitate oppugnatur 7. b. c. 41. c. 42. a. c. opinio de arcu cęleſti & tempore arcus 683. c. 687. b. ſententia de nubium igne 696. b. de terręmotu 743. c. de meteoris igneis 680. c
Ariſtoteli cauſſa quadruplex 493. a. homo, ſpecies eſt 482. a. obiectum, quòd pecuniam accepetit 251. b
Arithmetica quid doceat 566. b
Arma luſoria & decretoria 657. d
Armamenta 35. b. 157. b. 734. b
Armamenta demitti 351. a
Armamentarium 152. a
Arruntius Punici belli ſcriptor, Salluſtianus fuit 649 b
Arruntius teſtamentorum captator 362. c
Ars imitatio naturæ 493. a. non caſu ad effectum venit 437. b
Artes ἐγκύκλιοι 568. a
Artes liberaliſſimæ & decreta & præcepta ſua habent 599. a
Artes multæ ſuperuacuæ, ad luxuriam excogitatę 576. a. c
Artes vulgares non ſunt à philoſophiâ inuentę 574. d
Artes alii laus, corrumpit laudatio 622. a
Artium quattuor genera 567. c
in Artibus excuſatius eſt voluntate peccare quàm caſu 598. d 599. a
Artemidori Pariani ſententia de arcu cęleſti 684. c. opinio de ſtellis, cęlo, & cometis, exploditur 756. a. b
Arterię ſpiritus receptacula 711. c
Articulus caput collumque committens 143. a
Articuli, dolorum ſedes 531. a
Articulorum deprauationes ex libidine 430. b
Artifex 317. c
Artificis finis 493. b
Artificis diuini ingenium mirabile vnde appareat 644. d
Artifici triplex operis ſui fructus eſt 287 b
Artificum antiquis nominibus argentum nobile 82. a. 146. a
Artificum exquiſita nomina 206. b
Artificiorum inſtitoribus corollarium datur 352. a
Aſcendentium & deſcendentium diuerſus habitus 673. c
Aſclepiadis ſecta 599. a
Aſclepiodotus Poſidonij auditor 698. d. 745. b. citatur 746. d
Aſclepiodoti liber de quæſtionum naturalium cauſſis 745. b. iudicium de tonitru 699. d. hiſtoria allegatur 734. d
Aſellius ait, Vinicium tractim dicere 452. c
Aſia 216. b. vindicat ſibi Tuſcos 76. a. XII. vrbes ſimul perdidit 739. d
Aſię molles bello viri 8. c. rex Attalus 181. a. vrbes terręmotu concuſſæ 582. b. Aſię Europęque terminus 742. a
in Aſiâ Athenienſis turba eſt 76. a
Aſiaticus Valerius 185. a
Aſilus, qui Grǽcis œſtrus 481. a
Aſinij Galli amicitia 475. c
Aſinij Auguſti clementię participes 195. b. 196. a
Aſinius Marcellus 763. a
Aſpernatio 19. a
in Aſpero & probo accipere 420. c
Aſpis ad vmbram exſurgit 59. b
Aſſario 767. a
Aſſentatio quoſdam offendit 45. b
Aſſentatores vitandi 29. c. vide *Adulatio*
Aſſentio 141. a
Aſſeſſoris verba 152. a
Aſſignati 640. a
Aſthmatis deſcriptio 474. b
Aſtrapoplecta 689. b
Aſtronomię placita 599. a
Aſturcones 561. a
Atabulus ventus Apuliam infeſtat 736. b
Atalanta inſula ſuperfuſa 747. d
Aterius teſtamentorum captator 362. c
Athenodorus negat ſe ad cęnam eius iturum qui ſibi nihil pro hoc debiturus ſit 155. a. reip. tractationem & ciuilia officia commendat 151. a. reprehenditur 152. b
Athenodori dictum 402. c
Athenę Socratem in carcere occiderunt 153. b
Athenarum ventus Sciron 736. b. potentia vbi fracta 119. a
Athenas tacere iuſſit Alexander 596. c
Athenis pęnè ignotus Epicurus 535. b
Athenis dimidium licet, Alexandrię totum 766. a
Athenienſis turba in Aſiâ eſt 76. a
Athenienſes Harmodium & Ariſtogitonem tyrannicidas vocant 376. c

Athenienſium fines 370. a. legatus procax in Philippum 55. c. reſp. an ſapienti eligenda 258. c. vrbs miſerrima ſub triginta tyrannis 153. b
Athletæ 26. b. 151. a. plagas ferunt gloriæ cupiditate 531. d
Athletæ nouiſſimi 222. a
Athletarum exercitium 20. a. fatum 479. c
Atilius Buta prætorius vitam in contrarium ceteris circumegit 670. b
Atlanticum mare 726. b. c
Atomi 694. c. 731. d
Atomi & micæ Epicuri 317. a
Atrienſis 672. a
Atrum nihil abſque tenebris 442. a
Attalus Aſiæ rex 181. a. Eo regnante Cometes viam lacteam adæquauit 756. d
Attalus Stoicus philoſophus quomodo fulminum doctrinam diuiſerit 703. c. d. culcitram corpori reſiſtentem laudat 635. c. Etruſcorum diſciplinam Græcâ ſubtilitate miſcuit 703. d. quæ de diuitiarum contemptu dixerit 641. b. Senecæ præceptor 633. b
Attali Stoici philoſophi dictum de amico 599. c. dictum, caſtra delicijs fortunæ præferenda 503. a. dictum de diſcentium & docentium propoſito 633. b. dictum de iucundâ defunctorum memoriâ 490. a. dictum, malitiam ipſam maximam partem veneni ſui bibere 540. c. efficacia in docendo 634. c. imago de cane miſſa fruſta ore aperto captante 514. c
Atterranea fulmina 703. d
Arreſtata fulmina ibidem
Attiacum mare 196. b
Atticus clarus ob epiſtolas Ciceronis 423. c
Attici gener, progener & pronepos ibid.
Atticum, quod in buccam venerit, ſcribere iubet Cicero 659. a
ad Atticum Ciceronis epiſtola flebilis 217. a
Attilij Reguli rus Senatui publicè curari placuit 83. a
apud Attium multa verba ſitu occupata 481. c
Attonat ſumma, id eſt attonita habet 420. b
Attoniti qui vocentur 699. b
Auaritia 17. b. concitatior in magnarum opum congeſtu 285. a
Auaritiæ pœna 653. b. vituperium 374. a. 580. a. 596. a. 634. a. 735. a
Auctoramentum 25. b. 325. a. 505. b
Auctoramenti verba 449. b
Auctoramenta ſeruitutum 629. a
Auctorati noui 766. b
Auctoris incerti dictum 396. b
Auctores integri viris legendi, non floſculi carpendi 444. a. 445. a
ex Auctoribus ſemper pendere, turpe 445. b
Auctoritatis fulmen 701. d
Aucupia peregrina 135. a
Audaciter 138. a
Audax non ſine timore 320. a
Auditores philoſophorum quàm varios ſcopos habeant 633. c
Ave, vulgare & publicum verbum 361. a
Auentinus mons duabus de cauſſis extra pomœrium eſt 225. b
Aufidius Baſſus, vide *Baſſus*
Augiæ cloacas purgare 765. d
Augurale 161. b
Augurales libri 637. a
Augurini ſuſus 764. a
Auguſta auia Claudij 766. b
Auguſtus auunculus maior Claudij & Meſſalinæ 101. b. 766. d. Appiâ viâ ad deos iuit 763. b. Hoſtium impudicum à ſeruis occiſum, indignum vindictâ putauit 689. c. in conſilium à T. Ario de filio cognituro aduocatus 200. a. in iuuentâ crudelis, in principatu & ſenectute mitis 193. c. 194. a. 196. b. liberorum & nepotum mortem fortiter tulit 116. b. L. Cinnam ex inimico amicum ſibi lenitate & clementiâ facit, vxoris Liuiæ conſilium ſecutus 194. a. L. Piſoni ebrio ſecreta mandata dedit 547. b. multorum inſidijs petitus 216. b. ob clementiam Deus & parens dictus 195. b. 196. a. patienter Timagenem inimicum & huius hoſpitem Pollionem tulit 56. a. publicatæ filiæ impudicitiæ verecundiâ ductus, Mecænatem & Agrippam amiſſos deſiderat 359. a. quo die vrbem ex Apolloniâ reuerſus, intrauit, viſus circulus circa Solem 682. a. ſanguine iunctus Claudio 766. b. templum in Galliâ Circio vento vouit & fecit 736. b. Vedij Pollionis ſæuitiam caſtigat 64. b. c. vltra Rhenum, Euphratem & Danubium terminos mouit 216. b
Auguſti filia impudica & adultera 216. b. 359. a. inſidiatores 194. a. liberalitas in Rufum clementiæ coniuncta 302. a. luctus varij 101. a. nepos Caius Cæſar ibid. b. ſoror Octauia 101. a. 107. c. verba ex eius epiſtolâ ad Senatum 216. a. votum de otio ibid. vxor Liuia 107. c
Auguſti acta continentes libros Timagenes combuſſit 56. a
Auguſti pater Octauius filióne dederit an acceperit maius beneficium 305. a
Auguſti tempore verba non quidem periculoſa, ſed moleſta 302. a
Auguſti iudicium, Claudij beneficium malo 272. a
circa Auguſti exceſſum prodigium 680. b
Auguſto timenda cum Antonio mulier 216. b
Auguſtum Cæſarem quomodo Furnius demeruerit 284. a
de Auguſto iniquâ Lentuli anguris querela ibid. b
Auguſtorum cognomen honori datum 199. b
Auiditas ingratos facit 283. a. 285. a
in Aulâ quomodo quidam ſenectutem ſit conſecutus 37. a
A. Cremutij Cordi collocutio cum Marciâ 128. c. laus 106. a. libri ibid. mors per inediam 105. d. 126. a παρρησία 125. c
Aureæ matutinæ cauſſa 732. d
Aurei ſæculi deſcriptio 580. a
Aurem peruellere 324. c. 332. c. 595. c
Aures ſapienti claudendæ 441. c
Aurium dolor acutiſſimus 531. a. faſtidium taxatur 62. a
Auribus cenſum locupletis domus gerit vxor 242. b
Auriculam tangere 766. b
Auri odium non eſt frugalitatis indicium 392. b
Auri vſus fructuſque quomodo gratior fiat 412. a
Auſcultatio, vitium teterrimum 163. a
Auſpicium dextrum & ſiniſtrum 700. b
Auſter Græcè Notus 735. c. d. ventorum calidiſſimus 725. d. nubes in Italiam impellit 736. b. Siculo pelago infeſtus 410. b. Auſtro flante imber improbior 727. d. ab Auſtro nubes ingraueſcunt 688. c
Auxiliaria fulmina 703. d

BABA 413. b
Babæ ſuſus 764. a
Babyllus Ægypti præfectus in omni litterarum genere rariſſimus 725. c

Babylonis

Babylonis muros Alexander vicit 176. b
Babylonem oppugnaturus Cyrus 54. b
Bactri 737. a
Bactriani 181. b
Baiæ 476. a. Baiæ, vitiorum diuerſorium, fugiendæ 468. b. c
Baliſtæ 697. b
Balliſtis peti 205. c
Balnea blattaria 557. a
Balnea plebeia & libertinorum, tempore Senecæ 556. b. 557. a
Balneorum ſuſpenſuræ ætate Senecæ inuentæ 577. c
Balnearia 158. b
Balnearia minora 728. c
Balnearia ſine igne caleſiunt 714. b. c
Balneolum ex conſuetudine antiquâ tenebricoſum 556. a
Barbam ſubmittere 103. b
Barbam vellentes aut interuellentes 649. d
Barbari iracundi 41. a. b
Barbarorum exitium eſt ira 8. b
Baſilicæ iudiciorum fremitu reſonant 61. a
à Baſilicâ occupatos eiiciunt canes immiſſi 221. c
Baſſus Aufidius quaſſo quidem corpore, ſed firmo animo, nullo mortis metu tenetur 439. a
Batilli domus 761. d
Beata vita quid 234. b. 235. b. c. 584. c. vna eſt 553. c. bonum in ſe perfectum habet 553. b. in quo poſita ſit 584. c
Beatæ vitæ adiuncta 234. b. 235. b. cauſſa & firmamentum 441. c
ad Beatam vitam ſufficiántne philoſophiæ præcepta 598. a
Beatus quis 458. b. 584. c. 676. b
Beatus eſt etiam in ſummis cruciatibus poſitus 587. a
Beati hominis deſcriptio 235. a. c. 236. a
Beatiſſimúſne eſſe poſſit, naturalibus bonis deſtitutus 586. a
Βελόνη, βελόνη 406. b
Belienus Baſſus quæſtor à C. Cæſare animi cauſſa flagellis cæſus 52. a
Bellerophontes pœnas dat in fabulâ Euripidis 653. b
Bellonæ ædes 197. b
Beneficiaria res 574. b
Beneficium quid 266. a. b. quemadmodum dandum 273. c. 278. b. c. 279. a. b. quomodo repetendum 342. b. quomodo dicatur creditum 313. c. ſuâ cauſsâ nobis qui dat, vel ſuâ & noſtrâ, quo loco habendus 349. c. à quo detur, non opus eſt vt ſciatur 276. a. ingratum quod 273. c. an ab impudico accipiendum 282. b. an aliquando ſit repetendum 340. c. an debeatur ei qui inuitus prodeſt 347. b. 348 a. an debeatur principi ciuitatem omnibus Gallis danti, vel Hiſpanis immunitatem 352. c. an detur, ſi frater inuiſus fratre altero inuito ab aliquo ſeruetur 340. b. an domino dari poſſit à ſeruo 298. b. an eripi poſſit 344. c. an ingrato vir bonus daturus ſit 319. c. an reddiderit qui omnia fecit vt redderet 375. c. an ſibi ipſi dari poſſit 332. a. 333. b. an tyranno aut malo dandum 378. a. c. 379. a. à ſapiente acceptum an reddendum, ſi ille ſapiens eſſe deſinit 378. a. filio datum, an etiam ad patrem pertineat 339. b. vt referri poſſit, an rectè incommoda optentur iis quibus quis obligatus eſt 355. c. qui id animo benigno accepit, an conſummauerit officium ſuum 287. a. 289. a. an detur ab eo qui gratis per flumen quempiam vehit 352. b
Beneficium à beneficij materiâ multum differt 266. a. aliquando & inuito accipiendum eſt 281. b. in animo conſiſtit, non in eo quod fit vel datur 266. b. 267. a. iniuriæ contrarium 300. a. 315. b. 332. c. mercenarium 350. c. morâ corrumpitur 274. c. 275. a. non eſt id quod ſub oculos venit, ſed beneficij nota 266. b. non negligenter, nec tardè, nec contumelioſè dandum 261. a. non tangitur manu, animo cernitur 266. a. Beneficium opera vtilis eſt, ſed non contrà 321. b. quibuſlibet datum, nulli gratum 271. a. venale eſſe non debet 319. c. verecundè & parcè repetendum interdum 380. b. c. 381. a. vnum altero maius eſſe nequit: ea per quæ beneficium datur, poſſunt eſſe maiora & plura 375. c
Beneficium ab iniuriâ quid diſtinguat 348. b
Beneficium duæ res complent 321. b. 349. b. infitiari, an repetere turpius 260. d. iucundum facit tribuentis voluntas 273. c. 274. a. qui libenter accepit, reddidit 286. c. 289. a
Beneficium dare an res per ſe expetenda 308. c. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. pag. dare ſcit ſolus ſapiens 539. b
Beneficium dare, & prodeſſe, differunt 333. b. 340. a
Beneficium debere non minoris animi quàm dare 364. c
Beneficium vbique iactanti quid reſponſum 277. a
ad Beneficium ſitne iniuriâ veniendum 355. b. c
Beneficij duplex ſignificatio 288. a. triplex fructus 287. b. lex inter duos 276. c. pars optima perit, ſi actio ingrati detur 292. c. proprium, de reditu non cogitare 287. a
Beneficij dati quomodo quis non meminiſſe debet 380. a
Beneficij & crediti diuerſa conditio 326. a
Beneficij gratiam intercidere peius ne ſit an memoriam 291. a
Beneficij gratiam noſmet corrumpimus 260. d
Beneficij, officij, & miniſterij diſtinctio 298. b. 299. a. c
Beneficij reddendi debito an nos ſoluat qui cùm priùs profuerat, plus poſteà nocuerit 538. c
Beneficij quàm pecuniæ creditor diligentiùs quærendus 281. a
Beneficio accepto quid debeamus 265. c
Beneficio accepto ſtatim de reddendo cogitandum 284. a
in Beneficio dando qualis ſit eligendus 313. a. ſenſus communis, tempus, locus, perſona obſeruanda 270. b
Beneficia à quibus accipienda 280. c. an Deus det 309. b. an maiora quàm acceperint, parentibus liberi dare poſſint 303. b. an non pariant amicitias 421. a. qualia ad malos perueniant 335. b. quouſque obligent 339. a. 340. a. accepta augenda ſeu extollenda ſunt 285. b. aſperitate verborum & ſupercilio in odium adducuntur 274. b. 275. b. cum iudicio danda 271. b. danda ſunt neceſſaria, vtilia, iucunda, vnque manſura 269. a. b. c. 270. a. data non ſunt iactanda 277. a. b. 278. a. hilari animo accipienda 283. a. impetrantibus nocitura, neganda ſunt 278. b. in turpitudinem noſtram reditura, non tribuenda 279. a. nec delicatè, nec ſubmiſsè & humiliter, nec ſupinè, nec faſtidioſè accipienda 283. c. non ſunt ſuperbè ac-

bè accipienda 280. b. quędam palàm, quædam ſecretò danda 276. a. quædam tempore magna fiunt 294. a. quædam maiora ſunt, etiamſi minùs apparent ibid. b. quædam triſtia & aſpera ſunt 340. b. ſatis comparantur 277. a. ſilentio aut loquendi tarditate corrumpuntur 274. b. ſuperbè data, ingrata & inuiſa 277. b
Beneficia gratiſſima 273. c. 274. c. illibata ibid. inæqualia 294. a. 295. b. viſcata 397. b
Beneficia vocantur etiam quę beneficij ſpeciem habent 335. c
Beneficia Dei nobis præſtita 286. a
Beneficia non niſi ſecretò accipere nolentium reprehenſio 283. a
Beneficiorum auctor plus delectat quàm res ipſa 272. a. exprobratio odioſa 276. c. 277. b. fructus non eſt ſpectandus, ſed ipſa 262. a. initia & exitus ſpectanda 278. b. nouę tabulæ 265. c. obliuio vnde 290. c. 291. b. ſacratiſſimum ius 281. a
Beneficiorum & debitorum diuerſa ratio 296. a
Beneficiorum erga dominos exempla 300. a
Beneficiorum reddendorum occaſiones obſeruandæ, non manu faciendę ſunt 364. a
Beneficiis gratiam non referre, turpe 290. c
Beneficiis vinci an turpe ſit 329. a
à Beneficiis non debet abſterrere ingratorum turba 261. b
in Beneficiis accipiendis quomodo ſe homines gerere debeant 280. c. 283. a. c
in Beneficiis dantis & accipientis perſona conferenda 279. b
in Beneficiis tribuendis ſola accipientis vtilitas ſpectanda 312. b. 314. b
Benignitas 274. b. 275. a
Beroſi qui Belum interpretatus eſt, opinio de mundi fine 718. b
Beſtiarius à leone protectus 282. a
Beſtiariorum ludus 508. a. b
Bibentes ieiuni argununtur 669. b
Bibere & ſudare, cardiaci vita eſt 412. c
Bibliotheca Alexandrina quot librorum fuerit 158. a
Bibliothecarum oſtentatio reprehenditur ibid.
Bilis nigra in furioſo curanda 591. d
Bilis luridę ſuffuſio 599. d
Bilem cur maxime moueat fatigatio 46. b
Bionis argumenta modò omnes ſacrilegos eſſe colligentia, modò neminem 371. a
Bionis dictum 265. c. elegans dictum 156. a
Blattaria balnea 557. a
Bocchus rex 225. a
in Bœotiâ amnes duo gregem inficientes 714. d
Boleti 601. a. 634. d
Boleti ardentes 730. a
Bonitas Dei, cauſſa mundi faciendi 493. c
Bonitas non eſt, peſſimis eſſe meliorem 534. c
Bonitas pertinax malos vincit 383. b
Bonitas ſæua 278. c
Bonitatis pars magna, velle fieri bonum 446. b
Bonum in arte muſicâ 561. a
Bonum hominis proprium 524. b
Bonum honeſtum nec intendi, nec remitti poteſt 511. c
Bonum & honeſtû apud alios diuerſa ſunt, apud Stoicos tantùm diuiſa 663. b
Bonum precario dicitur in arboribus & animalibus 675. b
Bonum ſenſibile ne ſit an intelligibile 674. b. ſitne aliquod contra naturam 499. a. ſitne omne optabile 501. b. verum vnde ſubeat 427. c. Bonum vnum eſt, quod honeſtum eſt, cetera falſa bona ſunt 509. c. 517. c. 524. a. 553. a. Bonum an ex malo naſcatur 562. b. Bonum eſt vnica virtus 441. c
Bonum nihil eſt Stoicis quo quis malè vti poteſt 663. b. c. Stoicis corpus eſt 655. a. corpus eſſe probatur 630. b. Bonum omne animal eſſe ridet Seneca 645. b
Bonum ſummum quid 235. a. 237. b. c. 442. b 499. b. 509. c. nec augetur, nec minuitur 496. a. 511. b. 520. b. non poſitum eſt in voluptate 235. ſeipſo contentum eſt 401. a. vbi ſit 237. b. externis an augeatur 584. c. ſitne in mutis animalibus & infantibus 674. b d
Boni ſummi locus quis 562. b
Boni varię definitiones 660. a. b. c. proprietas ibid. c. boni honeſtique differentia ibid. b. boni honeſtique prima notitia quomodo ad nos peruenerit 663. c. boni nullius ſine ſocio iucunda poſſeſſio eſt 394. a. boni ſenſus etiam peſſimis ſubeſt 609. b
Bona quę ſint 442. a. omnia paria 510. a. quomodo paria eſſe poſſint 495. d
Bona corporis & fortunę, non ſunt bona 517. e. 518. d. 519. d. 526. a. commoda & producta nominanda 519. b. quo loco habenda 513. a. fugienda 396. c
Bona inſidioſa 414. a. quędam ſecundùm naturam, quędam contra naturam, quędam media 499. a. pręterita certiora ſunt pręſentibus & futuris 291. c. triplicia 335. b. vt etiam Stoicis 495. d. 499. a. Epicuris duplicia 499. c. vera & falſa 498. b. vera tam omnium quàm ſingulorum 516. b. vulgaria omnia caduca 621. a. bona ne ſint futura 658. a
Bonorum diuiſio Epicuréa 499. d
Bonorum & commodorum diuerſa ratio 563. d
Bonorum vulgarium poſſeſſio, ſollicita 526. c
Bonus quis 446. b
Boni etiam farre ac fitillâ religioſi ſunt 266. c
Boni inter ſe proſunt 638. a
Bonorum virorum exitu malo non debemus contriſtari 166. a. vide *Vir bonus.*
Bonis miſericordia vitanda eſt 210. c
Boreas 735. b
Boryſthenes 726. a
Botularius 477. a
Bracteata felicitas 652. b
Bracteatus leo 454. b
Bicuia 426. a
Breuiarium, olim ſummarium 450. c
Brigantes 767. c
Britannia 99. b. 116. a. in Britanniâ Claudij templum 766. a
Britanni 767. c
Britannos togatos videre conſtituerat Claudius 764. a
Bruma 718. c
Bruma lilium exprimunt 670. a
Bruttij ſaltus 150. c
Brutus regem Romanis capitibus deiecit 217. a
Bruti turpis & erubeſcenda mors 543. b. vide *M. Brutus*
Bubulcus 462. b
Buris merſa 747. b. 748. a. c. 750. d. 753. c. 757. a
Burrus pręfectus Neronis 208. c
Buſta Gallica 337. a

CÆCA vitium oculorum in domum tenebroſam confert 467. b
Cęcilius fenerator 659. b
Cęcilianum dictum 646. a
Cęcinna tria fulminum genera ſtatuit 701. d. quę fulminibus nomina poſuerit 703. c

Cęcinnę facundię Cicero obſuit 705. a
Cælator 483. c
Cęleſtia ſemper in motu ſunt 75. a deſitura ſunt 510. b. c. effectus rerum aut mouent, aut notant 566. c. 567. a
Cęleſtium obſeruatio noua eſt 753. a. ſtata magnitudo 534. c
Cęleſtibus corporibus quid debeatur 353. b. 354. a
Cęlibatus viduus 268. a
Cęlius orator iracundiſſimus, etiam aſſentatione offendebatur 45. b
Cęlum ardere viſum 689. b
Cęli alimentum è terrâ eſt 744. d. circuli 736. a
Cæli receſſus 688. c
Cænâ peractâ reliquiæ circumſtantibus diuiduntur 528. b
Cænę adiiciales tricies н-s conſtiterunt 603. b
Cęnæ modicę, vel potiùs Timoneæ 418. a
Cænarum luxuria 648. b
in Cænaculo dormire 537. b
Cęnare cum ſeruis turpe exiſtimantes reprehenduntur 460. a
Cęnatio 532. c. populi capax 652. a. velis ac ſpecularibus munita 729. d
Cænationes 575. a. Cęnationes ſubditus & parietibus circumfuſus calor temperat 138. a
Cęoationum faſtigia 79. a. laquearia verſatilia 575. c. ornamenta 158 a
Cępio 194. b
Cępionis inſidię Auguſto ſtructę 216. b
Cæſar quo pacto omnia babeat 371. a
Cęſaris reſponſum vni ex cuſtodiarum agmine mortem rogan datum 529. c
Cęſaris abſentis partibus Mecęnas functus eſt 648. a
Cæſari Deo fiebat quotidianum ſacrum 165. a
Cæſari quidam proſcriptione triumuirali ſeruatus reddi cupit 276. c
Cęſarum funera 116. b
Cęſareum atrium 100. b
Caianæ cuſtodię 162. a
Caianæ cladis magna portio Canius Iulus 164. a. 165. a
Caius Cæſar Auguſti nepos Lucij fratris mortem piiſſimè tulit 101. b
C. Cęſar Caligula à Claudio flagris & ferulis vapulans 768. d. centies ſeſtertio cęnauit vno die 80. c. contumeliarum faciendarum cupidiſſimus, ferendarum impatieos 184. b. 185. a. b. generum occidit 767. a. in exitium opprobriumque generis humani editus 103. a. iratus cælo, Iouem ad pugnam vocauit 17. a. cur Iulium Græcinum occiderit 282. c. 283. a. iuſſit Lepidum Decimo trib. ceruicem præbere: ipſe Chæreæ præſtitit 391. b. optauit vt pop. Rom. vnam ceruicem haberet 53. a. Paſtorem eo die ad cęnam inuitauit, quo filiom eius duci iuſſerat 37. a. Pompeio Penno de vitâ datâ gratias agenti ſiniſtrum pedem oſculandum porrexit 277. b. probrum iudicabat ſe Caligulam nominari 185. b. ſoccatus de capite conſularis viri audit 278. a. villam in Herculanenſi ob matrem ibi olim cuſtoditam diruit 55. a. Xerxem ſecutus pontes nauibus iunxit 229. b. humani ſanguinis auidiſſimus cur orbi terrarum præfectus 322. a
C. Cæſaris Caligulæ ambitio notatur 597. a. deformitas 184. b. dementia à Demetrio ridetur 375. a. furioſus luctus ob Druſillam ſororem amiſſam 103. b. nefanda ſęuitia 52. a. 53. b. pater Germanicus 322. b. ſuperbia 278. a. exitij cauſſæ 185. a. ſub C. Cęſare myrmillo de raritate munerum queſtus 137. b. ſub C. Cęſaris morte, pop. Rom. fame laborauit 229. b
C. Iulius Cęſar 628. b. c. Corfinium obſedit & Domitium ſeruauit 301. a. epiſtolas ad Pompeium miſſas combuſſit 30. c. 31. a. Mitylenas pręteruectus Marcellum exſulem videre non ſuſtinuit 79. b. montibus Baianis villas impoſuit 469. b. per decem annos patriâ caruit 80. a. Pompeij hoſtis ac victor, ingratus 337. b. victoriâ clementiſſimè vſus eſt 30. c
C. Iulij Cęſaris cædes credita fuit Tillio Cimbro 547. a. caſtra in circo Flaminio poſita 338. a. coniunctio cum Rep. 191. a. dictum, ſe neminem niſi armatum occiſurum 338. a. luctus ob filiam amiſſam breuis 116. a. vires in Siciliâ fatigatæ 724. a. vox, Oderint dum metuant, exagitatur 16. b. 197. b. 209. b. cum Cęſaris vxore adulterium à Clodio commiſſum 608. b. Cęſari Cato oppoſitus 137. a. de Cęſare dictitatum, in incerto eſſe, vtrùm illum magis naſci reip. profuerit, an non naſci 736. c. vide quoque *Iulius Cæſar.*
C. Caſſius abſtemius 547. b
Caius Getulicus 723. b
Caius Gracchus 117. b. primus turbam ſuam ſegregare inſtituit 360. b
C. Marius ingratus, ad conſulatum à caligâ perductus 337. a. villas in regione Baianâ exſtructas iugis montium impoſuit 469. b. vnum conſulatum accepit, ceteros rapuit 597. a. vide *Marius*
C. Silius coſ. deſig. 768. a
C. Vettius prætor Marſorum à ſeruo ſeruatus 301. a
Calabrię ventus Iapyx 736. b
Calamitas, virtutis occaſio 138. a
Calamitatum mollimentum, conſuetudo 159. a
Calcem quid dixerint antiqui 637. a
Calda 546. a
Caldarium 558. a
Caldum 556. a
Calidum nihil abſque adiutorio ignis 442. a
Caliga dimiſit 228. c
Caligula 185. b. vide C. *Caligula*
Callimachus citatur 725. d
Calliſthenes nobili ingenio fuit, & furibundi regis Alexandri impatiens 747. b. citatur 747. b. 753. c
Calliſthenis libri de Helices Buriſque ſubmerſione 747. b
Calliſtratus exſul reditum abominatus, ſi Atheniēſibus neceſſitas exſules reſtituendi eſſet 362. a
Calliſtus ſeruus quam gratiam domino retulerit 461. a
Calones 641. c
Calor in quibus corporibus diutiùs conſeruetur 728. c. hieme ſub terris maior non eſt 726. c
Caloris ęſtiui vitandi rationes 576. b
Caluiſij Sabini diuitis compendiaria ad memoriam firmandam, vt eruditus haberetur 434. c. 435. a
Calui ſententia in Vatinium 592. c
Cambyſes furioſus, ac furore feliciter vſus 555. c
Cambyſis vinolenti crudelitas in Pręxaſpis filium 49. b. exercitus ad Ammonem miſſus, arenis obrutus 699. d. inexplebilis cupiditas 369. a. ira in Æthiopas vix fame domatur 54. a
Camera 556. b
Camillus 320. a. exſul à Republicâ factus 338. a
Campania 150. c. 465. b. 476. b
Campaniæ fomenta Hannibalem eneruarunt 468. c

Campaniæ

Campanię quidam renuntiarunt ob terręmotus 739.c
in Campaniâ ingens terręmotus 738.d. 743.c. 748.a.c. 749.d
Campanorum fines 370.a
Cancer cęleſtis 718.b
Candauię deſerta 442.b
Candidatus 248.a
Candidatus ſacerdotiorum 382.b
Candidato vocem & manum commodare 398.a
Candidati, boni viri 389.c. ſolliciti vocem pręconis exſpectant 659.b
Canendi peritus 317.c
Canentium ordo per vias olim 550.c
Canieulę rubor 681.a
Canis bona 524.b
Canis cathenarius 65.b
Canis nomen ambiguum 288.a
Cani miſſa fruſta ore aperto capeanti, hominum deſideria comparantur 514.c
Canes eiiciunt homines à baſilicâ 221.c
Canij Iuli à Caio duci iuſſi admiranda tranquillitas, & ad mortem vſque philoſophantis conſtantia 164.a.b
Cannę 19.b. 22.a
Canopus 468.b
Cantabri 77.a
Cantelio vectus Cato 560.c
Cantibus imbres attrahi & repelli credebantur 728.b
Canticis diſcendis operati 565.b
Cantorum plus in comeſſationibus Rom. quàm olim ſpectatorum in theatris 550.c
Capillorum cultus 676.a. capillorum cura qualis apud veteres 691.a
Capitolium dedicauit Pnluilln s 115.a
Capitolij vectigal ſingulis comeſſationibus hanſtum 81.b
in Cappadociâ flumen equos albos faciens 714.d
Capra, ignis globus Ariſtoteli 680.b
Capreę 527.c
Capricornus 718.c
de Capſulâ tori 651.b
Captiuus an ſe ab impuro patiatur ſeruari 282.b
Captiuis & pretio partis ęqui bonique natura parcere iubet 201.b
Captos ciues decem ex magno captiuorum numero redimenti, quid debeant redempti 350.a
Caput dirâ imprecatione defigere 361.b
Capitis dolor 531.a. ſanguine emiſſo leuatur 507.c
Capite demiſſo viuere 494.c
Carcer nobilis 119.a
Carceris alimenta 418.b
Cardiaci vita, bibere & ſodare 412.c
in Cariâ vnda cum piſcibus è terrâ emerſit 713.b
Caricę annum nouum faciunt 560.a
Caricę cum pane, pro pulmentario ibid.
Carmen veneficę 399.c
Carminis modo incluſa faciliùs hęrent 445.a.b
Carmini inſerta pręcepta multum habent ponderis 592.d. 593.a
Carminum efficacia in pręceptis animo tradendis 634.a.b
cum Carneade dubitare 226.a
Carthago 21.a. 91.d. 101.a. 724.a
Carthaginis horror Scipio 556.a. mœnia vna manu capta 176.b
ad Carthaginienſium temp. an ſapienti accedendum 258.c. 259.a
Caſpium mare 719.a
à Caſſandro Gallorum gens obſeſſa 710.d
Caſtigatio aliquando neceſſaria 5.b. quomodo accipienda 33.a
Caſtigatio ſceleratorum irę expers eſſe debet 12.a
Caſtor & Pollux 681.b
ad Caſtoris negotiantes 181.a
Caſtrorum primores 608.a
Caſus non obſtat philoſophiæ ſtudio 415.a
Caſus ſea 735.d
Catęgis ventus Pamphiliæ 736.b
Cataractæ Nili 724.c
Cathedrarij philoſophi 220.b
Cathena in ſiniſtrâ ſcuiue 159.a
Cathenę fortunæ ibid.
Catilina L. Syllæ miniſter 52.a. ingratus 337.a
Catilinę tres 124.a
Cato ædilis 557.b
M. Cato Cenſorius, proauus Catonis, minùs quàm hic poſſedit 245.a. imperator triumphalis vno caballo contentus erat, & ne quidem toto 560.c. citatur 669.a. Eius dictum 332.c. 661.b. equus ab ipſo defrictus 561.a
M. Cato iunior an modeſtè philoſophatus ſit, ſimul Cæſarem & Pompeium laceſſens 411.a. animam ſibi manu extraxit 508.a. plebis contumelias perpeſſus 172.a. Cęſarem & Pompeium prouocauit 628.c. certius ſapientis viri exemplar quàm Vlixes & Hercules 172.a. 176.c. Deorum alumnus 134.a. in Clodij iudicio teſtimonium dixit 608.b. iniuriam in balneo factam non agnoſcere maluit quàm ignoſcere 36.a. 182.a. maliuolentię expoſitus 243.a. mortem ferro adactam vicit 611.b. obrutus ſputis, & è ſenatu in carcerem ductus 411.b. quadragies ſeſtertiûm poſſedit 245.b. repulſę de pilâ luſit, mortis legit 510.b. 628.c. ſimul Pompeio, Cæſari & Craſſo oppoſitus, Vatinio poſtpoſitus 137.a. vincatur, an vincat in Pharſalicâ acie, nihilne interſit 510.a. vino laxauit animum fatigatum 167.a. virtutum viua imago, gladio incumbit 166.a. vulnus ſuum iterauit ibid. b. vt intelligi poſſet, malis & bonis opus erat 155.b
Catonis conſtantia in fortunę varietate 628.b. duo in rebus extremis inſtrumenta, Platonis liber & gladius 429.a. [illegible] 606.d. exemplum ſemper intuendum 404.b. 432.b. felicitas 137.a. laus 172.a.b. mors deſcribitur, & oratio ante mortem habita 124.a. 133.b. 429.a. 543.b. pręturа & repulſa an eodem loco habenda 510.a.b. pectus transfixum 125.b. repulſa duplex non fuit ignominia 84.a. ſciſſum manu ſuâ vultus 502.a.c. 607.a. Catonis Vtica 469.b
Catoni cauſſam agenti in frontem mediam inſpuit Lentulus 64.a
Catoni ebrietas obiecta 168.b
Catonem diu ciuitas ignorauit 535.a. in libertatem gladius aſſeruit 408.c. in Catonem ingratus pop. Rom. 338.b
Catone ſedente negatur populus permiſiſſe poſtulare Florales iocos 609.a
Catones quidam ſunt alternis diebus 665.b
cum Catonibus viuendum 627.b
Catoniana ętas bonorum & malorum ferax 155.b
Catoniana pręcepta 593.a
Catuli verba ad iudices Clodianos 608.c
Caucaſus 726.a
Caudex quid antiquis 224.b
Caudicarię naues 225.a
Cauea ęneatoribus cincta 550.c
ad Caueam ſummam ſpectantia verba 161.a
Cauillationes, Gręcis ſophiſmata 642.b

Digitized by Google

Cauſſa quotuplex Stoicis, Ariſtoteli, & Platoni 492. d. 493. a. b. c
Cauſſæ bonæ conditio quando melior 293. a
Cauſſæ aut nimis multæ, aut nimis paucæ ab Ariſtotele & Platone ponuntur 493. c
Cauſſarum inquiſitio 606. b
Cauſſariæ partes 504. a
Cauſidicus 63. a. Cauſidici 765. d. 767. b. d
Cautiones 374. a
Cautionibus prolatis controuerſiam tollere 293. b
Cayſtrus 726. a
Celer Aſinius 768. b
Cella laxior 156. b
Cellæ pauperum 418. a
Cenſeo hoc amplius 234. b
Cenſorium crimen, paucæ argenti lamellæ 245. a
Cenſus in album mittis 293. b
in Cenſum deferre 265. a. 605. c
Centauri 482. c
Centeſimæ ſanguinolentæ 374. b
Centiceps bellua 768. a
Centurio ſupplicio præpoſitus, à Piſone duci iuſſus 15. a
Centurio periturorum agmen trahens 164. b
Ceraſtæ 179. a
Cerberus 430. b
Cereus & fax 161. a
ad Cereos & faces funera ducenda 231. b
ad Cereos & faces viuere 670. b
Cernere ferro 481. b
Cernulat 397. b
Ceroma 479. c
in Ceromate ſpectator puerorum rixantium ſedet 222. a
ad Ceronem fl. oues vt nigreſcant, appelluntur 714. d
Certamina ſacra 179. a
Ceryx 153. a
Celtu decernere vetantur Lacedæmonij 329. b
Chæreas tribunus militum ob exprobratam mollitiam Caium Cæſarem occidit 185. a. 391. b
Χαλαζοφύλακες, ſpeculatores futuræ grandinis 728. a
Chalcidis terræmotus 745. b. 748. a
Chaldæi 760. c. quid de Cometis cenſuerint 753. b
Chaldæorum obſeruatio 700. c
Chamæleontis color cur varietur 685. b
Chaos inane Epicurêum 515. a
Χειμαντηρίων 606. b
Charimander librum de cometis compoſuit 753. c
Charino magiſtratu 418. a
Charis Heſiodo, quæ Homero Muſa 265. a
Charites Iouis filiæ ibid. b
Charondæ leges 574. d
Charybdis 416. b. 442. b. 457. c. 719. a. fabuloſa 118. c. an reſpondeat fabulis, ſcire cupit Seneca 333. c
Chaſmata 688. c
Chaſmata terræ 743. a
Chelidon, vnus ex Cleopatræ mollibus, patrimonium grande poſſedit 561. c
in Cherſoneſo fons purgamenta eiiciens 716. a
Chimæra 644. b
Chiragra quomodo interquieſcat 531. a
Chirographum 283. b
Chirographum reformare 595. b
Chlamydati 233. b
Chorus veterum philoſophorum ex multorum vocibus conſtabat 550. b
Chriæ 445. b
Chryſippus à Senecâ in ordinem cogitur 265. a. etſi à republicâ remotus, multa tamen præſtitit 147. a. 257. c. a 58. a. fingit Gratias Iouis & Eurynomes filias 264. a. librum ſuum de beneficijs ineptijs repleuit ibid. citatur 184. a
Chryſippi viri magni, ſed Græci, acumen ſæpè retunditur, interdum pungit, non perforat 265. a. diſtinctio de ſapientis αὐταρκείᾳ 400. c. præceptum de reddendo beneficio 284. a. ſimilitudo de pilæ luſu 280. a. ſubtilitas & breuitas in ſcribendo 264. a. Chryſippi diſcipuli & Cleanthis diſſenſio de ambulatione 645. c. Chryſippi lege viuere otioſo licet 258. b
Chryſippo quid ſit ſeruus 209. c
Chryſippum aſſidua ſalutatio ad mortem perducebat 478. a
cum Chryſippo viuendum 627. b
Cibaria 299. c
Cibi opportunitas in ægris 274. a
Ciborum copia animo obeſt 412. c
Cicatrix quomodo placeat 356. a
Cicatricoſa 58. c
M. Cicero ætatem ſuam complorat 217. a. Atticum quod in buccam venerit, ſcribere iubet 659. a. cauillationum verbo pro ſophiſmatibus vſus 642. b. citatur 160. b. clientibus ſuis præbet ceruicem 166. a. gradarius fuit in orando 453. a. negatſe habiturum tempus vt Lyricos & dialecticos legat, etſi ætas duplicetur 466. a. vocis eſſentia auctor 481. c
Ciceronis calamitates 123. b. 124. a. compoſitio qualis 616. b 649. b. conſulatus non ſine cauſsâ, ſed ſine fine laudatus 217. a. epiſtolæ nomen Attici perire non ſinunt 413. c. epiſtolarum argumenta 659. b. flebiles voces in quâdam ad Atticum epiſtolâ 217. a. libri ad philoſophiam pertinentes 616. c. 617. a. libri de Rep. 636. d. poſt Catilinam exſilium 338. a. verba 415. d. 608. e
Ciceronis libri etiam, Dori eſſe poſſunt 370. c
Ciceronis exemplum ſecurus eſt Seneca 63. a. b
Ciceronis vrbanitatem quomodo effugerit Vatinius 184. b
Ciceronis vmbra Cæcinnam preſſit 705. a
Ciceronem expellens Clodius, Antonius occidens 19. a
Cicero F. conſul propter patrem 321. c
Ciceronis Auguſti clementiæ debentur 196. a
Ciconum flumen potum ſaxea reddit viſcera 713. d
Cimbri à Mario cæſi 597. a
Cimbrorum cladis cauſſa [illegible]. b
Cimbricæ cædes 337. a
Cincti altè 444. b. 588. b
Cinerarius 182. a
Cinna conſul 321. c
Circenſe tomentum 248. a
Circenſium clamor 546. b
Circius ventus Galliæ peculiaris 736. b. Ei templum fecit Auguſtus ibid.
Circulanti vis dicendi rapida, aptior 452. a
Circulator 349. a
Circulatores philoſophi 437. c
in Circulo aliquo tempus terere 140. b
Circulorum cæleſtium numerus 736. a
Circumagitur 398. a
Circumlitio 556. b
Circumſcriptiones 23. a. 41. a. 544. d
Circumſcriptores 156. a
Circumſtantia, Græcis περίστασις 695. a

Circus

Circus 22.a
in Circi certamine interiùs flectendum 157.b
Circi vitia commendant nobis 253.a
Ciſium 513.c
Ciſterna in vſum exercitus ſufficiens 556.a
Ciſternina aqua 559.b
Ciuicam mereri 207.a
Ciuilia officia geſturus quid ſpectare debeat 154.a
Ciuis boni opera numquam inutilis eſt 153.a
Ciui nocere nefas 35.b
Ciuitatis captę imago 381.e
Ciuitatis rector quomodo caſtigare debeat 5.b
Ciuitatulas vendere 766.a
Clamor theatri & ſcholę 471.b
Clamores varij non turbarunt Senecę animum 476.e
Clamoſus 4.a
Claranus condiſcipulus Senecę, ſenex & deformi corpore, ſed animo viridi 495.b
Claritas quid 621.a
Claritas quę poſt mortem contingit, ſitne bonum 620.b
Claritatis & glorię diſcrimen 622.a
Claſſicum & ſymphonia 469.e
Claſſico concio conuocatur 12.b
Claudianus cometes 758.b.760.d
Claudius Cęſar mitiſſimus 95.a. animam agere cœpit 763.d. fratrum mortem ęquo animo tulit 102.a. in cęlum ire viſus 763.b. inducitur conſolans Polybium 100.b. plures intra quinquennium culeo inſuit, quàm omnibus ſeculis inſuti leguntur 204.e. quando exſpirauerit 764.d. quantum Polybio prę-ſtiterit 94.a.e.95.b. ſexaginta quattuor annos cum animâ luctatus eſt 763.d. templum in Britanniâ habet 766.a
Claudij amici 768.b. auia 766.b. auus M. Antonius 101.e. auunculus Auguſtus 505.b.766.d. ęedes 766.a.d.767.a.768.b. clementia 100.a. 102.b.103.b. fuſus 764.a. generi 767.a. liberti 768.a.b. manſuetudo 99.a.b. Pater 501.b. patruus ibidem. patria 765.b. pœna apud inferos 768.e. pręfecti ibid.a. ſocer 767.a. vltima vox 764.d. vxor 767.a
Claudij beneficium, Auguſti iudicium malo 272.a
in Claudium iocorum plena eſt apocolocynthoſis 763.b
pro Claudio Cęſare votum Senecę 99.a.502.b
Claudius Caudex primus Romanis perſuaſit nauem conſcendere 224.b
Claudij Quadrigarij duodeuiceſimus annalium 300.b
Cleanthes 492.c. aquam traxit & hortulos rigauit 456.b. pręcepta cum decretis philoſophię coniungi vult 590.c. vtilis fuit generi humano, etſi in otio vixerit 147.a.258.a. Zenonem expreſſit 394.a
Cleanthes & Chryſippus diſcipulus eius diſſentiunt de ambulationis definitione 645.e
Cleanthis dictum 350.a. doctrina de ingrato 335.e. egregia ſimilitudo 634.b. exemplum de duobus pueris Platonem quęrentibus 349.a. verſus à Senecâ Latini facti 632.b
Clemens quis 203.b
Clementia homini maximè conuenit, regi tamen & principi pręcipuè 189.c.590.a.196.a.197.b. reges ſecuriores reddit 193.b.c. an non pertineat ad innocentes 189.b
Clementię fama 38.a. opera 212.b. plures definitiones 210.a
Clementię contraria crudelitas ibid.b
Cleonis publicè prępoſiti χαλαζοφύλακες fuerunt 728.a
Cleonis puniti tempeſtatis obſeruatores, cum vineę vapulaſſent, aut ſegetes ibid.b
Cleopatrę amor Antonium perdidit 548.e
Cleopatrę & Antonij defectio per Nilum ſignificata 725.c
Cleopatrę mollium vnus Chelidon 565.e
Clepſydra 450.c
Clidemi opinio de fulguratione 705.a
Clitus ab Alexandro inter epulas transfoſſus 51.b. 548.a
Clodius adulterij reus iudices corrupit 608.b
Ciceronem expulit 19.a
Clœlia equeſtri ſtatuę inſidens 257.a
Cloſtrum 380.a
Clotho 763.d
Clypei flagrantes 757.d
Clypei ignei 681.c
Cn. Lentulus augur maximum diuitiarum exemplum 204.b
Cn. Lentuli ex paupere diuitis facti ſumma erga Auguſtum ingratitudo ibidem.
Cn. Lentuli tanta ſermonis inopia, vt citiùs pecunias auariſſimus emitteret quàm verba ibid.
Cn. Piſonis rigor, tres ob vnius innocentiam duci iubentis 14.e
Cn. Pompeius 116.b.510.b.628.b.e. ingratus in Remp. 337.b. villas circa Baias exſtructas montibus impoſuit 469.b
Cn. Pompeij cupiditas & ambitio notatur 596.e. mors 123.b. nepos L. Cinna 194.a. ſocer Scipio 429.b. vide quoque *Pompeius*
Cocceij 195.b
Codices, tabulę publicę 224.b
Codicilli 200.a
Codicillos, non epiſtolas ſcribere 476.e
Coercitio 22.b
Cognitio 342.a
Colaphis percuſſo ſapienti quid faciendum 182.a
Collectio & vomica 504.a
Collectio, id eſt, ſyllogiſmus 458.b.464.a.474.a.551.c
Collina porta 337.a
Colluſor 280.a.b
Color animalium cur variabilis 685.b
Color cęleſtium non vnus 681.a
Colores quidam vim ſuam ex interuallo oſtendunt 685.d
Colorari 185.a
Coloſſus 526.d
Columbarum colla cur varij coloris 685.b.686.d
Columbatur labris 647.b
Columnę flagrantes 757.d
Comę cura exprobrata 222.a
Combibendi & conuiuandi peritiſſimus 674.a
Comere capillum 691.a
Comeſſatio fulminibus territa 17.a
Commeatum dare 474.b
ex Commentario ſapere 445.b
Cometa an ſit ſidus erraticum 757.a.e
Cometes apparuit ſub Helices & Buris euerſionem 753.e.757.a. cur non ſtet, ſed procedat 758.a. lacteam viam extentus ęquauit 756.d. non eſt ſubitaneus ignis, ſed inter ęterna opera naturę, ſiue ſtella eſt 758.c.d.760.a.761.a. non minor ſole ante Achaicum bellum effulſit 756.d. Paterculo & Vopiſco coss. apparens fecit quę ab Ariſtotele & Theophraſto pędicta fuerunt 760.c. ſex menſes durans 758.b. ſole deficiente viſus ibid.a
Cometę an in ſe terreni quid habeant 760.e. an tardè eant ibid.d. cur non citò exſtinguantur 758.b. in quâ parte cęli aſpiciantur 755.b. multi non videntur 758.a. quomodo fiant 753.b.754.a. 755.c.756.b.757.a.c.758.a.c. ſub Auguſto, Claudio, Nerone Cęſare, & poſt necem diui Iulij apparuerunt 758.a.b.760.d
Cometarum curſus cur ignotus 753.a. genera 689.b.

duo

duo genera Epigeni 753.d. natura nondum perſpecta 759.b. forma 755.b. ſignificationes 760.b. de
Cometis quę conſideranda 752.d
Comici dictum 275.a
Comiſſationibus ſingulis quantum Apicius conſumpſerit 81.b
Comitia conſularia 382.b. conſularia aut prætoria 659.b
Comitia fortunę ibidem
Comitiale vitium 46.c
Commiſſum & continuum 693.d
Commoda ſeu producta 519.b
Commoda & incommoda extra nos ſunt 586.a
Commodorum & bonorum diuerſa conditio 563.d
in Commune, dicere ſolent aliquid inuenientes 661.b
Communia pluribus modis 375.a
Communio rerum quomodo cum proprietate ſingulorum conſiſtat 369.c. 370.a
Comœdiarum ſales in Socratem 185.b
Compediti 158.b
Compendiariò 516.c
Compendiaria 435.a
Compendiaria ducere 661.b
Compendium 210.b
Comperendinatio 608.c
Complanare 141.b
Componi ad dicendum 20.a
Componi ad rumorem 233.a
Componi cum inferiore 134.c
Compoſitio alia aliis in oratione placet 616.b. non nimis anxia eſſe debet 651.a
Compoſitionis genera deprauata 649.b
Comprehenſiones 237.a
Computatio ſordida 313.b
Computationes 374.b
Conceptus inchoati 165.c
Conchylia ſuperi & inferi maris 135.a
Conchyliati 489.b
Conciliaturas exercere 609.a
Concio imperatoria 336.b
Concitamenta 46.a
Conclamandi ceremoniæ 250.b
Concurrit os 50.a. 273.d
Concurſatio circumcidenda eſt 162.b
Conditio omnis verſabilis eſt 161.b
Condiuium 488.b. 542.b
Conditura 50.a
Conducta domus, & mea, & alterius 370.b
Conflagrationis mundi tempus 718.b
Congiarium 125.c. 320.c. 516.b
Congiaria 81.b. 155.a. 437.c
Congiaria Alexandri vrbes 279.c
Congiaria annua 219.a
Coniugem vetare in ſellâ proſtare & vulgò admiſſis inſpectoribus vehi vndique perſpicuam, ruſticum & inhumanum 267.c. 268.a
Conlatrare philoſophiam 242.a
Conon defectiones ſolis collegit, ſed non meminit cometarum 753.a
Conqueſtiones 531.c
Conſalutari 249.a
Conſcientia bona 609.b. bona & mala 456.a
Conſcientia grati 318.b
Conſcientia flagellantur facinora mala 610.a. 630.a
Conſenſus publicus, veritatis argumentum 655.c
Conſiliarium fulmen 701.d
Conſilium futuri ex præterito venit 545.c. ſub die, ſeu ſub manu naſci debet 509.b.
an ingrato dandum 321.b
Conſiliorum rerumque diſſimilitudo vnde 421.c
Conſolatio Marulli de filij morte 612.b
in Conſpicuo mortem habere 231.b
Conſtitutio animalium quid 667.b
Conſuetudo omnia pati docet 158.b
Conſul factus & refectus 626.a
Conſul nummulariolus 766.b. ordinarius 60.a. poſtmeridianus 766.a
Conſuli quis honor exhibitus 492.b
Conſularia comitia 382.b
Contacti 45.a
Contemplationi rerum naturam nos genuiſſe docetur 256.a
Contemplatiuæ artes ſua habent decreta 599.a
Contemnenda mirari ſolemus 652.a
Contemptus vitandus 411.a. quomodo vitandus 629.b.c
Contemptus malorum 142.c
Contextus operis 630.b
Continuatio quid 693.d
Continuum & commiſſum ibidem
Contractio & torpor letalis 542.b
Contumelia quid 179.a. vnde dicta ibid.c
Contumeliâ ſapiens affici non poteſt 179.a
Contumeliæ & iniurię diſcrimen 174.b
Contumeliæ videntur quędam quæ tamen non ſunt 181.b. 183.c. 184.a
Conuerberare vitia 666.b
Conuerſatio multorum pernicioſa 395.a. virorum bonorum vtilis 594.a. mores immutat 45.a
Conuerſatio & ſolitudo miſcenda ſunt 167.a
Conuiciator 56.b
Conuictus magnorum virorum efficacior oratione 394.a
Conuiuæ deligendi 420.c. 421.a
Conuiuarum cenſura ſeruo permiſſa 461.a
Conuiuator 63.b
Conuiuij ſermo qualis 491.c
in Conuiuio iacere, & torqueri, paria ne ſint 497.b. 511.c
Conuiuia tempeſtiua 34.a
Conuulnerari 160.b
Corbulo iocatus in Fidum Cornelium 184.a
ad Cordubam verſus Senecæ 69.c
Cordus, vide *A. Cremutius Cordus*
Corfinium Cæſar obſedit 301.a
Corinthia 158.a. 222.a
Corinthij Alexandrum Macedonem ciuitate donant 270.b
Corinthus 91.d
Coriolanus ingratus 337.a
Corium apud Lacedæmonios formâ publicâ percuſſum 336.a
Corium petere 182.a
Cornelia Gracchorum mater fortiter liberorum mortem tulit 86.c
Corneliæ duę liberorum ſuorum obitus magno animo tulerunt 117.b
Cornelia lex de ſicariis 768.b
Corneliam legem Sylla tulit 136.a
Cornelius Senecio, eques Rom. 617.c
Cornelius Seuerus, vide *Seuerus*
Cornicines 767.b
Cornua an quis habeat, interrogantes reprehenduntur 458.a
Corollarium 352.a
Corona principe digna 207.a. non honor, ſed honoris inſigne 266.b. naualis 305.a
Corona circa ſidera quomodo fiat 682.a

Coronæ, virgæ & arcus differentia 687.c
Coronæ etiam interdiu, licet rarò fiunt 682.d
Coronis ſubſit ne aliquid corporis certi necne 689.b
ad Coronam venire, relicto iudice 9.b
Coronas mittere 37.a
Corpus non eſt ſaginandum, nec athletarum modo curandum 412.b
Corpus, animi pondus & pœna 494.b. hoſpitium animi 664. d. velamentum animi 585.e. vinculum animi 82. c
Corporis & animi ſeparatio infantis ex vtero materno emiſſioni comparatur 622.c
Corporis & animi bona, corpora eſſe probatur 630.b
Corporis humani & terræ ſimilitudo 711.e
Corporis potiùs quàm ingenij exercitatio pluribus curæ eſt 536.a
Corporis temperatura tolli nequit 404.a
Corporis tegumenta varia 576.a
Corporum diuiſio 620.c. 693. d
Corpori non eſt ſeruiendum 409.b.
quantum indulgendum 397.c
de Corpore quid fiat hominem egreſſurus animus non eſt ſollicitus 588.a
Corrotundari 645.b. 727.b
Corſica, Græcis Cyrnus 67. d. Eius deſcriptio 67.d. 68.a cultores 76.c.
horridus ſitus 77.a
ad Coruncanum redire 649.a
Coruncanium laudabat Cato 245.a
Corus an rectè à quibuſdam Argeſtes dicatur 735.d
Corycus mons 710.d
Coſſi 195.a
Coſſi vrbis præfecti, viri grauis, ſed vino merſi fides in ſecretis continendis 547.b
Coſura 74.b
Cothurnati, & elati 526.c
Cothurnati, & excalceati 328.b
Cothurno, non tantùm ſipario fortiora dicta 161.a
Cotta Tectus 768.a
Cottam filium in exſilium ſecuta eſt Rutilia 87.a
Craſſus 628.b. diues 245.a. 662.b. multis nimis cultus & recens 649.a
Craſſo Cato oppoſitus 137.a
Craſſum Parthis auaritia dedit 737.a. de Craſſo inſolens Parthus ſententiam tulit 391. b
Craſſus Magnus à Claudio occiſus 767.a.
ſocer filiæ Claudij ibidem
Craſſi F. Magnum vocari vetuit C. Cæſar ibidem
Craſtinus ſine ſollicitudine exſpectandus 406.b
Crates Stilponis auditor quid præceperit adoleſcentulo ſecretò ambulanti 402.a
Credere omnibus, & nulli, vtrumque vitium eſt 390.a
Crediti nomen quomodo beneficio tribuatur 313.c
Crediti & beneficij diuerſa conditio 326.a
Creditor beneficij quàm pecuniæ diligentiùs quærendus 281.a
Creditor ſæpe debitori damnatur 346. a
Creditori etiam prodigo pecunia reddenda 377. d
Creditori præter ſortem extra ordinem numeratur 540. a
Credulitas plurimum mali facit 31.a
Crepax focus 647. b
Crepitus 478.a
in Cretâ inſulâ fons ſubſtitit, cùm terra coli deſiit 710. d
Cretici ſinus 719.a
Crimina pleriſque voluptati ſunt 609.b
Criſin eamdem habere 546.a
Criſpare 647.b
Criſpulus 498.a
Criſpus amicus Senecæ 68. d
Criſpi Paſſieni egregium dictum 272. a. ſubtilitas, & dictum de adulatione 722.c
Crocodili à delphinis & Tentyritis vincuntur 725.c
Crocus latètibus fiſtulis in altitudinem expreſſus 575.c
Crœſus rex rogum ſuum & eſcendit, & extingui vidit 162.a. ſeruiit 462.a
Crucibus ſe refigere 243.c
Crudeles qui dicendi 210.b
Crudelitas acerbiſſima 275.a
Crudelitas quid 210.b.c. quid peſſimum habeat 198. b. ſerè vinolentiæ comes 549.a
Crudelitas regia inimicorum numerum tollendo auget 193.c
Crudelitatis exſecratio 205. b. exitus ibid. regnum quale 206.a
Crudelitatis & feritatis diſtinctio 210.b
Cruſtularius 477.a
Crypta Neapolitana 479.d
Cryſtallina 373.a
Cryſtallina Vedij fregit Auguſtus 64. b
Cubicularij ſupercilium 182.a
Cubiculatæ naues 379.a
Cubile humi poſitum 392.b. in ambitionem compoſitum 145.b
Culcitra 559.c. 635. c
Culina patrimoniorum exitium 268.b
ad Cultrum vel ad gladium locare 561.a
Cumæ 475.b
Cuneare 660.d
Cupiditas hominum infinita 381.b
Cupiditas nouorum, vetera obſcurat 291.b
Cupiditatis vituperium 369.a. 515.c. 573.a
Cupiditates terminandæ 159.b. 160. a. 424.a.
vbi terminandæ 415.b
Cupiditatum finis, timoris remedium eſt 393.a
Cupiditatum ſeries infinita 420.a
Curio 114. b
Curio nonnullis nimis cultus & recens 649.a
Curioſitas vitanda 47.b
Curius Dentatus primus in triumpho duxit elephantos 224. b
Curij Dentati dictum 154.a
Curius quibuſdam parùm ſeuerus 665.b
Curium laudabat Cato 245.a
Currus non honor, ſed honoris inſigne 266. b
Curſor 329.b. 561.a
Curſores rarò hieran faciunt 546.a
Curſorum agmen 672.c
Curua corrigere 766.a
Cuſtodiæ 393.a. 508.c
ex Cuſtodiarum agmine vnus mortem rogat Cæſarem 529.c
inter Cuſtodias quidam ad ſpectaculum miſſus ceruicem ſibi rotæ circumactu frangit 508.b.c
Cutyliarum inſula natans 715.a
Cyclades ſparſæ 717.c
Cylenius 767.b
Cymbala cur ſonent 699.c
Cynicus nummos poſcens & contemnens arguitur 279.c. 280. a
Cynici petito Antigoni cauillatione deluditur 279. c
Cynici an rectè obuios quoſque monuerint 437.a
cum Cynicis excedere hominis naturam 226.a
Cypariſſiæ 689.b
Cyprus 124. a. terræmotu agitatur 748.c. ſæpiùs terręmotu vaſtata 582. b
Cypri imperium Antigonus patri tradidit 307.a
Cyrenaici 572.a
Cyrnus, i. Corſica 67.d
Cyri Babylonem oppugnaturi furor in Gynden fl. 54.b. cupiditas 369.a

DACÆ

Dacæ 513.b
Dacus 679.b
Dædalus ſerram commentus eſt 575.c
Danubius 216.b.679.b. 717.a.
Europam Aſiamque diſterminat 742.a.
ſimilem Nilo naturam habere à philoſophis, ſed falſò traditur 724.b
Dare quid 333.c
Dare benè emenſum 727.c
Dare, duos exigit 333.c
Dare & accipere contraria 334.a
Darius 662.a. primus Perſas obtinuit 51.a
Darij crudelitas in Oebazi liberos ibidem.
eius mater ſeruiit 462.a
Darium occidit Alexander 747.b
Debeatur ne aliquid ei qui inuitus profuit 347.b
Debeatur ne aliquid ei qui ſuâ cauſsâ nobis profuit 349.b
Debere, vbi locum habeat 333.a
Debitoris vaſa 260.d
Debitori ſuo ſæpe creditor damnatur 346.a
in Debitum ſoluere 396.b
December menſis luxuriæ & Saturnalibus dicatus 417.b
Decempeda 566.b
Decimo tribuno Lepidus ceruicem præbuit 391.b
Decius 320.a. ſe pro rep. deuouit 502.b
Decij 361.c
Decoctor 320.a. 538.b
Decollationis remedium 13.a
Decrepitus ad oſtium admotus 405.b
Decrepiti & extrema tangentes 432.c.433.a
Decretum quid 603.c
Decreta philoſophiæ 590.b.599.b
Decreta ſapientiæ neceſſaria eſſe 605.c
Decretoria arma 657.d
Decretoria hora 622.c
Decretorius ſtilus 199.a
Decuria prima in qua vocem præco experitur 461.a
Decurrere ſine hoſte 417.c
Deductio 274.c
Deformare, i. deſcribere 368.c
Defricare boues 350.a
Dehoneſtamenta 186.b
Delator 22.a
Defectio ſolis perfecta 688.a
Delegatione & verbis perfecta ſolutio 346.b
Delegationem recipere 434.c
Delicatus quidam interrogat, an ſedeat 223.b
Deliciæ ad rabiem incitant 463.a
Deliciarum rabidarum vox, Quouſque eadem 152.a
Deliciolum 405.b
Delos immota credita tremuit 748.b
Delphinorum & crocodilorum pugna 725.c
Demades an meritò damnauerit funeribus neceſſaria vendentem, indeque lucrum optantem 362.b
Demaratus Lacedæmonius à Xerxe præmiis afficitur, quia ſolus verum dixit 358.b
Demetrius & Antiochus Demetrij Syriæ regis liberi 756.d. poſt Demetrij Syriæ regis mortem effulſit cometes non minor Sole ibidem
Demetrius Cynicus magni iudicij vir 366.d. non virtutis ſcientiam, ſed egeſtatem profeſſus eſt 243.b. nudus ſtramentis incubans, veri teſtis, non præceptor 422.b. eodem loco imperitorum voces habet, quo ventris crepitus 583.c. vitam ſecuram mari mortuo comparat 502.c
Demetrij laus 372.a Eius dictum à Cæſare ducenta donata reiicientis 375.a. oratio quâ naturæ opes repudiat 372.a. præceptum vtrâque manu proficienti tenendum 366.d. 368.b.
verba ad quendam potentem libertinum 722.d. vnica de diis querela 140.b. vox magnifica 134.b
Demetrium ſecum circumfert Seneca, & ſeminudum admiratur 489.b
Demetrius Pompeianus locupletior Pompeio 156.b
Demetrius Poliorcetes 401.b. Stilponem interrogat, numquid perdidiſſet vrbe captâ 17.a
Demetrio quid reſponderit Stilpon interroganti numquid perdidiſſet 401.b
Demochares Parrheſiaſtes ob procacem linguam appellatus 55.c
Democritus 224.b. antiquorum omnium ſubtiliſſimus 753.a. diu furere viſus 535.a. diuitias, vti onus bonæ mentis, proiecit 142.a. ſemper in publico riſit 24.a.165.b
Democriti dictum 396.b. inuenta 579.a. præceptum de tranquillitate vitæ 44.a. 163.b. opinio de vento 731.d. opinio de ſtellis 733.a. ratio 728.c. ſententia de terræmotu 746.a. volumen περὶ εὐθυμίας 149.a
Democrito obiectum, quòd pecuniam neglexerit 251.b
Denarius à ſeruo imputatus 61.a
Dentium dolor cur acutiſſimus 531.a
Dentium puerilium lapſus 311.b
Denunciatio 593.d
Depoſitum non ſemper redditur 312.c
Deprecanea fulmina 703.d
Depudere 184.b
Deſcriptio virtutis cuiuſque neceſſaria 71.b. 72.a
Deſiderium ſuorum modicum, naturale eſt 110.c
Deſideria ex vitio nata, inſatiabilia ſunt 81.c. 82.a
Deſideria rerum omnium quomodo deponenda 505.b
Deſignatores 363.a
Deſpumare 29.a. 504.c. 615.a
Deſtillationes crebræ & longæ 530.a
Deſtricti pili 461.a
Deuorare verba 49.c
Deus à morte defendit etiam quæ mortalia ſunt 484.a. an det beneficia 309.b. 310.a. an futura ſignificet 700.b. cogitatione viſendus eſt 761.a. fata quidem ſcripſit, ſed ſequitur 141.b. idem cum naturâ 311.b. in homines venit 517.a. in viris bonis habitat 453.c. magiſter ex occulto producit ingenia 311.b. mala omnia à bonis viris remouit 142.a. maximus potentiſſimuſque vehit omnia 442.b. nihil habet, nudus eſt ibid. omnium rerum ideas in ſe habet 493.b. quid ſit 679.c. quos probat, exercet 138.a. quomodo rogandus 402.b. ſine murmuratione comitandus 632.b. vbique & omnibus præſto eſt 604.a. vndique in ſe totum redit, licet in exteriora tendat 237.a. vniuerſi arbiter & rector 415.a
Deus Epicuréus 765.d. ordinarius, & inferioris notæ 640.a. Stoicus 765.d
Deus & materia, cauſſæ rerum 494.a. 495.a
Deus in humano corpore hoſpitans eſt animus 443.a
Deus vndique conſalutabor. 249.a
Dei variæ appellationes 311.b.c. varia nomina 703.a. propoſitum in optimorum caſtigatione 140.a. vox 369.b
Dei & boni viri amicitia & neceſſitudo 132.a
Dei omnia plena 312.a
Deo Stoici rotundam formam tribuunt 645.b
Deo quis ſit dignus 419.a

Deum inermem facit Epicurus, & extra mundum proiicit 317.a
Deum nemo nouit 442.b
Deum ſequere, veteris præceptum 241.b
Deorum immortalium munus philoſophia 574.a
Deorum erga nos benignitas 286.a. 369.a. 319.a.b. 354.b. cultus quis 604.b
Deorum in homines beneficia contra Epicurum aſſeruntur 309.b
Deorum licet omnia ſint, iis tamen donum poſitum, & ſtips iacitur 370.a.b
Deorum omnia eſſe, quomodo intelligatur 371.a
Deos eſſe, ex publico conſenſu probatur 655.c
Deos conſilij primi non pœnitet 354.a
Deos nemo ſanus timet 317.a
Deos quis placatos habeat 639.d
Deos tacitè & intra noſmetipſos precamur 274.a
Deos vota & officia admonent 342.c
Deos auctores vitiis inſcribere, illa incendere eſt 228.a
erga Deos ingrati reprehenduntur 355.a
in Deos querimonia quorumdam arguitur 285.c
per Deos fictiles olim iurabatur 81.a
Dij duodecim à Ioue in conſilium vocantur 701.b. ſuperiores & inuoluti ibid.c. gratuiti 319.c. beneficia ignorantibus dare incipiunt, ingratis perſeuerant 383.b. etiam ingratis multa tribuunt 320.b. etiam malis benefaciunt 261.b. 262.a. excuſantur quòd malis imperia permittant 322.a.b. 323.a. futura omnia nouunt 523.a. iniuriam nec accipere queunt, nec facere 604.b. hominibus nec volunt obeſſe, nec poſſunt 32.b. nudi ſunt 156.b
Diis nulla coactio, ſed voluntas æterna pro lege eſt 354.a
Diis præter voluntatem nihil præſtare poſſumus 377.a
Diis quæ cauſſa benefaciendi 604.b
Diis quæ obiici ſoleant 383.b
Diis, nullius rei indigentibus nihilominus gratia referri poteſt 286.b
Diis aliter viſum eſt, Dij melius, in diuerſis dici ſolet 610.c
à Diis quæ petenda 402.b
cum Diis verecundè agendum 760.d
Diadumenos 493.b
Διαλεκτικὴ in duas partes diuiditur 572.c
Dialecticę interrogationes exturbandæ ſunt 544.c
Dialectica lex ibidem
Dialectica animalia 667.b
Dialectici ſolum curant Non & hoc 459.a
Dialecticorum libri à limine ſaltem ſalutandi, nec in iis tempus terendum 466.a. interrogationes & captiones reprehenduntur 464.a. 466.b
Dialecticorum ſcholis iactatum ſophiſma 564.a
Dialecticorum veterum diſtinctio inter ſapere & ſapientiam 656.b
Dialogorum altercatio 340.a
Dicendi celeritas in philoſopho improbatur 451.c. 452.b
Dicēdi genus corruptū ex corruptā vitā naſcitur 646.c
Dicta perdere 56.a
Dictator olim magiſter populi dictus 636.d. 637.a
Dicturi apud populum variè afficiuntur 403.b
Didymus grammaticus quattuor millia librorum ſcripſit 569.b
Dies quid 406.a
Dies vnus quomodo par ſit omni ibid.
Dies ater 248.b. feſtus ſeruorum 462.b. muneris 590.a. niualis 727.c. rerum agendarum 417.b
Diei gyrus anguſtiſſimus 406.a
Diei noctiſq; officia commutantium reprehēſio 669.a
Dies quibuſdam longi videntur, noctes breues 227.b.c
Dierum feſtorum cauſſâ veſtis mutatur 417.b
Diebus feſtis & voluptati dicatis quomodo ſapientiæ ſtudioſus ſe gerat ibidem
Dieſpiter Vicæ Potæ F. 766.b
Diffuſio animi 235.c
Digitus ad caput relatus, impudici indicium 471.b
Digito ſanguine litatum nubibus 728.a
Digitis ſummis ambulare 642.c
Digitulos ducere 500.b
Dignatio 424.a. 432.b
Dignitas faciliùs creſcit quàm incipit 617.c
Diligentia quorumdam ſuperuacua 224.a. 225.b
Diluuij tempus 718.c. fatalis cauſſę deſcriptio 716.b. 717.d
Diodorus Epicureus ſibi gulam præſecuit 243.b
Diogenes à puero cauâ manu bibente doctus calicem frangit cum ſui obiurgatione 575.c. Alexandrum vicit 331.b. an rectè obuios quoſque monuerit 437.a. regias opes calcauit 330.b. ſeruiit 462.a
Diogenis dictum, cùm ſeruus vnicus ei aufugit 156.b. felicitas 156.a.b
Diogenis Apolloniatis opinio de fulmine & tonitru 697.c. opinio de Nili incremento examinata 726.c
Diogeni Stoico de irâ diſſerenti adoleſcens proteruus inſpuit 63.c. 64.a
Diomedes 76.b
Dionyſius maior iure multis regibus præferri poteſt 197.a
Dionyſius tyrannus 119.a
Diplomata 196.a. 374.a
Diſcendi cupiditas quomodo dirigenda 633.b
Diſcendum non ſemper, ſed & pręcipiendum 445.b
Diſcendum quàm diu ſit 523.c
Diſcenti quod debeat eſſe propoſitum 633.b
Diſceſſionum more reſpondere 233.b
Diſcingere 588.b
Diſertus 318.a
Diſpectus rerum 593.d
Diſplicentia ſui vnde 149.b. 150.a
Diſputationes quid ſint 622.b
Diſputationes dialecticorum improbantur 464.a.c
Diſputatiunculæ inanes arguuntur 657.b
Diſtillatio vna tuſſim, aſſidua & vetus phthiſin facit 522.b
Ditis ianua 768.a
Diues quomodo quis celerrimè fieri poſſit 416.c. 661.b
Diuitis & pauperis comparatio 537.a
Diuiti cuidam tandem panis & aqua defuit 161.b
Diuitem quem vulgò exiſtiment 560.b
Diuites an animoſiùs detrimenta ferant 156.a. cur magni videantur 526.c. mendicis miſeriores 181.a. ſępe pauperibus ſimiles ſunt 82.c
Diuidere ſententiam 234.b. 424.b
Diuinatio è fulmine, auibus & animalibus irridetur 700.a
Diuiſio nulla & nimia idem vitij habet 571.a
Diuitiæ quę ſint 435.b. bonum non ſunt 140.a. 562.b. 563.a. licet vtiles & habendę ſint, non tamen in bonis numerantur 247.c. 248.a. naturales 661.c. quę ſint magnę 391.c. quo loco apud ſapientem ſint 245.b. 246.a. quomodo certę fiant 344.d. 345.a
Diuitiæ tenent illum, non diuitias habet ille, dicendum 662.c
Diuitiarum contemptus 422.b. 641.b. inſtabilitas

bilitas 345.a. maximum exemplum Lentulus augur 284.b. modus quis 389.b. vituperatio 256.a.b. latentium in ſummâ terrâ ſigna diſpoſita 310.e
Diuitiis quis maximè fruatur 412.a
Diuitiis incommoda non rectè imputantur 563.b
Diuitias laudantes poëtæ facem ſubdunt affectibus 652.c
Diuitias paraſſe, multis non finis miſeriarum fuit, ſed mutatio 417.a
Diuitias quomodo & ſtultus & ſapiens poſſideat 249.b
D. Iulius, vide *Iulius Cæſar.*
Diurnum accipere 537.b
Docenti & diſcenti idem debet eſſe propoſitum 633.b
Doctrinę exemplaris efficacia 394.a
Δόγματα, decreta, ſcita, placita 599.a
Dogmata ſapientiæ non eſſe ſuperflua 605.c
cum Dolabrâ ire piſcatum 712.c
Dolendi decor ſapienti ſeruandus 614.b
Dolendi finem qui conſilio non facit, tempore inuenit: quàm benè ab omnibus dicatur 491.a
Dolendum quomodo ſit ob amicos amiſſos 489.c
Dolentium verba querula 531.e
Dolor omnis aut tolerabilis eſt, aut breuis ibidem a. citò in odium venit 491.a. futurorum non eſt præoccupandus 408.b. qui extenditur, nec magnus eſſe, nec qui magnus eſt, extendi poteſt 591.a
Doloris contemptus 142.e. 430.a. contumacitas 87.a. oſtentatio 613.c. ſolatia & remedia 87.a. 107.a. 211.a. 531.a.b. 794.b
Doloris opinione vexamur 174.b
Dolore doloris ſenſus amittitur ob duas cauſſas 531.a
Dolorum maximorum ſedes in macerrimis corporis partibus ibidem
Domina ſeruorum beneficio ſeruata 300.b
Dominus, olim paterfamiliæ dictus 462.b
Dominus eiuſdem rei quomodo duplex eſſe poſſit 370.e
Dominis ſola ſeruorum corpora obnoxia ſunt 299.b
Dominorum in ſeruos ſuperbia reprehenditur 460.a
Dominorum iniuriis in ſeruos poſitus iudex 300.a
Dominos obuios ſalutamus, ſi nomen non ſuccurrit 389.c
Domitius à ſeruo ſeruatus 301.a
Dominj clementiæ Auguſti debentur 195.b. 196.a
Domus, puſilla reſpublica 462.b
Domus recta 616.b
Donati ne quid amicis, ſapienti, regi, reip. poſſit 369.b. e. 370.a. 375.a.b
Donare, res difficilis 247.a
Donatio & munus diuerſa 344.c
Donatio inconſulta 313.a
Dorica lingua 529.a
Dorus librarius 370.c
Doryphoros 493.b
Doſſenni monumento inſcriptus titulus 571.b
Dracones 714.b
Dracones inter pocula ſinuſque innoxij 35.b
Druſus Cæſar pronepos Attici 423.c
Druſus Germanicus pater Claudij Cæſaris 101.b
Druſus Libo adoleſcens nobilis conſilium ab amitâ Scriboniâ petiit, mortémne ſibi conſciſceret an expectaret 506.c. 507.a
Druſi Liuiæ F. res geſtæ & mors 108.b
Druſilla in cælum ire viſa 763.b
Druſillæ ſororis mortem quàm acerbè tulerit C. Cæſar 103.b
Duci victor iubet 391.b
Duci iubere 14.b. 15.a. 55.a. 164.a
Duillius primus nauali prœlio vicit 224.a
Duillij 195.b
Dupondio ſatur 418.a
Duramentum 145.a

EARINVS puer 545.e
Ebrietas 10.b. Ebrietas interdum vtilis 168.a. vnius horæ hilarem inſaniam longi temporis tædio penſat 487.b. voluntaria inſania eſt 548.a
Ebrietatis accuſatio 547.c. 548.a. effectus 430.a
Ebrietati honor habitus 268.b
Ebrietate deuinctus animus non eſt in ſuâ poteſtate 547.e
ab Ebrietate quomodo deterreant Zeno & Poſidonius 546.b. e
Ebrius duobus modis dicitur ibid.c
Ebrius & ebrioſus differunt 547.a
Ebriis an committendus ſecretus ſermo 547.a.c
Ebucij Liberalis laus 328.d
Ebullire animam 764.d
Echini 601.b
Εὔροιαι venti vt fiant 733.d
Ectypa imago 301.b
Edictum, effatum & enunciatum idem 656.c
Editio publicauit monumenta ingeniorum, etiam ad indignos peruentura 321.a
Educationis vis 27.b
Effatum & enunciatum idem 656.c
Effectus quibuſdam pręſtandus eſt, quibuſdam pro effectu eſt, omnia attentaſſe vt efficerent 376.a
Effligere 11.b. 36.a
Effocari bonis 214.b
Effractarius 503.c
Effricare rubiginem 602.c
Egere neceſſitatis eſt 401.a
Egeſtas & paupertas 481.a
Egeſtas non obſtat philoſophiæ ſtudio 416.b
ad Egeſtum venter corpora exhaurit 719.b
Ἐγκυκλίας ventus 732.d
Ἐγκύκλιοι artes 568.a
Egnatij Auguſto inſidiantur 194.b. 216.b
Εἶδος quid Platoni 483.a
Εἰκονισμοὶ 606.b
Eiuratio bonæ ſpei 250.a
Electio vi & metu perit 281.b
Elementa mundi 657.e. prima 306.a. quatuor 711.a. & totidem eorum poteſtates 27.e
Elementorum diuiſio ſecundùm Ægyptios 711.c
Elementorum alterni recurſus ſunt 710.b
Elementarius ſenex 448.a
Elephantem in genua ſubſidere & ambulare per funem iubet mimus Æthiops 555.b
Elephantes porcina vox terret 25.a
Elephanti cxx. ante currum ducti 225.b
Elephantorum gregem excelſiſſimus ducit 574.c
Elephantorum iugo colla ſubmiſſa 35.b
Elephantorum duodeuiginti pugna cum noxiis hominibus 225.a
Elephantos quis primus in triumpho duxerit 224.a.b
Eleuſis 761.b
Elleborus 549.a
Elleboro ſtultos curare 288.b
Ellius leno 140.a
Eloquentis votum litium numerus 362.b
Emi quæ putamus 455.b
Empedoclis ſententia de naturali aquarũ feruore 714.b
Empta precibus, omni re cariora 274.a
Empta quædam pluris ſunt quàm vænierunt 350.d
Emunire 203.a
Eneruata felicitas 138.b
Ennius Homerum imitatus 637.b
Ennij verſus ex Ciceronis libris de Rep. ibid.a.b

apud Ennium ſitus multum verborũ occupauit 481.c
Ἐνσχῆμες 747.c
Ens, vide *Quod eſt.*
Entia in ſex modos Plato partitur 482.c
Enunciatiuum, enunciatum, effatum, edictum 656.c
Epheſtios regio herbida, innoxia ab igne circumeunte 534.a
Epheſus 622.b
Ephorus hiſtoricus non religioſiſſimæ fidei, ſæpe decipitur, ſæpe decipit 756.d. 757.a. hiſtoriis componendis vtilior ab Iſocrate iudicatus eſt 155.a
Epicurus an meritò reprehendat Stilponem & eos qui dicunt ſapientem ſeipſo eſſe contentum 399.a. 401.b. cum Metrodoro ſuo Athenis ignotus, & Græciæ penè inauditus 535.a.b. dolorem etiam appetit 258.b. dulce eſſe torqueri dicit 497.b. 503.a. duo bona agnoſcit 499.c. exulceratis ventris dolore tortus beatiſſimum & vltimum ſe diem agere ait 500.a. 587.a. fortis eſt, licet manuleatus ſit 444.b. honeſtè viuendum eſſe docet 424.b. immeritò mollia præcipere putatur 183.a. obiurgat & eos qui concupiſcunt mortem, & eos qui timent 430.c. Senecæ iudicio, ſanctà & rectà præcipit 239.b. ſeruos amicos vocat 631.b. Stilponis obiurgator 401.b.c. Stoicis conſentit 539.b. tria proficientium genera facit 470.b. voluptatis magiſter certis diebus famem experiri ſolitus 418.a
Epicuri angelus Seneca 422.b
Epicuri dicta 407.a. 409.a. 412.a. 415.b. 417.a. 419.a. 420.c. 422.b. 426.b. 427.c. 430.d. 432.a. 433.c. 435.b. 436.d. egregium dictum 396.b. 609.c. dictum de philoſophiæ ſeruitute 398.a. dictum omnibus philoſophis commune 438.b. dictum, Stilponis voci ſimile 401.c. Epicuri dicta cur commemoret Seneca 424.b. inepta diſtinctio de beatitudine ex virtute & voluptate 553.a. epiſtola 399.a. 400.a. 401.b. 535.b. Epicuri epiſtolę ad Idomenea 423.b. epiſtola ad Idomeneum de occaſione obſeruanda 425.c. epiſtolę ad Polyænum 438.a. obiurgatio quòd Deum inermem faciat, & tamen colat 317.a. præceptum 404.b. opinio de terræmotu 746.b. ſententia nobilis ad Idomeneum 424.a. ſententiæ eius cur notentur à Seneca 444.b. ſententiæ de paupertate 389.a. ſecta non otioſa eſt 258.b. & immeritò malè audit 240.a. voluptas ſicca & ſobria eſt 239.b. vox viriilis 283.a.b. voces, publicę ſunt 398.a. 424.b
Epicuri non ſchola, ſed contubernium magnos viros fecit 394.b
Epicuri hortulis quid inſcriptum 424.b
Epicuro obiecta vitę & doctrinę diſſenſio 243.a. obiectum quòd pecuniam conſumpſerit 251.b
Epicuro quę ſit Dei felicitas 309.b
Epicuro teſtimonium redditum 291.c
cum Epicuro quieſcere 226.a
Epicurum compilat Seneca 398.a
Epicuréa bonorum diuiſio 499.d
Epicuréa cantilena de vano inferorum metu 430.b
Epicuréa voluptatis laudatio cur pernitioſa 239.b
Epicuréæ voces 504.b
Ἐπικούρειος δόξα 765.d
Epicuréi duas philoſophię partes ponunt 571.d
Epicuréorum delicata & vmbratica turba voluptatem virtuti præferentium arguitur 308.d. opinio voluptatem à virtute diduci poſſe negantium refutatur 236.a. 238.a
Epicuréorum vituperatio 314.b
Epicuréorum & Stoicorum diſſenſio de ſapientis otio 254.b
Epicuréum chaos 515.a
Epigenes duo Cometarum genera facit 753.d
Epigenis opiniones de meteoris & cometis refutatę 753.b.d. 754.a.b
Epiſtola non debet ſiniſtram manum legentis implere 459.a
Epiſtolæ præmittere, Si vales, benè eſt, mos antiquis fuit 412.b
Epiſtolæ amicorum imagines ſunt 451.c
Epiſtolæ clarorum virorum obſcuros alioqui homines notos faciunt 423.b
Epiſtolæ Senecę quales ſint 521.b
Epiſtolæ & codicilli 476.e
Epiſtolarum commercium vtile 450.a
Epiſtolis adſcribendę voces grauium auctorum 444.a
Epiſtomia argentea 557.a
Epulæ funereę 406.b
Eques Romanus 456.b. nomen ex ambitione natum 443.a
Equeſtria & locus in Equeſtribus 375.a.b
Equeſtris hereditas 293.b
Equum empturi, nudum adſpiciunt 537.b. 538.a
Equi albi regium currum trahere ſolebant 54.b
Eraſinus fluuius abſorptus tandem rurſus emergit 715.d. 716.a
Eretrici 570.b
Ergaſtulum 60.b
Erixonem equitem Rom. populus ob filium flagellis occiſum, graphiis confodit 299.b
Errori non iraſcendum 56.b. 57.a
Errorum amor cũ errandi neceſſitate coniunctus 23.b
Eſcendere 162.a. 169.a
Eſſedę tranſcurrentes 478.a
Eſſedarius 437.c
Eſſentia vox à Cicerone & Fabiano vſurpata 481.e
Eſt, i. edit 42.b. 638.e
Eſtur 50.a
Eteſiæ à nautis ſomniculoſi & delicati vocitur 733.c. an cauſſa ſint incrementi Nili 726.a. in Italiâ nubes conſiſtere non patiuntur, at Indiam & Æthiopiam continuis aquis irrigant 736.b
Eteſiarum cauſſa & tempus 733.b
Etruſci & philoſophi in quibus de fulminibus conueniant & diſſentiant 702.b. 703.b
Etruſcorum diſciplinam Attalus Græcâ ſubtilitate miſcuit 703.d
Euander in Tiberis ripâ regna Arcadum collocauit 76.b
Euaporatio è terris varia 681.a
Eudoxus primus ab Ægypto in Græciam aſtrorum ſcientiam tranſtulit 753.a
Euphrates 216.b. 303.b. 679.b. 737.a
Euphroſyne Gratiarum media 264.a
Euripus 546.a. Euripi 575.e
Euripidis opinio de Nili incremento 725.d
Euripidis verſus recitati populum ad eiiciendum tragœdię actorem concitant 652.c. 653.a
Euronotus 735.d
Europę Aſiæque terminus 741.a
Eurus 735.b.c. Latinis Vulturnus ibid. e
Eurynome mater Gratiarum, & cur 264.a
Euthymenis Maſſilienſis teſtimonium de Nili incremento 726.b
Εὐθυμία 149.a
Exarmare 439.b
Exauctoratus 444.a
Excalceari 516.c
Excalceati & cothurnati 398.b

Excarnificare 201. a. 429.d
Excarnificatus animus 42.c
Exceptiones nigræ 464.c
Excerpta 444. b
Excuſatiſſimus 254.a
Exemplar, inſtrumẽtum eſt cauſſę neceſſarium 494.a
Exemplar, Platonis Idea 493.b
Exempla plus proſunt quàm præcepta 394.a
Exempla quàm efficacia ſint 404.b
Exequias immaturas ſax cereúſque præceſſit 161.a
Exerceri ad palum 418.a
Exercitationis finis 545.c
Exercitationes quæ conueniant, quæ non 412.c.
quę deligendę 168.a
Exercitus in centurias deſcribi ſolet 571.a
Exitus bonorum mali nõ debent nos contriſtare 166.a
Exoleti 223. a
Exoletorum agmina per nationes coloresq́ue deſcripta 601.a. planſus 406.b
Exoletis articulos malaciſſandos præbere 500.b
Expetendum & adexpetendum quid 655.b
Expeti propter ſe quid dicatur 317.b
Expiationes quid proſint, ſi fata immutabilia 701.a.b
Exportatio 161.b
Exprobratrix memoria 380.a
Exſanguia ſcripta 491.c
Exſecrantium voces nocent 595.b
Exſibilare 42.b
Exſilium quid ſit 73.c
Exſilij metus vt demendus 794.b. remedia 27.a
Exſpuere ſpiritum 66.b
Exſulis paupertas nullum incommodum habet 80.a. 81.c. 82.c
Exſurdatus clamoribus 596.a
Extraordinaria imperia 305.b. 337.b
Extrinſecus auſcultantes 445.a
FABELLA, i. *hiſtoria* 528.c. 565.a
Faber inquilinus 478.a
Fabrilia ferramenta non eſſe à ſapientibus excogitata 575.b
Fabianus arcus 171.b
Fabianus Papirius à Cicerone, Aſinio & Liuio ſaltem vincitur 616.c. 617.a. dubitabat an ſatius eſſet nullis ſtudiis admoueri, quàm his implicari 226. a. diſertus & elegans 481. c. philoſophus verus & antiquus contra affectus impetu pugnandum ait 220. b. populo diſſerebat, ſed modeſtè audiebant 471.b. citatur 127.a
Fabiani viri & vita & ſcientia & eloquentia egregij diſputatio expedita, non concitata 453.a
Fabiani Papirij libri ad philoſophiam pertinẽtes 617.a. libri de ciuilibus 615.c. opinio de fine mundi 716.c. oratio qualis 615.d
Fabiani pudor in ſenatu decens 404.a
Fabius cunctator 320.a. cunctando imperij vires recreauit 9.a
Fabius eques Rom. 768.a
Fabius Maximus 195.a. 557.b
Fabius turpiſſimam imperatori aicbat excuſationem, Non putaui 35.a.b
Fabius Perſicus impurus in ſacerdotium propter maiores receptus 322.a
Fabij Perſici pecunia à Iulio Gręcino repudiata 283.a
Fabij Verrucoſi dictum 275.b
Fabij 544.c. trecenti 322.a
Fabij ccc. non victi, ſed occiſi dicuntur 330.a
Fabricius diuitias imperator reiecit, cenſor notauit 611.b. Pyrrhi regis aurum repulit 663.d. Pyrrhum monuit vt inſidias medici vitaret ibid. quibuſdam parium pauper eſt 665. b. triumphalis ſenex radices & herbas cænat quas in agro repurgando vulſit 135.a
Fabricij paupertas 134.c
Fabulæ vita ſimilis 530.a
Fabuloſum fretum 457.c
Facere, i. parare, exercitum 649.c
Faces, vide poſt *Fax*
Fallacia fulmina 703.d
Fama 621.a.b
Fama multos non excipere, ſed eruere ſolet 535.a
Famas petere 649.c
Familia periculum adit, cùm incertum eſt an mors domini voluntaria fuerit 528.b
Familiæ nomina in primâ parte ædium collocantur 302.b
Familiares olim dicti, qui nunc ſerui 462.b
Fames ambitioſa non eſt 662.c. malum panem, ſiligineum reddit 672.b. paruo conſtat 416.a
Fames & ſitis ſedatu facilis 391.c
Fames exercitus Perſici 54.a
Fax cereuſq; immaturas exequias præceſſit 161.a
Faces diurnæ 681.b
Faces igneę 680.c. quomodo fiant 753.b.c
ad Faces & cereos funera ducenda 231.b
ad Faces & cereos viuere 670.b
Fanum 371.b
Faſces duodecim 60.a. honoris inſignia 266.b
Faſciam ſolue 538.a
Faſtos occupare vno nomine 17.b
Fatigatæ allocutiones 107.a
Fatum quid 311.c. 701.b. idem cũ Deo 372.a. 703.a
Fatum rerum commune 129. b. 582.a
Fatum vnum eſt, nec fulmine mutari poteſt 701.a
Fatum non tollit philoſophiæ ſtudium 415.a
Fati lex prima 701.b. circuitus 739.d. obiurgatio quotidiana 588.c
Fato tam diuina quàm humana reguntur 141.a. b
Fata an ita immutabilia ſint vt expiationibus & votis auerti non poſſint 701.a.b.c
Fata Deus quidem ſcripſit, ſed ſequitur 141. b
Fauere ac plaudere 728. b
Fauere linguis, in ſacris dici ſolitum 250. b
Fauonius idem cum Zephyro 735.d
Fauonij indicium 682. b
Fabriculæ longas deſtillationes ſequuntur 530.a
Febris dea Claudium comitatur 765.a
Febris præcordia torrens 532.b. viſcera torrẽs 410.a
Febris peregrinatione diſcutitur 625.a.c
Febris natura 744. b
Febrium genera innumerabilia vnde 599.d
Febrem habere dicimur, cùm illa nos habeat 662. c
Febres quædam valetudinem leuant 68.c
Februarius 559.b
Felicio Senecæ oſtiarius 405.b
Felicitas auida eſt & alienæ auiditati expoſita 420.a. bracteata 652.b. eneruata 138.b. iracundiam nutrit 29.c
Felicitas diuitum perſonata 537.b
Felicitas vera vbi poſita ſit 241.c. Deo proxima 422.b
Felicitatis immoderatę incommoda 225.a. 451.a. inquietudo 447. b. intemperantia periculoſiſſima 138. b. reprehenſio 142.b
Feliciter quod agis 502. c
Felix nemo fit alienâ infelicitate 597.a
Felix vulgi, voluptatum ſeruus eſt 240.b
Felicis cognomen honori datum 199.a
Felices ad ſimilitudinem ſuorum parietum extrinſecus culti ſunt 242.b. cuius rei inopia laborent 357.b
Felicium exclamatio, quòd viuere non liceat 218.b
Felicium gaudia & tempora miſera 228.b
Feminæ equo donatę 117. b. podagricæ & caluę medicorum maximum mendacem faciunt

ciunt 600.b. per liberos ambitioſę 85.a.
quædam non conſulum numero, ſed maritorum, annos ſuos computant 297.a
Feminarum adulteria ibid. luxuria & libido 86.a.600.a. voluntas mobilis & vaga 795.c
Feminis annus ad lugendum conſtitutus 491.a.
luctus ſpatium decem menſium datum 86.a
Fenerator quando malè audiat 280.b
Fenerator valetudinarius 61.a
Feneſtella 637.a
Fenus quid 374.a
Feræ nullum eſt beneficium 282.a
Feræ primę formę 135.a
Feræ hominis conuictu manſueſcunt 45.a. irâ carent, ſed non impetu 3.b
Ferarum domitores 555.b
Ferarum venatio & poſſeſſio periculoſa 240.b.c
Ferculum alienum 249.a
Fercula pro congiariis numerare 155.a
Ferias menſtruas certis diebus ſibi quidam dederunt 167.b
Feritas quid 210.b
Feritatis origo & deſcriptio 20.b
Ferrum cur effoſſum 374.a
Ferrum in igne eſt 766.c
Feſti dies cur inſtituti 167.b. quomodo philoſopho agendi 417.b.c. vide *Dies*.
Fictiles 443.a
Fictiles dij 81.a
Fictilia 393.a
Fides 568.c
Fides hominum impreſſis ſignis creditur 296.a
Fides penes anctores erit, dictum hiſtoricorum 727.a. 764.d
Fidiculę 42.a. 53.a.123.a
Fido Annæo longior 722.d
Fidus Cornelius ob Corbulonis contumelioſum dictum lacrimatus eſt 184.a
Figuli rotę inuentor 579.a
Figura 277.a
Filiæ malè conſulens 320.b
Filius quantum patri debeat 304.a.c
Filio datum beneficium, an ad patrem pertingat 339.b
Filiorum exempla patres beneficiis vincentium 306.c.
exempla patres illuſtrantium 304.c
Fines Athenienſium aut Campanorum quos vocemus 370.a
Finita fulmina 703.b
Finitio 3.b
Finitor ſeu finiens, ὁρίζων Græcis 736.a
Fiſcus 371.a. tanti eſt, quantum habet 562.a
Fiſci in angulo iacentes 60.c
Fiſtulæ plebeię 557.a
Fitilla religioſi 266.c
Flacci mors 489.c
Flamma ingentis pilæ ſpecie viſa 680.b
Flaminius circus 338.a
Flaui cur iracundiſſimi 28.a
Flectendum interiùs in curſu, circi certamine, & vitę ſpatiis 157.b
Flendi ius ab Homero præſcriptum 489.c
Flendi larga & aſſidua materia 93.c
Fletus primum naſcentium omen ibidem
Fletus naſcentium cauſſa 623.a
Florales ioci nudarum mulierum 609.a
Floſculi non ſunt viro ex auctoribus capiendi 445.b
Fluctus quid 731.c.d
Flumen in idem bis non deſcendimus 483.c
per Flumen gratis vehens an beneficium det 352.b
Flumina in vſum hominum à Deo tributa 310.b.
cur aliquando ſiccentur, aliquando noua emergant 710.c. cur quædam æſtate augeantur 715.c.
cur quædam certis menſibus magna, certis anguſta 712.b. cur quædam in ſpecum palàm decidunt, quædam paullatim intereidunt, eademque ex interuallo reuertuntur 715.d. quædam cum ipſo mundo cœperunt 714.b. ſubterranea 734.c.d. 735.a.742.c
Fluminum curſus quomodo continuetur 709.b. 711.a. quorumdam vis mira 714.d
Fluminum magnorum capita veneramur 453.c
Fluminibus gratiæ non aguntur 347.c
Focale 730.a
Focos cum obſoniis transferre luxuria commenta eſt 532.c
Fœcundas facientes aquæ 715.b
Folliculi 736.c
Fontem monſtrare ſitientibus, beneficium eſt 294.a
Fontes certo tempore purgamenta eiectantes 716.a.
cur aliquando ſiccentur, aliquando noui emergant 710.e. cur quidam ſenis horis pleni, ſeniſque ſicci ſint 712.b. quidam ſacri 453.c
Fontium perpetuæ cauſſę 709.b
Forati animi 221.a
Forma Ariſtoteli idos 493.a
Forma non cauſſa eſt, ſed pars 494.a
Formido 25.a.198.a
Formido nimia multos ad mortem coëgit 391.a.
vaticinantes & attonitos reddit 749.b
Formidoloſa 140.a
Formulâ cadere 464.c
Formulâ excidere 210.a
de Formulâ diſputare 731.d
ad Formulam ſpectat 700.d
ad Formulam viuere 160.c
Fortis 318.a
Fortis quis abuſinè 288.a
Fortis vir quis 178.a
Fortis ſine timore eſt 553.d
Fortes naturâ iracundi ſunt 26.b
Fortitudo quid 288.a. 554.a. 568.b.646.a. tam in Perſas quàm in altè cinctos cadit 444.b.
Stoicis eſt animal 643.c
Fortuita non ſunt bona 561.b
Fortuitorum metus inanis 517.c
Fortuitorum præmeditatio & contemptus 581.c. 631.c. 646.a. remedia 723.a
Fortuitis omnes ſubiecti ſunt 391.b
Fortuna neque boni neque mali aliquid nobis tribuit 610.b. non habet longas manus 542.c.
quos ſibi aduerſarios aſſumat 134.b.c.
relinquenda eſt 542.c
Fortuna magna, ſeruitus magna 95.a
Fortunæ contemptus 142.c. ius nullum in præteritum 220.c. ludus 518.a. momentanea varietas 391.b. munera philoſopho vitanda 397.b. potentia 581.c. 583.a. regnum 112.b. inſtabilitas 708.a
Fortunæ bona non excluduntur à ſapiente 245.a. 246.a.b
Fortunæ certamen fortiores reddit 139.a
Fortunæ indulgentiâ opus eſt ad virtutem tendenti 242.a
Fortunæ manus ſunt homines potentes 178.a
Fortunę nihil intactum 102.a
Fortunæ omnes copulati ſunt 159.a
de Fortunæ fide nihil ſibi promittendum 163.b
de Fortunę iniquis præmiis quid ſentiendum 166.a
cum Fortunâ expoſtulatio 92.a. 93.b
Fora trina 25.a
Frænos mordere 169.a
Fragor 699.b

Frater,

Frater, alterius frater eſt 334.a
Fratrum diſſidentium alter ſi ſeruetur, an alteri fratrem non periſſe moleſtè ferenti beneficium detur 340.b
Fratrum morte ſeparatorum exempla 100.b
Fraudator beneficiorum 320.a
Frendens 55.b
Frigidum nihil ſine aëre 442.a
Fritillus 767.d. 768.c.d
Fritinnire 69.b
Frontis infirmitas 273.c
Frugalitas quid 416.a. commendatur 157.a. ſenectutem producit 484.b
Frugalitatis indiciũ non eſt auri & argenti odium 392.b
Frumentum publicum 320.c
Frumentum vendenti quantum emens debeat 350.e
Frumenti publici cura 230.a
Fucinus lacus 709.b
Fugit dies Virgilio 636.a
Fugitiui diuites in mimo 648.a
Fulgere mediâ correptâ dicebant antiqui 705.a
Fulgetra ibidem
Fulgor ibid. b
Fulgores quomodo fiant 689.a
Fulguratio quid 705.a
Fulgurationis & fulminis diſcrimen 697.a.b.d
Fulgurationes, ſulmina & tonitrua ſimul fiunt 696.a
Fulgurationum cauſſa 680.e
Fulguris cauſſa, nocte tranquillâ 699.a
Fulguritus 56.b
Fulguritis odor ſulphureus 697.d
Fulguritorum capita ad exitum fulminis ſpectãt 700.a
Fullo 683.a
Fullonius ſaltus 413.a
Fulmen cur igneum cùm ſit terram petat 698.b. cur obliquè feratur 705.c. cur ſubitum appareat & ſine ignis continuatione ibidem b
Fulmen placabile, & pernitioſum 702.b.d
Fulmen & fulgor quid differant 705.b
Fulminis mira opera 700.a
Fulminis & fulgurationis diſcrimen 697.a.b.d
Fulmine cur montes plerumque feriantur 705.c
Fulmine icta verminant 700.a
Fulmini vis ineſt peſtifera 704.b
Fulmina an à Ioue mittantur 702.b.c. 703.a.b. cur æſtate plurima 705.b. futurorum prenuncia 700.a. priuata & publica 703.c
Fulminum ars triplex 700.d. auctoritas in auguriis & auſpiciis ibid. cauſſa 680.c. diuiſio iuxta Attalum 703.d. diuiſio iuxta Etruſcos ibid.b. tria genera iuxta Cęcinnam 701.d. genera vera 702.a. metus eximitur 705.c. metus ad quid proſit 702.d. nomina 703.c. procurationes & expiationes quid proficiant 701.a.b. vis 704.a.
Fulminum ſcientiâ valent Tuſci 700.b
Fulminant inferiora 44.a
Fulminatio 696.a.b
Fumus, hoſpitum indicium 491.e
Funebris laudatio, non laus, dicitur 621.c
Funerare 72.a
Funerari 83.a
Funeſtare 102.b
Funus tacitum 148.a
Funera quomodo deflenda 614.a
Funeribus neceſſaria vendens damnatus Athenis 362.b
Fur deprehenſus 477.a
Furem ſignata ſollicitant 503.c
Furant 601.a
Furentium indicia 2.a
Furiæ inferum 38.e
Furimus 602.a
Furnius quomodo patri Antonianas partes ſecuto veniam impetrata Auguſtum demeruerit 284.a
Furor ex irâ 39.b. vt curandus 591.d
Furtum quomodo ſapienti fieri poſſit 371.b
Furtiua ſcelera 22.b
Futuri cur homines auidi 43.c
Futura, bona non ſunt 658.a. proſpiciendo molliuntur 160.c
Futurorum metus taxatur 521.a. 610.d

GALATIÆ fluuius colorem animalibus mutans 714 d
Gallia cur fluminibus abundet 709.e. ſalubritatem cæli Circio vento debet 736.b
Galliæ populi truces & inconditi 77.a
Galliæ 679.b
Gallus in ſuo ſterquilinio plurimum poteſt 765.d
Galli in Græciâ 76.a
Galli Germanos ceciderunt 8.c
Gallorum gens à Caſſandro obſeſſa 710.d
Gallis omnibus ciuitatem ſi princeps dederit, quantum ſinguli debeant 352.e
Gallos togatos videre conſtituerat Claudius 763.d. 764.a
Gallio Senecæ frater 232.d adulationis oſor 722.d. in Achaiâ febricitans, nauem adſcendit vt morbum euitet 625.b
Gallio citatur 735.d
Ganea 761.d
Gaudium inuectitium 427.b. verum 610.b
Gaudium ſecurum ſola virtus præſtat 434 b
Gaudium ex conſulatu, ex nuptiis, &c. percipere, an benè dicatur 485.b
Gaudij & voluptatis diſcrimen apud Stoicos ibidem
Gaudio vero ſoli ſapientes fruuntur 427.a
Gaudia mala impropriè dixit Virgilius 485.b
Gaudia occupatorum trepida 228.a
Gaudere non poteſt niſi bonus & ſapiens 487.c
Gauſapatus 472.c
Geminus Varius Vinicium tractim dicentem, diſertum negat 452.e
Gemma miniſtrare 236.b
Gemmea ſupellex 641.a
Generoſus quis 436.c
Genius ſingulis adſignatus 640.a
de Genu pugnare 133.a
Genus generale, & genera ſpecialia 482.b
Genus ſummum, Quod eſt ibidem
Genus Stoicis ſummum quodnam ibidem
Genus eſſe aliquod probatur 482.a
Generis humani conuitium 336.a 338.b
Geometres quid doceat 566.b.c. 568.a
Geometrarum rationes cogunt 684.c. 685.d
Geometria non facit virum bonum 565.a. ob ſubtilitatem lubrica 292.a
Geometriæ placita 399.a. puluis 569.e
Geometriam diſcere cœpit Alexander 583.b
Germania 99.b. 101.b. 108.b. 337.b. 679.b. cur fluminibus abundet 709.c
Germanicus C. Cæſaris pater 322.b. frater Claudij Cæſaris 102.a
Germanici mors non fuit ſine denuntiatione 680.b
Germanus puer protinus haſtile vibrat 448.b
Germani cuiuſdam ad ſpectaculum ducti mors fortiſſima 508.a
Germani, auida belli gens 742.a. capillum nodo vinciunt 676.a. iracundiſſimi 26.b
Germanorum animoſitas & patientia 8.b. 139.b
Germanorum tranſitus non inhibuit Pyrenæus 76.a
Germanis iracundia cladis cauſſa 8.b
Germanis rufus crinis & coactus in nodum 57.e
Geruli 303.a

Geſtatio

Geſtatio exercitationis ſpecies 475.b.
commoda eſt 413.a
Geſtationum horæ 223.b
Gigantes 482.c
Glacies 727.b. potui miſta 729.d
Glacie rigorem potionis renouare. 532.c
Gladiator ignominiam iudicat cum inferiore componi 134.c
Gladiatorem in arenâ capere conſilium, vetus prouerbium 425.b
Gladiatores 160.b. 185.b
Gladiatores ira denudat 8.b
Gladiatoribus ignauis populus iraſcitur 3.a
Gladiatorius ludus 22.a
Gladiatorij muneris dies 227.c
Gladius bonus 325.a
ad Gladium vel ad cultrum locare 561.a
Globi ignei 680.c
Gloria quid 674.a. ex ſcriptis & conuerſatione eruditorum comparatur 423.b. multorum conſenſum requirit 621.b. vmbra virtutis eſt, aliquando ſequens, aliquando præcedens 533.a
Glorię & claritatis diſcrimen 622.a
Gorgonius 538.b
Grabatus 418.a. 422.b
Gracchana mala 217.a
Gracchus quibuſdam nimis cultus 649.a.
vide *C. Gracchus*
Gracchorum mater Cornelia 86.c
Gradarius 433.a
in Gradus quattuordecim deducere 294.b
Græca quomodo in Latina vertenda 149.a
Græcę linguę gratia 92.b
Græcę ineptię 542.d
Græcę vrbes in mediis Barbarorum regionibus 75.b
Græcia maior 76.a
Græcia admiratur patrem ſacra ritè peragentem, filij morte nunciatâ 113.a. Epicurum & Metrodorum pænè inauditos habuit 535.b
ſtellis numeros & nomina fecit 759.b
Græcus poëta 168.b. tibicen 523.c
Gręci in Galliâ 76.a
Gręci nominibus in ſpecies Iram diſtinguunt 4.a
Gręci quidam dicaces in Antigonum 53.b
Gręcorum inutilia ſtudia 224.a.
prouerbium 646.d
Gręcos hiſtorię coarguunt 682.d. togatos videre cupiebat Claudius 764.a
in Gręcis dicendi celeritas fertur 432.c
Gręcinus Iulius vir egregius à C. Cęſare occiſus 282.c. 283.a
Gręcini Iulij ob non acceptam à Fabio Perſico & Rebilo infamibus pecuniam obiurgati reſponſa 283.a.
vide *Iulius Gręcinus.*
Graij Maſſiliam incolentes, diu in Corſicâ conſederunt 76.c. 77.a
Graius mons 442.b
Grammatica 561.c
Grammaticus circa curam ſermonis, hiſtorias & carmina verſatur 565.a. non erubeſcit ſolœciſmum, ſi ſcieos facit 399.a. quo animo Virgilium legat 636.a. & Ciceronem 637.a
Grammatici analectę 435.a
Grammatici cuſtodes Latini ſermonis 606.b
Grammatici oculi 636.c
Grandiſcapię arbores 339.b
Grando quid 727.b. cur non hieme cadat ibid. c. cur rotunda ibid. a. quomodo fiat ibidem
Grandinis venturę ſpeculatores nubibus immolant 728.a
Graphio pungere ibidem
Graphiis confodere 199.b
Gratia ne referenda iis qui inuiti proſunt 347.b. apud paucos poſt rem manet 270.a. per quę etiam felicibus referri poſſit 357.b. 360.a
Gratiam referre beneficiis an res per ſe expetenda 308.c. 313.c
Gratiæ tantum demitur, quantum moræ adiicitur 275.a
Gratiam an retulerit beneficium grato animo accipiens 287.c
Gratiam an ſibi quis referre poſſit 332.a.
referre ſcit ſolus ſapiens 539.b
Gratiam referre, & non reddere, dicimus 539.a
ad Gratiam reddendam quæ requirantur 291.a
Gratiæ non ſunt furtiuè agendæ, in angulo, & ad aurem 283.b
Gratias ago mihi cùm dicimus, quid velimus 334.b
Gratiæ Iouis & Eurynomes filiæ, ætate minores quàm Horæ 264.a. b. cur tres, cur ſorores, cur manibus implexis, ridentes, iuuenes, virgines, ſolutâ veſte 263.b. Veneri comites datę. 264.b. apud quemdam poëtam præcinguntur ibidem a
Gratiarum nomina ibidem
Gratiis cur Mercurius adſtet ibidem
Gratuita quę vocemus 433.b
Gratus ſine impendio 291.a
Gratus eſſe poteſt ſolâ voluntate 286.c
Grati & ingrati comparatio 298.a
Grato animo nihil honeſtius 345.b
Grati ne videantur qui incommoda precantur iis quibus obligati ſunt 353.b
Gratorum duo genera 317.c
Grauia an ſint quæ tardiùs mouentur 760.c
Gregalia poma 270.b
Gregale tectorium 357.b
Gregibus maxima corpora vel vehementiſſima præſunt 574.c
Gryllus propter Xenophontem notus 304.d
Gubernator deterior ne fiat tempeſtate 534.b.c. duas perſonas habet ibid. d. Gubernator etiam qui in ſicco 318.a. Gubernator nauſeabundus 637.c
Gubernatoris temerarij & cauti comparatio 410.b
Gulæ libido inſatiabilis & luxuria 80.b. 573.c. 650.c
Guloſi oculis 713.b
Gyarus 74.b
Gylippo Syracuſas petenti viſa eſt ſtella ſuper lanceam 681.b
Gymnicum certamen 26.b
Gyndes fluuius à Cyro in CCCLX. riuos diſperſus 54.b

HABENT, & non habetur 13.b
Habere dicimur febrem, cùm illa nos habeat 662.c
Habitus qualis conueniat 392.b
Habitus animi rectus 603.b
Hadrianum mare 573.b
Hadriaticum æquor 719.a
Hædi 680.b
Hæmus aliquando aquarum inops fuit 710.d
Hallucinationes 250.a
Halo quomodo fiat 682.a
Hannibal 9.a. 707.d
Hannibalis crudelitas 21.a. victor Scipio 228.c

Hannibalem fomenta Campaniæ eneruarunt 468.e
Haphe 479.d
Harmodius & Ariſtogiton tyrannicidæ 376.e
Harpago liberi epulandi appoſiti 50.a
Harpaſtæ Senecæ vxoris fatua, ſe cæcam eſſe neſciens 467.a.b
Harpocras Claudij libertus 768.b
Haruſpices 192.b
Haſta ciuilis 2.h. prætoris 222.a
Haſtulæ contra fulmina 700.a
Haterij oratoris celeberrimi celeritas in dicendo improbatur 452.e
Hecaton 264.a. 280.c. 393.a. 394.b. reprehenſus 282.c
Hecatonis dictum 399.c. exemplum de Calliſtrato 362.a. quæſtio 298.b
Hecuba minor an Helena 565.b
Hecuba ſeruiit 462.a
Hederæ idoneæ eliciendis ignibus 698.a
Helena an Hecubâ minor 565.b
Helice merſa 747.b. 748.a.c. 750.d. 753.e. 757.a
Helis vrbs 748.a
Heluiæ Senecæ matris infelicitas 71.b. laus 85.a. 86.b. 87.c. pater 88.c. ſoror ibid.
Hemina ſanguinis 164.a
Heminam propinare 37.a
Heraclitus in publicum procedens flebat 23.b. 24.a. 165.b
Heracleti dictum 483.c. dictum de dierum paritate 406.a. opinio de fulguratione 705.a
Heracleto cognomen fecit orationis obſcuritas 406.a
Heracleoticum oſtium Nili 725.e
Herba flaueſcit, & ad arcam ſpectat 667.e
Herculanenſis oppidi pars terræmotu corruit 738.d. 748.e
in Herculanenſi villâ à C. Cæſare dirutâ 55.a
Herculaneus nodus 564.a
Herculaneus ſcyphus 548.b
Hercules 172.a. minimè vafer 765.a. ſolus à Corinthiis ciuitate donatus. 270.b. totum orbem pererrauit 764.d. viuus vſtus 166.b
Herculis laus 270.c. templum 765.d. veſtigia 369.a. 596.e
Herculis appellatio Deo aptari poteſt 312.a
Hereditas equeſtris 293.b
Hereditatem iuriſconſulti negant vſucapi poſſe, ſed ea quæ in hereditate ſunt 346.e
Herennius Macer 185.b
Hermachus 444.c. ex tertiâ ſorte ingeniorum 470.c
Hermachum magnum virum fecit Epicuri contubernium 394.b
Heſychia, quies 585.a
Heſiodus maior ætate, an Homerus 565.b
Heſiodus quæ nomina & cur Gratiis impoſuerit 264.a
Heſiodo Thalia Charis eſt, Homero Muſa 265.a
Hiemantibus aquis 649.c
Hiemanit tempeſtas, annus, aquilo ibid.
Hieme calor ſub terris non eſt maior 726.e
Hieme cur putei & ſpecus caleant 743.d
Hieronymi dictum 15.b
Hieran facere 546.a
Hippias tyrannus 30.b
Hippocrates in mendacio deprehenditur ob feminarum intemperantiam 600.a.b
Hippocratis medicorum maximi exclamatio 213.d. ſecta 599.a
Hipporeræ 560.e
Hiſpana machæra 342.a
Hiſpania 80.a. 679.b
Hiſpaniæ incolæ Pœni 76.a
Hiſpanias à contextu Africæ mare eripuit 749.e
Hiſpani Corſicam coluerunt 77.a. Germanos excludunt 8.c
Hiſpanis immunitatem ſi princeps dederit, quantum ſinguli eo nomine debeant 354.e
Hiſpanos togatos videre Claudius conſtituerat 764.a
Hiſtriones non irati ſunt, ſed iratum agunt 27.a
Hiſtoriæ ingentis, minutiſſimè ſcriptæ & arctiſſimè plicatæ, recitator 598.b
Hiſtorica lingua 688.b
Hiſtoricus iuratus 763.b
Hiſtorici 311.e. parelia ſoles vocant 687.d. vel falſa, vel incredibilia referre ſolent 757.a
Hiſtoricorum mos, cùm multa mentiti ſunt 727.a
Homerus 451.e. citatur 748.b. Homerus maiórne ætate fuerit an Heſiodus, quæſtio inutilis 565.b. Neptunum ἐνοσίχθονα vocat 747.c. non fuit philoſophus, quòd modò Stoicus, modò Epicuréus, modò Peripateticus, modò Academicus dicatur 565.b. Odyſſeâ & Iliade conſummatâ, principium operi ſuo adiecit 570.a. poëtæ nomine innuitur 483.a. rotæ figuli meminit 379.a. vni Gratiarum nomen mutauit, & in matrimonium produxit 264.a
Homeri carmina à Polybio conuerſa 95.c. 98.b
Homero Muſa, quæ Heſiodo Charis 265.a
Homero vnus ſeruus fuit 83.a
Homericus Achilles 150.c. ſacerdos 342.c. verſus 17.a. 765.a
Homo quid 113.b. 454.b. in adiutorium mutuum generatus eſt 5.a. non eſt tumultuarium opus 355.a. non ex veſte aut conditione æſtimandus 462.e. nudus, ratione & ſocietate munitus eſt 316.e. rationem proprium bonum habet, cetera communia cum animalibus 524.b. ſaccus eſt 529.b. ſacra res, per luſum & iocum occiditur 602.b
Homo, ſpecies eſt Ariſtoteli, Senecæ genus 482.a.b
Homini ex homine periculum vitandum 624.a
Homines cur futuri auidi 443.e. mali ſunt, fuerunt & futuri ſunt 268.b. 269.a. proximi à diis 286.b. quàm curæ ſint Deo 354.b. quomodo æſtimandi ſint 526.d. 538.a. Homines non ſunt qui ventri obediunt 488.b
Hominum fraus ac perfidia notatur 296.b
Hominibus quomodo ſit vtendum 604.b
Homunciones 654.e
Honeſtamentum 495.e
Honeſtum, verum & vnicum bonum 517.e. 518.c. 524.a. per ſe expetendum 308.d. 312.b. 315.e
Honeſtum omne voluntarium 497.a
Honeſtum & bonum apud alios diuerſa ſunt, apud Stoicos tantùm diuiſa 663.b
Honeſtum & iucundum idem eſſe nequit 240.c
Honeſti amor etiam malis innatus 316.a
Honeſti comes ratio 313.a
Honeſti & boni diſcrimen 660.b
Honeſti & boni notitia prima quomodo ad nos peruenerit 663.e
Honor conſulis & prætoris 492.b
Horæ maiores ætate quàm Gratiæ 264.a.b
Horatij Coclitis egregium facinus 664.a
Horatius Flaccus quomodo infamem deſcribat 558.b
Horatij verba 662.a. 768.a. verſus 662.c. 665.e
Hoſpitalia fulmina 703.d
Hoſpitati 635.b
Hoſpitis ingrati pœna 325.b

Hoſtes tot, quot ſerui, prouerbium 460.b
Hoſtius quidam nefandę obſcœnitatis 689.c
Humanæ ſortis iniqui æſtimatores culpantur 285.b
Humanas res videri in deterius labi, ſtare tamen eodem loco 268.a
Humani officij formula 604.c
in Humanis rebus quid pręcipuum ſit 708.b
Humanitas 568.c
Hydra 644.b
Hyperbole 380.b
Hypocriſis notatur 392.b
Hyrcani ab Alexandro vaſtati 646.a

IANVS pater 766.a
Iapyx ventus Calabrię 736.b
Idæa deorum mater 186.a
Ideæ Platonis 483.a. 493.b. quid vtilitatis adferant 483.d
Ideæ definitio & explicatio ibid.a
Idos Ariſtoteli forma 493.a. quid ab ideâ differat 483.b
Idomeneus ex epiſtolis Epicuri clarus 423.b
Idomeneo ſcribitur de occaſione captandâ 425.c
ad Idomenea nobilis ſententia Epicuri 424.a
Ignis an terræmotus cauſſa 742.d. 743.b. quædam etiam creat 732.c. exitus mundi eſt Stoicis 751.b. maſculus, & femina ibid.c. mirabilis in Lyciâ 534.a. natura adſcendit, violentia deſcendit 698.b. non deſcendit 696.c. quemadmodum fiat 698.a. quomodo è nube gignatur 698.c
de Igne, ſitne in nubibus, an ad tempus fiat, & vnde proferatur, varię opiniones 696.b.c. 698.a
Ignes terris operti 695.d
Ignium plura genera 688.c
Ignium in aëre multę varięque facies 680.b.
in aëre viſorum cauſſæ ibid.c
Ignominia nihil detrahit ſapientis virtuti 83.b. 84.a
Ignoſcere quid ſit 212.b
Ilias an Odyſſea prior ſcripta, ineptè quæritur 224.a
Illitteratus quis 335.c
Imago obſcœnis admota 301.b
Imago, i. ſimile 586.c
Imago Attali 514.c
Imaginem ſuam quidam vbique vident 683.d
Imagines in atrio poſitę 302.b
Imagines veterum, incitamenta animi 492.b
Imagines non ſolis poëtis conceſſæ 486.a. cur adhibendæ in orationibus ibid.
Imaginaria paupertas 422.c
Imaginatius bonor verborum 173.a.
Imbres an amnibus continui curſus cauſſæ ſint 709.c.d
Imbres bonis & malis communes 321.a
Impatientia quid 399.a
Impedimenta 565.a
Impendium ſentire 294.a
Imperandi varia genera 200.b
Imperare ſibi, maximum eſt imperium 646.b
Imperare, medicorum eſt 52.b
Imperatoris Romani vox laudata 375.b
Imperatoris Scipionis glorioſa mors 429.b.c
Imperatori etiam victo quando laus debeatur 376.a
tamquam Imperatorem videre 351.b
Imperia penes quos eſſe ſoleant 26.c
Imperioſus 303.a
Imperioſus pater 307.a
Imperitorum voces 527.a
Imperturbatus quis Peripateticis 551.c
Implere argumentis 635.b
Implere 686.a
Impingere epiſtolam ingentem 598.b
Impingere in litem 655.a
Impingere laqueum 558.b
Impingere naturæ munus ſuum 143.a
Importuoſum mare 77.a
Imprecatio quæ grauiſſima 640.a
Improbi argumentum 471.b
Impudici indicia ibidem
ab Impudico an captiuus ſe patiatur ſeruari 281.b
Imputat pereuntis dies 66.a
Imputatores 280.b
Inædificare 108.a
Inagitabilis 732.c
Inagitati terroribus 523.a
Inane aëri quidam permiſcent 695.a
Incauti 27.a
Inclinatio, terræmotus ſpecies 746.d. 747.a
Incomitata lectica 426.a
Incommoda ſuo iure bona vocari poſſunt 509.d. quædam pro his ſunt quibus accidunt 534.b
Incomprehenſibilis amor 596.a
Inconſtantia animorum 149.b
Inconſtantia hominum in ſuis actionibus 252.a
Incontinens ſui 719.c
Incuruat iniuria 44.a
Indeclinabilis 520.c
Indefatigabilis vigilia 25.b
Indepravata virtus 525.b
Indi 75.b. 662.a. 737.a. ab Alexandro domiti 646.a
apud Indos mel in foliis arundinum inuenitur 549.c
Indicum mare 724.c
Indifferentia 543.a. alia aliis potiora 246.a
Indigere & opus eſſe differunt 400.c
Indignatio quorumdam dementiſſima 215.a
Indolentia 499.d. bonum non eſt 562.a
Indoleſcere 56.b
Indormire 238.a
Indulgentia patrum & matrum diuerſa 132.b
Inemendabilis 630.c
Inemendabiles quid faciat 609.b
Inermis 555.c
Inertes & inepti vocantur philoſophi 524.a
Inexercitata mens 593.a
Inexſuperabile 553.b
Infamia 621.a.b
Infans caret ratione 667.c. 674.d
in Infantibus non eſt ſummum bonum 674.b.d
Infatigabile 236.b
Infatuare 487.a
Infector gratuitus 714.d
Infelicitas conſummata 451.b
Infelix arbor 50.b
Inferna fulmina 703.d
Infernus carcer 544.a
Inferorum metus vanus 430.b
Inferos terribiles fabula facit 122.a
Inferum furiæ & monſtra 38.c
Infitiationes 23.a
Infitiator 298.a
Infracta ætas 216.b
Infrunita mulier 297.a
Infrunitus animus 246.b
Infulę 84.b
Ingemiſcere 246.a
Ingenium beatiſſimum ſub qualibet cute latere poteſt 495.c
Ingenium nullum magnum ſine dementiæ mixturâ 169.a
Ingenij publicandi gloria 396.b.

Ingenia quò illuſtriora, eò breuiora 127.a
Ingenia Deus producit 311.b
Ingeniorum dignatio numquam interit 424.a
Ingeniorum monumenta etiam indignis publicauit editio 321.a
Ingeniorum triplex genus 470.b
Ingratus animus omnium vitiorum maximum 269.a
Ingratus quis 283. b. 317.b. 327.a.355.c. 364.a. quam iniuriam inferat 269.a
Ingrati actio an iuſtè detur 292. b. huic actioni nemo iudex ſat idoneus 294.a
Ingrati animi vitium cur tam frequens 260.c
Ingrati hoſpitis pœna 325.b
Ingrato cur nulla lex poſita 316.a
Ingrato noto an vir bonus beneficium dare debeat 359.c
Ingrato ſitne conſilium dandum, aquam haurire permittendum, & via monſtranda 321.b
Ingratum neminem eſſe probatur 335.a
Ingrati publicè ſumus omnes 338 b
Ingrati etiam de ingratis queruntur 290. e. omnes miſeri 540. c. quemadmodum ferendi ſint 381.a.b. quomodo poſſint grati effici 262.c.263.a
Ingratorum duo genera 319.c. multa genera 290. c. plurima exempla 337.a. 338.a. pœna 297.b
Ingratorum cauſsâ non ſunt omittenda beneficia 538.b
Ingratorum turba non debet tardiores ad benè merendum facere 261.b
Ingratos ipſi facimus 260.d.280 b
Ingratos quid maximè faciat 284 b
Ingratitudo an impunita eſſe debeat nec ne 292. a. b
Ingratitudinis mala 316.b
Inhabilis intentioni 412.c
Iniqua quæ iudicari ſoleant 35.a
Initia rerum in poteſtate noſtrâ ſunt, exitus fortunę eſt 412.c
Initiamenta 578.b
Initiati tantùm ſanctiora ſacrorum norunt 606.a
Iniuria alicui fieri poteſt, nec tamen ille accipere 177.a
Iniuria beneficio contraria 300.a. 315.b. 332.c
Iniuriâ ſapiens non poteſt affici 172.a.b.173.a. 174.a. e
Iniuriæ & contumelię diſcrimen 174.b
Iniurię opinioni non facilè credendum 30.a
Iniuriæ pœna 57. c. vindicandæ tres ſcopi 204.b
Iniuriæ altiùs quàm merita deſcendunt 261.a. quomodo nos moueant 35.a
Iniuriarum materia latiſſimè patet 178.b
Iniurias iniuriis repenſare honeſtum non eſt 36.a
Iniurias ſapienti tolerabiles eſſe, Epicurus; iniurias non eſſe, Stoicus dicit 183.b
Iniuriis dominorum in ſeruos poſitus iudex 300.a
Innocentem quomodo ſe quiſque dicat 11.a
Inobſequens arti 680.a
Inobſeruatum tempus 716.b
Inobſeruatus curſus 453.a
Inoperta veritas 254.b
Inoperto capite luxuriari 239.c
Inopiæ metus 409. c. remedium 642.a
Inquilini philoſophorum 633.c
Inquiſitio publicorum, ſecretorumque, teterrimum vitium 163.a b
Inquiſitor 342.b
Inſania 210.b. ex irâ naſcitur 39.b
Inſania publica & quæ medicis traditur, nihil differunt 591.d
Inſaniæ hilare genus 438.a. 487.b
Inſaniam hilarem inſanire 239.a
Inſanię & irę vicinitas 419.a
Inſanis ſuffragium & iuriſdictio committitur. 288.b
Inſanos, quibus mens mota eſt, non erepta, denuntiatio & caſtigatio coërcuit 593.d
Inſecabile 661.a
Inſeparabilis 553.b. 660.b
Inſpuere differenti 64.a
Inſtitores artificiorum 352.a
Inſtitores delicatarum mercium 362.b
Inſolentia hominum exagitata 303.b
Inſula in Ægæo mari ſurrexit 698.d
Inſulam ſuſpendere 351.a
Inſulæ an certioris ſoli 748. e. natantes 715.a. nouæ in mari enatę 746.c.d. quædam ex ſe concepêre flammam 697.a
Inſularum parietes ruinoſi 62.b
Intabeſcere dolori 94.a
Intelligibile ne an ſenſibile ſit bonum 674.b
Intemperantia litterarum 635.a
Intemperantię vituperium 729. c.d
Intentio 20.b
Intentionis cauſſa 695.a
Interceſſor 661.b
Interemptor ſui à quibuſdam damnatur, à Senecâ laudatur 507.b
Interitui omnia obnoxia 582.c
Interiungere 568.a. 546.b
Interpretes, numquam auctores 445.b
Interpungunt Latini, dum ſcribunt 452.c
Interquieſcere 432.a. 459. b. 531.a
Interrogatio, i. *ſyllogiſmus* 543.a. 544.b. 546.b. 561. a. 563.c
Interrogatiunculas nectere 545.a
Interuellere barbam 649.d
Inualetudinatio robuſtior 678.d
Inuectitium gaudium 427.b
Inuenta multa cur oblitterentur 761.d
Inuenta inuenturis non obſtant 534.b
Inuenta ſapientiæ ampliora facienda ſunt 492.a
Inuentio cuius rei difficilis 368.a
Inuentis priorum noua addenda ſunt 445.c
Inueſtire 647.b
Inuidere 291.c
Inuidia, pernitioſum optimis telum 517.c. ingratos facit 284.b. 285.a. vitanda 559.b. 411.a. quomodo vitanda 629.b
Inuiſior vox 38.c
Inuitum nihil faciendum 488.c
Inuolutiſſima res 741.b.c
Inuulnerabile 173.b
Inuulnerabilis animus 330.c. 399.b
Ioculare conuicium 180.a
Ionium mare 573.b
Iphicratis reſponſum, cùm ei mater barbara obiecta eſſet 186.a
Ira quid 58. d. 20. a. affectus ex omnibus maximè rabidus 1. c. 2. a. voluntarium animi vitium 19. a. an ſit ſecundùm naturam 5.a. an quia vtilis ſæpe fuit, aſſumenda ſit 6. a. breuis inſania 5.c. cur vitanda 419. b. feritatis & crudelitatis procreatrix 20. b. iudicio ne an impetu incipiat 18. c. muliebre maximè & puerile vitium 16. b. pernitioſa ſeruientibus 50.c. quomodo excidenda, vel certè refrænanda ſit 40.b. ſitne ad fortitudinem neceſſaria 7.b. 16.a ſitne neceſſaria aduerſus hoſtes 8. b.

*** ſitne

ſitne pœnæ cupiditas 3. a. ſitne virtutis calcar 41.c. ſitne vtilis 24.b
Ira aliena quomodo lenienda ſit 64. a. Irâ carent omnia præter hominem 3.b
Iræ cauſſæ 27.c. 28.a. b. 29.b. c. 30.a. 32.a. 35. a. 60.b. 61.a. 62.a. comites 25.c. comparatio cum ceteris affectibus 40.c. contentio cum luxuriâ 43.b. definitio 4.a. definitio Ariſtotelica ibid. b. deformitas & periculum 38.b. 39.b. effectus & damna 2.b. 26.b. 41.a. 53.b. 65.a. fœditas 40.c. 41.c. incitamenta varia 19.a. inconſtantia 14.a. ineptitudo ad iudicia & ſententias ferendas 15.a. b. 41. a. irritamentum primum reprimendum 6.b. locus 28.a. pertinacia in iudiciis & ſententiis ferendis 14.b. rabies 15.a.b. 42.a. remedia duo 27.b. remedium maximum mora 34.a. 40.c. 48.a
Iræ & inſaniæ vicinitas 419.a
Iræ & iracundiæ diſcrimen 4.a
Iræ præpotentum exempla 49.b
Iræ ſitne aliqua voluptas 36.a
Iram ſupprimi poſſe, exemplis demonſtratur 49.b. c. 50. a
Iræ feminarum & puerorum acres magis quàm graues 28.a
Irarum differentiæ 4.a
Iracundia numquam admittenda, interdum ſimulanda eſt 26.a. ſimplicitatis indicium 43.a
Iracundiæ leniſſima initia 59. b. ſolertia ad fingendas furoris cauſſas 15.a
Iracundiæ quinam opportuni ſint 27.c
Iracundi ſimplices dicuntur ibid.a
Iracundis quæ ſequenda, quæ vitanda ſint 43.b. 44.a. 45.a.b. 46.a. 47.b
Iracundiſſimi qui 10.c
ne Iraſcamur, quomodo præſtetur 43.b
Iraſcantúrne qui in innocentes ſæuiunt 20.b
Iraſcendúmne ſit malis & peccantibus 10.c
Iraſcentium verba minacia ſunt, mens trepidiſſima 16. c
Iraſcíne debeant boni viri pro ſuorum iniuriis 9.b
Iraſcíne debeat ſapiens 21.b.c
Iraſci punientem non decet 11.b
Iraſci quibus ſoleamus & quàm rectè 32.a
Irati deſcriptio 2.a. 44.a
Irati an voces emittant quæ magno emiſſæ videantur animo 16.b
Iratorum habitus qualis 42.b
Iris, vide *Arcus*
Irrationalis animi pars bipartita eſt 585.a
Irremediabilis 647.b
Iſocrates Ephorum à foro ſubduxit 155.a
Iſter fl. 679.b. 726.a. cum mundo cœpit 714.b. circa Iſtrum vagarum gentium tolerantia 139.b
Italia præpotens 77.a. cur riuis abundet 709.c
Italiæ latus quod infero mari alluitur, maior Græciâ fuit 76.a
Italiæ locis quibuſdam peſtilens vapor exhalatur 749. a
In Italiâ virga aquæ immerſa lapideſcit 713.d
Italico agro acquiſito mos erat pomœrium proferre 225. b
Ithacæ ſaxa 498.a
Iter ingredientibus quid adclamari ſolitum 750.c
Itinera vrbana ac peregrina 442.b
Iuba rex 510.b
Iuba & Petreius ſe mutuò interemerunt 533.b
Iucunda vt nobis ſint ſola honeſta, quid faciendum 673.b
Iudex & arbiter 193.a
Iudex ex turbâ ſelectorum 294. a
Iudex ingrati actioni nemo ſat idoneus ibidem
Iudex quomodo in puniendo affectus eſſe debeat 12.a. b. 13.a. 15.b
Iudices ex longinquis regionibus euocati 61.a
Iudicio fauor officit 148.a
Iudicium accipere 666.a
Iugurtha 162.a. 597.a
Iuliæ duæ proneptes Auguſti à Claudio occiſæ 766.d
Iulius latum clauum Sextio dedit 611.c
Iulius Cæſar victoriâ liberaliter vſus eſt 59.c
I. Cæſari quomodo beneficia veteranus quidam in memoriam reuocauerit 342.a
I. Cæſari talus in Hiſpaniâ tortus ibid. à D. Iulio an vitam accipere debuerit M. Brutus 282.a
D. Iulium plures amici confecerunt quàm inimici 59. c. vide *C. Iulius*
Iulius Græcinus de Ariſtone philoſopho rogatus quid reſponderit 437.c. vide *Græcinus Iulius*
Iulius Montanus, vide *Montanus Iulius*
Iumenta fortia dorſo 514.b
Iunior 708.d. 722.d
Iunius menſis 559.a
Iunius Prætorius 768.a
Iuno ſingulis adſignata 640.a
Iunoni ſpeculum tenere 604.a
Iupiter an fulmina mittat 702.b.c. & qualis Iupiter 703. a. an fulminibus interdum leuioribus vtatur 702.d. Capitolinus 81.a. opt. max. quis 311.b. poëtarum ineptias fert 250.a. quo antecedat virum bonum 516.c. quod mittit fulmen ſolus, cur placabile 702.d. retrogradus 759.c. vni Vulcano crus fregit, & vxorem ſuſpendit 766.d. voluptate delinitus noctem duplicauit 228.a
Iouis allocutio 632.b. color 681.a. Iouis & Eurynomes filiæ Gratiæ 264.a. 265.b.
Iouis vita reſoluto mundo 401.a
Ioui lintea & ſtrigiles ferre 604.a
Ioui tres manubiæ 702.b
Ioui de felicitate controuerſia facienda 641.d
Iouem ad pugnam vocauit C. Cæſar 17.a
cum Ioue de felicitate quis contendere poſſit 432.a
cum Ioue reponi 228.c
Iurabatur per fictiles deos 81.a
Iurandi modus 302.a
Iuriſconſultus 340.a
Iuriſconſulti negant quidquam publicum vſucapi 534.b. 566.b
Iuriſconſulti pallidi, graciles 767. b
Iuriſconſultorum acutæ ineptię 346.c. verbum 693.c
Iuriſconſultorum reſponſa valent etiam non redditâ ratione 592.d
Iuriſdictio inſanis committitur 288.b
Ius fori 321.a
Iuſſo, *pro* iuſſero 481.b
Iuſtitia Stoicis animal eſt 644.b
Iuſtus Catonius pręfectus Claudij 768.b
Iuuentutis ingratitudo 338. b. ſtudia 567. b
Iuuentuti magiſtratus domeſtici impoſiti 295.b
Ixion 413.b. 430.b. 768.c

KAIKIAΣ 735.d
Kalendarium quid 374.a
Kalendarium verſare 412.a
Kalendarij liber magnus 560.b
in Kalendario nemo beneficia ſcribit 262.c

Kalendis Ianuariis, i. anno nouo, legere, ſcribere, dicere aliquid, & in Virginem deſilire ſolitus Seneca 546.a
Κατὰ σέρησιν, per orbationem 564.a
Κρύςαλλος quid Græcis 715.c

LABERIANVS verſus totum in ſe populum conuertens 24.c
Labor, neque bonum, neque malum 441.c.442.a
Labor optimos citat 140.b
Labra concurrunt dicturis 403.b
in Labris primis animam habere 708.c
Lac retinet pabuli ſaporem 714.a
Lacedæmona ſeruire iuſſit Alexander 596.c
Lacedæmonij cur ſuos ciues pancratio aut ceſtu decernere vetuerint 329. b. liberorum indolem publicè verberibus admotis experiuntur 139.a. vnguentarios vrbe expulerunt 730.a
Lacedæmoniis corium vſum pecuniæ præſtitit 336.a
Laceinæ coloris improbi 649.d
Lacertoſus 497.d
Lacheſis 764.a.c
Lacon impubes, ne ſeruiret, illiſum parieti caput rupit 529.a
Lacones 544.c. trecenti 358.b
Lacrymæ iuſtæ & iniuſtæ 614.a
Lacrymarum oſtentatio 166.a
Lacrymandum quomodo ob noſtrorum amiſſionem 613.c. 614.a
Lactea plaga cæli 756.d
Ladæ velocitas 551.c
Ladon fl. terræmotu effuſus 748.a
Lælius Sapiens 492.c. ad exemplum eligendus 404.c.432.b
Lælij ſapientis dictum ad quemdam ſexagenarium 751.a. ſapientia 607.a
cum Lælio viuendum 627.b
Lamellæ æruginoſæ 222.a. Lamellæ argenti 245.a
Lamina vtriuſque materiæ 374.a
Lampades 689.b
Laniſta 350.a
Lapides cur in quibuſdam aquis non peſſum eant 714.d
Lapideſcere facit quædam aqua 713.d
Laquearia verſatilia 575.c
Laruis dedi 766.b
Laſſare fundamenta 470.c
Laſſitudo corporis cauenda 46.a
à Laſſo rixam quæri, vetus dictum ibid.b
Latebra 419.c
Latrunculi 224.a. Latrunculis ludere 164.b. 631.a
Latruncularia tabula 658.b
Latifundia 566.b. 573.a
Latina via 529.c
Latinæ linguæ potentia 92.b. Latini ſermonis egeſtas 481.a.c
Latini interpungere ſoliti dum ſcribebant 452.c
Lator 154.b
Latro quis 335.d
Latrones philetæ 470.a
Latronum inſidiæ 795.a
Latrocinia inter togatos 178.b
Laturam facere 768.c
Lauandi qualis mos apud veteres 558.a
Laudandi licentia aliquando datur 471.b
Laudati an Laudantis bonum ſit claritas 621.a. 622.a
Laudationis commodum & incommodum 29.a
Laus & laudatio differunt 621.c
Laude dignus ibidem
Laurea in Capitolini Iouis gremio repoſita 81.a
Laureatæ fores 102.b
Laurus idonea eliciendis ignibus 698.a
Lautitia ad cænas tranſlata 648.b
Laxamentum 745.c
Lecti quam premas partem, nihil intereſt 63.b
Lectica formoſis impoſita calonibus 641.c
Lecticarius 181.b
Lectio omnis generis voluminum improbatur 388.b. varia delectat, certa prodeſt 457. b. cum ſtylo temperanda eſt 549.b
Legere oſſa 134.b. vide *Oſſa*
Lex iuſti iniuſtique regula 313.c. Lex naturæ 391.c. 432.a
Lex à L. anno militem non cogit, à LX. ſenatorem non citat 231.a
Leges cum prologo improbantur 594.a. quando cœperint 574.d. quid ſint 593.d
Legum auctores ſapientes 574.d
Legum præſes quam caſtigandi rationem ſequatur 5. b.c
Lentulus factioſus & impotens in frontem Catoni inſpuit 64.a
Leo magiſtrum ſuum beſtiarium à feris protexit 282.a
Leo manſuetus & incultus 454.a.b
Leones roræ motu terrentur 25.a. ſoluti & alligati in circo dati 225.a. Leones mappa proritat 59.b
Leonidas quàm fortiter allocutus ſit Laconas 544.c
Lepidus 194.b. Auguſto inſidiatur 216.b. ſuum exercitum fugit 724.a
Lepidus Decimo tribuno ceruicem præbuit C. Cæſaris iuſſu 391.b
Lepidum principis ornamenta tenentem per multos annos tulit Auguſtus 196.a
Libarij exclamationes 477.a
Libellum amici bonis ſuſpenſum deiicere 314.a
Liber inuentor vini cur dictus 168.a
Liberi currus 248.b. veſtigia 270.c. 369.a. 596.c
Liberi patris appellatio Deo conuenis 312.a
Liber patrimonij 374.b
Libri Ciceronis, quomodo Dorí vocentur 370.c
Librorum multitudo improbatur 157.c
Librorum multorum lectio pernitioſa 388.b
Libris non multis, ſed bonis opus eſt 457.b
Liberalis triſtis ob Lugdunum exuſtum 581.b
Liberalis Ebucij laus 328.d
Liberales multi ob frontis infirmitatem 273.c
Liberalia ſtudia non numerantur in bonis 564.c. vide *Studia*
Liberalitas vnde dicta 247.b. non debet nepotari 271.b
Liberalitatis materia inuenitur etiam in anguſtiis paupertatis 267.b
Liberalitatis materia quæ ſit ſapienti, cuius ſunt omnia 369.a
Liberi maioráne beneficia parẽtibus dare poſſint, quàm acceperint 303.b
Liberorum vera laus 307.b. amiſſio vti ferenda 612.b. 794.d. Liberorum amiſſione non affligitur ſapiens 520.c
Libertas 186.a. 469. a. 494.b. 495.a. abſoluta quæ 523.a. iuſta & inter amicos data 247.b. vera 398.a. 536.b
Libertatis pars magna 672.b
ad Libertatem quod iter 50.b
Libertinus quid 443.a
Libertinorum balnea 557.a. virguncul 691.a

Libido 17.b
Libidinis effectus 430.b
Libidinis deteſtandæ exemplum 689.c
Libidini dediti quàm turpiter viuant 217.c
Libirinarij 363.a
Libra tardiſſimè emergit 760.a
Libramentum 331.c.354.a. 688.a. 718.d
Libo Druſus 506.c
Libonotus 735.d
Licinius multos annos Lugduni regnauit 765.b
Licinus diues 662.b
Licinorum diuitiis prouocant quidam 625.b
Lictor ſemita deiicit 596.b
Ligures Corſicam incoluerunt 77.a
Liminis introitus pro honore habetur 360.b
Linea pennis diſtincta 24.c
Lineas admoueri 465.c
Lineis & pinnâ cluſæ aues 198.a
Linguarium dare 325.a
Linteatus ſenex 250.b
ΛΙΨ, Latinis Africus 735.d
Litare 502.b
Liternum 556.a
Literni Scipio exſulabat 469.b
Litigare 727.d.729.b
Litis ordinator 639.a
Litium numerus, eloquentium votum 362.b
Litteræ ſeruiles 158.a
in Litteram ſenes orbos digerere 504.b
Litterarum inutilium ſtudia reprehenduntur 224.a
Litteratura prima 567.b
Litura 237.a
Liuia vxor Auguſti 107.c. Areo philoſopho ſe conſolandam præbuit 109.b
Liuiæ conſilium Auguſto datum 194.b. filius Tiberius 109.b. luctus ob Druſi mortem 108.b
Liuius Druſus primus turbam ſuam ſegregare inſtituit 360.b. quæritur, quòd nullæ ſibi, ne puero quidem, feriæ contigerint 217.a.b
Liuij Druſi immatura ambitio, & mors 117.b.217.b
Liuius Alexandrinam bibliothecam laudat 158.a. dialogos & libros philoſophicos ſcripſit 617.a. Eurum, Vulturnum vocat 735.c
Liuij viri diſertiſſimi dictum improbatur 16.c. vide *T. Liuius*
Loculamenta librorum tecto tenus exſtructa 158.b
Loculis integris argentum fulmine conflatum 700.a. 704.b
Locus moribus ſalubris quis eligendus, & quis vitandus 468.b.c
Locus non multum ad tranquillitatem confert 476.a. non multum confert ſtudiis 626.a
Loci commutatio, grauis non eſt 74.a
Locorum mutatio vitanda 388.b. mutationibus nihil proficiunt vitia ſecum circumferentes 436.a
Loryma vrbs 713.b
Lucani ſaltus 150.c
Lucifugarum turba 671.b
Lucis ictus & calor 733.b
Lucis & ſplendoris diſcrimen 423.b
Lucilius clarus redditus epiſtolis Senecæ ibid.c. diſtillationibus & febriculis vexatus 530.a. Siciliæ procurator 722.b. 724.a
Lucilij carmen de Ætnâ 534.b. laus 419.c. 420.a. 723.b. poëma 716.a. verſus 398.b. 430.c
Lucius C. Cæſaris frater 101.b
L. Bibulus vno die duos filios, conſulatum anno luxit 216.a
L. Cinna Cn. Pompeij nepos inſidiis Auguſto ſtructis veniam conſequitur 294.a
L. Piſo vrbis cuſtos, arcana ab Auguſto commiſſa, quamuis ebrius, continuit 547.b
L. Sylla tam felix, deorum crimen 115.a. Corneliam legem tulit 136.a. ingratus, quia patriam durioribus remediis quàm pericula erant, curauit 337.a. meritò tyrannus ob crudelitatem appellatur 197.a. primus in circo leones ſolutos dedit 225.a. quomodo filij mortem tulerit 114.c
L. Syllæ crudelitas in marium 52.a
L. Syllæ tyrannis 135.b. vide *Sylla*
L. Syllanus gener Claudij 766.a. 767.a. à Claudio occiſus 766.d
L. Vinicij comes Varus 670.c
Lucretia 117.a
Lucretij verſus 151.a. 599.b. 640.b
Lucrina oſtrea 532.c
Lucrum ſuppuraturum 222.a
Luctator magnus quis 367.a
Luctator ter abiectus 329.b
Luctatores 567.c
Luctus immodici improbatio 26.a.b. pertinacia vide 111.b. Luctus tempus feminis conſtitutum 86.a. 491.a
in Luctu filios tondere moris erat 331.c
in Luctu quid dici ſolitum 58.b
Luctibus frangi, naturale non eſt 111.a
Lucullorum duorum dirempta morte concordia 101.a
Lucus fidem numinis facit 453.c
Ludus beſtiarius 508.b. litterarius 591.b
Ludus litterarius philoſophorum 510.a
Ludo eximere 211.b
Ludorum ordinem perlegere 658.b
Lugdunenſis colonia, prouincialium ornamentũ monti impoſita, centeſimo ab origine ſuâ anno exuſta eſt 581.b. 582.b.583.a
Lugdunum 765.b
Lugendi quomodo ſint amici 489.c
Lugubria 86.a
Lunæ quid debeatur 353.a. 354.a
Lunæ & ſolis circuitus commoda 318.c
Lunare ſidus æſtus marini cauſſa 132.b
Lunaris orbita irreuocabilis 755.a
Lupus 768.b
Luſcinioſi 291.a
Luſitanus latro 69.d
Luſor malignus 280.b
Luſoria arma 657.d
Luſoriæ naues 379.a
Luſorium ſpectaculum 536.a
Luxuria 17.b. 479.a. iracundiam alit 32.a. non noſtri ſæculi vitium tantùm eſt 608.b. ſcænam deſiderat 597.b
Luxuria conuiuiorum & veſtium corruptæ ciuitatis indicium eſt 648.c
Luxuriæ caſtigatio 80.b. 641.a. 669.a. b. 691.a. 712.c. d. 729.b. c. 761.c. commenta 532.c. exempla 603.b. gradus 648.b. incrementum 576.c. loca vitanda 468.b. miniſtri 601.a. propoſitum 669.b. tormenta 662.c
Luxuriæ publicæ argumentum eſt orationis laſciuia 647.a
Luxuriari inoperto capite 239.c
Luxurioſus diligens 388.a
Luxurioſorum natura 671.a
Lychnobius ibid. b
in Lyciâ aquæ conceptum feminarum cuſtodiunt 715.b
in Lyciâ ſolum perforatum ignis circuit ſine naſcentium damno 534.a

Lycus

Lycus fl. intercidit & renaſcitur 715.d
Lycurgus 574.d
in Lydiâ inſulę natant 715.a
Lymphatici 749.b
Lymphatici metus 408.a. 554.a
Lynceo ſimilis acies 320.b
Lynceſtius amnis potus furore mentem mouet 714.a
Lyrici nouem 435.a
Lyricos vt legat, ſe tempus habiturum Cicero negat 466.a
Lyſimachus ab Alexandro leoni obiectus fuit 51.b. 205.b
Lyſimachi in amicum ſuum ſęuitia inaudita 51.b

MACEDONIA 216.b. terræmotu agitata 739.d
Macedonię opida deuorata 582.b. vrbes terręmotu prorutę 760.c
in Macedoniâ fl. albas oues faciens 714.d
Macedonis querela de hoſpite ingrato 325.a.b
Macedonum gazę à Diogene calcatę 330.b
Macedonicus ſermo inter Indos & Perſas 75.b
Macellum 378.a
Machæra Hiſpana 342.a
Machinatores 567.c
Macte virtute eſto, ex acie redeuntibus dicitur 500.b
Mæander fl. poëtarum omnium exercitatio & ludus 626.d
Mecænas vir ingenioſus, & magnum exemplum Romanę eloquentię daturus, niſi felicitas eum caſtraſſet 420.b. abſentis Cæſaris partibus functus eſt 648.a. ab Auguſto deſideratur 359.b. ingenium grande & virile habuit, niſi illud ipſe diſcinxiſſet 588.b
Mecęnatis dictum 325.a. dictum è libro qui Prometheus inſcribitur 420.b. infelices moroſę vxoris repudia deflentis vigilię 136.a. vt vita diſcincta, ſic oratio ſoluta 647.a. verba citata ibid. b. verſus 588.b. Mecęnatis veſtitus & comitatus mollitiem præ ſe tulit 648.a. votum turpiſſimum 618.c. & carmen effeminatum 618.c. 619.a
Mecænatem quidam deliciis prouocant 665.b
Magiſter equitum 637.a
Magiſter populi antiquis qui nunc Dictator 636.d
Magiſtri puerorum 343.a
in Magiſterium recepta mancipia 412.c
Magiſtratu Charino, i. ἄρχοντος χαρίνου 418.a
Magiſtratui quando peruerſa veſtis induenda 12.b
Magiſtratus domeſtici 295.b
Magiſtratuum contemptores perperam exiſtimantur philoſophi 515.b
Magnanimitas quemlibet decet 191.b
Magneſia 710.d
Magni cognomen honori datum 199.a
Magnitudinis non eſt certus modus 455.d
Magnum à bono ſeparari non poteſt 16.c
Magi Platoni defuncto cur immolauerint 484.b
Mago imperium ablatum 51.a
Maiores virtutibus ſuis poſteros illuſtrant 322.a
Malacia 502.c
Malaciſſandos articulos exoletis prębere 500.b
Malefaciendi non animus, ſed vires quibuſdam deſunt 454.d. 455.a
Malleus ne priùs in vſu an forcipes 575.b
Malitia omni ſęculo ferè eadem, paullulùm dumtaxat vltrò aut citrò mota 268.a
Malitia ipſa maximam partem veneni ſui bibit: dictum Attali 540.c
Malum vnicum 174.c
Mali nullus ſenſus ad mortuum peruenit 615.a
Mala cur bonis viris accidant, cùm ſit prouidentia 130.d. 132.a.b. fortuita pręmeditando molliuntur 160.c. interdum honeſti ſpeciem offerunt 664.a. naturalia minùs terribilia quàm quę ex alienâ potentiâ pendent 409.c. opinione vulgi ſolùm terribilia 73.b. plura contingunt nobis quàm accidunt 640.a. quæ optimis quibuſque accidunt, prò vniuerſis ſunt 140.a. omnia remouit Deus à viris bonis 142.a
Malorum fortuitorum metus remedia 407.b. 429.c. 430.a
Malorum futurorum contemptus & præmeditatio 631.c
Malorum futurorum metu torqueri, quàm ſtultum ſit 428.b
Malorum noſtrorum cauſſa 672.c
Malus nemo eſt animi cauſsâ 316.b
Mali commodis fruuntur propter bonos 320.c. nullo vitio carent 319.c. 320.a. qualia beneficia accipiant 335.b. Mali ſumus, fuimus, & erimus 268.b. 269.a
Malis etiam honeſti aliquid ineſt 316.a
Mamercus Scaurus Coſ. ancillarum menſtruum ore exceptans 322.b
Mamerci Scauri dictum obſcœnum ibidem
Mancipia reiicula 461.a. Mancipia peculium pro capite numerant 536.b
Mancipia ementes vendenteſque 181.a
Mancipiorum vrbanitas contumelioſa 180.a
Manes Diogenis ſeruus 156.b
Mango 314.b. 538.a
Manipulares duo de rege ſuo malè loquentes 55.a
Manlij pietas in patrem imperioſum 307.a
Manni obeſi 561.a
Manubia Ioui triplex 702.b
Manuleatus 444.b
Manupretia 618.b
Manus manum lauat 766.c
Manus iniectio 175.b
Manum tactumque quotidie pati 291.a
Manu facere morbos 215.b
Manu facere orbitatem 122.a
Manus pondere aliquo motæ 413.a
Mapalia mera facere 766.a
Mappa vrſos leoneſque protitat 59.b
Marcellinus homo ingenioſus & vrbanus, non facilis ad corrigendum, nec tamen deploratus 437.a.b
Marcello reditus à ſenatu impetratus 79.b
Marcellum Mitylenis exſulantem Brutus relinquere non potuit, Cæſar videre 79.a.b
Marcelli Octauiæ filij laus, & mors ſine fine à matre defleta 107.c. 108.a
Marcelli memoriæ celebrandæ carmina compoſita 108.a
Marcia Liuiam Auguſtam familiariter coluit 109.b
Marciæ auus 129.a. filius qualis 114.b. laus 108.a. liberi & nepotes 118.a. pater 105.d. ſuffragatio pro ſacerdotio filij 128.a
Marci municeps 765.b
M. Agrippa 305.a. vir ingentis animi, fatetur ſe multum debere ſententiæ Salluſtianæ de concordiâ 594.c.d
M. Allius prætor à Tiberio Cæſare ære alieno liberatur 275.b
M. Antonius auus Claudij, fratris obitum fortiter tulit 101.c. 102.a. fratri x x. legionum ſanguine parentauit 102.a
M. Antonij egregia exclamatio 344.d. conſulis latus petiit Auguſtus inſidiis 194.a
M. Antonio proſcriptionis edictum inter cęnam dictatum ibidem

M. Antonium ebrietas & Cleopatræ amor perdidit 548. c
M. Brutus an à D.Iulio vitam accipere debuerit 282.a. doluit ſe reuerti ſine Marcello exſule 79.a
M. Bruti liber περὶ καθήκοντος 603.c. liber de virtute 79.a. remedium aduerſus locorum mutationem 77.b
M. Cato vterque 492.c. vide *Cato*
M. Cicero, vide *Cicero*
M. Heluius Trogus 768.a
M. Mario vicatim ſtatuæ poſitæ, & ture ac vino ſupplicatum fuit 51.c. 52. a. Eius crudele ſupplicium ibidem
Marcus Senecæ F. 69.b. 88.a
Mare & terra ſibi vndique paria ſunt 718.a
Mare vnde ſit 711.c. immunda litoribus impingit 716.a. b
Maris commercium, commune bonum 320.c. 321.a
Maris nomina varia 719. a. ſapor dulcis Eurbymeni 726.b
Maria cur non creſcant fluminum acceſſione 709.b.c
Marius coloniam in Corſicam deduxit 77.a
Marij ambitio reprehenditur 597.a
Marium vbi caliga dimiſit, conſulatus exercet 228.c. quære *C. Marius*
Mariana clades 462.a
Marmorarius faber 576.a
Marmorarij 567.a
Maro veſtigator tempore Tiberij 301.b
Mars communis 10.a
Mars & Saturnus 566.c
Martis & Saturni congreſſus 753.b
Martis rubor remiſſior 681.a
Marſorum prætor 301.a
ad Marſyam concurſus 359.a
Martius campus 767.d
Martius menſis 559.b
Martius tubarum ſonus 19.a
Marullo filium lugenti ſcripta epiſtola à Senecâ 612.b
Maſſiliæ delegatum exſilium 200.a
Maſſiliam Graij colunt 76.c
Matella 301.b
Materia quid Stoicis & Ariſtoteli 493.a
Materiæ & partis differentia 694.a
Mathematica 568.b
Mathematici munus ibid.a
Mathematici 763.d
Matrimonium vnius adulterium 297. a
Matronæ quos deteſtentur 268.a
Maturitas imminentis exitij indicium eſt 127.a
Maximus cum Senecâ agit 559.c
Medendi ars 561.c. 562.a
Media ac indifferentia 543.b
Medicamentum aquarius 684.b
Medicamenta oculorum 492.b
Medicamenta valetudinario non ſunt dono mittenda 270.a
Medicamentis in ſimilitudinem veri colorari 373.a
Medicamentis polluta 236.b
Medicatorum torrentium venæ 310.b
Medicina aliis in remedium, aliis in leuamentum adhibetur 592.c
Medicina & decreta & præcepta habet 599.a. etiam ſceleratis opem miniſtrat 321.a. quando proficiat 573.a. Medicina veterum qualis 599.c
Medicinæ vſus apud ægros, honor apud ſanos 189.b
Medicus regis filiam curans 64.b
Medicus ægros perambulat 351.b. ægris prodeſt, ſed hos non obligat 314. b. bonam valetudinem non præſtat 514. b. cibi aut balnei tempus non poteſt per epiſtolas eligere 425.a. & curat & monet 592.a. quam viam teneat in curandis morbis 5. b. quando peregerit ſuas partes 376.a. quid ægro præcipiat 530.c. vitam dat 306.b
Medici affectus erga ægros 180.c. infamia grauiſſima 362. a
Medici boni officium 351.c. 352.a
Medico quantum debeatur 350.c. 351.b
Medicum non facit peregrinatio 627. a. ſanantem, non eloquentem æger quærit 521.d
Medici antiqui multa ignorant 600.b. familiares 171.a. Medici quid mortis meditationem vocent 474.b
Medicorum lacerationes 125. b. ſupellex 600.a
Medicorum genua tangentes 219.a
Medicorum maximus ob feminarũ luxuriam in mendacio deprehenſus 600.b
Medicorum maximi exclamatio 213.d
Medicis grauis annus in quæſtu eſt 362.b
Medus 767. c. Medi 181.b
Medi ſoli actionem ingrati dederunt 292.b
Medorum extrema 513.b. rex 181.a
Megalepolis 748.a
Μεγαληγορία 767.c
Megara cepit Demetrius 175.a
Megarici 570.b
Megiſtanes 423.b
Mel in arundinum foliis inuenitur 549.c. quomodo fiat ab apibus 549.c. 550.a. quibuſdam morbi vitio amarum 638.c
Melas fl. miræ naturæ 714.d
Membratim 619.b
Meminiſſe & ſcire quid differant 445.b
Memoria certior quæ nullum extra ſe ſubſidium habet 568.d frequenti cogitatione conſeruatur 291.b
Memoria beneficiorum cur caduca ibid.c. ſubinde reficienda 283.c
Memoriæ malæ quàm compendiariam excogitarit ſibi Sabinus 434.c. 435.a
Memphis 725.a
Menander libertus C.Cæſaris 768.d
Menander velut ruſticus poëta in ſcenam proſiluit 723.d
Mendacia in quibus os præcidi, non oculi erui ſolent 727.c
Menenius Agrippa ære collato funeratus eſt 83.a
Mens ſine Deo nulla bona 517.a. ſui iuris eſt 299.b
Mens bona à ſeipſo impetratur, non ab alio 453.b. bona non emitur, ſed mala 435.b
Mentis bonæ fundamentum & culmen 427.a. malæ indicium 665.b
Menſa per multas dominorum ſucceſſiones ciuitati nota 146.a
Menſtruum ancillarum ore exceptans Coſ. 322.b
Menſis 406.a
Mercedula 413.b
Mercenarius perpetuus 199.c
Mercurius 566.c. 767. b. 768. a. cur Gratiis additus 264.a. cum Parcâ expoſtulat de Claudio 763.d
Mercurij nomen Deo aptatur 312.a
Meridianus circulus 736.a
Meritoria ſalutatio 226.b
Meritoria artificia 564.c
Meritorum frequens commemoratio odioſa 276.c. 277. b. memoria ſubinde reficienda 283. b
Merſati condimento ſuo boleti 730.a
Meſſalla Ætnam Siciliæ montem, vnicum dixit 468. b

Meſſallæ nominis origo 225.a
Meſſallæ Coruini diſertiſſimi viri ſententia 766.c.d
Meſſalla & Narciſſus diu publici hoſtes 723.b
Meſſallæ Auguſti clementiam experti ſunt 195.b. 196.a
Meſſallina vxor Claudij 767.a.768.a. à Claudio occiſa 766.d
Meſſana capta Valerio Coruino nomen Meſſallæ dedit 225.a
circa Meſſanam mare fimo quiddam ſimile eiicit 716.b
Meta ſudans 478.a
in Metallum antiquum demiſſi flumina & aquas ingentes viderunt 734.d
Metalla in hominum vſum à Deo data 310.c
Metalla ferri & æris non ſunt à ſapientibus inuenta 575.b
Metellus cur luce priuatus 140.a
Metellus fortiter tulit exſilium 428.c
Metellus triumphans cxx. elephantos duxit 225.b
Metilius Marciæ F. 118.a.124.a. Eius laus 127.a.b
Metrodorus 444.c. ſecundæ ſortis ingeniorum 470.b. admiratur Stoicorum ἀπάθειαν, cùm tamen ipſe eiuſdem ſit opinionis 539.b. aſſe toto paſci ſolitus 418.b. Græciæ penè inauditus fuit 535.b
Metrodori amicitia cum Epicuro ibid. dictum 412.a. dictum ex epiſtolâ ad ſororem 611.a. epiſtola 535.b. opinio cognatam aliquam triſtitiæ voluptatem dicentis improbata 614.c
Metrodori Chij ſententia de terræmotu 745.d
Metrodorum magnum virum Epicuri contubernium fecit 394.b
Metronactis philoſophi mors 588.c
Metronactis domus 523.c
Metus ſceleratis perpetuus 609.c. lenocinium eſt muneri 269.b. Metus rerum inanis eſſe docetur 640.b
Metus noſtri cauſſæ duæ 441.c. remedia 407.b.429.c. 705.c.739.a. 740.a.750.a
Metu futurorum malorum torqueri, quàm ſit ſtultum 428.b
Metus lymphatici 408.a. vide etiam in *Timor*
Miles à quinquageſimo anno non cogitur 231.a
Miles bellum optat 362.b. ex confragoſo fortior, vrbanus & verna, ſegnis 469.b
Miles Iulio Cæſari beneficia à ſe præſtita in memoriam reuocat 342.a
Miletus LXXV. vrbium 76.a
Militis erga hoſpitem ingrati pœna 325.b
Miliaria 714.b
Miliaria minora 728.c
Milliarij apri 641.a
Militares viri gloriantur vulneribus 137.b
Militiæ vinculum 602.c
Mindyridis mollities 31.b
Miniſterij, officij & beneficij diſcrepantia 298.b. 299.a.c
Miniſteriis non ſunt ſerui æſtimandi 462.b
Miniſtratores 601.a
Miracula ſeptem 91.c
Mirari quæ ſoleamus 652.a.752.b.c
Mirator ſui 236.d
Mirmillo ſub C. Cæſare de raritate munerum quæſtus 157.b
Miſer quis ſit 138.a.401.c
Miſeratio 540.b
Miſericordia non virtus, ſed vitium eſt 210.c.211.a
Miſericordiæ genus, citò occidere 275.a
Miſerum nihil eſt 607.c
Miſſilia 518.a
Miſſio 449.b
Miſſionem dare 282.b.768.c
ſine Miſſione ad pugnam vocare 17.a
Mithridates Armeniæ rex inter Caianas cuſtodias 162.a
Mitylenæ 79.a.b
Mneſter Pantomimus 768.a
Mora, iræ remedium 34.a.40.c.48.a
Moralia non omnia bonos mores faciunt 666.a
Moralis philoſophiæ partitio 572.a
Moralibus quædam rationalia immixta ſunt 620.b
Moderatio vocatur ignauia 458.a
Modi flebiles 566.a
Modios quinque, & quinque denarios accipiens 537.a
Moleſtè fero 502.c
Mollimentum 139.a
Molliter viuit: vox vitam quorumdam laudans 542.b
Monentis auctoritas quomodo proſit 592.d
Monendi ordo quis teneri ſoleat 107.b
Moneri velle ac poſſe, ſecunda virtus 342.c
ex Monetâ noſtrâ aliquid proferre 306.a
Monitiones non ſunt ſuperuacuæ 592.b.c.593.b
Monitionum genera 594.a
Monitores ad latus habendi 597.c
Monitorium fulmen 701.d.703.c
Montium cacumina an calidiora ob ſolis viciniam 728.d
Montanus Iulius tolerabilis poëta, & amicitiâ Tiberij notus & frigore 670.b
Montani Iulij carmen ibid.b.c
Monumenta viam diſparia prætexunt 583.b
Morbus omnis tria grauia habet 530.c. aut longus, aut breuis 532.a
Morbi metus vt pellendus 409.c.410.a.794.a
Morbi prænuntia ſigna 46.c.521.a
in Morbo conſumat 326.a
Morbi ſupplicia luxuriæ 599.d.600.a
Morbi non extimeſcendi, ſed fortiter ferendi ſunt 530.c.532.a.b
Morbi, vitia mentis inueterata 552.b
Morborum animi & affectuum diſcrimen 522.b
Morborum tam varia genera vnde orta 599.c. 613.d.749.a
Moroſus 4.a
Moris boni negligentia omni tempore fuit 608.b
in Mores fortuna ius non habet 448.a
Morum argumentum ex minimis interdum capitur 471.b. corruptio è turbâ & ſpectaculis 395.a.b. euerſio quanta 602.a. corruptorum indicium oratio corrupta 648.c
Mori totâ vitâ diſcendum eſt 218.a. vnum ex vitæ officiis eſt 529.c
Mori ſuâ morte, bellam rem eſſe, falſum verbum 505.b
Morimur peiores quàm naſcimur 426.b
Morimur quotidie 430.c
Morituri cur ſe gratos oſtendere velint 318.a
Mortalia omnia mortalium bona 611.a
Mortalitatis extendendæ ratio 227.a
Mors quid 495.a.674.a. cur timeatur tantopere 543.c.544.a. facilis & in proximo eſt 143.a. inter indifferentia ponitur 543.a.c. interdum in ſuorum vtilitatem reuocanda 625.b. naturalis eſt 440.a.b. naturæ lex eſt 751.a. nec bonum, nec malum eſt 122.a. numquam recuſanda, aliquando adſciſcenda 506.a. omnes æquat 583.b. omnibus ex æquo communis 406.a. optimum naturæ inuentum 122.b. quid mali afferat 430.b. ſitne ob ſenectutem, vel morbum, vel dolorem, ſibi conſciſcen-

coofciſcenda 484.b. 485.a. ſitne occupanda an exſpectanda, cùm eam vis externa denuntiat 507.a. vitam intermittit, non eripit 448.c. omnium par eſt, ſed per quæ venit, diuerſa ſunt 499.c
Mortis cauſſæ variæ 113.b. commoda 123.b. contemptores 419.a.c. 508.a. 528.a. 529.a. contemptus 143.a. 391.a. 419.a. b. c. 448.b. 530.c. 705.d. 750.a. b. contemptus & præparatio ad eam 439.c effugia quæ homines quærere ſolent, refutata 528.c. 529.b.c. infamia certatim à multorum ingeniis aucta 544.a. malum nullum 439.c. 474.c. metus 618.c. metus remedium 794.b.c
Mortis moræ 395.b. 543.b. præmeditatio 433.c. 507.c. 542.d. 618.b. ſolatium 740.b.c. 50.c. 143.a
viæ variæ
Mortis contemptus argumentum eſt animi ab altiore venientis ſede 665.a
Mortis genera alia præter ſenectutem, ſpei mixta ſunt 439.b
Mortis meditatio medicis dicitur aſthma morbus 474.b
Mortis omnes æquè timidi 426.b
Mortis timore mori ſtultitia eſt 506.b
Mortem ante oculos habere, non moleſtum ſenectuti 406.a
Mortem concupiſcentes & timentes obiurgat Epicurus 430.c
Mortem cur aliquando innocent homines 227.b
de Morte, publica querela 339.a
Mortium ſigna an dij præmittant 680.b
Morticina carò 669.b
Mortuis nulla mala ſunt 122.a
Mortuum alienum tollere 405.b
Motus affectuum triplex 20.b
Motus quatiens terram 746.d
Motus animorum non omnes, affectus ſunt 19.b
Motus inuoluntarij ibid.a
Mucius 320.a. dexterâ ignes premit, & erroris ſui à ſe exigit pœnas 135.a. ignem vicit 611.b. ſpectator diſtillantis in hoſtili foculo dextræ 429.a. 500.b. trunca manu duos reges vicit 500.b
Mucij manus inſtar occiſi Porſenæ fuit 376.c
Mucio faciliùs ignouit Porſena, quàm Mucius ſibi 429.a
Muliebris in cultu inſania taxatur 373.a
Muliebria ingenia 117.a
Mulierum vituperatio 181.b
Mulio 461.b. excalceatus 560.a. perpetuarius 765.b
Mullus quinque millibus H-S emptus ab Octauio 603.b
Mullorum morientium color obſeruatus 712.d. 713.a
Mulſum à balneo poſcitur 671.b
Munda 342.a
Mundus muliebris 691.b
Mundus Dei nomen 703.a
Mundus deorum templum 371.a
Mundus non ſemper ſuum ordinem tenebit 510.e
Mundus non eſt cauſſa 494.a
Mundus vel anima, vel corpus 718.c
Mundi cauſſæ quinque 493.c. concordia ex diſcordibus conſtat 760.a. contemplatio 120.a. conflagratio 718.b. variæ dotes 318.c. 319.a. noui generatio 719.c. officium 314.a. partes 694.a
Mundum prouidentiâ regi, pluribus probatur 130.d
Munus accipi poteſt, accipiendo quod ſuum eſt 370.e
Munus munere expungere, reiiciendi genus eſt 327.a
Munera ad rogum 231.b
Munera amicorum ſæpe non differunt ab hoſtium votis 279.a
Munera duratura danda ſunt, vt memoriam excitent 270.a. ſuperuacua, aut morbum exprobratura, non ſunt mittenda 269.c. 270.a
Munerum diuinorum æſtimatores reprehenduntur 285.b
Muræna 194.b. inſidiatur Auguſto 216.b
Mures ferrum rodunt 765.b.
molas linguot 766.a
Mures ſubterranei 712.c
Murium tergis induuntur Scythæ 576.a
Muri vſus 351.a
Murmuratio 56.b. 336.b. 632.b
Murrhinum poculum 373.a. 661.c
Murrhina & cryſtallina 672.c
Muſa Homero, Heſiodo Charis eſt 265.a
Muſcam excitare non poteſt 766.d
Muſcipula 464.a
Muſica non facit virum bonum 565.a
in Muſicâ arte bonum dicitur duobus modis 561.a.b
Muſici munus 566.a
Muſto dolia rumpuntur 547.c
Mutuari per interceſſorem 661.b
Mycenarum nobiles muri 498.a
circa Mylas ſimo quiddam ſimile è mari eiicitur 716.b
Myron Claudij libertus 468.b

NÆNIA 767.b
Næuis crebris diſtincta menſa 62.b
Nandi imperitos ferunt quidam lacus 714.d
Narciſſus 723.b. libertus Claudij 768.a.
quos duci iuſſerit ibidem
Naſonis gener Fidus Cornelius 184.a. vide *Ouidius*
Natalis, in cuius ore ſeminæ purgabantur, heres fuit multorum 561.c
Natales veterum celebrandi 492.b
Natalium periti 700.c
Natalibus liberorum potiones vix honeſtæ 37.a
Natta Pinarius 670.b
Natura, Deus 311.b. 703.a
Natura cur vultus noſtros in cælum erexerit 595.c. dux vitæ eſſe debet 234.b. 236.c. homines ad contemplationem & ad actionem genuit 256.a. 257.b. paucis contenta 488.b. per conſtituta procedit 712.b
Natura rerum cur nihil dicatur perdere 333.a. eadem eſt erga omnes 583.c. ſua ſacra non ſimul tradit 761.b
Naturæ lex 391.c. 432.a. Naturæ contemplationis vſus 708.c. 741.a
Naturæ in nos meritum 316.b
Naturæ maxima gloria homo 355.a
Naturæ conuenienter viuere quid ſit 236.c
Naturæ legibus obtemperandum 632.b
Naturæ ordinem in vitæ ratione immutantes taxantur 669.a. b. c. 670.a
Naturæ Dei & noſtræ diſcrimen 679.d
Naturæ nihil negandum paucis contentæ 661.b
de Naturæ malignitate querela 223.b. 374.b
ſecundùm Naturam viuendum 391.c. 392.c
Naturale quas proprietates habeat 111.a
Naturalis philoſophiæ partis diuiſio 572.b
Naturalia deſideria finita ſunt 415.b
Naturalia vitia arte vinci nequeunt 403.b
Naufragij conſolatio 705.a

Naufrago ignoto benefacere ſolemus 313.b
Nauigabilia flumina 294.a
Nauigatio belli cauſſâ ſuſcepta improbatur 736.c.d
Nauigij gubernacula piſcium exemplo facta 577.c
Nauigia quid natare faciat 695.b
Nauis bona 524.c
Naues caudicariæ 225.a. tabellariæ 527.b
Naumachiæ ſpectaculum ſecundum 508.c
Nauſea maris 472.c.473.a
Nauſeabundus gubernator 637.c
Nauſeare 63.b. Nauſeator 473.a
Nauſiphanis opinio 570.b
Nautis in tempeſtate terra magis quàm quidquam aliud timetur 472.b
Neapolis 123.b.465.b.479.c. terræmotu agitata 738.d
Neapolitana crypta 479.d
Neapolitanorum theatrum 523.c
Nebulæ ſub terrâ 734.c
in Neceſſitate viuere, nulla eſt neceſſitas 406.c
Negotiatio 362.b
Negotiorum turba non obſtat ſtudiis 489.b
Negotiis alienis ſe offerentes 162.b
Negotiis quomodo ſe extricare debeat philoſophiæ cupidus 425.a
Nemora ſuſpendere 17.b
Nepotari 271.b
Nepotes 27.a. Nepotum iuuentus 601.a
Neptunus 174.a.516.a. ἐυνοσίγαιε 747.c
Neptune numquam hanc nauem niſi rectam 554.c
Nequitiæ certamen 22.b
Nero Cæſar veritatis amantiſſimus 742.c. ad inueſtigandum Nili caput miſit ibidem
Neronis Cæſaris cum Auguſto comparatio 196.b. clementia 189.a.196.a. laudes 187.d. 188.b.191.a.196.a.764.c. verſus 685.b
Neronis in latrones animaduerſuri vox generoſa 208.c
Neronis principatu cometes ſex menſes viſus 758.b. 760.d
Neruì, ſedes dolorum 531.a
Neruorum contractio 499.c
Neſciebam, imperitorum vox 527.a
Neſida 472.b
Neſtoris vita breuis naturæ reſpectu 529.c
Nicopolis nobilis terræmotu 748.c
Nilus 626.d.741.d. Ægyptum dilatat 748.b. æſtate augetur 715.c. cum mundo cœpit 714.b. cur æſtiuis menſibus abundet 724.b. nihil excedit, nec abradit terras 725.b. quoties non exundauerit ibid.c.d
Nili animalia 725.b. cataractæ & fragor 724.c.d. inundationis cauſſa 742.c. miracula 724.d. primum incrementum & progreſſus ibid.c.d.725.a. ſeptem oſtia 725.b. caput qui inueſtigarent, à Nerone miſſi 741.c. Nili fragor cadentis cauſſa vrbis transferendæ 478.a
Nili venæ, ſcopuli duo dicti 725.a
de Nili incremento variorum auctorum opiniones 725.d
Nilo beneficium non debetur 347.c
Nilotica aqua feminas fœcundiores facit 715.b
Niualis dies 727.c
cùm Ningat hieme ibidem
Nix quid ibid.b. fixa & dura minùs alget quàm tenera & labefacta ibid.d. vbi fiat 728.b. 729.a. à quibuſdam editur 730.a. emi ſolita 729.b
Niuis reponendæ officinæ 730.a. aſſeruatio & potio luxurioſa 729.b.d
Niuem vino diluere 531.c
Nobiles quid faciat 456.b.457.a
Nobilitas turpiſſimos quoſdam induſtriis prætulit 321.c
Nobilior quiſnam altero 302.b
Nocens aliquando latendi fortunam habet, numquam fiduciam 609.b.630.a
Nocens nobis poſteaquam profuit, an nos debito ſolnat 538.c
Nocens fit etiam non nocendo 177.a
Nocitura petentibus neganda 278.b
Noctis & diei officia commutantium reprehenſio 669.a
Noctes quibuſdam breues videntur 227.c
Nomen luſorium 333.a
in Nomen laborare 493.b
Nominis illuſtris prætextus Deus 302.b
Nomina facere 247.a
Nomina leuia 341.b
Nomina ſecum fieri quidam nolunt 283.b
Nomenclator 163.a.421.a. vetulus 435.a
Nomenclatori memoriæ loco audacia eſt 265.a
Nomenclatorum aut memoria, aut manus 360.a
Nomenculatoris ſuperbia 182.a
Nomentanum 625.a.639.d
Nomentanus luxuriç magiſter 38.b.c
Non putaui, turpiſſima excuſatio 35.a.b
circa Nonacrin in Arcadiâ aqua mortifera 714.c
Noſce te 113.a
Notarius 766.b
Noti 302.b
Notorem dare 450.c
Notorem petere 765.d
Notus ventus 735.c. Latinè Auſter ibid.d
Nouatilla 88.b
Nuuit tam benè, quàm pædagogos nouimus 435.a
Nouitas, magna pars mali imperitis 527.a
Nouitas pondus calamitatibus adicit 581.c
Nouorum cupiditas, priora obſcurat 291.b
Noxiſſimum animal 206.b
Nubes quid 700.a. reſoluta ventum facit 734.a
Nubes attritæ, cùm ſint vdæ, quomodo ignem gignere poſſint 698.c. ſubterraneæ 734.c
Nubium obſeruandarum periti grandinem prædicunt 728.a
Nubibus quidam immolant ibidem
in Nubibus vnde & quomodo ignis, & quâ ratione è nubibus emittatur 696.b.698.a
Nucerinorum colonia 738.d
Nudus, etiam malè veſtitus 335.c
Nugatorius 447.c
Numæ nepos 636.d
Numantia 9.a.91.d
Numantiæ mœnia vnâ manu capta 176.b
Numeratio 419.a
Numeratio de domo fiet 433.c
Numerus perfectiſſimus 484.b
ad Numeros mouere corpus 167.a
Numidæ 561.a. Numidarum equitatus 672.c
Numidicæ cruſtæ 556.b
Nummarium tribunal 268.a
Nummus malus 340.b
Nummulariolus 766.b
Nundinis lauari toti veteres ſoliti 558.a
Nutricis cur minima auctoritas 382.b

OBIRASCENS 150.b
Obliti 290.c
Obrigeſcere 542.b
Obruiſſa 407.b
Obruta fulmina 703.d

Obſo-

Obſonatores 461.a
Obſonij ſcindendi magiſter 242.b
Obſtinatio animi 525.c.591.a
Obſtrigillare 651.e
Occaſio in rebus obſeruanda 425.b
Occaſus quotuplex 735.c
Oceanus 714.a. terrarum vinculum 120.b. ad lunæ arbitrium exundat 131.b
Occaſus veſpertinus 566.c
Occupati qui dicantur 221.e
Occupatorum conditio miſera 230.b. vita breuiſſima 218.a. 220.b
Occupatio deſidioſa 222.a
Occupationes nouæ veteribus ſubſtitui ſolent 228.b. non tanti eſſe debent vt philoſophiæ ſtudium differatur vel omittatur 514.a
Occupationum præmia contemnenda occupationes fugienti 426.a
Occupationibus diſtrictus quomodo ſe explicare debeat, ſi philoſophiæ ſtudium amplecti cupiat 425.a
Octaua regibus interdum prohibetur 672.b
Octauia ſoror Auguſti 101.a
Octauiæ impatiens luctus ob Marcellum amiſſum 107.c
Octauius Auguſti pater 305.a
Octauius quinque millibus H-S mullum emit à Tiberio Cæſare 603.b
Oculi érui ſolent in quibuſdam mendaciis 727.c
Oculi imbecilles 212.a
Oculorum amiſſio vt ferenda 794.d
Oculorum dolor cur acutiſſimus 531.a
Oculorum in rebus viſis fallacitas 684.a
Oculorum faſtidium reprehenditur 62.b
Oculos ægros non ſolùm curat medicus, ſed etiam monet 592.a. defatigatos liberâ luce delectant artifices 494.b. Oculos noſtros multa fugiunt 761.a
Oderint dum metuant, verſus exſecrabilis 16.b. 197.b. 209.b
Odium blandum & affabile 278.c. vitandum 410.b. quomodo vitandum 629.b
Odorifera 444.b
Odyſſea 224.a
Oebaſi tres liberi à Dareo occiſi 51.a
Oenopidis Chij ſententia de Nili incremento reiicitur 726.c
Oeſtrus Græcis, Latinis aſilus dictus 481.a
Offa mortifera 24.c
Offendentia nos quomodo accipienda 34.a
Offenſationes memoriæ labentis 343.a
Officij, beneficij, & miniſterij diſcrimen 298.b
Officij humani formula 604.c
Officia præceptis diſponuntur 593.c
Officia ciuilia an gerat virtutis ſtudioſus 151.a. 152.b
Officiorum quàm iuris regula patet latiùs 33.a
Οἰκονομικὰ 571.c
inter Oleum & vinum occupati homines 412.c
Oliuetum alteri ponere 558.b
Oliuetum duobus modis diſpoſitum 559.a
Olympia 716.a. ad Olympia deſcendere 137.a
Olympus 767.b. Olympus & Oſſa terræmotu receſſerunt 748.a
Omen triſte matribus occurrere 109.a
Omnia fiunt ex omnibus 710.b
Omnia in omnibus ſunt ibid. e
Ου Latinè dici nequit 481.c. ſex modis dicitur ibid. d. 482.a
Oneſicritus præfectus claſſibus Alexandri 369.a
Opera antiquis auxilium ſignificat 637.a
Opera pertinax nihil inexpugnatum relinquit 467.c
Opera vtilis non omnis beneficium eſt 321.b
Operati in canticis 223.a
Operatum ſuperuacuis ſtudium 658.a
Opertorium 559.c
Opes non ſunt bona 561.b
Opum poſſeſſio non interdicitur 419.a
Opinio nos cruciat 121.b
Opium 549.a
Optabilia ſintne omnia bona 501.b
Optantium voces nocent 595.b
Opus eſſe & indigere differunt 400.b.c
Oraculo reddita præcepta 593.a
Oratio quid 621.a. animi vultus eſt 651.b. certam regulam non habet 649.a. etiam timidiſſimis audax 433.b. qualis philoſophum deceat 616.a
Oratio popularis & philoſophi multum differt 451.c. 452.a
Oratio talis hominibus, qualis vita 646.d
Orationis celeritas Græcis potiùs quàm Latinis permiſſa 452.c
Orator iratus an aliquando melior 27.a
Oratori quando conſtet eloquentiæ officium 376.a.
Oratori qualis oratio apud Homerum data 451.c. 452.a
Oratorius vigor 616.b
Orbatio 111.a
per Orbationem; antiqui dixerunt, quod Græci κατὰ στέρησιν 564.a
Orbis in tres diuiſus 172.a
in Orbe omnia æqualia 333.a
Orbitatis gratia 121.b
Orci ianitor 544.a
Ordinare cupiditates 402.b
Ordinare ſpes ſuas 236.a
Ordinarij 395.b
Ordinarium officium 303.a
Organorum ac tibiarum genus ex pulpito conſonabat olim 550.c
Origo omnium eadem 302.b. 456.b
Ὁρίζων ſeu finitor, ſeu finiens 736.a
Ornamenta ſua traducere 323.a
per Ornamenta ferire 722.c
per Ornamenta percuti 411.c
Orpheus 569.e
Ortus quotuplex 735.c
Os concurrit 50.a. 273.d
Os moriturorũ ſpongiâ vel panno occludi iuſſit C. Cæſar 53.a.b
Os libidini non exceptum 23.a
Os præcidi in mendaciis leuioribus ſolet 727.c
Oris libido 690.a
Oſſa Olympo olim cohæſit 748.a
Oſſa, firmamenta totius 18.d
Oſſa leguntur 37.b. 125.b. 134.b. 342.a
Oſtiarius 303.a
Oſtiarij difficultas 182.a. virga ibid.
Oſtiario difficili non iraſcendum eſt 63.a
Oſtienſis colonia 689.b
Oſtrea 601.b. 634.d
Otioſi qui vulgo dicantur 222.a. 224.a. 475.c
Otioſi ſoli ſunt ſapientes 226.a
Otium an ſapienti conceſſum 255.a. 257.c. ſectandum, ſed non iactandum 503.b
Otium ſine litteris mors eſt & hominis viui ſepultura 542.b
Otium nonnullorum occupatum 222.a
Otij ægra patientia vnde 150.a
Otij vitia negotio diſcutienda 478.c. vota 215.c
Otij philoſophici finis 151.b
Ouidius Ætnam deſcripſit 534.b. citatur 640.a

Ouidij laus & cenſura 717.c. gener 184.a. μεταμορφώσεις 766.c
Ouidij verſus 315.a. 336.b. 683.b. 702.d. 703.a. 708.d. 713.d. 714.a. 715.d. 717.c. d. 723.d. 724.c. 727.a
Ouium ſexcentarum grex terræmotu exanimatus 738.d. 748.c
Ouium greges inficientia flumina 714.d
Οὐσία 481.c

PACVVIVS qui Syriam vſu ſuam fecit à cœnâ quotidie ſe ad ſymphoniam efferri curauit 406.b
Padus fl. 352.b
Pædagia oblitâ facie vehuntur 672.c
Pædagogium pretioſâ veſte ſuccingitur 242.b
Pædagogij apparatus 146.a
Pædagogus 29.b. 30.a. 488.a. 572.a. 591.a
Pædagogus fatuę 467.b
Pædagogus vnicuique datus deus inferioris notę 639.d. 640.a
Pædagogi publici 673.b
Pædagogos noſſe 435.a
Palla 55.a
Pallor, corporis pulſus; non affectus indicium eſt 19.b
Palma in certaminibus meliorem declarat 329.a
Palmæ ſpatium ſeptimum 440.c
Palpare 46.a
ad Palum exerceri 418.a
Pamphiliæ ventus Catægis 736.b
Panætius 444.b. eleganter reſpondet adoleſcentulo quærenti, An ſapiens amaturus eſſet 654.c. quid de Cometis ſtatuerit 761.a
Pancratio decernere vetantur Lacedæmonij 329.b
Panis lapidoſus 275.b. plebeius aut ſiligineus 661.b. ſiccus 546.a. ſiligineus 672.b
Panis in fame vnus, beneficium eſt 294.a
Panis olim cinere calido & feruente teſtâ percoctus 577.b
Panis quadra non eſt beneficium 321.b
Panis hordeacei fruſtum 418.b
Pantomimę 83.b
Pantomimi 17.a. 761.d
Pantomimo non neceſſe eſt de arte ſaltandi quęrere 605.b
Pantomimorum mancipia 463.a
Pantomimica ornamenta 438.b
Paphus aliquoties corruit 582.b. 748.c
Papulas alienas obſeruatis ipſi obſiti vlceribus 251.b
Par alicui par eſt 334.a
Par acerrimum 66.a. Deo dignum 133.a. niſi Par non pugnat 38.a
Parem rationem facere 420.b
Pares ſinguli 132.b
Paria ordinaria & poſtulatitia 395.b
Paria facere 57.b. 155.a. 286.c. 194.c. 399.c. 618.b. 723.b
Parabolis in ſcribendo qui vſi 486.a
Παράδοξα, inopinata omnibus 539.b
Παραινετικὰ 598.a
Paſarij 183.b
Patariis interpoſitis nomina facere 296.b
Parcæ tres 763.d
Parciſſimus, homo puſilli & contracti animi vocatur 288.a
Parelia quid ſint, & quomodo fiant 687.d. bina quomodo fiant 688.a
Parentatur interdiu mortuis 669.a
Parentes liberos beneficiis vincunt 330.c
Parentum amor magis in ea quorum miſeretur inclinat 498.a. beneficia in liberos 355.a. caſtigatio quemadmodum accipienda 33.a. cura de infantiâ liberorum 355.a. exhortatio ad liberos 306.c. officium 199.a. veneratio 306.b
Parentibus cur quædam priuilegia data 295.a
Parẽtibus maiora ne beneficia liberi dare poſſint quam acceperint 303.b
Parianus Artemidorus 684.c
Parmenidis dictum 570.b
Parricida culleo inſuitur 13.a
Parricidæ cum lege cœperunt 205.a
Pars & materia differunt 694.a
Parſimonia 288.a. ſera in fundo eſt 388.a
Parſimoniæ laus 157.a
Parthenope 472.b
Parthus de Craſſo ſententiam tulit 321.b
Parthus infans arcum ſtatim tendit 448.b
Parthi capillum effundunt 676.a
Parthos reges ſine munere ſalutare non licet 416.c. 417.a
Parthici belli apparatus 101.b
Paruo adſueſcendum eſt 672.b
Paſithea vna Gratiarum Homero, & nupta 264.a
Paſtor eques Rom. vt dolorem ob filij mortem apud C. Cæſarem ſuppreſſerit 37.a
Patauij conditor 76.b
Pater an beneficium accipiat ab eo qui filio dederit 339.b.c.d
Pater patriæ cur princeps vocetur 199.a
Pater quidam, morte filij nunciatâ, ſacra ritè perfecit 115.a
Paterfamiliæ olim, qui nunc dominus 461.b
Paterfamilias malus 320.b
Patri quantum præſtare debeat filius 304.a.c
Patrum & matrum indulgentia diuerſa 132.b
Paterculus & Vopiſcus Coſſ. 760.c
Pateſco 220.c
Patientia infelix 690.a
Patientię expoſitus ibidem
Patientię laus 139.a
Patrę de Ægio terræmotu iactato nihil audiuerunt 748.a
Patriâ carere, intolerabile non eſt 74.a
Patriam relinquendi quęrendiq; cauſſæ varię 76.a
Patricia 161.b
Patrimonij liber 374.b
Patrimonia bina auriculis dependent 795.c
Patrimonia, maxima humanarum ærumnarum materia 155.c. 156.a
Patrimoniorum exitium culina 268.b
Patrocli & Achillis anni 565.b
Patronus 22.a. 218.b. 768.b
Paulina vxor Senecę 625.a
Paulinus 213.c. curę frumenti publici præfectus 229.a.b
Paulus 195.a. Perſen victum egit in triumpho 115.b. filiorum citra ſui triumphi dies orbationem magno animo tulit ibidem
Paulo bellum aduerſus Perſeum gerente, ignis lunari magnitudine apparuit 680.b
Paulus prætorius imaginem Tiberij obſcœnis admouens à ſeruo ſeruatur 301.b
Pauonum ceruix cur varij coloris 685.b
Pauper quis ſit 389.a
Pauper quomodo nunquam fias 415.b
Pauper non eſt, cui nihil deeſt quod ſatis ſit 662.a. & cui modicum ſat eſt 388.a
Pauperis & diuitis comparatio 536.b. 537.a
Pauperis cella 616.b
Pauperum cellę 418.a
Pauperibus quoque licet eſſe liberales 267.b
Paupertas nõ per poſitionem, ſed per detractionem ſeu orbatio-

orbationem dicitur 564.a
Paupertas imaginaria 422.e
Paupertas, parui poſſeſſio 564.b. cur amanda 422.a. non eſt mala 536.b. non obſtat philoſophię 415.d. 416.a. nulli malum niſi repugnanti 674.a. philoſopho contemnenda 422.a
Paupertas & egeſtas 481.a
Paupertatis commendatio 389.a. 416.a. 791.a. contemptus 142.c. 794.b.c. experimentum certis diebus faciendum 417.c. 422.c. circa initia plurima mora 617.c
Paupertatis metu philoſophandi tempus non eſt differendum 415.c
Paupertatem omnibus menſibus quidam ſunt imitati 417.c. 422.c
in Paupertate nihil mali eſt 80.a. 82.c
Pauſanias pœnam de ingrato ſumit 325.b
Pauſarius 478.a
Pax felicior 499.b
Peccandi pudor demitur poëtarũ fabulis de dijs 250.b
Peccantium multitudo conſuetudinem peccandi facit 204.b. pudorem ſceleris tollit 297.a
Peccantium pœna 609.e
Peccantibus non iraſcendum 11.a
Peccati notitia, initium ſalutis 436.d
Peccata quomodo vitentur 404.b. 432.b
Peculium mancipia pro capite numerant 536.b
Pecunia ex quo in honore eſſe cœpit, verus rerum honor cecidit 652.b. multorum malorum cauſſa 60.b. neminem diuitem fecit 662.b. nihil ad animum pertinet 82.b. ſic in quoſdam, vt denarius in cloacam incidit 561.e
Pecuniæ mala 156.a. modus optimus 157.a. poſſeſſio quàm anxia 653.b. amiſſæ conſolatio 794.c. pecuniæ certę actio ex conducto & locato 292.b
Pecunię contemptus verſibus traditus magis afficit animum 634.b
Pecuniæ creditę dies dicitur 294.c
Pecuniam quando reddidiſſe dicimur 346.b
Pedo Albinouanus fabulator elegantiſſimus 671.a
Pedo Pompeius 768.b.c
Pegmata 567.e
Penelopa 566.a
Peneus fluuius Theſſalię paludes ſiccauit 748.a
Pennam tenere, non pedem 455.a
Pennis diſtincta linea 24.c
Penſionem remittere 438.a
Penulati 303.a
Perbibere 591.b
Perbibere nequitiam 12.b
Perbibere liberalia ſtudia 448.a
Percipere voluptatem, & gaudium ex conſulatu, ex nuptiis, an benè dicatur 485.b
Percuſſores 321.a
Peregrinatio hominum reprehenditur 672.c
Peregrinationis vtilitas 616.c
Peregrinationes quando proſint, quando non 436.a. 626.a. c
Peregrinationes vagę 150.c
Peremptalia fulmina 703.d
Perfectum quid ſit 675.e
Perfuſoria voluptas 427.b
Pericula alia non æquè pernitioſa, atque ea quæ ex homine ſunt 624.a
Peripatetici an rectè temperent affectus 654.a. minuta beneficia ad malos peruenire aiunt 355.b.c
Peripateticorum reſponſa ad Stoicorum argumentum 551.c. 561.b. 564.a
Peripateticis nihil intereſt inter ſapientiam & ſapere 656.a.b
Περίστασις 695.a
Perlibrare 718.a
Permadere delicijs 422.c
Permadeſcunt animi felicitate 138.b
Perpeſſitius 473.a
Perpetua fulmina 703.b
Perpetuarius mulio 765.b
Perſę 75.b. quoque fortes 444.b. ab Alexandro fugati 646.a
Perſarum rex Harpago liberos epulandos appoſuit 50.a. lacrymas fudit ob ſui exercitus fatum 228.a. ſtolidiſſimus exercitum in Gręciam traiecit 737.a. totius populi nares in Syriâ recidit 53.b. 54.a
Perſas primus obtinuit Darius 51.a
à Perſis gens ad Nilum collocata, ob fluuij fragorem ſedes mutauit 724.d
Perſes victus ante currum in triumpho actus 115.b
Perſeus 680.b
Perſica ſeruitus 51.b. 277.c
Perſici regni ſtemma totum imperij cupidum 369.a
Perſona rebus demenda 429.d
Perſonarum ac dignitatum ratio habenda 279.b. 280.a
Perſonata felicitas 537.b
Perſonati 419.d
Perſultare 35.b
Peruerſa veſtis 12.b
Peruigilare pro vallo 448.b
Peruſinæ arę & proſcriptiones 196.b
Pes, vox πολύσημος 288.a
Pedes quibus dolent, vino aut balneo abſtinent 504.a
Pedibus in ſententiam itum 767.b
Peſtifera fulmina 703.d
Peſtilens vapor exhalans in Italiâ 749.a
Peſtilentia à terræmotu 748.d. imbecilla robuſtaque inuadit 43.a. manu facta 23.a
Petreius & Iuba ſe mutuo interemerunt 133.b
Phæcaſia 379.a
Phædon citatur 594.b
Phædrus Socrati obiectus fuit 252.a
Phalaris tyrannus 20.b. 378.a.b. crudelis 210.b
Phalaridis taurus 497.b
Pharos quantum abſit à continenti 748.b
Phaſis 80.b. 726.a
Pheronactes Claudij libertus 768.b
Phidias 399.c. 555.a. triplicem fructum operis habet 287.b
Philę inſula 724.c
Philetæ latrones Ægyptiis dicti 470.a
Philippus Macedonum rex ciuitates aut vicit, aut emit 596.e. plures in metallum antiquum dimiſit explorandi gratiâ 734.d
Philippi Macedonum regis pœna militi ingrato illata 325.a. patientia in legati Athenienſium contumeliis audiendis 55.c. latrocinia 707.d
Philippus medicus Alexandri 30.b
Philologia 636.a
Philologus quo animo legat Ciceronis libros de Rep. ibidem d
Philologi homines 765.a
Philoſitus villicus Senecæ 405.b
Philoſophandi tempus non eſt differendum paupertatis metu 415.c
Philoſophandum eſt re & vita, non verbis 421.b
Philoſophari, valere eſt 412.b
Philoſophia quid 571.b. 594.a. iactanda non eſt 624.b. in viros tranſcribit 390.c. inſulatum loco eſt 411.a. muris inexpugnabilis 542.c. modeſtè tractanda 411.a.
nec

nec reiicit, nec eligit quemquam 456. b. non eſt inutilis, ſiue fato, ſiue caſu omnia adminiſtrentur 415. a. primùm ſimplex, cur operoſior facta 602. a. quid præſtet 438. b. quid promittat 392. b. 464. a. ſine virtute non eſt 571. b. ſubmiſſis verbis, non clamore docenda eſt 450. a
Philoſopbia facta eſt philologia 636. a
Philoſophia & ſapientia quomodo differant 571. a
Philoſophiæ decreta & præcepta quid differant 593. b. 599. b
Philoſophiæ plures diuiſiones 571. c. d. 572. a. effectus 414. c. laus 473. b. 474. a. 574. b. nomen inuidioſum 392. b. officium & indicium 421. b. placita perquàm neceſſaria 602. c. d. partes duæ 599. a. partes tres 568. a. 571. c. partium ad homines & ad deos ſpectantium diſcrimen 678. b. pars præceptiua an ad vitam beatam ſufficiat 598. a. pars præceptiua ſoláne recipienda, an, vt Ariſto vult, reiicienda 590. b. &c. per totam epiſtolam regnum quale 473. b. ſeruitus, vera libertas 398. a. ſtudioſus quomodo ſe ex negotiorum procuratione expedire debeat 425. a. ſtudium ob nullas occupationes differendum 514 a. vis 633 b. vtilitas 415. c
Philoſophiæ decreta præceptis præfert Ariſto Stoicus 590. b
Philoſophiæ inuenta non eſſe artes vulgares 574. d
Philoſophiæ præceptis animus penitus imbuendus, non leuiter tingendus eſt 414. b
Philoſophiæ ſtudioſus, & philoſophiam adeptus, diuerſi ſunt 247. b
Philoſophiæ deditus quomodo ſe gerere debeat diebus luxuriæ dicatis 417. b
Philoſophiæ deditos non eſſe refractarios, nec magiſtratuum ac regum contemptores 515. b
Philoſophiam clamores dedecent 471. a
Philoſophiam conlatrantium conuicia 242. a. 244. c. 251. a
Philoſophiam in opere diſcere 612. a
Philoſophiam velut venale aliquod artificium diſcentes arguuntur 637. b. c
Philoſophus quo animo Virgilium & Ciceronem legat 636. b. d
Philoſophus vetus qualis ſit 642. b
Philoſophi ſchola quibuſdam otij diuerſorium eſt 633. c
Philoſopho fortunæ munera fugienda 397. b
Philoſopbum qualis oratio deceat 451. c. 616. a
Philoſophi cathedrarij 220. b
Philoſopbi ad quid audiendi vel legendi ſint 637. b. permulta habent ſuperuacua 570. a. olim Româ eiecti 81. b
Philoſophorum auditores variè affecti 633. c. credula natio 748. b. defenſio contra vulgò iactatum dictum, quòd aliter loquantur, aliter viuant 242. a. 243. a. 244. a. c. 249. b. 251. a. familię cur deficiant 761. d. index 450. c. inquilini 633. c. lingua 694. a. ludus litterarius 510. a. Philoſophorum veterum chorus qualis 550. b
Philoſophis non ſollicitè verba quęrenda 521. b. pecunia non interdicitur 246. a. quale vitę genus deligendum 392. b
inter Philoſophos faciliùs quàm inter horologia conueniet 763. c
Phocis 76. c
Phœnicopterorum lingue 641. a. b
Phœnix 454. c
Phreneſis 10. b
Phrenetici verba 57. b
Phrygianis auro ſpiſſis prodeunt Gratię 264. a
Phrygius tibicen 633. c
Phthiſis 522. b. 582. a
Piamentum 88. b
Pictor inter ceram opuſque facili vultu ac manu commeat 666. c
Pictores non recipiuntur in artes liberales 567. a
Pigri in os ſenatoris ingeſti 278. a
Pij ſumus ad mercedem 652 b
Piiſſimi ſenſus 95. c
Pilę operibus ſubditę 749. d
Pilę proprietas 728. d
Pilę luſus beneficia reddenda docet 287. a
Pilę luſui beneficia comparat Chryſippus 280. a
in Pilâ omnia ęqualia 333. a
Pila in caſtris ardere viſa 681. b
ad Pileum ſeruos vocare 463. a
Pilicrepus 477. a
Pinarius Natta 670. b
Pindarus 748. b
Pingere quàm pinxiſſe iucundius 399. c
Pinna rubens 25. a
Pinnâ & lineis cluſę aues 198. a
Pireneus 679. b
Piſatio 559. a
Piſiſtrati Athenienſium tyranni moderatio in conuiuę ebrij conuitijs ferendis 47. b
Piſcatum ire dolabrâ 712. c
Piſces quibuſdam locis è terrâ eruuntur ibid. c. d
Piſcinm ſubterraneorum eſu homines mortui 713. b
Piſtrinum ſapientum inuentum eſſe vult Poſidonius 577. b
Pithaules 523. c
Pithiæ 688. c. an inter cometas ponendę 689. b
Plancus artifex 722. c
in Planum fortunam deferre 159. b
Plagiarij 156. b
Platanonâ riuus diuidit 476. a
Plato 492. c. à duobus pueris queritur 349. a. citatus 168. b. irę pœnas à ſe exigit 48. a. plus ex moribus quàm ex verbis Socratis traxit 394. b. pueris vinum negandum putat 28. b. quęcumque ſunt, in ſex modos partitur 482. c. quinque cauſſas ſtatuit 493. c. ſerui caſtigationem Speuſippo commiſit 48. b. ſeruijt 462. b. Socrati de eruditione agit gratias 332. b
Platonis argumentum de irâ 6. a
Platonis dictum 127. a. 323. b. 456. c. dictum de animaduerſione 16. a. dictum de officio portitoris ſibi pręſtito 352 b. ideę 483. b. liber à Catone lectus vltimâ nocte 429. a. nauigationes 484. a. pater 304. d. teſtimonium 737. c
Platonis legibus adiecta principia improbantur 594. a
Platoni nomen latitudo pectoris fecit 484. a
Platoni obiectum quòd pecuniam petierit 251. b. quòd aliter viueret, aliter loqueretur 243. a
Platoni tres ſerui fuerunt 83. a. vnde contigerit, vt ſuo natali deceſſerit, & annum vnum & octogeſimum impleuerit 484. b. defuncto Magi immolauerunt ibidem
Platonem nobilem fecit philoſophia 456. b
apud Platonem educatus puer 30. a
Plebicola 337. b
Pluuia vltra x. pedes terram non madefacit in altitudinem 709. c. d
Pluuię an quid conferant fluminibus ibidem. quando copioſę, quando lentę 727. c
Podagra 24. b. 473. a. ad tempus reſpondet 712. b. quomodo

****

quomodo interquieſcat 531.a
Podagrâ diſtortus 501. b
Podagræ delinimenta magis quàm remedia componuntur 243.a
Podagricæ feminæ contra Hippocratis doctrinam 600. a. b
Podagricus 430. a. 768. a
Podagricus ſenex 37. a
Pœna omnis, remedij genus eſt 12. a
Pœna quid ſpectet 204. b
Pœnæ inferendæ duo fines 16. a. 36. a
Pœni 228. c. in Africâ à Regulo fuſi 83. a. Hiſpaniam incolunt 76. a. in Siciliâ à Metello victi 225. b
Poëta nomen commune in Homeri notam conceſſit 482. c
Poëtæ antiqui dictum 622. a
Poëtæ comici verſus 401. c
Poëtæ comici ſales ſuos in Socratem effuderunt 251. a
Poëtæ non ſolliciti de vero, id ſpectant quod bellè facit ad verſum 265. a. temporum nimis accurati deſcriptores 763. c
Poëtarum carmina, quibus diuitiæ laudantur, facem hominibus ſubdunt 652. c. fabula de inferis 122. a. furor fabulis humanos errores alentium 127. c. 228. a. ineptiæ de Ioue 150. a
Poëtarum omnium exercitatio & ludus eſt Mæander fl. 626. d
Poëtarum ſcopus eſt aures oblectare & dulcem fabulam nectere 265. b
Poëtarum maximi verſus 214. a
Poëtis ſollennis locus, Ætna 534. b
Poëtica verba 649. a
Poëticas fores fruſtrà ſui compos pepulit 168. b
Pogoniæ 689. b
Polenta 418. b. 641. d
Poliorcetes 175. a
Pollionis Aſinij compoſitio qualis 616. b. amicus Timagenes 56. a
Pollioni Aſinio quid dixerit Scaurus homo obſcœnus 322. b
Pollionem Aſinium oratorem magnum nulla res vltra decimam retinuit 167. b. c
Polluta medicamentis 236. b
Pollux & Caſtor 681. b
Polyænum magnum virum fecit Epicuri contubernium 394. b
ad Polyænum epiſtolæ Epicuri 418. a
Polybius Claudij libertus 768. b. fabellas & Æſopeos logos connectit 96. a. Homeri & Virgilij carmina reſoluit & tranſtulit 95. c. 98. b
Polybij apud Claudium potentia 94. c. d. 95. a. b. laus 92. a 95. c
Πλανωμένων enumerantur 162. b
Poma gregalia delectant, ſi prouenêre maturiùs 270. b
Poma per vitrum aſpicientibus multò maiora, vt & aquæ innatantia 684. a. 686. c
Pomorum ingenti ſtrue cingere primæ formæ feras 135. a
Pomaria in ſummis turribus 670. a
Pomœrium Rom. quando proferre licebat 225. b
Pompeij 465 b. 505. c. Campaniæ vrbs, terræmotu deſedit 738. c. d. 748. c
Pompeiorum fortuna 101. a
Pompeius ab vltimo mancipio transfoſſus 225. b. alienum exercitum fugit 724. a. clienti præbet ceruicem 166. a. primus in circo elephantorum duodeuiginti pugnam edidit 225. a
Pompeij cognominis inanis iactatio ibid b. hoſtis ac victor 337. b. verecundia in concionibus 404. a
Pompeij theatrum exuſtum, à Cæſare refectum 125. c
de Pompeij capite pupillus & ſpado tulere ſententiam 391. b
Pompeio locupletior Demetrius libertus 156. b
Pompeio Cato appoſitus 137. a. vide *Cn. Pompeius*
Pompeij exaltati ruina Pompeij Magni 321. c. 322. a
Pompeio ditior 161. b
Pompeius Magnus gener Claudij 767. a
Pompeio Penno ſiniſter pes oſculandus porrigitur à C. Cæſare 272. b
Pompeiani poſt Pompeium 59. c. 60. a
Pomponij ſcriptoris præceptum 390. b
Ponticis littoribus Achaiæ ciuitates impoſitæ 25. b
Pontificales libri 637. a
Pontificalis carminis verba ſollennia 115. a
Pontificis oculi velamento à funere arcebantur 116. b. 117. a
Pons ſublicius 248. a
Pontus 719. a. 727. d. cur in inferum mare aſſiduè fluat, non autem refluat 726. d
in Ponto quidam amnes æſtate creſcunt 715. c
Popinarum inſtitores 477. a
Populus in tribus deſcribitur 572. a. cur reges principeſque amet & protegat 190. b. vitiorum auctor 396. a
Populi ſcita 23. c
Populo non placeat ſapientiæ deditus 438. b
Populorum tranſportationes publica exſilia ſunt 76. b
Porſena faciliùs Mucio ignouit, quàm ſibi Mucius 429. a. Mucij gloriæ inuidit 500. b
Porſenæ caſtra 338. a
Porſenæ occiſi inſtar Mucij manus fuit 376. c
Portentoſi fœtus 11. b
Portionem ferre 326. a
Portitor gratis Platonem naue tranſuehens 352. b
Portorium ſoluere 436. d
Poſidonius 536. b. 666. a. citatur 698. d. 747. d. plurimùm philoſophiæ contulit 577. a. ſuaſionem, conſolationem, & exhortationem neceſſariam iudicat 606. b. quatuor ait eſſe artium genera 567. c. virtutem futili carni committi ait 585. b. Zenonis cauſſam agit de ebrietate 546. c
Poſidonij auditor Aſclepiodotus 699. d. 745. b. collectiones de diuerſis 563. c. 564. a. elegans dictum 533. b. opinio de colore arcus 685. c. d. de grandine 727. a. opinio de tonitru 704. c. ſententia 646. a
Poſidonio duo ſunt terræmotus genera 746. d
Poſidonio de artium inuentione non aſſentitur Seneca 574. d. 575. b. 577. a
à Poſidonio diſſentit Seneca 593. d
à Poſidonio ſcripta miracula 757. d
cum Poſidonio viuendum 627. b
Poſſeſſio rei & vſus 369. c. 370. a
in Poſſeſſione ponere 6. a
Poſtmeridianæ horæ 707. d
Poſtulaticij 395. b
Poſtulatoria fulmina 703. c
Potatio extrema delectat 405. b
Potentes cur magni videantur 526. c. d
Potentia aliena terribilis quomodo vitanda 409. c. 410. a. b
Potio liberalior interdum conceſſa 168. a
Præceptiua philoſophiæ pars an ſatis ſit ad conſummandam ſapientiam 598. a. ſitne à philoſophia remouenda 591. c. per totam epiſtolam

Præceptio 606. b
Præceptor liberalibus ſtudijs quis dignior 200. e
Præceptoris beneficia 306. a. officium 352. a
Præceptoris cur nulla veneratio 382. b. Præceptori quantum debeatur 350. c. 351. b
Præceptores plus laboris ab his exigunt in quibus certior ſpes eſt 138. c. 139. a. Præceptores ſapientiæ quales eligendi 471. a
Præceptorum beneficia cur intercidant 292. c. caſtigatio quomodo accipienda 33. a. Præceptorum generis humani veneratio 492. b
Præceptum vetus 241. b
Præcepta carmini inſerta, aut proſâ oratione in ſententiam coartata, multum habent ponderis 592. d. 593. a
Præcepta minùs proſunt quàm exempla 394. a. ſeminibus comparantur 450. a. ſine decretis nihil proſunt 603. a. 605. c. generalia mandari & ſcribi poſſunt, ſpecialia ea rebus ipſis pendent 425. b. ſpecialia ſeu ſingularia ſintne vtilia 590. b. c. 592. a
Præcipuum quid in rebus humanis 708. b
Præciſi 140. b
Præco vocem aperitur in decuriâ primâ 461. a
Præcordia luxu corrupta 729. d
Præcordiorum ſuppurationes 410. a
Prædictio quam vim habeat 700. c
Prægustare voluptates 238. b
Præiudicium 324. c
Præmordere 191. e
Præneſtina arx 337. a
Præſes legum quam caſtigandi rationem teneat 5. b
ad Præſtationem ſcribere 225. e
Præſtigiatorum acetabula & calculi 458. b
Præſtitiſſe verbum ad alios ſpectat 333. e
Præſumptioni omnium hominum multum dari ſolet 655. e
Prætexta non honos, ſed honoris inſigne 266. b
Prætextatus & candidatus 248. a
Prætor vrbanus 152. e
Prætori quis honor exhibitus 492. b
Præxaſpi quæ merces à Cambyſe relata fuerit ob fidele conſilium 49. b
Prandium ſine menſâ 546. a
Precantium voces deum beneficum teſtantur 309. b. 310. a
Precibus empta omni re cariora 274. a
Πρηστὴρ ventus quî fiat 734. b
Pretium cuiuſque rei pro tempore eſt 351. a
Priamus vt iram diſſimulauerit 37. b
Priapi ſignum 185. a
Primipilarius ibid. b
Princeps cur pater patriæ dicatur 199. a. quibus de cauſſis punire & quomodo debeat 203. b
Principis præcipua virtus clementia 190. a. 191. a. b
Principe quæ digna corona 207. a
Principes cur amentur 190. b. 191. a. deorum exemplum imitari debent 192. b. quâ re laborent 357. b. 360. a
Principum officium 199. a
Principale & regium, τὸ ἡγεμονικὸν 3. e
Principali, id eſt ἡγεμονικῷ ineſt aliquid irrationale & rationale 584. b
Principia omnium exigua 303. b. à ſequenti magnitudine obruuntur ibid. c. longè à perfecto abſunt 741. c. totius operis dimidium 446. b
Priuilegia parentum 295. a
in Probo & aſpero accipere 420. e
Procari 722. c
Procella vti fiat 733. d
Proceſſus 150. b. Proceſſus alieni 96. e
Proclina omnia 768. a
Proconſul de tribunali deſiliens & lictori faſces auferens 15. b
Procruſtes 210. b
Procurare heredi ſuo 673. b
Procuratio 420. a. Procuratio mercenaria 218. e
Procurationis onoſæ officium 722. b
Procurationes 618. b. Procurationes quorſum fiant ſi fata immutabilia ſunt 701. a. b
Procuratiuncula 442. b
Procurator ex domino 412. a
Prodeſſe & beneficium dare differunt 340. a
Prodeſſe qui dicantur 638. d
Prodigus non ſine auaritiâ 320. a
Proditor Tarpeio imponitur 13. a
Producta ſeu commoda 519. b
Proficientium tres claſſes 514. b. c. 515. a. 522. a
qui Profuit nobis, ſi poſteà nocuit, an nos debito ſoluat 538. e
Progener 423. c
Progymnaſij, vel potiùs progymnaſtæ 545. c
Prometheus Mecænatis liber 420. b
Promiſſa quatenus ſeruanda 324. b. 326. a
Promiſſorum dilatio arguitur 274. c
Propinatio 283. a. Propinationes 548. c
Propinationibus crebris laceſſere 37. b
Propontis 719. a
Propoſitum ſitne cauſſa rei 493. b. 494. a
Prorogatiua fulmina 703. b
Proſcriptione triumuirali ſeruatus quidam Cæſari reddi cupit 276. c
Proſpicere mortem 387. c. Proſpicere vitam 499. b
Proſtitutæ lenonis ſunt 370. b
Protagoræ dictum 570. a. b
Prouerbia, Aut regem, aut fatuum naſci oportere 763. b. Totidem eſſe hoſtes, quot ſeruos 460. b. Gladiatorem in arenâ capere conſilium 425. b
Prouidentia Deus dici poteſt 703. a
Prouidentia maximum bonum conditionis humanæ 393. b
Prouidentiâ ſi mundus regitur, cur multa bonis viris accidant mala 130. d
Prouidentiæ argumenta plurima ibid.
Prouincialium ornamentum Lugdunum 582. b
Prouocatio à regibus ad populum fuit 637. a
Proxenetæ 661. b
Prudentia adhibenda in commodorum vſu 519. b
Pruina 727. b
Prytanes 152. e
Pſeudomenos 458. c
Pſychroluta 472. c. Pſychrolutes 546. a
Ptolemæus Africæ rex inter Caianas cuſtodias 162. a
Publicum ſalutationum exercere 182. a
Publius tragicis comicisque vehementior 161. a
Publij verſus laudati 111. c. 161. a. 398. b
P. Claudius remp. venumdedit 172. a
P. Petronius, Claudianâ linguâ diſertus 768. c
P. Vinicij tarditas in dicendo 452. c
Pudica dici quæ non p[illegible]ſit 315. a
Pudor deprehenſus amittitur 382. c
Puer ſtaturâ ingentis viri 127. a
Puerorum educatio ſalubriter inſtituenda 29. a. 595. b. ira vt placetur 5. b. ludi 180. b. diſcentium offenſationes patienter ferunt magiſtri 343. a. Puerorum infelicium greges 601. a
Pueris quibus omne ludicrum in pretio eſt, ſimillimi ſumus 652. a
Pueros perſonati terrent 429. d
Puerilitas 180. a. Pueritia & puerilitas 390. c
Pugillares 560. a. 633. c

Pugillaribus imminere 413.a
Pugnare de genu 133.a
Pilleata turba 417.b
Pullus nubibus immolari ſolitus 728.a
Pulmentarium 560.a
Pulla lana 714.d
Pulpę 747.c
Pulpitum 761.d
ex Pulpito tibiarum omnegenus organorumque conſonuit 550.c
Puluerem ſoluere in quo circulus ſcriptus 520.b
Puluerulenta virtus 236.b
Puluillo Capitolium dedicanti filij mors nuntiata 555.a
Puluinaria 102.b. 103.b
Puluinus 63.b. 117.b
Pumilio 526.d
Punctiunculę 473.a. Punctiunculę dolorum 241.a
Puniendi tres cauſſę 204.b. finis 16.a
Puniens iraſci non debet 51.b
Punire quomodo princeps debeat 203.b
Pupulus 405.b
Purgamenta 715.b. 716.a
Purgatio ſtatum diem ſeruat 712.b
Purpura conchylio ſaturata 82.a. Tyria 685.d
Purpurę color diuerſus vnde 684.b
Purpurati 526.c
Puſtularum eruptiones 514.b
Puſula 66.b
Putei cur hieme caleant 743.d
Puteolanus puluis mirę naturę 713.d
Puteoli 472.a.b. Puteolorum turba 527.b
Pyladis domus 765.d
Pyrenęus Germanorum tranſitus non inhibuit 76.a
Pyrrhonis pręcepta 761.d
Pyrrhonij 520.b
Pyrrhus certaminis gymnici pręceptor 26.b
Pyrrhi regis aurum repulit Fabricius 663.d
Pyrrhum Fabricius monet, vt inſidias medici caueat ibidem
Pythagoras 226.b. ait alium animum fieri intrantibus templum & oraculi opperientibus vocem 594.b. cur animalibus abſtinuerit 635.a. perturbationes animi lyrâ componebat 46.a
Pythagoræ amorem Senecæ iniecit Sotion 635.a. diſcipuli quinquennium tacebant 471.b. tacitus ſeceſſus 574.d
Pythagorica ſchola præceptorem non inuenit 761.d
Pythagoricus quidam ſutori etiam mortuo debitam pecuniam reddit 379.a
Pythicis oraculis adſcripta vox 113.a
Pythij filius à Xerxe occiſus 51.a
Pythocles vt locuples faciendus 424.a
Python 545.a
Pyxis & argentea & aurea 335.c
Pyxides medicorum 600.a

QVADRA panis non eſt beneficium 321.b
Quadrantaria res 557.a
Quadruplatores beneficiorum 380.c
Quæſitor eſt, vbi iudex deſijt eſſe 228.c
Quæſtiones inutiles damnantur 565.b. 566.a
Quæſtionum liber 573.a
Quæſtionum de vniuerſo diuiſio 693.b
Quæſtionum operoſa ſolutio quid vtilitatis ferat 334.c
Quæſtores 192.a
Quæſtuaria 359.a
Quæſtuoſiſſimè habere 309.b
Quæſturæ ſuffragator 382.b
Quàm diu hęc, delicatorum ſollicita cogitatio 228.a
Quartana ad horam venit 712.b. flagellis diſcuſſa 348.a
Quaſſus 439.a
Quattuordecim gradus 294.b. 456.b
Querela familiaris 274.b. publica 338.b
Querela de hominum nequitiâ omni tempore 268.a
Quercus & ilex antiqua alimenta 716.d
Quies an ſummo bono adiici debeat 584.d
Quies, bonum non eſt 562.a
Quies quibus vtilior negotio 554.a.b
Quieſcentes ſemper & inquieti reprehenduntur 390.a
Quintius dictaturam properat euadere 228.c
Q. Catuli buſtum 52.a
Q. Sextij partis, magni viri & Stoici liber laudatur 491.c. vide *Sextus*
Quiritium ius 708.c
Quod eſt, ſeu τὸ ὄν, ſex modis dicitur à Platone 481.c.d. 482.c
Quod eſt, ſummum genus rerum 482.b
Quouſque eadem, vox rabidarum deliciarum 555.a. 431.a. 573.a

RABERA 438.a
Rabioſus 4.a
Rabirius poëta 344.d
Radiceſcere 559.b
Ramalia 575.b
Rapto viuere, iniurioſum, rapto mori, pulchrum 509.a
Raſtrum alleuare 31.b
Ratio quid 496.c. 499.a. arbitra eſt bonorum & malorum 498.d. bonum proprium hominis 524.b. dijs hominibuſque communia 587.b. non eget affectuum armis 13.b. numquam in adiutorium affectus aſſumit 8.a. omnis honeſti comes 313.a. vbique reſpectanda 280.c
Reapſe, id eſt re ipſa 637.a
Rationalis philoſophiæ partis diuiſio 572.c
Rebili conſularis, hominis infamis pecuniam renuit Iulius Gręcinus 283.a
Recaluaſter 498.a
Recens à voce 134.b
Recentes à dijs 580.c
Recita quibus adclametur 598.b
Recogito 234.a
Recorrigere 467.c
Reddere quid 346.b. 377.c.d. duos exigit 333.c
Reddidit gratiam, non dicimus 539.a
Refectus conſul 626.a
Referire 38.b
Referre quid 539.a
Refigere ſe crucibus 243.c
Reformare chirographum 595.b
Refouere 80.a. Refouere arma 217.a
Refractarius 515.b
Regalia fulmina 703.d
Regalis ingenij mos 359.b
Regelari 501.a
Reges, vide *Rex*
Regiæ potentiæ miniſtri arguuntur ſuperbiæ 274.c
Regiam ad menſam adhibitorum quale vitæ genus 50.a
Regiones à bonis moribus alienæ vitandæ 468.b
Regionum electio parùm confert ſtudijs 626.a
Regnum aureo ſæculo penes ſapientes fuit 574.c
Regula 511.c. Regula lex 313.c
Regulus & Virginius Coſſ. 738.d
Regulus 502.c. à Pœnis captus eſt, non victus 330.a. clauis confixus 166.b. crucem vicit 611.b. fidei & patientiæ documentum 136.a

Reguli

Reguli arca. 502.a
Reguſtare bilem ſuam 137.a
Reticula mancipia 461.a
Reticuli dies 218.b
Relatiua parem deſiderant regulam 280.c
Relatiuorum natura 334.a
Religio primum militię vinculum 602.c
Religioſi ſunt boni etiam fitre ac fitillâ 266.c
Remedia extrema in deſperatione tentanda 457.b
Remedia non ſunt quæ fortuitò ſanant 348.a
Remediorum compoſitiones 321.a. crebra mutatio nocet 388.c. Remediorum qualium vſus apud veteres 599.c
Remetrij dicta & facta 63.a
Remetrij vinum vomitu 137.a. 600.a
Remigare contra aquam 671.c
Remiſceri 511.a
Remiſſio animis danda 167.b
Remus auſpicans 225.b
Remus integer in aquâ fracti ſpeciem reddit 684.a
Replumbatur argentum 725.d
Reponere poſt longam diem, & in anteceſſum 323.b
Repoſitorium 533.a
Reprehenſiones in beneficijs cauendę 275.b
Reptabundus 239.b. 243.a
Res ab hoſtibus repetere 292.b
Rerum natura cur nihil perdere dicatur 333.a
Rerum maior copia quàm verborum 288.a
Rerum potiùs quàm verborum ratio habenda 457.c. 458.a
in Rebus aduerſis filios tondere moris eſt 331.c
Reſalutaturus 163.a
Reſes animus 593.c
Reſp. an, quomodo, & quando ſapienti adminiſtranda 151.a. 152.b. 154.a. ſiue ſapienti capeſſenda, ambigitur inter Stoicos & Epicuréos 254.b. 255.a
Reſpubl. ſine Cæſare eſſe non poteſt 191.a
Reipubl. ingratitudo in optimos ciues 338.a
Reip. qui proſint 151.b
Reſpublicæ dux 255.b
Reſtagnare 717.b
Reſupinare 673.c. Reſupinus 537.a
Retenta ac reuocata virtus 134.a
Retentare 220.c
Retentare memoriam 513.c
Retexere 597.a
[illegible] 572.c
Retorrida arbor 50.b. Retorridi rami 405.b
Retrahere ingenij vires 534.b
Retrò vincere 671.c
Reuileſcere 167.a
Reus ſententijs paribus abſoluitur 541.a
in Reum exire 294.a
Reorum mutuæ ſordes 5.a
Rex animum latronis & piratæ habens 281.b
Rex omnis ex ſeruis oriundus 456.c
Regis & tyranni diſcrimen 197.a
Regis quomodo omnia eſſe dicantur 369.c. 370.b
Regi verborum intemperantia non eſt ex maieſtate 193.a
Regem maximè decet clementia 190.a. 191.b. 202.a
Regem natura commenta eſt 202.a
aut Regem, aut fatuum naſci oportet 763.b
Reges cuius rei indigi 357.b. 360.a. cur amentur 190.b. 191.a. multa opertis oculis donant 325.b. mali cur regnent 323.a
Reges Romani duo, quorum alter patre, alter matre caruit 636.d
Reges quid ſecuros præſtet 203.a
Reges Parthos non poteſt quiſquam ſine munere ſalutare 416.c. 417.a
in Reges quid homines armet 60.a
Regum animi notantur 463.a
Regum contemptores perperam philoſophię deditì cenſentur 515.b
Regum conſuetudo 360.b
Regum amicis quanti conſtent bona conſilia, exemplo declaratur 49.b. 50.a
Regibus exemplum poſitus Iupiter 702.d
Regibus maior ſecuritas eſt ex manſuetudine 193.c. eis vtilis eſt iræ continentia 51.a
à Regibus prouocatio ad populum fuit 637.a
Rhenus 216.b. 303 b. 679.b 717.a. 742.a. 726.a
Rhinocolura 54.a
Rhodanus 717.a. 726.a. 765.b.c
Rhodij vox effeminatiſſima 506.b
Rhodijs libertas cum immunitate data 338.a
Rhodiorum fons ex interuallis fæda fundens 716.a
Rhodos 626.a
Ridens in tormentis 532.a
Ridiculis diducta veſtimenta 683.a
Rixam à laſſo quæri, vetus dictum 46.b
Rogantis verba intercidenda 274.a
Rogo, moleſtum & oneroſum verbum ibid.
Roma quòd tantùm ſemel capta eſt, Scipioni debet 556.a. tributum ſpadonibus pendit 338.a
Romę incendia dolet Timagenes, quòd meliora ſciret reſurrectura quàm arſiſſent 583.a
Romę puer ſtaturâ ingentis viri 127.a
Romę aut Scipio deeſſe debebat, aut Romę libertas 556.a
Romana eloquentia à Cicerone exſtitit 452.c. 453.a
Romana pax 139.b. Romanę pacis exitium 191.a
Romana vitia 222.a
Romani ducis verba ad milites locum occupaturos 544.d
Romani imperatoris vox notatu digna 371.b
Romani imperij exſul auctor 76.b
Romani roboris ſecta 761.d
Romani mores 9.a. 51.c. 300.a. 486.a
Romanis ingenijs intentatum opus 96.a
Romanis quis primus perſuaſerit nauem conſcendere 224.b
Romanorum duæ colonię in Corſicam deductę 77.a
Romanorum ſtudia inutilia 224.a
Romanorum vltimus Sylla pomœrium protulit 225.b
Romanus pop. vbicumque vicit, habitat 76.b. Eius fideliores ſocij 38.a
Romanus luctus 101.c
Romanus ſermo non tam pręproperus quàm Græcus 453.a
Romulus perit ſolis defectione 637.a
Romuli caſa 79.a
cum Romulo feruentia rapa vorare 766.c
Rotare 686.a
Roſa hieme concupita 670.a. toto lacu fluitans 469.c
in Roſa iacere 448.b
Rubentes cur iracundiſſimi 28 a
Rubor ſubitò viris grauiſſimis offuſus 403.b. 404.a
Rubrum mare 719.a
Ruffus Pompeij F. 768.b
Rufillus 558.b
Rufus ordinis ſenatorij ab offenſo Cęſare gratiam & munus impetrat 302.a
Ruinoſi parietes 62.b
Ruſticitas 274.b
Rutilia Cottam filium ſecuta eſt in exſilium 87.a
Rutilius ob innocentiam exſul 125.b. 338.b. maliuolentię expoſitus 243.a. in exſilio viuit 166.a. ſolus Sullę dictatori aliquid negauit 135.a.

ſuam damnationem libenter tulit 428.c
Rutilij exſilium 135.a. 502.a. innocentia violata eſtulſit 535.a. exſulis animoſitas in reditus abominatione 362.a

SABBATHIS lucernam accendere 604.a
Sabianum littus 738.d
Sabinus, vide *Calviſius Sabinus*
Saccus homo eſt 529.b
Sacerdos Homericus 542.c
Sacerdotiorum candidatus 382.b
Sacra conficere 433.c
Sacramento adacti 216.b
Sacramento rogatus 494.c
ad Sacramentum adacti 241.b.c
Sacramenta 604.c
ad Sacrificium acceſſuri vultum ſubmittunt 760.d
Sacrilegium quarum rerum ſit 371.a. an ex aliquâ parte bonum 562.b.c
Sacrilegia minuta puniuntur, magna in triumphis feruntur ibid.c
Sacrilegi 335.d
Sacrilegos omnes eſſe probat Bion 371.a
Sacrilegus Deo iniuriam non poteſt facere ibid.b
Sacrarium 624.b. 761.b
Sacrum municipale 578.b
Sacra alienigenarum genoum nota 635.c
Sacrorum ſanctiora ſolis initiatis nota 606.a
Sæculum aureum 574.c. 579.c. 580.b. 652.c
Sæuitiæ deteſtatio 205.b. inſtrumenta 409.c
Sagum 418.a
Salarium 608.b
Saliaris ſaltus 413.a
Saliuam mouere 534.b
Salluſtius 195.b. 308.c
Salluſtij verba 488.b. 754.c
Salluſtij imitator Atruntius 649.b
Salluſtio vigente qualis orationis cultus ibid.
Saltus ſaliaris aut tullonius 413.a
Saluidienus 194.b
Salutare Parthos reges nemo ſine munere poteſt 416.c. 417.a
Salutatio meritoria 226.b
Salutatio potentum 360.b
Salutationes matutinæ 604.a
Salutationum publicum exercere 182.a
Salutator 420.a
Salutis initium, peccati notitia 436.d
Samnitum legati 81.a
Sanabilis 341.c
Sanguis, pars & materia noſtri 694.a
Sanguine nubibus litatum 728.a
Sanguine vitalis calor continetur 311.a
Sanitas etſi de fato, debetur tamen & medico 701.d
Sapiens quis 487.a. Deum aliquo antecedit 474.a. Deos æquat 587.c. etiam in Phalaridis tauro peruſtus exclamabit, Dulce eſt 497.b. exercitui pugnæ parato aſſimilatur 486.a. externa incommoda ſentit, nulla interna 514.a.b. incuruari & ſuccumbere non poteſt 512.b. miſer fieri nequit 587.a. nec liberorum, nec amicorum amiſſione affligitur 520.c. nihil cupit 369.a.b. non eſt dolorum expers 512.b. 554.b. non ignoſcet, nec veniam dabit 211.a. 212.a. non miſerebitur, ſed ſuccurret & proderit 211.a.c. non ſe indignum vllis fortunæ muneribus putat 245.a. 246.a. non timet 554.a. nullâ iniuriâ vel contumeliâ affici poteſt 172.a.b. 173.a. 179.a. 288.b. nullâ re indiget, & tamen multis illi opus eſt 400.b. numquam commouetur 447.a. omnibus affectibus vacare debet 552.a. ſimilis Deo, exceptâ mortalitate 178.a. ſolus ſcit referre gratiam & beneficium dare 539.a. ſurdum ſe amantiſſimis præſtare debet 441.c. tremet, dolebit, & expalleſcet 512.c
Sapiens an ad remp. accedat, controuertitur 254.b. 255.a. an beatior qui diuoius vixerit 586.d. an iraſci debeat 21.b.c. an lacrymari debeat 614.a. an munus accipere, debere, emere, & conducere poſſit 370.b. 371.a. an ſapienti proſit 638.a. colaphis percuſſus quid faciat 182.a. corpore parùm proſpero vſus, an neque miſer, neque beatus habendus 586.b. cùm non accipiat iniuriam, cur puniat hanc inferentes 180.b. deliberaturus ſitne aliquem in conſilium aduocaturus 639.a. ſitne beatior amicorum & liberorum turbâ ſuccinctus 519.d. ſitne ſeipſo contentus, & propter hoc amico non indigeat 399.a.c.d. 400.b
Sapiens Stoicorum an alicubi inueniatur 176.c
Sapientis animus qualis debeat eſſe 584.c. animus talis, qualis mundi ſtatus ſuper lunâ 487.b.c. comparatio cum Ioue 516.c. deſcriptio 368.c. fiducia quanta 160.a. inuenta 579.b. partes duæ 512.b. patria, & virtutis exercendæ campus 152.c
Sapientis amicis carentis vita qualis 401.a
Sapientis omnia ſunt 369.b. quomodo hoc intelligatur 369.c. 370.b
Sapientis & gubernatoris diuerſa condicio 554.c
Sapientis & ſapientiæ affectatoris diuerſa remedia in contumelijs ferendis 186.a
Sapientis Stoici & Epicuri diſcrimen 399.b
Sapienti an aliquid donari & beneficium dari poſſit 369.b. etiam in afflictâ rep. occaſio eſt ſe proferendi 153.c. furtum quomodo fieri poſſit 371.b. nec paupertate, nec à dolore nocetur 554.b. 555.a. nihil contra opinionem accidit 163.b. non interdicitur naturæ contemplatione 494.c. potentium iræ declinandæ 410.a. vt Deo, omnia ſæcula ſeruiunt 227.b
Sapientem ſe non eſſe, quomodo quis intelligat. 487.a
Sapientem an numquam ſui facti pæniteat 324.a
Sapientem inter & ſtultum quid interſit, ſi vterque habere vult 249.b
Sapientes non fuerunt in ſæculo fortunato 579.c. 580.c
Sapientes omnes pares ſunt & æquales 534.b. quò Deum antecedant 142.c. ſoli veri gaudij participes 427.a
Sapientes quicquid oportet, iuuat 281.a
Sapientium in diuerſum itura turba plus ex motibus quàm ex verbis Socratis traxit 394.b
Sapientium voluptates quales 239.a
Sapientia quid 234.b. 422.a. 571.a. ars eſt 437.b. de quibus rebus ſit 568.d. non eſt in litteris ibid. ſola, libertas 449.c
Sapientia an bonũ ſit, ſapere verò bonum non ſit 655.a. Sapientia futura an bonum ſit 658.a
Sapientia vetus, rudis fuit 599.b.c
Sapientia ſumma 510.a
Sapientia & philoſophia quomodo differant 571.a
Sapientiæ effectus 487.b. 578.a. inuenta amplificanda ſunt 492.a. præcepta pauca tenenda, ſed ita vt in promptu ſint 366.d. præceptores quales eligendi 471.a. ſtudium verè liberale 564.c.d
Sapientiæ conſummatæ & procedentis viri quo differant 514.b
Sapientiæ alludentes 515.a

Sapientiam profeſſi reprehenduntur à Senecâ 507.b
Sapientiam ſectantium magnum diſcrimen 513.a
Sappho 569.b
Sardes, Aſiæ ciuitas maxima 359.a
Sarmatas Danubius cohibet 742.a
Sarmatiæ rex 538.a
Sarmatica 679.b
Saragei 611.a
Satellij Quadrati diuitum arroſoris, artiſoris & deriſoris conſilium Sabino datum 435.a
Satrapæ 423.b
Satrius Secundus 125.c
Saturitas etiam in aquâ & polentâ 418.b
Saturnalia 417.b. 766.a
Saturnalia non ſemper erunt 767.b.c
Saturnius Luſcius 768.b
Saturnus & Mars 566.c
Saturni ſtella 753.b. 760.c
Scabies fœda 150.b. 251.b
Scapulæ nudæ ac fœtentes 248.a.b
Scapulas tegere 490.c
Scapulas verberibus præbere 48.a
Scapulis ſuum reddere 416.c
Scaurus ſenatus princeps 322.b
Scauri iocus de Aristone philoſopho 437.c. vide *Mamercus*
Sceleratis numquam contigit ſecuritas 609.b. 629.d
Sceleris in ſcelere ſupplicium eſt 609.c
Scelerum enumeratio & reprehenſio 21.c. 22.b
Scenæ artifices 379.a. periti 666.c
in Scenâ elatus 526.c. 537.a
Scenici artifices quomodo verecundiam repræſentent 404.a
Schola deſerta, theatrum fractum 523.c
Schola philoſophi, quibuſdam otij diuerſorium eſt 633.c
Sciathus 74.b
Sciebam, ſapientis vox 527.b
Scientia rerum, bonum 442.a
Scientia quarumdam rerum, inutilis 224.a.b
Scientia quæ vtilis ac neceſſaria 368.a
Scipio Æmilianus eodem ferè tempore patris triumphum, & duorum fratrum funera ſpectauit 100.c. à Paulo Patre in adoptionem datus 115.b
Scipio Africanus ruſticitatis ab aliquibus damnatur 558.a. à Repub. dimiſſus 338.a. exſul Liternum ſe recepit 229.a. 469.b. 556.a. Carthaginis horror 556.a. Hannibalis victor & Antiochi 228.c. ſine irâ bellum geſſit 9.a. tripudiare ſolebat 167.a.b
Scipionis Africani pietas in fratrem captum, & mortuum 100.b. villa, manes, ara & ſepulchrum 555.c. 556.a. balneum quale 556.a. 557.a. erga patrem beneficia 305.b. filia Cornelia 117.b. filiæ ex ærario dotem acceperunt 83.a. 691.a
Scipio alter cunctatur circa Numantium 9.a
Scipio Numantiam claudit & comprimit 496.d
Scipio Cn. Pompeij ſocer morte ſuâ maioribus ſe parem fecit 429.b.c
Scipionibus fatalis in Africâ gloria ibid.c
Scire & meminiſſe quid differant 445.b
Scire plus velle quàm ſit ſatis intemperantiæ genus eſt 569.b
Sciron, ventus Athenis infeſtus 736.b
Scordalus 477.a. 547.c
Scorpiones 697.b
Scorteum 728.a
Scribendum & legendum ſimul 549.b
Scribonia amita Druſi Libonis 506.c
Scribonia ſocrus filiæ Claudij 767.a. à Claudio occiſa ibidem.
Scripta eruditorum hominum ignotos notos faciunt 423.b. Scripta quorumdam clarum nomen habent, ſed exſanguia ſunt 491.c
Scrutationem populo præbere 246.b
Scythæ comam ſpargunt 676.a. iracundiſſimi 26.b. tergis vulpium & murium teguntur 576.a.
Scythis bellum indixit Dareus 51.a
Scythia 71.b. 727.d. Scythiæ rex 538.a
Scylla 442.b. 457.c. 585.b. 729.a
Scylla ſaxum eſt non terribile nautis 533.c
Secedere & in aliâ parte conſidere 655.b
Secreta eloqui nulla lex vetat 341.a
Secundas agere 45.b
Secundas ferri 286.a
Securitas ſecuritate mutuâ paciſcenda eſt 203.a
Securitatis pars maxima quæ 629.d
an Sedeat, delicatus interrogat 223.b
in Seductu 152.b
Segregem vitam agere 316.c
Seianus ad latus Tiberij ſtetit 117.a. Cordium Satrio Secundo congiarium dedit 125.c. ſummis honoribus functus, à populo in fruſta diuiſus fuit 162.a
Seiani crudelitas 126.a
Seiani tam odium, quàm amor periculoſus 475.c
de Seiano cùm actum eſt, prodigium viſum 680.b
Seiani ſatellites 105.d. Seianianum iugum 106.a
Sela 689.a
Selectorum turba 293.b
in Sellâ proſtare 268.a
in Semen relinqui 764.a
Seminum vis 303.b. 694.d
Semianimis 325.b
Semiliber 217.a
Seminudus 489.b
Semiorbis 687.b
Semiſomnis 668.d
Semiuiri 633.c
Senatorem à ſexageſimo anno lex non citat 231.a
in Senatu poſt decimam horam nouam relationem fieri, vetitum erat 168.a
Seneca animum animal eſſe concedit, actiones eius animalia negat 645.c. ſedulus auditor Attali fuit 633.b. & Fabiani Papirij 617.b. Claudio Cæſari adulatur 98.c. 99.b. 102.b. Ciceronis exemplum ſecutus eſt in Cleanthis verſuum conuerſione 632.b. decrepitum ſe vigore animi non deſtitui, nec mortis metu teneri ſcribit 432.c. 433.a. cum Earino curſu contendit 545.c. Demetrium ſecum circumferre ſolitus 489.b. diligens vinearum foſſor 709.c. diſſentit à Stoicis 643.c. 644.a. 655.a.c. 657.a. dormiturus facta & dicta diei remetitur 63.a. dubitat de animarum æternitate 626.a. epiſtolis ſuis clarum ſe Lucilium reddere promittit 423.c. immodicè Aunæum Serenum fleuit 491.a. in quantum Stoicos ſequatur 234.b. 253.d. 254.a. iuuenis edidit volumen de motu terrarum 741.b. magnorum virorum imagines & natales celebrat 492.b. matrem de ſuo exſilio conſolatur 70.c. medico vſus 625.a. meminit librorum ſuorum de Beneficijs 538.c. naufragium fecit 559.c. nihil ſibi mali in exſilio eſſe probat 72.b. non turbatus fuit clamoribus 546.b. ob ſenectutem lectulo adfixus 501.b. patre rogante animalium abſtinentiam reliquit 635.c. puer apud Sotionem philoſophum ſedit 465.b. quæſturam geſſit 89.a. qualis in exſilio fuerit 90.b. quantum profecerit ex Attali auditione 634.c. Scipionis ma-

nes & aram adorat 555.c. ſe paruo contentum ſcribit 672.a. ſenectutis ſuæ argumenta colligit 405.a. ſenex philoſophum diſputantem audit 523.b. vrbis fuga febrem fugit 625.a
Senecæ abſtinentia 634.d.635.a. auunculus 89.a. cibus 625.c. condiſcipulus Claranus 495.b. filius 69.b.72.a.88.a. fratres 69.b.88.a. frater Gallio 232.d.722.d. infelicitas in nauigando 472.b.c.473.a. infirmitas mentis iam ad recta, iam ad praua vergentis 145.a.b.146.a. iuuenta in Tiberij Cæſaris principatum incidit 635.c. libri moralem philoſophiam continentes 633.a.639.b. lectus, prandium, vehiculum 559.c.560.a.635.c. mala valetudo 474.b. mens inter varios clamores conſtitit 476.c. nomen, prænomen & cognomen 312.a. opus & quæſtiones de morali philoſophiâ 130.d.630.b. ſpes de ſui reſtitutione 99.b. ſomnus 546.b. vigiliæ & de poſteris cura 397.a.b. villicus 405.a.b. vxor Paulina 625.a. vxor mortua 88.b. vxoris fatua Harpaſte 467.a
Senecæ pater philoſophiam oderat 635.c. ideò Heluiam minùs ſtudijs indulgere paſſus 87.c
Senecæ amorem Pythagoræ iniecit Sotion 635.a
Senecam patris ſenectus in vitâ retinuit 530.b
Senectus quid 114.a
Senecio Cornelius, eques Rom. ex tenui principio ſe promouens, ſubitò anginâ ſuffocatur 617.c.d
Senectus & morbi coniuncti apud Virgilium 636.c
Senectus laſſæ ætatis, non fractæ, nomen 432.c
Senectus quando attentiùs conſeruanda 625.c
Senectutis commendatio 405.b
Senectutis extrema an faſtidire oporteat, & finem non operiri, ſed manu facere 484.b
Senectutem in aulâ quomodo quidam conſecutus ſit 37.a
Senex elementarius, res turpis 448.a
Senex linteatus, laurum & lucernam medio die præferens 250.b.251.a
Senis & iuuenis corrigendi diuerſa ratio 432.c
Seni quoque diſcendum eſt 523.c
Seni turpe, ex commentario ſapere 445.b
Sene viuere incipiente nihil turpius 409.a
Senes pueris ſimiles 180.a. queruli & iracundi 28.a.46.b
Senes orbos in litteram digerere 504.b
Senes puerorum vitia habere, turpe 390.c
Senum decrepitorum querela de vitâ 221.a
Senibus infantia exprobratur 426.b
Senile corpus naui dehiſcenti & ædificio putri comparatur 439.a
Senilis anima in primis labris eſt 441.a
Senſibile ne an intelligibile ſit bonum 674.b
Senſus id eſt *ſententia* 646.d
Senſus de bonis ac malis non iudicat 498.d
Senſus in homine quàm in alijs animalibus tardior 674.c
Senſus conſtitutionis ſuæ an ſit animalibus 666.c
Senſus communes 401.c
Sententiam alicuius in ſenatu ſequi 499.b
Sententiam diuidere 234.b.424.b
Sententiæ abruptæ & ſuſpicioſæ 646.d.648.b
Sententiæ pueris ediſcendæ 445.b
Sententijs paribus reus abſoluitur 541.a
Sententiarum vitia 649.b
Sepelire mortuum an beneficium 340.c
Sepſe, id eſt *ſe ipſe* 637.a
Septa 22.a
Septentrio ventus 735.d
Septentrionalis plaga 727.d
Septimum palmæ ſpatium 440.c
Sepultura ſapienti negligenda 588.a
Sepulturæ iactura non æſtimanda eſt 793.d
Sequius 364.b
Serapio philoſophus volubilis linguæ 451.c
Serenus 148.b.169.a.171.a.174.b
Serenus Senecâ minor mortuus 491.a
Seres 576.a
Seriphus 74.b
Sermo improborum vitandus 672.d
Serpens in Africâ ſæuus 545.a
Serpens peſtifera 455.a
Serpentes paruulæ 205.c
Serræ inuentor 575.c
Serrarius 478.a
Sertoriana arma 596.c
Seruator 281.b
Seruientibus ira pernicioſa eſt 50.c
de Seruij regis matre dubitatur 636.d
Seruilij 195.a
Seruilij Vatiæ villa 475.b.476.a
Seruilius lacus 135.b
Seruilium litterarum ignari 158.a
Seruitus corporis ſolius eſt, non mentis 299.b
Seruitus quæ grauiſſima 708.c. vrbana & feriata 59.a
Seruitus paucos, plures ſeruitutem tenent 426.a
Seruitutem morte effugit Lacon puer impubes 529.a
Seruus nomen eſt ex iniuriâ natum 443.a
Seruus an domino beneficium dare poſſit 298.b. omnis ex regibus oriundus 456.c. cœnanti ad pedes ſtat 302.a. Seruus cum peculio licet domini ſit, huic tamen munus dare poteſt 370.a. Seruus in primam decuriam coniectus quam gratiam retulerit domino 461.a
Serui definitio Chryſippea 299.c
Serui à pedibus domini ſtare ſoliti 435.a. cœnanti ad memoriam reſticandam ibidem. etiam menſæ admouendi 460.a
Serui, olim familiares appellati 462.b. quomodo tractandi 460.a.462.a. Serui ex dominis facti, & ex ſeruis domini 461.b.462.a
Serui omnes ſumus 462.c
Serui quot, tot hoſtes 460.c
Seruis ad ſtatuam confugere licet 201.c
Seruis colendi potiùs domini, quàm timendi 463.a
Seruorum dies feſtus 462.b
Seruorum fidelitatis erga dominos exempla 299.a. 300.b.301.a.b.302.a. fuga non ægrè ferenda 631.b.c. varia miniſteria 460.c. numerus Demetrio quotidie relatus 156.b. Seruorum irâ non pauciores ceciderunt quàm regum 391.b
Seruos ad pileum vocare 463.a. Seruos Epicurus amicos vocauit 631.b. Seruos vt à liberis cultus diſtingueret, aliquando dicta in ſenatu ſententia eſt 205.a
Seueritas non eſt contraria clementiæ 210.b
Seuerus Cornelius Ætnam deſcripſit 534.b. vide *Cornelius*
Sextius cur animalibus abſtinuerit 635.a. dicebat, Iouem plus non poſſe quàm virum bonum 516.c. iter ad deos monſtrat 517.a
Sextius pater latum clauum D. Iulio dante repulit 611.c. vide *Q. Sextij*
Sextij Græcis verbis, Romanis moribus philoſophantis imago de exercitu & ſapiente 486.a. conſuetudo excutiendi totum diem 62.b. dictum 39.a
Sextiorum noua & Romani roboris ſecta, inter initia ſua exſtincta eſt 761.d

Sextus

Sextus Papinius flagris à C. Cæſare animi cauſſâ cæſus 52. a
Sextus Pompeius ſorori & fratri ſuperſtes 101. a. cur conſul factus 321. c. 322. a
Sex. Trallus 768. a
Sicilia 216. a. 574. d. ab Italiâ inundatione ſecluſa eſt 749. c
Siciliæ circumitus 533. b. laus 724. a. in Siciliæ ſtagno quodam iniecta non merguntur 714. d
Siculorum iuuenum pietas in parentes 306. d. 307. a. 361. c
Siculum æquor 719. a. pelagus auſter exaſperat 410. b
Sidera ſemper vt in opere, ita in paſtu 694 b. c
Sidera quinque 120. a
Sidera volantia 680. c
Sidera circumnectentis fulgoris cauſſæ 682. a
Siderum defectio cur breuis 755. d
Siderum vis 715. d
Sidon mari ſuperfuſa 747. d
Signare rationem parem 563. b
Signatores 283. b
Signifer 758. d. 759. a
Signum petere 308. d
Signorum deteſtatio 296. b
Silentium non eſt ſtudijs neceſſarium 476. c
Silenum habeo in caſtris 55. b
Siliceus vir 45. a
Siluæ in tectis domorum ac faſtigijs 670. a
Siluæ fulmine crematæ 697. d
Siluæ tonſiles 679. a
Simplices qui 27. a
Simplicitatis indicium iracundia 43. a
Sinnis 210. b
Sipario fortiora dicta 161. a
Siremps lex eſto 583. b
Sirenes 479. c
Siſtrum concutiens 250. b
Siſiphus 430. b. 768. c
Sitis luxurioſorum 730. a
Smaragdus 579. b
Sobrietas interdum remouenda 168. a
Soccatus 278. a
Sorculus aureus margaritis diſtinctus, oſculandus porrigitur 277. b
Sociale animal 368. a
Societas ſalua quando ſit 35. c. 36. a
Societatis appetitio naturâ innata 401. b
Societatis commoda 316. c
Sociorum garum 601. b
Socrates 492. c. ab amicis ſe coargui paſſus 49. a. ab Athenienſibus damnatus fuit 258. c. damnatus an iniuriam acceperit 177. a. ad Archelaum regem cur venire noluerit 331. b. an ſibi agit gratias, quòd ipſe ſe docuerit 332. b. Ariſtophani iocorum materiam præbuit 251. a. carcerem intrauit ipſi loco ignominiam detractaturus 84. a. carcerem omni curiâ honeſtiorem reddidit 251. a. in carcerem coniectus 125. b. in carcere diſputat & exire noluit 428. c. xxx. dies in carcere exegit 506. b. in carcere moritur 166. a. colapho percuſſus quid dixerit 47. b. cum pueris ludere non erubuit 167. a. facetus, deriſor omnium, maximè potentium 332. a. loquens inducitur 248. b. 250. a. 251. a. non fuit patricius 456. b. pallium verecundè ab amicis petit 380. c. perpeſſicius ſenex, per omnia aſpera iactatus 628. a. totam philoſophiam ad mores reuocauit 510. a. quam ſummam dicat ſapientiam ibid. ſetui caſtigationem, ne iraſceretur, diſtulit 22. a. Sophroniſcum exſpirare non patitur 304. d. venenum vicit 611. b. veritatem & virtutem idem eſſe dicebat 511. a
Socratis æqualitas in fortunæ inæqualitate 628. b. calamitatum enumeratio ibid. a. idem vultus 21. c. irati ſignum 49. a. libertas & conſtantia ſub triginta tyrannis 153. b. 336. c. mors laudatiſſ. 136. b. patientia in comœdorum ſalibus & vxoris iniurijs ferendis 185. b. 186. a. reſponſum datum cuidam querenti quòd peregrinatione nihil profecerit 436. a. 626. a
Socratis ex moribus plus quàm ex verbis philoſophi traxerunt 324. b
Socrati Alcibiades & Phædrus obiecti 251. b. 252. a
Socrati ſeipſum donauit Æſchines pauper 267. a
Socratem calix venenatus è carcere in cælum tranſtulit 502. a. cicuta magnum fecit 408. c. in carcere Athenæ occiderunt 153. b. vix fama recepit 535. a
cum Socrate diſputare licet 226. a
cum Socrate viuendum 627. b
Socrati fœtus prouentus 155. b
Sol quibuſdam ſaxum aut fortuitorum ignium globus 383. b. 384. a. etiam ſceleratis oritur 319. c. 320. c. aliquando cauſſa venti 732. c. 733. b
Solis alimentum 744. d. area viſa 682. a. defectio perfecta 688. a. defectio quomodo deprehendatur ibid. quomodo fiat 331. c
Solis defectionem quantopere Archelaus rex metuerit ibid. b. c
Solis & lunæ dotes 318. c. Solis lux & vis integra eſt, etiam inter oppoſita 586. b
Solis miracula 752. c. officium 314. a. radiorum duplicatio, cauſſa caloris 728. b
Solis boues vbi ſtabulare fingantur 716. b
Soli quantum debeatur 353. b. 354. a. b. 583. b
Solem quidam pedalem dixerunt 684. a
Soles bini terníque viſi 687. d
Solatium maximum mortis noſtrorum 91. d
Soleatus 52. b
Solitudo mala ſuadet 432. b. quibus vitanda 402. b
Solitudo & frequentia miſcenda ſunt 167. a
Solœciſmum ſcienter commiſſum non erubeſcit grammaticus 599. a
Solon Athenas æquo iure fundauit 574. d. vino indulſit 168. b
Solſtitium & bruma in quibus ſignis fiant 718. c
Soluere in debitum 396. b
Solutio omnis non idem, ſed tantumdem reddit 346. b
Solutio difficilium quæſtionum ad quid proſit 734. c
in Solutum imputo 398. b
Σοφία 571. b. apud Latinos quoque in vſu eſt ibid.
Sophiſmata, id eſt captiones 458. b. Latinè cauillationes dicuntur 642. b
Sophoclis opinio de Nili incremento 725. d
Sophroniſcus Socratis pater 304. d
Sorbitio 533. a
Sordes detractæ 288. c
Sordes mutuæ reorum 5. a
Sorites inexplebilis 340. b
Sotion philoſophus 465. b. Pythagoræ amorem Senecę iniecit 635. a
Spadonibus tributum Roma pendit 338. a
Sparſio 695. b
Spata 577. a
Species 481. a. b
Spectaculum naumachię ſecundum 508. c
Spectaculum meridianum 395. b
Spectacula matutina 66. a. 508. a. b. ſcenę ludicra 19. a. bonis moribus damnoſa 395. b. mane & meridie fiebant ibid.

Specularia

Specularia 138. b. 729. d
Specularioru m vſus Senecæ tempore innotuit 577. e
Specularibus lapis diem admittere 558. a
Speculator 15. a
Speculum iratis opponendum 39. a. concauum qualem imaginem reddat 684. c
Speculi ratione imago redditur ibidem
Specula cur inuenta 690. c. ex multis minutis compoſita 685. a
Speculorum variæ naturę luxuries 685. d. 686. a. 689. c. 691. a
de Speculis duæ opiniones 684. d
Specus veneranda 453. c. Specus ſubterranei 712. e
Spes, nomen incerti boni 402. b. Spes improborum vt vitanda 619. b
Spes longas inchoantium dementia 618. a
Speuſippus putat beatum ſolâ virtute fieri poſſe, non tamen vnum bonum eſſe quod honeſtum eſt 553. a
Speuſippo ſerui caſtigationem Plato commiſit 48. b
Sphæromachia 535. d
Spiramentum 143. b. Spiramenta 744. c. 756. b
Spiritus & ſanguis corporis humani 744. a
Spiritus ſacer intra nos ſedet 453. b
Spiritus quomodo ſubeat terram 747. c
Spiritus vitalis terræ ineſt 744. d
Spiritus terræmotus cauſſa ſtatuitur 743. b. c. 744. a. 745. a
Spiritus vis 694. d. 695. a
Spiritus & venti diſcrimen 734. c
Spiſſamentum 441. c
Spiſſiſſimum 540. e
Splendidum nihil ſine luce 442. a
Splendoris & lucis diſcrimen 423. b
Spoliarium 135. b. 590. a
Spolium 196. a
Spondere pro iudicato 314. a
Spondyli 601. b
Spongia ad emundanda obſcœna 508. a. b
Spongiâ inſertâ os morituris incluſum 53. a
Sponſalia 326. b
Sponſaliorum genus decentiſſimum eſt adulterium 268. a
Sp. Anij lucifugæ vita deſcribitur 671. a. b
Stagna quædam ſine fundo 713. e. ſacrata 453. c. ſubterranea 712. c
Stameo rectum 577. a
Statilia inſcribi ſuo monumento iuſſit, ſe XCIX. annos vixiſſe 529. c
Stabilitor, Dei cognomen 311. e
in Stationenſi lacu natat inſula 715. a
Stator Deus 311. c
Statuarij 567 a
Status fulmen 701. d
Stella ſuper lanceam viſa 681. b
Stellæ Artemidoro innumerabiles 756. a cur ſtare vel redire dicantur 759. c. falsò putantur decidere aut tranſilire 681. a. variæ 78. a. volantes 688. c. tranſuolantes tempeſtatis ſignum 681. b
Stellarum tranſuolantium cauſſæ 696. d
Stellarum alimentum 694. b. 744. d. curſus 318. c. 319 a. effectus 696. a. numerus & nomina quamdiu fuerint excogitata 759. b
Stellarum concurſu non fit cometes 755. c
Stellarum quinque curſus ſolùm quando notus eſſe cœperit 759. a. e. poteſtas à Chaldęis obſeruata 700. c
Stellis duplex motus 758. b
de Stellis quæſtiones 752. c
Stemma non inſpicere docet philoſophia 456. b
Stemmatum flexuræ 302. b
Stercoroſum 716. a
Stigmata ingratum hoſpitem teſtantia 325. b
Stilponis auditor Crates 402. a. obiurgator Epicurus 401. b. c. reſponſum Demetrio datum interroganti, numquid perdidiſſet ibid. b. reſponſum interrogati à Demetrio, numquid perdidiſſet 175. a
Stilponi quid Epicurus obiecerit 399. a. 401. b
Stilus & lectio coniungenda ſunt 549. c
Stipatores 198. a
Stips æris abiecti non eſt beneficium 321. b
ad Stipem manum in ponte porrigere 248. a
Stoica lingua 407. b. ſententia 425. c. ſignificatio 485. b
Stoicæ ſectæ paradoxum 286. c. Stoicæ ſectæ ſpecie quidam ad vitia hortantur 673. c
Stoicus quidam Senecæ amicus Marcellinum ad mortem ſubeundam hortatur 528. a. b
Stoico vox communis cum Stilpone 401. b. c
Stoici animam hominis magno pondere extriti permeare non poſſe exiſtimant 480. b. defenſi 320. a. Deo rotundam formam dant 645. b. duos ingratos ſtatuunt 319. e. genus ante ſuperius ponunt 482. b. ſingulis & Genium & Iunonem dederunt 640. a
Stoicorum animalia infinita deridet Seneca 643. c. 645. b. cum Peripateticis diſputatio 554. b. decretum de perpetuo actu ſapientis 253. d. exempla & præcepta 254. a. 503. b. paradoxa aliquot 335. a. paradoxum, ſapientem numquam facti ſui pœnitere 324. a. placitum, ſapientiam bonum eſſe, ſapere bonum non eſſe, examinatur 655. a. præcepta in actu mori imperantia 397. a. quæſtio, an ſibi aliquis beneficium dare poſſit 332. a. opinio de cometis & ceteris cæli oſtentis 758. a. opinio de paritate bonorum probatur 495. d. opinio de rerum principiis 711. b. ſapientia à Zenone cœpit 83. a. ſecta vulgò nimis dura, ſed reipsâ lenis & benigna eſt 211. a
Stoicorum ſecta de fati immutabilitate defenditur 701. a
Stoicorum & ceterorum ſapientium diſcrimen 271. a
Stoicorum & Epicuréorum diſſenſio de otio ſapientis 254. b
Stoicorum auctorum contextus virilis & continuus 444. a. b
Stoicorum paradoxorum nullum falſum eſt 559. c
Stoicis vna ſaltem cauſſa 493. a
Stoicis publicâ voce occurri ſolet 654. c
Stoicis præceptis quæ fidem detrahere ſoleant 172. b
cum Stoicis hominis naturam vincere 226. a
Stolâ indutus 240. a
Stomachicus 430. a
Stomachus intemperans 729. c. d. moroſus 531. b. ſuſpectus 46. b
Stomachi faſtidientis eſt multa deguſtare 388. c
Stomachi morbo vitiati ſimile 335. b
Stomachoſus 4. a
Stratonis Peripateticæ philoſophiæ cultoris decretum de terræmotu 743. d
Strigare 441. d
Strophis ac fucis remotis 433. b
Struthiocamelus depilatus 184. a
Strymo 679. b
Studia inutilium litterarum arguuntur 224. a
Studia liberalia cur ita dicta 564. c. ad alia multum, ad virtutem nihil conferunt 567. b. non cenſentur inter bona 564. c. præſidia certiſſima ſunt 87. b. c
Studijs liberalibus non obſtant negotia 489. b
Studiorum modus tenendus 157. b. c

Studijs

Digitized by Google

Studiis non neceſſarium eſt ſilentium 476.c
in Studiis vtilia, non ſubtilia quærenda 457.c
Studioſa luxuria 158.a
Stultitia 449.c. cur nos tam pertinaciter teneat 486.b. ſemper incipit viuere 409.a
Stultus omnia vitia habet 320.a
Stulti & ſapientis quod diſcrimen, ſi vterque habere vult 249.b
Stulti res non eſt 288.b
Stulti vita qualis 413.b
Stulto nullâ re opus eſt, ſed omnibus eget 400.c
Stulti omnes mali 336.a. omnes inſaniunt, nec tamen omnes elleboro curantur 288.b
Styx in Arcadiâ mortifera 714.c
Sub ictu 515.a. ſub manu 509.b
Subinfluere 719.b
Sublimia quæ dicantur 693.c
Suboles 118.a
Subrecti montes 746.c
Subrectis ire vexillis 336.c. 679.b
Subrigere plana 741.a
Subriguntur capilli 2.a. 19.a
Subrubicundus 42.b
Subſcriptionem edere 768.b. componere 301.b
Subſiciua res 473.b
Subtemen 577.a
Subtilitas nimia veritati infeſta eſt 570.a
Subulâ armatus 551.c
Subulâ leonem excipere 545.a
Succuſſio terræmotus ſpecies 746.d
Sucro 342.a
Sudare & bibere, cardiaci vita eſt 412.c
Sudatoria 236.b. Sudatoria ſicci vaporis 469.a
Sudor quibuſdam etiam conſtantiſſimis in populi conſpectu erumpit 403.b
Sudorem quid aquileges vocent 712.a
Sufes 153.a
Sufflaminanda rota 768.c
Suffragatio materna 228.a
Suffragator 382.b
Suffragatores 228.b
Sulphuratio 711.d
Summa ſummarum 453.a
Summarium 450.c
Summulæ minutę 528.b
Superadornatę materię 725.d
Superbia in beneficio dando vitanda 277.b. 278.b
Superbia miniſtrorum regiæ potentię reprehenditur 274.c
Superbiæ proprium 360.b
Supercilioſi cenſores 673.b
Superfundi 157.a. 741.c
Supermicare 305.a
Superſtitio quid 674.a
Superſtitionis argumentum, abſtinentia quorumdam animalium 635.c
Superuacua ſtudia reprehenduntur 224.a. 225.b
Superuacuis ſuperſedendum 162.a
Supinata teſtudo 667.a
Supparum 527.c
Supplicium militare 13.a
ad Supplicium decem dies medij 164.b
Supplicij verba ſollennia 13.a
Supplicia ſcripta 610.a. multa principi turpia ſunt 205.a. de ſceleratis ſine irâ ſumenda 13.a
Suppurare 222.a. 487.c
Suppurata triſtitia 537.a
Suppurationes præcordiorum 410.a
Surrentinum littus 738.d
Sus confector 66.a
Suſpectus ſui nimius ingratos facit 284.b
Suſpenſuræ balneorum 572.c
Suſpicionibus locus dandus non eſt 30.b. 31.a
Suſpicioſi 397.b
Suſpicando ius peccandi fit 390.a
Suſpirium, id eſt aſthma 474.b
Sutrinum 577.c
Sybaritarum ciuitas 31.b
Sylla coloniam in Corſicam deduxit 77.a. Romanorum vltimus pomœrium protulit 225.b. ſeptem millia ciuium trucidari iuſſit 197.b. violentiſſimus erat rubore ſuffuſus 404.a
Syllæ dictum ad ſenatum ob gementium conclamationem exterritum 197.b. crudelitas 337.a. proſcriptio 19.a
Syllæ dictatori ſolus aliquid negauit Rutilius 135.a. 428.c. vide *L. Sylla*
Syllanæ crudelitatis exemplum, quòd à rep. liberos proſcriptorum remouit 38.a
Syllanæ proſcriptionis ſpoliârium 131.b
Syllogiſmi 634.c
Symphonia 406.b. 673.a
Symphonia & claſſicum 469.c
Symphoniarum cantus 468.c
Syngraphæ 374.a
Syphonis in modum exprimere 697.b
Syracuſæ 218.b
Syria 216.b
Syriæ molles bello viri 8.c. oppida terræmotu agitata 582.b. rex Demetrius 756.d. in Syriæ ſtagno natant lateres 714.d. in Syriâ totius populi nares reciſæ ſunt 53.b. 54.a
Syrtes 442.b. Syrtium incerta vada 128.c
Syrticæ gentes in defoſſo latent ob æſtum 576.b
Syrticum mare 240.b

TABELLAM dimittere 293.b
ex Tabellâ recitare 767.a
Tabellæ feneratorum 176.b
Tabellariæ naues 527.b
Tabernaculum in cubiculo 528.b.c
Tabulæ 374.b. Tabulæ nouæ 541.a
Tabulæ nouæ beneficiorum 265.c
Tabulæ publicæ 33.a. Eædem codices dicti 224.b
Tabularum duodecim cautio 728.b
Tabulas x 11. loqui 649.a
Tabularios laſſat patrimonium 566.b
Tædium rerum quomodo tollendum 151.a
Talaria, tormenti genus 53.a
Talthybius deorum nuncius 767.d
Tamuſij annales 590.a
Tamen etſi 312.b
Tantalus 768.c
Tanto fortior, tanto felicior, laudandi formula 166.b
Tanto melior ſurge 441.d. 442.a
Tanto melior, tanto felicior 512.c
Tardiloquium laudatur 453.a
Tarentum 150.c
Tarpeio proditor hoſtiſve publicus imponitur 13.a
Tarquinius 282.b
Tautomenitanum littus 533.c
Taurus colore rubicundo excitatur 59.b
Tauri & vrſi pugnam ſus confector exſpectat 66.a
Tectorio gregali inducta balnea 557.b
Tectorum machinationes non excogitauit philoſophia 575.a
Tegimen 748.a
Tegulâ in extremâ ſtare 405.c
Teleſphorus Rhodius decurtatus in caueâ paſtus fuit 51.b
circa Tempe noxia pecori aqua 714.c
Temperantia 568.c

Temperatura corporis tolli arte nequit 404. a
Tempeſtatis argumenta 681. b. 682. c. 686. a. 688. c
Tempeſtates an munuſculis redimantur 728. a. h
Templa compoſiti intramus 760. d
Templorum foribus aſſidere 604. a
Temporariæ amicitiæ 400. a
Tempus ad neceſſaria diſcenda non ſufficit 466. a
Temporis breuitas 658. c. diſpendia varia 152. b. 658. c. edacitas 69. a. fuga colligenda & ſeruanda 387. b. iactura triplex ibid. partes tres 675. c. partes inter ſe comparatæ 220. b. c. 221. a. velocitas 636. a. b. 750. d. vilitas cur tanta 219. a
Temporis præſentis ſola ratio habetur 291. c
Temporis voius honeſta auaritia eſt 215. b
Temporis vnius poſſeſſio nobis data 387. c
Temporis velocitas non patitur ſuperuacua diſcere 465. c
Tempori parce 569. c. 593. a
de Tempore quàm multæ ſint quæſtiones 569. a
Teotyritæ quomodo crocodilos ſuperent 725. c
Terentia 136. b
Terra corpori humano confertur 711. c. cum mari globum facit 718. a. mas, & femina 711. c. non eſt ſine ſpiritu vitali 744. d. puncto comparatur 679. b. pars mundi & materia 694. b. quibuſdam animal 744. b. quibuſdam terræmotus cauſſa eſt 743. a. quomodo ad continuanda flumina ſufficiat 709. h. ſub finem mundi in humorem ſoluetur 718. d
an Terra mundo ſtante vertatur 752. d
de Terrâ quæſtiones 693. c
ſub Terrâ ſpecus & ſtagna 712. c
Terram aquæ innatare, rudis & inepta opinio eſt 711. b. 741. c
Terræ multa habent mortifera 749. a
Terrarum orbis pila eſt 728. d
Terræmotus ingens in Campaniâ 738. c. d. inſanis aliquot ſimiles diſcurrere fecit 749. b. per cc. milliaria non extenditur 748. a
Terræmotus cauſſæ 741. a. b. 742. d. 743. a. b. c. d. 744. a. c. d. 745. b. 746. a. b. effectus 741. a. 748. c. 749. b. 749. d. genera 746. d
Terræmotu qui fiat vt loca diſiiciantur & intereant 747. d
Terræmotum præcedit aëris tranquillitas 743 c. ſequitur peſtilentia 748. d. & ventus 745. b
Terræmotus timor demitur 739. a. 750. a
Territorium 119. a
Teſſellæ in balneo ſeparatæ, iterumque commiſſæ terræmotu 750. a
Teſtamento ordinario quàm diligenter curetor 313. b. 318. b
Teſtamenti tabulis annulum imprimere 398. a
Teſtamentorum captator 317. b
Teſtamentorum captandorum artem profeſſi 362. c
Teſtes cur adhibeantur 296. b
Teſtes ſecundæ notæ 727. a
Textorium 645. d
Textricum ars malè dicitur à ſapientibus inuenta 577. a
Thales Mileſius terram aquæ innatare opinatur 741. c
Thaletis opinio de Nili incremento refellitur 726. a. opinio de terræmotu improbatur 741. c. ſententia de aquæ elemento 711. b. ſententia, quòd terra aquæ innatet, exploditur 711. b
Thalia Gratiarum vltima 264. a. Heſiodo Charis eſt, Homero Muſa 265. a
Thaſius lapis, rarum quondam in aliquo templo ſpectaculum 556. b
Theatrum Neapolitanorum fractum 523. c
Thebæ non ſunt motæ in Chalcidis tremore 748. a
Themiſonis ſecta 599. a
Theodorus philoſophus quid tyranno mortem minanti reſponderit 164. a
Theodorus 19. a
Theophraſtus 226. b. 760. c. diſcipulus Ariſtotelis 743. c. non diuini, dulcis tamen eloquij vir, & nitidi ſine labore ibid. arguitur 9 b. 10. c. 710. d. citatur 710. d. 712. c. 714. d. 715. c. 725. c
Theophraſti præcepta 389. c. ſententia de terræmotu 743. c
Theraſia inſula in Ægeo mari enata 746. c. d
Θηριοτροφεῖς 56. b
Thermarum fundamenta in mare iacta 670. a
Thermopylarum anguſta 358. b. 544. c
Therſites 56. a
in Theſſaliâ noxia feris aqua 714. c
Theſſaliæ paludes quomodo ſiccatæ 748. a
Theutonici à Mario cæſi 597. a. cladis cauſſa 8. b
Thraces 679. b
Thraciæ angulus 331. b. iuga 726. a. præpoſitus L. Piſo 547. b
Thracias ventus 735. d
Threcæ incompoſiti ſtaturâ 722. d
Thucydides allegatur 747. d. 748. c
Tiara recta in capite, ſolis regibus data 359. a
Tiberis 546. a. 767. d. in Tiberis ripâ regna Arcadum 76. b
Tiberius filius Liuię Auguſtę 509. b
Tiberius Cęſ. Appiâ viâ ad deos iuit 763. b. amicorum notitiam auerſatus 342. b. Atilio Butę prodigo paupertatem confitenti, Serò, inquit, experrectus es 670. h. à pluribus rogatus, vt ęri alieno ſuccurreret 276. a. Coſſo ebrioſo & vrbem & arcana multa commiſit 542. b. M. Allium prętorium à creditoribus liberat 275 b. fratris Druſi mortem ęquo animo tulit 101. h. mullum ingentis formę vendit 603. b. pro roſtris filium mortuum laudauit 116. b
Tiberij imago ectypa 301. b. obliuio 342. b. prima tempora 188. b
Tiberij amicitia & frigore notus Montanus Iulius 670. b. Tiberij Cæſaris principatu alienigenarum gentium ſacra mota ſunt 635. c. Eius tempore publica accuſandi rabies 301. b
ſub Tiberio Cęſare cęli ardor viſus 689. b
Tib. Gracchus 117. b. vide *Gracchus*
Tibiarum ac organorum genus ex pulpito conſonabat 550. c
Tibicen Gręcus 523. c
Tiburtinum 314. a
Tiburtinus calix 661. c
Tigrim oſculatur cuſtos 555. b
Tigris fl. 626. d. euaneſcit, & tandem iterum emergit 716. a. 742. c
Tillius Cimber acerrimus Cęſarianarum partium defenſor Cęſarem poſteà interfecit 59. c. Eius iocus in ſe 547. h. Tillio Cimbro ebrioſo creditum fuit de C. Cęſaris cęde ibid. a
Timagenes hiſtoriarum ſcriptor, excloſus Auguſti domo, in Pollionis Aſinij contubernio conſenuit 56. a. felicitati vrbis Romę inimicus 583. a
Timenda quibus depelli poſſint 409. c. 410. a
Timendorum tria genera 409. c
Timeri non eſt potentię ſignum 24. h
Timeri quàm deſpici periculoſius ibid.
Timidus duorum generum eſt 320. a
Timidus pro cauto accipitur 458. a
Timor acer & aſſiduus quid efficiat 198. a

Timoris

Timoris reprehenſio & remedia 393. a. 407.b.c. 408.b. 610.d
Timor, vide reliqua in *Metus*
Tiro palleſcit ad vulneris ſuſpicionem 138.a
Titunculorum impetus primi 636.a
Titulus ſepulchri 230.b
Titulum impingere 461.a
T. Arij liberalitas & clementia in filium parricidam 199. b. 200.a
T. Manlij pietas in patrem imperioſum 307.a
T. Liuius ſuos libros à Doro emere poteſt 370.c
à T. Liuio poſitum dictum de Cæſare vulgò iactatum 736.c. vide *Liuius*
Τὸ ὄν Latinè exprimi nequit 481.c. ſex modis dicitur 482.c
Togatæ antiquæ 571.b
Togatæ inter comœdias & tragœdias mediæ 398.b
Togati 247.a
Togati purpuratique 180.c
Togis inter ſe corona ſordidior & turba cultior diſtant 648.c
Tollutarij 561.a
Tolerantia fortis aſperorum ſitne optabilis 501.c
Tolleoo 695.b
Tomentum Circenſe 248.a
Tonans 311.b
Tonat aliquando ſereno cælo 681.c
Toodere filios in luctu moris erat 331.c
Tonitru quomodo fiat 696. b. c. 697. b.c. 704. c
Tonitrua, antiqui tonitruum aut tonum dixerunt 705.a
Tonitrua quędam abſque nubium concurſu 699.d
Tonitrua, fulmina & fulgurationes ſimul fiunt 696. a
aduerſus Tonitrua ſubterraneæ domus excogitatæ 739. b. 740.b
Tonitruum diſtinctio 699.a
Tonſor 222.a
Tonum dixerunt antiqui tonitrua 705.a
Tormentorum patientia ſitne optabilis 501.c
Torqueri, & in conuiuio iacere, pariáne ſint 497.b. 511.c
Torpor letalis 542.b
Torrens curſus 717.a. vnda 240.b. 452.b. impetus 427.c
Tortor 410.a
Trabes igneæ 680.c. 681.d. an inter cometas ponendæ 689.b. quomodo fiant 753.b.c
Tractatori manum præſtare 500.b
Traductio & dedecus 5.c
Tragici 398. b
Tragici dictum 466. c. 622.a
Trama 577.a
Tranquillitas, Græcis εὐθυμία 149.a
Tranquillitas Epicureorum 314.b
Tranquillitas quæ vera 478. b. quibus remediis procuretur 149.a. 151.a
Tranquillitatis cauſſa non locus, ſed animus eſt 476. a. b
Tranquillitati infeſta vitia 164.a
Tranquillum mare 731.c
Transfigurari 393.c
Tranſlationes verborum 486.a
Traſimenus 21.a
Tremor terræ 746.d
Tremoris corporum cauſſa 745.d. 746.c
Triarij 153.a
Tribunal honoris inſigne, non honor 266.b
Tribunal nummarium alteri addicere 268.a
Tribunus à Manlio in ordinem impunè redactus 307.a
Tributum principale 276.a
Tributum prouinciarum vnâ cœnâ conſumptum 80. c
Tripudiare virilem in modum 167.b
Triſtiooia à Claudio occiſa 767. a
Triſtitiæ ſitne cognata voluptas aliqua 614.c
Tritici bonum 675. b
Triumuiralis proſcriptio 276.c
Trogloditæ 725.d
Troſſuli 561.a
Troſſoli & iuuenes 523.b
Tuber tyranoi gladio diuiſum 281.b
Tubero fictilibus in publicâ cœnâ vſus 611.b.c. quibuſdam parùm frugi eſt 665.b
Tuberonis lignei lectuli, hædinæ pelles & vaſa fictilia 607. a
cum Tuberone viuendum 627.b
Tubicen 531.d
Tullius Marcellinus conſilio de morte cum amicis habito, tridui inediâ ſibi vitam ademit 528.a.b
Tumultuarius miles 41.b
Turannius ſenex, procurationis vacatione acceptâ, tamdiu ſe plangi iuſſit, quouſque labor illi ſuos reſtitutus fuit 231.a
Turba vitanda 395.a. 397.a. 402.a
Turbo 753.c
Turbo igneus 714. b
Turbinis cauſſa ibidem
Turdilli 608.a
in Turno nulla mora 364.a
Turpia quæ 442.a
Tuſcis ſomma fulminum ſcientia 700. b
Toſcos Aſia ſibi vendicat 76.a
Tuſculanum 314.a
Tuſcis continua 532.a
Tutela ebore cælata 525.a
Turò vt viuas, quæ obſeruanda 629.b
Tympanum in manu eſt 240.a
Tympaoa cur ſonent 699.c
Tyrannicida conſcios tyranni amicos nominat 30.b
Tyranous an beneficium det 281.b. 282.a
Tyranni & regis differentia 197.a
Tyranni tuber gladio diuiſum 281. b
Tyrannóne beneficium dandum 378.a.c
Tyranni triginta Athenienſium, 1300. ciues occideruot 153.b
Tyrannorum pœna 206.a
Tyria purpura 685.d
Tyrij Africam incolunt 76.a
Tyros aliquando ruinis infamis fuit 739.d. mouetur & diluitur 748.d

VACATIO procurationis 231.a
Vacationem dare 71. b. 253. b. 767. b. petere 51.a
in Vadimoniis lacu inſula natat 715.a
Vadimonium 398.a
Vade fortiter, vade feliciter 750.c
Vagellij carmen 740.c
Valdiſſimè 219.b
Valens 768.a
Valgius Ætnam vnicum dixit 468.b
Valere, philoſophari eſt 412.b
Valerius Aſiaticus 185. a. conſul 698.d
Valerius Coruinus ob Meſſanam captam Meſſalla dictus 225.a
Valetudinarium 12.b. 434.b
Valetudo animi primùm, deinde corporis curanda 412.b
Valetudo felicior 499.b
Valetudine feſſi, iracundiores 28.a. 46.b

***** Vapor

Vapor ſiccus & humidus 696.b
Varices quidam exſecandas præbens, legere librum perſeuerauit 532.a
Varro citatur 765.d. quá arte ventos ordinet 735.c. Vulturni nomen vſurpat ibid.d
Varronis Romanorum doctiſſimi remedium aduerſus mutationem locorum 77.a.b
Varus eques Rom. cænarum bonarum affectator 670.c
Vaſa colligere 419.c
Variæ felicitas vulgò celebrata 475.c
Vaticinantium copia vbi 749.b
Vatinius ſcurra quomodo Ciceronis vrbanitatem effugerit 184.a.b
Vatinius temp. venumdedit 172.a
Vatinio poſtpoſitus Cato 137.a
in Vatinium Calui ſententia 592.d
Vatinij 659.c. 665.b
Vdum plus eſt quàm humidum 698.c
Vectatio 168.a
Vedius Pollio murænas ſanguine humano ſaginabat 201.c. ob ſæuitiam in ſeruos caſtigatus ab Auguſto 64.b.c
Velleius 722.c
Vellem quæ velles 502.c
Velocitas quæ laudabilis 38.b
Velum alleuatur 536.a
Velis cænatio muniebatur 729.d
Vena ad extenuandum corpus percuritur 507.c. medico tangenda eſt 425.a
Venæ aquatum 711.d. Venæ ſanguinis receptacula ibid.c. incertæ & naturalem turbantes modum, febris indicium 625.a. quibuſdam remedij cauſsâ extrahuntur 134.b
Venarum imperturbata mobilitas, valetudinis bonæ indicium 744.b
Venas cadentes vino reficere 294.b
Venari in mari 712.c
Vendens funeribus neceſſaria & luctum optans, an meritò à Demade ſit damnatus 362.b
Vendere quæ emens, gentium ius eſt 268.a
Venditio quid 333.c
Veneficus 335.c
Venenata fulmine icta, venenum amittunt 700.a
Venenum 281.c
Veneriæ 601.b
Veneris comites ſunt Gratiæ 264.b. ſignum 185.a
Veneris genitricis ludi 757.b
Venerem ſuam habere 285.b
Venia 212.a.b. quàm laudabilis ſit 38.a
Venter benè moratus, magna pars eſt libertatis 672.b. paruo dimittitur 425.a
Ventris cauſsâ quantum laboretur 650.c
Ventri obedientes, animalia ſunt, non homines 488.b
Ventilare 150.c. 657.d
Ventus quid 711.b. 731.c.d. bonis & malis communis 320.c. quomodo fiat 731.d. 732.b. ἐγκολπίας 732.d
Venti & aëris diſcrimen ibid.c
Venti & ſpiritus diſcrimen 734.c
Io Ventum iactare brachia 756.b
Venti ἀπογαίας 733.d. Eteſiæ ibid.b. ſubterranei 734.c. quidam quorumdam locorum proprij 736.a. quando & vnde flent 732.d. 733.b. 734.a
Ventorum abuſos 736.c. numerus & nomina 735.b.c.d. velitas 736.b.c. 737.b
Verba ad ſummam caueam ſpectantia 161.a. multa apud antiquos ſitu occupata 481.c. pauciora rebus 288.a. ſollennia 13.a. philoſophantium qualia eſſe debeant 521.b
Verba aſſeſſoris prætor adeuntibus pronuntiat 152.a
Verba ex alieno ſæculo petere 649.a
Verborum cura non nimis anxia eſſe debet 651.a
Verborum notæ 578.a tranſlationes 486.a. Latinorum magna paupertas 481.a
Verborum non tam quàm rerum cura habenda 457.c. 458.a
Verbis opera concordare debent 421.b.c
Verecundia quorumdam extimeſcenda 404.a
Verecundiæ laus, & quòd nulla ſapientia eam abigat 403.b
Verecundiam ſcenici artifices penitus exprimere non poſſunt 404.a.b
Veritas & virtus idem 511.a
Veritas inuoluta in alto latet 367.a. 368.a
Veritatis argumentum eſt, publicus conſenſus 655.c
Veritatis ſimplex oratio 452.a. 466.c
Verminare 700.a
Verminatur 243.a
Verminatio 531.a
Verminationes cerebri æſtuantis 599.d
Vernilitas 598.b
Verniliter 277.a
Vernula rudis 146.a
Verrucoſus 322.a
Verſura domi fit 333.a
Verſuram facere 420.c
Verſus 593.a. 605.a
Verſus de auaritiâ 634.a.b
Verſus Græcus deteſtabilis 209.b
Verſus diſertiſſimi inter mimos iacent 398.b. multò efficaciores ſunt ſolutâ oratione 634.a.b
Verſuum duorum de beneficiis examen 262.b
Veruex marinus 184.a
Verum non niſi audituro dicendum 437.a
Verum dicere & audire adſueſcendum 504.a
Verum omnibus publicè dicit Seneca 573.a
Verum qui dicat, potentibus deeſt 357.c
Veriſimilitudo, non explorario ſpectatur 323.b
Vertebrarum dolor quomodo interquieſcat 531.a
Verticoſus 754.c
Veſtales virgines 254.a
Veſtiarium 157.a. 299.c
Veſtis quando mutetur 417.b
Veſtis peruerſa magiſtratus 12.b
Veſtis nihil celatura 572.a. ponderibus aut tormentis ſplendere cogentibus preſſa 146.a
Veſtis ſapienti non omnis conueniens, nec quiuis color 468.b
Veſtis mundæ electio appetenda homini 585.c
Veſtes è corticibus arborum, auium plumis, vulpium tergis, &c. 576.a
Veſtes ſericæ exprobrantur 373.a
Veſtium color 233.b
Veteranos audaciter cruorem ſuum ſpectat 138.a
Veterare 107.b
Veteraria 650.c
Veternoſus animus 16.b
Veternoſiſſimi artificij nodi 144.c
Veterum opiniones parùm exactæ, & rudes 741.b
Veterum præceptum de optimâ vitâ ſequendâ 236.c
Veteribus mos fuit terram ſubigere 556.b
Vexillis ſubrectis vrbem intrare 336.c
Via Latina 529.c. recta 767.d. ſacra 117.a. 767.b. vicinalis 342.b
Viâne monſtranda ſit ingrato 321.b
Viator 100.b
Vicarij duo 156.b
Vicæ Potæ filius Dieſpiter 766.b
Victimæ quando gratæ 266.b

Vidiuus

Viduus cælibatus 268.a
Vienna 765.b
Vigiliæ peruerſum tempus arguitur 669.a
Vigiliarium 480.b
Villa totius anni 476.a
Villæ caſtris ſimiles 469.b
Vinctorum greges in ætatum & colorum paria deducti 222.a
per Vinctos terra colenda 374.b
Vindemitor 763.e
Vindicta quando laudata, quando non 36.b. 37.a
Vinicij tarditas in dicendo 452.e
Vinum calentibus ingeniis & pueris ſubtrahendum 28.b. iram cur incendat ibid.a. fulmine gelatum, cur potum exanimet, aut dementes faciat 704.b. fracto dolio rigidum ſtat 700.a
Vini inuentor cur Liber dictus 168.a
Vini miniſter in muliebrem modum ornatus 460.e
Vini veteris amaritudo ipſa delectat 490.b
Vino deditorum vita quàm turpis 217.c
Vino interdum indulgendum 168.a.b
inter Vinum & oleum occupati homines 412.c
Vina per ſapores & ætates diſponere 729.b
Vir bonus an beneficium ingrato noto daturus ſit 319.c. an non iraſcatur ſi patrem cædi vel matrem rapi viderit 9.b
Vir bonus duplicis notæ 454.c. non poteſt non facere quod facit 353.b. ſummę pietatis erga deos eſt 526.a. vinci nequit 329.b
Viri boni animus qualis 651.b. exemplum ſemper intuendum 404.b. 432.b. ſimilitudo cum Deo 132.a
Virum bonum non faciunt ſtudia liberalia 565.a
Viri boni omnes pares 498.e
Viris bonis cur mala accidant 130.d. 132.a.b
Viris bonis ineſt quiddam diuinum 453.e
Viros bonos, candidatos dicimus 389.c
Viri diſerti turpiſſimum principium 657.c.d
Viri gratioſi timendi interdum 410.a
Vir fortis & ſtrenuus 425.d. Eius deſcriptio Virgiliana 606.c
Viri fortes qui 608.a
Virorum magnorum imagines & natales celebrandi 492.b. exempla ſequenda 627.b
Virorum ſapientium conuerſatio vtilis 594.a
Virgæ aureæ 147.a
Virgarum, coronarum, & arcus differentiæ 687.c
Virgarum ſignificationes & cauſſæ ibid.
Viridia 556.a
Virgilius à Polybio conuerſus 95.c. 98.b
Virgilius Ætnam deſcripſit 534.b. Ennium imitatus eſt 637.b. parùm propriè dixit, mala mentis gaudia 485.b. reprehenditur 558.b.c
Virgilij præcepta nautica 472.c. verſus duobus æternam memoriam promittentes 423.c. verſus 39.a. 118.c. 190.e. 220.a. 310.b. 311.a. 347.b. 381.a. 419.a. 436.a.b. 478.b. 481.b.c. 487.e. 492.a. 502.a. 505.d. 516.e. 527.a. 528.d. 542.d. 544.a.b. 549.c. 551.d. 558.b.c. 560.b. 562.b. 575.a.h. 585.b. 606.c. 618.a. 619.b. 623.c. 627.c. 628.c. 631.c. 636.a.b.c. 637.b. 645.d. 650.a. 651.e. 669.a. 686.a. 687.d. 688.c. 690.d. 708.d. 716.a. 723.d. 727.c. 731.c. 735.c. 740.a. 744.a. 745.c. 747.a. 748.b. 749.b.c. 760.b.c. 792.a
Virgilium aliter grammaticus legit, aliter philoſophus 636.a.b
Virginius & Regulus Coſſ. 738.d
Virgo aqua 546.a
Virtus animi vna, ſed multæ ſpecies 496.a
Virtus à voluptatum miniſterio defenditur 308.d. ad benè beateque viuendum ſatis eſſe probatur, opinionibus contrariis breuiter refutatis 242.a. 551.b. 561.a. cur nullo egeat 518.c. experimento innoteſcit 137.b.c. in quocumque habitu eſt, prodeſt 153.a. maior vel minor fieri non poteſt 175.a. 510.b. 511.a.c. naturâ glorioſa 306.c. nihil in ſe habet venale 308.c. non coboneſtatur pulchritudine corporis, nec deformitate fœdatur 495.e. non dediſcitur 468.a. non propter voluptatem petitur 237.b. omnibus patet 298.b. periculi auida eſt 137.b. quædam effugere non poteſt 480.a. quid ſit 513.a. ſuâ magnitudine omnes dolores, moleſtias, iniurias elidit 497.b. ſuapte naturâ placet 316.a. vnicum hominis bonum 524.c. 525.a
Virtutis ardui aggreſſus 141.b.c. 244.a. comitatus indiuiduus 502.b. documentum numquam molle 139.a. duæ partes 594.c. opera omnia bona 525.a. vis 316.b
Virtutis & voluptatis diſſimilitudo 236.b
Virtutis & voluptatis ſocietatem quid prohibeat 240.c
Virtuti etiam in lectulo locus 532.b
Virtuti oppoſita nihil detrahunt 586.b
Virtutes inter ſe pares, vt virtutum opera 496.a.c. quædam ſtimulis, quædam frænis egent 249.a
Virtutes ſi animalia ſint, quàm multa abſurda ſequantur 643.c. 644.a
in Virtutes arduum iter non eſt 26.a
Virtutum humanarum vnica regula 496.c
Virtutum pretium in ipſis eſt 540.b. ſemina naturâ inſita ſunt 634.a
Virtutum magnarum memoria ſacra 321.e
Vis electioni obeſt 281.b
Viſcata beneficia 397.b
Viſceratio 420.c. 516.b
Viſus noſter in humido labitur 686.c
Viſus fallax 684.a
Vita actu, non tempore metienda eſt 588.c. 589.a
Vita longiſſima 218.a. 221.b. cur breuis videatur 213.d. 215.c. 217.b.c. 218.a.b. errorum plena 232.d. 233.a. fortunæ expers, mare mortuum eſt 502.c. ficta & oſtentationi parata 166.c. inter bonos & publicos mores temperanda 393.a. melior quàm vulgus viuit inſtituenda, non contraria 392.b. nuda, muſcarum ac vermium bonum 304.c. non ſentientibus effluit 505.e. potiùs deridenda, quàm deploranda eſt 165.b. quomodo hominibus elabatur 387.b.c. quorum breuiſſima, ideoque miſerrima ſit 227.b. 228.b. 230.b. ſeruitium eſt 159.a. ſupplicium eſt 97.a. ſimilis fabulæ 530.a. ſimilis ciuitati captæ 381.c. ſtulta 97.a. vt tuta ſit & ſecura, quæ obſeruanda 629.b
Vita otioſa & ignaua differunt 475.e
Vita occupatorum breuiſſima eſt 217.c. 218.a. 220.b
Vita quorumdam contra naturam inſtituta taxatur 669.a.b.c. 670.a
Vita quorumdam formicis per arbuſta repentibus ſimilis 162.b
Vitæ amor catenæ comparatus 434.a. breuitas 124.a. 443.b. 529.c. conditio qualiſcumque æquo animo ferenda 631.b. conſenſus cum oratione laudatus 421.b. diuturnitas non canis vel rugis æſtimanda 219.a. exordium à fletu 93.c. faſtidium quomodo effugiatur

Vrbium fata 511.a. 582. a. b. e
Vri virgis ferroque necari, auctoramenti verba 449.b
Vſura quid 374.a.b
Vſura haud milleſima 61.a
Vtica 469.b
Vtilitas accipientis ſola in beneficiis dandis ſpectanda 212.b. 314.b
Vulcano crus fregit Iupiter 766.d
Vulgus veritatis peſſimus interpres 233.b
à Vulgo quomodo quis tutus eſſe poſſit 410.b
Vulturnus, Euri nomen, vſurpatum à Liuio & Catone 735.e
Vultus in cælum cur erecti 595.e
Vulua parùm tenax 715.b
Vxoris bonæ amiſſio quâ ratione ferenda 795.b

XANTHIPPE Socratem immundâ aquâ perfudit 186.a
Xanthus 765.b
Xenocrates putat beatum ſolâ virtute fieri poſſe, non tamen vnum bonum eſſe quod honeſtum eſt 553.a
Xenophanto canente Alexander manum ad arma miſit 19. b
Xenophontis pater 304.d
Xerxes Pythij filij cęde exercitum luſtrat 51.a
Xerxis ſtoliditas 174.a
Xerxi ſolus Demaratus verum dixit 358.a.b
Xyſtus hortorum 52.a

ZALEVCI leges 574.d
Zeno Eleates nihil ait eſſe 570.b
Zeno 226.b. 492.c. auctor eſt Stoicæ ſapientiæ 83. a. ſectæ ſanctiſſimæ & fortiſſimæ conditor 546. b. multum profuit, etſi non adminiſtrarit remp. 147. a. 257. c. 258. a. nullum ſeruum habuit 83.b
Zenonis collectio ab ebrietate dehortantis ridetur 546. b. collectiones de morte irridentur 542.d. 543. a. 544.b. dictum 13. b. dictum, cùm ei naufragium nuntiatum eſſet 164. a. ſententia de cometis 757. c. quingentos denarios cuidam credentis excuſatio 326.a
Zenoni actionis & doctrinę diſſidentia obiecta 243.a
Zenonem Cleanthes expreſſit 394.a
cum Zenone viuendum 627.b
Zephyrus 735.b. Latinis Fauonius ibid.d

F I N I S.

A P P R O B A T I O.

Hoc Annæi Senecæ opus doctiſſimis I. LipsI Hiſtoriographi Regij Notationibus illuſtratum magna legentium vtilitate in lucem proferetur.

Guilielmus Fabricius Nouiomagus Apoſtolicus ac Archiducalis librorum Cenſor.

PRIVILEGIVM CÆSAREVM.

RVDOLPHVS SECVNDVS diuina fauente clementia electus Romanorum Imperator ſemper Auguſtus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæ Rex, Archidux Auſtriæ, Dux Burgundiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ & VVirtembergæ, &c. Comes Tirolis, &c. Noſtro & Sacri Imperij fideli dilecto IVSTO LIPSIO gratiam noſtram Cæſaream. Poſtquam inter alia, quæ DEVS immortalis hominibus liberali manu dedit dona, illuſtria inprimis illa & quaſi diuina ſunt, quæ in litteris liberalibusque diſciplinis conſiſtunt, quibus ſcilicet homines non tantùm ab animalibus ceteris rationis expertibus, ſed à rudi etiam & imperito hominum vulgo ita diſtinguuntur, vt tamquam Dij quidam ſplendeſcere in terris videantur: rem ſanè præclaram ſeque dignam illi præſtant, qui diligentem iis ipſis in litteris ac diſciplinis operam ponunt; præclariſſimam verò & Reipub. vtiliſſimam, qui eas ita excolunt, vt aliorum menti docendo, ſcribendo lumina præferant, eoſque ex ignorantiæ tenebris quaſi manu educant. Quos excitare, quos amare atque animare ad dignitatis noſtræ munus, ad quod Diuino vocati beneficio, conceſſuque ſumus, inprimis pertinere exiſtimamus. Cùm itaque ab iis, quorum nobis ſpectata fides, quique iudicare de Litteris poſſint, accepeīimus, inſignes te animi ingeniique tui dotes tibi à natura inſitas à primis temporibus ætatis tuæ ita litterarum ac diſciplinarum ſtudiis excoluiſſe atque exornaſſe, vt olim iuuenilibus adhuc annis præclara floreſcentis minimeque vulgaris eruditionis ſpecimina præbueris, dum obſcura in antiquis ſcriptoribus loca, quæ quædam tamquam luſtra erant, illuſtraſti, quæque in iis iniuria temporum deprauata & corrupta fuerunt, reſtituiſti, dum vetuſta Latinæ antiquitatis rudera in nouam ſubinde ſtructuram ſingulari artificio eleganter conuertiſti: ad exquiſitam adeò & raram doctrinam, quæ magnam de te apud doctos quoſque viros opinionem excitarit, perueniſſe, eamque variis abs te libris acri & graui cum iudicio ſcriptis atque in lucem editis oſtendiſſe, vt in eo quod tam feliciter tractes ſcriptionis genere paucos tibi pares hodie reperire ſit: iam verò matura te ætate virum, viro magis magiſque digna, & viris doctis grata ac Reipub. vtilia ſcribere, quæque à primis illis Romanis olim auctoribus ſcripta fuerunt, à mendis purgare, & lectiſſimos quoſque ex Muſarum hortis, in quibus aſſiduè verſeris, flores colligere, concinnare, quibus Lectores mirificè recrees, & eorum pectus ad prudentiam, probitatemque informes: haudquaquam prætermittere voluimus, quin Reipub. ad quam hæc abs te ornamenta conferuntur, cauſa, Cæſareo te noſtro elogio decorandum, & quamuis per te ſatis ipſe animatus ſis, animandum magis patrocinioque noſtro defendendum pro benigna noſtra in te ſuſciperemus voluntate. Quoniam verò lucubrationibus atque operibus tuis in lucem edendis, peculiarem te eligere velle Typographum, accepimus, Diplomate hoc noſtro priuilegioque te & Typographum tuum aduerſus quorumcumque fraudem, qui lucri cauſa, quod fieri ſolet, eadem excudere aut typis imitari fortè

velint,

velint, munitos cupimus. Quamobrem pro auctoritate noſtra Cæſarea decernimus, ſtatuimus, vetamusque, ne quis Typographorum, Bibliopolarum aut aliorum, qui librariam negotiationem exercent, eos libros, quos tu editurus es, quocumque modo, charactere, aut forma, ſiue integros, ſiue aliquam eorum partem typis imitari, edere, excudere, aut venundare intra ſacri Romani imperij, regnorumque ac Dominiorum noſtrorum hæreditariorum fines triginta annis proximis à primo editionis die computandis, abſque tuo tuorúmve hæredum conſenſu audeat: Hac autem lege addita, vti tria vt minimùm cuiuſque libri exemplaria, quemadmodum moris eſt, ad Imperialem noſtram Cancellariam mittantur. Si quis verò edictum hoc noſtrum tranſgredi, violare, aut contemnere deprehenſus fuerit, eum non ſolùm eiuſmodi libris, tibi, hæredibúſve tuis, auxilio Magiſtratus, vbicumque reperti fuerint, vendicandis, priuari, ſed triginta etiam Marcharum auri puri mulcta, cuius ſemiſſis quidem Fiſci noſtri Procuratori, fraudis vindici; alter verò ſemiſſis, tibi hæredibúſve tuis pendatur, puniri volumus. Mandantes vniuerſis & ſingulis noſtris & ſacri Romani Imperij ſubditis & fidelibus dilectis, tam Eccleſiaſticis quàm Politicis, cuiuſcumque ſtatus, gradus aut ordinis exſtiterint, præſertim verò iis, qui in Magiſtratu conſtituti, vel ſuo vel ſuperiorum ſuorum loco aut nomine, ius dicunt, iuſtitiámve exercent, ne quemquam hoc Priuilegium noſtrum impunè violare, ſpernere aut negligere patiantur: Sed, ſi quos contumaces comperierint, conſtituta à nobis mulcta, eos puniri & quibuſcumq; modis coërceri curent, ni & ipſimet grauiſſimam noſtram in ſe conuertere indignationem velint. Id quod hoc Diplomate, manu noſtra ſubſcripto, & Cæſarei noſtri ſigilli impreſſione munito, confirmamus. Datum in arce noſtra Regia Pragæ, die prima menſis Auguſti; Anno Domini Milleſimo, Quingenteſimo, Nonageſimo ſecundo: Regnorum noſtrorum Romani decimo ſeptimo, Hungarici vigeſimo, & Bohemici itidem decimo ſeptimo.

Subſign.

RVDOLPHVS.

Iacobus Curtius à Senfftenaw.

Ad mandatum ſacræ Cæſareæ M^tis proprium

Io. Baruitius.

Additum ſigillum Cæſ. M^tis in cerâ rubrâ.

SVMMA

SVMMA PRIVILEGII REGIS CATHOLICI.

PHILIPPVS *Dei gratia Hiſpaniarum, &c. Rex Catholicus, diplomate ſuo ſanxit, nequis, Iuſti LipsI Hiſtoriarum in alma Vniuerſitate Louanienſi Profeſſoris, & item Hiſtoriographi ſui libros quoſcumque, à Cenſoribus legitimis approbatos, præter ipſius, heredúmve eius, voluntatem, intra triginta annos à prima ſingulorum librorum editione computandos imprimat, aut alibi terrarum impreſſos, in has inferioris Germaniæ ditiones importet, venaléſve habeat. Qui ſecus faxit, præter librorum confiſcationem triginta marcharum auri puri illatione mulctabitur. Vti latiùs patet in litteris, datis Bruxellæ* XIV. *Febr.* M. D. XCVII.

Signat.

Verreycken.

SVMMA PRIVILEGII REGIS CHRISTIANISSIMI.

HENRICVS *Dei gratia Galliarum & Nauarræ Rex Chriſtianiſſimus, ſingulari priuilegio ſanxit, nequis per vniuerſos Regnorum ſuorum fines, Iuſti LipsI, quos vel hactenus edidit, vel in poſterum editurus eſt libros, & nominatim* L. ANNAEI SENECÆ *Philoſophi Opera, quæ recens ille emendauit & Scholiis illuſtrauit, excudere intra decennium præter voluntatem ipſius poſſit. Qui ſecùs faxit, præter librorum confiſcationem, ter mille florenorum illatione mulctabitur; vti latiùs patet in litteris, datis Pariſiis,* XIII. *Iulij,* M. DC. V.

Signat.

Perrochel.

TIBI IOANNES MORETE, pro amicitiâ quæ mihi cum Plantino (heu, quondam meo) & Plantinianis eſt ac fuit, tibi, inquam, permitto, vti L. ANNÆI SENECÆ PHILOSOPHI OPERA, *quæ emendaui & Scholiis illuſtraui*, typis tuis excudas ac diuulges. Nequis alibi alius præter te, cupio ſiue iubeo, ex lege quam magnus Cæſar & Reges dixerunt.

Iuſtus Lipſius.

ANTVERPIÆ,

EX OFFICINA PLANTINIANA,

APVD IOANNEM MORETVM.

M. DC. V.

Digitized by Google

Ad1 1454273

XXIV
9
19

Digitized by Google

Digitized by Google